

TOMVS QVARTVS
operum M. Tullii Ciceronis, phi-
losophicos eius libros complectens:
quorum seriem altera pagina indi-
cabit.

Varia lectio ex permultis antiquis, ac manuscriptis exemplarib. quibus prior
lectio (si quid ab ea immutatum est) nonnullaque doctiorum coniecturæ ad-
iunctæ sunt.

Index copiosissimus rerum ac verborum memoria digniorum.

L V T E T I A E.

Apud Carolum Stephanum, Typographum Regium.

M. D. LIIII.

Cum priuilegio Regis.

Quartus hic Tomus eos, qui super-

SVNT CICERONIS DE PHILOSOPHIA, LIBROS HOC ORDINE COMPLECTITVR.

Academicarum quaestionum editionis primæ qui Lucullus inscribitur.	Librum II.
Editionis secundæ quaestionum academicarum	Librum I.
De finibus bonorum & malorum	Libros V.
Tusculanarum quaestionum	Libros V.
De natura deorum	Libros III.
De diuinatione	Libros II.
De fato	Librum I.
De legibus	Libros III.
De vniuersitate	Librum I.
De officiis	Libros III.
Catonem maiorem, vel de Senectute	Librum I.
Lælium, vel De amicitia	Librum I.
Paradoxa Stoicorum	VI.
Somnium Scipionis, ex lib. VI. de Repub.	
Phænomenon Arati, quæ Latinè vertit Cicero, fragmentum.	

Ad calcem huius quarti & vltimi Tomi reseruauimus Quinti
Ciceronis de petitione Consulatus Librum.

M. Tullii Ciceronis Academicarum

3
QVÆSTIONVM EDITIONIS PRIMÆ LIBER
SECUNDVS, QUI INSCRIBITVR LVCVLLVS.

MAGNUM ingenium L. Luculli, magnūque optimarum artium studiū, tum omnis liberalis & digna homine nobili ab eo percepta doctrina, quibus temporibus florere in foro maximè potuit, caruit omnino rebus vrbanis. vt enim admodum adolescens cum fratre pari pietate & industria prædito paternas inimicitias magna cum gloria est persecutus, in Asiam Quæstor profectus, ibi per multos annos admirabili quadā laude prouinciæ præfuit: deinde absens factus AEdilis, continuò Prator (licebat enim celerius legis præmio) post in Africam: inde ad Consulatum: quem ita gessit, vt diligentiam admirarentur omnes, ingenium cognoscerent. Post ad Mithridaticum bellum missus à Senatu, non modò opinionem vicit omnium, quæ de virtute eius erat, sed etiam gloriam superiorum. idque eo fuit mirabilis, quòd ab eo laus imperatoria non admodum expectabatur, qui adolescentiam in forensi opera, Quæsturæ diuturnum tempus, Muræna bellum in Ponto gerente, in Asia pace consumpserat: sed incredibilis quadam ingenii magnitudo non desiderauit indocilem vsus disciplinam. Itaque cum totum iter & navigationem consumpsisset partim in percontando à peritis, partim rebus gestis legendis, in Asiam factus imperator venit, cum esset Roma profectus rei militaris rudis. Habuit enim diuinam quandam memoriam rerum, verborum maiorem Hortensius. Sed quod plus in negotiis gerendis res, quam verba profunt, hoc erat memoria illa præstantior, quam fuisse in Themistocle, quem facile Græciæ principem ponimus, singularem ferunt. qui quidem etiam pollicenti cuidam se artem ei memoriæ, quæ tum primū proferebatur, traditurum, respondisse dicitur, obliuisci se malle discere. credo quòd hærebant in memoria quæcunque audierat aut viderat. Tali ingenio præditus Lucullus adiunxerat & illam, quam Themistocles spreuerat, disciplinam. Itaque vt literis consignamus, quæ monumentis mandare volumus: sic ille in animo res insculptas habebat. Tantus ergo imperator in omni genere belli fuit, præliis, oppugnationibus, naualibus pugnis, totiusque belli instrumentis & apparatu, vt ille Rex post Alexandrum maximus hunc à se maiorem ducem cognitum, quàm quenquam eorum, quos legisset, fateretur. In eodem tanta prudentia fuit in constituendis temperandisque ciuitatibus, tanta æquitas, vt hodie stet Asia Luculli institutis seruandis, & quasi vestigiis persequendis. Sed etsi magna cum vtilitate Reip. tamen diutius quàm vellem, tanta vis virtutis atque ingenii peregrinata absuit ab oculis & fori & curiæ. Quinetiam cum victor à Mithridatico bello reuertisset, inimicorum calumnia triennio tardius, quàm debuerat, triumphauit. nos enim Consules introduximus penè in vrbem currum clarissimi viri. cuius mihi consilium & auctoritas quid tum in maximis rebus profuisset, dicerem, nisi de me ipso dicendum esset: quod hoc tempore non est necesse. Itaque priuabo illum potius debito testimonio, quàm id cum mea laude communicem. Sed quæ populari gloria decorari in Lucullo debuerunt, ea ferè sunt & Græcis literis & Latinis celebrata. Nos autem illa exteriora cum multis, hæc interiora cum paucis ex ipso sæpe cognouimus. maiore enim studio Lucullus cum omni literarum generi, tum philosophiæ deditus fuit, quàm qui illum ignorabant, arbitrabantur: nec verò ineunte ætate solū, sed & Quæstor aliquot annos, & in ipso bello, in quo ita magna rei militaris esse occupatio

folet, ut non multum imperatori sub ipsis pellibus otii relinquatur. Cum autem è philosophis ingenio, scientiæque putaretur Antiochus Philonis auditor excellere, cum secum & Quæstor habuit, & post aliquot annos imperator. cumque esset ea memoria, quam antè dixi, ea sæpe audiendo facile cognouit, quæ vel semel audita meminisse potuisset. delectabatur autem mirificè lectione librorum, de quibus audiebat.

Ac vereor interdum, ne talium personarum, cum amplificare velim, imminuam etiam gloriam. sunt enim multi, qui omnino Græcas non ament literas: plures, qui philosophiam: reliqui, qui etiam si hæc non improbent, tamen earum rerum disputationem principibus ciuitatis non ita decoram putent. Ego autem, cum Græcas literas M. Catonem in senectute didicisse acceperim, P. autem Africani historiæ loquantur in legatione illa nobili, quam ante Censuram obiit, Panætium vnum omnino comitem fuisse: nec literarum Græcarum, nec philosophiæ iam vilium auctorem requiro. Restat ut iis respondeam, qui sermonibus eiusmodi nolint personas tam graues illigari, quasi verò clarorum virorum aut tacitos congressus esse oporteat, aut ludicros sermones, aut rerum colloquia leuiorum. Etenim, si quodam in libro verè est à nobis philosophia laudata, profectò eius tractatio optimo atque amplissimo quoque dignissima est: nec quicquam aliud videndum est nobis, quos populus R. hoc in gradu collocauit, nisi ne quid priuatis studiis de opera publica detrahamus. Quòd si, cum fungi munere debeamus, non modò operam nostram nunquam à populari cœtu remouemus, sed ne literam quidem vllam facimus nisi forensè: quis reprehendet nostrum otium, qui in eo non modò nosmetipsos hebescere & languere nolumus, sed etiam, ut plurimis prosumus, enitimus? Gloriam verò non modò non minui, sed etiam augeri arbitramur eorum, quorum ad populares illustrésque laudes has etiam minus notas, minusque peruulgatas adiungimus. Sunt etiam qui negent in iis, qui in nostris libris disputent, fuisse earum rerum, de quibus disputatur, scientiam: qui mihi videntur non solum viuis, sed etiam mortuis inuidere. Restat vnum genus reprehensorum, quibus Academia ratio non probatur. quod grauius ferremus, si quisquam vllam disciplinam philosophiæ probaret, præter eam quam ipse sequeretur. Nos autem, quoniam contra omnes dicere, qui scire sibi videntur, solemus, non possumus, quin alii à nobis dissentiant, recusare. quanquam nostra quidem causa facilius est, qui verum inuenire sine vlla contentione volumus, idque summa cura studioque conquirimus. Etsi enim omnis cognitio multis est obstructa difficultatibus, eaque est & in ipsis rebus obscuritas, & in iudiciis nostris infirmitas, ut non sine causa & doctissimi & antiquissimi inuenire se posse, quod cuperent diffisi sint: tamen nec illi defecerunt, neque nos studium exquirendi defatigati relinquemus, neque nostræ disputationes quicquam aliud agunt, nisi ut in vtranque partem dicendo & audiendo eliciant, & tanquam expriment aliquid, quod aut verum sit, aut ad id quamproxime accedat. Neque inter nos & eos qui se scire arbitrantur, quicquam interest, nisi quòd illi non dubitant, quin ea vera sint quæ defendunt: nos probabilia multa habemus, quæ sequi facile, affirmare vix possumus. Hoc autem liberiores & solutiores sumus, quòd integra nobis est iudicandi potestas, neque, ut omnia, quæ præscripta & quasi imperata sint, defendamus, necessitate vlla cogimur. nam cæteri primum antè tenentur astricti, quam quid esset optimum, iudicare potuerunt: deinde infirmissimo tempore ætatis, aut obsecuti amico cuidam, aut vna alicuius, quem primum audierunt oratione capti, de rebus incognitis iudicant, & ad quancunque sunt disciplinam quasi tempestate delati, ad eam tanquam ad saxum adhærescunt. Nam quod dicunt omnia se credere ei, quem iudicent fuisse sapientem: probarem, si id ipsum rudes & indocti iudicare potuissent. Statuere enim quid sit sapiens, vel maximè videtur esse sapientis. Sed ut potuerunt omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum sententiis, iudicauerunt: aut re semel

audita, ad vnius se auctoritatem contulerunt. Sed nescio quo modo plerique errare malunt, eamque sententiam, quam adamauerunt, pugnacissime defendere, quam sine pertinacia, quid constantissime dicatur, exquirere. quibus de rebus & aliis sæpe nobis multa quæsitæ & disputata sunt, & quondam in Hortensii villa, quæ est ad Baulos, cum eò Catulus & Lucullus, nosque ipsi postridie venissemus, quam apud Catulum fuissemus. Quo quidem etiam maturius venimus, quòd erat constitutum, si ventus esset, Lucullo in Neapolitanum, mihi in Pompeianum nauigare. Cum igitur pauca in xylo locuti essemus, tum eodem in spatio confedimus. Hic Catulus, Etsi heri, inquit, id quod quærebatur, penè explicatum est, ut tota ferè quæstio tractata videatur, tamen expecto ea quæ te pollicitus es Luculle ab Antiocho audita dicturum.

Equidem, inquit Hortensius, feci plusquam vellem: totam enim rem Lucullo integram seruari oportuit: & tamen fortasse seruata est: à me enim, quæ in promptu erant, dicta sunt: à Lucullo autem reconditoria desidero. Tum ille, Non sanè, inquit, Hortensii conturbat me expectatio tua: etsi nihil est iis, qui placere volunt, tam aduersarium: sed quia non laboro quam valde ea, quæ dico, probaturus sim, eò minus conturbor. dicam enim nec mea, nec ea in quibus si non fuerint, non vinci me malim, quam vincere. sed mehercule, ut quidem se nunc causa habet, etsi hesternò sermone labefactata est, mihi tamen videtur esse verissima. Agam igitur sicut Antiochus agebat: nota enim mihi res est: nam & vacuo animo illum audiebam, & magno studio, eadem de re etiam sapius: ut etiam maiorem expectationem mei faciam, quam modò fecit Hortensius. Cum ita esset exorsus, ad audiendum animos ereximus. At ille, Cum Alexandria Quæstor, inquit, essem, fuit Antiochus mecum, & erat iam antea Alexandria familiaris Antiochi Heraclitus Tyrius, qui & Clitomachum multos annos, & Philonem audierat, homo sanè in ista philosophia, quæ nunc propè dimissa reuocatur, probatus & nobilis, cum quo & Antiochum sæpe disputantem audiebam, sed vtrumque leuiter. & quidem isti libri duo Philonis, de quibus heri dictum à Catulo est, tum erant allati Alexandriam, tumque primum in Antiochi manus venerant, & homo natura lenissimus (nihil enim poterat fieri illo mitius) stomachari tamen cœpit. mirabar: neque enim vnquam antea videram. At ille Heracliti memoriam implorans, quærere ex eo, viderentur ne illa Philonis, aut ea num vel è Philone, vel ex vllò Academico audiuisset aliquando? Negabar, Philonis tamen scriptum agnoscebat: nec id quidem dubitari poterat. nam aderant mei familiares, & docti homines, P. & C. Seli, & Terrilius Rogus, qui se illa audisse Romæ de Philone, & ab eo ipso illos duos libros dicerent descripsisse. Tum & illa dixit Antiochus, quæ heri Catulus commemorauit à patre suo dicta Philoni, & alia plura: nec se tenuit, quin contra suum doctorem librum etiam ederet, qui Sossus inscribitur. Tum igitur & cum Heraclitum studiosè audirem contra Antiochum differentem, & item Antiochum contra Academicos, dedi Antiocho operam diligentius, ut causam ex eo totam cognoscerem. Itaque complures dies, adhibito Heraclito, doctis que compluribus, & in his Antiochi fratre Aristo, & præterea Aristone & Dione, quibus ille secundum fratrem plurimum tribuebat: multum temporis in ista vna disputatione consumpsimus. Sed ea pars, quæ contra Philonem erat, prætermittenda est. minus enim acer est aduersarius is, qui ista, quæ sunt heri defensa, negat Academicos omnino dicere. etsi enim mētitur, tamen est aduersarius lenior. Ad Arcesilam Carneademque veniamus. Quæ cum dixisset, sic rursus exorsus est: Primum mihi videmini (me autem nomine appellabat) cum veteres physicos nominatis, facere idè quod seditiosi ciues solēt, cum aliquos ex antiquis claros viros proferūt, quos dicant fuisse populares, ut eorum ipsi similes esse videantur. Repetunt iam P. Valeriū, qui exactis Regibus primo anno Consul fuit: cōmemorant reliquos, qui leges populares de prouocationibus tulerint, cum Cōsules essent: tum ad hos notiores, C. Flaminiū, qui legem Agrariam aliquot

annis ante secundum Punicum bellum Tribunus pl. tulerit inuito Senatu, & postea bis Consul factus sit: L. Cassium, Q. Pompeium. illi quidem etiam P. Africanum referre in eundem numerum solent. Duos verò sapientissimos & clarissimos fratres, P. Crassum & P. Scæuolam, aiunt Ti. Graccho auctores legum fuisse, alterum quidem, ut videmus, palam: alterum, ut suspicamur, obscurius. Addunt etiam C. Marium: & de hoc quidem nihil mentiuntur. Horum nominibus tot virorum, atque tantorum expositis, eorum se institutum sequi dicunt. Similiter vos cum perturbare, ut illi Remp. sic vos philosophiam bene iam constitutam velitis, Empedoclem, Anaxagoram, Democritum, Parmenidem, Xenophanem, Platonem etiam & Socratem profertis. Sed neque Saturninus (ut nostrum inimicum potissimum nominem) simile quicquam habuit veterum illorum, nec Arcesilæ calumnia conferenda est cum Democriti verecundia. & tamen isti physici rarè admodum, cum hærent aliquo loco, exclamant quasi mente incitati: Empedocles quidem, ut interdum mihi furere videatur, abstrusa esse omnia, nihil nos sentire, nihil cernere, nihil omnino quale sit posse reperire. Maiorem autem partem mihi quidem omnes isti videntur nimis etiam quædam affirmare, plusque profiteri se scire, quam sciant. Quod si illi tum in nouis rebus quasi modo nascentes hæsitauerunt, nihilne tot seculis, summis ingeniis, maximis studiis explicatum putamus? nonne, cum iam philosophorum disciplinæ grauissimæ constitissent, tum exortus est, ut in optima Rep. Ti. Gracchus, qui otium perturbaret, sic Arcesilas, qui constitutam philosophiam euerteret, & in eorum auctoritate delitesceret, qui negassent quicquam sciri aut percipi posse? Quorum è numero tollendus est Plato & Socrates: alter, quia reliquit perfectissimam disciplinam Peripateticos & Academicos nominibus differentes, re congruentes, à quibus Stoici ipsi verbis magis quam sententiis dissenserunt: Socrates autem de se ipse detrahens in disputatione, plus tribuebat iis, quos volebat refellere. ita cum aliud diceret, atque sentiret, libenter uti solitus est ea dissimulatione, quam Græci *ἐπιφανείαν* vocant: quam ait etiam in Africano fuisse Fannius: idque propterea vitiosum in illo non putandum, quod idem fuerit in Socrate. Sed fuerint illa vetera, si vultis, incognita: Nihilne est ergo actum, quod inuestigata sunt, posteaquam Arcesilas Zenoni, ut putatur, obtrectans, nihil noui reperienti, sed emendanti superiores, immutatione verborum, dum huius definitiones labefactare vult, conatus est clarissimis rebus tenebras obducere? Cuius primò non admodum probata ratio, quanquam floruit tum acumine ingenii, tum admirabili quodam lepore dicendi, proximè à Lacyde solo retenta est: post autem conficta à Carneade, qui est quartus ab Arcesila. audiuit enim Egesimum, qui Euan drum audierat, Lacydis discipulum, cum Arcesilæ Lacydes fuisset. Sed ipse Carneades diu tenuit. nam nonaginta vixit annos: & qui illum audierant, admodum floruerunt: è quibus industriæ plurimum in Clitomacho fuit. declarat multitudo librorum, ingenii non minus in hoc, quam in Carneade eloquentiæ, in Melonthio Rhodio suauitatis. Bene autem nosse Carneadem Stratoniceus Metrodorus putabatur. Iam Clitomacho Philo vester operam multos annos dedit. Philone autem viuo patrocinium Academia non defuit. Sed quod nos facere nunc ingredimur, ut contra Academicos differamus, id quidem è philosophis, & ii quidem non mediocres, faciendum omnino non putabant: nec verò esse vllam rationem disputare cum iis qui nihil probarent: Antipatrumque Stoicum, qui multus in eo fuisset, reprehendebant: nec defini aiebant necesse esse, quid esset cognitio, aut perceptio, aut, si verbum è verbo volumus, comprehensio, quam *κατάληψις* illi vocant: eosque qui persuadere velent, esse aliquid quod comprehendi & percipi posset, inscianter facere dicebant: propterea quod nihil esset clarius *εὐαγγελία* ut Græci, perspicuitatem, aut euidenciam nos, si placet, nominemus, fabricemurque, si opus erit, verba, ne hic sibi (me appellabat iocans) hoc licere soli putet. sed tamen orationem nullam putabant illustriorem

ipsa euidencia reperiri posse, nec ea quæ tam clara essent, definienda censebant. Alii autem negabant se pro hac euidencia quicquam priores fuisse dicturos: sed ad ea quæ contra dicerentur, dici oportere putabant, ne qui fallerentur. Plerique tamen & definitiones ipsarum etiam euidenciam rerum non improbant: & rem idoneam, de qua quærat, & homines dignos, quibuscum differatur, putant. Philo autem dum noua quædam commouet, quod ea sustinere vix poterat, quæ contra Academicorum pertinaciam dicebantur, & apertè mentitur, ut est reprehensus à patre Catulo, & ut docuit Antiochus, in id ipsum se induit, quod timebat. Cum enim ita negaret quicquam esse, quod comprehendi posset (id enim volumus esse *ἀκατάληπτον*) si illud esset, sicut Zeno definiret, tale visum (iam enim hoc pro *φαντασία* verbum satis hesternò sermone triuimus) visum igitur impre-^{um}, effectumque ex eo vnde esset, quale esse non posset, ut ex eo vnde non esset, id nos à Zenone definitum rectissimè dicimus. Qui enim potest quicquam comprehendi, ut planè confidas id perceptum cognitumque esse, quod est tale, quale vel falsum esse possit? Hoc cum infirmat, tollitque Philo, iudicium tollit incogniti & cogniti: ex quo efficitur, nihil posse comprehendi: ita imprudens eò, quò minimè vult, reuoluitur. Quare omnis oratio contra Academiam suscipitur à nobis, ut retineamus eam definitionem, quam Philo voluit euertere. quam nisi obtinemus, percipi nihil posse concedimus. Ordiamur igitur à sensibus: quorum ita clara iudicia & certa sunt, ut, si optio naturæ nostræ detur, & ab ea deus aliquis requirat, contentane sit suis integris, incorruptisque sensibus, an postulet melius aliquid, non videam quid quærat amplius. Neque verò hoc loco expectandum est, dum de remo inflexo, aut de collo columbæ respondeam. non enim is sum, qui, quicquid videtur, tale dicam esse, quale videatur. Epicurus hoc viderit, & multa alia. Meo autem iudicio ita est maxima in sensibus veritas, si & sani sunt, & valentes, & omnia remouentur, quæ obstant & impediunt. Itaque & lumen mutari sæpe volumus: & situs earum rerum, quas intuemur, & interualla aut contrahimus, aut diducimus, multa que facimus, vsque eò, dum aspectus ipse fidem faciat sui iudicii. Quod idem fit in vocibus, in odore, in sapore: ut nemo sit nostrum, qui non in sensibus sui cuiusque generis iudicium requirat acrius. Adhibita verò exercitatione & arte, ut oculi pictura teneantur, & aures cantibus, quis est, quin cernat, quanta vis sit in sensibus? Quam multa vident pictores in vmbriis, & in eminentia, quæ nos non videmus? quam multa, quæ nos fugiunt in cantu, exaudiunt in eo genere exercitati? qui primo inflatu tibicinis Antiopam esse aiunt, aut Andromacham, cum id nos ne suspicemur quidem. Nihil necesse est de gustatu & odoratu loqui, in quibus intelligentia, etsi vitiosa, est quædam tamen. Quid de tactu, & eo quidem, quem philosophi interiorem vocant, aut doloris, aut voluptatis? in quo Cyrenaici solo putant veri esse iudicium, quia sentiatur. Potestne igitur quisquam dicere, inter eum qui doleat, & inter eum qui in voluptate sit, nihil interesse? aut, ita qui sentiat, non apertissime insaniat? Atqui qualia sunt hæc, quæ sensibus percipi dicimus: talia sequuntur ea quæ non sensibus ipsis percipi dicuntur, sed quodammodo sensibus, ut hæc: Illud est album, hoc dulce, canorum illud, hoc bene olens, hoc asperum. Animo iam hæc tenemus comprehensa, non sensibus. Ille deinceps equus est, ille canis. cetera series deinde sequitur maiora nectens, ut hæc quæ quasi expletam rerum comprehensionem amplectuntur: Si homo est, animal est, mortale, rationis particeps. Quo è genere nobis notitiæ rerum imprimuntur, sine quibus neque intelligi quicquam, neque queri, aut disputari potest. Quod si essent falsæ notitiæ (*ἐννότας* enim notitias appellare tu videbare) si igitur essent hæc falsæ, aut eiusmodi visis impressæ, qualia visa à falsis discerni non possent: quo tandem his modo uteremur? quo modo autem, quid cuique rei consentaneum esset, quid repugnaret videremus? Memoria quidem certè, quæ non modò philosophiam, sed omnis vitæ vsum,

omnesque artes vna maximè cõtinet, nihil omnino loci relinquitur. quæ potest enim esse memoria falsorum? aut quid quisquam meminit, quod non animo comprehendit & tenet? ars verò quæ potest esse, nisi quæ non ex vna, aut ex duabus, sed ex multis animi perceptionibus constat: quam si substraxeris, quæ distingues artificem ab inscio? non enim fortuito hunc artificem dicemus esse, illum negabimus: sed cum alterum percepta & comprehensa tenere videmus, alterum non item. cumque artium aliud eiusmodi genus sit, vt tantummodo animo rem cernat: aliud, vt moliatur aliquid, & faciat: quo modo aut geometres cernere ea potest, quæ aut nulla sunt, aut internosci: a falsis non possunt: aut is, qui fidibus utitur, explere numeros & cõficere versus? Quod idem in similibus quoque artibus continget: quarum omne opus est in faciendo atque agendo. Quid enim est, quod arte effici possit, nisi is qui artem tractabit, multa perceperit? maximè verò virtutum cognitio confirmat percipi & comprehendere multa posse, in quibus solis inesse etiam scientiam dicimus, quam nos non comprehensionem modò rerum, sed etiam stabilem atque immutabilem esse censemus: itemque sapientiam, artem viuendi, quæ ipsa ex sese habeat constantiam. Ea autem constantia si nihil habeat percepti & cogniti, quæro vnde nata sit, aut quo modo? Quæro etiam, ille vir bonus, qui statuit omnem cruciatum perferre, intolerabili dolore lacerrari potius, quam aut officium prodat, aut fidem, cur has sibi tam graues leges imponerit, cum, quamobrem ita oporteret, nihil haberet comprehensi, percepti, cogniti, constituti? Nullo igitur modo fieri potest, vt quisquam tanti æstimet æquitatem & fidem, vt eius conseruandæ causa nullum supplicium recuset, nisi iis rebus assensus sit, quæ falsæ esse non possunt. Ipsa verò sapientia, si se ignorabit sapientia sit, necne, quomodo primum obtinebit nomen sapientiæ: deinde quo modo suscipere aliquam rem, aut agere fidenter audebit, cum certi nihil erit quod sequatur? Cum verò dubitabit quid sit extremum & vltimum bonorum, ignorans quò omnia referantur, quæ poterit esse sapientia? Atque etiam illud perspicuum est, constitui necesse esse initium, quod sapientia, cum quid agere incipiat, sequatur: idque initium esse naturæ accommodatum. nam aliter appetitio (eam enim esse volumus ὀρέω) qua ad agendum impellimur, & id appetimus quod est visum, moueri non potest. Illud autè, quod mouet, prius oportet videri, eique credi: quod fieri non potest, si id, quod visum erit, discerni non poterit à falso. Quo modo autem moueri animus ad appetendum potest, si id quod videtur, non percipitur, accommodatumne naturæ sit, an alienum? itemque, si, quid officii sui sit, non occurrit animo, nihil vnquam omnino ager, ad nullam rem vnquam impelletur, nunquam mouebitur. quòd si aliquid aliquando acturus est, necesse est id ei verum, quod occurrit, videri. Quid, quòd si ista vera sunt, ratio omnis tollitur, quasi quædam lux, lumènque vitæ: tamènne in ista prauitate perstabitis? nam quærendi initium ratio attulit, quæ perfecit virtutem, cum esset ipsa ratio confirmata quærendo. Quæstio autem est appetitio cognitionis, quæstionisque finis inuētio. At nemo inuenit falsa: nec ea quæ incerta permanēt, inuenta esse possunt: sed cum ea quæ quasi inuoluta fuerunt, aperta sunt, tum inuenta dicuntur, sic & initium quærendi & exitus percipiendi & comprehendendi tenet. Itaque argumenti conclusio, quæ est Græcè ἀποδείξις, ita definitur, Ratio quæ ex rebus perceptis ad id, quod non percipiebatur, adducit. Quòd si omnia visa eiusmodi essent, qualia isti dicunt, vt ea vel falsa esse possent, neque ea posset vlla notio discernere: quo modo quenquam aut conclusisse aliquid, aut inuenisse diceremus? aut quæ esset conclusi argumenti fides? Ipsa autem philosophia, quæ rationibus progredi debet, quem habebit exitum? Sapientiæ verò quid futurum est? quæ neque de se ipsa dubitare debet, neque de suis decretis, quæ philosophi vocant δόγματα: quorum nullum sine scelere prodi poterit. cum enim decretum proditur, lex veri, rectique proditur. quo è vitio & amicitiarum prodiones, & rerum publicarum nasci solent. Non potest igitur dubitari, quin decretum nullum

falsum possit esse, sapientiæque satis sit non esse falsum, sed etiam stabile, fixum, ratum esse debeat, quod mouere nulla ratio queat. Talia autem neque esse, neque videri possunt eorum ratione, qui illa visa, è quibus omnia decreta sunt nata, negant quicquam à falsis interesse. Ex hoc illud est natum, quod postulabat Hortensius, vt id ipsum saltem perceptum à sapiente diceretis, nihil posse percipi. Sed Antipatro hoc idem postulanti, cum diceret, ei qui affirmaret nihil posse percipi, consentaneum esse vnum tamen illud dicere percipi posse, vt alia non possent, Carneades acutius resistebat. nam tatum abesse dicebat, vt id consentaneum esset, vt maximè etiam repugnaret. qui enim negaret quicquid esse, quod perciperetur, eum nihil excipere: ita necesse esse, ne id ipsum quidem, quod exceptum non esset, comprehendere, & percipi vilo modo posse. Antiochus ad istum locum pressius videbatur accedere: quoniam enim id haberent Academici decretum (sentitis enim iam hoc me δόγμα dicere) nihil posse percipi, non debere eos in suo decreto, sicut in cæteris rebus, fluctuare: præsertim cum in eo summa cõsisteret. hanc enim esse regulam totius philosophiæ, constitutionem veri, falsi, cogniti, incogniti. quam rationem quoniam susciperent, docerèque vellent, quæ à quouis accipi oporteret, & quæ repudiari, certè hoc ipsum, ex quo omne veri falsique iudicium esset, percipere eos debuisse. etenim duo esse hæc maxima in philosophia, iudiciū veri, & finem bonorum: neque sapientem posse esse, qui aut cognoscendi esse initium ignoreret, aut extremum expetendi, vt, aut vnde profiscatur, aut quò perueniendum sit, nesciat. hæc autem habere dubia, neque his ita confidere vt moueri non possint, abhorre à sapientia plurimum. Hoc igitur modo potius erat ab his postulandum, vt hoc vnū saltem, percipi nihil posse, perceptum esse dicerent. Sed de inconstantia totius illorum sententiæ, si vlla sententia cuiusquam esse potest nihil approbantis, sit, vt opinor, dictū satis. Sequitur disputatio copiosa illa quidem, sed paulò abstrusior. habet enim aliquā physica: vt verear, ne maiorem largiar ei, qui cõtra dicturus est, libertatem & libertatem. nam quid eum facturum putem de abditis rebus & obscuris, qui lucem eripere conetur? Sed id disputari poterat subtiliter, quanto quasi artificio natura fabricata esset primum animal omne, deinde hominem maxime: quæ vis esset in sensibus: quæ admodum prima visa nos pellerent, deinde appetitio ab his pulsa sequeretur: tum vt sensus ad res percipiendas intenderemus. mens enim ipsa, quæ sensuum fons est, atque etiam ipsa sensus est, naturalem vim habet, quam intendit ad ea, quibus mouetur. itaque alia visa sic arripit, vt his statim vtatur: aliqua sic recondit, è quibus memoria oritur. cætera autem similitudinibus constituit, ex quibus efficiuntur notitiæ rerum, quas Græci tum ἐννοίας, tum ἀεγλήεις vocant. eò cum accessit ratio, argumentique conclusio, rerumque innumerabilium multitudo, tum & perceptio eorum omnium apparet, & eadem ratio profecta his gradibus ad sapientiam peruenit. Ad rerum igitur scientiam, vitæque constantiam aptissima cum sit mens hominis, amplectitur maxime cognitionem: & κατὰ λήψιν, quam, vt dixi, verbum è verbo exprimentes, comprehensionem dicemus, cum ipsam per se amat (nihil est enim ei veritatis luce dulcius) tum etiam propter vsum. Quocirca etiam sensibus utitur: & artes efficit quasi sensus alteros, & vsque eò philosophiam ipsam corroborat, vt virtutem efficiat, ex qua re vna vita omnis apta sit. Ergo hi, qui negant quicquam posse comprehendere, hæc ipsa eripiunt vel instrumenta, vel ornamenta vitæ, vel potius etiam totam vitam euertunt funditus, ipsumque animal orbant animo: vt difficile sit de temeritate eorum, perinde vt causa postulat, dicere. Nec verò satis constituere possum, quod sit eorum cõsiliū, aut quid velint. interdum enim cum adhibemus ad eos orationem huiusmodi, si ea quæ disputantur, vera non sint, tum omnia fore incerta: respondēt, Quid ergo istud ad nos? num nostra culpa est: naturam accusa, quæ in profundo veritatem, vt ait Democritus, penitus abstruserit. Alii autem elegantius: qui etiam quærentur, quòd eos infimulemus, omnia incerta dicere: quantumque interfit inter incertum, & id quod percipi nō pos-

esse verum in misia

Sapientia 30

finem bonorum dicitur

id est demonstratio

La demonstratio

Sapientia 30

fit, docere conantur, eaque distinguere. Cum his igitur agamus, qui hanc distinguunt: illos qui omnia sic incerta dicunt, ut stellarum numerus par, an impar, nesciatur, quasi desperatos aliquos relinquamus. volūt enim, & hoc quidem vel maxime animaduertebam vos moueri, probabile aliquid esse, & quasi verisimile, eaque uti regula & in agēda vita, & in quaerendo ac differendo. Quae ista regula est veri & falsi, si notionem veri & falsi, propterea quod ea non possunt internosci, nullam habemus: nam si habemus, interesse oportet, ut inter rectum & prauum, sic inter verum & falsum. si nihil interest, nulla regula est, nec potest is, cui est visio veri falsique communis, vllum habere iudicium, aut vllam omnino veritatis notam. nam cum dicunt hoc se vnum tollere, ut quicquam possit ita videri: ut non eodem modo falsum etiam possit ita videri: cetera autem concedere: faciunt pueriliter: quo enim omnia iudicantur sublato, reliqua se negant tollere. ut si quis quem oculis priuauerit, dicat ea quae cerni possent, non se ei ademisse. Ut enim illa oculis modò cognoscuntur, sic reliqua visis: sed propria veri, nō communi veri & falsi nota. Quamobrem siue tu probabilem visionem, siue improbabilem, & quae non impediatur, ut Carneades volebat: siue aliud quid proferes, quod sequare: ad visum illud, de quo agimus, tibi erit reuertendum. in eo autem, si erit communitas cum falso, nullum erit iudicium, quia proprium in communi signo notari nō potest. sin autem commune nihil erit, habeo quod volo. id enim quaero, quod ita mihi videatur verum, ut non possit idem falsum videri. Simili in errore versantur, cum cōuicti, ac iudicio veritatis coacti perspicua à perceptis volunt distinguere, & conantur ostendere, esse aliquid perspicui: verum illud quidē impressum in animo, atque in mente: neque id tamen percipi ac comprehendere posse. quo enim modo perspicue dixeris album esse aliquid, cum possit accidere, ut id, quod nigrum sit, album esse videatur: aut quo modo ista aut perspicua dicemus, aut impressa subtiliter: cum sit incertum, verè, inaniterne moueatur: ita neque color, neque corpus, neque veritas, neque argumentum, neque sensus, neque perspicuum vllum relinquitur. Ex hoc illud his visu venire solet, ut quicquid dixerint, à quibusdam interrogentur, Ergo istuc quidem percipis: sed qui ita interrogant, ab his irridentur: non enim vrgent, ut coarguant neminem vlla de re posse contendere, neque asseuerare sine aliqua eius rei, quam sibi quisque placere dicit, certa & propria nota. Quod est igitur istuc vestrum probabile: nam si quod cuique occurrit, & primo quasi aspectu probabile videtur, id confirmatur: quid eo leuius? sin ex circumspectione aliqua, & accurata consideratione, quod visum sit, id se dicent sequi: tamen exitum non habebunt, primū quia his visis, inter quae nihil interest, æqualiter omnibus abrogatur fides. deinde cum dicant posse accidere sapienti, ut, cum omnia fecerit, diligentissimeque circumspexerit, existat aliquid, quod & verisimile videatur, & absit longissimè à vero: quo modo, si magna parte quidem, ut solent dicere, ad verum ipsum, aut quam proximè accedant, confidere sibi poterunt? Ut enim confidant, notum his esse debet in signe veri: quo obscuro & oppresso, quod tandem verum sibi videbuntur attingere? Quid autem tam obscurum dici potest, quam cum ita loquuntur: Est hoc quidem rei illius signum aut argumentum, & ea re id sequor: sed fieri potest, ut id, quod significatur, aut falsum sit, aut nihil sit omnino. Sed de perceptione haecenus. si quis enim ea, quae dicta sunt, labefactare volet, facile etiā absentibus nobis veritas se ipsa defendet. His satis cognitis, quae iam explicata sunt: nunc de assensione atque approbatione, quam Graeci *ὁμολογία* vocant, pauca dicemus, non quo non latus locus sit, sed paulò antè iacta sunt fundamenta. nam cum vim, quae esset in sensibus, explicabamus, simul illud aperiebatur, comprehendere multa & percipi sensibus: quod fieri sine assensione non potest. deinde cum inter inanimū & animal hoc maxime intersit, quod inanimū nihil agit, animal agit aliquid: (nihil enim agens ne cogitari quidem potest quale sit) aut ei sensus adimendus est, aut ea quae est in nostra sita potestate, reddenda assensio. At verò animus quodam modo eripitur his, quos neque

sentire, neque assentiri volunt. etenim necesse est, ut lancem in libra ponderibus impositis deprimi, sic animum perspicuis cedere. nam quo modo non potest animal vllum non appetere id, quod accommodatum ad naturam appareat (Graeci id *ὁμολογία* appellant) sic non potest obiectam rem perspicuam non approbare. Quamquam si illa, de quibus disputatū est, vera sunt: nihil attinet de assensione omnino loqui. qui enim quid percipit, assentitur statim. Sed haec etiam sequuntur, nec memoriam sine assensione posse constare, neque notitias rerum, nec artes: idque, quod maximum est, ut sit aliquid in nostra potestate, in eo, qui rei nulli assentietur, non erit. Vbi igitur virtus, si nihil situm est in ipsis nobis? Maxime autem absurdum, vitia in ipsorum esse potestate, neque peccare quenquam nisi assensione, hoc idem in virtute non esse. cuius omnis constantia & firmitas ex his rebus constat, quibus assensa est, & quas approbavit: omninoque antè videri aliquid, quam agamus, necesse est, eique, quod visum sit, assentiat. Quare qui aut visum aut assensum tollit, is omnem actionem tollit à vita. Nunc ea videamus, quae contra ab his disputari solent. sed prius potestis totius eorum rationis quasi fundamenta cognoscere. Componunt igitur primū artem quandam de his, quae visa dicimus: eorumque & vim, & genera definiunt: in his quale sit id, quod percipi & comprehendere possit, totidem verbis, quot Stoici. deinde illa exponunt duo, quae quasi contineant omnem hanc quaestionem: quae ita videantur, ut etiam alia multa eodem modo videri possint: neque in his quicquam intersit, non posse eorum alia percipi, alia non percipi: nihil interesse autem, non modò si ex omni parte eiusdem modi sint, sed etiam si discerni non possint. quibus positus, vnius argumenti conclusione tota ab his causa comprehenditur. Composita autem ea conclusio sic est: Eorum, quae videntur, alia vera sunt, alia falsa: & quod falsum est, id percipi nō potest: quod autem verum visum est, id omne tale est, ut eiusdem modi falsum etiam possit videri. Et quae visa sunt eiusmodi, ut in iis nihil intersit: non potest accidere, ut eorum aliqua percipi possint, alia non possint. Nullum igitur est visum, quod percipi possit. Quae autem sumunt, ut concludant id quod volunt: ex his duo sibi putant concedi. neque enim quicquam repugnat. Ea sunt haec, Quae visa falsa sint, percipi ea non posse: & alterum, Inter quae visa nihil intersit, ex his non posse alia talia esse, ut percipi possint, alia ut non possint. Reliqua verò, multa & varia oratione defendunt. quae sunt item duo: vnum, eorum quae videantur, aliud verum esse, aliud falsum: alterum, omne visum, quod sit à vero, tale esse, quale etiam à falso possit esse. Haec duo proposita non praeteruolant, sed ita dilatant, ut non mediocrem curam adhibeant & diligentiam. diuidunt enim in partes, & eas quidem magnas. primū in sensus, deinde in ea quae ducuntur à sensibus, & ab omni consuetudine, quam obscurari volunt: tum perueniunt ad eam partem, ut ne ratione quidem & coniectura vlla res percipi possit. Haec autem vniuersa, concidunt etiā minutius. ut enim de sensibus hesterno sermone vidistis, item faciūt de reliquis: in singulisque rebus, quas in minima dispartiuunt, volunt efficere, his omnibus, quae visa sint, veris adiuncta esse falsa, quae à veris nihil differant: ea cum talia sint, nihil posse comprehendi. Hanc ego subtilitatem philosophia quidem dignissimam iudico, sed ab eorum causa, qui ita differunt, remotissimam: definitiones enim, & partitiones, & horum luminibus vtens oratio, tum similitudines dissimilitudinēque, & earum tenuis & acuta distinctio, fidentium est hominum illa vera & firma, & certa esse, quae tutentur: non eorum qui clament nihilo magis vera illa esse, quam falsa. Quid enim agant, si cū aliquid definirint, roget eos quispiam, num illa definitio possit in aliam rem transferri quamlibet? si posse dixerint: quid enim dicere habeant? cur illa vera definitio sit? si negauerint, fatendum sit, quoniam vel illa vera definitio transferri non possit in falsum, quod ea definitione explicetur, id percipi posse. quod minime illi volunt. Eadem dici poterunt in omnibus partibus. Si enim dicent ea, de quibus differunt, se dilucidè perspicere, nec vlla communionem visorum impediri: comprehendere ea se posse fa-

regula

un arg
forma argumēt

les fundam

id est ppea

tebuntur. sin autem negabunt vera visa à falsis posse distingui, quî poterunt longius progredi: occurreret enim sicut occursum est. nam concludi argumentum non potest, nisi his quæ ad concludendum sumpta erunt, ita probatis, vt falsa eiusdem modi nulla possint esse. Ergo si rebus comprehensis & perceptis, nisa & progressa ratio hoc efficiet, nihil posse comprehendi: quid potest reperiri, quod ipsum sibi repugnet magis? Cùmque ipsa natura accurata orationis hoc profiteatur, se aliquid patefacturam, quod non appareat, & quo id facilius assequatur, adhibituram & sensus, & ea quæ perspicua sint: qualis est istorum oratio, qui omnia non tam esse, quàm videri volunt: maximè autem conuincuntur, cùm hæc duo pro congruentibus sumunt tam vehementer repugnantia: primùm esse quædam falsa visa: quod cùm volunt, declarant quædam esse vera: deinde ibidem, inter falsa visa, & vera nihil interesse. At primùm sumpseras, tanquam interesset. ita priori posterius, posteriori superius non iungitur. Sed progrediamur longius, & ita agamus, vt nihil nobis assentati esse videamur: quæque ab his dicuntur, sic persequamur, vt nihil in præteritis relinquamus. Primùm igitur perspicuitas illa, quam diximus, satis magnam habet vim, vt ipsa per sese ea quæ sint, nobis, ita vt sint, indicet. Sed tamen vt maneamus in perspicuis firmiter & constantius, maiore quadam opus est vel arte vel diligentia: ne ab his quæ clara sint ipsa per sese, quasi præstigiis quibusdam & captioibus depellamur. Nam qui voluit subuenire erroribus Epicurus iis qui videntur conturbare veri cognitionem, dixitque sapientis esse, opinionem à perspicuitate seiungere: nihil fecit: ipsius enim opinionis errorem nullo modo sustulit. Quamobrem cùm duæ causæ perspicuis & euentibus rebus aduersentur, auxilia rotidem sunt contra comparanda: aduersantur enim primùm, quod parum defigunt animos, & intendunt in ea quæ perspicua sunt, vt quanta luce ea circumfusa sunt, possint agnoscere: alterum est, quod fallacibus, & captiosis interrogationibus circumscripti atque decepti quidam cùm eas dissoluere non possunt, desciscunt à veritate. Oportet igitur & ea quæ pro perspicuitate responderi possunt, in promptu habere, de quibus iam diximus: & esse armatos, vt occurrere possimus interrogationibus eorum, captionesque discutere. quod deinceps facere constitui. Exponam igitur generatim argumenta eorum, quoniam ipsi etiam illa solent non confusè loqui. Primùm conantur ostendere multa posse videri esse, quæ omnino nulla sunt, cùm animi inaniter moueantur eodem modo rebus iis quæ nullæ sint: vt iis, quæ sint. Nam cùm dicatis, inquit, visa quædam mitti à deo, velut ea quæ in somniis videantur, quæque oraculis, auspiciis, extis declarentur (hæc enim aiunt probari à Stoicis, quos contra disputant) quærunt quoniam modo, falsa visa quæ sint, ea deus efficere possit probabilia: quæ autem planè proximè ad verum accedunt, efficere non possit? aut si ea quoque possit, cur illa non possit, quæ perdifficiliter, internoscantur tamen? & si hæc, cur non inter quæ nihil sit omnino? deinde cùm mens moueatur ipsa per sese, vt & ea declarant, quæ cogitatione depingimus, & ea quæ vel furiosis, vel dormientibus videntur: nōne, inquit, verisimile sit, sic etiam mentem moueri, vt non modò internoscat, visa vera illa sint, anne falsa, sed vt in his nihil intersit omnino: vt, si qui tremere, & exalbescerent vel ipsi per se motu mentis aliquo, vel obiecta terribili re extrinsecus, nihil interesset, qui distingueretur tremor ille & pallor, neque, vt quicquam interesset inter intestinum & oblatum. Postremò si nulla visa sint probabilia, quæ falsa sint, alia ratio est. sin autem sunt, cur non etiam quæ non facile internoscantur? cur non vt planè nihil intersit? præsertim cùm ipsi dicatis, sapientem in furore sustinere se ab omni assensu, quia nulla in visis distinctio appareat. Ad has omnes visiones inanes Antiochus quidem & permulta dicebat, & erat de hac vna re vnus diei disputatio. Mihi autem non idem faciendum puto: sed ipsa capita dicenda: & primùm quidem hoc reprehendendum, quod captiosissimo genere interrogationis vtuntur: quod genus minimè in philosophia probari solet, cùm aliquid minutatim & gradatim additur aut demitur. Soritas hos vocant, qui

aceruū efficiunt vno addito grano. Vitiosum sanè, & captiosum genus. Sic enim ascenditis: Si tale visum obiectum est à deo dormienti, vt probabile sit, cur non etiam vt valde verisimile? cur deinde, non vt difficiliter à vero internoscatur? deinde, vt ne internoscatur quidem? postremò vt nihil inter hoc & illud intersit? Huc si perueneris, me tibi primum quidque concedente: meum vitium fuerit. sin ipse tua sponte procefferis: tuū. Quis enim tibi dederit, aut omnia deum posse, aut ita facturum esse, si possit? quomodo autem sumis, vt si quid cui simile esse possit, sequatur, vt etiam internosci difficiliter possit? deinde vt ne vix internosci quidem: postremò, vt idem sit: vt si lupi canibus similes: eosdem dices ad extremum. Et quidè honestis similia sunt quædam non honesta, & bonis non bona, & artificiosis minimè artificiosa. quid dubitamus igitur affirmare, nihil inter hæc interesse? Ne repugnantia quidem videmus: nihil est enim, quod de suo genere in aliud genus transferri possit. At si efficeretur, vt inter visa differētium generum nihil interesset: reperirentur quæ & in suo genere essent, & in alieno. quod fieri quî potest? Omnium deinde inanium visorum vna depulsio est, siue illa cogitatione informantur, quod fieri solere concedimus: siue in quiete, siue per vinum, siue per insaniam: nam ab omnibus eiusdem modi visis perspicuitatem, quam mordicus tenere debemus, abesse dicemus. quis enim cùm sibi fingit aliquid, & cogitatione depingit, nō, simul ac se ipse commouit, atque ad se reuocauit, sentit, quid intersit inter perspicua & inania? Eadem ratio est somniorum. Num censes Ennium, cùm in hortis cum Ser. Galba vicino suo ambulasset, dixisse: Visus sum mihi cum Galba ambulare: at cùm somniauit, ita narrauit:

Visus Homerus adesse poeta.

Idemque in Epicharmo,

Nam videbar somniare me & ego esse mortuum.

Itaque, simul experrecti sumus, visa illa contemnimus, neque ita habemus, vt ea quæ in foro gessimus. At enim dum videntur, eadem est in somniis species eorum, quæ vigilantes videmus. plurimum interest. Sed id omittamus: illud enim dicimus, non eandem esse vim, neque integritatem dormientium & vigilantium, nec mente, nec sensu. Ne vinolenti quidem quæ faciunt, eadem approbatione faciunt, qua sobrii: dubitant, hæsitant, reuocant se interdum, iisque, quæ videntur, imbecillius assentiuntur: cùmque edormiuerunt, illa visa quàm leuia fuerint, intelligunt. Quod idem contingit insanis, vt & insipientes furere sentiant, & dicant aliquid quod non sit, id videri sibi: & cùm relaxentur, sentiant, atque illa dicant Alcmeonis:

Sed mihi nequitiam cor consentit cum oculorum aspectu.

At enim ipse sapiens sustinet se in furore, ne approbet falsa pro veris: & aliàs quidem sæpe, si aut in sensibus ipsius est aliqua fortè grauitas aut tarditas, aut obscuriora sunt, quæ videntur, aut à perspicuendo, temporis breuitate excluditur. Quanquam totum hoc, sapientem aliquando sustinere assensionem, contra vos est. si enim inter visa nihil interesset, aut semper sustineret, aut nunquam. Sed ex hoc genere toto perspicui potest leuitas orationis eorum, qui omnia cupiunt confundere. Quærimus grauitatis, constantiæ, firmitatis, sapientiæ iudicium: vt imur exemplis somniantium, furiosorum, ebriosorum. illud attendamus, in hoc omni genere quàm inconstanter loquamur: non enim proferremus vino, aut somno oppressos, aut mente captos, tam absurdè, vt tum diceremus interesse inter vigilantium visa, & sobriorum, & sanorum, & eorum qui essent aliter affecti: tum nihil interesse. Ne hoc quidem cernunt, omnia se reddere incerta, quod nolunt: ea dico incerta, quæ ἀδύνατοι Græci. Si enim res se ita habeant, vt nihil intersit, vtrum ita cui videatur, vt insano, an sano: cui possit exploratum esse de sua sanitate? quod velle efficere non mediocris insania est. Similitudines verò aut geminorum, aut signorum annulis impressorum pueriliter consecretantur. quis enim nostrum, similitudines negat esse, cùm ex plurimis in rebus appareant? Sed si satis est ad tollen-

dam cognitionem, similia esse multa multorum, cur eo non estis contenti, præsertim concedentibus nobis? & cur potius id contenditis, quod rerum natura non patitur, ut non suo quidque genere sit tale, quale est? nec sit in duobus aut pluribus nulla re differens vlla communitas? ut sibi sint & oua ouorum, & apes apum simillimæ. Quid pugnas igitur? aut quid tibi vis in geminis? conceditur enim similes esse: quo contentus esse potueras. tu autem vis eosdem esse planè non similes. quod fieri nullo modo potest. deinde confugis ad phisicos, eos qui maximè in Academia irridentur: à quibus ne tu quidem iam te abstinebis: & ais Democritum dicere innumerabiles esse mundos, & quidem sic quosdam inter sese non solùm similes, sed vndique, perfectè & absolutè ita pares, ut inter eos nihil prorsus intersit, & eo quidem innumerabiles: itèmq; homines. Deinde postulas, ut, si mundus ita sit par alteri mundo, ut inter eos ne minimùm quidem intersit, concedatur tibi ut in hoc quoque nostro mundo aliquid alicui sic par sit, ut nihil differat, nihil intersit. Cur enim, inquires, cum ex illis indiuiduis, vnde omnia Democritus gigni affirmat, in reliquis mundis, & in his quidem innumerabilibus, innumerabiles Q. Lutatii Catuli non modò possint esse, sed etiam sint: in hoc tanto mundo Catulus alter non possit effici? Primum quidem me ad Democritum vocas, cui non assentior: potiusque refellam, propter id, quod dilucidè docetur à politioribus phisicis, singularum rerum singulas proprietates esse. Fac enim antiquos illos Seruilius, qui gemini fuerunt, tam similes quàm dicuntur: num censeres etiam eosdem fuisse? non cognoscebantur foris, at domi: non ab alienis, at à suis. An non videmus hoc vsu venire, ut quos nunquam putassemus à nobis internosci posse, eos consuetudine adhibita tam facile internosceremus, uti ne minimum quidem similes esse viderentur? Hic pugnes licet, non repugno: quin etiam concedam, illum ipsum sapientem, de quo omnis hic sermo est, cum ei res similes occurrant, quas non habeat denotatas, retenturum assensum, nec vnquam vlli viso assensurum, nisi quod tale fuerit, quale falsum esse non possit. Sed ad cæteras res habet quandam artem, qua vera à falsis possit distinguere: & ad similitudines istas vsus adhibendus est, ut mater geminos internoscit consuetudine oculorum: sic tu internoscas, si assueueris. Vidèrne, ut in prouerbio sit ouorum inter se similitudo? tamen hoc accepimus, Deli fuisse complures saluis rebus illis, qui gallinas alere permultas quæstus causa solerent. hi cum ouum inspexerant, quæ id gallina peperisset, dicere solebant. Neque id est contra nos: nam nobis satis est, oua illa internoscere: nihil enim magis assentiri potest hoc illud esse, quàm si inter illa omnino nihil interesset: habeo enim regulam, ut talia visa, vera iudicem, qualia falsa esse non possint. ab hac mihi non licet transuersum, ut aiunt, digitum discedere, ne confundam omnia. veri enim & falsi non modò cognitio, sed & natura tollitur, si nihil erit quod intersit. ut etiam illud absurdum sit, quod interdum soletis dicere, cum visa in animos imprimantur, non vos id dicere inter ipsas impressiones nihil interesse, sed inter species & quasdam formas eorum. Quasi verò non specie visa iudicentur, quæ fidem nullam habebunt sublata veri & falsi nota. Illud verò perabsurdum, quod dicitis probabilia vos sequi, si re nulla impediamini. Primum què potestis non impediri, cum à veris falsa non distent? deinde quod iudicium est veri, cum sit commune falsi? ex his illa necessario nata est επινοησι, id est assensionis retentio: in qua melius sibi constitit Arcefila, si vera sunt quæ de Carneade nonnulli existimant. Si enim percipi nihil potest, quod vtrique visum est: tollendus assensus est. quid enim est tam futile, quàm quicquã approbare non cognitum? Carneadem autem etiam heri audiebamus solitum esse delabi interdum ut diceret, opinaturum, id est peccaturum esse sapientem. Mihi porò non tam certum est, esse aliquid quod comprehendere possit, de quo iam etiam nimium diu disputo: quàm sapientem nihil opinari, id est nunquam assentiri rei vel falsæ vel incognitæ. Restat illud, quod dicunt veri inueniendi causa contra omnia dici oportere, & pro omnibus. Volo igitur videre quid inuenierint. Non solemus, inquit,

ostendere. Quæ sunt tandem ista mysteria? aut cur celatis quasi turpe aliquid sententiã vestrã? Ut qui audient, inquit, ratione potius, quàm auctoritate ducantur. quid si vtrunque? num peius est? vnum tamen illud non celant, nihil esse, quod percipi possit. an in eo auctoritas nihil obest? mihi quidè videtur vel plurimum. Quis enim ista tam aperte perspicuèque & peruerfa, & falsa secutus esset, nisi tanta in Arcefila, multò etiã maior in Carneade & copia rerum, & dicendi vis fuisset? Hæc Antiochus ferè & Alexandria tum, & multis annis post, multò etiam asseuerantius in Syria, cum esset mecum, paulò antè quàm esset mortuus. Sed iam etiam confirmata causa, te hominem amicissimum, (me autem appellabat) & aliquot annis minorem natu, non dubitabo monere. Tunc cum tantis laudibus philosophiam extuleris, Hortensiumque nostrum dissentientem commoueris, eam philosophiam sequere, quæ confundit vera cum falsis, spoliat nos iudicio, priuat approbatione, omnibus orbat sensibus? Et Cimmericis quidem, quibus aspectum solis siue deus aliquis, siue natura ademerat, siue eius loci, quem incolebant, situs, ignes tamen aderant, quo tum illis uti lumine licebat. isti autem, quos tu probas, tantis offusis tenebris, ne scintillam quidem vllam nobis ad aspiciendum reliquerunt. quos si sequamur, iis vinculis simus alstricti, ut nos commouere nequeamus: sublata enim assensione, omnem & motum animorum, & actionem rerum sustulerunt: quod non modò rectè fieri, sed omnino fieri non potest. Prouide etiam, ne vni tibi istam sententiam minimè liceat defendere. an tu, cum res occultissimas aperueris, in lucemque protuleris, iuratusque dixeris ea te comperisse, quod mihi quoque licebat, qui ex te illa cognoueram, negabis esse rem vllam, quæ cognosci, comprehendi, percipi possit? vide quæso etiam atque etiam, ne illarum quoque rerum pulcherrimarum à te ipso minuat auctoritas. Quæ cum dixisset, ille finem fecit. Hortensius autem vehementer admirans, quod quidem perpetuo Lucullo loquente fecerat, ut etiam manus sæpe tolleret: nec mirum: nam nunquam arbitror contra Academiam dictum esse subtilius: me quoque, iocansne, an ita sentiens, (non enim satis intelligebam) cœpit hortari, ut sententia desisterem. Tum mihi Catulus, Si te, inquit, Luculli oratio flexit, quæ est habita memoriter, accuratè, copiosè: taceo, neque te, quo minus, si tibi ita videatur, sententiã mutes, deterrendum puto. illud verò non censuerim, ut eius auctoritate moueare. tantum enim te non monuit, inquit arridens, ut caueres, ne quis improbus Tribunus pl. quorum vides quanta copia semper futura sit, arriperet te, & in concione quæreret, quæ tibi constares, cum idem negares quicquam certi posse reperiri, idem te comperisse dixisses. hoc quæso ne te terreat. De causa autem ipsa malim quidem te ab hoc dissentire. si cesseris, non magnopere mirabor. memini enim Antiochum ipsum, cum annos multos talia sensisset, simul ac visum sit, sententiã destitisse. Hæc cum dixisset Catulus: me omnes intueri. Tum ego non minus commotus, quàm soleo in causis maioribus, huiusmodi quadam oratione sum exorsus. Me Catule oratio Luculli de ipsa re ita mouit, ut docti hominis, & copiosi, & parati, & nihil prætereuntis eorum, quæ pro illa causa dici possent: non tamen ut ei respondere posse diffiderem. auctoritas autem tanta planè me mouebat, nisi tu opposuisses non minorem tuam. Aggrediar igitur, si pauca antè quasi de fama mea dixerò. Ego enim si aut ostentatione aliqua adductus, aut studio certandi, ad hanc potissimum philosophiam me applicaui, non modò stultitiã meam, sed etiam mores & naturam condemnandam puto. nam si minimis in rebus pertinacia reprehenditur, calumnia etiam coërcetur: ego de omni statu consilioque totius vitæ aut certare cum aliis pugnaciter, aut frustrari cum aliis, tum etiã me ipsum velim? Itaque nisi ineptum putarem, cum in tali disputatione id facerem, quod, cum de Repub. disceptatur, fieri interdum solet: iurarem per Iouem, deosque penates, me & ardere studio veri reperiendi, & ea sentire, quæ dicerem. Quæ enim possum non cupere verum inuenire, cum gaudeam, si simile veri quid inuenierim? Sed ut hoc pulcherrimum esse iudicem, vera videre: sic, pro veris probare falsa, turpissimum est. Nec ta-

vincula tenentur

id est fama dicitur meo

men ego is sum, qui nihil vnquam falsi approbem, qui nunquam assentiar, qui nihil opiner, sed quærimus de sapiente. ego verò ipse & magnus quidem sum opinator (non enim sum sapiens) & meas cogitationes sic dirigo, non ad illam paruulâ Cynosuram, 61

Qua fidunt duce nocturna Phœnices in alto,
vt ait Aratus, eoque directius gubernant, quod eam tenent,

Quæ cursu interiore breui conuertitur orbe:

sed ad Elicen & clarissimos Septentriones, id est rationes has, latiore specie, non ad tenuem climatas. Eo fit, vt errem, & vager latius. Sed non de me, vt dixi, sed de sapiente quæritur. visa enim ista cum acriter mentem, sensumve pepulerunt, accipio, hisque interdum etiam assentior, nec percipio tamē: nihil enim arbitror posse percipi. non sum sapiens: itaque visis cedo, neque possum resistere. sapientis autem hanc censet Arcefilas vim esse maximam, Zenoni assentiens, cauere ne capiat, ne fallatur videre. nihil est enim ab ea cogitatione, quam habemus de grauitate sapiētis, errore, leuitate, temeritate disiunctus. Quid igitur loquar de firmitate sapientis: quem quidem nihil opinari tu quoque Luculle concedis, quod quoniam à te probatur (vt præposterè tecum agam: 62 mox referam me ad ordinem) hæc primùm conclusio quam habeat vim, considera: Si vlli rei sapiens assentietur vnquam: aliquando etiam opinabitur. nūquam autem opinabitur: nulli igitur rei assentietur. Hanc conclusionem Arcefilas probat: confirmat enim primum & secundum, Carneades nonnunquam secundum: & illud dabat, assentiri aliquando. ita sequebatur etiam opinari: quod tu non vis, & rectè, vt mihi videris. Sed illud primum sapiētem, si assensurus esset, etiam opinaturum, falsum esse & Stoici dicunt, & eorū ad stipulator Antiochus: posse enim eum falsa à veris, & quæ nō possint, percipi, ab iis quæ possint, distinguere. nobis autē primùm, etiā si quid percipi possit, tamen ipsa consuetudo assentiendi periculosa esse videtur, & lubrica. quamobrem cum tam vitiosum esse constet, assentiri quicquā aut falsum, aut incognitū: sustinēda est potius omnis assensio, ne præcipitet, si temere processerit. ita enim finissima sunt falsa veris, eaque quæ percipi possunt (si modò ea sunt quædā: iam enim videbimus) vt tamen in præcipitem locum non debeat se sapiēs committere. sin autem, omnino nihil esse, quod percipi possit, à me sumpsero, & quod tu mihi das, accepero, sapiētem nihil opinari: effectum illud erit, sapientem assensus omnes cohibiturum. vt tibi videndum sit, id ne malis, an aliquid opinaturum esse sapientem. Neutrū, inquit, illorum. Nitamur igitur, nihil posse percipi: etenim de eo omnis est controuersia. Sed prius pauca cum Antiocho: qui hæc ipsa, quæ à me defenduntur, & didicit apud Philonem tam diu, vt cōstaret diutius didicisse neminem, & scripsit de his rebus acutissimè, & idem hæc non acrius accusauit in senectute, quàm antea defenditauerat. quanuis igitur fuerit acutus, vt fuit: tamen inconstantia leuatur auctoritas. Quis, inquam, enim iste dies illuxerit, 64 quæro, qui illi ostenderit eam, quam multos annos esse negauisset, veri & falsi notam. Excogitauit aliquid: eadē dicit, quæ Stoici: pœnituit eum illa sensisse. cur non se trāstulit ad alios, & maximè ad Stoicos? eorum enim erat propria ista defensio. quid eum Mnesarchi pœnitebat? quid Dardani? qui erant Athenis tum principes Stoicorum. Nunquam à Philone discessit, nisi posteaquam ipse cœpit, qui se audirent, habere. Vnde autem subito vetus Academia reuocata est? nominis dignitatem videtur, cum à re ipsa descisceret, retinere voluisse, quod erant qui illum gloriæ causa facerent sperare, etiam fore, vt ii, qui se sequerentur, Antiochii vocarentur. mihi autem magis videtur non potuisse sustinere concursum omnium philosophorum. etenim de cæteris sunt inter illos nonnulla communia: hæc Academicorum est vna sentētia, quam reliquorum philosophorum nemo prober. Itaque cessit. vt enim ii, qui sub nube solem non ferunt: item ille, cum æstuarer, veterum, vt Menianorum, sic Academicorum vmbra secutus est. quoque solebat vti argumēto tum, cum ei placebat nihil posse percipi, cum quæreret Dionysius ille Heracleotes, vtrum comprehendisset certa illa nota, qua assen-

tiri dicitis oportere, illudne, quod multos annos tenuisset, Zenonique magistro credidisset, honestū quod esset, id bonū solum esse: an, quod postea defenditauerat, honesti inane nomen esse, voluptatem esse summum bonum: qui ex illius commutata sententia docere vellet, nihil ita signari in animis nostris à vero posse, quod non eodem modo possit à falso: is curauit quod argumentū ex Dionysio ipse sumpisset, ex eo cæteri fumerent. Sed cum hæc alio loco plura, nunc ad ea, quæ à te Luculle dicta sunt, & primum quod initio dixisti, videamus quale sit: similiter à nobis de antiquis philosophis 66 cōmemorari, atque seditiosi folerēt claros viros, sed tamē populares aliquos, nominare. illi cum res non bonas tractēt, similes bonorū videri volunt. nos autem dicimus, ea nobis videri, quæ vosmetipsi nobilissimis philosophis placuisse cōceditis. Anaxagoras niuem nigram dixit esse. ferres me, si ego idem dicerem: tu, ne si dubitarē quidem. at quis est hic? num Sophistes? sic enim appellantur ii, qui ostētationis aut quæstus causa philosophantur. maxima fuit & grauitatis & ingenii gloria. Quid loquar de Democrito: quem cum eo cōferre possumus, nō modò ingenii magnitudine, sed etiam animi, qui ita sit ausus ordiri, Hæc loquor de vniuersis. nihil excipit, de quo non profiteatur. quid enim esse potest extra vniuersa: quis hunc philosophū non antepōnit Cleanthi, Chrysippo, reliquisque inferioris ætatis: qui mihi cum illo collati, quintæ classis videntur. 67 Atque is non hoc dicit quod nos, qui veri esse aliquid non negamus, percipi posse negamus: ille verū esse planè negat. esse sensus quidē nec obscuros dicit, nec tenebricosos: sic enim appellat eos is, qui hunc maximè est admiratus Chius Metrodorus initio libri, qui est de natura. Nego, inquit, scire nos, sciamusne aliquid, an nihil sciamus: ne id ipsum quidem nescire, aut scire, scire nos: nec, omnino sitne aliquid, an nihil sit. Furere tibi Empedocles videtur: at mihi dignissimū rebus iis, de quibus loquitur, sonum fundere. num ergo is excæcat nos, aut orbat sensibus, si parum magnam vim censet in iis esse ad ea, quæ sub eos subiecta sunt, iudicanda? Parmenides, Xenophanes, minus bonis quanquam versibus, sed tamen illis versibus increpant eorum arrogantiam quasi irati, qui, cum sciri nihil possit, audeant se scire dicere: & ab his aiebas remouendum 68 Socratem & Platonem. cur? an de vllis certius possum dicere? vixisse cum his equidem videor: ita multi sermones perscripti sunt, è quibus dubitari non possit, quin Socrati nihil sit visum sciri posse. excepit vnum tantum, scire se, nihil se scire: nihil amplius. Quid dicam de Platone? qui certè tam multis libris hæc persecutus non esset, nisi probauisset. ironiam enim alterius, perpetuam præfertim, nulla fuit ratio persequi. Videor-ne tibi, non vt Saturninus, nominare modò illustres homines, sed etiam imitari nunquam nisi clarum, nisi nobilem: atque habebam molestos vobis, sed minutos, Stilbonem, Diodorū, Alexinum: quorum sunt contorta & aculeata quædam sophismata: sic enim appellantur fallaces conclusiunculæ. Sed quid eos colligam, cum habeam Chrysippum, qui fulcire putatur porticum Stoicorum? Quam multa ille cōtra sensus, quam multa contra omnia, quæ in consuetudine probantur, dissoluit? idem mihi quidem 69 non videtur. Sed dissoluerit sanè. certè tam multa non collegisset, quæ nos fallerent probabilitate magna, nisi videret his resisti non facile posse. Quid Cyrenei videtur, minimè contempti philosophi: qui negant esse quicquam, quod percipi possit extrinsecus: ea se sola percipere, quæ tactu intimo sentiant, vt dolorem & voluptatem: neque se, quo quid colore, aut quo sono sit, scire, sed tātum sentire affici se quodammodo. Satis multa de auctoribus. quanquam ex me quæsieras, nōne putarem post illos veteres, tot seculis, inueniri verum potuissē, tot ingenii, tantisque studiis quærētibus. Quid inuentum sit, paulò post videro, te ipso quoque iudice. Arcefilam verò non obtrētandi causa cum Zenone pugnauisse, sed verum inuenire voluisse, sic intelligitur. Nemo inquam superiorū non modò expresserat, sed ne dixerat quidem posse hominem nihil 70 opinari: nec solum posse, sed ita necesse esse sapienti. Visa est Arcefilæ cum vera sententia, tum honesta, & digna sapiente. Quæsiuit de Zenone fortasse, quid futurum esset,

id est Soc argumentum

1. reprehenda
1. vlla

Nominatio a. b. c.

id est no modo
plurima

si nec percipere quicquam posset sapiens, nec opinari sapientis esset. ille, credo, nihil opinatur: quoniam esset quod percipi posset. Quid ergo esset id? Visum, credo. Quale igitur visum? Tum illū ita definiuisse: ex eo quod esset, sicut esset impressum & signatum & effectum. Post requisitum, etiam ne si eiusmodi esset visum verum, quale falsum. hic Zenonem vidisse acutè, nullum esse visum, quod percipi posset: si id tale esset ab eo quod est, ut eiusmodi ab eo, quod non est, posset esse. Rectè consensus Arcefilas ad definitionem additum: neque enim falsum percipi posse, neque verum, si esset tale quale vel falsum. Incubuit autem in eas disputationes, ut doceret nullum tale esse visum à vero, ut non eiusdem modi etiam à falso possit esse. Hæc autem est vna contentio, quæ adhuc permanferit. Nam illud, nulli rei assensurum esse sapientem, nihil ad hanc controuersiam pertinebat: licebat enim nihil percipere, & tamen opinari: quod à Carneade dicitur probatum. Equidem Clitomacho plus quàm Philoni, aut Metrodoro credens, hoc magis ab eo disputatum, quàm probatum puto. sed id omittamus. Illud certè opinatione & perceptione sublata sequitur, omnium assensionum retentio: ut, si ostendero nihil posse percipi, tu concedas nunquam assensurum esse. Quid ergo est, quod percipi possit, si ne sensus quidem vera nunciant? quos tu Luculle communi loco defendis. quod ne id facere posses, idcirco heri, non necessario loco, contra sensus tam multa dixeram. tu autem te negas infracto remo, neque columbæ collo commoueri: primum cur: nam & in remo sentio non esse id, quod videatur: & in columba plures videri colores, nec esse plus vno. deinde nihilne præterea diximus? maneat illa omnia. lacerat ista causa: veraces suos sensus esse dicit. Igitur semper auctorem habes, & eum qui magno suo periculo causam agat: eò enim rem dimittit Epicurus, si vnus sensus semel in vita mentitus sit, nulli vnquam esse credendum. Hoc est verum esse, confidere suis testibus, & importunè insistere. Itaque Timagoras Epicureus negat sibi vnquam, cum oculum torlisset, duas ex lucerna flammulas esse visas: opinionis enim esse mendacium, non oculorum. quasi quærat, quid sit, non quid videatur. Sed hic quidem maiorum similis. tu verò, qui visa sensibus alia vera dicas esse, alia falsa, quæ ea distinguis? Define quæso communibus locis. domi nobis ista nascuntur. Si quis deus te interroget fanis modò, & integris sensibus, Num amplius quid desideras? quid respondeas? Utinam quidem roget, audiat, quàm nobiscum male agatur. Ut enim vera videamus, quàm lōgè videbimus? ego Catuli Cumanam ex hoc loco regionem video, Pompeianum non cerno: neque quicquā interiectum est, quod obster: sed intendi longius acies non potest. O præclarum prospectū! Puteolos videmus: at familiarem nostrum Auianum, fortasse in porticu Neptuni ambulans non videmus. At ille nescio qui, qui in scholis nominari solet, mille & octingenta stadia quod abesset videbat. quædam volucres longius. Responderè igitur audacter isti vestro deo, me planè his oculis non esse contentum. dicit me acrius videre, quàm vllos pisces fortasse, qui neque videntur à nobis, & nunc quidè sub oculis sunt: neque ipsi nos suspicere possunt. Ergo ut illis aqua, sic nobis aer crassus offunditur. At amplius non desideramus. Quid talpæ? num desiderare lumen putas? Neque tā quererem cum deo, quòd parū lōgè, quàm quòd falsum viderè. Vidēsne nauē illā? stare nobis videtur: at iis, qui in nauī sunt, moueri hæc villa. Quære rationem, cur ita videatur: quam ut maximè inueneris, quod haud scio an nō possis: non tu verum testè habere, sed eum nō sine causa falsum testimonium dicere ostenderis. Quid ego de nauī? vidi enim à te remum contemni. maiora fortasse quæris. Quid potest esse sole maius? quem Mathematici amplius duo de viginti partibus cōfirmant maiore esse, quàm terrā. quantulus nobis videtur? mihi quidè quasi pedalis. Epicurus autè posse putat etiam minore esse eum, quàm videatur, sed nō multo. ne maiorem quidè multo putat esse: vel tantum esse, quantus videatur: ut oculi aut nihil, aut non multum mentiantur. Vbi igitur illud est semel? sed ab hoc credulo, qui nunquam sensus mentiri putat, discedamus, qui ne nunc quidè: cum ille sol, qui tā-

225. mille, q. 55. 75. leguoy

ta incitatione fertur, ut celeritas eius quanta sit, ne cogitari quidem possit, tamen nobis stare videatur. Sed ut minuat controuersiam: videte quæso, quàm in paruulis sitis. Quatuor sunt capita, quæ cōcludunt nihil esse, quod nosci, percipi, comprehendi possit. de quo hæc tota quæstio est. è quibus primum est, esse aliquod visum falsum: secundum, non posse id percipi: tertium, inter quæ visa nihil interfit, fieri non posse, ut eorum alia percipi possint, alia non possint: quartum, nullum esse visum verum à sensu profectum, cui non appositum sit visum aliud, quod ab eo nihil interfit, quòdque percipi non possit. Horum quatuor capitum secundū & tertium omnes cōcedunt, primum Epicurus non dat. vos, quibuscum res est, id quoque cōceditis, omnis pugna de quarto est. Qui igitur P. Seruiliū Geminum videbat, si quintum se videre putabat, incidebat in eiusmodi visum, quod percipi non posset: quia nulla nota verum à falso distinguebatur. qua distinctione sublata, quam haberet M. Cotta, qui bis cum Geminio Cōsul fuit agnoscendo eiusmodi notam, quæ falsa esse non possit? Negas tātam similitudinem in rerū natura esse. pugnas omnino, sed cum aduersario facili. Ne sit sanè: videri certè potest. fallit igitur sensum: & si vna sefellerit similitudo, dubia omnia reddiderit: sublato enim iudicio illo, quo oportet agnosci: etiam si ipse erit, quem videris, qui tibi videbitur, tamen non ea nota iudicabis, qua dicis oportere, ut non possit esse eiusdem modi falsa. Quando igitur potest tibi P. Geminus, Quintus videri: quid habes explorati, cur non possit tibi Cotta videri, qui non sit, quoniam aliquid videtur esse quod non est? Omnia dicis sui generis esse: nihil esse idem, quod sit aliud. Stoicum est quidem, nec admodū credibile, nullum esse pilum omnibus rebus talem, qualis sit pilus alius, nullum granū. Hæc refelli possunt: sed pugnare nolo: ad id enim, quod agitur, nihil interest, omnibusne partibus visa res nihil differat, an internosci non possit, etiam si differat. Sed si hominum similitudo tanta esse non potest, ne signorum quidem. Dic mihi, Lysippus eodem ære, eadem temperatione, eodem cælo, aqua, cæteris omnibus, cētum Alexandros eiusdem modi facere non possit? qua igitur notione discerneres? Quid, si in eiusmodi cera cētum sigilla hoc annulo impressero, ecquæ poterit in agnoscendo esse distinctio: an tibi erit quærendus annularius aliquis, quoniā gallinarium inuenisti Deliacum illum, qui oua cognosceret? Sed adhibes artem aduocatam etiam sensibus. pictor videt, quæ nos non videmus: & simul inflauit tibicen, à perito carmen agnoscitur. Quid hoc? nōne videtur contra te valere, si sine magnis artificiis, ad quæ pauci accedunt, nostri quidem generis admodū, nec videre, nec audire possumus? Iam illa præclara, quanto artificio esset sensus nostros, mentemque, & totam constructionem hominis fabricata natura. cur non extimescam opinandi temeritatem? etiāne hoc affirmare potes Luculle, esse aliquam vim, cum prudentia & consilio scilicet, quæ finxerit, vel, ut tuo verbo utar, quæ fabricata sit hominem? qualis ista fabrica est? vbi adhibita est? quando? cur? quo modo? Tractantur ista ingeniosè, disputantur etiam eleganter, denique videantur sanè, ne affirmètur modo. Sed de Phisicis mox, & quidem ob eam causam, ne tu, qui idem me facturum paulò antè dixeris, videre mentitus. Sed ut ad ea, quæ clariora sunt, veniam: res iam vniuersas profundam: de quibus volumina impleta sunt non à nostris solum, sed etiam à Chrysippo. de quo queri solent Stoici, dum studiosè omnia conquirit contra sensus & perspicuitatem, contraque omnem consuetudinem, contraque rationem, ipsum sibi respondentem inferiorem fuisse: itaque ab eo armatum esse Carneadem. Ea sunt eiusmodi, quæ à te diligentissimè tractata sunt: Dormientium, & vinolentorum, & furiosorum visa imbecilliora esse dicebas, quàm vigilantium, siccorum, sanorum: quo modo? quia cum experrectus esset Ennius, non diceret se vidisse Homerum, sed visum esse: Alcmaeo autem, Sed mihi neutiquam cor consentit. Similia de vinolentis. quasi quisquam neget, & qui experrectus sit, eum fomniare: & cuius furor consederit, putare non fuisse ea vera, quæ essent sibi visa in furore. sed

no la oya

perfor

non id agitur. tum cum videantur, quo modo videntur, id quæritur. nisi verò Ennium non putamus ita totum illud audiuisse,

• O pietas animi,

si modò id somniauit: vt si vigilans audiret: experrectus enim potuit illa visa putare, vt erant, & somnia. dormienti verò æquè, ac vigilanti probantur. Quid Iliona fomno illo:

• Mater te appello.

• Nónne illa credit filium locutum, vt verè experrecta etiam crederet: vnde enim illa?

• Age adsta: mane: audi: itera dum eadem & ista mihi:

num videtur minorem habere visis, quàm vigilantes fidem? Quid loquar de infanis: qualis tandem fuit affinis tuus Catule Tuditanus: quisquam sanissimus tam certa putat quæ videt, quàm is putabat, quæ videbantur? Quid ille, qui,

• Video, video te viuum Vlyxes, dum licet:

nónne etiam bis exclamauit se videre, cum omnino non videret? Quid apud Euripidè Hercules, cum vt Eurysthei filios, ita suos cõfingebat sagittis? cum vxorem interimibat: cum conabatur etiam patrem: non perinde mouebatur falsis, vt veris moueretur: quid 81 ipse Alcmao tuus, qui negat cor sibi cū oculis cõsentire? nónne ibidè incitato furore:

• Vnde hæc flamma oritur? Et illa deinceps,

• Incende, incende: adsunt, adsunt: me, me expetunt.

Quid, cum virginis fidem implorat:

• Fer mi auxilium: pestem abige à me:

• Flammiferam hanc vim, quæ me excruciat,

• Ceruleæ incinctæ igni incendunt:

• Circumstant cum ardentibus tædis.

num dubitas, quin sibi hæc videre videatur: itémque cætera:

• Intendit crinitus Apollo

• Arcum auratum Luna innixus.

• Diana facem iacit à læua.

Qui magis hæc crederet, si essent, quàm credebat, quia videbantur: apparet enim iã cor cū oculis cõsentire. Omnia autè hæc proferuntur, vt illud efficiatur, quo certius nihil potest esse: inter visa vera & falsa ad animi assensum nihil interesse. Vos autè nihil agitis, cū falsa illa vel furiosorū, vel somniantiu, recordatione ipsorū refellit. nō enim id quæritur, qualis recordatio fieri soleat eorum, qui experrecti sunt: aut eorū, qui furere destiterint: sed qualis visio fuerit aut furētium, aut somniantiu, cum cõmouebantur. Sed ab eo a sensibus. Quid est, quod ratione percipi possit: dialecticā inuentam esse dicitis, veri, & falsi quasi disceptatricē & iudicem. cuius veri & falsi: & in qua re: in Geometriane, quid 83 sit verum vel falsum, dialecticus iudicabit, an in literis, an in musicis? At ea nō nouit. In philosophia igitur sol quātus sit, quid ad illum? quod sit summum bonū, quid habet vt queat iudicare? Quid igitur iudicabit, quæ cõiunctio, quæ disiunctio vera sit, quid ambiguè dictum sit, quid sequatur quāque rem, quid repugnet? Si hæc, & horū similia iudicat, de se ipsa iudicat. plus autè pollicebatur. Nā hæc quidè iudicare, ad cæteras res, quæ sunt in philosophia multæ atque magnæ, non est fatis. Sed quoniã in ea arte tatum ponitis: videte ne contra vos tota nata sit. quæ primo progressu festiuè tradit elementa loquendi, & ambiguorum intelligētiam, concludendique rationem: tum paucis additis venit ad foritas lubricum fanè, & periculosum locum: quod tu modò dicebas esse vitiosum interrogandi genus. Quid ergo, istius vitii num nostra culpa est? rerum natu- 84 ra nullam nobis dedit cognitionē finium, vt vlla in re statuere possimus quatenus. nec hoc in aceruo tritici solum, vnde nomen est: sed vllā omnino in re minutatim interroganti: diues, pauper: clarus, obscurus sit: multa, pauca: magna, parua: longa, breuia: lata, angusta: quāto aut addito, aut dempro certum respõdeamus, non habemus. At vitiosi sunt foritæ. Frangitè igitur eos, si potestis, ne molesti sint: erunt enim, nisi cauea-

tis. Cautum est, inquit: placet enim Chrysippo, cum gradatim interrogetur verbi causa, tria pauca sint, an multa: aliquanto prius, quàm ad multa perueniat, quiescere, id est quod ab iis dicitur *ἡσυχάζειν*. Per me vel stertas licet, inquit Carneades, non modò quiescas. Sed quid proficit? sequitur enim qui te ex fomno excitet, & eodem modo interro- 85 get. quod in numero conticuisisti: si ad eum numerū vnum addidero, multa ne erunt? progrediere rursus, quoad videbitur. Quid plura? hoc enim fateris, neque vltimū te paucorum, neque primum multorum respondere posse. Cuius generis error ita manat, vt non videam quò non possit accedere. Nihil me lædit, inquit: ego enim, vt agitator callidus prius, quàm ad finem veniam, equos sustinebo, eoque magis, si locus is, quò ferentur equi, præceps erit. Sic me, inquit, antè sustinebo, nec diutius captiosè interroganti respondebo. Si habes, quod liqueat, neque respondes, superbè: si non habes, ne tu quidem perspicis: si, quia obscura, concedo: sed negas te vsque ad obscura progredi: illustribus igitur rebus insistis. si id tantū modò, vt taceas, nihil assequeris: quid enim ad illum, qui te captare vult, vtrum tacentem irretiat te, an loquentem? sin autem vsque ad nouem, verbi gratia, sine dubitatione respondes pauca esse, in decimo insistis: etiam à certis & illustrioribus cohibes assensum. hoc idem me in obscuris facere non 86 finis. Nihil igitur te contra foritas ars ista adiuvat, quæ nec augendi, nec minuendi quid aut primum sit, aut postremum, docet. Quid, quòd eadem illa ars, quasi Penelope telam retexens, tollit ad extremum superiora: vtrum ea vestra, an nostra culpa est? Nempe fundamentū dialecticæ est, quicquid enuncietur (id autem appellatur *ἀξιωμα*, quod est quasi effatum) aut verum esse, aut falsum. Quid igitur? hæc vera, an falsa sunt? si te mentiri dicis, idque verum dicis: mentiri verum dicis. Hæc scilicet inexplicabilia esse dicitis. quod est odiosius, quàm illa, quæ nos incõprehensa & non percepta dicimus. Sed hæc omitto. Illud quæro, si ista explicari non possunt, nec eorū vllum iudicium inuenitur, vt respondere possitis, verane, an falsa sint: vbi est illa definitio, effatum esse id, quod aut verum, aut falsum sit? Rebus sumptis, adiungam, ex his sequèdas 87 esse alias, alias improbandas, quæ sint in genere contrario. Quomodo igitur hoc conclusum esse iudicas? si dicis nunc lucere, & verum dicis: lucet. dicis autem lucere, & verū dicis: lucet igitur. Probatis certè genus, & rectissimè cõclusum dicitis: itaque in docendo eum primum concludendi modum traditis. Aut quicquid igitur eodem modo concluditur, probabitur: aut ars ista nulla est. Vide ergo, hanc conclusionem probaturūne sis: Si dicis te mentiri, verūque dicis: mentiris. dicis autem te mentiri, verūque dicis, mentiris igitur. Qui potes hanc non probare, cum probaueris eiusdem generis superiorè? Hæc Chrysippea sunt, ne ab ipso quidè dissoluta: quid enim faceret huic conclusioni? si lucet, lucet: lucet autem, lucet igitur. Cederet scilicet. Ipsa enim ratio connexi, cum concesseris superius, cogit inferius cõcedere. Quid ergo hæc ab illa conclusione differt? Si mentiris, mentiris: mentiris autem, mentiris igitur. Hoc negas te 88 posse nec approbare, nec improbare. Qui igitur magis illud? si ars, si ratio, si via, si vis denique conclusionis valet: eadem est in vtroque. Sed hoc extremum eorum est. postulant, vt excipiantur hæc inexplicabilia. Tribunum aliquem ceseo adeant: à me istam exceptionem nunquam impetrabunt. Etenim cum ab Epicuro, qui totam Dialecticam & contemnit, & irridet, non impetrèt, vt verum esse concedat, quod ita effabimur: Aut viuet cras Hermachus, aut non viuet: cum Dialectici sic statuunt, omne, quod ita disiunctum sit, quasi aut etiam, aut non, non modò verum esse, sed etiam necessarium: vide, quàm sit cautus is, què isti tardum putat. Si enim, inquit, alterutrū concessero: necessariū esse, necesse erit, cras Hermachū aut viuere, aut non viuere: nulla autè est in natura rerū talis necessitas. Cum hoc igitur Dialectici pugnēt, id est Antiochus & Stoici: 89 totam enim euertit Dialecticam. nam si è contrariis disiunctio (contraria autem ea dico, cum alterum ait, alterū neget) si talis disiunctio falsa potest esse, nulla vera est. Mecum verò quid habent litium, qui ipsorum disciplinam sequor? Cum aliquid huius-

modi inciderat, sic ludere Carneades solebat: Si rectè conclusit, teneo: sin vitiose, minam Diogenes reddat. ab eo enim Stoico dialecticam didicerat: hæc autè merces erat dialecticorum. Sequar igitur eas vias, quas didici ab Antiocho: nec reperio, quomodo iudicem, si lucet, lucet, verū esse ob eā causam, quòd ita didici, omne, quod ipsum ex se connexum sit, verum esse: non iudicem, si mentiris, mentiris, eodem modo esse cōnexum. Aut igitur hoc, & illud: aut nisi hoc, ne illud quidem iudicabo. Sed vt omnes istos aculeos, & totum tortuosum genus disputandi relinquamus, ostēdamusque qui simus: iam explicata tota Carneadis sententia, Antiochi ista corrūet vniuersa. Nec verò quicquam ita dicā, vt quisquam id fingi suspicetur: à Clitomacho sumā, qui vsque ad senectutē cū Carneade fuit, homo & acutus, vt Pœnus, & valde studiosus ac diligens. & quatuor eius libri sunt de sustinēdis assensionibus. Hæc autē, quæ iam dicā, sunt sumpta de primo. Duo placet esse Carneadi visorum genera: in vno hęc diuisionem: Alia visa esse, quæ percipi possint, alia quæ nō possint: in altero autem, Alia visa esse probabilia, alia nō probabilia: itaque quæ contra sensus, contrāque perspicuitatē dicantur, ea pertinere ad superiorem diuisionem: contra posteriorem nihil dici oportere. quare ita placere, tale visum nullum esse, vt perceptio cōsequeretur: vt autē probatio, multa. etenim cōtra naturam esset, si probabile nihil esset. Sequitur omnis vitæ ea, quam tu Luculle cōmemorabas, euerfio. Itaq; & sensibus probanda multa sunt. Teneatur modò illud, nō inesse in his quicquā tale, quale non etiā falsum nihil ab eo differens esse possit. Sic quicquid acciderit specie probabile: si nihil se offeret, quod sit probabilitati illi contrariū, vtetur eo sapiēs, ac sic omnis ratio vitæ gubernabitur. etenim is quoque, qui à vobis sapiēs inducitur, multa sequitur probabilia, non comprehensa, neque percepta, neque assensa, sed similia veri: quæ nisi probet, omnis vita tollatur. Quid enim? conscēdens nauem sapiēs num comprehensum animo habet, atque perceptū, se ex sententia nauigaturum? quī potest? sed si iam ex hoc loco proficiscatur Puteolos stadia triginta, probo nauigio, bono gubernatore, hac trāquillitate: probabile videatur, se illuc venturum esse saluū. Huiusmodi igitur visis cōsilia capiet & agendi & non agēdi: faciliōrque erit, vt albā niuem esse probet, quā erat Anaxagoras, qui id nō modò ita esse negabat, sed sibi, quia sciret aquā nigram esse, vnde illa concreta esset, albā ipsam esse ne videri quidē. Et quæcunque res eum sic attinget, vt sit visum illud probabile, neque vlla re impeditum: mouebitur: non enim est è saxo sculptus, aut è robore dolatus: habet corpus: habet animū: mouetur mēte: mouetur sensibus: vt ei multa vera videantur: neque tamen habere insignē illam & propriam percipiendi notā: eoque sapiētē non assentiri, quia possit eiusdem modi existere falsum aliquod, cuiusmodi hoc verum. Neque nos cōtra sensus aliter dicimus, ac Stoici, qui multa falsa esse dicunt, lōgēque aliter se habere, ac sensibus videantur. Hoc autē si ita sit, vt vnum modò sensibus falsum videatur: præsto est, qui neget, rem vllam percipi posse sensibus. Ita nobis tacentibus ex vno Epicuri capite, altero vestro, perceptio & comprehensio tollitur. Quod est caput Epicuri? Si vllum sensibus visum falsum est: nihil percipi potest. Quod vestrum? Sunt falsa sensus visa. Quid sequitur: vt taceā, conclusio ipsa loquitur, Nihil posse percipi. Non concedo, inquit, Epicuro. Certa igitur cum illo, qui à te totus diuersus est: noli mecum, qui hoc quidem certè, falsi esse aliquid in sensibus, tibi assentior. Quanquam nihil mihi tam mirum videtur, quā ista dici ab Antiocho quidem maximè, cui erant, quæ paulò antè dixi, notissima. Licet enim hæc quiuis arbitrato suo reprehendat, quòd negemus rem vllam percipi posse: certè leuior reprehensio est, quòd tamen dicimus esse quædam probabilia: Non videretur hoc satis esse vobis: ne sit: illa certè debemus effugere, quæ à te vel maximè agitata sunt, Nihil igitur cernis: nihil audis: nihil tibi est perspicuum? Explicauit paulò antè Clitomacho auctore, quo modò ista Carneades diceret. Accipe, quæ admodū eadem dicantur à Clitomacho in eo libro, què ad C. Lucilium scripsit poetam, cū scripsisset iisdem de rebus ad L. Censorinum, eum, qui Consul cum M. Manilio

fuit. Scripsit igitur his ferè verbis: sunt enim mihi nota propterea, quòd earum ipsarum rerum, de quibus agimus, prima institutio, & quasi disciplina illo libro continetur. sed scriptum est ita: Academicis placere esse rerum eiusmodi dissimilitudines, vt aliæ probabiles videantur, aliæ contra. id autem non esse satis, cur alia percipi posse dicas, alia non posse: propterea quòd multa falsa probabilia sint, nihil autem falsi perceptum & cognitum possit esse. Itaque ait vehementer errare eos, qui dicant ab Academia sensus eripi, à quibus nunquam dictum sit, aut colorem, aut saporem, aut sonum vllum esse: illud sic disputatum, non inesse in his propriam, quæ nusquam alibi esset, veri & certi notam. Quæ cū exposuisset, adiungit, dupliciter dici assensus sustinere sapiētē: vno modo, cū hoc intelligatur, omnino eum rei nulli assentiri: altero, cū se à respondēdo, vt aut approbet quid, aut improbet, sustineat: vt neque neget aliquid, neque aiat. Id cū ita sit: alterum placere, vt nunquam assentiatur: alterum tenere, vt sequens probabilitatē, vbicunque hæc aut occurrat, aut deficiat, aut etiam, aut non, respondere possit: nec, vt placeat eum, qui de omnibus rebus contineat se ab assentiēdo, moueri tamen, & agere aliquid, reliquit eiusmodi visa, quibus ad actionē excitemur. Item ea quæ interrogati in vtranque partem respondere possumus, sequentes tantummodo quod ita visum sit, dum sine assensu: neque tamen omnia eiusmodi visa approbari, sed ea, quæ nulla re impedirentur. Hæc si vobis non probamus, sint falsa sanè, inuidiosa certè nō sunt: non enim lucem eripimus: sed ea, quæ vos percipi, comprehendique, eadem nos, si modò probabilia sint, videri dicimus. Sic igitur inducto & constituto probabili, & eo quidem expedito, soluto, libero, nulla re implicato, vides profectò Luculle iacere iam illud tuum perspicuitatis patrociniū. Iisdem enim hic sapiēs, de quo loquor, oculis, quibus iste vester, cælum, terram, mare intuebitur: iisdē sensibus reliqua, quæ sub quæque sensum cadunt, sentiet. Mare illud quidem nunc Fauonio nascente purpureum videtur: idem huic nostro videbitur, nec tamen assentietur, quia nobismetipsis modò ceruleum videbatur, mane flauū, quòdque nunc, quia à sole collucet, albescit, & vibrat, dissimilēque est proximo ei continenti: vt etiam si possis rationem reddere cur id eueniat, tamen non possis id verum esse, quod videbatur oculis, defendere. Vnde memoria, si nihil percipimus (sic enim quærebatur) quòd meminisse visa nisi comprehensa nō possumus: Quid Polyænus, qui magnus mathematicus fuisse dicitur: is posteaquā Epicuro assentiens totam geometriam esse falsam credidit, num illa etiam, quæ sciebat, oblitus est? Atqui, falsum quod est, id percipi nō potest, vt nobismetipsis placet. Si igitur memoria perceptarum, comprehensarumque rerū est: omnia, quæ quisque meminit, habet ea cōprehensa atque percepta: falsi autē comprehendi nihil potest: & omnia meminit Scyron Epicuri dogmata: vera igitur illa sunt nunc omnia. Hoc per me licet. Sed tibi aut concedēdum est ita esse, quod minime vis: aut memoriam mihi remittas, oportet: & facile esse ei locum, etiam si comprehensio, perceptioque nulla sit. Quid fiet artibus: quibus? iisdē, quæ ipsæ fatentur coniectura se plus vti, quā scientia: an iis, quæ tantum id quod videtur, sequuntur, nec habent istam artem vestram, qua vera & falsa diiudicēt? Sed illa sunt lumina duo, quæ maximè causam istam continent. Primū enim negatis fieri posse, vt quisquam nulli rei assentiatur. At id quidem perspicuum est: cū Panætius, princeps propè meo quidem iudicio Stoicorum, ea de re dubitare se dicat, quam omnes præter eum Stoici certissimam putant: vera esse aruspicum auspicia, oracula, somnia, vaticinationes: seque ab assensu sustineat. Quod is potest facere, vt de iis rebus, quas illi, à quibus ipse didicit, certas habuerint: cur id sapiēs de reliquis rebus facere non possit? An est aliquid, quod positum vel improbare, vel approbare possit, dubitari non possit? An tu in sortitis poteris hoc, cū voles: ille in reliquis rebus non poterit eodem modo insistere, præsertim cū possit sine assensione ipsam verissimilitudinem non impeditam sequi? Alterum est, quod negatis actionem vllius rei posse in eo esse, qui nullam rem assensu suo comprobet. Primū enim videri oportet,

in quo sit etiam assensus: dicunt enim Stoici sensus ipsos assensus esse: quos quoniam appetitio consequatur, actionem sequi: tolli autem omnia, si visa tollantur. Hac de re in vtraque parte & dicta sunt, & scripta multa. Vide superiora: sed breui res potest tota confici. Ego enim etsi maximam actionem puto, repugnare visis, obistere opinionibus, assensus lubricos sustinere, credoque Clitomacho ita scribenti, Herculis quendam laborem exaetlatum à Carneade, quod, ut feram & immanem belluam, sic ex animis nostris assensionem, id est opinionem & temeritatem extraxisset: tamen ut ea pars defensionis relinquatur, quid impediet actionem eius, qui probabilia sequitur nulla re impediende? Hoc, inquit, ipsum impediet, quod statuet, ne id quidem, quod probet, posse percipi. Iam istuc te quoque impediet in nauigando, in conferendo, in vxore duccenda, in liberis procreandis, plurimisque in rebus, in quibus nihil sequere, praeter probabile. Et tamen illud vsitatum, & saepe repudiatum refert, non ut Antipater, sed, ut ais, pressius: nam Antipatrum reprehensum, quod diceret, consentaneum esse ei, qui affirmaret nihil posse comprehendi, id ipsum saltem dicere posse comprehendi: quod ipsi Antiocho pingue videbatur, & sibi contrarium. non enim potest conuenienter dici nihil comprehendi posse, si id ipsum comprehendi posse dicatur. Illo modo potius putat vrgendum fuisse Carneadem: cum sapientis nullum decretum esse possit, nisi comprehensum, perceptum, cognitum: ut hoc ipsum decretum, quod sapientis esset, nihil posse percipi, fateretur esse perceptum. proinde quasi sapiens nullum aliud decretum habeat, & sine decretis vitam agere possit. Sed ut illa habet probabilia, non percepta: sic hoc ipsum, nihil posse percipi, nam si in hoc haberet cognitionis notam, eadem vteretur in caeteris. quam quoniam non habet, vtitur probabilibus. Itaque non metuit, ne confundere omnia videatur, & incerta reddere. Non enim quemadmodum si quaesitum ex eo sit, stellarum numerus par, an impar sit: item si de officio, multisque aliis de rebus, in quibus versatur, exercitatusque sit, nescire se dicat: in incertis enim nihil est probabile: in quibus autem est, in his non deerit sapienti, neque quid faciat, neque quid respondeat. Ne illam quidem praetermissi Luculle reprehensionem Antiochi. nec mirum: in primis enim est nobilis. qua solebat dicere Antiochus Philonem maxime perturbatum. Cum enim sumeretur vnum, esse quaedam falsa visa: alterum, nihil ea differre à veris: non attendere, superius illud ea re à se esse concessum, quod videretur esse quaedam in visis differentia: eam tolli altero, quo neget visa à falsis vera differre: nihil tam repugnare. Id ita esset, si nos verum omnino tolleremus. Non facimus: nam tam vera quam falsa cernimus. sed probandi species est: percipiendi signum nullum habemus. Ac mihi videor nimis etiam nunc agere ieiunè. cum sit enim campus, in quo possit exultare oratio: cur eam in tantas angustias, & in Stoicorum dumeta compellimus? Si enim mihi cum Peripatetico res esset, qui id percipi posse diceret, quod impressum esset è vero: neque adhiberet illam magnam accessionem, quo modo imprimi non posset à falso: cum simplici homine simpliciter agerem, nec magnopere contenderem. Atque etiam, si cum ego nihil dicerem posse comprehendi, diceret ille sapientem interdum opinari: non repugnarem, praesertim ne Carneade quidem huic loco valde repugnante. Nunc quid facere possum: quaero enim, quid sit, quod comprehendendi possit. Respondet mihi non Aristoteles, aut Theophrastus, ne Xenocrates quidem, aut Polemo, sed nihil minor: quod est tale verum, quale falsum esse non possit. Nihil eiusmodi inuenio: itaque in cognitione nimirum assentiar, id est opinabor. Hoc mihi & Peripatetici, & vetus Academia cōcedit, vos negatis, Antiochus in primis: qui me valde mouet: vel quod amaui hominem, sicut ille me: vel quod ita iudico, politissimum & acutissimū omnium nostrae memoriae philosophorum, à quo primum quaero, quo tandem modo sit eius Academiae, cuius se esse profiteatur? Ut omittam alia: haec duo, de quibus agitur, quis vnquam dixit aut veteris Academiae, aut Peripateticorum? vel id solum percipi posse, quod esset verum tale, quale falsum esse non posset: vel sapientem

nihil opinari: certè nemo. Horum neutrum ante Zenonem magnopere defensum est. ego tamen vtrunque verum puto: nec dico temporis causa: sed ita planè probo. Illud ferre non possum. Tu, cum me, incognito assentiri veres, idque turpissimum esse dicas, & plenissimum temeritatis: tantum tibi arroges, ut exponas disciplinam sapientiae, naturam rerum omnium euoluas, mores fingas, fines bonorum malorumque constituas, officia describas, quam vitam ingrediar definias, idemque etiam disputandi & intelligendi iudicium dicas te & artificium traditurum: perficies, ut ego ista innumerabilia cōplectens, nusquam labar: nihil opiner: quae tandem ea est disciplina, ad quam me deducas, si ab hac abstraxeris? Vereor, ne subarroganter facias, si dixeris tuam. atque, ita dicas, necesse est. Neque verò tu solus, sed me ad suam quisque rapiet. Age, restitero Peripateticis, qui sibi cum oratoribus cognationem esse, qui claros viros à se instructos dicant Remp. saepe rexisse: sustinero Epicureos, tot meos familiares, tam bonos, tam inter se amantes viros? Diodoro quid faciam Stoico, quem à puero audiui, qui mecum viuit tot annos, qui habitat apud me, quem & admiror, & diligo, qui ista Antiochia contemnit? Nostra inquit, sola vera sunt. Certè sola, si vera: plura enim vera discrepantia esse non possunt. Vtrum igitur nos impudentes, qui labi nolumus, an illi arrogantes, qui sibi persuaserint scire se solos omnia? Non me quidem, inquit, sed sapientem dico scire. Optime: nempe ista scire, quae sunt in tua disciplina. Hoc primum quale est, à non sapiente explicari sapientiam: sed discedamus à nobismetipsis, de sapiente loquamur: de quo, ut saepe iam dixi, omnis haec quaestio est. In tres igitur partes & à plerisque, & à nobismetipsis distributa sapientia est. Primum ergo, si placet, quae de natura rerum sint quaesita, videamus: velut illud antè. estne quisquam tanto inflatus errore, ut sibi se illa scire persuaserit: non quaero rationes eas, quae ex coniectura pendunt: quae disputationibus huc & illuc trahuntur, nullam adhibent persuadendi necessitatem. Geometrae provideant, qui se profitentur non persuadere, sed cogere, & qui omnia vobis, quae describunt, probant. Non quaero ex his illa initia mathematicorum, quibus non concessis, digitum progredi non possunt: Punctum esse, quod magnitudinem nullam habeat, extremitatem, & quasi libramentum, in quo nulla omnino crassitudo sit: lineamentum sine vlla latitudine carentem. Haec cum vera esse concessero: si adiciam iusiurandum, sapientemne prius, quam Archimedes eo inspectante rationes omnes descriperit eas, quibus efficitur multis partibus solem maiore esse, quam terram, iuraturum putas? si fecerit: solem ipsum, quem deum censet esse, contempserit. Quod si Geometricis rationibus non est crediturus, quae vim afferunt in docendo, vos ipsi ut dicitis: nae ille longè aberit, ut argumentis credat philosophorum. aut si est crediturus, quorum potissimum: omnia physicorum licet explicare: sed longum est: quaero tamen, quem sequatur. Finge aliquem nunc fieri sapientem, nondum esse: qua potissimum sententia melius eliget disciplinam? etsi quamcunque eliget, insipiens eliget. Sed sit ingenio diuino, quem vnum è physicis potissimum probabit? nec plus vno poterit. Non persequor quaestiones infinitas: tantum de principiis rerum, è quibus omnia constant, videamus quem probet: est enim inter magnos homines summa dissensio. princeps Thales vnus è septem, cui sex reliquos consensisse primos ferunt, ex aqua dixit constare omnia. at hoc Anaximandro populari, & sodali suo non persuasit: is enim infinitatem naturae dixit esse, è qua omnia gignerentur. post eius auditor Anaximenes, infinitum aera, sed ea, quae ex eo orirentur, definita, gigni autem terram, aquam, ignem, tum ex his omnia. Anaxagoras, materiam infinitam, sed eas particulas similes inter se, minutas: eas primum confusas, postea in ordinem adductas mente diuina. Xenophanes paulò etiam antiquior, vnū esse omnia, neque id esse mutabile, & id esse deum, neque natum vnquam, & sempiternum, & conglobata figura. Parmenides, ignem, qui moueat terram, quae ab eo formetur. Leucippus, plenū, & inane. Democritus huic in hoc similis, vberior in caeteris. Empedocles, haec peruulgata, & nota quatuor. Hera-

clitus, ignem. Melissus, hoc, quod esset infinitum, & immutabile, & fuisse semper, & fore. Plato ex materia in se omnia recipiente mundum esse factum censet à deo sempiternum. Pythagorei ex numeris & mathematicorum initiis proficisci volūt omnia. Ex his eliget vester sapiens vnum aliquem, credo, quem sequatur: ceteri tot viri, & tanti repudiati ab eo condemnatique discedent. Quancunque verò sententiam probauerit, eam sic animo comprehensam habebit, vt ea, quæ sensibus: nec magis approbabit nunc lucere, quàm, quoniam Stoicus est, hunc mundum esse sapientem, habere mentem, quæ & se & ipsum fabricata sit, & omnia moderetur, moueat, regat. erit persuasum etiam, solem, lunam, stellas omnes, terram, mare, deos esse, quòd quædam animalis intelligentia per omnia ea permeet & transeat: fore tamen aliquando, vt omnis hic mundus ardore deflagret. Sint ista vera (vides enim, iam me fateri aliquid esse veri) comprehendì ea tamen, & percipi nego. cum enim tuus iste Stoicus sapiens syllabatim ista dixerit, veniet flumen orationis aureum fundēs Aristoteles, qui illum desipere dicat: neque enim ortum esse vnquam mundum, quòd nulla fuerit nouo consilio initio tam præclari operis inceptio: & ita eum esse vndique aptum, vt nulla vis tantos queat motus mutationemque moliri, nulla senectus diuturnitate temporum existere, vt hic ornatus vnquam dilapsus occidat. Tibi hoc repudiare, illud autem superius, sicut caput & famam tuam, defendere necesse erit: mihi ne vt dubitè quidem relinquatur: vt omittam leuitatem temere assentientium, quanti libertas ista æstimanda est; non mihi necesse esse, quod tibi est? Cur deus, omnia nostri causa cum faceret (sic enim vultis) tantam vim natricum, viperarumque fecerit? cur mortifera tam multa perniciofa terra, marique disperferit? Negatis hæc tam politè, tamque subtiliter effici potuisse sine diuina aliqua solertia: cuius quidem vos maiestatem deducitis vsque ad apium, formicarumque perfectionem: vt etiam inter deos Myrmecides aliquis minorum opusculorum fabricator fuisse videatur. Negas sine deo posse quicquam. Ecce tibi è transuerso Lampfacenus Strato, qui det isti deo immunitatē magni quidem muneris: sed cum sacerdotēs deorum vacationem habeant, quanto est æquius habere ipsos deos? Negat opera deorum se vti ad fabricandum mundum. quæcunque sint, docet omnia esse effecta natura, nec, vt ille, qui asperis, & leuibus, & hamatis, vncinatisque corporibus concreta hæc esse dicat interiecto inani, somnia censet hæc esse Democriti non docentis, sed optantis. Ipse autem singulas mundi partes persequens, quicquid aut sit, aut fiat, naturalibus fieri, aut factum esse docet ponderibus, & motibus. sic ille & deum opere magno liberat, & me timore. quis enim potest, cum existimet à deo se curari, non & dies & noctes diuinum numen horrere? & si quid aduersi acciderit, quod cui non accidit? extimescere, ne id iure euenerit? Nec Stratonem tamen assentior: neque verò tibi. modo hoc, modo illud probabilius videtur. Latent ista omnia Luculle crassis occultata & circumfusa tenebris, vt nulla acies humani ingenii tanta sit, quæ penetrare in cælum, terram intrare possit. corpora nostra non nouimus: qui sint situs partium, quam vim quæque pars habeat, ignoramus. Itaque medici ipsi, quorum intererat ea nosse, aperuerunt, vt ea viderent: nec eo tamen aiunt Empiricis notiora esse illa, quia possit fieri, vt patefacta & detecta mutantur. Sed ecquid nos eodem modo rerum naturas persequere, aperire, diuidere possumus, vt videamus, terrane penitus defixa sit, & quasi radicibus suis hæreat, an media pendeat? Habitari ait Xenophanes in luna, eamque esse terram multarum vrbiū & montium. Portenta videntur: sed tamen neque ille, qui dixit, iurare posset ita se rem habere, neque ego. Nonne etiam dicitis, esse è regione nobis è contraria parte terræ, qui aduersis vestigiis stent contra nostra vestigia, quos Antipodas vocatis? Cur mihi magis succensetis, qui ista non aspernor, quàm eis, qui, cum audiunt, desipere vos arbitrantur? Nicetas Syracusius, vt ait Theophrastus, cælum, solem, lunam, stellas, supera denique omnia stare censet, neque præter terram, rem vllam in mundo moueri: quæ cum circum axem se summa celeritate conuertat & tor-

*Nicetas Syracusius
dixit Nicetas
Cyprius. 7 quia
a Plato*

queat, eadem effici omnia, quæ, si stante terra cælum moueretur, atque hoc etiam Platonem in Timæo dicere quidem arbitrantur, sed paulò obscurius. Quid tu Epicure? loquere. putas solem esse tantulum? Ego ne vobis quidem tantum. sed & vos ab illo irridemini: & ipsi illū vicissim eluditis. Liber igitur à tali irrisione Socrates, liber Aristoteli Chius, qui nihil istorum sciri putat posse. Sed redeo ad animum & corpus, satisne tandem ea nota sunt nobis, quæ neruorum natura sit, quæ venarum: tenemusne, quid animus sit? vbi sit? denique sitne, aut, vt Dicæarcho visum est, ne sit quidem vllus? si est: trisne partes habeat, vt Platoni placuit, rationis, iræ, cupiditatis, an simplex, vnusque sit? si simplex, vtrū sit ignis, an anima, an sanguis: an, vt Xenocrates, mens nullo corpore? quod intelligi quale sit vix potest: & quicquid est, mortale sit, an æternū? nam vtraque in parte multa dicuntur. Horum aliquid vestro sapienti certum videtur: nostro, ne quid maximè quidem probabile sit, occurrit: ita sunt in plerisque contrariarum rationum paria momenta. Sin agis verecundius, & me accusas, non quòd tuis rationibus non assentiar, sed quòd nullis: vincam animū, cuique assentiar deligam: quem potissimum? quem? Democritum? semper enim, vt scitis, studiosus nobilitatis fuit. Vrgebor iam omnium vestrum conuitio: Tūc aut inane quicquam putes esse, cum ita completa & conferta sint omnia, vt & quod mouebitur corporum cedat, & quæ quidque cesserit, aliud ilico subsequatur: aut atomos vllas, è quibus quicquid efficiatur, illarum sit dissimillimum, aut sine aliqua mente rem vllam effici posse præclaram? & cum in vno mundo ornatus hic tam sit mirabilis, innumerabiles, supra, infra, dextra, sinistra, ante, post, alios dissimiles, alios eiusdem modi mundos esse? & vt nos nunc sumus ad Baucios, Puteolosque videamus, sic innumerabiles paribus in locis esse, eisdem nominibus, honoribus, rebus gestis, ingeniis, formis, ætatibus, eisdem de rebus disputantes? & si nunc, aut si etiam dormientes aliquid animo videre videamur, imagines extrinsecus in animos nostros per corpus irrumperet? Tu verò ne ista asciueris, neue fueris commentitiis rebus assensus. Nihil sentire, est melius, quàm tam praua sentire. Non ergo id agitur, vt aliquid assensu meo comprobem. quæ tu vide ne impudèter etiam postules, non solum arroganter: præsertim cum ista tua mihi ne probabilia quidem videantur. nec enim diuinationem, quam probatis, vllam esse arbitror: fatumque illud etiam, quo omnia contineri dicitis, contemno. ne exadificatum quidem hunc mundum diuino consilio existimo. atque haud scio an ita sit. Sed cur rapior in inuidiam? licetne per vos nescire, quod nescio: an Stoicis ipsis inter se disceptare, mihi cum iis non licebit? Zenoni & reliquis ferè Stoicis æther videtur summus deus, mente præditus, quæ omnia regantur. Cleantes, qui quasi maiorum est gentium Stoicus, Zenonis auditor, Solem dominari, & rerum potiri putat. Itaque cogimur dissensione sapientum, dominum nostrum ignorare: quippe qui nesciamus, Soli an ætheri seruiamus. Solis autem magnitudo (ipse enim hic radiatus me intueri videtur) admonet, vt crebrò faciã mentionem sui. Vos verò huius magnitudinē quasi decempeda, hinc enim me quasi malis architectis mensuræ vestræ nego hoc: per mensuram refertis. Ergo credere dubium est, vter nostrum sit, leuiter vt dicam, verecundior? Neque tamen istas quæstiones physicorum exterminandas puto: est enim animorum ingeniorumque naturale quoddam quasi pabulum consideratio, contemplatioque naturæ. Erigimur, elatiores fieri videmur, humana despiciamus, cogitantesque supera atque cælestia, hæc nostra, vt exigua & minima, contemnimus. Indagatio ipsa rerum tum maximarum, tum etiam occultissimarum, habet oblectationem. Si verò aliquid occurrerit, quod verisimile videatur: humanissima completur animus voluptate. Quæret igitur hæc & vester sapiens, & hic noster: sed vester, vt assentiatur, credat, affirmet: noster, vt vereatur temere opinari, præclareque agi secum putet, si in eiusmodi rebus, verisimile quod sit, inuenerit. Veniamus nunc ad bonorum malorumque notionem. sed paululum antè dicendum est. Non mihi videntur cōsiderare, cum physica ista valde affirmant, earum etiam rerum

auctoritatem, si quæ illustriores videantur, amittere: non enim magis assentiuntur, neque approbant lucere nunc, quam cum cornix cecinerit, tum aliquid eam aut iubere, aut vetare: nec magis affirmabunt signum illud, si erunt mensi, sex pedum esse, quam solem, quem metiri non possunt, plusquam duodeviginti partibus maiore esse quam terram. Ex quo illa conclusio nascitur: si, sol quantus sit, percipi non potest, qui cæteras res eodem modo, quo magnitudinem solis approbat, is eas res non percipit. Magnitudo autem solis percipi non potest. qui igitur id approbat, quasi percipiat, nullam rem percipit. Responderint posse percipi, quantus sol sit: non repugnabo, dummodò eodem pacto cætera percipi, comprehendique dicant. Nec enim possunt dicere, aliud alio magis minùsue comprehendi: quoniam omnium rerum vna est definitio comprehendendi. Sed quod cœperam. quid habemus in rebus bonis & malis explorati: nempe fines constituendi sunt, ad quod & bonorum & malorum summa referatur. Qua de re est igitur inter summos viros maior dissensio: & omitto illa quæ relicta iam videntur: & Herillum, qui in cognitione & scientia summum bonum ponit. qui cum Zenonis auditor esset, vides quantum ab eo dissenserit, & quam non multum à Platone Megarici, quorum fuit nobilis disciplina. cuius, ut scriptum video, princeps Xenophanes, quem modò nominavi: deinde eum secuti Parmenides & Zeno: itaque ab his Eleatici philosophi nominabantur. Post Euclides Socratis discipulus Megareus: à quo idem illi Megarici dicti, qui id bonum solum esse dicebant, quod esset vnum, & simile, & idem, & semper. hi quoque multa à Platone. A Menedemo autem, quod is Eretrias fuit, Eretriaci appellati: quorum omne bonum in mente positum, & mentis acie, qua verum cerneretur. Illis similia, sed opinor explicata vberius & ornatius. Hos si contemnimus, etiam abiectos putamus, illos certè minus despiciere debemus: Aristonem, qui cum Zenonis fuisset auditor, reprobat illa, quæ ille verbis: nihil esse bonum, nisi virtutem: neque malum, nisi quod virtuti esset contrarium: in mediis ea momenta, quæ Zeno voluit, nulla esse censuit. Huic summum bonum est, in his rebus neutram in partem moueri: quæ ἀδιαφορία ab ipso dicitur. Pyrrho autem, ea ne sentire quidem sapientem, quæ ἀπαθῆ nominantur. Has igitur tot sententiâs omittamus: hæc videamus, quæ nunc diu, multumque defensa sunt. Alii voluptatem finem esse voluerunt, quorum princeps Aristippus, qui Socratem audierat, vnde Cyrenaici: post Epicurus, cuius est disciplina nunc notior, neque tamen cum Cyrenaicis de ipsa voluptate consentiēs. Voluptatem autem & honestatem fines esse Callipho censuit: vacare omni molestia Hieronymus: hoc idem cum honestate Diodorus. ambo hi Peripatetici. honestè autem vivere, fruentem rebus iis, quas primas homini natura conciliet, & vetus Academia cœsui, ut indicant scripta Polemonis, quem Antiochus probat maximè, & Aristoteles: eiusque amici nunc proximè videntur accedere. Introducebat etiam Carneades, non quo probaret, sed ut opponeret Stoicis, summum bonum esse frui iis rebus, quas primas natura conciliauisset. Honestum autem quod ducatur à conciliatione naturæ Zeno statuit finem esse bonorum, qui inuentor & princeps Stoicorum fuit. Iam illud perspicuum est, omnibus finibus iis bonorum, quos exposui, malorum fines esse contrarios. Ad vos nunc refero, quem sequar, modò ne quis illud tam ineruditum absurdumque respondeat, quem libet, modò aliquem. nihil potest dici inconsideratius. cupio sequi Stoicos: licetne? Omitto per ipsum Aristotelem, meo iudicio in philosophia propè singularem: per ipsum Antiochum, qui appellabatur Academicus: erat quidem, si perpauca mutauisset, germanissimus Stoicis. Erit igitur res iam in discrimine. nam aut Stoicus constituatur sapiens, aut veteris Academia. vtrunque non potest: est enim inter eos non de terminis, sed de tota possessione contentio: nam omnis ratio vitæ diffinitione summi boni continetur: de qua qui dissident, de omni ratione vitæ dissident. Non potest igitur vterque sapiens esse, quoniam tantopere dissentiunt: sed alter, si Polemoneus, peccat Stoicus rei falsæ assentiēs. num quidè nihil dicitis à sapiētē

tam alienum esse. sin vera sunt Zenonis: eadem in veteres Academicos Peripateticosque dicenda. Hic igitur neutri assentiens, si nunquam, vter est prudentior? Quid, cum ipse Antiochus dissentit quibusdam in rebus ab iis quos amat, Stoicis? nonne indicat non posse illa probanda esse sapienti? Placet Stoicis, omnia peccata esse paria: at hoc Antiocho vehementissimè displicet. liceat tandem mihi cōsiderare vtram sententiam sequar. Præcide, inquit, statue aliquando quid libet. quid? quæ dicuntur quidem, & acuta mihi videntur in vtranque partem & paria: nonne caueam, ne scelus faciam? Scelus enim dicebas esse Luculle, dogma prodere. Cōtineo igitur me, ne incognito assentiar: quod mihi tecum est dogma commune. Ecce multo maior etiam dissensio. Zeno in vna virtute positam beatam vitam putat. Quid Antiochus? Etiam, inquit, beatam, sed non beatissimam. Deus ille, qui nihil censuit deesse virtuti. homuncio hic, qui multa putat præter virtutem homini partim chara esse, partim etiam necessaria. Sed ille vereor ne virtuti plus tribuat, quam natura patiat, præsertim Theophrasto multa discretè, copiosèque dicente. Et hic metuo ne vix sibi constet: qui cum dicat esse quædam & corporis & fortunæ mala, tamen eum qui in his omnibus sit, beatum fore censet, si sapiēs sit. Distrahor: tum hoc mihi probabilius, tum illud videtur: & tamen, nisi alterutrum sit, virtutem iacere planè puto. Verum in his discrepant. Quid illud: in quibus consentiunt, num pro veris probare possumus, Sapientis animum nunquam neque cupiditate moueri, neque lætitia efferi? Age, hæc probabilia sanè sint: num etiam illa, Nunquam timere, nunquam dolere? sapiēsne non timeat? nec, si patria deleatur, non doleat? satis durum: sed Zenoni necessarium: cui, præter honestum, nihil est in bonis. tibi verò Antioche minimè: cui præter honestatem, multa bona, præter turpitudinem multa mala videntur. quæ & venientia metuat sapiens necesse est, & venisse doleat. Sed quæro, quando ista fuerint ab Academia veteri decreta, ut animum sapiētis commoueri & cōturbari negarent? Mediocritates illi probant, & in omni permotione naturalem volebant esse quendam modum. Legimus omnes Crantoris veteris Academici de luctu: est enim non magnus, verum aureolus, & ut Tuberoni Panætius præcipit, ad verbum ediscendus libellus. atque illi quidam etiam vtiliter à natura dicebant permotiones istas animis nostris datas, metum cauendi causa, misericordiam ægritudinēque clementiæ: ipsam iracundiam fortitudinis quasi cotem esse dicebant: rectè, secusne, aliàs viderimus. atrocitas ista quidem tua quo modo in veterem Academiam irruerit, nescio. Illa verò ferre non possum, non quòd mihi displiceant: sunt enim Socratica pleraque mirabilia, Stoicorum quæ παρὰ νόμον nominantur: sed vbi Xenocrates, vbi Aristoteles ista tetigit? Hos enim quasi eosdè esse vultis. illi vnquam dicerent sapientes solos reges? solos diuites? solos formosos? omnia, quæ vbique essent, sapientis esse? neminem Consulem, Prætorem, Imperatorem, nescio an ne quinqueuirum quidem quenquam nisi sapientem? postremò, solum ciuem, solum liberum? insipientes omnes, peregrinos, exules, seruos, furiosos? Denique scripta Lycurgi, Solonis, duodecim tabulas nostras, non esse leges: ne vrbs denique, aut ciuitatis, nisi quæ essent sapientium? Hæc tibi Luculle, si es assensus Antiocho familiari tuo, tam sunt defendenda, quam mœnia: mihi autem bono modo tantum, quantum videbitur. Legi apud Clitomachum, cum Carneades, & Stoicus Diogenes ad Senatū in Capitolio starent, A. Albinum, qui tum P. Scipione, & M. Marcello Consulibus Prætor esset, eum, qui cum auo tuo Luculle Consul fuit, sanè doctum hominem, ut indicat ipsius historia scripta Græcè, iocantem dixisse Carneadi: Ego tibi Carneade Prætor esse non videor, quia sapiens non sum: nec hæc vrbs, nec in ea ciuitas. Tum ille, Huic Stoico nō videris. Aristoteles aut Xenocrates, quos Antiochus sequi volebat, non dubitasset, quin & Prætor ille esset, & Roma vrbs, & eam ciuitas incoheret. Sed ille noster est planè, ut supra dixi, Stoicus perpauca balbutiens. Vos autem mihi veremini, ne labar ad opinionem, & aliquid ad scisciam & comprobem incognitum: quod minimè vultis. Quid consilii datis? testatur

sape Chrysippus tres solas esse sententias, quæ defendi possint, de finibus bonorum: circumcidit & amputat multitudinem: aut enim honestatem esse finem, aut voluptatem, aut utrunque: nam qui dicant summum bonum id esse, si vacemus omni molestia, eos inuidiosum nomen voluptatis fugere, sed in vicinitate versari: quod facere eos etiam, qui illud idem cum honestate coniungerent: nec multo secus eos qui ad honestatem prima naturæ commoda adiungerent. Ita tres reliquit sententias, quas putet probabiliter posse defendi. Sit sanè ita. quanquam à Polemonis & Peripateticorum & Antiochi finibus non facile diuellor: neque quicquam habeo adhuc probabilius. Verùm tamen video quàm suauiter voluptas sensibus nostris blandiatur. Laboro, ut assentiar Epicuro aut Aristippo. reuocat virtus, vel potius reprehendit manu: pecudum illos motus esse dicit: hominem iungit deo. Possum esse medius: ut quoniam Aristippus, quasi animum nullum habeamus, corpus solum tuetur: Zeno, quasi corporis sumus expertes, animum solum complectitur: ut Calliphontem sequar, cuius quidem sententiam Carneades ita studiose defenditabat, ut eam probare etiam videretur. quanquam Clitomachus affirmabat, nunquam se intelligere potuisse, quid Carneadi probaretur. Sed si ipsum finem velim sequi, nonne ipsa seueritas, & grauis, & recta ratio mihi obuersetur? tu, cum honestas in voluptate contemnenda consistat, honestatem cum voluptate, tanquam hominem cum belua, copulabis: Vnum igitur par, quod depugnet, reliquum est, voluptas cum honestate: de quo Chrysippo fuit, quatum ego sentio, non magna contentio. Alterum si sequare, multa ruunt, & maximè communitas cum hominum genere, charitas, amicitia, iustitia, reliquæ virtutes: quarum esse nulla potest, nisi erit gratuita. nam quæ voluptate, quasi mercede aliqua, ad officium impellitur, ea non est virtus, sed fallax imitatio simulatioque virtutis. Audi contra illos qui nomen honestatis à se ne intelligi quidem dicant: nisi fortè quod gloriosum sit in vulgus, id honestum velimus dicere, fontem omnium bonorum in corpore esse, hanc normam, hanc regulam, hanc præscriptionem esse naturæ: à qua qui aberrauisset, eum nunquam quid in vita sequatur, habiturum. Nihil igitur me putabis, hæc & alia innumerabilia cum audiam, moueri: tam moueor, quàm tu Luculle: neque me minus hominem, quàm te putaueris. Tantum interest, quod tu, cum es commotus, acquiescis, assentiris, approbas: verùm illud certum, comprehensum, perceptum, ratum, firmum, fixum fuisse vis, dèque eo nulla ratione neque pelli, neque moueri potes. Ego nihil eiusmodi esse arbitror, cui si assensus sim, non assentiar sæpe false, quoniam vera à falsis nullo discrimine separantur: præsertim cum iudicia ista dialecticæ nulla sint. Venio enim iam ad tertiam partem philosophiæ. Aliud iudicium Protagoræ est, qui putet id cuique verum esse, quod cuique videatur: aliud Cyrenaicorum, qui, præter permotiones intimas, nihil putant esse iudicii: aliud Epicuri, qui omne iudicium in sensibus, & in rerum notitiis, & in voluptate constituit. Plato autem omne iudicium veritatis, veritatemque ipsam, abductam ab opinionibus, & à sensibus, cogitationis ipsius & mentis esse voluit. Num quid horum probat noster Antiochus? ille verò ne maiorum quidem suorum. vbi enim aut Xenocratem sequitur, cuius libri sunt de ratione loquendi multi, & multum probati? aut ipsum Aristotelem, quo profectò nihil est acutius, nihil politius? à Chrysippo pedem nunquam. Quid ergo Academici appellamur? an abutimur gloria nominis? aut cur cogimur eos sequi, qui inter se dissident? in hoc ipso, quod in elementis dialectici docent, quo modo iudicare oporteat, verum, falsumne sit, si quid ita connexum est, ut hoc: Si dies est, lucet: quanta contentio est? Aliter Diodoro, aliter Philoni, Chrysippo aliter placet. Quid? cum Cleanthe doctore suo quàm multis rebus Chrysippus dissidet? Quid? duo vel principes dialecticorum, Antipater & Archidemus, opiniosissimi homines, nonne multis in rebus dissentiunt? Quid me igitur Luculle in inuidiam, & tanquam in concionem vocas? & quidem, ut seditiosi Tribuni solent, occludi tabernas iubes: quò enim spectat illud, cum artificia tolli quereris à nobis, nisi ut opifices concii-

tentur: qui si vndique omnes conuenerint, facile contra vos incitabuntur. Expromam primum illa inuidiosa, quòd eos omnes, qui in concione stabunt, exules, seruos, insanos esse dicatis: deinde ad illa veniam, quæ iam non ad multitudinem, sed ad vosmetipsos, qui adestis, pertinent. negat enim vos Zeno, negat Antiochus scire quicquam. Quomodo, inquires? nos enim defendimus etiam insipientem multa comprehendere. At scire negatis quenquam rem vllam, nisi sapientem. & hoc quidem Zeno gestu conficiebat. nam cum extensis digitis aduersam manum ostenderat, visum, inqueiebat, huiusmodi est: deinde cum paulum digitos constrinxerat, assensus huiusmodi: tum cum planè compresserat, pugnumque fecerat, comprehensionem illam esse dicebat. qua ex similitudine etiam nomen ei rei, quod antè non fuerat, κατάληψιν imposuit. Cum autem læuam manum admouerat, & illum pugnum arctè, vehementerque compresserat, scientiam talem esse dicebat: cuius compotem, nisi sapientem, esse neminem. Sed qui sapiens sit, aut fuerit, ne ipsi quidem solent dicere. ita tu nunc Catule lucere nescis: neque tu Hortensi, in tua villa nos esse. Num nimis hæc inuidiosè dicuntur? Hæc tamen minus eleganter, illa subtilius. Sed quo modo tu, si nihil comprehendere posses, artificia concidere dicebas, neque mihi dabas, id, quod probabile esset, satis magnam vim habere ad artes: sic ego nunc tibi refero, artem sine sciētia esse non posse. An pateretur hoc Zeus, aut Phidias, aut Polycletus, nihil se scire, cū in his esset tanta solertia? Quòd si eos docuisset aliquis, quam vim habere diceretur scientia, desinerent irasci: ne nobis quidem succenserent: cum didicissent id tollere nos, quod nusquam esset: quod autem satis esset ipsis, relinquere. quam rationem maiorum etiam comprobat diligentia: qui primum iurare ex sui animi sententia quenque voluerunt: deinde ita teneri, si sciens falleret, quòd inscientia multa versaretur in vita: tum qui testimonium diceret, ut arbitrari se diceret etiam quod ipse vidisset: quæque iurati iudices cognouissent, ut ea non esse facta, sed ut videri pronunciarent. Verùm, quoniam non solum nauta significat, sed etiam Fauonius ipse insufurrat, nauigandi nobis Luculle tempus esse: & quoniam satis multa dixi, est mihi perorandum. Posthac tamen, cum hæc quæremus, potius de dissensionibus tantis summorum virorum differamus, de obscuritate naturæ, deque errore tot philosophorum, qui de bonis, contrariisque rebus tantopere discrepant, ut cum plus vno verum esse non possit, iacere necesse sit tot, & tam nobiles disciplinas: quàm de oculorum, sensuumque reliquorum mendaciis, & de sorte, aut pseudomeno, quas plagas ipsi contra se Stoici texuerunt. Tum Lucullus, Nō molestè, inquit, fero nos hæc contulisse. Sæpius enim congregantes nos, & maximè in Tusculanis nostris, siqua videbuntur, requiremus. Optimè, inquam. sed quid Catulus sentit? quid Hortensius? Tum Catulus, Egone, inquit? ad patris reuoluo sententiam: quam quidem ille Carneadeam esse dicebat: ut percipi nihil putem posse, assensurum autem non percepto, id est, opinaturum sapientem existimem: sed ita, ut intelligat se opinari, sciaturque nihil esse, quod comprehendere & percipi possit: per ἐπιποχην illam omnium rerum comprobans, illi alteri sententiæ, nihil esse quod percipi possit, vehementer assentior. Habeo, inquam, sententiam tuam, neque eam admodum aspèrno. sed tibi quid tandem videtur Hortensi? Tum ille ridens, tollendum teneo te, inquam. nam ista Academia est propria sententia. Ita sermone confecto, Catulus remansit, nos ad nauiculas nostras descendimus.

ETSI munus flagitare, quanuis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus: tamen ego expectatione promissi tui moueor, vt admoneam te, non vt flagitem. Misi autem ad te quatuor admonitores non nimis verecundos. nosti enim profecto os adolescentioris Academiae. Ex ea igitur media excitatos misi: qui, metuo, ne te forte flagitent. ego autem mandavi, vt rogarent. Expectabam omnino iandiu, meque sustinebam, ne ad te prius ipse quid scriberem, quam aliquid accepissem, vt possem te remunerari quam simillimo munere: sed cum tu tardius faceres, id est, vt ego interpreter, diligentius, teneri non potui, quin coniunctionem studiorum, amorisque nostri, quo possem literarum genere declararem. Feci igitur sermonem, inter nos habitum in Cumano, cum esset vna Pomponius: tibi dedi parteis Antiochianas, quas a te probari intellexisse mihi videbar: mihi sumpsi Philonis. Puto fore, vt cum legeris, mirere id nos locutos esse inter nos, quod nunquam locuti sumus: sed nosti morem dialogorum. Post hæc autem mi Varro quamplurima, si videbitur, & de nobis, & inter nos, sero fortasse, sed superiorum temporum fortuna Reip. causam sustineat: hæc ipsi præstare debemus: atque vtinam quietis temporibus, atque aliquo si non bono, at saltem certo statu ciuitatis hæc inter nos studia exercere possimus. quamquam tum quidem vel aliæ quæpiam rationes honestas nobis & curas & actiones darent. nunc autem quid est, sine his cur viuere velimus? Mihi verò cum his ipsis vix, his autem detractis, ne vix quidem. Sed hæc coram, & sapius. Migrationem & emptionem feliciter cuenire volo, tuumque in ea re consilium probo. Cura vt valeas.

M. T. CICERONIS ACADEMICARVM QVÆSTIONVM
 NVM SECVNDÆ EDITIONIS LIBER I,

Ad M. Terentium Varronem.

IN Cumano nuper cum mecum Atticus noster esset, nuntiatum est nobis a M. Varrone, venisse eum Roma pridie vespere, & nisi de via fessus esset, continuo ad nos venturum fuisse. quod cum audiuissemus, nullam moram interponendam putauimus, quin videremus hominem nobiscum & studiis iisdem, & vetustate amicitiae coniunctum. Itaque cõfestim ad eum ire perreximus, paulumque, cum eius villa abessemus, ipsum ad nos venientem vidimus: atque illum complexi, vt mos amicorum est, satis eum longo interuallo ad suam villam reduximus. Hic pauca primo, atque ea percunctantibus nobis, Et siquid forte Roma noui: Atticus, Omitte ista, quæ nec percunctari, nec audire sine molestia possumus, quæso, inquit: & quære potius, ecquid ipse noui. silent enim diutius musæ Varronis, quam solebant: nec tamen istum cessare, sed celare quæ scribat, existimo. Minimè verò, inquit ille: intemperantis enim esse arbitror, scribere quod occultari velit. Sed habeo opus magnum in manibus, quod iam pridem ad hunc eum ipsum (me autem dicebat) quædam institui, quæ & sunt magna sanè, & limantur a me politius. Et ego, ista quidem, inquam, Varro iam diu expectans, non audeo tamen flagitare. audiui enim e Libone nostro, cuius nosti studium (nihil enim eiusmodi celare possumus) non ea te intermittere, sed accuratius tractare, nec de manibus vnquam deponere. Illud autem mihi ante hoc tempus nunquam in mentem venit a te requirere: sed nunc, posteaquam sum ingressus res eas, quas tecum simul didici, mandare monumentis, philosophiamque veterem illam a Socrate ortam Latinis literis illustrare: quæro, quid sit, cur, cum multa scribas, genus hoc præmittas: præsertim cum & ipse in eo excellas, & id studium, totaque ea res longè cæteris & studiis & artibus antecedit. Tum ille, Rem a me sæpe deliberatam, & multum agitatam requiris. itaque non multum hæsitans respondebo: sed ea dicam, quæ mihi sunt in promptu, quod ista ipsa de re multum, vt dixi, & diu cogitavi. Nam cum philosophiam viderem diligentissimè literis Græcis explicatam, existimaui, siqui de nostris eius studio teneretur, si essent Græcis doctrinis eruditi, Græca potius quam nostra lecturos: sin a Græcorum artibus & disciplinis abhorrerent, ne hæc quidem curaturos, quæ sine eruditione Græca intelligi non possunt. itaque ea nolui scribere, quæ nec in-

docti intelligere possent, nec docti legere curarent. Vides autem eadem ipse didicisti enim non posse nos Amasani, aut Rabirii similes esse: qui nulla arte adhibita, de rebus ante oculos positis, vulgari sermone disputant, nihil diffiniunt, nihil partiuntur, nihil apta interrogatione concludunt, nullam denique artem esse nec dicendi nec differendi putant. Nos autem præceptis dialecticorum & oratorum, quoniam vtranque vim vnã esse nostri putant, sic parentes, vt legibus, verbis, quanquam nouis, cogimur vt: quæ docti (vt dixi) a Græcis petere malunt, indocti ne a nobis quidem accipiunt: vt frustra omnis suscipiatur labor. Iam verò physica, si Epicurum, id est si Democritum probarem, possem scribere ita planè vt Amasanius. Quid est enim magnum, cum causas rerum efficientium sustuleris, de corpusculorum (ita enim appellat atomos) concursione fortuita loqui? Nostra tu physica nosti, quæ continentur ex effectione, & ex materia ea, quam fingit & format effectio. Adhibenda enim geometria est: quoniam quibusdam quisquam enunciare verbis, aut quem ad intelligendum poterit adducere, hæc ipsa de vita & moribus, de expetendis, fugiendisque rebus. illi enim simpliciter pecudis & hominis idem bonum esse censent. Apud nostros enim, non ignoras, quæ sit & quanta subtilitas. Siue enim Zenonem sequare: magnum est efficere, vt quis intelligat quid sit illud verum & simplex bonum, quod non possit ab honestate seiungi. Quod bonum quale sit, negat omnino Epicurus sine voluptatibus sensum mouentibus nec suspicari. Siue Academiam veterem persequamur, quam nos, vt scis, probamus: quàm erit illa acutè explicanda nobis! quàm argutè, quàm obscure etiam contra Stoicos differendum! Totum igitur illud philosophiæ studium mihi quidem ipse sumo, & ad vitæ consuetudinem & constantiam quãtam possum, & ad delectationem animi: nec vllum arbitror, vt apud Platonem est, maius aut melius a diis datum munus homini: sed meos amicos, in quibus est studium, in Græciam mitto, id est ad Græcos ire iubeo, vt ea a fontibus potius hauriant, quàm riuulos consectentur. Quæ autem nemo adhuc docuerat, nec erat vnde studiosi scire possent: ea, quantum potui (nihil enim magnopere meorum miror) feci vt essent nota nostris: a Græcis enim peti non poterant, ac post L. A. Elii nostri occasum ne a Latinis quidem. Et tamen in illis veteribus nostris, quæ Menippum imitati, non interpretati quadam hilaritate conspersimus, multa admista ex intima philosophia, multa dialecticè dicta: quæ quo facilius minus docti intelligerent, iocunditate quadam ad legendum inuitati, in laudationibus, in iis ipsis antiquitatum procemiis philosophiæ scribere voluimus, si modò consecuti sumus. Tum ego, Sunt, inquit, ista Varro. nam nos in nostra vrbe peregrinantes, errantesque, tanquam hospites, tui libri quæsi domum deduxerunt: vt possemus aliquando, qui, & vbi essemus, agnoscere. Tu atatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticam, tu bellicam disciplinam, tu sedem regionum, locorum, tu omnium diuinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti: plurimumque poetis nostris, omninoque Latinis & literis luminis attulisti, & verbis: atque ipse variū & elegans omni ferè numero poema fecisti: philosophiamque multis locis inchoasti, ad impellendum satis, ad docendum parum. Causam autem probabilem tu quidem affers. aut enim Græca legere malent, qui erunt eruditi: aut ne hæc quidem, qui illa nesciunt. Sed da mihi nunc, satisne probas? Immo verò & hæc, qui illa non poterunt, & qui Græca poterunt, non contemnent sua. Quid enim causæ est, cur poetas Latinos Græcis literis eruditi legant, philosophos non legant? an quia delectat Ennius, Pacuuius, Accius, qui non verba, sed vim Græcorum expresserunt poetarum: quanto magis philosophi delectabunt, si, vt illi AEschylum, Sophoclem, Euripidem: sic hi Platonem imitentur, Aristotelè, Theophrastum? Oratores quidem laudari video, si qui e nostris Hyperidè sint aut Demosthenem imitati. Ego autè (dicam enim, vt res est) dum me ambitio, dū honores, dum causæ, dum Reip. non solum cura, sed quædã etiam procuratio multis offi-

ciis implicatum & constrictum tenebat, hæc inclusa habebam, & ne obsolesceret, enouabam, cum licebat, legendo. Nunc verò & fortunæ grauiissimo percussus vulnere, & administratione Reip. liberatus, doloris medicinam à philosophia peto, & otii obligationem hanc honestissimam iudico. Aut enim huic ætati hoc maximè aptum est: aut iis rebus, si quas dignas laude gessimus, hoc in primis consentaneum: aut etiam ad nostros ciues erudiendos nihil vtilius: aut, si hæc ita non sunt, nihil aliud video, quod agere possimus. Brutus quidè noster excellens omni genere laudis, sic philosophiâ Latinis literis persequitur, nihil vt iisdè de rebus à Græcis desideres: & eandem quidè sententiam sequitur, quam tu. nam Aristum Athenis audiuit aliquandiu, cuius tu fratrem Antiochum. Quamobrem da quæso te huic etiam generi literarum. Tum ille, Istuc quidem considerabo, nec verò sine te. sed de te ipso quid est, inquit, quod audio?

Quanam, inquam, de re? Relictam à te veterem iam, inquit, tractari autem nouam. Quid ergo, inquam, Antiocho id magis licuerit nostro familiari remigrare in domum veterem è noua, quàm nobis in nouam è vetere? Certè enim recentissima quæque sunt correctæ & emendatæ maximè. Quamquam Antiochi magister Philo, magnus vir, vt tu existimas ipse, negarit in libris, quod coràm etiam ex ipso audiebamus, duas Academias esse: errorèque eorum, qui ita putarunt, coarguit: Est, inquit, vt dicis: sed ignorare te non arbitror, quæ contra Philonem Antiochus scripserit. Immo verò & istam, & totam veterem Academiam, à qua absum tam diu, renouari à te, nisi molestum est, velim: & simul affidamus, inquam, si videtur. Sanè istud quidem, inquit: sum enim admodum infirmus. Sed videamus, idè ne Attico placeat fieri à me, quod te velle video. Mihi verò, inquit, ille. Quid est enim, quod malim, quàm ex Antiocho iam pridem audita recordari: & simul videre, fatisne ea commodè dici possint Latinè: quæ cum sunt dicta, in conspectu confedimus omnes. Tum Varro ita exorsus est: Socrates mihi videtur, id quod constat inter omnes, primus à rebus occultis, & ab ipsa natura inuolutis, in quibus omnes ante eum philosophi occupati fuerunt, auocauisse philosophiam, & ad vitam communem adduxisse, vt de virtutibus & vitiis, omninoque de bonis rebus & malis quæreret, cælestia autem vel procul esse à nostra cognitione censeret, vel, si maximè cognita essent, nihil tamen ad bene viuendum conferre. Hic in omnibus ferè sermonibus, qui ab iis, qui illum audierunt, perscripti variè, copiosè sunt, ita disputat, vt nihil affirmet ipse, refellat alios, nihil se scire dicat, nisi id ipsum, eoque præstare cæteris, quod illi, quæ nesciant, scire se putent, ipse se nihil scire id vnum sciat, ob eamque rem se arbitrari ab Apolline omnium sapientissimum esse dictum, quod hæc esset vna omnis sapientia, non arbitrari sese scire quod nesciat. Quæ cum diceret constanter, & in sententia permaneret, omniseius oratio tum in virtute laudanda, & in omnibus hominibus ad virtutis studium cohortandis consumebatur, vt è Socraticorum libris, maximèque Platonis intelligi potest. Platonis autem auctoritate, qui varius & multiplex & copiosus fuit, vna & consentiens duobus vocabulis philosophiæ forma instituta est, Academicorum & Peripateticorum: qui rebus congruentes, nominibus differebant. nam cum Speusippum sororis filium Plato philosophiæ quasi hæredem reliquisset, duos autem præstantissimos studio atque doctrina Xenocratem Chalcedonium, & Aristotelem Stagiritem: qui erant cum Aristotele, Peripatetici dicti sunt, quia disputabant in ambulantes in Lycio. Illi autem, qui Platonis instituto in Academia, quod est alterum gymnasium, coetus erant, & sermones habere soliti, ex loci vocabulo nomen habuerunt: sed vtrique Platonis vbertate compleri, certam quandam disciplinæ formulam composuerunt, & eam quidem plenam ac refertam, illam autem Socraticam dubitationem de omnibus rebus, & nulla affirmatione adhibita, consuetudinem differendi reliquerunt. ita facta est differendi, quod minimè Socrates probabat, ars quædam philosophiæ, & rerum ordo, & descriptio disciplinæ. Quæ quidem erat primò duobus, vt dixi, nominibus vna. nihil enim in-

ter Peripateticos & illam veterem Academiam differebat. Abundantia quadam ingenii præstabat, vt mihi videtur quidem, Aristoteles: sed idem fons erat vtrisque, & eadem rerum expetendarum fugiendarumque partitio. Sed quid ago? inquit, aut sumne sanus, qui hæc vos doceo? Nam etsi non sus Mineruam, vt aiunt: tamen ineptè quisque Mineruam docet. Tum Atticus, Tu verò, inquit, perge Varro. valde enim amo nostra atque nostros: meque ista delectant, cum Latinè dicuntur, & isto modo. Quid me, inquam, putas? qui philosophiam iam professus sim, populo nostro exhibiturum.

Pergamus igitur, inquit, quoniam placet. Fuit ergo iam accepta à Platone philosophandi ratio triplex: vna de vita & moribus: altera de natura & rebus occultis: tertia de differendo, & quid verum & quid falsum, quid rectum in oratione prauumue, quid consentiens, quid repugnans iudicando. Ac primam partem illam bene viuendi à natura petebant, eique parendum esse dicebant: neque vlla alia in re, nisi in natura, quærendum esse illud summum bonum, quò omnia referrentur: constituebantque, extremum esse rerum expetendarum, & finem bonorum adeptum esse omnia è natura, & animo, & corpore, & vita. Corporis autem alia ponebant esse in toto, alia in partibus. Valetudinem, vires, pulchritudinem in toto: in partibus autem sensus integros, & præstantiam aliquam partium singularem, vt in pedibus celeritatem, vim in manibus, claritatem in voce, in lingua etiam explanatam vocum impressionem. Animi autem quæ essent ad comprehendendam ingenii virtutem idonea: eaque ab iis in naturam & mores diuidebantur. Naturæ celeritatem ad discendum, & memoriam dabant: quorum vtrunque mentis esset proprium, & ingenii. Morum autem putabant studia esse, & quasi consuetudinem: quam partim exercitationis assiduitate, partim ratione formabant. in quibus erat philosophia ipsa. In qua quod inchoatum est, neque absolutum, progressio quædam ad virtutem appellatur: quod autem absolutum, id est virtus, quasi perfectio naturæ, omniumque rerum, quas in animis ponunt, vna res optima. Ergo hæc animorum. Vitæ autem (id enim erat tertium) adiuncta esse dicebant quæ ad virtutis vsum valerent. Iam virtus animi bonis & corporis cernitur in quibusdam, quæ non tam naturæ, quàm beatæ vitæ adiuncta sunt. Hominem esse censebant quasi partem quandam ciuitatis & vniuersi generis humani, eumque esse coniunctum cum hominibus humana quadam societate. Ac de summo quidem ac naturali bono sic agunt. Cætera autem pertinere ad id putant, aut ad agendum, aut ad tuendum, vt diuitias, vt opes, vt gloriam, vt gratiam. Ita tripartita ab iis inducitur ratio bonorum: atque hæc illa sunt tria genera, quæ putat plerique Peripateticos dicere: id quidem non falso: est enim hæc partitio illorum: illud imprudenter, si alios esse Academicos, qui tum appellarentur, alios Peripateticos arbitrantur. Communis hæc ratio, & vtrisque hic bonorum finis videbatur, adipisci quæ essent prima in natura, quæque ipsa per sese expetenda, aut omnia, aut maxima. Ea sunt autem maxima, quæ in ipso animo atque in ipsa virtute versantur. itaque omnis illa antiqua philosophia sensit in vna virtute esse positam beatam vitam: nec tamen beatissimam, nisi adiungerentur & corporis, & cætera, quæ supra dicta sint, ad virtutis vsum idonea. Ex hac descriptione, agendi quoque aliquid in vita & officii ipsius initium reperiebatur: quod erat in conseruatione earum rerum, quas natura præscriberet. Hinc gignebatur fuga desidii, voluptatumque contemptio: ex quo laborum, dolorumque susceptio multorum, magnorumque recti honestique causa, & earum rerum, quæ erant congruentes cum descriptione naturæ. vnde & amicitia existeret, & iustitia, atque æquitas. Hæc & voluptatibus & multis vitæ commodis anteponebantur. Hæc quidem fuit apud eos morum institutio, & eius artis, quam primam posui, forma atque descriptio. De natura autè (id enim sequebatur) ita dicebant, vt eam diuideret in res duas: vt altera esset efficiens, altera autem quasi huic se præbēs, ea qua efficeretur aliquid. In eo, quod efficeret, vim esse censebant: in eo autem, quod efficeretur, materiam quædam: in vtroque tamen vtrunque.

neque enim materiam ipsam coherere potuisse, si nulla vi contineretur, neque vim sine aliqua materia: nihil est enim quod non alicubi esse cogatur. Sed quod ex utroque, id iam corpus & qualitatem nominabant. Dabitur enim profectò, ut in rebus inusitatis, quod Græci ipsi faciunt, à quibus hæc iam diu tractatur, utamur verbis interdum inauditis. Nos verò, inquit Atticus. quinetiam Græcis licebit utare, cum voles, si te Latina fortè deficiet. Bene sanè facis: sed enitar, ut Latine loquar, nisi in huiuscemodi verbis, ut philosophiam, aut rhetoricen, aut physicen, aut dialecticem appellem, quibus, ut aliis multis, consuetudo iam utitur pro Latinis. Qualitates igitur appellavi, quas *ποιότητες* Græci vocat: quod ipsum apud Græcos non est vulgi verbum, sed philosophorum, atque id in multis. Dialecticorum quoque verba nulla sunt publica: suis utuntur. Et id quidem commune omnium ferè artium: aut enim noua sunt rerum nouarum faciendæ nomina, aut ex aliis trãfferenda. Quod si Græci faciunt, qui in iis rebus tot iam secula versantur: quãto id magis nobis concedendũ est, qui hæc nunc primum tractare conamur?

Tu verò, inquam, Varro bene etiam meritorius mihi videris de tuis ciuibus, si eos non modò copia rerum auxeris, ut effecisti, sed etiam verborum. Audebimus ergo, inquit, nouis verbis uti te auctore, si necesse est. Earum igitur qualitatum sunt alia principis, alia ex iis orta. Principes sunt vniufmodi, & simplices. Ex his autem orta varia sunt, & quasi multiformes. itaque aer quoque (utimur enim pro Latino) ignis & aqua & terra, prima sunt. Ex iis autem orta animatum formæ, earumque rerum, quæ gignuntur è terra. Ergo illa initia, ut è Græco vertam, elementa dicuntur: è quibus aer & ignis mouendi vim habent, & efficiendi, reliquæ partes accipiendi, & quasi patiendi: aquam dico & terram. Quintum genus, è quo essent astra, mentesque singulares, eorum quatuor, quæ supra dixi, dissimile Aristoteles quoddam esse rebatur. sed subiectam putant omnibus sine vlla specie, atque carentem omni illa qualitate (faciamus enim tractando vsitatus hoc verbum, & tritius) materiam quandam, ex qua omnia expressa atque effecta sint, quæ tota omnia accipere possit, omnibusque modis mutare, atque ex omni parte, eoque etiam interire non in nihilum, sed in suas partes, quæ infinite secari ac diuidi possint, cum sit nihil omnino in rerum natura minimum, quod diuidi nequeat. Quæ autem moueantur, omnia interuallis moueri: quæ interualla item infinite diuidi possint. Et cum ita moueatur illa vis, quam qualitatem esse diximus: & cum sic vltro citroque versetur: & materiam ipsam totam penitus commutari putant, & ita effici quæ appellant qualia, è quibus in omni natura coherente, & continuata cum omnibus suis partibus effectum esse mundum, extra quem nulla pars materiæ sit, nullumque corpus. Partes autem esse mundi omnia, quæ insint in eo, quæ natura sentiente teneantur, in qua ratio perfecta insit, quæ sit eadem sempiterna. nihil enim valentius esse à quo intereat. Quam vim animum esse dicunt mundi, eandemque esse mentem, sapientiamque perfectam: quem deum appellant, omniumque rerum, quæ sunt ei subiectæ, quasi prudentiam quandam, procurantem cælestia maximè, deinde in terris ea quæ pertinet ad homines: quam interdum eandem necessitatem appellant, quia nihil aliter possit, atque ab ea constitutum sit, inter quasi fatalem & immutabilem continuationem ordinis sempiterni. Nonnunquam quidem eandem fortunam, quod efficiat multa improuisa hæc nec opinata nobis propter obscuritatem ignoratoremque causarum. Tertia deinde philosophiæ pars, quæ erat in ratione & in differendo, sic tractabatur ab utrisque: quanquam oriretur à sensibus, tamen non esse iudicium veritatis in sensibus. Mentem volebant rerum esse iudicem: solam censebãt idoneam, cui crederetur, quia sola cerneret id quod semper esset simplex, & vniufmodi, & tale quale esset. Hanc illi Ideam appellabant, iam à Platone ita nominatam: nos rectè speciem possumus dicere. Sensus autem omnes hebetes & tardos esse arbitrabantur, nec percipere villo modo res eas, quæ subiectæ sensibus videntur: quæ essent aut ita paræ, ut sub sensum cadere non possent: aut ita mobiles & concitatæ,

ut nihil vnquam vnum esset constans, ne idem quidem, quia continetèr laberentur, & fluere omnia. Itaque hanc omnem partem rerum opinabilem appellabant. Scientiam autem nusquam esse censebant, nisi in animi motionibus atque rationibus. Quæ de causa definitiones rerum probabant, & has ad omnia, de quibus disceptabatur, adhibebant. Verborum etiam explicatio probabatur, quæ de causa quæque essent ita nominata: quam etymologiam appellabant. Post argumentis, & quasi rerum notis utebantur ad probandum & ad concludendum id, quod explanari volebant: in qua tractabatur omnis dialectica disciplina, id est orationis ratione conclusa. Huic quasi ex altera parte oratoria vis dicendi adhibebatur explicatrix orationis perpetuæ, ad persuadendum accommodata. Hæc erat illis prima à Platone tradita: cuius quas acceperim disputationes, si vultis, exponam. Nos verò volumus, inquam, ut pro Attico etiam respondeam. Et rectè, inquit, respondes: præclare enim explicatur Peripateticorum & Academiæ veteris auctoritas. Aristoteles primus species, quas paulò antè dixi, labefactauit: quas mirificè Plato erat amplexatus: ut in his quiddam diuinum esse diceret. Theophrastus autem, vir & oratione suavis, & ita moderatus, ut per se probitatem quandam & ingenuitatem ferat, vehementius etiam fregit quodam modo veteris disciplinæ auctoritatem: spoliavit enim virtutem suo decore, imbecillamque reddidit, quod negavit in ea sola positum esse beatè viuere. Nam Strato eius auditor, quanquam fuit acri ingenio, tamen ab ea disciplina omnino femouendus est: qui cum maximè necessariam partem philosophiæ, quæ posita est in virtute & moribus, reliquisset, totumque se ad inuestigationem naturæ contulisset, in ea ipsa plurimum dissedit à suis. Speusippus autem & Xenocrates, qui primi Platonis rationem auctoritatemque susceperant: & post hos Polemo & Crates, vnâque Crantor in Academia congregati, diligenter ea, quæ à superioribus acceperant, tuebantur. Iam Polemonem audiuerant assidue Zeno & Arcefilas. Sed Zeno cum Arcefilam anteiret ætate, valdeque subtiliter differeret, & peracutè moueretur: corrigere conatus est disciplinam. Eam quoque, si videtur, correctionem explicabo, sicut solebat Antiochus. Mihi verò, inquam, videtur: quod vides idem significare Pomponium. Zeno igitur nullo modo is erat, qui, ut Theophrastus, neruos virtutis inciderit: sed contra, qui omnia, quæ ad beatam vitam pertinerent, in vna virtute poneret, nec quicquam aliud numeraret in bonis, idque appellaret honestum, quod esset simplex quoddam, & solum, & vnum bonum. Cætera autem etsi nec bona, nec mala essent, tamen alia secundum naturam dicebat, alia naturæ esse contraria. Iis ipsis alia interiecta & media numerabat. Quæ autem secundum naturam essent, ea sumenda, & quadam æstimatione dignanda docebat: contraque contraria. Neutra autem in mediis relinquebat: in quibus ponebat nihil omnino esse momenti: sed quæ essent sumenda, ex iis alia plura esse æstimanda, alia minoris. quæ plura, ea præposita appellabat: reiecta autem, quæ minoris. Atque ut hæc non tam rebus, quam vocabulis commutauerat: sic inter rectè factum atque peccatum, officium, & contra officium media locabat quædam, rectè facta sola in bonis actionibus ponens, prauè, id est peccata, in malis. Officia autem & seruata, præmissaque media putabat, ut dixi. Cumque superiores non omnem virtutem in ratione esse dicerent, sed quædam virtutes natura aut more perfectas, hic omnes in ratione ponebat. Cumque illi ea genera virtutum, quæ supra dixi, seiungi posse arbitrarentur, hic nec id villo modo fieri posse differebat, nec virtutis vsum modò, ut superiores, sed ipsum habitum per se esse præclarum, nec tamè virtutem cuiquã adesse, quin ea semper vteretur: cumque perturbationem animi illi ex homine non tollerent, naturæque & cõdolescere, & concupiscere, & extimescere, & efferræ latitia dicerent, sed ea contraherent, in angustumque deducerent: hic omnibus his quasi morbis voluit carere sapientem. cumque eas perturbationes antiqui naturales esse dicerent, & rationis expertes, aliæque in parte animi cupiditatem, alia rationem collocarent: ne his quidè assentiebatur. nam & per-

turbationes voluntarias esse putabat, opinionésque iudicio suscipi: & omnium perturbationum arbitratur esse matrem immoderatam quandam intemperantiam. Hæc ferè de moribus. De naturis autem sic sentiebat, primùm vt in quatuor initiis rerum illis quintam hanc naturam, ex qua superiores sensus & mentem effici rebantur, non adhiberet: statuebat enim ignem esse ipsam naturam, quæ quidque gigneret, & mentem atque sensus. Discrepabat etiam ab iisdem, quòd nullo modo arbitratur quicquam effici posse ab ea, quæ expers esset corporis. Cuius generis Xenocrates & superiores etiam animum esse dixerunt: nec verò, aut quod efficeret aliquid, aut quod efficeretur, posse esse non corpus. Plurima autem in illa tertia philosophiæ parte mutauit. in qua primùm de sensibus ipsis quædam dixit noua, quos iunctos esse censuit è quadam quasi impulsione oblata extrinsecus: quam ille *φαινοσίαι*, nos visum appellemus licet, & teneamus hoc verbum quidem: erit enim vtendum in reliquo sermone sapius. Sed ad hæc, quæ visa sunt, & quasi accepta sensibus, assensionem adiungit animorum: quam esse vult in nobis positam, & voluntariam. Visis non omnibus adiungebat fidem, sed iis solùm, quæ propriam quandam haberent declarationem earum rerum, quæ viderentur: id autem visum cum ipsum cerneretur, comprehensibile. feretis hæc? Nos verò, inquam: quonam enim modo *κατάληψιν* diceret? Sed cum acceptum iam & approbatum esset, comprehensionem appellabat, similem iis rebus, quæ manu præderentur: ex quo etiam nomen hoc duxerat. At cum eo verbo antè nemo tali in re vsus esset, plurimisque idem nouis verbis (noua enim dicebat) vsus est. Quod autem erat sensu comprehensum, id ipsum sensum appellabat. & si ita erat comprehensum, vt conuelli ratione non posset, scientiam: sin aliter, inscientiam nominabat: ex qua existeret etiam opinio, quæ esset imbecilla, & cum falso incognitòque communis. Sed inter scientiam & inscientiam, comprehensionem illam, quam dixi, collocabat, eamque neque in rectis, neque in prauis numerabat, sed soli credendum esse dicebat. E quo sensibus etiam fidem tribuebat, quòd, vt supra dixi, comprehensio facta sensibus, & vera esse illi, & fidelis videbatur: non quòd omnia, quæ essent in re, comprehendere: sed quia nihil, quod cadere in eam posset, relinqueret, quòdque natura quasi normam scientiæ & principium sui dedisset, vnde postea notiones rerum in animis imprimerentur, è quibus nõ principia solùm, sed latiores quædam ad rationem inueniendam viæ reperiuntur. Errorem autem, & temeritatem, & ignorantiam, & opinationem, & suspicionem, & vno nomine omnia, quæ essent aliena firmæ & constantis assensionis, à virtute, sapientiæque remouebat. Atque in iis ferè commutatio consistit omnis, dissensioque Zenonis à superioribus. Quæ cum dixisset: breuiter fanè, minimèque obscure exposita est, inquam, à te Varro & veteris Academia ratio & Stoicorum: verum esse autem arbitror, vt Antiocho nostro familiari placebat, correctionem veteris Academia potius, quam aliquam nouam disciplinam putandam. Tunc Varro, Tux sunt nunc partes, inquit, qui ab antiquorum ratione nunc desciscis, & ea, quæ ab Arcefila nouata sunt, probas docere, quod, & qua de causa dissidium factum sit: vt videamus, satisne ista sit iusta defectio. Tum ego, Cum Zenone, inquam, vt accepimus, Arcefilas sibi omnem certamen instituit, non pertinacia aut studio vincendi, vt mihi quidem videtur, sed earum rerum obscuritate, quæ ad confessionem ignorationis adduxerant Socratem, & veluti amantes Socratem Democritum, Anaxagoram, Empedoclem, omnes penè veteres: qui nihil cognosci, nihil percipi, nihil sciri posse dixerunt, angustos sensus, imbecillos animos, breuia curricula vitæ, & vt Democritus, in profundo veritatem esse demersam, opinionibus & institutis omnia teneri, nihil veritati relinqui: deinceps omnia tenebris circumfusa esse dixerunt. Itaque Arcefilas negabat esse quicquam quod sciri posset, ne illud quidem ipsum, quod Socrates sibi reliquisset. Sic omnia latere censebant in occulto, neque esse quicquam, quod cerni aut intelligi possit: quibus de causis nihil oportere neque profiteri, neque affirmare quen-

quam, neque assertionem approbare: cohibereque semper, & ab omni lapsu continere temeritatem: quæ tum esset insignis, cum aut falsa, aut incognita res approbaretur: neque hoc quicquam esse turpius, quam cognitioni & perceptioni assertionem, approbationemque præcurrere. Huic rationi quod erat consentaneum, faciebat, vt contra omnium sententias dies iam plerosque deduceret, vt cum in eadem re paria contrariis in partibus momenta rationum inuenirentur, facilius ab vtraque parte assertio sustineretur. Hanc Academiam nouam appellant: quæ mihi vetus videtur: si quidem Platonem ex illa vetere numeramus. cuius in libris nihil affirmatur, & in vtrâque partem multa differuntur, de omnibus quæritur, nihil certi dicitur. sed tamen illa, quam exposui, vetus, hæc noua nominetur: quæ vsque ad Carneadem perducta, qui quartus ab Arcefila fuit, in eadem Arcefilæ ratione permanfit. Carneades autem nullius philosophiæ partis ignarus, & vt cognoui ex iis, qui illum audierant, maximèque ex Epicureo Zenone, qui cum ab eo plurimùm dissentiret, vnum tamen præter cæteros mirabatur, incredibili quadam fuit facultate.

Et multa ex primo hoc libro, & tres reliqui desiderantur.

M. TULLII CICERONIS DE FINIBVS BONORVM
ET MALORVM AD BRVTVM LIBER I.

NON eram nescius Brute, cum, quæ summis ingeniis, exquisitaque doctrina philosophi Græco sermone tractauissent, ea Latinis literis mandarem, fore, vt hic noster labor in varias reprehensiones incurreret. Nam quibusdam, & iis quidem non admodum indoctis, totum hoc displicet philosophari. Quidam autem id non totum reprehendunt, si remissius agatur: sed tantum studium, tamque multam operam ponendam in eo non arbitrantur. Erunt etiam, & hi quidem eruditi Græcis literis, contemnentes Latinas, qui se dicant in Græcis legendis operam malle consumere. Postremò aliquos futuros suspicor, qui me ad alias literas vocent, genus hoc scribendi, etsi sit elegans, personæ tamen & dignitatis esse negent. Contra quos omnes dicendum breuiter existimo. quanquam philosophiæ quidem vituperatoribus satis responsum est eo libro, quo à nobis philosophia defensa & collaudata est, cum esset accusata & vituperata ab Hortensio. Qui liber cum & tibi probatus videretur, & iis, quos ego posse iudicare arbitrarer, plura suscepi, veritus ne mouere hominum studia viderer, retinere non posse. Qui autem, si hoc maximè placeat, moderatius tamen id volunt fieri, difficilem quandam temperantiam postulant in eo, quod semel admissum coerceri, reprimique non potest: vt propemodum iustioribus vtamur illis, qui omnino auocent à philosophia, quàm iis, qui rebus infinitis modum constituent, in reque eo meliore, quo maior sit, mediocritatem desiderent. Siue enim ad sapientiam perueniri potest: non paranda solùm nobis ea, sed fruenda etiam est sapientia. siue hoc difficile est: tamen nec modus est vllus inuestigandi veri, nisi inueneris: & quærendi defatigatio turpis est, cum id, quod quæritur, sit pulcherrimum. Etenim si delectamur, cum scribimus: quis est tam inuidus, qui ab eo nos abducat? sin laboramus: quis est, qui alienæ modum statuatur industriæ? nam vt Terentianus Chremes non inhumanus, qui nouum vicinum non vult

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique: non enim illum ab industria, sed ab illiberali labore deterret: sic isti curiosi, quos offendit noster minimè nobis iniucundus labor. His igitur est difficilius satisfacere, qui se Latina scripta dicunt contemnere: in quibus hoc primum est, in quo admirer, cur in grauissimis rebus non delectet eos patrius sermo, cum iidem fabellas Latinas ad

verbum de Græcis expressas non inuiti legant. Quis enim tam inimicus penè nomini Romano est, qui Ennii Medeam, aut Antiopâ Pacuuii spernat aut reiiciat: qui se iisdem Euripidis fabulis delectari dicat, Latinas literas oderit? Synephebos ego, inquit, potius Cæcili, aut Andriam Terentii, quàm vtranque Menandri legam? A quibus tam dissentio, ut cum Sophocles vel optimè scripserit Electram, tamen malè conuersam Attilii mihi legendam putem. de quo Licinius, ferreum scriptorem: verum opinor: scriptorem tamen, ut legendus sit. rudem enim esse omnino in nostris poetis, aut inertissimæ segnitæ est, aut fastidii delicatissimi. Mihi quidem nulli satis eruditi videntur, quibus nostra ignota sunt. at,

Vtinam ne in nemore,

nihilominus legimus, quàm hoc idem Græcum. Quæ autem de bene beatæque viuendo à Platone disputata sunt, hæc explicari non placebit Latine: Quòd si nos non interpretum fungimur munere, sed tuemur ea, quæ dicta sunt ab iis, quos probamus: eisque nostrum iudicium, & nostrum scribendi ordinem adiungimus: quid habent, cur Græca anteponant iis, quæ & splendide dicta sint, neque sint conuersa de Græcis: nam si diceret ab illis has res esse tractatas: ne ipsos quidem Græcos est cur tam multos legant, quàm legendi sunt. Quid enim est à Chryippo prætermisum in Stoicis? legimus tamen Diogenem, Antipatrum, Mnesarchum, Panætium, multos alios, in primisque familiarè nostrum Posidoniū. Quid Theophrastus: mediocriterne delectat, cum tractat locos ab Aristotele antè tractatos: Quid Epicurei: num desistunt de eisdem, de quibus & ab Epicuro scriptum est, & ab antiquis, ad arbitrium suum scribere: quòd si Græci leguntur à Græcis iisdem de rebus alia ratione compositis: quid est, cur nostri à nostris non legantur? Quanquam si planè sic verterem Platonem aut Aristotelem, ut vertent nostri poetæ fabulas, malè credo mererer de meis ciuibus, si ad eorum cognitionem diuina illa ingenia transferrem: sed id neque feci adhuc, nec mihi tamen, ne faciam, interdictum puto: locos quidem quosdam, si videbitur, trãfferam, & maxime ab iis, quos modò nominaui, cum inciderit, ut id aptè fieri possit: ut ab Homero Ennius, Afranius à Menandro solet. Nec verò, ut noster Lucilius, recusabo, quo minus omnes mea legant. Vtinam ille Persius, Scipio verò, & Rutilius multò etiam magis: quorū ille iudicium reformidans, Tarentinis ait se, & Consentinis, & Siculo scribere. Facetè is quidem, sicut aliàs: sed nec tam docti tunc erant, ad quorum iudicium elaboraret: & sunt illius scripta leuiora, ut vrbalitas summa appareat, doctrina mediocris. Ego autem quem timeam lectorem, cum ad te ne Græcis quidem cedentem in philosophia audeam scribere: Quanquam à te ipso id quidem facio prouocatus gratissimo mihi libro, quem ad me de virtute misisti. Sed ex eo credo quibusdam vsu venire, ut abhorreant à Latinis, quòd inciderint in inculta quædam & horrida, de malis Græcis Latine scripta deterius. Quibus ego assentior, dum modò à se de iisdem rebus ne Græcos quidem legendos putent. Res verò bonas verbis electis, grauius, ornatèque dictatas quis non legat: nisi qui se planè Græcum dici velit: ut à Scauola est Prætor salutatus Athenis Albutius. Quem quidem locum cum multa venustate, & omni sale idem Lucilius: apud quem præclare Scauola,

Græcum te Albuti, quàm Romanum, atque Sabinum,

Municipem Ponti, Titi, Anni centurionum

Præclarorum hominum, ac primorum, signiferumque,

Maluisti dici. Græcè ergo Prætor Athenis,

Id quod maluisti, te, cum ad me accedis, saluto:

Χαίρε inquam Tite: lictores, turma omnis, cohorsque,

Χαίρε. hinc hostis Muti Albutius, hinc inimicus.

Sed iure Mutius. Ego autem satis mirari non queo, vnde hoc sit tam insolens domesticarum rerum fastidium. Non est omnino hic docendi locus: sed ita sentio, & sæpe dif-

ferui, Latinam linguam non modò non inopem, ut vulgò putarent, sed locupletiore etiam esse, quàm Græcâ. Quando enim vel nobis dicam, aut oratoribus bonis, aut poetis, postea quidem quàm fuit quem imitarentur, vllus orationis vel copiosæ, vel elegantis ornatus defuit? Ego verò, cum forensibus operis, laboribus, periculis, non deseruisse mihi videor præsidium, in quo à Populo Rom. locatus sum: debeo profectò, quantumcunque possim, in eo quoque laborare, ut sint opera, studio, labore meo doctiores ciues mei, nec cum istis tantopere pugnare, qui Græca legere malint, modò legant illa ipsa, nec simulent: & iis seruire, qui vel vtrisque literis vti velint, vel, si suas habent, illas non magnopere desiderent. Qui autem alia malunt scribi à nobis, æqui esse debent, quòd & scripta multa sunt, sic ut plura nemini è nostris: & scribentur fortasse plura, si vita suppetet: & tamen qui diligenter hæc, quæ de philosophia literis mandamus, legere assueuerit, iudicabit nulla ad legendū his esse potiora. Quid est enim in vita tã opere quærendū, quàm cum omnia in philosophia, tum id, quod iis libris quæritur, quid sit finis, quid extremum, quid vltimum, quòd sint omnia bene viuendi, rectèque faciendi consilia referenda, quid sequatur natura ut summum ex rebus experendis, quid fugiat vt extremum malorū: Qua de re cum sit inter doctissimos magna dissensio, quis alienum putet eius esse dignitatis, quam mihi quisque tribuit, quid in omni munere vitæ optimum & verissimum sit, exquirere? An partus ancillæ sitne in fructu habendus, differetur inter principes ciuitatis, P. Scauolam, M. Manilium, ab hisque M. Brutus dissentiet, quòd & acutum genus est, & ad vsus ciuium non inutile: nòsque ea scripta, reliquaque eiusdem generis & legimus libenter, & legemus: hæc, quæ vitam continent omnem, negligetur: nam ut sint illa vendibiliora, hæc vberiora certè sunt. quanquam id quidem licebit iis existimare, qui legerint. Nos autem hanc omnem quæstionem de finibus bonorū & malorum ferè à nobis explicatam esse iis literis arbitramur, in quibus, quantum potuimus, non modò quid nobis probaretur, sed etiam quid à singulis philosophiæ disciplinis diceretur, persecuti sumus. Ut autem à facillimis ordiamur, prima veniat in medium Epicuri ratio, quæ plerisque notissima est: quam à nobis sic intelliges expositam, ut ab ipsis, qui eam disciplinam probant, non soleat accuratius explicari: verum enim inuenire volumus, non tanquam aduersarium aliquem conuincere. Accuratè autem quondam à L. Torquato homine omni doctrina erudito defensa est Epicuri sententia de voluptate: à meque ei responsum, cum C. Triarius, in primis grauis & doctus adolescens, ei disputationi interesset. Nam cum ad me in Cumanum salutandi causa vterque venisset, pauca primò inter nos de literis, quarum summum erat in vtroque studium: deinde Torquatus, Quoniam nacti te, inquit, sumus aliquando otiosum: certè audiam, quid sit, quòd Epicurum nostrum non tu quidem oderis, ut ferè faciunt qui ab eo dissentiant, sed certè non probes eum, quem ego arbitror vnum vidisse verum, maximisque erroribus hominum animos liberauisse, & omnia tradidisse, quæ pertinerent ad bene, beatèque viuendum. Sed existimo te, sicut nostrum Triarium, minus eo delectari, quòd ista Platonis, Aristotelis, Theophrasti orationis ornamenta neglexerit. nam illuc quidem adduci vix possum, ut ea, quæ senserit ille, tibi non vera videantur. Vide quantum, inquam, fallare Torquate. Oratio me istius philosophi non offendit. nam & complectitur verbis, quod vult: & dicit planè, quod intelligam: & tamen à philosopho, si afferat eloquentiam, non asperner: si non habeat, non admodum flagitem. Re mihi non æquè satisfacit, & quidem locis pluribus. Sed quot homines, tot sententiæ: falli igitur possumus. Quamobrem tandem, inquit, non satisfacit: te enim iudicem æquum puto: modò, quæ dicat ille, bene noris. Hic, nisi mihi Phædrum, inquam, mentitum, aut Zenonem putas, quorum vtrunque audiui, cum mihi nihil sanè præter sedulitatem probarent: omnes mihi Epicuri sententiæ satis notæ sunt: atque eos, quos nominaui, cum Attico nostro frequenter audiui, cum miraretur ille quidem vtrunque, Phædrum autem etiam amaret: quotidieque inter nos ea, quæ

audiebamus, conferebamus: neque erat vnquam cōtrouersia, quid ego intelligerem, sed quid probare. Quid igitur est, inquit: audire enim cupio, quid non probes. Principio, inquam, in physicis, quibus maxime gloriatur, primum totus est alienus. Democrito adiicit perpauca mutans, sed ita, vt ea, quæ corrigere vult, mihi quidem deprauare videatur. Ille atomos, quas appellat, id est corpora indiuidua propter soliditatem, censet in infinito inani, in quo nec summū, nec infimum, nec medium, nec vltimum, nec extremum sit, ita ferri, vt concursioibus inter se cohærescant, ex quo efficiantur ea, quæ sint, quæque cernantur omnia: eumque motum atomorum nullo à principio, sed ex aeterno tempore intelligi cōuenire. Epicurus autem in quibus sequitur Democritum, non ferè labitur: quanquam vtriusque cum multa non probo, tum illud in primis, quod, cum in rerum natura duo quærenda sint, vnum, quæ materia sit, ex qua quæque res efficiantur: alterum, quæ vis sit, quæ quicque efficiat: de materia differuerunt, vim & causam efficiendi reliquerunt. Sed hoc commune vitium: illæ Epicuri propriæ ruinæ. Cēsset enim eadem illa indiuidua, & solidā corpora ferri suo deorsum pōdere ad lineam, hunc naturalem esse omnium corporū motum. Deinde ibidem homo acutus, cum illud occurreret, si omnia deorsum è regione ferrentur, & vt dixi, ad lineam, nunquam fore vt atomus altera alteram posset attingere: itaque attulit rem commentitiam: declinare dixit atomum perpaulum: quo nihil posset fieri minus: ita effici complexiones & copulationes & adhæSIONES atomorum inter se: ex quo efficeretur mundus, omnesque partes mundi, quæque in eo essent. Quæ cum res tota ficta sit pueriliter, tum ne efficit quidem quod vult. nam & ipsa declinatio ad libidinē fingitur (ait enim declinare atomū sine causa: quo nihil turpius physico, quàm, fieri sine causa quicquam, dicere) & illum motum naturalem omnium ponderum, vt ipse constituit, è regione inferiorem locum petentium sine causa eripuit atomis. nec tamen id, cuius causa hæc finxerat, assecutus est. nam si omnes atomi declinabunt, nullæ vnquam cohærescent: siue aliæ declinabunt, aliæ suo nutu rectè ferentur: primum erit hoc quasi prouinciam atomis dare, quæ rectè, quæ obliquè ferantur: deinde eadem illa atomorū, in quo etiam Democritus hæret, turbulenta concursio hunc mundi ornatum efficere non poterit. Ne illud quidem physici est credere aliquid esse minimum. quod profectò nunquam putauisset, si à Polyxno familiari suo geometriam discere maluisset, quàm illam etiam ipsum dedocere. Sol Democrito magnus videtur, quippe homini erudito, in geometriâque perfecto. Huic bipedalis fortasse: tantum enim esse censet, quantus videtur, vel paulò aut maiorem aut minorem: ita, quæ mutat, ea corrumpit: quæ sequitur, sunt tota Democriti. Atomis, inane, imagines, quæ idola nominant, quorum incurfione non solum videamus, sed etiam cogitemus, infinitio ipsa, quam ἀπειρία vocat, tota ab illo est: tum innumerabiles mundi, qui & orientur, & intereant quotidie. Quæ etsi mihi nullo modo probantur: tamen Democritum laudatum à cæteris, ab hoc, qui cum vnum secutus est, nollem vituperatum. Iam in altera philosophiæ parte, quæ est quæredī ac differendi, quæ λογική dicitur, iste vester planè, vt mihi quidem videtur, inermis ac nudus est: tollit definitiones: nihil de diuidendo ac partiendo docet: non, quo modo efficiatur, concludaturque ratio tradit: non, qua via captiosa soluantur, ambigua distinguantur, ostendit: iudicia rerum in sensibus ponit: quibus si semel aliquid falsi pro vero probatum sit, sublatum esse omne iudicium veri & falsi putat. In tertia verò parte, quæ est de vita & moribus, in constitutione finis nil generosum sapit, atque magnificum.

Desunt nonnulla.

Confirmat illud vel maxime, quod ipsa natura, vt ait ille, asciscat & reprobet, id est voluptatem & dolorem. Ad hæc, & quæ fugiamus, & quæ sequamur, refert omnia. quod quanquam Aristippi est, à Cyrenaicisque melius, liberiúsque defenditur, tamen eiusmodi esse iudico, vt nihil homine videatur indignius: ad maiora enim quædam nos natura genuit, & conformauit, vt mihi quidem videtur. Ac fieri potest, vt errem: sed

ita prorsus existimo, neque eum Torquatū, qui hoc primum cognomen inuenerit, aut torquem illum hosti detraxisse, vt aliquam ex eo perciperet corporis voluptatem: aut cum Latinis tertio Consulatu conflixisse apud Vesperim propter voluptatem. Quod vero securi filium percussit, priuauisse se etiam videtur multis voluptatibus, cum ipsi naturæ, patrioque amori prætulerit ius maiestatis atque imperii. Quid L. Torquatus, is, qui Consul cum Cn. Octauio fuit: cum illam seueritatem in eo filio adhibuit, quem in adoptionem D. Silano emancipauerat, vt eum, Macedonū legatis accusantibus, quod pecunias Prætorem in prouincia cepisse arguerent, causam apud se dicere iuberet: reque ex vtraque parte audita, pronunciaret eum non talem videri fuisse in imperio, quales eius maiores fuissent, & in conspectum suum venire vetuit: nunquid videtur tibi de voluptatibus suis cogitauisse? Sed vt omittam pericula, labores, dolorem etiam, quem optimus quisque pro patria & pro suis suscipit, vt non modò nullam capter, sed etiam prætereat omnes voluptates: dolores denique quosuis suscipere malit, quàm deserere vllam officii partem: ad ea, quæ hoc non minus declarant, sed videntur leuiora, veniamus. Quid tibi Torquate, quid huic Triario literæ, quid historiæ, cognitiōque rerum, quid poetarum euolutio, quid tanta tot versuum memoria voluptatis affert? Nec mihi illud dixeris: Hæc enim ipsa mihi sunt voluptati, & erant illa Torquatis. Nunquam hoc ita defendit Epicurus, neque verò tu, aut quisquam eorum, qui aut saperet aliquid, aut ista didicisset. Et quod quæritur sæpe, cur tā multi sunt Epicurei, sunt aliæ quoque causæ: sed multitudinem hoc maxime allicit, quod ita dici putat ab illo, recta & honesta quæ sint, ea facere ipsa per se lætitiā, id est voluptatem. Homines optimi non intelligunt totam rationem eueri, si ita se res habeat. Nam si concederetur, etiam si ad corpus nihil referatur, ista sua sponte & per se esse iocūda: per se esset & virtus, & cognitio rerum, quod minimè ille vult, expetenda. Hæc igitur Epicuri non probo, inquam. De cætero, vellem equidem aut ipse doctrinis fuisset instructor (est enim, quod ita tibi videri necesse est, non satis politus iis artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur) aut ne deterruisset alios à studiis. quanquam te quidem video minimè esse deterritum. Quæ cum dixissem, magis vt illum prouocarem, quàm vt ipse loquerer: tum Triarius leniter arridens, Tu quidem, inquit, totum Epicurum penè è philosophorum choro sustulisti. quid ei reliquisti, nisi te quoque, vt id modò loqueretur, intelligere quid diceret? Aliena dicit in physicis, nec ea ipsa, quæ tibi probarentur: sed si quæ in his corrigere voluit, deteriora fecit. Differendi artem nullam habuit. Voluptatem cum summum bonum diceret, primum in eo ipso parum vidit, deinde hoc quoque alienum. nam antè Aristippus, & ille melius: etenim quasi detractis de homine sensibus, addidisti ad extremum, etiam indoctum fuisse. Fieri, inquam, è Triari nullo pacto potest, vt nō dicas quid non probes eius, à quo dissentias. Quid enim me prohiberet Epicureum esse, si probarem quæ ille diceret: cum præsertim illa perdiscere ludus esset. Quamobrem differentium inter se reprehensiones non sunt vituperandæ. Maledicta, cōrumeliæ, tum iracundiæ, contentiones, concertationesque in disputando pertinaces, indignæ mihi philosophiā videri solēt. Tunc Torquatus, Prorsus, inquit, assentior: neque enim disputari sine reprehensione, nec cum iracundia aut pertinacia rectè disputari potest. sed ad hæc, nisi molestum est, habeo quæ velim. At me, inquam, nisi te audire vellem, cēsset hæc diciturum fuisse? Vtrum igitur percurri omnem Epicuri disciplinam placet, an de vna voluptate quæri, de qua omne certamen est? Tuo verò id quidem arbitrato. Sic faciam igitur, inquit: vnam rem explicabo, eamque maximam. De physicis aliis: & quidem tibi & declinationem istam atomorum, & magnitudinem solis probabo, & Democriti errata ab Epicuro reprehensa & correctæ permulta. Nunc dicam de voluptate, nihil scilicet noui, ea tamen, quæ te ipsum probaturum esse confidam. Certè, inquam, pertinax non ero, tibi que, si mihi probabis ea, quæ dices, libèter assentiar. Probabo, inquit, modò ista sis æquitate, quam ostendis: sed vti oratione perpetua malo,

quàm interrogare, aut interrogari. Ut placet, inquam. Tunc dicere exorsus est. Primum igitur, inquit, agam sic, ut ipsi auctori huius disciplinæ placet: constituam, quid, & quale sit id, de quo quærimus: nō quo ignorare vos arbitrer, sed ut ratione & via procedat oratio. Quærimus igitur quid sit extremū, quid vltimum bonorū: quod omnium philosophorum sententia tale debet esse, ut ad id omnia referri oporteat, ipsum autem nusquam. Hoc Epicurus in voluptate ponit: quod summum bonum esse vult, summūque malū dolorem, idque instituit docere sic: Omne animal, simulatque natum sit, voluptatem appetere, eaque gaudere ut summo bono, dolorem aspernari, ut summum malum, & quantum possit, à se repellere, idque facere nondum deprauatū, ipsa natura incorrupte atque integre iudicāte. itaque negat opus esse ratione, neque disputatione, quam obrem voluptas expetenda, fugiendus dolor sit. Sentiri hoc putat, ut calere ignem, niuē esse albam, dulce mel: quorū nihil oporteret exquisitis rationibus confirmare, tantum satis esse admonere: interesse enim inter argumentū, conclusionemque rationis, & inter mediocrem animaduersionem atque admonitionem: altera, occulta quædam, & quasi inuoluta aperiri: altera prompta & aperta indicari: etenim quoniam detractis de homine sensibus, reliqui nihil est, necesse est, quid aut secundum naturam, aut contra sit, à natura ipsa iudicari: voluptatem etiam & per se expetendam esse, & dolorem ipsum per se esse fugiendum. etenim quid percipit, & quid iudicat, quo aut petat, aut fugiat aliquid, præter voluptatem & dolorem? Sunt autem quidam è nostris, qui hæc subtilius velint tradere, & negent satis esse, quid bonum sit, aut quid malum, sensu iudicari, sed animo etiam ac ratione intelligi posse, & voluptatem ipsam per se esse expetendam, & dolorem ipsum per se esse fugiendū. itaque aiunt hanc quasi naturalem, atque insitam in animis nostris inesse notionem, ut alterum esse appetendum, alterum aspernandum sentiamus. Alii autem, quibus ego assentior, cum à philosophis compluribus permulta dicuntur, cur nec voluptas in bonis sit numeranda, nec in malis dolor; non existimant oportere nimium nos causæ confidere, sed & argumentandum, & accuratè differendum, & rationibus conquisitis de voluptate & dolore disputandum putant. Sed ut perspiciatis, unde omnis iste error natus sit voluptatem accusantium, doloremque laudantium, totam rem aperiam, eaque ipsa, quæ ab illo inuentore veritatis, & quasi architecto beatæ vitæ dicta sunt, explicabo. Nemo enim ipsam voluptatem, quia voluptas sit, aspernatur, aut odit, aut fugit, sed quia cōsequuntur magni dolores eos, qui ratione voluptatem sequi nesciunt. Neque porro quisquam est, qui dolorem ipsum, quia dolor sit, amet, consectetur, adipisci velit, sed quia nonnunquam eiusmodi incidunt tempora, ut labore & dolore magnam aliquam quærat voluptatem. Ut enim ad minima veniam, quis nostrum exercitationem ullam corporis suscipit laboriosam, nisi ut aliquid ex ea commodi consequatur? Quis autem vel eum iure reprehenderit, qui in ea voluptate velit esse, qua nihil molestiæ consequatur, vel illum, qui dolorem eum fugiat, quo voluptas nulla pariat? At verò eos & accusamus, & iusto odio dignissimos ducimus, qui blanditiis præsentium voluptatum deliniti atque corrupti, quos dolores, quas molestias excepturi sint, occæcati cupiditate non prouident. Similique sunt in culpa qui officia deserunt mollitia animi, id est laborum & dolorum fuga: & harum quidem rerum facilis est & expedita distinctio. Nam libero tempore, cum soluta nobis est eligendi optio, cumque nihil impedit, quo minus id, quod maximè placeat, facere possimus, omnis voluptas assumenda est, omnis dolor repellendus. Temporibus autem quibusdam, aut officiis debitis, aut rerum necessitatibus sæpe euenit, ut & voluptates repudiandæ sint, & molestiæ non recusandæ. Itaque harum rerum hic tenetur à sapiēte delectus, ut aut reiiciendis voluptatibus maiores alias consequatur, aut perferendis doloribus asperiores repellat. Hanc ego cum teneam sententiam, quid est cur verear, ne ad eam non possim accomodare Torquatos nostros: quos tu paulo ante tum memoriter, tum etiam erga nos amicè & beneuolè collegisti. Nec

me tamen laudandis maioribus meis corrupisti, nec sequirem ad respondendum reddidisti. Quorum facta quemadmodum, quæso, interpretaris: ficcine eos censes aut in armatum hostem impetum fecisse, aut in liberos, aut in sanguinem suum tam crudeles fuisse, nihil ut de utilitatibus, nihil ut de commodis suis cogitarent? At id ne feræ quidem faciunt, ut ita ruant, atque turbentur, ut, earum motus & impetus quò pertineant, non intelligamus. Tu tam egregios viros censes tantas res gessisse sine causa: quæ fuerit causa, mox videro: interea hoc tenebo, si ob aliquam causam ista, quæ sine dubio præclara sunt, fecerint, virtutem his per seipsam causam non fuisse. Torquem detraxit hosti: & quidē se texit, ne interiret. at magnum periculum adiit: in oculis quidē exercitus. quid ex eo consecutus est? laudem & charitatem: quæ sunt vitæ sine metu degendæ præfidia firmissima. filium morte multauit: si sine causa, nollem me ab eo ortum tam importuno, tamque crudeli: sin ut dolore suo sanciret militaris imperii disciplinam, exercitumque in grauissimo bello animaduersionis metu contineret, saluti prospexit ciuium, qua intelligebat contineri suam. Atque hæc ratio latè patet. In quo enim maximè cōsuevit iactare vestra se oratio, tua præsertim, qui studiose antiqua persequeris, claris & fortibus viris commemorandis, eorumque factis non emolumento aliquo, sed ipsius honestatis decore laudandis, id totum eueritur eo delectu rerum, quem modò dixi, constituto, ut aut voluptates omittantur maiorum voluptatum adipiscendarum causa, aut dolores suscipiantur maiorum dolorum effugiendorum gratia. Sed de clarorum hominum factis illustribus & gloriosis satis hoc loco dictum sit: erit enim iam de omnium virtutum cursu ad voluptatem proprius differendi locus. Nunc autem explicabo, voluptas ipsa quæ, qualisque sit, ut tollatur error omnis imperitorum, intelligaturque ea, quæ voluptaria, delicata, mollis habeatur disciplina, quam grauis, quam continens, quam seuera sit: non enim hanc solam sequimur, quæ suauitate aliqua naturam ipsam mouet, & cum iocunditate quadam percipitur sensibus, sed maximam illam voluptatem habemus, quæ percipitur omni dolore detracto. Nam quoniam, cum priuamur dolore, ipsa liberatione & vacuitate omnis molestiæ gaudemus, omne autem id, quo gaudemus, voluptas est, ut omne, quo offendimur, dolor: doloris omnis priuatio rectè nominata est voluptas. Ut enim cum cibo & potione famis sitisque depulsa est, ipsa detractio molestiæ consecutionem affert voluptatis: sic in omni re doloris amotio successionem efficit voluptatis: itaque non placuit Epicuro medium esse quiddam inter dolorem & voluptatem: illud enim ipsum, quod quibusdam medium videtur, cum omni dolore caret, non modò voluptatem esse, verum etiā summam voluptatem. Quisquis enim sentit, quemadmodum sit affectus, eum necesse est aut in voluptate esse, aut in dolore: omni autem priuatione doloris putat Epicurus terminari summam voluptatem, ut postea variari voluptas distinguique possit, augeri amplificarique non possit. At etiam Athenis, ut à patre audiebam, facetè & vrbane Stoicos irridente, statua est in Ceramico Chryssippi sedentis porrecta manu, quæ manus significet illum in hac esse rogatiuncula delectatum. Nunquidnam manus tua sic affecta, quemadmodum affecta nunc est, desiderat? Nihil sanè. At, si voluptas esset bonum, desideraret. Ita credo. Non est igitur voluptas bonum. Hoc ne statuam quidē dicturam pater aiebat, si loqui posset. conclusum est enim contra Cyrenaicos satis acutè: nihil ad Epicurum. Nam si ea sola voluptas esset, quæ quasi titillaret sensus, ut ita dicam, & ad eos cum suauitate afflueret & illaberetur, nec manus esse contenta posset vlla vacuitate doloris sine iucundo motu voluptatis: sin autem summa voluptas est, ut Epicuro placet, nihil dolere, primum tibi rectè Chryssippe concessum est, nihil desiderare manum, cum ita esset affecta: secundum non rectè, si voluptas esset bonum, fuisse desideraturam. iccirco enim non desideraret, quia, quod dolore caret, id in voluptate est. Extremum autem esse bonorum voluptatem, ex hoc facile perspicitur. Constituamus aliquem magnis, multis, perpetuis fruētē & animo & corpore voluptatibus,

nullo dolore nec impediēte, nec impēdente: quem tandem hoc statu aut præstabiliorē, aut magis expetendum possumus dicere? Inesse enim necesse est in eo, qui ita sit affectus, & firmitatem animi, nec mortem, nec dolorem timentis, quod mors sensu careat, dolor in longinquitate leuis, in grauitate breuis soleat esse, vt eius magnitudinem celeritas, diurnitatem alleuatio consulatur. Ad ea cum accedit, vt neque diuinum numen horreat, nec præteritas voluptates effluere patiatur, earumque assidua recordatione lætetur: quid est, quod huic possit, quod melius sit, accidere? Statue contra aliquem confectum tantis animi, corporisque doloribus, quanti in hominem maximi cadere possunt, nulla spe proposita, fore leuius aliquando, nulla præterita, nec præsentis, nec expectata voluptate: quid eo miserius dici aut fingi potest? quod si vita doloribus referta maximè fugienda est, summum profectò malum est viuere cum dolore. Cui sententiæ consentaneum est, vltimum esse bonorum cum voluptate viuere: nec enim habet nostra mens quicquam, vbi consistat tanquam in extremo, omnesque & metus & ægritudines ad dolorem referuntur: nec præterea est res vlla, quæ sua natura aut sollicitare possit aut frangere. Præterea & appetendi, & refugiendi, & omnino rerum gerendarum initia proficiscuntur aut à voluptate, aut à dolore. quod cum ita sit, perspicuum est, omnes rectas res atque laudabiles eò referri, vt cum voluptate viuatur. Quoniam autem id est vel summum bonum vel vltimum vel extremum, quod Græci *τέλος* nominant, quod ipsum nullam ad aliam rem, ad id autem res referuntur omnes: fatendum est, summum esse bonum iucundè viuere. Id qui in vna virtute ponunt, & splendore nominis capti, quid natura postulet, non intelligunt: errore maximo, si Epicurum audire voluerint, liberentur: istæ enim vestræ eximie pulchræque virtutes, nisi voluptatem efficerent, quis eas aut laudabiles, aut expetendas arbitraretur? Vt enim medicorum scientiam non ipsius artis, sed bonæ valetudinis causa probamus, & gubernatoris ars, quia bene nauigandi rationem habet, vtilitate, non arte laudatur: sic sapientia, quæ ars viuendi putanda est, non expeteretur, si nihil efficeret: nunc expetitur, quod est tamquam artifex conquirendæ & comparandæ voluptatis. quam autem dicam voluptatem, iam videtis, ne inuidia verbi labefactetur oratio mea. nam cum ignorantia rerum bonarum & malarum maximè hominum vita vexetur, ob eumque errorem & voluptatibus maximis sæpe priuentur, & prauissimis animi doloribus torqueantur: sapientia est adhibenda, quæ & terroribus, cupiditatibusque detractis, & omnium falsarum opinionum temeritate direpta, certissimam se nobis ducem præbeat ad voluptatem: sapientia enim est vna, quæ mœstitiâ pellat ex animis, quæ nos exhorrescere metu non sinat, quæ præceptrice in tranquillitate viui potest, omnium cupiditatum ardore restincto. cupiditates enim sunt insatiabiles, quæ non modò singulos homines, sed vniuersas familias evertunt, totam etiam labefactant sæpe Remp. ex cupiditatibus odia, dissidia, discordia, seditiones, bella nascuntur. Nec hæc sese foris solùm iactant, nec tantum in alios cæco impetu incurrunt: sed intus etiam in animis inclusa, inter se dissident atque discordant. Ex quo vitam amarissimam necesse est effici: vt sapiens solùm amputata circuncisâque inanitate omni & errore, naturæ finibus contentus, sine ægritudine possit & sine metu viuere. Quæ est enim aut vtilior, aut ad bene viuendum aptior partitio, quam illa, quæ est vsus Epicurus? qui vnum genus posuit earum cupiditatum, quæ essent & naturales & necessaria: alterum, quæ naturales essent, nec tamen necessaria: tertium, quæ nec naturales, nec necessaria: quarum ea ratio est, vt necessaria nec opera multa, nec impensa expleantur. ne naturales quidem multa desiderant, propterea quod ipsa natura diuitias, quibus contenta est, & parables & terminatas habet. Inanium autem cupiditatum nec modus vllus, nec finis inueniri potest. Quod si vitam omnem videmus perturbari errore & inscitia, sapientiamque esse solam, quæ nos à libidinum impetu, & formidinum terrore vindicet, & ipsius fortunæ modicè ferre doceat iniurias, & omnes doceat vias quæ ad quietem & tranquillitatem ferant: quid est, cur dubitemus dicere,

& sapientiam propter voluptatem expetendam, & insipientiam propter molestias esse fugiendam: Eademque ratione ne temperantiam quidem propter se expetendam esse dicemus, sed quia pacem animis afferat, & eos quasi concordia quadam placet ac leniat: temperantia est enim, quæ in rebus aut expetendis aut fugiendis, rationem vt sequamur, monet: nec enim satis est iudicare, quid faciendum, non faciendum ve sit, sed stare etiam oportet in eo, quod sit iudicatum. Plerique autem, quod tenere atque seruare id, quod statuerunt, non possunt, victi & debilitati, obiecta specie voluptatis tradunt se libidinibus constringendos, nec, quid prouenturum sit, prouident, ob eamque causam propter voluptatem & paruam, & non necessariam, & quæ vel aliter pararetur, & qua etiam carere possent sine dolore, tum in morbos graues, tum in damna, tum in dedecora incurrunt, sæpe etiam legum, iudiciorumque pœnis obligantur. Qui autem ita frui volunt voluptatibus, vt nulli propter eas dolores consequatur, & qui suum iudicium retinent, ne voluptate victi faciant id, quod sentiunt non esse faciendum: hi voluptatem maximam adipiscuntur prætermittenda voluptate. iidem etiam dolorem sæpe perpetiuntur, ne, si id non faciant, incidant in maiorem. Ex quo intelligitur, nec intemperantiam propter se fugiendam esse: temperantiamque expetendam, non quia voluptates fugiat, sed quia maiores consequatur. Eadem fortitudinis ratio reperietur. Nam neque laborum perfunctio, neque perperessio dolorum per se ipsa allicit, nec patientia, nec assiduitas, nec vigilia, nec ea ipsa, quæ laudatur, industria, ne fortitudò quidem: sed ista sequimur, vt sine cura, metuque viuamus, animumque & corpus, quantum efficere possimus, molestia liberemus. Vt enim mortis metu, omnis quietæ vitæ status perturbatur, & vt succumbere doloribus, eosque humili animo, imbecilloque ferre, miserum est, ob eamque debilitatem animi, multi parentes, multi amicos, nonnulli patriam, plerique autem seipsos penitus perdidierunt: sic robustus animus & excelsus omni est liber cura & angore, cum & mortem contemnit: qua qui affecti sunt, in eadem causa sunt, qua antequam nati, & ad dolores ita paratus est, vt meminerit maximos morte finire, paruos multa habere interualla quietis, mediocrium nos esse dominos, vt, si tolerabiles sint, feramus: sin minus, æquo animo è vita, cum ea non placeat, tanquam è theatro exeamus. Quibus rebus intelligitur, nec timiditatem ignauiamque vituperari, nec fortitudinem patientiamque laudari suo nomine: sed illas reici, quia dolorem pariant, has optari, quia voluptatem. Iustitia restat, vt de omni virtute sit dictum. sed similia ferè dici possunt. Vt enim sapientiam, temperantiam, fortitudinem copulatas esse docui cum voluptate, vt ab ea nullo modo nec diuelli, nec distrahi possint: sic de iustitia iudicandum est: quæ non modò nunquam nocet cuiquam, sed contra semper alit aliquid tum vi sua atque natura, quod tranquillet animos, tum spe, nihil earum rerum defuturum, quas natura deprauata desiderat. quemadmodum temeritas & libido & ignauiæ semper animum excruciant, & semper sollicitant, turbulentaque sunt: sic cuius in mente consedit, hoc ipso, quod adest, turbulenta non potest fieri: & si verò molita quippiam est, quanuis occultè fecerit, nunquam tamen cõfidet id fore semper occultum. Plerunque improborum facta primò suspicio insequitur, deinde sermo atque fama, tum accusator, tum iudex: multi etiam, vt te Consule, ipsi se indicauerunt. Quod si qui satis opibus hominum sibi contra conscientiam septi esse & muniti videntur, deorum tamen numen horrent, easque ipsas sollicitudines, quibus eorum animi noctes atque dies exeduntur, à diis immortalibus supplicii causa importari putant. Quæ autem tanta ex improbis factis ad minuendas vitæ molestias accessio fieri potest, quanta ad augendas tum conscientia factorum, tum pœna legum, odioque ciuium? Et tamen in quibusdam neque pecuniæ modus est, neque honoris, neque imperii, nec libidinum, nec epularum, nec reliquarum cupiditatum: quas nulla præda vnquam improbè parta minuit, sed auget potius, atque inflammat: vt coërcendi magis, quam dedocendi esse videantur. Inuitat igitur vera ratio bene sanos ad iustitiam, æquitatem, fidem: neque

homini infanti, atque impotenti iniuste facta conducunt, qui nec facile efficere possit, quod conetur, nec obtinere, si effecerit: & opes vel fortunæ, vel ingenii liberalitati magis conueniunt: qua qui vtuntur, benevolentiam sibi conciliant, & quod aptissimum est ad quietem viuendum, charitatem: præsertim cum omnino nulla sit causa peccandi. quæ enim cupiditates à natura proficiuntur, facile explentur sine vlla iniuria: quæ autem inanes sunt, his parandum non est: nihil enim desiderabile concupiscunt, plûsque in ipsa iniuria detrimenti est, quàm in iis rebus emolumentum, quæ iniuria pariuntur. Itaque ne iustitiam quidem rectè quis dixerit per seipsam optabilem, sed quia iucunditatis vel plurimum afferat. nam diligere & charum esse, iucundum est, propterea quia tutiorem vitam & voluptatem efficit plenior. Itaque non ob ea solum incommoda, quæ eueniunt improbis, fugiendam improbitatem putamus, sed multò etiam magis, quòd cuius in animo versatur, nunquam sinit eum respirare, nunquam acquiescere. Quòd si ne ipsarum quidem virtutum laus, in qua maximè cæterorum philosophorû exultat oratio, reperire potest exitum, nisi dirigatur ad voluptatem, voluptas autem est sola quæ nos vocet ad se, & alliciat suapte natura: non potest esse dubium, quin id sit summum atque extremum bonorum omnium, beatèque viuere nihil aliud sit, nisi cum voluptate viuere. Huic certæ stabilique sententiæ quæ sint coniuncta, explicabo breui. Nullus in ipsis error est finibus bonorum & malorum, id est in voluptate aut in dolore: sed in his rebus peccant, cum, è quibus hæc efficiantur, ignorant. Animi autem voluptates & dolores nasci fatemur è corporis voluptatibus & doloribus. itaque concedo, quod modò dicebas, cadere causa, si qui è nostris aliter existimant: quos quidem video esse multos, sed imperitos. quanquam autem & lætitiæ nobis voluptas animi, & molestiam dolor afferat: eorum tamen vtrunque & ortum esse è corpore, & ad corpus referri, nec ob eam causam non multò maiores esse & voluptates, & dolores animi, quàm corporis. nam corpore nihil, nisi præsens, & quod adest, sentire possumus: animo autem & præterita & futura. Vt enim æquè doleamus animo, cum corpore dolemus: fieri tamen permagna accessio potest, si aliquod æternum & infinitum impendere malum nobis opinemur. quod idem licet transferre in voluptatem, vt ea maior sit, si nihil tale metuamus. Iam illud quidem perspicuum est, maximam animi aut voluptatem, aut molestiam plus aut ad beatam, aut ad miseram vitam afferre momenti, quàm eorum vtrumuis, si æquè diu sit in corpore. non placet autem, detracta voluptate, ægritudinem statim consequi, nisi in voluptatis locum dolor fortè successerit: at contra, gaudere nosmet omittendis doloribus, etiam si voluptas ea, quæ sensum moueat, nulla successerit. eo intelligi potest, quanta voluptas non dolere sit. Sed vt iis bonis erigimur, quæ expectamus: sic lætamur iis, quæ recordamur. Stulti autem malorum memoria torquentur: sapientes bona præterita grata recordatione renouata delectant. Est autem situm in nobis, vt & aduersa quasi perpetua obliuione obruamus, & secunda iucundè ac suauiter meminerimus. Sed cum ea, quæ præterierunt, acri animo & attento intuemur, tunc fit, vt ægritudo sequatur, si illa mala sint: lætitia, si bona. O præclaram beatè viuendi, & apertam, & simplicem, & directam viam! Cum enim certè nihil homini possit melius esse, quàm vacare omni dolore & molestia, perfruique maximis & animi & corporis voluptatibus: videri sine, quàm nihil prætermittatur, quod vitam adiuuer, quo facilius id, quod propositum est, summum bonum consequamur: clamat Epicurus, is, quem vos nimis voluptatibus esse deditum dicitis, non posse iucundè viuere, nisi sapienter, honestè, iusteque viuatur: nec sapienter, honestè, iuste, nisi iucundè: neque enim ciuitas in seditione beata esse potest, nec in discordia dominorum domus: quo minus animus à se ipse dissidens, secumque discordans, gustare partem vllam liquidæ voluptatis & liberæ potest. Atqui pugnantibus & contrariis studiis, consiliisque semper vtens, nihil quieti videre, nihil tranquillum potest. Quòd si corporis grauioribus morbis vitæ iucunditas impeditur: quato magis animi morbis impediri necesse est? Animi au-

tem morbi sunt cupiditates immensæ & inanes diuitiarum, gloriæ, dominationis, libidinosarum etiam voluptatum. Accedunt ægritudines, molestiæ, mœrores, qui animos excedunt, conficiuntque curis hominum non intelligèrium, nihil dolendū esse animo, quod sit à dolore corporis præsentis, futuræque seiunctum. Nec verò quisquam stultus non horum morborum aliquo laborat: nemo igitur est non miser. Accedit etiam mors: quæ quasi saxum Tætalo semper impendet: tum superstitione, qua qui est imbutus, quietus esse nunquam potest. Præterea bona præterita non meminerunt, præsentibus non fruuntur, futura modò expectant: quæ quia certa esse non possunt, conficiuntur & angore & metu: maximèque cruciatur, cum serò sentiunt frustra se aut pecuniæ studuisse, aut imperiis, aut opibus, aut gloriæ: nullas enim consequuntur voluptates: quarum potiendi spe inflammati, multos labores, magnosque susceperant. Ecce autem alii minuti & angusti, aut omnia semper desperantes, aut maleuoli, inuidi, difficiles, lucifugi, maledici, monstrosi, alii autem etiam amatoris leuitatibus dediti, alii petulantes, alii audaces, proterui, iidem intemperates & ignaui, nunquam in sententia permanentes. quas ob causas in eorum vita nulla est intercapedo molestiæ. Igitur neque stultorum quisquam beatus, neque sapientum non beatus. Multòque hoc melius nos, veriùsque quàm Stoici. Illi enim negat bonum quicquam esse, nisi nescio quam illam vmbra, quod appellant honestum, non tam solido, quàm splendido nomine: virtutem autem nixam hoc honesto nullam requirere voluptatem, atque ad beatè viuendum se ipsa esse contentam. Sed possunt hæc quadam ratione dici, non modò non repugnantibus, verum etiam approbantibus nobis: sic enim ab Epicuro sapiens beatus semper inducitur: finitas habet cupiditates: negligit mortem: de diis immortalibus sine vlllo metu vera sentit: non dubitat, si ita melius sit, de vita migrare: his rebus instructus semper in voluptate est: neque enim tempus est vllum, quo non plus habeat voluptatum, quàm dolorum. nam & præterita gratè meminit, & præsentibus ita potitur, vt animaduertat quanta sint ea, quàmque iucunda: neque pendet ex futuris, sed expectat illa, fruitur præsentibus: ab iisque vitiis, quæ paulò antè collegi, abest plurimum: & cum stultorum vitam cum sua comparat, magna afficitur voluptate. dolores autem, si qui incurrunt, nunquam vim tantam habent, vt non plus habeat sapiens, quod gaudeat, quàm quod agatur. Optimè verò Epicurus, quòd exiguam dicit fortunam interuenire sapienti, maximamque ab eo, & grauiissimas res consilio ipsius, & ratione administrari, nec maiorem voluptatem ex infinito tempore ætatis percipi posse, quàm ex hoc percipiatur, quod videamus esse finitum. In dialectica autem vestra nullam vim existimauit esse nec ad melius viuendum, nec ad commodius differendum. In physicis quidem, cum plurimum possint, ea scientia & verborum vis, & natura orationis, & consequentium repugnantiumue ratio potest perspicere. Omnium autem rerum natura cognita, leuamur superstitione, liberamur mortis metu, non cõturbamur ignoracione rerum: è qua ipsa horribiles existunt sæpe formidines: denique etiam morati melius erimus, cum didicerimus quæ natura desideret. tum verò, si stabilem scientiam rerum tenebimus: seruata illa, quæ quasi delapsa de cælo est ad cognitionem omnium, regula, ad quam omnia iudicia rerum dirigentur, nunquam vllius oracione victi sententia desistemus. Nisi autem rerum natura perspecta erit, nullo modo poterimus sensuum iudicia defendere. Quicquid porrò animo cernimus, id omne oritur à sensibus. qui si omnes veri erunt, vt Epicuri ratio docet: tum denique poterit aliquid cognosci & percipi. quos qui tollunt, & nihil posse percipi dicunt: ii remotis sensibus ne id ipsum quidem expedire possunt, quod differunt. Præterea, sublata cognitione & scientia, tollitur omnis ratio & vitæ degendæ, & rerum gerendarum. Sic è physicis & fortitudo sumitur contra mortis timorem, & constantia contra metum religionis, & sedatio animi omnium rerum occultarum ignoracione sublata, & moderatio, natura cupiditatum generibusque earum explicatis: & vt modò docui, cognitionis regula, & iudicio ab eadem illa

constituto, veri à falso distinctio traditur. Restat locus huic disputationi vel maximè necessarius, de amicitia: quam, si voluptas summum sit bonum, affirmatis nullam omnino fore: de qua Epicurus quidem ita dicit: omnium rerum, quas ad beatè viuendum sapientia comparauerit, nihil esse maius amicitia, nihil vberius, nihil iucundius: neque verò hoc oratione solum, sed multò magis vita & factis & moribus comprobauit. quod quàm magnum sit, ficta veterum fabulæ declarant. in quibustam multis, tamque variis ab vltima antiquitate repetitis, tria vix amicorum paria reperiuntur, vt ad Orestem peruenias, profectus à Theseo. At verò Epicurus vna in domo, & ea quidem angusta, quàm magnos, quantaque amoris conspiratione consentientes tenuit amicorum greges: quod fit etiam nunc ab Epicureis. Sed ad rem redeamus. de omnibus dici non necesse est. Tribus igitur modis video esse à nostris de amicitia disputatum. Alii, cum eas voluptates, quæ ad amicos pertinerent, negarent esse per se ipsas tam expetendas, quàm nostras expeteremus: quo loco videtur quibusdam stabilitas amicitia vacillare: tuentur tamen eum locum, seque faciliè, vt mihi videtur, expediunt. vt enim virtutes, de quibus antè dictum est, sic amicitiam negant à voluptate posse discedere: nam cum solitudo & vita sine amicis, insidiarum & metus plena sit, ratio ipsa monet amicitias comparare: quibus partis, confirmatur animus, & à spe pariendarum voluptatum seiungi non potest. Atque vt odia, inuidia, despicationes aduersantur voluptatibus: sic amicitia non modò fauorices fidelissimæ, sed etiam effectrices sunt voluptatum tam amicis, quàm sibi. Quibus non solum præsentibus fruuntur, sed etiam spe eriguntur cõsequenti ac posteriori temporis. Quod quia nullo modo sine amicitia firmam, & perpetuam iucunditatem vitæ tenere possumus, neque verò ipsam amicitiam tueri, nisi æquè amicos & nosmetipsos diligamus: idcirco & hoc ipsum efficitur in amicitia, & amicitia cum voluptate cõnectitur. nam & lætamur amicorum lætitiæ æquè, ac nostra: & pariter dolemus angoribus. Quocirca eodem modo sapiens erit affectus erga amicum, quo in se ipsum: quosque labores propter suam voluptatem susceperit, eodem suscipiet propter amici voluptatem: quæque de virtutibus dicta sunt, quemadmodum hæc semper voluptatibus inhaerent, eadem de amicitia dicenda sunt. Præclare enim Epicurus his penè verbis, Eadem, inquit, scientia confirmauit animum, ne quod aut sempiternum, aut diuturnum timeret malum: quæ perspexit in hoc ipso vitæ spatio amicitia præsidium esse firmissimum. Sunt autem quidam Epicurei timidiores paulò, contra vestra conuitia, sed tamen satis acuti: qui verentur, ne, si amicitiam propter nostram voluptatem expetendam putemus, tota amicitia quasi claudicare videatur: itaque primos cõgressus, copulationesque consuetudinum, instituendarum amicitiarum fieri propter voluptatem: cum autem vsus progrediens familiaritatem effecerit, tum amorem efflorescere tantum, vt, etiam si nulla sit vtilitas ex amicitia, tamen ipsi amici propter se ipsos amentur. Etenim si loca, si phana, si vrbes, si gymnasia, si campum, si canes, si equos, si ludicra, exercendi aut venandi consuetudine adamare solemus: quanto id in hominum consuetudine facilius fieri poterit, & iustius? Sunt autem qui dicunt fœdus quoddam esse sapientum, vt ne minus amicos quidem, quàm se ipsos diligant. quod & fieri posse intelligimus, & sæpe id videmus, & perspicuum est nihil ad iucundè viuendum reperiri posse, quod coniunctione tali sit aptius. Quibus ex omnibus iudicari potest, non modò non impediri rationem amicitia, si summum bonum in voluptate ponatur: sed sine hoc institutionem amicitia omnino non posse reperiri. Quapropter si ea, quæ dixi, sole ipso illustriora & clariora sunt: si omnia dixi hausta è fonte natura: si tota oratio nostra omnem sibi fidem sensibus cõfirmat, id est incorruptis atque integris testibus: si infantes, pueri, si mutæ etiam bestia penè loquuntur magistra ac duce natura, nihil esse prosperum nisi voluptatè, nihil improspèrum nisi dolorem: de quibus neque deprauatè iudicant, neque corruptè: nonne ei maximam gratiam habere debemus, qui exaudita quasi voce natura, sic eam firmè grauitèrque cõprehenderit, vt omnes bene

fanos in viam placatæ, tranquillæ, quietæ, beatæ vitæ deduceret? Qui quòd tibi parum videtur eruditus, ea causa est, quòd nullam eruditionem esse duxit, nisi quæ beatæ vitæ disciplinam iuaret. An ille tempus aut in poetis euoluendis, vt ego & Triarius te hortatore fecimus, consumeret, in quibus nulla solida vtilitas, omnisque puerilis delectatio: aut se, vt Plato, in musicis, geometria, numeris, astris contereret? quæ & à falsis initiis profecta, vera esse non possunt: & si essent vera, nihil afferret, quo iucundius, id est, quo melius viueremus. Eas ergo artes persequeretur, viuendi artem tantam, tamque operosam, & perinde fructuosam relinqueret? non ergo Epicurus ineruditus, sed ii indocti, qui, quæ pueros non didicisse turpe est, ea putent vsque ad senectutem esse discenda. Quæ cum dixisset, Explicauit, inquit, sententiam meam, & eo quidem consilio, tuum iudicium vt cognoscerem. Quæ mihi facultas, vt id meo arbitratu facerem, ante hoc tempus nunquam est data.

M. T. C I C E R O N I S D E F I N I B V S B O N O R V M E T
M A L O R V M A D M. B R V T V M L I B E R I I.

IC cum vterque me intueretur, seseque ad audiendum significarent paratos: primum, inquam, deprecor, ne me tanquam philosophum putetis scholam vobis aliquam explicaturum: quod ne in ipsis quidem philosophis magnopere vnquam probaui. quando enim Socrates, qui parens philosophia iure dici potest, quicquam tale fecit: eorum erat iste mos, qui tum sophista nominabantur: quorum è numero primus est ausus Leontinus Gorgias in conuentu poscere quaestionem, id est iubere dicere, qua de re quis vellet audire. Audax negocium: dicerem & impudens, nisi hoc institutum postea translatum ad philosophos nostros esset. Sed & illum, quem nominauit, & ceteros sophistas, vt è Platone intelligi potest, lusos videmus à Socrate: is enim percontando atque interrogando elicere solebat eorum opiniones, quibuscum diserebat, vt ad ea, quæ ii respondissent, si quid videretur, diceret. Qui mos cum à posterioribus non esset retentus, Arcesilas eum reuocauit: instituitque, vt ii, qui se audire vellent, non de se quaerent, sed ipsi dicerent quid sentirent. quod cum dixissent, ille contra. Sed qui audiebant, quoad poterant, defendebant sententiam suam. Apud ceteros autem philosophos, qui quaesuit aliquid, tacet. quod quidè iam fit etiam in Academia. Vbi enim is, qui audire vult, ita dixit, Voluptas mihi videtur esse summum bonum: perpetua oratione contra disputatur: vt faciliè intelligi possit, eos, qui aliquid sibi videri dicant, non ipsos in ea sententia esse, sed audire velle contraria. Nos commodius agimus. non enim solum Torquatus dixit, quid sentiret, sed etiam cur. Ego autem arbitror, quanquam admodum delectatus sum eius oratione perpetua, tamen commodius, cum in rebus singulis insistas, & intelligas quid quisque concedat, quid abnuat, ex rebus concessis concludi quid velis, & ad exitum perueniri. Cum enim fertur quasi torrens oratio, quanuis multa cuiusque modi rapiat, nihil tamen teneas, nihil apprehendas, nusquam orationem rapidam coerceas. Omnis autem in quaerendo, quæ via quadam & ratione habetur, oratio præscribere primum debet, vt quibusdam in formulis ea res agatur, vt, inter quos differitur, conueniat quid sit id, de quo differatur. Hoc positum in Phædro à Platone probauit Epicurus, sensitque in omni disputatione id fieri oportere: sed quod proximum fuit, non vidit: negat enim definiri rem placere: sine quo fieri interdum non potest, vt inter eos, qui ambigunt, conueniat quid sit id, de quo agatur: velut in hoc ipso, de quo nunc disputamus. quaerimus enim finem bonorum. possumusne scire, hoc quale sit, nisi contulerimus inter nos, cum finem bonorum dixerimus, quid finis, quid etiam sit ipsum bonum? Atqui hæc patefactio quasi rerum operatarum, cum, quid quidque sit, aperitur, definitio est: qua tu etiam impru-

dens vtebare nonnūquam: nam hunc ipsum siue finem, siue extremum, siue vltimum, definiabas, id esse, quò omnia, quæ rectè fierent, referrentur, neque id ipsum vsquam referretur. Præclare hoc quidem. Bonum ipsum etiam quid esset, fortasse, si opus fuisset, definisses: aut quod esset natura appetendum: aut quod prodesset: aut quod iuaret: aut quod liberet. Modò idem, nisi molestum est, quoniam tibi non omnino displicet definire, & id facis cum vis: velim definire, quid sit voluptas, de quo omnis hæc quæstio est. Quasi quisquam, inquit, sit, qui, quid sit voluptas, nesciat, aut qui, quo magis id intelligat, definitionem aliquam desideret. Me ipsum esse dicerem, inquam, nisi mihi viderer habere bene cognitam voluptatem, & satis firmè conceptam animo, atque comprehensam. Nunc autem dico ipsum Epicurum nescire, & in eo nutare, eumque, qui crebrò dicat diligenter oportere exprimi quæ vis subiecta sit vocibus, non intelligere interdū quid sonet hæc vox voluptatis, id est quæ res huic voci subiiciatur. Tunc ille ridens, Hoc verò, inquit, optimum, vt is, qui finem rerum expetendarum voluptatem esse dicat, id extremum, id vltimum bonorum: id ipsum quid sit, quale sit, nesciat. Atqui, inquam, aut Epicurus, quid sit voluptas, aut omnes mortales, qui vbi que sunt, nesciunt. Quonam, inquit, modo? Quia voluptatem hanc esse sentiunt, omnes, quam sensus accipiens mouetur, & iucunditate quadam perfunditur. Quid ergo, inquit, istam voluptatē Epicurus ignorat? Non semper, inquam: nam interdum nimis etiam nouit, quippe qui testificetur ne intelligere quidem se posse, vbi sit, aut quid sit vllum bonum, præter illud quod cibo aut potione, & aurium delectatione & obscœna voluptate capiatur. An hæc ab eo non dicuntur? Quasi me pudeat, inquit, istorum: aut non possim, quemadmodum ea dicantur, ostendere. Ego verò non dubito, inquam, quin facillè possis: nec est, quòd te pudeat sapienti assentiri, qui se vnus, quod sciam, sapientem profiteri sit ausus. nam Metrodorum non putant ipsum professum: sed cum appellaretur ab Epicuro, repudiare tantum beneficium noluisse. Septem autem illi, non suo, sed populorum omnium suffragio nominati sunt. Verùm hoc loco sumo, verbis his eandem certè vim voluptatis Epicurum nosse, quam ceteros: omnes enim iucundum motum, quo sensus hilarentur, Græcè ἡδονήν, Latinè voluptatē vocant. Quid est igitur, inquit, quod requiras? Dicam, inquam, & quidem discendi causa magis, quàm quo te, aut Epicurum reprehensum velim. Ego quoque, inquit, didicerim libentius, si quid attuleris, quàm te reprehenderim. Tenésne igitur, inquam, Hieronymus Rhodius quod dicat esse summum bonum, quòd putet, omnia referri oportere? Teneo, inquit, finem illi videri, nihil dolere. Quid? Idem iste de voluptate quid sentit? Negat esse eam, inquit, propter se ipsam expetendam. Aliud igitur esse censet gaudere, aliud non dolere. Et quidem, inquit, vehementer errat: nam, vt paulò antè docui, augendæ voluptatis finis est, doloris omnis amotio. Tum non dolere, inquam, istud quam vim habeat, postea videro: aliam verò vim voluptatis esse, aliam nihil dolēdi, nisi valde pertinax fueris, concedas necesse est. Atqui reperies, inquit, in hoc quidem pertinacem: dici enim nihil potest verius. E' stne quæso, inquam, sitienti in bibendo voluptas? Quis istud, inquit, posset negare? Eademne, inquam, quæ restincta sitis? Immodò alio genere: nam restincta sitis stabilitatem voluptatis habet, inquit: illa autem voluptas ipsius restinctionis, in motu est. Cur igitur, inquam, rest tam dissimiles eodem nomine appellas? Quid paulò antè, inquit, dixerim, nonne meministi, cum omnis dolor detractus esset, variari, non augeri voluptatem? Memini verò, inquam: sed tu istud dixisti bene Latinè, parum planè: varietas enim Latinum verbum est, idque propriè quidem in disparibus coloribus dicitur, sed transfertur in multa disparia: varium poëma, varia oratio, varii mores, varia fortuna, voluptas varia etiam dici solet, cum percipitur ex multis dissimilibus rebus, dissimiliter efficientibus voluptates. Eam si varietatem diceres, intelligerem, vt etiam non dicente te, intelligo: ista varietas quæ sit, non satis perspicio, quòd ais, cum dolore careamus,

tum in summa voluptate nos esse: cum autem vescamur iis rebus, quæ dulcem motum afferant sensibus, tum esse in motu voluptatem, quæ faciat varietatem voluptatum: sed non augeri illam non dolendi voluptatem: quam cur voluptatem appelles, nescio. An potest, inquit ille, quidquam esse suauius, quàm nihil dolere? Immodò sit sanè nihil melius, inquam: nondum enim id quæro: num propterea idem voluptas est, quod, vt ita dicam, indolentia? Planè idem, inquit, & maxima quidem, qua fieri nulla maior potest. Quid dubitas igitur, inquam, summo bono à te ita constituto, vt id totum in non dolendo sit, id tenere vnum, id tueri, id defendere? Quid enim necesse est tanquam meretricem in matronarum cœtum, sic voluptatem in virtutum concilium adducere: sed inuidiosum nomen est, & infamiæ subiectum. itaque hoc frequèter dici solet à vobis, non intelligere nos, quam dicat Epicurus voluptatem. Quod quidem mihi si quando dictum est, est autem dictum non parum sæpe: etsi satis clemens sum in disputando, tamen interdum soleo subirasci. Egone non intelligo, quid sit ἡδονή Græcè, Latinè voluptas? vtram tandem linguam nescio? deinde, quæ sit, vt ego nesciam, sciant omnes quicumque Epicurei esse voluerunt: quod vestri quidem vel optimè disputant, nihil opus esse eum, qui philosophus futurus sit, scire literas. Itaque vt maiores nostri ab aratro abduxerūt Cincinnatum illum, vt Dictator esset: sic vos de Pelasgis omnibus colligitis, bonos illos quidem viros, sed certè non pereruditos. Ergo illi intelligunt, quid Epicurus dicat, ego non intelligo? vt scias me intelligere, primum idem esse voluptatem dico, quod ille ἡδονήν. Et qui idem sæpe quærimus verbum Latinum par Græco, & quod idem valeat: hic nihil fuit, quod quæreremus: nullum inueniri potest, quod magis idem declaret Latinè, quod Græcè, quàm declarat voluptas. Huic verbo omnes, qui vbi que sunt, qui Latinè sciunt, duas res subiiciunt, lætitiā in animo, commotionem suauem iucunditatis in corpore. Nam & ille apud Trabeam, voluptatem animi nimiam, lætitiā dicit, eandem, quam ille Cecilianus, qui omnibus lætitiis lætum esse se narrat. Sed hoc interest, quòd voluptas dicitur etiam in animo vitiosa res, vt Stoici putant, qui eam sic definiunt: Sublationem animi sine ratione, opinantis se magno bono frui: non dicitur lætitiā, nec gaudium in corpore. In eo autem voluptas omnium Latinè loquētium more ponitur, cum percipitur ea, quæ sensum aliquem moueat iucunditas. Hanc quoque iucunditatem, si vis transferre in animum: iuuare enim in vtroque dicitur, ex eoque iucundum: modò intelligas inter illum, qui dicat,

• Tanta lætitiā auctus sum, vt mihi non constem: & eum, qui

• Nunc demum mihi animus ardet,-

• quorum alter lætitiā gestiat, alter dolore crucietur: esse illum medium,

• Quanquam hæc inter nos nuper notitia admodum est,

qui nec lætetur, nec angatur: itémque inter eum qui potiat expetitis corporis voluptatibus, & eum, qui crucietur summis doloribus, esse eum, qui vtroque careat.

Satisne igitur videor vim verborum tenere, an sum etiam nunc vel Græcè loqui, vel Latinè docendus? & tamen vide ne si ego non intelligam quid Epicurus loquatur, cum Græcè, vt videor, luculenter sciam, sit aliqua culpa eius, qui ita loquatur, vt non intelligatur. quod duobus modis sine reprehensione fit: si aut de industria facias, vt Heraclitus cognomento qui σκεπτικός perhibetur, quia de natura nimis obscure memorauit: aut cum rerum obscuritas non verborum facit, vt non intelligatur oratio: qualis est in Timæo Platonis. Epicurus autem, vt opinor, nec non vult, si possit, planè & apertè loqui: nec de re obscura, vt phyci: aut artificiosa, vt mathematici: sed de illustri & facili, etiam in vulgus peruulgata, loquitur. quanquam non negatis nos intelligere quid sit voluptas, sed quid ille dicat. è quo efficitur, non vt nos non intelligamus, quæ vis sit istius verbi: sed vt ille suo more loquatur, nostrum negligat. Si enim idem dicat quod Hieronymus qui censet summum bonum esse sine vlla mo-

lestia viuere: cur mauult dicere voluptatem, quàm vacuitatem doloris: vt ille facit, qui quid dicat, intelligitur. Sin autem voluptatem putat: dicat adiungendam ad illam, quæ in motu sit: sic enim appellat hanc dulcem in motu, illam nihil dolentis in stabilitate. Quid tēdit, cū efficere non possit, vt cuiquam, qui ipse notus sibi sit, hoc est qui suam naturam, sensumque perspexerit, vacuitas doloris & voluptas idem esse videatur: hoc est vim afferre Torquate sensibus, extorquere ex animis cognitiones verborum, quibus imbuti sumus. Quis enim est qui non videat hæc esse in natura rerum tria: vnum, cū in voluptate sumus: alterum, cū in dolore: tertium hoc quidem, in quo nunc sumus. credo quidem vos nec in dolore, nec in voluptate esse: cū in voluptate sit, qui epuletur: in dolore, qui torqueatur. Tu autem inter hæc, tantam multitudinem hominum interiectam non vides nec latantium nec dolentium? Non prorsus, inquit: omneis, qui sine dolore sint, in voluptate, & ea quidem summa, esse dico. Ergo in eadem voluptate eum qui alteri misceat mulsū ipse non sitiens, & eum, qui illud sitiens bibit?

Tum ille, Finem, inquit, interrogādi, si videtur: quod quidem ego à principio ita me malle dixeram, hoc ipsum prouidēs dialecticas captiones. Rhetoricè igitur, inquam, nos mauis quàm dialecticè disputare? Quasi verò, inquit, perpetua oratio rhetorum solūm, non etiam philosophorum sit. Zenonis est, inquam, hoc Stoici, omnem vim loquēdi, vt iam antè Aristoteles, in duas tributam esse partes dicere. Rhetoricam palmæ dialecticam pugno similem esse dicebat, quòd latius loquerentur rhetores, dialectici autem compressius. Obsequar igitur voluntati tuæ: dicamque si potero rhetoricè: sed hac rhetorica philosophorum, non nostra illa forensi: quam necesse est, cū populariter loquatur, esse interdum paulò hebetiorem. Sed dum dialecticam Torquate contemnit Epicurus, quæ vna continet omnem & perspiciēdi quid in quaque re sit, scientiam, & iudicandi quale quidque sit, ac ratione & via disputandi: ruit in dicendo, vt mihi quidem videtur, nec ea quæ docet, vult vlla arte distingui: vt hæc ipsa, quæ modò loquebamur. Summum à vobis bonum Voluptas dicitur. Aperiendum est igitur, quid sit voluptas: aliter enim explicari, quod quæritur, non potest. quam si explicauisset, non tam hæsitaret. aut enim eam voluptatem tueretur, quam Aristippus, id est qua sensus dulciter ac iucundè mouetur, quam etiam pecudes, si loqui possent, appellarent voluptatem: aut si magis placeret suo more loqui, quàm vt

Omnes Danaï aut Mycenenses, Attica pubes, reliquique Græci qui hoc anapæsto citātur, hoc non dolere solūm voluptatis nomine appellaret, illud Aristippeum contemneret: aut si vtrunque probaret, aut probat, coniungeret doloris vacuitatem cum voluptate, & duobus vltimis vteretur. multi enim & magni philosophi hæc vltima bonorū iuncta fecerunt, vt Aristoteles, qui virtutis vsum cum vitæ perfectæ prosperitate cōiunxit. Callipho adiunxit ad honestatē voluptatem. Diodorus ad eandem honestatem addidit vacuitatem doloris. Idem fecisset Epicurus, si sententiam hanc, quæ nunc Hieronymi est, cōiunxisset cum Aristippi veterē sententia: illi enim inter se dissentiūt: propterea singulis finibus vtuntur: & cū vterque Græcè egregiè loquatur: nec Aristippus, qui voluptatem summū bonum dicit, in voluptate ponit non dolere: neque Hieronymus qui summū bonum statuit non dolere, voluptatis nomine vnquam vtitur pro illa indolētia: quippe qui ne in expetēdis quidem rebus numeret voluptatem. Dux sunt enim res quoque: ne tu verba solūm putes: vnū est, sine dolore esse: alterū, cum voluptate. Vos ex his tam dissimilibus rebus non modò nomen vnum, nam id facilius paterer: sed etiam rem vnam ex duabus facere conamini. quod fieri nullo modo potest. Hic, qui vtranque probat, ambobus debuit vti, sicut facit, remque tamen diuidit verbis. Cū enim ipsam eam voluptatem, quam eodem nomine omnes appellamus, laudat locis plurimis, audet dicere, ne suspicari quidem se vllum bonum seiunctum ab illo Aristippeo genere voluptatis. Atque ibi hoc dicit, vbi omnis eius est oratio de summo bono. In alio verò libro, vbi breuiter com-

prehensis grauissimis sententiis quasi oracula edidisse sapiētix dicitur, scribit his verbis, quæ nota tibi profectò Torquate sunt: quis enim vestrum non edidit Epicuri *velas dicitas*, id est maximè ratas: quia grauissimè sint ad beatè viuendum breuiter enunciata sententiæ. Animaduerte igitur, rectène hanc sententiam interpreter: Si ea, quæ sunt luxuriosis efficiētia voluptatum, liberarent eos deorum & mortis & doloris metu, docerētque qui essent fines cupiditatum: nihil haberem, quod reprehenderem, cū vndique complerentur voluptatibus, nec haberent vlla ex parte aliquid aut dolens, aut ægrum, id est aut malum. Hoc loco se tenere Triarius non potuit. Obsecro, inquit, Torquate hæc dicit Epicurus: quod mihi quidē visus est, cū sciret, velle tamen confitētem audire Torquatū. At ille non pertimuit, sanèque fidenter, istis quidē ipsis verbis, inquit: sed quid sentiat, non videtis. Si alia sentit, inquam, alia loquitur: nunquam intelligā quid sentiat: sed planè dicit, quod intelligam: idque si ita dicit, non esse reprehendēdos luxuriosos, si sapiētes sint, dicit absurdè. Similiter & si dicat non reprehēdendos parricidas, si nec cupidi sint, nec deos metuāt, nec mortē, nec dolorē. Et tamē quid attinet luxuriosis vllā exceptionē dare, aut fingere aliquos, qui cū luxuriosè viuerēt, à summo philosopho nō reprehenderētur eo nomine dūtaxat, cætera cauerēt? Sed tamen nōne reprehēderes Epicure luxuriosos ob eam ipsam causam, quòd ita viuerent, vt persequerentur cuiusque modi voluptates: cū esset præsertim, vt ais tu, summa voluptas nihil dolere? Atqui reperiemus afotos primū ita non religiosos, vt edāt de patella: deinde ita mortem non timentes, vt illud in ore habeant ex Hymnide,

Mihi sex menses satis sunt vitæ: septimum Orco spondeo. Iam doloris medicamenta illa Epicurea tanquam de narthecio promant: si grauis, breuis: si longus, leuis. vnum nescio, quo modo possit, si luxuriosus sit, finitas cupiditates habere. Quid ergo attinet dicere, nihil haberem, quod reprehenderem, si finitas cupiditates haberent? hoc est dicere, non reprehēdere afotos, si non essent aforti. Isto modo ne improbos quidē, si essent boni viri. Hic homo seuerus luxuriam per se ipsam reprehendendam non putat. & hercle Torquate, vt verum loquamur, si voluptas summum bonum est, rectissimè non putat. Nolim enim mihi fingere afortos, vt soletis, qui in mensam vomant, & qui de conuiuuis auferantur, crudique postridie se rursus ingurgitent, qui solem, vt aiunt, nec occidentem vnquam viderint, nec orientem, qui consumptis patrimoniis egeāt. Nemo nostrum istius generis afortos iucundè putat viuere. Mundos, elegantes, optimis cocis, pistoribus, piscatu, aucupio, venatione, his omnibus exquisitis, vitantes cruditatem, quibus vinum diffusum è pleno sit œnophoro, vt ait Lucilius, cui nihil dempsit ius, & farculos abstulerit: adhibentes ludos, & quæ sequuntur illa, quibus detractis, clamat Epicurus se nescire quid sit bonum. Adfint etiam formosi pueri, qui ministrant: resplendeat his vestis, argentum, odrilitium, locus ipse, ædificium. Hos ego afortos bene quidem viuere, at beatè nunquam dixerim. Ex quo efficitur, non vt voluptas ne sit voluptas, sed vt voluptas non sit summum bonum. Nec ille, qui Diogenem Stoicum adolefcens, post autem Panætium audierat Lælius, eo dictus est sapiens, quòd non intelligeret quid suauissimum esset (nec enim sequitur, vt cui cor sapiat, ei non sapiat palatus) sed quia parui id duceret.

O Lapathe, vt iactare necesse est cognitu' cui sis,
 In quo Læliu' clamores sophos ille solebat
 Edere, compellans gumas ex ordine nostros.
 Læliu' præclare, & rectè sophos, illudque verè:
 O Publi, o gorges, Galloni es homo miser, inquit:
 Cœnasti in vita nunquam bene, cū omnia in isto
 Consumis, squilla atque acipensere cum decumano.

Is hæc loquitur, qui in voluptate nihil ponens, negat eum bene cœnare, qui omnia ponat in voluptate: & tamen non negat libenter vnquam cœnasse Galloniū (mentiretur

enim) sed bene. ita grauer & feuerè voluptatem fecernit à bono. Ex quo illud effici-
 tur, qui bene cœnent, omnes libenter cœnare: qui libenter, non continuo bene. Sem-
 per Lælius bene. Quid bene? dicit Lucilius, coctio, conditio. sed cedò caput cœnæ, ser-
 mone bono. Quid, ex eo si quæris, libenter? Veniebat enim ad cœnam, vt animo quie-
 to satiaret desideria naturæ. Rectè ergo is negat vnquam bene cœnasse Gallonium, re-
 ctè miserum: cum præsertim in eo omne studium consumeret: quem libenter cœnasse
 nemo negat. Cur igitur non bene? quia quod bene, id rectè, frugaliter, honestè, ille
 porrò malè, prauè, nequiter, turpiter cœnabat. Non igitur nec Lapathi suauitatem ac-
 cepti Gallonii Lælius anteponebat, sed suauitatem ipsam negligebat. quod non fa-
 ceret, si in voluptate summum bonum poneret. Semouenda est igitur voluptas, non
 solum vt recta sequamini, sed etiam vt loqui deceat frugaliter. Possumusne igitur in
 vita summum bonum dicere, cum id ne in cœna quidem posse videamur? Quo mo-
 do autem philosophus loquitur tria genera cupiditatum, naturales & necessarias: na-
 turales, non necessarias: nec naturales, nec necessarias? Primum diuisit inegatè: duo
 enim genera quæ erant, fecit tria. hoc est non diuidere, sed frangere rem. qui si diceret
 cupiditatum esse duo genera, naturales & inanes: naturalium quoque item duo, neces-
 sarias & non necessarias: confecta res esset. vitiosum est enim in diuidendo, partem in
 genere numerare. Sed hoc fanè concedamus. contemnit enim differendi elegantiam:
 confusè loquitur. gerendus est mos, modò rectè sentiat. & quidem illud non nimium
 probo, & tamen patior, philosophum loqui de cupiditatibus finiendis, an potest cupi-
 ditas finire? Tollenda est atque extrahenda radicitus. quis est enim, in quo sit cupiditas,
 quin rectè cupidus dici possit? Ergo & avarus erit, sed finitè: & adulter, verum habebit
 modum: & luxuriosus eodem modo. Qualis ista philosophia est, quæ non interitum
 afferat prauitatis, sed sit contenta mediocritate vitiorum? Quanquam in hac diuisione
 rem ipsam prorsus probo, elegantiam desidero. Appellet hæc desideria naturæ, cupidi-
 tatis nomen seruet aliò, vt cum de avaritia, cum de intemperantia, cum de maximis vi-
 tiis loquetur, eam tanquam capitis accuset. Sed hæc quidem liberius ab eo dicuntur,
 & sapius. Quod equidem non reprehendo: est enim tanti philosophi, tamque nobilis,
 audacter sua decreta defendere: sed tamen ex eo, quòd eam voluptatem, quam omnes
 gentes hoc nomine appellant, videtur amplecti sæpe vehementius, in magnis inter-
 dum versatur angustiis, vt, hominum conscientia remota, nihil tam turpe sit, quòd vo-
 luptatis causa non videatur esse facturus. deinde vbi erubuit (vis enim est permagna
 naturæ) confugit illuc, vt neget accedere quicquam posse ad voluptatem nihil dolen-
 tis. At iste non dolendi status non vocatur voluptas. Non laboro, inquit, de nomine.
 Quid, quòd res alia tota est? reperiam multos, vel innumerabiles potius, non tam cu-
 riosos, nec tam molestos, quam vos estis: quibus, quicquid velim, facile persuadeam.
 Quid ergo dubitamus, quin, si non dolere voluptas sit summa, non esse in voluptate
 dolor sit maximus? Cur id non ita fit? quia dolori non voluptas contraria est, sed dolo-
 ris priuatio. Hoc verò non videre maximo argumento voluptatem vllam: qua sublata,
 neget se intelligere omnino quid sit bonum. Eam autem ita persequitur, quæ palato
 percipiatur, quæ auribus: cætera addit, quæ si appelles, honos præfandus sit. Hoc igitur,
 quòd solum bonum feuerus & grauis philosophus nouit, idem non videt ne expeten-
 dum quidem esse, quòd eam voluptatem hoc eodem auctore non desideremus, cum
 dolore careamus. Quanquam hæc sunt contraria. Hic si definire & diuidere didicisset,
 si loquendi vim, si denique consuetudinem verborum teneret: nunquam in tantas fa-
 lebras incidisset. nunc vides, quid faciat. Quam nemo vnquam voluptatem appellat,
 & hanc in motu voluptatè, quæ duo sunt, vnum facit. sic enim has suaues, & quasi dul-
 ces voluptates appellat. Interdum ita extenuat, vt M. Curium putes loqui: interdum ita
 laudat, vt, quid præterea sit bonum, neget se posse ne suspicari quidem. quæ iam oratio
 non à philosopho aliquo, sed à Censore opprimenda est. non est enim vitium solum in

oratione, sed etiam in moribus. Luxuriam non reprehedit, modò sit vacua infinita cu-
 piditate & timore. Hoc loco discipulos quærere videtur, vt, qui a soti esse velint, philo-
 sophi antè fiant. A primo, vt opinor, animantium ortu petitur origo summi boni.
 Simulatque natum animal est, gaudet voluptate, & eam appetit, vt bonum: asperna-
 tur dolorem, vt malum. De malis autem, & bonis, ab iis animalibus, quæ nondum de-
 prauata sint, ait optimè iudicari. Hæc & tu ita posuisti, & verba vestra sunt. quanquam
 multum vitiosa. Summum enim bonum & malum vagiens puer vtra voluptate diu-
 dicabit, stante, an mouente? quoniam, si diis placet, ab Epicuro loqui discimus. si stan-
 te, hoc natura videlicet vult, saluam esse se, quòd concedimus: si mouente, quòd tamen
 dicitis, nulla turpis voluptas erit, quæ prætermittenda sit. & simul non proficiscitur ani-
 mal illud modò natum à summa voluptate, quæ est à te posita in non dolendo. Nec ta-
 men argumētum hoc Epicurus à paruis petiuit, aut etiam à bestiis: quæ putat esse spe-
 cula naturæ: vt diceret, ab his duce natura hanc voluptatè expeti nihil dolendi. Neque
 enim hic mouere potest appetitū animi: nec vllum habet ictum, quo pellat animum
 status hic non dolendi. Itaque in hoc eodem peccat Hieronymus. At ille pellit, qui per-
 mulcet sensum voluptate. Itaque Epicurus semper hoc vtitur, vt probet voluptatem
 natura expeti, quòd ea voluptas, quæ in motu sit, & paruos ad se alliciat, & bestias, non
 illa stabilis, in qua tantum inest nihil dolere. Quid igitur conuenit, ab alia voluptate di-
 cere naturam proficisci, in alia summum bonum ponere? Bestiarum verò nullum iu-
 dicium puto. quanuis enim deprauata non sint, prauæ tamen esse possunt. vt bacillum
 aliud est inflexum & incuruatum de industria, aliud ita natum: sic ferarum natura non
 est illa quidem deprauata mala disciplina, sed natura sua. Nec verò vt voluptatè expe-
 tat, natura mouet infantem, sed tantum vt se ipse diligat, vt integrum se, saluumque ve-
 lit. omne enim animal, simul vt ortum est, & se ipsum, & omnes partes suas diligit,
 duasque res, quæ maximæ sunt, in primis amplectitur, animū & corpus, deinde vtriusque
 partes. nam sunt & in animo præcipua quædam, & in corpore: quæ cum leuiter agnouit,
 nunc discernere incipit, vt ea quæ prima data sunt natura, appetat, asperneturque cōtra-
 ria. In his primis naturalibus voluptas insit necne, magna quæstio est. Nihil verò puta-
 re esse præter voluptatem, non mēbra, non sensus, non ingenii motum, non integrita-
 tem corporis, non valetudinē, summæ mihi videtur inscitia. Atque ab isto capite flue-
 re necesse est omnem rationem bonorū & malorum. Polemoni, & antè Aristoteli ea
 prima visa sunt, quæ paulò antè dixi. Ergo nata est sententia veterum Academicorum
 & Peripateticorum, vt finem bonorum dicerent, secundum naturam viuere, id est,
 virtute adhibita, frui primis à natura datis. Callipho ad virtutem nihil adiunxit, nisi vo-
 luptatem: Diodorus, nisi vacuitatem doloris. His omnibus, quos dixi, cōsequentes sunt
 fines bonorum. Aristippo simplex voluptas: Stoicis, cōsentire naturæ: quòd esse volūt
 è virtute, id est honestè viuere: quòd ita interpretatur, viuere cum intelligentia earum
 rerum, quæ natura euenirent, eligente ea quæ essent secundum naturam, reiicientēque
 cōtraria. Ita tres sunt fines expertes honestatis: vnus Aristippi vel Epicuri: alter Hie-
 ronymi: Carneadis tertius: tres, in quibus honestas cum aliqua accessione, Polemonis,
 Calliphonis, Diodori. vna simplex, cuius Zeno auctor, posito in decore tota, id est in
 honestate. nam Pyrrho, Aristo, Herillus iam diu abiecti. reliqui sibi constiterunt, vt ex-
 trema cum initiis cōuenirent: vt Aristippo voluptas, Hieronymo doloris vacuitas, Car-
 neadi frui principiis naturalibus esset extremū. Epicurus autem cum in prima cōmen-
 datione voluptatè dixisset: si eam, quam Aristippus, idem tenere debuit vltimū bono-
 rum, quòd ille: sin eam quam Hieronymus fecisset idem, vt voluptatem illam Aristip-
 pi in prima commendatione poneret. nam quòd ait sensibus ipsis iudicari voluptatem
 bonum esse, dolorem malum: plus tribuit sensibus, quam nobis leges permittunt. Pri-
 uatarum litium iudices sumus. nihil enim possumus iudicare, nisi quòd est nostri iu-
 dicii. in quo frustra iudices solent, cum sententiā pronunciant, addere, Siquid mei iu-

dicii est. Si enim non fuit corū iudicii, nihilo magis, hoc non addito, illud est iudicātū, quod iudicat sensus, dulce, amarum: lene, asperum: propè, longè: stare, mouere: quadratum, rotundum. Quam igitur pronuntiabit sententiā ratio? Adhibita primū diuinarum humanarūque rerum scientia, quæ potest appellari ritè sapientia: deinde adiūctis virtutibus, quas ratio rerum omnīū dominas, tu voluptatum satellites & ministros esse voluisti: quarum ad eō omnium sententiā pronuntiabit, primū de voluptate, nihil esse ei loci, non modò vt sola ponatur in summi boni sede, quam quærimus, sed ne illo quidem modo, vt ad honestatē applicetur. De vacuitate doloris eadem sententiā est. Reicietur etiam Carneades: nec illa de summo bono ratio aut voluptatis, non dolendūe particeps, aut honestatis expers probabitur. Ita relinquet duas, de quibus etiam atque etiam consideret. Aut enim statuet nihil esse bonum, nisi honestum: nihil malum, nisi turpe: cætera aut omnino nihil habere momenti, aut tantum, vt nec expectanda, nec fugienda, sed eligenda modò, aut reicienda sint: aut anteponet eam, quam cum honestate ornatissimam, tum etiam ipsis initiis naturæ, & totius perfectione vitæ locupletatā videbit. quod eo liquidius faciet, si perspexerit, rerum inter eas, verborūque sit controuersia. Huius ego nunc auctoritatem sequens, idem faciam. quantum enim poterō, minuam contentiones: omnēsque simplices sententias eorum, in quibus nulla est virtutis adiunctio, omnino à philosophia semouendas putabo. Primū Aristippi, Cyrenaicorūque omnium: quos non est veritum, in ea voluptate, quæ maxima dulcedini sensum moueret, summum bonum ponere, contentinentes istam vacuitatem doloris. Hi non viderunt, vt ad cursum equum, ad arādum bouem, ad indagandum canem: sic hominem ad duas res, vt ait Aristoteles, intelligendum & agendum esse natum, quasi mortalem deum: contraque, vt tardam aliquam & languidam pecudem ad pastum, & ad procreandi voluptatem, hoc diuinum animal ortum esse voluerūt. quo nihil mihi videtur esse absurdius: Atque hæc contra Aristippum, qui eam voluptatem non modò summam, sed solam etiam dicit, quam omnes vnam appellamus voluptatem. Aliter autem vobis placet. Sed ille, vt dixi, vitiosus: nec enim figura corporis, nec ratio excellēs ingenii humani significat ad hanc vnam rem natum hominem, vt frueretur voluptatibus. Nec verò audiendus Hieronymus: cui summum bonum est idem, quod vos interdū vel potius nimium sæpe dicitis, nihil dolere. Non enim si malum dolor est, carere eo malo satis est ad bene viuendum. Hoc dixerit potius Ennius,

Nimium boni est, cui nihil est mali:

nos beatam vitam non depulsionem mali, sed adeptionem boni iudicemus: nec eam cessando, siue gaudento, vt Aristippus, siue non dolendo, vt hic, sed agendo aliquid, considerandūe quæramus. quæ possunt eadem contra Carneadeum illud summum bonum dici: quod is non tam, vt probaret, protulit, quàm vt Stoicis, quibuscum bellum gerebat, opponeret. Id autem eiusmodi est, vt additum ad virtutem, auctoritatem videatur habiturum, & expleturum cumulatè vitam beatam: de quo omnis hæc quaestio est. nam qui ad virtutem adiungūt vel voluptatem, quam vnam virtus minimi facit: vel vacuitatem doloris, quæ etiam si malo caret, tamen non est summum bonum: accessione vtuntur non ita probabili: nec tamen, cur id tam parcè, tamque restrictè faciant, intelligo. Quasi enim emendum eis sit, quod addant ad virtutem, primū vilissimas res addunt: deinde singulas potius, quàm omnia, quæ prima natura approbauisset, ea cum voluptate coniungerent. Quæ cum Aristoni & Pyrrhoni omnino visa sunt pro nihilo, vt inter optimè valere, & grauissimè ægrotare nihil prorsus dicerent interesse: rectè iam pridem contra eos desitum est disputari. Dum enim in vna virtute sic omnia esse voluerunt, vt eam rerum selectione expoliarent: nec ei quicquam, aut vnde oriretur, darent, aut vbi niteretur: virtutem ipsam, quam amplexabantur, sustulerunt. Herillus autem ad scientiam omnia reuocans, vnum quoddam bonum vidit, sed nec optimum, nec quo vita gubernari possit: itaque hic ipse iam pridem

est reiectus. post enim Chrysippum non sanè est disputatum. Restatis igitur vos. nam cum Academicis incerta luctatio est, qui nihil affirmant, & quasi desperata cognitione certi, id sequi volunt, quodcunque verisimile videatur. Cum Epicuro autem hoc est plus negotii, quod ex duplici genere voluptatis coniunctus est, quodque & ipse, & amici eius, & multi postea defensores eius sententiæ fuerunt, & nescio quo modo, is, qui auctoritatem minimam habet, maximam vim, populus cum illis facit. quos nisi arguimus, omnis virtus, omne decus, omnis vera laus deserenda est. Ita cæterorum sententiis semotis, relinquitur non mihi cum Torquato, sed virtuti cum voluptate certatio. quam quidem certationem homo & acutus, & diligens Chrysippus non contemnit, totūque discrimen summi boni in eadem comparatione positum putat. Ego autem existimō, si honestum aliquid ostendero, quod sit ipsum vi sua, propterque se expetendum, iacere vestra omnia. Itaque eo, quale sit, breuiter, vt tempus postulat, constituto, accedam ad omnia tua Torquate, vbi si me memoria fortè defecerit, tuum est vt suggeras. Honestum igitur id intelligimus, quod tale est, vt detracta omni vtilitate, sine vllis præmiis, fructibusque, per se ipsum possit iure laudari. quod quale sit, non tam definitione, qua sum vsus, intelligi potest: quanquam aliquantum potest, quàm communi omnium iudicio, & optimi cuiusque studiis atque factis: qui permulta ob eam vnam causam faciunt, quia decet, quia rectum, quia honestum est, etsi nullum consecuturum emolumentum vident. homines enim, etsi multis aliis, tamen hoc vno à bestiis plurimum differunt, quod rationem habeant à natura, mentemque datam & acrem, & vigentem, celerrimèque multa simul agitantem, & vt ita dicam, sagacem: quæ & causas rerum, & consecutiones videat, & similitudines transferat, & disiuncta coniungat, & cum præsentibus futura copulet, omnemque complectatur vitæ consequentis statum. Eademque ratio facit hominem hominum appetentem, cumque his natura & sermone & vsu congruentem: vt profectus à charitate domesticorum ac suorum, currat longius, & se implicet primū ciuium, deinde omnium mortalium societate: atque, vt ad Architam scripsit Plato, non sibi se soli natum meminerit, sed patriæ, sed suis, vt perexigua pars ipsi relinquatur. Et quoniam eadem natura cupiditatem ingenuit homini veri inueniendi, quod facillimè apparet, cum vacui curis, etiam quid in cælo fiat, scire aumus: his initiis inducti, omnia vera diligimus, id est fidelia, simplicia, constantia: tum vana, falsa, fallentia odimus, vt fraudem, periurium, malitiam, iniuriam. Eadem ratio habet in se quiddam amplum atque magnificum, ad imperandum magis, quàm ad parandum accommodatum: omnia humana non tolerabilia solum, sed etiam leuia ducens: altum quiddam, excelsum, nihil timens, nemini cedens, semper inuictum. Atque his tribus generibus honestorum notatis, quartum sequitur, & in eadem pulchritudine, & aptum ex illis tribus: in quo inest ordo & moderatio, cuius similitudine perspecta in formarum specie, à dignitate transitum est ad honestatem dictorum atque factorum. nam ex his tribus laudibus, quas antè dixi, & temeritatem reformidat, & non audet cuiquam aut dicto proteruo aut facto nocere: vereturque quicquam aut facere, aut loqui, quod parum virile videatur. Habes vndique expletam atque perfectam Torquate formam honestatis: quæ tota his quatuor virtutibus, quæ à te quoque commemoratæ sunt, continetur. Hanc seruus Epicurus omnino ignorare dicit, quam, aut qualem esse velint, qui honestate summum bonum metiantur. Si enim ad honestatem omnia referantur, nec in ea voluptatem dicant inesse: ait eos inani voce sonare (his enim ipsis verbis vtitur) neque intelligere, neque videre, sub hac voce honestatis quæ sit subiicienda sententiā. Vt enim consuetudo loquitur, id solum dicitur honestum, quod est populari fama gloriosum. quod, inquit, quanquam voluptatibus quibusdam est sæpe iucundius, tamen expetitur propter voluptatem. Vidēsne quàm sit magna dissensio: philosophus nobilis, à quo non solum Græcia & Italia, sed etiam omnis Barbaria commota est, honestum quid sit, si id non est in voluptate, negat se intelligere: nisi fortè il-

lud, quod multitudinis rumore laudatur. Ego autem hoc, etiam turpe esse sæpe iudico: & si quando turpe non sit, tamen non esse non turpe, cum id à multitudine laudetur. quod si sit ipsum perfectum atque laudabile: non ob eam causam tamen illud dici honestum esse, quia laudetur à multis: sed quia tale sit, ut, vel si ignorarent id homines, vel si obmutuissent, pulchritudine sua tamen esset, specièque laudabile. Itaque idem natura victus, cui obisti non potest, dicit alio loco id, quod à te etiam paulò antè dictum est: non posse iucundè viui, nisi etiam honestè. Quid nūc, honestè, dicit: idēne, quod iucundè? ergo ita, non posse honestè viui, nisi honestè viuatur. An nisi populari fama: sine ea igitur iucundè negat posse viuere? Quid turpius, quàm sapientis vitam ex insipientium sermone pendere? Quid ergo hoc loco intelligit honestum? certè nihil, nisi quod possit ipsum propter se iure laudari. nam si propter voluptatem: quæ est ista laus, quæ possit è macello peti? Non is vir est, ut cum honestatem eo loco habeat, ut sine ea iucundè neget posse viui, illud honestum, quod popolare sit, sentiat, & sine eo iucundè neget viui posse, aut quicquam aliud honestum intelligat, nisi quod sit rectum ipsum, quod per se sua vi, sua natura, sua sit sponte laudabile. Itaque Torquate cum diceret clare Epicurum non posse iucundè viui, nisi honestè, & sapienter, & iustè viuatur: tu ipse mihi gloriari videbare. tanta vis inerat in verbis propter earum rerum, quæ significabantur his verbis, dignitatem, ut altior fieres, ut interdum insisteres, ut nos intuēs, quasi testificarere, laudari honestatem & iustitiam aliquando ab Epicuro. Quàm te decebat iis verbis uti, quibus si philosophi non vterentur, philosophia omnino non egeremus! Istorum enim verborum amore, quæ perrarò appellantur ab Epicuro, sapientia, fortitudinis, iustitia, temperantia, præstantissimis ingeniis homines se ad philosophia studium contulerunt. Oculorum, inquit Plato, est in nobis sensus acerrimus: quibus sapientiam non cernimus. quàm illa ardentis amores excitaret sui, si videretur! Cur tandem? an quòd illa callida est, ut optimè possit architectari voluptates? cur iustitia laudatur? aut vnde est hoc contritum vetustate prouerbum, Quicum in tenebris micēs: Hoc dictum in vna re, latissimè patet: ut in omnibus factis re, non teste moueamur. sunt enim leuia & perinfirma, quæ dicebantur à te, cum animi conscientia improbos excruciar, tum etiam pœnæ timore: qua aut afficiuntur, aut semper sunt in metu ne afficiantur aliquando. Non oportet timidum, aut imbecillo animo fingi: non bonū illum virū, qui quicquid fecerit ipse se cruciet, omniaque formidet, sed omnia callidè referentem ad vtilitatem, acutum, versutum, veteratorem, facile ut excogitet quo modo occultè sine teste, sine vlllo conscio fallat. An tu me de L. Tubulo putas dicere? qui, cum Prætor quæstionem inter sicarios exercuisset, ita apertè cepit pecunias ob rem iudicandam, ut anno proximo P. Scæuola Tribunus pl. ferret ad plebem, vellēntne de ea re quæri. quo plebiscito, decreta à Senatu est Consuli quæstio Cn. Scipioni. Profectus in exilium Tubulus statim, nec respondere ausus: erat enim res aperta. Non igitur de improbo, sed callidè improbo quærimus: qualis Q. Pompeius in fœdere Numantino inficiando fuit. nec verò omnia timentem: primū qui animi conscientiam non curet: quam scilicet comprimere nihil est negotii. is enim, qui occultus & reclusus dicitur, tantū abest ut se indicet, perficiet etiam ut dolere alterius improbè facto videatur. quid est enim aliud, esse versutum? Memini me adesse P. Sextilio Rufo, cum is ad amicos rem ita deferret, se esse hæredem Q. Fabio Gallo, cuius in testamento scriptum esset, se ab eo rogatum, ut omnis hæreditas ad filiam perueniret. id Sextilius factum negabat. poterat autem impune: quis enim redargueret? nemo nostrū negabat. eratque verisimilius, hunc mentiri, cuius interesset, quàm illum, qui id se rogasse scripserat, quod debuisset rogare. Addebat etiam, se in legem Voconiam iuratum contra eam facere non audere, nisi aliter amicis videretur. Aderamus nos quidem adolescentes, sed & multi amplissimi viri: quorum nemo censuit plus filia dādum, quàm posset ad eam lege Voconia peruenire. Tenuit permagnam Sextilius hæreditatem: vnde, si secutus

47 esset eorum sententiam, qui honesta & recta emolumentis omnibus & commodis anteponerent, ne nummum quidem vnum attigisset. Num igitur postea censes anxio animo aut sollicito fuisse? nihil minus. cōtraque, illa hæreditate diues, ob eamque rem latus. magni enim æstimabat pecuniam non modò non contra leges, sed etiam legibus partam: quæ quidem vel cum periculo est quærenda vobis. est enim effectrix multarum & magnarum voluptatū. Ut igitur illis, qui recta & honesta quæ sunt, ea statuunt per se expetenda, adeunda sunt quæuis pericula decoris, honestatisque causa: sic vestris, qui omnia voluptate metiuntur, pericula adeunda sunt, ut adipiscantur magnas voluptates. Si magna res, magna hæreditas agetur, cum pecunia voluptates pariantur plurimæ, idem erit Epicuro vestro faciendum, si suum finem bonorum sequi volet, quod 48 Scipioni magna gloria proposita, si Annibalem in Africam retraxisset. Itaque quantum adiit periculum? ad honestatem enim ille omnem conatum suum referebat, non ad voluptatem. Sic vester sapiens magno aliquo emolumento commotus, animi causa, si opus fuerit, dimicabit. Occultum facinus esse potuerit, gaudebit: deprehensus, omnem pœnam contemnet. erit enim instructus ad mortem contemnendam, ad exilium, ad ipsum etiam dolorem. quem quidem vos, cum improbis pœnam proponitis, impatientem facitis: cum sapientem semper boni plus habere vultis, tolerabilem. Sed finge non solū callidum eum, qui aliquid improbè faciat, verū etiam præpotentem, ut M. Crassus fuit: qui tamen solebat uti suo bono, ut hodie est noster Pópeius, cui rectè facienti gratia est habenda. esse enim quanuis vellet iustus, iniquus poterat impune. Quàm multa verò iniuste fieri possunt, quæ nemo possit reprehendere? Si te 49 amicus tuus moriens rogauerit, ut hæreditatem reddas suæ filia, nec vsquam id scripserit, ut scripsit Fabius, nec cuiquam dixerit, quid facias? tu quidem reddes: ipse Epicurus fortasse redderet: ut Sex. Peduceus Sex. F. is, qui hunc nostrum reliquit, effigiem & humanitatis & probitatis suæ filium, tum doctus, tum omnium vir optimus & iustissimus: cum sciret nemo eum rogatum à C. Plotio equite Rom. splendido Nursino, vltro ad mulierem venit, eique nihil opinanti viri mandatum exposuit, hæreditatemque reddidit. Sed ego ex te quæro (quoniam idem tu certè fecisses) nonne intelligis eo maiorem vim esse naturæ, quòd ipsi vos, qui omnia ad vestrum commodum, & ut ipsi dicitis, ad voluptatem referatis: tamē ea faciatis, è quibus appareat non voluptatem vos, sed officium sequi: plūsq; rectam naturam, quàm rationem prauam valere? Si scieris, 50 inquit Carneades, aspidem occultè latere vsquam, & velle imprudentem super eam assidere, cuius mors tibi emolumentum factura sit: improbè feceris, nisi monueris ne assideat: sed impurè tamen id te cōstat fecisse. quis enim coarguere possit? Sed nimis multa. perspicuū est enim, nisi æquitas, fides, iustitia profiscantur à natura, & si omnia hæc ad vtilitatem referantur, virum bonum non posse reperiri. Sed de his rebus satis multa in nostris de Rep. libris sunt dicta à Lælio. Trāffer idem ad modestiam vel temperantiam, quæ est moderatio cupiditatum rationi obediens. Satisne ergo pudori consulat, si quis sine teste libidini pareat? an est aliquid per se ipsum flagitiosum, etiā si nulla comitetur infamia? quid fortes viri? voluptatūne calculis subductis præliū ineunt, sanguinem pro patria profundunt, an quodam animi ardore atque impetu concitati? 51 Vtrum tandem censes Torquate, imperiosum illum, si nostra verba audiret, tuamne de se orationem libentius auditorum fuisse, an meam, cum ego dicerem nihil eum fecisse sua causa, omniaque Reip. tu contra nihil, nisi sua? si verò id etiam explanare velles apertius, diceres nihil eum fecisse nisi voluptatis causa. quo modo eum tandem latitatum fuisse existimas? Esto: fecerit, si ita vis, Torquatus propter suas vtilitates: malo enim dicere, quàm voluptates, in tanto præsertim viro. num etiam eius collega P. Decius, princeps in ea familia Consulatus, cum se deuoueret, & equo admissio in mediam aciem Latinorum irruebat, aliquid de voluptatibus suis cogitabat? Nam vbi eam caperet, aut quando, cum sciret confestim esse moriendum, eamque mortem ardentiore

studio peteret, quàm Epicurus voluptatem petendam putat: Quod quidem eius factum nisi esset iure laudatum, non esset imitatus quarto Consulatu suo filius: neque porro ex eo natus, cum Pyrrho bellum gerens, Consul cecidisset in prælio, seque è continenti genere tertiam victimam Reipub. præbisset. Contineo me ab exemplis Græcis: hoc modicum est. Leonidas, Epaminundas: tres aliqui, aut quatuor. ego si nostros colligere cœpero, perficiam illud quidem, vt se virtuti tradat constringendam voluptas: sed dies me deficiet. & vt A. Varius, qui est habitus iudex durior, dicere confessori solebat, cum datis testibus alii tamen citarentur, Aut hoc testium satis est, aut nescio quid satis sit: sic à me satis testium est dictum. quid enim: te ipsum dignissimum maioribus tuis voluptatibus induxit, vt adolescentulus eriperes P. Syllæ Consulatum: quem cum ad patrem tuum retulisses fortissimum virum, qualis ille vel Consul, vel ciuis cum semper, tum post Consulatum fuit: quo quidem auctore nos ipsi ea gessimus, vt omnibus potius, quàm ipsis nobis consuluerimus. At quàm pulchrè dicere videbare, cum ex altera parte ponebas cumulatum aliquem plurimis & maximis voluptatibus, nullo nec præfenti, nec futuro dolore, ex altera autem cruciatibus maximis toto corpore, nulla nec adiuncta, nec sperata voluptate: & quærebas, quis aut hoc miserior, aut superiore illo beator foret: deinde concludebas summum malum esse dolorem, summum bonum voluptatem. L. Thorius Balbus fuit Lanuuius: quem tu meminisse non potes. is ita viuebat, vt nulla tam exquisita posset inueniri voluptas, qua non abundaret. erat & cupidus voluptatum, & cuiusuis generis eius intelligens, & copiosus: ita non superstitiosus, vt illa plurima in sua patria sacrificia & phana contemneret: ita non timidus ad mortem, vt in acie sit ob Rempub. interfectus. cupiditates non Epicuri diuisione finiebat, sed sua satietate. habebat tamen rationem valetudinis. vtebatur iis exercitationibus, vt ad cœnam & esuriens & sitiens veniret: eo cibo, qui & suauissimus esset, & idem facillimus ad concoquendum: vino & ad voluptatem, & ne noceret. cætera illa adhibebat, quibus demptis, negat se Epicurus intelligere quid sit bonum. aberat omnis dolor. qui si adesset, nec molliter ferret, & tamen medicis plus, quàm philosophis vteretur. color egregius, integra valetudo, summa gratia, vita denique cõferta voluptatum omnium varietate. Hunc verò beatum oratio quidem vestra sic cogitat. ego, huic quem anteponam, non audeo dicere: dicet pro me ipsa virtus: nec dubitabit isti vestro beato M. Regulum anteponere: quem quidem, cum sua voluntate, nulla vi coactus præter fidem, quam dederat hosti, ex patria Carthaginem reuertisset, tum ipsum, cum vigiliis & fame cruciaretur, clamat virtus beatiorum fuisse, quàm potatem in rosa Thorium. Bella magna gesserat is: bis Consul fuerat: triumpharat: nec tamen sua illa superiora tam magna, nec tam præclara ducebat, quàm illum vltimum casum, quem propter fidem, constantiamque susceperat: qui nobis miserabilis videtur audientibus, perpetenti illi erat voluntarius. non enim hilaritate, nec lasciuiâ, nec risu aut ioco comite leuitatis, sed sæpe etiam tristes firmitate & constantia sunt beati. Stuprata per vim Lucretia à regis filio, testata ciues, se ipsam interemit. hic dolor populi Romani duce & auctore Bruto, causa ciuitati libertatis fuit: ob eiusque mulieris memoriam primo anno & vir & pater eius Consul est factus. Tenuis L. Virginius, vnusque de multis, sexagesimo anno post libertatem receptam, Virginiam filiam sua manu occidit potius, quàm ea App. Claudii libidini, qui tum erat summo in imperio, dederetur. Aut hæc tibi Torquate sunt vituperanda, aut patrocinium voluptatis repudiandum. Quod autem patrocinium, aut quæ ista causa est voluptatis, quæ nec testes vllos è claris viris, nec laudatores poterit adhibere: vt enim nos ex annalium monumentis testes excitamus eos, quorum omnis vita consumpta est in laboribus gloriosis, qui voluptatis nomen audire non possent: sic in vestris disputationibus historia muta est. Nūquam audiui in Epicuri schola Lycurgum, Solonem, Milciadem, Themistoclem, Epaminundam nominari, qui in ore sunt cæterorum omnium philosophorum. Nunc verò, quo-

niam hæc nos etiam tractare cœpimus, suppeditabit nobis Atticus de thesauris suis, quos & quantos viros habere testium sat est. Nonne melius est de his aliquid, quàm tantis voluminibus de Themistocle loqui: Sint ista Græcorum. quanquam ab his philosophiam, & omnes ingenuas disciplinas habemus. sed tamen est aliquid, quod nobis non liceat, liceat illis. Pugnans Stoici cum Peripateticis. alteri negant quicquam esse bonum, nisi quod honestum sit: alteri, plurimum se, & longe, longèque plurimum tribuere honestati, sed tamen & in corpore & extra esse quædam bona. Et certamen honestum & disputatio splendida: omnis est enim de virtutis dignitate contentio. at cum tuis cum differas, multa sunt audienda etiam de obscœnis voluptatibus, de quibus ab Epicuro sæpissime dicitur. Non potes ergo ista tueri Torquate, mihi crede, si te ipse & tuas cogitationes & studia perspexeris. pudebit te inquam illius tabulæ, quam Cleanthes, sanè commodè, verbis pingere solebat. Iubebat eos, qui audiebant, secum ipsos cogitare pictam in tabula voluptatem, pulcherrimo vestitu & ornatu regali, in folio sedentem: præsto esse virtutes, vt ancillulas, quæ nihil aliud agerent, nullum suum officium ducerent, nisi vt voluptati ministrarent, & eam tantum ad aurem admonerent (si modò id pictura intelligi posset) vt caueret ne quid perficeret imprudens, quod offenderet animos hominum, aut quicquam, è quo oriretur aliquis dolor. nos quidem virtutes sic nata sumus, vt tibi feruiremus: aliud negotii nihil habemus. At negat Epicurus (hoc enim vestrum lumen est) quenquam, qui honestè non viuat, iucundè posse viuere. Quasi ego id curem, quid ille aiat, aut neget. illud quæro, quid ei, qui in voluptate summum bonum putat, consentaneum sit dicere. Quid affers, cur Thorius, Posthumius, cur Chius, cur omnium magister Orata non iucundissimè vixerit: Ipse negat, vt antè dixi, luxuriosorum vitam reprehendendam, nisi planè fatui sint, id est, nisi aut cupiant aut metuant. quarum ambarum rerum cum medicinam pollicetur, luxuriæ licentiam pollicetur: his enim rebus detractis, negat se reperire in afortorum vita quod reprehendat. Non igitur potestis voluptati omnia dirigentes aut tueri, aut retinere virtutem. nam nec vir bonus ac iustus haberi debet, qui ne malum habeat, abstinet se ab iniuria. Nosti credo illud,

Nemo pius est, qui pietatem cauet.

Caue quicquam putes esse verius: nec enim, dum metuit, iustus est: & certè si metuere destiterit, non erit. non metuit autem siue celare poterit, siue opibus maius quicquam fecerit: certèque mallet obtinere existimari bonus vir, vt non sit, quàm esse, vt non putetur. Ita, quod certissimum est, pro vera certaque iustitia simulationem nobis iustitiæ traditis, præcipitque quodammodo vt nostram stabilem conscientiam contemnamus, aliorum errantem opinionem aucupemur. quæ dici eadem de cæteris virtutibus possunt: quarum omnium fundamenta vos in voluptate, tanquam in aqua, ponitis. Quid enim? fortè mne possumus dicere eundem illum Torquatum? delector enim, quanquam te non possum, vt ais, corrumpere: delector, inquam, & familia vestra & nomine. & hercule modò vir optimus, nostrique amantissimus A. Torquatus versatur ante oculos, cuius quantum studium, & quàm insigne fuerit erga me temporibus illis, quæ nota sunt omnibus, scire necesse est vtrunque vestrum. quæ mihi ipsi, qui volo & esse & haberi gratus, grata non essent, nisi eum perspicerem mea causa mihi amicum fuisse, nō sua. nisi hoc dicis sua, quod interest omnium rectè facere. si id dicis, vicimus: id enim volumus, id contendimus, vt officii fructus sit ipsum officium. Hoc ille tuus non vult, omnibusque ex rebus voluptatem, quasi mercedem, exigit. Sed ad illum redeo. Si voluptatis causa cum Gallo apud Anienem depugnauit prouocatus, & ex eius spoliis sibi & torquem & cognomen induit, nullam aliam ob causam, nisi quod ei talia facta digna viro videbantur: fortem non puto. Iam si modestia, si pudicitia, si vno verbo temperantia pœnæ aut infamiæ metu coercerentur, non sanctitate sua se tuebuntur: quod adulterium, quod stuprum, quæ libido non se propriè ac proiciet, aut oc-

cultatione propofita, aut impunitate, aut licentia? Quid illud Torquate, quale tandem videtur? te ifto nomine, ingenio, gloria, quæ facis, quæ cogitas, quæ contendis, quò referas, cuius rei caufa perficere quæ conaris velis, quod optimum denique in vita iudices, non audere in conuentu dicere? Quid enim mereri velis iam, cum magistratum inieris, & in concionem ascenderis (eft enim tibi edicendum, quæ fis obferuaturus in iure dicendo: & fortaffe etiam, fi tibi erit vifum, aliquid de maioribus tuis, & de te ipfo dices more maiorû) quid merearis igitur, vt te dicas in eo magistratu omnia voluptatis caufa facturum eſſe? tæque nihil feciſſe in vita, niſi voluptatis caufa? An me, inquis, tam amentem putas, vt apud imperitos ifto modo loquar? At tu eadem ifta dic in iudicio, aut fi coronam times, dic in Senatu. Nunquam facies. Cur, niſi quòd turpis eſt oratio? Méne ergo, & Triarium dignos exiſtimas, apud quos turpiter loquare? Verum eſto, verbum ipſum voluptatis non habet dignitatem: nec nos fortaffe intelligimus: hoc enim identidẽm dicitis, non intelligere nos voluptatem quam dicatis. Rem vides difficilem & obſcurã, indiuidua, & intermundia, quæ nec ſunt vlla, nec poſſunt eſſe intelligimus, voluptas, quæ paſſeribus omnibus nota eſt, à nobis intelligi non poteſt. Quid, fi efficio, vt fateare me non modò, quid ſit voluptas, ſcire (eſt enim iucundus motus in ſenſu) ſed etiam quid eam tu velis eſſe? tum enim eam ipſam vis, quam modò ego dixi: & nomen imponis, in motu vt ſit, & faciat aliquam varietatem: tum aliam quãdam ſummam voluptatẽ, cui addi nihil poſſit. eam tu ad eſſe, cum dolor omnis abſit, eamque ſtabilem appellas. Sit fanè ifta voluptas. Dic in quo vis conuentu, te omnia facere, ne doleas. Si ne hoc quidem ſatis amplè, ſatis honeſtè dici putas, dic te omnia & in ifto magistratu, & in omni vita vtilitatis tuæ caufa facturum, nihil niſi quod expediat, nihil denique niſi tua caufa: quem clamorem concionis, aut quam ſpem Conſulatus eius, qui tibi paratiſſimus eſt, futuram putes? eamne rationem ſequare, qua tecum ipſe & cum tuis vtare, profiteri autem, & in medium proferre non audeas? At verò illa, quæ Peripatetici, quæ Stoici dicunt, ſemper tibi in ore ſunt: in iudiciis, in Senatu, officium, æquitatem, dignitatem, fidem, recta, honeſta, digna imperio, digna populo R. omnia pericula pro Rep. mori pro patria. Hæc cum loqueris, nos Barones ſtupemus, tu videret tecum ipſe rides. Nam inter ifta tam magnifica verba, tamque præclara non habet vllum voluptas locum, non modò illa, quam in motu eſſe dicitis, quam omnes urbani, ruſtici, omnes, inquam, qui Latine loquuntur, voluptatem vocant: ſed ne hæc quidem ſtabilis, quam præter vos nemo appellat voluptatem. Vide ne non debeas verbis noſtris vt, ſententiis tuis. Quòd ſi vultum tibi, ſi inceſſum fingeres, quo grauior videre, non eſſes tui ſimilis: verba tu fingas, & ea dicas, quæ non ſentias, aut etiam, vt veſtitum, ſic ſententiam habeas aliam domeſticam, aliam forenſem, vt in fronte oſtentatio ſit, intus veritas occultetur: Vide quæſo, rectumne ſit. Mihi quidem ex veræ videntur opiniones, quæ honeſtæ, quæ laudabiles, quæ glorioſæ, quæ in Senatu, quæ apud populum, quæ in omni cœtu, concilioque proferendæ ſint: ne id non pudeat ſentire, quod pudeat dicere. Amicitia verò locus vbi eſſe poteſt, aut quis amicus eſſe cuiquam, quem non ipſum amet propter ipſum? Quid autem eſt amare, ex quo nomen amicitia ductum eſt, niſi velle bonis aliquem affici quam maximis, etiam ſi ad ſe ex iis nihil redeat? Et quidem prodeſt, inquis, mihi eo eſſe animo. Immodò videri fortaffe: eſſe enim, niſi eris, non poteſt: qui autem eſſe poteris, niſi te amor ipſe ceperit? quod non ſubducta vtilitatis ratione effici ſolet, ſed ipſum à ſe oritur, & ſua ſponte naſcitur. At enim ſequor vtilitatem. manebit ergo amicitia tam diu, quam diu ſequetur vtilitas: & ſi vtilitas amicitiam conſtituet, tollet eadem. Sed quid ages tandem, ſi vtilitas ab amicitia (vt ſit ſæpe) defecerit? relinquẽsne? quæ ifta amicitia eſt? retinebis? quæ conuenit? quid enim de amicitia ſtatueris vtilitatis caufa expetenda, vides: ne in odium veniam, ſi amicum deſtitero tueri. Primùm cur ifta res digna odio eſt? nūquid eſt turpe, niſi quod eſt? ſi, ne quo incòmodo afficiare, non relinques amicum: tamen, ne ſine fructu alligatus ſis, vt mo-

riatur, optabis. Quòd ſi non modò vtilitatem tibi nullam afferet, ſed iacturæ rei familiaris erunt faciundæ, labores ſuſcipiendi, adeundum vitæ periculum: ne tum quidem te respicies, & cogitabis ſibi quæque natum eſſe, & ſuis voluptatibus? Vadem te ad mortem tyranno dabis pro amico, vt Pythagoras ille fecit Siculo tyranno? aut Pylades cum ſis, dices te eſſe Oreſtem, vt mori pro amico? aut ſi eſſes Oreſtes, Pyladem reſelleres, te indicares? & ſi id non probares quo minus ambo vnà necaremini, non deprecareris? Faceres tu quidem Torquate hæc omnia: nihil enim arbitror magna laude dignum, quod te prætermiſſurum credam aut mortis aut doloris metu. Non quæritur autem, quid naturæ tuæ conſentaneum ſit, ſed quid diſciplinæ. Ratio ifta, quam defendis, præcepta quæ didiciſtis, quæ probas, funditus euertunt amicitiam: quanuis eam Epicurus, vt facit, in cælum efferat laudibus. At coluit ipſe amicitias. Quafi quis illum neget & bonum virum, & comem, & humanum fuiſſe. de ingenio eius in his diſputationibus, non de moribus quæritur. ſit ifta in Græcorum leuitate peruerſitas, qui maledictis infectantur eos, à quibus de veritate diſſentiunt. Sed quanuis comis in amicitia tuendis fuerit: tamen, ſi hæc vera ſunt (nihil enim affirmo) non ſatis acutus fuit. At multis ſe probauit: & quidem iure fortaffe: ſed tamen non grauiſſimum eſt teſtimonium multitudinis. in omni enim arte, vel ſtudio, vel quauis ſcientia, vel in ipſa virtute, optimum quidque rariffimum eſt. Ac mihi quidem, quòd & ipſe bonus vir fuit, & multi Epicurei fuerunt, & hodie ſunt, & in amicitia fideles, & in omni vita conſtantes & graues, nec voluptate, ſed officio conſilia moderantes, hoc videtur maior vis honeſtatis, & minor voluptatis. ita enim viuunt quidam, vt eorum vita probetur, reſellatur oratio. atque vt cæteri exiſtimantur dicere melius, quam facere: ſic hi mihi videntur facere melius, quam dicere. Sed hæc nihil fanè ad rem. illa videamus, quæ à te de amicitia dicta ſunt. è quibus vnum mihi videbar ab ipſo Epicuro dictum agnoſcere: amicitiam à voluptate non poſſe diuelli, ob eamque rem colendam eſſe, quòd ſine ea tuto & ſine metu viui non poſſet, nec iucundè quidem poſſet. Satis eſt ad hoc reſpoſum. Attuliſti aliud humanius horum recentiorum, nunquam dictum ab ipſo illo, quod ſciam: primò vtilitatis caufa amicum expeti: cum autem vſus acceſſiſſet, tum ipſum amari propter ſe, etiam omiſſa ſpe voluptatis. Hoc eſt multo modis reprehendi poteſt, tamen accipio quod dat: mihi enim ſatis eſt, ipſis non ſatis. nam aliquando poſſe rectè fieri dicunt nulla expectata, nec quæſita voluptate. Poſuiſti autem, dicere alios foedus quoddam inter ſe facere ſapiẽtes, vt, quemadmodum ſint in ſe ipſos animati, eodem modo ſint erga amicos: id & fieri poſſe, & ſæpe eſſe factum, & ad voluptates percipiendas maximè pertinere. Hoc foedus facere ſi potuerunt, faciunt etiam illud, vt æquitatem, modeſtiam, virtutes omnes per ſe ipſas gratis diligant. At verò ſi fructibus, & emolumentis, & vtilitatibus amicitias colimus, ſi nulla charitas erit, quæ faciat amicitiam ipſam ſua ſponte, vi ſua, ex ſe, & propter ſe expetendam: dubium eſt, quin fundos & inſulas amicis anteponamus? Licet hic rurſus ea commemorare, quæ optimis verbis ab Epicuro de laudibus amicitia dicta ſunt: non quæro, quid dicat, ſed quid conuenienter rationi poſſit, & ſententiæ ſuæ dicere. Vtilitatis caufa amicitia eſt quæſita. num igitur vtiliorem tibi hunc Triarium putas eſſe poſſe, quam ſi tua ſint Puteolis gramina? Collige omnia quæ ſoletis: præſidium amicorum. ſatis eſt tibi in te, ſatis in legibus, ſatis & in mediocribus amicitia præſidii: iam contemni non poteris: odium autem & inuidiam facile vitabis: ad eas enim res ab Epicuro præcepta dantur: & tamen non tantis veſtigalibus ad liberalitatem vtens, etiam ſine hac Pyladea amicitia, multorum te beneuolentia præclare & tuebere & munies. At qui cum ioca, ſeria, vt dicitur, qui cum arcana, qui cum occulta omnia: tecum optimè, deinde etiam cum mediocri amico. Sed fac ifta eſſe non importuna: quid ad vtilitatem tantæ pecuniæ? Vides igitur, ſi amicitiam ſua charitate metiare, nihil eſſe præſtantius: ſin emolumento, ſummas familiaritates prædiorum pretioſo-

rum mercede superari. Me ipsum igitur ames oportet, non mea, si veri amici futuri sumus. Sed in rebus apertissimis nimium longi sumus: perfecto enim & concluso, nec virtutibus, nec amicitiiis vsquam locum esse, si ad voluptatem omnia referantur, nihil praterea magnopere dicendum. Attamen ne cui loco non videatur esse responsum, pauca etiam nunc dicam ad reliquam orationem tuam. Quoniam igitur omnis summa philosophiae ad beatè viuendum refertur, idque vnum expetentes homines se ad hoc studium contulerunt, beatè autem viuere alii in alio, vos in voluptate ponitis, item contra, omnem infelicitatem in dolore: id primum videamus, beatè viuere vestrum quale sit. Atque hoc dabitur, ut opinor, si modò sit aliquid esse beatum, id oportere totum poni in potestate sapientis: nam si amitti vita beata potest, beata esse non potest. quis enim confidit semper sibi illud stabile, & firmum permansurum, quod fragile & caducum sit? qui autem diffidet perpetuitati bonorum suorum, timeat necesse est, ne aliquando amissis illis sit miser. Beatus autem esse in maximarum rerum timore nemo potest: nemo igitur esse beatus potest: neque enim in aliqua parte, sed in perpetuitate temporis vita beata dici solet: neque appellatur omnino vita beata, nisi confecta atque absoluta. Nec potest quisquam aliàs beatus esse, aliàs miser. qui enim existimabit posse se miserum esse, beatus non erit: nam cum semel est suscepta beata vita, tam permanet, quam ipsa illa effectrix beatæ vitæ sapientia, neque expectat vltimum tempus ætatis: quod Cræso scribit Herodotus præceptum à Solone. Etenim quemadmodum tute dicebas, negat Epicurus diurnitatem quidem temporis ad beatè viuendum aliquid afferre, nec minorem voluptatem percipi in breuitate temporis, quam si illa sit sempiterna. Hæc dicuntur inconstatissime. Cum enim summum bonum in voluptate ponat, negat infinito tempore ætatis voluptatem fieri maiorem, quam finito atque modico. Qui bonum omne in virtute ponit, is potest dicere perfici beatam vitam perfectione virtutis: negat enim summo bono afferre incrementum diem. qui autem voluptate vitam effici beatam putabit, qui sibi is conueniet, si negabit voluptatem crescere longinquitate? Igitur ne dolorem quidem. An dolor longissimus quisque miserrimus, voluptatem non optabiliorè diurnitas facit? Quid est igitur, cur ita semper deum appellet Epicurus beatum & æternum? dempta enim æternitate nihilo beatior Iuppiter, quam Epicurus: vterque enim summo bono fruitur, id est voluptate. At enim hic etiã dolore: nam eum nihili facit: ait enim se, si vratur, quam hoc suaue, dicturum. Qua igitur re à deo vincitur, si æternitate non vincitur: in qua quid est boni, prater summam voluptatem, & eam sempiternam? Quid ergo attinet gloriose loqui, nisi constanter loquere? In voluptate corporis, addã si vis animi, dum ea ipsa, ut vultis, sit quod & in corpore, situm est viuere beatè. Quid? istam voluptatem perpetuam quis potest præstare sapienti? nam quibus rebus efficiuntur voluptates, hæc non sunt in potestate sapientis: non enim in ipsa sapientia positum est beatum esse, sed in iis rebus, quas sapientia comparat ad voluptatem. totum autem id externum: & quod externum, id in casu est. ita fit beatæ vitæ domina fortuna: quam Epicurus ait exiguam interuenire sapienti. Age, inquit, ista parua sunt: sapientem locupletat ipsa natura: cuius diuitias Epicurus ipse parables esse docuit. Hæc bene dicuntur: nec ego repugno: sed inter se ipsa pugnant: negat enim tenuissimo victu, id est contemptissimis escis & potionibus minorem voluptatem percipi, quam rebus exquisitissimis ad epulandum. Huic ego, si negaret quicquam interesse ad beatè viuendum, quali vteretur victu, concederem, laudarem etiam: verum enim diceret: idque Socratem, qui voluptatem nullo loco numerat, audio dicentem, cibi condimentum esse famem, potionis sitim: sed qui ad voluptatem omnia referens, viuit ut Gallonius, loquitur ut Frugi ille Piso, non audio: nec enim eum, quod sentiat, dicere existimo. Naturales diuitias dixit parables esse, quod paruo esset natura contenta. Certè, nisi voluptatè tanti æstimaretis. Non minor, inquit, voluptas percipitur tam ex vilissimis rebus, quam ex pretiosissimis. Hoc est non modò

cor non habere, sed ne palatum quidem. qui enim voluptatem ipsam contemnant, iis licet dicere se acipenserem manæ non antepone: cui verò in voluptate summum bonum est, huic omnia sensu, non ratione, sunt iudicanda, eaque dicenda optima, quæ sunt suauissima. Verum isto modo cõsequatur summam voluptatem non modò paruo, sed fermè nihilo, si potest: sit voluptas non minor in nasturtio illo, quo vesci Persas esse solitos scribit Xenophon, quam in Syracusanis mensis, quæ à Platone grauiter vituperantur: sit, inquam, tam facilis, quam vultis, voluptatis comparatio. quid de dolore dicemus? cuius tanta tormenta sunt, ut in his beata vita, si modò dolor summum malum est, esse non possit. ipse enim Metrodorus, penè alter Epicurus, beatum esse describit his ferè verbis: cum corpus bene constitutum sit, & sit exploratum ita futurum. An id exploratum cuiquam potest esse, quo modo sese habiturum sit corpus, non dico ad annum, sed ad vesperam? Dolor igitur, id est summum malum, metuetur semper, etiam si non aderit: iam enim adesse poterit. Quis potest igitur habitare in beata vita summi mali metus? Traditur, inquit, ab Epicuro ratio negligendi doloris. Iam ipsum absurdum, maximum malum negligit. Sed quæ tandem ista ratio est? Maximus dolor, inquit, breuis est. Primum, quid tu dicis breue? deinde dolorem tam maximum? Quid enim? summus dolor plures dies manere non potest? Vide, ne etiam menses. nisi fortè eum dicis, qui, simulatque arripuit, interficit. Quis istum dolorem timet? illum mallet leuiores, quo optimum atque humanissimum virum Cn. Octauium M. filium, familiarem meum, confici vidi: nec verò semel, nec ad breue tempus, sed & sæpe planè, & diu. Quos, dii immortales, ille, cum omnes artus ardere viderentur, cruciatus perferebat: nec tamen miser esse, quia summum id malum non erat: tantummodo laboriosus videbatur. at miser, si in vitiosa & flagitiosa vita afflueret voluptatibus. Quod autem magnum dolorem breuem, longinquum, leuem esse dicitis: id non intelligo quale sit: video enim & magnos, & eosdem longinquos dolores. Quædam alia toleratio est verior: qua uti vos non potestis, qui honestatem ipsam per se non amatis. Fortitudinis quædam præcepta sunt, ac penè leges, quæ effeminari virum vetant in dolore. Quamobrem turpe putandum est, non dico dolere (nam id quidem est interdum necesse) sed saxum illud Lemnium clamore Philoctetæo funestare:

- .. Quod eiulatu, quæstu, gemitu, fremitibus
- .. Resonando mutum flebiles voces refert.
- Huic Epicurus comparet se, si potest,
- .. Cui viperino morsu venæ viscerum
- .. Veneno imbutæ tetros cruciatus cient.

Sit Epicurus Philocteta, si grauis dolor, breuis. At iam decimum annum in spelunca iacet. Si lógus, leuis: dat enim interualla, & relaxat. Primum non sæpe: deinde quæ est ista relaxatio, cum & præteriti doloris memoria recens est, & futuri atque impendentis torquet timor? Moriatur, inquit. Fortasse id optimum, sed vbi illud, plus semper voluptatis? Si enim ita est, vide ne facinus facias, cum mori suadeas. Potius ergo illa dicatur, turpe esse viro debilitari, dolore frangi, succubere. nam ista vestra, Si grauis breuis, si longus leuis, dictata sunt. Virtutis, magnitudinis animi, patientiæ, fortitudinis fomētis dolor mitigari solet. Audi, ne longè abeam, moriens quid dicat Epicurus: & intelligi facta eius cum dictis discrepare. Epicurus Hermacho S. Cum ageremus, inquit, vitæ beatæ, & eundem supremum diem, scribebamus hæc. Tanti autem morbi aderat vesicæ & viscerum, ut nihil ad eorum magnitudinem possit accedere. Ecce miserum hominem, si dolor summum malum est. dici aliter non potest. Sed audiamus ipsum. Compenfabatur tamen, inquit, cum his omnibus animi lætitia, quam capiebam memoria rationum, inuentorumque nostrorum. Sed tu, ut dignum est tua erga me & erga philosophiam voluntate, ab adolescentia suscepta, fac ut Metrodori tueare liberos. Non ego iam Epaminundæ, non Leonidæ mortem huius morti antepono. quorum alter, cum vicis-

set Lacedæmonios apud Mantineam, simulque ipse graui vulnere exanimari videret se: vt primùm despexit, quæ fuit saluifne esset clypeus. Cùm saluum esse flentes sui respōdissent, rogauit essentne fusi hostes: cūque id quoque vt cupiebat audiuiisset, euelli iussit eam, qua erat transfixus, hastam. ita multo sanguine profuso in lætitia & in victoria est mortuus. Leonidas autem rex Lacedæmoniorum se in Thermopilis, trecentosq; eos, quos eduxerat Spartha, cū esset proposita aut fuga turpis aut gloriosa mors, opposuit hostibus. Præclaræ mortes sunt imperatoriæ: philosophi autem in suis lectulis plerunque moriuntur. Refert tamen, quod sibi videtur esse morienti magna laus. Compensabatur, inquit, cum summis doloribus lætitia. Audio equidem philosophi vocem Epicure. Sed quid tibi dicendum sit, oblitus es. Primùm enim, si vera sunt ea, quorum recordatione te gaudere dicis, hoc est, si vera sunt tua scripta & inuēta, gaudere non potes: nihil enim iam habes, quod ad corpus referas: est autem à te semper dictum, nec gaudere quæquam nisi propter corpus, nec dolere. Præteritis, inquit, gaudeo. Quibusnam præteritis? si ad corpus pertinentibus, rationes tuas te video compensare cum istis doloribus, non memoriam corpore perceptarum voluptatum. si autem ad animū, falsum est, quod negas animi vllum esse gaudiū, quod non referatur ad corpus. Cur deinde Metrodori liberos commendas? Quid ex isto tuo egregio officio & tanta fide (sic enim existimo) ad corpus refers? Huc & illuc Torquate vos versetis licet: nihil in hac præclara epistola scriptum ab Epicuro congruens & cōueniens decretis eius reperietis. Ita redarguitur ipse à sese, vāneuntq; scripta eius probitate ipsius, ac moribus. nam ista commendatio puerorum, memoria & charitas amicitia, summorum officiorum in extremo spiritu conseruatio, indicat innatam esse homini probitatem gratuitam, non inuitatam voluptatibus, nec præmiorum mercedibus euocatam. quod enim testimonium maius quærimus, quæ honesta & recta sint, ipsa esse optabilia per sese, cū videamus tanta esse officia morientis? Sed vt epistolam laudandam arbitror eam, quam modò totidem ferè verbis interpretatus sum (quanquam ea cum sententia eius philosophi nullo modo congruebat) sic eiusdem testamentum non solum à philosophi grauitate, sed etiam ab ipsius sententia iudico discrepare. scripsit enim & multis sæpe verbis, & breuiter, apteque in eo libro, quem modò nominauī, mortem nihil ad nos pertinere: quod enim dissolutum sit, id esse sine sensu: quod autem sine sensu sit, id nihil omnino ad nos pertinere. Hoc ipsum elegantius poni, meliūsque potuit. nam quod ita positum est, quod dissolutum sit, id esse sine sensu: id eiusmodi est, vt non satis planè dicat, quid sit dissolutum. sed tamen intelligo, quid velit. quæro autem, quid sit, quod cum dissolutione, id est morte, sensus omnis extingatur: & cū reliqui nihil sit omnino, quod pertineat ad nos, tam accuratè, tamque diligenter caueat & sanciat, vt Amynomachus & Timocrates hæredes sui de Hermaci sententia dent, quod satis sit ad diem agendum natalē suum quotannis mense Gamelione: itēque omnibus mēsis vicelimo die lunæ dent ad eorum epulas, qui vnà secum philosophati sint: vt & sui, & Metrodori memoria colatur. Hæc ego non possum dicere non esse hominis & belli, & humani: sapientis verò nullo modo, physici præsertim, quem se ille esse vult, putare vllum esse cuiusquam diem natalem. Quid? verène potest esse dies sapius, qui semel fuit? Certè non potest. An eiusdem modi? ne id quidem, nisi cū multa annorum intercesserint milia, & omnium syderum eodem, vnde profecta sint, fiat ad vnum tēpus reuersio. Nullus est igitur cuiusquam dies natalis. At habetur. Et ego scilicet id nesciebam. Sed vt sit, etiāne post mortem coletur? idque testamento cauebit is, qui vobis quasi oraculum ediderit, nihil post mortem ad nos pertinere? Hæc non erant eius, qui innumerabiles mūdōs, infinitasque regiones, quarū nulla esset ora, nulla extremitas, mēte peragrauisset. Nunquid tale Democritus? vt alios omittam, hunc appello, quem ille vnum secutus est. Quod si dies notandus fuit, cūne potius, quo natus: an eum, quo sapiens factus est? Non potuit, inquit, fieri sapiens, nisi natus

esset. Isto modo ne si auia quidem eius nata non esset. Res tota Torquate non doctorum hominum, velle post mortem epulis celebrari memoriam sui nominis. quos quidem dies quemadmodum agatis, & in quātam hominum facerum vrbānitatem incurritis, non dico. nihil opus est litibus. tantum dico, magis fuisse vestrum agere Epicuri diem natalem, quā illum testamento cauere, vt ageretur. Sed vt ad propositum reuertamur (de dolore enim cū diceremus, ad istam epistolam delati sumus) nunc totum illud concludi sic licet: Qui in summo malo est, iste cū in eo est, non est beatus: Sapiens autē semper beatus est, & est aliquando in dolore: non est igitur summum malum dolor. Iam illud quale tandē est: bona præterita non effluere sapiētī, mala meminisse non oportere. Primùm in nostrāne potestate est, quid meminerimus? Themistocles quidē, cū ei Simonides, aut quis alius artem memoriæ polliceretur, Obluionis, inquit, mallet. nam meminī etiam quæ nolo: obliuisci non possum quæ volo. Magno hic ingenio. Sed res se tamen sic habet, vt nimis imperiosi philosophi sit, vetare meminisse. Vide, ne Manliana sint ista vestra, aut maiora etiam, si imperes quod facere non possim. Quid, si etiam iucunda memoria est præteritorum malorum? vt prouerbia nonnulla veriora sint, quā vestra dogmata. Vulgo enim dicitur, Iucundi acti labores. nec malè Euripides: concludam, si potero, Latine: Græcum enim hunc verbum nostis omnes,

.. Suavis est laborum præteritorum memoria.

87 Sed ad bona præterita redeamus. quæ si à vobis talia dicerentur, qualibus C. Marius vti poterat, vt expulsus, egens, in palude demersus, trophæorum recordatione leuaret dolorem suum, audirem, & planè probarem: nec enim absolui beata vita sapiētis, nec ad exitum perducī poterit, si prima quæque bene ab eo cōsulta atque facta, ipsius obliuione obruerentur. Sed vobis voluptatum perceptarum recordatio beatam vitam facit, & quidem corpore perceptarum. nam si quæ sunt aliæ, falsum est, omnes animi voluptates esse è corporis societate. Corporis autem voluptas etiam si præterita delectat, non intelligo cur Aristoteles Sardanapali epigramma tantopere derideat. in quo ille rex Assyriæ gloriatur se omnes secum libidinum voluptates abstulisse. Quod enim ne viuis quidem, inquit, diutius sentire poterat, quā dum fruebatur: quo modo id potuit mortuo permanere? Fluit igitur voluptas corporis, & prima quæque auolat, vt aiebat: 88 sapiūsque relinquit causas pœnitendi, quā recordandi. Itaque beator Africanus cum patria illo modo loquens,

.. Desine Roma tuos hostes: - reliqua præclare,

.. Nanque tibi monumenta mei peperere labores.

Laboribus hic præteritis gaudet: tu iubes voluptatibus. hic se ad ea reuocat, è quibus nihil vnquā retulerit ad corpus: tu totus hæres in corpore. Illud autē ipsum quī obtineri potest, quod dicitis omnes animi & voluptates & dolores ad corporis voluptates & dolores pertinere: nihilne te delectat vnquā? Video, quicum loquar. Te igitur Torquate ipsum per se nihil delectat: omitto dignitatē, honestatē, speciē ipsam virtutū, de quibus antè dictū est: hæc leuiora ponam: poëma, aut orationem cū aut scribis, aut legis, 89 cū omniū factorū, cū regionū conquiris historiā: signū, tabula, locus amœnus, ludi, venatio, villa Luculli (nam si tuā dicerē, latebram haberes, ad corpus diceres pertinere) sed ea, quæ dixi, ad corpusne refers? An est aliquid, quod te sua spē delectet? Aut pertinacissimus fueris, si in eo perstiteris, ad corpus ea, quæ dixi, referre: aut deserueris totam Epicuri voluptatē, si negaueris. Quod verò à te disputatū est, maiores esse voluptates & dolores animi, quā corporis, quia triū tēporū particeps animus sit, corpore autē præsentia solum sentiantur: quī probari potest, vt is, qui propter me aliquid gaudeat, plus, quā ego ipse, gaudeat? Animi voluptas oritur propter voluptatem corporis: & maior est animi voluptas, quā corporis: ita fit, vt gratulator lætior sit, quā is, cui gratuletur. Sed dum efficere vultis beatum sapientem, cū maximas animo voluptates percipiat,

omnibusque partibus maiores, quam corpore: quid occurrat, non videtis. animi enim quoque dolores percipiet omnibus partibus maiores, quam corporis. ita miser sit aliquando necesse est is, quem vos beatum semper vultis esse. nec verò id, dum omnia ad voluptatem, dolorumque referetis, efficietis unquam. Quare aliud aliquid Torquate hominis summum bonum reperiendum est. voluptatem bestiis concedamus: quibus vos de summo bono testibus uti soletis. Quid, si etiam bestia multa faciunt duce sua quaque natura partim indulgeter vel cum labore, ut in gignendo, in educando, perfacile appareat aliud quiddam iis propositum, non voluptatem? Turtures & cursu & peregrinatione lætantur: congregatione alia cœtum quodam modo civitatis imitantur. Videmus in quodam volucrum genere nonnulla indicia pietatis, cognitionem, memoriam, in multis etiam disciplinam. Ergo in bestiis erunt secreta à voluptate humanarum quaedam simula-⁹⁰ cra virtutum: in ipsis hominibus virtus nisi voluptatis causa nulla erit, & homini, qui cæteris animantibus plurimum præstat, præcipui à natura nihil datum esse dicemus? Nos verò, si quidem in voluptate sint omnia, longè multumque superamur à bestiis, quibus ipsa terra fundit ex sese pastus varios, variæque abundantes nihil laborantibus: nobis autem aut vix, aut ne vix quidem, suppetunt multo labore quærentibus. Nec tamen villo modo summum pecudum bonum, & hominis, idem mihi videri potest. quid enim tanto opus est instrumento in optimis artibus comparandis, quid tanto concursu honestissimorum studiorum, tanto virtutum comitatu, si ea nullam ad aliam rem nisi ad voluptatem conquiruntur? ut si Xerxes, cum tantis classibus, tantisque equestribus & pedestribus copiis, Hellesponto iuncto, Athous perfosso, maria ambulauisset, terramque nauigauisset, si cum tanto impetu in Græciam venisset, causam eius quis ex eo quæreret tantarum copiarum, tantique belli, mel se afferre ex Hymetto voluisse diceret, certè sine causa videretur tanta conatus: sic nos sapientem plurimis & grauissimis artibus atque virtutibus instructum & ornatum non, ut illum, maria pedibus peragrante, classibus montes, sed omne cælum, totamque cum uniuerso mari terram mente complexum, voluptatem petere si dicemus, mellis causa dicemus tanta molitum. Ad altiora quaedam & magnificentiora, mihi crede Torquate, nati sumus: nec id ex animi solum partibus, in quibus inest memoria rerum innumerabilium, vita quidem infinita, inest coniectura consequentium, non multum à diuinatione differens, inest moderator cupiditatis pudor, inest ad humanam societatem iustitiæ fida custodia, inest in perpetiendis laboribus, adeundisque periculis firma & stabilis doloris, mortisque contemptio. Ergo hæc⁹¹ in animis: tu autem etiam membra ipsa, sensusque considera: qui tibi, ut reliquæ corporis partes, non comites solum virtutum, sed ministri etiam videbantur. Quid, si in ipso corpore multa voluptati præponenda sunt, ut vires, valetudo, velocitas, pulchritudo: quid tandem in animis censes, in quibus doctissimi illi veteres inesse quiddam cælestis & diuinum putauerunt? Quod si esset in voluptate summum bonum, ut dicitis, optabile esset, in voluptate maxima nullo interuallo interiecto, dies, noctesque versari, cum omnes sensus dulcedine omni quasi perfusi mouerentur. Quis est autem dignus nomine hominis, qui unum diem totum velit esse in isto genere voluptatis? Cyrenaici quidem non recusant. vestri hæc verecundius: illi fortasse constantius. Sed lustremus animo non has maximas artes, quibus qui carebāt, inertes à maioribus nominabantur: sed quæro, Num existimes non dico Homerum, Archilochum, Pindarum: sed Phidiā, Polycletum, Zeuxin ad voluptates, artes suas direxisse? Ergo opifex plus sibi proponet ad formarum, quam ciuis excellens ad factorum pulchritudinem? Quæ autem est alia causa erroris tanti, tam longè, lateque diffusi, nisi quod is, qui voluptatem summum bonum esse decernit, non cum ea parte animi, in qua inest ratio atque consilium, sed cum cupiditate, id est cum animi leuissima parte deliberat? Quæro enim de te: si sunt dii, ut vos etiam putatis, qui possunt esse beati, cum voluptates corpore percipere non possint: aut si sine eo genere voluptatis beati sunt, cur similem animi usum in fa-

pietate esse nolitis? Lege laudationes Torquate non eorum, qui sunt ab Homero laudati, non Cyri, non Agefilai, non Aristidis, non Themistoclis, non Philippi, non Alexandri: lege nostrorum hominum, lege vestra familia: neminem videbis ita laudatum, ut artifex callidus comparandarum voluptatum diceretur. Non elogia monumentorum id significant, velut hoc ad portam? Vno ore cui plurimæ consentiunt gentes, populi primarium fuisse virum. Idne consensisse de Calatino plurimas gentes arbitramur, primarium populi fuisse, quod præstantissimus fuisset in conficiendis voluptatibus? Ergo in iis adolescentibus bonam spem esse dicemus, & magnam indolem, quos suis commodis inseruituros, & quicquid ipsis expediat, facturos arbitramur? Nonne videmus, quanta perturbatio rerum omnium consequatur? quanta confusio? Tollitur beneficium: tollitur gratia, quæ sunt vincula concordia. Nec enim, si tuam ob causam cuiquam commodes, beneficium illud habendum est, sed foeneratio: nec gratia deberi videtur ei, qui suam ob causam commodauerit. Maximas verò virtutes iacere omnes necesse est voluptate⁹⁶ dominante. Sunt etiam turpitudines plurimæ, quæ, nisi honestas natura plurimum valeat, cur non cadant in sapientem non est facile defendere. Ac ne plura complectar (sunt enim innumerabilia) bene laudata virtus voluptatis aditus intercludat necesse est. quod iam à me expectare noli. tute introspecte in mentem tuam ipse: eamque omniscogitatione pertractans, percontare ipse te, perpetuis malis voluptatibus perfluens, in ea, quam sæpe usurpabas, tranquillitate degere omnem ætatem sine dolore, assumpto etiam illo, quod vos quidem adiungere soletis, sed fieri non potest sine doloris metu: an, cum de omnibus generibus optime mererere, cum opem indigentibus salutemque ferres, vel Herculis perpeti ærumnas: sic enim maiores nostri labores non fugiendos, tristissimo tamen verbo ærumnas etiam in deo nominauerunt. Exigerem ex te, cogere⁹⁷ que ut responderes, nisi vererere, ne Herculem ipsum ea, quæ pro salute gentium summo labore gessisset, voluptatis causa gessisse diceres. Quæ cum dixissem, Habeo, inquit Torquatus, ad quos ista referam: & quanquam aliquid ipse poteram, tamen inuenire malo paratiores familiares nostros. Credo, Syronem dicis & Polidemum, cum optimos viros, tum doctissimos homines. Rectè, inquit, intelligis. Age sane, inquit: sed erat æquius Triarium aliquid de nostra dissensione iudicare. Immo, inquit, arri- dens, iniquum, hac quidem de re: tu enim ista lenius: hic Stoicorum more nos vexat. Tum Triarius, Posthac quidem, inquit, audacius: nam hæc ipsa mihi erunt in promptu, quæ modò audiui: nec antè aggrediar, quam te ab istis, quos dicis, instructum videro, Quæ cum essent dicta, finem fecimus & ambulandi & disputandi.

M. T. C I C E R O N I S D E F I N I B V S B O N O R V M E T
M A L O R V M A D B R V T V M L I B E R I I I .

VOLUPTATEM quidem Brute, si ipsa pro se loquatur, nec tam pertinaces habeat patronos, concessuram arbitror conuictam superiore libro dignitati: etenim sit impudens, si virtuti diutius repugnet, aut si honestis iucunda anteponat, aut pluris esse contendat dulcedinem corporis, & titillatam ex ea re natam lætitiā, quam grauitatem animi, atque constantiam. quare illam quidem dimittamus, & suis se finibus tenere iubeamus, ne blanditiis eius, illecebrisque impediatur disputandi seueritas: quærendum est enim, ubi sit illud summum bonum, quod reperire volumus: quoniam & voluptas ab eo remota est, & eadem ferè contra eos dici possunt, qui vacuitatem doloris, finem bonorum esse voluerunt. Nec verò ita vllum proberetur summum bonum, ut virtute careat, qua nihil potest esse præstantius. Itaque quanquam in eo sermone, qui cum Torquato est habitus, non remissi fuimus: tamen hæc acrior est cum Stoicis parata contentio: quæ enim de voluptate dicuntur, ea nec? simile, nec abscon-

ditè differuntur: neque enim qui defendunt eam, versuti in differendo sunt: nec, qui contradicunt, causam difficilem repellunt. ipse etiam dicit Epicurus, ne argumentandum quidem esse de voluptate, quod sit positum eius iudicium in sensibus, ut commoneri nos satis sit, nihil attineat doceri. Quare illa nobis simplex fuit in vtranque partem disputatio: nec enim in Torquati sermone quicquam implicatum aut tortuosum fuit, nostraque, ut mihi videtur, dilucida oratio. Stoicorum autem non ignoras quam sit subtile, vel spinosum potius differendi genus, idque cum Græcis, tum magis nobis, quibus etiam verba parienda sunt, imponendaque noua nouis rebus nomina. Quod quidem nemo mediocriter doctus mirabitur, cogitans in omni arte, cuius usus vulgaris, communisque non sit, multam nouitatem nominum esse, cum constituantur earum rerum vocabula, quæ in quaque arte versentur. Itaque & dialectici & physici verbis utuntur iis, quæ ipsi Græci nota non sunt. geometræ verò, musici, grammatici etiam more quodam loquuntur suo. item ipsæ rhetorum artes, quæ sunt totæ forenses atque populares, verbis tamen in dicendo quasi priuatis utuntur, ac suis. Atque ut omittam has artes elegantes & ingenuas, ne opifices quidem tueri sua artificia possent, nisi vocabulis uterentur nobis incognitis, vsitatis sibi. Quinetiam agricultura, quæ abhorret ab omni politiore elegantia, tamen eas res, in quibus versatur, nominibus notauit nouis. Quo magis hoc philosopho faciendum est: ars est enim philosophia vitæ: de qua differens arripere verba de foro non potest. quâquam ex omnibus philosophis Stoici plurima nominauerunt. Zeno quoque eorum princeps, non tam rerum inuentor fuit, quam nouorum verborum. Quod si in ea lingua, quam plerique vberiore putant, concessum à Græcia est, ut doctissimi homines de rebus non peruulgatis, inusitatis verbis uterentur: quanto id vel nobis magis est concedendum, qui ea nunc primum audemus attingere: etsi (quod sæpe diximus, & quidem cum aliqua querela non Græcorum modò, sed etiam eorum, qui se Græcos magis, quam nostros haberi volunt) nos non modò non vinci à Græcis verborum copia, sed esse in ea etiam superiores: elaborandum est, ut hoc non in nostris solum artibus, sed etiam in illorum ipsorum consequamur. Quâquam ea verba, quibus ex instituto veterum utimur pro Latinis, ut ipsa philosophia, ut rhetorica, dialectica, grammatica, geometria, musica, quâquam Latine ea dici poterant, tamen, quoniam vsu percepta sunt, nostra ducamus. Atque hæc quidem de rerum nominibus: De ipsis rebus autem sæpenumero Brute vereor ne reprehendar, cum hæc ad te scribam, qui tum in philosophia, tum in optimo genere philosophiæ tantum processeris. Quod si facerem quasi te erudiens, iure reprehenderer. sed ab eo plurimum absunt: neque, ut ea cognoscas, quæ tibi notissima sunt, ad te mitto: sed quia facillimè in nomine tuo acquiesco, & quia te habeo æquissimè eorum studiorum, quæ mihi cõmunia tecum sunt, æstimatorem & iudicem. Attendes igitur, ut soles, diligenter, eamque controuersiam diiudicabis, quæ mihi fuit cum auunculo tuo diuino ac singulari viro. Nam in Tusculano cum essem, vellémque è bibliotheca pueri Luculli quibusdã libris uti, veni in eius villam, ut eos ipse (ut solebam) inde promerem. Quò cum venissem, M. Catonem, quem ibi esse nescieram, vidi in bibliotheca sedentem, multis circumfusum Stoicorum libris: erat enim, ut scis, in eo inexhausta auiditas legèdi, nec satiari poterat: quippe qui ne reprehensionem quidem vulgi inanem reformidans, in ipsa curia soleret legere sæpe, dum senatus cogeretur, nihil operæ Reipub. detrahens. quo magis tum in summo ocio, maximâque copia, quasi helluo librorum, si hoc verbo in tam clara re utendum est, videbatur. Quod cum accidisset, ut alter alterum nec opinato videremus: surrexit statim. Deinde prima illa, quæ in congressu solemus: Quid tu, inquit, huc à villa enim credo: & si ibi te esse scissem, ad te ipse venissem. Heri, inquit, ludis cõmissis, ex vrbe profectus veni ad vesperam: causa enim fuit huc veniendi, ut quosdam hinc libros promerem: & quidem Cato totam hanc copiam iam Lucullo nostro notã esse oportebit: nã his libris cum malo, quam reliquo ornatu villæ

delectari: est enim mihi magnæ curæ. quanquam quidem hoc proprium tuum munus est, ut ita erudiar, ut & patri, & Scipioni nostro, & tibi tam propinquo respondeat. Laboro autem non sine causa: nam & aui eius memoria moueor (nec enim ignoras, quanti fecerim Scipionem: qui, ut opinio mea fert, in principibus iam esset, si viueret) & Lucullus mihi versatur ante oculos, vir tum omnibus excellens, tum mecum & amicitia & omni voluntate sententiâque coniunctus. Præclare, inquit, facis, cum & eorum memoriam tenes, quorum vterque tibi testamento liberos suos commendauit: & puerum diligis. Quod autem meum munus dicis, non equidem recuso, sed te adiungo socium. addo etiam illud, multa iam mihi dare signa puerum & pudoris & ingenii: sed ætatem vides. Video equidem, inquam: sed infici tamen iam debet iis artibus, quas si, dum est tener, combiberit, ad maiora veniet paratior. Sic equidem, diligentius sapiusque ista loquemur inter nos, agemusque communiter: Sed resideamus, inquit, si placet: itaque fecimus. Tum ille: Tu autem, cum ipse tantum librorum habeas, quos hinc tandem requiris? Commentarios quosdam, inquam, Aristotelicos, quos hinc sciebam esse, veni ut auferrem, quos legerem, dum essem ociosus: quod quidem nobis (ut scis) non sæpe contingit. Quam vellem, inquit, ut te ad Stoicos inclinasses: erat enim, si cuiusquam, certè tuum, nihil præter virtutem in bonis ducere. Vide ne magis, inquam, tuum fuerit, cum in re idem tibi, quod mihi, videretur, non noua te rebus nomina imponere: ratio enim nostra consentit, oratio pugnat. Minimè verò, inquit ille, consentit: quicquid enim præter id, quod honestum sit, expetendum esse dixeris, in bonisque numeraueris: & honestum ipsum quasi virtutis lumen extinxeris, & virtutem penitus euerteris. Dicuntur ista Cato magnificè, inquam. sed vidène verborum gloriam tibi cum Pyrrhone & Aristone, qui omnia exæquent, esse communem: de quibus cupio scire quid sentias. Egone, quæris, inquit, scire quid sentiam: quos bonos viros, fortes, iustos, moderatos aut audiui in Rep. fuisse, aut ipsi vidimus: qui sine vlla doctrina naturam ipsam secuti, multa laudabilia fecerunt: eos melius à natura institutos fuisse, quam institui potuissent à philosophia, si vllam aliam probauissent, præter eam, quæ nihil aliud in bonis habet, nisi honestum: nihil nisi turpe, in malis: Ceteræ philosophorum disciplinæ, omnino alia magis, alia minus, sed tamen omnes, quæ rem vllam virtutis expertem aut in bonis, aut in malis numerent, eas non modò nihil adiuuare arbitror, neque afferre, quo meliores simus: sed ipsam deprauare naturam. nam si hoc non obtineatur, id solum bonum esse, quod honestum sit: nullo modo probari possit, beatam vitam virtute effici. Quod si ita est: cur opera philosophiæ sit danda, nescio. si enim sapiens aliquis miser esse possit, nã ego istam gloriosam, memorabilemque virtutem non magno æstimandam putem. Quæ adhuc Cato à te dicta sunt, eadem, inquam, dicere posses, si sequerere Pyrrhonem aut Aristonem: nec enim ignoras, his istud honestum, non summum modò, sed etiam (ut tu vis) solum bonum videri. quod si ita est, sequitur id ipsum, quod te velle video, omnes semper beatos esse sapientes. Hõsne igitur laudas, & hanc eorum sententiam sequi nos censes oportere? Minimè verò istorum quidem, inquit. Cum enim virtutis hoc proprium sit, earum rerum, quæ secundum naturam sint, habere delectum: qui omnia sic exæquauerunt, ut in vtranque partem ita paria redderent, uti nulla selectione uterentur eius, virtutem ipsam sustulerunt. Istud quidem, inquam, optimè dicis: sed quæro, numne tibi faciendum idem sit, nihil dicenti bonum, quod non rectum, honestumque sit, reliquarum rerum discrimen omne tollenti. Si quidem, inquit, tollerem: sed relinquo. Quonam modo, inquam, si vna virtus, vnum istud, quod honestum appellas, rectum, laudabile, decorum (erit enim notius quale sit, pluribus notatum vocabulis idem declarantibus) id ergo in quâ si solum est bonum, quid habebis præterea quod sequare: aut si nihil malum, nisi quod turpe, inhonestum, indecorum, prauum, flagitiosum, fœdum: ut hoc quoque pluribus nominibus insigne faciamus: quid præterea dices esse fugiendum? Non ignoranti,

inquit, tibi quid sim dicturus, sed aliquid, ut ego suspicor, ex mea breui responsione arripere cupienti non respondebo ad singula: explicabo potius, quoniam ociosi sumus, nisi alienum putas, totam Zenonis, Stoicorumque sententiam. Minimè id quidem, inquam, alienum: multumque ad ea, quæ quærimus, explicatio tua ista profecerit. Experiamur igitur, inquit. etsi habet hæc Stoicorum ratio difficilius quiddam & obscurius, nam cum in Græco sermone hæc ipsa quondam rerum nomina nouarum non videbantur, quæ nunc cōsuetudo diuturna triuit: quid censes in Latino fore? Facillimum id quidem est, inquam. si enim Zenoni licuit, cum rem aliquam inuenisset inusitatam, inauditum quoque ei rei nomen imponere: cur non liceat Catoni? Nec tamen exprimi verbum è verbo necesse erit, ut interpretes indiferti solent: cum sit verbum, quod idem declarat, magis, minufue vsitatum. Equidem soleo etiam, quod vno Græci, si aliter non possum, idem pluribus verbis exponere. & tamen puto concedi nobis oportere, ut Græco verbo vtamur, si quando minus occurret Latinū, ne hoc ephippiis & acrotophoris potius, quam proægmenis & apoproægmenis cōcedatur. quanquam hæc quidem proposita rectè, & reiecta dicere licebit. Bene facis, inquit, quod me adiuuas: & istis quidem, quæ modò dixisti, vtar potius Latinis. in cæteris subuenies, si me hæretem videbis. Sedulò, inquam, faciam. sed fortuna forteis. Quare conare quæso: quid enim hoc possumus agere diuinius? *Desiderantur nonnulla.* Placet his, inquit, quorum ratio mihi probatur, simul atque natum sit animal (hinc enim est ordiendum) ipsum sibi conciliari & commendari ad se conseruandum, & ad suum statum, & ad ea, quæ conseruantia sunt eius status, diligenda: alienari autem ab interitu, iisque rebus, quæ interitum videantur afferre. id ita esse sic probat, quod antequam voluptas aut dolor attigerit, salutaria appetant parui, aspernanturque cōtraria. quod non fieret, nisi statum suum diligenter, interitum timerent. Fieri autem non posset, ut appeterent aliquid, nisi sensum haberent sui, eoque se & sua diligeret. Ex quo intelligi debet, principium ductum esse à se diligendi. In principiis autem naturalibus diligendi sui plerique Stoici non putant voluptatem esse ponendam. quibus ego vehementer assentior: ne, si voluptatem natura posuisse in iis rebus videatur, quæ primæ appetuntur, multa turpia sequantur. Satis esse autem argumenti videtur, quamobrem illa, quæ natura prima sunt ascita, natura diligamus, quod est nemo, quin, cum vtrūvis liceat, aptas malit, & integras omnes partes corporis, quam eodem vsu imminutas & detortas habere. Cognitiones autem (vel, si hæc verba minus placent, aut minus intelliguntur, κατὰ λόγον appellemus licet) eas igitur ipsas propter se asciscendas arbitramur, quod habeant quiddam in se quasi complexum & continens veritatem. Id autem in paruis intelligi potest: quos delectari videamus, etiam si eorum nihil intersit, si quid ratione per se ipsi inuenerunt. Artes etiam ipsas propter se assumendas putamus, tum quia sit in his aliquid dignum assumptione, tum quod consistant ex cognitionibus, & contineant quiddam in se ratione constitutum, & via. A falsa autem assensione magis nos alienatos esse, quam à cæteris rebus, quæ sunt contra naturam, arbitrantur. Iam mēbrorum, id est partium corporis alia videntur propter eorum vsu à natura esse donata, ut manus, crura, pedes, & ea, quæ sunt intus in corpore, quorum vtilitas quanta sit, à medicis etiam disputatur: alia autem nullam ob vtilitatem, quasi ad quendam ornatum, ut cauda pauoni, plumæ versicoloris columbis, viris māmæ atque barba. Hæc dicuntur fortasse icinius: sunt enim quasi prima elemēta naturæ, quibus vbertas orationis adhiberi vix potest. nec equidem eam cogito consecrari: veruntamen cum de rebus grandioribus dicas, ipsæ res verba rapiūt: ita sit cum grauior, tum etiā splēdidior oratio. Est ut dicis, inquam. sed tamen omne, quod de re bona dilucidè dicitur, mihi præclare dici videtur. Istiusmodi autē res dicere ornatè velle, puerile est: planè autē & perspicuè expedire posse, docti & intelligentis viri. Progrediamur igitur: quoniam, inquit, ab his principiis naturæ discessimus, quibus congruere debent, quæ sequuntur. Sequitur autem prima diuisio hæc. æstima-

bile esse dicitur: sic enim, ut opinor, appellamus * id, quod aut ipsum secundum naturam sit, aut tale quid efficiat, ut selectione dignum propterea sit, quod aliquod pondus habeat dignum æstimatione: quam ille ἀξιῶν vocat: contraque inæstimabile, quod sit superiori contrarium. Initiis igitur ita constitutis, ut ea, quæ secundum naturam sunt, ipsa propter se sumenda sint, contrariæque item reiicienda: primum est officium (id enim appello κατὰ φύσιν) ut se conseruet in naturæ statu, deinceps ut ea teneat, quæ secundum naturam sint, pellatque contraria, quæ inuenta selectione, & item reiectione sequuntur: deinceps cum officio selectione, deinde ea perpetua, tum ad extremum constans consentaneæque naturæ: in qua primum inesse incipit, & intelligi quid sit quod verè bonum possit dici. prima est enim conciliatio hominis ad ea, quæ sunt secundum naturam. Simul autem cepit intelligentiam, vel notionem potius, quam appellant εἰρησῶν illi, viditque rerum agendarum ordinem, & ut ita dicam, concordiam: multò eam pluris æstimauit, quam omnia illa, quæ primum dilexerat: atque ita cognitione & ratione collegit, ut statueret in eo collocatum summum illud hominis per se laudandum, & expetendum bonum, quod cum positum sit in eo, quod ὁμολογίας Stoici, nos appellemus conuenientiam, si placet. Cum igitur in eo sit id bonum, quod omnia referenda sunt: honestè facta, ipsumque honestum, quod in bonis ducitur, quanquam post oritur, tamen id solum vi sua & dignitate expetendum est: eorum autem, quæ sunt prima naturæ, propter se nihil est expetendum. Cum verò illa, quæ officia esse dixi, proficiscantur ab initiis naturæ, ad ea hæc referri necesse est: ut rectè dici possit, omnia officia eò referri, ut adipiscamur principia naturæ, nec tamen ut hoc sit bonorum vltimum: propterea quod non inest in primis naturæ conciliationibus honesta actio: consequens enim est, & post oritur, ut dixi. est tamen ea secundum naturam, multoque nos ad se expetendam magis hortatur, quam superiora omnia. Sed ex hoc primum error tollendus est, ne quis sit, qui existimet, ut duo sint vltima bonorum. Ut enim si cui sit propositum collimare hastam aliquò aut sagittam, sicut nos vltimum in bonis diximus: sic illi facere omnia quæ possit, ut collimet: huic in eius similitudine omnia sint facienda, ut collimet, & tamen ut omnia faciat, quo propositum assequatur. sed hoc quasi vltimum, quale nos summum in vita bonum dicimus: illud autem, ut feriat, quasi feligendum, non expetendum. Cum autem omnia officia à principiis naturæ proficiscantur, ab iisdem necesse est proficisci ipsam sapientiam. Sed quemadmodum sæpe fit, ut is, qui cōmendatus sit alicui, pluris eum faciat, cui commendatus sit, quam illum, à quo sit: minimè mirum est, primò nos sapientiam commendari ab initiis naturæ: post autem ipsam sapientiam nobis chariorem fieri, quam illa sint, à quibus ad hanc venerimus. Atque ut membra nobis ita data sunt, ut ad quandam rationem viuendi data esse appareant: sic appetitio animi, quæ ὁρμη Græcè vocatur, non ad quoduis genus vitæ, sed ad quandam formam viuendi videtur data: itemque & ratio & perfecta ratio. Ut enim histrioni actio, saltatori motus non quiuis, sed certus quidam est datus: sic vita agenda est certo genere quodam, non quolibet: quod genus conueniens, consentaneumque dicimus. Nec enim gubernationi aut medicinæ similem sapientiam esse arbitramur, sed actioni illi potius, quam modò dixi, & saltationi ut in ipsa arte insit, non foris petatur extremum, id est artis effectio. & tamen est etiam alia cum his ipsis artibus sapientiam dissimilitudo, propterea quod in illis, quæ rectè facta sunt, non continentur tamen omnes partes ex quibus constant. Quæ autem nos aut recta, aut rectè facta dicamus, si placet, illi autem appellat κατὰ φύσιν, omnes numeros virtutis continent: sola enim sapientia in se tota conuersa est: quod idem in cæteris artibus non fit. Inscite autem medicinæ & gubernationis vltimum cum vltimo sapientiam comparatur: sapientia enim & animi magnitudinem complectitur, & iustitiam, & ut omnia, quæ homini accidant, infra se esse iudicet: quod idem in cæteris artibus non cōtingit. Tenere autem virtutes eas ipsas, quarum modò mentionem feci, nemo poterit, nisi statuerit nihil esse, quod intersit, aut dif-

ferat aliud ab alio, præter honesta & turpia. Videamus nunc, quàm sint præclare illa iis, quæ iam posui, consequentia. Cum enim hoc sit extremum (sentis enim credo me iam diu, quod *τέλος* Græcus dicat, id dicere tum extremum, tum vltimum, tum summum: licebit etiam finem pro extremo aut vltimo dicere) cum ergo hoc sit extremum, congruenter naturæ conuenienterque viuere, necessario sequitur, omnes sapientes semper feliciter, absolutè, fortunatè viuere, nulla re impediri, nulla prohiberi, nulla egere.

Quod autem continet non magis eam disciplinam, de qua loquor, quàm vitam, fortunâque nostras, id est vt, quod honestum sit, id solum bonû iudicemus: potest id quidem fufe & copiose, & omnibus electissimis verbis, grauissimisque sententiis rhetoricè, & augeri & ornari: sed confectaria me Stoicorum breuia & acuta delectant. Concluduntur igitur eorum argumeta sic: Quod est bonum, omne laudabile est: quod autem laudabile est, omne honestum est: bonum igitur quod est, honestum est. Satisne hoc conclusum videtur? certè, quod enim efficiebatur ex his duobus, quæ erant sumpta in eo, vides esse conclusum. duorum autem, è quibus effecta conclusio est, contra superius dici solet, non omne bonum esse laudabile. nam quod honestum sit, laudabile esse conceditur. Illud autem perabsurdum, bonum esse aliquid, quod non expetendum sit: aut non expetendum, quod non placens: aut, si id, non etiam diligendum: ergo & probandum: ita etiam laudabile: id autem honestum, ita fit, vt, quod bonum sit, id etiam honestum sit. Deinde quæro, quis aut de misera vita possit gloriari, aut non de beata. De sola igitur beata. Ex quo efficitur gloriatio, vt ita dicam, dignam esse beatam vitam: quod non possit quidem nisi honestæ vitæ iure contingere: ita fit, vt honesta vita, beata vita sit: & quoniam is, cui contingit vt iure laudetur, habet insigne quiddam ad decus & ad gloriam, vt ob ea, quæ tanta sint, beatus dici iure possit: idem de vita talis viri rectissimè dicitur. Ita si beata vita honestate cernitur, quod honestum est, id bonum solum habendum est. Quod verò negari nullo modo possit, quem vnquam stabili & firmo & magno animo, quem fortem virum dicimus effici posse, nisi constitutum sit, non esse malum dolorem: vt enim qui mortem in malis ponit, non potest eam non timere: sic nemo vlla in re potest id, quod malum esse decernit, non curare, idque contemnerè. quo posito, & omnium assensu approbato, illud assumitur, eum, qui magno sit animo atque forti, omnia, quæ cadere in hominem possint, despicerè, & pro nihilo putare. Quæ cum ita sint, effectum est nihil esse malum, quod turpe non sit. atque iste vir altus & excellens, magno animo, verè fortis, infra se omnia humana ducens, is inquam, quem efficere volumus, quem quærimus certè, & confidere sibi debet, & suæ vitæ, & actæ, & consequenti, & bene de se iudicare, statuens nihil mali posse incidere sapienti. Ex quo intelligitur idem, illud solum bonum esse, quod honestum sit, idque esse beatè viuere, & honestè, id est cum virtute viuere. Nec verò ignoro varias philosophorum fuisse sententias, eorum dico, qui summum bonum, quod vltimum appello, in animo ponerent. quas quanquam vitiose quidam secuti sunt, tamen non modò his tribus, qui virtutem à summo bono segregauerunt, cum aut voluptatem, aut vacuitatem doloris, aut prima naturæ in summis bonis ponerent, sed etiam alteris tribus, qui mancã fore putauerunt sine aliqua accessione virtutem, ob eamque rem trium earum rerum, quas supra dixi, singulas singulis addiderunt: his tamen omnibus eos antepono, cuiusmodi sunt, qui summum bonum in animo atque in virtute posuerunt. Sed sunt tamen perabsurdi & ii, qui, cum sciētia viuere, vltimum bonorum, & qui nullam rerum differentiam esse dixerunt, atque ita sapientem beatum fore, nihil aliud alii momento vllò anteponentem: vt quidam Academici constituisse dicuntur, extremum bonorum, & summum munus esse sapiētis obistere visis, assensusque suos firmè sustinere. His singulis copiose responderi solet. sed quæ perspicua sunt, longa esse non debent. Quid autem apertius, quàm, si selectio nulla sit ab iis rebus, quæ contra naturam sint, earum rerum, quæ sint secundum naturam, tollatur omnis ea, quæ quæra-

tur, laudeturque prudentia: Circūscriptis igitur iis sententiis, quas posui, & iis, quæ similes earum sunt, relinquatur vt summum bonum sit, viuere scientiam adhibentem earum rerum, quæ natura eueniant, feligentem, quæ secundum naturam, & si quæ etiam contra naturam sunt, reicientem, id est conuenienter congruenterque naturæ viuere. Sed in cæteris artibus, cum dicitur artificiose, posterum quodam modo, & consequens putandum est: quod illi *ὑπερματικόν* appellant. Quod autem in quo sapienter dicimus, id apprime rectè dicitur: quicquid enim à sapiente proficiscitur, id continuo debet expletum esse omnibus suis partibus: in eo enim positum est id, quod dicimus esse expetendum, nam vt peccatum est patriam prodere, parentes violare, fana depeculari, quæ sunt in effectū: sic timere, sic mœrere, sic in libidine esse, peccatum est, etiã sine effectū.

17 Verū vt hæc non in posteris & in consequentibus, sed in primis continuo peccata sunt: sic ea quæ proficiscuntur à virtute, susceptione prima, non perfectione recta sunt iudicanda. Bonum autem quod in hoc sermone toties vsurpatum est, id etiam definitione explicetur. sed eorum definitiones paulum oppidò inter se differunt, & tamen eodem spectant. Ego assentior Diogeni, qui bonum definierit, id, quod esset natura absolutū, id autem sequens, illud quod prodesset (*ὠφέλημα* enim sic appellemus) motum aut statum esse dixit, è natura absoluta. Cumque rerum notiones in animis fiant, si aut vsu aliquid cognitum sit, aut coniunctione, aut similitudine, aut collatione rationis: hoc quarto, quod extremum posui, bonorū notitia facta est. cum enim ab iis rebus, quæ sunt secundum naturam, ascendit animus collatione rationis, tum ad notionem boni peruenit. hoc autem ipsum bonum non accessione, neque crescendo, aut cum cæteris comparando, sed propria vi sua & sentimus, & appellamus bonum. vt enim mel, etsi dulcissimum est, suo tamen proprio genere saporis, non comparatione cum aliis, dulce esse sentitur: sic bonum hoc, de quo agimus, est illud quidem plurimi æstimandum, sed ea æstimatio genere valet, nō magnitudine. nam cum æstimatio, quæ *ἀξία* dicitur, neque in bonis numerata sit, nec rursus in malis: quantumcunque eo addideris, in suo genere manebit. Alia est igitur propria æstimatio virtutis, quæ genere, non crescendo valet. nec verò perturbationes animorum, quæ vitam insipientium miseram acerbamque reddunt, quas Græci *πάθη* appellant, poteram ego, verbum ipsum interpretans, morbos appellare: sed non conueniret ad omnia. quis enim misericordiam, aut ipsam iracundiã,

19 morbum solet dicere: at illi dicunt *πάθος*. Sit igitur perturbatio, quæ nomine ipso vitiosa declarari videtur. nec hæc perturbationes vi aliqua naturali mouentur: omnesque hæc sunt genere quatuor partibus plures: ægritudo, formido, libido, quàmque Stoici cōmuni nomine corporis & animi, *ἠδονῶν* appellant: ego malo lætitiã appellare, quasi gestientis animi elationem voluptariam. Perturbationes autem nulla naturæ vi commouentur: omniaque ea sunt opiniones ac iudicia leuitatis. itaque his sapiens semper vacabit. Omne autem quod honestum sit, id esse propter se expetendum, commune nobis est cum multorum aliorum philosophorum sententiis. præter enim tres disciplinas, quæ virtutem à summo bono excludunt, cæteris omnibus philosophis hæc est tuenda sententia, maximè tamen his Stoicis, qui nihil aliud in bonorum numero, nisi honestum, esse voluerunt. Sed hæc quidem est perfacilis & perexpedita defensio. Quis est enim, aut quis vnquam fuit, aut auaritia tam ardētī, aut tam effrænatis cupiditatibus, vt eandē illam rem, quam adipisci scelere quouis velit, non multis partibus malit ad sese, etiam omni impunitate proposita, sine facinore, quàm illo modo peruenire: quam verò vtilitatem, aut quem fructum petentes, scire cupimus illa, quæ occulta nobis sunt, quò moueantur, quibusque de causis ea versentur in cælo: Quis autem tam agrestibus institutis viuit, aut quis contra studia naturæ tam vehementer obdurauit, vt à rebus cognitu dignis abhorreat, easque sine voluptate, aut vtilitate aliqua non requirat, & pro nihilo putet: aut quis est, qui maiorum, aut Africanorum, aut eius quem tu in ore semper habes, proaui mei, cæterorumque virorū fortium, atque omni virtute præstantiū facta, dicta,

consilia cognoscens, nulla animo afficiatur voluptate: quis autem honesta in familia institutus, & educatus ingenuè, non ipsa turpitudine, etiam si eum læsura non sit, offenditur? Quis animo æquo videt eum, quem impurè ac flagitiosè putet viuere? quis non odit fordidos, vanos, leues, futiles? quid autem dici poterat, si turpitudinem non ipsam per se fugiendam esse statuerimus, quo minus homines tenebras, & solitudinem nacti, nullo dedecore se abstineant, nisi eos per se fœditate sua turpitudine ipsa deterreat? Innumerabilia dici possunt in hanc sententiam: sed non necesse est: nihil est enim de quo minus dubitari possit, quàm & honesta expetenda per se, & eodem modo turpia per se esse fugienda. Constituto autem illo, de quo antè diximus, quod honestum sit, id esse solum bonum, intelligi necesse est: pluris id, quod honestum sit, æstimandum esse, quàm illa media, quæ ex eo comparentur. Stultitiam autem, & temeritatem, & iniustitiam, & intemperantiam cum dicimus esse fugiendas propter eas res, quæ ex ipsis eueniant, non ita dicimus, ut cum illo quod positum est, solum id esse malum, quod turpe sit, hæc pugnare videatur oratio: propterea quòd ea non ad corporis incommodum referuntur, sed ad turpes actiones, quæ oriuntur è vitiis: quas enim Græci κακίας appellant, vitia malo, quàm malitias nominare. Hæc tu, inquam, Cato verbis illustribus, & id quod vis, declarantibus. itaque mihi videris Latine docere philosophiam, & ei quasi ciuitatem dare, quæ quidem adhuc peregrinari Romæ videbatur, nec offerre sese nostris sermonibus: & ista maximè propter limatam quandam & rerum & verborum tenuitatem. scio enim esse quosdam, qui quauis lingua philosophari possint: nullis tamen partitionibus, nullis definitionibus vtuntur ipsi, qui dicunt ea se modo probare, quibus natura tacita assentiatur. itaque in rebus minimè obscuris, non multus est apud eos differendi labor. Quare attendo te studiosè, & quæcunque rebus iis, de quibus hic sermo est, nomina imponis, memoriæ mando: mihi enim erit iisdem istis fortasse iam vtendum. Virtutibus igitur rectissimè mihi videris, & ad consuetudinem nostræ orationis vitia posuisse contraria. quod enim vituperabile est per se ipsum, id eo ipso vitium nominatum puto, vel etiam à vitio dictum vituperari. sin κακίας malitiam dixisses, ad aliud nos vnum certum vitium consuetudo Latina traduceret. hoc omni virtuti vitium contrario nomine opponitur. Tum ille, His igitur ita positis, inquit, sequitur magna contentio: quæ pertractata est à Peripateticis mollius: est enim eorum consuetudo dicendi non satis acuta propter ignorantiam dialecticæ. Carneades tuus egregia quadam exercitatione in dialecticis, summæque eloquentia rem in summum discrimen adduxit: propterea quòd pugnare non destitit, in omni hac quæstione, quæ de bonis & malis appelletur, non esse rerum Stoicis cum Peripateticis controuersiam, sed nominum. Mihi autem nihil tam perspicuum videtur, quàm has sententias eorum philosophorum re inter se magis, quàm verbis dissidere, maiorem multò habere Stoicos & Peripateticos rerum omnino discrepantiam, quàm verborum, quippe cum Peripatetici omnia, quæ ipsi bona appellant, pertinere dicant ad beatè viuendum: nostri verò, quod æstimatione omnino aliqua dignum sit, complecti beatam vitam putent. An verò certius quicquam potest esse, quàm illa ratio eorum qui dolorem in malis ponunt, non posse sapientem beatum esse, cum eculeo torqueatur? eorum autem qui dolorem in malis non habet, ratio certè cogit, uti in omnibus tormentis conseruetur beata vita sapienti. Etenim si dolores eosdem tolerabilius patiantur, qui excipiunt eos pro patria, quàm qui leuiore de causa: opinio facit, non natura, vim doloris aut maiorem, aut minorem. Ne illud quidem est consentaneum, ut si, cum tria genera bonorum sint, quæ sententia est Peripateticorum, eo beatior quisque sit, quo sit corporis aut externis bonis plenior: ut hoc idem approbandum sit nobis, ut qui plura habeat, quæ in corpore magni æstimantur, sit beatior. illi enim corporis commodis compleri vitam beatam putant: nostri nihil minus. nam cum ita placeat, ne eorum quidem bonorum, quæ nos bona natu-

ræ appellemus, frequentia beatioram vitam fieri, aut magis expetendam, aut pluris æstimandam: certè minus ad beatam vitam pertinet multitudo corporis commodorum. Etenim si & sapere expetendum sit, & valere: coniunctum vtrunque magis expetendum sit, quàm sapere solum. neque tamen, si vtrunque sit æstimatione dignum, pluris sit coniunctum, quàm sapere ipsum separatum. nam qui valetudinem æstimatione aliqua dignam videamus, neque tamen eam in bonis ponimus, iidem censemus nullam esse tantam æstimationem, ut ea virtuti anteponatur. quod idem Peripatetici non tenent: quibus dicendum est, quæ & honesta actio sit, & sine dolore, eam magis esse expetendam, quàm si esset eadem actio cum dolore. Nobis aliter videtur: rectè, secusne, postea. Sed potèstne rerum maior esse dissensio: ut enim obscuratur, & offunditur luce Solis lumen lucernæ: & ut interit magnitudine maris Aegæi stilla mariæ, & ut in diuitiis Cræsi, teruncii accessio, & gradus vnus in ea via, quæ est hinc in Indiam: sic cum sit is bonorum finis, quem Stoici dicunt, omnis ista rerum in corpore sitarum æstimatio, splendore virtutis, & magnitudine obscuretur & obruatur, atque intereat necesse est: & quemadmodum oportunitas (sic enim appellemus βίβλησαν) non fit maior productione temporis (habent enim suum modum quæcunque opportuna dicuntur) sic recta effectio (κατὰ φύσιν enim ita appello, quoniam rectum factum κατὰ φύσιν) Recta igitur effectio, item conuenientia, denique ipsum bonum, quod in eo positum est, ut naturæ consentiat, crescendi accessionem nullam habet. ut enim oportunitas illa, sic hæc, de quibus dixi, non fiunt temporis productione maiora: ob eamque causam Stoicis non videtur optabilior, nec magis expetenda beata vita, si sit longa, quàm si breuis: vtunturque simili. ut si cothurni laus illa esset, ad pedem aptè conuenire: neque multi cothurni paucis anteponerentur, nec maiores minoribus: sic quorum omne bonum conuenientia atque opportunitate finitur, nec plura paucioribus, nec longinquiora breuioribus anteponuntur. Nec verò satis acutè dicunt: si bona valetudo pluris æstimanda sit longa quàm breuis, sapientiæ quoque vsus longissimus quisque sit plurimi. non intelligunt valetudinis æstimationem spatium iudicari, virtutis opportunitate: ut videantur qui illud dicant, iidem hoc esse dicturi, bonam mortem, & bonum partum meliorem longum esse, quàm breuem. non vident alia breuitate pluris æstimari, alia diuturnitate. Itaque cõsentaneum est his, quæ dicta sunt, ratione illorum, qui illum bonorum finem, quod appellamus extremum, quod vltimum, crescere putant posse, iisdem placere esse alium alio etiam sapientiore, itemque alium magis alio vel peccare, vel rectè facere. quod nobis non licet dicere, qui crescere bonorum finem non putamus. ut enim qui demersi sunt in aqua, nihilo magis respirare possunt, si longè non absunt à summo, ut iam iamque possint emergere, quàm si etiam tum essent in profundo: nec catulus ille, qui iam appropinquat ut videat, plus cernit, quàm is, qui modò est natus: item qui processit aliquantum ad virtutis aditum, nihilo minus in miseria est, quàm ille, qui nihil processit. Hæc mirabilia videri intelligo: sed cum certè superiora, firma ac vera sint, his autem ea consentanea & consequentia, ne de eorum quidem veritate est dubitandum. Sed quanquam negent, nec virtutes, nec vitia crescere: attamen vtrunque eorum fundi quodam modo, & quasi dilatari putant. Diuitias autem Diogenes censet non eam modò vim habere, ut quasi duces sint ad voluptatem & ad valetudinem bonam, sed etiam ut ea contineant: non idem facere eas in virtute, neque in cæteris artibus, ad quas esse dux pecunia potest, cõtinere autem non potest. itaque si voluptas, aut si bona valetudo sit in bonis, diuitias quoque in bonis esse ponèdas: at si sapientia bonum sit, non sequi, ut etiam diuitias bonum esse dicamus: nec ab vlla re, quæ non sit in bonis, id, quod sit in bonis, contineri potest. ob eamque causam, quia cogitationes, comprehensionesque rerum, è quibus efficiuntur artes, ad appetitiones mouet: cum diuitiæ non sint in bonis, nulla ars diuitiis cõtineri potest. Quod si de artibus concedamus: virtutis tamen non sit eadè ra-

tio, propterea quòd hæc plurimæ commentationis & exercitationis indigeat, quod idē in artibus non sit, & quòd virtus stabilitatem, firmitatem, constantiam totius vitæ complectatur, nec eadem hæc in artibus esse videamus. Deinceps explicatur differentia rerum: quam si non vllam esse diceremus, confunderetur omnis vita, vt ab Aristone: nec vllum sapientiæ munus aut opus inueniretur, cū inter res eas, quæ ad vitam degendam pertinerent, nihil omnino interesset, neque vllum delectum adhiberi oporteret. Itaque cū esset satis constitutum, id solum esse bonum, quod esset honestum: & id malum solum, quod turpe: tum inter hæc & illa, quæ nihil valerent ad beatè, miserè viuendum, aliquid tamen, quo differrent, esse voluerunt, vt essent eorum alia æstimabilia, alia contra, alia neutrum. Quæque autem æstimanda essent, eorum in aliis satis esse causæ, quamobrem quibusdam anteponerentur: vt in valetudine, vt in integritate sensuum, vt in doloris vacuitate: vt gloriæ, diuitiarum, similibus rerum: alia autem non esse eiusmodi. Itēque eorum, quæ nulla æstimatione digna essent, partim satis habere causæ quamobrem reiicerentur: vt dolorem, morbum, sensuum amissionem, paupertatem, ignominiam, & similia horum, partim non. Itēque hinc esse illud exortū quod Zeno *ἀεθνημένον*, cōtraque quod *ἀποαεθνημένον* nominauit, cū vteretur in lingua copiosa factis tamen nominibus ac nouis: quod nobis in hac inopi lingua non conceditur. quanquam tu hanc copiosiore etiam dicere soles. Sed non alienum est, quo facilius vis verbi intelligatur, rationem huius verbi faciendi Zenonis exponere. Vt enim, inquit, nemo dicit in regia regem ipsum quasi productum esse ad dignitatem (id enim est *ἀεθνημένον*) sed eos qui in aliquo honore sint, quorum ordo proximè accedit, vt secundus sit ad regium principatum: sic in vita non ea, quæ primario loco sunt, sed ea quæ secundum locum obtinent, *ἀεθνημένα*, id est producta nominentur. Quæ vel ita appellemus (id erit verbum è verbo) vel promotæ, vel remotæ, vel, vt dudum diximus, præpositæ, vel præcipuæ: & illa reiecta. re enim intellecta, in verborum vsu faciles esse debemus. Quoniam autem omne quod est bonum, primum locum tenere dicimus: necesse est, nec bonum esse, nec malum hoc quod præpositum vel præcipuum nominamus. Itaque id definimus, quod sit indifferens, cum æstimatione mediocri. quod enim illi *ἀδιάφορον* dicunt, id mihi ita occurrit, vt indifferens dicerem. neque enim illud fieri poterat vllò modo, vt nihil relinqueretur in mediis, quod aut secundum naturam esset, aut contra: nec, cū id relinqueretur, nihil in his poni, quod satis æstimabile esset: nec hæc posita, non aliqua essent præposita. Rectè igitur hæc facta distinctio est. atque etiam ab iis, quo facilius res perspicui possit, hoc simile ponitur. Vt enim, inquiunt, si hoc fingamus esse quasi finem & vltimum: ita iacere talum, vt rectus assistat: qui ita talus erit iactus, vt cadat rectus, præpositum quiddam habebit ad finem: qui aliter, contra: neque tamen illa præpositio tali ad eum, quem dixi, finem pertinebit: sic ea, quæ sunt præposita, referuntur illa quidem ad finem, sed ad eius vim, naturamque nihil pertinent. Sequitur illa diuisio, vt bonorum alia sint ad illud vltimum pertinentia (sic enim appello, quæ *τελικὰ* dicuntur: iam hoc ipsum instituamus, vt placuit, pluribus verbis dicere, quod vno non poterimus, vt res intelligatur) alia autem efficientia, quæ Græci *ποιητικὰ*: alia vtrunque. De pertinentibus, nihil est bonum, præter actiones honestas: de efficientibus, nihil præter amicū. sed & pertinentem & efficientem sapientiam volunt esse. nam quia sapientia est conueniens actio, est illo pertinenti genere, quod dixi. Quod autem honestas actiones affert & efficit, id efficiens dici potest. Hæc, quæ præposita dicimus, partim sunt per se ipsa præposita, partim quòd aliquid efficiunt, partim vtrunque. per se, vt quidam habitus oris & vultus, vt status, vt motus: in quibus sunt & præponenda quædam, & reiicienda. alia ob eam rem præposita dicuntur, quòd ex se aliquid efficiant, vt pecunia. alia autem ob vtranque rem, vt integri sensus, vt bona valetudo. De bona autem fama (quam enim appellant *ἀδελφία*, aptius est hoc

loco bonam famam appellare, quàm gloriam) Chrysiippus quidem, & Diogenes, de tracta vtilitate, ne digitum quidem eius causa porrigendum esse dicebant: quibus ego vehementer assentior. Qui autem post eos fuerunt, cū Carneadē sustinere non possent, hanc, quam dixi, bonam famam ipsam propter se præpositam & sumendam esse se dixerunt: esseque hominis ingenui, & liberaliter educati, velle bene audire à parentibus, à propinquis, à bonis etiam viris, idque propter rem ipsam, non propter vsū: dicuntque, vt liberis consultum velimus, etiam si posthumi futuri sint, propter ipsos: sic futuræ post mortem famæ tamen esse propter rem, etiam detracto vsu, consulendum. Sed cū, quod honestum sit, id solum bonum esse dicamus: consentaneum tamen est fungi officio, cū id officium nec in bonis ponamus, nec in malis. Est enim aliquid in his rebus probabile, & quidem ita, vt eius ratio reddi possit: ergo vt etiā probabiliter acti ratio reddi possit. est autem officium, quod ita factum est, vt eius probabilis ratio reddi possit. Ex quo intelligitur, officium medium quoddam esse, quod neque in bonis ponatur, neque in contrariis. quoniamque in iis rebus, quæ neque in virtutibus sunt, neque in vitiis: est tamen quiddam, quod vsui possit esse: tollendum id non est. Est autem eius generis actio quoque quædam, & quidem talis, vt ratio postulet agere aliquid, & facere eorum. Quod autē ratione actum sit, id officium appellamus. est igitur officium eius generis, quod nec in bonis ponatur, nec in contrariis. Atque perspicuum etiam illud est, in istis rebus mediis aliquid agere sapientem. Iudicat igitur, cū agit, officium illud esse. Quod quoniam nunquam fallitur in iudicando, erit in mediis rebus officium. quod efficitur etiam hac conclusione rationis. Quoniam enim videmus esse quiddam, quod rectè factum appellemus, id autē est perfectum officium: erit autem etiā inchoatū, vt, si iustè depositum reddere in rectè factis sit, in officiis ponatur depositum reddere: illo enim addito, iustè, facit rectè factum: per se autem hoc ipsum reddere in officio ponitur. quoniamque non dubium est, quin in iis, quæ media dicimus, sit aliud sumendum, aliud reiiciendum: quidquid ita sit, aut dicitur, communi officio continetur. Ex quo intelligitur, quoniam se ipsos omnes natura diligunt, tam insipientem, quàm sapientem sumpturum quæ secundum naturam sint, reiectorumque contraria. Ita est quoddam commune officium sapientis & insipientis. ex quo efficitur versari in iis, quæ media dicimus. Sed cū ab his omnia proficiantur officia: non sine causa dicitur, ad ea referri omnes nostras cogitationes, in his & excessum è vita, & in vita mansionem. in quo enim plura sunt, quæ secundum naturam sunt, huius officium est in vita manere: in quo autem aut sunt plura contraria, aut fore videntur, huius officium est è vita excedere. Ex quo apparet & sapientis esse aliquando officium, excedere è vita, cū m beatus sit: & stulti, manere in vita, cū sit miser. nā bonum illud, & malum, quod sæpe iam dictum est, postea consequitur. Prima autē illa naturæ, siue secunda, siue contraria, sub iudicium sapientis, & delectum cadunt: estque illa subiecta quasi materia sapientiæ. Itaque & manendi in vita, & migrandi ratio omnibus iis rebus, quas supra dixi, metienda. nam neque iis, qui virtute retinentur in vita: neque iis, qui sine virtute sunt, mors est oppetenda, vt sæpe officium est sapientis deficere à vita, cū sit beatissimus, si id opportunè facere possit, quod est conuenienter naturæ viuere: sic enim censent, opportunitatis esse beatè viuere. Itaque à sapientia præcipitur, se ipsam, si iusserit, sapiens vt relinquat. Quamobrem cū vitiorum ista vis non sit, vt causam afferat mortis voluntariæ: perspicuum est, etiam stultorum, qui iidē miseri sint, officium esse, manere in vita, si sint in maiore parte earum rerum, quas secundum naturam esse dicimus. Et quoniam excedens è vita, & manens, æquè miser est, nec diuturnitas magis ei vitam fugiendam facit: non sine causa dicitur iis, qui pluribus naturalibus frui possint, esse in vita manendum. Pertinere autem ad rem arbitrantur intelligi natura fieri, vt liberi à parentibus amētur: à quo initio profectam communē humani generis societate persequimur. Quod primum intelligi de-

bet figura, membrisque corporum: quæ ipsa declarant procreandi à natura habitam esse rationem. Neque verò hæc inter se congruere possent, vt natura & procreari vellet, & diligere procreatos non curaret. Atque etiam in bestiis, vis naturæ inspicere potest: quarum in fœtu & educatione laborem cum cernimus, naturæ ipsius vocem videmur audire. quare vt perspicuum est natura nos à dolore abhorrere: sic apparet, à natura ipsa impelli, vt eos, quos genuerimus, amemus. Ex hoc nascitur, vt etiam communis hominum inter homines naturalis sit commedatio, vt oporteat hominem ab homine ob id ipsum, quod homo sit, non alienum videri. Vt enim in mēbris alia sunt tanquam sibi nata, vt oculi, vt aures: alia etiam cæterorum membrorum vsum adiuuant, vt crura, vt manus: sic immanes quædam bestia sibi solum nata sunt. at illa, quæ in concha patula Pinna dicitur, isque, qui enat à cōcha, qui, quod eam custodiat, Pinnoteres vocatur, in eamque cum se recepit, includitur, vt videatur monuisse, vt caueret: itēque formicæ, apes, ciconiæ aliorum etiam causa quædam faciunt. Multò magis hæc coniunctio est hominis: itaque natura sumus apti ad cœtus, concilia, ciuitates. Mundum autem censent regi numine deorum, eumque esse quasi cōmunem urbem, & ciuitatem hominum, & deorum, & vnumquenque nostrum eius mundi esse partem. Ex quo illud natura consequitur, vt cōmunem vtilitatem nostræ anteponamus. Vt enim leges omnium salutem singulorum saluti anteponunt: sic vir bonus & sapiens, & legibus parens, & ciuilibus officii non ignarus, vtilitati omnium plus, quam vnus alicuius, aut suæ consulit. nec magis vituperandus est proditor patriæ, quam communis vtilitatis aut salutis desertor propter suam vtilitatem aut salutem. Ex quo fit, vt laudandus sit is, qui mortem oppetat pro Rep. qui doceat chariorem esse patriam nobis, quam nosmetipsos. Quoniãque illa vox inhumana & scelerata ducitur, eorum, qui negant se recusare, quominus ipsis mortuis terrarum omnium deflagratio consequatur: quod vulgari quodam versu Græco pronunciarum solet: certè verum est, etiam iis, qui aliquando futuri sint, esse propter ipsos consulendum. Ex hac animorum affectione testamenta, commendationesque morientium nata sunt: quodque nemo in solitudine vitam agere velit, ne cum infinita quidem voluptatum abundantia, facile intelligitur, nos ad coniunctionem, congregationemque hominum, & ad naturalem cōmunitatem esse natos. Impellimur autem natura, vt prodesse velimus quamplurimis, in primisque docendo, rationibusque prudentiæ tradendis. Itaque non facile est inuenire, qui, quod sciat ipse, non tradat alteri. ita non solum ad discendum properari sumus, verum etiã ad docendum. atque vt tauris natura datum est, vt pro vitulis cōtra leones summa vi, impetūque contendat: sic ii, qui valent opibus, atque id facere possunt, vt de Hercule & Libero accepimus, ad seruandū genus hominum natura incitantur. atque etiam Iouem cum optimum & maximum dicimus, cumque eundem salutarem, hospitalem, statorem: hoc intelligi volumus, salutem hominum in eius esse tutela. Minimè autem conuenit, cum ipsi inter nos abiecti neglectique simus, postulare vt diis immortalibus chari simus, & ab his diligamur. Quæadmodum igitur membrum vtimur prius, quam didicimus cuius ea vtilitatis causa habeamus: sic inter nos natura ad ciuilem cōmunitatem coniuncti & consociati sumus. Quod ni ita se haberet, nec iustitiæ vllus esset, nec bonitati locus. & quo modo hominum inter homines iuris esse vincula putant, sic homini nihil iuris esse cum bestiis. præclare enim Chrysippus cætera nata esse hominum causa, & deorum: eos autem cōmunitatis & societatis suæ, vt bestiis homines vt ad vtilitatem suam possint sine iniuria: quoniãque ea natura esset hominis, vt cum genere humano quasi ciuile ius intercederet: qui id conseruaret, eum iustum: qui vi ageret, iniustum fore. Sed quæadmodum theatrum, cum commune sit, rectè tamen dici potest eius esse eum locum, quem quisque occuparit: sic in vrbe, mundoue communi nō aduersatur ius, quo minus suum quidque cuiusque sit. Cum autem ad tuendos, conseruandosque homines hominem natum esse vi-

deamus, consentaneum est huic naturæ, vt sapiens velit gerere & administrare Remp. atque, vt è natura viuat, vxorē adiungere, & velle ex ea liberos procreare. Ne amorès quidem sanctos à sapiente alienos esse arbitrantur. Cynicorum autem rationem atque vitã alii cadere in sapientem dicunt, siquis eiusmodi fortè casus incidit, vt id faciendum sit: alii nullo modo. Vt verò conseruetur omnis homini erga hominem societas, coniunctio, charitas, & emolumenta & detrimenta, quæ *ὠφελήματα & βλάμματα* appellent, communia esse voluerunt. quorum altera profunt, nocent altera. nec solum ea communia, verum etiam paria esse dixerunt. Incōmoda autem & commoda (ita *διχρησθήματα & δυχρησθήματα* appello) communia esse voluerunt, paria noluerunt: illa enim, quæ profunt, aut quæ nocent, aut bona sunt, aut mala: quæ sint paria necesse est. Commoda autem, aut incommoda in eo genere sunt, quæ præposita & reiecta dicimus: ea possunt paria non esse, sed emolumenta cōmunia esse dicuntur. rectè autem facta & peccata non habentur communia. Amicitia autem adhibendam esse censent, quia fit ex eo genere, quæ profunt. Quamquã autem in amicitia alii dicant æquè charã esse sapienti rationem amici, ac suam, alii autem sibi cuique chariorem suam: tamen hi quoque posteriores fatentur alienum esse à iustitia, ad quam nati esse videamur, detrahere quid de aliquo quod sibi assumat. Minimè verò probatur huic disciplinæ, de qua loquor, aut amicitiam, aut iustitiam propter vtilitates ascisci aut probari. eadem enim voluptates poterunt eas labefactare atque peruertere. etenim nec iustitia, nec amicitia esse omnino poterunt, nisi ipsa per se expetantur. Ius autem quod ita dici, appellarique possit, id esse naturam, alienumque esse à sapiente non modò iniuriam cui facere, verum etiam nocere. nec verò rectum est cum amicis, aut bene meritis confociare aut coniungere iniuriam: grauissimèque, & verissimè defenditur, nunquam æquitatem ab vtilitate posse seiungi: & quicquid æquum, iustumque esset, id etiam honestum: vicissimque, quicquid esset honestum, id iustum etiam atque æquum fore. Ad easque virtutes, de quibus disputatum est, dialecticam etiam adiungunt, & physicam: easque ambas virtutum nomine appellant: alteram, quod habeat rationem, ne cui falso assentiamur, neue vnquam captiosa probabilitate fallamur, eaque, quæ de bonis & malis diceremus, vt tenere, tuerique possimus. nam sine hac arte quemuis arbitramur à vero abduci, fallique posse. Rectè igitur, si omnibus in rebus temeritas, ignorantiaque vitiosa est, ab his ea, quæ tollit hæc, virtus nominata est. Physicæ quoque non sine causa tributus idem est honos: propterea quod qui conueniēter naturæ victurus sit, ei & proficiscendum est ab omni mundo, & ab eius procuratione. Nec verò potest quisquam de bonis & malis verè iudicare, nisi omni cognita ratione naturæ & vitæ, etiam deorum, & vtrum conueniat necne natura hominis cum vniuersa: quæque sunt vetera præcepta sapientium, qui iubent tempori parere, & sequi deum, & se noscere, & nihil nimis. hæc sine physicis quam vim habeant (& habent maximam) videre nemo potest. Atque etiam ad iustitiam colendam, ad tuendas amicitias, & reliquas charitates quid natura valeat, hæc vna cognitio potest tradere. Nec verò pietas aduersus deos, nec quanta his gratia debeat, sine explicatione naturæ intelligi potest. Sed iam sentio me esse longius prouectum, quam proposita ratio postulare. verum admirabilis compositio disciplinæ, incredibilisque rerū traxit ordo, quæ per deos immortales, nonne miraris? Quid enim aut in natura, qua nihil est aptius, nihil descriptius: aut in operibus manu factis tam compositum, tamque compactum & coagmentatum inueniri potest? quid posterius priori non conuenit? quid sequitur, quod non respondeat superiori? quid non sic aliud ex alio necitur, vt non, si vllam literam moueris, labent omnia? nec tamen quicquam est, quod moueri possit. Quam grauis verò, quam magna, quam constas conficitur persona sapientis? qui, cum ratio docuerit quod honestū esset, id esse solum bonum, semper sit necesse est beatus, verèque omnia ista possideat, quæ irrideri ab imperitis solent. rectius enim appellabi-

tur rex, quàm Tarquinius, qui nec se, nec suos regere potuit: rectius magister populi (is enim est Dictator) quàm Sylla, qui trium pestiferorum vitiorum luxuriæ, auaritiæ, crudelitatis magister fuit: rectius diues, quàm Crassus, qui nisi eguisset, nunquam Euphraten, nulla belli causa, transire voluisset: rectè eius omnia dicentur, qui scit uti solus omnibus: rectè etiam pulcher appellabitur: animi enim lineamenta sunt pulchriora, quàm corporis: rectè solus liber, nec dominationi cuiusquam parens, neque obediens cupiditati: rectè inuictus, cuius etiam si corpus confringatur, animo tamen vincula iniici nulla possint, neque expectet vllum tempus ætatis, ut tum denique iudicetur, beatúsne fuerit, cum extremum vitæ diem morte confecerit: quòd ille vnus è septè sapientibus non sapienter Crœsum monuit. nam si beatus vnquam fuisset, beatam vitam vsque ad illum à Cyro extructum rogum protulisset. Quod si ita est, ut neque quisquam nisi bonus vir, & omnes boni beati sint: quid philosophia magis colendum, aut quid est virtute diuinius?

M. TVLLII CICERONIS DE FINIBVS BONORVM ET
MALORVM AD BRVTVM LIBER IIII.

VAE cum dixisset, finem ille. ego autem, Næ tu, inquam, Cato ista exposuisti tam multa memoriter, tã obscura dilucidè. itaque aut omitamus contra omnino velle aliquid, aut spatium sumamus ad cogitandum. tum enim diligenter, etsi minus verè: nam nondum id quidem audeo dicere: sed tamen accuratè non modò fundatam, verùm etiam extructam disciplinã non est facile perdiscere. Tum ille, Ain' tandem, inquit, cum ego te hac noua lege videam eodem die accusatori respondere, & tribus horis perorare, in hac me causa tempus dilaturum putas? quæ tamè à te agitur non melior, quàm illæ sunt, quas interdum obtines. Quare istã quoque aggredere, tractatam præsertim & ab aliis, & à te ipso sæpe, ut tibi deesse non possit oratio. Tum ego, Non mehercule soleo temere contra Stoicos: non quo illis admodum assentiar, sed pudore impediatur: ita multa dicunt, quæ vix intelligam. Obscura, inquit, quædam esse confiteor: nec tamen ab illis ita dicuntur de industria: sed in rebus ipsis obscuritas. Cur igitur easdem res, inquam, Peripateticis dicentibus, verbum nullum est, quod non intelligatur? Easdemne res, inquit: an parum differui, non verbis Stoicos à Peripateticis, sed vniuersa re, & tota sententia dissentire? Atqui, inquã, Cato, si istud obtinueris, traducas me ad te totum licebit. Putabam equidem satis, inquit, me dixisse. quare ad ea primùm, si videtur, sin aliud quid voles, postea. Immo isto quidè, inquam, loco, nisi iniquum postulo, responde arbitrato meo. Ut placet, inquit, etsi illud erat aptius, æquum cuique concedere. Existimo, inquã, Cato, veteres illos Platonis auditores, Speusippum, Aristotelem, Xenocratè: deinde eorum Polemonem, Theophrastum, satis & copiosè, & elegãter habuisse constitutam disciplinã, ut non esset causa Zenoni, cum Polemonem audisset, cur & ab eo ipso, & à superioribus dissideret, quorum fuit hæc institutio. in qua animaduertas velim quid putes mutandum: nec expectes, dum ad omnia dicam, quæ à te dicta sunt: vniuersa enim illorum ratione cum tota vestra configendum puto. qui cum viderent nos ita esse natos, ut & communiter ad eas virtutes apti essemus, quæ notæ, illustræque sunt: iustitiam dico, temperantiam, cæterasque generis eiusdem: quæ omnes similes artium reliquarum, materia tantum ad meliorem partem, & tractatione differunt: easque ipsas virtutes viderent nos magnificentius appetere, & ardentius, habere etiam insitam quandã, vel potius innatam cupiditatem scientiæ, natosque esse ad congregationem hominum, & ad societate, cõmunitatẽque generis humani, eaque in maximis ingeniis maximè elucere: totam philosophiam tres in partes diuiserunt. quam partitionem à Zenone re-

tentam esse videmus. quarum cum vna sit, qua mores conformari putantur, differo eam partem, quæ quasi stirps est huius quæstionis. qui sit enim finis bonorum, mox: hoc loco tantum dico, à veteribus Peripateticis, Academicisque, qui re consentientes vocabulis differebant, eum locum, quem ciuilem rectè appellaturi videmur, Græcè πολιτικός, grauitè & copiosè esse tractatum. Quàm multa illi de Repub. scripserunt: quàm multa de legibus: quàm multa non solum præcepta in artibus, sed etiam exempla in orationibus bene dicendi reliquerunt? Primùm enim ipsa illa, quæ subtiliter differenda erant, politè, aptèque dixerunt, cum definiendo, tum partientes, ut vestri etiam: sed vos squallidius: illorum vides quàm niteat oratio. deinde ea, quæ requirebant orationem ornatam & graue, quàm magnificè sunt dicta ab illis: quàm splendidè: de iustitia, de fortitudine, de amicitia, de ætate degenda, de philosophia, de capeffenda Repub. de tẽperantia, de fortitudine hominum, * de spinis vellentium, ut Stoici, nec ossa nudantium, sed eorum, qui grandia ornatè vellent, enucleatè minor dicere. Itaque quæ sunt eorum consolationes: quæ cohortationes: quæ etiam monita & consilia scripta ad summos viros: erat enim apud eos, ut est rerum ipsarum natura, sic dicendi exercitatio duplex. nam quicquid quæritur, id habet aut generis ipsius sine personis, temporibusque, aut iis adiunctis, facti, aut iuris, aut nominis controuersiam. ergo in utroque exercebantur: eaque disciplina effecit tantam illorum utroque in genere dicendi copiam. Totum genus hoc & Zeno, & ab eo qui sunt, aut non potuerunt, aut noluerunt, certè reliquerunt. Quanquam scripsit artem Rhetoricam Cleanthes, Chrysippus etiã: sed sic, ut, si quis obmutescere concupierit, nihil aliud legere debeat. Itaque vides, quo modo loquantur: noua verba fingunt, deserunt vsitata: at quanta conantur? mundum hunc omnem oppidum esse nostrum. Incendit igitur eos, qui audiunt. Vides, quantam rem agas: ut Circeis qui habitat, totum hunc mundum suum municipium esse existimet. Quid ille incendat? restinguet citius, si ardentem acceperit. Ista ipsa, quæ tu breuiter, regem, dictatorem, diuitè solum esse sapientem, à te quidem aptè ac rotundè: quippe: habes enim à rhetoribus. illorum verò ista ipsa quàm exilia de virtutis vi, quam tantam volunt esse, ut beatum per se efficere possit. Pungunt quasi aculeis, interrogatiunculis angustis: quibus, etiam qui assentiuntur, nihil commutantur animo, & iidem abeunt, qui venerant. res enim fortasse veræ, certè graues, non ita tractantur, ut debent, sed aliquanto minutius. Sequitur differendi ratio, cognitioque naturæ. nam de summo bono mox, ut dixi, videbimus, & ad id explicandum disputationẽ omnem conferemus. In iis igitur partibus duabus nihil erat quod Zeno commutare gestiret. res enim præclarè se habent, & quidem in utraque parte. quid enim ab antiquis ex eo genere, quod ad differendum valet, prætermisum est: qui & definerunt plurima, & definiendi artes reliquerunt: quòdque est definitioni adiunctum, ut res in partes diuidatur, id & fit ab illis, & quemadmodum fieri oporteat, traditur. item de contrariis: à quibus ad genera, formasque generum deueniunt. Iam argumenti ratione conclusi caput esse faciunt ea, quæ perspicua dicunt: deinde ordinem sequuntur: tum quid verum sit in singulis, extrema conclusio est. Quanta autem ab illis varietas argumentorum ratione concludentium: eorumque cum captiosis interrogationibus dissimilitudo? Quid, quòd pluribus locis quasi denūciat, ut neque sensuum fidè sine ratione, nec rationes sine sensibus exquiramus, atque ut eorũ alterum ab altero separemus? Quid: ea, quæ dialectici nunc tradunt & docent, nonne ab illis instituta sunt & inueta: de quibus etsi à Chrysippo maximè est elaboratum, tamè à Zenone minus multò, quàm ab antiquis. ab hoc autè quædam non melius, quàm veteres: quædam omnino relicta. Cumque duæ sint artes, quibus perfectè ratio & oratio cõpleatur, vna inueniendi, altera differendi: hæc posteriorem & Stoici & Peripatetici, priorè autem illi egregiè tradiderunt, hi omnino ne attigerunt quidè. nam è quibus locis quasi thesauris argumeta depromeretur, vestri ne suspicari quidè sunt:

superiores autem artificio & via tradiderunt. Quæ quidem res efficit, ne necesse sit, iisdem de rebus semper quasi dictata decantare, neque à commētariolis suis discedere, nam qui sciet ubi quidque positum sit, quaque eò veniat, is, etiam si quid obrutum erit, poterit eruere, semperque esse in disputatio suis. Quod etsi ingeniis magnis præditi quidam dicendi copiam sine ratione consequuntur: ars tamen est dux certior, quàm natura. aliud est enim poetarum more verba fundere, aliud ea, quæ dicas, ratione & arte distinguere. Similia dici possunt de explicatione naturæ: qua hi vtuntur, & vestri: neque verò ob duas modo causas, quòd Epicuro videtur, vt pellatur mortis & religionis metus: sed etiam modestiam quandam cognitio rerum cælestium affert iis, qui videant, quanta sit etiam apud deos moderatio, quātus ordo, & magnitudinem animi, deorum opera & facta cernentibus: iustitiam etiam, cùm cognitum habeas quod sit summi rectoris & domini numen, quod consilium, quæ voluntas. cuius ad naturam apta ratio, vera illa, & summa lex à philosophis dicitur. Inest in eadem explicatione naturæ infatiabilis quædam è cognoscendis rebus voluptas: in qua vna, 10 confectis rebus necessariis, vacui negotiis, honestè ac liberaliter possumus viuere. Ergo in hac ratione tota de maximis rebus Stoici illos secuti sunt, vt & deos esse, & quatuor ex rebus omnia constare dicerent. Cùm autem quæreretur res admodum difficilis, num quinta quædam natura videretur esse, ex qua ratio & intelligentia oriretur, in quo etiam de animis, cuius generis essent, quæreretur: Zeno id dixit esse ignè: nonnulla deinde aliter, sed ea pauca. De maxima autem re, eodem modo, diuina mète atque natura mundum vniuersum, atque eius maximas partes administrari: materiam verò rerum, & copiam apud eos exilem, apud illos vberissimam reperiemus. Quàm multa ab his conquisita & collecta sunt de omnium animantium genere, ortu, membris, ætatibus: quàm multa de rebus iis, quæ gignuntur è terra: quàm multa, quàmque 11 de rebus variis & causæ cur quidque fiat, & demonstrationes quemadmodum quæque fiant: qua ex omni copia, plurima & certissima argumenta sumuntur ad cuiusque rei naturam explicandam. Ergo adhuc, quantum equidem intelligo, causa non videtur fuisse mutandi nominis: non enim, si omnia non sequebatur, iccirco non erat ortus illinc. Equidem etiam Epicurum in physicis quidem Democritum puto: pauca mutat, vel plura fanè. at cùm è plurimis eadem dicit, tum certè de maximis, quod item cùm vestri faciant, non satis magnam tribuunt inuentoribus gratiam. Sed hæc hæc hactenus. Nunc videamus quæso, de summo bono, quod continet philosophiam, ecquid tandem attulerit, quamobrem ab inuentoribus, tanquam à parentibus, dissentiret. Hoc igitur loco, tanquam à te Cato diligenter est explicatus finis hic bonorum, qui continet philosophiam, & quia Stoicis, & quemadmodum diceretur: tam en ego 12 quoque exponam, vt perspiciamus, si potuerimus, quidnam à Zenone noui sit allatum. Cùm enim superiores, è quibus planissime Polemo, secundum naturam viuere summum bonum esse dixissent, his verbis significari Stoici tria dicunt: vnum eiusmodi, viuere adhibentem scientiam earum rerum, quæ natura euenirèt. Hunc ipsum Zenonis aiunt finem esse, declarantem illud quod à te dictum est, conueniēter naturæ viuere. alterum significare idem, vt diceretur, officia omnia media, aut pleraque seruantem viuere. Hoc sic expositum dissimile est superiori: illud enim rectum, quod κατὰ φύσιν dicebas, contingit sapienti soli: hoc autem inchoati cuiusdā officii est, non perfecti, quod cadere in nonnullos insipientes potest. Tertium autem, omnibus, aut maximis rebus, iis, quæ secundum naturam sint, fruētem viuere. hoc non est possum 13 tum in nostra actione: cōpletur enim & ex eo genere vitæ, quod virtute fruitur: & ex iis rebus, quæ secundum naturam sunt, neque sunt in nostra potestate. Sed hoc summum bonum, quod certa significatione intelligitur, eaque vita, quæ ex summo bono degitur, quia cōiuncta ei virtus est, in sapientē solum cadit: isque finis bonorum, vt ab ipsis Stoicis scriptum videmus, à Xenocrate atque ab Aristotele cōstitutus est. Iraque

ab his constitutio illa prima natura, à qua tu quoque ordiebare, his propè verbis exponitur: Omnis natura vult esse conseruatrix sui, vt & salua sit, & in genere conseruetur suo. Ad hanc rem aiunt artes quoque exquisitas, quæ naturā adiuuant: in quibus ea numeretur in primis, quæ est viuendi ars, vt tueatur quod à natura datum sit: quod 14 desit, acquirat. iidemque diuiserunt naturā hominis in animum & corpus. Cùmque eorum vnumquodque per se expetendum esse dixissent, virtutes quoque vtriusque eorum per se expetendas esse dicebant. cùm animum quadam infinita laude anteponebant corpori, virtutes quoque animi bonis corporis anteponebant. Sed cùm sapientiam totius hominis custodem & procuratricem esse vellent, quæ esset naturæ comes & adiutrix: hoc sapientiæ munus esse dicebant, vt cum tueretur qui constaret ex animo & corpore, in vtroque iuuaret eum, atque contineret. atque ita re primò simpliciter collocata, reliqua subtilius persequentes, corporis bona facilem quandam rationem habere censebant. de animi bonis accuratius exquirebāt: in primisque reperiebant, in his inesse iustitiæ femina: primique ex omnibus philosophis à natura tributum esse docuerūt, vt ii, qui procreati essent, à procreatoribus amarētur: & id, quod temporū ordine antiquius est, vt coniugia virorū & vxorum natura coniuncta esse dicerent, qua ex stirpe orirentur amicitia cognationū: atque ab his initiis profecti, omnium virtutum & originē & progressionem persecuti sunt. Ex quo magnitudo quoque animi existeret, qua facile posset repugnari, obstititque fortunæ, quòd maximæ res essent in potestate sapiētis. varietates autem iniuriarūque fortunæ facile veterū philosophorum præceptis instituta vita superabat. Principiis autē à natura datis, amplitudines quædam bonorū excitabantur, partim profectæ à contemplatione rerum occultiorum, quòd erat insitus menti cognitionis amor: ex quo etiam rationis, explicandi, differendique cupiditas consequebatur: quòdque hoc solum animal natum est pudoris ac verecundiæ particeps, appetensque coniunctionū hominum ac societatum, animaduertensque in omnibus rebus, quas ageret, aut diceret, ne quid ab eo fieret, nisi 16 honestè & decorè. His initiis, vt antè dixi, tanquā feminibus, à natura datis, temperantia, modestia, iustitia, & omnis honestas perfectè absoluta est. Habes, inquā, Cato formam eorum, de quibus loquor, philosophorum. qua exposita, scire cupio quæ causa sit, cur Zeno ab hac antiqua institutione descuerit, quidnam horum ab eo non sit probatum, quod ne omnē naturam conseruatricem sui dixerit, an quòd omne animal ipsum sibi commēdatum, vt se & saluū in suo genere, incolumèque vellet: an, cùm omnium artium finis is esset, quid natura maximè quæreret, idem statui debere de totius arte vitæ: an quòd, cùm animo cōstaremus, & corpore, & hæc ipsa, & eorū virtutes per se esse sumendas: an verò displicuit ea, quæ tributa est animi virtutibus tanta præstantia: an quæ de prudētia, de cognitione rerū, de coniunctione generis humani, quæque ab eisdem de temperantia, de modestia, de magnitudine animi, de omni honestate dicuntur: Fatebuntur Stoici hæc omnia dicta esse præclare, neque enim eā causam Zenoni desciscendi fuisse. alia quædam dicent, credo, magna antiquorum esse peccata, quæ ille veri inuestigandi cupidus, nullo modo ferre potuerit: quid enim peruersius, quid intolerabilius, quid stultius, quàm bonam valetudinem, quàm dolorum omnium vacuitatem, quàm integritatem oculorum, reliquorumque sensuum ponere in bonis potius, quàm dicere, nihil omnino inter eas res, iisque cōtrarias interesse: ea enim omnia, quæ illi bona dicerent, præposita esse, non bona: itémque illa, quæ in corpore excellenter, stultè antiquos dixisse per se esse expetenda, & sumenda potius, quàm expetenda. eademque de omni vita, quæ in vna virtute consisteret, illam vitam, quæ etiam cæteris rebus, quæ essent secundum naturam, abundaret, magis expetendam 18 non esse, sed magis sumēdam: cùmque ipsa virtus efficiat ita beatam vitam, vt beatior esse non possit: tamen quædam deesse sapientibus tum, cùm sunt beatissimi: itaque eos id agere, vt à se dolores, morbos, debilitatem repellāt. O magnam vim inge-

nii, causamque iustam, cur noua existeret disciplina. Perge porrò: sequentur enim, quæ tu scientissimè complexus es, omnem insipientiam & iniustitiam, alia vitia similia esse, omniaque peccata esse paria, eosque qui natura, doctrinæque longè ad virtutem processissent, nisi eam plenè consecuti essent, summè esse miseros, neque inter eorum vitam, & improbissimorum quicquam omnino interesse: vt Plato, tantus ille vir, si sapiens non fuerit, nihilo melius, quàm quiuis improbissimus, nec beatius vixerit. Hæc videlicet est correctio philosophiæ veteris, & emendatio, quæ omnino aditum habere nullum potest in urbem, in forum, in curiam. quis enim ferre posset ita loquentem eum, qui se auctorem vitæ grauitè & sapienter agenda profiteretur, nomina rerum commutantem: cùmque idem sentiret, quod omnes, quibus rebus eandem vim tribueret, alia nomina imponentem, verba modò mutantem, de opinionibus nihil detrahentem? Patronusne causæ in epilogo pro reo dicens, negaret esse malum exilium, publicationem bonorum? hæc reiicienda esse, non fugienda? nec misericordem iudicem esse oportere? in concione autem si loqueretur, si Annibal ad portas venisset, murumque iaculo traiecisset, negaret esse in malis capi, venire, interfici, patriam amittere? an, Senatus cùm triumphum Africano decerneret, quid de eius virtute aut felicitate posset dicere, si neque virtus in vlllo, nisi in sapiente, nec felicitas verè dici potest? Quæ est igitur ista philosophia quæ communi more in foro loquitur: in libello, suo? præsertim, cùm quod illi verbis suis significant, in eo nihil mouetur, de ipsis rebus nihil mutetur, eadem res maneant, alio modo. quid enim interest, diuitias, opes, valetudinem, bona dicas, an præposita, cùm ille, qui ista bona dicit, nihilo plus his tribuat, quàm tu, qui eadem illa præposita nominas? Itaque homo in primis ingenuus & grauis, dignus illa familiaritate Scipionis, & Lælii Panætius, cùm ad Q. Tuberonem de dolore patiendò scriberet, quod esse caput debebat, si probari posset, nunquam posuit, non esse malum dolorem: sed quid esset, & quale, quantumque in eo inesset alieni, deinde quæ ratio esset perferendi. cuius quidem, quoniã Stoicus fuit, sententia condēnata mihi videtur esse immanitas ista verborum. Sed vt propius ad ea Cato accedam, quæ à te dicta sunt, pressius agamus, eaque, quæ modò dixisti, cum iis cōferamus, quæ tuis antepono. Quæ sunt igitur communia vobis cum antiquis, his sic vtamur, quasi concessis: quæ in cōtrouersiam veniunt, de iis, si placet, differamus. Mihi verò, inquit, placet agi subtilius, & vt ipse dixisti, pressius. quæ enim adhuc protulisti, popularia sunt: ego autem à te elegantiora desidero. A mēne tu, inquam? sed tamen enitar, & si minus mihi multa occurrent, non fugiam ista popularia. Sed primum positum sit, nosmetipsos commēdatos esse nobis, primamque ex natura hæc habere appetitionem, vt conseruemus nosmetipsos. hoc conuenit. sequitur illud, vt animaduertamus qui simus ipsi, vt nos, quales oportet esse, seruemus. sumus igitur homines: ex animo constamus & corpore: quæ sunt cuiusdam modi: nosque oportet, vt prima appetitio naturalis postulat, hæc diligere, constituerique ex his finem illum summi boni atque vltimi. quē, si prima vera sint, ita constitui necesse est, earum rerum, quæ sunt secundum naturam, quamplurima & quammaxima adipisci. Hunc igitur finem illi tenuerunt: quodque ego pluribus verbis, illi breuius, secundum naturam viuere. hoc his bonorum videtur extremum. Age nunc isti doceant, vel tu potius (quis enim ista melius?) quonam modo ab iisdem principiis profecti, efficiatis vt honestè viuere, (id est enim vel ex virtute, vel naturæ congruèter viuere) summum bonum sit, & quonam modo, aut quo loco corpus subito deserueritis, omniaque ea, quæ cùm secundum naturam sint, absint à nostra potestate, ipsum denique officium. Quæro igitur, quo modo hæc tantæ commendationes à natura profectæ, subito à sapientia relicte sint. Quod si non hominis summum bonum quæreremus, sed cuiusdam animantis, is autem esset nihil nisi animus (licet enim fingere aliquid eiusmodi, quo verum facilius reperiamus) tamen illi animo non esset hic vester finis: desidera-

ret enim valetudinem, vacuitatem doloris: appeteret etiam cōseruationē sui, earumque rerum custodiam: finemque sibi constitueret, secundum naturam viuere: quod est, vt dixi, habere ea, quæ secundum naturam sunt, vel omnia, vel plurima, & maxima: cuiuscunque enim modi animal constitueris, necesse est, etiã si id sine corpore sit, vt fingimus, tamen esse in animo quædam similia eorum, quæ sint in corpore: vt nullomodo, nisi vt exposui, constitui possit finis bonorum. Chrysippus autem exponens differentias animantium, ait alias earum corpore excellere, alias autem animo, nonnullas valere vtraque re. deinde disputat, quod cuiusque generis animantis statui deceat extremum. Cum autem hominem eo in genere posuisset, vt ei tribueret animi excellentiam, summum bonum id constituit, non excellere animo, sed vti nihil esse præter animum videretur. Vno autem modo in virtute sola summum bonum rectè poneretur, si quod esset animal, quod totum ex mēte constaret: id ipsum tamen sic, vt ea mēs nihil haberet in se, quod esset secundum naturam: vt valetudo est. Sed id ne cogitari quidem potest quale sit: vt non repugnet ipsum sibi. Sin dicit obscurari quædam, nec apparere: quia valde parua sint: nos quoque concedimus, quod dicit Epicurus de voluptate, quæ minimæ sint voluptates, eas obscurari sæpe, & obrui. sed non sunt in eo genere tantæ commoditates corporis, tamque productæ temporibus, tamque multæ. Itaque, in quibus propter earum exiguitatem obscuratio consequitur, sæpe accidit, vt nihil interesse nostra fateamur, sint illa, necne sint: vt in sole, quod à te dicebatur, lucernam adhibere nihil interest, aut teruntium addere Cræsi pecuniæ. Quibus autē in rebus obscuratio tanta non fit, fieri tamen potest, vt id ipsum, quod interest, non sit magnum. vt ei, qui iucundè vixerit annos decem, si æquè vita iucunda menstrua addatur, quia momentum aliquod habeat ad iucundam accessionem, bonum sit: sin autem id non concedatur, non continuò vita beata tollitur. Bona autem corporis huic sunt, quod posterius posui, similia: habent enim accessionem dignam, in qua laboretur: vt mihi in hoc Stoici iocari videantur interdum, cùm ita dicant, si ad illam vitam, quæ cum virtute degatur, ampulla aut strigilis accedat, sumpturum sapiētem eam vitam potius, quò hæc adiecta sint, nec beatiorē tamē ob eam causam fore. Hoc simile tandem est non risu potius, quàm oratione eiiciendum? Ampulla enim sit, necne sit, quis non iure optimo irrideatur, si labore? At verò grauitate membrorum, & cruciatu dolorum si quis quem leuet, magnam ineat gratiam. Nec si ille sapiens ad tortoris eculeum à tyrano ire cogatur, similem habeat vultum, ac si ampullam perdidisset: sed vt magnum & difficile certamen iniens, cùm sibi cum capitali aduersario dolore depugnandum videret, excitaret omnes rationes fortitudinis ac patientiæ: quarum præsidio iniret illud difficile, vt dixi, magnamque prælium. Deinde nō quærimus quid obscuratur, aut intereat, quia sit admodum paruum: sed quid tale sit, vt expleat summum. Vna voluptas è multis obscuratur in illa vita voluptuaria, sed tamen ea, quauis parua sit, pars est eius vitæ, quæ posita est in voluptate. Nummus in Cræsi diuitiis obscuratur: pars est tamen diuitiarum. Quare obscurentur etiam hæc, quæ secundum naturam esse dicimus, in vita beata: sint modò partes beatæ vitæ. Atqui si, vt cōuenire debet inter nos, est quædam appetitio naturalis, ea, quæ secundum naturam sunt, appetēs: eorum omnium est aliqua summa faciendā. quo constituto, tum licebit ociose ista quærere, de magnitudine rerum, de excellentia, quanta in quoque sit ad beatè viuendum, de istis ipsis obscurationibus, quæ propter exiguitatem vix, aut ne vix quidem apparent. Quid, de quo multa dissensio est? nemo enim est, qui aliter dixerit, quin omnium naturarum simile esset id, ad quod omnia referuntur, quod est vltimum rerum appetendarum: omnis enim est natura diligens sui. quæ est enim, quæ se vnquam deserat, aut partem aliquam sui, aut eius partis habitum, aut vim, aut vllius earum rerum, quæ secundum naturam sint, aut motum, aut statum? Quæ autem natura suæ primæ institutionis oblita est? Nulla profectò, quin suam vim retineat à primo ad extremum. Quo

modo igitur euenit, vt hominis natura sola esset, quæ hominē relinqueret, quæ obliuisceretur corporis, quæ summum bonum non in toto homine, sed in parte hominis poneret: quo modo autē, quod ipsi etiam fatentur, constatque inter omnes, conseruabitur, vt simile sit omnium naturale illud vltimū, de quo quæritur: tum enim esset simile, si in cæteris quoque naturis id cuique esset vltimū, quod in quaque excelleret: tale enim visum esset vltimum Stoicorū. Quid dubitas igitur mutare principia naturæ? Quid enim dicis, omne animal, simulatque sit ortum, applicatū esse ad se diligendū: esseque in se conseruando occupatum: quin potius ita dicis, omne animal applicatū esse ad id, quod in eo sit optimum, & in eius vnus occupatum esse custodia, reliquasque naturas nihil aliud agere, nisi vt id conseruent, quod in quaque optimum sit: quo modo autē optimum, si bonum præterea nullū est? si autem reliqua appetēda sunt, cur, quod est vltimū rerum appetēdarum, id non aut ex omniū earum, aut ex plurimarum & maximarū appetitione cōcluditur: vt Phidias potest à principio instituire signum, idque perficere, potest ab alio inchoatū accipere & absoluere. Huic est sapientia similis: non enim ipsa genuit hominē, sed accepit à natura inchoatū. hanc igitur intuēs, debet institutum illud quasi signū absoluere. Qualem igitur natura hominem inchoauit: ecquod est munus, quod opus sapientiæ? Quid est, quod ab ea absolui & perfici debeat: si nihil in eo quidem perficiendū est, præter motum ingenii quendā, id est rationē: necesse est huic vltimū esse ex virtute vitam fingere: rationis enim perfectio est virtus. Si nihil, nisi corpus: summa erunt illa, valetudo, vacuitas doloris, pulchritudo, & cætera. Nunc de hominis summo bono quæritur. Quid ergo dubitamus in tota eius natura quære quid sit effectum? Cū enim constat inter omnes, omne officium, munusque sapientiæ in hominis cultu esse occupatum: alii (ne me existimes contra Stoicos solum dicere) eas sententias asserunt, vt summum bonum in eo genere ponant, quod sit extra nostram potestatem, tanquam de animali aliquo loquantur: alii contra, quasi nullum corpus sit hominis, ita præter animum nihil curant: cū præsertim ipse quoque animus non inane nescio quid sit (neque enim id possum intelligere) sed in quodam genere corporis, vt ne is quidem virtute vna contentus sit, sed appetat vacuitatem doloris. Quamobrem vtrique idem faciunt, vt si læuam partem negligenter, dexteram tuerentur: aut ipsius animi, vt fecit Herillus, cognitionem amplexarentur, actionem relinquerēt. eorum enim omnium, multa prætermittentium, dum eligant aliquid, quod sequantur, quasi curta sententia: at verò illa perfecta atque plena eorum qui, cū de hominis summo bono quærent, nullam in eo neque animi, neque corporis partem vacuam tutela reliquerūt. Vos autem Cato, quia virtus, vt omnes fatemur, altissimum locum in homine, & maximè excellentem tenet, & quod eos, qui sapientes sunt, absolutos & perfectos putamus: aciem animorum nostrorum virtutis splendore perstringitis: in omni enim animante est summum aliquid, atque optimum, vt in equis, in canibus: quibus tamen & dolore vacare opus est, & valere. Sic igitur in homine perfectio ista, in eo potissimum, quod est optimum, id est in virtute laudatur. Itaque mihi non satis videmini considerare, quid intersit naturæ quæque progressio. Non enim hoc, quod facit in frugibus, vt cū ad spicam perduxerit ab herba, relinquat, & pro nihilo habeat herbam, idem facit in homine, cū eum ad rationis habitum perduxerit. semper enim ita affumit aliquid, vt ea, quæ prima dederit, ne deserat. Itaque sensibus rationē adiunxit: & ratione effecta sensus non reliquit: vt si cultura vitium, cuius hoc munus est, vt efficiat, vt vitis cum partibus suis omnibus quam optimè se habeat. sed sic intelligamus: licet enim, vt vos quoque soletis, fingere aliquid docendi causa: si igitur illa cultura vitium in vite insit, ipsa cætera credo velit, quæ ad colendam vitem attinebunt, sicut antea: se autem omnibus vitis partibus præferat, statuaturque nihil esse melius in vite, quàm se. similiter sensus, cū accessit ad naturam, tuetur illam quidem, sed etiam

tuetur se. cū autem assumpta ratio est, tanto in dominatu locatur, vt omnia illa prima naturæ, huius tutelæ subiiciantur. Itaque non discedit ab eorum curatione, quibus præposita vitam omnem debet gubernare: vt mirari satis eorum inconstantiam non possimus. naturalem enim appetitionem, quam vocant *opulū*, itēque officium, ipsam etiam virtutem, tuētē esse volunt earum rerum, quæ secundum naturam sunt. cū autem ad summum bonum volunt peruenire, transfiliunt omnia, & duo nobis opera pro vno relinquunt: vt alia sumamus, alia appetamus potius, quàm vno fine omnia concludant. At enim dicitis virtutem non posse constitui, si ea, quæ extra virtutem sunt, ad beatè viuendum pertineant. quod totum contra est: introduci enim virtus nullo modo potest, nisi omnia, quæ leget, quæque reiiciet, vnā referatur ad summam. nam si omnino nos negligimus, in Aristonea vitia & peccata incidemus, obliuiscemurque quæ virtuti ipsi principia dederimus. si ea non negligimus, neque tamen ad finem summi boni referimus, non multum ab Herilli leuitate aberrabimus. duarum enim vitarum nobis erunt instituta capiēda: facit enim ille duo seiuncta vltima bonorum: quæ, vt essent vera, coniungi debuerūt: nunc ita separatur, vt disiuncta sint: quo nihil potest esse peruersius. itaque contra est, ac dicitis. nam constitui virtus nullo modo potest, nisi ea, quæ sunt prima naturæ, vt ad summam pertinentia tenebit. quæ sita enim virtus est, non quæ relinqueret naturam, sed quæ tueretur. At illa, vt vobis placet, partem quandam tuetur, reliquā deserit. Atque ipsa institutio hominis si loqueretur, hæc diceret: primos suos quasi cœptus appetendi fuisse, vt se conseruaret in ea natura, in qua ortus esset. Nondum autem explanatum satis erat, quod maximè natura vellet: explanatur igitur. Quid ergo aliud intelligitur, nisi vt æquè pars naturæ negligatur: in qua si nihil est præter rationem, sit in vna virtute finis bonorum: si est etiam corpus, ista explanatio naturæ nempe hoc effecerit, vt ea, quæ ante explicationē tenebamus, relinquamus. Ergo id est conuenienter naturæ viuere, à natura discedere, vt quidam philosophi, cū à sensibus profecti maiora quædā ac diuiniora vidissent, sensus reliquerunt: sic isti, cū ex appetitione rerum virtutis pulchritudinem aspexissent, omnia, propter quæ virtutem ipsam viderant, abiecerunt, oblitivati naturā omnem appetendarum rerum ita latè patere, vt à principiis permaneret ad fines: neque intelligunt se rerum illarum pulchrarum atque admirabilium fundamenta subducere. Itaque mihi videntur omnes quidem illi errasse, qui finem bonorum esse dixerunt, honestè viuere: sed alius alio magis: Pyrrho scilicet maximè, qui, virtute cōstituta, nihil omnino, quod appetendum sit, relinquat: deinde Aristo, qui nihil relinquere non est ausus: introduxit autem quibus commotus sapiens appeteret aliquid, quod cuique in mentem incideret, & quodcunque tanquam occurreret. is hoc melior, quàm Pyrrho, quod vel aliquod genus appetendi dedit: deterior, quàm cæteri, quod penitus à natura recessit. Stoici autem, quod finem bonorum in vna virtute ponunt, similes sunt illorum. quod autem principium officii quærent, melius quàm Pyrrho: quod ea non occurrentia fingunt, vincūt Aristonem: quod autem ea, quæ ad naturam accommodata, & per se assumenda esse dicunt, non adiungunt ad finem bonorum, desciscunt à natura, & quodam modo sunt non dissimiles Aristonis: ille enim occurrentia nescio quæ comminiscatur: hi autem ponunt illi quidem prima naturæ, sed ea seiungunt à finibus, & à summa bonorum. quæ cū præponunt, vt sit aliqua rerum selectio, naturam videntur sequi. cū autem negant ea quicquam ad beatam vitam pertinere, rursus naturam relinquunt. Atque adhuc ea dixi, cur causa Zenoni non fuisset, quamobrem à superiorum autoritate discederet. nunc reliqua videamus: nisi aut ad hæc Cato dicere aliquid vis, aut nos iam longiores sumus. Neutrū verò, inquit ille: nam & à te perfici istam disputationem volo, nec tua mihi oratio longa videri potest. Optimè, inquam: quid enim mihi potest esse optatius, quàm cum Catone omnium virtutū auctore de virtutibus disputare? Sed primum illud vide, grauissimam illam vestrā sen-

tentiam, quæ familiam ducit, honestum quod sit, id esse solum bonum: honesteq; vi-
uere, bonorum finem, cõmunem fore vobis cum omnibus, qui in vna virtute consti-
tuunt finem bonorum: quòdque dicitis, informari non posse virtutem, si quicquã nisi
quod honestum sit numeretur, idem dicitur ab illis, quos modò nominavi. Mihi au-
tem æquius videbatur, Zenonem cum Polemone disceptãtem, à quo, quæ essent prin-
cipia naturæ, acceperat, à cõmunibus initiis progredientẽ, videre vbi primũ insiste-
ret, & vnde causa controuersia nasceretur: non stantem cum iis, qui ne dicerent qui-
dem sua summa bona esse à natura profecta, vt iisdem argumentis, quibus illi vteren-
tur, iisdemque sententiis. Minimè verò illud probo, quod cum docuistis, vt vobis vi-
demini, solum bonum esse, quod honestum sit, tum rursus dicitis, initia proponi ne-
cesse esse apta & accõmodata naturæ, quorum ex electione virtus possit existere: non
enim in selectione virtus ponenda erat, vt id ipsum, quod erat bonorum vltimũ, aliud
aliquid acquireret. nam omnia, quæ sumenda, quæque legenda aut optanda sunt, in-
esse debent in summa bonorum, vt is, qui eam adeptus sit, nihil præterea desideret. Vi-
dẽsne, vt, quibus summa est in voluptate, perspicuum sit, quid iis faciendum sit, aut nõ
faciendum: vt nemo dubitet, eorum omnia officia quò spectare, quid sequi, quid fuge-
re debeant. Sit hoc vltimum bonorum, quod nunc à me defenditur. apparet statim,
quæ sint officia, quæ actiones. vobis autem, quibus nihil est aliud propositum, nisi re-
ctum atque honestum, vnde officii, vnde agendi principium nascatur, non reperietis.
Hoc igitur queritis omnes, & ii, qui, quodcunque in mentem veniat, aut quodcunque
occurrat, se sequi dicent: & vos ad naturam reuertemini: quibus natura iure responde-
rit, non esse verum, aliunde finẽ beatè viuendi, à se principia rei gerẽda peti: esse enim
vnam rationem, qua & principia rerum agendarum, & vltima bonorum contineren-
tur: atque vt Aristonis esset explosa sententia, dicentis nihil differre aliud ab alio, nec
esse res vllas præter virtutes & vitia, inter quas quicquam omnino interesset: sic errare
Zenonem, qui nulla in re, nisi in virtute aut vitio, propensionem ne minimi quidem
momenti ad summum bonum adipiscendum diceret: & cum ad beatam vitam nul-
lum momentum ea res haberet, ad appetitionem autem rerum, esse in his momenta
diceret, quasi verò hæc appetitio nõ ad summi boni adeptionem pertineret. Quid au-
tem minus consentaneũ est, quàm, quod aiunt, cognito summo bono, reuerti se ad na-
turam, vt ab ea petant agendi principiũ, id est officii: non enim actionis aut officii ra-
tio impellit ad ea, quæ secundum naturam sunt, appetenda: sed ab his & appetitio &
actio cõmouetur. Nunc venio ad illa tua breuia, quæ cõsectaria esse dicebas: & pri-
mum illud, quo nihil potest esse breuius: Bonum omne laudabile: laudabile autẽ om-
ne honestũ: igitur omne bonum honestum. O plumbeum pugionem: quis enim ti-
bi illud primum concesserit: quo quidẽ concessio, nihil opus est secundo. Si enim om-
ne bonũ laudabile est, omne laudabile honestum est. quis tibi ergo istud dabit, præter
Pyrrhonem, Aristonem, eorumque similes: quos tu non probas. Aristoteles verò, Xe-
nocrates, tota illa familia nõ dabit: quippe qui valetudinem, vires, diuitias, gloriã, mul-
ta alia bona esse dicant, laudabilia nõ dicant. & hi quidẽ ita non sola virtute finem bo-
norum contineri putant, vt rebus tamen omnibus virtutem antepõnãt. Quid censet
eos esse facturos, qui omnino virtutem à bonorũ fine segregauerunt, Epicurũ, Hiero-
nymũ, illos etiam, si qui Carneadeũ finem tueri volunt: iam aut Callipho, aut Diodo-
rus quo modo poterunt tibi istud cõcedere, qui ad honestatẽ aliud adiũgant, quod ex
eodẽ genere nõ sit: Placet igitur tibi Cato, cũ res sumpseris nõ concessas, ex illis efficere
quod velis: iam ille Sorites, quo nihil putatis esse vitiosius: quod bonũ sit, id esse opta-
bile: quod optabile, id esse expetendum: quod expetendũ, laudabile. deinde reliqui gra-
dus. sed ego in hoc resisto. eodẽ enim modo tibi nemo dabit, quod expetendũ sit, id es-
se laudabile. illud verò minimè cõsectariũ, sed in primis hebes, illorũ scilicet nominũ
gloriatione dignam esse beatam vitam, quæ non possit sine honestate contingere, vt

42 iure quisquam gloriatur. Dabit hoc Zenoni Polemon, etiam magister eius, & tota illa
gens, & reliqui qui virtutem omnibus rebus multò antepõnẽtes, adiungunt ei tamen
aliquid summo in bono finiẽdo. Si enim virtus digna est gloriatione, vt est: tantũ-
que præstat cæteris rebus, vt dici vix possit: & beatus esse poterit virtute vna præditus,
carens cæteris: nec tamen illud tibi concedet, præter virtutem, nihil in bonis esse du-
cendum: illi autem, quibus summum bonum sine virtute est, non dabunt fortasse vi-
tam beatam habere, in quo iure possit gloriari: etsi illi quidem etiam voluptates fa-
ciunt interdum gloriosas. Vides igitur, te aut ea sumere, quæ non concedantur, aut
ea, quæ etiam concessa, te nihil adiuuent. Equidem in omnibus istis conclusionibus
hoc putarem philosophia, nobisque dignum, & maximè, cum summum bonum
43 quæreremus, vitam nostram, consilia, voluntates, non verba corrigi. Quis enim po-
test istis, quæ te, vt ais, delectant, breuib; & acutis auditis, de sententia decedere?
Nam cum ea spectant, & auent audire cur dolor malum non sit, dicunt illi asperum
esse dolorem, molestum, odiosum, contra naturam, difficilem toleratu: sed quia nul-
la sit in dolore nec fraus, nec improbitas, nec malitia, nec culpa, nec turpitudine, non
esse illud malum. Hæc qui audierit, vt ridere non curet, discedet tamen nihilo firmior
ad dolorem ferendum, quàm venerat. Tu autem negas fortem esse quenquam posse,
qui dolorem malum putet. Cur fortior sit, si illud, quod tute concedis, asperum, & vix
ferendum putabit: ex rebus enim timiditas, non ex vocabulis nascitur. & ais, si vna
litera commota sit, fore, tota vt labet disciplina. Vtrum igitur tibi literam videor, an
totas paginas commouere: vt enim sit apud illos id, quod est à te laudatum, ordo re-
44 rum conseruatus, & omnia inter se apta & connexa (sic enim aiebat) tamen persequi
non debemus, si à falsis principiis profecta congruent ipsa sibi, & à proposito non
aberrant. In prima igitur constitutione Zeno tuus à natura recessit: cumq; summum
bonũ posuisset in ingenii præstantia, quam virtutem vocamus, nec quicquã aliud bo-
num esse dixisset, nisi quod esset honestum, nec virtutem posse constare, si in cæteris
rebus esset quicquã, quod aliud alio melius esset, aut peius, his propositis tenuit pror-
sus consequentia. Rectè dicis: negare enim non possum. sed ita falsa sunt ea, quæ cõ-
sequuntur, vt illa, è quibus hæc nata sunt, vera esse non possint. Docent enim nos (vt
scis) dialectici, si ea, quæ rem aliquam consequantur, falsa sint, falsam illam ipsam
esse, quam sequantur. Ita fit illa conclusio non solum vera, sed ita perspicua, vt diale-
ctici ne rationem quidem reddi putent oportere: Si illud, hoc: non autem hoc, igi-
45 tur ne illud quidem. Sic cõsequentibus vestris sublatis, prima tolluntur: quæ sequũ-
tur igitur: Omnes, qui non sunt sapientes, æquè miseros esse, Sapientes omnes, sum-
mè beatos esse, Rectè facta omnia æqualia, Omnia peccata paria. quæ cum magnifi-
cè primò dici videntur, considerata minus probantur: sensus enim cuiusque, & na-
tura rerum, atque ipsa veritas clamat quodam modo, non posse adduci, vt inter eas
res, quas Zeno exæquaret, nihil interesset. Postea tuus ille Pœnulus (scis enim Citæos
clientes tuos è Phœnicia profectos) homo igitur acutus causam non obtinens, repu-
gnante natura, verba versare cœpit: & primum rebus iis, quas nos bonas ducimus, cõ-
cessit, vt haberentur aptæ, habiles, & ad naturam accommodatæ: faterique cœpit, sa-
46 pienti, hoc est summè beato, commodius tamen esse, si ea quoque habeat, quæ bo-
na non audeat appellare, natura ipsa accommodata esse concedit: negatque Plato-
nem, si sapiens non sit, eadem esse in causa, qua tyrannum Dionysium. huic mori o-
ptimum esse propter desperationem sapientia, illi propter spem viuere. peccata au-
tem partim esse tolerabilia, partim nullo modo, propterea quòd alia peccata plures,
alia pauciores quasi numeros officii præterirent. iam insipientes alios ita esse, vt nullo
modo ad sapientiam possent peruenire: alios, qui possent, si id gessissent, sapientiam
consequi. Hic loquebatur aliter atque omnes: sentiebat idem quod cæteri. nec verò
minoris æstimanda ducebat ea, quæ ipse bona negaret esse, quàm illi, qui ea bona esse

dicebant. Quid igitur voluit sibi, qui illa mutauerit: saltem aliquid de pondere detraxisset, & paulò minoris æstimauisset ea, quàm Peripatetici, vt sentire quoque aliud nõ solum dicere videretur. Quid de ipsa beata vita, ad quam omnia referuntur, quæ dicitis: negatis eam esse, quæ expleta sit omnibus iis rebus, quas natura desideret: totamque eam in vna virtute ponitis. cumque omnis cõtrouersia aut de re soleat, aut de nomine esse: vtraque earum nascitur, si aut res ignoratur, aut erratur in nomine. quorũ si neutrum est, opera danda est, vt verbis vtamur quamufitatissimis, & quammaximè aptis, id est rem declarãtibus. Num igitur dubium est, quin, si in re ipsa nihil peccatur à superioribus, verbis illi commodius vtantur? Videamus igitur sententias eorũ: tum ad verba redeamus. Dicunt appetitionem animi moueri, cum aliquid ei secundum naturam esse videatur: omniãque, quæ secundum naturam sunt, æstimatione aliqua digna, eãque pro eo, quantum in quaque sit ponderis, esse æstimanda: quæque secundum naturam sint, partim nihil habere in sese eius appetitionis, de qua sæpe iam diximus, quæ nec honesta, nec laudabilia dicantur, partim quæ voluptatẽ habeant in omni animante, sed in homine rationem etiam: ex eis quæ sint apta, ea honesta, ea pulchra, ea laudabilia. Illa autem superiora, naturalia nominantur: quæ cõiuncta cum honestis, vitam beatam perficiunt & absoluunt. Omnium autem eorum commodorum, quibus non illi plus tribuunt, qui illa bona esse dicunt, quàm Zeno, qui negat longè præstantissimum esse, quod honestum esset atque laudabile: sed si duo honesta proposita sint, alterum cum valetudine, alterum cum morbo, non esse dubium ad vtrum eorum natura nos ipsa deductura sit, sed tamen tantam vim honestatis esse, tantumque eam rebus omnibus præstare & excellere, vt nullis nec suppliciis, nec præmiis dimoueri possit ex eo, quod rectum esse decreuerit: omniãque, quæ dura, difficilia, aduersa videantur, ea virtutibus iis, quibus à natura essemus ornati, obteri posse, non faciles illas quidem, nec contemnendas (quid enim esset in virtute tantum?) sed vt hoc iudicemus, non esse in his partem maximam positam beatè, aut secus viuendi. Ad summam, ea quæ Zeno æstimanda & sumẽda, & apta naturæ esse dixit, eadem illi bona appellant: vitam autem beatam illi eam, quæ constaret ex iis rebus, quas dixi, aut plurimis, aut grauissimis. Zeno autẽ, quod suam, quod propriam speciẽ habeat cur appetendum sit, id solum bonum appellat: beatã autem vitam eã solam, quæ cum virtute degatur. Si de re disceptari oportet, nulla mihi tecũ Cato potest esse dissensio: nihil est enim de quo aliter tu sentias, atque ego, modò cõmutatis verbis ipsas res conferamus. Nec hoc ille non vidit, sed verborũ magnificẽtia est & gloria delectatus: qui si ea, quæ dicit, ita sentiret, vt verba significãt, quid inter eum & vel Pyrrhonem, vel Aristonem interesset: si autẽ eos nõ probabat, quid attinuit cum iis, quibuscum re cõueniebat, verbis discrepare? Quid, si reuiuiscant Platonici illi, & deinceps qui eorum auditores fuerunt, & tecum ita loquantur? Nos cum te M. Cato studiosissimum philosophiæ, iustissimum virum, optimum iudicẽ, religiosissimum testem audiremus, admirati sumus, quid esset, cur nobis Stoicos anteferes, qui de rebus bonis & malis sentiret ea, quæ ab hoc Polemone Zeno cognouerat, nominibus vterentur iis, quæ prima specie admirationem, re explicata risum mouerent. Tu autẽ, si tibi illa probabantur, cur nõ propriis verbis illa tenebas? sin te auctoritas cõmouebat, nobisne omnibus, & Platoni ipsi nescio quẽ illum anteponebas: præsertim cum in Rep. princeps esse velles, ad eãque tuẽdam cum summa tua dignitate maximè à nobis ornari atque instrui posses: nobis enim ista quæ sita, à nobis descripta, notata, præcepta sunt: omniũque rerũ publicarum rectiones, genera, status, mutationes, leges etiã & instituta ac mores ciuitatũ præscripsimus. Eloquẽtiã verò, quæ & principibus maximè ornamento est, & qua te audiuius valere plurimum, quantum tibi ex monumentis nostris addidisses: eacũ dixissent, quid tandem talibus viris respondisses? Rogarem te, inquit, vt diceres pro me tu idẽ, qui illis orationem dictauisses, vel potius paululum loci mihi, vt his respon-

derem, dares, nisi & te audire nunc mallet, & istis tamen alio tempore respõsurus essem, tunc scilicet, cum tibi. Atqui, si verum respondere velles Cato, hæc erant dicenda: non eos tibi non probatos, tantis ingeniis homines, tantãque auctoritate, sed te animaduertisse, quas res illi propter antiquitatem parum vidissent, eas à Stoicis esse perspectas, eisdẽque de rebus hos tum acutius differuisse, tum sensisse grauius & fortius: quippe qui primũ valetudinem bonam expetendam negẽt esse, eligendam dicant: non quia sit bonum valere, sed quia sit non nihilo æstimandũ: neque tamen pluris, quàm illis videatur, qui illud non dubitant bonum dicere. Hoc verò te ferre non potuisse, quod antiqui illi quasi barbati, vt nos de nostris solemus dicere, crediderint, eius, qui honestè viueret, si idem etiam bene valeret, bene audiret, copiosus esset, optabiliorem fore vitam, melioremq; & magis expetendam, quàm illius, qui æquẽ vir bonus, multis modis esset, vt Ennii Alcmao,

„ Circunuentus morbo, exilio, atque inopia.

Illi igitur antiqui non tam acutè optabiliorem illam vitam putant, præstatiorem, beatatiorem. Stoici autem tantummodo præponendam in feligẽdo, non quò beatior hæc vita sit, sed quò ad naturam accommodatior: & qui sapientes non sunt, omnes æquẽ miseros esse. Stoici hoc videlicet viderunt: illos autem id fugerat superiores: qui arbitrabãtur homines sceleribus & parricidiis inquinatos, nihilo miseros esse, quàm eos qui cum castè & integrè viuerent, nondum perfectam illam sapientiam essent consecuti. Atque hoc loco similitudines eas, quibus illi vti solent, dissimillimas proferebas. Quis enim ignorat, si plures ex alto emergere velint, propius fore eos quidem ad respirandum, qui ad summam iam aquam appropinquant, sed nihilo magis respirare posse, quàm eos, qui sunt in profundo: nihil ergo adiuuat procedere & progredi in virtute, quo minus miserrimus sit, antequam ad eam peruenerit: quoniã in aqua nihil adiuuat: & quoniam catuli, qui iam despecturi sunt, cæci æquẽ, vt ii qui modò nati: Platonem quoque necesse est, quoniam nõdum videbat, æquẽ cæcum animo, ac Phalarim fuisse. Ista similia non sunt Cato: in quibus quanuis multum procefferis, tamen illud in eadem causa est, à quo abesse velis, donec euaseris: nec enim ille respirat, antè quàm emerferit, & catuli æquẽ cæci priusquam despexerunt, ac si ita futuri semper essent. Illa sunt similia: hebes acies est cuiusdam oculorum: corpore alius languescit: hi curatione adhibita leuãtur in dies: alter valet plus quotidie, alter videt. Hi similes sunt omnibus, qui virtuti student: leuantur vitiiis: leuantur erroribus. nisi fortè censes Ti. Gracchum patrem non beatiorẽ fuisse quàm filium, cum alter stabilire Remp. studuerit, alter euertere. Nec tamen ille erat sapiens: quis enim hoc? aut quando? aut vbi? aut vnde? sed quia studebat laudi & dignitati, multum in virtute procefferat. Conferã autem auum tuum Drusum cum C. Graccho eius ferè æquali: quæ hic Reip. vulnera imponebat, eadem ille sanabat. sed nihil est, quod tam miseros faciat, quàm impietas & scelus. Vt iam omnes insipientes sint miseri, quod profectò sunt: non est tamen æquẽ miser, qui patriæ cõsulit, & is, qui illam extinctam cupit. Leuatio igitur vitiorum magna fit iis, qui habent ad virtutem progressionis aliquantulum. Vestri autem progressionem ad virtutem fieri aiunt, leuationem vitiorum fieri negant. At quo vtuntur homines acuti argumento ad probandum, operæpretium est considerare. Quarum, inquit, artiũ summa crescere potest, earũ etiam contrariarũ summa poterit augeri. ad virtutis autem summã accedere nihil potest: ne vitia quidem igitur crescere poterunt quæ sunt virtutum contraria. Vtrum igitur tandem, perspicuisne dubia aperiuntur, an dubiis perspicua tolluntur? Atqui hoc perspicuum est, vitia alia in aliis esse maiora: illud dubium, ad id, quod summum bonum dicitis, ecquãnam fieri possit accessio. Vos autem cum perspicuis dubia debeatis illustrare, dubiis perspicua conamini tollere. Itaque eadem ratione, qua sum paulò antevsus, hærebitis. Si enim propterea vitia alia aliis maiora non sunt, quia ne ad finem quidem bonorum eum, quem vos facitis,

quicquam potest accedere: quoniam perspicuum est vitia non esse omnium paria, finis bonorum vobis mutatus est. Teneamus enim illud necesse est, cum consequens aliquod falsum sit: illud, cuius id consequens sit, non posse esse verum. Quæ est igitur causa istarum angustiarum? gloriosa ostentatio in constituendo summo bono. cum enim, quod honestum sit, id solum bonum esse confirmatur, tollitur cura valetudinis, diligentia rei familiaris, administratio Reip. ordo gerendorum negotiorum, officia vitæ, ipsum denique illud honestum, in quo vno vultis esse omnia, deserendum est. 17 quæ diligentissimè contra Aristonem dicuntur à Chrysippo. Ex ea difficultate illæ fallaciloquentiæ (vt ait Accius) malitiæ natæ sunt. Quid enim? sapientia, vbi pedem poneret, non habebat sublatis officiis omnibus. officia autem tollebantur, delectu omni & discrimine remoto. Quæ esse poterat rebus omnibus sic exæquatis, vt inter eas nihil interesset? Ex his angustis ista euaserunt deteriora, quàm Aristonis: illa tamen simplicia, vestra versuta. Roges enim Aristonem, bonane ei videantur hæc, vacuitas doloris, diuitiæ, valetudo? neget. Quid, quæ contraria sunt his, malane? nihilo magis. Zenonem roges: respondeat totidem verbis. Admirantes quæramus ab utroque, quonam modo vitam agere possimus, si nihil interesse nostra putemus, valeamus, ægrine simus: vacemus, an cruciemur dolore: frigus, famem propulsare possimus, necne possimus. Viues, inquit, Aristo magnificè atque præclare: quod erit cunque visum ages, nunquam angere, nunquam cupies, nunquam timebis. Quid Zeno? porteta hæc esse dicit, nec ea ratione vlllo modo posse viui: sed differre inter honestum & turpe, nimium, quantum, nescio quid, immensum: inter ceteras res nihil omnino interesse. Idem adhuc. audi reliqua, & risum contine, si potes. Media illa, inquit, inter quæ nihil interest, tamen eiusmodi sunt, vt eorum alia eligenda sint, alia reiicienda, alia omnino negligenda: hoc est, vt eorū alia velis, alia nolis, alia non cures. At modò dixeras nihil in his rebus esse, quod interesset. Et nunc idem dico, inquires, sed ad virtutes & ad vitia nihil interesse. Quis istud quasi nesciebat? Verum audiamus. Ista, inquit, quæ dixisti, valere, locupletem esse, nō dolere, bona non dico, sed dicam Græcè *ἀγαθὰ*, Latinè autem 19 producta: sed præposita, aut præcipua malo: sic tolerabilius & mollius. illa autē, egestatem, morbum, dolorem, non appello mala, sed, si libet, reiectanea. Itaque illa non dico me expetere, sed legere: nec optare, sed fumere: contraria autem non fugere, sed quasi secernere. Quid ait Aristoteles, reliquique Platonis alumni? se omnia, quæ secundum naturam sint, bona appellare: quæ autem contra, mala. Vidēsne igitur Zenonem tuum cum Aristone verbis consentire, re dissidere? cum Aristotele & illis re consentire, verbis discrepare? Cur igitur, cum de re conueniat, non malimus vsitate loqui, aut doceat paratiorem me ad contemnendam pecuniam fore, si illam in rebus præpositis, quàm si in bonis duxero: fortiorēque in patiendo dolore, si eum asperum & difficilem perpessu, & contra naturam esse, quàm si malum duxero? Facetè M. Piso familiaris noster, & alia multa, & hoc loco Stoicos irridebat. Quid enim, aiebat, 20 bonum negas esse diuitias, præpositum esse dicis? quid adiuuas? auaritiāne minuis? quòd si verbum sequimur, primū longius verbū præpositum, quàm bonum. Nihil ad rem: ne sit sanè: at certè grauius. nam, bonum ex quo appellatum sit, nescio, præpositum ex eo credo, quod præponatur aliis: id mihi magnum videtur. Itaque dicebat plus tribui diuitiis à Zenone, qui eas in præpositis poneret, quàm ab Aristotele, qui bonum esse diuitias fateretur, sed nec magnum bonum, & præ rectis honestisque contemptendum ac despiciendum, nec magnopere expetendum: omninoque de omnibus istis verbis à Zenone mutatis ita disputabat, & quæ bona negarentur esse ab eo, & quæ mala, illa lætioribus nominibus ab eo appellari quàm à nobis, hæc tristioribus. Piso igitur hoc modo vir optimus, tuique, vt scis, amantissimus. Nos paucis ad hæc additis finē faciamus aliquādo: longum est enim ad omnia respondere, quæ à te dicta 21 sunt: nam ex eisdem verborum præstigiis & regna nata vobis sunt, & imperia, & di-

uitiæ, & tantæ quidem, vt omnia, quæ vbique sint, sapientis esse dicatis: solum præterea formosum, solum liberum, solum ciuem: stultorum omnia contraria, quos etiam infanos esse vultis. Hæc *παροξύνει* illi, nos admirabilia dicamus. Quid autem habet admirationis, cum propè accesseris? cōferam tecum, quam cuique verbo rem subiicias: nulla erit controuersia. omnia peccata paria dicitis. Non ego tecum iam ita loquar, vt iisdem his de rebus, cum L. Muranam te accusante defenderem. apud imperitos tum illa dicta sunt: aliquid etiam coronæ datum. nunc agendum est subtilius. Peccata paria quonam modo? quia nec honesto quicquam honestius, nec turpi turpius. Perge porrò: nam de isto magna dissensio est. illa argumenta propria videamus, cur omnia 62 peccata sint paria. Vt, inquit, in fidibus plurimis, si nulla earum ita contenta numeris sit, vt concentum seruare possit, omnes æquè contentæ sint: sic peccata, quia discrepant, æquè discrepant. paria sunt igitur. Hic ambiguo ludimur. æquè enim contingit omnibus fidibus, vt incontentæ sint: illud non continuo, vt æquè incontentæ. Collatio igitur ista te nihil iuuat. nec enim omnes auaritas, si æquè auaritas esse dixerimus, sequitur etiam vt æquas esse dicamus. Ecce aliud simile dissimile. vt enim, inquit, gubernator æquè peccat, si palearum nauem euertit, & si auri: item æquè peccat qui parentem, & qui seruum iniuria verberat. Hæc non videre, cuius generis onus nauis vehat, ad gubernatoris artem nihil pertinere: itaque, aurum paleamue portet, ad bene, aut ad malè gubernandum nihil interesse. At quid inter parentem & seruulum 73 interfit, intelligi & potest & debet. Ergo in gubernando nihil in officio plurimū interfit, quo in genere peccetur. & si in ipsa gubernatione negligentia est nauis euersa, maius est peccatum in auro, quàm in palea: omnibus enim artibus volumus attributam esse eam, quæ communis appellatur prudentia. quam omnes, qui cuique artificio præfunt, debent habere. Ita ne hoc modo paria quidem peccata sunt. Vrgent tamen, & nihil remittunt. Quoniam, inquirunt, omne peccatum imbecillitatis & inconstantia est, hæc autē vitia in omnibus stultis æquè magna sunt: necesse est paria esse peccata. Quasi verò aut concedatur, in omnibus stultis æquè magna esse vitia, & eadem imbecillitate & inconstantia L. Tubulum fuisse, qua illum, cuius is condemnatus est rogatione, P. Scæuolam: & quasi nihil inter res quoque ipsas, in quibus peccatur, interfit, vt quo hæc maiores, minorēque sint, eo, quæ peccentur in his rebus, aut maiora sint, aut 74 minora. Itaque (iam enim cōcludatur oratio) hoc vno vitio maximè mihi premi videntur tui Stoici, quòd se posse putant duas contrarias sententias obtinere. quid enim est tam repugnans, quàm eundem dicere, quod honestum sit, solum id bonum esse, qui dicat appetitionem rerum ad viuendum accommodatarum à natura profectam: Ita cum ea volunt retinere, quæ superiori sententiæ conueniunt, in Aristonem incidunt: cum id fugiunt, re eadem defendunt, quæ Peripatetici, verba tenent mordicus. quæ rursus dum sibi euelli ex ore nolunt, horridiores euadunt, asperiores, duriores & oratione & moribus. Quam illorum tristitiam atque asperitatem fugiens Panætius, nec acerbiter sententiarum, nec differendi spinas probauit: fuitque in altero genere mitior, in altero illustrior: semperque habuit in ore Platonem, Aristotelem, Xenocratem, Theophrastum, Dicæarchum, vt ipsius scripta declarant. quos quidem tibi studiosè & diligenter tractandos, magnopere censeo. Sed quoniam aduersa sperascit, & mihi ad villam reuertendum est: nunc quidem hæc tenus: verum hoc idem sæpe faciamus. Nos verò, inquit ille: nam quid possumus facere melius? & hanc quidem primam exigam à te operam, vt audias me, quæ à te dicta sunt, refellentem. Sed memento, te, quæ nos sentiamus, omnia probare, nisi quòd verbis aliter vtamur: mihi autem vestrorum nihil probari. Scrupulum, inquam, abeunti. sed videbimus. Quæ cum essent dicta, discessimus.

V M audiuissem Antiochum Brute, vt solebam, cum M. Pifone disputante in eo gymnasio, quod Ptolemæium vocatur: vnaque nobiscum Q. Frater, & T. Pomponius, & L. Cicero frater noster cognatione patruelis, amore germanus: constituimus inter nos, vt ambulationem postmeridianam conficeremus in Academia, maxime quod is locus ab omni turba id temporis vacuus esset. itaque ad tempus ad Pisonem omnes, inde vario sermone sex illa à Diplylo stadia confecimus. Cum autem venissemus in Academiam, non sine causa nobilitata spatia, solitudo erat ea, quam volueramus. Tum Pifso, Naturane nobis hoc, inquit, datum dicam, an errore quodam, vt, cum ea loca videamus, in quibus memoria dignos viros acceperimus multum esse versatos, magis moueamur, quam si quando eorum ipsorum aut facta audiamus, aut scriptum aliquid legamus: velut ego nunc moueor: venit enim mihi Platonis in mentem, quem accepimus primum hinc disputare solitum: cuius etiam illi hortuli propinqui non memoriam solum mihi afferunt, sed ipsum videntur in conspectu meo hic ponere. hic Speusippus, hic Xenocrates, hic eius auditor Polemo: cuius ipsa illa sessio fuit, quam videmus. Equidem etiam curiam nostram, Hostiliam dico, non hanc nouam, qua mihi minor esse videtur, posteaquam est maior, solebam intueri, Scipionem, Catonem, Laelium, nostrum vero in primis auum cogitare. Tanta vis admonitionis inest in locis: vt non sine causa ex his memoriae ducta sit disciplina. Tum Quintus, Est plane Pifso, vt dicis, inquit: nam me ipsum huc modo venientem conuertebat ad sese Coloneus ille locus, cuius incola Sophocles ob oculos versabatur: quem scis quam admirer, quamque eo delecter. me quidem ad altiorem memoriam OEdipodis huc venientis, & illo molliissimo carmine quamnam essent ipsa haec loca requirentis, species quaedam commouit, inanis scilicet, sed commouit tamen. Tum Pomponius, At ego, quem vos vt deditum Epicuro insectari soletis, sum multum equidem cum Phaedro, quem vnicè diligo, vt scitis, in Epicuri hortis, quos modo praeteribamus: sed veteris prouerbi admonitu viuorum memini: nec tamen Epicuri licet obliuisci, si cupiam: cuius imaginem non modo in tabulis nostri familiares, sed etiam in poculis & in anellis habet. Hic ego, Pomponius quidem, inquam, noster iocari videtur, & fortasse suo iure: ita enim Athenis se collocavit, vt sit penè vnus ex Atticis, vt id etiam cognomine videatur habiturus. Ego autem tibi Pifso assentior, vsu hoc euenire, vt acrius aliquantò, & attentius de claris viris locorum admonitu cogitemus. scis enim me quodam tempore Metapontum venisse tecum, nec ad hospite ante diuertisse, quam Pythagoræ ipsum illum locum, vbi vitam ediderat, sedemque viderim. Hoc autem tempore, & si multa in omni parte Athenarum sunt in ipsis locis indicia summorum virorum: tamen ego illa moueor exedra. modo enim fuit Carneades, quem videre videor: est enim nota imago: à sedeque ipsa, tanta ingenii magnitudine orbara, desiderari illam vocem puto. Tum Pifso, Quoniam igitur aliquid omnes, quid Lucius noster, inquit: An cum locum libenter inuisit, vbi Demosthenes & Aeschines inter se decertare soliti sunt: suo enim quisque studio maxime ducitur. Et ille, cum erubisset, Noli, inquit, ex me quaerere, qui in Phalericum etiam descenderim: quo in loco ad fluctum aiunt declamare solitum Demosthenem, vt fremitum assuesceret voce vincere. Modò etiam paululum ad dextram de via declinaui, vt ad Periclis sepulchrum accederem. Quamquam id quidem infinitum est in hac vrbe: quacumque enim ingredimur, in aliquam historiam vestigiū ponimus. Tum Pifso, Atqui Cicero, inquit, ista studia, si ad imitandos summos, viros spectat, ingeniosorum sunt: sin tantummodo ad indicia veteris memoriae cognoscenda, curiosorum. Te autem hortamur omnes, currentem quidem, vt spero, vt eos, quos nouisse

vis, etiam imitari velis. Hic ego, Et si facit hic quidem, inquam, Pifso, vt vides, ea, quae praecipis: tamen mihi grata est hortatio tua. Tum ille amicissime, vt solebat, Nos vero, inquit, omnes omnia ad huius adolescentiam conferamus, in primisque vt aliquid suorum studiorum philosophiae quoque impertiat: vel vt te imitetur, quem amat: vel vt illud ipsum, quod studet, facere possit ornatius. Sed vtrum hortandus es nobis Luci, inquit, an etiam tua sponte propensus es: mihi quidem Antiochum, quem audis, satis bellè videris attendere. Tum ille timidè, vel potius vercundè, Facio, inquit, equidem: sed audistine modo de Carneade: rapior illuc: reuocat autem Antiochus: nec est praeterea, quem audiamus. Tum Pifso, Et si hoc, inquit, fortasse non poterit sic abire, cum hic adsit (me autem dicebat) tamen audebo te ab hac Academia noua ad veterem illam vocare, in qua, vt dicere Antiochum audiebas, non ii soli numerantur, qui Academici vocantur, Speusippus, Xenocrates, Polemo, Crantor, caeterique, sed etiam Peripatetici veteres, quorum princeps Aristoteles, quem, excepto Platone, haud scio an rectè dixerim principem philosophorum. Ad eos igitur conuerte te, quæso. ex eorum enim scriptis & institutis, cum omnis doctrina liberalis, omnis historia, omnis sermo elegans sumi potest, tum varietas est tanta artium, vt nemo sine eo instrumento ad vllam rem illustriorem satis ornatus possit accedere. Ab his oratores, ab his imperatores, ac rerum publicarum principes extiterunt. vt ad minora veniam, mathematici, poëtae, musici, medici denique ex hac tanquam ex omnium artium officina profecti sunt. Ad quæ ego, Scis me, inquam, istud idem sentire Pifso: sed à te opportunè mentio facta est: studet enim meus audire Cicero, quam nã sit istius veteris, quam commemoras, Academiae de finibus bonorum, Peripateticorumque sententia. Censemus autem te facillimè id explanare posse, quod & Staseam Neapolitanum multos annos habueris apud te, & complureis iam mensibus Athenis hæc ipsa te ex Antiocho videamus exquirere. Et ille ridens, Age, age, inquit: satis enim scitè me nostri sermonis principium esse voluisti: exponamus adolescenti, si qua fortè possumus: dat enim id nobis solitudo, quod si quis deus diceret, nunquam putarem, me in Academia tanquam philosophum disputaturum. Sed ne, dum huic obsequor, vobis molestus sim, Mihi, inquam, qui te id ipsum rogavi: Tum Quintus & Pomponius cum idem se velle dixissent, Pifso exorsus est: cuius oratio, attende quæso Brute, satisne videatur Antiochi complexa esse sententiam, quam tibi, qui fratrem eius Aristum frequenter audieris, maxime probatam existimo. Sic est igitur locutus. Quantus ornatus in Peripateticorum disciplina sit, satis est à me, vt breuissimè potui, paulò antè dictum: sed est forma eius disciplinae, sicut ferè caeterarum, triplex. vna pars est, naturæ: differendi, altera: viuendi, tertia. Natura sic ab iis inuestigata est, vt nulla pars caelo, mari, terra (vt poëtice loquar) praetermissa sit. quinetiam, cum de rerum initiis, omnique mundo locuti essent, vt multa non modo probabili argumentatione, sed etiam necessaria mathematicorum ratione concluderent: maximam materiam ex rebus per se inuestigatis ad rerum occultarum cognitionem attulerunt. Persecutus est Aristoteles animantium omnium ortus, victus, figuras: Theophrastus autem stirpium naturas, omniumque ferè rerum, quæ à terra gignerentur, causas atque rationes. Qua ex cognitione facilius facta est inuestigatio rerum occultissimarum: differendique ab iisdem non dialecticè solum, sed etiam oratoriè præcepta sunt tradita: ab Aristoteleque principe de singulis rebus in vtranque partem dicendi exercitatio est instituta: vt non contra omnia semper, sicut Arcefilas, diceret, & tamè vt in omnibus rebus, quicquid ex vtraque parte dici posset, exprimeret. Cum autem tertia pars bene viuendi præcepta quaereret, ea quoque est ab iisdem non solum ad priuatæ vitæ rationem, sed etiam ad rerum publicarum reuerentiam relata. Omnium ferè ciuitatum non Græciæ solum, sed etiam Barbariarum Aristotele mores, instituta, disciplinas, à Theophrasto leges etiam cognouimus. Cumque vterque eorum docuisset, qualem in Repub. principem esse conueniret: pluribus

præterea cum scripsisset, qui esset optimus Reipublicæ status: hoc amplius Theophrastus, quæ essent in Repub. inclinationes rerum, & momenta temporum, quibus esset moderandum, utcunque res postularer. Vitæ autem degendæ ratio maximè quidem illis placuit quieta, in contemplatione & cognitione posita rerum. quæ quia deorum erat vitæ simillima, sapiente visa est dignissima. Atque his de rebus & splendida est eorum, & illustris oratio. De summo autem bono, quia duo genera librorum sunt, vnum populariter scriptum, quod ἑσώτερον appellabant: alterum limatius, quod in commentariis reliquerunt, non semper idem dicere videntur: nec in summa tamen ipsa aut varietas est vlla, apud hos quidem quos nominavi: aut inter ipsos dissensio. Sed cum beata vitæ quærat, idque sit vnum, quod philosophia spectare & sequi debeat: sitne ea tota sita in potestate sapientis, an possit aut labefactari, aut eripi rebus aduersis, in eo nonnunquam variari inter eos, & dubitari videtur. quod maximè efficit Theophrasti de beata vita liber, in quo multum admodum fortunæ datur. Quod si ita se habeat, non possit beatam præstare vitam sapientia. Hæc mihi videtur delicatior, ut ita dicam, molliorque ratio, quam virtutis vis, grauitasque postulat. Quare teneamus Aristotelem, & eius filium Nicomachum: cuius accuratè scripti de moribus libri, dicuntur illi quidem esse Aristotelis, sed non video cur non potuerit patri similis esse filius. Theophrastum tamè adhibeamus ad pleraque, dummodo plus in virtute teneamus, quam ille tenuit, firmitatis & roboris. Simus igitur contenti his: nanque horum posteriores meliores illi quidem mea sententia, quam reliquarum philosophi disciplinarum: sed ita degenerant, ut ipsi ex se nati esse videantur. Primum Theophrasti Strato physicum se voluit: in quo etsi est magnus, tamen noua pleraque, & perpauca de moribus. Huius Lysias & oratione locuples, rebus ipsis ieiunior. Concinnus deinde & elegans huius Aristoteli: sed ea, quæ desideratur à magno philosopho, grauitas in eo non fuit. scripta fanè & multa, & polita: sed nescio quo pacto auctoritatem oratio non habet. Præterea multos, in his, doctum hominem, & suauem, Hieronymum: quem iam cur Peripateticum appellem, nescio: summum enim bonum exposuit vacuitatem doloris: qui autem de summo bono dissentit, de tota philosophiæ ratione dissentit. Critolaus imitari antiquos voluit: & quidem est grauitate proximus, & redundat oratio: attamen is quidem in patriis institutis manet. Diodorus eius auditor adiungit ad honestatem vacuitatem doloris. hic quoque suus est: de summoque bono dissentiens, dici verè Peripateticus non potest. Antiquorum autem sententiam Antiochus noster mihi videtur persequi diligentissimè: quam eandem Aristotelis fuisse, & Polemonis docet. Facit igitur Lucius noster prudenter, qui audire de summo bono potissimum velit: hoc enim constituto in philosophia, constituta sunt omnia. nam cæteris in rebus siue prætermisum, siue ignoratum est quippiam, non plus incommodi est, quam quanti quæque earum rerum est, in quibus neglectum est aliquid. Summum autem bonum si ignoretur, viuendi rationem ignorari necesse est. ex quo tantus error consequitur, ut, quem in portum se recipiant, scire non possint. Cognitis autem rerum finibus, cum intelligitur quid sit & bonorum extremum & malorum, inuenta vitæ via est, conformatioque omnium officiorum. Est igitur, quò quidque referatur, ex quo id, quod omnes expetunt, beatè viuendi ratio inueniri & comparari potest. quod quoniam in quo sit, magna dissensio est, Carneadea nobis adhibenda diuisio est, qua noster Antiochus libenter uti solet. Ille igitur vidit, non modò quot fuissent adhuc philosophorum de summo bono, sed quot omnino esse possent sententiæ. Negabat igitur vllam esse artem, quæ ipsa à se proficeretur: etenim semper illud extra est, quod arte comprehenditur. Nihil opus est exemplis hoc facere longius: est enim perspicuum, nullam artem in se versari, sed esse aliud artem ipsam, aliud quod propositum sit arti. Quoniam ut medicina valetudinis, nauigationis gubernatio, sic viuendi ars est prudentia: necesse est eam quoque ab alia re esse constitutam & profectam. Constat autem ferè inter

omnes, id, in quo prudentia versaretur, & quod assequi vellet, aptum & accommodatum naturæ esse oportere, & tale, ut ipsum per se inuitaret, & alliceret appetitum animi, quem ἑρμην Græci vocant. Quid autem sit, quod ita moueat, itaque à natura in primo ortu appetatur, non constat: deque eo est inter philosophos, cum summum bonum exquiratur, omnis dissensio: totius enim quæstionis eius, quæ habetur de finibus bonorum & malorum, cum quæritur in his quid sit extremum & vltimum, fons reperendus est, in quo sint prima inuitamenta naturæ. quo inuento, omnis ab eo, quasi capite, de summo bono & malo disputatio ducitur. Voluptatis alii primum appetitum putant, & primam depulsionem doloris: alii censent primum ascitum, doloris vacuitatem: & primum declinatum, dolorem. Ab his alii, quæ prima secundum naturam nominant, proficiscuntur: in quibus numerant incolumitatem, conseruationemque omnium partium, valetudinem, sensus integros, doloris vacuitatem, vires, pulchritudinem, cæteraque generis eiusdem: quorum similia sunt prima in animis, quasi virtutum igniculi & femina. Ex his tribus cum vnum aliquod sit, quo primum natura moueatur vel ad appetendum, vel ad repellendum, nec quicquam omnino præter hæc tria possit esse: necesse est omnino officium aut fugiendi aut sequendi ad eorum aliquid referri: ut illa prudentia, quam artem vitæ esse diximus, in earum trium rerum aliqua versetur, à qua totius vitæ ducat exordium. Ex eo autem quod statuerit esse, quo primum natura moueatur, existet etiam recti ratio, atque honesti, quæ cum vno aliquo ex tribus illis congruere possit, ut aut id honestum sit, facere omnia aut voluptatis causa, etiam si eam non consequare: aut non dolendi, etiam si id assequi nequeas: aut eorum, quæ secundum naturam sunt, adipiscendi: ita fit, ut, quanta differentia est in principiis naturalibus, tanta sit in finibus bonorum malorumque dissimilitudo. Alii rursus iisdem à principiis omne officium referunt aut ad voluptatem, aut ad non dolendum, aut ad prima illa secundum naturam obtinenda. Expositis iam igitur sex de summo bono sententiis, trium proximarum hi principes: voluptatis, Aristippus: non dolendi, Hieronymus: fruendi rebus iis, quas primas secundum naturam esse diximus, Carneades, non ille quidem auctor, sed defensor differendi causa fuit. Superiores tres erant, quæ esse possent: quarum est vna sola defensa, eaque vehementer. nam voluptatis causa facere omnia, cum etiam si nihil consequamur, tamen ipsum illud consilium ita faciendi per se expectandum, & honestum, & solum bonum sit, nemo dicit. ne vitiationem quidem doloris ipsam per se quisquam in rebus expectedis putauit, ne si etiam euitare possit. At verò facere omnia, ut adipiscamur quæ secundum naturam sint, etiam si ea non assequamur, id esse & honestum, & solum per se expectendum, & solum bonum Stoici dicunt. Sex igitur hæc sunt simplices de summo bonorum malorumque sententiæ, duæ sine patrono, quatuor defensæ. Iunctæ autem & duplices expositiones summi boni, tres omnino fuerunt: nec verò plures, si penitus rerum naturam videas, esse potuerunt. nam aut voluptas adiungi potest ad honestatè, ut Calliphoni, Dinomachoque placuit: aut doloris vacuitas, ut Diodoro: aut prima naturæ, ut antiquis, quos eosdem Academicos & Peripateticos nominamus. Sed quoniam non possunt omnia simul dici, hæc in præsentia nota esse debent, voluptatem femouendam esse: quædo ad maiora quædam, ut iam apparebit, nati sumus. De vacuitate doloris eadem ferè dici solent, quæ de voluptate. quoniam igitur & de voluptate cum Torquato, & de honestate, in qua vna omne bonum poneretur, cum Catone est disputatum: primum, quæ contra voluptatem dicta sunt, eadem ferè cadunt contra vacuitatem doloris. Nec verò alia sunt quærenda contra Carneadeam illam sententiam: quocunque enim modo summum bonum sic exponitur, ut id vacet honestate: nec officia, nec virtutes in ea ratione, nec amicitia consistere possunt. Coniunctio autem cum honestate vel voluptatis, vel non dolendi, id ipsum honestum, quod amplecti vult, efficit turpe: ad eas enim res referre, quæ agas: quarum vna, si quis malo careat, in summo cum bono dicat esse: altera versetur in leuissima parte naturæ, obscurantis est omnem

splendorem honestatis, ne dicam inquinatis. Restant Stoici: qui cum à Peripateticis & Academicis omnia transtulissent, nominibus aliis easdem res secuti sunt. hos contra singulos dici est melius. Sed nunc, quod agimus, de illis, cum volumus. Democriti autem securitas, quæ est animi tanquam tranquillitas, quam appellant *ἠσυχία*, eo separanda fuit ab hac disputatione, quia ista animi tranquillitas ea ipsa est beata vita. Quærimus autem, non quæ sit, sed vnde sit. Iam explosæ, eiectæque sententiæ Pyrrhonis, Aristonis, Herilli, quod in hunc orbem, quem circumscripsimus, incidere non possunt, adhibedæ omnino non fuerunt. Nam cum omnis hæc quæstio de finibus, & quasi de extremis bonorum & malorum ab eo proficiscatur, quod diximus naturæ esse aptum & accommodatum, quodque ipsum per se primum appetatur: hoc totum & ii tollunt, qui in rebus iis, in quibus nihil, quod non aut honestum aut turpe sit, negant esse ullam causam, cur aliud alii anteponatur, nec inter eas res quicquam omnino putant interesse: & Herillus, si ita sensit, nihil esse bonum præter scientiam, omnem consilii capiendi causam, inventionemque officii sustulit. Sic exclusis sententiis reliquorum, cum præterea nulla esse possit, hæc antiquorum valeat necesse est. Ergo instituto veterum, quo etiam Stoici vtuntur, hinc capiamus exordium. Omne animal seipsum diligit, & simul ac ortum, est, id agit, vt se conseruet, quod hic ei primum ad omnem vitam tuendam appetitus à natura datur, se vt conseruet: atque ita sit affectum, vt optimè secundum naturam affectum esse possit. Hanc initio constitutionem confusam habet, & incertam, vt tantummodo se tueatur, qualecunque sit. sed nec quid sit, nec quid possit, nec quid ipsius natura sit, intelligit. Cum autem processit paulum, & quatenus quicquid se attingat, ad seque pertineat, perspicere coepit: tum sensim incipit progredi, seseque agnoscere, & intelligere quam ob causam habet eum, quem diximus, animi appetitum: coepitque & ea, quæ naturæ apta sentit, appetere, & propulsare contraria. Ergo omni animali illud, quod appetit, positum est in eo, quod naturæ est accommodatum. Ita finis bonorum existit secundum naturam viuere, sic affectum, vt optimè affici possit, ad naturamque accommodatissimè. Quoniam autem sua cuiusque animantis natura est, necesse est quoque finem omnium hunc esse, vt natura expleatur: nihil enim prohibet quædam esse & inter se animalibus reliquis, & cum bestiis homini cõmunia, quoniam omnium est natura communis. Sed extrema illa & summa, quæ quærimus, inter animalium genera distincta & dispertita sunt, & sua cuique propria, & ad id apta, quod cuiusque natura desiderat. Quare cum dicimus, omnibus animalibus extremum esse, secundum naturam viuere: non ita accipiendum est, quasi dicamus, vnum esse omnium extremum. sed vt omnium artium rectè dici potest commune esse, vt in aliqua scientia versetur, scientiam autem suam cuiusque artis esse: sic cõmune animalium omnium, secundum naturam viuere, sed naturas esse diuersas, vt aliud equo sit natura, aliud bovi, aliud homini, & tamen in omnibus summa communis, & quidem non solum in animalibus, sed etiam in rebus omnibus iis, quas natura alit, auget & tuetur: in quibus videmus, ea, quæ gignuntur è terra, multa quodam modo efficere ipsa sibi per se, quæ ad viuendum, crescendumque valeant, & suo genere perueniant ad extremum, vt iam liceat vna comprehensione omnia complecti: non dubitemque dicere, omnem naturam esse conseruatricem sui: idque habere propositum quasi finem, & extremum, se vt custodiat quàm in optimo sui generis statu: vt necesse sit, omnium rerum, quæ natura vigeant, similem esse finem, non eundem. Ex quo intelligi debet homini id esse in bonis vltimum, secundum naturam viuere: quod ita interpretemur, viuere ex hominis natura vndique perfecta & nihil requirente. Hæc igitur nobis explicanda sunt: sed si enodatus, vos ignoscetis: huius enim ætati, & huic, nunc hoc primum fortasse audiēti, seruire debemus. Ita prorsus, inquam, etsi ea quidem, quæ adhuc dixisti, quanuis ad ætatem rectè isto modo dicerentur. Exposita igitur, inquit, terminatione rerum expetendarum, cur ista se res ita habeat, vt dixi, deinceps demonstrandum

est. Quamobrem ordiamur ab eo, quod primum posui, quod idem reapse primum est: vt intelligamus omne animal se ipsum diligere. quod quanquam dubitationem non habet (est enim infixum in ipsa natura, comprehenditur suis cuiusque sensibus, sic, vt, contra si quis dicere velit, non audiatur) tamen, ne quid prætermittamus, rationes quoque, cur hoc ita sit, afferendas puto. etsi quæ potest intelligi aut cogitari, esse aliquod animal, quod se oderit: res enim concurrent contraria. nam cum appetitus ille animi aliquid ad se trahere coeperit consulto, quod sibi obsit, quia sit sibi inimicus: cum id sua causa faciet, & oderit se, & simul diliget, quod fieri non potest: necesse est quidè, si quis sibi ipsi inimicus est, eum, quæ bona sunt, mala putare: bona contra, quæ mala: & quæ appetenda, fugere: & quæ fugienda, appetere: quæ sine dubio vitæ sunt euersio. neque enim si nonnulli reperiuntur, qui aut laqueos, aut alia exitia quærant, aut, vt ille apud Terentium, qui decreuit tantisper se minus iniuriæ suo gnato facere (vt ait ipse) dum fiat miser, inimicus ipse sibi putandus est. sed alii dolore mouentur, alii cupiditate, iracundia etiam multi efferuntur: & cum in mala scientes ruunt, tamen se optimè sibi consulere arbitrantur: itaque dicunt, nec dubitant,

Mihi sic vsus est: tibi vt opus est facto, face: velut qui ipsi sibi bellum indixissent, cruciari dies, noctes torqueri vellent: nec verò sese ipsi accusarent ob eam causam, quod sese malè rebus suis consuluisse dicerent: eorum enim est hæc querela, qui sibi chari sunt, seseque diligunt. quare quotienscunque dicitur malè de se quis mereri, sibi que esse inimicus atque hostis, vitam denique fugere: intelligatur aliquam subesse eiusmodi causam, vt ex eo ipso possit intelligi, sibi quenque esse charum. Nec verò id satis est, neminem esse, qui ipse se oderit: sed illud quoque intelligendum est, neminem esse, qui quomodo se habeat, nihil sua censeat interesse. tolletur enim appetitus animi, si, vt in iis rebus, inter quas nihil interest, neutram in partem propensiores simus, item in nobismetipsis, quemadmodum affecti simus, nihil nostra arbitramur interesse. atque etiam illud, si quis dicere velit, per absurdum sit, ita diligere à sese quenquam, vt ea vis diligendi ad aliam rem quampiam referatur; non ad eum ipsum, qui sese diligit. Hoc cum in amicitis, cum in officiis, cum in virtutibus dicitur, quomodocunque dicitur, intelligi tamen, quid dicatur, potest: in nobis autem ipsis ne intelligi quidem, vt propter aliam quampiam rem, verbi gratia, propter voluptatem nos amemus: propter nos enim illam, non propter eam nosmetipsos diligimus. Quamquam quid est, quod magis perspicuum sit, non modò charum sibi quenque, verum etiam vehementer charum esse: quis est enim, aut quotus quisque, cui mors, cum appropinquet,

Non refugiat timido sanguen, atque exalbescat metu: etsi hoc quidem est in vitio, dissolutione naturæ tam valde perhorrescere, quod item est reprehendendum in dolore. sed quia ferè sic afficiuntur omnes, satis argumēti est, ab interitu naturam abhorrere, idque quo magis quidam ita faciunt, vt iure etiam reprehendantur: hoc magis intelligendum est, hæc ipsa nimia in quibusdam futura non fuisse, nisi quædam essent modica natura. nec verò dico eorum metum mortis, qui quia priuari se vitæ bonis arbitrentur, aut quia quædam post mortem formidines extimescant, aut si metuant ne cum dolore moriantur, iccirco mortem fugiant. in paruis enim sæpe, qui nihil eorum cogitant, si quando his ludentes minamur præcipituros alicunde, extimescunt. quinetiam feræ, inquit Pacuuius,

Quibus abest ad præcauendum intelligendi astutia, sibi iniecto terrore mortis horrescunt. Quis autem de ipso sapiēte aliter existimat? Quinetiam cum decreuerit esse moriendum, tamen discessu à suis, atque ipsa relinquēda luce moueatur. Maximè autem in hoc quidè genere vis est perspicua naturæ, cum & mendicitatem multi perpetiantur, vt viuant, & angantur appropinquatione mortis confecti homines senectute: & ea perferant, quæ Philoctetam videmus in fabulis: qui cum cruciaretur non ferendis doloribus, propagabat tamen vitam aucupio sagittarum,

Configebat tardus celeres, stans volantes, vt apud Accium est,

Pennarumque contextu corpori tegumenta faciebat.

De hominum genere, aut omnino de animalium loquor, cum arborum & stirpium eadem penè natura sit: siue, vt doctissimis viris visum est, maior aliqua causa atque diuiniore hanc vim ingenuit: siue hoc ita sit fortuito. Videamus ea, quæ terra gignit, corticibus & radicibus valida seruari: quod contingit animalibus sensuum distributione, & quadam compactione membrorum. qua quidem de re, quanquam assentior iis, qui hæc omnia regi natura putant: quæ si natura negligat, ipsa esse non possint: tamen concedo, vt, qui de hoc dissentiunt, existiment quod velint, ac vel hoc intelligant, si quando naturam hominis dicam, hominem dicere me: nihil enim hoc differt: nam prius poterit à se quisque discedere, quam appetitum earum rerum, quæ sibi conducant, amittere. Iure igitur grauissimi philosophi initium summi boni à natura petierunt: & illum appetitum rerum ad naturam accommodatarum ingeneratum putauerunt omnibus, qui continentur ea commendatione naturæ, qua se ipsi diligunt. Deinceps videndum est, quoniam satis apertum est, sibi quæque natura esse charum quæ sit hominis natura: id est enim, de quo quærimus. Atqui perspicuum est hominem è corpore, animoque constare, cum primæ sint animi partes, secundæ corporis. deinde id quoque videmus, & ita figuratum corpus, vt excellat aliis, animumque ita constitutum, vt & sensibus instructus sit, & habeat præstantiam mentis, cui tota hominis natura pareat, in qua sit mirabilis quædam vis rationis, & cognitionis, & sciëntiæ, virtutumque omnium. nam quæ corporis sunt, ea nec auctoritatem cum animi partibus comparandam, & cognitionem habent faciliorem. Itaque ab his ordiamur. Corporis igitur nostri partes, totaque figura, & forma, & statura quam apta ad naturam sit, apparet: neque est dubium, quin frons, oculi, aures, & reliquæ partes, quales propriæ sunt hominis, intelligatur. sed certè opus est ea valere, & vigere, & naturales motus, vsusque habere, vt nec absit quid eorum, nec ægrum debilitatumue sit: id enim natura desiderat. est enim actio quædam corporis, quæ motus & status naturæ congruentis tenet: in quibus si peccetur distorsione & deprauatione quadam, aut motu, statuue deformi, vt si aut manibus ingrediat quis, aut non ante, sed retro: fugere planè se ipse, & hominem ex homine exuens naturam odisse videatur. Quamobrem etiam sessiones quædam, & flexi, fractique motus, quales proteruorum hominum, aut mollium esse solent, contra naturam sunt: vt, etiam si animi vitio id eueniat, tamen in corpore immutari hominis natura videatur. itaque è contrario moderati, æquabilisque habitus, effectiones, vsusque corporis, apta esse ad naturam videntur. Iam verò animus non esse solum, sed etiam cuiusdam modi debet esse, vt & omnes partes suas habeat incolumes, & de virtutibus nulla desit. Atqui in sensibus est sua cuiusque virtus, vt ne quid impediatur, quominus suo sensus quisque munere fungatur in iis rebus celeriter, expeditèque percipiendis, quæ subiectæ sunt sensibus. Animi autem, & eius animi partis quæ princeps est, quæque mens nominatur, plures sunt virtutes, sed duo prima genera: vnum earum, quæ ingenerantur suapte natura, appellanturque non voluntariæ: alterum earum, quæ in voluntate positæ magis proprio nomine appellari solent: quarum est excellens in animorum laude præstantia. Prioris generis est docilitas, memoria: quæ ferè omnia appellatur vno ingenii nomine: easque virtutes qui habent, ingeniosi vocantur. alterum autè genus est magnarum, verarumque virtutum, quas appellamus voluntarias, vt prudentiam, temperantiã, fortitudinẽ, iustitiã, & reliquas eiusdem generis. Et summatim quidẽ hæc erant de corpore, animoque dicenda. quibus quasi informatum est, quod hominis natura postulet. Ex quo perspicuum est, quoniam ipsi à nobis diligamur, omniaque & in animo & in corpore perfecta velimus esse, ea nobis ipsa chara esse propter se, & in iis esse ad bene viuendum momenta maxima. nam cui proposita sit conseruatio sui, necesse est huic partes quoque sui charas esse, charioresque, quo perfectiores sint, & magis in suo gene-

re laudabiles. ea enim vita expetitur, quæ sit animi, corporisque expleta virtutibus: in eoque summum bonum poni necesse est: quandoquidem id tale esse debet, vt rerum expendarum sit extremum. quo cognito, dubitari non potest, quin, cum ipsi homines sibi sint per se, & sua sponte chari, partes quoque & corporis, & animi, & earum rerum, quæ sunt in vtriusque motu & statu, sua charitate colantur, & per se ipsa appetantur. Quibus expositis, facilis est coniectura, ea maximè esse expetenda ex nostris, quæ plurimum habent dignitatis, vt optimæ cuiusque partis, quæ per se expetatur, virtus sit expetenda maximè. Ita fiet, vt animi virtus corporis virtuti anteponatur, animique virtutes non voluntarias vincant virtutes voluntariæ: quæ quidem propriè virtutes appellantur, multumque excellunt: propterea quod ex ratione gignuntur, qua nihil est in homine diuinius. Etenim omnium rerum, quas & creat natura, & tuetur, quæ aut sine animo sint, aut non multò secus, eorum summum bonum in corpore est: vt non infcitè illud dictum videatur in sue, animum illi pecudi datum pro sale, ne putresceret. Sunt autem bestię quædam, in quibus inest aliquid simile virtutis, vt in leonibus, vt in canibus, vt in equis, in quibus non corporum solum, vt in suis, sed etiam animorum aliqua ex parte motus quosdam videmus. In homine autem summa omnis animi est, & in animo rationis, ex qua virtus est: quæ rationis absolutio definitur: quam etiam atque etiam explicandam putant. earum etiam rerum, quas terra gignit, educatio quædam & perfectio est, non dissimilis animantium. itaque & viuere vitam, & mori dicimus, arborumque & nouellam, & vetulam, & vigere, & fenescere. Ex quo non est alienum, vt animantibus, sic illis, & apta quædam ad naturam aptare, & aliena amputare, earumque augendarum & alendarum quandam cultricem esse, quæ sit scientia atque ars agrorum, quæ circuncidat, amputet, erigat, extollat, adminiculetur, vt quod natura ferat, eò possit ire: vt ipsa vites, si loqui possint, ita se tractandas, tuendasque esse fateantur. Et nunc quidem, quod eam tuetur, vt de vite potissimum loquar, est id extrinsecus. in ipsa enim parum magna vis est, vt quam optimè se habere possit, si nulla cultura adhibeatur. At verò si ad vitam sensus accesserit, vt appetitum quendam habeat, & per se ipsa moueatur, quid facturam putas? an ea, quæ per vinitorem antea consequebatur, etiam per se ipsam curabit? Sed videtne accessuram ei curam, vt sensus quoque suos, eorumque omnium appetitum, & si qua sunt ei membra adiuncta, tueatur: sic ad illa, quæ semper habuit, iunget ea, quæ postea accesserint: nec eundem finem habebit, quem cultor eius habebat: sed volet secundum eam naturam, quæ postea ei adiuncta sit, viuere. Ita similis erit finis boni, atque antea fuerat: nec idem tamen. non enim iam stirpis bonum quæret, sed animalis. Quod si non sensus modò ei sit datus, verum etiã animus hominis: non necesse est, & illa pristina manere, vt tuenda, & inter hæc multò esse chariora quæ accesserint, animique optimam quanque partem charissimam, in eaque expletione naturæ summi boni finem consistere, cum longè multumque præstet mens atque ratio: Sic & extremum omnium appetendorum, atque ductum à prima communitate naturæ, multis gradibus ascendit, vt ad summum perueniret: quod cumulat ex integritate corporis, & ex mentis ratione perfecta. Cum igitur ea sit, quæ exposui, forma naturæ: si, vt initio dixi, simul atque ortus esset, se quisque cognosceret, iudicareque posset quæ vis & totius esset naturæ, & partium singularum: continuo videret quid esset hoc, quod quærimus, omnium rerum, quas expetimus, summum & vltimum, nec vlla in re peccare posset. Nunc verò à primo quidem mirabiliter occulta natura est, nec perspicui, nec cognosci potest. progredientibus autem ætatibus, sensim, tardeve potius, quasi nosmetipsos cognoscimus. Itaque illa prima commendatio, quæ à natura nostri facta est, nobis obscura & incerta est: primusque appetitus ille animi tantum agit, vt salui atque integri esse possimus. Cum autem dispicere cœperimus, & sentire quid simus, & quid ab animantibus cæteris differamus, tum ea sequi incipimus, ad quæ nati sumus: quam similitudinem videmus in bestiis, quæ primò, in quo loco nata

sunt, ex eo se non commouent: deinde suo quæque appetitu mouetur. serpere anguiculus, nare anaticulas, euolare merulas, cornibus uti videmus boues, vespas aculeis, suam denique cuique naturam esse ad viuendum ducem. quæ similitudo in genere etiam humano apparet: parui enim primo ortu sic iacent, tanquam omnino sine animo sint: cum autem paulum firmitatis accesserit, & animo utuntur, & sensibus, connitunturque ut sese erigant: & manibus utuntur, & eos agnoscunt, à quibus educantur: deinde æqualibus delectantur, libenterque se cum his congregant, dantque se ad ludendum, fabellarumque auditione ducuntur: deinde eo, quod ipsis superat, aliis gratificari volunt: animaduertuntque ea, quæ domi sunt, curiosius: incipiuntque commentari aliquid, & discernere: & eorum, quos vident, volunt non ignorare nomina: quibusque rebus cum æqualibus decertant, si vincunt, efferunt se lætitia: victi debilitantur, animosque demittunt. quorum sine causa fieri nihil putandum est. est enim natura sic generata vis hominis, ut ad omnem virtutem percipiendam facta videatur: ob eamque causam parui virtutum simulacris, quarum in se habent semina, sine doctrina mouentur. sunt enim prima elementa naturæ, quibus auctis, virtutis quasi carmen efficitur. nam cum ita nati, factique simus, ut & agendi aliquid, & diligendi aliquos, & liberalitatis, & referendæ gratiæ principia in nobis contineremus, atque ad scientiam, prudentiam, fortitudinemque aptos animos haberemus, à contrariisque rebus alienos: non sine causa eas, quas dixi, in pueris virtutum quasi scintillas videmus. è quibus accendi philosophi ratio debet, ut eam, quasi deum, ducem subsequens, ad naturæ perueniat extremum. nam, ut sæpe iam dixi, in infirma ætate, imbecillaque mente vis naturæ per caliginem cernitur. Cum autem progrediens confirmatur animus, agnoscit ille quidem naturæ vim, sed ita, ut progredi possit longius, per se sit tamen inchoata. Intrandum est igitur in rerum naturam, & penitus, quid ea postulet, peruidendum: aliter enim nosmetipsos nosse non possumus. quod præceptum quia maius erat, quam ut ab homine videretur, iccirco assignatum est deo. Iubet igitur nos Pythius Apollo noscere nosmetipsos. Cognitio autem hæc est vna, ut vim nostri corporis, animique norimus, sequamurque eam vitam, quæ rebus ipsis perfruatur. Quoniam autem is animi appetitus à principio fuit, ut ea, quæ dixi, quamperfectissima à natura haberemus: consistendum est, cum id adepti simus, quod appetitum sit, in eo quasi ultimo consistere naturam, atque id esse summum bonum, quod certè vniuersum sua sponte ipsum expeti, & propter se necesse est: quoniam antè demonstratum est, etiam singulas eius partes esse per se expetendas. In enumerandis autem corporis commodis si quis prætermittam à nobis voluptatem putabit, in aliud tempus quæstio differatur. utrum enim sit voluptas in iis rebus, quas primas secundum naturam esse diximus, necne sit, ad id, quod agimus, nihil interest. si enim (ut mihi quidem videtur) non explet bona naturæ voluptas, iure prætermittam est: si est in ea, quod quidam volunt, nihil impedit nostram hanc comprehensionem summi boni. quæ enim constituta sunt prima naturæ, ad ea si voluptas accesserit, vnum aliquod accesserit commodum corporis, neque eam constitutionem summi boni, quæ est proposita, mutauerit. Et adhuc quidè ita nobis progressa ratio est, ut ea duceretur omnis à prima commendatione naturæ. nunc autem aliud iam argumentandi sequamur genus, ut non solum, quia nos diligamus, sed quia cuiusque partis naturæ & in corpore, & in animo sua quæque vis sit: iccirco in his rebus summa nostra sponte moueamur. Atque ut à corpore ordiar, vidène, ut, siqua in membris praua, aut debilitata, aut imminuta sint, occultent homines: ut etiam contendant & elaborent, si efficere possint, ut aut non appareat corporis vitium, aut quamminimum appareat: multosque etiam dolores curationis causa perferant: ut, si ipse usus membrorum non modò non maior, verum etiam minor futurus sit: eorum tamen species ad naturam reuertatur. Etenim cum omnes natura totos se expetendos putent, nec id ob aliam rem, sed propter ipsos: necesse est eius etiã partes propter se expeti, quod vniuersum propter se expetatur. Quidè

in motu & statu corporis nihil inest, quod animaduertendum esse ipsa natura iudicet: quemadmodum quis ambulet, sedeat, qui ductus oris, qui vultus in quoque sit: nihilne est in his rebus, quod dignum libero, aut indignum esse ducamus: nonne odio dignos multos putamus, qui quodam motu aut statu videntur naturæ legem & modum contempsisse? Et quoniam hæc ducuntur de corpore, quid est cur non rectè pulchritudo etiam ipsa propter se expetenda ducatur: nam si prauitatem, imminutionemque corporis propter se fugiendam putamus: cur non etiam, ac fortasse magis, propter se formæ dignitatem sequamur? & si turpitudinem fugiamus in statu & motu corporis: quid est, cur pulchritudinem non sequamur: atque etiam valetudinem, vires, vacuitatem doloris non propter utilitatem solum, sed etiam ipsas propter se expetamus? Quoniam enim natura suis omnibus expleri partibus vult, hunc statum corporis per se ipsum expetit, qui est maximè è natura: quæ tota perturbatur, si aut ægrum corpus est, aut dolet, aut caret viribus. Videamus animi partes, quarum est aspectus illustrior: quæ quo sunt excelsiores, eo dant clariora indicia naturæ. Tantus igitur est innatus in omnibus cognitionis amor & scientiæ, ut nemo dubitare possit, quin ad eas res hominum natura nullo emolumento inuitata rapiatur. Videmusne, ut pueri ne verberibus quidè à contemplandis rebus, perquirendisque deterreantur: ut pulsi requirant, & aliquid scire se gaudeant: ut aliis narrare gestiant: ut pompa, ludis, atque eiusmodi spectaculis teneantur, ob eamque rem vel famem & sitim perferant: Quid verò, qui ingenuis studiis atque artibus delectantur, nonne videmus eos, nec valetudinis, nec rei familiaris habere rationem: omniãque perpeti ipsa cognitione & scientia captos: & cum maximis curis & laboribus compensare eam, quæ ex discendo capiunt, voluptatem: Mihi quidem Homerus huiusmodi quidam vidisse videtur in iis, quæ de Sirenum cantibus finxit. neque enim vocum suauitate videntur, aut nouitate quadam, & varietate cantandi reuocare eos solita, qui præteruehebantur: sed quia multa se scire profitebantur, ut homines ad earum saxa discendi cupiditate adhærescerent. ita enim inuitant Vlyxem (nam verti ut quædam Homeri, sic istum ipsum locum)

.. O decus Argolicum, quin puppim flectis Vlyxes,
 .. Auribus ut nostros possis agnoscere cantus:
 .. Nam nemo hæc vnquam est transuectus cærule cursu,
 .. Quin prius astiterit vocum dulcedine captus,
 .. Post variis auido satiatus pectore musis
 .. Doctior ad patrias lapsus peruenerit oras.
 47 Nos graue certamen belli, clademque tenemus,
 .. Græcia quam Troiæ diuino numine vexit,
 .. Omniãque è latis rerum vestigia terris.

Vidit Homerus probari fabulam non posse, si cantiunculis tantus vir irretitus teneretur. scientiam pollicentur, quam non erat mirum sapientiæ cupido patria chariorem. atque omnia quidem scire, cuiuscunque modi sunt, cupere, curiosorum: duci verò maiorum rerum contemplatione ad cupiditatem scientiæ, summorum virorum est putandum. Quem enim ardorem studii censetis fuisse in Archimede, qui, dum in puluere quædam describit attentius, ne patriam quidem captam esse senserit: quantum Aristoxeni ingenium consumptum videmus in musicis: quo studio Aristophanem putamus ætatem in literis duxisse: quid de Pythagora, quid de Platone aut Democrito loquar, à quibus propter discendi cupiditatem videmus ultimas terras esse peragratas: quæ qui non vident, nihil vnquam magna cognitione dignum amauerunt. Atque hoc loco, qui propter animi voluptates coli dicunt ea studia, quæ dixi: non intelligunt iccirco esse ea propter se expetenda, quod nulla utilitate obiecta, delectentur animi, atque ipsa scientia, etiam si incommoda datura sit, gaudeant. Sed quid attinet de rebus tam apertis plura requirere: Ipsi enim quæramus à nobis, stellarum motus, contemplationesque rerum

caelestium, eorumque omnium, quae naturae obscuritate occultantur, cognitiones quemadmodum nos moueant, & quid historia delectet, quam solemus persequi usque ad extremum, praetermissa repetimus, inchoata persequimur. Nec verò sum inscius esse utilitatem in historia, non modo voluptatem. Quid, cum fictas fabulas, è quibus utilitas nulla duci potest, cum voluptate legimus? quid, cum volumus nomina eorum, qui quid gesserint, nota nobis esse; parentes, patriam, multa praeterea minimè necessaria? quid, quòd homines infima fortuna, nulla spe rerum gerendarum, opifices denique delectentur historia? maximèque eos videre possumus res gestas audire, & legere velle, qui à spe gerendi absunt confecti senectute. Quocirca intelligi necesse est, in ipsis rebus, quae discuntur & cognoscuntur, inuitamenta inesse, quibus ad discendum cognoscendumque moueamur. Ac veteres quidem philosophi in beatorum insulis fingunt, qualis natura sit vita sapientium, quos cura omni liberatos, nullum necessarium vitae cultum aut paratum requirentes, nihil aliud esse acturos putant, nisi ut omne tempus in quaerendo ac discendo in naturae cognitione consumant. nos autem non solum beatam vitam istam oblectationem videmus, sed etiam leuamētum miseriarum. Itaque multi cum in potestate essent hostium aut tyrannorum, multi in custodia, multi in exilio, dolorem suum doctrinae studiis leuauerunt. Princeps huius ciuitatis Phalereus Demetrius, cum patria pulsus esset iniuria, ad Ptolemaeum se regem Alexandriae contulit. qui cum in hac ipsa philosophia, ad quam te hortamur, excelleret, Theophrastusque esset auditor: multa praecleara in illo calamitoso otio scripsit, non ad usum aliquem suum, quo erat orbatus: sed animi cultus ille erat ei quasi quidam humanitatis cibus. Equidem è Cn. Aufidio, praetorio, erudito homine, oculis capto, saepe audiebam; cum se lucis magis, quam utilitatis desiderio moueri diceret: Somnum denique nobis, nisi quietem corporibus, & medicinam quandam laboris afferret, contra naturam putaremus datum. aufert enim sensus, actionemque tollit omnem. Itaque, si aut quietem natura non quaereret, aut eam posset alia quadam ratione consequi, facile pateremur, qui etiam nunc agendi aliquid, discendique causa propè contra naturam vigilias suscipere soleamus. Sunt autem clariora, vel planè perspicua, nec dubitanda indicia naturae, maximè scilicet in homine, sed in omni animali, ut appetat animus aliquid agere semper, neque vlla conditione quietem sempiternam possit pati. Facile est haec cernere in primis puerorum aetatibus. Quanquam enim vereor ne nimius in hoc genere videar: tamen omnes veteres philosophi, maximè nostri, ad incunabula accedunt, quòd in pueritia facillimè se arbitrentur naturae voluptatem posse cognoscere. Videmus igitur, ut conuiuiscere ne infantes quidem possint: cum verò paulum processerint, lusionibus vel laboriosis delectantur, ut ne verberibus quidem deterreri possint: eaque cupiditas agendi aliquid adolescit vna cum aetatibus. Itaque, ne si iucundissimis quidem nos somniis vsuros putemus, Endymionis somnum nobis nolimus dari: idque si accidat, mortis instar putemus. quinetiam inertissimos homines, nescio qua singulari nequitia praeditos, videmus tamen & animo & corpore moueri semper, & cum re nulla impediuntur necessaria, aut alueolum poscere, aut quaerere quæpiam ludum, aut sermonem aliquem requirere: cumque non habeant ingenuas ex doctrina oblectationes, circulos aliquos & semicirculos consecrari. Ne bestiarum quidem, quas delectationis causa concludimus, cum copiosius alantur, quam si essent liberae, facile patiuntur sese contineri, motusque solutos & vagos, à natura sibi tributos, requirunt. Itaque ut quisque optimè natus, institutusque est, esse omnino nolit in vita, si gerendis negotiis orbatus possit paratissimis vesci voluptatibus. nam aut priuatim aliquid gerere malunt: aut qui altiore animo sunt, capeunt Remp. honoribus, imperiisque adipiscendis: aut totos se ad studia doctrinae conferunt. qua in vita, tantum abest ut voluptates consequantur, etiam curas, sollicitudines, vigilias perferunt: optimaque parte hominis, quae in nobis diuina ducenda est, ingenii & mentis acie fruuntur, nec voluptatem requirentes, nec fugientes laborem. Nec verò intermittunt aut admira-

tionem earum rerum, quae sunt ab antiquis repertae, aut inuestigationem nouarum. quo studio cum satiari non possunt, omnium ceterarum rerum obliti, nihil abiectum, nihil humile cogitant: tantaque est vis talibus in studiis, ut eos etiam, qui sibi alios proposuerunt fines bonorum, quos utilitate aut voluptate diligunt, tamen in rebus quaerendis, explicandisque naturis aetates contere videamus. Ergo hoc quidem apparet, nos ad agendum esse natos: actionum autem genera plura, ut obscurentur etiam minora maioribus. Maximae autem sunt, primum, ut mihi quidem videtur, & iis quorum nunc in ratione versamur, consideratio, cognitioque rerum caelestium, & earum, quas à natura occultatas & latentes indagare ratio potest: deinde Rerum. administratio, aut administrandi, sciendique prudens, temperata, fortis, & iusta ratio, reliquaque virtutes, & actiones virtutibus congruentes: quae, vno verbo complexi omnia, honesta dicimus: ad quorum etiam cognitionem & usum iam corroborati, natura ipsa praeeunte deducimur. Omnium enim rerum principia parua sunt, sed suis progressionibus usu augentur: nec sine causa. in primo enim ortu inest tencritas & mollicies quaedam, ut nec res videre optimas, nec agere possint. virtutis enim, beatæque vitae, quae duo maximè expetenda sunt, serius lumen apparet, multò etiam serius, ut planè, qualia sint, intelligantur. praeclearè enim Plato, beatum, cui etiam in senectute contigerit, ut sapientiam, verasque opinioniones assequi possit. Quare, quoniam de primis naturae commodis satis dictum est, nunc de maioribus, consequentibusque videamus. Natura igitur corpus quidem hominis sic & genuit & formauit, ut alia in primo ortu perficeret, alia progrediente aetate fingeret, neque sanè multum adiuuentis externis & aduentitiis vteretur. animum autem reliquis rebus ita perfecit, ut corpus. sensibus enim ornauit ad res percipiendas idoneis, ut nihil, aut non multum adiuumento vllò ad suam conformationem indigeret. Quod autem in homine praestantissimum atque optimum est, id deseruit. etsi dedit talem mentem, quae omnem virtutem iam accipere posset: ingenuitque sine doctrina notitias paruas rerum maximarum, & quasi instituit docere, & induxit in ea, quae inerant, tanquam clemèta virtutis, sed virtutem ipsam inchoauit: nihil amplius. Itaque nostrum est (quod nostrum dico, artis est) ad ea principia, quae accepimus, consequentia exquirere, quoad sit id, quod volumus, effectum: quod quidem pluris sit haud paulò, magisque ipsum propter se expetendum, quam aut sensus, aut corporis ea, quae diximus: quibus tantum praestat mentis excellens perfectio, ut vix cogitari possit quid intersit. Itaque omnis honos, omnis admiratio, omne studium ad virtutem & ad eas actiones, quae virtuti sunt consentaneae, refertur: eaque omnia, quae aut ita in animis sunt, aut ita geruntur, vno nomine honesta dicuntur. quorum omnium quaeque sint notitiae, quaeque significantur rerum vocabulis, quaeque cuiusque vis & natura sit, mox videbimus. hoc autem loco tantum explicemus, haec, honesta quae dico, praeterquam quòd nosmetipsos diligamus, praeterea supraapte natura per se esse expetenda. Indicant pueri: in quibus, ut in speculis, natura cernitur. quanta studia decertantium sunt? quanta ipsa certamina? ut illi efferuntur laetitia, cum vicerint: ut pudet victos? ut se accusari nolunt, quam cupiunt laudari? quos illi labores non perferunt, ut aequalium principes sint? quae memoria est in his bene merentium? quae referenda gratiae cupiditas? atque ea in optima quaque indole maximè apparent, in qua haec honesta, quae intelligimus, à natura tanquam adumbrantur. sed haec in pueris expressa: in iis verò aetatibus, quae iam confirmatae sunt, quis est tam dissimilis homini, qui non moueatur & offensione turpitudinis, & comprobatione honestatis? quis est, qui non oderit libidinosam, proteruam adolescentiam? quis contra in illa aetate pudorem, constantiam, etiam si sua nihil intersit, non tamen diligit? quis Pulchrum Numitorem, Fregellanum proditorem, quanquam Reip. nostrae profuit, non odit? quis vrbis conseruatorem Codrum, quis Erichthei filias non maximè laudat? cui Tubuli nomen odio non est? quis Aristidem mortuum non diligit? an obliuiscamur, quantopere in audiendo, legendoque moueamur, cum pie, cum amicè, cum

magno animo aliquid factum cognoscimus? quid loquar de nobis, qui ad laudem & ad decus nati, suscepti, instituti sumus? qui clamores vulgi atque imperitorum excitantur in theatris, cum illa dicuntur?

Ego sum Orestes: contraque ab altero,

Immò enimvero ego sum, inquam, Orestes.

Cum autem etiam exitus ab utroque datur conturbato, errantique Regi: ambos ergo vnà viuere precamur. quoties hoc agitur, quādōc, nisi admirationibus maximis? Nemo est igitur, qui non hanc affectionem animi probet atque laudet: qua non modò utilitas nulla quæritur, sed contra utilitatem etiam conseruatur fides. Talibus exem-⁵⁹plis non fictæ solùm fabulæ, verum etiam historiæ refertæ sunt, & quidem maximè nostræ. Nos enim ad sacra Idæa cōcipienda optimum virum delegimus: nos tutores missimus Regibus: nostri imperatores pro salute patriæ sua capita vouerunt: nostri Consules Regem inimicissimum mœnibus iam appropinquantem monuerunt, à veneno vt caueret: nostra in Rep. & quæ per vim oblatum stuprum voluntaria morte lueret, inuenta est: & qui interficeret filiam, ne stupraretur. Quæ quidem omnia, & innumera præterea, quis est, qui non intelligat, & eos, qui fecerunt, dignitatis splendore ductos, immemores fuisse utilitatum suarum, nosque, cum ea laudemus, nulla alia re, nisi honestate duci? Quibus rebus breuiter expositis (nec enim sum copiam, quam potui, quia dubitatio in re nulla erat, persecutus) sed his rebus concluditur profectò: & virtu-⁶⁰tes omnes, & honestum illud, quod ex his virtutibus exoritur, & in his hæret, esse per se expetendum. In omni autem honesto, de quo loquimur, nihil est tam illustre, nec quod latius pateat, quàm coniunctio inter homines hominum, & quasi quædam societas & communicatio utilitatum, & ipsa charitas generis humani: quæ nata à primo fatu, quo à procreatoribus nati diliguntur, & tota domus coniugio & stirpe coniungitur, serpit sensim foras cognationibus primùm, tum affinitatibus, deinde amicitiiis, post vicinaitibus cum ciuibus: & iis, qui publicè focii atque amici sunt, deinde totius complexu gentis humanæ. quæ animi affectio suum cuique tribuens, atque hanc, quam dico, societatem coniunctionis humanæ munificè & æquè tuens, iustitia dicitur. cui adiunctæ sunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quæque sunt generis eiusdem. Atque hæc ita iustitiæ propria sunt, vt sint virtutum reliquarum communia. ⁶¹nam cum sic hominis natura generata sit, vt habeat quiddam innatum quasi ciuile atque populare, quod Græci πολικόν vocant: quicquid aget quæque virtus, id à communitate, & ea, quam exposui, charitate atque societate humana non abhorrebit, vicissimque iustitia, vt ipsa se fundet vsu in cæteras virtutes, sic illas expetet. seruari enim iustitia nisi à forti viro, nisi à sapiente non potest. Qualis est igitur omnis hæc, quam dico, conspiratio, consensusque virtutum, tale est illud ipsum honestum: quandoquidem honestum aut ipsa virtus est, aut res gesta virtute. quibus in rebus vita consentiens, virtutibusque respondens, recta, & honesta, & constans, & naturæ congruens existimari potest. Atque hæc coniunctio, consensioque virtutum, tamen à philosophis ratione quadã distinguitur. nam cum ita copulatæ cōnexæque sunt, vt omnes omnium participes sint, nec alia ab alia possit separari: tamen proprium suum cuiusque munus ⁶²est, vt fortitudo in laboribus periculisque cernatur, temperantia in prætermittendis voluptatibus, prudentia in delectu bonorum & malorū, iustitia in suo cuique tribuendo. Quando igitur inest in omni virtute cura quædam quasi foras spectans, aliosque appetens atque complectens, existit illud, vt amici, vt fratres, vt propinqui, vt affines, vt ciues, vt omnes denique, quando vnã societatem hominum esse volumus, propter se expetendi sint: atque eorum nihil est eius generis, vt sit in fine atque extremo bonorum. Ita fit, vt duo genera propter se expetendorum reperiãtur: vnum, quod est in iis, in quibus completur illud extremum, quæ sunt aut animi, aut corporis. hæc autem quæ sunt extrinsecus, id est, quæ neque in animo sunt, neque in corpore, vt amici,

vt parentes, vt liberi, vt propinqui, vt ipsa patria, sunt illa quidem sua sponte chara, sed ⁶³eodem in genere, quo illa, non sunt. Nec verò quisquam summum bonum assequi vnquam posset, si omnia illa, quæ sunt extra, quanquam expetenda, summo bono cōtinerentur. Quo modo igitur, inquires, verum esse poterit, omnia referri ad summum bonum, si amicitia, si propinquitates, si reliqua externa summo bono non continentur? Hac videlicet ratione: quod ea quæ externa sunt, iis tuemur officiis, quæ oriuntur à suo cuiusque genere virtutis: nam & amici cultus, & parentis, & qui officio fungitur, in eo ipso prodest, quod, ita fungi officio, in rectè factis est, quæ sunt orta virtutibus. quæ quidem sapientes sequuntur vtentes tanquam duce natura, non perfecti autem homines, & tamen ingeniis excellentibus præditi, excitantur spe gloriæ, quæ habet formam honestatis, & similitudinem. Quod si ipsam honestatem vndique perfectam ⁶⁴& absolutam, rem vnã præclarissimam omnium, maximèque laudandam penitus viderent, quonam gaudio complerentur, cum tantopere eius adumbrata opinione lætentur? quem enim deditum voluptatibus, cupiditatum incendiis inflammatum, in iis potiendis, quæ acerrimè concupiuisset, tanta lætitia perfundi arbitramur, quanta aut superiorem Africanum Annibale victo, aut posteriorem Carthagine euerfa? quæ ⁶⁵* Tiberina dissensio festo illo die tanto gaudio affectit, quanto L. Paulum, cum Regem Persen captum adduceret, eodem flumine inuectum? Age nunc Luci noster, extruere animo altitudinem, excellentiãque virtutum: iam non dubitabis, quin earum compotes homines, magno animo erectoque viuentes, semper sint beati: qui omnes motus fortunæ, mutationesque rerum & temporum leues, & imbecilles fore intelligant, si in ⁶⁶virtutis certamen venerint. illa enim, quæ sunt à nobis bona corporis numerata, complent ea quidẽ beatissimam vitam, sed ita, vt sine illis possit beata vita existere. ita enim parua & exigua sunt istæ accessiones bonorū, vt quemadmodum stellæ in radio solis, sic istæ in virtutum splendore ne ternantur quidem. Atque hæc, vt verè dicitur parua esse ad beatè viuendum momenta ista corporis commodorum, sic nimis violentum est, nulla esse dicere. qui enim sic disputant, obliti mihi videntur, quæ ipsi egerint principia naturæ. Tribuendum igitur est his aliquid, dum modo, quantum tribuendum sit, intelligas. Est tamen philosophi nō tam gloriosa, quàm vera quærentis, nec pro nihilo putare ea, quæ secundum naturam illi ipsi gloriosi esse fatebantur, & videre tantam vim virtutis, tantamque, vt ita dicam, auctoritatem honestatis, vt reliqua non illa quidẽ ⁶⁷nulla, sed ita parua sint, vt nulla esse videantur. Hæc est non omnia spernentis præter virtutem, & virtutem ipsam suis laudibus amplificantis oratio. denique hæc est vndique cōpleta & perfecta explicatio summi boni. hinc cæteri particulas arripere conati, suam quisque videri voluit afferre sententiam. Sæpe ab Aristotele & Theophrasto mirabiliter est laudata per se ipsa rerum scientia. hoc vno captus Herillus, scientiam summum bonum esse defendit, nec rem vllam aliam per se expetendam. Multa sunt dicta ab antiquis de contemnendis ac despiciendis rebus humanis. hoc vnū Aristo tenuit: præter vitia atque virtutes, negauit rem esse vllam aut fugiendam aut expetendam. Positum est à nostris in iis rebus quæ secundum naturam essent, nō dolere. hoc Hieronymus summum bonum esse dixit. at verò Callipho, & post eum Diodorus, cum alter voluptatẽ adamauisset, alter vacuitatem doloris, neuter honestate carere potuit, quæ est à nostris ⁶⁸laudata maximè. Quinetiam ipsi voluptarii diuertacula quærant, & virtutes habeant in ore totos dies, voluptatẽque primò duntaxat expeti dicant, deinde consuetudinem quasi alteram naturam effici, qua impulsu multa faciunt, nullam quærentes voluptatem. Stoici restant. hi quidem non vnã aliquam, aut alteram à nobis, sed totam ad se nostram philosophiam transfulerunt: atque vt reliqui fures earum rerum, quas ceperunt, signa commutant: sic illi, vt sententiis nostris pro suis vterentur, nomina tanquam rerum notas, mutauerunt. ita relinquitur sola hæc disciplina, digna studiosis ingenuarum artium, digna eruditis, digna claris viris, digna

principibus, digna Regibus. Quæ cum dixisset, paulumque institisset, Quid est, inquit: satisne vobis videor pro meo iure in vestris auribus commentatus? Et ego, Tu verò, inquam, Piso, ut saepe alias, sic hodie ita ista nosse visus es, ut, si tui copia nobis 86 semper fieret, non multum Græcis supplicandum putarem. quod quidem eo probavi magis, quia memini Staseam Neapolitanum doctorem illum tuum, nobilem sanè Peripateticum, aliquanto ista secus dicere solitum assentientem iis, qui multum in fortuna secunda aut aduersa, multum in bonis aut malis corporis ponerent. Est ut dicis, inquit: sed hæc ab Antiocho nostro familiari dicuntur multò melius & fortius, quàm à Stasea dicebantur. quanquam ego non quæro quid tibi à me probatum sit, sed huic Ciceroni nostro, quem discipulum cupio à te abducere. Tum Lucius, Mihi verò ista valde probata sunt: quod item fratri puto. Tum mihi Piso, Quid ergo, inquit: dāsne adolescenti veniam? an eum discere ea mauis, quæ cum præclare didicerit, nihil sciat? Ego verò, inquam, permitto. sed nōne meministi mihi licere probare ista, quæ sunt à te dicta? quis enim potest ea, quæ probabilia videantur ei, non probare? An verò, inquit, quisquam potest probare, quod perceptum, quod com- 69 prehensum, quod cognitum non habet? Non est ista, inquam, Piso magna dissensio: nihil est enim aliud, quam obrem nihil percipi mihi posse videatur, nisi quod percipiendi vis ita definitur à Stoicis, ut negent quicquam posse percipi, nisi tale verum, quale falsum esse non possit. Itaque hæc cum illis est dissensio, cum Peripateticis nulla sanè. Sed hæc omittamus: habent enim & bene lōgam, & satis litigiosam disputationem. Illud mihi à te nimium festinanter dictum videtur sapiētes omnes esse semper beatos: nescio quo modo præteruolauit oratio, quod nisi ita efficitur: quæ Theophrastus de fortuna, de dolore, de cruciatu corporis dixit, cum quibus coniungi beatam vitam nullo modo posse putauit, vereor ne vera sint. nam illud vehementer repugnat, eundem & beatum esse, & multis malis oppressum. Hæc quo modo conueniant, 70 non sanè intelligo. Vtrum igitur tibi non placet, inquit, virtutis tantam vim esse, ut ad beatè viuendum se ipsa contenta sit: an, si id probas, ita fieri posse negas, ut ii, qui virtutis compotes sint, etiam malis quibusdam affecti, beati sint? Ego verò volo in virtute vim esse quàm maximam: sed, quanta sit, aliàs: nunc tantum, possitne esse tanta, si quicquam extra virtutem habeatur in bonis. Atqui, inquit, si Stoicis cōcedis, ut virtus sola, si adfit, vitam efficiat beatam, concedis etiam Peripateticis. quæ enim mala illi non audent appellare, aspera autem & incommoda, & reiicienda, & aliena naturæ esse concedunt: ea nos mala dicimus, sed exigua, & porrò minima. Quare si potest esse beatus is, qui est in asperis reiiciendisque rebus, potest is quoque esse, qui est in paruis malis.

Et ego, Piso, inquam, si est quisquam, qui acutè in causis videre soleat, quæ res agatur, is es profectò tu. Quare attende quæso: nam adhuc, meo fortasse vitio, quid ego quæram, non perspicias. Istic sum, inquit, expectoque, quid ad id, quod quæram, respondeas. Respondebo me non quærere, inquam, hoc tempore quid virtus possit efficere, sed quid constanter dicatur, quid ipsam à se dissentiat. Quo igitur, inquit, modo?

Quia cum à Zenone, inquam, hoc magnificè, tanquam ex oraculo, editur, virtus ad beatè viuendum se ipsa cōtenta est. Quare, inquit? Respondet, quia, nisi quod honestum est, nullum est aliud bonum. non quæro iam, verumne sit: illud dico, ea, quæ dicat, præclare inter se cohærere. dixerit hoc quidem Epicurus, semper beatum esse sapientem: quod quidem solet ebullire nonnunquam. quem quidem cum summis doloribus cōficiatur, ait dicturū, Quàm suaue est, quàm nihil curo, non pugnem cum homine, cur tantum habeat in natura boni: illud vrgeam, non intelligere eum, quid sibi dicendū sit, cum dolorē summū malum esse dixerit. Eadem nunc mea aduersum te oratio est. dicis eadē omnia & bona & mala, quæ quidē dicunt qui nūquam philosophum pictum, ut dicitur, viderunt: valetudinē, vires, staturam, formam, integritatē vnguiculorum omniū, deformitatem, morbū, debilitatem, mala iam illa externa. parce tu qui-

dem: sed hæc cum corporis bona sint, eorum conficiētia certè in bonis numerabis, amicos, liberos, propinquos, diuitias, honores, opes. contra hæc attende me nihil dicere: si ista mala sunt, in quæ potest incidere sapiens, sapientem esse, non esse ad beatè viuendum satis. Immò verò, inquit, ad beatissimè viuendum parum est, ad beatè verò satis. Animaduerti, inquam, te isto modo paulò antè ponere: & scio ab Antiocho 73 nostro dici sic solere. sed quid minus probandum, quàm esse aliquem beatum, nec satis beatum? quod autē satis est, eò quicquid accesserit, nimium est, & nemo nimium beatus est, & nemo beato beatior. Ergo, inquit, tibi Q. Metellus, qui tres filios Cōsules vidit, è quibus vnum etiam & Censorem, & triumphantem, quartum autem Prætorem, eoque saluos reliquit, & tres filias nuptas, cum ipse Consul, Censor etiam, Augurque fuisset & triumphasset, ut sapiens fuerit, nōne beatior, quàm ut item sapiens fuerit, qui in potestate hostium vigiliis & inedia necatus est, Regulus? Quid me istud rogas, inquam? Stoicos roga. Quid igitur, inquit, eos responsuros putas? Nihilò beatiorē esse Metellum, quàm Regulum. Inde igitur, inquit, audiendum est. Tamen à proposito, in quā, aberrauimus: non enim, inquam quæro, quid verum, sed quid cuique dicendum sit. utinā quidem dicerent alium alio beatiorē: iam ruinas videres. in 74 virtute enim sola, & in ipso honesto cum sit bonum positum, cumque nec virtus, ut placet illis, nec honestum crescat: idque bonum solum sit, quo qui potitur, necesse est beatus sit, cum id augeri non possit, in quo vno positum est beatum esse: quī potest esse quisquā alius alio beatior? Vidēsne ut hæc concinant? & hercule (fatēdum est enim, quod sentio) mirabilis est apud illos contextus rerum. respondēt extrema primis, media vtrisque, omnia omnibus: quid sequatur, quid repugnet, vident. in geometria prima si dederis, danda sunt omnia. concede nihil esse bonum, nisi quod honestū sit: concedendum est, in virtute sola positam esse beatam vitam. Vide rursus retro: dato hoc: dandum erit illud. quod vestri non item. tria genera bonorum: procliuius currit oratio: venit ad extremum: hæret in salebra: cupit enim dicere nihil posse ad beatā vitam 75 deesse sapienti. Honestā oratio, Socratica, Platonis etiam. audeo dicere, inquit. non potest, nisi retexueris illa: paupertas, si malū est, mendicus beatus esse nemo potest, quauis sit sapiens. at Zeno eum non beatum modò, sed etiā diuitem dicere ausus est. Dolere malum: in cruce qui angitur, beatus esse nō potest. bonum liberi: misera orbitas. bonum patria: miserum exilium. bonum valetudo: miserū morbus. bonum integritas corporis: misera debilitas. bonū incolumis acies: misera cæcitas. quæ si potest singula consolādo leuare, vniuersa quomodo sustinebit? sit enim idē cæcus, debilis, morbo grauissimo affectus, exul, orbus, egens, torqueatur eculeo: quem hunc appellas Zeno? Beatum, inquit. Etiam beatissimum? Quippe, inquit: cum tam docuerim gradus istam rem non habere, quàm virtutē, in qua sit etiam ipsum beatum. Tibi hoc incredibile, quia beatissimum. quid tuum? credibile? si enim ad populū me vocas, eum, qui 76 ita sit affectus, beatum nunquā probabis: si ad prudentes, alterum fortasse dubitabunt, sitne tantum in virtute, ut ea præditi vel in Phalaridis tauro beati sint: alterum non dubitabunt, quin & Stoici conuenientia sibi dicāt, & vos repugnantia. Theophrasti igitur, inquit, tibi liber ille placet de beata vita? Tamen aberramus à proposito: & ne lōgius, Prorsus, inquam, Piso, si ista mala sunt, placet. Nōne igitur tibi videntur, inquit, mala? Id quæres, inquam: in quo vtrum respondebo, verses te huc atque illuc necesse est. Quo tandem modo, inquit? Quia si mala sunt, is, qui erit in his, beatus non erit: si mala non sunt, iacet omnis ratio Peripateticorū. Et ille ridens, Video, inquit, quid agas: ne discipulum abducā, times. Tu verò, in quā, ducas licet, si sequatur: erit enim mecum, si tecum erit. Audi igitur, inquit, Luci: tecū enim, ut ait Theophrastus, mihi instituenda oratio est. Omnis authoritas philosophiæ consistit in beata vita 77 cōparanda: beatè enim viuēdi cupiditate incēsi sumus omnes. hoc mihi cum tuo fratre cōuenit. Quare hoc videndū est, possitne nobis hoc ratio philosophorū dare. polli-

ctetur certé. nisi enim id faceret, cur Plato Aegyptum peragrauit, vt à sacerdotibus barbaris numeros & cælestia acciperet: cur post Tarentum ad Architam: cur ad cæteros Pythagoreos, Ethecratem, Timæum, Acronem Locros, vt, cum Socratem expressisset, adiungeret Pythagoreorum disciplinam, eaque, quæ Socrates repudiabat, addisceret: cur ipse Pythagoras & Aegyptum lustrauit, & Persarum magos adiit: cur tantas regiones barbarorum pedibus obiit, tot maria transmisit: cur hæc eadem Democritus: qui, verè falsone quæreremus, dicitur oculis se priuasse: certè vt quamminimè animus à cogitationibus abduceretur, patrimonium neglexit: agros deseruit incultos, quid quærens aliud, nisi beatam vitam: quam si etiam in rerum cognitione ponebat, tamen ex illa inuestigatione naturæ consequi volebat, vt esset bono animo: id enim ille summum bonum *ἁγία*, & sæpe *ἀγαθή* appellat, id est animum terrore liberum. Sed hæc etsi præclare, nondum tamen & perpolitata. pauca enim, neque ea ipsa enucleatè, ab hoc de virtute quidem dicta. potest enim hæc in hac vrbe primum à Socrate quæri cœpta, deinde in hunc locum delata sunt: nec dubitant, quin in virtute omnis vt bene, sic etiam beatè viuendi spes poneretur. Quæ cum Zeno didicisset à nostris, vt in actionibus perscribi solet, de re eadem fecit alio modo. hoc tu nunc in illo probas: scilicet vocabulis rerum mutatis, inconstantia crimen ille effugit, nos effugere non possumus: ille Metelli vitam negat beatiorē, quàm Reguli, præponendam tamen: nec magis expetendam, sed magis sumendam, & si optio esset, eligendam Metelli, reiciendam Reguli. ego, quam ille præponendam, & magis eligendam, beatiorē hanc appello: nec vllò minimo momento plus ei vitæ tribuo, quàm Stoici. Quid interest, nisi quòd ego res notas notis verbis appello, illi nomina noua quærent, quibus idem dicant: ita quemadmodum in Senatu semper est aliquis, qui interpretem postulet: sic isti nobis cum interprete audiendi sunt. Bonum appello, quicquid secundum naturam est: quod contra, malum. nec ego solus: sed tu etiam Chrysippe in foro, domi in schola definis. Quid ergo: aliter homines, aliter philosophos loqui putes oportere quanti quidque sit, aliter doctos & indoctos: Sed cum constiterit inter doctos, quanti res quæque sit, si homines essent, vsitatè loquerentur. dum res maneat, verba fingant arbitrato suo. Sed venio ad inconstantia crimen, ne sapius dicas me aberrare: quam tu ponis in verbis, ego positam in re putabam. Si satis erit hoc perceptum, in quo adiutores Stoicos optimos habemus, tantam vim esse virtutis, vt omnia, si ex altera parte ponantur, ne appareant quidem, cum omnia, quæ illi commoda certè dicunt esse, & sumenda, & eligenda, & præposita, quæ ita definiunt, vt satis magno æstimanda sint. hæc igitur cum ego tot nominibus à Stoicis appellata, partim nouis & commentitiis, vt ista producta & reducta, partim idem significantibus: quid enim interest expetas, an eligas: mihi quidem etiam lautius videtur, quod eligitur, & ad quod delectus adhibetur: sed cum ego ista bona omnia dixerò, tantum refert quàm magna dicam, quàm expetenda, quàm valde. sin autem nec expetenda ego magis, quàm tu eligenda, nec illa pluris æstimanda ego, qui bona, quàm tu, qui producta appellas: omnia ista necesse est obscurari, nec apparere, & in virtutes, tanquam in solis radios, incurrere. At enim qua in vita est aliquid mali, ea esse beata non potest. Ne seges quidem igitur spicis vberibus & crebris, si auenam vsquam videris: nec mercatura quæstiuosa, si in maximis lucris parum aliquid damni contraxerit. An hoc vsquequaque aliter in vita, & non ex maxima parte de tota iudicabis: an dubium est, quin virtus ita maximam partem obtineat in rebus humanis, vt reliquas obruat: Audebo igitur, quæ secundum naturam sunt, bona appellare, nec fraudare suo veteri nomine, quàm aliquid potius nouum exquirere, virtutis autem amplitudinem quasi in altera libræ lance ponere. Terram, mihi crede, ea lanx, & maria deprimet: semper enim ex eo, quod maximas partes continet, latissimèque funditur, tota res appellatur. Dicimus aliquem hilarè viuere. Igitur si semel tristior effectus est, hilara vita amissa

est: at hoc in eo M. Craffo, quem semel ait in vita risisse Lucilius, non contigit, vt ea re minus *ἀγαθός*, vt ait idem, vocaretur. Polycratè Samium felicem appellant: nihil acciderat ei, quod nollet, nisi quòd annulum, quo delectabatur, in mare abiecerat. Ergo infelix vna molestia. felix rursus, cum is ipse annulus in præcordiis piscis inuentus est. Ille verò, si insipiens, quod certè, quoniam tyrannus, nunquam beatus: si sapiens, ne tum quidem miser, cum ab Orcete Prætorè Darei in crucem actus est. At multis malis affectus. quis negat: sed ea mala virtutis magnitudine obruebantur. An ne hoc quidem Peripateticis concedis, vt dicant omnium virorum bonorum, id est sapientum, omnibusque virtutibus ornatorum, vitam omnibus partibus plus habere semper boni, quàm mali: quis hoc dicit: Stoicis licet: minimè. sed isti ipsi, qui voluptate & dolore omnia metiuntur, nonne clamant sapienti plus semper adesse, quod velit, quàm quod nolit: Cum tantum igitur in virtute ponant ii, qui se fatentur virtutis causa, nisi ea voluptatem acciret, ne manum quidem versuros fuisse: quid facere nos oportet, qui quanuis minimam animi præstantiam omnibus bonis corporis anteire dicamus, vt ea ne in conspectu quidem relinquuntur: Quis enim est, qui hæc cadere in sapientem dicere audeat, vt, si fieri possit, virtutem in perpetuum abiiciat, vt dolore omni liberetur: quis vestrum dixerit, quos non pudet ea, quæ Stoici aspera dicunt, mala dicere, melius esse turpiter aliquid facere cum voluptate, quàm honestè cum dolore: Nobis Heracleotes ille Dionysius flagitiosè desciiuisse videtur à Stoicis propter oculorum dolorem. quis verò hoc didicisset à Zenone, non dolere, cum doleret: illud audierat, nec tamen didicerat, malum illud non esse, quia turpe non esset, & esset ferendum viro. Hic si Peripateticus fuisset, permanisset, credo, in sententia, quoniam dolorem dicunt malum esse. de asperitate autem eius fortiter ferenda præcipiunt eadem quæ Stoici. & quidem Arcefilas tuus, etsi fuit in differendo pertinacior, tamen noster fuit: erat enim Polemonis. is cum arderet podagræ doloribus, visitaffectusque hominem Carneades Epicuri perfamiliaris, & tristis exiret, Mane quæso, inquit, Carneades noster: nihil illinc huc peruenit: ostendit pedes & pectus: attamen hic mallet non dolere. Hæc igitur est nostra ratio: quæ tibi videtur inconstans, cum propter virtutis cælestem quandam & diuinam, tantamque præstantiam, vt, vbi virtus sit, resque magna sumenda, laudabilisque virtute gestæ, ibi esse miseria & erumna non possit: tamen labor possit, & molestia, non dubitem dicere omnes sapientes semper beatos esse: sed tamen fieri posse, vt sit alius alio beatior. Atqui iste locus est Piso tibi etiam atque etiam confirmandus, inquam: quem si tenueris, non modò meum Ciceronem, sed etiam me ipsum abducas licebit. Tum Quintus, Mihi quidem, inquit, satis hoc confirmatum videtur. Lætor quidem philosophiam (cuius antea supellectilem pluris æstimabam, quàm possessiones reliquorum, ita mihi diues videbatur, vt ab ea petere possem quicquid in studiis nostris concupissem) hanc igitur lætor etiam acutiorē repertam, quàm cæteras: quod quidam ei deesse dicebant. Non quàm nostram quidem, inquit Pomponius iocans: sed mehercule pergrata mihi oratio tua. Quæ enim dici Latine posse non arbitrabar, ea dicta sunt à te, nec minus planè, quàm dicuntur à Græcis, verbis aptis. sed tempus est, si videtur: & recta quidem ad me. Quod cum ille dixisset, & satis disputatum videretur, in oppidum ad Pomponium perreximus omnes.

VM defensionum laboribus, Senatoriisque muneribus aut omnino, aut magna ex parte effem aliquando liberatus, retuli me Brute, te hortante maximè, ad ea studia, quæ retenta animo, remissa temporibus, longo interuallo intermissa reuocavi. & cum omnium artium, quæ ad rectam viuendi viam pertineret, ratio & disciplina studio sapientia, quæ philosophia dicitur, contineretur: hoc mihi Latinis literis illustrandum putavi, non quia philosophia Græcis & literis & doctoribus percipi non posset: sed meum iudicium semper fuit, omnia nostros aut inuenisse per se sapientius, quam Græcos, aut accepta ab illis, fecisse meliora, quæ quidem digna statuisent, in quibus elaborarent. Nam mores & instituta vitæ, resque domesticas ac familiares nos profectò & melius tuemur, & lautius. rem verò publicam nostri maiores certè melioribus temperauerunt & institutis & legibus. Quid loquar de re militari: in qua cum virtute nostri multum valuerunt, tum plus etiam disciplina. Iam illa quæ natura, non literis affecti sunt, neque cum Græcis, neque vlla cum gente sunt conferenda. Quæ enim tanta grauitas, quæ tanta constantia, magnitudo animi, probitas, fides, quæ tam excellēs in omni genere virtus in vllis fuit, vt sit cū maioribus nostris comparanda? Doctrina Græcia nos, & omni literarum genere superabat. in quo erat facile vincere non repugnantes. nā cum apud Græcos antiquissimum è doctis sit genus poetarum, si quidē Homerus fuit, & Hesiodus ante Romam conditam, Archilochus regnante Romulo: serius poetica nos accepimus. annis enim fere cccc. x. post Romam conditam Liuius fabulam dedit, C. Claudio Cæci filio, M. Tuditano Consulibus, anno ante natum Ennium, qui fuit maior natus, quam Plautus & Nauius. Serò igitur à nostris poetæ vel cogniti vel recepti. quanquam est in Originibus, solitos esse in epulis canere conuiuias ad tibicinum de clarorum hominum virtutibus. honorem tamen huic generi non fuisse, declarat oratio Catonis, in qua obiecit vt probum Marco Nobiliori, quod is in prouinciâ poetas duxisset. duxerat autem Consul ille in Aetoliam, vt scimus, Ennium. Quo minus ergo honoris erat poetis, eo minora studia fuerunt. Nec tamen si qui magnis ingenii in eo genere extiterunt, non satis Græcorum gloria responderunt. An censem, si Fabio nobilissimo homini laudi datum esset, quod pingeret, non multos etiam apud nos futuros Polycletos & Parrhasios fuisse? Honos alit artes: omnesque incenduntur ad studia gloria: iacentque ea semper, quæ apud quosque improbantur. Summam eruditionem Græci sita censebant in neruorum, vocumque cantibus. igitur & Epaminondas, princeps meo iudicio Græciæ, fidibus præclare cecinisse dicitur: Themistoclesque aliquot ante annis, cum in epulis recusasset lyram, habitus est indoctior. Ergo in Græcia musici floruerunt, discabantque id omnes, nec, qui nesciebat, satis excultus doctrina putabatur. in summo apud illos honore geometria fuit: itaque nihil mathematicis illustrius. At nos metiendi, ratiocinandi que vtilitate huius artis terminauimus modum. At contra oratorem celeriter complexi sumus, nec eum primò eruditum, aptum tamen ad dicendum, post autem eruditum. nam Galbam, Africanum, Lælium, doctos fuisse, memoria traditum est, studiosum autem eum, qui hos ætate anteibat, Catonem: post verò Lepidum, Carbonem, Gracchos: deinde ita magnos nostram ad ætatem, vt non multum, aut nihil omnino Græcis cederetur. Philosophia iacuit vsque ad hanc ætatem, nec vllum habuit lumen literarum Latinarum: quæ illustranda & excisanda nobis est, vt, si occupati profuimus aliquid ciuibus nostris, profuimus etiã, si possumus, ociosi. In quo eò magis nobis est elaborandum, quod multi iam esse Latini libri dicuntur scripti inconsideratè ab optimis illis quidē viris, sed non satis eruditis. Fieri

autem potest, vt rectè quis sentiat, & id, quod sentit, politè eloqui non possit. sed mandare quæquam literis cogitationes suas, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem hominis est intemperanter abutentis & ocio & literis. Itaque suos libros ipsi legunt cum suis, nec quisquam attingit, præter eos, qui eandem licentiam scribendi sibi permitti volunt. Quare si aliquid oratoriam laudi nostra attulimus industria, multò studiosius philosophiam fontes aperiemus, è quibus etiam illa manabant. Sed vt Aristoteles, vir summo ingenio, scientiam copia, cum motus esset Isocratis rhetoris gloria, dicere etiam cœpit, adolescentes docere, & prudentiam cum eloquentia iungere: sic nobis placet nec pristinum dicendi studium depone, & in hac maiore & vberiore arte versari. hanc enim perfectam philosophiam semper iudicavi, quæ de maximis quæstionibus copiosè posset, ornatèque dicere. In quam exercitationem ita nos studiosè operam dedimus, vt iam etiam scholas Græcorum more habere auderemus. vt nuper tuum post discessum in Tusculano, cum essent complures mecum familiares, tentavi quid in eo genere possem. vt enim antea declamitabam causas, quod nemo me diutius fecit: sic hæc mihi nunc senilis est declamatio. Ponere iubebam de quo quis audire vellet: & id aut sedes, aut ambulans disputabam. Itaque dierum quinque scholas, vt Græci appellant, in totidem libros contuli. fiebat autem ita, vt, cum is, qui audire vellet, dixisset quid sibi videretur, tum ego contra dicerem. hæc est enim, vt scis, vetus & Socratica ratio contra alterius opinionem differendi. nam ita facillimè, quid verisimillimum esset, inueniri posse Socrates arbitrabatur. Sed quo commodius disputationes explicentur, sic eas exponam, quasi agatur res, non quasi narretur. Ergo ita nascetur exordium. A V D I T O R, Malum mihi videtur esse mors. M A R C V S, Iulne, qui mortui sunt: an iis, quibus moriendum est? A. Vtrisque. M. Est igitur miserum, quonia malum. A. Certè. M. Ergo & ii, quibus euenit iam, vt morerentur: & ii, quibus euenturum est, miseri. A. Mihi ita videtur. M. Nemo ergo non miser. A. Profus nemo. M. Et quidem, si tibi constare vis, omnes, quicumque nati sunt, eruntue, non solum miseri, sed etiam semper miseri. nam si solos eos diceres miseros, quibus moriendum esset, neminem tu quidem eorum, qui viuerent, exciperes: moriendum est enim omnibus: esset tamen miseriam finis in morte. quoniam autem etiam mortui miseri sunt, in miseriam nascimur sempiternam. necesse est enim miseros esse eos, qui centum millibus annorum ante occiderunt, vel potius omnes, quicumque nati sunt. A. Ita profus existimo. M. Dic quæso, num te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, transfuectio Acherontis, mento summam aquam attingens siti enectus Tantalus: num illud, quod Sisyphus versat

8 Saxum sudans nitendo, neque proficit hilum? fortasse etiam inexorabiles iudices Minos & Rhadamanthus. apud quos nec te L. Crassus defendet, nec M. Antonius, nec, quoniam apud Græcos iudices res agetur, poteris adhibere Demosthenem. tibi ipsi pro te erit maxima corona causa dicenda. Hæc fortasse metuis, & idcirco mortem censes esse sempiternum malum. A. Adeone me delirare censes, vt ita esse credam? M. An tu hæc non credis? A. Minimè verò. M. Male hercule narras. A. Cur, quæso? M. Quia disertus esse possem, si contra ista dicerem.

A. Quis enim non in eiusmodi causa: aut quid negotii est, hæc poetarum & pictorum porteta conuincere? M. Atqui pleni sunt libri philosophorum contra ista ipsa differentium. A. Ineptè sanè: quis est enim tam excors, quæ ista moueat? M. Si ergo apud inferos miseri non sunt, ne sunt quidē apud inferos vlli. A. Ita profus existimo. M. Vbi ergo sunt ii, quos miseros dicis: aut quæ locum incolunt: si enim sunt, nusquam esse non possunt. A. Ego verò nusquam esse illos puto. M. Igitur ne esse quidē. A. Profus isto modo: & tamē miseros ob id ipsum quidē, quia nulli sunt. M. Iam mallem Cerberum metueres, quam ista tam inconsideratè diceres. A. Quæ tandem? M. Quæ esse negas, eundem esse dicis. vbi est acumen tuum? cum enim miserum esse dicis, tum eum, qui non sit, dicis esse.

A. Non sum ita hebes, ut ista dicā. M. Quid dicis igitur? A. Miserū esse (verbi causa) M. Crassum, qui illas fortunas morte dimiserit: miserum Cn. Pompeium, qui tanta gloria, dignitate tanta sit orbus: omnes denique miseros, qui hac luce careant.

M. Reuolueris eodem. sint enim oportet, si miseri sunt. tu autem modò negabas eos esse, qui mortui essent. Si igitur non sunt, nihil possunt esse: ita ne miseri quidem sunt.

A. Non dico fortasse etiam, quod sentio. nam istud ipsum, non esse cum fueris, miserimum puto. M. Quid miserius, quàm omnino nunquam fuisse? Ita qui nondum nati sunt, miseri iam sunt, quia non sunt: & nos ipsi, si post mortem miseri futuri sumus, miseri fuimus, antequam nati. Ego autem non commemini, antequam sum natus, me miserum. tu si meliore memoria es, velim scire, ecquid de te recordere. A. Ita iocaris, quasi ego dicā eos esse miseros, qui nati nō sunt: & nō eos miseros, qui mortui sunt. Esse ergo eos dicis. A. Immò, quia non sunt, cum fuerint, eos miseros esse. M. Pugnania te loqui non vides? quid enim tam pugnat, quàm non modò miserum, sed omnino quicquam esse, qui non sit? An tu egressus porta Capena, cum Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum sepulchra vides, miseros putas illos? A. Quoniam me verbo premis, posthac non ita dicam, miseros esse, sed tantum miseros, ob id ipsum, quia non sunt. M. Non dicis igitur, miser est M. Crassus: sed tantum, miser M. Crassus. A. Ita planè. M. Quasi non necesse sit, quicquid isto modo pronuncies, id aut esse, aut non esse. An tu dialecticis ne imbutus quidem es: in primis enim hoc traditur: Omne pronunciatum (sic enim mihi in præsentia occurrit, ut appellarē *ἀξιωμα*: utar post alio, si inuenero melius) id ergo est pronunciatum, quod aut verum, aut falsum esse dicitur. Cum igitur dicis, Miser M. Crassus: aut hoc dicis, Miser est M. Crassus: ut possit iudicari, verum id, falsumne sit: aut nihil dicis omnino. A. Age iam concedo non esse miseros, qui mortui sunt: quoniam extorsisti ut faterer, qui omnino non essent, eos ne miseros quidem esse posse. Quid? qui viuimus, cum moriendum sit, nonne miseri sumus? Quæ enim potest in vita esse iucunditas, cum dies & noctes cogitandum sit, iam iamque esse moriendum? M. Ecquid ergo intelligis, quantum mali ex humana conditione deieceris? A. Quoniam modo? M. Quia, si mori etiam mortuis miserum esset, infinitum quoddam & sempiternum malum haberemus in vita. nunc video calcem: ad quem cum sit decursus, nihil sit præterea extimescendum, sed tu mihi videris Epicharmi, acuti, nec insulsi hominis, ut Siculi, sententiam sequi. A. Quam? non enim noui. M. Dicā, si potero, Latinè: scis enim me Græcè loqui in Latino sermone nō plus solere, quàm in Græco Latinè. A. Et recte quidem. sed quæ tandem est Epicharmi ista sententia?

M. Emori nolo: sed me esse mortuum nihili æstimo.

A. Iam agnosco Græcum. sed quoniam coëgisti, ut concederē, qui mortui essent, eos miseros non esse: perforce, si potes, ut ne moriendum quidem esse miserum putem. M. Iam istuc quidem nihil negotii est: sed etiā maiora molior. A. Quomodo hoc nihil negotii est: aut quæ tandē sunt ista maiora? M. Quoniā, si post mortem nihil est mali, ne mors quidem est malum: cui proximum tempus est post mortē, in quo nihil esse mali concedis: ita ne moriendum quidem esse, malum est: id est enim, perueniendum esse ad id, quod non esse malum confitemur. A. Vberius ista quæso: hæc enim spinosiora prius ut confitear me cogunt, quàm ut assentiar. Sed quæ sunt ea, quæ dicis te maiora moliri? M. Ut doceā, si possim, non modò malum non esse, sed bonum etiā esse mortem. A. Non postulo id quidem: aueo tamē audire, ut enim non efficias quod vis, tamen mors ut malum non sit, efficias. sed nihil te interpellabo: continentem orationē audire malo. M. Quid, si te rogauero aliquid, non respōdebis? A. Superbi id quidem esset. sed, nisi quid necesse erit, malo ne roges. M. Gerā tibi morem, & ea, quæ vis, ut potero, explicabo: nec tamen quasi Pythius Apollo, certa ut sint, & fixa quæ dixerō: sed ut homunculus vnus è multis probabilia coniectura sequēs. vltra enim quò pro-

grediar, quàm ut verisimilia videam, non habeo: certa dicent ii, qui & percipi ea posse dicunt, & se sapiētes esse profitentur. A. Tu, ut videtur. nos ad audiendum parati sumus. M. Mors igitur ipsa, quæ videtur notissima res esse, quid sit, primū est videndū. Sunt enim, qui discessum animi à corpore putent esse mortem. sunt, qui nullum censeant fieri discessum, sed vnā animum & corpus occidere, animumque cum corpore extingui. Qui discedere animum censeant, alii statim dissipari, alii diu permanere, alii semper. Quid sit porrò ipse animus, aut vbi, aut vnde, magna dissensio est. aliis cor ipsum animus videtur: ex quo Excordes, Vecordes, Concordesque dicuntur: & Nasica ille prudens bis Consul Corculum appellatus, &

Egrediē cordatus homo Catus AElu' Sextus.

Empedocles, animum esse censeat cordi suffusum sanguinem. Aliis pars quædam cerebri visa est animi principatum tenere. aliis nec cor ipsum placet, nec cerebri quandam partem esse animum: sed alii in corde, alii in cerebro dixerunt animi esse sedem & locum. Animum autem alii animam, ut ferè nostri declarant, nominari. nam & Agere animam, & Efflare dicimus, & Animofos, & Bene animatos, & Ex animi sententia. ipse autem animus ab anima dictus est. Zenoni Stoico animus ignis videtur. Sed hæc quidem, quæ dixi, cor, cerebrum, animam, ignem, vulgò: reliqua ferè singuli, ut multi ante veteres. Proximè autē Aristoxenus musicus, idēque philosophus, ipsius corporis intentionem quandam, velut in cantu & fidibus, quæ harmonia dicitur, sic ex corporis totius natura & figura varios motus cieri, tanquam in cantu sonos. Hic ab artificio suo non recessit, & tamen dixit aliquid, quod ipsum quale esset, erat multò antè & dictum & explanatum à Platone. Xenocrates animi figurā, & quasi corpus negauit esse, verum numerum dixit esse, cuius vis, ut iam antea Pythagoræ visum erat, in natura maxima esset. Eius doctor Plato triplicem finxit animam: cuius principatum, id est rationem, in capite, sicut in arce, posuit: & duas partes separare voluit, iram & cupiditatem, quas locis disclusit: iram in pectore, cupiditatem subter præcordia locauit. Dicæarchus autem in eo sermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit doctorum hominum disputantium, primo libro multos loquētes facit: duobus Pherecratem quendam Phthiotā senem, quem ait à Deucalione ortum, differentē inducit: nihil esse omnino animū, & hoc esse nomē totum inane, frustra que & animalia, & animates appellari: neque in homine inesse animū, vel animā, nec in bestia: vimque omnem eā, qua vel agamus quid, vel sentiamus, in omnibus corporibus viuis æquabiliter esse fusam, nec separabilem à corpore esse, quippe quæ nulla sit, nec sit quicquam nisi corpus vnum & simplex, ita figuratum, ut temperatione naturæ vigeat & sentiat. Aristoteles logē omnibus (Platonē semper excipio) præstās & ingenio & diligētia, cū quatuor nota illa genera principiorū esset cōplexus, è quibus omnia orientur, quintā quandā naturam censeat esse, è qua sit mēs. cogitare enim, & prouidere, & discere, & docere, & inuenire aliquid, & tā multa alia, meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angilari: hæc & similia eorū in horum quatuor generū nullo inesse putat. quintū genus adhibet vacās nomine, & sic ipsum animum *ἐπιτελεχίαν* appellat nouo nomine, quasi quandā continuatam motionē & perennem. Nisi quæ me fortè fugiunt, hæc sunt ferè omnium de animo sententiæ. Democritū enim, magnum quidem illum virum, sed leuibus & rotundis corpusculis efficientē animum concursu quodā fortuito, omittamus: nihil est enim apud illum, quod non atomorū turba conficiat. Harum sententiarum quæ vera sit, deus aliquis viderit: quæ verisimillima, magna quæstio est. Vtrum igitur inter has sententias diiudicare malumus, an ad propositum redire? A. Cuperē equidem vtrunque, si posset, sed est difficile confundere. quare si, ut ista non differamus, liberari mortis metu possumus, id agamus: sin id nō potest, nisi hac quæstione animorum explicata, nunc, si videtur, hoc, illud aliās. M. Quod malle te intelligo, id puto esse commodius. efficiet enim ratio, ut, quæcūque vera sit earū sententiarū, quas exposui, mors

aut malum non fit, aut sit bonum potius. nam si cor, aut sanguis, aut cerebrum est animus, certè, quoniã est corpus, interibit cum reliquo corpore: si anima est, fortasse dissipabitur: si ignis, extinguetur: si est Aristoxeni harmonia, dissoluetur. Quid de Dicæarcho dicã, qui nihil omnino animum dicat esse? his sententiis omnibus nihil post mortem pertinere ad quenquam potest: pariter enim cum vita sensus amittitur. Non sentientis autem nihil est vllam in partem quod intersit. Reliquorum sententiã spem afferunt, si te fortè hoc delectat, posse animos, cum è corporibus excesserint, in cælum quasi in domiciliũ suum peruenire. A. Me verò delectat: idque primùm ita esse: deinde, etiam si non fit, mihi tamè persuaderi velim. M. Quid tibi ergo opera nostra opus est? num eloquentia Platonem superare possumus? euolue diligenter eius cum librum, qui est de animo: amplius quod desideres, nihil erit. A. Feci mehercule, & quidem sapius: sed nescio quo modo, dum lego, assentior: cum posui librum, & mecum ipse de immortalitate animorũ cœpi cogitare, assensio omnis illa elabatur. M. Quid hoc? dãne aut manere animos post mortẽ, aut morte ipsa interire? A. Do verò. M. Quid si maneant? A. Beatos esse cõcedo. M. Si intereant? A. Non esse miseros, quoniam ne sint quidẽ iam istuc coacti à te paulò antè concessimus. M. Quo modo igitur, aut cur mortẽ malum tibi videri dicis, quã aut beatos nos efficiet animis manentibus, aut non miseros sensu carẽtes? A. Expone igitur, nisi molestum est, primùm si potes, animos remanere post mortem: tum, si minus id obtinebis (est enim arduum) docebis carere omni malo mortem. ego enim istuc ipsum vereor, ne malum sit, non dico carere sensu, sed carendum esse. M. Auctoribus quidem ad istam sententiam, quam vis obtineri, vti optimis possumus: quòd in omnibus causis & debet & solet valere plurimùm: & primùm quidem omni antiquitate: quã quòd propius aberat ab ortu & diuina progenie, hoc melius ea fortasse, quã erant vera, cernebat. itaque vnum illud erat insitum priscis illis, quos Cæcos appellat Ennius, esse in morte sensum, neque excessu vitã sic deleri hominem, vt funditus interiret: idque cum multis aliis rebus, tum è põtificio iure, & cerimoniis sepulchrorum intelligi licet: quas maximis ingeniiis præditi, nec tanta cura coluissent, nec violatas tam inexpiable religione sanxissent, nisi hæssisset in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollentem atque delentem, sed quandam quasi migrationem, commutationemque vitã, quã in claris viris & fœminis dux in cælũ soleret esse, in cæteris humi retineretur, & permaneret tamen. Ex hoc & nostrorum opinione, Romulus in cælo cum diis genitalibus æuum Degit, vt famã assentiens dixit Ennius: & apud Græcos, indèque perlapsus ad nos, & vsque ad Oceanum Hercules, tantus, & tam præfens habetur deus. Hinc Liber Semele natus, eadẽque famã celebritate Tyndaridã fratres, qui non modò adiutores in præliis victoriã populi Ro. sed etiam nuncii fuisse perhibentur. Quid? Ino Cadmi filia nõnne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à nostris? quid? totum propè cælum, ne plures persequar, nõnne humano genere completum est? Si verò scrutari vetera, & ex his ea, quã scriptores Græciã prodiderunt, eruere coner: ipsi illi maiorũ genitium dii qui habentur, hinc à nobis profecti in cælum reperientur. Quare, quorum demonstratur sepulchra in Græcia: reminiscere, quoniam es initiatus, quã traduntur mysteriis: tum denique, quã hoc latè pateat, intelliges. Sed qui nõdum ea, quã multis post annis tractari cœpissent, physica didicissent, tantum sibi persuaferant, quãtum natura admonente cognouerant, rationes & causas rerum non tenebant, visis quibusdam sæpe mouebantur, hisque maximè nocturnis, vt viderentur ii, qui vita excesserant, viuere. Vt porrò firmissimum hoc afferri videtur, cur deos esse credamus, quòd nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cuius mentem non imbuerit deorum opinio. Multi de diis praua sentiunt: id enim vicioso more effici solet: omnes tamen esse vim & naturam diuinam arbitrantur. nec verò id collocutio hominum,

aut consensus efficit: non institutis opinio est confirmata, non legibus. omni autem in re consensus omnium gentiũ, lex naturã putanda est. Quis est igitur, qui suorum mortem primùm non eo lugeat, quòd eos orbatos vitã commodis arbitretur? tolle hanc opinionem: luctum sustuleris. nemo enim mœret suo incommodo. dolent fortasse, & anguntur: sed illa lugubris lamentatio, fletusque mœrens ex eo est, quòd eum, quem dileximus, vitã commodis priuatũ arbitramur, idque sentire. atque hæc ita sentimus natura duce, nulla ratione, nullãque doctrina. Maximum verò argumentum est, naturam ipsam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quòd omnibus curã sunt, & maximã quidem, quã post mortem futura sint. Serit arbores, quã alteri seculo profint, vt ait Staius in Synephebis: quid spectans, nisi etiam postera secula ad se pertinere? Ergo arbores feret diligens agricola, quarum aspiciet baccam ipse nunquam: vir magnus leges, instituta, Rempub. conferet. Quid procreatio liberorũ, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid testamentorum diligentia, quid ipsa sepulchrorum monumeta, quid elogia significant, nisi nos futura etiam cogitare? Quid illud? num dubitas, quin specimen naturã capi deceat ex optima quãque natura? Quã est igitur melior in hominum genere natura, quã eorum, qui senatos ad homines iuuandos, tutandos, conseruandos arbitrantur? Abiit ad deos Hercules. nunquam abiisset, nisi, cum inter homines esset, eam sibi viam muniisset. vetera iam ista, & religione omnium consecrata. Quid in hac Rempub. tot, tantosque viros ob Remp. interfectos cogitasse arbitramur? iisdẽmne vt finibus nomẽ suum, quibus vita, terminaretur? Nemo vnquam sine magna spe immortalitatis se pro patria offerret ad mortem. Licuit esse ociofo Themistocli, licuit Epaminondã, licuit, ne & vetera & externa quãram, mihi: sed nescio quo modo inhæret in mentibus quasi seculorum quoddam augurium futurorum: idque in maximis ingeniiis, altissimisque animis & existit maximè, & apparet facillimè. quo quidem dempto, quis tam esset amens, qui semper in laboribus & periculis viueret? loquor de principibus. Quid poëtã? nõnne post mortem nobilitari volunt? vndè ergo illud?

Aspicite ò ciues senis Ennii imaginis formam.

Hic vestrum panxit maxima facta patrum.

Mercedem gloriã flagitat ab iis, quorum patres affecerat gloria. idẽmque,

Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu

Faxit. cur? volito viuus per ora virũm.

Sed quid poëtã? opifices etiam post mortem nobilitari volunt. quid enim Phidias sui similem speciem inclusit in clypeo Mineruã, cum inscribere non liceret? quid nostri philosophi? nõnne in his ipsis libris, quos scribunt de contemnenda gloria, sua nomina inscribunt? Quòd si omnium consensus, naturã vox est: omnesque, qui vbique sunt, consentiunt esse aliquid, quod ad eos pertineat, qui è vita cesserunt: nobis quoque idem existimandum est. & si, quorũ aut ingenio aut virtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima sint, cernere naturã vim maximè: verisimile est, cum optimus quisque maximè posteritati seruiat, esse aliquid, cuius is post mortem sensum sit habiturus. Sed vt deos esse natura opinamur: qualẽsque sint, ratione cognoscimus: sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium. qua in sede maneant, qualẽsque sint, ratione discendum est. cuius ignoratio finxit inferos, easque formidines, quas tu contemnere non sine causa videbare. in terram enim cadentibus corporibus, hisque humo tectis, ex quo dictum est humari, sub terra censebant reliquam vitam agi mortuorum. quam eorum opinionem magni errores consecuti sunt: quos auxerunt poëtã. frequens enim confessus theatri, in quo sunt mulierculã & pueri, mouetur audiens tam grande carmen:

Adsum, atque aduenio Acheronte vix via alta atque ardua,

Per speluncas faxis structas asperis, pendentibus,

Maximis: vbi rigida constat crassa caligo inferum.
tantumque valuit error, qui mihi quidem iam sublatus videtur, vt corpora cremata cum scirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ sine corporibus nec fieri possent, nec intelligi. animos enim per se ipsos viuentes non poterant mente complecti: formam aliquam, figuramque quærebant. inde Homeri tota *νεκρία*: inde ea quæ meus amicus Appius *νεκρομαντία* faciebat: inde in vicinia nostra Auerni lacus,

Vnde animæ excitantur obscura vmbra, aperto ostio

Alti Acherontis, falso sanguine imagines mortuorum.

Has tamen imagines loqui volunt: quod fieri nec sine lingua, nec sine palato, nec sine faucium, laterum, pulmonum vi & figura potest. nihil enim animo videre poterant: ad oculos omnia referebant. Magni autem est ingenii reuocare mentem à sensibus, & cogitationem à consuetudine abducere. Itaque credo equidem etiam alios tot seculis disputasse de animis, sed, quod literis extet, Pherecides Syrus primum dixit animos hominum esse sempiternos. antiquus sanè: fuit enim meo regnante gentili. Hanc opinionem discipulus eius Pythagoras maximè confirmauit: qui cum regnante Tarquinio Superbo in Italiam venisset, tenuit magnam illam Græciam cum honore & disciplina, tum etiam auctoritate: multaque secula postea sic viguit Pythagoreorum nomen, vt nulli alii docti viderentur. Sed redeo ad antiquos. Rationem illi sententiæ suæ non ferè reddebant, nisi quid erat numeris aut descriptionibus explicandum. Platonem ferunt, vt Pythagoreos cognosceret, in Italiam venisse, & in ea cum alios multos, tum Architam, Timæumque cognouisse, & didicisse Pythagorea omnia: primumque de animorum æternitate non solum sensisse idem, quod Pythagoras, sed rationem etiam attulisse: quam, nisi quid dicis, prætermittamus, & hanc totam spem immortalitatis relinquamus. A. An tu, cum me in summam expectationem adduxeris, deseris: errare mehercule malo cum Platone, quem tu quanti facias scio, & quem ex tuo ore admiror, quam cum istis vera sentire. M. Macste virtute: ego enim ipse cum eodem ipso non inuitus errauerim. Num igitur dubitamus, an, sicut pleraque, sic & hoc: quanquam hoc quidem minimè: persuadent enim mathematici, terram in medio mundi sitam ad vniuersi cæli cõplexum quasi puncti instar obtinere, quod *κεντρα* illi vocant: eam porrò naturam esse quatuor omnia gignentium corporum, vt (quasi partita habeant inter se & diuisa momenta) terrena & humida suo pte nutu & suo pondere ad pares angulos in terram & in mare ferantur: reliquæ duæ partes, vna ignea, altera animalis, vt illæ superiores in medium locum mundi grauitate ferantur, & pondere: sic hæc sursum rectis lineis in cælestem locum subuolent, siue ipsa natura superiora appetente, siue quòd à grauioribus leuiora natura repellantur. Quæ cum constent, perspicuum debet esse, animos, cum è corpore excefferint, siue illi sint animales, id est spirabiles, siue ignei, in sublime ferri. Si verò aut numerus quidam sit animus, quod subtiliter magis, quam dilucidè dicitur: aut quinta illa non nominata magis, quam non intellecta natura: multò etiam integriora ac puriora sunt, vt à terra longissimè se efferant. Horum igitur aliquid animus est, ne tam vegeta mens aut in corde, cerebræue, aut in Empedocleo sanguine demersa iaceat. Dicæarchum verò cum Aristoxeno æquali & condiscipulo suo, doctos sanè homines, omittamus: quorum alter ne cõdoluisse quidem vnquam videtur, qui animum se habere non sentiat: alter ita delectatur suis cantibus, vt eos etiam ad hæc transferre conetur. Harmoniam autè ex sonorum interuallis nosse possumus, quorum varia compositio harmonias etiã efficit plures: membrorum verò situs & figura corporis vacans animo, quã possit harmoniã efficere, non video. Sed hic quidè, quanuis eruditus sit, sicut est, hæc magistro cõcedat Aristoteli, canere ipse doceat: bene enim illo prouerbio Græcorum præcipitur:

Quam quisque norit artem, in hac se exercent.

Illam verò funditus eiiciamus indiuiduorum corporum, leuium, & rotundorum concur-

sionem fortuitam: quam tamen Democritus concalescentem & spirabilem, id est animalem esse voluit. Is autem animus, qui si est horum quatuor generum, ex quibus omnia cõstare dicuntur, ex inflammata anima constat, vt potissimum videri video Panætio, superiora capessat necesse est: nihil enim habent hæc duo genera proni, & superiora semper petunt. Ita, siue dissipantur procul à terris, id euenit: siue permanet, & conseruant habitum suum, hoc etiam magis necesse est ferantur ad cælum, & ab his perumpatur & diuidatur crassus hic & concretus aër, qui est terræ proximus. calidior est enim, vel potius ardentior animus, quam est hic aër, quem modò dixi crassum atque concretum. quod ex eo sciri potest, quia corpora nostra terreno principiorum genere confecta, ardore animi concalescunt. Accedit, vt eo facilius animus euadat ex hoc aère, quem sæpe iam appello crassum, eumque perumpat, quòd nihil est animo velocius, nulla est celeritas, quæ possit cum animi celeritate contendere. qui si permanet incorruptus, sui que similis: necesse est ita feratur, vt penetret & diuidat omne cælum hoc, in quo nubes, imbres, ventique coguntur, quod & humidum & caliginosum est propter exhalationes terræ. quam regionem cum superauit animus, naturamque sui similem cõtingit & agnouit: iunctus ex anima tenui, & ex ardore solis temperato, ignibus insistit, & finem altius se efferendi facit. cum enim sui similem & leuitatem & calorem adeptus est, tanquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem mouetur: eaque ei demum naturalis est sedes, cum ad sui similem penetrauit, in quo nulla re egens aletur, & sustentabitur iisdem rebus, quibus astra sustentantur & aluntur. Cumque corporis facibus inflammari soleamus ad omnes ferè cupiditates, eoque magis incendi, quòd iis æmulemur, qui ea habeant, quæ nos habere cupiamus: profecto beati erimus, cum, corporibus relictis, & cupiditatum & æmulationum erimus expertes: quòdque nunc facimus, cum laxati curis sumus, vt spectare aliquid velimus, & videre: id multò tum faciemus liberius, totòque nos in contemplandis rebus, perspiciendisque ponemus: propterea quòd & natura inest in mentibus nostris insatiabilis quædam cupiditas veri videndi, & oræ ipsæ locorum illorum, quòd peruenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerum cælestium, eo maiorem cognoscendi cupiditatem dabunt. hæc enim pulchritudo etiam in terris patritam illam & auitam (vt ait Theophrastus) philosophiã cognitionis cupiditate incensam excitauit. præcipue verò fruuntur ea, qui tum etiam, cum has terras incolentes circumfusi erant caligine, tamen acie mentis dispicere cupiebant. Etenim si nunc aliquid assequi se putant, qui hostiū Ponti viderunt, & eas angustias, per quas penetrauit ea, quæ est nominata

Argo, quia Argiui in ea delecti viri

Veeti petebant pellem inauratam arietis:
aut ii, qui Oceani freta illa viderunt,

Europam, Libyamque rapax vbi diuidit vnda:

quod tãdem spectaculum fore putamus, cum totam terram contueri licebit, eiusque cum situm, formam, circumscriptionem, tum & habitabiles regiones, & rursum omnium cultu propter vim frigoris aut caloris vacantes: nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ videmus. Neque enim est vllus sensus in corpore, sed, vt non solum phisici docent, verum etiam medici, qui ista aperta & patefacta viderunt: viæ quasi quædam sunt ad oculos, ad aureis, ad nares à sede animi perforatæ. Itaque sæpe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis atque integris & oculis & auribus, nec videmus, nec audimus: vt facile intelligi possit, animum & videre & audire, non eas partes, quæ quasi fenestræ sunt animi: quibus tamen sentire nihil queat mēs, nisi id agat & adsit. Quid, quòd eadē mente res dissimillimas comprehendimus, vt colorem, saporrem, calorem, odorem, sonum: quæ nunquam quinque nunciis animus cognosceret, nisi ad eum omnia referrentur, vt idem omnium iudex solus esset. Atque ea profectò tum multò puriora & dilucidiora cernentur, cum, quò natura fert, liber animus per-

uenerit. nam nunc quidem, quanquam foramina illa, quæ patent ad animum à corpore, callidissimo artificio natura fabricata est: tamen terrenis, concretisque corporibus sunt intersepta quodam modo. Cùm autem nihil erit præter animum, nulla res obiecta impedit, quo minus percipiat, quale quidque sit. quanuis copiose hæc diceremus, si res postularer, quàm multa, quàm varia spectacula animus in locis cælestibus esset habiturus. quæ quidem cogitans, soleo sæpe mirari nonnullorum insolentiam philosophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, eiusque inuentori & principi gratias exultantes agunt, eumque venerantur ut deum. liberatos enim se per eum dicunt grauissimis dominis, terrore sempiterno, & diurno ac nocturno metu, quo terrore? quo metu? quæ est anus tam delira, quæ timeat ista, quæ vos videlicet, si physica non didicissetis, timeretis?

• Acherontia templa, alta orci, pallida

• Leti, obnubila, obsita tenebris loca.

non pudet philosophum in eo gloriari, quòd hæc non timeat, & quòd falsa esse cognouerit: Ex quo intelligi potest, quàm acuti natura sint, qui hæc sine doctrina credituri fuerint. præclarum autem nescio quid adepti sunt, qui didicerunt, se, cùm tempus mortis venisset, totos esse perituros. quod ut ita sit (nihil enim pugno) quid habet ista res aut lætabile aut gloriosum: nec tamen mihi sanè quicquam occurrit, cur non Pythagoræ sit & Platonis vera sententia: ut enim rationem Plato nullam afferret (vide, quid homini tribuam) ipsa auctoritate me frangeret. tot autem rationes attulit, ut velle cæteris, sibi certè persuasisse videatur. sed plurimi contra nituntur, animosque quasi capite damnatos morte mulctant: neque aliud est quicquam, cur incredibilis his animorum videatur æternitas, nisi quòd nequeunt, qualis animus sit vacans corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere. quasi verò intelligant qualis sit in ipso corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo, qui locus: ut, si iam possent in homine vno cerni omnia, quæ nunc tecta sunt, casurus sine in conspectum videatur animus, an tanta sit eius tenuitas, ut fugiat aciem. Hæc reputent isti, qui negant animum sine corpore se intelligere posse: videbunt, quem in ipso corpore intelligant. mihi quidem naturam animi intuiti, multò difficilior occurrit cogitatio, multòque obscurior, qualis animus in corpore sit tanquam alienæ domui, quàm qualis, cùm exierit, & in liberum cælum quasi in domum suam venerit. si enim, quod nunquam vidimus, id quale sit intelligere non possumus, certè & deum ipsum, & diuinum animum, corpore liberatum, cogitatione complecti non possumus. Dicæarchus quidè, & Aristoxenus, quia difficilis erat animi, quid aut qualis esset intelligentia, nullum omnino animum esse dixerunt. est illud quidem vel maximum, animo ipso animum videre: & nimirum hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet, ut se quisque noscat. non enim, credo, id præcipit, ut membra nostra, aut staturam figuramue noscamus: neque nos corpora sumus: neque ego tibi dicens hoc, corpori tuo dico. cùm igitur, Nosce te, dicit, hoc dicit, Nosce animum tuum. nam corpus quidè quasi vas est, aut aliquod animi receptaculum: ab animo tuo quicquid agitur, id agitur à te. Hunc igitur nosse, nisi diuinum esset, non esset hoc acrioris cuiusdam animi præceptum: sic, ut tributum deo sit. hoc est seipsum posse cognoscere. Sed si, qualis sit animus, ipse animus nesciat, dic quæso, ne esse quidem se sciet: ne moueri quidè se: ex quo illa ratio nata est Platonis, quæ à Socrate est in Phædro explicata, à me autè posita est in sexto libro de Rep. Quod semper mouetur, id æternum est. quòd autè motum affert alicui, quòdque ipsum agitur aliunde, quando finem habet motus, viuendi quoque finem habeat necesse est. solū igitur, quod seipsum mouet, quia nunquam deseritur à se, nunquam ne moueri quidem desinit. quinetiã cæteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. Principii autè nulla est origo: nam ex principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest. nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde. quod si nunquam oritur, ne occidit quidem vnquam. nam prin-

cipium extinctum nec ipsum ab alio renascetur, nec à se aliud creabit, si quidem necesse est à principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum à se mouetur. id autem nec nasci potest, nec mori. vel cõcidat omne cælum, omnisque natura consistat necesse est, nec vim ullam nascatur, qua primo impulsu moueatur. Cùm pateat igitur æternum id esse, quod se ipsum moueat: quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget: inanimatum est enim omne, quod pulsu agitur externo. quod autem est animatum, id motu cietur interiore, & suo. nam hæc est propria natura animi atque vis: quæ si est vna ex omnibus, quæ se ipsam semper moueat, neque nata certè est, & æterna est. Licet concurrant plebei omnes philosophi (sic enim ii, qui à Platone & Socrate, & ab illa familia dissident, appellandi videntur) non modò nihil vnquam tam eleganter explicabunt, sed ne hoc quidem ipsum quàm subtiliter cõclusum sit intelligent. Sentit igitur animus se moueri: quod cùm sentit, illud vnà sentit, se vi sua, non aliena moueri: nec accidere posse, ut ipse vnquam à se deseratur. Ex quo efficitur æternitas, nisi quid habes ad hæc. A. Ego verò facile sum passus ne in mentem quidem mihi aliquid cõtra venire: ita isti faueo sententiæ. M. Quid illa tandem, num leuiores censes, quæ declarant inesse in animis hominum diuina quædam: quæ si cernerem quemadmodum nasci possent, etiam, quemadmodum interirerent, viderem. nam sanguinem, bilem, pituitam, ossa, neruos, venas, omnem denique membrorum & totius corporis figuram videor posse dicere, vnde concreta, & quo modo facta sint. Per animum ipsum, si nihil esset in eo, nisi id ut per eum viueremus, tam natura putarem hominis vitam sustentari, quàm vitis, quàm arboris: hæc enim etiam dicimus viuere. Item si nihil haberet animus hominis, nisi ut appeteret aut refugeret, id quoque esset ei commune cum bestiis. Habet primum memoriam, & eam infinitam rerum innumerabilium: quam quidem Plato recordationem esse vult superioris vitæ. nam in illo libro, qui inscribitur Menon, pusionem quendam Socrates interrogat quædam geometrica de dimensione quadrati. ad ea sic ille respondit, ut puer: & tamen ita faciles interrogationes sunt, ut gradatim respondens eodem perueniat, quòd si geometrica didicisset. Ex quo effici vult Socrates, ut discere nihil aliud sit, quàm recordari. quem locum multò etiam accuratius explicat in eo sermone, quem habuit eo ipso die, quo excessit è vita. docet enim quemuis, qui omnium rerum rudis esse videatur, bene interroganti respondentem, declarare, se non tum illa discere, sed reminiscendo recognoscere: nec verò fieri villo modo posse, ut à pueris tot rerum atque tantarum insitas, & quasi consignatas in animis notiones, quas *αυτοίαι* vocant, haberemus, nisi animus, antequam corpus intrasset, in rerum cognitione viguisset. cùmque nihil esset, ut omnibus locis à Platone differitur (nihil enim putat esse, quod oriatur & intereat, idque solum esse, quod semper tale sit, qualem ideam appellat ille, nos speciem) non potuit animus hæc in corpore inclusus cognoscere, cognita attulit. Ex quo tam multarum rerum cognitionis admiratio tollitur: neque ea planè videt animus, cùm tam repente in tam insolitum, tamque perturbatum domiciliū immigrauit, sed cùm se collegit atque recreauit, tum agnoscit ea reminiscendo. Ita nihil aliud est discere, nisi recordari. Ego autem maiore etiam quodam modo memoriam admiror: quid est enim illud, quo meminimus: aut quam habet vim? aut vnde naturam? non quæro, quanta memoria Simonides fuisse dicatur, quanta Theodectes, quanta is, qui à Pyrrho legatus ad Senatū est missus, Cyneas, quanta nuper Carneades, quanta qui modò fuit, Sceptus Metrodorus, quanta noster Hortensius: de communi hominum memoria loquor, & eorum maximè, qui in aliquo maiore studio & arte versantur: quorum quanta mens sit, difficile est existimare: ita multa meminerunt. Quorsum igitur hæc spectat oratio? quæ sit illa vis, & vnde sit, intelligendū puto. non est certè nec cordis, nec sanguinis, nec cerebri, nec atomorum. anima sit animus, ignisue, nescio: nec me pudet, ut istos, fateri nescire quod nesciam: illud si vlla alia de re obscura

affirmare possem, siue anima, siue ignis sit animus, cum iurarem esse diuinum. quid enim, obsecro te, terrane tibi, aut hoc nebuloso & caliginoso cælo aut fata, aut concreta videntur tanta vis memoriæ? si, quid sit hoc, non vides: at, quale sit, vides. si ne id quidem: at, quantum sit, profectò vides. Quid igitur? vtrum capacitatem aliquam in animo putamus esse, quò tanquam in aliquod vas ea, quæ meminimus, infundantur? absurdum id quidem. qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi potest? aut quæ tanta omnino capacitas? an imprimi quasi cæram animus putamus, & memoriam esse signatarum rerù in mente vestigia? quæ possunt verborum, quæ rerum ipsarum esse vestigia? quæ porro tam immensa magnitudo, quæ illa tam multa possit effingere? quid illa vis, quæ tandem est, quæ inuestigat occulta, quæ inuentio atque ex-cogitatio dicitur? ex hacne tibi terrena, mortalique natura & caduca concreta ea videntur? aut qui primus, quod summæ sapientiæ Pythagoræ visum est, omnibus rebus imposuit nomina? aut qui dissipatos homines congregauit, & ad societatem vitæ conuocauit? aut qui sonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis literarum notis terminauit? aut qui errantium stellarum cursus, progressiones, institutionesque notauit? omnes magni, etiam superiores, qui fruges, qui vestitum, qui tecta, qui cultum vitæ, qui præsidia contra feras inuenerunt: à quibus mansuefacti & exculi, à necessariis artificibus ad elegantiora defluximus. nam & auribus oblectatio magna ex parte est inuenta, & temperata varietate & natura sonorum: & astra suspeximus, tum ea, quæ sunt infixæ certis locis, tum illa non re, sed vocabulo errantia. quorum conuersiones, omnesque motus qui animus vidit, is docuit similem animum suum eius esse, qui ea fabricatus in cælo esset. Nam cum Archimedes lunæ, solis, quinque errantium motus in spheram illigauit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo mundum ædificauit Platonis deus, vt tarditate & celeritate dissimillimos motus vna regeret conuersio. Quod si in hoc mundo fieri sine deo non potest, ne in sphaera quidem eosdem motus Archimedes sine diuino ingenio potuisset imitari. Mihi verò ne hæc quidem notiora & illustriora carere vi diuina videntur, vt ego aut poetam graue plenumque carmen sine cælesti aliquo mentis instinctu putem fundere, aut eloquentiam sine quadam vi maiore fluere, abundantem sonantibus verbis, vberibusque sententiis. Philosophia verò, omnium mater artium, quid est aliud, nisi, vt Plato ait, donum: vt ego, inuentum deorum? Hæc nos primum ad illorum cultum, deinde ad ius hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam, magnitudinemque animi erudiuit: eademque ab animo, tanquam ab oculis, caliginem dispulit, vt omnia supera, infera, prima, vltima, media videremus. Prorsus hæc diuina mihi videtur vis, quæ tot res efficiat, & tantas. Quid est enim memoria rerum & verborum? quid porro inuentio? profectò id, quo nec in deo quicquam maius intelligi potest. Non enim ambrosia deos, aut nectare, aut Iuuentate pocula ministrare lætari arbitror: nec Homerum audio, qui Ganymedem à diis raptum ait propter formam, vt Ioui pocula ministraret. non iusta causa cur Laomedonti tanta fieret iniuria. Fingebat hæc Homerus, & humana ad deos transferebat: diuina mallem ad nos. quæ autem diuina? vigere, sapere, inuenire, meminisse. ergo animus, qui, vt ego dico, diuinus, vt Euripides audet dicere, deus est. Et quidem si deus aut anima aut ignis est, idem est animus hominis. nam vt illa natura cælestis & terra vacat, & humore: sic vtriusque harum rerum humanus animus est expers. sin autem est quinta quædam natura ab Aristotele inducta, primum hæc & deorum est & animorum. Hanc nos sententiam secuti, his ipsis verbis in consolatione hæc expressimus: Animorum nulla in terris origo inueniri potest: nihil enim est in animis mixtum atque concretum, aut quod ex terra natum atque fictum esse videatur: nihil neque aut humidum quidem, aut stabile, aut igneum: his enim in naturis nihil inest, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura prouideat, & completi possit præsentia:

quæ sola diuina sunt. nec inuenietur vnquam, vnde ad hominem venire possint, nisi à deo. Singularis est igitur quædam natura atque vis animi, seiuncta ab his vtitatis, notisque naturis. Itaque quicquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, cæleste & diuinum est, ob eamque rem æternum sit necesse est: nec verò deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam, & libera, segregata ab omni concretionem mortali, omnia sentiens & mouens, ipsaque prædita motu sempiterno. hoc è genere atque eadem è natura est humana mens. Vbi igitur, aut qualis est ista mens? vbi tua, aut qualis? potesne dicere? an, si omnia ad intelligendum non habeo, quæ habere vellem, ne iis quidem, quæ habeo, mihi per te vti licebit? nõ valet tantum animus, vt sese ipse videat: at vt oculus, sic animus sese non videns alia cernit. non videt autem, quod minimum est, formam suam. fortasse: quanquam id quoque: sed relinquamus: vim certè, sagacitatem, memoriam, motum, celeritatem videt. hæc magna, hæc diuina, hæc sempiterna sunt. qua facie quidem sit, aut vbi habitet, ne quærendum quidem est. vt, cum videmus speciem primum, candoremque cæli, deinde conuersionis celeritatem tantam, quantam cogitare non possumus: tum vicissitudines dierum atque noctium, commutationesque temporum quadripartitas, ad maturitatem frugum, & ad temperationem corporum aptas, eorumque omnium moderatorem & ducem solem, lunamque accretione & diminutione luminis quasi fastorum notatam & significantem dies. tum in eodem orbe in XII. partes distributo, quinque stellas ferri, eosdem cursus constantissimè seruantes, disparibus inter se motibus, nocturnamque cæli formam vndique sideribus ornatam. tum globum terræ eminentem è mari, fixum in medio mundi vniuersi loco, duabus oris distantibus habitabilem & cultum: quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita ad stellas septem, vnde

Horrifer Aquilonis stridor gelidas molitur niues:

altera Australis, ignota nobis, quam vocant Græci ἀπὸ τῆς ὄρας: cæteras partes incultas, quod aut frigore rigeant, aut vrantur calore: hic autem, vbi habitamus, non intermittit suo tempore

Cælum nitescere, arbores frondescere,

Vites lætificæ pampinis pubescere,

Rami baccarum vbertate incurvescere,

Segetes largiri fruges, florere omnia,

Fontes scaterere, herbis prata conuestirier:

tum multitudinem pecudum partim ad vescendum, partim ad cultus agrorum, partim ad vehendum, partim ad corpora vestienda: hominemque ipsum quasi contemplatorem cæli ac deorum, ipsorumque cultorem, atque hominis vtilitati agros omnes & maria parentia. Hæc igitur, & alia innumerabilia cum cernimus, possumusne dubitare, quin his præsit aliquis vel effector, si hæc nata sunt, vt Platoni videtur: vel, si semper fuerint, vt Aristoteli placet, moderator tanti operis & muneris: sic mentem hominis, quanuis eam non videas, vt deum non vides: tamen, vt deum agnoscis ex operibus eius, sic ex memoria rerum & inuentione & celeritate motus, omnique pulchritudine virtutis vim diuinam mentis agnoscito. In quo igitur loco est? credo equidem in capite: & cur credam, afferre possum: sed de hoc alias: nunc vbi vbi sit animus, certè quidem in te est. quæ est ei natura? propria puto, & sua. sed fac ignem, fac spirabile: nihil ad id, de quo agimus. illud modò videto, vt deum noris, etsi eius ignores & locum, & faciem, sic animum tibi tuum notum esse oportere, etiam si eius ignores & locum & formam. in animi autem cognitione dubitare non possumus, nisi planè in physicis plumbei fumus, quin nihil sit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. quod cum ita sit, certè nec fecerni, nec diuidi, nec discerpi, nec distrahi potest: nec interire igitur: est enim interitus quasi discessus & secretio ac diremptus earum partium, quæ ante interitum iunctione aliqua tenebantur,

His & talibus adductus Socrates, nec patronum quæsiuit ad iudicium capitis, nec iudicibus supplex fuit: adhibuitque liberam contumaciam à magnitudine animi ductam, non à superbia: & supremo vitæ die de hoc ipso multa differuit: & paucis antè diebus, cum facile posset educi è custodia, noluit: & cum penè in manu iam mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, vt non ad mortem trudi, verum in cælum videretur ascendere. ita enim censebat, itaque differuit, duas esse vias, duplicesque cursus animorum è corpore excedentium. nam qui se humanis vitiis contaminassent, & se totos libidinibus dedidissent, quibus cæcati velut domesticis vitiis atque flagitiis se inquinassent, vel in Rep. violanda fraudes inexpliabilis concepissent, iis deuium quoddam iter esse seclusum à concilio deorum. qui autem se integros, castosque seruauissent, quibusque fuisset minima cum corporibus contagio, seseque ab his semper seuocassent, essentque in corporibus humanis vitam imitati deorum, his ad illos, à quibus essent profecti, reditum facilem patere. itaque commemorat, vt cygni, qui non sine causa Apollini dicati sunt, sed quod ab eo diuinationem habere videantur, qua prouidentes quid in morte boni sit, cum cantu & voluptate moriantur: sic omnibus & bonis & doctis esse faciendum. Nec verò de hoc quisquam dubitare posset, nisi idem nobis accideret diligenter de animo cogitationibus, quod iis sæpe vsu venit, qui acriter oculis deficientem solem intuerentur, vt aspectum omnino amitterent: sic mentis acies se ipsam intuens, nonnunquam hebescit: ob eamque causam contemplanam diligentiam amittimus. Itaque dubitans, circumspectans, hæsitans, multa aduersa reuerens, tãquam ratis in mari immenso, nostra vehitur oratio. Sed hæc & vetera, & à Græcis. Cato autem sic abiit è vita, vt causam moriendi nactum se esse gauderet. Verat enim dominans ille in nobis deus iniustus hinc nos suo demigrare. Cum verò causam iustam deus ipse dederit, vt tunc Socrati, nunc Catoni, sæpe multis: nã ille medijsfidius vir sapiens, lætus ex his tenebris in lucem illam excesserit: nec tamen illa vincula carceris ruperit: leges enim vetant: sed, tanquam à magistratu, aut ab aliqua potestate legitima, sic à deo euocatus atque emissus exierit. tota enim philosophorum vita, vt ait idem, commentatio mortis est. nam quid aliud agimus, cum à voluptate, id est à corpore, cum à re familiari, quæ est ministra & famula corporis, cum à Repub. cum à negotio omni seuocamus animum: quid, inquam, tum agimus, nisi animum ad se ipsum aduocamus, secum esse cogimus, maximeque à corpore abducimus: discernere autem à corpore animum, nequicquam aliud est, quàm emori discere. Quare hoc commetemur, mihi crede: disiungamusque nos à corporibus, id est consuescamus mori. hoc & dum erimus in terris, erit illi cælesti vitæ simile: & cum illuc ex his vinculis emissi feremur, minus tardabitur cursus animorum. nam qui in compedibus corporis semper fuerunt, etiam cum soluti sunt, tardius ingrediuntur, vt ii, qui ferro vinciti multos annos fuerunt, quò cum venerimus, tum denique viuemus. nam hæc quidem vita, mors est: quam lamentari possem, si liberet. A. Satis tu quidem in consolatione es lamentatus: quam cum lego, nihil malo, quàm has res relinquere: his verò modò auditis, multò magis. M. Veniet tempus, & quidem celeriter, & siue retrectabis, siue properabis: volat enim ætas. tãtum autem abest ab eo, vt malum mors sit, quod tibi dudum videbatur, vt verear, ne homini nihil sit nõ malum aliud certè, sed nihil bonum aliud potius: si quidem vel dii ipsi, vel cum diis futuri sumus. A. Quid refert? adsunt enim qui hæc non probent. M. Ego autem nunquam ita te in hoc sermone dimittam vlla vti ratione, vt mors tibi videri malum possit. A. Quis potest, cum ista cognouerim? M. Quis possit, rogas? cateruæ veniunt contradicentium non solum Epicureorum, quos equidem non despicio, sed nescio quo modo doctissimus quisque contemnit. Acerrimè autem delicia mea Dicæarchus contra hanc immortalitatem differuit. is enim tres libros scripsit, qui Lesbici vocantur, quòd Mitylenis sermo habetur: in quibus vult efficere, animos esse mortales. Stoici autem vsuram nobis largiuntur tanquam cornicibus, diu mansuros aiunt animos, semper

negat. num vis igitur audire, cur, etiam si ita sit, mors tamen non sit in malis? A. Vt videtur. sed me nemo de immortalitate depellet. M. Laudo id quidem: etsi nihil nimis oportet cõfidere: mouemur enim sæpe aliquo acutè concluso: labamus, mutamusque sententiam clarioribus etiam in rebus: in his est enim aliqua obscuritas, id igitur si acciderit, simus armati. A. Sanè quidem: sed, ne accidat, prouidebo. M. Num quid igitur est causæ, quin amicos nostros Stoicos dimittamus, eos dico, qui aiunt animos manere, è corpore cum excesserint, sed non semper: istos verò, qui, quod tota in hac causa difficillimum est, suscipiant, posse animum manere corpore vacante: illud autem, quod non modò facile ad credendum est, sed eo concessio, quod volunt, consequens, id certè non dant, vt cum diu permanerit, ne intereat. A. Bene reprehendis: & se isto modo res habet. M. Credamus igitur Panætio, à Platone suo dissentienti. quem enim omnibus locis diuinum, quem sapiētissimum, quem sanctissimum, quem Homerum philosophorum appellat, huius hanc vnam sententiam de immortalitate animorum non probat. vult enim, quod nemo negat, quicquid natum sit, interire: nasci autem animos, quod declarat eorum similitudo, qui procreantur: quæ etiam in ingeniis, non solum in corporibus appareat. alteram autem affert rationem, nihil esse, quod doleat, quin id agrum esse quoque possit: quod autem in morbum cadat, id etiam interiturum: dolere autem animos, ergo etiam interire. Hæc refelli possunt: sunt enim ignoratis. cum de æternitate animorum dicatur, de mente dici, quæ omni turbido motu semper vacet: non de partibus iis, in quibus ægritudines, iræ, libidinesque versentur: quas is, contra quem hæc dicantur, semotas à mente & disclusas putat. nam similitudo magis apparet in bestiis: quarum animi sunt rationis expertes. hominum autem similitudo in corporum figura magis extat: & ipsi animi magni refert quali in corpore locati sint. multa enim è corpore existunt, quæ acuant mentem: multa, quæ obtundant. Aristoteles quidem ait, omnes ingeniosos melancholicos esse: vt ego me tardiorum esse non molestè feram. enumerat multos: idque quasi cõstet, rationem, cur ita fiat, affert. Quod si tanta vis est ad habitum mentis in iis, quæ gignuntur in corpore, ea sunt autem, quæcunque sunt quæ similitudinem faciunt: nihil necessitatis affert, cur nascatur animi similitudo. Omitto similitudines: vellem adesse posset Panætius. vixit cum Africano. quærerem ex eo, cuius suorum similis fuisset Africani fratris nepos, facie vel patris vita omnium perditorum ita similis, vt esset facile deterrimus. cuius etiam similis P. Crassi, & sapientis & eloquentis hominis nepos, multorumque aliorum virorum clarorum, quos nihil attinet nominare, nepotes & filii. Sed quid agimus: oblitine sumus, hoc nunc nobis esse propositum: cum satis de æternitate dixissemus, ne, si interirent quidem animi, quicquam mali esse in morte? A. Ego verò memineram: sed te de æternitate dicentem aberrare proposito facile patiebar. M. Video te alta spectare, & velle in cælum migrare. A. Spero fore, vt contingat id nobis: sed fac, vt isti volunt, animos non remanere post mortem: video nos, si ita sit, priuari spe beatioris vitæ. M. Mali verò quid affert ista sententia: fac animum sic interire vt corpus: num igitur aliquis dolor, aut omnino post mortem sensus in corpore est? Nemo id quidem dicit: etsi Democritum insimulat Epicurus: Democritici negant. Ne in animo quidem igitur sensus remanet: ipse enim nusquam est. Vbi igitur malum est, quoniam nihil tertium? an quoniã ipse animi discessus à corpore non fit sine dolore: vt credam ita esse, quàm est id exiguum: & falsum esse arbitror: & fit plerunque sine sensu, nonnunquam etiam cum voluptate: totumque leue est, qualecunque est. fit enim ad punctum temporis. illud angit, vel potius excruciat, discessus ab omnibus iis, quæ sunt bona in vita. vide, ne à malis dici verius possit. Quid ego nunc lugeam vitam hominum: verè & iure possum: sed quid necesse est, cum id agam, ne post mortem miseros nos putemus fore, vitam etiã efficere deplorando miseriores? fecimus hoc in eo libro, in quo nosmetipfos, quantum potuimus, cõsolati sumus. A. malis igitur mors abducit, non à bonis, verum si

quærimus. Hoc quidem à Cyrenaico Hegesia sic copiosè disputatur, vt is à Rege Ptolemæo prohibitus esse dicatur illa in scholis dicere, quòd multi, his auditis, mortem sibi ipsi consciscerēt. Callimachi quidem epigramma in Ambraciotam Cleombrotum est: quem ait, cum nihil ei accidisset aduersi, è muro se in mare abiicisse lecto Platonis libro. eius autem, quem dixi, Hegesia liber est *ἄποικε πτερόν*: quòd à vita quidam per incediam discedēs, reuocatur ab amicis: quibus respòdens vitæ humanæ enumerat incommoda. Possẽ id facere: etsi minus, quàm ille, qui omnino viuere expedire nemini putat. Omitto alios. etiã ne nobis expedit, qui & domesticis & forensibus solatiis, ornamentisque priuati, certè, si antè occidissẽmus, mors nos à malis, non à bonis abstraxisset? Sit igitur aliquis, qui nihil mali habeat, nullum à fortuna vulnus acceperit. Metellus ille honoratus quatuor filiis, at quinquaginta Priamus: è quibus decem & septem iusta vxore nati: in vtroque eandem habuit fortuna potestatem, sed vsa in altero est. Metellum enim multi filii, filia, nepotes, neptes in rogam imponuerunt: Priamum autem tanta progenie orbatum, cum in aram confugisset, hostilis manus interemit. Hic si viuis filiis, incolumi regno occidisset,

• Altante ope barbarica,

• Tectis cælati, laqueatis:

vt rum tandem à bonis, an à malis discessisset? tum profectò videretur à bonis. At certè ei melius euenisset, nec tam flebiliter illa canerentur,

• Hæc omnia vidi inflammati,

• Priamo vi vitam euitari,

• Iouis aram sanguine turpari.

quasi verò ista, vel quicquam tum potuerit ei melius accidere. quod si antè occidisset, tamen euentum omnino amisisset. hoc autem tempore sensum malorū amisit. Pompeio nostro familiari, cum grauitè agrotaret Neapoli, melius est factum, coronati Neapolitani fuerunt. nimirum etiam Puteolani vulgò ex oppidis publicè gratulabantur. ineptum sanè negotium, & græculum, sed tamen fortunatum. Vtrum igitur, si tum esset extinctus, à bonis rebus, an à malis discessisset? certè à miseris. non enim cum socero bellū gessisset, non imparatus arma sumpisset, non domū reliquisset, non ex Italia fugisset, non exercitu amisso nudus in seruorū ferrum & manus incidisset, non liberi defleti, non fortunæ omnes à victoribus possiderentur. qui, si mortem tum obisset, in amplissimis fortunis occidisset: is propagatione vitæ quot, quantas, quàm incredibiles hausit calamitates: Hæc morte effugiuntur, etiam si non euenierint, tamen quia possunt euenire. sed homines ea sibi accidere posse non cogitant: Metelli sperat sibi quisque fortunam: proinde quasi aut plures fortunati sint, quàm infelices: aut certi quicquam sit in rebus humanis: aut sperare sit prudentius, quàm timere. Sed hoc ipsum concedatur, bonis rebus homines morte priuari: ergo etiam carere mortuos vitæ commodis, idque esse miserum, certè ita dicant necesse est. An potest is, qui non est, re vlla carere? triste enim est nomen ipsum carēdi, quia subiicitur hæc vis: habuit, non habet: desiderat, requirit, indiget. Opinor hæc incommoda sunt carentis: caret oculis, odiosa cæcitas: liberis, orbitas. valet hoc in viuis: mortuorum autem non vitæ modò commodis, sed ne vita quidem ipsa quisquam caret. de mortuis loquor, qui nulli sunt. nos, qui sumus, num aut si cornibus caremus, aut pennis, sit qui id dixerit? certè nemo. quid ita? quia, cum id non habeas, quod tibi nec vsu nec natura aptum sit, non careas, etiam si sentias te non habere. Hoc premendum etiam atque etiam est argumentum, confirmato illo, de quo, si mortales animi sunt, dubitare non possumus, quin tantus interitus in morte sit, vt ne minima quidem suspicio sensus relinquatur. Hoc igitur probè stabilito & fixo, illud excutiendum est, vt sciatur quid sit carere, ne relinquatur aliquid erroris in verbo. Carere igitur hoc significat, egere eo, quod habere velis. inest enim velle in carendo, nisi cum sic tanquam in febris dicitur, alia quadam notione verbi. di-

citur enim alio modo etiam carere, cum aliquid non habeas, & non habere te sentias, etiam si id facillè patiare. carere enim malo, id non dicitur. non enim esset dolendum: dicitur illud, bono carere, quod est malum: sed ne viuis quidem bono caret, si eo non indiget: sed in viuo intelligi tamen potest regno carere. Dicit hoc in te satis subtiliter nō potest: posset in Tarquinio, cum regno esset expulsus. at in mortuo ne intelligi quidem potest. carere enim sentientis est, nec sensus in mortuo est. ne carere quidem igitur in mortuo est. Quanquam quid opus est in hoc philosophari, cum rem non magnopere egere philosophia videamus? quoties non modò ductores nostri, sed vniuersi etiam exercitus ad non dubiam mortem cōcurrerunt? quæ quidem si timeretur, non L. Brutus arcēs eum reditu tyrannum, quem ipse expulerat, in prælio concidisset: non cum Latinis decertans pater Decius, cum Hetruscis filius, etiam cum Pyrrho nepos, se hostium telis obiecissent: non vllò bello pro patria cadentes Scipiones Hispania vidisset, Paulum AEmilium Cannæ, Venusia Marcellū, Latini Albinum, Lucani Gracchum. Num quis horū miser hodie? ne tum quidè post spiritū extremū. nec enim potest esse miser quisquam sensu perēpto. A. At id ipsum odiosum est, sine sensu esse. M. Odiosum, si id esset carere. cum verò perspicuū sit nihil posse in eo esse, qui ipse non sit: quid potest esse in eo odiosum, qui careat, nec sentiat? Quanquam hoc quidem nimis sæpe, sed eo quòd in hoc inest omnis animi cōtractio ex metu mortis. Qui enim satis viderit, id quod est luce clarius, animo & corpore cōsumpto, totòque animante deletò, & factò interitu vniuerso, illud animal, quod fuerit, factū esse nihil: is planè perspiciet, inter Hippocentaurum, qui nūquam fuerit, & Regem Agamemnonem nihil interesse: nec pluris nunc facere M. Camillum hoc ciuile bellum, quàm illo viuo ego fecerim Romam captam. Cur igitur & Camillus doleret, si hæc post trecentos & quinquaginta ferè annos euentura putaret: & ego doleam, si ad decem millia annorū gentem aliquam urbem nostram potituram putem? quia tanta charitas patriæ est, vt eam non sensu nostro, sed salute ipsius metiamur. Itaque non deterret sapientem mors, quæ propter incertos casus quotidie imminet, propter breuitatem vitæ nunquam non longè potest abesse, quo minus in omne tēpus Reip. suisque cōsulat, & posteritatē ipsam, cuius sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere. Quare licet etiam mortalem esse animum iudicantem, æterna moliri, non gloriæ cupiditate, quam sensurus non sit: sed virtutis, quam necessario gloria, etiam si tu id non agas, cōsequatur. Natura verò sic se habet, vt quo modo in initium nobis rerum omniū ortus noster afferat, sic exitū mors: quæ vt nihil pertinuit ad nos ante ortū, sic nihil post mortem pertinebit. in quo quid potest esse mali, cum mors nec ad viuos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli sunt, alteros nō attingit. quam qui leuiorem faciunt, somni simillimā volunt esse. Quasi verò quisquam ita nonaginta annos velit viuere, vt, cum sexaginta cōfecerit, reliquos dormiat. ne suos quidem id velint, non modò ipse. Endymion verò, si fabulas audire volumus, nescio quando in Latmo obdormiuit, qui est mons Cariæ, nōdum opinor experrectus. Num igitur eum curare censes, cum Luna labore, à qua cōsopitus putatur, vt eum dormientem oscularetur? Quid curet autem, qui ne sentit quidem? Habes somnum imaginem mortis, eamque quotidie induis, & dubitas, quin sensus in morte nullus sit, cum in eius simulachro videas esse nullū sensum? Pellatur ergo ista ineptiæ penè aniles, ante tempus mori miserum esse. Quod tandem tempus? naturæne? At ea quidem dedit vsuram vitæ, tãquam pecuniæ, nulla præstituta die. Quid est igitur quod querare, si repetit cum vult? ea enim conditione acceperas. iidem, si puer paruus occidit, æquo animo ferendum putant: si verò in cunis, ne querendum quidem. Atqui ab hoc acerbius exigit natura, quod dederat. nondum gustauerat, inquit, vitæ suauitatem. hic autem iam sperabat magna, quibus frui cœperat. At id quidem ipsum in cæteris rebus melius putatur, aliquam partem, quàm nullam attingere. cur in vita secus? Quanquam non malè ait Callimachus multò sæpius lachrymasse Priamum, quàm Troilum. eorum

autem, qui exacta ætate moriuntur, fortuna laudatur: cur nam, reor, non illis, si vita longior daretur, posset esse iucundior, nihil est enim profecto homini prudentia dulcius: quam, ut cætera auferat, affert certe senectus. Quæ verò ætas longa est? aut quid omnino homini longum? nonne modò pueros, modò adolefcetes in cursu à tergo insequens nec opinâtes affecuta est senectus? sed quia ultra nihil habemus, hoc longum dicimus: omnia ista, perinde ut cuique data sunt, pro rata parte aut longa aut breuia dicuntur. Apud Hypanim fluuium, qui ab Europæ parte in Pótum influit, Aristoteles ait bestiolas quasdam nasci, quæ vnum diem viuât. ex his igitur hora octaua quæ mortua est, prouecta ætate mortua est: quæ verò occidete sole, decrepita: eo magis, si etiam solstitiali die. cõfer nostrâ longissimam ætatē cum æternitate: in eadem propemodū breuitate, qua illæ bestiolæ, reperiemur. Contemnâmus igitur omnes ineptias: quod enim leuius huic leuitati nomen imponam? totâque vim bene viuendi in animi robore ac magnitudine, & in omniũ rerum humanarum contemptione ac despicientia, & in omni virtute ponamus. nam nunc quidem cogitationibus mollissimis effœminamur, ut, si antè mors aduētet, quàm Chaldæorum promissa cõsecuti sumus, spoliati magnis quibusdam bonis, illusi, destituti que videamur. quòd si expectâdo & desiderando pendemus animis, cruciamur, angimur: proh dii immortales, quàm iter illud iucundum esse debet, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla sollicitudo futura sit! quàm me delectat Theramenes, quàmque elato animo est! etsi enim flemus, cùm legimus: tamen non miserabiliter vir clarus emoritur. qui cùm coniectus in carcerem triginta iussu tyrannorum venenū ut sitiens obbibisset, reliquum sic è poculo eiecit, ut id resonaret. Quo fonitu reddito, ridēs, Propino, inquit, hoc pulchro Critiæ, qui in eum fuerat teterrimus. Græci enim in cõuiuīs solent nominare, cui poculum tradituri sint. Lusit vir egregius extremo spiritu, cùm iam præcordiis conceptam mortem contineret, verèque ei, qui venenum præbuerat, mortem est eam àuguratus, quæ breui consecuta est. quis hanc animi maximi æquitatem in ipsa morte laudaret, si mortem malum iudicaret? vadit in eundem carcerem, atque in eundem paucis post annis scyphum Socrates eodem scelere iudicum, quo tyrannorum Theramenes. Quæ est igitur eius oratio, qua facit eum Plato vsus apud iudices iam morte multatum? Magna me, inquit, spes tenet Iudices bene mihi euenire, quòd mittar ad mortē. necesse est enim, sit alterū de duobus, ut aut sensus omnino mors omnes auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. Quamobrem, siue sensus extinguitur, mórque ei somno similis est, qui nonnunquam, etiam sine visis somniorum, placatissimam quietem affert: dii boni, quid lucri est emori? aut quàm multi dies reperiri possunt, qui tali nocti anteponan- tur, cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis temporis? quis me beatior? Sin vera sunt quæ dicuntur, migrationem esse mortem in eas oras, quas, qui è vita ex- cesserunt, incolunt: id multò iam beatius est, te, cùm ab iis, qui se iudicum numero haberi volunt, euaseris, ad eos venire, qui verè iudices appellentur, Minoem, Rhadamanthum, AEacum, Triptolemum: conuenirèque eos, qui iustè & cum fide vixerint. Hæc peregrinatio mediocris vobis videri potest: ut vero colloqui cum Orpheo, Musæo, Homero, Hesiodo liceat, quanti tandem æstimatis? Equidem sæpe mori, si fieri posset, vellem, ut ea quæ dico, mihi liceret inuenire. Quanta delectatione autem afficerer, cùm Palamedem, cùm Aiace, cùm alios iudicio iniquorum circumuentos conuenirem? Tentarem etiam summi Regis, qui maximas copias duxit ad Troiam, & Vlyxis, Sisyphique prudentiam. nec ob eam rem, cùm hæc exquirerem, sicut hinc faciebam, capite damnarer. ne vos quidem iudices, ii qui me absoluitis, mortem timueritis. nec enim cuiquam bono mali quicquam euenire potest nec viuo, nec mortuo: nec vnquam eius res à diis immortalibus negligentur. nec mihi ipsi hoc accidit fortuito. nec verò ego iis, à quibus accusatus sum, aut à quibus cõdemnatus, habeo quod succeseam, nisi quòd mihi nocere se crediderūt. Et hoc quidè hoc modo. nihil autè melius

æstimio. Sed tēpus est, inquit, iam hinc abire me, ut moriar: vos, ut vitam agatis. Vtrum autem sit melius, dii immortales sciunt: hominè quidem scire arbitror neminem. Næ ego haud paulò hunc animum malim, quàm eorum omnium fortunas, qui de hoc iudicauerunt. Etsi, quod præter deos negat scire quenquam, id scit ipse, vtrum melius sit. nam dixit ante. sed suum illud, nihil ut affirmet, tenet ad extremum. Nos autem teneamus, ut nihil censeamus esse malum, quod sit à natura datum omnibus: intelligamurque, si mors malum sit, esse sempiternum malum. nam vitæ miseræ mors finis esse videtur: mors si est misera, finis esse nullus potest. Sed quid ego Socratem aut Theramenem, præstantes viros virtutis & sapientiæ gloria commemoro, cùm Lacedæmonius quidam, cuius ne nomen quidem proditum est, mortem tantopere contempserit, ut, cùm ad eam duceretur damnatus ab Ephoris, & esset vultu hilari atque læto, dixissetque ei quidam inimicus, Contemnisme leges Lycurgi? responderit, Ego verò illi maximâ gratiâ habeo, qui me ea pœna multauerit, quam sine mutatione, & sine verfura possem dissoluere. O virum Sparta dignū: ut mihi quidem, qui tam magno animo fuerit, innocens damnatus esse videatur. Tales innumerabiles nostra ciuitas tulit. Sed quid duces & principes nominem, cùm legiones scribat Cato sæpe alacris in eum locum profectas, vnde redituras se non arbitrarentur? Pari animo Lacedæmonii in Thermopylis occiderunt. in quos Simonides,

Dic hospes Sparta, nos te hinc vidisse iacentes,

Dum sanctis patriæ legibus obsequimur.

Quid ille dux Leonidas dicit? Pergite animo forti Lacedæmonii: hodie apud inferos fortasse cœnabimus. Fuit hæc gens fortis, dum Lycurgi leges vigeant, è quibus vnus, cùm Perfes hostis in colloquio dixisset glorians, Solem præ iaculorum multitudine & sagittarū non videbitis: In umbra igitur, inquit, pugnabimus. Viros cõmemoro. qualis tadem Lacæna: quæ cùm filium in prælium misisset, & interfectum audisset: Iccirco, inquit, genueram, ut esset qui pro patria mortem non dubitaret occumbere. Esto: fortes & duri Spartiatæ: magnam habet vim Reipub. disciplina. Quid? Cyrenæum Theodorum, philosophum non ignobilem, nonne miramur? cui cùm Lyfimachus Rex crucem minaretur, Istis quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis, Theodori quidè nihil interest, humine, an sublime putrescat. Cuius hoc dicto admoneor, ut aliquid etiam de humatione & sepultura dicendū existimem, rem non difficilem: iis præsertim cognitis, quæ de nihil sentiendo paulò antè dicta sunt. de qua Socrates quidem quid senserit, apparet in eo libro, in quo moritur: de quo iam tam multa diximus. cùm enim de immortalitate animorum disputauisset, & iam moriendi tempus vrgeret, rogatus à Critone quemadmodū sepeliri vellet, Multam verò, inquit, operam amici frustra consumpsi: Critoni enim nostro non persuasi, me hinc auolaturū, neque quicquam mei relicturum. veruntamen Crito, si me assequi potueris, aut sicubi nactus eris: ut tibi videbitur, sepelito. sed, mihi crede, nemo me vestrum, cùm hinc excessero, con- sequetur. Præclare id quidem, qui & amico permiserit, & se ostenderit de hoc toto genere nihil laborare. Durior Diogenes, & id quidem sentiens: sed, ut Cynicus, asperius, proiici se iussit inhumatum. tum amici, Volucribusne & feris? Minimè verò, inquit: sed bacillū prope me, quo abigam, ponitote. Quæ poteris illi: non enim senties. Quid igitur mihi ferarū laniatus oberit nihil sentienti? Præclare Anaxagoras: qui cùm Lampfaci moreretur, quærentibus amicis vellètne Clazomenas in patriam, si quid ei accidisset, afferri, Nihil necesse est, inquit: vndique enim ad inferos tantundem viæ est. Totaque de ratione humationis vnum tenendum est: ad corpus illam pertinere, siue occiderit animus, siue vigeat. in corpore autem perspicuum est, vel extincto animo, vel elapso, nullum residere sensum. sed plena errorum sunt omnia. Trahit Hectorem ad currum religatum Achilles: lacerari eum, & sentire credo putat. Ergo hic vlcisitur, ut quidem sibi videtur. at illa sicut acerbissimam rem moeret:

Vidi, videre quod me passa ægerrime,
 Curru Hectorem quadriiugo raptarier.
 Quem Hectorem? aut quandiu ille erit Hector? melius Actius, & aliquando sapiens Achilles:
 Immo enim uero corpus Priamo reddidi, Hectorem abstuli. Non igitur Hectora traxisti, sed corpus quod fuerat Hectoris. Ecce alius exoritur è terra, qui matrem dormire non sinat:
 Mater, te appello, quæ curam somno suspensam leuas,
 Neque te mei miseret: surge, & sepeli natum.-
 Hæc cum pressis & stebilibus modis, qui totis theatris mœstitiam inferant, concinnuntur, difficile est non eos qui inhumati sunt, miseros iudicare:
 - prius quàm feræ,
 volucresque:-
 metuit, ne laceratis membris minus bene vtatur: ne combustis, non extimescit.
 Heu reliquias femiassi Regis denudatis ossibus
 Per terram sanie delibutam fœdè diuexarier.
 Non intelligo, quid metuat, cum tam bonos septenarios fundat ad tibiam. Tenendum est igitur, nihil curandum esse post mortem, cum multi inimicos, etiam mortuos puniuntur. Execratur luculentis sanè versibus apud Enniū Thyestes, primùm vt naufragio pereat Atreus. durum hoc sanè. talis enim interitus non est sine graui sensu. illa inania,
 Ipse summis saxi fixus asperis,
 Euisceratus latere pendens, saxa spargens tabo,
 Sanie & sanguine atro.
 Non ipsa saxa magis sensu omni vacabunt, quàm ille latere pendens, cui se hic cruciatum censet optare. quàm essent dura, si sentiret! nulla sine sensu sunt. Illud verò perquam inane:
 Neque sepulchrum quo recipiat, habeat portum corporis,
 Vbi remissa humana vita corpus requiescat à malis.
 Vides, quãto hæc in errore versentur, portum esse corporis, & requiescere in sepulchro putat mortuum. Magna culpa Pelopis, qui non erudierit filium, nec docuerit, quatenus esset quidque curandum. Sed quid singulorum opiniones animaduertam, nationum varios errores perspicere cum liceat? condiunt Aegyptii mortuos, & eos domi seruant. Perfæ etiam cæra circumlitos condunt, vt quammaximè permaneant diuturna corpora. Magorum mos est non humare corpora suorum, nisi à feris sint antea laniata. in Hyrcania plebs publicos alit canes, optimates domesticos. nobile autem genus canum illud scimus esse. sed pro sua quisque facultate parat, à quibus lanietur, eamque optimam illi esse censent sepulturam. Per multa alia colligit Chrysippus, vt est in omni historia curiosus. sed ita tetra sunt quædam, vt ea fugiat & reformidet oratio. Totus igitur hic locus est contemnendus in nobis, non negligendus in nostris: ita tamen, vt mortuorum corpora nihil sentire sentiamus. Quantum autem consuetudini, famæque dandum sit, id curent viui: sed ita, vt intelligant nihil ad mortuos pertinere. sed profectò mors tum æquissimo animo appetitur, cum suis se laudibus vita occidens consolari potest. nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ perfecto functus est munere. multa mihi ipsi ad mortem tempestiua fuerunt: quæ vtinam potuisssem obire. nihil enim iam acquirebatur: cumulata erant officia vitæ: cum fortuna bella restabât. Quare si ipsa ratio minus perficiet, vt mortem negligere possimus: at vita acta perficiat, vt satis superque vixisse videamur. Quãquam enim sensus abierit, tamè summis & propriis bonis & laudis & gloriæ, quanuis non sentiant, mortui non carent. etsi enim nihil in se habeat gloria, cur expetatur: tamen virtutem tãquam vmbra sequitur. verum multitudinis iudiciũ de bonis siquãdo est, magis laudandũ est, quàm illi ob eam

rem beati. Non possum autem dicere, quoquo modo hoc accipiatur, Lycurgum, Solonem legum & publicæ disciplinæ carere gloria: Themistoclem, Epaminondam bellicæ virtutis. ante enim Salaminam ipsam Neptunus obruet, quàm Salaminii trophæi memoriam: priusque Bœotia Leuctra tollentur, quàm pugne Leuctricæ gloria. multò etiam tardius fama deferet Curium, Fabricium, Calatinum, duos Scipiones, duos Africanos, Maximum, Marcellum, Paulum, Catonem, Lælium, innumerabiles alios. quorum similitudinem aliquam qui arripuerit, non eam fama populari, sed vera bonorum laude metiens, fidenti animo, si ita res feret, gradietur ad mortem: in qua aut summum bonum, aut nullum malum esse cognouimus: secùdis verò suis rebus volet etiam mori. non enim tam cumulus bonorum iucundus esse potest, quàm molesta decessio. hanc sententiam significare videtur Laconis illa vox, qui, cum Rhodius Diagoras, Olympionices nobilis, vno die duos suos filios victores Olympiæ vidisset, accessit ad senem, & gratulatus, Morere Diagora, inquit: non enim in cælum ascensurus es. Magna hæc, & nimium fortasse Græci putant, vel tum potius putabant, isque, qui hoc Diagoræ dixit, permagnum existimãs tres Olympionicas vna ex domo prodire, cunctari illum diutius in vita fortunæ obiectum, inutile putabat ipsi. Ego autem tibi quidem quod satis esset, paucis verbis, vt mihi videbar, respõderam. cõcesseras enim nullo in malo mortuos esse: sed ob eam causam contendi, vt plura dicerem, quòd in desiderio & luctu hæc est consolatio maxima. nostrum enim & nostra causa susceptum dolorem modicè ferre debemus, ne & nosmetipsos amare videamur. Illa suspicio intolerabili dolore cruciat, si opinamur eos, quibus orbatifumus, esse cum aliquo sensu in iis malis, quibus vulgò opinantur. Hanc excutere opinionem mihi met radicitus volui, eoque fui fortasse longior. A. Tu longior? non mihi quidem. prior enim pars orationis tuæ faciebat, vt mori cuperem: posterior, vt modò non nollem, modò non laborarẽ. omni autem ratione illud certè perfectum est, vt mortem non ducerem in malis. M. Num igitur etiam rhetorum epilogum desideramus, an iam hanc artem planè relinquitimus? A. Tu verò istam ne reliqueris, quam semper ornaisti: & quidem iure. illa enim si verè loqui volumus, te ornauerat. sed quinam est iste epilogus? aueo enim audire quicquid est. M. Deorum immortalium iudicia solent in scholis proferre de morte: nec verò ea fingere ipsi, sed Herodoto auctore, aliisque pluribus. Primùm Argiæ sacerdotis Cleobis & Biton filii prædicantur. nota fabula est. cum enim illam ad solenne & statum sacrificium curru vehi ius esset satis longè ab oppido ad fanum, morarenturque iumenta: tunc iuuenes ii, quos modò nominavi, veste posita, corpora oleo perunxerunt, ad iugum accesserunt. Ita sacerdos aduecta in fanum, cum currus esset ductus à filiis, precata à dea dicitur, vt illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari posset à deo: post epulatos cum matre adolescentes, somno se dedisse, mane inuentos esse mortuos. Simili precatione Trophonius & Agamedes vsi dicuntur: qui, cum Apollini Delphis templum exadificassent, venerantes deum petierunt mercedem non paruam quidem operis & laboris sui, nil certi, sed quod esset optimum homini. quibus Apollo se id daturum ostendit post eius diei diem tertium: qui vt illuxit, mortui sunt reperti. Iudicauisse deum dicunt, & eum quidem deum, cui reliqui dii cõcessissent, vt præter ceteros diuinaret, mortem esse optimum homini. Fertur etiam de Sileno fabella quædam: qui cum à Mida captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur: docuisse Regem, non nasci homini longè optimum esse: proximum autem, quamprimùm mori. qua est vsus sententia in Cresphonte Euripides,
 Nam nos decebat cœtus celebrantes domum,
 Lugere, vbi esset aliquis in lucem editus,
 Humanæ vitæ varia reputantes mala:
 At, qui labores morte finisset graueis,
 Omnes amicos laude & lætitia exequi.

Simile quiddam est in cōsolatione Crantoris: ait enim Terinæum quendam Elifium, cum grauius filii mortem mœreret, venisse in Pfycomantium, quærentem quæ fuisset tantæ calamitatis causa: huic in tabellis tris huiusmodi versiculos datos:

- " Ignaris homines in vita mentibus errant:
- " Euthynous potitur factorum munere lato.
- " Sic fuit vtilius finire ipsique, tibi que.

His & talibus auctoribus vsi, cōfirmant causam, rebus à diis immortalibus iudicatam. Alcidas quidam rhetor antiquus in primis nobilis, scripsit etiam laudationem mortis, quæ constat ex enumeratione malorum humanorum. cui rationes eæ, quæ exquisitius à philosophis colliguntur, defuerunt, vbertas orationis non defuit. Claræ verò mortes pro patria appetitæ, non solum gloriosæ rhetoribus, sed etiam beatæ videri solent. repetunt ab Erichtheo: cuius etiam filia cupidè mortem expetiuerunt pro vita ciuium: Codrum, qui se in medios immisit hosteis famulari veste, ne posset agnosci, si esset ornatu regio: quod oraculum erat datum, si Rex interfectus esset, victrices Athenas fore. Menecheus verò non præmittitur: qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem. Iphigenia Aulide duci se immolandam iubet, vt hostium sanguis eliciatur suo. Veniunt inde ad propiora. Harmodius in ore, & Aristogiton: Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas vigent. nostros non norunt, quos enumerare magnū est, ita sunt multi: quibus videmus optabiles fuisse mortes cum gloria. Quæ cum ita sint, magna tamen eloquētia est vtēdum, atque ita velut superiore è loco concionandum, vt homines mortem vel optare incipiant, vel certè timere desistant. nam si supremus ille dies non extinctionem, sed commutationem affert loci, quid optabilius: sin autem perimit, ac delet omnino, quid melius, quàm in mediis vitæ laboribus obdormiscere, & ita conuientem somno consopiri sempiterno: quod si fiat, melior Ennii, quàm Solonis oratio. hic enim noster,

- " Nemo me lachrymis coret (inquit) nec funera fletu
- " Faxit. at verò sapiens ille,
- " Mors mea ne careat lachrymis: linquamus amicis
- " Mœrorem, vt celebrent funera cum gemitu.

Nos verò, si quid tale acciderit, vt à deo denunciatum videatur, vt exeamus è vita, læti & agentes gratias pareamus, emittique nos è custodia, & leuari vinculis arbitremur, vt aut in æternam, & planè in nostram domum remigremus, aut omni sensu, molestiaque careamus. sin autem nihil denunciabitur, eo tamen simus animo, vt horribilem eum diem aliis, nobis faustum putemus: nihilque in malis ducamus, quod sit vel à diis immortalibus, vel à natura parente omnium constitutū: non enim temerè, nec fortuito fati & creati sumus: sed profectò fuit quædam vis, quæ generi consuleret humano: nec id gigneret aut aleret, quod cum exantlauisset omnes labores, tum incideret in mortis malum sempiternum: portum potius paratum nobis, & perfugium putemus. quò vtinam velis passis peruchi liceat. sin resstantibus ventis reiciemur, tamen eodem paulò tardius referamur necesse est. quod autem omnibus necesse est, idne miserum esse vni potest: habes epilogū, ne quid prætermisum aut relictum putes. A. Ego verò. & quidem fecit etiam iste me epilogus firmiorē. M. Optimè, inquam. Sed nunc quidem valetudini tribuamus aliquid: cras autem, & quot dies erimus in Tusculano, agamus hæc, & ea potissimum, quæ leuationem habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatum: qui omni è philosophia est fructus vberimus.

M. TULLII CICERONIS TVSCVLANARVM
QVÆSTIONVM AD M. BRVTVM LIBER
SECVNDVS, DE TOLERANDO DOLORE.

NEOPTOLEMVS quidem apud Ennium philosophari sibi ait necesse esse, sed paucis: nam omnino haud placere. Ego autem Brute necesse quidem mihi esse arbitror philosophari: nam quid possum præsertim nihil agens agere melius: sed non paucis, vt ille: difficile enim est in philosophia pauca esse ei nota, cui non sint aut pleraque, aut omnia. nam nec pauca nisi è multis eligi possunt: nec qui pauca percepit, non idem reliqua eodem studio persequetur. sed in vita tamen occupata, atque, vt Neoptolemi tum erat, militari, pauca ipsa multum sæpe profunt, & ferunt fructus, si non tantos, quanti ex vniuersa philosophia percipi possunt: tamen eos, quibus aliqua ex parte interdū aut cupiditate, aut ægritudine, aut metu liberemur: velut ex ea disputatione, quæ mihi nuper habita est in Tusculano, magna videbatur mortis effecta: contemptio: quæ non minimum valet ad animū metu liberandum. nam qui id, quod vitari non potest, metuit, is viuere animo quieto nullo modo potest: sed qui, non modo quia necesse est mori, verum etiam quia nihil habet mors quod sit horrendū, mortem non timet, magnum is sibi præsidium ad beatam vitam comparat. quanquam nō sumus ignari, multos studiose cōtra esse dicturos: quod vitare nullo modo potuimus, nisi nihil omnino scriberemus. etenim si orationes, quas nos multitudinis iudicio probari volebamus (popularis est enim illa facultas, & effectus eloquentiæ est audientium approbatio) sed si reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse confiderent: quémque sperandi sibi, eundem & bene dicendi finem proponerent: & cum obruerentur copia sententiarum atque verborum, ieiunitatē & famem se male, quàm vbertatem & copiam dicerent, vnde erat exortum genus Atticorum, iis ipsis, qui id sequi se profitebantur, ignotum, qui iam conticuere penè ab ipso foro irrisi. quid futurum putamus, cum adiutore populo, quo vtebamur antea, nunc minimè nos vti posse videamus: est enim philosophia paucis contenta iudicibus, multitudinem consultò ipsa fugiens, eique ipsi & suspecta & inuisa: vt vel, si quis vniuersam velit vituperare, secundo id populo facere possit: vel, si in eam, quam nos maximè sequimur, conetur inuadere, magna habere possit auxilia reliquorum philosophorum disciplinis. nos autem vniuersæ philosophiæ vituperatoribus respondimus in Hortensio. pro Academia autem quæ dicenda erant, satis accuratè in Academicis quatuor libris explicata arbitramur. Sed tamen tantum abest vt scribi contra nos nolimus, vt id etiam maximè optemus. in ipsa enim Græcia, philosophia tanto in honore nunquam fuisset, nisi doctissimorum contentionebus diffensionibusque viguisset. Quamobrem hortor omnes, qui facere id possunt, vt huius quoque generis laudem iam languenti Græciæ eripiant, & perferant in hanc urbem, sicut reliquas omnes, quæ quidem erant expetenda, studio atque industria sua maiores nostri transfulerunt. atque oratorum quidem laus ita ducta ab humili venit ad summum, vt iam, quod natura fert in omnibus ferè rebus, senescat, breuique tempore ad nihilum ventura videatur. Philosophia nascatur Latinis quidem literis ex his temporibus, eamque nos adiuuemus, nosque ipsos redargui, resellique patiamur. quod si ferunt animo iniquo, qui certis quibusdam destinatisque sententiis quasi addicti & consecrati sunt, eaque necessitate constricti, vt, etiam quæ non probare soleant, ea cogantur constantiæ causa defendere. nos, qui sequimur probabilia, nec vltra id, quod verisimile occurrerit, progredi possumus, & resellere sine pertinacia, & reselli sine iracundia parati sumus. Quod si hæc studia traducta erunt ad nostros, ne bibliothecis quidem Græcis egebimus, in quibus multitudo infinita librorū

propter eorum est multitudinem qui scripserunt: eadem enim dicuntur à multis, ex quo libris omnia referferunt. quod accidet etiam nostris, si ad hæc studia plures cõfluxerint. Sed eos, si possumus, excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam differendi elegantia, ratione & via philosophatur. est enim quoddam genus eorum, qui se philosophos appellari volunt, quorum dicuntur esse Latini sanè multilibri: quos non contemno equidè, quippe quos nunquam legerim, sed quia profitetur ipsi illi qui eos scribunt, se neque distinctè, neque distributè, neque eleganter, neque ornate scribere, lectionem sine vlla delectatione negligo. quid enim dicant, & quid sentiant ii, qui sunt ab ea disciplina, nemo mediocriter quidem doctus ignorat. quamobrè, quoniam, quemadmodum dicant, ipsi non laborant: cur legendi sint, nisi ipsi inter se, qui idem sentiunt, non intelligo. nam vt Platonè, reliquosque Socraticos, & deinceps eos, qui ab his profecti sunt, legunt omnes, etiam qui illa aut non approbant, aut non studiosissimè confectantur, Epicurum autem & Metrodorum non ferè præter suos quisquam in manus sumit: sic hos Latinos ii soli legunt, qui illa rectè dici putat. Nobis autem videtur, quicquid literis mandetur, id commèdari omnium eruditorum lectione decere: nec si ipsi minus consequi possumus, iccirco minus id ita faciendum esse sentimus. Itaque mihi semper Peripateticorum, Academiæque consuetudo, de omnibus rebus in contrarias partes differendi, non ob eam causam solùm placuit, quòd aliter non posset, quid in vnaquaque re verisimile esset, inueniri: sed etiam quòd esset ea maxima dicendi exercitatio, qua princeps vsus est Aristoteles, deinde eum qui secuti sunt. nostra autem memoria Philo, quem nos frequenter audiuius, instituit alio tempore rhetorum præcepta tradere, alio philosophorum. ad quam nos cõsuetudinem à familiaribus nostris adducti, in Tusculano, quod datum est tẽporis nobis, in eo consumpsimus: itaque cum ante meridiem dictioni operam dedissemus, sicut pridie feceramus: post meridiem in Academiam descendimus: in qua disputationem habitam non quasi narrantes exponimus, sed eisdem ferè verbis, vt actum, disputatumque est. Est igitur ambulans ad hunc modum sermo ille nobis institutus, & à tali quodam inductus exordio. A. Dici nõ potest, quàm sim hesternæ disputatione tua delectatus, vel potius adiutus: etsi enim mihi conscius sum, nunquam me nimis cupidum fuisse vitæ: tamen obiiciebatur interdum animo metus quidam & dolor, cogitanti fore aliquando finem huius lucis, & amissionem omnium vitæ commodorum. hoc genere molestiæ sic, mihi crede, sum liberatus, vt nihil minus curandum putem. M. Minimè mirum id quidem: nam efficit hoc philosophia: medetur animis: inanes sollicitudines detrahit: cupiditatibus liberat: pellit timores. sed hæc eius vis non idem potest apud omnes: tum valet multum, cum est idoneam complexa naturam. fortes enim non modò fortuna adiuuat, vt est in vetere prouerbio, sed multò magis ratio, quæ quibusdam quasi præceptis confirmat vim fortitudinis. te natura excelsum quendam videlicet, & altum, & humana despicentem genuit: itaque facillè in animo forti contra mortem habita insedit oratio. sed hæc eadem num censes apud eos ipsos valere, nisi admodum paucos à quibus inuenta, disputata, cõscripta sunt: quotus enim quisque philosophorũ inuenitur, qui sit ita moratus, ita animo ac vita cõstitutus, vt ratio postulat: qui disciplinam suam non ostentationem scientiæ, sed legem vitæ putet: qui obtemperet ipse sibi, & decretis suis pareat: videre licet alios tanta leuitate & iactatione, iis vt fuerit non didicisse melius: alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos: multos libidinum feruos: vt cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio. quod quidem mihi videtur esse turpissimum. vt enim, si grammaticum se professus quispiam barbarè loquatur: aut si absurdè canat is qui se haberi velit musicum, hoc turpior sit, quòd in eo ipso peccet, cuius proficitur scientiam: sic philosophus in ratione vitæ peccas, hoc turpior est, quòd in officio, cuius magister esse vult, labitur: artẽque vitæ professus, delinquit in vita. A. Nonne verèdum igitur, si est ira, vt dicis, ne philosophiam falsa gloria exornes: quod est enim maius argumentum, nihil

10 eam prodesse, quàm quosdam perfectos philosophos turpiter viuere? M. Nullum verò id quidem argumentum est. nam vt agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur: falsumque illud, ac improbè,
 11 " Etsi in segetem sunt deteriore data
 12 " Fruges, tamen ipsæ suapte natura enitent:
 sic animi non omnes culti fructum ferunt. atque vt in eodem simili verfer, vt ager, quanuis fertilis, sine cultura fructuosus esse non potest, sic sine doctrina animus. ita est vtraque res vna sine altera debilis. cultura autem animi philosophia est, quæ extrahit vitia radicitus, & præparat animos ad fatus accipiendos. eaque mandat his, & vt ita dicam, ferit, quæ adulta fructus vberimos ferant. Agamus igitur vt cœpimus. Dic, si vis, de quo disputari velis. A. Dolorem existimo maximum malorum omnium. M. E-
 13 tiãme maius, quàm dedecus? A. Non audeo id dicere quidem, & me pudet tam citò de sententia esse eiectum. M. Magis esset pudendum, si in sententia permaneres. quid enim minus est dignum, quàm tibi quicquam peius videri dedecore, flagitio, turpitudine: quæ vt effugias, quis est non modò nõ recusandus, sed vltro appetendus, subeundus, excipiendus dolor? A. Ita prorsus existimo. quare ne sit sanè summum malum dolor, malum est certè. M. Vidēsne igitur quantum, breuiter admonitus, de doloris terrore deieceris? A. Video planè: sed plus desidero. M. Experiar equidem: sed magna res est, animoque mihi opus est non repugnante. A. Habebis id quidem: vt enim heri feci, sic nunc rationem, quòd ea me cunque ducet, sequar. M. Primũ igitur de imbecillitate multorum, & de variis disciplinis philosophorum loquar. quorum princeps & auctoritate & antiquitate Socraticus Aristippus non dubitauit summum
 14 malum dolorem dicere. dehinc ad hanc eneruatam, muliebremque sententiam satis docilem se Epicurus præbuit. hunc post Rhodius Hieronymus dolore vacare summum bonum dixit: tantum in dolore duxit mali. ceteri, præter Zenonem, Aristonem, Pyrrhonem, idem ferè, quod modò tu: malum illud quidem, sed alia peiora. Ergo id, quod natura ipsa, & quædam generosa virtus statim respuit, ne dolorem summum malum diceres, oppositòque dedecore sententia depellerere, in eo magistra vitæ tot secula permanet philosophia. quod huic officium, quæ laus, quod decus erit tanti, quod adipisci cum dolore corporis velit, qui dolorem summum malum esse sibi persuaferit: quam porrò quis ignominiam, quam turpitudinem non pertulerit, vt effugiat dolorẽ, si id summum malum esse decreuerit? Quis autem non miser non modò tunc, cum
 15 premetur summis doloribus, si in his est summum malum: sed etiam cum sciet id sibi posse euenire: & quis est, cui non possit? ita fit, vt omnino nemo possit esse beatus. Metrodorus quidem eum perfectè putat beatũ, cui corpus bene constitutum sit & exploratum ita semper fore. quis autem est iste, cui id exploratum possit esse? Epicurus verò ea dicit, vt mihi quidem risus captare videatur. affirmat enim quodam loco, si vratur sapiens, si crucietur: expectas fortasse, dum dicat, patietur, perferet, non succumbet: magna mehercule laus, & eo ipso, per quem iuravi, Hercule digna: sed Epicuro homini aspero & duro non est hoc satis: in Phalaridis tauro si erit, dicet, quàm suaue est hoc! quàm hoc non curo! Suaue etiam: an parum est, si non amarum? At id quidem illi ipsi, qui dolorem malum esse negant, non solent dicere, cuiquam suaue esse cruciari: asperum, difficile, odiosum, contra naturam dicunt, nec tamen malum. Hic, qui solum hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, sapientem censet id suaue dicturum. Ego à te non postulo, vt dolorem eisdem verbis afficias, quibus Epicurus voluptatem, homo, vt scis, voluptarius. ille dixerit sanè idem in Phalaridis tauro, quod si esset in lectulo. ego tantam vim non tribuo sapientiæ contra dolorem: si fortè in perferendo, officio satis est: vt latetur etiam, non postulo. tristis enim res est sine dubio, aspera, amara, inimica naturæ, ad patiendum, tolerandumque difficilis. Aspice Philoctetam: cui concedendum est gementi: ipsum enim Herculem viderat in Oeta magnitudine

dolorū eiulantē. Nihil igitur hunc virū sagittæ, quas ab Hercule acceperat, tum cōsola-
 batur, Cū ē viperino morſu venæ viſcerum
 Veneno imbutæ tetros cruciatus cierent.
 Itaque exclamat auxilium expetens, mori cupiens:
 Heu quis falſis fluctibus mandet
 Me ex ſublīmi vertice faxi?
 Iam iam abſumor: conficit animam
 Vis vulneris, vlcēris æſtus.

Difficile dictū videtur, eum non in malo eſſe, & magno quidem, qui ita clamare co-
 gatur. Sed videamus Herculem ipſum, qui tum dolore frangebatur, cū immortalita-
 tem ipſa morte quærebat: quas hic voces apud Sophoclem in Trachiniis edit? cui cū
 Deianira ſanguine Centauri tinctā tunicā induiſſet, inhæſiſſetque ea viſceribus, ait ille,

O multa dictū grauiā, perpeſſu aſpera,
 Quæ corpore exanclato atque animo pertuli.
 Nec mihi Iunonis terror implacabilis,
 Nec tantū inuexit triſtis Euryſtheus mali,
 Quantum vna vecors OEncei partu edita.
 Hæc me irretiuit veſte furiali inſcium,
 Quæ lateri inhærens morſu lacerat viſcera,
 Vrgensque grauius pulmonum haurit ſpiritus:
 Iam decolorem ſanguinem omnem exorbuit:
 Sic corpus clade horribili abſumptum extabuit.
 Ipſe illigatus peſte interimor textili.
 Hos non hoſtilis dextra, non terra edita
 Moles gigantum, non biformato impetu
 Centaurus iſtus corpori infixit meo,
 Non Graia vis, non Barbara vlla immanitas,
 Non ſæua terris gens relegata vltimis:
 Quas peragrans, vndique omnem hinc feritatem expuli:
 Sed ſœminea vir, ſœminea interimor manu.
 O nate, verè hoc nomen vſurpa patri,
 Ne me occidentem matris ſuperet charitas.
 Huc arripe ad me manibus abſtractam piis.
 Iam cernam, mēne, an illam potiorem putes.
 Perge, aude nate, illachryma patris peſtibus:
 Miſerere, gentes noſtras flebunt miſerias.
 Heu virginalem me ore ploratum edere,
 Quem vidit nemo vlli ingemiſcentem malo.
 Sic ſœminata virtus afflicta occidit.
 Accede nate, aſſiſte, miſerandum aſpice
 Euiſceratum corpus lacerati patris.
 Videte cuncti: tūque cæleſtum ſator
 Iace obſecro in me vim coruſcam fulminis.
 Nunc nunc dolorum anxiferi torquent vertices:
 Nunc ſerpit ardor. O antè victrices manus,
 O pectora, o terga, o lacertorum thori,
 Veſtro ne preſſu quondam Nemeæus leo
 Frendens eſſlauit grauius extremum halitum?
 Hæc dextra Lernam tetram maſtata excetra
 Placauit: hæc bicorpoream afflixit manum:

Erymanthiam hæc vaſtificam abiecit beluam:
 Hæc à Tartarea tenebrica abſtractum plaga
 Tricipitem eduxit Hydra generatum canem:
 Hæc interemit tortu multiplicabili
 Draconem, auriferam obtutu obſeruantem arborem.
 Multa alia victrix noſtra luſtrauit manus,
 Nec quiſquam è noſtris ſpolia cepit laudibus.

Poſſum ſiue nos contemnere dolorem, cū ipſum Herculem tam intoleranter dole-
 re videamus: Veniat AEſchilus non poëta tantum, ſed etiam Pythagoreus: ſic enim ac-
 cepimus, quomodo fert apud eum Prometheus dolorem, quem excipit ob furtum
 Lemnium, vnde ignis lucet mortalibus, clam diuiſus: eum Prometheus, doctus cle-
 pliſſe dolo, pœnâſque Ioui fato expendiſſe ſupremo. has igitur pœnas pendens, affixus
 ad Caucaſum hæc dicit:

Titanum ſoboles ſocia noſtri ſanguinis
 Generata cælo, aſpiciſte religatum aſperis
 Vincitūque ſaxis, nauem vt horriſono freto
 Noctem pauentes timidi adnectunt nauitæ,
 Saturnius me ſic infixit Iupiter,
 Iouiſque numen Mulcibri adſciuit manus.
 Hos ille cuneos fabrica crudeli inferens,
 Perrupit artus: qua miſer ſolertia
 Tranſuerberatus, caſtrum hoc furiarum incolo,
 Iam tertio me quoque funeſto die,
 Triſti aduolatu, ad uncis lacerans vnguibus
 Iouis ſatelles paſtu dilaniat fero.
 Tum iccore opimo fatta & ſatiata aſſatim
 Clangorem fundit vaſtum, & ſublime aduolans
 Pinnata cauda noſtrum adulat ſanguinem.
 Cū verò ad eſum inflatu renouatum eſt iccur,
 Tum rurfus tetros auida ſe ad paſtus refert.
 Sic hunc cuſtodem mœſti cruciatus alo,
 Qui me perenni viuum ſœdat miſeria.
 Nanque, vt videtis, vinclis conſtrictus Iouis,
 Arcere nequeo diram volucrem à pectore.
 Sic me ipſe viduus peſtes excipio anxias,
 Amore mortis terminum inquirens mali.
 Sed longè à læto numine aſpellor Iouis,
 Atque hæc vetuſta ſeclis glomerata horridis,
 Luſtifica clades noſtro infixæ eſt corpori:
 Ex quo liquatæ ſolis ardore excidunt
 Gutta, quæ ſaxa aſſidua inſtillant Caucaſi.

Vix igitur poſſe videmur ita affectum non miſerum dicere: & ſi hunc miſerum, certè
 dolorem malum. A. Tu quidem adhuc meam cauſam agis. ſed hoc mox videro. in-
 terea vnde iſti verſus? non enim agnoſco. M. Dicam hercule: etenim rectè requiris.
 Vidēsne abundare me ocio? A. Quid tum? M. Fuiſti ſæpe credo, cū Athenis eſſes,
 in ſcholis philoſophorum. A. Verò, ac libenter quidem. M. Animaduertebas igitur,
 etſi tum nemo erat admodum copioſus, veruntamen verſus ab his admifceri oratio-
 ni. A. Ac multos quidem à Dionyſio Stoico. M. Probè dicis. ſed is quaſi dictata nul-
 lo delectu, nulla elegantia. Philo & proprium numerum, & electa poëmata, & loco ad-
 iungebat. Itaque poſtquā adamaui hanc quaſi ſenilē declamationē, ſtudioſè equidem

vtor nostris poëtis. sed sicubi illi defecerunt, verti ipse multa de Græcis, ne quo ornameto in hoc genere disputationis careret Latina oratio. Sed vidēsne, poëta quid mali afferant? lamētantes inducunt fortissimos viros: molliūt animos nostros: ita sunt deinde dulces, vt non legantur modò, sed etiam ediscantur. sic ad malam domesticā disciplinam, vitamque vmbrailem & delicatā cum accesserūt etiam poëta, neruos omnes virtutis elidunt. Rectè igitur à Platone educuntur ex ea ciuitate, quam finxit ille, cum mores optimos, & optimū Reipub. statum exquireret. at verò nos, docti scilicet à Græcia, hæc & à pueritia legimus & discimus, hanc eruditionem liberalem & doctrinam putamus. Sed quid poëtis irascimur? virtutis magistri philosophi inuenti sunt, qui summum malum dolorem dicerent. at tu adolescens, cum id tibi paulò antè dixisses videri, rogatus à me, Etiamne maius quàm dedecus, verbo de sententia destitisti. roga hoc idem Epicurum: maius dicet esse malum mediocrem dolorem, quàm maximum dedecus: in ipso enim dedecore mali nihil esse, nisi sequantur dolores. quis igitur Epicurū sequitur dolor, cum hoc ipsum dicit summū malum esse dolorē, quo dedecus maius à philosopho nullum expecto? Quare fati mihi dedisti, cum respondisti, maius tibi videri malum dedecus, quàm dolorē. hoc ipsum enim si tenebis, intelliges quàm sit obfistendum dolori. Nec tam quæredum est, dolor malūne sit, quàm firmadus animus ad dolorem ferendum. Cōcludunt ratiunculis Stoici, cur non sit malum: quasi de verbo, non de re laboretur. Quid me decipis Zeno: nam cum id, quod mihi horribile videtur, tu omnino malum esse negas, capior, & scire cupio quo modo id, quod ego miserimum existimem, ne malum quidem sit. Nihil est, inquit, malum, nisi quod turpe & vitiosum est. A. Ad ineptias redis: illud enim, quod me angebat, nō eximis. Scio dolorem non esse nequitiam. desine id me docere: hoc doce, doleam, necne doleam, nihil interesse. M. Nunquam quicquam, inquit, ad beatè quidem viuendum, quod est in vna virtute positum, sed tamen est reiiciendum. Cur? Asperum est, contra naturam, difficile perpeffu, triste, durum. Hæc copia verborum est: quod omnes vno verbo malum appellamus, id tot modis posse dicere. desinis tu mihi, non tollis dolorem, cum dicis asperum, cōtra naturam, vix quod ferri, tolerarique possit. nec mentiris: sed re succumbere non oportebat, verbis gloriantem, dum nihil bonum nisi quod honestum, nisi malum nisi quod turpe. Optare hoc quidē est, nō docere. illud & melius & verius: omnia, quæ natura aspernatur, in malis esse: quæ asciscit, in bonis. Hoc posito, & verborum concertatione sublata, tantum tamen excellet illud, quod rectè amplexantur isti, quod honestum, quod rectum, quod decorum appellamus, quod idem interdum virtutis nomine amplectimur: vt omnia præterea, quæ bona corporis & fortunæ putantur, perexigua & minuta videantur: nec malum quidem vllum, nec, si vnum in locum collata omnia sint, cum turpitudinis malo comparanda. Quare, si, vt initio concessisti, turpitudine peius est, quàm dolor, nihil est planè dolor. nam dum tibi turpe, nec dignū viro videbitur gemere, eiulare, lamētari, frangi, debilitari, dolere, tum dignitas, tum decus aderit, tūque in ea intueberis, te continebis: cedit profectò virtuti dolor, & animi inductione languescet. aut enim nulla virtus est, aut contemnendus est omnis dolor. Prudentiamne vis esse, sine qua ne intelligi quidem vlla virtus potest? Quid ergo: ea patierūne te quicquam facere nihil proficientem & laborantem? an temperantia finet te immoderatè facere quicquam? an coli iustitia poterit ab homine propter vim doloris enuntiantem commissa, prodente conscios, multa officia relinquente? Quid, fortitudini, comitibusque eius, magnitudini animi, grauitati, patiētia, rerum humanarum despicientia quomodo respōdebis? afflictusne, & iacens, & lamētabili voce deplorans, audies, O virum fortem? te verò ita affectum ne virum quidem dixerit quisquam. Amittenda igitur fortitudo est, aut sepeliendus dolor. ecquid scis igitur, si quid de Corinthiis tuis amiseris, posse habere te reliquam supellectilem saluam: virtutem autem si vnam amiseris, etsi amitti non potest virtus, sed si vnam confessus fueris te non ha-

bere, nullam te esse habiturū: num igitur fortem virum, num magno animo, num patientem, num grauē, num humana cōtemnentē potes dicere aut Philoctetā illum? quàm te enim malo dicere. Sed ille certè non fortis, qui iacet in lectulo humido, qui

.. Eiulatu, questu, gemitu, fremitibus

.. Resonando, multum flebiles voces refert.

Non ego dolorem, dolorem esse nego. cur enim fortitudo desideraretur? sed eum opprimi dico patientia, si modò est aliqua patientia: si nulla est, quid exornamus philosophiam? aut quid eius nomine gloriosi sumus? Pungit dolor, vel fodiat fanē. si nudus es, da iugulum: si nectus Vulcaniis armis, id est fortitudine, resiste. hæc enim te, nisi ita facies, custos dignitatis relinquet & deseret. Cretum quidem leges, quas siue Iupiter, siue Minos sanxit de Iouis quidem sentētia, vt poëta ferunt: itēque Lycurgi, laboribus erudiunt iuuentutem, venando, currēdo, esuriendo, sitiendo, algendo, æstuando. Spartæ verò pueri ad aram sic verberibus accipiūtur, vt multus è visceribus sanguis exeat, nōnunquam etiam, vt, cum ibi essem, audiebam, ad necem: quorum non modò nemo exclamauit vnquam, sed ne ingemuit quidem. Quid ergo? hoc pueri possunt, viri non poterunt? & quod mos valet, ratio non valebit? Interest aliquid inter laborem & dolorem. sunt finitima omnino, sed tamen differūt aliquid. labor est functio quædam vel animi vel corporis grauioris operis & muneris: dolor autem motus asper in corpore à sensibus alienus. hæc duo Græci illi, quorum copiosior est lingua, quàm nostra, vno nomine appellant. Itaque industrios homines, illi studiosos, vel potius amantes doloris appellant: nos commodius laboriosos: aliud est enim laborare, aliud dolere. O verborum inops interdum, quibus abundare te semper putas, Græcia. aliud, inquam, est dolere, aliud laborare. Cum varices secabātur C. Mario, dolebat: cum æstu magno ducebat agmen, laborabat. Est inter hæc quædam tamen similitudo. cōsuetudo enim laborum perpeffionem dolorum efficiet faciliorem. Itaque illi, qui Græciæ formam rerum publicarum dederunt, corpora iuuenum firmari labore voluerūt. quod Spartiæ etiam in fœminas transtulerunt: quæ cæteris in vrbibus mollissimo cultu parietum vmbri occuluntur. illi autem voluerunt nihil horum simile esse apud Lacanas virgines: quibus magis palæstra, Eurotas, sol, puluis, labor, militia in studio est, quàm fertilitas barbara. Ergo his laboriosis exercitationibus & dolor intercurrit nōnunquam. impellūtur, feriūtur, abiiciūtur, cadunt: & ipse labor quasi callū quoddā obducit dolori. militiam verò nostrā dico, non Spartiatarū, quorū procedit ad modū, ad tibiā, nec adhibetur vlla sine anapæstis pedibus hortatio. Nostri exercitus primū vnde nomē habeāt, vides: deinde qui labor, quātus agminis: ferre plus dimidiati mēsis cibaria: ferre, si quid ad vsum velint: ferre vallū. nam scutū, gladiū, galeam in onere nostri milites non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus. arma enim mēbra militis esse dicunt: quæ quidem ita gerūtur aptè, vt, si vsus foret, abiectis oneribus, expeditis armis, vt membris pugnare possint. Quid exercitatio legionū? quid ille cursus, clamor, quātū laboris est? ex hoc ille animus in præliis paratus ad vulnera. adduc pari animo inexercitatū militem: mulier videbitur. Cur? tantum interest inter nouū & veterem exercitum, quātum experti sumus. ætas tyronum plerunque melior: sed ferre laborem, contemnere vulnus, cōsuetudo docet. quinetiam videmus ex acie efferri sæpe faucios, & quidē rudem illum & inexercitatum, quanuis leui ictu, ploratus turpissimos edere. At verò ille exercitatus, & vetus, ob eamque rem fortior, Medicum modò requirens à quo obligetur,

.. O Patrocles (inquit) ad vos adueniens auxilium & vestras manus peto,

.. Priusquam oppeto malam pestem mandatam hostili manu:

.. Neque sanguis vllò potis est pacto profluens consistere,

.. Si quæ sapientia magis vestra deuitari mors potest.

.. Nanque AEsclapii liberorum faucii opplent porticus:

.. Non potest accedi.-

Certè Euripylus hic quidem est, hominē exercitatū. vbi tātum luctus cōtinuatus: vide,

quàm non flebiliter respondeat:ratione etiam afferat, cur æquo animo sibi ferendū sit:

.. -Qui alteri exitium parat,

.. Eum scire oportet sibi paratam pestem, vt participet parem.

Abducet Patrocles credo, vt collocet in cubili, vt vulnus obliget, si quidem homo esset. sed nihil vidi minus: quærit enim, quid actum sit:

.. Eloquere, res Argiuū prælio vt se sustinet.

Non potest effari tantum dictis, quantum factis suppetit laboris. Quiesce igitur, & vulnus alliga, etiam si Euripylus posset, non posset AEsopus:

.. -Vbi fortuna Hectoris

.. Nostram acrem aciem inclinatam:-

& cætera explicat in dolore. sic est enim intemperans militaris in forti viro gloria. Ergo hæc veteranus miles facere poterit, doctus vir, sapiensque non poterit? Ille verò melius, ac non paulò quidē. sed de cōsuetudine adhuc exercitationis loquor, nondū de ratione & sapientia. aniculæ sæpe inediā biduū aut triduū ferūt. subduc cibū vnum diem athletæ: Iouē Olympiū eum ipsum, cui se exercebit, implorabit: ferre nō posse clamabit. Cōsuetudinis magna vis est. pernoctant venatores in niue: in mōtibz vri se patiūtur. inde pugiles cæstibus cōtusi, ne ingemiscunt quidē. Sed quid hos, quibus Olympiorū victoria Consulatus ille antiquus videtur? gladiatores, aut perditii homines, aut barbari, quas plagas perferūt: quo modo illi, qui bene instituti sunt, accipere plagā malūt, quàm turpiter vitare: quàm sæpe apparet nihil eos malle, quàm vel domino satisfaccere, vel populo: mittūt etiam vulneribus cōfecti ad dominos, qui quærant quid velint, si satisfactū iis sit, se velle decūbere. Quis mediocris gladiator ingemuit: quis vultum mutauit vnquā: quis nō. modò stetit, verum etiā decubuit turpiter: quis cum decubisset, ferrū recipere iussus, collum cōtraxit: tātum exercitatio, meditatio, cōsuetudo valet. ergo hoc poterit

.. Samnis spurcus homo, vita illa dignus, locoque:

vir natus ad gloriā, vllā partē animi tam mollē habebit, quàm nō meditatione & ratione corroboret: crudele gladiatorum spectaculū, & inhumanū nonnullis videri solet: & haud scio an ita sit, vt nūc sit. cum verò fontes ferro depugnabāt, auribus fortasse multæ, oculis quidē nulla poterat esse fortior cōtra dolorē & mortē disciplina. De exercitatione & cōsuetudine & cōmentatione dixi. age sis, nunc de ratione videamus, nisi quid vis ad hæc. A. Egone vt te interpellē: ne hoc quidē vellē: ita me ad credendū tua ducit oratio. M. Sine igitur malū dolor, necne, Stoici viderint, qui cōtortulis quibusdam ac minutis cōclusiunculis, nec ad sensus permanātibus, effici volūt non esse malū dolorē. ego illud, quicquid sit, tātum esse, quantū videatur, non puto: falsūque eius visione & specie moueri homines dico vehementius, dolorēque eius omnem esse tolerabilē. Vnde igitur ordiar: an eadē breuiter attingā, quæ modò dixi, quo facilius oratio progredi possit longius: Inter omnes igitur hoc cōstat, nec doctos homines solum, sed etiā indoctos, virorū esse fortiū, & magnanimorū, & patiētium, & humana vincentiū, tolerāter dolorē pati. nec verò quisquā fuit, qui eū, qui ita pateretur, non laudandū putaret. quod ergo & postulatur à fortibus, & laudatur, cum sit, id aut extimescere veniēs, aut non ferre præsens, nōne turpe est: atqui vide, ne, cum omnes rectæ animi affectiones virtutes appellētur, nō sit hoc propriū nomē omniū, sed ab ea vna, quæ cæteris excellat, omnes nominatæ sint: appellata est enim à viro virtus: viri autē propria maximè est fortitudo: cuius munera duo maxima sunt, mortis dolorisque contēptio. Vtendū est igitur his, si virtutis cōpotes, vel potius si viri volumus esse, quoniā à viris virtus nomē est mutuata. Quares fortasse, quo modo, & rectē: talē enim medicinā philosophia proficitur. venit Epicurus homo minimè malus, vel potius vir optimus: tātum monet, quātum intelligit. Neglige, inquit, dolorē. Quis hoc dicit: Idē, qui dolorē summū malū. Vix satis cōstanter audiamus. Si summus dolor est, inquit, breuē esse necesse est. A. Itera dū eadē ista mihi: non enim intelligo, quid summū dicas esse, quid breue. M. Sūmum, quo nihil sit superior: breue, quo nihil breuius. cōtemno magnitudinē doloris, à qua me breuitas tēporis

vindicabit antè penē, quàm venerit. sed si est tantus dolor, quantus Philoctetæ, bene planè magnus mihi quidē videtur, sed tamen non summus. nihil enim dolet, nisi pes: possunt oculi, potest caput, latera, pulmones: possunt omnia. lōgè igitur abest à summo dolore. Ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitiæ plus, quàm molestiæ. Nūc ego non possum tātum hominē nihil sapere dicere, sed nos ab eo derideri puto. ego summum dolorem (summum autē dico, etiam si decem atomis est maior alius) non continuo dico esse breuē: multosque possum bonos viros nominare, qui complures annos doloribus podagræ cruciētur maximis, sed homo cautus nunquam terminat nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum, vt sciā quid summum dicat in dolore, quid breue in tempore. Omittamus igitur hunc nihil profus dicētem, cogamūque confiteri non esse ab eo doloris remedia quærenda, qui dolorē malorum omnium maximum dixerit. quanuis idem forticulū se in torminibus & in stranguria sua præbeat. Aliunde igitur est quærenda medicina, & maximè quidē, si, quid maximè consentaneum sit, quærimus ab iis, quibus, quod honestum sit, summum bonum, quod turpe, summum videtur malum. his tu præsentibus gemere, & te iactare non audebis profecto. loquetur enim eorum voce virtus ipsa tecū: Tūne, cum pueros Lacedæmone, adolescentes Olympiæ, barbaros in arena videris excipientes grauissimas plagas, & ferentes silentio, si te fortè dolor aliquis peruellerit, exclamabis vt mulier: non constanter & sedatè ferēs: Ferri non potest: natura non patitur. Audio, pueri ferunt gloria ducti, ferunt pudore alii, multi metu: & tamen veremur, vt hoc, quod à tam multis, & quod tot locis perferatur, natura non patiatur: Illa verò non modò patitur, verum etiā postulat: nihil enim habet præstantius, nihil quod magis expetat, quàm honestatem, quàm laudem, quàm dignitatē, quàm decus. hisce ego pluribus nominibus vnā rem declarari volo, sed vtor, vt quam maximè significem, pluribus. volo autē dicere illud homini longè optimum esse, quod ipsum sit optadum per se, à virtute profectum, vel in ipsa virtute situm, sua sponte laudabile: quod quidem citius dixerim solum, quàm summum bonum. atque vt hæc de honesto, sic de turpi contraria. nihil tam tetrum, nihil tam asperandum, nihil homine indignius. Quod si tibi persuasum est, principio enim dixisti plus in dedecore mali tibi videri, quàm in dolore: reliquum est, vt tute tibi imperes. quāquam hoc nescio quo modo dicatur, quasi duo simus, vt alter imperet, alter pareat: non infcitè tamen dicitur. est enim animus in partes distributus duas, quarum altera rationis est particeps, altera expers. cum igitur præcipitur, vt nobismetipsis imperemus, hoc præcipitur, vt ratio coërceat temeritatem. Est in animis omnium ferè natura molle quiddam, demissum, humile, eneruatam quodam modo, & languidum. si nihil esset aliud, nihil esset homine deformius. sed præsto est domina omnium & regina ratio, quæ connixa per se, & progressa lōgius, fit perfecta virtus. hæc vt imperet illi parti animi, quæ obedire debet, id videndum est viro. Quonā modo, inquit: Velut seruo dominus, velut imperator militi, velut parens filio. si turpissimè se illa pars animi geret, quam dixi esse mollem: si se lamentis muliebriter, lachrymisque dedet, vinciat, & constringatur amicorum, propinquorumque custodiis. sæpe enim videmus fractos pudore, qui ratione nulla vincerentur. ergo hos quidem, vt famulos, vinculis ac custodia arceamus. qui autē erunt firmiores, nec tamē robustissimi, hos admonitu simili oportebit vt bonos milites reuocatos dignitatē tueri. Non nimis in Niptris ille sapiētissimus Græciæ faucius lamētatur, vel modicè potius:

.. Pedetentim (inquit) ite, & sedato nisu, ne succussu arripiat maior dolor.

Pacuius hoc melius, quàm Sophocles. apud illum enim perquam flebiliter Vlyxes

lamentatur in vulnere: tamen huic leuiter gementi illi ipsi, qui ferunt saucium perforatæ grauitatem intuentes non dubitarunt dicere,

.. Tu quoque Vlyxes, quanquam grauiter cernimus ictum,

.. Nimis es penē animo molli, qui consuetus in armis æuum agere.

Intelligit poëta prudens ferendi doloris consuetudinem esse non contēendam magis. atque ille non immoderatè magno in dolore,

• -retinete, tenete, opprimite,
• Vlcus nudate. heu miserum me, excrucior.
incipit labi: deinde illico desinit.

• Operite, abscedite, iam iam dimittite:

• Nam attrēctatu & quassu sæuum amplificatis dolorem.

Vidēsne, vt obmutuerit non sedatus corporis, sed castigatus animi dolor: itaque in extremis Niptris alios quoque obiurgat, idque moriens,

• Conqueri fortunam aduersam, non lamentari decet.

• Id viri est officium. fletus muliebri ingenio additus.

Huius animi pars illa mollior rationi sic paruit, vt fevero imperatori miles prudens, in quo viro erit perfecta sapientia (quem adhuc nos quidem videmus neminem: sed philosophorum sententiis, qualis futurus sit, si modò aliquando fuerit, exponitur) is igitur, siue ea ratio, quæ erit in eo perfecta atque absoluta, sic illi parti imperabit inferiori, vt iustus parēs probis filiis: nutu, quod volet, conficiet, nullo labore, nulla molestia: eriget ipse se, suscitabit, instruet, armabit, vt tãquam hosti, sic obsistat dolori. Quæ sunt ista arma: contentio, confirmatio, sermōque intusus, cum ipse secum, caue turpe quicquam, languidum, non virile. obuersentur species honestæ animo: Zeno proponatur Eleates, qui perpeffus est omnia potius, quàm conscios delendæ tyrānidis indicaret. de Anaxarcho Democritio cogitetur: qui cum in manus Cyprii Nicocretis Regis incidisset, nullum genus supplicii deprecatus est, neque recusauit. Calanus Indus, indoctus ac barbarus, in radicibus Caucafi natus, sua voluntate viuus combustus est. nos, si pes condoluit, si dēs, sed fac totum dolere corpus, ferre non possumus. opinio est enim quædã effœminata ac leuis, nec in dolore magis, quàm eadem in voluptate, qua cum liquefcimus, fluimúsque mollitia, apud aculeū sine clamore ferre non possumus. At verò C. Marius rusticanus vir, sed planè vir, cum secaretur, vt supra dixi, principio vetuit se alligari: nec quisquam ante Marium solutus dicitur esse scctus. Cur ergo postea alii: valuit auctoritas. Vidēsne igitur opinionis esse, non naturæ malum: & tamen fuisse acrem morsum doloris, idem Marius ostendit: crus enim alterum non præbuit. ita & tulit dolorē vt vir, & vt homo, maiorem ferre sine causa necessaria noluit. Totum igitur in eo est, vt tibi imperes. ostendi autem, quod esset imperandi genus. atque hæc cogitatio, quid patientia, quid fortitudine, quid magnitudine animi dignum sit, non solum animum comprimit, sed ipsum etiam dolorem nescio quo pacto mitiorem facit. vt enim sit in prælio, vt ignauus miles ac timidus, simul ac viderit hostem, abiecto scuto fugiat, quantum possit, ob eamque causam pereat nonnunquã, etiam integro corpore, cum ei, qui steterit, nihil tale euenerit: sic qui doloris speciem ferre non possunt, abiiciunt se, atque ita afflicti & exanimati iacent: qui autem restiterunt, discedunt sapiissimè superiores: sunt enim quædã animi similitudines cum corpore. vt onera contentis corporibus facilius feruntur, remissis opprimunt: simillimè animus intentione sua depellit pressum omnem ponderum, remissione autem sic vrgetur, vt se nequeat extollere. Et, si verum quærimus, in omnibus officiis persequendis animi est adhibenda contentio. ea est sola officii tanquam custodia. Sed hoc quidem in dolore maximè est prouidendum, ne quid abiectè, ne quid timidè, ne quid ignauè, ne quid seruiliter, muliebritæ faciamus, in primisque refutetur ac reiiciatur Philoctetes ille clamor. ingemiscere nonnunquam viro concessum est, idque rarò: eiulatus ne mulieri quidē. & hic nimirum est fletus, quem duodecim tabulæ in funeribus adhiberi vetuerunt. Nec verò vnquã ne ingemiscit quidē vir fortis ac sapiens, nisi forte vt se intendat ad firmitatem, vt in stadio cursores exclamāt quàm maximè possunt. faciunt idem, cum exercentur, athletæ. pugiles verò, etiam cum feriunt aduersarium,

in iactandis cæstibus ingemiscunt: non quòd doleant, animòue succumbant, sed quia in profundenda voce omne corpus intenditur, venitque plaga vehemētior. Quid: qui volunt exclamare maius, num satis habent latera, fauces, linguam intendere, è quibus elici vocem, & fundi videmus: toto corpore atque omnibus vngulis, vt dicitur, contentioni vocis afferuiunt. genu mehercule M. Antonium vidi, cum contente ipse pro se lege Varia diceret, terram tangere. vt enim balistæ lapidum, & reliqua tormenta telorum eo grauiore emissiones habent, quo sunt contenta, atque adducta vehementius: sic vox, sic cursus, sic plaga hoc grauior, quo est missa contentius. Cuius contentiōnis cum tanta vis sit, si gemitus in dolore ad confirmadum animum valebit, vtemur: si erit ille gemitus lamētabilis, si imbecillus, si abiectus, si flebilis, ei qui se dederit, vix eum virum dixerim. qui quidem gemitus si leuationis aliquid afferret, tamen videremus quid esset fortis & animosi viri. cum verò nihil imminuat doloris, cur frustra turpes esse volumus: quid est enim fletu muliebri viro turpius? Atque hoc præceptum, quod de dolore datur, patet latius: omnibus enim rebus, non solum dolori, simili contentione animi resistendum est. ira exardescit: libido concitatur. in eandem arcem confugiendum est: eadem sunt arma sumenda. Sed quoniam de dolore loquimur, illa omittamus. Ad ferendum igitur dolorem placidè & sedatè, plurimum proficit toto pectore, vt dicitur, cogitare, quàm id honestū sit. fumus enim natura, vt antè dixi (dicendum est enim sapius) studiosissimi, appetentissimi que honestatis. cuius si quasi lumen aliquod aspexerimus, nihil est, quod, vt eo potiamur, non parati simus & ferre & perpeti. Ex hoc cursu atque impetu animorum ad veram laudem atque honestatem illa pericula adeuntur in præliis. non sentiunt viri fortes in acie vulnera, vel sentiunt, sed mori malunt, quàm tantillum modò de dignitatis gradu dimoueri. Fulgentes gladios hostium videbant Decii, cum in aciem eorum irruebant. his leuabat omnè vulnerum metum nobilitas mortis, & gloria. Num tum ingemuisse Epaminondam putas, cum vnà cum sanguine vitam effluere sentiret: imperantem enim patriam Lacedæmoniis relinquebat, quam acceperat seruientem. Hæc sunt solatia, hæc fomenta summorum dolorum. Dices, quid in pace: quid domi: quid in lectulo? Ad philosophos me reuocas, qui in acie non sæpe prodeunt. è quibus homo sanè leuis Heracleotes Dionysius, cum à Zenone fortis esse didicisset, a dolore deuictus est. nam cum ex renibus laboraret, ipso in eiulatu clamitabat, falsa esse illa, quæ antea de dolore ipse sensisset. quem cum Cleanthes cōdiscipulus rogaret, quænam ratio eum de sententia deduxisset, respondit, quia, cum tatum operæ philosophiæ dedissem, dolorem tamen ferre non possem, satis esset argumenti, malum esse dolorem. plurimos autem annos in philosophia consumpsi, nec ferre possum: malum est igitur dolor. tum Cleatham, cum pede terram percussisset, versum ex Epigonis ferunt dixisse,

• Audisne hæc Amphiaræ sub terram abdite?

Zenonem significabat: à quo illum degenerare dolebat. At non noster Possidonius: quem & sæpe ipse vidi, & id dicam quod solebat narrare Pompeius: se, cum Rhodum venisset decedens ex Syria, audire voluisse Possidonium: sed cum audiuisset eum grauius esse ægrum, quòd vehementer eius artus laborarent, voluisse tamen nobilissimum philosophum visere: quem vt vidisset, & salutauisset, honorificisque verbis persecutus esset, molestèque se dixisset ferre, quòd eum non posset audire: at ille, Tu verò, inquit, potes: nec committam, vt dolor corporis efficiat, vt frustra tantus vir ad me venerit. itaque narrabat eum grauius & copiosè de hoc ipso, nihil esse bonū, nisi quod honestū esset cubantè disputasse. cumque quasi faces ei doloris admoueretur, sæpe dixisse, Nihil agis dolor, quauis sis molestus, nunquam te esse confitebor malum. Omninoque omnes clari & nobilitati labores contemnendo fiunt etiã tolerabiles. Videmusne, apud quos eorum ludorū, qui gymnici nominantur, magnus honos sit, nullū ab iis, qui in id certamen descendant, deuitari dolorem: apud quos autem venandi &

equitandi laus viget, qui hanc petessunt, nullum fugiunt dolorē. Quid de nostris ambitionibus, quid de cupiditate honorum loquar? quæ flamma est, per quam non currerint ii, qui hæc olim punctis singulis colligebant? Itaque semper Africanus Socraticum Xenophontem in manibus habebat: cuius in primis laudabat illud quod diceret, eosdem labores non esse æquè graues imperatori & militi, quòd ipse honorem laborem leuiorè faceret imperatorum. Sed tamen hoc euenit, vt in vulgus insipientium opinio valeat honestatis, cum ipsam videre non possint. itaque fama & multitudinis iudicio mouentur, vt id honestum putent, quod à plerisque laudetur. te autem, si in oculis sis multitudinis, tamen eius iudicio stare nolim, nec, quod illa putet, idem te putare pulcherrimum. tuo tibi iudicio est vtendum. tibi si recta probanti placebis, tum non modò tute viceris, quod paulò antè præcipiebam, sed omnes & omnia. Hoc igitur tibi propone, amplitudinem, & quasi quandam exaggerationem quam altissimam animi, quæ maxima eminet contemnendis & despiciendis doloribus, vnam esse omnium rem pulcherrimam, eoque pulchriorem, si vacet populo, neque plausum captans, se tantum ipsa delectet. Quinetiam mihi quidem laudabilia videntur omnia, quæ sine venditione & sine populo teste fiunt: non quo fugiendus sit (omnia enim benefacta in luce se collocari volunt) sed tamen nullum theatrum virtuti conscientia maius est. atque in primis meditemur illud, vt hæc patientia dolorum, quam sæpe iam animi intentione dixi esse firmandam, in omni genere se æquabilem præbeat. sæpe enim multi, qui aut propter victoriæ cupiditatem, aut propter gloriæ, aut etiam vt ius suum & libertatem tenerent, vulnera exceperunt fortiter, & tulerunt, iidem omiſſa contentione dolorem morbi ferre non possunt: neque enim illum, quem facile tulerant, ratione aut sapientia tulerant, sed studio potius & gloria. Itaque barbari, quidam, & immanes ferro decertare acerrimè possunt, ægrotare viriliter non queunt. Græci autem homines non satis animosi, prudentes, vt est captus hominum, satis hostem aspiciere non possunt, sed iidem morbos toleranter atque humanè ferunt. at Cimbrici & Celtiberi in prælio exultant, lamentantur in morbo: nihil enim potest esse æquabile, quod non à certa ratione proficiatur. Sed cum videas eos, qui aut studio aut opinione ducantur, in eo persequendo atque adipiscendo, dolore non frangi: debes existimare aut nō esse malum dolorem, aut, etiam si, quicquid asperum, alienumque à natura sit, id appellari placeat malum, tātulum tamen esse, vt à virtute ita obruatur, vt nusquā appareat. quæ meditare quæso dies & noctes: latius enim manabit hæc ratio, & aliquanto maiorem locum, quam de vno dolore, occupabit: nam si omnia fugiendæ turpitudinis, adipiscendæque honestatis causa faciemus, non modò stimulos doloris, sed etiam fulmina fortunæ cōtemnamus licebit, præsertim cum paratum sit illud ex hesternâ disputatione perfugium. vt enim si cui nauigati, quem prædones insequantur, deus quis dixerit, Eiice te de nauis, præsto est qui excipiat, vel delphinus, vt Arionem Methymnæum: vel equi Pelopis illi Neptunii, qui per vndas currus suspensos rapuisse dicuntur, excipient te, & quò velis, perferent, omnem omittat timorem: sic vrgentibus asperis & odiosis doloribus, si tanti non sint, vt ferendi sint: quò sit confugiendum, vides. Hæc ferè hoc tempore putavi esse dicenda. sed tu fortasse in sententia permanes. A. Minimè verò: meque biduo duarum rerum, quas maximè timebam, spero liberatum metu. M. Cras ergo ad clepsydram: sic enim duximus. sed tibi hoc video non posse deberi. A. Ita profus. & illud quidem ante meridiem, hoc eodem tempore. M. Sic faciemus, tuisque optimis studiis obsequemur.

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM
 QVÆSTIONVM AD M. BRVTVM LIBER TERTIVS,
 DE AGRITVDINE LENIENDA.

VIDNAM esse Brute causâ putem, cur, cum constemus ex animo & corpore, corporis curandi tuendique causâ quæ sit ars eius, atque utilitas, deorum immortalium inuentioni consecrata: animi autem medicina nec tam desiderata sit antequâ inuenta, nec tam culta posteaquam cognita est, nec tam multis grata & probata, pluribus etiam suspecta & inuisa: an quòd corporis grauitatem & dolorè animo iudicamus, animi morbū corpore non sentimus? ita fit, vt animus de se ipse tum iudicet, cum id ipsum, quo iudicat, ægrotet. quòd si tales nos natura genuisset, vt eâ ipsam inueneri & perspicere, eademque optima duce cursum vitæ conficere possemus: haud erat sanè, quod quisquā rationem ac doctrinam requireret. nunc paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, opinionibusque deprauatis sic restringimus, vt nusquā naturæ lumē appareat. sunt enim ingeniis nostris semina innata virtutum: quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatâ vitam natura perduceret. nūc autem, simul atque editi in lucem, & suscepti sumus, in omni continuo prauitate, & in summa opinionum peruersitate versamur: vt penè cum lacte nutricis errorè fuisse videamur. Cum verò parentibus redditi, id est magistris traditi sumus, tū ita variis imbuimur erroribus, vt vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipsa cedat. Accedunt etiam poëtæ: qui cum magnâ speciem doctrinæ, sapientiæque præ se tulerunt, audiuntur, leguntur, ediscuntur, & inhærescunt penitus in mentibus. cum verò accedit eodē, quasi maximus quidē magister, populus, atque omnis vndique ad vitia consentiēs multitudo, tum planè inficimur opinionū prauitate, à naturæque ipsa desciscimus: vt nobis optimâ naturam inuidisse videatur, qui nihil melius homini, nihil magis expetendum, nihil præstâtius honoribus, imperiis, populari gloria iudicauerunt. ad quâ fertur optimus quisque: veramque illâ honestatem expetes, quam vnam natura maximè inquirat, in summa inanitate versatur: consecaturque nullâ eminentem effigiem virtutis, sed adumbratam imaginem gloriæ. est enim gloria, solida quædam res, & expressa, non adumbrata. ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de eccellente virtute. ea virtuti resonat tanquam imago gloriæ. quæ quia rectè factorum plerumque comes est, non est à bonis viris repudiata. illa autem, quæ se eius imitricem esse vult, temeraria atque incōsiderata, & plerumque peccatorum vitiorumque laudatrix, fama popularis, simulatione honestatis formam eius, pulchritudinemque corrumpit. qua cæcitate homines, cum quædam præclara etiam cuperent, eaque nescirent nec ubi, nec qualia essent, funditus alii euerterunt suas ciuitates, alii ipsi occiderunt. Atque hi quidem optima petentes, non tam voluntate, quam cursus errore falluntur. Quid, qui pecuniæ cupiditate, qui voluptatum libidine feruntur: quorumque ita perturbantur animi, vt non multū absint ab insania, quod insipientibus contingit, omnibus his nullane est adhibenda curatio: vtrum quòd minus noceant animi ægrotationes, quam corporis: an quòd corpora curari possint, animorū nulla medicina sit? At & morbi perniciosiores, pluresque sunt animi, quam corporis: hi enim ipsi odiosi sunt, quòd ad animum pertinent, eumque sollicitant, animusque æger, vt ait Ennius, semper errat, neque pati, neque perpeti potest, cupere nunquam desinit. quibus duobus morbis (vt omittā alios) ægrotudine & cupiditate, qui tandem possunt in corpore esse grauiores: qui verò probari potest, vt sibi mederi animus nō possit, cum ipse medicinam corporis animus inuenerit, cumque ad corporum sanationem multum ipsa corpora, & natura valeat, nec omnes, qui se curari passi sunt, continuo etiā conualescant, animi autē, qui se sanari voluerint, præceptisque sapientium paruerint, sine vlla

dubitatione sanetur: Est profectò animi medicina philosophia: cuius auxilium non vt in corporis morbis, petendum est foris: omnibusque opibus, viribusque, vt nosmet ipsi nobis mederi possimus, elaborandum est. quanquã de vniuersa philosophia, quãtopere & expetenda & colenda esset, satis, vt arbitror, dictum est in Hortensio. De maximis autẽ rebus nihil ferè intermisimus postea nec disputare, nec scribere. his autem libris exposita sunt ea, quã à nobis cum familiaribus nostris in Tusculano erant disputata. Sed quoniã duobus superioribus de morte & de dolore dictum est, tertius dies disputationis hoc tertium volumen efficiet. Vt enim in Academiam nostrã descendimus, inclinato iam in postmeridianum tempus die, poposci eorum aliquẽ, qui aderant, causam differendi. tum res acta sic est. A. Videtur mihi cadere in sapientẽ agritudo. M. Num reliquã quoque perturbationes animi, formidines, libidines, iracundiã: hæc enim ferè sunt eiusmodi, quã Græci *πάθη* appellant, ego poteram morbos, & id verbum esset è verbo, sed in cõsuetudinem nostram non caderet. nam misereri, inuidere, gestire, lætari, hæc omnia morbos Græci appellat, motus animi rationi nõ obtemperantes: nos autem hos eosdẽ motus concitati animi rectè, vt opinor, perturbationes dixerimus, morbos autẽ non satis vsitatè: nisi quid aliud tibi videtur. A. Mihi verò isto modo. M. Hæccine igitur cadere in sapientem putas? A. Prorsus existimo.

M. Nã ista gloriosa sapientia non magno æstimanda est, siquidem non multum differt ab insania. A. Quid? tibi omnifne animi commotio videtur insania? M. Non mihi quidẽ soli: sed id, quod admirari sæpe soleo, maioribus quoque nostris hoc ita visum intelligo multis seculis ante Socratem: à quo hæc omnis, quã est de vita & moribus, philosophia manauit. A. Quonã tandem modo? M. Quia nomẽ insaniã significat mentis ægrotationem & morbum, id est insanitatem & agritudinẽ animi, quam appellarunt insaniam. omnes autem perturbationes animi, morbos philosophi appellant, negantque stultum quenquã his morbis vacare. qui autẽ in morbo sunt, sani non sunt, & omnium insipientium animi in morbo sunt: omnes insipientes igitur insaniant: sanitatem enim animorum, positã in tranquillitate quadã, constantiaque censebant. his rebus mentem vacuam appellarunt insaniam, propterea quòd in perturbato animo, sicut in corpore, sanitas esse non possit. nec minus illud acutè, quòd animi affectiõnem lumine mentis carentem nominauerunt amentiam, eandẽque demẽtiam. Ex quo intelligẽdum est, eos, qui hæc rebus nomina posuerunt, sensisse hoc idẽ, quod à Socrate acceptum diligenter Stoici retinuerunt, omnes insipientes esse non sanos. qui enim animus est in aliquo morbo (morbos autem hos perturbatos motus, vt modò dixi, philosophi appellat) non magis est sanus, quã id corpus, quod in morbo est. ita fit, vt sapientia sanitas sit animi, insipientia autem quasi insanitas quãdam, quã est insania, eandẽque dementia. multo que melius hæc notata sunt verbis Latinis, quã Græcis: quod aliis quoque multis locis reperietur. Sed id aliã nunc, quod instat. Totũ igitur id, quod quærimus, quid & quale sit, verbi vis ipsa declarat. eos enim sanos intelligi necesse est, quorum mens motu, quasi morbo perturbata nullo sit. qui contra affecti sunt, hos insanos appellari necesse est. itaque nihil melius, quã quod est in consuetudine sermonis Latini, cum exisse ex potestate dicimus eos, qui effrãnati feruntur aut libidine aut iracundiã: quanquam ipsa iracundia libidinis est pars: sic enim diffinitur iracundia, vlciscendi libido. qui igitur exisse ex potestate dicuntur, idcirco dicuntur, quia non sunt in potestate mētis, cui regnum totius animi à natura tributum est. Græci autem *μανία* vnde appellent, non facillè dixerim. eam tamen ipsam distinguimus nos melius, quã illi. hanc enim insaniam, quã iuncta stultitiã patet latius, à furore distinguimus. Græci volũt illi quidẽ, sed parum valent verbo: quem nos furorem, *μεγαλοχολία* illi vocant: quasi verò atra bili solũ mens, ac non sæpe vel iracundia grauiore, vel timore, vel dolore moueatur. quo genere Athamantẽ, Alcmonẽ, Aiacem, Orestẽ furere dicimus. Qui ita sit affectus, eum dominum esse rerum suarum yetant

10 duodecim tabulã. Itaque non est scriptũ, si insanus, sed si furiosus esse incipit. insaniam enim censuerunt, id est inconstantiam sanitate vacantẽ, posse tamen tueri mediocritatẽ officiorũ, & vitã communem cultum atque vsitatum: furorẽ autem esse rati sunt mentis ad omnia cæcitatẽ. quod cum maius esse videatur, quã insaniam: tamen eiusmodi est, vt furor in sapiẽtem cadere possit, non possit insaniam. Sed hæc alia quæstio est. nos ad propositum reuertamur. Cadere opinor in sapiẽtem agritudinẽ tibi dixisti videri.

A. Ego verò ita existimo. M. Humanum id quidẽ, quod ita existimas: non enim filice nati sumus: sed est naturale in animis tenerũ quiddam atque molle, quod agritudi-

11 dine, quasi tẽpestate, quatiatur. nec absurdè Crator ille, qui in nostra Academia vel in primis fuit nobilis: Minimè, inquit, assentior iis, qui istam nescio quam indolentiã magnopere laudat: quã nec potest vlla esse, nec debet. Ne ægrotus sim, inquit: sed si fuerim, sensus adfit, siue secetur quid, siue auellatur à corpore. nã istuc nihil dolere, nõ sine magna mercede contingit, immanitatis in animo, stuporis in corpore. Sed videamus, ne hæc oratio sit hominũ assentantium nostrã imbecillitati, & indulgẽtiũ molli-

12 tudini. nos autẽ audeamus nõ solũ ramos amputare miseriarũ, sed omnes radicum fibras euellere. tamẽ aliquid relinquetur fortasse: ita sunt stirpes altã stultitiã. sed relinquetur id solum, quod est necessarium. illud quidẽ sic habeto, nisi sanatus animus sit, quod sine philosophia fieri non potest, finẽ miseriarum nullũ fore. quamobrem, quoniã cœpimus, tradamus nos ei curãdos: sanabimur, si volumus. & progrediar quidem longius: nõ enim de agritudine solũ (quanquã id quidẽ primum) sed de omni ani-

13 mi, vt ego posui, perturbatione, morbo, vt Græci volunt, explicabo. Et primò si placet, Stoicorũ more agamus, qui breuiter astringere solẽt argumenta: deinde nostro instituto vagabimur. Qui fortis est, idẽ est fidens: quoniã confidens mala consuetudine loquẽdi in vitio ponitur, ductum verbum à confidendo, quod laudis est. qui autẽ est fidẽs, is profectò non extimescit: discrepat enim à timendo, confidere. atque in quẽ cadit agritudo, in eundẽ timor: quarum enim rerũ præsentia sumus in agritudine, eandẽ impẽdentes & venientes timemus. ita fit, vt fortitudini agritudo repugnet. verisimile est igitur, in quẽ cadit agritudo, in eundẽ cadere timorẽ, & infractiõnem quãdam animi, & demissionẽ: in quẽque ea cadũt, in eundem cadit vt seruiat, vt victum se quãdoque esse fateatur. quã qui recipit, recipiat idẽ necesse est timiditatem & igna-

14 uiã. non cadunt autem hæc in virum fortem: igitur ne agritudo quidem. at nemo sapiens, nisi fortis: non cadet ergo in sapientem agritudo. Præterea necesse est, qui fortis sit, eundẽ esse magni animi: qui magni animi, inuictũ: qui inuictus, eum humanas res despiciere, atque infra se positas arbitrari. despiciere autẽ nemo potest eas res, propter quas agritudine affici potest. ex quo efficitur, fortem virũ agritudine nunquã affici: omnes autẽ sapientes fortes: non cadit igitur in sapientẽ agritudo. Et quemadmodum oculus conturbatus non est probè affectus ad suum munus fungendũ: & reliquã partes, totũque corpus, à statu cum est motum, deest officio suo & muneri: sic conturbatus animus non est aptus ad exequendum munus suum. munus autẽ animi est, ratione bene vti: & sapiẽtis animus ita semper affectus est, vt ratione optimè vtatur: nõquã est igitur perturbatus. at agritudo perturbatio est animi: semper igitur ea sapiens vacabit. Verisimile etiam illud est, qui sit temperans, quem Græci *σωφρονα* appellant, eãque virtutem *σωφροσύνη* vocant, quã solco equidem tum temperatiam, tum moderationem appellare, nonnunquam etiam modestiã. sed haud scio, an rectè ea virtus frugalitas appellari possit. quod angustius apud Græcos valet: qui frugi homines *ἡσυχίαι* appellat, id est, tantummodo vtilis. at illud latius: est enim omnis abstinentia, omnis innocentia, quã apud Græcos vsitatum nomen nullum habet, sed habere potest *ἀβλαβία*: nam est innocentia affectio talis animi, quã noceat nemini. Reliquas autem virtutes frugalitas continet. quã nisi tanta esset, & si iis angustis, quibus plerique putant, teneretur, nunquã esset L. Pisonis cognomen tantopere laudatum. Sed quia

nec qui propter metum præfidium reliquit, quod est ignavia: nec qui propter avaritiam clam depositum non reddidit, quod est iniustitia: nec qui propter temeritatem male rem gessit, quod est stultitia, frugi appellari solet: eo tres virtutes, fortitudinem, iustitiam, prudentiam, frugalitas amplexa est: et si hoc quidem commune est virtutum: omnes enim inter se nexæ & coniugatae sunt. reliqua igitur, & quarta virtus ut sit ipsa frugalitas, necesse est: eius enim videtur esse proprium motus animi appetentis regere & sedare: semperque aduersantem libidini, moderatam in omni re servare constantiam, cui contrarium vitium nequitia dicitur. Frugalitas, ut opinor, à fruge: qua nihil melius è terra oritur. nequitia ab eo, et si hoc erit fortasse durius, sed tenemus, & luisse putemur, si nil sit, ab eo, quod nequicquam est in tali homine, ex quo idem nihili dicitur. Qui sit frugi igitur, vel, si mauis, moderatus & temperans, eum necesse est esse constantem: qui autem constans, quietum: qui quietus, perturbatione omni vacuum: ergo etiam ægritudine: & sunt illa sapientis. aberit igitur à sapientia ægritudo. Itaque non in scite Heracleotes Dionysius ad ea disputat, quæ apud Homerum Achilles queritur, hoc, ut opinor, modo,

.. Córque meum penitus turgescit tristibus iris,

.. Cùm decore atque omni me orbatum laude recordor.

Num manus affecta rectè est, cùm in tumore est? aut num aliquod quoppiam membrum tumidum ac turgidum non vitiosè se habet? sic igitur inflatus & tumens animus in vitio est. Sapiētis autem animus semper vacat vitio, nunquam turgescit, nunquam tumet. at iratus animus eiusmodi est: nunquam igitur sapiens irascitur. nam si irascitur, etiam concupiscit: proprium est enim irati, cupere, à quo læsus videatur, ei quam maximum dolorem inurere. qui autè id concupierit, eum necesse est, si id consecutus sit, magnopere lætari. ex quo fit, ut alieno malo gaudeat. quod quoniam non cadit in sapientem, ne ut irascatur quidem cadit. si autem caderet in sapientem ægritudo, caderet etiam iracūdia. qua quoniam vacat, ægritudine etiam vacabit. Etenim si sapiens in ægritudinem incidere posset, posset etiam in misericordiam, posset in invidentiam: non dixi in invidiam, quæ tum est, cùm invidetur: ab invidèdo autem invidentia rectè dici potest, ut effugiamus ambiguum nomen invidia: quod verbum ductum est à nimis intuendo fortunam alterius, ut est in Menalippo,

.. Florem quisnam liberum invidit meum?

Malè Latine videtur. sed præclare Actius: ut enim videre, sic invidere florem rectius, quam flori dicitur. nos consuetudine prohibemur: poeta ius suum tenuit, & dixit audacius. Cadit igitur in eundem, & misereri & invidere. nam qui dolet rebus alicuius aduersis, idem alicuius etiam secundis dolet: ut Theophrastus interitum deplorans Callisthenis sodalis sui, rebus Alexandri prosperis angitur: itaque dicit Callisthenem incidisse in hominem summa potentia, summaque fortuna, sed ignarum quemadmodum rebus secundis vti conueniret. Atqui quemadmodum misericordia ægritudo est ex alterius rebus aduersis, sic invidentia ægritudo est ex alterius rebus secundis, in quem igitur cadit misereri, in eundem etiam invidere. non cadit autem invidere in sapientem: ergo ne misereri quidem. quod si ægrè ferre sapiens soleret, misereri etiam soleret. abest ergo à sapiēte ægritudo. Hæc sic dicuntur à Stoicis, concludunturque contortius, sed latius aliquāto dicenda sunt & diffusius. sententiis tamen utendum est eorum potissimum, qui maximè forti, & ut ita dicam, virili utuntur ratione atque sententia. nam Peripatetici familiares nostri, quibus nihil est vberius, nihil eruditius, nihil grauius, mediocritatem vel perturbationum vel morborum animi mihi non sanè probant. omne enim malum, etiam mediocre, magnum est. nos autem id agimus, ut id in sapiēte nullum sit omnino. nam ut corpus, etiam si mediocriter ægrum est, sanum non est: sic, si in animo est ista mediocritas, caret sanitate. Itaque præclare nostri, ut alia multa, molestiam, sollicitudinem, angorem propter similitudinè cor-

porum ægrorum ægritudinem nominauerūt. hoc propemodū verbo Græci omnem animi perturbationem appellant: vocant enim *πῆθος*, id est morbum, quicumque est motus in animo turbidus. nos melius: ægris enim corporibus simillima est animi ægritudo. at non similis ægrotationis est libido, non immoderata lætitia, quæ est voluptas animi elata & gestiens. ipse etiam metus non est morbi admodum similis, quam ægritudini est finitimus: sed propriè, ut ægrotatio in corpore, sic ægritudo in animo nomen habet non seiunctum à dolore. Doloris igitur huius origo nobis explicanda est, id est causa efficiens ægritudinem in animo, tãquam ægrotationem in corpore. nam ut medici, causa morbi inuenta, curationem esse inuentam putant: sic nos, causa ægritudinis reperta, medendi facultatem reperiemus. Est igitur causa omnis in opinione, nec verò ægritudinis solum, sed etiam reliquarū omniū perturbationum: quæ sunt genere quatuor, partibus plures. nam cùm omnis perturbatio sit animi motus vel rationis expers, vel rationem aspernans, vel rationi non obediens: isque motus aut boni aut mali opinione citetur, bifariam quatuor perturbationes æqualiter distributæ sunt. nam duæ sunt ex opinione boni: quarū altera, voluptas gestiens, id est præter modum elata lætitia opinione præsentis magni alicuius boni: altera vel cupiditas rectè, vel libido dici potest, quæ est immoderata appetitio opinati magni boni rationi non obtemperans. Ergo hæc duo genera, voluptas gestiens & libido, bonorum opinione turbantur: ut duo reliqua, metus & ægritudo, malorum. nam & metus opinio magni mali impendentis, & ægritudo est opinio magni mali præsentis: & quidem recens opinio talis mali, ut in eo rectum videatur esse angere: id autem est, ut is, qui doleat, oportere opinetur se dolere. his autem perturbationibus, quas in vita hominum stultitia quasi quasdam immittit furias, atque incitat, omnibus viribus atque opibus repugnandum est, si volumus hoc, quod datum est vitæ, tranquillè, placidèque traducere. Sed cæteras alias. nunc ægritudinem, si possumus, depellamus: id enim sit propositum: quandoquidem eam tu videri tibi in sapientem cadere dixisti. quod ego nullo modo existimo. tetra enim res est, misera, detestabilis, omni contentione, velis, ut ita dicam, remisque fugiēda. qualis enim tibi ille videtur Tantalus prognatus, Pelope natus, qui quondam à socero OEnomao Rege Hippodamiam raptis nactus est nuptiis: Iouis iste quidem pronepos: tãne ergo abiectus, tãnque fractus?

.. Nolite (inquit) hospites adire ad me ilico istic,

.. Ne contagio mea bonis, vmbraue obsit:

.. Tanta vis sceleris in corpore hæret.

Tu te Thyesta damnabis, orbabisque luce propter vim sceleris alieni? quid? illum filium Solis nonne patris ipsius luce indignum putas?

.. Refugere oculi: corpus macie extabuit:

.. Lachrymæ peredere humore exangues genas:

.. Situ nidoris barba pædore horrida,

.. Atque intonsa infuscat pectus illuue scabrum.

Hæc mala ò stultissime AEeta ipse tibi addidisti. non erant in iis, quæ tibi casus inuenerat, & quidem inueterato malo, cùm tumor animo resedisset. est autè ægritudo, ut docebo, in opinione mali recentis. sed mæres videlicet regni desiderio, non filia: illam enim oderas, & iure fortasse: regno non æquo animo carebas. est autem impudens luctus mærore se conficientis, quod imperare non liceat liberis. Dionysius quidem tyrannus Syracusis expulsus, Corinthi pueros docebat, vsque eò imperio carere non poterat. Tarquinio verò quid impudentius, qui bellum gereret cum iis, qui eius non tulerant superbiam? is cùm restitui in regnum nec Veientium, nec Latinorum armis potuisset, Cumas se contulisse dicitur, inque ea vrbe senio & ægritudine esse cōfectus. Hoc tu igitur censes sapienti accidere posse, ut ægritudine opprimatur, id est miseria: nam cùm omnis perturbatio miseria est, tum carnificina est ægritudo. habet ardorem

libido, leuitatem lætitiæ gestiens, humilitatem metus: sed ægritudo maiora quædam, tabem, cruciatum, afflictionem, fœditatem: lacerat, exest animum, planèque cõfcit. hanc nisi exuimus sic vt abiciamus, miseria carere non possumus. At hoc quidem perspicuum est, tum ægritudinem existere, cum quid ita visum sit, vt magnum quoddam malum adesse & vrgeri videatur. Epicuro autem placet opinionem mali ægritudinem esse natura, vt quicumque intueatur in aliquod maius malum, si id sibi accidisse, opinetur, sit continuo in ægritudine. Cyrenaici non omni malo ægritudinem effici censent, sed insperato, nec opinato malo. est id quidem non mediocre ad ægritudinem augendam: videtur enim omnia repentina grauiora. Ex hoc & illa iure laudatur:

- .. Ego, cum genui, tum moriturum sciui, & ei rei sustuli.
- .. Prætetea ad Troiam cum mihi ad defendendam Græciam,
- .. Scibam me in mortiferum bellum, non in epulas mittere.

Hæc igitur præmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum, quæ venientia longè antè videris. Itaque apud Euripidem à Theseo dicta laudantur: licet enim, vt sæpe facimus, in Latinum illa conuertere:

- .. Nam qui hæc audita à docto meminisset viro, 16
- .. Futuras mecum commentabar miseras:
- .. Aut mortem acerbam, aut exilii mœstam fugam,
- .. Aut semper aliquam molem meditabar mali:
- .. Vt si qua inuecta diritas casu foret,
- .. Ne me imparatum cura laceraret repens.

Quod autem Theseus à docto viro se audisse dicit, id de se ipso loquitur Euripides. fuerat enim auditor Anaxagoræ: quem ferunt nunciata morte filii dixisse, Sciebam me genuisse mortalem. quæ vox declarat iis esse hæc acerba, à quibus non fuerint cogitata. Ergo id quidem non est dubium, quin omnia, quæ mala putantur, sint improuisa grauiora. Itaque quanquam non hæc vna res efficit maximam ægritudinem: tamen, 17 quoniam multum potest prouisio animi, & præparatio ad minuendum dolorem, sint semper omnia homini humana meditata. & nimirum hæc est illa præstans & diuina sapientia, perceptas penitus, & pertractatas humanas res habere, nihil admirari, cum acciderit: nihil, antequam eueniret, non euenire posse arbitrari.

- .. Quamobrem omnes, cum secundæ res sunt maximè, tum maximè
- .. Meditari secum oportet, quo pacto aduersam ærumnam ferant:
- .. Pericla, damna, exilia, peregrè rediens semper cogitet,
- .. Aut filii peccatum, aut vxoris mortem, aut morbum filia:
- .. Communia esse hæc, fieri posse: vt ne quid animo sit nouum:
- .. Quicquid præter spem eueniat, omne id deputare esse in lucro. 18

Ergo hoc Terentius à philosophia sumptum cum tam commodè dixerit, nos, è quorum fontibus id haustum est, non & dicemus hoc melius, & constantius sentiemus: hic est enim ille vultus semper idem, quem dicitur Xantippe prædicare solita in viro suo fuisse Socrate: eodem vultu semper se vidisse exeuntem illum domo & reuertentem. Nec verò ea frons erat, quæ M. Crassi illius veteris, quem semel ait in omni vita risisse Lucilius, sed tranquilla & serena: sic enim accepimus: iure autem erat semper idem vultus, cum mētis, à qua is fingitur, nulla fieret mutatio. Quare accipio equidem à Cyrenaicis hæc arma cõtra casus & euentus, quibus eorum aduenientes impetus diuturna præmeditatione frangatur: simulque iudico, malum illud opinionis esse, non naturæ. si enim in re essent, cur fierent prouisa leuiora? Sed est, iisdem de rebus quod dici possit subtilius, si prius Epicuri sententiam viderimus, qui censet necesse esse omnes in ægritudine esse, qui se in malis esse arbitrentur, siue illa antè prouisa & expectata sint, siue inueterauerint. nam neque vetustate minui mala, nec fieri præmeditata leuiora, stultamque etiam esse meditationem futuri mali, aut fortasse ne futuri quidem: satis esse

odiosum malum omne, cum venisset: qui autem semper cogitauisset, accidere posse aliquid aduersi, ei fieri illud sempiternum malum: si verò ne futurum quidem sit, frustra suscipi miseriam voluntariam: ita semper angitur, aut accipiendo, aut cogitando malo. Leuationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, auocatione à cogitanda molestia, & reuocatione ad contemplandas voluptates. parere enim censet animum rationi posse, & quò illa ducat, sequi. Verat igitur ratio intueri molestias: abstrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miseras contemplandas: à quibus cum cecinit receptui, impellit rursus, & incitat ad conspiciendas, totaque mente contrectandas varias voluptates: quibus & ille præteritarum memoria, & spe consequentium sapientis vitam refertam putat. Hæc nostro more nos diximus: Epicurei dicunt suo. sed, quæ dicant, videamus quo modo negligamus. Principio malè reprehendunt præmeditationem rerum futurarum: nihil est enim, quod tam obtundat, eleuetque ægritudinem, quam perpetua in omni vita cogitatio, nihil esse quod accidere non possit, quam meditatio conditionis humanæ, quam vitæ lex, commentatioque parendi: quæ non hoc affert, vt semper mœreamus, sed vt nunquam. neque enim qui rerum naturam, qui vitæ varietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mœret cum hæc cogitat, sed tum vel maxime sapientiæ fungitur munere: vtrunque enim consequitur, vt & considerandis rebus humanis proprio philosophiæ fruatur officio, & aduersis casibus triplici consolatione sanetur: primum, quòd posse accidere diu cogitauerit: quæ cogitatio vna maximè molestias omnes extenuat & diluit: deinde, quòd humana ferenda intelligit: postremò, quòd videt nullum malum esse nisi culpam: culpam autem nullam esse, cum id, quod ab homine non potuerit præstari, eueniret. nam reuocatio illa quam affert, cum à contuendis nos malis auocat, nulla est. non est enim in nostra potestate, fodicantibus iis rebus, quas malas esse opinemur, dissimulatio vel obliuio. lacerant, vexant, stimulos admouent, ignes adhibent, respirare non sinunt: & tu obliuisci iubet, quod contra naturam est, quod à natura datum est: auxilium extorques inueterati doloris: est enim tarda illa quidem medicina, sed tamen magna, quam affert longinquitas & dies. Iubet me bona cogitare, obliuisci malorum. diceret aliquid, & magno quidem philosopho dignum, si ea bona sentiret esse, quæ essent homine dignissima. Pythagoras mihi sic diceret, aut Socrates, aut Plato: Quid iaces? aut quid mœres? aut cur succubis, cedisque fortunæ, quæ peruellere te forsitan potuerit, & pun gere, non potuerit certè vires frangere? magna vis est in virtutibus. eas excita, si forte dormiunt. iam tibi aderit princeps fortitudo, quæ te animo tato esse coget, vt omnia, quæ possint homini euenire, contempnas, & pro nihilo putes. aderit temperantia: quæ est eadem moderatio, à me quidem paulò antè appellata frugalitas, quæ te turpiter & nequiter facere nihil patiat. quid est autem nequius aut turpius effœminato viro? Ne iustitia quidem sinet ista facere: cui minimum esse videtur in hac causa loci. quæ tamen ita dicit, dupliciter esse te iniustum: cum & alienum appetas, qui mortalis natus, conditionem postules immortalium: & grauius feras, te, quod vtendum acceperis, reddidisse. Prudentiæ verò quid respondebis dicenti virtute se esse contentam, quo modo ad bene viuendum, sic & ad beatè: quæ si extrinsecus religata pendeat, & non oriatur ex se, & rursus ad se reuertatur, & omnia sua complexa nihil quærat aliunde: non intelligo, cur aut verbis tam vehementer ornanda, aut re tantopere expetenda videatur. Ad hæc bona me si reuocas Epicure, pareo, sequor, vtote te ipso duce, obliuiscor etiam malorum, vt iubet: eoque facilius, quòd ea ne in malis quidem ponenda ceseo. sed traducis cogitationes meas ad voluptates. quas? corporis credo, aut quæ propter corpus vel recordatione vel spe cogitentur. Nunquid est aliud? rectène interpretor sententiam tuam? solent enim isti negare nos intelligere, quid dicat Epicurus. Hoc dicit, & hoc ille Græculus me audiente Athenis senex Zeno istorum acutissimus contendere, & magna voce dicere solebat cum esse beatum, qui præsentibus

voluptatibus frueretur, consideretque se fruiturum aut in omni, aut in magna parte vitæ, dolore non interueniente: aut si interueniret, si summus foret, futurum breuem: si productior, plus habiturum iucundi quàm mali. hæc cogitantem fore beatum, præfertim si & antè perceptis bonis contētus esset, nec deos extimesceret. Habes formam Epicuri vitæ beatæ, verbis Zenonis expressam, nihil vt possit negari. Quid ergo? huiusne vitæ propositio & cogitatio aut Thyestem leuare poterit, aut Aëtam, de quo paulò antè dixi, aut Telamonem pulsum patria exulantem atque egentem? in quo hæc admiratio fiebat:

- Hic cine est Telamon ille, modò quem gloria ad cælum extulit,
 Quem ad spectabant, cuius ob os Graii ora obuertebant sua.
 Quòd si cui, vt ait idem, simul animus cum re concidit, à grauibus illis antiquis philosophis petenda medicina est, non ab his voluptariis. quam enim isti bonorum copiam dicunt? Fac sanè summum bonum esse non dolere. quanquam id non vocatur voluptas. sed non necesse est nunc omnia. idne est, quò traducti luctum leuamus? sit sanè summum malum dolere: in eo igitur qui non est, si malo careat, cōtinuone fruitur summo bono? Quid tergiuersamur Epicure, nec fatemur eā nos dicere voluptatem, quam tu idem, cum os perfricuisi, soles dicere? sunt hæc tua verba, necne? in eo quidem libro, qui continet omnem disciplinam tuam (fungar enim iam interpretis munere, ne quis me putet fingere) dicis hæc: Nec equidem habeo quod intelligam bonum illud, detrahens eas voluptates, quæ sapore percipiuntur: detrahens eas etiam, quæ auditu & cantibus: detrahens eas etiam, quæ ex formis percipiuntur oculis, suauis motiones, siue quæ aliæ voluptates in toto homine gignuntur quolibet è sensu. Nec verò ita dici potest, mentis latitiam solam esse in bonis. latentem enim mentem ita noui spe eorum omnium, quæ supra dixi fore, vt natura iis potiens dolore careat. Atque hæc quidem his verbis, quiuis vt intelligat quam voluptatem norit Epicurus. Deinde paulò infra: Sæpe quæsiui (inquit) ex iis, qui appellantur sapientes, quid haberent, quod in bonis relinquerent, si illa detraxissent, nisi vellent voces inanes fundere: nihil ab his potui cognoscere: qui si virtutes ebullire volent, & sapientias, nihil aliud dicent, nisi eam viam, qua efficiantur eæ voluptates, quas supra dixi. Quæ sequuntur, in eadem sententia sunt: totusque liber, qui est de summo bono, refertus & sententiarum & verbis talibus est. Ad hanc cine igitur vitam Telamonem illum reuocabis, vt leues ægritudinem? & si quem tuorum afflictum mœrore videris, huic acipenserem potius, quàm aliquem Socraticum libellum dabis? *ὠλῶν* hortabere vt audiat voces potius, quàm Platonis? expones, quæ spectet florida & varia? fasciculum ad nares admouebis? incēdes odores? & fertis redimiri iubebis, & rosa? si verò aliquid etiam, tum planè luctum omnem absterferis? Hæc Epicuro consitenda sunt, aut ea, quæ modò expressa ad verbum dixi, tollenda de libro, vel totus liber potius abiiciendus. est enim confertus voluptatibus. Quærendum igitur, quemadmodum ægritudine priuemus eum, qui ita dicat:
- Pol mihi fortuna magis nunc desit, quàm genus:
 Nanque regnum suppetebat mihi: vt scias quanto è loco,
 Quantis opibus, quibus de rebus lapsa fortuna occidat.
 Quid huic calix mulsi impingendus est, vt plorare desinat, aut aliquid eiusmodi: ecce tibi ex altera parte ab eodem poëta:
 Ex opibus summis opis egens Hector tuæ.
 Huic subuenire debemus: quærit enim auxilium.
 Quid petam præfidi, aut exequar: quòue nunc auxilio, aut fuga
 Freta sim? arce & vrbe orba sum: quò accedam? quò applicem?
 Cui nec aræ patriæ domi stant: fractæ & disiectæ iacent:
 Fana flamma deflagrata, tosti alti stant parietes

- Deformati, atque abiete crispa.
 Scis, quæ sequantur: & illud in primis:
 O pater, o patria, o Priami domus,
 Septum altifono cardine templum:
 Vidi ego te, astante ope barbarica,
 Tectis cælatis, laqueatis,
 Auro, ebore instructam regifice.
 O poëtam egregium: quanquam ab his cantoribus Euphorionis contemnitur. sentit omnia repentina & inopinata esse grauiora. Exaggeratis igitur Regis opibus, quæ videbantur sempiternæ fore, quid adiungit?
 Hæc omnia vidi inflammari,
 Priamo vi vitam euitari,
 Iouis aram sanguine turpari.
 Præclarum carmen. est enim & rebus & verbis & modis lugubre. Eripiamus huic ægritudinem: quo modo? collocemus in culcitra plumea, psaltriam adducamus, cedrum incendamus, demus scutellam dulciculæ potionis, aliquid prouideamus & cibi. Hæc tandem bona sunt, quibus ægritudines grauius detrahatur: tu enim paulò antè ne intelligere te quidem alia bona dicebas. Reuocari igitur oportere à mœrore ad cogitationem bonorum, conueniret mihi cum Epicuro, si, quid esset bonum, conueniret. Dicit aliquis: Quid ergo tu Epicurum existimas ista voluisse, aut libidinosas eius fuisse sententias? Ego verò minimè: video enim ab eo dici multa seuerè, multa præclarè. Itaque, vt sæpe dixi, de acumine eius agitur, non de moribus. Quanuis spernat voluptates eas, quas modò laudauit: ego tamen meminero, quod videatur ei summum bonum. non enim verbo solum posuit voluptatem, sed explanauit quid diceret. Saporem, inquit, & corporum cōplexum, & ludos, atque cantus, & formas eas, quibus oculi iucundè moueantur. Num fingo? num mentior? cupio refelli. quid enim laboro, nisi vt veritas in omni quæstione explicetur? At idem ait non crescere voluptatem dolore detractò, summamque voluptatem nihil dolere. Paucis verbis tria magna peccata: vnum, quòd secum ipse pugnat. modò enim, ne suspicari quidem se quicquam bonum, nisi sensus quasi titillarentur voluptate. nunc autem, summam voluptatem esse dolore carere. potestne magis secum ipse pugnare? Alterum est peccatum, quòd, cum in natura tria sint, vnum gaudere, alterum dolere, tertium nec gaudere, nec dolere, hic putat primum & tertium idem esse, nec distinguit à non dolendo voluptatem. Tertium peccatum cōmune cum quibusdā, quòd, cum virtus maximè expetatur, eiusque adipiscendæ causa philosophia quæsitā sit, ille à virtute summum bonum separauit. At laudat, & sæpe, virtutem. Et quidè C. Gracchus, cum largitiones maximas fecisset, & effudisset ararium, verbis tamen defendebat ararium. Quid verba audiam, cum facta videam? Piso ille Frugi semper contra legem frumentariā dixerat. is lege lata consularis ad frumentum accipiendum venerat. Animaduertit Gracchus in concione Pisonem stantem. quærit audiente populo R. qui sibi constet, cum ea lege frumentum petat, quam dissuaserat? Nolim, inquit, mea bona Gracche tibi viritim diuidere liceat: sed si facias, partem petam. Parumne declarauit vir grauis & sapiens, lege Semproniam patrimonium publicum dissipari? Lege orationes Gracchi: patronum ararii esse dices. Negat Epicurus iucundè posse viui, nisi cum virtute viuatur: negat vllam in sapietē vim esse fortunæ: tenuem victum antefert copioso: negat vllum esse tēpus, quo sapiēs non beatus sit. omnia philosopho digna, sed cum voluptate pugnātia. Non istam dicit voluptatem. Dicat quamlibet: nepe eam dicit, in qua virtutis nulla pars insit. Age, si voluptatem non intelligimus, ne dolorem quidem? Nego igitur eius esse, qui dolore summum malum metiatur, mentionem facere virtutis. Et queruntur quidem Epicurei viri optimi (nam nullum genus est minus malitiosum) me studiose dicere con-

tra Epicurum. Ita credo, de honore aut de dignitate contendimus. mihi summum in animo bonum videtur, illi autem in corpore: mihi in virtute, illi in voluptate. & illi pugnant, & quidem vicinorum fidem implorant. multi autem sunt, qui statim conuolent. ego sum is, qui dicam me non laborare, actum habiturum quod egerint. Quid enim? de bello Punico agitur: de quo ipso cum aliud M. Catoni, aliud L. Lentulo videretur, nulla inter eos concertatio vnquam fuit. Hi nimis iracundè agunt: præsertim cum ab his non sanè animose defendatur sententia, pro qua non in Senatu, non in concione, non apud exercitum, neque apud Censores dicere audeant. Sed cum istis aliàs, & eo quidem animo, nullum vt certamen instituam, verum dicentibus facilè cedam. tantum admonebo, si maximè verum sit, ad corpus omnia referre sapientem: siue, vt honestius dicam, nihil facere, nisi quod expediat: siue omnia referre ad vtilitatem suam: quoniam hæc plausibilia non sunt, vt in sinu gaudeant, gloriose loqui desinant. Cyrenaicorum restat sententia: qui tum ægritudinem censent existere, si nec opinato quid euenerit. Est id quidem magnum, vt supra dixi: etiam Chrysippo ita videri scio, quod prouisum antè non sit, id fieri vehementius. sed non sunt in hoc omnia: quanquam hostium repens aduentus magis aliquanto conturbat, quàm expectatus: & maris subita tempestas, quàm antè prouisa, terret nauigantes vehementius: & eiusmodi sunt pleraque. Sed cum diligenter nec opinatorum naturam consideres, nihil aliud reperias, nisi omnia subita videri maiora, & quidè ob duas causas: primum, quòd, quanta sint quæ accidunt, considerandi spatium non datur: deinde cum videtur præcaueri potuisse, si prouisum esset: quasi culpa contractum malum ægritudinem acriorem facit. quod ita esse dies declarat: quæ procedens ita mitigat, vt iisdem malis manentibus non modò leniatur ægritudo, sed in plerisque tollatur. Carthaginenses multi Romæ seruiert, Macedones Rege Perse capto. vidi etiam in Peloponneso, cum essem ad Iescès, quosdã Corinthios. Hi poterant omnes eadem illa de Andromacha deplorare:

Hæc omnia vidi:-

Sed & iam decantauerant fortasse. eo enim erant vultu, oratione, omni reliquo motu & statu, vt eos Argiuos aut Sicyonios diceret: magisque me mouerant Corinthi subito aspectæ parietinæ, quàm ipsos Corinthios: quorum animis diuturna cogitatio calum vetustatis obduxerat. Legimus librum Clitomachi, què ille euerfa Carthagine misit consolandi causa ad captiuos ciues suos. in eo est disputatio scripta Carneadis, quam se ait in cõmentarium retulisse. cum ita positum esset, videri fore in ægritudine sapientem patria capta: quæ Carneades contra dixerit, scripta sunt. Tanta igitur calamitatis præsentis adhibetur à philosopho medicina, quanta inueteratæ ne desideratur quidè. nec si aliquot annis post idem ille liber captiuus missus esset, vulneribus mederetur, sed cicatricibus. sensim enim & pedetentim progrediens extenuatur dolor: non quo ipsa res immutari soleat, aut possit: sed id, quod ratio debuerat, vsus docet, minora esse ea, quæ sint visa maiora. Quid ergo opus est, dicet aliquis, ratione, aut omnino consolatione vlla, qua solemus vti, cum leuare dolorem mœretium volumus? Hæc enim ferè tum habemus in promptu, nihil oportere inopinatum videri. atqui tolerabilius feret incommodum, qui cognouerit, necesse esse homini tale aliquid accidere. Hæc enim oratio de ipsa summa mali nihil detrahit: tantummodo affert, nihil euenisse, quod non opinandum fuisset. neque tamen genus id orationis in consolando non valet: sed id hæud sciam an plurimùm. Ergo ista nec opinata non habent tantam vim, vt ægritudo ex his omnis oriatur. feriunt enim fortasse grauius: non id efficiunt, vt ea, quæ accidunt, maiora videantur. quia recentia sunt, maiora videntur, non quia repentina. Duplex est igitur ratio veri reperiendi, non in iis solum, quæ mala, sed in iis etiam, quæ bona videntur. nam aut de ipsius rei natura, qualis, & quanta sit, quærimus, vt de paupertate nonnunquam: cuius onus disputando leuamus, docentes, quàm parua, & quàm pauca sint, quæ natura desideret: aut à disputandi subtilitate orationem ad exempla

traducimus. hic Socrates commemoratur, hic Diogenes, hic Cæcilianum illud,

• Sæpe est etiam sub palliolo fordido sapientia.

Cum enim paupertatis vna eademque sit vis, quidnam dici potest quamobrem C. Fabricio tolerabilis ea fuerit, alii negent se ferre posse? Huic igitur alteri generi similis est ea ratio consolandi, quæ docet humana esse, quæ acciderint. non enim solum id continet ea disputatio, vt cognitione afferat generis humani: sed significat tolerabilia esse, quæ & tulerint, & ferant ceteri. De paupertate agitur: multi patientes pauperes commemorantur. de contemnendo honore: multi inhonorati proferuntur, & quidem propter id ipsum beatiore: eorumque, qui priuatum otium negotiis publicis antulerunt, nominatim vita laudatur: nec filetur illud potētissimi Regis Anapæstum, qui laudat fenè, & fortunatum esse dicit, quòd inglorius sit, atque ignobilis ad supremum diem peruenturus. Similiter commemoradis exemplis, orbitates quoque liberorum prædicantur: eorumque, qui grauius ferunt, luctus, aliorum exemplis leniuntur. sic perpeffio cæterorum facit, vt ea, quæ acciderint, multò minora, quàm quanta sint existimata, videantur. ita fit sensim cogitantibus, vt, quantum sit euentita opinio, appareat. atque hoc idem & Telamon ille declarat,

• -ego cum genui moriturum sciui:

& Theseus,

• Futuras mecum commentabar miserias:

& Anaxagoras, Sciebam me genuisse mortalem. hi enim omnes diu cogitantes de rebus humanis, intelligebant eas nequaquam pro opinione vulgi esse extimescendas, & mihi quidem videtur idem fere accidere iis, qui antè meditantur, quod iis, quibus medetur dies: nisi quòd ratio quædam sanat illos, hos ipsa natura, intellecto eo, quod remedium illud continet, Malum, quod opinatum sit esse maximum, nequaquam esse tantum, vt vitæ beatam possit euertere. Hoc igitur efficitur, vt ex illo nec opinato plaga maior sit, non, vt illi putant, vt, cum duobus pares casus euenerint, is modò ægritudine afficiatur, cui ille nec opinatus casus euenerit. Itaque dicuntur nonnulli in mœrore, cum de hac communi omnium conditione audissent, ea lege nos esse natos; vt nemo in perpetuum esse possit expers mali, grauius etiam tulisse. Quocirca Carneades, vt video nostrum scribere Antiochum, reprehendere Chrysippum solebat laudantem Euripideum carmen illud,

• Mortalis nemo est, quem non attingat dolor,

• Morbusque. multi sunt humandi liberi,

• Rursum creandi: morsque est finis omnibus:

• Quæ generi humano angorem nequicquam afferunt:

• Reddenda est terræ terra: tum vita omnibus

• Metenda, vt fruges. sic iubet necessitas.

Negabat genus hoc orationis quicquam omnino ad leuandam ægritudinem pertinere. id enim ipsum dolendum esse dicebat, quòd in tam crudelem necessitatem incidissemus. nam illam quidem orationem ex commemoratione alienorum malorum ad maleuolos consolandos esse accommodatam. Mihi verò longè videtur secus. nam & necessitas ferendæ conditionis humanæ quasi cum deo pugnare cohibet, admonetque esse hominem: quæ cogitatio magnoperè luctum leuat: & enumeratio exemplorum non, vt animum maleuolorum oblectet, affertur, sed vt ille, qui mœret, ferendum sibi id censeat, quod videat multos moderatè & tràquillè tulisse. omnibus enim modis fulciendi sunt, qui ruunt, nec cohærere possunt propter magnitudinem ægritudinis. ex quo ipsam ægritudinem λύπην Chrysippus, quasi λύσις, id est solutionem totius hominis appellatã putat. quæ tota poterat euelli explicata, vt principio dixi, causa ægritudinis. est enim nulla alia, nisi opinio, & iudicium magni præsentis atque vrgentis mali. itaque & dolor corporis, cuius est morsus acerrimus, perfertur spe proposita boni; & acta ætas honestè ac splendide tantam affert consolationem, vt eos, qui ita

vixerint, aut non tangat ægritudo, aut perleuiter pungat animi dolor. sed ad hanc opinionem magni mali cum illa etiam opinio accessit, oportere, rectum esse, ad officium pertinere, ferre illud ægrè, quod acciderit: tum denique efficitur illa grauis ægritudinis perturbatio. ex hac opinione sunt illa varia & detestabilia genera lugèdi, pædores, muliebres lacerationes genarum, pectoris, feminum, capitis percussiones. hinc ille Agamemnon Homericus, & idem Accianus,

Scindens dolore identidem intonsam comam.

in quo facetum illud Bionis, perinde stultissimum Regem in luctu capillum sibi euellere, quasi caluitio mœror leuaretur. Sed hæc omnia faciunt opinantes ita fieri oportere. itaque & AEschines in Demosthenem inuehitur, quod is septimo die post filiae mortem hostias immolasset. at quam rhetoricè! quam copiosè! quas sententias colligit! quæ verba contorquet! vt licere quiduis rhetori intelligas. quæ nemo probaret, nisi insitum illud in animis haberemus, omneis bonos interitu suorum quam grauiusimè mœrere oportere. Ex hoc euenit, vt in animi doloribus alii solitudines captent, vt ait Homerus de Bellerophonte,

Qui miser in campis mœrens errabat Aleis

Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

& Niobe fingitur lapidea, propter æternum credo in luctu silentium. Hecubâ autem putant propter animi acerbiteriam quandam, & rabiem fingi in canem esse conuersam. sunt autè alii, quos in luctu cum ipsa solitudine loqui sæpe delectat, vt illa apud Ennium nutritrix:

Cupido cepit miseram nunc me, proloqui

Cælo atque terræ Medæa miserias.

Hæc omnia recta, vera, debita putantes, faciunt in dolore: maximèque declaratur hoc quasi officii iudicio fieri. quod si qui fortè, cum in luctu esse vellēt, aliquid fecerunt humanius, aut si hilarius locuti sunt, reuocant se rursus ad mœstitiam, peccatque se insimulant, quod dolere intermiserint. pueros verò matres & magistri castigare etiam solent, nec verbis solum, sed etiam verberibus, siquid in domestico luctu hilarius ab iis factum est, aut dictum: plorare cogunt. Quid? ipsa remissio luctus cum est consecuta, intellectumque est nihil profici mœrendo, nonne declarat fuisse totum illud voluntarium? quid ille Terentianus ipse se puniens, id est *ἑαυτοῦ τι μωρὸς ἴδουσε?*

Decreui tantisper me minus iniuriæ

Chremes meo gnato facere, dum fiam miser.

Hic decernit, vt miser sit. num quis igitur quicquam decernit inuitus?

Malo quidem me quouis dignum deputem.

Malo se dignum deputat, nisi miser sit. Vides ergo opinionis esse, non naturæ malum.

Quid, quod res ipsa lugere prohibet? vt apud Homerum quotidianæ neces, interitusque multorum sedationem mœrendi afferunt: apud quem ita dicitur:

Nanque nimis multos, atque omni luce, cadentes

Cernimus: vt nemo possit mœrore vacare.

Quo magis est æquum tumulis mandare peremptos

Firmo animo, & luctum lachrymis finire diurnis.

Ergo in potestate est abiicere dolorem, cum velis, tempori seruientem. An est vllum tempus, quoniam quidem res in nostra potestate est, cui non ponendæ curæ ægritudinis causa seruiamus: constabat, eos, qui concidētē vulneribus Cn. Pompeium vidissent, cum in illo ipso acerbissimo, miserrimoque spectaculo sibi timerent, quod se classe hostium circumfusos viderent, nihil tum aliud egisse, nisi vt remiges hortarentur, & vt salutem adipiscerentur fuga: posteaquam Tyrum venissent, tum afflicti, lamentarique cœpisse. Timor igitur ab iis ægritudinem potuit repellere, ratio ac sapientia vera non poterit? Quid est autem, quod plus valeat ad ponendum dolorem, quam

cum est intellectum nihil profici, & frustra esse susceptum? Si igitur deponi potest, etiã non suscipi potest. Voluntate igitur, & iudicio suscipi ægritudinē confitendum est. idque indicatur eorum patientia, qui cum multa sint sæpe perpeffi, facilius ferunt quicquid accidit, obduruisseque sese contra fortunam arbitrantur: vt ille apud Euripidem,

Si mihi nunc tristis primum illuxisset dies,

Nec tam ærumnoso nauigauissem salo,

Effet dolendi causa: vt iniecto equulei

Fræno repente tactu exagitantur nouo.

Sed iam subiectus miseris obtorpu.

Defatigatio igitur miseriarum ægritudines cum faciat leuiore, intelligi necesse est, non rem ipsam causam atque fontem esse mœroris. Philosophi summi, nec dum tamen sapientiam consecuti, nonne intelligunt in summo se malo esse? sunt enim insipientes: neque insipientia vllum maius malum est: neque tamen luget: quid ita? quia huic generi malorum non affingitur illa opinio, rectum esse & æquum, & ad officium pertinere, ægrè ferre, quod sapiens non sis. quod idem affingimus huic ægritudini, in qua luctus inest, quæ omnium maxima est. Itaque Aristoteles, veteres philosophos accusans, qui existimauissent philosophiam suis ingeniis esse perfectam: ait eos aut stultissimos, aut gloriosissimos fuisse: sed se videre, quod paucis annis magna accessio facta esset, breui tempore philosophiam planè absolutam fore. Theophrastus autem moriens accusasse naturam dicitur, quod ceruis & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset: hominibus, quorum maximè interfuisset, tam exiguam vitam dedisset: quorum si ætas potuisset esse longinquior, futurum fuisse, vt omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita erudiretur. quærebatur igitur se tum, cum illa videre cœpisset, extingui. Quid? ex cæteris philosophis nonne optimus & grauiusimus quisque confitetur, multa se ignorare? & multa sibi etiam atque etiam esse discenda? neque tamen, cum se in media stultitia, qua nihil est peius, hæere intelligant, ægritudine premuntur. nulla enim admiscetur opinio officiosi doloris. Quid, qui non putant lugendum viris? qualis fuit Q. Maximus efferens filium consularem, qualis L. Paulus, duobus paucis diebus amissis filiis: qualis M. Cato, prætor designato, mortuo filio: quales reliqui, quos in consolatione collegimus. quid hos aliud placauit, nisi quod luctum & mœrorem esse non putabant viri? Ergo id, quod alii rectum opinantes ægritudini se solent dedere, ii turpe putantes ægritudinem repulerunt. ex quo intelligitur, non in natura, sed in opinione esse ægritudinem.

Contra dicuntur hæc: Quis tam demens, vt sua voluntate mœreat? natura affert dolorem: cui quidem Crantor, inquiunt, vester cedendum putat. premit enim, atque instat, nec resisti potest. Itaque Oileus ille apud Sophoclem, qui Telamonem antea de Aiakis morte consolatus esset, is cum audisset de suo, fractus est. de cuius commutata mente sic dicitur,

Nec verò tanta præditus sapientia

Quisquam est, qui aliorum ærumnam dictis alleuans,

Non idem, cum fortuna mutata impetum

Conuertat, clade vt subita frangatur sua,

Vt illa ad alios dicta & præcepta excidant.

Hæc cum disputant, hoc student efficere, naturæ obsisti nullo modo posse. ii tamen fatentur grauiore ægritudines suscipi, quam natura cogat. Quæ igitur amentia, vt nos quoque idem ab aliis requiramus? Sed plures sunt causæ suscipiendi doloris. primum illa opinio mali, quo viso atque persuaso ægritudo insequitur necessario. deinde etiam gratum se mortuis facere, si grauitè eos lugeant, arbitrantur. accedit superstitio muliebris quædam. existimant enim diis immortalibus se facilius satisfacturos, si eorum plaga percussa, afflictos se & stratos esse fateantur. Sed hæc inter se quam

repugnent, plerique non vident. laudant enim eos, qui æquo animo moriantur: qui alterius mortem æquo animo ferant, eos putant vituperandos. quasi fieri villo modo possit, quod in amatorio sermone dici solet, vt quisquam plus alterum diligat, quàm se. Præclarum illud est, & si quæris, rectum quoque & verum, vt eos, qui nobis charissimi esse debeant, æquè ac nosmetipsos amemus: vt verò plus, fieri nullo pacto potest. ne optandum quidè est in amicitia, vt me ille plus, quàm se amet: ego illum plus, quàm me. perturbatio vitæ, si ita sit, atque officiorum omnium consequatur. Sed de hoc aliàs. nunc illud satis est, non attribuere ad amissionem amicorum miseriam nostram, ne illos plus, quàm ipsi velint, si sentiant, plus certè quàm nosmetipsos diligamus. nam quod aiunt plerisque consolationibus nihil leuari, adiunguntque consolatores ipsos confiteri se miseros, cum ad eos impetum suum fortuna conuerterit, vtrunque dissoluitur: sunt enim ista non naturæ vitia, sed culpæ. stultitiam autem accusare quanuis copiosè licet. nam & qui non leuantur, ipsi alios ad miseriam inuitant: & qui suos casus aliter ferunt, atque vt aliis auctores ipsis fuerunt, non sunt vitiosiores, quàm ferè plerique, qui auari auaros, gloriæ cupidos gloriosi reprehendunt. Est enim proprium stultitiæ aliorum vitia cernere, obliuisci suorum. Sed nimirum hoc maximum est experimentum, cum constet ægritudinem vetustate tolli, hanc vim non esse in die positam, sed in cogitatione diuturna. nam si eadem res est, & idem est homo, qui potest quicquam de dolore mutari, si neque de eo, propter quod dolet, quicquam est mutatum, neque de eo, qui dolet? Cogitatio igitur diuturna nihil esse in re mali, dolori medetur, non ipsa diurnitas. Hic mihi afferunt mediocritates: quæ si naturales sunt, quid opus est consolatione? natura enim ipsa terminabit modum. si opinabiles, opinio tota tollatur. Satis dictum esse arbitror, ægritudinem esse opinionem mali præsentis: in qua opinione illud insit, vt ægritudinem suscipere oporteat. Additur ad hanc diffinitionem à Zenone rectè, vt illa opinio præsentis mali sit recens. hoc autem verbum sic interpretatur, vt non tantum illud recens esse velit, quod paulò ante acciderit: sed quàm diu in illo opinato malo vis quædam insit & vigeat, & habeat quandam viriditatem, tam diu appelletur recens: vt Arthemisia illa Mausoli Carix Regis vxor: quæ nobile illud Halicarnasi fecit sepulchrum, quàm diu vixit, vixit in luctu, eodèmq; etiam confecta contabuit. huic erat illa opinio quotidie recēs: quæ tum denique non appellabatur recens, cum vetustate exaruit. Hæc igitur officia sunt consolantium, tollere ægritudinem funditus, aut sedare, aut detrachere quamplurimum, aut suppressere, nec pati manare longius, aut ad aliam traducere. Sunt qui vnum officium consolantis putent, malum illud omnino non esse, vt Cleanthi placet. sunt, qui non magnum malum, vt Peripatetici. sunt qui abducunt à malis ad bona, vt Epicurus. sunt qui satis putant ostendere, nihil inopinati accidisse, nihil mali. Chrysippus autem caput esse censet in consolando, detrachere illam opinionem morienti, si se officio fungi putet iusto atque debito. sunt etiã, qui hæc omnia genera consolandi colligunt: alius enim alio modo mouetur, vt ferè nos omnia in consolationem vnam coniecimus: erat enim in tumore animus, & omnis in eo tenebatur curatio. sed sumèdum tempus est non minus in animorum morbis, quàm in corporum: vt Prometheus ille AEschyli: cui cum dictum esset,

Atqui Prometheu te hoc tenere existimo,

Mederi posse rationem iracundiæ: Respondet,

Si quidem qui tempestiuam medicinam admouens,

Non ad grauescens vulnus illidat manus.

Erit igitur in cōsolationibus prima medicina, docere aut nullum malum esse, aut admodum paruum: altera, & de cōmuni conditione vitæ, & propriæ, siquid sit de ipsius qui morreat, disputandum: tertia, summam esse stultitiam frustra confici morere, cum intelligas nihil posse profici. nam Cleanthes quidem sapientem consolatur, qui

consolatione non eget. nihil enim esse malum, quod turpe non sit, si lugenti persuaseris, non tu illi luctum, sed stultitiam detraxeris. Alienum autem tempus docendi: & tamen non satis mihi videtur vidisse hoc Cleantes, suscipi aliquando ægritudinè posse ex eo ipso, quod esse summum malum Cleanthes ipse fatetur. Quid enim dicemus? cum Socrates Alcibiadi persuasisset, vt accepimus, cum nihil hominis esse, nec quicquam inter Alcibiadem summo loco natum, & quemuis baiulum interesse: cum se Alcibiades affligeret, lachrymansque Socrati supplex esset, vt sibi virtutem traderet, turpitudinèmq; depelleret: quid dicemus Cleanthes? num in illa re, quæ ægritudine Alcibiadem afficiebat, mali nihil fuisse? quid illa Lyconis, qualia sunt: qui ægritudinè extenuans, paruis ait eam rebus moueri, fortunæ & corporis incommodis, non animi malis. quid ergo? illud, quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis vitisq; constabat? Ad Epicuri consolationem satis est antè dictum. Ne illa quidem cōsolatio firmissima est, quanquam & vsitata est, & sæpe prodest: Non tibi hoc soli. prodest hæc quidem, vt dixi, sed nec semper, nec omnibus: sunt enim, qui respuant: sed refert, quo modo adhibeatur. vt enim tulerit quisque eorum, qui sapienter tulerunt: non quo quisque incommodo affectus sit, prædicandum est. Chrysippi ratio ad veritatem firmissima est, ad tempus ægritudinis difficilis. Magnum opus est probare morienti, illum suo iudicio, & quod se ita putet oportere facere, morere. nimirum igitur, vt in causis non semper vtimur eodem statu (sic enim appellamus controuersiarum genera) sed ad tempus, ad controuersia naturam, ad personam accommodamus: sic in ægritudine lenienda. nam quam quisque curationem recipere possit, videndum est. Sed nescio quo pacto ab eo, quod erat à te propositum, aberrauit oratio. tu enim de sapiente quæsieras: cui aut malum videri nullum potest, quod vacet turpitudine: aut ita paruum malum, vt id obruatur sapientia, vixque appareat, qui nihil opinione affingat, assumatque ad ægritudinem: nec id putet esse rectum, se quàm maximè excruciar, luctuque confici, quo prauius nihil esse possit. edocuit tamen ratio, vt mihi quidem videtur, cum hoc ipsum propriè non quæreretur hoc tēpore, ne quidem vllum esse malum, nisi quod idem dici turpe posset: tamen vt videremus, quicquid esset in ægritudine mali, id non naturale esse, sed voluntario iudicio, & opinionis errore contractum. Tractatum est autem à nobis id genus ægritudinis, quod vnum est omnium maximum, vt eo sublato, reliquorum remedia ne magnopere quærenda arbitraremur. sunt enim certa quæ de paupertate, certa quæ de vita inhonorata & ingloria dici soleant. separatim autè certæ scholæ sunt de exilio, de interitu patriæ, de seruitute, de debilitate, de cæcitate, & de omni casu. in quo nomen poni solet calamitatis. hæc Græci in singulas scholas, & in singulos libros dispertiunt: opus enim quærun, quanquã planè disputationis sunt, delectationis: & tamen vt medici toto corpore curando minimæ etiam parti, si condoluit, medentur: sic philosophia, cum vniuersam ægritudinem sustulit, tamen si quis error aliunde extitit, si paupertas momordit, si ignominia pupugit, si quid tenebrarum offudit exilium, aut eorum quæ modò dixi, si quid extitit, ethi singularum rerum sunt propriae consolationes: de quibus audies tu quidem, cum voles. Sed ad eundem fontem reuertendum est, ægritudinem omnè procul abesse à sapiente, quod inanis sit, quod frustra suscipiatur, quod non natura exoriatur, sed iudicio, sed opinione, sed quadã inuitatione ad dolendum, cum id decreuerimus ita fieri oportere. hoc detracto, quod totum est voluntarium, ægritudo erit sublata illa moriens: morsus tamen, & contractiunculæ quædam animi relinquentur. hanc dicant sanè naturalem, dum ægritudinis nomen absit, graue, tetrum, funestum, quod cum sapientia esse, atque, vt ita dicam, habitare nullo modo possit. Atqui stirpes sunt ægritudinis quàm multæ, quàm amaræ, quæ ipso trunco euerso, omnes elidendæ sunt, & si necesse erit, singulis disputationibus. superest enim nobis hoc cuicumodi est otium. Sed ratio vna omnium est ægritudinum, plura nomina: nam & inuidere ægritudinis est,

& æmulari, & obtrectare, & misereri, angere, lugere, mœrere, ærumna affici, lamentari, sollicitari, dolere, in molestia esse, afflictari, desperare. Hæc omnia diffiniunt Stoici: eaque verba, quæ dixi, singularum rerum sunt, non, ut videntur, easdem res significat, sed aliquid differunt: quod alio loco fortasse tractabimus. Hæ sunt illæ fibræ stirpium, quas initio dixi, persequendæ, & omnes elidendæ, ne vlla vnquam possit existere. Magnam opus & difficile: quis negat? quid autem præclarum, non idem arduum? sed tamen id se effecturam philosophia profitetur: nos modò curationem eius recipiamus. Verùm quidem hæc hæctenus. cætera, quotiescunque voletis, & hoc loco, & aliis parata vobis erunt.

M. TULLII CICERONIS TUSCULANARVM

QUÆSTIONVM AD M. BRVTVM LIBER QVARTVS,

DE RELIQUIS ANIMI PERTVRBATIONIBVS.

Vm multis locis nostrorum hominum ingenia, virtutesque Brute soleo mirari, tum maximè in studiis, quæ serò admodum expetita, in hac ciuitatem à Græcia transfulerunt. nam cum à primo vrbs ortu, regis institutis, partim etiam legibus auspicia, cerimoniarum, comitia, prouocationes, patrum consiliū, equitū, peditūque descriptio, tota res militaris diuinitus esset constituta, tum progressio admirabilis, incredibilisque cursus ad omnem excellentiam factus est, dominatu regio Rep. liberata. Nec verò hic locus est, ut de moribus institutisque maiorum, & disciplina ac tēperatione ciuitatis loquamur. aliis hæc locis satis accuratè à nobis dicta sunt, maximèque in iis sex libris, quos de Rep. conscripsimus. hoc autem loco consideranti mihi studia doctrinæ, multa sanè occurrunt, cur ea quoque accersita aliunde, neque solum expetita, sed etiā conseruata & culta videantur. erat enim illis penè in conspectu præstanti sapientia & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus iisdem, quibus L. Brutus patriam liberauit, præclarus auctor nobilitatis tuæ. Pythagoræ autem doctrina cum longè latèque flueret, permanuisse mihi videtur in hanc ciuitatem, idque cum coniectura probabile est, tum quibusdam etiam vestigiis indicatur. quis est enim qui putet, cum floreret in Italia Græcia potentissimis & maximis vrbibus ea quæ magna dicta est, in hisque primùm ipsius Pythagoræ, deinde postea Pythagoreorum tantum nomen esset, nostrorum hominum ad eorum doctissimas voces, aures clausas fuisse? quin etiam arbitror, propter Pythagoreorum admirationem, Numam quoque Regem Pythagoreum à posterioribus existimatum. nam cum Pythagoræ disciplinam & instituta cognosceret, Regisque eius æquitatem & sapiētiam à maioribus suis accepissent, ætates autem & tempora ignorarent propter vetustatem, eum qui sapiētia excelleret, Pythagoræ auditorem fuisse crediderunt. Et de coniectura quidem hæctenus. Vestigia autem Pythagoreorum, quanquam multa colligi possunt, paucis tamen utemur, quoniam non id agitur hoc tempore. nam cum carminibus soliti illi esse dicantur, & præcepta quædam occultius tradere, & mentes suas à cogitationum intentione cætu fidibusque ad tranquillitatem traducere: grauius auctor in originibus dixit Cato, morem apud maiores hunc epularum fuisse, ut deinceps, qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes atque virtutes. ex quo perspicuum est, & cantus tum fuisse descriptos vocum sonis, & carmina. quanquam id quidem etiam x i. tabulæ declarant, condidit iam tum solitum esse carmen: quod ne liceret fieri ad alterius iniuriam, leges sanxerunt. nec verò illud non eruditorum temporum argumentum est, quod deorum puluinaribus & epulis magistratuum fides præcinunt: quod proprium eius fuit, de qua loquor, disciplinæ. Mihi quidem etiam Appii Cæci carmen, quod valde Panætius laudat epistola quadam, quæ est ad Q. Tuberonem, Py-

thagoreorum videtur. multa sunt etiam in nostris institutis ducta ab illis: quæ præterea, ne ea, quæ peperisse ipsi putamur, aliunde didicisse videamur. Sed ut ad propositum redeat oratio: quam breui tempore quot & quanti poëta, qui autem oratores extiterunt: facillè ut appareat nostros omnia consequi potuisse, simul ut velle cœpissent. Sed de cæteris studiis alio loco & dicemus, si vsus fuerit, & sæpe diximus. Sapientiarum studium vetus id quidem in nostris: sed tamen ante Lælii ætatem, & Scipionis, non reperio quos appellare possim nominatim. quibus adolescentibus Stoicum Diogenem & Academicum Carneadem video ad Senatum ab Atheniensibus missos esse legatos. qui cum Reipub. nullam vnquam partem attigissent, essentque eorum alter Cyrenæus, alter Babylonius: nunquam profectò scholis essent excitati, neque ad illud munus electi, nisi in quibusdam principibus temporibus illis fuissent studia doctrinæ. qui cum cætera literis mandarent, alii ius ciuile, alii orationes suas, alii monumenta maiorum: hanc amplissimam omnium artium bene viuendi disciplinam vita magis, quam literis persecuti sunt. itaque illius veræ, elegantisque philosophiæ, quæ ducta à Socrate in Peripateticis adhuc permansit, & idem alio modo dicentibus Stoicis, cum Academici eorum controuersias disceptarent: nulla ferè sunt, aut pauca admodum Latina monumenta, siue propter magnitudinem rerum, occupationemque omnium: siue etiam, quod imperitis ea probari posse non arbitrabantur, cum interim illis silentibus C. Amafanius extitit dicens. cuius libris editis, comota multitudo contulit se ad eandem potissimam disciplinam, siue quod erat cognitu perfacilis, siue quod inuitabatur illecebris blandis voluptatis, siue etiam quia nihil prolatum erat melius: illud quod erat, tenebatur. Post Amafanium autem multi eiusdem æmuli rationis multa cum scripserunt, Italiam totam occupauerunt: quodque maximum argumentum est, non dici illa subtiliter, quod & facillè ediscatur, & ab indoctis probentur: id illi firmiter esse disciplinæ putant. Sed defendat quidem quod quisque sentit: sunt enim iudicia libera. nos institutum tenebimus: nullisque vnus disciplinæ legibus astricti, quibus in philosophia necessariò pareamus, quid sit in quaque re maximè probabile, semper requiremus. quod cum sæpe aliàs, tum nuper in Tusculano studiosè egimus: itaque expositis tridui disputationibus, quartus dies hoc libro concluditur. ut enim in inferiorem ambulationem descendimus, quod idem feceramus superioribus diebus, sic acta res est. M. Dicat, si quis vult, de qua re disputare velit. A. Non mihi videtur omni animi perturbatione posse sapiēs vacare. M. Aegritudine quidem hesternæ disputatione videbatur, nisi fortè temporis causa assentiebare. A. Minimè verò: nam mihi egregiè probata est oratio tua. M. Non igitur existimas cadere in sapientem aegritudinem? A. Prorsus non arbitror. M. Atqui, si ista perturbare animum sapientis non potest, nulla poterit. Quid enim? metusne conturbet? at earum rerum est absentium metus, quarum præsentium est aegritudo. sublata igitur aegritudine, sublatus est metus. Restant duæ perturbationes, lætitia gestiens & libido: quæ si non cadent in sapientem, semper mens erit tranquilla sapientis. A. Sic prorsus intelligo. M. Vtrum igitur mauis? statimne nos vela facere, an quasi è portu egredientes paululum remigrare? A. Quidnā est istuc? non enim intelligo. M. Quia Chrysippus & Stoici, cum de animi perturbationibus disputant, magnam partem in his partiendis & definiendis occupati sunt: illa eorum perexigua oratio est, qua medeantur animis, nec eos turbulentos esse patientur. Peripatetici autem ad placandos animos multa afferunt: spinas partiendi & definiendi prætermittunt. Quærebam igitur, vtrum panderem vela orationis statim, an eam antè paululum dialecticorum remis propellerem. A. Isto modo verò: erit enim hoc totum, quod quæro, ex vtroque perfectius. M. Est id quidem rectius: sed post requires, si quid fuerit obscurius. A. Faciam equidem. tu tamè, ut soles, dices ista ipsa obscura planius, quam dicuntur à Græcis. M. Enitar quidem: sed intento opus est animo, ne omnia dilabantur, si vnum.

aliquod effugerit. quoniam quæ Græci *παθή* vocant, nobis perturbationes appellari magis placet, quam morbos. in his explicandis veterem illam equidem Pythagoræ primum, deinde Platonis descriptionem sequar: qui animum in duas partes diuidunt: alteram rationis participem faciunt, alteram expertem. in participem rationis ponunt tranquillitatem, id est placidam quietamque constantiam: in illa altera motus turbidos tum iræ, tum cupiditatis, contrarios inimicis que rationi. Sit igitur hic fons, utamur tamen in his perturbationibus describendis Stoicorum definitionibus & partitionibus, qui mihi videntur in hac quæstione versari acutissime. Est igitur Zenonis hæc definitio, ut perturbatio sit, quod *πάθος* ille dicit, auersa à recta ratione contra naturam animi commotio. quidam breuius, perturbationem esse appetitum vehementiorem dicunt: sed vehementiorem eum volunt esse, qui longius discesserit à naturæ constantia. partes autem perturbationum volunt ex duobus opinatis bonis nasci, & ex duobus opinatis malis. ita esse quatuor. ex bonis libidinem & lætitiā, ut sit lætitiā præsentium bonorum, libido futurorum. ex malis metum & ægritudinem nasci censent: metum futuris, ægritudinem præsentibus. quæ enim venientia metuuntur, eadem efficiunt ægritudinem instantia. lætitiā autem, & libido in bonorum opinione versantur, cum libido ad id, quod videtur bonum, illecta & inflammata rapiatur: lætitiā, ut adepta iam aliquid concupitum, efferatur & gestiat. natura enim omnes ea, quæ bona videntur, sequuntur, fugiuntque contraria. quamobrem simul obiecta species cuiuspiam est, quod bonum videatur, ad id adipiscendum impellit ipsa natura. id cum constanter prudenterque sit, eiusmodi appetitionem Stoici *βέλων* appellant, nos appellamus voluntatem. eam illi putant in solo esse sapiente, quam sic definiunt: Voluntas est, quæ quid cum ratione desiderat. quæ autem aduersa ratione incitata est vehementius, ea libido est, vel cupiditas effrenata, quæ in omnibus stultis inuenitur. itemque, cum ita mouemur, ut in bono simus aliquo, dupliciter id contingit. nam cum ratione animus mouetur placidè atque constanter, tum illud gaudium dicitur: cum autem & inaniter & effuse animus exultat, tum illa lætitiā gestiens, vel nimia dici potest: quam ita definiunt, sine ratione animi elationem. quomodoque bona natura appetimus, sic à malis natura declinamus: quæ declinatio si cum ratione fiet, cautio appellatur, eaque intelligatur in solo esse sapiente: quæ autem sine ratione, & cum exanimatione humili atque fracta, nominetur metus. est igitur metus rationi aduersa cautio. præsentis autem mali sapientis affectio nulla est. stulti autem ægritudo est ea, qua afficiuntur in malis opinatis, animosque demittunt, & contrahunt rationi non obtemperantes. itaque hæc prima definitio est, ut ægritudo sit animi aduersante ratione contractio. Sic quatuor perturbationes sunt, tres constantiæ: quoniam ægritudini nulla constantia opponitur: sed omnes perturbationes iudicio censent fieri, & opinione. itaque eas definiunt pressius, ut intelligatur non modò quàm vitiosæ, sed etiam quàm in nostra sint potestate. est igitur ægritudo, opinio recēs mali præsentis: in quo demitti contrahique animo rectum esse videatur. Lætitiā, opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum esse videatur. Metus, opinio impendentis mali, quod intolerabile esse videatur. Libido, opinio venturi boni, quod sit ex usu iam præsens esse atque adesse. Sed quæ iudicia, quæque opiniones perturbationum esse dixi, non in eis perturbationes solùm positas esse dicunt, verùm illa etiam quæ efficiuntur perturbationibus, ut ægritudo quasi morsum aliquem doloris efficiat, metus recessum quendam animi, & fugam, lætitiā profusam hilaritatem, libido effrenatam appetentiam. opinionem autem, quam in omnes definitiones superiores inclusimus, volunt esse imbecillā assensionem. Sed in singulis perturbationibus partes eiusdem generis plures subiiciuntur. ut ægritudini inuidentiā (utendum est enim docēdi causa verbo minus vsitato, quoniam inuidia non in eo, qui inuidet, solùm dicitur, sed etiā in eo, cui inuidetur) æmulatio, obrectatio, misericordiā, angor, luctus, mœror, ærumna, dolor, lamentatio, soli-

citudo, molestia, afflictatio, desperatio, & siqua sunt de genere eodem. sub metum autem subiecta sunt pigritia, pudor, terror, timor, pauor, exanimatio, conturbatio, formido. Voluptati maleuolentia lætans malo alieno, delectatio, iactatio, & similia. Libidini ira, excandescencia, odium, inimicitia, discordia, indigentia, desiderium, & cætera eiusmodi. Hæc autem definiunt hoc modo: Inuidentiā esse dicunt ægritudinem susceptam propter alterius res secundas, quæ nihil noceant inuidenti. nam si quis doleat eius rebus secundis, à quo ipse lædatur, non rectè dicitur inuidere: ut si Hæctori Agamemnon. qui autem, cui alterius commoda nihil noceant, tamē eum doleat his frui, is inuidet profectò. AEmulatio autem dupliciter illa quidem dicitur, ut & in laude & in vitio nomen hoc sit. nam & imitatio virtutis æmulatio dicitur, sed ea nihil hoc loco vtimur: est enim laudis: & est æmulatio ægritudo, si eo, quod concupierit, alijs potiatur, ipse careat. Obrectatio autem est ea, quam intelligi zelotypiam volo, ægritudo ex eo, quod alter quoque potiatur eo, quod ille ipse concupiuerit. Misericordiā est ægritudo ex miseria alterius iniuria laborantis: nemo enim parricidæ aut proditoris supplicio misericordiā comouetur. Angor est ægritudo premēs. Luctus, ægritudo ex eius, qui charus fuerit, interitu acerbo. Mœror, ægritudo flebilis. AErumna, ægritudo laboriosa. Dolor, ægritudo crucians. Lamentatio, ægritudo cum eiulatu. Sollicitudo, ægritudo cum cogitatione. Molestia, ægritudo permanens. Afflictatio, ægritudo cum vexatione corporis. Desperatio, ægritudo sine vlla rerum expectatione meliorum. Quæ autem subiecta sunt sub metum, ea sic definiunt: Pigritiā metum consequentis laboris: Terrorem metum concutientem, ex quo fit, ut pudorem rubor, terrorem pallor & tremor, & dentium crepitus consequatur: Timorem metum mali appropinquantis: Pauorem metum mentem loco mouentem, ex quo illud Ennii,

Tum pauor sapientiam mihi omnem ex animo expectorat:

Exanimationem metum subsequētem, & quasi comitem pauoris: Conturbationem metum excutientem cogitata: Formidinem metum permanentem. Voluptatis autem partes hoc modo describunt, ut Maleuolentia sit voluptas ex malo alterius sine emolumento suo: Delectatio, voluptas suauitate auditus animum deliniens. & qualis est hæc aurium, tales sunt oculorum & tactionum & odorationum & saporum: quæ sunt omnes vnus generis, ad perfundendum animum tãquam illiquefactæ voluptates. Iactatio est voluptas gestiens, & se efferens insolentius. Quæ autem libidini subiecta sunt, ea sic definiunt, ut Ira sit libido puniendi eius, qui videatur læsisse iniuria: Excandescencia autem sit ira nascens, & modò existens: quæ *θυμωσις* Græcè dicitur: Odium, ira inueterata: Inimicitia, ira vlciscendi tempus obseruans: Discordia, ira acerbior, intimo odio & corde concepta: Indigentia, libido inexplibilis: Desiderium, libido eius, qui nondum adsit, videndi. distinguunt illud etiam, ut sit libido earum rerum, quæ dicuntur de quodam aut quibusdam, quæ *κατηρημένα* dialectici appellant: ut habere diuitias, capere honores. Indigentia rerum ipsarum est, ut honorum, ut pecuniæ. omnium autem perturbationum fontem esse dicunt intemperantiam, quæ est à tota mente & à recta ratione defectio, sic auersa à præscriptione rationis, ut nullo modo appetitiones animi nec regi nec contineri queant. Quæ admodum igitur temperantia sedat appetitiones, & efficit, ut hæc recta rationi pareant, conseruatque considerata iudicia mentis: sic huic inimica intemperantia omnem animi statum inflamat, conturbat, incitat. Itaque & ægritudines, & metus, & reliquæ perturbationes omnes gignuntur ex ea. quemadmodum cum sanguis corruptus est, aut pituita redundat, aut bilis, in corpore morbi ægrotationesque nascuntur: sic prauarum opinionum conturbatio, & ipsarum inter se repugnantia sanitate animum spoliatur, morbisque perturbat. ex perturbationibus autem primum morbi conficiuntur, quæ vocant illi *νοσήματα*, eaque quæ sunt eis morbis contraria, quæ habent ad res certas vitiosam offensionem atque fastidium: deinde ægrotationes, quæ appellantur à Stoicis

ἀπὸ τῆς ψυχῆς: hisque itē oppositæ contrariæ offensiones. Hoc loco nimium operæ consumitur à Stoicis, maximè à Chrysippo, dum morbis corporum comparatur morborum animi similitudo. qua oratione minimè necessaria prætermissa, ea, quæ rem continent, pertractemus. Intelligatur igitur perturbationem, iactantibus se opinionibus inconstanter & turbidè, in motu esse semper. cum autem hic feruor, concitatioque animi inueterauerit, & tanquam in venis medullisque infederit, tum existit & morbus, & ægrotatio, & offensiones eæ, quæ sunt eis morbis, ægrotationibusque contrariæ. Hæc, quæ dico, cogitatione quidem inter se differunt, re verò copulata sunt, eaque oriuntur ex libidine & lætitia. nam cum est concupita pecunia, nec adhibita continuo ratio, quasi quædam Socratica medicina, quæ sanaret eam cupiditatē, permanat in venas, & inhæret in visceribus illud malum, existitque morbus & ægrotatio: quæ auelli inueterata non possunt: eique morbo nomen est avaritia. similiterque cæteri morbi, vt gloriæ cupiditas, vt mulierositas, vt ita appellem eam, quæ Græcè φιλογυνεία dicitur, cæteri que similiter morbi ægrotationesque nascuntur. quæ autē his sunt contraria, eæ nasci putantur à metu, vt odium mulierum, quale in μισογυνεία est: vt in hominum vniuersum genus, quod accepimus de Timone, qui μισθὸν θεοῦ appellatur: vt inhospitalitas est. quæ omnes ægrotationes animi ex quodam metu nascuntur earum rerum, quas fugiunt & oderūt. Definiunt autē animi ægrotationē, opinionem vehementem de re non expetenda, tanquā valde expetenda sit, inhærentem, & penitus insitam. Quod autem nascitur ex offensione, ita definiunt: opinionem vehementem de re non fugienda, inhærentem, & penitus insitam, tanquam fugienda. hæc autem opinatio est, iudicare se scire, quod nesciat. A Egrotationi autem talia quædam subiecta sunt, avaritia, ambitio, mulierositas, peruicacia, liguritia, vinolentia, cupedia, & si qua sunt similia. Est autem avaritia, opinatio vehemens de pecunia, quasi valde expetenda sit, inhærens, & penitus insita. similisque est eiusdem generis diffinitio reliquarum. Offensionum autem diffinitiones sunt eiusmodi, vt Inhospitalitas sit opinio vehemēs, valde fugiendum esse hospitem, eaque inhærens & penitus insita. similiter definitur & mulierum odium, vt Hippolyti, & vt Timonis generis humani. Atque vt ad valetudinis similitudinem veniam, eaque collatione utamur aliquando, sed parcius quàm solent Stoici: vt sunt alii ad alios morbos procliuios. Itaque dicimus grauedinosos quosdam, quosdam torminosos, non quia iam sint, sed quia sæpe sint: alii ad metum; alii ad aliam perturbationem. ex quo in aliis anxietas, vnde anxii: in aliis iracundia dicitur, quæ ab ira differt: estque aliud iracundum esse, aliud iratum, vt differt anxietas ab angore. neque enim omnes anxii, qui anguntur aliquando: neque anxii, semper anguntur: vt inter ebrietatem & ebriositatem interest: aliudque est esse amatorem, aliud amantem. Atque hæc aliorum ad alios morbos procliuitas latè patet. nam pertinet ad omnes perturbationes. in multis etiam vitiis apparet: sed nomen res non habet. ergo inuidi & maleuoli, liuidi & timidi & misericordes, quia procliues ad eas perturbationes sunt, non quia semper feruntur. Hæc igitur procliuitas ad suum quodque genus à similitudine corporis ægrotatio dicitur, dum ea intelligatur ad ægrotandum procliuitas. sed hæc in bonis rebus, quod alii ad alia bona sunt aptiores, facilitas nominetur: in malis procliuitas, vt significet lapsum: in neutris habeat superius nomen. quo modo autem in corpore morbus, ægrotatio & vitium, sic in animo. Morbum appellant totius corporis corruptionem: A Egrotationem, morbum cum imbecillitate: Vitium, cum partes corporis inter se dissident. ex quo prauitas membrorum, distortio, deformitas. Itaque illa duo, morbus & ægrotatio, ex totius valetudinis corporis conuassatione & perturbatione gignuntur, vitium autē integra valetudine ipsum ex se cernitur. sed in animo tantummodo cogitatione possumus morbum ab ægrotatione sciungere. Vitiositas autē est habitus, aut affectio in tota vita inconstans, & à se ipsa dissentiens. ita fit, vt in altera corruptione opinionum:

morbus efficiatur & ægrotatio, in altera inconstantia & repugnātia. non enim omne vitium partes habet dissentientes. vt eorum, qui non longe à sapientia absunt, affectio est illa quidem discrepans à se ipsa, dum est insipientis, sed non distorta, nec praua. morbi autem & ægrotationes partes sunt vitiositatis: sed perturbationes sintne eiusdem partes, quæstio est. vitia enim affectiones sunt manentes, perturbationes autem mouentes, vt non possint affectionum manentium partes esse. atque vt in malis attingit animi naturam corporis similitudo, sic & in bonis. sunt enim in corpore præcipua, pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas: sunt item in animo, corporis temperatio, cum ea congruunt inter se, è quibus constamus: sanitas sic animi dicitur, cum eius iudicia, opinionésque concordant. eaque est animi virtus: quam alii ipsam temperantiam dicunt esse, alii obtemperantem temperantiæ præceptis, & eam subsequentem, nec habentem vllam speciem suam, sed, siue hoc, siue illud sit, in solo esse sapiente. Est autem quædam animi sanitas, quæ in insipientem etiam cadat, cum curatione medicorum perturbatio mentis aufertur. & vt corporis est quædam apta figura membrorum, cum coloris quadam suauitate, eaque dicitur pulchritudo: sic in animo opinionum, iudiciorumque æquabilitas & constantia, cum firmitate quadam & stabilitate virtutem subsequens, aut virtutis vim ipsam continens, pulchritudo vocatur. itemque viribus corporis, & neruis & efficacitati similes, similibus quoque verbis, animi vires nominantur. Velocitas autem corporis, celeritas appellatur: quæ eadem ingenii etiam laus habetur, propter animi multarum rerum breui tempore percursionem. Illud animorum corporumque dissimile est, quod animi valentes morbo tentari non possunt, corpora possunt. sed corporum offensiones sine culpa accidere possunt, animorum non item. quorum omnes morbi & perturbationes ex aspernatione rationis eueniunt: itaque in hominibus solum existunt. nam bestia simile quiddam faciunt, sed in perturbationes non incidunt. Inter acutos autē & hebetes interest, quod ingeniosi, vt æs Corinthium in æruginem: sic illi in morbum & incidunt tardius, & recreatur ocyus: hebetes non item. Nec verò in omnem morbum ac perturbationem animus ingeniosi cadit: non enim multa efferata & immania: quædam autem humanitatis quoque habet primam speciē, vt misericordia, ægritudo, metus. A Egrotationes autem & morbi animorum difficilius euelli posse putantur, quàm summa illa vitia, quæ virtutibus sunt contraria. morbis enim manentibus, vitia sublata esse non possunt, quia non tam celeriter sanantur, quàm illa tolluntur. Habes ea, quæ de perturbationibus enucleatè disputant Stoici: quæ logica appellant, quia differunt subtilius. è quibus quoniā tanquam è scrupulosis cotibus enauigauit oratio, reliquæ disputationis cursum teneamus: modò satis illa dilucidè dixerimus pro rerum obscuritate. A. Prorsus satis: sed si qua diligentius erunt cognoscenda, quæremus aliàs: nunc vela, quæ modò dicebas, expectamus, & cursum. M. Quando & aliis locis de virtute diximus, & sæpe dicendum erit (pleræque enim quæstiones, quæ ad vitam, morésque pertinet, à virtutis fonte ducuntur) quando igitur virtus est affectio animi constans, conueniēsq; laudabilis efficiens eos, in quibus est, & ipsa per se sua sponte, separata etiam utilitate, laudabilis: ex ea proficiuntur honestæ voluntates, sententiæ, actiones, omnisque recta ratio: quanquam ipsa virtus breuissimè recta ratio dici potest. Huius igitur virtutis contraria est vitiositas: sic enim malo, quàm malitiam appellare eam, quam Græci κακία appellant. nam malitia certi cuiusdam vitii nomen est, vitiositas omniū. ex qua cogitantur perturbationes: quæ sunt, vt paulò antè diximus, turbidi animorū, concitatioque motus, auersi à ratione, & inimicissimi mētis, vitæque tranquillæ: importat enim ægritudines anxias atque acerbas, animosque affligunt & debilitant metu. iidem inflāmant appetitione nimia: quam tum cupiditatē, tum libidinem dicimus, impotētiam quædam animi præteperantia & moderatione plurimū dissidētē. quæ si quādo adepta est id, quod ei fuerit concupitum, tum fert alacritatem, vt nihil esse

constet, quod agat: ut ille, qui voluptatem animi nimiam summum esse errorem arbitratur. eorum igitur malorum in vna virtute posita sanatio est. Quid autem est non miserius solum, sed foedius etiam & deformius, quam ægritudine quis afflictus, debilitatusque iacens? cui miseriam proximus est is, qui appropinquans aliquod malum metuit, exanimatusque pendet animi. quem vim significantes mali, poëta impendere apud inferos saxum Tantalo faciunt ob scelera, animique impotentiam & superbiloquentiam. ea communis poena stultitiæ est: omnibus enim, quorum mens abhorret à ratione, semper aliquis aliis dolor, aliis terror impendet. atque ut hæc tabificæ mentis perturbationes sunt: ægritudinem dico & metum: sic hilariores illæ, cupiditas auidè semper aliquid expetens, & inanis alacritas, id est lætitiæ gestiens, non multum differunt ab amentia. Ex quo intelligitur, qualis ille sit, quem tum moderatum, aliàs modestum & temperantem, aliàs constantem, continentemque dicimus. nonnunquam hæc eadem vocabula ad frugalitatis nomen, tanquam ad caput, referre volumus. quod nisi eo nomine virtutes continerentur, nunquam illud ita peruulgatum esset, ut iam proverbi locum obtineret, Hominem frugi omnia rectè facere. quod idem cum Stoici de sapiëte dicunt, nimis admirabiliter, nimisque magnificè dicere videntur. Ergo is, quisquis est, qui moderatione & constantia quietus animo est, sibi que ipse placatus, ut neque tabescat molestiis, neque frangatur timore, nec sitiëter quid appetens ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens deliquescat: is est sapiens, quem querimus: is est beatus, cui nihil humanarum rerum aut intolerabile ad demittendum animum, aut nimis lætabile ad efferendum videri potest. quid enim videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiusque mundi nota sit magnitudo? nam quid aut in studiis humanis, aut in tam exigua vitæ breuitate magnum sapienti videri potest, qui semper animo sic excubat, ut ei nihil improvisum accidere possit, nihil inopinatum, nihil omnino nouum? atque idem ita acrem in omnes partes aciem intendit, ut semper videat sedem sibi, ac locum sine molestia atque angore viuendi, ut quæcunque casum fortuna inuenerit, hunc aptè & quietè ferat: quod qui faciet, non ægritudine solum vacabit, sed etiam perturbationibus reliquis omnibus. his autè vacuus animus perfectè atque absolutè beatos efficit: idemque cõcitus & abstractus ab integra, certaque ratione, non constantiam solum amittit, verum etiam sanitatem. Quocirca mollis & eneruata putanda est Peripateticorum ratio & oratio, qui perturbari animos necesse esse dicunt, sed adhibent modum quendam, quem ultra progredi non oporteat. Modum tu adhibes vitio? an vitium nullum est non parere rationi? an ratio parum præcipit, nec bonum illud esse, quod aut cupias ardèter, aut adeptus te efferas insolèter? nec porro malum, quo aut oppressus iaceas, aut, ne opprimare, mente vix constes? eaque omnia aut nimis tristitia, aut nimis læta errore fieri? qui si error stultis extenuetur dic, ut, cum res eadem maneat, aliter ferat inueterata, aliter recititia: sapientem ne attingat quidem omnino. etenim quis erit tandem modus iste? queramus enim modum ægritudinis, in qua operæ plurimum ponitur. AEgrè tulisse P. Rutilium fratris repulsam Cõsulatus, scriptum apud Fannium est: sed tamen transisse modum videtur, quippe qui ob eam causam à vita recesserit. moderatius igitur ferre debuit. Quid, si, cum id ferret modicè, mors liberorum accessisset? nata esset ægritudo noua, sed ea modica: magna tamen facta esset accessio. quid, si deinde dolores graues corporis, si bonorum amissio, si cæcitas, si exilium, si pro singulis malis ægritudines accederent? summa ea fieret, quæ non sustineretur. Qui modum igitur vitio querit, similiter facit, ut si posse putet eum, qui se è Leucade præcipitauerit, sustinere se, cum velit. ut enim id non potest, sic animus perturbatus & incitatus nec cohibere se potest, nec quo loco vult, insistere omnino. quæque crescentia perniciofa sunt, eadem sunt vitiosa nascètia. ægritudo autem ceteraque perturbationes amplificatæ certè pestiferæ sunt: igitur etiã susceptæ cõtinuò in magna pestis parte versantur. etenim ipsæ

se impellunt, vbi semel à ratione discessum est: ipsaque sibi imbecillitas indulget, in altumque prouehitur imprudens, nec reperit locum consistendi: quamobrem nihil interest, vtrum moderatas perturbationes approbèt, an moderatam iniustitiam, moderatam ignauiam, moderatam intemperantiam. qui enim vitii modum apponit, is partè suscipit vitiorum. quod cum ipsum per se odiosum est, tum eo molestius, quia sunt in lubrico, incitataque semel in procliue labuntur, sustinerique nullo modo possunt. Quid, quod iidem Peripatetici perturbationes istas, quas nos extirpandas putamus, non modò naturales esse dicunt, sed etiam vtiliter à natura datas? quorum est talis oratio. Primum multis verbis iracundiam laudant: cotem fortitudinis esse dicunt, multoque & in hostem, & in improbum ciuem vehemètiore iratorum impetus esse: leues autem ratiunculas eorum, qui ita cogitent: Prælium rectum est hoc fieri: conuenit dimicare pro legibus, pro libertate, pro patria. hæc nullam habent vim, nisi ira excanduit fortitudo. Nec verò de bellatoribus solum disputant. imperia seueriora nulla esse putant sine aliqua acerbitate iracundiæ. Oratorè denique non modò accusantem, sed ne defendentem quidem probant sine aculeis iracundiæ. quæ etiam si non adsit, tamen verbis atque motu simulandam arbitrantur, ut auditoris iram oratoris incendat actio. Virum denique videri negant, qui irasci nesciat. eamque, quam lenitatem nos dicimus, vitioso lentitudinis nomine appellant. Nec verò solum hanc libidinè laudant (est enim ira, ut modò diffiniui, vlciscendi libido) sed illud ipsum genus vel libidinis, vel cupiditatis ad summam vtilitatem esse dicunt à natura datum: nihil enim quenquam, nisi quod libeat, præclare facere posse. Noctu ambulabat in publico Themistocles, quod fomnum capere non posset: querentibusque respondebat, Milciadis trophæis se è fomno suscitari. Cui non sunt auditæ Demosthenis vigiliæ: qui dolere se aiebat, si quado opificum antelucana victus esset industria. Philosophiæ denique ipsius principes nunquam in suis studiis tantos progressus sine flagranti cupiditate facere potuissent. Vltimas terras lustrasse Pythagoram, Democritum, Platonem accepimus. vbi enim quid esset, quod disci posset, eò veniendum iudicauerunt. Num putamus hæc fieri sine summo cupiditatis ardore potuisse? Ipsam ægritudinè, quam nos ut tetram & immanem beluam fugiendam esse diximus, non sine magna vtilitate à natura dicunt constitutam, ut homines castigationibus, reprehensionibus, ignominiiis affici se in delicto dolerent. impunitas enim peccatorum data videtur eis, qui & ignominiam & infamiam ferunt sine dolore. morderi est melius conscientia. ex quo est illud è vita ductum ab Afranio. nam cum dissolutus filius, Heu me miserum, dixisset: tum seuerus pater,

Dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet.

Reliquas quoque partes ægritudinis vtilis esse dicunt, misericordiam ad opem ferendam, & calamitates hominum indignorum subleuandas: ipsum illud æmulari, obtristare, non esse inutile: cum aut se non idem videat consecutum, quod alium: aut alium idem, quod se: metum verò si quis sustulisset, omnem vitæ diligentiam sublatam fore, quæ summa esset in eis, qui leges, qui magistratus, qui paupertatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem timerent: hæc tamen ita disputant, ut reseranda esse fateantur, euelli penitus dicant nec posse, nec opus esse: ut in omnibus ferè rebus mediocritatem esse optimam existiment. Quæ cum exponunt, nihilne tibi videntur, an aliquid dicere? A. Mihi verò dicere aliquid: itaque expecto, quid ad ista. M. Reperiã fortasse: sed illud antè: Vidēsne, quanta fuerit apud Academicos verecundia? planè enim dicunt quod ad rem pertineat. Peripateticis respondetur à Stoicis. digladiantur illi, per me licet: cui nihil est necesse, nisi vbi sit illud, quod verisimillimum videatur inquirere. Quid est igitur, quod occurrat in hac quæstione, è qua possit attingi aliquid verisimile, quo longius mens humana progredi non potest? definitio perturbationis: quæ rectè Zenonem usum puto. ita enim definit, ut perturbatio sit aduersa ratione

contra naturam animi commotio: vel breuius, vt perturbatio sit appetitus vehementior: vehementior autem intelligatur is, qui procul absit à naturæ constantia. Quid ad has definitiones possim dicere? atqui hæc pleraque sunt prudenter, acutéque differentium. illa quidē ex rhetorum pompa, ardores animorum, cotésque virtutum. An verò vir fortis, nisi stomachari cœperit, non potest fortis esse? gladiatorum id quidem. quàmquam in eis ipsis videmus sæpe constantiam. colloquuntur, congregiuntur, aliquid postulant, vt magis placati, quàm irati esse videantur. Sed in illo genere sit sanè Pacideianus aliquis hoc animo, vt narrat Lucilius:

- Occidam illum equidem, & vincam, si id quæritis, inquit.
- Verum illud credo fore, in os prius accipiam ipse,
- Quàm gladium in stomacho, sura, ac pulmonibus sisto.
- Odi hominem: iratus pugno: nec longius quicquam
- Vobis, quàm dextræ gladium dum accommodet alter:
- Vsq̄ue ad eò studio atque odio illius, efferor ira.

At sine hac gladiatoria iracundia videmus progredientem apud Homerum Aiace multa cum hilaritate, cum depugnaturus esset cum Hectore. cuius, vt arma sumpsit, ingressio lætitiâ attulit sociis, terrorem autem hostibus: vt ipsum Hectorem, quem admodum est apud Homerum, toto pectore tremētem prouocasse ad pugnam pœniteret. atque hi collocuti inter se, priusquam manum confererent, leniter & quietè, nihil ne in ipsa quidem pugna iracundè, rabiosèue fecerunt. Ego ne Torquatum quidem illum, qui hoc cognomē inuenit, iratum existimo Gallo torquem detraxisse: nec Marcellum apud Clastidium ideo fortè fuisse, quia fuerit iratus. de Africano quidem, quia notior est nobis propter recentem memoriam, vel iurare possum, non illum iracundia tum inflammatum fuisse, cum in acie M. Alienum Pelignum scuto protexit, gladiumque hosti in pectus infixit. De L. Bruto fortasse dubitarim, an propter infinitum odium tyranni effrenatius in Aruntem inuaserit. video enim vtrunque comminus ictu cecidisse contrario. Quid igitur huc adhibetis iram? an fortitudo, nisi insanire cœperit, impetus suos non habet? Quid? Hercule, quem in cælum ista ipsa, quam vos iracundiam esse vultis, sustulit fortitudo, iratumne censes confixisse cum Erymæthio apro aut leone Nemeæo? an etiam Theseus Marathonii tauri cornua comprehendit iratus? Vide, ne fortitudo minimè sit rabiosa, sitque iracundia tota leuitatis. neque enim est illa fortitudo, quæ rationis experta est. Contemnendæ sunt humanæ res: negligenda mors est: patibiles & dolores & labores putandi. hæc cum constituta sint iudicio atque sententia, tum est robusta illa & stabilis fortitudo: nisi fortè quæ vehementer, acriter, animose fiunt, iracundè fieri suspicamur. Mihi verò ne Scipio quidem ille Pontifex maximus, qui hoc Stoicorum verum esse declarauit, nunquam priuatum esse sapientem, iratus videtur fuisse Tib. Graccho, tum, cum Consulem languentē reliquit, atque ipse priuatus, vt si Cōsul esset, qui Remp. saluam esse vellet, se sequi iussit. Nescio ecquid ipsi nos fortiter in Repub. fecerimus. siquid fecimus, certè irati non fecimus. An est quicquā similis insanix, quàm ira? quam bene Ennius initium dixit insanix. color, vox, oculi, spiritus, impotentia dictorum atque factorum, quam partem habet sanitatis? quid Achille Homericæ fœdius? quid Agamemnone in iurgio? nā Aiace quidem ira ad furorem, mortemque perduxit. Non igitur desiderat fortitudo aduocatam iracundiam. satis est instructa, armata, parata per sese. nam isto modo quidem licet dicere vtilem vinolentiam ad fortitudinē, vtilem etiam dementiam, quod & insani & ebrii multa faciunt sæpe vehementius.

- Semper Ajax fortis, fortissimus tamen in furore:
 - Nam facinus fecit maximum, cum, Danais inclinantibus,
 - Summam rem perfecit manus, prælium cum restituit insaniens.
- Dicamus igitur vtilem insaniam. Tracta definitionem fortitudinis: intelliges eā sto-

41 macho non egere. Fortitudo est igitur animi affectio legi summæ in perpetendis rebus obtemperans: vel conseruatio stabilis iudicii in eis rebus, quæ formidolosæ videntur, subeundis & repellendis: vel scientia rerum formidolosarū, cōtrariarūque preferendarum, aut omnino negligendarum, conseruans earum rerum stabile iudicium. vel breuius, vt Chrysippus. nam superiores definitiones erant Sphæri, hominis in primis bene definiētis, vt putant Stoici: sunt enim omnino omnes ferè similes: sed declarāt communes notiones alia magis alia. Quo modo igitur Chrysippus? Fortitudo est, inquit, scientia preferendarum rerum, vel affectio animi in patiendo ac perferendo, summæ legi parens sine timore. Quanuis licet insectemur istos, vt Carneades solebat: metuo ne soli philosophi sint. quæ enim istarum definitionum non aperit notionem nostram, quam habemus omnes de fortitudine, rectam atque inuolutam? 43 qua aperta, quis est, qui aut bellatori, aut imperatori, aut oratori quærat aliquid, neque eos existimet sine rabie quicquam fortiter facere posse? Quid? Stoici, qui omnes insipientes insanos esse dicunt, nonne ista colligunt? remoue perturbationes, maximèque iracundiam: iam videbuntur monstra dicere. nunc autem ita differunt, sic se dicere, Omnes stultos insanire, vt malè olere omne cœnum: at non semper. commoue: senties. sic iracundus non semper iratus est. laceffe: iam videbis furentem. Quid? ista bellatrix iracundia, cum domum rediit, qualis est cum vxore? cum liberis? cum familia? an tum quoque est utilis? est igitur aliquid, quod conturbata mens melius possit facere, quàm constans? an quisquam potest sine perturbatione mentis irasci? Bene igitur nostri, cum omnia essent in morbis vitia, quod nullū erat iracundia fœdius, iracundos 44 solos morbosos nominauerūt. Oratorē verò irasci minimè decet, simulare non dedecet. An tibi irasci tum videmur, cum quid in causis acrius & vehementius dicimus? quid? cum iam rebus transactis & præteritis orationes scribimus, num irati scribimus?

• Ecquis hoc animaduertit? Vincite. num aut egisse vnquam iratum AEsopū, aut scripsisse existimamus iratum Accium? Aguntur ista præclare, & ab oratore quidem melius, si modò est orator, quàm ab vlllo histrione: sed aguntur leniter & mente tranquilla. Libidinem verò laudare, cuius est libidinis? Themistoclem & Demosthenem mihi profertis: additis Pythagoram, Democritum, Platonem. quid? vos studia libidinem vocatis? quæ vel optimarum rerum, vt ea sunt, quæ profertis, sedata tamen & tranquilla esse debent. Iam ægritudinem 45 laudare, vnam rem maximè detestabilem, quorum est tandem philosophorum? At commodè dixit Afranius,

• Dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet. dixit enim de adolescente perditō ac dissoluto: nos autem de constanti viro ac sapienti quærimus. & quidem illam ipsam iram centurio habeat, aut signifer, vel cæteri, de quibus dici non necesse est, ne rhetorum aperiamus mysteria: vtile est enim vti motu animi, qui vti ratione non potest. nos autem, vt testificor sæpe, de sapiente quærimus. At etiam æmulari vtile est, obrectare, misereri. Cur misereare potius, quàm feras opem, si id facere possis? an sine misericordia liberales esse non possumus? non enim suscipere ipsi ægritudines propter alios debemus: sed alios, si possumus, leuare ægritudine. Obrectare verò alteri, aut illa vitiosa æmulatione, quæ rivalitati similis 46 est, æmulari, quid habet vtilitatis, cum sit æmulantis angere alieno bono, quod ipse non habeat: obrectantis autem angere alieno bono, quod id etiam alius habeat? Quis id approbare possit, ægritudinem suscipere pro experientia, si quid habere velis? nam solum habere velle, summa dementia est. Mediocritates autem malorum quis laudare rectè possit? quis enim potest, in quo libido, cupiditasque sit, non libidinosus & cupidus esse? in quo ira, non iracundus? in quo angor, non anxius? in quo timor, non timidus? libidinosum igitur, & cupidum, & iracundum, & anxium, & timidum censemus esse sapientem? de cuius excellētia multa quidem dici quanuis fuscè, latèque possint, sed

breuissimè illo modo, sapièntiam esse rerum diuinarum & humanarum scientiam, cognitionemque, quæ causa cuiusque rei sit. Ex quo efficitur, vt diuina imitetur, humana omnia inferiora virtute ducat. In hunc tu igitur, tãquam in mare, quod est ventis subiectũ, perturbationem cadere tibi dixisti videri: Quid est, quod tantam grauitatem, constantiamque perturbet: an impronissum aliquid atque repentinũ: quid potest 47 accidere tale ei, cui nihil subitum est, quod homini euenire possit: nam quod aiunt nimia rescari oportere, naturalia relinqui: quid tãdem potest esse naturale, quod idem nimium esse possit: sunt enim omnia ista ex errorũ orta radicibus: quæ euellenda & extrahenda penitus, non circuncidenda nec amputanda sunt. Sed quoniam suspicor te non tam de sapiente, quàm de te ipso quærere (illum enim putas omni perturbatione esse liberum, te vis) videamus quanta sint, quæ à philosophia remedia morbis animorum adhibeantur: est enim quædam medicina certè: nec tam fuit hominum generi infensa atque inimica natura, vt corporibus tot res salutares, animis nullam inuenerit. de quibus est hoc etiam merita melius, quòd corporũ adiumenta adhibentur extrinsecus, animorum salus inclusa in his ipsis est. Sed quo maior est in eis præstantia & diuinior, eo maiore indigent diligentia. itaque bene adhibita ratio cernit, quid optimũ sit: neglecta multis implicatur erroribus. Ad te igitur mihi iam conuertenda omnis oratio est: simul enim quærere te de sapiènte: quæris autem fortasse de te. Earum igitur perturbationum, quas exposui, variæ sunt curationes. nam neque omnis ægritudo vna ratione sedatur: alia est enim lugenti, alia miseranti, alia inuidenti adhibenda medicina: est enim in omnibus quatuor perturbationibus illa distinctio, vtrum ad vniuersam perturbationem, quæ est aspernatio rationis, aut appetitus vehementior, an ad singulas, vt ad metum, libidinem, reliquasque melius adhibeatur oratio: & vtrum illudne non videatur ægrè ferendum, ex quo suscepta sit ægritudo, an omnium rerum tollenda omnino ægritudo. vt si quis ægrè ferat, se pauperem esse, idne disputes, paupertatem malum non esse, an hominem ægrè ferre nihil oportere. nimirum hoc melius: ne, si fortè de paupertate non persuaseris, sit ægritudini concedendum: ægritudine autem sublata propriis rationibus, quibus heri vsi sumus, quodam modo etiam paupertatis malum tollitur. sed omnis eiusmodi perturbatio, animi placatione abluatur, illa quidem, cum doceas, nec bonum illud esse, ex quo lætitia aut libido oriatur: nec malum, ex quo aut metus aut ægritudo. Veruntamen hæc est certa & propria sanatio, si doceas, ipsas perturbationes per se esse vitiosas, nec habere quicquam aut naturale, aut necessariũ. vt ipsam ægritudinem leniri videmus, cum obiicimus mœrentibus imbecillitatẽ animi effœminati, cumque eorum grauitatem, constantiamque laudamus, qui non turbulenti humana patiantur. quod quidem solet eis etiam accidere, qui illa mala esse censent, ferenda tamen æquo animo arbitrantur. Putat aliquis voluptatem esse bonum, alius autem pecuniam: tamen & ille ab intemperantia, & hic ab auaritia auocari potest. Illa autem altera ratio & oratio, quæ simul 50 & opinionem falsam tollit, & ægritudinẽ detrahit, est ea quidem vtilior, sed rarò proficit, neque est ad vulgus adhibenda. Quædam autem sunt ægritudines, quas leuare illa medicina nullo modo possit: vt si quis ægrè ferat, nihil in se esse virtutis, nihil animi, nihil officii, nihil honestatis, propter mala is quidem angatur, sed alia quædam ad eum sit admouenda curatio, & talis quidem, quæ possit esse omnium, etiam de cæteris rebus discrepantium philosophorũ. inter omnes enim conuenire oportet, commotiones animorum à recta ratione auersas esse vitiosas, vt, etiam si nec mala sint illa quæ metum, ægritudinẽmue: nec bona, quæ cupiditatem, lætitiãmue moueant: tamen sit vitiosa ipsa cõmotio: constantem enim volumus quẽdam, sedatum, grauem, humana omnia prementẽ illum esse, quem magnanimũ & fortẽ virum dicimus. talis autem nec mœrẽs, nec timens, nec cupiẽs, nec gestiẽs esse quisquã potest. eorum enim hæc sunt, qui euẽtus humanos superiores, quàm suos animos esse ducũt. Quare

omnium philosophorum, vt antè dixi, vna ratio est medendi, vt nihil, quale sit illud quod perturbet animum, sed de ipsa sit perturbatione dicendum. Itaque primũ in ipsa cupiditate, cum id solum agitur, vt ea tollatur, non est quærendum, bonum illud necne sit, quod libidinem moueat: sed libido ipsa tollenda est: vt siue, quod honestum est, id sit summum bonum, siue voluptas, siue horum vtrunque coniunctum, siue illa tria genera bonorum: tamen, etiam si virtutis ipsius vehementior appetitus sit, eadem sit omnibus ad deterrendum adhibenda oratio. Continet autem sedationem animi 52 humana in conspectu posita natura: quæ quo facilius expressa cernatur, explicanda est oratione communis conditio, lexque vitæ. Itaque non sine causa cum Orestem fabulam doceret Euripides, primos tres versus reuocasse dicitur Socrates:

- Neque tam terribilis vlla fando oratio est,
- Neque fors, neque ira cœlitum inuectum malum,
- Quod non natura humana patiendo ferat.

Est autem utilis ad persuadendum ea, quæ acciderunt, ferri & posse & oportere, enumeratio eorum, qui tulerũt. etsi ægritudinis sedatio & hesternæ disputatione explicita est, & in consolationis libro, quem in medio (non enim sapientes eramus) mœrere & dolore conscripsimus: quòdque vetat Chrysippus ad recètes quasi tumores animi 53 remedium adhibere, id nos fecimus, naturæque vim attulimus, vt magnitudini medicinæ doloris magnitudo cõcederet. Sed ægritudini, de qua satis est disputatum, finitimus est metus, de quo pauca dicenda sunt. Est enim metus, vt ægritudo præsentis, sic ille futuri mali. itaque nonnulli ægritudinis partem quandã metum esse dicebant. alii autem metum præmolestiam appellabant, quòd est quasi dux consequẽtis molestiæ. quibus igitur rationibus instantia feruntur, eisdem contemnuntur sequẽtia. nam vidẽdum est in vtrisque, ne quid humile, summissum, molle, effœminatum, fractum, abiectumque faciamus. Sed quanquam de ipsius metus inconstantia, imbecillitate, leuitate dicẽdum est: tamen multum prodest ea, quæ metuuntur, ipsa contemnere. itaque, siue casu accidit, siue consilio, percõmodè factum est, quòd eis de rebus, quæ maximè metuuntur, de morte, & de dolore, primo & proximo die disputatum est. quæ 54 si probata sunt, metu magna ex parte liberati sumus. Ac de malorum opinione hactenus. videamus nunc de bonorum, id est de lætitia & de cupiditate. Mihi quidem in tota ratione ea, quæ pertinet ad animi perturbationem, vna res videtur causam continere, omneis eas esse in nostra potestate, omneis iudicio susceptas, omneis voluntarias. hic igitur error est eripiendus, hæc detrahenda opinio: atque vt in malis opinatis tolerabilia, sic in bonis sedatiora sunt efficienda ea, quæ magna & lætabilia dicuntur. atque hoc quidem commune malorum & bonorum: vt si iam difficile sit persuadere, nihil earum rerum, quæ perturbent animum, aut in malis, aut in bonis esse habẽdum, tamen alia ad aliũ motum curatio sit adhibenda, aliãque ratione maleuolus, alia amator, alia rursus anxius, alia timidus corrigendus. atque erat facile sequẽtem eam rationem, quæ maximè probatur de bonis & malis, negare vnquam lætitia affici posse insipientem, quòd nihil vnquam haberet boni. sed loquimur nunc more communi. sint sanè ista bona, quæ putantur, honores, diuitiæ, voluptates, cæteraque: tamen in eis ipsis potiundis exultãs, gestiẽsque lætitia turpis est: vt, si ridere concessum sit, vituperetur tamen cachinnatio: eodẽ enim vitio est effusio animi in lætitia, quo in dolore contractio: eadẽque leuitate cupiditas est in appetendo, qua lætitia in fruendo: & vt nimis afflicti molestia, sic nimis elati lætitia iure iudicantur leues. & cum inuidere, ægritudinis sit: malis autẽ alienis voluptatem capere, lætitiæ: vtrunque immanitate & feritate quadã proponenda castigari solet. atque vt confidere decet, timere non decet: sic gaudere decet, lætari non decet: quoniam docedi causa, à gaudio lætitiã distinguimus. 56 Illud iam supra diximus, fieri contractionem animi rectè nunquam posse, elationem posse: aliter enim Næuianus ille gaudet Hæctor,

- .. -Lætus sum
 .. Laudari me abs te pater laudato viro:
 aliter ille apud Trabeam Chærea,
 .. Læna delinita argento nutum obseruabit meum,
 .. Quid velim, quid studeam. adueniens digito impellam ianuam:
 .. Fores patebunt. de improuiso Chrysis vbi me aspexerit,
 .. Alacris obuiam mihi veniet complexum exoptans meum,
 .. Mihi se dedet.
 quàm hæc pulchra putet, ipse iam dicet:
 .. Fortunam ipsam anteibo fortunis meis. 57
 Hæc lætitia quàm turpis sit, satis est diligenter attendētem penitus videre. & vt turpes
 sunt, qui efferunt se lætitia tum, cum fruuntur venereis voluptatibus: sic flagitiosi, qui
 eas inflammato animo concupiscunt. totus verò iste, qui vulgo appellatur amor (nec
 hercule inuenio, quo nomine alio possit appellari) tantæ leuitatis est, vt nihil videam,
 quod putem conferendum. quem Cæcilius,
 .. -Deum qui non summum putet,
 .. Aut stultum, aut rerum esse imperitum existimet:
 .. Cui in manu sit, quem esse dementem velit,
 .. Quem sapere, quem sanari, quem in morbum iniici,
 .. Quem contra amari, quem accersiri, quem expeti. 58
 O præclaram emēdatricem vitæ poëticam, quæ amorem flagitii, & leuitatis auctore,
 in consilio deorum collocandum putet. de comœdia loquor: quæ, si hæc flagitia non
 probarem, nulla esset omnino. Quid autē ex tragœdia princeps ille Argonautarū
 .. Tu me amoris magis, quàm honoris seruauisti gratia.
 quid ergo? hic amor Medæe quanta miseriarum incendia excitauit? atque ea tamen
 apud alium poëtam patri dicere audeat, se coniugem habuisse
 .. Illum, amor quem dederat, qui plus pollet, potiôrque est patre.
 Sed poëtas ludere sinamus, quorum fabulis in hoc flagitio versari ipsum videmus To-
 uem. ad magistros virtutis philosophos veniamus: qui amorem negant stupri esse, &
 in ea litigant cum Epicuro, non multum, vt opinio mea fert, mentiente: quis est enim
 amor iste amicitia? cur neque deformem adolescentem quisquam amat, neque for-
 mosum senem? mihi quidem hæc in Græcorum gymnasiis nata consuetudo videtur:
 in quibus isti liberi & concessi sunt amores. bene igitur Ennius,
 .. Flagitii principium est nudare inter ciues corpora.
 qui vt sint, sicut fieri posse video, pudici, solliciti tamē & anxii sunt, eoque magis, quòd
 se ipsi continent & coërcent, atque vt muliebres amores omittam, quibus maiorem
 licetiam natura concessit: quis aut de Ganymedis raptu dubitat, quid poëta velint, aut
 non intelligit, quid apud Euripidem & loquatur, & cupiat Læius? quid denique homi-
 nes doctissimi, & summi poëta de se ipsis, & carminibus edant, & cantibus? fortis vir
 in sua Repub. cognitus, quæ de iuuenum amore scripsit Alcæus? nam Anacreontis
 quidem tota poësis est amatoria. maximè verò omnium flagrasse amore Reginum
 Ibicum, apparet ex scriptis. atque horum omnium libidinosos esse amores videmus.
 philosophi sumus exorti, & auctore quidem nostro Platone, quem non iniuria Di-
 cæarchus accusat, qui amori auctoritatem tribueremus. Stoici verò & sapiētem ama-
 turum esse dicunt: & amorem ipsum, conatum amicitia faciundæ ex pulchritudinis
 specie definiunt: qui si quis est, in rerum natura sine sollicitudine, sine desiderio, sine
 cura, sine suspirio, sit sanè: vacat enim omni libidine: hæc autem de libidine oratio
 est: in autem est aliquis amor, vt est certè, qui nihil absit, aut non multum ab insania,
 qualis in Leucadia est:
 .. Si quidem sit quisquam deus, cui ego sum curæ.

- 61 At id erat deis omnibus curandum, quemadmodum hic frueretur voluptate amatoria.
 .. Heu me infelicem.
 nihil verius. probè & ille,
 .. Sanusne es, qui temere lamentare?
 sic infanus suis etiam videtur. at quas tragœdias effecit?
 .. Te Apollo sancte fer opem, teque omnipotens Neptune inuoco,
 .. Vosque adeò venti.-
 mundum totum se ad amorem suum subleuandum conuersurum putat: Venerem
 vnam excludit, vt iniquam.
 .. Nam quid ego te appellem Venus?
 eam præ libidine negat curare quicquam. quasi verò ipse non propter libidinem tanta
 62 flagitia & faciat & dicat. Sic igitur affecto hæc adhibenda curatio est, vt ei illud, quod
 cupiat, ostendatur quàm leue, quàm contemnendum, quàm nihil sit omnino, quàm
 facile vel aliūde, vel alio modo perfici, vel omnino negligi possit. adducendus est etiam
 nonnunquam ad alia studia, sollicitudines, curas, negotia. loci denique mutatione, tan-
 quam ægroti non conualescentes, sæpe curandus est. etiam nouo quodam amore ve-
 terem amorem tanquam clauo clauum eiciendum putant. maximè autem admo-
 nendus, quantus sit furor amoris: omnibus enim ex animi perturbationibus est profe-
 ctò nulla vehementior: vt, si iam ipsa illa accusare nolis, supra dico & corruptelas &
 adulteria: incesta denique, quorū omnium accusabilis est turpitudine: sed vt hæc omit-
 63 tamus, perturbatio ipsa mentis in amore foeda per se est. nam vt illa præteream, quæ
 sunt furoris: hæc ipsa per sese quam habent leuitatem, quæ videntur esse medioeria
 .. -iniuriæ,
 .. Suspiciones, inimicitia, induciæ,
 .. Bellum, pax rursus. incerta hæc si tu postules
 .. Ratione certa facere, nihilo plus agas,
 .. Quàm si des operam vt cum ratione insanias.
 Hæc inconstantia, mutabilitasque mentis quem non ipsa prauitate deterreat? Est etiam
 illud, quod in omni perturbatione dicitur, demonstrandum, nullam esse nisi opinabi-
 lem, nisi iudicio susceptam, nisi voluntariam. etenim si naturalis amor esset, & amarēt
 omnes, & amarentur, & semper amarent, & idem amarent: neque alium pudor, alium
 cogitatio, alium satietas deterreret. Ira verò quanquam diu perturbat animum, dubi-
 64 tationem insaniam non habet: cuius impulsu existit etiam inter fratres tale iurgium:
 .. Quis homo te exuperauit vnquam gentium impudentia?
 .. Quis autem malitia te?
 nosti, quæ sequuntur. alternis enim versibus intorquētur inter fratres grauissimæ con-
 tumeliæ: vt facilè appareat Atræi filios esse, eius, qui meditatur poenā in fratrem nouam.
 .. Maior mihi moles, maius miscendum malum,
 .. Qui illius acerbum cor contundam & comprimam.
 Quæ igitur hæc erunt moles? audi Thyestem ipsum:
 .. Impius hortatur me frater, vt meos malis miser
 .. Manderem natos.-
 eorum viscera apponit: quid est enim, quò non progrediatur eodem ira, quò furor?
 itaque iratos propriè dicimus exisse de potestate, id est de consilio, de ratione, de men-
 65 te: horum enim potestas in totum animum esse debet. his autem sunt subtrahendi, in
 quos impetum conantur facere, dum se ipsi colligant (quid est autem seipsum collige-
 re, nisi dissipatas animi partes rursus in suum locum cogere?) aut rogandi sunt, oran-
 dique, vt, si quam habent vlciscendi vim, differant in tempus aliud, dum deferuescat
 ira: deferuescere autem certè significat ardorem animi inuita ratione excitatum. ex
 quo illud laudatur Archytæ: qui cum villico factus esset iratior, Quo te modo, inquit,
 MM.i.

accepissem, nisi iratus essem: Vbi sunt ergo isti, qui iracundiam vtilem dicunt: potest vtilis esse infania? At naturalis est. An quicquam esse potest secundum naturam, quod sit repugnante ratione: quo modo autem, si naturalis esset ira, aut alius alio magis iracundus esset, aut finem haberet prius, quam esset vltima, vlciscendi libido: aut quenquam poeniteret, quod fecisset per iram: vt Alexandrum Regem videmus: qui cum interemisset 66 Clytium familiarem suum, vix à se manus abstinuit: tanta vis fuit poenitendi. Quibus cognitis, quis est qui dubitet, quin hic quoque motus animi sit totus opinabilis ac voluntarius: quis enim dubitarit, quin agrotationes animi, qualis est auaritia, gloria cupiditas, ex eo, quod magni aestimetur ea res, ex qua animus agrotat, oriuntur: vnde intelligi debet, perturbationem quoque omnem esse in opinione. & si fidentia, id est firma animi confisio, scientia quædam est & opinio grauis, non temere assentiens: metus quoque est diffidentia expectati & impendentis mali. & si spes est expectatio boni, mali expectationem esse necesse est metum. vt igitur metus, sic reliquæ perturbationes sunt in malo. ergo vt constantia scientiæ, sic perturbatio erroris est. qui autem natura dicuntur iracundi, aut misericordes, aut inuidi, aut tale quid, ii sunt eiusmodi constituti, quasi mala valetudine animi, sanabiles tamen: vt Socrates dicitur, cum multa in conuentu vitia collegisset in eum Zopyrus, qui se naturam cuiusque ex forma perspicere profitebatur, derisus est à cæteris, qui illa in Socrate vitia non agnoscerent: ab ipso autem Socrate subleuatus est, cum illa sibi vitia inesse, sed ratione à se deiecta diceret. Ergo vt optima quisque valetudine affectus, potest videri alius, vt natura, ad aliquem morbum procliuior: sic animus alius ad alia vitia propensior. qui autem non natura, sed culpa vitiosi esse dicuntur, eorum vitia constant ex falsis opinionibus rerum bonarum ac malarum, vt sit alius ad alios motus perturbationesque procliuior. inueteratio autem vt in corporibus ægrius depellitur, sic in animis quoque perturbatio: citiusque repentinus oculorum tumor sanatur, quam diuturna lippitudo depellitur. Sed cognita iam causa perturbationum, quæ omnes oriuntur ex iudiciis opinionum, & 68 voluntatibus, sit iam huius disputationis modus. scire autem nos oportet, cognitis, quoad possint ab homine cognosci, bonorum & malorum finibus, nihil à philosophia posse aut maius aut vtilius optari, quam hæc, quæ à nobis hoc quadriduo disputata sunt. morte enim contempta, & dolore ad patiendum leuato, adiunximus sedationem ægritudinis: qua nullum homini maius malum est. Etsi enim omnis animi perturbatio grauis est, nec multum differt ab amentia: tamen ita cæteros, cum sint in aliqua perturbatione aut metus, aut lætitiæ, aut cupiditatis, commotos modò & perturbatos dicere solemus: at eos, qui se ægritudini dederunt, miseros, afflictos, ærumnosos, calamitosos. Itaque non fortuito factum videtur, sed à te ratione propositum, vt separatim de ægritudine & de cæteris perturbationibus disputarem: in ea est enim 69 fons miseriarum, & caput. sed & ægritudinis, & reliquorum animi morborum vna sanatio est, omnes opinabiles esse, & voluntarios, eaque re suscipi, quòd ita rectum esse videatur. Hunc errorem, quasi radicem omnium malorum, stirpitem philosophia se extracturam pollicetur. Demus ergo nos huic excolendos, patiamurque nos sanari. his enim malis insidentibus, non modò beati, sed ne sani quidem esse possumus. aut igitur negemus quicquam ratione confici, cum contra nihil sine ratione rectè fieri possit: aut, cum philosophia ex rationum collatione constet, ab ea, si & boni & beati volumus esse, omnia adiumenta & auxilia petamus bene, beatèque viuendi.

M. TULLII CICERONIS TUSCULANARVM
 QVÆSTIONVM AD M. BRVTVM LIBER V,
 VIRTVTVM AD BEATÈ VIVENDVM SE
 IPSA ESSE CONTENTAM.

VINTVS hic dies Brute finem faciet Tusculanarum disputationum: quo die est à nobis ea de re, quam tu ex omnibus maximè probas, disputatum. placere enim tibi admodum sensi & ex eo libro, quem ad me accuratissimè scripsisti, & ex multis sermonibus tuis, virtutè ad beatè viuendum seipsa esse contentam. quod etsi difficile est probatu, propter tam varia & tam multa tormenta fortunæ: tale tamen est, vt elaborandum sit, quo facilius probetur. nihil est enim omnium, quæ in philosophia tractantur, quod grauius, magnificentiusque dicatur. nam cum ea causa impulerit eos, qui primi se ad philosophiæ studium contulerunt, vt omnibus rebus posthabitis, totos se in optimo vitæ statu exquirendo collocarent: profectò spe beatè viuendi tantam in eo studio curam, operamque posuerunt. quòd si ab iis inuenta & perfecta virtus est, & si præsidii ad beatè viuendum in virtute satis est: quis est, qui non præclare & ab illis positam, & à nobis susceptam operam philosophandi arbitretur: si autem virtus subiecta sub varios incertosque casus famula fortunæ est, nec tantarum virium est, vt se ipsa tueatur: vereor, ne non tam virtutis fiducia nitendum nobis ad spem beatè viuendi, quam vota facienda videantur. Equidè eos casus, in quibus me fortuna vehemèter exercuit, mecum ipse cõsiderans, huic incipio sententiæ diffidere, interdum etiam humani generis imbecillitatem, fragilitatemque extimescere: vereor enim, ne natura cum corpora nobis infirma dedisset: iisque & morbos insanabiles & dolores intolerabiles adiunxisset, animos quoque dederit & corporum doloribus congruentes, & separatim suis angoribus & molestiis implicatos. sed in hoc me ipse castigo, quòd ex aliorum, & ex 3 nostra fortasse mollitie, non ex ipsa virtute de virtutis robore existimo: illa enim, si modò est vlla virtus, quam dubitationem auunculus tuus Brute sustulit: omnia, quæ cadere in hominem possunt, subter se habet, eaque despiciens, casus contemnit humanos: culpaque omni carens, præter se ipsam nihil censet ad se pertinere. Nos autem omnia aduersa tum venientia metu augentes, tum mœrore præsentia, rerum naturam quam errorem nostrum damnare malimus. Sed & huius culpæ & cæterorum vitiorum, peccatorumque nostrorum omnis à philosophia petenda correctio est. cuius in finem cum à primis temporibus ætatis, nostra voluntas studiumque nos contulisset, his grauissimis casibus in eundem portum, ex quo eramus egressi, magna iactati tempestate confugimus. O vitæ philosophia dux, o virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum, quid non modò nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset: tu vrbes peperisti: tu 4 dissipatos homines in societatem vitæ conuocasti: tu eos inter se primò domiciliis, deinde coniugiis, tum literarum & vocum communionem iunxisti: tu inuentrix legum, tu magistra morum & disciplinæ fuisti: ad te confugimus, à te opem petimus: tibi nos, vt antea magna ex parte, sic nunc penitus, totosque tradimus. Est autem vnus dies bene, & ex præceptis tuis actus, peccanti immortalitati anteposendus. cuius igitur potius opibus vtamur, quam tuis, quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis sustulisti: at philosophia quidem tantum abest vt perinde, ac de hominum est vita merita, laudetur, vt à plerisque neglecta, à multis etiam vituperetur. vituperare quisquam vitæ parentem, & hoc parricidio se inquinare audeat: & tam impiè ingratus esse, vt eam accuset, quam vereri deberet, etiam si minus percipere potuisset: sed, vt opinor, hic error, & hæc indoctorum animis offusa caligo est, quòd tam longè retro respicere non possunt, nec eos, à quibus vita hominum instructa primò sit, fuisse philosophos arbi-

trantur. quam rem antiquissimam cum videamus, nomen tamen esse confitemur recēs. nam sapientiā quidā ipsam quis negare potest, nō modò re esse antiquā, verū etiam nomine: quā diuinarū, humanarūque rerum, tūm initiorum, causarūque, tum cuiusque rei cognitione hoc pulcherrimum nomen apud antiquos assequebatur. Itaque & illos septem, qui à Græcis σοφοί, sapientes à nostris & habebātur & nominabantur, & multis ante seculis Lycurgum, cuius tēporibus Homerus etiam fuisse ante hāc urbem conditam traditur, etiam heroicis aetatibus Vlyxem & Nestorem accepimus & fuisse, & habitos esse sapientes. nec verò Atlas sustinere cælum, nec Prometheus affixus Caucaſo, nec stellatus Cepheus cum vxore, genero, filia traderetur, nisi cælestium diuina cognitio nomen eorum ad errorē fabulæ traduxisset. à quibus ducti deinceps omnes, qui in rerum contēplatione studia ponebant, sapientes & habebantur & nominabantur: idque eorum nomen vsque ad Pythagorā manauit aetatem: quem, vt scribit auditor Platonis Ponticus Heraclides, vir doctus in primis, Phliuntem ferunt venisse, eumque cum Leonte principe Phliasiū doctē & copiosē differuisse quādam: cuius ingenium & eloquentiam cum admiratus esset Leon, quāsiuisset ex eo qua maximē arte consideret: at illū, artem quidē se scire nullam, sed esse philosophū: admiratum Leontem nouitatem nominis, quāsiuisset, quinam essent philosophi, & quid inter eos & reliquos interesset: Pythagoram autem respondisse, similem sibi videri vitam hominum, & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorū apparatu totius Græciæ celebritate. nam vt illic alii corporibus exercitatis gloriā & nobilitatē coronæ peterent, alii emendi aut vendēdi quāstu & lucro ducerentur, esset autem quoddam genus eorum, idque vel maximē ingenium, qui nec plausum, nec lucrum quærerent, sed visendi causa venirent, studiosēque perspicerent quid ageretur, & quo modo: item nos quasi in mercatus quadam celebritate ex vrbe aliqua, sic in hanc vitam ex alia vita & natura profectos. alios gloriæ seruire, alios pecuniæ, raros esse quosdam, qui cæteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam studiosē intuerentur: hos se appellare sapientiæ studiosos, id est enim philosophos: & vt illic liberalissimum esset spectare, nihil sibi acquirere: sic in vita longē omnibus studiis contēplationem rerum, cognitionēque præstare: nec verò Pythagoras nominis solū inuentor, sed rerum etiam ipsarum amplificator fuit. qui cum post hunc Phliasiū sermonē in Italiam venisset, exornauit eam Græciam, quæ magna dicta est, & priuatim, & publicē præstantissimis & institutis, & artibus, cuius de disciplina aliud tempus fuerit fortasse dicendi. sed ab antiqua philosophia vsque ad Socratem, qui Archelaum Anaxagoræ discipulū audierat, numeri, motusque tractabantur, & vnde omnia orirentur, quōue recederent: studiosēque ab his siderum magnitudines, interualla, cursus inquirebantur, & cuncta cælestia. Socrates autem primus philosophiā deuocauit è cælo, & in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coëgit de vita & moribus, rebūque bonis & malis quærare. cuius multiplex ratio disputandi, rerūque varietas, & ingenii magnitudo, Platonis memoria & literis consecrata, plura genera effecit dissentientium philosophorum. è quibus nos id potissimum consecrati sumus, quo Socratem vsū arbitramur: vt nostram ipsi sententiam tegeremus, errore alios leuaremus, & in omni disputatione, quid esset similitimū veri, quæreremus. quem morem cum Carneades acutissimē, copiosissimēque tenuisset, fecimus & aliās sæpe, & nuper in Tusculano, vt ad eam consuetudinem disputaremus: & quatridui quidem sermonem superioribus ad te perscriptum libris misimus: quinto autem die cum eodem in loco confedissemus, sic est propositum, de quo disputaremus. A. Non mihi videtur ad beatē viuendum satis posse virtutem. M. At hercule Bruto meo videtur: cuius ego iudicium, pace tua dixerim, longē antepono tuo. A. Non dubito. nec id nunc agitur, tu illum quantū ames: sed hoc, quod mihi dixi videri, quale sit, de quo à te disputari volo. M. Nempe negas ad beatē viuendum satis posse virtutem? A. Prorsus nego. M. Quid ad rectē, honestē, laudabiliter, postre-

10 mò ad beue viuendum satisne est praesidii in virtute? A. Certè satis. M. Potes igitur, aut qui male viuat, non cum miserū dicere: aut, quem bene fateare, cum negare beatē viuere? A. Quidni possim? nam etiam in tormentis rectē, honestē, laudabiliter, & ob eam rem bene viui potest, dumodo intelligas quid nunc dicam bene: dico enim, constanter, grauitur, sapienter, fortiter. hæc etiam in equuleum coniciuntur, quò vita non aspirat beata. M. Quid igitur? solāne beata vita quæso relinquatur extra ostium limenque carceris, cum constantia, grauitas, fortitudo, sapientia, reliquæque virtutes rapiantur ad tortorem, nullūque recuset nec supplicium nec dolorem? A. Tu, si quid es factururus, noua aliqua conquiras oportet. ista me minimē mouent, non solū quia peruulgata sunt, sed multò magis, quia, tanquam leuia quædam vina nihil valent in
11 aqua, sic Stoicorum ista magis gustata quàm potata delectant. velut iste chorus virtutum in equuleum impositus, imagines constituit ante oculos cum amplissima dignitate, vt ad eas cursim perrectura, nec eas beata vita à se desertas passura videatur: cum autem animum ab ista pictura, imaginibūque virtutum ad rem veritatēque traduxeris, hoc nudū relinquatur, possitne quis beatus esse quādiu torqueatur. Quamobrem hoc nunc quæramus. virtutes autem noli vereri ne exoptulent & quærat se à beata vita esse relictas. si enim nulla virtus prudētia vacat, prudētia ipsa hoc videt, nō omnes bonos esse etiam beatos: multaque de M. Attilio, Q. Capione, M. Aquilio recordatur: beatamque vitam, si imaginibus potius vti, quàm rebus ipsis placet, conantem ire in equuleum retinet ipsa prudentia, negatque ei cum dolore & cruciatu quicquam esse commune. M. Facile patior te isto modo agere: etsi iniquum est præscribere mihi te,
12 quemadmodum à me disputari velis. sed quæro, vtrum aliquid actum superioribus diebus, an nihil arbitremur? A. Actum verò, & aliquantum quidem. M. Atqui, si ita est, profligata iam hæc, & penè ad exitum adducta quæstio est. A. Quo tandem modo? M. Quia motus turbulenti, iactationēque animorum incitata, & impetu inconsiderato elata, rationem omnem repellentes, vitæ beatæ nullam partem relinquunt. quis enim potest mortem aut dolorem metuens, quorum alterum sæpe adest, alterum semper impendet, esse non miser? quid, si idem (quod plerunque fit) paupertatem, ignominiam, infamiam timet, si debilitatem, cæcitatem, si denique quod non singulis hominibus, sed potētibus populis sæpe cōtingit, seruitutem: potest ea timens esse quicquam beatus? quid, qui non modò ea futura timet, verum etiam fert, sustinetque præsentia: adde eodem exilia, luctus, orbitates: qui rebushis fractus ægritudine eliditur, potest tandem esse non miserimus? Quid verò illum quem libidinibus inflammatum
13 & furem videmus, omnia rabiidē appetentem cum inexplebili cupiditate, quòque affluentius voluptates vndique hauriat, eo grauius ardentiusque sitientem, nonne rectē miserimum dixeris? Quid? elatus ille leuitate, inanique lætitia & exultans & temere gestiens, nonne tanto inferior, quanto sibi videtur beator? Ergo, vt hi miseri, sic contra illi beati, quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ futiles lætitiæ exultantes languidis liquefaciunt voluptatibus. Vt maris igitur tranquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus commouente: sic animi quietus & placatus status cernitur, cum perturbatio nulla est, qua moueri queat. Quòd si est, qui vim fortunæ, qui omnia humana, quæcunque accidere possunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat: idēque, si nihil cōcupiscat,
14 nulla efferatur animi inani voluptate: quid est, cur is non beatus sit? & si hæc virtute efficiūtur, quid est, cur virtus ipsa per se non efficiat beatos? A. Atqui alterū dici non potest, quin ii, qui nihil metuant, nihil angantur, nihil concupiscant, nulla impotenti lætitiæ efferantur, beati sunt: itaque id tibi concedo. alterum autem iam integrum non est. superioribus enim disputationibus effectum est, vacare omni animi perturbatione sapientem. M. Nimirum igitur consecrta res est: videtur enim ad exitum venisse quæstio. A. Propemodum id quidem. M. Veruntamen mathematicorum iste mos

est, non philosophorum. nam geometræ, cum aliquid docere volunt, si quid ad eam rem pertinet eorum, quæ antè docuerunt, id sumunt pro cōcesso & probato: illud modò explicant, de quo antè nihil scriptum est. philosophi quancunque rem habent in manibus, in eam, quæ cōueniunt, congerunt omnia: etsi alio loco disputata sunt. quod ni ita esset, cur Stoicus, si esset quæsitum, satisne ad beatè viuendum virtus posset, multa diceret? cui satis esset respondere, se antè docuisse nihil bonum esse, nisi quod honestum esset: hoc probato, consequens esse, beatam vitam virtute esse contentam: & quomodo hoc sit consequens illi, sic illud huic: vt, si beata vita virtute contenta sit, nisi honestum quod sit, nihil aliud sit bonum. Sed tamen non agunt sic. nam & de honesto & de summo bono separatim libri sunt: & cum ex eo efficiatur, satis magnam in virtute ad beatè viuendum esse vim: nihilo minus hoc agunt separatim. propriis enim, & suis argumentis & admonitionibus tractanda quæque res est, tanta præsertim. caue enim putes vllam in philosophia vocem emissam clariorè, vllumue esse philosophiæ promissum vberius aut maius. nam quid profitetur ò dii boni? perfecturam se, qui legibus suis paruisset, vt esset contra fortunam semper armatus, vt omnia præsidia haberet in se bene beatèque viuendi, vt esset semper denique beatus. Sed videro, quid efficiat. tantisper hoc ipsum magni æstimo, quod pollicetur. nam Xerxes quidem refertur omnibus præmiis, donisque fortunæ, non equitatu, non pedestribus copiis, non nauium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium proposuit, qui inuenisset nouam voluptatem: qua ipse inuenta, non fuit contentus. neque enim vnquam finem inueniet libido. nos vellem præmio elicere possemus, qui nobis aliquid attulisset, quo hoc firmiter crederemus. A. Vellem id quidem: sed habeo paululum, quod requiram. ego enim assentior, eorum, quæ posuisti, alterum alteri consequens esse, vt, quemadmodum, si quod honestum sit, id solum sit bonum, sequatur beatam vitam virtute confici: sic, si vita beata in virtute sit, nihil esse nisi virtutem bonum. Sed Brutus tuus auctore Aristone & Antiocho, non sentit hoc. putat enim, etiam si sit bonum aliquod præter virtutem. M. Quid igitur? contra Brutumne me dicturum putas? A. Tu verò, vt videtur, nam præfinire non est meum. M. Quid cuique igitur consentaneum sit, alio loco. nam ista mihi & cum Antiocho sæpe, & cum Aristone nuper, cum Athenis imperator apud eum diuersarer, dissensio fuit. mihi enim non videbatur quisquam esse beatus posse, cum in malis esset. in malis autem sapientem esse posse, si essent vlla corporis aut fortunæ mala. Dicebantur hæc, quæ scripsit etiam Antiochus locis pluribus, virtutem ipsam per se beatam vitam efficere posse, neque tamen beatissimam: deinde ex maiore parte plerasque res nominari, etiam si qua pars abesset: vt vires, vt valetudinem, vt diuitias, vt honorem, vt gloriam: quæ genere non numero cernerentur: item beatam vitam, etiam si ex aliqua parte claudicaret, tamen ex multo maiore parte obtinere nomen suum. Hæc nunc enucleare non ita necesse est: quanquam non constantissimè dici mihi videntur. nam & qui beatus est, non intelligo quid requirat, vt sit beator (si est enim quod desit, ne beatus quidem est) & quod ex maiori parte vnquamque rem appellari spectarique dicunt, est vbi id isto modo valeat. cum verò tria genera malorum esse dicant, qui duorum generum malis omnibus vrgeatur, vt omnia aduersa sint in fortuna, omnibus oppressum corpus & confectum doloribus, huic paululumne ad beatam vitam deesse dicemus, non modò ad beatissimam? Hoc illud est, quod Theophrastus sustinere non potuit. nam cum statuisset verbera, tormenta, cruciatus, patriæ euersiones, exilia, orbitates, magnam vim habere ad malè, miserèque viuendum: non est ausus elatè & amplè loqui, cum humiliter, demissèque sentiret. quàm bene, non quæritur: constanter quidem certè. Itaque mihi placere non solet consequentia reprehendere, cum prima concesseris. Hic autem, elegantissimus omnium philosophorum & eruditissimus, non magnopere reprehenditur, cum tria genera dicit bonorum. vexatur autem ab omnibus, primum

in eo libro, quem scripsit de vita beata, in quo multa disputat, quamobrem is, qui torquetur, qui crucietur, beatus esse non possit. in eo etiam putatur dicere, in rotâ, beatam vitam non ascendere. nusquam id quidem dicit omnino, sed, quæ dicit, idem valeret. Possum igitur, cui cōcesserim in malis, esse dolores corporis, in malis fortunæ naufragia, huic succensere dicenti, nō omnes bonos esse beatos, cum in omnes bonos ea, quæ ille in malis numerat, cadere possint? Vexatur idè Theophrastus & libris & scholis omnium philosophorum, quòd in Callisthene suo laudarit illam sententiam,

Vitam regit fortuna, non sapientia.

Negant ab vlllo philosopho quicquam dictū esse languidius. rectè id quidem: sed nihil intelligo dici potuisse constantius. si enim tot sunt in corpore bona, tot extra corpus in casu atque fortuna: nōne consentaneum est, plus fortunam, quæ domina rerum sit & externarum, & ad corpus pertinentium, quàm consilium valere? An malum Epicurum imitari? qui multa præclare sæpe dicit. quàm enim sibi constanter conuenienterque dicat, non laborat. laudat tenuem victum. philosophi id quidem, sed si Socrates aut Antisthenes diceret, nō is, qui finem bonorum voluptatem esse dixerit. negat quèquam iucundè posse viuere, nisi idem honestè, sapienter, iustèque viuat. nihil grauius, nihil philosophia dignius, nisi idem hoc ipsum, honestè, sapièter, iustè, ad voluptatem referret. quid melius, quàm fortunam exiguam interuenire sapienti? sed hoc isne dicit, qui, cum dolorem non modò maximum malum, sed solum malum etiam dixerit, toto corpore opprimi possit doloribus acerrimis, tū cum maxime contra fortunam gloriatur? quod idem melioribus etiam verbis Metrodorus: Occupaui, inquit, te fortuna, atque cepi, omnesque aditus tuos interclusi, vt ad me aspirare non posses. Præclare, si Aristoteli Chius, aut si Stoicus Zeno diceret, qui, nisi quod turpe esset, nihil malum duceret. tu verò Metrodore, qui omne bonum in visceribus, medullisque cōdideris, & definieris, summū bonum firma corporis affectione, exploratæque spe cōtineri, fortunæ aditus interclusisti? quo modo? isto enim bono iam expoliari potes. Atqui his capiuntur imperiti: & propter huiusmodi sententias istorum hominum est multitudo. Acutè disputantis illud est, non quid quisque dicat, sed quid cuique dicendum sit, videre. velut in ea ipsa sententia, quam in hac disputatione suscepimus, omnes bonos semper beatos volumus esse. quos dicam bonos, perspicuum est. omnibus enim virtutibus instructos & ornatos, tum sapientes, tū viros bonos dicimus. Videamus, qui dicendi sint beati. equidem hos existimo, qui sint in bonis, nullo adiuncto malo. nec vlla alia huic verbo, cum beatū dicimus, subiecta notio est, nisi, secretis malis omnibus, cumulata bonorum complexio. hanc assequi virtus, si quicquam præter ipsam boni est, non potest: aderit enim malorum, si mala illa dicimus, turba quædam paupertas, ignobilitas, humilitas, solitudo, amissio suorum, graues dolores corporis, perdita valetudo, debilitas, cæcitas, interitus patriæ, exiliū, seruitus. denique in his tot & tantis, atque etiam quæ plura possunt accidere, potest esse sapiens. nam hæc casus importat, qui in sapientem potest incurrere. at si ea mala sunt, quis potest præstare sapientem semper beatum fore, cum vel in omnibus his vno tempore esse possit? Non igitur facile cōcedo, neque Bruto meo, neque cōmunibus magistris, neque veteribus illis, Aristoteli, Speusippo, Xenocrati, Polemoni, vt, cū ea, quæ supra enumeravi, in malis numerent, iidè dicant semper beatum esse sapientem. quos si titulus hic delectat insignis & pulcher, Pythagora, Socrate, & Platone dignissimus, inducant animum illa, quorū splendore capiuntur, vires, valetudinē, pulchritudinē, diuitias, honores, opes contēnere, eaque, quæ his contraria sint, pro nihilo ducere. tum poterunt clarissima voce profiteri, se neque fortunæ impetu, nec multitudinis opinione, nec dolore, neque paupertate terreri, omniāque sibi in sese esse posita, neque esse quicquam extra suam potestatem, quod ducant in bonis. neque hunc & hæc loqui, quæ sunt magni cuiusdam & alti viri, & eadem quæ vulgus in malis & bonis numerare, concedi vlllo

modo potest, qua gloria commotus Epicurus exoritur. cui etiam, si diis placet, videtur semper sapiens beatus. hic dignitate huius sententiæ capitur: sed nunquam id diceret, si ipse se audiret. quid est enim, quod minus conueniat, quam ut is, qui vel summum, vel solum malum dolorem esse dicat, idem censeat, quam hoc suaue est, tum, cum dolore crucietur, dicturum esse sapientem? Non igitur ex singulis vocibus philosophi spectandi sunt, sed ex perpetuitate atque constantia. A. Adducis me, ut tibi assentiar: sed tua quoque vide ne desideretur constantia. M. Quonam modo? A. Quia legi tuum nuper quartum de finibus: in eo mihi videbare, contra Catonem differens, hoc velle ostendere, quod mihi quidem probatur, inter Zenonem & Peripateticos nihil præter verborum nouitatem interesse. quod si ita est, quid est causæ, quin, si Zenonis rationi consentaneum sit satis magnam vim in virtute esse ad beatè viuendum, liceat idem Peripateticis dicere? Rem enim opinor spectari oportere, non verba. M. Tu quidem rabellis obsignatis agis mecum, & testificaris quid dixerim aliquando, aut scripserim. Cum aliis isto modo, qui legibus impositis disputant. nos in diem viuimus: quodcunque nostros animos probabilitate percussit, id dicimus: itaque soli sumus liberi. veruntamen, quoniam de constantia paulò antè diximus, non ego hoc loco id quaerendum puto, verumne sit quod Zenoni placuerit, quòdque eius auditori Aristoni, bonum esse solum quod honestum esset, sed, si ita esset, tum ut hoc totum beatè viuere in vna virtute poneret. Quare demus hoc sanè Bruto, ut sit beatus semper sapiens. quam sibi conueniat, ipse viderit. gloria quidem huius sententiæ quis est illo viro dignior? nos tamen teneamus, ut sit idem beatissimus: etsi Zeno Citæus, aduena quidam, & ignobilis, verborum opifex, insinuasse se in antiquam philosophiam videtur. huius sententiæ grauitas à Platonis auctoritate repetatur: apud què sæpe hæc oratio vsurpata est, ut nihil præter virtutem diceretur bonum. velut in Gorgia Socrates, cum esset ex eo quaesitum, Archelaum Perdicæ filium, qui tum fortunatissimus haberetur, nonne beatum putaret? Haud scio, inquit: nunquam enim cum eo locutus sum. Ain' tu? an aliter id scire non potes? Nullo modo. Tu igitur ne de Persarum quidem Rege magno potes dicere, beatissime sit? An ego possum, cum ignorem quam sit doctus, quam vir bonus? Quid? tu in eo sitam vitam beatam putas? Ita prorsus existimo, bonos beatos, improbos miseros. Miser ergo Archelaus: Certè, si iniustus.

Videturne omnem hic beatam vitam in vna virtute ponere? Quid verò in epita- phio? quo modo idem? Nam cui viro, inquit, ex se ipso apta sunt omnia, quæ ad beatè viuendum ferunt, nec suspensa aliorum aut bono casu, aut contrario pèdere ex alterius euentis, & errare coguntur: huic optimè viuendi ratio comparata est. Hic est ille moderatus, hic fortis, hic sapiens, hic, & nascentibus, & cadentibus cum reliquis commodis, tum maximè liberis, parebit & obediet præcepto illi veteri:

Neque enim lætabitur vnquam, neque mœrebit nimis,

Quòd semper in seipso omnem spem reponet sui.

Ex hoc igitur Platonis quasi quodam sancto, augustoque fonte nostra omnis manabit oratio. Vnde igitur rectius ordiri possumus, quam à communi parente natura? quæ, quicquid genuit non modò animal, sed etiam quod ita esset ortum è terra, ut stirpibus suis niteretur, in suo quodque genere perfectum esse voluit. Itaque & arbores, & vites, & ea, quæ sunt humiliora, neque se tollere à terra altius possunt, alia semper virent, alia hyeme nudata verno tempore tepesacta frondescent: neque est vllum, quod non ita vigeat interiore quodam motu, & suis quoque seminibus inclusis, ut aut flores, aut fruges fundat, aut baccas, omniâque in omnibus, quantum in ipsis sit, nulla vi impediende perfecta sint. facilius verò etiam in bestiis, quòd his sensus à natura est datus, vis ipsius naturæ perspici potest. nanque alias bestias nantes aquarum incolas esse voluit, alias volucres cælo frui libero, serpentes quasdam, quasdam esse gradientes: earum ipsarum partim foliagas, partim congregatas: immanes alias, quasdam au-

tem cicures: nonnullas abditas, terræque rectas. atque earum quæque suum tenens munus, cum in disparis animantis vitam transire non possit, manet in lege naturæ. & ut bestiis aliud alii præcipui à natura datum est, quod suum quæque retinet, nec discedit ab eo: sic homini multò quiddam præstantius. etsi præstantia debent ea dici, quæ habent aliquam cõparationem. humanus autè animus decerptus ex mente diuina, cum alio nullo, nisi cum ipso deo, si hoc fas est dictu, comparari potest. Hic igitur, si est ex cultus, & si eius acies ita curata est, ut nec cæcetur erroribus: fit perfecta mens, id est absoluta ratio: quæ est idem, quod virtus. Et si omne beatū est, cui nihil deest, & quod in suo genere expletum atque cumulatum est, idque virtutis est proprium: certè omnes virtutis compotes beati sunt. & hoc quidem mihi cum Bruto conuenit, itè cum Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone. Sed mihi videntur etiam beatissimi. quid enim deest ad beatè viuendum ei, qui confidit suis bonis? aut, qui diffidit, beatus esse què potest? at diffidat necesse est, qui bona diuidit tripartito. què enim poterit aut corporis firmitate, aut fortunæ stabilitate confidere? atqui nisi stabili & fixo permanente bono, beatus esse nemo potest. quid igitur eiusmodi istorum est? ut mihi illud Laconis dictum in hos cadere videatur: qui gloriantur cuidam mercatori, quòd multas naues in omnem oram maritimam dimississet, Non sanè optabilis ista quidem est, inquit, rudentibus apta fortuna. An dubium est, quin nihil sit habendum in eo genere, quod vita beata complectitur, si id possit amitti? nihil enim inueterascere, nihil extinguì, nihil cadere debet eorum, in quibus vita beata consistit. nam qui timebit ne quid ex his deperdat, beatus esse non poterit. volumus enim eum, qui beatus sit, tutū esse, inexpugnabilem, septum atque munitum, non ut paruo metu præditus sit, sed ut nullo. Ut enim innocens is dicitur, non qui leuiter nocet, sed qui nihil nocet: sic sine metu is habendus est, non qui parum metuit, sed qui omnino metu vacat. quæ est enim alia fortitudo, nisi animi affectio cum in adeundo periculo, & in labore ac dolore patiens, tum procul ab omni metu: atque hæc certè non ita se haberet, nisi omne bonum in vna honestate cõsisteret. qui autem illam maximè optatā & expetitam securitatem (securitatem autem nunc appello vacuitatē ægritudinis, in qua vita beata posita est) habere quisquam potest, cui aut adsit, aut adesse possit multitudo malorū? qui autem poterit esse celsus & erectus, & ea, quæ homini accidere possunt, omnia parua ducens, qualem sapientem esse volumus, nisi omnia sibi in se posita esse censebit? an Lacedæmonii Philippo minitanti per literas se omnia, quæ conarentur, prohibiturū, quaesuerunt num se esset etiā mori prohibiturus? vir is, quem quaerimus, non multò facilius tali animo reperietur, quam ciuitas vniuersa? Quid ad hanc fortitudinē, de qua loquimur, tēperantia adiuncta, quæ sit moderatrix omnium cõmotionum? quid potest ad beatè viuendum deesse ei, què fortitudo ab ægritudine & à metu vindicet, temperantia tum à libidine auocet, tum insolenti alacritate gestire non sinat? Hæc efficere virtutem ostenderē, nisi superioribus diebus essent explicata. Atqui cum perturbationes animi miseram, sedationes autem vitā efficiant beatā: duplèxq; ratio perturbationis sit, quèd ægritudo & metus in malis opinatis, in bonorū autem errore lætitia gesties, libidòque versentur: cum hæc omnia cum consilio & ratione pugnēt: his tu tam grauibus cõcitationibus, tamq; ipsis inter se dissentientibus atq; distractis, quem vacuū, solum, liberū videris, hunc dubitabis beatū dicere? Atqui sapiens semper ita affectus est. semper igitur sapiens beatus est. atque etiā omne bonum lætabile est: quod autem lætabile, id prædicandū, & præ se ferendum: quod tale autem, id etiā gloriosum: si verò gloriosum, certè laudabile: quod autem laudabile, profectò etiā honestum: quod bonum igitur, id honestum. At quæ isti bona numerant, ne ipsi quidè honesta dicunt, solum igitur bonū, quod honestū. Ex quo efficitur, honestate vna vitā contineri beatā. non sunt igitur ea bona dicenda, nec habèda, quibus abundantè licet esse miserrimū. An dubitas, quin præstas valetudine, viribus, forma, acerrimis, integerrimisq; sensibus,

adde etiā si libet pernicitatem & velocitatem: da diuitias, honores, imperia, opes, gloria: si fuerit is, qui hęc habet, iniustus, intemperans, timidus, hebeti ingenio atque nullo, dubitabimne eum miserū dicere? qualia igitur ista bona sunt, quę qui habeat, miserimus esse possit? Videamus, ne, vt aceruus ex sui generis granis, sic beata vita ex suis similibus partibus effici debeat. quod si ita est, ex bonis, quę sola honesta sunt, efficiendum est beatum. ea mixta ex dissimilibus si erunt, honestum ex his effici nihil poterit. quo detracto, quid poterit beatum intelligi? Etenim quicquid est quod bonum sit, id expetendū est. quod autē expetendum, id certē approbādum: quod verō approbaris, id gratum acceptūque habendum: ergo etiā dignitas ei tribuēda est. quod si ita est, laudabile sit necesse est. bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, vt, quod sit honestum, id sit solū bonum. quod ni ita tenebimus, multa erunt, quę nobis bona dicēda sint. Omitto diuitias: quas, cū quiuis, quāuis indignus, habere possit, in bonis non numero. quod enim est bonum, id non quiuis habere potest. Omitto nobilitatem, famamque popularem, stultorum, improborūque consensu excitatam. hęc, quę sunt minima, tamen bona dicantur necesse est: candiduli dentes, venusti oculi, color suavis, & ea, quę Euryclyia laudat Vlyxi pedes abluēs, lenitudo orationis, mollitudo corporis. ea si bona ducemus, quid erit in philosophi grauitate, quā in vulgi opinione, stultorūque turba, quod dicatur aut grauius aut grandius? At enim eadē Stoici præcipua vel producta dicūt, quę bona isti. Dicunt illi quidē: sed his vitam beatā compleri negant. hi autē sine iis esse nullā putant: aut si sit beata, beatissimam certē negant. nos autem volumus beatissimā: idque nobis Socratica illa cōclusionē confirmatur. sic enim princeps ille philosophiæ differebat: Qualis cuiusque animi affectus esset, talem esse hominem: qualis autem ipse homo esset, talem eius esse orationem. orationi autem facta similia, factis vitā. affectus autem animi in bono viro laudabilis: & vita igitur laudabilis boni viri: honesta ergo, quoniā laudabilis. ex quibus, bonorum beatā vitam esse, concluditur. Etenim, proh deorum atque hominum fidē, parūmne cognitum est superioribus nostris disputationibus, an delectationis & ocii consumendi causa locuti sumus, sapientē ab omni concitatione animi, quam perturbationē voco, semper vacare? semper in animo eius esse placidissimā pacem? Vir igitur tēperatus, constans, sine metu, sine ægritudine, sine alacritate vlla, sine libidine, nōne beatus? At semper sapiens talis: semper igitur beatus. Iam verō quī potest vir bonus non ad id quod laudabile sit, omnia referre, quę agit, quęque sentit? refert autem omnia ad beatē viuēdum. beata igitur vita laudabilis. nec quicquam sine virtute laudabile. beata igitur vita virtute conficitur. Atque hoc sic etiam concluditur, Nec in misera vita quicquā est prædicabile aut gloriandum, nec in ea, quę nec misera sit, nec beata. & est in aliqua vita prædicabile aliquid, & gloriandum, ac præ se ferendum: vt Epaminondas,

.. Consiliis nostris laus est attonsa Laconum. vt Africanus,

.. A sole exoriente, supra Meoti paludes,

.. Nemo est, qui factis me æquiparare queat.

Quod si beata vita glorianda, & prædicanda, & præ se ferenda est: nihil est enim aliud, quod prædicandū & præ se ferendū sit. quibus positis, intelligis quid sequatur. & quidem nisi ea vita beata est, quę est eadē honesta: sit aliud necesse est melius vita beata. quod enim erit honestū, certē fatebuntur esse melius: ita erit beata vita melius aliquid: quo quid potest dici peruersius? Quid? cū fatētur satis magnam vim esse in vitiis ad miserā vitam, nōne fatendū est, eandē vim in virtute esse ad beatā vitam? contrariorū enim contraria sunt consequētia. Quo loco quæro, quā vim habeat libra illa Critolai: qui cū in alterā lancem animi bona imponat, in alteram corporis, & externa: tantūm propendere illā boni lancem putet, vt terram & maria deprimat. Quid igitur aut hūc prohibet, aut etiam Xenocratem illum grauiissimum philosophorū, exaggerantem tantopere virtutem, & extenuantem cætera, & abiicientem, in virtute non

beatam modō vitam, sed etiam beatissimam ponere? Quod quidem nisi sit, virtutum interitus consequetur. nam in quem cadit ægritudo, in eundem metum cadere necesse est. est enim metus futurę ægritudinis sollicita expectatio. in quem autem metus, in eundem formido, timiditas, pauor, ignauia. ergo vt idem vincatur interdum necesse est, nec putet ad se præceptum illud Atrei pertinere,

.. Proinde ita parent se in vita, vt vinci nesciant.

Hic autē vincetur, vt dixi: nec modō vincetur, sed etiam feruet. at nos virtutem semper liberam volumus, semper inuictam. quę nisi sunt, sublata virtus est. Atqui si in virtute satis est præsidii ad bene viuendum, satis est etiam ad beatē: satis est enim certē in virtute, vt fortiter viuamus: si fortiter, etiam vt magno animo, & quidē vt nulla re vnquam terreamur, semperque simus inuicti: sequitur, vt nihil pœniteat, nihil desit, nihil obstet. ergo omnia profluēter, absolutē, prosperē: igitur beatē. satis autē ad fortiter viuēdum virtus potest: satis ergo etiam ad beatē. Etenim vt stultitia, etsi adepta est quod cōcupiuit, nūquam se tamen satis cōsecutam putat: sic sapiētia semper eo contenta est, quod adest, neque eam vnquam sui pœnitet. Similēmne putas C. Lælii vnum Cōsulum fuisse, & eum quidē cum repulsa (sed cū sapiēs & bonus vir, qualis ille fuit, suffragiis præteritur, non populus à bono Cōsule potius, quā ille à vano populo repulsam fert) sed tamen, vtrum malles te, si potestas esset, semel, vt Lælium, Cōsulem, an, vt Cinnam, quater? nō dubito, tu quid respōsurus sis: itaque video, cui cōmittam. Non quēuis hoc idem interrogarē: respōderet enim alius fortasse, se non modō quatuor Cōsulatus vni antepone, sed vnum diem Cinnæ multorū & clarorum virorū totis ætatibus. Lælius si digito quem attigisset, pœnas dedisset: at Cinna collegę sui Consulis Cn. Octauii præcidi caput iussit, P. Crassi, L. Cæsaris nobilissimorū hominū, quorū virtus fuerat domi, militiæque cognita: M. Antonii omnium eloquētissimi, quos ego audierim: C. Cæsaris, in quo mihi videtur fuisse specimen humanitatis, salis, suauitatis, lepōris. Beatūne igitur, qui hos interfecit? mihi contrā non solum eo videtur miser, quod ea fecit: sed etiam quod ita se gessit, vt ea facere ei liceret: etsi peccare nemini licet. sed sermonis errore labimur: id enim licere dicimus, quod cuique conceditur. Vtrum tandem beatior C. Marius, tum, cū Cimbricę victorię gloriam cum collega Catulo communicauit, penē altero Lælio: (nam hunc illi duco simillimū) an cū ciuili bello victor iratus necessariis Catuli deprecātibz non semel respōdit, sed sæpe, moriatur? In quo beatior ille, qui huic nefarię voci paruit, quā is, qui tam sceleratē imperauit. nam cū accipere, quā facere præstat iniuriam: tum morti iam ipsi aduentanti paululum procedere obuiam, quod fecit Catulus: quā, quod Marius, talis viri interitu sex suos obruere Cōsulatus, & cōtaminare extremum tēpus ætatis. Duodequadraginta annos tyrannus Syracusanorum fuit Dionysius, cum v. & x. natus annos dominatū occupasset. qua pulchritudine urbem, quibus autē opibus præditā, seruitute oppressam tenuit ciuitatem: atqui de hoc homine à bonis auctoribus sic scriptū accepimus, summam fuisse eius in victu tēperantiam, in rebzq; gerēdis virū acrē & industriū, eundē tamen maleficū naturā, & iniustū. Ex quo omnibus bene veritatem intuentibus videri necesse est miserimum. ea enim ipsa, quę cōcupierat, ne tum quidē, cū omnia se posse cēsebat, consequeretur. qui cū esset bonis parētibus atque honesto loco natus (etsi id quidem alius alio modo tradit) abūdaretque & æqualiū familiaritatibus & cōsuetudine propinquorū, haberet etiam more Græcię quosdā adolefcētes amore cōiunctos, credebat eorū nemini: sed iis, quos ex familiis locupletū seruos delegerat, quibus nomen seruitutis ipse detraxerat, & quibusdam conuenis & feris barbaris corporis custodiam cōmittebat. Ita propter iniustam dominatus cupiditatem, in carcerem quodam modo ipse se incluse rat. quin etiam, ne tōfori collū committeret, tondere filias suas docuit. ita fordido, ancillarique artificio regię virgines vt tonstriculæ, tondebant barbā & capillum patris. & tamen ab iis ipsis, cū iā essent adultæ, ferrū remouit: instituitq; vt cādentibus iuglan-

dium putaminibus barbam sibi & capillum adurerent. cumque duas vxores haberet, Aristomachen ciuem suam, Doridem autem Locrensem, sic noctu ad eas vëtitabat, vt omnia specularetur & perscrutaretur antè. & cum fossam latam cubiculari lecto circumdedisset, eiusque fossæ transitu ponticulo ligneo coniunxisset: cum ipsum, cum fores cubiculi clauferat, detorquebat. idemque cum in communibus suggestis consistere non auderet, concionari ex turri alta solebat. atque is cum pila ludere vellet (studiofè enim id factitabat) tunicamque poneret, adolescentulo, quem amabat, tradidisse gladium dicitur. hic cum quidam familiaris iocans dixisset, huic quidem certè vitam tuam committis, arrisissetque adolescens, vtrunque iussit interfici: alterum, quia viam demonstrauiisset interimendi sui: alterum, quia id dictum risu approbauisset. atque eo facto sic doluit, vt nihil grauius tulerit in vita: quem enim vehemèter amaret, occiderat. Sic distrahuntur in contrarias partes impotentium cupiditates. cum huic obsecutus sis, illi est repugandum. quanquam hic quidem tyrannus ipse indicauit, quàm esset beatus. nam cum quidam ex eius assentatoribus Damocles commemoraret in sermone copias eius, opes, maiestatem dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, negaretque vnquam beatiorem quenquam fuisse: Visne igitur, inquit, o Damocle, quoniam hæc te vita delectat, ipse eadem degustare, & fortunam experiri meam: cum se ille cupere dixisset, collocari iussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo, textili stragulo, magnificis operibus picto, abacosisque complures ornauit argèto, auroque cælato. tum ad mensam eximia forma pueros delectos iussit consistere, eosque ad nutum illius intuentes diligenter ministrare. aderant vnguenta, coronæ: incendebantur odores: mensæ conquisitissimis epulis extruebantur. fortunatus sibi Damocles videbatur. in hoc medio apparatu fulgentem gladium è lacunari seta equina appensum demitti iussit, vt impenderet illius beati ceruicibus. Itaque nec pulchros illos administratores aspiciebat, nec plenum artis argentum, nec manum porrigebat in mensam: iam ipsa defluebant coronæ: denique exorauit tyrannum, vt abire liceret, quod iam beatus nollet esse. Satisne videtur declarasse Dionysius nihil esse ei beatum, cui semper aliquis terror impendat: Atque ei ne integrum quidem erat, vt ad iustitiam remigraret, ciuibusque libertatem & iura redderet: iis enim se adolescens improuida ætate irretierat erratis, eaque commiserat, vt saluus esse non posset, si sanus esse cœpisset. Quanto pere verò amicitias desideraret, quarum infidelitatem extimescebat, declarauit in Pythagoreis duobus illis: quorum cum alterum vadem mortis accepisset, alter vt vadem suum liberaret, præsto fuisse ad horam mortis destinatam: Vtinam ego, inquit, tertius vobis amicus ascriberer. quàm huic erat miserum carere consuetudine amicorum, societate victus, sermone omnino familiari! homini præsertim docto à puero, & artibus ingenuis erudito. musicorum verò perstudiosum accepimus, poetam etiam tragicum: quàm bonum nihil ad rem: in hoc enim genere nescio quo pacto magis quàm in aliis, suum cuique pulchrum est. adhuc neminem cognoui poetam (& mihi fuit cum Aquinio amicitia) qui sibi non optimus videretur. sic se res habet, te tua, me delectant mea. sed vt ad Dionysium redeamus: omni cultu & victu humano carebat: viuebat cum fugitiuis, cum facinorosis, cum barbaris: neminem, qui aut libertate dignus esset, aut vellet omnino liber esse, sibi amicū arbitrabatur. Nō ergo iam cum huius vita, quæ tetrius, miserius, detestabilius excogitare nihil possum, Platonis aut Archytæ vitam comparabo, doctorum hominum & planè sapientium. ex eadē vrbe humilē homunculū à puluere & radio excitabo, qui multis annis post fuit, Archimedes. cuius ego Quæstor ignoratum ab Syracusanis, cum esse omnino negarent, septum vndique & vestitum vepribus & dumetis indagavi sepulchrum: tenebam enim quosdam senariolos, quos in eius monumento esse inscriptos acceperam: qui declarabant in summo sepulchro sphaeram esse positam cum cylindro. Ego autem cum omnia collustrare oculis (est enim ad portas Agragianas magna frequentia sepulchrorum) animaduerti columellam non multum è du-

mis eminentem: in qua inerat sphaera figura & cylindri. atque ego statim Syracusanis (erant autem principes mecum) dixi, me illud ipsum arbitrari esse quod quaererem. immissi cum falcibus multi purgarunt, & aperuerunt locum. quò cum patefactus esset aditus, ad aduersam basim accessimus. apparebat epigramma ex eis posterioribus partibus versiculorum, dimidiatis ferè. Ita nobilissima Græciæ ciuitas, quondam verò etiam doctissima sui ciuis vnus acutissimi monumentum ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset. Sed redeat vnde aberrauit oratio. Quis est enim omnium, qui modo cum musis, id est cum humanitate & cum doctrina habeat aliquod commercium, qui se non hunc mathematicum malit, quàm illum tyrannum: si vitæ modum, actionemque quaerimus: alterius mens rationibus agitandis exquirendisque alebatur, cum oblectatione solertiæ, qui est vnus suauissimus pastus animorum: alterius cæde & iniuriis, cum & diurno & nocturno metu. Age confer Democritum, Pythagoram, Anaxagoram: quæ regna, quas opes studiis eorum, & delectationibus antepones: etenim quæ pars optima est in homine, in ea situm esse necesse est illud quod quaeris omnium optimum. quid est autem in homine, sagaci ac bona mente melius: eius bono fruendum est igitur, si beati esse volumus. bonum autem mentis est virtus: ergo hac beatam vitam contineri necesse est. Hinc omnia, quæ pulchra, honesta, præclara sunt, vt supra dixi, sed dicendum illud idem paulò vberius videtur, plena gaudiorum sunt. ex perpetuis autem plenisque gaudiis cum perspicuum sit vitam beatam existere, sequitur vt ea existat ex honestate. Sed ne verbis solum attingamus ea quæ volumus ostendere, proponenda quædam quasi mouentia sunt, quæ nos magis ad cognitionem, intelligentiamque conuertant. Sumatur enim nobis quidam præstas vir optimis artibus, isque animo parumper & cogitatione fingatur. primum ingenio eximio sit, necesse est: tardis enim mentibus virtus non facile committitur. deinde ad inuestigandam veritatem studio incitato. ex quo triplex ille animi foetus existit: vnus in cognitione rerum positus, & in explicatione naturæ: alter in descriptione expetendarum, fugiendarumue rerum: tertius in iudicando, quid cuique rei sit consequens, quid repugnans: in quo inest omnis tum subtilitas differendi, tum veritas iudicandi. Quo tandem igitur gaudio affici necesse est sapientis animi cum his habitantem, pernoctantemque curis: & cum totius mundi motus conuersionesque perspexerit, sideraque viderit innumerabilia cælo in hærentia cum eius ipsius motu congruere certis infixis sedibus: septem alia suos quæque tenere cursus, multum inter se aut altitudine aut humilitate distantia, quorum vagi motus, rata tamen & certa sui cursus spatia definiant: Horum nimirum aspectus impulit illos veteres, & admonuit, vt plura quaerent. inde est indagatio nata initiorum, & tanquam seminum, vnde essent omnia orta, generata, concreta: quæque cuiusque generis vel inanimi, vel animati, vel muti, vel loquentis origo: quæ vita, quis interitus, quæque ex alio in aliud vicissitudo atque mutatio: vnde terra, & quibus librata ponderibus: quibus cauernis maria sustineat: in qua omnia delata grauitate medium mundi locum semper expectant: qui est idem infimus in rotundo. Hæc tractanti animo, & noctes & dies cogitanti, existit illa à deo Delphis præcepta cognitio, vt ipsa se mens vitæ exutam, cognoscat, coniunctamque cum diuina mente se sentiat, ex quo insatiabili gaudio compleatur. ipsa enim cogitatio de vi & natura deorum, studium incendit illius æternitatis imitanda. neque se in breuitate vitæ collocatam putat, cum rerum causas alias ex aliis, aptas & necessitate nexus videt. quibus ab æterno tempore fluentibus in æternum, ratio tamen, mensque moderatur. Hæc ille intuens atque suspiciens, vel potius omnes partes, orasque circumspeciens, quanta rursus animi tranquillitate humana, & ceteriora considerat: hinc illa cognitio virtutis existit: efflorescunt genera, partesque virtutum: inuenitur, quid sit quod natura spectet extremum in bonis, quod in malis vltimum, quò referenda sint officia, quæ degendæ ætatis ratio deligenda. Quibus & talibus rebus exquisitis, hoc vel maximè efficitur, quod hac disputatione agitamus, vt vir-

tus ad beatè viuendum sit seipsa cõrenta. Sequitur tertia, quæ per omnes partes sapien-
tiæ manat & funditur, quæ rem diffinit, genera dispartit, sequètia adiūgit, perfectæ con-
cludit, vera & falsa diiudicat, differendi ratio & scientia. ex qua cum summa vtilitas
existit ad res ponderandas, tum maximè ingenua delectatio & digna sapientia. Sed
hæc ocii. Transeat idem iste sapiens ad Rempub. tuendam: quid eo possit esse præ-
stantius, cum contineri prudentia vtilitatem ciuium cernat, iustitia nihil in suam do-
mum inde deriuet, reliquis vtatur tot, tamque variis virtutibus: adiunge fructum ami-
citiarum: in quo à doctis positum est cum consilium omnis vitæ consentiens & penè
conspirans, tum summa iucunditas è quotidiano cultu atque victu. quid hæc tãdem vita
desiderat, quo sit beatior: cui rei refertur tot, tantisque gaudiis, fortuna ipsa cedat necesse
est. quòd si gaudere talibus bonis animi, id est virtutibus, beatum est, omnesque sapien-
tes iis gaudiis perfruuntur, omnes eos confiteri beatos esse, necesse est. A. Etiamne in
cruciatu atque tormentis? M. An tu me in viola putas, aut in rosa dicere? an Epicuro,
qui tantummodo induit personam philosophi, & sibi ipse hoc nomen inscripsit, dice-
re licebit: quod quidem, vt habet se res, me tamen plaudente dicit nullum sapièti esse
tempus, etsi vratur, torqueatur, secetur, quin possit exclamare, Quàm pro nihilo puto:
cum præsertim omne malum dolore definiat, bonum voluptate: hæc nostra honesta
turpia irrideat, dicatque nos in vocibus occupatos, inanes sonos fundere, neque quic-
quam ad nos pertinere, nisi quod aut læue aut asperum in corpore sentiat. Huic er-
go, vt dixi, non multum differenti à iudicio ferarum, obliuisci licebit sui: & tum fortu-
nam cõtemnere, cum sit omne & bonum eius, & malum in potestate fortunæ: tum di-
cere se beatum in summo cruciatu atque tormentis, cum cõstituerit non modò sum-
mum malum esse dolorem, sed etiam solum? Nec verò illa sibi remedia comparauit
ad tolerandū dolorem, firmitatē animi, turpitudinis verecūdiam, exercitationē con-
suetudinēque patiēdi, præcepta fortitudinis, duritiam virilem: sed vna se dicit recor-
datione acquiescere præteritarum voluptatum: vt si quis æstuans, cum vim caloris non
facile patiat, recordari velit, se aliquādo in Arpinati nostro gelidis fluminibus circū-
fufum fuisse: non enim video, quo modo sedare possint mala præsentia præteritæ vo-
luptates. sed cum is dicat semper beatum esse sapientem, cui dicere hoc, si sibi constare
vellet, non liceret: quidnam faciendum est iis, qui nihil expetendum, nihil in bonis
ducendum quod honestate careat, existimant? Me quidem auctore etiam Peripatetici,
veteresque Academici balbutire desinant aliquando, aperteque, & clara voce audeant
dicere, beatam vitam in Phalaridis taurum descensuram. sint enim tria genera bono-
rum, vt iam à laqueis Stoicorū, quibus vsum me pluribus, quàm soleo, intelligo, receda-
mus: sint sanè illa genera bonorū, dum corporis, & externa iaceant humi, & tantum-
modo, quia sumenda sunt, appellētur bona: alia autē diuina illa, longè, lateque se pan-
dant, cælumque cõtingant, vt ea qui adeptus sit, cur eum beatū modò, & nō beatissimū
etiam dixerim? dolorem verò sapiēs extimescet: is enim huic maximè sententiæ repu-
gnat: nam contra mortem nostram, atque nostrorum, contraque ægritudinem & reli-
quas animi perturbationes satis esse videmur superiorum dierum disputationibus ar-
mati & parati. Dolor esse videtur acerrimus virtuti aduersarius. is ardentes faces inten-
tat: is fortitudinem, magnitudinem animi, patiētiā se debilitaturū minatur. Huic igitur
succumbet virtus: huic beata sapientis & cõstantis viri vita cedit: Quàm turpe, o dii
boni. Pueri Spartiæ non ingemiscunt verberum dolore laniati. adolescentium gre-
ges Lacedæmone vidimus ipsi incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, vn-
guibus, morfu denique vt exanimarentur, priusquam se victos faterentur. Quæ barba-
ria India vastior aut agrestior: in ea tamen gente primū ii, qui sapiētes habentur, nu-
di atatem agunt, & Caucafi niues, hyemalemque vim perferunt sine dolore: cumque
ad flammam se applicuerint, sine gemitu aduruntur. mulieres verò in India, cum est
cuiusque earum vis mortuus, in certamen, iudiciūque veniunt, quam plurimū il-

le dilexerit: plures enim singulis solent esse nuptæ. quæ est victrix, ea læta prosequenti-
bus suis, vnā cum viro in rogam imponitur: illa victa mœsta discedit. Nunquam natu-
rā mos vinceret: est enim ea semper inuicta. sed nos vmbri, deliciis, ocio, languore, de-
sidia animū infecimus, opinionibus, maloque more delinitū molliuimus. Agyptio-
rum morem quis ignorat: quorum imbutæ mentes prauitatis erroribus, quanuis carni-
ficinam prius subierint, quàm ibim, aut aspidē, aut felem, aut canem, aut crocodilum
violēt: quorum etiam si imprudētes quippiam fecerint, pœnam nullam recusent. de
hominibus loquor. Quid bestiarum: non frigus, non famem, non montiuagos, atque sil-
uestres cursus, lustrationēque patiuntur: non pro suo partu ita propugnant, vt vulnera
excipiant: nullos impetus, nullos ictus reformident? Omitto, quæ perferat, quæque pa-
tiantur ambitiosi honoris causa: laudis studiosi, gloriæ causa: amore incensi, cupiditatis.
Plena vita exemplorum est. sed adhibeat oratio modum, & redeat illuc, vnde deflexit.
Dabit, dabit, inquam, se in tormenta vita beata: nec iustitiam, temperantiam, in pri-
misque fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam profecuta, cum tortoris os vi-
derit, consistet: virtutibusque omnibus sine vilo animi terrore ad cruciatum profectis,
resistet extra fores (vt antè dixi) limenque carceris. quid enim ea fœdus, quid defor-
mius sola relicta, comitatu pulcherrimo segregata: quod tamen fieri nullo pacto po-
test: nec enim virtutes sine beata vita coherere possunt, nec illa sine virtutibus. Itaque
eam tergiuersari non sinent, secumque rapient ad quencunque ipsæ dolorem, crucia-
tūque ducētur. sapientis est enim propriū, nihil, quod pœnitere possit, facere, nihil in-
uitum: splendide, constanter, grauitate, honestè omnia: nihil ita expectare, quasi certò
futurum: nihil, cum acciderit, admirari, vt inopinatum ac nouum accidisse videatur:
omnia ad suum arbitrium referre: suis stare iudiciis. quo quid sit beatius, mihi certè in
mentem venire non potest. Stoicorū quidem facilis conclusio est: qui cum finem bo-
norū esse senserint, cõgruere naturæ, cumque ea conuenienter viuere: cum id sit in sa-
piente sitū non officio solum, verum etiā potestate: sequatur necesse est, vt cuius in po-
testate summū bonum, in eiusdem vita beata sit. ita fit semper vita beata sapientis. Ha-
bes, quæ fortissimè de beata vita dici putem, & quo modo nunc est, nisi quid tu melius
attuleris, etiam verissimè. A. Melius quidē afferre nihil possum: sed à te impetrare li-
bèter velim, nisi molestū sit, quoniā te nulla vincula impediunt vllius certæ disciplinæ,
libasque ex omnibus quodcunque te maximè specie veritatis mouet: quod paulò antè
Peripateticos, veteremque Academiā hortari videbare, vt sine retractatione liberè di-
cere auderent, sapiētes esse semper beatissimos, id velim audire, què admodum his pu-
tes cõsentaneū esse id dicere. multa enim à te cõtra istam sententiā dicta sunt, & Stoi-
corum ratione cõclusa. M. Vtatur igitur libertate: qua nobis solis in philosophia licet
vti, quorum oratio nihil ipsa iudicat, sed habetur in omnes partes, vt ab aliis possit ipsa
per sese nullius auctoritate adiūcta iudicari. & quoniam videris hoc velle, vt quæcūque
dissentientiū philosophorū sententiā de finibus sit, tamen virtus satis habeat ad vitā bea-
tam præsidii: quod quidem Carneadem disputare solitum accepimus: sed is, vt contra
Stoicos, quos studiosissimè semper refellebat, & contra quorū disciplinam ingenium
eius exarserat: nos illud quidem cum pace agemus. si enim Stoici fines bonorum rectè
posuerunt, confecta res est, necesse est semper beatum esse sapientem. Sed quæramus
vnamquanque reliquorū sententiā, si fieri potest, vt hoc præclarum quasi decretum
beatæ vitæ possit omnium sententiis & disciplinis conuenire. Sunt autem hæc de fini-
bus, vt opinor, retentæ, defensæque sententiæ: primū simplices quatuor: nihil bonum,
nisi honestum, vt Stoici: nihil bonum, nisi voluptatem, vt Epicurus: nihil bonum, nisi
vacuitatem doloris, vt Hieronymus: nihil bonum, nisi naturæ primis bonis aut omni-
bus, aut maximis frui, vt Carneades contra Stoicos differebat. Hæc igitur simplicia: illa
mixta, tria genera bonorū, maxima animi, secunda corporis, externa tertia, vt Peripa-
teticus, nec multò veteres Academici secus. Voluptatē cum honestate Clitomachus &

Callipho copulauit. indolentiam autem honestati Peripateticus Diodorus adiunxit. Hæ sunt sententiæ, quæ stabilitatis aliquid habeant. nam Aristonis, Pyrrhonis, Herilli, nonnullorumque aliorum euauerunt. Hi quid possint obtinere, videamus, omittis Stoicis: quorum satis videor defendisse sententiam. & Peripateticorum quidem explicata causa est, præter Theophrastum, & si qui illum secuti, imbecillius horrent dolore, & reformidant. reliquis quidem licet facere, quod ferè faciunt, ut grauitatem, dignitatemque virtutis exaggerent. quam cum ad cælum extulerint, quod facere eloquentes homines copiosè solent: reliqua ex collatione facile est contere atque contemnere. nec enim licet iis, qui laudem cum dolore petendam esse dicunt, negare eos esse beatos, qui illam adepti sunt. quãquam enim sint in quibusdam malis: tamen hoc nomen beati longè & latè patet. nam ut quæstiuosa mercatura, fructuosa aratio dicitur, non si altera semper omni damno, altera omnis tempestatis calamitate semper vacet, sed si multò maiori ex parte extet in vtraque felicitas: sic vita, non solum si vndique referta bonis est, sed si multò maiore & grauiore ex parte bona propendent, beata rectè dici potest. Sequetur igitur horum ratione vel ad supplicium beata vita virtutem, cumque ea descendet in taurum, Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone auctoribus: nec eam minimis blandimentis corrupta deseret. eadem Calliphontis erit, Diodoriquæ sententia: quorum vterque honestatem sic cõplectitur, ut omnia, quæ sine ea sint, longè & retrò ponenda censeat. reliqui habere se videntur angustiùs, enatant tamen, Epicurus, Hieronymus, & si qui sunt, qui disertum illum Carneadem curè defendere: nemo est enim, qui eorum bonorum animum putet esse iudicem, eumque condocesciat, ut ea, quæ bona malæ videantur, possit contemnere. nam quæ tibi Epicuri videntur, eadem erit Hieronymi & Carneadis causa, & hercle omnium reliquorum: quis enim parum est contra mortem aut dolorem paratus? Ordiamur ab eo, si placet, quem mollem, quem voluptarium dicimus. Quid? is tibi mortemne videtur, an dolorem time-
 re, qui eum diem, quo moritur, beatum appellat: maximisque doloribus affectus, eos ipsos inuentorum suorum memoria & recordatione confutat? nec hoc sic agit, ut ex tempore quasi effutire videatur: de morte enim ita sentit, ut, dissoluto animante, sensum extinctum putet. quod autem sensu careat, nihil ad nos id iudicet pertinere. item de dolore certa habet quæ sequatur: quorum magnitudinem breuitate cõsolatur, longinquitatem leuitate. Quid tandem? isti grandiloqui contra hæc duo, quæ maximè angunt, melius se habent, quàm Epicurus: an ad cætera, quæ mala putantur, non & Epicurus, & reliqui philosophi satis parati vidètur? quis non paupertatem extimescit? neque tamen quisquam philosophorum. Hic verò ipse quàm paruo est contentus? nemo de tenui victu plura dixit. etenim quæ res pecuniæ cupiditatem afferunt, ut amor, ut ambitioni, ut quotidianis sumptibus copiæ suppetat: cum procul ab iis omnibus rebus ab-
 sit, cur pecuniam magnopere desideret, vel potius curet omnino? an Scythes Anacharsis potuit pro nihilo pecuniam ducere, nostrates philosophi facere non potuerunt? Illius epistola fertur his verbis: *Anacharsis Hannoni salutem. Mihi amictus est Scythicum tegmen, calciamentum solorum callum, cubile terra, pulpamentum fames: lacte, ca-
 seò, carne vescor. quare ut ad quietum me licet venias. munera autem ista, quibus es delectatus, vel ciuibus tuis, vel diis immortalibus dona. Omnes ferè philosophi omnium disciplinarum, nisi quos à recta ratione natura vitiosa detorsisset, hoc eodem animo esse potuerunt. Socrates, in pōpa cum magna vis auri argenti que ferretur, Quam multa non desidero, inquit. Xenocrates, cum legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attulissent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præsertim maxima: adduxit legatos ad cœnam in Academiam: iis apposuit tatum, quod satis esset, nullo apparatu. Cum postridie rogarent eum, cui numerari iuberet: Quid? vos hesterna, inquit, cœnula non intellexistis, me pecunia non egere: quos cum tristiores vidisset, x x x minas accepit, ne aspernari regis liberalitatè videretur. At verò Diogenes liberius, ut Cynicus, Alexan-*

dro roganti, ut diceret si quid sibi opus esset. Nunc quidem paululum, inquit, à sole absis. Offecerat videlicet apricanti. Et hic quidem disputare solebat, quanto regem Persarum vita, fortunæque superaret: sibi nihil deesse, illi nihil satis unquam fore: se eius voluptates non desiderare, quibus nunquam fatiari ille posset, suas eum consequi nullo modo posse. Vides, credo, ut Epicurus cupiditatum genera diuiserit, non nimis fortasse subtiliter, vtiliter tamen: partim esse naturales & necessarias: partim naturales & non necessarias: partim neutrum: necessarias fatiari posse penè nihilo: diuitias enim naturæ parabiles esse. secundum autem genus cupiditatum nec ad potiendum difficile censeat, nec verò ad carendum. tertias, quod essent planè inanes, neque necessitatè modò, sed ne naturam quidem attingerent, funditus eiiciendas putauit. Hoc loco multa ab Epicureis disputantur, hæque voluptates sigillatim extenuantur: quarum genera non contènuunt, quærunt tamè copiam. nam & obscœnas voluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, faciles, communes, in medio sitas esse dicunt: easque si natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, sed forma, ætate, figura metiendas putant: ab iisque abstinere minimè esse difficile, si aut valetudo, aut officium, aut fama postulet: omninoque genus hoc voluptatum optabile esse, si non obsit, prodesse nunquam. totumque hoc de voluptate sic ille præcepit, ut voluptatè ipsam per se, quia voluptas sit, semper optandam, expetendamque putet: eademque ratione dolorem ob id ipsum, quia dolor sit, semper esse fugiendum. itaque hac vsurum compensatione sapientè, ut voluptatem fugiat, si ea maiorem dolorem effectura sit: & dolorem suscipiat maiorem efficiendam voluptatem, omniaque iucunda, quanquam sensu corporis iudicentur, ad animum referri tamè. quocirca corpus gaudere tam diu, dum præsentem sentiret voluptatem: animum & præsentem percipere pariter cum corpore, & prospicere venientem, nec præteritam præterfluere sinere: ita perpetuas & contextas voluptates in sapiente fore semper, cum expectationi speratarum, perceptarum memoria iungeretur. Atque iis similia ad victum etiam transferuntur, extenuanturque magnificentia, & sumptus epularum, quod paruo cultu natura contenta sit. etenim quis hoc non videt, desiderii ista condiri omnia? Darius in fuga, cum aqua turbidam, & cadaueribus inquinatam bibisset, negauit unquam se bibisse iucundius, nunquam videlicet sitiens biberat. nec esuriens Ptolemæus ederat. cui cum peragranti Aegyptum, comitibus non cõsecutis, cibarius in casa panis datus esset, nihil visum est illo pane iucundius. Socratem ferunt, cum vsque ad vesperum contentius ambularet, quæsitumque esset ex eo, quare id faceret: respondisse, se, quo melius cœnaret, obsonare ambulando famem. Quid? victum Lacedæmoniorum in Phiditiis nonne videmus: vbi cum tyrannus cœnauisset Dionysius, negauit se iure illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatum. tum is, qui illa coxerat, Minime mirum, inquit: condimenta enim defuerunt. Quæ tandem, inquit ille? Labor in venatu, sudor, cursus ab Eurota, fames, sitis: his enim rebus Lacedæmoniorum epulæ condiuntur. Atque hoc non ex hominum more solum, sed etiam ex bestiis intelligi potest, quæ, ut quicquid obiectum est, quod modò à natura non sit alienum, eo contentæ non quærunt amplius. Ciuitates quædam vniuersæ, more doctæ, parsimonia delectantur, ut de Lacedæmoniis paulò antè diximus. Persarum à Xenophote victus exponitur: quos negat ad panem adhibere quicquam, præter nasturtium. quanquam, si quædam etiam suauiora natura desideret, quàm multa ex terra, arboribusque gignuntur cum copia facili, tum suauitate præstata: adde siccitatè, quæ consequitur hanc continentiam in victu. adde integritatem valetudinis. confer sudates, ructantes, refertos epulis, tanquam opimos boues: tum intelliges, qui voluptatem maximè sequantur, eos minime consequi, iucunditatemque victus esse in desiderio, non in satietate. Timotheum, clarum hominem Athenis, & principem ciuitatis, ferunt, cum cœnauisset apud Platonem, eoque conuiuio admodum delectatus esset, vidissetque eum postridie, dixisse, Vestræ quidè cœnæ non solum in præsentia, sed etià postero die iucundæ

sunt. Quid, quòd ne mète quidè rectè vti possumus multo cibo & potione completi: est præclara epistola Platonis ad Dionis propinquos, in qua scriptum est his ferè verbis: " Quò cum venissem, vita illa beata, quæ ferebatur, plena Italicarum, Siracusanarumque mensarum, nullo modo mihi placuit, bis in die saturum fieri, nec vnquam pernoctare solam, cæteraque, quæ comitatur huic vitæ, in qua sapiens nemo efficitur vnquam, moderatus verò multò minus. Quæ enim natura tam mirabiliter temperari potest? Quo modo igitur iucunda vita potest esse, à qua absit prudentia, absit moderatio? Ex quo 73 Sardanapali opulentissimi Syriæ regis error agnoscitur, qui incidi iussit in busto,

" Hæc habeo, quæ edi, quæque exsaturata libido

" Haufit: at illa iacent multa, & præclara relicta.

Quid aliud, inquit Aristoteles, in bouis, non in regis sepulchro inscriberes: hæc habere se mortuum dicit, quæ ne viuus quidem diutius habebat, quam fruebatur. Cur igitur diuitiæ desiderantur? aut vbi paupertas beatos esse non finit? Signis, credo, tabulis, ludis. Si quis est, qui his delectetur, nonne melius tennes homines fruuntur, quam illi, qui his abundant? est enim earum omnium rerum nostra in vrbe summa in publico copia. quæ qui priuati habent, nec tam multa, & rarò vident, cum in sua rura venerint. quos tamen pungit aliquid, cum illa vnde habeant, recordantur. Dies deficiet, si 79 velim paupertatis causam defendere: aperta enim res est, & quotidie nos ipsa natura admonet, quam paucis, quam paruis rebus egeat, quam vilibus. Num igitur ignobilitas, aut humilitas, aut etiam popularis offensio sapientem beatum esse prohibebit? Vide, ne plus commendatio in vulgus, & hæc quæ expetitur gloria, molestiæ habeat, quam voluptatis. Leuiculus sanè noster Demosthenes, qui illo susurro delectari se dicebat aquam ferentis mulierculæ, vt mos in Græcia est, insufurrantisque alteri, Hic est ille Demosthenes. quid hoc leuius? at quantus orator? sed apud alios loqui videlicet didicerat, non multum ipse secum. Intelligendum est igitur nec gloriam popularem ipsam per se expetendam, nec ignobilitatem extimescendam. Veni Athenas, inquit Democritus, neque me quisquam ibi agnouit. constantem hominem, & grauem, qui gloriatur, à gloria se abfuisse. An tibicines, iique, qui fidibus vtuntur, suo, non multitudinis 75 arbitrio cæsus numerosque moderatur: vir sapiens, multò arte maiore præditus, non quid verissimum sit, sed quid velit vulgus, exquiret? an quicquam stultius, quam quos singulos sicut operarios, barbarosque contenas, eos aliquid putare esse vniuersos? Ille verò nostras ambitiones, leuitatesque contemnet, honoresque populi, etiã vltro delatos, repudiabit: nos autè eos nescimus, antequam pœnitere cœpit, contemnere. Est apud Heraclitum physicum de principe Ephesiorum Hermodoro: vniuersos ait Ephesios esse morte multandos, quòd, cum ciuitate expellerent Hermodorum, ita locuti sunt, Nemo 76 de nobis vnus excellat, sed, si quis extiterit, alio in loco, & apud alios sit. An hoc non ita fit omni in populo: nonne omnè exuperantiam virtutis oderunt? Quid? Aristides (malo enim Græcorum, quam nostra proferre) nonne ob eam causam expulsus est patria, quòd præter modum iustus esset? quantis igitur molestiis vacant, qui nihil omnino cum populo contrahunt? quid est enim dulcius ocio literato? iis dico literis, quibus infinitatè rerum atque naturæ, & in hoc ipso mundo cælum, terras, maria cognoscimus. Contempto igitur honore, contempta etiam pecunia, quid relinquitur, quod extimescendum sit? Exilium, credo, quod in maximis malis ducitur. id si propter alienam, & offensam populi voluntatè malum est: quam sit ea contemnenda, paulò antè dictum est. sin abesse à patria miserum est, plenæ miserorum prouinciæ sunt: ex quibus admodum pauci in patriam reuertuntur. At multantur bonis exules. Quid tum? parumne multa de toleranda paupertate dicuntur? Iam verò exilium, si rerum naturam, non ignominiam nominis querimus, quantum demum à perpetua peregrinatione differt? in qua 77 atates suas philosophi nobilissimi consumpserunt, Xenocrates, Crætor, Arcesilas, Lacides, Aristoteles, Theophrastus, Zeno, Cleanthes, Chrysippus, Antipater, Carne-

des, Panætius, Clitomachus, Philo, Antiochus, Posidonius: innumerabiles alii: qui semel egressi, nunquam domum reuertere. At enim non sine ignominia afficere poterit * sapientè. de sapiente enim est hæc omnis oratio, cui iure id accidere non possit: nam iure exulante consolari non oportet. postremò ad omnes casus facillima ratio est eorum, qui ad voluptatè ea referunt, quæ sequuntur in vita, vt, quocumque hæc loco suppeditet, ibi beatè queant viuere. Itaque ad omnè rationem Teucro vox accommodari potest,

" Patria est, vbicunque est bene.

Socrates quidem cum rogaretur, cuiatem se esse diceret, Mundanum inquit: totius enim mundi se incolæ & ciuem arbitrabatur. Quid T. Albutius: nonne animo æquissimo Athenis exul philosophabatur? cui tamen illud ipsum non accidisset, si in Rep. quiescens, Epicuri legibus paruisset. qui enim beatior Epicurus, quòd in patria vivebat, quam Metrodorus, quòd Athenis? aut Plato Xenocratem vincebat, aut Polemo Arcesilam, quo esset beatior? Quanti verò ista ciuitas æstimanda est, ex qua boni sapientisque pelluntur. Demaratus quidem Tarquini Regis nostri pater tyrannum Cypsellum quòd ferre non poterat, fugit Tarquinos Corintho, & ibi suas fortunas constituit, ac liberos procreauit. num stultè anteposuit exilii libertatem domesticæ seruituti? Iam verò motus animi, sollicitudines, ægritudinesque obliuione leniuntur, traductis animis ad voluptatem. Non sine causa igitur Epicurus ausus est dicere, semper in pluribus bonis esse sapientem, quia semper sit in voluptatibus. ex quo effici putat ille, 79 quod querimus, vt sapiens semper beatus sit. A. Etiamne, si sensibus carebit oculorum, si aurium? M. Etiam: nam ista ipsa contemnit. primum enim, horribilis ista cæcitas quibus tandem caret voluptatibus? cum quidam etiam disputent cæteras voluptates in ipsis habitare sensibus: quæ autem aspectu percipiuntur, ea non versari in oculorum vlla iocunditate, vt ea, quæ gustemus, olfaciamus, tractemus, audiamus, in ea ipsa, vbi sentimus, parte versentur: in oculis tale nihil fit. Animus accipit quæ videmus. animo autè multis modis, variisque delectari licet, etiam si non adhibeatur aspectus. Loquor autem de docto homine & erudito, cui viuere est cogitare. sapientis enim cogitatio non fermè ad inuestigandum adhibet oculos aduocatos. etenim si nox non adimit vitam beatam, cur dies nocti similis adimat? nam illud Antipatri Cyrenaici 80 est quidem paulò obscœnius, sed non absurda sententia est: cuius cæcitatè cum mulierculæ lamentarentur, Quid agitis, inquit? an vobis nulla videtur voluptas esse nocturna? Appium quidem veterem illum, qui cæcus annos multos fuit, & ex magistratibus, & ex rebus gestis intelligimus in illo suo casu nec priuato, nec publico muneris defuisse. C. autem Drusi domum compleri consultoribus solitam accepimus: cum, quorum res esset, sua ipsi non videbāt, cæcū adhibebant ducem. Pueris nobis Cn. Aufidius prætorius, & in Senatu sententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deerat, & Græcam scribebat historiam, & videbat in literis. Diodotus Stoicus cæcus multos annos nostræ domi vixit. is verò, quod credibile vix esset, cum in philosophia multò etiam magis assidue, quam antea, versaretur, & cum fidibus Pythagoreorum more vteretur, cumque ei libri noctes & dies legerentur, quibus in studiis oculis non egebat: tamen, quod sine oculis fieri posse vix videtur, geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens discipulis, vnde, quò, quamque lineam scriberent. Asclepiadem ferunt non ignobilem Eretricum philosophum, cum quidam quereret quid ei cæcitas attulisset, respondisse, vt puero vno esset comitator. vt enim vel summa paupertas tolerabilis sit, si liceat, quod quibusdam Græcis, quotidie: sic cæcitas ferri facile possit, si non desint subsidia valetudinum. Democritus luminibus amissis alba scilicet & atra discernere non poterat: at verò bona, mala, æqua, iniqua, honesta, turpia, vtilia, inutilia, magna, parua poterat: & sine varietate colorum licebat viuere beatè, sine notione rerum non licebat. atque hic vir impediri animi etiã acie aspectu oculorum arbitrabatur: & cum alii sæpe, quod esset ante pedes, non videret, ille infinitatem omnem

peregrinabatur, vt nulla in extremitate confisteret. Traditum est etiam, Homerū cæcum fuisse: at eius picturam, non possum videmus. quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ species formæ, quæ pugna, quæ acies, quod remigium, qui motus hominum, qui ferarum non ita expectus est, vt, quæ ipse non viderit, nos vt videremus effecerit? Quid ergo aut Homero ad delectationem animi, ac voluptatem, aut cuiquam docto defuisse vnquam arbitramur? aut, ni ita se res haberet, Anaxagoras, aut hic ipse Democritus agros & patrimonia sua reliquissent: huic discendi, quærendique diuinæ delectationi toto se animo dedidissent? Itaque augurem Tyresiam, quem sapientem fingunt poëta, nunquam inducunt deploratam cæcitatem suam: at verò Polyphemum Homerus cum immanem, ferumque finxisset, cum ariete etiam colloquentem facit, eiusque laudare fortunas, quod, quæ vellet, ingredi posset, & quæ vellet attingeret. Rectè hic quidè: nihilo enim erat ipse Cyclops, quàm aries ille prudētior. In surditate verò quidnā est mali: erat surdaster M. Crassus: sed aliud molestius, quod male audiebat, etiam si, vt mihi videbatur, iniuria. Epicurei nostri Græcè fari nesciunt, nec Græci Latine: ergo hi in illorum, & illi in horum sermone surdi: omnēque id nos in iis linguis, quas non intelligimus, quæ sunt innumerabiles, surdi profectò sumus. At vocem citharædi non audiunt: ne stridorem quidem ferræ tum, cum acuitur, aut grunitum, cum iugulatur sus: nec, cum quiescere volunt, fremitum murmurantis maris. & si cantus eos fortè delectant, primùm cogitare debent, antequam hi sint inuenti, multos beatè vixisse sapientes: deinde multo maiorem percipi posse legēdis his, quàm audiendis voluptatem. tum, vt paulò antè cæcos ad aurium traducebamus voluptatem, sic licet surdos ad oculorum: etenim qui secum loqui poterit, sermonem alterius non requiret. Congerantur in vnum omnia: vt idem oculis & auribus captus sit: pre-matur etiam doloribus acerrimis corporis: qui primùm per se ipsi plerunque conficiunt hominē: sin fortè longinquitate producti, vehementius tamen torquent, quàm vt causa sit cur ferantur, quid est tandem dii boni, quod laboremus: portus enim præsto est, quoniam mors ibidem est, æternum nihil sentienti receptaculum. Theodorus Lyfimacho mortem minitanti, Magnum verò, inquit, effecisti, si Cantharidis vim consecutus es. Paulus Persæ deprecanti ne in triumpho duceretur, In tua id, inquit, potestate est. Multa primo die, cum de ipsa morte quæreremus, non pauca etiam postero, cum ageretur de dolore, sunt dicta de morte: quæ qui recordetur, haud sanè periculū est, ne non mortē aut optandam, aut certè non timendam putet. mihi quidem in vita seruanda videtur illa lex, quæ in Græcorum conuiuuis obtinetur: Aut bibat, inquit, aut abeat: & rectè. aut enim fruatur aliquis pariter cum aliis voluptate potandi: aut, ne sobrius in violentiam vinolētorum incidat, antè discedat. sic iniurias fortunæ, quas ferre nequeas, defugiendo relinquis. Hæc eadem, quæ Epicurus, totidem verbis dicit & Hieronymus. Quod si iis philosophis, quorum ea sententia est, vt virtus per se ipsa nihil valeat, omne, quod honestum nos, & laudabile esse dicimus, id illi cassum quiddā, & inanis vocis sono decoratum esse dicant, & tamen semper beatum esse censent sapientem: quid tandem à Socrate & Platone, perfectisque philosophis faciendum putet: quorum alii tantam præstantiam in bonis animi esse dicunt, vt ab his corporis, & externa obscurentur. Alii autè hæc ne bona quidem ducunt, in animo reponunt omnia. quorum controuersiam solebat tanquam honorarius arbiter iudicare Carneades. nā cum, quæcunque bona Peripateticis, eadē Stoicis commoda viderentur, neque tamē Peripatetici plus tribuerēt diuitiis, bonæ valetudini, cæterisque rebus generis eius: quàm Stoici: cum ea re, non verbis ponderarētur, causam esse dissidendi negabat. Quare hunc locum cæterarū disciplinarum philosophi quæadmodum obtinere possint, ipsi viderint. mihi tamen gratū est, quod de sapientium perpetua bene viuendi facultate dignum quiddā philosophorum voce profitentur. Sed quoniā mane est eundū, has quinque dierū disputationes memoria cōprehendamus. Equidē me etiā con-

scripturum arbitror. vbi enim melius vti possumus hoc, cui cuiusmodi est, ocio: ad Brutūque nostrum hos libros alteros quinque mittemus: à quo non modò impulsus sumus ad philosophicas scriptiones, verum etiam laceffiti: in quo quātum cæteris profuturi sumus, non facile dixerimus: nostris quidem acerbissimis doloribus, variisque, & vndique circumfusis molestiis alia nulla potuit inueniri leuatio.

M. TULLII CICERONIS DE NATURA DEORVM

AD MARCVMBRVTVM LIBER I.

Vm multæ res in philosophia nequaquā satis adhuc explicatæ sunt, tum perdifficilis Brute, quod tu minimè ignoras, & perobscura quæstio est de natura deorum: quæ & ad agnitionem animi pulcherrima est, & ad moderandam religionem necessaria. De qua tam variæ sunt doctissimorum hominum, tamque discrepantes sententiæ, vt magno argumento esse debeat, causam, id est principium philosophiæ, esse scientiam: prudenterque Academicos à rebus incertis assensionem cohibuisse. Quid est enim temeritate fortius? aut quid tam temerarium, tamque indignum sapientis grauitate atque constantia, quàm aut falsum sentire, aut quod non satis exploratè perceptum sit & cognitum, sine vlla dubitatione defendere? Velut in hac quæstione plerique, quod maximè verisimile est, & quod omnes duce natura vehimur, deos esse dixerunt. dubitare se Protagoras: nullos esse omnino Diagoras Melius & Theodorus Cyrenæicus putauerunt. Qui verò deos esse dixerunt, tanta sunt in varietate ac dissensione constituti, vt eorum molestum sit annumerare sententias. Nam & de figuris deorum, & de locis atque sedibus, & actione vitæ multa dicuntur: deque his summa philosophorum dissensione certatur. Quod verò maximè rem, causamque continet, est vtrum nihil agant, nihil moliantur, an ab omni curatione & administratione rerum vacent: an contra ab his & à principio omnia facta & constituta sint, & ad infinitum tempus regantur atque moueantur. In primisque magna dissensio est: eaque nisi diiudicatur, in summo errore necesse est homines, atque in maximarum rerum ignoratione versari. Sunt enim philosophi, & fuerunt, qui omnino nullam habere censerent humanarum rerum procurationem deos. quorum si vera sententiā est, quæ potest esse pietas: quæ sanctitas: quæ religio? Hæc enim omnia purè ac castè tribuenda deorum numini ita sunt, si animaduertuntur ab his, & si est aliquid à diis immortalibus hominum generi tributum. sin autem dii neque possunt nos iuuare, nec volunt, nec curant omnino, nec quid agamus animaduertunt, nec est quod ab his ad hominum vitam permanere possit: quid est, quod vltos diis immortalibus cultus, honores, preces adhibeamus? In specie autem fictæ simulationis, sicut reliquæ virtutes, ita pietas inesse non potest, cum qua simul & sanctitatē & religionē tolli necesse est: quibus sublatis, perturbatio vitæ sequitur, & magna confusio. Atque haud scio, an pietate aduersus deos sublata, fides etiam, & societas humani generis, & vna excellentissima virtus iustitia tollatur. Sunt autem alii philosophi, & hi quidem magni atque nobiles, qui deorum mente atque ratione omnem mundum administrari & regi censeant: neque verò id solū, sed etiam ab iisdem vitæ hominum consuli & prouideri. nam & fruges & reliqua, quæ terra pariat, & tempestates, ac temporum varietates, cælique mutationes, quibus omnia, quæ terra gignat, maturata pubescant, à diis immortalibus tribui generi humano putant: multaque, quæ dicuntur in his libris, colligunt: quæ talia sunt, vt ea ipsa dii immortales ad vsum hominū fabricati penè videantur. Contra quos Carneades ita multa disseruit, vt excitaret homines non socordes ad veri inuestigandi cupiditatem. Res enim nulla est, de qua tātō opere non solū indocti, sed etiam docti dissentiant. quorum opiniones cum tam variæ sint, tamque inter se dissidentes: alterum fieri profectò potest, vt earū nulla: alterum certè non potest, vt plus vna vera sit.

Qua quidē in causa & beneuolos obiurgatores placare, & inuidos vituperatores confutare possumus, vt alteros reprehendisse pœniteat, alteri se didicisse gaudeant. nā qui admonent amicē docendi sunt: qui inimicē insectantur, repellēdi. Multum autē fluxisse video de libris nostris, quos complures breui tempore edidimus, variūque sermonem, partim admirantium, vnde hoc philosophādi nobis subito studium extitisset: partim, quid quaque de re certi haberemus, scire cupientium. Multis etiā sensu mirabile videri, eam nobis potissimum probatā esse philosophiam, quæ lucem eriperet, & quasi noctē quandam rebus offunderet: desertæque disciplinæ, & iam pridem relictae patrociniū nec opinatum à nobis esse susceptum. Nos autem nec subito cœpimus philosophari, nec mediocrē à primo tempore ætatis in eo studii operā, curāque consumpsimus: & cum minimē videbamur, tum maximē philosophabamur, quod & orationes declarant refertæ philosophorum sententiis: & doctissimorum hominū familiaritates, quibus semper domus nostra floruit: & principes illi Diodotus, Philo, Antiochus, Posidonius, à quibus instituti sumus. Et si omnia philosophiæ præcepta referuntur ad vitam, arbitramur nos & publicis, & priuatis in rebus ea præstitisse, quæ ratio & doctrina præscripserit. sin autem quis requirit, quæ causa nos impulerit, vt hæc tam serò literis mandarem, nihil est, quod expedire tam facillē possumus. Nam cum otio langueremus, & is esset Reip. status, vt eam vnus consilio atque cura gubernari necesse esset: primū ipsius Reipub. causa philosophiam nostris hominibus explicandam putauī, magni existimans interesse ad decus & laudem ciuitatis res tam graues, tamque præclaras Latinis etiam literis contineri. Eoque me minus instituti mei pœnitet, quod facillē sentio, quā multorum non modo discendi, sed etiam scribendi studia cōmouerim. Complureis enim Græcis institutionibus eruditi, ea quæ didicerant, cum ciuibus suis communicare non poterāt, quod illa quæ à Græcis acceperant, Latine dici posse diffiderent. Quo in genere tantū profecisse videmur, vt à Græcis ne verborum quidem copia vinceremur. Hortata est etiam, vt me ad hæc conferrem, animi ægritudo, fortunæ magna & graui commota iniuria: cuius si maiorem aliquam leuationē reperire potuissem, non ad hanc potissimum confugissem. ea verò ipsa nulla ratione melius frui potui, quā si me non modò ad legēdos libros, sed etiam ad totam philosophiam pertractandam dedissem. Omnes autem eius partes, atque omnia membra tum facillimē noscuntur, cum totæ quæstiones scribendo explicantur. Est enim admirabilis quædam continuatio, seriēque rerum, vt alia ex aliis nexa, & omnes inter se aptæ colligatæque videantur. Qui autem requirunt, quid quaque de re ipsi sentiamus, curiosius id faciunt quā necesse est. non enim tam auctoritatis in disputando, quā rationis momenta quærenda sunt. Quinetiam obest plerunque iis, qui discere volunt, auctoritas eorum, qui se docere profitentur. Desinunt enim suum iudicium adhibere: id habent ratum, quod ab eo quem probant, iudicatum vidēt. Nec verò probare soleo id quod de Pythagoricis accepimus, quos ferunt, siquid affirmarent in disputando, cum ex iis quæreretur, quare ita esset, respondere solitos, Ipse dixit. Ipse autem, erat Pythagoras. tantum opinio præiudicata poterat, vt etiam sine ratione valeret auctoritas. Qui autem mirantur nos hanc potissimum disciplinam secutos, his quatuor Academicis libris satis responsum videtur. Nec verò desertarum, relictarumque rerum patrociniū suscepimus: non enim hominum interitu sententiæ quoque occidunt, sed lucem auctoris fortasse desiderant: vt hæc in philosophia ratio contra omnia differendi, nullamque rem apertē iudicandi, profecta à Socrate, repetita ab Arcefila, confirmata à Carneade, vsque ad nostram viguit ætatem: quam nunc propemodum orbam esse in ipsa Græcia intelligo. Quod non Academicæ vitio, sed tarditate hominū arbitror contigisse. Nā si singulas disciplinas percipere magnū est, quāto maius omnes: quod facere iis necesse est, quibus propositum est, veri reperiēdi causa, & cōtra omnes philosophos, & pro omnibus dicere. Cuius rei

tantæ, tamque difficilis facultatē consecutum esse me non profiteor, secutum esse præ me fero. Nec tamē fieri potest, vt qui hac ratione philosophentur, ii nihil habeāt quod sequantur. Dictū est hac de re alio loco diligentius: sed quia nimis indociles quidam, tardique sunt, admonēdi videntur sapius. Nō enim sumus ii, quibus nihil verum esse videatur, sed ii, qui omnibus veris falsa quædā adiuncta esse dicamus, tāta similitudine, vt in iis nulla insit certa iudicandi & assentiendi nota. Ex quo existit & illud, multa esse probabilia: quæ quanquam non perciperentur, tamen quia visum haberent quendam insignem & illustrem, his sapientis vita regeretur. Sed iam, vt omni me inuidia liberem, ponam in medio sententiās philosophorum de natura deorum. Quo quidem loco conuocandi omnes videntur, qui, quæ sit earum vera, iudicent. Tum demū mihi procax Academia videbitur, si aut consenserint omnes, aut erit inuentus aliquis, qui quid verum sit, inuenerit. Itaque mihi libet exclamare, vt Staius in Synephebis:

Prò deum, popularium omnium adolescentium
Clamo, postulo, obsecro, oro, ploro, atque imploro fidem.
non leuissima de re, vt quæritur ille fieri in ciuitate facinora capitalia,
Ab amico amante argentum accipere meretrix non vult:
sed vt adsint, cognoscant, animaduertāt quid de religione, pietate, sanctitate, ceremoniis, fide, iureiurando, quid de templis, delubris, sacrificiisque solennibus, quid de ipsis auspiciis, quibus nos præsumus, existimandum sit. hæc enim omnia ad hanc de diis immortalibus quæstionem referenda sunt. Profecto eos ipsos, qui se aliquid certi habere arbitrantur, addubitare coget doctissimorum hominum de maxima re tanta dissensio. quod cum sæpe aliàs, tum maximē animaduerti, cum apud C. Cottam familiarem meum accuratē sanē, & diligenter de diis immortalibus disputatum sit.

Nam cum feriis Latinis ad eum ipsius rogatu accersitūque venissem, offendi eum sedentem in exhedra, & cum C. Velleio Senatore disputantem, ad quem tum Epicuri primas ex nostris hominibus deferebant. Aderat etiam Q. Lucilius Balbus, qui tantos progressus habebat in Stoicis, vt cum excellentibus in eo genere Græcis compararetur. Tum vt me Cotta vidit, Peropportunē, inquit, venis: oritur enim mihi magna de re altercatio eum Velleio, cui pro tuo studio nō est alienum te interesse. Atqui mihi quoque videor, inquā, venisse, vt dicis, opportunē: tres enim trium disciplinarum principes conuenistis. M. enim Piso si adesset, nullius philosophiæ, earum quidem quæ in honore sunt, vacaret locus. Tum Cotta, si, inquit, liber Antiochi nostri, qui ab eo nuper ad hunc Balbum missus est, vera loquitur, nihil est, quod Pisonem familiarem tuum desideres. Antiocho enim Stoici cum Peripateticis re consentire videntur, verbis discrepare. quo de libro velim scire Balbe quid sentias.

Egone? inquit ille. miror Antiochum hominem in primis acutum non vidisse, interesse plurimum inter Stoicos, qui honesta à commodis non nomine, sed genere toto disiungerent: & Peripateticos, qui honesta commiserent commodis: vt ea inter se magnitudine, & quasi gradibus, non genere differrēt. hæc enim est non verborum parua, sed rerum permagna dissensio. Verum hæc aliàs. nunc quod cœpimus, si videtur. Mihi verò, inquit Cotta, videtur. sed vt hic, qui interuenit me intues, ne ignoret quæ res agatur, de natura agebamus deorum. quæ cum mihi videretur perobscura, vt semper videri solet, Epicuri ex Velleio sciscitabar sententiam. Quamobrem, inquit, Vellei, nisi molestum est, repete quæ cœperas. Repetam verò: quanquam non mihi, sed tibi hic venit adiutor. ambo enim, inquit arridens, ab eodem Philone nihil scire didicistis. Tum ego, Quid didicerimus, Cotta viderit: tu autē nolo existimes me adiutorē huic venisse, sed auditorem, & quidem æquum, libero iudicio, nulla eiusmodi astrictum necessitate, vt mihi velim nolim, sit certa quædam tuenda sententiā. Tum Velleius fidenter sanē, vt solēt isti, nihil tam verens, quā ne dubitare aliqua de re videretur, tanquā modò ex deorum concilio, & ex Epicuri intermundiis descendisset:

Audite, inquit, non commentitias, futilésque sententias, non opificem, ædificatorémque mundi Platonis de Timæo deum: nec anum fatidicam Stoicorum *αἰετία*, quam Latine licet prouidétiam dicere: neque verò mundum ipsum animo & sensibus præditum, rotundum, ardentem, volubilem deum, portenta & miracula non differentium philosophorum, sed somniantium. Quibus enim oculis intueri potuit vester Plato fabricam illam tanti operis, qua construi à deo, atque ædificari mundum facit: quæ molitio, quæ ferraméta, qui vectes, quæ machinæ, qui ministri tanti muneris fuerunt? Quemadmodum autem obedire & parère voluntati architecti, aër, ignis, aqua, terra potuerunt? Vnde verò ortæ illæ quinque formæ, ex quibus reliquæ formantur, aptè cadentes ad animum efficiendum, pariendóque sensus? Longum est iter ad omnia, quæ talia sunt, vt optata magis, quam inuenta videantur. Sed illa palmaris quidem, quòd, qui non modò natum mundum introduxerit, sed etiam manu penè factum, is eum dixerit fore sempiternum: hunc censet primis, vt dicitur, labris gustasse physiologiam, qui quicquam quod ortum sit, putet æternum esse posse? Quæ est enim coagmentatio non dissolubilis? aut quid est, cuius principium aliquod sit, nihil sit extremum? Pronœa verò si vestra est Lucili, eadem requiro quæ paulò antè, ministros, machinas, omnem totius orbis designationem atque apparatus. sin alia est, cur mortalem fecerit mundum, non, quemadmodum Platonius deus, sempiternum. Ab vtroque autè sciscitor, cur mundi ædificatores repente extiterint, innumerabilia ante secula dormierint. Non enim, si mundus nullus erat, secula non erant. secula nunc dico, non ea, quæ dierum noctiúmque numero annis cursibus conficiuntur: nam fa-teor ea sine mundi conuersione effici non potuisse: sed fuit quædam ab infinito tempore æternitas, quam nulla temporum circumscrip-tio metiebatur spatio: tamen qualis ea fuerit, intelligi non potest: quod ne in cogitationem quidem cadit, vt fuerit tempus aliquod, nullum cum tempus esset. Isto igitur tam immenso spatio quæro Balbe cur Pronœa vestra cessauerit. laborémne fugiebat? At iste nec attingit deum, nec erat vllus, cum omnes naturæ numini diuino, cælum, ignes, terræ, maria parerét. Quid autem erat, quod concupisceret deus mundum signis & luminibus tanquã AEdilis ornare? si vt deus ipse melius habitaret: antea videlicet tempore infinito in tenebris tanquam in gurgustio habitauerat: post autem varietatène eum delectari putamus, quæ cælú & terras exornatas videmus? Quæ ista potest esse oblectatio deo? quæ si esset, non ea tandiu carere potuisset. An hæc, vt ferè dicitis, hominum causa à deo constituta sunt? sapientúmne? propter paucos ergo tanta est facta rerum molitio. an stultorum? at primùm causa non fuit, cur de improbis bene mereretur: deinde quid est affecutus, cum omnes stulti sint sine dubio miserissimi, maximè quòd stulti sunt? Miserius enim stultitia quid possumus dicere? deinde quòd ita multa sunt incommoda in vita, vt ea sapientes commodorum compensatione leniant, stulti nec vitare venientia possint, nec ferre præsentia. Qui verò mundum ipsum animantem sapientémque esse dixerunt, nullo modo viderunt animi naturam, intelligentes in quam figuram cadere posset: de quo dicam paulò post. Núc autem hæcenus admirabor eorum tarditatem, qui animantem, immortalem, & eundem beatum & rotundum esse velint, quòd ea forma vllam neget esse pulchrioré Plato. At mihi vel cylindri, vel quadrati, vel coni, vel pyramidis videtur esse formosior. Quæ verò vita tribuitur isti rotundo deo? nempe vt ea celeritate contorqueatur, cui par nulla ne cogitari quidem possit. in qua non video vbinam mēs constans & vita beata possit insistere: quòdque in nostro corpore si minima ex parte significetur, molestum sit, cur hoc idem non habeatur molestum in deo? Terra enim profectò, quoniam pars mundi est, pars est etiam dei. atqui terræ maximas regiones inhabitabiles atque incultas videmus, quòd pars earú appulsu solis exarferit, pars obriguerit niue, pruináque, longinquo solis abcessu. quæ, si mundus est deus, quoniam partes mundi sunt, dei membra partim ardentia, partim refrigera-

ta dicenda sunt. Atque hæc quidem vestra Lucili, qualia verò sint, ab vltimo repetam superiorum. Thales enim Milesius, qui primus de talibus rebus quæsiuit, aquam dixit esse initium rerum: deum autem eam mentem, quæ ex aqua cucta fingeret. Si dii possunt esse sine sensu & mente, cur aquæ adiunxit, si ipsa mens constare potest vacas corpore? Anaximandri autem opinio est natiuos esse deos, longis interuallis orientes, occidentésque, eosque innumerabiles esse mundos. sed nos, deum nisi sempiternum intelligere quí possumus? Post Anaximenes aëra deum statuit, eúmque gigni, esseque immesum & infinitum, & semper in motu: quasi aut aër sine vlla forma deus esse possit, cum præsertim deum nò modò aliqua, sed pulcherrima specie esse deceat: aut non omne, quod ortum sit, mortalitas cõsequatur. Inde Anaxagoras, qui accepit ab Anaximene disciplinam, primus omnium rerum descriptionem & modum mentis infinitæ vi ac ratione designari & confici voluit. in quo non vidit, neque motum sensui coniunctum & continentem in infinito vllum esse posse, neque sensum omnino, quo non ipsa natura pulsa sentiret. Deinde si mentem istam quasi animal aliquod esse voluit, erit aliquid interius, ex quo illud animal nominetur. Quid autem interius mète? Cingitur igitur corpore externo. Quod quoniã non placet, aperta simpléxque mens nulla re adiuncta, quæ sentire possit, fugere intelligentiæ nostræ vim & notionem videtur. Crotoniates autem Alcmeo, qui soli & lunæ, reliquisque sideribus, animoque præterea diuinitatem dedit, non sensit sese mortalibus rebus immortalitatem dare. Nam Pythagoras, qui censuit animum esse per naturam rerum omnem intentum & comitantem, ex quo nostri animi carperentur, non vidit distractione humanorum animorú discerpi & dilacerari deum: & cum miseri animi essent, quod plerisque contingeret, tum dei partem esse miseram: quod fieri non potest. Cur autem quicquam ignoraret animus hominis, si esset deus? quomodo porrò deus iste, si nihil esset nisi animus, aut infixus aut infusus esset in mudo? Tum Xenophanes, qui mente adiuncta omne præterea quod esset infinitum, deum voluit esse, de ipsa mente ita reprehenditur, vt ceteri: de infinitate autem vehemètius, in qua nihil, neque sentiens, neque coniunctum esse potest. Nam Parmenides commentitium quiddam coronæ similitudine efficit: Stephanem appellat, continentem ardore lucis orbem, qui cingit cælum, quem appellat deum, in quo neque figuram diuinam, neque sensum quicquam suspicari potest. Multa eiusdem monstra, quippe qui bellum, qui discordiam, qui cupiditatem, ceteraque generis eiusdè ad deum reuocat: quæ vel morbo, vel somno, vel obliuione, vel vetustate delentur. eademque de sideribus: quæ reprehensa iam in alio, in hoc omittantur. Empedocles autem multa alia peccans, in deorum opinione turpissimè labitur. Quatuor enim naturas, ex quibus omnia constare vult, diuinas esse censet: quas & nasci & extinguí perspicuú est, & sensu omni carere. Nec verò Protagoras, qui sese negat omnino de diis habere quod liqueat, sint, nò sint, qualésue sint, quicquã videtur de natura deorum suspicari. Quid Democritus, qui tum imagines, earumque circuitus in deorum numero refert, tum illam naturam quæ imagines fundat ac mittat, tum sciétiam, intelligétiamque nostram, nonne in maximo errore versatur? cum idem omnino, quia nihil semper suo statu maneat, neget esse quicquã sempiternum, nonne deum ita tollit omnino, vt nullam opinionem eius reliquam faciat? Quid aër, quo Diogenes Apolloniates vitur deo, quem sensum habere potest, aut quam formam dei? Iam de Platonis inconstantia longum est dicere: qui in Timæo, patrem huius mundi nominari negat posse: in legum autem libris, quid sit omnino deus, inquiri oportere non cõset. Quod verò sine corpore vllò deum vult esse, vt Græci dicunt *ἀσώματον*: id quale esse possit, intelligi non potest. careat enim sensu necesse est, careat prudentia, careat voluptate: quæ omnia vnà cum deorum notionè cõprehendimus. Idem & in Timæo dicit, & in legibus, & mundú deum esse, & cælú, & astra, & terram, & animos, & eos quos maiorú institutis accepimus: quæ & per se sunt falsa perspicuè,

& inter sese vehementer repugnantia. Atque etiam Xenophon paucioribus verbis eadem ferè peccat. facit enim in iis, quæ à Socrate dicta retulit, Socratem disputantem formam dei queri non oportere, eundemque & solem, & animum deum dicere, & modò vnum, tum autem plures deos: quæ sunt iisdem in erratis ferè, quibus ea quæ de Platone dicimus. Atque etiam Antisthenes in eo libro qui physicus inscribitur, populares deos multos, naturalem vnum esse dicēs, tollit vim & naturam deorum. Nec multò secus Speusippus Platonem auunculum subsequens, & vim quandam dicens, qua omnia regantur, eamque animalem, euellere ex animis conatur cognitionē deorum. Aristoteles quoque in tertio de philosophia libro multa turbat, à magistro Platone vno dissentiens: modò enim mēti tribuit omnē diuinitatē: modò mūdum ipsum deum dicit esse: modò quendam alium præficit mundo: eisque eas partes tribuit, vt replicatione mundi quadam motum regat atque tueatur: tum cæli ardorem deum dicit esse, non intelligens cælū mundi esse partem, quem alio loco ipse designarit deum. Quomodo autē cæli diuinus ille sensus in celeritate tanta conseruari potest? vbi deinde illi tot dii, si numeramus etiam cælum deum? Cum autem sine corpore idem vult esse deum, omni illum sensu priuat & prudentia. Quo porrò modò mundus moueri potest carens corpore? aut quomodo semper se mouens esse quietus & beatus potest? Nec verò eius condiscipulus Xenocrates in hoc genere prudentior: in cuius libris qui sunt de natura deorum, nulla species diuina describitur. deos enim octo esse dicit: quinque eos, qui in stellis vagis nominantur: vnū, qui ex omnibus sideribus, quæ infixæ cælo sunt, ex dispersis quasi membris simplex sit putandus deus: septimum solem adiūgit, octauamque lunam: qui quo sensu beati esse possint, intelligi non potest. Ex eadem Platonis schola Ponticus Heraclides puerilibus fabulis referit libros: & tamen modò mundum, tum mentem diuinam esse putat, errantibus etiam stellis diuinitatem tribui: sensūque deum priuat, & eius formam mutabilem esse vult: eodemque libro rursus terram & cælum refert in deos. Nec verò Theophrasti inconstantia ferenda est: modò enim menti diuinum tribuit principatum, modò cælo, tum autem signis, sideribusque cælestibus. Nec audiendus eius auditor Strato, is qui physicus appellatur, qui omnem vim diuinam in natura sitam esse cēset, quæ causas gignēdi, augēdi, minuēdiue habeat, sed careat omni sensu & figura. Zeno autem (vt iam ad vestros Balbe veniam) naturalem legem diuinam esse censet, eamque vim obtinere recta imperantem, prohibentemque contraria. quam legem quomodo efficiat animantem, intelligere non possumus. deum autem animantem certè volumus esse. Atque hic idem alio loco æthera deum dicit esse, si intelligi potest nihil sentiens deus, qui nunquam nobis occurrit neque in precibus, neque in optatis, neque in votis. aliis autem libris rationem quādam per omnem pertinētē naturam, vt diuinā esse affectam putat. idem astris hoc idem tribuit, tum annis, mēsis, annorumque mutationibus. Cum verò Hesiodi theogoniā interpretatur, tollit omnino vilitas, perceptasque cognitiones deorum. neque enim Iouem, neque Iunonem, neque Vestam, neque quēquam, qui ita appelletur, in deorū habet numero, sed rebus inanimatis aque mutis per quandam significationem hæc docet tributa nomina. Cuius discipuli Aristonis non minus magno in errore sententia est: qui neque formam dei intelligi posse censet, neque in diis sensum esse dicat, dubitetque omnino deus animans necne sit. Cleāthes autē, qui Zenonē audiuit vnā cum eo quem proximè nominavi, tum ipsum mundū deum dicit esse: tum totius naturæ mēti, atque animo hoc nomē tribuit, tum vltimum & altissimū, atque vndique circūfusum, & extremū, omnia cingētē atque cōplexum ardorem, qui æther nominetur, certissimum deum iudicat. idem quasi deliras in iis libris, quos scripsit cōtra voluptatē, tum fingit formam quādam & speciem deorum, tum diuinitatē omnem tribuit astris, tum nihil ratione cēset esse diuinius. Ita fit, vt deus ille, quē mēte noscimus, atque in animi notione tanquā in vestigio vo-

lulus reponere, nusquā prorsus appareat. At Perseus eiusdem Zenonis auditor, eos dicit esse habitos deos, à quibus magna vtilitas ad vitæ cultum esset inuenta, ipsasque res vtilis, & salutes deorum esse vocabulis nuncupatas: vt ne hoc quidem diceret, illa inuēta esse deorum, sed ipsa diuina. Quo quid absurdius, quàm aut res sordidas, atque deformes deorum honore afficere, aut homines iam morte deletos reponere in deos, quorum omnis cultus esset futurus in luctu? Iā verò Chrysippus, qui Stoicorum somniorum vaferrimus habetur interpres, magnam turbam congregat ignotorum deorum, atque ita ignotorum, vt eos ne coniectura quidem informare possimus, cum mens nostra quiduis videatur cogitatione posse depingere. Ait enim vim diuinam in ratione esse positā, & vniuersā naturā animo, atque mente: ipsumque mūdum deum dicit esse, & eius animi fusionem vniuersam: tum eius ipsius principatum, qui in mēte & ratione versetur, communemque rerum naturam vniuersā atque omnia continentem, tum fatalem vmbra, & necessitatem rerum futurarum. ignem præterea, & eum quem antea dixi, æthera: tum ea quæ natura fluere atque manere, vt aquā, & terram, & æra, solem, lunam, sidera, vniuersitatēque rerum, qua omnia continerentur: atque homines etiam eos qui immortalitatem essent consecuti. Idemque disputat, æthera esse eum, quem homines Iouem appellarēt: quique ær per maria maneret, eum esse Neptunum: terram, eam quæ Ceres diceretur: similique ratione persequitur vocabula reliquorum deorum. Idemque etiam legis perpetuæ & æternæ vim, quæ quasi dux vitæ, & magistra officiorum sit, Iouem dicit esse: eademque fatalem necessitatem appellat, sempiternam rerum futurarum veritatem: quorum nihil tale est, vt in eo vis diuina inesse videatur. Et hæc quidem in primo libro de Natura deorum. In secundo autē vult Orphei, Musæi, Hesiodi, Homerique fabellas accommodare ad ea, quæ ipse primo libro de diis immortalibus dixerit: vt etiam veterimi poëta, qui hæc ne suspicati quidem sint, Stoici fuisse videantur. Quem Diogenes Babylonius consequens in eo libro, qui inscribitur de Minerua, partem Iouis, ortumque virginis ad physiologiā traducens disiungit à fabula. Exposui ferè non philosophorum iudicia, sed delirantium somnia. Nec enim multo absurdiora sunt ea, quæ poëtarum vocibus fusa, ipsa sua uitate nocuerunt, qui & ira inflammati, & libidine furentes induxerunt deos, feceruntque vt eorum bella, pugnas, prælia, vulnera videremus: odia præterea, dissidia, discordias, ortus, interitus, querelas, lamentationes, effusas in omni intemperantia libidines, adulteria, vincula, cum humano genere concubitus, mortalesque ex immortalibus procreatos. Cum poëtarum autem errore coniungere licet portenta magorum, Aegyptiorumque in eodem genere dementiam: tum etiam vulgi opiniones, quæ in maxima inconstantia, veritatis ignoratione versantur. Ea qui consideret quàm inconsultè ac temerè dicatur, venerari Epicurum, & in eorum ipsorum numero, de quibus hæc quæstio est, habere debeat. solus enim vidit primum esse deos, quod in omnium animis eorum notionem impressisset ipsa natura. Quæ est enim gens, aut quod genus hominum, quod non habeat sine doctrina anticipationem quandam deorum: quam appellat *ἄλογον* Epicurus, id est anteceptam animo rei quandam informationem, sine qua nec intelligi quicquam, nec quæri, nec disputari possit. cuius rationis vim atque vtilitatē ex illo cælesti Epicuri de regula & iudicio, volumine accepimus. Quod igitur fundamentum huius quæstionis est, id præclare iactum videtis. Cum enim non instituto aliquo, aut more, aut lege sit opinio constituta, maneatque ad vnū omnium firma consensio, intelligi necesse est, esse deos: quoniam insitas eorum, vel potius innatas cognitiones habemus. De quo autem omnium natura consentit, id verum esse necesse est. esse igitur deos confitendum est. Quod quoniam ferè constat inter omnes non philosophos solum, sed etiam indoctos, fateamur constare illud etiam, hanc nos habere siue anticipationem, vt antè dixi, siue prænotionem deorum. Sūt enim rebus nouis noua ponēda nomina, vt Epicurus ipse *ἄλογον* appellauit, quam antea nemo

eo verbo nominat. Hanc igitur habemus, ut deos beatos & immortales putemus. Quæ enim nobis natura informationem deorum ipsorum dedit, eadem insculpsit in mentibus, ut eos æternos & beatos haberemus. Quod si ita est, verè exposita illa sententia est ab Epicuro, Quod æternū beatūque sit, id nec habere ipsum negotii quicquam, nec exhibere alteri. Itaque neque ira neque gratia teneri, quod, quæ talia essent, imbecilla essent omnia. Si nihil aliud quæreremus, nisi ut deos pie coleremus, & ut superstitione liberaremur, satis erat dictum: nam & præstās deorum natura hominum, pietate coleretur, cum & æterna esset, & beatissima: habet enim venerationem iustam quicquid excellit: & metus omnis à vi atque ira deorū pulsus esset. Intelligitur enim, à beata immortalique natura & iram & gratiam segregari: quibus remotis, nullos à superis impendere metus. Sed ad hanc confirmandam opinionem inquit animus & formam, & vitam, & actionem mentis, atque agitationē in deo. Ac de forma quidem partim natura nos admonet, partim ratio docet: nam à natura habemus omnes omnium gentium speciem nullam aliam, nisi humanam deorum. Quæ enim alia forma occurrit vnquam aut vigilanti cuiquam, aut dormienti? Sed ne omnia reuocentur ad primas notiones, ratio hoc idem ipsa declarat, nam cum præstantissimam naturam, vel quia beata est, vel quia sempiterna, conuenire videatur eadem esse pulcherrimam, quæ compositio mēbrorum, quæ conformatio lineamentorum, quæ figura, quæ species, humana potest esse pulchrior: Vos quidem Lucili soletis (nam Cotta meus modò hoc, modò illud) cum artificium effingitis, fabricamque diuinam, quàm sint omnia in hominis figura non modò ad vsum, verum etiam ad venustatem apta, describere. Quod si omnium animantium formam vincit hominis figura, deus autem animans est: ea figura profectò est quæ pulcherrima sit omnium. quoniamque deos beatissimos esse constat, beatus autē esse sine virtute nemo potest, nec virtus sine ratione constare, nec ratio vsquam inesse, nisi in hominis figura: hominis esse specie deos confitendum est. Nec tamen ea species corpus est, sed quasi corpus: nec habet sanguinem, sed quasi sanguinem. Hæc quanquam & inuenta sunt acutius, & dicta subtilius ab Epicuro, quàm ut quiuis ea possit agnoscere: tamen fretus intelligentia vestra dissero breuius, quàm causa desiderat. Epicurus autem, qui res occultas, & penitus abditas non modò viderat animo, sed etiam sic tractat, ut manu doceat eam esse vim & naturam deorum, ut primū non sensu, sed mente cernatur: nec soliditate quadam, nec ad numerum, ut ea, quæ ille propter firmitatem *στέρεμια* appellat, sed imaginibus, similitudine & transitione perceptis, cum infinita simillimarum imaginum species ex innumerabilibus indiuiduis existat, & ad deos affluat, cum maximis voluptatibus in eas imagines mentem intentam, infixamque nostram intelligentiam, capere, quæ sit & beata natura & æterna. Summa verò vis infinitatis, & magna, ac diligenti contemplatione dignissima est: in qua intelligi necesse est, eam esse naturam, ut omnia omnibus, paribus paria respondeant. hanc *ισονομίαν* appellat Epicurus, id est æquabilē tributionem. Ex hac igitur illud efficitur, si mortalium tanta multitudo sit, esse immortalium non minorem: & si, quæ interimant, innumerabilia sint, etiam ea quæ conseruent, infinita esse debere. Et quærere à nobis Balbe soletis, quæ vita deorum sit, quæque ab iis degatur ætas. ea videlicet qua nihil beatius, nihil omnino bonis omnibus affluentius excogitari potest. Nihil enim agit: nullis occupationibus est implicatus: nulla opera molitur: sua sapientia & virtute gaudet: habet exploratū fore se semper tum in maximis, tum in æternis voluptatibus. Hunc deum ritè beatum dixerimus, vestrum verò laboriosissimum. Siue enim ipse mundus deus est, quid potest esse minus quietum, quàm nullo puncto temporis intermisso versari circum axem cæli admirabili celeritate: nisi quietum autem nihil beatum est. siue in ipso mundo deus inest aliquis qui regat, qui gubernet, qui cursus astrorum, mutationes tēporum, rerum vicissitudines ordinēque conseruet, terras & maria contēplans hominum commoda, vitæque tueatur: nã

ille est implicatus molestis negotiis & operosis. Nos autē beatam vitam in animi securitate, & in omnium vacatione munerum ponimus. Docuit enim nos idē qui cætera natura effectum esse mundum, nihil opus fuisse fabrica, eamque rem ei esse tam facile, quàm vos negatis effici sine diuina posse solertia, ut innumerabiles natura mundos effectura sit, efficiat, effecerit. Quod quia quemadmodum natura efficere sine aliqua mente possit non videtis: ut tragici poëtæ, cum explicare argumenti exitum non potestis, confugitis ad deum: cuius operam profectò non desideraretis, si immēsam & interminatam in omnes partes magnitudinem regionum videretis: in quam se iniiciens animus, & intendens, ita latè, longèque peregrinatur, ut nullam tamen oram vltimi videat, in qua possit insistere. In hac igitur immensitate latitudinum, longitudinum, altitudinum infinita vis innumerabilium volitat atomorum: quæ interiecto inani cohærescunt tamen inter se, & aliæ alias apprehendentes continuantur: ex quo efficiuntur hæ rerum formæ atque figuræ, quas vos effici posse sine follibus & incudibus non putatis. Itaque imposuistis in ceruicibus nostris sempiternum dominum, quem dies & noctes timeremus. Quis enim non timeat omnia prouidētē, & cogitantē, & animaduertentē, & omnia ad se pertinere putātē, curiosum, & plenum negotii deum? Hinc vobis extitit primū illa fatalis necessitas, quam *ἐμπεδύω* dicitis: ut quicquid accidat, id ex æterna veritate, causarūque continuatione fluxisse dicatis. Quanti autem hæc philosophia æstimanda est, cui, tanquam aniculis, & iis quidem indoctis, fato fieri omnia videantur? Sequitur *μαντική* vestra, quæ Latine diuinitio dicitur: qua tāta imbueremur superstitione, si vos audire vellemus, ut aruspices, augures, arioli, vates & coniectores nobis essent colendi. His terroribus ab Epicuro soluti, & in libertatem vindicati, nec metuimus eos, quos intelligimus, nec sibi fingere vllam molestiam, nec alteri quærere: & pie sanctèque colimus naturam excellentem atque præstātē. Sed elatus studio, vereor ne longior fuerim. erat autem difficile rem tantam, tamque præclaram, inchoatam relinquere. quanquam non tam dicēdi mihi ratio habenda fuit, quàm audiendi. Tum Cotta comiter, ut solebat: Atqui, inquit, Vellei nisi tu aliquid dixisses, nihil fanè ex me quidē audire potuisses: mihi enim non tam facile in mentem venire solet, quare verum sit aliquid, quàm quare falsum: idque cum sæpe, tū cum te audirē paulò antè contigit. Roges me qualē deorum naturā esse ducā: nihil fortasse respondeā. Quæras, putēmne talē esse, qualis modò à te sit exposita: nihil dicam mihi videri minus. Sed antequam aggrediar ad ea, quæ à te disputata sunt, de te ipso dicā quid sentiā. Sæpe enim de L. Crasso, familiari tuo illo, videor audisse, cum te togatis omnibus sine dubio anteferet, & paucos tecū Epicureos è Græcia compararet. sed quod ab eo te mirificè diligi intelligebam, arbitrabar illum propter benevolentiam id vberius dicere. Ego autem, & si vereor laudare præsentem, iudico tamen de re obscura atque difficili à te dictum esse dilucidè, neque sententiis solūm copiosè, sed verbis etiam ornatus, quàm solent vestri: Zenonem, quem Philo noster Coryphæum appellare Epicureorum solebat, cum Athenis essem, audiebā frequenter, & quidem ipso auctore Philone, credo ut facilius iudicarem, quàm illa bene resellerentur, cum à principe Epicureorum accepissem quemadmodum dicerētur. Non igitur ille, ut plerique, sed isto modo, ut tu, distinctè, grauitè, ornatè. Sed quod in illo mihi vsu sæpe venit, idem modò, cum te audirem, acciderat, ut molestè ferrem tātum ingenium (bona venia me audies) in tam leues, ne dicam in tam ineptas sentētias incidisse. Nec ego nunc ipse aliquid afferam melius. ut enim modò dixi, omnibus ferè in rebus, & maximè in physicis, quid non sit citius, quàm quid sit, dixerim. Roges me, quid, aut qualis sit deus. auctore vtar Simonide: de quo cum quæsiuisset hoc idem tyrannus Hiero, deliberandi causa sibi vnum diem postulauit. Cum idem ex eo postridie quæreret, biduum petiuit. cum sæpius duplicaret numerum dierum, admiransque Hiero quæreret cur ita faceret, Quia quanto, inquit, diutius confidero, tanto mihi res

videtur obscurior. Sed Simonidem arbitror (non enim poeta solum suavis, verum etiam ceteroqui doctus sapiensque traditur) quia multa venient in mentem acuta atque subtilia, dubitatem quid eorum esset verissimum, desperasse omnem veritatem. Epicurus vero tuus (nam cum illo malo differere, quam tecum) quid dicit, quod non modò philosophia dignum esset, sed etiam mediocri prudentia: Quæritur primum in ea quaestione, quæ est de natura deorum, sintne dii, necne sint. Difficile est negare, credo, si in concione quaeratur: sed in huiusmodi sermone & confesso, facillimum. Itaque ego ipse Pontifex, qui ceremonias, religionisque publicas sanctissime tuendas arbitror, is hoc, quod primum est, esse deos persuaderi mihi non opinione solum, sed etiam ad veritatem planè velim. multa enim occurrunt, quæ conturbent, ut interdum nulli esse videantur. Sed vide, quam tecum agant liberaliter. quæ communia sunt vobis cum ceteris philosophis, non attingam, ut hoc ipsum: placet enim omnibus ferè, mihi que ipsi in primis esse deos: itaque non pugno: rationem tamen eam, quæ à te affertur, non satis firmam puto. Quod enim omnium gentium, generumque hominum ita videretur, id satis magnum esse argumentum dixisti, cur esse deos confitemur: quod cum leue per se, tum etiam falsum est. Primum enim vnde nota tibi sunt opiniones nationum? Equidem arbitror multas esse gentes sic immanitate efferatas, ut apud eas nulla suspicio deorum sit. Quid? Dyagoras, Atheos qui dictus est, posteaque Theodoros, nonne aperte deorum naturam sustulerunt? Nam Abderites quidem Protagoras, cuius à te modò mentio facta est, sophistes temporibus illis vel maximus, cum in principio libri sui sic posuisset, De diis neque ut sint, neque ut non sint, habeo dicere, Atheniesium iussu vrbe atque agro est exterminatus, librique eius in concione combusti. Ex quo equidem existimo tardiores ad hanc sententiam profitendam multos esse factos, quippe cum poenam ne dubitatio quidem effugere potuisset. Quid de sacrilegis, quid de impiis, periurisque dicemus?

-Tubulus si Lucius vnquam,

Si Lupus, aut Carbo: aut Neptuni filius,-

ut ait Lucilius, putasset esse deos, tam periurus aut tam impius fuisset: Non est igitur tam explorata ista ratio ad id, quod vultis, confirmandum, quam videtur. Sed quia commune est hoc argumentum, aliorum etiam philosophorum, omittam hoc tempore: ad vestra propria venire malo. Concedo esse deos: doce me igitur, vnde sint, vbi sint, quales sint corpore, animo, vita. hæc enim scire desidero. Abuteris ad omnia atomorum regno & licentia. Hinc quodcumque in solum venit, ut dicitur, effingis atque efficis. Quæ primum nullæ sunt: nihil est enim quod vacet corpore. corporibus autè omnis obfidetur locus. ita nullum inane, nihil esse indiuiduum potest. hæc ego nunc physicorum oracula fundo: vera, an falsa, nescio, sed veri tamè similia, quam vestra. ista enim flagitia Democriti, siue etiam ante Leucippi, esse corpuscula quædam læuia, alia aspera, rotunda alia, partim angulata, curuata quædam, & quasi adunca: ex his effectum esse cælum atque terram, nulla cogente natura, sed concursu quodam fortuito. Hanc tu opinionem C. Vellei vsque ad hanc ætatem perduxisti, priusque te quis de omni vitæ statu, quam de ista auctoritate deiecerit. Antè enim iudicasti Epicureum te esse oportere, quam ista cognouisti. Ita necesse fuit aut hæc flagitia animo concipere, aut susceptæ philosophiæ nomen amittere. Quid enim mereas, ut Epicureus esse desinas? Nihil equidem, inquis, ut rationem vitæ beatæ, veritatemque deseram. Ista igitur est veritas: nam de vita beata nihil repugno: quam tu ne in deo quidem esse censes, nisi planè otio langueat. Sed vbi est veritas: in mundis credo innumerabilibus, omnibus minimis temporum punctis aliis nascentibus, aliis cadentibus, an in indiuiduis corpusculis, tam præclara opera, nulla moderante natura, nulla ratione, fingentibus? Sed oblitus liberalitatis meæ, qua tecum paulò antè uti cœperam, plura complector. Concedam igitur ex indiuiduis constare omnia. quid ad rem? deorum enim

natura quaeritur. Sint sanè ex atomis. non igitur æterni. Quod enim ex atomis sit, id natum aliquando sit. Si natum, nulli dii antequam nati. Et si ortus est deorum, interitus sit necesse est, ut tu paulò antè de Platonis mundo disputabas. Vbi igitur illud vestrum beatum & æternum, quibus duobus verbis significatis deum? Quod cum efficere vultis, in dumeta correptis. Ita enim dicebas, non corpus esse in deo, sed quasi corpus: nec sanguinè, sed quasi sanguinem. Hoc persæpe facitis, ut cum aliquid non verisimile dicatis, & effugere reprehensionem velitis, afferatis aliquid, quod omnino ne fieri quidè possit: ut satius fuerit id ipsum, de quo ambigebatur, concedere, quam tam impudenter resistere. velut Epicurus, cum videret, si atomi ferrentur in locum inferiorem suo opte pòdere, nihil fore in nostra potestate, quòd esset earum motus certus & necessarius, inuenit quo modo necessitatè effugeret, quod videlicet Democritum fugerat: ait atomum, cum pondere & grauitate directo deorsum feratur, declinare paululum. Hoc dicere turpius est, quam illud, quod vult, non posse defendere. Idem facit contra dialecticos: à quibus cum traditum sit, in omnibus disunctionibus, in quibus aut etiam, aut non poneretur, alterutrum verum esse: pertimuit, ne, si concessum esset huiusmodi aliquid, aut viuet cras, aut non viuet Epicurus, alterutrum fieret necessarium. Totum hoc aut etià, aut non, negauit esse necessarium. quo quid dici potest obtusius? Urgebat Arcefilas Zenonem, cum ipse omnia falsa diceret, quæ sensibus viderentur: Zeno autem nonnulla visa esse falsa, non omnia. Timuit Epicurus, ne, si vnū visum esset falsum, nullum esset verum: omnes sensus veri nuncios dixit esse. nihil horum, nisi callidè. grauiorem enim plagam accipiebat, ut leuiorem repelleret. Idem facit in natura deorum: dum indiuiduorum corporum concretionem fugit, ne interitus & dissipatio consequatur, negat esse corpus deorum, sed tanquam corpus: nec sanguinem, sed tanquam sanguinem. Mirabile videtur, quòd non rideat aruspex, cum aruspice viderit: hoc mirabilius, quòd vos inter vos risum tenere possitis. non est corpus, sed quasi corpus. Hoc intelligerem quale esset, si id in cereis fingeretur, aut fictilibus figuris: in deo quid sit quasi corpus, aut quasi sanguis, intelligere non possum: ne tu quidem Vellei: sed non vis fateri: ista enim à vobis quasi dictata redduntur: quæ Epicurus oscitans hallucinatus est, cum quidem gloriaretur, ut videmus in scriptis, se magistrum habuisse nullum: quod & non prædicati tamen facile quidè credam, sicut mali ædificii domino glorianti se architectum non habuisse. nihil enim olet ex Academia, nihil ex Lyceo, nihil ne è puerilibus quidem disciplinis. Xenocratem audire potuit: què virum dii immortales: & sunt qui putant audiuisse, ipse non vult: credo plus nemini. Pamphilum quendam Platonis auditorem ait à se Sami auditum. ibi enim adolescens habitabat cum patre & fratribus, quòd in eam pater eius Neocles agripeta venerat. Sed cum agellus eum non satis aleret, ut opinor, ludi magister fuit. Sed hunc Platonicum mirificè cõtemnit Epicurus. ita metuit, ne quid vnquam didicisse videretur. In Nausiphane Democriteo tenetur: quem cum à se non neget auditum, vexata me omnibus contumeliis. Atqui si hæc Democritea nõ audisset, quid audierat? Quid est in physicis Epicuri non à Democrito? Nam etsi quædam commutauit, ut quod paulò antè de inclinatione atomorum dixi: tamen pleraque dicit eadem, atomos, inane, imagines, infinitatè locorum, innumerabilitatèque mundorum, eorum ortus & interitus, omnia ferè quibus naturæ ratio cõtinetur. Nunc istuc quasi corpus, & quasi sanguinem, quid intelligis? ego enim scire te ista melius quam me, non fateor solum, sed etiam facile patior. Cum quidem semel dicta sunt, quid est quod Velleius intelligere possit, Cotta non possit? Itaque corpus quid sit, sanguis quid sit, intelligo: quasi corpus, & quasi sanguis quid sit, nullo prorsus modo intelligo. Nec tu me celas, ut Pythagoras solebat alienos: nec cõsultò dicis occultè, tanquam Heraclitus: sed, quod inter nos liceat, ne tu quidem intelligis. Illud video pugnare te, species ut quædam sit deorum quæ nihil concreti habeat, nihil solidi, nihil expressi, nihil eminetis, sitque pura, leuis,

perlucida. Dicemus ergo idem, quod in venere Coa: corpus illud non est, sed simile corpori: nec ille fufus, & candore mixtus rubor sanguis est, sed quædam sanguinis similitudo. sic in Epicureo deo non res, sed similitudines rerū esse. fac id, quod ne intelligi quidem potest, mihi esse persuasum. cedò mihi istorum adumbratorum deorum lineamenta atque formas. Non deest hoc loco copia rationum, quibus docere velitis humanas esse formas deorū. Primum quòd ita sit informatū, anticipatūq; mentibus nostris, vt homini, cū de deo cogitet, forma occurrat humana. Deinde, vt, quoniam rebus omnibus excellat natura diuina, forma quoq; esse pulcherrima debeat, nec esse humana vllam pulchriorem. Tertiam rationem affertis, quòd nulla alia figura domicilium mentis esse possit. Primum igitur quidque consideras quale sit? Arripere enim mihi videmini quasi vestro iure rem nullo modo probabilem. Quis tam cæcus in cōtemplandis rebus vnquam fuit, vt non videret species istas hominum collatas in deos aut consilio quodam sapientum, quo facilius animos imperitorum ad deorum cultū à vitæ prauitate conuerterent, aut superstitione, vt essent simulacra, quæ venerantes, deos ipsos se adire crederent? Auxerunt autem hæc eadem poëtæ, pictores, opifices. Erat autem non facile agentes aliquid & molientes deos in aliarum formarum imitatione seruare. Accessit etiā ista opinio fortasse, quòd homini homine nihil pulchrius videatur. Sed tu hoc physice non vides, quàm blanda conciliatrix, & quasi sui sit lena natura. An putas vllam esse terra marique beluam, quæ non sui generis belua maxime delectetur? Quod ni ita esset, cur non gestiret taurus equæ contrectatione, equus vaccæ? An tu aquilam, aut leonem, aut delphinum vllam anteferre cēses figuram suæ? Quid igitur mirum, si hoc eodē modo homini natura præscripsit, vt nihil pulchrius quàm hominem putaret, eam esse causam, cur deos hominum similes putaremus? Quid censes, si ratio esset in beluis, non suo quasque generi plurimum tributuras fuisset? At me hercle ego (dicam enim vt sentio) quanuis amem ipse me, tamen nō audeo dicere pulchriorem esse me, quàm ille fuit taurus, qui vexit Europam. non enim hoc loco de ingeniis, aut de orationibus nostris, sed de specie, figuræque quaritur. Quòd si fingere nobis, & iungere formas velimus, qualis ille maritimus Triton pingitur, nantibus inuehens beluis, adiunctis humano corpori, nolis esse? Difficili in loco verfor. est enim vis tanta naturæ, vt homo nemo velit nisi hominis similis esse: & quidē formica formicæ. Sed tamen cuius hominis? quotus enim quisque formosus est? Athenis cū essem, è gregibus epheborum vix singuli reperiebantur. Video quid arripis, sed tamen ita res se habet. Deinde nobis, qui, concedentibus philosophis antiquis, adolescentulis delectamur, etiam vitia sæpe iucunda sunt. Næuus in articulo pueri delectat Alcæum. at est corporis macula næuus. illi tamen hoc lumen videbatur. Q. Catulus, huius collegæ & familiaris nostri pater, dilexit municipem tuum Roscium: in quem etiam illud est eius,

- Constiteram exorientem auroram fortè salutans,
- Cū subito à læua Roscius exoritur.
- Pace mihi liceat cælestes dicere vestra,
- Mortalis visus pulchrior esse deo.

Huic pulchrior deo? at erat sicut hodie est, peruersissimis oculis. Quid refert, si hoc ipsum falsum & venustum illi videbatur? Redeo ad deos: ecquos si non tam strabones, at petulos esse arbitramur? ecquos næuum habere: ecquos filos, flaccos, frontones, capitones, quæ sunt in nobis? An omnia emēdata in illis? Detur id vobis. Num etiā est vna omnium facies: nam si plures, aliam esse alia pulchriorem necesse est. Igitur aliquis non pulcherrimus deus. Si vna omnium facies est, florere in cælo Academiam necesse est. Si enim nihil inter deum & deum differt, nulla est apud deos cognitio, nulla perceptio. Quid si etiam Vellei falsum illud omnino est, nullam aliā nobis de deo cogitantibus speciē nisi hominis occurrere: tamēne ista tam absurda defendes?

alias. aut potos. Iuncta illud
Dindij de Arte lib. 2. Si iusta
est, Veneri simili.

57 Nobis fortasse si occurrit vt dicis, Iouē, Iunonem, Mineruā, Neptunum, Vulcanum, Apollinē, reliquos deos ea facie nouimus qua pictores, fictoresque voluerūt: neque solum facie, sed etiā ornatu, atate atque vestitu. At nō AEgyptii, nec Syri, nec ferè cūcta barbaries. firmiores enim videas apud eos opiniones esse de bestiis quibusdā, quàm apud nos de sanctissimis tēplis & simulachris deorum. Etenim fana multa expoliata, & simulachra deorū de locis sanctissimis ablata videmus à nostris. at verò ne fando quidē auditum est, crocodilum, aut ibim, aut felē violatum ab AEgypto. Quid igitur censes? Apim illū sanctum AEgyptiorū bouem, nōne deum videri AEgyptiis? Tā hercle, quàm tibi illā nostram Sospitam, quam tu nunquā ne in somnis quidē vides, nisi cum pelle caprina, cum hasta, cum scutulo, cum calceolis repādis. & non est talis Argiua, nec Romana Iuno. Ergo alia species Iunonis Argiuis, alia Latinis. & quidē alia nobis Capitolini, alia Afris Ammonis Iouis. Non pudet igitur physicū, id est speculatore venatorēque naturā ab animis cōsuetudine imbutis petere testimonium veritatis. Isto enim modo dicere licebit Iouē semper barbatur, Apollinem semper imberbē, cæcios oculos Mineruæ, ceruleos esse Neptuni. Et quidē Athenis laudamus Vulcanū eum, quē fecit Alcámenes: in quo stāte, atque vestito leuiter apparet claudicatio non deformis. Claudū igitur habebimus deū, quoniam de Vulcano sic accepimus. Age & his vocabulis deos esse facimus, quibus à nobis nominātur. At primum quot hominū linguæ, tot nomina deorū. Non enim, vt tu Velleius quocunque veneris, sic idē in Italia Vulcanus, idē in Africa, idē in Hispania. Deinde nominum non magnus numerus ne in Pontificiis quidē nostris, deorum autē innumerabilis. An sine nominibus sunt? istud quidē ita vobis dicere necesse est. Quid enim attinet, cū vna facies sit, plura esse nomina? Quàm bellū erat Vellei, cōfiteri potius nescire quod nescires, quàm ista effutientē nauseare, atque ipsum sibi displicere? An tu mei simile putas esse, aut tui deū? Profectò non putas. Quid ergo? solē dicam, aut lunā, aut cælum deum? Ergo etiā beatum. Quibus fruente voluptatibus? Et sapientē. Quī potest esse in eiusmodi trunco sapientia? Hæc vestra sunt. Si igitur nec humano visu, quod docui: nec tali aliquo, quod tibi persuasum est: quid dubitas negare deos esse? Nō audes. Sapienter id quidē. et si hoc loco non populū metuis, sed ipsos deos. Noui ego Epicureos omnia sigilla numerātes: quanquā video nonnullis videri Epicurū, ne in offensionē Atheniensium caderet, verbis reliquisse deos, re sustulisse. Iraque in illis selectis eius, breuib; sententiis, quas appellatis *κελευσες* dicitur, hæc, vt opinor, prior sentētia est, Quod beatū & immortale est, id nec habet, nec exhibet cuiquā negotium. In hac ita exposita sentētia, sunt qui existimēt, quod ille inscitia planè loquēdi fecerit, fecisse consulto. De homine minimè vafro malè existimāt. Dubium est enim, vtrū aliquid dicat iste beatū & immortale, an, si quod sit beatū, id esse immortale. Non animaduertunt, hic eū ambiguè locutum esse, sed multis aliis locis & illū, & Metrodorum tam apertè, quàm paulò ante te. Ille verò deos esse putat: nec quenquā vidi qui magis ea quæ timenda esse negaret, timeret, mortem dico & deos. Quibus mediocres homines nō ita valde mouentur, his ille clamat omniū mortalium mentes esse perterritas. Tot millia latrocinātur morte proposita: alii omnia quæ possunt fana cōpilant. credo, aut illos mortis timor terret, aut hos religionis. Sed quoniā non audes (iam enim cum ipso Epicuro loquar) negare esse deos, quid est quod te impediatur aut solē, aut lunam, aut mundū, aut mentem aliquā sempiternā in deorum natura ponere? Nunquā vidi, inquis, animā rationis consiliūque participē in vlla alia, nisi humana figura. Quid? solis nunquidnam aut lunæ, aut quinque errantium siderum simile vidisti? Sol duabus vnus orbis vltimis partibus definiēs motum, cursus annuos cōficit. Huius hanc illustrationē eiusdem incensa radiis mēstruo spatio luna cōplet. Quinque autē stellæ eundem orbem tenentes, aliæ propius à terris, aliæ remotius, ab eisdē principiis, disparibus tēporibus eadē spatia cōficiunt. Numquid tale Epicure vidisti? Ne sit igitur sol, ne luna, ne stellæ: quoniā nihil esse potest, nisi

quod attigimus aut vidimus. Quid? deū ipsum nūmne vidisti? Cur igitur credis esse? Tollamus ergo omnia quæ aut historia nobis, aut noua ratio affert. ita sit, vt mediterranei mare esse non credant. Quæ sunt tantæ animi angustia, vt si Seriphi natus esses, nec vnquã egressus ex insula, in qua lepusculos vulpeculasque sæpe vidisses, nõ crederes leones & pãtheras esse, cum tibi, quales essent, diceretur? si verò de elephanto quis diceret, etiã irrideri te putares? Et tu quidẽ Vellei non vestro more, sed dialecticorum, quæ funditus gens vestra non nouit, argumenti sententiã conclusisti: beatos esse deos sumpsisti. concedimus. beatum autẽ sine virtute neminẽ esse posse, id quoque damus, & libenter quidẽ. virtutem autẽ sine ratione constare non posse, conueniat id quoque necesse est. Adiungis, nec rationẽ esse nisi in hominis figura. quẽ tibi hoc daturum putas? Si enim ita esset, quid opus erat te gradatim istuc peruenire? Quid autem est istuc gradatim? sumpsisses tuo iure. Nã à beatis ad virtutẽ, à virtute ad rationẽ video te venisse gradibus. à ratione ad humanã figuram quomodo accedis? præcipitare istuc quidẽ est, non descẽdere. Nec verò intelligo cur maluerit Epicurus deos hominũ similes dicere, quàm homines deorũ. Quæres, quid intersit. Si enim hoc illi simile sit, esse illud huic video. Sed hoc dico, nõ ab hominibus formæ figurã peruenisse ad deos. dii enim semper fuerunt, & nati nunquã sunt, siquidẽ æterni sunt futuri. at homines nati. antè igitur humana forma, quàm homines, ea qua erãt forma dii immortales. Non ergo illorũ humana forma, sed nostra diuina dicẽda est. Verum hoc quidem, vt voleris. illud quæro, quæ fuerit tanta fortuna. nihil enim in rerũ natura ratione factũ esse vultis. sed tamẽ quis iste tantus casus, vnde tam foelix concursus atomorũ, vt repentẽ homines deorũ forma nascerentur? Semina deorũ decidisse de cælo in terras putamus, & sic homines patrũ similes extitisse? vellẽ diceretis: deorum cognationẽ agnoscerem non inuitus. Nihil tale dicitis: sed casu esse factũ, vt deorũ similes essemus. Et nunc argumenta quærenda sunt, quibus hoc refellatur? Vtinã tam facile vera inuenire possim, quàm falsa cõuincere. Etenim enumerasti memoriter & copiosẽ, vt mihi quidẽ admirari liberet in homine esse Romano tãtam scientiã, vsque à Thalete Milesio de natura deorum philosophorum sententiã. omnẽne tibi illi delirare visi sunt, qui sine manibus & pedibus constare deũ posse decreuerunt? Nec hoc quidẽ vos mouet considerãtes quæ sit vtilitas, quæque opportunitas in homine mēbrorum, vt iudicetis mēbris humanis deos nõ egere? Quid enim pedibus opus est sine ingressu? quid manibus, si nihil comprehendatur? quid reliqua descriptione omniũ corporis partiũ, in qua nihil inane, nihil sine causa, nihil superuacaneũ est? Itaque nulla ars imitari solertiã naturæ potest. Habebit igitur linguã deus, & non loquetur: dentes, palatum, fauces nullũ ad vsum: quæque procreationis causa natura corpori affinxit, ea frustra habebit deus: nec externa magis, quàm interiora. Cor, pulmones, iecur, cæteraque detracta vtilitate, quid habent venustatis? quandoquidẽ hæc esse in deo propter pulchritudinẽ vultis. Istisne fidentes somniis non modò Epicurus & Metrodorus, & Hermachus contra Pythagorã, Platonem, Empedoclemque dixerunt, sed meretricula etiã Leontium contra Theophrastũ scribere ausa sit? scito quidẽ illa sermone & Attico. Sed tamẽ cur tantum Epicuri hortus habuerit licentiã, etiã soletis queri. Zeno quidẽ etiam litigabat, Quid dicã Albutiũ nam Phædro nihil elegãtius, nihil humanius. Sed stomachabatur senex siquid asperius dixerã: cum Epicurus contumeliosissimẽ Aristotelẽ vexarit, Phædoni Socratico turpissimẽ maledixerit, Metrodori sodalis sui fratrẽ Timocratẽ, quia nescio quid in philosophia dissentiret, totis voluminibus conciderit, in Democritũ ipsum, quem secutus est, fuerit ingratus, Nausiphanẽ magistrum suum, à quo nihil didicerat, tã malè acceperit. Zeno quidẽ non eos solum, qui tum erãt, Apollodorum, Syllũ, cæterosque figebat maledictis, sed Socratẽ ipsum parentẽ philosophiã, Latino verbo vtens, scurrã Atticũ fuisse dicebat. Chrysippum nunquã nisi Chæsippum vocabat. Tu ipse paulò antè, cum tanquã Senatũ philosophorũ citares, summos viros desipere, delirare,

demẽtes esse dicebas. quorũ si nemo verum vidit de natura deorũ, verendũ est ne nulla sit omnino. Nã ista quæ vos dicitis, sunt tota cõmentitia, vix digna lucubratione anicularũ. Non enim sentitis quàm multa vobis suscipiẽda sint, si impetraueritis vt concedamus eandẽ esse hominũ & deorũ figurã. Omnis cultus & curatio corporis erit eadẽ adhibẽda deo, quæ adhibetur homini: ingressus, cursus, accubatio, inclinatio, sessio, cõprehensio, ad extremũ etiã sermo & oratio. Nã quòd & mares deos & fœminas esse dicitis, quid sequatur videtis. Equidẽ mirari satis non possum vnde ad istas opiniones vester ille princeps venerit. sed clamare nõ desinitis, retinendũ hoc esse, deus vt beatus immortalisq; sit. Quid autẽ obstat quo minus sit beatus, si nõ sit bipes? aut ista siue beatitas, siue beatitudo dicẽda est (vtrunque omnino durũ, sed vsũ molliẽda nobis verba sunt) verũ ea quæcunque est, cur aut in solẽ illum, aut in hunc mundum, aut in aliquã mentẽ æternam, figura mēbrisque corporis vacuam, cadere non potest? Nihil aliud dicis, nisi nunquã vidi solem aut mundũ beatum. Quid? mundũ præter hunc vnquãmine vidisti? negabis. Cur igitur non sexcẽta millia esse mundorũ, sed innumerabilia ausus es dicere? Ratio docuit. Ergo hoc te ratio non docebit, cum præstantissima natura quærat, eaque beata & æterna, quæ sola in diuina natura sunt, vt immortalitate vincamur ab ea natura, sic animi præstantia vinci: atque vt animi, itẽ corporis? Cur igitur, cum cæteris rebus inferiores simus, forma pares sumus? Ad similitudinem enim deo propius accedebat humana virtus, quàm figura. An quicquam tam puerile dici potest (vt eundẽ locum diutius vrgeã) quàm si ea genera beluarũ, quæ in rubro mari Indiãue gignãtur, nulla esse dicamus? Atqui ne curiosissimi quidẽ homines exquirendo audire tã multa possunt, quàm sunt multa, quæ terra, mari, paludibus, fluminibus existũt: quæ negemus esse, quia nunquam vidimus. Ipsa verò quàm nihil ad rem pertinet, quæ vos delectat maximẽ, similitudo? Quid? canis nõne similis lupo? atque, vt Ennius,

Simia quàm similis turpissima bestia nobis? at mores in vtroque dispares. Elephanto beluarum nulla prudentior. at figura quæ vastior? de bestiis loquor. Quid? inter ipsos homines nõne & simillimis formis dispares mores, & moribus figura dissimilis? Etenim si semel Vellei suscepimus genus hoc argumenti, attẽde quò serpat. Tu enim sumebas, nisi in hominis figura, rationem inesse non posse. sumet alius, nisi in terrestri: nisi in eo qui natus sit: nisi in eo qui adoleuerit: nisi in eo qui didicerit: nisi in eo qui ex animo cõstet & corpore caduco & infirmo: postremò nisi in homine atq; mortali. Quòd si in omnibus his rebus obsistis, quid est quòd te vna forma conturbet? His enim omnibus quæ proposui adiunctis, in homine rationem esse & mentem videbas. quibus detractis, deum tamen nosse te dicis, modò lineamẽta maneãt. Hoc est non considerare, sed quasi fortiri quid loquere. Nisi forte ne hoc quidẽ attendis, non modò in homine, sed etiã in arbore, quicquid superuacaneũ sit, aut vsum non habeat, obstare. Quàm molestũ est vno digito plus habere? quid ita? quia nec speciẽ, nec vsum alium quinque desiderant. Tuus autẽ deus non digito vno redundat, sed capite, collo, ceruicibus, lateribus, aluo, tergo, poplitibus, manibus, pedibus, feminibus, cruribus. Si vt immortalis sit, quid hæc ad vitam membra pertinent? quid ipsa facies? magis illa, cerebrum, cor, pulmones, iecur. hæc enim sunt domicilia vitæ. Oris quidem habitus ad vitæ firmitatem nihil pertinet. At eos vituperabas, qui ex operibus magnificis atque præclaris, cum ipsum mundum, cum eius membra, cælum, terras, maria, cumque horum insignia, solem, lunam, stellãque vidissent, cumque temporum mutationes, maturitates, vicissitudinesque cognouissent, suspicati essent aliquã excellentem esse, præstãtẽque naturã, quæ hæc fecisset, moueret, regeret, gubernaret. qui etiã si aberrant à coniectura, video tamen quid sequantur. tu quod opus tandem magnum & egregium habes, quod effectum diuina mente videatur, ex quo esse deos suspicere? Habeo, inquis, in animo insitã informationẽ quandam dei, & barbari quidem Iouis, galeatæ Mineruæ. Num igitur tales putas? Quanto

melius hæc vulgus imperitorum, qui non membra solùm hominis deo tribuunt, sed vsum etiã membrorum? Dant enim arcum, sagittas, hastam, clypeum, fusciam, fulmen: & si actiones quæ sint deorũ, non vident, nihil agentẽ tamen deum non queunt cogitare. Ipsi qui irridentur AEgyptii, nullam beluam, nisi ob aliquam vtilitatẽ quam ex ea caperent, consecrauerunt. Ibes maximam vim serpentium conficiunt, cum sint aues excelsæ, cruribus rigidis, corneo proceroque rostro: auertunt pestẽ ab AEgypto, cum volucres angues ex vastitate Libyæ vëto Africo inuectas interficiunt atque consumunt. Ex quo fit, vt illæ nec morfu viuæ noceant, nec odore mortuæ. Possum de Ichneumonum vtilitate, de Crocodilorum, de Felium dicere: sed nolo esse longus. Ita concludam tamẽ, beluas à barbaris propter beneficium consecratas: vestrorum deorum non modò beneficium nullum extare, sed ne factum quidẽ omnino. Nihil habet, inquit, negotii. Profectò Epicurus, quasi pueri delicati, nihil cessatione melius existimat. at ipsi tamen pueri, etiã cum cessant, exercitatione aliqua ludicra delectantur: deum sic feriatum volumus cessatione torpere, vt si se commouerit, vereamur ne beatus esse non possit. Hæc oratio non modò deos spoliât motu & actione diuina, sed etiã homines inertes efficit: siquidem agẽs aliquid ne deus quidem esse beatus potest. Verum sit sanẽ, vt vultis, deus effigies hominis & imago: quod eius est domicilium? quæ sedes? qui locus? quæ deinde actio vitæ? quibus rebus, id quod vultis, beatus est? Vtatur enim suis bonis oportet, & fruatur, qui beatus futurus est. Nam locus quidẽ iis etiam naturis, quæ sine animis sunt, suus est cuique proprius, vt terra infimum teneat, hanc inundet aqua, superior aër, ignibus altissima ora reddatur. Bestiarum autem terrenæ sunt aliæ, partim aquatiles, aliæ quasi ancipites, in vtraque sede viuentes. sunt quædam etiam, quæ igne nasci putentur, appareantque in ardentibus fornacibus sæpe volitantes. Quæro igitur, vester deus primùm vbi habitet: deinde quæ causa eũ loco moueat: si modò mouetur aliquãdo: postremò cum hoc proprium sit animantium, vt aliquid appetant quod sit naturæ accommodatum, deus quid appetat: ad quam denique rem motu mentis ac rationis vtatur: postremò, quomodo beatus sit, quomodo æternus. Quicquid enim horum attigerit, vlcus est. ita malè instituta ratio exitum reperire nõ potest. Sic enim dicebas, speciem dei percipi cogitatione, non sensu, nec esse in ea vllam soliditatẽ, neque eandem ad numerum permanere: eamque esse eius visionem, vt similitudine & transitione cernatur, neque deficiat vnquam ex infinitis corporibus similibus accessio: ex eoque fieri, vt in hæc intenta mens nostra beatam illam naturam & sempiternam putet. Hoc, per ipsos deos, de quibus loquimur, quale tandem est? Nam si tantummodo ad cogitationem valent, nec vllam habent soliditatem, nec eminentiam: quid interest vtrum de Hippocentauro, an de deo cogitemus? Omnem enim talem conformationem animi ceteri philosophi motum inanem vocant: vos autem aduentum in animos, & introitum imaginum dicitis. Vt igitur Ti. Gracchum cum videor concionantẽ in Capitolio videre de M. Octauio deferentem sitellam, tum eum motum animi dico esse inanem: tu autem & Gracchi & Octauii imagines remanere, quæ in Capitolium cum peruenerint, tum ad animũ meum referantur: hoc idem fieri in deo, cuius crebra facie pellatur animi, ex quo esse beati atque æterni intelligantur. Fac imagines esse quibus pulsantur animi: species duntaxat obiicitur quædam. num etiam cur beata sit, cur æterna? Quæ autẽ istæ imagines vestra, aut vnde? à Democrito omnino hæc licentia. Sed & ille reprehensus à multis est, nec vos exitum reperitis, totaque res vacillat & claudicat. Nã quid est, quod minus probari possit, quàm omnium in me incidere imagines, Homeri, Archilochi, Romuli, Numæ, Pythagoræ, Platonis, nec ex forma, qua illi fuerunt? Quo modo ergo illi? & quorum imagines? Orpheum poetam docet Aristoteles nunquam fuisse, & hoc Orphicum carmen Pythagorici ferunt cuiusdã fuisse Cercopis. At Orpheus, id est imago eius, vt vos vultis, in animum meũ sæpe incurrit. Quid, quod eiusdẽ hominis in meum aliæ, aliæ in tuũ? quid, quod

earum rerum, quæ nunquã omnino fuerunt, neque esse potuerunt, vt Scyllæ, vt Chimæræ: quid, quod hominum, locorum, vrbium earum quas nunquam vidimus? quid, quod, simul ac mihi collibitum est, præsto est imago? quid, quod etiam ad dormiẽtem veniunt inuocata? Tota res Vellei nugatoria est. vos autẽ non modò oculis imagines, sed etiã animis inculcatis: tanta est impunitas garrandi. At quàm licenter? fluentium frequenter transitio fit visionum, vt è multis vna videatur. Puderet me dicere non intelligere, si vos ipsi intelligeretis, qui ista defenditis. Quo modo enim probas continenter imagines ferri? aut si continenter, quo modo æternæ? Innumerabilitas, inquis, suppeditat atomorũ. Num eadẽ ergo ista facient, vt sint omnia sempiterna? Confugis ad æquilibritatem. sic enim *ισονομία*, si placet, appellemus. & ais, quoniã sit natura mortalis, immortalẽ etiam esse oportere. Isto modo, quoniam homines mortales sunt, sint aliqui immortales: & quoniã nascuntur in terra, nascantur & in aqua: & quia sunt quæ interimant, sint quæ conseruent. Sint sanẽ: sed ea conseruent, quæ sunt. deos istos esse nõ sentio. Omnis tamen ista rerum effigies ex indiuiduis quo modo corporibus oritur? quæ etiam si essent, quæ nulla sunt, pellere se ipsa & agitari inter se concursu fortasse possent: formare, figurare, colorare, animare non possent. Nullo igitur modo immortalẽ deum efficitis. Videamus nunc de beato. Sine virtute certè nullo modo. virtus autem actiuosa, & deus vester nihil agens. expers virtutis igitur: ita ne beatus quidem. Quæ ergo vita? suppeditatio, inquis, bonorum nullo malorum interuẽtu. Quorum tandem bonorum? voluptatum. credo: nempe ad corpus pertinentium. nullam enim nouistis nisi profectam à corpore, & redeuntem ad corpus animi voluptatem. Non arbitror te Vellei simillẽ esse Epicureorum reliquorum, quos non pudeat earum Epicuri vocum, quibus ille testatur se ne intelligere quidẽ vllum bonum quod sit seiunctum à delicatis & obscœnis voluptatibus: quas quidẽ non erubescens persequitur omnes nominatim. Quem cibum igitur, aut quas porciones, aut quas vocũ & florum varietates, aut quos tactus, quos odores adhibebis ad deos, vt eos perfundas voluptatibus? At poetæ quidem nectar, ambrosiam, epulas comparant, & aut Iuuentatem, aut Ganymedem pocula ministrantem. Tu autem Epicure quid facies? Neque enim vnde habeat ista deus tuus video, nec quo modo vtatur. Locupletior igitur hominũ natura ad beatẽ viuendum est, quàm deorum, quod pluribus generibus fruitur voluptatũ. At has leuiore ducis voluptates, quibus quasi titillatio (Epicuri enim hoc verbum est) sensibus adhibetur. Quousque ludis? nam etiam Philo noster ferre non poterat aspernari Epicureos molles & delicatas voluptates. summa enim memoria pronuciabat plurimas Epicuri sententias iis ipsis verbis, quibus erant scriptæ. Metrodori vero, qui est Epicuri collega sapietia, multa impudentiora recitabat. Accusat enim Timocratem fratrem suum Metrodorus, quod dubitet omnia, quæ ad beatam vitam pertineant, ventre metiri: neque id semel dicit, sed sapius. Annuere te video: nota enim tibi sunt. proferrem libros, si negares. Neque nunc reprehendo, quod ad voluptatem omnia referatur: alia est ea quæstio: sed doceo deos vestros esse voluptatis expertes: ita vestro iudicio ne beatos quidẽ. At dolore vacant. Satin' est id ad illam abundantem bonis, vitã beatissimã? Cogitant, inquis, assiduẽ beatos esse se. habet enim nihil aliud quod agitent in mête. Cõprehende igitur animo, & propone ante oculos deum nihil aliud in omni æternitate, nisi, mihi pulchrẽ est, & ego beatus sum, cogitantẽ. nec tamen video, quo modo videatur iste deus beatus, cum sine vlla intermissione pulsatur, agiteturque incursione atomorum sempiterna, cumque ex ipso imagines semper affluant. ita nec beatus est vester deus, nec æternus. At etiam de sanctitate, de pietate aduersus deos libros scripsit Epicurus. At quo modo in his loquitur? Vt Cõrucanum, aut Scauolã Pontifices maximos te audire dicas: nõ eum, qui sustulerit omnẽ funditus religionẽ: nec manibus, vt Xerxes, sed rationibus, deorũ immortalium tẽpla & aras euerterit. Quid est enim cur deos ab hominibus colẽdos dicas, cum dii nõ modò ho-

mines non colant, sed omnino nihil curent, nihil agant? At est eorum eximia quaedam præstantque natura, ut ea debeat ipsa per se ad se colendam elicere sapientem. An quicquam eximium potest esse in ea natura, quæ sua voluptate lætās, nihil nec actura sit unquam, neque agat, neque egerit? Quæ porro pietas ei debetur, à quo nihil acceperis? aut quid omnino, cuius nullum meritum sit, ei deberi potest? Est enim pietas, iustitia aduersum deos: cum quibus quid potest nobis esse iuris, cum homini nulla cum deo sit cõmunitas? Sanctitas autem est scientia colendorum deorum: qui quamobrem colendi sunt, non intelligo, nullo nec accepto ab iis, nec sperato bono. Quid est autem quod eos veneremur propter admirationem eius naturæ, in qua egregium nihil videmus? Nā superstitione quod gloriari soletis, facile est liberare, cum sustuleris omnem vim deorum. Nisi forte Diagorā aut Theodorum, qui omnino deos esse negabant, censeres supersticiosos esse potuisse. Ego ne Protagoram quidem, cui neutrum liquerit, nec esse deos, nec non esse. Horum enim sententiæ omnium non modò superstitionem tollunt, in qua inest timor inanis deorum: sed etiam religionem, quæ deorum cultu pio continetur. Quid? ii qui dixerunt totā de diis immortalibus opinionem fictam esse ab hominibus sapientibus Reip. causa, ut quos ratio non posset, eos ad officium religio duceret: nonne omnem religionem funditus sustulerunt? Quid Prodicus Chius? qui ea quæ prodesse hominum vitæ, deorum in numero habita esse dixit, quam tandem religionem reliquit? Quid, qui aut fortes, aut claros, aut potentes viros tradunt post mortem ad deos peruenisse, eosque esse ipsos, quos nos colere, precari, venerarique soleamus: nonne expertes sunt religionum omnium? quæ ratio maximè tractata ab Euhemero est: quem noster & interpretatus & secutus est præter ceteros Ennius. Ab Euhemero autem & mortes & sepulturæ demonstrantur deorum. Vtrum igitur hic confirmasse religionem videtur, an penitus totam sustulisse? Omitto Eleusinen sanctam illam & augustam,

Vbi initiantur gentes orarum vltimæ:

prætereo Samothraciam, eaque quæ Lemni nocturno aditu occulta coluntur siluestribus sepibus densa. quibus explicatis, ad rationemque reuocatis, rerum magis natura cognoscitur, quam deorum. Mihi quidem etiā Democritus, vir magnus in primis, cuius fontibus Epicurus hortulos suos irrigauit, nutare videtur in natura deorum. Tum enim censet imagines diuinitate præditas inesse vniuersitati rerum: tum principia mentesque, quæ sunt in eodem vniuerso, deos esse dicit: tum animantes imagines, quæ vel prodesse nobis solent, vel nocere: tum ingentes quasdam imagines, tantasque, ut vniuersum mundum complectantur extrinsecus. Quæ quidem omnia sunt patria Democriti, quam Democrito digniora. Quis enim istas imagines comprehendere animo potest? quis admirari? quis aut cultu aut religione dignas iudicare? Epicurus verò ex animis hominum extraxit radicibus religionem, cum diis immortalibus & opem & gratiam sustulit. Cum enim optimam & præstantissimam naturam dei dicat esse, negat idem esse in deo gratiam: tollit id quod maximè proprium est optimæ præstantissimæque naturæ. Quid enim est melius, aut quid præstantius bonitate & beneficentia: qua cum care re deum vultis, neminem deo nec deum, nec hominem charum, neminem ab eo amari, neminem diligere vultis. Ita fit, ut non modò homines à diis, sed ipsi dii inter se ab aliis alii negligantur. Quanto Stoici melius, qui à vobis reprehenduntur? Censent autem sapientes sapientibus etiam ignotis esse amicos. Nihil est enim virtute amabilius: quam qui adeptus erit, ubicunque erit gentium, à nobis diligetur. Vos autem quid mali datis, cum imbecillitatem, gratificationem & benevolentiam ponitis? Ut enim omit tam vim & naturam deorum, ne homines quidem censetis, nisi imbecilli essent, futuros beneficos & benignos fuisse. Nulla est charitas naturalis inter bonos. Charum ipsum verbum est amoris, ex quo amicitia nomen est ductum: quam si ad fructum nostrum referemus, non ad illius commoda, quem diligimus, non erit ista amicitia, sed mercatura quaedam vtilitatum suarum. Prata & arua, & pecudum greges diligen-

tur isto modo, quod fructus ex eis capiuntur: hominum charitas & amicitia gratuita est. Quanto igitur magis deorum, qui nulla re egentes & inter se diligunt, & hominibus consulunt? Quod ni ita sit, quid veneramur, quid precamur deos? cur sacris Pontifices, cur auspiciis Augures præsumunt? quid optamus à diis immortalibus? quid vouemus? At etiam Epicuri liber est de sanctitate. Ludimur ab homine non tam faceto, quam ad scribendi licentiam libero. quæ enim potest esse sanctitas, si dii humana non curant? Quæ autem animans natura, nihil curans? Verius est igitur illud nimirum, quod familiaris omnium nostrum Posidonius disseruit in libro quinto De natura deorum, nullos esse deos Epicuro videri: quæque is de diis immortalibus dixerit, inuidia detestanda gratia dixisse. Neque enim tam desipiens fuisset, ut homunculi similem deum fingeret, lineamentis duntaxat extremis, non habitu solido: membris hominis præditum omnibus, vsu membrorum ne minimo quidem: exilem quædam atque perlucidum, nihil cuiquam tribuentem, nihil gratificantem, omnino nihil curantem, nihil agentem: quæ natura primum nulla esse potest: idque videns Epicurus, re tollit, oratione relinquit deos. Deinde si maximè talis est Deus, ut nulla gratia, nulla hominum charitate teneatur, valeat. quid enim dicam, propitius sit? Esse enim propitius potest nemini, quoniam, ut dicitis, omnis in imbecillitate est & gratia & charitas.

M. TULLII CICERONIS DE NATURA DEORVM

AD MARCVM BRVTVM LIBER II.

VAE cum Cotta dixisset, tum Velleius, Næ ego, inquit, incautus, qui cum Academico, & eodem rhetore congredi conatus sum. nam neque indifertum Academicum pertimuissem, nec sine ista philosophia rhetorem quauis eloquentem. Neque enim flumine cõturbor inanum verborum, nec subtilitate sententiarum, si orationis est siccitas. tu autem Cotta vtraque re valuisti: corona tibi, & iudices defuerunt, sed ad ista alias. nunc Lucilium, si ipsi cõmodum est, audiamus. Tum Balbus, Eundem, inquit, mallem audire Cottam, dum, qua eloquentia falsos deos sustulit, eadem veros inducat. est enim & philosophi, & Pontificis, & Cottæ, de diis immortalibus habere non errantem & vagam, ut Academici, sed, ut nostri, stabilem certamque sententiam. Nam contra Epicurum satis superque dictum est, sed auctore audire, tu ipse Cotta quid sentias. An, inquit, oblitus es, quod initio dixerim, facilius me talibus præsertim de rebus, quid non sentirem, quam quid sentirem, posse dicere? Quod si haberem aliquid, quod liqueret: tamen te audire vicissim vellem, cum ipse tam multa dixissem. Tum Balbus, Geram tibi moram, & agam quam breuissimè potero. etenim conuictis Epicuri erroribus, longa de mea disputatione detracta oratio est. Omnino diuidunt nostri totam istam de diis immortalibus quaestionem in partes quatuor. Primum docent esse deos: deinde quales sint: tum mundum ab his administrari: postremò consulere eos rebus humanis. Nos autem hoc sermone, quæ priora duo sunt, sumamus: tertium, & quartum, quia maiora sunt, puto in aliud esse tempus differenda. Minimè verò, inquit Cotta: nam & otiosi sumus, & iis de rebus agimus, quæ sunt etiam negotiis anteponendæ. Tum Lucilius, Ne egere quidem videtur, inquit, oratione prima pars. quid enim potest esse tam apertum, tamque perspicuum, cum cælum suspeximus, cælestiaque contemplati sumus, quam esse aliquod numen præstantissimæ mentis, quo hæc regantur? Quod ni ita esset, qui potuisset assensu omnium dicere Ennius?

Aspice hoc sublime candens, quem inuocant omnes Iouem.

illum verò & Iouem, & dominatorem rerum, & omnia nutu regentem, & ut idem Ennius, -patrem diuumque hominumque, & præsentem ac præpotentem deum. quod qui dubitat, hand sanè intelligo, cur non

idem sol sit, an nullus sit, dubitare possit. Quid enim est hoc illo euidentius? quod nisi cognitum comprehensumque animis haberemus, non tam stabilis opinio permaneret, nec confirmaretur diuturnitate temporis, nec vnà cum seculis, ætatibusque hominum inueterare potuisset. Etenim videmus cæteras opiniones fictas atque vanas diuturnitate extabuisset. Quis enim Hippocentaurum fuisse, aut Chimæram putat? quæue anus tam excors inueniri potest, quæ illa, quæ quondam credebantur, apud inferos portenta extimescat? Opiniones enim commenta delet dies, naturæ iudicia confirmat. Itaque & in nostro populo, & in cæteris deorum cultus religionumque sanctitates existunt in dies maiores atque meliores. Idque euenit non temerè, nec casu, sed quod præsentiam sæpe diui suam declarant: vt & apud Regillum bello Latinorū, cum A. Posthumius Dictator cum Octauio Mamilio Tusculano prælio dimicaret, in nostra acie Castor & Pollux ex equis pugnare visi sunt. & recentiore memoria iidem Tyn-
 4 daridæ Persem victum nunciauerunt. P. enim Vatiens, auus huiusce adolescentis, cum è præfectura Reatina Romam venienti noctu duo iuuenes cum equis albis dixissent, Regem Persem illo die captum, Senatui nunciauit: & primò, quasi temere de
 5 Repub. locutus esset, in carcerem coniectus est. post à Paulo literis allatis, cum idem dies constitisset, & agro à Senatu, & vacatione donatus est. Atque etiã cum ad fluuium
 6 Sagram Crotoniatas Locri maximo prælio deuicissent, eo ipso die auditã esse eam pugnam ludis Olympiæ memoriæ proditum est. Sæpe Faunorum voces exaudita, sæpe
 7 visæ formæ deorum, quemuis aut non hebetem aut impium deos præsentem esse confiteri coegerunt. Prædictiones verò, & præfensiones rerum futurarum, quid aliud declarant, nisi hominibus ea quæ sint ostendi, monstrari, portendi, prædici, ex quo illa ostenta, monstra, portenta, prodigia dicuntur? Quod si ea ficta credimus licentia fabularum, Mopsim, Tiresiam, Amphiarum, Calchantem, Helenum, quos tamen Augures ne ipsæ quidem fabulæ asciuisent, si res omnino repudiarent: ne domesticis quidem
 8 exemplis docti numen deorum comprobabimus? Nihil nos P. Claudii bello Punico primo temeritas mouebit: qui etiam per iocum deos irridens, cum cauea liberati pul-
 9 li non pascerentur, mergi eos in aquam iussit vt biberent, quoniam esse nollèt. qui risus classe deuicta multas ipsi lachrymas, magnam Populo Ro. cladem attulit. Quid? collega eius Iunius eodem bello nonne tempestate classem amisit, cum auspiciis non
 10 paruisset? Itaque Claudius à populo condemnatus est, Iunius necem sibi ipse consciiuit. C. Flaminius Cælius religione neglecta cecidisse apud Thrasimenū scribit, cum magno Reipub. vulnere. Quorum exitio intelligi potest, eorum imperiis Remp. amplifi-
 11 catã, qui religionibus paruissent. Et si conferre volumus nostra cum externis, cæteris rebus aut pares, aut etiam inferiores reperiemur: religione, id est cultu deorum, multò superiores. An Actii Nauii lituus ille, quo ad inuestigandum suem regiones vi-
 12 neæ terminauit, contemnendus est? Crederem, nisi eius augurio Rex Hostilius maxima bella gessisset. Sed negligẽtia nobilitatis auguriorum disciplina omiſsa, veritas auspici-
 13 orum sprete est, species tantum retenta. Itaque maximè Reip. partes, in his bella, quibus Reip. salus continetur, nullis auspiciis administrantur, nulla perennia seruantur, nulla ex acuminibus, nulli viri vocantur. Ex quo in procinctu testamenta perierunt. Tum enim bella gerere nostri duces incipiunt, cum auspicia posuerunt. At verò apud maiores tanta religionis vis fuit, vt quidam imperatores etiam se ipsos diis im-
 14 mortalibus capite velato verbis certis pro Rep. deuouerent. Multa ex Sibyllinis vaticinationibus, multa ex aruspicum responsis commemorare possum, quibus ea confirmentur, quæ dubia nemini debent esse. Atqui & nostrorum augurū, & Hetruscorum, & aruspicum disciplinam Pub. Scipione, C. Figulo Consulibus res ipsa probauit. quos
 15 cum Tiberius Gracchus Consul iterum crearet, primus rogatorum, vt eos retulit, ibidem est repente mortuus. Gracchus cum comitia nihilo minus peregisset, remque illam in religionem populo venisse sentiret, ad Senatum retulit. Senatus, quos ad sole-

ret, referendum censuit. aruspices introducti, responderunt, non fuisse iustum comitiorum rogatorem. Tum Gracchus, vt è patre audiebam, incensus ira, Itane verò ego non iustus, qui & Consul rogavi, & augur, & auspicato? An vos Thufci ac barbari auspici-
 16 orum populi Ro. ius tenetis, & interpretes esse comitiorum potestis? Itaque tum illos exire iussit: post autem ex prouincia literas ad collegium misit, se, cum legeret libros, recordatum esse vitio sibi tabernaculum captum fuisse in hortos Scipionis: quod,
 17 cum pomærium postea intrasset habendi Senatus causa, in redeundo, cum idem pomærium transiret, auspicari esset oblitus. Itaque vitio creatos esse Consules. Augures rem ad Senatū: Senatus vt abdicarent: Consules abdicauerunt. Quæ quærimus exem-
 18 pla maiora? Vir sapientissimus, atque haud scio an omnium præstantissimus, peccatum suum, quod celari posset, confiteri maluit, quàm hæere in Repub. religionem: Consules summum imperium statim deponere, quàm id tenere punctum temporis contra religionem. Magna augurum auctoritas. quid, aruspicum ars nonne diuina? Hæc innumerabilia ex eodem genere qui videat, nonne cogatur confiteri deos esse? Quorum enim interpretes sunt, eos ipsos esse certè necesse est. deorum autem interpretes sunt: deos igitur esse fateamur. At fortasse non omnia eueniunt, quæ prædicta sunt: ne ægri quidem, quia non omnes conualescunt, iccirco ars nulla medicina est. Signa ostendun-
 19 tur à diis rerum futurarum. in his siqui errauerunt, non deorum natura, sed hominum coniectura peccauit. Itaque inter omnes omnium gentium sententia constat. omnibus enim innatum est, & in animo quasi insculptum esse deos. quales sint, varium est: esse nemo negat. Cleanthes quidem noster quatuor de causis dixit in animis hominum informatas deorum esse notiones. Primã posuit eam de qua modò dixi, quæ orta esset ex præfensione rerum futurarum: alterã, quam ceperimus ex magnitudine commodorum, quæ percipiuntur cæli temperatione, fecunditate terrarum, aliarumque com-
 20 moditatum complurium copia: tertiam, quæ terreret animos fulminibus, tempestatibus, nimbis, niuibus, grandinibus, vastitate, pestilentia, terræ motibus, & sæpe fremitibus, lapideisque imbribus, & guttis imbrum quasi cruentis, tum lapidibus, aut repetinis terrarum hiatibus, tum præter naturam hominum, pecudumque portentis, tum
 21 facibus visis cælestibus, tum stellis iis, quas Græci Cometas, nostri Crinitas vocat: quæ nuper bello Octauiano magnarum fuerunt calamitatum prænunciã: tum sole geminato, quod, vt è patre audiui, Tuditano & Aquilio Consulibus euenerat: quo quidem anno P. Africanus sol alter extinctus est. quibus exterriti homines vim quandam esse cælestem & diuinam suspicati sunt. Quartam causam esse, eamque vel maximam, æquabilitatem motus, conuersionem cæli, solis, lunæ, siderumque omnium distinctionem, varietatem, pulchritudinem, ordinem: quarum rerum aspectus ipse satis indicaret non esse fortuita. Vt si quis in domum aliquam, aut in gymnasium, aut in forum uenerit: cum videat omnium rerum rationem, modum, disciplinam, non possit ea sine causa fieri iudicare, sed esse aliquem intelligat, qui præsit, & cui pareatur: multò magis
 22 in tantis motibus, tantisque vicissitudinibus, tam multarum rerum atque tantarum ordinibus, in quibus nihil vnquam immensa & infinita vetustas mentita sit, statuatur necesse est, ab aliqua mente tantos naturæ motus gubernari. Chrysippus quidem, quantum est acerrimo ingenio, tamen ea dicit, vt ab ipsa natura didicisse, non vt ipse reperisse videatur. Si enim, inquit, est aliquid in rerum natura, quod hominis mens, quod ratio, quod vis, quod potestas humana efficere non possit: est certè id, quod illud efficit, homine melius. Atqui res cælestes, omnèsque earum, quarum est ordo sempiternus, ab homine confici non possunt. Est igitur id, quo illa conficiuntur, homine melius. Id autem quid potius dixeris, quàm deum? Etenim si dii non sunt, quid esse potest in rerum natura homine melius? in eo enim solo ratio est, qua nihil potest esse præstantius. Esse autem hominem, qui nihil in omni mundo melius esse, quàm se putet,
 23 desipientis arrogantia est. Ergo est aliquid melius. Est igitur profecto deus. An verò

si domum magnā pulchrāque videris, non possis adduci, ut etiam si dominum non videas, muribus illam, & mustelis ædificatam putes: tantum verò ornatum mundi, tantam varietatem, pulchritudinēque rerum cælestium, tantam vim & magnitudinem maris atque terrarum, si tuum, ac non deorum immortalium domicilium putes, nonne planè desipere videare? An ne hoc quidem intelligimus, omnia supera esse meliora? terram autem esse infimam, quam crassissimus circumfundat aër, ut ob eam ipsam causam, quod etiam quibusdam regionibus atque vrbibus cōtingere videmus, hebetiora ut sint hominum ingenia propter cæli pleniorē naturam, hoc idem generi humano euenerit, quòd in terra, hoc est in crassissima regione mundi collocati sint. & tamen ex ipsa hominum solertia esse aliquam mentem, & eam quidem acriorem & diuinam existimare debemus. Vnde enim hanc homo arripuit? ut ait apud 14 Xenophontem Socrates. Quin & humorem & calorem, qui est fusus in corpore, & terrenam ipsam viscerum soliditatem, animum denique illum spirabilem si quis quærat vnde habemus: apparet quòd aliud à terra sumpsimus, aliud ab humore, aliud ab igne, aliud ab aère eo quem spiritu ducimus. Illud autem quod vincit hæc omnia, rationem dico, & si placet pluribus verbis, mentem, consilium, cogitationem, prudentiam ubi inuenimus? vnde sustulimus? An cætera mundus habebit omnia, hoc vnum quod plurimi est, non habebit? Atqui certè nihil omnium rerum melius est mundo, nihil præstabilius, nihil pulchrius: nec solùm nihil est, sed ne cogitari quidem quicquam melius potest. Et si ratione & sapientia nihil est melius, necesse est hæc inesse in eo, quod optimum esse concedimus. Quid verò tanta rerum cōsentiens, conspirans, continuata cognatio? quem non coget ea, quæ à me dicuntur, comprobare? Possētne 15 vno tempore florere, deinde vicissim horrere terra, aut, tot rebus ipsis se immutātibz, solis accessus, discessusq; solstitiis, brumisq; cognosci, aut ætus maritimi, fretorumque angustia ortu, aut obitu lunæ commoueri, aut vnatotius cæli conuersione cursus astrorum dispares conseruari? Hæc ita fieri omnibus inter se concinentibus mundi partibus profectò non possent, nisi ea vno diuino & continuato spiritu continerētur. Atque hæc cum vberius disputantur, & fusius, ut mihi est in animo facere, facilius effugiunt Academicorum calumniam. cum autem, ut Zeno solebat, breuius, angustiusque concluduntur, tum apertiora sunt ad reprehendendū. Nam ut profluens amnis aut vix, aut nullo modo, conclusa autem aqua facile corrumpitur: sic orationis flumine reprehensoris vitia diluuntur, angustia autem conclusæ orationis non facile se ipsa 16 tutatur. Hæc enim, quæ dilatantur à nobis, Zeno sic premebat, Quod ratione vititur, id melius est, quàm id quod ratione non vititur. nihil autem mundo melius: ratione igitur mundus vititur. Similiter effici potest, sapientem esse mundum: similiter beatū, similiter æternum. Omnia enim hæc meliora sunt, quàm ea, quæ sunt his carentia: nec mundo quicquam melius: ex quo efficitur esse mundum deum. Idemq; hoc modo, Nullius sensu carentis pars aliqua potest esse sentiens. mundi autem partes sentiētes sunt: non igitur caret sensu mundus. Pergit idem, & vrget angustius: Nihil, inquit, quod animi, quòdque rationis est expers, id generare ex se potest animantem, compositamque rationis. mundus autem generat animantes, compositaque rationis: animans est igitur mundus, cōpositaque rationis. Idemque similitudine, ut sæpe solet, rationem conclusit hoc modo, Si ex oliua modulatè canētes tibiæ nascerentur: non dubitares, 17 quin esset in oliua tibiæ quædam scientia. quid, si platani fidiculas ferrent numero se sonantes? idem scilicet censeret, in platanis inesse musicam. Cur igitur mūdus non animans, sapiēsq; iudicetur, cum ex se procreet animantes atque sapientes? Sed quoniam cœpi secus agere, atque initio dixeram: negaram enim hanc primam partē egerere oratione, quòd esset omnibus perspicuum, deos esse: tamen id ipsum rationibus physicis confirmari volo: sic enim res se habet, ut omnia, quæ alantur & crescant, contineat in se vim caloris: sine qua neque ali possent, neque crescere. Nam omne, quod

est calidum & igneum, cietur & agitur motu suo. quod autem alitur & crescit, motu quodam vititur certo & æquabili: qui quandiu remanet in nobis, tandiu sensus & vita remanet: refrigerato autem, & extincto calore, occidimus ipsi, & extinguimur. Quod 18 quidem Cleanthes his etiam argumentis docet, quanta vis insit caloris in omni corpore. Negat enim vllum esse cibum tam grauem, quin is die & nocte concoquatur: cuius etiam in reliquiis inest calor, iis, quas natura respuerit. Iam verò venæ & arteriæ micare non desinunt quasi quodam igneo motu: animaduersumque sæpe est, cum cor animantis alicuius euulsum, ita mobiliter palpitaret, ut imitaretur igneam celeritatem. Omne igitur, quod viuut, siue animal, siue terra editum, id viuut propter inclusum in eo calorem. Ex quo intelligi debet, eam caloris naturam, vim in se habere vitalem per omnem mundum pertinentē. Atque id facilius cernemus toto genere hoc igneo, quod tranat omnia, subtilius explicato. Omnes igitur partes mundi tangā, quæ maximo calore fulctæ sustinentur: quod primum in terrena natura perspicui potest.

19 Nam & lapidum conflictu atque tritu elici ignem videmus: & recenti fossione
-terram fumare calentem:

atque etiam ex puteis iugibus aquam calidam trahi, & id maximè hybernis fieri temporibus, quòd magna vis terræ cauernis contineatur caloris, eaque hyeme sit densior, ob eamque causam, calorē insitum in terris contineat arctius. Longa est oratio, multæque rationes, quibus doceri possit, omnia quæ terra concipiat semina, quæque ipsa ex se generata stirpibus infixæ contineat, ea temperatione caloris & oriri & auferere. Atque aquæ etiam admistum esse calorem, primum ipse liquor, tum aquæ declarat effusio: quæ neque conglaciaret frigoribus, neque niue pruinaque concrederet, nisi eadem se admisto calore liquefacta & dilapsa diffunderet. Itaque & Aquilonibus, re- 20 liquisque frigoribus adiectis durefcit humor: & idem vicissim mollitur tepescit, & tabescit calore. Atque etiam maria agitata ventis ita tepescunt, ut intelligi facile possit in tantis illis humoribus inclusum esse calorem. Nec enim ille externus & aduentitius habendus est tepor, sed ex intimis maris partibus agitatione excitatus: quod nostris quoque corporibus cōtingit, cum motu atque exercitatione recalescunt. Ipse verò aër, qui natura est maximè frigidus, minimè est expers caloris. Ille verò & multo quidem calore admistus est: ipse enim oritur ex respiratione aquarum. earum enim quasi vapor quidam aër habendus est. Is autē existit motu eius caloris qui aquis continetur. quam similitudinem cernere possumus in iis aquis quæ efferuescunt subditis ignibus. Iam verò reliqua quarta pars mundi ea & ipsa tota natura feruida est, & cæteris naturis omnibus salutarem impertit & vitalem calorem. Ex quo concluditur, cum 21 omnes mundi partes sustineantur calore, mundum etiam ipsum simili, parique natura in tanta diuturnitate seruari: eoque magis, quòd intelligi debet calidum illud, atque igneū ita in omni fusum esse natura, ut in eo insit procreandi vis, & causa gignendi: à quo & animantia omnia, & ea, quorum stirpes terra continentur, & nasci sit necesse, & auferere. Natura est igitur, quæ contineat mundum omnem, cumque tueatur, & ea quidem nō sine sensu atque ratione. omnem enim naturam necesse est, quæ non solitaria sit neque simplex, sed cum alio coniuncta atque connexa, habere aliquē in se principatum, ut in homine mentem, in belua quiddā simile mentis, vnde oriantur rerum appetitus. In arborum autem & earum rerum quæ gignuntur è terra, radicibus inesse principatus putatur. Principatum autem id dico, quod Græci *ἡγεμονία* vocant: quo nihil in quoque genere nec potest, nec debet esse præstantius. Itaque necesse est illud etiam, in quo sit totius naturæ principatus, esse omnium optimum, omniumque rerum potestate dominatūque dignissimum. Videmus autem in partibus mundi (nihil est enim in omni mundo, quod non pars vniuersi sit) inesse sensum & rationem. In ea parte igitur, in qua mundi est principatus, hæc inesse necesse est, & a- 22 criora quidem atque maiora. quocirca sapientē esse mundum necesse est, naturamque

eam, quæ res omnes complexa teneat, perfectione rationis excellere, eoque deum esse mundum, omnemque vim mundi diuina natura contineri. Atque etiam mundi feruor ille purior, perlucidior, mobiliorque multò, ob easque causas aptior ad sensus commouendos, quam hic noster calor, quo hæc, quæ nota nobis sunt, retinentur & vigent. Absurdum est igitur dicere, cum homines, bestiarumque hoc calore teneantur, & propterea moueantur & sentiant, mundum esse sine sensu, qui integro & puro & libero, eodemque acerrimo & mobilissimo ardore teneatur: præsertim cum is ardor, qui est mundi, non agitur ab alio, neque externo pulsu, sed per se ipse, ac sua sponte moueatur. Nam quid potest esse mundo valentius, quod pellat atque moueat calorem eum, quo ille teneatur? Audiamus enim Platonem quasi quendam deum philosophorum: cui duos placet esse motus, vnum suum, alterum externum: esse autem diuinius, quod ipsum ex se sua sponte moueatur, quam quod pulsu agitur alieno. Hunc autem motum in solis animis esse ponit, ab hisque principium motus esse ductum putat. Quapropter quoniam ex mundi ardore motus omnis oritur, is autem ardor non alieno impulsu, sed sua sponte mouetur: animus sit necesse est, ex quo efficitur, animantem esse mundum. Atque ex hoc quoque intelligi poterit, in eo inesse intelligentiam, quod certe est mundus melior, quam vlla natura. Vt enim nulla pars corporis nostri est, quæ non sit minor, quam nosmetipsi sumus: sic mundum vniuersum pluris esse necesse est, quam partem aliquam vniuersi. Quod si ita est, sapiens sit mundus necesse est, nam si ita esset, hominem, qui est mundi pars, quoniam rationis est particeps, pluris esse, quam mundum omnem, oporteret. Atque etiam si à primis inchoatisque naturis ad vltimas perfectasque volumus procedere, ad deorum naturam perueniamus necesse est. Primum enim animaduertimus à natura sustineri ea, quæ gignuntur è terra, quibus natura nihil tribuit amplius, quam ut ea alendo atque augendo tueretur. Bestiis autem sensum & motum dedit, & cum quodam appetitu accessum ad res salutes, à pestiferis recessum: homini hoc amplius, quod addidit rationem, qua regerentur animi appetitus: qui tum remitterentur, tum continerentur. Quartus autem gradus, & altissimus, eorum, qui natura boni sapientisque gignuntur: quibus à principio innascitur ratio recta, constantisque, quæ supra hominem putanda est, deoque tribuenda, id est mundo: in quo necesse est perfectam illam atque absolutam inesse rationem. Neque enim dici potest, in vlla rerum institutione non esse aliquid extremum atque perfectum. Vt enim in vite, ut in pecude (nisi quæ vis obstitit) videmus naturam suo quodam itinere ad vltimum peruenire: atque ut pictura, & fabrica, cæteraque artes habent quendam absoluti operis effectum: sic in omni natura, ac multò etiam magis, necesse est absolui aliquid ac perfici. Etenim cæteris naturis multa externa, quo minus perficiantur, possunt obistere: vniuersam autem naturam nulla res potest impedire: propterea quod omnes naturas ipsa cohibet & continet. Quocirca necesse est esse illum quartum & altissimum gradum, quò nulla vis possit accidere. is autem gradus est, in quo rerum omnium natura ponitur: quæ quoniam talis est, ut præsit omnibus, & eam nulla res possit impedire, necesse est intelligentem esse mundum, & quidem etiam sapientem. Quid autem est inscitius, quam aut eam naturam, quæ omnes res sit complexa, non optimam dici: aut cum sit optima, non primum animantem esse, deinde rationis & consilii compotem, postremo sapientem? Quis enim aliter potest esse optima? Neque enim si stirpium similis sit, aut etiam bestiarum, optima putanda sit potius, quam deterrima: nec verò, si rationis particeps sit, nec sit tamen à principio sapiens, non sit deterior mundi potius, quam humana conditio. Homo enim sapiens fieri potest: mundus autem, si in æterno præteriti temporis spatio fuit insipiens, nunquam profectò sapientiam consequetur: ita erit homine deterior, quod quoniã absurdum est, & sapiens à principio mundus & deus habendus est. Neque enim est quicquam aliud præter mundum, cui nihil absit, quòdque vndique aptum atque perfectum, expletumque sit omnibus

suis numeris & partibus. Scite enim Chrysippus, ut clypei causa inuolucrum, vaginam autem gladii, sic præter mundum cætera omnia aliorum causa esse generata, ut eas fruges atque fructus quos terra gignit, animantium causa, animantes autem hominum, ut equum vehendi causa, arandi bouem, venandi & custodiendi canem. ipse autem homo ortus est ad mundum contemplandum & imitandum, nullo modo perfectus, sed quædam particula perfecti. Sed mundus, quoniam omnia complexus est, nec est quicquam quod non insit in eo, perfectus vndique est. Quid igitur potest ei deesse, quod est optimum? nihil autem est mente & ratione melius: ergo hæc mundo deesse non possunt. Bene igitur idem Chrysippus, qui similitudines adiungens, omnia in perfectis & maturis docet esse meliora, ut in equo quam in equulo, in cane quam in canulo, in viro quam in puero. Item quod in omni mundo optimum sit, id in perfecto aliquo atque absoluto esse debere. est autem mundo nihil perfectius, nihil virtute melius: igitur mundi est propria virtus. Nec verò hominis natura perfecta est: & efficitur tamen in homine virtus. quanto igitur in mundo facilius est ergo in eo virtus. Sapiens igitur est, & propterea deus. Atque hac mundi diuinitate perfecta tribuenda est sideribus eadem diuinitas: quæ ex nobilissima, purissimaque ætheris parte gignuntur. neque vlla præterea sunt admixta natura, totaque sunt calida atque perlucida, ut ea quoque rectissime & animata esse, & sentire atque intelligere dicantur. Atque ea quidem tota esse ignea duorum sensuum testimonio confirmari Cleanthes putat, tactus & oculorum. Nam solis candor illustrior est quam vllus ignis, quippe qui immenso mundo tam longè lateque colluceat: & is eius tactus est, non ut tepesciat solum, sed etiam sæpe comburat: quorum neutrum faceret, nisi esset igneus. Ergo, inquit, cum sol igneus sit, Oceanique alatur humoribus, quia nullus ignis sine partu aliquo possit permanere: necesse est, aut ei similis sit igni, quæ adhibemus ad usum atque ad victum: aut ei qui corporibus animantium continetur. Atque hic noster ignis, quem usus vitæ requirit, confector est & consumptor omnium: idemque quocumque inuasit, cuncta disturbat ac dissipat. Contra ille corporeus, vitalis & salutaris omnia cõseruat, alit, auget, sustinet, sensuque afficit. Negat ergo esse dubium, horum ignium sol vtri similis sit, cum is quoque efficiat ut omnia floreant, & in suo quaque genere pubescant. Quare cum solis ignis similis eorum ignium sit qui sunt in corporibus animantium, solem quoque animantem esse oportet, & quidem reliqua astra quæ orientur in ardore cælesti, qui æther vel cælum nominatur. Cum igitur aliorum animantium ortus in terra sit, aliorum in aqua, in aëre aliorum: absurdum esse Aristoteli videtur, in ea parte quæ sit ad gignenda animalia aptissima, animal gigni nullum putare. Sidera autem æthereum locum obtinent: qui quoniam tenuissimus est, & semper agitur & viget, necesse est quod animal in eo gignatur, idem quoque sensu acerrimo & mobilitate celerissima esse. Quare cum in æthere astra gignantur, consentaneum est, in iis sensum inesse & intelligentiam. ex quo efficitur, in deorum numero astra esse ducenda. Etenim licet videre acutiora ingenia, & ad intelligendum aptiora, eorum qui terras incolant eas in quibus aër sit purus ac tenuis, quam illorum qui vltantur crasso cælo atque concreto. Quinetiam cibo quo vtare interesse aliquid ad mentis aciem putant. Probabile est igitur, præstantem intelligentiam in sideribus esse, quæ & ætheream mundi partem incolant, & marinis terrenisque humoribus longo interuallo extenuatis alantur. Sensum autem astrarum atque intelligentiam maximè declarat ordo eorum atque constantia. Nihil est enim quod ratione & numero moueri possit sine consilio: in quo nihil est temerarium, nihil varium, nihil fortuitum. Ordo autem siderum, & in omni æternitate constantia, neque naturam significat, est enim plena rationis: neque fortunam, quæ amica varietati constantiam respuit. Sequitur ergo ut ipsa sua sponte, suo sensu ac diuinitate moueantur. Nec verò Aristoteles non laudandus in eo, quod omnia quæ mouentur, aut natura moueri censuit, aut vi, aut voluntate: moueri autem solem & lunam,

& sidera omnia. Quæ autem natura mouerentur, hæc aut pondere deorsum, aut leuitate in sublime ferri: quorum neutrum astris cōtingeret: propterea quòd eorum motus in orbem circumferretur. Nec verò dici potest vi quadam maiore fieri, vt contra naturam astra moueantur. Quæ enim potest maior esse? Restat igitur vt motus astrorum sit voluntarius. Quæ qui videat, non indoctè solùm, verùm etiam impiè faciat, si deos esse neget. Nec sanè multùm interest, vtrum id neget, an eos omni procuratione atque actione priuet. Mihi enim qui nihil agit, esse omnino non videtur. Esse igitur deos ita perspicuum est, vt id qui neget, vix eum sanæ mentis existimem. Sanè restat, vt qualis eorum natura sit, consideremus: in quo nihil est difficilius, quàm à consuetudine oculorum aciem mētis abducere. Ea difficultas induxit, & vulgo imperitos, & similes philosophos imperitorum, vt nisi figuris hominum constitutis, nihil possent de diis immortalibus cogitare. Cuius opinionis leuitas confutata à Cotta, non desiderat orationem meam. Sed cum talem esse deum certa notione animi præsentiamus, primùm vt sit animans, deinde vt in omni natura nihil eo sit præstātius: ad hanc præsentionem notionemque nostram, nihil video quod potius accomodem, quàm vt primum hunc ipsum mundum, quo nihil fieri excellentius potest, animantē esse & deum iudicem. Hic quàm volet Epicurus iocetur, homo non aptissimus ad iocandum, minimèque respiciens patriam: & dicat se non posse intelligere qualis sit volubilis & rotundus deus: tamen ex hoc quod ipse etiam probat, nunquam me mouebit. Placet enim illi esse deos, quia necesse sit præstantem aliquam esse naturam, qua nihil sit melius. mundo autem certè nihil est melius. Nec dubium, quin quod animas sit, habeatque sensum & rationem & mentem, id sit melius quàm id quod his careat. Ita efficitur, animantem, sensus, mentis, rationis mundum esse compotem. qua ratione, deum esse mundum, concluditur. Sed hæc paulò post facilius cognoscentur ex iis rebus ipsis, quas mūdus efficit. Interea Vellei noli quæso præ te ferre, vos planè expertes esse doctrinæ. Conum tibi ais & cylindrum & pyramidem pulchriorem quàm sphæram videri. Nouum etiam oculorum iudicium habetis. Sed sint ista pulchriora duntaxat aspectu, quod mihi tamen ipsum non videtur. Quid enim pulchrius ea figura, quæ sola omnes alias figuras complexa continet, quæque nihil asperitatis habere, nihil offensionis potest, nihil incisum angulis, nihil anfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum? Cumque duæ formæ præstantes sint, ex solidis globus (sic enim σφαιρα interpretari placet) ex planis autem circulus aut orbis, qui κύκλος Græcè dicitur: his duabus formis contingit solis, vt omnes earum partes sint inter se simillimæ, à mediocque tantùm absit extremum, quātum idem à summo, quo nihil fieri potest aptius. Sed si hæc non videtis, quia nunquam eruditum illum puluerem attigistis: an ne hoc Physici quidem intelligere potuistis, hanc æqualitatem motus, constantiamque ordinum in alia figura non potuisse seruari? Itaque nihil potest esse indoctius, quàm quod à vobis affirmari solet. Nec enim hunc ipsum mundum pro certo rotundum esse dicitis. nam posse fieri, vt sit alia figura: innumerabilisque mundos, alios aliarum esse formarum. quæ, si bis bina quid essent didicisset Epicurus, certè non diceret. Sed dum palato quid sit optimum iudicat, cæli palatium (vt ait Ennius) nō suspexit. Nam cum duo sint genera siderum, quorum alterū spatiis immutabilibus ab Ortū ad Occasum commeans, nullum vnquam cursus sui vestigium inflectat: alterum autem cōtinuas conuersiones duas iisdem spatiis cursibusque conficiat: ex vtraque re & mundi volubilitas, quæ nisi in globosa forma esse non posset, & stellarum rotūdi ambitus cognoscuntur: primūque sol, qui astrorum obtinet principatum, ita mouetur, vt cum terras larga luce compleuerit, easdem modò his, modò illis partibus opacet. Ipsa enim vmbra terræ soli officiens, noctem efficit. Nocturnorum autem spatiorum eadem est æqualitas quæ diurnorum. eiusdemque solis tum accessus modici, tum recessus, & frigoris & caloris modum temperant. Circuitus enim solis orbium v defectibus & x

& c c c, quarta ferè diei parte addita, conuersionem conficiunt annuam. Inflectens autem sol cursum tum ad Septentriones, tum ad Meridiem, æstates & hyemes efficit: & ea duo tempora, quorum alterum hyemi senescenti adiunctum est, alterum æstati. Ita ex quatuor temporum mutationibus omnium, quæ terra marique gignuntur, initia causæque ducuntur. Iam solis annuos cursus spatiis menstruis luna consequitur: cuius tenuissimum lumen facit proximus accessus ad solem, digressus autem longissimus quisque plenissimum. Neque solùm eius species ac forma mutatur, tū crescendo, tum defectibus in initia recurrendo, sed etiam regio, quæ tum est aquilonaris, tum australis. In lunæ quoque cursu est & brumæ quædam & solstitii similitudo: multaque ab ea manant & fluunt, quibus & animantes alantur augetantque, & pubescant, maturitatemque assequantur, quæ oriuntur è terra. Maximè verò admirabiles sunt motus earum quinque stellarum quæ falsò vocantur errantes. Nihil enim errat, quod in omni æternitate conseruat progressus & regressus, reliquosque motus constantes & ratos. Quod eo est admirabilius in his stellis quas dicimus, quia tum occultantur, tum rursus aperiuntur: tum abeunt, tū recedunt: tum antecedunt, tum subsequuntur: tum celerius mouentur, tum tardius: tum omnino ne mouetur quidem, sed ad quoddam tempus insistunt. Quarum ex disparibus motionibus magnum annum mathematici nominauerunt: qui tum efficitur, cum solis & lunæ & quinque errantium ad eandem inter se comparationem confectis omnium spatiis est facta conuersio. Quæ quàm longa sit, magna quæstio est: esse verò certā & definitam, necesse est. Nam ea quæ Saturni stella dicitur, φαιών que à Græcis nominatur, quæ à terra abest plurimùm, x x ferè annis cursum suum conficit. In quo cursu multa mirabiliter efficiens tum antecedendo, tum retardando, tum vespertinis temporibus delitescendo, tum matutinis rursus se aperiendo, nihil immutat sempiternis seculorum ætatibus, quin eadem iisdem temporibus efficiat. Infra autè hanc propius à terra Iouis stella fertur, quæ φαέθων dicitur: eaque eundem x i i signorum orbem annis x i i conficit: easdemque quas Saturni stella efficit in cursu varietates. Huic autem proximum inferiorem orbem tenet 39 πυελίς, quæ stella Martis appellatur: eaque i i i & x x mensibus, v i, vt opinor, diebus minus, eūdem lustrat orbem, quem duæ superiores. Infra hanc autem stella Mercurii est: ea εἰλβων appellatur à Græcis: quæ anno ferè vertente signiferum lustrat orbem: neque à sole longius vnquam vnus signi interuallo discedit, tum anteuertens, tum subsequens. Infima est quinque errantium terræque proxima stella Veneris, quæ φασφάρος Græcè, Lucifer Latinè dicitur, cum antegreditur solem: cum subsequitur autem, Hesperos. Ea cursum anno conficit, & latitudinem lustrans signiferi orbis & longitudinem, quod idem faciunt stellæ superiores: neque vnquam ab sole duorum signorum interuallo longius discedit, tum antecedens, tum subsequens. Hanc igitur in stellis constantiam, hanc tantam, tam variis cursibus in omni æternitate conuenientiam temporum non possum intelligere sine mente, ratione, consilio. Quæ cum in sideribus inesse videamus, non possumus ea ipsa non in deorū numero reponere. Nec verò stellæ eæ quæ inerrantes vocantur, non significant eandem mentem atque prudentiam: quarum est quotidiana cōueniens constantisque conuersio: nec habent æthereos cursus, neque cælo inharètes, vt plerique dicunt physica rationis ignari. Non est enim ætheris ea natura, vt vi sua stellas complexa contorqueat. nam tenuis ac perlucens, & æquabili calore suffusus æther, non satis aptus ad stellas continendas videtur. Habent igitur suam sphæram stellæ inerrantes ab ætherea coniunctione secretam & liberam. Earum autem perennes cursus atque perpetui, cum admirabili incredibilique constantia, declarant in his vim & mentem esse diuinam: vt hæc ipsa qui non sentiat deorum vim habere, is nihil omnino sensurus esse videatur. Nulla igitur in cælo nec fortuna, nec temeritas, nec erratio, nec vanitas inest: contraque omnis ordo, veritas, ratio, constantia. Quæque his vacant, ea mentita & falsa, plenaque erroris eunt dir-

cum terras, infra lunam, quæ omnium vltima est, in terris que versatur. Cælestē ergo admirabilem ordinem, incredibilemque constantiam, ex qua conseruatio & salus omnium omnis oritur, qui vacare mente putat, is ipse mentis expers habendus est. Haud ergo, vt opinor, errauero, si à principe inuestigandæ veritatis huius disputationis principium duxero. Zeno igitur ita naturam diffinit, vt eam dicat ignem esse artificiosum ad gignendum progredientē via. Censet enim artis maximè proprium esse creare & gignere: quodque in operibus nostrarum artium manus efficiat, id multò artificiosius naturam efficere, id est, vt dixi, ignem artificiosum, magistrum artium reliquarū. Atque hac quidem ratione omnis natura artificiosa est, quod habet quasi viam quandam & sectam quam sequatur. Ipsius verò mundi, qui omnia complexu suo coercet & continet, natura nō artificiosa solum, sed planè artifex ab eodem Zenone dicitur cōsultrix & prouida vtilitatum opportunitatumque omnium. Atque vt cætera naturæ suis feminibus quæque gignuntur, auferunt, continentur: sic natura mundi omnes motus habet voluntarios: conatusque & appetitiones quas ὀρμῆς Græci vocant, & his cōsentaneas actiones sic adhibet, vt nosmetipsi, qui animis mouemur & sensibus. Talis igitur mens mundi cum sit, ob eamque causam prouidentia appellari rectè possit (Græce enim *πρόνοια* dicitur) hæc potissimum prouidet, & in his maximè est occupata. primū vt mundus quàm aptissimus sit ad permanendū. deinde vt nulla re egeat. maximè autē vt in eo eximia pulchritudo sit, atque omnis ornatu. Dicitur est de vniuerso mundo: dicitur est etiā de sideribus: vt iam propemodum appareat multitudo nec cessantium deorum, nec ea quæ agant molientium cum labore operoso ac molesto. Non enim venis & neruis & ossibus continentur, nec iis escis aut potionibus vescuntur, vt aut nimis acres, aut nimis concretos humores colligant: nec iis corporibus sunt, vt aut casus aut ictus extimescāt, aut morbos metuant ex defatigatione membrorum. Quæ verens Epicurus, monogrammos deos & nihil agentes commētus est. Illi autē pulcherrima forma præditi, purissimæque in regione cæli collocati, ita feruntur moderanturque cursus, vt ad omnia conseruanda & tuenda consensisse videantur. Multæ autem aliæ naturæ deorum ex magnis beneficiis eorū non sine causa & à Græciæ sapientibus, & à maioribus nostris constitutæ nominatæque sunt. Quicquid enim magnā vtilitatē generi afferret humano, id nō sine diuina bonitate erga homines fieri arbitrabantur. Itaque tum illud, quod erat à deo natum, nomine ipsius dei nūcupabant, vt cum fruges Cererem appellamus, vinū autem Liberum: ex quo illud Terētii, Sine Cerere & Libero friget Venus. Tum autem res ipsa in qua vis inest maior aliqua, sic appellatur, vt ea ipsa vis nominetur deus, vt Fides, vt Mens, quas in Capitolio dedicatas videmus proximè à M. A. Emilio Scauro: antè autem ab Attilio Calatino erat Fides consecrata. Vides Virtutis templum, vides Honoris à M. Marcello renouatum, quod multis antè annis erat bello Ligustico à Q. Maximo dedicatū. Quid Opis: quid Salutis: quid Concordiæ, Libertatis, Victoriæ: quarum omnium rerū quia vis erat tanta, vt sine deo regi non posset, ipsa res deorum nomē obtinuit. Quo ex genere Cupidinis & Voluptatis & Lubentiniæ Veneris vocabula consecrata sunt, vitiosarum rerū neque naturalium: quanquam Velleius aliter existimat: sed tamen ea ipsa vitia naturam vehemētius sæpe pulsant. Vtilitatum igitur magnitudine constituti sunt ii dii, qui vtilitates quasque gignebant. Atque his quidem nominibus quæ paulò antè dicta sunt à me, quæ vis sit, in quoque declaratur deo. Suscepit autem vita hominum, consuetudōque communis, vt beneficiis excellentes viros in cælum fama ac voluntate tollerēt. Hinc Hercules, hinc Castor & Pollux, hinc AEsculapius, hinc Liber etiam: hunc dico Liberum Semele natum, non eum quem nostri maiores augustè sanctèque Liberū cum Cerere & Libera consecraverūt: quod quale sit, ex mysteriis intelligi potest, sed quod ex nobis natos liberos appellamus, iccirco Cererē nati nominati sunt Liber & Libera: quod in Libero seruāt, in

Libera non item. Hinc etiam Romulus, quem quidam eundem esse Quirinum putant. quorum cum remaneret animi, atque æternitate fruerentur, dii ritè sunt habitati, cum & optimi essent & æterni. Alia quoque ex ratione, & quidem physica, magna fluxit multitudo deorum: qui induti specie humana fabulas poëtis suppeditauerunt, hominum autem vitam superstitione omni referferunt. Atque hic locus à Zenone tractatus, post à Cleanthe & Chrysippo pluribus verbis explicatus est. Nam vetus hæc opinio Græciam opleuit, exectum Cælum à filio Saturno, vinctum autē Saturnum ipsum à filio Ioue. Physica ratio non inelegās inclusa est in impiis fabulas. Cælestem enim altissimam æthereamque naturam, id est igneam, quæ per sese omnia gigneret, vacare voluerunt ea parte corporis quæ coniunctione alterius egeret ad procreandū. Saturnum autem eum esse voluerunt, qui cursum & conuersionem spaciōrum ac tēporum contineret: qui deus Græcè id ipsum nomen habet: χρόνος enim dicitur: qui est idem χρόνος, id est temporis spatium. Saturnus autem est appellatus, quod faturetur annis. ex se enim natos comesse fingitur solitus, quia consumit ætas temporum spacia, annisque præteritis infaturabiliter expletur. Vinctus est autem à Ioue, ne immoderatos cursus haberet, atque vt eum siderum vinculis alligaret. Sed ipse Iuppiter, id est iuuans pater, quem conuersis casibus appellamus à iuuando Iouem, à poëtis pater diuumque hominumque dicitur, à maioribus autem nostris Optimus, Maximus, & quidem antè optimus, id est beneficentissimus, quàm maximus: quia maius est, certèque gratius prodesse omnibus, quàm opes magnas habere. Hunc igitur Ennius, vt supra dixi, nuncupat ita dicens,

Aspice hoc sublime candens, quem inuocant omnes Iouem.

Planiusque alio loco idem,

Cui quod in me est, execrabor hoc quo lucet, quicquid est.

Hunc etiam augures nostri cum dicunt, Ioue fulgente, tonante: dicunt enim in cælo fulgente, tonante. Euripides autem, vt multa præclare, sic hoc breuiter,

Vides sublime fufum, immoderatum æthera,

Qui tenero terram circunuecta amplectitur:

Hunc summum habeto diuum: hunc perhibeto Iouem.

Aër autem, vt Stoici disputant, interiectus inter mare & cælum Iunonis nomine consecratur: quæ est soror & coniux Iouis, quod & similitudo est ætheris, & cum eo summa coniunctio. Effœminarunt autem eum, Iunonique tribuerunt, quod nihil est eo mollius. Sed Iunonem à iuuando credo nominatam. Aqua restabat & terra, vt essent ex fabulis tria regna diuisa. Datum est igitur Neptuno alterum, Iouis vt volunt fratri, maritimum omne regnum: nomēque productum, vt Portunus à portu: sic Neptunus à nando, paulum primis literis immutatis. Terrena autem vis omnis, atque natura Diti patri dedicata est: qui Dis, vt apud Græcos *Πλούτων*, quia & recidant omnia in terras, & oriantur è terris: Is rapuit Proserpinam, quod Græcorum nomen est: ea enim est, quæ *Προσεφόνη* Græcè nominatur: quam frugum semen esse volunt, absconditamque quæri à matre fingunt. Mater autem est à gerendis frugibus Ceres, tanquam geres: casūque prima litera itidem immutata, vt à Græcis: nam ab illis quoque *δημήτηρ*, quasi *γημήτηρ* nominata est. Iam qui magna verteret, Mauors: Minerua autem quæ vel minueret, vel minaretur. Cumque in omnibus rebus vim haberet maximam primam & extrema, principem in sacrificando Ianum esse voluerunt, quod ab eundo nomen est ductum: ex quo transitiones peruiæ, Iani: forēsque in liminibus profanarum ædium, ianuæ nominantur. Nam Vestæ nomen à Græcis: ea est enim, quæ ab illis *ἑστία* dicitur. Vis autem eius ad aras & focos pertinet. Itaque in ea dea, quæ est rerum custos intimarum, omnis & precatio & sacrificatio extrema est. Nec longè absunt ab hac vi dii penates, siue à penu ducto nomine (est enim omne quo vescuntur homines penus) siue ab eo quod penitus insident, ex quo etiam penetrales à poëtis vocantur. Iam

Apollinis nomen est Græcum, quem solem esse volunt. Dianam autem & Lunā eandem esse putant: cum Sol dictus sit, vel quia solus ex omnibus sideribus est tantus, vel quia cum est exortus, obscuratis omnibus solus apparet: Luna à lucendo nominata sit: eadem est enim Lucina. Itaque ut apud Græcos Dianam, eamque Luciferam, sic apud nostros Iunonem Lucinam in pariendo inuocant: quæ eadem Diana omniuaga dicitur, non à venando, sed quòd in septem numeratur tanquam vagantibus. Diana dicta, quia noctu quasi diem efficeret. Adhibetur autem ad partus, quòd ii maturescunt aut septem nonnunquam, aut plerumque nouem lunæ cursibus: qui quia mensa spatia conficiunt, menses nominantur. concinnæque, ut multa, Timæus, qui cum in historia dixisset, qua nocte natus Alexāder esset, eadem Dianæ Ephesiæ templum deflagrauisse: adiunxit, minimè id esse mirandum, quòd Diana, cum in partu Olympiadis adesse voluisset, abfuisset domo. Quæ autem dea ad res omnes veniret, Venerè nostri nominauerunt: atque ex ea potius venustas, quam Venus ex venustate. Viderisne igitur, ut à physicis rebus bene atque vtiliter inuentis tracta ratio sit ad commentitios, & fictos deos: Quæ res genuit falsas opiniones erroresque turbulentos, & superstitiones penè aniles. Et formæ enim nobis deorum & ætates & vestitus ornatúsque noti sunt: genera præterea, coniugia, cognationes, omniâque traducta ad similitudinē imbecillitatis humanæ. Nā & perturbatis animis inducuntur: accipimus enim deorum cupiditates, ægritudines, iracundias. Nec verò, ut fabulæ ferunt, dii bellis præliis que caruerunt: nec solùm, ut apud Homerum, cum duos exercitus contrarios alii dii ex alia parte defenderent: sed etiâ, ut cum Titanis, ut cum Gigantibus, propria bella gesserunt. Hæc & dicuntur & creduntur stultissimè, & plena sunt futilitatis summæque leuitatis. Sed tamen his fabulis spreis ac repudiatis, deus pertinens per naturam cuiusque rei, per terras Ceres, per maria Neptunus, alii per alia, poterunt intelligi qui, qualesque sunt, quòque eos nomine consuetudo nuncupauerit, quos deos & venerari & colere debemus. Cultus autem deorum est optimus, idemque castissimus atque sanctissimus, plenissimusque pietatis, ut eos semper pura, integra, incorrupta & mente & voce veneremur. Non enim philosophi solùm, verum etiam maiores nostri superstitionem à religione separauerunt. Nā qui totos dies precabantur & immolabāt, ut sui liberi sibi superstites essent, superstitionis sunt appellati: quod nomen postea latius patuit. Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinerent, diligenter pertractarent & tanquā relegerent, sunt dicti religiosi ex relegendo, ut elegantes ex eligendo, tanquam à deligendo diligentes, ex intelligendo intelligētes. His enim in verbis omnibus inest vis legendi eadē quæ in religioso. Ita factum est in supersticioso & religioso, alterū vitii nomen, alterum laudis. Ac mihi videor satis, & esse deos, & quales essent, ostēdisse.

Proximum est ut doceā, deorum prouidentia mundum administrari. Magnus sanè locus, & à vestris Cotta vexatus: ac nimirum vobiscum omne certamen est. Nā vobis Vellei minus notum est, quemadmodum quidque dicatur. Vestra enim solùm legitis, vestra amatis: ceteros causa incognita condemnatis. velut à te ipso hesternò die dictum est, anum fatidicam *αὐτοματὴν* à Stoicis induci, id est prouidentia. Quod eo errore dixisti, quia existimas ab his prouidentia fingi, quasi quandam deam singularē quæ mundum omnem gubernet & regat: sed id præcisè dicitur. ut, si quis dicat Atheniensium Rempub. consilio regi, desit illud, Ariopagi: sic cum dicimus prouidentia mundum administrari, deesse arbitrator deorum. Plenè autem & perfectè sic dici existimato, prouidentia deorum mundum administrari. Ita salè istum quo caret vestra natio, in irridendis nobis nolito te consumere, & mehercle si me audiatis, ne experiamini quidē. non decet: non datum est: non potestis. Nec verò hoc in te vnum cōuenit moribus domesticis ac nostrorū hominum urbanitate limatum, sed cum in reliquos vestros, tum in eū maximè, qui ista peperit, hominē sine arte, sine literis, insultantē in omnibus, sine acumine vlllo, sine auctoritate, sine lepore. Dico igitur prouidentia deorum

mundum & omnes mundi partes, & initio constitutas esse, & omni tempore administrari: eamque disputationem tres in partes nostri ferè diuidunt. quarum pars prima est, quæ ducitur ab ea ratione quæ docet esse deos: quo concessio, confitendum est eorum consilio mundum administrari. Secunda est autem quæ docet omnes res subiectas esse naturæ sentienti, ab eaque omnia pulcherrimè geri. quo cōstituto, sequitur ab animantibus principiis eam esse generatā. Tertius locus est, qui ducitur ex admiratione rerum cælestiū atque terrestrium. Primum igitur aut negandū est deos esse, quod & Democritus simulachra, & Epicurus imagines inducēs quodam pacto negat: aut qui deos esse concedant, iis fatendū est eos aliquid agere, idque præclarum. Nihil est autē præclarus mundi administratione: deorum igitur consilio administratur mundus. Quod si aliter est, aliquid profectò sit necesse est melius, & maiore vi præditum, quam deos, quale id cunque est, siue inanima natura, siue necessitas vi magna incitata, hæc pulcherrima opera efficiens quæ videmus. Non est igitur natura deorū præpotēs neque excellēs, siquidē ea subiecta est ei vel necessitati, vel naturæ, qua cælum, maria, terræque regantur. nihil autē est præstātius deo: ab eo igitur necesse est mundum regere. Nulli igitur est naturæ obediens, aut subiectus deus: omnem ergo regit ipse naturam. Etenim si concedimus intelligentes esse deos, concedimus etiam prouidentes, & rerum quidem maximarū. Ergo vtrum ignorat, quæ res maximæ sint, quòque hæc modo tractandæ & tuendæ, an vim non habent, qua tantas res sustineant & gerant? At & ignoratio rerum aliena naturæ deorum est, & sustinendi muneris propter imbecillitatem difficultas minimè cadit in maiestatem deorum. ex quo efficitur id quod volumus, deorum prouidentia mundū administrari. Atqui necesse est cum sint dii, si modo sint, ut profectò sunt, animantes esse, nec solùm animantes, sed etiâ rationis cōpotes, inter seque quasi ciuili conciliatione & societate coniunctos, vnum mundum, ut communem Rempub. atque urbem aliquam regētes. Sequitur ut eadem sit in his quæ in genere humano ratio, eadem veritas vtròque sit, eademque lex: quæ est recti præceptio, prauique depulsio. Ex quo intelligitur prudentiam quoque & mentem à diis ad homines peruenisse: ob eamque causam maiorum institutis mens, fides, virtus, concordia, consecrata & publicè dedicata sunt. Quæ quæ cōuenit penes deos esse negare, cum eorū augusta & sancta simulachra veneremur? Quòd si inest in hominum genere mēs, fides, virtus, concordia: vnde hæc in terras nisi à superis destuere potuerunt? Cūque sit in nobis consilium, ratio, prudentia, necesse est deos hæc ipsa habere maiora, nec habere solùm, sed etiam his vti in maximis & optimis rebus. Nihil autem est nec maius, nec melius mundo. necesse est ergo eum deorum consilio & prouidentia administrari. Postremò cum satis docuerimus hos esse deos, quorum insignem vim & illustrem faciem videremus, solem dico & lunam, & vagas stellas, & inerrantes, & cælū & mundum ipsum, & earum rerum vim quæ inest in omni mundo cum magno vsu & cōmoditate generis humani: efficitur omnia regi diuina mente atque prouidentia. Ac de prima quidem parte satis dictum est. Sequitur ut doceam omnia subiecta esse naturæ, eaque ab ea pulcherrimè regi. Sed quid sit ipsa natura, explicandum est antè breuiter, quo facilius id quod docere volumus, intelligi possit. Nanque alii naturam censent esse vim quandam sine ratione, ciētem motus in corporibus necessarios: alii autem vim participem rationis atque ordinis tāquam via progredientem, declarantemque quid cuiusque rei causa efficiat, quid sequatur, cuius solertiam nulla ars, nulla manus, nemo opifex consequi possit imitando. Seminis enim vim esse tantam, ut id, quanquam sit perexiguum, tamen si inciderit in concipientem comprehendentemque naturam, nactūque sit materiam qua ali, augerique possit, ita fingat & efficiat in suo quidque genere, partim ut tantummodò per stirpes alantur suas, partim ut moueri etiam & sentire & appetere possint, & ex sese similia sui gignere. Sunt autem qui omnia naturæ nomine appellent, ut Epicurus,

qui ita diuidit, omnium quæ sint naturam esse corpora, & inane, quæque his accidant. Sed nos cum dicimus natura consistere, administrarique mundum, non ita dicimus ut glebam aut fragmentum lapidis, aut aliquid eiusmodi nulla coherendi natura, sed ut arborem, ut animal, in quibus nulla temeritas, sed ordo apparet, & artis quædam similitudo. Quod si ea quæ à terra stirpibus continentur, arte naturæ viuunt & viget: profectò ipsa terra eadem vi continetur & arte naturæ, quippe quæ grauidata feminibus omnia pariat & fundat ex sese, stirpes amplexa alat & augeat, ipsaque alatur vicissim à superis externisque naturis. Eiusdemque expirationibus aer alitur, & æther, & omnia sidera. Ita si terra natura tenetur & viget, eadem ratio in reliquo mundo est: stirpes enim terræ inhaerent: animantes autem à spiratione aeris sustententur: ipseque aer nobiscum videt, nobiscum audit, nobiscum sonat. nihil enim eorum sine eo fieri potest. Quinetiam mouetur nobiscum, quacunque enim imus, quacunque mouemur, videtur quasi locum dare & cedere, quæque in medium locum mundi, qui est infimus, & quæ à medio in superum, quæque conuersione rotunda circum medium feruntur, ea continentem mundi efficiunt, vnâque naturam. Et cum quatuor sint genera corporum, vicissitudine eorum mundi continuata natura est. Nam ex terra aqua, ex aqua oritur aer, ex aere æther: deinde retrorsum vicissim ex æthere aer, ex aere aqua, ex aqua terra infima. Sic naturis his ex quibus omnia constant, sursum deorsum, vltro citroque comitantibus, mundi partium coniunctio continetur, quæ aut sempiterna sit necesse est hoc eodem ornatu quæ videmus: aut certè per diuturna, permanens ad longinquum & immensum penè tempus: quorum vtrumuis ut sit, sequitur natura mundum administrari. Quæ enim classium nauigatio, aut quæ instructio exercitus, aut rursus (ut ea quæ natura efficit conferamus) quæ procreatio vitis aut arboris, quæ porrò animantis figura conformatioque membrorum, tantam naturæ solertiam significat, quantam ipse mundus? Aut igitur nihil est quod sentiente natura regatur, aut mundum regi confitendum est. Etenim qui reliquas naturas omnes, earumque semina contineat, qui potest ipse non natura administrari? ut si quis dentes & pubertatem natura dicat existere, ipsum autem hominem cui ea existant non constare natura, non intelligat ea quæ efferant aliquid ex se, perfectiorem habere naturam, quam ea quæ ex iis efferantur. Omnium autem rerum quæ natura administrantur feminator, & fator, & parens, ut ita dicam, atque educator, & altor est mundus: omniâque sicut membra & partes suas nutritur & continet. Quod si mundi partes natura administrantur, necesse est mundum ipsum natura administrari: cuius quidem administratio nihil habet in se quod reprehendi possit. ex iis enim naturis quæ erant, quod effici potuit, optimum effectum est. Doceat ergo aliquis potuisse melius, sed nemo vnquam docebit, & si quis corrigere aliquid volet, aut deterius faciet, aut id quod fieri non potuit, desiderabit. Quod si omnes mundi partes ita constitutæ sunt, ut neque ad vsum meliores potuerint esse, neque ad speciem pulchriores: videamus vtrum ea fortuita sint, an eo statu, quo coherere nullo modo potuerint, nisi sensu moderante, diuinâque prouidentia. Si ergo meliora sunt ea quæ natura, quam illa quæ arte perfecta sunt, nec ars efficit quicquam sine ratione: ne natura quidem rationis expertis est habenda. Quis igitur conuenit, signum aut tabulam pictam cum aspexeris, scire adhibitam esse artem: cumque procul cursum nauigii videris, non dubitare quin id ratione atque arte moueatur: aut cum solarium vel descriptum, aut ex aqua cõtèmplere, intelligere declarari horas arte, non casu: mundum autem, qui & has ipsas artes, & earum artifices, & cuncta complectatur, consilii & rationis esse expertem putare? Quod si in Scythiam aut in Britanniam sphaeram aliquis tulerit, hanc quam nuper familiaris noster effecit Posidonius, cuius singulæ conuersiones idem efficiunt in sole & in luna, & in quinque stellis errantibus, quod efficitur in cælo singulis diebus & noctibus: quis in illa barbarie dubitet quin ea sphaera sit perfecta ratione? Hi autem dubitant de mundo, ex quo oriuntur &

fiunt omnia, casu ne ipse sit effectus aut necessitate aliqua, an ratione, an mente diuina: & Archimedes arbitrantur plus valuisse in imitandis sphaeræ conuersionibus, quam naturam in efficiendis, præsertim cum multis partibus sint illa perfecta, quam hæc simulata solertius. Atque ille apud Actium pastor, qui nauem nunquam antè vidisset, ut procul diuinum & nouum vehiculum Argonautarum è monte conspexit, primò admirans & perterritus hoc modo loquitur:

- - tanta moles labitur
- Fremebunda ex alto ingenti fonitu & spiritu:
- Præ se vndas voluit: vertices vi fuscitat:
- Ruit prolapsa: pelagus respergit: reflat:
- 65 Ita dum interruptum credas nimbium voluier,
- Dum quod sublime ventis expulsum rapi
- Saxum aut procellis, vel globosos turbines
- Existere ictos vndis concursantibus,
- Nisi quas terrestres pontus strages conciet:
- Aut fortè Triton fuscina euertens specus,
- Subter radices penitus vndanti in freto
- Molem ex profundo saxeam ad cælum vomit.

Dubitat primò, quæ sit ea natura, quam cernit ignotam: idemque iuuenibus visis, auditoque nautico cantu,

- Sicut inciti atque alacres rostris perfremunt
- 66 Delphini. - Item alia multa.
- - Syluani melo
- Consimilem ad aures cantum, & auditum refert.

Ergo ut hic primo aspectu inanimatum quiddam sensuque vacuū se putat cernere, post autem signis certioribus quale sit id de quo dubitauerat, incipit suspicari: sic philosophi debuerunt, si fortè eos primus aspectus mundi cõturbauerat, postea cum vidissent motus eius finitos & æquabiles, omniâque ratis ordinibus moderata, immutabilique constantia, intelligere inesse aliquem non solum habitorem in hac cælesti ac diuina domo, sed etiâ rectorem & moderatorem, & tanquam architectum tanti operis, tantique muneris. Nunc autè mihi videtur ne suspicari quidem quanta sit admirabilitas cælestium rerum atque terrestrium. Principio enim terra sita in media parte mundi circumfusa vndique est hac animabili spirabilique natura, cui nomen est aer, Græcum illud quidem, sed receptum iam tamen vsu à nostris: tritum est enim pro Latino. Hunc rursus amplectitur immensus æther, qui constat ex altissimis ignibus. mutuemur hoc quoque verbum, dicaturque tam æther Latine, quam dicitur aer: & si interpretatur Pacuuius,

- Hoc, quod memoro, nostri cælum, Graii perhibent æthera.
- Quasi verò non Graius hoc dicat. At Latine loquitur. siquidem nos non quasi Græcè loquentem audiamus. Docet idem alio loco,
- Graiugena de isto aperit ipsa oratio.

Sed ad maiora redeamus. Ex æthere igitur innumerabiles flammæ siderum existunt: quorum est princeps sol, omnia clarissima luce collustrans, multis partibus maior atque amplior, quam terra vniuersa: deinde reliqua sidera magnitudinibus immensis. Atque hi tanti ignes, tamque multi non modò nihil nocent terris rebusque terrestribus, sed ita profunt, ut si mota loco sint, cõtèmplare terras necesse sit à tantis ardoribus moderatione & tēperatione sublata. Hic ego non mirer esse quenquam, qui sibi persuadeat, corpora quædam solida atque indiuidua vi & grauitate ferri, mundumque effici ornatissimum & pulcherrimum ex eorum corporum concursione fortuita? Hoc qui existimat fieri potuisse, non intelligo cur non idem putet, si innumerabiles vnus & viginti formæ literarum vel aureæ, vel quales libet aliquò coniciantur, posse ex his

in terram excussis annales Ennii, ut deinceps legi possint, effici: quod nescio an ne in uno quidem versu possit tantum valere fortuna. Isti autem quemadmodum asseuerant ex corpusculis non colore, non qualitate aliqua, quam *ποιοτητα* Græci vocant, non sensu præditis, sed concurrentibus temerè atque casu mundum esse perfectum, vel innumerabiles potius in omni puncto temporis alios nasci, alios interire? Quod si mundum efficere potest concursus atomorum, cur porticum, cur templum, cur domum, cur urbem non potest, quæ sunt minus operosa, & multò quidem faciliora? Certè ita temere de mundo effutiunt, ut mihi quidem nunquam huc admirabilem cæli ornatum, qui locus est proximus, suspexisse videantur. Præclare ergo Aristoteles, Si essent, inquit, qui sub terra semper habitauissent bonis & illustribus domiciliis, quæ essent ornata signis atque picturis, instructaque rebus iis omnibus, quibus abundat ii qui beati putantur, nec tamen exissent vnquam supra terram, accepissent autem fama & auditione esse quoddam numen & vim deorum: deinde aliquo tempore patefactis terræ faucibus ex illis abditis sedibus euadere in hæc loca quæ nos incolimus, atque exire potuissent: cum repente terram & maria, cælumque vidissent, nubium magnitudinem, ventorumque vim cognouissent, aspexissentque solem, eiusque tum magnitudinem pulchritudinemque, tum etiam efficientiam cognouissent, quod is diem efficeret, toto cælo luce diffusa: cum autem terras nox opacasset, tum cælum totum cernerent astris distinctum & ornatum, lunæque luminum varietatē tum crescentis tum senescentis, eorumque omnium ortus & occasus, atque in omni æternitate ratos immutabilisque cursus. hæc cum viderent, profecto & esse deos, & hæc tanta opera deorum esse arbitrarentur. Atque hæc quidem ille. Nos autē tenebras cogitemus tantas, quantum quondam eruptione Aetnæorum ignium finitimas regiones obscurauisse dicuntur, ut per biduum nemo hominem homo agnosceret: cum autem tertio die sol illuxisset, tum ut reuixisse sibi videretur. Quod si hoc idē ex æternis tenebris contingeret, ut subito lucē aspiceremus: quænam species cæli videretur? Sed assiduitate quotidiana, & consuetudine oculorum assuescunt animi: neque admirantur, neque requirunt rationes earum rerum, quas semper videt: perinde quasi nouitas nos magis quam magnitudo rerum debeat ad exquirendas causas excitare. Quis enim hunc hominē dixerit, qui cum tam certos cæli motus, tam ratos astrorum ordines, tamque omnia inter se connexa & apta viderit, neget in his ullam inesse rationem, eaque casu fieri dicat, quæ quanto consilio gerantur, nullo consilio assequi possumus? An cum machinatione quadam moueri aliquid videmus, ut sphaeram, ut horas, ut alia permulta, non dubitamus quin illa opera sint rationis: cum autem impetum cæli admirabili cum celeritate moueri vertique videamus, constantissimè conficientem vicissitudines anniuersarias, cum summa salute & cōseruatione rerum omnium, dubitamus quin ea non solum ratione fiant, sed etiam excellenti quadam diuinæque ratione? Licet enim iam remota subtilitate disputandi, oculis quodam modo contemplari pulchritudinem rerum earum, quas diuina prouidentia dicimus constitutas. Ac principio terra vniuersa cernatur locata in media mundi sede, solida & globosa, & vndique ipsa in sese nutibus suis conglobata, vestita floribus, herbis, arboribus, frugibus. quorum omnium incredibilis multitudo insatiabili varietate distinguitur. Adde huc fontium gelidas perennitates, liquores perlucidos amnium, riparum vestitus viridissimos, speluncarum concauas altitudines, saxorum asperitates, impendentium montium altitudines, immensitatesque camporum. adde etiam reconditas auri argentique venas, infinitamque vim marmoris. Quæ verò, & quam varia genera bestiarum vel cicurum vel ferarum: qui volucrum lapsus atque cantus: qui pecudum pastus: quæ vita siluestrium? Quid iam de hominum genere dicam: qui quasi cultores terræ constituti, non patiuntur eam nec immanitate beluarum efferari, nec stirpium asperitate vastari: quorumque operibus agri, insulæ, litoraque collucent distincta rectis & urbibus. quæ si ut animis, sic ocu-

lis videre possemus, nemo cunctam intuens terram de diuina ratione dubitaret. At verò quanta maris est pulchritudo: quæ species vniuersæ: quæ multitudo & varietas insularum: quæ amœnitates orarum & litorum: quot genera, quamque disparia partim submersarum, partim fluitantium & innatantium beluarum, partim ad saxa natiuis testis inhaerentium? Ipsum autem mare sic terram appetens litoribus cludit, ut vna ex duabus naturis constata videatur. Exinde mari finitimus aer die & nocte distinguitur. isque tum fufus & extenuatus in sublime fertur, tum autem concretus in nubes cogitur, humorēque colligens, terram auget imbribus, tum effluens huc & illuc ventos efficit. idem annuas frigorū & calorum facit varietates. idēque & volatus alitum sustinet, & spiritu ductus alit & sustentat animantes. Restat vltimus, & à domiciliis nostris altissimus, omnia cingens & coercens cæli complexus, qui idē æther vocatur, extrema ora & determinatio mundi: in quo cum admirabilitate maxima igneæ formæ cursus ordinatos definiunt. ex quibus sol, cuius magnitudine multis partibus terra superatur, circum eam ipsam voluitur: isque oriens & occidens, diem noctemque cōficit: & modo accedens, tum autem recedens, binas in singulis annis reuersiones ab extremo contrarias facit: quarum interuallo tum quasi tristitia quædam contrahit terram, cum vicissim lætificat, ut cum cælo hilarata videatur. Luna autē, quæ est, ut ostendunt mathematici, maior quam dimidia pars terræ, iisdem spatiis vagatur quibus sol: sed tunc congregiēns cum sole, tum digrediēns, & eam lucem, quam à sole accipit, mittit in terras, & varias ipsa mutationes lucis habet. atque etiam tum subiecta atque opposita soli, radios eius & lumen obscurat, tum ipsa incidens in umbram terræ, cum est è regione solis, interposito interiectūque terræ repente deficit. iisdemque spatiis hæc stellæ, quas vagas dicimus, circum terram feruntur, eodemque modo oriuntur & occidunt. quarum motus tum incitatur, tum retardantur, sæpe etiā insistant. quo spectaculo nihil potest admirabilius esse, nihil pulchrius. Sequitur stellarum inerrantium maxima multitudo: quarum ita descripta distinctio est, ut ex notarum figurarum similitudine nomina inuenerint. Atque hoc loco me intuens, Vtar, inquit, carminibus Arati, eis quæ à te admodum adolescentulo conuersa, ita me delectant quia Latina sunt, ut multa ex iis memoria teneam. Ergo ut oculis assidue videmus sine vlla mutatione aut varietate,

Cætera labuntur celeri cælestia motu,

Cum cæloque simul noctesque diesque feruntur.

quorum contēplatione nullius expleri potest animus naturæ cōstantiā videre cupiētis.

Extremusque adeo duplici de cardine vertex

Dicitur esse polus.

Hunc circum *δρακον* duæ feruntur, nunquam occidentes.

Ex his altera apud Graios Cynosura vocatur,

Alter a dicitur esse Helice.

Cuius quidem clarissimas stellas totis noctibus cernimus,

Quas nostri septem soliti vocitare Triones.

Paribusque stellis similiter distinctis eundem cæli verticem lustrat parua Cynosura.

Hac fidunt duce nocturna Phœnices in alto.

Sed prior illa magis stellis distincta refulget,

Et late prima confestim à nocte videtur.

Hæc verò parua est: sed nautis vsus in hac est.

Nam cursu interiore breui conuertitur orbe.

Et quo sit earum stellarum admirabilior aspectus,

Has inter, veluti rapido cum gurgite flumen,

Toruu' Draco serpit subter, supraque reuoluens

Sese, conficiensque sinus è corpore flexos.

Eius cum totius est præclara species, in primis suspicienda est figura capitis atque

ardor oculorum.

- Huic non vna modò caput ornans stella relucet,
- Verùm tempora sunt duplici fulgore notata,
- Et trucibusque oculis duo feruida lumina flagrant,
- Atque vno mentum radianti sidere lucet:
- Obstipum caput & tereti ceruice reflexum,
- Obtutum in cauda maioris figere dicas.

Et reliquum quidem corpus draconis totis noctibus cernimus.

- Hoc caput hic paulum sese subitoque recondit,
- Ortus vbi atque obitus parte admiscetur in vna.

Id autem caput,

- Attingens defessa velut moerentis imago
- Vertitur. - quam quidem Graeci
- Engonasin vocitant, genibus quia nixa feratur.
- Hic illa eximio posita est fulgore corona.

atque hæc quidem à tergo: propter caput autem Anguitenens:

- Quem claro perhibent Ophiucum nomine Graii.
- Hic pressu duplici palmarum continet Anguem,
- Eius & ipse manet religatus corpore toto:
- Nanque virum medium serpens sub pectora cingit.
- Ille tamen nitens grauiter vestigia ponit,
- Atque oculos vrget pedibus, pectusque Nepai.

Septentriones autem sequitur

- Arctophylax vulgò qui dicitur esse Bootes:
- Quod quasi temone adiunctam præ se quatit Arctum.

Dein quæ sequuntur. Huic Booti enim

- -Subter præcordia fixa videtur
- Stella micans radiis Arcturus nomine claro:

cui subiecta fertur,

- Spicum illustre tenens splendenti corpore Virgo.

Atque ita demetata signa sunt, vt in tantis descriptionibus diuina solertia appareat.

- Et natos Geminos inuises sub caput Arcti.
- Subiectus media est Cancer, pedibusque tenetur
- Magni Leo tremulam quatiens è corpore flammam.

Auriga

- Sub læua Geminorum obductus parte feretur.
- Aduersum caput huic Helice truculenta tuetur.
- At Capra læuum humerum claro obtinet. -

Tum quæ sequuntur.

- Verùm hæc est magno atque illustri prædita signo.
- Contra Hoedi exiguum iaciunt mortalibus ignem.

cuius sub pedibus

- Corniger est valido connexus corpore Taurus.

Eius caput stellis conspersum est frequentibus.

- Has Graeci stellas Hyadas vocitare fuerunt:

à pluendo: enim est plure: nostri imperitè fuculas, quasi à suis essent, non ab imbris nominatæ. Minorem autem Septentrionem Cepheus passis palmis tergo subsequitur.

- Nanque ipsum ad tergum Cynosuræ vertitur Arcti.
- Hunc antecedit

- Obscura specie stellarum Cassiopea.
- Hanc autem illustri versatur corpore propter
- Andromeda, aufugiens aspectum mœsta parentis.
- Huic Equus ille iubam quatiens fulgore micanti
- Summum contingit caput aluo: stellaque iungens
- Vna, tenet duplices communi lumine formas,
- Aeternum ex astris cupiens connectere nodum.
- Exin contortis Aries cum cornibus hæret.

Quem propter

- Pisces, quorum alter paulum prælabitur antè,
- Et magis horrifera Aquilonis tangitur alis.

Ad pedes Andromedæ Perseus describitur.

- Quem summa ab regione Aquilonis flamina pulsant

Cuius propter læuum genu

- -Vergilias tenui cum luce videbis.

- Inde Fides leuiter posita & connexa videtur.

- Inde est ales auis lato sub tegmine cæli.

Capiti autem Equi proximat Aquarii dextra, totusque

Deinceps Aquarius.

- Tum gelidum valido de pectore frigus anhelans

- Corpore semifero magno Capricornus in orbe.

- Quem cum perpetuo vestiuit lumine Titan,

- Brumali flectens contorquet tempore currum.

Hinc autem aspicitur,

- Vt sese emergens ostendat Scorpius altè,

- Posteriore trahens plexum vi corporis arcum.

- Quem propter nitens pennis conuoluitur ales.

- At propter se Aquila ardenti cum corpore portat.

Deinde Delphinus.

- Exinde Orion obliquo corpore nitens.

Quem subsequens,

- Feruidus ille Canis stellarum luce refulget.

Post Lepus subsequitur,

- Curriculum nunquam defesso corpore sedans.

- At Canis ad caudam serpens prolabitur Argo.

- Hanc Aries tegit, & squamoso corpore Pisces,

- Fluminis illustri tangentem corpore ripas.

- Quam longè serpentem & manantem

- -aspicies, proceraque vincla videbis,

- Quæ retinent Pisces caudarum à parte locata.

- Inde Nepæ cernes propter fulgentis acumen

- Aram, quam flatu permulcet spiritus Austri.

Propter quæ Centaurus

- Cedit Equi partis properans submergere Chelis.

- Hinc dextram porgens, quadrupes quæ vasta tenetur,

- Tendit, & illustrem truculentus cædit ad aram.

- Hic sese infernis è partibus erigit Hydra:

- cuius longè corpus est fufum:

- In mediòque sinu fulgens cratera relucet.

- Extremam nitens plumato corpore Coruus

Rostro tundit: & hic Geminis est ille sub ipsis
 Ante Canem, Graio Procyon qui nomine fertur.
 Hæc omnis descriptio siderum, atque hic tantus cæli ornatus, ex corporibus huc & il-
 luc casu & temere concursantibus potuisse effici cuiquam sano videri potest: Aut ve-
 rò alia quæ natura mentis & rationis expertis hæc efficere potuit, quæ non modò vt fie-
 rent, ratione egerunt, sed intelligi qualia sint, sine summa ratione non possunt: Nec
 verò hæc solùm admirabilia, sed nihil maius, quàm quòd ita stabilis est mūdus, atque
 ita cohæret ad permanendum, vt nihil ne excogitari quidem possit aptius. Omnes e-
 nim partes eius vndique medium locum capeffentes, nituntur æqualiter. maximè au-
 tem corpora inter se iuncta permanent, cum quodam quasi vinculo circumdata col-
 ligantur: quod facit ea natura, quæ per omnē mundum omnia mente & ratione con-
 ficiens funditur, & ad medium rapit, & conuertit extrema. Quocirca si mundus glo-
 bosus est, ob eamque causam omnes eius partes vndique æquales esse per se atque in-
 ter se continētur: contingere idem terræ necesse est, vt omnibus eius partibus in me-
 dium vergentibus (id autem medium infimum in sphæra est) nihil interrumpat, quo
 labefactari possit tanta contentio grauitatis & ponderum. Eademque ratione mare
 cum supra terram sit, medium tamen terræ locum expetens, conglobatur vndique
 æqualiter, neque redundat vnquam, neque effunditur. Huic autem continens aër
 fertur ille quidem leuitate sublimi, sed tamen in omnes partes se ipse fundit. itaque &
 mari continuatus & iunctus est, & natura fertur ad cælum: cuius tenuitate & calore
 temperatus, vitalem & salutarem spiritum præbet animatibus. quem complexa sum-
 ma pars cæli quæ æther dicitur, & suum retinet ardorem tenuem, & nulla admistione
 concretum, & cum aëris extremitate coniungitur. In æthere autem astra voluuntur:
 quæ se & nixu suo conglobata continent, & forma ipsa figuræque, sua momenta su-
 stentant: sunt enim rotunda: quibus formis, vt antè dixisse videor, minimè noceri po-
 test. Sunt autem stellæ natura flammæ: quocirca terræ, maris, aquarum vaporibus a-
 luntur iis, qui à sole ex agris tepesfactis & ex aquis excitantur: quibus altæ renouatæque
 stellæ atque omnis æther refundūt eadem, & rursus trahunt in idem, nihil vt ferè in-
 tereat, aut admodum paululum, quod aëris ignis & ætheris flamma consumat.
 Ex quo euenturum nostri putant id, de quo Panatium addubitare dicebant, vt ad ex-
 tremum omnis mundus ignesceret, cum humore consumpto neque terra ali posset,
 neque remearet aër, cuius ortus aqua omni exhausta esse non posset: ita relinqui nihil
 præter ignem: à quo rursus animante, ac deo renouatio mundi fieret, atque idem or-
 natus oriretur. Nolo in stellarum ratione multus vobis videri, maximèque earum
 quæ errare dicuntur: quarum tantus est concentus ex dissimillimis motibus, vt cum
 summa Saturni refrigeret, media Martis incendat, his interiecta Iouis illustret & tem-
 peret, infraque Martem duæ soli obediunt, ipse sol mundum omnem sua luce com-
 pleat, ab eoque luna illuminata grauiditates & partus afferat, maturitatésque gignen-
 di. Quæ copulatio rerum, & quasi consentiens ad mundi incolumitatem coagmen-
 tatio naturæ, quem non commouet, hunc horum nihil vnquã reputauisse certò scio.
 Age vt à cælestibus rebus ad terrestres veniamus: quid est in his, in quo non naturæ ra-
 tio intelligentis appareat? Principio eorum quæ gignuntur è terra stirpes & stabilita-
 tem dant iis quæ sustinent, & ex terra succum trahunt, quo alantur ea quæ radicibus
 continentur, obducunturque libro aut cortice trunci, quo sint à frigoribus & à calori-
 bus tutiores. Iam verò vites sic clauiculis adminicula tãquam manibus apprehēdunt,
 atque ita se erigunt vt animantes. quinetiam à caulibus brassicis que, si propè sati sunt,
 vt à pestiferis & nocentibus refugere dicuntur, nec eos vlla ex parte contingere. Ani-
 mantium verò quanta varietas est? quanta ad eam rem vis, vt in suo quæque genere
 permaneant: quarum alia coriis tectæ sunt, alia villis vestitæ, alia spinis hirsutæ: pluma
 alias, alias squama videmus obductas, alias esse cornibus armatas, alias habere effugia

pennarum. Pastum autem animatibus largè & copiosè natura eum, qui cuique aptus
 erat, comparauit. Enumerare possum ad eum pastum capeffendum conficiendumque
 quæ sit in figuris animatium, & quàm solers subtilisque descriptio partium, quàmque
 admirabilis fabrica membrorum. Omnia enim, quæ quidem intus inclusa sunt, ita
 nata atque ita locata sunt, vt nihil eorū superuacaneum sit, nihil ad vitam retinendam
 non necessariam. Dedit autem eadem natura beluis & sensum & appetitum, vt alte-
 ro conatum haberent ad naturales pastus capeffendos, altero secernerent pestifera
 à salutaribus. Iam verò alia animalia gradiendo, alia serpendo ad pastum accedūt, alia
 volando, alia nando: cibumque partim oris hiatu & dentibus ipsis capeffunt, partim
 vnguium tenacitate arripiunt, partim aduncitate rostrorum: alia sugunt, alia carpūt,
 alia vorant, alia mandunt. Atque etiam aliorum ea est humilitas, vt cibum terrestrem
 rostris facile contingāt. quæ autem altiora sunt, vt anseres, vt cygni, vt grues, vt came-
 li, adiuuantur proceritate collorum. Manus etiã data elephantis, quia propter magni-
 tudinem corporis difficiles aditus habebant ad pastum. At quibus bestiis erat is cibus,
 vt aliis generis bestiis vesceretur: aut vires natura dedit, aut celeritatem. data est qui-
 busdam etiã machinatio quædam atque solertia: vt in araneolis, alia quasi rete texunt,
 vt siquid inhæserit, conficiant: alia autem vt ex inopinato obseruant, & siquid incidit,
 arripiunt, idque consumūt. Pinna verò (sic enim Græcè dicitur) duabus gradibus pa-
 tula conchis cum parua squilla quasi societate coit comparadi cibi. Itaque cum pisci-
 culi parui in conchâ hiantem innatauerint, tum admonita à squilla pinna morsu cõ-
 primit conchas. Sic dissimillimis bestiis communiter cibus quæritur. in quo admi-
 randum est, congressione aliquo inter se, an iam inde ab ortu naturæ ipsæ congregatæ
 sint. Est etiam admiratio nonnulla in bestiis aquatilibus iis, quæ gignuntur in terra: ve-
 luti crocodili, fluuiatilesque testudines, quædamque serpentes ortæ extra aquam, simul
 ac primùm niti possunt, aquam persequuntur. Quinetiam anatum oua gallinis sæpe
 supponimus: ex quibus pulli orti primùm aluntur ab iis vt à matribus: deinde eas re-
 linquunt, à quibus exclusi fortique sunt, & effugiūt, cum primùm aquam quasi natura-
 lem domum videre potuerunt. Tantam ingenuit animantibus conseruandi sui natu-
 ra custodiam. Legi etiam scriptum, esse auem quædam quæ Platalea nominetur: eam
 sibi cibum quærere aduolantem ad eas aues quæ se in mari mergerent: quæ cū emer-
 sissent, piscemque cepissent, vsque eò premere earum capita mordicus, dum illæ ca-
 ptum amitterent, id quod ipsa inuaderet. Eademque hæc auis scribitur conchis se so-
 lere complere, easque cum stomachi calore concoxerit, euomere atque ita eligere ex
 iis quæ sunt esculenta. Ranæ autem marinæ dicuntur obruere sese arena solere, & mo-
 ueri prope aquam: ad quas quasi ad escam pisces cum accesserint, confici à ranis atque
 consumi. Miluo est quoddam bellum naturale cum coruo. Ergo alter alterius vbicū-
 que nactus est oua, frangit. Illud verò ab Aristotele animaduersum, à quo pleraque,
 quis potest non mirari? grues cum loca calidiora petentes maria transmittunt, trian-
 guli formam efficere: eius autem summo angulo aer ab iis aduersus pellitur: deinde
 sensim ab utroque latere tãquam remis, ita pennis cursus auium leuatur. Basis autem
 trianguli, quam grues efficiunt, ea tanquam à puppi ventis adiuuatur, hæque in tergo
 præuolantium colla & capita reponunt. quod quia ipse dux facere non potest, quia
 non habet vbi nitatur, reuolat vt ipse quoque quiescat. in eius locum succedit: ex iis quæ
 acquieuerunt: eaque vicissitudo in omni cursu conseruatur. Multa eiusmodi præferre
 possum: sed genus ipsum videris. Iam verò illa etiam notiora, quanto se opere custo-
 dianz bestia, vt in pastu circumspectent, vt in cubilibus delitescant: atque illa mirabi-
 lia. Quid ea quæ nuper, id est paucis antè seculis medicorū ingeniis reperta sunt: Vo-
 mitione canis purgare aluos ibes Aegyptiæ curant. Auditū est pantheras, quæ in bar-
 baria venenata carne caperentur, remedium quoddam habere, quo cum essent vsæ,
 non morerentur. capras autem in Creta feras cum essent confixæ venenatis sagittis, her-

bam quærere quæ Dictamus vocaretur : quam cum gustauissent, sagittas excidere dicunt è corpore. ceruæque paulò ante partum perpurgant se quadam herbula quæ Sefelis dicitur. Iam illa cernimus, vt contra metû & vim suis se armis quæque defendat: cornibus tauri, apri dentibus, morsu leones, aliæ fuga se, aliæ occultatione tutantur: a-
 tramenti effusione sepia, torpore torpedines: multæ etiam insectantes odoris intolerabili fœditate depellunt. Vt verò perpetuus mundi esset ornatus, magna adhibita cura est à prouidentia deorum, vt semper essent & bestiarum genera & arborum, omniumque rerum quæ altæ aut radicibus à terra, aut stirpibus cõtinerentur. Quæ quidem omnia eam vim feminis habent in se, vt ex vno plura generentur: idque semen inclusum est in intima parte earum bacarum quæ ex quaque stirpe funduntur: iisdemque seminibus & homines affatim vescuntur, & terræ eiusdem generis stirpium renouatione complentur. Quid loquar quanta ratio in bestiis ad perpetuam conseruationem earum generis appareat? Nam primum aliæ mares, aliæ fœminæ sunt: quod perpetuitatis causa machinata natura est. Deinde partes corporis & ad procreandum & ad concipiendum aptissimæ, & in mari & in fœmina commiscendorum corporum miræ libidines. Cum autem in locis semen insedit, rapit omnem ferè cibum ad sese, eoque septum fingit animal: quod cum ex vtero elapsum excidit, in iis animantibus quæ lacte aluntur, omnis ferè cibis matrum lactescere incipit: eaque quæ paulò antè nata sunt, sine magistro duce natura mammas appetunt, earumque vbertate saturantur. Atque vt intelligamus nihil horum esse fortuitum, & hæc omnia esse prouidæ solertisque naturæ: quæ multiplices fœtus procreant, vt sues, vt canes, his mammarum data est multitudo: quæ easdem paucas habent ex bestia quæ pauca gignunt. Quid dicam quantus amor bestiarum sit in educandis custodiendisque iis quæ procreauerint, vsque ad eum finem, dum possint se ipsa defendere? Etsi pisces, vt aiunt, oua cum genuerunt, relinquunt: facile enim illa aqua & sustinètur, & fœtum fundunt. Testudines autem & crocodilos dicunt, cum in terra partum ediderint, obruere oua, deinde discedere. ita & nascuntur & educantur ipsa per sese. Iam gallinæ auésque reliquæ & quietum requirunt ad pariendum locum, & cubilia sibi nidósque construunt, eosque quàm possunt mollissimè substernunt, vt quàm facillime oua feruètur: ex quibus pullos cum excluderint, ita tuentur, vt & pennis foueant, ne frigore lædantur. & si est calor, à sole se opponant. Cum autem pulli pinnulis vti possunt, tum volatus eorum matres prosequuntur, reliqua cura liberantur. Accedit etiam ad nonnullorum animantium, & earum rerum quas terra gignit conseruationem & salutem, hominum etiam solertia & diligentia. Nam multæ & pecudes & stirpes sunt, quæ sine procuratione hominum saluæ esse non possunt. Magnæ etiam opportunitates ad cultum hominum atque abundantiam aliæ aliis in locis reperiuntur. Aegyptum Nilus irrigat, & cum tota æstate obrutam oppletamque tenuerit, tum recedit, mollitósque & oblimatos agros ad serendum relinquit. Mesopotamiam fertilem efficit Eufrates, in quam quotannos quasi novos agros inuehit. Indus verò, qui est omnium fluminum maximus, non aqua solùm agros lætificat & mitigat, sed eos etiam cõserit. magnam enim vim seminum secum frumenti & similiù dicitur deportare. Multaque alia in aliis locis commemorabilia proferre possum, multos fertiles agros alios aliorum fructuum. Sed illa quanta benignitas naturæ, quòd tam multa ad vescendum, tam varia, tamque iucunda gignit: neque ea vno tempore anni: vt semper & nouitate delectemur & copia. Quàm tempestiuos autem dedit, quàm salutare non modò hominum, sed etiam pecudum generi, iis denique omnibus quæ oriuntur è terra, ventos Etesias: quorù flatu nimii temperantur calores. ab iisdem etiam maritimi cursus celeres & certi diriguntur. Multa prætereunda sunt: & tamen multa dicuntur. enumerari enim non possunt fluminù opportunitates, æstus maritimi multù accedentes & recedentes, mōtes vestiti atque siluestres, salmæ ab ora maritima remotissimæ, medicamentorù salutarium ple-

nissimæ terræ, artes denique innumerabiles ad victum & ad vitæ necessariæ. Iam diei noctisque vicissitudo conseruat animantes, tribuens aliud agendi tempus, aliud quiescendi. Sic vndique omni ratione concluditur, mente consilioque diuino omnia in hoc mûdo ad salutem omnium conseruationemque admirabiliter administrari. Sin quæret quispiã, cuiusnam causa tantarum rerum molitio facta sit, arborumne & herbarum, quæ quanquam sine sensu sunt, tamen à natura sustinentur? At id quidem absurdum est. An bestiarum? nihilo probabilius, deos mutarum & nihil intelligentium causa tãtùm laborasse. Quorum igitur causa quis dixerit effectum esse mundum? Eorum scilicet animantium quæ ratione vtuntur. Hi sunt dii & homines, quibus profectò nihil est melius. Ratio est enim quæ præstat omnibus. Itaque fit credibile, deorum & hominum causa factum esse mundum, quæque in eo sint omnia. Faciliusque intelligetur, à diis immortalibus hominibus esse prouisum, si erit tota hominis fabricatio perspecta, omnisque humanæ naturæ figura atque perfectio. Nam cum tribus rebus animantium vita teneatur, cibo, potione, spiritu: ad hæc omnia percipienda os est aptissimum, quod adiunctis naribus spiritu augetur. Dētibus autem in ore constructis manditur, atque ab his extenuatur & molitur cibus. Eorum aduersi acuti morsu diuidunt escas, intimi autem conficiunt, qui genuini vocantur: quæ confectio etiã à lingua adiuuari videtur. Linguam autem ad radices eius hærens excipit stomachus, quò primum illabuntur ea quæ accepta sunt ore. is vtraque ex parte tonsillas attingens, palato extremo atque intimo terminatur. atque is agitatione & motibus linguæ cum depulsum & quasi detrusum cibum accepit, depellit. Ipsius autem partes ex quæ sunt infra id quod deuoratur, dilatantur: quæ autem supra, contrahuntur. Sed cum aspera arteria (sic enim à medicis appellatur) ostium habeat adiunctum linguæ radicibus, paulò supra quàm ad linguam stomachus annectitur: eaque ad pulmones vsque pertineat, excipiatque animam eam, quæ ducta sit spiritu, eandemque à pulmonibus respiret & reddat: tegitur quasi quodam operculo. quod ob eam causam datum est, ne si quid in eam cibi fortè incidisset, spiritus impediretur. Sed cum alui natura subiecta stomacho, cibi & potionis sit receptaculum, pulmones autem & cor extrinsecus spiritum adducant: in aluo multa sunt mirabiliter effecta, quæ constant ferè è neruis. Est autem multiplex & tortuosa, arcetque & cõtinet, siue illud aridum est, siue humidum quod recipit, vt id mutari & cõcoqui facile possit: eaque tum astringitur, tum relaxatur, atque omne quod accepit, cogit & confundit: vt facile & calore quem multum habet exterendo cibo, & præterea spiritu omnia cocta atque confecta in reliquum corpus diuidantur. In pulmonibus autem inest raritas quædam & assimilis spongiis molitudo, ad hauriendum spiritum aptissima: qui tum se contrahunt aspirantes, tum respiritu dilatant, vt frequenter ducatur cibus animalis, quo maximè aluntur animates. Ex intestinis autem & aluo secretus à reliquo cibo succus is quo alimur, permanat ad iecur per quasdam à medio intestino vsque ad portas iecoris (sic enim appellant) ductas & directas vias, quæ pertinent ad iecur, eique adhærent. Atque inde aliæ ad renes pertinentes sunt, per quas cadit cibus à iecore dilapsus. Ab eo cibo cum est secreta bilis, itque humores qui ex renibus profunduntur, reliqua se in sanguinem vertunt, ad easdemque portas iecoris confluunt, ad quas omnes eius viæ pertinet: per quas lapsus cibus in hoc ipso loco in eam venam quæ caua appellatur, confunditur, perque eam ad cor confectus iam coactúsque perlabitur. A corde autem in totum corpus distribuitur per venas admodum multas, in omnes partes corporis pertinentes. Quemadmodum autem reliquiæ cibi depellantur, tum astringentibus se intestinis, tum relaxantibus, haud sanè difficile dictu est: sed tamen prætereundum est, nequid habeat iniucunditatis oratio. Illa potius explicetur incredibilis fabrica naturæ. Nam quæ spiritu in pulmones anima ducitur, ea calescit primum ab ipso spiritu, deinde coagitatione pulmonum: ex eaque pars redditur respirado, pars concipitur cordis parte qua-

dam, quam ventriculum cordis appellant: cui similis alter adiunctus est, in quem sanguis à iecore per venam illam cauam influit. eoque modo ex his partibus & sanguis per venas in omne corpus diffunditur, & spiritus per arterias. Vtræque autem crebræ multæque toto corpore intextæ vim quandam incredibilem artificiosi operis diuinæque testantur. Quid dicam de ossibus: quæ subiecta corpori mirabiles cõmissuras habent, & ad stabilitatem aptas, & ad artus finiendos accommodatas, & ad motum, & ad omnem corporis actionem. Huc adde neruos, à quibus artus continentur: eorumque implicationem toto corpore pertinentem: qui sicut venæ & arteriæ à corde tractæ & profectæ in corpus omne ducuntur. Ad hanc prouidentiam naturæ tam diligentem, tamque solertem, adiungi multa possunt, è quibus intelligatur quantæ res hominibus à deo, quamque eximiæ tributæ sint: qui primùm eos humo excitatos, celsos & erectos constituit, vt deorum cognitione, cælum intuentes, capere possent. Sunt enim è terra homines non vt incolæ atque habitatores, sed quasi spectatores superarum rerum atque cælestium: quarum spectaculum ad nullum aliud genus animatum pertinet. Sensus autem interpretes ac nuntii rerum, in capite tanquam in arce mirificè ad vsus necessarios & facti & collocati sunt. Nam oculi, tanquam speculatores, altissimum locum obtinent: ex quo plurima conspicientes, fungantur suo munere. Et aures cum sonum recipere debeant, qui natura in sublime fertur, rectè in altis corporum partibus collocatæ sunt. Itémque nares, eo quòd omnis odor ad superiora fertur, rectè sursum sunt: & quòd cibi & potionis iudicium magnum earum est, non sine causa vicinitatem oris secutæ sunt. Iam gustatus qui sentire eorum quibus vescimur generata debet, habitat in ea parte oris qua esculentis & poculentis iter natura patefecit. Tactus autem toto corpore æquabiliter fusus est, vt omnes ictus omnésque nimios & frigoris & caloris appulsus sentire possimus. Atque vt in ædificiis architecti auertunt ab oculis & naribus dominorum ea, quæ profluentia necessario tetri essent aliquid habitura: sic natura res similes procul amandauit à sensibus. Quis verò opifex præter naturam, qua nihil potest esse callidius, tantam solertiam persequi potuisset in sensibus: quæ primùm oculos membranis tenuissimis vestiuit & sepsit: quas primùm perlucidas fecit, vt per eas cerni posset: firmas autem, vt continerentur. Sed lubricos oculos fecit & mobiles, vt & declinarent siquid noceret: & aspectum quòd vellent facile contererent. aciesque ipsa qua cernimus, quæ pupilla vocatur, ita parua est, vt ea quæ nocere possint, facile vitet. palpebræque quæ sunt tegumenta oculorum mollissimæ tactu ne læderent aciem aptissimè factæ, & ad claudendas pupillas, nequid incideret, & ad aperiendas: idque prouidit vt identidem fieri posset cum maxima celeritate. Munitæque sunt palpebræ tanquam vallo pilorum: quibus & apertis oculis, siquid incideret repelleretur, & somno conuiuentibus, cum oculis ad cernendum non egeremus, vt qui tanquam inuoluti quiescerent. Latent præterea vtiliter, & excelsis vndique partibus sepiuntur. Primùm enim superiora superciliis obducta sudorem à capite & fronte defluentem repellunt. Genæ deinde ab inferiore parte tutantur subiectæ, leuiterque eminentes. Nasus ita locatus est, vt quasi murus oculis interiectus esse videatur. Auditus autem semper patet. eius enim sensu etiam dormientes egemus. à quo cum sonus est acceptus, etiam è somno excitamur. Flexuosum iter habet nequid intrare possit, si simplex & directum pateret. Prouisum etiam, vt siqua minima bestiola conareretur irrumpere, in sordibus aurium tanquam in visco inhæresceret. Extra autem eminent quæ appellantur aures, & tegendi causa factæ, tutandique sensus, & ne adiectæ voces laberentur atque errarent, priusquam sensus ab his pulsus esset. Sed duros & quasi corneolos habent introitus, multisque cum flexibus, quòd his naturis relatus amplificatur sonus. Quocirca & in fidibus testudine resonatur, aut cornu, & ex tortuosis locis & inclusis referuntur ampliores. Similiter nares, quæ semper propter necessarias vtilitates patent, contractiores habent introitus, nequid in eas quod noceat

possit peruadere: humorémque semper habent ad puluerem, multaque alia repellenda non inuilem. Gustatus præclare septus est. ore enim continetur, & ad vsum apte, & ad incolumitatis custodiam. Omnisque sensus hominũ multò antecellit sensibus bestiarum. Primùm enim oculi in iis artibus, quarum iudicium est oculorũ, in pictis, fictis, cælatisque formis, in corporum etiã motione atque gestu multa cernunt subtilius: colorum etiã & figurarum tum venustatem atque ordinem, & vt ita dicam, decentiam oculi iudicant: atque etiã alia maiora. nam & virtutes & vitia cognoscunt: iratum, propitium, lætantem, dolentem, fortem, ignauum, audacem, timidumque cognoscunt. Aurium item est admirabile quoddam artificiosumque iudicium, quo iudicatur & in vocis & in tibiæ neruorumque cantibus varietas sonorum, interualla, distinctio, & vocis genera permulta, canorum, fuscum: leue, asperum: graue, acutum: flexibile, durum: quæ hominum solùm auribus iudicantur. Nariumque item & gustandi & aperte tãgendi magna iudicia sunt: ad quos sensus capiendos & perfruedos plures etiã quàm vellem artes repertæ sunt. Perspicuum est enim quòd compositiones vnguentorum, quò ciborum conditiones, quò corporum lenocinia processerint. Iam verò animum ipsum mentemque hominis, rationem, consiliũ, prudentiam, qui non diuina cura perfecta esse perspicit, is ipsis rebus mihi videtur carere. De quo dum disputarem, tuam mihi dari velim Cotta eloquentiam. Quo enim tu illa modo diceres: quanta primùm intelligentia, deinde consequentium rerum cum primis coniunctio & comprehensio esset in nobis: ex quo videlicet quid ex quibusque rebus efficiatur, idque ratione, concludimus, singulasque res diffinimus, circumscripenteque complectimur: ex quo scientia intelligitur quam vim habeat, qualis sit: qua ne in deo quidem est res vlla præstatiore. Quanta verò illa sunt, quæ vos Academici infirmatis & tollitis, & quòd & sensibus & animo ea quæ extra sunt percipimus atque comprehendimus. Ex quibus collatis inter se & comparatis artes quoque efficimus, partim ad vsum vitæ, partim ad oblectationem necessarias. Iam verò domina rerum (vt vos soletis dicere) eloquendi vis quam est præclara, quamque diuina: quæ primùm efficit vt ea quæ ignoramus discere, & ea quæ scimus alios docere possimus. Deinde hac cohortamur, hac persuademus, hac consolamur afflictos, hac deducimus perterritos à timore, hac gestientes comprimimus, hac cupiditates iracundiasque restringimus: hæc nos iuris, legum, vrbium societate deuinxit, hæc à vita immani & fera segregauit. Ad vsum autè orationis incredibile est, nisi diligenter attēderis, quanta opera machinata natura sit. Primùm enim à pulmonibus arteria vsque ad os intimum pertinet: per quam vox principium à mente ducens, percipitur & funditur. Deinde in ore sita lingua est finita dentibus. ea vocem immoderate profusam fingit & terminat: quæ sonos vocis distinctos & pressos efficit, cum & ad dentes & ad alias partes pellit oris. Itaque plectri similem linguam nostri solēt dicere, chordarum dentes, nares cornibus iis qui ad neruos resonent in cantibus. Quam verò aptas, quamque multarum artium ministras manus natura homini dedit: Digitorum enim contractio facilis, facilisque porrectio, propter molles cõmissuras & artus nullo in motu laborat. Itaque ad pingendũ, ad fingendũ, ad sculpendũ, ad neruorum eliciendos sonos, ac tibiæ apta manus est ad motionem digitorum. Atque hæc oblectationis, illa necessitatis. cultus dico agrorum extructionesque tectorum, tegumenta corporum vel texta vel suta, omnemque fabricam æris & ferri. Ex quo intelligitur, adinuēta animo, percepta sensibus, adhibitis opificum manibus omnia nos consecutos, vt tecti, vt vestiti, vt salui esse possimus: vrbes, muros, domicilia, delubra haberemus. Iam verò operibus hominũ, id est manibus, cibi etiã varietas inuenitur & copia. Nã & agri multa ferunt manu quæ sita, quæ vel statim consumantur, vel mandantur condita vetustati, & præterea vescimur bestiis & terrenis, & aquatilibus, & volatilibus, partim capiendo, partim alendo. Efficimus etiã domitum nostro quadrupedum vectores, quorum celeritas atque vis nobis ipsis affert vim

& celeritatem. Nos onera quibusdam bestiis, nos iuga imponimus: nos elephatorum acutissimis sensibus, nos sagacitate canum ad vtilitatem nostram obutimur: nos è terra cauernis ferrum elicimus, rem ad colendos agros necessariam: nos æris, argenti, auri venas penitus abditas inuenimus, & ad vsum aptas, & ad ornatum decoras. Arborum autem confectio, omnique materia & culta & siluestri, partim ad calefaciendum corpus igni adhibita, & ad mitigandum cibum vtimur, partim ad ædificandum, vt tectis septi frigora caloresque pellamus. Magnos verò vsus affert ad nauigia facienda, quorum cursibus suppeditantur omnes vndique ad vitam copiarum: quasque res violentissimas natura genuit, earum moderationem nos soli habemus, maris atque ventorum, propter nauticarum rerum scientiam: plurimisque maritimis rebus fruimur atque vtimur. Terrenorum item commodorum omnis est in homine dominatus. Nos campis, nos montibus fruimur: nostri sunt amnes, nostri lacus: nos fruges serimus, nos arbores: nos aquarum inductionibus terris fecunditatem damus: nos flumina arcemus, dirigimus, auertimus: nostris denique manibus in rerum natura quasi alteram naturam efficere conamur. Quid verò: hominum ratio non in cælum vsque penetrauit? Soli enim ex animantibus nos astrorum ortus, obitus, cursuque cognouimus. Ab hominum genere finitus est dies, mensis, annus: defectioes solis & lunæ cognitæ, prædictæque in omne posterum tempus, quæ, quantæ, quâdo futuræ sint. Quæ contuens animus accipit ab his cognitionem deorum, ex qua oritur pietas: cui coniuncta iustitia est, reliquæque virtutes: ex quibus vita beata existit par & similis deorum, nulla re, nisi immortalitate, quæ nihil ad bene viuendum pertinet, cedens cælestibus. Quibus rebus expositis, satis docuisse videor, hominis natura quâto omnes anteiret animantes. Ex quo debet intelligi, nec figuram situmque membrorum, nec ingenii mentisque vim talem effici potuisse fortuna. Restat vt doceam, atque aliquando perorem, omnia quæ sint in hoc mundo, quibus vtantur homines, hominum causa facta esse & parata. Principio ipse mundus deorum hominumque causa factus est: quæque in eo sunt omnia, ea parata ad fructum hominum & inuenta sunt. Est enim mundus quasi cõmunis deorum atque hominum domus, aut vrbs vtrorunque. Soli enim ratione vtentes iure ac lege viuunt. Vt igitur Athenas & Lacedæmonem Atheniensium Lacedæmoniorumque causa putandum est conditas esse: omniaque quæ sint in his vrbibus eorum populorum rectè esse dicuntur: sic quæcunque sunt in omni mundo, deorum atque hominum putanda sunt. Iam verò circuitus solis & lunæ, reliquorumque siderum, quanquam etiam ad mundi coherentiã pertinent, tamen & spectaculum hominibus præbent. nulla est enim insatiabilior species, nulla pulchrior, & ad rationem solertiãque præstantior. Eorum enim cursus demetiti, maturitates temporum & varietates mutationesque cognouimus. quæ si hominibus solis nota sunt, hominum causa facta esse iudicanda sunt. Terra verò facta frugibus, & vario leguminum genere, quæ maxima largitate fundit, ea ferarumne an hominum causa gignere videtur? Quid de vitibus oliuetisque dicam: quarum vberissimi latissimique fructus nihil omnino ad bestias pertinent. Neque enim ferendi, neque colendi, nec tempestiuè demetendi percipiendique fructus, neque condendi ac reponendi vlla pecudum scientia est: earumque omnium rerum hominum est & vsus & cura. Vt fides igitur & tibus eorum causa factas dicendum est qui illis vti possunt: sic ea quæ diximus, solis iis confitendum est esse parata qui vtuntur. Nec si quæ bestia furantur aliquid ex his aut rapiunt, illarum quoque causa ea nata esse dicemus. Neque enim homines murium aut formicarum causa frumentum condunt, sed coniugum, & liberorum & familiarum suarum. Itaque bestia furtim, vt dixi, fruuntur, domini palam & liberè. Hominum igitur causa eas rerum copias comparatas, fatendum est. Nisi forte tanta vbertas & varietas pomorum, eorumque iucundus non gustatus solum, sed odoratus etiam & aspectus, dubitationem affert quia hominibus solis ea natura donauerit, tantumque abest

vt hæc bestiarum etiam causa parata sint, vt ipsas bestias hominum gratia generatas esse videamus. Quid enim oues aliud afferunt, nisi vt earum villis confectis, atque contextis homines vestiantur? quæ quidem neque ali, neque sustentari, neque vllum fructum edere ex se sine cultu hominum & curatione potuissent. Canum verò tam fida custodia, tamque amans dominorum adulatio, tantumque odium in externos, & tam incredibilis ad inuestigandum sagacitas narium, tanta alacritas in venâdo, quid significat aliud, nisi se ad hominum commoditates esse generatos? Quid de bobus loquar: quorum ipsa terga declarant non esse se ad onus accipiendum figurata: ceruices autem natae ad iugum, tum vires humerorum & latitudines ad aratra extrahenda: quibus cum terræ subigerentur fissione glebarum, ab illo aureo genere, vt poëta loquuntur, vis nunquam vlla afferebatur.

” Ferrea tum verò proles exorta repente est,

” Ausaque funestum prima est fabricarier ensem;

” Et gustare manu victum domitumque iuuenicum.

Tanta putabatur vtilitas percipi ex bobus, vt eorum visceribus vesci scelus haberetur. Longum est mulorum persequi vtilitates & asinorum: quæ certè ad hominum vsum paratae sunt. Sus verò quid habet præter escam: cui quidem ne putresceret, animam ipsam pro sale datam dicit esse Chrysippus. Quæ pecude, quod erat ad vescendum hominibus apta, nihil genuit natura fecundius. Quid multitudinè suauitatemque piscium dicam: quid auium: ex quibus tanta percipitur voluptas, vt interdum Pronœa nostra Epicurea fuisse videatur. Atque hæc ne caperetur quidem, nisi hominum ratione atque solertia, quanquam aues quasdam & alites, & oscines, vt nostri augures appellant, rerum augurandarum causa esse natas putemus. Iam verò immanes & feras beluas nanciscimur venando, vt & vescamur iis, & exerceamur in venâdo ad similitudinem bellicæ disciplinæ, & vtamur domitis & condocentibus, vt elephantis, multaque ex earum corporibus remedia, morbis & vulneribus eligamus, sicut ex quibusdam stirpibus & herbis, quarum vtilitates longinqui temporis vsu & periclitatione percipimus. Totam licet animis tanquam oculis lustrare terram, mariaque omnia cernere, & spatia frugifera atque immensa camporum, vestitusque densissimos montium, pecudum pastus, tum incredibili cursus maritimos celeritate. Nec verò tantum supra terram, sed etiã in intimis eius tenebris plurimarum rerum latet vtilitas, quæ ad vsum hominum orta, ab hominibus solis inuenitur. Illud verò quod vterque vestrum fortasse arripiet ad reprehendendum: Cotta, quia Carneades libenter in Stoicos inuehebatur: Velleius, quia nihil tam irridet Epicurus, quam prædictionem rerum futurarum: mihi videtur vel maximè confirmare deorum prouidentia consuli rebus humanis. Est enim profecto diuinatio quæ multis locis, rebus, temporibus apparet, tum in priuatis, tum maxime in publicis. Multa cernunt aruspices: multa augures prouident: multa oraculis declarantur, multa vaticinationibus, multa somniis, multa portentis: quibus cognitis, multæ sæpe res hominum sententia atque vtilitate partæ, multa etiam pericula depulsa sunt. Hæc igitur siue vis, siue ars, siue natura, ad scientiam rerum futurarum homini profecto est, nec ab alio alicui, quam à diis immortalibus data. Quæ si singula vos fortè non mouent, vniuersa certè inter se connexa atque coniuncta mouere debent. Nec verò vniuerso generi hominum solum, sed etiam singulis à diis immortalibus consuli & prouideri solet. licet enim contrahere vniuersitatem generis humani, eamque gradatim ad pauciores, postremò deducere ad singulos. Nam si omnibus hominibus qui vbique sunt, quacunque in ora hac parte terrarum ab huiusce terræ, quam nos incolimus, continuatione distantium, deos consulere censemus ob eas causas quas antè diximus: his quoque hominibus consulunt, qui has nobiscum terras ab Oriente ad Occidentem colunt. Sin autem his consulunt, qui quasi magnam quandam insulam incolunt, quam nos orbem terræ vocamus: etiam illis consu-

lunt qui partes eius insulæ tenent, Europã, Asiã, Africã. Ergo & earum partes diligunt, vt Romã, Athenas, Spartam, Rhodum: & earum urbium separatim ab vniuersis singulos diligunt, vt Pyrrhi bello Curium, Fabricium, Coruncanum: primo Punico Calatium, Duillium, Metellum, Lucretium: secundo Maximum, Marcellum, Africanum: post hos Paulum, Gracchum, Catonem: patrumque memoria Scipionem, Lælium: multoque præterea & nostra ciuitas & Græcia tulit singulares viros, quorum neminem nisi iuuantem deo talem fuisse credendum est. Quæ ratio poetas, maximèque Homerum impulit, vt principibus heroum Vlyxi, Diomedem, Agamemnonem, Achilli, certos deos discriminum & periculorum comites adiungeret. Præterea ipsorum deorum sæpe præsentia, quales supra commemoravi, declarant ab his & ciuitatibus & singulis hominibus consuli. Quod quidem intelligitur etiam significationibus rerum futurarum, quæ tum dormientibus, tum vigilantibus portenduntur. Multa præterea ostentis, multa extis admonemur, multisque rebus aliis, quas diurnus usus ita notauit, vt arte diuinationis efficeret. Nemo igitur vir magnus sine aliquo afflatu diuino vnquam fuit. Nec verò ita refellendum est, vt si segetibus aut vinetis cuiuspiam tempestas nocuerit, aut si quid è vitæ comodis casus abstulerit, eum cui quid horum acciderit, aut iniustum deo, aut neglectum à deo iudicemus. Magna dii curant, parua negligunt. magnis autem viris prosperè eueniunt semper omnes res: siquid è satis à nostris, & à principe philosophorum Socrate dictum est de vbertatibus virtutis & copiis. Hæc mihi ferè in mentem veniebant quæ dicenda putarem de natura deorum. Tu autem Cotta, si me audias, eandem causam agas, teque & principem ciuem putes, & pontificem esse cogites. & quoniam in vtranque partem vobis licet disputare, hanc potius sumas, eamque facultatem differendi, quam tibi à rhetoricis exercitationibus acceptam amplificauit Academia, huc potius conferas. Mala enim, & impia consuetudo est contra deos disputandi, siue ex animo id fit, siue simulatè.

M. TVLLII CICERONIS DE NATURA DEORVM
AD MARCVM BRVTVM LIBER III.

VAE cum Balbus dixisset, tum arridens Cotta, Serò, inquit, mihi Balbe præcipis quid defendam. Ego enim te disputante quid contradicerem mecum ipse meditabar, neque tam refellendi tui causa, quam ea quæ minus intelligebam requirendi. Cum autem suo cuique iudicio sit vtendum, difficile factum est me id sentire quod tu velis. Hic Velleius, Nescis, inquit, quanta cum expectatione Cotta sim te auditurus. Iucundus enim Balbo nostro sermo tuus contra Epicurum fuit. Præbebo igitur me tibi vicissim attentum contra Stoicos auditorem. spero enim te, vt soles, bene paratum venire. Tum Cotta, Si me hercule, inquit, Vellei: neque enim mihi par ratio cum Lucilio est ac tecum fuit. Qui tandem, inquit ille: Quia mihi videtur Epicurus vester de diis immortalibus non magnopere pugnare: tantum modo negare deos esse non audeat, ne quid inuidiæ subeat aut criminis. Cum verò deos nihil agere, nihil curare confirmat, membrisque humanis esse præditos, sed eorum membrorum usum nullum habere: ludere videtur, satisque putare si dixerit esse quandam beatam naturam & æternam. A Balbo autem animaduertisti credo quam multa dicta sint, quamque etiam si minus vera, tamè apta inter se & coherentia. Itaque cogito, vt dixi, non tam refellere eius orationem, quam ea quæ minus intellexi, requirere. Quare Balbe tibi permitto, responderene mihi malis de singulis rebus querenti ex te ea quæ parum accepi, an vniuersam audire orationem meam. Tū Balbus, Ego verò, siquid explanari tibi voles, respondere malo: sin me interrogare, non tam intelligendi causa quam refellendi, vtrum voles facias: vel ad singula quæ requires statim respondebo, vel cum peroraris: ad omnia. Tum Cotta, Optime, inquit:

quamobrem sic agamus, vt nos ipsa ducit oratio. Sed antequam de re, pauca de me. Non enim mediocriter moueor auctoritate tua Balbe, orationeque ea quæ me in perorando cohortabatur, vt meminissem me & Cottam esse & Pontificem. Quod eo credo valebat, vt opiniones quas à maioribus accepimus de diis immortalibus, sacra, ceremonias, religionisque defenderem. Ego verò eas defendam, semperque defendi: nec me ex ea opinione, quam à maioribus accepi de cultu deorum immortalium, vilius vnquam oratio aut docti aut indocti mouebit. Sed cum de religione agitur, T. Coruncanum, P. Scipionem, P. Scæuolam Pontifices maximos, non Zenonem aut Cleanthem, aut Chrysippum sequor, habeoque C. Lælium augurem, eundem sapientem, quem potius audiam de religione dicentem in illa oratione nobili, quam quenquam principem Stoicorum. Cumque omnis Populi Romani religio in sacra & in auspicia diuisa sit, tertium adiunctum sit, si quid prædictionis causa ex portentis & monstris Sibyllæ interpretes aruspicesque monuerunt: harum ego religionum nullam vnquam contemnendam putavi: mihi que ita persuasi Romulum auspiciis, Numam sacris constitutis fundamenta iecisse nostræ ciuitatis: quæ nunquam profecto sine summa placatione deorum immortalium tanta esse potuisset. Habes Balbe, quid Cotta, quid Pontifex sentiat. Fac nunc ergo intelligam, tu quid sentias: à te enim philosopho rationem accipere debeo religionis: maioribus autem nostris, etiam nulla ratione reddita, credere. Tum Balbus, Quam igitur à me rationem, inquit, Cotta desideras? Et ille, Quadripartita, inquit, fuit diuisio tua. Primum vt velles docere deos esse: deinde quales essent: tum ab his mundum regi: postremò consulere eos rebus humanis. Hæc si rectè memini, partitio fuit. Rectissime, inquit Balbus: sed expecto quid requiras. Tū Cotta, Primum quidque videamus, inquit: etsi id est primum quod inter omnes nisi admodum impios, conuenit, mihi quidè ex animo exire non potest esse deos: id tamè ipsum quod mihi persuasum est, esse deos auctoritate maiorum, cur ita sit nihil tu me doces. Quid est, inquit Balbus, si tibi persuasum est, cur à me velis discere? Tū Cotta, Quia sic aggredior, inquit, ad hanc disputationem, quasi nihil vnquam audierim de diis immortalibus, nihil cogitauerim, rudè me discipulum & integrum accipe, & ea quæ requiro doce. Dicigitur, inquit, quid requiras. Ego ne: primum illud, Cur quod perspicuum in ista parte ne egere quidè oratione dixisses, quod esset perspicuum, & inter omnes constaret, de eo ipso tam multa dixeris. Quia te quoque, inquit, animaduerti Cotta sæpe, cum in foro diceres, quam plurimis posses argumentis onerare iudicem, si modò eam facultatem tibi daret causa. atque hoc idem & philosophi faciunt, & ego vt potui feci. Tu autem qui id queris, similiter facis, ac si me roges cur te duobus contuear oculis, & non altero tantum, cum idem vno assequi possim. Tum Cotta, Quam simile istud sit, inquit, tu videris. nam ego neque in causis, siquid est euidentis de quo inter omnes conueniat, argumentari soleo: perspicuitas enim argumentatione eleuatur: nec si id facerem in causis forensibus, idem facerem in hac subtilitate sermonis. Cur contuereris autem altero oculo causa non esset, cum idem obtutus esset amborum, & cum rerum natura, quam tu sapientem esse vis, duo lumina ab animo ad oculos perforata nos habere voluisset. Sed quia non confidebas tam esse id perspicuum, quam tu velis, propterea multis argumentis deos esse docere voluisti. Mihi enim vnum satis erat, ita nobis maiores nostros tradidisse. Sed tu auctoritates omnes contemnis, ratione pugnas. Patere igitur rationem meam cum tua ratione contendere. Affers hæc omnia argumenta, cur dii sint: remque mea sententia minimè dubiam argumentando dubiam facis. Mandavi enim memoriæ non numerum solum, sed etiam ordinem argumentorum tuorum. Primum fuit, cum cælum suspexissemus, statim nos intelligere esse ali-quod numen, quo hæc regantur. Ex hoc illud etiam, Aspice hoc sublime candens, quæ inuocant omnes Iouem. Quasi verò quisquam nostrum istum potius quam Capitolinum, Iouem appelleret: aut hoc perspicuum sit, constet.

que inter omnes, eos esse deos, quos tibi Velleius, multique præterea ne animates quidem esse concedant. Graue etiam argumentum tibi videbatur, quod opinio de diis immortalibus & omnium esset, & quotidie cresceret. Placet igitur tantas res opinione stultorum iudicari, vobis præsertim qui illos insanos esse dicatis? At enim præsentibus videmus deos, ut apud Regillum Posthumius, in Salaria Vacienus, nescio quid etiam de Locrorum apud Sagram prælio. Quos igitur tu Tyndaridas appellabas, id est homines homine natos: & quos Homerus qui recens ab illorum ætate fuit, sepultos esse dicit Lacedæmone, eos tu cæteriis albis nullis calonibus obuiam Vacieno venisse existimas, & victoriam populi Ro. Vacieno potius homini rustico, quam M. Catoni, qui tum erat princeps, nunciauisset? Ergo & illud in silice, quod hodie apparet apud Regillum, tanquam vestigium vngulæ Castoris equi credis esse? Nonne mauius illud credere quod probari potest, animos præclarorum hominum, quales isti Tyndaridæ fuerunt, diuinos esse & æternos, quam eos qui semel cremati essent, equitare, & in acie pugnare potuisse? Aut si hoc fieri potuisse dicis, doceas oportet quo modo nec fabellas aniles proferas. Tū Lucilius, An tibi, inquit, fabellæ videntur? Nonne ab A. Posthumio, ædem Castori & Polluci in foro dedicatā: nonne s. c. de Vacieno vides? Nam de Sagram, Græcorum etiam est vulgare prouerbum: qui quæ affirmat, certiora esse dicunt, quam illa quæ apud Sagram. His igitur auctoribus nonne debes moueri? Tum Cotta, Rumoribus, inquit, mecum pugnas Balbe: ego autem à te rationes requiro.

* Sequuntur quæ futura sunt. effugere enim nemo id potest, quod futurum est. Sæpe autem ne utile est quidem scire quid futurum sit. miserum est enim nihil proficientem angere, nec habere ne spei quidem extremum, & tamen commune solatium: præsertim cum vos iidem fato fieri dicatis omnia. Quod autem semper ex omni æternitate verum fuerit, id esse fatum. Quid igitur iuuat, aut quid affert ad cauendum scire aliquid futurum, cum id certè futurum sit? Vnde porro ista diuinitio? quis inuenit fissum iecoris? quis cornicis cantum notauit? quis sortes? Quibus ego credo: nec possum Attii Nauii, quem commemorabas, lituum continere. Sed qui ista intellecta sunt, à philosophis debeo discere, præsertim cum isti plurimis de rebus diuinis mentiatur. At medici quoque, ita enim dicebas, sæpe falluntur. Quid simile medicina, cuius ego rationem video: & diuinitio, quæ vnde oriatur non intelligo? Tu autem etiam Deciorum deuotionibus placatos deos esse censeres. Quæ fuit eorum tanta iniquitas, ut placari populo R. non possent, nisi viri tales occidissent? Consilium illud imperatorum fuit, quod Græci *πρατήγμια* appellant: sed eorum imperatorum qui patriæ cõsulerent, vitæ non parcerent. Rebantur enim fore, ut exercitus imperatorem equo incitato se in hostes immittentem persequeretur: id quod euenit. Nam Fauni vocem equidem nunquam audiui: tibi, si audiuisse te dicis, credam. etsi Faunus omnino quid sit, nescio. Non igitur adhuc, quantum quidem in te Balbe est, intelligo deos esse. quos equidem credo esse, sed nihil docent Stoici. Nam Cleanthes, ut dicebas, quatuor modis formatas in animis hominum putat deorum esse notiones. Vnus is modus est, de quo satis dixi, qui est susceptus ex præsentione rerum futurarum. Alter ex perturbationibus tempestatum, & reliquis motibus. Tertius ex commoditate rerum quas percipimus & copia. Quartus ex astrorum ordine cælique constantia. De præsentione diximus, de perturbationibus cælestibus & maritimis & terrenis, non possumus dicere, cum ea fiat non esse multos qui ea metuunt, & à diis immortalibus fieri existimant. Sed non id quaeritur, sintne aliqui qui deos esse putent, dii verum sint necne quaeritur. Nam reliquæ causæ, quas Cleanthes affert, quarum vna est de commodorum quæ capimus copia, altera de temporum ordine cælique constantia: tum tractabuntur à nobis, cum de prouidentia deorum disputabimus, de qua plurima à te Balbe dicta sunt: eodemque illa etiam differemus, quod Chrysippum dicere aiebas, quoniam esset aliquid in rerum natura quod ab homine effici non posset, esse hominem aliquid melius: quæque in domo pulchra cum

pulchritudine mundi comparabas, & cum totius mundi conuenientiam consensumque afferebas, Zenonisque breues & acutulas conclusiones in eam partem sermonis, quam modò dixi, differemus. Eodemque tempore illa omnia, quæ à te physicè dicta sunt de vi ignea, deque eo calore, ex quo omnia generari dicebas, loco suo quaerentur: omniaque quæ à te nudius tertius dicta sunt, cum docere velles deos esse, quare & mundus vniuersus, & sol, & luna, & stellæ sensum ac mentem haberent, in idem tempus referuabo. A te autem illud etiam atque etiam quaeram, quibus rationibus tibi persuadeas deos esse. Tum Balbus, Equidem attulisse rationes mihi videor: sed eas tu ita refellis, ut cum me interrogaturus esse videare, & ego me ad respondendum comparim, repente auertas orationem, nec des respondendi locum. Itaque maximæ res tacitæ præterierunt, de diuinatione, de fato: quibus de quaestionibus tu quidem strictim, nostri autem multa solent dicere. sed ab hac ea quaestione, quæ nunc in manibus est, separantur. Quare, si videtur, noli agere confuse: ut hoc explicemus hac disputatione quod quaeritur. Optimè, inquit Cotta. Itaque quoniam quatuor in partes totam quaestionem diuisisti, de prima quidem diximus, consideremus secundam: quæ mihi talis videtur fuisse, ut cum ostendere velles quales dii essent, ostenderes nullos esse. A consuetudine enim oculorum animum abducere difficillimum dicebas: sed cum deo nihil præstantius esset, non dubitabas quin mundus esset deus, quod nihil in rerum natura melius esset, modò possemus eum animantem cogitare, vel potius ut cætera oculis, sic animo hoc cernere. Sed cum mundo negas quicquam esse melius, quid dicis melius: si pulchrius, assentior. si aptius ad utilitates nostras, id quoque assentior. sin autem id dicis, nihil esse mundo sapientius, nullo modo prorsus assentior. non quod difficile sit mentem ab oculis seuocare, sed quo magis seuoco, eo minus id quod tu vis, possum mente comprehendere. Nihil est mundo melius in rerum natura. ne in terris quidem vrbe nostra. num igitur iccirco in vrbe esse rationem, cogitationem, mentem putas? aut quoniam non sic, num iccirco existimas formicam anteponendam esse huic pulcherrimæ vrbi, quod in vrbe sensus sit nullus, in formica non modò sensus, sed etiam mens, ratio, memoria? Videre oportet Balbe, quid tibi concedatur, non te ipsum quod velis sumere. Istum enim locum totum illa vetus Zenonis breuis, & ut tibi videbatur, acuta conclusio dilatauit: Zeno enim ita cõcludit, Quod ratione vitur melius est, quam id quod ratione non vitur. nihil autem mundo melius. ratione igitur mundus vitur. Hoc si placet, iam efficias ut mundus optimè librū legere videatur. Zenonis enim vestigiis hoc modo rationem poteris concludere. Quod literatum est, id est melius, quam quod non est literatum. nihil autem mundo melius. literatus igitur est mundus. Isto modo etiam disertus, & quidem mathematicus, musicus, omni denique doctrina eruditus, potest philosophus erit mundus. Sæpe dixit nihil fieri sine deo, nec vllam vim esse naturam, ut sui dissimilia posset effingere. Concedam non modò animantem & sapientem esse mundum, sed fidicinem etiam & tibicinem, quoniam earum quoque artium homines ex eo procreantur. Nihil igitur affert pater iste Stoicorum, quare mundum ratione uti putemus, nec cur animantem quidem esse. Non est igitur mundus deus: & tamen nihil est eo melius: nihil est eo pulchrius, nihil salutaris, nihil ornatius aspectu, motuque constantius. Quod si mundus vniuersus non est deus, ne stellæ quidem, quas tu innumerabiles in deorum numero reponebas: quarum te cursus æquabiles æternique delectabant: nec mehercule iniuria, sunt enim admirabili incredibilique constantia. Sed non omnia Balbe quæ cursus certos & constantes habent, ea deo potius quam naturæ tribuenda sunt. Quid Chalcidico Euripo in motu identidem recipiendo putas fieri posse constantius? Quid freto Siciliensi? Quid Oceani feruore illis in locis,

Europam Libyamque rapax ubi diuidit vnda:
Quid æstus maritimi vel Hispanienses, vel Britannici: eorumque certis temporibus vel accessus, vel recessus, sine deo fieri nonne possunt? Vide quæso, si omnis motus,

omniâque quæ certis temporibus ordinem suum conferuant, diuina ducimus, ne tertianas quidē febres & quartanas diuinas esse dicendum sit, quarum reuerfione & motu quid potest esse constantius? Sed omnium talium rerum ratio reddenda est: quod vos cum facere non potestis, tanquam in aram confugitis ad deum. Et Chrysippus tibi acutē dicere videbatur, homo sine dubio versutus & callidus. Versutos eos appello, quorum celeriter mens versatur: callidos autem, quorum tanquam manus opere, sic animus vsu concalluit. Is igitur, Si aliquid est, inquit, quod homo efficere non possit: qui id efficit, melior est homine. homo autē hęc quæ in mundo sunt, efficere non potest. qui potuit igitur, is præstat homini. homini autē præstare quis possit, nisi deus? est igitur deus. Hęc omnia in eodem, quo illa Zenonis, errore versantur. Quid enim sit melius, quid præstabilius, quid inter naturam & rationem intersit, non distinguitur. Idēque si dei non sint, negat esse in omni natura quicquam homine melius. id autem putare quenquam hominē, nihil homine esse melius, summæ arrogantia censeat esse. Sit sanē arrogantis, pluris se putare quàm mundum: at illud non modò non arrogantis, sed potius prudentis, intelligere se habere sensum & rationem & orationem: hęc eadem & caniculam non habere. Et si domus pulchra sit, intelligamus eam dominis, inquit, ædificatam esse, non muribus. Sic igitur mundum deorum domum existimare debemus. Ita prorsus existimarem, si illum ædificatum, non quemadmodum docebo, à natura conformatum putarem. At enim quærit apud Xenophontem, Socrates, vnde animam arripuerimus, si nulla fuerit in mundo. Et ego quæro vnde orationem, vnde numeros, vnde cantus. Nisi verò loqui solē cum luna putamus, cum propius accesserit: aut ad harmoniam canere mundum, vt Pythagoras existimat. Naturæ ista sunt Balbe, naturæ non artificiosè ambulantis, vt ait Zeno: quod quidem quale sit, iam videbimus: sed omnia cientis & agitantis motibus & mutationibus suis. Itaque illa mihi placebat oratio de conueniētia consensūque naturæ, quam quasi cognatione continuatam conspirare dicebas. Illud non probabam, quod negabas id accidere potuisse, nisi ea vno diuino spiritu contineretur. Illa verò cohæret & permanet naturæ viribus, non deorum: estque in ea iste quasi consensus, quam *συμπύκνωσις* Græci vocant: sed ea quo sua sponte maior est, eo minus diuina ratione fieri existimanda est. Illa autem quæ Carneades afferebat, quemadmodum dissoluitis? Si nullum corpus immortale sit, nullum esse corpus sempiternum: corpus autem immortale nullum esse, ne indiuiduum quidem, nec quod dirimi, distrahi que non possit. Cūque omne animal patibilem naturam habeat, nullum est eorum quod effugiat accipiendi aliquid extrinsecus, id est quasi ferendi & patiēdi necessitatem. Et si omne animal mortale est, nullum est immortale. Et si omne animal secari ac diuidi potest, nullum est eorum indiuiduum, nullum æternū. Atqui omne animal ad accipiendam vim externā & ferēdam paratum est: mortale igitur omne animal & dissolubile & diuiduum sit necesse est. Vt enim si omnis cera cōmutabilis esset, nihil esset cereū quod commutari non posset: item nihil argenteum, nihil æneum, si cōmutabilis esset natura argenti & æris. similiter igitur, si omnia quæ sunt, ex quibus cuncta constant, mutabilia sunt, nullum corpus esse potest non mutabile. mutabilia autem sunt illa ex quibus omnia constant, vt vobis videtur: omne igitur corpus mutabile est. At si esset corpus aliquod immortale, nō esset omne mutabile. Ita efficitur vt omne corpus mortale sit. Etenim omne corpus, aut aqua, aut aër, aut ignis, aut terra est, aut id quod est cōcreta ex his, aut ex aliqua parte eorum: horum autē nihil est quod nō intereat. Nam & terrenum omne diuiditur, & humor ita mollis est vt facile cōprimi collidique possit: ignis verò & aër omni impulsu facillimè pellitur, naturaque cedēs est maximè & dissipabilis. Præterea omnia hęc tum intereunt, tum in naturā aliam conuertuntur: quod fit cū terra in aquam se vertit, & cū ex aqua oritur aër, & cū ex aère æther, cūque eadem vicissim retro commeant. Quod si ea intereunt, ex quibus constat omne

animal, nullum est animal sempiternū. Et vt hęc omittamus, tamen animal nullum inueniri potest quod neque natum vnquā sit, & semper sit futurum. omne enim animal sensus habet: sentit igitur & calida & frigida, & dulcia & amara, nec potest vilo sensu iucunda accipere, & non accipere contraria. Si igitur voluptatis sensum capit, doloris etiam capit. quod autem dolorem accipit, id accipiat etiā interitum necesse est. omne igitur animal confitendum est esse mortale. Præterea siquid est quod nec voluptatem sentiat, nec dolorē, id animal esse non potest. sin autem quod animal est, id illa necesse est sentiat: & quod ea sentiat, non potest esse æternum: & omne animal sentit: nullum igitur animal est æternum. Præterea nullū potest esse animal, in quo non & appetitio sit & declinatio naturalis. appetuntur autem quæ secundum naturā sunt, declinantur contraria: & omne animal appetit quædam, & fugit à quibusdam. quod autem refugit, id contra naturam est: & quod est contra naturam, id habet vim interimenti. omne ergo animal intereat necesse est. Innumerabilia sunt ex quibus effici cogique possit, nihil esse quod sensum habeat, quin id intereat. Etenim ea ipsa quæ sentiuntur, vt frigus, vt calor, vt voluptas, vt dolor, vt cætera, cū amplificata sunt, interimunt: nec vllum animal est sine sensu: nullum igitur animal est æternum. Etenim aut simplex est natura animantis, vt vel terrena sit, vel ignea, vel animalis, vel humida: quod quale sit, ne intelligi quidem potest: aut concreta ex pluribus naturis, quarum suum quæque locum habeat quo naturæ vi efferatur, alia infimum, alia summum, alia medium. Hęc ad quoddam tempus cohærere possunt. semper autem nullo modo possunt. necesse est enim suum quæque in locum natura rapiatur. nullum igitur animal est sempiternum. Sed omnia vestri Balbe solent ad igneam vim referre, Heraclitum, vt opinor, sequentes: quem ipsum non omnes interpretantur vno modo. qui quoniam quid diceret intelligi noluit, omittamus. Vos autem ita dicitis, omnem vim esse ignem: itaque & animantes, cū calor defecerit, tum interire: & in omni natura rerum id viuere, id vigere, quod caleat. Ego autem non intelligo, quo modo calore extincto corpora intereant, non intereant humore aut spiritu amisso, præsertim cū intereant etiam nimio calore. Quamobrem id quidem commune est de calido: veruntamen videamus exitum. Ita vultis opinor, nihil esse animal extrinsecus in natura atque mundo præter ignem. quī magis quàm præter animam, vnde animantium quoque constat animus, ex quo anima dicitur? Quo modo autem hoc quasi concedatur sumitis, nihil esse animum nisi ignem? Probabilius enim videtur tale quiddam esse animum, vt sit ex igne atque anima temperatum. Quod si ignis ex se ipse animal est, nulla se alia admiscente natura, quoniam is cū inest in corporibus nostris, efficit vt sentiamus: non potest ipse esse sine sensu. Rursus eadem dici possunt. quicquid est enim quod sensum habeat, id necesse est sentiat & voluptatem & dolorem: ad quem autem dolor veniat, ad eundem etiam interitum venire. ita fit, vt ne ignem quidem efficere possitis æternum. Quid enim? non eisdem vobis placet omnē ignem pastu indigere, nec permanere vilo modo posse nisi alatur? Alii autem solem, lunam, reliqua astra, aquis alia dulcibus, alia marinis: Eamque causam Cleāthes affert, cur se sol referat, nec longius progrediatur solstitiali orbe, itēque brumali, ne longius discedat à cibo. Hoc totum quale sit, mox. Nunc autem concludatur illud, quod interire possit, id æternum non esse natura. ignem autem interiturum esse, nisi alatur. non esse igitur natura ignem sempiternum. Qualem autē deum intelligere nos possumus nulla virtute præditum? Quid enim? prudentiam ne deo tribuemus, quæ constat ex scientia rerum bonarum & malarum, & nec bonarum nec malarum? Cui mali nihil est, nec esse potest, quid huic opus est delectu bonorum & malorum? Quid autem ratione? quid intelligentia? quibus vtimur ad eam rem, vt apertis obscura assequamur. At obscurum deo nihil potest esse. nā iustitia quæ suum cuique distribuit, quid pertinet ad deos? Hominum enim societas & cōmunitas, vt vos dicitis, iustitiam

procreauit. Temperantia autem constat ex præmittendis voluptatibus corporis: cui si locus in cælo est, est etiam voluptatibus. Nam fortis deus intelligi qui potest in dolore, an in labore, an in periculo? quorum deum nihil attingit. Nec ratione igitur videntem, nec virtute vlla præditum deum intelligere qui possumus? Nec vero vulgi atque imperitorum inscitia despiciere possum, cum ea considero quæ dicuntur à Stoicis. Sunt enim illa imperitorum. Piscem Syri venerant. Omne ferè genus bestiarum Aegyptii consecrauerunt. Iam verò in Græcia multos habent ex hominibus deos, Alabandum Alabandi, Tenedi Tenem: Leucotheam quæ fuit Ino, & eius Palæmonem filium, cuncta Græcia, Herculem, AEsculapium, Tyndaridas: Romulum nostri, aliosque complures, quos quasi novos & ascriptitios ciues in cælum receptos putant. Hæc igitur indocti. Quid vos philosophi, qui meliora? Omitto illa: sunt enim præclara. Sit sanè deus ipse mundus. Hoc credo illud esse:

sublime candens, quem invocant omnes Iouem. Quare igitur plures adiungimus deos: quantà autem est eorum multitudo? Mihi quidem sanè multi videntur: singulas enim stellas numeras deos, eosque aut beluarum nomine appellas, vt capram, vt lupam, vt taurum, vt leonem: aut rerum inanimatarum, vt Argon, vt aram, vt coronam. Sed vt hæc concedantur, reliqua qui tandè non modò concedi, sed omnino intelligi possunt: Cum fruges Cererem, vinum Liberum dicimus, genere nos quidem sermonis vtimur vsitato: sed ecquem tam amentem esse putas, qui illud quo vescatur, deum credat esse? Nam quos ab hominibus peruenisse dicis ad deos, tu reddes rationem quemadmodum idè fieri potuerit, aut cur fieri desierit, & ego discam libenter. Quo modo nunc quidem est, non video quo pacto ille, cui in monte OEtæo illatæ lampades fuerunt, vt ait Accius, in domum æternam patris ex illo ardore peruenit. quem tamè Homerus conueniri apud inferos facit ab Vlyxè, sicut cæteros qui excefferant vita. Quanquam quem potissimum Herculem colamus, scire sanè velim: Plures enim tradunt nobis ii qui interiores scrutantur & reconditas literas: antiquissimum Ioue natum, sed antiquissimo itè Ioue: nã Ioues quoque plures in prisca Græcorum literis inuenimus. Ex eo igitur & Lisyto estis Hercules quem concertauisse cum Apolline de tripode accepimus. Alter traditur Nilo natus Aegyptius, quem aiunt Phrygias literas conscripsisse. Tertius est ex Idæis indigenis, cui inferias afferunt. Quartus Iouis est, Asteria Latonæ sororis, quem Tyrii maxime colunt, cuius Carthaginem filiam ferunt. Quintus in India, qui Belus dicitur. Sexus hic ex Alcumena, quem Iuppiter genuit: sed tertius Iuppiter: quoniã, vt iam docebo, plures Ioues etiam accepimus. Quando enim me in hunc locum deduxit oratio, docebo meliora me didicisse de colendis diis immortalibus iure pontificio & maiorum more capedunculis iis quas Numa nobis reliquit, de quibus in illa aureola oratiuncula dicit Lælius, quàm rationibus Stoicorum. Si enim vos sequar, dic quid ei respondeam, qui me sic roget, Si dii sunt, suntne etiam Nymphæ deæ? Si Nymphæ, Panisci etiam & Satyri. Hi autem non sunt. ne Nymphæ quidem deæ igitur. At earum templa sunt publicè vota & dedicata. Quid igitur? ne cæteri quidè ergo dii, quorum templa sunt dedicata. Agè porrò Iouem & Neptunum deum numeras. ergo etiã Orcus frater eorum deus: & illi qui fluere apud inferos dicuntur, Acheron, Cocytus, Styx, Phlegeton: tum Charon, tum Cerberus dii putandi. At id quidem repudiandum. ne Orcus quidem igitur. Quid dicitis ergo de fratribus? Hæc Carneades agebat, non vt deos tolleret. quid enim philosopho minus conueniens? sed vt Stoicos nihil de diis explicare conuinceret. Itaque insequabatur. Quid enim aiebat, si ii fratres sunt in numero deorum, num de patre eorum Saturno negari potest? quem vulgò maxime ad Occidentem colunt. Qui si est deus, patrem quoque eius cælum esse deum confitendū est. Quod si ita est, Cæli quoque parentes dii habendi sunt AETHER & Dies, eorumque fratres & sorores, qui à genealogiis antiquis sic nominantur, amor, dolus, motus,

labor, inuidia, fatum, senectus, mors, tenebræ, miseria, querela, gratia, fraus, pertinacia, Parca, Hesperides, somnia: quos omnes Erebo & Nocte natos ferunt. Aut igitur hæc monstra probanda sunt, aut prima illa tollenda. Quid? Apollinem, Vulcanum, Mercurium, cæteros, deos esse dices, de Hercule, AEsculapio, Libero, Castore, Polluce dubitabis? At hi quidem coluntur æquè atque illi, apud quosdam etiam multo magis. Ergo hi dii sunt habendi mortalibus nati matribus. Quid Aristæus qui oliuæ dicitur inuentor, Apollinis filius: Theseus, qui Neptuni: reliqui, quorum patres dii, non erunt in deorum numero? Quid, quorum matres? opinor etiam magis. Vt enim in iure ciuili, qui est de matre libera, liber est: item iure naturæ, qui de dea matre est, deus sit necesse est. Itaque Achillem Astypalea insula sanctissimum colit: qui si deus est, & Orpheus, & Rhesus dii sunt matre Musa nati, nisi fortè maritimæ nuptiæ terrenis anteponuntur. Si hi dii non sunt, quia nusquam coluntur, quo modo illi sunt? Vide igitur ne virtutibus hominum isti honores habeantur, non immortalitatibus: quod tu quoque Balbe visus es dicere. Quo modo autem potes, si Latonam deam putes, Hecatē non putare, quæ matre Asteria est sorore Latonæ? An hæc quoque dea est? vidimus enim eius aras delubraque in Græcia. Sin hæc dea est, cur non Eumenides? quæ si deæ sunt, quarū & Athenis sanum est, & apud nos, vt ego interpretor, lucus Furinæ, Furinæ deæ sunt, speculatrices, credo, & vindices facinorum & scelerum. Quod si tales dii sunt, vt rebus humanis intersint, Natio quoque dea putanda est: cui cum fana circumimus in agro Ardeati, rem diuinam facere solemus. quæ quia partus matronarum tueatur, à nascentibus Natio nominata est. Ea si dea est, dii omnes illi qui commemorabantur à te, honos, fides, mens, concordia: ergo etiam spes, moneta, omniaque quæ cogitatione nobismetipsis possumus fingere. Quod si veri simile non est: ne illud quidem est, hæc vnde fluxerunt. Quid autem dicis? si dii sunt illi quos colimus & accepimus, cur non eodem in genere Serapim, Isisque numeremus? Quod si facimus, cur barbarorum deos repudiamus? Boues igitur, & equos, ibes, accipitres, aspidas, crocodilos, pisces, canes, lupos, feles, multas præterea beluas in deorum numero reponemus. quæ si reiiciamus, illa quoque vnde hæc nata sunt, reiiciemus. Quid deinde? Ino dea dicitur quæ Leucothea à Græcis, à nobis Matura dicitur, cum sit Cadmi filia? Circe autem & Pasiphae è Perseide Oceani filia natæ, patre sole, in deorum numero non habebuntur? Quæquam Circem quoque coloni nostri Circeienses religiose colunt. Ergo hanc deam dicis. Quid Medæ respondebis, quæ duobus auis, Sole & Oceano, AËta patre, matre Idya procreata est? Quid huius Absyrti fratri qui est apud Pacuuium Egialeus? Sed illud nomen veterum literis vsitatius. Qui si dii non sunt, vereor quid agat Ino. Hæc enim omnia ex eodem fonte fluxerunt. An Amphiarus deus erit & Trophonius? Nostri quidem publicani, cum essent agri in Bœotia deorum immortalium excepti lege censoria, negabant immortales esse illos, qui aliquando homines fuissent. Sed si sunt hi dii, est certè Erichtheus, cuius Athenis & delubrum vidimus & sacerdotem. Quæ si deum facimus, quid aut de Codro dubitare possumus, aut de cæteris qui pugnantibus pro patriæ libertate ceciderunt? Quod si probabile non est, ne illa quidem superiora, vnde hæc manant, probanda sunt. Atque in plerisque ciuitatibus intelligi potest, augèdæ virtutis gratia quo libentius Reipub. causa periculum adiret optimus quisque virorum fortium memoriam honore deorum immortalium consecratam. Ob eam enim ipsam causam Erichtheus Athenis filiaque eius in numero deorum sunt. Itèque Leonaticum est delubrum Athenis, quod Leocorion nominatur. Alabandenses quidè sanctius Alabandum colunt, à quo est vrbs illa condita, quàm quenquam nobilium deorum: apud quos non inurbanè Stratonicus, vt multa, cum quidam ei molestus Alabandum deum esse confirmaret, Herculem negaret, Ergo, inquit, mihi Alabandus, tibi Hercules sit iratus. Illa autem Balbe quæ tu à cælo astrisque ducebas, quàm longè serpent non vides: solem deum esse, lunamque: quorum alterum Apolli-

nem Græci, alteram Dianam putant. Quòd si luna dea est: ergo etiam lucifer, cæteræque errantes numerum deorum obtinebunt. Igitur etiam inerrantes. Cur autem arcus species non in deorum numero reponatur? Est enim pulcher, & ob eam causam quia speciem habeat admirabilem, Thaumante dicitur esse nata. Cuius si diuina natura est, quid facies nubibus? Arcus enim ipse ex nubibus efficitur quodam modo coloratus: quarum vna etiam Cætauros peperisse dicitur. Quòd si nubes retuleris in deos, referendæ certè erunt tempestates, quæ populi Rom. ritibus consecratæ sunt. Ergo imbres, nimbi, procellæ, turbines sunt dii putandi. Nostri quidem duces mare ingredienti immolare hostiam fluctibus consueuerunt. Tum si est Ceres à gerendo (ita enim dicebas) terra ipsa dea est, & ita habetur: quæ est enim alia Tellus? Sin terra: mare etiã, quem Neptunum esse dicebas. Ergo & flumina & fontes. Itaque & fontis delubrum Marso ex Corsica dedicauit: & in augurum precatone Tiberinum, Spinonem, Anemonem, Nodinum, alia propinquorum fluminum nomina videmus. Ergo hoc aut in immensum serpet, aut nihil horum recipiemus, nec illa infinita ratio superstitionis probabitur. Nihil ergo horum probandum est: Dicamus igitur, Balbe, oportet contra illos etiam qui hos deos ex hominum genere in cælum translatos non re, sed opinione esse dicunt, quos augustè omnes sanctèque veneramus. Principio Ioues tres numerant ii qui theologi nominantur: ex quibus primum & secundum natos in Arcadia: alterum patre Aethere, ex quo etiam Proserpinam natam ferunt & Liberum: alterum patre Cælo, qui genuisse Mineruam dicitur, quam principem & inuentricem belli ferunt: tertium Cretensem Saturni filium, cuius in illa insula sepulchrum ostenditur. *Arctis 291* etiam apud Graios multis modis nominantur. Primi tres qui appellantur Anaces, Athenis ex Ioue Rege antiquissimo & Proserpina nati, Tricopatreus, Eubuleus, Dionysius. Secundi, Ioue tertio nati ex Leda, Castor & Pollux. Tertii dicuntur à nonnullis Aleo & Melampus, Emolus, Atrei filii, qui Pelope natus fuit. Iam Musæ primæ quatuor, natæ Ioue altero, Thelxiope, Mneme, Aœde, Melete. secundæ Ioue tertio, & Mnemosine procreatæ nouem. Tertiæ Ioue tertio Pieriæ natæ & Antiopa: quas Pieridas & Pierias solèt poëtæ appellare, iisdem nominibus, eodem numero quo proximæ superiores. Cùmque tu Solem, quia solus esset, appellatum esse dicas: Soles ipsi quàm multi à theologis proferuntur? Vnus eorum Ioue natus, nepos Aetheris: alter Hyperione. tertius Vulcano Nili filio, cuius urbem Aegyptii volūt esse eam quæ Heliopolis appellatur. quartus is quem heroicis temporibus Achanto Rhodi peperisse dicitur, auum Ialyfi, Camiri, & Lindi. quintus, qui Colchis fertur Aectam & Circem procreauisse. Vulcani item cõplures, primus Cælo natus, ex quo Minerua Apollinem eum, cuius in tutela Athenas antiqui historici esse voluerunt. secundus Nilo natus O-pas, vt Aegyptii appellant, quem custodem esse Aegypti volunt. tertius ex tertio Ioue & Iunone, qui Lemni fabricæ traditur præfuisse. quartus Menalio natus, qui tenuit insulas propter Siciliam, quæ Vulcaniæ nominabantur. Mercurius vnus Cælo patre, Die matre natus: cuius obscœnius excitata natura traditur, quòd aspectu Proserpinæ commotus sit. alter Valentis & Phoronidis filius, is qui sub terris habetur: idem Trophonius. tertius Ioue tertio natus & Maïa, ex quo & Penelopa Pana natum ferunt. quartus Nilo patre, quem Aegyptii nefas habent nominare. quintus, quem colunt Phœnecæ, qui Argum dicitur interemisse, ob eamque causam Aegypto præfuisse, atque Aegyptiis leges & literas tradidisse. Hunc Aegyptii Thoyth appellant: eodemque nomine anni primus mensis apud eos vocatur. AEsculapiorum primus Apollinis, quem Arcades colunt, qui specillum inuenisse, primusque vulnus obligauisse dicitur: secundus secundi Mercurii frater: is fulmine percussus dicitur humatus esse Cy-nosuris. tertius Arisippi & Arinoæ: qui primus purgationem alui, dentisque euulsionem, vt ferunt, inuenit: cuius in Arcadia non longè à Lusio flumine sepulchrum & locus ostenditur. Apollinum antiquissimus is, quem paulò antè ex Vulcano natum

esse dixi, custodem Athenarum. alter Corybantis filius natus in Creta, cuius de illa insula cum Ioue ipso certamen fuisse traditur. tertius Ioue tertio natus & Latona, quem ex Hyperboreis Delphos ferūt aduenisse. quartus in Arcadia, quem Arcades Nomionem appellat, quòd ab eo se leges ferunt accepisse. Dianæ item plures. prima Iouis & Proserpinæ quæ pinnatum Cupidinem genuisse dicitur. secunda notior, quam Ioue tertio & Latona natã accepimus. tertiæ pater Vpis traditur, Glauce mater. eam Græci sæpe Vpim paterno nomine appellat. Dionysios multos habemus. primum è Ioue & Proserpina natum. secundum Nilo, qui Nyfam dicitur interemisse. tertium Caprio patre: eumque Regem Asiæ præfuisse dicunt: cuius Abazea sunt instituta. quartum Ioue & Luna, cui sacra Orphica putantur confici. quintum Niso natum & Thione, à quo Trieterides constitutæ putantur. Venus prima Cælo & Die nata: cuius Elide delubrum videmus. altera spuma procreata, ex qua & Mercurio Cupidinè secundum natum accepimus. tertia Ioue nata, & Dione, quæ nupsit Vulcano. Sed ex ea & Marte natus Anteros dicitur. quarta Syria Tiroque concepta, quæ Astarte vocatur, quam Andonidi nupsisse traditum est. Minerua prima, quam Apollinis matrem supra diximus. secunda orta Nilo, quam Aegyptii Saitæ colunt. tertia illa quam Ioue generatam supra diximus. quarta Ioue nata & Coriphe Oceani filia, quam Arcades Coriam nominant, & quadrigarum inuentricem ferunt. Quinta Pallantis, quæ patrem dicitur interemisse virginitatem suam violare conantem, cui pinnarum talaria affigunt. Cupido primus Mercurio & Diana prima natus dicitur. secundus Mercurio & Venere secunda. tertius quidem est Anteros Marte & Venere tertia. Atque hæc quidem, atque eiusmodi ex vetere Græciæ fama collecta sunt: quibus intelligis resistendum esse, ne perturbentur religiones. Vestri autem non modò hæc non refellunt, verum etiam confirmant, interpretando quorsum quidque pertineat. Sed eò iam vnde huc digressi sumus, reuertamur. Num censes igitur subtiliore ratione opus esse ad hæc refellenda: Nam mentem, fidem, spem, virtutem, honorem, victoriam, salutem, concordiam, cæterasque eiusmodi rerum vim habere videmus, non deorum. Aut enim in nobismet insunt ipsis, vt mens, vt spes, vt fides, vt virtus, vt concordia: aut optandæ nobis sunt, vt honos, vt salus, vt victoria: quarum rerum vtilitate video etiam consecrata simulacra. Quare autem in his vis deorum insit, tum intelligam cùm cognouero. Quo in genere vel maximè est fortuna numeranda, quam nemo ab inconstantia & temeritate seiunget: quæ digna certè nõ sunt deo. Iam verò quid vos illa delectat explicatio fabularum, & enodatio nominum: exectum à filio Cælum, vincitum itidem à filio Saturnum? Hæc & alia generis eiusdem ita defenditis, vt ii qui ista finxerunt non modò non insani, sed etiam fuisse sapientes videantur. In enodandis autem nominibus, quod miserandum sit, laboratis. Saturnus, quia se saturat annis: Mauors, quia magna vertit: Minerua, quia minuit, aut quia minatur: Venus, quia venit ad omnia: Ceres à gerendo. Quàm periculosa cõsuetudo: in multis enim nominibus hærebitis. Quid Veïoui facies? quid Vulcano? quanquam quoniam Neptunum à nando appellatum putas, nullum erit nomen quod non possis vna litera explicare vnde ductum sit. in quo quidem magis tu mihi natate visus es, quàm ipse Neptunus. Magnam molestiam suscepit & minimè necessariam primus Zeno, post Cleanthes, deinde Chrysippus, cõmentitiarum fabularum reddere rationem, vocabulorũ, cur quidque ita appellatũ sit, causas explicare. Quod cùm facitis, illud profectò confitemini, longè aliter rem se habere, atque hominum opinio sit. eos enim qui dii appellantur, rerum naturas esse, non figuras deorum. Qui tantus error fuit, vt perniciosus etiam rebus non modò nomen deorum tribueretur, sed etiam sacra constituerentur. Febris enim sanum in Palatio, & ædem Larum, & aram malè Fortunæ Esquilis consecratam videmus. Omnis igitur talis à Philosophia pellatur error, vt cùm de diis immortalibus disputemus, dicamus digna diis immortalibus: de quibus habeo ipse quid sentiam, non habeo autem quid

tibi assentiar. Neptunum esse dicis animum cum intelligentia per mare pergentem, idem de Cerere. Ista autem intelligentiam aut maris aut terræ non modò comprehendere animo, sed ne suspicione quidem possum attingere. Itaque aliunde mihi quærendum est, ut & esse deos, & quales sint discere possim, quàm qualis tu eos esse velis. Videamus ea quæ sequuntur: primum deorum ne prouidentia mundus regatur: deinde cõsulantne rebus humanis. hæc enim mihi ex tua partitione restat duo: de quibus si vobis videtur, accuratius differendū puto. Mihi verò, inquit Velleius, valde videtur: nã & maiora expecto, & his quæ dicta sunt, vehemēter assentior. Tum Balbus, Interpellare te, inquit, Cotta nolo: sed sumemus tēpus aliud: efficiam profectò ut fateare. sed

multa desunt.

- Nequaquam istuc istac ibit: magna inest certatio.
 Nam ut ego illis supplicarem tanta blandiloquentia:
 Niobe parumne ratiocinari videtur, & sibi ipsa nefariam pestem machinari? Illud verò quàm callida ratione,
 Qui volt quod volt, ita dat se res, ut operam dabit.
 Qui est versus omnium feminator malorum.
 Ille transfusa mente mihi hodie tradidit repagula,
 Quibus ego iram omnem recludam, atque illi perniciem dabo:
 Mihi mœrores, illi luctum: exitium illi, exilium mihi.
 Hanc videlicet rationem quam vos diuino beneficio homini solùm tributam dicitis, bestia non habent. Vidēsne igitur quāto munere deorum simus affecti? Atque eadem Medea patrem patriamque fugiens:
 Postquam pater appropinquat, iamque penè ut comprehendatur, parat,
 Puerum interea obruncat, membraque articulatim diuidit,
 Perque agros passim dispergit corpus: id ea gratia,
 Ut dum nati dissipatos artus captaret parens,
 Ipsa interea effugeret: illum ut mœror tardaret sequi,
 Sibi salutem ut familiari pareret paricidio.
 Huic ut scelus, sic nec ratio quidem defuit. Quid ille funestas epulas fratri comparans, nonne versat huc & illuc cogitatione rationem?
 Maior mihi moles, maius miscendum est malum,
 Qui illius acerbum cor contundam & comprimam.
 Nec tamen ille ipse est pratereundus, qui non sat habuit coniugem illexisse in stuprū: de quo rectè & verissimè loquitur Atreus,
 Quod re in summa summum esse arbitror
 Periculum, matres coinquinari, regiam
 Contaminari stirpem, admisceri genus.
 At id ipsum quàm callidè qui regnum adulterio quæreret:
 Addo (inquit) huc, quod mihi portento cælestum pater
 Pròdigium misit regni stabilimen mei,
 Agnum inter pecudes aurea clarum coma
 Quondam Thyestem clepere ausum esse è regia:
 Qua in re adiutricem coniugem cepit sibi.
 Vidētne summa improbitate vsus non sine summa esse ratione? Nec verò scena solùm referta est his sceleribus, sed multò vita cõmunis penè maioribus. Sentit domus vniuersæque, sentit forum, sentit curia, campus, focii, provincia, ut quemadmodum ratione rectè fiat, sic ratione peccetur: alterum & à paucis, & rarò, alterum & sæpe & à pluribus: ut fatius fuerit nullam omnino nobis à diis immortalibus datam esse ratio-

- nem, quàm tanta cum pernicie datam. Ut vinum ægrotis, quia prodest rarò, nocet sapissimè, melius est non adhibere omnino, quàm spe dubia salutis in apertam perniciem incurrere: sic haud scio an melius fuerit humano generi motum istum celerem cogitationis, acumen, solertiam, quam rationem vocamus, quoniam pestifera sit multis, admodum paucis salutaris, nò dari omnino, quàm tam munificè & tam largè dari. Quamobrè si mens voluntasque diuina iccirco consuluit hominibus, quòd iis largita est rationem: iis solis consuluit, quos bona ratione donauit: quos videmus, si modò vlli sunt, esse paucos. non placet autem paucis à diis immortalibus esse cõsultum: sequitur ergo ut nemini consultū sit. Huic loco sic soletis occurrere, Non idcirco non optimè nobis à diis esse prouisum, quòd multi eorum beneficio peruersè vterentur: etiã patrimoniis multos malè vti, nec ob eam causam eos beneficium à patribus nullum habere. Quis istuc negat: aut quæ est in collatione ista similitudo? Nec enim Herculi Deianira nocere voluit, cum ei tunicam sanguine Centauri tinctã dedit: nec prodesse Phæreo Iasoni, is qui gladio vomica eius aperuit, quam sanare medici non poterat. Multi enim etiã cum obesse vellent, profuerunt: & cum prodesse, obfuerunt. Ita non fit ex eo quod datur, ut voluntas eius qui dederit, appareat: nec si is qui accepit, bene vtitur, iccirco is qui dedit, amicè dedit. Quæ enim libido, quæ auaritia, quod facinus aut suscipitur nisi consilio capto, aut sine animi motu & cogitatione, id est ratione perficitur? Nam omnis opinio ratio est, & quidem bona ratio, si vera: mala autem, si falsa est opinio. Sed à deo tantum rationem habemus, si modò habemus: bonam autem rationem, aut non bonam, à nobis. Non enim ut patrimonium relinquitur, sic ratio homini est beneficio deorum data. Quid enim potius hominibus dedissent, si iis nocere voluissent? Iniustitiæ autem, intemperantiæ, timiditatis quæ semina essent, si his vitiis ratio non subesset? Medea modò & Atreus cõmemorabantur à nobis, heroicæ personæ, inita subductaque ratione, nefaria scelera meditantes. quid leuitates comicæ, parumne semper in ratione versatur: parumne subtiliter disputat ille in Eunuchis? quid igitur faciam?
 Excluit, reuocat: redeam? non, si me obsecret.
 Ille verò in Synephebis Academicorum more contra communem opinionem non dubitat pugnare ratione, qui in amore summo, summæque inopia sua esse dicit.
 Parentem habere auarum, illepidum, in liberos.
 Difficilem, qui te nec amet, nec studeat tui.
 Atque huic incredibili sententiæ ratiunculas suggerit.
 Aut tu illum fructu fallas: aut per literas
 Auertas aliquod nomen: aut per seruolum
 Percutias pauidum: postremo, à parco patre.
 Quod sumas, quanto dissipas libentius
 Idemque facilem & liberalem patrem in commodum esse amari filio disputat: quem
 Neque quo pacto fallam, neque quid inde auferam.
 Nec quem dolum ad eum, aut machinam commoliar.
 Scio quicquam: ita omnes meos dolos, fallacias,
 Præstigias præstrinxit commoditas patris.
 Quid ergo isti doli, quid machinæ, quid fallaciæ præstigiæque: num sine ratione esse potuerunt? O præclarum munus deorum: ut Phormio possit dicere.
 Cedò senem: iam instructa mihi sunt in corde consilia omnia.
 Sed exeamus è teatro: venimus in forum: sessum ite precor, quid ut iudicetur qui tabularium incenderit. Quod facinus occultus: at se Q. Sotius splendidus eques, R. ex agro Piceno, fecisse confessus est. Qui transcripserit tabulas publicas, id quoque I. Alenius fecit, cum chirographum Sexprimorum imitatus est. Quid hoc homine solertius? Cognosce alias quæstiones, auri Tolosani, cõiurationis Jugurthinæ. Repete su-

periora Tubuli de pecunia capta ob rem iudicandam: posteriora de incestu rogatione peducea. tum hæc quotidiana, sicæ, venena, peculatus, testamentorum etiam lege noua quaestiones. Inde illa actio, Ope consilioque tuo furtum aio factum esse. inde tot iudicia de fide mala, tutelæ, mandati, pro socio, fiducia: reliqua, quæ ex empto aut vendito, conducto aut locato contra fidem fiunt. Inde iudicium publicum rei priuata lege Lectoria. Inde euerriculum malitiarum omnium, iudiciû de dolo malo, quod C. Aquilius familiaris noster protulit. quem dolum idê Aquilius tum teneri putat, cum aliud sit simulatum, aliud actum. Hanc igitur à diis immortalibus tantam arbitramur malorum sementem esse factam? Si enim rationem hominibus dii dederunt: & malitiam dederunt. est enim malitia versuta & fallax nocêdi ratio. Idem autem dii fraudem dederunt, facinus, cæteraque quorum nihil nec suscipi sine ratione, nec effici potest. Vtinam igitur, vt illa anus optat,

ne in nemore Pelio securibus

Cæsa cecidisset abiogna ad terram trabes:

sic istam calliditatem hominibus dii ne dedissent: qua perpauci bene vtuntur, qui tamen ipsi sæpe à malè vtētibus opprimuntur: innumerabiles autem improbè vtuntur: vt donum hoc diuinum rationis & consilii, ad fraudem hominibus, nõ ad bonitatem impertitum esse videatur. Sed vrgetis idētidem hominum esse istam culpã, non deorum: vt si medicus grauitatem morbi, gubernator vim tēpestatis accuset. etsi hi quidem homunculi, sed tamen ridiculi. Quis enim te adhibuisset, dixerit quispiam, si ista non essent? Contra deum licet disputare liberius. In hominum vitiis ais esse culpam. Eam dedisses hominibus rationem, quæ vitia, culpamque excluderet. Vbi igitur locus fuit errori deorum: nã patrimonia spe bene tradendi relinquimus, qua possumus falli: deus falli quî potuit? An vt Sol in currum, cum Phaetõtem filium sustulit? aut Neptunus cum Theseus Hippolitum perdidit, cum ter optandi à Neptuno patre habuisset potestatem? Poëtarum ista sunt: nos autem philosophi esse volumus rerum auctores, non fabularum. Atque ii tamen ipsi dii poëtica si scissent perniciofa fore illa filiis, peccasse in beneficio putarētur. Et si verum est quod Aristo Chius dicere solebat, Nocere audientibus philosophos iis, qui bene dicta malè interpretarentur: posse enim a-fotos ex Aristippi, acerbos è Zenonis schola exire: prorsus si qui audierūt, vitiosi essent discessuri, quod peruerse philosophorū disputationē interpretarētur: tacere præstaret philosophis, quàm iis qui se audissent nocere. Sic si homines rationē bono consilio à diis immortalibus datã, in fraudem malitiamque conuertunt: non dari illã, quàm dari humano generi melius fuit. vt si medicus sciat eum ægotum qui iussus sit vinum sumere, meracius sumpturum, statimque periturum, magna sit in culpa: sic vestra ista prouidentia reprehendenda, quæ rationē dedit iis, quos scierit ea peruerse & improbè vsuros. Nisi fortè dicitis eam nesciuisse. vtinã quidem. sed nõ audebitis. non enim ignoro, quanti eius nomen putetis. Sed hic quidē locus concludi iam potest. Nam si stultitia consensu omniū philosophorum maius est malū, quàm si omnia mala & fortuna & corporis ex altera parte ponantur: sapientiã autē nemo assequitur: in summis malis omnes sumus, quibus vos optimè consultum à diis immortalibus dicitis. Nã vt nihil interest, vtrū nemo valeat, an nemo possit valere: sic non intelligo quid intersit, vtrum nemo sit sapiens, an nemo esse possit. Ac nos quidē nimis multa de re apertissima. Telamon autē vnò versu locum totum conficit, vtrum dii homines negligant:

Nam si curent, bene bonis sit, male malis: quod nunc abest.

Debebant illi quidem omnes bonos efficere, si quidem hominum generi consulebāt: si id minus, bonis quidem certè consulere debebant. Cur igitur duos Scipiones, fortissimos & optimos viros in Hispania Pœnus oppressit: cur Maximus extulit filiu confularem: cur Marcellum Annibal interemit: cur Paulum Cannæ sustulerūt: cur Pœnorum crudelitati Reguli corpus est præbitum: cur Africanū domestici parietes non

60 tēxerunt: Sed hæc vetera & alia permulta. propiora videamus. Cur auunculus meus, vir innocentissimus, idēque doctissimus P. Rutilius in exilio est: cur sodalis meus interfectus domi suæ Drusus: cur temperantiæ prudentiæque specimen ante simulachrum Vestæ pontifex maximus est Q. Scæuola trucidatus: cur etiam ante tot ciuitatis principes à Cinna interempti: cur omnium perfidiosissimus C. Marius Q. Catulum præstantissima dignitate virum mori potuit iubere: Dies deficiat, si velim numerare quibus bonis malè euenerit: nec minus, si commemorem quibus improbis optimè. Cur enim Marius tam feliciter septimum Cōsul domi suæ senex est mortuus: cur omniū crudelissimus tam diu Cinna regnauit: At dedit pœnas. Prohiberi melius fuit, impeditique ne tot summos viros interficeret, quàm ipsum aliquando pœnas dare. Sūmo cruciatu supplicioque Q. Varius homo importunissimus perit: sed quia Drusum ferro, Metellum veneno sustulerat, illos conseruari melius fuit, quàm pœnas sceleris Variū pendere. Duò de x l. Dionysius tyrannus annos fuit opulentissimæ & beatissimæ ciuitatis. Quàm multas ante hunc in ipso Græciæ flore Pisistratus, ac Phalaris, ac Apollodorus pœnas sustulit, multis quidem antè cruciatis & necatis. Et prædones multi sæpe pœnas dant: nec tamē possumus dicere non plures captiuos acerbè, quàm prædones necatos. Anaxarchum Democritum à Cyprio tyranno excarnificatū accepimus: Zenonē Eleatem in tormentis necatum. Quid dicam de Socrate: cuius morti illachrymari soleo Platonem legens. Vidēsne igitur deorum iudicio, si vidēt res humanas, discrimē esse sublatum: Diogenes quidem Cynicus dicere solebat, Harpalum, qui temporibus illis prædo felix habebatur, contra deos testimonium dicere, quòd in illa fortuna tam diu viueret. Dionysius, de quo antè dixi, cum fanum Proserpinæ Locris expilauisset, nauigabat Syracusas: isque cum secundissimè cursum teneret, Vidētisne, inquit, amici, quàm bona à diis immortalibus nauigatio sacrilegis detur? Atque homo acutus, cum bene planèque percepisset, in eadem sententia perseuerabat. qui cum ad Peloponnesum classem appulisset, & in fanū venisset Iouis Olympii, aureum ei detraxit amiculum grandi pondere, quo Iouem ornat ex manubiis Carthaginensium tyrannus Gelo: atque in eo etiam cauillatus est, æstate graue esse aureum amiculum, hyeme frigidum: eique laneum pallium iniecit, cum id esse aptum ad omne anni tempus diceret. Idēque AEsculapii Epidauri barbam auream demi iussit. neque enim cōuenire, barbato esse filium, cum in omnibus fanis pater imberbis esset. Iam mensas argēteas de omnibus delubris iussit auferri: in quibus quòd more veteris Græciæ inscriptum esset Bonorum deorum, vti se eorum bonitate velle dicebat. Idem victorias aureas, & pateras, coronasque, quæ simulachrorum porrectis manibus sustinebantur, sine dubitatione tollebat: eaque se accipere, non auferre dicebat. esse enim stultitiam, à quibus bona precaremur, ab iis porrigentibus & dantibus nolle sumere. Eundemque ferunt hæc, quæ dixi, sublata de fanis in forum protulisse, & per præconem vendidisse: exactaque pecunia edixisse, vt quod quisque à sacris haberet, id ante diem certam in suum quidque fanum referret. ita ad impietatem in deos, in homines adiūxit iniuriã. Hunc igitur nec Olympius Iuppiter fulmine percussit, nec AEsculapius misero diuturnoque morbo in tabescentē interemit: atque in suo lectulo mortuus, in Tympanidis rogam illatus est: eamque potestatem, quam ipse per scelus erat naactus, quasi iustam & legitimã, hæreditatis loco filio tradidit. Inuita in hoc loco ver-
64 fatur oratio: videtur enim auctoritatem afferre peccandi: & rectè videretur, nisi & virtutis & vitiorum sine vlla diuina ratione graue ipsius conscientiæ pondus esset: qua sublata, iacent omnia. Vt enim nec domus, nec Respub. ratione quadam & disciplina designata videatur, si in ea nec rectè factis præmia extent vlla, nec supplicia peccatis: sic mundi diuina in homines moderatio profectò nulla est, si in ea discrimen nullum est bonorum & malorum. At enim minora dii negligunt, neque agellos singulorum, nec viticulas persequantur, nec si vredo aut grãdo quippiam nocuit, id Ioui animad-

uertendum fuit. Ne in regnis quidem Reges omnia minima curant. Sic enim dicitis, quasi ego paulò antè de fundo Formiano P. Rutilii sim questus, non de amissa salute. Atque hoc quidem omnes mortales sic habent, externas commoditates, vineta, segetes, oliueta, vbertatè frugum & fructuum, omnem denique commoditatem, prosperitatèque vitæ à diis se habere: virtutem autem nemo vnquam acceptam deo retulit. nimirum rectè: propter virtutem enim iure laudamur, & in virtute rectè gloriamur. quod non contingeret si id donum à deo non à nobis haberemus. At verò aut honoribus aucti, aut re familiari, aut si aliud quippiam nacti sumus fortuiti boni, aut depulimus mali, cum diis gratias agimus, tum nihil nostræ laudi assumptum arbitramur. Num quis, quòd bonus vir esset, gratias diis egit vnquam? at quòd diues, quòd honoratus, quòd incolumis. Iouémque optimum maximum ob eas res appellant, non quòd nos iustos, temperatos, sapientes efficiat, sed quòd saluos, incolumes, opulentos, copiosos. Neque Herculi quisquam decumam vouit vnquam, si sapiens factus esset. quanquam Pythagoras, cum in geometria quiddam noui inuenisset, Musis bouem immolasse dicitur. Sed id quidem non credo, quoniam ille ne Apollini quidem Delio hostiam immolare voluit, ne aram sanguine aspergeret. Ad rem autem vt redeam, iudicium hoc omnium mortalium est, fortunam à deo petendam, à seipso sumendam esse sapientiam. Quauis menti delubra, & virtuti & fidei consecremus: tamen hæc in nobis ipsis sita videmus: spei, salutis, opis, victoriæ facultas à diis expectanda est. Improbiorum igitur prosperitates secundæque res redarguunt (vt Diogenes dicebat) vim omnem deorum ac potestatem. At nonnunquam bonos exitus habent boni. eos quidem ascribimus attribuimúsque sine vlla ratione diis immortalibus. At Diagoras, cum Samothraciam venisset, atheos ille qui dicitur, atque ei quidam amicus, Tu qui deos putas humana negligere, nonne animaduertis ex tot tabellis pictis, quàm multi votis vim tempestatis effugerint, in portumque salui peruenerint? Ita fit, inquit, illi enim nusquam picti sunt qui naufragium fecerunt, in marique perierunt. Idemque, cum ei nauiganti vectores aduersa tempestate timidi & perterriti dicerent, non iniuria sibi illud accidere, qui illum in eandem nauem recepissent: ostendit eis in eodem cursu multas alias laborantes, quæsiuitque num etiam in iis nauibus Diagoram vehi crederent. Sic enim sese res habet, vt ad prosperam aduersamue fortunam, qualis sis, aut quemadmodum vixeris, nihil intersit. Non animaduertunt, inquit, omnia dii: ne Reges quidè. Quid est simile? Reges enim si scientes prætermittunt, magna culpa est. At deo ne excusatio quidem est inscientiæ, quem vos præclare defenditis, cum dicitis eam vim deorum esse, vt etiam si quis morte pœnas sceleris effugerit, expetantur eæ pœnæ à liberis, à nepotibus, à posteris. O miram æquitatem deorum! Ferrètne vlla ciuitas latorem istiusmodi legis, vt condemnaretur filius aut nepos, si pater aut auus deliquisset? Quinam Tantalidarum internecioni modus paretur? aut quænam vnquam ob mortem Myrtili pœnis luendis dabitur satietas supplicii? Vtrum poëtæ Stoicos deprauauerint, an Stoici poëtis dederint auctoritatem, non facilè dixerim: portèta enim & flagitia ab vtrisque dicuntur. Neque enim quem Hipponactis iambus læserat, aut qui erat Archilochi versu vulneratus, à deo immissum dolorem non conceptum à seipso continebat. nec cum Aegisthi libidinem, aut cum Paridis videmus, à deo causam requirimus, cum culpæ penè vocem audiamus. nec ego multorum ægrorum salutem non ab Hippocrate potius, quàm ab AEsculapio datà iudico. nec Lacedæmoniorum disciplinam dicam vnquam ab Apolline potius Spartæ, quàm à Lycurgo datam. Crytolaus inquam euertit Corinthum, Carthaginem Asdrubal. Hi duos illos oculos oræ maritimæ effoderunt. Non iratus alicui, quem omnino irasci posse negatis deum: at subuenire certè potuit, & conseruare vrbes tantas atque tales. Vos enim ipsi dicere soleris, nihil esse quod deus efficere nõ possit, & quidem sine labore vllò: Vt enim hominum mēbra nulla contentione, mente ipsa ac voluntate moueantur, sic numine deo-

rum omnia fingi, moueri, mutarique posse. Neque id dicitis superstitiosè atque aniliter, sed physica constantique ratione. materiam enim rerum ex qua & in qua omnia sint, totam esse flexibilem & commutabilem, vt nihil sit quod non ex ea quauis subito fingi conuertique possit. Eius autem vniuersæ fictricem & moderatricem diuinam esse prouidentiam. hanc igitur quocumque se moueat, efficere posse quicquid velit. Itaque aut nescit quid possit, aut negligit res humanas, aut quid sit optimum non potest iudicare. Non curat singulos homines. non mirum: ne ciuitates quidem. non has: ne nationes quidem & gētes. Quòd si has etiam contemner, quid mirum est omne ab ea genus humanum esse contemptum? Sed quo modo iidem dicitis, non omnia deos persequi, qui iidem vultis, à diis immortalibus hominibus dispartiri ac diuidi somnia? Iccirco somnia hæc tecum, quia vestra est de somniorum veritate sententia. Atque iidem etiam vota suscipi dicitis oportere. nempe singuli uocent. Audit igitur mens diuina etiam de singulis. Videtis ergo, eam non esse tam occupatam, quàm putabatis? Fac esse distentam, cælum versantem, terram tuentem, maria moderantè. cur tam multos deos nihil agere & cessare patitur? Cur non rebus humanis aliquos ociosos deos præfecit, qui à te Balbe innumerabiles explicati sunt? Hæc ferè dicere habui de natura deorum, non vt eam tollerem, sed vt intelligeretis quàm esset obscura, & quàm difficiles explicatus haberet. Quæ cum dixisset Cotta, finem fecit. Lucilius autem, Vehementius, inquit, tu quidem Cotta inuectus es in meram Stoicorum rationem, quæ de prouidentia deorum ab illis sanctissimè & prouidentissimè constituta est. sed quoniam aduersa sperascit, dabis diem nobis aliquem, vt contra ista dicamus. est enim mihi tecum pro aris & focis certamen, & pro deorum templis atque delubris, próque vrbis muris, quos vos pontifices sanctos esse dicitis, diligentiusque vrbes religione, quàm ipsis mœnibus cingitis. quæ deferi à me, dum quidem spirare potero, nefas iudico. Tum Cotta, Ego verò & opto redargui me Balbe, & ea quæ disputaui differere malui, quàm iudicare: & facilè me à te vinci posse certò scio. Quippe, inquit Velleius, qui etiam somnia putet ad nos mitti ab Ioue: quæ ipsa tamen tam leuia non sunt, quàm est Stoicorum de natura deorum oratio. Hæc cum essent dicta, ita discessimus, vt Velleio Cottæ disputatio verior, mihi Balbi ad veritatis similitudinem videretur esse propensior.

M. TVLLII CICERONIS DE DIVINATIONE

LIBER I.

VETVS opinio est, ià vsque ab heroicis ducta tēporibus, eaque & populi Ro. & omniū gentium firmata consensu, versari quandam inter homines diuinationem, quam Græci *μετεωρολογία* appellant, id est præsentionem & scientiā rerum futurarum. Magnifica quædam res & salutaris, si modò est vlla, quæque proxima ad deorum vim natura mortali possit accedere. Itaque vt alia nos melius multa, quàm Græci, sic huic præstâtissimæ rei nomen nostri à diuis, Græci, vt Plato interpretatur, à furore duxerunt. Gentem quidem nullam video neque tam humanam atque doctam, neque tam immanem, tamque barbaram, quæ non significari futura, & à quibusdam intelligi, prædicique posse censeat. Principio Assyrii, vt ab vltimis auctoritatem repetam, propter planitiæ magnitudinèque regionum quas incolebant, cum cælum ex omni parte patens atque apertum intuerentur, traiectiones motusque stellarum obseruauerunt: quibus notatis, quid cuique significaretur, memoriæ prodiderunt. Qua in natione Chaldæi non ex artis, sed ex gentis vocabulo nominati, diuturna obseruatione siderum, scientiam putantur effecisse, vt prædici posset quid cuique eueturum, & quo

quisque fato natus esset. Eandem artem etiam Aegyptii longinquitate temporum innumerabilibus penè seculis consecuti putantur. Cilicum autem & Pisidarum gens & his finitima Pamphylia, quibus nationibus praesumimus ipsi, volatilibus auium, catibusque, ut certissimis signis declarari res futuras putat. Quam verò Græcia coloniam misit in Aetoliam, Ionia, Asiam, Sicilia, Italiam, sine Pythio aut Dodonæo, aut Ammonis oraculo: aut quod bellum susceptum ab ea sine consilio deorum est? Nec vnum genus est diuinationis publice priuatimque celebratum. Nam ut omittam ceteros populos, nossem quàm multa genera complexus est? Principio huius urbis patres Romulus non solum auspiciato urbem condidisse, sed ipse etiam optimus augur fuisse traditur. Deinde auguribus & reliqui Reges vsi: & exactis Regibus nihil publice sine auspiciis nec domi, nec militiæ gerebatur. Cumque magna vis videretur esse & in impetrandis consulendisque rebus, & in monstris interpretandis ac procurandis in aruspiciu disciplina: omnem hanc ex Etruria scientiam adhibebant, ne genus esset vllum diuinationis quod neglectum ab iis videretur. Et cum duobus modis animi sine ratione & scientia, motu ipsi suo soluto & libero incitarentur, vno furente, altero somniante: furoris diuinationem Sibyllinis maximè versibus contineri arbitrati, eorum decem interpretes delectos ex ciuitate esse voluerunt. Ex quo genere sæpe ariolorum etiam & vatum furibundas praedictiones: ut Octauiano bello Cornelii Culleoli, audiendas putauerunt. Nec verò somnia grauiora, siquæ ad Remp. pertinere visa sunt, à summo consilio neglecta sunt. Quinetiam memoria nostra templum Iunonis Sospitæ L. Iulius, qui cum P. Rutilio Consul fuit, de Senatus sententia refecit ex Cæciliæ Balearici filia somnio. Atque hæc, ut ego arbitror, veteres rerum magis euentis moniti, quàm ratione docti putauerunt & probauerunt. Philosophorum verò exquisita quædam argumenta, cur esset vera diuinatione, collecta sunt. Ex quibus, ut de antiquissimis loquar, Colophonius Xenophanes vnus, qui deos esse diceret, diuinationem funditus sustulit. Reliqui verò omnes præter Epicurum balbutientem de natura deorum, diuinationem probauerunt, sed non vno modo. Nam cum Socrates, omnesque Socratici, Zenoque & ii qui ab eo essent profecti, manerent in antiquorum philosophorum sententia, vetere Academia & Peripateticis consentientibus: cumque huic rei magnam auctoritatem Pythagoras iam antè tribuisset, qui etiam ipse augur vellet esse: plurimisque locis grauis auctor Democritus praesensionem rerum futurarum comprobaret: Dicæarchus Peripateticus cætera diuinationis genera sustulit, somniorum & furoris reliquit. Cratippusque familiaris nossem, quem ego parè summis Peripateticis iudico, iisdem rebus fidem tribuit, reliqua diuinationis genera reiecit. Sed cum Stoici omnia ferè illa defenderent, quod & Zeno in suis commentariis quasi semina quædam sparsisset, & ea Cleanthes paulò vberiora fecisset: accessit acerrimo vir ingenio Chrysippus, qui totam de diuinatione duobus libris explicauit sententiam, vno præterea de oraculis, vno de somniis: quem subsequens, vnum librum Babylonius Diogenes edidit, eius auditor: duos Antipater, quinque nossem Posidonius. Sed à Stoicis vel principibus eius disciplinæ, Posidonii doctor, discipulus Antipatri, degenerauit Panætius: nec tamè ausus est negare vim esse diuinandi, sed dubitare se dixit. Quod illi in aliqua re inuitissimis Stoicis Stoico facere licuit, id nos ut in reliquis rebus faciamus, à Stoicis non concedetur: præsertim cum id de quo Panætio non liquet, reliquis eiusdem disciplinæ solis videatur luce clarius. Sed hæc quidem laus Academiae præstantissimi philosophi iudicio & testimonio comprobata est. Etenim nobismet ipsis quaerentibus quid sit de diuinatione iudicandum, quod à Carneade multa acutè & copiose contra Stoicos disputata sint, verentibusque ne temere, vel falsæ rei, vel non satis cognitæ assentiamur, faciendum videtur ut diligenter etiã atque etiã argumenta cum argumentis comparemus, ut fecimus in iis tribus libris, quos de natura deorum scripsimus. Nam cum omnibus in rebus temeritas in assentiendo, errorque turpis est, tum in eo loco maximè, in quo iudicandum est

quantum auspiciis rebusque diuinis, religionique tribuamus. Est enim periculum, ne aut neglectis iis impia fraude, aut susceptis anili superstitione obligemur. Quibus de rebus & aliis sæpe, & paulò accuratius nuper, cum essem cum Q. fratre, in Tusculano disputatum est. Nam cum ambulandi causa in Lyceum venissemus (id enim superiori gymnasio nomen est) Perlegi, inquit ille, tuum paulò antè tertium de natura deorum: in quo disputatio Cottæ quanquam labefactauit sententiam meam, non funditus tamen sustulit. Optimè verò, inquam: etenim ipse Cotta sic disputat, ut Stoicorum magis argumenta confutet, quàm hominum deleat religionem. Tum Quintus, Dicitur quidem istud, inquit, à Cotta, & verò sapius, credo ne communi iure migrare videatur: sed studio contra Stoicos differendi, deos mihi videtur funditus tollere. Eius orationi non sanè desidero quid respondeam: satis enim defensa religio est in secundo libro à Lucilio: cuius disputatio tibi ipsi, ut in extremo tertio scribis, ad veritatem est visa propensior. Sed quod prætermisum est in illis libris, credo quia commodius arbitratus es separatim id quaeri, deque eo differi, id est de diuinatione, quæ est earum rerum quæ fortuitæ putantur prædictio atque præsentio: id si placet, videamus quam habeat vim, & quale sit. Ego enim sic existimo: si sint ea genera diuinandi vera, de quibus accepimus, quæque colimus esse deos: vicissimque, si dii sint, esse qui diuinent. Arcem tu quidem Stoicorum, inquam, Quinte defendis. siquidem ista reciprocantur: ut & si diuinatione sit, dii sint: & si dii sint, sit diuinatione. quorum neutrum tam facile, quàm tu arbitraris, conceditur. Nam & natura significari futura sine deo possunt: & ut sint dii, potest fieri ut nulla ab iis diuinatione generi humano tributa sit. Atque ille, Mihi verò, inquit, satis est argumenti, & esse deos, & consulere rebus humanis, quod esse clara & perspicua diuinationis genera iudico. De quibus quid ipse sentiam, si placet, exponam: ita tamen, si vacas animo, neque habes aliquid quod huic sermoni præuertendum putes. Ego verò, inquam, philosophiæ Quinte semper vaco: hoc autem tempore, cum sit nihil aliud quod libenter agere possimus, multò magis aueo audire de diuinatione quid sentias. Nihil, inquit, quidem noui, nec quod præter ceteros ipse sentiam: nam cum antiquissimam sententiam, tum omnium populorum & gentium consensu comprobata sequor. Duo sunt enim diuinandi genera: quorum alterum artis est, alterum naturæ. Quæ est autem gens, aut quæ ciuitas, quæ non aut extis pecudum aut monstra, aut fulgura interpretatum, aut augurum, aut astrologorum, aut sortium (ea enim ferè artis sunt) aut somniorum, aut vaticinationum (hæc enim duo naturalia putantur) prædictione moueatur? Quarum quidem rerum euenta magis arbitror, quàm causas quaeri oportere. Est enim vis & natura quædam, quæ tum obseruatis longo tempore significationibus, tum aliquo instinctu inflatuque diuino futura prænunciat. Quare omittat vrgere Carneades, quod faciebat etiam Panætius, requirens, Iuppiterne cornicem à læua, coruum à dextra canere iussisset. Obseruata sunt hæc tempore immenso, & significatione euentus animaduersa & notata. Nihil est autem quod non longinquitas temporum, excipiente memoria prodendisque monumentis, efficere atque assequi possit. Mirari licet quæ sint animaduersa à medicis herbarum genera, quæ radicum ad morsus bestiarum, ad oculorum morbos, ad vulnera, quorum vim atque naturam ratio nunquam explicauit: vtilitate & ars est, & inuentor probatus. Age, ea quæ quanquam ex alio genere sunt, tamen diuinationi sunt similia, videamus.

- Atque etiam ventos præmonstrat sæpe futuros
- Inflatum mare, cum subitò, penitusque tumescit:
- Saxaque cana falis niueo spumata liquore
- Tristificas certant Neptuno reddere voces:
- Aut densus stridor cum celso è vertice montis
- Ortus adaugefcit scopulorum sæpe repulsi.

Atque his rerum præfensionibus prognostica tua referta sunt. Quis igitur elicere causas præfensionum potest? et si video Boethum Stoicum esse conatum, qui hactenus aliquid egit, ut earum rationem rerum explicaret, quæ in mari cælouæ fierent. illa verò cur eueniant, quis probabiliter dixerit?

Canax fulix itidem fugiens è gurgite ponti,
Nunciat horribiles clamans instare procellas,
Haud modicos tremulo fundens è gutture cantus.
Sæpe etiam pertriste canit de pectore carmen,
Et matutinis Acredula vocibus instat,
Vocibus instat, & assiduas iacit ore querelas,
Cum primum gelidos rores aurora remittit,
Fuscæque nonnunquam cursans per littora cornix
Demersit caput, & fluctum ceruice recepit.

Videmus hæc signa nunquam ferè euentia: nec tamen, cur ita fiat, videmus.

Vos quoque signa videtis aquæ dulcis alumnæ,
Cum clamore paratis inanes fundere voces,
Abfurdòque sono fontes & stagna cietis.

Quis est, qui ranunculos hoc videre suspicari possit? sed inest mirè & ranunculis quadam natura significans aliquid, per se ipsa satis certa, cognitioni autem hominum obscurior.

Mollipedèsque boues spectantes lumina cæli
Naribus humiferum duxere ex aère succum.

Non quæro cur, quoniam, quid eueniat, intelligo.

Iam verò semper viridis, semperque grauata
Lentiscus triplici solita grandescere foetu,

Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

Ne hoc quidem quæro, cur hæc arbor vna ter floreat, aut cur arandi maturitatem ad signum floris accommodet. Hoc sum contentus, quòd, etiam si quo modo quidque fiat, ignorem, quid fiat intelligo. Pro omni igitur diuinatione idem, quod pro omnibus iis rebus, quas commemoravi, respondebo. Quid Scamoneæ radix ad purgandum, quid Aristolochia ad morsus serpentum possit, quæ nomen ex inuentore reperit, rem ipsam inuentor ex somnio, video, quod satis est: cur possit, nescio. sic ventorum & imbrium signa, quæ dixi, rationem quam habeant, non satis perspicio: vim & euentum agnosco, scio, approbo. similiter, quid fissum in extis, quid fibra valeat, accipio: quæ causa sit, nescio. Atque horum quidè plena vita est: extis enim omnes ferè videntur. Quid de fulgurum vi, dubitare num possumus? nonne cum multa alia mirabilia, tum illud in primis: cum Summanus in fastigio Iouis Optimi Maximi, qui tum erat fictilis, cælo ictus esset, nec vsquam eius simulachri caput inueniretur, aruspices in Tiberim id depulsum esse dixerunt, idque inuentum est eo loco, qui est ab aruspibus demonstratus. Sed quo potius utar aut auctore, aut teste, quam te? cuius edidici etiã verus, & libenter quidem, quos in secundo Consulatu Vrania musa pronunciat.

Principio ætherio flammatus Iuppiter igni
Vertitur, & totum collustrat lumine mundum,
Mentèque diuina cælum terrasque petessit:
Quæ penitus sensus hominum, vitasque retentat,
Ætheris æterni septa, atque inclusa cauernis.
Et si stellarum motus cursusque vagantes
Nosse velis, quæ sint signorum in sede locata,
Quæ verbo, & falsis Graiorum vocibus errant,
Re vera certo lapsu, spatioque feruntur:

Omnia iam cernes diuina mente notata.

Nam primum astrorum volucres te Consule motus,

Concursusque graues stellarum ardore micantes

Tu quoque, cum tumulos Albano in monte niuales

Lustrasti, & læto mastrasti lacte Latinas,

Vidisti, & claro tremulos ardore cometas,

Multaque misceri nocturna strage putasti,

Quod fermè dirum in tempus cecinere Latinæ,

Cum claram speciem concreto lumine luna

Abdidit, & subito stellanti nocte perempta est.

Quid verò Phœbi fax, tristis nuncia belli,

Quæ magnum ad columen flammato ardore volabat,

Præcipites cæli partes, obitusque petisset:

Aut cum terribili percussus fulmine ciuis,

Luce serenanti vitalia lumina liquit:

Aut cum se grauido tremefecit corpore tellus.

Iam verò variæ nocturno tempore visæ

Terribiles formæ bellum, motusque mouebant:

Multaque per terras vates oracla furenti

Pectore fundebant tristes minitancia casus:

Atque ea, quæ lapsu tandem cecidere vetusto,

Hæc fore, perpetuis signis, clarisque frequentans

Ipse deum genitor cælo, terrisque canebat.

Nunc ea, Torquato quæ quondam, & Consule Cotta

Lydius ediderat Tyrrenæ gentis aruspex,

Omnia fixa tuus glomerans determinat annus.

Nam pater altitonans stellanti nixus olympo,

Ipse suos quondam tumulos ac templa petiuit,

Et Capitolinis iniecit sedibus ignes.

Tum species ex ære vetus, generatæque Natæ

Concidit, elapsæque vetusto numine leges:

Et diuûm simulachra peremit fulminis ardor.

Hic filuestris erat, Romani nominis alitrix,

Martia, quæ paruos Mauortis semine natos

Vberibus grauidis vitali rore rigabat:

Quæ tum cum pueris flammato fulminis ictu

Concidit, atque auulsa pedum vestigia liquit.

Tum quis non artis scripta ac monumenta volutans,

Voces tristificas chartis promebat Etruscis?

Omnes ciuili generosam stirpe profectam

Vitare ingentem cladem, pestemque monebant:

Vel legum exitium constanti voce ferebant,

Templa deumque adeo flammis, vrbesque iubebant

Eripere, & stragem horribilem, cædemque vereri:

Atque hæc fixa graui fato, ac fundata teneri,

Ni post excisum ad columen formata decore

Sancta Iouis species claros spectaret in ortus:

Tum fore, ut occultos populus, sanctusque Senatus

Cernere conatus posset, si solis ad ortum

Conuersa, inde patrum sedes, populique videret.

" Hæc tardata diu species, multumque morata,
 " Consule te tandem celsa est in sede locata:
 " Atque vna fixi ac signati temporis hora
 " Iuppiter excelsa clarabat sceptrâ columna:
 " Ac clades patriæ flamma, ferroque parata,
 " Vocibus Allobrogum patribus populoque patebat.
 " Rite igitur veteres, quorum monumenta tenetis,
 " Qui populos, vrbesque modo ac virtute regebant:
 " Rite etiam vestri, quorum pietasque, fidesque
 " Præstitit, & longè vicit sapientia cunctos,
 " Præcipuè ingenti coluerunt numine diuos.
 " Hæc adeo penitus cura videre sagaci,
 " Ocia qui studiis læti tenuere decoris,
 " Inque Academia vmbrifera, nitidoque Lycæo
 " Fuderunt claras fecundi pectoris artes.
 " E quibus creptum primo iam à flore iuuentæ,
 " Te patria in media virtutum mole locauit.
 " Tu tamen anxiferas curas requiete relaxas,
 " Quod patriæ voces studiis, nobisque sacraſti.

Tu igitur animum poteris inducere contra ea, quæ à me disputantur, de diuinatione dicere, qui & gesseris ea, quæ gessisti, & ea quæ pronunciaui, accuratissime scripseris: Quid quæris Carneade, cur hæc ita fiat, aut qua arte perspici possint: nescire me fateor: euenire autem, te ipsum dico videre. Casu, inquis. Itane verò quicquid potest esse casu factum, quod omnes habet in se numeros veritatis: Quatuor tali iacti, casu venereum efficiunt. Num etiam centum venereos, si c c c c talos ieceris, casu futuros putas: aspersa temere pigmenta in tabula, oris lineamenta effingere possunt: num etiam Veneris Gnidia, Coæque pulchritudinem effingi posse aspersione fortuita putas: sus rostro si humi A litera impresserit, num propterea suspicari poteris, Andromachæ Ennii ab ea posse describi: fingebat Carneades, in Chiorum lapicidinis saxo diffusio caput extitisse Panisci. Credo, aliquam non dissimilem figuram, sed certè non talem, vt eam factam à Scopa diceres. sic enim se profectò res habet, vt nūquam perfectè veritatem casus imitetur. At nonnunquam ea, quæ prædicta sunt, minus eueniunt. quæ tandem id ars non habet: earum dico artium, quæ coniectura continentur, & sunt opinabiles. An medicina ars non putanda est: quam tamen multa fallunt. Quid, gubernatores nonne falluntur: an Achiuorum exercitus, & tot nauium rectores non ita profecti sunt ab Ilio, vt profectioe læti piscium lasciuiam intuerentur, vt ait Pacuuius, nec tuendi fatietas capere posset?

" Interea propè iam occidente sole inhorrescit mare,
 " Tenebræ conduplicantur, noctisque & nimbū occæcat nigror.
 Num igitur tot clarissimorum ducum, Regūque naufragium sustulit artem gubernandi: aut num imperatorum sciētia nihil est, quia summus imperator nuper fugit amisso exercitu: aut num propterea nulla est Reip. gerendæ ratio atque prudētia, quia multa Cn. Pompeium, quædam M. Catonem, nonnulla etiam te ipsum fefellerunt: Similis est aruspicum responsio, omnisque opinabilis diuinatione: coniectura enim nititur: vltra quam progredi non potest. ea fallit fortasse nonnunquam, sed tamen ad veritatem sæpissime dirigit: est enim ab omni æternitate repetita: in qua cum penè innumera res eodè modo euenirent iisdem signis antegressis, ars est effecta, eadem sæpe animaduertendo atque notādo. Auspicia verò vestra quàm constant: quæ quidem nūc à Romanis auguribus ignorantur, bona hoc tua venia dixerim: à Cilicibus, Pamphyliis, Pisidis, Lyciis tenentur. Iam quid ego hospite nostrū, clarissimum atque optimum

virum, Deiotarum Regem cōmemorem: qui nihil vnquam nisi auspiciato gerit: qui cum ex itinere quodam proposito, & iam constituto reuertisset aquilæ admonitus volatu, conclaue illud, vbi erat māsurus, si ire perrexisset, proxima nocte corruit. itaque, vt ex ipso audiebā, persæpe reuertit ex itinere, cum iam progressus esset multorū dierum viā, cuius quidem hoc præclarissimum est, quod postea quàm à Cæsare tetrarchiæ regno, pecuniæque mulctatus est, negat se tamen eorum auspiciorum, quæ sibi ad Pōpeium proficiscenti secunda euenirent, pœnitere: Senatus enim auctoritatem, & populi Ro. libertatem, atque imperii dignitatem suis armis esse defensam: sibi que eas aues, quibus auctoribus officium & fidem secutus esset, bene consuluisse: antiquiorem enim sibi fuisse possessionibus suis gloriam. ille igitur mihi videtur verè augurari. nam nostri quidem magistratus auspiciis vtuntur coactis: necesse enim est ossa obiecta cadere frustum ex pulli ore, cum pascitur. Quod autē scriptum habetis, aut tripudium fieri, si ex ea quid in solidum ceciderit: hoc quoque, quod dixi coactum, tripudium solistimū dicitis. itaque multa auguria, multa auspicia, quod Cato ille sapiens queritur, negligentia collegii amissa planè, & deserta sunt. Nihil ferè quondam maioris rei, nisi auspiciato, ne priuatim quidem gerebatur: quod etiam nūc nuptiarum auspices declarant, qui re omiſsa nomen tantum tenent. nam vt nūc extis, quanquam id ipsum aliquanto minus, quàm olim: sic tum aibus magnæ res impertiri solebant. itaque, sinistra dum non exquirimus, in dira & in vitiosa incurrimus. vt P. Claudius Appii Cæci filius, eiusque collega L. Iunius classes maximas perdiderunt, cum vitio nauigassent, quod eodem modo euenit Agamemnoni, qui, cum Achiui cœpissent

" Inter se strepere, apertæque artem obterere extispicum,
 " Soluere imperat secundo rumore, auersaque aui.
 Sed quid vetera: M. Crasso quid acciderit videmus dirarum obnunciatione neglecta. in quo Appius collega tuus, bonus augur, vt ex te audire soleo, non satis sciēter virum bonum & ciuem egregium censor P. Aetheium notauit, quod ementitum auspicia subscripserit. Esto: fuerit hoc censoris, si iudicabat ementitum. at illud minimè auguris, quod ascripſit ob eā causam populum R. calamitatem maximā cepisse. si enim causa calamitatis fuit, non in eo est culpa, qui obnūciauit: sed in eo, qui non paruit: veram enim fuisse obnunciationē, vt ait idem augur, & censor, exitus approbauit. quæ si falsa fuissent, nullā afferre potuissent causam calamitatis: etenim diræ, sicut cætera auspicia, vt omina, vt signa, non causas afferunt cur quid eueniat, sed enūciat euentura, nisi prouideris. Non igitur obnunciatio Aetheii causam finxit calamitatis, sed signo obiecto monuit Crassum, quid euenturum esset, nisi cauisset. Ita aut illa obnunciatio nihil valuit: aut si, vt Appius iudicat, valuit, id valuit, vt peccatum hæreat non in eo, qui monuerit, sed in eo, qui non obtemperarit. Quid lituus iste vester, quod clarissimum est insigne auguratus, vnde nobis est traditus: nempe eo Romulus regiones direxit tum, cum vrbe condidit. qui quidem Romuli lituus, id est incuruum, & leuiter à summo inflexum bacillum, quod ab eius litui, quo canitur, similitudine nomen inuenit: cum situs esset in curia Saliorum, quæ est in Palatio, eaque deflagrasset, inuentus est integer. Quid multis annis post Romulum, Prisco regnante Tarquinio: quis veterum scriptorum non loquitur, quæ sit ab Attio Nauio per lituum regionum facta descriptio: qui cum propter paupertatem sues puer pasceret, vna ex his amissa, vouisse dicitur: si recuperasset, vnam se deo daturum, quæ maxima esset in vinea. Itaque sue inuenta, ad meridiem spectans, in vinea media dicitur constitisse: cumque in quatuor partes vineam diuisisset, trisque partes aues abdixissent, quarta parte, quæ erat reliqua, in regiones distributa, mirabili magnitudine vnam, vt scriptum videmus, inuenit. Quare celebrata, cum vicini omnes ad eum de rebus suis referrent, erat in magno nomine & gloria. ex quo factum est, vt eum ad se Rex Priscus accerseret. cuius cum taret scientiam auguratus, dixit ei se cogitare quiddam, id posse fieri consuluit.

ille augurio acto, posse respondit. Tarquinius autem dixit, se cogitasse cotem nouacula posse præcidi. tum Attium iussisse experiri: ita cotem in comitium illatam inspectante & Rege & populo nouacula esse discissam. Ex eo euenit, ut & Tarquinius augure Attio Nauio vteretur, & populus de suis rebus ad eum referret. Cotem autem illam, & nouacula defossam in comitio, supraque impositum puteal accepimus. Negemus omnia, comburamus annales, ficta hæc esse dicamus, quiduis denique potius, quam deos res humanas curare, fateamur: quid, quod apud te scriptum est de Ti. Graccho, nonne & augurum & aruspicum comprobatur disciplinam? qui cum tabernaculum vitio cepisset imprudens, quod inauspicato pomerium transgressus esset: comitia Consulibus rogandis habuit. Nota res est, & à te ipso mandata monumentis, sed & ipse augur Ti. Gracchus auspiciorum auctoritatem confessione errati sui comprobauit, & aruspicum disciplinæ magna accessit auctoritas, qui recentibus comitiis in Senatum introducti, negauerunt iustum comitiorum rogatorem fuisse. Iis igitur assentior, qui duo genera diuinationis esse dixerunt: vnum, quod particeps esset artis: alterum, quod arte caret. est enim ars in iis, qui nouas res coniectura persequuntur, veteres obseruatione didicerunt. carent autem arte ii, qui non ratione aut coniectura obseruatis ac notatis signis, sed concitatione quadam animi, aut soluto, liberoque motu futura præsentunt. quod & somniantibus sæpe contingit, & nonnunquam vaticinantibus per furorem, ut Bacchis Bœotius, ut Epiménides Cres, ut Sibylla Erithrea. Cuius generis oracula etiam habenda sunt, non ea, quæ æquatis sortibus ducuntur: sed illa, quæ instinctu diuino, afflatuque funduntur. et si ipsa fors contemnenda non est, si & auctoritatem habet vetustatis, ut ex sunt fortes, quas è terra editas accepimus: quæ tamen ductæ, ut in rem aptè cadant, fieri posse credo diuinitus. quorum omnium interpretes, ut grammatici poëtarum, proximè ad eorum, quos interpretantur, diuinationem videntur accedere. Quæ est igitur ista calliditas, res vetustate robustas calumniando velle peruertere: non reperio causam. latet fortasse obscuritate inuoluta naturæ. non enim me deus ista scire, sed his tantummodò uti voluit. Vtar igitur, nec abducar, ut rear aut in extis totam Etruriam delirare, aut eandem gentem in fulguribus errare, aut fallaciter portenta interpretari, cum terræ sæpe fremitus, sæpe mugitus, sæpe motus multa nostræ Reipub. multa cæteris ciuitatibus grauias & vera prædixerint. Quid, qui irridetur, partus hic mulæ, nonne, quia foetus exitit in sterilitate naturæ, prædictus est ab aruspibus incredibilis partus malorum? Quid? Ti. Gracchus Publici filius, qui bis consul & censor fuit, idemque & summus augur, & vir sapiens, cuiusque præstans, nonne, ut C. Gracchus filius eius scriptum reliquit, duobus anguibus domi comprehensis aruspices conuocauit? qui cum respondissent, si marem emisisset, uxori breui tempore esse moriendum: si foeminam, ipsi: æquius esse censuit, se maturam oppetere mortem, quam P. Africani filiam adolescentem. foeminam emisit: ipse paucis post diebus est mortuus. Irrideamus aruspices, vanos, futiles esse dicamus: quorumque disciplinam & sapientissimus vir, & euentus, ac res comprobauit, contemnamus. Contemnamus etiam Babylonios, & eos, qui ex Caucafo cæli signa seruantes, numeris, & motibus stellarum cursus persequuntur. condemnemus inquam hos aut stultitiam, aut vanitatis, aut imprudentiam, qui cccc lxx millia annorum, ut ipsi dicunt, monumentis comprehensa continent: & mentiri iudicemus, nec seculorum reliquorum iudicium, quod de ipsis futurum sit, pertimescere. Age, barbari vani, atque fallaces, num etiam Graiorum historia mentita est: quæ Cræso Pythius Apollo, ut de naturali diuinatione dicam, quæ Atheniensibus, quæ Lacedæmoniis, quæ Taygetis, quæ Argiuis, quæ Corinthiis responderit, quis ignorat? Collegit innumerabilia oracula Chrysiippus, nec vllum sine locuplete auctore atque teste: quæ quia nota tibi sunt, relinquo. defendo vnum hoc. nunquam illud oraculum Delphis tam celebre, & tam clarum fuisse, neque tantis donis refertum omnium populorum atque regum, nisi omnis ætas oraculorum illorum

veritatem esset experta. iam diu idem non facit. Ut igitur nunc minore gloria est, quia minus oraculorum veritas excellit: sic tum, nisi summa veritate, in tanta gloria non fuisset. Potest autem vis illa terræ, quæ mentem Pythiæ diuino afflatu concitabat, euauisse vetustate, ut quosdam exaruisse amnes, aut in alium cursum contortos & deflexos videremus. Sed, ut vis, acciderit: magna enim quaestio est: modò maneat id, quod negari non potest, nisi omnem historiam peruerterimus, multis seclis verax fuisse id oraculum. Sed omittamus oracula: veniamus ad somnia, de quibus disputans Chrysiippus, multis, & minutis somniis colligendis facit idem quod Antipater, ea conquirens, quæ Antiphontis interpretatione explicata, declarant illa quidem acumen interpretis, sed exemplis gradioribus decuit uti. Dionysii mater, eius, qui Syracusiorum tyrannus fuit, ut scriptum apud Philistum est, & doctum hominem, & diligentem, & æqualem temporum illorum, cum prægnans hunc ipsum Dionysium aluo contineret, somniauit se peperisse Satyriscum. Huic interpretes portentorum, qui Galleotæ tum in Sicilia nominabantur, responderunt (ut ait Philistus) eum, quem illa peperisset, clarissimum, Græciæ diuturna cum fortuna fore. Num te ad fabulas reuoco vel no-

strorum, vel Græcorum poëtarum: narrat enim & apud Ennium Vestalis illa,

- Excita cum tremulis anus attulit artubus lumen,
 Talia commemorat lachrymans exterrita somno
 Euridica prognata, pater quam noster amauit,
 Vires vitæque corpus meum nunc deserit omne.
 Nam me visus homo pulcher per amœna salicta
 Et ripas raptare, locosque novos. ita sola
 Post illa germana soror errare videbar,
 Tardaque vestigare, & querere te, neque posse
 Corde capeffere. semita nulla pedem stabilibat.
 Exin compellare pater me voce videtur
 His verbis, Cognata tibi sunt ante gerendæ
 AErumnæ: post ex fluuio fortuna resistet.
 Hæc pater effatus, germana repente recessit,
 Nec sese dedit in conspectum corde cupitus.
 Quanquam multa manus ad cæli cærulea templa
 Tendebam lachrymans, & blanda voce vocabam.
 Vix ægro tum corde meo me somnus reliquit.

Hæc etiam si ficta sunt à poëta, non absunt tamen à consuetudine somniorum. Sit sane etiam illud commentitium, quo Priamus est conturbatus.

- Quia mater grauida parete se ardentem faciem
 Visa est in somnis Hecuba: quo facto pater
 Rex ipse Priamus, somnio mentis metu
 Percussus, curis sumptis suspirantibus
 Exsacrificabat hostiis balantibus.
 Tum coniectorem postulat pacem petens,
 Ut se edoceret obsecrans Apollinem,
 Quò sese vertant tantæ sortes somnium.
 Ibi ex oraculo voce diuina edidit
 Apollo puerum, primus Priamo qui foret
 Post illa natus tempora, hunc si tolleret,
 Eum esse exitium Troiæ, pestem Pergamo.

Sint hæc, ut dixi, somnia fabularum: hisque adiungatur etiam AEnææ somnium: quod innumerum Fabii Pictoris Græcis annalibus eiusmodi est, ut omnia, quæ ab AEnæa gesta sunt, quæque illi acciderunt, ea fuerint, quæ ei secundum quietem visa sunt. Sed

propiora videamus. Cuiusnam modi est Superbi Tarquinii somnium, de quo in Bruto Accii loquitur ipse?

- Cum iam quieti corpus nocturno impetu
- Dedi, sopore placans artus languidos,
- Visum est in somnis, pastorem ad me appellere,
- Duos confanguineos arietes inde eligi,
- Pecus lanigerum eximia pulchritudine,
- Præclarioremque alterum inuolare me:
- Deinde eius germanum cornibus connitier
- In me arietare, eoque ictu me ad casum dari:
- Exin prostratum terra grauius faucium,
- Resupinum, in cælo contueri maximum
- Ac mirificum facinus, dextrorsum orbem flammeum
- Radiatum solis liquier cursu nouo.

Eius igitur somnii quæ sit à coniectoris interpretatio facta, videamus.

- Rex, quæ in vita vsurpant homines, cogitant, curant, vident,
- Quæque agunt vigilantes, agitantque, ea si cui in somno accidunt,
- Minus mirum est: sed in re tanta haud temerè improuiso offerunt:
- Proin vide, ne, quem tu esse hebetem deputes æquè ac pecus,
- Is sapientia munitum pectus egregium gerat,
- Téque regno expellat. nam id, quod de sole ostentum est tibi,
- Populo commutationem rerum portendit fore.
- Per propinqua hæc bene verruncet populo. nam quod ad dexteram
- Cæpit cursum ab læua signum præpotens, pulcherrimè
- Auguratum est, rem Romanam publicam summam fore.

Age nunc ad externa redeamus. Matrè Phalaridis scribit Ponticus Heraclides, doctus vir, auditor, & discipulus Platonis, visam esse videre in somniis simulachra deorum, quæ ipsa Phalaridis domi consecrauisset: ex his Mercurium è patera, quam dextra manu teneret, sanguinem visum esse fundere: qui cum terram attigisset, referuere videretur sic, vt tota domus sanguine redundaret. quod matris somnium immanis filii crudelitas comprobauit. Quid ego, quæ magi Cyro illi principi interpretati sunt, ex Dionysii Persici libris proferam? nam cum dormienti ei sol ad pedes visus esset, ter eum scribit frustra appetuisse manibus, cum se conuoluens sol elaberetur, & abiret: ei magos dixisse, quod genus sapientum & doctorum habebatur in Persis, ex triplici appetitione solis, x x annos Cyrum regnaturum esse, portendi. quod ita contigit. nam ad septuagesimum peruenit, cum x l natus annos regnare cœpisset. Est profectò quidam etiam in barbaris gentibus præsentens atque diuinans: siquidem ad mortem proficiscens Calanus indus cum ascenderet in rogam ardentem, O præclarum discessum, inquit, è vita, cum, vt Herculi contigit, mortali corpore cremato in lucem animus excesserit: cumque Alexander eum rogaret, si quid vellet, vt diceret: optimè, inquit: propediem te videbo. quod ita contigit. nam Babylone paucis post diebus Alexander est mortuus. Discedo parumper à somniis: ad quæ mox reuertar. Qua nocte templum Ephesæ Dianæ deflagrauit, eadem constat ex Olympiade natum esse Alexandrum, atque vbi lucere cœpisset, clamitasse magos, pestem ac perniciem Asiæ proxima nocte natam. Hæc de Indis & magis. Redeamus ad somnia. Annibalem Cælius scribit, cum columnam auream, quæ esset in fano Iunonis Laciniæ, auferre vellet, dubitarè: que vtrum ea solida esset, an extrinsecus inaurata, perterebrauisset: cumque solidam inuenisset, statuissetque tollere, secundum quietem visam esse ei Iunonem prædicere ne id faceret, minitarique, si id fecisset, se curaturam, vt eum quoque oculum, quo bene videret, amitteret: idque ab homine acuto non esse neglectum: itaque ex eo auro,

quod exterebratum esset, buculam curasse faciendam, & eam in summa columna collocauisse. Hoc idem in Sileni, quem Cælius sequitur, Græca historia est. Is autem diligentissimè res Annibalis persecutus est. Annibalem, cum cepisset Saguntum, visum esse in somnis à Ioue in deorum concilium vocari: quò cum venisset, Iouem imperasse, vt Italiæ bellum inferret, ducemque ei vnum ex concilio datum: quo illum vntem, cum exercitu progredi cœpisset: tum ei ducem illum præcepisse, ne respiceret: illi autem id diutius facere non potuisse, elatumque cupiditate respexisse. tum visam beluam vastam & immanem, circumplicatam serpentibus, quacunque incederet, omnia arbuta, virgulta, tecta peruertere: & eum admiratum quæsisse de deo, quidnam illud esset tale monstrum, & deum respondisse, vastitatem esse Italiæ: præcepisseque, vt pergeret protinus: quid retro, atque à tergo fieret, ne laboraret. Apud Agathocle scriptum in historia est, Hamilcarem Carthaginensem, cum oppugnaret Syracusas, visum esse audire vocem, se postridie cœnaturum Syracusis: cum autem is dies illuxisset, magnam seditionem in castris eius inter Pœnos & Siculos milites esse factam: quod cum sensissent Syracusani, improuiso eos in castra irrupisse, Hamilcarèque ab iis viuum esse sublatum. Ita res somnium comprobauit. Plena exèplorum est historia, tum referta vita communis. At verò P. Decius ille Q. filius, qui primus è Decis Consul fuit, cum esset Tribunus milit. M. Valerio, & A. Cornelio Cōsulibus, à Samnitibusque premeretur noster exercitus: cum pericula præliorum iniret audacius, monereturque, vt cautiore esset, dixit, quod extat in annalibus, sibi in somniis visum esse, cum in mediis hostibus versaretur, occidere cum maxima gloria. & tum quidem incolumis exercitum obsidione liberauit. post triennium autem, cum Consul esset, deuouit se, & in aciem Latinorum irrupit armatus. quo eius facto superati sunt, & deleti Latini. cuius mors ita gloriosa fuit, vt eandem concupisceret filius. Sed veniamus nunc, si placet, ad somnia philosophorum. Est apud Platonem Socrates, cum esset in custodia publica, dicens Critoni suo familiari, sibi post tertium diem esse moriendum: vidisse se in somnis pulchritudine eximia foeminam, quæ se nomine appellans diceret Homericum quendam eiusmodi versum:

• Tertia te Phthiæ tempestas læta locabit.

Quod vt est dictum, sic scribitur contigisse. Xenophon Socraticus (qui vir, & quantus, in ea militia, qua cum Cyro minore perfunctus est?) sua scribit somnia, quorum exitus mirabiles extiterunt. mentiri Xenophontem, an delirare dicemus? Quid singulari vir ingenio Aristoteles, & penè diuino ipse ne errat, an alios vult errare, cum scribit Eudemum Cyprium familiarem suum iter in Macedoniam facientem Pheras venisse: quæ erat vrbs in Thessalia tum admodum nobilis, ab Alexandro autem tyranno crudeli dominatu premebatur: in eo igitur oppido ita grauius ægrum Eudemum fuisse, vt omnes medici diffiderent: ei visum esse in quiete egregia facie iuuenem dicere, fore vt breui conualesceret, paucisque diebus interiturum Alexandrum tyrannum, ipsum autem Eudemum quinquennio post domum esse rediturum. atque ita quidem prima statim scribit Aristoteles consecuta, & conualuisse Eudemum, & ab vxoris fratribus interfectum tyrannum. quinto autè anno exeunte, cum esset spes ex illo somnio in Cyprium illum ex Sicilia esse rediturum, præliantem cum ad Syracusas occidisset: ex quo ita illud somnium esse interpretatum, vt, cum animus Eudemi ex corpore excesserit, tum domum reuertisse videatur. Adiungam philosophis doctissimum hominem, poetam quidem diuinum, Sophoclem: qui, cum ex æde Herculis patera aurea grauis surrepta esset, in somnis vidit ipsum deum dicentem qui id fecisset. quod semel ille, iterumque neglexit. vbi idem sapius, ascēdit in Ariopagum, detulit rem. Ariopagitz comprehendi iubent eum, qui à Sophocle erat nominatus. is, quaestione adhibita, confessus est, pateramque retulit. quo facto, fanum illud Indicis Herculis nominatum est. Sed quid ego Græcorum nescio quo modo magis me nostra delectant. omnes

hoc historici, Fabii, Gellii, sed proximè Cælius, cum bello Latino ludi votiui maximi primùm fierent, ciuitas ad arma repente est excitata. itaque ludis intermissis instauratiui constituti sunt. qui antequam fieret, cumque iam populus confedisset, seruus per circum, cum virgis cæderetur, furcam ferens ductus est. exin cuidam rustico Romano dormienti visus est venire, qui diceret, præfultorem sibi non placuisse ludis, idque ab eodem iussum esse eum Senatui nunciare: illum non ausum: iterum esse idem iussum & monitum, ne vim suam experiri vellet: ne tum quidè esse ausum: exin filium eius esse mortuum: eandem in somniis admonitionè fuisse tertiam: tum illum etiam debilem factum, rem ad amicos detulisse, quorum de sententiâ lecticula in curiam esse delatum: cumque Senatui somnium enarrauisset, pedibus suis saluum reuertisse. itaque somnio cōprobato à Senatu, ludos illos iterum instauratos memoriâ proditum est. C. verò Gracchus multis dixit, vt scriptum apud eundè Cælium est, sibi in somniis quæsturam petenti Ti. fratrem visum esse dicere, quàm vellet cunctaretur, tamen eodem sibi leto, quo ipse interisset, esse pereundum. hoc antequam Tribunus pl. Gracchus factus esset, & se audisse scribit Cælius, & dixisse multis. Quo somnio quid inueniri potest certius? Quid illa duo somnia, quæ creberrimè commemorantur à Stoicis, quis tãdem potest contemnerè? vnum de Simonide: qui cum ignotum quendam proiectum mortuum vidisset, eumque humauisset, haberetque in animo nauem conscendere, moneri visus est, ne id faceret, ab eo, quem sepultura affecerat: si nauigasset, eum naufragio esse periturum. itaque Simonidè redisse: perisse cæteros, qui tum nauigassent. Alterum ita traditum clarum admodum somnium: Cum duo quidam Arcades familiares iter vnà facerent, & Megaram venissent, alterum ad cauponem diuertisse, ad hospitem alterum, qui vt cœnati quiesceret, concubia nocte visum esse in somniis ei, qui erat in hospitio, illum alterum orare vt subueniret, quod sibi à caupone interitus pararetur: eum primo perterritum somnio surrexisse: deinde cum se collegisset, idque visum pro nihilo habendum esse duxisset, recubuisse: tum ei dormienti eundem illum visum esse rogare, vt quoniam sibi viuo non subuenisset, mortem suam ne inultam esse pateretur: se interfectum in plaustrum à caupone esse coniectum, & supra stercus iniectum: petere, vt mane ad portam adesset, priusquam plaustrum ex oppido exiret. hoc vero somnio eum commotum mane bubulco præsto ad portam fuisse, quæfuisse ex eo, quid esset in plastro: illum perterritum fugisse, mortuum erutum esse, cauponè re patefacta pœnas dedisse. quid hoc somnio dici diuinius potest? Sed quid aut plura, aut vetera quærimus? sæpe tibi meum narraui: sæpe ex te somnium audiui tuum. me, cum Asiæ prouinciæ præessem, vidisse in quiete, cum tu equo aduectus ad quandam magni fluminis ripam, prouectus subito, atque delapsus in flumen, nusquam apparuisses, me contremuisse timore perterritum: tum te repente latum extitisse, eodemque equo aduersam ascendisse ripam, nosque inter nos esse complexos. facilis coniectura huius somnii: mihi que à peritis in Asia prædictum est, fore eos euentus rerum, qui acciderunt. Venio nunc ad tuum. audiui equidem ex te ipso, sed mihi sapius Salustius noster narrauit: cum in illa fuga nobis gloriosa, patriæ calamitosa, in villa quadam campi Atinatis maneres, magnamque partem noctis vigilasses, ad lucem denique arctè & grauer dormitare cœpisse: itaque, quanquam iter instaret, te tamen filietium fieri iussisse, neque esse passum te excitari: cum autem experrectus esses hora secunda ferè, te sibi somnium narrauisse: visum tibi esse, cum in locis solis mœstus errares, C. Marium cum fascibus laureatis quærere ex te, quid tristis esses: cumque tu te tua patria vi pulsum esse dixisses, prehensisse eum dextram tuam, & bono animo te iussisse esse, licetorique proximo tradidisse, vt te in monumentum suum deduceret: & dixisse, in eo tibi salutem fore: tum & se exclamasse Salustius narrat, reditum tibi celerem, & gloriosum paratum, & te ipsum visum somnio delectari. nam illud mihi ipsi celeriter nunciatum est, vt audiuisses in monumèto Marii de tuo reditu magnificent-

tissimum illud s. c. esse factum, referente optimo & clarissimo viro Consule, idque frequentissimo theatro, incredibili clamore & plausu comprobatum: dixisse te, nihil illo Atinati somnio fieri posse diuinius. At multa falsa: immò obscura fortasse nobis. sed sint falsa quædam: contra vera quid dicimus? quæ quidem multò plura euenirent, si ad quietem integri iremus: nunc onusti cibo & vino, perturbata & confusa cernimus. Vide, quid Socrates in Platonis Politia loquatur. dicit enim, cum dormientibus ea pars animi, quæ mentis & rationis particeps sit, sopita langueat: illa autè, in qua feritas quædam sit, atque agrestis immanitas, cum sit immoderato obstupefacta potu atque pastu, exultare eam in somno, immoderatèque iactari. itaque huic omnia visa obiiciuntur à mente ac ratione vacua: vt aut cum matre corpus miscere videamur, aut cum quouis alio vel homine, vel deo, sæpe belua, atque etiam trucidare aliquem, & impiè cruentari, multaque facere impurè, atque tetrè, cum temeritate atque impudentia, at qui salubri & moderato cultu, atque victu quieti se tradiderit, ea parte animi, quæ mentis & consilii est, agitata, & erecta, saturataque bonarum cogitationum epulis: eaque parte animi, quæ voluptate alitur, nec inopia eneata, nec satietate affluenti, quorum vtrunque præstringere aciem mentis solet, siue deest naturæ quippiam, siue abundat atque effluit: illa etiam tertia parte animi, in qua irarum existit ardor, sedata atque restincta: tum eueniet, duabus animi temerariis partibus compressis, vt illa tertia pars rationis & mentis eluceat, & se vegetam ad somniandum, acremque præbeat: tum ei visa quietis occurrent tranquilla atque veracia. Hæc verba ipsa Platonis expressi. Epicurum igitur audiemus potius: nam Carneades concertationis studio, modò ait hoc, modò illud. At ille quid sentit? sentit autem nihil vnquam elegans, nihil decorum. Hunc ergo antepones Platoni & Socrati: qui vt rationem non redderent, auctoritate tamen hos minutos philosophos vincerent. Iubet igitur Plato sic ad somnum proficisci corporibus affectis, vt nihil sit, quod errorem animis, perturbationemque afferat. Ex quo etiam Pythagoricis interdictum putatur, ne faba vescerentur, quòd habet inflationem magnam is cibus, tranquillitati mentis quærenti vera contrariam. Cum ergo est somno seuocatus animus à societate, & contagione corporis, tum meminit præteritorum, præsentia cernit, futura prouidet. iacet enim corpus dormientis, vt mortui: viget autem, & viuut animus. quod multò magis faciet post mortem, cum omnino ex corpore excesserit. itaque appropinquante morte multò est diuinius. nam & id ipsum vident, qui sunt morbo graui & mortifero affecti, instare mortem. Itaque his occurrunt plerumque imagines mortuorum: tumque vel maximè laudistudèt: eosque, qui secus quàm decuit vixerunt, peccatorum suorum tum maximè pœnitent. Diuinare autem morientes etiam illo exemplo confirmat Posidonius, quo affert Rhodium quendam morientem sex æquales nominasse, & dixisse, qui primus eorum, qui secundus, qui deinceps moriturus esset. Sed tribus modis censet deorum appulsu homines somniare: vno, quòd præuideat animus ipse per sese, quippe qui deorum cognatione teneatur: altero, quòd plenus aër sit immortalium animorum, in quibus tanquam insignita notæ veritatis appareant: tertio, quòd ipsi dii cum dormientibus colloquantur: idque, vt modò dixi, facilius euenit appropinquante morte, vt animi futura augurentur. Ex quo & illud est Calani, de quo antè dixi: & Homerici Hectoris, qui moriens propinquam Achilli mortè denunciat. neque enim illud verbum temerè consuetudo approbauisset, si ea res nulla esset omnino:

Præfagibat animus frustra me ire, cum exirem domo.

Sagire enim sentire acutè est: ex quo sagax anus, quia multa scire volunt, & sagaces dicti canes. Is igitur, qui antè sagit, quàm oblata res est, dicitur præfagire, id est futura antè sentire. Inest igitur in animis præfagitio extrinsecus iniecta atque inclusa diuinitus. ea si exarsit acrius, furor appellatur, cum à corpore animus abstractus diuino instinctu concitatur.

- Sed quid oculis rapere visa est derepentè ardentibus:
 Vbi illa paulò antè sapiens virginali modestia:
 Mater optuma, tum multò mulier melior,
 Missa sum superstitionis ariolationibus:
 Neque me Apollo fatis fandis dementem inuitam ciet.
 Virgines verò æquales patris mei meum factum pudet
 Optimi viri: mea mater tui me miseret, mei piget.
 Optumam progeniem Priamo repperisti extra me: hoc dolet,
 Me obesse, illos prodesse: me ob stare, illos obsequi.

O poëma tenerum, & moratum, atque molle. Sed hoc minus ad rem. illud, quod volumus, expressum est, vt vaticinari furor vera soleat.

- Adest, adest fax obuoluta sanguine atque incendio:
 Multos annos latuit. ciues ferte opem, & restinguite.
 Deus inclusus corpore humano iam, non Cassandra loquitur.
 Iamque mari magno classis cita
 Texitur: exitium examen rapit:
 Aduenit, & fera veliuolantibus
 Nauibu' compleuit manu' littora.

Tragœdias loqui videor, & fabulas. At ex te ipso non commētitiā rem, sed factam, eiusdem generis audiui: C. Coponium ad te venisse Dyrrhachio, cum prætório imperio classi Rhodiæ præfesset, cum primis hominem prudentem atque doctum: eumque dixisse, remigem quendam ex quinqueremi Rhodiorum vaticinatum, madefactum iri minus x x diebus Græciam sanguine: rapinas Dyrrhachii, & conscensionem in naues cum fuga, fugiētibus miserabilem respectum incendiorum fore: sed Rhodiorum classi propinquum reditum, ac domum itionem dari: tum neque te ipsum non esse commotum: Marcumque Varronem, & M. Catonē, qui tum ibi erant, doctos homines, vehementer esse perterritos: paucis sanè post diebus ex Pharsalica fuga venisse Labienum: qui cum interitum exercitus nunciauisset, reliqua vaticinationis breui esse confecta. nam & ex horreis direptum, effusumque frumentum vias omnes, angipor-
 tusque constrauerat: & vos naues subito perterriti metu conscendistis: & noctu ad oppidum respicientes, flagrantés onerarias, quas incenderant milites, quia sequi noluerat, videbatis: postremò à Rhodia classe deserti, verum vatem fuisse sensistis. Exposui quàm breuissimè potui somnii & furoris oracula, quæ carere arte dixeram. quorum amborum generum vna ratio est, qua Cratippus noster vti solet, animos hominum quadam ex parte extrinsecus esse tractos & haustos. Ex quo intelligitur, esse extra diuinum animum, humanus vnde dicatur: humani autem animi eam partem, quæ sensum, quæ motum, quæ appetitum habeat, nō esse ab actione corporis seiugatam: quæ autem pars animi rationis atque intelligentiæ sit particeps, eam tum maximè vigere, cum plurimum ab sit à corpore. itaque ex ipsis exemplis, verarum vaticinationum & somniorum Cratippus solet rationem concludere hoc modo: Si sine oculis non potest extare officium, & munus oculorum, possunt autem aliquando oculi non fungi suo munere: qui vel semel ita est vsus oculis, vt vera cerneret, is habet sensum oculorū vera cernentium. Item igitur, si sine diuinatione non potest & officium & munus diuinationis extare, potest autem quis, cum diuinationem habeat, errare aliquando, nec vera cernere: fatis est ad confirmandam diuinationem semel ita esse aliquid diuinatū, vt nihil fortuito cecidisse videatur. sunt autem eius generis innumerabilia. esse igitur diuinationem confitendum est. Quæ verò aut coniectura explicantur, aut euentis animaduersa & notata sunt, ea genera diuinandi, vt supra dixi, non naturalia, sed artificiosa dicuntur. in quo aruspices, augures, coniectoresque numerantur: hæc improbantur à Peripateticis, à Stoicis defenduntur. quorum alia sunt posita in monumentis

& disciplina: quod Etruscorū declarant & aruspices & fulgurales & rituales libri, nostri etiam augurales: alia autem subito ex tēpore coniectura explicantur, vt apud Homerum Chalcas, qui ex passerum numero belli Troiani annos auguratus est: & vt in Sisennæ scriptum historia videmus, quod te inspectante factum est, vt, cum Sylla in agro Nolano immolaret ante prætorium, ab infima ara subito anguis emergeret. cum quidam C. Posthumius aruspex oraret illum, vt in expeditionem exercitum eduiceret: id cum Sylla fecisset, tum ante oppidum Nolam florentissima Samnitum castra cepit. Facta coniectura etiā in Dionysio est paulò antè quàm regnare cœpit: qui cum per agrum Leontinum iter faciens, equum ipse dimisisset in flumē: summersus equus voraginibus non extitit: quem cum maxima contentione non potuisset extrahere, discessit, vt ait Philistus, agrè ferens. cum autem aliquantulum progressus esset, subito exaudiuit hinnitū, respexitque, & equum alacrem lætus aspexit, cuius in iuba examen apum confederat. quod ostentū habuit hanc vim, vt Dionysius paucis post diebus regnare cœperit. Quid? Lacedæmoniis paulò ante Leuētricam calamitatem quæ significatio facta est, cum in Herculis fano arma sonuerūt, Herculisque simulachrum multo sudore manauit? At eodem tēpore Thebis, vt ait Callisthenes, in templo Herculis valvæ clausæ repagulis, subito se ipsæ aperuerunt, armæque, quæ fixæ in parietibus fuerāt, ea humi sunt inuenta, cumque eodem tempore apud Lebadiam Tropho-
 nio res diuina fieret, gallos gallinaceos in eo loco sic assidue canere cœpisse, vt nihil intermitterent: tum augures dixisse Bœotios, Thebanorum esse victoriam; propterea quod auis illa victa silere solet, canere si vicisset. Eademque tempestate multis signis Lacedæmoniis Leuētricæ pugnæ calamitas denunciabatur. nanque & Lysandri, qui Lacedæmoniorum clarissimus fuerat, statua, quæ Delphis stabat, in capite corona subito extitit ex asperis herbis & agrestibus: stellæque aureæ, quæ Delphis erant à Lacedæmoniis posita post naualem illam victoriam Lysandri, qua Athenienses conciderunt, qua in pugna quia Castor & Pollux cum Lacedæmoniorum classe visi esse dicebantur, eorum insignia deorum stellæ aureæ, quas dixi, Delphis posita, paulò ante Leuētricam pugnam deciderunt, neque repertæ sunt. Maximum verò illud portentum iisdem Spartiatis fuit, quod, cum oraculum ab Ioue Dodonæo petiuissent, de victoria sciscitantes, legatiquè illud, in quo inerant sortes, collocauissent, simia, quæ Rex Molossorum in deliciis habebat, & sortes ipsas, & cætera, quæ erant ad sortem parata, disturbauit, & aliud aliò dissipauit. tum ea, quæ præposita erat oraculo, sacerdos dixisse dicitur, de salute Lacedæmoniis esse, non de victoria cogitandum. Quid bello Punico secundo? nonne C. Flaminius Consul iterum, neglexit signa rerum futurarum magna cum clade Reipub: qui exercitu lustrato, cum Aretium versus castra mouisset, & contra Annibalem legiones duceret, & ipse & equus eius ante signum Iouis Statoris sine causa repente concidit, nec eam rem habuit religioni, obiecto signo, vt peritis videbatur, ne committeret prælium. Idem cum tripudio auspicaretur, pullarius diem prælii committendi differabat. tum Flaminius ex eo quæsiuit, si ne postea quidem pulli pascerentur, quid faciendum censeret. cum ille quiescendum respondisset, Flaminius, Præclara verò auspicia, si esurientibus pullis res geri poterit, saturis nihil geretur. itaque signa conuelli, & se sequi iussit. quo tempore, cum signifer primi hastati signum non posset mouere loco, nec quicquam proficeret, plures cum accederent: Flaminius re nunciata suo more neglexit. itaque tribus horis concisus exercitus, atque ipse interfectus est. Magnum illud etiam, quod addidit Cælius, eo ipso tempore, cum hoc calamitosum fieret prælium, tantos terræmotus in Liguribus, Gallia, compluribusque insulis, totaque in Italia factos esse, vt multa oppida corruerint, multis locis labe facta sit, terræque desederint, fluminaque in contrarias partes fluxerint, atque in amnes mare influxerit. Fiunt certè diuinationum coniecturæ à peritis. Midæ illi Phrygio, cum puer esset, dormienti formicæ in os tritici grana congesserunt. ditif-

simum fore, prædictum est: quod euenit. at Platoni, cum in cunis paruulo dormienti apes in labellis confedissent, responsum est, singulari illum suauitate orationis fore. ita futura eloquentia prouisa in infante est. Quid amores ac delicia tuæ Roscius? 70 num aut ipse, aut pro eo Lanuuium totum mentiebatur? qui cum esset in cunabulis, educereturque in Selonio, qui est campus agri Lanuuii: noctis lumine appposito experrecta nutrix animaduertit puerum dormientem circumplicatum serpentis amplexu. quo aspectu exterrita clamorem sustulit. pater autem Roscii ad aruspices retulit. qui responderunt, nihil illo puero clarius, nihil nobilius fore. atque hanc speciem Praxiteles cælauit argento, & noster expressit Archias versibus. Quid igitur expectamus? an, dum in foro nobiscum dii immortales, dum in viis versentur, dum domi? qui quidem ipsi se nobis non offerunt, vim autem suam longè, latèque diffundunt. quam cum terræ cauernis includunt, tum hominum naturis implicant. nam terræ vis Pythiam Delphis incitabat, naturæ Sibyllam. Quid enim? non videmus, quàm sint varia terrarum genera? ex quibus & mortifera quædam pars est, vt & Ampsancti in Hirpini, & in Asia Plutonia, quæ videmus: & sunt partes agrorum aliæ pestilentes, aliæ salubres, aliæ quæ acuta ingenia gignant, aliæ quæ retusa. quæ omnia fiunt & ex cæli varietate, & ex disparili aspiratione terrarum. Fit etiam sæpe specie quadã, sæpe vocum grauitate & cantibus, vt pellantur animi vehementius: sæpe etiam cura & timore: qualis est illa,

Flexa anima tanquam lymphata, vt Bacchi sacris

Commota, in tumultis Teucrum commemorans suum.

Atque etiam illa concitatio declarat vim in animis esse diuinam. negat enim sine furore Democritus quenquam poetam magnū esse posse. quod idem dicit Plato. quem, si placet, appellet furorem, dum modò is furor ita laudetur, vt in Phædro Platonis laudatus est. Quid vestra oratio in causis? quid ipsa actio? potest esse vehemens, & grauis, 71 & copiosa, nisi est animus ipse commotior? equidem etiam in te sæpe vidi, & vt ad leuiores veniamus, in AEsopo familiari tuo tantum ardorem vultuum atque motuum, vt eum vis quædam abstraxisse à sensu mentis videretur. Obiiciuntur etiam sæpe formæ, quæ reapse nullæ sunt, speciem autem offerunt. quod contigisse Brenno dicitur, eiusque Gallicis copiis, cum fano Apollinis Delphici nefarium bellum intulisset. tum enim ferunt ex oraculo hæc fatam esse Pythiam,

Ego prouidebo rem istam, & albæ virgines.

Ex quo factum, vt & viderentur virgines ferre arma contra, & niue Gallorum obrueretur exercitus. Aristoteles quidem eos etiam, qui valetudinis vitio furerent, & melancholici dicerentur, censebat habere aliquid in animis præfagiens, atque diuinum. ego 73 autem haud scio an nec cardiacis hoc tribuendum sit, nec phreneticis: animi enim integri, non vitiosi corporis est diuinatione. Quam quidem esse re vera, hac Stoicorum ratione concluditur: Si sunt dii, neque antè declarant hominibus quæ futura sunt: aut non diligunt homines: aut, quid euenturum sit, ignorant: aut existimant nihil interesse hominum, scire quid futurum sit: aut non censent esse suæ maiestatis præsignificare hominibus quæ sunt futura: aut ea ne ipsi quidè dii significare possunt. At neque non diligunt nos: sunt enim benefici, generique hominum amici: neque ignorant ea, quæ ab ipsis constituta & designata sunt: neque nostra nihil interest scire ea, quæ euentura sunt. erimus enim cautiore, si sciemus: neque hoc alienū ducunt maiestate sua: nihil est enim beneficentia præstantius: neque non possunt futura prænoscere: non igitur sunt dii, nec significant futura. Sunt autem dii: significant ergo: & non, si significant, 74 nullas vias dant nobis ad significationis scientiã: frustra enim significarent: nec si dant vias, non est diuinatione: est igitur diuinatione. hac ratione & Chrylippus & Diogenes & Antipater vitur. Quid est igitur, cur dubitandum sit, quin sint ea, quæ disputauimus, verissima, si ratio mecum facit, si euenta, si populi, si nationes, si Græci, si barbari, si ma-

iores etiam nostri, si denique hoc semper ita putatum est, si summi philosophi, si poetæ, si sapientissimi viri, qui res publicas constituerunt, qui vrbes condiderunt: an, dum bestia loquantur, expectamus, hominum consentiente auctoritate contenti non sumus? Nec verò quicquam aliud affertur, cur ea, quæ dico, diuinandi genera nulla sint: nisi quòd difficile dictu videtur, quæ cuiusque diuinationis ratio, quæ causa sit. Quid enim habet aruspex, cur pulmo incisus etiam in bonis extis dirimat tempus, & proferat diem? quid augur, cur à dextra coruus, à sinistra cornix faciat ratum? quid astrologus, cur stella Iouis, aut Veneris coniuncta cum Luna ad ortus puerorum salutaris sit, Saturni, Martisue contraria? cur autem deus dormientes nos moneat, vigilantes negligat? quid deinde causæ sit, cur Cassandra furens futura prospiciat, Priamus sapiens hoc idem facere non queat? cur fiat quidque, quæris? rectè omnino, sed non nunc id agitur: fiat, necne fiat, id quæritur. vt si magnetem lapidem esse dicam, qui ferrum ad se alliciat & trahat, at rationem, cur id fiat, afferre nequeam, fieri omnino neget. quod idem facis in diuinatione. quam & cernimus ipsi, & audiimus & legimus, & à patribus accepimus: neque ante philosophiam patefactam, quæ nuper inuenta est, hac de re communis vita dubitauit: & postea quàm philosophia processit, 76 nemo aliter philosophus sensit, in quo modo esset auctoritas. Dixi de Pythagora, de Democrito, de Socrate: excepi de antiquis præter Xenophanem neminem: adiunxi veterem Academiam, Peripateticos, Stoicos. vnus dissentit Epicurus. Quid verò hoc turpius, quàm quòd idem nullam cēset gratuitam esse virtutem? quis autem est, quem non moueat clarissimis monumentis testata, consignataque antiquitas? Calchantem augurem scribit Homerus longè optimum, eumque ducem classis fuisse: at illum aruspiciorum credo scientia, non locorum. Amphilocus & Mopsus Argiuorum Reges fuerunt, sed iidem augures, iique vrbes in ora maritima Ciliciæ Græcas condiderunt. atque etiam ante hos Amphiarus & Tiresias non humiles & obscuri, neque eorum similes, vt apud Ennium est,

Qui sui quæstus causa fictas suscitant sententias:

77 sed clari & præstantes viri, qui aibus & signis admoniti futura dicebāt. quorum de altero etiam apud inferos Homerus ait, solum sapere, cæteros vmbrarum vagari modo. Amphiarum autem sic honorauit fama Græciæ, deus vt haberetur, atque vt ab eius solo, in quo est humatus, oracula peterentur. Quid Asiæ Rex Priamus, nonne & Helenum filium, & Cassandram filiam diuinantes habebat, alterum auguriis, alteram mentis incitatione diuina? quo in genere Martios quosdam fratres, nobili loco natos, apud maiores nostros fuisse scriptum videmus. Quid Polybum Corinthiū, nonne Homerus & aliis multa, & filio ad Troiam proficiscenti mortem prædixisse commemorat? Omnino apud veteres qui rerum potiebantur, iidem auguria tenebant: vt enim sapere, sic diuinare regale ducebant, vt testis est nostra ciuitas, in qua & Reges, 78 augures, & postea priuati eodem sacerdotio præditi Rempub. religionum auctoritate rexerunt. eaque diuinationum ratio ne in barbaris quidem gentibus neglecta est. siquidem & in Gallia Druydes sunt, è quibus ipse Diuitiacum Heduum hospitem tuū, laudatoremque cognoui: qui & naturæ ratione, quam physiologiam Græci appellat, notam esse sibi profitebatur, & partim auguriis, partim coniectura, quæ essent futura, dicebat. & in Persis augurantur & diuinant magi, qui congregantur in fano cōmentandi causa, atque inter se colloquendi: quod etiam idem vos quondam facere Nonis solebatis. nec quisquam Rex Persarum potest esse, qui non ante magorum disciplinã, scientiamque perceperit. Licet autem videre & genera quædam, & nationes huic scientiæ deditas. Telmessus in Caria est: qua in vrbe excellit aruspicum disciplina. itemque 79 Elis in Peloponneso familias duas certas habet, Iamidarum vnã, alteram Glutidarū, aruspiciæ nobilitate præstantes. in Syria Chaldæi cognitione astrorum, solertiæque ingeniorum antecellunt. Etruria autem de cælo tacta scientissimè animaduertit:

eademque interpretatur, quid quibusque ostendatur monstris atque portentis. Quocirca bene apud maiores nostros Senatus tum, cum florebat imperium, decreuit, ut de principum filiis sex singulis Etruriae populis in disciplinam traderentur, ne arstanta propter tenuitatem hominum a religionis auctoritate abduceretur ad mercedem atque quaestum. Phryges autem & Pisidae, & Cilices, & Arabum natio auium significationibus plurimum obtemperant. quod idem factitatum in Umbria accepimus. Ac mihi quidem videntur ex locis quoque ipsis, qui a quibusque incolebantur, diuinationum opportunitates esse ductae. Ut enim Aegyptii aut Babylonii in camporum partium aquoribus habitantes, cum ex terra nihil emerent, quod contemplationi callicofficere posset, omnem curam in siderum cognitione posuerunt: Etrusci autem, quod religione imbuti studiosius & crebrius hostias immolabant, extorui cognitioni se maximè dederunt: quodque propter aeris crassitudinem de caelo apud eos multa fiebant, & quod ob eandem causam multa inusitata partim ex caelo, alia ex terra oriebantur, quaedam etiam ex hominum, pecudumue conceptu & fatu, portentorum exercitissimi interpretes extiterunt. Quorum quidem vim, ut tu soles dicere, verba ipsa prudenter a maioribus posita declarant. quia enim ostendunt, portendunt, monstrant, praedicunt, ostenta, portenta, monstra, prodigia dicuntur. Arabes autem & Phryges & Cilices, quod pastu pecudum maximè vtuntur, campos & montes hyeme & aestate peragrantes, propterea facilius cantus auium & volatus notauerunt. eademque & Pisidiae causa fuit, & huic nostrae Umbriae. tum Caria tota, praecipueque Telmesses, quos antè dixi, quod agros vberimos maximèque fertiles incolunt, in quibus multa propter fecunditatem fingi, gigni que possunt, in ostentis animaduertendis diligentes fuerunt. Quis verò non videt, in optima quaque Repub. plurimum auspicia & reliqua diuinandi genera valuisse: quis Rex vnquam fuit, quis populus, qui non vteretur praedictione diuina: neque solum in pace, sed in bello multò etiam magis: in quo maius erat certamen & discrimen salutis. Omitto nostros, qui nihil in bello sine extis agunt, nihil sine auspiciis domi habent. auspicia externa videamus. nam & Athenienses omnibus semper publicis consiliis diuinos quosdam sacerdotes, quos Mantes vocant, adhibuerunt: & Lacedaemonii Regibus suis augurè assessorem dederunt: itemque Senibus (sic enim consilium publicum appellant) augurè interesse voluerunt: iidemque de rebus maioribus semper aut Delphis oraculum, aut ab Hammone, aut a Dodona petebant. Lycurgus quidem, qui Lacedaemoniorum Remp. temperauit, leges suas auctoritate Apollinis Delphici confirmauit. quas cum vellet Lyfander commutare, eadem est prohibitus religione. Atque etiam qui praerant Lacedaemoniis, non contenti vigilantibus curis, in Pafitheae fano, quod est in agro propter urbem, somnandi causa excubabant, quia vera quietis oracula ducebant. Ad nostra iam redeo. quoties Senatus decem viros ad libros ire iussit: nam & cum duo visi soles essent, & cum tres lunae, & cum faces, & cum sol nocte visus esset, & cum ex caelo fremitus auditus, & cum caelum discessisse visum est, atque in eo animaduersi globi. Delata etiam ad Senatum labes agri Priuernatis, cum ad infinitam altitudinem terra defecisset, Apuliaeque maximis terramotibus conuassata esset, quibus portentis magna populo Ro. bella, perniciosaque seditiones denunciabantur. inque his omnibus responsa aruspicum cum Sibyllae verbis congruebant. Quid, cum Cumis Apollo sudauit, Capuae Victoria: quid ortus androgyni: nonne fatale quoddam monstrum fuit: quid, quod fluuius atratus sanguine fluxit: quid, cum saepe lapidum, sanguinis nonnunquam, terrae interdum, quondam etiam lactis imber defluxit: quid, cum in Capitolio ictus centaurus ex caelo est: in Auentino portae & homines: Tusculi aedes Castoris. & Pollucis, Romaeque Pietatis: nonne & aruspices ea responderunt, quae euenerunt: & in Sibyllae libris eadem repertae praedictiones sunt: quoties Senatus decem viros ad libros ire iussit: quatis in rebus, quamque saepe responsis aruspicum paruit: Caeiliae Q. filiae somnio modo, Marfico bello,

templum est a Senatu Iunoni Sospitae restitutum. quod quidem somnium Sisenna cum disputasset mirifice ad verbum cum re conuenisse, tum insolenter, credo ab Epicureo aliquo inductus, disputat somniis credi non oportere. Idem contra ostenta nihil disputat, exponitque initio belli Marfici & deorum simulachra sudauisse, & sanguinem fluxisse & discessisse caelum, & ex occulto auditas esse voces, quae pericula belli nunciarent, & Lanuuii clypeos, quod aruspibus tristissimum visum esset, a muribus esse derosfos. Quid, quod in annalibus habemus, Veienti bello, cum lacus Albanus praeter modum creuisset, Veientem quendam ad nos hominem nobilem profugisse, eumque dixisse, ex fatiis, quae Veientes scripta haberent, Veios capi non posse, dum lacus is rediret, & si lacus emissus lapsu & cursu suo ad mare profluxisset, perniciosum populo Ro. sin autem ita esset eductus, ut ad mare peruenire non posset, tum salutare nostris fore. Ex quo illa admirabilis a maioribus Albanae aquae facta deductio est. Cum autem Veientes bello fessi legatos ad Senatum misissent, tum ex his quidam dixisse dicitur, non omnia illum transfugam ausum esse Senatui dicere: in iisdem enim fatiis scriptum Veientes habere, fore ut breui a Gallis Roma caperetur. Quod quidem sexennio post Veios captos factum esse videmus. Saepe etiam & in praeliis Fauni auditi, & in rebus turbidis veridicae voces ex occulto missae esse dicuntur. cuius generis duo sunt ex multis exempla, sed maxima. Nam non multo ante urbem captam exaudita vox est a luco Vestae, qui a Palatii radice in nouam viam deuexus est: ut muri & portae reficerentur: futurum esse, nisi prouisum esset, ut Roma caperetur. Quod neglectum cum caueri poterat, post acceptam illam maximam cladem explicatum est. Ita enim Aio loquenti, quam septam videmus, aduersus eum locum consecrata est. Atque etiam scriptum a multis est, cum terramotus factus esset, ut sine plena procuratio fieret, vocem ab aede Iunonis ex arce extitisse: quocirca Iunonem illam appellatam Monetam. Haec igitur & a diis significata, & a nostris maioribus iudicata contemnimus: neque solum deorum voces Pythagorei obseruauerunt, sed etiam hominum, quae uocant omnia, quae maiores nostri quia valere censebant, iccirco omnibus rebus agendis, quod bonum, faustum, felix, fortunatumque esset, praefabantur: rebusque diuinis, quae publice fierent ut fauerent linguis, imperabatur: inque feriis imperandis, ut litibus & iurgiis se abstinere. itemque in lustranda colonia, ab eo, qui eam deduceret, & cum imperator exercitum, censor populum lustraret, bonis nominibus, qui hostias ducerent, eligebantur. quod idem in delectu Consules obseruant, ut primus miles fiat bono nomine. quae quidem a te scis & Consule & Imperatore summa religione esse seruata. Praerogatiuam etiam maiores omnes iustorum comitiorum esse voluerunt. atque ego exempla omnium nota proferam. L. Paulus Consul iterum, cum ei, bellum ut cum Rege Perse gereret, obtigisset: ut ea ipsa die domum ad uesperum rediit, filiulam suam Tertiam, quae tum erat admodum parua, osculans animaduertit tristitiam. Quid est, inquit, mea Tertia, quid tristis es? Mi pater, inquit, Perse periit. Tu ille artius puellam complexus, Accipio omen, inquit, mea filia. Erat autem mortua catella eo nomine. L. Flaccum flaminem Martiale ego audiui cum diceret, Caeilia Metelli, cum uellet sororis suae filiam in matrimonium collocare, exisse in quoddam sacellum ominis capiendi causa, quod fieri more veterum solebat: cum uirgo staret, & Caeilia in sella federet: neque diu vlla vox extitisset, puellam defatigatam petiisse a matertera, ut sibi concederet paulisper, ut in eius sella requiesceret: illam autem dixisse, Vero mea puella tibi concedo meas sedes. Quod omen res consecuta est: ipsa enim breui mortua est, uirgo autem nupsit cui Caeilia nupta fuerat. Haec posse contemni, vel etiam rideri, praclare intelligo: sed ipsum est, deos non putare, quae ab iis significatur, contemere. Quid de auguribus loquar: tuae partes sunt: tuum inquam auspiciorum patrocinium debet esse: tibi P. Claudius augur Consuli nunciauit, addubitato salutis augurio, bellum domesticum triste ac turbulentum fore: quod paucis post mensibus exortum, paucioribus

est à te diebus oppressum. Cui quidem auguri vehementer assentior: solus enim multorum annorum memoria non decantandi augurii, sed diuinandi tenuit disciplinam. quem irridebāt collegæ tui, eumque tum Pisidam, tum Soranum augurem esse dicebant. Quibus nulla videbatur in auguriis aut auspiciis præsentio, aut scientia veritatis futura, sapienter aiebant ad opinionem imperitorum esse fictas religiones. quod longè secus est. neque enim in pastoribus illis, quibus Romulus præfuit, nec in ipso Romulo hæc calliditas esse potuit, vt ad errorem multitudinis religionis simulachra fingerent: sed difficultas, laborque discendi disertam negligentiam reddidit: malunt enim differere nihil esse in auspiciis, quam, quid sit, ediscere. Quid est illo auspicio diuinius, quod apud te in Mario est, vt vtar potissimum te auctore?

- .. Hic Iouis altisoni subito pinnata fatelles
- .. Arboris è trunco serpentis faucia morfu,
- .. Subigit ipsa feris transfigens vnguibus anguem
- .. Semianimum, & varia grauius ceruice micantem.
- .. Quem se intorquentem lanians, rostroque cruentans,
- .. Iam satiata animos, iam duos vltia dolores,
- .. Abiicit efflantem, & laceratum affligit in vnda,
- .. Sequè obitu à solis nitidos conuertit ad ortus.
- .. Hanc vbi præpetibus pennis, lapsuque volantem
- .. Conspexit Marius diuini numinis augur,
- .. Fausta que signa suæ laudis reditusque notauit:
- .. Partibus intonuit cæli pater ipse sinistris.
- .. Sic aquilæ clarum firmavit Iuppiter omen.

Atque ille Romuli auguratus, pastoralis, non vrbani fuit: nec fictus ad opiniones imperitorum, sed à certis acceptus, & posteris traditus. Itaque Romulus augur, vt apud Ennium est, cum fratre item augure,

- .. Curantes magna cum cura, concupientes
- .. Regni, dant operam simul auspicio, augurioque.
- .. Hinc Remus auspicio se deuouet, atque secundam
- .. Solus auem seruans, at Romulus pulcher in alto
- .. Quærit Auentino, seruat genus altiuolantum.
- .. Certabant, urbem Romam Remamne vocarent.
- .. Omnis cura viris, vter esset induperator.
- .. Expectant, veluti, consul cum mittere signum
- .. Vult, omnes auidi spectant ad carceris oras,
- .. Quæ mox emittat pictis ex faucibus currus:
- .. Sic expectabat populus, atque ore timebat
- .. Rebus, vtri magni victoria sit data regni.
- .. Interea sol albus recessit in infera noctis.
- .. Exin candida se radiis dedit iccta foras lux:
- .. Et simul ex alto longè pulcherrima præpes
- .. Læua volauit auis: simul aureus exoritur sol.
- .. Cedunt ter quatuor de cælo corpora sancta
- .. Auium, præpetibus sese pulchrisque locis dant.
- .. Conspicit inde sibi data Romulus esse priora,
- .. Auspicio regni stabilita scamma, solumque.

Sed vnde huc digressa est, eodè redeat oratio. Si nihil queam disputare, quam obrem quidque fiat, & tantum modo fieri ea, quæ commemoravi, doceam, parum me Epicuro, Carneadiue respondeat: quid, si etiam ratio extat artificiosæ præsentionis facilis, diuina autem paulò obscurior: quæ enim extis, quæ fulguribus, quæ portentis, quæ astris

præsentiuur, hæc notata sunt obseruatione diurna. affert autem vetustas omnibus in rebus longinqua obseruatione incredibilem scientiam: quæ potest esse etiam sine motu atque impulsu deorum, cum, quid ex quoque eueniat, & quid quanque rem significet, crebra animaduersione perspectum est. Altera diuinatione est naturalis, vt antè dixi, quæ physica disputandi subtilitate referenda est ad naturam deorum: à qua, vt doctissimis, sapientissimisque placuit, haustos animos & delibatos habemus: cumque omnia completa sint & referta æterno sensu & mète diuina, necesse est cognitione diuinorum animorum animos humanos commoueri. Sed vigilantes animi vitæ necessitatibus seruiunt, disiunguntque se à societate diuina, vinctis corporis impediti. Rarum est quoddam genus eorum, qui se à corpore auocent, & ad diuinarum rerum cognitionem cura omni, studioque rapiantur. Horum sunt auguria non diuini impetus, sed rationis humanæ. nam & natura futura præsentiuur, vt aquarum fluxiones, vt deflagrationem futuram aliquando cæli atque terrarum. alii autem in Repub. exercitati, vt de Atheniensi Solone accepimus, orientem tyrannidem multò antè prospiciunt: quos prudentes possumus dicere, id est prouidentes: diuinos nullo modo possumus, non plus, quam Milesium Thalem, qui, vt obiurgatores suos conuinceret, ostenderetque etiam philosophum, si ei comòdum esset, pecuniam facere posse, omnem oleam, antequam florere cœpisset, in agro Milesio cœmisse dicitur. animaduertat fortasse quaedam sciètia, olearum vbertatem fore. & quidem idem primus defectionem solis, quæ Astyage regnante facta est, prædixisse fertur. Multa medici, multa gubernatores, agricolæ etiam multa præsentiuur: sed nullam eorum diuinationem voco, ne illam quidem, qua ab Anaximandro physico moniti Lacedæmonii sunt, vt urbem & tecta liquerent, armatique in agro excubarent, quòd terræ motus instaret, tum, cum & vrbis tota corruit, & ex monte Taygeto extrema montis quasi puppis auulsa est. Ne Pherecides quidè ille Pythagoræ magister potius diuinus habebitur, quam physicus: qui cum vidisset haustam aquam de iugi puteo, terræ motus dixit instare. Nec verò vnquam animus hominis naturaliter diuinat, nisi cum ita solutus est & vacuus, vt ei planè nihil sit cum corpore, quod aut vatibus contingit, aut dormientibus. itaque ea duo genera à Dicæarcho probantur, & vt dixi, à Cratippo nostro: si propterea quòd ea proficiuntur à natura, sint summa sanè, modò ne sola: sin autem nihil esse in obseruatione putant, multa tollunt quibus vitæ ratio continetur. Sed quoniam dant aliquid, idque non paruum, vaticinationes cum somniis: nihil est, quod cum his magnopere pugnemus, præsertim cum sint, qui omnino nullam diuinationem probent. Ergo & ii, quorum animi spretis corporibus euolant atque excurrunt foras, ardore aliquo inflammati atque incitati cernunt illa profectò, quæ vaticinantes prænunciant: multaque rebus inflammantur tales animi, qui corporibus non inhæret, vt ii, qui sono quodam vatum & Phrygiis cantibus incitatur: multos nemora, syluæque, multos amnes aut maria commouent: quorum furibunda mens videt antè multò, quæ futura sunt, quo de genere illa sunt,

- .. Eheu videte: iudicauit iudicium inclytum
- .. Inter deas tris aliquis: quo iudicio Lacedæmonia
- .. Mulier furiarum vna adueniet. -

Eodem enim modo multa à vaticinantibus sæpe prædicta sunt, neque solum verbis, sed etiam

- .. Versibus, quos olim Fauni, vatesque canebant.
- .. Similiter Marcius & Publicius vates cecinisse dicuntur. quo ex genere Apollinis operata prolata sunt. Credo etiam anhelitus quosdam fuisse terrarum, quibus inflatæ mentes oracula funderent. Atque hæc quidem vatium ratio est: nec dissimilis sanè somniorum: nam quæ vigilantibus accidunt vatibus, eadem nobis dormientibus, viget enim animus in somniis, liberque sensibus ab omni impeditone curarum, iacente &

mortuo penè corpore: qui quia vixit ab omni æternitate, versatusque est cū innumera-
 bilibus animis, omnia, quæ in natura rerum sunt, videt, si modò tēperatis escis, mo-
 dicisque potationibus ita est affectus, vt sopito corpore ipse vigilet. Hæc somniatis est
 diuination. hic magna quædam exoritur, neque ea naturalis, sed artificiosa somniorum.
 Antiphontis interpretatio, eodémque modo & oraculorum & vaticinationum: sunt
 enim explanatores, vt grammatici poetarum. nam vt aurum & argentum, æs, ferrum
 frustra natura diuina genuisset, nisi eadem docuisset quemadmodum ad eorum ve-
 nas perueniretur: nec fruges terræ, baccæque arborum cum vtilitate vlla generi huma-
 no dedisset, nisi earum cultus & conditiones tradidisset: materia deinde quid iuuaret,
 nisi confectiois eius fabricam haberemus: sic cum omni vtilitate, quam dii homini-
 bus dederunt, ars aliqua coniuncta est, per quam illa vtilitas percipi possit. Item igitur
 somniis, vaticinationibus, oraculis, quod erant multa obscura, multa ambigua, expla-
 nationes adhibita sunt interpretum. quo modo autem aut vates, aut somniates ea vi-
 deant, quæ nusquam etiam tunc sint, magna quæstio est. sed explorata si sint ea, quæ
 antè quæri debeant, sint hæc, quæ quærimus, faciliora: continet enim totā hanc quæ-
 stionem ea ratio, quæ est de natura deorum, quæ à te secundo libro est explicata dilu-
 cidè. quam si obtinemus, stabit illud quidem, quod locum hunc continet, de quo a-
 gimus, esse deos, & eorum prouidentia mundum administrari, eodémque consilere
 rebus humanis, nec solum vniuersis, verum etiam singulis. Hæc si tenemus, quæ mihi
 quidem non videntur posse conuelli: profectò hominibus à diis futura significari ne-
 cesse est. sed distinguendum videtur, quonam modo. Non placet Stoicis, singulis ie-
 corum fissis, aut auium cantibus interesse deum. neque enim decorum est, nec diis di-
 gnum, nec fieri vlllo pacto potest: sed ita à principio inchoatum esse mundum, vt cer-
 tis rebus certa signa præcurrerent, alia in extis, alia in auibus, alia in fulguribus, alia in
 ostentis, alia in stellis, alia in somniantium visis, alia in furentium vocibus. Ea quibus
 bene percepta sunt, ii non sæpe falluntur. malè coniecta, malèque interpretata, falsa
 sunt, non rerum vitio, sed interpretum inscitia. Hoc autem posito atque concessio, esse
 quandā vim diuinam hominum vitam continentem, non difficile est, quæ fieri certè
 videmus, ea qua ratione fiant, suspicari. nam & ad hostiā deligendam potest dux esse vis
 quædam sentiēs, quæ est toto confusa mundo: & tum, ipsam cum immolare velis, ex-
 torū fieri mutatio potest, vt aut absit aliquid, aut supersit. paruis enim momentis mul-
 ta natura aut affingit, aut mutat, aut detrahit: quod ne dubitare possimus, maximo est
 argumento quod paulò ante interitum Cæsaris contigit: qui cum immolaret illo die,
 quo primùm in sella aurea sedit, & cum purpurea veste processit, in extis bouis opimi
 cor non fuit. Num igitur censes vllum animal, quod sanguinem habeat, sine corde
 esse posse: qua ille rei nouitate percussus, cum Spurinna diceret, timendū esse, ne con-
 silium & vita deficeret: earum enim rerum vtrunque à corde proficisci: postero die ca-
 put in iecore non fuit. quæ quidem illi portendebatur à diis immortalibus, vt videret
 interitum, non vt caueret. Cum igitur ex partes in extis non reperiuntur, sine quibus
 victima illa viuere nequisset: intelligendum est, in ipso immolationis tēpore eas par-
 tes, quæ absint, interiisse. Eadémque efficit in auibus diuina mens: vt tum huc, tum il-
 luc volent alites: tum in hac, tum in illa parte se occultent: tum à dextra, tum à sinistra
 parte canant oscines. nam si omne animal, vt vult, ita vitur motu sui corporis, pro-
 no, obliquo, supino, membræque quò vult flectit, contorquet, porrigit, contrahit, eā-
 que antè efficit penè quàm cogitat: quanto id deo est facilius, cuius numini parent o-
 mnia: idémque mittit, & signa nobis eius generis, qualia permulta historia tradidit:
 quale scriptum illud videmus: si luna paulò ante solis ortum defecisset in signo Leo-
 nis, fore vt armis Darius, & Persæ ab Alexandro & Macedonibus prælio vincerentur,
 Dariusque moreretur: & si puella nata biceps esset, seditionem in populo fore, cor-
 ruptelam & adulterium domi: & si mulier leonem peperisse visa esset, fore vt ab

exteris gentibus vinceretur ea Resp. in qua id contigisset. Eiusdem autè generis etiam
 illud est, quod scribit Herodotus: Cræsi filium, cum esset infans, locutum: quo ostēn-
 to regnum patris, & domum funditus concidisse. Caput arsisse Ser. Tullio dormien-
 ti, quæ historia non prodidit: Vt igitur, qui se tradet ita quieti, præparato animo, tū bo-
 nis cogitationibus, tum rebus ad tranquillitatem accommodatis, certa & vera cernit
 in somnis: sic castus animus, purusque vigilantis, & ad astrorum, & ad auium, reliquo-
 rumque signorum, & ad extorum veritatē est paratior. Hoc nimirum est illud, quod
 de Socrate accepimus, quodque ab ipso in libris Socraticorum sæpe dicitur, esse diui-
 num quiddam, quod Dæmonium appellat, cui semper ipse paruerit, nūquam impel-
 lenti, sæpe reuocati. & Socrates quidem (quo quem auctorem meliorem quærimus)
 Xenophonti consulenti, sequereturne Cyrum, postea quàm exposuit quæ sibi vide-
 bantur, Et nostrum quidem, inquit, humanum est consilium, sed de rebus & obscuris,
 & incertis ad Apollinem censeo referendum, ad quem etiam Athenienses publicè de
 maioribus rebus semper retulerunt. Scriptum est item, cum Critonis sui familiaris o-
 culum alligatum vidisset, quæsiuisset quid esset: cum autè ille respondisset, in agro am-
 bulanti ramulum adductum, vt remissus esset, in oculum recidisse: tum Socrates, non
 enim paruisti mihi reuocanti, cum vterer, qua soleo, præfagitione diuina. Idem etiam
 Socrates, cum apud Delium malè pugnatum esset Lachete prætore, fugeretque cum
 ipso Lachete: vt ventum est in triuium, eadem, quæ cæteri, fugere noluit. quibus quæ-
 rentibus cur non eadem via pergeret, deterreri se à deo dixit. tum quidē ii, qui alia via
 fugerāt, in hostium equitatum inciderunt. Per multa conlecta sunt ab Antipatro, quæ
 mirabiliter à Socrate diuinata sunt: quæ prætermittam: tibi enim nota sunt, mihi ad
 commemorandum non necessaria. Illud tamen eius philosophi magnificum, ac pe-
 nè diuinum, quod, cum impiis sententiis dānatus esset, æquissimo animo se dixit mo-
 ri: neque enim domo egredienti, neque illud suggestū, in quo causam dixerat, ascen-
 denti signū sibi vllum, quod consueffet, à deo quasi mali alicuius impendentis datum.
 Equidem sic arbitror: etiam si multa fallant eos, qui aut arte aut coniectura diuinare
 videantur, esse tamen diuinationē: homines autè, vt in cæteris artibus, sic in hac posse
 falli. Potest accidere, vt aliquod signū dubiè datum, pro certo sit acceptum: potest ali-
 quod latuisse, aut ipsum, aut quod esset illi cōtrarium. mihi autem ad hoc, de quo dis-
 puto, probandum satis est, non modò plura, sed pauciora diuinè præfensa & prædi-
 cta reperiri. Quinetiam hoc non dubitas dixerim: si vnum aliquid ita sit prædictum,
 præfensumque, vt, cum euenerit, ita cadat vt prædictū sit, neque in eo quicquam casu
 & fortuito factum esse appareat, esse certè diuinationē, idque esse omnibus consen-
 dū. Quocirca primùm mihi videtur, vt Posidonius facit, à deo, de quo satis dictum est,
 deinde à fato, deinde à natura vis omnis diuinandi, ratioque repetenda. Fieri igitur o-
 mnia fato, ratio cogit fateri. Fatum autem id appello, quod Græci *ἐιμαρμένον*, id est
 ordinem, feriemque causarum, cum causa causæ nexa rem ex se gignat. Ea est ex om-
 ni æternitate fluens veritas sempiterna. quod cum ita sit, nihil est factum, quod non
 futurum fuerit: eodémque modo nihil est futurū, cuius non causas id ipsum efficien-
 tes natura contineat. Ex quo intelligitur, vt fatum sit non id quod superstitiosè, sed id
 quod physicè dicitur, causa æterna rerum, cur & ea, quæ præterierunt, facta sint, & quæ
 instant, fiant, & quæ sequuntur, futura sint. ita fit, vt & obseruatione notari possit, quæ
 res quanque causam plerunque consequatur, etiam si non semper: nam id quidē dif-
 ficile est affirmare. eadémque causas verisimile est rerum futurarum cerni ab iis, qui
 aut per furorem eas, aut in quiete videant. Præterea cum fato omnia fiant, id quod a-
 lio loco ostendetur: si quis modo talis possit esse, qui colligationē causarum omnium
 perspiciat animo, nihil eum profectò fallat. qui enim teneat causas rerum futurarum,
 idem necesse est omnia teneat, quæ futura sint. quod cum facere nemo nisi deus pos-
 sit, relinquendum est homini, vt signis quibusdam consequentia declaratis futura

præsentiat, non enim illa, quæ futura sunt, subito existunt: sed est, quasi rudentis explicatio, sic tractatio temporis nihil noui efficientis, & primùm quidque replicatis. quod & ii vident, quibus naturalis diuinatione data est: & ii, quibus cursus rerum obseruando notatus est. qui etsi causas ipsas non cernunt, signa tamen causarum, & notas cernunt: ad quas adhibita memoria & diligentia, ex monumentis superiorum efficitur ea diuinatione, quæ artificiosa dicitur, extorum, fulgurum, ostentorū, signorumque cælestium. Non est igitur vt mirandum sit, ea præsentiri à diuinantibus, quæ nusquam sint: sunt enim omnia, sed tempore absunt. Atque vt in feminibus vis inest earum rerum, quæ ex iis progignuntur: sic in causis conditæ sunt res futuræ, quas esse futuras aut concitata mens, aut soluta somno cernit, aut ratio, aut coniectura præsentit. atque vt ii, qui solis & lunæ, reliquorumque siderū ortus, obitus, motusque cognorunt, quo quidque tempore eorum futurum sit, multò antè prædicunt: sic qui cursum rerum, euentorumque consequentiam diuturnitate, pertractata notauerunt, aut semper, aut, si id difficile est, plerunque: quòd si ne id quidem conceditur, nonnunquam certè, quid futurum sit, intelligunt. Atque hæc quidem, & quædam huiusmodi argumenta, cur sit diuinatione, ducuntur à fato. A natura autem alia quædam ratio est: quæ docet, quanta sit animi vis seiuncta à corporis sensibus: quod maximè contingit aut dormientibus, aut mente permotis. Vt enim deorum animi sine oculis, sine auribus, sine lingua sentiunt inter se, quid quisque sentiat: ex quo fit, vt homines, etiam cum taciti optent aliquid, aut voueant, haud dubitent quin dii illud exaudiant: sic animi hominum, cum aut somno soluti vacant corpore, aut mente permoti per se ipsi liberi incitati mouentur, cernunt ea, quæ permitti cum corpore animi videre non possunt. Atque hanc quidem rationem naturæ difficile est fortasse traducere ad id genus diuinatione, quod ex arte profectum dicimus: sed tamen id quoque rimatur quantum potest Posidonius, cum esse censet in natura signa quædam rerum futurarum. Vt enim Ceos accepimus ortum Caniculæ diligenter quotannis solere seruare, coniecturamque capere, vt scribit Ponticus Heraclides, salubrisne, an pestilens annus futurus sit: nam si obscurior quasi caliginosa stella extiterit, pingue & concretum esse cælum, vt eius aspiratio grauis & pestilens futura sit: sin illustis, & perlucida stella apparuit, significari cælum esse tenue, purumque, & propterea salubre. Democritus autem censet sapienter instituisse veteres, vt hostiarum immolarum inspicerentur exta, quorum ex habitu atque colore tum salubritatis, tum pestilentia signa percipi, nonnunquam etiam quæ sit vel sterilitas agrorum, vel fertilitas futura. Quæ si à natura profecta, obseruatio atque vsus agnouit: multa afferre potuit dies, quæ animaduertendo notarètur: vt ille Pacuuianus, qui in Chryse physicus inducitur, minimè naturam rerum cognoscere videatur.

- ” Nam istis, qui linguam auium intelligunt,
- ” Plusque ex alieno iecore sapiunt quàm ex suo,
- ” Magis audiendum quàm auscultandum censeo.

Cur quæso: cum ipse paucis interpositis versibus dicas fati luculentè:

- ” Quicquid est hoc, omnia animat, format, alit, auget, creat,
- ” Sepelit, recipitque in sese omnia, omniumque idem est pater,
- ” Indidemque eadem, quæ oriuntur, de integro, atque eodem occidunt.

Quid est igitur, cur, cum domus sit omnium vna, eaque communis, cumque animi hominum semper fuerint, futurique sint, cur ii quidem, quid ex quoque eueniat, & quid quanque rem significet, perspicere non possunt?

Hæc habui, inquit, de diuinatione quæ dicerem: nunc illa testabor, non me fortilegos neque eos, qui quæstus causa hariolentur, ne psychomantia quidem, quibus Ap-pius amicus tuus vti solebat, agnoscere. non habeo denique nauci Marsum augurem,

- ” Non vicanos aruspices, non de circo astrologos,

- ” Non Isiacos coniectores, non interpretes somnium
- ” Non enim sunt ii aut scientia aut arte diuini,
- ” Sed superstitiosi vates, impudentesque harioli,
- ” Aut inertes, aut insani, aut quibus egestas imperat:
- ” Qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant viam:
- ” Quibus diuitias pollicentur, ab iis drachmam ipsi petunt.
- ” De his diuitiis sibi deducant drachmam, reddant cætera.

Atque hæc quidem Ennius, qui paucis ante versibus esse deos censet, sed eos non curare opinatur quid agat humanum genus. Ego autem, qui & curare arbitror, & morere etiam, ac multa prædicere, leuitate, vanitate, malitia exclusa diuinationem probo. Quæ cum dixisset Quintus, præclare tu quidem, inquam, paratus,

Defunt pauca quædam.

M. TVLLII CICERONIS DE DIVINATIONE

LIBER II.

VAERENTI mihi, multumque & diu cogitanti, quam rem possent prodesse quamplurimis, nequando intermitterem consulere Reip. nulla maior occurrebat, quàm si optimarum artium vias traderem meis ciuibus: quod compluribus iam libris me arbitror cõsecutum. nam & cohortati sumus, vt maxime potuimus, ad philosophia studium eo libro, qui est inscriptus Hortensius: & quod genus philosophandi minimè arrogans, maximeque & constans, & elegans arbitraremur, quatuor Academicis libris ostendimus. Cumque fundamentum esset philosophia positum in finibus bonorum & malorum, perpurgatus est is locus à nobis quinque libris, vt, quid à quoque, & quid contra quenque philosophum diceretur, intelligi posset. totidè subsecuti libri Tusculanarum disputationum, res ad beatè viuendum maxime necessarias aperuerunt: primus enim est de contemnenda morte, secundus de tolerando dolore, de ægritudine lenienda tertius, quartus de reliquis animi perturbationibus, quintus eum locum complexus est, qui totam philosophia maxime illustrat: docet enim, ad beatè viuendum virtutem se ipsa esse contetam. Quibus rebus editis, tres libri perfecti sunt de natura deorum, in quibus omnis eius loci quæstio cõtinetur. quæ vt plene esset, cumulatèque perfecta, de diuinatione ingressi sumus his libris scribere, quibus, vt est in animo, de fato si adiuerimus, erit abundè satisfactum toti huic quæstioni. Atque his libris annumerandi sunt sex de Rep. quos tunc scripsimus, cum gubernacula Reip. tenebamus: magnus locus, philosophiaque proprius, à Platone, Aristotele, Theophrasto, totaque Peripateticorum familia tractatus vberime. nã quid ego de Consolatione dicam? quæ mihi quidè ipsi sanè aliquantum medetur: cæteris item multum profuturam puto. Interiectus etiam est nuper is, què ad nostrum Atticum de Senectute misimus: in primisque, quoniam philosophia vir bonus efficitur, & fortis, Cato noster in horum librorum numero ponendus est. cumque Aristoteles, itemque Theophrastus, excellentes viri cum subtilitate, tum copia, cum philosophia dicendi etiam præcepta coniunxerint, nostri quoque oratorii libri in eundem numerum referendi videntur. Ita tres erunt de Oratore, quartus Brutus, quintus Orator. Adhuc hæc erant: ad reliqua acriter tendebamus animo, sic parati, vt, nisi quæ causa grauior obstitisset, nullum philosophia locum esse pateremur, qui non Latinis literis illustratus pateret. Quod enim munus Reipub. afferre maius, meliusue possumus, quàm si docemus atque erudimus iuuentutem? his præsertim moribus atque temporibus, quibus

ita prolapsa est, vt omnium opibus refrananda atque coërcenda sit. Nec verò id effici posse confido, quod ne postulandum quidem est, vt omnes adolescētes se ad hęc studia conuertant: pauci vtinam, quorum tamen in Repub. latè patere poterit industria. Equidem etiam ex iis fructum capio laboris mei, qui iam ætate prouecti in nostris libris acquiescunt: quorum studio legendi meum scribendi studium vehementius in dies incitatur: quos quidē plures, quàm rebar, esse cognoui. Magnificum illud etiam, Romanis que hominibus gloriosum, vt Græcis de philosophia literis non egeat: quod assequar profectò, si instituta perfecero. Ac mihi quidē explicandæ philosophiæ causam attulit grauis casus ciuitatis, cum in armis ciuilibus nec tueri meo more Rēpub. nec nihil agere poteram, nec, quid potius, quod quidem me dignum esset, agerem, reperiebam. Dabunt igitur mihi veniam mei ciues, vel gratiam potius habebunt, quòd cum esset in vnus potestate Respub. neque ego me abdidi, neque deserui, neque afflix: neque ita gessi, quasi homini aut tēporibus iratus: neque ita porrò aut adulatus, aut admiratus fortunā sum alterius, vt me mea pœniteret. id enim ipsum à Platone, philosophiæque didiceram, naturales esse conuersiones quasdam rerum publicarum, vt ex tum à principibus tenerentur, tum à populis, aliquando à singulis. quod cum accidisset nostræ Reip. tum pristinis orbatu muneribus hęc studia renouare cœpimus, vt & animus molestis hac potissimum re leuaretur, & prodessemus ciuibus nostris quare cunque possemus. in libris enim sententiam dicebamus, concionabamur, philosophiam nobis pro Reipub. procuracione substitutam putabamus. Nunc, quoniam de Repub. consuli cœpti sumus, tribuenda est opera Reipub. vel omnis potius in ea cogitatio & cura ponenda: tantum huic studio relinquendum, quantum vacabit à publico officio & munere. Sed hęc aliàs pluribus: nunc ad institutam disputationem reuertamur. Nam cum de diuinatione Q. frater ea disseruisset, quæ superiore libro scripta sunt, fatiſque ambulatum videretur, tum in bibliotheca, quæ in Lyceo est, assedimus. Atque ego, Accuratè tu quidem, inquam, Quinte & Stoice Stoicorum sententiam defendisti: quòdque me maximè delectat, plurimis nostris exemplis vsus es, & iis quidem claris & illustribus. Dicendum est mihi igitur ad ea, quæ sunt à te dicta: sed ita, nihil vt affirmem, quærā omnia, dubitans plerunque, & mihi ipse diffidens. si enim aliquid certi haberem quod dicerem, ego ipse diuinarē, qui esse diuinationem nego. Etenim me mouet illud, quod in primis Carneades quærere solebat, quarumnam rerum diuinatione esset, earumne, quæ sensibus perciperentur: at eas quidem cernimus, audimus, gustamus, olfacimus, tangimus. Nunquid ergo in iis rebus est, quod prouisione aut permotione mentis magis, quàm natura ipsa sentiamus: aut nescio qui ille diuinius, si oculis captus sit, vt Tiresias fuit, possit, quæ alba sint, quæ nigra, dicere: aut, si surdus sit, varietates vocum, aut modos noscere: ad nullam igitur earum rerum, quæ sensu accipiuntur, diuinatione adhibetur. Atqui ne in iis quidem rebus, quæ arte tractantur, diuinatione opus est. Etenim ad ægros, non vates, aut hariolos, sed medicos solemus adducere. nec verò, qui tibiis aut fidibus vtunt, ab aruspibus accipiunt earum tractationem, sed à musicis. Eadem in literis ratio est, reliquisque rebus, quarum est disciplina. num censēs eos, qui diuinare dicuntur, posse respondere, sol maiorne, quàm terra sit: an tantus, quantus videatur: lunaque suo lumine, an solis vtatur: sol, luna quem motum habeant: quem quinque stellæ, quæ errare dicuntur: nec hęc, qui diuini habentur, profitentur se esse dicturos: nec eorum, quæ in geometria describuntur, quæ vera, quæ falsi sint: sunt enim ea mathematicorū, non hariolorum. De illis verò rebus, quæ in philosophia versantur, nunquid est quod quisquam diuinorum aut respondere soleat, aut consuli, quid bonum sit, quid malum, quid neutrum: sunt enim hęc propria philosophorum. Quid de officio: num quis aruspicem cōsuluit, quemadmodum sit cum parentibus, cum fratribus, cum amicis viuendū: quemadmodum vtendum pecunia: quemadmodum honore: quemadmodum imperio: ad sapientes hęc,

non ad diuinos referri solent. Quid, quæ à physicis, aut dialecticis tractatur, num quis eorum diuinare potest, vnusne mundus sit, an plures: quæ sint initia rerum, ex quibus nascuntur omnia: physicorum est ista prudentia. Quomodo autem mentientē, quem *ἄνδρ' μανῶν* vocāt, dissoluas: aut quemadmodum Soriti resistas: quem, si necesse sit latino verbo, liceat acrualem appellare: sed nihil opus est, vt enim ipsa philosophia & multa verba Græcorum, sic Sorites satis latino sermone tritus est. Ergo hęc quoque dialectici dicent, non diuini. Quid: cum quæritur qui sit optimus Reip. status, quæ leges, qui mores aut vtilis aut inutiles, aruspicesne ex Etruria accersentur, an principes statuent, & delecti viri, periti rerum ciuiliū: Quòd si nec earum rerum, quæ subiecta sensibus sunt, vlla diuinatione est: nec earum, quæ artibus continentur: nec earum, quæ in philosophia differuntur: nec earum, quæ in Repub. versantur: quarum rerum sit, nihil prorsus intelligo. nam aut omnium debet esse, aut aliqua ei materia danda est, in qua versari possit: sed nec omnium diuinatione est, vt ratio docuit: nec locus, nec materia inuenitur, cui diuinationem præficere possimus. Vide igitur, ne nulla sit diuinatione. est quidem Græcus in hanc sententiam versus,

- Bene qui coniciet, vatem hunc perhibeto optimum.
- 10 Num igitur, aut quæ tempestas impendeat, vates melius coniciet, quàm gubernator: aut morbi naturam acutius, quàm medicus: aut belli administrationem prudentius, quàm imperator, cōiectura assequetur: Sed animaduerti Quinte, te cautè, & ab iis cōiecturis, quæ haberent artem atque prudentiam, & ab iis rebus, quæ sensibus aut artificijs perciperentur, abducere diuinationem, eamque ita diffinire: Diuinationem esse earum rerum prædictionem & præsentionem quæ essent fortuita. Primum eodem reuolueris. nam & medici & gubernatoris & imperatoris præsentio est rerum fortuitarum: num igitur aut aruspex, aut augur, aut vates quis, aut somnians melius coniecerit, aut ex morbo euasurum ægrotum, aut ex periculo nauem, aut ex insidiis exercitum, quàm medicus, quàm gubernator, quàm imperator: Atqui ne illa quidem diuinantis esse dicebas, ventos aut imbres impēdentes quibusdam præsentire signis:
- 11 in quo nostra quædam Aratea memoriter à te pronunciata sunt: etsi hęc ipsa fortuita sunt: plerunque enim non semper eueniunt. Quæ est igitur, aut vbi versatur fortuitarum rerum præsentio, quam diuinationē vocas: Quæ enim præsentiri aut arte, aut ratione, aut vsu, aut coniectura possunt, ea non diuinis tribuenda putas, sed peritis. Ita relinquitur, vt ea fortuita diuinari possint, quæ nulla nec arte, nec sapientia prouideri possunt: vt si quis M. Marcellum illum, qui ter Consul fuit, multis annis antè dixisset naufragio esse periturum, diuinasset profectò: nulla enim arte alia, nec sapientia id scire potuisset. Talium ergo rerum, quæ in fortuna posita sunt, præsentio diuinatione est. Potestne igitur earum rerum, quæ nihil habent rationis, quare futura sint, vlla esse præsentio: Quid est enim aliud fors, quid fortuna, quid casus, quid euentus, nisi cum sic aliquid cecidit, sic euenit, vt vel non cadere atque euenire, vel aliter cadere atque euenire potuerit: Quo modo ergo id, quod temere fit cæco casu, & volubilitate fortunæ, præsentiri & prædici potest: medicus morbum ingrauescentem ratione prouidet, insidias imperator, tempestates gubernator: tamen hi ipsi sæpe falluntur, qui nihil sine certa ratione opinantur: vt agricola cum florem oleæ videt, baccā quoque se visurum putat: non sine ratione ille quidem, sed nonnūquam tamen fallitur. Quòd si falluntur ii, qui nihil sine aliqua probabili coniectura ac ratione dicunt, quid existimandum est de coniectura eorum, qui extis, aut auibus, aut ostentis, aut oraculis, aut somniis futura præsentunt: nōdum dico, quàm hęc signa nulla sint, fissum iecoris, corui cantus, volatus aquilæ, stellæ traiectio, voces furentium, sortes, somnia: de quibus singulis dicam suo loco, nūc de vniuersis. Qui potest prouideri, quicquam futurum esse,
- 13 quod neque causam habet vllam, neque notā cur futurum sit: solis defectiones, itēque lunæ prædicuntur in multos annos ab iis, qui siderum cursus & motus numeris

persequuntur: ea enim prædicunt, quæ naturæ necessitas perfectura est. Vident ex constantissimo motu lunæ, quando illa è regione solis facta incurrit in vmbra terræ, quæ est meta noctis, vt eam obscurari necesse sit: quandoque eadem luna subiecta soli, atque opposita nostris oculis eius lumen obscurat: quo in signo quæque errantium stellarum, quòque tēpore futura sit: qui exortus quoque die signi alicuius, aut qui occasus futurus sit. Hæc qui antè dicunt, quam rationem sequantur vides: qui thesaurum inuenturum, aut hæreditatē venturam dicunt, quid sequuntur? aut in qua rerum natura inest, id futurum? quòd si ea, quæ sunt eiusdem generis, habet aliquam talem necessitatem: quid est tandem, quòd casu fieri, aut forte fortuna putemus? nihil enim est tam contrarium rationi & constantiæ, quàm fortuna. vt mihi ne in deum quidem cadere videatur, vt sciat quid casu & fortuito futurum sit. si enim scit, certè illud eueniet. sin certè eueniet, nulla fortuna est. Est autem fortuna: rerum igitur fortuitarum nulla est præsentio. aut si negas esse fortunam; & omnia quæ fiunt, quæque futura sunt, ex omninæternitate diffinita dicis esse fataliter: muta diffinitionem diuinationis, quam dicebas præsentionem esse rerum fortuitarum. Si enim nihil fieri potest, nihil accidere, nihil euenire, nisi quòd ab omni æternitate certum fuerit esse futurum rato tempore: quæ potest esse fortuna? qua sublata, qui locus est diuinationis: quæ à te fortuitarum rerum est dicta præsentio? Quanquam dicebas, omnia, quæ fierent, futurae essent, fato contineri. Anile sanè, & plenum superstitionis fati nomen ipsum. sed tamen apud Stoicos de isto fato multa dicuntur. De quo aliàs: nunc quòd necesse est. Si omnia fato: quid mihi diuinatio prodest? quòd enim is, qui diuinat, prædicat, id verò futurum est: vt ne illud quidem sciam quale sit, quòd Deiotarum familiarem nostrum ex itinere aquila reuocauit: qui nisi reuertisset, in eo conclauis ei cubandum fuisset, quòd proxima nocte corruit. Ruina igitur oppressus esset. At id neque si fatum fuerat, effugisset: nec, si non fuerat, in eum casum incidisset. Quid ergo adiuuat diuinatio? aut quid est, quòd me moueant aut sortes, aut exta, aut vlla prædictio? si enim fatum fuit, classes populi Ro. bello Punico primo alteram naufragio, alteram à pœnis depressam interire: etiam si tripudium solistimum pulli fecissent, L. Iunio & P. Clodio Consulibus, classes tamen interissent. sin, cum auspiciis obtemperatum esset, interiturae classes non fuerunt, non interierunt fato. vultis autem omnia fato: nulla igitur est diuinatio. Quòd si fatum fuit, bello Punico secundo exercitum populi Ro. ad lacum Trasimenum interire: num id mutari potuit, si Flaminius Cōsul iis signis, iisque auspiciis, quibus pugnare prohibebatur, paruisset? certè potuit. aut igitur nō fato interiiit exercitus: mutari enim fata non possunt: aut, si fato, quòd certè vobis ita dicendum est: etiam si obtemperasset auspiciis, idem euenturum fuisset. vbi est igitur diuinatio ista Stoicorum? quæ si fato omnia fiunt, nihil nos admonere potest, vt cautiores simus. quoquo enim modo nos gesserimus, fiet tamen illud quòd futurum est. sin autem id potest flecti, nullum est fatum, ita ne diuinatio quidē, quoniā ea rerum futurarum est. nihil autem est pro certo futurum, quòd potest aliqua procuratione accidere ne fiat. Atque ego ne vtilē quidem arbitror esse nobis futurarum rerum sciētiam. Quæ enim vita fuisset Priamo, si ab adolescentia scisset quos euentus senectutis esset habiturus: abeamus à fabulis: propiora videamus. Clarissimorum hominū nostræ ciuitatis grauissimos exitus in Cōsolatione collegimus. Quid igitur? vt omittamus superiores, M. ne Crasso putas vtilē fuisse, tū, cum maximis opibus, fortunisque florebat, scire, sibi interfecto Publio filio, exercitūque deletō, trās Euphratē cum ignominia & dedecore esse pereundum? An Cn. Pompeium cēses tribus suis Consulatus, tribus triumphis, maximarum rerum gloria, lataturum fuisse, si scisset se in solitudine Aegyptiorū trucidatum iri amisso exercitu: post mortem verò ea consecutura, quæ sine lachrymis non possumus dicere? Quid verò Cæsarem putamus? si diuinasset fore, vt in eo Senatu, quē maiore ex parte ipse cooptasset, in curia Pōpeiana, ante ipsius Pōpeii simulachrum, tot cēturio-

nibus suis inspectatibus, à nobilissimis ciuibus, partim etiam à se omnibus rebus ornatis, trucidatus ita iaceret, vt ad eius corpus non modò amicorum, sed ne feruorum quidem quisquam accederet: quò cruciatu animi vitam acturum fuisse? Certè igitur ignoratio futurorum malorum vtilior est, quàm sciētia. nam illud quidem dici, præsertim à Stoicis, nullo modo potest: non isset ad arma Pompeius, non transisset Crassus Euphratem, non suscepisset bellum ciuile Cæsar. non igitur fatales exitus haberunt. vultis autem euenire omnia fato, nihil ergo profuisset illis diuinare: atque etiam omnem fructum vitæ superioris perdidissent. quid enim posset iis esse latum exitus suos cogitantibus? ita, quoquo se verterint Stoici, iaceat necesse est omnis eorum solertia. Si enim id, quò euenturum est, vel hoc vel illo modo potest euenire: fortuna valet plurimum. quæ autem fortuita sunt, certa esse nō possunt. sin autem certum est, quid quaque de re, quòque tempore futurum sit: quid est, quòd me adiuuet aruspices, cum res tristissimas portendi dixerint? Addunt ad extremum, omnia leuius casura rebus diuinis procuratis. si enim nihil sit extra fatum, nihil leuari re diuina potest. Hoc sentit Homerus, cum querētem Iouem inducit, quòd Sarpedonē filium à morte contra fatum eripere non posset. hoc idem significat Græcus ille in eam sententiā versus:

Quod fore paratum est, id summum exuperat Iouem.
Totum omnino fatū etiam Atellanio versu iure mihi esse irrisum videtur. Sed in rebus tam seueris non est iocandi locus. cōcludatur ergo ratio. Si enim prouideri nihil potest futurum esse eorum, quæ casu fiunt: quia esse certa non possunt: diuinatio nulla est. sin autem iccirco possunt prouideri, quia certa sunt, & fatalia: rursus diuinatio nulla est: eam enim tu fortuitarum rerum esse dicebas. Sed hæc fuerit nobis tanquam leuis armaturæ prima orationis excursio: nunc cominus agamus: experiamur itaque, si possumus, cornua commouere disputationis tuæ. Duo enim genera diuinandi esse dicebas: vnum artificiosum, alterum naturale: artificiosum constare partim ex coniectura, partim ex obseruatione diuturna: naturale, quòd animus arriperet, aut exciperet extrinsecus ex diuinitate, vnde omnes animos haustos, aut acceptos, aut libatos haberemus. Artificiosè diuinationis illa ferè genera ponebas, extispicum, eorumque, qui ex fulguribus, ostentisque prædicerent, tu augurū, eorumque qui signis, aut ominibus vterentur: omnēque genus coniecturale in hoc ferè genere ponebas. Illud autem naturale aut concitatione mētis edī, & quasi fundi videbatur, aut animo per somnum sensibus & curis vacuo prouideri. Duxisti autem diuinationem omnem à tribus rebus, à deo, à fato, à natura. Sed tamen cum explicare nihil posses, pugnavisti cōmentiorum exemplorū mirifica copia. de quo primò hoc libet dicere. Hoc ego philosophi nō esse arbitror, testibus vti: qui aut casu veri, aut malitia falsi, fictique esse possunt. Argumentis & rationibus oportet, quare quidque ita sit, docere, non euentis, iis præsertim, quibus mihi liceat non credere. Vt ordiar ab aruspicina, quam ego Reip. causa, communisque religionis colendā censeo: sed soli sumus: licet verum exquirere sine inuidia, mihi præsertim de plerisque dubitatī. Inspiciamus, si placet, exta primum. persuaderi igitur cuiquam potest, ea, quæ significari dicuntur extis, cognita esse ab aruspibus obseruatione diuturna? ecquàm diuturna ista fuit? aut quàm longinquo tempore obseruari potuit? aut quo modo est collata inter ipsos, quæ pars inimici, quæ pars familiaris esset, quòd fissum periculum, quòd cōmodum aliquod ostenderet? An hæc inter se aruspices Etrufci, Elii, Aegyptii, Pœni contulerunt? at id, præterquā quòd fieri non potuit, ne fingi quidem potest: alios enim alio more videmus exta interpretari, nec esse vnam omnium disciplinam. & certè, si est in extis aliqua vis, quæ declarat futura: necesse est, eam aut cum rerum natura esse coniunctam, aut conformari quodam modo numini deorum. Atqui diuina cum rerum natura tanta, tamque præclara in omnes partes, motusque diffusa, quid habere potest commune? non dicam galinaceum fel (sunt enim, qui vel argutissima hæc exta esse dicant) sed tauri opimi ie-

cur, aut cor, aut pulmo quid habet naturale, quod declarare possit quid futurū sit: Democritus tamen non inscitē nugatur vt phycus: quo genere nihil arrogantius,

Quid est ante pedes, nemo spectat: cæli scrutantur plagas.
Verūm is tamen habitu extorum, & colore declarari censet, hoc duntaxat, pabuli ge-
nus. & earum rerum, quæ terra procreet, vel vbertatem, vel tenuitatem: salubritatem
etiam, aut pestilentiam extis significari putat. O mortalem beatum: cui certò scio lu-
dum nunquam defuisse. hūncine hominem tantis delectatum esse nugis, vt non vi-
deret, tum futurum id verisimile, si omnium pecudum exta eodem tempore in eun-
dem habitum se, colorēque conuerterent: sed si eadem hora aliæ pecudis iecur niti-
dum atque plenum est, aliæ horridum & exile: quid est, quod declarari possit habitu
extorum, & colore: an hoc eiusdem modi est, quale Pherecydeum illud, quod est à te
dictum: qui cum aquam vidisset ex puteo hauistā, terrā motum dixit futurum. parum,
credo, impudenter, quòd, cum factus esset motus, dicere audent quæ vis id effecerit. e-
tiā ne futurū esse aquæ iugis colore præsentiant: Multa istiusmodi dicuntur in scho-
lis: sed credere omnia vide ne non sit necesse. Verūm sint sanè ista Democritea vera:
quando ea nos extis exquirimus, aut quādo aliquid eiusmodi ab aruspice inspectis ex-
tis audiimus: ab aqua aut ab igni pericula monent: tum hæreditates, tum damna de-
nunciant: fissum familiare & vitale tractant: caput iecoris ex omni parte diligentissi-
mè considerant: si verò id non est inuentū, nihil putant accidere potuisse tristius: hæc
obseruari certè non potuerunt, vt supra docui. Sunt igitur artis inuenta, non vetusta-
tis, si est ars vlla rerum incognitarum. Cum rerum autem natura quam cognationem
habent: quæ vt vno consensu iuncta sit & continēs, quod video phycis placuisse, eif-
que maximè, qui omne, quod esset, vnum esse dixerunt: quid habere mundus potest
cum thesauri inuentione coniunctum: si enim extis pecuniæ mihi amplificatio ostē-
ditur, idque sit natura: primū exta sunt coniuncta mūdo, deinde meum lucrum na-
tura rerum continetur. nōne pudet phycos hæc dicere: vt enim iam sit aliqua in na-
tura rerum cognatio, quam esse cōcedo: multa enim Stoici colligunt: nam & muscu-
lorum iecuscula bruma dicuntur augeri, & puleium aridum florescere ipso brumali
die, & inflatas rumpi vesiculas, & semina malorū, quæ in his mediis inclusa sint, in con-
trarias partes se vertere: iā neruos in fidibus aliis pulsus resonare alios: ostreisque & con-
chiliis omnibus contingere, vt cum luna crescāt pariter, paritèrque decrescant, arbo-
resque vt hyemali tempore, cum luna simul senescentes, quia tum exicata sint, tem-
pestiuè cædi putentur. Quid de fretis aut de marinis æstibus plura dicam: quorum ac-
cessus & recessus lunæ motu gubernantur. Sexcenta licet eiusmodi proferri, vt distan-
tium rerum cognatio naturalis appareat. demus hoc: nihil enim huic disputationi ad-
uersatur. num etiam, si fissum cuiusdam modi fuerit in iecore, lucrum ostenditur: qua
ex cognatione naturæ, & quasi concētū atque consensu, quam *συμπληρωσις* Græci appel-
lant, conuenire potest aut fissum iecoris cum lucello meo, aut meus quæsticulus cum
cælo, terra, rerūque natura: concedam hoc ipsum, si vis: etsi magnam iacturam cau-
sæ fecero, si vllam esse conueniētiam naturæ cum extis concessero: sed tamen eo con-
cesso, quī euenit, vt is, qui impetrare velit, conuenientem hostiam rebus suis imolet:
hoc erat, quod ego non rebar posse dissolui. at quā festiuè dissoluitur. Pudet me non
tui quidem, cuius etiam memoriam admiror: sed Chryssippi, Antipatri, Posidonii, qui
idem istuc quidem dicunt, quod est dictum à te, ad hostiam deligendam ducem esse
vim quandam sentiētē atque diuinam, quæ toto confusa mundo sit. Illud verò mul-
tò etiā melius, quod & à te vsurpatum est, & dicitur ab illis: cum immolare quispiam
velit, tum fieri extorum mutationem, vt aut absit aliquid, aut super sit: deorum enim
numini parere omnia. Hæc, mihi iam crede, ne aniculæ quidem existimant. An cen-
ses, eundem vitulum si alius delegerit, sine capite, iecur inuenturum: si alius, cum ca-
pite hæc decessio capitis, aut accessio, subitōne fieri potest, vt se exta ad immolātis for-

tunam accommodent: Non perspiciatis alcam quandam inesse hostiis deligēdis, præ-
fertim cum res ipsa doceat: cum enim tristissima exta sine capite fuerūt, quibus nihil
videtur esse dirius: proxima hostia litatur sæpe pulcherrimè. vbi igitur illæ minæ supe-
riorū extorum: aut quæ tam subita facta est deorum tanta placatio: Sed affers, in tau-
ri opimi extis immolante Cæsare cor non fuisse: id quia non potuerit accidere, vt si-
ne corde victima illa viueret, iudicandum esse tum interisse cor, cum immolaretur.
quæ sit, vt alterum intelligas, sine corde non potuisse bouem viuere: alterū non videas,
cor subito non potuisse nescio quò auolare: ego enim possum vel nescire, quæ vis sit
cordis ad viuendum: vel suspicari contactum aliquo morbo bouis exile, & exiguū, &
vietū cor, & dissimile cordis fuisse. Tu verò quid habes, quare putes, si paulò antè cor
fuerit in tauro opimo, subito id in ipsa immolatione interisse: an, quòd aspexit vestitu
purpureo excordem Cæsarem, ipse corde priuatus est: Urbem philosophiæ, mihi cre-
de, proditis, dum castella defenditis. nam dum aruspicinam veram esse vultis, physio-
logiam totam peruertitis. Caput est in iecore, cor in extis: iam abscedet, simul ac mo-
lam & vinum insperferis. Deus id eripiet, vis aliqua conficiet aut exedet. Non ergo
omnium interitus atque obitus natura conficiet: & erit aliquid, quod aut ex nihilo o-
riatur, aut in nihilum subito occidat. quis hoc phycus dixit vnquam: aruspices di-
cunt. his igitur, quàm phycis, potius credendum existimas: Quid, cum pluribus diis
immolatur, quī tandem euenit, vt litetur aliis, aliis non litetur: quæ autem inconstan-
tia deorum est, vt primis minentur extis, bene promittant secūdis: aut tanta inter eos
dissensio, sæpe etiā inter proximos, vt Apollinis exta bona sint, Dianæ non bona: quid
est tam perspicuum, quàm, cum fortuito hostiæ adducātur, talia cuique exta esse, qua-
lis cuique obtigerit hostia: At enim id ipsum habet aliquid diuini, quæ cuique hostia
obtingat, tanquam in sortibus quæ cui ducatur. Mox de sortibus. quāquam tu quidem
non hostiarum casum confirmas sortium similitudine, sed infirmas sortes collatione
hostiarum. An, cum in AEquimelum misimus qui afferat agnū, quem immolemus,
is mihi agnus affertur, qui habet exta rebus accommodata, & ad eum agnum nō casu,
sed duce deo feruus deducitur: nam si casum in eo quoque dicis esse, quasi fortè quan-
dam cum deorum voluntate coniunctam: doleo tantam Stoicos nostros Epicureis
irridendi sui facultatem dedisse: non enim ignoras, quàm ista derideant. & quidem il-
li facilius facere possunt: deos enim ipsos iocādi causa induxit Epicurus perlucidos,
& perslabiles, & habitantes, tanquam inter duos lucos, sic inter duos mundos propter
metum ruinarum: eosque habere putat eadem membra, quæ nos, nec vllum vsum ha-
bere membrorum. Ergo is circuitione quadam deos tollens, rectè non dubitat diui-
nationem tollere. Sed non, vt hic sibi constat, item Stoici: illius enim deus nihil ha-
bens nec sui, nec alieni negotii, non potest hominibus diuinationē impertire: vester
autem deus potest non impertire, vt nihilo minus mūdum regat, & hominibus con-
sulat. Cur igitur vos inducitis in eas captiones, quas nunquam explicetis: ita enim, cū
magis properant, concludere solent: Si dii sunt, est diuinatione. sunt autem dii: est ergo
diuinatione. multò est probabilius: Non est autem diuinatione, non sunt ergo dii. Vide,
quàm temere committat, vt, si nulla sit diuinatione, nulli sint dii: diuinatione enim perspi-
cū tollitur: deos esse, retinēdum est. Atque hac extispicū diuinatione sublata, omnis
aruspicina sublata est: ostenta enim sequuntur, & fulgura: valet autem in fulguribus
obseruatio diuturna: in ostentis ratio, plerunque coniectura adhibetur. Quid, est igi-
tur, quod obseruatum sit in fulgure: cælum in xv i partes diuiserunt Etrusci. facile
id quidem fuit, quatuor, quas nos habemus, duplicare, post idem iterum facere, vt ex
eo dicerent, fulmen qua ex parte venisset. Primū id quid interest: deinde quid signi-
ficat: Nōne perspicuum est, ex prima admiratione hominum, quòd tonitrua, iactū-
que fulminum extimuisent, credidisse. ea efficere rem omnium præpotentem Io-
uem: Itaque in nostris commentariis scriptum habemus, Ioue tonante, fulgurate, co-

mitia populi habere nefas. hoc fortasse Reipub. causa constitutum est. Comitiorum enim non habendorum causas esse voluerunt. Itaque comitiorum solum vicium est fulmen: quod idem omnibus rebus optimum auspiciū habemus, si sinistrum fuerit. Sed de auspiciis alio loco: nūc de fulguribus. Quid igitur minus à physicis dici debet, quàm quicquam certi significari rebus incertis? Non enim te puto esse eum, qui Ioui fulmen fabricatos esse Cyclopas in Aetna putes. nam esset mirabile, quo modo Iuppiter toties iaceret, cum vnū haberet. Nec verò fulminibus homines, quid aut faciendum esset, aut cauendum, moneret. placet enim Stoicis, eos anhelitus terræ, qui frigidi sint, cum fluere cœperint, ventos esse: cum autem se in nubem induerint, eiusque tenuissimam quanque partem cœperint diuidere, atque disrumpere, idque crebrius facere, & vehementius, tum & fulgura & tonitrua existere: si autē nubium conflictu ardor expressus se emisit, id esse fulmen. Quod igitur vi naturæ, nulla constantia, nullo rato tempore videmus effici, ex eo significationem rerum consequentium quærimus? scilicet, si ista Iuppiter significaret, tam multa frustra fulmina emitteret. Quid enim proficit, cum in medium mare fulmen iecit? quid, cum in altissimos montes? quod plerunque fit: quid, cum in desertas solitudines? quid, cum in earum gētium oras, in quibus hæc ne obseruantur quidem? At inuentū est caput in Tiberi. quasi ego artem aliquam istorum esse negem. diuinationem nego. cæli enim distributio, quam antè dixi, & certarum rerum notatio docet vnde fulmē venerit, quò concesserit: quid significet autem, nulla ratio docet. Sed vr̄ges me meis versibus:

- Nam pater altitonans stellanti nixus olympo,
- Ipse suos quondam tumulos ac templa petiuit,
- Et Capitolinis iniecit sedibus ignes.

Tum statua Nattæ, tum simulachra deorum, Romulusque & Remus cum altrice bella vi fulminis icti conciderunt, deque his rebus aruspicum extiterūt responsa verissima. Mirabile autem illud, quòd eo ipso tempore, quo fieret indicium coniurationis in Senatu, signum Iouis biennio post, quàm erat locatum, in Capitolio collocabatur. Tu igitur animum induces (sic enim tecum agebas) causam istam & contra facta tua, & contra scripta defendere? frater es. eo vereor. Verum quid tibi hic tandem nocet? refne, quæ talis est: an ego, qui verum explicari volo? Itaque nihil contra dico: à te rationem totius aruspiciæ peto. Sed te mirificam in latebram coniecisti. Quod enim intelligeres fore vt premerem te, cum ex te causam vniuscuiusque diuinationis exquirerem: multa verba fecisti, te, cum res videres, rationem causamque nō quærere: quid fieret, non cur fieret, ad rem pertinere: quasi ego aut fieri concederem: aut esset philosophi, causam, cur quidque fieret, non quærere: & eo quidē loco & prognostica nostra pronunciabas, & genera herbarum, scamoneam, aristolochiamque radicē: quarum causam ignorares, vim & effectum videres. Dissimile totum. nam & prognosticorum causas persecuti sunt & Boethus Stoicus, qui est à te nominatus, & noster etiā Posidonius. Et si causæ non reperiantur istarū rerum, res tamen ipsæ obseruari, animaduertique possunt. Nattæ verò statua, aut æra legum de cælo tacta quid habent obseruatum ac vetustum? Pinarii Nattæ nobiles: à nobilitate igitur periculum. hoc tamē callidè Iuppiter cogitauit. Romulus lactens fulmine ictus, vrbi igitur periculum ostenditur, ei, quam ille condidit. quàm scitè per notas nos certiores facit Iuppiter: at eodem tempore signum Iouis collocabatur, quo coniuratio indicabatur. & tu scilicet maus numine deorum id factum, quàm casu arbitrari: & redemptor, qui columnam illam de Cotta & de Torquato conduxerat faciendam, non inertia, aut inopia tardior fuit, sed à diis immortalibus ad istam horam seruatus est? non equidem planè despero ista esse vera, sed nescio, & discere à te volo. nam cum mihi quædam casu videretur sic euenire, vt prædicta essent à diuinantibus: dixisti multa de casu: vt, venerium iaci posse casu, quatuor talis iactis: quadringentis, centum venerios non posse casu consiste-

37 re. primum nescio, cur non possint: sed non pugno: abundas enim similibus habes & resperionem pigmentorum, & rostrum suis, & alia permulta. Idem Carneadem fingere dicis de capite Panisci. quasi non potuerit id euenire casu, & nō in omni marmore necesse fit inesse vel Praxitelia capita. illa enim ipsa efficiuntur detractio: nec quicquā illuc affertur à Praxitele: sed cum multa sunt detracta, & ad lineamenta oris peruentum est, tum intelligas, illud, quod iam expolitum sit, intus fuisse. potest igitur tale aliquid etiam sua spē in lapicidinis Chiorum extitisse. Sed fit hoc fictum: quid in nubibus nunquam animaduertisti leonis formam, aut hippocetauri? potest igitur, quod modo negabas, veritatem casus imitari. Sed quoniam de extis & fulguribus factis est disputatum, ostenta restat, vt tota aruspicina sit pertractata. Mula partus protus est à te: res mirabilis, propterea quia non sæpe fit: sed si fieri nō potuisset, facta non esset. Atque hoc contra omnia ostenta valeat, nunquam, quod fieri non potuerit, esse factum: si potuerit, non esse mirandum. causarum enim ignoratio in re noua mirationem facit: eadem ignoratio si in rebus vsitatis est, non miramur. nam qui mulam peperisse miratur, is, quo modo equa pariat, aut omnino quæ natura partum animalis faciat, ignorat: sed, quod crebrò videt, non miratur, etiā si, cur fiat, nescit: quod autem non vidit, id si euenit, ostentum esse censet. vtrum igitur, cum concepit mula, an cum peperit, ostentum est? conceptio contra naturam fortasse, sed partus propè necessarius. Sed quid plura? ortum videamus aruspiciæ: sic facillimè, quid habeat auctoritatis, iudicabimus. Tages quidam dicitur in agro Tarquinienli, cum terra araretur, & sulcus altius esset impressus, extitisse repente, & eum affatus esse, qui arabat. is autem Tages, vt in libris est Etruscorum, puerili specie dicitur visus, sed senili fuisse prudentia: eius aspectu cum obstupuisset bubulcus, clamorēque maiorem cum admiratione edidisset, cōcursum esse factum, totamque breui tēpore in eum locum Etruriam conuenisse: tum illum plura locutum multis audientibus, qui omnia eius verba exceperint, literisque mandauerint: omnem autem orationem fuisse eam, qua aruspiciæ disciplina contineretur: eam postea creuisse rebus nouis cognoscendis, & ad eadem illa principia referendis. Hæc accepimus ab ipsis: hæc scripta conseruant: hunc fontem habent disciplinæ. num ergo opus est ad hæc refellenda Carneade? num Epicuro? Estne quisquam ita desipiens, qui credat exaratum esse, deum dicam, an hominem? si deum, cur se contra naturam in terram abdiderit, vt patefactus aratro lucem aspiceret? quid? idem nōne poterat deus hominibus disciplinam superiore ex loco tradere? si autem homo ille Tages fuit, quonam modo potuit terra oppressus viuere? vnde porrò illa potuit, quæ docebat alios, ipse didicisse? sed ego insipientior, quàm illi ipsi, qui ista credunt, qui quidem contra eos tam diu disputem. Vetus autem illud Catonis admodum scitum est, qui mirari se aiebat, quòd non rideret aruspex, aruspicum cum vidisset. Quota enim quæque res euenit prædicta ab his? aut, si euenit quippiam, quid afferri potest, cur nō casu id euenit? Rex Prusias, cum Annibali apud eum exulanti pugnare placeret, negabat se audere, quòd exta prohiberent. an tu, inquit, caruncula vitulina maus, quàm imperatori veteri credere? Quid? ipse Cæsar, cum à summo aruspice moneretur, ne in Africā ante brumam transmitteret, nōne transiit? quod ni fecisset, vnum in locum omnes aduersariorum copia conuenissent. Quid ergo aruspicum responsa commemorem (possum equidè innumerabilia) quæ aut nullos habuerunt exitus, aut cōtrarios? Hoc ciuili bello dii immortales quàm multa luserunt? quæ nobis in Græciā Roma responsa aruspicum missa sunt? quæ dicta Pōpeio? etenim ille admodum extis & ostentis mouebatur. Non lubet commemorare, nec verò necesse est, tibi præsertim, qui interfuisti: vides tamen omnia ferè contra, ac dicta sunt, euenisse. Sed hæc hæctenus: nunc ad ostenta veniamus. Multa me Consule à me ipso scripta recitasti: multa ante Maricum bellū à Sisenna collecta attulisti: multa ante Lacedæmoniorum malam pugnam in Leuctris à Callisthene commemorata

dixisti. De quibus dicam equidem singulis, quoad vtile videbitur: sed dicendum etiam est de vniuersis. Quæ est enim ista à diis profecta significatio, & quasi denunciatio calamitatum? qui autem ea volunt dii immortales primum significantes, quæ sine interpretibus non possumus intelligere: deinde ea, quæ cauere nequeamus? At hoc ne homines quidem prohi faciunt, vt amicis impendentes calamitates prædicant, quas illi effugere nullo modo possint: vt medici, quæquam sæpe intelligunt, tamen nunquam agris dicunt illo morbo eos esse morituros: omnis enim prædictio mali tum probatur, cum ad prædictione cautio adiungitur. Quid igitur aut ostenta, aut eorum interpretes, vel Lacedæmonios olim, vel nuper nostros adiuuerunt? quæ si signa deorum putanda sunt, cur tam obscura fuerunt? si enim, vt intelligeremus, quid esset euenturum, aperte declarari oportebat, aut ne occultè quidem, si ea sciri nolebant. Iam verò coniectura omnis, in qua nititur diuinatione, ingeniis hominum in multas ac diuersas, aut etiam cõtrarias partes sæpe deducitur. vt enim in causis iudicialibus alia est coniectura accusatoris, alia defensoris, & tamen vtriusque credibilis: sic in omnibus iis rebus, quæ coniectura inuestigari solent, anceps reperitur oratio. Quas autem res tum natura, tum casus affert, nonnunquã etiam errorem creat similitudo: magna stulticia est earum rerum deos facere effectores, causas rerum nõ quærere. Tu vates Bæotios credis Lebadia vidisse ex gallorum gallinaceorum cantu victoriam esse Thebanorum, quia galli victi filere solent, canere victores. Hoc igitur per gallinas Iuppiter tantæ ciuitati signum dabat? an illæ aues, nisi cum vicerint, canere non solent? at tum canebant, nec vicerant. id enim inquit ostentum. magnum verò: quasi pisces, non galli cecinerint. quod autem est tempus, quo illi non cantent, vel nocturnum, vel diurnum? quòd si victores alacritate, & quasi lætitia ad canendum excitantur: potuit accidisse alia quoque lætitia, qua ad cantum mouerentur. Democritus quidem optimis verbis causam explicat, cur ante lucè galli canant: depulso enim de pectore, & in omne corpus diuiso & modificato cibo, cantus edere quiete fatiatis: qui quidem silentio noctis, vt ait Ennius, fauent faucibus: rursus cantu, plausuque premunt alas. Cum igitur hoc animal tam sit canorum sua sponte, quid in mētem venit Callistheni dicere deos gallis signum dedisse cantandi? cum id vel natura, vel casus efficere potuisset. Sanguinem pluisse Senatui nūciatum est, atratum fluuium fluxisse sanguine, deorum sudasse simulachra: num censēs his nunciis Thalem, aut Anaxagoram, aut quenquam physicum crediturum fuisse? nec enim sanguis, nec sudor nisi è corpore est. Sed & decoloratio quædã ex aliqua contagione terrena maximè potest sanguinis similis esse: & humor allapsus extrinsecus, vt in tectoriis videmus, Austro sudorem imitari. Atque hæc in bello plura & maiora videntur timētibus: eadem non tam animaduertuntur in pace. accedit illud etiam, quòd in metu & periculo cum creduntur facilius, tum finguntur impunius. Nos autem ita leues atque incõsiderati sumus, vt, si mures corroserint aliquid, quorum est opus hoc vnum, monstrum putemus. Ante verò Marficum bellum, quòd clypeos Lanuuii, vt à te est dictum, mures rosissent, maximū id portentum aruspices esse dixerunt. quasi verò quicquam interfit, mures, diem & noctem aliquid rodentes, scuta an cribra corroserint. nam si ista sequimur: quòd Platonis Politiam nuper apud me mures corroserint, de Repub. debui pertimescere: aut, si Epicuri de voluptate liber corrosus esset, putarem annonam in macello cariorē fore. An verò illa nos terrent, si quando aliqua portentosa, aut ex pecude, aut ex homine nata dicuntur? Quorum omnium, ne sim longior, vna ratio est. quicquid enim oritur, qualecunque est, causam habeat à natura necesse est: vt etiam si præter cõsuetudinem extiterit, præter naturam tamē non possit existere. Causam igitur inuestigato in re noua atque admirabili, si potes: si nullam reperies, illud tamē exploratum habeto, nihil fieri potuisse sine causa: eumque errorem, quem tibi rei nouitas attulerit, naturæ ratione depellito. ita te nec terræ fremitus, nec cæli discessus, nec lapideus aut sanguineus imber, nec

traiectio stellæ, nec fauces visæ terrebut, quarum omnium causas si à Chrysippo quaras, ipse ille diuinationis auctor nõquam illa dicet facta fortuito, naturalēque rationem omnium reddet: nihil enim fieri sine causa potest: nec quicquã fit, quod fieri non potest: nec, si id factum est, quod fieri potuit, portentum debet videri. nulla igitur portenta sunt. nam si, quod raro fit, id portentum putandum est, sapientem esse portentum est: sapius enim mulam peperisse arbitror, quàm sapientem fuisse. Illa igitur ratio concluditur: nec id, quod non potuerit fieri, factum vnquam esse: nec, quod potuerit, id portentum esse: ita omnino nullum esse portentum. quod etiam coniecto quidam & interpretes portentorum non inscite dicitur ei respondisse, qui cum ad eum tetulisset quasi ostentum, quòd anguis domi vectem circumuectus fuisset, tum esset, inquit, ostentum, si anguem vectis circumplicasset. Hoc ille responso satis aperte declarauit, nihil habendum esse portetum, quod fieri posset. C. Gracchus ad M. Pomponium scripsit, duobus anguibus domi comprehensis, aruspices à patre conuocatos. qui magis anguibus, quàm lacertis, quàm muribus: quia sunt hæc quotidiana, angues non item. quasi verò referat, quod fieri potest, quàm id sæpe fiat. Ego tamen miror, si emissio fœminæ anguis mortem afferebat Tj. Graccho, emissio autem maris anguis erat mortifera Cornelia, cur alterutram emisserit: nihil enim scribit respõdisse aruspices, si neuter anguis emissus esset, quid esset futurum. At mors insecuta Gracchum est, causa quidem credo aliqua morbi grauioris, non emissione serpentis: neque enim tanta est infelicitas aruspicum, vt ne casu quidem vnquam fiat, quod futurum illi esse dixerint. Nam illud mirarer, si crederem, quod apud Homerum Calchantem dixisti ex passerum numero belli Troiani annos auguratum: de cuius coniectura sic apud Homerum, vt nos ociosi conuertimus, loquitur Agamemnon,

Ferte viri & duros animo tolerate labores,
 Auguris vt nostri Calchantis fata queamus
 Scire, ratos ne habeant, an vanos pectoris orsus:
 Nanque omnes memori portentum mente retentant,
 Qui non funestis liquerunt lumina fati.
 Argolicis primùm vt vestita est classibus Aulis,
 Quæ Priamo cladem & Troia, pestēmque ferebant:
 Nos circum latices gelidos fumantibus aris,
 Aurigeris diuūm placantes numina tauris,
 Sub platano vmbrifera, fons vnde emanat aquai,
 Vidimus immani specie, tortūque draconem
 Terribilem, Iouis vt pulsu penetrabat ab ara:
 Qui platani in ramo foliorum tegmine septos
 Corripuit pullos: quos cum consumeret octo,
 Nona super tremulo genitrix clangore volabat:
 Cui ferus immani laniauit viscera morfu.
 Hunc, vbi tam teneros volucres, matrēmque peremit,
 Qui luci ediderat, genitor Saturnius idem
 Abdidit, & duro firmauit tegmine saxi.
 Nos autem timidi stantes mirabile monstrum
 Vidimus in mediis diuūm versarier aris.
 Tum Calchas hæc est fidenti voce locutus,
 Quidnam torpentes subito obstupuiſtis Achiui?
 Nobis hæc portenta deūm dedit ipse creator,
 Tarda & sera nimis, sed fama ac laude perenni.
 Nam quot aues tetro mactatas dente videtis,
 Tot nos ad Troiam belli exanclabimus annos:

Quæ decimo cadet, & poena satiabit Achiuos.

Edidit hæc Calchas, quæ iam matura videtis.

Quæ tãdem ista auguratio est ex passeribus annorum potius, quàm aut mensium aut dierum: cur autem de passeribus coniecturam facit, in quibus nullum erat monstrum: de dracone silet, qui, id quod fieri non potuit, lapideus dicitur factus: postremò quid simile habet passer annis: nam de angue illo, qui Syllæ apparuit immolanti, vtrunque memini: & Syllam, cum in expeditionem educturus esset, immolauisse, & anguem ab ara extitisse, eoque die rem præclare esse gestam non aruspices consilio, sed imperatoris. Atque hæc ostentorum genera mirabile nihil habent: quæ cum facta sunt, tum ad coniecturam aliqua interpretatione reuocantur: vt illa tritici grana in os pueri Midæ congesta, aut apes quas dixisti in labris Platonis pueri confedisse, non tam mirabilia sint, quàm coniecta bellè: quæ tamen vel ipsa falsa esse, vel illa, quæ prædicta sunt, fortuito accidisse potuerunt. De ipso Roscio potest illud quidem esse falsum, vt circumligatus fuerit angui: sed vt in cunis fuerit anguis, non tam est mirum, in Selonio præfertim, vbi apud focum angues nundinari solent, nam quod aruspices responderunt, nihil illo clarius, nihil nobiliter fore: miror deos immortales histrioni futuro claritatem ostendisse, nullam ostendisse Africano. Atque etiam à te Flaminiana ostenta collecta sunt, quòd ipse, & equus eius repente conderit: non sanè hoc quidem mirabile: quòd euelli primi hastati signum non potuerit: timidè fortasse signifer euellebat, quod fidenter infixerat. Nam Dionysii equus quid attulit admirationis, quòd emerfit ex flumine: quòdque habuit apes in iuba: sed quia breui tempore regnare cœpit: quod casu acciderat, vim habuit ostenti. At Lacedæmoniis in Herculis fano arma sonuerunt, eiusdemque dei Thebis valuæ clausæ subito se aperuerunt: eaque scuta, quæ fuerant sublimè fixa, sunt humi inueta. Horum cum nihil fieri potuerit sine aliquo motu, quid est cur diuinitus ea potius, quàm casu facta esse dicamus: At in Lysandri statua capite Delphis extitit corona ex asperis herbis, & quidem subita. Irane censes antè coronam extitisse, quàm herbarum conceptum esse semen: herbam autem asperam credo auium congestu, nõ humano fatu, iam quicquid in capite est, id coronæ simile videri potest. Nam quòd eodè tempore stellas aureas Castoris & Pollucis Delphis positas decidisse, neque eas vsquã repertas esse dixisti: furum id magis factum, quàm deorum videtur. Simiæ verò Dodonæ improbitatem historiis Græcis mandatam esse demiror. Quid minus mirum, quàm illam monstruosissimam bestiam vnam euertisse, sortes dissipauisse: & negant historici Lacedæmoniis vllum ostentum hoc tristius accidisse. Nam illa prædicta Veientum, si lacus Albanus redundasset, isque in mare fluxisset, Romam perituram: si repressus esset, Veios: ita aqua Albana deducta ad vtilitatem agri suburbanum, non ad arcem, vrbemque retinendam. At paulò post audita vox est monentis, vt prouiderent ne à Gallis Roma caperetur: ex eo Aio loquenti aram in noua via consecratam, quid ergo? Aius iste loquens, quando eum nemo norat, aiebat & loquebatur, & ex eo nomen inuenit: posteaquam & sedem, & aram, & nomè inuenit, obmutuit: Quod idem dici de Moneta potest: à qua, præterquã de sue plena, quid vnquam moniti fumus: Satis multa de ostentis. Auspicia restant & sortes, ex quæ ducuntur, non illæ quæ vaticinatione funduntur: quæ oracula verius dicimus: de quibus tum dicemus, cum ad naturalem diuinationem venerimus. Restat etiã de Chaldæis, sed primum auspicia videamus. Difficilis auguri locus ad contradicendum, Marso fortasse, sed Romano facillimus: non enim fumus ii nos augures, qui auium, reliquorumue signorum obseruatione futura dicamus: & tamen credo Romulum, qui vrbem auspicio cõdidit, habuisse opinionem, esse in prouidendis rebus augurandi scientiam: errabat enim multis in rebus antiquitas: quam vel vsu iam, vel doctrina, vel vetustate immutatã videmus. Retinetur autem & ad opinionem vulgi, & ad magnas vtilitates Reipub. mos, religio, disciplina, ius augurum, collegii auctoritas. Nec verò non omni supplicio digni

P. Claudius, L. Iunius Consules, qui contra auspicia nauigarunt: parendum enim fuit religioni, nec patrius mos tam contumaciter repudiandus. Iure igitur alter populi iudicio damnatus est, alter mortem sibi ipse consciuit. Flaminius non paruit auspiciis: itaque periit cum exercitu. at anno post Paulus paruit: num minus cecidit in Cænensi pugna cum exercitu: etenim vt sint auspicia, quæ nulla sunt: hæc certè, quibus vtimur siue tripudio, siue de cælo, simulacra sunt auspiorum, auspicia nullo modo. Q. Fabi, te mihi in auspicio esse volo. respondet, Audiui. Hic apud maiores nostros adhibebatur peritus, nunc quilibet. peritum autem esse necesse est eum, qui, silentium quid sit, intelligat: id enim silentium dicimus in auspiciis, quod omni vitio caret. hoc intelligere, perfecti auguris est. illi autem, qui in auspiciis adhibetur, cum ita imperauit is, qui auspicatur, Dicit, si silentium esse videtur, nec suscipit, nec circumspicit: statim respondet, Silètiū esse videri. tum ille, Dicit si pascuntur aues: Pascuntur. quæ, aut vbi: attulit, inquit, in cauea pullos is, qui ex eo ipso nominatur pullarius. Hæ sunt igitur aues internuntia Iouis: quæ pascatur, necne, quid refert: nihil ad auspicia. sed quia, cum pascuntur, necesse est aliquid ex ore cadere, & terram pauire, terripauium primò, post terripudium dictum est, hoc quidè iam tripudium dicitur. Cum igitur offa iam cecidit ex ore pulli, tum auspicanti tripudium solistimum nunciant. Ergo hoc auspiciū diuini quicquam habere potest, quod tam sit coactum & expressum: quo antiquissimos augures non esse vsos, argumento est, quòd decretum collegii verus habemus, omnem auem tripudium facere posse. tum igitur esset auspiciū, si modò ei esset liberum se ostendisse: tum auis illa videri posset interpretis & fatelles Iouis. nunc verò inclusa in cauea & fame enecta, si in offam pultis inuadit, & si aliquid ex ore cecidit, hoc tu auspiciū, aut hoc modo Romulum auspicari solitum putas: iam verò de cælo seruare non ipsos censes solitos, qui auspicabantur: nunc imperant pullario: ille renunciat. Fulmè sinistrum auspiciū optimum habemus ad omnes res, præterquam ad comitia: quod quidem institutum Reip. causa est, vt comitorum vel in iudiciis populi, vel in iure legum, vel in creandis magistratibus principes ciuitatis essent interpretes. at Ti. Gracchiliteris Scipio & Figulus, quòd augures iudicassent eos vitio creatos esse, magistratu se abdicauerunt. Quis negat augurum disciplinã esse: diuinationem nego. at aruspices diuini: quos cum Ti. Gracchus propter mortem repentinam eius, qui in prærogatiua referenda subito concidisset, in Senatū introduxisset, non iustum rogatorē comitorum fuisse dixerunt. Primum vide, ne in eum dixerint, qui rogator ceturia fuisset: is enim erat mortuus. id autè sine diuinatione cõiectura poterat dicere: deinde fortasse casu, qui nullo modo est ex hoc genere tollendus. quid enim scire Etrusci aruspices aut de tabernaculo rectè capto, aut de pomerii iure potuerunt: Equidè assentior C. Marcello potius, quàm App. Claudio, qui ambo mei collega fuerunt: existimoque ius augurum, etsi diuinationis opinione principio constitutum sit, tamen postea Reip. causa conseruatū ac retentum. Sed de hoc loco plura in aliis: nunc hæcenus. Externa enim auguria, quæ sunt non tã artificiosa, quàm superstitiosa, videamus. Omnibus ferè aibus vtuntur, nos admodum paucis. alia illis sinistra sunt, alia nostris.

60 Solebat ex me Deiotarus percõtari nostri augurii disciplinã, & ego illius. Dii immortales, quãtum differebat: vt quædã essent etiam contraria. Atque ille iis semper vtēbatur: nos, nisi dum à populo auspicia accepta habemus, quàm multum iis vtimur: Bellicã rem administrari maiores nostri nisi auspicio noluerunt: quàm multi anni sunt, cum bella à proprætoribus & proconsulibus administrantur, qui auspicia non habent: itaque nec amnes transeunt auspicio, nec tripudio auspicantur: nam ex acuminibus quidem, quod totum auspiciū militare est, iam M. Marcellus ille quinquies Consul totum omisit, idem imperator, idè augur optimus. Vbi est ergo auium diuinatione: quæ, quoniam ab iis, qui auspicia nulla habent, bella administrantur, ab vrbani retenta videtur, à bellicis esse sublata. Et quidem ille dicebat, si quando rem agere vellet, ne im-

pediretur auspiciis, lectica operta facere se iter solere. Huic simile est, quod nos augures præcipimus, ne iuge auspiciam obueniat, ut iumenta iubeant disiungere. Quid est aliud nolle moneri à Ioue, nisi efficere, ut aut ne fieri possit auspiciam, aut, si fiat, videri: nam illud admodum ridiculum, quod negas Deiotarum auspiciam, quæ sibi ad Pompeium proficiscenti facta sunt, poenitere, quod fidem secutus, amicitiamque populi Ro. functus sit officio: antiquiorem enim sibi fuisse laudem & gloriam, quam regnum & possessiones suas. Credo id quidem: sed nihil ad auspiciam. nec enim ei cornix canere poterat rectè eum facere, quod populi Ro. libertatem defendere pararet. Ipse hoc sentiebat, sicuti sensit, aues euentus significant aut aduersos, aut secundos. Virtutis auspiciis video esse usum Deiotarum: quæ vetat spectare fortunam, dum præstetur fides. Aues verò si prosperos euentus ostenderunt, certè fefellerunt. Fugit ex prælio cum Pompeio: graue tempus. discessit ab eo: luctuosa res. Cæsarem eodem tempore & hostem & hospitem vidit. quid hoc tristius? Is cum ei Troginorum tetrarchiam eripuisset, & asseclæ suo Pergameno nescio cui dedisset, eidemque detraxisset Armeniam à Senatu datam, cumque ab eo magnificentissimo hospitio acceptus esset, spoliatum reliquit & hospitem & Regem. Sed labor lógus. ad propositum reuertar. Si euenta quærimus, quæ exquiruntur aibus: nullo modo prospera Deiotaro. sin officia, à virtute ipsius, non ab auspiciis petita sunt. Omitte igitur lituum Romuli, quem in maximo incendio negas potuisse comburi: contemne cotem Attii Nauii: nihil debet esse in philosophia commentitiis fabellis loci. illud erat philosophi, totius augurii primùm naturam ipsam videre, deinde inuentionem, deinde constantiam. Quæ est igitur natura, quæ volucres huc & illuc passim vagantes efficiat, ut significant aliquid, & tum vetent agere, tum iubeant aut cantu aut volatu: cur autè aliis à dextra, aliis à læua datum est aibus, ut ratum auspiciam facere possint: quomodo autem hæc, aut quando, aut à quibus inuenta dicemus? Etrusci tamen habet exaratum puerum auctorem disciplinæ suæ: nos quem? Attiumne Nauium? at aliquot annis antiquior Romulus & Remus, ambo augures, ut accepimus. an Pisidarum, aut Cilicium, aut Phrygum ista inuenta dicemus? Placet igitur, humanitatis expertes habere diuinitatis auctores. At omnes Reges, populi, nationes vtuntur auspiciis. Quasi verò quicquid sit tam valde, quam nihil sapere, vulgare: aut quasi tibi ipsi in iudicando placeat multitudo. quotus quisque est, qui voluptatem neget esse bonum: plerique etiam summum bonum dicunt. num igitur eorum frequentia Stoici de sententia deterrentur? aut num plerisque in rebus sequitur eorum auctoritatem multitudo? quid mirum igitur, si in omnibus auspiciis, & omni diuinatione imbecilli animi superstitione ista concipiatur, verum dispicere non possint? Quæ autem est inter augures conueniens & coniuncta constantia: ad nostri augurii consuetudinem dixit Ennius,

Cum tonuit læuum bene tempestate serena.

At Homericus Ajax apud Achillem querens de ferocitate Troianorum, nescio quid hoc modo nunciat:

Prospera Iuppiter his dextris fulgoribus edit.

Ita nobis sinistra videntur, Graiis & Barbaris dextra meliora. quanquam haud ignoro, quæ bona sint, sinistra nos dicere, etiam si dextra sint. sed certè nostri sinistrum nominauerunt, externique dextrum, quia plerunque melius id videbatur. Hæc quanta diffensio est? Quid, quod aliis aibus vtuntur, aliis signis, aliter obseruant, aliter respondent: non necesse est fateri, partim horum errore susceptum esse, partim superstitione multa fallendo? Atque his superstitionibus non dubitasti etiam omina adiungere, AEmilia Paulo Persam perisse: quod pater omen accepit: Cæcilia fororis filix sedes suas tradere. Iam illa, Fauete linguis, & prærogatiuum omen comitionum: hoc est, ipsum esse contra se copiosum & disertum: quando enim ista obseruas, quieto & libero animo esse poteris, ut ad rem gerendam non superstitionem habeas, sed rationem

ducem: itane? si quis aliquid ex sua re atque ex suo sermone dixerit, & eius verbum aliquod aptè ceciderit ad id quod ages, aut cogitabis, ea res tibi aut timorem afferet, aut alacritatem? Cum M. Crassus exercitum Brundisii imponeret, quidam in portu caricas Cauno aduectas vendens, Cauneas clamitabat. dicamus, si placet, monitum ab eo Crassum, caueret ne iret, non fuisse periturum, si omni paruisset. quæ si suscipiamus, pedis offensio nobis, & abruptio corrigiæ, & sternutamenta erunt obseruanda. Sortes restant & Chaldæi: ut ad vates & somnia veniamus. Dicendum igitur puras de Sortibus. quid enim Sors est? idem propemodum, quod micare, quod talos iacere, quod referas. quibus in rebus temeritas & casus, non ratio, nec consilium valet. Tota res est inuenta fallaciis, aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem. Atque ut in aruspicina fecimus, sic videamus clarissimarum sortium quæ tradatur inuenta. Numerium Suffucium Prænestinorum monumenta declarant honestum hominem, & nobilem somniis crebris, ad extremum etiam minantibus, cum iuberetur certo in loco silicem cadere, perterritum visis, irridentibus suis ciuibus, id agere coepisse. itaque perfracto saxo sortes erupisse, in robore insculptas prisca literarum notas. is est hodie lucus septus religiosè propter Iouis pueri, qui lactens cum Iunone in gremio Fortunæ sedens mammam appetens, castissimè colitur à matribus. Eodem tempore illo loco, ubi nunc Fortunæ sita ædes est, mel ex olea fluxisse dicunt, aruspicesque dixisse, summa nobilitate illas sortes futuras, eorumque iussu ex illa olea arcam esse factam, eaque conditas sortes, quæ hodie Fortunæ monitu tolluntur. Quid igitur in his potest esse certi, quæ Fortunæ monitu pueri manu miscentur atque ducuntur? Quo modo autem istæ positæ in illo loco? quis robur illud cecidit, dolauit, inscripsit: nihil est, inquit, quod deus efficere non possit. Vtinam sapientes Stoicos effecisset, ne omnia superstitione sollicitudine & miseria crederent. Sed hoc quidem genus diuinationis vitiam communis explofit. Fani pulchritudo & vetustas, Prænestinarum etiam nunc fortium retinet nomen, atque id in vulgus. quis enim magistratus, aut quis vir illustrior vititur fortibus? cæteris verò in locis sortes planè refrixerunt. quod Carneadem Clitomachus scribit dicere solitum, nusquam se fortunatiorem, quam Prænestem vidisse Fortunam. Ergo hoc diuinationis genus omittemus. Ad Chaldæorum monstra veniamus: de quibus Eudoxus Platonis auditor, in astrologia iudicio doctissimorum hominum facile princeps, sic opinatur, id quod scriptum reliquit: Chaldæis in prædictione & in notatione cuiusque vitæ ex natali die, minimè esse credendum. nominat etiam Panætius, qui vnus è Stoicis astrologorum prædicta reiecit: Archelaum & Cassandrum summos astrologos illius ætatis, qua erat ipse, cum in cæteris astrologiæ partibus excelleret, hoc prædictionis genere non vsos. Scylax Halicarnasseus, familiaris Panætii, excellens in astrologia, idemque in regenda sua ciuitate princeps, totum hoc Chaldaicum prædicendi genus repudiauit. Sed ut ratione vtamur ommissis testibus, sic isti disputant, qui hæc Chaldæorum natalitia prædicta defendunt: vim quandam esse aiunt signifero in orbe, qui Græcè ζωδικοῦς dicitur, talem, ut eius orbis vnaquæque pars alia alio modo moueat, immutetque cælum, perinde ut quæque stellæ in iis, finitimisque partibus sint quoque tempore: eamque vim variè moueri ab iis sideribus, quæ vocantur errantia. cum autem in eam ipsam partem orbis venerint, in qua sit ortus eius qui nascitur: aut in eam, quæ coniunctum aliquid habeat, aut consentiens: ea triangula illi, & quadrata nominant. etenim cum tempore anni, tēpestatumque, cæli conuersiones, commutationesque tantæ fiant accessu stellarum & recessu: cumque ea vi solis efficiantur, quæ videmus: non verisimile solum, sed etiam verum esse censent, perinde vt cunquē temperatus sit aer, ita pueros orientes animari atque formari, ex eoque ingenia, mores, animum, corpus, actionem vitæ, casus cuiusque, euentusque fingi. O delirationem incredibilem! non enim omnis error stultitia est dicenda. quibus etiam Diogenes Stoicus cōcedit aliquid ut prædicere possint, dūtaxat quali quisque na-

tura, & ad quam quisque maximè rem aptus futurus sit. cætera, quæ profiteantur, negat vilo modo posse sciri. etenim geminorum formas esse similes, vitam atque fortunam plerunque disparem. Proclus & Euristhenes Lacedæmoniorum reges gemini fratres fuerunt. at hi nec totidem annos vixerunt: anno enim Procli vita breuior fuit, multumque is fratri rerum gestarum gloria præstitit. At ego id ipsum, quod vir optimus Diogenes Chaldæis, quasi quadam præuaricatione, concedit, nego posse intelligi. Etenim cum, vt ipsi dicunt, ortus nascentium luna moderetur, eaque animaduertant, & notent sidera natalitia Chaldæi, quæcunque lunæ iuncta videantur: oculorum fallacissimo sensu iudicant ea, quæ ratione atque animo videre debebant. docet enim ratio mathematicorum, quam istis notam esse oportebat, quanta humilitate luna feratur terram penè contingens, quantum absit à proxima Mercurii stella, multò autem longius à Veneris, deinde alio interuallo distet à sole, cuius lumine collustrari putatur. Reliqua verò tria interualla infinita & immensa, à sole ad Martis, inde ad Iouis, ab eo ad Saturni stellam, inde ad cælum ipsum, quod extremum atque vltimum mundi est. Quæ potest igitur cõtagio ex infinito penè interuallo pertinere ad lunam, vel potius ad terram? quid? cum dicunt id, quod iis dicere necesse est, omnes omnium ortus, quicunque gignantur in omni terra, quæ incolatur, eosdem esse, eademque omnibus, qui eodem statu cæli & stellarum nati sunt, accidere necesse esse, nonne eiusmodi sunt, vt ne cæli quidem naturam interpretes istos cæli nosse appareat? Cum enim illi orbis, qui cælum quasi medium diuidunt, & aspectum nostrum definiunt, qui à Græcis *ὀλκωτες* nominantur, à nobis finientes rectissimè nominari possunt, varietatem maximam habeant, alique in aliis locis sint: necesse est, ortus, occasusque siderum non fieri eodem tempore apud omnes. Quod si eorum vi cælum modò hoc, modò illo modo temperatur, qui potest eadem vis esse nascentium, cum cæli tanta sit dissimilitudo? In his locis, quæ nos incolimus, post solstitium Canicula exoritur, & quidem aliquot diebus: apud Troglodytas, vt scribitur, ante solstitium: vt, si iam concedamus aliquid vim cælestem ad eos, qui in terra gignantur, pertinere, cõtendum sit illis, eos, qui nascuntur eodem tempore, posse in dissimiles incidere naturas propter cæli dissimilitudinem. Quod minimè illis placet: volunt enim illi, omnes eodem tempore ortos, qui vbique sint nati, eadem conditione nasci. Sed quæ tanta demètia est, vt in maximis motibus, mutationibusque cæli nihil intersit qui vêtus, qui imber, quæ tempestas vbique sit: quarum rerum in proximis locis tantæ dissimilitudines sæpe sunt, vt alia Tusculi, alia Romæ eueniat sæpe tempestas. quod, qui nauigant, maximè animaduertunt, cum in flectendis promontoriis ventorum mutationes maximas sæpe sentiant. Hæc igitur cum sit tum serenitas, tum perturbatio cæli: estne sanorum hominum hoc ad nascentium ortus pertinere non dicere? quod non certè pertinet: illud nescio quid tenue, quod sentiri nullo modo, intelligi autem vix potest, quæ à luna cæterisque sideribus cæli temperatio fiat, dicere ad puerorum ortus pertinere. Quid, quod non intelligunt feminum vim, quæ ad gignendum, procreandumque plurimum valeat, funditus tolli, mediocris erroris est: quis enim non videt & formas, & mores, & plerosque status, ac motus effingere à parentibus liberos: quod non contingeret, si hoc nõ vis, & natura gignetium efficeret, sed temperatio lunæ, cælique moderatio. Quid, quod vno eodemque temporis puncto nati dissimiles & naturas, & vitas, & casus habent, parumne declarant nihil ad agendam vitam nascendi tempus pertinere: nisi fortè putamus neminem eodem tempore ipso & conceptum & natum, quo Africanum. nõquis igitur talis fuit: quid? illudne dubium est, quin multi, cum ita nati essent, vt quadam contra naturam deprauata haberent, restituerentur, & corrigerentur ab natura, cum se ipsa reuocasset, aut arte, aut medicina: aut quorum lingua sic inhareret, vt loqui nõ possent, ea scalpello refecta liberarentur: multi etiã naturæ vitium meditatione atque exercitatione sustulerunt, vt Demosthenem scribit Phalereus, cum r h o dicere nequiter,

exercitatione fecisse, vt planissimè diceret. quod si hæc astro ingenerata & tradita essent, nulla res ea mutare posset. Quid? dissimilitudo locorum nonne dissimiles hominum procreaciones habet? quas quidem percurrere oratione facile est: quid inter Indos & Persas, Aethiopas & Syros differat corporibus, animis: vt incredibilis varietas dissimilitudineque sit. Ex quo intelligitur, plus terrarum situs, quàm lunæ tractus ad nascendum valere. Nam quod aiunt quadringenta & septuaginta milia annorum in periclitandis, experiundisque pueris, quicunque essent nati, Babylonios posuisse, fallunt. si enim esset factitatum, non esset desitum. neminem autem habemus auctorem, qui aut fieri dicat, aut factum sciat. Videtne me non ea dicere, quæ Carneades, sed ea, quæ princeps Stoicorum Panætius dixerit? Ego autem etiam hoc requiro, omnesne, qui Cannensi pugna ceciderunt, vno astro fuerint. exitus quidem omnium vnus & idem fuit. Quid? qui ingenio atque animo singulares, num astro quoque vno: quod enim tempus, quo non innumerabiles nascatur? at certè nemo similis Homeri. Et si ad rem pertinet, quo modo cælo affecto, compositisque sideribus quodque animal oriatur, valeat id necesse est etiam in rebus inanimis. quo quid dici potest absurdus? L. quidem Tarutius Firmanus, familiaris noster, in primis Chaldaicis rationibus eruditus, vrbis etiam nostræ natalè diem repetebat ab iis parilibus, quibus eam à Romulo conditam accepimus, Romamque, cum esset in iugo luna, natam esse dicebat, nec eius fara canere dubitabat. O vim maximam erroris. Etiãne vrbis natalis dies ad vim stellarum & lunæ pertinebat? Fac in puero referre, ex qua affectione cæli primum spiritum duxerit: num hoc in latere, aut in cæmento, ex quibus vrbs effecta est, potuit valere: sed quid plura: quotidie refelluntur. Quàm multa ego Põpeio, quàm multa Crasso, quàm multa huic ipsi Cæsari à Chaldæis dicta memini, neminè eorum nisi senectute, nisi domi, nisi cum claritate esse moriturum: vt mihi permirum videatur, quenquam extare, qui etiã nunc credat iis, quorum prædicta quotidie videat re & euentis refelli. Restat duo diuinandi genera: quæ habere dicimur à natura, non ab arte: vaticinandi & somniandi. de quibus Quinte inquam, si placet, differamus. Mihi verò, inquit, placet: his enim, quæ adhuc disputasti, prorsus assentior: & verè vt loquar, quaquam tua oratio confirmavit, tamen etiam mea sponte nimis supersticiosam de diuinatione Stoicorum sententiam iudicabam: ac me Peripateticorum ratio magis mouebat, & veteris Dicæarchi, & eius, qui nunc floret, Cratippi: qui censent esse in mentibus hominum tanquam oraculum aliquod, ex quo futura præsentiat, si aut furore diuino incitatus animus, aut somno relaxatus solute moueatur ac liberè. his de generibus quid sentias, & quibus ea rationibus infirmes, audire sanè velim. Quæ cum ille dixisset, tum ego rursus quasi ab alio principio sum exorsus dicere. Non ignoro Quinte, te semper ita sensisse, vt de cæteris diuinandi generibus dubitares, ista duo furoris & somni, quæ à libera mente fluere viderentur, probares. Dicam igitur, de istis ipsis duobus generibus mihi quid videatur, si prius, Stoicorum rationis conclusio, & Cratippi nostri quid valeat, videro. Dixisti & Chrysippum & Diogenem & Antipatrum concludere hoc modo: Si sunt dii, neque antè declarant hominibus, quæ futura sint: aut non diligunt homines: aut, quid euenturum sit, ignorant: aut existimant nihil interesse hominum, scire quid sit futurum: aut non censent esse suæ maiestatis præsignificare hominibus, quæ sint futura: aut ea ne ipsi quidem dii significare possunt. At neque nõ diligunt nos (sunt enim benefici, generique hominum amici) neque ignorat ea, quæ ab ipsis constituta & designata sunt: neque nostra nihil interest scire ea, quæ futura sunt (erimus enim cautiores, si scierimus) neque hoc alienum ducunt maiestate sua (nihil est enim beneficentia præstantius) neque non possunt futura prænoscerè: non igitur dii sunt, nec significant nobis futura: sunt autem dii, significant ergo. & non, si significant futura, nullas dant nobis vias ad significationum scientiam: frustra enim significant: neque, si dant vias, non est diuinatio: est igitur diuinatio. O acutos homines:

quàm paucis verbis negotium confectum putant! ea sumunt ad concludendum, quorum iis nihil conceditur. Conclusio autem rationis ea probanda est, in qua ex rebus non dubiis id, quod dubitatur, efficitur. Vidésne Epicurum, quem hebetem & rudem dicere solét Stoici, quemadmodum, quod in natura rerum omne esse dicimus, id infinitum esse concluderit? Quod finitum est, inquit, habet extremum. quis hoc non dederit? quod habet extremum, id cernitur ex alio extrinsecus. hoc quoque est concedendum. at quod omne est, id non cernitur ex alio extrinsecus. ne hoc quidem negari potest. nihil igitur cum habeat extremum, infinitum sit necesse est. Vidésne ut ad rem dubiam concessis rebus peruenerit? hoc vos dialectici non facitis: nec solum ea non sumitis ad concludendum, quæ ab omnibus concedatur: sed ea sumitis, quibus concessis, nihilo magis efficiatis quod velitis. Primum enim hoc sumitis: Si sunt dii, benefici in homines sunt. Quis hoc vobis dabit? Epicurusne, qui negat quicquã deos nec alieni curare, nec sui? an noster Ennius, qui magno applausu loquitur, assentiente populo?

Ego deum genus esse semper dixi, & dicam cælitum.

Sed eos non curare opinor, quid agat humanum genus.

Et, quidem, cur sic opinetur, rationem subiicit. sed nihil est necesse dicere quæ sequuntur: tantum sat est intelligi, id sumere istos pro certo, quod dubium controuersumque sit. Sequitur porro, nihil deos ignorare, quod omnia sint ab iis constituta. hic verò quanta pugna est doctissimorum hominum, negantium esse hæc à diis immortalibus constituta? At nostra interest scire quæ euentura sint. magnus Dicæarchi liber est, nescire ea melius esse, quàm scire. * negant enim id esse alienum maiestatis deorum, scilicet causas omnium introspicere, ut videant quid cuique conducatur. Neque non possunt futura prænoscere. negant posse ii, quibus non placet esse certum, quid futurum sit. Vidésne igitur, quæ dubia sunt, ea sumere ipsos pro certis atque concessis? deinde contorquent, & ita concludunt: Non igitur & sunt dii, nec significant futura: id enim iam perfectum arbitrantur. deinde assumunt, Sunt autem dii: quod ipsum non ab omnibus conceditur. Significant ergo. ne id quidem sequitur: possunt enim non significare, & tamen esse dii: nec, si significant, non dare vias aliquas ad scientiam significationis. at id quoque potest, ut non dent homini, sed ipsi habeant. cur enim Tuscis potius, quàm Romanis darent? nec, si dant vias, nulla est diuinatione. fac dare deos: quod absurdum est: quid refert, si accipere non possumus? Extremum est igitur diuinatione. sit extremum: effectum tamen non est. ex falsis enim, ut ab ipsis didicimus, verum effici non potest. iacet igitur tota conclusio. Veniamus nunc ad optimum virum familiarem nostrum Cratippum. Si sine oculis, inquit, non potest extare officium, & munus oculorum, possunt autem aliquando oculi non fungi suo munere: qui vel semel ita est usus oculis, ut vera cerneret, is habet sensum oculorum vera cernentium. item igitur, si sine diuinatione non potest officium & munus diuinationis extare: potest autem, cum quis diuinationem habeat, errare aliquando, nec vera cernere: satis est ad confirmandam diuinationem, semel aliquid ita esse diuinatum, nihil ut fortuito cecidisse videatur. sunt autem eius generis innumerabilia. Esse igitur diuinationem confitendum est: festiuè & breuiter. sed cum bis sumpsit quod voluit, etiam si faciles nos ad concedendum habuerit: id tamen, quod assumit, concedi nullo modo potest. Si, inquit, aliquando oculi peccent: tamen, quia rectè aliquando viderint, inest in iis vis videndi: item, si qui semel aliquid in diuinatione dixerit, is etiam cum peccet, tamen existimandus est habere vim diuinandi. Vide quæso Cratippe noster, quàm sint ista similia: nam mihi quidem non videntur: oculi enim vera cernentes, utuntur natura atque sensu: animi si quando vel vaticinando, vel somniando vera viderunt, vbi sunt fortuna atque casus, nisi forte concessuros tibi existimas eos, qui somnia pro somniis habent, si quando aliquod somnium verum euaserit, non id fortuito accidisse. Sed demus tibi istas duas sumptiones, ea, quæ ἀληθινὰ appellat dialectici: sed nos Iam nunc loqui ma-

lumus: præsumptio tamè, quam ἀεὶ λανθάνει iidem vocant, non dabitur. Assumit autem Cratippus hoc modo: Sunt autem innumerabiles præfensiones non fortuitæ. at ego dico nullam. Vide, quanta sit controuersia. Iam, assumptione non concessa, nulla conclusio est. At impudètes sumus, qui, quod tam perspicuum sit, non cōcedamus. Quid est perspicuum? multa vera, inquit, euadere. quid, quod multò plura falsa? nonne ipsa varietas, quæ est propria fortunæ, fortunam esse causam, non naturam docet? deinde, si tua ista cōclusio Cratippe vera est (tecum enim mihi res est) nonne intelligis eadem uti posse & aruspices, & fulguratores, & interpretes ostentorum, & augures, & sortilegos, & Chaldaeos? quorum generum nullum est, ex quo non aliquid, sicut prædictum sit, euaserit. Ergo aut ea quoque genera diuinandi sunt, quæ tu rectissimè improbas: aut, si ea non sunt, non intelligo, cur hæc duo sint, quæ relinquis. qua ergo ratione hæc inducis, eadè illa possunt esse, quæ tollis. Quid verò habet auctoritatis furor iste, quem diuinum vocatis, ut, quæ sapiens non videat, ea videat insanus: & is, qui humanos sensus amiserit, diuinos assecutus sit? Sibyllæ versus obseruamus, quos illa furens fudisse dicitur. quorum interpres nuper falsa quædam hominum fama dicturus in Senatu putabatur, eum, quem re vera Regem habebamus, appellandum quoque esse Regem, si salui esse vellemus. Hoc si est in libris, in quem hominem, & in quod tempus est: callidè enim, qui illa composuit, perfecit, ut, quodcunque accidisset, prædictum videretur, hominum & temporum diffinitione sublata. Adhibuit etiam latebram obscuritatis, ut iidem versus aliàs in aliam rem posse accommodari videretur. Non esse autem illud carmen furētis, cum ipsum poema declarat (est enim magis artis & diligentia, quàm incitationis & motus) tum verò ea, quæ ἀποσιχῆς dicitur, cum deinceps ex primis versus literis aliquid connectitur, ut in quibusdam Ennianis, quæ Ennius fecit. id certè magis est attentis animi, quàm furentis, atque in Sibyllinis ex primo versus cuiusque sententiæ primis literis illius sententiæ carmen omne prætextitur. hoc scriptoris est, non furentis: adhibentis diligentiam, non insani. Quamobrem Sibyllam quidem sepositam & conditam habeamus, ut, id quod proditum est à maioribus, iniussu Senatus ne legantur quidem libri, valeantque ad deponendas potius, quàm ad suscipiendas religiones: cum antistitibus agamus. ut quiduis potius ex illis libris, quam Regem proferant: quem Romæ posthac nec dii, nec homines esse patientur. At multi sæpe vera vaticinati, ut Cassandra,

Iamque mari magno.

Eademque paulò post:

Eheu videte.

Num igitur me cogis etiam fabulis credere? quæ delectationis habeant, quantum volles: verbis, sententiis, numeris, cantibus adiuuetur: auctoritatem quidem nullam debemus, nec fidem commentitiis rebus adiungere. Eodemque modo nec ego Publicio nescio cui, nec Martiis vatibus, nec Apollinis opertis credendum existimo: quorum partim ficta aperte, partim effutita temere, nunquam ne mediocri quidem cuiquã, non modo prudenti, probata sunt. Quid, inquires, remex ille de classe Coponii, nonne ea prædixit, quæ facta sunt? ille verò & ea quidem, quæ omnes eo tempore, ne accideret, timebamus: castra enim in Thessalia castris collata audiebamus: videbaturque nobis exercitus Caesaris & audacia plus habere, quippe qui patriæ bellum intulisset: & roboris, propter vetustatem. casum autem prælii, nemo nostrum erat, quin timeret, sed ita, ut constantibus hominibus par erat, non aperte. ille autem Græcus quid mirum si magnitudine timoris, ut plerunque fit, à constantia, atque à mente, atque à se ipse discessit? qua perturbatione animi, quæ sanus cum esset, timebat ne eueniret, ea demens euentura esse dicebat: Vtrū tandem per deos atque homines magis verisimile est, vesanum remigem, an aliquem nostrum, qui ibi tum eramus, M. Catonè, Varronè, Coponium ipsum consilia deorum immortalium perspicere potuisse? Sed iam ad te venio

O sancte Apollo, qui umbilicum terrarum certum obfides,

• Vnde superstitiosa primùm sœua euasit vox fera:

Tuis enim oraculis Chrysiippus totum volumē impleuit partim falsis, vt ego opinor: partim casu veris, vt fit in omni oratione sœpissimè: partim flexiloquis & obscuris, vt interpres egeat interprete, & fors ipsa referenda sit ad sortes: partim ambiguus, & quæ ad dialecticum referenda sint. nam cum fors illa edita est opulentissimo regi Asiæ,

• Crœsus Halym penetrans magnam peruertet opum vim, hostium vim sese peruersurum putauit, peruertit autem suam. Vtrum igitur eorum accidisset, verum oraculum fuisset. Cur autem hoc credam vnquam editum Crœso: aut Herodotum cur veraciorem ducã Ennio: num minus ille potuit de Crœso, quàm de Pyrrho fingere Ennius: quis enim est, qui credat Apollinis ex oraculo Pyrrho esse responsum,

• Aio te AEacida Romanos vincere posse:

Primùm Latinè Apollo nūquam locutus est: deinde ista fors inaudita Græcis est: præterea Pyrrhi temporibus iam Apollo versus facere desierat: postremò, quanquã semper fuit, vt apud Ennium est stolidum genus AEacidarum: Bellipotentis sunt magi, quàm sapientipotentis: tamen hanc amphibologiam versus intelligere potuisset, vincere te Romanos, nihilo magis in se, quàm in Romanos valere. nam illa amphibologia, quæ Crœsum decepit, vel Chrysiippu potuisset fallere: hæc verò ne Epicurum quidem: Sed, quod caput est, cur isto modo iam oracula Delphis non eduntur, non modò nostra ætate, sed iandiu, iam vt nihil possit esse contemptius: Hoc loco cum vrgentur, euauisse aiunt vetustate vim loci eius, vnde anhelitus ille terræ fieret, quo Pythia mente incitata oracula ederet. de vino aut falfamento putes loqui, quæ euanescent vetustate. De vi loci agitur, neque solùm naturali, sed etiã diuina: quæ quo tãdem modo euauit: Vetustate, inquires. quæ vetustas est, quæ vim diuinã conficere possit: quid tam diuinum, quàm afflatus ex terra mentem ita mouens, vt eam prouidam rerum futurarum efficiat, vt ea non modò cernat multò antè, sed etiã numero versuque pronunciet: quando autem ista vis euauit: an postquam homines minus creduli esse cœperunt: Demosthenes quidè, qui abhinc annos propè c c c fuit, iam tum φιλιππιῶν Pythiam dicebat, id est quasi cum Philippo facere. Hoc autem eò spectabat, vt eam à Philippo corruptam diceret. Quo licet existimare in aliis quoque oraculis Delphicis aliquid non synceri fuisse. Sed nescio quo modo isti philosophi superstitiosi, & penè fanatici quiduis malle videntur, quàm se non ineptos. euauisse mauultis, & extinctum esse id, quod si vnquã fuisset, certè æternū esset, quàm ea, quæ non sunt credenda, non credere. Similis est error in somniis: quorum quidè defensio repetita quàm longè est: Diuinos animos censent esse nostros, eosque esse tractos extrinsecus, animorumque consentientiũ multitudinem completum esse mundũ. hac igitur mentis & ipsius diuinitate & coniunctione cum externis mentibus cerni quæ sint futura. Contrahi autem animũ Zeno, & quasi labi putat atque concidere, & ipsum esse dormire. Iam Pythagoras & Plato, locupletissimi auctores, quò in somniis certiora videamus, præparatos quodam cultu atque victu proficisci ad dormiendum iubet: faba quidem Pythagorei vtrique abstinuere: quasi verò eo cibo mens, non veter infletur. Sed nescio quo modo nihil tam absurdè dici potest, quod non dicatur ab aliquo philosophorũ. Vtrum igitur censemus dormientiũ animos per semetipfos in somniãdo moueri, an, vt Democritus censet, externa & aduēticia visione pulsari: siue enim sic est, siue illo modo, videri possunt permulta somniantibus falsa pro veris. nam & nauigantibus moueri videtur ea, quæ stant: & quodam obtutu oculorum duo pro vno lucernæ lumina. Quid dicam, insanis, quid, ebriis quàm multa falsa videantur: quòd si eiusmodi visis credendum non est, cur somniis credatur, nescio. nã tam licet de his erroribus, si velis, quàm de somniis disputare: vt ea, quæ stant, si moueri videantur, terram motum significare dicas, aut repentinam aliquam fugam gemino autem luccina lumine declarari dif-

fensionem ac seditionem moueri. Iam ex insanorum aut ebriorum visis innumeralia coniectura trahi possunt, quæ futura videantur. quis est enim, qui totum diem iaculans non aliquãdo collimet: totas noctes somniamus: neque vlla ferè est, qua non dormiamus: & miramur, aliquando id, quod somniamus, euadere: quid est tam incertum, quàm talorum iactus: tamen nemo est, quin sæpe iactans, venereum aliquando iaciat, nonnunquam etiam iterum, ac tertiu. num igitur, vt inepti, Veneris id fieri impulsu malumus, quàm casu dicere: Quòd si cæteris temporibus falsis visis credendum non est, non video quid præcipui somnus habeat, in quo valeant falsa pro veris. Quòd si ita natura paratum esset, vt ea dormientes agerent, quæ somniant: alligandi essent omnes, qui cubitum irent: maiores enim, quàm vlli insani, efficeret motus somniantes. quòd si insanorum visis fides nõ est adhibenda, quòd falsa sunt: cur credatur somniantium visis, quæ multò etiam perturbatiora sunt, non intelligo. an quod insani sua visa coniectori non narrant, narrant qui somniauerunt: Quæro etiam, si velim scribere quid, aut legere, aut canere voce, vel fidibus, aut geometricum quiddam, aut physicum, aut dialecticũ explicare, somniũne expectandum sit, an ars adhibenda, sine qua nihil earum rerum nec fieri, nec expediri potest: atqui, ne si nauigare quidem velim, ita gubernarem vt somniauerim: præsens enim pœna sit. Quid igitur conuenit ægros à coniectore somniorum potius, quàm à medico petere medicinam: An AESculapius, an Serapis potest præscribere per somnium curationem valetudinis, Neptunus gubernantibus non potest: & si sine medico medicinam dabit Minerva, Musæ scribendi, legendi, cæterarumque artium scientiam somniantibus non dabunt: at si curatio daretur valetudinis, hæc quoque, quæ dixi, darentur: quæ quoniam non dantur, medicina non datur. qua sublata, tollitur omnis auctoritas somniorum. Sed hæc quoque in promptu: nunc interiora videamus. aut enim diuina vis quædam consulens nobis somniorum significationes facit: aut coniectores ex quadam conuenientia & cõiunctione naturæ, quàm vocant συμπαθειαι, quid cuique rei conueniat, ex somniis, & quid quanque rem sequatur, intelligunt: aut eorum neutrum est, sed quædam obseruatio constans atque diuturna est: cum quid visum secundum quietem sit, quid euenire, aut quid sequi soleat. Primùm igitur intelligendum est, nullam vim esse diuinam effectricem somniorum: Atque illud quidem perspicuum est, nulla visa somniorum proficisci à numine deorum: nostra enim causa dii id facerent, vt prouidere futura possemus. Quotus igitur est quisque, qui somniis pareat: qui intelligat: qui meminerit: quàm multi verò, qui contempnant, eamque superstitionem imbecilli animi atque anilis putent: quid est igitur, cur his hominibus consulens deus, somniis moneat eos, qui illa non modò cura, sed ne memoria quidem digna ducant: nec enim ignorare deus potest, qua mente quisque sit: nec frustra, ac sine causa quid facere, dignum deo est. quod abhorret etiam ab hominis constantia. Ita si pleraque somnia aut ignorantur, aut negliguntur: aut nescit hoc deus, aut frustra somniorum significatione vtitur. sed horum neutrum in deum cadit: nihil igitur à deo somniis significari fatendum est. Illud etiam requiro, cur, si deus ista visa nobis prouidendi causa dat, non vigilantibus potius det, quàm dormientibus. siue enim externus & aduētitius pulsus animos dormientium commouet, siue per se ipsi animi mouentur, siue quæ causa alia est, cur secundum quietem aliquid videre, audire, agere videamur: eadem causa vigilantibus esse poterat: idque si nostra causa secundum quietem dii faceret, vigilantibus idem facerent, præsertim cum Chrysiippus Academicos refellens permultò clariora & certiora esse dicat, quæ vigilantibus videantur, quàm quæ somniantibus. Fuit igitur diuina beneficentia dignius, cum consuleret nobis, clariora visa dare vigilantibus, quàm obscuriora per somnium. quod quoniam non fit, somnia diuina putanda non sunt. Iam verò quid opus est circuitione & anfractu, vt sit vtrèdum interpretibus somniorum potius, quàm directo deus, si quidem nobis consulebat. Hoc facito, hoc

ne feceris, diceret? idque visum vigilantibus potius, quam dormienti daret? Iam verò quis dicere audeat, vera omnia esse somnia: aliquot somnia vera, inquit Ennius: sed omnia non est necesse. quæ est tandè ista distinctio: quæ vera, quæ falsa habet? & si vera à deo mittuntur, falsa vnde nascuntur? nam si ea quoque diuina, quid inconstantius deo: quid incitius autem est, quam mentes mortalium falsis & mendacibus visis concitare? sin vera visa diuina sunt, falsa autem, & inania humana: quæ est ista designandi licentia, vt hoc deus, hoc natura fecerit potius, quam aut omnia deus, quod negatis, aut omnia natura? quod quoniam illud negatis, hoc necessario confitendum est. Naturam autè eam dico, qua nunquam animus insistens agitatione & motu esse vacuus potest, is cum languore corporis, nec membris vti, nec sensibus potest, incidit in visa varia & incerta ex reliquis, vt ait Aristoteles, inhærentibus earum rerum, quas vigilans gesserit aut cogitarit, quarum perturbatione mirabiles interdum existunt species somniorum. Quæ si alia vera, alia falsa: qua nota internoscantur, scire sanè velim. si nulla est, quid istos interpretes audiamus? sin quæpiam est, autè audire quæ sit. sed hærebunt. Venit enim iam in contentione, vtrum sit probabilius, deò sine immortales rerum omnium præstantia excellentes concurrere omnium mortalium, qui vbique sunt, non modò lectos, verum etiam grabatos, & cum stertetes aliquos viderint, obiicere his visa quædam tortuosa & obscura, quæ illi exterriti somnio ad coniectorem mane deferant: an natura fieri, vt mobiliter animus agitated, quòd vigilans viderit, dormiens videre videatur. Vtrum philosophia dignius, sagarum superstitione ista interpretari, an explicatione naturæ: vt si iam fieri possit coniectura vera somniorum, tamen isti, qui profitentur, eam facere non possint: ex leuissimo enim & indoctissimo genere constant. Stoici autem tui negant quenquam nisi sapientè diuinum esse posse. Chrysippus quidem diuinationem diffinit his verbis, Vim cognoscentem & videntem, & explican- tem signa, quæ à diis hominibus portendantur: officium autem eius esse, prænoscere, dei erga homines mente qua sint, quidque significant, quemadmodumque ea procurantur atque expientur. Idemque somniorum coniectionem diffinit hoc modo, Esse vim cernentem & explanantem quæ à diis hominibus significantur in somniis. Quid ergo, ad hæc mediocri opus est prudentia, an & ingenio præstanti & eruditione perfecta: talem autem cognouimus neminem. Vide igitur, ne, etiam si diuinationem tibi esse concessero, quod nunquam faciam: neminem tamen diuinum reperire possimus. Qualis autem ista mens est deorum, si neque ea nobis significant in somniis, quæ ipsi per nos intelligamus: neque ea, quorū interpretes habere possimus: similes enim sunt dii, si ea nobis obiiciunt, quorum neque scientiam neque explanationem habeamus, tanquam si Poeni aut Hispani in Senatu nostro sine interprete loquerentur. Iam verò quò pertinent obscuritates & ænigmata somniorum? intelligi enim à nobis dii velle debebant ea, quæ nostra causa nos monebant. Quid? poëta nemo, nemo physicus obscurus? ille verò nimis etiam obscurus Euphorion: at non Homerus. vter igitur melior? valde Heraclitus obscurus, minimè Democritus: num igitur conferendi? mea causa me mones, quod non intelligam. quid me igitur mones: vt si quis medicus ægroto imperet, vt sumat

••••• Terrigenam, herbigradam, domiportam, sanguine cassam,
••••• potius, quam hominum more, cocleam dicere. nam Pacuianus Amphion,

••••• Quadrupes tardigrada, agrestis, humilis, aspera,

••••• Capite breui, ceruice anguina, aspectu truci,

••••• Euiscerata, inanima cum animali sono,

cum dixisset obscurius, tum Attici respondent: Non intelligimus, nisi apertè dixeris. At ille vno verbo, Testudo. Nō potueras hoc igitur à principio cytharista dicere? Defert ad coniectorem quidam somniasse se, ouum pendere ex fascia lecti sui cubicularis. est hoc in Chrysippi libro somnium. respōdit coniector, thesaurum defossum esse

sublecto. fodit: inuenit auti aliquantum, idque circumdatum argento: misit coniectori quantum visum est de argento. tum ille, Nihilne de vitello: id enim ex ouo videbatur aurum declarasse, reliquum argētum. Nemōne igitur vnquā alius ouum somniavit? Cur ergo hic nescio quis thesaurum solus inuenit? quam multi inopes, digni præsidio deorum, nullo somnio ad thesaurum reperiendum admonentur? quam autem ob causam tam est obscure admonitus, vt ex ouo nasceretur thesauri similitudo potius, quam apertè thesaurum quærere iuberetur, sicut apertè Simonides vetitus est nauigare? Ergo obscura somnia minimè cōsentanea sunt maiestati deorum. Ad aperta & clara veniamus, quale est de illo interfecto à caupone Megaris, quale de Simonide, qui ab eo, quem humauerat, vetitus est nauigare: quale etiam de Alexandro: quod à te præteritum esse miror: qui, cum Ptolemæus familiaris eius in prælio telo venenato ictus esset, eoque vulnere summo cū dolore moreretur, Alexander assidens somno est confopitus. tum secundum quietem visus ei dicitur draco is, quem mater Olympias alebat, radiculam ore ferre, & simul dicere quo illa loci nasceretur (neque is longè aberat ab eo loco) eius autè esse vim tātam, vt Ptolemæum facillè sanaret. Cum Alexander experrectus narrasset amicis somnium, emisisse qui illam radiculam quærerent. qua inuenta, & Ptolemæus sanatus dicitur, & multi milites, qui crāt eodem genere teli vulnerati. Multa etiā sunt à te ex historiis prolata somnia, matris Phalaridis, Cyri superioris, matris Dionysii, Poeni Amilcaris, Annibalis, P. Decii: peruulgarū iam illud de præfultore, Gracchi etiam, & recēs Cæcilie Balearici filie somnium. Sed hæc externa, ob eamque causam ignota nobis sunt: nonnulla etiam ficta fortasse: quis enim auctor istorum? De nostris somniis quid habemus dicere: tu demerso me, & equo ad ripam? ego de Mario cum fascibus laureatis me in suum deduci iubente monumentum? Omnium somniorum Quinte vna ratio est: quæ, per deos immortales, videamus ne nostra superstitione & deprauatione superetur. quem enim tu Marium visum à me putas? speciem credo eius, & imaginem, vt Democrito videtur. vnde profectam imaginem? à corporibus enim solidis, & à certis figuris vult fluere imagines. Quod igitur Marii corpus erat? Ex eo, inquit, quod fuerat, plena sunt imaginū omnia ista. Igitur me imago Marii in campum Atinatem persequabatur: nulla enim species cogitari potest, nisi pulsu imaginū. Quid ergo istæ imagines ita nobis dicto audientes sunt, vt, simul atque velimus, accurrat: etiamne earum rerum, quæ nullæ sunt? quæ est enim forma tam inusitata, tam nulla, quam nō sibi animus possit effingere: vt, quæ nūquam vidimus, ea tamen formata habeamus, oppidorum situs, hominum figuras. num igitur, cum aut muros Babylonis, aut Homeri faciem cogito, imago illorum me aliqua pellit? Omnia igitur quæ volumus, nota nobis esse possunt: nihil est enim, de quo cogitare nequeamus. Nullæ ergo imagines obrepunt in animos dormientiū extrinsecus, nec omnino fluunt illæ: nec cognoui quēquam, qui maiore auctoritate nihil diceret. Animorum est ea vis atque natura, vt vigeant vigilantes, nullo aduentitio pulsu, sed suo motu, incredibili quadam celeritate. Hi cum sustinentur mēbris, & corpore, & sensibus, omnia certiora cernunt, cogitant, sentiunt. Cum autem hæc subtracta sunt, desertusque animus languore corporis, tum agitur ipse per sese. itaque in eo & formæ versantur, & actiones, & multa audiri, multa dici videntur. Hæc scilicet imbecillo remissoque animo multa omnibus modis confusa & variata versantur: maximeque reliquæ earum rerum mouentur in animis, & agitantur, de quibus vigilantes aut cogitauimus, aut egimus: vt mihi temporibus illis multum in animo Marius versabatur recordanti, quam ille grauem suum casum magno animo, quam constati tulisset. Hanc credo causam de illo somniandi fuisse. tibi autem de me cum sollicitudine cogitanti subito sum visus emerfus ex flumine: inerant enim in vtriusque nostrum a nimis vigilantium cogitationum vestigia. At quædam adiuncta sunt: vt mihi de monumento Marii: tibi, quòd equus, in quo ego vehebar, mecū vnà demersus rursus ap-

paruit. An tu censes vllam anum tam deliram futuram fuisse, vt somniis crederet, nisi ista casu nonnunquam, forte, temere concurrerent? Alexandro loqui draco visus est. potest omnino hoc esse falsum, potest verum. sed vtrū sit, non est mirabile: non enim audiuit ille draconem loquentem, sed est visus audire. & quidem, quo maius sit, cum radicem ore teneret, locutus est. Sed nihil est magnum somnianti. Quarto autem, cur Alexandro tam illustre somnium, tam certum, nec huic eidem alias, nec multa ceteris. mihi quidem, præter hoc Marianum, nihil fanè, quod meminerim. frustra igitur consumptæ tot noctes tam longa in ætate. Nunc quidem propter intermissionem forensis operæ & lucubrationes detraxi, & meridiationes addidi, quibus vti antea non solebam: nec tam multum dormiens vllō somnio sum admonitus, tantis præsertim de rebus: nec mihi magis vsquã videor, quàm cum aut in foro magistratus, aut in curia Senatum video somniare. Etenim ex diuisione hoc secundum est, quæ est continuatio, coniunctioque naturæ: quàm, vt dixi, vocat *συμπάθεια* eiusmodi, vt thesaurus ex ovo intelligi debeat. nam medici ex quibusdam rebus & aduenientes & crescentes morbos intelligunt: nonnullæ etiam valetudinis significationes, vt hoc ipsum, pleni, enectiue simus, ex quodam genere somniorum intelligi posse dicuntur. thesaurus verò, & hæreditas, & honos, & victoria, & multa generis eiusdem, qua cum somniis naturali cognatione iunguntur: Dicitur quidam, cum in somniis complexu venerio iungeretur, calculos eiecisse. video sympathiam: visum est enim tale obiectum dormienti, vt id, quod euenit, naturæ vis, non opinio erroris effecerit. Quæ igitur natura obtulit illam speciem Simonidi, à qua vetaretur navigare? aut quid naturæ copulatum habuit Alcibiadis quod scribitur somnium: qui paulò ante interitum visus est in somnis amictæ esse amictus amiculo. is cum esset proiectus inhumatus, ab omnibusque desertus iaceret, amica corpus eius texit suo pallio. ergo hoc inerat in rebus futuris, & causas naturales habebat. an, & vt videretur, & vt eueniret, casus effecit? Quid ipforum interpretum coniecturæ, nonne magis ingenia declarant eorum, quàm vim consensumque naturæ: Cursor ad Olympia proficisci cogitans, visus est in somnis curru quadrigarum vehi. mane ad coniectorem. at ille, Vinces, inquit: id enim celeritas significat, & vis equorum. Post idem ad Antiphontem. is autem, Vincare, inquit, necesse est. an non intelligis quatuor ante te cucurrisse: ecce alius cursor. Atque horum somniorum, & talium plenus est Chryssippi liber, plenus Antipatri. Sed ad cursoré redeo. Ad interpretem detulit, aquilam se in somnis visum esse factum. at ille, Vicisti: ista enim aui volat nulla vehementius. Huic equidem Antipho, Tu verò, inquit, te victum esse non vides: ista enim aui insectans alias & agitans, semper ipsa postrema est. Parere quædam matrona cupiens, dubitans essetne prægnans, visa est in quiete obsignatam habere naturam: retulit. negauit eam, quoniam obsignata fuisset, concipere potuisse. At alter prægnantem esse dixit: nam inane obsignari nihil solere. Quæ est ista ars coniectoris, eludentis ingenio: an ea, quæ dixi, & innumerabilia, quæ collecta habet Stoici, quicquam significant, nisi acumen hominum ex similitudine aliqua coniecturam modò huc, modò illuc ducentium: medici signa quædam habent ex venis, & ex spiritu ægroti, multisque ex aliis futura præsentunt. gubernatores cum exultantes Loligenes viderint, aut Delphinos se in portum conicientes, tempestatem significari putat. Hæc ratione explicari, & ad naturam facile reuocari possunt: ea verò, quæ paulò antè dixi, nullo modo. At enim obseruatio diuturna (hæc enim pars vna restat) notandis rebus fecit artem. an tãdem somnia obseruari possunt: quonam modo? sunt enim innumerabiles varietates. nihil tam præposterè, tam inconditè, tam monstruosè cogitari potest, quod non possimus somniare. Quo modo igitur hæc infinita, & semper noua aut memoria complecti, aut obseruando notare possumus? astrologi motus errantium stellarum notauerunt: inuentus est enim ordo in iis stellis, qui non putabatur. cedò tandem, qui sit ordo, aut quæ concursatio somniorum? quo modo autem distingui pos-

funt vera somnia à falsis, cum eadem & aliis aliter euadant, & iisdem non semper eodem modo: vt mihi mirum videatur, cum mendaci homini, ne verum quidè dicenti credere soleamus, quo modo isti, si somnium verum euasit aliquod, non ex multis potius vni fidem derogant, quàm ex vno innumerabilia confirmant. Si igitur neque deus est effector somniorum, neque naturæ societas vlla cum somniis, neque obseruatione inueniri potuit scientia: effectum est, vt nihil prorsus somniis tribuendum sit: præsertim cum illi ipsi, qui ea videt, nihil diuinent: ii, qui interpretantur, coniecturam adhibeant, nō naturam: casus autem innumerabilibus penè seculis in omnibus plura mirabilia, quàm in somniorum visis effecerit: neque coniectura, quæ in varias partes duci potest, nō nunquam etiam in cōtrarias, quicquam sit incertius. Explodatur hæc quoque somniorum diuinationo pariter cum ceteris: nã, vt verè loquamur, superstitio fusa per gētes, oppressit omniū ferè animos, atque hominū imbecillitatem occupauit: quod & in iis libris dictū est, qui sunt de natura deorū, & hac disputatione id maximè egimus. multum enim & nobismetipsis, & nostris profuturi videbamur, si eam funditus sustuliffemus. Nec verò (id enim diligēter intelligi volo) superstitio tollenda religio tollitur. nam & maiorū instituta tueri sacris, cæmonis que retinendis, sapientis est: & esse præstantem aliquam, æternamque naturam, & eam suspiciendā admirandāque hominum generi, pulchritudo mundi, ordōque rerum cælestium cogit confiteri. Quamobrem vt religio propaganda etiam est, quæ est iuncta cum cognitione naturæ: sic superstitionis stirpes omnes eiicidæ sunt: instat enim, & vrget, & quocunque te verteris, persequitur, siue tu vatē, siue tu omē audieris, siue immolaris, siue auem aspexeris, si Chaldaum, si aruspicem videris, si fulserit, si tonuerit, si tactū aliquid erit de cælo, si ostēti simile natum, factūue quippiam: quorū necesse est plerunque aliquid eueniat: vt nunquam liceat quieta mente consistere. Perfugiū videtur omniū laborum & solitudinū esse somnus. at ex eo ipso plurimæ curæ, metusque nascuntur. qui quidè ipsi per se minus valerent, & magis contemnerentur, nisi somniorū patrociniū philosophi suscepissent, nec ii quidam contemptissimi, sed in primis acuti, & consequentia & repugnantia videntes: qui propè iam absoluti & perfecti putantur. Quorum licentiæ nisi Carneades restitisset, haud scio, an soli iam philosophi iudicaretur: cum quibus omnis ferè nobis disceptatio, contentioque est: non quod eos maximè contemnamus: sed quod videtur acutissimè sententias suas, prudentissimèque defendere. Cum autem propriū sit Academiæ, iudicium suum nullum interponere, ea probare, quæ simillima veri videantur: conferre causas, & quid in quaque sententiam dici possit, expromere: nulla adhibita sua auctoritate, iudicium audientium relinquere integrum ac liberum: tenebimus hæc consuetudinem à Socrate traditam, eaque inter nos, si tibi Quinte frater placebit, quam sapissime vtemur. Mihi verò, inquit ille, nihil potest esse iucundius. Quæ cum essent dicta, surreximus.

M. TVLLII CICERONIS DE FATO LIBER.

Deest principium.

QVIA pertinet ad mores, quos ἠθικὴ Græci vocant, nos eam partem philosophiæ De moribus appellare solemus. Sed decet augētem linguā Latinam nominare Moralem. Explicandaque vis est, ratioque enunciationum: quæ Græci αἰτιάματα vocant: quæ de re futura cum aliquid dicunt, de que eo, quod possit fieri, aut non possit, quam vim habeant obscura quæstio est: quam αἰεὶ διωατῶν appellant: totaque est logica: quam rationem differendi voco. Quod autem in aliis libris feci, qui sunt de natura deorum, itémque in iis, quos de diuinatione edidi, vt in vtranque partem perpetua explicaretur oratio, quo facilius id à quoque probaretur, quod cuique maximè probabile videretur: in hac disputatione de fato casus quidā, ne facerem, impediuit. Nã cum essem in Pu-

teolano, Hirciusque noster Consul designatus iisdem in locis, vir nobis amicissimus, & iis studiis, in quibus nos à pueritia viximus, deditus: multum vnà eramus, maxime nos quidem exquirentes ea consilia, quæ ad pacem & ad concordiam ciuium pertinerent. Cum enim omnes post interitum Cæsaris nouarum perturbationum causæ quæri viderentur, hisque esse occurrendum putarem: omnis ferè nostra in his deliberationibus consumebatur oratio: idque & sæpe aliàs, & quodam liberiore, quàm solebat, & magis vacuo ab interuentoribus die, cum ille ad me venisset: primò illa, quæ erant quotidiana & quasi legitima nobis, de pace & de ocio dicta sunt. Quibus acceptis, Quid ergo, inquit ille, quoniam oratorias exercitationes non tu quidem, vt spero, reliquisti, sed certè philosophiam illis anteposuisti, possùmne aliquid audire? Tu verò, inquam, vel audire, vel dicere: nec enim, quod rectè existimas, oratoria illa studia deserui: quibus etiam te incendi, quanquam flagrantissimum acceperam: nec ea, quæ nunc tracto, minuunt, sed augent potius illam facultatē. nam cum hoc genere philosophiæ, quod nos sequimur, magnam habet orator societatem: subtilitatem enim ab Academia mutuatur, & ei vicissim reddit vbertatem orationis, & ornamenta dicendi. Quamobrem, inquam, quoniam vtriusque studii nostra possessio est, hodie vtro frui malis, optio fit tua. Tum Hircius, Gratissimum, inquit, & tuorum omnium simile: nihil enim vnquam abnuuit volūtas tua meo studio. Sed quoniam mihi rhetorica vestra sat nota, tēque in his & audiuius sæpe, & audiemus, atque hanc Academicorum contra propositum disputandi consuetudinem indicant te suscepisse Tusculanæ disputationes: ponere aliquid, ad quod audiam, si tibi non est molestum, volo. An mihi, inquam, potest quicquam esse molestum, quod tibi gratum futurum sit? sed ita audies, vt Romanum hominem, vt timidè ingredientē ad hoc genus disputandi, vt longo interuallo hæc studia repetentem. Ita, inquit, audiam te disputantem, vt ea lego, quæ scripsisti. Proinde ordire.

Multa desunt.

Consideramus hinc, quorum in aliis, vt in Antipatro poeta, vt in brumali die natis, vt in simulægrotantibus fratribus, vt in vrina, vt in vnguibus, vt in reliquis eiusmodi naturæ contagio valeret: quam ego non tollo: vis est nulla fatalis. in aliis autem fortuita quædam esse possunt, vt in illo naufrago, vt in Icadio, vt in Daphita. Quædam etiam Posidonius, pace magistri dixerim, comminisci videtur. Sunt, inquam, quidem absurda. Quid enim? si Daphitæ fatum fuit de equo cadere, atque ita perire, ex hocne equo, qui cum equus non esset, nomen habebat alienum? aut Philippus hæc in capulo quadrigulas vitare monebatur: quasi verò capulo sit occisus. Quid autem magnum & naufragum illū sine nomine in riuo esse lapsum? quanquam huic quidem hic scribit prædictum in aqua esse pereundum. Ne Hercule Icadii quidem prædonis video fatum, vllum: nihil enim scribit ei prædictum. Quid mirū igitur, ex spelunca saxum in crura eius incidisse? puto enim, etiam si Icadius tum in spelunca non fuisset, saxum tamen illud casurum fuisse. nam aut nihil est omnino fortuitum, aut hoc ipsum potuit euenire fortuna. Quæro igitur, atque hoc latè patebit, si fati omnino nullum nomē, nulla natura, nulla vis esset, & fortè, temere, casu aut pleraque fierent, aut omnia: num aliter, ac nunc eueniunt, euenirent? Quid ergo attinet inculcare fatum, cum sine fato ratio omnium rerum ad naturā, fortunamue referatur? Sed Posidonium, sicut æquum est, cum bona gratia dimittamus: ad Chryssippi laqueos reuertamur. Cui primū quidem de ipsa rerum contagione respondeamus: reliqua postea persequemur. Inter locorum naturas quantū intersit, videmus: alios esse salubres, alios pestilentes, in aliis esse pituitosos, & quasi redundantes, in aliis exsiccatos atque aridos: multaque sunt alia, quæ inter locum & locum plurimū differūt. Athenis tenue cælum, ex quo acutiores etiam putantur Attici: crassum Thebis, itaque pingues Thebani, & valētes. tamē neque illud tenue cælum efficiet, vt aut Zenonē quis, aut Arcefilā, aut Theophrastū audiat: neque crassum, vt Nemea potius, quàm Isthmo victoriam petat. Disiunge lógus. Quid enim

loci natura afferre potest, vt in porticu Pompeii potius, quàm in campo ambulemus: tecum, quàm cum alio? Idibus potius, quàm Calendis? Vt igitur ad quasdā res natura loci pertinet, & operatur aliquid, ad quasdā autē nihil sic affectio astrorū valeat, si vis, ad quasdā res, ad omnes certè non valebit. At enim quoniam in naturis hominum dissimilitudines sunt vt alios dulcia, alios subamara delectent, alii libidinosi, alii iracundi, aut crudeles, aut superbi sint, alii talibus vitiis abhorreant: quoniam igitur, inquit, tantum natura à natura distat: quid mirum est, has dissimilitudines ex differentiibus causis esse factas? Hæc differens, qua de re agatur, & in quo causa consistat, non videt. Nō enim, si alii ad alia propensiores sint propter causas naturales & antecedentes, idcirco etiam nostrarum voluntatum atque appetitionum sunt causæ naturales & antecedentes: nam nihil esset in nostra potestate, si res ita se haberet. nunc verò fate-mur, acuti, hebetēsne, valentes, imbecilline simus, non esse id in nobis. Qui autem ex eo cogi putat, ne vt sedeamus quidē, aut ambulemus voluntatis esse, is non videt quæ res quanque rem cōsequatur. Vt enim & ingeniosi & tardi ita nascantur antecedentibus causis, itēque valētes & imbecilli: non sequitur tamen, vt etiam sedere & ambulare, & rem agere aliquam, principalibus causis definitum & constitutum sit. Stylponem Megaricum philosophum, acutum sanè hominem & probatum temporibus illis accepimus. hunc scribunt ipsius familiares & ebriosum & mulierosum fuisse: neque hoc scribunt vituperantes, sed potius ad laudē: vitiosam enim naturam ab eo sic edomitā & compressam esse doctrina, vt nemo vnquam vinolentum illum, nemo in eo libidinis vestigium viderit. Quid? Socratem nonne legimus quemadmodum notarit Zopirus physiognomon, qui se profitebatur hominum mores naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere? stupidum esse Socratem dixit, & bardum, quod iugula concaua nō haberet: obstructas eas partes, & obturatas esse dicebat: addidit etiam mulierosum: in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse. Sed hæc ex naturalibus causis vitia nasci possunt: extirpari autem, & funditus tolli, vt is ipse, qui ad ea propensus fuerit, à tantis vitiis auocetur, non est id positum in naturalibus causis, sed in volūtate, studio, disciplina. quæ tolluntur omnia, si vis & natura fati ex diuinationis ratione firmabitur. Etenim si est diuinationis, quibusnam à præceptis artis proficiscitur? præcepta appello, quæ dicuntur Græcè *πρωπαια*. Non enim credo nullo præcepto aut cæteros artifices versari in suo munere, aut eos, qui diuinatione vtantur, futura prædicere. Sunt igitur astrologorum præcepta huiusmodi: Si quis, verbi causa, oriente Canicula natus est, is in mari non morietur. Vigila Chryssippe, ne tuam causam, in qua tibi cum Diodoro valente dialectico magna luctatio est, deseras. Si enim verum est, quod ita connectitur: Si quis oriente Canicula natus est, in mari nō morietur: illud quoque verum est: Si Fabius oriente Canicula natus est, Fabius in mari non morietur. Pugnāt ergo hæc inter se, Fabium oriente Canicula natum esse, & in mari Fabium moriturum: & quoniam certum in Fabio ponitur, ortum esse eum Canicula oriente, hæc quoque pugnant, & esse Fabiū, & in mari moriturum. Ergo hæc quoque coniunctio est ex repugnantibus, & est Fabius, & in mari Fabius morietur. Quod vt propositū est, ne fieri quidem potest. Ergo illud, Morietur in mari Fabius, ex eo genere est, quod fieri non potest. Omne igitur, quod falsum dicitur in futuro, id fieri non potest. At hoc Chryssippe minimè vis? maximèq; tibi de hoc ipso cum Diodoro certamen est: ille enim id solum fieri posse dicit, quod aut sit verum, aut futurum sit verum: & quicquid futurum sit, id dicit fieri necesse esse: & quicquid nō sit futurum, id negat fieri posse. tu, & quæ nō sint futura, posse fieri dicis: vt frangi hæc gemmam, etiā si id nunquam futurum sit: neque necesse fuisse Cypselū regnare Corinthi, quanquā id millesimo ante anno Apollinis oraculo editū esset. At si ista cōprobabis diuina prædicta: & quæ falsa in futuris dicentur, in his habemus, vt ea fieri nō possint: vt si dicatur Africanum Carthagine potiturum, & si verè dicatur de futuro, idque ita futurū sit, dicas esse necessarium. Quæ est

tota Diodori vobis inimica sententia. Etenim si illud verè connectitur, Si oriente Canicula natus es, in mari nō morieris: primūque, quod est in cōnexo, natus es oriente Canicula, necessarium est: omnia enim verā in prāteritis necessaria sunt, vt Chrysippo placet dissentienti à magistro Cleanthe, quia sunt immutabilia, nec in falsum è vero prāterita possunt conuerti: si igitur quod primum in connexo est, necessarium est, sit etiā quod consequitur necessarium. Quanquam hoc Chrysippo non videtur valere in omnibus. Sed tamē, si naturalis est causa cur in mari Fabius nō moriatur, in mari Fabius mori nō potest. Hoc loco Chrysippus æstuans falli sperat Chaldaeos, ceterosq; diuinos; neque eos vsuros esse cōiunctionibus, vt ita sua prācepta pronuncient, Si quis natus est oriēte Canicula, is in mari non morietur, sed potius ita dicent, Nō & natus est quis oriēte Canicula, & is in mari morietur. O licentiam iocularem: ne ipse incidat in Diodorū, docet Chaldaeos, quo pacto eos exponere prācepta oporteat. Quæro enim, si Chaldaei ita loquantur, vt negationes infinitarum coniunctionum potius, quàm infinita connexa ponant: cur idem medici, cur geometræ, cur reliqui facere nō possint? medicus in primis, quod erit ei perspectum in arte, non ita proponet: Si cui venæ sic mouentur, is habet febrem: sed potius illo modo: Non & huic venæ sic mouentur, & febrem is non habet. Itēque geometres non ita dicet: Si in sphæra maximi orbes sunt, medii inter se diuiduntur. sed potius illo modo: Non & sunt in sphæra maximi orbes, & hi non medii inter se diuiduntur. Quid est, quod non possit isto modo ex connexo transferri ad coniunctionum negationem? & quidem aliis modis easdem res efferre possumus. Modò dixi, Si in sphæra maximi orbes sunt, medii inter se diuiduntur: possum dicere, Si in sphæra maximi orbes erūt: possum dicere, Quia in sphæra maximi orbes erunt. Multa genera sunt enunciandi, nec vllum distortius, quàm hoc, quo Chrysippus sperat Chaldaeos cōtentos Stoicorum causa fore. Illorū tamen nemo ita loquitur: maius est enim has contortiones orationis, quàm signorum ortus obitūque perdiscere. Sed ad illam Diodori contentionem, quam *τῆς διωαρῶν* appellant, reuertamur. in qua quid valeat id, quod fieri possit, anquiritur. Placet igitur Diodoro id solum fieri posse, quod aut verum sit, aut verum futurū sit. qui locus attingit hanc quæstionem: nihil fieri, quod nō necesse fuerit: & quicquid fieri possit, id aut esse iam, aut futurum esse: nec magis commutari ex veris in falsa ea posse, quæ futura sunt, quàm ea, quæ facta sunt: sed in factis immutabilitatem apparere: in futuris quibusdā quia non apparent, ne necesse quidem videri: vt in eo, qui mortifero morbo vrgeatur, verum sit, hic morietur hoc morbo: at hoc idem si verè dicatur in eo, in quo vis morbi tanta nō appareat, nihilo minus futurum sit. Ita fit, vt commutatio ex vero in falsum ne in futuro quidem vlla fieri possit. nam, Morietur Scipio, talem vim habet, vt quam de futuro dicetur, tamen id non possit conuerti in falsum: de homine enim dicitur, cui necesse est mori. Sic si diceretur, Morietur noctu in cubiculo suo Scipio vi oppressus, verè diceretur: id enim fore diceretur: quod esset futurum: futurum autem fuisse, ex eo, quia factū est, intelligi debet: nec magis erat verū, Morietur Scipio, quàm, Morietur illo modo: nec minus necesse est mori Scipioni, quàm illo modo mori: nec magis immutabile ex vero in falsum, Necatus est Scipio, quàm, Necabitur Scipio: nec, cum hæc ita sint, est causa cur Epicurus fatum extimescat, & ab atomis perat præsidium, easque de via deducat, & vno tempore suscipiat res duas inenodabiles: vnam, vt sine causa fiat aliquid, ex quo existet, vt de nihilo quippiam fiat, quod nec ipsi, nec cuiquam physico placet: alteram, vt, cum duo indiuidua per inanitatem ferantur, alterum è regione moueatur, alterum declinet. licet enim Epicuro, concedenti omne enunciatum aut verum, aut falsum esse, non vereri, ne omnia fato fieri sit necesse: non enim æternis causis naturæ necessitate manantibus verum est id, quod ita enunciatur, Descendit in Academiam Carneades: nec tamen sine causis: sed interest inter causas fortuito antegressas, & inter causas cohibentes

in se efficientiam naturalem. Ita & semper verum fuit, Morietur Epicurus, cum duo & septuaginta annos vixerit, Archonte Pitharato: neque tamen erāt causæ fatales, cur ita accideret: sed quod ita cecidisset, certè casurum, sicut cecidit, fuit. Nec ii, qui dicunt immutabilia esse, quæ futura sint, nec posse verum futurum cōverti in falsum, fati necessitatem confirmant: sed verborum vim interpretantur. At qui introducunt causarum seriem sempiternam, ii mentem hominis voluntate libera spoliata, necessitate fati deuinciunt. Sed hæc hæc tenus. alia videamus. Concludit enim Chrysippus hoc modo: Si est motus sine causa, non omnis enunciatio, quod *ἀξιωμα* dialectici appellant, aut vera, aut falsa erit: causas enim efficientes quod nō habebit, id nec verum, nec falsum erit: omnis autem enunciatio aut vera aut falsa est: motus ergo sine causa nullus est. Quod si ita est, omnia, quæ fiunt, causis fiunt antegressis: id si ita est, omnia fato fiunt: efficitur igitur fato fieri quæcunque fiāt. Hic primum si mihi libeat assentiri Epicuro, & negare omnem enūciationem aut veram esse, aut falsam, eam plagam potius accipiam, quàm fato omnia fieri comprobem: illa enim sententia aliquid habet disputationis, hæc verò non est tolerabilis. itaque contendit omnes neruos Chrysippus, vt persuadeat omne *ἀξιωμα* aut verum esse aut falsum. Vt enim Epicurus veretur, ne, si hoc concesserit, concedendum sit, fato fieri quæcunque fiant: si enim alterutrum ex æternitate verum sit, esse id etiam certum: & si certum, etiam necessarium: ita & necessitatem & fatum confirmari putat: sic Chrysippus metuit, ne, si non obtinuerit, omne, quod enunciatur, aut verum esse, aut falsum, omnia fato fieri possint, & ex causis æternis rerum futurarum. Sed Epicurus declinatione atomi, vitari fati necessitatē putat. Itaque tertius quidam motus oritur extra pondus & plagā, cum declinat atomus interuallo minimo. id appellat *ἐλαχιστον*. Quam declinationem sine causa fieri, si minus verbis, re cogitur confiteri: non enim atomus ab atomo pulsa declinat: nā quī potest pelli alia ab alia, si grauitate feruntur ad perpendicularum corpora indiuidua, rectis lineis, vt Epicuro placet: sequitur enim, vt, si alia ab alia nunquam depellatur, ne contingat quidem alia aliam. Ex quo efficitur, vt iam si sit atomus, eaque declinet, declinare sine causa. Hanc rationem Epicurus induxit ob eam rem, quod veritus est, ne, si semper atomus grauitate ferretur naturali ac necessaria, nihil liberū nobis esset, cum ita moueretur animus, vt atomorum motu cogeretur. Hinc Democritus auctor atomorum accipere maluit, necessitate omnia fieri, quàm à corporibus indiuiduis naturales motus auellere. Acutius Carneades, qui docebat posse Epicureos suam causam sine hac commentitia declinatione defendere. nam cum doceret esse posse quendam animi motum volūtarium, id fuit defendi melius, quàm introducere declinationem, cuius præsertim causam reperire non possunt. Quo defenso, facile Chrysippo possent resistere. cum enim concessissent motum nullum esse sine causa, non concederēt, omnia, quæ fierent, fieri causis antecedentibus: voluntatis enim nostræ non esse causas externas & antecedentes. Communi igitur consuetudine sermonis abutimur, cum ita dicimus, velle aliquid quempiā, aut nolle sine causa. Ita enim dicimus sine causa, vt dicamus sine externa & antecedente causa, non sine aliqua. Vt cum vas inane dicimus, non ita loquimur vt physici, quibus inane esse nihil placet: sed ita, vt, verbi causa, sine aqua, sine vino, sine oleo vas esse dicamus: sic, cum sine causa animū moueri dicimus, sine antecedente & externa causa moueri, non omnino sine causa dicimus. De ipsa atomo dici potest, cum per inane moueatur grauitate & pondere, sine causa moueri, quia nulla causa accedat extrinsecus. Rursus autē, ne omnes à physicis irrideamur, si dicamus quicquam fieri sine causa, distinguendum est, & ita dicendum, ipsius indiuidui hanc esse naturam, vt pondere & grauitate moueatur, eamque ipsam esse causam cur ita feratur. Similiter ad animorū motus voluntarios, non est requirēda externa causa. motus enim voluntarius eam naturam in se ipso cōtinet, vt sit in nostra potestate, nobisque pareat: nec id sine causa: eius enim rei causa, ipsa natura est. Quod cum ita sit,

quid est, cur non omnis pronuntiatio aut vera aut falsa sit: nisi cōcesserimus fato fieri quæcunque fiant. Quia futura, inquit, vera non possunt esse ea, quæ causas, cur futura sint, non habēt. Habeāt igitur causas necesse est, vt ea, quæ vera sunt, ita cū euenerint, fato euenerint. Confectū negocium: si quidem tibi concedendum est, aut fato omnia fieri, aut quicquam posse fieri sine causa. An aliter hæc enunciatio vera esse nō potest, Capiet Numantiam Scipio: nisi ex æternitate causa causam ferens hoc erit effectura: An hoc falsum potuisset esse, si esset sexcentis seculis antè dictum: & si tum non esset vera hæc enunciatio, Capiet Numantiam Scipio: ne illa quidem vera est hæc enunciatio, Capiet Numantiam Scipio. Potest igitur quicquam factum esse, quod non verum fuerit futurū esse. nam vt præterita ea vera dicimus, quorum superiore tempore vera fuerint instantia: sic futura, quorum consequenti tempore vera erunt instantia, ea vera dicemus. Nec si omne enūciatum aut verum aut falsum est, sequitur ilico esse causas immutabiles, easque æternas, quæ prohibeāt quicquam secus cadere, atque casurum sit. Fortuitæ sunt causæ, quæ efficiant, vt verè dicantur, quæ ita dicentur, Veniet Cato in Senatum: non inclusæ in rerum natura atque mundo. & tamen tam est immutabile venturum, cū est verum, quàm venisse: nec ob eam causam fatum, aut necessitas extimescenda est. Etenim erit confiteri necesse, si hæc enunciatio, Veniet in Tusculanum Hortensius, verum non est: sequitur, vt falsum sit. quorum isti neutrum volunt: quod fieri non potest. Nec nos impedit illa ignaua ratio, quæ dicitur: appellatur enim quidam à philosophis *ἀργὸς λόγος*: cui si pareamus, nihil est omnino, quod agamus in vita. Sic enim interrogant, Si fatum tibi est ex hoc morbo conualescere, siue medicū adhibueris, siue nō adhibueris, cōualesces. item, Si fatū tibi est ex hoc morbo non conualescere: siue tu medicum adhibueris, siue non, non conualesces. & alterutrum fatum est: medicum ergo adhibere nihil attinet. Rectè genus hoc interrogationis ignauū atque iners nominatū est, quod eadem ratione omnis è vita tolletur actio. Licet etiā immutare, vt fati nomen nō adiūgas, & eandem tamen teneas sententiam, hoc modo: Si ex æternitate verū hoc fuit, Ex isto morbo conualesces: siue adhibueris medicū, siue non, cōualesces. itēque: Si ex æternitate hoc falsum fuit, Ex isto morbo non cōualesces: siue adhibueris medicū, siue non adhibueris, non cōualesces: deinde cætera. Hæc ratio à Chrysippo reprehenditur. Quædā enim sunt, inquit, in rebus simplicia, quædā copulata. simplex est, Morietur eo die Socrates. huic, siue quid fecerit, siue nō fecerit, finitus est moriēdi dies. At si ita fatū sit, Nascetur OEdipus Laio, nō poterit dici, siue fuerit Laius cū muliere, siue nō fuerit: copulata enim res est, & cōfatalis: sic enim appellat: quia ita fatum sit, & concubiturū cum vxore Laium, & ex ea OEdipum procreaturum. Vt si esset dictum, Luētabitur Olympiis Milo: & referret aliquis, Ergo, siue habuerit aduersarium, siue non habuerit, luētabitur: erraret: est enim copulatum, luētabitur, quia sine aduersario nulla luētatio est. Omnes igitur istius generis captiones eodem modo refelluntur, siue tu adhibueris medicum, siue nō adhibueris, conualesces: captiosum: tam enim est fatale medicū adhibere, quàm conualescere. Hæc, vt dixi, confatalia ille appellat. Carneades hoc totum genus non probabat, & nimis inconsideratè cōcludi hanc rationem putabat: itaque premebat alio modo, nec vllam adhibebat calumniam: cuius erat hæc conclusio: Si omnia antecedentibus causis fiunt, omnia naturali colligatione confertè, contextèque fiunt. quod si ita est, omnia necessitas efficit. id si verum est, nihil est in nostra potestate. est autem aliquid in nostra potestate. ac si omnia fato fiunt, omnia causis antecedentibus fiunt. non igitur fato fiunt, quæcunque fiunt. Hæc arctius astringi ratio non potest. nam si quis velit idem referre, atque ita dicere: Si omne futurum ex æternitate verum est, vt ita certè eueniat, quemadmodum sit futurum, omnia necesse est colligatione naturali cōfertè, contextèque fieri: nihil dicat: multum enim differt, vtrum causa naturalis ex æternitate futura vera efficiat, an etiam sine æternitate naturali, futura quæ sint, ea vera esse

possint intelligi. Itaque dicebat Carneades, ne Apollinem quidem futura posse dicere, nisi ea, quorum causas natura ita contineret, vt ea fieri necesse esset. Quid enim spectās deus ipse diceret, Marcellum eum, qui ter Consul fuit, in mari esse periturū: erat quidem hoc verum ex æternitate, sed causas id efficientes non habebat. Ita ne præterita quidem ea, quorum nulla signa tanquā vestigia extarent, Apollini nota esse censebat, quo minus futura: causis enim efficientibus quanque rem cognitis, posse denique sciri quid futurum esset. ergo nec de OEdipo potuisse Apollinem prædicere, nullis in rerum natura causis propositis, cur ab eo patrem interfici necesse esset: nec quicquam huiusmodi. Quocirca si Stoicis, qui omnia fato fieri dicunt, consentaneum est huiusmodi oracula, cæteraque, quæ ad diuinationem pertinent, comprobare: iis autem, qui, quæ futura sunt, ea vera esse ex æternitate dicunt, non idem dicendum est: vide, ne non eadem sit illorum causa, & Stoicorum: hi enim vrgentur angustiis, illorum ratio soluta ac libera est. Quòd si concedatur nihil posse euenire nisi causa antecedente: quid proficiatur, si ea causa non ex æternis causis apta ducatur? Causa autem ea est, quæ id efficit, cuius est causa, vt vulnus mortis, cruditas morbi, ignis ardoris. Itaque non sic causa intelligi debet, vt, quod cuique antecedit, id ei causa sit, sed quod cuique efficienter antecedit: nec, quòd in campum descenderim, id fuisse causam, cur pila luderem: nec Hecubam causam interitus fuisse Troianis, quòd Alexandrum genuerit: nec Tyndareum Agamemnoni, quòd Clytemnestram: hoc enim modo viator quoque bene vestitus causa grassatori fuisse diceretur, cur ab eo spoliaretur. Ex hoc genere illud est Ennii,

Vtinam ne in nemore Pelio securibus

Cæsa cecidisset abiegna ad terram trabes.

Licuit vel altius, vtinā ne in Pelio nata vllā vnquā esset arbor: etiā suprā, vtinā ne esset mons vllus Pelius: similiterque superiora repetentem regredi in infinitum licet.

Nēue inde naus inchoandæ exordium Cepisset.

Quorsum hæc præterita: quia sequitur illud,

Nam nunquam hera errans mea, domo efferret pedem

Medea, animo ægro, amore sæuo saucia.

Non vt ea res causam afferrent amoris. Interesse autem aiunt, vtrum eiusmodi quid sit, sine quo aliquid effici non possit: an eiusmodi, cum quo aliquid effici necesse sit. Nulla igitur earum causa est, quoniam nullam rem sua vi efficit, cuius dicitur causa: nec id, sine quo quippiā non sit, causa est: sed id, quod cū accessit, id, cuius causa est, efficit necessariò. nondum enim vlcerato serpētis morfu Philocteta, quæ causa in rerum natura continebatur, fore, vt is in insula Lemno linqueretur: post autem causa fuit propior, & cum exitu iunctior. Ratio igitur euentus aperit causam: sed ex æternitate vera fuit hæc enunciatio: Relinquetur in insula Lemno Philoctetes: nec hoc ex vero in falsum poterat conuerti: necesse est enim in rebus contrariis duabus (contraria autem hoc loco ea dico, quorum alterum ait quid, alterum negat) ex his igitur necesse est inuito Epicuro alterum verum esse, alterū falsum: vt, Sauciabitur Philoctetes, omnibus ante seculis verū fuit: Nō sauciabitur, falsum. Nisi fortè volumus Epicureorū opinionē sequi, qui tales enunciationes nec veras nec falsas esse dicunt: aut, cū id pudet, illud tamē dicunt, quod est impudētius, veras esse ex contrariis disunctiones: sed quæ in his enunciata essent, eorum neutrum esse verum. O admirabilem licentiam, & miserabilem inscitiam differendi! Si enim aliquid in eloquēdo, nec verum nec falsum est, certè id verum non est, quòd autem verum non est, quī potest non falsum esse: aut quod falsum non est, quī potest non verum esse? Tenebitur id, quod à Chrysippo defenditur, Omnem enunciationem aut veram aut falsam esse, ratio ipsa cogit, & ex æternitate quædam vera esse, & ea non esse nexa causis æternis, & à fati necessitate esse libera. Ac mihi quidem videtur, cū duæ sententiæ fuissent veterum philo-

sophorum, vna eorum, qui censerent omnia ita fato fieri, vt id fatum vim necessitatis afferret, in qua sententia Democritus, Heraclitus, Empedocles, Aristoteles fuit: altera eorum quibus viderentur sine vilo fato esse animorum motus voluntarii: Chrysippus tanquam arbiter honorarius medium se ferre voluisse: sed applicat se ad eos potius, qui necessitate motus animos liberatos volunt. Dum autem verbis vitur suis, delabatur in eas difficultates, vt necessitatem fati confirmet inuitus. Atque hoc, si placet, quale sit videamus, in assensionibus, quas prima oratione tractaui: eas enim veteres illi, quibus omnia fato fieri videbantur, vi effici & necessitate dicebant: qui autem ab his dissentiebant, fato assensiones liberabant, negabantque, fato assensionibus adhibito, necessitatem ab his posse remoueri: iique ita differebat: Si omnia fato fiunt, omnia fiunt antecedente causa: & si appetitus, illa etiam quæ appetitum sequuntur: ergo etiam assensiones. at si causa appetitus non est sita in nobis, ne ipse quidem appetitus est in nostra potestate. quod si ita est, ne illa quidem, quæ appetitu efficiuntur, sita in nobis sunt. non sunt igitur neque assensiones, neque actiones in nostra potestate. Ex quo efficitur, vt neque laudationes iustæ sint, nec vituperationes, nec honores, nec supplicia. quod cum vitiosum sit, probabiliter concludi putant non omnia fato fieri, quæcunque fiât. Chrysippus autem cum & necessitatem improbare, & nihil vellet sine præpositis causis euenire, causarum genera distinguit, vt & necessitatem effugiat, & retineat fatum. Causarum enim, inquit, aliæ sunt perfectæ & principales, aliæ adiuuantes & proximæ. Quamobrem cum dicimus omnia fato fieri causis antecedentibus, non hoc intelligi volumus, causis perfectis & principalibus, sed causis antecedentibus, adiuuantibus & proximis. itaque illi rationi, quam paulò antè conclusi, sic occurrit: Si omnia fato fiât, sequi illud quidem, vt omnia causis fiant antepositis, verum non principalibus & perfectis, sed adiuuantibus & proximis. Quæ si ipsæ non sint in nostra potestate, non sequitur, vt ne appetitus quidem sit in nostra potestate: at hoc sequeretur, si omnia perfectis & principalibus causis fieri diceremus, vt cum hæ causæ non essent in nostra potestate, ne ille quidem esset in nostra potestate. Quamobrem qui ita fatum introducunt, vt necessitatem adiungant, in eos valebit illa conclusio: qui autem causas antecedentes non dicent perfectas neque principales, in eos nihil valebit. quod enim dicantur assensiones fieri causis antepositis, id quale sit, facile à se explicari putant. Nam quamquam assensio non possit fieri nisi cōmota viso: tamen cum id visum proximam causam habeat, non principalem, hæc habet rationem, vt Chrysippus vult, quam dudum diximus, non vt illa quidem fieri possit nulla vi extrinsecus excitata (neesse est enim assensionem viso commoueri) sed reuertitur ad cylindrum & turbinem suum, quæ moueri incipere, nisi pulsa, non possunt: id autè cum accidit, suapte natura, quod superest, & cylindrum volui, & versari turbinem putat. Vt igitur, inquit, qui protrusit cylindrum, dedit ei principium motionis, volubilitatem autem non dedit: sic visum obiectum imprimet illud quidem, & quasi signabit in animo suam speciem, sed assensio nostra erit in potestate, eaque, quemadmodum in cylindro dictum est, extrinsecus pulsa, quod reliquum est, suapte vi & natura mouebitur. Quod si aliqua res efficeretur sine causa antecedente, falsum esset omnia fato fieri. Sin omnibus, quæcunque fiunt, verisimile est causam antecedere: quid afferri poterit, cur non omnia fato fieri fatendum sit: modò intelligatur quæ sit causarum distinctio ac dissimilitudo. Hæc cum ita sint à Chrysippo explicata: si illi, qui negant assensiones fato fieri, fateantur tamen eas non sine viso antecedente fieri, alia ratio est: sed si concedunt anteire visa, nec tamen fato fieri assensiones, quod proxima illa & continens causa non moueat assensionem: vide, ne idem dicant, neque enim Chrysippus concedens assensionis proximam & continentem causam esse in viso positam, neque eam causam ad assentiendum necessariam esse, concedet, vt, si omnia fato fiant, omnia fiant causis antecedentibus & necessariis. itemque illi, qui ab hoc dissentiunt, confidentes non fieri assensiones sine

præcurfione visorum, dicet, si omnia fato fierent eiusmodi, vt nihil fieret, nisi prægressione causæ, confitendū esse fato fieri omnia. Ex quo facile intellectu est, cum vtrique patefacta atque explicata sententia sua, ad eundem exitum veniant, verbis eos, non re dissidere: omninoque cum hæc sit distinctio, vt quibusdam in rebus verè dici possit, cum hæ causæ antegressæ sint, non esse in nostra potestate, quin illa eueniant, quorum causæ fuerint: quibusdam autem in rebus, causis antegressis, in nostra tamen esse potestate, vt illud aliter eueniat: hanc distinctionem vtrique approbant: sed alteri censent, quibus in rebus cum causæ antecesserint ita, vt non sit in nostra potestate, vt aliter illa eueniant, illas fato fieri: quæ autem in nostra potestate sint, ab his fatum abesse. Hoc modo hanc causam disceptari oportet, non ab atomis errantibus, & de via declinantibus præsidium petere. Declinat, inquit, atomus. Primum cur: aliam enim quandam vim motus habebunt à Democrito impulsione quam plagam ille appellat: à te Epicure grauitatis & pōderis. Quæ ergo noua causa in natura est, quæ declinet atomum: aut num sortiuntur inter se, quæ declinent, quæ non: aut cur minimo declinent intervallo, maiore non: aut cur declinent vno minimo, non declinent duobus aut tribus? Optare hoc quidem est, non disputare. nam neque extrinsecus impulsam atomum loco moueri & declinare dicis: neque in illo inani, per quod feratur atomus, quicquid fuisse causam, cur ea non è regione ferretur: nec in ipsa atomo mutationis aliquid factū est, quamobrem naturalem sui ponderis motum non teneret. Ita cum attulisset nullam causam, quæ istam declinationem efficeret: tamè aliquid sibi dicere videtur: cum id dicat, quod omnium mentes aspernentur ac respuant. Nec verò quisquam magis confirmare mihi videtur non modò fatum, verum etiam necessitatē, & vim omnium rerum, sustulisseque motus animi voluntarios, quàm hic, qui aliter obistere fato fatetur se non potuisse, nisi ad has commentitias declinationes confugisset. Nam, vt essent atomi, quas quidem esse mihi probari nullo modo potest: tamen declinationes istæ nunquam explicarentur. nam si atomis, vt grauitate ferantur, tributum est necessitate naturæ, quod omne pondus nulla re impediēte moueatur & feratur necesse est: illud quoque necesse est, declinare quibusdā atomis, vel, si volūt, omnibus naturaliter.

Multa desunt.

M. T. CICERONIS DE LEGIBVS LIBER PRIMVS.

Desit fortasse quippiam.

A T T I C V S.

LVCVS quidem ille, & hæc Arpinatium quercus agnoscitur, sæpe à me lectus in Mario. Si manet illa quercus, hæc est profectò: etenim est sanè vetus. QVINTVS. Manet verò Attice noster, & semper manebit: fata est enim ingenio: nullius autè agricolæ cultu stirps tā diuturna, quàm poëtæ versu seminari potest. Att. Quo tandem modo Quinte: aut quale est istuc, quod poëtæ ferunt? Mihi enim videris fratrem laudando suffragari tibi. Q. Sit ita sanè. Veruntamen, dum Latinæ loquentur literæ, quercus huic loco nō deerit, quæ Mariana dicatur, eaque, vt ait Scæuola, de fratris mei Mario Canescet seclis innumerabilibus. Nisi fortè Athenæ tuæ sempiternæ in arce oleam tenere potuerunt: aut, quod Homericus Vlyxes Deli se proceram & teneram palmam vidisse dixit, hodie monstrant eadem: multaque alia multis locis diutius commemoratione manent, quàm natura stare potuerunt. Quare glandifera illa quercus, ex qua olim euolauit Nuncia fulua Iouis, miranda visa figura,

nunc sit hæc. sed cum eam tempeſtas vetuſtæſue conſumpſerit, tamen erit his in locis, quam Marianam quercum vocent. Att. Non dubito id quidẽ: ſed hoc iam non ex te Quinte quæro, verum ex ipſo poëta, tuine verſus hanc quercum ſeuerint, an ita factum de Mario, vt ſcribis, acceperis. M. Reſpondebo tibi equidem, ſed non antè, quàm tu ipſe mihi reſponderis Attice, certè non longè à tuis ædibus inambulans poſt exceſſum ſuum Romulus Proculo Iulio dixerit, ſe deum eſſe & Quirinũ vocari, templumque ſibi dedicari in eo loco iuſſerit: & Athenis non longè item à tua illa antiqua domo Orithyam Aquilo ſuſtulerit: ſic enim eſt traditum. Att. Quorſum tandem, aur cur iſta quæris? M. Nihil fanè, niſi ne nimis diligenter inquiras in ea, quæ iſto modo memoriæ ſint prodita. Att. Atqui multa quæritur in Mario fictane, an vera ſint, & à nonnullis, quòd & in recenti memoria, & in Arpinati homine: ſed veritas à te poſtulat. M. Et mehercule ego me cupio non mendacem putari: ſed tamè nonnulli iſti Tite faciunt imperitè, qui in iſto opusculo nõ vt à poëta, ſed vt à teſte veritatem exigant: nec dubito, quin iidem, & cum Egeria collocutum Numam, & ab Aquila Tarquinio apicè impositum putent. Q. Intelligo te frater alias in hiſtoria leges obſeruandas putare, alias in poëmate. M. Quippe cum in illa ad veritatem Quinte referantur, in hac ad delectationem pleraque: quanquam & apud Herodotum patrem hiſtoriæ, & apud Theopompum ſunt innumerabiles fabulæ. Att. Teneo quam oprabam occaſionem, neque omittam. M. Quam tandem Tite? Att. Poſtulat à te iandiu, vel flagitatur potius hiſtoria: ſic enim putant, te illam tractante effici poſſe, vt in hoc etiam genere Græciæ nihil cedamus. Atque vt audias quid ego ipſe ſentiam, non ſolum mihi videris eorum ſtudiis, qui literis delectantur, ſed etiam patriæ debere hoc munus, vt ea, quæ ſalua per te eſt, per te eundem ſit ornata. abeſt enim hiſtoria literis noſtris, vt & ipſe intelligo, & ex te perſæpe audio. potes autem tu proſectò ſatisfacere in ea, quippe cum ſit opus, vt tibi quidẽ videri ſolet, vnum hoc oratorium maximè. Quamobrem aggredere quæſumus, & ſume ad hanc rem tempus, quæ eſt à noſtris hominibus adhuc aut ignorata, aut relicta. nam poſt annales pontificum maximorum, quibus nihil poteſt eſſe iucundius: ſi aut ad Fabium, aut ad eum, qui tibi ſemper in ore eſt, Catonem, aut ad Piſonem, aut ad Fannium, aut ad Vennonium venias: quãquam ex his alius alio plus habet virium, tamen quid tam exile, quàm iſti omnes? Fannii autem ætate coniunctus Antipater paulò inflauit vehementius, habuitque vires agreſtes ille quidem atque horridas, ſine nitore ac palæſtra, ſed tamen admonere reliquos potuit, vt accuratius ſcriberent. Ecce autem ſucceſſere huic belli, Clodius, Afellio: nihil ad Cælium, ſed potius ad antiquorum languorem atque inſcitiam. Nam quid Accium memorem: cuius loquacitas habet aliquid argutiarum, nec id tamen ex illa erudita Græcorum copia, ſed ex librariolis Latinis: in orationibus autem multus & ineptus, ad ſummam impudentiã. Siſenna eius amicus omnes adhuc noſtros ſcriptores, niſi qui fortè nondum ediderunt, de quibus æſtimare non poſſumus, facile ſuperauit. is tamen neque orator in numero veſtro vnquã eſt habitus, & in hiſtoria puerile quiddam conſectatur, vt vnum Clitarchum, neque præterea quenquam, de Græcis legiſſe videatur, eũtamen velle duntaxat imitari: què ſi aſſequi poſſet, aliquantũ ab optimo tamè abeſſet. Quare tuũ eſt munus: hoc à te expectatur: niſi quid Quinto videtur ſecus. Q. Mihi verò nihil: & ſæpe de iſto collocuti ſumus: ſed eſt quædam inter nos parua diſſenſio. Att. Quæ tandem? Q. A quibus temporibus ſcribendi capiatur exordium. ego enim ab vltimis cenſeo: quoniam illa ſic ſcripta ſunt, vt ne legantur quidem: ipſe autem æqualem ætatis ſuæ memoriã depoſcit, vt ea cõplectatur, quibus ipſe interfuit. Att. Ego verò huic potius aſſentior: ſunt enim maximæ res in hac memoria atque ætate noſtra: tum autè hominis amiciffimi Cn. Põpeiĩ laudes illuſtrabit: incurret etiam in illum memorabilem annum ſuum: quem ab iſto malo prædicari, quàm, vt aiũt, de Remo & Romulo. M. Intelligo equidẽ à me iſtum laborem

iandiu poſtulari Attice: quem non recuſarem, ſi mihi vllum tribueretur vacuum tempus & liberum: neque enim occupata opera, neque impedito animo, res tanta ſuſcipi poteſt: vt runque opus eſt, & cura vacare & negotio. Att. Quid? ad cætera, quæ ſcripſiſti plura, quàm quiſquam è noſtris, quod tibi tandem tempus vacuum fuit conſeſſum? M. Subſiciua quædam tempora incurrunt: quæ ego perire non patior: vt ſi qui dies ad ruſticandum dati ſint, ad eorum numerum accommodentur, quæ ſcribimus. Hiſtoria verò nec inſtitui poteſt, niſi præparato ocio: nec exiguo tempore abſolui. & ego animi pendere ſoleo, cum ſemel quid orſus, ſi traducor aliò: neque tam facile interrupta contexo, quàm abſoluo inſtituta. Att. Legationem aliquam nimirum oratio iſta poſtulat, aut eiufmodi quampiam ceſſationem liberã atque ocioſam. M. Ego verò ætatis potius vacationi conſidebam, cum præfertim non recuſarem, quo minus more patrio ſedens in folio conſulentibus reſponderè, ſenectutis que non inertis grato atque honeſto fungerer munere. ſic enim mihi liceret & iſti rei, quam deſideras, & multis vberioribus atque maioribus operæ, quantum vellè, dare. Att. Atqui vereor, ne iſtam cauſam nemo noſcat, tibi que ſemper dicendum ſit: & eo magis, quòd te ipſe mutaſti, & aliud dicendi genus inſtituiſti: vt quemadmodum Roſcius familiaris tuus in ſenectute numeros in cantu ceciderat, ipſas que tardiores fecerat tibias, ſic tu à contentionibus, quibus ſummis vti ſolebas, quotidie relaxes aliquid, vt iam oratio tua nõ multum à philoſophorũ lenitate abſit. quod ſuſtinere cum vel ſumma ſenectus poſſe videatur, nullã tibi à cauſis vacationem video dari. Q. At mehercule ego arbitrar poſſe id populo noſtro probari, ſi te ad ius reſpondendum dediſſes. Quamobrem, cum placebit, tibi experièdum cenſeo. M. Id, ſi quidem Quinte, nullum eſſet in experièdo periculum: ſed vereor, ne, dum minuere velim laborem, augeam, atque ad illam cauſarum operam, ad quam ego nunquam niſi paratus & meditatũs accedo, adiungatur hæc iuris interpretatio, quæ non tam mihi moleſta ſit propter laborè, quàm quòd dicendi cogitationem auferat, ſine qua ad nullam maiorem vnquam cauſam ſum auſus accedere. Att. Quin igitur iſta ipſa explicas nobis his ſubſiciuis, vt ais, temporibus, & conſcribis de iure ciuili ſubtilius, quàm cæteri: nam à primo tempore ætatis iuri ſtudere te memini, cum ipſe etiam ad Scauolam ventitarem: neque vnquam mihi viſus eſt ita te ad dicendum dediſſe, vt ius ciuile contemneres. M. In longum ſermonem me reuocas Attice: quem tamen, niſi Quintus aliud quid nos agere mauult, ſuſcipiam: & quoniam vacui ſumus, dicam. Q. Ego verò libenter audierim: quid enim agam potius? aut in quo melius hunc conſumam diem? M. Quin igitur ad illa ſpatia noſtra, ſedẽs que pergimus: vbi, cum ſatis erit deambulatum, requieſcimus: nec proſectò nobis delectatio deerit, aliud ex alio quærentibus. Att. Nos verò, & hac quidem, adire ſi placet per ripam & vmbra. Sed iam ordire explicare, quæſo, de iure ciuili quid ſentias. M. Ego memini ſummos fuiſſe in ciuitate noſtra viros, qui id interpretari populo, & reſpondere ſoliti ſint: ſed eos magna proſeſſos, in paruis eſſe verſatos. Quid enim eſt tantum, quantum ius ciuitatis? Quid autem tam exiguum, quàm eſt munus hoc eorum, qui conſuluntur? quàm eſt populo neceſſarium? nec verò eos, qui ei muneri præſuerunt, vniuerſi iuris expertes fuiſſe exiſtimo, ſed hoc, ciuile quod vocant, catenus exercuerunt, quoad populo præſtare voluerunt. id autem incognitum eſt, minũs que in vſu neceſſarium. Quamobrem quò me vocas? aut quid hortaris, vt libellos conſciam de ſtillicidiorum, ac de parietum iure? aut vt ſtipulationum & iudiciorum formulas componam? quæ & conſcripta ſunt à multis diligèter, & ſunt humiliora, quàm illa, quæ à vobis expectari puto. Att. Atqui, ſi quæres ego quid expectem: quoniam ſcriptum eſt à te ſatis de optimo Reip. ſtatu, conſequens eſſe videtur, vt ſcribas tu idem de legibus: ſic enim feciſſe video Platonem illum tuum, quem tu admiraris, quem omnibus anteponis, quem maximè diligis. M. Viſne igitur, vt ille Crete cum Clinia, & cum Lacedæmonio Megillo, æſtuo, quemadmodum

describit, die, in cupressetis Gnosiorum & spatiis siluestribus, crebrò insiftens, interdum acquiescens, de institutis rerum publicarum, ac de optimis legibus disputat: sic nos inter has procerissimas populos, in viridi opacaque ripa inambulâtes, tum autem residentes, quæramus iisdem de rebus aliquid vberius, quàm forensis vsus desiderat: 12

Att. Ego verò ista audire cupio. M. Quid ait Quintus? Q. Nulla de re magis. M. Et rectè quidem: nam sic habetote, nullo in genere disputâdi magis honesta patefieri, quid sit homini natura tributum, quantam vim rerum optimarum mens humana contineat, cuius muneris colendi, efficiendique causa nati, & in lucem editi sumus, quæ sit coniunctio hominum, quæ naturalis societas inter ipsos: his enim explicatis, fons legû & iuris inueniri potest. Att. Non ergo à prætoris edicto, vt plerique nunc, neque à XII tabulis, vt superiores, sed penitus ex intima philosophia hauriendam iuris disciplinâ putas. M. Nō enim id quærimus hoc sermone Pomponi, quemadmodum caueamus in iure, aut quid de quaque consultatione respondeamus. Sit ista res magna, sicut est: quæ quondam à multis claris viris, nunc ab vno summa auctoritate & scientia sustinetur. Sed noris ista. Complectèda in hac disputatione tota causa vniuersi iuris est, ac legum, vt hoc, ciuile quod dicimus, in paruum quèdam & angustum locum concludatur naturæ: natura enim iuris nobis explicanda est, eaque ab hominis repetenda natura: considerandæ leges, quibus ciuitates regi debeant: tum hæc tractanda, quæ composita sunt, & descripta, iura & iussa populorum, in quibus ne nostri quidem populi latebunt, quæ vocantur iura ciuilia. Q. Altè verò, & vt oportet, à capite frater repetis quod quærimus: & qui aliter ius ciuile tradunt, non tam iustitiæ, quàm litigandi tradunt vias. M. Non est ita Quinte: ac potius ignoratio iuris litigiosa est, quàm scientia. Sed hæc posterius. Nunc iuris principia videamus. Igitur doctissimis viris proficisci placuit à lege: haud scio an rectè, si modò, vt iidem definiunt, lex est ratio summa insita in natura, quæ iubet ea, quæ facièda sunt, prohibetque contraria. Eadem ratio cum est in hominis mente confirmata & confecta, lex est. itaque arbitrantur prudentiam esse legem, cuius ea vis sit, vt rectè facere iubeat, vetet delinquere: eamque rem illi Græco putant nomine à suum cuique tribuendo appellatam, ego nostro à legendo. nam vt illi æquitatis, sic nos delectus vim in lege ponimus: & proprium tamen vtrunque legis est. Quod si ita rectè dicitur, vt mihi quidem plerumque videri solet: à lege ducendum est iuris exordium: ea est enim naturæ vis, ea mens ratioque prudentis, ea iuris atque iniuriæ regula. Sed quoniam in populari ratione omnis nostra versatur oratio, populariter interdum loqui necesse erit, & appellare eam legè, quæ scripto sancit quod vult, aut iubendo, aut vetando, vt vulgus appellat. Constituendi verò iuris ab illa summa lege capiamus exordium, quæ seculis omnibus antè nata est, quàm scripta lex vlla, aut quàm omnino ciuitas constituta. Q. Commodius verò, & ad rationem instituti sermonis aptius. M. Visne ergo, ipsius iuris ortum à fonte repetamus? quo inuento, non erit dubium, quò sint hæc referenda quæ quærimus. Q. Ego verò ita faciendū esse censeo. Att. Me quoque adscribito fratris sententiæ. M. Quoniam igitur eius Reipub. quam optimam esse docuit in illis sex libris Scipio, tenendus est nobis, & seruandus status, omnèsque leges accommodandæ ad illud ciuitatis genus, ferendi etiam mores, nec scriptis omnia sancienda: repetam stirpem iuris à natura: qua duce est nobis omnis disputatio explicada. Att. Rectissimè: & quidem ista duce errari nullo pacto potest. M. Dāsne igitur hoc nobis Pomponi (nam Quinti noui sententiā) deorum immortalium vi, natura, ratione, potestate, mente, numine, siue quod est aliud verbum, quo planius significè quod volo, naturam omnem diuinam regi: nam si hoc non probas, à deo nobis causa ordiendâ est potissimum. Att. Do sanè, si postulas: etenim propter hunc concetum auium, strepitumque fluminum, non vereor, condiscipulorum ne quis exaudiat. M. Atqui cauèdum est: solent enim, id quod virorum bonorum est, admodum irasci: nec verò ferèt, si au-

dierint te primum caput libri optimi prodidisse: in quo scripsit nihil curare deum nec sui, nec alieni. Att. Perge quæso: nam id, quod tibi concessi, quorsum pertineat expecto. M. Non faciam longius: huc enim pertinet: Animal hoc prouidum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & consilii, quem vocamus hominem, præclara quadam conditione generatum esse à supremo deo: solum est enim ex tot animantium generibus, atque naturis particeps rationis & cogitationis, cum cætera sint omnia expertia. Quid est autem, non dicam in homine, sed in omni cælo, atque terra, ratione diuinius: quæ cum adoleuit, atque perfecta est, nominatur ritè sapientia. Est igitur, quoniam nihil est ratione melius, eaque & in homine & in deo, prima homini cum deo rationis societas. Inter quos autem ratio, inter eosdem etiam recta ratio communis est. Quæ cum sit lex, lege quoque consociati homines cum diis putandi sumus. Inter quos porrò est communio legis, inter eos cōmunio iuris est. Quibus autem hæc sunt inter eos communia, & ciuitatis eiusdem habendi sunt. Si verò iisdem imperiis & potestatibus parent, multò etiam magis parent huic cælesti descriptioni, mentique diuinæ, & præpotenti deo: vnde etiam vniuersus hic mundus vna ciuitas communis deorum atque hominum existimanda: & quòd in ciuitatibus ratione quadam, de qua dicitur idoneo loco, agnationibus familiarum distinguuntur status, id in rerum natura tanto est magnificentius, tantoque præclarius, vt homines deorum agnatione & gente teneantur. Nam cum de natura omni quæritur, disputari solent nimirum ista: perpetuis cursibus, conuersionibus cælestibus extitisse quandam materiam ferendi generis humani, quod sparsum in terras, atque satum, diuino auctū sit animorum munere. nam quòd aliquibus cohæret homines, è mortali genere sumperunt quæ fragilia essent & caduca: animum esse ingeneratum à deo, ex quo verè vel agnatio nobis cum cælestibus, vel genus, vel stirps appellari potest. Itaque ex tot generibus nullum est animal præter hominem, quod habeat notitiam aliquam dei: ipsisque in hominibus nulla gens est neque tam immansueta, neque tam fera, quæ non, etiam si ignoret qualem habere deum deceat, tamen habendum sciat. Ex quo efficitur illud, vt is agnoscat deū, qui, vnde ortus sit, quasi recordetur ac agnoscat. Iam verò virtus eadem in homine ac deo est, neque vllò alio ingenio præterea. Est autem virtus nihil aliud, quàm in se perfecta, & ad summum perducta natura. Est igitur homini cum deo similitudo. Quod cum ita sit, quæ tandem potest esse propior certiorue cognatio: Itaque ad hominum commoditates & vsus tantam rerum vbertatem natura largita est, vt ea, quæ gignuntur, donata consulto nobis, non fortuito nata videantur: nec solum ea, quæ frugibus atque baccis terræ foetu profunduntur: sed etiam pecudes, quod perspicuum sit, partim esse ad vsus hominum, partim ad fructum, partim ad vescendum procreatas. Artes verò innumerabiles repertæ sunt docente natura. quam imitata ratio res ad vitam necessarias solerter consecuta est. Ipsum autem hominem eadem natura non solum celeritate mentis ornauit, sed etiam sensus tanquam satellites attribuit ac nuncios, & rerum plurimarum obscuras & necessarias intelligentias enudauit, quasi fundamenta quædam scientiæ: figuramque corporisabilem & aptam ingenio humano dedit. nam cum cæteras animantes abiecisset ad partum, solum hominem erexit, ad cælique quasi cognationis domiciliique pristini conspectum excitauit: tum speciem ita formauit oris, vt in ea penitus reconditos mores effingeret. Nam & oculi nimis arguti, quemadmodum animo affecti simus, loquuntur: & is, qui appellatur vultus, qui nullo in animante esse præter hominem potest, indicat mores: cuius vim Græci norunt, nomen omnino non habent. Omitto opportunitates, habilitatesque reliqui corporis, moderationem vocis, orationis vim, quæ conciliatrix est humanæ maximè societatis. Neque enim omnia sunt huius disputationis ac temporis: & hunc locum satis, vt mihi videtur, in iis libris, quos legistis, expressit Scipio. Nunc quoniam hominem, quod principium reliquarum rerum esse voluit, generauit

& ornauit deus, perspicuum sit illud, ne omnia differantur, ipsam per se naturam longius progredi: quæ etiam nullo docente profecta ab iis, quorum ex prima, & inchoata intelligentia genera cognouit, confirmat ipsa per se rationem & perficit. Att. Diuimortales, quàm tu longè iuris principia repetis, atque ita, ut ego non modò ad illa nõ properem, quæ expectabam à te de iure ciuili, sed faciliè patiar te hunc diem vel totum in isto sermone consumere: sunt enim hæc maiora, quæ aliorum causa fortasse complecteris, quàm ipsa illa, quorum hæc causa præparantur. m. Sunt hæc quidem magna, quæ nunc breuiter attinguntur, sed omnium, quæ in hominum doctorum disputatione versantur, nihil est profectò præstabilius, quàm planè intelligi nos ad iustitiam esse natos, neque opinione, sed natura constitutum esse ius. Id iam patebit, si hominum inter ipsos societatem, coniunctionemque perspexeris. Nihil est enim vnum vni tam simile, tam par, quàm omnes inter nosmetipsos sumus. Quòd si deprauatio consuetudinum, si opinionum vanitas non imbecillitatem animorum torqueret, & flecteret quocunque cœpisset: sui nemo ipse tam similis esset, quàm omnes sunt omnium. Itaque quæcunque est hominis diffinitio, vna in omnes valet. Quod argumenti satis est, nullam dissimilitudinem esse in genere. quæ si esset, non vna omnes diffinitio contineret. Etenim ratio, qua vna præstamus beluis, per quam coniectura valemus, argumentamur, refellimus, differimus, conficimus aliquid, concludimus, certè est cõmunis, doctrina differens, discendi quidem facultate par. nam & sensibus eadem omnia comprehenduntur: & ea, quæ mouent sensus, itidem mouent omnium: quæque in animis imprimuntur, de quibus antè dixi, inchoatæ intelligentiæ, similiter in omnibus imprimuntur: interpretæque est mentis oratio, verbis discrepans, sententiis congruens. Nec est quisquam gentis vllius, qui ducem naturam nactus ad virtutem peruenire non possit. Nec solum in rectis, sed etiam in prauitatibus insignis est humani generis similitudo. nam & voluptate capiuntur omnes: quæ etsi est illecebra turpitudinis, tamen habet quiddam naturalis boni: lenitatis est enim, & suauitatis: id enim, ut suauitate delectans, sic ab errore mentis tanquam salutare aliquid asciscitur. Similique inscitia mors fugitur, quasi dissolutio naturæ: vita expetitur, quia nos, in quo nati sumus, continet: dolor in maximis malis ducitur, cum sua asperitate, tum quòd naturæ interitus videtur sequi. Proptèrque honestatis & gloriæ similitudinem beati, qui honorati sunt, videntur: miseri autem, qui inglorii. Molestiæ, lætitiæ, cupiditates, timores similiter omnium mētes peruagantur: nec, si opiniones aliæ sunt apud alios, idcirco, qui canem & felem ut deos colunt, non eadem superstitione, qua cæteræ gentes, conflctantur. Quæ autem natio non comitatem, non benignitatem, non gratum animum, & beneficii memorem diligit: quæ superbos, quæ maleficos, quæ crudeles, quæ ingratos non aspernatur, non odit: Quibus ex rebus cum omne genus hominum sociatum inter se esse intelligatur, illud extremum est, quòd rectè viuendi ratio meliores efficit. quæ si approbatis, pergã ad reliqua: sin quid requiritis, id explicemus prius. Att. Nos verò nihil: ut pro utroque respondeam. m. Sequitur igitur, ad participandum alium ab alio, communicandumque: inter omnes, iustos natura esse factos (atque hoc in omni hac disputatione sic intelligi volo, quòd dicam naturam esse (tantam autem esse corruptelam malæ consuetudinis, ut ab ea tanquam igniculi extinguantur à natura dati, exorianturque & confirmentur vitia contraria. Quòd si, quo modo est natura, sic iudicio homines humani (ut ait poeta) nihil à se alienū putarent, coleretur ius æquè ab omnibus. quibus enim ratio natura data est, iisdem etiam recta ratio data est. ergo & lex, quæ est recta ratio in iubendo & vetando. si lex, ius quoque. At omnibus ratio: ius igitur datum est omnibus. Rectèque Socrates execrari eum solebat, qui primus vtilitatem à natura seiunxisset: id enim querebatur caput esse exitiorum omnium: vnde enim illa Pythagorea vox, τὰ πρὸ φύλων κοινὰ, καὶ φιλαὶ ἰσότητι. Ex quo perspicitur, cum hanc beneuolentiã tam latè longèque diffusam vir sapiens in aliquem pari vir-

26 tute præditum contulerit, tum illud effici, quod quibusdam incredibile videatur, sit autem necessarium, ut nihilo sese plus, quàm alterum diligat. quid enim est quod afferat, cum sint cuncta paria: Quòd si interesse quippiam tantulum modo potuerit, iam amicitia nomen occiderit: cuius est ea vis, ut, simul atque sibi aliquid, quàm alteri maluerit, nulla sit. quæ præmuniuntur omnia reliquo sermone, disputationique nostræ, quo facilius, ius in natura esse positum, intelligi possit. De quo cum perpauca dixerò, tum ad ius ciuile veniam, ex quo hæc omnis nata est oratio. Q. Tu verò iam perpauca scilicet: ex iis enim quæ dixisti, Attico * videtur, mihi quidem certè ex natura ortum esse ius. Att. An mihi aliter videri possit, cum hæc iam profecta sint: primum 27 quasi muneribus deorum nos esse instructos & ornatos: secundo autem loco vnam esse hominum inter ipsos viuendi parem, communemque rationem: deinde omnes inter se naturali quadam indulgentia & beneuolentia, tum etiam societate iuris contineri. Quæ cum vera esse rectè, ut arbitror, cõcesserimus, quæ iam licet nobis à natura leges & iura seiungere? m. Rectè dicis: & res sic se habet. Verum philosophorum more, non veterum quidem illorum, sed eorum, qui quasi officinas instruxerunt sapientia, quæ fuscè olim disputabantur, ac liberè, ea nunc articulatim distinctèque dicuntur: nec enim satisfieri censent huic loco, qui nunc est in manibus, nisi separatim hoc ipsum, naturæ esse ius, disputarint. Att. Et scilicet tua libertas differendi amissa est: aut tu is es, qui in disputando non tuum iudicium sequare, sed auctoritati aliorum 28 pareas. m. Non semper Tite: sed, iter huius sermonis quòd sit, vides ad Reipub. firmandas & stabiliendas vires, sanandos populos omnis nostra pergat oratio. Quocirca vereor committere, ut non bene prouisa, & diligenter explorata principia ponantur: nec tamen ut omnibus probentur (nam id fieri non potest) sed ut iis, qui omnia recta atque honesta per se expetenda dixerunt, & aut nihil omnino in bonis numerandum, nisi quòd per se ipsum laudabile esset, aut certè nullum habendum magnum bonum, nisi quòd verè laudari sua sponte posset. His omnibus, siue in Academia vetere cum Speusippo, Xenocrate, Polemone manserunt, siue Aristotelem & Theophrastum, cum illis re congruentes, genere docendi paulum differentes, secuti sunt, siue, ut Zenoni visum est, rebus non commutatis immutauerunt vocabula, siue etiam Aristonis difficilem atque arduam, sed iam tamè fractam & conuictam sectam secuti sunt, ut virtutibus exceptis, atque vitiis, cætera in summa æqualitate ponerent, 29 his omnibus hæc, quæ dixi, probantur. sibi autem indulgentes, & corpori deseruientes, atque omnia, quæ sequantur in vita, quæque fugiant, voluptatibus & doloribus ponderantes, etiam si vera dicunt: nihil enim opus est hoc loco litibus, in hortulis suis iubeamus dicere, atque etiam ab omni societate Reipub. cuius partem nec norunt vllam, nec vnquam nosse voluerunt, paulisper facebant rogemus. Perturbatricem autem harum omnium rerum Academiam hanc ab Arcefila & Carneade recentem exoremus, ut fileat. nam si inuaserit in hæc, quæ satis scitè nobis instructa & composita videntur, miras edet ruinas. Quam quidem ego placare cupio, submouere non audeo. * nam & in iis sine illius suffimentis expiati sumus. At verò scelerum in homines, atque impietatum nulla expiatio est. Itaque pœnas luunt non tam iudiciis, 30 quæ quondam nusquam erant, hodie multifariam nulla sunt, ut sint tamen, persæpe falsa sunt: ut eos agitent, insectenturque furia, non ardentibus tædis, sicut in fabulis, sed angore conscientia, fraudisque cruciatu. Quòd si homines ab iniuria pœna, non natura arcere deberet, quænam sollicitudo vexaret impios, sublato suppliciorum metu: quorum tamen nemo tam audax vnquam fuit, quin aut abnueret à se commissum esse facinus, aut iusti sui doloris causam aliquam fingeret, defensionemque facinoris à natura iure aliquo quæreret. Quæ si appellare audent impii, quò tandem studio colentur à bonis: Quòd si pœna, si metus supplicii, non ipsa turpitudine, deterreret ab iniuriosa, facinorosaque vita, nemo est iniustus: at incauti potius habendi

sunt improbi. Tum autem qui non ipso honesto mouemur, vt boni viri simus, sed vtilitate aliqua atque fructu, callidi sumus, non boni. Nam quid faciet is homo in tenebris, qui nihil timet nisi testem vel iudicem? quid in deserto loco, nactus quem multo auro spoliare possit imbecillum atque solum? Noster quidem hic natura iustus vir ac bonus etiam colloquetur, iuuabit, in viam deducet. Is vero qui nihil alterius causa facit, & metitur suis commodis omnia, videtis credo quid sit acturus. quod si negabit se illi vitam erepturum, & aurum ablaturum, nunquam ob eam causam negabit, quod id natura turpe iudicet, sed quod metuat ne emanet, id est ne malum habeat. O rem dignam, in qua non modo docti, verum etiam agrestes erubescant. Iam vero stultissimum illud, existimare omnia iusta esse, quae scita sint in populorum institutis aut legibus. Etiamne, si quae sint tyrannorum leges, si triginta illi Athenis leges imponere voluissent: aut si omnes Athenienses delectarentur tyrannicis legibus, num idcirco haec leges iustae haberentur? nihilo credo magis illa, quam interrex noster tulit, vt Dictator, quem vellet ciuium, indicta causa impunè posset occidere. est enim vnum ius, quo deuincta est hominum societas, & quod lex constituit vna. Quae lex est recta ratio imperandi atque prohibendi: quam qui ignorat, is est iniustus, siue est illa scripta vsquam, siue nusquam. Quod si iustitia est obtemperatio scriptis legibus, institutisque populorum, & si, vt iidem dicunt, vtilitate omnia metienda sunt, negliget leges, easque perrumpet, si poterit, is, qui sibi eam rem fructuosam putabit fore. Ita fit, vt nulla sit omnino iustitia, si neque natura est, & ea, quae propter vtilitatem constituitur, vtilitate illa conuellit. Atqui si natura confirmatum ius non erit, virtutes omnes tollantur. vbi enim liberalitas, vbi patriae charitas, vbi pietas, vbi aut bene merendi de altero, aut referendae gratiae voluntas poterit existere? nam haec nascuntur ex eo, quod natura propensi sumus ad diligendos homines, quod fundamentum iuris est: neque solum in homines obsequia, sed etiam in deos caeremoniae, religionisque tolluntur: quas non metu, sed ea coniunctione, quae est homini cum deo, conseruandas puto. Quod si populorum iussis, si principum decretis, si sententiis iudicum, iura constituerentur: ius esset latrocinari, ius adulterare, ius testamenta falsa supponere, si haec suffragiis, aut scitis multitudinis probarentur. Quae si tanta potentia est stultorum sententiis atque iussis, vt eorum suffragiis rerum natura vertatur: cur non sanciant, vt, quae mala, perniciosaque sunt, habeantur pro bonis ac salutaribus? aut cur, cum ius ex iniuria lex facere possit, bonum eadem facere non possit ex malo? Atqui nos legem bonam a mala nulla alia nisi naturali norma diuidere possumus. nec solum ius & iniuria a natura diiudicatur, sed omnino omnia honesta ac turpia. nam & communis intelligentia nobis res notas efficit, easque in animis nostris inchoauit, vt honesta in virtute ponantur, in vitiis turpia. Haec autem in opinione existimare, non in natura ponere, dementis est. nam nec arboris, nec equi virtus quae dicitur, in quo abutimur nomine, in opinione sita est, sed in natura. quod si ita est, honesta quoque & turpia natura diiudicanda sunt. Nam si opinione vniuersa virtus, eadem eius etiam partes probarentur. Quis igitur prudentem, & vt ita dicam, catum non ex ipsius habitu, sed ex aliqua re externa iudicet? est enim virtus perfecta ratio. quod certè in natura est. Igitur omnis honestas eodem modo. nam vt vera & falsa, vt consequentia, & contraria, sua sponte, non aliena iudicantur: sic constans & perpetua ratio vitae, quae est virtus, itemque inconstantia, quod est vitium, sua natura probatur. Nos ingenia iuuenum non ratione ab ingenita naturae virtute, sed vitia, quae existunt ab ingeniis, iudicamus. an ea non aliter, quam honesta & turpia, non ad naturam referri necesse erit? Quod laudabile bonum est, in se habeat quod laudetur necesse est: ipsum enim bonum non est in opinionibus, sed in natura. nam ni ita esset, beati quoque opinione essent: quo quid dici potest stultius? Quare cum & bonum & malum natura iudicetur, & ea sint principia naturae: certè honesta quoque &

turpia simili ratione diiudicanda, & ad naturam referenda sunt. Sed perturbat nos opinionum varietas, hominumque dissensio: & quia non idem contingit in sensibus, hos natura certos putamus, illa, quae aliis sic, aliis secus, nec iisdem semper vno modo videntur, ficta esse dicimus. quod est longe aliter. nam sensus nostros non parens, non nutrix, non magister, non poeta, non scena deprauat, non multitudinis consensus abducit à vero. Animis omnes tenduntur insidiae, vel ab iis, quos modò enumeravi, qui teneros & rudes cum acceperunt, inficiunt, & flectunt vt volunt: vel ab ea, quae penitus in omni sensu implicata insidet imitatrix boni voluptas, malorum autè mater omnium: cuius blanditiis corrupti, quae natura bona sunt, quia dulcedine hac & scabie carent, non cernimus fatis. Sequitur, vt conclusa mihi iam haec sit omnis oratio, id quod ante oculos ex iis est, quae dicta sunt, & ius, & omne honestum sua sponte esse expetendum. Etenim omnes viri boni ipsam aequitatem & ius ipsum amant: nec est viri boni errare, & diligere, quod per se non sit diligendum. Per se igitur ius est expetendum & colendum. Quod si ius, etiam iustitia. sic reliquae quoque virtutes per se colendae sunt. Quid liberalitas? gratuita est, an mercenaria? si sine praemio benigna est, gratuita: si cum mercede, conducta. nec est dubium, quin is, qui liberalis, benignusue dicitur, officium, non fructum sequatur. Ergo item iustitia nihil expetit praemii, nihil pretii: per se igitur expetitur. eademque omnium virtutum causa atque sententia est. atque etiam si emolumentis, non suapte natura virtus expetitur, vna erit virtus, quae malitia rectissime dicitur. Vt enim quisque maxime ad suum commodum refert quaecunque agit, ita minime est vir bonus, vt, qui virtutem praemio metiuntur, nullam virtutem nisi malitiam putent. Vbi enim beneficus, si nemo alterius causa benignè facit? vbi gratus, si non eum ipsum, cui referunt gratiam, cernunt grati? vbi illa sancta amicitia, si non ipse amicus per se amatur toto pectore, vt dicitur? qui etiam deserendus & abiiciendus est, desperatis emolumentis & fructibus. quo quid potest dici immanius? Quod si amicitia per se colenda est, societas quoque hominum, & aequalitas, & iustitia per se expetenda. quod ni ita est, omnino iustitia nulla est: id enim iniustissimum ipsum est, iustitiae mercedem quaerere. Quid verò de modestia, quid de temperantia, quid de continentia, quid de verecundia, pudore, pudicitiaque dicemus? infamiae metu non esse petulantes, an legum & iudiciorum? Innocentes ergo & verecundi sunt, vt bene audiant: & vt rumorem bonum colligant, erubescunt, & pudet impudica loqui. Ac me nimirum istorum philosophorum pudet, qui nullum vitium vitare, nisi iudicio ipso mulctatum, putant. Quid enim? possumus eos, qui stupro arcentur infamiae metu, pudicos dicere, cum ipsa infamia propter rei turpitudinem consequatur? Nam quid aut laudari ritè, aut vituperari potest, si ab eius natura recesseris, quod aut laudandum aut vituperandum putes? An corporis prauitates, si erunt per insignes, habebunt aliquid offensionis, animi deformitas non habebit: cuius turpitudine ex ipsis vitiis facillimè perspici potest. quid enim foedius avaritia, quid immanius libidine, quid contemptius timiditate, quid abiectius tarditate & stultitia dici potest? Quid ergo? eos, qui singulis vitiis excellunt, aut etiam pluribus, propter damna, aut detrimenta, aut cruciatus aliquos miseros dicimus, an propter vim turpitudinemque vitiorum? quod item ad contrariam laudem in virtute dici potest. Nam si propter alias res virtus expetitur, melius esse aliquid, quam virtutem, necesse est. Pecuniamne igitur? an honores? an formam? an valetudinè? quae & cum adfunt, perparua sunt, & quam diu affutura sint, certum sciri nullo modo potest. an, id quod turpissimum dictu est, voluptatem? at in ea quidem spernenda & repudianda virtus vel maxime cernitur: Videtisne, quanta series rerum, sententiarumque sit, atque vt ex alio alia nechtantur? Quin labebar longius, nisi me retinuissem. Q. Quo tandem? libenter enim frater ad istam orationem tecum prolaberer. M. Ad finem bonorum, quò referuntur, & cuius asciscendi causa sunt facièda omnia, còtrouersam rem, & plenam dissensionis inter doctissimos, sed aliquando tamen iudicandam. A. Qui

istuc fieri potest L. Gellio mortuo? M. Quid tandem id ad rem? Att. Quia me Athenis audire ex Phædro meo memini, Gellium, familiarem tuum, cum Proconsul ex Prætura in Græciam venisset, Athenis philosophos, qui tum erant, in locum vnum conuocasse, ipsisque magnopere auctorem fuisse, ut aliquando controuersiarum aliquem facerent modum: quod si essent eo animo, ut nollent atatem in litibus conterere, posse rem conuenire: & simul operam suam illis esse pollicitum, si posset inter eos aliquid conuenire. M. Ioculare istud quidem Pomponi, & à multis sæpe derisum: sed ego planè vellem me arbitrum inter antiquam Academiam & Zenonem datum. Att. Quo tandem istuc modo? M. Quia de re vna solùm dissident, de cæteris mirificè congruunt. 41

Att. Ain' tandem, vna de re est solùm dissensio? M. Quæ quidem ad rem pertineat, vna: quippe cum antiqui omnes, quod secundum naturam esset, quo iuuaremur in vita, bonum esse decreuerint: hic, nisi quod honestum esset, nihil putauerit bonum. Att. Perparuam verò controuersiam dicis, ac non eam, quæ dirimat omnia. M. Probè quidem sentis, si re, ac non verbis dissident. Att. Ergo assentiris Antiocho familiari meo, magistro enim non audeo dicere: quocum vixi, & qui me ex nostris penè conuellit hortulis, deduxitque in Academiam perpauculis passibus. M. Vir iste fuit ille quidem prudens & acutus, & in suo genere perfectus, mihi que, ut scis, familiaris: cui tamen ego assentiar in omnibus, necne, mox videro: hoc dico, controuersiam totam istam posse sedari. Att. Qui istuc tandem vides? M. Quia si, ut Chius Aristo dixit, solum bonum esse diceret, quod honestum esset: malumque, quod turpe: cæteras res omnes planè pares, ac ne minimum quidem, vtrum adessent, an abessent, interesse: valde à Xenocrate & Aristotele, & ab illa Platonis familia discreparet, essetque inter eos de re maxima, & de omni viuendi ratione dissensio. nunc verò cum decus, quod antiqui summum bonum esse dixerunt, hic solum bonum dicat: item dedecus, quod illi summum malum, hic solum: diuitias, valetudinem, pulchritudinem, commodas res appellet, non bonas: paupertatem, debilitatem, dolorem, incommodas, non malas: sentit idem, quod Xenocrates, quod Aristoteles: loquitur alio modo. Ex hac autem non rerum, sed verborum discordia, controuersia nata est de finibus: in qua quoniam vsucapionem XII. tabulæ inter quinque pedes esse voluerunt, depasci veterem possessionem Academia ab hoc acuto homine non sinemus: nec Manilia lege singuli, sed ex his tres arbitri fines regemus. Q. Quamnam igitur sententiã dicimus? M. Requirit placere terminos, quos Socrates pepigerit, iisque parere. Q. Præclare, frater, iã nunc à te verba vsurpantur civilis iuris & legum: quo de genere expecto disputationem tuam: nam ista quidem magna diiudicatio est, ut ex te ipso sæpe cognoui. M. Sed certè res ita se habent, ut ex natura viuere summum bonum sit, id est vita modica, & apta virtute perfrui, aut naturam sequi, & eius quasi lege viuere, id est nihil, quantum in ipso sit, prætermittere, quo minus ea, quæ natura postulet, consequatur, quod inter hæc velit virtute tanquam lege viuere. Quapropter hoc diiudicari, nescio an vnquam, sed hoc sermone certè nõ potest, si quidem id, quod suscepimus, perfecturi sumus. Att. At ego huc declinabam non inuitus. Q. Licebit aliàs: nunc id agamus, quod cœpimus, cum præsertim ad id nihil pertineat hæc de summo malo, bonoque dissensio. M. Prudentissimè, Quinte, dicis: nam quæ à me adhuc dicta sunt, * Q. Nec Lycurgi leges, nec Solonis, neque Charondæ, neque Zaleuci, nec nostras XII. tabulas, nec plebiscita desidero: sed te existimo tum populis, tum etiam singulis hodierno sermone legem viuendi, & disciplinam daturum. M. Est huius verè disputationis Quinte proprium id, quod expectas: atque vti nam esset etiam facultatis meæ. sed profectò ita se res habet, ut, quoniam vitiorum emendatricem legem esse oportet, commendatricemque virtutum, ab ea viuendi doctrina ducatur. ita fit, ut mater omnium bonarum artium sapientia sit: à cuius amore Græco verbo Philosophia nomen inuenit: qua nihil à diis immortalibus vberius, nihil florentius, nihil præstabilius hominum vitæ datum est. Hæc enim vna nos cum cæte-

ras res omnes, tum, quod est difficillimum, docuit, ut nosmetipsos nosceremus: cuius præcepti tanta vis, tanta sententia est, ut ea non homini cuiquam, sed Delphico deo tribueretur. nam qui se ipse norit, primùm aliquid sentiet se habere diuinum, ingeniumque in se suum, sicut simulacrum aliquod, dedicatum putabit: tantoque munere decorum semper dignum aliquid & faciet & sentiet: & cum se ipse perspexerit, totumque tentarit, intelliget quemadmodum à natura subornatus in vitam venerit, quantaque instrumenta habeat ad obtinendam, adipiscendamque sapientiam, quoniam principio rerum omnium quasi adumbratas intelligentias animo ac mente conceperit, quibus illustratus 46 sapientia duce bonum virum, & ob eam ipsam causam cernat se beatum fore. Nam cum animus, cognitio perceptisque virtutibus, à corporis obsequio, indulgentiaque discesserit, voluptatemque sicut labem aliquam decoris oppresserit, omnemque mortis dolorisque timorem effugerit, societatemque charitatis coierit cum suis, omnesque natura coniunctos suos duxerit, cultumque deorum, & puram religionem susceperit, & exacerit illam, ut oculorum, sic ingenii aciem ad bona deligenda & reiicienda contraria, quæ virtus ex prouidendo est appellata prudentia: quid eo dici aut excogitari poterit beatius? Idemque cum cælum, terras, maria, omniumque rerum naturam perspexerit, eaque vnde generata, quò recurrant, quando, quo modo obitura, quid in iis mortale & caducum, quid diuinum, æternumque sit, viderit, ipsumque ea moderantem & 47 regentem penè prehenderit, seseque non vnus circumdatum mœnibus popularem alicuius loci, sed ciuem totius mundi, quasi vnus vrbs, agnouerit: in hac ille magnificentia rerum, atque in hoc conspectu & cognitione naturæ, dii immortales, quam ipse se noscet, quod Apollo præcepit Pythius: quàm contemnet, quàm despiciet, quàm pro nihilo putabit ea, quæ vulgò dicuntur amplissima! Atque hæc omnia, quasi sepimento aliquo, vallabit differendi ratione, veri & falsi iudicandi sciëntia, & arte quadam intelligendi quid quaque rem sequatur, & quid sit cuique cõtrarium. cumque se ad civilem societatem natum senserit, non solum illa subtili disputatione sibi vtendum putabit, sed etiã fusa latius perpetua oratione, qua regat populos, qua stabiliat leges, qua castiget improbos, qua tueatur bonos, qua laudet claros viros, qua præcepta salutis & laudis aptè ad 48 persuadendum edat suis ciuibus, qua hortari ad decus, reuocare à flagitio, consolari possit afflictos, factaque & consulta fortium & sapientum cum improborum ignominia sempiternis monumētis prodere. Quæ cum tot restantque sint, quæ inesse in homine perspiciantur ab iis, qui se ipsi velint noscere: earum parens est educatrixque sapientia. Att. Laudata quidem à te grauitè, & verè. sed quorsus hæc pertinet? M. Primùm ad ea Pomponi, de quibus acturi iam sumus, quæ tanta esse volumus: non enim erunt, nisi ea fuerint, vnde illa manant, amplissima. deinde facio & libenter, & ut spero, rectè, quod eam, cuius studio teneor, quæque me, quicumque sum, effecit, non possum silentio præterire. Att. Verè facis & merito, & ipse, fuitque id, ut dicis, in hoc sermone faciendum.

M. T. C I C E R O N I S D E L E G I B V S L I B E R

S E C V N D V S.

A T T I C V S.

ED vsne, quoniam & satis iam deambulatum est, & tibi aliud dicendi initium sumendum est, locum mutemus, & in insula, quæ est in Fibreno, (nã opinor illi alteri flumini nomē esse) sermoni reliquo demus operam sedētes? M. Sane quidem: nam illo loco libentissimè soleo vti, siue quid mecum ipse cogito, siue aliquid scribo aut lego. Att. Equidem, qui nunc primùm huc venerim, fatiari non queo, magnificasque villas, & pauimēta marmorea, & laqueata tecta cõtemno. Ductus verò aquarū,

quos isti tubos & euripos vocant, quis non, cum hæc videat, irriserit? Itaque, ut tu paulò antè de lege & iure differens ad naturam referebas omnia, sic in his ipsis rebus, quæ ad quietem animi, delectationemque quærentur, natura dominatur. Quare antea mirabar (nihil enim his in locis nisi saxa & montes cogitabam: idque ut facerem, & orationibus inducebar tuis, & versibus) sed mirabar, ut dixi, te tam valde hoc loco delectari: nunc contra miror, te, cum Roma absis, usquã potius esse. *M.* Ego verò, cum licet plures dies abesse, præsertim hoc tempore anni, & amœnitatem & salubritatem hanc sequor: rarò autem licet. Sed nimirum me alia quoque causa delectat, quæ te non attingit ita. *Att.* Quæ tandem ista causa est? *M.* Quia, si verum dicimus, hæc est mea, & huius fratris mei germana patria: hic enim orti stirpe antiquissima sumus: hic sacra, hic genus, hic maiorum multa vestigia. Quid plura? hanc vides villam, ut nunc quidem est, lautius ædificatam patris nostri studio: qui cum esset infirma valetudine, hic ferè ætatem egit in literis. Sed hoc ipso in loco cum auus viueret, & antiquo more parua esset villa, ut illa Curiana in Sabinis, me scito esse natum. Quare inest nescio quid, & latet in animo ac sensu meo, quo me plus hic locus fortasse delectet. siquidem etiam ille sapientissimus vir, Ithacam ut videret, immortalitatem scribitur repudiasse. *Att.* Ego verò tibi istam iustam causam puto, cur huc libentius venias, atque hunc locum diligas. quin ipse, verè dicam, sum ipsi villæ amior factus, atque huic omni solo, in quo tu ortus & procreatus es: mouemur enim nescio quo pacto locis ipsis, in quibus eorum, quos diligimus, aut admiramur, adsunt vestigia. Me quidem ipsa illa nostræ Athenæ non tam operibus magnificis, exquisitisque antiquorum artibus delectant, quàm recordatione summorum virorum, ubi quisque habitare, ubi sedere, ubi disputare sit solitus: studiosèque eorum etiam sepulchra contemplor. Quare istum, ubi tu es natus, plus amabo posthac locum. *M.* Gaudeo igitur me incunabula penè mea tibi ostendisse. *Att.* Et quidem me cognosse admodum gaudeo. Sed illud tamen quale est, quod paulò antè dixisti: hunc locum, idem egote accipio dicere Arpinum, germanam patriam esse vestram. Nunquid vos duas habetis patrias, an est illa vna patria cõmunis? nisi fortè sapienti illi Catoni fuit patria non Roma, sed Tusculum. *M.* Ego me hercule & illi & omnibus municipibus duas esse censeo patrias, vnam naturæ, alteram ciuitatis: ut ille Cato, cum esset Tusculi natus, in populi R. ciuitatem susceptus est. itaque, cum ortu Tusculanus esset, ciuitate Romanus, habuit alteram loci patriam, alteram iuris: ut vestri Attici, priusquam Theseus eos demigrare ex agris, & in astu, quod appellatur, omnes se conferre iussit, & Sunii erant iidem, & Attici: sic nos & eam patriam dicimus, ubi nati, & illam, qua excepti sumus. sed necesse est charitate eam præstare, qua Reip. nomen vniuersæ ciuitatis est: pro qua mori, & cui nos totos dedere, & in qua nostra omnia ponere, & quasi consecrare debemus. Dulcis autem non multò secus est ea, quæ genuit, quàm illa, quæ excepit: itaque ego esse hanc meam patriam prorsus nunquam negabo, dum illa sit maior, & hæc in ea contineatur. *Att.* Rectè igitur Magnus ille noster me audiente posuit in iudicio, cum pro Ambio tecum simul diceret, Rempub. nostram iustissimas huic municipio gratias agere posse, quòd ex eo duo sui conseruatores extitissent: ut iam videar adduci, hanc quoque, quæ te procreauit, esse patriam tuam. Sed ventum in insulam est. Hac verò nihil est amœnius. ut enim hoc quasi rostro finditur Fibrenus, & diuisus æqualiter in duas partes latera hæc alluit, rapidèque dilapsus citò in vnum confluit, & tantum complectitur quod satis sit modicæ palæstræ loci. quo effecto, tãquam id habuerit operis ac muneris, ut hanc nobis efficeret sedem ad disputandum, statim præcipitat in Lirem, & quasi in familiam patritiam venerit, amittit nomen obscurius, Lirèmq; multò gelidiorum facit: nec enim vllum hoc frigidius flumen attingi, cum ad multa accesserim, ut vix pede tentare id possim: quod in Phædro Platonis facit Socrates. *M.* Est verò ita: sed tamen huic amœnitati, quã ex Quinto sæpe audio, Thebanus Epirotes tuus ille nihil, opinor, concesserit.

Q. Est ita, ut dicis: caue enim putes Attici nostri Emathio, platanisque illis quicquam esse præclarior. sed, si videtur, confidamus hinc in vmbra, atque ad eam partem sermonis, ex qua egressi sumus, reuertamur. *M.* Præclare exigitis Quinte. at ego effugisse arbitrabar: & tibi nihil horum deberi potest. *Q.* Ordire igitur: nam hunc tibi totū dicamus diem maiore Musarum primordio, sicut in Arati carmine orsi sumus. *M.* Quorsum istuc? *Q.* Quia nunc itidem ab eodem, & cæteris diis immortalibus sunt nobis agenda capienda primordia. *M.* Optimè verò frater: & fieri sic decet. Videamus igitur rursus, priusquam aggrediamur ad leges singulas, vim naturamque legis, ne, cum referenda sint ad eam nobis omnia, labamur interdum errore sermonis, ignoremusque vim sermonis eius, quo iura nobis diffinienda sint. *Q.* Sanè quidem Hercule: & est ista recta docendi via. *M.* Hanc igitur video sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingeniis excogitatam, neque scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod vniuersum mundum regeret imperandi, prohibendique sapientia: ita principem legem illam, & vltimam, mentem esse dicebant omnia ratione aut cogentis aut vetantis dei: ex qua illa lex, quam dii humano generi dederunt, rectè est laudata: est enim ratio, mēsq; sapientis ad iubendum & ad deterrendum idonea. *Q.* Aliquoties iam iste locus à te tactus est: sed antequam ad populares leges venias, vim istius cælestis legis explana, si placet: ne æstus nos consuetudinis absorbeat, & ad sermonis morem vsitati trahat. *M.* A paruis enim, Quinte, didicimus, si in ius vocat, atque eat, eiusmodi leges alias nominare. Sed verò intelligi sic oportet, & hæc, & alia iussa, ac vetita populorum vim habere ad rectè facta vocandi, & à peccatis auocandi: quæ vis non modò senior est, quàm ætas populorum & ciuitatum, sed æqualis illius cælum atque terras tuentis & regentis dei. neque enim esse mens diuina sine ratione potest, nec ratio diuina non hanc vim in rectis prauisque sancendis habere. nec, quia nusquam erat scriptum, ut contra omnes hostium copias in ponte vnus assisteret, à tergoque pontem interscindere iuberet, iccirco minus Coclitem illum rem gessisse tantam fortitudinis lege atque imperio putabimus. nec, si regnante Tarquinio nulla erat Romæ scripta lex de stupris, iccirco non contra illam legem sempiternam Sex. Tarquinus vim Lucretiæ Tricipitini filiæ attulit. erat enim ratio profecta à rerum natura, & ad rectè faciendum impellens, & à delicto auocans: quæ non tum denique incipit lex esse, cum scripta est, sed tum, cum orta est. orta autem simul est cum mente diuina. quã obrem lex vera, atque princeps, apta ad iubendum, & ad vetandum, ratio est recta summi Iouis. *Q.* Assentior, frater, ut quod est rectum, verum quoque sit, neque cum literis, quibus scita scribuntur, aut oriatur, aut occidat. *M.* Ergo ut illa diuina mens summa lex est, item, cum in homine est perfecta, est in mente sapientis. Quæ sunt autem varia, & ad tempus scriptæ, populi fauore magis, quàm re, legum nomen tenent: omnem enim legem, quæ quidem rectè lex appellari possit, esse laudabilem quibusdam talibus argumentis docent. Constat profecto, ad salutem ciuium, ciuitatumque incolumitatem, vitamque omnium quietam & beatam conditas esse leges: cõsque, qui primum eiusmodi scita sanxerunt, populis ostendisse, ea se scripturos atque laturos, quibus illi ascriptis, susceptisque, honestè beatèque viuerent: quæque ita composita, sanctaque essent, eas leges videlicet nominarunt. Ex quo intelligi par est, eos, qui perniciofa & iniusta populis iussa descripserint, cum cõtra fecerint, quàm polliciti, professiq; sint, quiduis potius tulisse, quàm leges: ut perspicuum esse possit, in ipso nomine legis interpretando inesse vim & sententiam iusti & iuris colendi. Quæro igitur Quinte à te, sicut illi solent: quo si ciuitas careat, ob eam ipsam causam, quòd eo careat, pro nihilo habenda sit, id estne numerandum in bonis? *Q.* Ac maximis quidem. *M.* Lege autem carens ciuitas, an ne ob ipsum habenda nullo loco? *Q.* Dici aliter non potest. *M.* Necesse est igitur legem haberi in rebus optimis. *Q.* Prorsus assentior. *M.* Quid, quòd multa perniciofa, multa pestifera sciscuntur in populis: quæ non magis legis nomen attingunt, XX.iii.

quàm si latores aliquas concessu suo sanxerint. nam neque medicorum præcepta dici verè possent, si quæ inficii imperitque pro salutaribus mortifera conscripserint: neque in populo lex, cuiusmodi fuerit illa, etiam si perniciosum aliquid populus acceperit. Ergo est lex iustorum, iniustorumque distinctio, ad illam antiquissimam, & rerum omnium principè expressa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt, defendunt, ac tuentur bonos. Q. Præclare intelligo: nec verò iam aliam esse vllā legem puto non modò habendam, sed ne appellandā quidem. M. Igitur tu Scias & Apulcias leges nullas putas? Q. Ego verò ne Liuias quidem. M. Et rectè, quæ præsertim vno versiculo Senatus puncto temporis sublata sint: lex autem illa, cuius vim explicavi, neque tolli, neque abrogari potest. Q. Eas tu igitur leges rogabis videlicet, quæ nunquam abrogentur. M. Certè, si modò acceptæ à vobis duobus erunt: sed, vt vir doctissimus fecit Plato, atque idem grauissimus, omniumque princeps, de Rep. cum scripsit, idemque separatim de legibus eius, id mihi credo esse faciendum, vt priusquam ipsam legem recitem, de eius legis laude dicam. quod idem & Zaleucum & Charondam fecisse video, cum quidem illi non studii & delectationis, sed Reip. causa leges ciuitatibus suis scripserunt. quos imitatus Plato, videlicet hoc quoque legis putauit esse, persuadere aliquid, nō omnia vi ac minis cogere. Q. Quid, quòd Zaleucum istum negat vllum fuisse Timæus? M. At Theophrastus auctor, haud deterior mea quidem sententia, meliorem multi nominant: commemorant verò ipsius ciues nostri clientes, Locri. Sed siue fuit, siue nō fuit, nihil ad rem. loquimur, quod traditum est. Sit igitur hoc iam à principio persuasum ciuibus, dominos esse omnium rerum, ac moderatores deos, eaque, quæ gerantur, eorum geri iudicio ac numine, eosdemque optimè de genere hominum mereri, & qualis quisque sit, quid agat, quid in se admittat, qua mente, qua pietate religiones colat, intueri, piorumque & impiorum habere rationem. his enim rebus imbutæ mentes, haud sanè abhorrebunt ab utili & à vera sententia. quid est enim verius, quàm neminem esse oportere tam stultè arrogantem, vt in se mentem & rationem putet inesse, in cælo mundoque non putet: aut ea, quæ vix summa ingenii ratione comprehendat, nulla ratione moueri putet? Quem verò astorum ordines, quem dierum, noctiumque vicissitudines, quem mensium temperatio, quemque ea quæ gignuntur nobis ad fruendum, non gratum esse cogant, hunc hominem omnino numerare quid decet? cumque omnia quæ rationem habent, præstent iis quæ sint rationis expertia, nefasque sit dicere vllam rem præstare naturæ omnium rerum: rationem inesse in ea cōstendum est. Vtiles esse autem opiniones has quis neget, cum intelligat, quàm multa firmentur iureiurando, quantæ salutis sint fœdera religionis, quàm multos diuini supplicii metus à scelere reuocarit, quàmque sancta sit societas ciuium inter ipsos, diis immortalibus interpositis, tum iudicibus, tum testibus? Habes legis proœmium: sic enim hoc appellat Plato. Q. Habeo verò, frater: & in hoc admodum delector, quòd in aliis rebus, aliisque sententiis versaris, atque ille: nihil enim tam dissimile est, quàm vel ea, quæ antè dixisti, vel hoc ipsum legis exordium. vnum illud mihi videris imitari orationis genus. M. Vellem fortasse: quis enim id potest, aut vnquam poterit imitari: nam sententias interpretari per facile est. quod quidem ego facerem, nisi planè esse vellem meus. quid enim negotii est, eadem propè verbis iisdem conuersa dicere? Q. Prorsus assentior. verum, vt modò tute dixisti, te esse malo tuum. Sed iam exprome, si placet, istas leges de religione. M. Expromam equidem, vt poterō: & quoniam & locus & sermo familiaris est, legum vocem proponam. Q. Quidnam id est? M. Sunt certa legum verba Quinte, neque ita prisca, vt in veteribus his, sacratissq; legibus: & tamen quò plus auctoritatis habeant, paulò antiquiora, quàm hic sermo est. cum morem igitur cum breuitate, si poterō, consequar. Leges autem à me edentur non perfectæ, nam esset infinitum: sed ipsæ summæ rerum, ac sententiæ. Q. Ita verò necesse est: quare audiamus verba legis.

16 M. Ad diuos adeunto castè: pietatem adhibento: opes amouèro. qui secus faxit, deus ipse vindex erit. Separatim nemo habessit deos, nèue nouos: sed ne aduenas, nisi publicè adscitos, priuatim colunto. cōstructa à patribus delubra in vrbibus habento: lucos in agris habèto, & larū sedes: ritus familiæ, patrūque seruato. diuos, & eos, qui cælestes semper habiti, coluto, & ollos, quos in cælū merita vocauerint, Herculé, Liberū, AEsculapiū, Castorem, Pollueē, Quirinum. ast olla, propter quæ datur homini ascensus in cælum, Mentē, Virtutem, Pietatē, Fidem, earūque laudū delubra funto. Nec vlla vitiorū sacra solennia obeunto. Feriis iurgia amouèro, easque in famulis operibus patratis habento. Itaq; vt ita cadat in annuis anfractibus, descriptum est: certasque fruges, certasq; baccas sacerdotes publicè libato: hoc certis sacrificiis ac diebus. itémq; alios addes. Vbertatē lactis, fortūque seruato. Idque ne cōmitti possit, ad eā rem, & rationē cursus annuos sacerdotes finiunto. Quæque cuique diuo decoræ gratæque sint hostiæ, prouidento: diuisque aliis alii sacerdotes, omnibus pōtiffices, singulis flamines funto. Virgines Vestales in vrbe custodiūto ignē foci publici sempiternū: quòque & priuatim, & publicè modo, ritūque fiat, discuntō ignari à publicis sacerdotibus. Eorū autem genera funto duo, vnū quod præsit cerimoniis & sacris, alterū quod interpretetur fatidicorū & vatū effata incongnita, cum Senatus populūque ascuerit. Interpretes autē Iouis Optimi Maximi publici augures signis & auspiciis postea vidèto, Disciplinā tenèto. Sacerdotes vineta, virgetaque, & salutē populi auguranto: Quis que agēt rem duelli, quis que populare auspiciū præmonèto: Ollique obtèperanto, diuorumque iras prouidèto, iisque parento, cælique fulgura regionibus ratis tēperanto, vrbemque, & agros, & templa liberata, & efflata habento: Quæque augur iniusta, nefasta, vitiosa, dira defixerit, irrita, infectaq; funto: Quis que non paruerit, capitale esto. Fœderū, pacis, belli, induciarū oratores, feciales, iudices funto: Bella, disceptatio, prodigia, portenta ad Etruscos & aruspices, si Senatus iusserit, deferunto: Etruriæque principes disciplinā docento: Quibus diuis creuerint, procurato: Idemque fulgura atque obstita pianto. Nocturna mulierum sacrificia ne funto, præter olla, quæ pro populo ritè fient. nèue initiando, nisi vt assolet Cereri Græco sacro. Sacrum commissum, quod neque expiari poterit, impiè commissum est: quod expiari poterit, publici sacerdotes expianto. Ludis publicis, quod sine curriculo & sine certatione corporū fiat, popularē lætitiā in cātu & fidibus & tibiis moderanto, eamque cum diuū honore iungunto. Ex patriis ritibus optuma colunto, præter Ideæ matris famulos, eosque iustis diebus, nequis stipem cogito. Sacrum sacroque commendatum qui clepserit, rasperitque, parricida esto. Periurii pœna diuina, exitium: humana, dedecus. Incestū pontifices supremo supplicio sanciunto. Impius ne audeto placare donis irā deorum. Sanctè vota reddunto. Pœna violati iuris esto. Quocirca ne quis agrum cōsecrato: auri, argenti, eboris sacrandi modus esto. Sacra priuata perpetua manento. Deorum manium iura sancta funto. Hos leto dato diuos habèto. Sumptum in ollos luctūque minuūto.

25 Att. Conclusa est quidē à te tam magna lex, sanequam breuis: & vt mihi quidem videtur, non multum discrepat ista constitutio religionum à legibus Numæ, nostrisq; moribus. M. An censes, cum in illis de Rep. libris persuadere videatur Africanus omnium rerum publicarū nostram veterem illā fuisse optimam, nō necesse esse optimæ Reip. leges dare cōsentaneas? Att. Immò prorsus ita censeo. M. Ergo ad eò expectatæ leges, quæ genus illud optimum Reip. cōtineant: & si quæ fortè à me hodie rogabuntur, quæ nō sint in nostra Rep. nec fuerint, tamen erāt ferè in more maiorum, qui tum vt lex valebat. Att. Suade igitur, si placet, istam ipsam legem, vt ego, vt & tu rogas, possim edicere. M. Ain tandem Attice, non es edicturus aliter? Att. Prorsus maiorem quidem rem nullam sciscam aliter: in minoribus, si voles, remittam hoc tibi. M. Atq; mea quidem sententia est. at ne longum fiat, videte. Att. Vtinam quidem: quid enim agere malumus? M. Castè iubet lex adire ad deos, animo videlicet, in quò sunt omnia: nec tollit castimoniam corporis: sed hoc oportet intelligi, cum multū animus cor-

pori præstet, obserueturque vt casto corpore adatur, multò esse in animis id seruandum magis: nam illud vel aspersione aquæ, vel dierum numero tollitur: animi labes nec diuturnitate vanescere, nec manibus vllis elui potest. Quod autem pietatem adhiberi, opes amoueri iubet, significat probitatem gratam esse deo, sumptum esse remouendum. Quid est enim, cum paupertatem diuitiis etiam inter homines esse æqualem velimus, cur eam sumptu ad sacra adhibito deorū aditu arceamus? præsertim cum ipsi deo nihil minus gratū futurum sit, quàm non omnibus patere ad se placandum & colendum viam. Quod autē non iudex, sed deus ipse vindex cōstituitur, præsentis pœnæ metu religio confirmari videtur: suosque deos, aut nouos, aut alienigenas coli confusionem habet religionum, & ignotas cerimonias etiam sacerdotibus. nam à patribus acceptos deos ita placet coli, si huic legi paruerint ipsi. Patrum delubra esse in vrbibus censeo: nec sequor magos Persarum: quibus auctoribus Xerxes inflāmasse templa Græciæ dicitur, quod parietibus includerent deos, quibus omnia deberent esse patentia ac libera, quorumque hic mundus omnis tēplum esset, & domus. melius Græci atque nostri, qui, vt augerent pietatem in deos, easdem illos, quas nos vrbes incolere voluerunt, affert enim hæc opinio religionem vtilem ciuitatibus: siquidem & illud bene dictum est à Pythagora doctissimo viro, tum maximè & pietatem & religionem versari in animis, cum rebus diuinis operam daremus: & quod Thales, qui sapiētissimus inter septem fuit, homines existimare oportere deos omnia cernere, deorum omnia esse plena: fore enim omnes castiores, veluti quo infans esset maximè religiosus. est enim quadam opinione species deorum in oculis, non solum in mentibus. Eandemque rationem luci habent in agris, neque ea, quæ à maioribus prodita est cum dominis, tum famulis, posita in fundi, villæque conspectu religio patrum repudianda est. Iam ritus familiæ patrūque seruari, id est, quoniam antiquitas proximè accedit ad deos, à diis quasi traditam religionem tueri. Quod autem ex hominum genere consecratos, sicut Herculem, & ceteros, coli lex iubet, indicat omnium quidē animos immortales esse, sed fortium, bonorūque diuinos. Bene verò, quod Mens, Pietas, Virtus, Fides, consecratur manu: quarū omnium Romæ dedicata publicè templa sunt, vt illa qui habeant (habēt autem omnes boni) deos ipsos in animis suis collocatos putent. nā illud vitiosum Athenis, quod, Cylonio scelere expiato, Epiménide Crete suadente fecerunt Contumeliæ fanum, & Impudentiæ, virtutes enim nō vitia consecrare decet, araque vetus stat in Palatio Febris, & altera Exquiliis malæ Fortunæ, detestataque. quæ omnia eiusmodi repudianda sunt. Quod si fingenda nomina vice poetæ, & potius vincendi, atque potiundi, statassandique cognomina, statoris, & inuicti Iouis: rerūque expetendarum nomina, salutis, honoris, opis, victoriæ: quoniam quidem expectatione rerum bonarum erigitur animus. Rectè etiam à Calatino spes consecrata est: fortunæque sit vel huius diei. Nam valet in omnes dies vel respiciens ad opem ferendam, vel forum in quo incertus casus significantur magis vel primigeniam à gignendo: cum est feriarum festorumque dierum ratio in liberis re quietem habet litium & iurgiorum, in seruis operum & laborum: quas compositio anni conferre debet & perfectionem operum rusticorum. quod tempus, vt sacrificiorum libamenta seruentur, foētusque pecorum, quæ dicta in lege sunt, diligenter habenda ratio intercalandi est. quod institutum perit à Numa, posteriorum pontificum negligentia dissolutum est. Iam illud ex institutis pontificum & aruspicum non mutandum est, quibus hostiis immolandum cuique deo, cui maioribus, cui lactentibus, cui maribus, cui foeminis. Plures autem deorum omnium, singuli singulorum sacerdotes, & respondendi iuris & confitentiarum religionum facultatum afferūt. Cumque Vesta quasi focus vrbs, vt Græco nomine est appellata, quod nos propè idem Græcū interpretatum nomen tenemus, conspecta sit, ei colendæ virgines præsent, vt aduigiletur facilius ad custodiam ignis, & sentiant mulieres in natura foeminarū omnium deum castitatē pati. Quod sequitur verò, nō solum

ad religionem pertinet, sed etiam ad ciuitatis statum, vt sine iis, qui sacris publicè præsent, religioni priuatæ satisfacere non possint: continet enim Reip. consilio & auctoritate optimatum semper populum indigere: descriptioque sacerdotum nullum iustæ religionis genus prætermittit. nam sunt ad placandos deos alii constituti, qui sacris præsent solennibus: ad interpretanda alii prædicta vatum, neque multorum, nē esset infinitum, neque vt ea ipsa, quæ suscepta publicè essent, quisquam extra collegium nosset. Maximum autem, & præstantissimū in Rep. ius est augurum, cum est auctoritati cōiunctum. neque verò hoc, quia sum ipse augur, ita sentio, sed quia sic existimare nos est necesse. Quid enim maius est, si de iure quærimus, quàm posse à summis imperii, & summis potestatibus comitia tollere? cōcilia vel instituta dimittere, vel habita rescindere: quid grauius, quàm rem susceptā dirimi, si vnus augur ALIO DIE dixerit? quid magnificentius, quàm posse decernere, vt magistratu se abdicent consules? quid religiosius, quàm cum populo, cum plebe agendi ius aut dare, aut non dare? quid, legem, si non iure rogata est, tollere? vt etiam decreto collegii, vt Liuias cōsilio Philippi, consules & augures: nihil domi, nihil foris per magistratus gestum, sine eorum auctoritate posse cuiquā probari? Att. Age iam ista video, fateorque omnia esse magna: sed est in collegio vestro inter Marcellū & Appium optimos augures magna dissensio: nam eorum ego in libros incidi: cum alteri placeat auspicia ista ad vtilitatē esse Reip. composita, alteri disciplina vestra quasi diuinare videatur prorsus posse. Hac tu de re quæro quid sentias. M. Egone: diuinationem, quam Græci *μαντικὴν* appellāt, esse censeo, & huius hanc ipsam partem, quæ est in auibus cæterisque signis disciplinæ nostræ, quod, cum summos deos esse cōcedamus, eorūque mente mundū regi, & eorundem benignitatem hominum consulere generi, & posse nobis signa rerum futurarum ostendere, non video cur diuinationem esse negem. sunt autem ea, quæ posui, ex quibus id, quod volumus, efficitur & cogitur. Iam verò permultorū exemplorum & nostra plena est Resp. & omnia regna, omnēsque populi, cunctæque gentes, augurum prædictis multa incredibiliter vera cecidisse: neque enim Poletis, neque Melampodis, neque Mopsi, neque Amphiarai, neque Chalchantis, neque Heleni tantum nomen fuisset, neque tot nationes id ad hoc tēpus retenuissent, Arabum, Phrygum, Lycaonum, Ciliicum, maximèque Pisidarū, nisi vetustas ea certa esse docuisset. nec verò Romulus nonster auspiciato vrbem cōdidisset, neque Attii Nauii nomen memoria floreret tam diu, nisi hi omnes multa ad veritatē admirabilia dixissent. Sed dubium non est, quin hæc disciplina & ars augurum euauerit iam & vetustate & negligentia. Itaque neque illi assentior, qui hanc scientiam negat vnquam in nostro collegio fuisse: neque illi, qui esse etiam nunc putat. quæ mihi videtur apud maiores fuisse duplex, vt ad Reip. tempus nonnunquā, ad agendi cōsiliū sapissime pertineret. Att. Credo Hercle ita esse, istique rationi potissimum assentior. sed redde cætera. M. Reddam verò, & si potero, breui. Sequitur enim de iure belli: in quo & suscipiendo, & gerendo, & deponendo ius vt plurimum valet, & fides: horūque vt publici interpretes essent, lege sancimus.

Iam de aruspicum religione, de expiationibus, & procurationibus satis, superque in ipsa lege dictū puto. Att. Assentior, quoniam omnis hæc in religione versatur oratio. M. At verò, quod sequitur, quo modo aut tu assentire, aut ego reprehēdam, sanè quæro Tite. Att. Quid tādē id est? M. De nocturnis sacrificiis mulierū. Att. Ego verò assentior, excepto præsertim in ipsa lege solenni sacrificio ac publico. M. Quid ergo aget Iacchus, Eumolpidæque nostri, & augusta illa mysteria, si quidem sacra nocturna tollimus? non enim populo R. sed omnibus bonis firmisque populis leges damus. Att. Excipis credo illa, quibus ipsi initiati sumus. M. Ego verò excipiam. nam mihi cum multa eximia diuinæque videtur Athenæ tuæ peperisse, atque in vita hominū attulisse, tum nihil melius illis mysteriis, quibus ex agresti immanique vita exculti ad humanitatem, & mitigati sumus: initiæque vt appellantur, ita re vera principia vitæ

cognouimus: neque solum cum lætitia viuendi rationem accepimus, sed etiam cum spe meliore moriendi. Quid autem mihi displiceat in nocturnis poetæ indicant comici. Qua licentia Romæ data, quidnam egisset ille, qui in sacrificium cogitatam libidinem intulit, quò ne imprudentiam quidem oculorum adiici fas fuit? Att. Tu verò istam Romæ legem rogato, nobis nostras ne ademeris. M. Ad nostra igitur reuertor: quibus profectò diligentissimè sancendum est, vt mulierum famam multorum oculis lux clara custodiat, iniciturque eo ritu Cereri, quo Romæ initiantur. quo in genere feueritatem maiorum Senatus verus auctoritas de Bacchanalibus, & Consulium exercitu adhibito quæstio, animaduersione declarat. atque omnia nocturna, ne nos duriores fortè videamur, in media Græcia Diagondas Thebanus lege perpetua sustulit. Nouos verò deos, & in his colendis nocturnas peruigilationes sic Aristophanes facetissimus poeta veteris comœdiæ vexat, vt apud eum Sabazius, & quidam alii dii, peregrini iudicati, è ciuitate eiiciantur. Publicus autem sacerdos imprudentiam consilio expiatam metu liberet, audaciam in admittendis religionibus fœdis damnet, atque impiam iudicet. Iam ludi publici, cum sint cauea, circòque diuisi, sint corporum certationes, cursu, & pugillatione, luctatione, curriculumque equorum vsque ad certam victoriam circo constitutis: cauea, cantu, voce, ac fidibus, & tibiis: dum modò ea moderata sint, vt lege præscribitur. assentior enim Platoni, nihil tam facile in animos teneros atque molles influere, quàm varios canendi sonos. quorum dici vix potest quanta sit vis in vtranque partem. nanque & incitat languètes, & languet facit excitatos, & tum remittit animos, tum contrahit: ciuitatumque hoc multarum in Græcia interfuit, antiquum vocum seruare modum: quarum mores lapsi ad mollitiem, pariter sunt immutati cum cantibus, aut hac dulcedine corruptelæque deprauati, vt quidam putant: aut, cum feueritas eorum ob alia vitia cecidisset, tum fuit in auribus animisque mutatis etiam huic mutationi locus. Quamobrem ille quidem sapientissimus Græciæ vir, longèque doctissimus valde hanc labè veretur: negat enim mutari posse musicas leges sine mutatione legum publicarum. Ego nec tam valde id timendum, nec planè cõtemnendum puto. Illa quidem, quæ solebant quondam complecti feueritate iucunda Liuianis & Nauianis modis, nunc vt eadem exultent, ceruices oculosque pariter cum modorum flexionibus torqueant. Grauius olim ista vindicabat vetus illa Græcia, longè prouidès, quàm sensim pernicies illapsa ciuium animos malis studiis, malisque doctrinis repente totas ciuitates euerteret: siquidem illa feuera Lacedæmon neruos iussit, quòd plures quàm septem haberet, in Timothei fidibus inde demi. Deinceps in lege est, vt de ritibus patriis colantur optimi: de quo cum consulerent Athenienses Apollinem Pythium, quas potissimum religiones tenerent: oraculum editum est, eas, quæ essent in more maiorum. quò cum iterum venissent, maiorumque morem dixissent sæpe esse mutatum, quæsiuissentque quem morem potissimum sequeretur è variis: respondit, optimum. Et profectò ita est, vt id habendum sit antiquissimum, & deo proximum, quod sit optimum. Stipem sustulimus, nisi eam, quam ad paucos dies propriam Idææ matris excepimus: implet enim superstitione animos, & exhaurit domos. Sacrilego pœna est, neque ei soli, qui sacrum abstulerit: sed etiam ei, qui sacro commédatur. quod & nunc multis fit in fanis. Alexander in Cilicia deposuisse apud Solem in delubro pecuniam dicitur, & Atheniensis Clifthenes Iunoni Samiæ ciuis egregius, cum rebus timeret suis, filiarum dotes credidit. Sed iam de periuris: de incestis nihil sanè hoc quidem loco disputandum est. Donis impii ne placare audeant deos, Platonem audiant, qui vetat dubitare qua sit mète futurus deus, cum vir nemo bonus ab improbo se donari velit. Diligentia votorum satis in lege dicta est, ac voti sponsio, qua obligamur deo. Pœna verò violatæ religionis iustam recusationem non habet. Quid ego hinc sceleratorum vtar exemplis: quorum sunt plenæ tragœdiæ. quæ ante oculos sunt, ea potius attingantur. et si hæc commemoratio vereor ne supra hominis for-

41 tunam esse videatur: tamen, quoniam mihi sermo est apud eos, nihil reticebo: velimque hoc, quod loquar, diis immortalibus gratum potius videri, quàm graue. Omnia autem tum perditorum ciuium scelere discessu meo religionum iura polluta sunt: vexati nostri lares familiares: in eorum sedibus exadificatum templum Licentiæ: pulsus à delubris is, qui illa feruarat. Circumspicite celeriter animo (nihil enim attinet quenquam nominari) qui sint rerum exitus consecuti. nos, qui illam custodem vrbis, omnibus ereptis nostris rebus ac perditis, violari ab impiis passi non sumus, eamque ex nostra domo in ipsius patris domum derulimus, iudicia Senatus, Italiæ, gentium denique omnium, conseruata patriæ consecuti sumus. quo quid accidere potuit hominum præclarius: quorum scelere religiones prostrata, afflictæque sunt: partim ex illis distracti ac
42 dissipati iacent. Qui verò ex his & omnium scelerum principes fuerunt, & præter ceteros in omni religione impii, non solum vita cruciati, atque dedecore, verum etiam sepultura ac iustis exequiis caruerunt. Q. Equidem ista agnosco frater, & meritis diis gratias ago: sed nimis sæpe secus aliquanto videmus euadere. M. Non enim Quinte rectè existimamus, quæ pœna diuina sit: & opinionibus vulgi rapimur in errorem, nec vera cernimus: morte, aut dolore corporis, aut luctu animi, aut offensione iudicii, hominum miseras ponderamus: quæ fateor humana esse, & multis bonis viris accidisse: sceleris autem pœna tristis, & præter eos euentus, qui sequuntur, per se ipsa maxima est. Vidimus eos, qui nisi odissent patriam, nunquam inimici nobis fuissent, ardentes tum cupiditate, tum metu, tum cõscientia: quid agerent modo timentes, vicissim contemnentes religiones, iudicia perrupta, ab iisdem corrupta hominum, non deorum.
43 Reprimam iam, & non insequar longius, eoque minus, quo plus pœnarum habui quàm petiui: tantum pœnam erui, duplicem pœnam esse diuinam, quòd constaret & ex vexandis viuorum animis, & ea fama mortuorum, vt eorum exitium & iudicio viuorum, & gaudio comprobetur. Agri autem ne consecrètur, Platoni prorsus assentior: qui, si modò interpretari potuero, his ferè verbis vtitur: Terra igitur, vt focus, domicilium sacrum omnium deorum est. quocirca ne quis iterum idem consecrato. Aurum autem, & argentum in vrbibus & priuatim, & in fanis inuidiosa res est. Tum ebur ex inani corpore extractum, haud satis castum donum deo. Iam æs atque ferrum duelli instrumenta, non fani. Ligneum autem quodque voluerit vno è ligno dedicato, itemque lapideum. In delubris comunibus textile: nec operosius, quàm mulieris opus mœstruum.
44 Color autem albus præcipuè decorus deo est tum in cæteris, tum maximè intextili. tincta verò absint, nisi à bellicis insignibus. Diuinissima autem dona habent, & formæ ab vno pictore vno absolutæ die. Itemque cætera huius exempli dona sunt. hæc illi placent. Sed ego cætera non tam restrictè præfinio, vel hominum vitiis, vel subsidiis temporum victus. Terræ cultum segniorè suspicor fore, si ad eam tuendam, ferròque subiiciendam superstitionis aliquid accesserit. Att. Habeo ista. nunc de sacris perpetuis, & de manium iure restat. M. O miram memoriam Pomponi tuam. at mihi ista exciderant. Att. Ita credo: sed tamen hoc magis eas res & memini, & expecto, quòd & ad pontificium ius, & ad ciuile pertinent. M. Vera & apertissima sunt istis de rebus & responsa, & scripta multa: & ego in hoc omni sermone nostro, quod ad cunque legis genus me disputatio nostra deduxerit, tractabo, quoad potero, eius ipsius generis ius ciuile nostrum: sed ita, locus ipse vt notus sit, ex quo ducatur quæque res, & ars iuris, vt non difficile sit, quæcunque noua causa consultatioue acciderit, eius tenere ius, cum scias à quo sit capite repetendum. Sed iure consulti siue erroris obiciendi causa, quo plura & difficiliora scire videantur: siue, quod similius veri est, ignoratione docedi (nam non solum scire aliquid, artis est, sed quædam ars etiam docendi) sæpe, quod positum est in vna cognitione, id in infinita dispartiuntur: velut in hoc ipso genere, quàm magnum illud Scæuolæ faciunt, pontifices ambo, & iidem iuris peritissimi? At, inquit Publii filius, ex patre audiui, pontificem neminem bonum esse, nisi qui ius ciuile cognosset.

Totumne? quid ita? quid enim ad pontificem de iure parietum, aut aquarum, aut vlllo omnino? Si ergo quod cum religione coniunctum est: id autem quantum est: de sacris credo, de votis, de feriis, de sepulchris, & si quid eiusmodi est. Cur igitur hæc tanta facimus, cum cætera perparua sint? De sacris autem, qui locus patet latius, hæc sit vna sententia, vt conferentur semper, & deinceps familiis prodantur, & vt in lege posui, perpetua sint sacra. Hoc posito, hæc iura Pontificum auctoritate consecuta sunt, vt ne morte patrifamilias sacrorum memoria occideret, & iis esset ea adiuncta, ad quos eiusdem morte pecunia venerit. Hoc vno posito, quod est ad cognitionem disciplinæ fati, innumerabilia nascuntur, quibus implentur iurisconsultorum libri. Quærentur enim, qui astringantur sacris. Hæredum causa iustissima est: nulla est enim persona, quæ ad vicem eius, qui è vita emigraverit, propius accedat. Deinde qui morte, testamentouè eius tantundem capiat, quantum omnes hæredes: id quoque ordine: est enim ad id, quod propositum est, accommodatum. Tertio loco, si nemo sit hæres, is, qui de bonis, quæ eius fuerint, cum moreretur, acceperit plurimum possidendo. Quarto, si nemo sit, qui vllam rem ceperit, de creditoribus eius qui plurimum seruet. Extrema illa persona est, vt is, qui ei, qui mortuus sit, pecuniã debuerit, neminique eam soluerit, perinde habeatur, quasi eam pecuniam ceperit. Hæc nos à Scæuola didicimus: non ita descripta sunt ab antiquis. nam illi quidem his verbis docebant tribus modis sacris astringi hæreditatem, aut si maiorem partem pecuniæ capiat, aut si maior pars pecuniæ legata est, aut si inde quippiam ceperit. Sed pontificem sequamur. Videtis igitur omnia pendere ex vno illo, quod pontifices pecuniam sacris coniungi volūt. iisdemque ferias & cærimonias ascribendas putāt. atque etiã dant hoc Scæuolæ, quod est partitio: vt, si in testamento deducta, scripta non sint, ipsique minus ceperint, quàm omnibus hæredibus relinquatur, sacris ne alligentur. In donatione hoc iidem secus interpretantur: & quod patrifamilias in eius donatione, qui in ipsius potestate esset, approbavit, ratum est: quod eo inscio factum est, si id is non approbat, ratum non est. His propositis, quæ stiunculæ multæ nascuntur: quas qui intelligat, non, si ad caput referat, per se ipse perspiciat: veluti, si minus quis cepisset, ne sacris alligaretur, ac post de eius hæredibus aliquis exegisset pro sua parte id, quod ab eo, cuius ipse hæres esset, prætermisum fuisset: eaque pecunia non minor esset facta cum superiore exactione, quàm hæredibus omnibus esset relicta: qui eam pecuniã exegisset, solum, sine cohæredibus, sacris alligari. Quinetiam cauēt, vt cui plus legatum sit, quàm sine religione capere liceat, is per æs & libram hæredem testamenti soluat: propterea quod eo loco res est ita soluta hæreditate, quasi ea pecunia legata non esset. Hoc ego loco, multisque aliis quæro à vobis Scæuolæ pontifices maximi, & homines meo quidem iudicio acutissimi, quid sit, quod ad ius pontificium ciuile appetatis. ciuile enim iuris scientia pontificium quodam modo tollitis. nam sacra cum pecunia pontificum auctoritate nulla lege cõiuncta sunt: itaque vñbus tantummodo pontificis esset, si pontificalis maneret auctoritas. Sed quod idem iuris ciuile est, spernitis, ac scientia illa eluditis. Placuit P. Scæuolæ & Coruncano pontificibus maximis, idemque cæteris, qui tantundem caperet, quantum omnes hæredes, sacris alligari. Habeo ius pontificium. Quid huc accessit ex iure ciuili? partitionis caput, scriptum cautè, vt centum numi deducerentur. Inuenta est ratio, cur pecunia sacrorum molestia liberaretur. Quod si hoc, qui testamentum faciebat, cauere voluisset, admonet iuriscõsultus hic quidè ipse Mutius, pontifex idem, vt minus capiat, quàm omnibus hæredibus relinquatur. super dicebāt, quicquid cepisset, astringi. rursus sacris liberantur. Hoc verò nihil ad pontificium ius, & è medio est iure ciuili, vt per æs & libram hæredem testamenti soluant, & eodem loco res sit, quasi ea pecunia legata non esset, si is, cui legatum est, stipulatus est id ipsum, quod legatum est, vt ea pecunia ex stipulatione debeatur: sitque ea * non doctum hominem fanè: cuius fuit Accius perfamiliaris: sed mensem credo extremum anni, vt veteres Februarium, sic hic Decembrem sequeba-

tur. Hostia autem maxima parentare, pietatis esse adiunctum putabat. Iam tanta religio est sepulchrorum, vt extra sacra & gentè inferri fas negèt esse: idque apud maiores nostros Torquatus in gente Popilia iudicauit. Nec verò tam denicales, quæ à nece appellatae sunt, qua residentur mortui, quàm cæterorum caelestium quieti dies feriæ nominarentur, nisi maiores eos, qui ex hac vita migrassent, in deorum numero esse voluissent: eas in eos dies conferre ius, vt neque ipsius, neque publicæ feriæ sint. totaque huius iuris compositio pontificalis magnam religionem cerimoniamque declarat. Neque necesse est edisseri à nobis, quæ finis funestæ familiæ, quod genus sacrificii lare veruecibus fiat, quemadmodum os reiectum terræ obtegatur, quæque in porca confracta iura sint, quo tempore incipiat sepulchrū esse, & religione teneatur. At mihi quidè antiquissimum sepulturæ genus id fuisse videtur, quo apud Xenophontem Cyrus vtitur: redditur enim terræ corpus, & ita locatum ac situm, quasi operimèto matris obducitur. eodemque ritu in eo sepulchro, quod procul ad fontis aras, Regem nostrum Numam conditum accepimus: gentemque Corneliam vsque ad memoriam nostram hac sepultura scimus esse humatam. C. Marii sitas reliquias apud Anienem dissipari iussit Sylla victor, acerbiorè odio incitatus, quàm si tam sapiens fuisset, quàm fuit vehemens. quod haud scio an timens suo corpore posse accidere, primus è patritiis Corneliis igni voluit cremari. declarat enim Ennius de Africano, Hic est ille situs. Verè: nam siti dicuntur ii, qui conditi sunt: nec tamè eorum antè sepulchrum est, quàm iusta facta, & corpus incensum est. Et quod nunc communiter in omnibus sepultis penitus, humati dicatur: id erat proprium tum in iis, quos humus iniecta cõtegeret: eumque morem ius pontificale confirmat. nam priusquam in eos iniecta gleba est, locus ille vbi crematum est corpus, nihil habet religionis. iniecta gleba tumulis, & humatus est, & gleba vocatur: ac tum deniq; multa religiosa iura complectitur. Itaque in eo, qui in nauì necatus, deinde in mare proiectus esset, decreuit P. Mutius familiam puram, quod os supra terram non extaret, porcã hæredi esse. Cotta censet habèdas triduum ferias, & porco foemina piaculum pati: si in mari mortuus esset, eadem præter piaculum & ferias. A. Video, quæ sint in pontificio iure. sed quæro quidnam sit in legibus. M. Pauca fanè Tite, & vt i arbitror, non ignota vobis, sed ea non tã ad religionem spectant, quàm ad ius sepulchrorū. Hominem mortuum, inquit lex in duodecim tabulis, in vrbe ne sepelito, nè ve vrito. Credo vel propter ignis periculum. Quod autem addit nè ve vrito, indicat, non qui vratur sepeliri, sed qui humetur. A. Quid, qui post duodecim in vrbe sepulti sunt? M. Claros viros credo Tite fuisse, aut eos, quibus hoc ante hanc legem virtutis causa tributum est, vt Publicolæ, vt Tuberto, quod eorum posteri iure tenuerunt: aut eos, si qui hoc, vt C. Fabricius, virtutis causa soluti legibus consecuti sunt. Sed in vrbe sepeliri lex vetat. sic decretum à pontificum collegio, non esse ius in loco publico fieri sepulchrum. nostis extra portam Collinam ædem Honoris: & aram in eo loco fuisse, memoriæ proditum est: ad eam cum lamina esset inuecta, & in ea scriptum, Domina honoris: ea causa fuit ædis huius dedicandæ. Sed cum multa in eo loco sepulchra fuissent, exarata sunt. statuit enim collegium, locum publicum non potuisse priuata religione obligari. Iam cætera in duodecim, Minuendi sunt sumptus, lamentationesque funeris, translata de Solonis ferè legibus: hoc plus inquit, Ne facito rogam, ascia ne polito. nostis quæ sequuntur: discebamus enim pueri duodecim vt carmen necessariū: quas iam nemo discit. Extenuato igitur sumptu tribus riciniis, & tunica purpurea, & decem tibicinibus, tollit etiam lamentationem. Mulieres genas ne radūto, nè ve lessum funeris ergo habento. Hoc veteres interpretes Sex. A. Elius, L. Acilius non satis se intelligere dixerunt, sed suspicari vestimèti aliquod genus funebri: Lælius lessum quasi lugubrem eiulationem, vt vox ipsa significat. quod eò magis iudico verum esse, quia lex Solonis id ipsum vetat. Hæc laudabilia, & locupletibus ferè cum plebe cõmunia. quod quidè maximè è natura est, tolli fortunæ discrimè in morte. cætera item funebria, qui-

bus luctus augetur, duodecim sustulerunt: Homini, inquit, mortuo ne ossa legito, quo post funus faciat. Excipit bellicam peregrinamque mortem. Hæc præterea sunt in legibus de vinctura: quæ seruilis vinctura tollitur, omnisque circumpotatio. Quæ & rectè tolluntur: neque tollerètur, nisi fuissent, ne sumptuosa respersio, ne longæ coronæ, nec acerræ prætereantur. Illa iam significatio est, laudis ornamenta ad mortuos pertinere, quòd coronam virtute partam, & ei, qui peperisset, & eius parenti sine fraude esse lex impositam iubet: credòque quòd erat factitatum, vt vni plura fierent, lectique plures sternerentur, id quoque ne fieret, lege sancitum est. qua in lege cum esset, Neue aurum addito, quam humanè excipiat. Altera lex præcipit, altera lex vetat, vt cui auro dentes iuncti essent, astim cum illo sepeliretur: & ne se fraudi esto: & simul illud videtote, aliud habitum esse sepeliretur ære. Duæ sunt præterea leges de sepulchris. quarum altera priuatorum ædificiis, altera ipsis sepulchris cauet. Nã quòd rogam bustumue nouum vetat propius sexaginta pedes adiici ædes alienas inuito domino, incendium veretur acerbum. Quod autem forū, id est vestibulum sepulchri bustumue vsucapi vetat, tuetur ius sepulchrorum. Hæc habemus in duodecim sanè secundum naturam: quæ norma legis est. reliqua sunt in more: funus vt indicatur, si quid ludorum, domusque funeris vtatur accenso atque licitoribus: honoratorum virorum laudes in concione memorantur, easque etiam ad cantus ad tibicinem prosequantur: cui nomen Næniæ: quo vocabulo etiam à Graccho cantus lugubres nominantur. Gaudeo nostra iura ad naturam accommodari: maiorumque sapientia admodum delector. Sed credo Quinte, vt cæteros sumptus, sic etiam sepulchrorum modum rectè requiri. quos enim ad sumptus progressa iam ista res fit, in C. Figuli sepulchro vides. Sed credo minimam olim istius rei fuisse cupiditatem. alioquin multa extarent exempla maiorum. Nostræ quidem legis interpretes, quo capite iubentur sumptus, & luctum remouere à deorum manium iure, hoc intelligunt, in primis sepulchrorum magnificentiam esse minuendam. Nec hæc à sapientissimis legum scriptoribus neglecta sunt. nam & Athenis iam ille mos à Cecrope, vt aiunt, permansit, hoc ius terra humani: quam cum proximis fecerant, obductaque terra erat, frugibus obferebatur, vt sinus & gremium quasi matris mortuo tribueretur: solum autem frugibus expiatum vt viuus redderetur. Sequebantur epulæ, quas iubant parentes coronati: apud quas de mortui laude, cum ni quid veri erat prædicatum: nam mentiri nefas habebatur: ad iusta coniecta erant. Posteaquã, vt scribit Phalereus, sumptuosa fieri funera & lamentabilia cœpissent, Solonis lege sublata sunt. quam legem eisdem propè verbis nostri Decemviri in decimam tabulam coniecerunt. nam de tribus riciniis, & pleraque illa Solonis sunt. de lametis verò expressa verbis sunt, Mulieres genas ne raduto, neue lessum funeris ergò habento. De sepulchris autem nihil est apud Solonem amplius, quam ne quis ea deleat, neue alienum inferat: pœnæque est, si quis bustum (nam id puto appellari tymbon) aut monumentum, inquit, aut columnam violarit, deiecerit, fregerit. Sed post aliquanto propter has amplitudines sepulchrorum, quas in Cera-mico videmus, lege sancitum est, ne quis sepulchrum faceret operosius, quam quod decem homines effecerint triduo. neque id opere tectorio exornari, nec, Hermas quos vocant, licebat imponi, nec de mortui laude, nisi in publicis sepulturis, nec ab alio, nisi qui publicè ad eam rem constitutus esset, dici licebat. Sublata etiam erat celebritas virorum & mulierum, quo lamentatio minueretur: habet enim luctum concursus hominum. quocirca Pittacus omnino accedere quenquam verat in funus aliorum. Sed ait rursus idem Demetrius increbuisse eam funerum, sepulchrorumque magnificentiam, quæ nunc ferè Romæ est. quam consuetudinem lege minuit ipse. fuit enim hic vir, vt scitis, non solum eruditissimus, sed etiam ciuis Reip. maximè tuendæque ciuitatis peritissimus. iste igitur sumptus minuit non solum pœna, sed etiam tempore: ante lucem enim iussit efferri. Sepulchris autem nouis finiuit modum: nam super terræ tumulum noluit quid statui, nisi columellam tribus cubitis non altiore, aut mensam, aut labellum: & huic

procuratori certum magistratum præfecerat. Hæc igitur Athenienses tui. Sed videamus Platonem, qui iusta funerum reicit ad interpretes religionum: quem nos morem tenemus. De sepulchris autem dicit hæc: Vetat ex agro culto, eoue, qui coli possit, vllam partem fumi sepulchro: sed quæ natura agri tantummodo efficere possit, vt mortuorum corpora sine detrimeto viuorum recipiat, ea potissimum vt compleatur: quæ autem terra fruges ferre, & vt mater cibos suppeditare possit, eam ne quis nobis minuat, neue viuus, neue mortuus. Extrui autem vetat sepulchrum altius, quam quod quinque diebus absoluerint, nec è lapide excitari plus, nec imponi quam quod capiat laudem mortui incisam quatuor heroicis versibus: quos logos appellat Ennius. Habemus igitur huius quoque auctoritatem summi viri de sepulchris: à quo iterum funerum sumptus præfinitur ex censibus à minis quinque vsque ad minam. Deinceps dicit eadem illa de immortalitate animorum, & reliqua post mortem tranquillitate bonorum, pœnis impiorum. Habetis igitur explicatum omnem, vt arbitror, religionis locum. Nos verò frater, & copiose quidem: sed perge ad cætera. Pergam equidè: & quoniam libitum est vobis me ad hæc impellere, hodierno sermone cõficiam spero, hoc præferim die: video enim Platonem idem fecisse, omnemque orationem eius de legibus peroratam esse vno æstiuo die. Sic igitur faciã, & dicam de magistratibus: id est enim profecto, quod constituta religione Remp. contineat maximè. Att. Tu verò dic, & istam rationem, quam cœpisti, tene.

M. T. CICERONIS DE LEGIBVS LIBER TERTIVS.
MARCVS.

EQVAR igitur, vt institui, diuinum illum virum: quem quadam admiratione commotus sapius fortasse laudo, quam necesse est. Att. Platonem videlicet dicis. M. Istum ipsum Attice. Att. Tu verò eum nec nimis valde vnquam, nec nimis sæpe laudaueris: nam hoc mihi etiam nostri illi, qui neminem nisi suum laudari volunt, concedunt, vt eum arbitrato meo diligam. Bene hercle faciunt: quid enim est elegatia tua dignius: cuius & vita & oratio cõsecuta mihi videtur difficillimam illam societatem grauitatis cum humanitate. Att. Sanè gaudeo quòd te interpellauit, quadoquidem tam præclarum mihi dedisti iudicii tui testimoniū. sed perge, vt cœperas. M. Laudemus igitur prius legem ipsam veris & propriis generis sui laudibus. Att. Sanè quidè, sicut de religionum lege fecisti. M. Videtis igitur, magistratus hæc esse vim, vt præsit, præscribatque recta, & vtilia, & cõiuncta cum legibus. Vt enim magistratibus leges, ita populo præsumt magistratus: verèque dici potest magistratum legem esse loquentem, legem autem mutum magistratum. Nihil porrò tam aptum est ad ius, conditionemque naturæ: quod cum dico legem, à me dici nihil aliud intelligi volo, quam imperium, sine quo nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest. nam & hic deo paret, & huic obediunt maria terræque, & hominum vita iussis supremæ legis obtèperat. Atque vt ad ceteriora veniã & notiora nobis, omnes antiquæ gentes regibus quòdam paruerunt. quod genus imperii primum ad homines iustissimos & sapientissimos deferebatur. idque in Rep. nostra maximè valuit, quoad ei regalis potestas præfuit. Deinde etiã deinceps posteris probatur: quod & in his etiam, qui nunc regnãt, manet. Quibus autem regia potestas non placuit, non ii nemini, sed non semper vni parere voluerunt. Nos autem, quoniam leges damus liberis populis: quæque de optima Rep. sentiremus, in sex libris antè diximus: accomodabimus hoc tempore leges ad illum, quem probamus, ciuitatis statum. Magistratibus igitur opus est: sine quorum prudentia ac diligentia esse ciuitas non potest: quorum descriptione omnis Reipub. moderatio continetur. Neque solum iis

præscribendus est imperandi, sed etiam ciuibus obtemperandi modus. nam & qui bene imperat, paruerit aliquando necesse est: & qui modestè paret, videtur, qui aliquando imperet, dignus esse. Itaque oportet & eum, qui paret, sperare se aliquo tempore imperaturum: & illum, qui imperat, cogitare breui tēpore sibi esse parendum. Nec verò solum vt obtemperent, obediāntque magistratibus, sed etiam vt eos colant, diligantque, præscribimus: vt Charondas in suis facit legibus. Noster verò Plato Titanū è genere statuit eos, qui, vt illi cælestibus, sic hi aduersentur magistratibus. Quæ cum ita sint, ad ipsas iam leges veniamus, si placet. Att. Mihi verò & istud, & ordo iste rerum placet. m. Iusta imperia sunt, iisque ciues modestè, ac sine recusatione parèto. Magistratus nec obedientem, & noxium ciuem multa, vinculis, verberibusque coercento, ni par, maiorue potestas, populūque prohibessit, ad quos prouocatio esto. Cum magistratus iudicasset, inrogassitue, per populū multa pœnæ certatio esto. Militiæ ab eo, qui imperabit, prouocatio ne esto. quodque is, qui bellū gerat, imperasset, ius ratūque esto. Minores magistratus periti iuris plures in prælia sunt. Militiæ quibus ius si erūt, imperato, eorumque Tribuni sunt. Domi pecuniā publicam custodiūto: vincula fontium seruant: capitalia vindicāto: æs, argētum, aurūque publicè signāto: lites contractas iudicāto: quodcūque Senatus creuerit, agunt. Suntque A Ediles curatores vrbis, annonæ, ludorumque solenniū: ollisque ad honoris amplioris gradum is primus ascēsus esto. Cēsores, populi æuitates, soboles, familias, pecuniāsque cēsent: vrbis templa, vias, aquas, ærariū, vectigalia tuent: populūque partes in tribus distribuunt. ex in pecunias, æuitates, ordines partiunt: equitū, peditūque prolem describunt: cælibes esse prohibent: mores populi regunt: probrum in Senatu ne relinquunt: bini sunt: magistratum quinquennium habent: reliqui magistratus annui sunt: eaque potestas semper esto. Iuris disceptator, qui priuata iudicet, iudicariue iubeat, Prator esto: is iuris ciuiliis custos esto: huic potestati parèto. Quotcūque Senatus creuerit, populūque iusserit, tot sunt. Regio imperio duo sunt: iique præundo, iudicando, consulendo. Prætores, Iudices, Consules appellantur: militiæ summum ius habent: nemini parento: ollis salus populi suprema lex esto. eundem magistratū, ni interfuerint x. anni, nequis capito. æuitatem annali lege seruato. Ast quando duellum grauius, discordiæ ciuiliū, estunt ne amplius sex menses, si Senatus creuerit: idem iuris, quod duo Consules, tenūto: isque aue sinistra dictus, populi magister esto. A Equitatem quicūque regat, habeto pari iure cum eo, quicūque erit iuris disceptator. Ast quādo Cōsulis est, magistratūque populi, nec reliqui magistratus ne sunt. Auspicia patrum sunt: ollique ex se produnt, qui comitiis creare Consules ritè possint. Imperia, potestates, legationes, cum Senatus creuerit, populūque iusserit, ex vrbe exeūto: duella iusta iustè gerūto: sociis parcunt: se, & seruos cōrinento, populi sui gloriam augēto: domū cum laude redeunt: rei suæ ergo ne quis legatus esto. Plebes quos pro se, cōtra vim auxilii ergo decem creasset, Tribuni eius sunt: quodque ii prohibessint, quodque plebem rogassint, ratū esto: sanctique sunt: neue plebem orbam Tribunis relinquūto. Omnes magistratus auspiciū, iudiciūque habēto: eque his Senatus esto: eius decreta rata sunt. ast ni potestas par, maiorue prohibessit, s. c. per scripta seruant. is ordo vitio vacato: cæteris specimen esto. Creatio magistratū, iudicia, populi iussa, vetita, cum cōsciscuntur suffragio, optimatibus nota, plebi libera sunt. At si quid erit, quod extra magistratus cœratore vsus sit, qui cœret, populus creato, eique ius cœrādi dato. Cum populo, patribusque agēdi ius esto Cōsuli, Prætori, magistro populi, equitūque, eique, quem produnt patres consulū rogandorū ergo: Tribuniisque, quos sibi plebs rogassit, ius esto cū patribus agēdi: idem ad plebē, quod cēsus erit, ferūto. Quæ cum populo, quæ cum patribus agētur, modica sunt. Senatori, qui nec aderit, aut causa, aut culpa esto. causas populi teneto. Vis in populo abesto. par, maiorue potestas plus valet. ast qui turbassit in agēdo, fraus auctoris esto. intercessor rei malæ salutaris ciuis esto. Qui agent, auspicia

seruanto: auguri publico parento: promulgata, proposita, in ærario cognita, agūto: nec plus, quàm de singulis rebus semel consulunt: rem populū docento: doceri à magistratibus priuatisque patiūtor. Priuilegia ne irrogāto de capite ciuis, nisi per maximū comitiatum ollisque, quos Censores in partibus populi locassint, ne ferunt: donum ne capiunt, neue dant, neue petenda, neue gerenda, neue gesta potestate, quod quis earum rerum migrasset, noxiæ pœna par esto. Censores fide legem custodiunt. Priuata ad eos acta referunt: nec eo magis lege liberi sunt. Lex recitata est. discere, & tabellam iubebo dari. Q. Quàm breui frater in cōspectu posita est à te omnium magistratuum descriptio! sed ea penè nostræ ciuitatis: etsi à te paululum allatum est noui. m. Rectissime Quinte animaduertis: hæc est enim, quam Scipio laudat in libris, & quæ maximè probat temperationem Reipub. quæ effici non potuisset, nisi tali descriptione magistratū. nam sic habetote, magistratibus, iisque, qui præsumt, contineri Remp. & ex eorum compositione, quod cuiusque in Rep. genus sit. intelligi. Quæ res cum sapientissimè, moderatissimèque constituta esset à maioribus nostris, nihil habui sanè, non modò multum, quod putarem nouandum in legibus. Att. Reddes igitur nobis, vt in religionis lege fecisti admonitu & rogatu meo, sic de magistratibus, vt disputes, quibus de causis maximè placeat ista descriptio. m. Faciam, Attice, vt vis: & locum istum totum, vt à doctissimis Græciæ quæsitum & disputatum est, explicabo: & vt institui, nostra iura attingam. Att. Istud maximè expecto differendi genus. m. Atqui pleraque sunt dicta in illis libris: quod faciendū fuit, cum de optima Rep. quæreretur. sed huius loci de magistratibus sunt propria quædam, à Theophrasto primū, deinde à Dione Stoico quærita subtilius. Att. Ain' tandem, etiam à Stoicis ista tractata sunt? m. Non sanè, nisi ab eo, quem modò nominavi, & postea à magno homine, & in primis erudito, Panætio. nam veteres verbo tenus, acutè illi quidem, sed non ad hunc vsū popularem atque ciuilem, de Repu. differebant. ab hac familia magis ista manerunt Platone principe. post Aristoteles illustrauit omnem hunc ciuilem in disputando locum, Heraclidésque Ponticus profectus ab eodem Platone. Theophrastus verò institutus ab Aristotele abundauit, vt scitis, in eo genere rerum: ab eodemque Aristotele doctus Dicæarchus huic rationi studioque non defuit. post à Theophrasto Phalereus ille Demetrius, de quo feci supra mentionem, mirabiliter doctrinam ex umbraculis eruditorum, ociōque non modò in solem atque puluerem, sed in ipsum discrimen, aciēmque perduxit. nam & mediocriter doctos magnos in Repub. viros, & doctissimos homines non nimis in Rep. versatos multos commemorare possumus. qui verò vtraque re excelleret, vt & doctrinæ studiis, & regenda ciuitate princeps esset, quis facile præter hunc inueniri potest? Att. Puto posse, & quidem aliquem de tribus nobis. sed perge, vt cœperas. m. Quæsitum igitur ab illis est, placeretne vnum in ciuitate esse magistratum, cui reliqui parerent: quod exactis Regibus intelligo placuisse nostris maioribus. sed quoniam regale ciuitatis genus probatum quondam, postea non tam regni, quàm Regis vitiiis repudiatum est, nomen tantum videbitur Regis repudiatum, res manebit, si vnus omnibus reliquis magistratibus imperabit. Quare nec Ephori Lacedæmone sine causa à Theopompo oppositi Regibus, nec apud nos Consulibus Tribuni. nam illud quidē ipsum, quod in iure positum est, habet Consul, vt ei reliqui magistratus omnes pareant, excepto Tribuno, qui post extitit, ne id, quod fuerat, esset. hoc enim primū minuit consulare ius, quod extitit ipse, qui eo non teneretur: deinde quod attulit auxilium reliquis non modò magistratibus, sed etiam priuatis, Consuli non parentibus. Q. Magnum dicis malum: nam, ista potestate nata, grauitas optimatum cecidit, conualuitque ius multitudinis. m. Non est ita Quinte: non enim ius illud solum superbius populo, sed violentius videri necesse erat: quod posteaquā modica & sapiens temperatio accessit, conuersa lex in omnes est.

Multa desunt.

Domum cum laude redeunto. nihil enim præter laudem bonis atque innocentibus, neque ex hostibus, neque à fociis reportandum. Iam illud apertum profectò est, nihil esse turpius, quàm quenquam legari nisi Reipub. causa. omitto, quemadmodum isti se gerant, atque gesserint, qui legatione hæreditates aut syngraphas suas persequuntur. in hominibus est hoc fortasse vitium. sed quæro, quid hac re sit turpius, quàm sine procuratione senator, legatus sine mandatis, sine vllò Reipub. munere? Quod quidem genus legationis ego Consul, quanquam ad commodum Senatus pertinere videatur, tamen approbante Senatu frequentissimo, nisi mihi leuissimus Tribunus pl. intercessisset, sustuliffem: tamen minui tempus, & quod erat infinitum, annum feci. Ita turpitudine manet, diurnitate sublata. Sed iam, si placet, de prouinciis decedatur, in urbemque redeatur. A. Nobis verò placet: sed iis, qui in prouinciis sunt, minimè placet. M. At verò Tite, si pareant his legibus, nihil erit his vrbe, nihil domo sua dulcius, nec laboriosius, molestiusque prouincia. Sed sequitur lex, quæ sancit eam Tribunorum pleb. potestatem, quæ in Repub. nostra: de qua differi nihil necesse est. Q. At mehercule ego frater quæro, de ista potestate quid sentias. nam mihi quidem pestifera videtur: quippe quæ in seditione, & ad seditionem nata sit. cuius primum ortum, si recordari volumus, inter arma ciuium & occupatis & obsessis vrbis locis procreatum videmus. deinde cum esset citò legatus tanquam ex x i i. tabulis, insignis ad deformitatem puer breui tempore nescio quo pacto creatus, multoque tetrior & scedior natus est. Quem enim ille non edidit, qui primum, vt impio dignum fuit, patribus omnem honorem eripuit, omnia infima summis paria fecit, turbauit, miscuit: cum afflixisset principum grauitatem, nunquam tamen conqueiuit: atque vt C. Flinium, atque ea, quæ prisca sunt, relinquam: quid iuris bonis viris T. Gracchi Tribunatus reliquit? etsi quinquennio ante D. Brutum, & P. Scipionem Consules, quos, & quantos viros, homo omnium infimus, & fordidissimus Tribunus pleb. C. Curiatius in vincula coniecit: quod antè factum non erat. C. verò Gracchus ruinis & emissitiis, quas ipse se proiecisse in forum dixit, quibus digladiarentur inter se ciues, nonne omnem Reip. statum permutauit? Quid iam de Saturnini supplicio, reliquisque dicam? quos ne depellere quidem à se sine ferro potuit Resp. cur autem aut vetera, aut aliena proferamus potius, quàm & nostra & recentia? quis vnquam tam audax, tam inimicus nobis fuisset, vt cogitaret vnquam de statu nostro labefactando, nisi mucronem aliquè Tribunitium exacuisset in nos: quem cum homines scelerati ac perditum non modò vlla in domo, sed nulla in gente reperirent, gentes sibi in tenebris Reip. perturbandas putauerunt. quod nobis quidem egregium, & ad immortalitatem memoriæ gloriosum, neminem in nos mercede vlla Tribunum potuisse reperiri, nisi cui ne esse quidem licuisset Tribuno. sed ille quas strages edidit: eas videlicet, quas sine ratione, ac sine vlla spe bona furor edere potuit impuræ beluæ multorum inflammatus furoribus. Quamobrem in ista quidem re vehementer Syllam probo, qui Tribunis pleb. sua lege iniuriæ faciendæ potestatem ademerit, auxilium ferendi reliquerit: Pompeiumque nostrum cæteris rebus omnibus, semper amplissimis, summisque effero laudibus: de Tribunitia potestate taceo: nec enim reprehendere libet, nec laudare possum. M. Vicia quidem Tribunatus præclare Quinte perspicis. sed est iniqua in omni re accusanda prætermisissis bonis malorum enumeratio, vitiorumque selectio. nam isto quidem modo vel Consulatus vituperabilis est, si Consulum, quos enumerare nolo, peccata collegeris. Ego enim fateor in ipsa ista potestate inesse quiddam mali. sed bonum, quod est quæsitum in ea, sine isto malo non haberemus. Nimia potestas est Tribunorum pleb. quis negat? sed vis populi multò scæuior, multoque vehemrior: quæ ducem quod habet, interdum lenior est, quàm si nullum haberet. dux enim suo periculo progredi cogitat, populi impetus periculi rationem sui non habet. At aliquando incenditur: & quidem sæpe sedatur. Quod enim est tam desperatum

collegium, in quo nemo è decem sana mente sit: quin per ipsum Ti. Gracchum non solum vetitus, sed etiam sublatum intercessor fuerat. quid enim illum aliud perculit, nisi quod potestatem intercedendi collegæ abrogauit? Sed tu sapientia maiore nihilo vide. concessa plebi à patribus ista potestate arma ceciderunt: restincta seditio est: inuentum est temperamentum, quo tenuiores cum principibus æquari se putarint: in quo vno fuit ciuitatis salus. At duo Gracchi fuerunt. Et præter eos, quanuis enumeres multos, licet. Cum deni creantur, nullos in omni memoria reperies perniciosos Tribunos: leues, & non bonos fortasse plures. inuidia quidem summus ordo caret: plebs de suo iure periculosas contentiones nullas facit. Quamobrem aut exigendi reges non fuerunt, aut plebi re, non verbo danda libertas: quæ tamen sic data est, vt multis præclarissimis addiceretur, vt auctoritati principum cederet. Nostra autem causa, quæ optime & dulcissime frater incidit in tribunitiam potestatem, nihil habuit contentionis cum Tribunatu. non enim plebs incitata nostris rebus inuidit: sed vincula soluta sunt, & seruitia incitata, adiuncto terrore etiam militari. neque nobis cum illa tum peste certamen fuit, sed cum grauissimo Reipub. tempore: cui si non cessissem, non diuturnum beneficii mei patria fructum tulisset. atque hoc rei exitus indicauit. quis enim non modò liber, sed etiam feruus libertate dignus fuit, cui nostra salus chara non esset? Quod si is casus fuisset rerum, quas pro salute Reipub. gessimus, vt non omnibus gratis esset: & si in nos multitudinis vis furentis inflammata inuidia pepulisset tribunitia: quis in me populum, sicut Gracchus in Lenatem, Saturninus in Metellum, incitasset? Ferremus o Quinte frater: consolarenturque nos non tam philosophi qui Athenis fuerunt, qui hoc facere debent, quàm clarissimi viri, qui illa vrbe pulsi carere ingrata ciuitate, quàm manere in improba maluerunt. Pompeium verò quod vna ista in re non ita valde probas, vix satis mihi illud videris attendere, non solum ei, quid esset optimum, videndum fuisse, sed etiam quid necessarium. sensit enim deberi non posse huic ciuitati illam potestatem: quippe quam tantopere populus noster ignotam expetisset, qui posset carere cognita? sapientis autem ciuis fuit, causam nec perniciosam, & ita popularem, vt non posset obisti, perniciosè populari ciui non relinquere. Scis solere frater in huiusmodi sermone, vt transfiri aliò possit, admodum dici. Q. Prorsus ita est: haud equidem assentior: tu tamen ad reliqua pergas velim. M. Perseueras tu quidem, & in tua vetere sententia permanes. Q. Nunc mehercule. Att. Ego sanè à Quinto nostro dissentio. sed ea, quæ restat, audiamus. M. Deinceps igitur omnibus magistratibus auspicia & iudicia dantur: iudicia, vt esset populi potestas, ad quæ prouocaretur: auspicia, vt multos inuites comitatus probabiles impediret moræ. sæpe enim populi impetum iniustum auspiciis dii immortales represserunt: ex iis autem, qui magistratum ceperunt, quod Senatus consulto efficitur, popularè sanè neminem in summum locum nisi per populum venire sublata cooptatione censoria. Sed præsto est huius vitii temperatio, quod Senatus lege nostra confirmatur auctoritas. sequitur enim, Eius decreta rata sunt. nã ita se res habet, vt, si Senatus dominus sit publici consilii, quodque is creuerit, defendant omnes: & si ordines reliqui principis ordinis consilio Remp. gubernari velint, possit ex temperatione iuris, cum potestas in populo, auctoritas in Senatu sit, teneri ille moderatus: & cõcors ciuitatis status, præsertim si proxime legi parebitur. nam proximum est: Is ordo vitio careto, cæteris specimè esto. Q. Præclara verò frater ista lex: sed & altera, vt & vitio careat ordo, & vt Censorem quærat interpretè. Att. Ille verò, etsi tuus totus est ordo, gratissimamque memoriam retinet Cõsulatus tui: pace tua dixerim, non modò Censores, sed etiã Iudices omnes potest defatigare. M. Omitte ista Attice: non enim de hoc Senatu, nec his de hominibus, qui nunc sunt, sed de futuris, si qui fortè his legibus parere voluerint, hæc habetur oratio. nã cum omni vitio carere lex iubeat, ne veniet quidè in eum ordinem quisquã vitii particeps. Id autè difficile factu est, nisi educatione quadã & disciplina: de qua

dicemus aliquid fortasse, si quid fuerit loci aut temporis. Att. Locus certe non deerit, quoniam tenes ordinem legum: tempus vero largitur longitudo diei. Ego autem, etiam si praterieris, repetam a te istum de educatione & de disciplina locum. M. Tu vero & istum Attice, & si quem alium praterii: Ceteris specimen esto. quod si est, tenemus omnia. Vt enim cupiditatibus principum, & vitiis infici solet tota ciuitas: sic emendari & corrigi continentia. Vir magnus, & nobis omnibus amicus, L. Lucullus ferebatur quam commodissime respondisse, cum esset obiecta magnificentia villae Tusculanae, duos se habere vicinos, superiorem equitem R. inferiorem libertinum: quorum cum essent magnificae villae, concedi sibi oportere, quod iis, qui tenuioris ordinis essent, liceret. Nonne vides Luculle a te id ipsum natum, ut illi cuperent? quibus id, si tu non faceres, non liceret. quis enim ferret istos, cum videret eorum villas signis & tabulis refertas partim publicis, partim etiam sacris & religiosis: quis non frangeret eorum libidines, nisi illi ipsi, qui eas frangere deberent, eisdem tenerentur? nec enim tantum mali est peccare principes (quanquam est hoc magnum per se ipsum malum) quantum illud, quod permulti imitatores principum existunt. nam licet videre, si velis replicare memoriam temporum, qualescunque summi ciuitatis viri fuerunt, talem ciuitatem fuisse: quaecunque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo secuturam. idque haud paulo est verius, quam quod Platoni nostro placet, qui musicorum cantibus ait mutatis, mutari ciuitatum status. ego autem, nobilium vita, victuque mutato, mores mutari ciuitatum puto. quo perniciosius de Rep. merentur vitiosi principes, quod non solum vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem: neque solum obsunt, quod ipsi corrumpuntur, sed etiam quod corrumpunt, plusque exemplo, quam peccato nocent. Atque haec lex dilatata in ordinem cunctum con- gustari etiam potest. pauci enim, atque admodum pauci, honore & gloria amplificati, vel corrumpere mores ciuitatis, vel corrigere possunt. Sed haec & nunc satis, & in aliis libris tractata sunt diligentius. quare ad reliqua veniamus. Proximum autem est de suffragiis: quae iubeo nota esse optimatibus, populo libera. Att. Ita mehercule attendi, nec satis intellexi, quid sibi lex, aut quid verba ista vellent. M. Dicam Attice, & verborum in re difficili, ac multum & saepe quaesita: suffragia in magistratu mandando, aut de reo iudicando quin in lege aut rogatione clam, an palam ferre, melius esset. Q. An etiam id dubium est: vereor, ne a te rursus dissentiam. M. Non facies Quinte: nam ego in ista sum sententia, qua te fuisse semper scio, nihil ut fuerit in suffragiis voce melius. sed, obtineri an possit, videndum est. Q. Bona tua venia dixerim, ista sententia maximè & fallit imperitos, & obest saepissime Reipub. cum aliquid verum & rectum esse dicitur, sed obtineri, id est obtinere posse populo, negatur. primum enim obstititur, cum agitur seuerè: deinde vi opprimi in bona causa, est melius, quam malè cedere. Qui autem non sentit auctoritatem omnem optimatium tabellariam legem abstulisse: quam populus liber nunquam desiderauit, idem oppressus dominatu ac potentia principum flagitauit. itaque grauiora iudicia de potèntissimis hominibus extant vocis, quam tabellae. Quamobrem suffragandi nimia libido in non bonis causis eripienda fuit potentibus, non latebra danda populo, in qua bonis ignorantibus quid quisque sentiret, tabella vitiosum occultaret suffragium. Itaque isti rationi neque lator quisquam est inuentus, neque auctor vnquam bonus. sunt enim quatuor leges tabellariae: quarum prima de magistratibus mandandis: ea est Gabinia, lata ab homine ignoto & sordido. secuta biennio post Cassia est de populi iudicio: ea a nobili homine lata est L. Cassio, sed, pace familiae dixerim, dissidente a bonis, atque omnes rumusculos populari ratione aucupante. Carbonis est tertia de iubendis legibus ac vetandis, seditiosi atque improbi ciuis: cui ne reditus quidem ad bonos salutem a bonis potuit auferre. Vno in genere relinqui videbatur vocis suffragium, quod ipse Cassius exceperat, perduellionis. dedit huic quoque iudicio Caesius tabellam,

docuitque quoad vixit, se ut opprimeret C. Popilium, nocuisse etiam Reip. & auius quidem noster singulari virtute in hoc municipio, quoad vixit, restitit M. Gratidio, cuius in matrimonio sororem auiam nostram habebat, ferenti legem tabellariam. excitabat enim fluctus in simpulo, ut dicitur, Gratidius, quos post filius eius Marius in Aegæo excitauit mari, ac nostro quidem. Quae cum res esset ad se delata, Scaurus Consul, Vtinam, inquit, M. Cicero isto animo atque virtute in summa Repub. nobiscum versari, quam in municipali maluisses. quamobrem, quoniam non recognoscimus nunc leges populi R. sed aut repetimus ereptas, aut nouas scribimus, non quid ab hoc populo obtineri possit, sed quid optimum sit, tibi dicendum puto. nam Cassiae legis culpam Scipio tuus sustinet, quo auctore lata esse dicitur. tu, si tabellariam tuleris, ipse praestabis: nec enim mihi placet, nec Attico nostro, quantum est vultu eius intelligo. Att. Mihi verò nihil vnquam popolare placuit: eamque optimam Rempub. esse duco, quam hic Consul constituerat, quae sit in potestate optimorum. M. Vos demum, ut video, legem antiquastis sine tabella. sed ego, etsi satis dixit pro se in illis libris Scipio, tamen libertatem istam largior populo, ut & auctoritate valeant, & vtantur bonis: sic enim a me lex est recitata de suffragiis, Optimatibus nota, plebi libera sunt. quae lex haec sententiam continet, ut omnes leges tollat, quae postea latae sunt, quae tegunt omnino ratione suffragium, ne quis inspiciat tabellam, ne roget, ne appellet. pontes etiam lex Maria fecit angustos. quae si opposita sunt ambitionis, ut sunt ferè, non reprehendo. sin valuerint tamen leges, ut ne sint ambitus: habeat sanè populus tabellam, quasi vindicem libertatis, dummodo haec optimo cuique & grauissimo ciui ostendatur, vltroque offeratur, uti sit ipsa libertas, in qua populo potestas honestè bonis gratificandi datur. Eoque nunc fit illud, quod a te modo Quinte dictum est, ut minus multos tabella condemnet, quam solebat vox, quia populo licere satis est. hoc retento, reliqua voluntas auctoritati aut gratiae traditur. Itaque, ut omittam largitione corrupta suffragia: non vides, si quando ambitus sileat, quari in suffragiis, quid optimi viri sentiant? Quamobrem lege nostra libertatis species datur, bonorum auctoritas retinetur, contentio- nis causa tollitur. Deinde sequitur, Quibus ius sit cum populo agendi, aut cum Senatu. Grauis, & ut arbitror, praecleara lex, Quae cum patribus agentur, modica sunt: id est modesta atque sedata: auctor enim moderatur, & effingit non modo mentem ac voluntates, sed penè vultus eorum, apud quos agit. quod si in Senatu non difficile est: est enim ipse senator is, cuius non ad auctorem referatur animus, sed qui per se ipse spectari velit. huic iussa tria sunt, ut adsit: nam grauitatè res habet, cum frequens ordo est: ut loco dicat, id est rogatus: ut modo, ne sit infinitus. nam breuitas non modo senatoris, sed etiam oratoris magna laus est in sententia. nec est vnquam longa oratione vtendum, nisi aut spectante Senatu, quod sit ambitione saepissime, nullo magistratu adiuuante: tolli diem, vtile est: aut cum tanta causa est, ut opus sit oratoris copia vel ad hortandum, vel ad docendum. quorum generum in vtroque magnus noster Cato est. quodque addit, Causas populi teneto: est senatori necessarium nosse Rempub. idque late patet, quid habeat militum, quid valeat arario, quos socios Respub. habeat, quos amicos, quos stipendiarios, qua quisque sit lege, conditione, saedere: tenere consuetudinem decernendi, nosse exempla maiorum. Videtis iam, genus hoc omne scientiae diligentiae memoriam esse, sine quo paratus esse senator nullo pacto potest. Deinceps sunt cum populo actiones: in quibus primum & maximum, Vis abesto. nihil est enim exitiosius ciuitatibus, nihil tam contrarium iuri & legibus, nihil minus ciuile & humanum, quam, composita & constituta Rep. quicquam agi per vim. Parete iubet intercessori: quo nihil praestantius: impediri enim bonam rem melius, quam concedi malae. Quod verò auctoris iubeo abesse fraudem, id totum dixi ex Crassi sapientissimi hominis sententia: quam Senatus est secutus, cum decreuisset, C. Claudio Consule de C. Carbonis seditione referente, eo inuito, qui cum populo ageret, seditionem non posse fieri.

quippe cui liceat concilium, simul atque intercessum, turbarique coeptum sit, dimittere. quod qui permouet, cum agi nihil potest, vim quaerit. cuius impunitatem amittit hac lege. sequitur illud: Intercessor rei malae salutaris ciuis esto. quis non studiose Reipub. subuenerit, hac tam praecleara legis voce laudatus? Sunt deinde posita deinceps, quae habemus etiam in publicis institutis ac legibus: Auspicia seruant: auguri parento. est autem boni auguris meminisse, maximis Reipub. temporibus praesto esse debere, Ioui que optimo maximo se consiliarium atque administrum datum, ut sibi eos, quos in auspicio esse iusserit, caelique partes sibi definitas esse traditas, e quibus saepe opem referre possit. deinde de promulgatione, de singulis rebus agendis, de priuatis, magistratibusue audiendis. tum leges praeclearissimae de XII. tabulis translatae duae. quarum altera priuilegia tollit, altera de capite ciuis rogari, nisi maximo comitiatu, vetat, nondum initis feditiosis Tribunis plebis. Negocialis quidem, admirandum, tantum maiores in posterum prouidisse: in priuatos homines leges ferri noluerunt: id est enim priuilegium: quo quid est iniustius? cum legis haec vis sit, scitum est iustum in omnes, ferri de singulis nisi centuriatis comitiis noluerunt: descriptus enim populus censu, ordinibus, aetatibus, plus adhibet ad suffragium auxilii, quam fusc in tribus conuocatus. quo verius in nostra causa vir magni ingenii, summaeque prudentia L. Cotta dicebat, nihil omnino actum esse de nobis. praeter enim quam quod comitia illa essent armis gesta feruilibus, praeterea neque tributa capitis, neque comitia rata esse possent, neque vlla priuilegia. quocirca nihil nobis opus esse lege, de quibus nihil omnino actum esset legibus. sed visum est & nobis, & clarissimis viris melius, de quo serui, & latrones sciuisse se aliquid dicerent, de hoc eodem cunctam Italiam, quid sentiret, ostendere. Sequitur de captis pecuniis, de ambitu legis. quae cum magis iudiciis, quam verbis sancienda sint: adiungitur, Noxiae poena par esto. ut in suo vitio quisque plectatur, vis capite, auaritia multa, honoris cupiditas ignominia sanciantur. Extremae leges sunt nobis non usitatae, Reipu. necessariae. legum custodiam nullam habemus: itaque haec leges sunt, quas apparitores nostri volunt: a librariis petimus: publicis literis consignatam memoriam publicam nullam habemus. Graeci hoc diligentius: apud quos *νομοφύλακες* creantur: nec hi solum literas (nam id quidem etiam apud maiores nostros erat) sed etiam facta hominum obseruabant, ad legesque reuocabant. Haec de re cura Censoribus: quandoquidem eos in Rep. semper volumus esse: apud eosdem, qui magistratu abierint, edant, & exponant quid in magistratu gesserint: de quo iis Censores praedudicent. Hoc in Graecia fit publice constitutis accusatoribus. qui quidem graues esse non possunt, nisi sint voluntarii. Quocirca melius est rationes referri, causamque exponi Censoribus: integram tamen legem accusatori, iudicioque seruari. Sed satis iam disputatum est de magistratibus, nisi forte quid desideratis. Att. Quid? si nos tacemus, locus tamen ipse non admonet, quid tibi sit deinde dicendum? M. Mihi ne de iudiciis arbitror Pomponi: id est enim iunctum magistratibus. Att. Quid? de iure populi R. quemadmodum instituisti, dicendum nihil putas? M. Quid tandem hoc loco est, quod requiras? Att. Ego ne? quod ignorari ab iis, qui in Repub. versantur, turpissimum puto. nam, ut modo a te dictum est, leges a librariis lego: sic animaduerto, quosque in magistratibus ignoratione iuris sui tantum sapere, quantum apparitores velint. quamobrem, si de sacrorum alienatione dicendum putasti, cum de religione leges proposueras: faciendum tibi est, ut, magistratibus lege constitutis, de potestate, tum de iure disputes. M. Faciam breuiter, si consequi poterò: nam pluribus verbis scripsit ad patrem suum M. Iunius sodalis, perite, meo quidem iudicio, & diligenter. At de iure naturae cogitari per nos, & quae dicere debemus de iure populi R. quae relicta sunt, & tradita. Att. Sic profecto cenfeo: & id ipsum, quod dicis, expecto.

Multa desunt.

MULTA sunt a nobis & in Academicis conscripta contra physicos, & saepe cum P. Nigidio, Carneadeo more & modo disputata. fuit enim vir ille cum ceteris artibus, quae quidem dignae libero essent, ornatus omnibus, tum acer inuestigator, & diligens earum rerum, quae a natura inuolutae videntur. Denique sic iudico, post illos nobiles Pythagoreos, quorum disciplina extincta est quodam modo, cum aliquot secula in Italia, Siciliaeque viguisset, hunc extitisse, qui illam renouaret. qui cum me in Ciliciam proficiscentem, Ephesi expectauisset, Romam ex legatione ipse decedens, venissetque eodem Mitylenis mei salutandi & visendi causa Cratippus Peripateticorum omnium, quos quidem ego audiuerim, meo iudicio facile princeps: perlibenter & Nigidium vidi, & Cratippum cognoui. ac primum quidem tempus salutationibus, reliquum percunctatione consumpsimus.

Desunt multa.

Quid est, quod semper fit, neque vllum habet ortum, & quod gignatur, nec vnquam fit. quorum alterum intelligentia & ratione comprehenditur, quod vnum semper, atque idem est: alterum, quod affert opinionem per sensus, rationis experts, quod totum opinabile est, id gignitur, & interit, nec vnquam esse vere potest. omne autem, quod gignitur, ex aliqua causa gigni necesse est: nullius enim rei causa remota, reperiri origo potest. Quocirca si is, qui aliquod munus efficere molitur, eam speciem, quae semper est eadem, intuebitur, atque eam sibi proponet exemplar, praeclearum opus efficiat necesse est. si autem illam, quae gignitur: nunquam illam, quam expetet, pulchritudinem consequetur. omne igitur caelum, siue mundus, siue quouis alio vocabulo gaudet, hoc a nobis nuncupatus sit. De quo id primum consideremus, quod principio est in omni quaestione considerandum, semperne fuerit nullo generatus ortu, an ortus sit, an ab aliquo temporis principatu ortus est, quandoquidem cernitur & tangitur, & est vndique corporatus. omnia autem talia sensum mouent: sensusque mouentia quae sunt, eadem in opinione confidunt: quae ortum habere, gigni que diximus: nihil autem gigni posse sine causis. Atque illum quidem quasi parentem huius vniversitatis inuenire difficile: & cum iam inueneris, indicare in vulgus nefas. rursus igitur videndum, ille fabricator tanti operis vtrum sit imitatus exemplar, idne quod semper vnum & idem, & sui simile, an id quod generatum ortumque dicimus. Atqui si pulcher est hic mundus, si probus eius artifex: profecto speciem aeternitatis imitari maluit. si secus, quod ne dictu quidem fas est: generatum exemplum est pro aeterno secutus. non igitur dubium, quin aeternitatem maluerit exequi, quandoquidem neque mundo quicquam pulchrius, neque eius aedificatore praestantius. si ergo generatus, ad id est effectus, quod ratione sapientiaque comprehenditur, atque immutabili aeternitate continetur. ex quo efficitur, ut sit necesse hunc, quem cernimus, mundum, simulacrum aeternum esse alicuius aeterni. Difficillimum autem est in omni conquisitione rationis exordium. De iis igitur, quae diximus, haec sit prima distinctio. in omni oratione cum iis rebus, de quibus explicandum videtur, esse cognitio. itaque cum de re stabili & immutabili disputatur, oratio talis sit, qualis sit illa, quae neque redargui neque conuinci potest. cum autem ingressa est imitata & effecta simulacra, bene agi putat, si similitudinem veri consequatur. quantum enim ad id, quod ortum est, aeternitas valet, tantum ad fide veritas. Quocirca si forte de deorum natura, ortumque mundi differentes, minus id, quod habemus animo, consequimur, ut tota dilucide & plane oratio exornata sibi constet, & ex omni parte seculi ipsa consentiat, haud sane erit mirum: contentique esse debent, si probabilia di-

centur. æquum est enim meminisse, & me, qui differam, hominem esse, & vos, qui iudicatis: vt, si probabilia dicentur, nil vltra requiratis. Quæramus igitur causam, quæ eum impulerit, qui hæc machinatus sit, vt originem rerum & molitionem nouam quæreret. probitate videlicet præstabat: probus autem inuidet nemini: itaque omnia sui similia generauit: hæc nimirum gignendi mundi causa iustissima. nam cum constituisset deus bonis omnibus explere mundum, mali nihil admiscere, quoad natura pateretur: quicquid erat quod in cernendi sensum caderet, id sibi assumpsit, non tranquillum & quietum, sed immoderatè agitatum & fluctuans: idque ex inordinato in ordinem adduxit: hoc enim iudicabat esse præstatius. fas autem nec est, nec vnquam fuit, quicquam nisi pulcherrimum facere eum, qui esset optimus. Cum rationem igitur habuisset, reperiebat nihil esse eorum, quæ natura cernerentur: non intelligens, intelligente, in toto genere præstantius. quocirca intelligentiam in animo, animum conclusit in corpore. sic ratus est opus illud effectum esse pulcherrimum. quam ob causam non est cunctandum profiteri, si modò inuestigari aliquid coniectura potest, hunc mundum animal esse, idque intelligens, & diuina prouidentia constitutum. Hoc posito, quod sequitur videndum est, cuiusnam animantium deus in fingendo mundo similitudinem secutus sit. nullius profectò, eorum quidem, quæ sunt nobis nota animantia. sunt enim omnia in quædam genera partita aut inchoata, nulla ex parte perfecta: imperfecto autem nec absoluto simile, pulchrum esse nihil potest. cuius ergo omne animal quasi particula quædam est, siue in singulis, siue in diuerso genere cernatur, eius similem mundum esse dicamus. omnes igitur, qui animo cernuntur, & ratione intelliguntur animantes, complexu rationis & intelligentiæ, sicut homines, hoc mundo, & pecudes, & omnia quæ sub aspectum cadunt, comprehenduntur. quod enim pulcherrimum in rerum natura intelligi potest, & quod ex omni parte absolutissimum est, cum deus similem mundum efficere vellet, animal vnum, aspectabile, in quo omnia animalia cõtinerentur, effecit. Rectène igitur vnum mundum dixerimus, an sint plures, an innumerabiles, dictu verius & melius. vnus profectò: si quidem factus est ad exemplum. quod enim omnes animantes eos, qui ratione intelliguntur, complectitur, id non potest esse cum altero. rursus enim alius animans, qui cum contineat, sit necesse est, cuius partes sint animantes superiores, cælumque hoc simulacrum illius vltimi sit, non proximi. quorum ne quid accideret, atque vt hic mundus esset animanti absoluto simillimus. hoc ipso, quod solus atque vnus esset, iccirco singularem deus hunc mundum atque vnigenam procreauit. corporeum autem & aspectabile, itemque tractabile omne necesse est esse, quod natū est. Nihil porro igni vacuum videri potest: nec verò tangi, quod careat solido: solidum autem nihil, quod terræ sit expers. Quamobrem mundū efficere moliens deus, terram primū, ignemque iungebat. omnia autem duo ad cohærendum tertium aliquid requirunt, & quasi nodum, vinculumque desiderant, sed vinculum id est aptissimum atque pulcherrimum, quod ex se, atque de his, quæ astringit, quāmaximè vnum efficit. id optimè assequitur quæ Græcè ἀναλογία, Latine (audendum est enim, quoniam hæc primū à nobis nouatur) comparatio, proportiōe dici potest. quando enim trium vel numerorum, vel figurarum, vel quoruncunque generum contingit, vt quod medium sit, vti primū proportionem, ita id postremò cõparetur, vicissimque vt extremum cum medio, sic medium cum primo cõferatur: id, quod medium est, tum primum sit, tum postremum: postrema verò & prima media fiunt. ita necessitas cogit, vt eadem sint ea quæ deiuncta fuerunt. eadem autem cum facta sint, efficitur, vt omnia sint vnū. Quod si vniuersitatis corpus planum & æquabile explicaretur, neque in eo quicquam esset requisitum: vnum interiectum medium, & se ipsum, & ea, quibus esset interpositum, colligaret. sed cum soliditas mūdo quæreretur, solida autem omnia vno medio nunquam, duobus semper copulètur: ita contingit vt inter ignem & terram, aquam deus,

animamque poneret, eaque inter se cõpararet, & proportione coniungeret: vt, quemadmodum ignis animæ, sic anima aquæ: quodque anima aquæ, id aqua terræ proportionem redderet. qua ex coniunctione cælum ita aptum est, vt sub aspectum & tactum cadat. Itaque & ob eam causam, & ab iis rebus numero quatuor, mundi est corpus effectum, ea constructum proportionem, qua dixi: ex quo ipse se concordi quadam amicitia & charitate complectitur: atque ita aptè cohæret, vt dissolui nullo modo queat, nisi ab eodem à quo est colligatus. Earum autem quatuor rerum, quas supra dixi, sic in omni mundo omnes partes collocatæ sunt, vt nulla pars huiusce generis excederet extra, atque in hoc vniuerso inessent genera illa vniuersa. id ob eas causas, primū vt mundus animans possit ex perfectis partibus esse perfectus: deinde vt vnus esset, nulla parte, vnde alter gigneretur, relicta: postremò ne quis morbus eum possit, aut senectus affligere. omnis enim coagmentatio corporis vel calore, vel frigore, vel aliqua impulsione vehemēti labefactatur & frangitur, & ad morbos, senectutemque compellitur. Hanc igitur habuit rationem effector mundi, molitorque deus, vt vnum opus totum, atque perfectum ex omnibus totis, atque perfectis absolueret, quod omni morbo senioque careret. formam autè & maximè sibi cognatam & decoram dedit. à quo enim animante omnes reliquos contineri vellet animantes, hunc ea forma figurauit, qua vna omnes reliquæ formæ concluduntur: & globosus est fabricatus, quod σφαιροειδής Græci vocant: cuius omnis extremitas paribus à medio radiis attingitur: idque ita torquauit, vt nihil effici possit rotundius, nihil vt asperitatis haberet, nihil offensionis, nihil incisum angulis, nihil anfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum, omnesque partes simillimæ omnium, quoad eius præstabat iudicio dissimilitudini similitudo. Omni autem totam figuram mundi leuitate circundedit: nec enim oculis egebat, quia nihil extra, quod cerni posset, relictum erat: nec auribus, quia ne quod audiretur quidem: neque erant anima circumfusa extrema mundi, vt respirationem requireret: nec verò desiderabat aut alimenta corporis, aut detractionem confecti & consumpti cibi: neque enim vlla decessio fieri poterat, neque accessio. neque verò erat vnde: ita se ipse consumptione & senio alebat sui, cum ipse per se, & à se & pateretur & faceret omnia. sic enim ratus est ille, qui ista iunxit & condidit, ipsum se contentum esse mundum, neque egere altero. Itaque nec ei manus affixit, quia nec capiendum quicquam erat, nec repellendum: nec pedes, nec alia membra, quibus ingressus corpore sustineret. motum enim dedit cælo eum, qui figuræ eius sit aptissimus, qui vnus ex septem motibus mentem atque intelligentiam cohiberet maximè. itaque vna cõuersione, atque eadem ipse circum se torquetur, & vertitur. sex autem reliquos motus ab eo separauit: itaque eum ab omni erratione liberauit. ad hanc igitur conuersionem, quæ pedibus & gradu non egeret, ingrediendi membra non dedit. Hæc deus is, qui erat, de aliquando deo futuro cogitans, leuem eum effecit, & vndique æquabilem, & à medio ad summū parem, & perfectum, atque absolutum ex absolutis atque perfectis. animum autem vt in eius medio collocauit, ita per totum tetendit: deinde eum circundedit corpore, & vestiuit extrinsecus: cæloque soliuago, & volubili, & in orbem incitato complexus est, quod secum ipsum propter virtutem facile esse posset, nec desideraret alterum fati sibi ipse notus & familiaris. Sic deus ille æternus hunc perfectè beatum deum procreauit. sed animum haud ita, vt modò locuti sumus, tum denique cum corpus ei effecisset, inchoauit. neque enim esset rectum minori parere maiorem. sed nos multa inconsideratè ac temere dicimus. deus autem & ortu & virtute antiquiorem genuit animum, eumque vt dominum atque imperantem obedienti præfecit corpori: idque molitus tali quodam est modo. ex materia, quæ indiuidua est, & quæ semper vniuersi modi, sui que similis: & ex ea, quæ corporibus diuidua gignitur, tertium materiæ genus ex duobus in medium admiscuit, quod esset eiusdem naturæ, & quod alterius: idque interiecit inter indiuiduū, atque id, quod diuiduum esset in corpore. ea cum tria sum-

plisset, vnam in speciem temperauit: naturamque illam, quam alterius diximus, vel cum eadem coniunxit fugientem, & eius copulationis alienam permiscens cum materia, cum ex tribus effecisset vnum, id ipsum in ea quæ decuit mēbra partitus est. iam partes singulas ex eodem, & ex altero, & ex materia temperauit. fuit autē talis illa partitio: Vnam principio partem detraxit ex toto: secundam autem primæ partis duplā: deinde tertiam, quæ esset secundæ sesquialtera, primæ tripla: deinde quartam, quæ secundæ dupla esset: quintam inde, quæ tertiæ tripla: tum sextam octuplam primæ: postremò septimam, quæ septem & viginti partibus antecederet primæ. deinde instituit dupla & tripla interualla explere, partes rursus ex toto defecans: quas interuallis ita locabat, vt in singulis essent bina media: vix enim audeo dicere medietates, quas Græci *μεσοτητα* appellauit: sed quasi ita dixerim, intelligatur: erit enim planius. earum alteram, eadem parte præstantem extremis, eademque superatam: alteram pari numero præstantem extremis, parique numero superatam. sesquialteris autem interuallis, & sesquiterciis, & sesquioctauis sumptis ex his colligationibus in primis interuallis, sesquioctauo interuallo, sesquitercia omnia explebat, cum particulā singulorum relinqueret. eius autem particulæ interuallo relicto, habebat numerus ad numerum eandē proportionē, comparationēque in extremis: quam habēt C C L V I cum C C X L I I I. atque ita permistum illud, ex quo hæc secuit, iam omne consumpserat. hanc igitur omnem coniunctionem, duplicem in longitudinem diffidit: mediæque accommodans mediam, quasi decussauit: deinde in orbem torfit, vt & ipsa secum, & inter se, ex commissura, quæ è regione esset, iungerentur: eoque motu, cuius orbis semper in eodem erat, eodemque modo ciebatur, vndique est eas circumplexus. atque ita cum alterum esset exteriorem amplexus orbem, illum eiusdem naturæ, hunc alterius nominavit: eamque, quæ erat eiusdem, detorsit à latere in dextram partem: hanc autem circumtimam à mediâ linea direxit ad læuam: sed principatum dedit superiori, quam solam indiuiduam reliquit. interiorem autem cum in sex partes diuisisset, septem orbis dispares duplo, & triplo interuallo moueri iussit, cōtrariis inter se cursibus. eorum autem trium fecit pares celeritates, sed quatuor & inter se dispares & dissimiles trium reliquorum. animum igitur cum ille procreator mundi deus ex sua mente & diuinitate genuisset, tum denique omne, quod erat concretum atque corporeum, substernebat animo, interiùsque faciebat: atque ita medio medium accommodans copulabat. sic animus à medio profectus, extremitatem cæli à suprema regione rotundo ambitu circunciecit, seseque ipse versans, diuinæ, sempiternæ, sapientisq; vitæ induxit exordium: & corpus quidem cæli spectabile effectum est: animus autem oculorum effugit obtutum. est autem vnus ex omnibus, rationis, contentionisq; (*ἀρμονία* Græcè) sempiternarum rerum & sub intelligentiam cadētium compos & particeps: quo nihil ab optimo & præstantissimo genitore melius procreatum: quippe qui ex eadem vincetus, alteraque natura, adiūcta materia temperatione trium partium, proportionē compacta, se ipse conuersans, cum materiam mutabilem arripisset, & cum rursus indiuiduam atque simplicem, per quam omnis mouetur, discernitque quid sit eiusdem generis, & quid alterius: & cætera diiudicat, quid cuique rei sit maximè aptum, quid quoque loco, aut modo, aut tempore contingat: quæque distinctio sit inter ea, quæ gignantur, & ea quæ sint semper eadem. ratio autem vera, quæ versatur in iis, quæ sunt semper eadem, & in iis quæ mutantur, cum in eodem & in altero mouetur ipsa per se sine voce & sine villo sono, cum eandem partem attingit, qua sensus cieri potest: orbis illius generis alterius immutatus & rectus omnia animo mentisque denunciat: tum opiniones, ad sensationesque firmæ veræque gignantur. Cum autem in illis rebus vertitur, quæ manentes semper eadem, non sensu, sed intelligentia continentur.

Defunt multa.

Ita vim suam natura conuertit, vt terram Lunæ cursus proximè ambiret, eique supra terram proxima Solis circunuectio esset. Lucifer deinde & sancta Mercurii stella cursum habent Solis celeritati parem, sed vim quandam contrariam: eaque conuersione, quam inter se habent Lucifer, Mercurius, Sol: alii alios vincunt, vicissimque vincuntur. Reliquorū siderum quæ causa collocandi fuerit, quæque eorum sit collocatio, in sermonem alium differendum est, ne in eo, quod attingendum fuit, quam in eo, cuius causa id attigimus, longior ponatur oratio. Quando igitur vnumquodque eorum siderum, cursum decorum est adeptum, è quibus erat motus temporis cōsignandus: colligatisque corporibus vinculis animalibus, tum animantia orta sunt, eaque imperio parere didicerūt: tunc ex alterius naturæ motione trāsuerfa, in eiusdem naturæ motum incurrētia, in eoque hæretia, atque impedita, cum alia maiorem lustrarēt orbem, alia minorem, tardiùsque maiorem, celeriùsque minorem, motu vero vnus eiusdemque naturæ, quæ velocissimè mouebātur, ea celeritate vinci à tardioribus, & cum superabant, superari videbātur. omnes enim orbis eorum quasi facilitatis * inflexione vertebat: quam bifariam contrariè simul procedentia efficiebant, vt, quod esset tardissimum, id proximum fieret celerrimo. atque vt esset mensura quædam euidentis, quæ in istis octo cursibus celeritates, tarditatesque declararet: deus ipse Solem, quasi lumen accendit ad secundum supra terram ambitum, vt quāmaximè cælum omnibus colluceret, animantesque, quibus ius esset doceri, ab eiusdem motu, & ab eo, quod simile esset, numerorum naturam, vimque cognoscerent. nox igitur & dies ad hunc modum, & ob has generata causas, vnum circuitū orbis efficit sapientissimum atque optimum: mensis autem, quando Luna lustrato suo cursu Solem cōsecuta est: annus, vbi Sol suum totum confecit & peragrauit orbem. cæterorum autem siderum ambitus ignorātes homines, præter admodum paucos, neque nomen appellant, neque inter se numero commetiūtur. itaque nesciunt hos siderum errores id ipsum esse, quod ritè dicitur tēpus, multitudine infinita, varietate admirabili præditos. Attamen illud prospici & intelligi potest, absoluto, perfectoque numero temporis, absolutum perfectumque annum tunc compleri denique, cum se octo ambitus confectis suis cursibus ad idem caput retulerunt, cumque eos permensus est idem, & semper sui similis orbis. Has igitur ob causas nata astra sunt, quæ per cælum penetrantia solstitiali se & brumali reuocatione conuerterent: vt hoc omne animal, quod videmus, esset illi animali, quod sentimus, ad æternitatis imitationem simillimū. & cætera quidem vsque ad temporis ortum impressa ab illis, quæ imitabatur, effinxerat. sed quia nondū omne animal in mundo intus incluserat, ex ea parte deficiebat ad propositū exemplar imaginis similitudo. quod igitur, & quales animalium formas mens, in speciem rerum intuens, poterat cernere, totidem, & tales in hoc mūdo secum cogitauit effingere. erant autem animantium genera quatuor, quorum vnum diuinum atque cæleste, alterū pennigerū & aerium, tertium * terrestre, quartum diuinæ animationis maximè speciem faciebat ex igne, ita vt splēdidissimus esset, & aspectu pulcherrimus. cumque similem vniuersitatis naturæ efficere vellet, ad volubilitatem rotundauit, comitēque eum sapientia quam optimæ mentis effecit, circumque cælum æqualiter distribuit, vt hunc varietate distinctum bene Græci *κόσμος*, nos lucētem mundum nominaremus. dedit autem diuinis duo genera motus: vnum, quod semper esset in eodem æquè, & idem in omnibus, atque vno modo celeraret: alterū, quod in antiquam partem à conuersione eiusdem, & similis, pelleretur. quinque autem reliquis motibus orbem eum esse voluit expertem, immobilem, & stantem. ex quo genere ea sunt sidera, quæ infixæ cælo non mouentur loco: quæ sunt animantia, eaque diuina, ob eamque causam suis sedibus inhærent, & perpetuò manent. quæ autem vaga & mutabili ratione labuntur, ita generata sunt, vt supra diximus. Iam verò terram altricem nostram, quæ traiecto axe sustinetur, diei noctisque effectricem, eandemque custodem, antiquissimam deo-

rum voluit esse eorum, qui intra cælum gignerentur. flexiones autem deorum, & inter ipsos deos concursiones, quæque in orbibus eorum conuersiones, antecessionesque eueniant: cumque inter se penè contingant, eos, qui propè copulentur contraria regione, & pone quos, aut ante labuntur, quibusque temporibus à nostro aspectu oblitescant, rursusque emersi errorem incutiant rationis expertibus, si verbis explicare conemur, nullo posito sub oculis simulacro, earum rerum frustra suscipiatur labor. Sed hæc satis sunt dicta nobis. quæ de deorum, qui cernuntur, quique orti sunt, natura præfati sumus, habeant hunc terminum. reliquorum autem quos Græci *θεογονοι* appellant, nostri opinor lares, si modo hoc rectè conuersum videri potest, & nosse, & nunciare ortum eorum maius est, quàm vt profiteri scribere nos audeamus. credendū nimirum est veteribus & priscis, vt aiunt, viris, qui se progeniem deorum esse dicebāt. itaque eorum vocabula nobis prodiderunt. nosse autem generatores suos optimè poterant: ac difficile factu est, à diis ortis fidem non habere: quanquam nec argumentis, nec rationibus certis eorum oratio confirmatur. sed quia de suis rebus notis videntur loqui, veteri legi, morique parendum est. Sic igitur, vt ab his est traditum, horum deorum ortus habeatur atque dicatur, vt Oceanum Salaciámque cæli satum terræque conceptu generatos, editosque memoremus. ex his Phorcyn, Saturnū & Opem: deinceps Iouem atque Iunonem, reliquos, quos fratres inter se, agnatosque vsurpare atque appellare videmus, & eorum, vt vtamur veteri verbo, profapiam. Quando igitur omnes, & qui mouentur, palamque ostenduntur, & qui eatenus nobis declaratur, quo ipsi volunt, creati sunt: tum ad eos is deus, qui omnia genuit, fatur: Hæc vos, qui deorum satum orti estis, attendite: quorum operum ego parens effectorque sum, quæ per me facta, non sunt dissoluta me inuito: quanquam omne colligatum solui potest: sed haudquamquam boni est, ratione vincitum velle dissoluere. sed quoniam orti estis, immortales vos quidem esse, & indissolubiles non potestis: nequiquam tamen dissoluemini, nec vos vlla mortis fata periment, nec fraus valentior, quàm consilium meum: quod maius est vinculum ad perpetuitatem vestram, quàm illa, quibus estis tum, cum gignebamini, colligati. quid sentiam igitur, cognoscite. Tria nobis genera reliqua sunt, eaque mortalia: quibus prætermisissis, cæli absolutio perfecta non erit. omnia enim genera animalium complexu non tenebit: teneat autem oportebit, vt eodem ne quid absit, quæ à me ipso effecta sint, quod deorum vitam possit adæquare. vt igitur mortali generentur conditione, vos suscipite, vt illa gignatis, imiteminique vim meam, qua in vestro ortu me vsu esse meministis: in quibus qui tales creantur, vt deorum immortalium quasi gentiles esse debeant, diuini generis appellentur, teneantque omnium animantium principatum, vobisque iure & lege volentes pareant: quorum vobis initium, statusque traditur à me: vos autem ad id, quod erit immortale, partem atexitote mortalem. ita orientur animantes, quos & viuos alatis, & consumptos sinu recipiatis. Hæc ille dixit. deinde ad temperationem superiorem reuertit: in qua omnem animū vniuersæ naturæ temperas permiscebat, superisque permixtionis reliquias fundens æquabat, eodem modo fermè, nisi quod non ita incorrupta, vt ea quæ semper idem, sed à diis secundum sumebat, atque tertium. Toto igitur omnino constituto, sideribus parem numerum distribuit animorum, & singulos adiunxit ad singula, atque ita quasi in currum vniuersitatis imposuit, commonstrauitque leges fatales ac necessarias, & ostendit primum ortum vnum fore omnibus, eumque moderatum atque constantem, nec ab vlllo imminutum: satis autem, & quasi sparsis animis, fore vti certis temporum interuallis oriretur animal, quod esset ad cultū deorum aptissimum. sed cum duplex esset natura generis humani, sic res habebāt, vt præstantius genus esset eorum, qui essent futuri viri. Cum autem animis corpora cum necessitate inseuisset, cumque ad corpora necessitate tum accessio fieret, tum abcessio, necesse erat sensum existere vnum, communemque omnium vehementiore motu excitato, coniunctoque na-

turæ: deinde voluptate & molestia mixtum amorem: post iram & metum, & reliquos motus animi, comites superiorum, & his etiam contrarios dissidentes: quos qui ratione rexit, iuste vixerit: qui autem his se dedit, iniuste. Atque ille, qui rectè & honestè curriculum viuendi à natura datum confecerit, ad illud astrum, quocum aptus fuerit, reuertetur: qui autem immoderatè & intemperatè vixerit, eum secundus ortus in figuram muliebrem transferet: & si ne tum quidem finem vitiorum faciet, grauius etiam iactabitur, & in suis moribus simillimas figuras pecudum & ferarum transferetur: neque malorum terminum prius aspiciet, quàm illam sequi cœperit conuersionem, quam habebat in se ipse eiudem, & vnius simul innatam & infitam. quod tum eueniet, cum illa, quæ ex igne, aere, aqua, atque terra turbulenta, & rationis expertia infederint, denique ratione depulerit, & ad primam atque optimam affectionem animi peruenerint. Quæ cum ita designasset, seseque, si quid postea fraudis aut vitii euenisset, extra omnem culpam, causamque posuisset, alios in terra, alios in luna, alios in reliquis mundi partes, quæ sunt ad spatiorum temporis significationem notæ constitutæ, spargens quasi ferebat. post autem rationem eam diis, vt ita dicam, iunioribus permisit, vt corpora mortalia effingeret, quantumque esset reliquum ex humano animo, quod deberet accedere, id omne, & quæ sequentia essent, perpolirent & absoluerent: deinde vt huic animanti principem se ducemque præberet, vitamque eius pulcherrimè regeret & gubernaret, nisi quatenus ipse beneficiis sua culpa sibi aliquid miseræ quæreret. Atque is quidem, qui cuncta composuit, constanter in suo manebat statu. qui autem erant ab eo creati, cum parentis ordinem cognouissent, hunc sequebantur. Itaque cum accepissent immortale principium mortalis animantis, imitantes genitorem & effectorem sui, particulas ignis, & terræ, & aquæ, & aeris à mūdo, quas rursus redderent, mutuabantur, easque inter se copulabāt, haud iisdem vinculis, quibus ipsi erāt colligati, sed talibus, quæ cerni non possent propter paruitatem: crebris quasi cuneolis iniectis vnum efficiebant ex omnibus corpus: itemque in eo influente atque effluente animo diuino ambitus illigabant. itaque illi in flumen immerfi neque tenebant, neque tenebantur, sed vi magna tum ferebant, tum ferebātur. ita totum animal mouebatur illud quidem, sed immoderatè & fortuito, vt sex motibus veheretur: nam & antè, & ponè ad læuam, & ad dextrā, & sursum, & deorsum, modò huc, modò illuc.

Desunt nonnulla.

Sed si in splendore cōsedit, tum vel eadem species, vel interdum immutata redditur, cum ignis oculorum cum eo igne, qui est ob os offusus, se confudit & cōtulit. Dextra autem videntur, quæ læua sunt: quia cōtrariis partibus oculorum, cōtrarias partes attingunt. respondent autem dextra dextris, læua læuis conuersione luminum, cum ea inter se non cohærescunt. id fit, cum speculorum leuitas hinc, illincque altitudinem assumpsit, & ita dextra detrusit in læuam partem oculorum, læuaque in dextram. Supina etiam ora cernuntur depulsionem luminum: quæ cōuertens inferiora reddit quæ sunt superiora. Atqui hæc omnia ex eo genere sunt, quæ rerum adiuuāt causas: quibus vtitur ministeriis deus, cum optimi speciē, quoad fieri potest, efficit. sed æstimant plerique non hæc adiuuantia causarum, sed has ipsas esse omnium causas, quæ vim habeant frigoris & caloris, concretionis & liquoris: careat autem omni intelligentia atque ratione, quæ, nisi in animo, nulla alia in natura reperiatur. animus autem sensum omnem effugit oculorum. at ignis, & aqua, & terra, & aer corpora sunt, eaque cernuntur. illum autem, qui intelligentiæ sapientiæque se amatorem profitetur, necesse est intelligentis sapientisque naturæ primas causas conquirere: deinde secundas causas rerum earum, quæ necessario mouent alias, cum ipsæ ab aliis mouentur. Quocirca nobis sic cerno esse faciendum, vt de vtroque nos quidem dicamus genere causarum:

separatim autem de iis, quæ cum intelligentia sunt efficientes pulcherrimarum rerum atque optimarum, & de iis quæ vacantes prudentia, inconstantia, perturbatæque efficiunt. Ac de oculorum quidem causis, ut haberent eam vim, quam nunc habent, satis ferme esse dictum puto. maxima autem eorum utilitas donata humano generi deorum munere deinceps explicetur. rerum enim optimarum cognitiones nobis oculi attulerunt. nam hæc, quæ est habita de vniuersitate, oratio à nobis haud vnquam esset inuenta, si neque sidera, neque sol, neque cælum sub oculorum aspectum cadere potuissent. nunc verò dies noctesque oculis cognita, tum mensium, annorumque conuersiones ad numerum machinatae sunt, & spatium temporis dimensæ, & ad quæstionem totius naturæ impulerunt. quibus ex rebus philosophiam adepti sumus: quo bono nullum optabilius, nullum præstantius neque datum est mortalium generi deorum concessu atque munere, neque dabitur.

Multa desiderantur.

M. T. CICERONIS OFFICIORVM AD MARCVM

FILIVM LIBER I.

QUANTUM te Marce fili annu iam audientem Cratippum, idque Athenis, abundare oportet præceptis, institutisque philosophiæ, propter summam & doctoris auctoritatem & vrbis: quorum alter te scientia augere potest, altera exemplis: tamen, ut ipse ad meam utilitatem semper cum Græcis Latina coniungi, neque id in philosophia solum, sed etiam in dicendi exercitatione feci, idem tibi censeo faciendum, ut par sis in vtriusque orationis facultate. quam quidem ad rem nos (ut videmur) magnum attulimus adiumentum hominibus nostris: ut non modo Græcarum literarum rudes, sed etiam docti, aliquantum se arbitrentur adeptos & ad dicendum & ad iudicandum. Quamobrem discas tu quidem à principe huius ætatis philosophorum, & discas quam diu voles: tam diu autem velle debebis, quoad te, quantum proficias, non poenitebit. sed tamen nostra legens non multum à Peripateticis dissidentia (quoniam vtrique & Socratici & Platonici esse volumus) de rebus ipsis vtere tuo iudicio: nihil enim impedio. orationem autem Latinam profecto legendis nostris efficias plenior. Nec verò hoc arroganter dictum existimari velim. nam philosophandi scientiam concedens multis: quod est oratoris proprium aptè, distinctè, ornatèque dicere, quoniam in eo studio ætatem consumpsi, si id mihi assumo, videor id meo iure quodam modo vindicare. Quamobrem magnopere te hortor mi Cicero, ut non solum orationes meas, sed hos etiam de philosophia libros, qui iam se illis ferè æquarunt, studiosè legas. vis enim dicendi maior est in illis, sed hoc quoque colendum est æquabile & temperatum orationis genus. Et id quidem nemini video Græcorum adhuc contigisse, ut idem vtroque in genere laboraret, sequereturque & illud forense dicendi, & hoc quietum disputandi genus: nisi fortè Demetrius Phalereus in hoc numero haberi potest, disputator subtilis, orator parum vehemens, dulcis tamen, ut Theophrasti discipulum possis agnoscere. Nos autem quantum in vtroque profecerimus, aliorum sit iudicium: vtrunque certè secuti sumus. Equidem & Platonem existimo, si genus id forense dicendi tractare voluisset, grauissimè & copiosissimè potuisse dicere: & Demosthenem, si illa quæ à Platone didicerat, tenuisset, & pronunciare voluisset, ornatè splendideque facere potuisse. eodemque modo de Aristotele & Isocrate iudico: quorum vterque suo studio delectatus, contempsit alterum. Sed, quum statuissem aliquid hoc tempore ad te scribere, & multa posthac, ab eo exordiri volui maximè, quod & ætati tuæ esset aptissimum, & auctoritati meæ grauissimum. nam, quum multa sint in philosophia & gra-

uia & vtilia, accuratè copiosèque à philosophis disputata, latissimè patere videntur ea, quæ de officiis tradita ab illis & præcepta sunt. nulla enim vitæ pars neque publicis, neque priuatis, neque forisibus, neque domesticis in rebus, neque si tecum agas quid, neque si cum altero contrahas, vacare officio potest: in eoque colendo sita vitæ est honestas omnis, & in negligendo turpitudine. Atque hæc quidem quæstio communis est omnium philosophorum. quis est enim, qui nullis officii præceptis tradendis, philosophum se audeat dicere: sed sunt nonnullæ disciplinæ, quæ propositis malorum & bonorum finibus, officium omne peruertunt. nam qui summum bonum sic instituit, ut nihil habeat cum virtute coniunctum, idque suis commodis, non honestate metitur: hic si sibi ipse consentiat, & non interdum naturæ bonitate vincatur, fit ut neque amicitiam colere possit, nec iustitiam, nec liberalitatè: fortis verò, dolorem, summum malum iudicans aut temperans, voluptatem summum bonum statuens, esse certè nullo modo potest. Quæ quanquam ita sunt in promptu, ut res disputatione non egeat: tamen sunt à nobis alio loco disputata. Hæ disciplinæ igitur si sibi consentaneæ esse velint, de officio nihil queat dicere: neque vlla officii præcepta firma, stabilia, coniuncta naturæ tradi possunt, nisi aut ab iis qui solam, aut ab iis qui maximè honestatem propter se dicant expetendam. Itaque propria est ea præceptio Stoicorum, & Academicorum, & Peripateticorum: quoniam Aristonis, Pyrrhonis, & Herilli iam pridem explosa sententia est: qui tamen haberent ius suum disputandi de officio, si rerum aliquem delectum reliquissent, ut ad officii inuentionem aditus esset. Sequemur igitur hoc quidem tempore, & in hac quæstione potissimum Stoicos, non ut interpretes, sed, ut solemus, è fontibus eorum, iudicio arbitrioque nostro, quantum, quoque modo videbitur, hauriemus. Placet igitur, quoniam omnis disputatio de officio futura est, antè definire quid sit officium: quod à Panætio prætermissum esse miror. omnis enim, quæ à ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet à definitione proficisci: ut intelligatur quid sit id, de quo disputetur. Omnis de officio duplex est quæstio. vnū genus est, quod pertinet ad finem bonorum: alterum, quod positum est in præceptis, quibus in omnes partes vsus vitæ confirmari possit. superioris generis huiusmodi exēpla sunt: Omnia officia perfecta sint: Nunquid officium aliud alio maius sit, & quæ sunt generis eiusdem. quorum autem officiorum præcepta traduntur, ea, quæquam pertinent ad finem bonorum, tamen id minus apparet, quia magis ad institutionem vitæ communis spectare videntur. de quibus est nobis his libris explicandum. Atque etiam alia diuisio est officii. nam & medium quoddam officium dicitur, & perfectum. Perfectum autem officium, rectum (opinor) vocemus, quod Græci κατὰ φύσιν: hoc autem, commune, quod ἡ κατὰ φύσιν vocant. atque ea sic definiunt, ut rectum quod sit, id perfectum officium esse definiant: medium autem officium id esse dicant, quod cur factum sit, ratio probabilis reddi possit. Triplex igitur est, ut Panætio videtur, consilii capiendi deliberatio. nam honestum ne factum sit, an turpe, dubitant, id quod in deliberationem cadit. in quo considerando, sæpe animi in contrarias sententias distrahuntur. Tum autem inquirunt, aut consultant ad vitæ commoditatem iucunditatemque, ad facultates rerum atque copias, ad opes, ad potentiam, quibus & se possint iuuare, & suos, conducant id necne, de quo deliberant: quæ deliberatio omnis in rationem utilitatis cadit. Tertium dubitandi genus est, quum pugnare videtur cum honesto id quod videtur esse vtile. quum enim utilitas ad se rapere, honestas contra reuocare ad se videtur, fit ut distrahatur in deliberando animus, afferatque ancipitem curam cogitandi. Hac in diuisione (quum præterire aliquid maximum vitium in diuidendo sit) duo prætermisssa sunt. nec enim solum, vtrum honestum an turpe sit, deliberari solet: sed etiam duobus propositis honestis, vtrum honestius: itemque duobus propositis vtilibus, vtrum vtilius. ita, quam ille triplicem putauit esse rationem, in quinque partes distribui debere reperitur. Primum igitur est de honesto, sed dupliciter: tum pari ratione de vtili: post

de comparatione eorum differendum. Principio generi animantium omni est à natura tributum, vt se, vitam, corpúsque tueatur, declinetque ea quæ nocitura videantur: omniæque, quæ sint ad viuendum necessaria, inquirat & paret, vt pastum, vt latibula, vt alia eiusdem generis. commune item animantium omnium est coniunctionis appetitus procreandi causa, & cura quædam eorum, quæ procreata sunt. Sed inter hominem & belluam hoc maximè interest, quòd hæc tantum, quantum sensu mouetur, ad id solū quod adest, quòdque præsens est, se accommodat, paululum admodū sentiens præteritū, aut futurum: homo autē, qui rationis est particeps, per quam consequentia cernit, principia & causas rerum videt, earūque progressus & quasi antecessiones nō ignorat, similitudines cōparat, rebusque præsentibus adiungit atque annectit futuras: facillè totius vitæ cursum videt, ad eamque degendā præparat res necessarias: eademque natura vi rationis hominem cōciliat homini & ad orationis & ad vitæ societatem: ingeneratque in primis præcipuum quendam amorem in eos qui procreati sunt: impellitque vt hominum cœtus & celebrari inter se, & ab se obiri velit: ob easque causas studeat parare ea, quæ suppeditent ad cultum & ad victum, nec sibi soli, sed coniugī, liberis, cæterisque, quos charos habeat, tuerique debeat. Quæ cura exsuscitat etiam animos, & maiores ad rem gerendam facit. in primisque hominis est propria veri inquisitio atque inuestigatio. Itaque, quum sumus necessariis negotiis curisque vacui, tum auemus aliquid videre, audire, ac discere: cognitionemque rerum aut occultarū, aut admirabilium, ad bene beatæque viuendum necessariam ducimus. ex quo intelligitur, quod verū, simplex, syncerūque sit, id esse naturæ hominis aptissimum. Huic veri videndi cupiditati adiuncta est appetitio quædam principatus, vt nemini parere animus bene informatus à natura velit, nisi præcipienti & docenti, aut vtilitatis causa iustè & legitimè imperanti: ex quo animi magnitudo existit, humanarūque rerum contemptio. Nec verò illa parua vis naturæ est rationisque, quòd vnum hoc animal sentit quid sit ordo, quid sit quod deceat in factis dictisque, qui modus. itaque eorum ipsorum, quæ aspectu sentiuntur, nullum aliud animal pulchritudinem, vniuersitatem, cōuenientiam partium sentit. quam similitudinem natura ratioque ab oculis ad animum transferens, multò etiam magis pulchritudinem, constantiam, ordinem in consiliis factisque conseruandum putat: cauētque nequid indecorè effœminatæue faciat: tum in omnibus & opinionibus & factis, nequid libidinosè aut faciat aut cogitet. quibus ex rebus constat & efficitur id, quod quærimus, honestum. quod etiam si nobilitatum non sit, tamen honestum sit: quòdque verè dicimus, etiam si à nullo laudetur, laudabile esse natura. Formam quidem ipsam Marce fili, & tanquam faciem honesti vides: quæ si oculis cerneretur, mirabiles amores (vt ait Plato) excitaret sapientiæ. Sed omne quod honestum est, id quatuor partium oritur ex aliqua. aut enim in perspicentia veri solertiæque versatur: aut in hominum societate tuenda, tribuendoque suum cuique, & rerum contractarum fide: aut in animi excelsi atque inuicti magnitudine ac robore: aut in omnium quæ fiunt, quæque dicuntur, ordine & modo, in quo inest modestia & temperantia. Quæ quatuor quanquam inter se colligata atque implicata sunt, tamen ex singulis certa officiorum genera nascuntur: velut ex ea parte, quæ prima descripta est, in qua sapientiam & prudentiam ponimus, inest indagatio atque inuentio veri: eiusque virtutis hoc munus est proprium. vt enim quisque maximè perspicit quid in re quaque verissimum sit, quique & acutissimè & celerrimè potest & videre & explicare rationem, is prudentissimus & sapientissimus ritè haberi solet. quocirca huic, quasi materia quam tractet, & in qua versetur, subiecta est veritas. Reliquis autem tribus virtutibus necessitates propositæ sunt ad eas res parandas tuendasque, quibus actio vitæ continetur: vt societas hominum coniunctioque seruetur: & animi excellentia, magnitudoque cum in augendis opibus, vtilitatibusque & sibi & suis comparandis, tum multò magis in his ipsis despiciendis eluceat. Ordo autem,

& constantia, & moderatio, & ea quæ sunt his similia, versantur in eo genere, ad quod adhibenda est actio quædam, non solū mentis agitatio. his enim rebus quæ tractantur in vita, modum quendam adhibentes, & ordinem, & honestatem, & decus conseruabimus. Ex quatuor autem locis, in quos honesti naturam vimque diuisimus, primus ille qui in veri cognitione consistit, maximè naturam attingit humanam. omnes enim trahimur & ducimur ad cognitionis & scientiæ cupiditatem, in qua excellere pulchrum putamus: labi autem, errare, nescire, & decipi, & malum & turpe ducimus.

²⁹ In hoc genere & naturali & honesto duo vitia vitanda sunt: vnum, ne incognita pro cognitio habeamus, hisque temerè assentiamus: quod vitium effugere qui volet (omnes autem velle debent) adhibebit ad considerandas res & tempus & diligētiam. alterum est vitium, quòd quidam nimis magnum studium, multamque operam in res obscuras atque difficiles conferunt, easdemque nō necessarias. quibus vitiis declinatis, quod in rebus honestis & cognitione dignis operæ curæque ponitur, id iure laudabitur: vt in Astrologia C. Sulpitium audiuius, in Geometria Sex. Pompeium ipsi cognouimus, multos in Dialectica, plures in iure ciuili. quæ omnes artes in veri inuestigatione versantur: cuius studio à rebus agendis abduci, contra officium est. virtutis enim laus omnis in actione consistit: à qua tamen sæpe fit intermissio, multique dantur ad studia reditus: tum agitatio mentis, quæ nunquam acquiescit, potest nos in studiis cogitationis & sine opera nostra continere. Omnis autē cogitatio, motusque animi aut in consiliis capiendis de rebus honestis & pertinentibus ad bene beatæque viuendum, aut in studiis scientiæ cognitionisque versabitur. ac de primo quidem officii fonte diximus. De tribus autem reliquis latissimè patet ea ratio, qua societas hominum inter ipsos, & vitæ quasi communitas continetur. cuius partes duæ sunt: iustitia, in qua virtutis splendor est maximus, ex qua boni viri nominantur: & huic coniuncta beneficentia, quam eandem vel benignitatem, vel liberalitatem appellare licet. Sed iustitiæ primum munus est, vt ne cui quis noceat, nisi laesisset iniuria: deinde, vt communibus pro communibus vtatur, priuatis autem vt suis. Sunt autem priuata nulla natura: sed aut veteri occupatione, vt qui quondā in vacua venerunt: aut victoria, vt qui bello potiti sunt: aut lege, aut pactione, conditione, forte. ex quo fit vt ager Arpinas, Arpinatum dicatur, Tusculanus, Tusculanorum. Similisque est priuatarum possessionum descriptio. ex quo, quia suum cuiusque sit eorum, quæ natura fuerant communia: quod cuique obtigit, id quisque teneat. eo si quis sibi plus appetet, violabit ius humanæ societatis. Sed quoniam (vt præclare scriptum est à Platone) non nobis solū nati sumus, sed ortus nostri partem patria, partem parentes vendicant, partem amici: atque (vt placet Stoicis) quæ in terris gignuntur, ad vsum hominum omnia creari, homines autem hominum causa esse generatos, vt ipsi inter se alii aliis prodesse possent: in hoc naturam debemus ducem sequi, & communes vtilitates in mediū afferre, mutatione officiorum, dando, accipiendo, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire hominum inter homines societatem. Fundamentum autem iustitiæ est fides, id est, dictorum conuentorūque constantia & veritas. ex quo (quanquam hoc videbitur fortasse cuiuspiam durius) tamen audeamus imitari Stoicos, qui studiosè exquirunt vnde verba sint ducta, credamúsque, quia fiat quod dictum est, appellatā fidem. Sed iniustitiæ duo genera sunt: vnum eorum, qui inferunt: alterū eorum, qui ab iis quibus inferunt, si possint, non propulsant iniuriam. nam qui iniuste impetum in quempiam facit, aut ira aut aliqua perturbatione incitatus, is quasi manus violenter videtur afferre socio: qui autē non defendit, nec obstitit, si potest, iniuriæ, tam est in vitio, quàm si parentes, aut amicos, aut patriam deserat. Atque illæ quidem iniuriæ, quæ nocendi causa de industria inferuntur, sæpe à metu proficiscuntur, quum is qui alteri nocere cogitat, timet ne, nisi id alteri fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. Maximam autē partem ad iniuriā faciendam aggrediuntur nonnulli, vt adipiscantur ea quæ concupierunt: in quo

vitio latissimè patet auaritia. Expetuntur autem diuitiæ tum ad vsus vitæ necessarios, tum ad perfruendas voluptates. In quibus autem maior est animus, in his pecuniæ cupiditas spectat ad opes, & ad gratificandi facultatem: vt nuper M. Crassus negabat vllam satis magnam pecuniam esse ei qui in Rep. princeps vellet esse, qui suis fructibus exercitum alere non posset. Delectant etiam magnifici apparatus, vitæque cultus cum elegantia & copia. quibus rebus effectum est, vt infinita pecuniæ cupiditas esset. Nec verò rei familiaris amplificatio nemini nocens vituperanda est: sed fugienda semper iniuria. maximè autem adducuntur plerique, vt eos iustitiæ capiat obliuio, quum in imperiorum, honorum, gloriæque cupiditate inciderint. Quod enim est apud Enniū,

Nulla sancta societas, nec fides regni est,

id latius patet. nam quicquid eiusmodi est, in quo non possint plures excellere, in eo plerunque fit tanta contentio, vt difficillimum sit sanctam seruare societatem. Declaraui id modò tempestas C. Cæsaris, qui omnia iura diuina & humana peruertit propter eum, quem sibi ipse opinionis errore finxerat, principatum. Est autem in hoc genere molestum, quòd in maximis animis, splendidissimisque ingeniis plerunque existunt honoris, imperii, potentia, gloriæ cupiditates. quo magis cauendum est, ne quid in eo genere peccetur. Sed in omni iniustitia permultum interest, vtrum perturbatione aliqua animi, quæ plerunque breuis est, & ad tempus: an consultò, & cogitata fiat iniuria. leuiores enim sunt ea, quæ repentino aliquo motu accidunt, quàm ea quæ meditata & præparata inferuntur. Ac de inferenda quidem iniuria satis dictum est. Prætermittendæ autem defensionis, deserendique officii plures solent esse causæ. nam aut inimicitias, aut laborem, aut sumptus suscipere nolunt: aut etiam negligentia, pigritia, inertia, aut suis studiis, quibusdamue occupationibus sic impediuntur, vt eos, quos tutari debeant, desertos esse patiantur. Itaque videndum est, ne nõ satis fit id quod apud Platonem est in philosophos dictum, quòd in veri inuestigatione versentur, quòdque ea quæ plerique vehementer expetunt, de quibus inter se digladiari solent, contemnunt & pro nihilo ducant, propterea iustos esse. nam dum alterum iustitiæ genus assequuntur, in ferenda, ne cui noceant, iniuria, in alterum incidunt. discendi enim studio impediti quos tueri debent, deserunt. itaque eos ne ad Rempub. quidem accessuros putat, nisi coactos. æquius autem erat id voluntate fieri. nam hoc ipsum ita iustum est, quod rectè fit, si est voluntarium. Sunt etiam qui aut studio rei familiaris tuendæ, aut odio quodam hominum, suum se negotium agere dicant, ne facere cuiquam videantur iniuriam: qui dum altero iniustitiæ genere vacant, in alterum incurrunt. deserunt enim vitæ societatem, quia nihil conferunt in eam studii, nihil operæ, nihil facultatum. Quoniam igitur duobus generibus iniustitiæ propositis, adiunximus causas vtriusque generis, easque res antè constituimus, quibus iustitia continetur: facile, quod cuiusque tēporis officium sit, poterimus (nisi nosmet ipsos valde amabimus) iudicare. est enim difficilis cura rerum alienarum: quanquã Terentianus ille Chremes humani nihil à se alienum putat. sed tamen, quia magis ea percipimus atque sentimus, quæ nobis ipsis aut prospera, aut aduersa eueniunt, quàm illa quæ cæteris, quæ quasi longo interuallo interiecto videmus: aliter de illis, ac de nobis, iudicamus. Quocirca bene præcipiunt, qui vetant quicquam agere, quod dubites æquũ sit an iniquum. æquitas enim lucet ipsa per se: dubitatio autem cogitationem significat iniuriæ. Sed incidunt sæpe tempora, quum ea quæ maximè videtur digna esse iusto homine, eoque quem virum bonum dicimus, commutantur, fiuntque contraria: vt, non reddere depositum, etiam ne furioso promissum facere, quæque pertinet ad veritatem & ad fidem, ea negare interdum & non seruare sit iustum. referri enim decet ad ea, quæ proposui in principio, fundamenta iustitiæ: primùm vt ne cui noceatur: deinde, vt communi vtilitati seruiatur, ea quum tempore commutantur, commutatur officium, vt non semper sit idem. potest enim accidere promissum aliquod, & cõuentum, vt id effici sit inutile vel ei cui

47 promissum sit, vel ei qui promiserit. nam si (vt in fabulis est) Neptunus, quod Theseo promiserat, non fecisset, Theseus filio Hippolyto non esset orbatus. ex tribus enim optatis (vt scribitur) hoc erat tertium quod de Hippolyti interitu iratus optauit: quo impetrato, in maximos luctus incidit. Nec promissa igitur seruanda sunt ea, quæ sint iis quibus promiseris, inutilia: nec si plus tibi noceant, quàm illi profint, cui quidem promiseris, contra officium est, maius damnum anteponi minori. vt, si constitueris te cuiuspiam aduocatum in rem præsentem esse venturum, atque interim grauius ægrotare filius cõeperit, non sit contra officium, non facere quod dixeris. magisque ille, cui promissum sit, ab officio discedat, si se destitutum queratur. Iam illis promissis non standum esse quis non videt, quæ coactus quis metu, aut deceptus dolo promiserit: quæ quidem pleraque iure prætorio liberantur, nonnulla legibus. Existunt etiam iniuriæ sæpe calumniam quadam, & nimis callida & malitiosa iuris interpretatione. ex quo illud, Summum ius, summa iniuria, factum est iam tritum sermone prouerbum. Quo in genere etiam in Repub. multa peccantur: vt ille qui, quum triginta dierum essent cum hoste pactæ induciæ, noctu populabatur agros, quòd dierum essent pactæ, non noctium induciæ. Nec nosster quidem probandus est: si verum est, Q. Fabium Labconem, seu quem alium (nihil enim præter auditum habeo) arbitrum Nolanis & Neapolitanis de finibus agri à Senatu datum, quum ad locum venisset, cum vtrisque separatim locutum, ne cupidè quid agerent, nec appeterent, atque vt regredi, quàm progredi mallent. id quum vtrique fecissent, aliquantum agri in medio relictum est. itaque illorum fines, sicut ipsi dixerant, terminauit: in medio relictum quod erat, populo Ro. adiudicauit. decipere hoc quidem, non iudicare est. quocirca in omni re fugienda est talis solertia.

51 Sunt autem quædam officia etiam aduersus eos seruanda, à quibus iniuriam acceperis: est enim vlciscendi & puniendi modus. atque haud scio an satis sit, eum qui lacesserit, iniuriæ suæ pœnitere, vt ipse ne quid tale posthac committat, & cæteri sint ad iniuriam tardiores. Atque in Rep. maximè conseruanda sunt iura belli. nam quum sint duo genera decertandi, vnum per disceptationem, alterum per vim: quumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum: confugiendum est ad posterius, si vti non licet superiore. Quare suscipienda quidem bella sunt ob eam causam, vt sine iniuria in pace viuatur: parta autem victoria cõseruandi sunt ii, qui non crudeles in bello nec immanes fuerunt: vt maiores nostri Tusculanos, AEquos, Volscos, Sabinos, Hernicos in ciuitatem etiam acceperunt: at Carthaginem & Numantiam funditus sustulerunt. nollem Corinthum: sed credo illos secutos opportunitatem loci maximè, ne posset aliquando ad bellum faciendum locus ipse adhortari. Mea quidem sententia, paci, quæ nihil habitura sit insidiarum, semper est consulendum. in quo si mihi obtemperatum esset, si non optimam, at aliquam Rempub. quæ nunc nulla est, haberemus. & cum iis quos vi deuiceris, consulendum est: tum ii qui armis positis ad imperatorum fidem confugiunt, quanuis murum aries percusserit, recipiendi sunt. in quo rãtope apud nostros iustitia culta est, vt ii qui ciuitates aut nationes deuictas bello in fidem recepissent, earum patroni essent more maiorum. ac belli quidem æquitas sanctissimè fœciali populi R. iure perscripta est: ex quo intelligi potest nullum bellum esse iustum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denunciatum antè sit & indictum. Pompilius Imperator tenebat prouinciam, in cuius exercitu Catonis filius tyro militabat: quum autem Pompilio videretur vnã dimittere legionem, Catonis quoque filium, qui in eadem legione militabat, dimisit. sed quum amore pugnandi, in exercitu remansisset, Cato ad Pompiliũ scripsit, vt si eum pateretur in exercitu remanere, secundo eum obligaret militiæ sacramento, quia priore amisso, iure pugnare cum hostibus non poterat. adeo summa erat obseruatio in bello mouedo. Marci quidẽ Catonis senis est epistola ad Marcum filium, in qua scripsit se audisse eum missum factum esse à Cõsule, quum in Macedonia bello Persico miles esset. Monet igitur vt caueat ne prælium ineat: negat enim ius esse, qui miles nõ

fit, pugnare cum hoste. Equidē illud etiam animaduerto, quod qui proprio nomine perduellis esset, is hostis vocaretur, lenitate verbi, tristitiam rei mitigante. hostis enim apud maiores nostros is dicebatur, quem nūc peregrinum dicimus: indicant duodecim tabulæ, A V T status dies cum hoste: itēque, A D V E R S V S hostem æterna auctoritas. Quid ad hanc mansuetudinem addi potest, eum, quicum bella geras, tam molli nomine appellare? quanquam id nomen durius efficit iam vetustas: à peregrino enim recessit, & propriè in eo qui contrà ferret arma, remansit. Quum verò de imperio decertatur, belloque quæritur gloria, causas omnino subesse tamen oportet easdem, quas dixi paulò antè iustas causas esse bellorum. Sed ea bella quibus imperii gloria proposita est, minus acerbè gerenda sunt. Vt enim quum ciuilitè contendimus, aliter si est inimicus, aliter si competitor: cum altero certamen honoris & dignitatis est, cum altero capitis & famæ: sic cum Celtiberis, cum Cimbris bellum vt cum inimicis gerebatur, vter esset, non vter imperaret: cum Latinis, Sabinis, Samnitibus, Pœnis, Pyrrho de imperio dimicabatur. Pœni foedifragi, crudelis Annibal, reliqui iustiores. Pyrrhi quidem de captiuis reddendis illa præclara sententia est,

- Nec mi aurum posco, nec mi pretium dederitis: Nec cauponantes bellum, sed belligerantes,
Ferro, non auro vitam cernamus vtrique. Vosne velit, an me regnare vera, quidue ferat fors,
Virtute experiamur. Et hoc simul accipe dictum: Quorum virtuti, belli fortuna pepercit,
Eorundem me libertati parcere certum est. Dono ducite: dōque volentibus, cum magnis diis.*

Regalis fanè & digna AEacidarū genere sententia. Atque etiā, siquid singuli, tēporibus adducti, hosti promiserint, est in eo ipso fides seruanda. Vt primò Punico bello Regulus captus à Pœnis, quum de captiuis cōmutandis Romam missus esset, iurassetque se rediturū: primū vt venit, captiuos reddēdos in Senatu nō censuit: deinde, quū retineretur à propinquis & ab amicis, ad suppliciū redire maluit, quàm fidē hosti datā fallere.

Secundo autem Punico bello, post Cannensem pugnam, quos decem Annibal Romam adstrictos misit iureiurando se redituros esse, nisi de redimendis iis, qui capti erant, impetrassent, eos omnes Censores, quoad quisque eorum iuxit, qui peierassent, in aerariis reliquerunt: nec minus illum, qui iurisuradi fraude culpam inuenerat. Cum enim Annibal permissu exisset de castris, redit paulò post, quod se oblitum nescio quid diceret: deinde egressus de castris, iureiurando se solum putabat, et erat uerbis, re non erat. Semper autem in fide quid senseris, non quid dixeris, cogitandum. Maximum autem exemplum est iustitiae in hostem à maioribus nostris constitutum. Cum à Pyrrho per fugam Senatus est pollicitus, se uenenum regi daturum, et eum necaturum, Senatus et C. Fabricius per fugam Pyrrho dedit. Ita ne hostis quidem et potentis, et bellum ultro inferentis cum scelere meritis approbauit.

Ac de bellicis quidem officiis satis dictum est. Meminerimus autem & aduersus infimos iustitiam esse seruandam. Est autem infima conditio & fortuna seruorū: quibus non malè præcipiunt qui ita iubent uti, vt mercenariis ad operam exigendam & iusta præbenda. Quum autem duobus modis, id est aut vi, aut fraude, fiat iniuria: fraus quasi vulpeculæ, vis leonis videtur: vtrūque alienissimū ab homine est, sed fraus odio digna maiore. Totius autem iniustitiæ nulla capitalior est, quàm eorum qui tum, quum maximè fallunt, id tamen agunt, vt viri boni esse videantur. De iustitia satis dictum est.

Deinceps (vt erat propositum) de beneficētia ac liberalitate dicatur: qua quidē nihil est naturæ hominis accommodatius: sed habet multas cautiones. videndum est enim primū, ne obsit benignitas & iis ipsis quibus benignè videbitur fieri, & cæteris: deinde ne maior benignitas sit, quàm facultas: tū vt pro dignitate cuique tribuatur. Id enim est iustitiæ fundamentum, ad quam hæc referenda sunt omnia. nam & qui gratificantur cuiquam quod obsit illi cui prodesse velle videantur, non benefici, neque liberales, sed perniciosi assentatores iudicandi sunt: & qui aliis nocent, vt in alios liberales sint, in eadem sunt iniustitia, vt si in suam rem aliena conuertant. Sunt autem multi, & quidem cupidi splendoris & gloriæ, qui eripiunt ab aliis quod aliis largiantur: hique arbitrantur se beneficos in suos amicos visum iri, si locupletent eos quacunque ratione. Id autem tātū abest ab officio, vt nihil magis officio possit esse contrarium. Videndum est igitur vt ea liberalitate vtamur, quæ profit amicis, noceat nemini. Quare L. Syllæ & C. Cæsaris pecuniarum translatio à iustis dominis ad alienos, non debet liberalis videri. nihil enim est liberale, quod nō sit idem iustum. Alter locus erat cautionis, ne be-

nignitas maior esset quàm facultates: quod qui benigniores volunt esse, quàm res partitur, primū in eo peccant, quod iniuriosi sunt in proximos. quas enim copias his & suppeditari æquius est & relinquere, eas trāferunt ad alienos. Inest autē in tali liberalitate cupiditas rapiendi plerunque & auferendi per iniuriam, vt ad largiendum suppetat copiarum. Videre etiam licet plerisque non tam natura liberales, quàm quadam gloria ductos, vt benefici videantur, facere multa, quæ ab ostentatione proficisci magis, quàm à voluntate videantur. Talis autem simulatio vanitati est coniunctior, quàm aut liberalitati aut honestati. Tertium est propositū, vt in beneficētia delectus esset dignitatis: in quo & mores eius erunt spectandi, in quem beneficium cōferretur, & animus erga nos, & cōmunitas ac societas vitæ, & ad nostras vtilitates officia antè collata. quæ vt cōcurrant omnia, optabile est: sin minus, plures causæ maiorēque pōderis plus habebūt.

Quoniam autem viuatur non cum perfectis hominibus, plenēque sapientibus, sed cum iis, in quibus præclarè agitur, si sint simulachra virtutis: etiam hoc intelligendum puto, neminem omnino esse negligēdum, in quo aliqua significatio virtutis appareat: colendum autē esse ita quenque maximè, vt quisque maximè virtutibus his lenioribus erit ornatus, modestia, temperantia, ac ipsa, de qua iam multa dicta sunt, iustitia. nam fortis animus & magnus in homine nō perfectō nec sapiēte, feruentior plerunque est: illæ verò virtutes bonū virū vidētur potius attingere. atq; hæc in moribus cōsiderentur.

De benevolentia autem quam quisque habeat erga nos, primū illud est in officio, vt ei plurimum tribuamus, à quo plurimum diligimur: sed benevolentiam non adulescentulorum more, ardore quodam amoris, sed stabilitate potius & constantia iudicemus. Sin erunt merita, vt non ineunda, sed referenda sit gratia, maior quædam cura adhibenda est. nullum enim officium referenda gratia magis necessarium est. Quod si ea quæ acceperis vtenda, maiore mensura (si modò possis) iubet reddere Hesiodus: quidnā beneficio prouocati facere debemus? an non imitari agros fertiles, qui multo plus afferunt, quàm acceperunt? Etenim si in eos quos speramus nobis profuturos, nō dubitamus officia cōferre: quales in eos esse debemus, qui iam profuerunt? Nam quum duo genera liberalitatis sint, vnum dandi beneficii, alterum reddendi: demus necne, in nostra potestate est: non reddere, viro bono nō licet, si modò id facere possit sine iniuria. Acceptorum autem beneficiorum sunt delectus habendi: nec dubium, quin maximo cuique plurimum debeatur. In quo tamē in primis, quo quisque animo, studio, benevolentia fecerit, ponderandū est. multi enim multa faciunt temeritate quadam, sine iudicio, vel modò in omnes, vel repentino quodam, quasi vëto, impetu animi incitati. quæ beneficia æquè magna non sunt habenda, atque ea quæ iudicio, cōsideratè, constantèque delata sunt. Sed in collocando beneficio, & in referenda gratia, si cætera paria sunt, hoc maximè officii est, vt quisque maximè opis indigeat, ita ei potissimum opitulari. quod contra fit à plerisque: à quo enim plurimum sperant, etiam si ille his non eget, tamen ei potissimum inseruiunt.

Optimè autem societas hominum cōiunctioque seruabitur, si vt quisquis erit coniunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferetur. Sed quæ naturæ principia sint communitatis & societatis humanæ, repetēdum altius videtur. est enim primum quod cernitur in vniuersi generis humani societate, eius autem vinculum est ratio & oratio, quæ docendo, discendo, communicando, disceptando, iudicando conciliat inter se homines, coniungitque naturali quadam societate. Neque vlla re longius absumus à natura ferarum: in quibus inesse fortitudinem sæpe dicimus, vt in equis, in leonibus: iustitiam, æquitatem, bonitatem non dicimus: sunt enim rationis & orationis expertes. Ac latissimè quidem patēs hominibus inter ipsos, omnibus inter omnes societas hæc est: in qua omnium rerum, quas ad communē vsum hominum natura genuit, est seruanda communitas, vt quæ descripta sunt legibus & iure ciuili, hæc ita teneantur, vt sit cōstitutum: è quibus ipsis cætera sic obseruentur, vt in Græcorum prouerbio est,

Amicorum omnia esse communia. Omnia autem communia hominum videtur ea quæ sunt generis eiusdem, quod ab Ennio positum in vna re, transferri per multas potest:

- Vt homo, qui erranti comiter monstrat viam,
- Quasi lumen de suo lumine accendat, facit,
- Vt nihilominus ipsi luceat, quum illi accenderit.

Vna enim ex re satis præcipitur, vt, quicquid sine detrimento possit commodari, id tribuatur cuique, vel ignoto. Ex quo sunt illa communia, Non prohibere aquam fluentem: Pati ab igne ignem capere: Siquis velit consilium fidele, deliberanti dare. quæ sunt iis vtilia qui accipiunt: danti non molesta. Quare & his vtendum est, & semper aliquid ad communem vtilitatem afferendum. Sed quoniã copiarum paruarum singulorum sunt, eorum autem qui his egeant infinita est multitudo, vulgaris liberalitas referenda est ad illud Ennii finem: Nihilominus vt ipsi luceat: vt facultas sit qua in nostros sumus liberales.

Gradus autem plures sunt societatis hominum. vt enim ab illa discedatur infinitate, propior est eiusdem gentis, nationis, linguarum, qua maximè homines coniunguntur: interius etiam est, eiusdem esse ciuitatis. multa sunt enim ciuibus inter se communia, fori, fana, porticus, viarum, leges, iura, iudicia, suffragia, consuetudines præterea & familiaritates, multarumque cum multis res, rationesque contractarum. Arctior verò colligatio est, societas propinquorum: ab illa enim immensa societate humani generis, in exiguum angustumque concluditur. nam quum sit hoc natura commune omnium animantium, vt habeant libidinem procreandi: prima societas in ipso est coniugio, proxima in liberis, deinde vna domus, communia omnia. id autem est principium vrbis, & quasi seminarium Reip. Sequuntur fratrum coniunctiones, post consobrinorum sobrinorumque: qui quum vna domo iam capi non possunt, in alias domos, tanquam in colonias, exeunt. Sequuntur connubia & affinitates, ex quibus etiã plures propinqui: quæ propagatio & soboles, origo est Rerump. Sanguinis autem coniunctio & beneuolentia deuincit charitate homines. magnum est enim eadem habere monumenta maiorum, eisdem vti sacris, sepulchra habere communia. Sed omnium societatum nulla præstantior est, nulla firmior, quàm quum viri boni, moribus similes, sunt familiaritate coniuncti. illud enim honestum, quod sæpe diximus, etiam si in alio cernimus, tamè nos mouet, atque illi in quo id inesse videtur, amicos facit. Et quanquam omnis virtus nos ad se allicit, facitque vt eos diligamus, in quibus ipsa inesse videatur: tamen iustitia & liberalitas id maximè efficit. nihil autem est amabilius, nec copulatius, quàm morum similitudo bonorum: in quibus enim eadem studia sunt, eademque voluntates, in his fit, vt æquè quisque altero delectetur, ac se ipso: efficiturque id quod Pythagoras vult in amicitia, vt vnus fiat ex pluribus. Magna etiam illa communitas est, quæ conficitur ex beneficiis vtrò citroque datis, acceptisque. quæ mutua & grata dum sunt, inter quos ea sunt, firma deuinciuntur societate. Sed quum omnia ratione animoque lustraueris, omnium societatum nulla est gratior, nulla charior, quàm ea quæ cum Rep. est vnicuique nostrum. chari sunt parentes, chari liberi, propinqui, familiares: sed omnes omnium charitates patria vna complexa est: pro qua quis bonus dubitet mortem optetere, si ei sit profuturus: Quo est detestabilior istorum immanitas, qui lacerarunt omni scelere patriam, & in ea funditus delenda occupati & sunt & fuerunt. Sed si contentio quædam & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum sit officii: principes sunt patria & parentes, quorum beneficiis maximè obligati sumus: proximi liberi, totaque domus, quæ spectat in nos solos, neque aliud vllum potest habere perfugium: deinceps bene conuenientes propinqui, quibus communis etiam plerunque fortuna est. Quamobrè necessaria vitæ præsidia debentur iis maximè, quos antè dixi: vita autem victusque communis, consilia, sermones, cohortationes, consolationes, interdum etiam obiurgationes in amicis vigent maximè: estque ea iucundissima amicitia, quam similitudo morum coniugauit.

Sed in his omnibus officiis tribuendis, videndum erit quid cuique maximè necesse sit, & quid quisque nobiscum, vel sine nobis aut possit consequi, aut non possit. ita non iidem erunt necessitudinum gradus, qui & temporum. suntque officia, quæ aliis magis, quàm aliis, debeantur: vt vicinū citius adiuueris in frugibus percipiendis, quàm aut fratrem, aut familiarē. at si lis in iudicio sit, propinquū potius & amicum, quàm vicinum defenderis. Hæc igitur & talia circumspectanda sunt in omni officio, & consuetudo exercitatioque capiēda, vt boni ratiocinatores officiorum esse possimus, & addēdo deducēdoque, videre quæ reliqui summa fiat: ex quo quantum cuique debeatur intelligas. Sed vt nec medici, nec imperatores, nec oratores, quanuis artis præcepta perceperint, quicquam magna laude dignū sine vsu & exercitatione consequi possunt: sic officii cōseruandi præcepta traduntur, illa quidem vt faciamus ipsi: sed rei magnitudo vsu quoque, exercitationemque desiderat. Atque ab iis rebus, quæ sunt in iure societatis humanæ, quemadmodum ducatur honestum, ex quo ortum est officium, satis ferè diximus.

Intelligendum est autem, quum proposita sint genera quatuor, è quibus honestas officiumque maneret, splendidissimum videri, quod animo magno, elatoque, humanasque res despiciente factum sit. itaque in probis maximè in promptu est, siquid tale dici potest:

- Vos etenim iuuenes animum geritis muliebrem,
- Illaque virgo viri. Et siquid huiusmodi:
- Salmacida spolia sine sanguine & sudore.

Cōtraque in laudibus: quæ magno animo, & fortiter excellētēque gesta sunt, ea nescio quo modo quasi plenior ore laudamus. Hinc rhetorū cæpus de Marathone, Salamine, Plataeis, Thermopylis, Leuctris, Stratocle: hinc noster Cocles, hinc Decii, hinc Cn. & P. Scipiones, hinc M. Marcellus, innumerabilesque alii: maximèque ipse populus R. animi magnitudine excellit. declaratur autem studium bellicæ gloriæ, quod statuas quoque videmus ornatu ferè militari.

Sed ea animi elatio, quæ cernitur in periculis & laboribus, si iustitia vacat, pugnatque nõ pro salute cõmuni, sed pro suis cõmodis, in vitio est. nõ enim modò id virtutis non est, sed potius immanitatis omnem humanitatem repellentis. Itaque probè definitur à Stoicis fortitudo, quæ eam virtutem esse dicunt propugnatem pro æquitate. Quocirca nemo, qui fortitudinis gloriam consecutus est, infidiis & malitia laudè est adeptus. nihil enim honestum esse potest, quod iustitia vacat. Præclarum igitur Platonis illud, Non solum, inquit, sciētia, quæ est remota à iustitia, calliditas potius quàm sapiētia est appellanda: verum etiam animus paratus ad periculum, si sua cupiditate, non vtilitate cõmuni impellitur, audaciæ potius nomen habeat quàm fortitudinis. Itaque viros fortes & magnanimos, eosdemque bonos & simplices, veritatis amicos, minimèque fallaces esse volumus: quæ sunt ex media laude iustitiæ. Sed illud odiosum est, quod in hac elatione & magnitudine animi facillimè pertinacia, & nimia cupiditas principatus innascitur. vt enim apud Platonem est, omnem morem Lacedæmoniorum inflammatum esse cupiditate vincēdi: sic, vt quisque animi magnitudine maximè excellit, ita maximè vult princeps omnium esse, vel potius solus esse. difficile autem est, quum præstare omnibus concupieris, seruare æquitatem, quæ est iustitiæ maximè propria. Ex quo fit, vt neque disceptatione vinci se, nec villo publico ac legitimo iure patiantur: existuntque in Rep. plerunque largitores & factiosi, vt opes quammaximas consequantur, & sint vi potius superiores, quàm iustitia pares. Sed quo difficilius, hoc præclarior. nullum enim est tempus, quod iustitia vacare debeat. Fortes igitur & magnanimi sunt habendi, non qui faciunt, sed qui propulsant iniuriam. Vera autem & sapiens animi magnitudo honestum illud, quod maximè natura sequitur, in factis positum, non in gloria iudicat, principemque se esse mauult, quàm videri. Etenim qui ex errore imperitiæ multitudinis pendet, hic in magnis viris non est habendus. facillimè autem ad res iniustas impellitur,

vt quisque est altissimo animo & gloriae cupido. qui locus est sanè lubricus, quòd vix inuenitur qui laboribus susceptis, periculisque aditis, non quasi mercedem rerum gestarum, desideret gloriam.

Omnino fortis animus & magnus duabus rebus maximè cernitur: quarum vna in rerum externarum despicientia ponitur, quum persuasum sit nihil hominem, nisi quod honestum decorumque sit, aut admirari, aut optare, aut expetere oportere, nullique neque homini, neque perturbationi animi, nec fortunæ succubere. altera est res, vt, quum ita sis affectus animo, vt supra dixi, res geras magnas illas quidem, & maximè vtilis, sed & vehementer arduas, plenasque laborum & periculorum, tum causa vitæ, tum multarum rerum, quæ ad vitam pertinent. harum rerum duarum splendor omnis & amplitudo est, addo etiam vtilitatem in posteriore. causa autem & ratio efficiens magnos viros, est in priore. in eo enim est illud, quod excellentes animos, & humana contemneres facit. Id autem ipsum cernitur in duobus, si & solum id, quod honestum sit, bonum iudices, & ab omni animi perturbatione liber sis. nam & ea, quæ eximia plerisque & præclara videntur, parua ducere, eaque ratione stabili firmaque contemnere, fortis animi magnique dicendum est: & ea, quæ videtur acerba, quæ multa & varia in hominum vita fortunæque versantur, ita ferre, vt nihil à statu naturæ discedas, nihil à dignitate sapientis, robusti animi est, magnæque constantiæ. Non est autem cõsentaneum, qui metu non frangatur, eum frangi cupiditate: nec qui inuictum se à labore præstiterit, vinci à voluptate. Quamobrem & hæc vitanda sunt, & pecuniæ fugienda cupiditas. nihil enim est tam angusti animi, tamque parui, quàm amare diuitias: nihil honestius, magnificentiusque, quàm pecuniam contemnere, si non habeas: si habeas, ad beneficentiam liberalitatemque conferre. Cauenda est etiam gloriae cupiditas, vt supra dixi, eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse cõtentio. Nec verò imperia expetenda, ac potius aut non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam. Vacandum autem est omni animi perturbatione, tum cupiditate & metu, tum etiam ægritudine, & voluptate animi, & iracundia, vt tranquillitas animi adsit, & securitas, quæ afferat tum constantiam, tum etiam dignitatem. Multi autem & sunt & fuerunt, qui eam quam dico, tranquillitatem expetentes, à negotiis publicis se remouerunt, ad otiumque perfugerunt. In his & nobilissimi philosophi, longèque principes, & quidam homines seueri & graues, nec populi, nec principum mores ferre potuerunt: vixeruntque nonnulli in agris delectati re sua familiari. his idem propositum fuit quod & regibus, vt ne qua re egerent, ne cui parerent, libertate vterentur, cuius proprium est sic viuere vt velis. Quare, quum hoc commune sit potentiarum cupidorum cum iis, quos dixi, otiosis: alteri se adipisci id posse arbitrantur, si opes magnas habeant: alteri, si contenti sint & suo, & paruo. in quo quidem neutrorum omnino contemnenda est sententia: sed & facilior, & tutior, & minus aliis grauis aut molesta vita est otiosorum: fructuosior autem hominum generi, & ad claritatem amplitudinemque aptior eorum, qui se ad Rempublicam & ad magnas res gerendas accommodauerunt. Quapropter & his forsitan concedendum sit Rempublicam non capessentibus, qui excellenti ingenio, doctrinæ sese dederunt: & iis qui aut valetudinis imbecillitate, aut aliqua grauiore causa impediti, à Republica recesserunt, quum eius administrandæ potestatem aliis laudemque concederent. Quibus autem talis nulla est causa, si despiciere se dicant ea, quæ plerique admirentur, imperia & magistratus, his non modò non laudi, verum etiam vitio dandum puto. Quorum iudicium in eo, quòd gloriam contemnant, & pro nihilo putent, difficile factum est non probare: sed videntur labores & molestias tum offensionum, tum repulsarum, quasi quandam ignominiam timere, & infamiam. Sunt enim qui in rebus contrariis parum sibi constant: voluptatem seuerissimè contemnant, in dolore sint molliores: gloriam negligant, frangantur infamia: atque ea quidem non satis constanter. Sed iis, qui habent à natura adiumenta rerum gerendarum, abiecta omni cunctatio-

ne adipiscendi magistratus sunt, & gerenda Respublica est: nec enim aliter aut regi ciuitas, aut declarari animi magnitudo potest. Capessentibus autem Rempublicam nihil minus quàm philosophis, haud scio an magis etiam, & magnificentia, & despicientia adhibenda est rerum humanarum, quam sæpe dico, & tranquillitas animi atque securitas. siquidem nec anxii futuri sunt, & cum grauitate constantique victuri. Quæ eo faciliora sunt philosophis, quo minus multa patet in eorum vita, quæ fortuna feriat: & quo minus multis rebus egent: & quia siquid aduersi eueniat, tam grauiter cadere non possunt. Quocirca non sine causa maiores motus animorum concitantur, maioraque efficienda Rempublice gerentibus, quàm quietis: quo magis his & magnitudo animi est adhibenda, & vacuitas ab angoribus. Ad rem gerendam autem qui accedit, caueat ne id modò consideret, quàm illa res honesta sit: sed etiam, vt habeat efficiendi facultatem. in quo ipso considerandum est, ne aut temerè desperet propter ignauiam, aut nimis confidat propter cupiditatem. in omnibus autem negotiis, prius quàm aggrediare, adhibenda est præparatio diligens.

Sed quum plerique arbitrentur res bellicas maiores esse quàm vrbanas, minuenda est hæc opinio: multi enim bella sæpe quæsiuerunt propter gloriae cupiditatem: atque in magnis animis ingeniusque id plerunque contingit, eoque magis, si sunt ad rem militarem apti, & cupidi bellorum gerendorum. Verè autem si volumus iudicare, multæ res extiterunt vrbanae maiores clariorisque quàm bellicæ. Quauis enim Themistocles iure laudetur, & sit eius nomen, quàm Solonis, illustrius: citeturque Salamis clarissima testis Victoria, quæ anteponatur consilio Solonis, ei quo primùm constituit Areopagitas: non minus præclarum hoc, quàm illud iudicandum est: illud enim semel profuit, hoc semper proderit ciuitati: hoc consilio leges Atheniensium, hoc maiorum instituta seruantur. Et Themistocles quidem nihil dixerit, in quo ipse Areopagum adiuuerit: at ille adiuuit Themistoclem. est enim bellum gestum consilio Senatus eius, qui à Solone erat constitutus. Licet eadem de Pausania Lyfandroque dicere: quorum rebus gestis quanquam imperium Lacedæmoniorum dilatatum putatur, tamen ne minima quidem ex parte, Lycurgi legibus & disciplina conferendi sunt: quinetiam ob has ipsas causas, & paratiores habuerunt exercitus & fortiores. Mihi quidem neque pueris nobis, M. Scæurus C. Mario, neque quum versaremur in Republica. Q. Catulus Cn. Pompeio cedere videbatur. parua enim sunt foris arma, nisi est consilium domi. Nec plus Africanus, singularis & vir & imperator, in excidenda Numantia Reipublica profuit, quàm eodem tempore P. Nasica priuatus, quum T. Gracchum interemit. quanquam hæc quidem res non solum ex domestica est ratione: attingit enim & bellicam, quoniam vi manûque confecta est. sed tamen id ipsum gestum est consilio vrbano sine exercitu. Illud autem optimum est, in quo me inuadi solere ab inuidis & improbis audio:

Cedant arma togæ. concedat laurea linguæ.

Vt enim alios omittam, nobis Rempublice gubernantibus, nonne togæ arma cessere? neque enim periculum in Republica fuit grauius vnquam, nec maius otium. ita consiliis, diligentique nostra celeriter de manibus audacissimorum ciuium delapsa arma ipsa ceciderunt. Quæ res igitur gesta est vnquam in bello tanta: quis triumphus conferendus: licet enim Marce fili apud te gloriari, ad quem & hæreditas huius gloriae, & factorum imitatio pertinet. Mihi quidem certè vir abundans bellicis laudibus Cn. Pompeius multis audientibus hoc tribuit, vt diceret frustra se triumphum tertium deportaturum fuisse, nisi meo in Republica beneficio, vbi triumpharet, esset habiturus. Sunt ergo domesticæ fortitudines non inferiores militaribus: in quibus etiam plus quàm in his, operæ studiique ponendum est. omnino enim illud honestum, quod ex animo excelso magnificoque quærimus, animi efficitur, non corporis viribus. exercendum tamen est corpus, & ita afficiendum, vt obedire consilio rationique possit in exequendis negotiis, & in labore tolerando. Honestum autem id, quod exquirimus, totum est positum in animi

cura & cogitatione. in quo non minorem vtilitatem afferunt, qui togati Reip. præfunt, quàm qui bella gerunt. itaque eorum consilio sæpe aut non suscepta aut confecta bella sunt, nonnunquam etiam illata: vt M. Catonis consilio bellum tertium Punicum, in quo etiam mortui valuit auctoritas. Quare expetenda quidem magis est decernendi ratio, quàm decertandi fortitudo: sed cauendum, ne id bellandi magis fuga, quàm vtilitatis ratione faciamus. Bellum autem ita suscipiatur, vt nihil aliud, nisi pax quaesita videatur. Fortis verò animi & constans est non perturbari in rebus asperis, nec tumultuantem de gradu deiici, vt dicitur, sed præsentis animi vti consilio, nec à ratione discedere. quanquam hoc animi, illud etiam ingenii magni est, præcipere cogitatione futura, & aliquantò antè constituere, quid accidere possit in vtranque partem: & quid agendum sit, quum quid euenerit: nec committere aliquid, vt aliquando dicendum sit, Non putaram. hæc sunt opera magni animi & excelsi, & prudentia consilioque fidentis. Temerè autem in acie versari, & manu cum hoste configere, immane quiddam & belluarum simile est. Sed quum tempus est, necessitasque postulat, decertandum manu est, & mors seruituti turpitudinique anteponenda.

De evertendis autem diripiendisque vrbibus valde illud considerandum est, nequid temerè, nequid crudeliter fiat. idque est viri magnanimi, rebus agitatis punire fontes, multitudinem conseruare in omni fortuna, recta atque honesta retinere. Vt enim sunt (quemadmodum supra dixi) qui vrbis rebus bellicas anteponunt: sic reperias multos, quibus periculosa & calida consilia quietis cogitationibus splendidiora & maiora videantur. Nunquam omnino periculi fuga committendum est, vt imbelles timidique videamur: sed fugiendum etiam illud, ne offeramus nos periculis sine causa: quo nihil potest esse stultius. Quapropter in aduendis periculis consuetudo imitanda medicorum est, qui leuiter ægrotantes leuiter curant, grauioribus autem morbis periculosas curationes & ancipites adhibere coguntur. Quare in tranquillo tempestatem aduersam optare, dementis est: subuenire autem tempestatem quauis ratione, sapientis, eoque magis, si plus adipiscare re explicata boni, quàm addubitata mali.

Periculosa autem rerum actiones partim iis sunt, qui eas suscipiunt: partim Reip. itemque alii de vita, alii de gloria & benevolentia ciuium in discrimen vocantur. Promptiores igitur debemus esse ad nostra pericula, quàm ad cõmunia, dimicareque paratius de honore & gloria, quàm de cæteris commodis. Inuenti autem multi sunt, qui non modò pecuniam, sed vitam etiam profundere pro patria parati essent: iidem gloriæ iacturam ne minimam quidem facere vellent, ne Rep. quidem postulante: vt Callicratidas, qui, quum Lacedæmoniorum dux esset Peloponnesiaco bello, multa que fecisset egregiè, vertit ad extremum omnia, quum cõsilio non paruit eorum, qui classem ab Arginnusis remouendam, nec cum Atheniensibus dimicandum putabant. quibus ille respõdit, Lacedæmonios, classe illa amissa, aliam parare posse: se fugere sine suo dedecore non posse. Atque hæc quidem Lacedæmoniis plaga mediocris fuit: illa pestifera, qua, quum Cleombrotus inuidiã timens, temere cum Epaminunda cõstixisset, Lacedæmoniorum opes corruerunt. quanto Q. Maximus melius: de quo Ennius:

.. Vnus homo nobis cunctando restituit rem:

.. Non ponebat enim rumores ante salutem.

.. Ergo postque, magisque viri nunc gloria claret.

Quod genus peccandi vitandum est etiam in rebus vrbis. sunt enim qui quod sentiunt, etiam si optimum sit, tamen inuidiæ metu non audent dicere.

Omnino qui Reip. præfuturi sunt, duo Platonis præcepta teneant: vnum, vt vtilitatem ciuium sic tueantur, vt quicquid agunt, ad eam referant, obliuiscendo cõmodorum suorum: alterum, vt totum corpus Reip. curent: ne dum partem aliquam tuentur, reliquas deferant. vt enim tutela, sic procuratio Reip. ad vtilitatem eorum qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissi, gerenda est. Qui autem parti ciuium consulunt,

partem negligunt, rem perniciosissimam in ciuitatem inducunt, seditionem atque discordiam: ex quo euenit, vt alii populares, alii studiosi optimi cuiusque videantur, pauci vniuersorum. Hinc apud Athenienses magna discordiæ ortæ, in nostra Rep. nõ solum seditiones, sed pestifera etiam bella ciuilia. quæ grauis & fortis ciuis in Rep. dignus principatu fugiet atque oderit, tradetque se totum Reip. neque opes aut potentiam consecrabitur: otamque eam sic tuebitur, vt omnibus consulat. nec verò criminibus falsis in odium aut inuidiam quenquam vocabit: omninoque ita iustitiæ honestati que adhærescet, vt dum eam conseruet, quanuis grauius offendat, mortem appetat potius, quàm deserat illa quæ dixi.

113 Miserrima est omnino ambitio, honorumque cõtentio: de qua præclare apud eundem est Platonem, similiter facere eos qui inter se contenderent, vter potius Remp. administraret: vt si nauæ certarent, quis eorum potissimum gubernaret. Idemque præcepit vt eos aduersarios existimemus, qui arma contra ferant: non eos qui suo iudicio tueri Remp. velint: qualis fuit inter P. Africanum, & Q. Metellum sine acerbitate dissensio.

Nec verò audiendi qui grauius irascendum inimicis putant, idque magnanimi & fortis viri esse censent. nihil enim laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clemètia. In liberis verò populis, & iuris æquabilitate, exercenda etiã est facilitas & altitudo animi quæ dicitur: ne, si irascamur aut intempestiuè accedentibus, aut impudèter rogantibus, in morositate inuilem & odiosam incidamus. & tamen ita probanda est mansuetudo atque clemètia, vt adhibeatur Reip. causa seueritas: sine qua administrari ciuitas nõ potest. Omnis autem & animaduersio & castigatio contumeliã vacare debet, neque ad eius qui punit aliquem, aut verbis castigat, sed ad Reip. vtilitatem referri. Cauendum est etiam, ne maior pœna quàm culpa sit, & ne iisdem de causis alii plectantur, alii ne appellentur quidem. Prohibenda autem maximè est ira in puniendo. nunquam enim iratus qui accedet ad pœnam, mediocritatem illam tenebit, quæ est inter nimium & parum: quæ placet Peripateticis, & rectè placet, modò ne laudent iracundiam, & dicerent vtiliter à natura datam. Illa verò omnibus in rebus repudianda est: optandumque, vt ii qui præfunt Reip. legum similes sint: quæ ad puniendum, non iracundia, sed æquitate ducuntur.

Atque etiam in rebus prosperis, & ad voluntatem nostram fluentibus, superbiam magnopere, fastidium, arrogantiamque fugiamus. nam vt aduersas res, sic secundas immoderatè ferre, leuitatis est: præclaræque est æquabilitas in omni vita, & idem semper vultus, eademque frõs: vt de Socrate, item de Caio quoque Lælio accepimus. Philippum quidem Macedonum Regem, rebus gestis & gloria superatum à filio, facilitate verò & humanitate video superiorem fuisse. itaque alter semper magnus, alter sæpe turpissimus fuit: vt rectè præcipere videantur qui monent, vt quãto superiores simus, tanto nos summissius geramus. Panætius quidè auditorem Africanum & familiarem suum solitum ait dicere: vt equos propter crebras contentiones præliorum ferocitate exultantes domitoribus tradere soleant, vt his facilius possint vti: sic homines secundis rebus effrãtos, sibi que præidentes, tanquam in gyrum rationis & doctrinæ duci oportere, vt perspicerent rerum humanarum imbecillitatem, varietatemque fortunæ. Atque etiam in secundissimis rebus maximè est vtendum consilio amicorum: hisque etiam maior quàm antè, tribuenda est auctoritas: iisdemque temporibus cauendum est, ne assentatoribus patefaciamus aures, nec adulari non sinamus: in quo falli facile est. tales enim nos esse putamus, vt iure laudemur. ex quo nascuntur innumerabilia peccata, quum homines inflati opinionibus, turpiter irridentur, & in maximis versantur erroribus. Sed hæc quidem hæc tenus.

Illud autem sic est iudicandum, maximas geri res, & maximi animi, ab iis qui Remp. regant, quòd eorum administratio latissimè pateat, ad plurimòsque pertineat: esse autem magni animi & fuisse multos, etiam in vita otiosa, qui aut inuestigarèt, aut con-

rentur magna quædam, seseque suarum rerum finibus continerent: aut interiecti inter philosophos, & eos qui Remp. administrarent, delectarentur re sua familiari, non eam quidem omni ratione exaggerantes, neque excludentes ab eius usu suos, potiusque & amicis impartientes, & Reip. siquando usus esset. quæ primùm bene parata sit, nullòque turpi quæstu, neque odioso: tum quamplurimis, modò dignis, se vtilem præbeat: deinde augeatur ratione, diligentia, parsimonia: nec libidini potius luxuriæque, quàm liberalitati & beneficentiæ pateat. Hæc præscripta seruantem licet magnificè, grauitè, animosèque viuere, atque etiam simpliciter, fideliter, vitæque hominū amicè.

Sequitur vt de illa reliqua parte honestatis dicendum sit, in qua verecundia, & quasi quidam ornatus vitæ, temperantia & modestia, omnisque sedatio perturbationum animi, & rerum modus cernitur. hoc loco continetur id quod dici Latinè decorum potest: Græcè enim *ἀρετὴ* dicitur. huius vis est ea, vt ab honesto non queat separari. nam & quod decet, honestum est: & quod honestum est, decet. Qualis autem differentia sit honesti & decori, facilius intelligi quàm explanari potest. quicquid enim est quod deceat, id tum apparet, quum antegressa est honestas. itaque non solùm in hac parte honestatis, de qua hoc loco differendum est, sed etiam in tribus superioribus, quid deceat apparet. nam & ratione vti atque oratione prudenter, & agere, quod agas, consideratè, omnisque in re quid sit veri, videre & tueri decet: contraque falli, errare, labi, decipi tam dedecet, quàm delirare, & mente captum esse. & iusta omnia, decora sunt: iniusta omnia contra, vt turpia, sic indecora. Similis est ratio fortitudinis. quod enim viriliter animòque magno fit, id dignum viro, & decorum videtur: quod contra, id vt turpe, sic indecorum. Quare pertinet quidem ad omnem honestatem hoc, quod dico, decorum: & ita pertinet, vt non recondita quadam ratione cernatur, sed sit in promptu. est enim quiddam, idque intelligitur in omni virtute, quod deceat: quod cogitatione magis à virtute potest quàm re separari. vt enim venustas & pulchritudo corporis secerni non potest à valetudine: sic hoc, de quo loquimur, decorum, totum quidem illud est cum virtute confusum, sed mente & cogitatione distinguitur. Est autem eius descriptio duplex. nam & generale quoddam decorum intelligimus, quod in omni honestate versatur: & aliud huic subiectum, quod pertinet ad singulas partes honestatis. Atque illud superius sic ferè definitur solet, Decorum id esse, quod cōsentaneū sit hominis excellentiæ, in eo in quo natura eius à reliquis animantibus differat. Quæ autem pars subiecta generi est, eam sic definiunt, vt id decorum esse velint, quod ita naturæ consentaneum sit, vt in eo moderatio & temperantia appareat cum specie quadam liberali. Hæc ita intelligi à philosophis, possumus existimare ex eo decoro quod poetæ sequuntur, de quo alio loco plura dici solēt. Sed tum seruare illud poetæ dicimus quod deceat, quum id, quod quaque persona dignum est, & fit & dicitur: vt
 * si aut A Eacus, aut Minos diceret, O D E R I N T, dum metuant: aut, N A T I S sepulchrū
 * ipse est parens: indecorum videretur, quòd eos fuisse iustos accepimus. at Atreo dicente, plausus excitantur: est enim digna persona oratio. Sed poetæ, quid quenque deceat, ex persona iudicabunt: nobis autem personam imposuit ipsa natura, magna cum excellentia, præstantiæque animantium reliquorum. Quocirca poetæ in magna varietate personarum, etiam vitiosis quid conueniat & quid deceat, videbunt. nobis autem quum à natura, constantiæ, moderationis, temperantiæ, verecundiæ partes datæ sint: quumque eadem natura doceat non negligere, quemadmodum nos aduersus homines geramus, efficitur, vt & illud quod ad omnem honestatem pertinet decorū, quàm latè fufum sit, appareat, & hoc quod spectatur in vno quoque genere virtutis. Vt enim pulchritudo corporis, apta compositione membrorum mouet oculos, & delectat hoc ipso, quòd inter se omnes partes cum quodam lepore consentiunt: sic hoc decorum, quod elucet in vita, mouet approbationem eorum quibuscum viuatur, ordine & constantia, moderatione dictorum omnium atque factorum. Adhibenda est

igitur quædam reuerentia aduersus homines, & optimi cuiusque & reliquorum. nam negligere quid de se quisque sentiat, non solùm arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti. Est autem quod differat, in omni ratione habenda, inter iustitiam & verecundiam. Iustitiæ partes sunt, non violare homines: verecundiæ, non offendere: in quo maxime perspicitur vis decori. His igitur expositis, quale sit id quod decere dicimus, intellectum puto.

Officium autè quod ab eo ducitur, hanc primùm habet viam, quæ deducit ad conuenientiam, conseruationemque naturæ: quam si sequemur ducem, nunquam aberrabimus: sequemurque & id quod acutum & perspicax natura est, & id quod ad hominum societatem accommodatum, & id quod vehemens atque forte. Sed maxima vis decori in hac inest parte, de qua disputamus. neque enim solùm corporis, qui ad naturam apti sunt, sed multò etiam magis animi motus probandi, qui item ad naturam accommodati sunt. Duplex est enim vis animorum atque naturæ. vna pars in appetitu posita est, quæ est *ὄρεσις* Græcè, quæ hominem huc & illuc rapit: altera in ratione, quæ docet & explanat, quid faciendum, fugiendumque sit. ita fit, vt ratio præsit: appetitus verò obtemperet. Omnis autem actio vacare debet temeritate & negligentiæ: nec verò agere quicquā, cuius non possit causam probabilem reddere: hæc est enim ferè descriptio officii. Efficiendum autè est, vt appetitus rationi obediāt, eamque neque præcurrant, nec propter pigritiam aut ignauiam deserant: sintque tranquilli, atque omni
 143 perturbatione animi careant. ex quo elucebit omnis constantia, omnisque moderatio. nam qui appetitus longius euagantur, & tanquā exultantes siue cupiendo, siue fugiendo, non satis à ratione retinentur, hi sine dubio finè & modum transeunt. relinquunt enim & abiiciunt obedientiam, nec rationi parēt cui sunt subiecti lege naturæ. à quibus nò modò animi perturbantur, sed etiam corpora. Licet ora ipsa cernere iratorum, aut eorū, qui aut libidine aliqua aut metu commoti sunt, aut voluptate nimia gestiūt: quorum omnium vultus, voces, motus, statūsque mutantur. ex quibus illud intelligitur (vt ad officii formam reuertamur) appetitus omnes contrahendos sedandósque, excitandamque esse animaduersionem & diligentiam, vt nequid temerè ac fortuito, inconsideratè negligētèrque agamus. neque enim ita generati à natura sumus, vt ad ludum & iocum facti esse videamur, sed ad seueritatem potius, & ad quædam studia grauiora atque maiora. Ludo autem & ioco vti illis quidem licet, sed sicut somno &
 145 quietibus cæteris, tum quum grauibus seriisq; rebus satisfecerimus: ipsūque genus iocandi non profusum, nec immodestum, sed ingenuum & facetum esse debet. Vt enim pueris non omnem licentiā ludendi damus, sed eam quæ ab honestatis actionibus non sit aliena: sic in ipso ioco aliquod probi ingenii lumen eluceat.

Duplex omnino est iocandi genus: vnum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum: alterum elegans, vrbānum, ingeniosum, facetum. quo genere non modò Plautus noster, & Atticorum antiqua comœdia, sed etiā philosophorum Socraticorum libri referti sunt: multaque multorum facetè dicta, vt ea quæ à sene Catone sunt collecta, quæ vocantur *ἀποφθέρματα*. Facilis igitur est distinctio ingenui & illiberalis ioci. alter est, si tempore fit, ac remisso animo, libero dignus: alter ne homine quidem, si rerum turpitudini adhibetur verborum obscœnitas.

Ludendi etiam est quidam modus retinendus, vt ne nimis omnia profundamus, e
 147 latique voluptate in aliquam turpitudinem delabamur. Suppeditant autem & campus noster & studia venandi, honesta exempla ludendi. sed pertinet ad omnem officii quæstionem, semper in promptu habere, quantum natura hominis pecudibus, reliquisque bestiis antecedit. illæ enim nihil sentiunt nisi voluptatem, ad eamque feruntur omni impetu: hominis autem mens discendo alitur, & cogitatio semper aliquid aut inquit aut agit, videndique & audiendi delectatione ducitur. Quinetiam, si quis est paulò ad voluptates propensior, modò ne sit ex pecudum genere (sunt enim qui-

dān homines non re, sed nomine) sed si quis est paulò erectior, quamvis voluptate capiatur, occultat & dissimulat appetitum voluptatis propter verecundiam. ex quo intelligitur, corporis voluptatem non satis esse dignam hominis præstantia, eamque contemni & reiici oportere. sin sit quispiam qui aliquid tribuat voluptati, diligenter ei tenendum esse modum eius fruendæ. Itaque victus cultusque corporis ad valetudinem referantur & ad vires, non ad voluptatem. atque etiam, si considerare volumus quæ sit in natura excellentia & dignitas, intelligemus quàm sit turpe diffuere luxuria, & delicate ac molliter vivere: quàmque honestum, parcè, continenter, seuerè, sobrièque.

Intelligendum est etiam, duabus quasi nos à natura indutos esse personis, quarum vna est communis, ex eo quòd omnes participes sumus rationis, præstantiæque eius qua antecellimus bestiis, à qua omne honestum decorumque trahitur, & ex qua ratio inueniendi officii exquiritur: altera autem, quæ propriè singulis est tributa. vt enim in corporibus magnæ dissimilitudines sunt (alios enim videmus velocitate ad cursum, alios viribus ad luctandum valere: itémque in formis, aliis dignitatem inesse, aliis venustatem) sic & in animis existunt etiam maiores varietates. Erat in L. Crasso & L. Philippo multus lepos, maior etiam magis que de industria in C. Cæsare L. filio. At iisdem temporibus in M. Scauro, & in M. Druso adolescente singularis seueritas, in C. Lælio multa hilaritas, in eius familiari Scipione ambitio maior, vita tristior. De Græcis autem dulcem & facetum, festiuic; sermonis, atque in omni ratione simulatorem (quem *ἑρῶνα* Græci nominauerunt) Socratem accepimus: contra Pythagoram & Periclem summam auctoritatem consecutos sine vlla hilaritate. Callidum Annibalem ex Pœnorum, ex nostris ducibus Q. Maximum accepimus, facile cælare, tacere, dissimulare, insidiari, præripere hostium consilia. In quo genere Græci Themistocle Atheniensem, & Pheræum Iasonem cæteris anteponunt, in primisque versutum & callidum factum Solonis: qui, quo & tutior vita eius esset, & plus aliquanto Reip. prodesset, furere se simulauit. Sunt his alii multum dispares, simplices & aperti, qui nihil ex occulto, nihil ex insidiis agendum putant, veritatis cultores, fraudis inimici, itémque alii qui quiduis perpetiantur, cuius deseruiant, dum quod velint consequantur, vt Syllam & M. Crassum videbamus. Quo in genere versutissimum & patientissimum Lacedæmonium Lyfandrum accepimus, contraque Callicratidam, qui præfectus classis proximus post Lyfandrum fuit. Itémque in sermonibus, alium quidem videmus, quamvis præpotens sit, efficere vt vnus de multis esse videatur. quod in Catulo & in patre, & in filio, idémque & in Q. Mutio Mácino vidimus. Audiui & ex maioribus natu hoc idem fuisse in P. Scipione Nafica: contraque patrem eius, illum qui Tiberii Gracchi conatus perditos vindicauit, nullam comitatem habuisse sermonis: nec non Xenocratem quidem seuerissimum philosophorum, ob eamque rem ipsam magnum clarumque fuisse. Innumerabiles aliæ dissimilitudines sunt naturæ morumque, minimè tamen vituperandorum. Admodum autem tuenda sunt sua cuique non vitiosa, sed tamen propria, quòd facilius decorum illud quod quærimus, retineatur. sic enim est faciendum, vt contra naturam vniuersam nihil contendamus: ea tamè conseruata, propriam naturam sequamur: vt etiã si sint alia grauiora atque meliora, tamen nos studia nostra, naturæ regula metiamur. neque enim naturæ attinet repugnare, nec quicquam sequi quod assequi nequeas. Ex quo magis emergit, quale sit decorum illud: ideo quia nihil decet inuita (vt aiunt) Minerua: id est, aduersante & repugnante natura. Omnino si quicquam est decorum, nihil est profectò magis quàm æquabilitas vniuersæ vitæ, tum singularum actionum: quam conseruare non possis, si aliorum naturam imiteris, omittas tuam. vt enim sermone eo debemus vt, qui notus est nobis, ne, vt quidam Græca verba inculcantes, iure optimo rideamur: sic in actiones, omnemque vitam nullam discrepantiam conferre debemus. Arque hæc differentia naturarum tantam habet vim, vt nonnunquam mortem sibi ipsi alius consciscere debeat, alius in eadem causa non debeat. non

enim alia in causa M. Cato fuit, alia cæteri qui se in Africa Cæsari tradiderunt. Atqui cæteris forsità vitio datum esset, si se interemissent, propterea quòd eorum vita lenior, & mores fuerant faciliores: Catoni autem quum incredibilem tribuisset natura grauitatem, eamque ipse perpetua constantia roborasset, semperque in proposito, susceptoque consilio permansisset, moriendum potius quàm tyranni vultus aspiciendus fuit. Quàm multa passus est Vlysses in illo errore diuturno, quum & mulieribus (si Circe & Calypso mulieres appellandæ sunt) inseruiret, & in omni sermone omnibus affabilem se esse vellet: domi verò & contumelias seruorum ancillarumque pertulit, vt ad id aliquando, quod cupiebat, perueniret. At Ajax quo animo traditur, millies oppetere mortem, quàm illa perpeti ab alio maluisset. quæ cõtēplantes expendere oportebit, quid quisque habeat sui: eaque moderari, nec velle experiri quàm se aliena deceant. id enim quenque decet, quod est cuiusque suum maximè. Suum igitur quisque noscat ingenium, acrumque se & vitiorum & bonorum suorum iudicem præbeat: ne scenici plus quàm nos videantur habere prudentiæ. illi enim non optimas, sed sibi accommodatissimas fabulas eligunt. qui enim voce freti sunt, Epigonos, Medeamque: qui gestu, Menalippam, Clytæmnestrã. semper Rupilius, quem ego memini, Antiopam: non sæpe AEsopus Aiace. ergo histrio hoc videbit in scena, quod non videbit sapiens in vita: Ad quas igitur res aptissimi erimus, in his potissimum elaborabimus. sin aliquando necessitas nos ad ea detruserit, quæ nostri ingenii nõ erunt: omnis adhibenda erit cura, meditatio, diligentia, vt ea, si non decorè, at quam minimum indecorè facere possimus: nec tam est enitendum, vt bona quæ nobis data non sunt, sequamur, quàm vt vitia fugiamus.

Ac duabus his personis, quas supra dixi, tertia adiungitur: quam casus aliquis, vel tempus imponit: quarta etiam, quam nobismetipsis iudicio nostro accommodabimus. nam regna, imperia, nobilitates, honores, diuitiæ, opes, eaque quæ sunt his contraria, in casu sita, temporibus gubernantur: ipsi autem quam personam gerere velimus, à nostra voluntate proficiscitur. Itaque se alii ad philosophiam, alii ad ius ciuile, alii ad eloquentiam applicant: ipsarumque virtutum in alia alius mauult excellere. quorum verò patres aut maiores in aliqua gloria præstiterunt, eorum plerique in hoc genere laudis student excellere: vt Q. Mutius P. filius in iure ciuili, Pauli filius Africanus in re militari. Quidam autem ad eas laudes, quas à patribus acceperunt, addunt aliquam suam: vt hic idem Africanus eloquentia cumulauit bellicam gloriam: quod idem fecit Timotheus Cononis filius: qui quum belli laude non inferior fuisset quàm pater, ad eam laudem, doctrinæ & ingenii gloriam adiecit. Fit autem interdum, vt nonnulli omiſsa imitatione maiorum, suum quoddam institutum consequantur: maximèque in eo plerunque elaborant ii qui magna sibi proponunt, obscuris orti parentibus. Hæc igitur omnia, quum quærimus quid deceat, complecti animo & cogitatione debemus.

In primis autem constituendum est, quos nos & quales esse velimus, & in quo genere vitæ. quæ deliberatio est omnium difficillima. incunte enim adolescentia, quum inest maxima imbecillitas consilii, tunc id sibi quisque genus ætatis degendæ constituit, quod maximè adamauit: itaque antè implicatur aliquo certo genere cursuque viuendi, quàm potuit, quod optimum esset, iudicare. Nam quòd Herculem Prodicus dicit (vt est apud Xenophõtem) quum primum pubesceret (quod tempus à natura ad deligendum quam quisque viam viuendi sit ingressurus, datum est) exisse in solitudinem: atque ibi sedentem, diu secum multumque dubitasse, quum duas cerneret vias, vnam voluptatis, alteram virtutis, vtram ingredi melius esset: hoc Herculi Iouis fatu edito potuit fortasse contingere: nobis nõ item, qui imitamur quos cuique visum est, atque ad eorum studia institutaque impellimur. plerunque autem parentum præceptis imbuti, ad eorum consuetudinem morumque deducimur. alii multitudinis iudicio feruntur: quæ-

que maiori parti pulcherrima videntur, ea maximè exoptant. nonnulli tamen siue felicitate quadam, siue bonitate naturæ, siue parentum disciplina, rectam vitæ secuti sunt viam. Illud autem maximè rarum genus eorū, qui aut eccellente ingenii magnitudine, aut præclara eruditione atque doctrina, aut vtraque re ornati, spatium deliberandi habuerunt, quem potissimum vitæ cursum sequi vellent: in qua deliberatione ad suam cuiusque naturam consilium est omne reuocandum. nam cum in omnibus ¹⁶⁷ quæ aguntur, ex eo modo quo quisque natus est (vt supra dictum est) quid deceat exquirimus: tum in tota vita constituenda, multò est eius rei cura maior adhibenda, vt constare in vitæ perpetuitate possimus nobismetipsis, nec in vlllo officio claudicare. Ad hæc autem rationem quoniam maximam vim natura habet, fortuna proximam, vtriusque omnino ratio habenda est in deligèdo genere vitæ, sed naturæ magis. multò enim & firmitior est & constantior: vt fortuna nonnūquam ipsa mortalis cum immortalis natura pugnare videatur. qui igitur ad naturæ suæ non vitiosæ genus, consilium vitæ omne contulerit, is constantiam teneat: id enim maximè decet. nisi fortè se errasse intellexerit in deligèdo genere vitæ. quod si acciderit (potest autem accidere) facienda morum institutorumque mutatio est. Eam igitur mutationem, si tempore adiuuabunt, facilius commodiusque faciemus: sin minus, sensim erit pedetentim ¹⁶⁹ que facienda. vt amicitias quæ minus delectent & minus probentur, magis decere censent sapientes sensim diffuere, quàm repètere præcidere. Commutato autè genere vitæ, omni ratione curandū est, vt id bono cōsilio fecisse videamur. Sed quoniam paulò antè dictum est imitandos esse maiores, primum illud exceptum sit, ne vitia sint imitanda: deinde, si natura non feret, vt quædam imitari possint. vt superioris Africani filius, qui hunc Paulo natum adoptauit, propter infirmitatem valetudinis non tam potuit patris similis esse, quàm ille fuerat sui. Si igitur non poterit siue causas defendere, siue populum concionibus tenere, siue bella gerere: illa tamen præstare debet, quæ erūt in ipsius potestate, iustitiam, fidem, liberalitatem, modestiam, temperantiam, quo minus ab eo id quod deficit, requiratur. Optima autem hæreditas à patribus traditur liberis, omnique patrimonio præstantior, gloria virtutis rerumque gestarum: cui dedecori esse, nefas & vitium iudicandum est. Et quoniam officia non eadem disparibus ætatibus tribuuntur, aliæque sunt iuuenum, alia seniorum: aliquid etiam de hac distinctione dicendum est.

Est igitur adolescentis, maiores natu vereri, ex hisque eligere optimos & probatissimos, quorum consilio atque auctoritate nitatur: ineuntis enim ætatis inscitia, senum constituenda & regenda prudentia est. Maximè autem hæc ætas à libidinibus arcenda est, exercendaque in labore, patientiæque & animi & corporis, vt eorum & in bellicis & ciuilibus officiis vigeat industria. atque etiam quum relaxare animos, & dare se iucunditati volent, caueant intemperantiam, meminerint verecundiæ: quod erit facilius, si eiusmodi quoque rebus maiores natu interesse velint.

Senibus autem labores corporis sunt minuendi, exercitationes animi etiã augenda videntur: danda verò opera vt amicos, & iuuentutem, & maximè Rempub. consilio & prudentia quam plurimum adiuuent. Nihil autem magis cauendum est senectuti, quàm ne lægiori desidixque se dedat. Luxuria verò cum omni ætatis turpis, tum senectuti foedissima est. sin autem & libidinum intemperantia accesserit, duplex malum est, quod & ipsa senectus concipit dedecus, & facit adolescentium impudentiorum intemperantiam.

Ac ne illud quidem alienum est, de magistratum, de priuatorum, de ciuium, de peregrinorū officiis dicere. Est igitur proprium munus magistratus intelligere se gerere personam ciuitatis, deberèque eius dignitatè & decus sustinere, seruare leges, iura describere, ea fidei suæ commissa meminisse. Priuatū autè oportet æquo & pari cum ciuibus iure viuere, neque summissum & abiectum, neque se efferètem: tum in Rep.

ea velle, quæ tranquilla & honesta sint. talem enim & sentire, & bonum ciuem dicere ¹⁷⁵ solemus. Peregrini autem & incolæ officium est, nihil præter suum negotiū agere, nihil de alio inquirere, minimèque in aliena esse Repub. curiosum. Ita ferè officia reperientur, quum quæretur quid deceat, & quid aptum sit personis, temporibus, ætatibus. nihil est autem quod tam deceat, quàm in omni re gerenda, consilioque capiendo seruare constantiam. Sed quoniam decorum illud in omnibus factis & dictis, in corporis denique motu & statu cernitur, idque positum est in tribus rebus, formositate, ordine, ornatu ad actionem apto (difficilius ad eloquendum, sed satis erit intelligi) in his autem tribus continetur cura etiam illa, vt probemur ab iis cum quibus, & apud quos viuamus: his quoque de rebus pauca dicantur.

Principio, corporis nostri magnam natura ipsa videtur habuisse rationem: quæ formam nostram reliquãque figuram, in qua esset species honesta, eam posuit in promptu: quæ autem partes corporis ad naturæ necessitatem datæ, aspectum essent deformem habituræ atque turpem, eas contexit atque abdidit. hanc naturæ tam diligètem fabricam imitata est hominum verecundia. quæ enim natura occultauit, eadem omnes qui sana mente sunt, remouent ab oculis, ipsique necessitati dant operã vt quam occultissimè pareat: quarumque partium corporis vsus sunt necessarii, eas neque partes, neque earum vsus suis nominibus appellant: quodque facere non turpe est, modò occultè, id dicere obscœnum est. Itaque nec actio rerum illarum aperta, petulantia vacat, nec oratio obscœnitate. Nec verò audiendi sunt Cynici, aut siqui fuerunt Stoici penè Cynici, qui reprehendunt & irrident, quod ea quæ turpia re non sunt, verbis flagitiosa dicamus: illa autem quæ turpia sint, nominibus appellemus suis. Latrocinari, fraudare, adulterari, re turpe est, sed dicitur non obscœne: liberis dare operam, re honestum est, nomine obscœnum: pluraque in eam sententiam ab eisdem contra verecundiam disputantur. Nos autem naturam sequamur, & ab omni, quod abhorret ab ipsa oculorū auriūque comprobatione, fugiamus. status, incessus, sessio, accubatio, vultus, oculi, manuum motus teneant illud decorum. Quibus in rebus duo sunt maximè fugienda, nequid effœminatum aut molle, aut nequid durum aut rusticum sit. Nec verò histrionibus oratoribusque concedendum est, vt iis hæc apta sint, nobis dissoluta. Scenicorum quidem mos tantam habet à vetere disciplina verecundiam, vt in scenam sine subligaculo prodeat nemo. verentur enim ne, siquo casu euenerit, vt corporis partes quædam aperiantur, aspiciantur non decorè. nostro quidem more cum parentibus puberes filii, cum soceris quidem generi non lauuntur. Retinenda est igitur huius generis verecundia, præsertim natura ipsa magistra & duce.

¹⁸¹ Quum autem pulchritudinis duo genera sint, quorū in altero venustas sit, in altero dignitas: venustatem muliebrem ducere debemus, dignitatè virilem. Ergo & à forma remoueatur omnis viro non dignus ornatus, & huic simile vitium in gestu motūque caueatur: nam & palæstrici motus sæpe sunt odiosiores, & histrionū nonnulli gestus ineptis non vacant: & in vtroque genere quæ sunt recta & simplicia laudantur. Formæ autem dignitas coloris bonitate tuèda est, color exercitationibus corporis. Adhibèda est præterea munditia nō odiosa, neque exquisita nimis: tantum quæ fugiat agrestè & inhumanā negligentiam. eadem ratio est habèda vestitus: in quo, sicut in plerisque rebus, mediocritas optima est. Cauendū est autè, ne aut tarditatibus vtamur in gressu mollioribus, vt similes pōparum ferculis esse videamur: aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates: quæ quū fiunt, anhelitus mouetur, vultus mutatur, ora torquetur: ex ¹⁸³ quibus magna significatio sit, nō adesse constantiam. Sed multò etiã magis elaborandū est, ne animi motus à natura recedat: quod assequemur, si cauebimus, ne in perturbationes atque axanimationes incidamus, & si attentos animos ad decori conseruationè tenebimus. Motus autè animorū duplices sunt: alteri cogitationis, alteri appetitus: cogitatio in vero exquirèdo maximè versatur: appetitus impellit ad agendū. curandū est igitur

vt cogitatione ad res quam optimas vtamur, appetitū rationi obedientē præbeamus.

Et quoniā magna vis orationis est, eadēque duplex: altera cōtentionis, altera sermonis: contentio disceptationibus tribuatur iudiciorum, concionū, senatus: sermo in circulis, disputationibus, cōgressionibus familiarium versetur, persequatur etiam conuiuia. contentionis præcepta rhetorum sunt, nulla sermonis: quanquam haud scio an possint hæc quoque esse. sed discipulorum studiis inueniuntur magistri. huic autem qui studeant, sunt nulli. rhetorum turba referta omnia: quanquam quæ verborum sententiarumque præcepta sunt, eadē ad sermonē pertinebunt. sed quum orationis indicem vocē habeamus, in voce autem duo sequamur, vt clara sit, vt suavis: vt runque omnino à natura petendum est. verum alterum exercitatio augebit: alterum imitatio pressè loquentium & leniter. Quid fuit in Catulis, vt eos exquisito iudicio putares vti literarū: quanquam erant literati: sed & alii. hi autē optimè vti lingua Latina putabantur. sonus erat dulcis: literæ neque expressæ, neque oppressæ: ne aut obscurum esset, aut nimis putidum. sine contentione vox, nec lāguens, nec canora. vberior oratio L. Crassi, nec minus faceta: sed bene loquendi de Catulis opinio non minor. sale verò conditus & facetiis Cæsar: Catuli patris frater vicit omnes, vt in ipso illo forensi genere dicendi, cōtentiones aliorum sermone vinceret. in omnibus igitur his elaborandum est, si in omnibus, quod deceat, exquirimus. Sit igitur hic sermo, in quo Socratici maximè excellent, lenis minimèque pertinax: insit in eo lepos. nec verò tanquā in possessionem suā venerit, excludat alios: sed cum reliquis in rebus, tum in sermone communi, vicissitudine nō nunquam vtendū putet. ac videat in primis, quibus de rebus loquatur: si seriis, feueritatē adhibeat: si iocosis, leporem. in primis prouideat ne sermo vitii aliquod indicet inesse moribus. quod maximè tum solet euenire, quū studiosè de absentibus detrahēdi causa aut per ridiculū, aut feuerè, maledicè, contumeliosèq; dicitur. Habentur autem plerunque sermones aut de domesticis negotiis, aut de Rep. aut de artium studiis & doctrina. Danda igitur opera est, vt etiam si aberrare ad alia cœperit, ad hæc reuocetur oratio: sed vt cunque aderunt res. neque enim iisdē de rebus, nec in omni tempore, nec similiter delectamur. Anima, luertē dum est etiam quatenus sermo delecta-¹⁸⁹ tionem habeat, & vt incipiendi ratio fuerit, ita sit definendi modus. sed quoniam in omni vita rectissimè præcipitur vt perturbationes fugiamus, id est motus animi nimios, rationi nō obtemperātes: sic eiusmodi motibus sermo debet vacare: ne aut ira existat, aut cupiditas aliqua, aut pigritia, aut ignauia, aut quid tale appareat. maximèq; curandum est, vt eos, quibuscum sermonem conferimus, & vereri & diligere videamur. Obiurgationes etiam nonnunquam incidunt necessaria: in quibus vtendum est fortasse & vocis contentione maiore, & verborum grauitate acriore. Id agendum etiam, vt ea facere non videamur irati, sed vt ad vrendum & secandū medici, sic nos ad hoc genus castigandi rarò inuitique veniamus, nec vnquā nisi necessariò, si nulla reperietur alia medicina. sed tamē ira procul absit, cum qua nihil rectè fieri, nihil consideratè potest. Magna autem ex parte clementi castigatione licet vtī, grauitate tamen adiuncta, vt fe-¹⁹¹ ueritas adhibeatur, & contumelia repellatur. atque etiam illud ipsum quod acerbitatis habet obiurgatio, significandum est ipsius causa qui obiurgetur, susceptum esse. Rectum est autem, etiam in illis contentionibus quæ cum inimicissimis fiunt, etiam si nobis indigna audiamus, tamen grauitatem retinere, iracundiam repellere. quæ enim cum aliqua perturbatione fiunt, ea neque constāter fieri possunt, nec ab iis qui adsunt, approbari. Deforme etiam est de seipso prædicare, falsa præsertim, & cum irrisione audientium imitari militem gloriosum.

Et quoniā omnia persequimur (volumus quidem certè) dicendum est etiam, qualē hominis honorati & principis domum placeat esse. cuius finis est vsus ad quem accōmodanda est ædificandi descriptio: & tamen adhibenda dignitatis commoditatisque diligentia. Cn. Octauio, qui primus ex illa familia Consul factus est, honori fuisse ac-

¹⁹³ cepimus, quod præclaram ædificasset in palatio & plenā dignitatis domum: quæ quū vulgò viferetur, suffragata domino, nouo homini, ad Consulātū putabatur. hæc Scaurus demolitus, accessionem adiunxit ædibus. Itaque ille in suam domum Consulātū primus intulit: hic summi & clarissimi viri filius in domum multiplicatam non repul-¹⁹⁴ sam solum retulit, sed ignominia & calamitatem. ornanda est enim dignitas domo, non ex domo dignitas tota quærenda: nec domo dominus, sed domino domus honestanda est. & vt in cæteris habenda ratio non sui solum, sed etiam aliorum: sic in domo clari hominis, in quam & hospites multi recipiendi, & admittēda hominum cuiusque generis multitudo, adhibēda est cura laxitatis. aliter ampla domus dedecori domino sæpe fit: si est in ea solitudo: & maximè, si aliquando alio domino solita est frequentari. ¹⁹⁵ odiosum est enim quum à prætereuntibus dicitur: O domus antiqua, heu quā dis-¹⁹⁶ pari dominaris domino. quod quidem his temporibus in multis licet dicere. Cauendum est etiam, præsertim si ipse ædifices, ne extra modum sumptu & magnificentia prodeas. quo in genere multum mali etiam in exemplo est. studiosè enim plerique, præsertim in hac parte, facta principum imitantur: vt L. Luculli summi viri virtutem quis? quā multi villarum magnificentiam imitati sunt: quarum quidem certè est adhibendus modus, ad mediocritatem reuocandus: eadēque mediocritas ad communem vsum cultumque vitæ referenda est. Sed hæc hæc tenus.

In omni autem actione suscipienda, tria sunt tenenda: primum vt appetitus rationi pareat: quo nihil est ad officia conseruanda accommodatius. deinde vt animaduertatur quanta illa res sit, quam efficere velimus: neu minor, neue maior cura & opera ¹⁹⁷ suscipiatur, quā causa postulet. tertium est vt caueamus, vt ea quæ pertinent ad liberalem speciem & dignitatem, moderata sint. Modus autem est optimus, decus ipsum tenere, de quo antè diximus, nec progredi longius. horum autem trium præstantissimum est, appetitum obtemperare rationi.

Deinceps de ordine rerum, & temporum opportunitate dicendum est. hæc autem scientia continet eam quam Græci *ὀρθότης* nominant, non hanc quam interpretamur modestiam: quo in verbo modus inest. sed illa est *ὀρθότης*, in qua intelligitur ordinis conseruatio. Itaque, vt eandem nos modestiam appellemus, sic definitur à Stoicis, vt modestia sit scientia earum rerum, quæ agentur aut dicentur, loco suo collocandarū. itaque videtur eadem vis ordinis & collocationis fore. Nam & ordinem sic definiunt, compositionem rerum aptis & accommodatis locis. locum autem actionis, opportu-¹⁹⁹ nitatem temporis esse dicunt. Tempus autē actionis opportunum, Græcè *ὀρθότης*, Latine appellatur occasio. sic fit vt modestia hæc, quā interpretamur ita, vt dixi, scientia sit opportunitatis idoneorū ad agendum temporum. Sed potest eadem esse prudentiæ diffinitio, de qua principio diximus. hoc autem loco de moderatione & temperantia, & aliis similibus virtutibus quærimus. Itaque, quæ erant prudentiæ propria, suo loco dicta sunt: quæ autē harū virtutum, de quibus iam dudū loquimur, quæ pertinet ad verecundiam, & ad eorum approbationem, quibuscum viuimus, nunc dicenda sunt.

Talis est igitur ordo actionum adhibendus, vt quemadmodum in oratione constanti, sic in vita omnia sint apta, & inter se conuenientia. turpe est enim, valdeque vitiosum, in re seuera, conuiuio dignum aut delicatum aliquem inferre sermonem. Bene Pericles, quum haberet collegam in Prætura Sophoclem, hique de communi ²⁰¹ officio conuenissent, & casu formosus puer præteriret, dixissetque Sophocles, O puerum pulchrum Pericle. At enim, Pericles, Prætorē Sophocle decet nō solum manus, sed etiā oculos abstinentes habere. Atque hoc idem Sophocles si in athletarū approbatione dixisset, iusta reprehensione caruisset. tanta vis est & loci & temporis. Vt si quis quū causam sit acturus, in itinere aut in ambulatione secum ipse meditetur, aut si quid aliud attentius cogitet, non reprehēdatur: at hoc idem si in conuiuio faciat, inhumanus videatur inscitia temporis. Sed ea quæ multum ab humanitate discrepant, vt si quis in

foro cantet, aut si qua est alia magna peruerfitas, facile apparent, nec magnopere admonitionem & præcepta desiderant. quæ autem parua videntur esse delicta, neque à multis intelligi possunt, ab his est diligentius declinandum. vt in fidibus aut in tibiis, quanuis paulum discrepent, tamen id à sciente animaduerti solet: sic viuendum est in vita, ne fortè quid discrepet: vel multò etiam magis, quo maior & melior actionum quàm sonorum concentus est. itaque vt in fidibus, musicorum aures vel minima sentiunt: sic nos, si acres ac diligentes iudices esse volumus, animaduersoresque vitiorum, magna intelligemus sæpe ex paruis. Ex oculorum obtutu, superciliorum aut remissione aut contractione, ex mœstitia, ex hilaritate, ex risu, ex locutione, ex reticentia, ex contentione vocis, ex summisione, ex cæteris similibus facile iudicabimus, quid aptè eorum fiat, quid ab officio naturæque discrepet. Quo in genere non est incommodum, quale quodque eorum sit ex aliis iudicare, vt si quid dedeceat in illis, vitemus & ipsi. fit enim nescio quo modo, vt magis in aliis cernamus, quàm in nobismet ipsis, si quid delinquitur. Itaque facillimè corriguntur illi in discendo, quorum vitia imitantur emendandi causa magistri. Nec verò alienum est ad ea eligenda quæ dubitatione afferunt, adhibere doctos homines, vel etiam vsu peritos, & quid his de vnoquoque genere officii placeat, exquirere. maior enim pars eò ferè deferri solet, quò à natura ipsa deducitur. in quibus videndum est non modò quid quisque loquatur, sed etiam quid quisque sentiat: atque etiam de qua causa quisque sentiat. Vt enim pictores, & ii, qui signa fabricant, & veri etiam poetæ suum quisque opus à vulgo considerari vult, vt si quid reprehensum sit à pluribus, id corrigatur, hique & secum, & cum aliis, quid in eo peccatum sit, exquirunt: sic aliorum iudicio permulta nobis & facienda & non facienda, & mutanda & corrigenda sunt. Quæ verò more aguntur & institutis ciuilibus, de his nihil est præcipiendum. illa enim ipsa præcepta sunt: nec quenquam hoc errore duci oportet, vt si quid Socrates aut Aristippus contra morem consuetudinèque ciuilem fecerint, locutiue sint, idem sibi arbitretur licere. magnis illi & diuinis bonis hanc licentiam assequabantur. Cynicorum verò ratio tota est eiicienda: est enim inimica verecundiæ, sine qua nihil rectum esse potest, nihil honestum. Eos autem, quorum vita perspecta in rebus honestis atque magnis est, de Rep. sentientes, ac bene meritos aut merentes, aliquo honore aut imperio affectos obseruare & colere debemus: tribuere etiam multum senectuti: cedere iis qui magistratum habebunt: habere delectum ciuis & peregrini: in ipso quoque peregrino, priuatimne an publicè venerit. Ad summam (ne agam de singulis) communem totius generis hominum conciliationem & consociationem colere, tueri, seruare debemus.

Iam de artificiis & quæstibus, qui liberales habendi, qui sordidi sint, hæc ferè accipimus. Primum improbantur ii quæstus, qui in odia hominum incurrunt: vt portitorum & fœneratorum. Illiberales autem & sordidi quæstus mercenariorum omnium, quorum operæ, non quorum artes emuntur. Est enim in illis ipsa merces auctorem feruitutis. Sordidi etiam putandi, qui mercantur à mercatoribus quod statim vendant: nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur. nec verò quicquæ est turpius vanitate: opificesque omnes in sordida arte versantur. nec verò quicquæ ingenuu potest habere officina: minimèque artes probandæ, quæ ministræ sunt voluptatibus: Cætarium, lanii, coqui, factores, piscatores, vt ait Terentius. adde his, si placet, vnguetarios, saltatores, totumque ludum talarium. Quibus autem artibus aut prudentia maior inest, aut non mediocris vtilitas quæritur, vt medicina, architectura, vt doctrina rerum honestarum: hæc sunt iis quorum ordini conueniunt, honestæ. Mercatura autem, si tenuis est, sordida putanda est: si magna & copiosa, multa vndique apportans, multisque sine vanitate impartiens, non est admodum vituperanda: atque etiam, si satiata quæstu, vel contenta potius, vt sæpe ex alto in portum, ex ipso portu se in agros possessionesque contulerit, videtur iure optimo posse laudari. Omnium autem

rerum, ex quibus aliquid exquiritur, nihil est agricultura melius, nil vberius, nil dulcius, nil libero homine dignius. de qua quoniam in Catone maiore satis multa diximus, illinc assumes quæ ad hunc locum pertinebunt.

Sed ab iis partibus quæ sunt honestatis, quemadmodum officia ducerentur, satis expositum videtur. Eorum autem ipsorum quæ honesta sunt, potest incidere sæpe contentio & comparatio, de duobus honestis vtrum honestius: qui locus à Panætio est prætermisus. nam quum omnis honestas manet à partibus quatuor, quarum vna sit cognitionis, altera communitatis, tertia magnanimitatis, quarta moderationis: hæc in deligendo officio sæpe inter se comparentur necesse est. Placet igitur aptiora esse naturæ ea officia quæ ex communitate, quàm ea quæ ex cognitione ducantur: idque hoc argumento confirmari potest, quòd si contigerit ea vita sapienti, vt omnium rerum affluentibus copiis ditetur: quanuis ea quæ cognitione digna sunt, summo otio secum ipse consideret & contempletur: tamen si solitudo tanta sit, vt hominem videre non possit, excedat è vita. Princèpsque omnium virtutum est illa sapientia, quam σοφία Græci vocant. prudentiam enim, quam Græci φρόνησιν dicunt, aliam quandam intelligimus, quæ est rerum expetendarum fugiendarumque scientia. Illa autem sapientia, quam principem dixi, rerum est diuinarum atque humanarum scientia: in qua continetur deorum & hominum communitas, & societas ipsorum inter ipsos. ea si maxima est, vt certè: necesse est quòd à communitate ducatur officium, id esse maximum. etenim cognitio contemplatiue naturæ manca quodam modo atque inchoata sit, si nulla actio rerum consequatur: ea verò actio in hominum comodis tuendis maximè cernitur. pertinet igitur ad societatem generis humani: ergo hæc cognitioni anteponenda est: atque id optimus quisque re ipsa ostendit & indicat. Quis est enim tam cupidus in perspicienda cognoscendaque rerum natura, vt si ei tractanti contemplatiue res cognitione dignissimas subito sit allatum periculum discrimenque patriæ, cui subuenire opitularique possit, nò illa omnia relinquat atque abiiciat, etiam si dinumerare se stellas, aut metiri mundi magnitudinem posse arbitretur: atque hoc idem in parentis, in amici re aut periculo fecerit? Quibus rebus intelligitur, studiis officiisque scientiæ præponenda esse officia iustitiæ, quæ pertinent ad hominum vtilitatem: qua nihil homini debet esse antiquius. Atque illi, quorum studia vitæque omnis in rerum cognitione versata est, tamen ab augendis hominum vtilitatibus & commodis non recesserunt. nam & erudierunt multos, quo meliores ciues vtilioresque in rebus suis publicis essent: vt Thebanum Epaminundam, Lyfiam Pythagoreus, Syracusium Dionem Plato, multique multos: nòque ipsi, quicquid ad Remp. attulimus, (si modò aliquid attulimus) à doctoribus atque doctrina instructi ad eam & ornati accessimus. Neque solum viuui atque præsentis, studiosos dicendi erudiunt atque docent, sed hoc idem etiã post mortem monumentis literarum assequuntur. nec enim locus vllus prætermisus est ab iis, qui ad leges, qui ad mores, qui ad disciplinam Reip. pertineret, vt otium suum ad nostrum negotium contulisse videantur. ita illi ipsi doctrinæ studiis & sapientiæ dediti, ad hominum vtilitatem, suam sapientiam, prudentiam, intelligentiamque potissimum conferunt. Ob eam etiam causam eloqui copiosè, modò prudenter, melius est, quàm vel acutissimè sine eloquentia cogitare: quòd cogitatio in se ipsa vertitur: eloquentia verò complectitur eos, quibus cum communitate iuncti sumus. atque vt apum examina nò fingendorum fauorum causa congregantur, sed quum congregabilia natura sint, fingunt fauos: sic homines, ac multò etiã magis natura congregati, adhibent agendi cogitandi que solertiam. Itaque nisi ea virtus quæ constat ex hominibus tuendis, id est, ex societate generis humani, attingat rerum cognitionem, soliuaga cognitio & ieiuna videatur: itemque magnitudo animi, remota communitate coniunctioneque humana, feritas sit quædam & immanitas. ita fit vt vincat cognitionis studium consociatio hominum atque communitas. Nec verum est quòd dicitur à quibusdã, propter necessitatè vitæ,

quòd ea quæ natura desideraret, consequi sine aliis atque efficere nõ possemus, idcirco istam esse cum hominibus communitatem & societatem : quòd si omnia nobis quæ ad victum cultumque pertinent, quasi virgula diuina (vt aiunt) suppedirentur, tum optimo quisque ingenio, negotiis omnibus omisis, totum se in cognitione & scientia collocaret. Non est ita, nam & solitudinem fugeret, & socium studii quæreret : tum docere, tum discere vellet : tum audire, tum dicere. Ergo omne officium, quod ad coniunctionem hominum & ad societatem tuendam valet, anteponendum est illi officio, quod cognitione & scientia continetur.

Illud forsitan quærendum sit, num hæc communitas, quæ maximè est apta naturæ, sit etiam moderationi modestiæque semper anteponenda. Non placet. sunt enim quædam partim ita scæda, partim ita flagitiosa, vt ea ne conferuandæ quidem patriæ causa, sapiens facturus sit. ea Polidonius collegit permulta, sed ita tetra quædam, ita obscæna, vt dictu quoque videantur turpia. hæc igitur non suscipiet quisquam Reip. causa, nec Respu. quidem pro se suscipi volet. Sed hæc commodius se res habet, quod non potest accidere tempus, vt intersit Reipub. quicquam illorum facere sapientem. Quare hoc quidem effectum sit in officiis deligendis, hoc genus officiorum excellere, quod teneatur hominum societate. etenim cognitionem prudentiamque sequetur considerata actio. ita fit vt consideratè agere, pluris sit quàm cogitare prudenter. Atque hæc quidem hæcenus. patefactus est enim locus ipse, vt non sit difficile in exquirendo officio, quod cuique sit præponendum videre. In ipsa autem communitate sunt gradus officiorum : ex quibus, quod cuique præstet, intelligi possit : vt prima diis immortalibus, secunda patriæ, tertia parentibus : deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur. Quibus ex rebus breuiter disputatis, intelligi potest, non solum id homines solere dubitare, honestumne an turpe sit : sed etiã duobus propositis honestis, vtrũ honestius. hic locus à Panætio est (vt supra dixi) prætermisus. Sed ad reliqua pergamus.

M. TULLII CICERONIS OFFICIORVM AD
MARCVM FILIVM LIB. II.

QVEM ADMODVM officia dicerentur ab honestate, Marce fili, atque ab omni genere virtutis, satis explicatum arbitror libro superiore. Sequitur vt hæc officiorum genera persequar, quæ pertinent ad vitæ cultum, & ad earum rerum, quibus vtuntur homines, facultatem, ad opes, ad copias. in quo tum quæri dixi, quid vtile, quid inutile : tum ex vtilibus quid vtilius, aut quid maximè vtile. de quibus dicere aggrediar, si pauca prius de instituto ac de iudicio meo dixerò. Quanquam enim libri nostri, complures non modò ad legendi, sed etiam ad scribendi studium excitaerint : tamen interdum vereor, ne quibusdam bonis viris philosophiæ nomen sit inuisum, mirenturque in ea tantum me operæ & temporis ponere. Ego autem, quandiu Respub. per eos regebatur, quibus se ipsa commiserat, omnes meas curas cogitationisque in eam conferebã : quum autem dominatu vnus omnia teneretur, neque esset vsquam consilio aut auctoritati locus, socios denique tuendæ Reipub. summos viros amissem : nec me angoribus dedi, quibus essem confectus, nisi iis restitsem : nec rursus indignis homine docto voluptatibus. Atque vtinam Respub. stetitset, quo cœperat, statu : nec in homines non tam commutandarum rerum, quàm euertendarum cupidos incidisset. primum enim, vt stante Rep. facere solebamus, in agendo plus quàm in scribendo operæ poneremus : deinde ipsis scriptis non ea quæ nunc, sed actiones nostras mandarem, vt sæpe fecimus. quum autem Resp. in qua omnis mea cura, cogitatio, opera poni solebat, nulla esset omnino, illæ scilicet literæ conticuerunt

forenses & senatoriæ. Nihil autè agere quum animus non posset, in iis studiis ab initio versatus ætatis, existimaui honestissimè molestias deponi posse, si me ad philosophiam retulisset : cui quum multum adolescens discendi causa temporis tribuissem, posteaquam honoribus inseruire cœpi, meque totum Reip. tradidi, tantum erat philosophiæ loci, quantum superfuerat amicorum & Reip. temporibus. id autem omne consumebatur in legendo : scribendi otium non erat. Maximis igitur in malis hoc tantum boni affecuti videmur, vt ea literis mandarem, quæ nec satis erant nota nostris, & erant cognitione dignissima. Quid est enim per deos optabilis sapiëntia : quid præstantius : quid homini melius : quid homine dignius : Hanc qui expetunt igitur, philosophi nominantur : nec quicquam aliud est philosophia, si interpretari velis, quàm studium sapiëntiæ. Sapiëntia autem est (vt à veteribus philosophis definitum est) rerum diuinarum & humanarum, causarumque quibus hæc res continentur, scientia. Cuius studium qui vituperat, haud sanè intelligo quidnam sit quod laudandum putet. nam siue oblectatio quæritur animi, requiesque curarum, quæ conferri cum eorũ studiis potest, qui semper aliquid acquirunt quod spectet & valeat ad bene beatèque viuendum : siue ratio constantiæ virtutisque quæritur, aut hæc ars est, aut nulla omnino, per quam eas assequamur. nullam dicere maximarum rerum artem esse, quum minimarum sine arte nulla sit, hominum est parum consideratè loquentium, atque in maximis rebus errantium. Si autem est aliqua disciplina virtutis, vbi ea quæretur, quum ab hoc discendi genere discesseris : sed hæc, quum ad philosophiam cohortamur, accuratius solent disputari : quod alio quidem libro fecimus. Hoc autem tempore tantum nobis declarandum fuit, cur orbatu Reip. muneribus, ad hoc nos studiũ potissimum contulisset. Occurritur autem nobis, & quidem à doctis & eruditis, quærentibus, satisne constanter facere videamur : qui quum percipi nihil posse dicamus, tamen & aliis de rebus differere soleamus, & hoc ipso tempore præcepta officii persequamur. Quibus vellem satis cognita esset nostra sententia. non enim sumus iis, quorum vagetur animus errore, nec habeat vnquam quid sequatur. quæ enim esset ista mens, vel quæ vita potius, non solum disputandi, sed etiam viuendi ratione sublata : Nos autem, vt ceteri, qui alia certa, alia incerta esse dicunt, sic ab his dissentientes, alia probabilia, contra alia improbabilia esse dicimus. Quid est ergo, quod me impediatur ea quæ mihi probabilia videantur, sequi : quæ contra, improbare : atque affirmandi arrogantiam vitare, fugere temeritatem : quæ à sapiëntia dissidet plurimum : Contra autem omnia disputantur à nostris, quòd hoc ipsum probabile elucere non posset, nisi ex vtraque parte causarũ esset facta contentio. sed hæc explanata sunt in Academicis nostris satis (vt arbitror) diligenter. Tibi autem mi Cicero, quanquam in antiquissima nobilissimæque philosophia Cratippo auctore versaris, iis simillimo qui ista præclara pepererunt : tamen hæc nostra, finitima vestris, ignota esse nolui. Sed iam ad instituta pergamus.

Quinque igitur rationibus propositis officii persequendi, quarum duæ ad decus honestatèque pertinent : duæ ad commoda vitæ, copias, opes, facultates : quinta ad eligendi iudicium, si quando ea quæ dixi, pugnare inter se viderentur, honestatis pars perfecta est : quam quidem tibi cupio esse notissimam. Hoc autem, de quo nunc agimus, id ipsum est, quod vtile appellatur. in quo verbo lapsa cõsuetudo deflexit de via, sensimque eò deducta est, vt ab honesto vtile secerneret, & constitueret honestum aliud, quod vtile non esset, & vtile quod non honestum : qua nulla pernicies maior hominum vitæ potuit afferri. Summa quidem auctoritate philosophi seuerè sanè atque honestè hæc tria genera confusa, cogitatione distinguunt. quicquid enim iustum sit, id vtile etiam esse cēsent : itemque, quod honestum, idem esse iustum : ex quo efficitur, vt quicquid honestum sit, idem sit vtile. Quod qui parũ prospiciunt, hi sæpe versutos homines & callidos admirantes, eorum malitiam, sapiëntiam iudicant. quorum error

eripiendus est, omnisque opinio ad eam spem traducenda, ut honestis consiliis iustis-
que factis, non fraude & malitia se intelligant ea quæ velint, consequi posse.

Quæ ergo ad vitam hominum tuendam pertinent, partim sunt inanimata, ut au-
rum, argentum, ut ea quæ gignuntur è terra, ut alia eiusdem generis: partim anima-
lia, quæ habent suos impetus & rerum appetitus. Eorum autem alia rationis expertia
sunt, alia ratione vrentia. Expertes rationis sunt equi, boues, reliquæ pecudes, apes,
quarum opere efficitur aliquid ad hominum usum atque vitam. Ratione autem v-
rentium duo genera ponuntur: vnum deorum, alterum hominum. deos placatos pie-
tas efficit & sanctitas. proximè autem, & secundum deos, homines hominibus ma-
ximè vtilis esse possunt. Earumque iterum rerum quæ noceant & obsint, eadem diui-
sio est. sed quia deos nocere non putant, his exceptis homines hominibus plurimum
obesse vel prodesse arbitrantur. ea enim ipsa quæ inanimata diximus, pleraque sunt
hominum effecta operis: quæ nec haberemus, nisi manus & ars accessisset: nec his sine
hominum administratione vteremur. neque enim valetudinis curatio, neque navi-
gatio, neque agricultura, neque frugum fructuumque reliquorum perceptio & con-
seruatio, sine opera hominum vlla esse potuisset. Iam verò & earum rerum, quibus a-
bundaremus, exportatio, & earum, quibus egeremus, inuectio certè nulla esset, nisi his
muneribus homines fungerentur. eademque ratione nec lapides exciderentur è terra
ad usum nostrum necessarii: nec ferrum, aurum, æs, argentum effoderetur penitus ab-
ditum, sine hominum labore & manu. Tecta verò, quibus & frigor vis pelleretur,
& calor molestia sedarentur, vnde aut initio generi humano dari potuissent, aut
postea subuenire, si aut vi tempestatis, aut terræ motu, aut vetustate cecidissent, nisi
communis vita ab hominibus harum rerum auxilia petere didicisset: adde ductus aqua-
rum, deriuationes fluminum, agrorum irrigationes, moles oppositas fluctibus, por-
tus manu factos, quæ non sine hominum opere habere possemus. Ex quibus omni-
bus, multisque aliis, perspicuum est, qui fructus, quæque vtilitates ex rebus iis quæ sunt
inanimata, percipiuntur, eas nos nullo modo sine hominum manu atque opera ca-
pere potuisse. Qui denique ex bestiis fructus, aut quæ commoditas, nisi homines ad-
iuuant, percipi possent: nam & qui principes inueniendi fuerunt, quem ex quaque
bellua usum habere possemus, homines certè fuerunt: nec hoc tempore sine homi-
num opera aut pascere equos, aut domare, aut tueri, aut tempestiuos fructus ex his ca-
pere possemus: ab eisdemque & ea quæ nocent interficiuntur, & quæ vsui possunt esse,
capiuntur. Quid enumerem artium multitudinem, sine quibus vita omnino nulla esse
potuisset: quis enim agris subueniret, quæ esset oblectatio valentium, qui victus aut
cultus, nisi tam multæ nobis artes ministrarent: quibus rebus exulta hominum vita
tantum destitit à victu & cultu bestiarum. Vrbes verò sine hominum cœtu non po-
tuissent nec ædificari nec frequentari: ex quo leges, morisque constituti: tum iuris æ-
qua descriptio, certaque viuendi disciplina: per quas bene beatæque viuitur: quas res &
mansuetudo animorum consecuta & verecundia est: effectumque est ut esset vita mu-
nitior, atque ut dando & accipiendo, permutandisque facultatibus & commodis nulla
re egeremus. Longiores hoc loco sumus quam necesse est. quis est enim, cui non per-
spicua sint illa quæ pluribus verbis à Panætio commemorantur, neminem neque du-
cem in bello, nec principem domi magnas res & salutes sine hominum studiis ge-
rere potuisse: Commemoratur ab eo Themistocles, Pericles, Cyrus, Agesilaus, Ale-
xander: quos negat sine adiumentis hominum tantas res efficere potuisse. Vtitur in re
non dubia testibus non necessariis. Atque ut magnas vtilitates adipiscimur conspira-
tione hominum atque consensu: sic nulla tam detestabilis pestis est, quæ non homini
ab homine nascatur. Est Dicæarchi liber de interitu hominum, Peripatetici magni &
copiosi: qui collectis cæteris causis eluisionis, pestilentia, vastitatis, belluarum etiam
repentinae multitudinis: quarum impetu docet quædam hominum genera esse con-

sumpta: deinde comparat, quanto plures deleti sint homines hominum impetu, id
est bellis aut seditionibus, quam omni reliqua calamitate. Quum igitur hic locus ni-
hil habeat dubitationis, quin homines plurimum hominibus & pro sint & obsint, pro-
prium hoc statuo esse virtutis, conciliare sibi animos hominum, & ad vsus suos adiun-
gere. itaque quæ in rebus inanimis, quæque in vsu & tractatione belluarum sunt vti-
liter ad hominum vitam, artibus ea tribuuntur operosis: hominum autem studia ad
amplificationem nostrarum rerum prompta ac parata, virorum præstantium sapientia
& virtute excitantur. Etenim virtus ferè omnis in tribus rebus vertitur: quarum vna
est in perspiciendo quid in quaque re verum sincerumque sit, quid consentaneum
cuique, quid consequens, ex quo quæque gignantur, quæ cuiusque rei sit causa. alterum,
cohibere motus animi turbatos, quos Græci πᾶσι nominant: appetitiones, quas illi ὀρ-
μῆς, obediens efficere rationi. tertium, iis quibuscum congregamur, uti moderatè &
scienter, quorum studiis ea quæ natura desiderat, expleta cumulatæque habeamus: per
eos denique, siquid importetur nobis incommodi, propulsemus: vlciscamurque eos
qui nocere nobis conati sunt: tantæque poena afficiamus, quâ tam æquitas humanitas-
que patitur. Quibus autem rationibus hæc facultatem assequi possimus, ut hominum
studia complectamur, eaque teneamus, dicemus, neque ita multò post. sed pauca antè
dicenda sunt. Magnam vim esse in fortuna in vtranque partem, vel ad secundas res
vel aduersas, quis ignorat: nam & quum prospero statu eius vtimur, ad optatos exitus
prouehimur: & quum reflauit, affligimur. hæc igitur ipsa fortuna cæteros casus ratio-
res habet: primùm ab inanimis procellas, tempestates, naufragia, ruinas, incendia: de-
inde à bestiis ictus, morsus, impetus. hæc igitur (ut dixi) rariora. At verò interitus exer-
cituum, ut proximè trium, sæpe multorum: clades imperatorum, ut nuper summi ac
singularis viri: inuidia præterea multitudinis, atque ob eas benemeritorum sæpe ci-
uium expulsiones, calamitates, fugæ: rursumque secundæ res, honores, imperia, victoriæ:
quanquam fortuita sunt, tamen sine hominum operibus & studiis neutram in partem
effici possunt. Hoc igitur cognito, dicendum est quonam modo hominum studia ad
vtilitates nostras allicere atque excitare possimus. quæ si longior fuerit oratio, cum ma-
gnitudine vtilitatis comparetur: ita fortasse etiam breuior videbitur.

Quæcunque igitur homines homini tribuunt ad eum augendum atque honestan-
dum, aut benevolentia gratia faciunt, quum aliqua de causa quempiam diligunt: aut
honoris, si cuius virtutem suspiciunt, & si quem dignum fortuna quam amplissima pu-
tant: aut cui fidem habent, & bene rebus suis consulere arbitrantur: aut cuius opes me-
tuunt: aut contra, à quibus aliquid expectant: ut quum Reges, popularesue homines
largitiones aliquas proponunt: aut postremo pretio, aut mercede ducuntur. quæ for-
didissima quidem est ratio, & inquinatissima, & iis qui ea tenentur, & illis qui ad eam
confugere conantur: malè enim se res habet, quum quod virtute effici debet, id tenta-
tur pecunia. Sed quoniam nonnunquam subsidium hoc necessariū est, quemadmo-
dum sit vtendum eo dicemus, si prius iis de rebus, quæ virtuti propiores sunt, dixerim-
mus. Atque etiā subiiciunt se homines imperio alterius & potestati pluribus de causis.
ducuntur enim aut benevolentia, aut beneficiorum magnitudine, aut dignitatis præstan-
tia, aut spe sibi id vtile futurum: aut metu, ne vi parere cogantur: aut spe largitionis pro-
missionisque capti: aut postremo, ut sæpe in nostra Rep. videmus, mercede conducti.

Rerum autem omnium nec aptius est quicquam ad opes tuendas, quam diligere: nec
alienius, quam timeri. Præclare Ennius,

Quem metuunt, oderunt:

Quem quisque odit, periisse expetit.

Multorum autem odiis nullas opes posse obsistere, si antea fuit ignotum, nuper est
cognitum. Nec verò huius tyranni solum, quem armis oppressa pertulit ciuitas, inte-
ritus declarat quatum odium hominum valet ad pestem: sed reliquorum similes exitus

tyrannorum, quorum haud ferè quisquam interitum similem effugit. malus enim
custos diuturnitatis, metus: contraque, benevolentia fidelis est vel ad perpetuitatem. 32
Sed iis qui vi oppressos imperio coercent, sit sanè adhibenda sæuitia, vt heris in famu-
los, si aliter teneri non possunt. qui verò in libera ciuitate ita se instruunt, vt metuan-
tur, his nihil potest esse dementius. quanuis enim demersæ sint leges alicuius opi-
bus, quanuis tremefacta libertas, emergunt tamen hæc aliquando aut iudiciis ta-
citis, aut occultis de honore suffragiis: acriores autem morsus sunt intermissæ li- 33
bertatis, quàm retentæ. Quod igitur latissimè patet, neque ad incolumitatem so-
lùm, sed etiam ad opes & potentiam valet plurimùm, id amplectamur: vt metus
absit, charitas retineatur, ita facillimè quæ volumus, & priuatís in rebus & in Repu-
blica consequemur. etenim qui se metui volent, à quibus metuuntur, eosdem me-
tuant ipsi, necesse est. Quid enim censemus superiorem illum Dionysium, quo cru-
ciatu timoris angi solitum, qui cultros metuens tonsorios, candente carbone sibi 34
adurebat capillum? quid Alexandrum Phæreum, quo animo vixisse arbitramur? qui
(vt scriptum legimus) quum vxorem Theben admodum diligeret, tamen ad eam ex
epulis in cubiculum veniens, barbarum, & eum quidem (vt scriptum est) compunctum
notis Threiciis, districto gladio iubebat anteire: præmittebatque de stipatoribus suis,
qui perscrutarentur arculas muliebres, & nequod in vestimentis occultaretur telum,
exquirerent. O miserum, qui fideliorẽ & barbarum & stigmatiã putaret, quàm con-
iugem. nec eum fefellit opinio: ab ea est enim ipse propter pellicatus suspicionem in- 35
terfectus. Nec verò vlla vis imperii tãta est, quæ premente metu possit esse diuturna.
testis est Phalaris, cuius est præter cæteros nobilitata crudelitas: qui non ex infidiis in-
terit, vt is quem modò dixi, Alexãder: non à paucis, vt hic noster: sed in quem vniuer-
sa Agrigentinarum multitudo impetum fecit. Quid? Macedones nõnne Demetrium
reliquerunt, vniuersique se ad Pyrrhũ contulerunt? Quid? Lacedæmonios iniuste im- 36
perantes nõnne repente omnes ferè focii deseruerunt, spectatoresque se ociosos præ-
buerunt Leuctricæ calamitatis? Externa libentius in tali re quàm domestica recordor.
veruntamen quandiu imperium populi Ro. beneficiis tenebatur, non iniuriis, bella
aut pro focis aut de imperio gerebantur: exitus erant bellorum aut mites aut necessa-
rii. Regum, populorum, nationum portus erat & refugium Senatus. Nostri autẽ ma- 37
gistratus imperatoresque ex vna hac re maximam laudem capere studebãt, si prouin-
cias, si focios æquitate & fide defendissent. itaque illud, patrociniũ orbis terræ verius
quàm imperium poterat nominari. Sensim hanc consuetudinem & disciplinam iam
antea minuebamur, post verò Syllæ victoriam, penitus amissimus: desitum est enim
videri quicquam in focios iniquum, quum extitisset etiam in ciues tanta crudelitas. er- 38
go in illo secuta est honestam causam non honesta victoria: est enim ausus dicere,
hasta posita, quum bona in foro venderet & bonorum virorum & locupletum, & cer-
tè ciuium, prædam suam se vendere. Secutus est qui in causa impia, victoria etiã fœ-
diore, non solùm singulorum ciuium bona publicaret, sed vniuersas quoque prouin-
cias regionisque vno calamitatis iure comprehenderet. itaque vexatis & perditis. exte-
ris nationibus, ad exemplum amissi imperii portari in triumpho Massiliam vidimus, 39
& ex ea vrbe triumphari, sine qua nunquam nostri imperatores ex transalpinis bellis
triumpharunt. multa præterea commemorarem nefaria in focios, si hoc vno sol quic-
quam vidisset indignius. iure igitur plectimur: nisi enim multorum impunita scelera
tulissimus, nunquam ad vnum tanta peruenisset licentia: à quo quidem rei familiaris
ad paucos, cupiditatum ad multos improbos venit hæreditas. Nec verò vnquam bel- 40
lorum ciuiliũ semen & causa deerit, dum homines perditam hastam illam cruentã &
meminerint & sperabunt, quam P. Sylla quum vibrasset, Dictatore propinquo suo,
idem sexto & tricesimo anno post à sceleratiore hasta eadem non recessit. alter autem
qui in illa Dictatura Scriba fuerat, in hac fuit Quæstor vrbanus. Ex quo debet intelli-

41 gi, talibus præmiis propositis, nunquam defutura bella ciuilia. itaque parietes vrbis
modò stant & manent, iique ipsi iam extrema scelera metuentes: rem verò publi-
cam penitus amissimus. atque in has clades incidimus (redeundum est enim ad pro-
positum) dum metui, quàm chari esse & diligi maluimus. Quæ si populo R. iniuste
imperanti accidere potuerunt, quid debent putare singuli? quod quum perspicuum
sit, benevolentia vim esse magnam, metus imbecillum: sequitur vt differamus, qui-
bus rebus possimus facillimè eam, quàm volumus, adipisci cum honore & fide chari-
tatem. sed ea non pariter omnes egemus: nam ad cuiusque vitam instituendam ac-
commodandum est, à multisne opus sit, an satis sit à paucis diligi. Certum igitur hoc
sit, & id, quod & primum & maximè necessarium, familiaritates habere fidas aman-
tiũ nos amicorum, & nostra mirantium. hæc enim est vna res profus, vt non dif-
ferat multum inter summos & mediocres viros: eaque vtrisque propemodum com-
43 paranda. Honore & gloria, & benevolentia ciuium fortasse non æquè omnes egent:
sed tamen si cui hæc suppetunt, adiuuant aliquantum tum ad cætera, tum ad amicitias
comparandas. Sed de amicitia alio libro dictum est, qui inscribitur Lælius. Nunc di-
camus de gloria: quanquam ea quoque de re duo sunt nostri libri: sed attingamus:
quandoquidem ea in rebus maioribus administrandis adiuuat plurimum.

Summa igitur & perfecta gloria constat ex tribus his: si diligit multitudo: si fidem
44 habet: si cum admiratione quadam, honore nos dignos putat. Hæc autem, si est sim-
pliciter breuiterque dicendum, quibus rebus pariuntur à singulis, eisdem ferè à mul-
titudine. sed est alius quoque quidam aditus ad multitudinem, vt in vniuersorum a-
nimos tanquam influere possimus. Ac primum de illis tribus, quæ antè dixi beneuo-
lentiæ præcepta, videamus: quæ quidem beneficiis capitur maximè: secundo autem
loco benefica voluntate benevolentia mouetur, etiam si res fortè non suppetit. vehe-
45 menter autem amor multitudinis commouetur ipsa fama & opinione liberalitatis, be-
neficiæ, iustitiæ, fidei, omniũque earum virtutum, quæ pertinent ad mansuetu-
dinem morum ac facilitatem. Etenim illud ipsum quod decorum honestũque di-
ximus, quia per se nobis placet, animosque omnium natura & specie sua commouet,
maximèque quasi perlucet ex iis quas commemoravi virtutibus, idcirco illos in quibus
46 eas virtutes esse remur, à natura ipsa diligere cogimur. Atque hæc quidem causæ sunt
diligendi grauissimæ. possunt enim præterea nonnullæ esse leuiore.

Fides autem vt habeatur, duabus rebus effici potest: si existimabimur adepti con-
iunctam cum iustitia prudentiam. nam & iis fidem habemus, quos plus intelligere
quàm nos, arbitramur, quosque & futura prospicere credimus, & quum res agatur, in
discrimenque ventum sit, expedire rem, & consilium ex tempore capere posse. hanc
47 enim omnes existimant vtilem veramque prudentiam. iustis autem & fidis homini-
bus, id est bonis, ita fides habetur, vt nulla sit in his fraudis iniuriæque suspicio: itaque
his salutem nostram, his fortunas, his liberos rectissimè committi arbitramur. Harum
igitur duarum ad fidem faciendam iustitia plus pollet, quippe quum ea sine pruden-
tia satis habeat auctoritatis: prudentia sine iustitia nihil valeat ad faciendam fidem.
48 quo enim quis versutior & callidior est, hoc inuisior & suspectior detracta opinione
probitatis. Quamobrem intelligentiæ iustitia coniuncta, quantum volet habebit ad
faciendam fidem virium: iustitia sine prudentia multum poterit: sine iustitia nihil va-
lebit prudentia. Sed ne quis sit admiratus, cur quum inter omnes philosophos con-
stet, à meque ipso sæpe disputatum sit, qui vnã haberet, omnes habere virtutes: nunc
ita seiungam, quasi possit quisquam, qui non idem prudens sit, iustus esse: alia est illa,
49 quum veritas ipsa limatur in disputatione, subtilitas: alia quum ad opinionem com-
munem omnis accommodatur oratio. Quamobrem, vt vulgus, ita nos hoc loco lo-
quimur, vt alios fortes, alios bonos viros, alios prudentes dicamus: popularibus enim
verbis est agendum & vsitatis, quum loquamur de opinione populari: idque eodem

modo fecit Panætius. Sed ad propositum reuertamur.

Erat igitur ex tribus, quæ ad gloriam pertinerent, hoc tertium, ut cum admiratione hominum honore ab his digni iudicaremur. Admiratur igitur communiter illi quidem omnia quæ magna & præter opinionem suam animaduertunt. separatim autem in singulis, si perspiciunt, nec opinata quidē bona: itaque eos viros suspiciunt, maximisque efferunt laudibus, in quibus existimant se excellentes quasdam & singulares virtutes perspicere: despiciunt autem eos & cōtemnunt, in quibus nihil virtutis, nihil animi, nihil neruorum putant. non enim omnes eos cōtemnunt, de quibus malè existimant. nam quos improbos, maledicos, fraudulētos putant, & ad faciendam iniuriam instructos, eos haud contemnunt quidem, sed de iis malè existimāt. Quamobrem (ut antè dixi) contemnuntur ii qui nec sibi, nec alteri profunt, ut dicitur: in quibus nullus labor, nulla industria, nulla cura est: admiratione quadam verò afficiuntur ii, qui anteire cæteros virtute putantur, & cum omni carere dedecore, tum verò iis vitiis, quibus alii non facile possunt obistere. nam & voluptates, bládissimæ dominæ, sæpe maiores partes animi à virtute detorquent: & dolorum quum admouentur faces, præter modum plerique exterrentur: vita, mors, diuitiæ, paupertas omnes homines vehementissime permouent. quæ qui in vtrâque partem excelso animo magnoque despiciunt: quumque aliqua his ampla & honesta res obiecta est, totos ad se conuertit & rapit: tum quis non admiretur splendorē pulchritudinēque virtutis? Ergo & hæc animi despicientia admirabilitatem magnam facit: & maximè iustitia, ex qua vna virtute viri boni appellatur, mirifica quædam res multitudini videtur: nec iniuria. nemo enim iustus esse potest, qui mortem, qui dolorem, qui exilium, qui egestatem timet: aut qui ea quæ his sunt contraria, equitati anteponeat. maximèque admiratur eum qui pecunia non mouetur: quod in quo viro perspectum sit, hunc dignum spectatu arbitrantur. Itaque illa tria quæ proposita sunt ad gloriam, omnia iustitia conficit: & benevolentia, quod prodesse vult plurimis: & ob eandem causam, fidem & admirationem, quod eas res spernit & negligit, ad quas plerique inflammati auiditate rapiuntur. Ac mea quidem sententia, omnis ratio & institutio vitæ adiumenta hominum desiderat, in primisque ut habeas quibuscum possis familiares conferre sermones: quod est difficile, nisi speciem præ te boni viri feras. Ergo etiam solitario homini, atque in agro vitam agentis, opinio iustitiæ necessaria est, eoque etiam magis, quod, si eam nō habebunt, iniusti habebuntur: nullis præsidii septi, multis afficientur iniuriis. Atque his etiā qui vendunt, emunt, conducunt, locant, contrahendisque negotiis implicantur, iustitia ad rem gerendam necessaria est: cuius tanta vis est, ut nec illi quidem qui maleficio & scelere pascuntur, possint sine vlla particula iustitiæ viuere. nam qui eorum cuiquam qui vnà latrocinantur, furatur aliquid aut clam eripit, is sibi ne in latrocinio quidem relinquit locum. ille autē qui archipirata dicitur, nisi æquabiliter prædam dispertiat, aut occidetur à sociis, aut relinquetur. quinetiam leges latronum esse dicuntur, quibus pareant, quas obseruent. Itaque propter æquabilem prædæ portionem & Bargulus Illyricus latro, de quo est apud Theopompū, magnas opes habuit: & multò maiores Viriatus Lusitanus: cui quidem etiam exercitus nostri imperatoresque cesserunt, quem C. Lælius, is qui sapiēs vsurpatur, Prætor fregit & cōminuit, ferocitatēque eius ita repressit, ut facile bellum reliquis traderet. Quum igitur tanta vis iustitiæ sit, ut ea etiam latronum opes firmet atque augeat, quantam eius vim inter leges & iudicia & instituta Reip. fore putamus? Mihi quidem non apud Medos solum (ut ait Herodotus) sed apud etiam maiores nostros fruendæ iustitiæ causa videntur olim bene morati Reges constituti. nam quum premeretur initio multitudo ab iis qui maiores opes habebant, ad vnum aliquem confugiebant virtute præstātem: qui quum prohiberet iniuria tenuiores æquitate constituenda, summos cum infimis pari iure retinebat. Eademque cōstituendarum legum fuit causa, quæ Regum: ius enim semper quæsītū est æquabile: neque enim aliter esset

ius. id si ab vno iusto & bono viro consequerentur, eo erant contenti: quum id minus contingeret, leges sunt inuentæ, quæ cum omnibus semper vna atque eadem voce loquerentur. Ergo hoc quidem perspicuum est, eos ad imperandum deligi solitos, quorum de iustitia magna esset opinio multitudinis. adiuncto verò hoc, ut iidem etiam prudentes haberentur, nihil erat quod homines his auctoribus non posse consequi se arbitrarentur. Omni igitur ratione colenda & retinenda iustitia est: tum ipsa propter sese (nam aliter iustitia non esset) tum propter amplificationem honoris & gloriæ. Sed ut pecuniæ quærendæ non solum ratio est, sed etiam collocandæ, quæ perpetuos sumptus suppeditet, nec solum necessarios, sed etiam liberales: sic gloria quærenda & collocanda ratione est. quanquam præclare Socrates hanc viam ad gloriam proximam & quasi compendiarium dicebat esse, si quis id ageret, ut qualis haberi vellet, talis esset. Quod si qui simulatione & inani ostentatione, ficto non modò sermone, sed etiam vultu stabilem se gloriam consequi posse rentur, vehementer errant. Vera gloria radices agit atque etiam propagatur: ficta omnia, celeriter, tanquam flosculi, decidunt: nec simulatum potest quicquam esse diuturnū. testes sunt permulti in vtranque partem, sed breuitatis causa familia erimus contēti vna. Tit. enim Gracchus P. filius tam diu laudabitur, dum memoria rerum Romanarum manebit. at eius filii nec viui probabantur à bonis, & mortui numerum obtinent iure cætorum. Qui igitur adipisci veram iustitiæ gloriam volet, iustitiæ fungatur officii: ea quæ essent, dictum est in superiore libro. Sed ut facillimè quales simus, tales esse videamur: etsi in eo ipso vis maxima est, ut simus ii, qui haberi velimus: tamen quædam præcepta danda sunt. nam si quis ab ineunte ætate habet causam celebritatis & nominis, aut à patre acceptā (quod tibi mi Cicero arbitror contigisse) aut aliquo casu atque fortuna: in hunc oculi omnium coniciuntur, atque in eū quid agat, quemadmodum viuat, inquiritur, & tanquam in clarissima luce versetur, ita nullum obscurum potest nec dictum eius esse nec factum. quorum autem prima ætas propter humilitatem & obscuritatem in hominum ignoratione versatur, hi simul ac iuuenes esse cœperunt, magna spectare, & ad ea rectis studiis debent contendere: quod eo firmiore animo facient, quia non modò non inuidetur illi ætati, verum etiam fauetur.

Prima igitur est adolescenti commendatio ad gloriam, si qua ex bellicis rebus comparari potest. in qua multi apud maiores nostros extiterunt: semper enim ferè bella gerebantur. Tua autem ætas incidit in id bellum, cuius altera pars, sceleris nimium habuit, altera felicitatis parum. quo tamen in bello, quum te Pompeius alæ alteri præfessisset, magnam laudem & à summo viro, & ab exercitu consequere, equitando, iaculando, omnia militari labore tolerando. atque ea quidem tua laus pariter cum Reip. cecidit. Mihi autem hæc oratio suscepta non de te est, sed de genere toto. quamobrem ad ea quæ restat, pergamus. Ut igitur in reliquis rebus multò maiora sunt opera animi quàm corporis: sic ea res, quas persequimur ingenio ac ratione, gratiores sunt quàm illæ quas viribus. Prima igitur commendatio proficiscitur à modestia, tum pietate in parentes, tum in suos benevolentia. Facillimè autem in optimam partem cognoscuntur adolescentes, qui se ad claros & sapientes viros, bene consulentes Reipub. contulerunt. quibuscum si frequentes sunt, opinionem afferunt populo, eorum fore se similes, quos sibi ipsi delegerunt ad imitandum. P. Rutilii adolescentiam ad opinionem & innocentiam & iuris scientiam, P. Mutii commendauit domus. nam L. quidem Crassus, quum esset admodum adolescens, non aliunde mutuatus est, sed sibi ipse peperit maximam laudem ex illa accusatione nobili & gloriosa. & qua ætate qui exercentur, laude affici solēt, ut de Demosthene accepimus: ea ætate L. Crassus ostēdit, id se in foro optimè iam præmeditatū facere, quod etiam tum poterat domi cum laude meditari. Sed quum duplex sit ratio orationis: quarum in altera sit sermo, in altera contentio: non est id dubium, quin contentio orationis plurimum possit, & maiorē vim habeat

ad gloriam: ea est enim quam eloquentiam dicimus: sed tamē difficile dictu est, quantum conciliet animos hominum comitas affabilitasque sermonis. Extant epistola & Philippi ad Alexandrum, & Antipatri ad Cassandrum, & Antigoni ad Philippum, trium prudentissimorum (sic enim accepimus) quibus præcipiunt, ut oratione benigna, multitudinis animos ad benevolentiam alliciant, militesque blando appellando sermone deliniant. quæ autem in multitudine cum contentione habetur oratio, ea sæpe vniuersam excitat gloriam: magna est enim admiratio copiosè sapienterque dicentis: quem qui audiunt, intelligere etiam & sapere plus quam cæteros arbitrantur. si vero inest in oratione mixta modestiæ grauitas, nil admirabilius fieri potest: eoque magis, si ea sunt in adolescente. Sed quum sint plurima causarum genera, quæ eloquentiam desiderant: multique in nostra Repub. adolescentes, & apud iudices, & apud Senatū dicēdo laudem assecuti sint, maxima admiratio est in iudiciis: quorū ratio duplex est. nā ex accusatione & defensione constat: quarū etsi laudabilior est defensio, tamen etiam accusatio probata persæpe est. Dixi paulò antè de Crasso. idem fecit adolescens M. Antonius: etiam P. Sulpitii eloquentiam accusatio illustrauit, quum seditio- sum & inutilem ciuem C. Norbanum in iudiciū vocauit. sed hoc quidem non est sæpe faciendum: nec vnquam, nisi aut Reip. causa, ut duo Luculli: aut patrociniō, ut nos pro Siculis, pro Sardis, pro M. Albutio Iulius Cæsar. in accusando etiam M. Aquilio L. Fufii cognita industria est. Semel igitur, nō sæpe certè: fin erit cui faciendum sit sapius, Reipub. tribuat hoc muneris, cuius inimicos vlcisci sæpe, non est reprehendendū: modus tamen adsit. duri enim hominis, vel potius vix hominis videtur, periculum capitis inferre multis: id enim tum periculosum ipsi est, tum etiam sordidum ad famam, committere ut accusator nominetur: quod contigit M. Bruto summo genere nato, illius filio qui iuris ciuili in primis peritus fuit. Atque etiam hoc præceptum officii diligenter tenendum est, ne quem vnquam innocentem in iudicium capitis arcessas: id enim sine scelere fieri nullo pacto potest. nam quid est tam inhumanū, quam eloquentiam à natura ad salutem hominum & ad conseruationem datam, ad bonorum pestem perniciemque conuertere? Nec tamen, ut hoc fugiendum est, ita habendum est religioni contrarium, nocentem aliquando & nefarium impiūque defendere: vult hoc multitudo, patitur consuetudo, fert etiam humanitas. iudicis est semper in causis verum sequi: patroni, nonnunquam verisimile, etiam si minus sit verum, defendere: quod scribere, præsertim quum de philosophia scriberem, non auderem, nisi idem placeret grauissimo Stoicorum Panætio. maximè autem & gloria paritur & gratia defensionibus, eoque maior, si quando accidit, ut ei subueniatur, qui potētis alicuius opibus circumueniri vrgerique videatur: ut nos & sæpe aliàs, & adolescentes contra L. Syllæ dominantis opes pro Sex. Roscio Amerino fecimus: quæ (ut scis) extat oratio.

Sed expositis adolescentium officiis, quæ valeant ad gloriā adipiscendam, deinceps de beneficentia ac liberalitate dicendum est: cuius est ratio duplex. nam aut opera benignè fit indigentibus, aut pecunia. facilius est hæc posterior, locupleti præsertim: sed illa, lautior ac splendidior, & viro forti claroque dignior. quanquam enim in utroque inest gratificandi liberalis voluntas, tamen altera ex arca, altera ex virtute depromitur: largitioque quæ fit ex re familiari, fontem ipsum benignitatis exhaurit: ita benignitate benignitas tollitur: qua quo in plures usus sis, eo minus in multos vti possis. At qui opera, id est virtute & industria, benefici & liberales erunt, primū quo pluribus profuerint, eo plures ad benignè faciendū adiutores habebunt: deinde consuetudine beneficentiæ, paratiores erunt & tanquam exercitiores ad bene de multis promerendum. Præclare in epistola quadam Alexandrum filium Philippus accusat, quod largitione benevolentiam Macedonum consecetur. Quid te (malum) inquit, rationis in istam spem induxit, ut eos tibi fideles putares fore, quos pecunia corrupisses: an tu id agis, ut Macedones non te regem suum, sed ministrum & præbitorem putent? Bene

ministrum & præbitorem, quia sordidum Regi. melius etiam, quod largitionem corruptelam dixit esse. fit enim deterior qui accipit, atque ad idem semper expectandum paratior. Hoc ille filio. sed præceptum putemus omnibus. Quamobrem id quidem non est dubium, quin illa benignitas, quæ constat ex opera & industria, & honestior sit, & latius pateat, & possit prodesse pluribus. nonnunquam tamē est largiendum: nec hoc benignitatis genus omnino repudiandum est: & sæpe idoneis hominibus indigentibus de re familiari impertiendum, sed diligenter atque moderatè: multi enim patrimonia effuderunt, inconsultè largiendo. Quid autem est stultius, quam quod libenter facias, curare ut id diutius facere non possis? atque etiam sequuntur largitionem rapinæ. quum enim dando egere cœperunt, alienis bonis manus asferre coguntur: ita, quum benevolentiam comparandæ causa benefici esse velint, non tanta studia assequuntur eorum quibus dederunt, quanta odia eorum quibus ademerunt. Quamobrem nec ita claudenda est res familiaris, ut eam benignitas aperire non possit: nec ita referenda, ut pateat omnibus: modus adhibeatur, isque referatur ad facultates. Omnino meminisse debemus id quod à nostris hominibus sapissime usurpatū, iamque in prouerbii consuetudinem venit, Largitionem fundū non habere. etenim quis potest esse modus, quum & iidem qui consueuerunt, & illud idem alii desiderent? Omnino duo sunt genera largorum, quorum alteri prodigi, alteri liberales. prodigi, qui epulis & viscerationibus, & gladiatorum muneribus, ludorum venationūque apparatu pecunias profundunt in eas res, quarum memoriam aut breuem aut nullam sint relicturi omnino. liberales autem, qui suis facultatibus aut captos à prædonibus redimunt, aut æs alienum suscipiūt amicorum causa, aut in filiarum collocatione adiuuant, aut opitulantur vel in re quærenda vel augenda. Itaque miror quid in mentem venerit Theophrasto in eo libro quem de diuitiis scripsit: in quo multa præclare, illud absurdè. est enim multus in laudanda magnificentia & apparatione popularium munerum: taliūque sumptuum facultatem, fructum diuitiarum putat. Mihi autem ille fructus liberalitatis, cuius exempla pauca posui, multò & maior videtur & certior. Quanto Aristoteles grauius & verius nos reprehendit, qui has effusiones pecuniarum non admiremur, quæ fiunt ad multitudinem deliniendam. at ii qui ab hostibus obsidentur, si emere aquæ sextarium mina cogentur, hoc primo auditu incredibile nobis videri, omnesque mirari: sed quum attenderimus, veniam necessitati dare: in his immanibus iacturis, infinitisque sumptibus nihil nos magnopere mirari: quum præsertim neque necessitati subueniatur, nec dignitas augeatur, ipsaque illa delinitio multitudinis ad breue tempus exiguumque duratura sit, eaque à leuissimo quoque animo: in quo tamen ipso vnā cum satietate memoria quoque moriatur voluptatis. bene etiā colligitur hæc pueris & mulierculis, & seruis & seruorum simillimis liberis esse gratia: graui verò homini, & ea quæ fiunt, iudicio certo ponderati, probari posse nullo modo. quanquam intelligo in nostra ciuitate inueterasse iam bonis temporibus, ut splendor AEdilitatū ab optimis viris postuletur. Itaque P. Crassus cum cognomine diues, tum copiis, functus est AEdilitio maximo munere: & paulò post L. Crassus cum omnium hominum moderatissimo Q. Mutio magnificentissima AEdilitate functus est: deinde C. Claudius App. filius: multi post, Lucullus, Hortensius, Silanus. omnes autem P. Lentulus me Consule vicit superiores. hunc est Scaurus imitatus. Magnificentissima verò nostri Pompeii munera secundo Consulatu: in quibus omnibus quid mihi placeat vides. Vitanda tamē est suspicio auaritiæ. Nam Mamercus homini ditissimo, prætermisso AEdilitatis Consulatus repulsam attulit. quare & si postuletur à populo, bonis viris si non desiderantibus, attamen approbantibus faciendum est, modò pro facultatibus: nos ipsi ut fecimus: & si quando aliqua res maior aut utilior populari largitione acquiritur: ut Orestis nuper prædia in semitis decimæ nomine magno honore fuerunt. ne M. quidem Seio vitio datum est, quod in caritate annonæ asse modium

populo dedit: magna enim se & inueterata inuidia, nec turpi iactura, quando erat AE-
 dilis, nec maxima liberauit. Sed honori summo nuper nostro Miloni fuit, quod gladi-
 toribus emptis Reipub. causa, quæ salute nostra continebatur, omnes P. Clodii con-
 tus furorésque compressit. Causa igitur largitionis est, si aut necesse est, aut utile. In his
 autem ipsis mediocritatis regula optima est. L. quidem Philippus Q. filius magno vir
 ingenio, in primis clarus gloriari solebat, se sine vlllo munere adeptum esse omnia
 quæ haberentur amplissima. dicebat idem Cotta Curio. Nobis quoque licet in hoc quo-
 dammodo gloriari. nam pro amplitudine honorum, quos cunctis suffragiis adepti su-
 mus nostro quidem anno, quod contigit eorum nemini, quos modò nominavi, sanè
 exiguus sumptus AEdilitatis fuit. Atque etiam illæ impensæ meliores sunt, muri, na-
 ualia, portus, aquarum ductus, omniaque quæ ad vsum Reipub. pertinet. quanquam,
 quod præsens tanquam in manu datur, iucundius est: tamen hæc in posterum gratio-
 ra, theatra, porticus, noua templa. verecundius reprehendo propter Pompeiū: sed do-
 ctissimi non probant: vt & hic ipse Panætius, quem multum in his libris secutus sum,
 non interpretatus: & Phalereus Demetrius, qui Periclem principem Græciæ vitupera-
 bat, quod tantam pecuniā in præclara illa Propylæa coniecerit. Sed de hoc genere to-
 to, in iis libris, quos de Rep. scripsi, diligenter est disputatum. Tota igitur ratio talium
 largitionum genere vitiosa est, temporibus necessaria, & tum ipsa & ad facultates ac-
 commodanda, & mediocritate moderanda est.

In illo autem altero genere largiendi, quod à liberalitate proficiscitur, non vno mo-
 do in disparibus causis affecti esse debemus. alia causa est eius, qui calamitate premi-
 tur: & eius qui res meliores quærit, nullis suis rebus aduersis. propensior benignitas esse
 debet in calamitosos: nisi fortè erunt digni calamitate. in iis tamen qui se adiuuari
 volunt, non vt ne affligantur, sed vt ad altiore gradum ascendant, restricti omnino
 nullo modo esse debemus: sed in deligendis idoneis iudicium & diligētiam adhibe-
 re. nam præclare Ennius,

Benefacta malè locata, malefacta arbitror.

Quod autem tributum est bono viro & grato, in eo cum ex ipso fructus est, tum etiam
 ex cæteris. temeritate enim remota, gratissima est liberalitas: eoque eam studiosius ple-
 que laudant, quod summi cuiusque bonitas commune perfugium est omniū. Dan-
 da igitur opera est, vt hos beneficiis quamplurimis afficiamus, quorū liberis posteris-
 que prodatur memoria, vt his ingratis esse non liceat. omnes enim immemorem be-
 neficii oderunt: eamque iniuriam in deterrèda liberalitate sibi etiam fieri: eumque qui
 faciat, communem hostem tenuiorum putant. Atque hæc benignitas etiam Reip. uti-
 lis est, redimi è seruitute captos, locupletari tenuiores: quod quidem vulgò solitū fieri
 ab ordine nostro, in oratione Crassi scriptum copiosè videmus. hanc ergo consuetu-
 dinem benignitatis, largitioni munerū longè antepono: hæc, est grauium hominū at-
 que magnorum: illa, quasi assentatorum populi, multitudinis leuitatē voluptate quasi
 titillantium. conuenit autem tum in dando munificum esse, tum in exigendo non a-
 cerbum: in omni re contrahenda, vendendo, emendo, conducendo, locando, in vi-
 cinatibus & cōsiniis æquum & facilem, multa multis de iure suo concedentem: à li-
 tibus verò, quantum liceat, & nescio an paulò plus etiam quàm liceat, abhorrentē. Est
 enim non modò liberale, paulum nonnunquam de suo iure decedere, sed interdum
 etiam fructuosum. habenda autem est ratio rei familiaris: quam quidem dilabi sinere
 flagitiosum est: sed ita, vt illiberalitatis auaritiæque absit suspicio. posse enim liberali-
 tate vti nō spoliante se patrimonio, nimirū est pecuniæ fructus maximus. Rectè etiā à
 Theophrasto est laudata hospitalitas, est enim (vt mihi quidē videtur) valde decorū, pa-
 tere domos hominū illustrium illustribus hospitiibus: idque etiā Reip. est ornamento,
 homines externos hoc liberalitatis genere in vrbe nostra non egere: est etiam vehe-
 menter utile iis qui honestè posse multa volunt, per hospites apud externos populos

valere opibus & gratia. Theophrastus quidem scribit Cimōnem Athenis etiā in suos
 curiales Laciadas hospitalem fuisse. ita enim instituisse, & villicis imperasse vt omnia
 præberentur, quicumque Laciades in villam suam diuertisset.

Quæ autem opera non largitione beneficia dantur, hæc tum in vniuersam Remp.
 tum in singulos ciues conferuntur. nam in iure cauere, consilio iuuare, atque hoc sci-
 entia genere prodesse quamplurimis, vehementer & ad opes augendas pertinet, & ad
 gratiam. Itaque cum multa præclara maiorum, tum quamoptimè constituti iuris ci-
 uilis summo semper in honore fuit cognitio atque interpretatio: quam quidem ante
 hanc confusionem temporum in possessione sua principes retinuerunt: nunc, vt ho-
 nores, vt omnes dignitatis gradus, sic huius scientiæ splendor deletus est, idque eo indi-
 gnus, quod eo tēpore hoc contigit, quum is esset qui omnes superiores, quibus honore
 par esset, scientia facile vicisset. Hæc igitur opera grata multis, & ad beneficiis astrin-
 gendos homines accommodata. Atque huic arti finitima est dicendi grauior facultas, &
 gratior & ornatio. quid enim eloquentia laudabilius & præstabilius, vel admiratione
 audientiū, vel spe indigentium, vel eorū qui defensi sunt, gratia: huic quoque ergo à ma-
 ioribus nostris est in tota dignitate principatus datus. disertus igitur hominis, & facile
 laborantis, quodque in patriis est moribus, multorum causas & non grauatè & gratuito
 defendētis, beneficia & patrocina latè patent. Admonebat me res, vt hoc quoque loco
 intermissionem eloquentiæ, ne dicam interitum, deplorarē: nisi vererem, ne de me ipso
 aliquid viderem queri. sed tamen videmus, quibus extinctis oratoribus, quàm in pau-
 cis spes, quàm in paucioribus facultas, quàm in multis sit audacia. Quum autem om-
 nes non possint, ne multi quidem, aut iuris periti esse, aut disertus, licet tamen opera
 prodesse multis, beneficia petentem: commendantem iudicibus & magistratibus: vi-
 gilantem pro re alterius: eos ipsos qui aut consulunt aut defendunt, rogantem: quod
 qui faciunt, plurimum gratiæ consequuntur, latissimèque eorum manat industria.
 Iam illud non sunt admonendi (est enim in promptu) vt animaduertant, quum a-
 lios iuuare velint, ne quos offendant. sæpe enim aut eos lædunt, quos non debent, aut
 eos quos non expedit: si imprudentes, negligentia est: si scientes, temeritatis. Vten-
 dum etiam est excusatione aduersus eos, quos inuitus offendas, quacunque possis, qua-
 re id quod feceris, necesse fuerit, nec aliter facere potueris: certisque operis & officiis
 erit quod violatum est, compensandum.

Sed quum in hominibus iuuandis aut mores spectari, aut fortuna soleat, dictu qui-
 dem est procliuè, itaque vulgò loquuntur, sese in beneficiis collocandis mores homi-
 num, non fortunam sequi. honesta oratio est. sed quis est tandem, qui in opis & optimi
 viri causæ non anteponat in opera danda gratiam fortunati & potentis: à quo enim
 expeditior & celerior remuneratio fore videtur, in eum ferè est voluntas nostra pro-
 pensior. Sed animaduertendum est diligentius, quæ natura rerum sit. nimirum enim
 inops ille, si bonus est vir, etiam si referre gratiam nō potest, habere certè potest. Com-
 modè autem, quicumque dixit: Pecuniam qui habeat, non reddidisse: & qui reddide-
 rit, non habere: Gratiam autem, & qui retulerit, habere: & qui habeat, retulisse. At qui
 se locupletes, honoratos & beatos putant, hi ne obligari quidē beneficio volunt: quin-
 etiam beneficium se dedisse arbitrantur, quum ipsi quanuis aliquod magnum acce-
 perint, æquè etiam à se aut postulari aut expectari aliquid suspicantur: patrociniū verò
 se vsos, aut clientes appellari, mortis instar putant. At verò ille tenuis, quum quid fa-
 ctum sit, sese spectatum non fortunam putans, non modò illi qui est meritis, sed e-
 tiam illis à quibus expectat (eget enim multis) gratum se videri studet. neque enim
 verbis auget suum munus, si quo fortè fungitur: sed etiam extenuat. videndumque
 illud idem, quod si opulentum fortunatumque defenderis, in illo vno, aut fortè in
 libris eius manet gratia: sin autem inopem, probum tamen & modestum, omnes
 non improbi humiles (quæ magna in populo multitudo est) præsidium sibi paratum

vident. Quamobrem melius apud bonos, quàm apud fortunatos beneficium collo-¹⁰⁴
cari puto. danda omnino opera est, vt omni generi satisfacere possimus: sed si res in
contentionē veniet, nimirū Themistocles est auctor adhibendus: qui, quū consulere-
tur, vtrū bono viro pauperi, an minus probato diuiti filia collocaret: Ego verò, inquit,
malo virum, qui pecunia egeat: quàm pecuniam, quæ viro. Sed corrupti mores de-
prauatūque sunt admiratione diuitiarum: quarum magnitudo quid ad vnumquēque
nostrum pertinet: illum fortasse adiuuat qui habet: ne id quidem semper. sed fac iu-¹⁰⁵
uare: potentior sanè sit, honestior verò quo modo: quòd si etiam bonus erit vir, ne im-
pediant diuitiæ, quo minus iuuetur, modò ne adiuuent: sitque omne iudicium, non
quàm locuples, sed qualis quisque sit. Extremum autem præceptum in beneficiis ope-
ræque danda est, nequid contra æquitatem contendas, ne quid per iniuriam. funda-
mentum enim perpetuæ commendationis & famæ est iustitia: sine qua nihil potest
esse laudabile.

Sed quoniam de eo genere beneficiorum dictum est quæ ad singulos spectant: de-¹⁰⁶
inceps de iis quæ ad vniuersos, quæque ad Remp. pertinent, disputandum est. Eorum
autem ipsorū partim eiusmodi sunt, vt ad vniuersos ciues pertineant: partim, singulos
vt attingant: quæ sunt etiam gratiora. danda est opera omnino, si possit, vtrisque, nec
minus vt etiam singulis consulatur, sed ita, vt ea res aut profit, aut certè ne obsit Reip.
C. Gracchi frumētaria magna largitio fuit: exhauriebat igitur ærariū. modica M. Octa-¹⁰⁷
uii, & Reip. tolerabilis, & plebi necessaria: ergo & ciuibus, & Reip. salutaris. In primis
autem videndum erit ei, qui Remp. administrabit, vt suū quisque teneat, neque de bo-
nis priuatorum publicè diminutio fiat. perniciosè enim Philippus in Tribunatu, quū
legem agrariam ferret, quam tamen antiquari facilè passus est, & in eo vehementer se
moderatum præbuit: sed cū in agendo, multa populariter, tum illud malè: non esse¹⁰⁸
in ciuitate duo millia hominum qui rem haberent. capitalis omnino oratio est, ad æ-
quationem bonorum pertinens: qua peste quæ potest esse maior: Hanc enim ob cau-
sam maximè vt sua tenerentur, Resp. ciuitatēque constitutæ sunt. nā etsi duce natura
congregabantur homines, tamen spe custodiæ rerum suarum, vrbium præsidia quæ-
rebant. Danda etiam opera est, ne (quod apud maiores nostros sæpe fiebat) propter æ-¹⁰⁹
rarii tenuitatem, assiduitatēque bellorum, tributum sit conferendum: idque ne eue-
niat, multò antè erit prouidendum. sin qua necessitas huius muneris alicui Reip. ob-
uenerit (malo enim alteri, quàm nostræ ominari: neque tamen de nostra, sed de omni
Rep. disputo) danda erit opera, vt omnes intelligant, si salui esse velint, necessitati esse
parendum. atque etiam omnes qui Remp. gubernabunt, consulere debent, vt earū¹¹⁰
rerum copia sit quæ sunt necessaria. quarum qualis comparatio fieri soleat & debeat,
non est necesse disputare: est enim in promptu. tantum locus attingendus fuit.

Caput autem est in omni procuratione negotii & muneris publici, vt avaritiæ pel-
latur etiam minima suspicio. Vtinam (inquit C. Pontius Samnis) ad illa tempora for-
tuna me seruasset, & tunc essem natus, quando Romani dona accipere cœpissent: non¹¹¹
essem passus diutius eos imperare. ne illi quidem multa secula expectanda fuerunt:
modò enim hoc malum in hanc Remp. inuasit. itaque facilè patior tunc potius Pon-
tium fuisse, si quidem in illo tantum fuit roboris. Nondum centum & decem anni
sunt, quum de pecuniis repetundis à L. Pisone lata est lex, nulla antea quum fuisset. at
verò postea tot leges, & proximæ quæque duriores: tot rei, tot damnati: tantum Italicū¹¹²
bellum propter iudiciorum metum excitatum: tanta sublatis legibus & iudiciis expi-
latio direptioque fociorum: vt imbecillitate aliorum, non nostra virtute valeamus.
Laudat Africanum Panætius, quòd fuerit abstinentis. quidni laudetur: sed in illo alia
maiora: laus enim abstinentiæ, non hominis est solū, sed etiam temporum illo-
rum. Omni Macedonum gaza, quæ fuit maxima, potitus est Paulus: tantum in
ærarium pecuniæ inuexit, vt vnius imperatoris præda finem attulerit tributorum.¹¹³

at hic nihil in domum suam intulit præter memoriam nominis sempiternam. Imi-
tatus patrem Africanus, nihilo locupletior Carthagine euerfa. Quid, qui eius collega
in Censura fuit, L. Mummius: nunquid copiosior, quum copiosissimam urbem fun-
ditus sustulisset: Italiam ornare quàm domum suam maluit: quanquam, Italia ornata,
¹¹⁴ domus ipsa videtur mihi ornatio. Nullum igitur vitiū est tetrius (vt eò, vnde egressa
est, referat se oratio) quàm avaritia, præsertim in principibus & Remp. gubernantibus.
habere enim quæstui Remp. non modò turpe est, sed sceleratum etiam & nefarium.
Itaque quod Apollo Pythius oraculo edidit, Spartā nulla re alia, nisi avaritia, esse per-
ituram, id videtur nō solū Lacedæmoniis, sed & omnibus opulentis populis prædi-
xisse. Nulla autem re cōciliare facilius beneuolentiā multitudinis possunt ii, qui Reip.
¹¹⁵ præfunt, quàm abstinentia & continentia. Qui verò esse populares volunt, ob eamque
causam, aut agrariam rem tentant, vt possessores suis sedibus pellantur: aut pecunias
creditas debitoribus condonandas putant: labefactant fundamenta Reip. concordia
primū tollunt, quæ esse non potest, quum aliis adimuntur, aliis condonantur pecu-
niæ: deinde æquitatem, quæ tollitur omnis, si habere suum cuique nō licet. id enim est
¹¹⁶ proprium, vt supra dixi, ciuitatis atque vrbis, vt sit libera & non sollicita suæ rei cuius-
que custodia. Atque in hac pernicie Reip. ne illam quidem consequuntur, quam pu-
tant, gratiā: nam, cui res erepta est, inimicus: cui data est, etiam dissimulat se accipere
voluisse: & maximè in pecuniis creditis occultat suum gaudium, ne videatur nō fuisse
soluendo. at verò ille, qui accipit iniuriam, & meminit, & præ se fert dolorem suum:
¹¹⁷ nec si plures sunt ii, quibus improbè datum est, quàm illi quibus iniuste ademptum
est, idcirco plus etiam valent. non enim numero hæc iudicantur, sed pondere. quam
autem habet æquitatem, vt agrum multis annis aut etiam seculis antè possessum, qui
nullum habuit, habeat: qui autem habuit, amittat: At propter hoc iniuriæ genus Lace-
dæmonii Lysandrum Ephorum expulerunt: Agin Regē (quod nunquam antea apud
eos acciderat) necauerunt: ex eoque tempore tantæ discordiæ secutæ sunt, vt tyranni
existerent, & optimates exterminarentur, & præclarissimè constituta Respub. dilabe-
¹¹⁸ retur. nec verò solū ipsa cecidit, sed etiam reliquam Græciam euertit contagionibus
malorum, quæ à Lacedæmoniis profectæ, manarunt latius. Quid: nostros Gracchos
Ti. Gracchi summi viri filios, Africani nepotes, nōne agrariæ contentiones perdide-
runt: At verò Aratus Sicyonius iure laudatur, qui, quū eius ciuitas quinquaginta annos
à tyrannis teneretur, profectus Argis Sicyonem, clandestino introitu vrbe est potitus:
quūque tyrannum Nicolem improuiso oppressisset, sexcentos exules, qui fuerant
¹¹⁹ eius ciuitatis locupletissimi, restituit, remque pub. aduentu suo liberauit. Sed quum
magnam animaduertit in bonis & possessionibus difficultatem, quòd & eos, quos &
ipse restituerat, quorum bona alii possederant, egere iniquissimū arbitrabatur, & quin-
quaginta annorum possessiones mouere non nimis æquum putabat: propterea quòd
tam longo spatio multa hæreditatibus, multa emptionibus, multa dotibus detinebā-
¹²⁰ tur: sine iniuria iudicauit, neque illis adimi, neque his non satisfieri, quorum illa fuerāt,
oportere. Quum igitur statuisset opus esse ad eam rem constituendam pecunia, Ale-
xandriam se proficisci velle dixit, remque integram ad reditum suum iussit esse: isque
celeriter ad Ptolemæum suum hospitem venit, qui tum regnabat alter post Alexan-
driam conditam: cui quum exposuisset patriam se liberare velle, causamque docuisset,
¹²¹ à Rege opulento vir summus facilè impetrauit, vt grandi pecunia adiuuaretur. quam
quum in Sicyonē attulisset, adhibuit sibi in consiliū quindecim principes, cum quibus
causas cognouit, & eorum qui aliena detinebant, & eorum qui sua amisserant: perfecit-
que æstimandis possessionibus, & vt persuaderent aliis vt pecuniā accipere mallent, &
possessionibus cederēt: aliis, vt cōmodius putarent numerari sibi quod tati esset, quàm
suū recuperare. ita perfectū est, vt omnes cōstituta concordia sine querela discederēt.
¹²² O virū magnū, dignūmq; qui in nostra Rep. natus esset! Sic par est agere cū ciuibus, nō
BBB. ii.

(vt bis iam vidimus) hastam in foro ponere, & bona ciuium voci subiicere præconis, at ille Græcus (id quod fuit sapientis & præstantis viri) omnibus consulendum putauit: eaque est summa ratio & sapiëntia summi ciuis, comoda ciuium defendere, non diuellere, atque omnes æquitate eadem continere. Habitent gratis in alieno. quid ita? vt quum ego emerim, ædificauerim, tuear, impendam, tu me inuito fruare meo? quid est aliud, nisi aliis sua eripere, aliis dare aliena? Tabulæ verò nouæ quid habent argumenti, nisi vt emas mea pecunia fundū, & eum tu habeas, ego non habeā pecuniam? Quamobrem ne sit æs alienum, quod Reip. noceat, prouidendum est: quod multis rationibus caueri potest, si hoc nō fuerit, vt locupletes suum perdant, debitores lucrentur alienū. nec enim vlla res vehementius Remp. continet, quàm fides: quæ esse nulla potest, nisi erit necessaria solutio rerum creditarum. Nunquā enim vehementius actum est, quàm me Cōsule, ne solueretur. armis & castris tentata res est ab omni genere hominum & ordine: quibus sic restiti, vt hoc tantum malum de Repub. tolleretur. nunquam nec maius æs alienum fuit: nec melius, nec facilius dissolutum est. fraudandi enim spe sublata, soluendi necessitas consecuta est. At verò hic noster victor, nunc quidem victus, quæ cogitabat, ea perfecit, quum eius iam nihil interesset. tanta in eo peccandi libido fuit, vt hoc ipsum eum delectaret, peccare, etiam si causa nō esset. Ab hoc igitur genere largitionis, vt aliis detur, aliis auferatur, aberunt ii qui Remp. tuebuntur: in primis que operam dabunt, vt iuris & iudiciorum æquitate suum quisque teneat: & neque tenuiores propter imbecillitatem circunueniantur, neque locupletibus ad sua vel tenenda vel recuperanda obsit inuidia: præterea quibuscunque rebus vel belli vel domi poterunt, Remp. augeant, imperio, agris vectigalibus. hæc magnorum hominū sunt: hæc apud maiores nostros factitata: hæc genera officiorū qui persequuntur, cum summa vtilitate Reip. magnam ipsi adipiscuntur & gratiam & gloriam. In his autem vtilitatū præceptis Antipater Tyrius Stoicus, qui Athenis nuper est mortuus, duo præcepta censet esse à Panætio prætermittenda: valetudinis curationem, & pecuniæ. quas res à summo philosopho præteritas arbitror, quòd essent faciles: sunt certè vtilis. Sed valetudo sustentatur notitia sui corporis, & obseruatione earum rerū, quæ res aut prodesse soleant aut obeffe: & continentia in victu omni atque cultu, corporis tuendi causa, & prætermittendis voluptatibus: postremò arte eorum, quorum ad scientiam hæc pertinent. Res autē familiaris quæri debet iis rebus, à quibus abest turpitudine: conseruari autem diligētia & parsimonia: iisdem etiam rebus augeri. has res commodissimè Xenophon Socraticus persecutus est in eo libro qui Oeconomicus inscribitur: quæ nos ista ferè ætate quum essemus, qua est tu nunc, è Græco in Latinum conuertimus.

Sed vtilitatum comparatio (quoniā hic locus erat quartus à Panætio prætermittendus) sæpe est necessaria. nam & corporis comoda cum externis, & externa cum corporis, & ipsa inter se corporis, & externa cum externis comparari solent. cum externis corporis, hoc modo comparantur, valere vt malis quàm diues esse: cum corporis externa, hoc modo, diues esse potius, quàm maximis corporis viribus. ipsa inter se corporis comparantur sic: bona valetudo voluptati anteponatur, vires celeritati: externorum autē, vt gloria diuitiis, vectigalia vrbana rusticis. Ex quo genere comparationis illud est Catonis senis: à quo quum quæreretur quid maximè in re familiari expediret, respondit, Bene pascere: quid secundum, Satis bene pascere: quid tertium, Bene vestire: quid quartum, Arare: & quum ille qui quæsierat, dixisset: Quid scenerari? tum Cato: Quid hominem, inquit, occidere? Ex quo & multis aliis intelligi debet, vtilitatum comparationes solere fieri, rectèque hoc adiunctum esse quartum exquirèdorum officiorum genus. Sed toto hoc de genere, de quærenda, de collocanda pecunia, etiam de vtenda, commodius à quibusdam optimis viris ad medium Ianum sedentibus, quàm ab vllis philosophis vlla in schola, disputatur. sunt tamen ea cognoscenda: pertinent enim ad vtilitatem, de qua hoc libro disputandum est. Reliqua deinceps persequemur.

PBLIVM Scipionem, Marce fili, cum qui primus Africanus appellatus est, dicere solitum scripsit Cato, qui fuit ferè eius æqualis, Nunquam se minus otiosum esse, quàm quum otiosus: nec minus solum, quàm quum solus esset. Magnifica verò vox, & magno viro & sapiëte digna: quæ declarat illum & in otio de negotiis cogitare, & in solitudine secum loqui solitum: vt neque cessaret vnquam, & interdum colloquio alterius non egeret. Itaque duæ res quæ languorem afferunt cæteris, illum acuebant, otium & solitudo. vellem & nobis hoc idem verè dicere liceret: sed si minus imitatione tantam ingenii præstantiam consequi possumus, voluntatè certè proximè accedimus. nam & à Rep. forensibusque negotiis, armis impiis, vique prohibiti, otium persequimur: & ob eā causam vrbe relicta, rura peragrantes, sæpe soli sumus. Sed nec otium hoc cum Africani otio, nec hæc solitudo cum illa comparanda est. ille enim requiescens à Reip. pulcherrimis muneribus, otium sibi sumebat aliquando, & à cœtu hominum frequentiaq; interdum, tanquam in portum, se in solitudinem recipiebat. nostrum autem otium negotii inopia, nec requiescendi studio cōstitutum est. extincto enim Senatu, deletisque iudiciis, quid est quod dignum nobis aut in curia aut in foro agere possimus? Itaque in maxima celebritate, atque in oculis ciuium quondam viximus: nunc fugientes conspectum sceleratorum, quibus omnia redundant, abdimus nos, quantum licet, & sæpe soli sumus. Sed quia sic ab hominibus doctis accepimus, non solum ex malis eligere minima oportere, sed etiam excerpere ex his ipsis, si quid inesset boni: propterea & otio fruor, nō illo quidem, quo debeat is qui quondam peperisset otium ciuitati: nec eam solitudinem languere patior, quam mihi affert necessitas, non voluntas. Quamquam Africanus maiorem laudem vel meo iudicio assequeretur: nulla tamen eius ingenii monimenta mandata literis, nullum opus otii, nullum solitudinis munus extat. ex quo intelligi debet, illum mentis agitatione, inuestigationeque earum rerum, quas cogitatio consequeretur, nec otiosum, nec solum vnquam fuisse. Nos autem qui non tantum roboris habemus, vt cogitatione tacita à solitudine abstrahamur, ad hæc scribèdi operam, omne studiū curamque conuertimus. itaque plura breui tempore euerfa, quàm multis annis, stante Repub. scripsimus. Sed quum tota philosophia, mi Cicero, frugifera & fructuosa, nec vlla pars eius inculta ac deferta sit, tamen nullus feracior in ea locus est, nec vberior, quàm de officiis: à quibus cōstanter honesteque viuèdi præcepta ducuntur. Quare, quanquā à Cratippo nostro, principe huius memoriarum philosophorū, hoc te assidue audire atque accipere confido: tamen conducere arbitror, talibus aures tuas vocibus vndique circunsonare, nec eas, si fieri possit, quicquam aliud audire. quod cum omnibus est faciendum, qui vitam honestam ingredi cogitant: tamen haud scio, an nemini potius quàm tibi, sustines enim non paruam expectationem imitandæ industriæ nostræ, magnā honorum, nonnullam fortasse nominis. suscepisti onus præterea graue & Athenarū & Cratippi: ad quos quum tanquam ad mercaturam bonarum artium sis profectus, inanem redire turpissimum est, dedecorantè & vrbis auctoritatem & magistri. Quare, quantum conniti animo potes, quantum labore contendere (si discendi labor est potius quàm voluptas) tantum fac vt efficias: neue cōmittas, vt quum omnia suppeditata sint à nobis, tute tibi defuisse videare. Sed hæc hæctenus. multa enim sæpe ad te cohortandi gratia scripsimus. nunc ad reliquam partem propositæ diuisionis reuertamur.

Panætius igitur, qui sine controuersia de officiis accuratissimè disputauit, quemque nos correctione quadā adhibita potissimū secuti sumus: tribus generibus propositis, in quibus deliberare homines & consultare de officio solerent: vno, quū dubitaret, ho-

nestumne id esset de quo ageretur, an turpe: altero, vtilene esset an inutile: tertio, si id quod speciem haberet honesti, pugnaret cum eo quod vtile videretur, quo modo ea discerni oporteret: de duobus generibus primis, tribus libris explicauit: de tertio autem genere deinceps se scripsit dicturum, nec exsoluit quod promiserat. Quod eo magis miror, quia scriptum à discipulo eius Posidonio est, triginta annos vixisse. Panætium postquam illos libros edidisset, quem locum miror à Posidonio breuiter esse tractatum in quibusdā commentariis: præsertim quum scribat nullum esse locum in tota philosophia tam necessariū. minimè verò assentior iis qui negant eum locū à Panætio prætermisum, sed consultò relictum: nec omnino scribendū fuisse, quia nunquam posset vtilitas cum honestate pugnare. de quo alterū potest habere dubitationem, adhibendumne fuerit hoc genus quod in diuisione Panætii tertium est, an planè omittendum: alterum dubitari non potest quin à Panætio susceptum sit, sed derelictum. nam qui è diuisione tripartita duas partes absoluerit, huic necesse est restare tertiam. præterea in extremo libro tertio, de hac parte pollicetur se deinceps esse dicturum. accedit eodem testis locuples Posidonius: qui etiam scribit in quadam epistola, P. Rutilium Rufum dicere solere, qui Panætium audiuerat, vt nemo pictor esset inuentus, qui Veneris eam partem, quam Apelles inchoatam reliquisset, absolueret (oris enim pulchritudo, reliqui corporis imitandi spem auferebat) sic ea quæ Panætius prætermisisset, & non perfecisset, propter eorum quæ fecisset præstantiam, neminem esse persecutum. Quamobrem de iudicio Panætii dubitari non potest: rectene autem hanc tertiam partem ad exquirendum officium adiunxerit, an secus, de eo fortasse dubitari potest. nam siue honestum solum bonum est, vt Stoicis placet: siue quod honestum est, id ita summum bonum est, quemadmodum Peripateticis nostris videtur, vt omnia ex altera parte collocata, vix minimi momenti instar habeant: dubitandum non est, quin nunquā possit vtilitas cum honestate contendere. Itaque accepimus, Socratem solitum execrari eos, qui primū hęc natura coherentia, opinione distraxissent. cui quidem ita sunt Stoici assensu, vt etiam quicquid honestum esset, id vtile esse censerent: nec vtile quicquam, quod non honestum. Quod si is esset Panætius, qui virtutem propterea colendam diceret, quod ea efficiens vtilitatis esset: vt ii qui res expetendas vel voluptate vel indolentia metiuntur: liceret ei dicere, honestatem aliquando cum vtilitate pugnare. sed quum sit is, qui id solum bonum iudicet quod honestum sit: quæ autem huic repugnent specie quadam vtilitatis, eorum neque accessione meliorem vitam fieri, nec discessione peiorem: non videtur huiusmodi debuisse deliberationem introducere: in qua, quod vtile videretur, cum eo quod honestum est, comparatur. Etenim quod summum bonum à Stoicis dicitur, conuenienter naturæ viuere: id habet hanc (vt opinor) sententiam, cum virtute congruere semper: cætera autem quæ secundum naturam essent, ita legere, si ea virtuti non repugnarent. quod quum ita sit, putat quidam hanc comparationem rectè non esse introductam, nec omnino de eo genere quicquā præcipiendum fuisse. Atque illud quidem honestum, quod propriè verèque dicitur, id in sapiētibus est solis, neque à virtute diuelli vnquam potest: in iis autem, in quibus sapientia perfecta non est, ipsum illud quidem perfectum honestum nullo modo esse potest: similitudines honesti esse possunt. Hęc igitur omnia officia, de quibus his libris disputamus, media Stoici appellant: & ea communia sunt, & latè patent: quæ & ingenii bonitate multi assequuntur, & progressionem discēdi. Illud autem quod rectū iidem appellant, perfectum atque absolutum est, & vt iidem dicunt, omnes numeros habet, nec præter sapientem cadere in quenquam potest. Quum autem aliquid actum est, in quo media officia comparantur, id cumulatè videtur esse perfectum: propterea quod vulgus, quid absit à perfecto, ferè non ex toto intelligit: quatenus autè intelligit, nihil putat prætermisum. Quod autè in poematibus & in picturis vsu euenit, in aliisque compluribus, vt delectentur imperiti, laudentque ea quæ laudanda non sint:

ob eam credo causam, quod insit in his aliquid probi, quod capiat ignaros, qui quidem quid in vnaquaque re vitii sit, nequeant iudicare. itaque quum sint docti à peritis, desistunt facillè à sentētia. Hęc igitur officia, de quibus in his libris differimus, quasi secunda quædam honesta dicunt esse, non sapientum modo propria, sed cum omni hominum genere communia. Itaque ii omnes, in quibus est virtutis indoles, commouentur. Nec verò quum duo Decii, aut duo Scipiones fortes viri commemorantur, aut quum Fabritius, aut Aristides iustus nominatur: aut ab illis fortitudinis, aut ab his iustitiæ, tanquam à sapiente, petitur exemplum. nemo enim horum sic sapiēs, vt sapientem intelligi hinc volumus: nec ii qui sapientes habiti sunt & nominati, M. Cato & C. Lælius, sapientes fuerunt: nec illi quidem septem: sed ex mediolorum officiorū frequentia similitudinem quandā gerebant, speciemque sapientū. Quocirca nec id quod verè honestum est, fas est cum vtilis repugnantia comparari: nec id quod communiter appellamus honestū, quodque colitur ab iis qui bonos se viros haberi volunt, cum emolumentis vnquam est comparandum: tamque id honestum, quod in nostrā intelligentiam cadit, tuendum conseruandumque est nobis, quàm id quod propriè dicitur, verèque est honestum, sapientibus. aliter enim teneri non potest, si qua ad virtutem est facta progressio. sed hęc quidem de iis qui conseruatione officiorum existimantur boni. Qui autem omnia metiuntur emolumentis & commodis, neque ea volunt præponderari honestate, hi solent in deliberando, honestum cum eo quod vtile putant, comparare: boni viri non solent. Itaque existimo Panætium, quum dixerit homines solere in hac comparatione dubitare, hoc ipsum sensisse, quod dixerit solere modò, non etiam oportere. etenim nō modò pluris putare quod vtile videatur, quàm quod honestum, sed hęc etiam inter se comparare, & in his dubitare, turpissimum est. Quid est ergo quod nonnunquam addubitationem afferre soleat, considerandumque videatur? credo, si quando dubitatio accidit, quale sit id de quo consideretur. sæpe enim tempore fit, vt quod plerunque turpe haberi soleat, inueniatur non esse turpe. exempli causa ponatur aliquid quod pateat latius. Quod potest esse maius scelus, quàm non modò hominem, sed etiam familiarem occidere: num igitur se obstrinxit scelere, si quis tyrannum occidit quauis familiarem? populo quidem Romano non videtur, qui ex omnibus præclaris factis illud pulcherrimū existimat. Vicit igitur vtilitas honestatem: immò verò honestas vtilitatem secuta est.

Itaque, vt sine vlllo errore diiudicare possimus, si quando cum illo quod honestum intelligitur, pugnare id videbitur quod appellamus vtile, formula quædam constituenda est: quam si sequemur in comparatione rerum, ab officio nūquam recedemus. Erit autem hęc formula, Stoicorum rationi disciplinæque maximè consentanea: quam quidem in his libris propterea sequimur, quod quanquā à veteribus Academicis & Peripateticis nostris, qui quondā iidē erāt qui Academici, quæ honesta sunt, anteponuntur iis quæ videtur vtilia: tamē splendidius hęc ab eis differuntur, quibus quicquid honestū est, idem vtile videtur, nec vtile quicquā quod non honestum: quàm ab iis quibus est honestum aliquod non vtile, aut vtile non honestū. Nobis autè nostra Academia magnam licentiam dat, vt, quodcunque maximè probabile occurrat, id nostro iure liceat defendere. Sed redeo ad formulam. Detrahare igitur aliquid alteri, & hominē hominis incōmodo suū augere commodum, magis est contra naturam, quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, quàm cætera quæ possunt aut corpori accidere, aut rebus externis. nam principio tollit conuictū humanū & societatem: si enim sic erimus affecti, vt propter suum quisque emolumentum spoliet aut violet alterū, distrūpi necesse est eam, quæ maximè est secundū naturam, humani generis societate. vt si vnūquodque membrum sensum hunc haberet, vt posse putaret se valere, si proximi membri vtilitatem ad se traduxisset, debilitari & interire totum corpus necesse esset: sic si vnusquisque nostrum rapiat ad se commoda aliorum, detrahātque quod cuique possit,

emolumentum sui gratia, societas hominum & communitas evertatur necesse est: nam sibi ut quisque malit quod ad usum vitae pertineat, quam alteri acquirere, concessum est non repugnante natura. Illud quidem natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus. Neque verò hoc solum natura, id est, iure gentium: sed & legibus populorum, quibus in singulis ciuitatibus Respu. continentur, eodem modo constitutum est, ut non liceret sui commodi causa nocere alteri. hoc enim spectant leges, hoc volūt, incolumem esse ciuium coniunctionem: quam qui dirimunt, eos morte, exilio, vinculis, damno coercent. atque hoc multò magis exigit ipsa naturæ ratio, quæ est lex diuina & humana: cui parere qui velit (omnes autem parebunt, qui secundum naturam volent viuere) nunquam committet ut alienum appetat, & id quod alteri detraxerit, sibi assumat. Etenim multò magis est secundum naturam celsitas & animi magnitudo, itémque communitas, iustitia, liberalitas, quam voluptas, quam vita, quam diuitiæ. quæ quidem contemnere, & pro nihilo ducere, comparantem cum utilitate communi, magni animi & excelsi est. Detrahare autem alteri sui commodi causa, magis est contra naturam, quam mors, quam dolor, quam cætera generis eiusdem: itémque magis est secundum naturam, pro omnibus gentibus (si fieri possit) conseruandis aut iuuantis maximos labores molestiasque suscipere, imitantes Herculem illum, quem hominum fama beneficiorum memor in concilio cælestium collocauit: quam viuere in solitudine non modò sine vllis molestiis, sed etiam in maximis voluptatibus, abundantem omnibus copiis, ut excellas etiam pulchritudine & viribus. Quocirca optimo quisque splendidissimoque ingenio longè illam vitam huic anteponit. ex quo efficitur, hominem naturæ obedientem, homini nocere non posse. Deinde qui alterum violat, ut ipse aliquid commodi consequatur: aut nihil se existimat contra naturam facere, aut magis fugiendam censet mortem, paupertatem, dolorem, amissionem etiam liberorum, propinquorum, amicorum, quam facere cuiquam iniuriam. si nihil existimat contra naturam fieri hominibus violandis: quid cum eo differas, qui omnino hominem ex homine tollat: si fugiendum id quidem censet, sed multò illa peiora, mortem, paupertatē, dolorem: errat in eo, quod vllum aut corporis aut fortunæ vitium, animi vitium grauius existimat. Ergo vnum debet esse omnibus propositum, ut eadem sit utilitas vniuscuiusque & vniuersorum: quam si ad se quisque rapiat, dissoluetur omnis humana consociatio. atque si etiam hoc natura præscribit, ut homo homini quicumque sit, ob eam ipsam causam tamen, quod is homo sit, consultum velit, necesse est secundum eandem naturam, omnium utilitatem esse communem. quod si ita est, vnà continemur omnes, & eadem lege naturæ. idque ipsum si ita est, certè violare alterum lege naturæ prohibemur. verum autem primum: verum igitur & extremum. Nam illud quidem absurdum est quod quidam dicunt, parenti se aut fratri nihil detracturos commodi sui causa: aliam rationē esse ciuium reliquorum. hi sibi nihil iuris & nullam societatem communis utilitatis causa statuunt esse cum ciuibus: quæ sententia omnem societatem distrahit ciuitatis. Qui autem ciuium rationem dicunt esse habendam, externorum negant, hi dirimunt communem humani generis societatem: qua sublata, beneficentia, liberalitas, bonitas, iustitia funditus tollitur: quæ qui tollunt, etiã aduersus deos immortales impii iudicandi sunt. ab his enim constitutam inter homines societatem evertunt: cuius societatis arctissimum vinculum est, magis arbitrari esse contra naturam, hominem homini detrahare sui commodi causa, quam omnia incommoda subire vel externa, vel corporis, vel etiam ipsius animi, quæ vacent iustitia. hæc enim virtus omnium est domina & regina virtutum. Forsitan quispiam dixerit: Nonne igitur sapiens, si fame ipse conficiatur, abstulerit cibum alteri homini ad nullam rem utili? Minimè verò: non enim mihi est vita mea vtilior, quam animi talis affectio, neminē ut violem commodi mei gratia. Quid si Phalarim crudelem tyrannum & immanem vir bonus, ne ipse frigore conficiatur,

vestitu spoliare possit, nonne faciat? Hæc ad iudicandum sunt facillima. nam si quid ab homine ad nullam partem utili, utilitatis tuæ causa detraxeris, inhumanè feceris: contraque naturæ legem: si autem istu sis, qui multam utilitatem Reip. atque hominum societati, si in vita remaneas, afferre possis: siquid ob eam causam alteri detraxeris, non sit reprehendendum: si autem id non sit eiusmodi, suum cuique incommodum ferendum est potius, quam de alterius commodis subtrahendum. Non igitur magis est contra naturam morbus, aut egestas, aut quid eiusmodi, quam detractio atque appetitio alieni. Sed communis utilitatis derelictio contra naturam est: est enim iniusta. Itaque lex ipsa naturæ, quæ utilitatem hominum conseruat & continet, decernit profectò, ut ab homine inertis atque inutilis ad sapientem, bonum, fortemque virum transferantur res ad viuendum necessaria: qui si occiderit, multum de communi utilitate detraxerit: modò hoc ita faciat, ut ne ipse de se bene existimans, seseque diligens, hanc causam habeat ad iniuriam. itaque semper officio fungatur, utilitati consulens hominum, & ei quam sæpe commemoro, humanæ societati. Nam quod ad Phalarim attinet, per facile iudicium est. nulla est enim societas nobis cum tyrannis, sed potius summa distractio: neque est contra naturam spoliare eum, si possis, quem honestum est necare. Atque hoc omne genus pestiferum atque impium ex hominum communitate exterminandum est. etenim ut membra quadã amputantur, si & ipsa sanguine & tanquam spiritu carere cœperunt, & nocent reliquis partibus corporis: sic ista in figura hominis, feritas & immanitas belluæ à communi tanquam humanitate corporis segreganda est. huius generis quæstiones sunt omnes eæ in quibus ex tempore officium exquiritur. Eiusmodi igitur credo res Panætium persecuturum fuisse, nisi aliquis casus aut occupatio consilium eius præuenisset: ad quas ipsas consultationes ex superioribus libris satis multa præcepta sunt, quibus perspicere possit, quid sit propter turpitudinem fugiendum: quid sit id, quod idcirco fugiendum non sit, quia omnino turpe non est. Sed quoniam operi inchoato, propè tamen absoluto tanquã fastidium imponimus, ut geometræ solent non omnia docere, sed postulare ut quadam sibi concedantur, quòd facilius quæ velint explicent: sic ego à te postulo mi Cicero, ut mihi concedas, si potes, nihil præter id quod honestum sit, esse propter se expetendū. si hoc non licet propter Cratippum: at illud certè dabis, quod honestum sit, id esse maximè propter se expetendum. mihi vtrumuis satis est: & cum hoc, tum illud probabilius videtur, nec præterea quicquam probabile. Ac primum Panætius in hoc loco defendendus est, quod non vtilia cum honestis pugnare dixerit aliquando posse (neque enim ei fas erat) sed ea quæ viderentur vtilia. Nihil verò utile, quod non idem honestum: nec honestum, quod non idem utile sit, sæpe testatur: negatque vllam pestem maiorem in vitam hominum inuasisse, quam eorum opinionem qui ista distraxerint. Itaque non ut aliquando anteponeamus vtilia honestis, sed ea sine errore diiudicemus, si quando incidissent, induxit eam quæ videretur esse, non quæ esset, repugnantiam. Hanc igitur partem relictam explebimus, nullis adminiculis, sed (ut dicitur) Marte nostro. neque enim quicquam de hac parte post Panætium explicatum est, quod mihi probaretur, de iis quæ in manus meas venerunt.

Quum igitur aliqua species utilitatis obiecta est, nos commoueri necesse est: sed si, quum animum attenderis, turpitudinem videas adiunctam ei rei, quæ speciem utilitatis attulerit: tunc utilitas non requirenda est: sed intelligendum, vbi turpitudinis sit, ibi utilitatem esse non posse. Quòd si nihil est tam contra naturam, quam turpitudinis (recta enim & conuenientia & constantia natura desiderat, aspernaturque contraria) nihilque tam secundum naturam, quam utilitas: certè in eadem re utilitas & turpitudinis esse non potest. itémque si ad honestatem nati sumus, eaque aut sola expetenda est (ut Zenoni est visum) aut certè omni potèdere grauior est habēda, quam reliqua omnia, quod Aristoteli placet: necesse est, quod honestum sit, id esse aut solum, aut summum bo-

num : quod autem bonum, id certè vtile. itaque quicquid honestum, id vtile. quare error hominum non proborum quum aliquid, quod vtile visum est, arripuit, id continuo fecerit ab honesto. Hinc sicca, hinc venena, hinc falsa testamèta nascuntur, hinc furta, hinc peculatus, expilationes, direptionesque fociorum & ciuium, hinc opum nimiarum potentia non ferenda. postremò etiam in liberis ciuitatibus existunt regnandi cupiditates, quibus nihil nec tetrius, nec foedius excogitari potest: emolumèta enim rerù fallacibus iudiciis vident: poenam non dico legum, quas sæpe percurrunt, sed ipsius turpitudinis, quæ acerbissima est, non vident. Quamobrem hoc quidem deliberantium genus pellatur è medio, (est enim totum sceleratum & impium) qui deliberant, vtrum id sequantur quod honestum esse videant, an se scientes scelere contaminent. in ipsa enim dubitatione facinus inest, etiam si ad id non peruenerint. Ergo ea deliberanda omnino non sunt, in quibus est turpis ipsa deliberatio: atque etiam in omni deliberatione, celandi & occultandi spes opinioque remouenda est. satis enim nobis (si modò in philosophia aliquid profecimus) persuasum esse debet, si omnes deos hominesque celare possimus, nihil tamen auarè, nihil iniuste, nihil libidinosè, nihil incontinenter esse faciendum. Hinc ille Gyges inducitur à Platone: qui, quum terra discessisset magnis quibusdam imbribus, in illum hiatus descendit, æneumque equum (vt ferunt fabulæ) animaduertit, cuius in lateribus fores essent: quibus apertis, hominis mortui vidit corpus magnitudine inusitata, annulumque aureum in digito: quem vt detraxit, ipse induit: erat autem regius pastor. tum in concilium pastorum se recepit. ibi quum palam eius annuli ad palmam conuerterat, à nullo videbatur, ipse autem omnia videbat: idem rursus videbatur, quum in lucem annulum inuerterat. Itaque hac opportunitate annuli vsus, Regina stuprum intulit, eaque adiutrice Regè dominum interemit, sustulitque quos ob stare arbitrabatur: nec in his quisquam eum facinoribus potuit videre. sic repente annuli beneficio Rex ortus est Lydia. Hunc igitur ipsum annulum si habeat sapiens, nihil plus sibi licere putet peccare, quàm si non haberet. honesta enim bonis viris, non occulta quæruntur. atque hoc loco philosophi quidam, minimè mali illi quidem, sed non satis acuti, fictam & commentitiam fabulam dicunt prolatam à Platone: quasi verò ille aut factum id esse, aut fieri potuisse defendat. Hæc est vis huius annuli, & huius exempli: si nemo sciturus, nemo ne suspicaturus quidem sit, quum aliquid diuitiarum, potentia, dominationis, libidinis causa feceris, si id diis hominibusque futurum sit semper ignotum, sine facturus. negant id fieri posse: quanquam non potest id quidem. sed quæro, quod negant posse, id si posset, quidnam facerent? Vrgent rustice sanè: negant enim posse, & in eo perstant: hoc verbum quid valeat non vident. quum enim quærimus, si possint celare quid facturi sint: non quærimus, possintne celare: sed tanquam tormenta quædam adhibemus, vt si responderint se impunitate proposita facturos quod expediat, facinorosos se esse fateantur: si negent, omnia turpia per seipsa fugienda esse concedant. Sed iam ad propositum reuertamur. Incidunt sæpe multæ causæ, quæ conturbant animos utilitatis specie: non quum hoc deliberetur, Relinquendane sit honestas propter utilitatis magnitudinem, (nam id quidem improbum est) sed illud, Possitne id, quod vtile videatur, fieri non turpiter. Quum Collatino Tarquinio collegæ Brutus imperium abrogabat, poterat videri facere id iniuste: fuerat enim in Regibus expellendis focius Bruti, consiliorum etiam adiutor. quum autem consilium hoc principes cepissent, cognitionem Superbi, noménque Tarquiniorum & memoriam regni esse tollendam, quod erat vtile patriæ consulere: id erat ita honestum, vt etiam ipsi Collatino placere deberet. Itaque utilitas valuit propter honestatem: sine qua nec utilitas quidem esse potuisset. at in eo Rege qui urbem condidit, non ita: species enim utilitatis animum pepulit eius: cui quum visum esset vtilius, solum se quàm cum altero regnare, fratrem interemit. omisit hic & pietatem & humanitatem, vt id quod vtile videbatur, neque erat, assequi

posset. & tamen muri causam opposuit, speciem honestatis, nec probabilem, nec satis idoneam. peccauit igitur, pace vel Quirini vel Romuli dixerim. Nec tamen nostræ nobis utilitates omittendæ sunt, aliisque tradendæ, quum his ipsi egeamus: sed suæ cuique utilitati, quod sine alterius iniuria fiat, seruiendum est. Scitè Chrysippus, vt multa: Qui stadium, inquit, currit, eniti & contendere debet quàm maximè possit, vt vincat: supplantare eum quicum certet, aut manu depellere nullo modo debet. sic in vita sibi quenque petere quod pertineat ad vsus, non iniquum est: alteri surripere, ius non est. Maximè autem perturbantur officia in amicitia: quibus & non tribuere quod rectè possis, & tribuere quod non sit æquum, contra officium est. sed huius generis totius breue & non difficile præceptum est: quæ enim videntur vtilia, honores, diuitia, voluptates, & cætera generis eiusdem, hæc amicitia nunquam anteponenda sunt. At neque contra Remp. neque contra iusiurandum ac fidem, amici sui causa vir bonus faciet: nec si iudex quidem erit de ipso amico: ponit enim personam amici, quum induit iudicis. tantum dabit amicitia, vt veram amici causam esse malit: vt perorandæ litis tempus, quoad per leges liceat, accommodet. Quum verò iurato dicenda sententia sit, meminerit deum se adhibere testem, id est (vt ego arbitror) mentem suam, qua nihil homini dedit ipse deus diuinius. Itaque præclarum à maioribus accepimus morè rogandi iudicis, si eum teneremus: Quæ salua fide facere possit. hæc rogatio ad ea pertinet, quæ paulò antè dixi, honestè amico, à iudice posse concedi. nam si omnia faciendæ sint quæ amici velint, non amicitia tales, sed coniurationes putandæ sunt. loquor autem de communibus amicitia. nam in sapientibus viris atque perfectis nihil potest esse tale. Damonem & Pythiam Pythagoreos ferunt hoc animo inter se fuisse, vt quum eorum alteri Dionysius tyrannus diem necis destinauisset: & is qui morti ad dictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulauisset: vas factus sit alter eius sistendi, vt si ille non reuertisset ad diem, moriendum esset sibi ipsi. qui quum ad diem se recepisset, admiratus eorum fidem tyrannus, petiuit vt se in amicitiam tertium ascriberent. Quum igitur id quod vtile videtur in amicitia, cum eo quod honestum est comparatur, iaceat utilitatis species, valeat honestas. quum autem in amicitia, quæ honesta non sunt, postulabuntur, religio & fides anteponantur amicitia: & sic habebitur is, quem exquirimus, delectus officii.

Sed utilitatis specie in Rep. sapientissimè peccatur, vt in Corinthi disturbance nostri. durius etiam Athenienses, qui sciuerunt vt Aeginetis qui classe valebant, pollices præciderentur. hoc visum est vtile: nimis enim imminerebat propter propinquitatem Aegina Piræo. Sed nihil, quod crudele, vtile. est enim hominum naturæ, quam sequi debemus, maximè inimica crudelitas. Malè etiam, qui peregrinos urbibus vti prohibent, eosque exterminant, vt Petronius apud patres nostros, Papius nuper. nam esse pro ciue qui ciuis non sit, rectum est non licere: quam tulerunt legem sapientissimi consules Crassus & Scæuola: vsu verò urbis prohibere peregrinos sanè inhumanum est. illa præclara, in quibus publicæ utilitatis species præ honestate contemnitur. Plena exemplorum est nostra Respub. tum sæpe aliàs, tum maximè bello Punico secundo: quæ Cannensi calamitate accepta maiores animos habuit, quàm vnquam rebus secundis: nulla fuit timoris significatio, nulla mentio pacis. tanta vis est honesti, vt speciem utilitatis obscuret. Athenienses quum Persarum impetum nullo modo possent sustinere, statueruntque vt vrbe relicta, coniugibus & liberis Troæne depositis, naues conscenderent, libertatemque Græciæ, classe defenderent, Cyrillum quendam suadentem vt in vrbe manerent, Xerxemque reciperent, lapidibus obruerunt. atque ille sequi utilitatem videbatur: sed ea nulla erat, repugnante honestate. Themistoles post victoriam eius belli quod cū Persis fuit, dixit in concione, se habere consiliū Reip. salutare, sed id sciri opus non esse: postulauit vt aliquè populus daret, quicum comunicaret. datus est Aristides. Huic ille, classem Lacedæmoniorum, quæ subducta esset ad Gytheum, clam incendi posse:

quo factò, frangi Lacedæmoniorum opes necesse esset. quod Aristides quum audiuis-
set, in cōcionem magna expectatione venit, dixitque perutile esse consiliū quod The-
mistocles afferret, sed minimè honestum. itaque Athenienses, quod honestū non ef-
set, id ne vtile quidem putarunt: totamque eam rem, quam ne audiuerant quidem, au-
ctore Aristide repudiauerunt. melius hi quàm nos, qui piratas immunes, socios ve-
cti-
gales habemus. Maneat ergo, quod turpe sit, id nunquam esse vtile: ne tum quidem,
quum id quod esse vtile putes, adipiscare. hoc enim ipsum vtile putare quod turpe sit,
calamitosum est.

Sed incidūt (vt supra dixi) sæpe causæ, quum repugnare vtilitas honestati videatur: vt
animaduertendum sit repugnētne planè, an possit cum honestate coniungi. Eius ge-
neris hæ sunt quæstiones: Si, exempli gratia, vir bonus ab Alexadria profectus, Rhodū
magnum frumēti numerū aduexerit in Rhodiorum inopia & fame, summaque an-
nonæ caritate: si idem sciat complures mercatores ab Alexadria soluisse, nauēsque in
cursu frumēto onustas petentes Rhodum viderit: diciturūne sit id Rhodiis, an silen-
tio suum quamplurimo vediturus? sapientē & bonū virum fingimus: de eius delibe-
ratione & consultatione quærimus, qui celaturus Rhodios non sit, si id turpe iudicet:
sed dubitet an turpe non sit. In huiusmodi causis aliud Diogeni Babylonio videri so-
let, magno & graui Stoico: aliud Antipatro discipulo eius, homini acutissimo. Anti-
patro omnia patefacienda, vt nequid omnino quod venditor norit, emptor ignoret:
Diogeni, venditorem, quatenus iure ciuili constitutum sit, dicere vitia oportere, cæte-
ra sine infidiis agere, & quoniam vendat, velle quam optimè vèdere. Aduexi, exposui:
vendo meum non pluris quàm cæteri: fortasse etiam minoris, quum maior est copia:
cui sit iniuria? Exoritur Antipatri ratio ex altera parte: Quid agis? tute quū hominibus
consulere debeas, & seruire humanæ societati: eaque lege natus sis, vt ea habeas princi-
pia naturæ: quibus parere, & quæ semper sequi debeas: vt vtilitas tua, communis vtili-
tas sit, vicissim & æquè communis vtilitas, tua sit: celabis homines, quid iis adsit & cō-
moditatis & copiæ? Respondebit Diogenes fortasse sic: Aliud celare, aliud est tacere:
neque ego nūc te celo, si tibi nō dico quæ natura deorū sit, quis sit finis bonorū: quæ tibi
plus prodesent cognita, quàm tritici vilitas: sed non quicquid tibi audire vtile est, id
mihi dicere necesse est. immò verò, inquit ille, necesse est: si quidem inter homines na-
tura meministi coniunctam societatem. Memini, inquit ille: sed num ista societas talis
est, vt nihil suum cuiusque sit: quod si ita est, nec vèdendum quidem quicquam est, sed
donandum. Vides in hac tota disceptatione non illud dici, Quauis hoc turpe sit, ta-
men quoniam expedit, faciam: sed ita expedire, vt turpe non sit: ex altera autem parte
ea re, quia turpe sit, non esse faciendum. Vendat ædes vir bonus propter aliqua vitia
quæ ipse norit, cæteri ignorent: pestilentes sint, & habeantur salubres: ignoretur in o-
mnibus cubilibus apparere serpentes: malè materiata, ruinosa: sed hoc præter domi-
num nemo sciat: quæro, si hoc emptoribus venditor non dixerit, ædesque vendiderit
pluris multo, quàm se venditurum putarit, num id iustè aut improbè fecerit: Ille ve-
rò, inquit Antipater, improbè facit. quid enim est aliud, erranti viam non monstrare
(quod Athenis execrationibus publicis sancitum est) si hoc non est, emptorē pati rue-
re, & per errorem in maximam fraudem incurrere? plus etiam est, quàm viam non
monstrare. nam est scientem, in errorem alterum inducere. Diogenes contra: Num te
emere coegit, qui ne hortatus quidem est? Ille, quod non placebat, proscripsit: tu, quod
placebat, emisisti. quod si qui proscribunt villam bonam (vt ipsi afferunt) benèque ædi-
ficatam, non existimantur fefellisse, etiā si illa nec bona est, nec ædificata ratione: mul-
tò minus qui domum non laudarunt: vbi enim iudicium emptoris est, ibi fraus ven-
ditoris quæ potest esse: sin autem dictum non omne præstandum est: quod dictū non
est, id præstandum putas: Quid verò est stultius quàm venditorem, eius rei quam ven-
dat, vitia narrare? quid autè tam absurdum, quàm si domini iussu ita præco prædicet:

Domum pestilentem vendo. Sic ergo in quibusdam causis dubiis, ex altera parte de-
fenditur honestas: ex altera ita de vtilitate dicitur, vt id quod vtile videatur, non modò
honestum facere sit, sed etiam non facere, turpe. Hæc est illa quæ videtur vtilium fieri
cum honestis sæpe dissensio, quæ diiudicanda sunt. non enim vt quæreremus expo-
suimus, sed vt explicaremus. Non igitur videtur nec frumentarius ille Rhodius, nec
hic ædium venditor celare emptores debuisse. neque enim id est celare, quicquid reti-
ceas: sed quum quod tu scias, id ignorare emolumenti tui causa velis eos, quorū inter-
sit id scire. Hoc autem celandi genus quale sit, & cuius hominis, quis non videt? certè
non aperti, non simplicis est, non ingenui, non iusti, non viri boni: versuti potius, ob-
scuri, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri. hæc tot & alia plura nōne in-
utile est vitiorum subire nomina: Quod si vituperandi sunt qui reticuerunt, quid de iis
existimādum est qui orationis vanitatem adhibuerunt? C. Canius eques R. homo nec
infacetus, & satis literatus, quum se Syracusas otandi causa, non negotiandi (vt ipse di-
cere solebat) cōtulisset, dicitabat se hortulos aliquos velle emere, quò inuitare amicos,
& vbi se oblectare sine interpellatoribus posset. quod quum percrebuisset, Pythius ei
quidam, qui argentariam faceret Syracusis, dixit, vanales quidem se hortos nō habere,
sed licere vti Canio, si vellet, vt suis: & simul ad cœnam hominem in hortos inuitauit
in posterum diem. quum ille promisisset, tum Pythius, vt argentarius qui esset apud o-
mnes ordines gratiosus, piscatores ad se conuocauit, & ab iis petiuit, vt ante suos hor-
tulos postera die piscarentur, dixitque quid eos facere vellet. ad cœnam tēpore venit
Canius: opiparè paratum erat conuiuium. cymbarum ante oculos multitudo. pro se
quisque, quod ceperat, afferebat. ante pedes Pythii pisces abiiciebantur. tum Canius,
Quæso, inquit, quid est o Pythi, tantūmne piscium: tantūmne cymbarum? Et ille, Quid
mirum? inquit: hoc loco est, Syracusis quicquid est piscium: hîc aquatio: hac villa isti
carere non possunt. Incensus Canius cupiditate, contendit à Pythio vt venderet. gra-
uatè ille primo. quid multa: impetrat: emit homo cupidus & locuples tanti, quanti Py-
thius voluit, & emit instructos: nomina facit: negotium cōficit. inuitat Canius postera
die familiares suos: venit ipse maturè: scalmum nullū videt: quærit ex proximo vicino,
num feriæ quædam piscatorum essent, quòd eos nullos videret. Nullæ, quod sciam, in-
quit ille: sed hîc piscari nulli solent: itaque heri mirabar, quid accidisset. stomachari Ca-
nius: sed quid faceret? nondum enim Aquilius collega & familiaris meus pertulerat
de dolo malo formulas. in quibus ipsis, quum ex eo quærerem quid esset dolus malus,
respondebat, Quum esset aliud simulatum, aliud actum. hoc quidem sanè luculèter,
vt ab homine perito definiendi. Ergo & Pythius, & omnes aliud agentes, aliud simu-
lantes, perfidi, improbi, malitiosi sunt. nullum igitur factum eorum potest vtile esse,
quum sit tot vitiis inquinatum. Quod si Aquiliana definitio vera est, ex omni vita si-
mulatio dissimulatioque tollenda est. ita nec vt emat melius, nec vt vendat, quicquam
simulabit aut dissimulabit vir bonus. Atque iste dolus malus etiam legibus erat vindi-
catus: vt tutela Duodécim tabulis, & circumscripção adolescentium lege Plectoria, &
sine lege, iudiciis, in quibus EX FIDE BONA, agitur. Reliquorum autem iudiciorū
hæc verba maximè excellūt, in arbitrio rei vxoriæ, MELIUS, AEQVIUS: in fiducia,
VT INTER BONOS BENE AGIER. Quid ergo? aut in eo quod melius æquius est,
potest vlla pars inesse fraudis? aut quum dicitur, Inter bonos bene agier, quicquam
agi dolosè aut malitosè potest? Dolus autem malus simulatione & dissimulatione
(vt ait Aquilius) continetur. tollendum est igitur in rebus contrahendis omne
mendacium. non licitorem venditor, nec qui contra se liceatur, emptor oppo-
net. vterque si ad loquendum venerit, non plus quàm semel loquetur. Quintus qui-
dem Scæuola P. filius, quum postulasset vt sibi fundus, cuius emptor erat, semel indi-
cetur, idque venditor ita fecisset: dixit se pluris æstimare, addidit cētum millia. nemo
est qui hoc viri boni fuisse neget: sapientis negant: vt si minoris quàm potuisset, ven-

didisset. Hæc igitur est illa pernicies, quod alios bonos, alios sapientes existimant. ex quo Ennius: Nequicquam sapere sapientem, qui sibi ipsi prodesse nequiret. verè id quidem, si quid esset prodesse, mihi cum Ennio cōueniret. Hecatonem quidem Rhodium discipulum Panatii video in iis libris, quos de officiis scripsit Q. Tuberoni, dicere, sapientis esse, nihil contra mores, leges, instituta facientem, habere rationem rei familiaris. neque enim solùm nobis diuites esse volumus, sed liberis, propinquis, amicis, maximèque Reip. singulorum enim facultates & copiæ, diuitiæ sunt ciuitatis. Huic Scauolæ factum, de quo paulò antè dixi, placere nullo modo potest: etenim omnino se negat facturum compèdii sui causa, quod non liceat. huic nec laus magna tribuenda est, nec gratia. sed siue & simulatio & dissimulatio dolus malus est, perpauca res sunt, in quibus dolus iste malus non versetur: siue vir bonus est is qui prodest quibus potest, nocet nemini, rectè iustum virum, bonum non facilè reperiemus. Nunquam igitur est vtile peccare, quia semper est turpe: & quia semper est honestū, virū bonum esse, semper est vtile. Ac de iure quidem prædiorum sancitum est apud nos iure ciuili, vt in his vendendis vitia etiam dicerentur, quæ nota essent venditori. nā quum ex duodecim tabulis satis esset cautum, ea præstari quæ essent lingua nuncupata, quæ qui inficiatus esset, dupli pœnam subiret: à iurisconsultis etiam reticentiæ pœna est constituta. quicquid enim inest prædio vitii, id statuerunt, si venditor sciret, nisi nominatim dictum esset, præstari oportere. vt quum in arce augurium Augures acturi essent, iussissentque T. Claudium Cetermalum, qui ædes in Cœlio monte habebat, demoliri eas, quarum altitudo officeret auspiciis: Claudius proscrispsit, insulam vèdidit: emit P. Calphurnius Lanarius. huic ab Auguribus illud idem denunciatum est. Itaque Calphurnius quū demolitus esset, cognouissetque Claudium ædes postea proscrispsisse, quàm esset ab Auguribus demoliri iussus, arbitrum illum adegit: *QVICQVID* sibi de ea re facere oporteret ex fide bona. M. Cato sententiam dixit huius nostri Catonis pater. vt enim ceteri ex patribus, sic hic qui illud lumen progenuit, ex filio est nominandus. Is igitur iudex ita pronunciauit: quū in venundando rem eam, scisset, & non pronunciauisset, emptori damnum præstari oportere. igitur ad fidem bonam statuit pertinere, notum esse emptori vitium quod nosset venditor. quod si rectè diiudicauit, non rectè frumentarius ille, non rectè ædium pestilentium venditor tacuit. sed huiusmodi reticentiæ iure ciuili omnes comprehendi non possunt: quæ autem possunt, diligèter tenentur. M. Marius Gratidianus propinquus noster C. Sergio Oratæ vendiderat ædes eas, quas ab eodem ipse paucis antè annis emerat. hæc Sergio seruiabant: sed hoc in mancipio Marius non dixerat. adducta res in iudicium est. Oratam Crassus, Gratidianum defendebat Antonius. ius Crassus vrgebat: quod vitium venditor non dixisset, sciens id oportere præstari: æquitatem Antonius: quoniam id vitium ignotum Sergio non fuisset, qui illas ædes vèdidisset, nihil fuisse necesse dici: nec eum esse deceptum, qui id quod emerat, quo iure esset, teneret. Quorsum hæc: vt illud intelligas, nō placuisse maioribus nostris astus. Sed aliter leges, aliter philosophi tollunt astutias: leges, quatenus manu tenere res possunt: philosophi, quatenus ratione & intelligètia. Ratio igitur hoc postulat, ne quid insidiosè, ne quid simulatè, nequid fallaciter. Sūntne igitur insidix, tendere plagas, etiam si excitaturus non sis nec agiturus: ipsa enim fera nullo insequente sæpe incidunt. sic tu, quum ædes proscribas, tabulam tanquam plagam ponas, domum propter vitia vendas, in eam aliquis incurrat imprudens: hoc quanquā video propter deprauationem consuetudinis, neque more turpe haberi, neque aut lege sanciri, aut iure ciuili: naturæ tamen lege sancitum est. societas enim est (quod etsi sæpe dictum est, dicendum tamen est sapius) latissimè quidem quæ pateat, hominum inter homines: interior eorum qui eiusdem gentis sunt: propior eorū, qui eiusdem ciuitatis. Itaque maiores aliud ius gentiū, aliud ius ciuile esse voluerunt. quod enim ciuile, non idem continuò gentium: quod autem gētium, idem ciuile esse debet. Sed nos veri iu-

ris germanæque iustitiæ solidā & expressam effigiem nullam tenemus: vmbra & imaginibus vtimur: easque ipsas vtinam sequeremur. feruntur enim ex optimis naturæ principiis, & veritatis exemplis. nam quanti verba illa, *VTI NE PROPTER TE, FIDEMVE TVAM CAPTVS, FRAVDATVSVE SIM?* quàm illa aurea, *VT INTER BONOS BENE AGIER OPORTET, ET SINE FRAVDATIONE?* Sed qui sint boni, & quid sit bene agi, magna quæstio est. Quintus quidē Scauola Pontifex Maximus summam vim esse dicebat in omnibus iis arbitriis, in quibus ageretur ex fide bona: fideique bonæ nomen existimabat manare latissimè, idque versari in tutelis, societatibus, fiducia, mandatis, rebus emptis, venditis, conductis, locatis, quibus vitæ societas cōtinetur: in his magni esse iudicis statuere (præsertim quum in plebisque cessent iudicia contraria) quid quenque cuique præstare oporteret. Quocirca astutiæ tollendæ sunt, eaque malitia quæ vult quidem videri se esse prudentiam, sed abest ab ea, distatque plurimum. prudentia est enim locata in delectu bonorum & malorum: malitia, si omnia quæ turpia sunt, mala sunt, mala bonis anteposit. Nec verò in prædiis solùm ius ciuile ductum à natura, malitiam fraudemque vindicat: sed & in mancipiorum venditione, venditorum fraus omnis excluditur. qui enim scire debuit de sanitate, de fuga, de furtis, præstat edicto AEdilium. hæredum alia causa est. ex quo intelligitur, quoniam iuris natura fons sit, hoc secundum naturam esse, neminem id agere, vt ex alterius prædetur inscitia. nec vlla pernicies vitæ maior inueniri potest, quàm in malitia simulatio intelligentiæ. Ex quo illa innumerabilia nascuntur, vt vitia cum honestis pugnare videantur. quotus enim quisque reperietur, qui impunitate & ignoratione omnium proposita, abstinere possit iniuria? Periclitemur (si placet) in iis quidem exemplis, in quibus peccare vulgus hominum fortasse non putat. neque enim de sicariis, veneficis, testamentariis, furibus, peculatoribus hoc loco differendū est: qui non verbis sunt & disputatione philosophorum, sed vinculis & carcere castigandi. sed hæc consideremus, quæ faciunt ii qui habentur boni. L. Minutii Basilii locupletis hominis falsum testamentū quidam è Græcia Romam attulerunt: quod quo facilius obtinerent, scripserunt hæredes secum M. Crassum & Q. Hortensium, homines eiusdem ciuitatis potentissimos. qui quum illud falsum esse suspicarentur, sibi autem nullius essent conscii culpæ, alieni facinoris munusculum non repudiauerunt. Quid ergo? satin hoc est, vt non deliquisse videantur? mihi quidem nō videtur: quamquam alterum amaui viuum, alterum non odi mortuum. sed quum Basilii M. Satirium sororis filium nomen suum ferre voluisset, eumque fecisset hæredem: hunc dico patronum agri Piceni & Sabini (ô turpem notam temporum illorum) non erat æquum principes ciuitatis rem habere, ad Satirium nihil præter nomen peruenire. Etenim si is qui non defendit iniuriam, neque propulsat à suis, quum potest, iniuste facit, vt in primo libro differui: qualis habendus est is, qui non modò non repellit, sed etiam adiuuat iniuriam? Mihi quidem etiam veræ hæreditates non honestæ videntur, si sint malitiosis blanditiis officiorum, non veritate, sed simulatione quæsitæ. atqui in talibus rebus aliud vtile interdū, aliud honestū videri solet. falsò. nam eadem vtilitatis quæ honestatis est regula. qui hoc non præuiderit, ab hoc nulla fraus aberit, nullum facinus. sic enim cogitans: Est istud quidem honestū, verum hoc expedit: res à natura copulatas audebit errore diuellere: qui fons est fraudum, maleficiorum, scelerum omnium. Itaque si vir bonus habeat hanc vim, vt si digitis concrepauerit, possit in locupletum testamenta nomen eius irrepere, hac vi non vtatur, ne si exploratum quidem habeat id omnino neminem vnquam suspicaturum. At si dares hanc vim M. Crasso, vt digitorum percussione hæres posset scriptus esse, qui re vera non esset hæres: in foro (mihi crede) saltaret. Homo autem iustus, & is quem sentimus virum bonum, nihil cuiquam, quod in se transferat, detrahet. hoc qui admiratur, is se, quis sit vir bonus, nescire fatetur. At verò si quis voluerit animi sui complicatā notionem euoluere, iam

se ipse doceat, cum virum bonum esse, qui pro fit quibus possit: noceat nemini, nisi la-
 cessit iniuria. Quid ergo? hic non noceat, qui quodam quasi veneno perficiat ut ve-
 ros hæredes moueat, in eorum locum ipse succedat: nõ ergo faciat, dixerit quis, quod
 vtile sit, quodque expediat: immò intelligat, nihil nec expedire, nec vtile esse, quod sit
 iniustum. hoc qui non didicerit, bonus esse non poterit. Fimbriam Cõsulare[m] audie-
 bam de patre nostro puer, iudicem M. Lutatio Pythiæ fuisse equiti Ro. sanè honesto, 101
 quum is sponsonem fecisset, N I bonus vir esset. itaque ei dixisse Fimbriam, se illam
 rem nunquã iudicaturum: ne aut spoliaret fama probatum hominem, si contra iudi-
 casset: aut statuisse videretur virũ bonum aliquem esse, quum ea res innumerabilibus
 officiis & laudibus cõtineretur. Huic igitur viro bono, quẽ Fimbria etiã, nõ modò So-
 crates, nouerat, nullo modo videri potest quicquã esse vtile, quod nõ honestũ sit. itaque 102
 talis vir nõ modò facere, sed ne cogitare quidẽ quicquã audebit, quod nõ audeat prædi-
 care. Hæc nõne est turpe dubitare philosophos, quæ ne rustici quidẽ dubitẽt: à qui-
 bus natum est id, quod iam tritum est vetustate, prouerbiũ. quũ enim fidem alicuius
 bonitatemque laudant, dignũ esse dicunt quicum in tenebris mices. hoc quam habet
 vim, nisi illam, nihil expedire, quod non deceat, etiã si id possis nullo refellente obtine-
 re: Vidẽsne igitur hoc prouerbio, neque Gygi illi posse veniam dari, neque huic, quem 103
 paulò antè fingebam digitorum percussione hæreditates omniũ posse ad sese cõuerte-
 re: Vt enim quod turpe est, id quanuis occultetur, tamen honestum fieri nullo modo
 potest: sic quod honestum non est, id vtile vt sit, effici non potest, aduersante etiã & re-
 pugnante natura. At enim, quum permagna præmia sunt, est causa peccandi. C. Ma-
 rius, quum à spe Consulatus longè abesset, & septimum annum post Præturã iaceret,
 neque petiturus vnquam Consulatu[m] videretur, Q. Metellum, cuius legatus erat, sum- 104
 mum virum & ciuem, quum ab eo imperatore suo Romã missus esset, apud populum
 Rom. criminatus est, bellum illum ducere: si se Consulẽ fecissent, breui tempore
 aut viuum aut mortuum Iugurtham se in potestatem populi Rom. redacturum. Ita-
 que factus est ille quidem Consul, sed à fide iustitiãque discessit, qui optimum & grauif-
 simum ciuem, cuius legatus, & à quo missus esset, in inuidiam falso crimine adduxe-
 rit. Nec noster quidẽ Gratidianus officio boni viri functus est tum, quum Prætor esset, 105
 collegiũque Prætorium Tribuni pl. adhibuissent, vt res numaria de communi sen-
 tentia constitueretur. iactabatur enim temporibus illis numus, sic vt nemo posset sci-
 re quid haberet. Conscripserunt communiter edictum cum pœna atque iudicio: cõ-
 stitueruntque vt omnes simul in rostra post meridiem descenderent, & cæteri quidem
 alius aliò: Marius à subfelliis in Rostra recta: idque quod communiter compositũ fue- 106
 rat, solus edixit: & ea res (si quaris) ei magno honori fuit: omnibus vicis statũ factũ
 sunt: ad eas thus & cerei. quid multa: nemo vnquã multitudini fuit charior. Hæc sunt
 quæ conturbant homines in deliberatione nonnũquam, quum id, in quo violatur æ-
 quitas, nõ habetur ita magnum: illud autem quod ex eo paritur, permagnum videtur.
 vt Mario, præripere collegis & Tribunis pl. popularem gratiam, nõ ita turpe: Consulẽ
 ob eam rem fieri, quod sibi tunc proposuerat, valde vtile videbatur. Sed omnium vna 107
 regula est, quam cupio tibi esse notissimam: aut illud quod vtile videtur, turpene sit:
 aut si turpe est, ne videatur esse vtile. quid igitur? possumusne aut illum Marium, virum
 bonum iudicare, aut hunc? explica atque excute intelligentiam tuam, vt videas quæ sit
 in ea species, forma & notio viri boni. Cadit ergo in virum bonum mentiri emolu-
 mēti sua causa, criminari, præripere, fallere: nihil profectò minus. est ergo vlla res tanti, 108
 aut commodum vllum tam expetendum, vt viri boni & splendorem & nomen amit-
 tas: quid est, quod afferre tantum vtilitas ista quæ dicitur, possit, quantum auferre, si bo-
 ni viri nomen eripuerit, fidem, iustitiãque detraxerit? Quid enim interest, vtrum ex
 homine se conuertat quis in beluam, an in hominis figura immanitatem gerat bel-
 lux? Quid, qui omnia recta & honesta negligunt, dum modo potentiam consequan-

109 tur: nõne id faciunt quod is, qui etiam socerum habere voluit eum, cuius ipse auda-
 cia potens esset? vtile enim videbatur, plurimum posse alterius inuidia. id quàm inui-
 stum in patriam, quàm inutile, quàm turpe esset, non videbat. Ipse autem focer in ore
 semper Græcos versus Euripidis de Phœnissis habebat: quos dicam vt potero, in condi-
 110 tẽ fortasse, sed tamen vt res possit intelligi:

" Nam si violandum est ius, regnandi gratia

" Violandum est: aliis rebus pietatem colas.

Capitalis Eteocles, vel potius Euripides, qui id vnum solum, quod omnium sceleratif-
 simum fuerat, exceperit. quid igitur minuta colligimus, hæreditates, mercaturas, ven-
 ditiones fraudulentas: ecce tibi, qui Rex populi Rom. dominũque omnium gentium
 esse concupierit, idque perfecerit. Hanc cupiditatem si quis honestam esse dicit, amens
 111 est. probat enim & legum & libertatis interitum: earumque oppressiõnem tetram &
 detestabilem, gloriosam putat. Qui autem fateatur honestum non esse, in ea ciuitate
 quæ libera fuit, quæque esse debeat, regnare, sed ei qui id facere possit, esse vtile: qua hũc
 obiurgatione, aut quo potius conuitio à tanto errore coner auertere? Potest enim, dii
 immortales, cuiquam esse vtile sceleratissimum & teterrimum paricidium patriæ: quanuis
 112 eo qui se obstrinxerit, ab oppressis ciuibus parens nominetur? Honestate igitur dirigẽ-
 da vtilitas est, & quidem sic, vt hæc duo verba inter se discrepare, sed tamen vnum fo-
 nare videantur. Nunc ab eo ad vulgi opinionem, quæ maior vtilitas, quàm regnandi, ef-
 fe possit? nihil contrã, inutilius ei, qui id iniustè consecutus sit, inuenio, quum ad verita-
 tem cœpi reuocare rationem. possunt enim cuiquam esse vtilis angores, sollicitudines,
 113 diurni & nocturni metus, vita insidiarum periculorumque plenissima?

" Multi iniqui, atque infideles regno, pauci boni sunt,

inquit Accius. at cui regno? quod à Tantalò & Pelope proditum iure obtinebatur. nam
 quanto plures ei regi putas, qui cum exercitu populi Rom. populum ipsum Romanũ
 oppressisset, ciuitatemque non modò liberam, sed etiam gentibus imperantem seruire
 sibi coegisset? Hunc tu quas conscientia labe in animo censeres habuisse? quæ vulnera?
 114 cuius autem vita ipsi potest vtilis esse, quum eius vitæ ea conditio sit, vt qui illam eri-
 puerit, in maxima gratia futurus sit & gloria? Quod si hæc vtilia non sunt, quæ maximè
 videntur, quia plena sunt dedecoris ac turpitudinis: satis persuasum esse debet, nihil esse
 vtile, quod non honestum sit. Quanquam id quidem cum sæpe aliàs, tum Pyrrhi bello
 à C. Fabritio Consule iterum, & à Senatu nostro iudicatum est. quum enim Rex Pyr-
 rhus populo Rom. bellum vltro intulisset: quumque de imperio certamen esset cum
 115 Rege generoso ac potente, perfuga ab eo venit in castra Fabricii, eique est pollicitus, si
 præmiũ sibi proposuisset, se, vt clam venisset, sic clam in Pyrrhi castra rediturum, & cũ
 veneno necaturum. hunc Fabritius reducendum curauit ad Pyrrhum: idque eius fa-
 ctum à Senatu laudatum est. Atqui si speciem vtilitatis opinionemque quarimus, ma-
 gnum illud bellum perfuga vnus & grauem aduersarium imperii sustulisset: sed ma-
 116 gnũ dedecus & flagitium, quicum laudis certamen fuisset, eũ non virtute, sed scelere su-
 peratum. Vtrum igitur vtilius vel Fabritio, qui talis in hac vrbe, qualis Aristides Athenis
 fuit: vel Senatui nostro, qui nunquam vtilitatem à dignitate sciunxit, armis cũ hoste
 certare, an venenis? Si gloria causa imperiũ expetendũ est, scelus absit, in quo nõ potest
 esse gloria: sin ipsæ opes expetuntur quoquo modo, non poterunt esse vtilis cũ infamia.
 Nõ igitur vtilis illa L. Philippi Q. filii sententia: quas ciuitates L. Sylla pecunia accepta
 117 ex s. c. liberauisset, vt eæ rursus vectigales essent. neque iis pecuniam, quam pro liber-
 tate dederant, redderemus. est ei Senatus assensus: turpe imperio: piratarũ enim melior
 fides quàm Senatus. at aucta vectigalia: vtile igitur. quousque audebunt dicere quic-
 quam vtile, quod nõ honestum? potest autẽ vlli imperio, quod gloria debet fultum ef-
 fe, & beneuolentia sociorum, vtile esse odiũ & infamia? Ego etiã cum Catone meo sæpe
 118 dissensi. nimis enim mihi videbatur præfractè ærariũ vectigaliaq; defendere: omnia pu-

blicanis negare, multa sociis: quum in hos benefici esse deberemus, cum illis sic agere, vt cum colonis nostris solumus: eoque magis, quod illa ordinum coniunctio ad salutem Reipublicæ pertinebat. Malè etiam Curio, quum causam Transpadanorum æquam esse dicebat: semper autem addebat, Vincat vtilitas. potius diceret non esse æquam, quia non esset vtilis Reipublicæ, quàm quum æquam esse diceret, non esse vtilem fateretur.

Plenus est sextus liber de officiis Hecatonis talium quæstionum, si tunc boni viri, in maxima caritate annonæ familiam non alere. in vtranque partem disputat: sed tamen ad extremum vtilitate putat officium dirigi magis, quàm humanitate. Quærit, si in mari iactura facienda sit, equine pretiosi potius iacturam faciat, an seruuli vilis: hinc aliò res familiaris, aliò ducit humanitas. Si tabulam de naufragio stultus arripuerit, extorquetne eam sapiens si potuerit: negat, quia sit iniurium. quid dominus nauis: eripietne suum: minimè, non plus quàm si nauigantem in altum eicere de nauis velit, quia sua non sit. quoad enim peruentum sit eò, quò sumpta nauis est, non domini est nauis, sed nauigantium. Quid, si in vna tabula sint duo naufragi, hique sint sapientes, sibi vterque rapiat, an alter cedat alteri: cedat verò, sed ei cuius magis interfit vel sua, vel Reipub. causa viuere. quid si hæc paria in vtroque: nullum erit certamen: sed quasi in sorte, aut in micado victus, alteri cedit alter. Quid, si pater sana expilet, cuniculos agat ad ærarium, indicetne id magistratibus filius: nefas id quidem est: quin etiam defendat patrem, si arguatur. non igitur patria præstat omnibus officiis: immo verò: sed ipsi patriæ conducit pios habere ciues in parentes. Quid, si tyrannidem occupare, si patriam prodere conabitur pater, silebitne filius: immo verò obsecrabit patrem ne id faciat: si nihil proficiet, accusabit, minabitur etiam: ad extremum, si ad perniciem patriæ res spectabit, patriæ salutem anteponet saluti patris. Quærit etiam, si sapiens adulterinos numos accipiet imprudens pro bonis, quum id rescierit, soluturusne sit eos, sicui debeat pro bonis. Diogenes ait: Antipater negat, cui potius assentior. Qui vinum fugiens vendat sciens, debeatne dicere: non necesse putat Diogenes, Antipater viri boni existimat. Hæ sunt quasi controuersia in iure Stoicorum. in mancipio vendendo, dicendane vitia, non ea quæ nisi dixeris, redhibeatur mancipium iure ciuili: sed hæc, mendacem esse, aleatorem, furacem, ebriosum. alteri dicenda videntur, alteri non dicenda. si quis aurum vendens, orichalcum se putat vendere, indicetne ei vir bonus aurum illud esse, an emat denario quod sit millenarium: Perspicuum iam est & quid mihi videatur, & quæ sit inter eos philosophos, quos nominavi, controuersia. Pacta & promissa semperne seruanda sint, quæ nec vi, nec dolo malo (vt Prætores solent dicere) facta sint: Si quis medicamentum cuiquam dederit ad aquam intercutem, pepigeritque ne illo medicamento vnquam postea vteretur: si eo medicamento sanus factus fuerit, & annis aliquot post incidit in eundem morbum, nec ab eo, quicum pepigerat, impetret vt item eo liceat vti, quid faciendum sit, cum sit is inhumanus, qui non concedat vti, nec ei quicquam fiat iniuriæ: vitæ & saluti consulendum est. Quid si quis sapiens rogatus sit ab eo qui eum hæredem faciat, quum ei testamento sestertium millies relinquatur, vt antè quàm hæreditatem adeat, luce palam in foro saltet, idque se facturum promiserit, quod aliter eum hæredem scripturus ille non esset: faciat quod promiserit ille, necne: promississe nollem, & id arbitror fuisse grauitatis: sed quoniam promisit, si saltare in foro turpe ducet, honestius mentietur, si ex hæreditate nihil coeperit: nisi forte eam pecuniam in Reip. magnum aliquod tempus contulerit, vt vel saltare eum, quum patriæ consulturus sit, turpe non sit. Ac ne illa quidem promissa seruanda sunt, quæ non sunt iis ipsis vtilia, quibus illa promiseris. Sol Phaethonti filio (vt redeamus ad fabulas) facturum se esse dixit quicquid optasset: optauit vt in currum patris tolleretur: sublatus est infans, atque quæ constitit, icu fulminis deflagrauit. quanto melius fuerat in hoc promissum patris non esse seruatum: Quid, quod Theseus exegit promissum à Neptuno:

cui quum tres optiones Neptunus dedisset, optauit interitum Hippolyti filii sui, quum is patri suspectus esset de nouerca. quo optato impetrato, Theseus in maximis fuit luctibus. quid Agamemnon: quum deuouisset Dianæ quod in suo regno pulcherrimum natum esset illo anno, immolauit Iphigeniam, qua nihil erat eo quidem anno natum pulchrius. promissum potius non faciendum, quàm tam tetrum facinus admittendum fuit. ergo & promissa non facienda nonnunquam: neque semper deposita reddenda sunt. si gladium quis apud te sanæ mentis deposuerit, repetat insaniens: reddere, peccatum sit: non reddere, officium. Quid si is qui apud te pecuniam deposuerit, bellum inferat patriæ, reddetne depositum: non, credo: facies enim contra Rempub. quæ debet esse charissima. sic multa, quæ natura honesta videntur esse, temporibus fiunt non honesta. facere promissa, stare conuentis, reddere deposita, commutata vtilitate fiunt non honesta. Ac de his quidem quæ videntur esse vtilitatis contra iustitiam, simulatione prudentiæ, satis arbitror dictum. Sed quoniam à quatuor fontibus honestatis primo libro officia duximus, in eisdem versabimur, quum docebimus ea quæ videntur esse vtilia, neque sunt, quàm sint virtutis inimica. Ac de prudentia quidem, quam vult imitari malitia: itemque de iustitia, quæ semper est vtilis, disputatum est.

Reliquæ sunt duæ partes honestatis: quarum altera in animi excellentis magnitudine & præstantia cernitur: altera in conformatione & moderatione continentiæ & temperantiæ. vtile videbatur Vlyssi, vt quidam poëtæ tragici prodiderunt: nam apud Homerum optimum auctorem talis de Vlysse nulla suspicio est: sed insimulant eum tragœdici, simulatione insaniæ militiam subterfugere voluisse. non honestum consilium. at vtile (vt aliquis fortasse dixerit) regnare, & Ithacæ viuere otiose cum parentibus, cum vxore, cum filio. Vllum tu decus in quotidianis periculis & laboribus, cum tranquillitate hac conferendum putas: ego verò istam contemnendam & abiiciendam: quoniã quæ honesta non sit, ne vtilem quidem esse arbitror. quid enim auditurum putas fuisse Vlysses, si in illa simulatione perseverasset: qui quum maximas res gesserit in bello, tamen hæc audiuit ab Aiace:

- " Cuius ipse princeps iurifurandi fuit,
- " Quod omnes scitis, solus neglexit fidem:
- " Furere assimulauit: ne coiret, institit.
- " Quod ni Palamedis perspicax prudentia
- " Istius percepisset malitiosam audaciam,
- " Fidei sacratæ ius perpetuò falleret.

Illi verò non modò cum hostibus, verum etiam cum fluctibus (id quod fecit) dimicare melius fuit, quàm deserere consentientem Græciam ad bellum barbaris inferendum. Sed dimittamus & fabulas & externa: ad rem factaque veniamus. M. Atilius Regulus quum Consul iterum in Africa ex insidiis captus esset, duce Xanthippo Lacedæmonio, imperatore autem patre Annibalis Amilcare, iuratus missus est ad Senatum, vt nisi redditi essent Pœnis captiui nobiles quidam, rediret ipse Carthaginem. is quum Romam venisset, vtilitatis speciem videbat, sed eam, vt res declarat, falsam iudicauit: quæ erat talis, manere in patria, esse domi suæ cum vxore, cum liberis: quam calamitatem accepisset in bello, communem fortunæ bellicæ iudicantem, tenere consularis dignitatis gradum. quis hæc neget esse vtilia: quid censes: magnitudo animi & fortitudo negat. An locupletiores quæris auctores: harum enim est virtutum proprium, nil extimescere, omnia humana despiciere, nihil quod homini accidere possit, intolerandum putare. itaque quid fecit: in Senatum venit: mandata exposuit: sententiam ne diceret, recusauit: quandiu iureiurando hostium teneretur, non esse se Senatorem. atque illud etiam: (O stultum hominem, dixerit quispiam, & repugnantem vtilitati suæ!) reddi captiuos. negauit esse vtile. illos enim adolescentes esse, & bonos duces, se iam cõfectum senectute. cuius quum valuisset auctoritas, captiui retenti sunt, ipse Carthaginem rediit,

neque eum charitas patriæ retinuit, nec suorum. neque verò tamen ignorabat se ad cru-
delissimum hostem, & ad exquisita supplicia proficisci: sed iusiurandum conseruandū
putabat. Itaque tum, quum vigilando necabatur, erat in meliore causa, quàm si domi
senex captiuus, periurus, & consularis remansisset. at stulte, qui non modò non censue-
rit captiuos remittendos, verùm etiam dissuaserit. quo modo stulte: etiãne si Reipub.
conducebat? potest autem quod inutile Reipub. sit, id cuiquam ciui vtile esse? Peruer-
tunt homines ea quæ sunt fundamenta naturæ, quum vtilitatem ab honestate seiun-
gunt: omnes enim expetimus vtilitatem, ad eamque rapimur: nec facere aliter villo mo-
do possumus. nam quis est qui vtilia fugiat? aut quis potius qui ea nò studiosissimè per-
sequatur? sed quia nusquam possumus, nisi in laude, decore, honestate vtilia reperire:
propterea illa prima & summa habemus, vtilitatis nomen non tam splendidum, quàm
necessarium ducimus. Quid est igitur, dixerit quis, in iureiurando? num iratum time-
mus Iouem? at hoc quidem commune est omnium philosophorum, non eorum mo-
dò, qui deum nihil habere ipsum negotii dicunt, & nihil exhibere alteri: sed eorum
etiam qui deum semper agere aliquid & moliri volunt, nunquam nec irasci deum nec
nocere. Quid autem iratus Iupiter plus nocere potuisset, quàm nocuit sibi ipse Regu-
lus? nulla igitur vis fuit religionis, quæ tantam vtilitatem peruerteret. anne turpiter fa-
ceret? primum minima de malis. num igitur tantum mali turpitudine ista habebit, quàm
ille cruciatus? deinde illud etiam apud Accium,

Fregistine fidem? neque dedi, neque do infideli cuiquam:
quanquam ab impio Rege dicitur, luculentè tamen dicitur. Addunt etiam, quemadmo-
dum nos dicamus videri quædam vtilia quæ nò sint: sic se dicere, videri quædam honesta
quæ non sint: vt hoc ipsum videtur honestum, conseruandi iusiurandi causa ad crucia-
tum reuertisse: sed fit non honestum, quia quod per vim hostium esset actum, ratum
esse non debuit. Addunt etiam, quicquid valde vtile sit, id fieri honestum, etiam si an-
tea non videretur. hæc ferè contra Regulum. sed prima videamus. Non fuit Iupiter
metuendus, ne iratus noceret, quia neque irasci solet, neque nocere. hæc quidem ra-
tio non magis contra Regulum, quàm contra omne iusiurandum valet. sed in iureiur-
ando non qui metus, sed quæ vis sit, debet intelligi. est enim iusiurandum, affirmatio
religiosa. quod autem affirmatè, quasi deo teste promiseris, id tenendum est. iam enim
non ad iram deorum, quæ nulla est: sed ad iustitiam & ad fidem pertinet. nam præcla-
rè Ennius,

O fides alma apta pennis, & iusiurandum Iouis.
Qui igitur iusiurandum violat, is fidem violat: quam in Capitolio vicinam Iouis Opti-
mi Maximi (vt in Catonis oratione est) maiores nostri esse voluerunt. At enim ne ira-
tus quidem Iupiter plus Regulo nocuisset, quàm sibi nocuit ipse Regulus. certè, si nihil
malum esset nisi dolere. id autem non modò non summum malum, sed nec malum
quidem esse, maxima auctoritate philosophi affirmant. quorum quidem testem non
mediocrem, sed haud scio an grauissimum, Regulum nolite, quæso, vituperare. quem
enim locupletiolem quærimus, quàm principem Reipub. qui retinendi officii causa,
cruciatum subierit voluntarium? Nam quod aiunt minima de malis, id est, vt turpiter
potius quàm calamitose, an est vllum maius malum turpitudine? quæ si in deformitate
corporis habeat aliquid offensionis, quanta illa deprauatio & fœditas turpificati animi
debet videri? Itaque neruosius qui ista differunt, solum audent malum dicere id quod
turpe sit: qui autem remissius, hi tamen non dubitant summum malum dicere. nam
illud quidem,

Neque dedi, neque do fidem infideli cuiquam:
hic ita a poeta dicitur: quia quum tractaretur Atreus, personæ seruiendum fuit:
sed si hic sibi sumunt, nullam esse fidem quæ infideli data sit: videant ne quærat
lata per iurio. Est autem etiam ius bellicum, fidesque iusiurandi sæpe hosti seruanda.

quod enim ita iuratum est, vt mens deferentis conciperet fieri oportere, id obseruandū
est: quod aliter id si non fecerit, nullum periurium est. vt si prædonibus pactum pro
capite pretium non attuleris, nulla fraus est, ne si iuratus quidem id non feceris. nam
pirata non est ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium. cum
hoc nò fides esse debet, nec iusiurandum commune. non enim falsum iurare, peierare
est: sed quod ex animi tui sententia iuraueris, sicut verbis concipitur more nostro, id
non facere, periurium est. scitè enim Euripides,

Iuravi lingua, mentem iniuram gero.
Regulus verò nò debuit conditiones pactionesque bellicas & hostiles perturbare per-
iurio. cum iusto enim & legitimo hoste res gerebatur: aduersus quem & totum ius fœ-
ciale, & multa sunt iura communia. quod ni ita esset, nunquam claros viros Senatus
vincos hostibus dedidisset. At verò T. Veturius & Sp. Posthumius, quum iterum Con-
sules essent, quia quum malè pugnatum apud Caudium esset, legionibus nostris sub
iugum missis pacem cum Samnitibus fecerant, dediti sunt his: iniussu enim populi Se-
natusque fecerant. eodemque tempore T. Numitius, Q. AEmylius, qui tum Tribuni
pl. erant, quod eorum auctoritate pax erat facta, dediti sunt, vt pax Samnitum repu-
diaretur. atque huius deditio ipse Posthumius qui dedebatur, suator & auctor fuit.
quod item multis annis post C. Mancinus, qui vt Numantinis, quibus sine Senatus
auctoritate fœdus fecerat, dederetur, rogationem suasit eam, quam L. Furius & Sex.
Attilius ex s. c. ferebant: qua accepta, est hostibus deditus. Honestius hic, quàm Q.
Pompeius, quum in eadem causa esset, deprecante, accepta lex non est. hic ea quæ
videbatur vtilitas, plus valuit, quàm honestas: apud superiores, vtilitatis species falsa ab
honestatis auctoritate superata est. At nò debuit ratum esse, quod erat actum per vim.
quasi verò forti viro vis possit adhiberi. Cur igitur ad Senatum proficiscebatur, quum
præsertim de captiuis dissuasurus esset? quod maximum in eo est, id reprehenditis. non
enim suo iudicio stetit: sed suscepit causam, vt esset iudicium Senatus: cui nisi ipse
auctor fuisset, captiuo profectò Pœnis redditi essent: ita incolumis in patria Regulus
restitisset. quod quia patriæ non vtile putauit, idcirco honestum sibi & sentire illa &
pati credidit. nam quod aiunt, quod valde vtile sit, id fieri honestum: immò verò esse,
non fieri. est enim nihil vtile, quod idem non honestum: nec quia vtile, honestum est:
sed quia honestum, vtile. Quare ex multis mirabilibus exemplis, haud facilè quis di-
xerit hoc exemplo aut laudabilius aut præstâtius. sed ex tota hac laude Reguli, vnum
illud est admiratione dignum, quod captiuos retinendos censuerit. nam quod rediit,
nobis non mirabile videtur: illis quidem temporibus aliter facere non potuit. itaque
ista laus non est hominis, sed temporum. nullum enim vinculum ad astringendam
fidem, iureiurando maiores arctius esse voluerunt. id indicant leges in Duodecim ta-
bulis, indicant sacratæ, indicant fœdera, quibus etiam cum hoste deuincitur fides: in-
dicant notationes, animaduersionesque Cenforum, qui nulla de re diligentius, quàm
de iureiurando iudicabant. L. Manlio A. filio, quum Dictator fuisset, M. Pomponius
Tribunus pl. diem dixit, quod is paucos sibi dies ad Dictaturam gerendam addidisset.
Criminabatur etiam, quod Titum filium, qui Torquatus postea est appellatus, ab ho-
minibus relegasset, & ruri habitare iussisset. quod quum audiisset adolescens filius,
negotium exhiberi patri, accurrisse Romam, & prima luce Pomponii domum venisse
dicitur. cui quum esset nuntiatum, quod illum iratum allaturum ad se aliquid contra
patrem arbitraretur, surrexit è lectulo, remotisque arbitris ad se adolescentem iussit
venire. at ille vt ingressus est, confestim gladium distinxit, iurauitque se illum statim
interfecturum, nisi iusiurandum sibi dedisset, se patrem missum esse facturum. iu-
rauit hoc terrore coactus Pomponius: rem ad populum detulit: docuit cur sibi à cau-
sa desistere necesse esset: Manlium missum fecit. Tantum temporibus illis iusu-
randum valebat. atque hic T. Manlius, is est qui ad Anienem Gallo, quem ab eo

prouocatus occiderat, torque detracto, cognomen inuenit. cuius tertio Consulatu Latini ad Vesperim fusi & fugati: magnus vir in primis, & qui nuper indulgens in patrem, idem acerbus & seuerus in filium. Sed ut laudandus Regulus in conseruando iureiurando: sic decem illi, quos post Cannensem pugnam iuratos ad Senatum misit Annibal, se in castra redituros ea, quorum erant potiti Pœni, nisi de redimendis captiuis impetrauissent: si non redierunt, vituperandi. de quibus non omnes vno modo. nam Polybius, bonus auctor in primis, scribit ex decem nobilissimis, qui tunc erant missi, nouem reuertisse, à Senatu re non impetrata vnum ex decem, qui paulò post quam egressus erat è castris, redisset, quasi aliquid esset oblitus, Romæ remanuisse. reditu enim in castra, liberatum se esse iureiurando interpretabatur: non rectè: fraus enim diffringit, non dissoluit periurium. Fuit igitur stulta calliditas, peruersè imitata prudentiam. itaque decreuit Senatus, ut ille veterator & callidus vincetus ad Annibalem duceretur. sed illud maximum: Octo hominum millia tenebat Annibal, non quos in acie cepisset, aut qui periculo mortis diffugissent, sed qui relictis in castris fuissent à Paulo & Varone Consulibus: eos Senatus non censuit redimendos, quum id parua pecunia fieri potuisset: ut esset insitum militibus nostris aut vincere, aut emori. qua quidè re audita fractum animum Annibalis scribit idem, quòd Senatus populûsque Ro. rebus afflictis tam excelso animo fuisset. sic honestatis comparatione, ea quæ videtur vtilia, vincuntur. Acilius autem ille, qui Græcè scripsit historiam, plures ait fuisse qui in castra reuertissent, eadem fraude, ut iureiurando liberarentur: eosque à Censoribus, omnibus ignominiosis notatos. Sit iam huius loci finis. perspicuum est enim quæ timido animo, humili, demisso, fractoque fiant, (quale fuisset Reguli factum, si aut de captiuis, quod ipsi opus esse videret, non quod Reip. censuisset: aut domi remanere voluisset) non esse vtilia, quia sunt flagitiosa, foeda & turpia.

Restat quarta pars, quæ decore, moderatione, modestia, continentia, temperantia continetur. potest igitur quicquam esse vtile, quod sit huic talium virtutum choro contrarium? Atqui ab Aristippo Cyrenaici atque Annicerii philosophi nominati, omne bonum in voluptate posuerunt: virtutemque censerunt ob eam rem esse laudandam, quòd efficiens esset voluptatis. quibus obsoletis floret Epicurus, eiusdem ferè adiutor auctorque sententia. Cum his velis equisque (ut dicitur) si honestatè tueri ac retinere sententia est, decertandum est. nam si non modò vtilitas, sed vita omnis beata, corporis firma constitutione, eiusque constitutionis spe explorata (ut à Metrodoro scriptum est) continetur: certè hæc vtilitas, & quidem summa (sic enim censent) cum honestate pugnat. nam ubi primùm prudentiæ locus dabitur: an ut conquirat vndique suauitates: quàm miser virtutis famulatus feruentis voluptati. quod autem munus prudentiæ: an legere intelligenter voluptates: fac nihil isto esse iucundius: quid excogitari potest turpius? Iam qui dolorem summum malum dicat, apud eum, quem habet locum fortitudo, quæ est dolorum laborumque contemptio: quanuis enim multis in locis dicat Epicurus (sicut hic dixit) satis fortiter de dolore: tamè non id spectandum est, quid dicat, sed quid consentaneum sit ei dicere, qui bona, voluptate terminauerit, mala, dolore: ut si illum audiam de continentia & temperantia, dicit ille quidè multa multis locis: sed aqua hæret, ut aiunt. nam quo modo potest temperantiam laudare is qui ponat summum bonum in voluptate: est enim temperantia libidinum inimica, libidines autè consecratiæ voluptatis. Atque in his tamen tribus generibus, quoquo modo possunt, non incallidè tergiuersantur. prudentiam introducunt, scientiam suppeditant voluptates, depellentè dolores. fortitudinè quoque aliquo modo expediunt, quò tradunt rationem negligendæ mortis, perpetiendique doloris. etiam temperantiam inducunt, non facillimè illi quidè, sed tamè quoquo modo possunt. dicunt enim voluptatis magnitudinè doloris detractio fieri. Iustitia vacillat, vel iacet potius, omnesque hæc virtutes quæ in cõmunitate cernuntur, & in societate generis humani. neque enim bonitas, nec liberalitas, nec

comitas esse potest, non plus quam amicitia, si hæc non per se expectantur, sed ad voluptatè vtilitatemue referantur. Conferamus igitur in pauca. nam ut vtilitatem nullam esse docuimus, quæ honestati esset contraria: sic omnem voluptatem dicimus honestati esse contrariam. quo magis reprehendendos Calliphonem & Dinomachum iudico: qui se dirempturos controuersiam putauerunt, si cum honestate voluptatem, tanquam cum homine pecudem, copulauissent. non recipit istam coniunctionem honestas, aspernatur, repellit. nec verò finis bonorum & malorum, qui simplex esse debet, ex dissimilibus rebus misceri & temperari potest. Sed de hoc hæcenus: magna enim res, alio loco pluribus verbis disputata. nunc ad propositum. Quemadmodum igitur, si quando ea quæ videretur vtilitas, honestati repugnat, diiudicanda res sit, satis est supra disputatum. si autem speciem vtilitatis etiam voluptas habere dicatur, nulla potest esse ei cum honestate coniunctio. nam ut tribuamus aliquid voluptati, condimenti fortasse non nihil, vtilitatis certè nihil habebit.

Habes à patre munus, Marce fili, mea quidem sententia, magnum: sed perinde erit ut acceperis. quanquam tibi hi tres libri inter Cratippi commentarios, tanquam hospites, erunt recipiendi. Sed ut si ipse venissem Athenas (quod quidem esset factum, nisi me de medio cursu clara voce patria reuocasset) aliquando me quoque audires: sic, quoniam his voluminibus ad te profecta vox mea est, tribues his temporis quantum poteris: poteris autem quantum voles. quum verò intellexero te hoc scientiæ genere gaudere, tum & præsens tecum propediem (ut spero) & dum aberis, absens loquar.

Vale igitur mi Cicero, tibi que persuade, te mihi quidè esse charissimum: sed multò fore chariorem, si talibus monumentis præceptisque lætabere.

M. TVLLII CICERONIS CATO MAIOR, VEL DE SENE-
CTUTE, AD T. POMPONIVM ATTICVM.

DIALOGI PERSONAE, SCIPIO, CATO, LAELIVS.

Tite, siquid ego adiuro, curamue leuasso,
Quæ nunc te coquit & versat sub pectore fixa,
Ecquid erit præmii?
Licet enim verbis iisdem mihi affari te, Attice, quibus affatur Flamini-
nium ille vir haud magna cum re, sed fide plenus. Quanquam certò
scio, non ut Flaminiû, sollicitari te, Attice, sic noctesque diesque. noui
enim moderationem animi tui & æquitatem: teque non cognomen solum Athenis
deportasse, sed humanitatem & prudentiam intelligo, & tamen suspicor iisdem rebus
te, quibus me ipsum, interdum grauius commoueri. quarum consolatio & maior est,
& in aliud tempus differenda. Nunc autem mihi visum est de senectute aliquid ad te
scribere: hoc enim onere, quod mihi tecum commune est, aut iam vrgentis, aut certè
aduentantis senectutis, & te, & me ipsum leuari volo. etsi te quidem id modestè ac sa-
pienter, sicut omnia, & ferre & laturum esse certò scio. sed mihi, quum de senectute
vellem aliquid scribere, tu occurrebas dignus eo munere, quo vterque nostrum com-
muniter vteretur. Mihi quidem ita iucunda huius libri confectio fuit, ut non modò om-
nes absterferit senectutis molestias, sed effecerit mollem etiam & iucundam sene-
ctutem. nunquam igitur satis laudari dignè poterit philosophia: cui qui pareat, omne
tempus ætatis sine molestia possit degere. Sed de cæteris & diximus multa, & sæpe
dicemus. hunc verò librum de senectute ad te misimus. Omnem autem sermonem
tribuimus non Tithono, ut Aristo Chius, ne parum esset auctoritatis in fabula: sed M.
Catoni seni, quo maiorem auctoritatè haberet oratio: apud quem, Laelium & Scipionem
facimus admirantes, quòd is tam facillè senectutem ferat, iisque cum respondentem.

qui si eruditius videbitur disputare, quam cōsuevit ipse in suis libris, attribuito Græcis literis: quarum constat eum perstudiosum fuisse in senectute. sed quid opus est pluram enim ipsius Catonis sermo explicabit nostram omnem de senectute sententiam.

s c i. Sæpenumero mirari soleo cum hoc C. Lælio, tum cæterarum rerum tuam excellentem M. Cato, perfectamque sapientiam, tum vel maxime, quod senectutem tuam nunquam tibi grauem esse senserim: quæ plerisque senibus sic odiosa est, vt onus se A Etna grauius dicant sustinere. c a. Rem haud sanè, Scipio & Læli, difficilem admirari videmini. quibus enim nihil opis est in ipsis ad bene beatæque viuendum, iis omnis grauis est ætas: qui autem omnia bona à seipsis petunt, iis nihil potest malum videri, quod naturæ necessitas afferat. quo in genere in primis est senectus, quam vt adipiscantur, omnes optant: eandem accusant adepti: tanta est inconstãtia, stultitia, atque peruersitas. Obrepere aiunt etiam citius quam putassent. primum, quis coëgit, eos falsum putare? quæ enim citius adolescentiæ senectus, quam pueritiæ adolescentia obrepit? deinde, qui minus grauis esset iis senectus, si octingentesimum annum agerent, quam si octogesimum? præterita enim ætas, quanuis longa, quum effluxisset, nulla consolatione permulcere posset stultam senectutem. Quocirca si sapientiam meam admirari soletis (quæ vtinam digna esset opinione vestra, nostróque cognomine) in hoc sumus sapientes, quod naturam optimam ducem, tanquam deum, sequimur, eique paremus. à qua non verisimile est, quum cætera partes ætatis bene descriptæ sint, extremum actum, tanquam ab inerti poeta, esse neglectum. sed tamē necesse fuit esse aliquod extremum, & tanquam in arborum baccis, terræque frugibus, maturitate tempestiua quasi vietum & caducum: quod ferendum est molliter sapienti. quid enim est aliud gigantum more bellare cum diis, nisi naturæ repugnare? L A E. Atqui Cato gratissimum nobis (vt etiam pro Scipione pollicear) feceris, si, quoniam speramus & volumus quidem senes fieri, antè multò à te didicerimus, quibus facillimè rationibus ingrauescentem ætatem ferre possimus. c a. Faciam verò Læli, præsertim si vtrique vestrum gratum, vt dicis, futurum est. L A E. Volumus sanè, nisi molestum est tibi Cato, tanquam aliquam viam longam confeceris, qua nobis quoque ingrediendum sit, istuc, quò peruenisti, videre quale sit. c a. Faciam vt potero, Læli: sæpe enim interfui querelis meorum æqualiũ, (pares autem cum paribus, veteri prouerbio, facillimè congregantur) queis C. Salinator, queis Sp. Albinus, homines consulares, nostri ferè æquales deplorare solebant: tum quò voluptatibus carerent, sine quibus vitam nullam putarent: tum quò spernerentur ab iis, à quibus essent coli soliti. qui mihi non id videbantur accusare, quod esset accusandum. nam si id culpa senectutis accideret, eadem mihi vsu euenirent, reliquisque omnibus maioribus natu: quorum ego multorum cognoui senectutem sine querela, qui se à libidinum vinculis laxatos esse non moleste ferrent, nec à suis despicerentur. sed omnium istiusmodi querelarum in moribus est culpa, nò in ætate. moderati enim nec difficiles senes, nec inhumani tolerabilem agunt senectutem: importunitas autem & inhumanitas omni ætati molesta est. L A E. Est vt dicis Cato: sed fortasse dixerit quispiam, tibi propter opes & copias & dignitatem tuam, tolerabilem senectutem videri, id autem non posse multis contingere. c a. Est istud quidem Læli aliquid, sed nequaquam in isto sunt omnia: vt Themistoclem ferunt Seriphio cuidam in iurgio respondisse, quum ille dixisset, non illũ sua, sed patriæ gloria splendorem assecutum: Nec hercle, inquit, si ego Seriphus essem, ignobilis: nec, si tu Atheniensis esses, clarus vnquam fuisses. quod eodem modo de senectute potest dici. nec enim in summa inopia leuis esse senectus potest, ne sapienti quidem: nec insipienti in summa copia, non grauis. Aptissima omnino sunt, Scipio & Læli, arma senectutis, artes, exercitationesque virtutum: quæ in omni ætate culturæ, quum multum diuque vixeris, mirificos afferunt fructus; non solum quia nunquam deserunt, ne in extremo quidem tempore ætatis, (quanquam id maximum est) verum etiam quia conscientia

bene actæ vitæ, multorumque benefactorum recordatio iucundissima est. Ego quidè
 9 Q. Maximum, eum qui Tarentum recepit, adolescens ita dilexi senem, vt æqualem. erat enim in illo viro comitate cõdita grauitas: nec senectus mores mutauerat. quamquam eum colere coëpi nò admodum grandè natu: sed tamen iam ætate prouectum. anno enim post quam primùm Consul fuerat, ego natus sum: cumque eo quartũ Consule adolescentulus miles profectus sum ad Capuã, quintoque anno post ad Tarẽtum Quæstor: deinde A Edilis, quadriennio post factus sum Prætor, quem magistratũ gessi Consulibus Tuditano & Cethego, quum quidem ille admodum senex, suasor legis Cincix de donis & muneribus fuit. Hic & bella gerebat vt adolescens, quum planè grandis esset: & Annibalem iuueniliter exultantem patientia sua mollebat: de quo
 10 præclare familiaris noster Ennius:

" Vnus homo nobis cunctando restituit rem:

" Non ponebat enim rumores ante salutem.

" Ergo postque, magisque viri nunc gloria claret.

Tarentum verò qua vigilantia, quo consilio recepit: quum quidem, me audiente, Salinatori, qui amisso oppido fugerat in arcem, glorianti atque ita dicenti: Mea opera Q. Fabi Tarentum recepisti. Certè, inquit ridens, nisi tu amisisses, nunquam recepissem. Nec verò in armis præstantior quam in toga, qui Consul iterum, Sp. Caruilio collega quiescente, C. Flamini Tribuno pl. quoad potuit, restitit, agrum Picenum & Gallicũ
 11 viritim contra Senatus auctoritatè diuidenti: Augurque quum esset, dicere ausus est, optimis auspiciis ea geri, quæ pro Reip. salute gererentur: quæ contra Remp. fierent, contra auspicia fieri. multa in eo viro præclara cognoui: sed nihil est admirabilius, quam quo modo ille mortè Marci filii tulit, clari viri & consularis. Est in manibus viri laudatio: quam quum legimus, quem philosophum non contemnimus: Nec verò ille in luce modò, atque in oculis ciuiũ magnus: sed intus, domique præstantior. qui sermo: quæ præcepta: quanta notitia antiquitatis: quæ scientia iuris augurii: multæ etiam, vt in homine Romano, literæ: omnia memoria tenebat, non domestica solum, sed etiam externa bella. cuius sermone ita tum cupidè fruebar, quasi iam diuinare id quod euenit, illo extincto fore vnde discere neminem. Quorsum igitur hæc tam multa de Maximo: quia profectò videtis nefas esse dictu, miseram fuisse talem senectutem. Nec tamen omnes possunt esse Scipiones, aut Maximi, vt vrbiũ expugnationes, vt pedestres naualesque pugnas, vt bella à se gesta, vt triumphos recordetur. est enim quietè & purè & eleganter actæ ætatis placida ac lenis senectus: qualem accepimus Platonis, qui vno & octogesimo anno scribens mortuus est: qualem Isocratis, qui eum librum qui Panathenæicus inscribitur, quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur, vixitque quinquennium postea: cuius magister Leontinus Gorgias centum & septem compleuit
 13 annos: neque vnquam in suo studio atque opere cessauit. qui, quum ex eo quæreretur cur tandiu vellet esse in vita, Nihil habeo, inquit, quò accusem senectutem. præclarũ responsum, & docto homine dignum. sua enim vitia insipientes, & suam culpam in senectutem conferunt: quod non faciebat is, cuius modò mentionem feci, Ennius,

" Sicut fortis equus, spatio qui sæpe supremo

" Vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit.

Equi fortis & victoris senectuti comparat suam. quem quidem probè meminisse potestis: anno enim vnde uigesimo post eius mortem hi Cõsules, L. Flaminius & M. Atilius facti sunt. ille autem Cæpione & Philippo iterum Consulibus mortuus est, quum
 14 ego quidem quinque & sexaginta annos natus, legè Voconiam voce magna & bonis lateribus suasissem. annos septuaginta natus (tot enim vixit Ennius) ita ferebat duo, quæ maxima putantur, onera, paupertatem & senectutem, vt eis penè delectari videretur. Etenim quum complector animo, quatuor causas reperio cur senectus misera videatur: vnã, quòd auocet à rebus gerendis: alteram, quòd corpus faciat infirmum:

tertiam, quòd priuet omnibus ferè voluptatibus: quartam, quòd haud procul absit à morte. carum, si placet, caufarum quantum quæque valeat, quantumque iusta fit videamus. A rebus gerendis senectus abstrahit: quibus? an iis quæ iuuentute geruntur & viribus? nullæne igitur res seniles sunt, quæ vel infirmis corporibus, animo tamen administrantur? Nihil igitur agebat Q. Maximus: nihil L. Paulus pater tuus Scipio, 15 focer optimi viri filii mei: ceteri senes, Fabritii, Curii, Coruncanii, quum Remp. consilio & auctoritate defendebant, nihil agebant: ad App. Claudii senectutem accedebat etiam vt cæcus esset: tamen quum sententia Senatus inclinaret ad pacem, & foedus faciendum cum Pyrrho, non dubitauit dicere illa quæ versibus persecutus est Ennius:

Quò vobis mentes, rectè quæ stare solebant

Antehac, dementi sese flexere ruina?

cæteraque grauissimè. notum vobis enim carmen: & tamen ipsius Appii extat oratio. atque hæc ille egit septem & decem annis post alterum Consulatum, quum inter duos Consulatus anni decem interfuissent, Censorque ante Consulatum superiorem fuisset: ex quo intelligitur, Pyrrhi bello grandem sanè fuisse: & tamen sic à patribus accepimus. Nihil igitur afferunt, qui in re gerenda versari senectutem negant: similesque sunt, vt si qui gubernatorem in nauigando agere nihil dicant, quum alii malos scandant, alii per foros cursent, alii sentinam exhauriant: ille autem clauum tenens, sedeat in puppi quietus, non facit ea quæ iuuenes, at verò multò maiora & meliora facit. non enim viribus, aut velocitatibus, aut celeritate corporum res magnæ geruntur: sed consilio & auctoritate & sententia: quibus non modò non orbari, sed etiam augeri senectus solet. Nisi fortè ego vobis (qui & miles, & Tribunus, & Legatus, & Consul versatus sum in vario genere bellorum) cessare nunc videor, quum bella non gero, at Senatui quæ sunt gerenda præscribo: & quo modo Carthagini malè iam diu cogitanti 17 bellum inferatur, multò antè denuncio: de qua non antè vereri desinam, quàm illam excisam esse cognouero. quam palmam vtinam dii immortales tibi Scipio referuēt, vt aui reliquias persequere: cuius à morte hic tertius & trigésimus est annus: sed memoriam illius viri excipient omnes anni consequentes. Anno ante me Censorem mortuus est, nouem annis post meum Consulatum, quum Consul iterum, me Consule creatus esset. non igitur, si ad ceterimum annum vixisset, senectutis eum suæ poeniteret: nec enim excursione aut saltu, nec eminus hastis, aut comminus gladiis vteretur: sed consilio, ratione, sententia. quæ nisi essent in senibus, non summum consilium maiores nostri appellassent Senatum. apud Lacedæmonios quidem ii qui amplissimum magistratū gerunt, vt sunt, sic etiam appellatur senes. Quòd si legere & audire voletis externa, maximas Resp. per adulescētulos labefactatas, à senibus sustentatas & restitutas reperietis. Cedo, quæ vestram Rempublicam tantam amisistis tam cito: sic enim percunctanti, vt est in Næuii ludo, respondēt & alia, & hæc in primis:

Proueniebant oratores noui, stulti adulescentuli.

temeritas est videlicet florentis ætatis, prudentia senectutis. At memoria minuitur: credo, nisi exerceas eam, aut etiam si sis natura tardior. Themistocles omnium ciuium nomina perceperat. num igitur censetis eum, quum ætate processisset, qui Aristides esset, Lyfimachum salutare solitum? Equidem non modò eos noui qui sunt, sed eorum patres etiam & auos: nec sepulchra legens vereor (quod aiunt) ne perdam memoriam. his enim ipsis legēdis redeo in memoriam mortuorum. nec verò quenquam senum audiui oblitum quo loco thesaurum obruisset. omnia, quæ curant, meminerunt, vadimonia constituta: qui sibi, quibus ipsi debeant. Quid iurisconsulti, quid Pontifices, quid Augures, quid philosophi senes: quàm multa meminerunt: manent ingenia senibus, modò permaneat studium & industria: nec ea solùm in claris & honoratis viris, sed in vita etiam priuata & quieta. Sophocles ad summam senectutem 10 tragœdias fecit. qui propter studium quum rem familiarem negligere videre-

tur, à filiis in iudicium vocatus est, vt quemadmodum nostro more, malè rem gerentibus patribus, bonis interdici solet: sic illum, quasi desipientem, à re familiari remouerent iudices. tum senex dicitur eam fabulam, quam in manibus habebat, & proximè scripserat, OEdipum Coloneum recitasse iudicibus, quæfisseque, num illud carmen desipientis videretur. quo recitato, sententiis iudicum est liberatus. Num igitur hunc, num Hesiodum, num Simonidem, num Stesichorum, num quos antè dixi, Iso- cratem, Gorgiam: num Homerum, num philosophorum principes, Pythagoram, Democritum, num Platonem, num Xenocratem, num postea Zenonem, Cleatham, aut eum, quem vos etiam Romæ vidistis, Diogenem Stoicū coëgit in suis studiis obmutescere senectus: an non in omnibus his studiorum agitatio, vitæ æqualis fuit? Age, vt ista diuina studia omittamus, possum nominare ex agro Sabino rusticos vicinos & familiares meos, quibus absentibus nūquam ferè vlla in agro maiora opera fiunt, non ferendis, non percipiendis fructibus, non condendis. quanquam in iis hoc minus mirum. nemo enim est tam senex, qui se annum non putet posse viuere. sed iidem laborant in eis, quæ sciunt nihil ad se omnino pertinere:

Serunt arbores, quæ alteri seculo profint,

vt ait Statius noster in Synephebis. Nec verò dubitat agricola, quanuis senex, quærenti cui ferat, respondere: Diis immortalibus, qui me non accipere tantum modo hæc à maioribus voluerunt, sed etiam posteris proderet. Melius Cæcilius de sene alteri seculo prospiciente, quàm illud idem,

AEdepol senectus, si nihil quicquam aliud vitii

Apportet secum, quum aduenerit: vnum id fati est,

Quòd diu viuendo, multa quæ non vult, videt:

& multa fortasse quæ vult: atque in ea quidem quæ non vult, sæpe etiam adolescentia 23 incurrit. Illud verò idem Cæcilius vitiosius:

Tum etiam in senecta hoc deputo miserrimum,

Sentire ea ætate esse odiosum se alteri.

Iucundum potius, quàm odiosum: vt enim adulescentibus bona indole præditis sapientes senes delectantur, leuiorque fit eorum senectus, qui à iuuentute coluntur & diliguntur: sic adulescentes senum præceptis gaudent, quibus ad virtutum studia ducuntur. nec minus intelligo me vobis, quàm vos mihi esse iucundos. sed videtis vt senectus non modò languida atque iners non sit, verum etiam sit operosa, & semper agens aliquid & moliens, tale scilicet, quale cuiusque studium in superiore vita fuit. Quid, quòd etiam addiscunt aliquid: vt Solonem in versibus gloriantem videmus, qui se quotidie aliquid addiscentem, senem fieri dicit: vt ego feci, qui Græcas literas senex didici. quas 24 quidem sic auidè arripui, quasi diuturnam sitim explere cupiens: vt ea ipsa mihi nota essent, quibus me nunc exemplis vt videtis. quod quum fecisset Socratem in fidibus audirem: vellem equidem & illud: (discebant enim fidibus antiqui) sed in literis certè elaborauit. Nec nunc quidem vires desidero adulescentis (is enim locus erat alter de vitiiis senectutis) non plus quàm adulescens vires tauri aut elephantis desiderabam. quod enim homini naturaliter insitum est, eo vti decet: & quicquid agas, agere pro viribus. quæ enim vox potest esse contemptior, quàm Milonis Crotoniæ? qui quum iam senex esset, athletasque se in curriculo exercentes videret: aspexisse lacertos suos dicitur, illachrymansque dixisse:

At hi quidem iam mortui sunt.

25 Non verò tam isti, quàm tu ipse, nugator: neque enim ex te vnquam es nobilitatus, sed ex lateribus & lacertis tuis. Nihil Sex. Aelius tale, nihil multis annis antè T. Coruncanus, nihil modò P. Crassus: à quibus iura ciuibus præscribebantur: quorum vsque ad extremum spiritum prouecta est prudentia. Orator metuo ne languescat senectute. est enim munus eius non ingenii solùm, sed laterum etiam & virium. Omni-

no canorū illud in voce, splendet etiam nescio quo pacto in senectute. quod equidem non amisi adhuc: & tamen videtis annos meos. sed tamen decorus est sermo senis, quietus & remissus: facitque persæpe ipsa sibi audiētiam disertis senis compta oratio & mitis. quod si exequi nequeas, possis tamen Scipioni præcipere & Lælio. quid enim est iucundius senectute stipata studiis iuuentutis? Anne eas quidem vires senectuti relinquemus, ut adoleſcēculos doceat, instituat, ad omne officii munus instruat? quo quidem opere quid potest esse præclarior? Mihi verò Cn. & P. Scipiones, & aui tui duo, L. AEmylius & P. Africanus, comitatu nobilium iuuenum fortunati videbātur. nec vlli bonarum artium magistri non beati putandi, quanuis consenuerint vires atque defecerint: etsi ista ipsa defectio virium, adoleſcentiæ vitiiis efficitur sæpius quàm senectutis. libidinosa etenim & intemperans adoleſcentia effœtum corpus tradit senectuti. Cyrus quidem apud Xenophontem, eo sermone, quem moriens habuit, quum admodū senex esset, negat se vnquam sensisse senectutem suam imbecilliorē factam, quàm adoleſcentia fuisset. Ego L. Metellum memini puer (qui quum quadriennio post alterum consulatum Pontifex maximus factus esset, viginti & duos annos ei sacerdotio præfuit) ita bonis viribus esse in extremo tempore ætatis, ut adoleſcentiam non requireret. Nihil necesse est de me ipso dicere mihi, quanquam est id quidem senile, ætati que nostræ conceditur. videtis enim, ut apud Homerum sæpiſſime Nestor de virtutibus suis prædicet. tertiam enim iam ætatem hominum vivebat: nec erat ei verendum, ne vera de se prædicans, nimis videretur aut insolens, aut loquax: etenim (ut ait Homerus) ex eius lingua melle dulcior fluebat oratio: quam ad suauitatem nullis egebat corporis viribus. & tamen ille dux Græciæ nunquam optat, ut Aiæcides similes decem habeat, at ut Nestoris: quod si acciderit, non dubitat quin breui Troia sit peritura. Sed redeo ad me. quartum annum ago & octogesimo: equidem posse vellem idem gloriari quod Cyrus: sed tamen hoc queo dicere, nō me quidem iis esse viribus, quibus aut miles Punico bello, aut Quæstor in eodem bello, aut Consul in Hispania fuerim, aut quadriennio post, quum Tribunus militaris depugnaui apud Thermopylas M. Attilio Glabrione Consule: sed tamen (ut vos videtis) non planè me eneruauit, non afflixit senectus: non curia vires meas desiderat, non Rostra, non amici, non clientes, non hospites. nec enim vnquam sum assensus illi veteri laudatōque prouerbio, quod monet, maturè fieri senem, si diu velis esse senex. ego verò me minus diu senem esse mallet, quàm esse senem antè quàm essem. itaque nemo adhuc conuenire me valuit, quin fuerim occupatus, at minus habeo virium, quàm vestrum vteruis: nec vos quidem T. Pontii Centurionis vires habetis: num iccirco ille est præstantior vobis? moderatio modò virium adsit, & tantum, quantum quisque potest, nitatur, nã ille non magno desiderio tenebitur virium. Olympiæ per stadium ingressus esse Milo dicitur, quum humeris sustineret bouē. Vtrum igitur has corporis, an Pythagoræ tibi malis vires ingenii dari: denique isto bono vtare, dum adsit: quum absit, ne requiras. nisi fortè adoleſcentes pueritiam, paululum ætate progressi adoleſcentiam debeant requirere. cursus est certus ætatis, & via vna naturæ, eaque simplex: suaque cuique parti ætatis tēpestiuitas est data. ut enim infirmitas est puerorum & ferocitas iuuenū, & grauitas iam constantis ætatis: sic senectutis maturitas naturale quiddam habet, quod suo tēpore percipi debeat. Arbitror te audire Scipio, hospes tuus Masinissa quæ faciat hodie, nonaginta annos natus: quum ingressus iter pedibus sit, in equum omnino non ascendere: quum equo, ex equo non descendere: nullo imbri, nullo frigore adduci, ut capite operto sit: summam in eo esse corporis siccitatem: itaque exequi omnia Regis officia & munera. Potest igitur exercitatio & temperantia etiam in senectute conferuare aliquid pristini roboris. non sunt in senectute vires: ne postulantur quidem vires à senectute. ergo & legibus & institutis, vacat ætas nostra muneribus iis, quæ non possunt sine viribus sustineri, itaque non modò quod non possumus, sed ne quantum

possumus quidem cogimur. At ita multi sunt imbecilli senes, ut nullum officii aut omnino vitæ munus exequi possint: at id quidem non proprium senectutis est vitium, sed commune valetudinis. Quam fuit imbecillis P. Africani filius, is qui te adoptauit: quam tenui, aut nulla potius valetudine: quod nisi ita fuisset, alterum ille extitisset lumen ciuitatis: ad paternam enim magnitudinem animi, doctrina vberior accesserat. Quid mirum igitur in senibus, si infirmi sunt aliquando, quū ne id quidem adoleſcentes effugere possint? resistendum Læli & Scipio senectuti est: cuiusque vitia diligentia corrigenda sunt. pugnandum tanquam contra morbum, sic contra senectutem. habenda ratio valetudinis: vtendum exercitationibus modicis: tantum cibi & potionis adhibendum, ut reficiantur vires, non opprimantur. Nec verò corpori solum subueniendum est, sed etiam menti atque animo multò magis. nãque hæc quoque, nisi tanquam lumini oleum instilles, extinguuntur senectute. & corpora quidem defatigatione & exercitatione ingrauescunt, animi autem se exercendo leuantur. nam quos ait Cæcilius comicos stultos senes, hos significat credulos, obliuiosos, dissolutos. quæ vitia sunt non senectutis, sed inertis, ignaui, somniculosa senectutis. ut petulantia, ut libido magis est adoleſcentum, quàm senum, nec tamen omnium adoleſcentum, sed non proborum: sic ista senilis stultitia, (quæ deliratio appellari solet) senum leuium est, non omnium. Quatuor robustos filios, & filias quinque, tantam domum, tantas clientelas Appius regebat & senex & cæcus. intentum enim animum tanquam arcum habebat: nec languescens succumbebat senectuti. tenebat non modò auctoritatem, sed etiam imperium in suos: metuebant eum serui, verebantur liberi, charum omnes habebant: vigeat in ea domo patrius mos & disciplina. ita enim senectus honesta est, si seipsa defendit, si ius suum retinet, si nemini mancipata est, si vsque ad extremum spiritum dominatur in suos. ut enim adoleſcentem in quo senile aliquid, sic senem in quo adoleſcentis est aliquid, laudamus. quod qui sequitur, corpore senex esse poterit, animo nunquam erit. Septimus mihi Originū liber est in manibus: omnia antiquitatis monimenta colligo: causarum illustrium, quasunque defendi, nunc quammaximè conficio orationes: ius augurum, pontificium, ciuile tracto. multum etiam literis Græcis vtor: Pythagoreorumque more, exercendæ memoriæ gratia, quid quoque die dixerim, audiuerim, egerim, commemoro vesperi. Hæ sunt exercitationes ingenii, hæc curricula mentis: in his desudans atque elaborans, corporis vires non magnopere desidero: adsum amicis: venio in Senatum frequens, vltroque affero res multum & diu cogitatas, easque tueor animi, non corporis viribus. quæ si exequi nequirem, tamen me lectulus oblectaret meus ea ipsa cogitantem, quæ iam agere non possem: sed ut possim, facit acta vita: semper enim in his studiis laboribusque viuenti non intelligitur quando obrepat senectus. ita sensim sine sensu ætas senescit: nec subito frangitur, sed diuturnitate extinguitur. Sequitur tertia vituperatio senectutis, quod eam carere dicunt voluptatibus. O præclarum munus ætatis: si quidem id aufert nobis, quod est in adoleſcentia vitiosissimum. accipite enim optimi adoleſcentes veterem orationem Archytæ Tarentini, magni in primis & præclari viri: quæ mihi tradita est, quum essem adoleſcens Tarenti cum Q. Maximo. nullam capitaliorem pestem, quàm corporis voluptatem, hominibus dicebat à natura datam: cuius voluptatis auidæ libidines, temerè & effrenatè ad potiundum incitarentur. hinc patriæ prodiciones, hinc Rerumpub. euerſiones, hinc cum hostibus clādestina colloquia nasci dicebat: nullum denique scelus, nullum magnum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret. supra verò, & adulteria, & omne tale flagitium nullis aliis illecebris incitari, nisi voluptate: quūque homini siue natura, siue quis deus nihil mente præstabilius dedisset, huic diuino muneri ac dono nihil tam esse inimicum, quàm voluptatem. nec enim libidine dominante, temperantiæ locum esse, nec omnino in voluptatis regno virtutem posse consistere. quod quò magis intelligi posset, fingere animo aliquem iubebat

tanta incitatum voluptate corporis, quanta percipi posset maxima: nemini censebat fore dubium, quin tam diu dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione consequi posset: quocirca nihil esse tam detestabile, tamque pestiferum, quam voluptatem: siquidem ea, quum maior esset atque longior, omne animi lumen extingueret. Hæc cum C. Pontio Samnite, patre eius à quo in Caudino prælio Sp. Posthumius & T. Veturius Consules superati sunt, locutum Archytam, Nearchus Tarentinus hospes noster, qui in amicitia populi Ro. permanserat, se à maioribus natu accepisse dicebat: quum quidem ei sermone interfuisset Plato Atheniensis, quem Tarentum venisse L. AEmilio, App. Claudio Cōsulibus reperio. Quorsum hæc? vt intelligatis, si voluptatem aspernari ratione & sapientia non possumus, magnam habendam senectuti gratiam, quæ effecerit, vt non libêret, quod non oporteret. impedit enim consilium voluptas, rationi inimica: ac mentis (vt ita dicam) perstringit oculos: nec habet vllum cum virtute commercium. Inuitus quidem feci, vt fortissimi viri T. Flamini fratrem L. Flaminium è Senatu eiicerem septem annis post quàm Consul fuisset: sed notandam libidinem putavi nimiam. ille enim quum esset Consul in Gallia, exoratus est in conuiuio à scorto, vt securi feriret aliquem eorum, qui in vinculis essent damnati rei capitalis. tunc, fratre suo Censore, qui proximus ante me fuerat, elapsus est. mihi verò & Flacco neutiquam probari potuit tam flagitiosa & tam perditam libido, quæ cum probro priuato coniungeret imperii dedecus. Sæpe à maioribus natu audiui, qui se porro pueros à senibus audiuisse dicebant, mirari solitum C. Fabritium, quòd quum apud Regem Pyrrhum legatus esset, audisset à Thessalo Cineas, Athenis quendam esse, qui se sapientem profiteretur: eumque dicere, omnia quæ faceremus, ad voluptatem esse referenda, quod ex eo audientes Manium Curium & T. Coruncanum optare solitos, vt id Samnitibus ipsique Pyrrho persuaderetur: quòd facilius vinci possent, quum se voluptatibus dedidissent. vixerat Manius Curius cum P. Decio, qui quinquennio ante eum Consulem se pro Republica quarto Consulatu deuouerat: norat eundem Fabritius, norat Coruncanus: qui tum ex sua vita, tum ex eius, quem dico, P. Decii factò iudicabant esse profectò aliquid natura pulchrum atque præclarum, quod sua sponte peteretur, quòdque sprete & contempta voluptate optimus quisque sequeretur. Quorsum igitur hæc tam multa de voluptate: quia non modò vituperatio nulla, sed etiam summa laus senectutis est, quòd ea voluptates nullas magnopere desiderat. caret epulis, extructisque mensis, & frequentibus poculis: caret ergo vinolentia, cruditate & insomniis. sed si aliquid dandum est voluptati, quoniam eius blanditiis non facile obstitimus (diuinitus enim Plato escam malorum voluptatem appellat, quòd ea videlicet homines capiantur, vt hamo pisces) quanquã immoderatis epulis careat senectus, modicis conuiujs tamen potest delectari. C. Duillum M. filium, qui Pœnos primus classem deiecit, redeuntem à cœna senem sæpe videbam puer. delectabatur cereo funali & tibicine: quæ sibi nullo exemplo priuatus sumpserat: tantum licentiæ dabat gloria. Sed quid ego alios? ad me ipsum iam reuertar. primum habui semper sodales. sodalitates autem me Quæstore constitutæ sunt, sacris Idæis Magnæ matris acceptis. epulabar igitur cum sodalibus, omnino modicè, sed erat tamen quidam feruor ætatis: qua progrediente, omnia fiunt etiam in dies mitiora. neque enim ipsorum conuiuiorum delectationes corporis voluptatibus magis quàm cœtu amicorum & sermonibus metiebar. bene enim maiores accubationem epularem amicorum, quia vitæ conjunctionem haberet, conuiuium nominarunt: melius quàm Græci, qui hoc idem tum comotationem, tum concœnationem vocant: vt quod in eo genere minimum est, id maximè probare videantur. Ego verò propter sermonis delectationem tempestiuus conuiujs delector, nec cum æqualibus solum, qui pauci admodum restant, sed cum vestra etiam ætate, atque vobiscum: habeoque senectuti magnam gratiam, quæ mihi sermonis auiditatem auxit, potionis & cibi sustulit. Quòd si quem etiam ista de-

lectant, ne omnino bellum indixisse videar voluptati, cuius est etiam fortasse quidem naturalis motus: non intelligo ne in istis quidem voluptatibus ipsis carere sensu senectutem. Me verò & magisteria delectant à maioribus instituta: & is sermo, qui more maiorum à summo adhibetur magistro in poculo: & pocula, sicut in symposio Xenophontis, minuta atque rorantia, & refrigeratio æstate & vicissim in hyeme aut sol, aut ignis hybernus: quæ quidem in Sabinis etiam persequi soleo: conuiuiumque vicinorum quotidie compleo: quod ad multam noctem, quam maximè possumus, vario sermone producimus. At non est voluptatum tanta quasi titillatio in senibus. credo: sed nec desideratio quidem. nihil autem molestum, quod non desideres. Bene Sophocles, quum ex eo quidam iam confecto ætate quæreret, vtereturne rebus Veneris, Dii meliora, inquit: libenter verò istinc, tanquam à domino agresti ac furioso profugi. cupidus enim rerum talium odiosum & molestum est fortasse carere: fatiatis verò & expletis iucundius est carere, quàm frui: quanquam non caret is, qui non desiderat. ergo hoc non desiderare dico esse iucundius, quàm frui. quòd si istis ipsis voluptatibus bona ætas fruitur libentius: primum paruulis fruitur rebus, vt diximus: deinde iis quibus senectus, si etiam non abundè potitur, non omnino caret. vt Turpione Ambiuio magis delectatur, qui in prima cauea spectat: delectatur tamen etiam, qui in vltima. sic adolescentia voluptates propè intuens magis fortasse lætatur: sed delectatur etiam senectus procul eas spectans, tantum quantum sat est. At illa quanti sunt, animum tanquam emeritis stipendijs libidinis, ambitionis, contentionis, inimicitiarum, cupiditatum omnium, secum esse, secumque (vt dicitur) viuere? si verò habet aliquod tanquam pabulum studii atque doctrinæ, nihil est otiosa senectute iucundius. mori videbamus in studio dimetiendi penè cæli atque terræ Gallum familiarem patris tui Scipio. quoties illum lux, noctu aliquid describere ingressum, quoties nox oppressit, quum cœpisset mane? quàm delectabatur quum defectiones solis & lunæ multò nobis antè prædiceret? Quid in leuioribus studijs, sed tamen acutis? quàm gaudebat bello suo Punico Næuius? quàm Truculento Plautus? quàm Pseudulo? Vidi etiam senem Liuium: qui quum septem annis, ante quàm ego natus sum, fabulam docuisset, Centone Tuditanoque Consulibus, vsque ad adolescentiam meam processit ætate. quid de P. Licinii Crassi, & pontificii, & ciuilibus studio loquar? aut de huius P. Scipionis, qui his paucis diebus Pontifex maximus factus est? Atqui eos omnes quos commemoravi, his studijs flagrantes senes vidimus. Marcum verò Cethegum (quem rectè Suadæ medullam dixit Ennius) quanto studio exerceri in dicendo videbamus etiam senem? quæ sunt igitur epularum, aut ludorum, aut scortorum voluptates cum his voluptatibus comparandæ? Atque hæc quidem studia sunt doctrinæ: quæ quidem prudentibus & bene institutis pariter cum ætate crescunt. vt honestum illud Solonis est, quod ait versiculo quodam, (vt antè dixi) Senescere se multa in dies addiscentem: qua voluptate animi nulla certè potest esse maior. Venio nunc ad voluptates agrorum, quibus ego incredibiliter delector: quæ nec vlla impediuntur senectute, & mihi ad sapientis vitam proximè videntur accedere. habent enim rationem cum terra, quæ nunquam reculat imperium, nec vnquam sine vsura reddit quod accepit: sed aliàs minore, plerunque maiore cum fœnore. quanquam me quidem non fructus modò, sed etiam ipsius terræ vis ac natura delectat: quæ quum gremio mollito ac subacto semen sparsum excepit, primum id occæcatum cohibet: ex quo occatio, quæ hoc efficit, nominata est: deinde tepesfactum vapore & complexu suo diffundit, & elicit herbescentem ex eo viriditatem: quæ nixa fibris stirpium sensim adolescit, culmòque erecta geniculato, vaginis iam quasi pubescens includitur, è quibus quum emerferit, fundit frugem spicæ ordine structam, & contra auium minorum morsum munitur vallo aristarum. quid ego vitium fatus, ortus, incremen-

ta commemorem? satiari delectatione non possum: ut mea senectutis quietem oblectamentumque noscatis. Omitto enim vim ipsam omnium quae generantur e terra, quae ex fici tantulo grano, aut ex acino vinaceo, aut ex ceterarum frugum, aut stirpium minutissimis seminibus tantos truncos ramosque procreet: malleoli, plantae, fomentum, viuiradices, propagines nonne ea efficiunt, ut quemuis cum admiratione delectent? vitis quidem, quae natura caduca est, & nisi fulta sit, ad terram fertur, eadem ut se erigat, clauiculis suis, quasi manibus quicquid est nata complectitur: quam serpentem multiplici lapsu & erratico, ferro amputans coercet ars agrorum, ne siluescat fomentum, & in omnes partes nimia fundatur. Itaque ineunte vere in iis quae relicta sunt, existit tanquam ad articulos fomentum ea quae gemma dicitur: a qua oriens vna sese ostendit: quae & succo terrae & calore solis augetur, primo est peracerba gustui, deinde maturata dulcescit, vestitaque pampinis, nec modico tepore caret, & nimios foliis defugit ardore: qua quid potest esse tum fructu laetius, tum aspectu pulchrius? cuius quidem non utilitas me solum, (ut ante dixi) sed etiam cultura & ipsa natura delectat: adminiculorum ordines, capitum coniugatio & religatio, & propagatio vitium, fomentum ea, quam dixi, aliorum amputatio, & aliorum immissio. quid ego irrigationes, quid agri fossiones, repastinationesque proferam, quibus fit multo terra fecundior? quid de utilitate loquar stercoreandi? dixi in eo libro, quem de rebus rusticis scripsi: de qua doctus Hesiodus ne verbum quidem fecit, quum de cultura agri scriberet. at Homerus, qui multis (ut mihi videtur) ante seculis fuit, Laertem lenientem desiderium quod capiebat e filio, colentem agrum, & eum stercoreantem facit. Nec vero segetibus solum, & pratis, & vineis, & arbutis res rusticae laetae sunt, sed pomariis etiam & hortis, tum pecudum pastu, & apum examinibus, tum florum omnium varietate. nec confectiones modo delectant, sed etiam insitiones: quibus nihil inuenit agricola solertius. possum persequi permulta oblectamenta rerum rusticarum: sed ea ipsa quae dixi, sentio fuisse longiora. ignoscetis autem: nam & studio rerum rusticarum prouectus sum, & senectus est natura loquacior: ne ab omnibus eam vitis videar vedicare. Ergo in hac vita M. Curius, quum de Samnitibus, de Sabinis, de Pyrrho triumphasset, consumpsit extremum tempus aetatis. cuius quidem villam ego contemplans (abest enim non longe a me) admirari satis non possum vel ipsius hominis continentiam, vel temporum disciplinam. Curio ad focum sedenti magnum auri pondus Samnites quum attulissent, repudiati ab eo sunt. non enim aurum habere, praclarum sibi videri dixit: sed eis qui haberent aurum, imperare, poteratne tantus animus non iucundam efficere senectutem? Sed venio ad agricolas, ne a me ipso recedam. in agris erant tunc Senatores, id est senes: siquidem L. Quintio Cincinnato in agro aranti nunciatum est, eum Dictatorem esse factum. cuius Dictatoris iussu Magister equitum C. Seruilius Hala Sp. Melium regnum appetentem & occupantem interemit. a villa in Senatum accersiebantur & Curius & ceteri senes: ex quo qui eos accersiebant, Viatores nominati sunt. num igitur eorum senectus miserabilis fuit, qui se agri cultione oblectabant? Mea quidem sententia, haud scio, hac an vlla vita beatior esse possit: neque solum officio, quod hominum generi vniuerso cultura agrorum est salutaris: sed & delectatione quam dixi, & saturitate, copiaque omnium rerum quae ad victum hominum & cultum etiam deorum pertinent: ut quoniam haec quidam desiderant, in gratiam iam cum voluptate redeamus. semper enim boni assidue domini referta cella vinaria, olearia, & penuaria est, villaque tota locuples est: abundat porco, haedo, agno, gallina, lacte, caseo, melle. iam hortum ipsi agricolae succidiam alteram appellant. tum conditiora facit haec superuacaneis operis aucupium atque venatio. Quid de pratorum viriditate, aut arborum ordinibus, aut vinearum oliuetorumve specie dicam? breui expediam. Agro bene culto nil potest esse nec usu vberius, nec specie ornatus: ad quem fruendum non modo

non retardat, verum etiam inuitat atque allecat senectus. vbi enim potest illa aetas aut calefcere, vel apricatione melius, vel igni: aut vicissim umbris, aquisue refrigerari salubrius? habeant igitur alii sibi arma, sibi equos, sibi hastas, sibi clauam & pilam, sibi nationes & cursus: nobis senibus ex lusionibus multis talos relinquunt & tesseras. id ipsum tamen ut lubebit, quoniam sine his beata esse senectus potest. Multas ad res peritiles Xenophontis libri sunt: quos legite, quae so, studiose, ut facitis: quam copiose ab eo agricultura laudatur in eo libro qui est de tuenda re familiari, qui Oeconomicus inscribitur: atque ut intelligatis nihil ei tam regale videri, quam studium agricolae, Socrates in eo libro loquitur cum Critobulo, Cyrum minorem, regem Persarum praestantem ingenio atque imperii gloria, quum Lyfander Lacedaemonius vir summae virtutis venisset ad eum Sardis, eique dona a sociis attulisset: & ceteris in rebus comem erga Lyfandrum atque humanum fuisse, & ei quendam conseptum agrum, diligenter conseptum ostendisse. quum autem admiraretur Lyfander & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, & humum subactam atque puram, & suauitatem odorum qui efflaretur e floribus: tum eum dixisse, mirari se non modo diligentiam, sed etiam solertiam eius, a quo essent illa dimensa atque descripta: & ei Cyrum respondisse, Atqui ego ista sum omnia dimensus: mei sunt ordines, mea descriptio: multae etiam istarum arborum mea manu sunt sata. tum Lyfandrum intuentem eius purpuram & nitorem corporis, ornatumque Persicum multo auro, multisque gemmis dixisse: Recte vero te Cyre beatum ferunt, quoniam virtuti tuae fortuna coniuncta est. Hac igitur fortuna frui licet senibus: nec aetas impedit quo minus & ceterarum rerum, & in primis agri colendi studia teneamus usque ad vltimum tempus senectutis. Marcum quidem Valerium Coruinum accepimus ad centesimum annum vitam produxisse, quum esset exacta iam aetate in agris, eosque coleret: cuius inter primum & sextum Consulatum sex & quadraginta anni interfuerunt. Itaque quantum spatium aetatis maiores nostri ad senectutis initium esse voluerunt, tantus illi cursus honorum fuit. atque eius extrema aetas hoc beatior quam media, quod auctoritatis plus habebat, laboris vero minus. Apex autem senectutis est auctoritas. quanta fuit in L. Caecilio Metello, quanta in Attilio Calatino: in quem illud elogium, Vnicum plurimae consentiunt gentes populi primum fuisse virum. notum est totum eius carmen incisum in sepulchro. iure igitur grauis, cuius de laudibus omnium esset fama consentiens. quem virum nuper P. Crassum Pontificem maximum, quem postea M. Lepidum eodem sacerdotio praeditum vidimus? quid de Paulo aut Africano loquar, aut, ut iam ante, de Maximo? quorum non in sententia solum, sed etiam in nutu residebat auctoritas? Habet senectus, honorata praesertim, tantam auctoritatem, ut ea pluris sit, quam omnes adolescentiae voluptates. sed in omni oratione mementote eam me laudare senectutem, quae fundamentis adolescentiae constituta sit. ex quo id efficitur, quod ego quondam magno cum assensu omnium dixi, Miseram esse senectutem, quae se oratione defenderet. non cani, non rugae repente auctoritatem afferre possunt: sed honeste acta superior aetas fructus auctoritatis capit extremos. haec enim ipsa sunt honorabilia, quae videntur leuia atque communia, saluari, appeti, decedi, assurgere, deduci, reduci, consuli: quae & apud nos, & in aliis ciuitatibus, ut quaeque optime morata est, ita diligentissime obseruantur. Lyfandrum Lacedaemonium, cuius modo mentionem feci, dicere aiunt solitum, Lacedaemone esse honestissimum domicilium senectutis: nusquam enim tantum tribuitur aetati, nusquam est senectus honoratior. quinetiam memoriae proditum est, quum Athenis ludis quidam in theatrum grandis natu venisset, in magno confesso locum ei a suis ciuibus nusquam datum: quum autem ad Lacedaemonios accessisset, qui quum legati essent, in loco certo confederant, consurrexisse omnes, & senem illum sessum recepisse: quibus quum a cuncto confesso plausus esset multiplex datus, dixisse ex iis quendam, Athenienses scire quae recta essent, sed facere nolle. Multa in nostro collegio praecleara, sed hoc,

de quo agimus, in primis, quòd vt quisq; ætate antecellit, ita sententiæ principatū tenet: neque solūm honore antecedentibus, sed iis etiam qui cum imperio sunt, maiores natu Augures anteponuntur. Quæ sunt igitur voluptates corporum cum auctoritatis præmiis comparandæ: quibus qui splendide vsi sunt, hi mihi videntur fabulam ætatis peregrisse, nec tãquam inexercitati histriones, in extremo actu corruisse. at sunt morosi, & anxii, & iracundi, & difficiles senes: si quærimus, etiam auari. sed hæc morum vitia sunt, non senectutis. At morositas tamen, & hæc vitia quæ dixi, habent aliquid excusationis, non illius quidem iustæ, sed quæ probari posse videatur. contemni se putant, despici, illudi: præterea in fragili corpore odiosa omnis offensio est. quæ tamen omnia dulciora fiunt & bonis moribus & artibus: idque tum in vita, tum in scena intelligi potest ex iis fratribus, qui in Adelphis sunt: quanta in altero diritas, in altero comitas: sic se res habent. vt enim non omne vinum, sic non omnis ætas, vetustate coalescit. seueritatem in senectute probo, sed eam, sicut alia, modicam: acerbiter nullo modo. auaritia verò senilis quid sibi velit, non intelligo. potest enim quicquam esse absurdius, quàm quo minus viæ restat, eo plus viatici quærere? Quarta restat causa, quæ maximè angere, atque sollicitam habere nostram ætatem videtur, appropinquatio mortis, quæ certe à senectute non potest longè abesse. O miserum senem, qui mortem contemnendam esse in tam longa ætate non viderit: quæ aut planè negligenda est, si omnino extinguit animum: aut etiam appetenda, si aliquò eum deducit, vbi sit futurus æternus. atqui tertium certè nihil inueniri potest. Quid igitur timeam, si aut non miser post mortem, aut beatus etiam futurus sum: quanquã quis est tam stultus, quantum sit adolescens, cui sit exploratum se ad vesperum esse victurum: quinetiam ætas illa multò plures quàm nostra, mortis casus habet. facilius in morbos incidunt adolescentem, grauius ægrotant, tristius curantur. itaque pauci veniunt ad senectutem: quod nisi ita accideret, melius & prudentius viueretur. mens enim & ratio & consilium in senibus est: qui si nulli fuissent, nullæ omnino ciuitates fuissent. Sed redeo ad mortem impendentem: quod illud est crimen senectutis, quum illud videatis cum adolescentia esse commune: sensi ego tum in optimo filio meo, tum in expectatis ad amplissimam dignitatem fratribus tuis, Scipio, omni ætati mortem esse communem. At sperat adolescens diu se victurum: quod sperare item senex non potest. insipienter sperat: quid enim est stultius, quàm incerta pro certis habere, falsa pro veris: at senex ne quid speret, habet quidem. at est eo meliore conditione quàm adolescens: quum id quod sperat ille, hic iam affecutus est. ille vult diu viuere, hic diu vixit. quanquã ò dii boni, quid est in hominis vita diu: da enim supremum tempus (expectemus Tarsessorū regis ætatem. fuit enim (vt scriptum video) Arganthonius quidam Gadibus, qui octoginta regnavit annos, centum & viginti vixit. Sed mihi ne diuturnū quidem quicquam videtur, in quo est aliquid extremum: quum enim id aduenerit, tunc illud quod præterit, effluxit: tantum remanet quidem, quod virtute & rectè factis sis consecutus. horæ quidem cedunt & dies, menses & anni: nec præteritum tempus vnquam reuertitur: nec quid sequatur, sciri potest. quod cuique temporis ad viuendum datur, eo debet cōtentus esse. neque enim histrioni, vt placeat, peragēda est fabula, modò, in quocunque fuerit actu, probetur: neque sapienti vsque ad Plaudite, viuendū: breue enim tempus ætatis, satis est longum ad bene honesteque viuendum: sin processeris longius, non magis dolendum est, quàm agricolæ dolēt, præterita verni temporis suauitate, æstatē, autumnūque venisse. ver enim, tanquã adolescentia, significat, ostenditque fructus futuros: reliqua tempora demetendis fructibus aut percipiendis accommodata sunt. fructus autē senectutis est (vt sæpe dixi) in antè partorum bonorum memoria & copia. Omnia verò, quæ secundum naturā fiunt, sunt habenda in bonis. quid est autē tam secundū naturā, quàm senibus emori: quod idem contingit adolescentibus aduersante & repugnante natura. itaque adolescentem mori sic mihi videntur, vt quum aquæ multitudinē vis

65 flammæ opprimitur: senes autem, sicut sua sponte, nulla adhibita vi, consumptus ignis extinguitur. & quasi poma ex arboribus, si cruda sunt, vi auelluntur: si matura & cocta, decidunt: sic vitam adolescentibus vis aufert, senibus maturitas: quæ mihi quidem tam iucunda est, vt quo propius ad mortem accedam, quasi terram videam videre, aliquandoque in portum ex longa nauigatione esse venturus. Omnium ætatum certus est terminus: senectutis autem nullus certus est terminus: rectèque in ea viuatur, quoad munus officii exequi & tueri possis, & tamen mortem contemnere. ex quo fit, vt animosior etiam senectus sit, quàm adolescentia, & fortior. hoc est illud quod Pisistrato tyranno à Solone responsum est, quum illi quærēt, qua tandem re fretus, sibi tam audacter obfisteret, respondisse dicitur, Senectute. Sed viuendi est finis optimus, quum integra mente, certisque sensibus opus ipsa suum eadem quæ coagmentauit, natura dissoluit, vt nauem, vt ædificium idem destruit facillimè, qui cōstruxit: sic hominem eadem optimè, quæ conglutinauit, natura dissoluit. nam omnis conglutinatio recens, ægrè: inueterata, facillè diuellitur. ita fit vt illud breue vitæ reliquum nec auidè appetendum senibus, nec sine causa deserendum sit: vetatque Pythagoras, iniussu imperatoris, id est dei, de præsidio & statione vitæ decedere. Solonis quidem sapientis elogium est, quo se negat velle suam mortem dolore amicorum lamentisque vacare. vult se charum, credo, suis esse. sed haud scio an melius Ennius:

66 Nemo me lachrymis decoret, neque funera fletu

67 Faxit. non esse lugendam mortem censet, quam immortalitas cōsequatur. Iam sensus moriendi, si aliquis esse potest, is ad exiguū tempus durat, præsertim seni: post mortem quidem sensus aut optandus, aut nullus est. sed hoc meditatam ab adolescentia debet esse, mortem vt negligamus: sine qua meditatione tranquillo esse animo nemo potest. moriendum enim certè est, & id incertum, an eo ipso die. Mortem igitur omnibus horis impendentem timens, quis possit animo consistere: de qua non ita longa disputatione opus esse videtur, quum recorder non solūm L. Brutum, qui in liberanda patria est interfectus: non duos Decios, qui ad voluntariam mortem cursum equorum incitauerunt: non M. Attilium, qui ad supplicium est profectus, vt fidem hosti datam conseruaret: non duos Scipiones, qui iter Pœnis vel corporibus suis obstruere voluerunt: nõ auum tuum L. Paulum, qui morte sua luit collegæ in Cannensi ignominia temeritatē: non M. Marcellum, cuius interitum ne crudelissimus quidem hostis honore sepulturæ carere passus est: sed legiones nostras (quod scripsi in Originibus) in eum locum sæpe profectas alacri animo & erecto, vnde nunquam se redituras arbitrarentur. Quod igitur adolescentem, & ii quidem non solūm indocti, sed etiam rustici contemnunt, id docti senes extimescunt: omnino (vt mihi quidem videtur) rerum omnium satietas, vitæ facit satietatem. Sunt pueritiæ certa studia: num igitur ea desiderant adolescentem: sunt & ineuntis adolescentiæ: num ea iam constans requirit ætas, quæ dicitur media: sunt etiam huius ætatis: ne ea quidem in senectute quæruntur. sunt autem extrema quædam studia senectutis: ergo, vt superiorum ætatum studia occidunt, sic occidunt etiam senectutis: quod quum euenit, satietas vitæ tempus maturum mortis affert. Equidem non video cur quid ipse sentiam de morte, non audeam dicere vobis: quod eo melius cernere mihi videor, quo ab ea propius absum. Ego vestros patres, P. Scipio, tuque C. Læli, viros clarissimos, mihi que amicissimos viuere arbitror, & eam quidem vitam, quæ est sola vita nomināda. nam dum sumus in his inclusi cōpagibus corporis, munere quodā necessitatis, & graui opere perfungimur. est enim animus cælestis ex altissimo domicilio depressus & quasi demersus in terrā, locum diuinæ naturæ æternitatisque contrariū. Sed credo deos immortales sparsisse animos in corpora humana, vt essent qui terras tuerentur, quique cælestium ordinē contēplantes, imitarentur eum vitæ modo atque constātia. nec me solū ratio ac disputatio impulit vt ita credere: sed nobilitas etiā summorum philosophorum, & auctoritas. Audiebā Pythagorā Pythagoreosque, incolas penè nostros, qui essent

Italici philosophi quondam nominati, nunquam dubitasse quin ex vniuersa mente diuina delibatos animos haberemus. demonstrabantur mihi præterea quæ Socrates summo vitæ die de immortalitate animorum differuisset, is qui esset sapientissimus oraculo Apollinis iudicatus. Quid multa? sic mihi persuasi, sic sentio, quum tanta celeritas animorum sit, tanta memoria præteritorum, futurorū prouidentia, tot artes, tantæ sciētia, tot inuenta, non posse eam naturam, quæ res eas contineat, esse mortalem. quūq; animus semper agitur, nec principium motus habeat, quia ipse se moueat: nec finem quidem habiturum esse motus, quia nunquam se ipse sit relicturus. & quū simplex animi natura esset, neque haberet in se quicquam admixtum dispar sui atque dissimile, nō posse eum diuidi: quod si non posset, non posse interire: magnōque esse argumento, homines scire pleraque antequam nati sint, quod iam pueri quum artes difficiles discant, ita celeriter res innumerabiles arripiant, vt eas non tum primū accipere videantur, sed reminisci & recordari. Hæc Platonis sunt ferè. Apud Xenophontem autem moriens Cyrus maior hæc dicit: Nolite arbitrari ò mihi charissimi filii, me, quū à vobis discessero, nusquam aut nullum fore: nec enim dum eram vobiscum, animum meum videbatis: sed eum esse in hoc corpore, ex iis rebus quas gerebam, intelligebatis. eūdem igitur esse creditote, etiam si nullum videbitis. Nec verò clarorum virorum post mortem honores permanerent, si nihil eorum ipsorum animi efficerent, quo diutius memoriam sui teneremus. Mihi quidem nunquam persuaderi potuit, animos, dum in corporibus essent mortalibus, viuere: quum exissent ex iis, emori. nec verò tum animum esse insipientem, quum ex insipienti corpore euassisset: sed quum omni admixtione corporis liberatus, purus & integer esse cœpisset, tum esse sapientē. Atque etiā quum hominis natura morte dissoluitur, cæterarum rerum perspicuum est quò quæque discedant. abeūt enim illuc omnia, vnde orta sunt: animus autem solus, nec quum adest, nec quum discedit, apparet. Iam verò videtis nihil morti esse tam simile, quàm somnum. atqui dormientium animi maximè declarant diuinitatem suam. multa enim quum remissi & liberi sunt, futura prospiciunt. ex quo intelligitur quales futuri sint, quū se planè corporis vinculis relaxauerint. Quare, si hæc ita sunt, sic me colitote vt deum: sin vna interiturus est animus cum corpore, vos tamen, deos verentes, qui hanc omnem pulchritudinem tuentur & regunt, memoriam nostri piè inuiolatèque seruabitis. Cyrus quidē hæc moriens: nos si placet, nostra videamus. Nemo vnquam mihi, Scipio, persuadebit aut patrem tuum Paulum, aut duos auos, Paulum & Africanum, aut Africani patrem, aut patruum, aut multos præstantes viros, quos enumerare nō necesse est, tanta esse conatos, quæ ad posteritatis memoriam pertinerēt, nisi animo cernerēt posteritatem ad se pertinere posse. An censēs (vt de me ipso aliquid more senum glorier) me tantos labores diurnos nocturnosque domi militiæque suscepturum fuisse, si iisdem finibus gloriam meam, quibus vitam, essem terminaturus? nōne melius multò fuisset otiosam ætatem & quietam, sine vlllo labore aut contentione traducere: sed nescio quo modo animus erigens se, posteritatē semper ita prospiciebat, quasi quū excessisset è vita, tum denique victurus esset. quod quidem ni ita se haberet, vt animi immortales essent, haud optimi cuiusque animus maximè ad immortalem gloriā niteretur. Quid, quòd sapientissimus quisq; æquissimo animo moritur, stultissimus iniquissimo? nōne vobis videtur animus, is qui plus cernat & longius, videre se ad meliora proficisci: ille autem, cuius obtusior sit acies, non videre? Equidem efferor studio, patres vestros, quos colui & dilexi, videndi: neque eos verò solū conuenire aueo, quos ipse cognoui: sed illos etiam, de quibus audiui & legi, & ipse cōscripsi. quò quidē me proficiscentē haud sanè quis facillè retraxerit, nēuetanquā Peliā recoxerit. quòd si quis deus mihi largiatur, vt ex hac ætate repuerascam, & in cunis vagiam, valde recusem: nec verò velim, quasi decurso spatio, à carcere ad carceres reuocari. quid enim habet vita cōmodi? quid non potius laboris? sed habeat sanè. habet certè tamen aut satietatem, aut modum. non libet enim mihi deploro-

rare vitam, quod multi, & ii docti, sæpe fecerunt: nec me vixisse pœnitet, quoniam ita vixi, vt non frustrà me natum existimem: & ex vita ista discedo, tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo. commorandi enim natura diuersorium nobis, non habitandi locum dedit. O præclarum diem, quum in illud animorum conciliū cœtumque proficiscar, & quum ex hac turba & colluuiione discedam! proficiscar enim non ad eos solum viros, de quibus antè dixi, sed etiam ad Catonem meum, quo nemo vir melior natus est, nemo pietate præstator: cuius à me corpus crematum est: quod contra decuit, ab illo meū. animus verò non me deferens, sed respectans, in ea profectò loca discessit, quò mihi ipsi cernebat esse veniendum. quem ego meū casum fortiter ferre visus sum: non quòd æquo animo ferrem, sed me ipse consolabar, existimans non longinquum inter nos digressum & discessum fore. His mihi rebus Scipio (id enim te cum Lælio admirari solere dixisti) leuis est senectus, nec solum nō molesta, sed etiam iucunda. quòd si in hoc errò, quòd animos hominum immortales esse credam, libenter erro: nec mihi hunc errorem, quo delector, dum viuo, extorqueri volo. sin mortuus (vt quidam nutriti philosophi censent) nihil sentiam: non vereor ne hunc errorem meū mortui philosophi irrideant. quòd si non sumus immortales futuri, tamen extingui homini suo tēpore optabile est. nam habet natura, vt aliarum omnium rerum, sic viuendi modū. Senectus autem peractio ætatis est, tanquam fabulæ: cuius defatigationem fugere debemus, præsertim adiuncta satietate. Habui hæc de senectute quæ dicerem: ad quam vtinam perueniatis, vt ea quæ ex me audistis, re experti probare possitis.

M. TVLLII CICERONIS LAELIUS, VEL DE AMICITIA, AD T. POMPONIVM ATTICVM. DIALOGI PERSONAE, FANNIVS, SCAEVOLA, LAELIUS.

VINTVS Mutius Augur Scauola multa narrare de C. Lælio socero suo memoriter & iucundè solebat, nec dubitare illū in omni sermone appellare sapientem. Ego autem à patre ita eram deductus ad Scauolam sumpta virili toga, vt quoad possem, & mihi liceret, à senis latere nunquam discederem. itaque multa ab eo prudenter disputata, multa breuiter & commodè dicta, memoriæ mandabam, fierique studebam eius prudētia doctior. quo mortuo, me ad Pontificem Scauolam contuli: quem vnum nostræ ciuitatis & ingenio & iustitia præstantissimum audeo dicere. Sed de hoc aliàs: nunc redeo ad Augurem. Quū sæpe multa narraret, tum memini domi in hemicyclo sedentem (vt solebat) quum & ego essem vna, & pauci admodum familiares, in eum sermonem illum incidere, qui tum ferè erat multis in ore. meministi enim profectò (vt opinor) Attice, & eo magis, quòd P. Sulpitio vtēbare multum, quum is Tribunus pl. capitali odio, à Q. Pōpeio, qui tum erat Consul, dissideret, quicum coniunctissimè & amantissimè vixerat: quāta hominum esset vel admiratio, vel querela. Itaque tum Scauola, quum in eam ipsam mentionem incidisset, exposuit nobis sermonē Lælii de amicitia habitū ab illo secum, & cum altero genero C. Fannio M. filio paucis diebus post mortē Africani. cuius disputationis sententias memoriæ mandauī, quas in hoc libro exposui meo arbitrato: quasi enim ipsos introduxi loquētes, ne Inquam & Inquit, sapius interponeretur. atque id eo feci, vt tanquam à præsentibus coram haberi sermo videretur. quum enim sæpe mecum ageres Attice, vt de amicitia scriberē aliquid, digna mihi res tum omnī cognitione, tum nostra familiaritate visa est. itaque feci nō inuitus, vt prodessem multis tuo rogatu. Sed, vt in Catone maiore, qui est scriptus ad te de senectute, Catonem induxi senē disputantē, quia nulla videbatur aptior persona quæ de illa ætate loqueretur, quàm eius qui & diutissimè senex fuisset, & in ipsa senectute præ cæteris florisset: sic quū accepissemus à patribus, maximè memorabilem C. Lælii & P. Scipionis familiaritatem fuisse, idonea mihi Lælii persona visa est, quæ de amicitia ea ipsa disse-

reret, quæ disputata ab eo meminisset magister meus Scauola. Genus autem hoc sermonum positum in hominum veterum auctoritate, & eorum illustrium, plus nescio quo pacto videtur habere grauitatis. itaque ipse mea legens sic afficior interdum, vt Catonem, non me, loqui existimem. sed vt tum ad senem fenex de senectute, sic in hoc libro ad amicum amicissimus de amicitia scripsi. tum est Cato locutus, quo erat nemo ferè senior temporibus illis, nemo prudentior: nunc Laelius, & sapiens (sic enim est habitus) & amicitia gloria excellens, de amicitia loquitur. tu velim à me animum parumper auertas, Laelium loqui ipsum putes. C. Fannius & Q. Mutius ad focerum veniunt post mortem Africani. ab iis sermo oritur: respōdet Laelius, cuius tota disputatio est de amicitia: quam legens tu ipse cognosces. F A N. Sunt ista vera Laeli: nec enim melior vir fuit Africano quisquam nec clarior. sed existimare debes omnium oculos in te esse coniectos: vnum te sapientem & appellant & existimant. tribuebatur hoc modo M. Catoni. scimus L. Acilium apud patres nostros appellatum esse sapientem: sed vterque alio quodam modo. Acilius, quia prudens esse in iure ciuili putabatur: Cato, quia multarum rerum usum habebat, multaque eius & in Senatu & in foro vel prouisa prudenter, vel acta constanter, vel responsa acutè ferebantur, propterea quasi cognomen iam habebat in senectute sapientis. te autem alio quodam modo dicunt non solum natura & moribus, verum etiam studio & doctrina esse sapientem: nec sicut vulgus, sed vt eruditi solent appellare sapientem, qualem in reliqua Græcia neminem. nam qui septem appellantur, eos qui ista subtilius quærunt, in numero sapientum non habent. Athenis vnum accepimus, & eum quidē etiam Apollinis oraculo sapientissimum iudicatum. hanc esse in te sapientiam existimant, vt omnia tua in te posita esse ducas, humanosque casus virtute inferiores putes. itaque ex me quærunt, credo ex hoc item Scauola, quonam pacto mortem Africani feras: eoque magis, quod his proximis Nonis, quū in hortos D. Eruti Auguris commentandi causa (vt aliolet) venissemus, tu non affuisti, qui diligentissime semper illum diē & illud munus solitus esses obire. S C A E. Quærunt quidem C. Laeli multi, vt est à Fannio dictū: sed ego id respondeo quod animaduerti, te dolere, quē acceperis tum summi viri tum amantissimi morte, ferre moderatè, nec potuisse non commoueri, nec fuisse id humanitatis tuæ. quod autem his Nonis in collegio nostro non affuisses, valetudinem causam, non mœstitiam fuisse. L A E. Rectè tu quidem Scauola, & verè: nec enim ab isto officio, quod semper vsurpauisti, quum valerem, abduci incommodo meo debui: nec vlllo casu arbitror hoc constati homini posse contingere, vt vlla intermissio fiat officii. Tu autē Fanni, quod mihi tantum tribui dicis, quantum ego nec agnosco, nec postulo, facis amicè: sed (vt mihi videris) non rectè iudicas de Catone. aut enim nemo, quod quidem magis credo: aut, si quisquam, ille sapiens fuit. quo modo enim (vt alia omittam) mortem filii tulisti? memineram Paulum, videram Caium: sed hi nec comparantur Catoni maximo & spectato viro. quamobrem caue Catoni anteponas ne istum quidem ipsum, quem Apollo (vt ais) sapientissimum iudicauit. huius enim facta, illius dicta laudantur. De me autē, vt iam cum vtroque loquar, sic habetote: Ego, si Scipionis desiderio me moueri negem, quam id rectè faciam, viderint sapientes: sed certè mentiar. moueor enim tali amico orbat, qualis (vt arbitror) nemo vnquam erit, & vt confirmare possum, nemo certè fuit. sed non egeo medicina: me ipse consolor, & maximè illo solatio, quod eo errore careo, quo, amicorum decessu plerique anguntur. nihil enim mali accidisse Scipioni puto: mihi accidit, siquid accidit. suis autem incommodis grauius angitur, non amicum, sed se ipsum amantis est. cum illo verò quis neget actum esse præclarè: nisi enim, quod ille minimè putabat, immortalitatem optare vellet: quid non est adeptus, quod homini fas esset optare? qui summam spem ciuium, quam de eo iam puero habuerant, continuo adolescens incredibili virtute superauit: qui Consulatum petiit nunquam, factus est Consul bis, primum ante tempus, iterum sibi suo tempore, Reip. penè sero: qui duabus vrbibus euerfis inimi-

cissimis huic imperio, non modò præsentia, verum etiam futura bella deleuit. quid dicam de moribus facillimis: de pietate in matrē, liberalitate in sorores, bonitate in suos, iustitia in omnes: hæc nota sunt vobis. quàm autem ciuitati charus fuerit, mœrore funeris indicatum est. Quid igitur hunc paucorum annorum accessio iuuare potuisset? senectus enim, quanuis non sit grauis, vt memini Catonem vno anno, antequam mortuus esset, mecum & cum Scipione differere: tamen aufert eam viriditatem, in qua etiā nunc erat Scipio. Quamobrem vita quidem talis fuit vel fortuna, vel gloria, vt nihil posset accedere: moriendi autem sensum celeritas abstulit. quo de genere mortis difficile dictum est: quid homines suspicentur, videtis. hoc tamen verè licet dicere, P. Scipioni ex multis diebus, quos in vita celeberrimos lætissimosque viderit, illum diem clarissimum fuisse, quum Senatu dimisso domum reductus ad vesperam est à patribus conscriptis, à populo R. sociis & Latinis, pridie quàm excessit è vita: vt ex tam alto dignitatis gradu ad superos videatur potius, quàm ad inferos peruenisse. neque enim assentior iis qui hæc nuper differere cœperunt, cum corporibus simul animos interire, atque omnia morte deleri. plus apud me antiquorum auctoritas valet, vel nostrorum maiorum, qui mortuis tam religiosa iura tribuerunt: quod non fecissent profectò, si nihil ad eos pertinere arbitrarentur: vel eorum qui in hac terra fuerunt, magnamque Græciam, quæ nunc quidem deleta est, tunc florebat, institutis & præceptis suis erudierunt: vel eius, qui Apollinis oraculo sapientissimus est iudicatus: qui non tum hoc, tum illud, vt in plerisque, sed idem dicebat semper, animos hominum esse diuinos: iisque, quum è corporibus excessissent, reditum ad cælum patere, optimoque & iustissimo cuique expeditissimū. quod idem Scipioni videbatur: qui, idem quasi prælagiret, per paucis ante mortem diebus quum & Philus & Manilius adessent, & alii plures, tunc etiam Scauola mecum venisses, triduum differuit de Rep. cuius disputationis fuit extremum ferè de immortalitate animorum: quæ se in quiete per visum ex Africano audisse dicebat. Id si ita est, vt optimi cuiusque animus in morte facillimè euolet tanquam è custodia, vinculisque corporis: cui celsus cursus ad deos faciliorem fuisse, quàm Scipioni? Quocirca mœrore hoc eius euentu, vereor ne inuidi magis, quàm amici sit. sin autem illa vereor, vt idem interitus sit animorum & corporum, nec vllus sensus maneat: vt nihil boni est in morte, sic certè nihil mali. sensu enim amisso, fit idem, quasi natus non esset omnino: quem tamen esse natum & nos gaudemus, & hæc ciuitas, dum erit, lætabitur. Quamobrem cum illo quidē (vt supra dixi) actum optimè est, mecum autem incommodius: quem fuit æquius, vt prius introieram in vitam, sic prius exire de vita. sed tamen recordatione nostræ amicitia sic fruor, vt beatè vixisse videar, quia cum Scipione vixerim: quocum mihi coniuncta cura de Repub. & de priuata fuit: quocum domus fuit & militia communis, & id in quo est omnis vis amicitia, voluntatum, studiorum, sententiarum summa consensus. Itaque non tam ista me sapientia, quam modò Fannius commemorauit, fama delectat, falsa præsertim: quàm quod amicitia nostræ memoriam spero sempiternam fore. idque mihi eo magis est cordi, quod ex omnibus seculis, vix tria aut quatuor nominantur paria amicorum: quo in genere sperare videor Scipionis amicitiam & Laeli, notam posteritati fore. F A N. Istud quidem Laeli ita necesse est. Sed quoniam amicitia mentionem fecisti, & sumus otiosi, pergratum mihi feceris, spero item Scauolæ, si (quemadmodum soles) de cæteris rebus, quum ex te quæruntur, sic de amicitia disputabis quid sentias, qualem existimes, quæ præcepta des. S C A E. Mihi verò pergratum hoc erit: atque id ipsum quum tecum agere conarer, Fannius anteuertit. Quamobrem vtrique nostrum gratum admodum feceris. L A E. Ego verò non grauauer, si mihi ipse considerem. nam & præclara visa res est: & sumus (vt dixit Fannius) otiosi. Sed quis ego sum? aut quæ in me est facultas? doctorum est ista consuetudo, eaque Græcorum, vt iis proponatur de quo disputent quantuis subito. magnum opus est, egetque exercitatione non parua. Quamobrem quæ disputari de amicitia possunt,

ab eis cenſeo petatis, qui iſta profitentur. ego vos hortari tantum poſſum, vt amicitiam omnibus rebus humanis antepoſatis. nihil eſt enim tam naturæ aptum, tam conueniens ad res vel ſecundas vel aduerſas. Sed hoc primum ſentio, niſi in bonis amicitiam eſſe non poſſe: neque id ad viuum refeco, vt illi qui hæc ſubtilius diſſerunt, fortasſe vere, ſed ad communem vtilitatem parum. negant enim quenquam virum bonum eſſe, niſi ſapientem. ſit ita ſané. ſed eam ſapientiam interpretantur, quam adhuc mortalibus nemo eſt conſecutus. nos autem ea quæ ſunt in vſu, vitæque communi, non ea quæ finguntur aut optantur, ſperare debemus. nunquam ego dicam C. Fabritium, M. Curium, T. Coruncanum, quos ſapientes noſtri maiores iudicabant, ad iſtorum normam fuiſſe ſapientes. Quare ſibi habeat ſapientiæ nomen & inuidioſum & obſcurum, concedantque vt hi boni viri fuerint. ne id quidem faciunt. negabunt id, niſi ſapienti, poſſe concedi. Agamus igitur pingui Minerua, vt aiunt, qui ita ſe gerunt, ita viuunt, vt eorum probetur fides, integritas, æquitas, liberalitas: nec ſit in eis vlla cupiditas, vel libido, vel audacia, ſintque magna conſtantia, vt hi fuerunt quos modò nominaui. hos viros bonos, vt habitus ſunt, ſic etiam appellandos putemus, qui aſſequuntur, quantum homines poſſunt, naturam optimam rectè viuendi ducem. ſic enim mihi perſpicere videor, ita nos eſſe nos, vt inter omnes eſſet ſocietas quædam: maior autem, vt quiſque proximè accederet. itaque ciues potiores ſunt, quàm peregrini: & propinqui, quàm alieni. cum his enim amicitiam natura ipſa peperit: ſed ea nõ ſatis habet firmitatis. nõque hoc præſtat amicitia propinquitati, quòd ex propinquitate beneuolentia tolli poſteſt, ex amicitia autem non poſteſt. ſublata enim beneuolentia, amicitia nomen tollitur, propinquitatis manet. quanta autem vis amicitia ſit, ex hoc intelligi maximè poſteſt, quòd ex infinita ſocietate generis humani, quam conciliauit ipſa natura, ita contracta res eſt, & adducta in anguſtum, vt omnis charitas aut inter duos, aut inter paucos iungeretur. Eſt autem amicitia nihil aliud, niſi omnium diuinarum humanarumque rerum cum beneuolentia & charitate ſumma conſenſio. qua quidem haud ſcio an excepta ſapientia, quicquam melius homini ſit à diis immortalibus datum. diuitias alii præponunt, bonã alii valetudinem, alii potentiam, alii honores, multi etiam voluptates. belluarum hoc quidem extremum eſt: illa autem ſuperiora, caduca & incerta, poſita non tam in noſtris conſiliis, quàm in fortunæ temeritate. qui autem in virtute ſummum bonum ponunt, præclare illi quidem, ſed hæc ipſa virtus amicitiam gignit & continet: nec ſine virtute amicitia eſſe vlllo pacto poſteſt. Iam virtutem ex conſuetudine vitæ ſermonisque noſtri interpretemur: nec metiamur eam, vt quidam indocti, verborum magnificentia: virosque bonos eos qui habentur, numeremus, Paulos, Catones, Caios, Scipiones, Philoſ. his communis vita contenta eſt: eos autem omittamus, qui omnino nuſquam reperiuntur. tales igitur inter viros, amicitia tantas opportunitates habet, quantas vix queo dicere. Principio, cui poſteſt eſſe vita vitalis, vt ait Ennius, qui non in amici mutua beneuolentia conqueſcat? Quid dulcius, quàm habere quocum omnia audeas ſic loqui, vt tecum? quis eſſet tantus fructus in proſperis rebus, niſi haberes, qui illis æquè ac tu ipſe, gauderet? aduerſas verò ferre difficile eſſet ſine eo, qui illas grauius etiam quàm tu, ferret: denique cæteræ res quæ expetuntur, opportuna ſunt ſingulæ rebus ferè ſingulis: diuitiæ, vt vtare: opes, vt colare: honores, vt laudare: voluptates, vt gaudeas: valetudo, vt dolore careas, & muneribus fungare corporis: amicitia plurimas res continet, quoquò te verteris, præſto eſt: nullo loco excluditur: nunquam intempetiua, nunquã moleſta eſt. itaque non aqua, non igni, non aère (vt aiunt) pluribus locis vtimur, quàm amicitia. neque ego nunc de vulgari, aut de mediocri (quæ tamen ipſa delectat, & prodeſt) ſed de vera & perfectã loquor: qualis eorum qui pauci nominantur, fuit. nam & ſecundas res ſplendidioreſ facit amicitia, & aduerſas partiens comunicansque, leuioreſ. quumque plurimas & maximas commoditates amicitia contineat, tum illa nimirum præſtat omnibus, quòd bona ſpe præluceſt in poſterum, nec debilitari ani-

mos aut cadere patitur. verum etenim amicũ qui intuetur, tanquam exemplar aliquod intuetur ſui. Quocirca & abſentes adſunt, & egentes abundant, & imbecilles valent, & quod difficilius dictu eſt, mortui viuunt, tantus eos honos, memoria, deſiderium proſequitur amicorum. ex quo illorum beata mors videtur: horum, vita laudabilis. quòd ſi exemeris ex natura rerum beneuolentiæ coniunctionem, nec domus vlla, nec vrbs ſtare poterit: ne agri quidem cultus permanebit. id ſi minus intelligitur, quãta vis amicitia concordiaque ſit, ex diſſenſionibus atque ex diſcordiis percipi poſteſt. quæ enim domus tam ſtabilis, quæ tam firma ciuitas eſt, quæ non odiis atque diſſidiis funditus poſſit euerti? Ex quo quantum boni ſit in amicitia, iudicari poſteſt. Agrigentinum quidem doctum quẽdam virum carminibus Græcis vaticinatum ferunt: quæ in rerum natura, totoque mundo conſtarent, quæque mouerentur, ea contrahere amicitiam, diſſipare diſcordiam: atque hoc quidem omnes mortales & intelligunt & reprobant. Itaque, ſi quando aliquod officium exiſtit amici in periculis aut aduendis aut comunicandis, quis eſt qui id non maximis efferat laudibus? qui clamores tota cauea nuper in hoſpitis & amici mei M. Pacuuii noua fabula, quum ignorante Rege vter eorum eſſet Oreſtes, Pylades Oreſtem ſe eſſe diceret, vt pro illo necaretur: Oreſtes autem, ita vt erat, Oreſtem ſe eſſe perſeueraret? ſtantes autem plaudebant in re ficta: quid arbitramur in vera fuiſſe facturos: facile indicabat ipſa natura vim ſuam: quum homines, quod facere ipſi non poſſent, id rectè fieri in altero iudicaret. Hactenus mihi videor de amicitia quid ſentirem poſſiſſimè dixiſſe. ſiqua præterea ſunt (credo autem eſſe multa) ab iis, ſi videbitur, qui iſta diſputant, quæritote. F A N. Nos autem à te potius. quanquam etiam ab iſtis ſæpe quaſiui & audiui, non inuitus equidem: ſed aliud quoddam expetimus ſilum orationis tuæ. S C A E. Tu magis id diceres Fanni, ſi nuper in hortis Scipionis, quum de Republica diſputatum eſt, aſſuiſſes. qualis tum patronus iuſtitia fuit contra accuratam orationem Philia? F A N. Facile id quidem fuit, iuſtitiam iuſtiſſimo viro defendere. S C A E. Quid amicitiam? nõne facile ei erit, qui ob eam ſumma fide, conſtantia, iuſtitiaque ſeruata, maximam gloriam ceperit? I A E. Vim hoc quidem eſt afferre. quid enim refert, qua me ratione cogatiſ: cogitiſ certè: ſtudiis enim generorum, præſertim in re bona, quum difficile eſt, tum ne æquum quidem obſiſtere. Sæpiſſime igitur mihi de amicitia cogitãti, maximè illud conſiderandum videri ſolet, num propter imbecillitatem atque inopiam deſideranda ſit amicitia, vt in dandis recipiendiſque meritis, quod quiſque minus per ſe poſſet, id acciperet ab alio, vicifiſimque redderet: an eſſet hoc quidem proprium amicitia, ſed antiquior & pulchrior, & magis à natura ipſa proſecta alia cauſa eſſet. amor enim, ex quo amicitia eſt nominata, princeps eſt ad beneuolentiam coniungendam. nam vtilitates quidem etiam ab iis percipiuntur ſæpe, qui ſimulatione amicitia coluntur & obſeruantur temporis cauſa. In amicitia autem nihil fictũ, nihil ſimulatum: & quicquid in ea eſt, id & verum & volũtarium eſt. Quapropter à natura mihi videtur potius quàm ab indigentia, orta amicitia, applicatione magis animi cum quodam ſenſu amandi, quàm cogitatione quãtum illa vtilitatis eſſet habitura. Quod quidem quale ſit, etiam in beſtiis quibusdam animaduerti poſteſt, quæ ex ſe natos ita amant ad quoddam tempus, & ab eis ita amantur, vt facile earum appareat ſenſus. quod in homine multò eſt euidentius. primum ex ea charitate, quæ eſt inter natos & parentes, quæ dirimi niſi deteſtabili ſcelere non poſteſt: deinde, quum ſimilis ſenſus exiſtit amoris, ſi aliquem naçti ſumus, cuius cum moribus & natura congruamus: quòd in eo quaſi lumen aliquod probitatis & virtutis perſpicere videamur. nihil eſt enim amabilius virtute: nihil quod magis alliciat homines ad diligendum. quippe quum propter virtutem & probitatem, eos etiam, quos nunquam vidimus, quodammodo diligamus. Quis eſt qui C. Fabritii, M. Curii cum charitate aliqua & beneuolentia memoriam non uſurpet, quos nunquam viderit? quis autem eſt, qui Tarquinius Superbum, qui Sp. Caſſium, Sp. Melium non oderit? Cum

duobus ducibus de imperio in Italia decertatum est, Pyrrho & Annibale: ab altero, propter probitatem eius, non alienos animos habemus: alterum propter crudelitatem eius semper hæc ciuitas oderit. Quod si tanta vis probitatis est, ut eam vel in eis quos nunquam vidimus, vel quod maius est, in hoste etiam diligamus: quid mirum si animi hominum moueantur, quum eorum, quibuscum vsu coniuncti esse possunt, virtutem & bonitatem perspicere videantur? Quanquam confirmatur amor & beneficio accepto, & studio perspecto, & consuetudine adiuncta, quibus rebus ad illum primum motum animi & amoris adhibitis, admirabilis quædam exardescit benevolentiam magnitudo. quam si qui putant ab imbecillitate proficisci, ut sit per quam quisque assequatur quod desideret: humilem sane relinquunt, & minime generosum (ut ita dicam) ortum amicitiam: quam ex inopia atque indigentia natam volunt. quod si ita esset, ut quisque minimum in se esse arbitraretur, ita ad amicitiam esset aptissimus: quod longè secus est. ut enim quisque sibi plurimum confidit, & ut quisque maxime virtute & sapientia sic munitus est, ut nullo egeat, suaque omnia in se ipso posita iudicet: ita in amicitiam expetendis colendisque maxime excellit. Quid enim? Africanus erat indigens mei: minime hercule. at ne ego quidem illius: sed ego admiratione quadam virtutis eius, ille vicissim opinione fortasse nonnulla, quam de meis moribus habebat, me dilexit: auxit benevolentiam consuetudo, sed quanquam utilitates multæ & magnæ consecutæ sunt, non sunt tamen ab earum spe causæ diligendi profectæ. Ut enim benefici liberalisque sumus, non ut exigamus gratiam (neque enim beneficium fœneramur, sed natura propensum ad liberalitatem sumus) sic amicitiam non spe mercedis adducti, sed quod eius omnis fructus in ipso amore inest, expetendam putamus. Ab iis qui pecudum ritu ad voluptatem omnia referunt, longè dissentimus, nec mirum: nihil enim altum, nihil magnificum, nec diuinum suspicere possunt, qui omnes suas cogitationes abiecerunt in rem tam humilem, tamque contemptam. Quamobrem hos quidem ab hoc sermone remoueamus: ipsi autem intelligamus à natura gigni sensum diligendi, & benevolentiam charitatem, facta significatione probitatis: quam qui appetuerunt, applicant sese, & propius admovent, ut & vsu eius, quem diligere cœperunt, fruantur & moribus: sintque pares in amore & æquales, propensioresque ad bene merendum, quam ad reposcendum. atque hæc inter eos sit honesta certatio. sic & utilitates ex amicitia maximæ capientur: & erit eius ortus à natura, quam ab imbecillitate, grauior & verior. nam si utilitas amicitias conglutinet, eadem commutata dissolueret: sed quia natura mutari non potest, iccirco veræ amicitiam sempiternæ sunt. Ortum quidem amicitiam videtis, nisi quid adhuc forte vultis. F A N. Tu verò perge Laeli. pro hoc enim, qui minor est natu, meo iure respondeo.

S C A E. Rectè tu quidem. quamobrem audiamus. L A E. Audite verò optimi viri ea quæ sapientissime inter me & Scipionem de amicitia differebantur. quanquam ille quidem nihil difficilius esse dicebat, quam amicitiam vsque ad extremum vitæ diem permanere. nam vel ut non idem expediret utrique, incidere sæpe, vel ut de Repub. non idem sentirent: mutari etiam mores hominum sæpe dicebat, aliàs aduersis rebus, aliàs ætate ingrauescente. atque earum rerum exemplum ex similitudine capiebat ineuntis ætatis, quod summi puerorum amores sæpe vnà cum prætexta, sumpta toga deponerentur: sin autem ad adolescentiam perduxissent, dirimi tamen interdum contentione vel luxuriæ, vel conditionis, vel commodi alicuius, quod idem adipisci vterque non posset: quod si qui longius in amicitia prouecti essent, tamen sæpe labefactari, si in honoris contentionem incidissent: pestem enim maiorem esse nullam in amicitiam, quam in plerisque pecuniæ cupiditatem: in optimis quibusque honoris certamen & gloriæ: ex quo inimicitias maximas sæpe inter amicissimos extitisse. magna etiam dissidia & plerumque iusta nasci, quum aliquid ab amicis, quod rectum non esset, postularetur: ut aut libidinis ministri, aut adiutores essent ad iniuriam: quod qui recusarent, quanuis honestè id facerent, ius tamen amicitiam deserere arguerentur ab iis, quibus obsequi nollent:

illos autem qui quiduis ab amico auderent postulare, postulatione ipsa profiteri, omnia se amici causa esse facturos. eorum querela inueterata non modò familiaritates extinguere solere, sed etiam odia gigni maxima atque sempiterna. hæc ita multa, quasi fata, impendere amicitiam, ut omnia subterfugere, non modò sapientiam, sed etiam felicitatis diceret sibi videri. Quamobrem id primum videamus, si placet, quatenus amor in amicitia progredi debeat. Num si Coriolanus habuit amicos, ferre contra patriam arma illum cum Coriolano debuerit? num Becillinum, amici, regnum appetentem, num Sp. Melium iuuare debuerunt? Tiberium quidem Gracchum Remp. vexantem, à Q. Tubero ne æqualibusque amicis derelictum videbamus. At C. Blossius Cumanus, hospes familiaris vestræ, Scæuola, quum ad me, qui aderam Lenati & Rutilio Consulibus in consilio, deprecatum venisset: hanc, ut sibi ignoscerem, causam afferebat, quod tanti Ti. Gracchum fecisset, ut quicquid ille vellet, sibi faciendum putaret. tum ego, Etiamne, inquam, si te in Capitolium faces ferre vellet? Nunquam, inquit, voluisset id quidem: sed si voluisset, paruissim. Videtis quam nefaria vox: & hercule ita fecit, vel plus etiam quam dixit. non enim paruit ille Ti. Gracchi temeritati, sed præfuit: nec se comitem illius furoris, sed ducem præbuit. itaque hac amentia, quæstione noua perterritus, in Asiam profugit: ad hostes se contulit: pœnas Reipub. graues iustasque perfoluit. Nulla est igitur excusatio peccati, si amici causa peccaueris. nam quum consiliatrix amicitiam, virtutis opinio fuerit, difficile est amicitiam manere, si à virtute defeceris. quod si rectum statuerimus, vel concedere amicis quicquid velint: vel impetrare ab amicis quicquid velimus: perfecta quidem sapientia sumus, si nihil habeat res vitii. sed loquimur de iis amicis qui ante oculos sunt, quos videmus, aut de quibus memoriam accepimus, quos nouit vita communis. ex hoc numero nobis exempla sumenda sunt, & eorum quidem maxime, qui ad sapientiam proximè accedunt. Videmus Paulum AEmylium C. Lucinio familiarem fuisse (sic à patribus accepimus) bis vnà Consules & collegas in Censura: tum etiam cum iis, & inter se coniunctissimos fuisse M. Curium & T. Coruncanum, memoriam traditum est. igitur ne suspicari quidem possumus, quenquam horum ab amico quippiam contendisse, quod contra fidem, contra iusiurandum, contra Rempub. esset, nam hoc quidem in talibus viris quid attinet dicere? si contendisset, scio impetraturum non fuisse: quum illi sanctissimi viri fuerint: æquè autem nefas sit, tale aliquid & facere rogatum, & rogare. At verò Ti. Gracchum sequebantur C. Carbo, C. Cato, & minime tunc quidem C. frater, nunc idem acerrimus hostis. Hæc igitur prima lex in amicitia sancitur, ut neque rogemus res turpes, nec faciamus rogati. turpis enim excusatio est, & minime accipienda, quum in cæteris peccatis, tum si quis contra Remp. se amici causa fecisse fateatur. Etenim eo loco Fanni & Scæuola locati sumus, ut nos longè prospicere oporteat futuros casus Reipub. deflexit enim iam aliquantulum de spatio curriculae consuetudo maiorum. Ti. Gracchus regnum occupare conatus est, vel regnauit is quidem paucos menses. num quid simile populus Ro. audierat aut viderat? hunc etiam post mortem secuti amici & propinqui, quid in P. Scipionem effecerint, sine lacrymis non queo dicere. nam Carbonem quoque, quem modò posuimus, propter recentem pœnam Ti. Gracchi sustinimus. De C. Gracchi autem Tribunatu quid expectem, nò libet augurari. serpet enim deinde res, quæ proliuis ad perniciem, quum semel cœpit, labitur. videtis in tabella iam antè quanta sit facta labe, primo Gabinia lege, biennio autem post Cassia. Videre iam videor populum Ro. à Senatu disunctum, multitudinisque arbitrio res maximas agi. plures enim discent quemadmodum hæc fiant, quam quemadmodum his resistatur. Quorsum hæc? quia sine sociis nemo quicquam tale conatur. præcipiendum est igitur bonis, ut si in eiusmodi amicitias ignari casu aliquo inciderint, ne existiment ita se alligatos, ut ab amicis in magna re aliqua in Reip. peccantibus non discedant. improbis autem pœna statuenda est: nec minor verò iis qui secuti erunt alterum, quam iis qui ipsi fuerint impietatis duces. Quis clarior in Græ

cia Themistocle: quis potentior? qui quum imperator bello Persico seruitute Græciam liberasset, propterque inuidiam in exilium pulsus esset, ingrata patriæ iniuriam non tulit, quâ ferre debuit. fecit idem quod viginti annis antè apud nos fecerat Coriolanus. his adiutor contra patriam inuentus est nemo: itaque mortem sibi vterque consciuit. Quare talis improborum consensio non modò excusatione amicitia tegenda non est, sed potius omni supplicio vindicanda: vt ne quis sibi concessum putet, amicum bellum patriæ inferentem sequi. quod quidem, vt res ire cœpit, haud scio an aliquando futu-⁴¹ rum sit. mihi autem non minori curæ est, qualis Respub. post mortem meam futura sit, quàm qualis hodie sit. Hæc igitur prima lex amicitia sanciat, vt ab amicis honesta petamus, amicorum causa, honesta faciamus: nec expectemus quidem dum rogemur, sed studium semper adsit, cunctatio absit: consilium verum dare gaudeamus liberè. plurimum in amicitia, amicorum bene suadentium valeat auctoritas: eaque adhibeatur ad monendum non modò aperte, sed etiam acriter, si res postulabit, & adhibita pareatur. Nam quibusdam, quos audio sapientes habitos in Græcia, placuisse opinor mirabilia quædam (sed nihil est quod illi non persequantur suis argutiis) partim⁴² fugiendas esse nimias amicitias, ne necesse sit vnum sollicitum esse pro pluribus: satis superque esse sibi suarum cuique rerum curam: alienis nimis implicari molestum esse: commodissimum esse quam laxissimas habenas habere amicitia, quas vel adducas quum velis, vel remittas. caput enim esse ad beatè viuendum, securitatem: qua frui non possit animus, si tanquam parturiat vnus pro pluribus. Alios autem dicere aiunt etiam multò inhumanius (quem locum breuiter perstrinxi paulò antè) præsidii adiuuentique causa, non benevolentia neque charitatis, amicitias esse expetendas. itaque vt quisque minimum firmitatis habeat, minimumque virium, ita amicitias appetere maximè. ex⁴³ eo fieri vt mulierculæ magis amicitiarum præsidia quarant, quàm viri: & inopes, quàm opulenti: & calamitosi, quàm ii qui putantur beati. O præclaram sapientiam! solem enim è mundo tollere videntur, qui amicitiam è vita tollunt: qua nihil à diis immortalibus melius habemus, nihil iucundius. quæ est enim ista securitas? specie quidem blanda, sed re ipsa multis locis repudianda est. neque enim est consentaneum, vllam honestam rem actionem ve, ne sollicitus sis, aut non suscipere, aut susceptam deponere. Quòd si curam fugimus, virtus fugienda est, quæ necesse est vt cum aliqua cura res sibi contrarias aspernetur, atque oderit: vt bonitas malitiam, temperantia libidinem, ignauiam fortitudo. Itaque videas rebus iniustus iustos maximè dolere, imbecillibus⁴⁴ fortes, flagitiosis modestos. Ergo hoc proprium est animi bene constituti, & lætari bonis rebus, & dolere contrariis. Quamobrem si cadit in sapientem animi dolor (qui profectò cadit, nisi ex eius animo extirpatam humanitatè arbitremur) quæ causa est vt amicitiam funditus tollamus è vita, ne aliquas propter eam suscipiamus molestias? quid enim interest, motu animi sublato, non dico inter pecudem & hominem, sed inter hominem & saxum, aut truncum, aut quiduis generis eiusdem? neque enim sunt isti audiendi, qui virtutem duram & quasi ferream esse volunt: quæ quidem est tum multis⁴⁵ in rebus, tum in amicitia, tenera atque tractabilis, vt ex bonis amici quasi diffundatur, & incommodis contrahatur. Quamobrem angor iste, qui pro amico sæpe capiendus est, non tantum valet, vt tollat è vita amicitiam: non plus quàm vt virtutes, quia nonnullas curas & molestias afferunt, repudiantur. Quum autem contrahat virtus amicitiam (vt supra dixi) si qua significatio virtutis eluceat, ad quam se similis animus applicet & adiungat: id quum contingit, amor ibi exoritur necesse est. quid enim tam absurdum, quàm delectari multis inanibus rebus, vt honore, vt gloria, vt ædificio, vt vestitu cultuque corporis: animo autem virtute prædito, eo qui vel amare, vel (vt ita dicam) redamare possit, non admodum delectari: nihil est enim remuneratione benevolentia, nihil vicissitudine studiorum officiorumque iucundius. Quòd si etiam illud addimus⁴⁶ (quod rectè addi potest) nihil esse quod ad se rem vllam tam alliciat & tam attrahat,

quàm ad amicitiam similitudo: concedatur profectò verum esse, vt bonos boni diligant, asciscantque sibi quasi propinquitate coniunctos atque natura. nihil est enim appetentius similibus sui: nihil rapacius, quàm natura. Quamobrem hoc quidem Fanni & Scæuola constat (vt opinor) bonis inter bonos quasi necessariam benevolentiam esse, qui est amicitia fons à natura cõstitutus. sed eadem bonitas etiam ad multitudinem⁴⁷ pertinet. non est enim inhumana virtus, neque immanis, neque superba, quæ etiam populos vniuersos tueri, eisque optimè consulere soleat. quod non faceret profectò, si à charitate vulgi abhorreret. Atque etiam mihi quidem videntur qui vtilitatis causa fingunt amicitias, amabilissimum nodum amicitia tollere. non enim tam vtilitas parata per amicū, quàm amici amor ipse delectat: tumque illud fit, quod ab amico est profectum, iucundum, si cum amore & studio est profectum: tantumque abest, vt amicitia propter indigentiam colantur, vt ii qui opibus & copiis, maximèque virtute præditi, in qua plurimum est præsidii, minimè alterius indigeant, liberalissimi sint & beneficentissimi. Atque haud scio an ne opus sit quidem, nihil vnquam omnino deesse amicis. vbi enim studia nostra vigiissent, si nunquam studio, nunquam consilio, nunquam⁴⁸ opera nostra nec domi nec militia Scipio eguisset? non igitur vtilitatem amicitia, sed vtilitas amicitiam consecuta est. Non ergo erunt homines diuitiis affluentes audiendi, si quando de amicitia, quam nec vsu nec ratione habent cognitam, disputabunt. Nam quis est, pro deū fidem atque hominum, qui velit, vt neque diligat quenquam, nec ipse ab vllò diligatur, circumfluere omnibus copiis, atque in omnium rerum abundantia viuere? hæc enim est tyrannorū vita nimirum, in qua nulla fides, nulla charitas, nulla stabilis benevolentia potest esse fiducia: omnia semper suspecta atque sollicita, nullus locus est amicitia. quis enim aut eum diligat quem metuit: aut eum, à quo se metui putat: coluntur tamen simulatione amicitia duntaxat ad tempus. Quòd si forte (vt fit plerunque) ceciderint, tum intelligitur quàm fuerint inopes amicorum. quod Tarquinius dixisse ferunt, tum quum exul esset: se intellexisse quos fidos amicos habuisset, quosque infidos, quum iam neutris gratiam referre posset. quanquam miror, in illa superbia & importunitate si quenquam habere potuit. Atque vt huius, quem dixi, mores, veros amicos parare non potuere: sic multorum opes præpotètiū excludunt amicitias fideles. non enim solū ipsa fortuna cæca est, sed eos etiam plerunque efficit cæcos, quos complexa est. itaque illi efferuntur fastidio ferè & contumacia: neque quicquam insipiente fortunato intolerabilius fieri potest. Atque hoc quidem videre licet, eos qui antea commodis fuerunt moribus, imperio, potestate, prosperis rebus immutari: spernèque ab iis veteres amicitias, & indulgeri nouis. Quid autem stultius, quàm vt plurimum copiis, facultatibus, opibus possint, cætera parare quæ parant, pecuniam, equos, famulos, vestes egregias, vasa pretiosa: amicos non parare, optimam & pulcherrimam vitæ (vt ita dicam) supellectilem: etenim cætera quum parat, cui parent nesciunt, nec cuius causa laborent: eius enim est istorum quodque, qui vincit viribus. amicitiarum sua cuique permanet stabilis & certa possessio: vt etiam si illa mancant, quæ sunt quasi dona fortunæ, tamen vita inculta & deserta ab amicis, nō possit esse iucunda. Sed hæc hæc tenus. Constituendi autem sunt qui sint in amicitia fines & quasi termini diligendi. de quibus tres video ferri sententias, quarum nullam probo. vnā, vt eodem modo erga amicum affecti simus, quo erga nosmetipsos: alteram, vt nostra in amicos benevolentia, illorum erga nos benevolentia pariter æqualiterque respondeat: tertiam, vt quanti quisque se ipse facit, tanti fiat ab amicis. Harum trium sententiarum nulli prorsus assentior. nec enim illa prima vera est, vt quemadmodum in se quisque, sic in amicum sit animatus. quàm multa enim quæ nostra causa nunquam faceremus, facimus causa amicorum: precari ab indigno, supplicare, tum acerbius in aliquem inuchi, insectarique vehementius: quæ in nostris rebus non satis honestè, in amicorum fiunt honestissimè. multæ quoque res sunt, in quibus de suis commodis viri boni multa

detrahunt, detrahique patiuntur, ut iis amici potius quam ipsi fruantur. Altera sententia est quae definit amicitiam paribus officiis ac voluntatibus. hoc quidem est nimis exiguum & exiliter ad calculos reuocare amicitiam, ut par sit ratio acceptorum & datorum. Ditiore mihi & affluentior videtur esse vera amicitia, nec obseruare strictè, ne plus reddat, quam acceperit. neque enim verendum est, ne quid excidat, aut ne quid in terram defluat, aut ne plus a quo quid in amicitia congeratur. Tertius verò ille finis determinamus, ut quanti quisque se ipse faciat, tanti fiat ab amicis. saepe enim in quibusdam aut animus abiectior est, aut spes amplificandae fortunae fractior. non est igitur amici, talem esse in eum, qualis ille in se est: sed potius eniti & efficere, ut amici iacentem animum excitet, inducatque in spem cogitationemque meliorem. Alius igitur finis verae amicitiae constituendus est, si prius, quid maximè reprehendere Scipio solitus sit, edixerit. negabat ullam vocem inimiciorum amicitiae potuisse reperiri, quam eius qui dixisset, ita amare oportere, ut aliquando esset osurus: nec verò se adduci posse, ut hoc quemadmodum putaretur, à Biante dictum esse crederet, qui sapiens habitus esset unus è septem: sed impuri cuiusdam, aut ambitiosi, aut omnia ad suam potentiam reuocantis esse sententiam. quoniam enim modo quisquam amicus eius esse poterit, cuius se putabit inimicum esse posse: quinetiam necesse erit cupere, etiam optare ut quam saepissimè peccet amicus, quò plures det sibi tanquam ansas ad reprehendum: rursus autem rectè factis commodisque amicorum necesse erit angi, dolere, inuidere. Quare hoc quidem praeceptum, cuiuscunque est, ad tollendam amicitiam valet. Illud potius praecipendum fuit, ut eam diligentiam adhiberemus in amicitias comparandis, ut nequando amare inciperemus eum, quem aliquando odisse possemus. quinetiam si minus felices in deligendo fuissimus, ferèdum id Scipio potius, quam inimicitarum tempus cogitandum putabat. His igitur finibus utendum arbitror, ut quum emendati mores amicorum sint, tum sit inter eos omnium rerum, consiliorum, & voluntatum sine ulla exceptione communitas: & si qua fortuna acciderit, ut minus iustae amicorum voluntates sint adiuuandae, in quibus eorum aut de capite agatur, aut fama, declinandum sit de via, modò ne summa turpitudine sequatur. est enim quatenus amicitiae venia dari possit, nec verò negligenda est fama: nec mediocre telum ad res gerendas existimare oportet beneuolentiam ciuium, quam blanditiis & assentationibus colligere, turpe est. virtus, quam sequitur charitas, minimè repudianda est. Sed (saepe enim redeo ad Scipionem, cuius omnis sermo erat de amicitia) querebatur, quòd in omnibus rebus homines diligentiores essent: capras & oves quot quisque haberet, dicere posse: amicos quot haberet, non posse dicere. & in illis quidem parandis adhibere curam, in amicis eligendis negligentes esse: nec habere quasi signa quaedam & notas, quibus eos qui ad amicitiam essent idonei, iudicarent. Sunt igitur firmi, & stabiles, & constantes deligendi: cuius generis est magna penuria: & iudicare difficile est sanè nisi expertum. experiendum autem est in ipsa amicitia: ita praecurrit amicitia iudicium, tollitque experiendi potestatem. Est igitur prudentis sustinere, ut cursum, sic impetum beneuolentiae, quò utamur quasi aquis tentatis, sic amicitias, aliqua parte periclitatis moribus amicorum. quidam saepe in parua pecunia perspiciuntur quam sint leues: quidam autem, quos parua mouere non potuit, cognoscuntur in magna. si verò erunt aliqui reperti qui pecuniam praefere amicitiae fordidum existiment, ubi eos inuenimus qui honores, magistratus, imperia, potestates, opes amicitiae non anteponant: ut quum ex altera parte proposita haec sint, ex altera vis amicitiae, non multò illa malint? Imbecilla enim natura est ad contemnendam potentiam: quam etiam si neglecta amicitia consecuti sunt, excusari se arbitrantur, quia non sine magna causa sit neglecta amicitia. Itaque verae amicitiae difficillimè reperiuntur in iis qui in honoribus, Reque publica versantur. ubi enim istum inuenias qui honorem amici anteponat suo: Quid? (haec ut omittam) quam graues, quam difficiles plerisque videntur calamitatum societates: ad quas non est facile inuentus qui descendat.

quanquam Ennius rectè,

Amicus certus in re incerta cernitur.
tamen haec duo leuitatis & infirmitatis plerisque conuincunt: aut si in bonis rebus contemnunt, aut si in malis deserunt. Qui igitur utraque in re grauem, constantem, stabilem se in amicitia praestiterit, hunc ex maximè raro hominum genere iudicare debemus, & penè diuino. Firmamentum autem stabilitatis constantiaeque eius, quam in amicitia quaerimus, fides est: nihil enim stabile est, quod infidum est. simplicem praeterea, & communem, & consentientem, id est, qui rebus iisdem moueatur, eligi par est: quae omnia pertinent ad fidelitatem. neque enim fidum potest esse multiplex ingenium & tortuosum: neque verò qui non iisdem rebus mouetur, & natura consentit, aut fidus, aut stabilis potest esse. addendum eodem est, ut ne criminibus aut inferendis delectetur amicus, aut credat illatis. quae pertinent omnia ad eam, quam iandudum tracto, constantiam. Ita fit verum illud quod initio dixi, amicitiam nisi inter bonos esse non posse. est enim boni viri, quem eundem sapientem licet dicere, haec duo tenere in amicitia. primum, nequid fictum sit, neue simulatum (apertè enim vel odisse, magis ingenuum est, quam fronte occultare sententiam) deinde non solum ab aliquo oblatas criminationes depellere, sed ne ipsum quidè esse suspiciosum, semper aliquid existimantem ab amico esse violatum. Accedat huc suauitas quaedam oportet sermonum atque morum, haudquaquam mediocre condimentum amicitiae. Tristitia autem, & in omni re seueritas absit. habet illa quidem grauitatem: sed amicitia remissior esse debet, & liberior & dulcior, & ad omnem comitatem facilitatemque procliuior. Existit autem hoc loco quaedam quaestio subdifficilis: num quando amici noui, digni amicitia, veteribus sint anteponendi, ut equis vetulis teneros anteponere solemus, indigna homine dubitatio: non enim amicitiarum esse debent, sicut aliarum rerum, satietates: veterum quaeque (ut ea vina quae vetustatem ferunt) esse debent suauissima: verumque illud est quod vulgò dicitur, Multos modios salis simul edendos esse, ut amicitiae munus expletum sit. nouitates autem, si spem afferunt, ut tanquam in herbis non fallacibus fructus appareat, non sunt illae quidem repudiandae: vetustas tamen suo loco conseruanda est: maxima est enim vis vetustatis & consuetudinis. atqui in ipso equo, cuius modò mentionem feci, si nulla res impediatur, nemo est qui non eo, quo consuevit, libentius utatur, quam intractato & nouo: nec modò in hoc, quod est animal, sed in iis etiam quae sunt inanimata, consuetudo valet: quum locis etiam ipsis montosis delectemur & syluestribus, in quibus diutius commorati sumus. Sed maximum est in amicitia superiorum parem esse inferiori. saepe enim excellentiae quaedam sunt, qualis erat Scipionis in nostro (ut ita dicam) grege. nunquam se ille Philo, nunquam Rutilio, nunquam Mummio anteposuit, nunquam inferioris ordinis amicis. Quintum verò Maximum fratrem, egregium virum, omnino sibi nequaquam parem, quòd is anteibat aetate, tanquam superiorem colebat: suosque omnes per se esse posse ampliores volebat. Quod faciendum imitandumque est omnibus: ut si quam praestantiam virtutis, ingenii, fortunae consecuti sunt, impartiant eam suis, communicentque cum proximis. ut si parentibus nati sunt humilibus, si propinquos habeant imbecilliores vel animo vel fortuna, eorum augeant opes, eisque honori sint & dignitati: ut in fabulis, qui aliquandiu propter ignorantiam stirpis & generis in famulatu fuerint, quum cogniti sunt, & aut deorum aut regum filii inuenti, retinent tamen charitatem in pastores, quos patres suos multos annos esse duxerunt. Quod quidem est multò profectò magis in veris patribus certisque faciendum. fructus enim ingenii & virtutis, omnisque praestantiae tum maximè capitur, quum in proximum quenque confertur. Ut igitur ii qui sunt in amicitia coniunctionisque necessitudine superiores, exaquare se cum inferioribus debent: sic inferiores dolere non debent se à suis amicis aut ingenio, aut fortuna, aut dignitate superari. quorum plerique aut queruntur semper aliquid, aut etiam exprobrant, eoque magis, si aliquid habe-

re se putant, quod officiosè, aut amicè, & cum labore aliquo suo factum queant dicere.

Odiosum sanè genus hominum officia exprobrantium, quæ meminisse debet is, in quem collata sunt, non commemorare qui contulit. Quamobrem ut ii qui superiores sunt, summittere se debent in amicitia, sic quodammodo inferiores extollere. sunt enim quidam qui molestas amicitias faciunt, quum ipsi se contemni putant. quod non ferè contingit, nisi iis qui etiam contemnendos se arbitrantur: qui hac opinione non modo verbis, sed etiam opere leuandi sunt. Tantum autem cuique tribuendum est, primum quantum ipse efficere possit: deinde etiam quantum ille, quem diligas atque adiuues, possit sustinere. non enim tu possis, quantumuis licet excellas, omnes tuos ad honores amplissimos perducere: ut Scipio P. Rutilium potuit Consulem efficere, fratrem eius Lucium non potuit. quod si etiam possis quiduis deferre ad alterum, videndum est tamen quid ille possit sustinere. Omnino amicitia corroboratis iam confirmatissimè & ingeniis & ætatibus iudicanda sunt: nec si qui ineunte ætate, venandi aut pilæ studio fuerint, eos habere necessarios oportet, quos tum eodem studio præditos dilexerunt. isto enim modo nutrices & pædagogi iure vetustatis plurimum benevolentia potestantur: qui negligendi quidem non sunt, sed alio quodam modo colendi. aliter enim amicitia stabiles permanere non possunt. dispares enim mores disparia studia sequuntur: quorum dissimilitudo dissociat amicitias. nec ob aliam causam ullam boni improbis, improbi bonis amici esse non possunt, nisi quod tanta est inter eos, quanta maxima potest esse, morum studiorumque distantia. Rectè etiam præcipi potest in amicitia, ne quis intemperata quadam benevolentia (quod sæpe fit) impediatur magnas utilitates amicorum. nec enim (ut ad fabulas redeam) Troiam Neoptolemus capere potuisset, si Lycomedem, apud quem erat educatus, multis cum lachrymis iter suum impediens audire voluisset. & sæpe incidunt magnæ res, ut discedendum sit ab amicis: quas qui impedire vult, quod desiderium non facile ferat, is & infirmus est, molliorque natura, & ob eam ipsam causam in amicitia parum iustus. Atque in omni re considerandum est & quid postules ab amico, & quid patiari te impetrari. Est etiam quasi quædam calamitas in amicitia dimittendis nonnunquam necessaria. iam enim à sapientum familiaritatibus ad vulgares amicitias oratio nostra delabitur. Erumpunt sæpe vitia amicorum tum in ipsos amicos, tum in alienos: quorum tamen ad amicos redundet infamia. tales igitur amicitia sunt remissione vsus eleuanda, & (ut Catonem dicere audiui) dissuenda magis, quam discindenda sunt: nisi quædam admodum intolerabilis iniuria exarserit, ut neque rectum, neque honestum sit, neque fieri possit, ut non statim alienatio disunctioque facienda sit. si autem morum aut studiorum commutatio quædam (ut fieri solet) facta erit, aut in Reip. partibus dissensio intercesserit (loquor enim, ut paulò antè dixi, non de sapientum, sed de communibus amicitia) cauendum erit ne non solum amicitia deposita, sed inimicitia etiam suscepta videantur. nihil enim turpius, quam cum eo bellum gerere, quicum familiariter vixeris. Ab amicitia Q. Pompeii meo nomine se remouerat (ut scitis) Scipio: propter dissensionem autem quæ erat in Repub. alienatus est à collega nostro Metello. vtrunque egit grauitate, & offensione animi non acerba. Quamobrem primum danda opera est, ne qua amicorum dissidia fiant: sin tale aliquid euenerit, ut extincta potius amicitia, quam oppressa videantur. Cauendum verò est, ne etiam in graues inimicitias conuertantur amicitia: è quibus iurgia, maledicta, contumelia gignuntur. quæ tamen si tolerabiles erunt, ferenda sunt: & hic honos veteri amicitia tribuendus est, ut is in culpa sit qui faciat, non qui patiatur iniuriam. Omnino omnium horum vitiorum atque incommodorum vna cautio est, atque vna prouisio: ut ne nimis citò diligere incipiamus, neue indignos. Digni autem sunt amicitia, quibus in ipsis inest causa cur diligantur. Rarum istud genus: & quidem omnia præclara, rara: nec quicquam difficilius, quam reperire quod sit omni ex parte in suo genere perfectum. sed plerique neque in rebus hu-

manis quicquam bonum norunt, nisi quod fructuosum sit: & amicos, tanquam pecudes, eos potissimum diligunt, ex quibus sperant se maximum fructum esse capturos. itaque pulcherrima illa & maximè naturali carent amicitia, per se & propter se expetenda: nec ipsi sibi exemplo sunt, hæc vis amicitia qualis & quanta sit. ipse enim se quisque diligit, non ut aliquem à se ipso mercedem exigat charitatis suæ, sed quod per se sibi quisque charus est: quod nisi idem in amicitiam transferatur, verus amicus nunquam reperietur. est enim is amicus quidem, qui est tanquam alter idem. Quod si hoc apparet in bestiis, volucribus, agrestibus, natantibus, cicuribus, feris, primum ut se ipsa diligant: (id enim pariter cum omni animante nascitur) deinde ut requirant atque appetant, ad quas se applicent, eiusdem generis animantes: idque faciunt cum desiderio, & cum quadam similitudine amoris humani: quanto id magis in homine fit natura, qui & se ipse diligit, & alterum acquirit, cuius animum ita cum suo commisceat, ut efficiat penè vnum ex duobus? Sed plerique peruersè, ne dicam impudenter, amicum habere talem volunt, quales ipsi esse non possunt: quæque ipsi non tribuunt amicis, hæc ab iis desiderant. Par est autem primum ipsum esse virum bonum, tum alterum similem sui querere. in talibus ea, quam iam dudum tractabamus, stabilitas amicitia confirmari potest: quum homines benevolentia coniuncti, primum cupiditatibus iis, quibus ceteri seruiunt, imperabunt: deinde æquitate, iustitiaque gaudebunt: omniaque alter pro altero suscipiet, neque quicquam vnquam nisi honestum & rectum alter ab altero postulabit: neque solum colent se inter se ac diligunt, sed etiam verebuntur. nam maximum ornamentum amicitia tollit, qui ex ea tollit verecundiam. Itaque in iis perniciosus est error, qui existimant libidinum peccatorumque omnium patere in amicitia licentiam. virtutum enim amicitia adiutrix à natura data est, non vitiorum comes: ut quoniam solitaria non posset virtus ad ea quæ summa sunt peruenire, coniuncta & consociata cum altera perueniret. quæ si quos inter societas aut est, aut futura est: eorum est habendus ad summum naturæ bonum optimus beatissimusque comitatus. hæc est inquam societas, in qua omnia insunt, quæ putant homines expetenda: honestas, gloria, tranquillitas animi atque iucunditas: ut quum hæc adsint, beata vita sit, & sine his esse non possit. Quod quum optimum maximumque sit, si id volumus adipisci, virtuti opera danda est: sine qua neque amicitiam, neque ullam rem expetendam consequi possumus: ea verò neglecta, qui se amicos habere arbitrantur, tum se denique errasse sentiunt, quum eos grauis aliquis casus experiri cogit. Quocirca (dicendum est enim sapius) quum iudicaueris, diligere oportet: non quum dilexeris, iudicare. sed cum multis in rebus negligentia peccamus, tum maximè in amicis & diligendis & colendis. præposteris enim vtimur consiliis, & acta agimus: quod veterum veteri prouerbio. nam implicati vtrò & citrò vel vsu diuturno, vel etiam officiis, repente in medio cursu amicitias, exorta aliqua offensione, dirumpimus. quo etiam magis vituperanda est rei tam maximè necessaria tanta incuria. Vna est enim amicitia in rebus humanis, de cuius utilitate omnes vno ore consentiunt. quanquam à multis ipsa virtus contemnitur, & venditatio quædam atque ostentatio esse dicitur. multi diuitias despiciunt, quos paruo contentos tenuis victus cultusque delectat: honores verò, quorum cupiditate quidam inflammantur, quam multi ita contemnunt, ut nihil inanius, nihil esse leuius existiment: itemque cætera, quæ quibusdam admirabilia videntur, permulti sunt qui pro nihilo putent: de amicitia omnes ad vnum idem sentiunt, & ii qui ad Rempub. se contulerunt, & ii qui rerum cognitione doctrinæque delectantur, & ii qui suum negotium gerunt otiosè: postremo ii qui se totos tradiderunt voluptatibus, sine amicitia vitam esse nullam, si modò velint aliqua ex parte liberaliter viuere. serpit enim nescio quo modo per omnium vitam amicitia: nec vllam ætatis degendæ rationem patitur esse expertem sui. Quinetiam si quis ea asperitate est, & immanitate naturæ, ut congressus, societatemque hominum fugiat atque

oderit, qualem fuisse Athenis Timonem nescio quem accepimus: tamen is pati non possit, ut non acquirat aliquē, apud quem euomat virus acerbitalis suæ. atque hoc maxime iudicaretur, siquid tale posset contingere: ut aliquis nos deus ex hac hominū frequentia tolleret, & in solitudine vsquam collocaret: atque ibi suppeditans omnium rerum, quas natura desiderat, abundantiam & copiam, hominis omnino aspiciendi potestatem eriperet: quis tam esset ferreus, qui eam vitam ferre posset: cuique non auferret fructum voluptatum omnium solitudo: Verum igitur illud est, quod à Tarentino Archyta (ut opinor) dici solitum nostros senes commemorare audiui, ab aliis senibus auditum: Siquis in cælum ascendisset, naturamque mundi & pulchritudinem siderum 74 perspexisset, insuauem illam admirationem ei fore, quæ iucundissima fuisset, nisi aliquem cui narraret, habuisset. Sic natura solitarium nihil amat, semperque ad aliquod tāquam adminiculum annititur, quod in amicissimo quoque dulcissimū est. sed quum tot signis eadem natura declaret quid velit ac queat, quid desideret: obsurdescimus tamen nescio quo modo, nec eā quæ ab ea monemur, audimus. est enim varius & multiplex vsus amicitia, multæque causæ suspicionum offensionumque dantur: quas tum euitare, tum eleuare, tum ferre, sapientis est. vna illa subleuanda offensio est, ut & veritas in amicitia & fides retineatur. nam & monēdi amici sæpe sunt & obiurgandi: hæc accipiēda amicè, quum beneuolè fiunt. Sed nescio quo modo verum est, quod in Andria familiaris meus Terentius dixit,

Obsequium amicos, veritas odium parit.

molesta veritas est, si quidē ex ea nascitur odium, quod est venenum amicitia: sed obsequium multò molestius, quod peccatis indulgēs, præcipitem amicum ferri finit. Maxima autem culpa in eo est, qui & veritatem aspernatur, & in fraudem obsequio impellitur. Omnis igitur hac in re habenda ratio & diligentia est, primū ut monitio acerbitate, deinde obiurgatio contumelia careat. in obsequio autem (quoniam Terentiano verbo libenter vtimur) comitas adfit: assentatio, vitiorum adiutrix, procul amoueatur: quæ non modò amico, sed ne libero quidem digna est. aliter enim cum tyranno, aliter cum amico viuatur. Cuius autem aures clausæ veritati sunt, ut ab amico verum audire nequeant, huius salus desperanda est. scitum est enim illud Catonis, Multò melius de quibusdam acerbos inimicos mereri, quàm eos amicos qui dulces videantur: illos verum sæpe dicere, hos nunquam. Atque illud absurdum est, quod ii qui monentur, eam molestiam quam debent capere, non capiunt: eam capiunt, qua debent carere. peccasse enim se non anguntur: obiurgari, molestè ferunt. quod contrà oportebat, delicto dolere, obiurgatione gaudere. Ut igitur & monere & moneri, proprium est veræ amicitia: & alterū liberè facere, non asperè: alterum patienter accipere, non repugnanter: sic habendū est, nullam in amicitia pestē esse maiorem, quàm adulationem, blanditias, assentationem. quanuis enim multis nominibus est hoc vitium notandū leuium hominum atque fallacium, ad volūtatem loquētium omnia, nihil ad veritatem. Cū autem omnium rerum simulatio est vitiosa (tollit enim iudicium veri, idque adulterat) tum amicitia repugnat maxime: delet enim veritatem, sine qua nomen amicitia valere non potest. nam quum amicitia vis sit in eo, ut vnus quasi animus fiat ex pluribus: quū id fieri potest, si ne in vno quidem vnus animus erit, idēque semper, sed varius, commutabilis, multiplex: Quid enim potest esse tam flexibile, tam deuium, quàm animus eius, qui ad alterius non modò sensum ac voluntatē, sed etiam vultum atque nutū conuertitur:

Negat quis, nego: ait, aio. postremò imperaui egomet mihi

Omnia assentari:

ut ait idem Terentius: sed ille sub Gnathonis persona: quod amici genus adhibere, omnino leuitatis est. Multi autem Gnathonum similes quū sint, loco, fortuna, fama superio 78 res: horum est assentatio molesta, quum ad vanitatem accessit auctoritas. secerni autem blandus amicus à vero & internosci tam potest adhibita diligentia, quàm omnia

fucata & simulata à synceris atque veris. concio quæ ex imperitissimis constat, tamen iudicare solet quid intersit inter popularem, id est assentatorem & leuem ciuem, & inter constantem, seuerum & grauem. Quibus blanditiis C. Papius Cos. nuper influebat in aures concionis, quum ferret legem de Tribunis pl. rescindendis: dissuasimus nos. sed nihil de me: de Scipione dicam libentius. Quanta illi, dii immortales, fuit grauitas, quanta in oratione maiestas: ut facile ducem populi Rom. non comitem diceres. sed affuistis: & est in manibus oratio. itaque lex popularis suffragiis populi repudiata est. Atque (ut ad me redeam) meministis, Q. Maximo fratre Scipionis, & L. Manfino Consulibus, quàm popularis lex de sacerdotiis C. Licinii Crassi videbatur. cooptatio enim collegiorū ad populi beneficium transferebatur. atque is primū instituit in forum versus agere cum populo. tamen illius vendibilem orationem, religio deorum immortalium nobis defendentibus facile vincebat. atque id actum est Prætore me quinquennio antè quàm Consul sum factus: itaque re magis quàm auctoritate, causa illa defensa est. Quod si in scena, id est in concione, in qua rebus fictis & adumbratis loci plurimum est, tamen verum valet, si modò id patefactum & illustratum est: quid in amicitia fieri oportet, quæ tota veritate perpenditur: in qua nisi (ut dicitur) apertum amici peccatus videas, tuūque ostendas, nihil fidum, nihil exploratum habeas: ne amare quidem, aut amari possis, quum id quàm verè fiat, ignores. quanquam ista assentatio perniciofa sit, nocere tamen nemini potest, nisi ei qui eam recipit, atque ea deletatur. ita fit ut is assentatoribus patefaciat aures suas maxime, qui ipse sibi assentetur, & se maxime ipse delectet. Omnino est amans sui virtus. optimè enim se ipsa nouit, quàmque amabilis sit, intelligit. ego autem non de virtute nunc loquor, sed de virtutis opinione. virtute enim ipsa non tam multi præditi esse, quàm videri volunt. Hos delectat assentatio: his fictus ad eorum voluntatem sermo quum adhibetur, orationem illam vanam testimonium esse laudum suarum putant. nulla est igitur hæc amicitia, quum alter verum audire non vult, alter ad mentiendum paratus est. nec parasitorum in comœdiis assentatio nobis faceta videretur, nisi essent milites gloriosi.

Magnas verò agere gratias Thais mihi?

Satis erat respondere, Magnas: Ingentes, inquit. Semper auget assentatio id, quod is, cuius ad voluntatem dicitur, vult esse magnum. Quamobrem, quanuis blanda ista vanitas apud eos valeat, qui ipsi illam allecant & inuitant: tamen etiam grauiiores constantioresque admonendi sunt, ut animaduertant ne callida assentatione capiantur. aperte enim adulantem nemo non videt, nisi qui admodum est excors: callidus ille & occultus ne se insinuet, studiose cauendum est. nec enim facillimè agnoscitur: quippe qui etiā aduersando sæpe assentetur, & litigare se simulans blandiatur, atque ad extremum det manus, vincique se patiat, ut is qui illusus sit, plus vicisse videatur. Quid autem turpius, quàm illudi: quod ne accidat, magis cauendum est: ut in Epicureo,

Hodie me ante omnes comicos stultos senes

Verfari, atque luseris lautissime.

hæc enim in fabulis stultissima persona est improuidorum & credulorum senum. Sed nescio quo pacto ab amicitia perfectorum hominum, id est sapientum (de hac dico sapientia, quæ videtur in hominem cadere posse) ad leues amicitias deflexit oratio. Quamobrem ad illam primam redeamus: eamque ipsam cōcludamus aliquando. Virtus, inquam, C. Fani & tu Q. Muti, & conciliat amicitias & conseruat. in ea est enim cōuenientia rerum, in ea stabilitas, in ea constantia: quæ quum se extulit, & offēdit lumen suum, & idem aspexit agnouitque in alio, ad id se admouet, vicissimque accipit illud, quod in altero est. ex quo exardescit amor, siue amicitia: vtrunque enim dictum est ab amando. Amare autem, nihil aliud est, nisi eum ipsum diligere, quem ames, nulla indigentia, nulla vtilitate quæ sita: quæ tamen ipsa efflorescit ex amicitia, etiam si tu eam minus secutus sis. hæc nos adolefcētes beneuolentia senes illos, L. Paulum, M. Catonem, C. Gal

lum, P. Nasicam, Ti. Gracchum, Scipionis nostri socerum dileximus. hæc etiam magis elucet inter æquales, ut inter me & Scipionem, & L. Furium, P. Rutilium, Sp. Mummium. vicissim autem senes in adolescentium charitate acquiescimus, ut ego in vestra, & Q. Tuberonis: equidem etiam admodum adolescentis P. Rutillii Virginii familiaritate delector. Quoniamque ita ratio comparata est vitæ naturæque nostræ, ut alia ætas oriatur ex alia: maximè quidem optandum est, ut cum æqualibus possis, quibus cum tanquam è carceribus emissus sis, iisdem ad calcem (ut dicitur) peruenire: sed quoniam res humanæ, fragiles, caducæque sunt, semper aliqui acquirēdi sunt, quos diligamus, & à quibus diligamur. charitate enim benevolentiaque sublata, omnis est è vita sublata iucunditas. Mihi quidem Scipio, quanquam est subito ereptus, viuit tamen, semperque viuet. virtutem enim amaui illius viri, quæ extincta non est: nec mihi soli versatur ante oculos, qui illam semper in manibus habui: sed etiam posteris erit clara & insignis. nemo vnquam animo, aut spe maiora suscipiet, qui sibi non illius memoriam atque imaginem proponendam putet. Equidem ex omnibus rebus, quas mihi aut fortuna, aut natura tribuit, nihil habeo quod cum amicitia Scipionis possim comparare. in hac mihi de Repub. consensus, in hac rerum priuatarum consilium, in hac requies plena oblectationis fuit, nunquam illum ne minima quidem re offendi, quod quidē senserim: nihil audiui ex eo ipse quod nollem. vna domus erat, idem victus, isque communis: neque solum militia, sed etiam peregrinationes rusticationesque communes. Nam quid ego de studiis dicam cognoscendi semper aliquid atque discendi, in quibus remoti ab oculis populi, omne otium tempusque contriuimus: quarum rerum recordatio & memoria si vnà cum illo occidisset, desiderium cōiunctissimi viri atque amantissimi ferre nullo modo possem: sed nec illa extincta sunt, alunturque potius & augentur cogitatione & memoria: & si planè illis orbatu essem, magnum tamen afferret mihi ætas ipsa solatium: diutius enim iam in hoc desiderio esse non possum. omnia autem breuia, tolerabilia esse debent, etiam si magna sunt. Hæc habui de amicitia quæ dicerem. vos autem hortor, ut ita virtutem locetis (sine qua, amicitia esse non potest) ut ea excepta, nihil amicitia præstabilius esse putetis.

M. TVLLII CICERONIS PARADOXA VI.

ad M. Brutum.

NIMADVERTI Brute sæpe Catonem auiculum tuum, quum in Senatu sententiam diceret, locos graues ex philosophia tractare, abhorrentes ab hoc vsu forensi & publico: sed dicendo consequi tamen, ut illa etiam populo probabilia viderentur, quod eo maius est illi, quàm aut tibi, aut nobis: quia nos ea philosophia plus vtimur, quæ peperit dicendi copiam, & in qua dicuntur ea, quæ non multum discrepant ab opinione populari: Cato autem perfectus mea sententia Stoicus, & ea sentit quæ non sanè probantur in vulgus: & in ea hæresi est, quæ nullum sequitur florem orationis, neque dilatat argumentum, sed minutis interrogatiunculis quasi punctis, quod proposuit efficit. sed nihil est tam incredibile quod non dicendo fiat probabile: nihil tam horridum, tam incultum, quod non splendescat oratione, & tanquam excolatur. quod quum ita putarem, feci etiam audacius, quàm ille ipse de quo loquor. Cato enim duntaxat de magnitudine animi, de continētia, de morte, de omni laude virtutis, de diis immortalibus, de charitate patriæ Stoicè solet, nullis oratoriis ornamentis adhibitis, dicere. Ego verò illa ipsa, quæ vix in gymnasiis, & in otio Stoici probant, ludens conieci in communes locos, quæ quia sunt admirabilia, contraque opinionem omnium, ab ipsis etiam *σοφιστικὰ* appellantur: tentare volui possentne proferri in lucem, id est, in forum, & ita dici ut probarentur: an alia quædam esset eru-

dita, alia popularis oratio: eoque scripsi libentius, quòd mihi ista *σοφιστικὰ*, quæ appellantur, maximè videntur esse Socratica, longèque verissima. Accipies igitur hoc paruum opusculum lucubratum his iam contractioribus noctibus, quoniam illud maiorum vigiliarum munus in tuo nomine apparuit: & degustabis genus hoc exercitationum mearū, quibus uti consueui, quum ea quæ dicuntur in scholis *σοφιστικὰ*, ad nostrum hoc oratorium transfero dicendi genus. hoc tamè opus in apertum ut referas, nihil potestulo. non enim est tale, ut in arce poni possit, quasi illa Minerua Phidiæ: tale tamen est, ut ex eadem officina exisse videatur.

Ὅτι μόνον ἀγαθόν, τὸ καλόν.

Quod solum bonum, honestum.

Vereor, ne cui vestrum, ex Stoicorum hominum disputationibus, non ex meo sensu deprompta hæc videatur oratio: dicam tamen quod sentio: & dicam breuius quàm res tanta dici possit. Nunquam mehercule ego neque pecunias istorum, neque tecta magnifica, neque opes, neque imperia, neque eas, quibus maximè astricti sunt, voluptates in bonis rebus esse numerandas duxi: quippe quum viderem, homines his rebus circumfluentes, ea tamen desiderare maximè, quibus abundarent. neque enim vnquam expletur nec satiatur cupiditatis sitis: neque ea solum, quæ habent, libidine augendi cruciantur, sed etiam amittendi metu. in quo equidem continentissimorum hominum maiorum nostrorum sæpe requiro prudentiam, qui hæc imbecilla & commutabilia pecuniæ membra solo verbo bona putauerunt appellanda, quum re ac factis longè aliter iudicauissent. potest enim bonum cuiquam malo esse: aut potest quisquam in abundantia bonorum ipse esse non bonus: Atqui ista omnia talia videmus, ut & improbi habeant, & obsint probis. Quamobrem, licet irrideat si quis velit, plus apud me vera ratio valebit, quàm vulgi opinio: neque ego vnquam illum bona perdidisse dicam, si quis pecus aut supellectilem amiserit: necnon sæpe laudabo sapientem illum Biantem (ut opinor) qui numeratur inter septem sapientes: cuius quum patriam Prienem cepisset hostis, cæteri que ita fugerent, ut multa de suis rebus secum asportarent, quum esset admonitus à quodam, ut idem ipse faceret: Ego verò, inquit, facio: nam omnia mea mecum porto. Ille hæc ludibria fortunæ ne sua quidē putauit, quæ nos appellamus etiam bona. Quid est igitur, quæret aliquis, bonum? Siquid rectè fit & honestè & cum virtute, id bene fieri verè dicitur: & quod rectum, & honestum, & cum virtute est, id solum opinor bonum. Sed hæc videri possunt obscuriora, quum sine appositione exemplorum lentius disputantur: vita atque factis illustranda sunt summorum virorum hæc, quæ verbis subtilius, quàm satis est, disputari videntur. Quæro enim à vobis, num vllam cogitationem habuisse videantur ii, qui hanc Remp. tam præclare fundatam nobis reliquerunt, aut auri atque argenti ad avaritiam, aut amœnitatum ad delectationem, aut supellectilis ad delicias, aut epularum ad voluptates. Ponite ante oculos vnumquemque regum. Vultis incipiam à Romulo: vultis post liberam ciuitatem, ab iis ipsis qui liberauerunt eam: quibus tandem Romulus gradibus ascendit in cælum: isne, quæ isti bona appellant: an rebus gestis atque virtutibus? Quid autem Numa Pompilius: minusne gratas diis immortalibus capedines, ac fictiles vrnulas fuisse, quàm fictilatas aliorum pateras arbitramur? Omitto reliquos. sunt enim omnes pares inter se, præter Superbum. Brutum verò si quis roget quid egerit in patria liberanda, si quis reliquos item eiusdem consilii socios, quid spectarint, quid secuti sint: num quis existat, cui voluptas, cui diuitiæ, cui denique præter officium fortis & magni viri, quicquam aliud propositum fuisse videatur? Quæ res ad necem Porſenæ Q. Mutium impulit sine vlla spe salutis suæ? Quæ vis Horatium Coclitum contra omnes hostium copias tenuit in ponte solum: quæ patrem Decium, quæ filium deuouit, ac immisit in armatas hostium copias? Quid continentia C. Fabritii? quid tenuitas virtus M. Curii sequebatur? quid duo propugnacula belli Punici Cneus & Publius Scipio-

nes, qui Carthagenensium aduentum corporibus suis intercludendum putauerunt: quid Africanus maior? quid minor? quid inter horum ætates interiectus Cato? quid innumerabiles alii? (nam domesticis exemplis abundamus.) an putamus quæquam horum cogitasse quicquam in vita sibi expetendum, nisi quod laudabile esse & præclarum videretur? Veniant igitur irrisores huius orationis ac sententiæ: & iam vel ipsi iudicent, vtrum se horum alicuius, qui marmoreis tectis ebore & auro fulgentibus, qui si-
gnis, qui tabulis, qui calato auro & argento, qui Corinthiis operibus abundant: an C. Fabritii, qui nihil eorum habuit, nihil habere voluit, similes esse malint. Atque hæc quidē, quæ modò huc, modò illuc transferuntur, facile adduci solent vt in rebus bonis esse negent: illud tamen arctè tenent, accuratèque defendunt, voluptatem esse summum bonum. quæ quidem mihi vox pecudum videtur esse, non hominum. tu, quum tibi siue deus, siue mater (vt ita dicam) rerum omnium natura dederit animum, quo nihil est præstantius, neque diuinius: sic te ipse abiicies atque prosternes, vt nihil inter te atque inter quadrupedem aliquid putes interesse? Quicquamne bonum est, quod non cum qui possidet, meliorem faciat: vt enim quisque est maxime boni particeps, ita & laudabilis maxime: neque est vllum bonum, de quo non is qui id habeat, possit honestè gloriari. quid autem est horum in voluptate? melioremne efficit, aut laudabiliorem virum? an quisquam in potiundis voluptatibus gloria sese & prædicatione effert? Atqui, si voluptas, quæ plurimorum patrociniis defenditur, in rebus bonis habenda non est, eaque, quo est maior, eo magis mentem ex sua sede & statu dimouet: profectò nihil est aliud bene & beatè viuere, nisi honestè & rectè viuere.

Ὅτι αὐτάρκης ἢ ὄρεται πρὸς βιότα μόνον.

Quòd se ipsa contenta virtus ad beatè viuendum.

Nec verò ego M. Regulum ærumnosum, nec infelicem, nec miserum vnquam putavi. non enim magnitudo animi eius cruciatur à Pœnis, non grauitas, non fides, non constantia, non vlla virtus, non denique animus ipse: qui tot virtutum præsidio munitus, tantòque comitatu circumseptus, quum corpus eius caperetur, capi certè ipse non potuit. Caium verò Marium vidimus: qui mihi secundis in rebus vnus ex fortunatis hominibus, in aduersis vnus ex summis viris videbatur: quo beatius esse mortali nihil potest. Nescis insane, nescis quãtas vires virtus habeat. nomē tantum virtutis vsurpas: quid ipsa valeat, ignoras. nemo potest non beatissimus esse, qui est totus aptus ex sese, quiq; in se vno sua ponit omnia. cuius autē spes omnis, & ratio, & cogitatio pendet ex fortuna, huic nihil potest esse certi, nihilque quod exploratum habeat permansurum sibi ne vnus quidem diem. Eum tu hominem terreto, si quem eris nactus istiusmodi, mortis aut exilii minis. mihi verò quicquid acciderit in tam ingrata ciuitate, ne recusanti quidem euenerit, nõ modò non repugnati. quid enim ego laboravi, aut quid egi, aut in quo euigilauerunt curæ & cogitationes meæ, si quidem nihil peperit, nihil consecutus sum, vt in eo statu essem, quē neque fortunæ temeritas, neque inimicorum labefactaret iniuria: Mortemne mihi minitaris, vt omnino ab hominibus: an exilium, vt ab improbis demigrandum sit? mors terribilis est iis, quorum cum vita omnia extinguantur: non iis quorum laus emori non potest. exilium autem terribile illis, quibus quasi circumscriptus est habitandi locus: non iis, qui omnem orbem terrarum, vnus vnusque esse ducunt. Te miserix, te ærumnæ premunt omnes, qui te beatum, qui te florentem putas: tuæ libidines te torquent: tu dies noctesque cruciaris, cui nec satis est, quod est, & id ipsum quod habes, ne non diuturnum sit futurum, times: te conscientix stimulant maleficiorum tuorum: te metus exanimant iudiciorum atque legum: quocunq; aspexisti, vt furix, sic tuæ tibi occurrunt iniuriæ, quæ te respirare non sinunt. Quamobrem vt improbo & stulto & inertī nemini bene esse potest: sic bonus vir,

& fortis, & sapiens, miser esse nemo potest. Nec verò, cuius virtus morèsq; laudandi sunt, eius non laudanda vita est: neque porrò fugienda vita, quæ laudanda est. esset autem fugienda, si esset misera. Quamobrem quicquid est laudabile, idem & beatum, & florens, & expetendum videri debet.

Ὅτι ἴσα τὰ ἀμάρτηματα.

Quòd æqualia peccata.

Parua, inquis, res est, atqui magna culpa. Nec enim peccata rerum euentu, sed vitiis hominum metienda sunt. In quo peccatur, id potest aliud alio maius esse, aut minus: ipsum quidem illud peccare, quoquò te verteris, vnum est. auri nauem euertat gubernator, an paleæ, in re aliquantum, in gubernatoris inscitia nihil interest. Lapsa est alicuius libido in muliere ignota: dolor ad pauciores pertinet, quàm si petulans fuisset in aliqua generosa ac nobili virgine: peccauit verò nihilo minus, si quidem est peccare, tanquam transire lineas: quod quum feceris, culpa commissa est: quàm longè progrediare, quum semel transieris, ad augendam transeundi culpam nihil pertinet. Peccare certè licet nemini, quod autem nõ licet, id hoc vno tenetur, si arguitur non licere. id nec maius nec minus vnquam fieri potest: quoniã in eo est peccatum, si non licuit. Quod semper vnus & idem est, quæ ex eo peccata nascantur, æqualia sint oportet. quòd si virtutes pares sunt inter se, paria esse etiam vitia necesse est. atqui pares esse virtutes, nec bono viro meliorem, nec temperante temperantiorem, nec forti fortiorem, nec sapiente sapienterem posse fieri, facile potest perspici. An virum bonum dices, qui depositum nullo teste, quum lucrari impunè posset, auri pondo decem reddiderit: si idem in decem millibus non idem fecerit: aut temperantem eum, qui se in aliqua libidine continuerit, in aliqua effuderit? Vna virtus est consentiens cù ratione & perpetua constantia: nihil huic addi potest, quo magis virtus sit: nihil demi, vt virtutis nomen relinquatur. etenim si bene facta, rectè facta sunt, & nihil recto rectius: certè nec bono quidē melius quicquam inueniri potest. Sequitur igitur, vt etiam vitia sint paria: siquidē prauitates animi rectè vitia dicuntur. atqui, quoniam pares virtutes sunt, rectè etiam facta, quando à virtutibus proficiscuntur, paria esse debent: itēque peccata, quoniam ex vitiis manant, sint æqualia necesse est. A philosophis, inquit, ista sumis. Metuebã ne à lenonibus diceres. Socrates disputabat isto modo. Bene hercule narras. nam istum doctum & sapientem virum fuisse memoriæ traditum est. Sed tamen quæro ex te (quando verbis inter nos contendimus, non pugnis) vtrum potius de bonis est quærendum, quid baiuli atque operarii, an quid homines doctissimi censerint: præsertim quum hac sententia non modò verior, sed ne vtilior quidem hominum vitæ reperiri vlla possit: quæ vis enim, quæ magis arceat homines ab improbitate omni, quàm si senserint nullum in delictis esse discrimen? & æquè peccare se, si priuatis, ac si magistratibus manus inferant: quancunque in domum stuprum intulerint, eandem esse labem libidinis? Nihilne igitur interest (nam hoc dicit aliquis) patrem quis necet, an seruum? nuda ista si ponas, iudicari qualia sint, non facile possunt. patrem vita priuare, si per se scelus est: Saguntini, qui parentes suos liberos emori, quàm seruos viuere maluerunt, parricidæ fuerunt. ergo & parenti nonnunquam adimi vita sine scelere potest: & seruo sæpe sine iniuria non potest. Causa igitur hæc, non natura distinguit: quæ quando alteri accessit, id fit propensius: si vtrique adiuncta sit, paria fiant necesse est. illud tamen interest, quòd in seruo necando, si adsit iniuria, semel peccatur: in patris vita violanda, multa peccantur: violatur is qui procreauit: is qui aluit: is qui erudiuit: is qui in sede ac domo, atque in Repub. collocauit. multitudine peccatorum præstat, eoque pœna maiore dignus est. sed nos in vita, non quæ cuique peccato pœna sit, sed quantum cuique liceat, spectare debemus. quicquid non oportet, scelus esse quicquid nõ licet, nefas putare debemus: etiã in minimis rebus. Etiam: siquidē rerum modum fingere non possumus, animorum tenere possumus. histrio si paulò se

mouit extra numerum, aut si versus pronuntiatus est syllaba vna breuior aut longior, exhibetur & exploditur: in vita, quæ omni gestu moderatior, omni versu aptior esse debet, vt in syllaba te peccare dices? poetam nō audio in nugis: in vitæ societate audiam ciuem digitis peccata dimetientem sua: quæ si visa sint breuiora, leuiora quæ possint videri: quū quicquid peccatur, perturbatione peccetur rationis atq; ordinis: perturbata autē ratione semel & ordine, nihil possit addi, quo magis peccari posse videatur.

Οἱ πᾶσι πάντες οἱ μωροὶ μολύονται.

Quod omnes stulti infaniunt.

EGO verò te non stultum, vt sæpe: non improbū, vt semper: sed demētē & insanum Erebus addicam necessariis. Sapientis animus magnitudine cōsiliū, tolerantia rerum humanarum, contemptione fortunæ, virtutibus denique omnibus vt mœnibus, septus vincetur & expugnabitur, qui ne ciuitate quidem pelli potest: quæ est enim ciuitas? omnī sine conuentus ferorum & immanium? omnī sine etiam fugitiuorum ac latronum congregata vnum in locum multitudo: certē negabis. Num igitur erat illa tum ciuitas, quum leges in ea nihil valebant: quum iudicia iacebant: quum mos patrius occiderat: quum ferro pulsus magistratibus, Senatus nomen in Rep. non erat prædonum ille concursus, & te duce latrocinium in foro constitutum, & reliquæ coniurationis à Catilinæ furiis ad tuum scelus furorēque conuersæ, num ciuitas erat? Itaque pulsus ego ciuitate nō sum, quæ tum nulla erat: accersitus in ciuitatem sum, quum esset in Rep. Consul, qui tum nullus fuerat: esset Senatus, qui tum occiderat: esset consensus populi liberi, quū esset iuris & æquitatis (quæ vincula sunt ciuitatis) repetita memoria. At vide quàm ista tui latrocinii tela contempserim. iactam & immissam à te nefariam in me iniuriam semper duxi, peruenisse tamen ad me nunquam putavi: nisi fortē, quum parietes disturbabas, aut quum tectis sceleratas fasces inferebas, tūc meorum aliquid ruere aut deflagrare arbitrabare. Nihil neque meū est, neque cuiusquam, quod auferri, quod eripi, quod amitti potest. si mihi eripuisses diuinam animi mei constantiam, meas curas, vigilias, consilia, quibus Respub. inuicta stat: si huius æterni beneficii immortalē memoriam deleuisses: multò etiam magis, si illam mentem, vnde hæc consilia manarūt, mihi eripuisses: tum ego accepisse me confiterer iniuriam. sed si hæc nec fecisti, nec facere potuisti: reditum mihi gloriosum tua dedit iniuria, non exitum calamitosum. Ergo ego semper ciuis eram, & tum maximè, quum meam salutem Senatus exteris nationibus, vt ciuis optimi, commendabat: tu ne nunc quidem es ciuis: nisi fortē idem hostis & ciuis esse potest. An tu ciuem ab hoste natura ac loco, non animo factis que distinguis? Cædem in foro fecisti: armatis latronibus templa tenuisti: priuatorum domos, ædēque sacras incendiisti. Cur hostis Spartacus, si tu ciuis? potes autem esse tu ciuis, propter quem aliquando ciuitas non fuit: & me exulem tuo nomine appellas? Quum omnes meo discessu exulasse Rempub. putent: nunquāne homo amantissime te circūspicies? nūquāne, quid facias considerabis, nec quid loquare? nescis exilium scelerum esse pœnam, meum illud iter ob præclarissimas res à me antè gestas esse susceptum? Omnes scelerati atque impii, quorum tu te ducem esse profiteris, quos leges exilio affici volunt, exules sunt, etiam si solum non mutarunt. an, quum omnes leges te exulem esse iubeant, non eris tu exul? Non appellatur inimicus, qui cum telo fuerit ante Senatum: tua sica deprehensa est, qui hominem occiderit: tu plurimos occidisti. qui incendium fecerit: ædes Nympharum manu tua deflagrarunt. qui templa deorum occupauerit: in foro etiam castra posuisti. sed quid ego communes leges profero, quibus omnibus es exul? Familiarissimus tuus de te priuilegium tulit, vt si in opertum Bonæ deæ accessisses, exulares. at te id fecisse, etiam gloriari soles. quò modo igitur tot legibus eiectus in exilium, nomen exulis non perhorrescis? Romæ sum, inquis, & tu quidem in operto fuisti. Nō igitur vbi quisque erit, eius loci ius tenebit, si ibi eum legibus esse non oportebit.

Οἱ σοφοὶ ἑδύθηροι, καὶ οἱ μωροὶ δοῦλοι.

Quod sapientes liberi, & stulti serui.

LAUDETUR verò hic imperator, aut etiā appelletur, aut hoc nomine dignus putetur: quo modo? aut cui tandem hic libero imperabit, qui non potest cupiditatibus suis imperare: refrenet prius libidines, spernat voluptates, iracundiam teneat, coërceat avaritiam, cæteras animi habes repellat: tum incipiat aliis imperare, quū ipse improbissimis dominis, dedecori ac turpitudini, parere defierit. dum quidem his obediens, non modò imperator, sed liber habendus omnino non erit. præclarè enim est hoc vsurpatum à doctissimis, quorū auctoritate non vterer, si mihi apud aliquos agrestes hæc habēda esset oratio. quum verò apud prudentissimos loquar, quibus hæc inaudita non sunt: cur ego similem me, siquid in his studiis operæ posuerim, perdidisse? Dictum est igitur ab eruditissimis viris, nisi sapientem, liberum esse neminem. Quid est enim libertas? potestas viuendi vt velis. quis igitur viuere vt vult: nisi profectò qui recta sequitur, qui gaudet officio, cui viuendi via considerata atque prouisa est, qui legibus quidem non propter metum patet, sed eas sequitur atque colit, quia id salutare maximè esse iudicat: qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat denique, nisi libenter ac liberè: cuius omnia consilia, resque omnes quas gerit, ab ipso proficiscuntur, eodemque referuntur: nec est vlla res quæ plus apud eum polleat, quàm ipsius volūtas atque iudicium. cui quidem etiam, quæ vim habere maximam dicitur, fortuna ipsa cedit: quæ, sicut sapiens poëta dixit, Suis cuique fingitur moribus. Soli igitur hoc contingit sapienti, vt nihil faciat inuitus, nihil dolens, nihil coactus. quod et si ita esse pluribus verbis differendum est: illud tamen breui conficiendum est, nisi qui ita sit affectus, esse liberum neminem. igitur omnes improbi, serui: nec hoc tam re est, quàm dictū inopinatum atque mirabile. non enim ita dicunt eos esse seruos, vt mancipia quæ sunt dominorum facta nexu, aut aliquo iure ciuili: sed si seruitus sit sicut est, obedientia fracti animi & abiecti, & arbitrio carentis suo, quis neget omnes leues, omnes cupidos, omnes denique improbos esse seruos? An ille mihi liber videatur, cui mulier imperat, cui leges imponit, præscribit, iubet, vetat quod videtur? qui nihil imperanti negare potest, nihil audet: poscit, dandum est: vocat, veniendum: eiicit, abeundum: minatur, extimescendum. ego verò istum non modò seruum, sed nequissimum seruum, etiam si in amplissima familia natus sit, appellandum puto. Atque vt in magna familia stultorū, sunt alii lautiores, vt sibi videntur, serui, sed tamen serui atrien- ses, ac tu pari stultitia. quos signa, quos tabulæ, quos cælatum argentum, quos Corinthia opera, quos ædificia magnifica nimio opere delectant. Ex summis, inquit, ciuitatis principes sumus: vos verò ne conseruorum quidem vestrorum principes estis. sed vt in familia qui tractant ista, qui tergunt, qui vngunt, qui verrunt, qui spargunt, nō honestissimum locum seruitutis tenent: sic in ciuitate, qui se istarum rerum cupiditatibus dederunt, ipsius ciuitatis locum penè infimum tenent. Magna, inquis, bella gessi: magnis imperiis & prouinciis præfui. Gere igitur animū laude dignū. Actæonis tabula te stupidū detinet, aut signū aliquod Polycleti. omitto, vnde sustuleris, & quomodo habeas. intuentē te, admirantem, clamores tollentē quum video, seruum te esse ineptiarum omnium iudico. Nōne igitur sunt illa festiua? Sunt. nam nos quoque oculos eruditos habemus: sed obsecro te, ita venusta habeantur ista, non vt vincula virorū sint, sed vt obletamenta puerorum. quid enim censes, si L. Mummius aliquem istorum videret, matellionem Corinthium cupidissimè tractantem, quum ipse totam Corinthum contempisset: vtrum illum ciuem excellentem, an atriensem seruum diligentem putaret? Reuiscat M. Curius, aut eorum aliquis, quorum in villa ac domo nihil splendidum, nihil ornatum fuit præter ipsos: & videat aliquē summis populi beneficiis vsus, barbatulos mululos exceptantem de piscina, & pertractantem, & murænarum copia gloriantem: nōne hūc hominem ita seruum iudicet, vt ne in familia quidem dignum maiore aliquo negotio putet? An eorum seruitus dubia est, qui cupiditate peculii, nullam condi-

tionē recusant durissimæ seruitutis? hæreditatis spes quid iniquitatis in seruiendo non suscipit? quem nutum locupletis orbi senis non obseruat? loquitur ad voluntatem: quicquid denuntiatur sit, facit: assentatur, assidet, miratur: quid horum est liberi? quid denique non serui inertis? quid iam illa cupiditas, quæ videtur esse liberior, honoris, imperii, prouinciarum, quàm dura est domina, quàm imperiosa, quàm vehemens? Cethego homini non probatissimo seruire coëgit eos, qui sibi esse amplissimi videbantur: mittere munera, noctu venire domum ad eum, precari, denique supplicare. Quæ seruitus est, si hæc libertas existimari potest? quid? quum cupiditatum dominatus excessit, & alius est dominus exortus, ex conscientia peccatorum, timor: quàm est illa misera, quàm dura seruitus? adolescentibus paulò loquacioribus est seruiendum: omnes qui aliquid scire videntur, tanquam domini timentur. iudex verò quatum habet dominatum? quo timore nocentes afficit? an non est omnis metus seruitus? Quid valet igitur illa eloquentissimi viri L. Crassi copiosa magis, quàm sapiens oratio? **ERIPITE NOS EX SERVITUTE.** quæ est ista seruitus tam claro homini, tamque nobili? omnis enim animi debilitati & humilis & fracti timiditas, seruitus est. **NOLITE SINERE NOS CUIQUAM SERUIRE.** in libertatem vindicari vult? minimè. quid enim adiungit? **NISI VOBIS VNIVERSIS.** dominum mutare, non liber esse vult. **QVIBVS ET POSSVMVSET DEBEMVS.** nos verò, siquidem animo excelso & alto & virtutibus exaggerato sumus, nec debemus, nec possumus. tu posse te dicito, quandoquidem potes. debere ne dixeris: quoniam nihil quisquam debet, nisi quod est turpe non reddere. Sed hæc hæc tenus. ille videat quo modo imperator esse possit, quum eum ne liberum quidem esse, ratio & veritas ipsa conuincat.

Ὅτι μόνος ὁ σφόδρα, πλούσιος.

Quod solus sapiens, diues.

Quæ est ista in commemoranda pecunia tua tam insolens ostentatio? solusne tu diues? prò dii immortales, egone me audisse aliquid & didicisse non gaudeam? solusne tu diues? quid si ne diues quidem? quid si pauper etiam? quæ enim intelligimus diuitem? aut hoc verbum in quo homine ponimus? opinor in eo, cui tanta possessio est, ut ad liberaliter viuendum facile contentus sit: qui nihil quaerat, nihil appetat, nihil optet amplius. animus enim tuus oportet se iudicet diuitem, non hominum sermo, neque possessiones tuæ. qui si tibi nihil deesse putas, nihil curas amplius: satiatus es, aut contentus etiam pecunia: concedo, diues es. si autem propter auiditatem pecuniæ nullum quaestum turpem putas, quum isti ordini ne honestus quidem esse possit vllus, si quotidie fraudas, decipis, poscis, pacisceris, aufers, eripis, si socios spoliis, ararium expilas, si testameta amicorum expectas, aut ne expectas quidem, atque ipse supponis: hæc vtrum abundantis, an egentis signa sunt? Animus hominis diues, non arca appellari solet. quauis illa sit plena, dum te inanem videbo, diuitem non putabo. etenim ex eo quantum cuique fat est, metiantur homines diuitiarum modum. Filiam quis habet, pecunia est opus: duas, maiore: plures, maiore: & si (vt aiunt) Danai quinquaginta sint filia, tot dotes magnam quaerunt pecuniam. quantum enim cuique satis est, ad id accommodatur (vt antè dixi) diuitiarum modus. qui igitur non filias plures, sed innumerabiles cupiditates habet, quæ breui tempore maximas copias exhaurire possint: hunc quomodo ego appellabo diuitem, quum ipse egere se sentiat? multi ex te audierunt quum diceres, neminem esse diuitem, nisi qui exercitum alere posset suis fructibus: quod populus Ro. ex tantis vectigalibus iam pridem vix potest. ergo hoc proposito nunquam eris diues, antequam tibi ex tuis possessionibus tantum reficiatur, vt ex eo tueri sex legiones & magna equitum ac peditum auxilia possis. Iam fateris igitur non esse te diuitem, cui tantum deficit vt expleas id quod exoptas. itaque istam paupertatem vel potius egestatem, ac mendicitatem tuam nunquam obscure tulisti. nam vt iis qui honestè rem quaerunt mercaturis faciendis, operis dandis, publicis sumendis, intelligimus opus esse quaesito: sic, qui videt domi tuæ

pariter accusatorum atque iudicum confociatos greges, qui nocentes & pecuniosos reos eodem te auctore corruptelam iudicii molientes, qui tuas mercedum pactiones in patrociniis intercifas, pecuniarum in coitionibus candidatorum, dimissiones libertorum ad foenerandas diripiendisque prouincias, qui expulsionem vicinorum, qui latrocinia in agris, qui cum seruis, cum libertis, cum clientibus societates, qui possessiones vacuas, qui proscriptiones locupletum, qui caedes municipiorum, qui illam Syllani temporis messem recordetur, qui testamenta subiecta, qui sublatos tot homines, qui denique omnia venalia, delectum, decretum, alienam suam sententiam, forum, domum, vocem, silentium: quis hunc non putet confiteri, sibi quaesito opus esse? cui autem quaesito opus sit, quis vnquam hunc verè dixerit diuitem? est enim diuitiarum fructus in copia: copiam autem declarat satietas rerum, atque abundantia: quam tu quoniam nunquam assequere, nunquam omnino es futurus diues. meam autem quoniam pecuniam contemnis, & rectè (est enim ad vulgi opinionem mediocris, ad tuam nulla, ad meam modica) de me filebo: de te loquar. Si censenda nobis atque aestimanda res sit, vtrum tandem pluris aestimabimus, pecuniam Pyrrhi, quam Fabritio dabat: an continentiam Fabritii, qui illam pecuniam repudiabat: vtrum aurum Samnitum, an responsum M. Curii: hæreditatem L. Pauli, an liberalitatem Africani, qui eius hæreditatis Q. Maximo fratri partem suam concessit: hæc profectò quæ sunt summarum virtutum, pluris aestimanda sunt, quàm illa quæ sunt pecuniæ. Quis igitur (si quidem, vt quisque, quod plurimi fit, possideat, ita ditissimus habendus sit) dubitet quin in virtute diuitiarum positæ sint: quoniam nulla possessio, nulla vis auri & argenti pluris quàm virtus aestimanda est. O dii immortales, non intelligunt homines quàm magnum vectigal sit parsimonia. venio enim ad sumptuosos, relinquo istum quaestuosum. Capit ille ex suis prædiis sexcenta sestertia: ego centena ex meis. illi aurata tecta in villis & sola marmorea facienti, & signa, tabulas, supellectilem, & vestem infinitè concupiscenti, non modò ad sumptum ille fructus est, sed etiam ad foenus exiguus. ex meo tenui vectigali, deductis sumptibus cupiditatis, aliquid etiam redundabit. Vter igitur est ditior, cui deest, an cui superat? qui eget, an qui abundat? cuius possessio quo est maior, eò plus requirit ad se tuendam: an quæ suis viribus sustinet? Sed quid ego de me loquor, qui morum ac temporum vitio aliquantum etiam ipse fortasse in huius seculi errore verser? M. Manilius patrum nostrorum memoria (ne semper Curios & Tuscinos loquamur) pauper tandem fuit. habuit enim ædiculas in Carinis, & fundum in Labicano. nos igitur ditiores, qui plura habemus: vti nam quidem essemus: sed non aestimatione sensus, verum victu atque cultu terminatur pecuniæ modus. Non esse cupidum, pecunia est: non esse emacem, vectigal est. contentum verò suis rebus esse, maximæ sunt certissimæque diuitiarum. Etenim, si isti callidi rerum aestimatores prata & areas quasdam magno aestimant, quòd ei generi possessionum minimè quasi noceri potest: quanti est aestimanda virtus, quæ nec eripi nec surripi potest vnquam: neque naufragio, neque incendio amittitur: nec tempestatum, nec temporum permutatione mutatur: qua qui præditi sunt, soli sunt diuites. soli enim possident res & fructuosas & sempiternas: solique, quod est proprium diuitiarum, contenti sunt rebus suis: satis esse putant, quod est: nihil appetunt, nulla re egent, nihil sibi deesse sentiunt, nil requirunt. Improbi autem & auari, quoniam incertas atque in casu positas possessiones habent, & plus semper appetunt, nec eorum quisquam adhuc inuentus est, cui quod haberet, esset satis: non modò non copiosi ac diuites, sed etiam inopes ac pauperes existimandi sunt.

LECTORIBVS S.

FRAGMENTA sex librorum M. T. Ciceronis de Republica, ex variis scriptoribus vndique (in quibus tanquam ex maximo miserrimoque naufragio, velut ad saxa proiecta, ad hoc vsque tempus sparsa permanerant) ob has causas lectores optimi, magno studio cōquisiui atque collegimus, cum vt in his operibus qua diligentia versati essemus intelligeretis, qui ne in reliquiis quidem seruandis rate nauēque expugnata, aut temporis iniuria comminuta, vllum officium prætermittendum esse duxerimus: tum vt vos etiam atque etiam admoneremus, atque hortaremur, vt in iis ipsis inuestigandis libris, omni studio, opera, diligentiaque elaboraretis. vix enim fieri posse arbitramur, vt qui vsque ad Lactantii, Augustini, Prisciani que tempora extarunt, ii non aliquo compressi aut deiecti loco, reperiri aliqua ratione non possint. Atque eō magis omnibus contēdendum esse puto, quod cum illis, nulli meo quidem iudicio, Ciceronis libri, aut rerum magnitudine ac pondere, aut vtilitate, aut verborum sententiarumque grauitate ac splendore, si extarent, essent conferendi. Quæ enim vlla grauior, aut in omnes partes ad vsus vitæ accommodatior, magis que necessaria disputatio potest institui, quam de Reipublicæ forma, statu, legibus, illiusque tota ratione ac moderatione? Quanta autem illorum librorum præstantia fuerit, cum multorum testimoniis, tum re facile intelligi potest: quod ab eo viro scripti essent, qui & Græcos omnes, harum rerum studiosissimos, nouerat, & eos vsu longè, eloquentiaque superarat. ea enim in Republica ab incunte ætate ad senectutem summis negotiis nō interfuerat solūm, sed etiam præfuerat: quæ omnium facile princeps esset. O præclaram illam, neminique nostrūm non optandam M. Ciceronis cum Platone, Aristotele, Theophrasto, reliqua que Peripateticorum familia de ciuili institutione contentionem, iucundumque certamen, eo si nobis hoc tempore Dei beneficio frui liceret. Sed mitto ea, quæ iam habere non possumus, aut laudādo requirere, aut requirendo nostrum illorum desyderium augere. Itaque subsidio cum ex ipsius Ciceronis, tum ex aliorum omnium auctorum monumentis, horum librorum vestigia mihi persequenda esse duxi, eaque in lucem vobis hoc tempore proferenda: vt si minus tanti operis tantæque exædificationis formam speciēque repræsentare potuerim, darem tamen operam, vt illius nonnulla præstantissima ornamenta, signa, columnas, marmora agnoscere possētis.

TESTIMONIA QUÆDAM, EX SUPERIORIBVS CICERONIS scriptis, in quibus suorum de Repub. librorum meminit. Quæ quo ex loco desumpta fuerint, proximus index tibi ostendet.

- 1 Quod quæris quid de illis libris egerim, quos, cum essem in Cumano, scribere institui, non cessauit, neque cesso: sed sæpe iam scribendi totum consilium rationemque mutauit. Nam iam duobus factis libris, in quibus nouendialibus iis feriis, quæ fuerunt Tuditano & Aquilio cōss. sermo est à me institutus Africani paulo ante mortem, & Lælii Philii, Manliique, & Lælii generorum Fannii & Scæuolæ. Sermo autem in nouem & dies & libros distributus de optimo statu ciuitatis, & de optimo ciue. Sancte exebatur opus luculentè, hominumque dignitas aliquantum orationi ponderis afferebat. Hi libri cum in Tusculano mihi legerentur, audiente Sallustio, admonitus sum ab illo, multo maiore auctoritate illis de rebus dici posse, si ipse loquerer de repub. præsertim cum essem non Heraclides Ponticus, sed Consularis, & is qui in maximis versatus in repub. rebus essem: quæ tam antiquis hominibus attribuerem, ea visum iri ficta esse. Oratorum sermonem in illis nostris libris, quod esset de ratione dicendi, bellè à me remouisse: ad eos tamen retulisse, quos ipse vidissem. Aristotelem denique, quæ de repub. & præstante viro scribat, ipsum loqui. Cōmouit me, & eō magis, quod maximos motus nostræ ciuitatis attingere non poteram, quod erant inferiores, quam illorum ætas qui loquebantur. Ego autè id ipsum tum eram secutus, ne in nostra tempora incurrens, offenderem quempiam. Nunc & id vitabo, & loquar ipse tecum, & tamen illa quæ institueram, ad te, si Romam venero, mittā. Puto enim te existimaturum à me illos libros non sine aliquo meo stomacho esse relictos.
- 2 Varro, de quo ad me scribis, includetur in aliquem locum, si modò erit locus: sed nostri genus dialogorum meorum, vt in Oratoriis, quos tu in cœlum fers, non mentio potuit fieri cuiusquam ab iis qui disputant, nisi eius qui illis notus aut auditus esset. Hanc ego de repub. quam institui disputationem, in Aphricani personam, & Philii & Pæti Manlii contuli: adiunxi adolescentis, Q. Tuberonom, P. Rutilium, duos Lælii generos, Scæuolam & Fannium. Itaque cogitabam, quoniam in singulis libris vt orationes, vt *ῥητορικῆς* in his quos *ῥητορικῆς* vocat, aliquid efficere, vt non sine causa istum appellarem. Id quod intelligo tibi placere, vt inā modo conata efficere possim: rem enim (quod te non fugit) magnam complexus sum, & grauem, & plurimi otii, quo ego maxime egeo.
- 3 Si Cottam & Varronem fecissem inter se disputantes, vt à te proximis literis admoneor, meum *ῥητορικῆς* esset. hoc in antiquis personis suauiter fit, vt & Heraclides in multis, & nos sex de Repub. libris fecimus.
- 4 Qui Apollinis oraculo sapientissimus est iudicatus, qui non tum hoc, tum illud (vt in plerisque)

- sed idem semper, animos hominum esse diuinos, illique, cum e corporibus excessissent, reditum in cœlum patere, optimoque & iustissimo cuique expeditissimum. quod idem Scipioni videbatur. Qui quidem, quasi præfagiret, per paucis ante mortem diebus, cum & Philus & Manilius adessent, & alii plures, tuque etiam Scæuola mecum venisses, triduum differuit de Repub. cuius disputationis fuit extremum ferè de immortalitate animorum: quæ se in quiete per visum ex Africano audisse dicebat.
- 5 His libris annumerandi sunt sex de R. P. quos tunc scripsimus, quum gubernacula Reipub. tenebamus: magnus locus, philosophiæque proprius, à Platone, Aristotele, Theophrasto, totaque Peripateticorum familia tractatus vberime.
 - 6 Quum à primo Urbis ortu regis institutis, partim etiā legibus, auspiciis, cerimoniarum, comitiis, prouocationibus, Patrum consilium, equitum peditumque descriptio, tota res militaris diuinitus esset constituta: tum progressio admirabilis incredibilisque cursus ad omnem excellentiam factus est, dominatu regio Repub. liberata. Nec verò hic locus est, vt de moribus institutisque maiorum, & disciplina ac temperatione ciuitatis loquamur: aliis hæc locis satis accuratè à nobis dicta sunt, maximeque in his sex libris, quos de Repub. scripsimus.
 - 7 Quod si ista nobis cogitatio de triumpho iniecta nō esset, quam tu quoque approbas, næ tu haud multum requireres illum virum, qui in sexto libro informatus est. Quid enim tibi faciam, qui illos libros deuorasti: quin nunc ipsum non dubitabo rem tantam abiicere, si id erit rectius: vtrunque verò simul agi non potest, & de triumpho ambiciose, & de Repub. liberè. Sed ne dubitaris, quin quod honestius, id mihi futurum sit antiquius.
 - 8 An censes, quum in illis de R. P. libris persuadere videatur Aphricanus omnium rerum publicarum nostram veterem illam fuisse optimam, non necesse esse optimæ reipub. leges dare consentaneas? A. Imò profus ita censeo. M. Ergo adeo expectatæ leges, quæ genus illud optimum reip. contineant.
 - 9 Quoniam igitur eius reipub. quam optimam esse docuit in illis sex libris Scipio, tenendus est nobis & seruandus status, omnesque leges accommodandæ ad illud ciuitatis genus, ferendi etiam mores, nec scriptis omnia sancienda: repetam stirpem iuris à natura.
 - 10 Quam breui frater in conspectu posita est à te omnium magistratuum descriptio: sed ea penè nostræ ciuitatis, etsi à te paulum allatum est noui. M. Rectissime Quinte animaduertis. Hæc est enim quam Scipio laudat in libris, & quam maxime probat temperationem Reipub. quæ effici non potuisset, nisi tali descriptione magistratuum. Nam sic habetote, magistratibus, illique qui præsentem contineri rempub. & ex eorum compositione quod cuiusque reipub. genus sit intelligi. Quæ res quum sapientissime moderatissimeque constituta esset à maioribus nostris, nihil habui, sanè non multum, quod putarem nouandum in legibus.
 - 11 Irascatur qui volet, patiar. *ἢ δὲ μὴ ἐμοῦ*, præsertim cum sex libris tanquam prædibus meipsum obstrinxerim, quos tibi tam valde probari gaudeo. E quibus vnum *ἰσομεν* requiris de Cn. Flauio Annii F. ille verò ante x. viros nō fuit, quippe qui AEdilis Curulis fuerit, qui magistratus multis annis post x. viros institutus est. Quid ergo profecit, quod protulit fastos? Occultatam putant quodam tempore istam tabulam, vt dies agendi peterentur à paucis. Nec verò pauci sunt auctores Cn. Flauium scribam fastos protulisse, actionesque composuisse, ne me hoc, vel potius Aphricanum (is enim loquitur) commentum putes.
 - 12 Ain' tandem Attice laudator integritatis & elegantiarum nostræ, ausus es hoc ex ore tuo, inquit Ennius, vt equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem, me rogare: an tu, si mecum esses (qui scribis morde-ri te interdu, quod non simul sis) paterere me id facere, si vellem? Et post aliquot versus, Sed iam quid opus equitatu? soluunt enim Salamini: nisi fortè id volumus armis efficere, vt fœnus quaternis centesimis ducant. Et ego audebo legere vnquam, aut attingere eos libros, quos tu dilaudas, si tale quid fecero?
 - 13 Etsi (vt nos à te admonemur) rectè in illis libris diximus, nihil esse bonum, nisi quod honestum: nihil malum, nisi quod turpe sit: certè vterque istorum est miserrimus, quorum vtrique semper patriæ salus & dignitas posterior sua dominatione & domesticis commodis fuit.
 - 14 Filiola tua te delectari lætor, & probari tibi *φυσικῶν* esse *πλὴν αἰσῶς καὶ πένου*. Etenim, si hæc non est, nulla potest homini esse ad hominē naturæ adiūctio: qua sublata, vitæ societas tollitur. Bene eueniat, inquit Carneades, spurce, sed tamen pudentius, quam Lucius noster & Patron, qui cum omnia ad se referat, quicquam alterius causā fieri putent: cum ea re bonum virum oportere esse dicant, ne malum habeat, non quo id natura rectum sit, non intelligunt se de callido homine loqui, non de bono viro. Sed hæc, opinor, sunt in his libris, quos tu laudando, animos mihi addidisti.
 - 15 Quoniam scriptum est à te de optimo reip. statu, consequens esse videtur, vt scribas tu idem de legibus. Sic enim fecisse video Platonem illum tuum.
 - 16 Quoniam leges damus liberis populis, quæque de optima repub. sentiremus, in sex libris antè diximus, accommodabimus hoc tempore leges ad illum, quem probamus ciuitatis statum.
 - 17 A te peto (inquit Pomponius) vt scribas aliquid: iam pridem enim conticuerunt literæ tuæ. Nam vt illos de repub. libros edidisti, nihil à te sanè postea accepimus, eisque nosmetipsi ad rerū naturalium memoriā comprehendendam impulsim atque incensum sumus. Sed illa cum poteris, atque vt possis, rogo.
 - 18 Quod in ciuitatibus ratione quadam, de qua dicitur idoneo loco, agnationibus familiarum distinguuntur status, id in rerum natura tanto est magnificentius, tantoque præclarius, vt homines deorū agnatione & gente teneantur.

- 19 Sed heus tu, *ποροὺς εἰς δῆμον* Athenis . placet hoc tibi? Etsi non impediabant mei certè libri: (non enim ista largitio fuit in ciueis, sed in hospites liberalitas)
- 20 Sed de hoc genere toto in his libris, quos de Repub. scripsi, diligenter est disputatum. De largitione loquitur.
- 21 Vt cupiditatibus principum & vitiis infici solet tota ciuitas, sic emendari & corrigi continentia. Post, aliquot interpositis versibus,
Sed hæc & nunc satis, & in illis libris tractata sunt diligentius.
- 22 Non quod hoc populo obtineri possit, sed quid optimum sit, tibi dicendum puto. Nam Cassiæ legis culpam Scipio tuus sustinet, quo auctore lata esse dicitur. M. Vos demum, vt video, legem antiquastis sine tabella. sed ego, etsi satis dixit pro se in illis libris Scipio, tamen libertatem istam largior populo, vt & auctoritate valeant, & vtantur bonis. sic enim à me recitata lex est de suffragiis: Optimastibus nota, plebi libera sunt.

M. T. Ciceronis, libri primi de Repub. fragmenta:

QVORVM FRVSTA, QVIBVS EX AVTHORIBVS EXTRAËTA FUERINT, INSEQUENS INDEX PER NUMEROS EDOCEBIT.

- 1 Cicero in libris de Republica, Platonis se comitem profitetur: in consolatione filia, Crantorem, inquit, sequor. item Panætium de Officiis. Quæ volumina eius ediscenda, non modò in manibus habenda quotidie, nosti.
- 2 Expositamque ad exemplum nostræ reipub. accommodabo * eam, si potero, omnem illam orationem, quæ est mihi habenda de optimo ciuitatis statu.
- 3 Eumque vt salutauit, propter Tuberonem iussit assidere.
- 4 Quæ videlicet ille non ex agri constituta, quam cernebat, sed ex doctrinæ indiciis interpretabatur.
- 5 Nec tantum Carthago habuisset opum sexcentos ferè annos sine consiliis & disciplina.
- 6 Tum annui consules, tum dimissi populo fasces.
- 7 Quam cum locis manûque sepsissent, eiusmodi coniunctionem tectorum, oppidum, vel urbem appellarunt, delubris distinctam, spatiisque communibus. Omnis ergo populus, qui est talis cœtus multitudinis, qualem exposui, ciuitas est. omnis ciuitas, qua * est constitutio populi.
- 8 Non modò integra eximi, sed etiam maior, quam in arbore vnquam pepèderit, de oliuitate oleas efui optimè condi, scribit Cato.
- 9 Cognosce mehercle, inquit, consuetudinem istam, & studium, sermonemque.
- 10 Sed vt ille qui nauigat, cum subito mare cœpit horrescere.
- 11 Tum virtute, labore, industria quereretur summi viri indolem: nisi nimis animosè ferox natura illum nescio quo pacto.
- 12 Ergo non probares consilio pulso lubidines, quæ sunt innumerabiles iracundiæ quæ tenerent omnia? Ego verò nihil isto animo, nihil ita animato homine miserius ducerem.
- 13 Quid tum, cum es iratus, permittis illi iracundiæ dominatum animi tui?
- 14 Habent æquabilitatem quandam, qua carere diutius vix possunt liberi: deinde firmitudinem.
- 15 Sed quoniam plurima beneficia continet patria, & est antiquior parens, quam si quis (vt aiunt) curauerit, maior ei profectò, quam parènti, debetur gratia.
- 16 Quare, si placet, deduc orationem tuam de cœlo ad hæc cituma.
- 17 Sed vt plurimas & maximas nostri animi, ingenii, consilii, prima ipsa sibi ad vtilitatem suam pigneraretur.
- 18 Facillimum autem, in ea repub. esse posse concordiam, in qua idem conducatur omnibus.
- 19 Qua enim iudicatur iste optimus, doctrina, artibus, studiis, audio quando.

Libri II. fragmenta.

- 1 Cum in laude Romanorum dixisset Salustius, Ius bonumque apud eos non legibus magis, quam natura valebat, prædicans illud tempus, quo expulsis regibus incredibiliter ciuitas breui ætatis spatio plurimum creuit: Idem tamen in primo historiæ suæ libro, atque eius exordio fatetur, etiam tunc, cū ad Cōsules à regibus esset trāstata Respub. post paruū interuallum, iniurias validiorum, & ob eas, discessionem plebis à patribus, aliastque in vrbe disensiones fuisse. Nam cum optimis moribus & maxima concordia populum Romanum inter secundum & postremum bellum Carthaginense commemorasset egisse: causamque huius boni, non amorem iustitiæ, sed, stante Carthagine, metum pacis infidæ fuisse dixisset. Vnde & Nascia ille, ad reprimendam nequitiam, seruandastque istos mores optimos, vt metu vitia cohiberentur, Carthaginem nolebat euerti: continuo subiecit idem Salustius, & ait, At discordia & Auaritia atque Ambitio, & cætera secundis rebus oriri sueta mala, post Carthaginis excidium maximè aucta sunt: vt intelligeremus, etiam antea & oriri solere & augeri. Vnde

subnectens cur hæc dixerit: Nā iniuriæ, inquit, validiorū, & ob eas, discessio plebis à patribus, aliastque disensiones domi fuere iā inde à principio: neque amplius quam regibus exactis, dum metus a Tarquinio & bellum graue cum Etruria positum est, æquo & modesto iure agitatum. Vides, quemadmodum etiam illo breui tempore, vt, regibus exactis, aliquantulum æquo & modesto iure ageretur. Metum dixit fuisse causam, quoniam metuebatur bellum, quod rex Tarquinius regno atque vrbe pulsus, Etruscis sociatus, contra Romanos gerebat. Attende itaque, quid deinde cōtexat: Dein, inquit, serui imperio patres plebem exercere, de vita atque tergo, regio more consulere, agro pellere, & cæteris expertibus, soli in imperio agere. Quibus sæuitiis & maximè scœnore oppressa plebs cum assiduis bellis tributum simul & militiam toleraret, armata montem sacrum atque Auentinum infedit. Dumque tribunos plebis, & alia sibi iura parauit, discordiarum & certaminis vtrinque finis fuit secundum bellum Punicum. Cernis ex quo tempore, id est paruū interuallo, post reges exactos, quales Romani fuerint, de quibus ait: Ius bonumque apud eos non legibus magis, quam natura valebat. Porro si illa tempora talia reperiuntur, quibus pulcherrima atque optima fuisse prædicatur Romana respublica: quid iam de consequenti ætate dicendum aut cogitandum arbitramur, cum paulatim mutata (vt eiusdem historici verbis vtat) ex pulcherrima atque optima, pessima ac flagitiosissima facta est, post Carthaginis videlicet, vt commemorauit, excidium? Quæ tempora ipse Salustius quemadmodum breuiter recolat & describat, in eius historia legi potest, quantis malis morū, quæ secundis rebus exorta sunt, vsque ad bella ciuilia demonstrat esse peruentum. Ex quo tempore (vt ait) maiorum mores non paulatim, vt antea, sed torrentis modo præcipitati, ad eū iuuentus luxu atque auaritia corrupta est: vt merito dicatur, genitos esse, qui neque ipsi habere possent res familiares, neque alios pati. Dicit deinde plura Salustius de Syllæ vitiis, cæterastque foeditate reipub. & alii scriptores consentiunt.

Et post aliquot versus,

- 1 Sed si contemnitur, qui Romanam rempublicam pessimam ac flagitiosissimam dixit: nec curant isti, quanta morum pessimorum ac flagitiosorum labe ac dedecore impleatur, sed tantummodo vt consistat & maneat, audiant, eam, non vt Salustius narrat, pessimam ac flagitiosissimam factam: sed sicut Cicero disputat, iam tunc profusus perisse, & nullam omnino remansisse rempublicam. Inducit enim Scipionem, cum ipsum qui Carthaginem extinxerat, de republica disputantem, quando præsentiebatur ea corruptione quam describit Salustius, eam iam iamque perituram. Eo quippe tempore disputatur, quo iam vnus Gracchorum occisus fuit, à quo scribit seditiones graues cœpisse Salustius. Nam mortis eius fit in eisdem libris commemoratio. Cum autem Scipio in secundi libri fine dixisset, vt in fidibus ac tibiis atque cantu ipso ac vocibus, concentus est quidam tenendus ex distinctis sonis, quem immutatum aut discrepantem aures eruditæ ferre non possunt, isque concentus ex dissimillarum vocum moderatione concors tamen efficitur & congruens: sic ex summis, & mediis, & infimis interiectis ordinibus vt sonis, moderatam ratione ciuitatem, consensu dissimillarum concinere: & quæ harmonia à musicis dicitur in cantu, eam esse in ciuitate concordiam: arctissimum atque optimum omnium in republica vinculum incolumitatis, eamque sine iustitia nullo pacto esse posse. Ac deinde cum aliquanto latius & vberius differuisset, quantumque prodesset iustitia ciuitati, quantumque obesset si abfuisset: suscepit deinde Philus, vnus eorum qui disputationi aderant: & poscit vt hæc ipsa quæstio diligentius tractaretur, ac de iustitia plura dicerentur, propter illud, quod iam vulgo ferebatur, rempublicam regi sine iniuria non posse. Hanc proinde quæstionem discutendam & enodandam esse, assensus est Scipio: responditque nihil esse quod adhuc de republica putaret dictum, & quo posset longius progredi, nisi esset confirmatum, non modò falsum esse illud, sine iniuria regi non posse: sed hoc verissimum esse, sine summa iustitia rempublicam regi non posse.
- 2 Non grauarer Læli, nisi & hos velle putarem, & ipse cuperem te quoque aliquam partem huius nostri sermonis attingere: præsertim cum heri ipse dixeris, te nobis etiam superfuturū. verum si id quidem fieri non potest, ne desis, omnes te rogamus.
- 3 Statu esse optimo constitutam, Rempub. quæ ex tribus generibus illis, regali & optimati, & populari cōfusa, modicè * nec puniendo iritet animum immanem ac ferum.
- 4 Iustitia foras spectat, & proiecta tota est, atque eminet.
- 5 Quæ virtus, præter cæteras, totam se ad alienas vtilitates porrigit atque explicat.
- 6 Quartaque anxitudo, prona ad luctum & mœrens, semperque ipsa se sollicitans.
- 7 Esse autem angores, si miseria affictas, atque abiectas timiditate & ignania.
- 8 Sed imitor Archytam illum Tarentinum, qui cum ad villam venisset, & omnia aliter offendisset.
- 9 Itaque illa præclara institutio Romuli, cum ducentos annos & triginta ferè firma mansisset.
- 10 Cupido autem & expetenti & lubricoso & volutabundo in voluptatibus.
- 11 Ac primus agros, quos bello Romulus ceperat, diuisit viritim ciuibus.
- 12 Quæ sanguine alitur, quæ in omni crudelitate sic exultat, vt vix hominū acerbis funerib⁹ fatietur.
- 13 Vt auriga indoctus è curru trahitur, operitur, eliditur, laniatur.
- 14 Vt Carneadi respondeatis, qui sæpe optimas causas ingenii calumnia ludificari solet.

Libri III. fragmenta.

- 1 In tertio libro magna conflictatione res acta est. Suscepit enim Philus ipse disputationem eorum qui sentirent sine iniustitia regi non posse rempublicam: purgans se præcipuè, ne hoc ipse sentire cre-

deretur. Egítque sedulo pro iniustitia contra iustitiam, ut hanc esse vtilem reipublicæ, illam verò inutilem, verisimilibus rationibus & exemplis, velut conaretur ostendere. Tum Lælius, rogantibus omnibus, iustitiam defendere aggressus est: asseruitque, quantum potuit, nihil tam inimicum, quam iniustitiam ciuitati: nec omnino, nisi magna iniustitia geri, aut stare posse rempublicam. Qua quæstione, quantum satis visum est, pertractata, Scipio ad intermissa reuertitur, recollitque suam, atque commendat breuem reipublicæ definitionem, qua dixerat eam esse rem populi. Populum autem, non omnem cœtum multitudinis, sed cœtum iuris consensu & vtilitatis cõmunionem sociatum, esse determinat. Docet deinde quanta sit in disputando definitionis vtilitas: atque ex illis suis definitionibus, colligit tunc esse rempublicam, id est rem populi, cum bene ac iuste geritur, siue ab vno rege, siue a paucis optimatibus, siue ab vniuerso populo. Cum verò iniustus est rex, quem tyrannum more Græco appellauit: aut iniusti optimates, quorum consensum dixit esse factionem: aut iniustus ipse populus, cui nomen vtitatum non reperit, nisi ut etiam ipsum tyrannum vocaret: non iam vitiosam, sicut pridie fuit disputatum, sed, sicut ratio ex illis definitionibus connexa docuisset, omnino nullam esse rempublicam: quoniam non esset res populi, cum tyrannus eam factiõne capefferet: nec ipse populus iam populus esset, si esset iniustus: quoniam non esset multitudo & iuris consensu, & vtilitatis cõmunionem sociata, sicut populus fuerat definitus. Quando ergo respublica Romana talis erat, qualem illam describit Sallustius, non iam pessima ac flagitiosissima, sicut ipse ait, sed omnino nulla erat: secundum istam rationem, quam disputatio de reipublica inter magnos eius principes tunc habita paterfecit. Sicut etiam ipse Tullius non Scipionis, nec cuiusquam alterius, sed suo sermone loquens, testatur in principio quinti libri, commemorato prius Ennii poetæ versu, quo dixerat,

Moribus antiquis res stat Romana virisque.

Quem quidem ille versum, inquit, vel breuitate, vel veritate tanquam ex oraculo mihi quodam esse effatus videtur. Nam neque viri, nisi ita morata ciuitas fuisset, neque mores, nisi hi viri præfuissent, aut fundare, aut tandiu tenere potuissent tantam, & tam iuste lateque temperantem rempublicam. Itaque ante nostram memoriam, & mos ipse patrius præstantes viros adhibebat, & veterum morem ac maiorum instituta retinebant excellentes viri. Nostra verò ætas cum rempublicam sicut picturam accepisset egregiam, sed euanescentem vetustate, non modò eam coloribus iisdem, quibus fuerat, renouare neglexit, sed ne id quidem curauit, ut formam saltem eius & extrema tanquam lineamenta seruaret. Quid enim manet ex antiquis moribus, quibus ille dixit rem stare Romanam, quos ita obliuione obsoletos videmus, ut non modò non colantur, sed etiam ignorentur? Nam de viris quid dicam? Mores enim ipsi interierunt virorum penuria, cuius tanti mali non modò reddenda ratio nobis, sed etiam tanquam reis capitis quodammodo dicenda causa est. Nostris enim vitiis non casu aliquo rempublicam verbo retinemus, re ipsa verò iam pridem amissimus. Hæc Cicero fatebatur longè quidem post mortem Africani, quem in suis libris fecit de Republica disputare, adhuc tamè ante aduentum CHRISTI.

2 Carneades, Academicæ sectæ philosophus, cuius in disserendo quæ vis fuerit, quæ eloquentia, quod acumen, qui nescit, is ex prædicatione Ciceronis intelligit, aut Lucilii: apud quem disserens Neptunus de re difficillima, ostendit non posse id explicari, nec si Carneadem ipsum Orcus remittat. Is, quum legatus ab Atheniensibus, Romam missus esset, disputauit de iustitia copiose, audiente Galba & Catione censoribus, maximis tunc oratoribus. Sed disputationem suam postridie contraria disputatione subuertit, & iustitiam, quam pridie laudauerat, sustulit: non quidem philosophi grauitate, cuius firma & stabilis debet esse sententia, sed quasi oratorio exercitii genere in vtranque partem disserendi. Quod ille facere solebat, ut alios quodlibet asserentes posset refutare. Eam disputationem, qua iustitia subuertitur, apud Ciceronem L. Furius recordatur. Credo quoniam de repub. diserebat, ut defensionem laudationemque eius induceret, sine qua putabat regi non posse rempub. Carneades autem, ut Aristotelem refelleret ac Platonem, iustitiæ patronos, prima illa disputatione collegit ea omnia, quæ pro iustitia dicebantur, ut posset illa, sicut fecit, euertere. Erat enim facillimum, iustitiam radices non habentem labefactare.

3 Carneades ergo, quoniam erant infirma, quæ à philosophis afferbantur, sumpsit audaciam refellendi, quia refelli posse intellexit. Eius disputationis summa hæc fuit: Iura sibi homines pro vtilitate sanxissent, scilicet varia pro moribus, & apud eosdem pro temporibus sæpe mutata: ius autem naturale esse nullum. Omnes & homines & animantes aliàs ad vtilitates suas natura ducente ferri: proinde aut nullam esse iustitiam, aut si sit aliqua, summam esse stultitiam: quoniam sibi noceret, alienis commodis consulens. Et inferebat hæc argumenta: Omnibus populis qui florere imperio, & Romanis quoque ipsis, qui totius orbis potirentur dominio, si iusti velint esse, hoc est, si aliena restituant, ad casus esse redeundum, & in necessitate ac miseriis iacendum. Tum omissis communibus ad propria veniebat: Bonus vir, inquit, si habeat seruum fugitiuum, vel domum insalubrem ac pestilentem, quæ vitia solus sciat, & ideo proscribat, ut vendat: vtrumne profitebitur fugitiuum seruum, ac pestilentem domum se vendere, an celabit emptorem? Si profitebitur emptori fugitiuum esse, bonus quidem, quia non fallat: sed tamen stultus iudicabitur, quia vel paruo vendet, vel omnino non vendet. Si celauerit, erit quidem sapiens, quia rei consulit: sed idem malus, quia fallat. Rursus, si reperiat aliquem qui aurichalcum se putet vendere, quum sit illud aurum: aut plumbum, quum sit argentum: tacebitne, ut id paruo emat, an id indicabit, ut magno? Stultum planè videtur emere malle magno. Vnde intelligi volebat, & eum qui sit iustus, ac bonus, stultum esse: & eum qui sapiens, malum. Et tamen sine pernicie

fieri posse, ut sint homines paupertate contenti. Transibat ergo ad maiora, in quibus nemo potest sine periculo vitæ iustus esse. Dicebat enim: Nonne iustitia est hominem non occidere, alienum prorsus non attingere. Quid ergo iustus faciet, si forte naufragium fecerit, & aliquis imbecillior viribus tabulam ceperit, nonne illum à tabula deturbabit, ut ipse conscendat, eaque nixus euadat? Quum maximè sit nullus medio mari testis, si sapiens est, faciet. Ipsi enim pereundum est, nisi fecerit. Si autem mori maluerit, quàm manus inferre alteri, iam verò iustus est, sed stultus, qui vitæ suæ non parcat, dum parcat alienæ. Item si acie suorum fusa, hostes insequi cœperint, & iustus ille nactus fuerit aliquem saucium equo insidentem, eum parcat, ut ipse occidatur, an deiiciet ex equo, ut ipse possit hostem effugere? Quod si fecerit, sapiens, sed idem malus: si non fecerit, iustus, sed idem stultus sit necesse est. Ita ergo iustitiam quum in duas partes diuisisset, alteram ciuilem esse dicens, alteram naturalem, vtranque subuertit: quod illa ciuilis, sapientia sit quidè, sed iustitia non sit. Naturalis autè, iustitia, sit quidem, sed non sit sapientia. Arguta hæc planè & venenata sunt, & quæ M. Tullius non potuerit refellere. Nam quum facit Lælium Furio respondentem, proque iustitia dicentem, irrefutata hæc tanquàm foueam prætergressus est: ut videatur idè Lælius non naturalem, quæ in stultitiæ crimen venerat, sed illam ciuilem defendisse iustitiam: quam Furius sapientiam quidem esse concesserat, sed iniustam.

4 Sensit igitur Carneades quæ sit natura iustitiæ, nisi quod parum altè prospexit, stultitiam non esse: quanquam intelligere mihi videar quæ mente id fecerit. Non enim verè exiltimauit eum stultum esse, quia iustus est: sed quum sciret non esse, & rationem tamen cur ita videretur, non comprehenderet, voluit ostendere latere in abdito veritatem, ut decretum disciplinæ suæ tueretur: cuius summa sententia est, nihil percipi posse. Videamus ergo vtrumne iustitia foedus aliquod habere cum stultitia possit. Iustus (inquit) si aut equum saucio, aut tabulam naufrago non ademerit, ut ipse animam suam liberet, stultus est. Primum omnium nego villo modo fieri posse, ut homini, qui quidem verè iustus sit, eiusmodi casus eueniat: quia iustus neque cuiquam irato inimicus, nec quicquam omnino appetit alienum. Cur enim nauiget, aut quid petat ex aliena terra, cui sufficit sua? Cur autem belligeret, aut se alienis furoribus misceat, in cuius animo pax cum hominibus perpetua verferet? Scilicet peregrinis mercibus, aut humano sanguine delectabitur, qui neque lucrum sciat appetere, cui sufficit vitæ, & non modò ipse eadem facere, sed interesse faciētibus, ac spectare ducat nefas? Sed omitto ista, quoniam fieri potest ut vel inuitus ad hæc subeunda cogatur. Adeone ergo iustitiam o Furi, vel potius o Carneade, cuius est illa omnis ratio, tam inanem, tam superuacuum, tamque contemptam deo putas, ut nihil possit, nihilque habeat in sese, quod ad custodiã sui valeat? Sed videlicet, qui sacramentum hominis ignorant, ideoque ad hanc vitam temporalem referant omnia, quanta sit vis iustitiæ scire non possunt. Nam & quum de virtute disputant, quauis intelligant ærumnis ac miseriis esse plenissimam, tamen expetendam esse aiunt sua causa: eius enim præmia, quæ sunt æterna & immortalia, nullo modo vident. Sic rebus omnibus ad hanc præsentem vitam relatis, virtutem planè ad stultitiam redigunt, si quidem tantos huius vitæ labores frustra & inaniter suscipit.

5 Tum magis id diceret Fanni, si nuper Scipionis in hortis, cum est de Repub. disputatum, affuisset, qualis tum patronus iustitiæ fuit contra accuratam orationem Pili. F. A. N. Facile id quidem fuit, iustitiam iustissimo viro defendere.

6 Nescierunt ergo iustitiã philosophi: quia nec ipsum deum agnouerunt: & ideo refelli potuerunt à Carneade, cuius hæc fuit disputatione, nullum esse ius naturale. Itaque omnes animantes ipsa ducente natura commoda sua defendere: & ideo iustitiam, si alienis vtilitatibus consulat, suas negliget, stultitiam esse dicendam. Quod si omnes populi, penes quos sit imperium, ipsique Romani, qui orbem totum possedere, iustitiam sequi velint, ac suum cuique restituere, quod vi & armis occuparunt, ad casus & egestatem reuertentur. Quod si fecerint, iustos dicemus quidem: sed tamen stultos iudicare necesse est, qui ut aliis prosint, sibi nocere contendunt. Deinde si reperiat aliquis hominem qui aut aurum pro aurichalco, aut argentum pro plumbo vendat per errorem, atque id emere necessitas cogat, vtrum dissimulabit, & emet paruo, an potius indicabit? iustus utique dicetur, quia non fecellit: sed idem stultus, qui alteri fecerit lucrum, sibi damnum: sed facile de damno est. Quid, si vita eius in periculum veniet, ut eum aliquando necesse sit aut occidere, aut mori: quid faciet? Potest hoc euenire, ut naufragio factò, inueniat aliquem imbecillum tabulæ inhærentem: aut victo exercitu fugiens, reperiat aliquem vulneratum equo insidentem: vtrumne aut illum tabula, aut hunc equo deturbabit, ut ipse possit euadere? Si volet iustus esse, non faciet: sed idem stultus iudicabitur, qui dum alterius vitæ parcat, suam perdet. Si faciet quidem, sapiens videbitur, quia sibi consulit: sed & idem malus, quia nocet. Acuta ista sanè, sed respondere ad ea facile possumus. imitatio enim nominum facit, ut sic esse videatur. Nam, &c.

7 Apud Ciceronem idem ipse iustitiæ defensor Lælius, Vult, inquit, planè virtus honorem: nec est virtutis vlla alia merces. Quam tamen illa, inquit, accipit facile, exigit non acerbè. Erras vehementer, si putas ab homine præmium solui posse virtuti: quum ipse alio loco verissime differas. Huic verò quas diuitias obiciēs? quæ imperia? quæ regna? qui ista putat humana, sua bona diuina iudicat. Quis ergo te sapientem Læli putet, quum ipse tibi loquere contraria? & paulò post adimis virtuti, quæ dedisti. Sed videlicet ignorantia veri facit incertam labantemque sententiam. Deinde quod adiungis: Sed si aut ingrati vniuersi, aut inuidi multi, aut inimici potentes, suis virtutem præmiis spoliant. O quam fragilem, quam inanem virtutem induxisti, si spoliari potest suo præmio. Quæ si bona sua diuina iudicas, ut aiebas, qui possunt existere tam ingrati, tam

inuidi, tam potentes, qui virtutem spoliare valeant iis bonis quæ fuerint in eam collata diuinitus? Nec illa se, inquit, multis solatiis oblectat: maximèque suo decore seipsam sustentat. Quibus solatiis, quo decore, quomodo in crimen sæpe veniat, & in pœnam decor ille vertatur? quid enim si, vt Furius aiebat, rapiatur, vexetur, exterminetur, egeat, auferantur ei manus, effodiantur ei oculi, damnetur, vinciat, vratur, miseris etiam modis necetur: perdetne suum præmium virtus, an potius peribit ipsa?

Sicut vna eadè que natura mundus omnibus partibus inter se congruentibus cohæret ac nititur, sic omnes homines inter se natura confusi, prauitate dissentiunt, nec se intelligunt esse consanguineos & subiectos omnes sub vnam eandè que tutelam. quod si teneretur, Deorum profectò vitam homines viuerent.

9 M. T. in lib. de Republica tertio veram legem penè diuina voce depinxit. Est quidem vera lex, recta ratio naturæ congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quæ vocet ad officium iubendo: vetando, à fraude deterreat: quæ tamen neque probos frustra iubet aut vetat, nec improbos iubendo aut vetando mouet. Huic legi nec propagari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest. Nec verò aut per senatum, aut per populum solui hac lege possumus.

10 Est apud Ciceronem non abhorrens à vero locus, in ea disputatione quæ habetur à Furio contra iustitiam: Quæro, inquit, si duo sint, quorum alter optimus vir, æquissimus, summa iustitia, singulari fide: alter insigni scelere & audaciâ: & si in eo sit errore ciuitas, vt bonum illum virum, sceleratum, facinorosum, nefarium putet: contra autem, qui sit improbissimus, existimet esse summa probitate ac fide: proque hac opinione omnium ciuium bonus ille vir vexetur, rapiatur, manus ei denique auferantur, effodiantur oculi, damnetur, vinciat, vratur, exterminetur, egeat: postremò iure etiam optimo omnibus miserrimus esse videatur: contra autem ille improbus laudetur, colatur, ab omnibus diligatur, omnes ad eum honores, omnia imperia, omnes opes, omnes denique copiæ conferantur, vir denique optimus omnium æstimatione & dignissimus omni fortuna iudicetur. Quis tandem erit tam demens, qui dubitet vtrum se esse malit?

11 Scio in libro Ciceronis tertio, nisi fallor, de republica disputari, nullum bellum suscipi à ciuitate optima, nisi aut pro fide, aut pro salute. Quid autem dicat pro salute, vel intelligi quam salutem velit, alio loco demonstrans: Sed his pœnis, inquit, quas etiam stultissimi sentiunt, egestate, exilio, vinculis, verberibus elabuntur sæpe priuati, oblata mortis celeritate. Ciuitatibus autem mors ipsa pœna est, quæ videtur à pœnis singulos vindicare. Debet enim constituta sic esse ciuitas, vt æterna sit. Itaque nullus interitus est reipublicæ naturalis, vt hominis, in quo mors non modò necessaria est, verum etiam optanda persæpe. Ciuitas autem cum tollitur, deletur, extinguitur, simile est quodammodo, vt magnis parua conferamus, ac si omnis hic mundus intereat & concidat.

12 Non sunt in disputando vafri, non veteratores, non malitiosi.

13 Quæ cursu frumento ouustas petentibus Rhodum viderit.

14 Sed vt ipsis, seu animus periclitentur, seu vident quid se putent esse facturos.

15 Noster autem populus fociis defendendis terrarum iam omnium potitus est.

16 Cuius etiam focum Cato ille noster, cum venerat ad se in Sabinos, vt ex ipso audiebamus, visere solebat, apud quem sedens Samnitum quondam hostium, tum iam clientium suorum dona relegauerat.

17 Phœnices primi mercaturis & mercibus suis auaritiâ, & magnificentiam, & inexpleriles cupiditates omnium rerum exportauerunt in Græciam.

18 Nunc est locus, vt quam potero breuiter ac dilucidè expediâ secundum definitiones, quibus apud Ciceronem videtur Scipio in libris de Repub. nunquam Rempub. fuisse Romanam. Breuiter enim Rempub. definit esse rem populi. Quæ definitio si vera est, nunquam fuit Romana reipublica, quia nunquam fuit res populi: quam definitionem voluit esse Reipub. Populum enim esse definiuit cœtum multitudinis, iuris consensu & vtilitatis communione sociatum. Quid autem dicat iuris consensum, disputando explicat: per hoc ostendens, geri sine iustitia non posse Rempub. Vbi ergo iustitia vera non est, nec ius potest esse. Quod enim iure fit, profectò iuste fit. Quod autem fit iniuste, nec iure fieri potest. Non enim iura dicenda sunt, vel putanda, iniqua hominum constituta, cum illud etiam ipsius esse dicant, quod de iustitiæ fonte manauerit: falsumque esse quod à quibusdam non rectè sentientibus dici solet, id esse ius, quod ei qui plus potest, vile est. Quocirca vbi non est vera iustitia, iuris consensu sociatus cœtus hominum non potest esse, & ideo nec populus, iuxta illam Scipionis vel Ciceronis definitionem. Et si non populus, nec res populi: sed qualiscunque multitudinis, quæ populi nomine digna non est. ac per hoc, si Respublica, res populi est: & populus non est, qui consensu non sociatus est iuris: non est autem ius, vbi nulla iustitia est: proculdubio colligitur vbi iustitia non est, non esse Rempub. Iustitia porro ea virtus est, quæ sua cuique distribuit. Quæ igitur iustitia est hominis, quæ ipsum hominem Deo vero tollit, & immundis dæmonibus subdit? Hoccine est sua cuique distribuere? An qui fundum aufert eius, à quo emptus est, & tradit ei qui nihil in eo habet iuris, iniustus est: & qui seipsum aufert dominantis Deo, à quo factus est, & malignis seruit spiritibus, iustus est? Disputatur certè acerrimè atque fortissimè in

eisdem ipsis de Republica libris aduersus iniustitiam pro iustitia. Et quoniam cum prius ageretur pro iniustitiæ partibus contra iustitiam, & diceretur nisi per iniustitiam, Rempub. stare, augerique non posse: hoc veluti validissimum positum erat, iniustum esse, vt homines hominibus dominantibus seruiant: quam tamen iniustitiam nisi sequatur imperiosa ciuitas, cuius est magna Respublica, non eam posse prouinciis imperare. Responsum est à parte iustitiæ, ideo iustum esse, quod talibus hominibus sit vtilis seruitus, & pro vtilitate eorum fieri, cum rectè aliquid fit, id est cum improbis aufertur iniuriarum licentia: & domiti se melius habebunt, quia indomiti deterius se habuerunt. Subditumque est, vt ista ratio firmaretur, veluti à natura sumptum nobile exemplum, atque dictum est, Cur igitur Deus homini, animus imperat corpori, ratio libidini, cæterisque vitiosis animi partibus? Planè hoc exemplo satis edoctum est quibusdam esse vtilem seruitutem: & Deo quidem vt seruiatur vtile esse omnibus. Seruiens autem Deo animus rectè imperat corpori, inque ipso animo ratio domino Deo subdita, rectè imperat libidini vitiosisque cæteris. Quapropter vbi homo Deo non seruit, quid in eo putandum est esse iustitiæ? quandoquidem Deo non seruiens, nullo modo potest iuste animus corpori, aut humana ratio vitiosis imperare. Et si in homine tali non est vlla iustitia, proculdubio nec in hominum cœtu, qui ex hominibus talibus constat. Non est hic ergo iuris ille consensus qui hominum multitudinem populum facit, cuius res dicitur esse Respublica. Nam de vtilitate quid dicam, cuius etiam communione sociatus cœtus hominum, sicut se habet ista definitio, populus nuncupatur? Quauis enim si diligenter attendas, nec vtilitas sit vlla viuientium qui viuunt impiè, sicut viuunt omnes qui non seruiunt Deo, seruiuntque dæmonibus: tanto magis impiis, quanto magis sibi, cum sint immundissimi spiritus, tantquam diis sacrificari volunt. Tamen quod de iuris consensu diximus, satis esse arbitror, vnde appareat per hanc definitionem non esse populum: cuius reipublica esse dicatur in quo iustitia non est.

19 Est enim genus iniustæ seruitutis, cum hi sunt alterius, qui sui possunt esse: cum autem hi famulantur.

20 Ita magnam habet vim disciplina verecundiæ, carent temeto omnes mulieres.

21 Nam cum quæreretur ex eo, quo scelere compulsus mare haberet infestum vno myoparone, Eodem, inquit, quo tu orbem terræ.

22 Nunquam viri fortissimi fortitudinis, impigritatis, patientiæ.

23 Duas sibi res quominus in vulgus & in foro diceret, confidentiam & vocem defuisse.

24 Pyrrhi videlicet largitas acos, aut Samnitium copia Curio defuerunt.

25 Sapientia iubet proferre opes, amplificare diuitias.

Libri III. fragmenta.

1 Quid autem senserint Romani veteres de ludis scenicis, Cicero testatur in libris, quos de Republica scripsit, vbi Scipio disputans ait, Nunquam Comœdiæ, nisi consuetudo vitæ pateretur, probare sua theatris flagitia potuissent. Et Græci quidem antiquiores vitiosæ suæ opinionis quandam conuenientiam seruauerunt, apud quos fuit etiam lege concessum, vt quod vellet comœdia, nominatim, vel de quo vellet, diceret. Itaque (sicut in eisdem libris loquitur Africanus) quem illa non attingit: vel potius quem non vexauit? cui pepercit? Esto: populares homines, improbos in Republica, seditiosos, Cleonem, Cleophontem, Hyperbolum læsit: patiamur, inquit, etsi huiusmodi ciues à Censore melius est, quam à poeta notari, sed Periclem, cum iam suæ ciuitati maxima autoritate plurimos annos domi & belli præfuisset, violari versibus, & eos agi in scena non plus deuit, quam si Plautus (inquit) non voluisset, aut Næuius Publio & Cneo Scipioni, aut Cæcilius Marco Catoni maledicere. Deinde paulò post, Nostræ, inquit, contra duodecim tabulæ cum perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sancendam putauerunt. Siquis occentauisset, siue carmen condidisset, quod infamiam faceret, flagitiūve alteri precaretur. Iudiciis enim, ac magistratuum disceptationibus legitimis propositam vitam, non poetarum ingeniis habere debemus: nec probum audire, nisi ea lege vt respondere liceat, & iudicio defendere. Hæc ex Ciceronis quarto de Republica libro ad verbum excerpta arbitratus sum, nonnullis propter faciliorem intellectum vel prætermisissis, vel paululum commutatis. Multum enim ad rem pertinet, quam molior explicare si potero. Deinde dicit alia, & sic concludit hunc locum, vt ostendat veteribus displicuisse Romanis vel laudari quenquam in scena viuum hominem, vel vituperari.

2 Græci Scenicis actores fabularum non paruo ciuitatis suæ honore dignos existimarunt. Siquidem, quod in eo quoque de Republica libro commemoratur, Aeschines ciuis Atheniensis, vit eloquentissimus, cum adolescens tragœdias actitauisset, Rempub. capessuit: & Aristodum tragicum item actorem maximis de rebus pacis ac belli legatum ad Philippum Athenienses sæpe mi-

serunt. Non enim consentaneum putabatur, cum easdem artes eisdemque scenicos ludos etiam diis suis acceptos viderent, illos per quos agerentur, infamium loco ac numero deputari.

3 Apud Ciceronem idem Scipio ita loquitur, Cum artem ludicram scenamque totam in probo ducerent, genus hominum id non modo honore civium reliquorum carere, sed etiam tribu amoveri notatione censoria voluerunt.

4 Tentabo, quoniam corporis & animi facta mentio est, utriusque rationem, quantum pusillitas intelligentiae meae peruidet, explicare. Quod officium hac de causa maxime suscipiendum puto, quod M. Tullius vir ingenii singularis in quarto de Republica libro cum id facere tentasset, nihil profus effecit, & materiam late patentem angustis finibus terminavit, leuiter summa quaeque decerpens. Ac ne vlla esset excusatio, cur eum locum non fuerit executus, ipse testatus est nec voluntatem sibi defuisse, nec curam. In libro enim de legibus primo, cum hoc idem summam stringeret, sic ait, Hunc locum satis (vt mihi videtur) in iis libris, quos legistis, expressit Scipio. Postea tamen in libro De natura deorum secundo, hoc idem latius exequi conatus est.

5 Admiror nec rerum solum, sed verborum etiam elegantiam, Si iurgant, inquit, beneuolorum concertatio, non lis, inimicorum iurgium dicitur.

6 Iurgare igitur lex putat inter se vicinos, non litigare.

7 Ego vero eodem quo ille Homerum redimitum coronis, & delibutum vnguentis emittit ex ea vrbe quam sibi ipse fingit.

8 In quibus assentior, sollicitam & periculosam iustitiam non esse sapientis.

9 Censoris iudicium nihil ferè damnato offerent, nisi ruborem. Itaque vt omnis ea iudicatio versatur, tantummodo in homine animaduersio illa ignominia dicta est.

10 Ea denique obiectum viuo, atque vmbra, noctemque efficiat, cum ad numerum dierum aptum ad laborum quietem.

11 In ciue excelso, atque homine nobili blanditiam, ostentationem, ambitionem eam esse leuitatis.

12 Itaque a petendo petulantia: a procando, id est poscendo, procacitas nominata est.

13 Et noster Plato magis etiam quam Lycurgus, omnia qui profus iubet esse communia: nequis civis propriam, aut suam rem vllam * adiciere.

14 Nec vero mulieribus praefectus praeponeatur, qui apud Graecos creari solet: sed sit censor, qui viros doceat moderari vxoribus.

15 Atque etiam si qua erat famosa, ei cognati osculum non ferebant.

16 Cum adhibent in pecuda pastores.

17 Quos infepultos reliquissent, eos quos emari, propter vim tempestatis, excipere non potuissent, innocentes necauerint.

18 Eisdem terminos hominum curae, atque vitae, sic pontificio iure sanctitudo sepulturae.

19 Nolo enim, eundem populum imperatorem & portitorem esse terrarum. Optimum autem & in priuatis familiis & in Repub. vectigal duco esse parsimoniam.

20 Cui quidem vtinam verè, fideliter, abundante * augurauerim.

21 Atque ipsa mens, quae futura videt, praeterita meminit.

22 Fides enim nomen ipsum mihi videtur habere, cum fit quod dicitur.

23 Non enim facile, volenti populo resistitur, si aut nihil impertias iuris, aut parum.

24 Nec in hac dissensione suscepi populi causam, sed bonorum.

25 Horum in feueritatem dicitur inhorruisse primum ciuitas.

26 Cumque autumno terras ad concipiendas fruges patefecerit, hyeme ad concipiendas relaxarit, a fistula maturitate alia mitigauerit, alia torruerit.

27 Non modo vt Spartae, rapere vbi pueri & clepere discunt.

28 Sed menti vtique nostrae minimè audiendus. Quippe si ita sentit vt loquitur, est homo impurus: sin aliter, quod malo, oratio est tamen immanis.

29 Armillae quae brachialia vocantur.

Libri V. fragmenta.

1 Quando ergo Respublica Romana talis erat, qualem illam describit Sallustius, non iam pessima ac flagitiosissima, sicut ipse ait, sed omnino nulla erat: secundum istam rationem, quam disputatio de Republica inter magnos eius principes tunc habita patefecit. Sicut etiam ipse Tullius non Scipionis, nec cuiusquam alterius, sed suo sermone loquens, testatur in principio quinti libri, commemorato prius Ennii poetae versu, quo dixerat,

Moribus antiquis res stat Romana, virisque.

Quem quidem ille versum, inquit, vel breuitate, vel veritate, tanquam ex oraculo mihi quodam esse effatus videtur. Nam neque viri, nisi ita morata ciuitas fuisset: neque mores, nisi hi viri pra-

fuisent, aut fundare, aut tandiu tenere potuissent tantam, & tam iuste lateque imperantem Rempublicam. Itaque ante nostram memoriam, & mos ipse patrius praestantes viros adhibebat, & veterum morem ac maiorum instituta retinebant excellentes viri. Nostra vero aetas cum Rempublicam, sicut picturam accepisset egregiam, sed euanescentem vetustate, non modo eam coloribus iisdem, quibus fuerat, renouare neglexit, sed ne id quidem curauit, vt formam saltem eius & extrema tanquam lineamenta seruaret. Quid enim manet ex antiquis moribus, quibus ille dixit rem stare Romanam: quos ita obliuione obsoletos videmus, vt non modo non colantur, sed etiam ignorantur? Nam de viris quid dicam? mores enim ipsi interierunt, virorum penuria. cuius tanti mali non modo reddenda ratio nobis, sed etiam tanquam reis capitis quodammodo dicenda causa est. Nostris enim vitiis, non casu aliquo Rempublicam verbo retinemus, re ipsa vero iam pridem amisimus.

2 In studiis ac literis nostris consumo omne tempus, considerans quanta vis sit illius viri, quem nostris libris satis diligenter (vt tibi quidem videtur) expressimus: Tenesne igitur moderatorem illum Reipub. quod referre velimus omnia? nam sic quinto, vt opinor, in libro loquitur Scipio, Vt enim gubernatori cursus secundus, medico salus, Imperatori victoria: sic huic moderatori Reipub. beata civium vita proposita est, vt opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit. Huius enim operis maximi inter homines atque optimi, illum esse perfectorem volo.

3 Vt nostra vero aetas cum Rempublicam sicut picturam accepisset egregiam, sed iam euanescentem vetustate.

4 Quae virtus fortitudo vocatur, in qua est magnitudo animi, mortis, dolorisque magna contemptio.

5 Marcellus vt taceret, pugnax maximus & consideratus, & lentus.

6 Quae cum Scipio dixisset, admodum probans: nimis enim erat odio rhetorum imbutus.

7 Sed tamen, vt bono patrifamilias, colendi, aedificandi, ratiocinandi quidam vsus opus est.

8 Qui comperit eius vim, & effrenatam illam ferociam.

9 Quod molestiis senectutis suae vestris familias impertire posset.

M. TULLII CICERONIS, SCIPIONIS SOMNIUM,

EX LIBRO SEXTO DE REPUBLICA.

SCIPIO.

1 **Q**UVM in Africam venissem, a Manlio Consule ductus ad quartam legionem (vt scitis) Tribunus militum: nihil mihi potius fuit, quam vt Masinissam conuenirem, regem familiae nostrae iustis de causis amicissimum. Ad quem vt veni, complexus me senex collachrymauit, aliquantotumque post suspexit in caelum: & Grates, inquit, tibi ago summe Sol, vobisque reliqui caelites, quod antequam ex hac vita migro, conspicio in meo regno & his tectis P. Cornelium Scipionem, cuius ego nomine ipso recreor: nunquam ex animo meo discedit illius optimi atque iuicissimi viri memoria. Deinde ego illum de suo regno, ille me de nostra Repub. percunctatus est: multisque verbis vltro citroque habitis, ille nobis consumptus est dies. post autem regio apparatu accepti, sermonem in multam noctem produximus, quum senex nihil nisi de Africano loqueretur, omniaque eius non solum facta, sed etiam dicta meminisset. deinde vt cubitum discessimus, me & fessum de via, & qui ad multam noctem vigilassem, arctior quam solebat somnus complexus est. Hic mihi (credo equidem ex hoc quod eramus locuti: fit enim ferè vt cogitationes sermonesque nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet sapissime vigilans solebat cogitare & loqui) Africanus se ostendit illa forma, quae mihi ex imagine eius, quam ex ipso erat notior, quem vt agnoui, equidem cohorrui: sed ille, Ades, inquit, animo, & omite timorem Scipio, & quae dicam, trade memoriae. Videt ne illam urbem quae parere populo Ro. coacta per me, renouat pristina bella, nec potest quiescere? (ostendebat autem Carthaginem de excelso & pleno stellarum illustri & claro

quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis penè miles: hanc hoc biennio Consul euerres: eritque cognomen id tibi per te partum, quod habes ex nobis adhuc hæreditarium. Quum autem Carthaginem deleueris, triumphum egeris, Censorque fueris, & obieris Legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Græciam, deligere iterum absens Consul, bellumque maximum conficies, Numantiam excindens. sed quum eris curru Capitolium inuectus, offendes Rempub. perturbatam consiliis nepotis mei. hinc tu Africane ostendas oportebit patriæ, lumen animi, ingenii consiliique tui. sed eius temporis ancipitem video quasi fatorum viam. nam quum atas tua septenos, octies solis anfractus reditusque conuerterit, duoque ii numeri, quorum vterque plenus, alter altera de causa habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint: in te vnum atque tuum nomen se tota conuertet ciuitas: te Senatus, te omnes boni, te focii, te Latini intuebuntur: tu eris vnus in quo nitatur ciuitatis salus. ac ne multa, Dictator Rempub. constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic quum exclamasset Lælius, ingemissentque cæteri vehementius, leniter arridens Scipio, Quæso, inquit, ne me è somno excitetis, & pax sit rebus. audite cætera. Sed quò sis Africane alacrior ad tutandam Rempub. sic habeto, omnibus qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cælo ac diffinitum locum, vbi beati æuo sempiterno fruuntur. nihil est enim illi principi deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quàm concilia, cœtusque hominum iure sociati, quæ ciuitates appellantur. harum rectores & conseruatores hinc profecti, huc reuertentur. Hic ego, etsi eram perterritus non tam metu mortis, quàm insidiarum à meis, quæsiui tamen, viueretne ipse pater Paulus, & alii, quos nos extinctos arbitremur. Immò verò, inquit, hi viuunt qui ex corporum vinculis, tanquam è carcere, euolauerunt: vestra verò quæ dicitur vita, mors est. quin tu aspicias ad te venientem Paulum patrem. Quem vt vidi, equidem vim lachrymarum profudi: ille autem me amplexus atque osculans, flere prohibebat. Atque ego vt primum fletu represso loqui posse cœpi, Quæso, inquam, pater sanctissime atque optime, quando hæc est vita (vt Africanum audio dicere) quid moror in terris, quin huc ad vos venire propero? Non est ita, inquit ille: nisi enim deus is, cuius hoc templum est omne quod conspicias, istis te corporis custodiis liberauerit, huc tibi aditus patere non potest. homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quæ dicitur terra: hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas vocatis: quæ globosæ & rotundæ diuinis animatæ mentibus, circulos suos orbisque conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi, & piis omnibus retinendus est animus in custodia corporis: nec iniussu eius, à quo ille est nobis datus, ex hominum vita migrandum est: ne munus humanum assignatum à deo defugisse videamini. Sed sic Scipio, vt auus hic tuus, vt ego qui te genui, iustitiam cole & pietatem: quæ quum sit magna in parentibus & propinquis, tum in patria, maxima est: quia ea vita via est in cælum, & in hunc cœtum eorum qui iam vixerunt, & corpore laxati illum incolunt locum, quem vides. Erat autem is splendidissimo candore inter flammæ circulus elucens, quem vos (vt à Graiis accepistis) orbem Lacteam nuncupatis: ex quo omnia mihi contemplanti, præclara cætera & mirabilia videbantur. erant autem eæ stellæ, quas nunquam ex hoc loco vidimus: & eæ magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicati sumus. ex quibus erat illa minima, quæ vltima cælo, citima terris, luce lucebat aliena. stellarum autem globi, terrarum magnitudinem facile vincebant. Iam verò ipsa terra ita mihi parua visa est, vt me imperii nostri, quo quasi eius punctum attingimus, pœniteret. quam quum magis intuerer, Quæso, inquit Africanus, quousque humi defixa tua mēs erit? nonne aspicias quæ in templa veneris? nouem tibi orbibus, vel potius globis cōnexa sunt omnia: quorum vnus est cælestis extimus, qui reliquos omnes complectitur,

summus ipse deus, arcens & continens cæteros, in quo infixi sunt illi qui voluntur, stellarum cursus sempiterni, cui subiecti sunt septem qui versantur retro contrario motu, atque cælum. ex quibus vnum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. deinde est hominum generi prosper & salutaris ille fulgor qui dicitur Iouis: tum rutilus horribilisque terris, quem Martem dicitis. deinde subter mediam ferè regionem Sol obtinet dux & princeps, & moderator luminum reliquorum, mens mundi, & temperatio, tanta magnitudine, vt cuncta sua luce lustret & compleat. hunc vt comites consequuntur, alter Veneris, alter Mercurii cursus: in infimòque orbe Luna radiis solis accensa conuertitur. infra autem iam nihil est nisi mortale & caducum, præter animos generi hominum, munere deorum datos. supra Lunam sunt omnia æterna. nam ea quæ est media, & nona tellus neque mouetur, & infima est, & in eam feruntur omnia suo nutu pondera. Quæ quum intuerer stupens, vt me recepi, Quis hic, inquam, quis est, qui complet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui interuallis coniunctus imparibus, sed tamen pro rata portione distinctis, impulsu & motu ipsorum orbium efficitur: qui acuta cum grauius temperans, varios æquabiliter concentus efficit. nec enim silentio tanti motus incitari possunt: & natura fert, vt extrema ex altera parte grauius, ex altera autem acutè sonent. Quam ob causam summus ille cæli stelliferi cursus, cuius conuersio est concitator, acuto & excitato mouetur sono, grauius autem hic lunaris atque infimus. nam terra nona immobilis manens, ima sede semper hæret, complexa medium mundi locum. illi autem octo cursus, in quibus eadem vis est duorum, Mercurii & Veneris, septem efficiunt distinctos interuallis sonos: qui numerus rerum omnium ferè nodus est. quod docti homines neruis imitati atque cantibus, aperuerunt sibi reditum ad hunc locum: sicut alii, qui præstantibus ingeniis in vita humana diuina studia coluerunt. hoc sonitu completæ aures obsurderunt: nec est vllus hebetior sensus in vobis, sicut in illis, vbi Nilus ad illa quæ Catadupa nominantur, præcipitat ex altissimis montibus: ea gens quæ illum locum accolit, propter magnitudinem sonitus, sensu audiendi caret. Hic verò tantus est totius mundi in citatissima conuersione sonitus, vt eum aures hominum capere non possint: sicut intueri solem nequitis aduersum, eiusque radiis acies vestra, sensusque vincitur. Hæc ego admirans, referebam tamen oculos ad terram identidem. tum Africanus, Sentio, inquit, te sedem etiam nunc hominum contemplari, ac domum: quæ si tibi parua, vt est, ita videtur, hæc cælestia semper spectato, illa humana contemnit. tu enim quam celebritatem sermonis hominum, aut quam expetendam gloriam consequi potes? Vides habitari in terra raris & angustis in locis, & in ipsis quasi maculis, vbi habitatur, vastas solitudines interiectas: hosque qui incolunt terram, non modò interruptos ita esse, vt nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit, sed partim obliquos, partim auersos, partim etiam aduersos stare vobis: à quibus sperare gloriam certè nullam potestis. cernis autem terram eandem quasi quibusdam redimitam & circumdatam cingulis: è quibus duos maxime inter se diuersos, & cæli verticibus ipsis ex vtraque parte subnixos, obriguiffe pruina vides: medium autem illum & maximum, solis ardore torreri. duo sunt habitabiles: quorum Australis ille, in quo qui insistent, aduersa vobis vrgent vestigia, nihil ad vestrum genus. hic autem alter subiectus Aquiloni, quem incolitis, cerne quàm vos tenui parte contingat. omnis enim terra, quæ colitur vobis, angusta verticibus, lateribus latior, parua quædam insula est, circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod Magnum, quod Oceanum appellatis in terris: qui tamè tanto nomine quàm sit paruus, vides. Ex his ipsis cultis notisque terris num aut tuum, aut cuiusquam nostrum nomen vel Caucasum hunc, quæ cernis, transcendere potuit, vel illum Gangem transnare: quis in reliquis orientis aut obeantis solis vltimis, aut Aquilonis Austrivæ partibus tuum nomen audiet? quibus amputatis, cernis profectò, quantis

in angustiis vestra gloria se dilatari velit. ipsi autem qui de nobis loquentur, quam diu loquentur? Quinetiam si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes vnus cuiusque nostrum à patribus acceptas posteris prodere, tamen propter eluiones, exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modò non æternam, sed ne diurnam quidem gloriam assequi possumus. Quid autem interest, ab iis qui postea nascentur, sermonem fore de te, quum ab iis nullus fuerit, qui antè nati sint: qui nec pauciores, & certè meliores fuerunt viri: quum præsertim apud eos ipsos, à quibus nomen nostrum potest audiri, nemo vnus anni memoriam consequi possit. homines enim populariter annum tantummodo solis, id est vnus astris reditu, metiuntur. quum autè ad idem, vnde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemque totius cæli descriptionem longis interuallis retulerint, tum ille verè vertens annus appellari potest: in quo vix dicere audeo, quam multa secula hominum teneantur. nanque vt olim deficere sol hominibus extinguique visus est, quum Romuli animus hæc ipsa in tēpla penetrauit: ita quādocunque eadem parte sol, eodemque tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad idē principium stellisque reuocatis, expletum annum habeto. Huius quidē anni nondum vigesimam partē scito esse conuersam. Quocirca si reditum in hunc locum desperaueris, in quo omnia sunt magnis & præstantibus viris: quāti tandē est ista hominum gloria, quæ pertinere vix ad vnus anni partē exiguam potest: Igitur altè spectare si voles, atque ad hanc sedem & æternam domum contueri: neque sermonibus vulgi dederis te, nec in præmiis humanis spem posueris rerum tuarum, suis te illecebris oportet ipsa virtus trahat ad verum decus. quid de te alii loquantur, ipsi videant: sed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille & angustiis cingitur iis regionum quas vides: nec vnquā de villo perennis fuit: & obruitur hominum interitu: & obliuione posteritatis extinguitur. Quæ quum dixisset, Ego verò, inquā, ô Africane, si quidē bene meritis de patria quasi limes ad cæli aditum patet, quanquā à pueritia vestigiis ingressus & patris & tuis, decori vestro nō defui: nunc tamen tanto præmio propositō enitar multò vigilantius. & ille, Tu verò enitere: & sic habeto, te non esse mortalem, sed corpus hoc. nec enim is es quæ forma ista declarat, sed mens cuiusque, is est quisque, non ea figura quæ digito demonstrari potest. deū te igitur scito esse: siquidem deus est, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui præuidet, qui tam regit & moderatur & mouet id corpus, cui præpositus est, quàm hunc mundum princeps ille deus: & vt ipsum mundum ex quadam parte mortalem ipse deus æternus, sic fragile corpus animus sempiternus mouet. Nā quod semper mouetur, æternum est: quod autem motum affert alicui, quod ipsum agitur aliunde, quando finem habet motus, viuendi finem habeat necesse est. solum igitur quod sese mouet, quia nunquam deseritur à se, nunquam ne moueri quidem desinit. quinetiam cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. principio autem nulla est origo: nam ex principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re fieri potest. nec enim esset hoc principium, quod gigneretur aliunde. quod si nunquam oritur, nec occidit quidem vnquam: nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit: siquidem necesse est à principio omnia oriri: ita fit vt motus principium ex eo sit, quod ipsum à se mouetur. id autem nec nasci potest, nec mori: vel concidat omne cælum, omnisque natura consistat necesse est, nec vim vllam nanciscatur, qua primo impulsu moueatur. Quum pateat igitur æternum id esse, quod à se ipso moueatur: quis est qui hanc naturam animis esse tributam neget: inanimatum est enim omne, quod impulsu agitur externo: quod autem anima est, id motu ciatur interiore, & suo. nam hæc est natura propria animæ, atque vis. quæ si est vna ex omnibus, quæ sese moueat, neque nata est certè, & æterna est, hanc tu exerce in optimis rebus. Sunt autem optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitur & exercitatus animus, velociter in hanc sedem & domum suam peruolabit: idque ocyus faciet, si iam tum, quum erit inclusus in corpore, eminebit foras, & ea quæ ex-

tra erunt contemplans, quammaximè se à corpore abstrahet. Nam eorum animi, qui se corporis voluptatibus dederunt, earumque se quasi ministros præbuerunt, impulsuque libidinum voluptatibus obedientium, deorum & hominum iura violauerunt, corporibus elapsi circum terram ipsam volutantur, nec in hunc locum, nisi multis exagitati seculis, reuertuntur. Ille discessit: ego somno statim solutus sum.

RELIQVA FRAGMENTA LIBRI VI. DE REPUBLICA.

- 2 Oratio extat, Læli, quam omnes habemus in manibus, quam sint imperia pōtificū diis immortalibus grata, sine famio, quæ vt his scribit capedines.
- 3 Totam igitur expectas prudentiam huius rectoris, quæ ipsum nomen hoc nata est ex prouidendo.
- 4 Qui numero optimatum & principum obtulit his vocibus, & grauitatis suæ liquit illum tristem & plenum dignitatis sonum.
- 5 Quamobrem se comparet hic ciuis, ita necesse est, vt sit contra hæc, quæ statum ciuitatis permouent, semper armatus.
- 6 Et verò in dissensione ciuili, quum boni plus, quàm multi valent, expendendos ab his non numerandos puto.
- 7 Eaque dissensio ciuium, quod seorsum eunt alii ad alios, seditio dicitur.
- 8 Graues enim dominæ cogitationum libidines infinita quædam cogunt atque imperant: quæ quia expleri nec satiari villo modo possunt, ad omne facinus impellunt eos, qui illecebris suis incéduntur.
- 9 Firmiter enim maiores nostri stabilita matrimonia esse voluerunt.
- 10 Quod quidem eò fuit maius, quia quum in causa pari collegæ essent, non modò inuidia pari non erant, sed etiam Claudii inuidiam Gracchi charitas deprecabatur.
- 11 In his, vt meministis cōcurso leuissimæ multitudinis, & ære congesto funus defubito esset ornatum.
- 12 Vt quemadmodum scribit ille, quotidiano in forum mille hominum cum palliis conchylio tinctis discederent.
- 13 Deinde est hominum generi prosperus & salutaris.
- 14 Ex quibus erat ea minima, quæ vltima cælo, citima terris, luce lucebat aliena.

QVAE SEQUUNTUR, INCERTVM EST QVEM IN LIBRUM REFERRI OPORTEAT.

- 1 Sapientia autem, nisi in aliquo actu fuerit, quo vim suam exerceat, inanis & falsa est. Rectèque Tullius ciuiles viros, qui Rempub. gubernent, qui vrbes aut nouas constituant, aut constitutas æquitate tueantur: qui salutem libertatemque ciuium, vel bonis legibus, vel salubribus consiliis, vel iudiciis grauibus conseruent, philosophiæ doctoribus præfert. Bonos enim facere oportet, potius quàm inclusos in angulis faciendæ præcipere, quæ ne ipsi quidem faciunt qui loquuntur: & quoniam se à veris actibus remouerunt, apparet eos exercendæ linguæ causa, vel aduocandi gratia, artem ipsam philosophiæ reperisse. Qui autem docent tantum, nec faciunt, ipsi præceptis suis detrahunt pondus. Quis enim obtemperet, quum ipsi præceptores doceant non obtemperare? Bonum est autem recta & honesta præcipere: sed nisi facias, & mendacium est, & incongruens atque ineptum est, non in pectore, sed in labiis habere bonitatem. Nō ergo vtilitatem ex philosophia, sed oblectationem petunt. Quod quidem Cicero testatus est: Profecto, inquit, omnis istorum disputatio, quanquam vberimos fontes virtutis & scientiæ contineat, tamen collata cum horum actis, perfectisque rebus, vereor ne tantum videatur attulisse negotiis hominum quandam oblectationem otii.
- 2 Satis Cicero illam inter deos Romuli receptionem, putatam magis significat esse, quàm factam, quando & laudans eum in libris de Repub. Scipionisque sermone: Tantum est, inquit, consecutus, vt cum subito sole obscurato non comparuisset, deorum in numero collocatus putaretur. Quam opinionem nemo vnquam mortalis assequi potuit, sine eximia virtutis gloria. De Tullo etiam Hostilio, qui tertius à Romulo rex fuit, qui & ipse fulmine absumptus est, dicit in iisdem libris idem Cicero, propterea & istum non creditum inter deos receptum tali morte, quia fortasse quod erat in Romulo probatum, id est persuasum, Romani vulgare noluerunt, id est vilificare, si hoc & alteri facile tribueretur.
- 3 Hanc igitur in stellis constantiam, hanc tantam in tam variis cursibus, in omni æternitate conuenientiam temporum, non possum intelligere sine mente, ratione, consilio. Quæ quum in syderibus esse videamus, non possumus ea ipsa non in deorum numero reponere. Item paulò superius, Restat, inquit, vt motus astrorum sit voluntarius: quæ qui videat, non indoctè solum, verum etiam impiè faciat, si deos esse neget.
- 4 Sed audisse te credo, tum verò Platonem Socrate mortuo, primum in Aegyptum discendi causa, post in Italiam contendisse.
- 5 Quid ergo illa sibi vult absurda exceptio, nisi quis Athonem pro monumento vult funditus efficere? Quis enim est Athos, aut Olympus tantus?

6 Est igitur quiddam turbulentum in hominibus singulis, quod vel exultat voluptate, vel molestia frangitur.

7 Clamor, inquit, & approbatio populi, quasi magni cuiusdam & sapiētis magistri, quas illi obducūt tenebras: quos inuehunt metus: quas inflammant cupiditates?

8 In quibus assentior, sollicitam & periculosam iustitiam non esse sapientis.

9 Ferunt laudibus, mactant honoribus.

10 Idque ipsa natura non inuitaret solum, sed etiam cogeret.

11 Quum Ciceronis librum de Repub.prehendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philosophiæ deditus, alius aliò curam suam mittit. Philosophus admiratur contra iustitiam dici tam multa potuisse. Quum ad hanc eandem lectionem philologus accessit, hoc subnotat, duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Seruii matre dubitatur. Anci patris, * Martius Numæ nepos dicitur. Præterea notat eum, quem nos Dictatorem dicimus, & in historis ita nominari legimus, apud antiquos Magistrum populi vocatum. Hodieque id extat in Auguralibus libris, & testimonium est, quòd qui ab illo nominatur, Magister equitum est. AEque notat, Romulum perisse Solis defectione, prouocationem ad populum etiam à regibus fuisse. Id ita in Pontificalibus libris aliqui putant, & Fenestella. Eosdem libros cum grammaticis explicuit, primum verbum Reapse dici ab Cicerone, id est reipsa, in commentarium refert: nec minus sese, id est seipse. Deinde transit ad ea, quæ consuetudo seculi mutauit, tanquam quod ait Cicero, Quoniam sumus ab ipsa calce eius interpellatione reuocati, hanc quam nunc in circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde Ennianos colligit versus, & in primis illos de Africano scriptos,

-cui nemo ciuis neque hostis

Quiuit pro factis reddere operæ pretium.

Ex eo se ait intelligere, apud antiquos non tantum auxilium significasse operam, sed opera. ait enim neminem potuisse Scipioni neque ciuem, neque hostem reddere operæ pretium. Felicem deinde se putat, quòd inuenerit vnde visum sit Virgilio dicere, -quem super ingens Porta tonat cæli. Ennium hoc ait Homero surripuisse: Ennio Virgilium. Esse Ennii apud Ciceronem in his ipsis de Repub. hoc epigramma,

Si fas cedendo cælestia scandere cuiquam est,

Mi foli cæli maxima porta patet.

22 Apud Ennium sic loquitur Africanus,

Si fas cedendo cælestia scandere cuiquam est,

Mi foli cæli maxima porta patet. Scilicet quia magnam partem generis humani extinxit ac perdidit. Quantis in tenebris Africane versatus es, vel potius o poeta, qui per cædes & sanguinem patere hominibus in cælum ascensum putaueris. Cui vanitati & Cicero assensit, Est verò, inquit, Africane: nam & Herculi eadem ipsa porta patuit, tanquam ipse planè quum id fieret, ianitor fuerit in cælo.

13 Cicero in dialogis de Rep. multa dicit, referens Africanos oratores ditrochæo clausulas terminare.

14 Nonne Cicero in libris de Repub. quum de imperiorum differentia disputaret, & huius rei similitudinem ex natura hominis assumeret, vt * filiis dixit imperari corporis mēbris, propter obediendi facilitatem: vitiosas verò animi partes, vt seruos à * superiore imperio coerceri?

15 Idque ipsa natura non inuitaret solum, sed etiam cogeret.

16 Cùmque nihil tam incorruptum esse debeat in Repub. quàm suffragium, quàm sententia, non intelligo cur qui ea pecunia corruperit, poena dignus sit: qui eloquētia, laudem etiam ferat. Mihi quidem hoc plus mali facere videtur, qui oratione, quàm qui pretio iudicem corrumpit, quòd pecunia corrumpere prudentem nemo potest, dicendo potest.

EX QVIBVS SCRIPTORIBVS, QVIBVSQVE LOCIS SVMPta sint ea quæ de Rep. à Cicerone disputata, & à nobis in vnum contracta sunt.

TESTIMONIA.

1 Cicero ad Q. fratrem, lib. 1. epist. 21. 1.	11 Ad Atticum, lib. 6. epist. 11. 16.	22 Libro 3. de legibus, 54. 55.
2 Ad Atticū, lib. 4. epist. 85. 2.	12 Ad Atticum, lib. 6. epist. 113. 13.	LIB. I.
3 Ad Atticū, lib. 13. epist. 276. 3.	13 Ad Atticū, lib. 10. epist. 195. 4.	1 Plinius in præf. nat. histor.
4 De Amicitia, 12.	14 Ad Atticum, lib. 7. epist. 122. 5.	2 Nonius in verbo Accommodare.
5 De diuinatione, 5.	15 Libro 1. de legibus, 21.	3 Nonius Propter.
6 Libro 4. Tuscul. 1.	16 Libro 3. de legibus, 5.	4 Nonius Constitura.
7 Ad Atticum, lib. 7. 123. 3.	17 De claris Oratoribus, 10.	5 Nonius, Tempus per accusatum vel ablatiuū expressum.
8 Libro 2. de legibus, 38.	18 Libro 1. de legibus, 34.	6 Nonius Dimissi.
9 Libro 1. de legibus, 29.	19 Ad Attic. lib. 6. epist. 117. 2.	
10 Libro 3. de legibus, 17.	20 Libro 2. Offic. 89.	
	21 Libro 3. de legibus, 44.	

- 7 Nonius Oppidum.
- 8 Nonius Oliuitas.
- 9 Nonius Cognoscere.
- 10 Nonius Horridum.
- 11 Nonius Anima.
- 12 Nonius Anima.
- 13 Nonius Dominatus.
- 14 Nonius Firmitudo.
- 15 Nonius Antiquior.
- 16 Nonius Deducere.
- 17 Nonius Pignerari.
- 18 Nonius Conducere.
- 19 Nonius AEmulus.

LIB. II.

- August. de ciuit. lib. 2. c. 18.
- 1 August. de ciuit. lib. 2. c. 21.
- 2 Gell. lib. 1. cap. 22.
- 3 Nonius Modicum.
- 4 Nonius Proiecta.
- 5 Nonius Explicare.
- 6 Nonius Anxitudo.
- 7 Nonius Timor.
- 8 Nonius Offendere.
- 9 Nonius, vbi De cōstructione accusatiui & ablatiui.
- 10 Nonius Volutabundus.
- 11 Nonius Viritim.
- 12 Nonius Exultare.
- 13 Nonius Elidere.
- 14 Nonius Calumnia.

LIB. III.

- 1 August. de ciuit. lib. 2. cap. 21.
- 2 Lactāt. de Iustitia, lib. 5. c. 15.
- 3 Lactāt. de Iustitia, lib. 5. c. 17.
- 4 Lactāt. de Iustitia, lib. 5. c. 18.
- 5 Cicero de Amicitia.
- 6 Lactantius in Epitome.
- 7 Lactant. de Iustitia, lib. 5. c. 19.
- 8 Lactant. de Iustitia, lib. 5. c. 12.
- 9 Lactāt. de vero cultu, li. 6. c. 8.
- 10 Lactāt. de Iustitia, lib. 5. c. 12.
- 11 August. de ciuitate, lib. 22. c. 6.
- 12 Nonius Vaser.
- 13 Nonius Cursus.
- 14 Nonius Periculum.
- 15 Nonius, vbi Genitiuus pro ablatiuo vel aduerbio.
- 16 Nonius Apud, pro In.
- 17 Nonius Mercatura.
- 18 August. de ciuit. lib. 15. c. 21.
- 19 Nonius Famulari.

- 20 Nonius Temetum.
- 21 Nonius Infestū mare, Myo paro.
- 22 Nonius Impigritas.
- 23 Nonius Confidentia.
- 24 Nonius Largitas.
- 25 Nonius Proferre.

LIB. IIII.

- 1 August. de ciuit. lib. 2. cap. 9.
- 2 August. de ciuit. lib. 2. cap. 10.
- 3 August. de ciuit. lib. 2. cap. 13.
- 4 Lactāt. de Opificio dei, ca. 1.
- 5 Nonius Lis.
- 6 Nonius Lis.
- 7 Nonius Fingere.
- 8 Priscianus, vbi De significationibus verborum.
- 9 Nonius Ignominia.
- 10 Nonius Apta.
- 11 Nonius Blandimentum.
- 12 Nonius Procacitas.
- 13 Nonius Proprius.
- 14 Nonius, vbi Datiuus pro accusatiuo.
- 15 Nonius Fama.
- 16 Nonius Pecuda.
- 17 Nonius Excipere.
- 18 Nonius Sanctitudo.
- 19 Nonius Portitor.
- 20 Nonius Augurare.
- 21 Nonius, vbi Accusatiu^o pro genitiuo.
- 22 Nonius Fides.
- 23 Priscian. li. 15. vbi de Aduerb.
- 24 Nonius, vbi Numerus paucorum & multorum.
- 25 Nonius Horrendum.
- 26 Nonius Mitis.
- 27 Nonius Clepere.
- 28 Nonius Impurus.
- 29 Priscianus de Carminibus.

LIB. V.

- 1 August. de ciuitat. lib. 2. c. 21.
- 2 Cicero ad Atticum, lib. 8. epist. 155. 1. & 2.
- 3 Nonius Vanus.
- 4 Nonius Contemptio.
- 5 Nonius Lentus.
- 6 Nonius Imbuere.
- 7 Nonius, vbi Nominatiuus vel accusatiuus pro ablatiuo.

- 8 Nonius Ferocia.
- 9 Nonius Impertire.

LIB. VI.

- 1 Ex Macrobio.
- 2 Nonius Samium.
- 3 Nonius Prudentia.
- 4 Nonius Tristis.
- 5 Nonius Comparare.
- 6 Nonius, vbi Numerus paucorum & multorum.
- 7 Nonius Seditio.
- 8 Nonius Explere.
- 9 Nonius Firmiter, & Priscianus lib. 15. vbi de Aduerbiis.
- 10 Gell. lib. 6. cap. 16. & Nonius Deprecari.
- 11 Nonius De subito.
- 12 Nonius, vbi Genitiuus pro nominatiuo.
- 13 Prisc. lib. 6. vbi De nominatiuo & genitiuo.
- 14 Priscian. lib. 3. vbi De superlatiuo: & Nonius Citim^o.

INCERTA QVOTO DE REP. LIBRO.

- 1 Lactant. lib. 3. cap. 16.
- 2 August. lib. 3. cap. 15.
- 3 Lactant. lib. 2. cap. 5.
- 4 Nonius Contendere.
- 5 Priscianus lib. 6. vbi De nominatiuo & genitiuo.
- 6 Nonius Exultare.
- 7 Augustinus de ciuitate, lib. 2. cap. 14.
- 8 Priscian. lib. 8. vbi De significationibus & gener. verborum.
- 9 Nonius Mactare.
- 10 Nonius Inuitare.
- 11 Seneca lib. 19. epist.
- 12 Lactantius lib. 1.
- 13 Rufinus de numeris & pedibus.
- 14 Augustinus de ciuitate, lib. 14. cap. 23.
- 15 Nonius Inuitare.
- 16 Ammianus Marcellinus, libro 30.

Arati Phænomenon interpretatio, sed la

CERA ET CORRUPTA: A CICERONE ADMODVM ADOLESCEN
TYLO FACTA.

1 E quibus hinc subter possis cognoscere fultum.
Iam cæli mediam partem terit, vt prius illæ
Chelæ, quum pectus quod cernitur Orionis.
Et propè conspicuus paruum sub pectore claro
Andromedæ signum, Delatoni dicere Graii
Quod soliti, simili quia forma littera claret:
Huic spatium ductum simili latus extat vtrunque.
At non tertia pars lateris: nam non minor illis,
2 Sed stellis longè densis præclara relucet.
Inferior paulò est Aries, & flamen ad Austri
Inclinatio, atque etiam vehementius illo
Pisces, quorum alter paulò prælabitur antè,
Et magis horrifonis Aquilonis tangitur alis.
Atque horum ex caudis duplices, velut esse catenæ
Dicantur, sua diuersæ per lumina serpunt:
Atque vna tandem in stella communiter hærent,
Quam veteres soliti cælestem dicere nodum,
Andromedæ læuo ex humero si qua exere perges,
At positum poteris supra cognoscere Piscem.
3 E pedibus vatum summo natus Ioue Perseus
Quos humeros retinet defixo corpore Perseus:
Quæ summa ab regione Aquilonis flamina pulfant.
Hic dextram ad sedes intendit Cassiopeæ,
Diuersosque pedes vinctos talaribus aptis
Puluerulentus vti de terra lapsu' repente
In cælum victor magnum sub culmine portat.
At propter læuum genus omni ex parte locatas
Paruas Vergilias tenui cum luce videbis,
Hæ septem vulgò perhibentur more vetusto
Stellæ, cernuntur verò sex vndique paruæ.
4 At non interiisse putari conuenit vnam:
Sed frustra temerè à vulgi ratione sine vlla
Septem dicier, vt veteres statuere poetæ,
Aeterno cunctas æuo qui nomine dignant,
Alcyone, Meropéque, Celeno, Taygetéque,
Electra, Steropéque, simul sanctissima Maia:
Hæ tenues paruo labentes lumine lucent.
At magnum nomen signi, clarumque vocatur,
Propterea quòd ad æstatis primordia clarent,
Et post hiberni præpandens temporis ortus
5 Admonet vt mandent mortales semina terris,
Inde Fides leuiter posita & conuexa videtur,
Mercurius paruus manibus quam dicitur olim
Infirmis fabricatus in alta sede locasse.
Quod genus ad læuum nixi delapsa resedit,
Atque inter flexum genus & caput Alitis hæsit.
Nanque est Ales auis lato sub tegmine cæli
Quæ volat, & serpens geminis secat aera pennis.
Altera pars huic obscura est, & luminis experts.
6 Altera nec paruus, nec clara lucibus ardet,
Sed mediocre iacit quatiens è corpore lumen.
Hæc dextram Cephei dextro pede pellere palmam
Gestit: iam verò clinata est vngula vehemens
Fortis equi propter pennati corporis alam.
Ipse autem labens multis equus ille tenetur
Piscibus: hinc ceruix dextra mulcetur Aquari

Serius: hæc obitus terrai iussit equinis,
Quam gelidum valido de corpore frigus anhelans
Corpore semifero magno Capricornus in orbe.
7 Quem quum perpetuo vestiuit lumine Titan,
Bumali flectens contorquet tempore cursum.
Hoc caue te ponto studeas committere mense:
Nam non longinquum spatium labere diurnum.
Non hiberna cito voluetur curriculo nox:
Humida non sese vestris aurora querelis
Ocyus ostendet clari prænuincia solis.
At validis æquor pulsauit viribus Auster,
Tum fixum tremulo quatietur frigore corpus.
Sed tamen anni iam labuntur tempore toto,
Nec cui signorum cedunt, neque flamina vitant,
Nec metuunt canos minitanti murmure fluctus:
Atque etiam super hos naui pelagóque vagato
Mense sagittipotens solis quum sustinet orbem.
Nam iam quum minus exiguo lux tempore præsto est,
Hoc signum veniens poterunt prænoscere nauæ:
Iam propè præcipiti antè licebit visere nocti
Vt sese ostendens emergit Scorpios altè,
Posteriore trahens flexum vi corporis arcum:
10 Iam supera cernes Arcti caput esse minoris,
Et magis erectum ad summum versarier orbem.
Tum sese Orion toto iam corpore condit
Extrema propè nocte, & Cepheus conditur ante,
Lumborum tenuis à prima depulsus ad vndas.
Hic misso reuocans fulgens iacet vna sagitta
Quam propter nitens penna conuoluitur Ales,
Et clinata magis paulò est Aquilonis ad auras.
At propter se Aquila ardenti cum corpore portat
12 Igniferum mulgens tremebundis æthera pennis,
Non minus ingenti cum corpore, sed graue mœstis
Ostendit nauis perturbans æquora signum.
Tum magni curuus Capricorni corpora propter
Delphinus iacet haud nimio lustratu' nitore,
Præter quadruplices stellas in fronte locatas,
Quas interuallum binas determinat vnum.
Cætera pars læta tenui cum lumine serpit.
13 Illæ quæ fulgent lucis ex ore corusco,
Sunt inter partes gelidas Aquilone locatas,
Atque inter spatium & læti vestigia solis.
At pars inferior Delphini fusca videtur
Inter solis iter, simul inter flamina venti
Viribus erumpit qua summi spiritus Austri.
Exinde Orion obliquo corpore nitens
Inferiora tenet truculenti corpora Tauri:
Quem qui suspiciet in cælum nocte serena
Lætè dispersum non viderit, abdita verò
Cætera se speret cognoscere signa potesse.
Nanque pedes subter rutilo cum lumine claret
Feruidus ille Canis stellarum luce resurgens,
Hunc tegit obscurus subter præcordia Vesper:
Ver toto spirans rabido de corpore flammam
Aestiferos validis erumpit flatibus ignes,
Totus ab ore micans iacitur mortalibus ardor,

Hic vbi se pariter quum solem lumina cæli
14 Extulit, haud patitur foliorum tegmine frustra
Suspenfos animos arbuta ornata tenere.
Nam quorum stirpeis tellus amplexaprehendit,
Hæc augens anima vitali flamina mulcet.
At quorum nequeunt radices findere terras,
Denudat foliis ramos & cortice truncos.
Hunc propter subterque pedes quos diximus antè
Oriona iacet leuipes Lepus, hic fugit ictus:
Horrificos metuens rostri tremebundus acuti.
15 Nam Canis infesto sequitur vestigia cursu
Præcipitatem agitans, oriens iam denique paulo
Curriculum nunquam defesso corpore sedans.
At Canis ad caudam serpens prælabitur Argò,
Conuersam præ se portans cum lumine puppim:
Non aliæ naues vt in alto pondere proras
Ante solent rostro Neptunia prata secantes,
Sed conuersa retro cæli semper loca portat:
Sicut quum cœptant tutos constringere portus,
16 Obuertunt nauem magno cum pondere nauæ,
Aduersamque trahunt optata ad littora puppim.
Sic conuersa vetus super æthera vertitur Argò,
Atque vsque à prora ad cælum sine lumine malum,
A malo ad puppim cum lumine clara videtur.
Inde gubernaculum disperso lumine fulgens,
Clari posteriora Canis vestigia condit.
Exin semotam procul in tutoque locatam
Andromedam tamen explorans fera quætere Pistrix
17 Pergit, & vsque sitam validas Aquilonis ad Auras
Cœrula vestigat finita in partibus astra.
Hanc Aries tegit, & squamosi corpore Pisces
Fluminis illustri tangentem corpore ripas.
Nanque etiam Eridanum cernes in parte locatum
Cæli, funestum magnis cum viribus amnem,
Quem lachrymis mœstæ Phaethontis sæpe sorores
Sparsferunt, letum mœrenti voce canentes.
Hunc Orionis sub læua cernere planta
Serpentem poteris, proceraque vincla videbis,
Quæ retinent Pisces caudarum parte locata
18 Flumine mixta retro ad Pistricis terga reuerti.
Hanc vna stella vertuntur quam iacit ex se
Pistricis spinæ valida cum luce resurgens.
Exinde exiguæ tenui cum lumine multæ
Inter Pistricem fusæ sparsæque videntur,
Atque gubernaculum stellæ, quas contigit omnis
Formidas acrem morsum Lepus: his neque nomen
19 Nec formam veteres certam statuisse videntur.
Nam quæ syderibus claris natura poliuit,
Et vario pinxit distinguens lumine formas,
Hæc ille astrorum custos ratione notauit,
Signaque signauit cælestia nomine vero.
Has autem quæ sunt paruo sub culmine fusæ
Consimili specie stellas, parilique nitore,
Non potuit nobis nota clarere figura.
20 Exinde australem soliti conuincere Piscem
Voluit inferior Capricorno versus ad Austrum,
Pistricem obseruans, procul illis Piscibus hærens.
Et propè conspicies experteis nominis omnes
Inter Pistricem & Piscem quem diximus Austri
Stellas sub pedibus stratas radiantis Aquari,
Propter Aquarius obscurum dextra rigat amnem
Exiguo qui stellarum candore nitescit.
E multis tamen is duo latè lumina fulgent,
Vnum sub magnis pedibus cernetur Aquari:

Quod superest gelido delapsum flumine fontis
Spiniferam subter caudam Pistricis adhæsit:
Et tenues stellæ perhibentur nomine Aquari.
Hic aliæ volitant paruo cum lumine clara,
Atque priore pedum subeunt vestigia magni
Arcitenentis & obscurè sine nomine condunt.
Inde Nepæ cernes propter fulgentis acumen
Aram quam flatu permulcet spiritus Austri,
Exiguo superum quæ lumina tempore tranat:
Nam procul Arcturo est aduersa parte locata.
Arcturo magnum spatium supra dedit: orbem
Iuppiter hunc paruum inferiorem in parte locauit.
Hic tamen æterno inuisens loca curriculo nox,
Signa dedit nauis, cuncti quæ noscere possent,
Commiserans hominum metuendos vndique casus.
Nam quum fulgentem cernes sine nubibus atris
Aram sub media cæli regione locatam,
A summa parte obscura caligine tectam,
Tum validis fugito deuitans viribus Austrum:
Quem si prospiciens vitaueris omnia cautè,
Armamenta locans tuto labere pervndas.
Sin grauis inciderit vehementi flamine ventus,
Perfringet celsos defixo robore malos:
Vt res nulla feras possit mulcere procellas,
Ni parte ex Aquilonis opacam pellere nubem
Cœperit, & subitis auris diduxerit ara.
Si numeros medio in cælo Centaurus habebit,
Ipseque cærulea contactus nube feretur,
Atque aram tenui caligans vestiet umbra,
Ad signorum obitum vis est metuenda Fauoni.
Ille autem Centaurus in alta sede locatus
Qua sese claro collucens Scorpios infert,
Hæc subter partem perpotans ipse virilem
Cedit, equi partis properat coniungere Chelis.
Hic dextram porgens quadrupes qua vasta tenetur,
Quam nemo certo donauit nomine Graium
Tendit, & illustrem truculentus cedit ad aram.
19 Hic sese inferni de partibus erigit Hydra
Præcipiti lapsu flexo cum corpore serpens.
Hæc caput atque oculos torqueri ad terga Nepai,
Conuexoque sinu subiens inferna Leonis
Centaurum leni contingit lubrica cauda,
In mediòque sinu fulgens cratera relucet,
Extrema nitens plumato corpore Coruus
Rostro tundit & hic, Geminis est ille sub ipsis
Antecanem Graio Procyon qui nomine fertur.
20 Hæc sunt quæ visens nocturno tempore signa
Legitimo cernes cæli lustrantia cursu,
Aeternumque volens mundi pernoscere motum,
Nam quæ per bis sex signorum labier orbis
Quinque solent stellæ, simili ratione notari
Non possunt: quia quæ faciunt vestigia cursu,
Non eodem semper spatio portata teruntur.
Sic malunt errare vagæ per nubila cæli,
Atque suos vario motu metier orbis.
Hæc faciunt magnos longinqui temporis annos,
Quum redeunt ad idem cæli sub tegmine signum.
Quare ego nunc nequeo totos euoluere cursus.
Verum hæc quæ semper certo euoluuntur in orbe
Fixa simul magno sedem gentibus orbis
Quattuor æterno lustrantes lumine mundum.
Orbis stelligeri portantes signa feruntur
Amplexi terra cæli sub tegmine fulti.
E quibus annorum volitantia lumina nosces,

Quæ densis distincta licebit cernere signis,
 Tum magnos orbis magno cum lumine latos,
 Vincos inter se & nodis cælestibus aptos,
 Atque pari spatio duo cernes esse duobus.
 Nec sic nocturno cognoscens tempore cælum,
 Quum neque caligans detergit sydera nubes,
 Nec pleno stellas superaret lumine Luna,
 Vidisti magnum candentem serpere circum.
 29 Læteus hic nimio fulgens candore notatur.
 His non perpetuum detexens conficit orbem,
 Sed spatium multum superest præstare duobus:
 Dicitur & latè cæli lustrare cauernas,
 Quorum alter tangens Aquilonis vertitur auras
 Ora petens Geminorum illustratum genus ardens,
 In sese retinens Auriga portat vtrunque.
 Hunc supera læuæ Perseus humeròque sinistro
 Tangit, ad Andromedam hic dextra de parte tenetur,
 30 Imponitque pedes duplices Equus, & simul Ales
 Ponit auis caput, & clinato corpore tergum.
 Anguitenens humeris connititur: illa recedens
 Austrum consequitur deuittans corpore Virgo.
 At verò totum spatium conuestit & orbis
 Magni Leo, & claro collucens lumine Cancer,
 In quo consistens conuertit curriculum sol
 Aëstius, medio distinguens corpore cursus.
 Hic totus medius circo disungitur ipse
 Pectoribus validis, atque aluo possidet orbem.
 31 Hunc octo in parteis diuisum noscere circum
 Si potes, inuenies supero conuertier orbe
 Quinque pari spatio par tristis esse relictas,
 Tempore nocturno quas vis inferna frequentet.
 Alter ab infernis Austri conuertitur auris.
 Arcitenens humeris connititur: illa recedens
 Distribuens medium subter fecat hic Capricornum
 32 Atque pedes gelidum riuum fundentis Aquari,
 Cæruleæque feram caudam Pistricis, & illum
 Fulgètem Leporè, inde pedes Canis, & simul amplam
 Argolicam retinet crebro cum lumine Nauem,
 Tergaque Centauri atque Nepai portat acumen:
 Inde Sagittari defixum possidet arcum.
 Hunc à clarifonis auris Aquilonis ad Austrum,
 Condens postremum tangit rota feruida solis,
 Exinde in superas brumali tempore flexu
 33 Se recipit sedes: hinc orbi quinque tributæ
 Nocturnæ partes supera tres luce dicantur.
 Hæc inter mediam in partem retinere videtur:
 Tantus quantum erit collucens læteus orbis,
 In quo autumnali atque iterum sol lumine verno
 Exæquat spatium lucis cum tempore noctis.
 Hunc retinens Aries subluet corpore totus,
 Atque genu flexo Taurus connititur ingens,
 Orion claro contingens corpore fertur.
 Hydra tenet flexu Crateram, Coruus adhæret.
 Et pauca Chelis stellæ simul anguitenentis
 34 Sunt genua & summi Iouis Ales nuncius instat.
 Propter Equus capite & ceruicum lumine tangit,
 Hosce æquo spatio deuinctos sustinet axis,
 Per medios summo cæli de vertice tranans.
 Ille autem claro quartus cum lumine circus
 Partibus extremis extremos continet orbes,
 Et simul à medio media de parte secatur,
 Atque obliquus in his nitens cum lumine fertur:
 35 Vt nemo cui sancta manu doctissima Pallas
 Solertem ipsa dedit fabricæ rationibus artem.

Tam tornare catè contortus possidet orbis,
 Quam sunt in cælo diuino lumine flexi
 Terram cingentes, ornantes lumine mundum,
 Culmine transuerso retinentes sydera fulta.
 Quattuor in motus cuncti voluuntur eodem,
 Sed tamen supera terras semper tenet ille.
 Curriculum oblique inflexus tribus orbibus vnus,
 36 Quantò est diuisus Cancer spatio à Capricorno,
 Ac subter terras spatium par esse necesse est.
 Et quantos radios iacimus de lumine nostro,
 Queis lunæ conuexum cæli contingimus orbem,
 Sex tantæ poterunt sub eum succedere partes,
 Bina pari spatio cælestia signa tenentes.
 Zodiacum hunc Græci vocitant, nostrique Latini
 Orbem signiferum perhibebunt nomine vero:
 Nam gerit hic voluens bis sex ardentia signa.
 37 Aëstifer est pandens feruentia sydera Cancer.
 Hunc subterfulgens cedit vis torua Leonis,
 Quem rutilo sequitur collucens corpore Virgo.
 Exin proiectæ claro cum lumine Chelæ,
 Ipsaque consequitur lucens vis magna Nepai:
 Inde sagittipotens dextra flexum tenet arcum.
 Post hunc ore fero Capricornus vadere pergat,
 Humidus inde loci collucet Aquarius orbem.
 Exin squamiferi serpentes ludere Pisces,
 38 Queis comes est Aries obscuro lumine labens,
 Inflexoque genu proiecto corpore Taurus,
 Et Gemini clarum iactantes lucibus ignem.
 Hæc sol æterno conuestit lumine lustrans,
 Annua conficiens vertentia tempora cursus.
 Hic quantus terris confectus pellitur orbis,
 Tantundem ille patens supra mortalibus edit.
 Sex omnes semper cedunt labentia nocte,
 Tot cælum iussus fugientia signa reuifunt.
 39 Huc spatium tranans cæcis nos conficit vmbis
 Quod supera terras prima de nocte relictum est
 Signifero ex orbis & signorum ordine fultum.
 Quod si solis aues certos cognoscere cursus,
 Ortus signorum nocturno tempore vises.
 Nam semper signum exoriens Titan trahit vnum.
 Sin autem officiens signis mons obstruet altus,
 Aut adiment lucem cæca caligine nubes,
 Certas ipse notas cæli de tegmine sumes,
 Ortus atque obitus omnes cognoscere possis.
 Quæ simul existant cernes, quæ tempore eodem
 Præcipitent obitum nocturno tempore nosces.
 Iam simul vt supero se toto lumine Cancer
 Extulit, extemplo cedit delapsa Corona,
 Et loca conuifit cauda tenus infera Piscis.
 Dimidiam retinens stellis distincta Corona
 Partem, etiam supera atque alia de parte repulsa est:
 Quum tamen insequitur Piscis, nec totus ad vmbas
 Tactus, sed supero contactus corpore cedit,
 Atque humeros vsque à genibus, clarumque recondit
 Anguitenens validis magnum à ceruicibus Anguem.
 Iam verò Arctophylax non æqua parte secatur:
 Nam breuior clara cæli de parte videtur,
 Amplior infernas depulsus possidet vmbas.
 40 Quattuor hic obiens secum deducere signa
 Signifero solet ex orbi, tum serius ille
 Quum supera sese fatiauit luce, recedit,
 Post mediam labens claro cum corpore noctem.
 Hæc obscura tenens conuestit sydera tellus,
 Dimidiam retinet stellis distincta Corona.

Ac parte ex alia claris cum lucibus errat
 Orion, humeris & lato pectore fulgens,
 Et dextra retinens non cassum luminis ensem.
 Sed quum de terris vis est par facta Leonis,
 Omnia, quæ Cancer præclaro detulit ortu,
 41 Cedunt obscurata, simul vis maior Aquari
 Pellitur, ac flexo confidens corpore nixus
 Iam supero ferme depulsus lumine cedit.
 Sed læuum genus atque illustrem liquit in altum
 Plantam, tum contra exoritur clarum caput Hydræ,
 Et Lepus & Procyon, qui sese feruidus infert
 Ante Canem: inde Canis vestigia prima videntur.
 Non pauca è cælo depellens signa repente
 Exoritur candens illustra lumina Virgo.
 Cedit clara Fides Cyllenia, mergitur vnda
 42 Delphinus, simul obtegitur depulsa Sagitta,
 Atque Auis ad summam caudam, primasque recedit
 Pinnas, & magnus pariter delabitur amnis.
 Hic Equus à capite & longa ceruice latefcit,
 Longius exoritur iam claro corpore serpens,
 Crateraque tenus lucet mortalibus Hydra.
 Inde pedes Canis ostendit iam posteriores,
 Et post ipse trahit claro cum lumine Puppim,
 Insequitur labens per cæli lumina Nauis,
 43 Et iamiam toto processit corpore Virgo:
 Hæc medium ostendit radiato stipite malum.
 At quum procedunt obscuro corpore Chelæ,
 Existit pariter larga cum luce Bootes,
 Cuius in aduersum est Arcturus corpore fixus,
 Totaque iam supera fulgens prolabitur Argò:
 Hydraque quod latè cælo dispersa tenetur,
 Nondum tota latet, non caudam contegit vmbra.
 Iam dextrum genus, & decoratam lumine suram
 44 Erigit, ille vagans vulgato nomine nixus,
 Quem nocte extinctum atque exortum vidimus vnà
 Persæpe in paruam tranans geminauerit orbem.
 Hic genus & suram cum Chelis erigit altè,
 Ipse autem præceps obscura nocte tenetur,
 Dum Nepa & Arcitenens inuisant lumina cæli,
 Non secum medium pandet: Nepa tollere verò
 In cælum totum exoriens conabitur arcus.
 Hic tribus elatus cum signis corpore toto
 45 Lucet: at exoritur media de parte Corona,
 Caudaque Centauri extremo candore refulget.
 Hic se iam totum cæcas Equus abdit in vmbas,
 Quem rutila fulgens pluma præteruolat Ales.
 Occidit Andromedæ clarum caput, & fera Pistris
 Labitur, horribilibus epulas funesta requires.
 Hanc contra Cepheus non cessat tendere palmas,
 Illa vsque ad spinam mergens se cœrula condit.
 At Cepheus caput atque humeros, palmasque reclinat.
 46 Quum verò vis est vehemens exorta Nepai,
 Latè volat fusa: per terras fama vagatur,

Vt quondam Orion manibus violasse Dianam
 Dicitur, excelsis errans in collibus amens,
 Quos tenet Aegæo defixa in gurgite Echineis,
 Brachia quam viridi conuestit tegmine vini:
 Ille feras vecors amenti corde necabat
 OEnopionis auens epulas cœnare nitentis.
 At verò pedibus subito percussa Dianæ
 Insula discessit, disiectaque saxa reuellens
 47 Perculit, & cæcas lustrauit luce lacunas.
 E quibus ingenti existit cum corpore præ se
 Scorpios, infesta præportans flebile acumen.
 Hic valido cupide venantem percussit ictu,
 Mortiferum in venas figens per vulnera virus:
 Ille graui moriens constrauit corpore terram.
 Quare cum magnis sese Nepa lucibus effert,
 Orion fugiens commendat corpora fertur.
 Tum verò fugit Andromeda, & Neptunia Pistris
 48 Tota latet, cedit conuerso corpore Cepheus
 Extremas medio contingens corpore terras.
 Hic caput & superas potis est demergere partes:
 Infera lumborum nunquam conuestiet vmbra:
 Nam retinent arcto lustrantes lumine suras.
 Labitur illa simul gnatam lachrymosa requires
 Cassiopea, neque ex cælo depulsa decore
 Fertur: nam verso contingens vertice primum
 Terras post humeros euerfa sede refertur.
 49 Hanc illi tribuunt pœnam Nereides almæ,
 Cum quibus (vt perhibent) ausa est contedere forma:
 Hæc obit inclinata: at pars exorta Corona est
 Altera, cum caudaque omnis iam panditur Hydra.
 At caput & totum sese Centaurus opacis
 Eripit, è tenebris linquens vestigia parua
 Antè pedum contacta, simul cum lumine pandit:
 Ipse feram dextra retinet, prolabitur inde
 Anguitenens capite & manibus, profert simul Anguis
 Iam caput & summum flexo de corpore lumen.
 Hic ille exoritur conuerso corpore Nixus,
 Aluum, crura, humeros, simul & præcordia lustrans,
 50 Et dextræ radios læto cum lumine iactans.
 Inde Sagittipotens superas conuifere luces
 Instat, & mergit Nixi caput, & simul effert
 Sese clara Fides, & promit corpore Cepheus,
 Feruidus ille Canis toto cum corpore cedit,
 Abditur Orion, obiit simul abditus vmbra est,
 Inferiora cadunt Aurigæ lumina, lapsum
 Crus dextrumque pedem linquens obit infera Perseus
 In loca, tum cedens à puppi linquitur Argò:
 Inde obiens Capricornus ab alto lumine pellit
 Aurigam, instantemque Capram, paruos simul Hædos,
 Et magnam antiquo depellit nomine nauem:
 Oruitur Procyon, emergunt Alite lapsum,
 Et terris volucris existit clara Sagitta.

ET SI tibi omnia suppetunt, quæ consequi ingenio aut vsu homines, aut diligentia possunt: tamen ab amore nostro non sum arbitratus alienum, ad te perscribere ea, quæ mihi veniebant in mentem, dies ac noctes de petitione tua cogitanti: nō vt aliquid ex iis noui adicerem, sed vt ea quæ in re dispersa atque infinita viderentur esse, ratione & distributione sub vno aspectu ponerentur. Quanquam plurimum natura valet, tamē videtur in paucorum mensium negotio posse simulatio naturam vincere. Ciuitas quæ sit, cogita, quid petas, qui sis. propè quotidie ad forum tibi descendenti meditandum hoc sit, Nouus sum, Consulatum peto, Roma est. nominis nouitatem dicendi gloria maximè subleuabis. semper ea res plurimum dignitatis habuit. non potest, qui dignus habetur patronus cōsularium, indignus Cōsultu putari. Quamobrem, quoniam ab hac laude proficisceris, & quicquid es, ex hoc es: ita paratus ad dicendum venito, quasi in singulis causis iudicium de omni ingenio futurum sit. Eius facultatis adiumenta, quæ tibi scio esse seposita, vt parata ac prompta sint, cura: & sæpe quæ de Demosthenis studio & exercitatione scripsit. Demetrius, recordare. deinde & amicorum multitudo & genera appareant: habes enim ea, quæ noui habuerunt, omnes publicanos, totum ferè Equestrem ordinem, multa præterea municipia, multos abs te defensos homines cuiusque ordinis, aliquot collegia: præterea studio dicendi conciliatos plurimos adolescentulos, quotidianam amicorum assiduitatem & frequentiam. Hæc cura & vt teneas commendando & rogando, & omni ratione efficiendo, vt intelligant qui debent tua causa, referendæ gratiæ, & qui volunt, obligandi tui tempus sibi aliud nullum fore. etiam hoc multum videtur adiuuare posse nouum hominem, hominum nobilium voluntas, & maximè consularium. Prodest, quorum in locum ac numerum peruenire velis, ab his ipsis illo loco ac numero dignum putari. hi rogandi omnes sunt diligenter, & ad eos allegandum: persuadendumque est iis, nos semper cum optimatibus de Repub. sensisse, minimè populares fuisse: si quid locuti populariter videmur, id nos eo consilio fecisse, vt nobis Cn. Pompeium adiungeremus, vt eum qui plurimum posset, aut amicum in nostra petitione haberemus, aut certè non aduersarium. Præterea adolescentes nobiles elabora vt habeas, vel vt teneas studiosos quos habes. multum dignitatis afferent. plurimos habes: perfice vt sciant, quantum in his putes esse. si adduxeris, vt ii, qui nolunt, cupiant, plurimum quidem proderunt. ac multum etiam nouitatem tuam adiuuat, quòd eiusmodi nobiles tecum petunt, vt nemo sit qui audeat dicere, plus illis nobilitatē, quàm tibi virtutem prodesse oportere. Iam P. Galbam & L. Cassium summo loco natos, quis est, qui petere Consulatum putet? vides igitur amplissimis ex familiis homines, qui sine neruis sint, tibi pares esse non posse. At Antonius & Catilina molesti sunt. immò homini nouo, industrio, innocenti, diserto, gratioso apud eos qui res iudicant, optandi competitores, ambo sicarii, ambo libidinosi, ambo egentes, eorum alterius bona proscripita videmus, vocem denique audiimus iurantis se Romæ iudicio æquo cum hominē Græco certare non posse, & ex senatu eiectum scimus. optima verò Cēsorum existimatione in Prætura competitorem habuimus, amico Sabidio & Panthera, quòd, ad tabulam quos poneret, non habebat, quo tamen in magistratu amicam, quam palàm domi haberet, de machinis emit. in petitione autem Consulatus caupones omnes hic compilare per turpissimam legationem maluit, quàm adesse, & populo Rom. supplicare. Alter verò, dii boni, quo splendore est? primum nobilitate eadem, qua Catilina. num maiore? non, sed virtute. quamobrem qui inanius vram suam metuit, hunc negliges quidem, natum in patris egestate, educatum in sororis stupris, corroboratum in cæde ciuium, cuius primus ad Rempub. aditus in equitibus.

R. occidendis fuit. nam illis, quos meminimus, Gallis, qui tum Titiniorum, ac Vanniorum, ac Tanusiorum capita demebant, Sylla vnum Catilinam præfecerat: in quibus ille hominem optimū Q. Cæciliū fororis suæ virum, equitem R. nullarum partium, cum semper natura, tum etiā atate iam quietum, suis manibus occidit. Quid ego nunc dicam petere eum tecum Consulatum, qui hominem charissimum populo R. M. Marium inspectante populo R. virgis per totam urbem ceciderit, ad bustum egerit, ibi omni cruciatu lacerarit, viuo stanti collum gladio sua dextera secuerit, cum sinistra capillum eius à vertice teneret, caput sua manu tulerit, cum inter digitos eius riui sanguinis fluere: qui postea cum histrionibus & cum gladiatoribus ita vixit, vt alteros libidinis, alteros facinoris adiutores haberet: qui nullum in locum tam sanctum ac tam religiosum accessit, in quo non, etsi in aliis culpa non esset, tamen ex sua nequitia dedecoris suspicionem relinqueret: qui ex curia Curios & Annios, ab atrii Sapalas & Caruilios, ex Equestri ordine Pompilios & Cneios sibi amicissimos cōpararit: qui tantum habet audaciæ, tantū nequitia, tantum denique in libidine artis & efficacitatis, vt parentum propè in gremiis prætextatos liberos cōstuprarit. Quid ego nunc tibi de Africa, quid de testium dictis scribā? nota sunt: & ea tu sæpius legito. sed tamen hoc mihi non prætermittendū videtur, quòd primum tam egens ex eo iudicio discessit, quàm quidam iudices eius ante illud iudiciū fuerūt: deinde tam inuidiosus, vt aliud in eum iudicium quotidie flagitetur. hic se sic habet, vt magis timeat, etiā si quieuerit: quàm vt contemnat, si quid commouerit. Quanto melior tibi fortuna petitionis data est, quàm nuper homini nouo C. Celio? ille cum duobus hominibus ita nobilissimis petebat, vt tamen in iis omnia pluris essent, quàm ipsa nobilitas: summa ingenia, summus pudor, plurima beneficia, summa ratio ac diligentia petendi. tamen eorū alterum, cum deesset alter, Celiū, etiam cum multò esset inferior genere, superior nulla re penè, superauit. Quare si facies ea, quæ tibi natura & studia, quibus vsus es semper, largiuntur, quæ temporis tui ratio desiderat, quæ potes, quæ debes: non erit difficile certamen cum iis competitoribus, qui nequaquam sunt tam genere insignes, quàm vitiis nobiles. quis enim reperiri tam improbus ciuis potest, qui velit vno suffragio duas in Rempub.licas distringere? Quoniam igitur, quæ subsidia nouitatis haberes, & habere posses, exposui: nunc de magnitudine petitionis dicendum videtur. Consulatum petis: quo honore, nemo est, qui te non dignum arbitretur: sed multi, qui inuideant. petis enim homo ex Equestri loco summum locum ciuitatis, atque ita summum, vt forti homini, diserto, innocenti multo ille idem honos plus amplitudinis, quàm cæteris afferat. Noli putare eos, qui sunt eo honore vsi, non videre, tu cum idem sis adeptus, quid dignitatis habiturus sis. eos verò, qui consularibus familiis nati locum maiorum consecuti non sunt, suspicor tibi, nisi qui admodum te amant, inuidere. etiam novos homines prætorios existimo, nisi qui tuo beneficio iuncti sunt, nolle abs te se honore superari. Iam in populo quàm multi inuidi sunt, quàm multi consuetudine horum annorum ab honoribus nouis alienati, venire tibi in mentem certò scio. esse etiam nonnullos tibi iratos ex iis causis, quas egisti, necesse est. iam illud tute circumspecto, quod ad Cn. Pompeii gloriam augendam tanto studio te dedisti, num quos tibi putes ob eam causam esse amicos: Quamobrem cum & summum locum ciuitatis petas, & videas esse studia, quæ tibi aduersentur: adhibeas necesse est omnem rationem, & curam, & laborem, & diligentiam. Et petitio magistratuum diuisa est in duarum rationum diligentiam: quarum altera in amicorum studiis, altera in populari voluntate ponenda est. Amicorum studia beneficiis, & officiis, & vetustate, facilitate, ac iucunditate naturæ parta esse oportet. sed hoc nomen amicorum in petitione latius patet, quàm in cætera vita. quisquis est enim, qui ostendat aliquid in te voluntatis, qui colat, qui domum ventitet, is in amicorum numero est habendus. sed tamen, qui sunt amici ex causa honestiore, cognitionis, aut affinitatis, aut sodalitatis, aut alicuius necessitudinis, his charum & iucun-

dum esse maximè prodest. deinde vt quisque optimus, ac maximè domesticus, vt is amet, quique fidelissimum esse te cupiat, valde elaborandum puto: tum vt tribules, vt vicini, vt clientes, vt denique liberti, postremò etià seruitus: nam ferè omnis sermo ad forensē famam à domesticis emanat auctoribus. deinde instituendi sunt cuiuscunque generis amici ad speciē hominis illustri honore ac nomine: qui etià si suffragandi studia non nauant, tamen afferunt petitori aliquid dignitatis ad iustitiā obtinendam. Magistratus, ex quibus maximè Consules, deinde Tribunos pl. ad cōficiendum centurias homines excellenti gratia, qui tribuent cēturiam, vt aliquod ex te beneficiū aut habeant, aut vt habeant sperent, eos prorsus magnopere compara & confirma. nam per hos annos homines ambitiosi vehementer omni studio atque opere laborarūt, vt possent à tribulibus suis ea, quæ peterent, impetrare. hos tu homines, quibuscunque rationibus poteris, vt ex animo, atque vt ex illa summa voluntate tui studiosi sint, laborato. Quòd si satis grati homines essent, hæc omnia parata esse debebāt, sicut parata esse conerno: nam hoc biennio quatuor sodalitates ciuium ad ambitionē gratiosissimorum tibi obligasti, M. Fundanii, Q. Gallii, Cn. Cornelii, L. Coruini: & horum in causis ad te deferendis quidnam eorum sodales receperint & cōfirmarint, scio: nam interfui. Quare hoc tibi faciendum est, vt idem ab iis, quod debent, exigas, sæpe commonendo, rogando, confirmando, curando vt intelligant nullum tempus aliud se vnquam habituros restituēdæ gratiæ. profectò homines & spe reliquorum tuorum officiorum, etiam recentibus beneficiis ad studium seruandum excitabuntur. & omnino quoniam eo genere amicitiarum petitio tua maximè initiata est, quod causarum defensionibus adeptus es: fac vt planè iis hominibus, quos deuinctos tenes, descriptum ac dispositum suum cuique munus sit. & quemadmodum memini, quòd nulla in re illis vnquā molestus fuisti, sic cura vt intelligant omnia te, quæ ab illis tibi deberi putaris, ad hoc tempus reseruasse. Sed quoniam tribus rebus homines maximè ad beneuolentiam, atque hæc suffragandi studia ducuntur, beneficio, spe, adiunctione animi, vel voluntate: animaduertendum est, quemadmodum cuique horum generi sit inferuendum. Minimis beneficiis homines adducuntur, vt satis causæ putent se ad studium suffragationis dedisse: ne dum ii, quibus saluti fuisti, quos tu habes plurimos, & intelligant, si hoc tuo tempore non satis fecerint, se probatos nemini vnquam fore. quod cum ita sit, tamè rogandi sunt, atque etià in hanc opinionem adducendi, vt, qui nobis adhuc obligati fuerint, iis vicissim nos obligari adhuc posse videamur. qui autem spe tenentur, quod genus hominum multò est diligētius atque officiosius: iis fac vt propositum ac paratum auxilium tuum esse videatur: denique vt spectatorem te suorum officiorum esse intelligant diligentem: vt videre te planè, atque animaduertere, quantū ab vnoquoque profiscatur, appareat. Tertium illud genus est studiorum volūtarium: quod agendis gratiis, accommodandis sermonibus ad eas rationes, propter quas quisque studiosus esse videbitur, significanda erga illos pari voluntate, adducenda amicitia in spem familiaritatis & consuetudinis confirmari oportebit. atque in iis omnibus generibus iudicatio & perpendito quantum quisque possit, vt scias & quemadmodum cuique inferuias, & quid à quoque expectes & postules. sunt enim quidam homines in suis ciuitatibus & municipiis gratiosi: sunt diligentes & copiosi: qui etiam si antea non studuerunt huic gratiæ, tamen ex tempore elaborare eius causa, cui debēt, aut volunt, facile possunt. his hominum generibus sic inferuendum est, vt ipsi intelligant te videre quid à quoque expectes, sentire quid accipias, meminisse quid acceperis. Sunt autem alii, qui aut nihil possunt, aut etià odio sunt tribulibus suis: nec habent tātum animi, aut facultatis, vt enitentur ex tēpore. hos internoscas: & videto, ne, spe in aliquo maiore posita, præsidii parum comparetur. & quanquam partis & fundatis amicitiiis fretum ac munitum esse oporteret: tamen in ipsa petitione amicitia permulta ac perutiles comparantur. nam in cæteris molestiis habet hoc tamè petitio commodi, vt possis honestè, quod in cæte-

ra vita non queas, quoscunque velis, adiungere ad amicitiam: quibuscum si alio tempore agas, vt te vtantur, absurdè facere videare: in petitione autem nisi id agas, & cum multis, & diligenter, nullus petitor esse videare. Ego autem tibi hoc confirmo, esse neminem, nisi si aliqua necessitudine competitorum alicui tuorum sit adiunctus, à quo non facile, si contenderis, impetrare possis, vt suo beneficio promereatur, se vt ames, & sibi vt debeas, modò intelligat te magni æstimare, ex animo agere, bene se ponere, fore ex eo non breuem & suffragatoriam, sed firmam & perpetuam amicitiam. Nemo erit, mihi crede, in quo modo aliquid virtutis sit, qui hoc tempus sibi oblatum amicitia tecum constituendæ prætermittat, præsertim quum id tibi casus afferat, vt tecum petant, quorum amicitia aut contemnenda aut fugienda sit, & qui hoc, quod ego te hortor, non modò non assequi, sed ne incipere quidem possint. nam quid incipiat Antonius homines adiungere, atque inuitare ad amicitiam, quos per se suo nomine appellare non possit? mihi quidem stultius nihil videtur, quàm existimare eum studiosum tui, quem non noris. eximiam quandam gloriam, & dignitatem, ac rerum gestarū magnitudinem esse oportet in eo, quem homines ignoti, nullis suffragantibus meritis honore afficiant. nanque vt homo iners, sine officio, sine ingenio, cum infamia, nullis amicis septus, hominem plurimorum studio, atque omnium bona existimatione munitum præcurrat, sine magna culpa negligentia fieri non potest. Quamobrè omnes centurias multis & variis amicitiiis, cura, vt confirmatas habeas: & primum id, quod ante oculos est, Senatores, Equitesque Romanos, cæterorum hominum nauos homines & gratiosos complectere. multi homines vrbanus & industrii, multi libertini gratiosi: in foro nanque versantur, quos per te, quos per communes amicos poteris sumere. cura vt tui cupidi sint, elaborato, appetito, allegato, summo beneficio te afficere ostendito. deinde habe oratores vrbis totius, collegium omnium pagorum, vicinitatum. ex iis principes ad amicitiam tuam si adiunxeris, per eos reliquam multitudinem facile tenebis. postea totam Italiam fac vt in animo ac memoria tibi distributam, comprehensamque habeas: ne quod municipium, coloniam, præfecturam, locum denique Italiae ne quem esse patiare, in quo non habeas firmamenti quod satis esse possit. perquiras etiam & inuestiges homines ex omni regione, eosque cognoscas, appetas, confirmes, cures vt in suis ciuitatibus tibi aliquos petant, & tua causa quasi candidati sint. volent te amicum, si suam à te amicitiam expeti videbunt. id vt intelligant, oratione, quæ ad eam rationem pertinet, consequere. homines municipales, ac rusticani, nomine tantum noti in amicitia se esse arbitrentur. si verò etiam præsidii se aliquid sibi constituere putant, non amittunt occasionem promerendi. hos cæteri, & maximè tui competitores ne norunt quidem, tu & nosti, & facile cognosces: sine queis amicitia esse non potest. neque id tamen satis est, tametsi magnum est: sed vt consequatur spes vtilitatis atque amicitia, ne nomenclator solum, sed amicus etiam bonus esse videare. ita quum & hos ipsos propter suam ambitionem, qui apud tribules suos plurimū gratia possint, studiosos in centuriis habebis: & cæteros, qui apud aliquam partē tribulium propter municipii, aut ciuitatis, aut collegii rationem valēt, cupidos tui constitueris, in optima spe esse debebis. Iam equitum centuriæ multò facilius mihi diligētia posse teneri videntur. primum cognoscendi sunt Equites, deinde adipiscēdi: multò enim facilius illa adolescentulorum ad amicitiam atas adiungitur. deinde habebis tecum ex iuuentute optimum quenque, & studiosissimum humanitatis. tum Equester ordo sequetur illius auctoritatem ordinis, si abs te adhibebitur ea diligentia, vt non ordinis illius auctoritatem solum voluntate, sed etiam singulorum amicitiiis eas centurias confirmatas habeas. Iam studia adolescentulorum in suffragando, in obeundo, in nunciando, in affectando mirificè & magna & honesta sunt. Et quoniā affectationis mentio facta est, id quoque curandum est, vt quotidiana cuiuscunque generis, & ordinis, & ætatis vtare. nam ex ea ipsa copia coniectura fieri poterit, quantum sis in ipso campo virium ac facultatis habiturus.

huius autem rei tres partes sunt: vna saluatorum, quum domum veniunt: altera deduc-
 • torum: tertia affectatorum. In saluatoribus, qui magis vulgares sunt, & ad hanc con-
 suetudinem, quæ nunc est, plures veniunt, hoc efficiendū est, vt hoc ipsum minimum
 officium eorum tibi gratissimum esse videatur. Qui domum tuam venient, iis signifi-
 cato te animaduertere, & eorum amicis, qui illis renuncient, ostendito, sæpe ipsis dici-
 to, sic homines sæpe, quum obeunt plures competitores, & vident vnum esse aliquem,
 qui hæc officia maximè animaduertat, ei se dedunt, deserunt cæteros, minutatim ex cõ-
 munitibus proprii, ex fucosis firmi suffragatores euadunt. Iam illud teneto diligenter, si
 eum, qui tibi promiserit, fucum, vt dicitur, facere velle senseris, vt te id audisse, aut scire
 dissimules: si quis tibi se purgare velit, quod suspectum esse arbitretur, affirmes te de il-
 lius voluntate nunquam dubitasse, nec debere dubitare. is enim, qui se non putat satisf-
 • facere, amicus esse nullo modo potest. scire autem oportet, quo quisque animo sit, vt et-
 tiam, quantum cuique confidas, constituere possis. Iam deductorum officium, quod
 maius est quàm saluatorum, hoc gratius tibi esse significato atque ostendito, & quoad
 eius fieri poterit, certis temporibus descendito. magnam affert opinionem, magnam di-
 gnitatem quotidiana in deducendo frequentia. Tertia est ex hoc genere assidua affecta-
 torum copia. in ea quos voluntarios habebis, cura vt intelligant te sibi in perpetuum
 summo beneficio obligari. qui autem tibi debent, ab iis planè hoc munus exige: qui per
 ætatem ac negotium poterunt, ipsi tecum vt assidui sint: qui si ipsi sectari non pote-
 runt, necessarios suos in hoc munere constituent. valde ego te volo, & ad rem pertine-
 re arbitror, semper cum multitudine esse. præterea magnam affert laudè & summam
 dignitatem, si ii tecum erunt, qui à te defensi, & qui per te seruati, ac iudiciis liberati sunt.
 Hæc tu planè ab iis postulato, vt quoniam nulla impensa per te alii rem honestam, alii
 salutè ac fortunas omnes obtinuerunt, nec aliud vllum tempus futurum sit, vbi tibi re-
 ferre gratiam possint, hoc te officio remunerent. Et quoniam in amicorum studiis hæc
 omnis oratio versatur: qui locus in hoc genere cauendus sit, prætermittendum non vi-
 detur: fraudis, atque insidiarum, & perfidiæ plena sunt omnia. non est huius temporis
 perpetua illa de hoc genere disputatio, quibus rebus beneuolus & simulator diiudica-
 • ri possit. tantum est huius temporis admonere, Summa tua virtus eosdem homines &
 simulare tibi esse amicos, & inuidere coget. Quamobrem *Ἐπιχρημάτων* illud teneto, ner-
 uos atque artus esse sapientiæ non temerè credere. & quum tuorum amicorum studia
 constitueris, tum etiam obrectatorum, atque aduersariorum rationes & genera co-
 gnoscito. hæc tria sunt: vnum ex iis, quos læsisti: alterum, qui sine causa non amant: ter-
 tium, qui competitorum valde amici sunt. Quos læsisti, quum contra eos pro amico di-
 ceres, his te purgato planè: necessitudines commemorato, in spem adducito, te in eo-
 rum rebus, si se in amicitiam contulerint, pari studio atque officio futurum spondeto.
 Qui sine causa non amant, eos aut beneficio, aut spe, aut significando tua erga illos stu-
 dia futura, delinies, dans operam, vt de illa animi prauitate deducas. Quorum voluntas
 • erit abs te propter competitorum amicitias alienior, his quoque inferui oratione qua
 superioribus: & si probare poteris, te in eos ipsos competitores tuos beneuolo esse a-
 nimo ostendito. Quoniam de amicitias constituendis satis dictum est, dicendum est
 de illa altera parte petitionis, quæ in populari ratione versatur. Ea desiderat nomen-
 clationem, blanditiam, assiduitatem, benignitatem, rumorem, spem in Repub. Pri-
 mum id, quod facis, vt homines noris, significa, vt appareat: & auge, vt quotidie melius
 fiat, nihil mihi tam populare, neque tam gratum videtur. Deinde id quod natura non
 habes, induc in animum ita simulandum esse, vt natura facere videre. non committas
 tibi necesse est, ea quæ bono ac suauis homine digna sunt. sed opus est magnopere blan-
 ditia: quæ etiam si vitiosa est, & turpis in cætera vita, tamen in petitione necessaria. tibi
 enim cum deteriore aliquem assentando facit, improba est: cum amiciosem, non tam
 • vituperanda. petitori verò necessaria est, cuius & frons, & vultus, & sermo ad eorum,

quoscunque conuenerit, sensum & voluntatem commutandus est. iam assiduitatis nul-
 lum est præceptum: verbumque ipsum docet, quæ res sit. prodest quidem vehementer
 nusquam deesse: sed tamen hic fructus est assiduitatis, non solum esse Romæ atque in
 foro, sed assidue petere, sæpe eisdem appellare: non committere vt quisquam possit di-
 cere, quod eius sit consequi possis, si abs te non sit rogatum, & valde ac diligenter roga-
 tum. Benignitas autem late patet, & est in re familiari: quæ quanquam ad multitudi-
 nem peruenire non potest, tamen ab amicis laudatur, & multitudini grata est. Est in
 conuiuuiis, quæ faceret abs te, & amicis tuis concelebrentur & passim, & tributim: est et-
 • tiam in opera, quam peruulga & communica: cura, vt aditus ad te diurni atque noctur-
 ni pateant, neque foribus solum ædium tuarum, sed etiam vultu & fronte, quæ est ani-
 mi ianua. quæ si significant voluntatem abditam esse ac retrusam, parui refert patere
 ostium: homines enim non modò promitti sibi, præsertim quæ à candidato petant,
 sed etiam largè ac honorificè promitti volunt. quare hoc quidem facile præceptum
 est, vt, quod acturus sis, id significes te studiose ac libenter esse facturum. illud diffici-
 • lius, & magis ad tempus, quàm ad naturam accommodatum tuam: quod facere non
 possis, vt id iucundè neges. quorum alterum est boni viri, alterum boni petitoris: nam
 quum id petitur, quod honestè aut sine detrimento nostro promittere non possumus:
 quo modo si quis roget, vt contra amicū aliquam causam recipiamus: bellè negandum
 est, vt ostendas necessitudinem, demonstras quàm moleste feras, aliis te id rebus exactu-
 • rum esse persuadeas. audiui hoc dicere quendam de quibusdam oratoribus, ad quos
 causam suam detulisset, gratiorem sibi fuisse orationem eius, qui negasset, quàm illius,
 qui recepisset. sic homines fronte & oratione magis, quàm ipso beneficio, reque ca-
 piuntur. verum hoc probabile est. Illud alterum subdudum tibi homini planè perito
 suadere: sed tamen tempori tuo consulam. quibus enim te propter aliquod officium
 necessitudinis affuturum negaris, tamen ii possunt abs te placati æquique discedere.
 quibus autem iccirco negaris, quod te impeditum esse dixeris aut amicorum negociis,
 aut grauioribus causis, aut antè susceptis: inimici discedunt, omnesque hoc animo sunt,
 vt sibi te mentiri malint, quàm negare. C. Cotta in ambitione artifex dicere solebat,
 se operam suam, quod non contra officium rogaretur, polliceri solere omnibus, impar-
 • tire iis, apud quos optimè poni arbitraretur: ideoque se negare nemini, quod sæpe ac-
 cideret causa, cur is, qui pollicitus esset, vacuus foret plus quàm putaret: neque posse do-
 mum eius compleri, qui tantum modo reciperet, quantum videret se obire posse: casu
 fieri, vt agantur ea, quæ non putaris, illa, quæ credideris in manibus esse, vt aliqua de cau-
 sa non agantur: deinde esse extremū, vt irascatur is, cui mēdaciū dixeris. id si promit-
 • tas, & incertum est, & in diem, & in paucioribus. sin autem id neges, statim abalie-
 nant se, & inimicantur. plures enim multò sunt qui rogant, vt vti liceat opera alte-
 rius, quàm qui vtantur. Quare satius est, ex iis aliquos aliquando tibi in foro irasci, quàm
 omnes continuo domi: præsertim quum multò magis irascantur iis, qui negent, quàm
 • iis, quem videant ea causa impeditum, vt facere, quod promisit, cupiat, si villo modo
 possit. Ac ne videar aberrasse à distributione mea, qui hæc in hac populari parte peti-
 tionis disputem: hoc sequor, hæc omnia non tam ad amicorum studia, quàm ad po-
 pularem famam pertinere. etsi inest aliquod dictum ex illo genere, benignè respon-
 dere, studiose inferuire negociis amicorum, ac periculis: tamen hoc loco ea dico, qui-
 bus multitudinem capere possis, vt de nocte domus compleatur, vt multi spe tui præ-
 fidii teneantur, vt amiciores abs te discedant quàm accefferint, vt quamplurimorum au-
 res optimo sermone compleant. Sequitur enim, vt de rumore dicendum sit: cui ma-
 ximè feruendum est. sed quæ dicta sunt omni superiori oratione, eadem ad celebran-
 dum rumorem valent, dicendi laus, studia publicanorum, & Equestris ordinis, homi-
 num nobiliū voluntas, adolescentulorū frequentia, eorū, qui abs te defensi sunt, assidui-
 • tas, ex municipiis multitudo eorū, quos tua causa venisse appareat: bene homines nos-
 CGG.iii.

fe, comiter appellare, assidue ac diligenter petere, benignum ac liberalem esse, bene loqui existimare, domus ut multa nocte compleatur, omnium generum frequentia adfit, fatifiat oratione omnibus, re, operaque multis proficiatur, id quod fieri potest labore & arte & diligentia, non ut ad populum ab iis hominibus fama perueniat, sed ut in his studiis populus ipse versetur. Iam urbanam illam multitudinem & eorum studia, qui conciones tenent, quæ adeptus es in Pompeio ornando, in Manilii causa recipienda, Cornelio defendendo, excitanda nobis sunt: quæ adhuc habuit nemo, quin idem splendorem omnium, voluntatesque haberet. Efficiendum illud est, ut sciant omnes, Cn. Pompeii summam erga te esse voluntatem, & vehementer ad illius rationes, te id assequi, quod petis, pertinere. Postremo tota petitio cura ut populi plena sit, ut illustri, ut splendida, ut popularis, ut habeat summam speciem ac dignitatem, ut, etiam si quid possit, ne competitoribus tuis existat aut sceleris, aut libidinis, aut largitionis accommodata ad eorum mores infamia. Atque etiam in hac petitione maxime videndum est, ut spes Reipub. bona de te sit, & honesta opinio, nec tamen in petendo Resp. capescenda est, neque in Senatu, neque in concione: sed hæc sunt tibi retinenda, ut Senatus te existimet ex eo, quod ita vixeris, defensorem auctoritatis suæ fore: equites Ro. boni & locupletes ex vita acta te studiosum ocii ac rerum tranquillarum: multitudo, ex eo duntaxat quod oratione in concionibus ac iudicio popularis fuisti, te à suis commodis alienum non futurum. Hæc mihi veniebant in mentem de duabus illis commotionibus matutinis, quo tibi quotidie ad forum descendenti meditandum esse dixeramus: Novus sum, Consulatum peto. Tertium restat, Roma est, ciuitas ex nationum conuentu constituta: in qua multæ infidiæ, multa fallacia, multa in omni genere vitia versantur: multorum arrogantia, multorum contumacia, multorum malevolentia, multorum superbia, multorum odia ac molestia perferenda est. video esse magni consilii atque artis, in tot hominum cuiusque modi vitiis, tantisque versantem vitare offensionem, vitare fabulam, vitare infidias, esse vnum hominem accommodatum ad tantam morum ac sermonum ac voluntatum varietatem. Quare etiam atque etiam perge tenere istam viam, quam instituisti: excelle dicendo: hoc & tenentur Romæ homines, & alliciuntur, & ab impediendo ac lædendo repelluntur. Et quoniam in hoc vel maxime vitiosa est ciuitas, quod, largitione interposita, virtutis ac dignitatis obliuisci solet, in hoc fac ut te bene noris, id est ut intelligas eum esse te, qui iudicii ac periculi metum maximam competitoribus afferre possis. fac ut se abs te custodiri atque obseruari sciant: quum diligentiam tuam, tum auctoritatem, vimque dicendi, tum profecto Equestris ordinis erga te studium pertimescent. Atque hæc ita te volo illis proponere, ut videre accusationem non meditari, sed ut hoc terrore facilius hoc ipsum, quod agis, consequare. & plane sic contende omnibus neruis ac facultatibus, ut adipiscamur quod petimus. Video esse nulla comitia tam inquinata largitione, quibus non gratis aliqua centuriæ renuncient suos maxime necessarios. quare si aduigilamus pro rei dignitate, & si nostros ad summum studium beneuolos excitamus, & si hominibus studiosis gratiosisque nostri suum cuique munus describimus, & si competitoribus iudicia proponimus, si sequestribus metum iniicimus, diuifores ratione aliqua coercemus: perfici potest, ut largitio nulla fiat, aut nihil valeat. Hæc sunt quæ putavi non melius scire me quam te, sed facilius his tuis occupationibus colligere vnum in locum posse, & ad te per scripta mittere. quæ tamen ita scripta sunt, ut non ad omnes, qui honores petant, sed ad te proprie, & ad hanc tuam petitionem valeant. tamen tu si quid mutandum esse videbitur, aut omnino tollendum, aut si quid erit præteritum, velim hoc mihi dicas: volo enim hoc commentariolum petitionis haberi omni ratione perfectum.

Varia lectiones.

IN SECVNDVM LIBRVM Academicarum Questionum.

1 ingenium cognoscerent. Vetus, ingenium agnoscerent.
 2 in Asia pæ. Vetus, in Asia pæ
 4 sed & Quæstor. Vetus, sed & Pro-
 7 diare, qui scire sibi videtur. Vetus, quæ scire videntur. uel, quæ videntur, Et si enim omnis. Vetus, Et si omnis
 11 Cum Alexandriæ Quæstor. Vetus, Cum Alexandriæ Proquæstor,
 13 aduersarius lenior. Vetus, aduersarius lenior.
 14 Xenophanem, Platonem etiam & Socratem. Vetus, Lenonem, Platonem & Socratem
 17 Cuius primò. Vetus, Cuius primam
 27 quo modo quenquam. Vetus, quo modo quempiam
 28 cum diceret, ei qui. Vetus, cum diceret, eique
 30 sed id disputari. Vetus, sed disputari
 31 similitudinibus constituit. Vetus, similitudinibus construit, eadem ratio profecta. Vetus, eadem ratio perfecta
 33 eaque uti regula. Vetus, eaque se uti regula
 35 diligentissimeque circumsperit. Vetus, diligentissimeque consperit,
 36 Quid autem tam obscurum. Vetus, Quid autem tam absurdè
 39 non potest accidere. Vetus, non posse accidere,
 40 aliud uerum esse, aliud falsum. Vetus, alia uera esse, alia falsa: nihil posse comprehendi. Vetus, non posse comprehendi.
 43 deinde ibidem, inter. Vetus, deinde inter superius non iungitur. Vetus, superius coniungitur.
 44 aduersantur enim. Vetus, aduersatur enim
 46 præsertim cum ipsi dicatis. Vetus, præsertim cum dicatis
 47 postremo, ut idem sit? Vetus, postremo, ut eadem sint?
 51 ut non suo quidque genere sit tale. Vetus, ut non suo quoque sit tale,
 52 Quæ Lutatii. Vetus, Quæ Lutatii
 53 nec unquam ulli usò assensurum. Vetus, nec ulli usò assensurum,
 55 de quo iam etiam unum. Vetus, de quo etiam unum
 56 Sed iam etiam confirmata. Vetus, Sed iam confirmata
 57 quo tum illis. Vetus, quorum illis
 58 enim te non monuit. Vetus, enim te monuit,
 & in concione quæreret. Vetus, & inquireret,

60 ego de omni statu. Vetus, ergo de omni statu
 61 quod eam tenent. Vetus, quod eam tenent.
 hisque interdum etiam assentior. Vetus, hisque interdum assentior,
 62 confirmat enim. Vetus, confirmabat enim
 65 ut enim ij, qui. Vetus, & ut ij, qui
 66 illi cum res non bonas tractent. Vetus, illi cum res bonas tractent, qui mihi cum illo collati. Vetus, qui mihi cum illo collocati,
 69 te ipso quoque iudice. Vetus, te ipso quidem iudice.
 71 Luculle communi loco. Vetus, Luculle omni loco
 contra sensus tam multa dixeram. Vetus, contra sensus multa dixeram.
 72 audiat, quam nobiscum malè agatur. Vetus, audiat, quam nobiscum malè egerint
 75 quam haberet M. Cotta. Vetus, quam haberet in M. Cotta,
 78 uideare mentitus. Vetus, uideare esse mentitus.
 81 igni incedunt. Vetus, igni incedunt: cum commouebantur. Vetus, cum commouebatur.
 86 effectum esse id. Vetus, effectum esse id, Cederet salicet. Vetus, Cederet salicet illa cõcreta esset. Vetus, illa cõgregata esset,
 98 facere, ut de his. Vetus, facere de his
 100 si id ipsum comprehendi. Vetus, si quicquam comprehendi
 110 syllabam ista. Vetus, syllabam tibi ista ut ea uiderent. Vetus, ut ea uiderentur:
 113 Itaque cogimur. Vetus, ita cogimur
 117 ab eo dissenserit. Vetus, ab eo discesserit,
 120 Num nimis. Vetus, Num minus
 IN PRIMVM LIBRVM Academicarum questionum.
 4 utranque uim unam esse. Vetus, utranque uim uirtutem esse
 6 & ad delectationem. Vetus, & delectationem
 7 Sed da mihi nunc, satisne probas? Vetus, Sed eam mihi nunc satisne probas?
 8 Sophoclem, Euripidem. Vetus, Sophoclem, Empedoclem, Euripidem:
 18 & qualitatem. Vetus, & quasi qualitatem
 19 Dialecticorum quoque. Vetus, Dialecticorum uero
 23 ne idem quidem. Vetus, eidem quidem, rerum notis utebantur. Vetus, rerum notis duabus utebantur
 25 Zeno igitur nullo modo. Vetus, Zeno nullo modo
 IN PRIMVM LIBRVM DE finibus bonorum & malorum.
 1 id non totum. Vetus, id non tam
 2 retinere non posse. Vetus, retinere non possem.

A quibus tam dissentio. Vetus, A quibus tantum dissentio,
 ab illis has res. Vetus, ab illis omnes res quis alienum putet. Vetus, quid alienum putem
 alie suo motu. Vetus, alie suo motu
 Confirmat autem illud. Vetus, Confirmat illud
 patrioque amori. Vetus, patri quoque amori
 etenim quasi detractis. Vetus, etenim quoniam detractis
 à philosophis compluribus. Vetus, à philosophis tamen compluribus
 ne ad eam non possim. Vetus, ne ad eam possim
 quod huic possit. Vetus, quod huc possit, summum bonum. Vetus, summum bonorum
 uoluerint, liberantur. Vetus, uoluerint, liberabuntur:
 & angore, cum &. Vetus, & rigore animi, etiam
 eo intelligi potest. Vetus, eoque intelligi potest,
 dolendum esse animo. Vetus, dolendum esse omnino,
 alij petulantes. Vetus, alij appetendo omnia petulantes,
 sæpe id uidemus. Vetus, sæpe enim uidemus,

IN SECVNDVM LIBRVM de finibus bonorum & malorum.

sensus hilarentur. Vetus, sensus hiarer, non pereruditos. Vetus, non semper eruditos.
 Et qui idem. Vetus, Quod quidem quid dicat, intelligitur. Vetus, quid dicat, intelligit.
 adiungendam ad illam. Vetus, adiungendam eam,
 14 omnis, qui sine dolore sint. Vetus, omneque, qui sine dolore sit,
 17 quæ nunc Hieronymi. Vetus, quæ Hieronymi
 21 argentum, odrilitium. Vetus, argentum Corinchiium,
 22 atque acipensere. Vetus, atque acipensere
 24 illud non. Vetus, illud ipsum non
 29 quo pellat animum status. Vetus, quo pellat animum statum
 30 animum & corpus. Vetus, animi scilicet & corpus,
 31 Diodorus, nisi uacuitatem. Vetus, Diodorus uacuitatem
 quod rationem habeant à natura, mentemque datam & acrem. Vetus, quod rationem habeant à natura menti datam & acrem. Vel, quod rationem habeant à natura datam, mentemque & acrem,
 40 altum quiddam, excelsum. Vetus, altum quiddam & excelsum. Vetus, alterum quiddam excelsum. nisi etiam honeste. Vetus, nisi honeste.
 GGG.iiii.

50 emolumentum factura sit. Vetus, emolumentum futura sit:
81 quum magistratum. Vetus, quum tu magistratum
de maioribus tuis, & Vetus, de maioribus, &

17 neque enim eam. Vetus, neque eam est, earum rerum. Vetus, est, scilicet earum rerum,
29 hanc igitur intuens. Vetus, hanc intuentis,
33 nunc ita separantur. Vetus, nunc ita separantur,

Catonem,
8 nam si solos eos. Vetus, nam si solium eos
transueltio Acherontis. Vetus, traiectio Acherontis,
9 ut ita esse credat Vetus, ut ista credat?

19 ipse etiam. Vetus, ipse enim
24 At hoc quidem. Vetus, Atqui hoc quidem
26 a docto uiro se. Vetus, a docto se
28 Nec uero ea frons. Vetus, Nec uero eadem frons

IN TERTIVM LIBRVM de finibus bonorum & malorum.
3 quum constituantur. Vetus, quum construuntur
9 neque afferre. Vetus, neque affirmare. Vel, neque offirmare,

IN LIBRVM SECVNDVM Tusculanarum quaestionum.
4 peccanti immortalitati. Vetus, penè toti immortalitati
18 neque est ullum. Vetus, neque enim est ullum,

IN LIBRVM PRIMVM de diuinatione.
23 ludum nunquam defuisse. Vetus, iudicium nunquam defuisse.
id uerisimile, si omnium. Vetus, id uerisimile somnium, cum

64 si nihil comprehendatur. Vetus, si nihil comprehendendum est?
73 superior aer. Vetus, superum aether.
82 cui neutrum liquerit. Vetus, cui neutrum liquerit.

IN LIBRVM SECVNDVM de natura deorum.
8 primus rogatorum. Vetus, primus interrogator,
11 nostri Crinitas uocant. Vetus, nostri cincinnatas uocant:

IN LIBRVM PRIMVM de diuinatione.
4 docti putauerunt & probauerunt. Vetus, docti probauerunt.
12 Cana fulix itidem. Vetus, Rana fluxis idem

in hominibus solum, verum etiam in bestis
 Chaldaicis rationibus. Vetus, Chaldaicis literis
 78 Non ignoro Quinte. Vetus, Non ignoro inquam Quinte,
 79 Dixisti et Chrysippum. Vetus, Dixisti enim et Chrysippum
 81 negant enim id esse alienum maiestatis deorum. Vetus, negant id esse maiestatis deorum,
 91 sed iandiu iam ut nihil. Vetus, sed iandiu, modò ut nihil
 96 in promptu: nunc. Vetus, in promptu fuerint: nunc
 102 Terrigenam, herbigradam. Vetus, Terrigenam, tardigradam,

IN LIBRVM DE FATO.

1 *δωατῶν* appellant. Vetus, *δωατῶν* philosophi appellant:
 9 si est diuinitio, quibusnam à præceptis. Vetus, si est diuinitio, qualibusnam à præceptis
 11 ne illa quidem vera est. Vetus, ne illa quidem vera est
 28 Relinquetur in insula Lemno Philoctetes. Vetus, Relinquetur in insula Philoctetes:

IN LIBRVM PRIMVM de legibus.

1 cerè non longè. Vetus, cerè non longè sed tamen nonnulli isti. Vetus, sed tamen isti
 3 oratio ista postulat. Vetus, historia postulat
 8 in cantu ceciderat. Vetus, in cantu ceciderat.
 11 scriptum est à te satis de. Vetus, scriptum est à te de
 12 nullo in genere disputandi magis honesta patet fieri. Vetus, nullo in genere disputando honestè patet fieri. Vel, nullo in genere disputationis sic patet fieri,
 15 seculis omnibus. Vetus, seculis compluribus
 18 Nam cum de natura omni. Vetus, Nam cum de natura hominis
 nam quod aliquibus. Vetus, quaquam alia quibus
 23 lenitatis est enim, et suauitatis: id enim, ut suauitate delectans. Vetus, lenitatis enim et suauitate delectat.
 33 Quæ si tanta potentia est. Vetus, Quæ si tanta potestas est
 37 Ergo item. Vetus, Ergo eadem
 38 nisi iudicio ipso multatum. Vetus, nisi iudicio ipso notatum,
 40 et cuius ascendendi. Vetus, et cuius adipiscendi
 41 mihi que, ut scis. Vetus, mihi que fuit, ut scis,
 44 bonarum artium sapientia. Vetus, bonarum rerum sapientia
 46 societatemque charitatis coerit cum suis, omnesque. Vetus, societatemque coerit charitatis cum suis, omnesque
 48 Verè facis. Vetus, Enimvero facis

IN LIBRVM SECVDVM de legibus.

1 quos isti tubos. Vetus, quos isti Nilos
 3 amicior factus. Vetus, amicior modò factus,
 5 pro Ambio. Vetus, pro Auidio
 6et7 diem, maiore Musarum primordio, sicut in Arati carmine orsi sumus. M. Quorsum istuc? Q. Quia nunc itidem ab eodem, et cæteris diis immortalibus sunt nobis agendi capièda primordia. M. Optime uerò frater: et fieri sic deat. Videamus igitur. Vetus, diem. M. Ab Ioue Musarum primordia, sicut in Arati carmine orsi sumus. Q. Quorsum istuc? M. Quia nunc itidem ab eodem, et cæteris diis immortalibus sunt nobis agendi capièda primordia. Q. Optime uerò frater: et fieri sic deat. M. Videamus igitur
 9 cuiusmodi fuerit illa. Vetus, cui quid mali fuerit, ulla,
 12 grauisissimus, omniumque princeps, de Repub. cum scripsit. Vetus, grauisissimus philosophorum omnium qui princeps, de repub. conscripsit,
 14 fœdera religionis. Vetus, fœderum religionis,
 17 fœtusque seruanto. Vetus, fœturæque seruanto.
 18 effata habento. Vetus, effata habento.
 25 sanequam breuis. Vetus, sanequam breuis: uel, sanequam breuiter:
 26 ut casto corpore adhibeatur. Vetus, ut casto corpore adhibeatur, nam illud uel. Vetus, nam in castum existimare oportere deos omnia cernere, deorum omnia esse plena. Vetus, existimare oportere, omnia quæ cernere, deorum esse plena:
 30 à gignendo: cum est. Vetus, à gignendo comes.
 32 fateorque omnia esse magna. Vetus, fateorque esse magna
 39 quam ad paucos dies. Vetus, quam apud paucos dies
 41 sermo est apud eos. Vetus, sermo est apud uos
 43 tantum pœnam erui. Vetus, tantum pœnam erui,
 44 autem dona habent. Vetus, autem dona habent,
 52 iniecta gleba tumulis, et humatus est, et gleba uocatur. Vetus, iniecta gleba, tum is, et humatus est, et sepulchrum uocatur.
 53 puram, quod os supra terram non extaret, porcam hæredi esse. Vetus, puram, quod os supra terram non extra portam, hæredi esse:
 57 quod autem forum. Vetus, quod autem heroum,
 58 hoc ius terra humani. Vetus, corpus terra humani:
 73 imitant parentes. Vetus, imitant propinqui
 IN TERTIVM LIBRVM de legibus.
 6 in tribus distribuunt. Vetus, in tri-

bus describunt.
 10 cum sciscantur suffragio. Vetus, cum sciscantur suffragia,
 17 qui eo non tenerentur. Vetus, qui in eo non tenerentur:
 18 sine procuratione. Vetus, sine uocatione
 21 sed nulla in gente. Vetus, sed ne ulla in gente
 28 ut illi caperent? Vetus, ut illi inciperet?
 31 Q. Bona. Vetus, Quare frater, bona
 35 Quæ cum patribus aguntur. Vetus, Quæque in patribus aguntur,
 39 præterea neque. Vetus, præterea neque

IN LIBRVM DE Vniuersitate.

3 alterum, quod. Vetus, alterum quidem de quibus explicandum uidetur, esse cognitio. Vetus, de quibus explicata uidetur cognitio.
 25 atque intelligentiam cohiberet maximum. itaque. Vetus, atque intelligentiam ciceret. Maxima itaque ratio autem uera. Vetus, ratio autem utraque,
 35 omnes enim orbis eorum quasi facilitatis * inflexione uertebat. Vetus, omnis enim orbis eorum quasi Helicis inflexione uertebatur:
 45 quod in anticam. Vetus, quod in aliquam
 59 et aquæ, et aeris. Vetus, et aquæ, et animæ,

IN LIBRVM PRIMVM Officiorum.

9 hic si sibi ipse consentiat. Vetus, hic si sibi consentiat,
 13 uitæ confirmari possit. Vetus, uitæ confirmari possit.
 19 que procreata sunt. Vetus, que procreantur.
 21 audire ac discere. Vetus, audire, addiscere:
 23 animi magnitudo existit. Vetus, animi magnitudo consistit,
 25 uerissimum sit, quique. Vetus, uerissimum sit, quique
 29 laudabitur, ut in Astrologia. Vetus, laudabitur, ut in Astronomia
 31 studiis cogitationis et. Vetus, studiis cogitationis etiam
 33 amici: atque (ut placet. Vetus, amici: atque placet
 39 tempestas C. Caesaris. Vetus, temeritas C. Caesaris,
 45 depositum, etiam ne. Vetus, depositum etiam, nec
 ad ea que proposui principio. Vetus, ad ea que posui in principio,
 55 in qua scripsit. Vetus, in qua scribit
 61 ab homine est, sed. Vetus, ab homine, sed
 71 atque hæc in moribus considerentur. De. Vetus, atque hæc in moribus. De
 73 non licet, si modò. Vetus, non licet, modò sine iudicio, uel modo in omnes, uel repentino. Vetus, sine iudicio uel repentino
 77 lumen de suo lumine. Vetus, lumen de lumine

ab illa discedatur infinitate. Vetus, ab illa infinita multitudine discedatur,
 81 amabilis, nec copulatus. Vetus, amabilis, nec copulatus,
 85 obiurgationes in amicis uigint. Vetus, obiurgationes in amicis uigint
 propinquum potius et amicum. Vetus, uicinum potius amicum,
 87 Illaque uirgo. Vetus, illa uirgo
 ex quo ortum est officium. Vetus, ex quo aptum est officium,
 89 quasi pleniore ore. Vetus, quasi pleno ore
 Leuctris, Stratocle. Vetus, Leuctris, Stratocle:
 dicunt propugnantes. Vetus, dicunt pugnantem
 91 eisdemque bonos. Vetus, eisdem et bonos
 95 oportere, nullique neque homini. Vetus, oportere, nulli neque homini,
 utiles, sed et uehementer. Vetus, utiles, sed tum uehementer
 97 Quamobrem et hæc uitanda sunt. Vetus, Quamobrem et hæc uidentur
 sunt,
 103 autem Remp. nihil minus. Vetus, autem Remp. nihilominus
 107 at ille adiuit Themistoclem. Vetus, at ille uerè adiuit Themistoclem.
 uidebatur. parua. Vetus, uidebatur. parua
 113 nec committere aliquid, ut. Vetus, nec committere, ut
 quum tempus est, necessitasque. Vetus, quum tempus, necessitasque
 115 uiri magnanimiti. Vetus, uiri magni,
 119 corpus Reip. carent. Vetus, corpus Reip. tuerentur.
 122 discordia ortæ, in. Vetus, discordia, in
 offendat, mortem appetat. Vetus, offendat aliquos, mortemque appetat
 123 facilitas et altitudo animi que. Vetus, facilitas et μεγαλοψυχία que
 129 maximas geri res, et maximæ animi. Vetus, maximas geri res maximè,
 quidem omni ratione. Vetus, quidem omnino sine ratione
 131 nulloque turpi quæstu. Vetus, nullo neque turpi quæstu,
 dicitur huius. Vetus, dicitur decorum. huius
 135 potest quam re separari. Vetus, potest quam oratione separari.
 Est autem eius descriptio. Vetus, Est autem eius distinctio
 137 etiam uitiosis. Vetus, etiam in uitiosis nobis autem. Vetus, nobis itaque
 139 in omni ratione habenda. Vetus, in hominum ratione habenda,
 141 ad hominum societatem. Vetus, ad hominum consociationem
 nec uerò agere quicquam. Vetus, nec uerò agere debes quicquam,
 143 relinquunt enim et abiiciunt. Vetus, relinquunt enim, et omnino abiiciunt
 sed andòsque excitanda que esse animaduersionem. Vetus, sed andòsque esse, excitanda que anima diuersionem
 147 reliquisque bestis antecedit. Vetus, re-

liquisque bellis antecedit,
 151 in M. Scawro, et in M. Druso adolescentem. Vetus, in M. Scawro, et in M. Druso adolescentibus
 153 alium quidem uidemus. Vetus, alium quem uidemus,
 155 ideo quia nihil. Vetus, ideo que nihil æquabilitas uniuersæ uitæ. Vetus, æquabilitas tum uniuersæ uitæ,
 157 mulieres fuerunt) Vetus, mulieres appellandæ sum)
 affabilem se esse uellet? Vetus, affabilem et iucundum se esse uellet?
 quam illa perpeti ab alio maluisset. Vetus, quam illa perpeti ab ullo maluisset.
 161 quæ nobis data non sunt. Vetus, quæ nobis à natura data sunt,
 eorum plerique in hoc genere laudis student excellere. Vetus, ij student plerunque eodem in genere laudis excellere:
 165 spatium deliberandi habuerunt. Vetus, spatium etiam deliberandi habuerunt,
 167 constantior: ut fortuna nonnunquam ipsa. Vetus, constantior: ut tamen fortuna ipsa
 Eam igitur mutationem. Vetus, Eam mutationem
 173 opera ut amicos. Vetus, opera ut et amicos,
 177 sunt, uerbis. Vetus, sunt, nominibus ac uerbis
 179 aut molle, aut nequid. Vetus, aut molle, nequid
 181 muliebrem dicere debemus. Vetus, muliebrem dicere debemus.
 185 in uoce autem duo sequamur. Vetus, in uoce autem duo genera sequamur,
 Quid fuit in Catulis. Vetus, Nihil fuit in Catulis,
 189 Animaduertendum est etiam quatenus. Vetus, Animaduertendum erit quatenus
 191 ut severitas. Vetus, ut et severitas
 193 hanc Scawrus demolitus. Vetus, hanc Scawrus filius demolitus,
 repulsam solim retulit, sed. Vetus, repulsam solim, sed
 ratio non sui solim. Vetus, ratio non sua solim,
 195 quarum quidem cerè est. Vetus, quarum quidem certus est
 uelimus: neue maior. Vetus, uelimus: ut neue minor,
 199 in Prætura Sophoclem, hique de communi. Vetus, in Prætura Sophocle poetam, hique cum de communi
 201 sic uiuendum est in uita. Vetus, sic uiuendum est in uita,
 203 Ex oculorum obtutu, superaliorum aut remissione aut contractione. Vetus, Ex oculorum obtutu, ex elenatione aut remissione superaliorum, aut contractione,
 quale quodque eorum. Vetus, quale quodque eorum
 qui signa fabricant, et ueri. Vetus, qui signa fabricant, et uerò
 205 Quæ uerò more aguntur et institutis ciuilibus. Vetus, Quæ uerò more aguntur, institutisque consilij ciu-

libus
 207 est, de Rep. sentientes. Vetus, est, bene de Rep. sentientes,
 hominum conciliationem et conscientiam colere. Vetus, hominum societatem et consolationem et conciliationem censere,
 209 opificesque omnes. Vetus, opifices quoque omnes
 215 maxima est, ut certè: Vetus, maxima est, ut est certè:
 ergo hæc cognitioni. Vetus, ergo cognitioni
 subito sit allatum. Vetus, subito sit oblatum
 ad hominum utilitatem. Vetus, ad hominum charitatem:
 Atque illi, quorum. Vetus, Atque illi ipsi, quorum
 utilioresque in rebus suis publicis. Vetus, utilioresque rebus et suis et publicis
 Lysias Pythagoreus. Vetus, Lysias Pythagoreus,
 219 remota communitate. Vetus, remota communitate
 idcirco istam esse cum hominibus. Vetus, idcirco imitam esse cum hominibus
 221 quidem pro se suscipi uolet. Vetus, quidem pro se suscipi uolet.
 223 Sed ad reliqua pergamus. Vetus, Sed ià ad reliqua pergamus.

IN LIBRVM SECVDVM Officiorum.

1 quid inutile: tum ex utilibus quid utilius, aut quid maximè utile. Vetus, quid inutile: tum ex duobus utilibus quid utilius, aut ex pluribus quid maximè utile.
 3 per eos regebatur. Vetus, per eos gerebatur,
 6 Maximus igitur in malis hoc tantum. Vetus, Maximus in malis hoc tantum
 9 qui quum percipi. Vetus, qui quum percipi.
 10 ut cæteri, qui alia. Vetus, ut cæteri, alia,
 12 ut ab honesto utile serueret, et constiteret honestum aliquod. Vetus, ut honestatem ab utilitate seruens, constiteret esse honestum aliquid,
 13 genera confusa, cogitatione distinguunt. Vetus, genera confusa, cogitatione distinguunt.
 parum prospiciunt. Vetus, parum prospiciunt,
 15 pietas efficiet. Vetus, pietas efficiet
 proximè autem, et secundum deos. Vetus, proximè autem secundum deos,
 Earumque iterum rerum. Vetus, Earumque iterum rerum
 nocent et obisunt. Vetus, nocent et obisunt,
 16 effecta operis. Vetus, effecta opera:
 18 manu atque opera. Vetus, manu atque opere
 19 pasere equos, aut domare. Vetus, pasere equos, aut domare,
 eisdemque et ea. Vetus, eisdemque et ea
 sine quibus uita omnino. Vetus, sine quibus hominum uita omnino

20 tantum defuit. Vetus, tantum distat
21 qui collectis ceteris. Vetus, qui collatis
25 per eos denique, siquid. Vetus, per cof-
demque siquid
27 quanquam fortuita sunt. Vetus, quan-
quam fortunae sunt,
29 pretio aut mercede. Vetus, pretio ac
mercede
30 opes tuendas, quam. Vetus, opes tuen-
das ac tenendas, quam
31 ualet ad pestem. Vetus, ualet ad pe-
stem:
32 ita se instruumt. Vetus, ita se instruit,
40 hasta eadem non recessit. Vetus, hasta
non recessit.
42 hoc sit, et id, quod. Vetus, hoc sit, esse
id quidem et primum
47 hanc enim omnes existimant. Vetus,
hanc enim homines existimant
50 nec opinata quidem bona. Vetus, nec
opinata quaedam bona,
nihil neruorum putant. Vetus, nihil
neruorum esse putant.
51 admiratione quadam uero afficiuntur
ij. Vetus, admiratione autem
afficiuntur ij
54 perspectum sit, hunc dignum spectatu
arbitrantur. Vetus, perspectum sit,
hunc igni spectatum arbitrantur.
56 tanta uis est, ut nec illi quidem. Vetus,
tanta uis est, ut ne illi quidem
aliquid aut clam eripit. Vetus, aliquid
aut palam eripit,
57 praedae portionem. Vetus, praedae par-
tionem
iudicia et instituta reipub. Vetus, iudi-
cia in constituta reipubl.
60 gloria quaerenda. Vetus, gloria et qua
renda
67 optime iam praemeditatum facere. Vet.
optime impraemeditatum facere.
non est id dubium. Vetus, non est id
quidem dubium,
68 intelligere etiam et sapere. Vetus, in-
telligere eum, et sapere
70 nisi aut reipub. causa, ut duo. Vetus, nisi
aut reip. causa, ut dii, quos antea
dixi, aut ulciscendi gratia, ut duo
aut patrocinio. Ve. aut patrocinandi,
id enim tum periculosum est. Vetus,
id cum periculosum ipsi est,
76 ministrum et praebitorem. Vetus, mi-
nistrum et diribitorem
melius etiam, quod largitionem. Vetus,
melius etiam, quam largitionem
80 nullam omnino sine relicturi. Vetus,
nullam omnino sine relicturi
81 ipsaque illa delictio. Vetus, ipsaque
illa delectatio
83 quoq. animo, in quo. Vet. quoq. in quo
bene etiam colligitur. Vetus, bene igitur
colligit,
84 postuletur. Itaque P. Crassus. Vet. po-
stuletur, et P. Crassus
87 in hoc quodammodo gloriarum. Vetus, in
hoc gloriarum.
102 reddiderit, non habere: Gratiam au-
tem, et qui retulerit, habere: et qui
habeat, retulisse. Vetus, reddiderit,
habere: Gratiam autem, et qui red-

diderit, habere: et qui habeat, red-
didisse.
acceperint, aequè etiam. Vetus, accepe-
runt, aequè etiam
103 illud idem. Vetus, illud item,
sibi paratum uident. Vetus, sibi à te pa-
ratum uident.
105 ne quid per iniuriam. Vetus, ne quid
pro iniuria.
108 oratio est, ad. Vetus, oratio, ad
ut sua tenerentur. Vetus, ut sua tue-
rentur.
109 (malo enim alteri, quam nostrae omi-
nari. Vet. (malo enim alienae, quam
nostrae reipub. ominari:
110 fieri soleat et debeat. Vetus, fieri et
soleat et debeat.
111 ne illi quidem multa. Vetus, nae illi
multa
112 et iudicis expilatio. Vetus, et iudi-
cis, et aruij expilatio
quidni laudetur? Vetus, quidni laudet?
113 nihil in domum suam intulit. Vetus,
nihil in domum suam detulit
114 unde egressa est. Vetus, unde digressa
est,
116 cui data est. etiam. Vetus, cui data. etiam
ut tyranni. Vetus, ut et tyranni
121 quod tanti esset. Vetus, quanti essent,
123 continere. Habentem. Vetus, continere
habitas
125 soluendi necessitas. Vetus, uendendi ne-
cessitas
quae cogitaret, ea perficit. Vetus, quae
cogitaret tum, ipsius intererat tum,
ea perficit,
propter imbecillitatem. Vetus, propter
humilitatem
126 duo praepcepta censet. Vetus, duo praete-
rita censet
129 hoc modo comparantur, ualere ut ma-
lis. Vetus, hoc modo ualere, utrum
malis
131 pecunia, etiam de utenda. Vetus, pecu-
nia, uellem etiam de utenda,

IN LIBRVM TERTIVM
Officiorum.
3 inopia, nec. Vetus, inopia, non
4 Itaque in maxima. Vet. Ita qui in ma-
xima
8 cogitant: tamen. Vetus, cogitant: tum
paruam expectationem. Vetus, paruam
existimationem
Cratippi: ad quos. Vetus, Cratippi: quod
quum
quantum conuicti. Vetus, quantum
conijere
11 esse tractatum. Vetus, est tactum
13 neminem esse persecutum. Vetus, nemi-
nem esse persecutum.
15 honestatem aliquando cum utilitate. Ve-
tus, utilitatem aliquando cum ho-
nestate
16 sententiam, cum uirtute. Vetus, senten-
tiam, naturam cum uirtute
17 disputamus, media Stoici appellant: et
ea communia sunt. Vetus, disputa-
mus, et media Stoici appellant: ea
communis
18 officia comparantur. Vetus, officia com-

pareant uel appareant.
Quod autem. Vetus, Quod item
honesti dicunt esse. Vetus, honesti dicun-
tur esse,
Itaque ij omnes. Vetus, itaque ijs omnes,
tanquam à sapiente petitur. Vetus, tan-
quam à sapientibus petitur,
fuerunt: nec illi quidem. Vetus, fuerunt:
ne illi quidem
cum utilitas repugnantia. Vetus, cum uti-
litas repugnantia
23 sed etiam familiarem occidere? Vetus,
sed etiam familiarem hominem oc-
cidere?
24 formula quaedam constituenda est. Ve-
tus, formula quaedam disputandi co-
stituenda est:
29 magis exigit ipsa. Vetus, magis efficit
ipsa
alstas et animi magnitudo, itemque
communitas. Vetus, alstas animi,
et magnitudo, itemque comitas,
36 quae uacant iustitia. haec enim uirtus.
Vetus, quae uacant iniustitia. haec
enim una uirtus
37 commodis subtrahendum. Vetus, com-
modis detrahendum.
38 detractio atque appetitio alieni. Vetus,
detractio aut appetitio alieni.
43 honestum: nec honestum. Vetus, honestu:
nihil honestum,
45 re utilitas et turpitudine. Vetus, re et
utilitas et turpitudine
honestum, id utile. Vetus, honestum, id
certè utile.
48 nihil tamen auare. Vetus, nihil tamen
nobis auare,
53 consiliorum etiam adiutor. Vetus, con-
silio adiutor.
54 qui urbem condidit, non ita. Vetus, qui
urbem condidit, non item:
55 alteri surripere. Vetus, alteri deripere,
58 Quae salua fide facere possit. Vetus,
Quae salua fide, fidem facere possit.
60 qui scierunt. Vetus, qui iusserunt
63 lapidibus obruerunt. Vetus, lapidibus
cooperuerunt.
70 quoniam expedit, faciam. Vetus, quo-
niam expedit, faciendum:
in omnibus cubilibus. Vetus, in omni-
bus cubilibus
71 num id iuste aut improbè. Vetus, num
id iuste an improbè
75 otandi causa, non negotiandi. Vetus,
otandi non negotiandi causa
76 opipare paratum erat conuiuium. Ve-
tus, opipare à Pythio apparatus
conuiuium.
cymbarum? Et ille. Vetus, cymbarum?
at ille
78 quum ex eo quaererem. Vetus, quum
ex eo quaereretur,
81 emptor opponet. Vetus, emptor ap-
ponet.
82 uerè id quidem, si quid esset prodesse.
Vetus, uerè id quidem, siquidem,
id esse,
84 nemini, rectè iustum. Vetus, nemini,
uerè istum
85 quicquid enim inest praedio uisij. Ve-
tus, quicquid enim in praedio esset
nostris astus. Vetus, nostris astutus.

si excitaturus non sis. Vetus, si excita-
turus bestiam non sis
92 in quibus ageretur. Vetus, in quibus
adderetur,
93 omnis excluditur. qui enim scire de-
buit de sanitate, de fuga, de furtis,
praestat edicto adilium. Vetus, om-
nis excluditur. quod enim sciri de-
buit de sanitate, de fuga, de furtis,
praestatur edicto adilium.
95 in quibus peccare. Vetus, in quibus se
peccare
et carere castigandi. Vetus, et carere
fatigandi.
96 homines eiusdem ciuitatis. Vetus, ho-
mines eiusdem aetatis
97 illorum non erat. Vetus, illorum num
erat
99 At si daves. Vetus, Adderes
101 Ni bonus uir esset. Vetus, Ni is uir bonus
esset.
102 ecce tibi. Vetus, ecce ille tibi,
103 pauci boni sunt. Vetus, pauci beniuoli
sunt,
106 magnum dedecus et flagitium. Vetus,
magnum et flagitium et dedecus,
109 potius diceret non esse equam, quia no
esset utilis Reip. quam quum equa
esset diceret, non esse utilem fateretur.
Vetus, potius diceret non esse
equam, quia non esset utilis Reip.
quam quum utilem non esse diceret,
esse equam fateretur.
110 uelit, quia sua non sit. Vetus, uelit,
quia sua sit.
112 hique sint sapientes. Vetus, hique sint
aeque sapientes,
121 quietiam defendat. Vet. quum etiam
defendat
123 pietas habere ciues. Vetus, pietas habere
filios
123 uita, non ea quae nisi dixeris, redhi-
beatur. Vetus, uita non, nisi ea, quae
ni dixeris, reddi debeat
esse aleatorem, furacem, ebriosum. Ve-
tus, esse amatorem, ebriosum,
163 quod sit millenarium? Vetus, quod sit
mille denarium?
124 malo (ut Praetores solent dicere) Vetus,
malo sum (ut Praetores solent deter-
minare)
imperet ut item eo liceat uti. Vetus,
imperet, ut iterum eo liceat uti,
faciendum sit, cum sit is inhumanus,
qui non concedat uti, nec ei quicquid
fiat iniuria? Vetus, faciendum sit,
cum sit is inhumanus, qui non con-
cedat, nec quicquid faciat iniuria?
125 et id arbitror fuisse grauitatis. Vetus,
et id arbitror fuisse grauitatis:
126 sublatus est insanus, atque quae consti-
tit. Vetus, sublatus est insanus: ante
quam constitit,
127 quo optato impetrato. Vetus, quo impe-
trato,
128 Quid si is qui. Vetus, Quid si quis
at ut (ut aliquis. Vetus, at utile (aliquis
ad rem facta quae ueniamus. Vetus, ad
rem factam nostram quae ueniamus.
134 quam calamitatem. Vetus, quam ad
sui solamen in fortuna calamitatem
135 recusauit: quoniam iureiurando ho-

stium teneretur, non esse se Senato-
rem. Vetus, recusauit: quoniam iu-
reiurando hostium teneretur, non
esset Senator.
136 neque uero tamen ignorabat. Vetus,
nec uero tum ignorabat
138 Quid est igitur, dixerit quis. Vetus,
Quid est igitur, quod dixerit quis,
139 turpitudine ista habebit. Vetus, turpitudine
ista habebat,
142 O fides alma apta pennis, et iusiurā-
dum Iouis. Vetus, O fides alma, à
qua pendet iusiurandum Iouis
143 quam principem Reip. Vetus, quam
principem pop. Rom.
27 corporis habeat aliquid. Vetus, corporis
habet aliquid
145 cum hoc non fides. Vetus, cum hoc nec
fides
146 iniuriam gero. Vetus, iniuriam gerēs.
147 tempore T. Numitius, Q. Aemilius.
Vetus, tempore L. Liuius, Q. Melius,
30 quod item multas. Vetus, quod idem
multis
116 auctoritate superata est. Vetus, aucto-
ritate separata est.
149 Cur igitur ad Senatum. Vetus, Cur
igitur Regulus ad Senatum
153 is est qui ad Anienem Gallo, quem. Ve-
tus, is est qui ad Anienem Gallo tor-
quem detraxit,
154 erant politici Pœni, nisi. Vetus, erant ca-
ptiui, nisi
155 nouem reuertisse, à Senatu. Vetus, no-
uem reuertisse dicit, à Senatu
157 Sit iam huius loci finis. Vetus, Sed iam
huius loci finis sit.
38 perspicuum est enim quae. Vetus, per-
spicuum est enim ea quae
39 eiusdem ferè adiutor. Vetus, eiusdem
ferè adiutor
40 Cum his uelis equisque. Vetus, Cum
his uiris equisque
41 constitutionis spe. Vetus, constitutionis
specie
163 si haec non per se. Vetus, si haec non per se
167 si talibus monumentis. Vetus, si talibus
monstis

IN LIBRVM DE
Senectute.
43 Ecquid erit praemii. Vetus, Et qua de-
primeris, Ecquid erit praemii?
44 magna cum re. Vetus, magna in re,
sed humanitatem. Vetus, sed etiam hu-
manitatem
45 Nunc autem mihi uisum est. Vetus,
Nunc autem mihi est cordi
47 auctoritatis in fabula. Vetus, auctori-
tatis tanquam in fabula:
47 Obrepere aiunt etiam. Vetus, Obrepere
aiunt eam
10 ridens, nisi tu. Vetus, ridens: nam ni-
si tu
11 quae contra Remp. fierent, contra au-
spicia fieri. Vetus, quae contra rep.
ferrentur, contra auspicia ferri.
13 mortem Marci filij. Vetus, mortem Q.
filij
13 ille autem Caepione. Vetus, ille autem
Scipione
14 quantumque iusta sit uideamus. Vetus,

quantumque iusta sit unaquaeque
uideamus.
16 anni decem interfussent. Vetus, anni
decem interfussissent,
ante Consulatum superiorem fuisset:
Vetus, ante Consulatum posteriore
fuisset:
17 hic tertius et trigessimus est annus. Ve-
tus, hic quintus et trigessimus est
annus:
28 excursione aut saltu. Vetus, excursione
nec saltu,
22 quam illud idem. Vetus, quam illud,
uidetis annos meos. Vetus, uidetis annos
meos.
27 uiribus esse in extremo. Vetus, uiribus
esse extremo
28 at ut Nestoris: quod. Vetus, at ut Ne-
storis quandoque: quod
29 Quae est in eodem bello. Vetus, Quae
est in eodem bello,
30 hospes tuus Masinissa. Vetus, hospes
tuus habitus Masinissa
quum equo, ex equo. Vetus, quum autè
equo, ex equo
32 eiusque uita diligentia corrigenda
sunt. Vetus, eiusque uita diligentia
compendenda, uel compensanda
sunt.
quidem defatigatione et exercitatio-
ne. Vetus, quidem exercitacionum
defatigatione
34 adolescentis est aliquid, laudamus. Ve-
tus, adolescentis est aliquid, laudo.
quid quoque die dixerim. Vetus, quid
quotidie dixerim,
38 L. Aemilio. Vetus, L. Camillo,
libidinem putauit nimiam. ille. Vetus,
libidinem putauit ille
39 prinato coniungeret imperij. Vetus,
prinato contingeret imperij
40 sua sponte peteretur. Vetus, sua sponte
quaereretur,
41 delectabatur aereo funali. Vetus, dele-
ctabatur crebro funali
sed erat tamen quidam. Vetus, sed erat
tum quidam
42 tempestiuis conuiujs. Vetus, tempestiuis
quoque conuiujs
naturalis motus. Vet. naturalis modus:
et uicissim in hyeme. Vetus, et uicissim
in hyeme
44 ergo hoc non desiderare. Vetus, ergo nò
desiderare
45 Centone, Tuditanoque Consulibus. Ve-
tus, Cethego, Tuditanoque Consu-
libus,
47 uapore et complexu. Vetus, uapore et
compressu
pubescens includitur. Vetus, pubescens
induitur,
senectutis requiem. Vetus, senectutis
requiem
49 nimios solis defugit ardores. Vetus, ni-
mios solis defendit ardores:
50 sed pomariis etiam et hortis. Vetus, sed
hortis etiam et pomariis,
nihil inuenit agricola solertius. Vetus,
nihil inuenit agricultura solertius.
non longè à me) Vet. non longè à me)
specie dicam? breui expediam. Vetus,
specie plura dicam? breui praedica.

56 multis gemmis dixisse. Vetus, multis gemmis fulgentem dixisse: vitam produxisse. Vetus, vitam perduxisse.

57 elogium, vnicum plurima. Vetus, elogium uno ore, plurimorum eius carmen. Vetus, notum carmen

58 appeti, deædi, assurgit. V. appeti, assurgit.

59 Multa in nostro collegio præclara. Vetus, Multa in nostro collegio præclara sunt.

60 in altero divitas. Vetus, in altero divitas,

61 aut etiam appetenda. Vetus, aut etiam optanda,

64 dixi) in ante. Vetus, dixi) ante

66 ætisque sensibus. Vetus, cæterisque sensibus

67 Faxit, non esse. Vetus, Faxit, curè nolito uiuus per ora uirum, non esse

68 qui morte sua luit. Vetus, qui morte luit

uidetur) rerum omnium. Vetus, uidetur) studiorum omnium

70 deos immortales sparsisse. Vetus, deos immortales spirauisse

Audiebam Pythagoram. Vetus, Audiebam nanque Pythagoram

72 Hæc Platonis sunt ferè. Vetus, Hæc Plato ait nosfer.

73 quum se planè corporis uinculis. Vetus, quum se plenè corporum uinculis

75 solum conuenire auco. Vetus, solum conuenire habeo,

nec tanquam Peliam reuocet. Vetus, nec tanquam pilam retorserit.

76 quum in illud animorum concilium. Vetus, quum ad illud diuinum animorum concilium

IN LIBRVM DE AMICITIÀ.

1 possem, et mihi liceret. Vetus, possem, et liceret

2 multa breuiter. Vetus, multa etiam breuiter

3 Quum sæpe multa narraret, tum. Vetus, Quum sæpe multa, tum

4 ut in Catone maiore, qui. Vetus, in Catone maiore feci, qui

7 sic in hoc libro. Vetus, sic hoc libro

7 uiri tum amantissimi. Vetus, uiri tum amicissimi

8 aut enim nemo, quod quidè magis credo: aut, si quisquam, ille sapiens fuit. Vetus, nemo unquã fuit, quod quidè magis credo: aut, si quisquam, ille sapiens fuit.

10 liberalitate in sorores, bonitate in suos. Vetus, liberalitate in sorores, benignitate in suos, Catonem uno anno, antequam. Vetus, Catonem anno, antequam

14 quocum domus fuit. Vetus, quocum et domus fuit

15 rebus, quum ex te. Vetus, rebus, quæ ex te

Mihi uerò pergratum hoc erit. Vetus, Mihi uerò gratum erit:

16 ut ijs proponatur. Vetus, ut ijs id po-

natur

17 sperare debemus. Vetus, spectare debemus.

puteus, qui assequuntur. Vetus, puteus, qui sequuntur,

18 ut quisque proximè accederet. Vetus, ut quisque proximè adhaereret.

19 ex hoc intelligi maxime potest. Vetus, ex hoc intelligi uel maxime potest,

iungretur. Est autem. Vetus, iungatur.

20 Est enim caduca et incerta. Vetus, caduca sunt et incerta,

21 amicitiam gignit. Vetus, amicitiam et gignit

20 ut quidam indocti. Vetus, ut quidam docti

21 Catones, Caios. Vetus, Catones, Gallos, aduersus uerò ferre. Vetus, aduersus uerò res ferre

22 non igni, non aere (ut aiunt) Vetus, non igni (ut aiunt)

23 ipsa delectat, et prodest) Vetus, ipsa et delectat, et prodest)

22 contineat, tum illa. Vetus, contineat, tamen illa

uerum etenim amicum. Vetus, uerum etiam amicum

23 ex dissonisibus, atque ex discordijs. Vetus, ex dissonisibus atque discordijs

24 perseveraret? stantes autem plau debant. Vetus, perseveraret? adstantes plau debant

25 de amicitia quid sentire potissimè dixisse. Vetus, de amicitia quid sentire potuisse dicere

25 S C A E. Tu magis. Vetus, S C A E. Tum magis

28 Quis est qui. Vetus, Quis enim est qui non alienos animos. Vetus, non nimis alienos animos

29 ut sit per quam quisque assequatur. Vetus, ut sit amicus per quem quisque assequatur

31 nihil magnificum, nec diuinum. Vetus, nihil magnificum, ac diuinum

33 adolescentiam perduxissent. Vetus, adolescentiam peruenissent,

34 quam in plerisque pecuniæ. Vetus, quam in improbis pecuniæ.

34 odia gigni maxima atque sempiterna. Vetus, odia gigni sempiterna.

35 qui aderam Lenati. Vetus, qui aderam cum Lenate

37 Cato, et minime. Vetus, Cato, at minime

39 in magna re aliqua in Repu. peccantibus. Vetus, in magnam rem aliquam peccantibus

41 nec expectemus quidem dum rogemur, sed studium semper adsit, cunctatio absit: consilium uerum dare gaudeamus liberè. Vetus, ne expectemus quidem dum rogemur, studium semper adsit, cunctatio absit: consilium uerò liberè dare gaudeamus.

et adhibita pareatur. Vetus, et auctoritati adhibita pareatur.

quos audio sapientes habitos. Vetus, quos audio fuisse habitos

44 causa est ut. Vetus, causa est cur

45 et quasi ferream esse uolunt. Vetus, et quasi ferream esse quandam uolunt: ut ex bonis amici. Vetus, ut et bonis amici

46 Quum autem contrahat uirtus amicitiam. Vetus, Quum autem contrahat amicitiam

46 tam alluciat et tam attrahat. Vetus, tam alluciat, tam attrahat,

si nunquam studio, nunquam consilio. Vetus, si nunquam consilio

53 cuius se putabit inimicum. Vetus, cui se putabit inimicum

54 et si qua fortuna acciderit. Vetus, ut etiam si qua fortuna acciderit:

55 minime repudianda est. Sed (sæpe enim redeo. Vetus, minime repudianda. Sed non (sæpe redeo

57 excusari se arbitrantur. Vetus, excusatum iri se arbitrantur

58 et consentientem, id est, qui. Vetus, et consentientem, qui

59 criminationes depellere. Vetus, criminationes repellere,

60 ueterrimæ quæque. Vetus, ueterrima quæque

61 suosque omnes. Vetus, suos uerò omnes propter ignorantiam stirpis et generis in famulatu fuerint. Vetus, propter ignorantiam stirpis et generis in famulatu fuerant,

quos patres suos multos. Vetus, quos patres permultos

63 sunt enim quidam qui. Vetus, sunt enim qui

deinde etiam quantum ille. Vetus, deinde etiam quantum ille

67 Rarum istud genus. Vetus, Rarum genus:

68 per se et propter se expetenda: nec. Vetus, per se et propter se expetenda: ne in homine sit natura. Vetus, in homine sit a natura

69 neque solum colent se inter se ac diligunt. Vetus, neque solum colent inter se ac diligunt,

71 uituperanda est rei tam maxime. Vetus, uituperanda est rei maxime

consentiant. quæquam a multis. Vetus, consentiant. nanque a multis

72 qui suum negotium gerunt otiose. Vetus, qui suum negotium gerunt otiosi: sine amicitia uitam esse nullam, si. Vetus, sine amicitia uitam esse nullam sentiant, si

74 ut et ueritas. Vetus, ut et utilitas

76 qua debent carere. Vetus, qua debent uacare.

obligatione gaudere. Vetus, correctione gaudere.

77 quid fieri potest. Vetus, quid fieri poterit,

quod amici genus. Vetus, quod amicitia genus

78 C. Papius Cos. nuper. Vetus, C. Papius nuper

80 assentatio perniciofa sit. Vetus, assentatio quamuis perniciofa sit,

81 augeat assentatio. Vetus, augeat assentator

82 plus uicisse uideatur. Vetus, plus illu-

fisse uideatur.

Hodie me ante. Vetus, Ve me hodie ante

83 ex quo exardescit amor. Vetus, ex quo exardescit siue amor,

et Scipionem, et L. Furium. Vetus, et Scipionem, L. Furium,

84 Rutilij Virgini. Vetus, Rutilij Virgini

ut cum equalibus possis, quibus. Vetus, ut cum equalibus possis uiuere, quibus

86 omne otium tempusque contriuimus? Vetus, omne otiosum tempus contriuimus?

præstabilis esse putetis. Vetus, præstabilis putetis.

IN PARADOXA CICRONIS.

2 minutis interrogatiunculis, quasi. Vetus, minutis interrogatiunculis, et quasi

4 solet, nullis oratorij. Vetus, solet, oratorij

Ego uerò illa ipsa. Vetus, Ego uerò tibi illa ipsa,

9 inter septem sapientes: cuius. Vetus, inter septem: cuius

12 quid spectarint, quid secuti sint. Vetus, quid expectauerint, uel expetiuerint, quid secuti sint,

14 an putamus quæquam horum cogitasse quicquam. Vetus, an cogitasse quicquam eos putamus

16 efficit, ac laudabiliorè uirum? Vetus, efficit, ac laudabiliorè uirum?

17 Quod se ipsa contenta uirtus ad beatè uiuendum. Vetus, In quo uirtus sit, ei mihi deesse ad beatè uiuendum.

18 tantoque comitatu circumspectus. Vetus, tantoque comitatu uirtutis septus,

19 cuius autem spes omnis. Vetus, cui autem spes omnis,

20 exilium autem terribile illis. Vetus, exilium autem illis

22 Quod equalia peccata. Vetus, Aequalia esse peccata.

24 id nec maius. Vetus, id siquidem nec maius

25 aut temperantem eum, qui. Vetus, aut temperantem, qui

28 quæ uis enim, quæ. Vetus, quæ uis enim est, quæ

discrimen? et æquè peccare. Vetus, discrimen, æquè peccare

30 necando, si ad sit iniuria. Vetus, necando, si absit iniuria,

uiolatur is qui. Vetus, uiolatur is enim qui

31 in uita, quæ omni. Vetus, uita tu, quæ omni

32 quod omnes stulti insanunt. Vetus, Omnes stultos insanunt.

insanum rebus addicam necessariis. Vetus, insanum rationibus aduincam, uel conuincam, necessariis.

34 consensus populi liberi. Vetus, consensus populi liber,

37 ac loo, non animo. Vetus, ac loo, an animo

38 tu exul? Non appellatur. Vetus, tu exul? Num appellatur

40 Quod sapientes liberi, et stulti serui. Vetus, Omnes sapientes liberos esse, et stultos omnes seruos.

41 prius libidines. Vetus, primum libidines

43 suis cuique fingitur moribus. Vetus, suis quisque fingitur moribus.

45 nihil audet poscit. Vetus, nihil recusare audet? si poscit

46 magna familia stultorum, sunt. Vetus, magna familia sunt

sed tamen serui atrienses, ac tu pari stultitia. Vetus, sed tamen serui: sic ij pari stultitia sunt.

edlectant. Ex summus, inquit. Vetus, delectant, at, inquit,

47 dignum. Actæonis tabula. Vetus, dignum. Echionis tabula

50 seruire cogit eos. Vetus, seruire res cogit eos,

52 QUIBUS ET POSSVMVS, ET DEBEMVS. Vetus, QUIBUS ET POSSVMVS, ET SERUIRE DEBEMVS.

54 qui si tibi nihil deesse putas, nihil curas amplius: satius es. Vetus, qui nihil deesse putas, nihil curas amplius, satius est,

55 cuique sat est, metiantur homines. Vetus, cuique satis est, metiuntur ho-

58 pactiones in patrociniis intercisas, pecuniarum. Vetus, pactiones in patrociniis, intercessiones pecuniarum

IN SOMNIVM SCIPIONIS.

2 recreor: nunquam ex animo meo. Vetus, recreor: ita, uel itaque, nunquam ex animo meo

10 nisi enim deus is. Vetus, nisi enim cum deus is,

18 uis est duorum, Mercurij et Veneris, septem. Vetus, uis est duorum septem sicut in illis, ubi Nilus. Vetus, sicut, ubi Nilus

21 obliquos, partim auersos. Vetus, obliquos, partim transuersos,

30 nulla ex re fieri potest. Vetus, nulla ex re nasci potest.

IN LIBRVM DE PETITIONE CONSULATUS.

6 hominem optimum. Vetus, hominè unū optimum

14 ut idem ab ijs. Vetus, ut hoc tempore ab ijs,

restituendæ gratiæ. Vetus, referendæ gratiæ.

maximè iniuncta est. Vetus, maximè iuncta est,

16 quisque studiosus. Vetus, quisque studiosus

19 gratiosi: in foro nanque uersantur. Vetus, in foro gratiosi nauique uersantur,

22 cognoscendi sunt Equites, deinde. Vetus, cognoscendi sunt equites, pauci enim sunt, deinde

28 quæ facit abs te, et. Vetus, quæ facit te oportet, et

29 non modo promitti sibi. Vetus, non modo promptè sibi

30 homini plane perito. Vetus, homini Platonicò

31 qui pollicitus esset, uacius foret plus quam putaret. Vetus, non ueretur: sæpe ut ipse magis esset uacius:

33 Efficiendum illud est. Vetus, Efficiendum etiam illud est,

Q V E M A D M O D V M nihil est in Ciceronis operibus æquè magnificū, atque id quod res philosophicas complectitur: sic illud sanè non minore admiratione dignū esse iudicabis, quòd vir Cōsularis, amplissimis Ro. Reip. magistratibus perfungēs, ciuūque grauiissimis, ac suis quoque non minus angentibus negotiis implicitus, tantū otii ex dimenso suo veluti vnciatim suis posteris comparferit, vt de rebus ad bene beatēque viuendum pertinentibus, tam doctè tamque sapienter disceptaret. Quo labore si tu quiduis admirabilius excogitare possis, Lector, id verò te vehemētissime requiro. Huius autem fructum vt facilius ac commodius perciperes, cum in ordinem alphabeticum ac locos communes ita digessimus, vt ex iis quæcunque in hoc tomo de rebus philosophicis aptè atque ornate ab eo pertractata sunt, nullo ferè negotio depromas.

A Literam si sus rostro humi impreserit, &c. Diuin. lib. 1. 24
à certis & illustrioribus cohibere assensum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 85
aberrant à coniectura. de Nat. deorū, 1. 71
cisi eram perterritus non tam metu mortis, quàm insidiarū à meis. Som. Scip. 9
à nostro aspectu oblitescunt orbes. de Vniuer. 47
à vitæ prauitate ad deū conuertantur. de Nat. deorum, 1. 53
à primo. de Finib. lib. 5. 38. pro, ab initio à primo fatu. de Finib. lib. 5. 60
quin suam vim retineat à primo ad extremum. de Finib. lib. 4. 27
à primo tempore ætatis. de Nat. deo. 1. 5
à primis tēporibus ætatis. Tusc. q. lib. 5. 3
quibus à principio innascitur ratio. de Nat. deo. 2. 25. pauld pōt, sapiens à principio deus.
à quo capite ius repetendum. 2. de leg. 45
à rebus incertis assensionem cohibuerunt Academicis. de Nat. deo. 1. 11
propius à terra (prius dixerat, infra hanc, de stellis loquens) de Nat. deo. 2. 38
aliæ propius à terris, aliæ remotius. de Nat. deo. 1. 61. de stellis errantibus loquitur.
à vero longissimè abesse. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 36
à veritate desciscere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 44
Ab amico amante argentum accipere meretrix non vult, capitale facimus. de Nat. deorum, 1. 11
ab Anaximene disciplinā accepit. de Nat. deo. 1. 20
qui sunt ab ea disciplina. Tusc. q. lib. 2. 6
nec est quod ab his ad hominum vitam permanare possit. de Nat. deo. 1. 3
ab infima ara, id est, ab infima parte aræ. Diuin. lib. 1. 65
ab infinito tempore fuit quædam æternitas. de Nat. deo. 1. 16
qui quia vixit ab omni æternitate. Diuin. lib. 1. 98
ab omni assensu se sustinere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 46. Græci id ἐπέχειν dicunt, vt apud Lucianum, ἐπέχειν τὸν οὐρανὸν ἀπὸ τῆς οὐρανίας, sustineo me ab assensione, vel inhibeo assensionem, vt alibi loquitur Cicero.
nūquam ab sole longius discedit. de Nat. deor. 2. 39
ab vltimo repetam superiorum. de Nat. deorum, 1. 19
statim abalienat se, & inimicantur. de Pet. Conf. 31
Abazea cuius Dionysiū sunt instituta. 3. de Nat. deo. 41

Abderites Protagoras vrbe & agro Atheniensium exterminatus, quòd scripsisset se non curare deos. de Nat. deo. 1. 44
abdicaerunt consules. de Nat. deo. 2. 9
abdicerent se cōsules magistratu. 2. de leg. 32
treis que partes aues abdidicissent. Diuin. 1. 31
abdicare se magistratu. Diuin. lib. 2. 58
abdere se in terram. Diuin. lib. 2. 39
quæ si significat voluntatē abditam esse ac retrusam. de Pet. Consul. 29
abditæ & obscuræ res. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 30
nō abducit sensus nostros multitudinis consensus à verò. 1. de leg. 36
abducere à malis ad bona. Tusc. q. lib. 3. 64
abducere animū à corpore. Tusc. 4. lib. 1. 61
abducere cogitationem à consuetudine. Tusc. q. lib. 1. 31
abducere mētis aciem à consuetudine oculorum. de Nat. deo. 2. 32
abduci à rebus gerēdis studio inuestigationis veri. Off. 1. 29
abduci à vero fallique. de Finib. lib. 3. 57
nec enim ab isto officio rem abduci incommodo meo debui. Læli. 8
abductam ab opinionibus & à sensibus, pro, Separatam & seiunctam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 132
sed ab eo à sensibus: hoc est, Cesso de sensibus disputare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 82
& iidem abeunt qui venerant. de Finib. lib. 4. 6
tum abeunt, tum recedunt stellæ. de Nat. deo. 2. 37
abeamus à fabulis. Diuin. lib. 2. 16
qui abierint magistratu. 3. de leg. 40
abire ad deos. Tusc. q. lib. 1. 27
abire è vita. Tusc. q. lib. 1. 60
aberrant à coniectura. de Nat. deo. 1. 71
aberrare à norma, regula, præscriptione naturæ. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 130
vt etiam si aberrare ad alia cōperit (oratio) Off. 1. 187
aberrare proposito. Tusc. q. lib. 1. 66
aberrare à proposito. de Finib. lib. 4. 44
vt à rebus cognitu dignis abhorreat. de Finib. lib. 3. 30
abhorre à ratione. Tusc. q. lib. 4. 28
abhorre à sapientia plurimum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 19
abhorre ab oculorū auriumque approbatione. Off. 1. 179
qui suas omnes cogitationes abiecerunt in rem tam vilem, tamque contēptam. Læli. 31
sic te ipse abiicies, atque prosterne, &c. Parad. 16
ergo in potestate est abiicere dolorē, cū velis, tempori seruiēte. Tusc. q. li. 3. 55
abiicere obedientiam. Off. 1. 143
abiicere se. Tusc. q. lib. 2. 48

cū ipsi inter nos abiecti neglectique simus. de Finib. lib. 3. 55
hoc si contemnimus, etiam abiectos putamus illos. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 111
abundare ocio. Tusc. q. lib. 2. 14
abundare omnibus copiis. Off. 3. 31
abundare porco, hædo, agno, gallina, lacte, caseo, melle. Cat. 52
abundare præceptis, institutisque philosophiæ. Off. lib. 1
abundare verbis sonantibus, vberibusque sententiis. Tusc. quæst. lib. 1. 51
abundantia ingenii præstare. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 13
abundantia rerum. Tusc. q. lib. 5. 44
atque in omnium rerum abundantia viuere. Læli. 48
ne cum infinita quidē voluptatum abundantia. de Finib. lib. 3. 52
an abutimur gloria nominis? Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 132
abuti communi consuetudine sermonis. Fat. 19
abuti intemperanter & ocio & literis. Tusc. q. lib. 1. 5
Academia antiqua & Zeno de re vna solum dissident, de cæteris mirificè congruunt. 1. de Leg. 39
academia noua. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 9. & 33
academia recens ab Arcefila & Carneade. 1. de Leg. 29
academia vetus. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 5
academia vetus & Aristoteles summum bonum censuerunt, honestè viuere, fruentem rebus iis, quas primas homini natura conciliat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 112
in academia vetere cum Speusippo, Xenocrate, Polemone manserunt. 1. de Leg. 28
Academix proprium est, iudicium suum nullū interponere, ea probare quæ similia veri videantur, &c. Diuin. li. 2. 116
prudenter Academicis à rebus incertis assensionem cohibuerunt. de Nat. deo. 1. 11
Academicis antiqui quod secundum naturam esset, quo iuuaremur in vita, bonum esse decreuerunt: Zeno nisi quod honestum esset, nihil putauit bonum. 1. de Leg. 41
Academicis bona corporis alia ponebant esse in toto, alia in partibus. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 14
Academicis conatur ostendere multa posse videri esse, quæ omnino nulla sunt, quum animi inaniter moueantur eodem modo rebus iis quæ nullæ sint, vt iis, quæ sint. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 44
Academicis constituebant summum bonum esse extremum rerum expetendum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1. 14
Academicis dicebant permotiones, & nihil vtiliter à natura animis nostris daretur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 116
Academicis & Peripateticis quondam iidem. Off. 3. 15
Academicis & Peripateticis rebus cōgruentibus, nominibus differebant. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 11
Academicis ex loci vocabulo, nempe Academia, quæ gymnasium erat, nomen habuerunt. libidem.
Academicis id habebant decretum, Nihil posse percipi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 19
Academicis mūdum ex iis quæ qualia appellantur, in natura cohærente, & continuata cum omnibus suis partibus effectum esse volunt. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 11
Academicis nihil affirmant, & quasi desperata cognitione certi id sequi volunt, quodcunque verisimile videatur. de Finib. lib. 3. 55
Absyro fratri Medæ qui est apud Pacu-

uium Ægialeus. 3. de nat. d. 34
siue deest naturæ quidpiam, siue abundat atque effluit. Diuin. lib. 1. 57
abundare ocio. Tusc. q. lib. 2. 14
abundare omnibus copiis. Off. 3. 31
abundare porco, hædo, agno, gallina, lacte, caseo, melle. Cat. 52
abundare præceptis, institutisque philosophiæ. Off. lib. 1
abundare verbis sonantibus, vberibusque sententiis. Tusc. quæst. lib. 1. 51
abundantia ingenii præstare. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 13
abundantia rerum. Tusc. q. lib. 5. 44
atque in omnium rerum abundantia viuere. Læli. 48
ne cum infinita quidē voluptatum abundantia. de Finib. lib. 3. 52
an abutimur gloria nominis? Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 132
abuti communi consuetudine sermonis. Fat. 19
abuti intemperanter & ocio & literis. Tusc. q. lib. 1. 5
Academia antiqua & Zeno de re vna solum dissident, de cæteris mirificè congruunt. 1. de Leg. 39
academia noua. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 9. & 33
academia recens ab Arcefila & Carneade. 1. de Leg. 29
academia vetus. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 5
academia vetus & Aristoteles summum bonum censuerunt, honestè viuere, fruentem rebus iis, quas primas homini natura conciliat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 112
in academia vetere cum Speusippo, Xenocrate, Polemone manserunt. 1. de Leg. 28
Academix proprium est, iudicium suum nullū interponere, ea probare quæ similia veri videantur, &c. Diuin. li. 2. 116
prudenter Academicis à rebus incertis assensionem cohibuerunt. de Nat. deo. 1. 11
Academicis antiqui quod secundum naturam esset, quo iuuaremur in vita, bonum esse decreuerunt: Zeno nisi quod honestum esset, nihil putauit bonum. 1. de Leg. 41
Academicis bona corporis alia ponebant esse in toto, alia in partibus. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 14
Academicis conatur ostendere multa posse videri esse, quæ omnino nulla sunt, quum animi inaniter moueantur eodem modo rebus iis quæ nullæ sint, vt iis, quæ sint. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 44
Academicis constituebant summum bonum esse extremum rerum expetendum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1. 14
Academicis dicebant permotiones, & nihil vtiliter à natura animis nostris daretur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 116
Academicis & Peripateticis quondam iidem. Off. 3. 15
Academicis & Peripateticis rebus cōgruentibus, nominibus differebant. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 11
Academicis ex loci vocabulo, nempe Academia, quæ gymnasium erat, nomen habuerunt. libidem.
Academicis id habebant decretum, Nihil posse percipi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 19
Academicis mūdum ex iis quæ qualia appellantur, in natura cohærente, & continuata cum omnibus suis partibus effectum esse volunt. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 11
Academicis nihil affirmant, & quasi desperata cognitione certi id sequi volunt, quodcunque verisimile videatur. de Finib. lib. 3. 55
Absyro fratri Medæ qui est apud Pacu-

nib. lib. 2. 37
Academici noui contra omnes dicere solent, qui scire sibi videntur. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 7
Academici noui verum sine vlla contentione inuenire volunt, idque summa cura studioque conquirunt. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 7
Academici summum bonū à natura petebant. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 11
Academici summum bonum, quòd omnia referrentur, nulla alia in re, nisi in natura quærendum esse, eique parendum dicebant. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 14
Academici veri esse aliquid non negant, percipi posse negant. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 67
Academici veteres mediocritates probant, & in omni permotione naturalem volebant esse quendam modum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 116
Academici volunt probabile aliquid esse, & quasi verisimile: ipsūque probabile vnicam esse regulam & in agenda vita, & in querendo ac disputando. (hoc est, in omni disputatione & consideratione veri & falsi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 32
Academici volentes perspicua à perceptis distinguere, in errore versantur, vt sentit Lucullus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 34
Academici vtranque artem, dicendi scilicet & differendi, vim vnam esse putant. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 4
Academicorum alii omnia incerta esse dicebant, alii verò inter incertum, & id quod percipi non possit, distinguere conabantur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 32
facilius effugiunt Academicorum calumniam, quæ vberius disputantur & fusius. de Nat. deo. 2. 15
Academicorum disputationes nihil aliud agunt, nisi vt in vtranque partem dicendo & audiendo eliciant, & tanquam expriment aliquid, quod aut verum sit, aut ad id quàm proximè accedat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 8
Academicorum oratio nihil ipsa iudicat, sed habetur in omnes partes, vt ab aliis possit ipsa per sese nullius authoritate adiuncta iudicare. Tusculan. quæst. lib. 5. 61
Academicorū philosophiam, confundere vera cum falsis, spoliare nos iudicio, priuare approbatione, omnibus orbare sensibus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 57
contra Academicos differendum sit, necne. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 18
Academicos, dum visum definiunt & partiuntur, & visorum genera declarant, κατὰ μέρος efficere, quam tamen inueniri posse negant, probat Lucullus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 41
inter Academicos & reliquos philosophos discrimen. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 8
videtne quanta fuerit apud Academicos verecundia? Tusc. q. lib. 4. 36
in Academicis libris quatuor ostendit Cicero, quod genus philosophandi minimè arrogans, maximèque & constans & elegans arbitretur. Diuin. lib. 2. 1
ἀκαταμάχητον, quod comprehendi non potest. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 19
voluntate certè proximè accedimus. Off. 3. 2
accedere ad rem gerendam. Off. 1. 105
accedere ad Rempub. Off. 1. 41. κατὰ μέρος.

accedere ad verum magna ex parte, aut quàm proximè. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 36
accedere proximè ad verum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 45
accessus & digressus lunæ ad solem. de Nat. deo. 2. 37
accessus discessusque solis. de Nat. deo. 2. 25
accessus & recessus æstuum marinarum lunæ motu gubernantur. Diuin. lib. 2. 25
accessus & recessus stellarum. Diuin. lib. 2. 70
accessum ad res salutare, & à pestiferis recessum. de Nat. deo. 2. 24
magna tamen facta esset accessio. Tuscul. quæst. lib. 4. 31
accessio aut recessio. de Vniuer. 13
cū ad corpora tum accessio fieret, tum abcessio. de Vniuer. 55
quid igitur hunc paucorum annorum accessio iuuare potuissent? Læli. 10
quòd paucis annis magna accessio facta esset. Tusc. q. lib. 3. 58
fieri tamen permagna accessio potest. de Fin. lib. 1. 44
hæc Scaurus demolitus, accessionem adiunxit ædibus. Off. 1. 193
eorum neque accessio meliorem vitam fieri, nec recessio peiorem. Off. 3. 15
accenso atque licoribus in funere vtatur. 2. de Leg. 57
quicquid accidit, ex æterna veritate, causarumque continuatione confluit. de Nat. deo. 1. 39
accidere casu: contrariū est, accidere consilio. Tuscul. q. lib. 4. 53
accidere repentino motu: contrarium, meditatum & præparatum inferri. Off. 1. 39
nec accidere posse, vt ipse vnquam à se deferatur. Tusc. q. lib. 1. 45
accepit disciplinam ab Anaximene. de Nat. deo. 1. 20
malè accepit Epicurus Naufiphanem magistram. de Nat. deo. 1. 66
tamen hoc accepimus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 53. audiuimus ex relatione aliorum.
& tamen sic à patribus accepimus. Cat. 16
accipe, pro audi, attende. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 93
qui accepit plurimum de bonis, quæ patris fuerint, quum moreretur, possidendo. 2. de Leg. 47
alterum patiēter accipere, non repugnante. Læli. 76
accipere aliquem in ciuitatem. Off. 1. 51
accipere aliquem magnificētissimo hospitio. Diuin. lib. 2. 63
accipere aliquem vadem mortis. Tuscul. q. lib. 5. 46
accipere aliquid vtendum. Off. 1. 71
accipere grauiorem plagam, vt leuiorem repellas. de Nat. de. 1. 49
accipere iniuriam ab aliquo. Off. 1. 51
accipere numos adulterinos pro bonis. Off. 3. 112
accipere plagam. Tuscul. q. lib. 2. 36
accipere, quàm facere, iniuriam præstat. Tusc. q. lib. 5. 41. κατὰ μέρος ὅτι ἀδικήσας ἢ ἀδικεῖν, sententia Socratica.
accipere visa. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 61
accipere vulnus à fortuna. Tusc. quæst. lib. 1. 69
accipi apparatu regio. Som. Scip. 3
quæ à quouis accipi oporteret, & quæ repudiari. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 19
HHH. J.

accipi sensu, dicuntur res sub sensum cadentes. Diuin. lib. 2. 7
 accipi verberibus. Tusculan. quaest. lib. 2. 30
 acceptum & approbatum. Academ. quaest. ed. 2. lib. 1. 29
 accepta sensibus. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 29
 vt par sit ratio acceptorum & datorum. L. 1. 52
 Accius historicus, cuius loquacitas habet aliquid argutiarum. 1. de Leg. 5
 nec possum Accii Nauii lituum contemnerere. 3. de Nat. deo. 10
 accommodare ad sententiam aliquos. lib. 1. de Fin. 27
 accommodare se ad id solum quod ad est, quodque praesens est. Offic. 1. 19.
 vt beluae faciunt, paulum admodum sentientes praeteritum aut futurum.
 accommodare se ad Remp. & ad res magnas gerendas. Offic. 1. 101
 accommodans medium medio copulabat. de Vniuers. 33
 accommodari iura nostra ad naturam. 2. de Leg. 57
 hoc proprium est animatum, vt aliquid appetant, quod sit naturae accommodatum. de Nat. deo. 1. 74
 accommodatum ad naturam, Graeci ἀκκομοδοῦν appellant. Academ. quaest. edit. 1. lib. 2. 37
 esse vnum hominem accommodatum ad tantam morum ac sermonum & voluntatum varietatem. de Petit. Conf. 35
 accommodatum naturae. Academ. quaest. edit. 1. lib. 2. 35
 accretio & diminutio luminis (lunaris). Tusc. quaest. lib. 1. 55
 ingressus, cursus, accubatio, inclinatio, &c. de Nat. deo. 1. 67
 accubationem epularem amicorum Graeci cum computationem (συνυπολογισμὸν) tum concensationem (συνδυσμὸν) vocant. Cat. 42
 accubationem epularem amicorum Romani, quia vitae coniunctionem haberet, conuiuium nominarunt. Cat. 42
 accurata consideratio. Acad. quaest. ed. 1. lib. 35
 accurata oratio. Academ. quaest. edit. 1. lib. 2. 42
 accuratè defendere aliquid. Parad. 15
 accuratè differere. de Fin. lib. 1. 25
 quem locum multò etiam accuratius explicat. Tusc. q. lib. 1. 47
 accuratius tractare. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 2. quod Graeci ἀκριβοῦς.
 eam tanquam capitis accuset. de Finib. lib. 2. 25
 at verò eos & accusamus, & iusto odio dignissimos ducimus. lib. 1. de Fin. 26
 accusandum non saepe est, nec vnquam nisi aut Reipub. causa, aut patrocini. Offic. 2. 70
 accusata & vituperata philosophia (defensa & collaudata) lib. 1. de Fin. 2
 in omni re iniqua est & accusanda praetermissis bonis malorum enumeratio, vitorumque selectio. 3. de Leg. 22
 id quom periculosum ipsi est, tum sordidum ad famam, committere vt accusator nominare. Offic. 2. 71
 accusatores publicè constituti iis qui magistratu abibant, qui tamen graues esse non possunt, nisi sint voluntarii. 3. de Leg. 40
 minus acer aduersarius. Academ. quaest. ed. 1. lib. 2. 13
 acer inuestigator rerum, quae à natura inuoluntè videntur. de Vniuers. 1

acre iudicium. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 11
 acri ingenio vir. Academ. quaest. edit. 2. lib. 1. 24
 acres humores aut nimis concretos colligant. de Nat. deo. 2. 43
 haec inesse necesse est (nempe sensum & rationem) & acriora quidem atque maiora. de Nat. deo. 2. 22
 acriter accusare. Academ. quaest. edit. 1. lib. 2. 63
 quum acriter mentem sensumve pepulerunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 61
 acriter videre. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 73
 acerrimo ingenio. de Nat. deo. 2. 12
 quae acerrimè concupiuisset. de Finib. lib. 5. 64
 acerbi, quibus opponitur asoti. 3. de Nat. deo. 58
 acerbos posse è Zenonis schola exire, ex Aristippi, aforos. 3. de Nat. deo. 58
 acerbam multa & varia in hominum vita fortunaeque versantur. Offic. 1. 97
 atqui ab hoc acerbius exigit natura quod dederat. Tusc. q. lib. 1. 77
 acerbitas animi. Tusc. q. lib. 3. 53
 acerbitas iracundiae. Tusc. q. lib. 4. 33
 acerbitas sententiarum. de Fin. lib. 4. 74
 acerba in funeribus sublata. 2. de Leg. 56
 aceralis, quem Graeci foriten vocant. Diuin. lib. 2. 8
 videamus, ne vt aceruus ex sui generis granis, sic beata vita ex sui similibus partibus effici debeat. Tusc. q. lib. 5. 34
 aceruus tritici. Academic. quaest. edit. 1. lib. 2. 8
 Acheron, Cocytus, Styx, Phlegeton, fluit apud inferos. 3. de Nat. deo. 30
 Acheron altus. Tusc. q. lib. 1. 30
 trahit Hectorem ad currum religatum Achilles. Tusc. quaest. lib. 1. 94. Vide Hom. Iliad. 22. & 94
 Achillem Astypalæa insula sanctissimum colit. 3. de Nat. deo. 32
 quid Achille Homericò foedius? Tusc. q. lib. 4. 41. Vide Hom. Iliad. 1.
 acies humani ingenii. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 113. transitio ab oculis corporis ad animum.
 nulla acies humani ingenii tanta, quae penetrare in caelum, terram intrare possit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 113
 acies ingenii & mentis. de Fin. lib. 5. 53
 acies mentis. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 111. & Tusc. 4. lib. 1. 60
 acies oculorum hebes. de Fin. lib. 4. 54
 aciem ingenii ad bona deligenda & contraria reicienda exaceruit. 1. de Leg. 46
 in aciem hostium irruere. Tuscul. quaest. lib. 2. 51
 atque idem ita aciem in omnes partes aciem intendit. Tusc. q. lib. 4. 30
 aciem mentis abducere à consuetudine oculorum. de Nat. deo. 2. 32
 quinetiam videmus ex acie offerri saepe saucios. Tusc. quaest. lib. 2. 33
 acie mentis dispicere. Tusc. quaest. lib. 1. 38
 temerè in acie versari, & manu cum hoste confingere, immane quiddam & beluarum simile est. Offic. 1. 113
 acinus vinaceus. Cat. 48
 acipenser. Tusc. q. lib. 3. 36. piscis est, qui vnus omnium squamis ad os versus contra aquam nando meat. Plin.
 non igitur nec Lapathi suauitatem acipenseris Gallonii Lælius anteponebat. de Fin. lib. 2. 23
 sed quia facillimè in nomine tuo acquiesco. de Fin. lib. 3. 5
 vicissim autem senes in adolescentium

charitate acquiescimus. L. 1. 84
 qui iam ætate prouecti in nostris libris acquiescunt. Diuin. lib. 2. 4
 vt sibi quisque malit quod ad vsum vitae pertineat, quam alteri acquirere concessum esse, non repugnante natura. Offic. 3. 28
 acratophori. de Fin. lib. 3. 12
 acredula. Diuin. lib. 1. 12
 ἀκρεστὸς dicitur, cum deinceps ex primis versus literis aliquid connectitur. Diuin. lib. 1. 86
 Actii Nauii lituus, quo ad inuestigandum suæ regiones vineæ terminauit. de Nat. deo. 1. 7
 apud Actium verba pastoris nauem admirantis. 2. de Nat. deo. 64
 aculeus apis. Tusc. q. lib. 2. 46
 aculei iracundiae. Tusc. q. lib. 4. 33
 aculei, pro spinosis interrogantibus, quibus Stoici vtuntur in disputando ad pugendum aduersarium. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 89
 aculeata & contorta sophismata. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 68
 acuere mentem. Tusc. q. lib. 1. 65
 acutus, contrarium, hebes. Tusc. q. lib. 4. 15
 acutus homo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 90
 acutus natura. Tusc. q. lib. 1. 41
 inter acutos & hebetes interest, quod ingeniosi, vt æs Corinthiū in æruginem, sic illi in morbum & incidunt tardius, & recreantur ocyus: hebetes non item. Tusc. q. lib. 4. 15
 multa acuta & subtilia venirent in mentem. de Nat. deo. 1. 41
 quæ dicuntur quidem, & acuta mihi videntur in vtranque partem & paria. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 114
 acutiora ingenia & ad intelligendum aptiora. de Nat. deo. 2. 30
 acutissimus & politissimus philosophus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 103
 acutè explicare. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 5
 acutè videre. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 70
 acutissimè & celerrimè videre & explicare rationem. Offic. 1. 25
 acutissimè scribere de aliqua re. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 63
 breues & acutulae conclusiones. 3. de Nat. deo. 12
 vbi est acumen tuum? Tusc. q. lib. 1. 10
 declarant illa quidem acumen interpretis. Diuin. lib. 1. 37
 acumine ingenii florere. Academ. quaest. ed. 1. lib. 2. 17
 nulla ex acuminibus, nulli viri, vocantur. de Nat. deo. 2. 7
 Ad agendi consilium sepius pertinere ars augurum. 2. de Leg. 34
 ad aliquem primas deferre. de Nat. d. 1. 12
 ad Aruspices & Etruscos bella, prodigia, portenta, si senatus iusserit, deferunt. 2. de Leg. 18
 & eam tantum ad aurem admonerent, vt caueret, &c. de Fin. lib. 2. 57
 nihil ad Cælium, sed potius ad antiquorum languorem, &c. 1. de Leg. 5
 ad coherendum omnia duo tertium aliquid requirunt, & quasi nodum vinculumque desiderant. de Vniuers. 35
 ad eandem inter se comparisonem, id est, facta comparatione astrorum inter se. de Nat. deo. 2. 38
 ad cultum deorum aptissimum animal. de Vniuers. 55
 ad deformitatem insignis puer creatus. 3. de Leg. 20
 ad deos quoniam proximè accedit antiquitas, ritus familiarumque serua-

ri. id est, quasi à diis traditam religionem tueri. 2. de Leg. 28
 ad diuos adeunto castè, pietatem adhibento, opes amouento: qui secus faxit, deus ipse vindex erit. 2. de Leg. 16
 ad diem se recepisset. Offic. 3. 59
 ad Etruscos & Aruspices bella, disceptatio, prodigia, portenta, si Senatus iusserit, deferunt. 2. de Leg. 18
 ad eum veni, ipsius rogatu accersituque. de Nat. deo. 1. 12
 ad extremum. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 86
 fume ad hanc rem tempus. 1. de Leg. 4
 ad hominum vitam permanere potest. de Nat. deo. 1. 3
 ad id enim quod agitur, nihil interest. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 76
 an ad infinitum tempus regantur atque moueantur dii. de Nat. deo. 1. 2
 sed ad ea quæ contrà dicerentur, dici oportere putabant. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 18
 vnde ad istas opiniones venerit. de Nat. deo. 1. 67
 ad ius pontificium & ciuile pertinent ea, quæ de sacris perpetuis & manium iure dicuntur. 2. de Leg. 44
 homo ad scribendi licentiam liber. de Nat. deo. 1. 86
 ad maiora quædam nos natura genuit & conformauit. lib. 1. de Fin. 18
 ad memoriæ immortalitatem nobis gloriosum. 3. de Leg. 21
 ad modum dici, vt aliud transferri possit. 3. de Leg. 25
 ad nullam partem utilis homo. Offic. 3. 37
 materia tantum ad meliorem partem & tractatione differunt. de Fin. lib. 4. 3
 & qui ad multam noctem vigilassem. Som. Scip. 4
 ad quam denique rem vtatur motu mentis æ rationis. de Nat. d. 1. 74
 ad sacra adhibito sumptu non est aranda deorum aditu paupertas. 2. de Leg. 26
 ad se reuocare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 48
 ad seditionem nata potestas tribunitia. 3. de Leg. 19
 augures rem ad Senatorem. (sub. reuulerunt) de Nat. deo. 2. 9
 Senatus, quos ad soleret, referendum censuit. de Nat. deo. 2. 8
 ad summam. de Finib. lib. 4. 49
 ineptus ad summam impudentiam. 1. de Leg. 5
 ad temperationem superiorem reuertit deus. de Vniuers. 53
 ad tenue eliminatæ rationes. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 61
 fabellæ Latine ad verbum de Graecis expressæ. lib. 1. de Fin. 3
 ad veritatem loqui. L. 1. 77
 ad veritatem planè velim mihi persuaderi. de Nat. deo. 1. 43
 ad vestram perpetuitatem vinculum, maius est consilium meum, quam illa quibus estis colligati. de Vniuers. 51
 ad vnum omnium firma consensio, manens opinio dicitur. de Nat. deo. 1. 32
 de amicitia omnes ad vnum idem sentiunt. L. 1. 72
 ad voluptatem loqui. L. 1. 77
 est enim ad vulgi opinionem mediocris. Parad. 60
 adæquare quod possit vitam deorum. de Vniuers. 51
 adamare sententiam aliquam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 9
 sed demerem & insanum rebus addicam necessariis. Parad. 32
 addictus morti. Offic. 3. 59

amare, consecretari, adipisci, velle) (aspernari, odisse, fugere. lib. 1. de Fin. 29
 addidisti ad extremum. lib. 1. de Fin. 21
 quod is paucos sibi dies ad dictaturam gerendam addidisset. Offic. 3. 152
 addere, contrarium deducere: verba arithmetica sunt, pro quibus Cicero alibi summam facere dixit, & subducere summam, & detrudere de summa, & decessionem de summa trahere. Offic. 1. 85
 addere. Offic. 1. 85. est plures numeros aut vnitates in vnum componere, vt summam inde cognoscatur numerus.
 addubitare cogit tanta dissensio. de Nat. deo. 1. 11
 adduxit id in ordinem ex inordinato. de Vniuers. 11
 adducere aliquem in summam expectationem. Tusc. q. lib. 1. 32
 adducere aliquem in inuidiam falso crimine. Offic. 3. 105
 adducere in ordinem. Academ. quaest. ed. 1. lib. 2. 109
 adducere in spem. de Pet. Conf. 27
 adducere habenas. L. 1. 42
 adducere rem in summum discrimen. de Fin. lib. 3. 33
 adduci ostentatione. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 109
 nam illuc quidem adduci vix possum, vt ea quæ senserit ille, tibi non vera videantur. lib. 1. de Fin. 12
 non spe mercedis adducti, &c. L. 1. 30
 ita contracta res est, & adducta in angustum. L. 1. 29
 adducta res in iudicium est. Offic. 3. 88
 atque etiam in hac opinionem adducendi. de Pet. Conf. 15
 adferre causam probabilem. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 7
 adferre manus alicui. Parad. 28
 adferre motum alicui. Tuscul. q. lib. 1. 44. *κινῆσαι τὸν*
 adferre temper aliquid ad communem vtilitatem. Offic. 1. 77. Vide Afferre.
 adire hæreditatem. Offic. 3. 125
 adire periculum. Tuscul. quaest. lib. 5. 31
 adire magnum periculum. de Finib. lib. 1. 28
 adire periculum vitæ. de Fin. lib. 2. 66
 adire pericula. Offic. 1. 115
 adire quæuis pericula decoris honestatisque causa. de Fin. lib. 2. 47
 quod quom patefactus esset aditus. Tusc. q. lib. 5. 48
 sed est alius quoque quidam aditus ad multitudinem. Offic. 2. 44
 aditus ad Remp. de Pet. Conf. 6
 vt aditus ad te diurni atque nocturni pateant. de Pet. Conf. 29
 quæ omnino aditus habere nullum potest in vrbem. de Fin. lib. 4. 18
 quæ Lemni nocturno aditu occulta coluntur. de Nat. deo. 1. 83
 vt homines ad eorum faxa discendi cupiditate adherescerent. de Finib. lib. 5. 46
 adherescere iustitiæ honestatisque. Offic. 1. 111
 complexiones & copulationes & adhesionem atomorum inter se. lib. 1. de Finib. 15
 quum adhibemus ad eos orationem huiusmodi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 31
 adhibemus ignem ad vsum atque ad vitium. de Nat. deo. 2. 29
 quum illum fuerat in eo filio adhibuit, &c. de Fin. lib. 1. 18
 adhibere ad considerandas res & tempus

& diligentiam. Offic. 1. 19
 adhibere ignes. Tusc. q. lib. 3. 31
 adhibere suum iudicium. de Nat. deo. 1. 8
 adhibere iudicium & diligentiam in aliqua re faciendâ. Offic. 1. 50
 adhibere modum quandam & ordinem his rebus, quæ tractantur in vita. Offic. 1. 27
 adhibere ornamenta oratoria. Parad. 4
 adhibere omnem rationem, & curam, & laborem, & diligentiam. de Petit. Conf. 11
 adhibere periculosas curationes & anticipes. Offic. 1. 115. quales medici grauioribus morbis adhibere coguntur.
 nullam adhibere persuadendi necessitatem, dicuntur rationes ex coniectura pendentes. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 106
 adhibere preces, cultus, honores diis. de Nat. deo. 1. 3
 adhibere vanitatem orationis. Officiorum 5. 74
 adhibere vsum ad rem aliquam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 53
 sensibus adhibetur quasi titillatio à voluptatibus, aiebat Epicurus. de Natura deo. 1. 79
 ἀδύνατος Aristonis Chii. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 111
 quod enim illi ἀδύνατος dicunt, id mihi ita occurrit, vt indifferens dicerem. de Fin. lib. 3. 42
 quod ne imprudētiam quidem oculorum adiici fas fuit. 2. de Leg. 36
 adiici rogum, bustumve propius sexaginta pedes ædes alienas lex vetat. 2. de Leg. 57
 ἀδυνα, Latine incerta. Academ. quaest. ed. 1. lib. 2. 50
 magnam ipsi adipiscuntur & gratiam & gloriam. Offic. 2. 126
 adipisci decus cum dolore corporis. Tuscul. q. lib. 2. 12
 adipisci laudem. Offic. 1. 91
 adipisci salutem fuga. Tusculan. quaest. lib. 3. 56
 adipisci magnas vtilitates. Offic. 2. 21
 quam adipisci scelere quouis velit. de Finib. lib. 3. 30
 præclarum autè nescio quid adepti sum. Tuscul. q. lib. 1. 41
 voluptates omittantur maiorum voluptatum adipiscendarum causa. lib. 1. de Finib. 19
 sed te adiungo socium. de Fin. lib. 3. 7
 adiunxit singulos animos ad singula sidera deus. de Vniuers. 53
 vt nobis Cn. Pompeium adiungeremus. de Pet. Conf. 3
 hic quæ dicta sunt ab iis quos probamus, nostrum iudicium, & nostrum scribendi ordinem adiungere. lib. 1. de Finib. 5
 adiungere accessionem ædibus. Officiorum 1. 193
 quocumque velis adiungere ad amicitiam. de Pet. Conf. 27
 adiungere authoritatem ac fidem rebus commentitiis. Diuin. lib. 2. 87
 adiungere fidem. Academ. quaest. edit. 2. lib. 1. 29
 adiungere homines ad amicitiam. de Pet. Conf. 28
 adiuncta iis sunt patriam. mortuis acra, ad quos eiusdem morte pecunia peruenit. 2. de Leg. 46
 adiungere aliquem consilio & prudentia. Offic. 1. 171
 adiungere aliquem in percipiendis fructibus. HHH. ii.

Atibus. Offic. 1.85
 adiuuare iniuriam. Offic. 3.97
 adiuuare patriam. Som. Scip. 8
 non esse hæc adiuuantia causarum, sed
 has ipsas causas putant. de Vniuer. 63
 adiutor ad iniuriam. Læ. 34
 eiusdem ferè adiutor, authorque senten-
 tiæ. Offic. 3.159
 non veni adiutor, sed auditor. de Natu-
 deo. 1.14
 adiutor victoriæ. Tusc. q. lib. 1.24
 vt alteros libidinis, alteros facinoris adiu-
 tores haberet. de Pet. Conf. 7
 adiumentum magnum adferre alicui ad
 rem aliquam. Offic. lib. 1.1
 adiumenta externa & aduentitia. de Fin.
 lib. 5.55
 ab ea (philosophia) si & boni & beati vo-
 lumus esse, omnia adiumenta & auxi-
 lia petamus bene beatæque viuendi.
 Tusc. q. lib. 4.69
 adminiculari. de Finib. lib. 5.36
 vites clauiculis adminicula tāquam ma-
 nibus apprehendunt. 2. de Nat. deo. 90
 adminicularum ordines. Cat. 49
 nullis adminiculis, sed (vt dicitur) Marte
 nostro. Offic. 3.43
 administrare Remp. Offic. 1.113
 administratione Reipub. liberatus. Acad.
 q. ed. 1. lib. 1.8
 quem & admiror & diligo. Acad. q. ed. 1.
 lib. 2.106
 admirabor eorum tarditatem. de Nat. de.
 1.18
 admirari aliquem ex alterius ore. Tusc.
 quæst. lib. 1.31. hoc est, ex alterius re-
 latione.
 admirari memoriam alicuius. Diuin. lib.
 2.16
 admiratione afficiuntur ii, qui anteire cæ-
 teris virtute putantur, & quum omni
 carere dedecore, tum verò iis vitiiis,
 quibus alii non facillè possunt obfiste-
 re. Offic. 2.51
 admirabilis laus. Acad. q. ed. 1. lib. 2.1
 quæ quibusdam admirabilia videntur.
 Læ. 72
 admirabilitas cælestium rerum atque ter-
 restrium quanta sit. 2. de Nat. deo. 66
 ergo & hæc animi desipientia admirabi-
 litatem magnam facit. Offic. 2.53
 nimis admirabiliter, nimisque magnificè
 dicere videntur. Tusc. quæst. lib.
 4.29
 nihil admirabilius fieri potest. Offic. 2.69
 admixtus est aer multo calore. de Nat.
 deo. 2.20
 admixtum esse aquæ calorem. de Nat.
 deo. 2.19. quo liquefacta & dilapsa
 diffunditur.
 semel admixtum coerceri reprimique nõ
 potest. lib. 1. de Fin. 1
 & equo admixto in mediam aciem Lati-
 norum irruerat. de Fin. lib. 2.51
 quorum nihil oporteret exquisitis ratio-
 nibus confirmare, tantum satis esse ad-
 monere. lib. 1. de Fin. 23
 admonitum & rogatum meo fecisti. 3. de Leg.
 lib. 15
 interesse enim inter argumentum con-
 clusionemque rationis, & inter medio-
 crem animaduersionem atque admo-
 nitionem: altera occulta quædam &
 quasi inuoluta aperiri, altera prompta
 & aperta iudicari. lib. 1. de Fin. 24
 admouere stimulos. Tusc. q. lib. 3.31
 admouere tempestiuam medicinam. Tu-
 scul. q. lib. 3.65
 adolere dicuntur semina. Tusc. quæst.
 lib. 3.3

admodum adolecens. Acad. quæst. ed. 1.
 lib. 2.1
 in primis grauis & doctus adolecens. lib.
 1. de Fin. 11
 adolecens bona indole præditus. Cat. 23
 adolecens perditus ac dissolutus. Tusc.
 quæst. lib. 4.45
 adolentes sic moriuntur, vt quum a-
 quæ multitudine vis flammæ oppri-
 mitur. Cat. 64
 adolentis est maiores natu vereri, ex-
 que his deligere optimos & probatissi-
 mos, quorum consilio atque authori-
 tate nitatur. Offic. 1.71
 adolentium greges Lacedæmone vi-
 dimus ipsi incredibili contentione cer-
 tantes pugnis, calcibus, vnguibus, mor-
 su denique vt exanimarentur, prius-
 quam se victos faterentur. Tusc. q. lib.
 5.57
 quemadmodum poma ex arboribus, si
 cruda sunt, vi auelluntur: si matura
 & cocta, decidunt: sic vitam adolens-
 tibus vis aufert, senibus maturitas. Ca-
 to 65
 adolentia libidinosa & intemperans
 effectum corpus tradit senectuti. Ca-
 to 26
 adolentia libidinosa & proterua. de Fi-
 nib. lib. 5.57
 adolentia multo plures quàm senectus
 mortis casus habet. Cat. 61
 adolentiam inueni, inest maxima imbe-
 cillitas consilii. Offic. 1.163
 adolentiam in aliqua re consumere.
 Acad. q. ed. 1. lib. 2.2
 Adonidi nupsit quarta Venus Syria Ty-
 roque concepta. 3. de Nat. deo. 42
 filium suum in adoptionem alicui eman-
 cipare. lib. 1. de Fin. 18
 adoptiones filiorum. Tusc. q. lib. 1.26
 quid sit quod adperatis ius ciuile ad pon-
 tificium. 2. de Leg. 49
 quod ipsa natura adsciscat & reprobet, id
 est, voluptatem & dolorem. lib. 1. de Fi-
 nib. 17
 adsciscere & comprobare aliquid inco-
 gnitum. Acad. q. ed. 1. lib. 2.128
 adsciti publicè diu aduenæ. 2. de Leg. 16
 adfensionem tum firmæ veræque gignun-
 tur. de Vniuer. 37
 & eorum adstipulator Antiochus. Acad.
 q. ed. 1. lib. 2.62
 adstrictum iureiurando. Offic. 1.61. con-
 trarium, Solutus iureiurando.
 adesse amicis. Cat. 34
 aduenas deos nisi publicè adscitos nemo
 habessit. 2. de Leg. 16
 aduentus hostium repens magis aliquan-
 to conturbat, quàm expectatus. Tusc. q.
 lib. 3.45
 aduentum & introitum imaginum in a-
 nimos dicitis, eam animi conforma-
 tionem, quam cæteri philosophi mo-
 tum in anem vocant. de Nat. deo. 1.75
 externus aut aduentitius maris tepor. de
 Nat. deo. 2.20. sed ex intimis eius parti-
 bus, agitatione excitatus.
 quippe qui etiam aduersando sæpe affen-
 tetur. Læ. 82
 quæ aduersante & repugnante natura.
 Cat. 64. Offic. 3.103
 eodemque equo aduersam ascendisse ri-
 pam. Diuin. lib. 1.54
 & si quid aduersi acciderit. Acad. q. edit. 1.
 lib. 2.112
 aduersarius capitalis. de Fin. lib. 4.25
 aduersarius facilis. Acad. quæst. edit. 1.
 lib. 2.76
 aduersarius lentior. Acad. quæst. edit. 1.

lib. 2.13
 aduersarius minus acer. Aca. q. ed. 1. lib. 2.15
 virum enim inuenire volumus, non tan-
 quam aduersarium aliquem conuin-
 cere. lib. 1. de Fin. 11
 sicut intueri solem nequitis aduersum.
 Som. Scip. 19
 sed partim obliquos, partim auersos, par-
 tim aduersos stare vobis. Som. Scip. 21
 pietas aduersus deos. de Nat. deo. 1.3
 scripsit libros de pietate aduersus deos. de
 Nat. deo. 81
 sed quoniam aduersperasit. de Finib.
 lib. 4.75
 aduigilare pro rei dignitate. de Pet. Con-
 sulat. 37
 nec adulari nos sinamus, in quo falli fa-
 cile est. Offic. 1.119
 adulatio hominum est leuium atque fal-
 lacium. Læ. 77
 adulterare. 1. de Leg. 33
 adulterare iudicium veri. Læ. 77
 in qua hæc honesta, quæ intelligimus, à
 natura tanquam adumbrata. de Fi-
 nib. lib. 5.57
 quum tā opere eius adumbrata opinio-
 ne latentur. de Finib. lib. 5.64
 adumbratas intelligentias animo ac men-
 te primum concepit homo. 1. de Le-
 gib. 45
 aduncitate rostrorum cibum arripiunt
 quædam animalia. 2. de Nat. deo. 91
 aduocare animum ad seipsum. Tusc. q. lib.
 1.61
 Adulari genus semper fuit stolidum.
 Diuin. lib. 2.90
 ædes Honoris extra portam Collinam: in
 eo loco aram fuisse memoriam proditū
 est. Ad eam cum lamina esset inuen-
 ta, & in ea scriptum, Domina Honoris,
 ea causa fuit ædis huius dedicandæ. 2. de
 Legib. 54
 ædes malè materiæ. Offic. 3.70
 ædes pestilentes. Offic. 3.70
 ædes ruinosæ. Ibidem.
 ædes salubres. Ibidem.
 ædificata lautius villa patris nostri stu-
 dio. 2. de Legib. 2
 ædificatore mundi nihit præstantius. de
 Vniuer. 7
 tanquam ædilis ornaret mundum signis
 & luminibus. de Nat. deo. 1.17
 ædiles sunt curatores vrbs, annonæ, lud-
 dorumque solennium, ollisque ad ho-
 noris amplioris gradum is primus as-
 census esto. 3. de Leg. 6
 ædilitio munere fungi. Offic. 2.84
 Æginetis, qui classe valebant, Athenien-
 ses sciuerunt, vt pellices præciderentur.
 Offic. 3.90
 Ægipthi libidinem aut Paradis videmus.
 3. de Nat. deo. 68
 Ægyptum Nilus irrigat. 2. de Nat. deo. 98
 ab Ægypto ne fando auditum quidem
 crocodilum, aut ibim, aut felem viola-
 tum. de Nat. deo. 1.57. pro, ab Ægyptiis.
 ab Ægypto pestem auertunt ibes. de Nat.
 deo. 1.72
 Ægyptii ac Syri firmiores habent de be-
 stitiis quibusdam opiniones, quàm nos
 de sanctissimis templis & simulachris
 deorum. de Nat. deo. 1.57
 ipsi qui irridentur Ægyptii, nullam be-
 luam, nisi ob aliquam utilitatem, quam
 ex ea caperent, consecrauerunt. de Nat.
 deo. 1.72
 Ægyptii & Babylonii omnem curam in
 siderum cognitione posuerunt, pro-
 pter regionis, quam incolerant, plani-
 tium. Diuin. lib. 1.79

Ægyptii quævis carnificinam prius sub-
 ierint, quàm ibim, aut aspidem, aut fe-
 lem, aut canem, aut crocodylum vio-
 lent. Tusc. q. lib. 5.58
 Ægyptii condunt mortuos, & eos domi
 ferunt. Tusc. q. lib. 1.97
 Ægyptii longinquitate temporum innu-
 merabilibus penè seculis artem diui-
 nandi consecuti putantur. Diuin. lib. 1.2
 Ægyptii omne ferè genus bestiarum con-
 secrauerunt. 3. de Nat. deo. 27
 Ægyptii Saitæ Mineruam secundam col-
 unt, ortam Nilo. 3. de Nat. deo. 42
 Ægyptiorum bos sanctus, apis. de Nat.
 deo. 1.57
 quis Mercurius Ægyptiis leges & literas
 tradiderit. 3. de Nat. deo. 40
 ita grauitæ ægrum Eudemum fuisse, vt
 omnes medici diffiderent. Diuin. lib.
 1.49
 ne ægris quidem, sub. (omnia eueniunt,
 quæ prædicta sunt). de Nat. deo. 2.9. e-
 mendandum est, ne ægri quidem.
 quum omnis perturbatio miseria est,
 tum carnificina est ægritudo. Tusc. q.
 lib. 3.24
 ægritudo animi. Tusc. q. lib. 3.7
 ægritudo animi, fortunæ magna & gra-
 uis commota iniuria. de Nat. deo. 1.7
 ægritudo animi similis est ægris cor-
 poribus. Tusc. q. lib. 3.19
 ægritudo, cæteraque perturbationes am-
 plificatæ, pestiferæ sunt: igitur etiã sus-
 ceptæ continuò in magna pestis par-
 te versantur. Tusc. q. lib. 4.32
 ægritudo communis pœna stultitiæ est:
 omnibus enim, quorum mens abhor-
 ret à ratione, semper aliquis aliis dol-
 or, aliis terror impendit. Tusc. quæst.
 lib. 4.18
 ægritudo crucians. Tusc. q. lib. 4.15
 ægritudo & metus in malis opinatis ver-
 santur. Tusc. q. lib. 3.32
 ægritudo & metus tabificæ mentis pertur-
 bationes sunt. Tusc. q. lib. 4.28
 stultit autem ægritudo est ea, qua afficiuntur
 in opinatis malis, animosque demit-
 tunt & contrahunt, rationi non obtem-
 perantes. Tusc. q. lib. 4.11. & 12
 ægritudo, est animi, aduersante ratione,
 contractio. Tusc. q. lib. 4.11
 ægritudo est in opinione mali recentis.
 Tusc. q. lib. 3.23
 ægritudo, est opinio magni mali præsen-
 tis, & quidem recens opinio talis mali,
 vt in eo rectum esse videatur ang. Tu-
 scul. q. lib. 3.21
 ægritudo, est opinio mali præsentis, in
 qua opinione illud insit, vt ægritudi-
 nem suscipere oporteat. Tusc. quæst.
 lib. 3.63
 ægritudo, est opinio recens mali præsen-
 tis, in quo demitti contrahique animo
 rectum esse videatur. Tusc. quæst. lib.
 4.13
 ægritudo exest animum, planèque confi-
 cit. Tusc. q. lib. 3.24
 ægritudo fortitudini repugnat. Tusc. q.
 lib. 3.12
 ægritudo habet tabem, cruciatum, afflic-
 tionem, fœditatem. Tusc. quæst. lib. 3.24
 vt ægrotatio in corpore, sic ægritudo in
 animo nomen habet non seicunctum
 à dolore. Tusc. q. lib. 3.20
 in quem cadit ægritudo, in eundem tim-
 mor. Tusc. q. lib. 3.12
 in quem cadit ægritudo, in eundem me-
 tum cadere necesse est. Tusc. quæst.
 lib. 3.38

ægritudo siebilis. Tusc. q. lib. 4.15
 ægritudo laboriosa. Tusc. q. lib. 4.15
 ægritudo non cadit in sapientem. Tusc.
 q. lib. 3.13
 ægritudo nõ cadit in virum fortem. Tusc.
 q. lib. 3.13
 ægritudo, perturbatio est animi. Tusc. q.
 lib. 3.13
 ægritudo premens. Tusc. q. lib. 4.15
 ægritudo si perturbare animum sapientis
 non potest, nulla poterit. Tusc. q. lib. 4.7
 ægritudo tetra res est, misera, detestabilis,
 omni contentione, velis, vt ita dicam,
 remisque fugienda. Tusc. quæst. lib.
 3.22
 ægritudo tum existit, quum quid ita vi-
 sum est, vt magnum quoddam malum
 adesse & vrgere videatur. Tusc. quæst.
 lib. 3.24
 quòd ægritudo vetustate tollitur, id non
 est in die. id est, in longinquitate tem-
 poris positum, sed in cogitatione diu-
 turna. Tusc. 4. lib. 3.63
 nam neque omnis ægritudo vna ratione
 sedatur: alia est enim lugenti, alia mise-
 ranti, alia inuidenti adhibenda medi-
 cina. Tusc. q. lib. 4.48
 ægritudo vna res maximè detestabilis.
 Tusc. q. lib. 4.45
 ægritudo vtrum cadat in sapientem nec-
 ne. Tusc. q. lib. 3.6
 dum ægritudinis nomen absit, graue, te-
 trum, funestum, quod cum sapientia ef-
 feratque, vt ita dicam, habitare nullo mo-
 do possit. Tusc. q. lib. 3.70
 ægritudinis verbo Græci omnem animi
 perturbationem appellant. Tusc. q. lib. 3.19
 & ægritudinis, & reliquorum animi mor-
 borum vna sanatio est, omnes opinabi-
 les esse & voluntarios, eaque re sus-
 cipi, quòd ita rectum esse videatur. Tusc.
 q. lib. 4.69
 ægritudinis causa nulla alia est, nisi opi-
 nio, & iudicium magni præsentis at-
 que vrgentis mali. Tusc. q. lib. 3.51
 ægritudinis effectus, quasi morsus aliquis
 doloris. Tusc. q. lib. 4.13
 atqui stirpes sunt ægritudinis quàm mul-
 tæ, quàm amaræ, quæ ipso trunco euer-
 so omnes elidendæ sunt, & c. Tusc. q. lib. 3.20
 at eos qui se ægritudini dederunt, mise-
 ros, afflictos, ærummos, calamitosos
 (appellamus) Tusc. q. lib. 4.68
 ægritudini subiiciuntur inuidia, æmulatio,
 obretractio, misericordia, angor, luctus,
 mœror, ærumna, dolor, lamentatio,
 sollicitudo, molestia, afflictatio, des-
 peratio, & si qua sunt de genere eodè.
 Tusc. q. lib. 4.13
 ex quo intelligitur non in natura, sed in
 opinione esse ægritudinem. Tusc. quæst.
 lib. 3.59
 voluntate igitur & iudicio suscipi ægri-
 tudinem consistendum est. Tusc. quæst.
 lib. 3.56
 vt ipsam ægritudinem leniri videmus,
 quum obicimus mœrentibus imbecil-
 litatè animi effeminati, quumque eor-
 um grauitatem constantiamque lau-
 damus, qui non turbulente humana
 patientur. Tusc. q. lib. 4.49
 ægritudinem ex turpitudine, quam Clean-
 thes summum malū fatetur, suscipi pos-
 se. Tusc. q. lib. 3.66
 ægritudinem nisi exuimus, sic vt abiciamus,
 miseria carere non possumus. Tu-
 cul. q. lib. 3.24

ægritudinem non omni malo effici cen-
 sent Cyrenæici, sed in sperato, nec opi-
 nato malo. Tusc. q. lib. 3.25
 ægritudinem omnem procul abesse à sa-
 pientie, quòd inanis sit, quòd frustra sus-
 cipiat, quòd nõ natura exoriatur: sed
 iudicio, sed opinione, sed inuitatione
 quadam ad dolendum, quum id decre-
 uerimus ita fieri oportere. Tusc. quæst.
 lib. 3.70
 nihil est quod tam obtundat eleuèque
 ægritudinem, quàm perpetua in omni
 vita cogitatio, nihil esse quod accidere
 non possit, quam meditatio conditio-
 nis humanæ, quàm vite lex, commen-
 tatioque parendi. Tusc. q. lib. 3.30
 ægritudinem paruis rebus moueri ait Ly-
 con, fortunæ & corporis incommodis,
 non animi malis. Tusc. quæst. lib. 3.67
 ægritudinem, quam Stoici vt tetram &
 inanem belluam fugiendam esse dicunt,
 Peripatetici non sine magna utilitate à
 natura dicunt constitutam, vt homines
 castigationibus, reprehensionibus, igno-
 minis affici se in delicto dolerent. Tu-
 scul. quæst. lib. 4.35
 ægritudinem mali præsentis recentem. Tusc. quæst.
 lib. 3.63
 ægritudine affici. Tusc. q. lib. 3.13
 num illa in re, quæ ægritudine Alcibiadè
 afficiebat. Tusc. quæst. lib. 3.67
 quarum rerum præsentia sumus in æ-
 gritudine, easdem impendentes & ve-
 nientes timemus. Tusc. q. lib. 3.12
 in ægritudine esse. Tusc. q. lib. 3.25
 in ægritudine fons est miseriarum, & ca-
 put. Tusc. q. lib. 4.69
 detracto ab ægritudine hoc, quod totum
 est voluntarium, ægritudo erit sublata
 illa mœrens: morsus tamen & contra-
 ctioncula quædam animi relinquentur.
 Tusc. quæst. lib. 3.70
 in ægritudine lenièda, quam quisque cu-
 rationem recipere possit, videndum est.
 Tusc. quæst. lib. 3.68
 tamen vt videremus, quicquid esset in æ-
 gritudine mali, id non naturale esse, sed
 voluntario iudicio, & opinione errore
 contractum. Tusc. q. lib. 3.68
 ægritudine nullū homini maius malum
 est. Tusc. q. lib. 4.68
 vt ægritudine opprimatur, id est miseria
 Tusc. q. lib. 3.24
 quid est autem non miserius solūm, sed
 fœdus etiam & deformius, quàm æ-
 gritudine quis afflictus debilitatusque
 iacens? Tusc. q. lib. 4.28
 sublata igitur ægritudine, sublatus est me-
 tus. Tusc. q. lib. 4.7
 ægritudines Græci λυγναι vocant. Tusc. q.
 lib. 1.65
 ægritudines anxie atque acerbæ. Tusc. q.
 lib. 4.27
 hæc tandem bona sunt, quibus ægritu-
 dines grauissimè detrahantur. Tusc. q.
 lib. 3.40
 omnium ægritudinum vna ratio est, plu-
 ra nomina. Tusc. q. lib. 3.71
 nõ enim suscipere ipsi ægritudines pro-
 pter alios debemus: sed alios, si possi-
 mus, leuare ægritudine. Tusc. quæst.
 lib. 4.45
 leuiter ægrotare. Offic. 1.115
 ægrotare viriliter. Tusc. 4. lib. 2.56
 ægrotatio animi est opinatio vehemens
 de re non expectenda, tanquam valde
 expectenda sit, inhærens & penitus in-
 sita. Tusc. q. lib. 4.20

agrotatio mentis. Tusc. q. lib. 3. 7
 agrotationem appellant Stoici morbum cum imbecillitate. Tusc. q. lib. 4. 22
 agrotationes animi. Tusc. q. lib. 3. 4
 quis enim dubitavit, quin agrotationes animi, qualis est auaritia, gloria cupiditas, ex eo quod magni aestimatur ea res, ex qua animus agrotat, oriantur? Tusc. q. lib. 4. 66
 agrotationes & morbi animorum difficilius euelli posse putatur, quam summa illa vitia, quae virtutibus sunt contraria. Tusc. q. lib. 4. 15
 agrotationes corporis. Tusc. q. lib. 3. 4
 agrotationibus talia quaedam subiecta sunt, auaritia, ambitio, mulierositas, peruicacia, liguritus, vinolentia, cupiditas, & siqua sunt similia. Tusc. quæst. lib. 4. 74
 M. Æmilius Scaurus, fidei & mentis templa Capitolio dedicauit. de Natura deo. 2. 44
 æmulari, oblectare, non esse inutile dicunt Peripatetici: quibus aut se non idem videat consecutum, quod alium: aut alium idem, quod se. Tusc. q. lib. 4. 36
 æmulari iis, qui ea habent, quae nos habere cupimus. Tusc. q. lib. 1. 37
 æmulantis est angere alieno bono, quod ipse non habeat. Tusc. q. lib. 4. 46
 æmulatio est ægritudo, si eo, quod concupierit, alius potiatur, ipse careat. Tusc. q. lib. 4. 14
 æmulatio dupliciter dicitur, vt & in laude & in vitio nomen hoc sit: nam & imitatio virtutis æmulatio dicitur. Tusc. q. lib. 4. 14
 Æneæ somnium. Diuin. lib. 1. 37
 ænigmata somniorum Diuin. lib. 2. 102
 æquabat permissionis reliquias fundens superis. de Vniuers. 53
 æquari tenuiores se cum principibus putarunt. 3. de Leg. 13
 æquus auditor. de Nat. deo. 1. 14
 æquo animo ferre mortem alterius. Tusc. q. lib. 3. 61
 æquo animo mori. Tusc. q. lib. 3. 61
 æquam est vos meminisse me, qui differam, hominem esse. de Vniuers. 9
 quocirca bene præcipiunt, qui vetant quicquam agere, quod dubites æquum sit an iniquum: æquitas enim lucet ipsa per se, dubitatio cogitationem significat iniuriæ. Offic. 1. 45
 æquitas ab utilitate nunquam seiungi potest. de Fin. lib. 3. 56
 æquitas tollitur omnis, si habere suum cuique non licet. Offic. 2. 115
 æquitas iustitiæ maximè propria. Offic. 1. 93
 vt Græci æquitatis, sic Latini delectus vim in lege ponunt. 1. de Leg. 14
 quis hanc animi maximi æquitatem in ipsa morte laudaret, &c. Tusc. quæst. lib. 1. 80
 æquitatem quicumque regat, habeto pari iure cum eo quicumque erit iuris distributor. 3. de Leg. 8
 modo ista sis æquitate, quam ostendis. de Finib. lib. 1. 22
 æquitate constituenda summos cum infimis pari iure retinebat. Offic. 2. 58
 æqualis (Græcis ἴσχυρος dicitur) Tusc. q. lib. 1. 34
 æqualis est ea vis calum atque terras tuentis & regentis dei. 2. de Leg. 8
 nostri ferè æquales, ἴσχυροι. Cat. 7
 æqualiter distribuit cælum circum mundum. de Vniuers. 45

capitalis oratio est ad æquationem bonorum pertinens. Offic. 2. 108
 nihil potest esse æquabile, quod non à certa ratione proficiatur. Tusc. quæst. lib. 2. 56
 æquabilem tributionem vocat Epicurus ἰσοπέδιο, vt omnia omnibus paribus paria respondeant. de Nat. deor. 1. 36
 æquabilem vndique & leuem mundum effecit. de Vniuers. 15
 si æquabile vniuersitatis corpus explicaretur. de Vniuers. 17
 æquabilitas & constantia opinionum iudiciorumque. Tusc. q. lib. 4. 24
 præclaræque est æquabilitas in omni vita, & idem semper vultus, eademque frons. Offic. 1. 117
 æquabilitas motus cæli. de Natu. deor. 2. 11
 nihil magis decorum est, quam æquabilitas vniuersæ vitæ, tum singularum actionum. Offic. 1. 155
 æquabilitatem vitæ conseruare non possis, si aliorum naturam imitans, omittas tuam. Offic. 1. 155
 nisi æquabiliter prædam disperiat. Offic. 2. 56
 æquilibratam, si placet, ἰσοπέδιο appellabimus. de Nat. deo. 1. 77
 Aer, nomen gratum, sed receptum iam tamen vsu à nostris. 2. de Nat. deo. 67
 ex aqua oritur aer. 3. de Nat. deo. 21
 aer oritur ex respiratione aquarum: earum enim quasi vapor quidam habendus est. de Nat. d. 1. 20. motu eius caloris qui aquis continetur.
 aer altior & æther expirationibus terræ. 2. de Nat. deo. 60
 aer annuas frigorum & calorum facit varietates. 2. de Nat. deo. 74
 aer cæli tenuitate & calore temperatus, vitalem & salutarem spiritum præbet animantibus. 2. de Nat. deo. 88
 aer crassius & concretus. Tusc. quæst. lib. 1. 35
 sic nobis aer crassius effunditur. Acad. quæst. 1. lib. 2. 73
 aer crassissimus circumfundit terram. de Nat. d. 2. 13
 aer & ignis nihil habet proni. id est, quod vergat in imum. Tusc. quæst. lib. 1. 35
 aer & ignis sursum rectis lineis, in cælestem locum subuolant. Tusc. quæst. lib. 1. 33
 aer & ignis supera semper petunt. Tusc. quæst. lib. 1. 35
 aer, ignis, aqua, & terra prima sunt, initia & elementa rerum. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1. 20
 aer fertur leuitate sublimi. 2. de Natura deo. 88
 aer humorem colligens, terram auget imbris. 2. de Nat. deo. 74
 aer interiectus inter mare & cælum. 2. de Nat. deo. 48
 aer Iunonis nomine consecratur. 2. de Natu. deo. 48
 aer purus ac tenuis: cui opponitur cælum crassum ac concretum. de Nat. deo. 2. 30
 aer, qui est terræ proximus, crassus est & concretus. Tusc. q. lib. 1. 35
 aer quem spiritu ducimus. de Natu. deo. 2. 14
 ipse verd aer, qui natura est maximè frigidus, minime est expers calor. de Nat. deo. 2. 20
 aer tum fufus & extenuatus in sublime fertur, tum autem concretus in nubes cogitur. 2. de Nat. deo. 74

aer volatus alium sustinet, & spiritu ductus, alit & sustentat animantes. 2. de Nat. deo. 74
 aera deum statuit Anaximenes. de Nat. deo. 1. 19
 aerem qui per maria manaret, Neptunum esse disputat Chrysippus. de Nat. deo. 1. 30
 aerium animal. de Vniuers. 43
 ærumna, est ægritudo laboriosa. Tusc. q. lib. 4. 15
 qui aliorum ærumnam dictis alleuans, &c. Tusc. q. lib. 3. 60
 sic enim maiores nostri labores non fugiendos, tristissimo tamè verbo, ærumnas etiam in deo nominauerunt. de Finib. lib. 2. 96
 æs atque ferrum duelli instrumenta, non fani. 2. de Leg. 43
 æs Corinthium. Tusc. q. lib. 4. 15
 per æs & libram hæredem testamenti soluat. 2. de Leg. 48
 æra legum. Diuin. lib. 2. 35
 in ærario proposita. 3. de Leg. 11
 quid valeat Respub. ærario, senator nosse debet. 3. de Leg. 36
 Æschylus nõ poeta tantum, sed etiam Pythagoreus. Tusc. q. lib. 2. 20
 itaque & Æschines in Demosthenem inuehitur, quod is septimo die post filie mortem hostias immolasset. Tusc. q. lib. 3. 53. Vide orationem Æschinis, inuectiuam in Demosth.
 Æsculapius secundus, secundi Mercurii frater, fulmine percussus. 3. de Natura deo. 40
 Æsculapii quot, & qui fuerint. 3. de Nat. deo. 40
 æstates & hyemes efficit inflexus solis cursus, tum ad septentrionem, tum ad meridiem. de Nat. deo. 2. 36
 de quibus (scriptoribus) æstimare non possumus. 1. de Leg. 5. pro. iudicare. quanti æstimada est hæc philosophia, cui, &c. de Nat. deo. 1. 39
 & quia te habeo æquissimum eorum studiorum, &c. æstimatorem & iudicem. de Finib. lib. 3. 5
 æstimatio, ἀξιολογία dicitur Græcè. de Finib. lib. 3. 18
 æstimationem Zeno ἀξιολογία vocat. de Finib. lib. 3. 16
 æstimabile esse dicitur, quod aut ipsum secundum naturam sit, aut tale quid efficiat, vt selectione dignum propterea sit, quod aliquid pondus habeat digni æstimacione. de Finib. lib. 3. 16
 ne æstus nos consuetudinis absorbeat, & ad sermonis morem vsitati trahat. 2. de Legib. 8
 æstus marini. Diuin. lib. 2. 15
 æstus maritimi, fretorumque angustiarum, ortu aut obitu lunæ commouentur. de Nat. deo. 2. 15
 æstus maritimi multum accedentes & recedentes. 2. de Nat. deo. 100
 hoc loco Chrysippus æstus falli sperat Chaldæos. Fat. 11
 ætas acta honestè & splendide tantam affert consolationem, vt eos, qui ita vixerint, aut non tangat ægritudo, aut perleuiter pungat animi dolor. Tusc. quæst. lib. 3. 52
 ætas exacta. Tusc. q. lib. 1. 77
 ætas corroboreta iam, confirmataque. Læ. 63
 ætas improvida, cuiusmodi est adolescentia. Tusc. q. lib. 5. 46
 ætas infirma. de Finib. lib. 5. 40
 ætas ingrauefcens. Cat. 6

ætatem annali lege seruant. 3. de Legib. 8
 ætates populi censores censent. 3. de Legib. 6
 Affabilis & iucundus in sermone. Offic. 1. 157
 afferre, ἀναγορεύειν. Offic. 1. 71
 afferre aliquid leuationis. Tusc. quæst. lib. 2. 50
 afferre alicui magnum adiumentum ad aliquid. Offic. lib. 1. 1
 afferre ancipitem curam cogitandi. Officior. 1. 17
 afferre curas & molestias. Læ. 45
 afferre dubitationem. Offic. 3. 13
 afferre mirificos fructus. Cat. 8
 afferre errorē animis & perturbationem. Diuin. lib. 1. 57
 negat enim summo bono afferre incrementum diem. de Finib. lib. 2. 73
 afferre interitum. de Finib. lib. 3. 13
 afferre lætitiā, terrorem. Tusc. quæst. lib. 4. 38
 afferre manus alienis bonis. Offic. 1. 78
 afferre manus socio. Offic. 1. 35
 afferre alicui maximum metum iudicii ac periculi. de Pet. Conf. 36
 afferre dulcem motum sensibus. de Finib. lib. 2. 8
 afferre pacem animis. de Finib. lib. 1. 37
 afferre plurimum dignitatis. de Petit. Consul. 4
 afferre rationem. Tusc. quæst. lib. 1. 32
 afferre res multum & diu cogitatas. Cat. 10 35
 afferre salutem Carboni à bonis, reditus ad bonos non potuit. 3. de Leg. 32
 afferre sedationem morēndi. Tusc. quæst. lib. 3. 55
 afferre magnum solatium. Læ. 86
 afferre spem. Tusc. q. lib. 1. 21
 afferre multam vitiatatem Respub. atque hominum societati. Offic. 3. 37
 afferre vim. Læ. 25
 afferre vim naturæ. Tusc. q. lib. 4. 53
 afferre vim sensibus. de Finib. lib. 2. 13
 si aliquid oratoris laudi nostra atulimus industria. Tusc. q. lib. 1. 5
 attulerūt nobis oculi rerum optimarum cognitiones. de Vniuers. 65
 omnia conseruat ignis vitalis, sensuque afficit. de Nat. deo. 2. 19
 vt dolorem eidem verbis afficias, quibus Epicurus voluptatem. id est, suauem eum dicas, vt Epicurus. Tusc. quæst. lib. 2. 14
 afficere aliquem ægritudine. Tusc. quæst. lib. 3. 67
 afficere aliquem gloria. Tusc. quæst. lib. 1. 28
 afficere aliquem honore, nullis meritis suffragantibus. de Pet. Conf. 19
 afficere deorum honore. de Nat. deorum, 1. 29
 afficere aliquem sepultura. Diuin. lib. 1. 52
 affici admiratione, θαυμάσιος. Offic. 2. 51
 affici ægritudine. Tusc. q. lib. 3. 13
 affici exilio. Parad. 38
 affici gaudio. Tusc. quæst. lib. 5. 50
 affici incommodo. Tusc. q. lib. 3. 67
 affici aliquo incommodo, βλάστησις. Offic. 1. 35
 affici voluptate animo. de Finib. lib. 3. 30
 vt quum ita sis animo affectus. Offic. 1. 95
 affectus honore, imperio. Offic. 1. 207
 affectus morbo graui & mortifero. Diuin. lib. 1. 58
 affectus optima valetudine. Tusc. quæst. Scip. 8

aitatem annali lege seruant. 3. de Legib. 8
 ætates populi censores censent. 3. de Legib. 6
 Affabilis & iucundus in sermone. Offic. 1. 157
 afferre, ἀναγορεύειν. Offic. 1. 71
 afferre aliquid leuationis. Tusc. quæst. lib. 2. 50
 afferre alicui magnum adiumentum ad aliquid. Offic. lib. 1. 1
 afferre ancipitem curam cogitandi. Officior. 1. 17
 afferre curas & molestias. Læ. 45
 afferre dubitationem. Offic. 3. 13
 afferre mirificos fructus. Cat. 8
 afferre errorē animis & perturbationem. Diuin. lib. 1. 57
 negat enim summo bono afferre incrementum diem. de Finib. lib. 2. 73
 afferre interitum. de Finib. lib. 3. 13
 afferre lætitiā, terrorem. Tusc. quæst. lib. 4. 38
 afferre manus alienis bonis. Offic. 1. 78
 afferre manus socio. Offic. 1. 35
 afferre alicui maximum metum iudicii ac periculi. de Pet. Conf. 36
 afferre dulcem motum sensibus. de Finib. lib. 2. 8
 afferre pacem animis. de Finib. lib. 1. 37
 afferre plurimum dignitatis. de Petit. Consul. 4
 afferre rationem. Tusc. quæst. lib. 1. 32
 afferre res multum & diu cogitatas. Cat. 10 35
 afferre salutem Carboni à bonis, reditus ad bonos non potuit. 3. de Leg. 32
 afferre sedationem morēndi. Tusc. quæst. lib. 3. 55
 afferre magnum solatium. Læ. 86
 afferre spem. Tusc. q. lib. 1. 21
 afferre multam vitiatatem Respub. atque hominum societati. Offic. 3. 37
 afferre vim. Læ. 25
 afferre vim naturæ. Tusc. q. lib. 4. 53
 afferre vim sensibus. de Finib. lib. 2. 13
 si aliquid oratoris laudi nostra atulimus industria. Tusc. q. lib. 1. 5
 attulerūt nobis oculi rerum optimarum cognitiones. de Vniuers. 65
 omnia conseruat ignis vitalis, sensuque afficit. de Nat. deo. 2. 19
 vt dolorem eidem verbis afficias, quibus Epicurus voluptatem. id est, suauem eum dicas, vt Epicurus. Tusc. quæst. lib. 2. 14
 afficere aliquem ægritudine. Tusc. quæst. lib. 3. 67
 afficere aliquem gloria. Tusc. quæst. lib. 1. 28
 afficere aliquem honore, nullis meritis suffragantibus. de Pet. Conf. 19
 afficere deorum honore. de Nat. deorum, 1. 29
 afficere aliquem sepultura. Diuin. lib. 1. 52
 affici admiratione, θαυμάσιος. Offic. 2. 51
 affici ægritudine. Tusc. q. lib. 3. 13
 affici exilio. Parad. 38
 affici gaudio. Tusc. quæst. lib. 5. 50
 affici incommodo. Tusc. q. lib. 3. 67
 affici aliquo incommodo, βλάστησις. Offic. 1. 35
 affici voluptate animo. de Finib. lib. 3. 30
 vt quum ita sis animo affectus. Offic. 1. 95
 affectus honore, imperio. Offic. 1. 207
 affectus morbo graui & mortifero. Diuin. lib. 1. 58
 affectus optima valetudine. Tusc. quæst.

lib. 4. 67
 affectus animi in bono viro laudabilis. Tusc. q. lib. 5. 36
 qualis cuiusque animi affectus, talis homo. Tusc. q. lib. 5. 35
 firma corporis affectio. Tusc. quæst. lib. 5. 21
 affectio discrepans à seipsa. Tusc. quæst. lib. 4. 23
 affectio distorta. Ibidem.
 affectio praua. Ibidem.
 affectionē animi, lumine mentis carentem, philosophi nominauerunt amentiam, eandemque dementia. Tusc. q. lib. 3. 8
 ad primam atque optimam affectionem animi peruenerunt. de Vniuers. 57
 omnes rectæ animi affectiones, virtutes appellantur. Tusc. q. lib. 2. 38
 qui nihil opinione affingat, assumatque ad ægritudinem. Tusc. quæst. lib. 3. 68
 quia huic generi malorum non affingitur illa opinio, &c. Tusc. quæst. lib. 3. 58
 quod autem affirmatè, quasi deo teste, promiseris, id tenendum est. Offic. 1. 3. 141
 afflixit principum grauitatem. 3. de Legib. 20
 affligere & debilitare animos metu. Tusc. q. lib. 4. 27
 afflicti debilitati que ægritudine. Tusc. q. lib. 4. 28
 afflicti morore. Tusc. q. lib. 3. 37
 atque ita afflicti & exanimati iacent. Tusc. q. lib. 2. 48
 afflicte prostrataque religiones. 2. de Legib. 41
 quum se Alcibiades afflicaret. Tusc. q. lib. 3. 67
 tum afflicti lamentari que cepisse. Tusc. q. lib. 3. 56
 afflictio est ægritudo cum vexatione corporis. Tusc. q. lib. 4. 15
 & suauitate odorum qui afflarentur floribus. Cat. 55
 afflatus diuinus. Diuin. lib. 1. 33
 & ad eos cum suauitate afflueret & illaberetur. de Finib. lib. 1. 31
 affluere satietate. Diuin. lib. 1. 56
 affluere voluptatibus. de Finib. lib. 2. 77
 vt omnium rerū affluentibus copiis, &c. Offic. 1. 213
 ditior mihi & affluentior videtur esse vera amicitia. Læ. 52
 nihil bonis omnibus affluentius. de Nat. deo. 1. 37
 Afris alia Ammonis Iouis species. de Nat. deo. 1. 58
 Africo vento inuectæ angues ex vastitate Libyæ (in Ægyptum) de Nat. deo. 1. 72
 Africanus in libris de Repub. Ciceronis persuadere conatur rerum publicarum omnium veterem fuisse optimam. 2. de Leg. 15
 Africanus M. Alienum Pelignum scuto protexit, gladiumque hosti in pectus infixit. Tusc. q. lib. 4. 39
 Africanus secundo bello Punico. 2. de Natu. deo. 124
 Africanus Socraticum Xenophontem semper in manibus habuit. Tusc. quæst. lib. 2. 54
 Africanus Socratici Xenophontis in primis laudabat illud, quod diceret, eisdem labores non esse æquè graues imperatori & militi, quod ipse honos laborem leuiorem faceret
 HHH.iii.

imperatorum. *Tusc. q. lib. 2. 54*
P. Africanus sol alter eo anno extinctus, quo sol geminatus apparuit. de *Nat. deo. 11*
Africani fratris nepos omnium perditorum ita similis fuit, vt esset facile determinatus. *Tusc. q. lib. 1. 66*
cur Africanum domesticum parietes no tulerunt. *3. de Nat. deo. 59*
in Africano dissimulationem, quam Græci *ἐπιπροσώπου* vocant, fuisse ait Fanntus. *Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 16*
Quid Agamemnone in iurgio (secundus?) *Tusc. q. lib. 4. 41*
ager fertilis. *Tusc. q. lib. 2. 10*
ager fructuosus. *Tusc. q. lib. 2. 10*
ager frugifer. *Tusc. q. lib. 2. 10*
vt ager quauis fertilis sine cultura fructuosus esse non potest, sic sine doctrina animus. *Tusc. q. lib. 2. 10*
vt agro à Senatu & vacatione donatus est. *de Nat. deo. 2. 5*
agro bene cultus nil potest esse nec vsu verberius, nec specie ornatus. *Cat. 53*
ex agro cultus, vel qui coli possit, vllam partem sepulchro sumi vetat Plato, sed quæ natura agri tantummodo efficere possit, vt mortuorum corpora sine detrimento viuorum recipiat, ea potissimum vt compleatur. *Quæ autem terra fruges ferre,* & vt mater cibos suppeditare possit, eam ne quis minuatur, neque viuus, neue mortuus. *2. de Leg. 61*
vite atque agro exterminatio. de *Natura deo. 1. 44*
agri fertiles. *Offic. 1. 71. qui multo plus asserunt,* quam acceperunt.
agri ne consecrentur, Platoni assentior. *2. de Leg. 43*
vt agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur: sic animi non omnes culti fructum ferunt. *Tusc. q. lib. 2. 10*
agri vberissimi maximè que fertiles. *Diui. lib. 1. 81*
quom essent agri deorum immortalium excepti lege *Censoria. 3. de Nat. deo. 34*
quom agellus eum non satis aleret. *de Nat. deo. 1. 50*
agrestes atque horridos viros, sine nitore & palæstra habere in historia. *1. de Leg. 5*
ob eamque causam aut agraria rem tentant. *Offic. 2. 115*
agricola diligens. *Tusc. q. lib. 2. 26*
agricultura abhorret ab omni politiore elegantia. *de Fin. lib. 3. 3*
agricultura copiosè laudatur à *Xenophote* in eo libro, qui est de tuenda re familiaris, qui *Œconomicus* inscribitur. *Cat. 54*
omnium rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. *Offic. 1. 111*
agripeta venerat, in eam (nepes *Samum*) de *Nat. deo. 1. 50. de Neocle* patre *Epicuri*.
aggrediar igitur *Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 59.* lubintellige ad dicendum.
aggredere quæsumus. *1. de Leg. 4*
antequam aggrediar ad ea. *de Nat. deo. 1. 41*
aggredi ad iniuriam faciendam. *Off. 1. 37*
Agri regem, quod nunquam antea apud eos acciderat, *Lacedæmonii* necauerunt. *Offic. 2. 117*
agnoscebat Philonis scriptum. *Acad. q. lib. 2. 11. hoc est,* à *Philone* scriptum fatebatur.
ad agnitionem animi pulcherrima quæ

stio. *de Nat. deo. 1. 11*
 mihi enim qui nihil agit, esse omnino non videtur. *de Nat. deo. 2. 31*
 qui agent auspiciis, seruantur. *3. de Leg. 11*
 egit ætatem hinc in literis. *2. de Leg. 2*
 vide quam tecum agat liberaliter. *de Nat. deo. 1. 43*
 quicquid agas, id decet agere pro viribus. *Cat. 24*
 in quibus eorum aut de capite agatur, aut fama. *Læli. 54*
 cum his igitur agamus. *Acad. q. edit. 1. lib. 2. 31*
 agamus ergo pingui *Minerua*, vt aiunt. *Lælius 17*
 sic agamus vt nos ipsa ducit oratio. *3. de Nat. deo. 3*
 agens, nunc de ratione videamus. *Tusc. q. lib. 2. 37*
 agere aliquem ad bustum. *de Pet. Conf. 6*
 agere ætatem. *Tusc. q. lib. 5. 57*
 agere æuum in armis. *Tusc. q. lib. 2. 44. ex Pacuuio.*
 agere alicuius diem natalem. *de Finib. lib. 2. 85*
 agere alicui gratias exultantes. *Tusc. q. lib. 1. 40*
 agere augurium. *Diuin. lib. 1. 31. & Off. 3. 85*
 agere causam magno suo periculo. *Acad. q. ed. 1. lib. 2. 72*
 agere grates alicui. *Somn. Scip. 1*
 agere cum aliquo tabellis ob signatis. *Tuscul. q. lib. 5. 25. trãlatio est ducta de syn graphis aut testamentis.*
 agere cuniculos ad ærarium. *Offic. 3. 121*
 agere de insidiis. *Offic. 1. 153*
 agere ex occulto. *ibidem.*
 agere nimis ieiune. *Academ. quæst. edit. 1. lib. 2. 102*
 agere nimis iracundè. *Tusc. q. lib. 3. 43*
 agere orationem. *Cat. 15*
 agere pingui *Minerua*. *Læli. 17*
 agere prelius. *de Finib. lib. 4. 20*
 agere radices. *Off. 1. 61*
 agere simpliciter cum homine simplici. *Acad. q. ed. 1. lib. 2. 102*
 agere sine insidiis. *Offic. 3. 67*
 agere suum negotium, pro *Priuatam* vitam agere, non accedere ad *Rempublicam*. *Offic. 1. 43*
 agere tolerabilem senectutem. *Cat. 7*
 agere triumphum. *Somn. Scip. 6*
 agere vitam. *Acad. q. edit. 1. lib. 2. 33. & 100. & Tusc. q. lib. 1. 81*
 agere vitam grauior & sapienter. *de Finib. lib. 4. 19*
 agere vitam in agro. *Offic. 2. 55*
 agere vitam in solitudine. *de Finib. lib. 3. 51*
 agendi capiendia primordia à diis immortalibus. *2. de Leg. 6*
 agendi cum populo, cum plebe ius dant vel non dant augures. *2. de Leg. 31*
 agendi cum populo & patribus ius consuli esto. *3. de Leg. 10*
 in agendo est quid turbassit, fraus auctori esto. *3. de Leg. 11*
 nã quid possum præsertum nihil agens, agere melius? *Tusc. q. lib. 2. 1*
 & semper agens aliquid & moliens. *Cato 13*
 omnes aliud agentes, aliud simulant, perfidi, improbi, malitiosi sunt. *Offic. 3. 79*
 non ergo id agitur. *Acad. q. ed. 1. lib. 2. 116*
 sed aguntur leniter & mente tranquilla. *Tusc. q. lib. 4. 44*
 si magna res, magna hereditas agitur. *de Finib. lib. 2. 47*
 sic eas exponam, quasi agatur res, nõ nar-

retur. *Tusc. q. lib. 1. 7*
 agi aliquid remissius. *lib. 1. de Fin. 1*
 bene agi putat. *de Vniuers. 9*
 præclare que agi secum putet. *Acad. q. ed. 1. lib. 2. 118*
 extremum a ctum tãquam ob inerti poetra esse neglectum. *Cat. 5*
 ego sum is qui dicam me non laborare, actum habiturum quod egerint. *Tusc. q. lib. 3. 44*
 acta ad censors priuati referuntur. *3. de Leg. 11*
 acta agere. *Læli. 71*
 cum illo verò quis neget actum esse præclare? *Læli. 9*
 quam obrem cum illo quidem actum optime est. *Læli. 14*
 actio bona, mala. *Acad. q. ed. 1. lib. 1. 26*
 actio considerata. *Offic. 1. 223*
 actio honesta non inest in primis nature consultationibus, sed consequens est, & potest oriri. *de Finib. lib. 3. 18*
 actio rerum. *Acad. q. ed. 1. lib. 2. 57*
 maxima actio repugnare visis, obstitere opinionibus, assensus lubricos sustinere. *Acad. q. ed. 1. lib. 2. 99*
 actio non vilius rei posse in eo esse, qui nullam rem assensu suo comprobet, negat *Stoici. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 98*
 in omni actione suscipienda, tria sunt tenenda: primum, vt consilio non cupiditate suscipiatur: deinde, vt quantum oportet curæ adhibeatur: tum, vt mediocritas seruetur. *Offic. 1. 195*
 de actione vitæ deorum multa dicuntur. *de Nat. deo. 1. 2*
 actiones rerum periculosa, partim iis sunt (periculosa) qui eas suscipiunt, partim *Reip. Offic. 1. 117*
 actiones virtuti consentanea. *de Finib. lib. 5. 56*
 actiones virtutibus congruentes. *de Finib. lib. 5. 54*
 actionum ordo talis est adhibendus, vt sicut in oratione constati, sic in vita omnia sint apta inter se & conuenientia. *Offic. 1. 199*
 in actionibus cum populo primum & maximum est vt vis absit. *3. de Leg. 36*
 agitare aliunde. *Tusc. q. lib. 1. 44. τινεσιν ἀποθεύσειν.*
 agitare & exquirere rationes. *Tuscul. q. lib. 5. 49*
 celerrimè que multa simul agitantem. *de Finib. lib. 2. 39*
 agitatio mentis. *Offic. 1. 27. & 29. & 3. 5*
 agitatio studiorum. *Cat. 11*
 agitator callidus. *Acad. q. ed. 1. lib. 2. 85*
 agitatoris calidi est, priusquam ad finem veniat, equos sustinere, eo que magis, si locus is, ad quem feretur equi, præceps erit. *Acad. q. ed. 1. lib. 2. 85*
 agitari & exercitari curis de salute patriæ. *Somn. Scip. 32*
 agitari pulsu externo. *Tusc. q. lib. 1. 45*
 agitari impulsu externo. *Somn. Scip. 32*
 agitatum immoderate & fluctuans, non tranquillum & quietum. *de Vniuers. 11*
 Aio loquenti ara aduersus lucum Vestæ consecrata. *Diuin. lib. 1. 86*
 Aio loquenti ara in noua via *Romæ* consecrata. *Diuin. lib. 2. 54*
 Aiaceam ira ad furorem mortem que perduxit. *Tusc. q. lib. 4. 41*
 progredientem apud *Homerum* Aiaceam multa cum hilaritate, cum depugnaturus esset cum *Hectori*. *Tusc. q. lib. 4. 38*
 De monomachia *Aiacis* & *Hectoris*, vt de *Homerum* *Iliad. 11*

Alabandus deus apud *Alabandos*. *3. de Nat. d. 27*
 Alabandenses sanctius *Alabandum* colunt, à quo est vrbis illa condita, quam quenquam nobilium deorum. *3. de Nat. deo. 35*
 alacritate fatali gestire. *Tusc. q. lib. 4. 29*
 albescere & vibrare dicitur mare, quando à sole collucet. *Acad. q. ed. 1. lib. 2. 96*
A. Albinus, homo doctus, *P. Scipione*, & *M. Marcello* Cofs. Prætor, historia Græcè scripsit. *Acad. q. ed. 1. lib. 2. 127*
A. Albini iocofum dicti à *Carneadem*. *Acad. 4. ed. 1. lib. 2. 117*
Albutius philosophus. *de Nat. d. 1. 65*
 fortis vir in sua repub. cognitus, quæ de iuuenum amore scripsit *Alexus*. *Tusc. q. lib. 4. 60*
Alcemenes fecit *Vulcanum* *Athenis*, in quo stante atq; vestito, leuiter apparet claudicatio non deformis. *de Nat. d. 1. 58*
Alcibiades cum esset proiectus inhumatus, ab omnibusque desertus iaceret, amica corpus eius texit suo pallio. *Diuin. lib. 2. 110*
Alcibiades paulo ante interitum visus est in fornici amica esse amicus amiculo. *Diuin. lib. 2. 110*
Alcidamus quidam rhetor antiquus in primis nobilis, scripsit laudationem mortis. *Tusc. q. lib. 1. 104*
Alcmeo *Crotoniates*, *Soli* & *Lunæ*, reliquisque sideribus, animo que præterea, diuinitatem dedit. *de Nat. d. 1. 20*
Aleo & *Melampus*, *Emolus*, dicti sunt ter tii *διόσκουροι*. *3. de Nat. d. 38*
 vt tum huc, tum illuc volitent alites. *Diuin. lib. 1. 101*
 alium volatus sustinet aer. *2. de Nat. d. 74*
Alexader *Babylone* mortuus paucis diebus postquam *Calanus Indus* ei mortem prædixit. *Diuin. lib. 1. 45*
Alexander in *Cilicia* deposuisse apud solem in delubro pecuniam dicitur. *2. de Leg. 40*
 qua nocte *Alexander* natus est, eadem *Dianæ* *Ephesæ* templum deflagrauit. *2. de Nat. d. 51*
Alexander natus ex *Olympiade* eadem nocte qua templum *Ephesæ* deflagrauit. *Diuin. lib. 1. 45*
Alexander per somnium monitus de radice, qua *Prolemæus* familiaris eius, & multi milites, qui erant telis venenatis icti, sanati sunt. *Diuin. lib. 2. 104*
Alexander *Pheræus*. *Off. 2. 34*
Alexander *Pheræus* ab vxore sua *Thebe* propter pellicatus suspicionem interfectus. *Off. 2. 35*
Alexander rex cum interemisset *Clytum* familiarem suum, vix à se manus abstinuit: tanta vis fuit poenitendi. *Tusc. q. lib. 4. 66*
Alexander tyrannus ab vxoris fratribus interfectus. *Diuin. lib. 1. 50*
Alexander nato postridie mane vbi luce re cœpisset, clamitarit pestem ac perniciem *Asiæ* proxima nocte natam. *Diuin. lib. 1. 45*
 nihil est præter deum, cui nihil al sit. *de Nat. d. 2. 26. hoc est, quod perfectum sit, principio in physicis, quibus maxime gloriatur, primum totus est alienus. lib. 1. de Fin. 13*
 aliena copulationis alterius materiæ materia. *de Vniuers. 17*
 tamen ab amore nostro non sum arbitrarumque contentio. *Off. 1. 123*
 alienum à natura. *Tusc. q. lib. 5. 70*
 neque hoc alienum ducunt maiestate sua.

Diuin. lib. 1. 73
 negant enim id esse alienum maiestatis deorum. *Diuin. lib. 2. 81*
 te à suis commodis alienum non futurum. *de Pet. Conf. 35*
 quis alienum putet eius esse dignitatis. *lib. 1. de Fin. 10*
 pro tuo studio non est alienum te huic altercationi interesse. *de Nat. d. 1. 12*
 aliena firmæ & constantis assensionis. *Acad. q. ed. 2. lib. 1. 30. ἑπὶ τοῦ ἑαυτοῦ ἔστι, ἀλλόθεν τῆς βέβαιας ἀκινήτου συγκρατησιως.*
 vt non statim alienatio disunctioque faciendat. *Læli. 66*
 quem si affequi possit, aliquantum ab optimo tamen abesseret. *de Leg. 1. 6*
 aliquam excellentem ac præstantem naturam essent suscipiati. *de Nat. d. 1. 71*
 alius alio plus habet virium. *1. de Leg. 4*
 cum aliud diceret atque sentiret. *Acad. q. ed. 1. lib. 2. 16*
 allicere aliquem delectatione. *Tusc. q. lib. 1. 5*
 allicere animos multitudinis ad benevolentiam oratione benigna. *Off. 2. 68*
 quonam modo hominum studia ad utilitates nostras allicere atque excitare possimus. *Off. 2. 17. & 28*
 qui ipsi illa allestant & inuitant. *Læli. 81*
 & ad eos allegandum. *de Pet. Conf. 3*
 ne alligentur sacris patris. *2. de Leg. 48*
 ne exiitent ita esse alligatos, &c. *Læli. 39*
 quæ aluntur & crescant, continent in se vim caloris, sine qua neque alii possent, neque crescere. *de Nat. d. 2. 17 (paulo post) quod alitur & creat, motu quodam vitur certo & æquabili.*
 ali copiosius. *de Finib. lib. 5. 52*
 alitrix nostra terra. *de Vniuers. 45*
 reliquique *Platonis* alumni. *de Finib. lib. 4. 59*
 necesse est enim sit alterum de duobus. *Tusc. q. lib. 1. 80*
 vt alteros reprehendisse poeniteat, alteri se didicisse gaudeant. *de Nat. d. 1. 5*
 oritur mihi magna de re altercatio. *de Nat. d. 1. 12*
 in altum prouchi. *Tusc. q. lib. 4. 31*
 ex alto in portum se conferre. *Off. 1. 211*
 alta renouataque vaporibus stellæ. *2. de Nat. d. 88*
 vt altior fieres. *de Finib. lib. 2. 43*
 alte repetis, & à capite quod quærimus. *1. de Leg. 13*
 altitudo animi. *Off. 1. 123*
 altitudines concauæ speluncarum. *2. de Nat. d. 72*
 aut aluolum posere. *de Fin. lib. 5. 52*
 alui purgationem quis ex *Æsculapio* inuenit. *3. de Nat. d. 40*
 alui natura subiecta stomacho. *2. de Nat. d. 102*
Amafanius & *Rabtrius* *Epicurei* nihil diffiniunt, nihil partuntur, nihil apta interrogatione concludunt, nullam denique artem esse nec dicendi nec dissentiendi putant. *Acad. q. ed. 1. lib. 1. 4*
 amandauit procul à sensibus. *2. de Nat. d. 107*
 ex quo vitam amarissimam necesse est effici. *de Fin. lib. 1. 35*
 ambigua distinguantur. *lib. 1. de Fin. 17*
 ambiguit dictum. *Acad. q. ed. 1. lib. 2. 83*
 ambit proxime terram *Lunæ* cursus. *de Vniuers. 37*
 miserrima omnium est ambitio, hono rumque contentio. *Off. 1. 123*
 ambitione sapissimè sit, vt aliqui, spectante senatu, longa oratione vtantur. *3.*

de Leg. 36
 ambitus si quando fileat, quæritur in sus fragius quid optimi viri sentiant. *3. de Leg. 35*
 ambitus in homine illigabant animo diuino influente atque effluente. *de Vniuers. 61*
 ad ambitum secundum supra terram *Deus Solem* quasi lumen accendit. *de Vniuers. 39*
 ambitu rotundo extremitatem cæli à sumprema regione circuecit. *de Vniuers. 33*
 cum se octo ambitus confectis suis cursibus ad idem caput retulerunt. *de Vniuers. 41*
 ambitus syderum ignorantes homines. *de Vniuers. 41*
Ambrosia. *Tusc. q. lib. 1. 51*
 ambulare in hortis. *Acad. q. ed. 1. lib. 1. 48*
 ambulare in publico. *Tusc. q. lib. 4. 34*
 ambulare maria. *de Finib. lib. 2. 91*
 vt enim in inferiorem ambulationem descendimus. *1. in Academiam: nam superiori gymnasio Tusculani nomen fuisse Lyceum dicitur lib. 1. de Diuin. Tusc. q. lib. 4. 7*
 vt ambulationem post meridiem conficeremus in *Academia*. *de Finib. lib. 5. 1*
 quis tam esset amens? *Tusc. q. lib. 1. 27*
 amentia, affectio animi lumine mentis carens. *Tusc. q. lib. 3. 8*
 amiculum aureum. *3. de Nat. d. 62*
 verus amicus est, qui est alter idem. *Læli. 68*
 amicus blandus: contrarius, *Verus*. *Læli. 78*
 amicus certus in re incerta cernitur. *Læli. 57*
 amicus fidus, infidus. *Læli. 49*
 amicus per se amari debet toto pectore, nec deserendus & abiciendus etiam desperatis fructibus ac emolumentis, vt sit sancta illa amicitia. *1. de Leg. 37*
 amicus quis dicatur in petitione magistratus. *de Pet. Conf. 12*
 amico obsequi. *Acad. q. ed. 1. lib. 2. 8*
 quod ab amico est profectum, id tum sit iucundum, si cum amore & studio est profectum. *Læli. 47*
 amicorum communia omnia, *πάντα παρὶ φίλων κοινά*. *Off. 1. 77*
 amici firmi, & stabiles, & constantes eligendi. *Læli. 55*
 amici noui digni amicitia num quando veteribus sint anteposendi, necne. *Læli. 59*
 amicorum nomen in petitione magistratum latius patet, quam in cætera vita. *de Pet. Conf. 12*
 amicorum vix tria paria inueniuntur. *de Finib. 1. 51*
 in secundis rebus maior etiam, quam ante tribuenda est amicis auctoritas. *Off. 1. 129*
 amicis quatenus obsequendum. *Off. 3. 56*
 amicos esse sapientes sapientibus etiam ignotis censent *Stoici*. *de Nat. d. 1. 85*
 fortuna amica varietati constantiam respuit. *de Nat. d. 2. 31*
 amicior villæ sum factus atq; huic omni solo in quo tu ortus & procreatus es. *2. de Leg. 3*
 qui admonent amice, docendi sunt: qui inimice insectantur, repellendi de *Natura*. *d. 1. 5*
 tum etiam erga nos amice & beneuolē. *de Fin. lib. 1. 27*
 nihil est tam naturæ aptum, tam conueniens ad res secundas, vel aduersas, quam amicitia. *Læli. 16*
 amicitia à natura potius, quam ab indi-

gentia orta. Læli. 2. 16
amicitia ex amore nominata est. Læli. 2. 16
amicitia & secundas res splendiores facit, & aduersas partem communiuicantibus, leuiores. Læli. 2. 11
amicitia hoc præstat propinquitati, quod ex propinquitate beneuolentia tolli potest, ex amicitia non potest. Læli. 2. 18
amicitia firma & perpetua. de Pet. Consul. 2. 8
amicitia per se colenda est. de Leg. 3. 37
estque ea iucundissima amicitia, quam similitudo morum coniugauit. Off. 1. 85
amicitia sine virtute nullo modo esse potest. Læli. 19. 86
amicitia nihil aliud est, nisi omnium diuinarum humanarumque rerum cum beneuolentia & charitate summa consensus. Læli. 19
amicitia nisi in bonis esse non potest. Læli. 16
amicitia tota veritate perpeditur. Læli. 80
amicitia, virtute excepta, nihil præstabilis. Læli. 86
amicitia, virtutum adiutrix, à natura data est, non virtutum comes. Læli. 70
amicitia vtrum propter imbecillitatem atque inopiam desiderata. Læli. 2. 16
amicitia ea est vis, vt simulatque sibi aliquid quam alteri maluerit, nulla sit. 1. de Leg. 2. 16
omnis vis amicitiae est in voluntatum, studiorum, sententiarum consensione. Læli. 14
amicitia maximum ornamentum tollit, qui ex ea tollit verecundiam. Læli. 69
charum ipsum verbum est amoris, ex quo amicitiae nomen est ductum. de Nat. d. 1. 85
amicitia varius est & multiplex vsus. Læli. 74
amicitia vis est in eo, vt vnus quasi animus fiat ex pluribus. Læli. 77
amicitiam contrahere quæ in rerum natura, totoque mundo constant, quæque mouentur omnia. Læli. 33
solem è mundo tollere videtur, qui amicitiam è vita tollunt. Læli. 43
difficile est amicitiam manere, si à virtute defeceris. Læli. 36
amicitiam si ad fructum nostrum referemus, non ad illius commoda quem diligimus: non erit ista amicitia, sed mercatura quædam vtilitatum suarum. de Nat. d. 1. 86
nihil difficilius, quam amicitiam vsque ad extremum vitæ diem permanere. Læli. 31
sine amicitia corrumpere omnia. Læli. 2. 2. & 23
amicitia digni sunt, quibus in ipsis inest causa cur diligantur. Læli. 67
prima lex in amicitia est, vt neque rogemus res turpes, nec faciamus rogati. Læli. 38
in amicitia nisi (vt dicitur) apertum peccus videas, tuumque ostendas, nihil fidum, nihil exploratum habeas, &c. Læli. 80
in amicitia nihil est fictum, nihil simulatum. Læli. 26
in amicitia quæ sint viro bono tenenda. Læli. 59
in amicitia quicquid est, id est verum & voluntarium. Læli. 26
ne optandum quidem est in amicitia, vt me ille plus quam se amet: ego illum plus quam me: perturbatio vitæ, si ita sit, atque officiorum omnium consequatur. Tusc. q. lib. 3. 62
in amicitia vult Pythagoras, vt vnus fiat

ex pluribus. Off. 1. 81. hinc est quoddam definitum *μῦθος ἢ διὰ τὸν κοινόν*.
amicitia corroboratis iam confirmatisque & ingenii & ætatis iudicandæ sunt. Læli. 63
veræ amicitie difficilimè reperiuntur in iis, qui in honoribus reque pub. versantur. Læli. 57
amicitia nō modò fauoribus fidelissimæ, sed etiam effectrices sunt voluptatum tam amicis, quam sibi, iuxta Epicureos. de Fin. lib. 1. 52
veræ amicitie sempiternæ sunt. Læli. 31
amicitiarum cum cæteris bonis collatio. Læli. 50
amicitiarum prodiones. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 27
amicitiarum sua cuique permanet stabilis & certa possessio. Læli. 50
amicitias quæ minus delectent & minus probentur, magis decere censent sapientes sensim dissiuere, quam repente præcidere. Off. 1. 169
in amicitis expetendis colendisque ita quisque maximè excellit, vt sibi plurimum confidit, virtutisque ac sapientia sic munitus est, vt nullo egeat, &c. Læli. 29
Amynomachus & Timocrates hæredes Epicuri. de Fin. lib. 2. 83
amittere aspectum. Tusc. q. lib. 1. 60
amittere exercitum. Tusc. q. lib. 1. 71
amittere impunitatem vis factæ. 3. de Leg. lib. 37
amittere patriam. de Fin. lib. 4. 19
amittere splendorem & nomen viri boni. Off. 3. 108
amissio omnium vitæ commodorum. Tusc. q. lib. 3. 78
amissio bonorum. Tusc. q. lib. 4. 31
Ammonis Iouis alia Afris species, quam nobis Iouis Capitolium. de Nat. deor. 1. 38
amnis profluens, cui opponitur conclusa aqua. de Nat. d. 1. 15
amniū liquores perlucidi. 2. de Nat. d. 72
cum miraretur ille quidè vtrunque, alterum autem etiā amaret. lib. 1. de Fin. 13
amare, consecrari, adipisci velle) (aspernari, odisse, fugere. lib. 1. de Fin. 25
nihil est tam angustii animi, tamque parui, quam amare diuitias. Off. 1. 97
amare nihil aliud est, nisi eum ipsum diligere, quem ames, nulla indigentia, nulla vilitate quæ sita. Læli. 83
amare nihil est aliud, quam nisi velle bonis aliquem affici quam maximis, etiā si ad se ex iis nihil redeat. de Finib. lib. 2. 65
tam inter se amantes viros. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 105
vir optimus, tuique, vt scis, amantissimus. de Fin. lib. 4. 60
amantissimè & coniunctissimè viuere cū aliquo. Læli. 2
aliud est esse amatorem, aliud amantem. Tusc. q. lib. 4. 21
qui se amatorem intelligentiæ sapientiaque proficitur, eum necesse est intelligenti sapientis que naturæ primas causas conquirere. de Vniuers. 63
nihil est virtute amabilis, quam qui adeptus fuerit, vbicumque erit gentium diligetur. de Nat. d. 1. 85
amabilissimum nodum amicitiae tollere. Læli. 47
amor cognitionis & scientiæ. de Finib. lib. 5. 45
amor cognitionis institus menti. de Finib.

lib. 4. 15
amor confirmatur & beneficio accepto, & studio perspecto, & consuetudine adiuncta. Læli. 29
amor est conatus amicitiae faciendæ ex pulchritudinis specie, iuxta Stoicos. Tusc. q. lib. 4. 60
amor flagitii & leuitatis author. Tusc. q. lib. 4. 58
amor multitudinis vehementer commouetur ipsa fama & opinione liberalitatis, beneficentiæ, iustitiæ, fidei, omniumque earum virtutum, quæ pertinent ad mansuetudinem morum ac facilitatem. Off. 2. 45
amor patrius. de Fin. lib. 1. 18
amor princeps est ad beneuolentiam coniungendam. Læli. 26
amor quatenus in amicitia progredi debeat. Læli. 34
totus iste qui vulgò appellatur amor, tantè leuitatis est, vt nihil videam, quod putem conferendum. Tusc. quat. lib. 4. 57
amor si naturalis esset, & amarè omnes, & amarentur, & semper amarent, & idem amarè: neque alium pudor, aliū cogitatio, alium satietas deterreret. Tusc. q. lib. 4. 63
amor voluptate & molestia mixtus. de Vniuers. 55
charum ipsum verbū est amoris, ex quo amicitiae nomen est ductum. de Nat. d. 1. 85
omnibus ex animi perturbationibus est profectio nulla vehementior amoris fuore. Tusc. q. lib. 4. 62
amori patrio & ipsi naturæ præferre ius maiestatis atque imperii. lib. 1. de Fin. 18
amore stupri esse negant philosophi. Tusc. q. lib. 4. 58
perturbatio ipsa mentis in amore foeda per se est. Tusc. q. lib. 4. 62
quid amores ac deliciae tuæ Roscius? Diuin. lib. 1. 70
amores adolescentulorum in Græcorum gymnasiis liberi & concessi. Tusc. q. lib. 4. 59
amores adolescentulorum vt sint pudici, solliciti tamen & anxii sunt, eoque magis, quod se ipsi continent & coercent. Tusc. q. lib. 4. 59
amores ardentis. de Fin. lib. 2. 44
amores libidinosi. Tusc. q. lib. 4. 60
amores pudici. Tusc. q. lib. 4. 59
amores solliciti & anxii. Tusc. q. lib. 4. 59
atque vt muliebres amores omittā, quibus matorem licentiam natura concessit (quam adolescentulorum amoribus) Tusc. q. lib. 4. 59
amotio doloris in omni re successionem efficit voluptatis. de Fin. lib. 1. 30
Amphiarus augur. 2. de Leg. 34
Amphiarus (augur in fabulis ascitus) de Nat. d. 2. 5
Amphiarus & Tiresias auius & signis admoniti futuri dicebant. Diu. lib. 1. 76
Amphiarus sic honorauit fama Græciæ, deus vt haberetur, atque vt ab eius solo, in quo est humatus, oracula peteretur. Diuin. lib. 1. 77
Amphilochus & Mopsus Argiuorum reges fuerunt, idemque augures. Diuin. lib. 1. 76
Amphilochus & Mopsus vrbes in ora maritima Ciliciæ Græcas condiderunt. Diuin. lib. 1. 76
amplexari aliquid mirificè. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 24
ille autem me amplexus atque osculans

fere prohibebat. Somn. Scip. 10
nihil tribuit amplius. (Paulo potest, hoc ampli⁹ addidit homini natura. de Na. d. 2. 24
amplitudo & quasi quædam exaggeratio animi maximè eminet contemnentis & despicientis doloribus. Tusc. q. lib. 2. 54
amplitudo & quasi quædam exaggeratio animi vna est omnium res pulcherrima, eoque pulchrior, si vacet populo, neque plausum captans, se tantum ipsa deleat. Tusc. q. lib. 2. 55
amplitudo honorum. Off. 2. 87
amplitudines sepulchrorum in Ceramico. 2. de Leg. 59
amplificare fortunam. Læli. 51
amplificare gloriam alicuius. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 5
& virtutem ipsam suis laudibus amplificantis. de Fin. lib. 5. 66
eorum imperio respub. amplificata qui religioni paruisent. de Nat. d. 2. 6
amplificatio pecuniæ. Diuin. lib. 2. 24
amplificatio rei familiaris, nemini nocēs, non vituperanda. Off. 1. 37
si ad illam vitam, quæ cum virtute degatur, ampulla aut strigilis accedat. de Finib. lib. 4. 25
amputare ferro vitem serpentem multiplici lapsu & erratico. Cat. 48
amputare ramos miseriarum. Tusc. q. lib. 3. 11
amputatio sarmentorum. Cat. 49
vt sapiens solùm amputata circumcisique inanitate omni & errore, &c. de Fin. lib. 3. 55
An omnia emendata in illis. de Nat. d. 1. 55
Anaces primi tres *δῖσσοροι* vocantur. 3. de Nat. d. 38
nam Anacreontis quidem tota poesis est amatoria. Tusc. q. lib. 4. 60
ἀναλογία Græcè, Latine comparatio, proportio dici potest. de Vniuers. 17
anapæstus pes. Tusc. q. lib. 2. 31. pes est constans ex duabus syllabis breuibus & vna longa. dicitur etiam *ἀνὰ δάκτυλος*.
anatum oua gallinis sæpe supponimus. 2. de Nat. d. 93
anaticular. de Fin. lib. 5. 39
Anaxagoras Clazomenius, cum Lampfici moreretur, quærentibus amicis velle ne Clazomenas in patriam, si quid ei accidisset, afferri, nihil necesse est, inquit: Vndique enim ad inferos tantundem vitæ est. Tusc. q. lib. 1. 93
Anaxagoras & Democritus agros & patrimonium sua reliquerunt, ac discendi quærendique diuinæ delectationi toto se animo dederunt. Tusc. q. lib. 5. 82
Anaxagoras maxima fuit & grauitatis & ingenii gloria. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 66
Anaxagoras niuem nigram esse dixit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 66
Anaxagoras nullum sensum vidit omnino. de Nat. d. 1. 20
Anaxagoras, qui accepit ab Anaximene disciplinam, primus omnium rerum descriptionem, & modum mentis infinitæ, vi ac ratione designari & confici voluit. de Nat. d. 1. 20
Anaxagoras voluit materiam esse infinitam, sed ex ea particulas similes inter se minutateas primùm confusas, deinde in ordinem adductas mente diuinæ. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 109
Anaxagoram ferunt nuntiata morte filia dixisse, Sciebam me genuisse mortalem. Tusc. q. lib. 3. 26

Anaxarchus Democritus cum in manus Cyprii Nicocreonis regis incidisset, nullum genus supplicii deprecatus est, neque recusauit. Tusc. q. lib. 2. 46. vide Val. Maximum.
Anaxarchum Democritum à Cyprio tyranno excarnificatum accepimus. 3. de Nat. d. 61
Anaximander Milefius popularis & sodalis Thaletis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 108
Anaximander physicus terræ motu, quo vrbis tota corruit, Lacedæmonii prædixit. Diuin. lib. 1. 95
Anaximander infinitatem naturæ dixit esse, e qua omnia gignerentur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 108
Anaximenes, æra deum statuit, eumque gigni, esse que immensum & infinitum, & semper in motu. de Nat. d. 1. 19
Anaximenes auditor Anaximædri. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 108
Anaximenes ærem infinitum esse voluit, sed ea, quæ ex eo gignerentur, definita. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 108
Anaximenes voluit ex ære gigni terram, aquam, ignem, tū ex his omnia. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 18
ab Anaximene disciplinam accepit Anaxagoras. de Nat. d. 1. 20
sed eius temporis incipit video quasi factorum viam. Somn. Scip. 6
bestiarum aliæ quasi ancipites in vtraque sede viuentes. de Nat. d. 1. 73
quid ortus Androgyni? Diuin. lib. 1. 83
Andromacha. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 11
Andromacha Enni. Diuin. lib. 1. 24
tragedia Enni de calamitatibus & ærumnis Andromaches vxoris Hectoris, quæ capta Troia à Neoptolemo rapta est, & postea variis modis agitata. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 21
quum ætas tua septenos octies solis anfractus reditusque conuerterit. Somn. Scip. 7
in anfractibus annuis vt ita cadat, descriptum est. 2. de Leg. 17
infractibus incisum nihil habet mundi forma. de Vniuers. 23
illud angit vel potius excruciat. Tusc. q. lib. 1. 67
angi alicuius rebus prosperis. Tusc. q. lib. 3. 18
angi appropinquatione mortis. de Finib. lib. 5. 18
angi decessu amicorum. Læli. 9
angi rectè factis commodisque amicorum. Læli. 53
angor est ægrius premens. Tusc. q. lib. 4. 15
nec me angoribus dedidi, quibus essem confectus, nisi his restitissim. Off. 2. 3
angues ex vastitate Libyæ vento Africo inuectas, interficiunt atque consumunt lbes, aues excellæ: ex quo fit, vt illæ nec morsu viuæ nocent, nec odore mortuæ. de Nat. d. 1. 72
anguiculi. de Fin. lib. 5. 39
nihil angulis incisum habet mundi forma. de Vniuers. 23
in angustum adduci. Læli. 29
in angustum deducere. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 27
angustia conclusæ orationis, non facile se ipsa tutatur. de Nat. d. 1. 16
angustia, per quas penetravit ea quæ est nominata Argo. Tusc. q. lib. 1. 38. fauces ponti Euxini.
cur eā (sub. orationem) in tantas angustias, & in Stoicorum dumeta compellimus? Acad. q. ed. 1. lib. 2. 102. intelligit

subtile & angustum differendi genus, quod placuit Stoicis.
& si iis angustis, quibus plerique putant, teneretur. Tusc. q. lib. 3. 14
quæ breuius angustiusque concluduntur, apertiora sunt ad reprehendendum. de Nat. d. 2. 15
angustius vrget. de Nat. d. 2. 16
anhelitus terræ, qui frigidus sunt, cum fluere cœperint, ventos esse placet Stoicis. Diuin. lib. 2. 32
anhelitus terrarum. Diuin. lib. 1. 97
quod anima est, id motu cietur interiore & suo. Somn. Scip. 32
anima inflammata. Tusc. q. lib. 1. 35. id est, aer, ignis & calefcens.
anima quæ spiritu in pulmones ducitur, ea calefcit primùm ab ipso spiritu. 2. de Nat. d. 104
anima rationis consiliique particeps. de Nat. d. 1. 61
anima triplex, iuxta Platonem. Tusc. q. lib. 1. 18
anima vna est ex omnibus quæ sese mouet: ideo neque nata est, & æterna est. Somn. Scip. 32
animæ principatum, id est, rationem in capite, sicut in arce posuit Plato. Tusc. q. lib. 1. 18
animam & aquam deus inter terram & ignem posuit, eaque inter se comparauit, & proportionem coniunxit. de Vniuers. 19
animam esse immortalem. Læli. 12
anima circumfusa non fuerunt extrema mundi, vt respirationem requireret. de Vniuers. 23
animal & inanimum hoc maximè discrepant, quod inanimum nihil agit, animal agit aliquid. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 37
omne animal naturam patibilem habet. 3. de Nat. d. 20
vt animal, quod videmus, esset illi animali quod sentimus ad æternitatis imitationem simillimum. de Vniuers. 45
omne animal simul vt ortum est, & scriptum, & omnes partes suas diligit. de Fin. lib. 2. 30
animal nullum sempiternum. 3. de Nat. d. 22
siue animal, siue è terra editum. de Nat. d. 2. 18
quomodo non potest animal vllum non appetere id, quod accommodatum ad naturam appareat, sic non potest obiectam rem perspicuam non approbare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 37
animal vnum aspectabile, in quo alia omnia animalia continentur, mundus. de Vniuers. 13
nullum animal, quod sanguinem habet, sine corde esse potest. Diu. lib. 1. 101
omni animali illud, quod appetit, possum est in eo, quod naturæ est accommodatum. de Fin. lib. 5. 21
animal esse mundum hunc intelligens, & diuina prouidentia constitutum. de Vniuers. 11
si mentem istam quasi animal aliquid esse voluerit. de Nat. d. 1. 20
in omni animali est appetitio & declinatio naturalis. 3. de Nat. d. 22
animalia & animantes frustra appellare censuit Dicitarchus. Tusc. q. lib. 1. 18
animalium alia fugunt, alia carpunt, alia vorant, alia mandunt cibum. 2. de Nat. d. 91
omnium animalium commune est secundum naturam viuere. de Fin. lib. 5. 21
animalium genera quatuor. de Vniuers. 43

quot formas animalium mens in specie rerum intus poterat cernere, totidem & tales in hoc mundo secum cogitavit effingere. de Vniuers. 43
 vis animalis qua omnia reguntur. de Natur. d. 1. 24
 animabilis spirabilisque natura, aer. 2. de Nat. d. 67
 sed quid singulorum opiniones animaduertam? Tusc. q. lib. 1. 96
 aut euentis animaduersa & notata. Diuin. lib. 1. 64
 animaduersus vitiorum. Off. 1. 203
 mediocris animaduersio atque admonitio. lib. 1. de Fin. 24
 omnis & animaduersio & castigatio contumelia vacare debet, neque ad eius qui punit alique, aut verbis castigat, sed ad Reipub. vilitatem referri. Off. 1. 115
 animaduersio atque admonitio mediocris. de Fin. lib. 1. 24
 animare non possent indiuidua. de Nat. d. 1. 78
 animans est igitur mundus, compósque rationis. de Nat. d. 1. 16
 qui mundum ipsum animantem sapientemque esse dixerunt. de Nat. d. 1. 18
 nihil quod (vixit) generare ex se potest animatem, compotemque rationis. de Nat. d. 1. 16
 quæ autem animans natura, nihil curas: de Nat. d. 1. 86
 animantem legem efficit Zeno. de Nat. d. 1. 26
 animantes aspiratione aeris sustinentur. 2. de Nat. d. 60
 animantes multæ infectantes odoris intolerabili foeditate depellunt. 2. de Nat. d. 96
 animantes orientur quos & viuos alatis, & consumptos sinu recipiatis. de Vniuers. 53
 animantes qui animo cernuntur, & ratione intelliguntur. de Vniuers. 13
 animantia alia coris teçta, alia villis vestita, alia spinis hirsuta. 2. de Natur. d. 90
 animantia diuina sunt infixæ cælo sydera, ob eamque causam suis sedibus inhaerent, & perpetuò manent. de Vniuers. 47
 animantia omnia sunt in quædam genera partita aut inchoata. de Vniuers. 13
 commune animantium omnium est cõiunctionis appetitus, procreandi causa, & cura quædam coru quæ procreata sunt. Off. 1. 19
 animantium generi omni à natura tributum est, vt se, vitam, corpusque tueatur, declinetque ea quæ nocitura videatur, omniaque quæ sint ad viuendum necessaria, anquirat & parat. Off. 1. 17
 animantium hoc natura commune est, vt habeant libidinem procreandi. Off. 1. 79
 animantium varius ortus. de Nat. d. 2. 30
 animantibus quantam custodiam conseruandi sui ingenuit natura. 2. de Nat. d. 93
 animationis diuinæ maximè speciem faciebat quartum genus animantium ex igne. de Vniuers. 43
 bene animatus. Tusc. q. lib. 1. 17
 animatum. Græci vocant ἐμψυχον. Tusc. q. lib. 1. 45
 animatum quod est, id motu cietur interiore & suo. Tusc. q. lib. 1. 45
 quemadmodum sint in se ipsas animati. de Fin. lib. 2. 69
 animus à medio profectus, extremitatem cæli à suprema regione rotundo ambi-

tu circumiecit, seseque versans, diuinæ, sempiternæ, sapientisque vitæ induxit exordium. de Vniuers. 33
 animus à se ipse dissidens, secumque discordans. de Fin. 1. 45
 animus ægritudine ac perturbationibus reliquis omnibus vacuus, perfectè atque absolutè beatus efficit. Tusc. q. lib. 4. 30
 animus ab anima dictus. Tusc. q. lib. 1. 17
 quid sit animus, aut vbi, aut vnde, magna dissensio est. Tusc. q. lib. 1. 16
 animus accipit quæ videmus. Tusc. q. lib. 5. 79
 animus æger (vt ait Ennius) semper errat, neque pati, neque perpeti potest, cupere nunquam desinit. Tusc. q. lib. 3. 4
 animus altissimus & gloriæ cupidus. Off. 1. 93
 animus angustus. Off. 1. 97
 animus, appropinquante morte, multò est diuini. Diuin. lib. 1. 58
 animus calidior est, vel potius ardentior, quàm est aer terræ proximus. Tusc. q. lib. 1. 35
 animus concitatus abstractusque ab integra certaque ratione, non constantià solùm amittit, verumetiam sanitatem. Tusc. q. lib. 4. 30
 animus corporis expers Xenocrati, & antiquis philosophis. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 28
 animus cum ad sui simile penetravit, in eo nulla re egens aletur, & sustentabitur iisdem rebus quibus astra. Tusc. q. lib. 1. 37
 animus cum languore corporis nec mēbris vti, nec sensibus potest, incidit in visa varia & incerta, ex reliquis inhaerentibus earum rerum, quas vigilans gesserit aut cogitarit. Diuin. lib. 2. 99
 animus cum multum corpori præster, obserueturque vt casto corpore ad deos audeatur, multò est in animis id seruandū magis. Animi labes nec diurnitate vaneſcere, nec manibus vllis elui potest. 2. de Leg. 26
 quod si cui simul animus cum re concidit. Tusc. q. lib. 3. 34
 animus cum superauit regionem aeris crassi, naturamque sui similem contigit & agnouit, ignibus insilit, & finem altius se efferendi facit. Tusc. q. lib. 1. 36
 animus de se ipse tum iudicat, cum id ipsum, quo iudicat, ægroter. Tusc. q. lib. 3. 1
 animus desertus languore corporis. Diuin. lib. 2. 107
 animus diuinus est. Tusc. q. lib. 1. 52
 animus diuinus, corpore liberatus. Tusc. q. lib. 1. 42
 animus effeminatus. Tusc. q. lib. 4. 49
 ardor mundi animus est. de Nat. d. 1. 23
 animus exanclatus. id est, exhaustus ærūnis. Tusc. q. lib. 2. 16
 quorum aut ingenio, aut virtute animus excellit. Tusc. q. lib. 1. 29
 animus excelsus atque inuidus. Off. 1. 23
 animus excelsus & magnificus. Off. 1. 111
 animus fortis. Tusc. q. lib. 2. 8
 animus fortis & magnus duabus rebus maximè cernitur: quarum vna est in despicientia rerum externarum: altera in rebus magnis & vtilibus, sed vehementer arduis gerendis. Off. 1. 95
 animus fortis & magnanimus in homine non perfectò nec sapiente seruentior plerunque est. Off. 1. 71. quoniam feruorè fortitudinis Aristoteles 3. Eth. excessum facit, ὑπερβολῶς.

animus fractus & abiectus. Parad. 44
 animus furore diuino incitatus. Diuin. lib. 2. 78
 animus harmonia, secundum Aristoxenum. Tusc. q. lib. 1. 18
 animus hominis diues, non arca appellari solet. Parad. 55
 animus hominis habet memoriam, & eā infinitam rerum innumerabiliū. Tusc. q. lib. 1. 46
 animus in duas partes diuisus, alteram rationis participem, alteram expertè. Tusc. q. lib. 4. 9
 animus hominis nunquam naturaliter diuinat, nisi cum ita solutus est & vacuus, vt ei planè nihil sit cum corpore. Diuin. lib. 1. 96
 animus hominis quibus rebus beatus fiat. 1. de Leg. 46
 cur animus hominis quicquam ignoret, si esset deus? de Nat. d. 1. 21
 animus hominis si nihil esset in eo, nisi vt per eum viveremus, esset nobis cum bestiis plantisque communis. Tusc. q. lib. 1. 46. bestia enim & plāta animam vegetatiuam seu vitalem habent, per quam viuunt.
 animus hominis si nihil haberet, nisi vt appeteret ad refugeret, id ei esset cõmune cum bestiis. Tusc. q. lib. 1. 46. nam & bestia appetunt quæ sunt bona, & refugunt contraria.
 animus hominibus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sydera & stellæ vocantur. Som. Scip. 11
 animus humanus decerptus ex mente diuina, cum alio nullo, nisi cū ipso deo, si hoc fas est dictū, comparari potest. Tusc. q. lib. 5. 29
 animus humanus sic vt natura cœlestis & terra vacat & humore. Tusc. q. lib. 1. 53
 animus humanus si est excultus, & si eius acies ita curata est, vt ne cœcet erroribus, sit perfecta mens, id est, absoluta ratio, quæ est idem quod virtus. Tusc. q. lib. 5. 29
 animus imbecillus atque anilis. Diuin. lib. 2. 97
 animus imbecillus remissusque. Diuin. lib. 2. 107
 animus in corpore inclusus. Tusc. q. lib. 1. 47
 animus in corpore tanquam alienæ domi. Tusc. q. lib. 1. 47. propria enim eius sedes est cœlum.
 animus inflatus & tumens. Tusc. q. lib. 3. 16
 animus in partes duas distributus est, quarum altera rationis est particeps, altera expers. Tusc. q. lib. 1. 42
 ex hoc ille animus in præliis paratus ad vulnera. Tusc. q. lib. 2. 33
 animus intentus. Tusc. q. lib. 4. 8
 vt onera contentis corporibus facilius feruntur, remissis opprimunt: simillimè animus intensione sua depellit pressum omnem ponderum, remissione autem sic vrgetur, vt se nequeat extollere. Tusc. q. lib. 2. 48
 animus iudex omnium. Tusc. q. lib. 1. 39
 animus iuxta Empedoclem est cordi suffusus sanguis. Tusc. q. lib. 1. 17
 animus late longèque peregrinatur. de Nat. d. 1. 38
 animus leuis & calidus. Tusc. q. lib. 1. 36
 animus magnus & excelsus. Off. 3. 30
 animus magnus elatusque, humanasque res despiciens. Off. 1. 87
 animus magnus creatusque. de Fin. lib. 5. 64

animus mundi. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 21. Vult & Plato in Timæo mundum esse animantem, & omnium, qui sub aspectum cadunt, animantium perfectissimum.
 animus mundi omnium rerum quæ sunt ei subiectæ quasi prudentia quadam, procurans cœlestia ac humana, secundū Academicos. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 21
 animus natura insiftens, agitatione & motu nunquam vacuus esse potest. Diuin. lib. 2. 99
 animus nec secerari, nec diuidi, nec discepi, nec distrahi potest: nec interire igitur. Tusc. q. lib. 1. 58
 quemadmodum oculus conturbatus nō est probè affectus ad suum munus fungendum: sic conturbatus animus non est aptus ad exequendum munus suū. Tusc. q. lib. 3. 13
 cum præsertim ipse quoque animus non inane nescio quid sit, sed in quodam genere corporis. de Fin. lib. 4. 30
 animus numerus, secundum Xenocrate. Tusc. q. lib. 1. 18
 animus oculorum effugit obtutum. de Vniuers. 33
 animus opinionibus maloque more, id est, visu & consuetudine vitæ delinitus. Tusc. q. lib. 5. 58
 animus paratus ad periculum, si sua cupiditate, non vtilitate cõmuni impellitur, audacia potius nomen habeat, quàm fortitudinis. Off. 1. 91
 animus paraus. Off. 1. 97
 animus perturbatus. Tusc. q. lib. 3. 7
 vt qui à Leuceade se præcipitauerit, sustinere se, cum velit, non potest: sic animus perturbatus & incitatus nec cohibere se potest, nec quo loco vult, insistere omnino. Tusc. q. lib. 4. 32
 animus piis omnibus retinendus est in custodia corporis, nec iniussus eius, à quo ille est nobis datus, ex hominum vita migrandum est. Som. Scip. 11
 animus prudentia consilioque fidēs. Off. 1. 113
 animus qui est in aliquo morbo, non magis est sanus, quàm id corpus, quod in morbo est. Tusc. q. lib. 3. 8
 animus rerum bonarum expectatione erigitur. 2. de Leg. 19
 animus robustus & excelsus. de Fin. lib. 1. 39
 animus sapientis ita semper est affectus, vt ratione opumè vtatur. Tusc. q. lib. 3. 13
 animus sapientis nunquam est perturbatus. Tusc. q. lib. 3. 13
 animus sapientis semper vacat vitio, nunquam turgescit, nunquam tumet. Tusc. q. lib. 3. 16
 animus se iniiciens & intendens in immensum. de Nat. d. 1. 38
 animus seipsum semper mouet, atque idcirco non est natus, sed æternus. Tusc. q. lib. 1. 45
 animus semper agit aliquid, neque vlla conditione quietem sempiternam potest pati. de Fin. lib. 1. 51
 vt ipsum mundum ex quadã parte mortalem ipse deus æternus, sic fragile corpus animus sempiternus mouet. Som. Scip. 19
 animus sensum omaem effugit oculorū. de Vniuers. 63
 animus sensibus & curis vacuus. Diuin. lib. 2. 20
 vt oculus, sic animus sese non videns alia cernit. Tusc. q. lib. 1. 54
 animus si est horum quatuor generum, ex quibus omnia constare dicuntur. (id

est, elementorum, ex inflammata anima constat, atque idcirco superiora capessat necesse est. Tusc. q. lib. 1. 35
 animus si sit numerus, vt sensit Xenocrates: vel ὁδὸν ἔχει, vt Aristoteles, multò integrior ac purior est, quàm igneus, aut animalis, longissimèque à terra sefferet. Tusc. q. lib. 1. 33
 illud quidem sic habeto, nisi sanatus animus sit, quod sine philosophia fieri nō potest, sinem miseriarum nullum fore. Tusc. q. lib. 3. 11
 animus siue anima sit, id est, spiritalis & acrius, siue ignis, diuinus est. Tusc. q. lib. 1. 49
 animus somno seuocatus à societate & contagione corporis meminit præteritorum, præsentia cernit, futura prouidet. Diuin. lib. 1. 58
 animus tres partes habet, vt Platoni placuit, rationis, iræ, cupiditatis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 115. eas Plato λόγος, θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν vocat.
 animus turpificatus. Off. 3. 143
 animus vacans corpore. Tusc. q. lib. 1. 41
 animus iunctus ex anima tenui. id est, aere, & ardore solis temperato. Tusc. q. lib. 1. 36
 si animus vnà cum corpore interit, nullus in eo sensus remanet, ipse enim nullus est. Tusc. q. lib. 1. 67
 animus, vt Euripides audeat dicere, deus est. Tusc. q. lib. 5. 2
 animus, vt Xenocrates, mens nullo corpore. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 115
 animus vnus ex omnibus rationis, contentionisque sempiternarum rerum & sub intelligentiam cadentium compos & particeps: quo nihil ab optimo genitore melius procreatum: quippe qui ex eadem vincit, alteraque natura, adiucta materia temperatione trium partium, proportionem compacta, se ipse cõuersans, cum materiam mutabilem arripisset, & cum rursus indiuiduam atque simplicem, per quam omnis mouetur, discernitque quid sit eiusdem generis, & quid alterius, & cætera diiudicat, quid cuique rei sit maxime aptum, quid quoque loco, aut modo, aut tempore contingat, quæque distinctio sit inter ea quæ signantur, & ea quæ semper sint eadem. de Vniuers. 35
 animus Zenoni Stoico ignis videtur. Tusc. q. lib. 1. 17
 vt optima quisque valetudine affectus potest videri alius, vt natura ad aliquè morbum procliuor: sic animus alius ad alia vitia propensior. Tusc. q. lib. 4. 67
 animi appetitus, ratione regitur. de Nat. deo 2. 24
 animi auxilium non vt in corporis morbis petendum est foris. Tusc. q. lib. 3. 5
 animi bene constituti proprium est, & lætari bonis rebus, & dolere contrariis. Læ. 44
 animi bona ab Academicis in naturam & mores diuidebantur. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 15
 animi bona dicebant Academicis, quæ essent ad comprehendendam animi virtutem idonea. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 15
 animi celeritas. Tusc. q. lib. 1. 36
 omnem animi conformationem, cæteri philosophi motum inanem vocant: vos, aduentum in animos & introitum imaginum dicitis. de Nat. d. 1. 75
 animi creatio vnde à deo facta. de Vniuers. 17

animi domus, cœlum. Tusc. q. lib. 1. 41
 in omnibus officiis persequendis animi est adhibenda contentio. Tusc. q. lib. 2. 48
 qui magni animi est, eum necesse est esse inuictum. Tusc. q. lib. 3. 13
 munus animi est, ratione bene vti. Tusc. q. lib. 3. 13
 magni animi esse. Tusc. q. lib. 3. 13
 animi & corporis inter se comparatio. Tusc. q. lib. 4. 25
 animi & plures sunt & perniciosiores morbi quàm corporis. Tusc. q. lib. 3. 4
 animi fortis & constantis est non perturbari in rebus asperis, nec tumultuantem de gradu deici, sed præsentis animo vti & consilio, nec à ratione discedere. Off. 1. 113
 animi fortis magnique ducendum est, ea quæ eximia plerisque & præclara videtur, parua ducere. Off. 1. 95
 animi intelligentia, quid aut qualis sit, difficilis. Tusc. q. lib. 1. 43
 animi magnitudo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 66. Tusc. q. lib. 1. 2
 animi motus & cogitatio. id est, ratio. 3. de Nat. d. 51
 animi motus qui ratione rexit, iuste vixerit: qui autem his se dederit, iniuste. de Vniuers. 55
 in animi notione reponere tanquam in vestigio. de Nat. d. 1. 28
 animi pars, in qua feritas quædam est, atque agrestis immanitas. Diuin. lib. 1. 56. Græci θυμὸν seu θυμὸν δέος vocant.
 animi pars, in qua irarum existit ardor. Diuin. lib. 1. 57. θυμὸς & θυμὸν δέος dicitur à Græcis.
 animi pars quæ mentis & consilii est. Diuin. lib. 1. 56. Græci νῆξ & λόγος vocant.
 animi pars, quæ mentis & rationis particeps est. Diuin. lib. 1. 59. Græci λογιστικὸν μέρος vocant.
 animi pars, quæ voluptate alitur. Diuin. lib. 1. 56. ἐπιθυμητικὸν μέρος ἢ φῆξις Græcis dicitur.
 animi pars rationis atque intelligentiæ particeps, tum maximè viget, cum plurimum abest à corpore. Diuin. lib. 1. 63
 animi partes duæ temerariæ. Diuin. lib. 1. 57. nempe θυμὸς καὶ ἐπιθυμία.
 animi propria natura atque vis est, motu cieri interi ore & suo. Tusc. q. lib. 1. 45
 vt maris tranquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus commouente: sic animi quietus & placatus status cernitur, cum perturbatio nulla est, qua moueri queat. Tusc. q. lib. 5. 13
 animi robusti est, magnæque constantiæ, ea quæ videntur acerba, ita ferre, vt nihil à statu naturæ discedas, nihil à dignitate sapientis. Off. 1. 97
 in animi securitate vitam beatam ponimus. de Nat. d. 1. 38
 animi sedes naturalis. Tusc. q. lib. 1. 36
 animi sedem & locum in corde esse dixerunt Stoici: in cerebro, Pythagoras, & eum secutus Plato. Tusc. q. lib. 1. 17
 singularis est quædam natura atque vis animi, seu iuncta ab his vilitatis notisque naturis. (scilicet terrena, humida, acra & ignea) Tusc. q. lib. 1. 53
 ex animi sententia. Tusc. q. lib. 1. 17
 sunt enim quædam animi similitudines cum corporibus. Tusc. q. lib. 2. 48
 animi turpitudine vitii ipsi facillime percipiuntur. 2. de Leg. 38
 animo diuinitatem dedit Alcmeo Crotoniates. de Nat. d. 1. 20
 animus à consuetudine oculorum ab-

ducere, difficillimum est. 3. de Nat. d. 1. 4
qui animum à corpore discedere cęsent, alii statim dissipari, vt Democritici & Epicurei: alii diu permanere, vt Stoici: alii semper, vt Platonici. Tusc. q. lib. 1. 16
animum à corpore secernere, nec quiquā aliud est, quā emori discere. Tusc. q. lib. 1. 61
cūm animum à negotio omni seuoamus, nihil aliud agimus, quām animum ad se ipsum aduocamus, secum esse cogimus, maximēque à corpore abducimus. Tusc. q. lib. 1. 61
animum, antequam corpus intrauit, in rerum cognitione viguisse. Tusc. q. lib. 1. 47. sententia Socratis apud Platonem in Phædone.
animū Aristoteles appellat *ενπεθελασ* nouo nomine. Tusc. q. lib. 1. 19
animum ad seipsum aduocare, secum esse cogere, maximē à corpore abducere. Tusc. q. lib. 1. 61
animum cum corpore extinguunt sunt qui cęsent, quales sunt Epicurei. Tusc. q. lib. 1. 16
animum defigere, & intendere in rem aliquā. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 44
animum deus vt in medio mundi collocauit, ita per totum tetendit. de Vniu. 1. 25
animum deum esse Pythagoras censuit per naturam rerum omnem intentum & commentem, ex quo animi nostri carperentur. de Nat. d. 1. 21
animum diuinum, corpore liberatum, cogitatione cōplecti non possumus. Tusc. q. lib. 1. 42
animum & corpus occidere cęsent Epicurei. Tusc. q. lib. 1. 16
nihil omnino esse animum, & hoc esse nomen totū inane sentit Dicitæarchus. Tusc. q. lib. 1. 18
animū & videre & audire, nō eas partes, quæ quasi fenestæ sunt animi (vt sunt oculi & aures) Tusc. q. lib. 1. 39
animum esse deum, seu diuinum probatur. Tusc. q. lib. 1. 53
licet etiam mortalem animum iudicantem, æterna moltri, non gloriæ cupiditate, quam sensurus non sit, sed virtutis, quam necessario gloria consequatur. Tusc. q. lib. 1. 75
animum mundi Academicum deum appellant. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 11
animum mundi haud tum denique cūm corpus ei effecit, inchoauit deus. Deus enim & ortu & virtute antiquiorem genuit animum, eūmque vt dominum atque imperantem obedienti præfecit corpori. de Vniu. 1. 27
cūm nihil erit præter animum, nulla res obiecta impediēt, quo minus percipiat quale quidque sit. Tusc. q. lib. 1. 40
necesse est animum percipicis cedere, vt lancem in libra ponderibus impoſitis deprimi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 37
animum procreator mundi deus ex sua mente & diuinitate genuisset, tum denique omne quod erat concretum atque corporeum subſternebat animo, interiusque faciebat. de Vniu. 1. 33
vt animum sapientis commoueri & conſurbari negarent. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 116
animum spirabilem ſumpſimus ab ære eo quem spiritu ducimus. de Nat. d. 2. 14
animum vel animam inesse in homine, & in bestia negauit Dicitæarchus. Tusc. q. lib. 1. 18
animo aliquid videre, vt faciunt dormi-

tes. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 16
quicquid animo cernimus, id omne ortur à sensibus. de Fin. lib. 1. 50
qui animo cernuntur, & ratione intelliguntur animantes. de Vniu. 1. 13
animo comprehendere. 3. de Nat. 45
animo comprehendere & tenere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 13
animo comprehensum atque perceptum habere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 91
animo diuino in homine influente atque effluente ambitus illigabant. de Vniu. 1. 61
animo elato esse. Tusc. q. lib. 1. 79
cūm cōstemus ex animo & corpore. Tusc. q. lib. 3. 1
in eum locum sæpe profectus alacri animo & erecto, &c. Cat. 68
facillimē ad res iniustas impellitur, vt quisque altissimi est animo & gloriæ cupido. Off. 1. 93
animo & præterita & futura ſentimus. de Fin. 1. 43
animo & sensibus præditus mundus. de Nat. d. 1. 14
negat satis esse quid bonum sit aut quid malum ſensu iudicari, sed animo etiam ac ratione intelligi posse. lib. 1. de Fin. 2. 4
ſiquidem animo excelſo & alto & virtutibus exaggerato ſumus. Parad. 52
animo excelſo magnōque deſpicere aliquid. Off. 2. 52
ex animo exte hoc mihi non potest. 3. de Nat. d. 5
æquo animo ferre aliquid. Tusc. q. lib. 1. 77
animo ſidenti gradī ad mortem. Tusc. q. lib. 1. 99
animo iam hæc tenemus comprehensa. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 22
ſue ex animo id ſit, ſue ſimulat. 2. de Nat. d. 125
animo in quo ſunt omnia, iubet lex caſtē ad deos adire. 1. Leg. 26
animo inflammato aliquid cōcupiſcere. Tusc. q. lib. 4. 57
animo ipſo animum videre. Tusc. q. lib. 1. 43
in animo meo inest neſcio, quid, quo me plus hic locus delectet. 2. de Leg. 2
nimis eſt penē animo molli. Tusc. q. lib. 2. 44. ex Pacuuo.
animo multis modis variisq; delectari licet, etiam ſi non adhibeatur aſpectus. Tusc. q. lib. 5. 79
animo nihil præſtantius, neque diuinius. Parad. 16
in animo perturbato, ſicut in corpore, ſanitas eſſe non potest. Tusc. q. lib. 3. 7
animo rem cernere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 23. de artibus dictum, quas Græci *τεωπονικας* vocant.
in animo res inſculptas habere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 3
non modò viderat animo res obſcuras. de Nat. d. 2. 36
ab animo tanquam ab oculis caliginem diſpellere. Tusc. q. lib. 1. 52
ab animo tuo quicquid agitur, id agitur à te. Tusc. q. lib. 1. 43
animo tranquillo eſſe. Cat. 67
animo vacuo audire aliquem, & magno ſtudio. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 11
nihil animo velocius. Tusc. q. lib. 1. 36
nihil enim animo videre poterant. Tusc. q. lib. 1. 31
ipſi animi magni refert quali in corpore locati ſint: multa enim è corpore exiſtunt, quæ acuant mentem, multa quæ

obundant. Tusc. q. lib. 1. 65
vt agri non omnes frugiferi ſunt, qui coluntur: ſic animi non omnes culti fructum ferunt. Tusc. q. lib. 2. 50
animi altissimi. Tusc. q. lib. 2. 17
animi beſtiarum ſunt rationis expertes. Tusc. q. lib. 1. 65
animi cum corpore permiſti. Diuin. lib. 1. 109
ne ſi interirent quidem animi, quicquam mali eſſe in morte. Tusc. q. lib. 1. 66
animi hominum ſemper fuerunt, futuri qui ſunt. Diuin. lib. 1. 118
animi imbecilles. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 32
ſi animi mortales ſunt, tantus interitus eſt in morte, vt ne minima quidem ſuſpicio ſenſus relinquatur. Tusc. q. lib. 1. 72
animi per ſe ipſos viuentes. Tusc. q. lib. 1. 30
animi, quo maior eſt in eis præſtantia & diuinius, eo maiore indigent diligentia. Tusc. q. lib. 4. 47
animi quibus rebus pellantur, ſæpe vehementius. Diuin. lib. 1. 71
animi ſeipſos mouent, ergo æterni. Tusc. q. lib. 1. 45
animi valentes. id eſt, bene conſtituti ac ſani, qui nulla perturbacione tentari poſſunt, qualis eſt animus ſapientis. Tusc. q. lib. 4. 24
animorum æternitas cur nonnullis videatur incredibilis. Tusc. q. lib. 1. 41
cūm de animorum æternitate dicitur, de mente dicitur, quæ omni turbido motu ſemper vacet: non de partibus iis, in quibus ægritudines, ira, libidineſque verſantur. Tusc. q. lib. 1. 65
illud animorum corporūmque diſſimile eſt, quod animi valentes morbo tentari non poſſunt, corpora poſſunt. Tusc. q. lib. 4. 24
animorum è corpore excedentium duas eſſe vias, duplicesque curſus diſſeruit Socrates. Tusc. q. lib. 1. 59
de animorum immortalitate Plato eadē dicit. 2. de Leg. 62
animorū ingeniorūque naturale quoddam quaſi pabulum conſideratio conſtemplatioque naturæ. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 118
ſed ſumendum tempus eſt non minus in animorum morbis, quā in corporū. Tusc. q. lib. 3. 65
animorum nulla in terris origo inueniri poſſe. Tusc. q. lib. 1. 53
animorum omnes morbi & perturbaciones ex aſpernatione rationis eueniūt. Tusc. q. lib. 4. 25
animorum parem numerum ſideribus diſtribuit deus, & ſingulos adlunxit ad ſingula. de Vniu. 1. 53
animorum vis duplex eſt: vna pars in appetitu poſita eſt, quæ eſt *ορνη* Græcè, quæ hominem huc atque illic rapit: altera in ratione, quæ docet & explanat quid faciendum fugiendumque. Off. 1. 141
animos ad audiendum ereximus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 11
poſſe animos, cūm è corporibus exceſſerint, in cælum quaſi in domicilium ſuum peruenire. Tusc. q. lib. 1. 21
animos deos eſſe dicit Plato in Timæo & in Legibus. de Nat. d. 1. 23
animos eſſe mortales quibus rationibus probet Panætius. Tusc. q. lib. 1. 63
ab altero non nimis alienos animos habemus. Læ 1. 28
animos, omnium hominum immortales

eſſe, ſed fortium, bonorumque diuinus. 2. de Leg. 28
animos permanere arbitramur conſenſu omnium nationum. Tusc. q. lib. 1. 29
dāſne aut manere animos poſt mortem, aut morte ipſa interire: Tusc. q. lib. 1. 22
animos ſue animales ſint, id eſt, ſpirabiles, ſue ignei, in ſublime ferri perſpicuum eſt. Tusc. q. lib. 1. 35
animos, ſue diſſipentur procul à terris, ſue permancant & conſeruent habitum ſuum, necesse eſt ad cælum ferri. Tusc. q. lib. 1. 35
ex animis conatur euellere cognitionem deorum. de Nat. d. 1. 24
ab animis conſuetudine imbutis. de Nat. d. 1. 58
in animis doctissimi illi veteres ineſſe quiddam cœleſte & diuinum putauerunt. de Fin. lib. 2. 93
in animis hominum, deorum notionem impreſſit ipſa natura. de Nat. d. 1. 32
in animis imprimuntur. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 30
nihil eſt in animis mixtum aut concretum. Tusc. q. lib. 1. 53
noſmetipſi qui animis mouemur & ſenſibus. de Nat. d. 2. 42
in ſolis animis motum, qui ſua ſponte ſit, ponit Plato. de Nat. d. 2. 23
animis nihil admixtum, nihil cōcretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. Tusc. q. lib. 1. 58
eſt in animis omnium ferē naturā molle quiddam, demiſſum, humile, eneruatū quodammodo & languidum. Tusc. q. lib. 2. 42
in maximis animis ſplendidiſſiſque ingenis plerunque exiſtunt honoris, imperii, potentæ, gloriæ cupiditates. Off. 1. 39
naturis quæ ſine animis ſunt, locus eſt proprius. de Nat. d. 1. 75
anims tanquam oculis, totam licet luſtrare terram. 2. de Nat. d. 121
ſed eſt naturale in animis tenerum quiddam atque molle, quod ægritudine, quaſi tempeſtate, quatiatur. Tusc. q. lib. 3. 10
animosus. Tusc. q. lib. 1. 17
præſertim cūm ab his non ſanē animosē deſendatur ſententia, &c. Tusc. q. lib. 3. 44
ita pueros orientes animari atque formati. Diuin. lib. 2. 71
ſic in amicū ſit animatus. Læ 1. 51
quæ globoſa & rotunda, diuinis animantibus, &c. Som. Scip. 11
viſa illa vera ſint, aune falſa. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 45
Annibal Marcellum interemit. 3. de Nat. d. 59
Annibal apud Prusiā Regem exulauit. Diuin. lib. 2. 40
Annibal ſomnium. Diuin. lib. 1. 45, & 46
Annibal ſomnium cū cepiſſet Sagūtum. Diuin. lib. 1. 46
Annicerii philoſophi. Off. 3. 59
ſempèrque ad aliquid tanquam adminiculum annitur. Læ 1. 74
annularius. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 77
annus ſit vbi ſol ſuum totum conſecit & peragrauit orbem. de Vniu. 1. 41
annus perſectus & abſolutus perſecto numero temporis tum completur: denique cū ſe octo ambitus conſecit ſuis curſibus ad idem caput retulerunt, cūmque eos permenſus eſt idem & ſemper ſui ſimilis orbis. de Vniu. 1. 41
annus vertens verē appellari poſſe tum,

cūm ad idē, vnde ſemel perſecta ſunt, cuncta aſtra redierint, eandēque totius cœli deſcriptionem longis interuallis retulerint. Som. Scip. 25
anni primus mensis apud Ægyptios. 3. de Nat. d. 40
anni tempora quomodo ex ſolis inflexione ſiant. de Nat. d. 2. 36
magnum annum mathematici nominarunt. de Nat. d. 2. 38
annum homines populariter tatummodo ſolis, id eſt vnus aſtri reditu metiuntur. Som. Scip. 25
anno ferē vertente. de Nat. d. 2. 39
ni anni decem interſeruit, ne quis eundem magiſtrum capito. 3. de Leg. 8
nondum centum & decem anni ſunt, cū, &c. Off. 2. 111
annua ſolis conuerſio. de Nat. d. 2. 36
annuis curſibus conſciuntur ſæcula. de Nat. d. 2. 16
annales pontificum maximorum, quibus nihil poteſt eſſe iucundius. 1. de Leg. 4
comburamus annales. Diuin. lib. 1. 32
anniuſarias viciffitudines conſtantiffimē conſcicit cælum. 2. de Nat. d. 72
annona curatores ædiles. 3. de Leg. 6
putarem annonam in macello cariorem fore. Diuin. lib. 2. 45
vt non anquirat aliquem, &c. Læ 1. 73
anquirere & parare omnia quæ ſunt ad viuendum neceſſaria. Off. 1. 17
ſemper aliqui anquirendi ſunt, quos diligamus. Læ 1. 84
quo plures det ſibi tanquam anſas ad reprehendendum. Læ 1. 53
ante hoc tempus. Acad. quaſt. ed. 2. lib. 1. 2
omnes ante eum philoſophi. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 11. Græca loquendi forma, *πρωτος εσ ανθρωπος φιλοσοφου*.
in qua quid valeat id, quod fieri poſſit, anquirunt. Fat. 13
ante & pone quos ſabuntur. de Vniu. 1. 61
ante & pone veheretur animal. de Vniu. 1. 61
antē iudicaſti Epicurum te eſſe oportere, quā iſta cognouiſti (pro cognosceres) de Nat. d. 1. 46
anteceptam animo rei quandam informationem *προληψις* appellat Epicurus. de Nat. d. 1. 32
tum antecedit, tum ſubſequuntur ſtellæ. de Nat. d. 2. 38
ſeptima pars quæ ſeptem & viginti partibus antecederet primæ. de Vniu. 1. 29
antecedere honore. Cat. 59
antecelliones & conuerſiones quæ in orbibus deorum eueniunt. de Vniu. 1. 45
antecelliones & progreſſus cauſarum. Off. 1. 19
antecellere ætate. Cato 59
anteire ætate. Læ 1. 61
anteire aliquem ætate. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 25. & Tusc. q. lib. 1. 4
anteire ceteris virtute. Off. 2. 51
anteferre otium priuatum negociis publicis. Tusc. q. lib. 3. 48
anteparta bona. Cato 64
cūm animum quadam infinita laude anteponebant corpori. de Fin. lib. 4. 14
anteponere communem vtilitatem ſua. de Fin. lib. 3. 51
anteponere exilii libertatem domeſtica ſeruituti. Tusc. q. lib. 5. 78
anteponere honeſta & recta emolumentis omnibus & commodis. de Fin. lib. 2. 47
vt omnia cauſis ſiant antepoſitis. Fat. 31

Græca antepone Latinis. lib. 1. de Fin. 5
Anteros ex Venere & Marte nauis. 3. de Nat. d. 42
atque id ipſum cū tecum agere conarere, Fannius anteuertit. Læ 1. 35
ita eſt informatum anticipatumque metibus noſtris. de Nat. d. 1. 52
nulla gens quæ anticipationem quandā deorum ſine doctrina non habeat. de Nat. d. 1. 31. paulō poſt vocat prænotionem.
Antiochus Academicos vt à philoſophia abhorretes arguit. Acad. q. ed. 1. li. 2. 29
Antiochus acutus fuit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 63
Antiochus adſtipulator Stoicorū. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 62
Antiochus appellatus Academicus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 123
Antiochus contra Philonem doctorem ſuum librum edidit, qui ſofus inſcribitur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 122
Antiochus cum Lucullo quaſtore Alexandriæ fuit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 11
Antiochus è philoſophis ingenio ſcientiæque excellere iudicatus eſt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 4
Antiochus homo natura leniſſimus. Academ. q. ed. 1. lib. 2. 12
Antiochus homo quo nihil poterat fieri mitius. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 12
Antiochus in virtute beatam conſtituebat vitam, ſed non beatiffimam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 124
Antiochus in conſtans. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 63. Academicam enim nouam in lūe virtute laudauit, in ſenectute vituperauit.
Antiochus multa præter virtutem putauit homini partim chara eſſe, partim etiam neceſſaria. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 124
Antiochus, Philonis auditor. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 4
Antiochus politiſſimus & acutiſſimus philoſophus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 103
Antiochus ſi per pauca mutauiffet, erat germaniſſimus Stoicis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 123
Antiochi magiſter Philo. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 10
Antiocho præter honeſtatem multa bona, præter turpitudinem multa mala videbantur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 125
Antiocho vehementiſſimē diſplicuit, omnia peccata eſſe paria. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 124
Antiochei, ab Antiocho dicti, ſicut ab Epicuro Epicurei, à Socrate Socratici. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 64
Antiope. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 21. Tragedia Ennii de calamitatibus & miferis Antiope vxoris Lyci regis Thebanorum.
Antipater cenſuit, ei, qui affirmaret, nihil poſſe percipi, cōſentaneum eſſe vnum tamen illud dicere percipi poſſe, vt alia non poſſent. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 128
Antipater Cyrenaicus, cuius cæcitatem cū mulierculæ lamentarentur, Quid agitis, inquit, an vobis nulla videtur voluptas eſſe noſturna? Tusc. q. lib. 5. 80
Antipater, Diogenis Babyloñici diſcipulus, homo acutiſſimus. Off. 3. 67
Antipater duos libros edidit de diuinatione. Diuin. lib. 1. 6
Antipater & Archidemus principes dialectorū, opinioſiſſimi homines, multis in rebus diſſenſerunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 131
Antipater hiſtoric⁹, Fānii ætate cōiūctus, paulō inflauit vehementius. 1. de Leg. 5
Antipater reprehensus, quod diceret, con-

sentaneum esse ei, qui affirmaret nihil posse comprehendi, id ipsum saltem dicere posse comprehendi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 100
 Antipater Stoicus multus fuit in differendo contra Academicos. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 18
 Antipodes sunt e regione nobis e contraria parte terrae, qui aduersis vestigiis stant contra nostra vestigia. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 113
 antiqui rationem sententiae suae non ferere reddebant, nisi quid numeris aut descriptio nibus erat explicandum. Tusc. q. lib. 1. 32
 antiquorum languor atque infirmitas. d. l. 5 studiose antiqua persequeris. lib. 1. de Fin. 28
 antiquiorem enim sibi fuisse possessionibus suis gloriam. Diuin. lib. 1. 27
 antiquiorem enim sibi fuisse laudem & gloriam, quam regnum & possessiones suas. Diuin. lib. 2. 62
 qua nihil homini esse debet antiquius. Off. 1. 217
 quod temporum ordine antiquius est. de Fin. lib. 4. 14
 antiquissimum & deo proximum id habendum, quod sit optimum. 2. de Le. 39
 quem non moueat clarissimis monumentis testata consignataque antiquitas. Diuin. lib. 1. 76
 antiquitas proximè accedit ad deos. 2. de Leg. 28
 antiquitas quo propius aberat ab ortu & diuina progenie, hoc melius ea fortasse quae erant vera, cernebat. Tusc. q. lib. 1. 22
 antiquitatis legem sine tabella. 3. de Leg. 33
 quam tamen (legem) antiquari facile passus est. Off. 2. 107
 Antisthenes in eo libro qui Physicus inscribitur, populares deos multos, naturalem vnum esse dicit. de Nat. d. 1. 24
 anus delira. Diuin. lib. 2. 108. & Tusc. q. lib. 1. 40
 anus fauidica, Stoicorum *αἰσχρολογία*. de Nat. d. 1. 14
 quae uerè anus tam expertis inueniri potest. de Nat. d. 2. 4
 anus sagax, quia multa sentire volunt. Diuin. lib. 1. 59
 haec, mihi iam crede, ne aniculae quidem existimant. Diuin. lib. 2. 26
 vix digna sunt lubricatione anicularum. de Nat. d. 1. 67
 tamquam aniculis, & iis quidem indoctis, fato fieri omnia videantur. de Nat. d. 1. 39
 aniles superstitiones. 2. de Nat. d. 52
 superstitione atque aniliter aliquid dicere. 3. de Nat. d. 69
αὐτὰρ ζώνη (zona australis, sic dicta, quod nostrae zonae vergenti ad polum Septentrionalem est opposita. Tusc. q. lib. 1. 56
 anxietas ab angore quid differat. Tusc. q. lib. 4. 21
 Aeoede, musa. 3. de Nat. d. 38
 infinitio ipsa, quam *ἀπειρίαν* vocant, tota est à Democrito. lib. 1. de Fin. 16
 Ape Erymanthius. Tusc. q. lib. 4. 40
 apri dentibus se defendunt. 2. de Nat. d. 96
 totam rem aperiam & explicabo. lib. 1. de Fin. 25
 aperire, de anatome medicorum dictum corpora dissectantium. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 113
 aperire causas. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 7
 aperire fontes philosophiae. Tusc. q. lib. 1. 5

aperire mysteria. Tusc. q. lib. 4. 45
 aperire sibi reditum ad hunc locum. Somn. Scip. 28
 aperire totam rem. de Fin. lib. 1. 25
 aperire res occultissimas, in lucemque proferre. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 57
 tum occultantur, tum rursus aperiuntur stellae. de Nat. d. 2. 37
 simul illud aperiatur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 36. pro indicabatur seu demonstrabatur.
 occulta quaedam & quasi inuoluta aperiuntur (prompta & aperta indicari. lib. 1. de Fin. 24
 aperta simplexque mens. de Nat. d. 1. 20
 hoc tamen opus in apertum ut referas nihil postulo. Parad. 6
 qui ista aperta & patefacta viderunt. Tusc. q. lib. 1. 39. Graeci *ἀπαρταί*, id est, corporum dissolutiones appellant.
 apertis oculis, & somno conuenientibus. 2. de Nat. d. 108
 apertiora sunt ad reprehendum, quae breuius concluduntur. de Nat. d. 1. 25
 aperte mentiri. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 19
 tam aperte peripicueque & peruersa & falsa. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 56
 apertissime insanire. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 22
 ut Apum examina non fingendorum fauorum causa congregantur, sed cum congregabilia natura sint, fingunt fauos: sic homines naturae congregati adhibent agenda congregataque tolerata. Off. 1. 219
 apex senectutis est autoritas. Cat. 57
 Africanus eloquentia cumulauit bellicam gloriam. Off. 1. 161
 Africanus Pauli F. in re militari excelluit. Off. 1. 161
 Africanus singularis & vir & Imperator in excindenda Numantia nihilo plus Reipub. profuit, quam eodem tempore P. Nalica priuatus, quum T. Gracchum interemit. Off. 1. 107
 Africani apophthegma. Off. 1. 127
 apis, bos sanctus Aegyptiorum. de Nat. d. 1. 57
ἄποκαρτερῶν liber Hegesiae. Tusc. q. lib. 1. 68
ἄποδείξις Graecè, Latine argumenti conclusio. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 27
 Apollo, est Sol: & Diana, Luna. 3. de Nat. d. 36
 Apollo Crinitus. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 82
 Apollo Pythius. Tusc. q. lib. 1. 15. & Diuin. lib. 1. 36
 Apollo Pythius iubet nos noscere nosmetipos. de Fin. lib. 5. 41
 Apollo nunquam Latine locutus. Diuin. lib. 2. 90
 Apollo semper imberbis. de Nat. d. 1. 58
 Apollo sudauit Cumis. Diuin. lib. 1. 83
 Apollo temporibus Pyrrhi versus facere desiderat. Diuin. lib. 2. 90
 Apollinis nomen est Graecum, quem solem esse volunt. 2. de Nat. d. 50
 Apollinem illum cuius in tutela Athenas antiqui historici esse voluerunt. 3. de Nat. d. 39
 Apollinem Pythium cum consulerent Athenienses, quas potissimum religiones tenerent, oraculum editum est, eas quae essent in more maiorum: quod cum iterum venissent, maiorumque morem dixissent saepe esse mutatum, quae assuescentque quem morem potissimum sequerentur e variis, respondit, optimum. 2. de Leg. 39
 Hercules qui cum Apolline de tripode

concertauit. 3. de Nat. d. 29
 Apollinum quis antiquissimus, 3. de Nat. d. 40
 Apollodorus in ipso flore Graeciae, multos cruciauit & necauit. 3. de Nat. d. 61
 Apollodorus, qui tum erat maledictus, fugebat Zeno. de Nat. d. 1. 66
ἄποφύματα, faceret dicta. Off. 1. 145
ἄποφύματα, Latine reiecta. de Finib. lib. 3. 42
 apparet leuiter, claudicatio non deformis. de Nat. d. 1. 58
 si quis quærat unde habemus, apparet quod à terra, &c. de Nat. 2. 14
 haec leges sunt, quas apparitores nostri volunt. 3. de Leg. 40
 apparatus omnem totius orbis requiro. de Nat. d. 1. 16
 apparatus regius. Somn. Scip. 3
 apparatus belli. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 3
 apparatus ludorum, venationumque. Off. 1. 80
 apparatus magnifici. Off. 1. 37
 non appellat nomen siderum homines. de Vniuers. 41
 appellare aliquem blando sermone. Off. 1. 68
 appellare comiter. de Pet. Conf. 33
 quos appellare inter se fratres videmus. de Vniuers. 49
 appulsu folis pars earum exarferit. de Nat. d. 1. 19
 appulsus deorum. Diuin. lib. 1. 59
 nimii appulsus frigoris & caloris. 2. de Nat. d. 107
 appetere, vide Adpetere.
 appetere alicnum. Tusc. q. lib. 3. 32. Off. 3. 29
 voluptatem appetere, eaque gaudere ut summo bono. lib. 1. de Fin. 23
 eaque ipsas virtutes viderent nos magnificentius appetere & ardentius. de Fin. lib. 4. 3
 appetere id quod accommodatum ad naturam apparet, hoc est, *ὁρέεσθαι ἑστὸν οὐκ αἰσίων*, quae proprietas est & natura animalis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 37
 appetere & refugere, contraria. de Fin. lib. 1. 33
 appetere fugienda. de Fin. lib. 5. 25
 appetere superiora. Tusc. q. lib. 1. 33
 ter eum scribit frustra appetuisse manibus. Diuin. lib. 1. 44
 omnia rabide appetentem cum inexplebili cupiditate. Tusc. q. lib. 5. 13
 nihil enim est appetentius similitum sui, &c. Læ. 1. 46
 appetentia effrenata. Tusc. q. lib. 4. 13
 appetitio: eam enim esse volumus *ὀρέμεν*. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 25
 deinde appetitio ab his (subaudi, visis) pulsa sequeretur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 30
 appetitio alieni. Off. 3. 37
 appetitio animi, *ὀρέμην* Graecè dicitur. de Fin. lib. 3. 19
ὀρέμην appetitio, est qua ad agendum impellimur, & id appetimus quod est visum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 25
 appetitio & declinatio naturalis est in omni animali. 3. de Nat. d. 22
 appetitio naturalis, Graeci *ὀρέμην* vocant. de Fin. lib. 4. 32
 appetitio principatus. Off. 1. 21. ea est, ut nemini parere animus bene à natura informatus velit, nisi precipienti, aut docenti, aut utilitatis causa iuste & legitime imperanti. Vide Aristot. Politic. 4. cap. 11.
 idem inflammât appetitione nimia, quâ

tum cupiditatem, tum libidinem dicitur. Tusc. q. lib. 4. 27
 conatus & appetitiones. de Natura deor. 2. 42
 appetitiones Graeci *ὀρέμην* vocant. Offic. 2. 24
 appetitiones obediens efficere rationi. Offic. 2. 24
 appetitus, *ὀρέμην* Graecè. Off. 1. 141
 appetitus coniunctionis omnium animalium communis. Off. 1. 19
 appetitus impellit ad agendum. Offic. 1. 183
 appetitus rerum ad naturam accommodatarum ingeneratus est omnibus, qui continentur ea commendatione naturae, qua se ipsi diligunt. de Finib. lib. 5. 30
 appetitum animi *ὀρέμην* Graeci vocant. de Fin. lib. 5. 14
 sensum & appetitum beluis natura cur dederit. 2. de Nat. d. 91
 à principatu naturae oriuntur rerum appetitus. de Nat. d. 2. 21
 appetitus animi ratione regitur. de Nat. deor. 2. 24
 appetitus rationi subiecti sunt lege naturae. Off. 1. 143
 ab appetitibus non modò animi perturbantur, sed etiam corpora. Offic. 1. 141
 Appius censor P. Aethium notauit, quod clementium auspicia subscripserit. Diuin. lib. 1. 19
 Appius Claudius, qui caecus annos multos fuit, in illo suo casu nec priuato, nec publico muneri defuit. Tusc. q. lib. 5. 80
 Appius quatuor robustos filios, quinque filias, magnam domum, magnas clientelas regebat & caecus. Cat. 33
 ad Appii Claudii senectutem accessit etiam caecus esset. Cat. 15
 ad hanc potissimum philosophiam me applicaui. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 59
 ad quam se similis animus applicet, & adiungat. Læ. 1. 45
 applicare se ad flammam. Tusc. quæst. lib. 5. 57
 applicare se ad philosophiam, ad ius civile, ad eloquentiam. Off. 1. 161
 applicare se, & propius admouere. Læ. 1. 31
 omne animal simulatque sit ortum, applicatum esse ad se diligendum. de Fin. lib. 4. 28
 applicatio animi. Læ. 1. 26
 apponere modum vitis. Tusc. quæst. lib. 4. 32
 apricari, *ἠλιόσσει* dicunt Graeci seu *ἠλιόσει*. Tusc. q. lib. 5. 67
 apricatione calefcere. Cat. 53
 aliae alias apprehendentes atomi continentur. de Nat. d. 1. 39
 quod approbaris, id gratum acceptumque habendum. Tusc. q. lib. 5. 34
 approbare, cui improbare opponitur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 87
 approbare assertionem. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1. 32
 approbare falsa pro veris. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 49
 aptare arboribus aut vitibus quaedam ad naturam apta. de Fin. lib. 5. 36
 aptus ad dicendum. Tusc. q. lib. 2. 4
 aptus ad rem militare. Off. 1. 105
 ad illud astrum, quocum aptus fuerit, reuertetur. de Vniuers. 57
 si ea causa non ex æternis causis apta du-

catur. Fat. 26
 apta interrogatio. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 4. hoc est, rationis concinna conclusio, quae in disputationibus dialecticorum interrogatione efficitur.
 apta interrogatione concludere. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 4
 ita aptum caelum ex ea coniunctione, ut sub aspectum & tactum cadat. de Vniuers. 19
 aptum & accommodatum naturae. de Finib. lib. 5. 14
 & aptum ex illis tribus. de Fin. lib. 2. 40
 & ita eum esse vndique aptum, &c. hoc est, compositum & coagmentatum mundum intelligit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 110
 aptum, perfectum, expletumque. de Nat. deor. 2. 27
 res inter se aptae, colligataeque. de Natura deor. 1. 8
 omnia inter se connexa & apta. 2. de Nat. deor. 71. & de Finib. lib. 4. 44
 sic in vita omnia sint apta inter se & conuenientia. Off. 1. 199
 apta inter se & cohaerentia dicere. 3. de Nat. d. 2
 à te quidem apte ac rotundè, scilicet dicta sunt. de Fin. lib. 4. 6
 ita apte cohaeret. de Vniuers. 19
 apte & quiete ferre quemcumque casum fortuna inuenerit. Tusc. q. lib. 4. 30
 aptissimum ad cultum deorum animal. de Vniuers. 55
 aptissimum vinculorum. de Vniuers. 17
 apud Theopompum historicum innumera rabilia sunt fabulae. 1. de Leg. 3
 apud Thrasimenum cecidit C. Flaminius. de Nat. d. 2. 6
 Aqua conclusa facile corrumpitur. de Nat. d. 2. 15
 aqua & terra in medium locum mundi grauitate feruntur & pondere. Tusc. q. lib. 1. 33
 aqua ex terra oritur, & contra. 2. de Nat. deor. 60
 aqua frigoris congelat, niue, pruinaeque concrefcit. de Nat. d. 2. 19
 sed aqua haeret, ut aiunt. Offic. 3. 161. Vide Chl. Erasmi.
 aqua intercus, quae aliàs hydrops vel hydrophisis. Off. 3. 124
 aqua iugis. Diuin. lib. 2. 24
 aqua nigra Anaxagorae. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 92
 aqua turbida, & cadaueribus inquinata. Tusc. q. lib. 5. 70
 aquae admixtum esse calorem, primum ipse liquor, tum aqua declarat effusio. de Nat. d. 2. 19
 aquam calidam ex puteis iugibus trahi, & id maximè fieri hybernis temporibus. de Nat. d. 2. 19
 aquam dixit esse initium rerum Thales Milesius. de Nat. d. 1. 19
 non aqua, non igni (ut aiunt) pluribus locis vitur, quam amicitia. Læ. 1. 21
 ex aquarum respiratione & vapore fit aer. de Nat. d. 2. 10. motu eius caloris qui aquis continetur.
 aquis alia dulcibus, alia marinis. 3. de Nat. d. 25
 quod vitatur quasi aquis tentatis, sic amicitia. Læ. 1. 56
 aquatiles bestiae quae gignuntur in terra. 2. de Nat. d. 93
 aquila insectans alias aues & agitans, semper ipsa postrema est. Diuin. lib. 2. 111
 aquila nulla auis volat vehementius. Diuin. lib. 2. 111

non dubito quin ab Aquila, Tarquinio apicem impostum putent. 1. de Leg. 3
 Aquilo sustulit Orithyam Athenis. 1. de Leg. 3
 Aquilonibus, reliquisque frigidibus durefcit humor (aquae scilicet.) de Nat. deo. 2. 20
 Ara vetus stat in Palatio Febris, & altera exquiliis malae fortunae, detestataeque, quae omnia eiusmodi repudianda sunt. 2. de Leg. 19
 in aram confugere. Tusc. quæst. lib. 1. 69
 tanquam in aram confugitis ad deum. 3. de Nat. deo. 17
 arae fumantes. Diuin. lib. 2. 49
 est enim mihi tecum pro aris & focus certamen. 3. de Nat. deo. 71
 Arabes & Phryges & Cilices cantus auium & volatus notauerunt, & qua occasione. Diuin. lib. 1. 80
 Arabes & Phryges & Cilices pastu pecudum maximè vsi. Diuin. lib. 1. 80
 Arabum, Phrygum, Lycaonum, Cilicium, nationes vatum, seu augurum nomina cum disciplina ad tempora Ciceronis retinuerunt. 2. de Leg. 34
 Aratus Sicyonius ciuitatem suam, quae quinquaginta annos à tyrannis tenebatur, liberauit. Off. 2. 118
 sicut in Arati carmine orsi sumus. 2. de Leg. 6
 in quo nostra quaedam Aratea memoriter à te pronuntiata sunt. Diuin. lib. 2. 12
 aratio fructuosa. Tusc. quæst. lib. 5. 63
 aratum extrahere. 2. de Nat. deo. 120
 arbiter honorarius. Tusc. quæst. lib. 5. 85. & Fat. 29
 arbitri tres fines regemus. 1. de Leg. 43
 arbitrum illum adegit, & id est, vocauit eum ad arbitrum. Off. 3. 86
 arbitrum me datum vellem inter antiquam Academiam & Zenonem. 2. de Leg. 40
 remotis arbitris. Off. 3. 153
 & multitudinis arbitrio res maximas geri. Læ. 1. 39
 quas in hoc libro exposui meo arbitratu. Læ. 1. 3
 tuo verò id quidem arbitratu. de Finib. lib. 1. 22
 responde arbitratu meo. de Finib. lib. 4. 2
 ut cum arbitratu meo diligam. 3. de Leg. 1
 arbitratu suo reprehendere aliquid. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 93
 arbor nouella. de Finib. lib. 5. 36
 arbor vetula. de Finib. lib. 5. 36
 arbores hyemali tempore cum luna simul senescetes, quia tum exiccatae sunt, tempestiue caedi putantur. Diuin. lib. 2. 25
 arbores, vites, & id genus alia viuere dicuntur aequè ac homo. Tusc. quæst. lib. 1. 46. sed anima vegetatiua tantum.
 arborum consecratio. 2. de Nat. deo. 114
 in arborum radicibus inesse principatus putatur. de Nat. deo. 22
 arcescere innocentem iudicio capitis, sine scelere fieri nullo modo potest. Off. 2. 72
 Archyta Tarentini oratio. Cat. 36
 ex quo illud laudatur Archyta, qui cum villico factus esset irator, Quo te modo, inquit, accepissem, nisi iratus essem? Tusc. quæst. lib. 4. 65. vide de eodem Plutarchum in lib. de fera numinis animaduersione.

Arca dum duorum vna iter faciendum in-
fomnium. Diuin. lib. 1. 52
qua magis arceat homines ab improbi-
tate animi. Parad. 28
arceat aliquem reditu. Tusc. quaest. lib.
1. 73
arceat aliquem vinculis ac custodia. Tusc.
q. lib. 1. 43
cuius societatis arctissimum vinculum
est. &c. Off. 3. 35
arctè & grauitè dormitare. Diuin. lib.
1. 54
arctè tenere aliquid. Parad. 15
arctè vehementerque comprimere. Acad.
q. ed. 1. lib. 2. 134
cōtinet arctius per hyemem calorem in-
fitum. de Nat. d. 2. 19
Arcefilas. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 31
Arcefilas cōsebat nihil oportere, neque
profiteri, neque affirmare quenquam,
neque afferre approbare. Acad. q.
ed. 2. lib. 1. 32
Arcefilas censuit, sapientis vim esse ma-
ximam, cauere ne capiatur, ne fallatur
videre. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 61
Arcefilas constitutum philosophiā euer-
tit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 15
Arcefilas dum Zenoni definitiones labe
facere vult, conatus est clarissimis re-
bus tenebras obducere. Acad. quaest. ed.
1. lib. 2. 17
Arcefilas & Carneades nihil percipi pos-
se putarunt. Acad. quaest. ed. 1. lib.
2. 55
Arcefilas & Zeno auditores Polemonis.
Acad. q. ed. 2. lib. 1. 15
Arcefilas floruit tum acumine ingenii, tum
admirabili quodā lepore dicendi. Acad.
q. ed. 1. lib. 2. 17
Arcefilas in eorum autoritate delituit,
qui negabant quicquam sciri aut per-
cipi posse. Acad. quaest. ed. 1. lib.
2. 15
Arcefilas morem differendi Socraticum
reuocauit. de Fin. lib. 2. 2
Arcefilas negabat esse quicquam quod
sciri posset, ne illud quidem ipsum,
quod Socrates sibi reliquisset, nempe
quod nihil sciret. Acad. quaest. ed. 2. lib.
1. 32
vrgebat Arcefilas Zenonem, cum diceret
omnia falsa esse, quæ sensibus videren-
tur. de Nat. d. 1. 49
Arcefilas cum Zenone certamen quod &
qua de causa ortum. Acad. quaest. ed. 2.
lib. 1. 31
Arcefilas ratio à Carneade cōficta. Acad.
q. ed. 1. lib. 2. 17
Arcefilas ratio à solo Lacyde retenta est.
Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17. successit enim Ar-
cefilas in Academia.
Arcefilas ratio, hoc est, sententia primò
non admodum probata. Acad. q. ed. 1.
lib. 2. 17
Arcefilam Zeno ætate antequam. Acad. q.
ed. 2. lib. 1. 25
in Arcefila magna, multò etiam maior
in Carneade & copia rerum, & dicen-
di vis fuit. Acad. quaest. ed. 1. lib.
2. 56
ab Arcefila repetita ratio in philosophia,
contra omnia differendi, nullamque
rem aperte iudicandi. de Natura deor.
1. 9
Archelaus, Anaxagoræ discipulus. Tusc.
q. lib. 5. 8
Archelaus & Cassander cum in cæteris
astrologiæ partibus excellerent, prædi-
ctionis genere (ex natali die) non sunt

vsi. Diuin. lib. 2. 69
Archelaus & Cassander summi astrologi
illius ætatis, qua fuit Panætius. Diuin.
lib. 2. 69
Archilochus fuit regnante Romulo. Tu-
scul. quaest. lib. 1. 2. at, vt Cornel. Nepos
putat, clarus.
Archilochi versu vulneratus. 3. de Nat.
deor. 68
Archimedes dum in puluere quædam de-
scriberet attentus, ne patriam quidem
captam esse sensit. de Fin. lib. 5. 47
Archimedes imitatus sphaeræ conuersio-
nes. 2. de Nat. d. 64
Archimedes lunæ, solis, quinque erran-
tium motus in sphaeram illigauit. Tusc.
q. lib. 1. 51
Archimedes & Dionysii tyranni collatio.
Tusc. q. lib. 5. 49
ex eadem vrbe humilem homunculum
à puluere & radio excitabo, qui multis
annis post fuit, Archimedes. Tusc. q.
lib. 5. 47
Archipirata. Off. 2. 56
vt optimè possit architectari voluptates.
de Fin. lib. 2. 44
architectus tanti operis. 2. de Natura deo-
rum. 66
architecti voluntati parere. de Natura
deor. 1. 15
& quasi architecto beatæ vitæ, &c. de Fin.
lib. 1. 25
quæ ab illo inuentore veritatis, & quasi
architecto beatæ vitæ dicta est. lib. 1. de
Fin. 25
arcus auratus. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 82.
ὄψις est arcus, quem Apollo gestare
singitur, vnde & ab Homero, ὄψις ἄστρου
appellatur.
arcus qui est in cælo, ex nubibus efficitur,
quodammodo coloratus. 3. de Nat.
deor. 36
arcum intendere. Acad. quaest. ed. 1. lib.
2. 82
ardere desiderio. Tusc. quaest. lib. 4. 29
ardere studio veri reperiendi. Acad. q. ed.
1. lib. 2. 60
cum omnes artus ardere viderentur. de
Fin. lib. 2. 77
cui cum fana circuis in agro ardenti,
rem diuinam facere solemus. 3. de Nat.
deor. 33
ardentes tum cupiditate, tum metu, tum
conscientia. 2. de Leg. 42
partim refrigerata, partim ardentia dic-
ta sunt dei membra, si mundus est deus.
de Nat. d. 1. 19
ardenter cupere aliquid. Tusc. quaest. lib.
4. 30
ardor amoris. Off. 1. 71
ardor animi inuita ratione excitatus. Tusc.
q. lib. 4. 65
ardor atque imperus animi. de Finib. lib.
2. 50
summus ardor cupiditatis. Tusc. quaest.
lib. 4. 34
ardor cupiditatum. de Fin. lib. 1. 35
ardor irarum Diuin. lib. 1. 57
ardor mundi, per se ipse ac sua sponte
mouetur. de Nat. deor. 2. 15. prius feruo-
rem vocauit. de Nat. d. 2. 23
ardor studii. de Finib. lib. 5. 47
ardor vultuum atque motuum. Diuin.
lib. 1. 72
ardorem cæli deum dicit esse Aristoteles.
de Nat. d. 1. 25
ardorem vltimum & altissimum, atque
vndique circumfusum, & extremum,
omnia cingentem atque complexum,
qui æther nominetur, certissimum

deum iudicat Cleanthes. de Natura
deor. 1. 28
ardore deflagrare. Acad. quaest. ed. 1. lib.
2. 110
in ardore cælesti, qui æther vel cælum
nominatur. de Nat. deo. 2. 19
ex mundi ardore motus omnis oritur.
de Nat. deo. 2. 23
continentem ardore lucis orbem. de Nat.
deo. 1. 21
ardore integro, puro, libero, eodemque
acerrimo & mobilissimo mundus ten-
etur. de Nat. deo. 2. 23
ardores animorum. Tusc. quaest. lib. 4.
37
est enim arduum, hoc est, difficile & la-
boriosum. Tusc. q. lib. 1. 22
Arceopagita à Solone constituti. Off. 1.
105
Arganthonius, Tartessiorum rex, 1 x x x.
regnavit annos, & c x x. vii. Cat. 69
argentum calatum. Par. 14
argentum plenum artis. Tusc. quaest.
lib. 5. 45
argenteæ mensæ in delubris. 3. de Nat.
deor. 62
argentarius. Off. 3. 76
argentariam facere. Off. 3. 75. Græci id
ἀργυροπώληται ἰσχυροὶ dicunt.
Argua nec Romana Iuno, talis non est,
qualis Sospita. de Nat. deo. 1. 57
Arguius & Latinus alia Iunonis species.
de Nat. deo. 1. 57
ἀργυρολογία, ignaua ratio. Fat. 22
pecunias prætorum in prouincia cepisse
arguere. lib. 1. de Finib. 18
argutè differere. Acad. quaest. ed. 2. lib.
1. 5
cuius loquacitas habet aliquid argutia-
rum. 1. de Leg. 5
hoc premendum etiam atque etiam est
argumentum. Tusc. q. lib. 1. 72
argumentum concludi non potest, nisi
his quæ ad concludendum sumpta e-
runt, ita probatis, vt falsa eiusdem mo-
di nulla possint esse. Acad. q. ed. 1. lib.
2. 42
argumentum conclusum. Acad. quaest.
ed. 1. lib. 2. 27
interesse enim inter argumentum con-
clusionemque rationis, & inter medio-
crem animaduersionem atque admo-
nitionem, altera occulta quædam &
quasi inuoluta aperiri, altera prompta
& aperta indicari. lib. 1. de Finib. 24
maximum verò argumentum est. Tusc.
quaest. lib. 1. 26
argumentum, pro argumentatione. Aca.
quaest. ed. 1. lib. 2. 42
argumentum ratione cōclusum. de Fini.
lib. 4. 7
argumenti conclusio. Acad. quaest. ed. 1.
lib. 2. 31
argumenti conclusio, ἀποδείξις Græcè,
ratio est, quæ ex rebus perceptis ad id
quod non percipiebatur, adducit. Aca.
quaest. ed. 1. lib. 2. 27
argumenti exitum cum explicare non
possint poetæ tragici, confugiunt ad
deum. de Nat. deo. 1. 38
vnius argumenti conclusionem tota ab his
causa comprehenditur. Acad. quaest.
ed. 1. lib. 2. 39
argumenti sententiam conclusisti. de
Nat. deo. 1. 62
propriis enim & suis argumentis & ad-
monitionibus tractanda quæque res
est. Tusc. quaest. lib. 5. 15
quàm plurimis posses argumentis o-
nerare iudicem. 3. de Nat. deo. 5

argumentari, pro, argumentis confirma-
re. 3. de Nat. d. 6
argumentandum, & accuratè differendū,
& rationibus conquisitis de voluptate
& dolore disputandum. lib. 1. de Fi-
nib. 15
rem minimè dubiam, argumentando du-
biam facis. 3. de Nat. d. 7
argumentatio probabilis. de Finib. lib.
5. 8
argumentatione eleuatur perspicuitas. 3.
de Nat. d. 6
quanuis murum aries percussit. Off. 1.
153
Arion Methymæus delphino per mare
uectus. Tusc. q. lib. 1. 57
Aristæus, qui oliuæ dicitur inuictor, Apol-
linis filius. 3. de Nat. d. 31
quid Aristides nonne ob eam causam ex-
pulsus est patria, quòd præter modum
iustus esset? Tusc. q. lib. 5. 76
Aristippus eam voluptatem tuetur, qua
sensus dulciter ac iucundè mouetur.
de Fin. lib. 2. 16
Aristippus princeps Cyrenaicorum, So-
cratis auditor. Acad. quaest. ed. 1. lib.
2. 12
Aristippus, quasi animum nullum ha-
beamus, corpus solum tuetur. Acad. q.
ed. 1. lib. 2. 119
Aristippus Socraticus, philosophorum
princeps, & autoritate & antiquitate
non dubitauit summum malum dolo-
rem dicere. Tusc. quaest. lib. 2. 11
Aristippus voluptatem summum bonum
dixit. de Finib. lib. 2. 17
Aristipus est, ad voluptatem & dolorem
quæ fugiamus, quæque sequamur, re-
ferri omnia. lib. 1. de Fin. 17
posse a fotos ex Aristippi, acerbos è Zeno-
nis schola exire. 3. de Nat. d. 58
Aristo, Antiochi frater. Acad. quaest. ed. 1.
lib. 2. 13
Aristo concinnus & elegans, sed ea, quæ
desideratur à magno philosopho, gra-
uitas in eo non fuit. de Fin. lib. 5. 12
Aristo nihil bonum esse censuit, nisi vir-
tutem: neque malum, nisi quod virtuti
esset contrarium: in medijs ea momen-
ta, quæ Zeno voluit, nulla cōsuevit. Acad.
quaest. ed. 1. lib. 2. 111
Aristo præter vitia atque virtutes nega-
uit rem esse vllam aut fugiendam, aut
expetendam. de Fin. lib. 5. 66
Aristo, Zenonis auditor, reprobauit illa,
quæ ille verbis. Acad. quaest. ed. 1. lib.
2. 111
Aristo, Zenonis discipulus, neque formā
dei intelligi posse censet, neque in diis
sensum esse dicit: dubitatque omnino
deus animans, necne sit. de Natura deo.
1. 27
Aristonis Chii dictum de philosophis. 3.
de Nat. d. 57
Aristonis difficilis atque ardua, iam ra-
men fracta atque conuicta secta. 1. de
Leg. 28
Aristoni Chio summum bonum est, in
virtutibus & vitijs neutram in partem
moueri, quæ ἀδιαφορία ab ipso dicitur.
Acad. q. ed. 1. lib. 2. 111
in Aristonæa vitia & peccata incidemus.
de Fin. lib. 4. 33
Aristolochia ad morsus serpentum vti-
lis. Diuin. lib. 1. 15
Aristolochia ex inuentore nomen repe-
rit. Diuin. lib. 1. 15
Aristolochia inuentor herbam ipsam ex
somnia inuenit. Diuin. lib. 1. 25
Aristophanes facetissimus poeta veteris

comœdiæ nouos deos, & in his colen-
dis nocturnas peruigilationes sic ve-
xat, vt apud eum Sabazius, & quidam
alii dii peregrini iudicati è ciuitate ei-
ciantur. 2. de Leg. 37
Aristoteles ait omnes ingeniosos melan-
cholicos esse. Tusculanarum quaest.
lib. 1. 65
Aristoteles animum ἀπάθεια vocat no-
uo nomine, quasi quandam continua-
tā motionem & perennem. Tusc. quaest.
lib. 1. 19
Aristoteles cælum diuersum à quatuor
elementis ratus est. Acad. quaest. ed. 2.
lib. 1. 20
Aristoteles cum motus esset Isocratis rhe-
toris gloria, dicere etiam cepit, ado-
lescentes docere, & prudentiam cum
eloquentia iungere. Tusculan. quaest.
lib. 1. 5
Aristoteles eos, qui valetudinis vitio fu-
erent, & melancholici dicerentur, cen-
sebat aliquid habere in animis præsa-
giens atque diuinum. Diuinitio lib.
1. 72
Aristoteles & Theophrastus cum acade-
mia veteri re congruentes, genere do-
cendi paulum differentes. 1. de Le-
gib. 28
Aristoteles & Theophrastus cum philo-
sophia etiam dicendi præcepta coniū-
xerunt. Diuin. lib. 2. 3
Aristoteles & Theophrastus excellentes
viri cum subtilitate, tum copia. Diuin.
lib. 2. 3
Aristoteles illustrauit omnem hunc ci-
uilem in disputando locum. 3. de Le-
gib. 16
Aristoteles in philosophia propè singu-
laris. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 123
Aristoteles ingenii abundantia præstitit.
Acad. q. ed. 2. lib. 1. 13
Aristoteles longè omnibus (Platonem
semper excipio) præstans & ingenio
& diligentia. Tusculan. quaest. lib.
1. 19
Aristoteles, magister Aristoxeni. Tusc. q.
lib. 1. 34
Aristoteles, Peripateticorū princeps, ex-
cepto Platone. de Fin. lib. 5. 6
Aristoteles persequutus est animantium
omnium ortus, victus, figuras. de Fin.
lib. 5. 9
Aristoteles primus species seu ideas labe-
factauit. Acad. quaest. ed. 2. lib. 1. 24. in
Metaph.
Aristoteles quæ in gruibus animaduerte-
rit. 2. de Nat. d. 94
Aristoteles quintam quandam naturam
præter quatuor elementa censet esse, è
qua sit mens. Tusc. quaest. lib. 1. 19. nem-
pe æthera.
Aristoteles sensit mundum nunquam
esse ortum. Acad. quaest. ed. 1. lib.
2. 110
Aristoteles singulari vir ingenio, & penè
diuino. Diuin. lib. 1. 49
Aristoteles Stagiritis, & Xenocrates Chal-
cedonius præstantissimo studio atque
doctrina. Academic. quaest. ed. 2. lib.
1. 12
Aristoteles vsus est consuetudine de om-
nibus rebus in contrarias partes disse-
rendi. Tusc. q. lib. 2. 6
Aristoteles vir summo ingenio, scien-
tiæ copia. Tusculanarum quaest. lib. 1. 5
Aristoteles virtutis vsus cum vitæ per-
fectæ prosperitate coniunxit. de Finib.
lib. 2. 16

Aristotelis condiscipulus Xenocrates. de
Nat. deo. 1. 25
Aristotelis laus in eo quod scripserit de
motu astrorum. de Nat. deo. 1. 31
Aristotelis magister Plato. de Nat. deo.
1. 24
Aristotelis varia de dei diffinitione sen-
tentia ex tertio de Philosophia libro
repetita. de Nat. deo. 1. 24
absurdum esse Aristoteli videtur, in ea
parte quæ sit ad gignenda animalia
aptissima, animal gigni nullum pu-
tare. de Nat. deo. 1. 30
aut ipsum Aristotelem, quo profectò ni-
hil est acutius, nihil politius. Acad.
q. ed. 1. lib. 2. 132
ab Aristotele de singulis rebus in vtran-
que partem dicendi exercitatio est in-
stituta. de Finib. lib. 5. 9
eodemque modo de Aristotele & Isocra-
te iudico, quorum vterque suo studio
delectatus contempsit alterum. Off. 1.
17
qui erant cum Aristotele, Peripatetici
dicti sunt. Acad. quaest. ed. 2. lib. 1. 12
Aristoxenus corporis intrectionem quan-
dam, velut in cantu & fidibus, quæ
harmonia dicitur, esse asseruit. Tusc.
q. lib. 1. 17
Aristoxenus doctus. Tusc. quaest. lib. 1.
34
Aristoxenus ex corporis totius natura
& figura varios motus cieri sensit, tan-
quam in cantu sonos. Tusc. q. lib. 1. 17
Aristoxenus ita delectatus est suis canti-
bus, vt eos etiam ad disputationem de
animo transtulerit. Tusc. q. lib. 1. 34
Aristoxenus musiceus, idemque Philoso-
phus. Tusc. q. lib. 1. 17
Aristoxeni opinio de animo refellitur.
Tusc. q. lib. 1. 34
Aristus, Antiochi frater. Acad. q. ed. 2. lib.
1. 9. Plutarch. in Bruto eum Aristonem
vocat.
ita consilii diligentiaque nostra celeri-
ter de manibus audacissimorum ci-
uium delapsa arma ipsa ceciderunt.
Off. 1. 109
arma, membra militis. Tusc. q. lib. 2. 31
parua sunt foris arma, nisi est consilium
domi. Off. 1. 107
cedant arma togæ, concedat laurea lin-
guæ. Off. 1. 109
arma Vulcania. Tusc. q. lib. 2. 30
arma sumere imparatum. Tusc. q. lib. 1.
70
eadem sunt arma sumenda. Tusc. q. lib. 2.
50
armis cum hoste certare, non venenis.
Off. 3. 116
armis & castris tentata res est. Off. 2. 124
& esse armatos, &c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 44
translatio à rebus bellicis ad certamen
disputationum.
rationis, contentionis (quæ ἀγκυρα Græcè)
compos & particeps animus. de Vni-
uers. 33
Arpinatium quercus ingenio fata. 1. de
Leg. 1
video quid arripseris, sed tamen ita res se
habet. de Nat. deo. 1. 55
inquit arridens. Acad. quaest. ed. 1. lib.
2. 38
leniter arridens. lib. 1. de Finib. 20. Somn.
Scip. 8
quas quidem sic audè arripui. Cat. 13
vnde enim hanc mentè homo arripuit
de Nat. deo. 1. 14
qui (dolor) simulatque arripuit, interficit.
de Fin. lib. 2. 77

ita celeriter res innumerabiles arripiant. Cat. 72
 arripere aliquid ad reprehendendum. 2. de Nat. d. 111
 arripere mihi videmini quasi vestro iure. 1. de Nat. d. 52
 arripere tabulam de naufragio. Offic. 3. 120
 de qua differens, arripere verba de foro non potest. de Finib. lib. 3. 3
 arripere vifa, dicitur mens. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 30
 tantum tibi arroges. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 104
 arrogante neminem tam stultè esse oportet, vt in se mentem & rationem putet inesse, in cælo mundoque non putet, aut ea quæ vix summa ingenii ratione comprehendat, nulla ratione moueri. 1. de Leg. 13
 nec verò arroganter hoc dictum existimari velim. Off. lib. 1. 3
 arroganter postulare aliquid. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 116
 desipientis arrogantia est. de Nat. deor. 2. 13
 arrogantiam alicuius increpare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 67
 atque affirmandi arrogantiam vitantem fugere temeritatem, &c. Officiorum lib. 2. 10
 ἀρρωστηματα. Tusc. q. lib. 4. 18
 ars dicendi, pro rhetorica. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 4
 ars differendi. de Finib. lib. 1. 11
 ars differendi, pro Logica. Acad. quaest. edit. 1. lib. 1. 4
 corporis curandi tuendique causa quaesita sit ars eius. id est, medicina. Tusc. q. lib. 3. 1
 ars, est dux certior, quam natura. de Fin. lib. 4. 9
 nulla ars imitari potest naturæ solertia. de Nat. d. 1. 65
 nulla ars in se versatur, sed est aliud ars ipsa, aliud quod propositum est arti. de Fin. lib. 5. 14
 ars memoria. Academ. quaest. edit. 1. lib. 2. 2
 ars memoriæ primùm temporibus Themistoclis prolata. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 1
 ars non ex vna, aut ex duabus, sed multis animi percipiōnibus constat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 23
 ars operosa & fructuosa. de Finib. lib. 1. 56
 ars philosophiæ. Acad. quaest. edit. 2. lib. 1. 13
 ars quadam est docendi iuris, quam qui ignorat, sæpe quod positum est in vna cognitione, dispartiuunt id in infinita. 2. de Leg. 45
 ars quadam intelligendi quid quanque rem sequatur, & quid sit cuique contrarium. 1. de Leg. 47
 artem componere. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 38
 differendi artem nullam habuit. lib. 1. de Fin. 11
 quam quisque norit artem, in hac se exercet. Tusc. quaest. lib. 1. 35. 1. prouerbiorum est Græcorum, & habetur apud Aristoph. ἄρτι. ἔρδοι πρὸς τὸν ἑκάστον εἰδὲν ἵσχυλον.
 artem tractare. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 24
 quod arte comprehenditur, id semper extra est. de Fin. lib. 5. 14
 arte effici. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 24
 arte nil effici potest, nisi is qui artem tra-

ctabit, multa perceperit. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 24
 minimarum rerum sine arte nulla est. Off. 2. 7
 & in hac maiore & vberiore arte versari. Tusc. q. lib. 1. 6
 artes ad victum & ad vitam necessarias. 2. de Nat. d. 100
 artes constant ex cognitionibus, ἐκ τῶν κατὰ τὴν φύσιν. de Fin. lib. 3. 15
 artes duæ sunt, quibus perfectè ratio & oratio compleatur: vna inueniendi, altera differendi. de Fin. lib. 4. 8
 artes elegantes & ingenuæ. de Fin. lib. 3. 3
 artes, exercitationeque virtutum, apud illa sunt arma senectutis. Cat. 8
 artes ingenuæ. Tusc. q. lib. 5. 46. De Finib. lib. 5. 45
 artes innumerabiles repertæ sunt docente natura, quam imitata ratio, res ad vitam necessarias solerter consecuta est. 1. de Leg. 19
 artes per se assumendas putarunt Stoici, & quare. de Fin. lib. 3. 15
 artes, quæ coniectura continentur, & sunt opinabiles, multa fallunt. Diuinatione lib. 1. 25
 artes, quæ ministræ sunt voluptatum, minimè sunt probandæ. Off. 1. 109
 artes quarum omne opus est in faciendo atque agendo. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 14. ἀρχαὶ καὶ ἀξίᾳ à Græcis dicuntur.
 artes quasi sensus alteri. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 31
 artes rhetorum totæ forenses sunt atque populares. de Fin. lib. 3. 3
 artes sine assensione non posse constare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 38
 omnium artium commune est, vt in aliqua scientia versentur. de Finib. lib. 5. 12
 artium duo genera sunt: vnū eiusmodi, vt tantummodo animo rem cernat quod Σωκράτης Græci vocant: aliud, vt moliatur aliquid & faciat, quod ὑπερχηκία ab iisdem dicitur. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 23
 omnium artium, quæ ad rectam viuendi viam pertinent, ratio & disciplina studio sapientiæ, quæ philosophia dicitur, continentur. Tusc. quaest. lib. 1. 11
 artibus omnibus, quæ dignæ libero essent, ornatus de Vniuers. 1
 non satis politus iis artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur. lib. 1. de Finib. 20
 artibus iis quarum iudicium est oculorū. 2. de Nat. d. 110
 sine artibus vita omnino nulla esse potuisset. Off. 1. 19
 quod est tanquam artifex conquirenda & comparanda voluptatis. de Finib. lib. 1. 34
 artifex mundi probus. de Vniuers. 7
 artifex callidus comparandarum voluptatum. de Finib. lib. 2. 95
 artificem ab infcio non est distinguere, si artem substraxeris. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 23
 artificem non fortuito, sed quem percepta & comprehensa tenere videmus, appellamus. Academ. quaest. edit. 1. lib. 2. 23
 artificium necessarium. Tusculan. quaest. lib. 1. 50
 artificium sordidum ancillæque. Tusc. q. lib. 5. 43
 artificium effingitis. de Natura deorum, 1. 35
 quanto quasi artificio natura fabricata

esset primum animal omne, &c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 30
 superiores autem artificio & via traderunt. de Finib. lib. 4. 8
 hic ab artificio suo non recessit. Tusc. q. lib. 1. 17
 artificiosa. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 47. quæ ab arte sunt effecta.
 artificiosus ignis. de Nat. deo. 2. 41. & multo artificiosus. Ibidem.
 arcem tu quidem Stoicorum defendis. Diuin. lib. 1. 9
 vt Artemisia illa Mausoli Carie regis vxor, quæ nobile illud Halicarnassi fecit sepulchrum, quando vixit, vixit in lectu, eodemque etiam consecuta contabuit. Tusc. q. lib. 2. 64
 micare cum desinunt venæ & arteriæ, quasi quodam igneo motu. de Nat. deo. 2. 18
 existit tanquam ad articulos sarmentorum ea quæ gemma dicitur. Cat. 49
 artus à nervis continentur. 2. de Nat. deo. 105
 quod vehementer eius artus laborarent. Tusc. q. lib. 2. 52
 ad artus finiendos accommodatæ ossium commissuræ. 2. de Nat. deo. 105
 prata & arua, & pecudum greges distinguuntur isto modo. de Nat. deo. 1. 86.
 quod fructus ex eis capiuntur.
 aruspices fulgura atque obstita pianto. 2. de Leg. 18
 aruspices quibus diuis creuerint procuranto. 2. de Leg. 18
 aruspicum auspicia. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 98
 aruspicum disciplinam Etruriæ principes docento. 2. de Leg. 18
 aruspicina. Diuin. lib. 2. 11
 aruspicina vnde ortum habeat. Diuin. lib. 2. 39
 præclarus auctor nobilitatis tuæ. Tusc. q. lib. 4. 2
 quibus tandem Romulus gradibus ascendit in cælum? Parad. 11
 multis gradibus ascendit, vt ad summum perueneret. de Finib. lib. 5. 37
 sic enim ascenditis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 46.
 translatio à gradibus sumpta: nam in sorte ab vno ad alterum quasi per gradus ascendimus.
 ascendere altiore gradum. Off. 1. 90
 ascendere in cælum. Tuscul. quaest. lib. 1. 59
 ascendere in concionem. de Finib. lib. 2. 61
 ascendere in equum. Cat. 30
 ascensus homini in cælum datur ob mentem, virtutem, pietatem, fidem. 2. de Leg. 16
 ascensus primus adhibus ad honoris amplioris gradum. 3. de Leg. 6
 ascia ne polito verba x i i. tabul. 2. de Leg. 54
 quos tamen augures ne ipse quidem fabulæ ascuissent. de Nat. deo. 2. 6. vide Adsciscere.
 Asclepiadem ferunt non ignobilem Ereticum philosophum, cum quidam quereret, quid ei cæcitas attulisset, respondisse, vt puer vno esset comitator. Tusc. q. lib. 5. 81
 ascribendas ferias & ceremonias sacris patrissam. putant pontifices. 2. de Leg. 47
 quos quasi nonos & ascriptitos ciues in cælum receptos putant. 3. de Nat. deo. 27
 Asellio historicus. 1. de Leg. 5
 ἄστυ. ἀστυ. deum, id est, sine corpore villo voluit esse Plato. de Nat. deo. 1. 23

afotos posse ex Aristippi, acerbos è Zenonis schola exire. 3. de Natura deorum, 57
 atque reperiemus afotos primùm ita nõ religiosos, &c. de Fin. lib. 2. 20
 quod omnium mentes aspernentur ac respiciunt. Fat. 35
 aspernari, odisse, fugere (amare, consecrari, adipisci velle. lib. 1. de Fin. 25
 aspernari aliquam sententiam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 136
 dolorem aspernari, quantumque possit, à se repellere. lib. 1. de Fin. 23
 aspernari veritatem. Læ. 75
 aspernatio rationis. Tuscul. quaest. lib. 4. 35
 si eum asperum & difficilem perpeffu, &c. scilicet dolorem, dixerō. de Finib. lib. 4. 59
 aspera arteria. 2. de Nat. d. 102
 aspera perpeffu. Tusc. q. lib. 2. 15
 asperitatis nihil habet mundi forma. de Vniuers. 13
 si quis asperitate ea est & immanitate naturæ. Læ. 73
 asperitate stirpium terram vastari non patiuntur homines. 2. de Natura deor. 73
 asperitates faxorum. 2. de Natura deor. 72
 neque aspiciet prius malorum terminū. de Vniuers. 57
 quam est aspectus illustrior. de Finib. lib. 5. 44
 primo quasi aspectu. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 35
 aspectabile animal, mundus. de Vniuers. 13
 aspectabile est omne quod natum est. de Vniuers. 15
 vt ad me aspirare non posses. id est, accedere. Tusc. q. lib. 5. 11
 aspiratio cæli grauis & pestilens. Diuin. lib. 1. 109
 aspiratio terrarum disparilis. Diuin. lib. 1. 71
 affectatio. de Pet. Conf. 22
 affectatores. de Pet. Conf. 23
 certè pertinax non ero, ubique, si mihi probabis ea quæ dices, libenter assentiar. lib. 1. de Fin. 22
 qui ipse sibi assentetur. Læ. 80
 assentiri famæ. Tusc. q. lib. 1. 23
 assentiri imbecillius. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 49
 assentiri incognito. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 114
 assentiri incognito turpissimum, & plenissimum temeritatis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 104
 temere assentiri incognitis. Off. 1. 29
 assentiri quicquam aut fallum aut incognitum, valde vitiosum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 63
 assentiri rebus commentitiis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 116
 assentiri temere rei vel falsæ, vel non satis cognitæ. Diuin. lib. 1. 7
 assentiri visis. Academ. quaest. edit. 1. lib. 2. 61
 assentiendi consuetudo periculosa & lubrica. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 62
 ab assentiendo se continere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 95
 assensum à certis & illustrioribus cohibere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 85
 assensum retinere. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 55
 ab assensu se sustinere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 98

assensu suo comprobare aliquid. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 98. & 116
 assensus omnes cohibere. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 63
 assensus lubricos sustinere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 99
 assensus sustinere sapientem dupliciter dicitur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 94
 Assensa. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 91. pro visis quibus assentimur.
 assensio, id est opinatio & temeritas. Academ. q. ed. 1. lib. 2. 99
 assensio animorum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 129. οὐκ ἐστὶν ἕνωσις Græcè.
 assensio firma & constans. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 30
 assensio in nostra potestate sita est. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 37
 assensio non potest fieri, nisi commota vis. Fat. 32
 cum posui librum, assensio omnis elabitur. Tusc. q. lib. 1. 21
 assensionis retentio, ἐμνή. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 55
 assensionem animorum in nobis positam esse & volūtariam vult Zeno. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 29
 assensionem sustinere. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 50
 assensionem cohibere à rebus incertis. de Nat. d. 1. 11
 nunc de assensione atque approbatione, quam Græci οὐκ ἐστὶν ἕνωσις vocant, pauca dicemus. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 36
 sine assensione comprehendi & percipi sensibus nihil posse. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 36
 sine assensione ipsam verisimilitudinem non impeditam sequi. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 98
 assensione sublata, omnem & motum animorum, & actionem rerum Academicis sustulerunt. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 57
 assensiones veteres illi, quibus omnia facta fieri videbantur, vi effici & necessitate dicebant. Fat. 29
 sed videamus, ne hæc oratio sit hominū assentiatium nostræ imbecillitati, & indulgentium mollitudini. Tusc. quaest. lib. 3. 11
 vt nihil nobis assentati esse videamur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 43
 illa, quasi assentatorum populi, multitudinis leuitatem voluptate quasi titillantium. Off. 1. 92
 assentatio non modò amico, sed ne libero quidem digna est. Læ. 75
 assentatio quamuis perniciofa sit, nocere tamen nemini potest, nisi ei qui eam recipit, atque ea delectatur. Læ. 60
 assentatio, vitorum adiutrix. Læ. 75
 assequi aliquem nec opinantem. Tusc. q. lib. 1. 78
 assequi propositum. de Fin. lib. 3. 18
 assertionem approbare. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 32
 multò etiam asseuerantius: subintellige, disputabat. Academ. quaest. edit. 1. lib. 2. 56
 assiduitas bellorum. Off. 1. 109
 assiduitas & frequentia quotidiana amicorum. de Pet. Conf. 2
 assiduitas exercitationis. Acad. quaest. edit. 2. lib. 1. 15
 vt assisteret vnus Cocles in ponte contra omnes hostium copias. 1. de Leg. 8
 si id mihi assumo, id est, arrogo seu vendico, quod Græci ἀστυμῆν dicunt. Off. 1. 3

assumpsit sibi quicquid in cernendi sensum caderet. de Vniuers. 111
 & id quod alteri detraxerit, sibi assumat. Off. 3. 29
 omnis voluptas assumenda est, omnis dolor depellendus. lib. 1. de Finib. 26
 assumptione non concessa nulla conclusio est. Diuin. lib. 2. 84
 assurgit. Cat. 58
 assuecunt animi assiduitate quotidiana & consuetudine oculorum. 2. de Nat. deor. 71
 Assyrii primùm traiectiones motusque stellarum obseruauerunt: quibus notatis quid cuique significaretur, memoria prodiderunt. Diuin. lib. 1. 2
 ast quid turbasit in agendo. 3. de Leg. 11
 Astarte, quarta Venus vocatur. 3. de Nat. deor. 42
 Ateria, Latonæ soror. 3. de Nat. d. 19
 Ateria, soror Latonæ, mater Hecates. 3. de Nat. d. 31
 Astipulor, vide Adstipulor.
 astringit duo, tertium, vt vinculum. de Vniuers. 17
 breuiter astringere argumenta, Stoicorū more. Tusc. q. lib. 3. 12
 astringentibus se vel relaxantibus intentis. 2. de Nat. d. 104
 qui astringantur sacris mortui patrifamiliās. 2. de Leg. 46
 hæc arcetius astringit ratio non potest. Fat. 24
 nulla astrictus necessitate. de Nat. deor. 1. 14
 astrictum teneri. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 8
 nullisque vnus disciplina legibus astricti, quibus in philosophia necessariò pareamus, &c. Tusculan. quaest. lib. 4. 6
 quibus maximè astricti sunt, voluptates, &c. Parad. 7
 astricti simus iis vinculis, vt nos commouere nequeamus. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 57
 ad astrum illud, quocum aptus fuerit, homo reuertetur, qui rectè atque honestè curriculum à natura datum confecerit. de Vniuers. 57
 astra ali aquis, alia dulcibus, alia marinis. 3. de Nat. d. 15
 astra & terram deos esse dicit Plato in Timæo & in legibus. de Natura deor. 1. 23
 astra in deorum numero, quod in iis sensus insit & intelligatur. de Natura deor. 2. 30
 astra infixæ certis locis. id est, in firmamento octauæque globo, cuiusmodi sunt duodecim signa Zodiaci, & extra eum alia. Tusc. q. lib. 1. 50
 astra non res, sed vocabulo errantia. Tusc. q. lib. 1. 50
 astra ob has causas nata, quæ per cælum penetrantia solstitiali se & brumali reuocatione conuerterent. de Vniuersitate 43
 astra oriuntur in ardore cælesti, qui æther vel cælum nominatur. de Nat. deor. 2. 19
 astra rotunda sunt. 2. de Natura deorum, 88
 astra voluntur in æthere. 2. de Natura deor. 88
 cursus astrorum dispares conseruantur, vna totius cæli conuersione. de Nat. deor. 2. 15

astrorum motus voluntarius. de Nat. d. 2.31. in orbem circumferitur.
 astrorum ordo cælique constantia. 3. de Nat. d. 11
 astrorum rati ordinis. 2. de Nat. d. 71
 astris omnem diuinitatem tribuit Cleanthes. de Nat. d. 1.28
 in actu, quod dicitur, se ex agris conferre Atticos Theſeus iuſſit. 2. de Leg. 4
 Atellanius verſus. Diuin. lib. 1.19
 athei dicti Diagoras & Theodoros philoſophi. de Nat. d. 1.44. quod aperte deorum naturam ſuſtulerint.
 Athenæ cum multa diuina eximiaque videntur peperiffe, atque in vita hominum attuliſſe, tum nihil melius illis myſteris, quibus ex ageſti immanique vita exculti ad humanitatem & mitigati ſumus, inſitiæque vt appellatur, ita reuera principia vite cognouimus, neque ſolum cum lætitiâ viuendi rationem accepimus, ſed etiam cum ſpe meliore moriendi. 2. de Leg. 36
 Athenæ (inquit Atticus) illæ noſtræ me non tam operibus magnificis exquisitiſque antiquorum artibus delectant, quam recordatione ſummorum viro- rum, vbi quiſque habitare, vbi ſedere, vbi diſputare ſit ſolitus, ſtudioſeque eorum etiam ſepulchra contem- plor. 1. de Leg. 3
 Athenæ in Apollinis tutela. 3. de Natura deor. 39
 Athenis cælum tenue, ex quo acutiores etiam putantur Attici. Fat. 6
 Athenis iam ille mos à Cecrope, vt aiunt, permansiſt, hoc ius terra humani- quam cum proximis fecerant, obdu- ctæque terra erat, frugibus obſerebatur, vt ſinus & gremium quaſi matris mor- tuo tribueretur: ſolum autem frugibus expiatum vt viuus redderetur. 2. de Leg. 58
 Athenis illud vitioſum, quod, Cylonio ſcelere expiato, Epimenide Crete ſua- dente fecerant Contumeliæ fanum, & Impudentiæ. 2. de Leg. 29
 Athenis, in arce, fuit olea. 1. de Leg. 1
 Athenis laudamus Vulcanum cum quem Alcmenes fecit. de Nat. d. 1.58
 Athenis pulſi clariffimi viri, carere ingra- ta ciuitate, quam manere in improba maluerunt. 3. de Leg. 15
 Athenienſes cum conſulerent Apollinem Pythium quas potiffimum religiones tenerent, oraculum editum eſt, eas quæ eſſent in more maiorum. Quo cum iterum veniſſent, maiorumque morem dixiſſent ſæpe eſſe mutatum, quaſi uiſ- ſentque quem potiffimum ſequeren- tur è variis, reſpondit, optimum. 2. de Leg. 39
 Athenienſes omnibus ſemper publicis conſiliis diuinis quodam ſacerdotes, quos *μῦθῶν* vocant, adhibuerunt. Diuinat. lib. 1.81
 Athenienſes Protagoram ſophiſtam vr- be atque agro exterminarunt, eius li- bris in concione combuſtis. quod eor- um tale eſſet initium, De diis neque vt ſint, neque vt cum ſint, habeo dicere. de Nat. d. 1.44
 Athenienſes ſcuerunt, vt Æginitis, qui claſſe valebant, pollices præciderentur. Off. 3.60. vide Val. Maxim. lib. 9. de cru- delitate.
ἀτμῶν, id eſt, corpora indiuidua propter ſoliditatem. lib. 1. de Fin. 13
 atomi, inſeructo inani, coherere ſunt inter ſe. de Nat. d. 1.39

atomi, Latine corpuscula. Acad. quaſt. ed. 2. lib. 1.4
 atomorum cõcurſus an mundum poſſit efficere. 2. de Nat. d. 69
 atomorum concuſſus fortuitus. de Nat. deor. 1.46
 turbulenta atomorum concuſſio. lib. 1. de Fin. 15
 atomorum infinita vis volitat in hac im- menſitate, &c. de Nat. d. 1.38
 atomorum innumerabilitas efficit, vt continenter ferantur imagines. de Nat. deo. 1.77
ἀτμῶν cenſet Epicurus in infinito inani ita ferri, vt concuſſionibus inter ſe co- hæreſcant, ex quo efficiantur ea quæ ſint, quæque cernantur omnia. lib. 1. de Fin. 13
 ſummum dico, etiamſi decem atomis eſt maior alius. Tuſc. q. lib. 2.40
 atque etiam cum ad fluuium Sagram, &c. (pro, item) de Nat. d. 1.5
 atramenti effuſione ſe tutantur ſepiæ. 2. de Nat. d. 96
 quid, quod fluuius atratus ſanguine flu- xit. Diuin. lib. 1.83
 an atriemſem diligentem putaret. Para- dox. 48
 attendi ita, nec ſatis intellexi. 3. de Le- gib. 30
 attende quod ſerpat genus hoc argumen- ti. de Nat. d. 1.69
 attendite hæc vos qui deorum ſatu orti eſtis. de Vniuerſ. 49
 mihi quidem Antiochum ſatis bellè vi- deris attendere. de Fin. lib. 5.5
 attendere a nimum. Off. 3.44
 non attendere, id eſt, non animaduertere. Acad. q. ed. 1. lib. 2.101
 attendere ſatis iſtud non videris. 3. de Le- gib. 15
 atroxitate partem mortalem ad id quod erit immortale. de Vniuerſ. 53
 Attici vita & oratio cõſecuta videtur Ci- ceroni diſſicillimam illam ſocietatem grauitatis cum humanitate. 3. de Le- gib. 1
 ſcito quidem illa ſermone, & Attico. de Nat. d. 1.65
 Attico nihil vnquam populare placuit, eamque rempub. optimam eſſe duxit, quæ ſit in poteſtate optimorum. 3. de Leg. 33
 Atticum ſcurram fuiſſe dicebat Zeno, So- crates philoſophiæ parentem. de Nat. deor. 1.66
 vnde erat exortum genus Atticorum. Tu- ſc. quaſt. lib. 2.3. genus id Oratorum erat, nihil inane aut redundans feren- tium: quibus contrarii erant Aſiani, in- flati videlicet, tumidi ac iactatores: me- dii inter hos erant, qui vocabantur Rhodii.
 Attilius Calatinus in Capitolio fidem cõ- ſecrauerat, antequam Scaurus dedicaſ- ſet. de Nat. d. 2.44
 quid ergo attinet dicere, &c. de Finib. lib. 2.20. & Læ. 37
 nihil attinet de aſſenſione omnino loqui: pro idem quod, nihil neceſſe eſt. Acad. q. ed. 1. lib. 2.37
 labor non attingit deum, nec erat vllus, quum omnes naturæ, &c. de Nat. d. 1.17
 non attingit te ea cauſa. 2. de Leg. 2
 nihil eſſe poteſt niſi quod attingimus aut vidimus. (Epicureorum ſententiâ.) de Nat. d. 1.61
 ex quo nec timor eum, nec angor attingat. Tuſc. q. lib. 5.14
 & quæcunque res cum ſic attinget. Acad.

q. ed. 1. lib. 2.92
 & quatenus quicquid ſe attingat, ad ſe- que pertineat, perſpicere cõpiti. de Fin. lib. 5.11
 ſed ne verbis ſolum attingamus ea, quæ volumus oftendere. Tuſc. quaſt. lib. 5.50
 quicquid horum attingerit, vlcus eſt. de Nat. d. 1.74
 attingere verum. Acad. quaſt. edit. 1. lib. 2.36
 attingantur ea potius quæ ſunt ante ocu- los. 2. de Leg. 40
 ne in eo quod attingendum fuit, quam in eo cuius cauſa id attingimus, longior ponatur oratio. de Vniuerſ. 37
 Attius Nauius per lituū regiones deſcri- piſt. Diuin. lib. 1.31
 Attius Nauius propter paupertatem, ſues puer pauit. Diuin. lib. 1.31
 Attii Nauii nomen nõ memoria floreret tam diu, niſi multa ad veritatem admi- rabilia dixiſſet. 2. de Leg. 34
 nunc illud ſatis eſt, non attribuire ad amiſſionem amicorum miſeriam no- ſtram, ne illos plus, quam ipſi velint, ſi ſentiant, plus certe quam noſmetipſos diligamus. Tuſc. q. lib. 3.62
 Cnam cum eſt concupita pecunia, nec adhibita continuo ratio, quaſi quædam Socratica medicina, quæ ſanaret eam cupiditatem, permanet in venas, & in- hæret in viſceribus illud malum, exi- ſtitque morbus & ægrotatio, quæ auelli inueterata non poſſunt, eique morbo nomen eſt auaritia. Tuſc. quaſt. lib. 4.19
 auaritia eſt opinatio vehemens de pecu- nia, quaſi valde expectanda ſit, in hærens, & penitus inſita. Tuſc. q. lib. 4. nullum vitium tetrius eſt quam auaritia, præſertim in principibus & rempub. gubernantibus. Off. 1.114
 auaritia multa ſancitur, vt par ſit no- xia poena. 3. de Leg. 40
 auaritia ſenilis. Cat. 60
 auaritia nihil ſædius. 1. de Leg. 38
 quis eſt enim aut auaritia tam ardentis, &c. de Fin. lib. 3.30
 Auſtor, auſtoritas, vide Author, autho- ritas.
 aucupans omnes rumuſculos populari ratione. 3. de Leg. 32
 aucupium ſagittarum. de Finib. lib. 5.19
 audaciam in admittendis ſædis religio- nibus damnet ſacerdos publicus, atque impiam iudicet. 2. de Leg. 37
 audacter reſpondere alicui. Acad. q. ed. 1. lib. 2.75
 nec Homerum audio. Tuſc. q. lib. 1.52
 bona venia me audies. de Nat. d. 1.41 hono- ris præſatio.
 vt bene audiant, & rumorem bonum col- ligant, innocentes ſunt & verecundi. 1. de Leg. 38
 audire ex aliquo. Acad. q. ed. 2. lib. 1.10
 ita nobis dicto audientes ſunt. Diuin. lib. 2.106
 facitque perſæpe ipſa ſibi audientiâ oratio. Cat. 25
 re ex vtraque parte audita. lib. 1. de Fin. 18
 audita recordari. Acad. q. ed. 1. lib. 1.10
 ne auditum quidem fando. de Nat. d. 1.57
 auditor æquus. de Nat. d. 1.14
 auditor Theophrasti, Strato. de Nat. d. 1.26
 quaſi poma ex arboribus, ſi cruda ſunt, vi auelluntur. Cat. 65
 non poſtulo id quidem: aucto tamen au- dire. Tuſc. q. lib. 1.15
 auco audire quid ſentias. de Nat. d. 1.1

etiam quid in cælo fiat, ſcire auemus. de Fin. lib. 1.40
 tum auemus aliquid videre, &c. pro cu- pimus: verbū poetis magis, quam ora- toribus viſitatum. Off. 1.21
 is aue ſiniſtra dictus, populi magiſter eſto. 3. de Leg. 8
 Auerni lacus. Tuſc. q. lib. 1.30
 auertunt ibes peſtem ab Ægypto. de Nat. d. 1.72
 ſed partim obliquos, partim auerſos, par- tim aduerſos ſtare vobis. Somnium Scip. 21
 auferre per vim. Off. 1.67
 auferre ſpem aliquid faciendi. Offic. lib. 3.13
 augere aliquem ſcientia, exemplis. Offic. lib. 1.1
 augere & honeſtare aliquem. Off. 2.18
 & qui de conuiuiis auferantur. de Finib. lib. 2.21
 nihil cuiuſquam eſt, quod auferri, quod eripi, quod amitti poteſt. Parad. 35
 augere aduerſa, præſentia morerere. Tuſc. q. lib. 5.3
 augere aduerſa, venientia metu. Tuſc. q. lib. 5.3
 augere ſuas facultates, copias, opes, ſpo- liis aliorum. Off. 3.28
 augere ſuum commodum alterius incom- modo. Off. 3.26
 augere patriam. Som. Scip. 8
 temperatione caloris oriri & augeſcere. de Nat. d. 2.19
 poteſt id quidem fuſe & copioſe, & om- nibus electiſſimis verbis, grauiſſimiſ- que ſententiis rhetoricè & augeri & or- nari. de Fin. lib. 3.21
 augur quæ iniuſta, neſaſta, vitioſa, dira deſixerit, irrita infectaq; ſunto. 2. de Le- gib. 18
 augures diſciplinam tenent. 2. de Le- gib. 18
 augures diuorum prouident, calique fulgura regionibus ratis temperant, vrbemque & agros, & templa liberata & efflata habent. 2. de Leg. 18
 augures Poles, Melampus, Mopfus, Am- phiaraus, Chalchas, Helenus. 2. de Leg. 33. & 34.
 augures publici, interpretes Iouis optimi maximi, ſignis & auſpiciis poſtea vi- dento. 2. de Leg. 18
 quique augures agent rem duelli, quique populare auſpicium præmonento. 1. de Leg. 18
 cur auſpiciis augures præſunt. de Nat. d. 1.86
 augures Sacerdotes vineta virgetaque, & ſalutem populi auguranto. 1. de Le- gib. 18
 augurum ars & vetuſtate & negligentia euauit. 2. de Leg. 34
 augurum ius maximum & præſtantiffi- mum in repub. cum eſt authoritati cõ- iunctum. 2. de Leg. 31
 augurum ius poſſe à ſummis imperiis & poteſtatibus comitia tollere, cõcilia vel inſtituta dimittere, vel habita reſcinde- re, vt res ſuſcepta dirimatur, ſi vnus au- gur ALIO DIE dixerit, poſſe de- cernere vt magiſtratu ſe abdicent con- ſules, cum populo, cum plebe agendi ius dare aut non dare, legem, ſi non iure rogata eſt, tollere, nihil domi, nihil foris per magiſtratum geſtum ſine eor- um authoritate poſſe cuiquam proba- ri. 2. de Leg. 32
 augurum prædictis multa incredibiliter vera cecidiſſe. 2. de Leg. 33

auguribus qui nõ paruerit, capitale eſto. 2. de Leg. 18
 auguribus Reges Romani ſunt viſi. Diu. lib. 1.3
 auguranto augures ſacerdotes vineta vir- getaque & ſalutem populi. 2. de Leg. 18
 de C. Gracchi tribunatu quid expectem, non libet augurari. Læ. 39
 augurari futura. Diuin. lib. 1.59
 rerum augurandarum cauſa aues quaſ- dam natas eſſe putemus. 2. de Natura deor. 121
 augurium futurorū ſæculorum. Tuſc. q. lib. 1.27
 auguriorum diſciplina omiſſa, negligẽ- tia nobilitatis. de Nat. d. 2.7
 auguſta & ſancta deorū ſimulachra ve- neramur. 2. de Nat. d. 57
 auguſtè ſanctèque conſecrauerunt. de Nat. d. 2.5
 auditas legendi inexhauſta. de Finib. lib. 3.5
 auditas pecuniæ. Parad. 54
 auditas potionis & cibi. Cat. 42
 quæ mihi ſermonis audiatem auxit. Cat. 42
 quas quidem ſic auide arripui. Cat. 13
 auide expectere aliquid. Tuſc. quaſt. lib. 4.28
 auis loquens vnde nomen inuenerit. Di- uin. lib. 2.54
 ibes cum ſint aues excellæ. de Nat. deor. 1.72
 aues quaſdam & alites rerum auguran- darum cauſa eſſe natas putemus. 2. de Nat. d. 121
 Aulo Poſthumio Dictatore dimicãte cõ- Otauiio Mamilio Tuſculano præliũ, in noſtra acie Caſtor & Pollux viſi ſunt. de Nat. d. 2.4
 omnino auocare à philoſophia. lib. 1. de Fin. 2
 auocare à rebus gerendis. Cat. 14
 auocare aliquem à libidine. Tuſc. quaſt. lib. 5.3
 auocare ſe à corpore. Diuin. lib. 1.94
 auocandi à peccatis, & ad rectè facta vo- candi vis. 2. de Leg. 8
 cuius autem aures clauſæ veritati ſunt. Læ. 76
 noſtrorum hominum ad eorum doctiſ- ſimas voces aures clauſas fuiſſe? Tuſc. q. lib. 4.2
 aures cur in altis corporum partibus ſint collocatæ. 2. de Nat. d. 106
 aures duros & corneolos habent introi- tus, multiſque cum flexibus, quod, &c. 2. de Nat. d. 109
 vt quam plurimorum aures optimo ſer- mone compleantur. de Pet. Conf. 32
 in ſordibus aurium tanquam in viſco in hæreſceret. 2. de Nat. d. 109
 aurum cælatum. Tuſc. quaſt. lib. 5.45.
 Paradox. 14. χρυσὸν ἐργασμένον Græci vocant.
 aurum & argentum in vrbibus & priua- tim, & in fanis, inuidioſa res eſt. 2. de Le- gib. 43
 auri argentiſque recõditæ venæ. 2. de Nat. deor. 72
 auratus arcus. Acad. quaſt. edit. 1. lib. 2.32
 illo aureo genere, vt poetæ loquuntur. 2. de Nat. d. 120
 aureolus libellus. Acad. quaſt. edit. 1. lib. 2.126
 aureola oratiuncula. 3. de Nat. d. 29
 auſpices nuptiarum. Diuin. lib. 1.28
 auſpicium coactum & expreſſum. Diuin. lib. 1.57

auſpicium iudiciumque omnes magi- ſtratus habent. 3. de Leg. 9
 qui auſpicium populare agant, augures præmonento. 2. de Leg. 18
 auſpicium ſiniſtrum Romani nomina- uerunt, externique dextrum, quia ple- runque melius id videbatur. Diuinat. lib. 2.66
 quos in auſpicio ſuo eſſe Iupiter iuſſerit, meminiffe bonus augur debet. 3. de Le- gib. 38
 auſpicia aruſpicum. Acad. quaſt. edit. 1. lib. 2.98
 auſpicia ad vtilitatem eſſe reip. compoſi- ta alteri placet. 2. de Leg. 32
 auſpicia bona Romani ſiniſtra dicebant, etiam ſi dextra eſſent. Diuin. lib. 2.65
 auſpicia coacta. Diuin. lib. 1.27
 auſpicia ſecunda. Diuin. lib. 1.27
 auſpicia magiſtratibus data, vt multos comitiatus probabiles impedirent mo- ræ. 3. de Leg. 26
 auſpicia non cauſas afferunt cur quid euentat, ſed enunciant euentura, niſi prouideris. Diuin. lib. 1.30
 auſpicia patrum ſunto, oliſque ex ſe pro- dunt qui comitiſ creati conſules ritè poſſunt. 3. de Leg. 8
 auſpicia ſiniſtra. Diuin. lib. 1.28
 auſpicia ſiniſtra Romanis, Graiis & Bar- baris dextra meliora videbatur. Diuin. lib. 2.65
 veritas auſpicioꝝ ſpreta eſt, ſpecies tantum retenta. de Nat. d. 2.7
 cur auſpiciis augures præſunt. de Nat. d. 1.86
 in ſacra & in auſpicia diuiſa omnis reli- gio pop. Rom. 3. de Nat. d. 3
 auſpicia ſeruant qui agent. 3. de Leg. 11
 auſpiciis diu immortales ſæpe populi in- iuſtum impetum reſpreſerunt. 3. de Le- gib. 26
 ſine auſpiciis regibus exactis nihil pu- blicè, nec domi nec militiæ Romæ ge- rebatur. Diuin. lib. 1.3
 auſpicari tripudio. Diuin. lib. 2.60
 auſpicato rogauit. de Nat. d. 2.8
 auſpicato vrbem condidit Romulus. 2. de Leg. 34
 non ſolum auſpicato vrbem condidiſſe, &c. Diuin. lib. 1.3
 aut bibat, aut abeat: *ἢ μῆνῃ ἢ ἀμῆνῃ*: lex in Græcorum conuiuiis. Tuſc. quaſt. lib. 5.84
 author grauiſſimus. Tuſc. q. lib. 4.3
 authorlocuples. Diuin. lib. 1.36
 neque author, neque lator quiſquæ bonus eſt inuentus legi tabellaræ. 3. de Leg. 31
 author moderatur & effingit non modo mentem ac voluntates, ſed penne vultus eorum, apud quos agit. 3. de Leg. 35
 author haud deterior, meliorè multi no- minant. 2. de Leg. 12
 vt ipſi authori huius diſciplinæ placeat. lib. 1. de Fin. 22
 authorem eſſe alicui alicuius rei. Acad. q. ed. 1. lib. 2.14
 qui ſe authorem vite grauitè & ſapienter agenda profiteretur. de Fin. lib. 4.19
 Zenonem audiebam frequenter authore Philone. de Nat. d. 1.41
 authore Scipione, quod lata lex Caſſia eſ- ſe dicatur, eius culpam ſuſtinet. 3. de Leg. 33
 authore vtar Simonide. de Natura deor. 1.42
 te authore. Acad. quaſt. edit. 2. lib. 1.19
 authores domeſtici. de Pet. Conf. 12
 num locupletiores quæris authores? Off. 3.135

libique eas aues, quibus auctoribus, &c.
Diuin. lib. 1. 27
 auctoribus ad sententiam, quam vis ob-
 tineri, uti optimis, in omnibus causis
 & debet & solet valere plurimum. Tusc.
 q. lib. 1. 22
 auctoritas honorum retinetur. 3. de Le-
 gib. 37
 auctoritas in senatu, potestas in populo.
 2. de Leg. 26
 auctoritas pontificalis maneret. 2. de Le-
 gib. 49
 & aruspicum disciplinæ magna accessit
 auctoritas. Diu. lib. 1. 32
 auctoritas leuatur inconstantia. Acad. q.
 ed. 1. lib. 2. 64
 auctoritas, pro sententia, seu doctrina.
 Acad. q. ed. 2. lib. 2. 14
 auctoritatis in disputando momenta quæ-
 rere. de Nat. d. 1. 8
 auctoritatis aut gratiæ traditur reliqua po-
 puli voluntas, cui libertas tabellæ reli-
 quæ est. 3. de Leg. 34
 auctoritatem alicuius frangere. Acad. q.
 ed. 2. lib. 1. 14
 ad vnus se auctoritatem contulerunt.
 Acad. q. ed. 1. lib. 2. 9
 si & auctoritatem habet vetustatis, &c.
 Diuin. lib. 1. 33
 auctoritatem minuire rerum pulcherri-
 marum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 58
 auctoritatem omnem optimatum tabel-
 laria lex abstulit. 3. de Leg. 31
 earum etiam rerum auctoritatem, si quæ
 illustrius videantur, amittere. Acad.
 q. ed. 1. lib. 2. 118
 auctoritatem suam opponere. Acad. q. ed.
 1. lib. 2. 59
 auctoritate alicuius moueri. Acad. q. ed.
 1. lib. 2. 58
 priusque te quis de omni vitæ statu, quàm
 de ista auctoritate deiecerit. (auctori-
 tatem pro Democriti opinione ac sen-
 tentia sumit.) de Nat. d. 1. 46
 in eorum auctoritate delitesceret. Acad.
 q. ed. 1. lib. 2. 15
 auctoritate duci. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 56
 quibuscum sine Senatus auctoritate so-
 cus fecerat. Off. 3. 148
 vt enim rationem Plato nullam afferret,
 ipsa auctoritate me frangeret. Tusc. q.
 lib. 1. 41
 vt auctoritate valeat populus. 3. de Le-
 gib. 34
 auctoritates omnes contemnis, ratione
 pugnas. 3. de Nat. d. 6
 est enim in illis ipsa merces authoramē-
 tum seruitutis. Off. 1. 109
 auunculum Platonem subsequens Speu-
 sippus. de Nat. d. 1. 24
 auxilia equitum ac peditum. Parad. 57
 auxilia totidem sunt contra comparan-
 da. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 44
CA Græci, Latini æstimationem vo-
 cant. de Fin. lib. 3. 28
 κάτοχα Græcè, Latine pronunciatum.
 Tusc. q. lib. 1. 11
 κάτοχα, Latine effatum, quicquid enun-
 ciat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 86
 κάτοχα. Fat. 1
 axis, pro polo siue vertice Septentriona-
 li. Tusc. q. lib. 1. 56
 versatur mundus circum axem cæli, ad-
 mirabili celeritate. de Nat. d. 1. 37
 quæ cum circum axem se summa celeri-
 tate conuertat & torqueat, &c. Acad. q.
 ed. 1. lib. 2. 114
 axe traiecto terra sustinetur. de Vni-
 uers. 45

B

Bacca. Tusc. q. lib. 1. 26
 Baccæ arborum. Diuin. lib. 1. 98
 baccæ quæ ex quaque stirpe funduntur.
 2. de Nat. d. 96
 baccas certas facerdes publice libanto.
 2. de Leg. 17
 & tanquam in arborum baccis, terræque
 frugibus, &c. Cato 5
 Bacchis Bæotius. Diuin. lib. 1. 33
 vt bacillum aliud est inflexum & incur-
 uatum de industria. de Finibus, lib.
 2. 29
 bacillum incuruum & leuiter à summo
 inflexum. Diu. lib. 1. 30
 quid batuli atque operarii, an quid ho-
 mines doctissimi senserint. Parad. 17
 me quidem authore etiam Peripatetici
 veteresque Academi balbutire defi-
 nant aliquando, &c. Tusc. q. lib. 2. 56
 perpauca balbutiens. Acad. quæst. edit. 1.
 lib. 2. 118
 præter Epicurum balbutientem de na-
 tura deorum. Diuin. lib. 1. 5
 balistæ. Tusc. q. lib. 2. 49
 vt balistæ lapidum, & reliqua tormenta
 telorum eò grauiores emissiones ha-
 bent, quod sunt contenta atque addu-
 cta vehementius: sic vox, sic cursus, sic
 plaga hoc grauior, quo est missa con-
 tentius. Tusc. q. lib. 2. 49
 Barbari vani, atque fallaces. Diuin. lib.
 1. 35
 Barbarorum dii. 3. de Nat. d. 33
 nec Ægyptii, nec Syri, nec ferè cuncta bar-
 baries. de Nat. d. 1. 57
 barbatus Iupiter, galeata Minerua. de
 Nat. d. 1. 71
 barbatus semper Iupiter, Apollo semper
 imberbis. de Nat. d. 1. 58
 quod antiqui illi quasi barbati, vt nos
 de nostris solemus dicere, crediderint.
 de Fin. lib. 4. 52
 barbatus mululos exceptatorem de pisci-
 na & pertransem. Parad. 48
 hæc cum loqueris, nos barones stupemus.
 de Fin. lib. 2. 63
 Bauli. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 9. vicus
 in Campania inter Baias & Misenum,
 vbi quondam Herculis boues stabula-
 ti, varios boatus ediderunt, vnde no-
 men vico datum est.
 Beatus esse in maximarum rerum ti-
 more nemo potest. de Fin. lib. 2. 71
 nam qui beatus est, non intelligi quid
 requirat, vt sit beator: si est enim quod
 desit, ne beatus quidem est. Tusc. q.
 lib. 5. 18
 beatus esse sine virtute nemo potest. de
 Nat. d. 1. 35
 beatus, iuxta Metrodorum, est, cum cor-
 pus bene constitutum sit, & sic explo-
 ratum ita futurum de Finibus. lib. 2. 76
 mihi enim non videbatur quisquam esse
 beatus posse, cum in malis esset. Tusc.
 q. lib. 5. 17
 volumus enim eum qui beatus sit, tu-
 tum esse, inexpugnabilem, septum at-
 que munitum, non vt paruo metu
 præditus sit, sed vt nullo. Tusc. quæst.
 lib. 5. 30
 nec vlla alia huic verbo, cum beatum
 dicimus, subiecta notio est, nisi se-
 cretis malis omnibus cumulata bo-
 norum complexio. Tusculana. quæst.
 lib. 5. 12
 his tu tā grauibz concitationibus, tam-
 que ipsi inter se dissentientibus atque

distractis (ægritudine videlicet, metu,
 lætitia gestiente & libidine) quem va-
 cuum, solum, liberum videris, hunc
 dubitabis beatum dicere? Tusc. q. lib. 5,
 31, & 33
 beatum ex bonis, quæ sola honesta sunt,
 efficiendum. Tusc. q. lib. 5. 34
 quo (honesto) detracto, quid poterit bea-
 tum intelligi? Tusc. q. lib. 5. 34
 beatum, si modò sit aliquid esse beatum,
 id totum posuitur est in potestate sa-
 pientis. de Finibus. lib. 2. 71
 beati dicuntur, qui sunt in bonis, nullo
 adiuncto malo. Tusc. q. lib. 5. 22
 beati qui honorati sunt, videntur propter
 honestatis & gloriæ similitudinem mi-
 feri, qui inglorii. 1. de Leg. 13
 sic contra illi beati, quos nulli metus
 terrent, nullæ ægritudines exedunt,
 nullæ libidines incitant, nullæ futiles
 lætitiæ languidis liquefaciunt volupta-
 tus. Tusc. q. lib. 5. 13
 beata vita in vna virtute posita. Acad. q.
 ed. 2. lib. 1. 17
 beatam vitam in animi securitate, & in
 omnium vacatione munerum ponimus.
 de Nat. d. 1. 38
 si omne beatum est, cui nihil desit, &
 quod in suo genere expletum atque
 cumulatum est, idque virtutis est prop-
 rium, certè omnes virtutis compo-
 tes beati sunt. Tusc. q. lib. 5. 19
 quod beatum & immortale est, id nec ha-
 bet, nec exhibet cuiquam negotium. de
 Nat. deorum. 1. 60. Epicuri dictum.
 nemo potest non beatissimus esse, qui est
 totus aptus ex sese, qui que in se vno
 ponit omnia. Parad. 19
 nomen beati longè & latè patet. Tusc. q.
 lib. 5. 63
 beatè viuere. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 4.
 idem quod apud Græcos δὴ καὶ καλῶς
 ζῆν.
 beatè viuere in vna virtute positum est,
 iuxta Stoicos. Tusc. q. lib. 2. 26
 quid potest ad beatè viuendum deesse ei,
 quem fortitudo ab ægritudine & à metu
 vindicet, temperantia tum à libidine
 auocet, tum insolenti alacritate gestire
 non sinat? Tusc. q. lib. 5. 32
 ista siue beatitas, siue beatitudo dicenda
 est, vtrumque satis durum, sed vsu molli-
 enda nobis verba sunt. de Nat. d. 1. 67
 vt ait Homerus de Bellerophonte scilicet,
 Iliad. 7. Tusc. q. lib. 5. 53
 belua fera & immanis. Acad. quæst. ed. 1.
 lib. 2. 99
 belua tetra & immanis. Tuscul. quæst. lib.
 4. 35
 belua vasta & immanis. Diuin. lib. 1. 46
 belua vastifica. Tusc. q. lib. 2. 19
 beluæ impuræ furor multis inflammatus
 furoribus. 3. de Leg. 21
 beluæ ad faxa natiuis testis inhxerentes.
 2. de Nat. d. 73
 beluarum disparia genera (in mari) par-
 tim submerfarum, partim fluitan-
 tium & innatantium. 2. de Natura
 deor. 73
 Elephanto, beluarum nulla prudentior:
 de bestiis loquor. de Natura deor.
 1. 69
 ea genera beluarum quæ in rubro mari
 Indiæ gignantur. de Nat. d. 1. 68
 belus sensum & appetitum natura cur
 dederit. 2. de Nat. deo. 90
 beluas multas in numero deorum repo-
 nebant Barbari. 3. de Nat. deo. 33
 bellum denunciatum antè & inditum.
 Offic. 1. 55

bellum, discordiam, cupiditatem, cetera
 que generis eiusdem, ad deum reuocat
 Parmenides. de Nat. d. 1. 22
 bellum domesticum, triste, ac turbulen-
 tum. Diuin. lib. 1. 88
 bellum ita suscipiatur, vt nihil aliud nisi
 pax quæ sita videatur. Offic. 1. 113. sic Pla-
 to de Legib. 1. 507. *αὐτὸν νόμον ὁ δὲ ἀκριβῆς, εἰ
 μή ῥῥῖν εἰρήνης τὰ πολέμου νόμον δευτὴ μάλ-
 λον, εἰ ῥῥὸν πολέμου ἔνεκα τὸ εἰρήνης.*
 nullum bellum iustum, nisi quod aut re-
 bus repetitis geratur, aut denunciatum
 antè sit & inditum. Offic. 1. 53
 bellum mortiferum. Tusc. q. lib. 3. 25
 bellum nefarium. Diuin. lib. 1. 72
 bellum Otrauianum. de Nat. de. 1. 11
 nihil turpius, quàm cum eo bellum gere-
 re, quicum familiariter vixeris. Læ-
 lius 66
 belli apparatus. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 3.
ὀπλοσθηλὸν τὸ πᾶν τὸ πολέμου Græci vocant.
 succedere huic belli, Clodius, Afellio, &c.
 1. de Leg. 5
 belli ius, in quo & suscipiendo, & geren-
 do, & deponendo ius vt plurimum va-
 let, & fides. 2. de Leg. 35
 belli instrumenta. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 3
 bello Latinorum, &c. cum Otrauio, Ma-
 milio, Tusculano prælio dimicaret, &c.
 de Nat. deo. 2. 4
 bello Ligustico Q. Maximus dedicauit
 templum Honoris & Virtutis. de Nat.
 deo. 2. 44
 bello gloriam quærere. Offic. 1. 57
 in bello mouendo summa fuit apud pri-
 scos Romanos obseruatio. Offic. 1. 55
 bello Punico secundo exercitus Po. Ro.
 ad lacum Trasmenum interiit. Diuin.
 lib. 2. 15
 bella, quibus Reip. salus continetur. de
 Nat. deo. 2. 7
 bella, quibus imperii gloria propostia
 est, minus acerbè gerenda sunt. Offic.
 1. 57
 itaque eorum consilio sæpe aut non sus-
 cepta, aut confecta bella sunt, nonnun-
 quam etiam illata. Offic. 1. 111
 bella suscipienda sunt ob eam causam, vt
 sine iniuria in pace viuatur. Offic. 1. 51
 tum enim nostri lib. 3. bella gerere inci-
 piunt, &c. de Nat. deo. 1. 7
 bellis præliisque dii non caruerunt. 2. de
 Nat. deo. 52
 bellica disciplina. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 7
 bellica mors. 2. de Leg. 56
 ad similitudinem bellicæ disciplinæ, exer-
 ceamur in venando. 2. de Nat. deo. 121
 bellicam rem administrari prisca Roma-
 ni nisi auspiciatō noluerunt. Diuin.
 lib. 2. 60
 bellica insignia tincta. 2. de Leg. 44
 bellipotes. Diuin. lib. 2. 90
 bellare cum diis gigantum modo. Cat. 6
 bellator. Tusc. q. lib. 4. 33
 quàm bellum erat Vellei confiteri, &c. de
 Nat. deo. 1. 59
 bellè negare aliquid. de Pet. Conf. 29
 Belus in India dicitur Hercules. 3. de Na-
 tura deo. 29
 bene beatèque viuere. Tusc. q. lib. 4. 69
 bene dicere. Tusc. quæst. lib. 2. 2. quod o-
 ratorum est.
 bene fieri verè dicitur id, quod rectè sit, &
 honestè, & cum virtute. Parad. 10
 bene meritis de patria quasi limes ad cæli
 aditum patet. Som. Scip. 28
 bene paratum venire. 3. de Nat. deo. 1
 quom bene planèque percepisset. 3. de Na-
 tu. deo. 62
 bene viuere. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 14. Græci

eodem modo δὴ καὶ καλῶς ζῆν dicunt.
 totamque vim bene viuendi in animi ro-
 bore ac magnitudine, & in omniū re-
 rum humanarum cōtentione ac de-
 spiciētia, & in omni virtute ponamus.
 Tusc. quæst. lib. 1. 78
 omnia benefacta in luce se collocari vo-
 lunt. Tusc. quæst. lib. 2. 55
 benefacta malè locata, malefacta arbi-
 tror: Ennius. Offic. 2. 90
 quamobrem melius apud bonos, quàm
 apud fortunatos beneficium collocari
 puto. Offic. 2. 104
 beneficium dare, necne in nostra potesta-
 te est: non reddere bono viro non licet,
 modò id facere possit sine iniuria. Of-
 fic. 2. 73
 in collocando beneficio, & in referenda
 gratia, si cætera paria sint, hoc maximè
 officii est, vt quisque maximè opis in-
 digeat, ita ei potissimum opulari. Of-
 fic. 1. 73
 si ea quæ vtenda acceperis, maiore men-
 sura, si modò possis, iubet reddere He-
 fiodus, quidnam beneficio prouocati
 facere debemus? an imitari agros ferti-
 les, qui multò plus offerunt, quàm acce-
 perunt? Offic. 1. 71
 beneficia iudicio, constantè, constanter-
 que delata: quibus contraria sunt, quæ
 quis repente quodam quasi vento,
 impetu animi incitatus facit. Offic. 1. 73
 beneficia mutua & grata dum sunt, inter
 quos ea sunt, firma deuinciuntur socie-
 tate. Offic. 1. 81
 beneficia vtrò citròque data & accepta.
 Ibidem.
 beneficiorum acceptorum sunt delectus
 habendi. Offic. 1. 73
 in beneficiis acceptis in primis quo quis-
 que animo, studio, beneuolentia rece-
 rit, ponderandum est. Offic. 1. 73
 beneficiis alicuius maximis obligatum
 esse. Offic. 1. 83
 vt beneficiis excellentes viros in cælum
 fama ac voluntate tollerent. de Nat.
 deo. 2. 45
 beneficis, contrarium, perniciosus. Of-
 fic. 1. 63
 beneficentia multas habet cautiones: vi-
 dendum est enim primùm ne obsit be-
 nignitas iis ipsis, quibus benignè vide-
 bitur fieri & cæteris: deinde ne maior
 benignitas sit quàm facultas: tum vt
 pro dignitate cuique tribuatur. Of-
 fic. 1. 65
 beneficentiæ ac liberalitatis est ratio du-
 plex: nã aut opera benignè sit indigen-
 tibus, aut pecunia. Offic. 2. 74
 beneficentia ac liberalitate nihil est natu-
 ræ hominis accommodatius. Offic. 1. 65
 beneficentia nihil præstantius. Diu. lib. 1.
 73. & 2. 79
 bonitate & beneficentia quid præstantius:
 de Nat. deo. 1. 85
 beneuolos obiurgatores placare. de Nat.
 deo. 1. 5
 beneuolentia beneficii capitur maximè.
 Offic. 2. 44
 beneuolentia est amicitia: fons à natura
 constitutus. Lat. 46
 beneuolentia nõ adolefcetolorum more
 ardore quodã amoris, sed stabilitate po-
 tius & constantia iudicanda. Offic. 1. 71
 beneuolentia voluntate mouetur bene-
 fica, etiam si fides fortè non suppetit. Of-
 fic. 1. 44
 ad beneuolentiam tribus rebus maximè
 ducuntur homines, beneficio, spe, ad-
 iunitione animi vel volūrate. de Petit.

Consul. 15
 de beneuolentia quam quisque habeat et
 ga nos, primum illud est in officio, vt
 et plurimum tribuamus, à quo pluri-
 mum diligamur. Offic. 1. 71
 beneuolentia sublata, amicitia: nomen
 tollitur. Lat. 18
 benignus, liberalisve qui dicitur, officii;
 non fructum sequitur. 2. de Leg. 36
 benigna sine præmio liberalitas, gratuita
 est. 1. de Leg. 36
 qui benigniores esse volunt, quàm res pa-
 titur, primùm in eo peccant, quòd iniu-
 riosi sunt in proximis. Offic. 1. 67
 benignitate quò in plures vfos sis, eò mi-
 nus in multos vti possis. Offic. 2. 75
 bestia monstruosissima. Diuin. lib. 1. 54
 bestia: in perturbaciones non incidunt.
 Tusc. q. lib. 4. 25
 quid bestia? non pro suo partu ita propu-
 gnant, vt vulnera excipiant: nullos in-
 petus, nullos iactus reformident? Tusc.
 q. lib. 5. 58
 bestia: quæ alius generis bestiis vescun-
 tur. 2. de Nat. deo. 91
 bestia, quicquid obiectum est, quòd mo-
 dò à natura non sit alienum, eò conten-
 tæ, non quærunt amplius. Tuscul. quæ-
 lib. 5. 70
 bestiarum quæque suum tenens munus,
 quom in disparis animantis vitâ trans-
 ire non possit, manet in lege naturæ.
 Tuscul. q. lib. 5. 19
 bestiarum varia genera vel cicurum vel
 ferarum. 2. de Nat. deo. 73
 vt bestiis aliud aliis præcipui à natura da-
 tum est, quod suum quæque retinet,
 nec discedit ab eo: sic homini multò
 quiddam præstantius (scilicet animus).
 Tuscul. q. lib. 5. 10
 bestiis sensus à natura datus est. Tuscul.
 quæst. lib. 5. 18
 bestiis sensum & motum dedit natura, &
 cum quodam appetitu accessum ad res
 salubres, & à peccatis recessum. de Na-
 tura deo. 2. 24
 bestias quasdam esse, in quibus insit ali-
 quid simile virtutis. de Fin. lib. 5. 35
 nanque alias bestias nates, aquarum in-
 colas esse voluit (natura), alias volucres
 cælo frui libero, serpentes quasdam,
 quasdam esse gradientes: earum ipsa-
 rum partim soliuagas, partim congre-
 gatas: immanes alias, quasdam autem
 cicures: nonnullas abditas, terræque te-
 ctas. Tusc. q. lib. 5. 28
 in bestiis quanta ratio appareat ad per-
 petuam conservationem earum gene-
 ris. 2. de Nat. deo. 96
 de bestis quibusdam firmitores videas esse
 apud Ægyptios ac Syros opiniones:
 de Nat. deo. 1. 57
 bestiola minima. 2. de Nat. deo. 108
 Bias Prieneus, quom patriam eius ce-
 pisset hostis, cæterique ita fugerent, vt
 multa de suis rebus asportarent, quom
 esset admonitus à quodã vt idem ipse
 faceret, Ego vero, inquit, factus: nam om-
 nia mecum porto mea. Parad. 9
 Biantis dictum (ita amare oportere, vt a-
 liquando esset osurus) à Scipione repre-
 hensum. Lat. 33
 bibliotheca. Diuin. lib. 2. 6
 ne bibliothecis quidè Græcis egebimus.
 Tusc. q. lib. 2. 5
 bifariam contrariè simul procedentia. de
 Vniuers. 39
 bilis secreta à cibo. 2. de Nat. de. 104
 bipedalem solem Epicurus censet esse,
 vel paulò maiorem aut minorem. lib.

1. de Fin. 16
 quas, si bis bina quid essent, didicisset Epicurus, certe non diceret. de Nat. deo. 2. 35
Quam blanda conciliatrix & quasi sui sit lena natura. de Nat. deo. 1. 53
 suaviter blandiri sensibus nostris dicitur voluptas. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 129
 blanditia est vitiosa est & turpis in cetera vita, tamen in petitione necessaria. de Pet. Conf. 18
 ne blanditis eius illecebrisque impediatur disputandi severitas. de Fin. lib. 3. 1
 si sunt malitiosis blanditiis officiorum, non veritate, sed simulatione quaeritur. Offic. 3. 97
 qui blanditiis praesentium voluptatum delinunt atque corrupti, &c. de Fin. lib. 1. 26
Quomodo essent agri in Boeotia deorum immortalium excepti lege Cenforia. 3. de Nat. deo. 34
 Boethius Stoicus conatus est earum rerum ratione explicare, quae in mari coelove fierent. Diuin. lib. 1. 12
 bonus vir. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 24
 bonus vir minimè est qui ad suum commodum refert quaecunque agit. 1. de Legib. 37
 boni auguris est meminisse maximis Rei pub. temporibus praesto esse debere, Iouique Opt. Max. se consiliarium, atque administrum datum, ut sibi eos, quos in auspicio esse iusserit, coelique partes sibi definitas esse traditas, è quibus saepe opem referre possit. 3. de Leg. 38
 boni haudquaquam est dissoluere ratione vinculum. de Vniuers. 51
 nec enim cuiquam bono mali quicquam euenire potest, nec viuo, nec mortuo: nec vnquam eis res à diis immortalibus negligentur. Tusc. quaest. lib. 1. 82
 omnes boni semper beati. Tusc. quaest. lib. 5. 22
 boni viri qui appellandi. L. 1. 17
 boni viri omnes ipsam aequitatem & ius ipsum amant, nec est viri boni errare, & diligere quod per se non sit diligendum. 1. de Leg. 36
 boni viri ut simus, si nõ ipso honesto mouemur, sed vtilitate aliqua atque fructu, callidi sumus, nõ boni. 1. de Leg. 30
 bonis ac sapientibus, à principio innascitur ratio. de Nat. deo. 2. 25
 bonis inter bonos quafi necessaria est benevolentia. L. 1. 46
 bonis viris quid iuris reliquit tribunatus C. Gracchi. 3. de Leg. 20
 ita prorsus existimo bonos beatos, improbos miseros. Tusc. quaest. lib. 5. 26.
 dictum Socratis est apud Platonem in Gorgia.
 inter bonos bene agere oportet, & sine fraudatione. Offic. 3. 91
 nisi insitum illud in animis haberemus, omnes bonos interitu suorum quam grauissimè morere oportere. Tusc. lib. 3. 53
 bona actio. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 16
 bonam rem impediri melius, quam concedi mala. 3. de Leg. 37
 bona venia me audies. de Nat. deo. 1. 42.
 honoris praefatio.
 bonarum rerum expectatione animus erigitur. 2. de Leg. 29
 bonum Academicum antiqui, quod secundum naturam esset, quo in vita iuuaretur, esse decreuerunt: Zeno, nisi quod honestum esset, nihil putauit bonum. 1. de Leg. 41
 bonum crescendi accessionem nullam habet. de Fin. lib. 3. 37

bonum definiuit Diogenes, id quod esset natura absolutum. de Fin. lib. 3. 72
 bonum efficiens, *ποιοῦν* dicitur, quod honestas actiones affert & efficit. de Fin. lib. 3. 44
 quod bonum est, id non quibus habere potest. Tusc. quaest. lib. 5. 34
 summum bonum est, quod ipsum nullam aliam ad rem, ad id autem res referuntur omnes. de Fin. lib. 1. 33
 id solum bonum est, quod rectum & honestum, & cum virtute est. Parad. 10
 quod bonum, id honestum. Tusc. quaest. lib. 5. 33
 quod bonum, id vtile. Offic. 3. 45
 summum bonum in cognitione & scientia ponit Herillus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 120
 bonum in eo positum est, ut naturæ consentiat. de Fin. lib. 3. 37
 summum bonum in corpore videtur Epicuro. Tusc. q. lib. 3. 43
 atque hæc certe non ita se habent, nisi omne bonum in vna honestate consisteret. Tusc. q. lib. 5. 31
 summum bonum in voluptate videtur Epicuro. Tusc. 4. lib. 3. 43
 bonum ipsum non est in opinionibus, sed in natura: quod ni ita esset, beati quoque opinione essent. 1. de Leg. 35
 summum hominis bonum iuxta Stoicos positum est in eo, quod *ἀμεινότης* ipsi, hoc est, conuenientiam vocant. de Fin. lib. 3. 17
 omne bonum lætabile est: quod autem lætabile, id prædicandum & præ se ferendum: quod tale autem, id etiam gloriosum: si verò gloriosum, certe laudabile: quod autem laudabile, profectò etiam honestum: quod bonum igitur, id honestum. Tusc. q. lib. 5. 33
 bonum mentis est virtus. Tusc. quaest. lib. 5. 49
 nihil bonum, nisi naturæ primis bonis, aut omnibus, aut maximis frui, ut Carneades contra Stoicos diserebat. Tusc. q. lib. 5. 62
 nihil bonum nisi quod honestum, iuxta Stoicos. Tusc. quaest. lib. 2. 27. Ibidem, lib. 5. 62
 nihil bonum, nisi vacuitas doloris, ut Hieronymus. Tusc. q. lib. 5. 62
 nihil bonum, nisi virtus, secundum Aristonem Chium, & Zenonem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 121
 nihil bonum, nisi voluptas, ut Epicurus. Tusc. q. lib. 5. 62
 bonum non est, de quo non is qui id habet, honestè possit gloriari. Parad. 16
 bonum omne laudabile. Tusc. q. lib. 5. 34
 nihil bonum, quod non cum qui id possidet, meliorem facit. Parad. 16
 solum bonum, quod honestum. Tusc. quaest. lib. 5. 33
 summum bonum si ignoretur, viuendi rationem ignorari necesse est. de Fin. lib. 5. 13
 qui summum bonum sic instituit, ut nihil habeat cum virtute coniunctum, idque suis commodis, non honestate metitur, hic si sibi ipse consentiat, & non interdum naturæ bonitate vincatur, neque amicitiam colere possit, nec iustitiam, nec liberalitatem. Offic. 1. 9
 quicquid est quod bonum sit, id expetendum est. Tusc. q. lib. 5. 34
 bonum solum quod honestum, ut Zenoni, cuiusque auditori Aristoni placuit. Tusc. q. lib. 5. 25
 quæmobrem simul obiecta species cuiuspiam est, quod bonum videatur, ad id

adipiscendum impellit ipsa natura. Tusc. q. lib. 4. 10
 summi boni diffinitione omnis ratio vitæ continetur, de qua qui dissident, de omni ratione vitæ dissident. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 123
 vt quisque boni est maximè participes, ita & laudabilis maximè. Para. 16
 atqui nisi stabili & fixo permanente bono, beatus esse nemo potest. Tusc. quaest. lib. 5. 30
 summo bono in philosophia constituto constituta sunt omnia. de Fin. lib. 5. 13
 dissensio de summo bono maloque. 1. de Leg. 44
 bono mentis fruendum est, si beati esse volumus. Tusc. q. lib. 5. 49
 bono nil melius. Parad. 16
 bono philosophiæ nullum optabilius, de Vniuers. 65
 de summo bono qui dissentit, de rãta philosophiæ ratione dissentit. de Fin. lib. 5. 12
 bona animi ab academicis in naturam & mores diuidebantur: hoc est, in virtutes quæ suapte natura ingenerantur, & in voluntarias, quæ exercitatione acquiruntur. Acad. quaest. ed. 1. lib. 1. 15
 quadam bona animi & corporis in quibusdam non tam naturæ, quam beatæ vitæ adiuncta sunt. Acad. quaest. ed. 2. lib. 1. 15
 bona corporis alia in toto, alia in partibus secundum Academicos. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 14
 bona corporis complent quidem beatissimam vitam, sed ita vt sine illis possit beata vita existere. de Fin. lib. 5. 69
 non sunt igitur ea bona dicenda, quibus abundantem licet esse miserimum. Tusc. q. lib. 5. 33
 bona maxima sunt, quæ in ipso animo, atque in ipsa virtute versantur. Acad. quaest. ed. 2. lib. 1. 16
 bona præterita sapientes grata recordatione renouata delectant. de Fin. lib. 1. 44
 bona si ex dissimilibus mixta erunt, honestum ex his effici nihil poterit. Tusc. q. lib. 5. 34
 naturæ omnes ea quæ bona videntur, sequuntur, fugiuntque contraria. Tusc. q. lib. 4. 10
 quid sit extremum, quid vltimum bonorum. lib. 1. de Fin. 23
 bonorum alia *παρα*, id est, ad vltimum pertinentia: alia autem efficiunt, quæ Græci *παρα*: alia vtrunque. de Fin. lib. 3. 43
 bonorum finis ad quem referuntur, & cuius causa sunt facienda omnia. 1. de Leg. 40
 omnium bonorum fons in corpore, iuxta Epicureos. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 10
 bonorum tria genera: maxima animi, secunda corporis, externa tertia, vt Peripatetici, nec multò veteres Academici secus. Tusc. q. lib. 5. 62
 bonorum maiorumque fines constituerent. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 104
 bona animi ponebant Academicus, quæ essent ad comprehendendam animi virtutem idonea. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 15
 bona ciuium voci subiicere præconis. Offic. 2. 122
 quomodoque bona naturæ appetimus, sic à malis naturæ declinamus. Tusc. quaest. lib. 4. 11
 esse in bonis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 125
 in bonis animi tanta praestantia est, vt ab his corporis & extrema obscurentur.

Tusc. q. lib. 5. 85
 bonis corporis & fortunæ vitam beatam compleri negant Stoici. Tusc. quaest. lib. 5. 35
 sine bonis corporis & fortunæ vitam beatam nullam esse putat Peripatetici: aut si sit beata, beatissimam esse negat. Tusc. q. lib. 5. 35
 quod si ita est (id est, si vita beata ex similibus partibus effici debet) ex bonis quæ sola honesta sunt, efficiendum est beatum. Tusc. quaest. lib. 5. 34
 vt in malis opinatis tolerabilia, sic in bonis sedatiora sunt efficienda ea, quæ magna & lætabilia dicuntur. Tusc. quaest. lib. 4. 54
 bonitas diuina erga homines. de Nat. deo. 1. 44
 quid enim est melius, aut quid præstantius bonitate & beneficentia? de Nat. deo. 1. 85
 quæ & ingenii bonitate multi assequuntur, &c. Offic. 3. 17
 bos optimus. Diuin. lib. 1. 101
 bos sanctus, Ægyptiorum apis. de Natur. lib. 1. 57
 boues & equi, ibes, accipitres, aliaque beuæ à Barbaris in numero deorum reponerantur. 3. de Nat. deo. 33
 boues mollipedes. Diuin. lib. 1. 14
 bouis ceruicis natæ ad iugum, & vires humerorū & latitudines ad atrata extrahenda. 2. de Nat. deo. 120
 boum terga declarant non esse se ad onus accipiendum figurata. 2. de Nat. deo. 119
 boum visceribus vesici scelus habebatur, tempore aurei seculi. 2. de Nat. deo. 120
 bobus ab illo aureo genere vis nunquam vlla afferebatur. 2. de Nat. deo. 120
 id cum constanter prudentèque sit (nempe impelli ab ipsa natura ad adipiscendum boni) eiusmodi appetitione Stoici *βούλησι* appellant, nos appellamus voluntatem. Tusc. q. lib. 4. 10
CA caulibus brassicisque si propè sati sunt, vt à pestiferis & nocentibus vites refugere dicuntur. 2. de Nat. deo. 90
 Brennus fano Apollinis Delphici nefarium bellum intulit. Diuin. lib. 1. 72
 breues & acutula conclusiones. 3. de Nat. deo. 12
 quis enim potest istis breuibus & acutis auditis de sententia decedere? de Fin. lib. 4. 43
 breui præcidam. Cato 53
 sed breui res potest tota confici. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 99
 multa breuiter & commodè dicta. L. 1. 1.
 quæ breuius angustiusque cõcluduntur, vt Zeno solebat, aperiore sunt ad reprehendendum. de Nat. deo. 2. 15
 breuius dissero, quam causa desiderat. de Nat. deo. 1. 36
 breuitas, non modò Senatoris, sed etiam oratoris magna laus est in sententia. 3. de Leg. 35
 breuitas vitæ. Tusc. q. lib. 1. 75
 breuitate temporis ab aliquid faciendo excludi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 50
 Britannia barbaries. 2. de Nat. deo. 63
 brumæ & solstitiali similitudo quadam est in lunæ cursu. de Nat. deo. 2. 37
 solstitialis brumisque cognoscitur solis accessus discessusque. de Nat. deo. 2. 15
 brumali & solstitiali reuocatione se conuertunt astræ. de Vniuers. 43
 Brutus excellens omni genere laudis. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 9
Itaque ex eo auro buculam curasse faciendam. Diuin. lib. 1. 46

butum vel rogam nouum propius sexaginta pedes ædes alienas adici inuito domino lex vetat, quod incendium a cerbum vereatur. 2. de Leg. 57
 C
Cachinnatio. vt si ridere cõcessum sit, vituperetur tamè cachinnatio. Tusc. quaest. lib. 4. 55
 quam Græci *κακίαν* appellant, melius est vocare vitiositatem, quam malitiam: nam malitia certi cuiusdam vitii nomen est: vitiositas omnium. Tusc. q. lib. 4. 27
 atque ea quidè tua laus pariter cum Republica cecidit. Offic. 2. 65
 cecidit optatum grauitas nata tribunorum potestate. 3. de Leg. 17
 ceciderunt arma tribunitia potestate plebi à patribus concessa. 3. de Leg. 33
 ceciderunt multa incredibiliter vera prædictis augurum. 2. de Leg. 33
 ne caderet Epicurus in offensionem Atheniensium. de Nat. deo. 1. 59
 qui ita talis erit iactus, vt cadat rectus. de Fin. lib. 3. 43
 vt quum euenit, ita cadat vt prædictum sit. Diuin. lib. 1. 105
 & eius verbum aliquod aptè ceciderit ad id quod ages. Diuin. lib. 2. 66
 quum cecidisset feueritas in ciuitatibus ob alia vitia. 2. de Leg. 38
 cadere causa. de Fin. lib. 1. 43
 cadere de equo. Fat. 4
 cadere in cogitationem. de Nat. deo. 1. 16
 cadere in conspectum. Tusc. q. lib. 1. 42
 cadere in consuetudinem. Tusc. q. lib. 3. 6
 cadere in intelligentiam. Offic. 3. 22
 cadere in pugna. Diuin. lib. 2. 56
 cadere in terram dicuntur corpora. Tusc. q. lib. 1. 29
 & si quid aduersi eueniat, tam grauitè cadere non possunt. Offic. 1. 103
 intelligentes in quam figuram cadere possunt mundus. de Nat. deo. 1. 18
 cadere pro patria. Tusc. quaest. lib. 1. 74
 cadere sub aspectum & tactum. de Vniuers. 19
 cadere sub sensum. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 22
 Ibidem, ed. 1. lib. 2. 96
 cadentes res sub intelligentiam. de Vniuers. 35
 casus dicitur, quum sic aliquid cecidit, sic euenit, vt vel non cadere atque euenire, vel aliter cadere atque euenire potuerit. Diuin. lib. 2. 11
 quæ tibi casus inuenerat. Tusc. q. lib. 3. 23
 præsertim quum tibi hoc casus afferat, vt, &c. de Pet. Conf. 28
 cui ille nec opinatus casus euenit. Tusc. quaest. lib. 3. 49
 casus nunquam perfectè veritatem imitatur. Diuin. lib. 1. 25
 nam hæc casus importat qui in sapientem potest incidere. Tusc. q. lib. 5. 13
 si quis eiusmodi fortè casus incidit. de Fin. lib. 3. 54
 si is casus fuisset rerum, quas pro salute Reipub. scissimus, vt non omnibus grauis esset. 3. de Leg. 24
 casus veritatem imitari potest. Diuin. lib. 2. 37
 vt quemcunque casum fortuna inuenerit, hunc aptè & quietè ferat. Tusc. quaest. lib. 4. 30
 casus aduersi. Tusc. q. lib. 3. 31
 casus incerti. Tusc. q. lib. 1. 75
 casus varii incertique. Tusc. q. lib. 5. 2
 qui suos casus aliter ferunt, atque vt aliis auctores ipsi fuerunt, non sunt vitio-

stores, quam ferè plerique, qui auari auaros gloriæ cupidos gloriosi reprehendunt. Tusc. q. lib. 3. 62
 quid caducum & mortale, quid diuinum & æternum. 1. de Leg. 46
 cæcari libidinibus. Tusc. q. lib. 1. 59
 cæcari erroribus. Tusc. q. lib. 5. 29
 cæcus animo. de Fin. lib. 4. 54
 cæcitas mentis. Tusc. q. lib. 3. 10. contrariū eius est, Lumen mentis.
 Cæcilix Quæ filia somnio modo, Marisco bello, templum est à senatu Iunoni sospitæ restitutum. Diuin. lib. 1. 83. & 84
 cædere silicem. Diuin. lib. 2. 67
 cædi virgis. Diuin. lib. 1. 51
 cælibes esse censores prohibento. 3. de Legib. 7
 Cælius scribit C. Flamini cecidisse, &c. de Nat. deo. 2. 6
 Cælius tabellæ iudicio perduellionis dedit, docuitque quoad vixit, se vt opprimeret, C. Popilium, nocuisse etiã Reipub. 3. de Leg. 32
 atque hanc speciem Praxiteles cælauit argento. Diuin. lib. 1. 70
 cælum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 77. instrumentum sculptorum.
 cælum à quatuor elementis diuersum, secundum Aristotelem. Acad. quaest. ed. 2. lib. 1. 20
 cælum complexu suo omnia animalia teneat oportet. de Vniuers. 51
 cælum crassum ac concretum: cui opponitur, purum ac tenue. de Nat. deo. 2. 30
 cælum, domus animi. Tusc. q. lib. 1. 42
 cælum ex ea coniunctione ita aptum est, vt sub aspectum & tactum cadat. de Vniuers. 19
 cælum extremum atque vltimum mundi est. Diuin. lib. 2. 72
 cælum ignis Zenoni. Acad. quaest. ed. 2. lib. 1. 28
 cælum, ignes, terræ, maria, (naturæ omnes) parent diuino numini. de Nat. deo. 1. 17
 cælum in quo nubes, imbres, vètiq; coeuntur, humidum est & caliginosum propter exhalationes terræ. Tusc. q. lib. 1. 36
 cælum nebulosum & caliginosum. Tusc. quaest. lib. 1. 49. is est aer spiritus terræ proximus.
 totum cælum nõne humano genere completum est? Tusc. q. lib. 1. 24
 cælum pingue & concretum. Diuin. lib. 1. 109
 cælum tenue & purum. Diuin. lib. 1. 110
 cæli ardorem deum dicit esse Aristoteles. de Nat. deo. 1. 25
 cæli complexum omnia cingès, qui idem æther vocatur. 2. de Nat. deo. 74
 cæli constantia. 3. de Nat. deo. 11
 vna totius cæli conuersione, cursus astrorum dispares conferuntur. de Nat. deo. 2. 15
 cæli diuinus ille sensus in celeritate tanta conseruari quomodo potest? de Nat. deo. 1. 25
 cæli impetum admirabili celeritate moueri vertique videmus. 2. de Nat. deo. 71
 cæli motum ab omni erratione liberauit. de Vniuers. 25
 cæli partes definitas, sibi esse traditas meminisse augur debet. 3. de Leg. 38
 cæli plenior natura. de Nat. deo. 2. 15
 cæli ratis regionibus fulgura augures temperant. 2. de Leg. 18
 cælum deum esse dicit Plato in Timæo & in legibus. de Nat. deo. 1. 23

calum & terram refert in deos Heraclides Ponticus. de Nat. d. 1. 26
ad calum ferri. Tusc. q. lib. 1. 35
quos in calum receptos putant quasi nos uos & ascriptos ciues. 3. de Na. deo. 27
in calum migrare. Tusc. q. lib. 1. 66
in calu quasi in domiciliu suum peruenire dicuntur animi post mortem. Tusc. quæst. lib. 1. 21
è celo, quod quintam naturam statuebat, superiores sensus & mentem effici rebantur antiqui philosophi. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 28
caeleste Epicuri volumen de regula & iudicio. de Nat. deo. 1. 32. per ironiam.
oriuntur in ardore caelesti, qui æther vel calum nominatur. 2. de Nat. deo. 30
Cælus à filio exertus. 3. de Nat. deo. 43
Cæli quoque parentes dii habendi sunt Æther & Dies. 3. de Nat. deo. 31
ræulei & cæsi oculi Neptuni ac Mineræ. de Nat. deo. 1. 58
Cæsar, Catuli patris frater, sale & facetiis vicit omnes. Offic. 1. 185
Cæsar contra summi aruspicias monitum transmittit in Africam, & rem bene gefit. Diuin. lib. 2. 40
Cæsar quum immolaret illo die, quo primum in sella aurea sedit, & cum purpurea veste processit, in extis bouis opimi cor non fuit. Diuin. lib. 1. 101
Cæsar Deiotaro Armeniâ à Senatu ei datam detraxit. Diuin. lib. 2. 63
C. Cæsar omnia iura diuina atque humana peruertit propter eum, quoniam ipse sibi opinionis errorem finxerat. Of. sic. 1. 39
C. Cælaris (caput præcidi iussit Cinna) in quo mihi videtur fuisse speciem humanitatis, salis, suauitatis, leporis. Tusc. q. lib. 5. 41
Cæsare immolante in tauri opimi extis cor non fuit. Diuin. lib. 2. 27
cæteri philosophi motum inanem vocat. de Nat. deo. 1. 75
præter mundum, cætera aliorum causa generata. de Nat. deo. 2. 27
cæteroqui doctus. de Nat. deo. 1. 42
C. Cannius eques Ro. quomodo ab homine Græco deceptus. Offic. 3. 75
C. Cotta in ambitione artifex. de Pet. Consul. 30
C. Cotta Ciceronis familiaris. de Natu. deo. 1. 11
C. Curiatius D. Brutum & P. Scipionem consules quos, & quantos viros! homo omnium infimus & sordidissimus Tribunus pleb. in vincula coniecit, quod ante factum non erat. 3. de Leg. 20
C. Duilius primus Pænos classe deuicit. Cat. 41
C. Flaminius cecidit apud Trasimenum, religione neglecta. de Nat. deo. 2. 6
C. Flaminius Consul iterum signa rerum futurarum magna cum clade Reip. neglexit. Diuin. lib. 1. 68
C. Flaminius legè Agrariam aliquot annis ante secundum bellum Punicum Trib. pleb. inuito Senatu tulit, & postea bis consul factus est. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 14
C. Gallus Astrologiæ studiosissimus fuit. Cat. 45
C. Gracchus quum largitiones maximas fecisset, & effudisset ærarium, verbis tamen defendebat ærarium. Tusc. quæst. lib. 3. 42
C. Gracchus Trib. pleb. ruinis & emissitiis, quas ipse se proiectisse in forum dixit, quibus digladiarentur inter se ci-

ues, omnem Reip. statum permutauit. 3. de Leg. 20
C. Lælius augur, & idem sapiens. 3. de Natu. deo. 3
C. Lælius focer fuit Q. Mutii auguris. Læli. 1
C. Licinius Crassus primum instituit in forum verbis agere cum populo. Lælius 79
C. Mancinus Numantinis, quibuscum sine autoritate Senatus fœdus fecerat, deditus est. Offic. 3. 148
C. Marius Cimbricæ victoriæ gloriâ cum collega Catulo communicauit. Tusc. q. lib. 5. 42
C. Marius omnium perfidiosissimus Q. Catulum mori iussit. 3. de Nat. deo. 60
C. Marius rusticanus vir, sed planè vir, quum secreta, principio vetuit se aligar: nec quisquã ante Marium solutus dicitur esse seclusus. Tusc. q. lib. 2. 46. & 47
C. Octavius primus ex illa familia Consul factus est. Off. 1. 193
C. Octavius præclaram in Palatio & plenam dignitatis domum ædificauit. Offic. 1. 193
C. Pompeius vir abundans bellicis laudibus. Offic. 1. 111
C. Sulpitius in Astrologia operam posuit. Off. 1. 29. vide Livium lib. 4. Decad. 5. & Plutarchum in Paulo Amylio.
C. Velleius senator Epicureus. de Natu. deo. 2. 12
C. Gracchi tribunatus quid iuris bonis viris reliquit? 3. de Leg. 20
C. Lælii & P. Scipionis familiaritas memorabilis. Læli. 4
C. Marii sitas reliquis apud Anienem disipari iussit Syllavius, acerbiore odio incitatus. 2. de Leg. 52
C. Fabricio paupertas tolerabilis fuit. Tusc. q. lib. 3. 48
C. Claudio consule de C. consulis seditione referente senatus decreuit eo iniuto, qui cum populo ageret, seditionem non posse fieri. 3. de Leg. 37
C. Graccho Quæsituram petenti Ti. Frater visus est in Iomnis dicere, quàm vellet cunctaretur: tamen eodem sibi letho, quo ipse interiisset, esse pereundum. Diuin. lib. 1. 51
calamitas inueterata: cui opponitur Præfens. Tusc. quæst. lib. 3. 46
quot, quantas, quàm incredibiles hausit calamitates? Tusc. q. lib. 1. 71
Calanus Indus Alexandro mortem propinquam prædixit. Diuin. lib. 1. 44
Calanus Indus, indoctus ac barbarus, in radicibus Cauasi natus, sua voluntate viuus combustus est. Tusc. q. lib. 2. 46
Artilius Calatinus fidem. consecrauit in Capitolio. de Nat. deo. 2. 44
Calatinus primo Punico bello. 2. de Nat. deo. 124
à Calatino recedè spes consecrata est. 2. de Leg. 29
calceoli repandi, hasta, scutulum, pellis caprina, ornatus Sospitiæ dex. de Nat. deo. 1. 57
Calchas augur in fabulis. de Nat. de. 2. 5
Calchas apud Homerum ex passerum numero belli Troiani annos auguratus est. Diuin. lib. 1. 65
Calchantem augurem scribit Homerus longè optimum, eumque duce clafsis fuisse. Diuin. lib. 1. 76
hoc quidem est nimis exigudè & exiliter ad calculos vocare amicitiam. Læli. 52
voluptatūne calculis subditis præliu

ineuntde in lib. 2. 50
Caleo, caleſco, Vide Calor.
& hæc indoctorum animis offusa caligo est. Tusc. q. lib. 5. 4
caligo rigida, crassa. Tusc. q. lib. 1. 30
in infirma ætate, imbecillaque mente vis natura: per caliginem cernitur. de Fin. lib. 5. 40
caligine circumfusis. Tusc. q. lib. 1. 38
huic calix mulsi impingendus est, vt plorare desinat. Tusc. q. lib. 3. 38
Callicratidas, quum Lacedæmoniorum dux fuisset Peloponnesciaco bello, multumque fecisset egregie, vertit ad extremum omnia, quum consilio non paruit eorum qui classem ab Arginulis remouendam, nec cum Athenensibus dimicandum putabat. Quibus ille respondit, Lacedæmonios, classe illa amissa, aliam parare posse, se fugere sine suo dedecore non posse. Offic. 1. 117. Vide & Xenophon. in Ὀζυλεττομένης α.
calidus agitator. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 85
an quod illa callida est, vt optimè possit architectari voluptates? de Fin. lib. 2. 44
callidi, quorum tanquam manus opere, sic animus vsu cocalluit. 3. de Nat. d. 17
callidissimo artificio fabricari aliquid. Tusc. q. lib. 1. 39
nihil horum. nisi callidè Epicurus. de Natu. deo. 1. 49
Callipho adiunxit ad honestatem voluptatem. de Fin. lib. 2. 16
Callipho voluptatè & honestatem fines esse censuit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 122
Calliphontis sententiam Carneades ita studiosè defendit abbat, vt eam probare etiam videretur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 129
Callisthenes, liber Theophrasti. Tusc. quæst. lib. 5. 19
callum solorum. Tusc. q. lib. 5. 66
ὁ πρὶν πῦρ καλὸν ἀγαθόν. Parad. 6
calor inest in iis ciborum reliquiis, quas natura respuit. de Nat. deo. 2. 18
(quãdiu calor qui motus causa est) remanet in nobis, tandiu sensus & vita remanet. de Nat. deo. 2. 17
magna vis caloris continetur cauernis terræ. 2. de Nat. deo. 19
caloris & frigoris modum temperant solis accessus ac recessus modici. de Nat. deo. 2. 36
caloris minimè est expers aer, qui natura maximè est frigidus. de Nat. deo. 2. 20
caloris natura (quæ in animalibus est) vim in se habet vitalem, per omnem mundum pertinentem. de Nat. d. 2. 18
omnia quæ aluntur & crescunt, continēt in se vim caloris, sine qua neque ali possent, neque crescere. de Natu. deo. 2. 17. (pauidè post) refrigerato autem & extincto calore, occidimus ipsi & extinguimur.
caloris temperatione oriuntur & augescunt. de Nat. deo. 2. 19
(ignei caloris vis in animatibus animaduersa est) quom cor animantis alicuius euulsum ita mobilitè palpigaret, vt imitaretur igneam celeritatem. de Natu. deo. 2. 18
calorem admixtum esse aquæ, primum ipse liquor, tum aquæ declarat effusio. de Nat. deo. 2. 19
calorem qui est fufus in corpore, ab igne sumpsimus. de Nat. deo. 2. 14
calorem salutarem & vitalem omnibus impertit quarta pars mundi tota feruida. de Nat. deo. 2. 10
omne quod viuit, siue animal, siue è terra edium, id viuit propter inclusum in eo

calorem. de Nat. deo. 2. 18
calore sustentur omnes mundi partes. de Nat. deo. 2. 26
& calorum modicitæ sedantur. Off. 1. 17
calidum illud atque igneum in omnifufum est natura. de Nat. d. 2. 21
in omni natura rerum quod caleat, id vtuer, id vigere. 3. de Nat. deo. 2. 4
calentem terram videmus fumare ex recenti fossione. de Nat. deo. 2. 19
caleſcere apricatione, igni. Cat. 53
calumnia minimis in rebus coërcetur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 60
nunc video calcem. id est, finem & extremum: intelligit verò mortem. Tusc. q. lib. 1. 14
cum iisdem ad calcem (vt dicitur) peruenire possis. Læli. 84
à calce ad carceres reuocare. Cat. 76
Camirus. 3. de Natu. d. 39
hinc rheutorum campus de Marathone, &c. Offic. 1. 89
cūm fit enim campus, in quo possit exultare oratio. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 102.
δύσπραξιός copiosum & late fufum argumentari genus intelligit.
candor coeli. Tusc. q. lib. 1. 55
solis candor, illustrior est, quàm vllus ignis (pro ardore.) de Nat. deo. 2. 29
præferunt quæ à candidato petant. De Pet. Conf. 29
canis venandi & custodiendi causa factus. de Nat. deo. 2. 27
canes sagaces. Diuin. lib. 1. 59
canum amans dominorum adulatio, & odium in externos. 2. de Nat. deo. 119
canum fida custodia. 2. de Nat. deo. 119
canum Hircanorum nobile genus. Tusc. q. lib. 1. 97
canum sagacitate ad vtilitatem nostram abutimur. 2. de Nat. 114
cunicula exoritur Romæ aliquot diebus post solstitium, apud Troglodytas ante solstitium. Diuin. lib. 2. 73
si quibus oriente Cunicula natus est, is in mari non morietur. Fat. 9
à quibus cūm cecinit receptui. Tusc. quæst. lib. 3. 30
canere absurdè. Tusc. q. lib. 2. 9
canere ad tibiam virosum clarorum laudes atque virtutes: qui mos fuit priscorum Romanorum. Tusc. q. lib. 4. 3
canere ad tibicinem. Tusc. q. lib. 1. 3
canere dicebant in Græcia omnes. Tusc. q. lib. 1. 4
canere sibus. Tusc. q. lib. 1. 4. Diuin. lib. 2. 95
canere qui nesciebat in Græcia, non satis excultus doctrina putabatur. Tusc. q. lib. 1. 4
canere voce. Diuin. lib. 2. 95
canendi sonis varis nihil tam facile in animos teneros ac molles influit, quorum dici vix potest quanta fit vis in vtramque partem: nam & incitat languentes, & languescit excitatos, & tum remittit animos, tum contrahit: ciuitatūque hoc in Græcia interfuit vocum seruare modum: quarum mores lapsi ad mollitiè pariter sunt immutati cum cantibus, aut hæc dulcedine corruptelæque deprauati: aut, cum feueritis eorū ob alia vitia cecidisset, tum fuit in auribus, animisque mutatis etiam huic mutationi locus. 2. de Leg. 37. & 38
modulatè canēs tibicæ. de Nat. deo. 2. 17
ad cantus, ad tibicinem honoratorum virosum laudes prosequator. 2. de Leg. 57
cantus lugubres à Græcis neniæ vocabulo nominantur. 2. de Leg. 57

cantus neruorum vocumque. Tusc. q. lib. 1. 3. & 4
cantus Phrygii. Diuin. lib. 1. 96
cantus, & modorum mutatione graui ter olim vindicabat vetus Græcia, longe præuidens, quàm sensim perniciis illapsa ciuium animos malis studiis, malique doctriinis repente toras ciuitates cuerteret: siquidem illa seuera Lacedæmon, neruos iussit, quod plures quàm septem haberet, in Timothei fidebus inde demi. 2. de Leg. 39
canorum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 22
canorum in voce. Cat. 25
canorum & fuscum vocis genus. 2. de Natu. deo. 110
non cani, nó rugæ repente autoritatem arripere possunt, sed honestè acta superior ætas fructus caput autoritatis extremos. Cat. 58
minufine gratas diis immortalibus capedines ac fictiles vrnas fuisse, &c. P. ar. rad. 12
capedunculis iis, quas Numa nobis reliquit. 3. de Nat. deo. 29
capere anguorem pro amico. Læli. 45
capere maximam calamitatem. Diuin. lib. 1. 29
capere castra hostium. Diuin. lib. 1. 65
capere consilium ex tempore. Offic. 2. 47
capere consilia & agendi & non agendi. Acad. qu. ed. 1. lib. 2. 91
capere consuetudinem, exercitationēque. Offic. 1. 85
capere desiderium ex aliqua re. Cat. 50
capere exemplum ex aliqua re. Læli. 33
capere maximam gloriam. Læli. 25
capere maximam laudem ex aliqua re. Offic. 2. 37
capere molestiam. Læli. 76
capere omen. Diuin. lib. 1. 87
capere pecunias ob rem iudicandam. de Fin. lib. 2. 45
plus capere sine religione liceat, alicui legatum. 2. de Leg. 48
capere specimen. Tusc. q. lib. 1. 26
capere voluptatem alienis malis. Tusc. q. lib. 4. 55
ex quibus sperant se maximum fructum esse capturos. Læli. 67
ne callida assentatione capiantur. Læli. 81
captus mente. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 50
captus oculis & auribus. Tusc. q. lib. 5. 84
captum esse mente. Offic. 1. 133
captum sibi tabernaculum fuisse in hostes Scipionis. de Nat. d. 2. 8
aut spe largitionis promissionisque capti. Offic. 2. 30
capienda primordia agendi à diis immortalibus. 2. de Leg. 6
hoc ipsum prouidens dialecticas captiones. de Fin. lib. 2. 14
captiones discutere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 44
omnes igitur istius generis captiones eodem modo refelluntur. Fat. 23
qua via captiosos soluatur. lib. 1. de Fin. 17
captiosus & fallacibus interrogationibus circumscribi atque decipi. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 44
captiosissimum genus interrogationis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 46
captare plaufum. Tusc. q. lib. 2. 55
captare rifus. Tusc. q. lib. 2. 33
captare solitudines. Tusc. q. lib. 3. 53
captare vult, quod aliàs capere dicitur, quod fit in interrogando seu disputando. Acad. qu. ed. 1. lib. 2. 85
capessere Remp. Offic. 1. 101
capessere Remp. honoribus, imperiisque adipiscendis. de Fin. lib. 5. 51

capessentibus Remp. nihil minus quàm philosophis, & magnificentia & despicientia adhibenda est rerum humanarum, & tranquillitas animi atque securitas: siquidem nec anxii futuri sunt, & cum grauitate constantiaque victuri. Offic. 1. 103
vtrum capacitem aliquam in animo putamus esse, quod tanquam in aliquod vas ea quæ meminimus, infundantur? Tusc. q. lib. 1. 49
flaccos, frontones, capitones. de Nat. deo. 2. 56. vitia corporis.
concionantem in Capitolio Ti. Gracchi. de Nat. d. 1. 75
in Capitolio dedicauit Scaurus fidem & mentem. de Nat. deo. 2. 44
Capitolinus Iupiter. 3. de Nat. deo. 7
Capitolini Iouis alia nobis species, alia Afris Ammonis Iouis. de Nat. d. 1. 58
capræ feræ in Creta confixæ venenatis sagittis distamum herbam quæruunt. 2. de Nat. deo. 95
pellis caprina, hasta, scutulum, calceoli repandi, Sospitiæ dex ornatus. de Natu. deo. 1. 57
Caprius pater vnus ex Dionysijs. 3. de Nat. deo. 41
caput cœnæ. Tusc. q. lib. 5. 70. & de Fin. lib. 2. 23
caput Epicuri, quod Græci κεφαλαίον dicunt, hoc est, firmamentum & caput causæ. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 93
sed quod caput est. Diuin. lib. 1. 91
illud autè superius sicut caput & famam tuam defendere necesse erit. Acad. qu. ed. 1. lib. 2. 111
caput primum libri optimi. 1. de Leg. 16
capitis periculum inferre alicui. Offic. 2. 71
siad caput referat quæstiones. 2. de Leg. lib. 48
quum ad idem caput se retulerunt octo ambitus confectis suis cursibus. de Vniuers. 41
de capite cuius Rom. nisi maximo comitiatu rogari lex vetat. 3. de Leg. 38
capite damnatus. Tusc. q. lib. 1. 41
quo capite legis iubentur à deorum manium iure lumptus & luctum remouere. 2. de Leg. 58
vt capite operio sit. Cat. 30
à capite repetis quod quærimus. 2. de Leg. lib. 13
capite & fronte defluentem repellunt. 2. de Nat. d. 108
capite velato, certis verbis deuouerunt seipfos quidam imperatores pro Rep. diis immortalibus. de Nat. d. 2. 7
capitali odio ab aliquo dissidere. Læli. 2
capitale esto qui auguribus non paruerrit. 2. de Leg. 18
capitalia facinora. de Nat. d. 1. 11
capitalia vindicant. 3. de Leg. 5
carbo candens. Offic. 1. 33
carbonis est tertia lex tabellaria de iubendis legibus ac vetandis, seditionis atque improbi ciuis, cui ne reditus quidem ad bonos, salutem à bonis potuit afferre. 3. de Leg. 32
in carcerem vadere. Tusc. q. lib. 1. 80
quibuscum tanquam è carceribus emissus, &c. Læli. 84
an nec cardiacis hoc tribuendum sit, nec phreneticis. Diuin. lib. 1. 73
non caret is qui non desiderat. Cato 44
ne viuus quidem bono caret, si eo nõ indiget. Tusc. quæst. lib. 1. 73
quum id non habeas, quod tibi nec vsu

nec natura aptum sit, nō careas, etiam si sentias te non habere. Tusc. quæst. lib. 1. 72
 carere bono illud dicitur, quod est malum. Tusc. quæst. lib. 1. 73
 carere significat egere eo quod habere velis. Tusc. q. lib. 1. 72
 carere consuetudine amicorum. Tusc. q. lib. 5. 46
 carere vitæ commodis. Tusc. q. lib. 1. 71
 carere omni culpa. Tusc. q. lib. 5. 3
 carere omni cultu. Tusc. q. lib. 1. 38
 carere omni cultu & victu humano. Tusc. quæst. lib. 5. 47
 carere honore sepulturae. Cat. 68
 carere non est in mortuo. Tusc. q. lib. 1. 73
 carere in mortuo ne intelligi quidem potest: sententia enim est, nec sensus in mortuo est. Tusc. quæst. lib. 1. 73
 carere luce id est, mortuum esse. Tusc. quæst. lib. 1. 10
 carere malo non dicitur. Tusc. quæst. lib. 1. 73
 carere omni malo. Tusc. q. lib. 1. 22
 carere etiam alio modo dicitur, cum aliquid nō habeas, & nō habere te sentias, etiam si id facile patiare. Tusc. q. lib. 1. 37
 carere vlla re non potest is qui non est. Tusc. q. lib. 1. 71
 carere rebus vrbanis. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 1
 carere iusta reprehensione. Offi. 1. 201
 carere sensu. Tusc. q. lib. 1. 12
 carere sensibus oculorum, aurium, &c. Tusc. q. lib. 5. 79
 carere sententia est. Tusc. quæst. lib. 1. 37
 carere, societate victus. Tusc. q. lib. 5. 46
 carere omni perturbatione animi. Offi. 1. 141
 nomen carendi triste est: quia subicitur hæc vis, habuit, non habet: desiderat, requirit, indiget. Tusc. q. lib. 1. 71
 in carendo inest velle. Tusc. q. lib. 1. 72
 meliora sunt quam ea quæ sunt his carentia. de Nat. deo. 2. 16
 quas enim Græci κακίας appellant, vitia malo, quam malitias nominare. de Finib. lib. 3. 32
 Caria tota, præcipueque Telmesses, in ostentis animaduertendis diligentes fuerunt, & quare. Diuin. lib. 1. 81
 ne liceret carmen ad alterius iniuriam condi, leges sanxerunt. Tusc. q. lib. 4. 3
 quibus auctis, virtutis quasi carmen efficitur. de Finib. lib. 5. 40
 carmen & rebus, & verbis, & modis lugubre. Tusc. q. lib. 3. 40
 carmen grande. Tusc. q. lib. 1. 29
 carmen graue plenumque. Tusc. q. lib. 1. 51
 vt carmen necessariū pueri duodecim tabulas disceramus. 2. de Leg. 5. 4
 carmen Orphicum Pythagorici ferunt eisdem fuisse Cercopis. de Nat. deo. 1. 76
 libenter in Stoicos inuehebatur Carneades. 2. de Nat. deo. 112
 Carneades à Diogene Stico dialecticam didicit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 89
 Carneades concertationis studio modò ait hoc, modò illud. Diuin. lib. 1. 57
 Carneades dicebat ne Apollinè quidem futura posse dicere, nisi ea, quorū causas natura ita contineret, vt ea fieri necesse esset. Fat. 25
 Carneades dicere solitus est, nusquam se fortunatiorem, quam Prænestem vidisse fortunam. Diuin. lib. 2. 69
 Carneades Egefinum audiuit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17
 Carneades inconstantiæ arguitur. Acad.

q. ed. 1. lib. 2. 55
 Carneades incredibile quadam facultate fuit. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 33
 Carneades introducebat, summum bonum esse frui iis rebus, quas primas natura conciliauisset: non quò probarer, sed vt Stoicos opponeret. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 112
 Carneades libenter in Stoicos inuehebatur. 2. de Nat. d. 112
 Carneades magna memoria fuit. Tusc. q. lib. 1. 48
 Carneades negabat vllam esse artem, quæ ipsa à se proficeretur. de Fin. lib. 5. 14
 Carneades nonaginta vixit annos. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17. Laërtius tamen octuagesimo tertio suæ ætatis anno eum obuisse tradit.
 Carneades nullius philosophiæ partis ignarus. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 33
 Carneades philosophus. de Nat. d. 1. 4
 Carneades quartus ab Arcefila fuit. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 33. & lib. 2. 17
 Carneades tantum abesse dicebat, vt affirmanti nihil posse percipi consentaneū esse dicere, saltem vnum illud percipi posse, vt alia non possent, in qua sententia erit Anupater, vt maximè etiam repugnaret. Qui enim negaret quicquid esse quod perciperetur, cum nihil excipere: ita necesse esse, ne id ipsum quidem, quod exceptum non esset, comprehendì & percipi vllò modo posse. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 28, & 29
 Carneadi placuit tale visum nullum esse, vt perceptio consequeretur: vt autem probatio, multa. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 90
 quod quidem Carneadem disputare solitum accepimus: sed is, vt cōtra Stoicos, quos studiosissimè semper refellebat, & contra quorum disciplinam ingenium eius exarserat. Tusc. q. lib. 5. 61
 Carneadem Zeno Epicureus cum ab eo plurimum disseniret, vnum tamen præter ceteros mirabatur. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 33
 à Carneade confirmata ratio in Philosophia contra omnia discerendi, nullamque rem aperte iudicandi. de Nat. deo. 1. 9
 à Carneade multa acutè & copiose contra Stoicos disputata sunt. Diu. lib. 1. 6
 Carneadeo more & modo multa à Cicerone contra Physicos disputata. de Vniuers. 1
 ex quo carperentur nostri animi. de Nat. deo. 1. 21
 Carthaginem euertit Afridubal. 3. de Nat. deo. 68
 Carthaginenses multi Romæ seruerunt. Tusc. q. lib. 3. 46
 caritas annonæ. Offi. 3. 66
 Casci prisici dicti. Tusc. q. lib. 1. 23. huius verbi origo Sabina est, vt tradit Varro.
 Cassius in lege tabellaria vno in genere reliquit vocis suffragium, excepto perduellionis iudicio. 3. de Leg. 32
 casta sanguine cochlea. Diu. lib. 2. 102
 id illi castum quiddam, & inanis vocis sono decoratum esse dicant, &c. Tusc. quæst. lib. 5. 85
 castigare aliquem verbis. Offi. 1. 125
 Castor & Pollux cum Lacedæmoniorum classe visi, quando Lyfander Athenienses prælio nauali superauit. Diuin. lib. 1. 67
 Castor & Pollux in acie visi sunt ex equis pugnare bello Latinorum. de Natura deo. 1. 4
 Castor & Pollux non modò adiutores in præliis victoriæ po. Ro. sed etiam nun-

cii fuisse perhibentur. Tusc. q. lib. 1. 24
 Castoris & Pollucis ædes Tusculi ex caelo ita Diuin. lib. 1. 83
 Castoris & Pollucis ædes in foro dedicata ab A. Posthumio. 3. de Na. deo. 9
 castra florentissima. Diuin. lib. 1. 65
 castum haud satis domum deo ebur ex inani corpore extractum. 2. de Leg. 43
 casti iubet lex adire ad deos, animo videlicet, in quo sunt omnia, nec tollit castimoniam corporis: sed hoc oportet intelligi, quum multum animus corpori præstet, obseruarique, vt casto corpore adeatur, multo esse in animis id seruandum magis. Nam illud vel asperione aquæ, vel dierum numero tollitur, animi labes nec diuturnitate vaneferre, nec manibus vilis elui potest. 2. de Leg. 16
 castimonia corporis. 2. de Leg. 26
 κατὰ φύσιν Græcis, Latinis cognitio, seu perceptio. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 18
 κατὰ φύσιν nominauit Zeno comprehensionem à similitudine manus comprehensæ in pugnum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 134
 κατὰ φύσιν, hoc est, firmam & certam perceptionem ac comprehensionem rerum esse conatur probare Lucullus contra Academicos. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 10, 11, 22, 23, 24, 25, 26
 κατὰ φύσιν, quam (vt dixi) verbum de verbo exprimentes, comprehensionem dicimus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 31
 κατὰ φύσιν ipsas propter se asciscendas censuerunt Stoici, quòd habeant quiddam in se quasi complexū & continens veritatem. de Fin. lib. 3. 14
 κατὰ φύσιν, cognitiones. Ibidem.
 κατὰ φύσιν, Latine comprehensibile. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 29
 catalogus librorum à Cicerone editorum, & quid in singulis tractet. Diuin. lib. 2. 1, 2, 3
 κατὰ φύσιν, officium Latine. de Fin. lib. 3. 16
 Catilina Catulum fororis suæ virum, equitem Romanum suis manibus occidit. de Pet. Conf. 6
 Cato cum Q. Maximo quartum Consulē adolefcentulus miles profectus est ad Capuam. Cat. 9
 Cato quum aruspice vidisset, mirari se aiebat, quòd non rideret aruspex. Diu. lib. 2. 40
 Cato Galbam, Africanum, Lælium ætate anteciuit. Tusc. q. lib. 1. 4. intelligit verò Porcium Catonem.
 Cato Græcis literas fenex didicit. Cat. 23
 Cato historicus. 1. de Leg. 5
 Cato L. Flaminium T. Flamini fratrem de fenatu eiecit septem annis, postquam Consul fuisset. Cat. 38
 Cato perfectus Stoicus. Parad. 2
 Cato Præturam gessit Coss. Tuditano & Cethego. Cat. 9
 Cato v. & 1. x. annos natus legem Voconianam magna voce & bonis lateribus suafit. Læli. 14
 Cato scribit, legiones sæpe alacris in eum locum protectas, vnde redituras se non arbitrarentur. Tusc. q. lib. 1. 90
 Cato, Senator magnus in viroque generorum, siue breuitate, siue longa oratione sit videndum, vel ad hortandum, vel ad docendum. 3. de Leg. 36
 Cato senior, quū ab eo quaereretur, quid maximè in re familiari expediret, respondit, Bene pascere. Quid secundū? Bene vestire. Quid tertium? Bene Arare. Offi. 2. 130

Cato sic abiit de vita, vt causam moriendi natum se esse gauderet. Tusc. q. lib. 1. 60
 Cato tribunus militaris depugnauit apud Thermopylas, M. Attilio Glabrone Consule. Cat. 28
 Cato vt probum obiecit M. Nobiliori, quòd is in prouinciam poetas duxisset. Tusc. q. lib. 1. 3
 Catonis filius in exercitu Pompeii Tyro militauit. Offi. 1. 55
 Catoni natura incredibilem tribuit grauitatem. Offi. 1. 157
 κατὰ φύσιν, officium perfectum, seu reatum, Offi. 1. 13
 κατὰ φύσιν, Græci vocant, quæ Latini recta & rectè facta. de Finib. lib. 3. 20
 κατὰ φύσιν, recta effectio. de Finib. lib. 3. 37
 Catus Ælius Sextus egregiè cordatus homo. Tusc. q. lib. 1. 16
 catus & prudens. 1. de Leg. 34
 cauea circòque diuisi ludi publici, vt in cauea sint certationes cantu, voce, fidibus, & tibis. 2. de Leg. 37
 cauea liberati pulli. de Nat. deo. 2. 6
 qui in prima cauea spectat. Cat. 44
 de terræ cauernis ferrum elicimus. 2. de Nat. deo. 114
 cauernis terræ, magna vis caloris continetur. de Nat. deo. 2. 19
 cauet lex priuatis aedificiis & sepulchris 2. de Leg. 56, & 57
 cauent iuris periti pontifices hoc. 2. de Leg. 48
 tam accuratè, tamque diligenter caueat & sanctat. de Finib. lib. 2. 83
 cauere restamento. de Finib. lib. 2. 84
 cautio est declinatio à malis, quæ fit cum ratione. Tusc. q. lib. 4. 11
 omnium horum vitiorum atque incommodorum vna cautio est atque vna prouisio. Læli. 67
 cautio in solo est sapiente. Tusc. 4. lib. 4. 11
 à caulibus brassicisque, si propè sati sunt, vt à pestiferis & nocentibus vites refugere dicuntur. 2. de Nat. deo. 90
 causa, id est principium philosophiæ, scientia. de Nat. deo. 1. 1
 causa confirmata. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 56
 tibi ipsi pro te erit maxima corona causa dicenda. Tusc. q. lib. 1. 9
 causa est id, quod cum accessit, id cuius causa est, efficit necessario. Fat. 27
 causa est, quæ id efficit, cuius est causa. Fat. 26
 quanquam nostra quidem causa faciliior est. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 7
 vt quidem se nunc causa habet. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 11
 causa labefactata. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 11
 causa non ægritudinis solū, sed etiam reliquarum omnium perturbationum, est in opinione. Tusc. q. lib. 3. 20
 causa non sic intelligi debet, vt quod cuique antecedit, id ei causa sit, sed quod cuique efficiat, antecedit. Fat. 26
 perinde vt causa postulat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 32
 causa proxima & continens. Fat. 33
 quid causa est? Acad. q. ed. 2. lib. 1. 8
 non existimant oportere nimium nos causas considerare. lib. 1. de Finib. 15
 tu quidem adhuc meam causam agis. Tusc. q. lib. 2. 23
 causam agere magno suo periculo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 72
 causam apud se dicere iubere. lib. 1. de Finib. 18

vt causam ex eo totam cognosceret. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 12
 intelligi necesse est, non rem ipsam causam atque fontem esse mœroris. Tusc. q. lib. 3. 57
 quæ maximè causam istam continent. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 98
 causam iustam dare alicuius rei faciendæ. Tusc. q. lib. 1. 60
 non sine causa. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 7
 tu tam egregios viros censas tantas res gessisse sine causa? lib. 2. de Fin. 27
 sine causa animum moueri quum dicimus, sine antecedente & externa causa moueri, non omnino sine causa dicimus. Fat. 19
 in causa bona vi opprimi est melius, quam malè cedere. 3. de Leg. 31
 quum in eadem causa esset. Offi. 3. 148
 quibus virtutis causa hoc tributum est. 2. de Leg. 54
 sine causa nihil fit. Diuin. lib. 2. 46
 nihil turpius physico, quam fieri sine causa, quicquam dicere. lib. 1. de Fin. 15
 in eadem causa sunt, qua, &c. de Finib. lib. 1. 39
 causæ adiuuantes & proximæ. Fat. 31
 causæ cohærentes in se efficiuntiam naturalem. Fat. 15
 causæ æternæ naturæ necessitate manentes. Ibidem.
 causæ externæ & antecedentes. Fat. 19
 causæ fatales. Fat. 16
 causæ fortuitæ. Fat. 21
 causæ fortuito antecessæ. Fat. 15
 causæ iudiciales. Diuin. lib. 2. 42
 causæ naturales & antecedentes. Fat. 7
 causæ principales. Ibidem.
 causæ quæ cum intelligentia sunt, efficientes sunt rerū pulcherrimarū atque opumarum: quæ autem sunt vacantes prudentia, inconstantia, perturbataque efficiunt. de Vniuers. 63
 causæ rerum efficientium, pro, causæ efficientes. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 4
 multæque causæ suspicionum offensionūque dantur. Læli. 74
 causarum obicituritas ignorantique. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 22
 causarum alia (iuxta Chrysippum) sunt perfectæ & principales, alia adiuuantes & proximæ. Fat. 30
 ad causarum operam nunquam nisi paratus & meditatus accessit Cicero. 1. de Leg. 9. Sine cogitatione ad nullam vnquam causam maiorem ausus est accedere.
 quum rerum causas alias ex aliis aptas & necessitate nexas vider. Tusc. quæst. lib. 5. 52
 causas aperire. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 7
 causas efficientes quod non habeat, id nec verum, nec falsum erit. Fat. 16
 causas & rationes rerum tenere. Tusc. q. lib. 1. 24
 causas primas naturæ intelligentis sapientisque conquirere. de Vniuers. 63
 causas rerum futurarum qui tenet, idem necesse est omnia tenere, quæ futura sint. Diuin. lib. 1. 107
 causis ab æterno tempore fluentibus in æternum, ratio tamen mensque moderatur. Tusc. q. lib. 5. 52
 in causis condita sunt res futurae, vt in feminibus vis inest earum rerum, quæ ex iis progignuntur. Diuin. lib. 1. 108
 vt in causis non semper vtimur eodem statu, &c. sed ad tempus, ad controuersiam naturam, ad personam accommodamus: sic in ægritudine lenienda.

Tusc. q. lib. 3. 68
 causis rerum efficientium sublatis haud magnum est de corpulcolorum seu atomorum concursione fortuita loqui. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 4
 Cæcropsi iam ille mos Athenis remanet, hoc ius terra homandi. 2. de Leg. 58
 cedò mihi istorum deorum formas. de Nat. deo. 1. 52
 cedere de suo iure. Offi. 2. 93
 cedere è vita. Tusc. q. lib. 1. 28
 cedere fortunæ. Tusc. q. lib. 3. 32
 cedere visis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 61
 ne Græcis quidem cedentem in philosophia. lib. 1. de Fin. 6
 vt non multum, aut nihil omnino Græcis cederetur. Tusc. q. lib. 1. 4
 ex multis diebus, quos in vita celeberrimos lætissimosque viderit. Læli. 11
 celebritas famæ. Tusc. quæst. lib. 1. 24
 celebritas sermonis hominum. Somn. Scip. 20
 celebritas virorū & mulierum in funeribus sublata, quo lamentatio minueretur: habet enim luctum concursus hominum. 2. de Leg. 60
 nam si quis ab ineunte ætate habet causam celebritatis & nominis. Offi. 2. 62
 ita qui in maxima celebritate, in oculis ciuium quondam viximus. Offi. 3. 4
 celebrare funera cum gemitu. Tusc. quæst. lib. 1. 106
 celebrare memoriam nominis alicuius epulis. de Fin. lib. 2. 85
 celebrata Græcis & Latinis literis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 4
 celeraret vno modo. de Vniuers. 47
 celeritas ad discendum. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 15. ἀμαθία Græcè.
 celeritas animi. Tusc. q. lib. 1. 36
 celeritas animorum. Cat. 71
 celeritas corporum. Cat. 16
 celeritas pedum. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 14
 nulla est celeritas quæ possit cum animi celeritate contendere. Tusc. q. lib. 1. 36
 celeritas, velocitas corporis. Tusc. quæst. lib. 4. 24
 celeritas pares trium orbium fecit. de Vniuers. 33
 celeritates tarditatisque declararet. de Vniuers. 39
 celeriter animò circumspicite, qui sint rerum exitus consecuti. 2. de Leg. 41
 in iis rebus celeriter expediteque percipiendis. de Finib. lib. 5. 32
 nec tu me celas alienos. de Nat. deo. 1. 51
 aut cur celatis quasi turpe aliquid tententiam vestram? Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 56
 neque enim id est celare, quicquid reticetas: sed quum quod tu scias, id ignorare emolumentū tui causa velis eos, quorum interfit id scire. Offi. 3. 74
 cella olearia, penaria, vniaria. Cat. 52
 quis autem poterit esse celsus & erectus, & ea quæ accidere possunt, omnia parua ducentes, qualem sapientem esse volumus, nisi omnia sibi in se posita esse celsit? Tusc. q. lib. 5. 31
 quid igitur censese de Nat. deo. 1. 57
 censuit referendum quos ad soleret. de Nat. deo. 2. 8
 illud verò non censuerim. Acad. qu. ed. 1. lib. 2. 58
 censu descriptus populus. 3. de Leg. 38
 vt censorem quærat interpretem. 3. de Leg. 27
 censores apud Romanos nulla de re diligentius, quam de iureiurando iudicabant. Offi. 3. 152
 censores fide legem custodiunt. 3. de Leg.

gib. 11
 censores lege liberi ne sunt. 3. de Leg. 11
 censores, populi auitates, soboles, fami-
 lias, pecuniasque censento, vrbis tem-
 pla, vias, aquas, acrium, vegetalia tu-
 ento, populi que partes in tribus distri-
 buunt. Exin pecunias, auitates, or-
 dines partiunt, equitum, peditum que
 prolem deseruunt, caelibes esse pro-
 hibent, mores populi regunt, pro-
 brum in senatu ne relinquunt, bini
 sunt, magistratum quinquennium
 habent, eoque potestas semper esto.
 3. de Leg. 6, 7 & 7
 ad censores priuati acta referunt. 3. de
 Leg. 11
 de capite cuius nisi per maximum comi-
 tatum, ollisque, quos censores in par-
 tibus populi locassint, ne ferunt. 3.
 de Leg. 11
 censores, quos in partibus populi loca-
 sint, per eos de capite cuius feratur. 3. de
 Leg. 11
 censoribus quos semper in rep. vult esse
 Cicerō, detur cura legum: apud eos qui
 magistratu abierint, edant, & exponant
 quid in magistratu gesserint, deque iis
 censores praediceant. 3. de Leg. 40
 cum lege censoria agri deorum immorta-
 lium excepti essent. 3. de Nat. deo. 34
 censoria cooptatione sublata. 3. de Leg. 26
 Centaurus in Capitolio ex caelo ictus.
 Diuin. lib. 1. 8;
 Centauri sanguine tinctam tunicam de-
 dit Deianira Herculi. 3. de Nat. deo. 51
 κετυας, punctum. Tusc. q. lib. 1. 32
 quid si in eiusmodi cera centū sigilla hoc
 annulo impresserō? Aca. q. ed. 1. lib. 2. 77
 in Ceramico sepulchrorum amplitudi-
 nes. 2. de Leg. 59
 triceps apud inferos Cerberus. Tusc. q.
 lib. 1. 8
 Cercopis cuiusdam ferunt Pythagorici
 fuisse Orphicum carmen. de Nat. deo.
 1. 76
 pars quaedam cerebri nonnullis visa est
 animi principatum tenere. Tusc. quæst.
 lib. 1. 17. partem illam cerebri intelli-
 gendum, quod cerebellum, id est, *βραχιον*
 & *επιερασιδα* vocarunt, vel, vt
 illi maluerunt, *βραχιον*.
 ceremoniam magnā, religionemque de-
 clarat tota iuris pontifici compositio.
 2. de Leg. 51
 ceremonias sepulchrorum. Tusc. q. lib. 1. 23
 ceremonias religionemque publicas san-
 ctissimē tuendas arbitror. de Nat. deo.
 1. 43
 ceremonias sepulchrorum violatas inex-
 piabili religione sancire. id est, conse-
 crare, confirmareque. Tusc. q. lib. 1. 23
 Ceres vnde dicta. 2. de Nat. deo. 49
 Ceres à gerendo dicta. 3. de Nat. deo. 36
 eam quæ Ceres dicitur, terram esse dis-
 putat Chrysippus. de Nat. deo. 1. 30
 Ceres pertinens per terras, per maria
 Neptunus. 2. de Nat. deo. 51
 Cereri Graeco sacro tantum mulieres ini-
 tiant. 2. de Leg. 24
 Cererem fruges, vinum liberum dici-
 mus. 3. de Nat. deo. 28
 Cerere nati liberi & libera idcirco nomi-
 nati sunt, quod ex nobis natos, liberos
 appellamus. de Nat. deo. 2. 46
 cerno sic nobis esse faciendum. de Vni-
 uers. 63
 ne hoc quidem cernunt. Acad. quæst. ed.
 1. lib. 2. 50
 fit enim nescio quomodo, vt magis in a-
 liis cernamus, quam in nobismetipsis,

si quid delinquatur. Offic. 1. 103
 cernere certa & vera in somnis. Diuin.
 lib. 1. 103
 cernere multō antē. Diu. lib. 2. 91
 cernere natura vim. Tusc. q. lib. 1. 29
 cernere perturbata & confusa dicuntur,
 quæ onusti cibo & vino ad quietem.
 Diuin. lib. 1. 55
 cernere rem animo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 23
 cernere verum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 111
 si beata vita honestate cernitur. de Finib.
 lib. 3. 23
 quæ in communitate cernuntur, & in so-
 cietate generis humani. Offic. 3. 163
 nihil esse eorum quæ natura cerneretur,
 præstantius. de Vniuers. 11
 vincula quæ cerni non possent propter
 paruitatem. de Vniuers. 59
 cerni recondita quadam ratione: contra-
 rium, In promptu esse. Offic. 1. 133
 certare cum aliquo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 93
 certare cum aliquo æquo iudicio. de Pet.
 Conf. 5
 certare pugnaciter cum aliquo. Acad. qu.
 ed. 1. lib. 2. 60
 certatur de his summa philosophorum
 diffensione. de Nat. deo. 1. 2
 maximè que tibi de hoc ipso cum Diodo-
 ro certamen est. Fat. 10
 quumque de imperio certamen esset, & c.
 Offic. 3. 115
 in quo maius erat certamen & discrimen
 salutis. Diuin. lib. 1. 81
 cum altero certamen honoris & dignita-
 tis est, cum altero capitis & famæ. Of. 1. 57
 certamen honoris & gloriæ. Læli. 33
 certamen honestum. de Fin. lib. 2. 57
 certamen cum aliquo instituere pertina-
 cia studioque vincendi. Acad. qu. ed. 2.
 lib. 1. 31
 nullū vt certamē instituam. Tusc. q. lib. 3. 44
 in certamen iudiciumque venire. Tusc.
 quæst. lib. 5. 57
 si in virtutis certamen venerint. de Fin.
 lib. 5. 65
 atque hæc inter eos sit honesta certatio.
 Læli. 31
 certatio per populum esto multæ, poenæ
 quæ magistratus inrogavit. 3. de Leg. 5
 certationes corporum in circo, cursu, pu-
 gillatione, luctatione, curriculis equo-
 rum vsque ad certam victoriam in co-
 nstitutis. 2. de Leg. 37
 certum magistratum huic procurationi
 præfecerit. 2. de Leg. 61
 certum, comprehensum, perceptū, ratum,
 firmum, fixum, synonyma. Aca. q. ed. 1.
 lib. 2. 131
 omnibus qui patriam cōseruauerint, & c.
 certum esse in caelo ac definitū locum.
 Som. Scip. 8
 certum sciri nullo modo potest, quandiu
 ad futura ea sint. 1. de Leg. 39
 certa iudicandi & assentiendi nota. de Na-
 tu. deo. 1. 10
 certam habere rem aliquam. Acad. quæst.
 ed. 1. lib. 2. 98
 certam quandam disciplinæ formulam
 composuerunt: hoc est, certā quandam
 philosophandi rationem. *μεταφυσικης*
 à formulis actionū & stipulationum.
 Acad. q. ed. 2. lib. 1. 12
 certa vt sint & fixa quæ dixerō. Tusc. qu.
 lib. 1. 15
 certis argumentis aut rationibus nō con-
 firmatur eorum oratio. de Vniuers. 47
 certis temporū interuallis fore. de Vni. 55
 certis verbis capite velatō deuouerūt se-
 ipsos quidam imperatores pro Repub-
 lici immortalibus. de Nat. deo. 2. 7

an de vllis certius possem dicere? Acad. q.
 edit. 1. lib. 2. 68
 ceruæ paulō ante partum perpurgant se
 quadam herbula quæ felis dicitur. 2.
 de Natu. deo. 95
 in ceruicibus nostris sempiternū domi-
 num imposuisti. de Nat. deo. 1. 39
 ceruleæ dicitur Furia. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 81
 nec tamen istum cessare, sed celare quæ
 scribat existimo. Acad. quæst. ed. 2. lib.
 1. 2. 25³ *παρανοιασίου* dictum.
 nihil cessatione melius existimat. de Nat.
 deo. 1. 72
 cessatione torpere. de Nat. deo. 1. 72
 Ciquid Chalcidico Euripo in motu reci-
 proco putas fieri posse constantius?
 3. de Nat. deo. 16
 Chaldaei diuturna obseruatione siderum
 scientiam putantur effecisse, vt prædici
 posset quid cuique euenturum, & quo
 fato natus esset. Diuin. lib. 1. 12
 Chaldaei in Syria cognitione astrorum, so-
 lertiaque ingeniorum antecesserunt.
 Diuin. lib. 1. 79
 Chaldaei non ex artis, sed ex gentis voca-
 bulo nominati. Diuin. lib. 1. 2
 Chaldaei quadringenta & septuaginta mi-
 lia annorum in periclitandis experiun-
 disque pueris, quicunque essent nati, se
 posuisse aiunt. Diuin. lib. 2. 75
 vt si antē mors aduēret, quām Chaldaeo-
 rum promissa consecuti sumus. id est,
 Astrologorum ex astris uaticinantium.
 Tusc. q. lib. 1. 79
 Charondas in suis legibus præscribit, vt
 populi non solum magistratibus o-
 bédiant, sed & eos colant & diligant. 3. de
 Legib. 3
 Charondas non studii & delectationis, sed
 Reip. causa leges ciuitati suæ scripsit.
 de Leg. 12
 his charum & iucundum esse maximè
 prodest. de Pet. Conf. 12
 charum, ipsum verbum est amoris. de
 Nat. deo. 1. 85. ex quo amicitia nomen
 est ductum.
 qui sibi chari sunt, se seque diligunt. de Fi-
 nib. lib. 5. 16
 charitas ad quietē viuendum aptissima.
 de Fin. lib. 1. 14
 hominum charitas & amicitia gratuita
 est. de Nat. deo. 1. 86
 charitas & laus sunt vitæ sine metu degē-
 dæ præfida firmissima. de Fin. lib. 2. 28
 nulla est charitas naturalis inter bonos.
 de Nat. deo. 1. 85
 charitas patriæ tanta est, vt eam non sen-
 su nostro, sed salute ipsius metiamur.
 Tusc. q. lib. 1. 75
 charitas sequitur virtutem. Læli. 55
 societatem charitatis cum suis coierit. 1.
 de Legib. 46
 charitatem beneuolentiæ gigni facta si-
 gnificatione prohibitatis. Læli. 31
 charitate beneuolentiæque sublata, om-
 nis est è vita sublata iucūditas. Læli. 84
 charitate patriæ ea præstare debet, qua
 Reipub. nomen vniuersæ ciuitatis est.
 2. de Leg. 4
 quis enim Hippocentaurum aut Chimæ-
 ram fuisse putat? de Nat. d. 1. 4
 Scyllæ & Chimææ imagines, nunquam
 omnino fuerūt, neque esse potuerunt.
 de Nat. deo. 1. 76
 chirographum alicuius imitari. 3. de Na-
 tu. deo. 54
 chorus virtutum. Offic. 3. 158
 velut iste chorus virtutū in equuletim-
 positus. Tusc. q. lib. 5. 15
 tu quidem Epicurum penē è philoso-

phorum choro sustulisti. de Fin. lib. 1. 20
 χορος, id est temporis spatium. 2. de Nat.
 deo. 47
 Chrysiptus acerrimo ingenio vir. Diuin.
 lib. 1. 5
 primus Zeno, post Cleanthes, deinde
 Chrysippus. 3. de Nat. deo. 44
 Chrysippus Academicos refellens, permul-
 to clariora & certiora esse dicit visa, quæ
 vigilantibus videantur, quàm quæ som-
 niantibus. Diuin. lib. 2. 98
 Chrysippus animam ipsam sui pro sale
 datam dicit esse, ne putresceret. 2. de
 Nat. deo. 110
 Chrysippus author diuinationis. Diuin.
 lib. 2. 46
 Chrysippus caetera omnia, præter mundū
 aliorum causa, generata esse dixit. de
 Nat. deo. 2. 27
 Chrysippus caput esse censet in consolan-
 do detrudere illam opinionem moren-
 ti, si se officio fangi putet iusto atque
 debito. Tusc. quæst. lib. 3. 65
 Chrysippus cum Cleanthe doctore suo mul-
 tis rebus dissidet. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 132
 Chrysippus defendit tres solas esse senten-
 tias de finibus bonorum: aut enim hone-
 statem esse finē, aut voluptatem, aut
 vitrumque. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 118
 Chrysippus disputat athera esse eū, quem
 homines louē appellant. de Nat. d. 1. 30
 Chrysippus & Stoici, cum de animi per-
 turbationibus disputant, magnam par-
 tem in his partiendis & definiendis oc-
 cupati sunt. Tusc. q. lib. 4. 8
 Chrysippus etiam quæ non sunt futura,
 posse fieri dicebat. Fat. 10
 Chrysippus homo & acutus & diligens.
 de Finib. lib. 2. 38
 Chrysippus homo versutus & callidus. 3.
 de Nat. deo. 17
 Chrysippus in omni historia curiosus.
 Tusc. q. lib. 1. 97
 Chrysippus innumerabilia oracula colle-
 git, nec vllum sine locuplete authore
 atque teste. Diuin. lib. 1. 36
 Chrysippus magnam turbam congregat
 ignotorum deorum. de Nat. deo. 1. 29
 Chrysippus mundum esse deum dicit. de
 Nat. d. 1. 29
 Chrysippus totam de diuinatione duo-
 bus libris explicauit sententiam. Diu.
 lib. 1. 5, & 6
 Chrysippus Stoicorum somniorum vaser-
 rimus habetur interpres. de Nat. d. 1. 29
 Chrysippus totum volumen impleuit or-
 aculis Apollinis. Diuin. lib. 2. 89
 Chrysippus vno libro explicauit senten-
 tiam de oraculis, vno de somnis. Di-
 uin. lib. 2. 6
 Chrysipti de deo sententia. de Nat. d. 2. 11
 etiā Chrysipto ita videri scio, quod pro-
 uisum antē non sit, id fieri vehemen-
 tius. Tusc. q. lib. 3. 45
 Chrysiptum nunquam nisi Chrysippum
 vocabat Zeno. de Nat. deo. 1. 66
 quum habeat Chrysippum, qui fulcire
 putatur porticum Stoicorum. Acad. q.
 ed. 1. lib. 2. 68
 nihil est à Chrysipto prætermisum in
 Stoicis. lib. 1. de Fin. 5
 Sed animi cultus ille erat ei, quasi qui-
 dam humanitatis cibus. de Fin. lib. 5. 50
 cibus in omne corpus diuisus & modi-
 ficatus. Diuin. lib. 2. 43
 cibus suauissimus, & idem facilissimus ad
 concoquendum. de Fin. lib. 2. 54
 cibi & potionis tantū adhibendū, vt resi-
 ciantur vires, non opprimantur. Cat. 32
 cibi reliquæ quomodo depellantur. 2. de

Nat. deo. 104
 nullum cibum tam graue esse putat Cle-
 anthes, quin is nocte & die concoqua-
 tur. de Nat. deo. 2. 18
 quid quòd ne mente quidem rectè vt
 possumus, multo cibo & potione com-
 plecti. Tusc. q. lib. 5. 72
 cibo, potione, spiritu tenetur animatum
 vita. 2. de Nat. deo. 101
 cibo quo vtare, interesse aliquid ad men-
 tis intelligentiam putant. de Nat. d. 2. 30
 in iis ciborum reliquiis inest calor, quas
 natura respuerit. de Nat. deo. 2. 18
 ferre plus dimidiati mensis cibaria, qui
 mos erat Romanorum militum. Tusc.
 q. lib. 2. 32
 Cicero à primo tempore ætatis iuri stu-
 dit, neque vnquam ita se ad dicen-
 dum dedit, vt ius ciuile contemneret.
 1. de Leg. 9
 Cicero augur fuit. 2. de Leg. 32
 Cicero consul Rempub. optimam Attici
 opinionem constituerat, quæ esset in po-
 testate optimorum. 3. de Leg. 33
 Cicero custodem vrbis, omnibus suis re-
 bus ereptis ac perditis, violari ab im-
 piis passus non est, eamque ex sua do-
 mo in ipsius patris domum detulit. 2.
 de Leg. 41
 Cicero Diodorum à puero audivit. Acad.
 q. ed. 1. lib. 2. 105
 Cicero institutus à Philone, Antiocho,
 Diodoro, Posidonio. de Na. d. 1. 6
 Cicero iudicia Senatūs, Italiae, gætium deni-
 que omnium conseruata patriæ con-
 secutus est. 2. de Leg. 41
 Cicero plura scripsit, quàm quisquam ex
 Latinis. 1. de Leg. 7
 Cicero quæ de optima Rep. sentiret, sex
 libris antē scripsit, quàm de legibus. Le-
 ges autem, de quibus ad eum, quæ pro-
 bauit, ciuitatis statum accommodauit.
 3. de Leg. 3
 Cicero sibi egregium, & ad immortalit-
 atem memoriam gloriosum duxit, ne-
 minem in eum mercede vlla tribunum
 potuisse reperiri, nisi cui ne esse qui-
 dem liceisset tribuno. 3. de Leg. 21
 Ciceronis auis singulari virtute in suo
 municipio, quoad vixit, restitit M. Gra-
 tidio, cuius in matrimonio fororem a-
 uiam nostram habebat, ferenti legem
 tabellariam. Quæ quum res esset ad se
 delata, Scaurus cōsul: Vitinam, inquit,
 M. Cicero isto animo atque virtute in
 summa Rep. nobiscū versari, quàm in
 municipali maluisset. 3. de Leg. 32, & 33
 Ciceronis causa quæ incidit in tribunitia
 potestate, nihil habuit cōtentionis cum
 tribunatu: non enim plebs incitata re-
 b^o eius inuidit, sed vincula soluta sunt,
 & seruitio incitata, adiuncto terrore e-
 tiam militari. 3. de Leg. 24
 Ciceronis discessu polluta sunt religio-
 num iura omnia, perditorum ciuium
 scelere, vexati lares eius familiares, in-
 eorum sedibus exadificatum templum
 licentiæ, pulsus à delubris, qui ea ser-
 uarat. 2. de Leg. 41
 Ciceronis insomnium, quum Asiae pro-
 uinciæ præesset. Diuin. lib. 1. 53, & 54
 Ciceronis pater, quum esset infirma vale-
 tudine, in villa egit ætatem in literis. 1.
 de Leg. 2
 Ciceroni & clarissimis viris visum, de quo
 serui & latrones sciuisse se aliquid di-
 cerent, de hoc eodem cunctam Italiam
 quid sentiret, ostendere. 3. de Leg. 39
 nihil de Cicerone actum legibus. 3. de Le-
 gib. 39

à Cicerone satis scriptum de optimo Rei-
 pub. statu. 1. de Leg. 11
 cicurum vel ferarum bestiarum genera.
 2. de Nat. d. 73
 ciere tetros cruciatus. Tusc. q. lib. 2. 15
 ciebatur semper eodem modo. de Vni-
 uers. 31
 cieri motu interiori & suo, vt *ψυχη* id
 est, animata. Tusc. quæst. lib. 1. 45. Somn.
 Scip. 32
 partem attingit, qua cieri sensus potest.
 de Vniuers. 35
 Cilicum & Pisidarum gæs, & Pamphylia
 volatibus auium cantibusque declarari
 res futuras putant. Diuin. lib. 1. 2
 Cimabri & Celtiberi in prælio exultant, la-
 mentantur in morbo. Tusc. q. lib. 2. 56
 Cimmerii. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 57. populi in
 Italia ad Baianum & Auernum sinum,
 incolentes vallem ingenti iugo circū-
 datam, quæ neque matutino, neque ve-
 spertino sole contingitur: vnde prouer-
 bium, Cimmeria tenebræ.
 Cincinnatus ab aratro adductus, vt Di-
 ctator esset. de Fin. lib. 2. 10
 cingitur mens corpore externo. de Nat.
 deo. 1. 20
 Cinna collegæ sui Consulis Cn. Octauii
 prædici caput iussit. Tusc. q. lib. 5. 40
 Cinna dedit poenas. 3. de Nat. d. 60
 Cinna omnium crudelissimus, cur tandiu
 regnauit. 3. de Nat. d. 60
 à Cinna plurimi ciuitatis principes inter-
 fecit. 3. de Nat. d. 60
 Circe & Pasiphaë de Perseide Oceani filia
 natæ, patre sole. 3. de Nat. d. 34
 Circon quoque coloni nostri Circaenses
 religiosè colunt. 3. de Nat. d. 34
 circuitus solis annuus. de Natura deor.
 2. 36
 circuitus solis & lunæ, reliquorumque
 siderum. 2. de Nat. d. 117
 vnum circuitum orbis efficit sapientissi-
 mum, atque optimum. de Vniuers. 41
 duoque ii numeri, & c. circuitu naturali
 summam tibi fatalem cōfecerint. Som-
 Scip. 7
 imagines, earumque circuitus in deorum
 numero refert Democritus. de Natura
 deor. 1. 22
 iam verò quid opus est circuente &
 anfractu? Diuin. lib. 1. 98
 circum se torquetur & vertitur cælum. de
 Vniuers. 15
 versatur mundus circum axem cæli, ad-
 mirabili celeritate. de Nat. d. 1. 37
 circum æqualiter cælum mundo distri-
 buit deus. de Vniuers. 45
 circuncidere & amputare multitudinem.
 Acad. q. ed. 1. lib. 2. 118
 circundedit deus animum mundi corpo-
 re, & vestiuit extrinsecus. de Vniuers. 25
 circumfluere omnibus copiis. Læli. 48
 his rebus circumfluentibus. Parad. 7
 terram crassissimus circumfundit aer. de
 Nat. deo. 2. 13
 circumfusū caligine. Tusculan. q. lib. 1. 38
 circumfusū gelidis fluminibus. Tusc. q.
 lib. 5. 55
 multis circumfusum Stoicorum libris. de
 Fin. lib. 3. 5
 circumfusa luce. Acad. quæst. edit. 1. lib.
 2. 44
 quòd se classe hostium circumfusos vide-
 rent. Tusc. q. lib. 3. 56
 omnia circumfusa tenebris. Acad. q. ed. 2.
 lib. 1. 32
 circumscit extremitatem cæli à supra
 regione ambitu rotundo. de Vniuers. 33
 vt circumligatus fuerit angui. Diuin. lib. 2. 52
 KKK. i.

circumpotatio omnis ex funeribus tollitur lege x. 1. 1. tabul. 2. de Leg. 56
circumscribi atque decipi fallacibus & capriosis interrogationibus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 44
quibus circumscriptus est habitandi locus. Parad. 21
circumscriptè completimur. 2. de Nat. deor. 111
circumscriptio adolescentium lege latoria erat vindicata. Off. 3. 79
nulla temporum circumscriptio metiebatur spatium æternitatem. de Nat. d. 1. 18
circumscriptio mundi. Tusc. q. lib. 1. 38
nunquamne homo amentissime te circumspiciet. Parad. 37
circumspicite celeriter animo qui sint exitus consecuti. 2. de Leg. 41
circumspicite omnia diligentissimè. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 35
circumspicite. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 35
quod visum sit ex circumspicione aliqua & accurata consideratione. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 35
talibus aures tuas vocibus vndique circumsonare. Offic. 3. 7
circumuectio solis proxima lunæ. de Vniuers. 37
circumueniri iudicio iniquorum. Tusc. q. lib. 1. 81
qui potentis alicuius opibus circumueniri vergerique videatur. Off. 2. 73
circo caueaque diuisi iudi publici, sic vt in circo sint corporum certationes, curfu, & pugillatione, luctatione, curriculisque equorum in eo vsque ad certam victoriam constitutis. 2. de Leg. 37
circulus aut orbis, qui κύκλος Græcè dicitur. de Nat. d. 2. 34
vt ad ceteriora & notiora nobis veniam. 3. de Leg. 2
hanc citimam à media linea direxit ad læuam. de Vniuers. 33
grauis & fortis ciuis, & in Repub. principatu dignus bella ciuilita fugiet atque oderit, tradetque se totum reipub. neque opes aut potentiam consecutabitur: totamque eam sic tuebitur, vt omnibus consulat. Offic. 1. 121
ciuis improbus. Tusc. q. lib. 4. 33
ciuis seditiosus & inutilis. Off. 2. 70
de ciuis capite nisi per maximum comitatum, ollofque, quos censors in populi partibus locassint, ne ferunt. 3. de Leg. 11
ciuis boni summa ratio & æquitas est, comoda ciuim defendere, non diuellere, atque omnes æquitate eadem continere. Off. 2. 122
ciuem se totius mundi quasi vnius vrbis agnoscat homo. 1. de Leg. 47
nam esse pro ciue, qui ciuis non sit, &c. Off. 3. 61
ciues seditiosi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 13
quos quasi nouos & ascriptitios ciues in cælum receptos putant. 3. de Nat. deor. 27
ciuibus multa inter se sunt communia, fori, fana, porticus, viæ, leges, iura, iudicia, suffragia, consuetudines præterea & familiaritates, multæque cum multis res rationesque contrariæ. Off. 1. 77
eum locum, quem ciuilem rectè appellatur videmur, Græcè πολιτικόν. de Finib. lib. 4. 4
vt habeat quiddam innatum quasi ciuile atque populare, quod Græci πολιτικὸν vocant. de Fin. lib. 5. 61
quasi ciuili conciliatione & societate inter se coniunctos. 2. de Nat. d. 56

quanti verò ista ciuitas æstimanda est, ex qua boni sapientisque pelluntur? Tusc. q. lib. 5. 68
ciuitas. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 16. pro mundo, secundum Stoicos, qui mundum communem deorum & hominum ciuitatem vocabant.
ciuitas communis deorum atque hominum existimari debet mundus vniuersus. 1. de Leg. 18
& eam (vrbem Romam) ciuitas incoleret. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 118
ciuitas nostra sine summa placatione deorum immortalium nunquam tanta esse potuisset. 3. de Nat. deo. 4
ciuitas sine seueritate administrati non potest. Offic. 1. 125
ciuitas tota vt principum cupiditatibus & vitiis infici solet, sic emendari & corrigi continentia. 3. de Leg. 18
ciuitatis atque vrbis proprium est, vt sit libera & nõ sollicita lux rei cuiusque custodia. Offic. 2. 116
eiusdem ciuitatis esse. Offic. 1. 77
ciuitatis principes. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 5
ciuitatis regale genus probatum quondam Romanis. 3. de Leg. 17
mores ciuitatis corrumpere vel corrigere. 3. de Leg. 30
& ei quasi ciuitatem dare. de Fin. lib. 3. 32
ciuitatem talem fuisse, qualescunque summum ciuitatis viri fuerint. 3. de Leg. 29
ciuitate ingrata carere maluerunt clarissimi viri, Athenis pulsi, quam manere in improbo. 3. de Leg. 25
ciuitates, cõicia sunt ac cõetis hominum iure sociati. Som. Scip. 8
ciuitates ve'tigales. Offic. 3. 117
ciuitates aut nationes bello deuictas in fidem recipere. Offic. 1. 53. id qui apud Romanos fecissent, earum patroni erant, vt est apud Alexand. ab Alexand. Genial. dierum 5. cap. 24.
ciuitates constitutere ac temperare. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 3
Clamo, postulo, obsecro. de Nat. d. 1. 11
sensu enim cuiusque, & natura rerum, atque ipsa veritas clamat quodammodo, &c. de Fin. lib. 4. 45
clamor Philo Cretæus. de Fin. lib. 2. 78
hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci. Cat. 36
clangor tremulus. Diuin. lib. 2. 50
classis Pop. Rom. bello Punico primo altera naufragio, altera à Pœnis depressa interierunt. Diuin. lib. 2. 15
clarus homo. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 68
clarus vir. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 6
clari & fortes viri commemorandi. lib. 1. de Fin. 28
clari viri fuerunt. 2. de Leg. 53
clarorum virorum non decet tacitos esse congressus, aut ludicros sermones, aut rerum colloquia leuorum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 6
clara & certa iudicia. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 20
clarissimus vir. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 4
clarissimis rebus tenebras obducere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17
claritas vocis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 14
classe valebant Æginetæ. Offic. 3. 90
classium nauigatio. 2. de Nat. deo. 61
tota amicitia quasi claudicare videatur. de Fin. lib. 1. 54
claudicare in officio. Offic. 1. 167
claudicatio non deformis instante Vulcano. de Nat. deo. 1. 58
Claudius proseripsit insulam. id est, scripto venalem proposuit. Offic. 3. 85

P. Claudii temeritas bello Punico primo. de Nat. deo. 2. 6
de C. Carbonis seditione referente C. Claudio consule, decreuit Senatus inuito eo qui cum populo ageret, seditionem non posse fieri. 3. de Leg. 37
etiam nouo quodam amore veterem amorem tanquam clauum clauo eiicendum putant. Tusc. q. lib. 4. 61
vites clauiculis admnicula tanquam manibus apprehendunt. 2. de Nat. deo. 90
clauiculis suis quasi manibus quicquid est natura, complectitur. Cat. 48
Cleanthes cõfirmat, sidera esse tota ignea. de Nat. deo. 2. 28
Cleanthes, Chryssippi magister. Fat. 11
Zeno primus, post Cleanthes, deinde Chryssippus. 3. de Nat. deo. 44
Cleanthes doctor Chryssippi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 132
Cleathes quatuor modis formatas in animis hominum putat deorum esse notiones. 3. de Nat. deo. 11
Cleanthes scripsit artem rhetoricam, sed sic, vt si quis obmutescere concupierit, nihil aliud legere debeat. de Fin. lib. 4. 5. & 6
Cleanthes solem dominari, & rerum potiri putauit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 117
Cleanthes, Zenonis auditor, quasi maiorum gentium Stoicus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 117
libri Cleanthis contra voluptatem. de Nat. deo. 1. 28
Cleanthis argumenta de viciorum in omni corpore. de Nat. deo. 2. 18
Cleanthis, qui Zenonem audiuit, varia de deo sententia. de Nat. deo. 1. 28
Cleanthis sententia de deorum notionibus. de Nat. deo. 2. 10
etsi satis clemens sum in disputando. de Finib. lib. 2. 9
Cleobis & Biton Argiæ sacerdotis filii, eorumque fabula. Tusc. q. lib. 1. 201. Fabulam hanc vide apud Herodotum in libro primo.
Cleombrotus Ambraciotus quum nihil ei accidisset aduersi, lecto Platonis libro (de Æternitate animarum) è muro se in mare abiicit. Tusc. q. lib. 1. 68
Cleombrotus quum inuidiam timens, temerè cum Epaminonda conflisset, Lacedæmoniorum opes corruerunt. Offic. 1. 119
Cleomenes Lacedæmonius, quum x. x. dierum essent cum hoste (Argiis) pacto inducitur, noctu populabatur agros, quod dierum essent pacto, nõ noctium inducitur. Offic. 1. 49
cras ergo ad clepsydram, ἐμετρίσω, intelligendum, reuertamur aut persequamur reliqua. Tusc. q. lib. 2. 57
clientes Ciceronis Locri. 2. de Leg. 13
Clisthenes Atheniensis Iunoni Samiæ ciuis egregius, quum rebus timeret suis, dotes filiarum credidit. 2. de Leg. 40
Clitarchus historiam Græcè scripsit, sed pueriliter. 1. de Leg. 6
vnum Clitarchum, neque præterea quemquam. 1. de Leg. 6
Clitomachus homo acutus, & valde studiosus ac diligens. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 90
Clitomachus euerfa Carthagine misit consolandam causa librum ad captiuos ciues suos. Tusc. q. lib. 3. 46
Clitomachus Pœnus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 90
Clitomachus quatuor libros conscripsit de sustinendis assensionibus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 90

Clitomachus scribit, Herculis quendam laborem exanclatum à Carneade, quod vt fera & immanem beluam, sic ex animis nostris assensionem, id est, opinionationem & temeritatem extraxisset. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 99
Clitomachus vsque ad senectutem cum Carneade fuit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 90
Clitomacho operam multos annos dedit Philo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17
in Clitomacho non minus ingenti, quam in Carneade eloquentiæ, in Melonchio Rhodio fuisse suauitatis, declarat libro rû multitudo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17. fertur enim edoctrinæ processisse, vt supra quadrangula volumina scripsisset. Clodius historicus. 1. de Leg. 5
Clodius Tribun. plebis eas strages edidit, quas sine ratione, ac sine vlla spe bona furor edere potuit, impuræ beluæ multorum insamatus furorib. 3. de Leg. 21
Clodius in nocturnum sacrificium cogitatum libidinem intulit, quo ne imprudentiam quidem oculorum adici fas fuit. 2. de Leg. 36
vt clypei causa inuolucrum, vaginæ autem gladii, sic, &c. de Nat. deo. 2. 27
Cn. Pompeius in solitudine Ægyptiorum trucidatus est amiso exercitu. Diuin. lib. 2. 17
Cn. Pompeius ter Consul fuit, ter triumphauit. Diuin. lib. 2. 17
C. Coæscere vetustate. Cat. 60
coagitatio pulmonum. 2. de Nat. deo. 105
omnis coagmentatio corporis vel calore vel frigore, vel aliqua impulsione vehementi labefactatur & frangitur, & ad morbos senectutemque compellitur. De Vniuers. 21
nulla coagmentatio non dissolubilis. de Nat. deo. 1. 16
coangustari potest hæc lex dilatata in ordinem cunctum. 3. de Leg. 30
coarguere errorem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 10
Coetes nõ minus fortitudinis lege atque imperio tãtam rem gestisse putandus est, quia nusquam erat scriptum, vt contra omnes hostium copias vnus assisteret, à tergoque pontem intersecindi iuberet. 2. de Leg. 8
Cocytus, Acheron, Styx, Phlegethon, fluiuii apud inferos. 3. de Nat. deo. 30
Coeyti fremitus, Tusc. quæst. lib. 1. 8. per Coetyum vetustissimi philosophi intellexerunt, quicquid homines in luctum lachrymasque compellunt: ἀκούω, vlulo.
Codrus & ceteri qui pugnant pro patria libertate ceciderunt. 3. de Nat. d. 35
Codrus in medios se hostes immisit famulari veste, ne posset agnosci, si esset ornatus regio. Tusc. q. lib. 1. 104
Cælum, vide Cælum.
coitiones candidatorum. Parad. 58
nusquam orationem rapidam coercetas. de Fin. lib. 2. 3
coercito ciuem noxium & nec obedientem magistratus multa, vinculis, verberibus. 3. de Leg. 4
coercere aliquem morte, exilio, vinculis, damno. Offic. 3. 29
coercere avaritiam. Parad. 41
coercere imperium, vi oppressos. Offic. 2. 32
coerceri metu, pœna, aut infamia. de Fin. lib. 2. 61
admissum coerceri reprimique non potest. lib. 1. de Fin. 2
cœruleum mare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 96
cõetus ciuitatis. de Fin. lib. 2. 90
cõetus popularis. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 6
cõetus & sermones habere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 90

lib. 1. 22
cõetus matronarum. de Finib. lib. 2. 9
incurisione idolorum non solum videmus, sed etiam cogitamus. lib. 1. de Fin. 26
nihil abiectum, nihil humile cogitant. de Fin. lib. 5. 33
vt acris aliquanto & attentius de claris viris locorum admonitu cogitemus. de Fin. lib. 5. 3
nihil vt de vtilitatibus, nihil vt de comodis suis cogitent. lib. 1. de Fin. 27
quæ declarat illum in ocio de negociis cogitare. Offic. 3. 1
cogitare aliquid dies & noctes. Tusc. q. lib. 5. 52
cogitare aliquid libidinose. Offic. 1. 23
cogitare de aliquo cum sollicitudine. Diuin. lib. 2. 107
cogitare diu multumque. Diuin. lib. 2. 1
cogitare futura. Tusc. quæst. lib. 1. 26
cogitare supera atque cœlestia. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 118
nũquid videtur tibi de voluptatibus suis cogitasse. lib. 1. de Fin. 19
ne cogitari quidem potest. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 37
cogitatum libidinem in sacrificium intulit Claudius. 2. de Leg. 36
ipsa enim cogitatio de vi & natura deorum studii incedit illius æternitatis imitanda: neque se in breuitate vitæ collocata putat, cum reru causas alias ex aliis aptas & necessitate nexas videt. Tusc. q. lib. 5. 52
cogitatio diuturna nihil esse in re mali, dolori medetur, non ipsa diuturnitas. Tusc. q. lib. 3. 63
cogitatio in vero exquirendo maximè versatur. Offic. 1. 183
omnis autè cogitatio motusque animi aut in consiliis capiendis de rebus honestis, & pertinentibus ad bene beatè que viuendũ, aut in studiis scientiæ cognitionisque versabitur. Offic. 1. 31
cogitatio, nihil esse quod accidere non possit, vna maximè molestias omnes extenuat & diluit. Tusc. q. lib. 3. 31
cogitatio, prudentia, mens, consilium (pro ratione) de Nat. deo. 2. 24
motum istum celerem, cogitationis acumen, solertiam, quam rationem vocamus. 3. de Nat. deo. 50
cogitationem a consuetudine abducere. Tusc. q. lib. 1. 31
ne in cogitationem quidem cadit. de Nat. deo. 1. 16
cogitatione aliquid comprehendere. Tusc. q. lib. 1. 41
cogitatione cõplecti aliquid. Tusc. q. lib. 1. 42
quæ cogitatione depingimus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 45
cogitatione depingere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 48
cogitatione futura percipere. Offic. 1. 113
quod cogitatione magis à virtute potest, quam re separari. Offic. 1. 135
cogitatione percipi speciem dei, non sensu. de Nat. d. 1. 74. paulo post tantummodo valet ad cogitationem.
ab ea cogitatione, quæ habemus de grauitate sapientis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 61
cogitatione quidvis posse depingere mēs nostra videtur. de Nat. deo. 1. 29
cogitatione sibi aliquid fingere. 3. de Nat. deo. 33
vt cogitatione tacita à solitudine abstrahamur. Offic. 3. 6
ferè fit vt cogitationes sermonesque nostri pariat aliquid in somno tale, quale est id de quo sapientissimè vigilantes solemus cogitare & loqui. Som. Scip. 4

cogitationes acerbæ. Tusc. q. lib. 3. 30
cogitationes mollissimæ. Tusc. quæst. lib. 1. 79
cogitationes suas mandare literis. Tusc. q. lib. 1. 5
& meas cogitationes sic dirigo, nõ ad illam paruulam Cynosuram, sed ad Elicen & clarissimos Septentriones, id est, rationes has, latiore specie, non ad tenuem climatas. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 60. allegoria est & metaphora à nauigantibus sumpta.
cognatam sibi formam Deus mundo dedit. de Vniuers. 11
cognatio consentiens, conspirans, continuata. de Nat. d. 2. 14
cognatio natura, & quasi concentus atque consensus, à Græcis συµνωσις dicitur. Diuin. lib. 2. 26
qui sibi cum oratoribus cogitationem esse dicant. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 105
cum rerum autem natura quam cogitationem habent. Diuin. lib. 2. 24
Torquatium qui hoc primus cognomen inuenerit. lib. 1. de Fin. 18
cognomina Iouis Statoris & inuicti. 2. de Leg. 29
cum quibus causas cognouit. Off. 2. 122
quæque iurati iudices cognouissent. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 135
cognoscere aliquid ex aliquo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 57
cognoscere ratione. Tusc. quæst. lib. 1. 19
quæ cognosci, comprehendendi, percipi possit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 57
cognitio atque interpretatio iuris ciuili. Off. 2. 96
cognitio cõtemplatiõque naturæ manca quodammodo atque inchoata sit, si nulla actio rerum consequatur. Off. 1. 215
cognitio multarum rerum. Tusc. q. lib. 1. 48
omnis cognitio multis difficultatibus est obstructa. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 7
cognitio naturæ. Tusc. q. lib. 1. 40. ἡ φυσικὴ de Fin. lib. 4. 7
nulla est cognitio, nulla perceptio. de Nat. d. 1. 55
cognitio rerum cœlestium. Tusc. q. lib. 1. 37
cognitio rerum occultarum aut admirabilem. Off. 1. 21
cognitio soliuaga & ieiuna. Off. 1. 119
cognitio veri & falsi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 54
cognitio virtutum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 24.
idem quod Philosophia moralis.
omnes trahimur ad cognitionis & scientiæ cupiditatem, in qua excellere pulchrum putamus: labi autem, errare, neficere, decipi, & malum & turpe ducimus. Off. 1. 27. sic Aristot. πῶς τις ἀφ' ἑωρατοῦ τὸ εἶδέναι ὁρᾷ τὴν φύσιν.
cognitionis nota. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 100
cognitionem prudentiamque sequitur considerata actio. Off. 1. 23
cognitionem veri conturbare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 43
in cognitione rerum vigere. Tusc. quæst. lib. 1. 47
cognitiones deorum vstitatæ & perceptæ. de Nat. d. 1. 27
cognitiones, Græci vocant κατανήψεις. de Fin. lib. 3. 14
cognitiones optimarum reru nobis oculi attulerunt. de Vniuers. 65
dum Senatus cogretur. de Fin. lib. 3. 6
cogi necessitate. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 8
iam istuc coacti à te paulo antè concessimus. Tusc. q. lib. 1. 22
coacti iudicio veritatis. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 34
cohæret ita aptè. de Vniuers. 19

ea quæ dicat, præclarè inter se cohære-
de Fin.lib.5.71
qui ruunt, nec cohæreere possunt propter
magnitudinem ægritudinis. Tusc. q.
lib.3.50
apta inter se & cohærentia dicere. 3. de Na-
tu. deo.2
qui primùm hæc naturâ cohærentia opi-
nionē distraxissent. Offic. 3.14
cohærentia mundi. 2. de Nat. deo. 117
ea inter se non cohærescant. de Vniu. 61
atomi interiecto inani cohærescunt in-
ter se. de Nat. deo. 1.39
ἀπομύσσει censet Epicurus concursionibus
inter se cohærescere. lib. 1. de Fin. 13
cohibuerunt assensionem à rebus incertis.
de Nat. deo. 1.11
cohibere assensum à certis & illustrioribus.
Acad. quæst. ed. 1. lib. 2.85
cohibere, & ab omni lapsu continere tem-
eritatem. Acad. q. ed. 2. lib. 1.31
cohibere motus animi turbatos. Off. 2.14
cohibere omnes assensus. Acad. q. ed. 1.
lib. 2.63
quem vt agnoui, equidè cohortui. Som.
Scip. 5
cohortari aliquem ad virtutis studium.
Acad. quæ. ed. 2. lib. 1.12
Collatinus in regibus expellendis socius
Bruti fuit, & consiliorū adiutor. Off. 3.53
defensa & collaudata philosophia. (ac-
cusata & vituperata. lib. 1. de Fin. 2
collega sapientiæ Epicuri Metrodorus.
de Nat. deo. 1.79
collegium nullum est desperatū in quo
de decē nemo sana mente sit. 3. de Leg. 13
collegii augurum decreto. 2. de Leg. 31
litteras ex prouincia ad collegiū misit (au-
gurum, scilicet). de Nat. d. 2.8
à collegio pōtificum decretū. 2. de Leg. 54
simul ac mihi collibitum est. de Nat.
deo. 1.76
colligaret vnum interiectum medium, &
seipsum, & ea, quibus esset interpositū.
de Vniu. 1.17
colligatus à deo mundus, ab eo tantum
dissolui potest. de Vniu. 1.9
colligati vinculis. de Vniu. 1.51
colligatū omne solui potest. de Vniu. 49
qui colligationē causarum omnium per-
spiciat animo. Diuin. lib. 1.107
omnia naturali colligatione confertē con-
textæque sunt. Fat. 24
colligationibus ex his sumptis. de Vniu.
1.31
Torquatos nostros, quos tu paulò antè
tum memoriter, tum erga nos amicè &
beneuolè collegisti. lib. 1. de Fin. 17
sed quid eos colligam, hoc est, quid singu-
los commemorem? Acad. quæst. edit. 1.
lib. 2.68
colligant humores aut minus acres, aut
concretos. de Nat. deo. 2. 43. pro accu-
mulent.
vt colligant rurorem bonum innocen-
tes sunt. 1. de Leg. 38
si collegeris peccata consulum, vitupera-
bilis erit consulatus. 3. de Leg. 22
colligere beneuolentiam ciuim blanditi-
is & assentationibus. Læli. 55
quid est autem seipsum colligere, nisi dis-
sipatas animi partes in suum locum co-
gere? Tusc. quæst. lib. 4. 65
colligere se atque recreare. Tusc. quæst.
lib. 1. 48
colligere vnum in locum. de Pet. Conf. 37
quis est enim qui totum diem iaculans,
non aliquando collimet? Diuin. li. 2. 94
collimare hastam aliquid aut sagittam. de
Fin. lib. 3. 18

is qui in fede ac domo, atque in Rep. col-
locauit. Parad. 30
vt omnibus rebus posthabitis totos se in
optimo vitæ statu exquirendo colloca-
rent. Tusc. q. lib. 5. 1
collocare aliquem in concilio caelestium,
de Nat. deo. Offic. 3. 31
collocare aliquem in culcitra plumea.
Tusc. q. lib. 3. 40
collocare beneficiū, Offic. 1. 73. beneficia,
Offic. 2. 100
collocare filiam alicui. Offic. 2. 104
collocare filiam in matrimonium. Diu.
lib. 1. 87
collocare in cubili. Tusc. q. lib. 2. 34
collocare in aliquo gradu. Acad. q. edit. 1.
lib. 2. 6
collocare se totum in cognitione & scien-
tia. Offic. 1. 211
reliquorum sūderum quæ causa collocan-
di fuerit, quæque sit eorum collocatio.
de Vniu. 1. 37
collocari in luce. Tusc. q. lib. 2. 55
aut in filiarum collocacione adiuuant.
Offic. 2. 80
colloqui inter se leniter & quietè. Tusc.
q. lib. 4. 38
collocutio hominum. Tusc. q. lib. 1. 25
colloquia clandestina cum hostibus. Ca-
to 36
colloquia rerum leuiorum. Acad. quæst.
ed. 1. lib. 2. 6
impresso mundo longè latèque collucet
(solis candor). de Nat. deo. 2. 19
collucent agri, insulæ, hominū operibus.
2. de Nat. deo. 73
collucere à sole. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 96
collorum proceritate adiuuantur ad ca-
pessendum cibum quædam animalia.
2. de Nat. deo. 92
ego autem quum omnia collustrarem o-
culis. Tusc. q. lib. 5. 48
piè sancteque colimus naturam excellen-
tem atque præstantem. de Nat. deo. 1. 40
neque solum colunt inter se ac diligunt,
sed etiam verebuntur. Læli. 69
qui præstantibus ingenis in vita hu-
mana, diuina studia coluerunt. Som.
Scip. 18
colunto ex patriis ritibus optima. 2. de
Leg. 24
colere amicitiam, iustitiam, liberalitatē.
Offic. 1. 9
colere amicitias. Læli. 29
colere amicitias fructibus, & emolumen-
tis, & voluptatibus. de Fin. lib. 2. 69
colere ceremonias sepulchrorum magna
cura. Tusc. q. lib. 1. 23
colere iustitiam & pietatem. Som. Scip. 12
colere officium, contrarium Negligere.
Offic. 1. 7
vt & sui, & Metrodori memoria colatur.
de Fin. lib. 2. 84
coli simulatione amicitia. Læli. 26
coli sua charitate. de Fin. lib. 3. 34
colendus est ita quisque maximè, vt quis-
que maximè virtutibus hinc leuioribus
erit ornatus, modestia, temperantia, ac
ipsa, & iustitia. Offic. 1. 69
arborum consecutio & materia omnis cul-
ta & syluestris. 2. de Nat. deo. 114
cultus amici, parentis, & qui officio fun-
gitur. de Fin. lib. 5. 63
cultus agrorum. Tusc. q. lib. 1. 57
cultus animi. de Finib. lib. 5. 50
cultus corporis. Læli. 45
omnis cultus & curatio corporis. de Nat.
deo. 1. 67
cultus deorum. Tusc. q. lib. 1. 52
cultus vitæ. Tusc. q. lib. 1. 50

cultus vitæ cum elegantia & copia. Offic.
1. 37
cultus vitæ communis atque vstitatus.
Tusc. q. lib. 3. 10
cultus atque victus quotidianus. Tusc. q.
lib. 5. 53
cultus atque victus salubris & moderatus.
Diuin. lib. 1. 56
ne agri quidè cultus permanebit. Læli. 22
nullum necessarium vitæ cultum aut pa-
ratum requirentes. de Fin. lib. 5. 49
sine cultu & curatione hominum, oues
nullum fructum edere ex se potuissent.
2. de Nat. d. 119
cultu mollissimo parietum vmbri occu-
li. Tusc. q. lib. 2. 31
cultor veritatis. Off. 1. 153
cultura agrorum vniuerso hominum ge-
neri est salutaris. Cat. 52
cultura animi. Tusc. q. lib. 1. 10
cultura vitium. de Fin. lib. 4. 31
qui se agri cultione oblectabant. Cat. 52
qui (scilicet fratres, consobrini, sobri-
que) cum vna domo iam capi non pos-
sint, in alias domos tanquam in col-
onias exeunt. Off. 1. 79. hoc apud Aristor.
πελιτ. d. sic habetur, *μαλιστα δὲ καὶ φρον-
ετικὴν ἢ καὶ μὴ ἀποικίαν οἰκίαν* (1), οὐκ ἀκαλοῦσι
ἄλλες δημοκρατίας, πῦδας πὶ καὶ πῦδων
πῦδας.
color albus præcipuè decorus deo est tū
in cæteris, tum maximè in textili. Tin-
ctæ verò absint, nisi à bellicis insigni-
bus. 2. de Leg. 44
color exercitatione corporis tuendus. Of-
fic. 1. 181
color suauis. Tusc. q. lib. 5. 35
formare, figurare, colorare, animare non
possent indiuidua. de Nat. d. 1. 77
ne columnam quis in sepulchro violet,
deiciat, frangat. 2. de Leg. 59
columellam super terræ tumulum in sep-
ulchris statui. 2. de Leg. 61
coma intonsa. Tusc. q. lib. 3. 52
quas (artes) si dum est tener, combiberit.
de Fin. lib. 3. 7
non tepescit solum, sed etiam sæpe com-
burit. de Nat. d. 2. 19
nec se comitem illius furoris, sed ducem
præbuit. Læli. 35
comite sapientia mundum deus quàm
optimè mentis efficit. de Vniu. 43
comites superiorum animi motuum. de
Vniu. 1. 55
comitatus virtutum. de Fin. lib. 2. 91
comitator. Tusc. q. lib. 5. 81
cometæ bello Octauiano magnarum cal-
amitatum prænuentia. de Nat. d. 1. 18
stellæ quas Græci cometæ, nostri crinitas
vocant. de Nat. d. 2. 11
nunc cominus agamus. Diuin. lib. 2. 20
comis in amicitis tuendis. de Finib. lib.
2. 67
comitas, affabilitasque sermonis. Offic. 1.
153. & 2. 67
tū Cotta comiter, vt solebat. de Nat. deor.
1. 40
comitia aduersus Ciceronem armis gesta
seruilibus. 3. de Leg. 39
comitia inquinata largitione. de Petit.
Conf. 37
comitia haberi Ioue tonante, fulgurante,
nefas. Diuin. lib. 2. 32
comitorum interpretes. de Nat. d. 2. 8
iustus comitorum rogator. de Nat. d. 2. 8
comitiis consules qui ritè creare possunt,
patres ex se produunt. 3. de Leg. 8
nisi comitiis centuriatis de singulis leges
ferri maiores noluerūt: descriptus enim
populus celsū, ordinib⁹, ætatib⁹ plus ad-

hibet ad suffragium auxiliū, quàm fuf-
se in tribus conuocatus. 3. de Nat. 38
per comitiatum maximum ferunt. 3. de
Leg. 11
nisi maximo comitiatu de ciuis Rom. ca-
pito rogari lex vetat. 3. de Leg. 38
ego autè non comemini, &c. Tusc. q. li. 1. 10
comemorant ipsius ciues. 2. de Leg. 13
commemoratio alienorum malorum.
Tusc. q. lib. 3. 51
commemoratione multa multis in locis
diutius manent, quàm natura stare po-
tuerunt. 1. de Leg. 1
comemorabilia multa possem proferre.
2. de Nat. deo. 99
cum meam salutem Senatus exteris na-
tionibus commendabat. Parad. 36
quorū vterque tibi testamento suos libe-
ros commendauit. de Finib. lib. 3. 7
commendatum sacro qui abstulerit, vt
sacrilego pœna est. 2. de Leg. 40
comendatum sacro qui cleperit, rapserit-
que, parricida est. 2. de Leg. 24
nosmetipsos commendatos esse nobis.
de Fin. lib. 4. 21
paucos sibi dies commedandorum suo-
rum causa postulaui. Offic. 3. 59
vt etiam cōmunis hominū inter homines
naturalis sit commendatio. de Fin. 3. 50
commendatio ad gloriam. Offic. 2. 64
commendatio in vulgus. Tusc. q. lib. 5. 74
fundamentū perpetuæ commendationis
& famæ est iustitia, sine qua nihil po-
test esse laudabile. Offic. 2. 105
qui continentur ea commendatione na-
turæ. de Fin. lib. 5. 30
ex hac animorum affectione testamenta
commendationisque morientium na-
ta sunt. de Fin. lib. 3. 52
commendatricem virtutum legem esse o-
portet. 1. de Leg. 44
retro vicissim eadè comedant. 3. de Na. d. 21
intentus & commeanis animus per natu-
ram rerum omnem. de Nat. deo. 1. 21
commeanibus naturis his sursum deor-
sum, vltro citroque. 2. de Nat. deo. 61
opinionum commenta delet dies, naturæ
iudicia confirmat. de Nat. deo. 2. 4
propterea quòd hæc plurimæ commenta-
tionis & exercitationis indigeat. de Fi-
nib. lib. 3. 40
commentitii & ficti dii. 2. de Nat. deo. 52
attulit rem commentitiam. de Fin. 1. 14
commentitiæ fuilēsq; sententiæ. de Nat.
deo. 1. 14
commentitiarum fabularum rationem
reddere. 3. de Nat. deo. 44
futura mecum commentabar miseras.
Tusc. q. lib. 3. 26. & 49. dictum Thesei a-
pud Euripidem.
commentatio mortis. Tusc. q. lib. 1. 61
communitas cum virtute commer-
cium. Cat. 38
non commetuntur numero inter se ho-
mines sydera. de Vniu. 41
commiscet honesta commodis Peripate-
tici. de Nat. deo. 1. 13
quandiu Respub. per eos gerebatur, qui-
bus seipsa commiserat. Offic. 2. 3
committere alicui vitam suā. Tusc. q. li. 5. 44
committere collū tōnsori. Tusc. q. lib. 5. 43
committere prælium. Diuin. lib. 1. 68
committere se in præcipitè locum. Acad.
q. ed. 1. lib. 2. 63
commisum sacrum, quod neque expiari
poterit, impiè comissum est, quod ex-
piari poterit, publici sacerdotes expian-
to. 2. de Leg. 24
ex commissura quæ è regione esset inter
se iungerentur. de Vniu. 1. 31

comissuræ molles in digitis. 2. de Na. d. 113
commissuras mirabiles habent ossa. 2. de
Natu. deo. 105
vt aliquid ex ea commodi consequatur.
1. de Fin. 26
commoda vitæ. Tusc. quæ. lib. 1. 25. Acad.
q. ed. 1. lib. 1. 17
commodorum compensatione, incōmo-
da quæ sunt in vita, leniunt sapientes.
de Nat. deo. 1. 17
de vtilitatibus & commodis suis cogita-
re. lib. 1. de Fin. 27
commodè dicere aliquid. Tusc. q. lib. 3. 28
omnem denique commoditatem prope-
ritatemque vitæ à diis se habere. 3. de
Natu. deo. 65
commoditates externæ. Ibidem.
copia commoditatum complurium. de
Natu. deo. 2. 10
si tuam ob causam cuiquam commodes.
de Finib. lib. 2. 95
comouere noua quædā. Aca. q. ed. 1. li. 2. 19
sui te autoritas comouebat. de Fin. 4. 50
me quidem ad altioremem memoriam Cedi-
podis, &c. species quædam commouit.
de Fin. lib. 5. 2
comouere studia multorum. de Nat. d. 1. 7
commouetur æstus maritimi, fretorum-
que angustia, ortu aut obitu lunæ. de
Nat. deo. 2. 15
commoueri & conturbari. Acad. quæst.
edit. 1. lib. 2. 116
commoueri misericordia. Tusc. q. lib. 4. 15
commota ægritudo animi, magna & gra-
ui fortunæ iniuria. de Nat. deo. 1. 7
commotio animi. Tusc. quæst. lib. 3. 7
commotio suauis iucunditatis in corpo-
re. de Fin. lib. 2. 11
inter omnes enim (philosophos) conue-
nire oportet, comotiones animorum à
recta ratione auersas esse vitiosas: vt et-
iā si nec mala sint illa quæ metu ægri-
tudinemve, nec bona, quæ cupiditatem
lætitiāmve moueant, tamen sit vitiosa
ipsa commotio. Tusc. quæst. lib. 4. 50
communis vita. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 11
quod mihi tecum est dōgma commune.
Acad. quæ. ed. 1. lib. 2. 124
negatque ei cum dolore & cruciatu quic-
quam esse commune. Tusc. q. lib. 5. 11
communni loco defendere. Acad. q. ed. 1.
lib. 2. 71. est probabiliter & copiose ad-
imitationē Oratorū aliquid disputare.
cōmunia hominū quæ dicantur. Off. 1. 77
communia omnia esse debent in morte
locupletibus cum plebe. 2. de Leg. 55
tum sit inter eos omnium rerum, consi-
liorum, & voluntatum, sine vlla exce-
ptione communitas. Læli. 54
communitas ac societas vitæ. Offic. 1. 69
communitas ciuilis. de Fin. lib. 3. 53
communitas cum hominum genere. A-
cad. quæst. edit. 1. lib. 2. 130
cōmunitas generis humani. de Fin. li. 4. 3
communitas naturalis. de Fin. lib. 3. 52
communitas vitæ. Offic. 1. 31
quibus cum cōmunitate iuncti sumus. 1.
Offic. 1. 119
ductum à prima communitate naturæ,
de Fin. lib. 5. 37
communio literarum & vocum. Tusc. q.
quæst. lib. 5. 4
nec vlla communione visorum impedi-
ri. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 42. commu-
nionem visorū eam intelligit, qua ead-
em & vera & falsa videri possunt.
communicare consilium cum aliquo. Of-
fic. 3. 64
communicatio & societas vtilitatum. de
Finib. lib. 5. 60

vt reliqui fures earum rerum, quas cepe-
runt, signa commutent. de Fin. lib. 5. 67
commutare & frontem, & vultum, & ser-
monem ad alicuius sensum & volun-
tatem. de Pet. Conf. 18
commutare genus vitæ. Off. 1. 169
commutare nomina rerum. de Fin. 4. 19
nihil commutantur animo. de Fin. 4. 6
commutata sententiæ. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 65
nec in homines non tam commutanda-
rum, quàm euentendarum rerum cupi-
dos incidisset. Off. 2. 4
commutatio ex vero in falsum ne in fu-
turo quidem vera fieri potest. Fat. 14
commutatio morum ac studiorū. Læli. 66
commutatio vitæ. Tusc. q. lib. 1. 23
cōmutationes temporum quadripartitæ.
scilicet in Ver, Ætatem, Autumnum &
Hyemem. Tusc. q. lib. 1. 55
si esset commutabilis omnis cera. 3. de
Nat. d. 20
nana dum sumus in his inclusi compagi-
bus corporis, &c. Cat. 70
comparauit deus inter se animā, & aquā
cum igne & terra, & ea proportione
coniunxit. de Vniu. 1. 19
cōparare amicitias. de Fin. 1. 52. & Læli. 54
comparare argumenta cum argumentis.
Diuin. lib. 1. 7
comparare auxilia. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 44
comparare magnum præsidium ad ali-
quid. Tusc. q. lib. 2. 2
comparare remedia ad tolerandum dolo-
rem. Tusc. q. lib. 5. 55
comparare similitudines. Off. 1. 19
comparatio vel proportio dici potest La-
tinè, quæ Græcè dicitur ἀναλογία. de Vni-
uerf. 17
comparationem proportionemque ean-
dem habebat. de Vniu. 1. 31
in compedibus corporis esse. id est, vin-
culis. Tusc. q. lib. 1. 61
compellere orationem in angustias, & in
Stoicorum dumeta. Acad. q. ed. 1. lib. 2.
102. hoc est, ad subtile & angustum ar-
gumentandi genus, quale placebat Sto-
cis, restringere.
compellitur ad morbos & senectutem
corporis coagmentatio, calore vel fri-
gore. de Vniu. 1. 21
& cum maximis curis & laboribus com-
pensare eam, quam ex discendo capiāt,
voluptatem. de Fin. lib. 5. 45
eiusque vita diligentia compensanda
sunt. Cat. 32
compensatione commodorum, incom-
moda quæ sunt in vita, leniunt sapien-
tes. de Nat. d. 1. 17
compilant omnia sana quæ possunt. de
Nat. d. 1. 60
caupones omnes hic compilare per tur-
pissimam legationem maluit. de Pet.
Consul. 5
tam compositum, tamque compactum &
coagmentatum, &c. de Fin. lib. 3. 58
compactio membrorum. de Fin. lib. 5. 30
cum completor animo. Cat. 14
complectitur verbus quod vult. lib. 1. de
Fin. 12
vt iam liceat vna comprehensione omnia
complecti. de Fin. lib. 5. 13
complecti aliquid animo & cogitatione.
Off. 1. 163
complecti aliquid cogitatione. Tusc. q.
lib. 1. 42
complecti aliquid mente. Tusc. q. lib. 1. 30
complecti innumerabilia. Acad. q. edit. 1.
lib. 2. 105
complecti omnem vitæ consequentis sta-
sum. de Fin. lib. 2. 39

complecti praesentia. Tusc. q. lib. 1. 53
 nonque inter nos esse complexos. Diu. 1. 54
 naturamque eam, quae res omnes comple-
 xa teneat. de Nat. deo. 2. 22
 complexus caeli. Tusc. q. lib. 1. 32. ambitus
 orbis, quae est Graecis *περίεργεια*.
 complexus corporum. Tusc. q. lib. 3. 41
 deinde totus complexus gentis humanae.
 de Fin. lib. 5. 60
 complexu rationis & intelligentiae. de
 Vniuers. 13
 complexu suo omnia animalium genera
 caelum non tenebit. de Vniuers. 51
 complexiones & copulationes & adhaesio-
 nes atomorum inter se. 1. de Fin. 15
 conuiuiumque vicinorum quotidie com-
 pleo. Cat. 43
 quis est, qui complet aures meas, tantus
 & tam dulcis sonus? Som. Scip. 16
 complet luna folis illustrationem men-
 struo spatio. de Nat. deo. 1. 61
 centum & septem compleuit annos. Cat. 13
 quum sol compleuerit terras larga luce.
 de Nat. d. 2. 36
 humanissimum completur animus volu-
 ptate. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 118
 quoniam gaudio complerentur? de Fin. 5. 64
 compleri infatigabili gaudio. Tusc. q. lib. 5. 52
 compleri vidique voluptatibus. de Fin.
 lib. 2. 18
 completus multo cibo & potione. Tusc.
 q. lib. 5. 72
 quum ita completa & conferta sint om-
 nia. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 115
 complicatam animi sui notionem euolu-
 uere. Offic. 3. 99
 complures dies. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 13
 qui cuncta composuit deus. de Vniuers. 59
 componere artem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 38
 eadem res alia ratione composita. lib. 1.
 de Fin. 5
 aut in operibus manu factis tam composi-
 tum, tamque compactum & coagmen-
 tatam inueniri, & c. de Fin. lib. 3. 58
 compositio anni. 2. de Leg. 30
 apta compositio membrorum. Offic. 1. 139
 compositio tota iuris potestatis. 2. de Leg. 51
 ex compositio magistratum quod cu-
 iusque in Rep. genus sit, intelligitur. 3.
 de Leg. 14
 compositiones vnguentorum. 2. de Nat. d. 110
 compos & particeps animus rerum sub
 intelligentiam cadentium. de Vniuers. 35
 compos rationis. de Nat. deo. 2. 16
 compos virtutis. Tusc. q. lib. 2. 38
 rationis & consilii compotem naturam.
 de Nat. deo. 2. 26
 sic eam firmè grauitèrque comprehen-
 derit. de Fin. lib. 1. 55
 comprehendere aliquid animo. Acad. q.
 edit. 1. lib. 2. 22
 non modo comprehendere animo, sed ne
 suspensione quidem possum attingere.
 3. de Nat. deo 45
 comprehendere & tenere animo. Acad. q.
 ed. 1. lib. 2. 23
 comprehendere aliquid cogitatione. Tusc.
 q. lib. 1. 41
 comprehendere aliquid memoria. Tusc.
 q. lib. 5. 86
 comprehendere aliquid sensibus. Acad.
 quaest. ed. 1. lib. 2. 22
 comprehendere res dissimillimas. Tusc.
 quaest. lib. 1. 39
 comprehenditur id intelligentia & ra-
 tione. de Vniuers. 3
 quod comprehendere & percipi posset. Aca-
 dem. q. ed. 1. lib. 2. 18. Graeci vno vocabu-
 lo *κατάληθον* vocant.
 comprehendere & percipi sensibus sine af-

ensione nihil posse. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 36
 quod comprehendere potest, tale verum est,
 quale falsum esse non possit. Acad. q.
 ed. 1. lib. 2. 103
 comprehendere quicquam posse qui negant,
 ipsum animal orbant animo. Acad. q.
 ed. 1. lib. 2. 32
 comprehensum sensu. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 29
 non comprehensum animo habet atque
 perceptum. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 91
 nihil haberet comprehensum, perceptum, cog-
 nitum, constitutum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 25
 comprehensibile Latine, quod Graeci *κατα-
 ληθον*. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 29
 comprehensio facta sensibus quasi norma
 scientiae principiumque naturae ab ipsa
 natura data, vnde postea notionem re-
 rum in animis imprimuntur. Acad. q.
 ed. 2. lib. 2. 30
 comprehensio facta sensibus Zenonis, & ve-
 ra esse & fidelis Zenoni videbatur. A-
 cad. q. ed. 2. lib. 1. 30
 comprehensio Latine, Graeci *κατάληθον*. A-
 cad. q. ed. 1. lib. 2. 18. & 31. & ed. 2. lib. 1. 29
 comprehensio nihil quod in eam cadere
 potest, relinquit, ideoque vera & fidelis
 iuxta Zenonem. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 30
 comprehensio rerum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 24
 comprehensio rerum expleta. Acad. q. ed.
 1. lib. 2. 22
 comprehensio similis iis rebus quae manu
 prenduntur. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 29
 comprehensionem non omnia quae sunt
 in re comprehendere. Acad. q. ed. 2. lib.
 1. 30. id est, vim totam rei.
 comprehensionem Zeno inter scientiam &
 incipientiam collocabat, eamque neque
 in rebus, neque in prauis numerabat.
 Acad. q. ed. 1. lib. 1. 30
 comprimere animum. Tusc. q. lib. 2. 47
 comprimere conatus furorèque alicuius.
 Offic. 2. 86
 comprimere conscientiam animi nihil est
 negotii. de Fin. lib. 2. 45
 comprimere manum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 33
 comprobabit ea quae à me dicuntur. de
 Nat. deo. 2. 15
 numen deorum comprobabimus. de Na-
 tu. deo. 2. 6
 comprobare aliquid assensu suo. Acad. q.
 ed. 1. lib. 2. 98
 comprobare aliquid oratione. de Fin. 1. 51
 comprobare aliquid vita, & factis & mo-
 ribus. Ibidem.
 & eum quidem compunctum notis Tre-
 icis. Offic. 2. 34
 quorum animus vsu concalluit, tanquam
 manus opere. 3. de Nat. deo. 17
 concave altitudines speluncarum. 2. de
 Nat. deo. 71
 haec magistro concedat Aristoteli. Tusc.
 quaest. lib. 1. 34
 et si illud erat aptius, aequum cuique con-
 cedere. de Fin. lib. 4. 2
 concedere amicis quicquid velint. Lat. 36
 concedi sibi oportere, quod iis, qui tenuio-
 ris ordinis essent, liceret. 3. de Leg. 28
 concedi mala rei. 3. de Leg. 37
 concessu deorum atque munere nullum
 optabilius, nullum praestantius bonum
 datum est mortalibus bono philoso-
 phiae. de Vniuers. 65
 quo concessu, consentiendum est. 2. de Nat. d. 54
 concelebrare conuiua amicis, & passim
 & tributum. de Pet. Conf. 28
 sicut parata esse concerno. de Pet. Conf. 14
 concertatio verborum. Tusc. q. lib. 2. 27.
λογαζία à Graecis dicitur.
 nulla inter eos concertatio vnquam fuit.
 Tusc. q. lib. 3. 44

concertationes in disputado pertinaces
 indignae philosophia. de Fin. lib. 1. 11
 iracundiae, contentiones, concertationes-
 que in disputado pertinaces. 1. de Fin. 21
 conchas quomodo comprimat pinna. 2.
 de Nat. d. 92
 totis voluminibus concidit Timocratem
 Epicurum. de Nat. d. 1. 66
 haec autem vniuersa concidunt etiam mi-
 nutius. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 40
 concidere minutius. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 40
 itaque tribus horis cocifus exercitus est.
 Diuin. lib. 1. 69
 vel concidat omne caelum, omnisque na-
 tura consistat necesse est. Som. Scip. 31
 vel concidat omne caelum, omnisque na-
 tura consistat necesse est, nec vni vllam
 nanciscatur, qua primo impulsu mou-
 ueatur. Tusc. q. lib. 1. 44. hoc apud Pla-
 tonem in Phaedro sic legitur, *ἢ πάντι τὸ
 εὐεχάνῃ πᾶσαι τὰ γὰρ συμπιστεύουσιν πᾶσαι, ἢ
 μήποτε αὐτῆς ἕξαι ἕναι, ὅσον κινήσειται ἕν-
 οὔτα.*
 concidere in praelio. Tusc. q. lib. 1. 73
 concidere subitò Diuin. lib. 2. 59
 concidere vulneribus. Tusc. q. lib. 3. 56
 quo ostento regnum patris & domum
 funditus concidit. Diuin. lib. 1. 102
 concilium deorum. Tusc. q. lib. 1. 59
 concilium virtutum. de Fin. lib. 2. 9
 concilium dimittere simul atque inter-
 cessum sit. 3. de Leg. 37
 concilium qui permouet, cum agi nihil
 potest, vim quaerit. 3. de Leg. 37
 quum ad illud diuinum animorum con-
 cilium coetumque proficiscer. Cat. 76
 quem hominum fama, beneficiorum me-
 mor, in concilio caelestium collocavit.
 Offic. 3. 31
 ex deorum concilio descendisset. de Nat.
 deor. 1. 14
 concilia coetumque hominum iure sociati.
 Somn. Scip. 8
 conciliare animos. Offic. 2. 67
 conciliare animos hominum. Offic. 2. 23
 conciliare benevolentiam multitudinis.
 Offic. 2. 114
 conciliare sibi benevolentiam. de Fin. 1. 14
 conciliare sibi charitatem. de Fin. lib. 1. 14
 ipsum sibi conciliari & commendari ad
 se conferuandum, & c. de Fin. lib. 3. 13
 quam blanda conciliatrix, & quasi sui sit
 lena natura. de Nat. d. 1. 53
 prima est enim conciliatio hominis, ad
 ea quae sunt secundum naturam. de Fi-
 nib. lib. 3. 17
 conciliatio totius generis hominum &
 confociatio. Offic. 1. 207
 propterea quod non inest in primis natu-
 ra conciliationibus honesta actio.
 de Fin. lib. 3. 18
 haec cum pressis & stibilibus modis con-
 cinnuntur. Tusc. q. lib. 1. 95
 omnibus inter se concinentibus mun-
 di partibus. de Nat. d. 2. 15
 contentus atque consensus naturae. Di-
 uin. lib. 2. 26
 quo melior actionum quam sonorum
 contentus est. Offic. 1. 103
 contentus variè aequaliter. Somn. Scip. 17
 in concione vocare aliquem. Acad. q.
 ed. 1. lib. 2. 133
 in concione honoratorum virorum lau-
 des memorantur. 2. de Leg. 57
 si in concione quaeratur sintne dii, necne
 sint. de Nat. deo. 1. 43
 quod eos omnes qui in concione stabunt,
 & c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 133
 concionari è loco superiore. Tusc. q. lib. 1. 105
 concionatem in Capitolio T. Gracchum.

de Nat. deo. 1. 75
 concipiunt ipsi vitia. 3. de Leg. 29
 concipit animo ac mente adumbratas in-
 telligentias. 1. de Leg. 45
 omnia quae terra concipiat semina. de Na-
 tura deo. 2. 19
 concipere dedecus. Offic. 1. 173
 concipere fraudes inexpliabilis. Tusc. q.
 lib. 1. 59
 in concipientem comprehendentemque
 naturam si incidit semen. 2. de Nat. d. 59
 nos enim ad sacra Idæa concipienda opti-
 mum virum delegimus. de Fin. lib. 5. 59
 & satis firmè concepta animo atque com-
 prehensam. de Fin. lib. 2. 4
 quaedam etiam ex hominum pecudum-
 ve conceptu & fatu. Diuin. lib. 1. 80
 conceptu terrae, caeli fatu generati Satur-
 nus & Salacia. de Vniuers. 49
 quae mentem Pythiae diuino afflatu con-
 citabat. Diuin. lib. 1. 36
 concitare mentes mortalium falsis & men-
 dacibus visis. Diuin. lib. 2. 99
 an quodam animi ardore atque impetu
 concitatur? de Fin. lib. 2. 50
 concitatio animi. id est, perturbatio. Tusc.
 q. lib. 5. 36. Diuin. lib. 1. 33
 conclusisti sententiam argumenti. de Na-
 tu. deo. 1. 62
 conclusit deus intelligentiam in animo.
 de Vniuers. 11
 potius quam vno sine omnia concludat.
 de Fin. lib. 4. 32
 concludere aliquid argumentatione pro-
 babili. de Fin. lib. 5. 8
 concludere aliquid necessaria mathemati-
 corum ratione. Ibidem.
 concludere bestias delectationis causa. de
 Fin. lib. 5. 51
 concludere rectè, vitiosè. Acad. quaest. ed.
 1. lib. 2. 89
 haec sic dicuntur à Stoicis, concluduntur-
 que contortius. Tusc. q. lib. 3. 18
 iam enim concludatur oratio. de Fin. lib.
 4. 74
 quomodo efficiatur, concludaturque ra-
 tio. lib. 1. de Fin. 17
 concludatur in paruum quaedam & an-
 gustum naturae locum. 1. de Leg. 13
 concludi in exiguum angustumque. Of-
 fic. 1. 79
 conclusa autem aqua facile corrumpitur.
 de Nat. d. 2. 15
 conclusa mihi iam haec sit omnis oratio.
 1. de Leg. 36
 conclusa est à te magna lex sanequam
 breuis. 2. de Leg. 25
 conclusa orationis angustia. de Nat. d. 2. 16
 conclusum argumentum. Acad. q. edit. 1.
 lib. 2. 27
 conclusio argumèti, quae Graeci *ἀπόδειξις*.
 Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 27
 argumentum conclusioque rationis. id
 est syllogismus. lib. 1. de Fin. 24
 conclusio rationis. Diuin. lib. 2. 78
 conclusio rationis ea probada est, in qua
 ex rebus non dubiis, id quod dubitaba-
 tur, efficitur. Diuin. lib. 2. 80
 conclusio rationis, idem quod argumen-
 tum. de Fin. lib. 1. 24
 conclusiones breues & acutulae. 3. de Nat.
 deo. 12
 conclusiuncula contortula ac minutae.
 Tusc. quaest. lib. 2. 37
 conclusiunculae fallaces. Acad. quaest. ed. 1.
 lib. 2. 68
 concōnatio. Cat. 42
 concordēs, quasi eiusdem cordis, hoc est
 animi. Tusc. q. lib. 1. 16
 ita perfectum est, vt omnes cōcordia con-

stituta sine querela discederent. Offic. 1.
 117, & 122
 viditque rerum agendarum ordinem, &
 vti ita dicam, concordiam. de Fin. lib. 3. 17
 concordia templum. de Nat. deo. 2. 44
 concrepere digitis. Offic. 3. 99
 concreuit aqua niue pruinaque. de Nat.
 deo. 2. 19
 crassum ac concretum caelum. de Nat. deo. 2. 30
 cōcretum & corporeum omne deus sub-
 strauit animo. de Vniuers. 33
 concretos aut acres humores colligunt.
 de Nat. deo. 2. 43
 concretio mortalitatis. Tusc. q. lib. 1. 54
 cur concretionis & liquoris vim habeat.
 de Vniuers. 63
 concubere cum vxore. Fat. 23
 concupiscere venereas voluptates animo
 inflammato. Tusc. q. lib. 4. 57
 concurrere ad non dubiam mortem. Tu-
 scul. q. lib. 1. 73
 concursus hominum in funere, lucrum
 habet. 2. de Leg. 60
 concursus omnium philosophorum. A-
 cad. quaest. ed. 2. lib. 2. 64. vocatur ibi illa
ἐπιτοκισμωσις omnium reliquorum phi-
 losophorum, qui Academicorum *διδασκαλίας*
 impugnabant.
 concursus praedonum. Parad. 34
 concursus quidam atomorum fortuitus.
 de Nat. deo. 1. 46
 quid tanto concursu honestissimorum stu-
 diorum? de Fin. lib. 2. 91
 concursio fortuita corpusculorum. Acad.
 q. ed. 2. lib. 1. 4
 concursio fortuita corporum indiuiduorum,
 leuium, rotundorum. Tusc. q. lib. 1. 35
 concursionem fortuitam atomorum De-
 mocritus cōcalectam & spirabilem,
 id est, animalè esse voluit. Tusc. q. lib. 1. 35
 cōcursionem inter ipsos deos. de Vniuers. 45
 deosne immortales concursare omnium
 mortalium, non modò lectos, verum etiam
 grabatos. Diuin. lib. 2. 100
 aut quae concursatio somniorum? Diuin.
 lib. 2. 112
 vt condēnet minus multos tabella, quam
 solebat vox. 3. de Leg. 34
 condemnare aliquem stultitiae, vanitatis,
 impudentiae. Diuin. lib. 1. 35
 condire mortuos. Tusc. q. lib. 1. 97
 erat enim in illo viro comitate grauitas
 condita. Cat. 9
 tum conditiore facit haec, & c. Cat. 53
 haudquaquam mediocre condimentum
 amicitiae. Lat. 59
 cibi condimentum, fames: potionis, sitis.
 de Fin. lib. 2. 75
 condimentum fortasse non nihil, vtilitatis cer-
 tē nihil habebit. Offic. 3. 165
 condiscipulus. Tusc. q. lib. 1. 34. *συνμαθητής*
 condiscipulus Aristotelis, Xenocrates. de
 Nat. deo. 1. 25
 condere fructus. Cat. 22
 ea enim conditione acceperas. Tu. q. lib. 1. 77
 at est eo meliore conditione, quam adole-
 scens. Cat. 62
 conditione vt mortali generetur. de Vniuers. 51
 condiciones ciborum. 2. de Nat. deo. 111
 condocfacere. Tusc. q. lib. 5. 64
 domitis & condocfacitis vti feris beluis.
 2. de Nat. deo. 121
 condolecere. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 27
 condonare debitoribus pecunias creditas.
 Offic. 2. 115
 qui columnam illam de Cotta & Torqua-
 to conduxerat faciendam, Diu. lib. 2. 36
 aut postremò mercede conducti. Offic. 2. 30
 copulata enim res est & confatalis. Fat. 33
 haec, vt dixi, cofatalia ille appellat. Fat. 24

contulit & confudit seignis oculorum cum
 eo igne qui est ob oculos offusus. de
 Vniuers. 61
 & si qui ad Remp. se contulerunt. Lat. 72
 si se in amicitia cōtulerint, de Pet. Conf. 27
 modò commutatis verbis ipsas res confe-
 ramus. de Fin. lib. 4. 49
 non molestè fero nos haec cōtulisse. Acad.
 q. ed. 1. lib. 2. 136
 conferre castra castris. Diuin. lib. 2. 88
 conferre cum aliquo familiares sermo-
 nes. Offic. 2. 55
 conferre nimis magnum studium, mul-
 tamque operam in res obscuras atque
 difficiles, easdemque non necessarias.
 Offic. 2. 29
 conferre officia in eos quos speramus no-
 bis profuturos. Offic. 1. 71
 conferre omnes suas curas cogitationes-
 que in aliquam rem. Offic. 2. 3
 conferre pecuniam ad beneficentiam li-
 beralitatemque. Offic. 1. 97
 conferre se ad hostes. Lat. 36
 cōferre se ad studium philosophiae. Tusc.
 q. lib. 5. 1
 conferre se ad vnus auctoritatem. Acad.
 q. ed. 1. lib. 2. 9
 conferre se ex alto in portum. Offic. 1. 211
 conferre se totum ad aliquid. Acad. q. ed.
 2. lib. 1. 24
 conferre se totum ad studia doctrinae. de
 Fin. lib. 5. 33
 cōferre sermonem cum aliquo. Offic. 1. 89
 conferre tributum. Offic. 2. 109
 collatio rationis. de Fin. lib. 3. 27
 quae est in collatione ista similitudo? 3. de
 Nat. d. 51
 nunc quam maximè conficio orationes.
 Cat. 34
 ibes, maximam vim serpentum conficiunt.
 de Nat. d. 1. 72
 conficiunt eadem spatia disparibus tem-
 poribus (de stellis errantibus loquitur)
 de Nat. d. 1. 61
 conficiunt escas genuini dentes. 2. de Nat.
 deor. 102
 confecit & peragrauit totum suum orbem
 Sol. de Vniuers. 41
 conficiam cetera sermone hodierno. 2. de
 Leg. 62
 tanquam aliquam viam longam confe-
 ceris. Cat. 6
 cum extremum vitae diem morte confe-
 cerit. de Fin. lib. 3. 59
 qui rectè atque honestè confecerit curri-
 culum à natura datum. de Vniuers. 55
 conficere animum. Tusc. q. lib. 3. 24
 conficere animos curis. de Fin. lib. 1. 46
 conficere maximum bellum. Somn. Scip. 6
 conficere centurias. de Pet. Conf. 13
 conficere cursum vitae. Tusc. q. lib. 3. 1
 conficere iter. Tusc. q. lib. 1. 79
 conficere nuntium quod velis. Tusc. q. lib. 2. 45
 conficere se merore. Tusc. q. lib. 3. 23
 conficere sexaginta annos. Tusc. q. lib. 1. 76
 conficere versus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 24
 conficiuntur saecula cursibus annuis. de
 Nat. d. 1. 16
 confici angore & metu. de Fin. lib. 1. 47
 confici angoribus. Offic. 2. 3
 confici fame. Offic. 3. 36
 confici frigore. Offic. 3. 36
 confici luctu. Tusc. q. lib. 3. 64, & 68
 res caelestes ab homine cōfici nō possunt.
 de Nat. d. 2. 12
 quod praestantissimus fuisset in conficien-
 dis voluptatibus. de Fin. lib. 2. 95
 confectus ægritudine. Tusc. q. lib. 3. 24
 confectus animi corporisque doloribus.
 de Fin. lib. 1. 32

confectus senectute. de Fin. lib. 5. 28
confectus senio. Tusc. q. lib. 3. 24
confectus vulneribus. Tusc. quæ. lib. 1. 36
cum est confirmata & confecta in hominis mente ratio, lex est. 1. de Leg. 1. 4
nimium igitur confecta res est. Tusc. q. lib. 5. 14
confectum negotium. Fat. 10
confecti & consumpti cibi detractio. de Vniuers. 23
confectis atque cõtextis villis ouium homines vestiuntur. 2. de Nat. deo. 119
confectis omnium astrorum (spatis). de Nat. deo. 2. 38
mihi quidẽ ita iucunda huius libri confectio fuit. Cat. 2
confector est & consumptor omnium ignis. de Nat. deo. 2. 29
vt enim quisque sibi plurimum confidit. Læ. 1. 29
quid enim deest ad beatè viuendum ei, qui confidit suis bonis? Tusc. q. lib. 5. 30
si mihi ipse confiderem. Læ. 1. 15
non existimãt oportere nimium nos causã confidere. de Fin. lib. 1. 25
nihil nimis oportet confidere. Tusc. quæ. lib. 1. 63
vt confidere decet, timere non decet: sic gaudere decet, lætari non decet. Tusc. q. lib. 4. 55
& cõsidere sibi debet, & suæ vitæ, & actæ, & consequenti. de Fin. lib. 3. 24
confidere suis testibus. Acad. quæ. edit. 1. lib. 2. 71
confidens à confidendo ducitur, quod laudis est. Tusc. q. lib. 3. 22
confidens mala consuetudine in vitio ponitur. Tusc. q. lib. 3. 22
confingere sagittis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 80
ego autem tibi hoc confirmo, & c. de Pet. Conf. 28
si tota oratio nostra sibi fidem sensibus confirmat. de Fin. lib. 1. 55
cõfirmare aliquid exquisitis rationibus. de Fin. lib. 1. 23
quorum nihil oportet exquisitis rationibus confirmare, tantum fatis esse admonere. lib. 1. de Fin. 23
confirmatur oratio certis argumentis aut rationibus. de Vniuers. 47
confirmari volo rationibus physicis. de Nat. deo. 2. 17
confitendarum religionum facultas. 2. de Leg. 30
confingere cum hoste. Offic. 1. 113
vniuersa enim illorum ratione cum tota vestra confingendum puto. de Finib. lib. 4. 3
confictus nubium. Diuin. lib. 2. 33
confictu lapidum atque tritu, ignis elicitur. de Nat. deo. 2. 19
confluxit ex æterna veritate causarumque continuatione quicquid accidit. de Nat. deo. 1. 39
si ad hæc studia plures confluerint. Tusc. q. lib. 2. 5
qua mores conformari putantur. de Fin. lib. 4. 3
conformatio. id est, figuratio & forma animæ. Tusc. q. lib. 1. 42
conformatio lineamentorum. de Natura deo. 1. 34
cõformatio omnium officiorum. de Fin. lib. 5. 13
quæ in contracta porca iura sint. 2. de Leg. 51
deinde confugis ad phycos. Acad. quæ. ed. 1. lib. 2. 51
confugere ad imperatorum fidem armis positus. Offic. 1. 53

confugere in aram. Tusc. q. lib. 1. 69
confugere in portum. Tuscul. q. lib. 5. 3
in eandem arcam confugiendum est. Tuscul. q. lib. 2. 50
confudit & contulit se ignis oculorum cum eo igne qui est ob os offusus. de Vniuers. 61
confundere omnia, & incerta reddere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 101
confundere vera cum falsis. Acad. quæ. edit. 1. lib. 2. 57
qui omnia cupiunt confundere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 50
hanc initio constitutionem confusam habet & incertam. de Fin. lib. 5. 21
quam quidem ante hanc confusionem temporum, & c. Offic. 2. 96
confusionem habet religionum coli deos suos, aut novos, aut alienigenas. 2. de Leg. 3
confusè agere. 3. de Nat. d. 13
confusè loqui. Acad. quæ. edit. 1. lib. 2. 44
confutare argumenta. Diuin. lib. 1. 8
confutare dolores. Tusc. quæ. lib. 5. 65
herbam autẽ asperam credo auium congestu, non humano satu. Diuin. lib. 2. 53
conglaciata aqua frigiditas. de Natura deo. 1. 19
conglobata figura. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 109
sic hominem eadem optime quæ conglutinavit natura, dissoluit. Cat. 66
conglutinare amicitias. Læ. 31
omnis conglutinatio recens, ægrè: inuenterata, facillè diuellitur. Cat. 66
congregari. id est, conuenire amicitia vel colloqui gratia. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 136
primi congressus copulationesque consuetudinum institendarum amicitiarum. de Finib. lib. 1. 54
congressus taciti. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 6
congregare se cum æqualibus. de Finib. lib. 5. 39
iis, quibuscum congregemur, vt moderatè & scienter. Offic. 2. 25
sed quum congregabilia natura sint ἀγαλῶν φύσις. Offic. 1. 219
congruere cum virtute semper. Off. 3. 16
congruere naturæ, cum eaque conuenienter viuere, Stoici finem bonorum esse senserunt. Tusc. q. lib. 5. 60
congruere rebus. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 12
congruere rebus, differre nominibus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 16
pro congruentibus vehemèter repugnantia fumere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 42
ego tibi illa ludens conieci in communes locos. Parad. 4
sed te mirificam in latebram conieci. Diuin. lib. 2. 35
vt ferè nos omnia in cõsolationem vnã coniecimus. Tusc. quæ. lib. 3. 65
quod tantam pecuniam in præclara illa Propylæa coniecerit. Offic. 2. 88
conicere oculos in aliquem. Offic. 2. 63
conicere se in portum. Diuin. lib. 2. 111
conici in plaustrum. Diuin. lib. 1. 53
omnium oculos in te esse cõiectos. Læ. 5
malè coniecta, malèque interpretata, falsa sunt. Diuin. lib. 1. 100
coniectionem somniorum definit Chrysippus, vim cernentem & explanantem, quæ a diis hominibus significentur in somniis. Diuin. lib. 2. 101
coniector & interpres portentorum. Diuin. lib. 2. 47
coniectores. Diuin. lib. 1. 42
vt vates & coniectores nobis essent colendi. de Nat. d. 39
coniectura probabilis. Diu. lib. 2. 12
coniectura aliquid inuestigari. de Vniuers. 11

à coniectura aberrat. de Nat. deo. 1. 71
coniectura informare. de Nat. deo. 1. 29
in omnibus rebus, quæ coniectura inuestigari solent, anceps reperitur oratio. Diuin. lib. 2. 43
ex coniectura pendere dicuntur rationes probabiles & verisimiles. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 106
coniectura plus vti quàm scientia Acad. q. ed. 1. lib. 2. 97
coniectura sequi probabilia. Tusc. q. lib. 1. 16
qui nouas res coniectura persequuntur. Diuin. lib. 1. 33
omnèque genus coniecturale in hoc ferè genere ponebas. Diuin. lib. 2. 20
coniugatio capitum. Cat. 49
coniugia virorum & vxorum natura cõiuncta. de Fin. lib. 4. 14
coniungere disiuncta. de Fin. lib. 2. 39
cõiungere Græca cum Latinis. Off. lib. 1. 1
coniungere iniuriam cum amicis aut bene meritis. de Fin. lib. 3. 56
coniungere prudentiam cum eloquentia. Tusc. q. lib. 1. 5, & 6
coniungi pecuniam patriam. mortui facris eius. 2. de Leg. 47
tum mecum & amicitia, & omni voluntate sententiaque coniunctus. de Finib. lib. 3. 7
coniunctus cum aliquo & studiis iisdem, & vetustate amicitia. Acad. quæ. edit. 1. lib. 1. 1
coniunctus propinquitate atque natura. Læ. 46
nihil neque coniunctum, neque sentiens in infinitate esse potest. de Nat. deo. 1. 21
cum alio coniuncta atque connexa natura. de Nat. d. 21
cùm homines benevolentia coniuncti, & c. Læ. 69
quibus cum vsu coniuncti esse possint. Læ. 28
sic inter nos natura ad ciuilem communitatem coniuncti & cõsociati sumus. de Fin. lib. 3. 53
cõiunctos omnes suos ducere. 1. de Leg. 46
coniunctissimè & amantissimè viuere cū aliquo. Læ. 2
coniunctio, pro pronunciatō affirmato: in eo enim subiectum prædicato coniungitur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 83
coniunctio benevolentia. Læ. 22
coniunctio consuetudine virtutum. de Finib. lib. 5. 61
coniunctio hominum inter homines. de Fin. lib. 5. 60
coniunctio sanguinis. Off. 1. 79
nos ad coniunctionem cõgregationemque hominum, & ad naturalem communitatem esse natos. de Fin. lib. 3. 52
etenim si illud verè connectitur. Fat. 11
connexum. Acad. quæ. edit. 1. lib. 2. 87.
Fat. 11. Græci συννημῶνον vocat in syllogismo hypothetico. cõstque pars syllogismi cõditionalis.
connexa infinita. Fat. 12
si quod primum in connexo est, necessarium est, sit etiam quod consequitur necessarium. Fat. 11
conniiti animo. Off. 3. 8
apertis oculis & somno conniuentibus. 2. de Nat. d. 108
conatus & appetitiones. de Natura deo. 2. 42
omnes P. Clodii conatus furorẽque compressit. Off. 2. 86
qui T. Gracchi conatus perditos vindicauit. Off. 1. 53

Apuliaque maximis terræ motibus conuassata esset. Diuin. lib. 1. 83
conuassatio & perturbatio valetudinis corporis. Tusc. q. lib. 4. 22
conqueri fortunam aduersam, non lamentari decet. Tusc. q. lib. 2. 44. ex Pauciuo.
cùm regionum conquiris historiam. de Finib. lib. 2. 88
qui non in amici mutua benevolentia conuiescat. Læ. 20
an vt conquirat vndique suauitates. Offic. 3. 160
conquirere aliquid summa cura studioque. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 7
conquirere causas naturæ. de Vniuers. 63
conscendere nauem. Acad. quæ. edit. 1. lib. 2. 91. & Diuin. lib. 1. 52. & lib. 3. 63
necem sibi ipse conscivit. de Nat. deo. 1. 6
consciscere sibi mortem. Tusc. quæ. lib. 1. 68. & Læ. 40
etsi enim mihi conscius sum, & c. Tusc. quæ. lib. 2. 7
sibi autem nullius essent conscius culpa. Off. 3. 96
conscientia bene actæ vitæ, multorumque bene factorum recordatio iucundissima est. Cat. 8
nullum theatrum virtuti conscientia maius est. Tusc. q. lib. 2. 55
conscientia sublata, iacent omnia. 3. de Nat. deo. 63
te conscientia stimulant maleficiorum tuorum. Parad. 21
conscribere edictum cum poena atque iudicio. Off. 3. 105
consectio arborum. 1. de Nat. deo. 114
nullam beluam consecrauerunt Ægyptii, nisi ob aliquam vtilitatẽ. de Nat. d. 1. 71
paulò post dicit propter beneficium. ne quis consecrato agrum. 2. de Leg. 24
consecrare nostra omnia in patria debemus. 2. de Leg. 4
consecrare simulachra deorum. Diuin. lib. 1. 44
consecrare virtutes decet, non vitia. 2. de Leg. 19
consecratur manu mens, pietas, virtus, fides, vt illa qui habeant, deos ipsos in animis suis collocatos putent. 2. de Leg. 29
ne consecrentur agri, Platoni assentior. 2. de Leg. 43
consecrata fides (id est, templum fidei) ab Attilio Calatino. de Nat. deo. 2. 44
consecrata religione omnium. Tuscul. q. lib. 1. 27
& ingenii magnitudo Platonis memoria & literis consecrata. Tuscul. quæ. lib. 5. 8
consecratos ex hominum genere, veluti Herculem coli lex iubet, vt indicet omnium quidem animos immortales esse, sed fortium, bonorumque, diuinorum. 2. de Leg. 28
quanuis consenuerint vires atque defecerint. Cat. 26
de cuius vtilitate omnes vno ore consentiunt. Læ. 71
consentire inter se quodam lepore dicuntur partes corporis bene apteque compositæ. Offic. 1. 139
consentire naturæ Stoici interpretantur, viuere cum intelligentia earum rerum, quæ natura eueniunt, eligere ea quæ sunt secundum naturam, reiciereque contraria. de Finib. lib. 2. 31
re consentire, verbis discrepare. de Nat. deo. 1. 13
consentire vno ore. de Finib. lib. 2. 99

consentiens, conspirans, continuata cõgnatio. de Nat. deo. 2. 14
consensio improborum non modò excusatione amicitia tegenda non est, sed potius omni supplicio vindicanda. Læ. 40
omni in re consensio omnium gentium lex naturæ putanda est. Tusc. quæ. lib. 1. 25
in consensione voluntatum, studiorum, sententiarum omnis vis est amicitia. Læ. 14
consensio omnium nationum. Tusc. q. lib. 1. 29
consensus omnium, naturæ vox est. Tusc. quæ. lib. 1. 28
consensus populi liberi. Parad. 34
consentaneæ leges danda sunt optimæ reipub. 2. de Leg. 25
consentaneum est in iis sensum inesse. de Nat. deo. 2. 30
quid cuique rei consentaneum esset, quid repugnaret. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 23
ei qui affirmaret nihil posse percipi consentaneum esse, & c. Acad. quæ. edit. 1. lib. 2. 23
& ei quemdam consensum agrum diligenter consensum ostendisse. Cat. 55
consequuntur magni dolores eos, qui ratione voluptatem sequi nesciunt. lib. 1. de Finib. 25
vt aliquid ex ea commodi consequatur. lib. 2. de Finib. 26
qua nihil molestia consequatur. de Finib. lib. 1. 26
consequi ea quæ quis velit honestis consiliis, iustisque factis. Offic. 2. 14
consequi ea quæ quis velit fraude & malitia. Offic. 1. 14
consequi celebritatem sermonis hominum. Somn. Scip. 20
consequi aliquid magna laude dignum. Offic. 1. 87
consequi dicendi copiam sine ratione. de Finib. lib. 4. 9
consequi gloriam fortitudinis insidiis & malitia. Offic. 1. 89
quæ consequi ingenio aut vsu homines, aut diligentia possunt. de Pet. Consul. 1
consequi immortalitatem. de Nat. deo. 1. 30
consequi opes quàm maximas. Offic. 1. 93
consequi plurimum gratia. Offic. 2. 99
cùm consequens aliquod falsum est, illud, cuius id consequens est, non potest esse verum. de Finib. lib. 4. 56
quem consequens Diogenes Babylonius. de Nat. 1. 31
frequens consequens theatri. Tuscul. quæ. lib. 1. 29
tantum remanet, quod virtute & rectè factis sis consecutus. Cat. 63
consecuta luna solem lustrato suo cursu. de Vniuers. 41
consequutum esse me non profiteor, sequutum esse præ me fero. de Nat. deo. 1. 9
si modò consequuti sumus. Acad. q. ed. 1. lib. 1. & c. modestia causa dictum. puerile quiddam consecatur in historia. de Leg. 1. 6
aut non studiosissimè consecantur. Tusc. quæ. lib. 2. 6
amare, consecrari, adipisci vel (asperrari, odisse, fugere. lib. 1. de Finib. 25
consecrari aliquid pueriliter. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 51
consecrari adumbratam imaginem gloriæ. Tusc. q. lib. 3. 33
consecrari benevolentiam alicuius largitione. Offic. 2. 76

consecrari eminentem effigiem virtutis. Tusc. q. lib. 3. 33
consecratrices voluptatis libidines. Offic. 3. 162
consecrari opes, potentiam. Offic. 1. 121
consecrari riuos. Acad. quæ. edit. 1. lib. 1. 6
consecrari vbertatem orationis. de Finib. lib. 3. 15
consecrari voluptates. de Fin. lib. 5. 53
sed consecraria me Stoicorum breuia & acuta delectant. de Fin. lib. 3. 22
nunc venio ad illa tua breuia, quæ consecraria esse dicebas. de Fin. lib. 4. 40
conserere, pro seminare agrum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 99
conserere leges, instituta, Rempub. Tusc. q. lib. 1. 26. translatio ab agro qui conseritur.
conserere manum. Tusc. q. lib. 4. 38
omnia naturali colligatione cõsertè cõtextèque fiunt. Fat. 24
nec constitutiones modo delectant. Cat. 50
vt hosti fidem datam conseruaret. Cat. 67
conseruare suum habitum. Tusc. quæ. lib. 1. 35
conseruare honestatem & decus. Offic. 1. 27
conseruare iusiurandum. Off. 3. 136
conseruare patriam. Som. Scip. 8
conseruare se in naturæ statu. de Finib. lib. 3. 16
conseruare & continere vtilitatem hominum. Offic. 3. 38
& ad ea, quæ conseruantia sunt eius status, diligenda. de Fin. lib. 3. 13
conseruari, absolute positum, pro conseruari in vita. 3. de Nat. d. 61
conseruata patriæ iudicia Senatus, Italia, gentium denique omnium consecutus Cicero. 2. de Leg. 41
conseruatores duo reip. extiterunt ex Arpino municipio. 2. de Leg. 5
conseruatores ciuitatum. Som. Scip. 9
quanta rursus animi tranquillitate humana & ceteriora considerat? Tusc. q. lib. 5. 52
de quibus etiam atque etiam consideret. de Fin. lib. 2. 33
considerare res humanas. Tuscul. quæ. lib. 3. 31
hoc est non considerare, sed quasi sortiri quid loquere. de Nat. d. 1. 70
consideratè agere pluris est, quàm cogitare prudenter. Offic. 1. 133
consideratè agere quod agas. Offic. 1. 33
parum consideratè loqui. Offic. 2. 8
consideratio accurata. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 39
consideratio cognitioque rerum celestium. de Fin. lib. 5. 54
consideratio contemplatioque naturæ est animorum ingeniorumque naturale quoddam quasi pabulū. Acad. quæ. edit. 1. lib. 2. 118
consideratio contemplatioque naturæ quid in nobis efficiat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 118
si cõsedit in splendore. de Vniuers. 61
cõsedit in eodem spatio. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 20
cõsidasimus hic in vmbra. 2. de Leg. 6
cõsidere dicitur furor, cùm motus suos & impetus remittit. Acad. quæ. edit. 1. lib. 2. 78
cõsidere in conspectu. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 10
cõsessor. de Fin. lib. 2. 52. dicitur in iudicio qui iudicia assidet.
cõsignare literis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 3
cõsignandus temporis motus & cursus

siderum. de Vniuers. 77
 consignatam literis publicis publicâ memoriam nullam habemus 3. de Leg. 40
 quod sit eorum consilium, aut quid velint. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 31
 consilium fidele deliberanti dare. Offi. 1. 72
 consilium omnis vitæ consentiens & penè conspirans. Tusc. q. lib. 5. 53
 tum in consilium pastorum se recepit. i. congregationem. Offi. 3. 49
 consilium periculosum & calidum. Offi. 1. 115. calidum verò dixit more Græcorum, qui ἐπιθυνοῦσι, pro audaci facinore dicunt.
 consilium publicum. Diuin. lib. 1. 81
 consilium publicum Lacedæmonii vocant senes. Diuin. lib. 1. 81. γερωνίας ἡγήλασσαν.
 consilium quietum & cogitatum. Offi. 1. 115
 consilium veritatis petere, ab animis consuetudine imbutis. de Nat. deo. 1. 58
 video esse magni consilii atque artis, &c. de Pet. Conf. 35
 consilii capiendi deliberatio triplex. Offi. 1. 15
 quid consilii datis? Acad. q. ed. 1. lib. 2. 118
 nunquam vidi (inquis) animam rationis consiliique participem in vlla alia nisi in humana figura. de Nat. deo. 1. 61
 consilii publici sit dominus senatus. 3. de Leg. 26
 in secundissimis rebus maximè vtendum est consilio amicorum. Offi. 1. 117
 consilio capto suscipitur facinus. 3. de Nat. deo. 51
 consilio & prudentia adiuuare aliquem. Offi. 1. 175
 nihil est quod ratione & numero moueri possit, sine consilio, in quo nihil est temerarium, &c. de Nat. deo. 2. 31
 quæ quâto consilio gerantur, nullo consilio assequi possumus. 2. de Nat. deo. 71
 id nos eo consilio fecisse. de Pet. Conf. 3
 consilia pugnantia & contraria. de Finib. lib. 1. 46
 consilia capere & agendi & non agendi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 91
 consiliis præpostis vii. Læli. 71
 consiliarius atque administer Ioui optimo maximo datus est augur. 3. de Leg. 38
 nec consulunt plusquam de singulis rebus. 3. de Leg. 11
 bene consulere rebus suis. Offi. 2. 28
 consulere vitæ & salutis. Offi. 3. 117
 quod se male rebus suis consuluisse dicerent. de Finib. lib. 5. 26
 consulentibus in folio sedens responderem. 1. de Leg. 89
 consulti ius esto agendi cum populo patribusque. 3. de Leg. 10
 consules duo regio imperio sunt, iique præuendo, iudicando, consulendo, prætores, iudices, consules appellantur. Militiæ summum ius habent, nemini parento. ollis salus populi suprema lex esto. 3. de Leg. 8
 consules D. Brutum & P. Scipionem, quos & quantos viros, C. Curiatius tribunus plebis homo omnium infimus & sordidissimus in vincula comiecit, quod ante factum nõ erat. 3. de Leg. 20
 consules qui comitiis creare ritè possunt patres, ex se produunt. 3. de Leg. 8
 consules abdicaerunt. de Nat. deo. 2. 9
 quod duo consules idem iuris tenent. 3. de Leg. 8
 consulum rogandum ergo quem pro-

dut patres, ei cum populo, patribusque agendi ius esto. 3. de Leg. 10
 consulibus apud Romanos oppositi tribuni. Illud quidem ipsum quod in iure positum est, habet consul, vt ei reliqui magistratus pareant, excepto tribuno, qui potest extitit, ne id quod fuerat, esset. Hoc enim primum minuit consulare ius, quod extitit ipse qui eo non teneretur: deinde quod attulit auxiliū reliquis non modò magistratibus, sed etiam priuatis, consul non parentibus. 3. de Leg. 17
 consultrix & prouida utilitatum. de Nat. deo. 2. 42
 vel consulatus isto modo vituperabilis est, si consulum peccata collegeris. 3. de Leg. 22
 consulatum gerere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 1
 consulare ius superbius populo violentiusque videri necesse erat, quod postquam & sapiens temperatio accessit, conuersa lex in omnes est. 3. de Leg. 18
 consulto & cogitato fieri dicitur, quod sit de industria. Offi. 1. 39
 consulto facere. de Nat. deo. 1. 60
 quis poterit animo consistere? Cat. 67
 vt nunquam liceat quicquam mente consistere. Diuin. lib. 2. 114
 tum ad mensam eximia forma pueros delectos iussit consistere. Tusc. q. lib. 5. 45
 nec verò rectum est, cum amicis aut bene meritis consociare aut coniungere iniuriam. de Finib. lib. 3. 56
 consociatio atque communitas hominū. Offi. 1. 119
 dissoluetur omnis humana consociatio. Offi. 3. 33
 consociatio & conciliatio totius generis hominum. Offi. 1. 107
 consolantis vnum officium, vt Cleanthi placet, nimirum malum illud omnino non esse. Tusc. q. lib. 3. 64
 consolantis officium, iuxta Peripateticos, est ostendere, malum non esse magnum. Tusc. q. lib. 3. 64
 consolantium officia sunt, tollere ægritudinem funditus, aut sedare, aut detrahere quamplurimum, aut suppressere, nec pati manere longius, aut ad alia traducere. Tusc. q. lib. 3. 64
 & in consolationis libro, quoniam in medio (non enim sapientes eramus) mœrore & dolore conscripsimus. Tusc. q. lib. 4. 52
 consolationis varia genera. Tusc. q. lib. 3. 64, & 65
 his ipsis verbis in consolatione hæc expressimus. Tusc. quæst. lib. 1. 53. librum conscripsit Cicero de consolatione, cum mirificis doloribus angeretur ob mortem filie suæ.
 consolatione solemus vt, cum leuare dolorem mœrentium volumus. Tusc. q. lib. 3. 47
 consopiri somno. Diuin. lib. 2. 104
 consopiri somno sempiterno. Tusc. q. lib. 1. 106
 conspergere quadam hilaritate. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 6
 in conspectum cadere. Tusc. q. lib. 1. 42
 nunc fugientes conspectum sceleratorum. Offi. 3. 4
 in conspectum suum venire vetuit. lib. 1. de Finib. 18
 in conspectu considerare. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1. 10
 conspiratio consensūque virtutum. de Finib. lib. 5. 61

vt magnas utilitates adipiscimur conspiratione hominum atque consensu: sic nulla tam detestabilis pestis est, quæ nõ homini ab homine nascatur. Offi. 2. 22
 constitua quid & quale sit id, de quo quærimus. lib. 1. de Fin. 23
 necessarios suos in hoc munere constituent. de Pet. Conf. 25
 cum amicorum tuorum studia cõstitueris. de Pet. Conf. 26
 constituere ac temperare ciuitates. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 3
 constituere aliquem sui cupidum. de Pet. Conf. 21
 constituere aliquid iudicio atque sententia. Tusc. q. lib. 4. 40
 constituere fines. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 110
 constituere fines bonorum malorumque. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 104
 constituere imagines ante oculos cum amplissima dignitate. Tusc. q. lib. 5. 11
 constituere fortunas suas alicubi. Tusc. q. lib. 5. 78
 constituere modum rebus infinitis. lib. 1. de Fin. 2
 nec verò satis constituere possum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 31
 si verò etiam præsidii se aliquid sibi constituere putant. de Pet. Conf. 21
 constituere respub. Diuin. lib. 1. 74. Som. Scip. 7
 constituere sibi genus ætatis degendæ. Offi. 1. 163
 vt res nummaria de communi sententia constitueretur. Offi. 3. 105
 qui hoc tempus amicitia tecum constituendæ præmittat. de Pet. Conf. 28
 constitutus animo ac vita, vt ratio postulat. Tusc. q. lib. 2. 9
 ex quo leges morisque constituti. Offi. 2. 10
 constituta religione magistratus temp. maximè continent. 2. de Leg. 62
 & te duce latrocinium in foro constitutum. Parad. 34
 quatenus iure ciuili constitutum sit. Offi. 3. 67
 & contineant quiddam in se ratione constitutum & via. de Fin. lib. 3. 15
 quod erat constitutum Lucullo in Neapolitanum, mihi in Pompeianum nauigare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 10
 quæ ab ipsis constituta & designata sunt. Diuin. lib. 2. 79
 firma constitutio corporis. Offi. 3. 159
 id quod constat inter omnes. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 11
 in qua melius sibi cõstitit Arcesilas. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 55
 qui tibi constares? Acad. q. ed. 1. lib. 2. 58
 nisi in eo qui ex animo constet. de Nat. d. 1. 69
 & hic metuo ne vix sibi constet. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 25
 vt constet sibi tota oratio. de Vniuers. 9
 cum idem dies constitisset (pro, cum eodem die factum fuisse constitisset) de Nat. d. 2. 5
 cum iam constitissent disciplinæ grauisimæ philosophorum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 15
 vt constare in vitæ perpetuitate possimus nobismetipsis. Offi. 1. 167
 constans ætas quæ dicitur media. Cat. 69
 vix constare mente. Tusc. q. lib. 4. 30
 si tibi constare vis. Tusc. q. lib. 1. 7
 qui constans est, eū necesse est esse quietum. Tusc. q. lib. 3. 15
 constans & rarus motus stellarū. de Nat. deor. 2. 37

constans & moderatus ortus. de Vniuers. 1. 58
 constantia in stellis. de Nat. deo. 2. 39
 constantia cæli. 3. de Nat. deo. 11
 constantia conueniens & coniuncta inter aliquos. Diuin. lib. 2. 65
 constantia & firmitas. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 38
 constantia placida quietaque. Tusc. q. lib. 4. 9
 ergo vt constantia scientiæ, sic perturbatio erroris est. Tusc. quæst. lib. 4. 66
 constantia, pro eo quod Stoici Græcè ἀσπασίας nominant, hoc est laudatos motus, qui sunt gaudium, voluntas, cantio. Tusc. q. lib. 4. 11
 ordo & constantia siderum in omni æternitate. de Nat. deo. 2. 31
 constantia vitæ. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 31
 constantiam ex se habere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 24
 nihil est quod tam deceat, quàm in omni re gerenda consilioque capiendo seruare constantiam. Offi. 1. 175
 constantiam respuit fortuna amica varietati. de Nat. deo. 2. 31
 constanter dicere aliquid. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 11
 constanter & sedatè ferre dolorem. Tusc. quæst. lib. 2. 41
 à quibus constanter honesteque viuendi præcepta ducuntur. Offi. 3. 7
 constanter in suo statu manebat. de Vniuers. 59
 constanter sentire. Tusc. quæst. lib. 3. 28
 constantissimè dicatur sine pertinacia exquirere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 9
 confringere digitos. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 133
 cuius etiam si corpus confringatur, &c. de Finib. lib. 3. 59
 confrictus necessitate. Tusc. q. lib. 2. 4
 confrictum & implicatum tenere aliquem. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 8
 vt se virtuti tradat confringendam voluptas. de Finib. lib. 2. 32
 construere ædificium, nauem. Cat. 66
 constructio hominis. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 77
 vt propè in parentum gremiis prætextatos liberos constuprant. de Pet. Conf. 7
 in quo maximè consuevit iactare vestra se oratio. lib. 1. de Finib. 28
 consuescere mori. Tusc. quæst. lib. 1. 61
 consuetudo assuetudinis periculosa & lubrica. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 62
 consuetudo differendi nulla affirmatione adhibita. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 13. ibidè paulò antè dubitationem Socraticam de omnibus rebus vocat.
 consuetudo ferendi doloris non contemnenda magistra. Tusc. q. lib. 2. 44
 consuetudo laborum. Tusc. q. lib. 2. 31
 consuetudo vitæ & constantia. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 6
 consuetudinis magna vis est. Tusc. q. lib. 2. 35
 ad quam nos consuetudinem à familiaribus nostris adducti, &c. Tusc. q. lib. 2. 7
 consuetudinem decernendi tenere debet Senator. 3. de Leg. 36
 sed in consuetudinem nostram non caderet. Tusc. q. lib. 3. 6
 deinde consuetudinem quasi alteram naturam effici. de Finib. lib. 5. 67
 quàm quod est in consuetudine sermonis Latini. Tusc. q. lib. 3. 9
 consuetudine adhibita. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 53

consuetudine imbuti animi. de Nat. deo. 1. 58
 nos consuetudine prohibemur. Tusc. q. lib. 3. 17
 à consuetudine oculorum aciem mentis abducere. de Nat. deo. 2. 32
 consul, consulo, vide Consilium.
 consumpsimus multum temporis in ista vna disputatione. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 13
 consumpsit omne illud permittum. de Vniuers. 31
 cum præsertim in eo omne studium consumeret. de Finib. lib. 2. 23
 nisi vt omne tempus in quærendo ac discendo, in cognitione naturæ consumant. de Finib. lib. 5. 49
 consumere adolescentiam in aliqua re. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 2
 consumere diuturnum tempus in aliqua re. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 2
 consumere operam legendis Græcis (scilicet literis). lib. 1. de Finib. 1
 consumere orationem. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 11
 consumere tempus in poetis euoluendis. de Finib. lib. 1. 56
 quorum omnis vita consumpta est in laboribus gloriosis. de Finib. lib. 2. 56
 consumptos animantes sinu recipiatis, viuos alatis. de Vniuers. 53
 cõsumptione & senio sui se alebat mundus. de Vniuers. 23
 contabescere lustru. Tusc. q. lib. 3. 64
 quibusque fuisse minima cum corporibus contagio. Tusc. q. lib. 1. 59
 sed etiam reliquam Græciam euerit contagionibus malorum. Offi. 2. 118
 contaminare extremum tempus ætatis. Tusc. q. lib. 5. 42
 contaminare se humanis vitiis. Tusc. q. lib. 1. 59
 contaminare se scelere. Offi. 3. 47
 contemnit hunc Platonicum mirificè. de Nat. deo. 1. 50
 hos si contemnimus, etiam abiectos putamus illos. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 121
 cõtemnere casus humanos. Tusc. q. lib. 5. 3
 contemnere & irridere aliquid. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 88
 contemnere gloriam, & pro nihilo putare. Offi. 1. 101
 contemnere legem & modum naturæ. de Finib. lib. 5. 44
 seuerissimè contemnere voluptatem. Offi. 1. 101
 contemnuntur ii, qui nec sibi, nec alteri, vt dicitur. Offi. 2. 51
 minimè contempti philosophi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 69
 firma & stabilis doloris mortisque contemptio. de Finib. lib. 2. 93
 contemptio ac despicientia omnium rerum humanarum. Tusc. q. lib. 1. 78
 contemptio fortunæ. Parad. 33
 contemptio mortis. Tusc. q. lib. 2. 1
 contemptio mortis dolorisque, munera duo maxima fortitudinis. Tusc. quæst. lib. 2. 38
 contemptio rerum humanarum. Offi. 1. 21
 contempior voluptatum. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 17
 contemplor studiose summorum viorum sepulchra. 2. de Leg. 3
 in contemplantis rebus perspiciendisque se totum ponere. Tusc. q. lib. 1. 37
 contemplatio rerum occultiorum. de Finib. lib. 4. 15
 sic in vita longè omnibus rebus contemplationem rerū cognitionemque præstare. Tusc. q. lib. 5. 7

quoniam verbis inter nos contendimus, non pugnis. Parad. 27
 cur potius id contenditis, &c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 51
 ne quid contra æquitatem contendas. Offi. 2. 105
 vt pro vitulis contra leones summa vi impetuque contendant. de Fin. lib. 3. 52
 vt etiam contendant & elaborent, &c. de Fin. lib. 5. 43
 quantum labore contendere potest. Offi. 3. 8
 contendere ad magna rectis studiis. Offi. 2. 63
 contendere contra naturam vniuersam. Offi. 1. 155
 contendere de honore, de dignitate. Tusc. q. lib. 3. 43
 contendere omnes neruos. Fat. 17
 contendere omnibus neruis ac facultatibus. de Pet. Conf. 36
 quenquam horum ab amico quippiam contendiffe, &c. Læli. 37
 quo sunt contenta atque adducta vehementius. Tusc. q. lib. 2. 49
 cum contentè ipse pro se lege Varia diceret. Tusc. q. lib. 2. 49
 quo est missa contentius. Tusc. quæst. lib. 2. 49
 est enim inter eos non de terminis, sed de tota possessione contentio. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 123. Metaphora.
 contentio animi est sola officii tanquam custodia. Tusc. q. lib. 2. 48
 contentio causarum. Offi. 2. 10
 contentio honoris. Læli. 33. honorum, Offi. 1. 115
 contentio orationis ea est quam eloquentiam dicimus. Offi. 2. 67
 contentio vocis. Tusc. q. lib. 2. 49. & Offi. 1. 189
 rationis contentiosaque particeps animus. de Vniuers. 33
 sed si res in contentionem veniet. Offi. 2. 104
 sine vlla contentione. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 7
 quem cum maxima contentione nõ posset extrahere. Diuin. lib. 1. 65
 omni contentione, velis remisque fugere aliquid. Tusc. q. lib. 3. 22
 contentiones concertationisque in disputando pertinaces. de Fin. lib. 1. 21
 contentiones præliorum. Offi. 1. 117
 reliqua ex collatione facile est contere atque contemnere. Tusc. q. lib. 5. 63
 contere omne ociosum tempus in studiis cognoscendi semper aliquid aut discendi. Læli. 85
 contere se in musicis, geometria, numeris, astris, &c. de Fin. lib. 1. 56
 tamen in rebus quærendis, explicandisque naturis ætates cõtere videamus, de Fin. lib. 5. 53
 aut vnde est hoc cõtritum vetustate proverbium. de Fin. lib. 2. 44
 confectis atque contextis villis ouium homines vestiuntur. 2. de Nat. d. 119
 omnia naturali colligatione confectè cõtextèque sunt. Fat. 24
 contineo igitur me, ne incognito assentiar. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 124
 contineo me ab exemplis Græcis. de Fin. lib. 2. 51
 continet arctius calorem insitū per hyemem. de Nat. d. 1. 19
 continent in se vim caloris. de Nat. d. 2. 17
 continent rempublicam maximè. 2. de Leg. 62
 exercitumque in grauisimo bello ani-

mauerfionis metu contineret. de Finib. lib. 1. 18
 cum pragnans hunc ipsum Dionysium aluo contineret. Diuin. lib. 1. 37
 qui se in aliqua libidine continuerit, in aliqua effuderit. Parad. 25
 quæ quasi contineant omnem hanc quaestionem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 39
 continere causam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 98
 continere plurimas & maximas commo-ditates. Læ. 22
 continere mortem conceptam præcordiis. Tusc. q. lib. 1. 80
 continere omnes numeros virtutis. de Finib. lib. 3. 20
 continere rifum. de Finib. lib. 4. 58
 continere se ab assentiendo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 95
 continere se finibus suarum rerum. Offi. 1. 19
 continens, Græci ἡπειρον vocant. id est, terra firma. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 96
 continens oratio. Tusc. q. lib. 1. 15
 voluptaria, delicata, mollis disciplina, quàm grauis, quàm continens, quàm feuera. lib. 1. de Finib. 29
 continentem ardore lucis orbem. de Nat. deo. 1. 21
 coniunctum & continentem sensui motum in infinito nullum esse posse. de Nat. deo. 1. 10
 seque è continententi genere tertiam victimam Reipub præbuisse. de Finib. lib. 2. 51
 contentia in victu. Tusc. q. lib. 5. 71. & Offi. 1. 17
 contentia principum emendatur & corrigitur tota ciuitas. 3. de Leg. 28
 vna continemur omnes, & eadem lege naturæ. Offi. 3. 33
 continetur republ. magistratibus, & iis qui præfunt. 3. de Leg. 14
 non continentur venis, neruis & ossibus. (pro, non constant) de Nat. deo. 2. 43
 contentus naturæ finibus. de Finibus lib. 1. 35
 contentum esse ante perceptis bonis. Tusc. q. lib. 3. 34
 contentum se esse mundum, neque egere altero. de Vniuers. 23
 contentum suis rebus esse, maximæ sunt certissimaque diuitiæ. Parad. 6. 43. & 65
 cur eo non estis contenti? Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 51
 contenti esse debebitis, si probabilita dicentur. de Vniuers. 9
 quos paruo contentos tenuis victus cultusque delectat. Læ. 71
 cumque inter se pene contingant. de Vniuers. 45
 contingere cælum, ὑπερβαλὼντος, pro eminare & excellere ad eximium quandam modum. Tusc. q. lib. 5. 56
 vel suspicor contactum aliquo morbo bouis cor fuisse. Diuin. lib. 2. 28
 continuantur atomi aliæ alias apprehendentes. de Nat. deo. 1. 39
 nisi ea vno diuino & continuato spiritu continerentur. de Nat. deo. 2. 15
 continuatio coniunctioque naturæ. Diuin. lib. 2. 109
 est admirabilis quædam continuatio fieri que rerum, vt alia ex alia nexa, & omnes inter se aptæ colligatæque videantur. de Nat. deo. 1. 8
 ex æterna veritate, causarumque continuatione conflavit quicquid accidit. de Nat. deo. 1. 39
 vt vi sua stellæ complexa contorqueat. de Nat. deo. 2. 40

contorquere membra. Diuin. lib. 1. 102
 contorquere verba. Tusc. q. lib. 3. 53
 vt ea celeritate contorqueatur, cui par nulla ne cogitari quidem possit. de Nat. deo. 1. 18
 aut in alium cursum contortos & deflexos (scilicet amnes) Diuin. lib. 1. 36
 contorta & aculeata sophismata. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 68
 maius est enim has contortiones orationis, quàm signorum ortus obituque perdiscere. Fat. 13
 itaque contra est, ac dicitis. de Finib. lib. 4. 33
 contra ista dicamus. 3. de Nat. deo. 71
 etenim contra naturam esset, si probabile nihil esset. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 90
 contra nos est. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 50
 quæ contra sensus, contraque perspicuitatem dicantur. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 90
 nonne videtur contra te valere? Acad. q. ed. 1. lib. 2. 77
 contrahit animos & remittit canendi vis. 2. de Leg. 38
 qui nihil omnino cum populo contrahunt. Tusc. q. lib. 5. 76
 contrahere animos. Tusc. q. lib. 4. 11
 contrahere appetitus. Offi. 1. 143
 contrahere collum. Tusc. q. lib. 2. 36
 contrahere cum altero: contrarium, secum agere. id est, solitariam vitam degere. Offi. 1. 7
 contrahere, in angustumque deducere. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 27
 contrahere interualla. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 21
 contrahere membra. Diuin. lib. 1. 102
 vt ex bonis amici quasi diffundatur, & incommodis contrahatur. Læ. 45
 contrahi animo. Tusc. q. lib. 4. 12
 contractas lites magistratus iudicant. 3. de Leg. 5. & 6
 contrahendis negociis implicari. Offi. 2. 55
 lucubraturum his iam contractioribus notibus. Parad. 5
 contractio animi ex metu mortis. Tusc. q. lib. 2. 74
 contractio animi fieri rectè nunquam potest, elatio potest. Tusc. q. lib. 4. 56
 contractio superciliorum. Offi. 1. 103
 contractio culcæ animi. Tusc. q. lib. 3. 70
 contraria sunt, cum alterum ait, alterum negat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 89
 contraria sunt, quorum alterum ait quid, alterum negat. Fat. 28
 contrariorum contraria sunt consequentia. Tusc. q. lib. 5. 37
 in rebus contrariis duabus necesse est alterum verum esse, alterum falsum. Fat. 27
 contrariè simul procedentia. de Vniu. 39
 tota mente contrectare varias voluptates. Tusc. q. lib. 3. 30
 cur non gestiret taurus equæ contrectatione? de Nat. deo. 1. 54
 me contremuisse timore perterritum. Diuin. lib. 1. 54
 controuersa res & plena dissensionis inter doctissimos. 1. de Leg. 40
 etenim de eo est omnis controuersia. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 63
 si perpexerit, rerum inter eas, verborumque sit controuersia. de Finib. lib. 2. 33
 omnis controuersia aut de re solet esse, aut de nomine. de Finib. lib. 4. 47
 neque erat vnquam controuersia, quid ego intelligerem, sed quid probarem. lib. 1. de Finib. 13
 non esse rerum Stoicis cum Peripateticis controuersiam, sed nominum. de Finib. lib. 3. 34
 sine controuersia. Offi. 3. 9

cum Academici eorum controuersias disceptarent. Tusc. q. lib. 4. 5
 atque ad hanc sedem & æternam domum contueri. Somn. Scip. 27
 cum totam terram contueri licebit. Tusc. q. lib. 1. 38
 adhibuitque liberam contumaciam à magnitudine animi ductam, non à superbia. Tusc. q. lib. 1. 58
 omnibus contumeliis vexat. de Nat. deo. 1. 51
 contumeliosissime Aristotelem vexauit. de Nat. d. 1. 66
 contundi castibus. Tusc. q. lib. 2. 55
 non sanè conturbat me expectatio tua. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 10
 quid est quod te vna forma conturbet (pro, commoueat) de Nat. d. 1. 70
 multa occurrunt quæ conturbent. de Nat. deo. 2. 43
 conturbare veri cognitionem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 43
 non conturbor subtilitate sententiarum. de Nat. d. 2. 1
 conturbari ignorance rerum. de Finib. 1. 49
 conturbatio est metus excutiens cogitata. Tusc. q. lib. 4. 16
 conturbatio prauarum opinionum. Tusc. q. lib. 4. 17
 conualescere ex morbo. Fat. 12
 conualuit ius multitudinis nata tribunitia potestate. 3. de Leg. 18
 conuellit Atticum Antiochus eius familiaris ex hortulis ipsius, deduxitque in academiam perpauculis passibus. 1. de Legib. 41
 conuelleret signa. Diuin. lib. 1. 69
 quæ mihi quidem non videntur posse conuelli. Diuin. lib. 1. 99
 conuelli ratione. Academ. quaest. ed. 2. lib. 1. 29
 conuenæ. Tusc. q. lib. 5. 43. eos dicit ἡ μαθησιαστικὴ, & μὴ ἀφ' ἑαυτῆς ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀλλοτρίου. non enim potest conuenièter dici. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 100
 conuenienter naturæ viuere. Offi. 3. 16
 sed quid conuenienter rationi possit & sententiæ suæ dicere. de Finib. lib. 2. 69
 conuenientia conseruatioque naturæ. Offi. 1. 139
 conuenientia consensuque naturæ. 3. de Nat. d. 19
 conuenientia & coniunctio naturæ. Diuin. lib. 2. 96
 conuenientia, idem quod ὁμολογία Græcis. de Fin. lib. 3. 17
 conuenientia partium, συμμετρία. Offi. 1. 23
 si vllam esse conuenientiam naturæ cum extis concessero. Diuin. lib. 2. 26
 in ea est enim conuenientia rerum. Læ. 83
 conuentus ferorum & immanium. Parad. 33
 conuentum. generale nomen, pertinens ad omnia, de quibus negotii contrahendi transigendique causa consentiunt, qui inter se agunt. (id est de pactis.) Offi. 1. 45
 conuertere hereditates omnium. Offi. 3. 103
 totos ad se conuertit & rapit. Offi. 2. 53
 conuertunt se astra Solstitia & Brumalia reuocatione. de Vniuers. 43
 nam me ipsum huc modò venientem conuertebat ad sese Colonæus ille locus. de Finib. lib. 5. 2

quæ nos magis ad cognitionem intelligentiamque conuertant. Tusc. q. lib. 5. 50
 quum ætas tua septenos octies solis anfractus redituque conuerterit. Somn. Scip. 7
 conuertere & torquere se circum axem summa celeritate. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 114
 conuertere in Latinum. Tusc. q. lib. 3. 25
 in te vnum atque nomen tuum se tota conuertet ciuitas. Som. Scip. 7
 conuertere rem alienam in suam. Offi. 1. 65
 conuertere omne studium curamque ad aliquid. Offi. 3. 6
 conuertere se ad aliquod studium. Diuin. lib. 2. 4
 conuertere se ex homine in beluam. Offi. 3. 108
 quæ conuertens inferiora reddit, quæ sunt superiora. de Vniuers. 61
 qui ad alterius non modò sensum ac voluntatem, sed etiam vultum atque nutum conuertitur. Læ. 77
 conuersa lex in omnes est. 3. de Leg. 28
 si modò hoc rectè conuersum ex Græco videri potest. de Vniuers. 47
 non conuersa de Græcis splendide quædam dicta esse. lib. 1. de Finib. 5
 conuersa eadem propè verbis iisdem dicere nihil negotii est. 2. de Leg. 15
 conuersio cæli de Nat. deo. 2. 11
 conuersio mundi citatissima. Som. Scip. 19
 cum (astrorum) conuersio facta est, confectis omnium spatiiis. de Nat. deo. 2. 38
 deinde conuersionis celeritatem tantam, quantum cogitare non possumus. Tusc. q. lib. 1. 55
 quàm conuersionem illam sequi cœperit, quam habebat in se ipse eiusdem simul innatam & insitam. de Vniuers. 57
 vna totius cæli conuersione cursus astrorum dispares cœseruantur. de Nat. deo. 2. 15
 conuersioe ea quam inter se habent Lucifer, Mercurius, Sol, alii alios vincunt, vicissimque vincuntur. de Vniuers. 37
 fræcula sine mundi conuersione effici non potuisse fateor. de Nat. deo. 1. 16
 in antiquam partem à conuersione eiusdem pelleretur. de Vniuers. 47
 conuersione vna atque eadem circum se torquetur & vertitur cæli motus. de Vniuers. 25
 conuersiones; annorum mensiumque ad numerum machinatæ sunt. de Vniu. 65
 conuersiones astrorum. Tusc. q. lib. 1. 51
 conuersiones, commutationesque cæli. Diuin. lib. 2. 70
 conuersiones; & antecessiones, quæ in orbibus deorum eueniunt. de Vniuers. 45
 conuersiones mundi. Tusc. q. lib. 5. 51
 conuersiones spheræ. 2. de Nat. deo. 63
 conuersans se ipse animus. de Vniuers. 35
 conuerti herbis, translatitiè de prauis dictum. Tusc. q. lib. 1. 56
 conuerti oratio non potest. de Vniuers. 9
 conuerti, ac iudicio veritatis coacti. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 34
 conuiuium opiparè apparatus. Offi. 3. 76
 nam principio tollit conuictum humanum & societatem. Offi. 3. 26
 conuocare homines dissipatos in societatem vitæ. Tusc. q. lib. 5. 4
 multi autem sunt qui statim conuolent. Tusc. q. lib. 3. 43
 conum, cylindrum, & pyramidem tibi ais pulchriorem, quàm spheram videri. de Nat. deo. 2. 34

cooptare senatum. Diuin. lib. 2. 17
 cooptatio collegiorum. Læ. 79
 cooptatione censoria sublata. 3. de Leg. 26
 copia dicendi de Finib. lib. 4. 5
 si tui copia nobis semper ierret. de Finib. lib. 5. 68
 vt copia oratoris opus sit, vel ad hortandum vel ad docendum. 3. de Leg. 36
 copia rerum. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 19. & 56
 copia sententiarum atque verborum. Tusc. q. lib. 2. 2
 copia verborum. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 19
 nec id tamen ex illa erudita Græcorum copia. 1. de Leg. 5
 copia pedestres. Tusc. q. lib. 5. 16
 copia equestres & pedestres. de Finib. lib. 2. 91
 copiose eloqui. Offi. 1. 217
 de maximis quaestionibus copiose ornatèque dicere. Tusc. q. lib. 1. 6
 copiose sapienterque dicere. Offi. 2. 68
 copulabat medium medio accommodas. de Vniuers. 33
 copulabant inter se particulas. de Vniuers. 59
 copulare futura cum presentibus. de Finib. lib. 2. 39
 qui propè copulantur contraria regione. de Vniuers. 47
 nunquam copulantur solida omnia vno medio. de Vniuers. 19
 copulationis eius aliena materia. de Vniuers. 27
 copulationes consuetudinum. de Finib. 1. 54
 complexiones & copulationes & adhesiones atomorum inter se. lib. 1. de Fini. 15
 cor animatis alieuius euulsio ita mobiliter palpans, vt imitaretur igneam celeritatem (caloris ignei argumentum dedit) de Nat. deo. 2. 18
 ipse suum cor edens. Tusc. q. lib. 3. 53
 cor exile, & exiguum, & vietum. Diuin. lib. 2. 18
 cor ipsum nonnullis animus, videtur, vt Epicuro & Stoicis. Tusc. q. lib. 1. 16
 cor, pulmones, secur, vitæ domicilia. de Nat. deo. 1. 70
 cordis ventriculus. 2. de Nat. deo. 105
 idque mihi eo magis est cordi. Læ. 14
 apparet enim iam cor cum oculis consentire. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 81
 hoc est non modò cor non habere, sed ne palatum quidem. de Finib. lib. 2. 75
 qui negat cor sibi cum oculis consentire. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 81
 à corde consilium & vita proficiscitur. Diuin. lib. 1. 101
 corculum, cognomen Nasticæ propter sapientiam qua præstabat. Tusc. q. lib. 1. 16
 egregiè cordatus homo. Tusc. q. lib. 1. 16
 coram aliquid ex aliquo audire. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 10
 Coria Minerua apud Arcades. 3. de Nat. deo. 42
 Corinthum euertit Critolaus. 3. de Nat. deo. 68
 si quid de Corinthiis tuis amiseris. id est, vasculis ex ære Corinthio fabricatis. Tusc. q. lib. 2. 29
 Coriolanus, quod adiutor contra patriam ei inueniretur nemo, mortem sibi conficiunt. Læ. 40
 corius tectæ animantes. 2. de Nat. deo. 90
 Corneliam gentem vsque ad memoriam nostram hac sepultura scimus esse humatam. 2. de Leg. 52
 cornix fusca. Diuin. lib. 1. 13
 quàm cum cornix cecinerit, tum eam ali-

quid aut iubere, aut vetare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 119
 quis cornicis cantum notauit? 3. de Nat. deo. 10
 experiamur itaque, si possumus, cornua commouere disputationis tuæ. Diuin. lib. 2. 20
 cornibus armatæ animantes. 2. de Nat. deo. 90
 corneo proceroque rostro. de Nat. deo. 1. 72
 duros & quasi corneolos introitus habet aures. 2. de Nat. d. 109
 corona tibi & iudices defuerunt. de Nat. deo. 21
 aliquid etiam coronæ datum. de Finib. lib. 4. 71
 ei qui peperisset coronam sine fraude esse. 2. de Leg. 56
 aut si coronam times, dic in Senatu. de Finib. lib. 2. 62
 coronam virtute partam & ei qui peperisset, mortuo, & eius parenti sine fraude esse lex impositam iubet. 2. de Legib. 56
 maxima corona causam dicere. id est, multitudinem populi circum subsellita stare solita. Tusc. q. lib. 1. 9
 coronæ longæ in funeribus sublata. 2. de Leg. 56
 coronari parentes epulas inibant in funere. 2. de Leg. 58
 corpus bene constitutum. Tusc. q. lib. 2. 13. de Fin. lib. 2. 76
 sic corpus clade horribili absumptum extabit. Tusc. q. lib. 2. 16
 corpus effectum. Cat. 16
 corpus exanclatum. id est, exhaustum ærumnis, cruciatibusque debilitatum. Tusc. q. lib. 2. 16
 corpus exercendum, & ita afficiendum est, vt obedire consilio rationique possit in exequendis negociis, & in labore tolerando. Offi. 1. 111
 corpus motum à statu. id est, à constitutione & temperie. Tusc. quaest. lib. 3. 13
 corpus omnibus oppressum & confectum doloribus. Tusc. q. lib. 5. 18
 corpus quasi vas est aut aliquid animi receptaculum. Tusc. q. lib. 1. 43
 nec quicquam sit nisi corpus vnum & simplex. Tusc. q. lib. 1. 19
 corpus & qualitatem nominabant Academicus, id quod ex materia & forma constat. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 18
 corporis bona alia in toto, alia in partibus secundum Academicos. Acad. quaest. ed. 2. lib. 1. 14
 corporis experts. Acad. q. ed. 2. lib. 2. 28
 corporis grauitatem & dolorem animo iudicamus, animi morbum corpore nò sentimus. Tusc. q. lib. 3. 1
 corporis omnis coagmentatio vel calore, vel frigore, vel aliqua impulsione vehementi labefactatur & frangitur, & ad morbos, senectutemque compellitur. de Vniuers. 21
 vt in malis attingit animi naturam corporis similitudo, sic & in bonis. Tusc. q. lib. 4. 33
 quasi corporis simus expertes. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 19
 vt corporis temperatio, cum ea congruât inter se, è quibus constamus, sanitas sic animi dicitur, cum eius iudicia opinionis concordant. Tusc. q. lib. 4. 23
 quocirca corpus gaudere tam diu (censuit Epicurus) dum presentem sentiret voluptatem: animum & presentem persipere pariter cum corpore, & prospici-

cere venientem, nec prateritam praterfluere sinere. Tusc. q. lib. 5. 69 corpus non esse deorum speciem, sed quasi corpus dixit Epicurus. de Nat. deo. 1. 35 corpore externo mens cingitur. de Nat. deo. 1. 20 corpore nihil nisi praesens, & quod ad est, sentire possumus. de Finib. 1. 43 e corpore excedere dicuntur animi. Tusc. q. lib. 1. 33 e corpore multa existunt quae acuant mentem, multa quae obtundant. Tusc. q. lib. 1. 65 in corpore nullus dolor, aut omnino sensus est post mortem. Tusc. q. lib. 1. 67 in corpore nullus sensus. Tusc. q. lib. 1. 39 in corpore perspicuum est vel extincto animo, vel elapso, nullum residere sensum. Tusc. q. lib. 1. 94 in corpore vitae quasi quaedam sunt ad oculos, ad aures, ad nares, a sede animi perforatae. Tusc. q. lib. 1. 39 corpora aspera, leuia, hamata, vinctinata. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 112 corpora contenta. id est, quae omni nixu intenduntur aduersus labores. Tusc. q. lib. 1. 48 corpora exercitata. Tusc. q. lib. 5. 6 corpora exercitationum defatigatione ingrauescunt, animi autem se exercendo leuantur. Cat. 32 corpora indiuidua, leuia, rotunda. Tusc. q. lib. 1. 34. de Nat. deo. 1. 77. ἀπλοῖ sunt corpora indiuidua propter soliditatem, id est ἀπλοῖ. lib. 1. de Finib. 13 nostra corpora recalescunt motu & exagitatione. de Nat. deo. 1. 20 corpora nostra terreno principiorum genere confecta, ardore animi concalescunt. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 35 neque nos corpora sumus. Tusc. q. lib. 1. 43 corpora terrena & humida suo pte nutu & suo podere ad pares angulos in terram & in mare feruntur. Tusc. q. lib. 1. 33 corpora terrena concretaque. Tusc. quaest. lib. 1. 39 eam porro naturam esse quatuor omnia gignentium corporum. id est, elementorum. Tusc. quaest. lib. 1. 33 corporum genera sunt quatuor, quorum vicissitudine, mundi continuata natura est. de Nat. deo. 60 corporum lenocinia. de Nat. deo. 111 corporum tegumenta vel texta vel suta. de Nat. deo. 113 corpora nostra non nouimus: qui sint situs partium, quam vim pars quaeque habeat, ignoramus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 113 corporibus omnis oblidetur locus. de Nat. deo. 1. 46. nihil est enim quod vacet corpore. corpufcula. Acad. quaest. ed. 1. lib. 1. 4. Graeci ἄπμα vocant. corpufcula leuia & rotunda, ἀπμοι Graece. Tusc. q. lib. 1. 20 corpufculorum fortuita concursio. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 4 ignis corporeus, vitalis & salutaris. de Nat. deo. 1. 29 corporeum est omne quod natum est. de Vniuers. 15 corporeum omne & cōcretum deus substrauit animo. de Vniuers. 33 corporatus vndique mundus. de Vniuers. 5 si quae in his corrigere voluit, deteriora fecit. lib. 1. de Finib. 20 quae corrigere vult Epicurus in Deme-

criti, mihi quidem deprauare videtur. lib. 1. de Finib. 13 corrigitur & emendatur tota ciuitas continentia principum. 3. de Leg. 18 Democriti errata ab Epicuro reprehensa & correctae permulta. lib. 1. de Finib. 22 omnis correctio vitiorum peccatorumque nostrorum a philosophia petenda est. Tusc. quaest. lib. 5. 3 corroboratus in caede ciuium. de Pet. Conf. 6 nec me tamen laudandis maioribus meis corrupisti. lib. 1. de Finib. 27 corrumpere aliquem pecunia. Offi. 2. 76 blanditiis praestantium voluptatum delinuti atque corrupti. lib. 1. de Finib. 26 corrupta largitione suffragia. 3. de Leg. 35 corruptio opinionum. Tusc. q. lib. 4. 22 ista corruent vniuersa. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 90 nec tanquam inexeritati histriones in extremo actu corruisse. Cat. 59 libro aut cortice obducuntur trunci. 2. de Nat. deo. 90 Coruncanus. 2. de Nat. deo. 114 Coruncanus pontifex maximus. 2. de Leg. 49 sic loquitur, vt Coruncanum aut Scruolam pontifices maximos te audire dicas. de Nat. deo. 1. 81 Corybantis filius vnus Apollinum. 3. de Nat. deo. 40 Coryphaeum Epicureorum Philo noster Zenonem appellare solebat. de Nat. deo. 1. 41 Coryphe, Oceani filia. 3. de Nat. deo. 42 cos, fortitudinis iracundia. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 116. & Tusc. q. lib. 4. 33 cotes scrupulosi. Tusc. q. lib. 4. 26 cotes virtutum. Tusc. q. lib. 4. 37 e quibus quoniam tanquam e scrupulosi cotibus enaigauit oratio, reliquae disputationis cursum teneamus. Tusc. q. lib. 4. 26. metaphora a rebus nauticis. ἡδύμοι Graeci, nos lucentem mundum nominamus. de Vniuers. 47 M. Cotta bis cum P. Serulio Gemino consul fuit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 75 Cotta censor habendas triduum ferias, & porco semina piaculum pati, si in mari mortuus esset. 2. Leg. 53 tuam mihi dari velim Cotta eloquentiam. 2. de Nat. deo. 111 tu Cotta te & principem ciuem putes, & pontificem esse cogites. 2. de Nat. deo. 115 Cui ortum caniculae diligenter quotannis seruare soliti, coniecturamque capere, salubrisne an pestilens annus futurus esset. Diuin. lib. 1. 109 Crantor Solensis, vetus Academicus, libellum edidit de luctu, aureolum, & ad verbum ediscendum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 116 Craffus nisi eguisset, nuquam Euphraten, nulla belli causa, transire voluisset. de Finib. lib. 3. 59 Craffi sapientissimi hominis sententia, quam senatus esse secutus, cum decreuisset C. Claudio cosule, de C. Carbonis seditione referente, eo inuito, qui cum populo ageret, seditionem non posse fieri, quippe cui liceret consilium, simulatque intercessum, turbatiue ceptum sit, dimittere. 3. de Leg. 37 craffum ac concretu caeli. de Nat. deo. 2. 30 terram craffissimus circumfundit aer. 2. de Nat. deo. 13 craffitudo aeris. Diuin. lib. 1. 80 Cratippus familiaris Ciceronis. Diu. li. 1. 5

Cratippus par summis Peripateticis. Diuin. lib. 1. 5 Cratippus Peripateticorum omnium, quos audierit Cicero, facile princeps. de Vniuers. 3 Cratippus princeps philosophorum suae aetatis. Offi. lib. 1. 3 Cratippus reliqua diuinatonis genera reiecit, somniorum & furoris fidem tribuit. Diuin. lib. 1. 5 Cratippus, vir optimus, familiaris Ciceronis. Diuin. lib. 2. 83 cuius (dei) crebra facie pellantur animi. de Nat. d. 1. 75 credo, aut illos mortis timor terret, aut hos religionis. de Nat. d. 1. 60 credo vt facilius iudicarem, quam, &c. de Nat. d. 1. 41 credidit dotes sitiarum lunoni Samiae Athenis Atheniensis, cum rebus timeret suis. 2. de Leg. 40 crederem, nisi, &c. de Nat. d. 2. 7 ne omnia superstitiosa sollicitudine & miseria crederent. Diuin. lib. 2. 68 credere alicui, nulla ratione reddita. 3. de Nat. d. 4 credere aliquid sine doctrina. Tusc. quaest. lib. 1. 41 credendum nimirum est veteribus, & prius, vt aiunt, viris, qui se progeniem deorum esse dicebant, itaque eorum vocabula nobis prodiderunt, nosse autem generatores suos optime poterant. de Vniuers. 47 ita me ad credendum tua ducit oratio. Tusc. q. lib. 2. 37 de creditoribus patrifamil. mortui qui plurimum seruat, sacris eius attingitur. 2. de Leg. 47 credibile sit. 1. de Nat. d. 101 credulus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 74 cremari igni primus e patrius Cornelius voluit Sylla. 2. de Leg. 52 cuius a me corpus crematum est. Cat. 76 nonnunquam etiam errorem creat similitudo. Diuin. lib. 2. 43 creatio magistratum cum sciscerentur suffragia, optimatibus nota, plebi libera sumo. 3. de Leg. 10 crepitus dentium. Tusc. q. lib. 4. 15 si creuerit Senatus. 3. de Leg. 8 quodcumque creuerit Senatus, magistratus agunt. 3. de Leg. 6 crescens & senescens luna. 2. de Nat. deo. 70 quae crescentia perniciofa sunt, eadē sunt vitiosa nascentia. Tusculan. quaest. lib. 4. 37 in Creta insula Iouis sepulchrum ostenditur. 3. de Nat. d. 38 criminibus falsis in odium aut inuidiam vocare aliquem. Offi. 1. 111 Crinitus Apollo. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 81 crinitas stellas nostri, cometas Graeci vocant. de Nat. d. 1. 11 Criso, familiaris Socratis. Diuin. lib. 1. 48 Critolaus euerit Corinthum. 3. de Nat. deo. 68 Diodorus Critolai auditor fuit. De Finib. lib. 5. 12 crocodilum, aut ibim, aut selem nullum violatum ab Aegypto. de Nat. d. 1. 57 crocodili cum in terra partum ediderint, obrunt oua, deinde discedunt. 2. de Nat. d. 98 crocodili & fluuiatiles testudines. 2. de Nat. d. 93 crocodili, pisces, canes, aliisque multae beluae a barbaris in numero deorum

ponebantur. 3. de Nat. d. 33 Crotus, Apollinis oraculo deceptus, cum vim hostium se peruersurum putaret, peruertit suam. Diuin. lib. 2. 90 Crotus opulentissimus rex Asiae. Diuin. lib. 2. 90 Crotus filius, cum esset infans, locutus est. Diuin. lib. 1. 102 κρότος dicitur Saturnus, qui est idem Zέουs. 2. de Nat. deo. 47 Crotoniates Alcmeo, soli & lunae reliquosque sideribus, animoque praeterea diuinitatem dedit. de Nat. deo. 1. 20 Crotoniatae a Locris deuictae ad fluuium Sagram. de Nat. deo. 2. 5 illa suspicio intolerabili dolore cruciat. Tusc. q. lib. 1. 100 cruciari dies, noctesque. Parad. 11 cruciari dies, noctes torqueri vellent. de Finib. lib. 5. 25 cruciari dolore. de Finib. lib. 2. 12. ibidem lib. 4. 57 cruciari libidine augendi bona. Parad. 7 cruciari maximis doloribus podagrae. Tusc. q. lib. 2. 40 cruciari non ferendis doloribus. de Finib. lib. 5. 29 cruciari summis doloribus. de Finib. lib. 2. 12 cruciati vita atque dedecore, sepultura ac iustis exequiis caruerunt. 2. de Leg. 42 omnem cruciatum perferre. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 24 qui retinendi officii causa cruciatum subierit voluntarium. Offi. 3. 143 summo cruciati supplicioque perit. 3. de Nat. deo. 60 quo cruciatu timoris angi solitum. Offi. 2. 33 importunus atque crudelis. lib. 1. de Finib. 28 nihil quod crudele, vitale. Offi. 3. 60 in sanguinem suum tam crudeles fuisse. lib. 1. de Finib. 27 crudelitas, hominum naturae (quam maxime sequi debemus) maxime est inimica. Offi. 3. 60. & 61 & impicreantari. Diuin. lib. 1. 56 quasi cruentae guttae imbrium. de Nat. deo. 2. 10 cruribus rigidis. de Nat. deo. 1. 72 Cubilia sibi nidofque construunt. 2. de Nat. deo. 98 quamuis multa cuiusque modi rapiat. de Finib. lib. 2. 3 superest enim nobis hoc cuiusmodi officium. Tuscul. q. lib. 3. 71 vbi enim melius vti possumus hoc, cuiusmodi est, ocio? Tusc. q. lib. 5. 86 culcitra plumea. Tusc. q. lib. 3. 40 culpa nulla est, icum id quod ab homine non potuit praestari, euenit. Tusc. q. lib. 3. 31 extra culpam omnem & causam se posuit, si quid postea fraudis euenisset. de Vniuers. 57 similibus sunt in culpa. lib. 1. de Finib. 26 esse in magna culpa. 3. de Nat. deo. 58 culter tonforius. Offi. 2. 33 cum diuum honore laetantiam popularem Iudis publicis iungunt. 2. de Leg. 24 duo iuvenes cum equis albis. de Nat. deo. 2. 4 cum qua simul & sanctitatem & religionem coli necesse est. de Nat. deo. 1. 3 cum ipse secum: ἐνσπινωs, subintelligitur cogitat. Tusc. q. lib. 2. 45 cum donari ab improbo vir nemo bonus velit. 2. de Leg. 40 cumulus bonorum. Tusc. q. lib. 1. 99

tumulatus cruciatibus maximis toto corpore. de Finib. lib. 2. 53 cumulat plurimis & maximis voluptatibus. de Finib. lib. 2. 53 id cumulate videtur perfectum. Offi. 3. 28 & expleturum cumulate vitam beatam. de Finib. lib. 2. 36 cum esset in cunabulis. Diuin. lib. 1. 70 abiecta omni cunctatione. Offi. 1. 101 quasi crebris cuneolis iniectis vnus efficiebant ex omnibus corpus. de Vniuers. 61 cuniculos agere. Offi. 3. 121 qua re cinque possemus. Diuin. lib. 2. 5 Cupido Anteros. 3. de Nat. deo. 42 Cupido secundus ex Venere & Mercurio natus. 3. de Nat. deo. 42 Cupidinis & voluptatis templa. de Nat. deo. 2. 45 Cupidinem Pinnatum genuisse dicitur Diana, quae fuit Iouis & Proserpiniae. 3. de Nat. deo. 41 Cupidines quot & qui fuerint. 3. de Nat. deo. 42 ego me cupio non mendacem putari. 1. de Leg. 3 cupere omnia scire, cuiuscuque modi sunt, curiosorum: duci vero maiorum rerum contemplatione ad cupiditatem scientiae, summorum virorum est putandum. de Finib. lib. 5. 47 cupidus bellorum gerendorum. Offi. 1. 105 cupidus gloriae. Tusc. q. lib. 2. 9. φιλόδοξος, cupidus cuertendarum rerum. Offi. 2. 4 cupidus pecuniae. Tusc. quaest. lib. 2. 9. φιλοχρηματις. cupidus splendoris & gloriae. Offi. 1. 65 cupidus rerum commutandarum. Offi. 2. 4 cupidus vitae. Tusc. q. lib. 2. 7. φιλόφρων & φιλόσοφος Graeci vocant. non esse cupidum, pecunia est. Parad. 64 vt uti cupidi sint elaborato. de Pet. Conf. 20 cuius sermone ita tum cupidum fruebar. Cat. 11 cupiditas auidē semper aliquid expetens & inanis alacritas. id est, latitia gesties, non multum differunt ab amentia. Tusc. q. lib. 4. 28 cupiditas cognitionis & scientiae. Offi. 1. 27 cupiditas cognoscendi. Tusc. q. lib. 1. 37 cupiditas dominatus iniusta. Tusc. q. lib. 5. 43 cupiditas effrenata in omnibus stultis inuenitur. Tusc. q. lib. 4. 11 cupiditas, ἔπιθυμία, secundum Platonem, subter praecordia locata est. Tusc. q. lib. 1. 18 cupiditas flagrans. Tusc. q. lib. 4. 34 cupiditas gloriae. Tusc. q. lib. 4. 19 cupiditas gloriae cauenda: eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio. Offi. 1. 97 cupiditas honorum. Tusc. q. lib. 2. 53 eademque leuitate est cupiditas in appetendo, qua latitia in fruendo. Tuscul. q. lib. 4. 55 cupiditas inexplabilis. Tusc. q. lib. 5. 13 cupiditas insatiabilis. Tuscul. quaest. lib. 1. 37 cupiditas pecuniae. φιλοχρηματισμός. Offi. 1. 37 cupiditas pecuniae infinita. Offi. 1. 37 cupiditas pecuniae fugienda. Offi. 1. 97 pertinacia & nimia cupiditas principatus in elatione & magnitudine animi facillimē innaescitur. Offi. 1. 91 nimia cupiditas principatus. Offi. 1. 91

cupiditas rapiendi & auferendi per vim. Offi. 1. 67 cupiditas referendae gratiae. de Finib. lib. 5. 57 cupiditas veri videndi. Offi. 1. 21 cupiditas victoriae. Tusc. q. lib. 1. 55 cupiditas vincendi. φιλονομία. Offi. 1. 91 num putamus hac fieri sine summo cupiditatis ardore potuisse? Tusc. quaest. lib. 4. 34 neque enim vnquam expletur, nec satiatur cupiditatis stis. Parad. 7 cupiditatem, bellum, discordiam ad deum reuocat Parmenides. de Nat. d. 1. 22 philosophia denique ipsius principes nunquam in suis studiis tantos progressus sine flagranti cupiditate facere potuissent. Tusc. q. lib. 4. 34 occaecati cupiditate non prouident. lib. 1. de Fin. 26 qui cupiditate peculii nullam conditionem recusant durissimae seruitutis. Parad. 49 sic distrahuntur in contrarias partes impotentium cupiditates: cum huic obsecutus sis, illi est repugnandum. Tusc. q. lib. 5. 44 cupiditates (Epicuro diuisore) partim naturales sunt & necessariae: partim naturales & non necessariae: partim neutrae. Tusc. q. lib. 5. 68 cupiditates honoris, imperii, potentiae, gloriae in maximis animis splendidissimisque ingeniis plerumque existunt. Offi. 1. 39 cupiditates non foris solum sese iactant, nec tantum in alios caeco impetu incurrunt, sed intus etiam in animis inclusa inter se dissident atque discordant. de Fin. lib. 1. 35 cupiditates quae a natura proficiscuntur, facile expletur sine vlla iniuria. de Finib. 1. 42 cupiditates regnandi. Offi. 3. 46 cupiditates sunt insatiabiles, quae non modo singulos homines, sed vniuersas familias euerunt, totam etiam labefactant saepe rempub. de Fin. lib. 1. 35 cupiditatum aliae naturales & necessariae: aliae naturales, nec tamen necessariae: aliae nec naturales, nec necessariae. de Finib. lib. 1. 36 cupiditatum inaniam nec modus vllus, nec finis inueniri potest. de Fin. lib. 1. 36 ex cupiditatibus odia, dissidia, discordiae, seditiones, bella nascuntur. de Finib. lib. 1. 35 ratio inuenta cur pecunia sacrorum molestia liberaretur. 2. de Leg. 49 anceps cura cogitandi. Offi. 1. 17 cura Reipub. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 8 cura rerum alienarum difficilis. Offi. 1. 43 curam & diligentiam non mediocrent adhibere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 40 profecto spe beate viuendi tantam in eo studio curam operamque posuerunt. Tusc. q. lib. 5. 1 summa cura studioque aliquid conquerere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 7 cura atque consilio vnus Rempub. gubernari necesse esset. de Nat. d. 1. 6 omnes meas curas cogitationesque in ea conferebam. Offi. 2. 3 cum his habitantem pernoctantemque curis. Tusc. q. lib. 5. 51 curiosum & plenum negotii deum quis non timeat? de Nat. d. 1. 39 curiosi quos offendit alienus labor, ipsi minime iniucundus. lib. 1. de Fin. 7

etiam in suos Curiales Laciadas hospita-
lem fuisse. Offi. 2. 95
Curio ad focum sedeti magnum auri pō-
dus Samnites quum atulissent, repu-
diati sunt. Cat. 57
Curios & ceteri senes, à villa in senatum
accessit. Cato 52
Curios non aurum habere præclarum si-
bi videri dicebat, sed eis, qui haberent
aurum, imperare. Cat. 51
Curios Pyrrhi bello. 2. de Nat. deo. 114
curare tuerique corpus. Tusc. q. lib. 3. 1
cūm existeret à deo se curari. Acad. q. ed.
1. lib. 2. 112
curatores sunt oediles vrbis, annonæ, lu-
dorum solennium. 3. de Leg. 6
his nullāne est adhibenda curatio? Tusc.
quæst. lib. 3. 4
curatio valetudinis. Offi. 2. 16, & 116
nos modo curationem eius recipiamus.
Tusc. q. lib. 3. 71
an ab omni curatione & administratio-
ne rerum vacent. de Nat. deo. 1. 2
sine cultu & curatione hominum, oues
nullum fructum edere ex se potuissent.
2. de Nat. deo. 119
curationes periculosæ & ancipites, qua-
les medici grauioribus morbis adhibere
coguntur. Offi. 1. 115
curationes perturbationum variaz. Tusc.
q. lib. 4. 48
currere stadium. Offi. 3. 55
te autem hortamur omnes currentem
quidem, vt spero. de Finib. lib. 5. 5
cursus atque impetus animorum ad ve-
ram laudem atque honestatem. Tusc.
q. lib. 2. 51
tum progressio admirabilis, incredibilis-
que cursus ad omnem excellentiam
factus est. Tusc. q. lib. 4. 1
omnium virtutum cursus ad volupta-
tem. lib. 1. de Finib. 29
cursus animi solis. de Nat. deo. 2. 36
cursus castrorum dispares conseruantur
vna totius cæli conuersione. de Nat.
deo. 2. 15
cursus lunæ terram proximè ambit. de
Vniuers. 37
cursus lunaris atque infimus grauissimo
mouetur sono. Somn. Scip. 17
cursus stellarum sempiterni. Som. Scip. 14
cursus summus cæli stelliferi, cuius con-
uersione est concitator, acuto & excitato
mouetur sono. Som. Scip. 17
cursus vitæ. Tusc. q. lib. 3. 1
non montiuagos atque syluestres cur-
sus lustrationesque patiuntur. Tusc. q.
lib. 5. 58
cursus octo septem efficiunt distinctos
interuallis sonos. Som. Scip. 18
quibus cursus rerum obseruando nota-
tus est. Diuin. lib. 1. 107
cursus stellarum errantium. Tusc. q. lib.
4. 50
cursum decorum est adeptum vnum-
quodque siderum. de Vniuers. 37
cursum habent Lucifer & Mercurii stella
solis celeritati parem, sed vim quan-
dam contrariam. de Vniuers. 37
quem potissimum vitæ cursum sequi
vellent. Offi. 1. 165
repente in medio cursu amicitias dirum-
pimus. Læ. 71
cursu suo lustrata luna solem consecuta.
de Vniuers. 41
cursus mensuræ lunæ. de Nat. deo. 2. 37
cursus annuos ad eam rem & rationem
sacerdotes finiunt. 2. de Leg. 17
cursibus annuis conficiuntur sæcula. de
Nat. deo. 1. 16

curfibus inter se contrariis septem orbis
moueri iussit. de Vniuers. 35
cursor ad Olympia proficiscens, visus est
in somnis curru quadrigarum vehi,
mane ad coniectorem: at ille, vinces, in-
quit. Diuin. lib. 2. 110
cursum pergere ad aliquem. Tusc. quæst.
lib. 5. 10
turbulenti illa atomorum cursio hunc
mundi ornatum efficere non poterit.
lib. 1. de Finib. 15
cursus quadriugus. Tusc. quæst. lib. 1.
54
quasi in cursum vniuersitatis animos fi-
deribus deus imposuit. de Vniuers. 53
qui curriculum viuendi à natura datum
rectè atque honestè confecerit. de Vni-
uers. 55
curricula mentis. Cat. 34
curricula vitæ breuia. Acad. quæst. ed. 2.
lib. 1. 32
custos, antiquissima deorum omnium
qui intra cælum gignerentur, terra. de
Vniuers. 45
custos iuris ciuilibus prætor. 3. de Leg. 7
custodem vrbis Cicero, omnibus suis re-
bus ereptis ac perditis, violari ab im-
piis passus non est, eamque ex sua do-
mo in ipsius patris domum detulit. 2.
de Leg. 41
custodia fida canum. 2. de Nat. deo. 119
custodiam nullam legum habemus con-
signatam: memoriam publicam nul-
lam habemus. 3. de Leg. 40
cūm esset in custodia publica. Diuin. lib.
1. 48
κύκλος Græcè dicitur circulus aut orbis.
de Nat. deo. 2. 34
cygni Apollini dicati, & quare. Tusc.
quæst. lib. 1. 59
cygni collorum proceritate ad cibum ca-
pessendum adiuuantur. 2. de Nat. deo.
92
cygni prouidentes quid in morte boni
sit, cum cantu & voluptate moriuntur.
Tusc. q. lib. 1. 59, & 60
sed reuertitur ad cylindrum & turbinem
suum. Fat. 32
conum, cylindrum, & pyramidem tibi
ais pulchriorem, quam sphæram videri.
de Nat. deo. 2. 34
cylindri, vel quadrati vel rotundi vel py-
ramidis forma, mihi formosior esse vi-
detur. de Nat. deo. 1. 18
Cylonio scelere expiato, Athenæ Epime-
nide Crete suadente fanum contume-
liæ & impudentiæ fecerunt. 2. de Leg. 29
Cyneas à Pyrrho legatus ad senatum
missus, magna memoria vir. Tusc. q.
lib. 1. 48
Cynofura paruula. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2.
60
Cynofuris humatus Æsculapius fulmine
percutus. 3. de Nat. deo. 40
à Cyprio tyranno Democritum Ana-
xarchum excarnificatum accepimus. 3.
de Nat. deo. 61
Cypsetum Corinthi regnaturum millesimo
ante anno Apollinis oraculo edi-
tum fuit. Fat. 10
Cyrillus ab Athenensibus lapidibus ob-
rutus. Offi. 3. 63. Vide Demosth. in ora-
tione pro corona.
Cyrenæi dicunt ea se sola percipere, quæ
tactu intimo sentiant, vt dolorem &
voluptatem. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2.
69
Cyrenæi minime contempti philosophi.
Acad. q. ed. 1. lib. 2. 69
Cyrenæi negat esse quicquam, quod per-

cipi possit extrinsecus. Acad. q. ed. 1. lib.
2. 69
Cyrenæi negant se, quo quid colore, aut
quo sono sit, scire, sed tantum sentire,
affici se quodammodo. Acad. quæst. ed.
1. lib. 2. 69
Cyrenæi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 22. philoso-
phi ab Aristippo Cyrenæico sic nomi-
nati.
Cyrenæi in solo tactu veri iudicium esse
putabant, quia sentiantur. Acad. q. ed. 1.
lib. 2. 22
Cyrenæi non omni malo ægritudinem
effici censent, sed insperato, nec opina-
to malo. Tusc. q. lib. 3. 25
Cyrenæi, præter permotiones intimas,
nihil putant esse iudicii. Acad. quæst.
ed. 1. lib. 2. 131
Cyrenæi philosophi virtutem censue-
runt ob eam rem esse laudandam, quod
efficiens esset voluptatis. Off. 3. 159
Cyrenæi tum ægritudinem censent exi-
stere, si nec opinato quid euenit. Tusc.
q. lib. 3. 44
Cyrenæi voluptatem finem esse volue-
runt bonorum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 111
κύριος δὲ καὶ vocat seletas breuesque Epi-
curi sententia. s. de Nat. d. 1. 60
quis enim vestrum non edidit Epicuri
κύριος δὲ καὶ, id est maximè ratas? de Fi-
nib. lib. 2. 118
Cyrus ad septuagesimum annum perue-
nit, cum x. l. natus annos regnare co-
pisset. Diuin. lib. 1. 44
Cyrus apud Xenophontem, quum ad-
modum senex esset, negat se vnquam
sensisse senectutem suam imbecilliorè
factā, quam adolescentia fuisset. Cat. 26
Cyri apud Xenophontem sepulturæ ge-
nus. 2. de Leg. 51
Cyri morientis oratio ad filios, ex Xeno-
phonte. Cat. 72, & 73
Cyri somnium. Diuin. lib. 1. 44
non potueras igitur hoc à principio Cy-
tharista dicere. Diuin. lib. 2. 103

D

Dæmonio Socrates semper paruit, nū-
quam impellenti, sed sæpe reuo-
canti. Diuin. lib. 1. 103
δαίμονας Græci appellant quos Latini La-
res (si modò hoc rectè couersum videri
potest). de Vniuers. 47
damnari capite. Tusc. q. lib. 1. 41, & 82
damnari impiis sententis. Diuin. lib. 1. 104
qui in vinculis essent damnati rei capi-
talis. Cat. 38
Damoceus vnus ex assentatoribus Dio-
nyfii. Tusc. q. lib. 5. 44
Damon & Pythias nobile par amicorum.
Off. 3. 58
Darius in fuga, cum aqua turbidam, & ca-
daueribus inquinatam bibisset, nega-
uit vnquam se bibisse iucundius: nun-
quam videlicet sitiens biberat. Tusc. q.
lib. 5. 70
De alienatione sacrorum dicendum
putasti. 3. de Leg. 41
de aruspicum religione, expiationibus,
procurationibus. 2. de Leg. 35
de cetero. de Finib. lib. 1. 20. Græci dicunt,
ἡ λογιστήρ
familiz nostræ iustis de causis amicissi-
mum. Som. Scip. 1
de Cicerone nihil actum esse legibus. 3.
de Leg. 39
de duodecim tab. transfatæ leges duæ. 3. de
Leg. 38
de eius hæredibus aliquis. 2. de Leg. 48

de fratris mei Mario, Mariana quercus di-
catur. 1. de Leg. 1
neque præterea quenquam de Græcis le-
gisse videatur. 1. de Leg. 6
de his quæ astringit, & ex se vnum efficit,
vinculum. de Vniuers. 17
nec tamen ab illis ita dicuntur de indu-
stria. de Finib. lib. 4. 2
de labefactando statu nostro quis cogi-
tasset. 3. de Leg. 21
videtur videre deferentem sitellam de M.
Octauio. 1. de Nat. deor. 75
si qui de nostris. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 3.
idem quod, si qui nostratum.
de potestate magistratuum dispuet. 3. de
Leg. 41
de quo omnium natura consentit, id ve-
rum esse necesse est. de Nat. deo. 1. 32
de quibus rebus explicandum esse vide-
tur. de Vniuers. 9
de sacris perpetuis respōsa multa & scri-
pta. 2. de Leg. 44
quum de Simonide quæstisset Hiero. de
Nat. deor. 1. 42
nūquid videtur tibi de voluptatibus suis
cogitasse. lib. 1. de Fin. 19
nihil quisquam debet, nisi quod est tur-
pe non reddere. Parad. 52
se vt ames, & sibi vt debeas. de Petit.
Conf. 18
debito testimonio aliquem priuare. Acad.
q. ed. 1. lib. 2. 4
victi debilitantur, animosque demittunt.
de Finib. lib. 5. 39
debilitas animi. de Finib. lib. 1. 38
iisdem de rebus semper quasi dictata de-
cantare. de Finib. lib. 4. 8
decedere de præsidio & statione iniussu
imperatoris. Cat. 66
decedere de sententia. de Finib. lib. 4. 43
decidens Roma ex legatione. de Vni-
uers. 1
decidatur de prouinciis, in vrbem redeat-
ur. 3. de Leg. 19
decidi. Cat. 53
quo amicorum decessu plerique angisole-
rent. Læ. 9
decessio aut accessio. de Vniuers. 23
huius magnitudinem quasi decempe-
permenii referent. Acad. quæst. ed. 1.
lib. 2. 117
decemuirum legem Solonis de sublatis la-
mentabilibus & sumptuosis funeribus
in decimam tabulam eisdem propè ver-
bis coniecerunt. 2. de Leg. 59
num quis igitur quicquam decernit in-
uitus? Tusc. q. lib. 3. 55
qui sine manibus & pedibus constare
deum posse decreuerunt. de Nat. deo. 1. 64
cūm triumphum Africano decerneret. de
Finib. lib. 4. 13
decernendi consuetudinem tenere debet
Senator. 3. de Leg. 36
expetenda quidem magis est decernendi
ratio, quam decernendi fortitudo: sed
quandem, ne id bellandi magis fuga,
quam vtilitatis ratione faciamus. Offi.
2. 113
decretum à pontificum collegio, non esse
ius in loco publico fieri sepulchrum. 2.
de Leg. 54
decretum Academicorum, nihil posse
percipi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 29
decretum collegii augurum fuit Romæ,
omnem auem tripudium facere posse.
Diuin. lib. 2. 57, & 58
decretum nullum falsum. Acad. quæst. ed.
1. lib. 2. 28
cūm enim decretum proditur, lex veri re-
ctique proditur. Acad. quæst. ed. 1. lib.

2. 27
nullum decretum sapientis, nisi compre-
hensum, perceptum, cognitum. Acad.
q. ed. 1. lib. 2. 100
decretum stabile, fixum, ratum, quod mo-
uere nulla ratio potest. Acad. quæst. ed.
1. lib. 2. 28
decreto collegii augurum. 2. de Leg. 32
decreta, quæ philosophi vocant δόγματα.
Acad. q. ed. 1. lib. 2. 27
decreta senatus rata sunt. ast ni par po-
testas maiorè prohibebit. 3. de Leg. 10
decretorum quæ philosophi δόγματα vo-
cant, nullum sine scelere prodi potest.
Acad. q. ed. 1. lib. 2. 27. temeritas hæc er-
rat antiquorum philosophorum, qui
discipulos suos certis decretis sic addi-
ctos esse iubebant, vt scelus crederent
de quoquam dubitare.
decertare de imperio. Offi. 1. 57
acerrimè decertare ferro. Tusc. q. lib. 2. 56
decertare manu. Offi. 1. 113
decertadi duo genera sunt, vnum per dis-
ceptionem, alterum per vim: quūm-
que illud proprium sit hominis, hoc
beluarum, confugiendum est ad poste-
rius, si vti non licet superiore. Offi. 1. 51
cūm tempus necessitatisque postulat, non
temere decertandum manu est, & mors
seruituti turpitudinique anteponenda.
Offi. 1. 113
quod decet, honestum est. Offi. 1. 133
nihil decet inuita, vt aiunt, Minerua, id
est, aduersante & repugnante natura.
Offi. 1. 155
id maximè quæque decet, quod est suum
cuiusque maximè. Offi. 1. 159
quicquid est quod decet, id tum appa-
ret, cūm antegressa est honestas. Offi.
1. 133
venustatem atque ordinem, & vt ita di-
cam, decentiam. 2. de Nat. deo. 110
Decius pater cum Latinis decertans, ho-
stium telis se obiecit. Tusc. q. lib. 1. 74.
vide Liuium, lib. 8, & 10. ab vrbe.
Decii nepos cum Pyrrho decertans, ho-
stium telis se obiecit. Tusc. q. lib. 1. 74.
eiusdem mentionem facit Cicero 2. de
Finib.
Decii duo ad voluntariam mortem, cur-
sum equorum incitauerunt. Cat. 67
Deciorum deuotionibus placatos deos
esse censet. 3. de Nat. deo. 10
Decius, cum in aciem hostium irruerant,
leuabat omnem vulnere metum nobi-
litas mortis & gloria. Tusc. q. lib.
2. 51
declamatio senilis. Tusc. q. lib. 1. 6
itaque postquam adamaui hanc quasi se-
nilem declamationem. Tusc. q. lib.
2. 24
præsentiam sæpe diui suam declarant. de
Nat. deo. 2. 4
declarare hominibus quæ futura sunt.
Diuin. lib. 1. 73
declamatio. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 29. hoc est, si-
gnificatio & nota.
declinare de via. de Fini. lib. 5. 4. & Læ. 54
declinare ea quæ nocitura videantur.
Offi. 1. 17
declinatio à malis, si cum ratione sit, cau-
tio appellatur, eaque intelligitur in so-
lo esse sapiente: quæ autem sine ratio-
ne, & cum exanimatione humili atque
fracta, nominatur metus. Tusc. quæst.
lib. 4. 11
appetitio & declinatio naturalis est in o-
mni animali. 3. de Nat. deo. 22
decolorato. Diuin. lib. 2. 44
decor ipsius honestatis (emolumentum

aliquid). lib. 1. de Finib. 18
decore suo aliquem spoliare. Acad. q. ed.
2. lib. 1. 24
decorum ad omnem honestatē pertinet.
Offi. 1. 133
decorū, vt opinor, totum quidem est cum
virtute confusum, sed mente & cogita-
tione distinguitur. Offi. 1. 131, & 135.
Tusc. q. lib. 2. 27
decorum duplex est: generale, quod in o-
mni honestate versatur, & aliud huic
subiectum, quod pertinet ad singulas
partes honestatis. Offi. 1. 135
decorū generale est, quod consentaneum
est hominis excellentiæ in eo, in quo
natura eius à reliquis animantibus dif-
ferat. Offi. 1. 135
decorum speciale est, quod ita naturæ con-
sentaneum est, vt in eo moderatio &
temperantia appareat, cum specie qua-
dam liberali. Offi. 1. 135
decorum positum est in tribus rebus, for-
mestate, ordine, ornatu ad actionem
apto. Offi. 1. 175
decori vis ea est, vt ab honesto nequeat
separari. Offi. 1. 131
quæ decoræ gratæque cuique diuo sint
hostiæ, sacerdotes prouidento. 2. de Le-
gib. 17
decorare aliquem lachrymis. Tusc. quæst.
lib. 1. 28
decorari populari gloria. Acad. quæst. ed. 1.
lib. 2. 4
neque Herculi quisquam decumam vo-
uit vnquam, si sapiens factus esset. 3. de
Nat. deo. 66
decurrere ad calcem. Tusc. q. lib. 1. 14
quasi decurso spatio à calce ad carceres
reuocari. Cat. 76
dedecus humana periurii pœna. 2. de Le-
gib. 14
dedecus, flagitium, turpitudinem vt effu-
gias, quis est non modò non recusandus,
sed vitrò appetendus, subundus,
excipiendus dolor? Tusc. q. lib. 2. 11
quid enim minus est dignum, quam tibi
quicquam peius videri dedecore, flagi-
tio, turpitudine? Tusc. q. lib. 2. 11
in dedecore plus mali, quam in dolore.
Tusc. q. lib. 2. 42
dedecorare autoritatē magistris. Off. 3. 8
dedicata publicè Romæ templa Menti,
Pietati, Virtuti, Fidei. 2. de Leg. 29
publicè vota & dedicata templa. 3. de Nat.
deo. 30
dedicandæ huius ædis ea causa fuit. 2. de
Legib. 54
dedere nos totos patriæ debemus. 2. de
Legib. 4
dedere se ægritudini. Tusc. q. lib. 3. 59. &
lib. 4. 68
dedere se alicui rei toto animo. Tusc. q.
lib. 5. 82
dedere se angoribus. Offi. 2. 3
dedere se doctrinæ. Offi. 1. 101
dedere se lamentis, lachrymisque. Tusc.
q. lib. 2. 43
dedere se languori, desidiæque. Offi. 1. 173
dedere se totum libidinibus. Tusc. quæst.
lib. 1. 59
dedere se voluptatibus. Offi. 2. 3
deditus omni generi literarum. Acad. q.
ed. 1. lib. 2. 4
deditus philosophiæ. Acad. quæst. ed. 1.
lib. 2. 4
si à Polyæno familiari suo geometriam
discere maluisset, quam illam etiam ip-
sum dedocere. lib. 1. de Fin. 16
vt omnes bene fanos in viam placatæ,
tranquilla, quietæ, beatæ vitæ deduce-
LLL. i.

ret. de Fin. lib. 2. 55
 ut de illa animi prauitate deducas. de Pet. Conf. 27
 deducere. Offi. 1. 85. Est numerum e maiori vel aequali numero subtiliter auferre, ut quæ reliqui summa sit videatur.
 deducere aliquem de sententia. Tuscul. q. lib. 2. 52
 deducere coloniam. Diuin. lib. 1. 86
 deducere in angustiam. Academic. quæst. ed. 1. lib. 1. 27
 deducere perterritos à timore. 2. de Natu. deor. 112
 deduci in contrarias partes. Diuin. lib. 2. 42
 in multas ac diuersas partes deduci. Diuin. lib. 2. 42
 deductores. de Pet. Conf. 23
 defatigatio miseriarum ægritudines cum faciat leuiiores, intelligi necesse est, non rem ipsam causam atque fontem esse morborum. Tuscul. q. lib. 3. 57
 defatigatio quærendi turpis est, cum id, quod quæritur, sit pulcherrimum. lib. 1. de Finib. 3
 & nimios solis defendit ardores. Cat. 49
 dentibus se defendunt apri. 2. de Nat. deor. 96
 defendunt leges ac tuentur bonos. 2. de Leg. 11
 si socios æquitate & fide defendissent. Offi. 2. 37
 sed quod videntur acutissimè sententias suas, prudentissimèque defendere. Diuin. lib. 2. 115
 defendere alicuius causam. Tuscul. quæst. lib. 5. 74
 defendere aliquid loco communi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 71. quid sit vide in dictione Communis.
 defendere aliquid sicut caput & famam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 112
 defendere auctor sua decreta. de Finib. lib. 2. 25
 defendere commoda ciuium. Offi. 2. 122
 defendere iniuriam. Offi. 3. 97
 defendere nocentem & nefarium impiumque. Offi. 2. 72
 defendere pugnacissimè. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 9
 defendere repub. consilio & autoritate. Cat. 15
 defendere sententiam aliquam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 57
 defendere sine villa dubitatione quod non satis est exploratum. de Natu. deor. 1. 1
 quæ plurimorum patrociniis defenditur. Parad. 17
 à Cyrenais melius, liberiusque defenditur. lib. 1. de Finib. 17
 quas putet probabiliter defendi posse. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 119
 defensa & collaudata philosophia. lib. 1. de Finib. 2
 tam sunt defendenda, quam mœnia. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 117
 sed hæc quidem est perfacilis & perexpedita defensio. de Finib. lib. 3. 30
 defensio accusatione laudabilior. Offi. 2. 69
 defensionis prætermittendæ, deferendique officii plures solent esse causæ. Offi. 1. 41
 defensionem facinoris à natura iure aliquo quærere. 1. de Leg. 30
 quod causarum defensionibus adeptus es. de Pet. Conf. 15
 cuius sententiam ita studiosè defensta-

bat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 129
 quam antea defenstauerat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 63
 defenstare. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 65
 defenstare causas. Offi. 1. 169
 rem ad populum detulit. Offi. 3. 153
 quod si etiam possis quiduis deferre ad alterum, &c. Læli. 63
 deferre primas ad aliquem, de Nat. deor. 1. 12
 deferre rem. Diuin. lib. 1. 50
 deferre rem ad amicos. Diuin. lib. 1. 51
 deferre visa ad coniectorem. Diuin. lib. 2. 100
 deferentem sitellam de M. Octauio. de Nat. deor. 1. 75
 ad istam epistolam delati sumus. de Finib. lib. 2. 85
 dum deferuiscat ira. Tuscul. q. lib. 4. 65. deferuiscere autem certè significat ardorem animi inuita ratione excitatum.
 deficiebat ex ea parte ad propositum exemplar imaginis similitudo. de Vniuers. 43
 sed sicubi illi defecerunt, &c. Tuscul. quæst. lib. 2. 24
 nec illi defecerunt. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 8
 si me memoria fortè defecerit. de Finib. lib. 2. 38
 dies deficiat, si velim numerare. 3. de Nat. deor. 60
 deficere à virtute. Læli. 36
 nanque ut olim deficere sol hominibus extinguique visus est, &c. Somn. Scipion. 26
 defectio virium adolescentiæ vitii efficitur sapius, quam senectutis. Cat. 26
 defectioes solis, lunæ. Diuin. lib. 2. 12.
 & Cat. 45
 quod parum defigunt animos, & intendunt in ea quæ perspicua sunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 44
 quousque humi defixa tua mens erit? Som. Scip. 14
 definire quam quis vitam ingrediatur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 104
 sol, duabus vnus orbis vltimis partibus definiens motum. de Nat. deor. 1. 61
 certa & definita quæstio. de Nat. deor. 2. 38
 definitas partes cæli sibi esse traditas meminisse augur debet. 3. de Leg. 38
 definitum & constitutum principalibus causis. Fat. 7
 definitio, est patefactio quasi rerum operatarum, cum quid quidque sit, aperitur. de Finib. lib. 2. 4
 definitio hominis quæcunque est, vna in omnes valet. 1. de Leg. 22
 num illa definitio possit in aliam rem transferri. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 41
 definitioni adiunctum est, ut res in partes diuidatur. de Finib. lib. 4. 7
 definitionem euertere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 20
 quod ea definitione explicetur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 41
 definitiones rerum euidentiū. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 19
 dum huius definitiones labefactare vult. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 16
 definitiones rerum Academicæ probabat, & has ad omnia, de quibus disceptabatur, adhibebat. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 23
 definitiones rerum euidentiū philosophorum aliqui probant, aliqui improbant. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 18, & 19
 deflagrare ardore. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 110

deflagrare ictu fulminis. Offi. 3. 126
 quo minus ipsis mortuis terrarum omnium deflagratio consequatur. de Finib. lib. 3. 51
 deflexit enim iam aliquantulum de spatii curriculoque cõsuetudo maiorum. Læli. 38
 defletere de via. Offi. 2. 12
 iam ipsæ defluiebant coronæ. Tuscul. quæst. lib. 5. 45
 aut ne quid in terram defluat. Læli. 52
 hæc à superis defluere in terras. 2. de Nat. deo. 57
 defluere à necessariis artificijs ad elegantiora. Tuscul. q. lib. 1. 50
 deformis claudicatio. de Nat. d. 1. 58
 deformitas animi, ut corporis per insignis prauitas, offensionis aliquid habere debet. 1. de Leg. 38
 deformitas corporis. Offi. 3. 143
 deformitas membrorum. Tuscul. quæst. lib. 4. 22
 ne munus humanum assignatum à deo defugisse videamini. Som. Scip. 12
 à quo Num degenerare dolebat. Tuscul. q. lib. 2. 52
 degere ætatem. Tuscul. quæst. lib. 5. 53. & Lælius 73
 degere omnem ætatem in tranquillitate sine dolore. de Fin. lib. 2. 96
 degere æuum cum diis genitalibus. Tuscul. q. lib. 1. 23
 degere vitam sine metu. de Finib. lib. 1. 28
 eaque vita, quæ ex summo bono degitur. de Fin. lib. 4. 23
 quæque ab iis degatur ætas. de Nat. deo. 1. 37
 & degustabis genus exercitacionū mearum. Parad. 5
 Deianira vxor Herculis sanguine Cætari tinctam tunicam ei induit. Tuscul. q. lib. 2. 15
 Deianira Herculi nocere noluit, quum ei tunicam sanguine Centauri tinctam dedit. 3. de Nat. d. 51
 quantum mali ex humana cõditione deieceris. Tuscul. q. lib. 1. 13
 quantum de doloris terrore deieceris. Tuscul. q. lib. 2. 11
 prius te quis de omni vitæ statu deiecerit, quam de ista autoritate. hoc est, Democriti sententia & opinione. de Nat. deo. 1. 46
 deiecere vitia ratione. Tusculan. quæst. lib. 4. 67
 deici de sententia. Tusculan. quæst. lib. 2. 11
 deinde quod ita multa sunt incommoda in vita. de Nat. deor. 1. 17. pro præterea.
 Deiotarus à Cæsare Tetrarchiæ regno pecuniæque multatus. Diuin. lib. 1. 27
 Deiotarus quum ex itinere quodam proposito & iâ constituto reuertisset, aquilæ admonitus volatu, conclaue illud, vbi erat mansurus, si ire perrexisset, proxima nocte corruit. Diuin. lib. 1. 27
 Deiotarus eodè tempore Cæsarem & hostem & hospitem vidit. Diuin. lib. 2. 63
 Deiotarus fugit ex prælio cum Pompeio. Diuin. lib. 2. 62
 Deiotarus magnificèntissimo hospitio acceptus. Diuin. lib. 2. 63
 Deiotarus per sepe reuertit ex itinere, quum iam progressus esset multorum dierum viam. Diuin. lib. 1. 27
 Deiotarus rex, hospes Ciceronis. Diuin. lib. 1. 26
 Deiotarus rex nihil vnquam nisi auspiciatõ gestit. Diuin. lib. 1. 16

Cæsar Deiotaro Troginorum Tetrarchiam eripuit, & asseclæ suo Pergame-nium cuidam dedit. Diuin. lib. 2. 63
 Deiotarus ex itinere aquila reuocauit. Diuin. lib. 2. 15
 delabi in turpitudinem. Offi. 1. 147
 sic se res habet, te tua, me delectant mea. Tuscul. quæst. lib. 5. 47
 delectare animum suauitate auditus, oculorum, tactionum, odoracionum, saporum. Tuscul. quæst. lib. 4. 16
 & ii qui rerum cognitione doctrinæque delectantur. Læli. 72
 delectari assentatione. Læli. 80
 delectari criminibus inferendis. Læli. 58
 delectari fabulis Græcis) (spernere aut recitare Latinas. lib. 1. de Finib. 4
 delectari rebus inanibus. Læli. 45
 delectari ingenuis studiis atque artibus. de Finib. lib. 5. 45
 delectari mirificè lectione librorum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 5
 delectari iustionibus vel laboriosis. de Finib. lib. 5. 51
 delectatio, est voluptas suauitate auditus animum deliniens. Tuscul. quæst. lib. 4. 16
 delectatio animi. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 6
 delectatio aurium. de Finib. lib. 2. 5
 delectatio ingenua & digna sapientia. Tuscul. q. lib. 5. 53
 delectatio puerilis. de Finib. lib. 1. 56
 an delectationis ex oculi consumendi causa locuti sumus, &c. Tuscul. quæst. lib. 5. 36
 ad delectationem animi studium aliquod sibi sumere. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 6
 delectatione allicere aliquem. Tuscul. q. lib. 1. 5
 quanta delectatione autem afficerer. Tuscul. q. lib. 1. 81
 non modò præsentia, verumetiam futura bella delectat. Læli. 10
 ne delectat quis sepulchra. 2. de Leg. 59
 si huius æterni beneficii mortalem memoriam delectasses. Parad. 36
 delere religionem hominum. Diuin. lib. 1. 8
 quæ delentur vel morbo, vel somno, vel obliuione, vel vetustate. de Natu. deor. 1. 12
 neque excessu vitæ sic deleri hominem. Tuscul. q. lib. 1. 23
 deliberandi causa, Simonides sibi vnum diem postulauit. de Nat. deor. 1. 42
 ea deliberanda omnino non sunt, in quibus est turpis ipsa deliberatio. Offi. 3. 47
 deliberatio consilij captendi triplex. Offi. 1. 15
 ex omni deliberatione celandi & occultandi spes opinioque remouenda est. Offi. 3. 47
 quin ex vniuersa mente diuina delibatos animos haberemus. Cat. 70
 voluptaria, delicata, mollis disciplina, quam grauis, quam continens, quam seuera. lib. 1. de Finib. 29
 delicata & obscœnæ voluptates. de Nat. deor. 1. 78
 hæc mihi videtur delicata, ut ita dicam, molliorque ratio. de Finib. lib. 5. 11
 delicata & molliter viuere. Offi. 1. 149
 quam rex Molossorum in deliciis habebat. Diuin. lib. 1. 67
 quos sibi ipsi delegerunt ad imitandum. Offi. 2. 66
 deligere genus vitæ. Offi. 1. 167
 deligere quam quisque viuendi viam sit ingressurus. Offi. 1. 165

deligere rationem degendæ ætatis. Tuscul. q. lib. 5. 52
 harum rerum hic tenetur à sapiente delectus. lib. 1. de Finib. 27
 Latini sic delectus vim in lege ponunt, ut Græci æquitatis. 1. de Leg. 14
 delinire aliquem beneficio, aut spe. de Pet. Conf. 27
 delinire aliquem blando appellando sermone. Offi. 2. 68
 qui blanditiis præsentium voluptatum deliniti atque corrupti, &c. de Finib. lib. 1. 26
 quæ sunt ad multitudinem delinendam. Offi. 2. 82
 delinquere in vita. Tusculan. quæst. lib. 2. 9
 nec alacritate futili gestiens deliquescat. Tuscul. q. lib. 4. 29
 ad eone me delirare censes, &c. Tuscul. q. lib. 1. 9
 quasi delirans in iis libris, &c. de Nat. deor. 1. 28
 delirantium philosophorum summa. de Nat. deor. 1. 31
 delitescere in alicuius autoritate. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 15
 Deli complures fuisse, qui gallinas alere per multas quæstus causa solerent: hi cum ouum inspexerant, quæ id gallina peperisset, dicere solebant. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 54
 Deli se vidisse dixit Vlyxes Homericus palmam teneram & proceram. 1. de Leg. 1
 delubra mentis, virtutis, pietatis, fidei, ob quæ datur homini ascensus in cælum, funto. 2. de Leg. 16
 delubra à patribus constructa in vrbibus habent. 2. de Leg. 16
 delubra esse in vrbibus censeo, nec sequor magos Persarum, quibus auctoribus Xerxes inflammasse tēpla Græciæ dicitur, quod parietibus includerent deos, quibus omnia deberent esse patentia ac libera, quorumque hic mundus omnis templum esset, ac domus. 2. de Leg. 27
 quauis delubra menti & virtuti & fidei consecremus. 3. de Nat. deor. 66
 Demaratus, Tarquinii regis pater, tyrannum Cypsellum quod ferre non poterat, fugit Tarquinos Corintho, & ibi suas fortunas constituit, ac liberos procreauit. Tuscul. q. lib. 5. 78
 dementia, animi affectio, lumine mentis carens. Tuscul. q. lib. 3. 8
 demersus in aqua. de Finib. lib. 3. 37
 quauis enim demersæ sint leges alicuius opibus. Offi. 2. 32
 Demetrius ait increbuisse eam funerum sepulchrorumque magnificentiam, quæ nunc Romæ est. 2. de Leg. 60
 Demetrius fuit vir non solum eruditissimus, sed etiam ciuis reipublicæ maximè, tuendæque ciuitatis peritissimus. 2. de Leg. 60
 Demetrius Phalereus à Theophrasto mirabiliter doctrinam ex vmbra culis eruditorum, ocioque, non modò in solem atque puluerem, sed in ipsum discrimen aciemque perduxit. 3. de Leg. 16
 Demetrius Phalereus, disputator subtilis, orator parum vehemens, dulcis tamè, ut Theophrasti discipulum possis agnoscere. Offi. 1. 5
 præter Demetrium Phalereum, facillè inueniri non potest qui vtraque re excelluerit, ut & doctrinæ studiis, & regenda ciuitate princeps esset. 3. de Leg. 16

demigrare ab hominibus. Parad. 10
 demigrare ex agris, & in astu se conferre Atticos iussit Theæus. 2. de Leg. 4
 demittere animum, Tuscul. q. lib. 4. 29. animos, de Finib. lib. 5. 39. & Tuscul. quæst. lib. 4. 11
 demitti contrahique animo. Tuscul. quæst. lib. 4. 12
 demissio animi. Tuscul. q. lib. 3. 12
 qui tantum Titiniorum, & c. capita demebant. de Pet. Conf. 6
 Democritus asperis, & leuibus, & hamatis, vncinatique corporibus concreta dicit omnia interiecto inani. Acad. quæst. lib. 2. 12
 Democritus auctor atomorum. Fat. 28
 Democritus censet imagines diuinitate præditas, inesse vniuersitati rerum. de Nat. deo. 1. 84
 Democritus celsit dormientium animos externa & aduentitia vi pulsari. Diuin. lib. 2. 93
 Democritus deos esse dicit, principia, mentisque quæ sunt in vniuerso. de Nat. deo. 1. 84
 Democritus ex indiuiduis (ἐκ τῶν ἀδιαιρέτων) omnia gigni affirmat. Acad. quæst. lib. 2. 52
 Democritus extorum habitu & colore vel vbertatem earum rerum, quas terra procreat, vel tenuitatem significari censuit. Diuin. lib. 2. 23
 Democritus homo eruditus, in Geometriæque perfectus. lib. 1. de Fin. 16
 Democritus imagines, earumque circuitus in deorum numero refert. de Nat. deo. 1. 22
 Democritus impediri animi etiam aciem aspectu oculorum arbitrabatur. Tuscul. quæst. lib. 5. 81
 Democritus leuibus & rotundis corpusculis animum concursu quodam fortuito efficit. Tuscul. q. lib. 1. 19
 Democritus magnus vir. Ibidem.
 Democritus maluit accipere, necessitate omnia fieri, quam à corporibus indiuiduis naturales motus auellere. Fat. 18
 Democritus minimè obscurus. Diuin. lib. 2. 102
 Democritus negat sine furore quæquam poetam magnum esse posse. Diuin. lib. 1. 71
 Democritus plurimò locis grauis author. Diuin. lib. 1. 5
 Democritus post Leucippum, atomorum concursu quodam fortuito mundum efformatum fuisse asserbat. de Nat. deo. 1. 46
 Democritus præensionem rerum futurarum comprobauit. Diuin. lib. 1. 5
 Democritus quodam pacto deos esse negat. 2. de Nat. d. 55
 Democritus salubritatem aut pestilentiam extis significari putauit. Diuin. lib. 2. 23
 Democritus semper studiosus nobilitatis fuit. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 115
 Democritus similis Leucippo in constituendo principio vniuersi: vterque enim plenum & inane, principium rerum omnium statuit. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 109
 Democritus verum esse planè negat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 67
 Democritus, vir magnus imprimis, cuius fontibus Epicurus hortulos suos irrigauit, nutare videtur in natura deorum. de Nat. deo. 1. 84

Democritus vult à corporibus solidis & à certis figuris fluere imagines. Diuin. lib. 2. 105
 Democriti errata ab Epicuro reprehensa & correpta permulta. lib. 1. de Finib. 22
 Democriti opinio de fortuita atomorum concursione funditus eicienda & explodenda. Tusc. q. lib. 1. 35
 in Democritum ipsum, quem sequutus est, fuit ingratus Epicurus. de Nat. deor. 1. 66
 nihil est apud Democritum, quod non turba atomorum conficiat. Tusc. q. lib. 1. 20
 infinitio ipsa, quam ἀπειρία vocat, tota est à Democrito: tum innumerabiles mundi qui & oriuntur, & intereant quotidie. lib. 1. de Finib. 16
 à Democrito omnino hæc licentia (imaginum, quibus pulsantur animi). de Nat. deo. 1. 75
 Democriteus Nausiphanes. de Nat. deor. 1. 51. hoc est, Democriti discipulus.
 demoliri domum. Offi. 1. 193
 Demosthenes annos propè trecentos ante Ciceronem fuit. Diuin. lib. 2. 91
 Demosthenes dolere se aiebat, si quando opificum antelucana victus esset industria. Tusc. q. lib. 4. 34
 Demosthenes Pythiam φησιν ἀπὸ Πύθιας dicebat. id est cum Pythia agere. Diuin. lib. 2. 91
 leuculus sane noster Demosthenes, qui illo susurro delectari se dicebat aquam ferentis mulierculæ, vt mos in Græcia est, insufurrantique alteri, Hic est ille Demosthenes. Tusc. q. lib. 5. 74
 Demosthenem aiunt in Phalerico ad flumem declamare solitum, vt fremitum assuesceret voce vincere. de Finib. lib. 5. 4
 & Demosthenem (existimo) si illa quæ à Platone didicerat, tenuisset, & pronuntiare voluisset, ornate splendideque facere potuisset. Offi. 1. 5
 Demosthenem scribit Phalereus, cum pòd dicere nequiret, exercitatione fecisset, vt planissime diceret. Diuin. lib. 2. 75
 nec tam feræ denicæ, quæ à nece appellatæ sunt, qua residentur mortui, quàm cæterorum cælestium quieti dies feræ nominarentur, nisi maiores eos qui ex hac vita migrassent, in deorum numero esse voluissent. 2. de Leg. 51
 res quas non habeat denotatas. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 53
 dentis euulsionem quis ex Æsculapiis inuenierit. 3. de Nat. deor. 40
 dentes aduersi acuti morsu diuidunt escas. 2. Nat. deor. 102
 cui dentes auro iuncti essent, astim cum illo sepeliretur. 2. de Leg. 56
 dentes candiduli. Tusc. q. lib. 5. 35
 dentes chordarum similes. 2. de Nat. deo. 112
 dentes & pubertatem natura existere si quis dicat. 2. de Nat. deo. 61
 dentes intimi, qui genuini vocantur, conficiunt escas. 2. de Nat. deo. 102
 cibus dentibus manditur, atque extenuatur & molitur. 1. de Nat. deor. 101
 quæ syluestribus sepibus densa Lemni nocturno aditu coluntur. de Nat. deor. 1. 83
 densior terra hyeme. de Natura deorum. 2. 19
 multò ante denuncio. Cat. 17
 denunciatur orbis ille omnia animo. de Vniuers. 35

denunciare bellum. Offi. 1. 55
 quicquid denunciatum sit, facit. Parad. 49
 denunciatio calamitatum. Diuin. lib. 2. 41
 deorsum aut sursum veheretur animal. de Vniuers. 61
 depasci veterem possessionem Academia ad hoc acuto homine non sine mus. 1. de Leg. 43
 depellere à se turbulenta, & rationis expertia, ratione. de Vniuers. 57
 depellere à se Saturninum tribunal plebis sine ferro non potuit resp. 3. de Leg. 21
 depellere ægritudinem. Tusc. q. lib. 3. 21
 depellere errorem. Diuin. lib. 2. 46
 depellere manu aliquem. Offi. 3. 55
 depelli sententia. Tusc. quæst. lib. 2. 12
 omnis voluptas assumenda est, omnis dolor depellendus. lib. 1. de Finib. 16
 linguæ agitatione & motibus depulsus cibus. 2. de Nat. deor. 102
 cum cibo & potione fames, sitisque depulsa est. de Finib. lib. 1. 193
 depulsio. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 48
 depulsione luminum supina ora cernuntur, quæ conuertens inferiora reddit, quæ sunt superiora. de Vniuers. 61
 depingere cogitatione. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 45. & 48
 depingere cogitatione quiduis posse videtur mens nostra. de Nat. deo. 1. 29
 deplorare vocelamentabili. Tusc. quæst. lib. 2. 28
 sic nobis placet nec pristinum dicendi studium deponere. Tusc. q. lib. 1. 6
 deponere amicitias. Læ. 66
 deponere dolorem. Tusc. quæst. lib. 3. 56
 deponere de manibus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1. 2
 deponere imperium. Offi. 1. 97
 deponere summum imperium. de Nat. deor. 2. 9
 deponere molestias. Offi. 2. 5
 deponere pecuniam apud aliquem. Offi. 3. 28
 deposuisse in Cilicia apud Solem in delubro pecuniam Alexander dicitur. 2. de Leg. 40
 qui depositum nullo teste quum lucrari impune possit, &c. Parad. 25
 deposita non semper reddenda. Offi. 3. 128
 coniugibus & liberis Træzene depositis. Offi. 3. 62
 deportare triumphum. Offi. 1. 111
 idque facere nondum deprauatum, ipsa natura incorruptè atque integrè iudicante. lib. 1. de Finib. 13
 cum ita nati essent, vt quædam contra naturam deprauata haberent. Diuin. lib. 2. 75
 quanta illa deprauatio & foeditas turpificati animi debet videri? Offi. 3. 143
 deprimere classem. Diuin. lib. 2. 15
 depromere argumenta è locis quasi thesauris. de Finib. lib. 4. 8
 depugnare ferro. Tusc. quæst. lib. 2. 37
 cum sibi cum capitali aduersario dolore depugnandum videret. de Finib. lib. 4. 25
 malo se dignum deputat, nisi miser sit. Tusc. q. lib. 3. 55
 derelictio communis utilitatis contra naturam est: est enim iniusta. Offi. 3. 38
 iustitia nihil inde (republica) in suam domum deriuat. Tusc. quæst. lib. 5. 53
 deriuationes fluminum. Offi. 2. 18
 descendere ad forum. de Pet. Consul. 1
 descendere ad societates calamitatum. Læ. 57

descendere ex æquo. Cat. 30
 descendere in campum. Far. 26
 descendere in certamen. Tusc. quæst. lib. 2. 53
 cur Zeno ab hac antiqua institutione desierit. de Fin. lib. 4. 16
 desiccare à natura. de Finib. lib. 4. 36. Tusc. q. lib. 3. 2
 desiccare à re ipsa, dignitatem verò nominis retinere. Academ. quæst. edit. 1. lib. 2. 64
 desiccare à veritate. Academ. quæst. ed. 1. lib. 2. 44
 desiccare à vita. de Fin. lib. 3. 48
 describuntur censes prolem equitum, peditumque. 3. de Leg. 6
 describere de geometris dictum, figuras suas delineantibus. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 107
 describere iura. Offi. 1. 173
 describere librum ab aliquo. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 11
 describere officia. Academ. quæst. edit. 1. lib. 2. 104
 describere suum cuique munus. de Pet. Conf. 37
 descriptus populus sensu, ordinibus, statibus. 3. de Leg. 38
 à qua cum cæteræ partes ætatis bene descriptæ sint. Cat. 5
 vt planè iis hominibus descriptum ac depositum suum cuique munus sit. de Pet. Conf. 15
 vt quæ descripta sunt, legibus & iure ciuili. Offi. 1. 75
 qua nihil est aptius, nihil descriptius. de Finib. lib. 3. 58
 ad quem accommodanda est ædificandi descriptio. Offi. 1. 193
 equitum peditumque descriptio. Tusc. q. lib. 4. 1
 descriptio disciplinæ. Acad. quæst. edit. 1. lib. 1. 13
 æqua descriptio iuris. Offi. 2. 25
 descriptio rerum expendarum fugiendarumve. id est, ἡλικία. Tusc. q. lib. 5. 50
 descriptio temporum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1. 7. Græci γονογχαγίδια, seu γονογίδια vocant.
 descriptionem rerum omnium, vi ac ratione designari & confici. de Nat. deo. 1. 20
 descriptione magistratum omnis Reip. moderatio continetur. 3. de Leg. 3
 descriptio tali magistratum facta est Reip. temperatio. 3. de Leg. 14
 desecans ex toto partes. de Vniuers. 19
 cum ad infinitam altitudinem terra descedisset. Diuin. lib. 1. 82
 qui officia deserunt mollitia animi. id est, laborum & dolorum fuga. libro 1. de Fin. 26
 deserere suam causam. Far. 9
 dolores quosuis suscipere malle, quàm deserere villam officii partem. lib. 1. de Finib. 19
 deserere ius amicitia. Læ. 34
 deserere parentes, patriam. Offi. 1. 35
 deserere rationem propter pigritiam aut ignauiam dicitur appetitus. Offi. 1. 141
 deserere societatem vitæ. Offi. 1. 43
 non deseruisse mihi videor præsidium, in quo à Pop. Rom. locatus sum. lib. 1. de Finib. 9
 deseri à seipso. Tusc. q. lib. 1. 44
 vt eos quos tutari debeant, desertos esse patiantur. Offi. 1. 41
 vita inculta & deserta ab amicis. Læ. 50
 desertæ disciplinæ & iam pridem relictae patrocinium. de Nat. deo. 1. 5

quàm communis utilitatis aut salutis defertor propter suam utilitatem aut salutem. de Finib. lib. 3. 51
 cui vis deseruire, dum quod velis conseruaris. Offi. 1. 153
 desiderant sententiæ lucem auctoris. de Nat. deor. 1. 9
 amplius quod desideres nihil erit. Tusc. quæst. lib. 1. 21
 desiderare gloriam quasi mercedem rerum gestarum. Offi. 1. 93
 non desiderare, iucundius est quàm frui. Cat. 44
 nec tam desiderata sit antè quàm inueta. Tusc. q. lib. 3. 1
 nihil enim desiderabile concupiscunt. de Finib. lib. 1. 41
 inter desiderium & indigentiam distinguunt Stoici, vt desiderium sit libido carum rerum, quæ dicuntur de quodam aut quibusdam, quæ κατὰ φύσιν dialectici appellant, vt habere diuitias, capere honores. Indigentia rerum ipsarum est, vt honorum, vt pecuniæ. Tusc. quæst. lib. 4. 17
 desiderium, est libido eius, qui nondum adit, videndi. Tusc. quæst. lib. 4. 17
 si Scipionis desiderio me moueri negem. Læ. 9
 diutius enim iam in hoc desiderio esse non possum. Læ. 86
 desideria naturæ. de Finib. lib. 2. 25
 etenim quis hoc non videt, desideria ista condiri omnia (quæ ad victum pertinent.) Tusc. quæst. lib. 5. 70
 desidia fuga. Academic. quæst. edit. 2. lib. 1. 17
 quæ cum ita designasset. de Vniuers. 57
 designari, & confici vi ac ratione rerum omnium descriptionem. de Nat. deor. 1. 20
 ratione quadam & disciplina designata Respub. 3. de Nat. deo. 64
 quæ ab ipsis constituta & designata sunt. Diuin. lib. 1. 73
 omnem totius orbis designationem atque apparatus requiro. de Nat. deo. 1. 16
 desinunt adhibere suum iudicium. de Nat. deor. 1. 8
 define quæso communibus locis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 72
 neque enim tam desipiens fuisset, vt, &c. de Nat. deor. 1. 87
 desipientis arrogantia est. de Nat. deor. 2. 13
 nunquam vllius oratione victi sententia desistemus. de Finib. lib. 1. 50
 desistere à sententia. Offi. 3. 19
 desistere de sententia. Tusc. q. lib. 2. 25
 desistere sententia. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 58. & 59
 desistere causa. Offi. 3. 153
 Simonidem arbitror desperasse omnem veritatem. de Nat. deor. 1. 41
 huius salutis desperanda est. Læ. 76
 quasi desperatos aliquos relinquamus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 32
 desperatio, est ægritudo sine vlla rerum expectatione meliorum. Tusc. quæst. lib. 4. 15
 despiciere humana. Tusc. q. lib. 2. 8. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 118
 despiciere imperia & magistratus. Offi. 1. 101
 despiciere & pro nihilo putare omnia quæ cadere in hominem possunt. de Finib. lib. 3. 23
 despiciere res humanas, atque infra se positas arbitrari. Tusc. q. lib. 3. 13

despiciencia rerum externarum. Offi. 1. 95. omnium rerum humanarum. Tusc. q. lib. 1. 78
 despicionem. de Finib. lib. 1. 52
 destinare alicui diem necis. Offi. 3. 58
 destruere ædificium. Cat. 66
 in his ædificans atque elaborans, &c. Cat. 34
 decori vestro non defui. Som. Scip. 28
 non defuit huic rationi ac studio Dicarchus. 3. de Leg. 16
 nusquam deesse. de Pet. Conf. 28
 deesse officio suo & muneris. Tusc. q. lib. 3. 13
 tute tibi defuisse videre. Offi. 3. 9
 si quæ in his corrigere voluit, deteriora fecit. lib. 1. de Finib. 20
 optima potius putanda, quàm deterrima natura. de Nat. deo. 2. 26
 aut ne deterruisset alios à studiis. de Finib. lib. 2. 10
 deterreri de sententia. Diuin. lib. 2. 64
 inuidiæ detestanda gratia dixisse. de Nat. deor. 1. 87
 nihil esse tam detestabile, tamque pestiferum, quàm voluptatem. Cat. 37
 quæ dirimi nisi detestabili scelere non potest. Læ. 27
 eam detestari à latere in dextram partem. de Vniuers. 51
 nisi quos à recta ratione natura vitiosa detorsisset. Tusc. quæst. lib. 5. 66
 in quibus de suis commodis viri boni multa detrahunt, &c. Læ. 51
 detraxit vnam partem ex toto. de Vniuers. 19
 nihil cuiquam quod in se transferat, detrahet. Offi. 3. 99
 saltem aliquid de pondere detraxisset. de Finib. lib. 4. 46
 detrahere ægritudinem. Tusc. quæst. lib. 4. 50
 detrahere aliquid alteri, & hominem hominis incommodum suum augere commodum, magis est contra naturam, quàm mors, quàm paupertas, &c. Offi. 3. 26
 detrahere aliquid de opera publica priuatis studiis. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 6
 detrahere alteri sui commodi causâ, magis est contra naturam, quàm mors, quàm dolor, quàm cætera generis eiusdem. Offi. 3. 30
 detrahere de alterius commodis. Offi. 3. 37
 detrahere de se ipso. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 16
 detrahere inanes sollicitudines. Tusc. q. lib. 2. 8
 detrahere quid de aliquo, quod sibi assumat. de Finib. lib. 3. 55
 detrahere quod cuique quis possit, emolumentum sui gratiâ. Offi. 3. 27
 nihil operæ reipub. detrahens. de Finib. lib. 3. 6
 verba modò mutantem, de opinionibus nihil detrahentem. de Finib. lib. 4. 19
 cor, &c. detrahta utilitate, quid habet venustatis? de Nat. deor. 1. 65
 quasi detractis de homine sensibus. lib. 1. de Finib. 21
 detractio confecti & consumpti cibi. de Vniuers. 23
 detractio molestiæ ipsa consecutionem affert voluptatis. de Finib. lib. 1. 30
 deuincire aliquem vi. Offi. 1. 53
 deuincire hominum inter homines societatem. Offi. 1. 33
 deuincire homines charitate. Offi. 1. 79

deuincire mentem necessitate fati. Far. 26
 deuinciri firma societate. Offi. 1. 81
 deuincta quæ fuerunt omnia, sunt vnum. de Vniuers. 17
 & quum iis, quos vi deuiceris, consulendum est, tum si qui armis positus ad imperatorum fidem confugiunt, quauis murum periecerit, recipiendi sunt. Offi. 1. 53
 deuincere aliquam ciuitatem seu nationem bello. Offi. 1. 53
 quibus etiam cum hoste deuincitur fides. Offi. 3. 51
 quid enim potest esse tam flexibile, tam deuium, &c. Læ. 77
 deuouerunt se quidam imperatores pro Repub. diis immortalibus capite velato, verbis certis. de Nat. deo. 2. 7
 deuotionibus Deciorum placatos deos esse censet. 3. de Nat. deo. 10
 sapiens est mundus, & propterea deus. de Nat. deo. 2. 28
 tantus & tam præfens habetur deus. Tusc. q. lib. 1. 24
 deus æternus hunc mundum perfectè beatum deum procreauit. de Vniuers. 27
 harum sententiarum quæ vera sit, deus aliquis viderit. Tusc. q. lib. 1. 20
 deus quum similem mundum efficere vellet, ei quod pulcherrimum in rerum natura intelligi potest, & quod omni ex parte absolutissimum est, animal vnum aspectabile, in quo omnia animalia continerentur effecit. de Vniuers. 13
 deus effector mundi atque molitor hanc habuit rationem, vt vnum opus totum, atque perfectum ex omnibus totis atque perfectis abfolueret, quod omni morbo senioque careret. de Vniuers. 11
 nihil est, quod deus efficere non possit. Diuin. lib. 2. 68
 deus est qui viget, qui sentit, qui mouet, qui præuidet, qui tam regit & moderatur & mouet id corpus, cui præpositus est, quàm hunc mundum princeps ille deus. Som. Scip. 29
 si deus esset animus hominis, cur quicquam ignoraret? de Nat. deo. 1. 21
 deus inclusus corpore humano. Diuin. lib. 1. 61
 vetat dominans ille in nobis deus iniussu hinc nos suo demigrare. Tusc. quæst. lib. 1. 60
 deus ipse nullo alio modo intelligi potest, quàm mens soluta quædam & libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens & mouens, ipsaque prædita motu sempiterno. Tusc. q. lib. 1. 54
 deus is, qui erat, quum mundum crearet, de aliquando futuro deo cogitans. de Vniuers. 25
 deus mundum ædificauit, secundum Platonem in Timæo. Tusculan. quæst. lib. 1. 51
 deus nulli naturæ obediens aut subiectus. 2. de Nat. d. 56
 deus Platonis de Timæo opifex ædificatorque mundi. de Nat. deo. 1. 14
 deus Platonis. de Nat. deo. 1. 16
 deus præfens & præpotens. de Nat. deo. 2. 3
 deus procreator mundi, animum ex sua mente & diuinitate quum genuisset, tum denique omne quod erat concretum atque corporeum, substernebat animo. de Vniuers. 33

deus qui omnia genuit, ad alios deos genitos fatur. de Vniuers. 49
 deus qua facie sit, aut vbi habitet, ne querendum quidem est. Tusc. quæst. lib. 1. 55
 deus qua mente sit futurus, quando ei aliquid ab impiis donatur, vetat Plato dubitare, cum vir nemo bonus ab improbo donari velit. 2. de Leg. 40
 deus quid esset, quom de Simonide quæssisset Tyrannus Hiero post duplicatum numerum dierum, &c. Quæto (inquit) diutius considero, tanto mihi videtur res obscurior. de Nat. deor. 1. 42
 si mundus est deus, quoniam partes mundi sunt, dei membra partim ardentia, partim refrigerata dicenda sunt. de Nat. deor. 1. 19
 deus significatur beatus & æternus. de Nat. deor. 1. 47
 deus singularem hunc mundum atque vnigenam procreauit. de Vniuers. 15
 deus vel effector mundi, si natus est, vel moderator, si semper fuit. Tusc. quæst. lib. 1. 57
 deus vindex constituitur, vt præsentis pœnæ metu religio confirmetur. 2. de Leg. 17
 mundus, deus volubilis. de Nat. deor. 1. 14
 dei formam intelligi non posse censet Aristoteles. de Nat. deor. 1. 17
 dei formam mutabilem esse vult Heraclides Ponticus. de Nat. deor. 1. 26
 dei formam queri non oportere, Socrates apud Xenophontem. de Nat. deor. 1. 24
 dei notitiam nullum est animal quod habeat præter hominem 1. de Leg. 18
 ipsi in hominibus nulla gens est, neque tam immanis, neque tam fera, quæ non, etiam si ignoret qualem habere deum deceat, tamen habendum sciat. 1. de Leg. 18. Ex quo efficitur, vt is agnoscat deum, qui vnde ortus sit, quasi recorderetur ac agnoscat. 1. de Leg. 19
 dei numini parent omnia. Diuin. lib. 1. 102
 dei speciem cogitatione percipi cum sensu. de Nat. deo. 1. 74
 deo causa iustissima mundum generandi, fuit probitas, itaque omnia sui similia generauit. de Vniuers. 11
 deo iiti rotundo, quæ vita tribuitur. de Nat. deor. 1. 18
 deo nihil minus gratum, quam non omnibus patere ad se placandum & colendum viam. 2. de Leg. 17
 deo nihil, quod quidem in terris fiat, acceptus est, quam concilia cælique hominum iure sociati, quæ ciuitates appellantur. Som. Scip. 8
 deo paret mundus, & huic obediunt maria, terræque, & hominum vita iussis suæ premæ legis obtemperat. 3. de Leg. 2
 deo probitas grata est, sumptus remouendus. 2. de Leg. 16
 deo proximum & antiquissimum id habendum, quod sit optimum. 2. de Leg. 39
 deo sponione voti obligamur. 2. de Leg. 40
 non membra solum hominis deo tribuunt imperiti, sed vsu etiam membrorum arcum, sagittas, hastam, &c. de Nat. deo. 1. 72
 deo tribuenda est ratio recta cõstansque. 2. de Nat. deo. 35. paulo post vocat perfectam & absolutam.
 deum certissimum iudicat Cleanthes, vltimum & altissimum, atque vndique circumfusum, & extremum omnia cingentem, atque complexum ardorem qui æther nominetur. de Natura deor.

1. 88
 deum dixit Thales Milesius eam mentem quæ ex aqua cuncta fingeret. de Nat. deo. 1. 19
 contra deum disputare. 3. de Nat. deor. 57
 deum esse mundum & cælum & astra & terram, & animos, & eos quos maiorum institutis accepimus. de Nat. deo. 1. 33
 deum esse mundum, omnemque vim mundi diuina natura contineri. de Nat. deor. 2. 12
 deum etsi non videmus, tamen agnoscimus ex operibus eius. Tusc. quæst. lib. 1. 57
 deum ipsum cogitatione complecti non possumus. Tusc. quæst. lib. 1. 42
 nonne deum ita tollit omnino, vt nullam eius opinionem reliquam faciat. de Nat. deo. 1. 23
 fingeret deum lineamentis duntaxat extremis. de Nat. deor. 1. 87
 sed nos deum nisi sempiternum intelligere qui possumus. de Nat. deor. 1. 19
 deum non attingit labor. de Natura deorum 1. 17
 deum non modo aliqua, sed etiam pulcherrima specie esse deceat. de Nat. deo. 1. 20
 quis enim deum non timeat omnia prouidentem & cogitantem & animaduertentem, & omnia ad se pertinere putantem, curiosum & plenum negotii deum. de Nat. deo. 1. 39
 deum nunquam nec irasci nec nocere, commune est omnium philosophorum. Offic. 3. 138
 deum omnia nostri causa fecisse docent Stoici. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 111
 deum Pythagoras censuit esse animum per naturam rerum omnem intentum & comitantem, ex quo animi nostri carperentur. de Nat. deo. 1. 11
 deum Plato sine corpore vlllo vult esse, vt Græci dicunt ἀσώματων. de Nat. deo. 1. 13
 deum qui esset optimus fas nec est, nec vnquam fuit facere quicquam, nisi pulcherrimum. de Vniuers. 11
 ne in deum quidem cadere, vt sciat quid casu & fortuito futurum sit. Diuin. lib. 2. 14
 ad deum reuocat Parmenides cupiditatem, bellum, discordiam. de Nat. deo. 1. 12
 æra deum statuit Anaximenes. de Nat. deo. 1. 19
 deum, solem & animum esse ait Socrates apud Xenophontem, & modò vnum, tum autem plures deos constituit. de Nat. deor. 1. 24
 deum voluit esse Xenophanes, mente adiuncta, omne præterea quod esset infinitum. de Nat. deor. 1. 21
 deo inuito non sunt dissoluta per eum facta. de Vniuers. 49
 nihil à deo significari somniis. Diuin. lib. 2. 97
 nisi iuuante deo tales non fuerunt, Curius, Fabricius, Coruncanus, reliquique viri fortes. 2. de Nat. deor. 124
 dii Barbarorum. 3. de Nat. deo. 33
 dii bellis præliisque non caruerunt, vt fabulæ ferunt. 2. de Nat. deor. 52
 dii benefici sunt, generique hominum amici. Diuin. lib. 2. 79. & lib. 1. 73
 dii commentitii & ficti. 2. de Nat. deo. 52
 dii genitales. Tusc. quæst. lib. 1. 23
 dii hominum similes, &c. de Nat. deor. 1. 63
 dii induti specie humana, fabulas poetis

suppeditauerunt. 2. de Nat. deor. 46
 dii ipsi se nobis non offerunt, vim autem suam longè latèque diffundunt. Diuin. lib. 1. 70
 dii magna curant, parua negligunt. 2. de Nat. d. 125
 dii maiorum gentium. Tusc. q. lib. 1. 14
 dii minorum negligunt, neque agellos singulorum, nec vitulas persequuntur. 3. de Nat. d. 64
 dii poetici. 3. de Nat. deo. 57
 dii præsentis vbi visi fuerint. 3. de Nat. deo. 8
 dii quales sint, ratione cognoscimus. Tusc. quæst. lib. 1. 29
 quisquam nobilium deorum. 3. de Nat. deo. 35
 vim omnem deorum ac potestate redarguunt improborum prosperitates. 3. de Nat. deo. 66
 deorum aditu aranda paupertas non est sumptu ad sacra adhibito. 2. de Leg. 18
 quot hominum linguæ, tot nomina deorum. de Nat. deo. 1. 58
 deorum beneficio multi peruersè vtuntur. 3. de Nat. d. 51
 tanquam descendisset ex deorum concilio. 1. de Nat. d. 14
 deorum cultus quis optimus & castissimus. 2. de Nat. deo. 53
 Cleanthes quatuor modis formatas in animis hominum putat deorum esse notiones. 3. de Nat. deo. 11
 est deorum eximia quædam præstantique natura. de Nat. d. 1. 81
 deorum formæ & ætates & vestitus, ornatusque noti sunt. 2. de Nat. deo. 52
 deorum honore res sordidas atque deformes afficere. de Nat. deo. 1. 29
 deorum ignotorum turbam magnam congregat Chryippus. de Nat. deo. 1. 29
 quom essent agri deorum immortalium excepti lege Censoria. 3. de Nat. deorum, 34
 deorum immortalium vi, natura, ratione, potestate, mente, numine, natura omnis diuina regitur. 1. de Leg. 16
 deorum inistas vel potius innatas notiones habemus. de Nat. deo. 1. 32
 deorum interpretes aruspices. de Nat. deo. 2. 9
 deorum iram donis placare impius ne audeto. 2. de Leg. 24
 deorum magna multitudo fluxit ex ratione physica. 2. de Nat. d. 46
 deorum manum iura sancta sunt, hos leto dato diuos habento. Sumptum in ollos, luctumque minuunt. 2. de Leg. 24
 à deorum manum iure sumptus & luctum remouere. 2. de Leg. 58
 deorum natura præpotens & excellens. 2. de Nat. deo. 55
 deorum notionem in hominum animis impressit ipsa natura. de Natura deor. 1. 32
 in deorum numero astra esse consentaneum est: quod in iis sensus insit, & intelligentia. de Nat. deo. 2. 30
 in deorum numero Democritus refert imagines, earumque circuitus, &c. de Nat. deo. 1. 22
 in deorum numero esse maiores voluerunt eos qui ex hac vita migrassent. 2. de Leg. 51
 deorum numini tribuere. de Nat. deo. 1. 3
 deorum omnem hunc mundum templum esse & domum Magi Perfarum censuerunt. 2. de Leg. 17

deorum omnium plures, singuli singulis sacerdotes. 2. de Leg. 30
 deorum omnium qui intra cælum gignerentur, terram custodem esse voluit deus. de Vniuers. 45
 deorum omnium terra sacrum domicilium. 2. de Leg. 43
 in deorum opinione turpissimè labitur Empedocles. de Nat. deor. 1. 22
 deorum ortus habeatur, atque dicatur, vt Oceanum, Salaciàmque cæli fatu, terræque conceptu generatos, editosque memoremus, ex his Phorcyn, Saturnum, & Opem, deinceps Iouem atque Iunonem, reliquos, quos fratres inter se, agnatosque appellare videmus. de Vniuers. 49
 deorum præsentia. 2. de Nat. deo. 124
 deorum progeniem se esse dicebant veteres & præci viri. de Vniuers. 47
 quæ de deorum, qui cernuntur, quique sunt orti natura, præfati sumus. de Vniuers. 47
 deorum, quos Græci δαιμόνας appellant, Latini Iares, & nosse, & nunciare ortum maius est, inquit Cicero, quam vt profiteri scribere nos audeamus. de Vniuers. 47
 deorum species quadam opinione in oculis est, non solum in mentibus. 2. de Leg. 18
 deorum speciem, corpus non esse, sed quasi corpus: nec habere sanguinem sed quasi sanguinem dixit Epicurus. de Nat. deor. 1. 35
 deorum vim & naturam tollit Antisthenes. de Nat. deor. 1. 24
 deos alios in terra, alios in luna, alios in reliquis mundi partes spargens deus quasi ferebat. de Vniuers. 57
 in deos ceremonie ac religiones, nõ metu, sed ea coniunctione, quæ est homini cum deo, conseruanda. 1. de Leg. 33
 deos certos cur Homerus principibus heroum periculorum comites adiuxerit. 2. de Nat. deo. 124
 mala & impia est consuetudo cõtra deos disputandi. 2. de Nat. deo. 125
 deos eadem, quas nos vrbes incolere Græci & Romani vt pietatem auerent, voluerunt. 2. de Leg. 17
 re tollit, oratione relinquit deos Epicurus. de Nat. deo. 1. 87
 cur deos esse credamus, firmissimum hoc afferri potest, quod nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cuius mentem non imbuerit deorum opinio. Tusc. q. lib. 1. 25
 deos esse dicit Democritus, principia, mentisque, quæ sunt in vniuerso. de Nat. deor. 1. 84
 deos esse dominos ac moderatores omnium rerum, eoque quæ gerantur, eorum geri iudicio ac numine, eosdemque optimè de genere hominum mereri, & qualis quisque sit, quid agat, quid in se admittat, qua merte, qua pietate religiones colat, inuerti, potiusque & impiorum habere rationem, à principio ciuibus persuasum esse debet. 2. de Leg. 13
 deos esse dubitauit Protagoras, nullos esse omnino Diogenes & Theodorus Cyrenæicus putauerunt. de Nat. deo. 1. 2
 deos esse, & consulere rebus humanis. Diuin. lib. 1. 9
 deos esse facimus his vocabulis, quibus à nobis nominantur. de Nat. d. 1. 58
 deos esse natiuos Anaximander putauit. de Nat. deor. 1. 10

deos esse natura opinamur. Tusc. quæst. lib. 1. 29
 deos esse quodam pacto negat Democritus. 2. de Nat. deor. 55
 deos esse summos cum concedamus, eorumque mente mundum regi, & eorum benignitatem hominum consulere generi, & posse nobis signa futurarum rerum ostendere, non video (inquit Cicero) cur diuinationem esse negem. 2. de Leg. 33
 multos ex hominibus deos habent in Græcia. 3. de Nat. deor. 27
 deos nemo separatim habebit, neue no uos, sed ne aduenas, nisi publicè adscitos priuatim colunt. 2. de Leg. 16
 deos non esse parietibus claudendos, quibus omnia deberent esse patentia ac libera, quorumque hic mundus templum esset, censuerunt magi Perfarum. 2. de Leg. 27
 deos novos, & in his colendis nocturnas peruigilaciones sic Aristophanes poeta vexat, vt apud eum Sabazius, & quidam alii dii peregrini iudicati è ciuitate eiciantur. 2. de Leg. 37
 deos octo esse dixit Zenocrates. de Nat. deor. 1. 15
 deos omnia cernere, deorum esse plena omnia homines existimare oportere dicebat Thales: fore enim omnes castiores. 2. de Leg. 18
 deos Perseus eos dicit esse habitos, à quibus magna utilitas ad vitæ cultum esset inuenta. de Nat. deor. 1. 28
 deos placatos efficit pietas & sanctitas. Offic. 2. 15
 deos populares esse multos, naturalem vnum dicit Antisthenes. de Nat. deor. 1. 24
 vt deos qui canem & felem colunt, eadem superstitione, qua cætera gentes constitantur. 1. de Leg. 14
 deos suos, aut novos, aut alienigenas, colli confusionem habet religionum, & ignotas sacerdotibus ceremonias. 2. de Leg. 27
 contra deos testimonium dicere. 3. de Nat. deor. 61
 diis immortalibus interpositis tum iudicibus, tum testibus ciuium inter ipsos, quam sancta erit inter eos societas. 2. de Leg. 14
 deus multi praua sentiunt. Tusc. quæst. lib. 1. 25
 non idcirco à diis non optimè nobis esse prouisum, quod multi eorum beneficio peruersè vtantur. 3. de Nat. deor. 51
 à diis ortis fidem non habere, difficile. de Vniuers. 47
 dextra hostilis. Tusc. quæst. lib. 1. 16
 dextra destruit in læuam partem oculorù, læuæque in dextram. de Vniuers. 61
 dextra videntur quæ læua sunt, quia contrariis partibus oculorum contrarias partes attingunt. de Vniuers. 61
 Diagondas Thebanus nocturna omnia in media Græcia lege perpetua sustulit. 2. de Leg. 37
 Diogenes ac Theodorus, omnino deos esse negabant. de Nat. deor. 1. 82
 Diogenes, Atheos ille qui dicitur. 3. de Nat. deor. 66
 Diogenes, Atheos qui dicitur, posteaque Theodorus, nonne aperte deorum naturam sustulerunt. de Nat. deor. 1. 44
 Diogenes & Theodorus Cyrenæicus nullos esse deos putauerunt. de Nat. deo. 1. 2
 Diogenes putabat deos humana negligere. 3. de Nat. deor. 66

Diogenes Rhodius, Olympionices nobilis, vno die duos suos filios victores Olympiæ vidit. Tusc. q. lib. 1. 99
 Diogenes dictum de diis. 3. de Nat. deo. 66
 dialectica, disciplina est orationis ratione conclusa. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 13
 dialectica disciplina. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 23
 dialectica in ratione & differendo est. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 22
 dialectica pars philosophiæ. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 22
 dialectica Stoicorum qualis, & quo ordine progrediatur. Academ. quæst. ed. 1. lib. 2. 83
 dialectica veri & falsi quasi disceptatrix & iudex. Academ. quæst. ed. 1. lib. 2. 82
 dialectica vna continet omnem & perspicendi quid in quaque re sit, scientiam, & iudicandi quale quidque sit, ac ratione & via disputandi. de Finib. lib. 2. 15
 dialectica fundamentum est, quicquid enuncietur, aut verum esse aut falsum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 86
 iudicia dialecticæ nulla. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 131
 an tu dialecticis ne imbutus quidem es. Tusc. quæst. lib. 1. 12
 dialectici statuunt omne, quod ita disiumtum sit, quasi aut etiam, aut non, non modo verum esse, sed etiã necessarium. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 88
 dialecticorum verba nulla sunt publica. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1. 19
 Diana, est luna: vt Apollo, fol. 3. de Nat. deo. 36
 Diana lucifera apud Græcos. 2. de Nat. deo. 50
 Diana omniuaga. 2. de Nat. deo. 51
 Diana Ephesiæ templum eadem nocte deflagruit, qua natus est Alexander. Ibidem.
 Dianam & lunam eandem esse putant. 2. de Nat. deo. 50
 Dianæ plures. 3. de Nat. deo. 41
 Diæarchus ab Aristotele doctus, huic rationi studioque non defuit. 3. de Leg. 16
 Diæarchus accerrimè contra immortalitatem animæ disseruit. Tusc. quæst. lib. 1. 63
 Diæarchus Aristoxeni æqualis & condiscipulus. Tusc. q. lib. 1. 34
 Diæarchus, deliciae mææ, per appositionem. Tusc. q. lib. 1. 63
 Diæarchus & Aristoxenus nullum omnino animum esse dixerunt. Tusc. quæst. lib. 1. 43
 Diæarchus Mefenius. Tusc. q. lib. 1. 18
 Diæarchus ne condoluisset quidem vnquam videtur, qui animum se habere non sentiat. Tusc. q. lib. 1. 34
 Diæarchus Peripateticus magnus & copiosus, librum scripsit de interitu hominum. Offic. 2. 22
 Diæarchus tres libros scripsit, qui Lesbici vocantur, quod Mitylenis sermo habetur: in quibus vult efficere animos esse mortales. Tusc. quæst. lib. 1. 63
 Diæarchi de animo & anima sententia sub persona Phæreæ Phthiotæ. Tusc. q. lib. 1. 18
 Diæarchi magnus liber est, quæ euentura sint, ea necire melius esse, quam scire. Diuin. lib. 2. 81
 mortem dico & deos timebat Methrodorus. de Nat. deo. 1. 60
 non dico fortasse etiam quod sentio. Tusc. q. lib. 1. 10

dicat planè quod intelligam. lib. 1. de Fini. 12
dicimus multa inconsideratè ac temerè. de Vniuers. 17
qui nihil sine aliqua probabili coniectura ac ratione dicunt. Diuin. lib. 2. 12
dicam quod sentio tamen. Parad. 7
dicam vt res est. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 8
valeat. quid enim dicam, propitius sit? de Nat. deo. 1. 87
sic loquitur, vt Coruncanum pontificem maximum te audire dicas. de Nat. deo. 1. 81
dicat Senator loco. id est rogatus. 3. de Leg. 35
dicamus hunc totum tibi diem maiore musarum primordio. 2. de Leg. 6
voluptatè cum summum bonum diceret. lib. 1. de Finib. 21
qui maiore auctoritate nihil diceret. Diuin. lib. 2. 106
quæ cum dixissem, magis vt illum provocarem, quam vt ipse loquerer. lib. 1. de Finib. 20
dicere ad voluntatem alicuius. Læli. 8
dicere aliquid acris & vehementius. Tusc. q. lib. 4. 44
dicere aliquid constanter. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 11
dicere aliud atque sentias. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 16
dicere aperte & clara voce. Tusc. quæst. lib. 5. 56
dicere aptè, distinctè, ornate. Offi. 1. 3
dicere certa. Tusc. quæst. lib. 1. 16
dicere contra omnes. lib. 1. de Finib. 2
dicere contra sensus, contraque perspicuitatem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 90
dicere copiose, sapienterque. Offi. 2. 68
dicere de absentibus detrahendi causa. Offi. 1. 87
longum est dicere de Platonis inconstantia. de Nat. deo. 1. 23
dicere de seipso senile est, eique ætati conceditur. Cat. 27
dicere de singulis rebus in vtranque partem. de Finib. lib. 5. 9
dicere diem alicui. Offi. 3. 152
dicere disertè copiosèque. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 124
dicere ea quæ sunt in promptu. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 3
dicere grandia ornate. de Finib. lib. 4. 5
dicere grauissimè & copiosissimè. Offi. 1. 5
dicere in vtranque partem. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 8, & 99
dicere inuidiose, eleganter, subtiliter. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 134
dicere ius. de Finib. lib. 2. 61
dicere liceat inter nos. de Nat. deo. 1. 51
dicere mendacium alicui. de Pet. Consul. 31
dicere minora enucleatè. de Finib. lib. 4. 5
dicere monstra. Tusc. q. lib. 4. 43
dicere politè, aptèque. de Finib. lib. 4. 4
dicere pro aliquo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 18
dicere pro reo. de Finib. lib. 4. 19
dicere sententiam in Senatu. Tusc. quæst. lib. 5. 80. Parad. 1
dicere simpliciter breuiterque. Offi. 2. 44
dicere subtiliter magis, quam dilucidè. Tusc. quæst. lib. 1. 33
dicere subtiliter contra aliquem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 58
dicere testimonium. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 135
dicere falsum testimonium. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 74
quæ dicuntur quidem, & acuta mihi vi-

dentur in vtranque partem & paria. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 124
quid eo miserius dici aut fingi potest? de Finib. lib. 1. 33
video enim ab eo dici multa seuerè, multa præclare. Tusc. q. lib. 3. 40
de cuius excellentia multa quidem dici quauis fusè lateque possint. Tusc. q. lib. 4. 46
dici splendide quædam non conuersa de Græcis. lib. 1. de Finib. 5
dicendi ars, pro Rhetorica. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 4
dicendi genus forense. Offi. 1. 5
res bonas verbis electis grauitè ornateque dictas quis non legat? lib. 1. de Finib. 7
quod ne dictu quidem fas est. de Vniu. 7
dictum ambiguitè. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 83
dictum proteruum. de Finib. lib. 2. 41
dicta breuiter & commodè. Læli. 1. 1. & 7
dicuntur Græcis. ista enim à vobis, quasi dictata redduntur. de Nat. deo. 1. 50
itaque cum ante meridiem dictioni operam dedissemus. Tusc. q. lib. 2. 7. hoc est, arti oratoriz.
qui illis orationem dictauisses. de Finib. lib. 4. 51
rectius magister populi (is enim est Dictator. de Finib. lib. 3. 59)
dictamum herbas quærum capræ feræ, confixæ venenatis sagittis. 2. de Nat. deo. 95
diducere interualla. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 21
dies brumalis. Diuin. lib. 2. 25
dies deficit, si velim paupertatis causam defendere. Tusc. q. lib. 5. 73
dies deficiat, si velim numerare. 3. de Nat. deo. 60
quis enim iste dies illuxerit, &c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 64
sed dies me deficit. de Finib. lib. 2. 51
dies natalis. de Finib. lib. 2. 84
delet dies opinionum commenta, naturæ iudicia confirmat. de Nat. deo. 2. 4
dies præstituta. Tusc. q. lib. 1. 77
dies, pro longinquitate temporis. Tusc. quæst. lib. 3. 45
dies supremus. Tusc. q. lib. 3. 48
dies solstitialis. Tusc. q. lib. 1. 78
diei noctisque esse trix terra. de Vniuers. 45
diei noctisque vicissitudo tribuit aliud agendi tempus, aliud quiescendi. 2. de Nat. deo. 100
nos in diem viuimus. id est, tenemus tandiu atque defendimus aliquid, dum afferat dies aliquid probabilis. Tusc. quæst. lib. 5. 25
& quodam liberiore, quam solebat, & magis vacuo ab interuentoribus die. Fat. 2
qui si error stultis extenuetur die. id est, diuturnitate temporis. Tusc. q. lib. 4. 31
inclinato iam in post meridianum tempus die. Tusc. q. lib. 3. 6
dies quieti, caelestium feræ nominantur. 2. de Leg. 51
dies complures. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 13
dies fastorum. Tusc. quæst. lib. 1. 55
dierum festorum, feriarumque ratio in libertis quietem habet litium & iurgiorum, in seruis operum & laborum, quas compositio anni conferre debet, & perfectionem operum rusticorum. 2. de Leg. 30
dies & noctes sempiternum dominum

timeremus. de Nat. deo. 1. 39
dies plerisque deduceret. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 33. translatio à filo, quod deduci proprie dicitur.
Die mater Mercurii. 3. de Nat. deo. 39
qui re consentientes vocabulis differabant. de Fin. lib. 4. 4
differre aliquid in aliud tempus. Cat. 1
differre in tempus aliud. Tusc. quæst. lib. 4. 65
differre nominibus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1. 11
differre nominibus, congruere rebus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 16
differre tempus. de Fin. lib. 4. 1
difficile dictu. Tusc. q. lib. 2. 15
ca difficultas induxit imperitos, &c. de Nat. deo. 2. 32
multis difficultatibus obstructa. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 7
diffidit hanc coniunctionem omnem in duplicem longitudinem. de Vniu. 31
aut qui diffidit (bonis suis), beat? esse qui potest? Tusc. q. lib. 4. 50
at diffidat (bonis suis) necesse est, qui bona diuidit tripartito. Tusc. quæst. lib. 5. 30
huic incipio sententiæ diffidere. Tusc. q. lib. 5. 2
singulasque res diffinimus, circumscripentes complectimur. 2. de Nat. d. 111
& omnia quæ sunt, ex omni æternitate diffinita dicis esse fataliter. Diuin. lib. 2. 14
diffiluere luxuria. Offi. 1. 149
difficilius periculo mortis diffugissent. Offi. 3. 156
aqua se diffundit admixto calore liquefacta & dilapsa. de Nat. deo. 2. 19. prius dixerat aquæ effusionem.
vt ex bonis amici quasi diffundatur, & incommodis contrahatur. Læli. 45
diffusus & lauis dicere aliquid. Tusc. q. lib. 3. 18
quibus non concessis digitum progredi non possunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 107
ne digitum quidem eius causa porrigendum esse dicebant. de Fin. lib. 3. 45
digitorum contractio facilis, facilisque porrectio. 2. de Nat. deo. 113
digitorum percussione hæres scriptus. Offi. 3. 99
quæ paulum digitos constrinxerat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 133
nam cum extensis digitis aduersam manum ostenderat, &c. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 133
si digitis cõcreperit. id est, leuissimo momento. prouerbialis locutio. Offi. 3. 59
digitis peccata sua dimittiri. Parad. 31
dignus est qui aliquando imperet, is qui modeste paret. 3. de Leg. 3
dignus quicum in tenebris mices. Offi. 3. 102
quæ quidem digna statuissem, in quibus elaborarent. Tusc. q. lib. 1. 1
ista quæ vos dicitis, vix digna sunt lucubratione ancillarum. de Natura deo. 1. 67
qui illa non modò cura, sed ne memoria quidem digna ducant. Diuin. lib. 2. 97
dignissimus iusto odio. de Finib. lib. 1. 16
dignitas formæ. de Finib. lib. 5. 44
persona & dignitas. lib. 1. de Finib. 2
alienum eius dignitatis, quam mihi quisque tribuit. lib. 1. de Finib. 10
dignitatem nominis retinere, & à re ipsa deficere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 64

vir dignitate præstantissima. 3. de Nat. deo. 60
non longinquum inter nos digressum & discessum fore. Cat. 77
diudicat animus cætera. de Vniu. 35
eamque controuersiam diiudicabis. de Finib. lib. 3. 5
vtrum igitur inter has sententias diiudicare malumus, &c. Tusc. quæst. lib. 1. 20
diudicare vera & falsa. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1. 97. 98. & Tusc. q. lib. 5. 53
ea dissensio nisi diiudicatur, in summo errore necesse est homines versari. de Nat. deo. 1. 2
diudicari hoc, nescio an vnquam, sed hoc sermone certè non potest. 1. de Leg. 43
diudicatio ista magna est. 1. de Leg. 43
& præclarissimè constituta Respub. dilaberetur. Offi. 2. 118
sed intento opus est animo, ne omnia dilabatur, si vnum aliquod effugerit. Tusc. q. lib. 4. 8
aqua liquefacta & dilapsa admixto calore se diffundit. de Nat. deo. 2. 19
neque dilatat argumentum. Parad. 3
dilatare propositum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 40
quæ dilatantur à nobis, Zeno sic premebat. de Nat. d. 2. 16
dilatare & contrahi, contraria. 2. de Nat. deo. 102
quantis in angustiis vestra gloria se dilatarit velit. Som. Scip. 13
dilatare lex in ordinem cūcum coangustari potest. 3. de Leg. 30
dii nullare egentes, inter se diligunt. de Nat. deo. 1. 86
quasi fieri villo modo possit, quod in amatorio sermone dici solet, vt quisquam plus alterum diligit, quam se. Tusc. q. lib. 3. 61
nisi æquè amicos & nosmetipsos diligamus. de Fin. lib. 1. 53
diligere oportet, cum iudicaris: non, cum dilexeris, iudicare. Læli. 71
diligere quod per se non sit diligendum, non est boni viri. 1. de Leg. 36
diligendi principium in animalibus à se ductum. de Fin. lib. 3. 13
omnium rerum nec aptus est quicquam ad opes tuendas ac tenendas, quam diligere: nec alicuius, quam timeri. Offi. 2. 30
diligenter operam dare alicui. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 12
diligentissimè omnia circumspicere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 35
diligentia rei familiaris. de Fin. lib. 4. 56
diligentia testamentorum. Tusc. quæst. lib. 1. 16
sine diligentia memoria Senator pararus esse nullo modo potest. 3. de Leg. 36
diligentiam alicuius admirari. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 1
diligentiam & curam non mediocrem adhibere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 40
quod dilucidè docetur à politioribus physicis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 51
dilucidè perspicere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 41
dilucere molestias. Tusc. quæst. lib. 3. 31
dimittiri peccata sua dignus. Parad. 31
in studio dimittendi penè calu, atque terrea, &c. Cat. 45
dimensæ ad spatium temporis annorum conuersiones. de Vniuers. 65
à quo essent illa dimensa & descripta. Cat. 55
dimensio quadrati. Tusc. q. lib. 1. 46
dimicare de honore & gloria. Offi. 1. 117
dimicare de imperio. Offi. 1. 59

dimicare pro legibus, pro libertate, pro patriâ. Tusc. q. lib. 4. 33
neque de bonis priuatorum publice diminutio fiat. Offi. 2. 107
dimicare quasi γυμνῆσι nominata est. 2. de Nat. d. 50
eò enim rem dimittit Epicurus, &c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 72
dimittere aliquid cum bona gratia. Fat. 5
dimittere amicitias. Læli. 65
dimittere concilium, simulatque intercessum sit. 3. de Leg. 37
dimouere mentem è sua sede & statu. Parad. 17
dimoueri de gradu dignitatis. Tusc. quæst. lib. 2. 51
vt nullis nec suppliciis, nec præmiis dimoueri possit ex eo, quod rectum esse decreuerit. de Fin. lib. 4. 48
Diodorus ad honestatem addidit vacuitatem doloris. de Fin. lib. 2. 116
Diodorus & Hieronymus Peripatetici. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 122
Diodorus finem bonorum iudicauit, vacare omni molestia cum honestate. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 122
Diodorus id solum fieri posse dicebat, quod aut esset verum, aut futurum esset verum. Fat. 10
Diodorus Stoicus cum Cicerone vixit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 105
Diodorus valens dialecticus. Fat. 9
Diodorus à puero audiuit Cicero. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 105
Diodorus Stoicus cæcus, quod credibile vix esset, cum in philosophia multo etiâ magis assidue, quam antea, versaretur, & cum fidibus Pythagoræorum more vteretur, cumque ei libri noctes & dies legerentur, quibus in studiis oculis non egebat: tamen quod sine oculis fieri posse vix videtur, Geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens discipulis, vnde, quod, quamque lineam scriberent. Tusc. q. lib. 5. 80, & 81
Diogenes Alexandro roganti, vt diceret si quid sibi opus esset, nunc quidem paululum, inquit, à sole. Tusc. quæst. lib. 5. 67
Diogenes Apolloniates aere vtitur deo. de Nat. d. 1. 23
Diogenes Babylonius auditor Chryssippi vnum librum edidit de diuinatione. Diuin. lib. 1. 6
Diogenes Babylonius magnus & grauis Stoicus. Offi. 3. 67
Diogenes Babylonius, partu lous disungit à fabula. de Nat. d. 1. 31
Diogenes disputare solebat, quanto regè Perlarum vita fortunatè superaret: sibi nihil deesse: illi nihil satis vnquam fore: se eius voluptates non desiderare, quibus nunquam satiare non possent, suas eum consequi nullo modo posse. Tusc. q. lib. 5. 67
Diogenes proici se iussit inhumatum. Tusc. q. lib. 1. 93
Diogenes Stoicus Babylonius, & Carneades Academicus Cyrenæus Lælio & Scipione adolefcentibus ad Senatum ab Atheniënsibus legati missi sunt. Tusc. q. lib. 4. 4. vide Gell. lib. 7. cap. 14. & lib. 17. cap. vlt.
Diogenis Cynici dictum. 3. de Nat. d. 61
A Dione Stoico sunt propria quædam de magistratibus quæsitæ subtilius. 3. de Leg. 15
Tricopatreus, Eubuleus, Dionysius, fuerunt dioscuro. 3. de Nat. d. 38
Dionysius à filiabus suis, cum iam essent

adultæ, ferrum remouit, instituitque vt candentibus iuglandium putaminibus barbam sibi & capillum adureret. Tusc. q. lib. 5. 43
Dionysius cultros metuens tonsorios, candente carbone sibi adurebat capillum. Offi. 2. 33
Dionysius cum duas vxores haberet, Aristomachen ciuem suam, Doridem autem Locrensem, sic noctu ad eas ventitabat, vt omnia specularetur & perferretur antè: & cum fossam latam cubiculari lecto circumdedit, eiusque fossæ transitum ponticulo ligneo coniunxisset, eum ipsum, cum fores cubiculi clauserat, detorquebat. Tusc. quæst. lib. 5. 43
Dionysius cum esset bonis paribus atque honesto loco natus, abundaretque & æqualium familiaritatis & consuetudine propinquorum, haberet etiâ more Græciæ quosdam adolefcentes amore cõiunctos, credebatur eorum nemini: sed is quos ex familiis locupletum seruos delegerat, quibus nomen seruitutis ipse detraxerat, & quibusdam conuenis & feris barbaris, corporis custodiam committebat. Tusc. quæst. lib. 5. 42. 43
Dionysius cum in communibus suggestibus consistere non auderet, concionari ex turri alta solebat. Tusc. quæst. lib. 5. 44
Dionysius cum pila ludere vellet, tunicamque poneret, adolefcentulo, quem amabat, tradidisse gladium dicitur. hic cum quidam familiaris iocans dixisset, huic quidem certè vitam tuam committis, arrisissetque adolefcentem, vtrumque iussit interfici: alterum, quia viam monstrauisset interitendi sui: alterum, quia id dictum risu approbauisset. Tusc. q. lib. 5. 44
Dionysius doctus à puero, & artibus ingenuis eruditus fuit. Tusc. quæst. lib. 5. 46
Dionysius duodequadraginta annos Syracusanorum tyranus fuit, cum v. & xx natus annos dominatum occupasset. Tusc. q. lib. 5. 42
Dionysius quandiu regnauerit. 3. de Nat. deo. 61
Dionysius quantopere amicitias desideraret, quarum infidelitatem extimefcerat, declarauit in Pythagoreis duobus illis (Damonè & Pythia) quorum cum alteru vadem mortis accepisset, alter vt vadem suum liberaret, præsto fuisset ad horam mortis destinatum, Vtinam ego, inquit, tertius vobis amicus ascriberer. Tusc. q. lib. 5. 46
Dionysius Heracleotes cum ex renibus laboraret, ipso in euolatu clamitabat, falsa esse illa, quæ antea de dolore sensisset. Tusc. q. lib. 2. 51
Dionysius Heracleotes, cum à Zenone fortis esse didicisset, à dolore deuictus est. Tusc. q. lib. 2. 51
Dionysius musicorum perstudiosus fuit, poeta etiam tragicus. Tusc. quæst. lib. 5. 46
Dionysius, ne tonfori collum committeret, tondere filias suas docuit. Tusc. q. lib. 5. 43
Dionysius omni cultu & victu humano carebat: vivebat cum fugitiuis, cum facinorosiss, cum barbaris: neminem, qui aut libertate dignus esset, aut vellet omnino liber esse, sibi amicum arbitrabatur. Tusc. q. lib. 5. 47

Dionysius tyrannus Æsculapii, Epidauri barbam auream demi iussit. 3. de Nat. deor. 62
Dionysius tyrannus cum in Phiditii La cedæ moniorum cœnavisset, negavit se iure illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatum: tum is, qui illa coxerat, Minime mirum, inquit: condimenta enim defuerunt. Quæ tandem, inquit ille labor in venatu, sudor, cursus ab Eura, fames, sitis: his enim rebus Lacedæmoniorum epulæ condiuntur. Tusc. quæst. lib. 5. 70
Dionysius tyrannus fanum Proserpine Locris explicavit. 3. de Nat. deo. 62
Dionysius tyrannus in suo lectulo mortuus, in Tympanidis rogum illatus est. 3. de Nat. d. 63
Dionysius tyrannus Ioui Olympio aureum detraxit amiculum. 3. de Natura deo. 62
Dionysius tyrannus mensas argenteas de omnibus delubris iussit auferri. Ibid.
Dionysius tyrannus Syraculis expulsus, Corinthi pueros docebat, vsque ad imperio carere nō poterat. Tusc. q. lib. 3. 23
Dionysii Heracleotis argumentum, quo probat dolorem esse malū. Tusc. q. lib. 2. 52
Dionysii Syracusanorum tyranni mater, quam prægnans Dionysium aluo con tineret, somniauit se peperisse Satyri scum. Diuin. lib. 1. 37
Dionysii tyranni dictum. 3. de Nat. deo. 62
Dionysio ne integrum quidem erat, vt ad iustitiam remigraret, ciuibſque libe ratem & iura redderet: is enim se adoleſcens improuida ætate irretierat erratis, eaque commiserat, vt saluus ef se non posset, si sanus esse cœpiſſet. Tu scul. q. lib. 5. 46
Dionysio per agrum Leontinum iter fac ientem, cuiusmodi ostentum euenerit. Diuin. lib. 1. 65
atque de hoc homine (Dionysio Syracu sanorum tyranno) à bonis authoribus sic scriptum accepimus, summā fuisse eius in victu temperantiam, in rebuſque gerendis virum acrem & industriū, eundem tamen maleficū naturæ & iniu stum. Tusc. q. lib. 5. 42
Dionysii multi. 3. de Nat. deo. 41
Διονυσιοι apud Græcos multis modis no minantur. 3. de Nat. deo. 38
sed tamen ad veritatem sæpiſſimè dirigit. Diuin. lib. 1. 26
dixit hanc à media linea ad læuam. de Vniuers. 33
non igitur potestis voluptati omnia diri gentes, aut tueri, &c. de Fin. lib. 2. 58
dirigere cogitationes suas non ad paruulam Cynosuram, hoc est, ad rationes ad tenue climatas: sed ad Helicem & clarifimos septentriones. id est, ad rationes latiore specie. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 61
dirigere regiones. Diuin. lib. 1. 30
dirigere officium vtilitate magis, quàm humanitate. Offic. 3. 19
ad voluptates artes suas direxiſſe. de Fin. lib. 2. 94
diriguntur ad naturam rerum omnium principem leges hominum. 2. de Leg. 11
honestate igitur dirigenda vtilitas est. Of fic. 3. 112
directō deorsum feratur. de Nat. deo. 1. 48
dirimere communem humani generis so cietatem. Offic. 3. 34
dirimere coniunctionem ciuium. Offic. 3. 29
dirimere controuersiam. Offic. 3. 164
dirimere tempus. Diuin. lib. 1. 74

dirimitur res suscepta, si vnus augur A L I O D I E dixerit. 2. de Leg. 32
diripere vrbes. Off. 1. 115
& omnium falsarum opinio num teme ritate direpta. de Fin. lib. 1. 35
direptio expilatioque sociorum. Offic. 2. 112
direptiones sociorum & ciuium. Offic. 3. 46
dirumpere amicitias. Læ 1. 71
in dira & in vitiosa incurrimus. Diuin. lib. 1. 28
diræ, sicut cætera auspicia, vt omina, vt signa, non causas afferunt cur quid eue niat, sed enunciant euentura, nisi pro uideris. Diuin. lib. 1. 30
dira quæ defixerit augur, irrita, inſeſæ que sunt. 2. de Leg. 18
quanta in altero diritas, in altero comitas? Car. 60
vt si qua inueſta diritas casu foret. Tusc. q. lib. 3. 26
Dis vt apud Græcos νόμος. 1. de Natura deor. 49
Diti patri terrena vis omnis atq; natura dedicata est. 2. de Nat. d. 49
nunquam ex animo meo discedit illius optimi atque inuictissimi viri memo ria. Som. Scip. 2
discedat animus à corporis obsequio & indulgentia. 1. de Leg. 46
sed discedamus à nobismetipsis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 106
quamobrem à superiorum autoritate discederet. de Fin. lib. 4. 36
vt amiores abs te discedant, quàm accef serint. de Pet. Conf. 32
cūm terra discessisset magnis quibusdam imbribus. Off. 3. 48
neque à commentariolis suis discedere. de Fin. lib. 4. 8
discedere à constantia atque à mente, at que à se ipſo magnitudine timoris. Di uin. lib. 2. 88
discedere à dignitate sapientis. Off. 1. 97
discedere à fide iustitiæque. Off. 3. 104
discedere à natura. de Fin. lib. 4. 34
discedere à ratione. Off. 1. 113
discedere à situ naturæ. Off. 1. 97
discedere à vita per inedia. Tusc. quæst. lib. 1. 68
discedere ab officio. Off. 1. 47
discedere inimicum. de Pet. Conf. 30
discedere placatum, æquūque. de Pet. Conf. 30
nam prius poterit à se quisque discede re, quàm appetitum earum rerum, quæ sibi conducant, amittere. de Finib. lib. 5. 30
discedere repudiatum & condemnatum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 109
discedere superiorem. id est, victorem. Tusc. q. lib. 2. 48
& cūm cœlum discessisse visum est. Di uin. lib. 1. 82
discessus animi à corpore fit plerunque sine sensu, nonnunquam etiam cum voluptate. Tusc. q. lib. 1. 67
discessus cœli. Diuin. lib. 2. 46
discessus è vita. Diu. lib. 1. 45
accessus, discessusque solis. de Nat. d. 2. 15
tamen discessu à suis, atque ipsa relin quenda luce moueatur. de Fin. lib. 5. 28
disceptare controuersias aliquorū. Tusc. q. lib. 4. 5. est componere, moderari. cūm de Repub. disceptatur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 60
hoc modo hanc causam disceptari oportet. Fat. 34
cum quibus omnis ferè nobis disceptatio

contentioque est. Diuin. lib. 2. 115
disceptator iuris qui priuata iudicet, iu dicariue iubeat, prator esto. 3. de Leg. 7
discernere atra & alba non posse. Tusc. q. lib. 5. 81. τὸ λευκὸν & μέλαν εἰδέναι dicunt Græci.
discerni à falsis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 23
in ipsum discrimen & aciem doctrinam perduxit. 3. de Leg. 16
in discrimenque ventum est. Off. 2. 47
in discrimen vocari. Off. 1. 117
erit igitur res iam in discrimine. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 113
discindere amicitias. Læ 1. 65
disciudere locis aliqua. Tusc. q. lib. 1. 18
discibamus pueri (inquit Cicero) duode cim tabulas, vt carmen necessarium, quas iam nemo discit. 2. de Leg. 54
didicimus à paruis. 2. de Leg. 8
si didicisset bis bina quid essent, certè nō diceret. de Nat. d. 2. 35
discere aliquid ratione. Tusc. quæst. lib. 1. 29
discere emori. Tusc. q. lib. 1. 61
si à Polyæno familiari suo Geometriam discere maluisset, quàm illà etiā ipsum dedocere. lib. 1. de Fin. 16
discere nihil aliud quàm recordari. Tusc. q. lib. 1. 47, & 48. Socratis sententiã apud Platonem in Menone.
ad discendum celeritas. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 15. alibi Docilitatem vocat.
certaque viuendi disciplina. Off. 2. 20
disciplina auguriorum. de Nat. d. 2. 7
disciplina deserta & iam pridem relicta. de Nat. d. 1. 5
disciplina dialectica. Acad. quæ. ed. 1. lib. 1. 13
disciplina domestica, bellica. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 7
disciplina imperii militaris. de Finib. lib. 1. 28
disciplina memoriæ non sine causa ex lo cis ducta: inest enim in eis magna ad monitionis vis. de Fin. lib. 5. 2
disciplina perfectissima. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 16
ea quæ voluptaria, delicata, mollis habe tur disciplina, quàm grauis, quàm continens, quàm seuera sit. lib. 1. de Fin. 29
disciplina Reipub. magnam habet vim. Tusc. q. lib. 1. 92
disciplina satis & copioſe, & eleganter constituta. de Fin. lib. 4. 2
disciplina vsus militiæ indocilis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 2
Peripateticorum disciplina forma triplex est, vna pars est naturæ, differendi alte ra, viuendi tertia. de Fin. lib. 5. 8
vt dolore suo sanciret militaris imperii disciplinam. lib. 1. de Fin. 28
probare aliquam disciplinam, id est, scho lam, vel doctrinam alicuius philoso phi. lib. 1. de Fin. 11
accepti disciplinam ab Anaximene. de Nat. d. 1. 20
disciplinam aruspicum Etruriæ prin cipes docento. 2. de Leg. 8
disciplinam augures tenent. 2. de Leg. 18
disciplinam & legem viuendi singulis dare. 1. de Leg. 44
vtrum igitur percurri omnem Epicuri disciplinam placet, an, &c. lib. 1. de Fi nib. 22
ad quamcunque sunt disciplinam quasi tempestate delati. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 9. metaphora à nauiganibus.
disciplinam sapientiæ exponere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 104

qui ipsorum disciplinam sequor. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 89
hac amplissima omnium artium bene viuendi disciplinam, vita magis quàm literis persecuti sunt. Tusc. q. lib. 4. 5
quum iam disciplinæ grauissimæ philoso phorum constitissent. Acad. quæ. edit. 1. lib. 2. 15
disciplinæ nonnullæ sunt, quæ propositis bonorū & malorum finibus, officium omne peruertunt. Offic. 1. 9
iacere necesse sit tot & tam nobiles disci plinas. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 135
quid à singulis philosophiæ disciplinis diceretur, persecuti sumus. lib. 1. de Fi nib. 10
discipulus rudis & integer. 3. de Nat. d. 5
discordia est ira acerbius, intimo odio & corde concepta. Tusc. q. lib. 4. 16
discordia non rerum, sed verborum. 1. de Legib. 42
discordia, quæ in rerum natura, totoque mundo constant, quæque mouentur, dissipat omnia. Læ 1. 23
discordiam, cupiditatem, cæteraque gener is eiusdem ad deum reuocat Parmeni des. de Nat. deo. 1. 22
quid attinuit cum iis, quibus cum re con ueniebat, verbis discrepare? de Finib. lib. 4. 50
discrepare à seipſo. Tusc. quæst. lib. 4. 23
discrepare ab aliquo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 8
discrepare ab officio & natura. Off. 1. 203
discrepantes & variæ doctissimorum ho minum sententiæ. de Nat. deo. 1. 1
discutere captiones. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 44
quia disertus esse possem, si contra ista di cerem. Tusc. q. lib. 1. 9
diserte copiosèque dicere. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 124
distingere se à corpore. Tusc. q. lib. 1. 61
distingentis, idem quod magis alienum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 61
si distinctione à contrariis falsa potest ef se, nulla vera est. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 89
distinctione, pro Pronunciatio negatiuo: in eo enim prædicatum à subiecto remo uetur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 83
distinctiones ex contrariis Epicurei ve ras esse dicunt. Fat. 28
in omnibus distinctionibus, in quibꝰ aut etiam, aut non, ponentur. de Na. d. 1. 48
ex disparibus stellarum errantium mo tionibus. de Nat. d. 2. 38
disparibus temporibus eadem spatia con ficiunt errantes stellæ. de Nat. d. 1. 61
dispartire genera. diu. q. lib. 5. 53
dispartuntur in infinita id quod in vna cognitione est positum. 2. de Leg. 45
dispartiri ac diuidi. 3. de Nat. deo. 70
dispartiri in minima. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 40
disparilis aspiratio terrarum. Diu. lib. 1. 71
dispellere caliginem. Tusc. quæst. lib. 1. 52
dispicere verum. Diuin. lib. 2. 65
ipse sibi displicet. de Nat. d. 1. 59
displicere alicui totum philosophari. lib. 1. de Fin. 1
disputare contra propositum. Fat. 4
disputare de aliqua re rationibus conqui sitis. de Fin. lib. 1. 25
disputare de bene beatèque viuendo. lib. 1. de Fin. 4
disputare legibus impositis. Tusc. quæst. lib. 5. 25
disputare ratione ac via. de Finib. lib. 2. 15
disputatur etiam eleganter. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 75
neque enim disputari sine reprehensione

potest, nec cum iracundia aut pertinacia rectè disputari potest. lib. 1. de Fin. 21
rectè disputari cum iracundia aut perti nacia non potest. de Fin. lib. 1. 21
disputari subtiliter. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 30
disputandi genus tortuosum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 89
disputandi & intelligendi iudicium & ar tificium tradere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 104
disputandi genus quietum: quale est in philosophia & naturæ explicauone. Of fic. 1. 5
argumentandum & accuratè differendū, & rationibus conquistis de voluptate & dolore disputandum. lib. 1. de Fin. 25
acutè disputantis illud est, non quid quis que dicat, sed quid cuique dicendum sit, videre. Tusc. q. lib. 5. 22
& erat de hac vna re vnus diei disputa tio. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 46
disputatio copiosa, sed paulò abstrusior. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 50
disputatio litigiosa. de Fin. lib. 5. 69
disputatio splendida. de Fin. lib. 2. 57
disputatiōni interesse. lib. 1. de Fin. 11
negat opus esse ratione, neque disputa tiōne. lib. 1. de Fin. 13
quæ disputatiōibus huc & illuc trahuntur: intelligit de rationibus ex conie ctura pendentibus. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 106
dissentire ab aliquo de veritate. de Finib. lib. 2. 67
dissentire ab aliquo non verbis, sed vni uersa re, & tota sententia. de Fin. lib. 4. 2
dissentire ab aliquo verbis magis, quàm sententiis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 16
tamque ipsi inter se dissentientibus atq; diltractis. Tusc. q. lib. 5. 32
est enim inter magnos homines summa dissensio. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 108
qua de re est igitur inter summos viros maior dissensio. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 120
qua de re cūm sit inter doctissimos ma gna dissensio. de Fin. lib. 1. 10
dissentio inter aliquos sine acerbitate. Of fic. 1. 113
dissentio inter eos de re maxima. 1. de Legib. 42
itaque cogimur dissensione sapientum dominum nostrum ignorare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 117
dissero breuius quàm causa desiderat. de Nat. d. 1. 36
prudenter acurèque differere. Tusc. q. lib. 4. 37
differere contra aliquem. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 12
differere contra alterius opinionem. Tusc. q. lib. 1. 7
differere de omnibus rebus in contrarias partes maxima est dicendi exercitatio. Tusc. q. lib. 2. 6
differere dialecticè, oratoricè. de Finib. lib. 5. 9
differere doctè & copiosè. Tusc. q. lib. 5. 6
differere in vtranque partem. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 33
ea quæ disputavi, differere malui, quàm iudicare. 3. de Nat. d. 71
differere valde subtiliter. Acad. quæ. ed. 2. lib. 1. 35
differendi ars, pro Logica. Acad. quæ. ed. 2. lib. 1. 4
sequitur tertia, quæ per omnes partes sa pientia manat & funditur, quæ rem definit, genera dispartit, sequentia adiugit, perfectæ cōcludit, vera & falsa diu dicat, differendi ratio & scientia. Tusc.

q. lib. 5. 53
ex differendi ratione & scientia (hoc est dialectica) cūm summa vtilitas existit ad res ponderandas, tum maximè inge nua delectatio & digna sapientia. Tusc. q. lib. 5. 53
argumentandum & accuratè differendū, & rationibus conquistis de voluptate & dolore disputandum. lib. 1. de Fin. 25
differentium inter se reprehensiones non sunt vituperandæ. de Fin. lib. 1. 21
quibuscum differatur. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 19
aut cur cogimur eos sequi, qui inter se dissident? Acad. q. ed. 1. lib. 2. 132
dissidere ab aliquo capitali odio. Læ 1. 2
dissidere cum aliquo. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 132
dissidere verbis, non re. Fat. 34
dissidentes his contrarii motus animi. de Vniuers. 55
dissimilitudo locorum nonne dissimiles hominum procreationes habet? Diuin. lib. 2. 75
vt te id audisse, aut scire dissimules. de Pet. Conf. 24
dissimulatio, quam Græci εἰσπράται vocat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 16
non est enim in nostra potestate, sodicā tibus iis rebus, quas malas esse opinemur, dissimulatio vel obliuio. Tusc. q. lib. 3. 31
& aliud aliò dissipauit. Diuin. lib. 1. 68
dissipari procul à terris. Tusc. quæst. lib. 1. 35
dissipari reliquias C. Marii iussit Sylla vi chor. 2. de Leg. 52
aut qui dissipatos homines congregauit. Tusc. q. lib. 1. 50
quorum dissimilitudo dissociat amicitias. Læ 1. 64
dissoluere amicitias. Læ 1. 32
dissoluere interrogaciones captiosas & fal laces. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 44
dissoluere, pro refellere ac refutare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 68, & 69
dissoluere ratione vincitum haudquāquā boni est. de Vniuers. 49
dissoluere penam. Tusc. q. lib. 1. 90. meta phoricè.
dissoluere sine mutatione & sine versura. Tusc. q. lib. 1. 90
dissolui mundus nullo modo potest, nisi ab eo, à quo est colligatus. de Vni uers. 19
neutiquam dissoluemini, nec vos mortis fata periment. de Vniuers. 51
nulla non dissolubilis coagmentatio. de Nat. d. 1. 16
dissolubile & diuiduum est omne animal mortale. 3. de Nat. d. 20
dissuere amicitias. Offic. 1. 169. & Læ 1. 65
dissentus, id est, occupatus. 3. de Natura deor. 70
distinguerere ratione & arte quæ dicas. de Fin. lib. 4. 9
distinguerere falsa à veris. Acad. quæ. ed. 1. lib. 2. 62
distinguerere vera à falsis. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 52
ambigua distinguantur. lib. 1. de Fin. 17
distingere, grauius ornatè. de Nat. d. 1. 42
harum quidem rerū facilis est & expedi ta distinctio. lib. 1. de Fin. 26
quæ distinctio sit inter ea quæ gignantur, & ea quæ semper sint eadem. de Vniuers. 35
distinctio prima, de Vniuers. 7
distinctio solis, lunæ, syderūque omniū. de Nat. d. 2. 11

distinctio tenuis & acuta. Acad. quæ. ed. 1. lib. 2. 41
 distantia morum studiorumque. Læli. 64
 distortio membrorum. Tusc. q. lib. 4. 22
 in quibus si peccetur distortione & depravatione quadam. de Fin. lib. 5. 31, & 32
 quæ sententia omnem societatem distrahit societatis. Offic. 3. 34
 distrahor. id est, dubius & anceps sum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 125
 fit, vt distrahatur in deliberando animus. Offic. 1. 15
 distrahi in contrarias sententias. Off. 1. 15
 distrahi in contrarias partes. Tusc. quæst. lib. 5. 44
 distracti ac dissipati iacent. 2. de Leg. 41
 distribuit deus cælum æqualiter circum mundum. de Vniuers. 45
 totam Italiam fac vt in animo & memoria tibi distributam comprehensamque habeas. de Pet. Conf. 20
 distributio sensuum. de Fin. lib. 5. 29
 qui velit vno suffragio duas in Rempub.licas distringere. de Pet. Conf. 9
 distringere gladium. Offic. 3. 133
 cuncta disturbat ac dissipat ignis. de Nat. deo. 2. 29
 disturbare parietes. Parad. 35
 quid est in hominis vita diu? Cat. 63
 hæc videamus, quæ nunc diu multumque defensa sunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 121
 quom diu multumque vixeris. Cat. 8
 diuinus manat, quàm natura stare poterunt. 1. de Leg. 1
 nihil diurnum, in quo est aliquid extremum. Cat. 63
 diurnum tempus. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 1
 diurnitas temporum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 111
 diurnitate extabescit sicca & vana opinio: stabilis, vnâ cum seculis ætatibusque hominum inueterare potest. de Nat. deo. 2. 4
 diurnitate vanescere labes animi nõ potest. 2. de Leg. 26
 res à natura copulatas audebit errore diuellere. Offic. 3. 98
 diuellerè commoda ciuium. Offic. 2. 122
 quanquam à Polemonis & Peripatericorum & Antiochi finibus non facile diuellor. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 29
 vt ab ea nullo modo nec diuelli, nec abstrahi possint. de Fin. 1. 39
 diueterè ad cauponem, ad hospitem. Diuin. lib. 1. 42
 diueterè ad hospitem. de Fin. lib. 5. 3
 qui à te totus diueteres est. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 93
 diues dicitur, cui tanta possessio est, vt ad liberaliter viuendum facile contentus sit: qui nihil quærat, nihil appetat, nihil optet amplius. Parad. 34
 diuitiæ expetuntur tum ad vsus vitæ necessarios, tum ad perfrundas voluptates. Offic. 1. 37
 diuitiarum fructus est in copia. Parad. 60
 quantum cuique opus est, ad id accommodatur diuitiarum modus. Parad. 56
 diuitiarum proprium est, contentum esse rebus suis. Parad. 66
 diuitias censuit Diogenes non eam modo vim habere, vt quasi duces sint ad voluptatē, & ad valetudinem bonam, sed etiam vt ea contineant. de Finib. lib. 3. 39
 omitto diuitias, quas quum quisuis quantuis indignus habere possit, in bonis nõ non numero: quod enim est bonum, id non quisuis habere potest. Tusc. q. lib. 5. 34

diuidere vitium. Tusc. q. lib. 3. 42
 nihil de diuidendo ac partiendo docere. lib. 1. de Fin. 16
 in diuidendo maximum vitium est præterire aliquid. Off. 1. 17
 in diuidendo vitiosum est, partem in genere numerare. de Fin. lib. 2. 24
 dissolubile & diuiduum est omne animal mortale. 3. de Nat. d. 20
 quod diuiduum esset in corpore. de Vniuers. 17
 Diuitiacus Heduius & naturæ rationem sibi notam esse profitebatur, & partim auguriis, partim coniectura quæ essent futura dicebat. Diuin. lib. 1. 78
 Diuitiacus Heduius hospes & laudator Ciceronis & Cottæ. Diuin. lib. 1. 78
 quæ diuo cuique decoræ gratæque sint hostiæ sacerdotes prouidento. 2. de Leg. 17
 præsentiam sæpe diui suam declarant. de Nat. d. 2. 4
 diuorum iras augures prouidento. 2. de Leg. 18
 diuus alius alii sacerdotes, omnibus pontifices, singulis flamines funto. 2. de Leg. 17
 diuis quibus creuerit procurant aruspices. 2. de Leg. 18
 diuos, & eos qui cælestes semper habiti colunt, & ollos quos in cælum merita vocauerunt Herculem, Liberum, Æsculapium, Castorem, Pollucem, Quirinum: aut olla propter quæ datur homini ascensus in cælum, mætem, virtutem, pietatem, fidem. 2. de Leg. 16
 diuinus ille cæli sensus in celeritate tanta conseruari quomodo potest? de Nat. deo. 1. 25
 omnis mundi vis, diuina natura continetur. de Nat. d. 2. 22
 diuina solertia. de Nat. d. 1. 38
 diuinum atque cæleste animal. de Vniuers. 43
 cum numini diuino omnes naturæ, cælum, ignes, terræ, maria, parentent. de Nat. d. 1. 17
 diuinum illum virum Platonem sequar. 3. de Leg. 1
 diuinam vim in ratione esse positam ait Chrysippus. de Nat. d. 1. 29
 diuino ingenio esse. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 108
 sine aliquo afflatu diuino nemo vnquam fuit vir magnus. 2. de Nat. d. 125
 diuinas esse quatuor naturas censet Empedocles, ex quibus omnia constare vult. de Nat. d. 1. 22
 diuina animantia infixæ cælo sydera. de Vniuers. 47
 diuinissima dona habent formæ ab vno pitore vno absolutæ die 2. de Leg. 44
 quasi iam diuinarem id quod euenit. Cat. 12
 diuinare arte. Diuin. lib. 1. 105
 diuinare auguriis. Diuin. lib. 1. 77
 diuinare coniectura. Diuin. lib. 1. 105
 diuinare mentis incitatione diuina. Diuin. lib. 1. 77
 diuinandi ars in iis est, qui nouas res coniectura persequuntur, veteres obseruatione didicerunt. Diuin. lib. 1. 23
 diuinandi ars qua ratione effecta. Diuin. lib. 1. 26
 diuinandi genera duo, vnum artificiosum, alterum naturale. Diuin. lib. 2. 20
 diuinandi genera duo: alterum artis, alterum naturæ. Diuin. lib. 1. 10
 diuinandi genera non naturalia, sed artificiosa quæ dicantur. Diuin. lib. 1. 64

diuinatio ad nullam earum rerum adhibetur, quæ sensu accipiuntur. Diuin. lib. 1. 7
 diuinatio animi est integri, non vitiosi corporis. Diuin. lib. 1. 73
 diuinatio artificiosa quomodo efficiatur. Diuin. lib. 1. 107
 diuinatio certè est, si aliquid ita est prædictum præsentiumque, vt cum euenierit, ita cadat vt prædictum est, neque in eo quicquam casu & fortuito factum esse appareat. Diuin. lib. 1. 105
 diuinatio coniectura nititur. Diuin. lib. 2. 42
 diuinatio est præsentio & scientia rerum futurarum. Diuin. lib. 1. 11
 diuinatio est earum rerum, quæ fortuite putantur, prædictio atque præsentio. Diuin. lib. 1. 8 & 2. 10
 diuinatio Latine, *μαρτυρία* dicitur. de Nat. deo. 1. 39
 diuinatio opinabilis coniectura nititur, ultra quam progredi non potest. Diuin. lib. 1. 26
 diuinatio quæ sit sine ratione ac scientia, duplex erat, vna furoris, altera somniorum. Diuin. lib. 1. 3
 diuinatio quarum rerum sit. Diuin. lib. 2. 6
 diuinatio rerum est futurarum. Diuin. lib. 2. 16
 diuinationis genus arte carens est, cum quis non ratione aut coniectura obseruatis ac notatis signis, sed concitatione quadam animi, aut soluto liberoque motu futura præsentit. Diuin. lib. 1. 33
 diuinationis ars quomodo sit effecta. 2. de Nat. d. 124
 diuinationis officium, secundum Chrysippum, est prænoscere, dii erga homines mente qua sint, quidque significet, quemadmodumque ea procurentur atque expientur. Diuin. lib. 2. 101
 diuinationis non vnum genus est. Diuin. lib. 1. 3
 diuinationis genera duo, vnum particeps artis, alterum arte carens. Diuin. lib. 1. 33
 diuinationi Latini à diuis, Græci à furoris nomen duxerunt. Diuin. lib. 1. 1
 diuinationem definit Chrysippus vim cognoscenstem & videnstem, & explicanstem signa, quæ à diis hominibus porteduntur. Diuin. lib. 2. 101
 diuinationem esse ratione Stoicorum conclusum. Diuin. lib. 1. 73
 diuinationem furoris, Sibyllinis maximè versibus contineri præfici arbitrati sunt. Diuin. lib. 1. 4
 diuinationem Græci *μαρτυρία* appellant. Diuin. lib. 1. 1
 diuinationem nullam esse probatur remotione partium. Diuin. lib. 2. 9
 diuinationem quam Græci *μαρτυρία* appellant, esse ceteri Cicero, & huius eam partem quæ est in auiibus ceterisque signis disciplinæ augurum. 2. de Leg. 33
 diuinationem, quam Stoici probant, nullam esse arbitratur Cicero ex sententia Academicorum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 116
 diuinationem quandam inter homines versari, vetus opinio est. Diuin. lib. 1. 2
 diuinatione opus nõ est in iis rebus, quæ arte tractantur. Diuin. lib. 2. 7
 diuinationum opportunitates ex locis ipsis, qui à quibusque incolant, olim ductæ. Diuin. lib. 1. 79
 diuinationum ratio ne in barbaris quidem gentibus neglecta fuit. Diuin. lib. 1. 78

diuinitatem dedit soli & lunæ, reliquique sideribus, animoque præterea. de Nat. deo. 1. 20
 diuinitatem omnem menti tribuit Arist. de Nat. deo. 1. 24
 diuinitatem omnem tribuit astris Cleanthes. de Nat. deo. 1. 28
 diuinitatem tribui putat stellis errantibus Heraclides Ponticus. de Nat. d. 1. 26
 ex diuinitate sua anum genuit deus. de Vniuers. 33
 Quod tu mihi das. Acad. qu. ed. 1. lib. 2. 63, hoc est, cõcedis, vt sit in disputando. id quoque damus & libenter quidem. de Nat. deo. 1. 62
 vos autem quid mali dedit, de Nat. d. 1. 85
 quò sunt excelliores, eò dant clariora indicia naturæ. de Finib. lib. 5. 45
 dedi operam Antiocho diligentius. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 12
 quod ad Cn. Pompeii gloriam augendam tanto studio te dedisti. de Pet. Conf. 11
 dedit diuinitatē soli & lunæ, &c. de Nat. deo. 1. 20
 dabit enim profectò, pro, permittetis, concedetis. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 18
 quàm si me ad totam philosophiam pertractandam dedissem. de Nat. deo. 1. 7
 atque ad extremum det manus. Læli. 82
 quis enim tibi dederit, pro quo & concesserit, alibi dicit. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 47
 qui dederit se motibus animi, iniuste vixerit. de Vniuers. 55
 dare alicui facultatem sui irridendi. Diuin. lib. 2. 30
 dare alicui immunitatem. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 112
 dare alicui magnam licentiam. Offic. 3. 26
 dare alicui medicamentum. Offic. 3. 124
 dare alicui operationem. Offic. 3. 127
 dare alicui plausum multiplicem. Cat. 59
 dare alicui venenum. Offic. 1. 61
 dare beneficium. Offic. 2. 102
 dare beneficium, necne, in nostra potestate est. Offic. 1. 73
 dare consilium fidele deliberanti. Offic. 1. 77
 quicquid sibi dare facere oporteret. Offic. 3. 86
 dare fabulam. Tusc. q. lib. 1. 3
 dare iugulum. Tusc. q. lib. 2. 30
 dare laudi, vitio, contraria. Offic. 1. 101
 dare merita. Læli. 16
 dare operam alicui. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 17
 dare operam liberis. Offic. 1. 177
 dare operam rebus diuinis. 2. de Leg. 28
 dare operas. Parad. 38
 dare optionem. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 20
 dare principatum alicui, *καταστροφή δὲ δόξας*. Offic. 2. 97
 dare se ad legendos libros. de Nat. deo. 1. 7
 dare se ad ludendum. de Finib. lib. 5. 39
 dare se alicui generi literarum. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 9
 dare se gemitui lametabili, imbecillo, abiectioni, flebili. Tusc. q. lib. 2. 50
 dare se in tormenta. Tusc. q. lib. 5. 59
 dare se iucunditati. Offic. 1. 171
 dare se feromonibus vulgi. Somn. Scip. 27
 dare se vadem ad mortem pro amico. de Finib. lib. 2. 66
 dare se voluptatibus. Cat. 39
 multa iam mihi dare signa puerum & puoris & ingenii. de Finib. lib. 3. 7
 dare verum consilium liberè. Læli. 41
 deos gallis signum dedisse cantandi. Diuin. lib. 2. 44
 detur id vobis (id est, concedatur) de Nat.

deor. 1. 55
 conuenit autem cum in dando munifici esse, tum in exigendo non acerbum. Offic. 2. 93
 quantum autem consuetudini famæque quantum sit, &c. Tusc. q. lib. 1. 97
δὲ μαρτυρία, Latine decreta. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 27
 docere argumentis & rationibus. Diuin. lib. 2. 21
 docere de diuidendo ac partiendo. lib. 1. de Fin. 16
 docere fabulam. Tusc. q. lib. 4. 52
 auctoritas eorum qui se docere profitentur. de Nat. d. 1. 8
 docedi turis ciuilibus ars quodam est, quam qui ignorant, sæpe quod positum est in vna cognitione, dispartuntur id in infinita. 2. de Leg. 45
 vtendum est enim docendi causa verbo minus vsitato. Tusc. q. lib. 4. 13
 doctus sapiensque traditur Simonides. de Nat. d. 1. 42
 minus docti. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 6. pro indocti.
 docti exemplis domesticis. de Nat. d. 2. 6
 an sum etiam nunc vel Græcè loqui, vel Latine docendus? de Fin. lib. 2. 12
 doctrina liberalis. de Fin. lib. 5. 6. & Tusc. q. lib. 2. 25
 doctrina liberalis & digna homine nobili. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 1
 doctrina mediocris. lib. 1. de Fin. 6
 homo omni doctrina eruditus. lib. 1. de Fin. 11
 exquisita doctrina, summisque ingeniis philosophi. lib. 1. de Fin. 1
 vellem equidem doctis fuisse instructior. lib. 1. de Fin. 10
 aut nulla virtus est, aut contemnendus est omnis dolor. Tusc. q. lib. 2. 28
 sensum enim & pedetentim progrediens extenuatur dolor. Tusc. q. lib. 3. 47
 amittenda igitur fortitudo est, aut sepe liendus dolor. Tusc. q. lib. 2. 29
 pericula, labores, dolor etiam. lib. 1. de Finib. 19
 dolor aut non est malum, aut etiam, si quicquid asperum, alienumque à natura sit, id appellari placeat malum: tantulum tamen est, vt à virtute ita obruat, vt nusquam appareat. Tusc. q. lib. 2. 56
 itaque & dolor corporis, cuius est morsus acerrimus, perfertur spe proposita boni. Tusc. q. lib. 3. 51
 omnis voluptas asfumenta est, omnis dolor depellendus. lib. 1. de Fin. 26
 dolor diurnus, inquit Epicurus, plus habet lætitiæ, quàm molestiæ. Tusc. q. lib. 2. 39
 dolor est ægritudo crucians. Tusc. quæst. lib. 4. 15
 dolor est motus asper in corpore à sensibus alienus. Tusc. q. lib. 2. 31
 dolor est, omne id quo offendimur. de Finib. lib. 1. 29
 dolor esse videtur acerrimus virtuti aduersarius: is ardentis faces intentat: is fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam se debilitaturum minatur. Tusc. q. lib. 5. 56, & 57
 dolor & labor finitima sunt, sed tamen differunt aliquid. Tusc. q. lib. 2. 30
 dolor in longinquitate leuis, in grauitate breuis. de Fin. lib. 1. 32
 dolor intolerabilis. Tusc. q. lib. 1. 100
 dolor inueteratus. Tusc. q. lib. 3. 31
 dolor malum sit, necne. Tusc. q. lib. 2. 10
 nec tam quærendum, dolor malumne sit,

quàm firmandus animus ad dolorem ferendum. Tusc. q. lib. 2. 26
 dolor malorum omnium extremum, iuxta Epicurum. Tusc. q. lib. 2. 14
 mortalis nemo est, quem non attingat dolor morbusque. Tusc. quæst. lib. 3. 50
 ex Euripide.
 dolor officiosus. Tusc. q. lib. 3. 59
 dolor opprimit patientia. Tusc. quæst. lib. 2. 29
 dolor per se fugiendus, Epicuro. de Fin. lib. 1. 24
 dolor quando depellendus, & vicissim non recusandus. de Fin. lib. 1. 16
 dolor res tristis est sine dubio, aspera, amara, inimica naturæ, ad patiendum tolerandumque difficilis. Tusc. quæst. lib. 2. 14
 dolor si deponi potest, etiam non suscipi potest. Tusc. q. lib. 3. 56
 summus dolor non continuè breuis: contra Epicurum. Tusc. q. lib. 2. 40
 dolor summus, quo nihil sit superius: breuis, quo nihil breuius. Tusc. quæst. lib. 2. 39
 pungit dolor, vel fodiat sane. Tusc. quæst. lib. 2. 30
 doloris medicinam à philosophia peto. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 8
 doloris remedia non sunt ab eo quæreda, qui dolorem malorum omnium maximum dixerit. Tusc. quæst. lib. 2. 40
 doloris suscipiendi plures sunt causæ. Tusc. q. lib. 3. 61
 dolori non voluptas contraria, sed doloris priuatio. de Fin. lib. 2. 26
 quid percipit & quid iudicat, quo aut petat aut fugiat aliquid, præter voluptatem aut dolorem? lib. 1. de Fin. 24
 quod dolorem accipit, id accipiat etiam interitum necesse est. 3. de Nat. d. 22
 dolorem animi in sapientem cadere. Læli. 44
 dolorem aspernari, vt summum malum, & quantum possit, à se repellere. lib. 1. de Fin. 23
 inter dolorem & laborem est quædam similitudo: consuetudo enim laborum perfectionem dolorum efficiet faciliorem. Tusc. q. lib. 2. 31
 dolorem & laborem Græci vno nomine appellant (nempe *πῶρος*) Tusc. quæst. lib. 2. 31
 voluptatem etiam & per se expetendam esse, & dolorem ipsum per se esse fugiendum. lib. 1. de Fin. 24
 sed ipsum etiam dolorem nescio quo pacto mitiorem reddit. Tusc. q. lib. 2. 47
 dolorem non esse summum malum. de Fin. lib. 2. 85
 dolorem nostrum & nostra causa susceptum modicè ferre debemus, ne nosmetipsos amare videamur. Tusc. quæst. lib. 1. 100
 dolorem ob id ipsum, quia dolor sit, semper esse fugiendum putat Epicurus. Tusc. q. lib. 5. 69
 ad dolorem omnes & metus & ægritudines referuntur. de Fin. lib. 1. 33
 ad dolorem placidè & sedatè ferendum plurimum proficit toto pectore, vt dicitur, cogitare, quam id honestum sit. Tusc. q. lib. 2. 50
 Aristippi est ad voluptatem & dolorem quæ fugiamus, quæque sequamur, referri omnia. lib. 1. de Fin. 17
 quid est autem quod plus valeat ad ponendum dolorem, quàm cum est intellectus, nihil profici, & frustra esse susceptum? Tusc. q. lib. 3. 56

quam porrò quis ignominiam, quam turpitudinem non pertulerit, vt effugiat dolorē, si id summum malum esse de creuerit? Tusc. q. lib. 2. 12
 dolorem summum malum non dubitauit dicere Socraticus Aristippus. Tusc. q. lib. 2. 11
 voluptas quædam percipitur omni dolore detracta. lib. 1. de Fin. 19
 in dolore hoc maximè est prouidendum, ne quid abiecit, ne quid timidè, ne quid ignauè, ne quid seruiliiter mulieriterve faciamus. Tusc. q. lib. 2. 43
 quum priuamur dolore, ipsa liberatione & vacuitate omnis molestiæ gaudem? lib. 1. de Fin. 19
 vt labore & dolore magnā aliquam quærat voluptatem. lib. 1. de Fin. 25
 si in dolore summum malum est, sit, vt omnino nemo possit esse beatus. Tusc. quæst. lib. 2. 12
 dolores acerbillimi. Tusc. quæst. lib. 5. 21
 dolores graues corporis. Tusc. q. lib. 4. 31
 dolores intolerabiles. Tusc. q. lib. 5. 2
 dolores longinquitate producti. Tusc. q. lib. 5. 84
 dolores magni & longinqui. de Fin. 2. 78
 dolores suscipiantur maiorum dolorum effugiendorum gratia. lib. 1. de Fin. 29
 quos dolores, quas molestias excepturi sint. lib. 1. de Fin. 26
 sic videntibus asperis & odiosis doloribus, &c. Tusc. q. lib. 2. 57
 in doloribus animi sunt que solitudines capient. Tusc. quæst. lib. 3. 33
 reiciendis voluptatibus maiores alias consequatur: aut perferendis doloribus asperiores repellat. lib. 1. de Fin. 27
 qui complures annos doloribus podagræ crucientur maximis. Tusc. q. lib. 2. 40
 nam qui dolet rebus alicuius aduersis, idem etiam alicuius secundis dolet. Tusc. quæst. lib. 3. 18
 cum varices secabatur C. Mario, dolebat: quum æstu magno ducebat agmen, laborabat. Tusc. q. lib. 2. 31
 doleas, necne doleas, nūquam quicquam ad beatè viuendum interest, iuxta Zenonem, quod est in vna virtute positū, sed est tamen reiciendum. Tusc. quæst. lib. 2. 26
 dolere alicuius rebus secundis. Tusc. q. lib. 4. 14
 dolere alterius improbè factō. de Finib. lib. 2. 46
 aliud est dolere, aliud laborare. Tusc. q. lib. 2. 31
 dolere angoribus amicorū. de Fin. 1. 53
 dolere delicto. Læ. 76
 dolere & angere. Tusc. q. lib. 1. 25
 nihil dolere nō sine magna mercede contingit, immanitatis in animo, stuporis in corpore. Tusc. quæst. lib. 3. 11
 nihil dolere summa voluptas est, vt Epicuro placet. de Finib. lib. 1. 32
 dolus malus est, quum aliud est simulatum, aliud actum. Offic. 3. 78
 dolus malus in simulatione continetur. Offic. 3. 80
 quid ergo isti doli, quid machinæ, quid fallaciæ, præstigiæque? 3. de Nat. d. 54
 quicquam agi dolosè aut malitiosè potest? Offic. 3. 80
 dominus, dominari, domitor, Vide Dom? domiporta. Diuin. lib. 2. 102
 domus clari hominis, in quam & hospites multi recipiendi sunt, & admittenda hominum cuiusque generis multitudine, qualiter comparata esse debeat. Offic. 1. 193

quocum domus fuit & militia communis. Læ. 14
 odiosum est, cum à prætereuntibus dicitur, domus antiqua, heu quam dispari dominare domino. Offic. 1. 193, & 195
 domus magna pulchræque. de Nat. deor. 2. 13
 domus præclara & plena dignitatis. Offic. 1. 193
 domus finis vsus est. Offic. 1. 191
 domi alienæ esse. Tusc. q. lib. 1. 42
 quæ ipsa Phalaridis domi consecrauisset. Diuin. lib. 1. 44
 domi militiæque. Cat. 74
 quorum virtus fuerat domi militiæque cognita. Tusc. q. lib. 5. 40
 domi nobis ista nascuntur. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 72
 domum deducere. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 7
 non domo dominus, sed domino domus honestanda est. Offic. 1. 193
 est enim valde decorū, patere domos hominum illustrium illustribus hospitibus. Offic. 1. 94
 domestica disciplina. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 7
 vnde hoc tam insolens domesticarum rerum fastidium. lib. 1. de Fin. 8
 ne domesticis quidem exemplis docti. de Nat. d. 2. 6
 domicilium sacrum, deorum omnium terra. 2. de Leg. 43
 cum tam repente in tam insolitum, tamque perturbatum domicilium immigrauit. Tusc. q. lib. 1. 48. corpus intelligit.
 hæc enim sunt vitæ domicilia. de Natura deor. 1. 70
 domitor, pro eo qui equos, iuuenes, ac ferocientes domat. Offic. 1. 117
 domitis & condocefactis vti feris beluis. 2. de Nat. d. 121
 domitu nostro efficitur quadrupedum vectores. 2. de Nat. d. 114
 dominus agrestis ac furiosus. Cat. 43
 dominus grauisimus. Tusc. q. lib. 1. 40
 dominus sit publici consilii senator. 3. de Leg. 16
 domina rerum, eloquendi vis. 2. de Nat. deor. 112
 domini boni assidueque semper referta cella vinaria, olearia & penaria est, vilisque tota locuples est, &c. Cat. 52
 dominum sempiternum imposuisti in ceruicibus nostris. de Nat. d. 1. 39
 dominari & potiri rerum. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 117
 diminutus regius. Tusc. q. lib. 4. 1
 potestate dominatūque dignissimum. de Nat. d. 2. 22
 cum autem dominatu vnus omnia tenerentur. Offic. 2. 3
 donum haud satis castum deo ebur ex inani corpore extractum. 2. de Leg. 43
 donum ne capiunt, neue danto, neue petenda, neue gerenda, neue gesta potestate. 3. de Leg. 11
 dona fortunæ. Tusc. q. lib. 5. 16
 quæ sunt quasi dona fortunæ. Læ. 50
 dona diuinissima habet & formæ ab vno pitore vno absolutæ dic. Itemque cætera huius exempli dona, illi placent. 2. de Leg. 44
 donis impii placere ne audeant deos. 2. de Leg. 40
 donis placere deorum iram impius ne audeo. 2. de Leg. 24
 in donatione, quod paterfam. in eius donatione, qui in ipsius potestate esset, approbatur, ratum est: quod eo inficio

factum est, si id is non approbat, ratum non est. 2. de Leg. 48
 dormientis corpus iacet vt mortui: viget autem & viuunt animus. Diuin. lib. 1. 58
 aut si etiam dormientes aliquid animo videre videamur. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 116
 dormientium & vigilantium non eandem esse vim neque integritatem, nec mentem, nec sensum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 49
 Draco terribilis immani specie tortuq;. Diuin. lib. 2. 49
 Druides in Gallia. Diuin. lib. 1. 78
 Drusus domi suæ interfectus. 3. de Nat. deor. 60
 C. autem Drusi domum compleri cōsultoribus solitam accepimus, cum quorū res esset, sua ipsi non videbant, cæcum adhibebant ducem. Tusc. q. lib. 5. 80
 Drusum ferro sustulit Q. Varius. 3. de Nat. d. 61
 Dubia omnia reddiderit. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 76
 quod qui dubitat, haud sane intelligo, &c. de Nat. d. 2. 3
 quid dubitamus igitur affirmare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 47. vt Græci πέντε ἀπορροιαί. non dubitares quin, &c. de Nat. d. 2. 17
 dubitare de alicuius voluntate. de Pet. Conf. 24
 nec id quidem dubitari poterat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 12
 dubitatio Socratica de omnibus rebus. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 13. Græci ἐφ' ὅλης vocant.
 dubitationem affert quin, &c. 2. de Nat. deor. 119
 sine villa dubitatione defendere quod nō satis exploratè perceptum sit, sapientis grauitate atque constantia indignum. de Nat. d. 1. 1
 aer, quem spiritu ducimus (id est, spirando attrahimus). de Nat. d. 2. 14
 vt mortem non ducerem in malis. Tusc. q. lib. 1. 101
 ex qua affectione cæli primum spiritum duxerit. Diuin. lib. 2. 77
 quæ quidem contemneret, & pro nihilo ducere, &c. Offic. 3. 30
 ducere ætatem in literis. de Finib. lib. 5. 47
 ducere bellum. id est, producere seu protrahere. Offic. 3. 104
 ducere coniecturam ex similitudine aliquæ, modò huc, modò illuc. Diuin. lib. 2. 111
 ducere hostias. Diuin. lib. 1. 86
 ducere oracula æquatis fortibus. Diuin. lib. 1. 33
 ducere omnia humana infra se. de Fin. lib. 3. 24
 ducere pro nihilo. Tusc. q. lib. 5. 23
 ducere sortes. Diuin. lib. 1. 33
 ducere vxorem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 99
 quibus ad virtutum studia ducuntur. Cat. 23
 quæ ducuntur à sensibus, & ab omni cōsuetudine. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 40
 secumque rapiunt ad quemcunque ipse dolorem, cruciatumque ducuntur. Tusc. q. lib. 5. 59
 duci ad humili. Tusc. q. lib. 2. 4
 duci ad mortem. Tusc. q. lib. 1. 50
 duci auditione fabellarum. de Finib. lib. 5. 39
 duci beneficiorum magnitudine. Offic. 2. 30
 duci beneuolentia. Offic. 1. 30
 duci dignitatis præstantia. Offic. 2. 30
 duci gloria. Tusc. q. lib. 2. 41
 duci honestate. de Fin. lib. 5. 59

duci in gyrum. Offic. 1. 117
 duci opinione. Tusc. q. lib. 2. 56
 è quibus vitilitas nulla duci potest. de Finib. lib. 5. 49
 duci precio ac mercede. Offic. 2. 29
 duci ratione potius, quam autoritate. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 56
 duci splendore dignitatis. de Finib. lib. 5. 59
 duci studio alicuius rei. Tusc. quæst. lib. 2. 56
 ex quo amicitia nomen est ductum. de Nat. deo. 1. 85
 ductus aquarum. Offic. 2. 18
 ductus aquarum, quos isti tubos & curipos vocant. 2. de Leg. 1
 qui ductus oris, qui vultus in quoque sit. de Finib. lib. 5. 43
 ductores. id est, duces exercitus, ἡγεμόνες, στρατηγοί. Tusc. quæst. lib. 1. 73
 duellum grauius, discordiæ ciuium. 3. de Leg. 8
 duelli instrumenta non fani æs atque ferrum. 2. de Leg. 43
 qui duelli rem ager, augures præmonent. 2. de Leg. 18
 duella iuste gerunt. 3. de Leg. 9
 Duilius primo Punico bello. 2. de Nat. deo. 124
 dulcis non multò secus est patria ea quæ genuit, quam quæ exceptit. 2. de Leg. 5
 dulcedo corporis. de Fin. lib. 3. 1
 dum literæ Latinæ loquuntur. 1. de Leg. 1
 dumeta Stoicorum, allegoricè, pro spinoso & subnili differèdi genere, quale erat Stoicorum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 102
 cum tamen velle duntaxat imitari. de Leg. 1. 6
 omnia duo tertium aliquod ad cohærendum requirunt. de Vniuers. 15
 qui post duodecim in vrbe sepulti sunt. 2. de Leg. 53
 in duodecim hæc habemus secundum naturam, reliqua sunt in more. 2. de Leg. 37
 duodecim (inquit Cicero) discibamus pueri vt carnem necessarium, quas iam nemo discit. 2. de Leg. 54
 quum sæpius duplicaret numerum dierum. de Nat. deo. 1. 42
 dupla secunda pars primæ partis. de Vniuers. 29
 duplo & triplo interuallo orbis septem dispares moueri iussit. de Vniuers. 33
 dupla & tripla interualla explere. de Vniuers. 29
 durefcit humor aquilonibus. de Nat. deo. 2. 20
 durus & sermone & moribus. de Finib. lib. 4. 74
 duritia virilis. Tusc. q. lib. 5. 55
 maiorem ducem. Academ. quæst. edit. 1. lib. 2. 3. στρατηγός.
 nec se comitem illius furoris, sed ducem præbuit. Læ. 35
 certissimam se nobis ducem præbeat ad voluptatem. de Finib. lib. 1. 35
 ducem quod habet vis populi, interdum lenior est, quam si nullum haberet. Dux enim suo periculo progredi cogit, populi impetus periculi sui rationem non habet. 3. de Leg. 22
 ducem se huc animanti præberet. de Vniuers. 59
 qui ipsi fuerint impietatis duces. Lælius 40

Epicureos tecum paucos è Græcia cōpararet. de Nat. d. 1. 41
 è gregibus ephæborum vix singuli reperiebantur, &c. de Nat. d. 1. 55
 vt è multis vna videatur. de Nat. d. 1. 77
 è natura maximè est in morte fortunæ discrimen tolli, vt sint omnia locupletibus cum plebe communia. 2. de Leg. 55
 è natura, hoc est, secundum naturam. Academ. q. ed. 2. lib. 1. 14
 vt è patre audiebam (vt dicebat pater) de Nat. d. 2. 8
 è regione. id est, ad lineam. lib. 1. de Finib. 15
 non enim est è saxo sculptus, aut è robore dolatus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 92
 è somno excitare aliquem. Som. Scip. 8
 siue animal, siue è terra editum. de Nat. deor. 2. 18
 Eatenus nobis declarantur quidam dii, quo ipsi volunt. de Vniuers. 49
 Ebriosus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 50
 vt inter ebrietatem & ebriositatem interest. Tusc. q. lib. 4. 21
 qui si virtutes ebullire volent & sapientias. Tusc. q. lib. 3. 36
 quod quidem solet ebullire nonnunquā. de Fin. lib. 5. 71
 ebur ex inani corpore extractum, haud satis castum donum deo. 2. de Leg. 43
 Ecce autem, succedere huic, &c. 1. de Leg. 5
 si prius, quod maximè reprehendere Scipio solitus est, edixero. Læ. 53
 edicere vt possim istam legem vt tu rogas. 2. de Leg. 25
 edicere ad verbum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 116
 edidit multas strages beluæ impuræ furor. 3. de Leg. 22
 nisi qui fortè (scriptores) nondum ediderunt. 1. de Leg. 5
 vbi vitam ediderat. de Fin. lib. 5. 4
 edat præcepta salutis & laudis aptè ad persuadendum suis ciuibus. 1. de Leg. 47
 edere clamorem maiorem cum admiratione. Diuin. lib. 2. 39
 edere librum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 12
 edere oraculum. Offic. 2. 114
 edere turpissimos ploratus. Tusc. quæst. lib. 2. 33
 edere virginalem ploratum. Tusc. quæst. lib. 2. 18
 nunc autem simul atque editi in lucem & suscepti sumus. Tusc. q. lib. 3. 2
 editi satu cæli, terræ conceptu Saturnus & Salacia. de Vniuers. 49
 vt ex sunt sortes, quas è terra editas accepimus. Diuin. lib. 1. 33
 siue animal, siue è terra editum. de Nat. deor. 2. 18
 editum est oraculum Apollinis Pythii. 2. de Leg. 39
 vitiosam enim naturam ab eo sic edomitam & compressam esse doctrina, &c. Fat. 8
 cumque edormierunt. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 49. de vinolentis dictum.
 educatus in sororis stupris. de Pet. Conf. 6
 educator atque altor. 2. de Nat. d. 62
 educatrix earum rerum sapientia. 1. de Leg. 48
 educatione quadam & disciplina id fiet. 3. de Leg. 27
 educere exercitum in expeditionem. Di-

uin. lib. 1. 65
 educi è custodia. Tusc. q. lib. 1. 58
 non potest tantum effari dictis, quantum factis suppetit laboris. Tusc. quæst. lib. 2. 34
 effatum est id, quod aut verum est, aut falsum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 85
 effatum Latine, Græcè εἰρημία, quicquid enunciatur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 86
 effata fatidicorum & vatium incognita interpretentur sacerdotes, cum senatus populūque ascriuerit. 2. de Leg. 17
 nulla impotenti læuitia efferantur. Tusc. q. lib. 5. 14
 efferari terram immanitate beluarum nō patiuntur homines. 2. de Nat. d. 73
 immanitate efferatæ gentes. de Natura deor. 2. 44
 quis est qui id non maximis efferat laudibus? Læ. 124
 efferre laudibus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 56
 efferre maximis laudibus. Offic. 2. 50
 efferre se gloriando & prædicatione. Parad. 17
 efferre se insolentius. Tusc. q. lib. 4. 16
 efferre se lætitia. de Fin. lib. 5. 39
 efferre se longissimè à terra. Tusc. quæst. lib. 1. 34
 & finem altius se efferendi facit. Tusc. q. lib. 1. 36
 nulla efferatur animi inani voluptate. Tusc. q. lib. 5. 14
 efferri ante lucè funera iussit Demetrius. 2. de Leg. 60
 efferri & gestire. Tusc. q. lib. 4. 20
 efferri fastidio & contumacia. Læ. 49
 efferri iracundia. de Fin. lib. 5. 25
 efferri lætitia. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 27. & ed. 1. lib. 2. 115
 efferri studio alicuius rei. Cat. 75
 elatus leuitate. Tusc. q. lib. 5. 13
 elatus studio, vereor ne longior fuerim. de Nat. d. 1. 40
 vt nimis afflicti molestia, sic nimis elati lætitia iure iudicantur leues. Tusc. q. lib. 4. 55
 elatio animi. Tusc. q. lib. 4. 11
 elatio animi quæ cernitur in periculis & laboribus, si iustitia vacat, pugnatque non pro salute communi, sed pro suis commodis, in vitio est. Offic. 1. 89
 sed illud odiosum est, quod in hac elatione & magnitudine animi facillimè pertinacia & nimia cupiditas principatus innascitur. Offic. 1. 91
 elatior fieri videmur. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 118
 efferescunt aquæ subditis ignibus. de Nat. d. 2. 20
 vis quæ quicque efficit. id est, causa efficiendi. lib. 1. de Fin. 14
 ne efficit quidem quod vult. hoc est, vt vulgo aiunt, non concludit. lib. 1. de Finib. 15
 efficiat opus præclarū necesse est. de Vniuers. 5
 efficere varios æquabiliter concentus. Som. Scip. 17
 efficere munus aliquod. de Vniuers. 5
 vis & causa efficiendi. lib. 1. de Fin. 14
 quod ea efficiens vitilitatis esset. Offic. 3. 15
 efficientes cause rerum pulcherrimarū. de Vniuers. 65
 efficientia naturalis. Fat. 15
 efficientia solis. 2. de Nat. d. 70
 sed quod cuiq; efficiet antecedat. Fat. 26
 ex quo efficitur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 20. quod vulgò dicitur concluditur.
 efficitur ex iis, & cogitur id quod volumus. 1. de Leg. 33

efficitur tamen in homine virtus. de Nat. deo. 2. 28
 si efficeretur. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 47. si rationibus & argumentis comprobaretur.
 quomodo efficiatur concludaturque ratio. lib. 1. de Finib. 17
 effectum est mundi corpus ab iis rebus quatuor. de Vniuers. 19
 effectum illud erit. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 63. hoc est, conclusum ratione & argumento.
 effectus ad id exemplar mundus. de Vniuers. 7
 effecta & imitata simulacra. de Vniuers. 9
 effectum esse pulcherrimum. de Vniuers. 11
 habent quandam absoluti operis effectum. de Nat. deo. 2. 25
 effector mundi molitorque deus. de Vniuers. 21
 effector operum ac parens deus. de Vniuers. 49
 effectorem sui & genitorem imitantes. de Vniuers. 59
 effectrix diei noctisque terra. de Vniuers. 45
 est enim effectrix multarum & magnarum voluptatum. de Finib. lib. 2. 47
 effectio, pro causa efficiente. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 5
 recta effectio crescendi accessionem nullam habet. de Finib. lib. 3. 37
 recta effectio, quam Græci *καρπώσιον* vocant, non fit maior productione temporis. de Finib. lib. 3. 37
 tantum denique in libidine artis & efficitur (scilicet habet). de Pet. Conf. 7
 effigies hominis & imago, deus. de Nat. deo. 1. 73
 omnis tamen ista rerum effigies. de Nat. deo. 1. 77
 effigies virtutis eminens. Tusc. q. lib. 3. 3
 qui hunc nostrum reliquit, effigiem & humanitatis & probitatis suæ filium. de Finib. lib. 2. 49
 germanæque iustitiæ solidæ & expressam effigiem nullam tenemus. Offic. 3. 91
 effingis atque efficis quodcumque in solum venit (vt dicitur). de Natu. deor. 1. 45
 effingit & moderatur auctor, non modo mentem ac voluntates, sed penè vultus eorum, apud quos agit. 3. de Legib. 35
 effingit artificiose. de Nat. d. 1. 35
 effinxerat cetera impressa ab illis quæ imitabatur. de Vniuers. 43
 vt effingerent mortalia corpora. de Vniuers. 59
 effingere & formas & mores & plerisque status ac motus à parētibus dicuntur liberi. Diuin. lib. 2. 75
 effingere formas animalium. de Vniuers. 43
 effingere lineamenta oris. Diuin. lib. 1. 24
 efflare animam. Tusc. q. lib. 1. 17
 efflare extremum halitum. Tusc. quæst. lib. 2. 19
 efflata & liberata templa augures habent. 2. de Leg. 18
 quæ tamen ipsa efflorescit ex amicitia. Læli. 83
 tum amore efflorescere tantum, &c. de Finib. lib. 1. 54
 tum illud quod præterit, effluxit. Cat. 63
 præterita enim ætas, quanuis longa, cum effluxisset, &c. Cat. 5
 nec præteritas voluptates effluere patitur. de Finib. lib. 1. 32

bona præterita non effluere sapienti. de Finib. lib. 2. 86
 influente atque effluente diuino animo. de Vniuers. 61
 nec ferrum, æs, aurum, argentum effoditur, penitus abditum. Off. 2. 17
 efformarunt Iouem, Iunonique tribuerunt. 2. de Nat. d. 49
 efformari cogitationibus mollissimis. Tusc. q. lib. 1. 79
 quæ efformari virum vetant in dolore. de Finib. lib. 2. 78
 quid est aut nequius, aut turpius efformato viro? Tusc. q. lib. 3. 32
 effrenatus secundis rebus. Off. 1. 17
 effrenatum ferri aut libidine, aut iracundia. Tusc. q. lib. 3. 9
 effrenatè in aliquem inuadere. Tusc. quæst. lib. 4. 39
 effugit animus oculorum obtutum. de Vniuers. 33
 effugit sensum omnem oculorum animus. de Vniuers. 63
 effugere impendentes calamitates. Diuin. lib. 2. 42
 effugisse arbitrabar. 2. de Leg. 6
 dolores suscipiantur maiorum dolorum effugiendorum gratia. lib. 1. de Fin. 29
 effugia pennarum habent quædam animantes. 2. de Nat. d. 90
 multi enim patrimonia effuderunt incòsultè largiendo. Off. 2. 77
 qui se in aliqua libidine continuerit, in aliqua effuderit. Parad. 25
 effundere ærarium. Tusc. q. lib. 3. 42
 vt effusus in omni intemperantia deorum libidines videremus. de Nat. d. 1. 31
 effusio animi, contrarium, contractio animi. Tusc. q. lib. 4. 55
 effusio aquæ, declarata admixtum huic esse calorem. de Nat. d. 1. 19 (eo enim) liquefacta & dilapsa se diffundit.
 effusiones pecuniarum. Off. 2. 82
 effusum ita temere de mundo, vt, &c. 2. de Nat. d. 69
 nec hoc sic agit, vt ex tempore quasi effutire videatur. Tusc. q. lib. 5. 65
 quàm ista effusientem nauicare, atque ipsum sibi displicere. de Nat. d. 1. 59
 effutita temere. Diuin. lib. 2. 88
 Qui consumptis patrimoniis egeant. de Finib. lib. 2. 21
 quod primùm ex eo iudicio tam egeus discessit, &c. de Pet. Conf. 8
 non dubito quin cū Egeria colloquutū Numam, &c. 1. de Leg. 3
 Egefinus Euandrum audivit. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 17
 noui ego Epicureos, omnia sigilla numerantes. de Nat. d. 1. 59
 ego me cupio non mendacem putari. 1. de Leg. 3
 egredi è vel ex portu. Tusc. quæst. lib. 4. 8. & 53
 Creliquum sic è poculo eiecit, vt id resonaret. Tusc. q. lib. 1. 79
 eicere calculos. Diuin. lib. 2. 109
 eicere stirpes superstitionis. Diuin. lib. 2. 114
 eici in exilium. Parad. 39
 hoc simile tandem est non risu potius, quàm oratione eiciendum? de Finib. lib. 4. 25
εἰς ἀπορίαν est ordo serièsq; causarum, cùm causa causæ nexa rem ex se gignat. Diuin. lib. 1. 106
εἰς ἀπορίαν est ex omni æternitate fluens veritas sempiterna. Diuin. lib. 1. 106
εἰς ἀπορίαν, fatalem necessitatem dixerunt Stoici. de Nat. d. 1. 39

εἰσπαρέα Græcis, Latinis dissimulatio dicitur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 16
εἰσπαρέα Græci Socratem nominarunt, quod esset in omni oratione simulator. Off. 1. 151
 eiulare magnitudine dolorum. Tusc. q. lib. 2. 14
 eiulatus ne mulieri quidem concessus. Tusc. q. lib. 2. 48
 eiulatum duodecim tabulæ in funeribus adhiberi veterunt. Tusc. q. lib. 2. 48
 eiulationem lugubrem in funere Solonis lex vetat. 2. de Leg. 55
 hic Tito fratre suo censore elapsus est. Cat. 38
 corporibus elapsi circum terram ipsam volutantur. Som. Scip. 33
 sed in literis certè elaborauit. Cat. 24
 nec tam docti tunc erant, ad quorum iudicium elaboraret. lib. 1. de Fin. 6
 elaborare in aliqua re. Tusc. q. lib. 1. 11
ἐλαχίστον appellat Epicurus, cùm declinat atomus interuallo minimo. Fat. 18
 Eleatici philosophi à Parmenide & Zenone nominati, qui iidem & Megarici. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 110
 quatuor elementa, corpora sunt omnia gignentia. Tusc. q. lib. 1. 33
 elementa quasi parita habent inter se & diuisa momenta. Tusc. q. lib. 1. 33. per momenta *πρὸς κινήσει*, hoc est, motus intelligit.
 sunt enim quasi prima elementa naturæ. de Finib. lib. 3. 15
 elementa Latine, quæ Græcè *στοιχία*. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 20
 quatuor elementorum natura. Tusc. quæst. lib. 1. 33
 elementa loquendi tradere, hoc est, Grammaticam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 83
 ex elementis aer & ignis mouendi vim habent & efficiendi, aqua & terra patiendi. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 20. Aristoteli tamen aer patitur, quia humidus est: & aqua magis agit, quàm patitur, quia frigida.
 ex elementis formæ animantium, earumque rerum, quæ gignuntur è terra, ortæ. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 20
 elephanto, beluarum nulla prudentior. de Nat. d. 1. 69
 elephantis dominis vti & condocerent. 2. de Nat. d. 111
 elephantis cur data sit manus. 2. de Nat. deor. 92
 elephantorum acutissimis sensibus ad vtilitatè nostram abutimur. 2. de Nat. deor. 114
 eleuare amicitias, remissione vsus. Læli. 65
 eleuare ægritudinem. Tusc. q. lib. 3. 30
 omitto Eleusinem sanctam illam & Augustam, vbi iniantur gentes orarum vltimæ. de Nat. d. 1. 83
 elicere aliquem præmio. Tusc. quæst. lib. 5. 16
 quis igitur elicere causas præfensionum potest? Diuin. lib. 1. 12
 elicere sapientem debeat ad se colendam. de Nat. d. 1. 81
 elicere verum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 8
 elicitor ignis confictu lapidum atque tritu. de Nat. d. 1. 19
 elidere neruos omnes virtutis. Tusc. q. lib. 2. 24
 elidi ægritudine. Tusc. q. lib. 5. 12
 soluta nobis est eligendi optio. lib. 1. de Fin. 26
 elegantes ex eligendo dicti, tanquam à deligendo diligentes. 2. de Nat. d. 53
 eleganter disputari. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 78

eleganter explicare aliquid. Tusc. q. lib. 1. 45
 elegantia differendi. de Finib. lib. 2. 14. & Tusc. q. lib. 2. 50
 quæ abhorret ab omni politiore elegantia. de Finib. lib. 3. 3
 climata ad tenue rationes. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 61
 Elis in Peloponneso familias duas certas habuit, Iamidarum vnâ, alterâ Glutidarum, aruspiciæ nobilitate præstantes. Diuin. lib. 1. 79
 Elisius Terinæus. Tusc. q. lib. 1. 102
 in quem illud eloquium vnicum plurimæ consentiunt gentes. Cat. 57
 elogia. Tusc. q. lib. 1. 26. testificationes sunt de aliquo, siue honoris, siue vituperationis causa. Quintil.
 elogia monumentorum. de Finib. lib. 2. 95
 eloqui copiosè. Off. 1. 27
 eloqui copiosè, modò prudenter, melius est, quàm vel acutissimè sine eloquiæ cogitare. Off. 1. 219
 eloquendi vis domina rerum. 2. de Nat. d. 112
 eloquentiæ effectus est audientiū approbatio. Tusc. q. lib. 2. 2
 num quid est tam inhumanum, quàm eloquentiam à natura ad salutem hominum & ad conseruationè datam, ad bonorum pestem perniciosamque conuertere? Off. 2. 72
 eloquentiam à philosopho si afferat, non asperneris: si non habeat, non admodum flagitem. lib. 1. de Finib. 12
 aut eloquentiam sine quadam vi maiore fluere. Tusc. q. lib. 1. 51
 num eloquentia Platonem superare possumus? Tusc. q. lib. 1. 11
 si qua significatio virtutis eluceat. Læli. 45
 eaque in maximis ingentis maximè elucere. de Finib. lib. 4. 3
 eluditis iuris pontifici scientia id, quod est iuris ciuilis. 2. de Leg. 45
 eludere aliquem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 114
 eludere ingenio. Diuin. lib. 2. 111
 elui manibus vllis labes animi non potest. 2. de Leg. 26
 eluiones exustionisque terrarum. Som. Scip. 24
 Quem in adoptionem D. Silano emancipauerat. de Finib. lib. 1. 18
 filium suum in adoptionem alicui emancipare. lib. 1. de Finib. 18
 Emathio Attici, platanisque caue putes quicquam esse præclarior. 2. de Leg. 6
 vt cùm emendati mores amicorum sint. Læli. 54
 emendatrix vitiorum lex, virtutum commendatrix. 1. de Leg. 44
 ementiri auspicia. Diuin. lib. 1. 29
 videmus hæc signa nonquam ferè ementientia. Diuin. lib. 1. 13
 emergere ex alto. de Finib. lib. 4. 53
 emergere ex flumine. Diuin. lib. 2. 53
 subito sum visus emerisus ex flumine. Diuin. lib. 1. 107
 emerit deorum orbis, errore incutiunt rationis expertibus. de Vniuers. 47
 emerita stipendia. Cat. 44
 si iam tum, cùm erit inclusus in corpore, eminebit foras. Som. Scip. 31
 eminentia. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 21. in pictura dicitur, quæ imagines planæ eminere atque extare videntur.
 nec eminus hastis, aut comminus gladiis vteretur. Cat. 18
 emittere fulmina dicitur Iupiter. Diuin. lib. 2. 33
 emitti è custodia. Tusc. q. lib. 1. 106

emitti è vinculis. Tusc. q. lib. 1. 61
 emissio lapidum, telorum. Tusc. q. lib. 2. 49
 emittit in forum proiectis. 3. de Leg. 20
 non esse emacem, vt cital est. Parad. 64
 emolumentum aliquod (decor ipsius honestatis. lib. 1. de Fin. 28
 & emolumenta & detrimenta, quæ *ὀφελήματα* & *βλάμματα* appellant. de Finib. lib. 3. 54
 emolumentis & commodis omnia metiri. Off. 3. 21
 emori miserabiliter. Tusc. q. lib. 1. 79
 emori nolo: sed me esse mortuum nihil æstimo, sententia Epicharmi. Tusc. q. lib. 1. 14
 sensit Empedocles nihil nos sentire, nihil cernere, nihil omnino quale sit, posse reperire. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 15
 Empedocles animū esse censet cordi suffusum sanguinem. Tusc. q. lib. 1. 17
 Empedocles multa alia peccans, in deorum opinione turpissimè labitur. de Nat. deo. 1. 22
 Empedocles parum magnam vim censet esse in sensibus, ad ea, quæ sub eos subiecta sunt, iudicanda. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 67
 Empedocles quatuor elementa vel materiem communem omnium rerum adhibuit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 109
 Empedocles quatuor naturas, ex quibus omnia conitare vult, diuinas esse censet. de Nat. deo. 1. 22
 Empedoclis Agrigentini vaticiniū. Læli. 23
 Empirici. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 113. genus medicorum, qui neglecta naturæ aut morbi consideratione, solam experientia sequerentur. *ἐμπειρία* enim est experientia.
 Enauigare è scrupulosis cotibus. Tusc. q. lib. 4. 26
ἐναργής Græcis, Latinis perspicuitas, aut euidencia. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 18
ἐναργής nihil clarius. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 18
 Endymion à Luna consopitus putatur, vt eum dormientem oscularetur. Tusc. q. lib. 1. 76
 Endymion. Tusc. q. lib. 1. 76. Iouis is filius fuit, qui cùm in Latino Carie mote obdormisset, nūquam postea experrectus fuisse traditur.
 eneetus, contrarium, plenus. Diuin. lib. 2. 109
 eneetus fame. Diuin. lib. 2. 58
 eneetus siti. Tusc. q. lib. 1. 8
 eneetus inopia. Diuin. lib. 1. 56
 non planè me enerauui, non afflixit feneetus. Cat. 28
 nunc tamen tào præmio proposito enitar multò vigilantius. Som. Scip. 28
 sed potius eniti & efficere, vt &c. Læli. 52
ἐνωσις Græci appellant intelligentiam, vel notionem potius. de Finib. lib. 3. 17
ἐνωσις, Latine notitiæ rerum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 22. & 30
ἐνωσις, notionis rerum insitæ, & quasi consignatæ in animis. Tusc. q. lib. 1. 47
 Ennius à M. Fulvio Nobiliore in Ætoliâ ductus. Tusc. q. lib. 1. 3
 Ennius Cœpionis & Philippo iterū Coss. mortuus est, annos 1. x. x. natus. Cat. 14
 Ennius de Africano: Hic est ille situs. 2. de Leg. 52
 Ennius deos esse censet, sed eos non curare opinatur quid agat humani genus. Diuin. lib. 1. 112
 Ennius duo, quæ maxima putantur, onera, paupertatem & senectutem ita tulit, vt eis penè delectari videretur. Cat. 14
 Ennius fatetur quidem deos esse, sed eos

non opinatur curare quid agat humani genus. Diuin. lib. 2. 81
 Ennius maior natus, quàm Plautus & Nauius. Tusc. q. lib. 1. 3
 Ennius interpretatus & secutus est Euhemerum præter ceteros. de Na. de. 1. 83
 Ennius, Pacuuius, Accius, non verba, sed vim Græcorum expresserunt poetarum. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 8
 Ennius versus heroicis longos appellat. 2. de Leg. 61
 Enni annales. 2. de Na. deo. 68
 sed si enodatus, ignoscetis. de Finib. lib. 5. 23
 enodatio nominum. 3. de Nat. deo. 43
 enouare aliquid ne obsolescat. Acad. q. ed. 2. lib. 1. id est, exercere ne in desuetudinem & obliuionem abeat.
ἐπιπέλα, continuata quædam motio & perennis. Tusc. q. lib. 1. 19
 hæc nunc enucleare non ita necesse est, id est pressè, & subtiliter disputado exquirere. Tusc. q. lib. 5. 18
 enucleatè disputare. Tusc. q. lib. 4. 26
 est autem utilis ad persuadendum ea, quæ acciderunt, ferri & posse & oportere, enumeratione eorum qui tulerunt. Tusc. q. lib. 4. 52
 enumeratio exemplorum (in consolando) non vt animi maleuolorum oblectet, affertur, sed vt ille, qui morret, ferendum sibi id censeat, quod videat multos moderatè & tranquillè tulisse. Tusc. q. lib. 3. 51
 enumeratio malorum, vitorumque selectio, prætermittis bonis, in omni re ini qua est, & accusanda. 3. de Leg. 22
 sed enunciant euentura, nisi prouideris. Diuin. lib. 1. 30
 enunciare commissa. id est, arcana fidei nostræ commissa. Tusc. q. lib. 2. 18. Græci id *ἐπαγγελία* dicunt.
 enunciationes contrarias Epicurei nec veras, nec falsas esse dicunt. Fat. 28
 enunciationes Græci vocant *ἐπιόματα*. Fat. 1
 (Eo) Ire ad arma. Diuin. lib. 1. 18
 quoties senatus decem viros ad libros ire iussit? Diuin. lib. 1. 82
 ire ad quietem. Diuin. lib. 1. 55
 ire cubitum. Diuin. lib. 2. 95
 ire pedetentim, & sedato nisu. Tusc. q. lib. 2. 43. ex antiqua tragœdia Pacuuii.
 ire perreximus. Acad. q. ed. 2. lib. 1. id est, iuimus vel perreximus, Græco pleonasmò dictum *ἰόντες ὀχλομεθα*.
 nec eo magis lege liberi sunt. 3. de Leg. 11
 eodem ferme modo, nisi quod non ita incorrupta sumebat. de Vniuers. 53
 eoque deum esse mundum (pro, quamobrem, vel atque ob id). de Nat. deo. 2. 22
 Epaminondas sibus præclarè cecinnisse dicitur. Tusc. q. lib. 1. 4
 Epaminondas imperantem patriam Lacedæmonis reliquit, quam acceperat feruentem. Tusc. q. lib. 2. 51
 Epaminondas, princeps Græciæ. Tusc. q. lib. 1. 4
 num tum ingemuisse Epaminondam putas, cùm vnâ cum sanguine vitam effluere sentiret? Tusc. q. lib. 2. 51
 è gregibus epheborum, vix singuli reperiebantur (formosi scilicet). de Nat. deo. 1. 55
 ne hoc ephippiis & acratophoris potius, quàm proegmenis & apoproegmenis concedatur. de Finib. lib. 3. 12
 Ephori Lacedæmonie nô sine causa à Theopopo oppositi sunt regibus. 3. de Leg. 1. MMM. i.

Epicharmus acutus, nec infusus homo, vt Sicutus. Tusc. q. lib. 1.14
 quamobrem *ἐπιχάρμου* illud teneto, &c. de Pet. Conf. 26
 Epicurus affirmat quodam loco, si vratu sapiens, si cruciatur, in Phalaridis tauro si erit, dicit, quàm suaue est hoc: quàm hoc non curat. Tusc. q. lib. 2.13
 Epicurus bonus vir, & comis, & humanus fuit. de Fin. lib. 2. 67
 Epicurus censet parere animum rationi posse, & quò illa ducat, sequi. Tusc. q. lib. 3. 19
 Epicurus censet necesse esse omnes in ægritudine esse, qui se in malis esse arbitrentur, siue illa antè prouisa & expectata sint, siue inueterauerint. Tusc. q. lib. 3. 19
 Epicurus contumeliosissimè Aristotelem vexauit. de Nat. d. 1. 66
 Epicurus de morte ita sentit, vt dissoluto animante sensum extinctum putet. Tusc. q. lib. 5. 65
 Epicurus declinatione atomi vitari fati necessitatem putauit. Fat. 17
 Epicurus deos habere putat eadè membra, quæ nos, nec vllum vsum habere membrorum. Diuin. lib. 2. 30
 Epicurus deos nihil agere, nihil curare confirmat. 3. de Nat. d. 2
 Epicurus dicebat deorum speciem non esse corpus, sed quasi corpus, &c. de Nat. d. 1. 35
 Epicurus differèdi artem nullam habuit. de Fin. lib. 1. 21
 Epicurus dolorum magnitudinem breuitate consolatur, longinquitatem leuitate. Tusc. q. lib. 5. 65
 Epicurus dolorem malum dicit, & malorum omnium extremum. Tusc. q. lib. 2. 14
 Epicurus dolorem ob id ipsum, quia dolor sit, semper esse fugiendum putat. Tusc. q. lib. 5. 69
 Epicurus & voluptatum præteritarum memoria, & spe consequentium sapientis vitam referant putat. Tusc. quæst. lib. 3. 30
 Epicurus eum diem, quo moritur, beatum appellat. Tusc. q. lib. 5. 65
 Epicurus extremum seu vltimum bonorum in voluptate ponit. de Fin. lib. 1. 23
 Epicurus fuit ingratus in Democritum ipsum quem securus est. de Nat. d. 1. 66
 Epicurus hac vsurum compensatione putat sapientem, vt voluptatem fugiat, si ea maiorem dolorem effectura sit: & dolorem suscipiat maiorem efficietem voluptatem. Tusc. q. lib. 5. 69
 Epicurus homo asper & durus. Tusc. q. lib. 2. 13. *ἐπιχάρμου*
 Epicurus homo minimè malus, vel potius vir optimus. Tusc. q. lib. 2. 39
 Epicurus homo voluptarius. Tusc. quæst. lib. 2. 14
 Epicurus hortulos suos irrigauit fontibus Democriti. de Nat. d. 1. 84
 Epicurus imagines inducens, deos esse quodam pacto negat. 2. de Nat. d. 55
 Epicurus iocandi causa deos ipsos induxit perlicidos & perstabiles, & habitates, tanquam inter duos lucos, sic inter duos mundos propter metum ruinarum. Diuin. lib. 2. 30
 Epicurus in dialectica nullam vim existimauit esse nec ad melius viuendum, nec ad commodius differendum. de Fin. 1. 49
 in altera parte philosophiæ, quæ est quærèndi ac differèndi, Epicurus inermis ac nudus est. lib. 1. de Fin. 16

Epicurus, in quibus sequitur Democritum, non ferè labitur. lib. 1. de Fin. 14
 negat Epicurus iucundè posse viui, nisi cum virtute viuatur. Tusc. q. lib. 3. 43
 Epicurus iudicia rerum in sensibus ponit, quibus si semel aliquid falsi pro vero probatum sit, sublatur esse omne iudicium veri & falsi putat. lib. 1. de Fin. 17
 Epicurus maximis doloribus affectus, eos ipsos inuentorum suorum memoria & recordatione confutat. Tusc. quæst. lib. 5. 65
 Epicurus membris humanis deos præditos esse ait, sed eorum membrorum vsum nullum habere. 3. de Nat. d. 2
 Epicurus mortuus est, cum duo & septuaginta annos vixisset, Archonte Pitharato. Fat. 16
 Epicurus multa præclare sepe dicit, quàm enim sibi cõstanter conueniènterque dicat, non laborat. Tusc. q. lib. 5. 20
 Epicurus negat definiri rem sibi placere. de Fin. lib. 2. 3
 Epicurus negat deos quicquam nec alieni curare, nec sui. Diuin. lib. 2. 81
 Epicurus negat quenquam iucundè posse viuere, nisi idem honestè, sapienter, iustèque viuatur. Tusc. q. lib. 5. 20
 Epicurus negat verum & simplex bonum sine voluptatibus sensum mouentibus nec suspicari. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 5
 Epicurus negat vllum in sapientem vim esse fortunæ. Tusc. q. lib. 3. 43
 Epicurus negat vllum esse tempus, quo sapiens non beatus sit. Tusc. q. lib. 3. 43
 Epicurus negligendum dolorem docet, quem summum malum esse dicit. Tusc. q. lib. 2. 39
 Epicurus nihil vnquam sentit elegans, nihil decorum. Diuin. lib. 1. 57
 Epicurus nõ satis politus iis artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur. de Fin. lib. 1. 20
 Epicurus non tam facetus, quàm ad scribendi licentiam liber. de Nat. d. 1. 86
 Epicurus nullam eruditionem esse duxit, nisi quæ beatæ vitæ disciplinam iuuaret. de Fin. lib. 1. 36
 Epicurus nullam censet gratuitam esse virtutem. Diuin. lib. 1. 76
 Epicurus omnes sensus veri nuntios dixit esse. de Nat. d. 1. 49
 Epicurus omne iudicium in sensibus, & in rerum nouitiis, & in voluptate constituit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 31
 Epicurus omne malum dolore definit, bonum voluptate. Tusc. q. lib. 5. 54
 Epicurus omnia nomine naturæ appellat. 1. de Nat. d. 59
 Epicurus Platonis, Aristotelis, Theophrasti orationis ornamenta neglexit. lib. 1. de Fin. 12
 Epicurus *ὀρεσθησῶν* appellat rei quandam informationem animo anteceptam. de Nat. d. 1. 32
 Epicurus putauit omni priuatione doloris terminari summam voluptatem. de Fin. lib. 1. 30
 Epicurus, quasi pueri delicati, nihil cessatione melius existimat. de Nat. d. 1. 72
 Epicurus, quòd sensu careat, nihil ad nos id iudicat pertinere. Tusc. q. lib. 5. 65
 Epicurus, re tollit, oratione relinquit deos. de Nat. deo. 1. 87
 Epicurus scripsit libros de sanctitate, de pietate aduersus deos. de Nat. deo. 1. 80
 Epicurus separauit summum bonum à virtute. Tusc. q. lib. 3. 42
 Epicurus solus primum vidit esse deos. de Nat. deo. 1. 32

Epicurus summum bonum esse vult voluptatem, summumque malum dolorem. de Fin. lib. 1. 13
 Epicurus sustulit omnem funditus religionem: nec manibus, vt Xerxes, sed rationibus, deorum immortalium templa & aras euertit. de Nat. deo. 1. 81
 Epicurus tenuem victum antefert copioso. Tusc. q. lib. 3. 43
 Epicurus tollit definitiones, nihil de diuidendo ac partiendo docet, &c. lib. 1. de Fin. 16
 Epicurus totam dialecticam euertit, & contemnit & irridet. Academic. q. ed. 1. lib. 2. 88
 Epicurus veraces sensus esse dicit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 71
 Epicurus vnus se sapientem profiteri est ausus. de Fin. lib. 2. 6
 Epicurus voluptatem ipsam per se, quia voluptas sit, semper optandam expectandamque putat. Tusc. q. lib. 5. 69
 Epicurus voluptatem summum bonum dixit. de Fin. lib. 1. 21
 Epicuri disciplina cum Cyrenais de ipsa voluptate non est consentiens. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 121
 Epicuri epistola ad Hermachum. de Fin. lib. 2. 80
 cur tantum Epicuri hortus habuerit licentia. de Nat. deo. 1. 65
 Epicuri intermundia. de Nat. deo. 1. 14
 Epicuri liber de sanctitate. de Nat. deo. 1. 86
 Epicuri magister Nausiphanes, quem ille malè accepit. de Nat. deo. 1. 66
 quid est in physicis Epicuri, non à Democrito? de Nat. deo. 1. 51
 Epicuri primas ex nostris hominibus deferebant ad C. Velletium. de Nat. deo. 1. 12
 Epicuri ratio plerisque nouissima est. lib. 1. de Fin. 11
 Epicuri refutatio dicentis, nullum sapienti esse tempus, etsi vratur, torqueatur, secetur, quin possit exclamare, Quàm pro nihilo puto? Tusc. q. lib. 5. 54
 Epicuri volumen caestis de regula & iudicio. de Nat. deo. 1. 32
 Epicuro non placuit medium esse quiddam inter dolorem & voluptatem. de Fin. lib. 1. 30
 Epicuro placet corpora indiuidua grauitate sua ad perpendicularum ferri reclus lineis. Fat. 18
 Epicuro placet opinionem mali ægritudinem esse naturam, vt quicumque intueatur in aliquod minus malum, si id sibi accidisse opinetur, sit continuo in ægritudine. Tusc. q. lib. 3. 25
 an Epicuro, qui tantummodo induit personam philosophi, & sibi ipse hoc nomen inscripsit, &c. Tusc. q. lib. 5. 54
 Epicuro summum bonum in corpore videtur. Tusc. quæst. lib. 3. 43
 Epicuro summum bonum videtur in voluptate. Tusc. q. lib. 3. 43
 Epicurum arbitror vnum vidisse verum, maximisque erroribus hominum animos liberauisse, &c. lib. 1. de Fin. 12
 Epicurum hebetem & rudem dicere solent Stoici. Diuin. lib. 2. 80
 Epicurum non puduit dicere, se ne intelligere quidem vllum bonum quod sit sanctum à delictis & obscenis voluptatibus. de Nat. deo. 1. 78
 Epicuri dei monogrammi & nihil agentes. de Nat. deo. 2. 43
 Epicurei pecudis & hominis idem bonum esse censer. Academic. quæst. ed. 2. lib. 1. 5

Epicurei viri optimi. Tuscul. quæst. lib. 3. 43
 Epicurei disputant, nihil opus esse eum, qui philosophus futurus sit, scire literas. de Fin. lib. 2. 10
 Epicureorum Coryphæum, Zenonem Philo noster appellare solebat. de Nat. deo. 1. 41
 Epicureos noui, omnia sigilla numerantes. de Nat. d. 1. 59
 Epicureis nullum genus est minus malitiosum. Tusc. q. lib. 3. 43
 Ἐπιχάρμου Græci dicunt posterum quodammodo, & consequens. de Fin. lib. 3. 26
 epilogus. Tusc. q. lib. 1. 101
 Epimenides Cres. Diuin. lib. 1. 33
 Epimenide Crete suadente, Athenæ sanè contumeliæ & impudentiæ fecerunt. 2. de Leg. 29
 epistola Anacharxis missa ad Hannonem. Tusc. q. lib. 5. 66
 ἐπιπέδη, id est, assensionis retentio. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 55. & 136
 epulæ conquisitissimæ. Tusc. q. lib. 5. 45
 epulæ in funere, quas inibant parentes coronati. 2. de Leg. 58
 in epulis. Tusc. q. lib. 1. 3. & 4
 Equus ferocitate exultans. Off. 1. 117
 equus intra status & nouus. Læ. 60
 equi Pelopis Neptunii per vndas currus suspensos rapuerunt. Tusc. quæst. lib. 2. 57
 vt equis vetulis teneros anteponere solemus. Læ. 59
 hæc etiam in equuleum coniciuntur, quòd vita non aspirat beata. Tusc. quæst. lib. 5. 10
 equitem Rom. nullarum partium. de Pet. Conf. 6
 Erebi & noctis filii ac filia quot. 3. de Nat. d. 31
 Eretriaci, philosophi à Menedemo Eretriate sic appellati, qui & Megarici. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 110
 Eretriacorum omne bonum in mente positum, & mentis acie, qua verum cerneatur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 111
 Erichtheus Athenis, filiaque eius in numero deorum sunt. 3. de Nat. d. 35
 greximus animus ad audiendum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 11
 erigitur animus bonarum rerum expectatione. 2. de Leg. 29
 vt iis bonis erigimur, quæ expectamus. de Fin. 1. 44
 sed etiam spe eriguntur consequentis ac posterius temporis. de Fin. 1. 51
 homines omnino aspiciendi potestatem eriperet. Læ. 73
 eripere alicui ægritudinem. Tusc. quæst. lib. 3. 40
 eripere aliis quod aliis largiaris. Off. 1. 65
 eripere alicui laudem. Tuscul. quæst. lib. 2. 4
 eripere lucem. Academ. quæst. edit. 1. lib. 2. 95
 eripere lucem, & noctem offundere. de Nat. d. 1. 5
 an possit aut labefactari, aut eripi rebus aduersis. de Fin. lib. 5. 11
 mihi quidem Scipio, quanquam est subitè ereptus, &c. Læ. 84
 cum in locis solis mœstit errares. Diuin. lib. 1. 54
 errare & diligere quod per se non sit diligendum, non est boni viri. 1. de Leg. 36
 errare in campis. Tusc. q. lib. 3. 53
 errare malunt plerique, eamque sententiam, quam adamauerunt, pugnantissimè defendere, quàm sine pertinaciâ, quid constantissimè dicatur, exquirere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 9
 errare nullo pacto potest, duce natura. 1. de Leg. 15
 errans & vaga sententia (cui opponuntur) stabili & certa. de Nat. d. 1. 1
 erranti viam non monstrare, Athenis executionibus publicis sanctum fuit. Off. 3. 71
 errantium falsò dictarum stellarum motus. de Nat. d. 2. 37
 errantium quinque syderum motus. de Nat. d. 1. 61
 errantibus stellis diuinitatem tribuit Heraclides Ponticus. de Nat. d. 1. 26
 Democriti errata ab Epicuro reprehensa & correctâ permulta. lib. 1. de Fin. 22
 quæ sunt iisdem in erratis. de Nat. d. 1. 24
 nulla erratio in cælo, nulla temeritas. de Nat. d. 2. 41
 ab omni erratione cæli motum liberauit. de Vniuers. 25
 error de inferis vnde ortus, & quantus. Tusc. q. lib. 1. 29. & 30
 hic igitur error est eripiendus, &c. Tusc. q. lib. 4. 54
 quorum error eripiendus est. Off. 2. 14
 cuius generis error ita manat, vt non videam quo non possit accedere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 85
 error longè latèque diffusus. de Fin. lib. 2. 94
 vt perspicuius vnde omnis iste error natus sit. lib. 1. de Fin. 25
 tollatur error omnis imperitorum. lib. 1. de Fin. 29
 error perniciosus. Læ. 69
 scientem in errorem alterum inducere. Off. 3. 71
 errorem incutiunt rationis expertibus emerisi deorum orbis. de Vniuers. 47
 in errorem vulgi opinionibus rapimur. 2. de Leg. 42
 in errore versari. Tusc. q. lib. 1. 96
 qui ex errore imperiæ multitudinis pedit, hic in magnis viris non est habendus. Off. 1. 93
 errore inflatus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 106
 in maximo errore versatur. de Nat. deo. 1. 22
 simili in errore versantur. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 34
 quam eorum opinionem magni errores consecuti sunt. Tusc. q. lib. 1. 29
 errores syderum, multitudine infinita, varietate admirabili præditi sunt, id quod dicitur tempus. de Vniuers. 41
 errores turbulenti. 2. de Nat. d. 52
 errorum plena sunt omnia. Tusc. quæst. lib. 1. 94
 maximis erroribus hominum animos liberauisse. lib. 1. de Fin. 12
 erroribus subuenire. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 43
 quas quidem, non erubescens, nominatum persequitur. de Nat. d. 1. 78
 erudire aliquem ad modestiam, magnitudinemque animi. Tusc. q. lib. 1. 52
 erudire iuuenturem laboribus. Tuscul. q. lib. 2. 30
 eruditus artibus ingenuis. Tusc. quæst. lib. 5. 46
 eruditus Græcis doctrinis. Acad. q. edit. 1. lib. 1. 3
 eruditus Græcis literis. lib. 1. de Fin. 1. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1. 8
 eruditus liberaliter. Tusc. q. lib. 2. 5
 quia nunquam eruditum illum puluerè attigisset. de Nat. d. 2. 35

non ex eruditi illa Græcorum copia. 1. de Leg. 5
 non fatis politus iis artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur. lib. 1. de Fin. 20
 mihi quidem nulli satis eruditi videntur, quibus nostra, id est, Latina ignota sunt. lib. 1. de Fin. 4
 eruditio Græca. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 3
 eruditio & doctrina liberalis. Tusc. quæst. lib. 2. 25
 eruditio perfecta. Diuin. lib. 2. 101
 summam eruditionem Græci sitam censebant in neruorum, vocumque cantibus. Tuscul. q. lib. 1. 3
 & ex his ea, quæ scriptores Græciæ prodiderunt, eruere coner. Tusc. q. lib. 1. 24
 cæsca temperata. Diuin. lib. 1. 98
 cæsca & potiones contemptissimæ. de Fin. lib. 2. 74
 in ea parte oris quæ esculentis & poculentis iter natura fecit. 2. de Nat. deo. 107
 ἐστία, Vestis. 2. de Nat. deo. 50
 cæsca venti quàm salutaris iis omnibus quæ oriuntur è terra. 2. de Nat. deo. 100
 cæsca flatus nimii temperantur calores. 2. de Nat. deo. 100
 ab Etesis maritimi cursus celeres & certè dirigitur. 2. de Nat. deo. 100
 etiam atque etiam videtur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 57. hoc est diligenter.
 quare etiam atque etiam perge tenere viam, &c. de Pet. Conf. 36
 aut etiam, aut non, respondere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 95. hoc est, affirmare vel negare.
 Etruriæ principes disciplinam aruspicum docento. 2. de Leg. 18
 etymologia ab Academicis probata. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1. 23. de hac plurima Plato in Cratylo.
 etymologia declarat, qua de causa quæque ita sint nominata. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 23
 ἐτυμολογία, verborum explicatio. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 23
 cæsca somnium verum euasit aliquod. Diuin. lib. 2. 113
 vt eo facilius animus euadat ex hoc aere. Tuscul. q. lib. 1. 36
 euadere è corpore dicitur animus. Cat. 73
 euadere ex insidiis & ex morbo. Diuin. lib. 2. 10
 euadere ex periculo. Diuin. lib. 2. 10
 euadere secus nimis sepe videmus. 2. de Leg. 42
 Euander Lacydis discipulus fuit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17
 euauit ars augurum & vetustate & negligentia. 2. de Leg. 34
 euanesce vetustate. Diuin. lib. 1. 36. Ibidem, lib. 2. 91
 Ἐπιχάρμου Græcè, Latine dicitur occasio. Off. 1. 199
 Euclides, Socratis discipulus Megareus, à quo Megarici dicti sunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 120
 Eudemus ad Syracusas prælians occidit. Diuin. lib. 1. 50
 Eudemi Phæris grauior ægrotantis infomnium. Diuin. lib. 1. 49
 Ἐυδοξία, fama bona. de Fin. lib. 3. 44
 Eudoxus in astrologia iudicio doctissimorum hominum facile princeps. Diuin. lib. 2. 69
 Eudoxus, Platonis auditor. Diuin. lib. 2. 69
 Eudoxus opinatus est, Chaldæis in prædicatione, & in notatione cuiusque vitæ ex natali die, minimè esse credendum. Diuin. lib. 2. 69
 euellere aliquem ab errore. Off. 3. 111
 MMM. ii.

euellere ex animis conatur. de Nat. d. 1. 14
euellere omnes radicem fibras. Tusc. q. lib. 3. 11
euellere signum. Diuin. lib. 2. 53
quæ rursus dum sibi euelli ex ore nolūt. de Fin. lib. 4. 74
quæ euellenda & extrahenda penitus, nō circūcidenda, nec amputāda sunt. Tusc. q. lib. 4. 47
eadem mihi vsu euenirent. Cat. 7
auspicioꝝ, quæ sibi secunda euenirent, &c. Diuin. lib. 1. 27
si quid euenisset postea fraudis aut vitii, de Vniuers. 57
at certē ei melius euenisset. Tusc. quæst. lib. 1. 69
bene euenire alicui. Tusc. q. lib. 1. 80
euenire præter spem. Tusc. q. lib. 3. 28
euentus dicitur, cū sic aliquid cecidit, sic euenit, vt vel non cadere atque euenire, vel aliter cadere atque euenire poterit. Diuin. lib. 1. 11
quorum disciplinam & euentus ac res cō probauit. Diuin. lib. 1. 35
euentus aduersi, secundi. Diuin. lib. 2. 62
euentus proferti. Diuin. lib. 2. 62
euentus humanos superiores, quā suū animum esse ducere. Tusc. quæst. lib. 4. 51
rerum magis euentis moniti, quā ratione docti. Diuin. lib. 1. 4
funditus alii euerterunt suas ciuitates. Tusc. q. lib. 3. 33
euertere definitionem. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 20
euertere nauem. Parad. 23
euertere societatem inter homines. Offic. 3. 35
euertere vniuersas familias. de Finib. lib. 1. 35
euertere vrbes. Off. 1. 115
id totum eueritur eo delectu rerum cōstituto. lib. 1. de Fin. 28
totam rationem eueriti lib. 1. de Fin. 20
eueritio omnis vitæ. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 90
quæ sine dubio vitæ sunt eueritio. de Fin. lib. 5. 25
euerriculum malitiarum omnium. 3. de Nat. d. 55
Euhemerum præter ceteros interpretatus & secutus est Ennius. de Natura deor. 1. 83
ab Euhemero & mortis & sepulture demonstrantur deorum. de Nat. d. 1. 83
euidens quædam mensura. de Vniuers. 39
euidens res. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 19
euidencia Latine, quæ Græcis *εραψα*. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 18
euidencia nulla oratio illustrior secundum philosophos quosdam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 18
aut in quo euigilant curæ & cogitationes meæ. Parad. 20
Eumenides an deæ. 3. de Nat. d. 32
Eumenides, & Furix deæ specularices & vindices facinorum & scelorum. 3. de Nat. d. 33
Eumenidum Athenis fanum est. 3. de Nat. d. 32
Eumolpidæ nostri quid agent, & sacra illa mysteria, si quidē sacra nocturna tolhimus. de Leg. 35
nec præmiorum mercedibus euocatam. de Fin. lib. 2. 82
quorum animi spretis corporibus euolūt atque excurrunt foras. Diuin. lib. 1. 96
ex querca glandifera euolauit nuncia fulua Iouis. 1. de Leg. 2
qui ex corporum vinculis, tanquam ē

carcere euolauerunt. Som. Scip. 9
euolare tanquam ē custodia vinculisque corporis dicitur animus in morte. Lat. 13
euoluere complicatam animi sui notionem. Off. 3. 99
diligenter euoluere librum aliquem. Tusc. q. lib. 1. 21
euoluere naturam omnium rerum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 104
euoluere poetas. de Fin. lib. 1. 56
euolutio poetarum. de Fin. lib. 1. 19
quid poetarum euolutio, quid tanta tot verulium memoria voluptatis affert. lib. 1. de Fin. 9
apud quē euomat virus acerbatis suæ. Lat. 73
Euphorion nimis obscurus. Diuin. lib. 1. 102
Euphrates Metopotamiam efficit fertilē. 2. de Nat. d. 59
euripi & tubi ductus aquarum. 2. de Le. 1
Euripides auditor fuit Anaxagoræ. Tusc. q. lib. 3. 26
taurus qui vexit Europam. de Nat. d. 1. 54
Eurota, fluuius est Laconiæ propter Spartam fluens. Tusc. q. lib. 5. 71
Eurotas, Tusc. q. lib. 2. 32. fluuius est prope Lacedæmonem, in quo Lacænae virgines natando exercebantur, & sudorem diluebant.
Euripylus. Tusc. q. lib. 2. 33. de eo vide Hom. Iliad. 11.
Ευρηα, ordinis conseruatio. Off. 1. 197
Ευρηα, Græci appellant tranquillitatem animi. de Fin. lib. 5. 19
Ex aere oritur ather, & contra. 2. de Nat. d. 60
ex aliqua causa gigni omne quod gignitur, necesse est: nullus enim rei causa remota reperiri origo potest. de Vniuers. 3
nisi in eo, qui ex animo consistit. de Nat. deor. 1. 69
ex aqua oritur aer, & cōtra. 2. de Nat. d. 60
ex aruspicum & pontificum institutis, quibus hostiis cuique deo immolandum. 2. de Leg. 30
ex funeribus vinctura seruilis tollitur, omnique circumpotatio Lege x i i. tabul. 2. de Leg. 56
ex hominum genere consecratos coli lex iubet, veluti Herculem, vt indicet omnium quidem animos immortales esse, sed fortium bonorumque diuinorum. 2. de Leg. 28
ex hoc quod probat, nunquam me mouebit. de Nat. d. 2. 33
ex igne diuinæ animationis maximē speciem faciebat. de Vniuers. 43
quibus ex instituto veterum vitimur pro Latinis. de Fin. lib. 3. 4
ex institutis pontificum & aruspicum illud mutandum non est, quibus hostiis immolandum cuique deo, cui maioribus, cui lactentibus, cui maribus, cui sceminis. 2. de Leg. 30
ex legatione Roma decedens. de Vniuers. 1
quando ex me quæsieras. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 69
si ex omni parte eiusdem modi sint. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 39
ex pontificum & aruspicum institutis, quibus hostiis cuique deo immolandū, illud mutandum non est. 2. de Leg. 30
portendi, monstrari, prædici, ex quo ostēta monstra (pro vnde). de Nat. d. 2. 5
ex recenti fossione videmus terram calentem fumare. de Nat. d. 2. 19
ex ritibus patriis opuma colūto. 2. de Le. 24
ex sententia nauigare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 91
ex sōno excitare aliquē. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 84
qui ex te illa cognoueram. Acad. q. ed. 1.

lib. 2. 37
ex vmbraculis eruditorū otiōque doctrinam non modō in solem atque puluerem, sed in ipsum discrimen aciemque perduxit. 3. de Leg. 16
exacuerit ingenii aciem ad bona deligēda & reicienda, contraria. 1. de Leg. 46
ne exadificatum quidem hunc mundum diuino consilio existimo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 117
vt grauitatem dignitatemque virtutis exaggerent. Tusc. q. lib. 5. 63
exaggerare rem suam familiarem omni ratione. Off. 1. 129
motu atque exagitatione concalescunt nostra corpora. de Nat. deo. 2. 20
exalbescere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 45
examina apum. Cat. 50
tanquam paribus examinatus ponderibus. id est libratus æqua lance. Metaph. Tusc. q. lib. 1. 36
te metus exanimant iudiciorum atque legum. Parad. 21
exanimari graui vulnere. de Finib. lib. 2. 80
exanimatu pendere animi. Tusc. q. lib. 4. 28
exanimatio est metus subsequens, & quasi comes pauoris. Tusc. q. lib. 4. 16
exanimatio humilis atque fracta. Tusc. q. lib. 4. 11
in exanimationes incidere. Off. 1. 183
quod cū exantiauerit omnes labores, &c. Tusc. q. lib. 1. 107
exantillare laborem Herculis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 99
exarata sepulchra in loco publico facta. 2. de Leg. 54
qui credat exaratum esse, deum dicam an hominem? Diuin. lib. 2. 39
nisi quædam admodum intolerabilis iniuria exarferit. Lat. 65
exarferit earum pars appulsi solis. de Nat. deo. 1. 19
ex quo eorum exardefcit siue amor, siue amicitia. Lat. 83
admirabilis quædam exardefcit benevolentia magnitudo. Lat. 19
exardefcere dicitur ira. Tusc. q. lib. 2. 50
exardefcere veritate. Tusc. q. lib. 3. 64
num ergo is exarcat nos. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 67
excandescere ira. Tusc. q. lib. 4. 33
excandescencia, est ira nascens, & modō existens: *Συωασις* Græcè dicitur. Tusc. q. lib. 4. 16
excarnificatus a tyranno. 3. de Nat. deo. 61
pridie quā excidit ē vita. Lat. 11
vt nulla pars huius generis excederet extra. de Vniuers. 19
excedere ex corpore dicitur animus. Diuin. lib. 1. 58. Tusc. q. lib. 1. 33
excedere ē corporibus dicuntur animi, quod sit in morte. Tusc. q. lib. 1. 21
excedere ē vita. Tusc. q. lib. 1. 18. & 47. Off. 1. 123. de Finib. lib. 3. 48
excedere vita. Tusc. q. lib. 1. 25
excessus ē vita. de Finib. lib. 3. vite. Tusc. q. lib. 1. 23
Romulus post excessum suum, Proculo Iulio dixit. 1. de Leg. 2
quicquid excellit, iustam habet venerationem. de Nat. deor. 1. 34
qui excellunt singulis vitis, aut pluribus. 1. de Leg. 39
excellere dicendo. de Pet. Conf. 36
excellere ingenio sciētiāq. Ac. q. ed. 1. lib. 2. 4
excellere ingenio, virtute. Tusc. q. lib. 1. 29
quicquid eiusmodi est, in quo non possunt plures excellere, in eo fit plerumque tanta contentio, vt difficilimum sit sanctam seruare societatem. Off. 1. 39

excellere magnitudine animi. Off. 1. 89
excellere omni genere laudis. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 9
excellere sapientia. Tusc. q. lib. 4. 2
excellētia, magnitudōque animi. Off. 1. 25
excellus & altus. Tusc. q. lib. 2. 8
ibes cū sint aues excelsæ. de Nat. deor. 1. 72
excelsitas animi & magnitudo. Off. 3. 29
neque enim verendum est, ne quid excidat. Lat. 52
excidere lapides ex terra. Off. 2. 17
bellūque maximum conficiēs, Numaniam excidens. Som. Scip. 6
sed memoriam illius viri excipient omnes anni consequentes. Cat. 17
excipere dolorem. Tusc. q. lib. 2. 11
excipere dolores pro patria. de Finib. lib. 3. 35
excipere grauissimas plagas. Tusc. quæst. lib. 2. 41
excipere semen sparsum dicitur terra. Cat. 47
excipere verba alicuius, mandarēque litteras. Diuin. lib. 2. 39
fortiter excipere vulnera. Tusc. q. lib. 2. 55. & 5. 38
quos dolores, quas molestias excepturi sint. de Fin. lib. 1. 26
excepto in hac lege sacrificio solenni ac publico. 2. de Leg. 35
excepti altera patria, in altera nati sumus. 2. de Leg. 4
quid attinet luxuriosis vllam exceptionem dare. de Fin. lib. 2. 19
barbatulos mululos exceptantem de piscina & pertractantem. Parad. 48
vt amici tacetum animum excitet. Lat. 52
quæso, inquit, ne me ē somno excitetis. Som. Scip. 8
quām illa ardentes amores excitaret sui, si videretur. de Fin. lib. 2. 44
excitare aliquem ex somno. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 84
excitare fluctus in simpulo, vel in mari. Aeg. 3. de Leg. 32
excitare omnes rationis, fortitudinis ac patientiæ. de Fin. lib. 4. 26
excitare testes. de Fin. lib. 2. 56
excitari spe gloria. de Fin. lib. 5. 63
ciuitas ad arma repente est excitata. Diuin. lib. 1. 51
exclamant quasi mente incitati. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 15
ratio quæ vitia, culpamque excluderet. 3. de Nat. d. 57
excludere pullos ex ouis. 2. de Nat. d. 98
excludere suos ab vsu rei suæ familiaris. Off. 1. 131
excludi breuitate temporis ab aliquid faciēdo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 50
pulli exclusi & forti. 2. de Nat. d. 93
excogitatio. Tusc. q. lib. 1. 50
excultus doctrina. Tusc. q. lib. 1. 4
exculti ex agresti immanique vita ad humanitatem, & mitigati sumus. 2. de Leg. lib. 36
demus ergo nos huic (philosophia) excultos. Tusc. q. lib. 4. 69
nisi qui admodum est excors. Lat. 82
quis est enim tam excors, quem ista moueant: hoc est, stolidus. Tusc. quæst. lib. 1. 9
quæue anus tam excors inueniri potest. de Nat. d. 2. 4
excordes dicti, quasi sine corde, hoc est animo, quo sapimus. Tusc. q. lib. 1. 16
exercuciare animum. de Fin. 1. 40
exercuciari conscientia animi. de Fil. 2. 44
exercuciari timore pœna. de Fin. lib. 2. 44

qui semper animo sic excubat, &c. Tusc. q. lib. 4. 29
sed hæc fuerit nobis tanquam leuis armaturæ prima orationis excursio. Diuin. lib. 2. 20
deo ne excusatio quidem est inscientiæ. 3. de Nat. d. 67
nulla est excusatio peccati, si amici causa peccaueris. Lat. 36
excusatio turpis & minimè accipiēda. Lat. 38
excutere alicui opinionem aliquam. Tusc. q. lib. 1. 101
excusatio à filio. 3. de Nat. d. 43
quos nulla ægritudines exedunt. Tusc. q. lib. 5. 13
excedere animum dicitur ægritudo. Tusc. q. lib. 3. 24
excedere animos curis, dicunt mœores & ægritudines. de Fin. lib. 1. 46
quibus (solicitudinibus) coram animi noctes atque dies exeduntur. de Fin. 1. 40
apparebat epigramma exesis posterioribus partibus versicolorum. Tusc. quæst. lib. 5. 48
tamen ego illa moueor exedra. de Fin. lib. 5. 4. Vide Exhedra.
exemplum generatum pro æterno secutus. de Vniuers. 7
ad exemplum factus est mundus. de Vniuers. 15
exemplo plus quā peccato nocent vitiōsi principes. 3. de Leg. 29
nec sibi ipsi exemplo sunt. Lat. 68
exempla clara & illustria. Diuin. lib. 2. 6
exempla commentitia. Diuin. lib. 2. 21
exempla maiorum nosse debet Senator. 3. de Leg. 36
exemplorum & nostra plena est respub. & omnia regna. 2. de Leg. 33
exemplis domesticis docti. de Natura deor. 2. 6
tanquam exemplar aliquod intuetur sui. Lat. 22
exemplar imitatus, idne quod vnum & idem, & semper sui simile, an id quod ortum dicitur. de Vniuers. 7
ad exemplar positum deficiebat imaginis similitudo. de Vniuers. 43
exemplar sibi eam speciem proponet. de Vniuers. 5
exire de vita. Lat. 14
exire ē vita. Tusc. q. lib. 1. 106
exire ē vita æquo animo, tanquam ē theatro. de Fin. 1. 39
ex animo hoc mihi exire non potest. 3. de Nat. d. 5
exisse de potestate, quod Græci dicunt *ἔξιστος*, & *αὐτὸς ἐκαστὸν ἴδιον καὶ ἑαυτοῦ*, & *μὴ ἐν αὐτοῖς*, & *μὴ παρ' αὐτοῖς* etc. Tusc. q. lib. 4. 64
qui exisse ex potestate dicuntur, idcirco dicuntur, quia non sunt in potestate mentis. Tusc. q. lib. 3. 9
exisse ex potestate dicimus eos, qui effrenati feruntur aut libidine aut iracundia. Tusc. q. lib. 3. 9
quinto autem anno exeunte, id est, sub finem quinti anni. Diuin. lib. 1. 50
veram enim fuisse obnunciationem exitus approbavit. Diuin. lib. 1. 19
exitus percipiendi & comprehendendi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 27
& penè ad exitum adducta quæstio est. Tusc. q. lib. 5. 12
exitum argumētū explicare. de Nat. d. 1. 38
tamen exitum non habebunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 35
videtur enim ad exitum venisse quæstio. Tusc. q. lib. 5. 14

exitum reperire non potest malè instituta ratio. de Nat. d. 1. 74
exitus fatales. Diuin. lib. 2. 18
exitus grauissimi. Diuin. lib. 2. 16
exitū diuina perituri pœna. 2. de Leg. 24
qui alteri exitum parat, eum scire oportet sibi paratam pestem, vt participet parem. Tusc. q. lib. 2. 34
exequi æternitatem. de Vniuers. 7
quo ad munus officii exequi & tueri possis. Cat. 65
exequi munus suum. Tusc. q. lib. 3. 13
itaque exequi omnia regis officia & munera. Cat. 30
exequis iustis caruerunt. 2. de Leg. 42
equidem eos casus, in quibus fortuna vehementer exercuit, &c. Tusc. q. lib. 5. 2
cū prætor quæstionem inter sicarios exercuisset. de Fin. lib. 2. 45
exercere æqualitatem iuris. Off. 1. 123
exercere animam in rebus optimis. Som. Scip. 31
nostri exercitus primū vnde nomē habeant, vides. Tusc. q. lib. 2. 32. nimirum ab exercendo, quod, vt M. Varro interpretatur, exercitando fit melior.
exercitus veteris & noui differentia. Tusc. quæst. lib. 2. 33
exercitum in grauissimo bello animaduersionis metu cōtinere. lib. 1. de Fin. 28
exercitatus in repub. Diuin. lib. 1. 94
exercitatum esse in aliqua re. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 101
exercitatio corporis laboriosa. de Finib. lib. 1. 25
exercitatio dicendi. Off. lib. 1. 1
exercitatio & temperantia potest etiam in senectute conseruare aliquid pristini roboris. Cat. 31
exercitationis assiduitas. Aca. q. ed. 2. li. 1. 15
quis nostrum exercitationem vllam corporis suscipit laboriosam. lib. 1. de Finib. 25
cū cessant pueri, exercitatione aliqua ludicra delectantur. de Nat. deo. 1. 72
hæ sunt exercitationes ingenii, hæc curricula mentis. Cat. 34
exercitationes laboriosæ. Tusc. q. lib. 2. 32
& tāquam exercitiores ad bene de multis promerendum erunt. Off. 1. 76
exhaurit domos stipis exactio. 2. de Le. 39
exhaurire fontem begnitatis. Off. 2. 75
exhaurire sentinam. Cat. 16
quæ breui tempore maximas copias exhaurire possint. Parad. 56
in exhedra sedentem eum offendi. de Nat. deor. 1. 12. Vide Exhedra.
exhibere alteri negotium. de Nat. deo. 1. 33
exhorrescere metu. de Finib. lib. 1. 35
exhiberi dicitur histrio. Parad. 31
exiccatus atque aridus. Fat. 6
& hanc quidem primam à te exigam operam. de Finib. lib. 4. 75
vt hoc tempore ab itis quod debent exigas. de Pet. Conf. 14
non vt aliquam à se ipso mercedem exigant veritatem in isto opusculo. 1. de Leg. 3
exigere acerbē. Tusc. q. lib. 1. 77
exigere gratiam. Lat. 30
exigere operam. Off. 1. 61
exigere promissum. Off. 3. 127
exacta ætate. Cat. 56
exacta ætate mori. Tusc. q. lib. 1. 77
exactis regibus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 13
in exiguū angustumque concludi. Off. 1. 79
hæc nostra vt exigua & minima contemnimus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 118
MMM, iiii.

nimis exigue & exiliter ad calculos vocare aliquid. Lælii. 51
exilem quandam atque per lucidum deum fingeret. de Nat. d. 1. 87
quid tam exile, quam isti omnes. 1. de Leg. 4. de historicis loquitur.
illud enim, quod me angebat, non eximis. Tusc. q. lib. 1. 26
quod si exieris ex rerum natura benevolentiam coniunctionem. Lælii. 12
eximia pulchritudo mundi. de Nat. d. 2. 42
ea quæ eximia plerisque & præclara videntur, parua ducere, eaque ratione stabili firmaque contemnere, fortis animi magnique ducendum est. Off. 1. 95
sed de his malè existimant. Off. 1. 51
malè existimant de homine minimè vafro. de Nat. d. 1. 160
vt ne ipse de se bene existimans, seseque diligens, &c. Off. 3. 38
is autè existit motu eius calor, &c. (pro fit, vel generatur. de Nat. d. 1. 20
nec exoluit ea quod promiserat. Off. 3. 10
exoptare ea maximè, quæ maiori parti pulcherrima videntur. Off. 1. 165
exordium in omni conquisitione rationis difficillimum. de Vniuers. 7
exordium diuinæ vitæ induxit. de Vniuers. 33
huiusmodi quadam oratione sum exorsus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 59
ita exorsus est. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 10. ἐμμε-
πιῶν dictum, vt apud Græcos ἔρχομαι.
tunc dicere exorsus est. lib. 1. de Fin. 22
sic rursus exorsus est. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 13
exortus alicuius signi. Diuin. lib. 2. 13
exornare aliquid falsa gloria. Tusc. quæ.
lib. 2. 9
exornantur cælum & terræ varietate. de
Nat. d. 1. 17
non exornari sepulchra opere teatorio. 2.
de Leg. 60
expectare testameta amicorum. Parad. 55
tum in expectatus ad amplissimam dig-
nitatem fratribus tuis Scipio. Cat. 62
in summam expectationem adducere ali-
quem. Tusc. q. lib. 1. 32
vt etiam maiorem expectationem mei fa-
ciam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 11
sustines enim non paruam expectationem
imitandæ industræ nostræ. Off. 3. 8
quanta cum expectatione Cotta sim te au-
diturus. 3. de Nat. d. 1
expectatione rerum bonarum animus
erigitur. 2. de Leg. 29
nihil est quod expedire tam facile possi-
mus. de Nat. d. 1. 6
expedire rem aliquam planè & perspi-
cua. de Fin. lib. 3. 16
facilis & expedita distinctio. lib. 1. de
Fin. 26
expellere aliquem ciuitate. Tusc. quæst.
lib. 5. 75
expellere tyrannum. Tusc. q. lib. 1. 73
expelli patria. Tusc. q. lib. 5. 76
expelli regno. Tusc. q. lib. 1. 73
atque ob inuidias ciuium bene meritò
expulsionem. Off. 2. 27
ne vim suam experiri vellet. Diuin. lib.
1. 51
expers animi aut rationis. de Nat. deor.
2. 16
minimè est expers calor, de Nat. d. 1. 20
expers corporis. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 28. ἀπεί-
ματον Græcis.
expers humanitatis. Diuin. lib. 2. 64
expers rationis. Tusc. q. lib. 1. 65. ἀλογος.
expers terræ solidum nihil esse potest. de
Vniuers. 15
expers virtutis. de Nat. d. 1. 78

expertem quinque reliquis motibus or-
bem eum esse voluit. de Vniuers. 47
expertes cupiditatum & æmulationum.
Tusc. q. lib. 1. 37
expertibus rationis errorem incutiunt
emerfi deorum orbes. de Vniuers. 47
quæ expertia rationis homini infederit.
de Vniuers. 57
expetere amicitias. Lælii. 29
expetere auxilium. Tusc. q. lib. 2. 15
expetantur ex pœnæ à liberis. 3. de Nat.
deor. 67
voluptatem etiam & per se expetendam
esse, & dolore ipsum per se esse fugien-
dum. lib. 1. de Fin. 24
expetenda fugiendaque res. Acad. quæst.
ed. 2. lib. 1. 13
quod sit ipsum vi sua, propterque se ex-
petendum. de Fin. lib. 2. 38
quod expetendum, id certè approbandū.
Tusc. q. lib. 5. 34
expetendorum duo genera. de Finib. lib.
5. 62
expiri quod non potest sacrum commif-
sum, impiè commissum est: quod ex-
pirari poterit, publici sacerdotes expiā-
to. 2. de Leg. 24
expirati sumus sine suffimentis illius. 1. de
Leg. 29
expiatum frugibus solum viuus reddere-
tur. 2. de Leg. 58
expriatio scelerum in homines atque im-
pietatum nulla est. 1. de Leg. 29
expilare ararium. Parad. 55
expilare fana. Off. 3. 121
expilatio direptioque sociorum. Offic.
2. 112
qui motus hominum, qui ferarum non
ita expiatus est. Tusc. q. lib. 5. 82
expirations terræ. 2. de Nat. d. 60
si verò id etiā explanare velles apertius.
de Fin. lib. 2. 51
explanari. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 23
explanata vobum impressio. Academ.
quæst. edit. 2. lib. 1. 15. Græci πῦπι & πύ-
πων vocant.
quorum neque scientiam, neque expla-
nationem habeamus. Diuin. lib. 2. 101
explanationes interpretum. Diu. li. 1. 99
sunt enim explanatores, vt grammatici
poetarum. Diuin. lib. 1. 98
vt expleas id quod exoptas. Parad. 97
explere cumulata. de Fin. lib. 2. 36
explere dupla & tripla interualla. de
Vniuers. 29
explere mundum bonis omnibus deus
constituit. de Vniuers. 11
explere numeros. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 24
quasi diuturnam sitim explere cupiens.
Cat. 24
expleri insaturabiliter. 2. de Nat. d. 47
explera rerum comprehensio. Acad. q. ed.
1. lib. 2. 22
ea enim vita expetitur, quæ sit animi, cor-
porisque explera virtutibus. de Finib.
lib. 5. 34
id continuò debet expletum esse omni-
bus suis partibus. de Fin. lib. 3. 26
quorum studiis ea quæ natura desiderat,
explera cumulataque habeamus. Off. 2. 25
explatio naturæ. de Fin. lib. 5. 37
explicauit paulò ante Clitomacho autho-
re. hoc est, ex sententia & doctrina Cli-
tomachi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 93
totam rem aperiam & explicabo. lib. 1. de
Fin. 25
explica atque exerce intelligentiam tuā.
Off. 3. 107
explicare aliquid enodatus. de Fin. li. 5. 23
explicare scholam. de Fin. lib. 2. 1

expli care alicuius sententiam. Cat. 3
explicare sententiam suam. 1. de Finib. 56
sed quo commodius disputationes expli-
centur. Tusc. q. lib. 1. 7
explicari aliquid Latine. lib. 1. de Finib. 4
explicatum summis ingenii, maximis
studiis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 15
sed opinor explicata vberius & ornatius.
Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 121
quàm esset obscura, & quàm difficiles ex-
plicatus haberet. 3. de Nat. deo. 70
sed est quasi rudentis explicatio. Diuin.
lib. 1. 107
explicatio naturæ. Tusc. q. lib. 5. 50. & de
Finib. lib. 3. 58
explicatio verborum, Græcis ἐπιμολογία.
Acad. q. ed. 2. lib. 1. 23
explodi dicitur histrio. Parad. 31
quoniam Aristonis, Pyrrhonis & Herilli
iam pridè explosa est sententia. Off. 1. 9
iam explosa eiecitæque sententiæ Pyr-
rhonis, &c. de Finib. lib. 5. 19
explorata ratio ad confirmandum. de
Nat. deo. 1. 45
non satis exploratè perceptum ac cogni-
tum. de Nat. deor. 1. 1
cui possit exploratum esse de sua sanitate.
Acad. q. ed. 1. lib. 2. 51
quid habes exploratè. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 76
illud tamen exploratum habeto. Diuin.
lib. 2. 46
habet exploratum fore se semper in ma-
ximis voluptatibus. de Nat. deo. 1. 37
vt eam rerum selectione expoliarent. de
Finib. lib. 2. 37
expoliata fana. de Nat. deo. 1. 57
exponam igitur generatim argumenta
eorum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 44
exponere disciplinam sapientiæ. Acad. q.
ed. 1. lib. 2. 104
exponere mandata. Off. 3. 135
exponere multa memoriter, obscura dilu-
cidè. de Finib. lib. 4. 1
exponere pluribus verbis, quod vno non
possis. de Finib. lib. 3. 12
exponi causam censoribus est melius. 3.
de Leg. 40
quam rationem sic intelliges expositam,
vt ab ipsis non soleat accuratius expli-
cari. lib. 1. de Finib. 11
expositis nominibus tot virorum atque
tantorum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 14
exportatio rerum quibus abundamus.
Off. 2. 16
non modò expresserat, sed ne dixerat
quidem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 69
exprimere verbum è verbo. Acad. q. edit.
1. lib. 2. 31
exprimere vim Græcorum poetarum.
Acad. q. ed. 2. lib. 1. 8. hoc est, sententiam
interpretari.
nec tamen exprimi verbum è verbo ne-
cesse erit. de Finib. lib. 3. 12
expressa lex ad illam antiquissimam &
rerum omnium principem naturam. 2.
de Leg. 11
expressæ fabellæ Latine ad verbum de
Græcis. lib. 1. de Finib. 3
quæ modò expressa ad verbum dixi. Tusc.
q. lib. 3. 37
exprobrare officia. Lælii. 61
expromā primū illa inuidiosa. Acad. q.
ed. 1. lib. 2. 133
expromere quid in quamque sententiam
dici possit. Diuin. lib. 2. 115
expugnationes vrbium. Cat. 12
exquirere ea consilia, quæ ad pacem &
concordiam ciuium pertinent. Fat. 1
exquirere verum. Diuin. lib. 2. 21. & Off.
1. 183

exquirendi studium. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 8
ne exquirendo audire tam multa possunt.
de Nat. d. 1. 68
exquisita supplicia. Off. 3. 136
diuturnitate extaberunt variæ opinio-
nes (cui paulò ante opposuit) stabiles
vna cum sæculis ætatibusque hominū
inuerterunt. de Nat. d. 2. 4
extenuare & diluere molestias. Tusc. q.
lib. 3. 31
ex eo auro, quod exterebratum esset, &c.
Diuin. lib. 1. 46
exterminare aliquem ex communitate
hominum. Off. 3. 39
exterminare peregrinos. Off. 3. 61
& optimates exterminarentur. Off. 2. 118
exterminatus vrbe atque agro. de Nat.
deor. 1. 44
neque tamen istas quæstiones physicorū
exterminandas puto. Acad. quæst. ed. 1.
lib. 2. 118
non est externus aut aduentitius tepor-
maris. de Nat. d. 2. 20. sed ex intimis eius
partibus excitatus.
externi, pro iis quos Græci ἀπόδαπνός voc-
cant. Diuin. lib. 2. 66
quod externum, id omne est in casu. de
Fin. lib. 2. 74
externo corpore mens cingitur. de Nat.
deor. 1. 10
si conferre volumus nostra cū externis.
de Nat. d. 2. 6
quibus exterriti homines. de Nat. d. 2. 11
quæ illi exterriti somnio ad coniectorem
mane deferant. Diuin. lib. 2. 100
cur non extimescam opinandi temerita-
tatem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 77
vt aut casus aut iētus extimescāt. de Nat.
deor. 2. 43
extimescere deos. Tusc. q. lib. 3. 34
extimescere fatum. Fat. 15
extimescere imbecillitatem, fragilitatē-
que humani generis. Tusc. q. lib. 5. 2
extimescere inidelitatem amicitiarum.
Tusc. q. lib. 5. 46
extimescenda non sunt portenta, quæ
quondam credebantur apud inferos.
de Nat. d. 2. 4
extinguere lumen animi dicitur volu-
ptas. Cat. 37
extingui obliuione posteritatis dicitur
sermo de aliquo. Som. Scip. 17
extincta disciplina Pythagoreorum, quæ
aliquot secula vigerat. de Vniuers. 1
vt extinctæ potius amicitie, quàm op-
pressæ videantur. Lælii. 66
extirpari & funditus tolli. Fat. 8
nisi ex eius animo extirpatam humani-
tatem arbitremur. Lælii. 44
extispices. Diuin. lib. 2. 20
extare literis. Tusc. q. lib. 1. 31
vnde hoc philosophandi nobis subitò
studium extitisset. de Nat. d. 1. 5
tum te repente latum extitisse. id est, ap-
paruisse, seu emeruisse è flumine. Di-
uin. lib. 1. 54
extitisse hunc qui post eos disciplinam
renouaret. de Vniuers. 1
extollere aliquem ad cælum. Tusc. quæst.
lib. 5. 63
auxilium extorques inueterati doloris.
Tusc. q. lib. 3. 31
quoniam extorsisti vt faterer. Tusc. quæ.
lib. 1. 13
extorquere ex animis cognitiones ver-
borum, quibus imbuti sumus. de Fin.
lib. 2. 13
nec mihi hunc errorem, dum viuo, extor-
queri volo. Cat. 77
vt nulla pars huiusce generis excederet

extra. de Vniuers. 19
extra collegium sacerdotum ne quisquā
sacra, quæ publicè constituta essent,
nosset. 2. de Leg. 31
se extra omnem culpam & causam pos-
sunt. de Vniuers. 57
extra quod cerni possit, nihil relictum
erat. de Vniuers. 23
extraxit radicibus religionem ex animis
hominum. de Nat. d. 1. 84
extrahere aratrum. 2. de Nat. d. 120
extrahere radicibus. de Fin. lib. 2. 24
vt in extremo tertio scribis. id est, in fine
terti. Diuin. lib. 1. 8
in extremo libro tertio: pro, in fine libri
terti. Off. 3. 12
extremum. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 14. Græci
τέλος vocant.
nullius rei principium est, cuius non sit
extremum. de Nat. d. 1. 26
extremum omnium appetendorum cum-
matur ex integritate corporis, & ex
mentis ratione perfecta. de Fin. lib. 5. 37
aliquid extremum atque perfectum. de
Nat. d. 2. 25
quid sit extremum, quid vltimum bono-
rum, quod omnium philosophorū sen-
tentia tale debet esse, vt ad id omnia re-
ferri oporteat, ipsum autem nusquam.
lib. 1. de Fin. 23
sed hoc extremum eorum est. Acad. q. ed.
1. lib. 2. 88
extremum & vltimum bonorum. Acad.
q. ed. 1. lib. 2. 25
extremum expetendi. Acad. quæst. ed. 1.
lib. 2. 29
extremum malorum) (Summū ex rebus
expetendis. lib. 1. de Fin. 9
extremum omnium malorum. Tusc. q.
lib. 2. 14
extremum est, congruenter naturæ con-
uenienterque viuere. de Fin. lib. 3. 11
extremum, vltimum, summum, finis. lib.
1. de Fin. 9
quod habet extremum, id cernitur ex alio
extrinsecus. Diuin. lib. 2. 80
& natura fert, vt extrema ex altera parte
grauius, ex altera autem acutè sonent.
Som. Scip. 17
extremis duntaxat lineamentis deum fu-
geret. de Nat. d. 1. 87
extremitas, vulgò superficies, Græcè ἄκ-
ρεια. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 107
extremitas omnis corporis globosi parib-
us à medio radius attingitur. de Vni-
uers. 5
in extremitate nulla omnino crassitudo
est. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 107. Euclidi ἄκ-
ρεια est, ὁ μὴ κίνεσθαι πρὸς τὸ μείον ἢ ἄκρ., quod
idem est.
tantasque vt vniuersum mundum com-
plectantur extrinsecus. de Nat. d. 1. 84
extrinsecus vestiuit deus animum mun-
di corpore. de Vniuers. 25
extrinsecus accipere aliquid. 3. de Nat. d. 20
age nunc Luci nosster, extrue animo alti-
tudinem excellentiamque virtutum. de
Fin. lib. 5. 64
extruere mensas epulis conquisitissimis.
Tusc. q. lib. 5. 45
nam iure exulantem consolari non oportet.
Tusc. q. lib. 5. 77
exilium vtrum in malis numerandum,
necne. Tusc. q. lib. 5. 76
iam verò exilium, si rerum naturam, nō
ignominiam nominis quærimus, quā-
tum à perpetua peregrinatione differat
in qua ætates suas nobilissimi philoso-
phi consumpserunt. Tusc. quæst. lib. 5.
76, & 77

vt eadem exultent, ceruices oculosque pa-
riter cum modorum flexionibus tot-
queant. 2. de Leg. 38
exultare immoderatèque iactari. Diuin.
lib. 1. 56
exultare inaniter & effusè. Tusc. quæst.
lib. 4. 11
exultare dicitur oratio, quasi in campo.
Acad. q. ed. 1. lib. 2. 102
inaniusque lætitia exultans & temere ge-
stiens. Tusc. quæst. lib. 5. 13
exultare iuueniliter. Cat. 9
exultantem alicui gratias agere. Tusc. q.
lib. 1. 40. i. gestu corporis lætitiā o-
stendentem.
exuperantia virtutis. Tusc. q. lib. 5. 75
exuscitare animos, & maiores ad rem ge-
rendam facere. Offic. 1. 21
& hominem ex homine exuens, naturam
odisse videatur. de Finib. lib. 5. 32

F

FABA inflationem habet magnam. Di-
uin. lib. 1. 58
Fabius historicus. 1. de Leg. 5
Fabius homo nobilissimus. Tusc. quæst.
lib. 1. 3
Fabius ortus Canicula moriente. Fat. 9
Fabricius. 2. de Nat. deor. 124
fabricari aliquid callidissimo artificio.
Tusc. q. lib. 1. 39
fabricari signa. Off. 1. 205
fabricari verba. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 18
fabricator minorum opusculorum.
Acad. q. ed. 1. lib. 2. 111. Græci vno nomine
λεπτοβροχον vocant.
fabricator tanti operis. de Vniuers. 7
pictura & fabrica, cæteræque artes. de
Nat. deor. 2. 25
fabrica naturæ incredibilis. 2. de Nat. deo.
104
nisi consecutionis eius fabricam habere-
mus. Diuin. lib. 1. 99
fabricam illam tanti operis. de Nat. deor.
115
nihil opus fuit fabrica. de Nat. deo. 1. 38
fabula ficta & commentitia. Off. 3. 50
ii mihi videntur fabulam ætatis peregis-
se. Cat. 59
fabulæ innumerabiles sunt & apud He-
rodotum patrem historiarum, & apud
Theopompum. 1. de Leg. 3
fabulæ pueriles. de Nat. deor. 1. 26
rerum auctores non fabularum. 3. de Nat.
deor. 57
fabularum commentitiarū qui rationem
reddere voluerint. 3. de Nat. deor. 44
fabularum explicatio. 3. de Nat. deor. 43
ea credimus facta fabularum licentia. de
Nat. deor. 2. 5
in impiis fabulas inclusa est physica ra-
tio non inelegans. 1. de Nat. deor. 46
fabellæ commentitiæ. Diuin. lib. 2. 63
fabellæ Orphæi, Musæi, Hesiodi, Homeris
que, de diis. de Nat. deor. 1. 30
vna deorum facies. de Nat. deor. 1. 59
crebra facie dei pellantur animi. de Nat.
deor. 1. 75
ea facie nouimus Apollinem & reliquos
deos, qua pictores fictoresque volue-
runt. de Nat. deo. 1. 57
facimus deos esse his vocabulis, quibus
à nobis nominantur. de Nat. deor. 1. 58
feci plus quam vellem. Acad. quæst. ed. 1.
lib. 2. 10
feci vt essent nota nostris. Acad. q. ed. 1.
li. 1. 6. ἀναφανέως pro, nostris exposui.
Vulcanum eum quem Alcámenes fecit
Athenis. de Nat. deor. 1. 58
MMM. iiii.

si ne tum quidem faciet finem vitiorum. de Vniuers. 57
 fac id mihi esse persuasum. de Natura deor. 1. 52
 fac imagines esse, quibus pulsantur animi. de Nat. d. 1. 75
 vide ne facinus facias, cum mori suadeas. de Fin. lib. 2. 78
 vt nullam reliquam faciat eius opinionem. de Nat. d. 1. 13
 facere absurdè. de Pet. Conf. 27
 facere aliquem hæredem. Off. 3. 96
 facere aliquid contra morem consuetudinemque ciuilem. Off. 1. 205
 facere aliquid humanius. Tusc. quæst. lib. 3. 54
 facere aliquid humile, summissum, molle, effeminatum, fractum, abiectum. Tusc. q. lib. 4. 53
 facere aliquid indecorè, effeminatè. Off. 1. 13
 facere aliquid libidinosè. Off. 1. 23
 facere aliquid studiose ac libèter. de Pet. Conf. 19
 facere aliquid suo arbitratu. de Fin. 56
 facere amicè. Læ. 8
 facere argentariam. Off. 3. 75
 facere audientiam. Cat. 25
 facere consulto. de Nat. d. 1. 60
 facere contra iusiurandum ac fidem. Off. 3. 56
 facere contra rempub. amici causa. Off. 3. 56
 facere conuiuia. de Pet. Conf. 28
 facere finem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 58. & Tusc. q. lib. 1. 36
 facere fœdus. de Fin. lib. 2. 69
 facere fœdus cum aliquo. Off. 3. 148
 facere fucum. de Pet. Conf. 24
 facere gratum alicui. Tusc. q. lib. 3. 61
 facere iacturam gloriæ. Off. 1. 117
 facere iacturas rei familiaris. de Finib. lib. 2. 66
 facere magnam iacturam causæ. Diuin. lib. 2. 26
 facere impetum in aliquem. Tusc. quæst. lib. 4. 65
 facere impetum in aliquem iniustè. Off. 1. 35
 facere impetum in hostem armatum. de Fin. lib. 1. 27
 multa que facere impurè atque tetrè, cum temeritate atque imprudentia. Diuin. lib. 1. 56
 facere incendium. Parad. 39
 facere lætitiã. lib. 1. de Fin. 19
 facere maximas largitiones. Tusc. quæst. lib. 3. 42
 facere mentionem alicuius. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 117
 facere mercaturas. Parad. 58
 facere mirationem. Diuin. lib. 2. 38
 facere multa laudabilia. de Fin. lib. 3. 9
 facere mutationem morum institutorumque. Off. 1. 169
 nihil facere, nisi quod expediat. Tusc. q. lib. 3. 44
 facere nomina. Off. 3. 77
 facere omnia amici causa. Læ. 34
 facere ornate splendè que. Off. 1. 5
 facere pacem & fœdus cum aliquo. Cat. 15
 facere pecuniam. Diuin. lib. 1. 95
 facere poema. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 7
 facere progressus. Tusc. q. lib. 4. 34
 facere promissum. Off. 1. 45
 facere quid frustra, ac sine causa, abhorret etiam ab hominis constantia. Diuin. lib. 2. 97
 facere quid frustra, ac sine causa, indignè deo est. Diuin. lib. 2. 97

facere ratum. Diuin. lib. 1. 75
 facere scelus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 124
 facere sponsonem. Off. 3. 101
 quod facere turpe non est, modò occultè, id dicere obscœnum est. Off. 1. 177
 facere tripodum solistimum dicuntur pulli. Diuin. lib. 2. 15
 facere vela. Tusc. q. lib. 4. 8
 facere vota. Tusc. q. lib. 5. 2
 faciendum tibi est, vt magistratibus lege constitutis, de potestate, tum de iure dispueres. 3. de Leg. 41
 nihil factum, quod non futurum fuerit. Diuin. lib. 1. 106
 factum proteruum. de Fin. lib. 2. 41
 factum versutum & callidum. Off. 1. 151
 facta fortium virorum non emolumento aliquo, sed ipsius honestatis decore laudanda. lib. 1. de Fin. 18
 facta illustria & gloriosa clarorum hominum. de Fin. lib. 1. 19
 facta improba. de Fin. 1. 41
 sed de clarorum hominum factis illustribus & gloriosis satis. lib. 1. de Fin. 19
 factu difficile est fidem non habere ortis à diis. de Vniuers. 47
 studiose enim id facitabat. Tusc. quæst. lib. 5. 44
 hæc apud maiores nostros factitata. Off. 2. 116
 facilis aduersarius. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 76
 facilis & expedita distinctio. lib. 1. de Finib. 26
 facile ad credendum. Tusc. q. lib. 1. 64
 facile etiam absentibus nobis veritas se ipsa defendet. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 36
 facile sentio. de Nat. d. 1. 7
 facilitas ac iucunditas naturæ. de Pet. Conf. 12
 facultas dicendi popularis est. Tusc. quæst. lib. 2. 2
 facultas medendi. Tusc. q. lib. 3. 20
 facultatis meæ vtinam esset. 1. de Leg. 44
 tantæ rei, tamque difficilis facultatem cõsecutum esse me non profiteor, secutum esse præ me fero. de Nat. d. 1. 9
 facultates & copix singulorum, diuitiæ sunt ciuitatis. Off. 3. 83
 quàm tam tetrum facinus admittendum fuit. Off. 3. 118
 facinus capitale. de Nat. d. 1. 11
 nullum facinus suscipitur nisi consilio capto, aut sine animi motu & cogitatione. 3. de Nat. d. 51
 quomodo occultè, sine teste, sine vilo cõscio fallat. de Fin. lib. 2. 45
 quæ nos fallerent probabilitate magna. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 69
 fallere fidem. Off. 1. 61
 neue vnquam captiosus probabilitate fallamur. de Fin. lib. 3. 57
 falli, errare, labi, decipi, tam dedecet, quàm delirare, & mente captum esse. Off. 1. 133
 fallaces conclusiunculæ. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 68
 fallacibus & captiosis interrogationibus circumscripti atque decepti. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 44
 aut fallaciter portenta interpretari. Diuin. lib. 1. 34
 falsum quod est, id percipi non potest, ex sententia Stoicorum & Academicorū. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 97
 omne quod falsum dicitur in futuro, id fieri non potest. Fat. 10
 falsum non posse percipi. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 70
 falsum testimonium dicere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 74

nihil falsi cognitum & perceptum esse potest, secundum Academicos. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 94
 falsa nemo inuenit. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 16
 multa falsa probabilia. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 94
 si ea quæ rem aliquam consequuntur, falsa sunt, falsam illam ipsam esse, quam sequuntur, docent dialectici. de Finib. lib. 4. 44
 falsa veris finitima. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 63
 fallorum nulla memoria. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 13. sententia Stoicorum est, sed falsa: sæpe enim falsa meminimus, quæ vera esse putamus: & memoria tã falsarum quàm verarum notionum thesaurus est.
 ex falsis verum effici non potest. Diuin. lib. 2. 83
 ex ea difficultate illæ fallaciloquentiæ (vt ait Accius) malitiæ natæ sunt. de Finib. lib. 4. 57
 cuius de laudibus omnium esset fama consentiens. Cat. 57
 multò etiam tardius fama deseret Curium, &c. Tusc. q. lib. 1. 99
 fama forensis. de Pet. Conf. 12
 fama mortuorum cum ea est, vt eorum exitium & iudicio viuorum, & gaudio comprobatur, pœna diuina est. 2. de Leg. 43
 fama ac laus perennis. Diuin. lib. 2. 51
 fama popularis. de Pet. Conf. 32
 fama popularis, quæ se gloriæ imitricem esse vult, temeraria atque incon siderata, & plerunque peccatorum vitiorumque laudatrix, simulatione honestatis formam eius pulchritudinemque corrumpit. Tusc. q. lib. 3. 33
 fama popularis, stultorum improborumque consensu excitata. Tusc. q. lib. 5. 34
 famam mulierum vt multorum oculis lux clara custodiat, diligentissimè sciendum est. 2. de Leg. 36
 in cælum, fama ac voluntate tollerent. de Nat. deor. 2. 45
 ex vetere fama Græciæ hæc collecta sunt. 3. de Nat. deor. 42
 fama & auditione accepissent. 2. de Nat. deor. 69
 fame confici. Off. 3. 36
 familia consularis. de Pet. Conf. 9
 familia pura eius qui in nauis necatus, deinde in mare proiectus esset, quod os supra terram non extaret. 2. de Leg. 53
 ab hac familia magis ista manarunt Platone principe. 3. de Leg. 15
 ab illa familia Platonis valde discreparet. 1. de Leg. 42
 familiæ funeltæ quæ finis. 2. de Leg. 51
 familiæ ritus, patrūque seruanto. 2. de Leg. 16
 familias populi censento censores. 3. de Leg. 6
 Eudemus Cyprius familiaris Aristotelis. Diuin. lib. 1. 49
 familiaris locus & sermo legū. 2. de Leg. 15
 quod in Andria familiaris meus dixit. Læ. 75
 familiaris omnium nostrū Posidonius. de Nat. deor. 1. 86
 familiariter viuere cum aliquo. Læ. 66
 doctissimorum hominum familiaritates. de Nat. deor. 1. 6
 familiaritates habere fidas amicorum. Off. 2. 42
 in famulis ferias operibus patris habent. 2. de Leg. 16

quàm miser virtutis famulatus seruientis voluptati. Off. 3. 160
 qui aliquãdiu propter ignorantiam stitpis & generis in famulatu fuerint. Læ. 61
 Fannius historicus. 2. de Leg. 5
 fanum contumeliæ & impudentiæ Athenæ fecerunt. 2. de Leg. 29
 fana multa expoliata. de Nat. deo. 1. 57
 in fanis aurum & argentum inuidiosa res est. 2. de Leg. 43
 fas dictu. Tusc. q. lib. 5. 29
 fas nec est, nec vnquam fuit, deum, qui esset optimus, facere quicquam, nisi quod esset pulcherrimum. de Vniuers. 11
 ouum pendere ex fascia lecti sui cubicularis. Diuin. lib. 2. 103
 fasces laureatæ. Diuin. lib. 1. 55
 fasciculum ad nares admouebis? Tusc. q. lib. 3. 37
 satis mirari non queo, vnde hoc sit tam infolens domesticarum rerum fastidium. lib. 1. de Finib. 8
 esse omnino rudem in nostris poetis aut inertissimæ legnitæ est, aut fastidii delicatissimi. lib. 1. de Finib. 4
 non fateor solùm, sed etiam facile patior. de Nat. deor. 1. 51
 nec me pudet, vt istos, fateri nescire quod nesciam. Tusc. quæst. lib. 1. 49
 qui non verbis sunt & disputatione philosophorum, sed vinculis & carcere fatigandi. Off. 3. 95
 nihil est futurum, cuius non fatum causas efficientes natura contineat. Diuin. lib. 1. 106
 fatum est causa æterna rerum, cur & ea, quæ præterierunt, facta sint, & quæ instant, fiant, & quæ sequuntur, futura sint. Diuin. lib. 1. 106
 fatum est ordo seriisque causarum, cum causa cause nexa rem ex se gignat. Diuin. lib. 1. 106
 fatum est ex omni æternitate fluens veritas sempiterna. Diuin. lib. 1. 106
 fatum Græci εἰρησπῆλιον vocant. Diuin. lib. 1. 106
 fatum, quo omnia contineri dicunt Stoici, cõtemnit ex Academicorum sententia Cicero. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 116, & 117
 fatum id esse quod semper ex omni æternitate verum fuerit. 3. de Nat. deor. 9
 fati nomen anile & plenum superstitionis. Diuin. lib. 2. 14
 fato fieri omnia ratio cogit fateri. Diuin. lib. 1. 106
 fato fieri omnia videtur quibusdam philosophis, tanquam amiculis, & iis quidem indoctis. de Nat. deor. 1. 39
 fato sic fieri omnia censuerunt quidam veterum philosophorum, vt id fatum vim necessitatis afferret, in qua sententia Democritus, Heraclitus, Empedocles, Aristoteles fuit. Fat. 29
 sine fato ratio omnium rerum ad naturam fortunamue refertur. Fat. 5
 nec vos fata mortis periment. de Vniuers. 51
 fata mutari non possunt Diuin. lib. 2. 16
 fatalis & immutabilis continuatio ordinis sempiterni. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 11
 fatalis necessitas, quam εἰρησπῆλιον dicunt Stoici, à deo primùm extitit. de Nat. deor. 1. 39
 fatalis necessitas. de Nat. deo. 30
 fatalis vmbræ. de Nat. deor. 1. 29
 fatales leges & necessariæ. de Vniuers. 53
 fatidica anus. de Nat. deor. 1. 14
 fatidicorum & vatum effata. 2. de Leg. 17

faute linguis. Diuin. lib. 2. 66
 vt faueret linguis imperabatur. Diuin. lib. 1. 86
 fauere faucibus. Diuin. lib. 2. 44
 sic amicitia non modò fauices fidelissimæ, &c. de Fin. lib. 1. 52
 faunus omnino quid sit, nescio. de Nat. deo. 3. 11
 Fauni sæpe in preliis auditi. Diuin. lib. 1. 85
 Faunorum voces exaudita. de Nat. d. 2. 5
 sed etiam Fauonius ipse insuffurat, nauigandi nobis tempus esse. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 135
 faucibus terræ patefactis. 2. de Nat. deo. 70
 facem iacere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 81
 faces cælestes visæ. de Nat. deo. 2. 11
 faces visæ Romæ. Diuin. lib. 1. 82
 & dolorum quum admouentur faces. Off. 2. 52
 quumque quasi faces ei doloris admouentur, &c. Tusc. q. lib. 2. 53
 si te in Capitolium faces ferre vellet. Lælius 35
 aut quum tectis sceleratas faces inferebas. Parad. 35
 facibus corporis inflammari solemus ad omnes ferè cupiditates. Tusc. quæst. lib. 1. 37
 Febris ara Romæ in palatio. 2. de Leg. 29
 Febris fanum in palatio. 3. de Nat. deo. 45
 febrim tertianarum reuerfione & motu quid potest esse constantius? 3. de Nat. deor. 17
 Februarius veteribus mensis anni extremus. 2. de Leg. 50
 Feciales oratores, iudices fœderum, pacis, belli, induciarum sunt. 2. de Leg. 18
 fel gallinaceum. Diuin. lib. 2. 22
 fenestra animi. Tusc. q. lib. 1. 39. vt sunt oculi, aures, cæteraque sensuum instrumenta.
 fenestris animi nihil sentire queat mens, nisi id agat & adfit. id est, nisi intenta sit ei sensui, id instrumentum percipere nihil potest. Tusc. q. lib. 1. 39
 fera & immanis belua. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 99
 id ne feræ quidem faciunt, vt ita ruant atque turbentur, vt earum motus & impetus quo pertineat, non intelligamus. lib. 1. de Fin. 27
 ferarum natura non est illa quidem deprauata mala disciplina, sed natura sua. de Fin. lib. 2. 29
 feris beluis vtamur domitis & condocfactis. 1. de Nat. d. 121
 in feris iustitiam, bonitatem, æquitatem inesse non dicimus: sunt enim rationis & orationis expertes. Off. 1. 75
 tum nullus feracior in ea locus est, nec vberior. Off. 3. 7
 nec ferè cuncta barbaries. de Nat. d. 1. 57
 vt ferè dicitis. 1. de Nat. deo. 17
 hæc ferè dicere habui de natura deorum. 3. de Nat. deo. 70
 ferix Latina: de Nat. deo. 1. 12
 denicales ferix quæ à nece appellatæ sūt, qua residentur mortui. 2. de Leg. 51
 feriarum festorumque dierum ratio in liberis requiemtem habet litium & iurgiorum, in feris, operū, & laborum, quas compositio anni conferre debet, & perfectionem operum rusticorum. 2. de Leg. 30
 ferias & ceremonias sacris patrisfamil. coniungi pontifices voluerunt. 2. de Leg. 47
 ferias triduum habendas censet Cotta, & porco fœmina piaculum pati, si in mari mortuus esset. 2. de Leg. 53

feris iurgia amouento, cæque in famulis operibus patris habent. 2. de Leg. 16
 ferire securi. Cat. 38
 tum ferebant vi magna, tum ferebantur. de Vniuers. 61
 tolerabilius feret incommodum, qui cognouerit, necesse esse homini tale aliquid accidere. Tusc. q. lib. 3. 47
 quàm ille grauem suum casum magno animo, quàm constanti tulerit. Diuin. lib. 2. 107
 ferre ad plebem. de Fin. lib. 2. 45
 ferre aduersam ærumnam. ex Terentio. Tusc. quæst. lib. 3. 27
 ferre aliquid æquo animo. Tusc. quæst. lib. 1. 77
 ferre aliquid moderatè & tranquillè. Tusc. quæst. lib. 3. 51
 ferre aliquid modicè, moderatè. Tusc. q. lib. 4. 31
 ferre aliquid modicè ac sapienter. Cat. 2
 ferre arma contra patriam. Læ. 34
 desiderii coniunctissimi viri atque amantissimi ferre nullo modo possem. Lælius 86
 ferre dolorem. Tusc. q. lib. 2. 26
 ferre dolorem ratione & sapientia. Tusc. quæst. lib. 2. 55
 modicè ferre dolorem. Tusc. q. lib. 1. 100
 ferre dolores animo humili imbecillòque. de Fin. lib. 1. 38
 ferre dolorem placidè & fedatè. Tusc. quæst. lib. 2. 50
 ferre dolorem studio potius & gloria, quàm ratione aut sapientia. Tusc. quæst. lib. 2. 55
 ferre fructum. Tusc. quæst. lib. 2. 1
 ferre fructus vberimos. Tusc. q. lib. 2. 10
 ferre grauitatem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 7
 ferre & ignominiam & infamiæ sine dolore. Tusc. q. lib. 4. 35
 ferre inediã biduum aut triduum. Tusc. q. lib. 2. 35
 ferre iniurias fortunæ. Tusc. q. lib. 5. 84
 ferre modicè iniurias fortunæ. de Finib. lib. 1. 36
 ferre labore. Tusc. q. lib. 2. 33
 ferre leges populares. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 13
 ferre mala æquo animo. Tusc. q. lib. 4. 49
 ferre grauissimas plagas silentio. Tusc. q. lib. 2. 41
 præ se ferre magnam speciem doctrinæ sapientiæque. Tusc. q. lib. 3. 2
 ferre nomen alicuius. Off. 3. 96
 ferre non poterat aspernari Epicureos. de Nat. deo. 1. 79
 ferre opem salutemque indigentibus. de Finib. lib. 2. 96
 ferre priuilegium de aliquo. Parad. 39
 ferre repulsam. Tusc. q. lib. 5. 40
 ferre rogationem. Off. 3. 148
 præ se ferre speciem boni viri. Off. 2. 55
 quum enim fertur quasi torrens oratio. de Fin. lib. 2. 3
 ferri ad cælum. Tusc. q. lib. 1. 35
 ferri ad terram. Cat. 48
 ferri cupiditate pecuniæ. Tusc. q. lib. 3. 4
 ferri suo deorum pondere ad lineam, hunc naturalem esse omnium corporum motum. lib. 1. de Finib. 14
 indiuidua & solida corpora censet Epicurus ferri suo deorsum pondere ad lineam. lib. 1. de Fin. 14
 ferri è regione. Fat. 35
 ferri grauitate ad perpendiculum. Fat. 18
 ferri omni impetu ad voluptatem. Off. 1. 147
 ferri in medium mundi locum grauitatè

& pondere (vt terra & aqua. Tusc. q. lib. 1. 33
ferri in sublime. Tusc. quæst. lib. 1. 33
ferri in terrâ & mare suoque nutu & pon-
dere ad pares angulos (vt facit aqua &
terra). Tusc. quæst. lib. 1. 33
ferri magna incitatione. Acad. quæst. ed. 1.
lib. 2. 74
ferri iudicio multitudinis. Offic. 1. 165
ferri leges in priuatos homines maiores
noluerunt. 3. de Leg. 38
ferri libidine voluptatum. Tusc. quæst.
lib. 3. 4
fertilitas agrorum. Diuin. lib. 1. 110
fertilitas barbara. Tusc. quæst. lib. 2. 31. id
est fecunditas, *ἄγροια*, cui ocium &
fuga laborum idonea est.
ferrum, res ad colendos agros necessaria. 2
de Nat. deor. 114
ferro vel veneno aliquem tollere. 3. de
Nat. deor. 61
quis tam esset ferreus, qui eam vitam
ferre possit. Læli. 73
molitio, ferramenta, vestes, &c. de Nat.
deor. 1. 15
sed erat tamen quidam feruor ætatis. Cat. 41
feruor cōcitatioque animi. Tusc. q. lib. 4. 18
feruor ille mundi purior, aptior est ad sen-
sus commouendos, quàm hic noster ca-
lor, &c. de Nat. deo. 2. 14. ardorem vocat
poeta.
totâ feruida quarta pars mundi. de Natu.
deor. 2. 20
fessus bello. Diuin. lib. 1. 85
fessus de via. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1. 1. &
Somn. Scip. 3
illud mihi à te nimium festinanter di-
ctum videtur. de Finib. lib. 5. 69
Fibræ stirpium. Tusc. q. lib. 3. 71
quæ nixa fibris stirpium sensim adole-
scit. Cat. 47
Fibrenus fluuius præcipitat in Lirem. 2. de
Leg. 5
in Fibreno flumine insula. 2. de Leg. 1
fides, est diætorum conuentoriumque cō-
stantia & veritas. Offic. 1. 35
fides appellata (à fiendo) quòd fiat quod
dictum est. Offic. 1. 35
nec enim vlla res vehementius repub.
continet, quàm fides. Offic. 1. 124
fides (hoc est, templum fidei) consecrata ab
Antilio Calatino. de Nat. deor. 2. 44
fides iurifurandi sepe est cum hoite ser-
uanda. Offic. 3. 144
fides rerum contractarum. Offic. 1. 23
fides stabilis, amicitia firmamētū. Læli. 58
fidei & mentis tēpla in Capitolio dedica-
uit M. Æmilius Scaurus. de Nat. deor.
2. 44
fidem abrogare alicui. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 35
fidem adiungere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 29
fidem habemus iis, quos plus intelligere
quàm nos arbitramur, quòsque & futu-
ra prospicere credimus, & cum res aga-
tur, in discrimenque ventum sit, expe-
dire rem, & consilium ex tempore ca-
pere posse. Offic. 2. 46
fidem alicuius implorare. Acad. quæst. ed.
1. lib. 2. 81
fidem prodere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 25
in fidem recipere. Offic. 1. 53
fidem tribuere. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 30
fide censores legem custodiunt. 3. de
Leg. 11
semper in fide quid senseris, non quid di-
xeris, cogitandum. Offic. 1. 61
fidere prudentia consilioque. Offic. 1. 113
qui est fidens, is profectò non extimelicit.
Tusc. q. lib. 3. 11
& si fidetia, id est, firma animi cōfissio, sci-
entia quædam est, & opinio grauis, non

temerè assentiens: metus quoque est
diffidētia expectati & impendentis ma-
li. Tusc. quæst. lib. 4. 66
tum Velleius fidenter sanè. de Nat. d. 1. 14
fidenter agere rem aliquam. Acad. q. ed. 1.
lib. 2. 25
fidelis. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 30. hoc est,
fide digna. *ἀξιόπιστος*.
fideles in amicitis. de Finib. lib. 2. 67
præclarè fidibus canere. Tusc. q. lib. 1. 4
antiqui fidibus discabant. Cat. 24
aut is qui fidibus vititur. Acad. quæst. ed. 1.
lib. 2. 24. *ἰσχυροὶς* fidicinis.
fidiculae numerosè sonantes. de Nat. deo.
2. 17
figebat maledictis Apollodorum. de Nat.
deor. 1. 66
figura conglobata. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 109
figura corporis. de Finib. lib. 5. 31. & Tusc.
q. lib. 1. 34
figura formæ, quum ab hominibus perue-
nit ad deos. de Nat. deo. 1. 63
figura membrorum & totius corporis.
Tusc. q. lib. 1. 45
at figura quæ vastior elephanto. de Nat.
deor. 1. 69
figura (rotunda & sphaerica) sola omnes
alias complectitur. de Nat. d. 1. 34
in quam figuram cadere possit mundus.
de Nat. deor. 1. 18
in quo neque figurâ diuinam, neque sen-
sum quiquam suspicari potest. de Nat.
deor. 1. 22
in figuram muliebrem eum transferet.
de Vniuers. 57
figuræ cæcæ aut fictiles. de Nat. deo. 1. 49
rerum formas & figuras ex atomis fieri
sine folibus & incudibus. de Nat. deo.
1. 39
in figuras moribus suis simillimas fera-
rum & pecudum transferetur. de Vni-
uers. 57
de figuris deorum ac locis multa dicun-
tur. de Nat. d. 1. 2
ex solidis figuris globus, ex planis circulus
præstantissimus. de Nat. deo. 2. 34
figurauit mundum ea forma deus. de V-
niuers. 21
formare, figurare, colorare, animare non
possent (de indiuiduis loquitur). de Na-
tu. deo. 1. 77
& ita figuratum corpus. de Fin. lib. 5. 31
filius dissolutus. Tusc. q. lib. 4. 35
filio hæreditatis loco eam potestatē quasi
iustam & legitimam tradidit. 3. de Nat.
deo. 63
neque enim conuenire filium esse barba-
tum, quum pater imberbis esset. 3. de
Nat. deo. 62
filii iusta vxore nati. Tusc. q. lib. 1. 69
sed aliud quoddam filium orationis tuæ.
Læli. 25
quum sibi fingit aliquid, & cogitatione
depingit. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 48
fingit & terminat vocē immoderatè pro-
fusam lingua. 2. de Nat. d. 112
qui vtilitatis causa fingunt amicitias. Læ-
lius 47
causam finxit calamitatis. Diu. lib. 1. 30
quòd si vultum tibi, si incessum fingeres,
quo grauior videretur. de Fin. lib. 2. 64
vt ad errorem multitudinis religionis si-
mulachra fingerent. Diuin. lib. 1. 89
fingere animo aliquid. Cat. 37
fingere sibi aliquid cogitatione. 3. de Nat.
deor. 33
fingere fauos. Offic. 1. 219
nec sibi fingere vllam molestiam, nec al-
teri quærere. de Nat. deo. 1. 40
fingere mores. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 104

fingere noua verba. de Fin. lib. 4. 5
fingere vitam ex virtute. de Fin. lib. 4. 19
ipsa declinatio ad libidinem fingitur. lib. 1.
de Fin. 15
isque animo parumper, & cogitatione fin-
gatur. Tusc. quæst. lib. 5. 50
his fictus ad ipsorum volupstatem sermo
quum adhibetur. Læli. 80
tota res ficta pueriliter. lib. 1. de Fin. 15
in specie fictæ simulationis pietas esse nõ
potest. de Nat. deo. 1. 3
ficta omnia celeriter tãquam flosculi de-
cidunt. Offic. 2. 61
in qua rebus fictis & adumbratis loci plu-
rimum est. Læli. 79
finis bonorum. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1.
14. apud Aristot. est *τέλος ἢ ἀγαθόν*.
finis bonorum ad quem referuntur, &
cuius causa sunt faciendâ omnia. 1. de
Legib. 40
finis bonorum est, quòd omnia, quæ rectè
sunt, referuntur, neque id ipsum vl-
quam refertur. de Finib. lib. 2. 4
finis bonorum Peripateticis & Academi-
cis idem fuit, nempe adipisci quæ es-
sent prima in natura, quæque ipsa per
se se expetenda, aut omnia, aut maxima,
hoc est, animi corporis & fortunæ bo-
na, vel saltem virtutes. Acad. quæst.
edit. 2. lib. 1. 16
quid est enim in vita tantopere quæren-
dum, quàm quid sit finis, quid extre-
mum, quid vltimum, quòd sint omnia
bene viuendi rectèque faciendi consi-
lia referenda, quid sequatur natura vt
summum ex rebus expetendis, quid fu-
giat vt extremum malorum. lib. 1. de Fin. 9
quæ finis funestæ familiæ. 2. Leg. 51
finis viuendi est optimus, quum integra
mente, cæterisque sensibus opus ipsa
suum eadem quæ coagmentauit, natu-
ra dissoluit. Cat. 66
vsque ad eum finem, dum possint se ipsa
defendere. 2. de Nat. deo. 97
finem fecit. sup. dicendi. Acad. quæst. ed. 1.
lib. 2. 58
si ne tum quidem finem vitiorum faciet.
de Vniuers. 57
cogitanti fore aliquando finem huius lu-
cis. Tusc. q. lib. 2. 7
nempe fines constituendi sunt, ad quos
& bonorum & malorum summa refer-
ratur. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 120
fines & termini diligēdi in amicitia qui.
Læli. 50
fines bonorum malorumque constituere.
Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 104
fines regemus tres arbitri. 1. de Leg. 43
quæstio de finibus bonorū & malorum
ab eo proficiscitur, quod natura aptum
est & accommodatum, quòdque ipsum
per se primum appetitur. de Finib. lib.
5. 20
iisdemne vt finibus nomē suum, quibus
vita terminaretur? Tusc. q. lib. 1. 27
in finibus bonorum & malorum funda-
mentum philosophiæ posuit Cicero.
Diuin. lib. 2. 1
de finibus nata controuersia, in qua vsu-
captionem x 11. tabulæ inter quinque
pedes esse voluerunt. 1. de Leg. 42
finibus suarum rerum se continere. Of-
fic. 1. 129
finire cupiditates sua satietate. de Finib.
lib. 1. 53
quod finitum est, id habet extremum.
Diuin. lib. 2. 80
ita enim finitima sunt falsa veris. Acad.
quæst. ed. 1. lib. 2. 63
nihil sit quod fieri non potest. Diu. li. 2. 46

quid fiet artibus? Acad. q. ed. 1. lib. 2. 97
non leuissima de re fieri faciunt capita-
lia. de Nat. deor. 1. 11
quod fieri non potuit, nunquam factum.
Diuin. lib. 2. 38
quod fieri nullo modo potest. Acad. q. ed.
1. lib. 2. 51
fieri potest, vt rectè quis sentiat, & id
quod sentit, politè eloqui non possit.
Tusc. q. lib. 1. 5
fieri temere cæco casu & volubilitate for-
tunæ. Diuin. lib. 2. 12
firma & constans assensio. Acad. q. edit. 2.
lib. 1. 30
non satis firmam puto rationem, quæ à te
affertur. de Nat. deor. 1. 44
firmæ veræque adfensionis. de Vniuers.
37
firmiter & constanter manere in aliqua
re. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 43
discedet tamen nihilo firmiter ad dolo-
rem ferendum, quàm venerat. de Finib.
lib. 4. 43
firmiores videas apud eos opiniones esse
de bestiis quibusdam. de Nat. deo. 1. 57
vt porro firmissimum hoc afferri vide-
tur. Tusc. q. lib. 1. 25
firmitas animi. Tusc. q. lib. 5. 55. de Finib.
lib. 1. 52
firmitas corporis. Tusc. q. lib. 5. 30
firmitas & constantia. Acad. quæst. edit. 1.
lib. 2. 38
vt quisque minimum firmitatis habeat,
minimumque virium. Læli. 43
sed ea non satis habet firmitatis. Læli. 18
ad firmitatem vitæ nihil pertinet. de Nat.
deor. 1. 70
quid igitur loquar de firmitate sapientis?
Acad. q. ed. 1. lib. 2. 61
vt ea etiam latronum opes firmet atque
augeat. Offic. 2. 57
firmare animum ad dolorem ferendum.
Tusc. q. lib. 2. 26
firmantur multa iureiurando. 2. de Leg. 14
in quo non habeas firmamenti quod sa-
tis esse possit. de Pet. Conf. 20
id illi firmamentum esse disciplinae pu-
tant. Tusc. q. lib. 4. 6
fissum familiare & vitale. Diuin. lib. 2. 24
quid fissum in exitis, quid fibra valeat.
Diuin. lib. 1. 15
fissum iecoris. Diuin. lib. 2. 11
quis inuenit fissum iecoris? 3. de Nat. deo.
10
Flaccos, frontones, capiones. de Nat. d.
1. 56. vitia corporis.
o præclaram emendatricem vitæ Poeti-
cam, quæ amorem flagitii & leuitatis
authorem in concilio deorum collo-
candum putet. *ἑρωτικὸς*. Tusc. q. lib.
4. 58
quasi verò ipse non propter libidinem
tanta flagitia & faciat & dicat. Tusc. q.
lib. 4. 61
flagitare. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 2
flagitare mercedem gloriæ. Tusc. q. lib.
2. 28
postulatur vel flagitatur potius historia.
1. de Leg. 4
flagrare amore. Tusc. q. lib. 4. 60
his studiis flagrant senes vidimus. Cat.
45
flamines singulis diuisi sunt. 2. de Leg. 17
C. Flaminius cecidit apud Trasimenum
religione neglecta. de Nat. deo. 2. 6
quæ flamma est, per quam non cucurre-
rint ii, &c. *ματὰ φρονίως*, pro quodnam
periculum recularunt? Tusc. q. lib. 2. 54
flammæ natura sunt stellæ. 2. de Natu.
deor. 88

flammifera vis. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 81
fletere promontoria dicuntur nauigan-
tes. Diuin. lib. 2. 74
flexiones deorum. de Vniuers. 45
cum flexionibus modorum ceruices o-
culosque pariter torqueant. 2. de Le-
gib. 38
flexibilis & commutabilis tota materia
rerum. 3. de Nat. deo. 69
quid enim potest esse tam flexibile, &c.
Læli. 77
flexibile, & durum vocis genus. 2. de Nat.
deor. 110
fletus morrens. Tusc. q. lib. 1. 26
fletus muliebri ingenio additus est. Tusc.
q. lib. 2. 44. ex Pacuuiō.
quid est enim fletu muliebri viro tur-
pius? Tusc. q. lib. 2. 50
vt primum fletu represso loqui posse cœ-
pi. Som. Scip. 10
nec tam flebiliter illa canerentur. Tusc.
quæst. lib. 1. 69
flatu fortunæ prospero vt. Offic. 2. 26
nam & quum prospero flatu eius (fortu-
næ vtimur.) Offic. 2. 26
stabile. id est, æreum. Tusc. q. lib. 1. 53
quæ nullum sequitur florem orationis.
Parad. 3
in ipso Græciæ flore. 3. de Nat. deo. 61
quum floreret in Italia Græcia potentif-
simis & maximis vrbibus, &c. Tusc.
quæst. lib. 4. 2
florere acumine ingenii. Acad. quæst. ed. 1.
lib. 2. 17
florere admirabili quodam lepore dicen-
di. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17
florere in foro. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 1
florere maximis opibus fortunisque. Di-
uin. lib. 2. 17
florentius nihil sapientia hominum vitæ
à diis immortalibus datum est. 1. de Le-
gib. 45
expones quæ spectet florida & varia. Tu-
sc. q. lib. 3. 37
tum ea quæ natura fluere atque mana-
rent. de Nat. deo. 1. 30
fluminæque in contrarias partes fluxe-
rint. Diuin. lib. 1. 69
fluere ad voluntatem nostram dicuntur
res prosperæ & secundæ. Offic. 1. 125
fluere mollitia. Tusc. q. lib. 2. 46
quæ à libera mente fluere videntur. Di-
uin. lib. 2. 78
multum fluxisse videor de libris nostris.
de Nat. d. 1. 5
fluentium frequenter transitio sit visio-
num. de Nat. deo. 1. 77. vt è multis vna
videatur.
fluctus in simpulo excitauit Gratidius,
quos post filius eius Marius in Ægæo
excitauit mari. 3. de Leg. 32
fluctibus immolare hostia consueverunt
duces nostri, mare ingredientes. 3. de
Nat. deo. 36
fluxiones aquarum. Diuin. lib. 1. 94
fluctuare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 29
fluctuans, non tranquillum & quietum.
de Vniuers. 11
fluitantium & innatantium beluarum dif-
paria genera in mari. 2. de Nat. d. 73
flumen orationis aureum fundens Aristo-
teles. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 110
neque enim flumine cõturbor inaniam
verborum. de Nat. d. 2. 1
orationis flumine, reprehensoris vitia di-
luuntur. de Nat. deo. 2. 15
flumina gelida. Tusc. q. lib. 5. 55
nos flumina arcemus, dirigimus, auerti-
mus. 2. de Nat. deo. 115
fluuiales testudines. 2. de Nat. deo 93

¶ Foci publici sempiternum ignem in vr-
be Vestales virgines custodiunt. 2. de
Legib. 17
fodicare dicuntur res, quas malas esse opi-
namur. Tusc. q. lib. 3. 31
ex recenti fossione videmus terram fuma-
re calentem. de Nat. deo. 2. 19
quid agri fossiones repastinationisque
proferam? Cat. 49
fœderum, pacis, belli, induciarum orato-
res faciales, iudices sunt. 2. de Leg. 18
fœdior natus est. 3. de Leg. 20
fœditas intolerabilis odoris. 2. de Natura
deor. 96
si minus fœlices in deligendo fuissetus.
Læli. 54
fœmina pulchritudine extimia. Diuin. li.
1. 48
& quum ille qui quæsierat, dixisset, Quid
fœneraristum Cato, Quid hominē oc-
cidere? Offic. 2. 131
fœnerari beneficium. Læli. 30
fœnerari diriperetque prouincias. Para. 59
fœneratio, non beneficium est habendum,
si tuam ob causam cuiquam commo-
des. de Fin. lib. 2. 95
ex quo triplex ille animi fœtus existit.
Tusc. q. lib. 5. 50. tres philosophiæ partes
significat, *φυσικὴν, ἠθικὴν, καὶ λογικὴν*.
fœtum fundere. 2. de Natu. deo. 97
fœta frugibus terra. 2. de Nat. deo. 117
sine folibus & incudibus, rerum for-
mas effici non posse putant quidam phi-
losophi. de Nat. deo. 1. 39
fons, pro autore & origine. Acad. quæst.
edit. 2. lib. 1. 13
fons omnium bonorū in corpore, iuxta
Epicureos. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 130
fons & caput miseriarum. Tusc. quæst.
lib. 4. 69
fons principiumque mouendi, *πηγὴ καὶ ἀρ-
χὴ κινήσεως*. Tusc. quæst. lib. 1. 44
ex hoc igitur Platonis quasi quodam san-
cto augustoque fonte nostra omnis ma-
nabit oratio. Tusc. q. lib. 5. 27
fontes philosophiæ aperire. Tusc. quæst.
lib. 1. 5
fontium gelidæ perennitates. 2. de Nat.
deor. 72
à fontibus haurire. Acad. quæst. edit. 2.
lib. 1. 6
è quorum fontibus id haustum est. Tusc.
quæst. lib. 3. 28
fontibus Democriti, Epicurus hortulos
suos irrigauit. de Nat. d. 1. 84
ne fando quidem auditum est. de Nat.
deor. 1. 57
foramina illa, quæ patent à corpore ad a-
nimum, quanquam natura calidissi-
mo artificio fabricata sit, tamen terre-
nis concretisque corporibus sunt in-
tersecta quodammodo. Tusc. quæst.
lib. 1. 39
forma atque descriptio artis. Acad. quæst.
ed. 2. lib. 1. 17
forma globosa. de Nat. deo. 2. 36
nulla forma tam inusitata est, tam nulla,
quàm non sibi animus possit effinge-
re. Diuin. lib. 2. 106
forma mundi. Tusc. q. lib. 1. 38
forma vitæ beatæ Epicuri, verbis Zeno-
nis expressa. Tusc. q. lib. 3. 34
formæ dignitas coloris bonitate tuenda
est. Offic. 1. 181
formæ figura non ab hominibus perue-
nit ad deos. de Nat. deo. 1. 63
nocturnamque cœli formam vndique si-
deribus ornatam. Tusc. quæst. lib. 1. 55
formam dei mutabilem esse vult Heracli-
des Ponticus. de Nat. deo. 1. 16

formam dei quæri non oportere, Socrates apud Xenophontem dicit. de Nat. deor. 1.24
 formam mundo dedit deus & decoram & maximè sibi cognatam. de Vniuers. 1.21
 de forma deorum partim natura nos admonet, partim ratio. de Nat. deor. 1.34
 forma ea mundum figurauit deus, quæ omnes reliquæ formæ concluduntur. de Vniuers. 1.21
 à forma remouendus omnis viro non dignus ornatus. Offic. 1.181
 formæ ab vno pictore vno absolute die dona habent diuinissima. 2. de Leg. 4.4
 formæ animantium, earumque rerum, quæ gignuntur à terra, ex elementis ortæ. Acad. q. ed. 2. lib. 1.10
 vnde verò ortæ illæ quinque formæ, ex quibus reliquæ formantur. de Nat. deo. 1.15
 in pictis, fictis, calatisque formis. 2. de Nat. deo. 1.10
 formula quadam constituenda est, &c. Offic. 3.24
 formula disciplinæ plena ac referta. Acad. q. ed. 2. lib. 1.12
 nondum enim Aquilius pertulerat de dolo malo formulas. Offic. 3.78
 formulas stipulationum & iudiciorum componere. 1. de Leg. 11
 vt quibusdam in formulis ea res agatur. de Finib. lib. 2.3
 quotus enim quisque formosus est? de Nat. deo. 1.55
 at mihi formosior esse cylindri forma videtur, vel quadrati, vel conici, vel pyramidis. de Nat. deo. 1.13
 formido est metus permanens. Tusc. q. lib. 4.16
 formidines. Tusc. q. lib. 1.29. aliàs terriculamenta, Græcè φοβισμῶν.
 aut quia quasdam post mortem formidines extimefcant. de Fin. lib. 5.28
 fors est, cum sic aliquid cecidit, sic euenit, vt vel non cadere atque euenire, vel aliter cadere atque euenire potuerit. Diuin. lib. 2.11
 fortis, dolorem summum malum iudicans, esse nullo modo potest. Offic. 1.9
 qui fortis est, id est fidens. Tusc. q. lib. 3.12
 necesse est qui fortis sit, eundem esse magni animi. Tusc. q. lib. 3.13
 fortes & magnanimi sunt habendi, non qui faciunt, sed qui propulsant iniuriam. Offic. 1.93
 fortium virorum memoria honore deorum immortalium consecrata. 3. de Nat. deor. 35
 fortes non modò fortuna adiuuat, vt est in vetere prouerbio, sed multò magis ratio, quæ quibusdam quasi præcepit confirmat vim fortitudinis. Tusc. quæst. lib. 2.8
 quid est temeritate fortius? de Nat. deo. 1.1
 quamuis idem forticulum se in torminibus & in stranguria sua præbeat. Tusc. q. lib. 2.40
 non igitur desiderat fortitudo aduocatam iracundiam. satis est instructa, armata, parata per sese. Tusc. quæst. lib. 4.41
 fortitudo, custos dignitatis. Tusc. q. lib. 2.30
 fortitudo, est animi affectio, legi summæ in perpetendis rebus obtemperans. Tusc. q. lib. 4.42
 fortitudo, est conseruatio stabilis iudicii in iis rebus, quæ formidolose videntur, subeundis & repellendis. Tusc. q. lib. 4.42
 fortitudo, est laborum dolorumque contemptio. Offic. 3.161
 fortitudo, est scientia rerum formidolosa-

rum, contrariarumque perferendarum, aut omnino negligendarum, conseruans earum rerum stabile iudicium. Tusc. quæst. lib. 4.42
 fortitudo, inquit Chrysippus, est scientia perferendarum rerum, vel affectio animi in patiendò ac perferendo summæ legi parens sine timore. Tusc. q. lib. 4.42
 fortitudo in laboribus periculisque cernitur. de Fin. lib. 5.62
 vide, ne fortitudo minimè sit rabiosa, sitque iracundia tota leuitatis. Tusc. quæst. lib. 4.40
 quæ est enim alia fortitudo, nisi animi affectio quum in adeundo periculo, & in labore ac dolore patiens, tum procul ab omni metu? Tusc. q. lib. 5.31
 iam tibi adierit princeps fortitudo, quæ te animo tato esse coget, vt omnia quæ possint homini euenire contempnas, & pro nihilo putes. Tusc. q. lib. 3.32
 neque enim est illa fortitudo, quæ rationis expers est. Tusc. q. lib. 4.40
 fortitudo robusta & stabilis. Tusc. quæst. lib. 4.40
 fortitudinis comites sunt, magnitudo animi, grauitas, patientia, rerum humanarum despicientia. Tusc. q. lib. 2.28
 fortitudinis cos, iracundia. Acad. q. edit. 1. lib. 2.126
 quocirca nemo qui fortitudinis gloriam consecutus est insidias & malitia, laudem est adeptus. Offic. 1.89
 fortitudinis munera duo maxima sunt, mortis dolorisque contemptio. Tusc. q. lib. 2.38
 fortitudinem definiunt Stoici esse virtutem propugnantem pro æquitate. Offic. 1.89
 fortitudinè in feris inesse sæpe dicimus. Offic. 1.75
 fortitudines domesticæ non sunt inferiorum militarium, in quibus plus etiam, quam in his, operæ studique ponendum est. Offic. 1.111
 fortuna amica varietati, constantiam respuit. de Nat. d. 2.31
 nihil tam contrarium rationi & constantiæ, quam fortuna. Diuin. lib. 2.14
 vt etiam si qua fortuna acciderit. Læli. 54
 non solum ipsa fortuna cæca est, sed eos etiam plerumque efficit cæcos, quos com-plexa est. Læli. 49
 quum ad eos impetum suum fortuna conuerterit. Tusc. q. lib. 3.62
 fortuna est, quum sic aliquid cecidit, sic euenit, vt vel non cadere atque euenire, vel aliter cadere atque euenire potuerit. Diuin. lib. 2.11
 quo minus multa patent in eorum vita quæ fortuna feriat. Offic. 1.103
 sed fortuna forteis. de Finib. lib. 3.13
 vitam cogit fortuna, non sapientia, Græcè sic habet, τὴν δὲ συνὴν ἀποβύματ' οὐκ ἀβουλῆα. Tusc. q. lib. 5.19
 in viroque eandem habuit fortuna potestatem, sed vsa in altero est. Tusc. quæst. lib. 1.69
 fortuna suis cuique fingitur moribus. Par. rad. 43
 fortuna varia. de Finib. lib. 2.8
 fortunæ discrimen in morte tolli, vt sint omnia locupletibus cum plebe communia, maximè è natura est. 2. de Legib. 55
 fortunæ grauissimò percussus vulnere. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1.8. pro, maxima calamitate affectus.
 fortunæ iniuria. de Nat. deo. 1.7
 fortunæ malæ detestataque ara Romæ

Exquiliis. 2. de Legib. 29
 fortunæ nulla vis in sapientem. Tusc. q. lib. 3.43
 quid melius, quam fortunam exiguam interuenire sapientem? Tusc. q. lib. 5.20
 fortunam ipsam anteibo fortunis meis. Tusc. q. lib. 4.56. ex Trabea.
 fortunam nemo ab inconstantia & temeritate seiuget. 3. de Nat. deo. 43
 fortunam à deo petendam, à seipso sumendam esse sapientiam. 3. de Nat. d. 66
 magnam vim esse in fortuna in vtramque partem, vel ad secundas res, vel aduersas, quis ignorat? Offic. 2.25
 quemque dignum fortunam quam amplissima putant. Offic. 2.28
 in amplissimis fortunis occidere. Tusc. quæst. lib. 1.71
 fortunæ, pro opibus & diuitiis. Tusc. q. lib. 1.10
 fortuitus quidam atomorum concursus. de Nat. deo. 1.46
 fortuita concursio corpusculorum. Acad. q. ed. 2. lib. 1.4
 nec mihi ipsi hoc accidit fortuito. Tusc. quæst. lib. 1.82
 fortuito & immoderatè mouebatur animal. de Vniuers. 61
 quæ fortuita sunt, certa esse non possunt. Diuin. lib. 2.28
 rerum fortuitarum nullam esse præsentionem. Diuin. lib. 2.14
 in foro florere. Acad. q. ed. 1. lib. 2.1
 forensis vsus. 1. de Leg. 11
 forensis opera. Acad. q. edit. 1. lib. 2.7
 forense dicendi genus. Offic. 1.5
 forensibus operis, laboribus, periculis. lib. 1. de Fin. 8
 exclusi & foti pulli. 2. de Nat. deor. 93
 fomenta fortitudinis. de Fin. lib. 2.79
 fomenta summorum dolorum. Tusc. q. lib. 2.51
 Quem C. Lælius Prætor fregit & comminuit. Offic. 2.57
 quis non frangeret eorum libidines. 3. de Legib. 28
 hoc est non diuidere, sed frangere rem. de Finib. lib. 2.24
 frangere alicuius auctoritatem. Acad. q. ed. 2. lib. 1.24
 frangere aliquem ipsa auctoritate. Tusc. quæst. lib. 1.41
 frangere impetum casuum & euentuum diuturna præmeditatione. Tusc. quæst. lib. 3.28
 frangere foras. Acad. q. ed. 1. lib. 2.84
 frangere vires. Tusc. q. lib. 3.32
 frangitur corporis coagmentatio, & ad morbos senectutemque compellitur calore vel frigore. de Vniuers. 21
 frangi cupiditate. Offic. 1.97
 frangi dolore. Tusc. q. lib. 2.15. & 56
 frangi infamia. Offic. 1.103
 frangi metu. Offic. 1.97
 frangi pudore. Tusc. quæst. lib. 2.43
 frangi timore. Tusc. quæst. lib. 4.29
 aut ipse amplificandæ fortunæ fractior. Læli. 52
 fragmentum lapidis. 2. de Nat. deo. 59
 sed quoniam res humanæ fragiles, caducæque sunt. Læli. 84
 fragilitas humani generis. Tusc. quæst. lib. 5.2
 & L. Cicero, frater noster, cognatione patruelis, amore germanus. de Fin. lib. 5.1
 fratres gemini. Diuin. lib. 2.71
 quos fratres inter se agnatosque vsurpare atque appellare videmus. de Vniuers. 49
 fraus distringit, non dissoluit periurium.

Offic. 3.155
 fraus odio digna maiore, quam vis. Offic. 1.63
 nec fraus vos dissoluet valentior, quam consilium meum. de Vniuers. 51
 se siquid postea fraudis aut vitii euenisset, extra omnem culpam causamque posuisset. de Vniuers. 57
 in maximam fraudem per errorem incurere. Offic. 3.71
 sine fraude esse coronæ ei qui peperisset. 2. de Leg. 56
 fraudes inexpiabiles. Tusc. q. lib. 1.59
 & cum ex cælo fremitus auditus. Diuin. lib. 1.82
 fremitus murmurantis maris. Tusc. q. lib. 5.83
 fremitus terræ. Diuin. lib. 1.34
 frequentia & assiduitas quotidiana amicorum. de Pet. Consul. 2
 fretum horrifonum. Tusc. q. lib. 2.21
 frigoris & caloris nimit appulsus. 2. de Nat. deor. 107
 frigoris & caloris modum temperant solis accessus ac recessus modici. de Nat. deo. 2.36
 frigore confici. Offic. 3.36
 quibus & frigoribus vis pelletur. Offic. 2.17
 frigoribus aqua congelat. de Nat. deo. 2.19
 maximè frigidus aër natura. de Na. deo. 2.20
 alia hyeme nudata, verno tempore tepescit frondescent. Tusc. q. lib. 5.28
 frondefcere dicuntur arbores. Tusc. q. lib. 1.56
 frons semper eadem. Offic. 1.127
 frons tranquilla & serena. Tusc. q. lib. 3.28
 fronte & oratione magis, quam ipso beneficio, reque capiuntur homines. de Pet. Consul. 30
 fronte occultare sententiam. Læli. 59
 flaccos, frontones, capiones. de Nat. deor. 1.56. vitia corporis.
 eas fruges atque fructus, quos terra gignit de Nat. deor. 2.27
 fruges Cererem appellamus. de Nat. deo. 2.44
 fruges certas sacerdotes publice libant. 2. de Leg. 17
 facta frugibus terra & vario leguminum genere. 2. de Nat. deor. 117
 qui sit frugi, eum necesse est esse constantem. Tusc. q. lib. 3.15
 frugi homines, Græci χερσῶντες appellant. id est, tantummodo vitiles. Tusc. q. lib. 3.14
 sed cum tota phisosophia frugifera & fructuosa sit. Offic. 3.6
 reliquas autem virtutes frugalitas continet, scilicet fortitudinem, iustitiam, prudentiam. Tusc. q. lib. 3.14, 15
 frugalitas, vt opinor, à fruge, qua nihil melius è terra oritur. Tusc. q. lib. 3.15
 frugalitatis nomine nisi virtutes continerentur, nunquam illud ita peruulgatum esset, vt iam prouerbii locum obtineret, hominem frugi omnia rectè facere. Tusc. q. lib. 4.29
 frugalitatis videtur esse proprium, motus animi appetentis regere & sedare: semperque aduersantem libidini moderatam in omni re seruare constantiam. Tusc. q. lib. 3.15
 nam & ex horreis direptum effusumque frumentum vias omnes angustasque constrauerat. Diuin. lib. 1.63
 frumentarius, pro mercatore frumentum vendente. Offic. 3.73
 frui æuo sempiterno. Som. Scipio. 8
 frui summo bono. Tusc. q. lib. 3.35
 frui proprio officio philosophiæ. Tusc. q. lib. 3.31

frui otio. Offic. 3.5
 frui magnis, multis, perpetuis & animo & corpore voluptatibus. de Fin. lib. 1.32
 frui venereis voluptatibus. Tusc. quæst. lib. 4.57
 frui voluptate amatoria. Tusc. q. lib. 4.61
 frui præsentibus voluptatibus. Tusc. quæst. lib. 3.34
 quibus fruuentem voluptatibus. de Nat. deo. 1.59
 non solum paranda nobis, sed etiã fruenda est sapientia. lib. 1. de Fin. 3
 fretus intelligentiæ vestra differo breuius, &c. de Nat. deo. 1.35
 fretum ac munitum esse partis & fundatis amicitias. de Pet. Consul. 27
 fructus ingenii & virtutis omnifque præstantiam tum maximus accipitur, quum in proximum quenque confertur. Lælius 62
 adiunge fructum amicitiarum, in quo à doctis positum est, quum consilium omnis vitæ consentiens, & penè conspirans: tum summa iucunditas è quotidiano cultu atque vitæ. Tusc. quæst. lib. 5.53
 fructum diuturnum beneficii mei patria non tulisset. 3. de Leg. 24
 amicitiam si ad fructum nostrum referemus, non ad illius commoda, &c. de Nat. deo. 1.86
 nisi quod fructuosum sit. Læli. 67
 fructuosam eam rem sibi putabit fore. 1. de Legib. 32
 aut frui trari quum alios, tum etiam me ipsum velim? Acad. q. ed. 1. lib. 2.60
 vt frustra omnis suscipiatur labor. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1.4
 Quam omnia fucata & simulata à synceris atque veris. Læli. 78
 nisi quæ me fortè fugiunt. Tusc. q. lib. 1.19
 aspernari, odisse, fugere? (amare, consecrari, adipisci velle. lib. 1. de Fin. 25
 fugere aciem. id est, visum oculorum. Tusc. q. lib. 1.42
 fugere appetendam. de Fin. lib. 5.25
 fugere congressus hominum. Læli. 73
 fugere conspectum alicuius. Offic. 3.4
 fugientem materiam cum ea coniunxit. de Vniuers. 27
 voluptatem etiam & per se expetendam esse, & dolorè ipsum per se esse fugiendum. lib. 1. de Fin. 24
 fuga animi. Tusc. quæst. lib. 4.13
 fuga desidæ. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1.17
 fuga laborum & dolorum. de Fin. lib. 1.26
 aut exilii mœstam fugam. Tusc. quæst. lib. 3.26
 fuga vel occultatione tutatur se quædam animantes. de Nat. deo. 1.96
 quod gloria debet fultum esse & beneuolentia sociorum. Offic. 3.117
 partes mundi maximo calore fultæ. de Nat. deo. 2.18
 omnibus enim modis fulciendi sunt qui ruunt, nec coherere possunt propter magnitudinem ægritudinis. Tusc. q. lib. 3.51
 fulgura & tonitrua quando & quomodo existant iuxta sententiam Stoicorum. Diuin. lib. 2.33
 fulgura atque obsita aruspices pianto. 2. de Leg. 18
 fulguratores. Diuin. lib. 2.85
 fulmen est, vt placet Stoicis, si nubium constructu ardor expressus se emisit. Diuin. lib. 2.33
 fulmen rebus omnibus optimum auspiciam, si finistrum fuerit. Diuin. lib. 2.32
 fulmè finistrum, auspiciam optimum ad

omnes res, præterquam ad comitia. Diuin. lib. 2.58
 fulmen solum comitorum vitium. Diuin. lib. 2.32
 fulmina fortunæ. Tusc. q. lib. 2.57
 nuncia fulua Iouis. 1. de Leg. 2
 fumare videmus terram calicem ex recenti fossione. de Nat. d. 2.19
 fundo phisicorum oracula. de Nat. deo. 1.46
 fundit maxima largitate legumina terra. 2. de Nat. deo. 117
 quibus ipsa terra fundit ex sese pastus varios. de Finib. lib. 2.91
 fundere cantus è gutture tremulo. Diuin. lib. 1.12
 fundere carmen graue plenumque. Tusc. quæst. lib. 1.51
 fundere vastum clangorem. Tusc. quæst. lib. 2.22
 fundere flores, fruges, baccas. Tusc. quæst. lib. 5.28
 fundere oracula. Diuin. lib. 1.97
 fundere septenarios ad tibiam. Tusc. quæst. lib. 1.95
 fundere sonum. Acad. q. ed. 1. lib. 2.67
 fundere inanes sonos. Tusc. q. lib. 5.54
 fundere verba more poetarum. de Finib. lib. 4.9
 fundere versus. Diuin. lib. 2.85
 fundere inanes voces. Tusc. q. lib. 3.36
 sed illa quæ infinctu afflatuque diuino funduntur (scilicet oracula). Diuin. lib. 1.33
 attamen vtrique eorum fundi quodam modo, & quasi dilatari putant. de Fin. lib. 3.39
 fundens superis permissionis reliquias æquabat. de Vniuers. 53
 calorem qui est fufus in corpore, &c. de Nat. deo. 2.14
 in omni fufum est natura calidum illud atque igneum. de Nat. deo. 2.11
 fufalatus perpetua oratio. 1. de Leg. 47
 quæ fufæ sunt vocibus poetarum. de Nat. deo. 1.31
 fufè in tribus conuocatus populus, non comitiis centuriatis. 3. de Leg. 39
 funditus eicere. Tusc. q. lib. 1.35
 funditus eicere aliquid. Tusc. q. lib. 5.68
 funditus euertere. Acad. q. ed. 1. lib. 2.31
 quæ funditus gens vestra non nouit. de Nat. deo. 1.62
 funditus interire. Tusc. q. lib. 1.23
 omnem funditus religionem sustulit. de Nat. deo. 1.51
 funditus tollere deos. Diuin. lib. 1.8
 funditus sustollere aliquam ciuitatem. Offic. 1.51
 funditus sustollere urbem. Offic. 2.113
 & in omnes partes nimia fundatur. Car. to 48
 qui hanc Remp. tam præclare fundatam nobis reliquerunt. Parad. 11
 fundamentum dialecticæ est, quicquid enuncietur, aut verum esse aut falsum. Acad. q. ed. 1. lib. 1.86
 quod igitur fundamentum quæstionis, id præclare iactum videtis. de Nat. deo. 2.32
 fundamenta iacere. Academ. quæst. ed. 1. lib. 2.36. translatiue dicitur de disputationibus, quum præcipua argumenta, quib⁹ tota causâ perinde vt domus fundamentum nititur, proponuntur.
 quarum omnium fundamenta vos in voluptate, tanquam in aqua, ponitis. de Finib. lib. 2.59
 fungi munere. Acad. q. ed. 1. lib. 2.6
 fungi munere interpretis. Tusc. quæst. lib. 3.35

fungi munere sapientia. Tusc. q. lib. 3. 31
 fungi numeribus corporis. L. 1. 21
 fungi officio iusto atque debito. Tusc. q. lib. 3. 65
 delectabatur crebro funali & tibicine. Cat. 41
 funus quo potest faciat, ossa ne legito homini mortuo. 2. de Leg. 55
 funus vt indicatur. 2. de Leg. 57
 funeris sumptus minuendi, ac lamentationes. 2. de Leg. 54
 funeris sumptu extenuato tribus riciniis, & tunicula purpurea, & decem tibicinibus, tollit etiam lex x i i tabul. lamentationem. 2. de Leg. 55
 in funus aliorum quenquam accedere Pittacus vetat. 2. de Leg. 60
 funera posteaquam sumptuosa fieri, & lamentalia coepissent, Solonis lege sublata sunt, quae legem eisdem prope verbis decemviri in decima tabula coniecerunt. 2. de Leg. 59
 funerum iusta ad interpretes religionum recitit Plato, quem Romani morem tenuerunt. 2. de Leg. 61
 funerum sumptus non solum poena, sed etiam tempore minuit Demetrius: ante lucem enim iussit efferrit. 2. de Leg. 60
 in funeribus sublata virorum & mulierum celebritas, quo lamentatio minueretur: habet enim luctum concursus hominum. 2. de Leg. 60
 funebri vestimenti genus. 2. de Leg. 55
 funebria cetera quibus luctus augetur, duodecim sustulerunt. 2. de Leg. 55
 sed saxum illud Lemnium clamore Philoctetæo funestare. de Finib. lib. 2. 78
 quæ funestæ familiæ finis. 2. de Leg. 51
 furor, mentis ad omnia cæcitas. Tusc. q. lib. 3. 10
 furor dicitur, cum à corpore animus abstractus diuino instinctu concitatur. Diu. lib. 1. 60. Græci ἐνοσιασµὸν vocant.
 furor diuinus. Diu. lib. 2. 85
 furor impuræ beluæ multorum inflammatus furoribus. 3. de Leg. 21
 furor incitatus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 81
 furor in sapientem cadere potest. Tusc. q. lib. 3. 10
 & cuius furor confederit. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 78
 furoris & somnii vna ratio est, animos hominum quadam ex parte extrinsecus esse tractos & haustos. Diu. lib. 1. 63
 quem nos furorem, μελαγχολίαν illi (Græci) vocant. Tusc. q. lib. 3. 9
 furia sceleratos agitant, insectanturque non ardentibus tædis, sed angore conscientia fraudisque cruciati. 1. de Leg. 30
 lucus Furinæ, furia deæ sunt. 3. de Nat. deo. 31
 furiosum dominum esse rerum suarum vetant duodecim tabulæ. Tusc. q. lib. 3. 9
 quæ vel furiosis vel dormientibus videntur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 45
 furens libidine poetarum dei. de Nat. deo. 1. 31
 furtim fruuntur bestia, domini palam & liberè. 2. de Nat. deo. 118
 ope consilioque tuo furtum aio factum esse. 3. de Nat. deo. 55
 fuscum & canorum vocis genus. 2. de Nat. deo. 110
 quid enim est tā futile, quam quicquam approbare non cognitum? Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 55
 futiles & commentitiæ sententiæ. de Nat. deo. 1. 14

Gabinus) Gabinius homine ignoto & fordido lata lex tabellaria. 3. de Leg. lib. 31
 galeata Minerua. de Nat. deo. 1. 71
 Galleotæ temporibus Philisti nominabantur in Sicilia, interpretes portentorum. Diu. lib. 1. 37
 gallus, animal canorum sua sponte. Diu. lib. 2. 44
 gallus gallinaceus victus, filere solet: canere, si vicit. Diu. lib. 7. 69. & 2. 43
 galli silentio noctis, vt ait Ennius, fauent faucibus, rursus cantu plausuque premunt alas. Diu. lib. 2. 44
 gallos, ait Democritus, depulso de pectore, & in omni corpus diuiso & modificato cibo, cantus edere quiete fatiatis. Diu. lib. 2. 43
 gallinæ quietum requirunt ad pariedum locum. 2. de Nat. deo. 98
 gallinis sæpe supponimus anatum oua. 2. de Nat. deo. 93
 gallinarius. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 77
 Ganymedes à diis raptus propter formam, vt Ioui pocula ministraret, vt ait Homerus (in hymno ad Vencrem) Tusc. q. lib. 1. 52
 tanta est impunitas garriendi. de Nat. deo. 1. 77
 quum ratione animus mouetur placidè atque constanter, tum illud gaudium dicitur. Tusc. q. lib. 4. 11
 gaudium insatiabile. Tusc. q. lib. 5. 52
 gaudia perpetua, plenaque. Tusc. quæst. lib. 5. 50
 ex perpetuis autè plenisque gaudiis cum perspicuum sit vitam beatam existere, sequitur, vt ea existat ex honestate. Tusc. q. lib. 5. 50
 siue gaudet quouis alio vocabulo. de Vniuers. 5
 omne id, quo gaudemus, voluptas est. de Finib. lib. 1. 29
 vt confidere decet, timere non decet: sic gaudere decet, latari non decet. Tusc. q. lib. 4. 55
 gaudere correctione. L. 1. 76
 gaudere laboribus præteritis. de Finib. lib. 2. 88
 gaudere in sinu. Tusc. q. lib. 3. 44
 gaudere alieno malo. Tusc. q. lib. 3. 17
 gaudere alieno malo non cadit in sapientem. Ibidem.
 voluptatem appetere, eaque gaudere vt summo bono. de Fin. lib. 1. 23
 Gelo tyrannus Iouem Olympiū ex manubus Carthaginensium ornarat amiculo aureo. 3. de Nat. d. 62
 genuini dentes, intimi, qui conficiunt escas. 2. de Nat. deo. 102
 geminorum forma similis, vita atque fortuna plerumque dispar. Diu. lib. 2. 71
 geminatus sol, P. Africanus mortem prænuuciauit. de Nat. d. 2. 11
 his tu præsentibus gemere, & te iactare non audebis profectò: Stoicos intelligit. Tusc. q. lib. 2. 40
 gemitus lamentabilis, imbecillus, abiectus; flebilis. Tusc. quæst. lib. 2. 50
 si gemitus in dolore ad confirmandum animum valebit, vitetur: sin erit ille gemitus lametabilis, si imbecillus, si abiectus, si flebilis, ei qui se dederit, vix eum virum dixerim. Tusc. q. lib. 2. 50
 gemma, in vite. Cat. 49. Græci ὀφθαλμὸν vocant.
 genas mulieres ne radunto. 2. de Leg. 55
 genealogi antiqui. id est, qui deorum ge-

nealogias scripserunt. 3. de Nat. deo. 31
 generosus, generare, gens, gentilis, vide Genus.
 culmoque erecta geniculato, & c. Cat. 47
 genus disputandi tortuosum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 89
 genus hoc totum igneum quod tranat omnia. de Nat. deo. 2. 18
 genus humanum. Tusc. quæst. lib. 1. 14. & Acad. q. ed. 2. lib. 1. 16
 genus scribendi elegans. lib. 1. de Fin. 2
 generis diuini appellentur. de Vniuers. 53
 quum multo esset inferiore genere. de Perit. Conf. 8
 quæ sint in genere contrario. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 86
 quæ & in suo genere essent, & in alieno. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 47
 de suo genere in aliud genus nihil transferri potest. Ibidem.
 sed ea estimatio genere valet, nō magnitudine. de Finib. lib. 3. 28
 in genera quædam partita aut inchoata sunt animantia omnia, nulla ex parte perfecta. de Vniuers. 13
 nil generosum sapit atque magnificum. lib. 1. de Fin. 17
 generatim exponere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 44
 generatores suos optimè nosse poterant prisci, qui se deorum progeniem esse dicebant. de Vniuers. 47
 gens fera. Tusc. q. lib. 1. 15
 gens humana atque docta. Diu. lib. 1. 2
 gens humana, quod aliàs genus humanum dicit. de Finib. 5. 60
 gens immanis ac barbara. Diu. lib. 1. 1
 gens nulla est, quæ non significari futura, & à quibusdam intelligi prædicique posse censcat. Diu. lib. 1. 1, & 2
 gens, quæ locum, Caradupa dictum, accolit, vbi Nilus præcipit ex altissimis montibus, propter magnitudinem fontis sensu audiendi caret. Som. Scip. 19
 gentes orarum vltimæ. de Nat. deo. 1. 83
 gentilis. Tusc. quæst. lib. 1. 31. gentiles esse dicit Cicero in Topicis, qui inter se eodem nomine sunt.
 fuit enim meo regnate gentili. id est, Tullio rege, vnde Cicero Tullius dictus. Tusc. quæst. lib. 1. 31
 qui tales creantur, vt deorum immortalium quasi gentiles esse debeant. de Vniuers. 53
 geometra quum aliquid docere voluit, si quid ad eam rem pertinet eorū, quæ antè docuerunt, id sumunt pro confesso & probato: illud modò explicant, de quo antè nihil scriptum est. Tusc. quæst. lib. 5. 14
 geometra profitentur se non persuadere, sed cogere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 107
 geometra solent non omnia docere, sed postulare vt quædam sibi concedantur, quòd facilius quæ volunt explcent. Offic. 3. 41
 geometria apud Græcos in summo honore fuit. Tusc. quæst. lib. 1. 4
 Democritus homo eruditus, in geometriaque perfectus. lib. 1. de Fin. 16
 geometrica rationes vim adferunt in docendo. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 107
 germana patria mea, & fratris mei hæc est. 2. de Leg. 2
 germanissimus Stoicis. id est, simillimus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 123
 & ii qui suum negocium gerunt, ocioff. L. 1. 71
 quæ pro salute gentium summo labore gessisset. de Fin. lib. 2. 97

gerere animum laude dignum. Parad. 47
 gerere animum muliebrem. Offic. 1. 87
 gerere bellum denunciatum antè & inditum: quod Græci dicunt ἐπιπροβήσιος πλεμνῆ. Offic. 1. 55
 gerere bellum rebus repetitis. Offic. 1. 53
 gerere consulatum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 1
 gerere dictaturam. Offic. 3. 152
 gerere immanitatem beluæ. Offic. 3. 108
 gerere mentem iniuram. Offic. 3. 145
 gerere morem alicui. Tusc. q. lib. 1. 15
 gerere negotia. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 2
 gerere personam. Offic. 1. 161
 gerere & administrare rempub. de Finib. lib. 3. 54
 gerere res magnas & salutare. Offic. 2. 21
 gerere res magnas & maxime vitales. Offic. 1. 95
 gerere res laude dignas. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 9
 gerere res vehementer arduas, plenisque laborum & periculorum. Offic. 1. 95
 gerere similitudinem quandam speciemque sapientis. Offic. 3. 20
 gerere se summis. Offic. 1. 127
 Ceres à gerendo dicta. 3. de Nat. deo. 44
 gesta magno animo & fortiter excellenterque. Offic. 1. 89
 cur non gestiret taurus equæ contractatione. de Nat. deo. 1. 54
 gestire alacritate futili. Tusc. q. lib. 4. 29
 gestire insolenti alacritate. Tusc. quæst. lib. 5. 31
 gestire letitia. de Fin. lib. 2. 12
 gestire nimia voluptate. Offic. 1. 143
 gestientes comprime. 2. de Nat. deo. 112
 Cum gigantibus bella gesserunt dii. 2. de Nat. deo. 51
 ad maiora enim quadam nos natura genuit & conformauit. de Finib. lib. 1. 18
 ii dii, qui vtilitates quasque gignebant. de Nat. deo. 2. 45
 id quod gignitur, & interit. de Vniuers. 3
 omne quod gignitur, ex aliqua causa gigni necesse est. de Vniuers. 3
 distinctio inter ea quæ gignuntur, & ea quæ semper sunt eadem. de Vniuers. 35
 vt ea quæ gignuntur è terra. Offic. 2. 14
 gigni nihil potest sine causis. de Vniuers. 5
 geniti intra cælum dii. de Vniuers. 45
 genitorem & effectorem sui imitantes. de Vniuers. 59
 Gladius districtus. Offic. 2. 34
 gladius fulgens. Tusc. q. lib. 5. 45
 gladium hosti in pectus infingere. Tusc. q. lib. 4. 39
 gladii fulgentes. Tusc. q. lib. 2. 51
 gladiatorum spectaculum crudele & inhumanum. Tusc. q. lib. 2. 36
 Glaucæ, mater tertæ Dianæ. 3. de Natura deo. 41
 gleba priusquam in sepultos iniecta est, locus vbi crematū est corpus, nihil habet religionis. iniecta gleba tumulis, & humatus est, & gleba vocatur: ac tum denique multa religiosa iura complectitur. 2. de Leg. 52. & 53
 globus (sic enim ὀφθαλμῶν interpretari placet) de Nat. deo. 2. 34. ex solidis figuris præstantissimus.
 globus terræ duabus oris distantibus habitabilis & cultus: quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita ad stellas septem, altera australis, ignota nobis, quam vocant Græci ἀνταρκτικὰ. Tusc. quæst. lib. 1. 55. & 56
 globus terræ è mari emines, fixus in medio mudi vniuersi loco. Tusc. q. lib. 1. 55
 globosus est mundus. 2. de Nat. deo. 83

in globosi corporis forma, omnis extremas paribus à medio radiis attingitur. de Vniuers. 21
 globosa forma. de Nat. deo. 2. 35
 gloria, est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de eccellente virtute. Tusc. quæst. lib. 3. 3
 gloria bellica. Offic. 1. 89
 summa & perfecta gloria constat ex tribus his, si diligit multitudo, si fidem habet, si cum admiratione quadam honore dignos putat. Offic. 2. 43, & 44
 gloria dicendi. de Per. Conf. 1
 gloria est nihil in se habeat cur expetatur, tamen virtutem tanquam vmbra sequitur. Tusc. q. lib. 1. 98
 gloria in rebus maioribus administrandis adiuuat plurimum. Offic. 2. 43
 gloria militaris. Tusc. q. lib. 2. 35
 vide ne plus commendatio in vulgus, & hæc quæ expetitur gloria, molestia habeat, quam voluptatis. Tusc. quæst. lib. 5. 74
 gloria nominis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 132
 gloria popularis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 4
 gloria, quia rectè factorum plerumque comes est, non est à bonis viris repudianda. Tusc. q. lib. 3. 3
 vera gloria radices agit, atque etiam propagatur. Offic. 2. 61
 gloria solida quadam res est & expressa, non adumbrata. Tusc. quæst. lib. 3. 3
 gloria stabilis. Offic. 2. 61
 gloria verborum. de Fin. lib. 3. 8
 gloria & magnificentia verborum. de Finib. lib. 4. 49
 optima hæreditas à parentibus traditur liberis, omnique patrimonio præstantior, gloria virtutis rerumque gestarū. Offic. 1. 169
 gloria virtutem necessario consequitur. Tusc. qu. lib. 1. 75
 gloria cupiditas cauenda: eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio. Offic. 1. 97
 gloriam alicuius amplificare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 5
 non modò non æternam, sed ne diuturnam quidè gloriam assequi possumus. Som. Scip. 24
 gloriam populi sui augento. 3. de Leg. 9
 qui simulatione & inani ostentatione, & ficto non modò sermone, sed etiam vultu stabilem se gloriam consequi possentur, vehementer errant. Offic. 2. 61
 vix inuenitur, qui laboribus susceptis periculisque aditis, non quasi mercedem rerum gestarum desideret gloriam. Offic. 1. 93
 gloriam alicuius imminuere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 5
 intelligendum est igitur, nec gloriam popularem ipsam per se expetendam, nec ignobilitatem extimescendam. Tusc. quæst. lib. 5. 74
 ad gloriam popularem fertur optimus quisque. Tusc. q. lib. 3. 3
 gloriam verò non modò non minui, sed etiam augeri arbitramur, & c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 6
 gloriam superiorum vincere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 1
 gloria afficere alicquem. Tusc. q. lib. 1. 18
 vt igitur nunc minore gloria est. Diu. lib. 1. 36
 falsa gloria exornare aliquid. Tusc. quæst. lib. 2. 9
 omnes incenduntur ad studia gloria. Tusc. q. lib. 1. 3
 quod gloriosum, id laudabile. Tusc. q.

quæst. lib. 5. 33
 quod est populari fama gloriosum. de Finib. lib. 2. 41
 gloriosum nobis ad memoriæ immortalitatem. 3. de Leg. 21
 nisi fortè quod gloriosum sit in vulgus, id honestum velimus dicere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 130
 aut quid eius nomine gloriosi sumus? Tusc. quæst. lib. 2. 30
 gloriosè loqui. Tusc. q. lib. 3. 44
 rectè gloriamur in virtute. 3. de Nat. d. 69
 vt de me ipso aliquid more senum glorier. Cat. 74
 non pudet philosophum in eo gloriarit. Tusc. q. lib. 1. 41
 gloriarit contra fortunam. Tusc. q. lib. 5. 21
 Gorgias Leontinus, quum ex eo quaereretur cur tandiu vellet esse invita, nihil habeo, inquit, quod accusem senectutem. Cat. 13
 Gorgias Leontinus è numero sophistarum primus esse ausus in conuentu poscere quaestionem. id est, iubere dicere, qua de re quis vellet audire. de Fin. lib. 2. 1
 Gorgias Leontinus, & ceteri sophistæ lusi à Socrate. de Fin. lib. 2. 1
 Gorgias Leontinus, Isocratis magister, centum & septem compleuit annos, nec vnquam in suo studio atque opere cessauit. Cat. 13
 Gracchus tribunus in Lenatem populum incitauit. 3. de Leg. 25
 per Tib. Gracchum nō solum ventus, sed & sublatus fuit intercessor. 3. de Leg. 23
 sed vt altiozem gradum ascendant. Offic. 2. 90
 ad gradum honoris amplioris ollis is prius ascensus esto. 3. de Leg. 6
 vt ex tam alto dignitatis gradu ad superiores videatur potius, quam ad inferos peruenisse. L. 1. 11
 de gradu dignitatis dimoueri. Tusc. quæst. lib. 2. 51
 quos populus Ro. in hoc gradu collocauit. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 6
 pedibus & gradu, aut ingrediendi membris non eget cæli conuersio. de Vniuers. 25
 de gradu deiici. Offic. 1. 113. pro animo cōsternari, ac velut à situ mentis dimoueri.
 gradi ad mortem animo fidenti. Tusc. quæst. lib. 1. 99
 alia animalia gradiendo, alia serpendo, alia volando, alia nando, ad passum accedunt. 2. de Nat. deo. 91
 in gressu cauendum, ne aut tarditatibus vitamur mollioribus, aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates. Offic. 1. 181
 gradatim interrogare. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 84
 gradatim respondere. Tusc. q. lib. 1. 46
 video te gradatim isthuc peruenire. de Nat. deo. 1. 62
 Græcum te Albuti, quam Romanum atque Sabinum, & c. maluisse dici. Scæuola apud Lucilium in Albutium prætorum. lib. 1. de Fin. 7
 Græci & Romani melius quam Magi Perfarum, qui vt augerent pietatem in deos, easdem illos quas nos vrbes incolere voluerunt. 2. de Leg. 27
 Græci homines non satis animosi, prudentes, vt est captus hominum, satis hostem aspiceret non possunt, morbos tolleranter atque humanè ferunt. Tusc. q. lib. 2. 56
 Græci homines industrios, studiosos (απυ

δαιμός vel potius amantes doloris (*ἰσχυροί*) appellant. Tusc. q. lib. 2. 31
 Græci in conuiuiis solent nominare, cui poculum traditur sunt. Tusc. q. lib. 1. 79
 Græci quæ affirmant, certiora esse dicunt, quam illa quæ apud Sagram. 3. de Nat. deor. 9
 Græci summam eruditionem sitam censebant in neruorum uocumque cantibus. Tusc. q. lib. 1. 3. & 4
 ex illa erudita Græcorum copia. 1. de Le. 5
 Græcorum de Sagra prouerbium. 3. de Nat. deor. 9
 & id quidem nemini Græcorum video adhuc contigisse, ut idem utroque in genere laboraret, sequereturque & illud forense dicendi, & hoc quietum disputandi genus. Off. 1. 5
 apud Græcos nomophylaces creantur, qui non solum literas, sed etiam facta hominum obseruabant, & ad eas reuocabant. 3. de Leg. 40
 Græca eruditio. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 3
 Latinam linguam sæpe differui, non modo non inopem, ut vulgo putarent, sed locupletiore esse quam Græcam. lib. 1. de Fin. 8
 Græca literæ. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 5
 Græcum nomē est aer, sed receptum iam tamen vsu à nostris. tritum est enim pro Latino. 2. de Nat. deor. 67
 velle se planè Græcum dici, ut à Scæuola est Prætor salutatus Athenis Albutius. lib. 1. de Finib. 7
 Græca anteponebat Latinis. lib. 1. de Fin. 5
 Græcis doctrinis eruditus. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 3
 Græcis literis eruditus. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 8
 Græculum negocium. id est res assentationis adulationisque plena. Tusc. q. lib. 1. 70
 magna Græcia. Tusc. q. lib. 1. 31. & lib. 4. 2
 Portio Italice est à Tarento vsque ad Cumanas. vide Iustinum lib. 20.
 Græcia Romanos doctrina, & omni literarum genere superauit. Tusc. q. lib. 1. 2
 in ipso Græciæ flore. 3. de Nat. deo. 61
 ut huius quoque generis laudem iam lan guenti Græciæ eripiant. Tusc. q. lib. 2. 4. hoc dicit, quod Græcia, quæ præcis temporibus multarum artium disciplinis fuerat florētissima, ætate sua iam languens decoquebatur.
 ex veteri Græciæ fama hæc collecta sunt. 3. de Nat. deor. 42
 Græciæ nihil cedamus in historia. 1. de Leg. 4
 Græciæ sapientissimus vir, longèque doctissimus negat mutari posse musicas leges sine mutatione legū publicarum. 2. de Leg. 38
 in Græciam mitto. id est ad Græcos ire iubeo. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 6
 ò verborum inops interdū, quibus abundare te semper putas, Græcia. Tusc. q. lib. 2. 31
 in Græcia multos habent ex hominibus deos. 3. de Nat. deo. 27
 cum planè grandis esset. Cat. 9
 non admodum grandem natu. Cat. 9
 ex quo intelligitur Pyrrhi bello gradem sanè fuisse. Cat. 16
 isti grandiloqui contra hæc duo, &c. Tusc. quæst. lib. 5. 65
 quæ terret animos grandinibus, vastitate, pestilentia. de Nat. deor. 2. 10
 cui rectè facienti gratia est habenda. de Finib. lib. 2. 48
 gratia popularis. Offic. 3. 106
 ego verò illi maximam gratiam habeo.

Tusc. quæst. lib. 1. 90
 etiam si referre gratiam non potest, habere certe potest. Offic. 2. 101
 gratia & iram à beata immortalique natura segregari intelligitur. de Nat. d. 1. 34
 diis immortalibus & opem & gratiam iustulit. de Nat. deo. 1. 84
 gratiam qui habet, retulit: & qui retulit, habet. Offic. 2. 102
 in maxima gratia futurus sit & gloria. Offic. 3. 114
 nullum officium referenda gratia magis necessarium est. Offic. 1. 71
 gratias agere alicui exultantem. Tusc. quæst. lib. 1. 40
 nec tam multis grata & probata. Tusc. quæst. lib. 3. 1
 quæ gratæ cuique diuo sint hostiæ sacerdotis prouidento. 2. de Leg. 17
 gratum potius diis immortalibus, quam graue videri velim. 2. de Leg. 41
 deinde etiam gratum se facere mortuis, si grauitate eos iugeat, arbitrantur. Tusc. q. lib. 3. 61
 gratè meminisse præterita. de Finib. lib. 1. 48
 & grates, inquit, tibi ago summe Sol. &c. Somn. Scip. 1
 qui esset apud omnes ordines gratiosus. Offic. 3. 76
 gratuita est hominum charitas & amicitia. de Nat. deo. 1. 86
 qui gratificatur cupiam, quod obstit illi, cui velle videantur prodesse, non benefici neque liberales, sed perniciosi & assentatores sunt. Offic. 1. 65
 de quæ eo, quod ipsis superat, aliis gratificari volunt. de Fin. lib. 5. 39
 gratificandi honestè bonis potestas populo tabella detur. 3. de Leg. 34
 quum imbecillitate, gratificationem & benevolentiam ponitis. de Nat. d. 1. 85
 Gratidius fluctus in simpulo, ut dicitur, excitabat, quos post filius eius Marius in Ægæo excitauit mari. 3. de Legib. 31
 nullus cibus tam grauis (ait Cleanthes) quin is nocte & die concoquatur. de Nat. deo. 2. 18
 voluptaria, delicata, mollis quæ habetur disciplina, quam grauis, quam continens, quam seuera. lib. 1. de Fin. 29
 grauis persona. Academ. quæst. edit. 1. lib. 2. 6
 graues accusatores esse non possunt, nisi qui sunt voluntarii. 3. de Leg. 40
 non graue, sed gratum id potius diis immortalibus videri velim. 2. de Leg. 41
 graue, & acutum vocis genus. 2. de Nat. deo. 110
 graua dictu. Tusc. q. lib. 1. 15
 grauitate ægrotare. Tusc. q. lib. 1. 70
 grauitate & copiose disputare de aliqua re. Tusc. q. lib. 2. 53
 grauitate ferre. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 7. & Tusc. quæst. lib. 3. 33
 grauius iactabitur. de Vniuers. 57
 itaq; dicimus grauedinos quosdā, quodam torminosos, non quia iam sint, sed quia sæpe sint. Tusc. q. lib. 4. 21
 multorum causas & non grauatè & grauitè defendentis. Offic. 2. 97
 grauitas animi atque constantia. de Fin. lib. 3. 1
 grauitas comitate condita. Cat. 9
 grauitas & dolor corporis. Tusc. quæst. lib. 3. 1
 grauitas membrorum. de Fin. lib. 4. 25
 grauitas optimatum nata tribunorum potestate cecidit. 3. de Leg. 17
 grauitas personæ. Tusc. q. lib. 2. 4

grauitas aut tarditas in sensibus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 50
 grauitas verborum. Offic. 1. 189
 grauitatis cū humanitate societas in oratione difficillima. 3. de Leg. 1
 quid est quod tantam grauitatem constantiamque perturbet nimirū sapientis. Tusc. q. lib. 4. 47
 grauitatē principum afflixit. 3. de Leg. 10
 grauitatem res habet, quum frequens est ordo Senatus. 3. de Leg. 35
 grauidata feminibus terra omnia parit & fundat ex sese. 2. de Nat. deo. 59
 grauiditates & partus affert luna à sole illuminata. 2. de Nat. deo. 89
 Athenis quum essent, è gregibus epheborum, vix singuli reperiebantur (formosi scilicet). de Nat. d. 1. 55
 quæ cum gremio mollito ac subactō semen sparsum excipit. Cat. 47
 aut grunnitum, quum iugulatur sus. Tusc. q. lib. 5. 83
 grues loca calidiora petentes, maria transmittunt. 2. de Nat. deo. 94
 grues mare transmittentes, habet ducem. libidem.
 ¶ Gubernare Rempub. Offic. 1. 109
 gubernari Rempub. necesse esset cura atque consilio vnus. de Nat. d. 1. 6
 gubernator. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 91. qui clauum tenet in nauī.
 gubernatores quum exultantes loligines viderint, aut delphinos se in portum conuientes, tempestatem significari putant. Diuin. lib. 2. 111
 in tenebris tanquam in gurgustio habitauerat. de Nat. deo. 1. 17
 nondum gustauerat vitæ suauitatem. Tusc. q. lib. 1. 77
 gustare primis labris physiologiam. de Nat. deo. 1. 15
 quo minus animus, &c. gustare partem vllam liquidæ voluptatis & liberæ potest. de Fin. 1. 45
 gustatus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 21
 gustatus, qui sentire eorum, quibus vescimur, genera debet. 2. de Nat. deo. 107
 in gustatu & odoratu intelligentia, est vitiosa, est quædam tamen. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 21
 guttur tremulum. Diuin. lib. 1. 12
 ¶ Gyges, annuli beneficio, exortus est rex Lydiæ. Offic. 3. 50. Vide Herod. lib. 1.
 Gygis fabula. Offic. 3. 48. Vide Platonem *πολιτικόν*.
 tanquam in gyrum rationis & doctrinæ duci oportere. Offic. 1. 117

H

Habenæ) Comodissimum esse quam laxissimas habenas habere amicitia. Læli. 42
 habeo quod volo. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 34
 habeo, inquit, sententiam tuam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 136
 sed ad hæc, nisi molestum est, habeo quæ velim. de Fin. lib. 1. 21
 habet exploratum, fore se semper, &c. de Nat. deo. 1. 37
 habet in deorum numero. de Nat. d. 1. 27
 nihil habet negotii. de Nat. deo. 1. 72
 vim in se habet vitalem de Nat. deo. 2. 18
 nec habet, nec exhibet cuiquā negotium, quod beatum & immortale est. Epicuri dictum. de Nat. deo. 1. 60
 minus id quod habemus animo, si differentes consequimur. de Vniuers. 9
 ut aliquod ex te beneficium aut habent, aut ut habeant sperant. de Pet. Conf. 13

quam nec vsu, nec ratione habent cognitam. Læli. 48
 id habent ratum, quod ab eo, quem probant, iudicatum vident. de Nat. deo. 1. 8
 habebat Ciceronis auus in matrimonio M. Gratiidii fororem, Ciceronis auiam. 3. de Leg. 31
 habebat progressus in Stoicis. de Nat. deo. 1. 12
 sic habebant res. de Vniuers. 55
 hæc ferè dicere habui. 3. de Nat. deo. 70
 differendi artem nullam habuit. lib. 1. de Fin. 21
 de me autem sic habetote. Læli. 9
 ut deos haberemus æternos & beatos, insculpsit in mentibus natura. de Nat. deo. 1. 33
 si ita res habeat. lib. 1. de Fin. 20
 quid enim dicere habeant. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 41
 habere à natura adiumenta rerum gerendarum. Offic. 1. 103. ut sunt eloquentia, prudentia, dexteritas, constantia, & ad eò tandem animus excelsus.
 habere aliquid comprehensum animo atque perceptum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 91, & 97
 habere aliquid gratum acceptumque. Tusc. q. lib. 5. 34
 habere aliquid in deliciis. Diuin. lib. 1. 67
 habere aliquid perceptum, comprehensum, cognitum. de Fin. lib. 5. 69
 habere aliquid in numero amicorum. de Pet. Conf. 12
 habere aliquam rem certam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 98
 habere animum alienum ab aliquo. Læli. 28
 habere animum intentum tanquam arcum. Cat. 33
 habere aspectum atque formam deformem. Offic. 1. 177
 habere auctoritatem vetustatis. Diuin. lib. 1. 33
 habere cogitationem de aliqua re. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 61
 habere cognitum aliquid. de Finib. 4. 9
 habere comitia consulis rogandis. Diuin. lib. 1. 32
 habere commercium cum musis. id est, cum humanitate & cum doctrina. Tusc. q. lib. 5. 49
 habere cupiditates finitas. de Finib. lib. 2. 20
 habere facultatem efficiendi. Offic. 1. 105
 habere falsa pro veris. Cat. 62
 habere fidas familiaritates amicorum. Offic. 2. 42
 habere finem motus. Tusc. quæst. lib. 1. 44. *πῶλον ἐχόν κινήσεως*. Plato.
 habere finem viuendi. Tusc. quæst. lib. 1. 44. *πῶλον ἐχόν ζωῆς*.
 habere gratiam. Offic. 2. 101
 habere alicui maximam gratiam. Tusc. q. lib. 1. 90
 habere incerta pro certis. Cat. 62
 habere in promptu. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 44. & Tusc. q. lib. 3. 47
 habere in se omnes numeros veritatis. Diuin. lib. 1. 24
 habere in se omnia præsidia bene beatèque viuendi. Tusc. quæst. lib. 5. 16
 habere eadem monumenta maiorum. Offic. 1. 79
 habere nauci. Diuin. lib. 1. 111
 nec habere ipsum negotii quicquam. de Nat. deo. 1. 33
 habere omnes numeros. id est, perfectum atque absolutum esse. Offic. 3. 18
 plus habere vno digito molestum est. de

Nat. deo. 1. 70
 habere opus magnum in manibus. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 2
 habere procuracionem rerum humanarum. de Nat. deo. 1. 3
 habere quæstui Remp. Offic. 2. 114
 deos habere piorum & impiorum rationem. 2. de Leg. 13
 habere rationem cum terra. Cat. 46
 habere rationem valetudinis. de Finib. lib. 2. 53
 habere religioni. Diuin. lib. 1. 68. & Offic. 2. 72
 habere scholas. id est, disputationes & controuersias, quæ in scholis inter doctorem & auditorem ociose agitari solent. Tusc. q. lib. 1. 6
 habere spacium delibrandi. Offic. 1. 165
 habere summam speciem ac dignitatem. de Pet. Conf. 34
 habere specimen honesti. Offic. 3. 10
 habere summam spem de aliquo. Læli. 10
 habere splendorem hominum voluntatisque. de Pet. Conf. 33
 habere visum insignem & illustrem. de Nat. deo. 1. 20
 habere multarum rerum vsu. Læli. 6
 sic habeatur deorum ortus. de Vniuers. 49
 haberi in aliquo numero. Offic. 1. 5
 haberi in omnes partes dicitur oratio. Tusc. quæst. lib. 5. 61. id aliàs dicitur, Dicere in vtranque partem.
 haberi via & ratione dicitur oratio. de Finib. lib. 2. 3
 neque enim ille externus aut aduentitius habendus est tepor (pro existimandus aut censendus). de Nat. deo. 2. 20. (paulò post) aquarum quasi vapor habendus est aer.
 quum Gracchus intrasset, habendi Senatus causa. de Nat. deo. 2. 9
 habita de vniuersitate oratio. de Vniuers. 65
 oris quidem habitus, ad vitæ firmitatem nihil pertinet. de Nat. deo. 1. 70
 habitus mentis. Tusc. q. lib. 1. 65
 habitus oris & vultus. de Finib. lib. 3. 44
 habitus virtutis per se præclarus. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 27
 non habitu solido, sed lineamenti duntaxat extremis finxisset. de Nat. deo. 1. 8
 habitus corporis moderati æquabilisq;. de Finib. lib. 5. 32
 qui habitat apud me. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 106
 habitauerat in tenebris tanquam in gurgustio. de Nat. d. 1. 17
 nunc autem hætenus admirabor eorum tarditatem. de Nat. d. 1. 18
 quum hærent aliquo loco. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 15
 ut peccatum hæreat nõ in eo qui monuerit, &c. Diuin. lib. 1. 30
 nisi hæssisset in eorum animis. Tusc. quæst. lib. 1. 23
 maluit peccatum suum confiteri, quam hærrere in Rep. religionem. de Nat. d. 9
 hærrere suis radicibus. Academ. quæst. ed. 1. lib. 2. 113
 in eo hærentia & impedita. de Vniu. 39
 hæstauerunt in nouis rebus quasi modò nascentes. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 15
 non multum hæsitans respondebo. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 3
 hæres scriptus digitorum percussione. Offic. 3. 99
 hæredum causa iustissima est, ut sacris patrifamil. mortui astringantur: nulla est enim persona, quæ ad vicem eius, qui è vita emigraverit, propius accedat. 2. de

Leg. 46
 optima hæreditas à parentibus traditur liberis, omnique patrimonio præstantior, gloria virtutis rerumque gestarū. Offic. 1. 169
 ad quem & hæreditas huius gloriæ, & factorum imitatio pertinet. Offic. 1. 109
 eamque potestatem quasi iustam & legitimam, hæreditatis loco, filia tradidit. 3. de Nat. d. 63
 tribus modis, sacris astringi hæreditatem. 2. de Leg. 47
 hæreditate ita soluta eo loco res est, quasi ea pecunia legata non esset. 2. de Leg. 48
 quod (cognomen) habes ex nobis adhuc hæreditarium. Somn. Scip. 5
 & in ea est hæresi. Parad. 2
 ista redduntur, quæ Epicurus oscitans halucinatus est. de Nat. d. 1. 50
 Hamilcar, pater Annibalis. Offic. 3. 134
 Hamilcaris Carthaginensis, Syracusas oppugnantis, somnium. Diuin. lib. 1. 47
 hariolari quæstus causa. Diuin. lib. 1. 111
 harmonia. Tusc. q. lib. 1. 34
 ad harmoniam canere mundum Pythagoras existimat. 3. de Nat. d. 19
 Harpalus prædo temporibus Diogenis Cynici. 3. de Nat. d. 61
 hasta, pellis caprina, scutulum, calceoli repandi, Sospitæ deæ ornatus. de Natura deor. 1. 57
 hastam in foro ponere. Offic. 1. 112
 quod euelli primi hastati signum non poterit. Diuin. lib. 2. 53
 vir sapientiss. atque haud scio an omnium præstantissimus. de Nat. d. 1. 9
 haudquaquam boni est dissoluere ratione vinculum. de Vniuers. 51
 quòque affluentius voluptates vndique hauriat, eò grauius ardentiusque sitientem. Tusc. q. lib. 5. 13
 haurire à fontibus. Academ. quæst. edit. 1. lib. 1. 6
 haurire incredibiles calamitates. Tusc. q. lib. 1. 71
 si omnia dixi hausta è fonte natura. de Fin. lib. 1. 55
 ¶ Hebes, contrarium, acutus. Tusc. quæst. lib. 4. 25
 hebes & tardus. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 22
 hebetiora quibusdam vrbibus ac regionibus ingenia, propter cæli pleniorum naturam. de Nat. d. 1. 13
 hebescere & languere. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 6
 Hecates mater Aleria, Latonæ soror. 3. de Nat. d. 32
 Hecaton Rhodius, Panætii discipulus. Offic. 3. 82
 Hecor Homericus moriès propinquam Achilli mortem denunciat. Diuin. lib. 1. 59
 Hecuba in canem conuersa, propter animi acerbitatem quandam & rabiem. Tusc. q. lib. 3. 53
 Hegesias Cyrenæicus adeò copiose de malis vitæ disputauit, ut is à rege Ptolemæo prohiberè esse dicitur illa in scholis dicere, quod multi his auditis mortem sibi ipsi consciscerent. Tusc. q. lib. 1. 68. vide & Valerium Maxim. de vi eloquentiæ.
 Hegesias liber *ἀποκρίσεις*. Tusc. quæst. lib. 1. 68
 Helenus augur. 2. de Leg. 34
 Helenus, augur ascitus in fabulis. de Nat. d. 2. 5
 Helice. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 61
 Heliopolis, vrbs solis. 3. de Nat. d. 38
 helluo librorum. de Finib. lib. 3. 6
 NNN. i.

domi in hemicyclo sedentem. Lat. 2
 Heraclides Ponticus, doctus vir, auditor
 & discipulus Platonis. Diuin. lib. 1. 43.
 & Tusc. q. lib. 5. 6
 Heraclides Ponticus, profectus ab eodem
 Platone. 3. de Legib. 16
 Heraclides Pontici varia de deo sententia.
 de Nat. deo. 1. 26
 Heraclitus cognomento *κωνοδος* perhibetur,
 quia de natura nimis obscure memorauit.
 de Fin. lib. 2. 11
 Heraclitus de industria obscurus fuit.
 Ibidem.
 Heraclitus ignem statuit rerum omnium
 principium. Academic. quæst. edit. 1.
 lib. 2. 109
 Heraclitus omnia ad igneam vim referebat.
 3. de Nat. deo. 24
 Heraclitus quid diceret, intelligi noluit. 3.
 de Nat. d. 24
 Heraclitus Tyrius, Antiochi familiaris.
 Acad. q. ed. 1. lib. 2. 11
 Heraclitus Tyrius Clitomachum multos
 annos & Philonem audiuit. Acad. q. ed.
 1. lib. 2. 11
 Heraclitus Tyrius homo in philosophia
 veteri probatus & nobilis. Acad. quæst.
 ed. 1. lib. 2. 11
 Heraclitus valde obscurus. Diu. lib. 2. 102
 herba aspera & agrestis. Diuin. lib. 1. 67
 herbis conuerti dicuntur prata. Tusc. q.
 lib. 1. 56
 vt tanquam in herbis non fallacibus fructus
 appareat. Lat. 1. 60
 herbula quæ felis dicitur. 1. de Nat. deo.
 95
 herbigrada, cohleca. Diuin. lib. 2. 102
 Hercules à Græcis ad Romanos, & vsque
 ad Oceanum per lapsus habitus est deus.
 Tusc. quæst. lib. 1. 24
 Hergules antiquissimus Ioue natus. 3. de
 Nat. deo. 29
 Hercules filios suos vt Eurysthei sagittis
 confixit, furore nimirum correptus. Acad.
 q. ed. 1. lib. 2. 80. Vide Euripidem.
 Hercules Index. Diuin. lib. 1. 50
 Hercules is qui cum Apolline de tripode
 concertauit. 3. de Nat. deo. 19
 Hercules Nilo natus Ægyptius, quem
 aiunt Phrygias literas conscripsisse.
 3. de Nat. d. 19
 Hercules Prodicus quum primùm pubes-
 ceret, exiit in solitudinem, atque ibi
 sedens, diu secum multumque dubita-
 uit, quum duas cerneret vias, vnã vo-
 luptatis, alteram virtutis, vtram ingre-
 di melius esset. Offic. 1. 163. Xenophon
ἀπομ. 6.
 Hercules quot fuerint. 3. de Nat. deo. 29
 Hercules ob beneficia in concilio cæle-
 stium collocatus. Offic. 3. 31
 Hercules vxorem suam interemit. Acad.
 q. ed. 1. lib. 2. 80
 Herculis laborem exantlare. Acad. quæst.
 ed. 1. lib. 2. 99
 Herculi Deianira nocere noluit, quum ei
 tunicam sanguine Centauri tinctã dedi-
 dit. 3. de Nat. deo. 51
 Herculi illatæ lampades in monte Ceteo.
 3. de Nat. deo. 28
 neque Herculi quisquam decumam vo-
 uit vnquam, si sapiens factus esset. 3. de
 Nat. deo. 66
 hoc Herculi Iouis fatu edito potuit for-
 tasse contingere. Offic. 1. 165. *τοῦ Διὸς
 ἔπος.*
 quid? Herculem quem in cælum ista ipsa,
 quam vos iracundiam esse vultis, iustitiam
 sit fortitudo, &c. Tusc. q. lib. 4. 39
 ipsum enim Herculem viderat in Ceta

magnitudine dolorum ciulantem. Tusc.
 q. lib. 1. 14
 Herillus à Zenone doctore suo multum
 dissensit. Academic. quæst. edit. 1. lib.
 2. 110
 Herillus ad scientiam reuocauit omnia.
 de Fin. lib. 2. 37
 Herillus in cognitione & scientia summum
 bonum ponit. Academic. quæst. ed. 1.
 lib. 2. 110
 Herillus cognitionem animi amplexatus,
 actionem reliquit. de Finib. lib.
 4. 30
 Herillus nihil esse bonum sensit præter
 scientiam. de Fin. lib. 5. 20
 Herillus scientiam summum bonum esse
 defendit, nec rem vllam aliam per se
 expetendam. de Fin. lib. 5. 66
 Herillus Zenonis auditor. Acad. q. ed. 1.
 lib. 2. 110
 Hermas (quos vocant) in sepulchris im-
 poni non licebat. 1. de Leg. 60
 apud Herodotum patrem historiae sunt
 innumerabiles fabulæ. 1. de Leg. 3
 Heroum principes. 2. de Nat. deo. 114
 Heroicæ personæ. 3. de Nat. deo. 51
 Heroicis temporibus. 3. de Nat. deo. 39
 Hesiodus & Homerus fuerunt ante Ro-
 mam cõditam. Tusc. q. lib. 1. 2. videlicet
 annis circiter 164. vt Cornel. Nepos pu-
 tat: vt Solinus, 160.
 de qua doctus Hesiodus ne verbum qui-
 dem fecit. Cat. 50
 Hesiodus, quum de cultura agri scriberet,
 de vtilitate stercoreandi ne verbum qui-
 dem fecit. Cat. 50
 Hesiodi Theogonia interpretatus est Ze-
 no. de Nat. deo. 1. 27
 Hesperos, Veneris stella tum dicitur,
 quum subsequitur solem. de Nat. deo.
 2. 39
 Hetruria de cælo tacta, scientissimè ani-
 maduertit. Diuin. lib. 1. 79
 Hetrusci cælum in x v i. partes diuiserunt.
 Diuin. lib. 2. 31
 Hetrusci habent exaratam puerum au-
 thorem disciplinæ suæ. Diuin. lib. 2. 63
 Hetrusci portetorum exercitissimi in-
 terpres extiterunt, & quare. Diuin.
 lib. 1. 80
 Hetrusci, quod religione imbuti, studio-
 sius & crebrius hostias immolabant, ex-
 torum cognitioni se maximè dedide-
 runt. Diuin. lib. 1. 80
 Hetruscorum & Aruspicum disciplina.
 de Nat. d. 27
 Tyrannus Hiero quum quæsisset de Si-
 monide quid esset deus, &c. Quanto
 (inquit) diutius considero, tanto mihi
 videtur res obscurior. de Nat. d. 1. 42
 Hieronymus cenfer summum bonum
 esse sine molestia viuere. de Finib. lib.
 2. 13
 Hieronymus homo doctus & suauis. de
 Finib. lib. 5. 12
 Hieronymus ne in expetendis quidem
 rebus numerat voluptatem. de Finib.
 lib. 2. 17
 Hieronymus Rhodius dolore vacare sum-
 mum bonum dixit. Tusc. quæst. lib.
 2. 12
 Hieronymus Rhodius negauit voluptatem
 esse propter se ipsam expetendam.
 de Finib. lib. 2. 7
 Hieronymus vacare omni molestia sine
 bonorum censuit. Academic. quæst. ed. 1.
 lib. 2. 122
 Hieronymo Rhodio finis visus est, nihil
 dolere. de Fin. lib. 2. 7
 hilaritas profusa. Tusc. q. lib. 4. 13

hilaritate quadam conspergere. Acad. q.
 ed. 2. lib. 1. 6
 aut si hilarius locuti sunt. Tusc. quæst. lib.
 3. 54
 hiatu oris & dentibus ipsis quadam ani-
 mantes cibum capessunt. 2. de Natura
 deor. 91
 Hippocentaurus, Diuin. lib. 2. 37. Tusc. q.
 lib. 1. 74
 quid interest vtrum de Hippocentauro,
 an de deo cogitemus? de Nat. d. 1. 75
 quis enim Hippocentaurum aut Chimæ-
 ram fuisse putat? de Nat. d. 1. 4
 ne ego multorum ægrorum salutem non
 ab Hippocrate potius, quàm ab Æscu-
 lapio datam iudico. 3. de Nat. d. 68
 quem Hippocentaurus iambus læserat. 3.
 de Nat. d. 68
 hirsuta spinis animantes. 2. de Nat. d. 90
 ætus maritimi vel Hispanientes vel Bri-
 tannici. 3. de Nat. d. 17
 in historia leges alix obseruandæ, alix in
 poemate. 1. de Leg. 3
 historia nec institui potest, nisi præpara-
 to ocio, nec exiguo tempore absolui. 1.
 de Leg. 7
 historia neque occupata opera, neque im-
 pedito animo suscipi potest: vtrunque
 opus est, & cura vacare, & negotio. 1. de
 Leg. 7
 historia, opus oratorium maximè. 1. de
 Leg. 4
 historiae pater Herodotus. 1. de Leg. 3
 historiam Latine scripsit Fabius, Cato,
 Piso, Fannius, Vennonius, Antipater,
 Clodius, Afellio, Accius, Sisenna. 1. de
 Leg. 4, & 5
 in historia non voluptas modò est, sed
 vtilitas. de Fin. lib. 5. 49
 histrio in exercitatus. Cat. 59
 Hoc ipso, quod solus, atque vnus est. de
 Vniuers. 15
 etsi hoc loco non populum metuis, sed
 ipsos deos (pro, ea in re). de Nat. d. 1. 59
 hoc posito, quod sequitur, videndum est.
 de Vniuers. 11
 hoc, quod est partitio, dant Scæuolæ. 2. de
 Leg. 47
 Homerus cæcus. Tusc. q. lib. 5. 82
 Homerus dicit Tyndaridas sepultos La-
 cedæmonæ. 3. de Nat. d. 8
 Homerus cur principibus heroum certos
 deos periculatorum comites adiungit. 2.
 de Nat. d. 124
 Homerus & Hesiodus fuerunt ante Ro-
 mam conditam. Tusc. q. lib. 1. 2. annis vi
 delicet circiter 164, vt Cornel. Nepos
 putat: vt Solinus, 160.
 Homerus fuit temporibus Lycurgi. Tusc.
 q. lib. 5. 5
 Homerus Herculem conueniri apud in-
 feros facit ab Vlyse, sicut cæteros qui
 excesserant è vita. 3. de Nat. d. 18
 Homerus Laertem lenientem desideriu,
 quod capiebat è filio, colentem agrum,
 & eum stercoreantem facit. Cat. 50
 Homerus multis ante Hesiodum sculis
 fuit. Cat. 50
 Homerus, philosophorum Plato. Tusc. q.
 lib. 1. 64
 Homerus recens ab ætate Tyndaridarum
 fuit. 3. de Nat. d. 8
 Homeri fabellæ de diis. de Nat. deo. 1. 30
 apud Homerum, dii duos exercitus con-
 trarios alii ex alia parte defendunt. 2. de
 Nat. deo. 52
 hinc ille Agamemnon Homericus, scin-
 dens dolore idèdem intõsam comam.
 Tusculan. quæst. lib. 3. 52. Vide Hom.
 Iliad. 10

homo acutus. Academic. quæst. edit. 1. lib.
 2. 90
 homo ad ciuilem societatem natus. 1. de
 Leg. 47
 homo ad duas res, vt ait Aristotel. intelli-
 gendum & agendum est natus, quasi
 mortalis deus. de Fin. lib. 2. 34
 homo ad nullam partem vtilis. Offic. 3. 37
 homo ad tuendos conseruandosque ho-
 mines natus. de Fin. lib. 3. 54
 homo amicissimus. Academic. quæst. ed. 1.
 lib. 2. 56
 homo animal prouidum, sagax, multiplex,
 acutum, memor, plenum rationis & con-
 filii, præclara quadam conditione gene-
 ratum à supremo deo. Solum est enim
 ex tot animantium generibus atque na-
 turis, particeps rationis & cogitatio-
 nis, cum cætera sint expertia. 1. de Leg.
 16, & 17
 homo apertus, simplex, ingenuus, iustus.
 Offic. 3. 74
 homo bellus & humanus. de Fin. li. 2. 84
 homo clarus, nobilis. Acad. quæst. edit. 1.
 lib. 2. 68
 homo cum hominibus humana societate
 coniunctus. Academic. quæst. edit. 2. lib.
 1. 16
 homo cum primis prudens atque doctus.
 Diuin. lib. 1. 62
 homo doctus, & copiosus, & paratus. A-
 cad. quæst. ed. 1. lib. 2. 59
 homo est mundi pars. de Nat. deo. 2. 14
 Democritus homo eruditus, in Geome-
 triæque perfectus. lib. 1. de Fin. 16
 homo & studiosus iisdem, & vetustate ami-
 citiæ cum aliquo coniunctus. Acad. q.
 ed. 2. lib. 1. 1
 homo frugi omnia rectè facit. Tusc. quæst.
 lib. 4. 29
 homo gratus apud aliquem. de Petit.
 Conf. 5
 homo gratus in foro, nauis que. de Pe-
 tit. Conf. 19
 homo illustris honore ac nomine. de Pe-
 tit. Conf. 13
 homo ingenuus & liberaliter educatus.
 de Fin. lib. 3. 45
 homo iners atque inutilis. Offic. 3. 38
 homo infans atque impotens. de Fin. 1. 41
 homo insulsus. Tusc. quæst. lib. 1. 14
 homo in primis acutus. de Nat. deo. 1. 13
 qualis homo ipse, talis est eius oratio. Tu-
 scul. quæst. lib. 5. 35
 homo natura lenissimus. Acad. quæst. ed. 1.
 lib. 2. 12
 homo leuis atque fallax. Lat. 77
 homo moderatus & temperans. Tuscul.
 quæst. lib. 3. 15
 vt homo nemo velit nisi hominis similis
 esse. de Nat. deo. 1. 54
 homo nobilis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 1
 homo nobilissimus. Tusc. q. lib. 1. 3
 homo nouus. de Pet. Conf. 3
 homo nullo modo perfectus, sed quæ-
 dam particula perfecti. de Nat. d. 2. 17
 homo omni doctrina eruditus. lib. 1. de Fi-
 nib. 11
 homo opiniosissimus. Academic. quæst. ed.
 1. lib. 2. 132
 ipse autem homo ortus est ad mundum
 contemplandum & imitandum (deum).
 de Nat. deo. 2. 17
 homo pars quadam ciuitatis & vniuersi
 generis humani, secundum veteres A-
 cademicos. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 16
 homo quasi contempator cæli ac deorum,
 ipsoformis cultor. Tusculan. quæst.
 lib. 1. 46
 homo qui se ipse norit, aliquid sentiet se

habere diuinum, ingeniumque in se
 suum, sicut simulachrum aliquid dedi-
 catum putabit, tantòque munere deorum
 semper dignum aliquid & faciet & sen-
 tiet. 1. de Leg. 45
 homo qui nihil timet nisi vel testem, vel
 iudicem, quid faciet in tenebris? quid in
 deserto loco natus, quem multo auro
 spoliare possit imbecillum atque solum?
 1. de Leg. 30
 homo qui rectè & honestè curriculum vi-
 uendi à natura datum confecerit, ad il-
 lud astrum, quo quum aptus fuerit, re-
 uertetur. Qui autem immoderatè & in-
 temperatè vixerit, eum secundus ortus
 in figuram muliebrem trãfferet, & si ne-
 tum quidem finem vitiorum faciet, gra-
 uius etiam iactabitur, & in suis mori-
 bus simillimas figuras pecudum & fera-
 rum transferetur: neque malorum ter-
 minum prius aspiciet, quàm illam fe-
 qui cõperit conuersionem, quam habe-
 bat in se eiusdem & vnus simul inna-
 tam. de Vniuers. 55, & 57
 homo se non vnus moribus circudatum
 popularem alicuius loci, sed ciuem to-
 tius mundi, quasi vnus vrbis agnoscat.
 1. de Leg. 47
 homo simplex. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 102
 homo summa potentia, summaque fortu-
 na. Tusc. quæst. lib. 3. 18
 homo valde studiosus & diligens. Acad.
 q. ed. 1. lib. 2. 90
 homo versutus & callidus. Offic. 2. 13
 homo versutus, obscurus, astutus, fallax,
 malitiosus, callidus, veterator, vafer. Of-
 fic. 3. 74
 homo voluptarius. Tusc. quæst. lib. 2. 14
 hominis figura omniū animantium for-
 mam viuic. de Nat. d. 1. 35
 hominis in primis propria est veri in-
 sitio atque inuestigatio. Offic. 1. 11
 ab hominis natura, repetenda est iuris na-
 tura. 1. de Leg. 13
 hominis naturæ aptissimū, quod verum,
 simplex, sincerumque. Offic. 1. 11
 hominis quæcunq; est definitio, vna in
 omnes valet. 1. de Leg. 22
 hominis vtilitati agri omnes & maria pa-
 rentia. Tusc. q. lib. 1. 57
 homini cõstanti nullo casu cõtingere po-
 test, vt vlla intermissio fiat officii. Lat. 8
 homini datur ascensus in cælum ob men-
 tem, virtutè, pietatè, fidem. 2. de Leg. 16
 quod homini homine nihil esset pul-
 chrius, fortasse simulachrorum supersti-
 tionem inuenit. de Nat. d. 1. 59
 homini (inquit lex xii. tabul.) mortuo ne
 ossa legito, quo post funus faciat. 2. de
 Leg. 55
 homini nihil tam tetrum, nihil tam asper-
 nandum, nihil homine indignius, quàm
 quod est turpe. Tusc. q. lib. 2. 42
 homini rationè addidit (natura, amplius
 quàm bestis) qua regerentur animi ap-
 petitus. de Nat. d. 2. 14
 quum persuasum sit nihil hominem aut
 admirari, aut optare, aut expetere oportere:
 nullique neque homini, neque
 perturbationi animi, nec fortunæ suc-
 cumbere. Off. 1. 95
 inter hominem & beluam quid intersit.
 Off. 1. 19
 æquum est meminisse, & me, qui differã,
 hominem esse, & vos, qui iudicatis, vt si
 probabilia dicentur, nihil vltra requi-
 ratis. de Vniuers. 9
 hominem hominis incommodum suum
 augere commodum, magis est contra
 naturam, quàm mors, quàm paupertas,

quàm dolor, &c. Off. 3. 16
 hominem hunc omnino numerare non
 decet, quem astrorum ordines, quem
 diorum nocturnumque vicissitudines, quæ
 mensium temperatio, quæque ea quæ
 gignuntur nobis ad fruendum, non
 gratum esse cogunt. 2. de Leg. 13, & 14
 hominem mortuum, inquit lex in duo-
 decim tabulis, in vrbe ne sepelito, neue
 vrito. 2. de Leg. 53
 hominem natura non solum celeritate
 mentis ornauit, sed etiam sensus tan-
 quam satellites attribuit, ac nuncios, &
 rerum plurimarum obscuras ac neces-
 sarias intelligẽtias enudauit, quasi fun-
 damenta quadam scientiæ, figuramque
 corporis habilem & aptam humano
 ingenio dedit. 1. de Leg. 20
 hominem principiu reliquarum rerum
 esse voluit deus. 1. de Leg. 21
 hominem solum crexit natura, cum cæ-
 teras animantes abiecisset ad pastum, &c.
 hominis oris speciè ita formauit, vt in
 ea penitus recõditos mores effingeret.
 1. de Leg. 20
 ab homine ignoto & sordido Gabinio
 lata lex tabellaria. 3. de Leg. 31
 loquor autem de docto homine & erudi-
 to, cui viuere est cogitare. Tusc. q. lib.
 5. 79
 homines ad iustitiam esse natos, neque
 opinione, sed natura constitutum esse
 ius. 1. de Leg. 21
 immortales esse vllos negabant, qui ho-
 mines aliquando fuissent. 3. de Nat. d. 34
 homines cum diis leges consociati putan-
 di sumus: inter quos est communio legi-
 s, inter eos communio iuris est: qui-
 bus autem hæc sunt inter eos commu-
 nia, & ciuitatis eiusdem habendi sunt.
 1. de Leg. 17
 homines deorum agnatione & gente te-
 nentur. 1. de Leg. 18
 perpetuis cursibus, conuersionibus cæle-
 stibus extitisse quadam materiam, se-
 rendi generis humani: quod sparsum
 in terras atque fatum, diuino autem
 sit animorum munere. Nam quod ali-
 quibus coherent homines, è mortali
 genere sumperunt, quæ fragilia essent
 & caduca: animum esse ingeneratum à
 deo. 1. de Leg. 18
 homines excellenti gratia. de Pet. Conf. 13
 homines hac lege sunt generati, qui tue-
 rentur terram. Som. Scip. 11
 homines hominum causa generati, vt ipsi
 inter se alii alii prodesse possint. Off. 1.
 33. vnde prouerbium, *αὐτὸς ἑαυτοῦ
 ὄφελος*.
 homines infima fortuna, nulla spe rerum
 gerendarum. de Fin. lib. 5. 49
 homines iusti natura facti ad participa-
 dum alium ab alio, communicandum-
 que inter omnes. 1. de Leg. 24
 homines mediocres, his nõ ita valde mo-
 uentur. de Nat. deo. 1. 60
 homines meliores efficit rectè viuendi ra-
 tio. 1. de Leg. 24
 homines municipales & rustici. de Pet.
 Conf. 21
 sunt enim quidam homines non re, sed
 nomine. Offic. 1. 147
 homines periti. Tusc. q. lib. 2. 36
 homines perfecti plenèque sapientes. Of-
 fic. 1. 69
 homines plurimum hominibus & pro-
 desse & obesse. Offic. 2. 33
 homines præstantissimis ingenis. de Fi-
 nib. lib. 2. 44
 homines probi non solent amicis impen-
 NNN.ii.

dentis calamitates prædicere, quas illi effugere nullo modo possint. Di. li. 2. 41 homines proterui ac molles. de Fin. li. 5. 31 homines quasi cultores terræ constituti. 2. de Nat. deo. 73 homines feueri & graues. Offic. 1. 99 homines si quo modo est natura, sic iudicio humani nihil à se alienum putarent, coleretur ius æquè ab omnibus. 1. de Leg. 25 homines sibi indulgentes, atque omnia quæ sequantur in vita, quæque fugiât, voluptatibus & doloribus pöderantes, ab omni societate Reip. cuius partem nec norunt ullam, nec vnquam nosse voluerunt, facebant. 1. de Leg. 29 homines tenues. Tusc. q. lib. 5. 73 quot homines, tot sententiæ. li. 1. de Fin. 12 homines tribus modis deorum appulso fomniare, iuxta Posidonium. Diuin. lib. 1. 58, & 59 hominum à bestis differentia. de Finib. lib. 2. 39 hominum coniunctio & naturalis societas inter ipsos. 1. de Leg. 12 ad hominum commoditates & vsus tantam rerum vberitatè natura largita est, vt ea quæ gignuntur, donata consultò nobis, non fortuito donata videantur. 1. de Leg. 19 hominum genus omne inter se sociatum. 1. de Leg. 24 hominum interitu, sententiæ quoque non occidit. de Nat. d. 1. 9 homunculus. Tusc. q. lib. 1. 16 homunculus humilis. Tusc. q. lib. 5. 47 vt homunculi similem deum fingeret, de Nat. deo. 1. 87 honestum aut ipsa virtus est, aut res gesta virtute. de Finib. lib. 5. 61 quod honestum est, decet. Offic. 1. 133 quicquid honestum est, id vtile censuerunt Stoici. Offic. 3. 14 quod honestum est, id est maximè propter se expetendum. Offic. 3. 42 omne quod honestum est, id quatuor partium oritur ex aliqua. Offic. 1. 23. partes verd illæ sunt quatuor virtutes, iustitia, prudentia, fortitudo, modestia, seu temperantia. nihil honestum esse potest quod iustitia vacat. Offic. 1. 91 honestum, etiam si in alio cernimus, tamè nos mouet, atque illi, in quo inesse videtur, amicos facit. Offic. 1. 81 quod honestum, id solum bonum, Tusc. quæst. lib. 5. 34. Parad. 6 quod honestum, id iustum. Offic. 1. 13 honestum naturæ laudabile. Offic. 1. 23 quicquid honestum, idem & vtile. Offic. 1. 13. & 3. 45 honestum quod ducatur à conciliatione naturæ Zeno statuit finem esse bonorum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 12 omnino illud honestum, quod ex animo excelsò magnificòque querimus, animi efficitur, non corporis viribus. Offic. 1. 101 honestum quod propriè verèque dicitur, id in sapientibus est solis, neque à virtute diuelli vnquam potest. Offic. 3. 16 honestum quod ex virtutibus exoritur, & in his hæret, per se esse expetendum. de Finib. lib. 5. 60 honestum omne sua sponte est expetendum. 1. de Leg. 36 honestum tale est, vt detracta omni vtilitate, sine vllis præmiis fructibusque per se ipsum possit iure laudari. de Finib. lib. 1. 38

honesti forma, si oculis cerneretur, vt ait Plato, mirabiles amores excitaret sapiētis. Offic. 1. 23. Platonis verba in Phædro sunt, ὄφρα γὰρ ἡμῶν ὀφθαλμοὶ ἴδωσι τὸ σώματος ἐρχεται εὐδοκίαν, ἢ φρονίτης οὐχ' ἐρχεται. ἀγνοῦσ' γὰρ αὐτὸν παρεῖχαι ἐρωτικῶς, εἰ δὲ τοιοῦτον ἑσώτης ἐναγέλης εἰδὼλον παρεῖχαι εἰς ὄψιν ἰόν. honesto nihil honestius. de Fin. li. 4. 71 tanta vis est honesti, vt speciem vilitatis obscuret. Offic. 3. 62 honesto detractò, quid poterit beatum intelligi? Tusc. q. lib. 5. 34 honesta in virtute ponenda, in vitiis turpia. 1. de Leg. 34 honesta & turpia ad naturam sunt referenda. 1. de Leg. 35 recta & honesta. lib. 1. de Fin. 19 multa quæ honesta naturæ videntur esse, temporibus fiunt inhonesta. Offic. 3. 128 honestis similia sunt quædam non honesta, & bonis nõ bona, & artificiosis minime artificiosa. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 47 honestas dictorum atque factorum. de Finib. lib. 2. 40 honestas in voluptate contemnenda consistit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 130 omnis honestas manat à partibus quatuor, quarum vna est cognitionis, altera communitatis, tertia magnanimitatis, quarta moderationis. Offic. 1. 111 honestas sola expetèda est, vt Zenoni visum est. Offic. 3. 45 honestas omni pondere grauior habenda est, quàm reliqua omnia, quod Aristoteli placet. Offic. 3. 45 honestas naturæ sumus studiosissimi, appetentissimi que. Tusc. quæst. lib. 2. 50 honestas si quasi lumen aliquod aspererim, nihil est, quod, vt eo potiamur, non parati sumus & ferre & perpeti. Tusc. quæst. lib. 2. 50 his enim rebus, quæ tractantur in vita, modum quandam & ordinem adhibentes, honestatem & decus conferuabimus. Offic. 1. 27 qui honestatem cum primis naturæ com modis coniunctam, summum bonum ponunt, inuidiosum voluptatis nomen fugiunt, sed in vicinitate versantur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 128 honestatem cum voluptate, tanquam hominem cum belua copulare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 130 honestate vna vitam contineri beatam. Tusc. q. lib. 5. 33 honestè viuere, frucentem rebus iis, quas primas homini natura conciliet, & vetus Academia summum bonum celsuit, & Aristoteles. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 122 honos alit artes. Tusc. q. lib. 1. 3 quæ si appelles, honos præfandus sit. de Fin. lib. 2. 26 honoris cupiditas ignominia fanciatur, vt noxiæ poena par sit. 3. de Leg. 40 quo minus ergo honoris erat poenis, eò minora studia fuerunt. Tusc. q. lib. 3 Honoris templum, à Q. Maximo dedicatum bello Ligustico, & à M. Marcello renouatum. de Nat. deo. 2. 44 eiusque honori sint & dignitati. Læli. 61 honore deorum afficere. de Nat. deo. 1. 29 de honore & gloria dimicare paratus debemus, quàm de cæteris commodis. Offic. 1. 117 in honore esse. de Nat. deo. 1. 12 in summo honore esse. Tusc. quæst. lib. 1. 4 postquam honoribus inferuire cepti. Offic. 1. 5 honoratorum virorum funeribus laudes

in concione memorantur. 2. de leg. 57 imbecillius horrere dolorem & reformidare. Tusc. q. lib. 5. 63 horrere numen deorum. de Finib. 1. 40 horrere numen diuinum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 12. & de Fin. lib. 1. 32 posse florere, deinde vicissim horrere terra. de Nat. d. 2. 15 horridæ atque agrestes vires sine nitore & palæstra (de historico loquitur.) 1. de Leg. 5 Hortensius magna memoria fuit. Tusc. q. lib. 1. 48 Hortensius maiorem verborum memoriam habuit, quàm Lucullus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 2 Hortensius postulauit ab Academicis, vt id saltem perceptum à sapiente diceret, nihil posse percipi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 18 Hortensii villa, ad Baulos. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 9 in Hortensio cohortatus est Cicero, vt maxime potuit, ad philosophiæ studium. Diuin. lib. 2. 1 hortus Epicuri. de Nat. d. 1. 65 hortum agricolæ succidiam alteram appellant. Cat. 53. Plinius alterum macellum vocat. horti Scipionis. de Nat. d. 2. 8 hortulos suos irrigauit Epicurus fontibus Democriti. de Nat. d. 1. 84 tanquam hospes in aliquo loco peregrinari, errareque. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 7 hospitium magnificentissimum. Diuin. lib. 2. 63 & ex hac vita ita discedo, tanquam ex hospitio, non tanquam à domo. Cat. 76 hostia maxima parentare, pietatis esse adiunctum putabat. 2. de Leg. 50 hostiæ quæ cuique duo decoræ gratæque sint, prouidento. 2. de Leg. 17 rex Hostilius augurio Actii Nauii, maxima bella gessit. de Nat. d. 2. 7 hostis apud antiquos Romanos is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. Offic. 1. 57 atque etiam si quid singuli temporibus adducti hosti promiserint, est in eo ipso fides conseruanda. Offic. 1. 61 cum iusto enim & legitimo hoste res gerebatur. Offic. 3. 146 equo incitato se in hostes immittere. 3. de Nat. d. 10 hostium Ponti. Tusc. q. lib. 1. 38. Bosphorus Thracius. Huc si perueneris. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 47. id est, hoc si concludendo effeceris. humanum genus. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 16 humana omnia quæcunque accidere possunt, tolerabilia ducere. Tusc. quæst. lib. 5. 13 humana societas. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 16 sint semper omnia homini humana mendicata. Tusc. q. lib. 3. 27 ad humanæ imbecillitatis similitudinem traducta omnia quæ de diis feruntur. 2. de Nat. d. 52 ab humili duci. Tusc. q. lib. 2. 4 humilitas animalium quorundam: quibus opponuntur animalia altiora. 2. de Nat. d. 92 humor allapsus extrinsecus, vt in testoribus videre est, Austro sudorem imitatur. Diuin. lib. 2. 44 durefcit humor a quilonibus (aquæ scilicet) de Nat. d. 2. 20 humorem, calorem, viscerum soliditatè, animum spirabilem, sumpsum ab humore, à terra, ab igne, ab ære, quæ spiritu ducimus. de Nat. d. 1. 4

humores qui ex renibus profunduntur. 2. de Nat. deo. 104 humoribus marinis terrenisque longo interuallo extenuatis aluntur sidera. de Nat. deo. 2. 31 humoribus Oceani, alitur sol igneus. de Nat. deo. 2. 19 humus subacta atque pura. Cat. 55 humo tegi dicuntur corpora defunctorum. Tusc. q. lib. 1. 29 humare corpora. Tusc. qu. lib. 1. 97 humare mortuum. Diuin. lib. 1. 52 humandi terra mos Athenis iam à Cecrope permansit, quam quum proximis fecerant, obducta que terra erat, frugibus obferebatur, vt sinus & gremium quasi matris mortuo tribueretur, solum autem frugibus expiatum viuis redderetur. 2. de Leg. 58 humari id est, humo iniecta tegi. Tusc. q. lib. 1. 29 humatam hac sepultura gentem Cornelianam. 2. de Leg. 52 humati quod nunc communiter in omnibus sepulsi dicuntur, id erat proprium tum in iis, quos humus iniecta contegeret, eumque morem ius pontificale confirmat. 2. de Leg. 52 humatio ad corpus pertinet, siue occiderit animus, siue vigeat. Tusc. q. lib. 1. 93 humatio & sepultura. Tusc. q. lib. 1. 92 Id maximè fieri hybernis temporibus. de Nat. deo. 2. 19 tempus quod hyemi senescitè adiuctum est. de Nat. deo. 2. 36 hyeme densior terra. de Nat. d. 2. 19 ætates & hyemes efficit inflexus solis cursus, tum ad Septentrionem, tum ad Meridieum. de Nat. deo. 2. 36 Hypanis fluuius, qui ab Europæ parte in Pontum Euxinum influit. Tusc. quæst. lib. 1. 76 apud Hypanim fluuium Aristoteles ait bestiolas nasci, quæ vnum diem viuât. Tusc. q. lib. 1. 78. Lib. 5. de Animalibus. Hyperionis filius, sol. 3. de Nat. d. 38 in Hyrcania, plebs publicos alit canes, opprimates domesticos: sed pro sua quicquæ facultate parat, à quibus lanietur, eamque optimam illi esse censeat sepulturam. Tusc. quæst. lib. 1. 97

I

Iacchus quid ager, & augusta illa mysteria, siquidem sacra nocturna tollimus. 2. de Leg. 35 iacent ea semper, quæ apud quosque improbantur. Tusc. q. lib. 1. 3. Sic Plato lib. de Repub. 8. vnde transtulit, ἀσκήτου δὴ τὸ αἰεὶ ἡμερόσθιον, ἀμύδιται δὲ τὰ πνευματικά. quum iudicia iacebant. Parad. 33 iacere, pro labefactum & infirmatum esse. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 96 iacere afflictum & exanimatum. Tusc. q. lib. 2. 48 & affiduas iacit ore querelas. Diuin. lib. 1. 13 iacere facem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 82 iacere fulmen dicitur Iupiter. Diuin. lib. 2. 33 iacere talos. Diuin. lib. 2. 24. & 2. 67 iacere tesseras. Diuin. lib. 2. 67 iacere venerem. Diuin. lib. 2. 94 iactam & immistam à te in me nefariam iniuriam semper duxi. Parad. 35 iactum præclare fundamentum quæstionis. de Nat. deo. 1. 31 sed paulò antè iacta sunt fundamenta. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 36 iactus fulminum. Diuin. lib. 2. 31

iactus talorum. Diuin. lib. 2. 94 iactare cætus. Tusc. q. lib. 2. 49 iactare se inconstanter & turbidè. Tusc. quæst. lib. 4. 18 in quo enim maximè consuevit iactare vestra se oratio. de Fin. lib. 1. 28 iactabitur grauius. de Vniuersi. 57 iactari magna tempestate. Tusc. quæst. lib. 5. 3 iactatio, est voluptus gestiens, & se efferens insolentius. Tusc. q. lib. 4. 16 iactationes animorum incitari, & impetu inconsiderato elata. Tusc. quæst. lib. 5. 12 iactura immanis. Offic. 2. 82 fed iactura rei familiaris erunt faciendæ. de Fin. lib. 2. 66 Ialysus. 3. de Nat. d. 39 iam verò venæ & arteriæ micare non desinunt, & c. de Nat. deo. 2. 18 ianua animi, vultus & frons est. de Pet. Conf. 19 ianua nominantur fores in liminibus profanarum ædium. 2. de Nat. deo. 50 Ianus vnde dicitur. Ibidem. à quibusdam optimis viris ad Ianum medium sedentibus, & c. Offic. 2. 131 Aut ibim, aut selem violatum ab Ægypto intelleximus. pro, ab Ægyptiis. de Nat. deo. 1. 57 ibes (ab Ægyptiis consecrata) maximam vim serpentium conficiunt. de Nat. d. 1. 72 quum sint aues excelsæ. maximè verò omnium flagrasse amore Reginum libicum apparet ex scriptis. Tusc. q. lib. 4. 60 ibidem est repente mortuus. id est, eo loco. de Nat. d. 2. 8 Ictus cælo. Diuin. lib. 1. 15 quanquam grauior cernimus ictum. Tusc. quæst. lib. 2. 44 ex Pacuuio. nec vllum habet ictu, quo pellat animum status hic non dolendi. de Fin. lib. 2. 29 video enim vt rone cominus ictu cecidisse contrario, nempe L. Brutum & Aruntem, de quibus copiosè Lilius & Plutarchus. Tusc. q. lib. 4. 39 Id temporis, pro eo tempore. de Finib. lib. 5. 1 id nec habere ipsum, negotii quidquam. de Nat. deo. 1. 33 Idea, quam Plato vocat, Latine species dicitur. Tusc. quæst. lib. 1. 47. & Acad. q. ed. 1. lib. 1. 22 præter famulos Idææ matris, eoque iustis diebus, ne quis stipem cogito. 2. de Leg. 24 Idææ matris propria stipes exactio. 2. de Leg. 39 ex Idæis indigenis quis Hercules. de Nat. deo. 3. 29 idola quæ imagines nominant, quorum incursione non solum videmus, sed etiam cogitamus. lib. 1. de Fin. 16 ἰδωρί, Latine lætitia, est gestientis animi elatio voluptaria. de Finib. lib. 3. 19 Idyæ, mater Medæ. 3. de Nat. deo. 34 Iecur horridum & exile. Diuin. lib. 2. 23 iecur nitidum atque plenum. Diuin. lib. 2. 25 quis inuenit fislum iecoris? 3. de Nat. d. 10 iecoris portæ. 2. de Nat. deo. 103 nimis ieiunè agere. Academ. quæst. ed. 1. lib. 2. 102 hæc dicuntur fortasse ieiunius. de Finib. lib. 3. 15 ieiunitas & famas. Tusc. quæst. lib. 2. 2. contrarium est, vbertas & copia, diciturque de oratione. Quod ἡγεμονία vocant, id dico principatum. de Nat. deo. 2. 21

ignis artificiosus. de Nat. d. 2. 41 ignis elicitur conflictu lapidum atque tritu. de Nat. d. 2. 19 ignis & aer omni impulsu facilimè peltilitur. 3. de Nat. d. 21 ignis & aer sursum rectis lineis in cælestem locum subuolant. Tusc. q. lib. 1. 33 & vicissim aut sol, aut ignis hybernus. Cat. 43 cum ignis oculorum cum eo igne, qui est ob os offusus, se confudit & contulit. de Vniu. 61 nullus ignis sine pastu aliquo permanere potest. de Nat. d. 2. 29 ignis, principium vniuersi secundum Parmenidem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 109 ob ignis periculum, ne homo in vrbe vreret, vetuit lex x i i tabularum. 2. de Leg. 53 ignem foci publici sempiternum in vrbe virgines vctales custodituro. 2. de Leg. 17 ignem & terræ iungebat Deus, mundum efficere moliens. de Vniu. 15 ab igni formari terram sensit Parmenides. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 109 igni vacuum videri nihil potest. de Vniuersi. 15 cæli, ignis, terræ, mariæ, naturæ omnes parent diuino numini. de Nat. d. 1. 17 ex illis sempiternis ignibus, quæ sydera & stellas vocatis. Som. Scip. 11 subditis ignibus efferescit aquæ. de Nat. deo. 2. 20 quasi virtutis igniculi & semina. de Fin. lib. 5. 15 igniculi à natura dati, à corruptela malæ consuetudinis extinguntur, exoriunturque, & confirmantur vitia contraria. 1. de Leg. 25 quasi quodam igneo motu venæ & arteriæ micare non desinunt. de Nat. d. 2. 18 ignea natura, ætherea. 2. de Nat. d. 46 cor animantis euulsum, ita mobiliter palpitabat, vt imitaretur igneam celeritatem. de Nat. d. 2. 18 ad igneam vim omnia referebat Heraclitus. 3. de Nat. d. 24 igneæ formæ in æthere cursus ordinatos definiunt. 2. de Nat. d. 74 tota ignea & calida esse sydera Cleanthes affirmat. de Nat. d. 2. 18 calidum illud atque igneum, in omni fuisum est natura. de Nat. d. 2. 21 ignesceret ad extremum ornis mundus. 2. de Nat. d. 88 ignobilitas per se non extimescenda. Tusc. q. lib. 5. 74 ignominia nominis. Tusc. q. lib. 5. 77 ignominia fanciatur honoris cupiditas, vt noxiæ poena par sit. 3. de Leg. 40 ignorantio causarum in re noua mirationem facit: cadem ignorantio si in rebus vsitatis est, nõ miramur. Diuin. lib. 2. 38 ignorantio futurorum malorū vtilior est, quàm scientia. Diuin. lib. 2. 18 ignorantio sedis, in qua manet animi, finxit inferos. Tusc. q. lib. 1. 29 ignorantio sui iuris. 3. de Leg. 41 in ignorantioe hominum versari propter humilitatem & obscuritatem. Offic. 2. 63 in maximarum rerum ignorantioe versari. de Nat. d. 1. 3 ignorantioe rerum bonarum & malarum maximè hominū vita vexatur. de Fin. lib. 1. 34 ignorantioe veritatis, vulgi opiniones in maxima inconstantia versantur. de Nat. deo. 1. 31 ignarus quemadmodum rebus secundis vti conueniat. Tusc. q. lib. 3. 18 NNN.iii.

ignorum deorū turbam magnam congregat Chrysiptus. de Nat. deo. 1.19
 Illachrymari morti alicuius. 3. de Nat. deo. 61
 non ad illius commoda, quem diligimus, referemus, &c. de Nat. d. 1.86
 quum libido ad id quod videtur bonum, illēta & inflammata rapiatur. Tuscul. quæst. lib. 4.10
 siue quod iauitabatur illecebris blandis voluptatis. Tuscul. quæst. lib. 4.6
 supra verò, &c. nullis aliis illecebris excitari. Cat. 36
 suis te illecebris oportet ipsa virtus trahat ad verum decus. Som. Scip. 27
 in spheram illigauit. Tuscul. quæst. lib. 1.51
 illigabant ambitus animo diuino in homine influente atque effluente. de Vniuers. 61
 illigari alicui rei. hoc est, in ea occupari. Acad. q. ed. 1. lib. 2.6
 cum autem iis dies illuxisset. Diu. lib. 1.47
 illuminata à sole luna. 2. de Nat. deo. 89
 illustrem & insignem visum habere. de Nat. deo. 1.10
 illustres homines. Acad. q. ed. 1. lib. 2.68
 illustres & populares laudes. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2.6
 illustres res. Acad. q. ed. 1. lib. 2.85. his opponuntur. Res obscuræ. Ibidem.
 illustribus rebus insistere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2.85
 solis candor illustrior est, quam vllus ignis. de Nat. deo. 2.29
 si ea, quæ dixi, sole ipso illustriora & clariora sunt. de Finib. lib. 1.55
 illustravit hunc locum Aristoteles in disputando. 3. de Leg. 16
 Cn. Pompeii laudes illustrabit. 1. de Leg. 6
 illustrare dubia perspicuis. de Fin. li. 4. 56
 illustrare Latinis literis. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1.3. & Tuscul. quæst. lib. 1.1
 illustratus homo intelligētis animo conceptis. 1. de Leg. 45
 quæ illustranda & excitanda nobis est. Tuscul. quæst. lib. 1.5
 illustrationem solis eiusdem incensa radiis menstruo spatio luna complet. de Nat. deo. 1.61
 Adūbrata imago gloriæ. Tuscul. quæst. lib. 3.3
 effigies hominis & imago. de Nat. d. 1.73
 imaginis similitudo ad propositū exemplar deficiebat. de Vniuers. 43
 imagines quæ idola nominant, quorum incurusione non solum videmus, sed etiam cogitamus. lib. 1. de Fin. 16
 imagines ad dormientem venire inuocatas, nugatorium est. de Nat. deo. 1.76
 imagines diuinitate præditas inesse censet Democritus vniuersitati rerum. de Nat. deo. 1.84
 imagines, earumque circuitus, in deorum numero refert Democritus. de Nat. deo. 1.22
 fac imagines esse, quibus pulsentur animi. 1. de Nat. deo. 75. multa hoc loco de imaginum conformatione in nostris animis.
 imagines multas constituit Democritus. de Nat. d. 1.84
 imagines extrinsecus in animos nostros per corpus irumpere, sensit Democritus, disputans de ratione intelligendi. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2.116
 vos imaginum aduentum, & introitum in animos dicitis, quod ceteri philosophi motum inanem vocant. de Nat. deo. 1.75
 si propinquos habeant imbecilliores vel animo vel fortuna. Læli. 61

imbecillius assentiri. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2.49
 imbecillitas consilii. Offic. 1.163
 imbecillitas generis humani. Tuscul. quæst. lib. 3.30
 imbecillitas valetudinis. Offic. 1.101
 vt imbecillitate aliorum, non nostra virtute valeamus. Offic. 1.112
 imbelles, timidique. Offic. 1.115
 imber lapidum, sanguis terræ. Diuin. lib. 1.83
 imber lapideus. Diuin. lib. 2.46. de Nat. deo. 2.10
 imber sanguineus. Diuin. lib. 2.46
 imbres, nimbi, procellæ, turbines. 3. de Nat. deo. 36
 guttæ imbrum quasi cruentæ. de Nat. deo. 2.10
 imbui erroribus. Tuscul. quæst. lib. 3.3
 imbui superstitione. de Nat. d. 1.39
 imbutus dialecticis. Tuscul. quæst. lib. 1.12
 imbuti animi consuetudine. de Nat. d. 1.58
 quando enim postea quidem fuit quem imitaremur, vllus nobis orationis vel copiosæ vel elegantis ornatus defuit. lib. 1. de Fin. 8
 imitari vitam deorum. Tuscul. quæst. lib. 1.59
 nemo opifex imitatio consequi possit naturæ solertiam. 2. de Nat. deo. 58
 imitata & effecta simulachra ingressa oratio. de Vniuers. 9
 nam & imitatio virtutis æmulatio dicitur. Tuscul. quæst. lib. 4.14
 immanis & fera belua. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2.99
 immanitas agrestis. Diuin. lib. 1.56
 immanitas verborum. de Finib. lib. 4.20
 sed potius immanitatis, omnem humanitatem repellentis. Offic. 1.89
 immanitate effertat gentes, nullam habent dei suspensionem. de Nat. deo. 1.44
 si quis asperitate ea est & immanitate naturæ. Læli. 73
 immemor beneficii communis hostis tenuiorum. Offic. 1.91
 omnes immemorem beneficii oderunt. Offic. 2.91
 immensa & interminata in omnes partes magnitudo regionum mundi. de Nat. deo. 1.38
 immensis latitudinum. de Nat. deo. 1.38
 imminuere gloriam alicuius. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2.5
 imminutio corporis. de Fin. lib. 5.44
 immigrare in domicilium aliquod. Tuscul. quæst. lib. 1.48
 immittere se in hostes equo incitato. 3. de Nat. deo. 10
 iactam & immisissam à te in me nefariam iniuriam semper duxi. Parad. 35
 immisso sarmentorum. Cat. 49
 immobilis & stans orbis. de Vniuers. 47
 immoderata intemperantia. Acad. q. ed. 2. lib. 1.27
 immoderate agitatum. de Vniuers. 11
 immoderate facere aliquid. Tuscul. quæst. lib. 2.28
 immoderate ferre res aduersas, secundas. Offic. 1.127
 immoderate & fortuito mouebatur animal. de Vniuers. 61
 qui immoderate & intemperate vixerit. de Vniuers. 57
 immolare hostias. Tuscul. quæst. lib. 3.53. & Diu. lib. 1.80
 immortales & indissolubiles dii qui orti sunt, esse non possunt. de Vniuers. 51
 quod beatum & immortale est, id nec habet, nec exhibet cuiquam negotium. Epicuri dictum. de Nat. deo. 1.60

immortales vllos esse negabant, qui aliquando homines fuissent. 3. de Natur. deor. 34
 immortalitas animorum probatur. Tuscul. quæst. lib. 1.25
 immortalitatem essent consecuti. de Nat. deor. 1.30
 cum immortalitatem ipsa morte querebat. Tuscul. quæst. lib. 2.15
 immortalitatem scribitur Vlysses repudiasset, vt Ithacam videret. 2. de Leg. 1
 immunitatem dare alicui magni muneris. Acad. q. ed. 1. lib. 2.112
 tot rebus ipsi se immutantibus. de Nat. deor. 2.15
 immutari rebus prosperis. Læli. 50
 immutatus orbis & rectus. de Vniuers. 35
 vel eadem species, vel interdum immutata redditur. de Vniuers. 61
 immutatio verborum. Acad. q. ed. 1. lib. 1.16
 immutabilis & stabilis res. de Vniuers. 9
 sed in factis immutabilitatem apparere. Fat. 14
 imparatum arma sumere. Tuscul. quæst. lib. 1.70
 quem quidem vos impatibilem facitis. de Fin. lib. 2.48. contrarium est tolerabilis. nihil enim impedit. per πᾶν ἔστι. Offic. lib. 1.3
 nihil impedit libero tempore, quo minus id quod maxime placeat, facere possimus. lib. 1. de Fin. 16
 impedire magnas vititates amicorū intemperata quadā benevolentia. Læli. 64
 quid impedit actionem eius, &c. Acad. q. ed. 1. lib. 2.99
 impediri bonam rem melius, quam concedi malæ. 3. de Leg. 37
 impediri illum, ne tot summos viros interficeret. 3. de Nat. d. 60
 in eo hærentia & impedita. de Vniuers. 39
 adueniens digito impellam ianuam. ex Trabea. Tuscul. quæst. lib. 4.56
 impellere & incitare ad conspiciendas, totaque mente contriciendas varias voluptates. Tuscul. quæst. lib. 3.30
 & in fraudē obsequio impellitur. Læli. 75
 impellimur ad agendū appetitione. Acad. q. ed. 1. lib. 2.25
 facillime ad res iniustas impelli. Offic. 1.95
 impelli ad officium voluptate quasi mercede aliqua. Acad. q. ed. 1. lib. 2.130
 impelli (ad suscipienda pericula) sua cupiditate, non vtilitate communi. Offic. 1.91
 impulsio oblata extrinsecus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1.18. Stoici φάρμακον Græce nominant.
 impulsione aliqua vehemēti labefactur corporis coagmentatio. de Vniuers. 11
 hæc ita multa quasi fato impendere amicitias. Læli. 34
 altitudines impendentium montium. 1. de Nat. d. 72
 imperiū faciunt. 1. de Leg. 3
 qui imperat, cum cogitare oportet sibi breui tempore esse parendum. 3. de Leg. 3
 qui bene imperat, paruerit aliquando necesse est: & qui modestè parat, videtur qui aliquando imperat dignus esse. 3. de Leg. 3
 ab eo qui militiæ imperabit, prouocatio ne esto: quodque is qui bellū gerat imperassit, ius ratumque esto. 3. de Leg. 5
 reliquum est, vt tute tibi imperes. Tuscul. quæst. lib. 2.42
 cum præcipitur, vt nobismetipsis imperemus, hoc præcipitur, vt ratio coerceat temeritatem. Tuscul. quæst. lib. 2.42

quibus iussi erunt, imperanto, eorumque tribuni sunt. 3. de Legib. 5
 iustè & legitime imperare. Offic. 1.21
 qui non potest cupiditibus suis imperare. Parad. 40. Læli. 69
 imperare ferias. Diuin. lib. 1.86
 imperare liberis, scilicet ciuibus. Tuscul. quæst. lib. 3.23
 quidam imperatores etiam seipsos diis immortalibus pro Repub. deuouerunt, capite velato, certis verbis. de Nat. d. 2.7
 imperatores qui patriæ consulere, vitæ non parcerent. 3. de Nat. deo. 10
 animos imperatorum à vitæ prauitate ad deorum cultum conuerterent. de Nat. deo. 1.53
 imperatorum illud consilium fuit, quod Græci στρατήγεια appellant. 3. de Nat. deo. 10
 imperatoria laus. Acad. q. ed. 1. lib. 2.2
 imperium militare. de Finib. lib. 1.28
 imperium prætorium. Diuin. lib. 1.62
 ius maiestatis atque imperii. lib. 1. de Finib. 18
 imperii regii genus primum ad homines iustissimos & sapientissimos deferrebat. 3. de Leg. 2
 nec verò vlla vis imperii tanta est, quæ premente metu possit esse diuturna. Offic. 2.35
 imperio parere animantia didicerunt. de Vniuers. 39
 summum imperium tenere & deponere. de Nat. deo. 2.9
 de imperio decertare. Offic. 1.57
 de imperio dimicare. Offic. 1.59
 imperio regio duo sunt, siue præeundo, iudicando, consulendo, Prætores, Iudices, Consules appellantur. 3. de Legib. 8
 sed iis etiam qui cum imperio sunt, &c. Cat. 59
 imperia quum senatus creuerit, populū iussit, ex vrbe exeunto. 3. de Leg. 9
 nec verò imperia expectada, ac potius aut non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam. Offic. 1.97
 imperia iusta sunt, siueque ciues modestè ac sine recufatione parento. 3. de Leg. 4
 imperia seueriora nulla sine aliqua acerbitate iracundiæ, iuxta Peripateticos. Tuscul. quæst. lib. 4.33
 vitale calore omnibus impertit. de Nat. deo. 2.20
 vt aliquod suorum studiosiorū philosophiæ quoque impertiar. de Fin. lib. 5.5
 impertire operam suam alicui. de Petit. Consul. 31
 sic tum auib magnæ res impertiri solent. Diuin. lib. 1.28
 impetrare optatum. Offic. 3.127
 impetus fortunæ. Tuscul. quæst. lib. 5.23
 impetus populi, periculi rationem sui non habet. 3. de Leg. 22
 motus & impetus quod pertineant. lib. 1. de Fin. 27
 in armatū hostem impetum fecisse. Ibidem.
 qui iniuste impetum in quempiam facit, aut ira, aut aliqua perturbatione incitatus, is quasi manus videtur afferre sōcio. Offic. 1.35
 omni impetu ad voluptatē ferri. Offic. 1.47
 vel repentino quodam, quasi vento, impetu animi incitati. Offic. 1.73
 impetus diuini. Diuin. lib. 1.94
 impius ne audeo placare donis irā deorum. 2. de Leg. 24
 etiam aduersus deos immortales impii iudicandi sunt. Offic. 3.35
 impii ne donis placare audeant deos. 2.

de Leg. 40
 impiorum nemo tam audeat vnquam, quin aut abnueret se commissum esse facinus, aut iusti sui doloris causam aliquam fingeret, defendentemque facinoris à natura iure aliquo quereret. 1. de Legib. 30
 nihil est quod tam miserum faciat, quam impietas & scelus. de Fin. lib. 4.55
 ad impietatem in deos, in homines adiunxit iniuriam. 3. de Nat. deo. 63
 impiè sacrum commissum, quod neque expiari poterit. 2. de Leg. 24
 implicare se societate omnium mortalium. de Fin. lib. 2.39
 itaque ante implicatur aliquo certo genere cursuque viuendi, quam poruit, quid optimum esset, iudicare. Offic. 1.163
 nimis implicari alienis. Læli. 42
 implicari multis erroribus. Tuscul. quæst. lib. 4.48
 implicari vltro & citro, vel vsu diuturno, vel etiam officiis. Læli. 71
 implicatus molestis negotiis & operosis. 1. de Nat. deo. 38
 implicatus occupationibus. de Nat. d. 1.37
 nec enim in Torquati sermone quicquam implicatum aut tortuosum fuit. de Finib. lib. 3.2
 implicatum & cōstrictum tenere aliquē. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1.8. μεταφωρητικῶς. ab iis qui vinculis cōstricti sunt.
 implicata in omni sensu insidet voluptas. 1. de Leg. 36
 implicatio nervorum. 2. de Nat. d. 105
 implorare alicuius fidē. Acad. q. ed. 1. lib. 2.81
 implorare fidem vicinorum. Tuscul. quæst. lib. 3.43
 implorare memoriam alicuius. Acad. q. ed. 1. lib. 2.12
 quæ hic Reip. vulnera imponebat, eadem ille sanabat. de Fin. lib. 4.55
 imposuit deus animos sideribus quasi in currum vniuersitatis. de Vniuers. 55
 imposuistis in ceruicibus nostris sempiternum dominum. de Nat. d. 1.39
 imponere aliquem in rogum. Tuscul. quæst. lib. 1.69
 imponere exercitum. Diuin. lib. 2.67
 imponere fastigium operi inchoato. Offic. 3.41
 imponere leges alicui. Parad. 45
 imponere sibi graues leges. Acad. q. ed. 1. lib. 2.25
 imponere rei inusitatæ inauditū nomen. de Finib. lib. 3.12
 imponere noua nouis rebus nomina. de Finib. lib. 3.2
 imponi in equuleum. Tuscul. quæst. lib. 5.11
 imponi in rogum. Tuscul. quæst. lib. 5.58
 imponi sepulchro lapidem. 2. de Leg. 61
 importare ægritudines anxias atque acerbis. Tuscul. quæst. lib. 4.17
 si quid importetur nobis incommodi. Offic. 2.25
 à diis immortalibus supplicii causa importari putant. de Finib. 1.41
 importunus atque crudelis. li. 1. de Fin. 28
 homo importunissimus pro, teterimus. 3. de Nat. deo. 6
 importunè insistere. Acad. q. ed. 1. lib. 2.72
 importunitas & inhumanitas omni etati molesta est. Cat. 8
 importunitas animi. Tuscul. quæst. lib. 4.27
 importunitas diuorum atque factorum. Tuscul. quæst. lib. 4.41
 vir magnus imprimis. de Nat. deo. 1.84
 impressit ipsa natura in hominum animis deorum notionem. de Nat. deo. 1.32
 quod omnium animis eorum notionem

impressisset ipsa natura. de Nat. d. 1.32
 imprimere in animo suam speciem dicitur visum obiectum. Fat. 32
 imprimere sigillum annulo in cera. Acad. q. ed. 1. lib. 2.77
 imprimetur nobis notitia rerum. Acad. q. ed. 1. lib. 2.12
 imprimerentur in animis. Acad. q. ed. 1. lib. 1.30
 an imprimi quasi ceram animum putamus, &c. Tuscul. quæst. lib. 1.49
 & sulcus altius esset impressus. Diuin. lib. 2.39
 quod impressum esset è vero. Acad. q. ed. 1. lib. 2.102
 impressum in animo atque in mente. Acad. q. ed. 1. lib. 2.34
 impressa ab iis quæ imitabatur, effinxit. de Vniuers. 43
 impressa subtiliter. Acad. q. ed. 1. lib. 2.34
 impressio vocum explanata. Acad. q. ed. 2. lib. 1.14
 improbo & stulto & inerti nemini bene esse potest. Parad. 22
 omnes improbi, serui. Parad. 44
 improborum prosperitates, secundæque res redargunt vim omnem deorum ac potestatem. 3. de Nat. d. 66
 improbitas cuius in animo versatur, nūquam finit eum respirare, nūquam acquiescere. de Finib. 1.41
 improbare, cui contrarium approbare. Acad. q. ed. 1. lib. 2.87
 improbare & sequi, opposita. Acad. q. ed. 1. lib. 2.86
 improbabilis visio. Acad. q. ed. 1. lib. 3.33
 stultissima persona est improvidorum & credulorum senum. Læli. 82
 an improuifum aliquid atque repentinum. Tuscul. quæst. lib. 4.47
 nihil improuifum atque repentinum accidere potest ei, cui nihil est subitum, quod homini euenire possit (vt sapientis) Tuscul. quæst. lib. 4.47
 improuifia nec opinata. Acad. q. ed. 2. lib. 1.22
 ita imprudens eo, quò minime vult, reuoluitur. Acad. q. ed. 1. lib. 2.20
 quorum etiam si imprudentes quippiam fecerint, penam nullam recufent. Tuscul. quæst. lib. 5.58
 imprudentiam oculorum eo adici fas non fuit. 2. de Leg. 36
 impudenter aliquid postulare. Acad. q. ed. 1. lib. 2.116
 impudenter rogare. Offic. 1.113
 ad summam impudentiam ineptus. 1. de Leg. 5
 nisi enim multorū impunita scelera tuliffemus. Offic. 2.39
 tum finguntur impunius. Diuin. lib. 2.45
 impunitas peccatorum data videtur eis, qui & ignominiam & infamiam ferunt sine dolore. Tuscul. quæst. lib. 4.35
 se impunitate proposita facturos quod expediat. Offic. 3.52
 etiam omni impunitate proposita. de Fin. lib. 3.30
 In animo intelligentiam cōclufit deus, animum in corpore. de Vniuers. 11
 vt mihi est in animo facere. de Nat. d. 2.25
 in animo quasi insculptum. de Nat. deor. 2.10
 aduentus & introitus imaginum in animos. de Nat. d. 1.75
 in araneolis est quædam machinatio & solertia. 2. de Nat. d. 92
 in cælo mundoque mentem ac rationē vt in homine inesse putare verius est. 1. de Leg. 13

in C. Figuli sepulchro quos ad sumptus progressa iam res ista sit, vides. 2. de Leg. lib. 58
in cantu, fidibus, & tibiis lætitiā popularem moderant. 2. de Leg. 24
in cernendi sensum quicquid caderet. de Vniuers. 11
in cōquisitione omni quicquid exordium difficilimum. de Vniuers. 7
in deos reponere homines morte deletos. de Nat. d. 1. 19
si quid affirmarent in disputando. de Nat. deo. 1. 18
vt si quis in domum aliquam, in gymnasium, in forum venerit. de Nat. deo. 2. 11
potes satisfacere in ea. 1. de Leg. 4
in ea, quæ isto modo memoris sunt prodita, ne nimis diligenter inquiras. 1. de Leg. 3
siue animal, siue de terra editum, id viuūt propter inclusum in eo calorem. (pro, in se) de Nat. deo. 2. 18
intelligēs in quam figuram cadere possit mundus. de Nat. deo. 1. 18
in fingendo mundo. de Vniuers. 11
in grauissimis rebus non delectat sermo patrius. lib. 1. de Fin. 3
in hæc intenta mens nostra. de Nat. deo. 1. 74
in historia ad veritatem referuntur pleaque. 1. de Leg. 3
in historia leges alias obseruare, alias in poemate. 1. de Leg. 3
earum disciplinarū quæ in honore sunt, nullus vacaret locus. de Nat. deo. 1. 12
in hortis ambulare. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 48
in isto tum immenso spatio. de Nat. d. 1. 16
in legis nomine interpretando inest vis & sententia iusti & iuris colendi. 2. de Leg. 10
in libro quinto differuit. de Nat. deo. 1. 86
in legum libris. de Nat. d. 1. 23
in lucem proferre res occultissimas. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 57
in magistratibus animaduerto quosque ignoratione iuris sui tantum sapere, quantum apparitores velint. 3. de Leg. 41
in manibus habere. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 2
in mentem venire. Tusc. q. lib. 1. 46
in minima disputari. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 40
in more erant maiorum qui tum vt lex valebat. 2. de Leg. 25
sermonem in multam noctem produximus. Som. Scip. 3
in mundo mentem ac rationem vt in homine inesse putare verius est. 2. de Leg. 13
in nobis positam esse. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 29. è φ' ἡμῶν ἐναι in hoc sensu dicuntur Græci.
reponere in numero deorum. de Nat. deo. 2. 40
in omni æternitate. de Nat. d. 2. 37
in omnes partes immessa, & interminata magnitudo regionum. de Nat. deo. 1. 38
quod si in omnibus his rebus obsistis. de Nat. deo. 1. 69
qui tibi semper est in ore. Cato. 1. de Leg. 4
hæc in præsentia nota esse debebunt. de Fin. lib. 5. 18
vt nihil in præteritis relinquamus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 43
in precibus nobis occurrit deus, in optatis, in votis. de Nat. deo. 1. 27
in primis grauis & doctus adolescēs. lib.

1. de Fin. 11
in prociñtu testamenta. de Nat. deo. 2. 7
in promptu habere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 44
in proverbio esse. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 53
in redeundo (pro, rediens.) de Nat. d. 2. 9
in rebus optimis habenda est lex. 2. de Leg. lib. 11
vt videmus in scriptis (pro, ex scriptis, absolute) de Nat. deo. 1. 50
vim in se habere vitalem. de Nat. deo. 2. 18
in sensum cernēdi caderet. de Vniuers. 11
in specie fictæ simulationis pietas inesse non potest. de Nat. deo. 1. 13
in tenebris reip. perturbandas sibi gentes putauerunt. 3. de Leg. 21
in tertio de philosophia libro. de Nat. deo. 1. 24
fatiscite vobis videor pro meo iure in vestris auribus commentatus? de Finib. lib. 5. 67
in vincula consules coniecit. 3. de Leg. 20
in vitio suo quisque plectatur, vis capite, auaritia multa, honoris cupiditas ignominia sanciat. 3. de Leg. 39, & 40
in vtranque partem dicere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 8
in vtranque partem differere. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 33
in vtranque partem respondere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 95. nempe vel affirmatiuè, vel negatiuè.
hac de re in vtrâque partem & dicta sunt & scripta multa. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 99
non longè à tuis adibus inābulans. 1. de Leg. 2
inestimabile. de Fin. lib. 3. 16
inanimum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 37. Græci ἀνεψυχον vocant. Tusc. q. lib. 1. 45
inter inanimum & animal hoc maximè interesse, quod inanimū nihil agit, animal agit aliquid. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 37
inanimum est omne, quod pulsu agitur externo. Tusc. qu. lib. 1. 45. & Som. Scip. 32
inanimitas res atque mutæ. de Nat. deo. 1. 27
inanem motum cæteri philosophi talem animi conformationem vocant, quam vos aduentum in animos, & introitum imaginum dicitis. de Nat. deo. 1. 75
inane nomen. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 65
nihil inane in corpore, nihil superuacaneum est. de Nat. d. 2. 65
inane non esse in rerum natura, contra Democritum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 115
atomi interiecto inani coherescunt inter se. de Nat. deo. 1. 39
inania visa. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 48
inaniter & effusè exultare. Tusc. quæst. lib. 4. 11
inaniter moueri. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 34
inaudita verba. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 18
an extrinsecus inaurata. Diuin. lib. 1. 45
quod inauspicatō pomærium transgressus esset. Diuin. lib. 1. 32
non incallidè tergiuerantur. Off. 3. 162
ne ego (inquit) incautus. de Nat. deo. 2. 1
inchoatum neque absolutum. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 15
inchoata animantia. de Vniuers. 13
quam Apelles inchoatam reliquisset. Off. 3. 12
incendere cedrum. Tusc. quæst. lib. 3. 40
incendere odores. Tusc. q. lib. 3. 37
incendere studium alicuius rei faciendæ. Tusc. quæst. lib. 5. 52
incenditur populus, & sedatur. 3. de Leg. 23
incenduntur omnes ad studia gloria.

Tusc. q. lib. 1. 3
incendi ad cupiditates. Tusc. q. lib. 1. 37
incensus amore. Tusc. q. lib. 5. 58
incensus ira. de Nat. deo. 2. 8
luna incensa radiis solis, &c. de Nat. deo. 1. 61
incensum corpus esse debet, priusquam sepulchrum dicatur. 2. de Leg. 52
incendium veretur acerbum. 2. de Leg. 57
hic amor Medæ quanta miseriarum incendia excitauit. Tusc. q. lib. 4. 58
incerta, quæ Græci ἀδύνα. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 50
ea quæ incerta permanent, inuenta esse nō possunt, sed cū ea, quæ quasi inuoluta fuerunt, aperta sunt, tum inuenta dicuntur. Aca. q. ed. 1. lib. 2. 26, & 27. sententia Luculli est, sed falsa: nō enim inuentio est efficere, vt res vera vel falsa, certa vel incerta videatur, sed syllogismi.
in incertis nihil est probabile. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 101
incestum pontifices supremo supplicio sanciunt. 2. de Leg. 24
incisam laudem mortui quatuor heroicis versibus capiat lapis sepulchro impositus. 2. de Leg. 61
nihil angulis incisum habet mundi forma. de Vniuers. 23
atque in has clades incidimus. Off. 2. 41
nonnunquam eiusmodi incidunt tempora. lib. 1. de Fin. 25
quod cuique in mētem incideret. de Fin. lib. 4. 35
quum in eam ipsam mentionem incidisset. Læli. 3
nunquam in tantas salebras incidisset, de Finib. lib. 2. 27
cū incidit, vt id aptè fieri possit. lib. 1. de Fin. 6
incidere in ægritudinem, misericordiam, inuidiam. Tusc. q. lib. 3. 17
incidere in aliquem casum. Diuin. lib. 2. 15
incidere in contentionem honoris. Læli. 33
incidere in cupiditatem imperiorum, honorum, gloria. Off. 1. 37
incidere in ferrum & manus alicuius. Tusc. q. lib. 1. 71
incidere in maximos luctus. Off. 1. 47
incidere in morbum ac perturbationem. Tusc. q. lib. 4. 25
incidere in perturbationes. Tusc. q. lib. 4. 25
incidere in plagas nullo insequente, de feris dicitur. Off. 3. 89
incidere in sermonem. Læli. 2
statuens nihil mali posse incidere sapientia. de Finib. lib. 3. 24
incinctæ igne furia. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 81. ἄντικτυ τω τω
incitatio languentes canendi vis, & excitationes languet. 2. de Leg. 38
qui ad mortem voluntariā cursum equorum incitauerunt. Cat. 67
facile contra vos incitabuntur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 33
incitari furore diuino. Diuin. lib. 2. 78
incitari motu suo soluto & libero. Diuin. lib. 1. 13
incitari temere & effrenatè ad potiūdū. Cat. 36
incitatus acerbiore odio Sylla. 2. de Leg. 51
incitatus furor. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 81
incitatus repentino quodam, quasi vento, impetu animi. Off. 1. 73
incitatus voluptate corporis. Cat. 37
incitatum ira aut aliqua perturbatione

iniuste impetum in quempiam facere. Off. 1. 35
incitatum cœlum in orbem. de Vniu. 25
equo incitato se in hostes immittere. 3. de Nat. d. 10
incitata plebe. 3. de Leg. 24
incitata mente. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 15
incitatio mentis diuina. Diuin. lib. 1. 77. ἀποστασιμὸς.
qui tanta incitatione fertur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 74. de Sole.
tum sententia Senatus inclinaret ad pacem & fœdus faciendum cum Pyrrho. Cat. 15
inclinaciones rerum. de Finib. lib. 5. 10
nōdum incluserat intus in mundo omne animal. de Vniuers. 43
inclusus calor in animantibus aut terra editis vitæ causa est. de Nat. d. 2. 18
incogniti & cogniti iudicium tollit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 20
incognito assentiri. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 104
incognita pro cognitis habere. Off. 1. 29
incognitis temerè assentiri. Off. 1. 29
incolere locum aliquem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 57
cū has terras incolentes circūfusi erant caligine. Tusc. q. lib. 1. 78
nec villa pars eius inculta ac deserta sit. Off. 3. 6
non quo quisque incommo affectus sit, prædicandum est. Tusc. q. lib. 3. 67
incommoda corporis. Tusc. q. lib. 3. 67
incommoda fortuna. Tusc. quæst. lib. 3. 67
incommoda & commoda. (τα βεγενηματα & βεγενηματα) appello. de Finib. lib. 3. 55
suis incommodis grauer angī, non amicum, sed seipsum amantis est. Læli. 9
incomprehensa & non percepta. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 86
quos dicam vt potero, inconditè fortè. Off. 3. 109
inconstantia perturbata que efficiunt causa vacantes prudentia. de Vniuers. 63
inconstantia leuatur authoritas. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 64
inconstantia mutabilitasque mentis. Tusc. q. lib. 4. 63
de inconstantia Platonis longum est dicere. de Nat. d. 1. 13
in maxima inconstantia versantur vulgi opiniones, veritatis ignoracione. de Nat. d. 1. 31
inconstantiter loqui. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 50
inconsiderate ac temere multa dicimus. de Vniuers. 27
inconsiderate negligenterque agere aliquid. Off. 1. 143
quam ista tam inconsideratè diceret. Tusc. q. lib. 1. 10
nihil potest dici inconsideratius. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 112
quæ enim contingit omnibus fidibus, vt incontenta sint. de Finib. lib. 4. 72
incorrupti & integri sensus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 10
qui si permanet incorruptus. Tusc. q. lib. 1. 36
ipsa natura incorruptè atque integrè iudicante. de Fin. lib. 1. 23
increbuisse eam sepulchrorum magnificentiam. 2. de Leg. 60
incredibilis magnitudo ingenii. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 2
nihil est tam incredibile, quod non dicitur fieri probabile. Parad. 3
incredibiliter vera permulta prædictis augurum ceciderunt. 2. de Leg. 33

increpare alicuius arrogantiam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 67
quid ergo attinet inculcare fatum? Fat. 5
incubuit autem in eas disputationes, &c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 70
incunabula penè mea tibi ostendisse gaudeo. 2. de Leg. 3
rei maximè necessitate tanta incuria. Læli. 71
labor alicuius in varias reprehensiones incurrit. lib. 1. de Fin. 1
nec enim tātum in alios cæco impetu incurunt. de Finib. lib. 1. 35
incurrunt quædam subciua tempora, quæ ego perire non patior. 1. de Leg. 7
incurrere in damna. de Finib. lib. 1. 37
incurrere in dedecora. de Finib. lib. 1. 37
incurrere in maximam fraudem per errorem. Off. 3. 71
incurrere in morbos graues. de Finib. lib. 1. 37
incurrere in odia hominum. Off. 2. 107
incurrere in apertam perniciem. 3. de Nat. deo. 50
incurrere in vrbānitatem factorum hominum. de Fin. lib. 2. 85
incurientia in eiusdem naturæ motum. de Vniuers. 39
incurisione idolorum non solum videmus, sed etiam cogitamus. lib. 1. de Fin. 16
incuruere vberitate baccarum. μεπεροελες dicuntur rami arborum. Tusc. q. lib. 1. 56
indagare res à natura occultatas & latentes. de Fin. lib. 5. 54
indagatio rerum tum maximarum, tum etiam occultissimarum habet oblectationem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 118
indagatio atque inuentio veri proprium munus est sapientiæ & prudentiæ. Off. 1. 25
fanum illud Indicis Herculis nominatum est. Diuin. lib. 1. 50
in India qui sapientes habentur, nudi atatem agunt (vnde γυμνοσποφίται dicitur) & Caucaii niues, hyemalēque vim perferunt sine dolore: cūque ad flammam se applicuerint, sine gemitu adurunt. Tusc. q. lib. 5. 57
quæ barbaria India vastior aut agrestior? Tusc. q. lib. 5. 57
Indus, fluminum omnium maximus. 2. de Nat. deo. 99
Indus non aqua solum agros lætificat & mitigat, sed eos etiam conferit. 2. de Nat. deo. 99
indicare in vulgus. de Vniuers. 5
indicatur funus. 2. de Leg. 57
vt sibi fundus, cuius emptor erat, semel indicaretur. Off. 3. 81
prompta & aperta indicari (occulta quædam & quasi inuoluta aperiri) lib. 1. de Finib. 24
quo fieret iudicium coniuurationis in Senatu, &c. Diuin. lib. 2. 34
sin tantummodo ad indicia veteris memoriæ cognoscendi. de Finib. lib. 5. 5
veluti qui ipsi sibi bellum indixissent. de Finib. lib. 5. 25
indicare bellum. Off. 1. 55
ne omnino bellum indixisse videar voluptati. Cat. 42
indifferens, ἀδιάφορος. de Fin. lib. 3. 42
indigentia est libido inexplibilis. Tusc. q. lib. 4. 16
vt nihil homine videatur indignius. lib. 1. de Finib. 17
indissolubiles dii qui orti sunt, esse non possunt. de Vniuers. 51

in diuidua & simplex materia. de Vniuers. 35
indiuiduum reliquit eam partē. de Vniuers. 33
ex indiuidua materia quæ semper vniuersi modi, sique similis, & ex ea quæ corporibus diuidua gignitur. de Vniuers. 27
inter indiuiduum, idque quod diuiduum esset in corpore. de Vniuers. 27
indiuidua corpora propter soliditatem. id est ἀτμιαι. lib. 1. de Fin. 13
vt cū duo indiuidua per inanitatem ferantur. Fat. 15. atomos aliās vocat Græco vocabulo.
ex illis indiuiduis, vnde omnia Democritus gigni affirmat. Academic. q. ed. 1. lib. 2. 52. ἀτμιαι Græci vocant.
omnis tamen ista rerum effigies, ex indiuiduis quomodo corporibus oritur. de Nat. deo. 1. 77
non admodum indoctus. lib. 1. de Finib. 1
quia nimis indoctus quidam, tardique sunt, admonendi videntur sapius. de Nat. deo. 1. 10
indolentia. Tusc. q. lib. 3. 11. Græci ἀπαισθησι καὶ ἀκαταληψίη vocant.
indolentiam honestati Peripateticus Diodorus adiunxit. Tusc. q. lib. 5. 62
in quibus est virtus indoles. Off. 3. 19
induciarum, pacis, belli, fœderum iudices, oratores faciales sunt. 2. de Leg. 18
cur igitur vos inducitis in eas captiones, quas nunquam explicitis? Diuin. lib. 2. 30
inducebat vt id facerem orationibus tuis. 2. de Leg. 1
induxit animum diuinæ vitæ exordium. de Vniuers. 33
inducere animum. Diuin. lib. 2. 34. & Tusc. q. lib. 1. 23
tu igitur animum poteris inducere, &c. Diuin. lib. 1. 24
inducere & constituere aliquid. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 95
inducere aliquem in errorem. Off. 3. 71
inducere in spem. Off. 1. 76
inducere aliquem in spem cogitationēque meliorem. Læli. 53
credo ab Epicureo aliquo inductus. Diuin. lib. 1. 84
sic igitur inducto & constituto probabili. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 95
inductioibus aquarum, terris fœcunditatem damus. 2. de Nat. deo. 115
indulgere nouis amicitias. Læli. 50
indulgere multitudini. Tusc. q. lib. 3. 11
indulgere peccatis. Læli. 75
ab indulgentia corporis & obsequio discedat animus. 1. de Leg. 46
in idipsum se induit, quod timebat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 19. μεπεροελες dicitur.
inducere animum aureum. Off. 3. 49
inducere imaginem mortis dicimur, cū obdormimus: somnus enim imago mortis est. Tusc. q. lib. 1. 76
inducere personam iudicis. Off. 3. 56
inducere personam philosophi. Tusc. q. lib. 5. 54
inducere se in nubem. Diuin. lib. 2. 33
industria (labor illiberalis. lib. 1. de Fin. 3
industria antelucana. Tusc. q. lib. 4. 34
alienæ industriae modum statuere. lib. 1. de Finib. 3
anicula sæpe inediā biduum aut triduum ferunt. Tusc. q. lib. 2. 35
& vno tempore suscipiat res duas inenodabiles. Fat. 15
inibant epulas in funere parentes coronati. 2. de Leg. 58

cum pericula praeliorum iniret audacius. Diuin. lib. 1. 47
 inire magnum & difficile certamen. de Finib. lib. 4. 25
 inire gratiam. Offi. 1. 71
 inire magnam gratiam. de Finib. lib. 4. 25
 inire magistratum. de Finib. lib. 2. 61
 inire praelium. Offi. 1. 55. ἀνάγκη τῶν μάχης
 inire difficile magnamque praelium. de Finib. lib. 4. 26
 ineunte aetate. Læli. 63
 inita subductaque ratione nefaria scelera meditantur. de Nat. deor. 52
 monum initis seditiosus tribunis plebis. 3. de Leg. 38
 ineptus, ad summam impudentiam. 1. de Leg. 5
 nisi ineptum putarem. Aca. q. ed. 1. li. 2. 60
 ineptia penè aniles. Tusc. q. lib. 1. 76
 ad ineptias redis. Tusc. q. lib. 2. 26
 in altera parte philosophia, quæ est querendi ac differendi, &c. iste inermis ac nudus. lib. 1. de Fin. 116
 inerrantes stellæ. de Nat. d. 2. 40
 modone qui illud tam inrudum absurdumque respondeat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 112
 inexorabilis iudex. Tusc. q. lib. 1. 8
 inexpiabilis religio. Tusc. q. lib. 1. 13
 inexpiabili religione sancire aliquid, id est, consecrare & confirmare. Tusc. q. lib. 1. 23
 inexplicabilia. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 86. enunciatæ quædam sunt à Chrysippo sic appellata, eo quod indissolubilia viderentur: cuius generis exemplum proponitur, ibidem.
 etiam si nulla comitetur infamia. de Fin. lib. 2. 50
 infamia metu qui à stupro arcentur, pudici dicendi non sunt. 1. de Leg. 38
 infensus atque inimicus alicui. Tusc. q. lib. 4. 47
 hodie apud inferos fortè conabimur. Tusc. q. lib. 1. 91. dictum Leonidæ ducis Lacedæmoniorum, qui ad Thermopylas occiderunt.
 vndique ad inferos tantundem viæ est. Anaxagoræ Clazomenii dictum. Tusc. q. lib. 1. 93
 quæ anus tæ excors inueniri potest, quæ illa, quæ quondam credebantur, apud inferos portenta extimescant. de Natur. d. 2. 4
 reliquique inferioris ætatis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 66
 inferiora, superiora. de Vniuer. 61
 intulit Clodius in sacrificiū nocturnum cogitatum libidinem. 2. de Leg. 36
 inferre bellum patriæ. Diuin. lib. 2. 88
 inferre crimina. Læli. 58
 inferre faces tectis. Parad. 35
 inferre iniuriam alicui. Offi. 1. 35
 inferre mortuam alicui. Tusc. q. lib. 1. 95
 inferre alicui periculum capitis. Offi. 2. 71
 inferre stuprum mulieri. Offi. 3. 49
 inferre stuprum in domum aliquam. Parad. 28
 inferri in sepulchra extra sacra & gentem fas negat esse. 2. de Leg. 50
 insicere animum vmbriis, deliciis, ocio, languore, desidia. Tusc. q. lib. 5. 58
 insidici artibus. de Fin. lib. 3. 7
 insidici prauitate opinionum. Tusc. q. li. 3. 2
 vt insidici tota ciuitas principum cupiditatibus & vitis solet, sic emendari & corrigi continentia. 3. de Leg. 28
 insecta irritaque sunt quæ iniusta, nefasta, dira defixerit augur. 2. de Leg. 18

infigere hosti gladium in pectus. Tusc. q. lib. 4. 39
 infigere ictus corpori. Tusc. q. lib. 1. 16
 infigere signum. Diuin. lib. 2. 52
 infixus, aut infusus in mundo deus. de Nat. deor. 1. 11
 est enim infixum in ipsa natura. de Fin. lib. 5. 24
 infixa celo sydera non mouentur loco. de Vniuer. 47
 infixa stirpibus semina, terra continet. de Nat. deor. 2. 19
 infimus & sordidissimus homo. 3. de Leg. 38
 infima est terra. de Nat. deor. 2. 13
 infima summis paria fecit. 3. de Leg. 10
 infinitus ne sit Senator, sed modò dicat. 3. de Leg. 35
 infinita vis innumerabiliū volitat atomorum. de Nat. deor. 1. 38
 infinitum & sempiternum malum. Tusc. q. lib. 1. 13
 infinitum inane in quo nec summū, nec infimum, nec medium, nec vltimum, nec extremum sit. lib. 1. de Fin. 13
 infinitæ mentis modum, vi ac ratione designari & confici. de Nat. deor. 1. 20
 ab infinito tempore fuit quædam æternitas. de Nat. deor. 1. 16
 rebus infinitis modum constituere. lib. 1. de Fin. 2
 infinitè concupiscere aliquid. Parad. 63
 infinitè secari ac diuidi. Academic. q. ed. 2. lib. 1. 20
 infinitas rerum atque naturæ. Tusc. q. lib. 5. 76. & Acad. q. ed. 1. lib. 2. 108
 in infinitate nihil neque sentiens, neque conuinctum esse potest. de Nat. deor. 1. 21
 hoc cum infirmat, tollitque. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 20
 ea quæ vos infirmatis & tollitis. 2. de Nat. deor. 111
 is & infirmus est, mollisque natura, &c. Læli. 65
 infirmissimo tempore ætatis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 8
 infirmitas in iudiciis nostris. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 7
 infirmitas valetudinis. Offi. 1. 169
 quorum cupiditate quidam inflammantur. Læli. 72
 inflammari ad cupiditates. Tusc. q. lib. 1. 37
 inflammatus cupiditate vincendi. Offi. 1. 91
 inflammatus cupiditatum incendiis. de Fin. lib. 5. 64
 inflammatus iracundia. Tusc. q. lib. 4. 39
 inflammatus libidinis & furens. Tusc. q. lib. 5. 13
 inflammatus multis furoribus impuræ beluæ furor. 3. de Leg. 21
 inflammatus spe pouendi voluptatum. de Finib. 1. 47
 ad quas plerique inflammati auditate rapiuntur. Offi. 2. 54
 ira inflammati poetarum dei. de Nat. deor. 1. 31
 nullum vnquã cursus sui vestigium inflectat. de Nat. deor. 2. 35
 inflexus remus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 10
 & leuiter à summo inflexum bacillum. Diuin. lib. 1. 30
 inflexione vertebat. de Vniuer. 39
 paulò inflauit vehementius. 1. de Le. 5. de historia Antipatri loquitur.
 inflari, de tibicine dictum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 77. sicut apud Græcos ἐμφυσάσθαι.

estne quisquam tanto inflatus errore? Acad. q. ed. 1. lib. 2. 106
 primo inflatu tibicinis. Academic. q. ed. 1. lib. 2. 21
 cum homines inflati opinionibus turpiter irridentur. Offi. 1. 129
 inflatio tranquillitati mentis querenti vera contraria. Diuin. lib. 1. 58
 influere in aures concionis. Læli. 78
 vt in vniuersorum animos tanquam influere possimus. Offi. 2. 44
 in eo influente atque effluente diuino animo ambitus illigabant. De Vniuer. 61
 informare coniectura. de Nat. deor. 1. 29
 quibus quasi informatum est, quod hominis naturam postulat. de Finib. lib. 5. 33
 ita est informatum anticipatumque mentibus nostris. de Nat. deor. 1. 52
 informatæ in animis hominum deorum notionem. de Nat. deor. 2. 10
 habeo in animo insitam quandam informationem dei. de Nat. deor. 1. 71
 informationem quædam rei anteceptam animo ἀπερὶ τῆς ἀπὸ ἐπιπέδου appellat Epicurus. de Nat. deo. 1. 32
 infractus remus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 71
 infractio animi. Tusc. q. lib. 3. 12
 infundunt in ciuitatem vitia. 3. de Leg. 19
 quomodo aut infixus, aut infusus esset in mundo deus. de Nat. deor. 1. 21
 nec verò vnquã nec ingemiscit quidem vir fortis ac sapiens, nisi fortè vt se intendat ad firmitatem. Tusc. q. lib. 2. 48
 ingemiscere nonnunquam viro concessum est, idque rarò. Tusc. q. lib. 2. 48
 quem vidit nemo vlli ingemiscentem malo. Tusc. q. lib. 2. 18
 ingenium acutum. Diuin. lib. 1. 71
 ingenium corroboratum iam confirmatumque. Læli. 63
 ingenium diuinum. Tusc. q. lib. 1. 51
 contra quorum disciplinam ingenium eius exarserat. Tusc. q. lib. 5. 61
 ingenium excellens. Offi. 1. 101
 ingenium magnum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 1
 neque enim hidum potest esse multiplex ingenium & tortuosum. Læli. 58
 ingenium præstans. Diuin. lib. 2. 101
 ingenium retusum. Diuin. lib. 1. 71
 ingenii abundantia præstare. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 13
 ingenii acumine florere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17
 ingenii magni est percipere cogitatione futura, & aliquanto antè constituere quid accidere possit in vtranque partem, & quid agendū sit, cum quid euenierit, nec committere vt aliquando dicendum sit, Non putaram. Offi. 1. 113
 magni est ingenii reuocare mentem à sensibus, & cogitationem à consuetudine abducere. Tusc. q. lib. 1. 31
 ingenii magnitudo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 66
 ingenii incredibilis magnitudo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 2
 ingenii virtus. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 15
 tantum ingenium in tam leues sententias incidisse. de Nat. deor. 1. 42
 ingenium in se suum, sicut simulacrum aliquod dedicatum putabit homo qui seipsum norit. 1. de Leg. 45
 vt in reliquis rebus multo maiora sunt opera animi, quàm corporis: sic ex res, quas ingenio ac ratione persequemur, gratiores sunt, quàm illæ quas viribus. Offi. 2. 65
 ingenio acri vir. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 4
 ingenio Arpinatum sara quercus. 1. de

Leg. 1
 ingenio diuino esse. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 108
 ingenio eximio esse. Tusc. q. lib. 5. 50
 ingenio scientiaque excellere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 4
 ingenio esse hebeti atque nullo. Tusc. q. lib. 5. 33
 maximo ingenio præditus. Tusc. q. lib. 1. 23
 quocirca optimo quisque splendidissimoque ingenio, &c. Offi. 3. 31
 ingenia acutiore, & ad intelligendū aptiora, in aere puro ac tenui, quàm crasso celo ac concreto. de Nat. d. 2. 30
 maxima ingenia. Tusc. q. lib. 1. 27
 ingenia quibusdā regionibus hebetiora, propter celi plenioram naturā. de Nat. deor. 2. 13
 manet ingenia senibus, modò permaneat studium & industria. Cat. 19
 ingenia splendidissima. Offi. 1. 39
 si qui magnis ingenis in eo genere extiterunt. Tusc. q. lib. 1. 13
 summis ingenis, exquisitæque doctrina philosophi. lib. 1. de Fin. 1
 tot ingenis, tantisque studiis querentibus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 69
 ingeniosi animus non in omnem morbum ac perturbationem incidit. Tusc. q. lib. 4. 25
 ingeniosi dicuntur, qui virtutes ingenii habent, cuiusmodi est docilitas, memoria, &c. de Fin. lib. 5. 33
 omnes ingeniosi melancholici, iuxta Aristotelem. Tusc. q. lib. 1. 65. Probl. lib. 18.
 ingeniosè aliquid tractare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 78
 ingenuitas. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 24
 quod inglorius sit atque ignobilis ad supremum diem peruenturus. Tusc. q. lib. 3. 48
 ingrauescere exercitationum defatigatione dicuntur corpora. Cat. 32
 quibus facillimè rationibus ingrauescentem ætatem ferre possimus. Cat. 6
 aliâ ætate ingrauescente. Læli. 33
 quod nos facere nunc ingredimur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17
 vt sit aut manibus ingrediatur quis, aut non antè, sed retrò. de Fin. lib. 5. 32
 ingredi iter pedibus. Cat. 30
 ingredi tardius. Tusc. q. lib. 1. 62
 ingredi viam longam. Cat. 6
 ingredi viuendi viam. Offi. 1. 165
 ingredi vitam aliquam. hoc est, vitæ genus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 104
 ingredi vitam honestam. Offi. 3. 7
 ingrediendi membra celo non dedit. de Vniuer. 25
 posteaquam sum ingressus. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 2. hoc est, posteaquam aggressus sum, vel suscepti.
 quanquam à pueritia vestigiis ingressus & patris & tuis. Som. Scip. 18
 crudique postridie se rursus ingurgitent. de Finib. lib. 2. 11
 inhabitabiles atque incultas videmus terræ maximas regiones. de Nat. d. 1. 19
 inherere suis sedibus, & perpetuo manet infixa celo sydera. de Vniuer. 47
 aut quorum lingua sic inhererent, vt loqui non possent. Diuin. lib. 2. 75
 inherere celo dicuntur sydera. Tusc. q. lib. 5. 51
 inherere in mentibus. Tusc. quæst. lib. 1. 17
 inherere in visceribus. Tusc. quæst. lib. 4. 19
 & inherescunt penitus in mētibus. Tusc. q. lib. 3. 2
 multi inhonorati proferuntur. Tusc. q.

lib. 3. 48
 inhospitalitas. Tusc. q. lib. 4. 19, & 20
 cumque esset proiectus inhumatus. Diuin. lib. 2. 110
 iniicere alicui vincula. de Fin. lib. 3. 59
 se iniiciens animus & intendens. de Nat. deor. 1. 38
 iniecta humus quos sepultos contegeret, humari dicebantur. 2. de Leg. 52
 nunc quidem acerrimus inimicus. Læli. 38
 inimicus fraudis. Offi. 1. 153
 inimicus nomini Romano qui Latinas literas oderit. lib. 1. de Fin. 4
 multò melius de quibusdā acerbos inimicos mereri, quàm eos amicos, qui dulces videantur: illos verum sæpe dicere, hos nunquam. Catonis dictum. Læli. 76
 inimicitia, est ira vltiscendi tempus obseruans. Tusc. q. lib. 4. 16
 inimicitias paternas persequi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 2. Græci ἐχθρὰν τῶν πατέρων.
 statim abalienant se & inimicantur. de Pet. Consul. 31
 quid iniquitatis in seruiendo non suscipit. Parad. 49
 initiemur Cereri mulieres eo ritu quo Romanæ initiantur. 2. de Leg. 36
 quoniam es initiatus. id est, sacris imbutus, sacreatus. Tusc. q. lib. 1. 24
 initium cognoscendi. Academic. q. ed. 1. li. 2. 19
 initium querendi. Academic. q. ed. 1. lib. 2. 27
 initia mathematicorum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 107. ἀριθμολογία Græci vocat, sententias quæ tanquam per se satis illustres sint, in principio sumuntur, non probantur, vt est videre apud Euclidem in principio.
 initia vt appellantur ea mysteria, ita reuera principia vitæ cognouimus, neque solum cum lætitia viuendi rationem accepimus, sed etiam cū spe meliore moriendi. 2. de Leg. 36
 inde est indagatio nata iniuriorum, & tanquam feminum, vnde essent omnia orta, generata, concreta. Tusc. q. lib. 5. 51
 iniuria duobus modis fit, vi aut fraude. fraus vulpeculæ, vis leonis videtur: vtrunque ab homine alienissimum, sed fraus odio digna maiore. Offi. 1. 63
 iniuria fortunæ. de Nat. de. 1. 7
 iniuria semper fugienda est. Offi. 1. 37
 qui autem nec defendit, nec obstitit, si potest, iniuriæ, tam est in vitio, quàm si parentes aut patriam deferat. Offi. 1. 35
 maximam autem partem ad iniuriam faciendam aggradiuntur, vt adipiscantur ea quæ concupierunt: in quo vitio latissimè patet auaritia. Offi. 1. 37
 existunt etiam sæpe iniuriæ calûnia quadam, & nimis calida, sed malitiosa turis interpretatione. Offi. 1. 49
 iniuriæ quæ nocendi causa de industria inferuntur, sæpe à metu proficiuntur, quum is qui nocere alteri cogitat, timeret ne nisi id fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. Offi. 1. 35
 iniusta omnia, vt turpia, sic indecora. Offi. 1. 133
 iniustitiæ genera duo sunt: vnum eorum qui inferut, alterum eorum, qui ab iis, quibus inferuntur, si possunt, nõ propulsi iniuriam. Offi. 1. 35
 totius iniustitiæ nulla capitalior est, quàm eorum, qui tum, cum maxime fallunt, id agunt, vt viri boni esse videantur. Offi. 1. 65
 sapientibus à principio innascitur ratio.

de Nat. deo. 2. 15
 omnibus innatum, & in animo quasi insculptum. de Nat. deo. 2. 10
 innata simul & insita homini conuersio. de Vniuer. 57
 innatantium & fluitantium beluarum genera. 2. de Nat. deo. 73
 vt mihi quidem qui tam magno animo fuerit, innocens damnatus esse videatur. Tusc. q. lib. 1. 90
 vt enim innocens is dicitur, non qui leuiter nocet, sed qui nihil nocet: sic sine metu is habendus est, non qui parum metuit, sed qui omnino metu vacat. Tusc. q. lib. 5. 31
 innocentia apud Græcos visitatum nomen nullum habet, sed habere potest ἀβλάβητος. Tusc. q. lib. 3. 14
 innocentia, est affectio talis animi, quæ nocet nemini. Tusc. quæst. lib. 3. 14
 innumerabilis deorum numerus. de Nat. deor. 1. 55
 innumerabiles mundi à Democrito, qui & oriantur & intereant quotidie. lib. 1. de Fin. 16. & Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 52
 innumerabiles natura mundos effecerit. de Nat. deo. 1. 38
 innumerabiles esse mundos Anaximandri est opinio. de Nat. deor. 1. 19
 innumerabilia completi. Academic. q. ed. 1. lib. 2. 105
 innumerabilitas (inquis) suppeditat atomum. de Nat. deor. 1. 77
 Ino, Cadmi filia, Leucothea nominata à Græcis, à Romanis Matura habita. Tusc. q. lib. 1. 24. & 3. de Nat. deor. 1. 7. & 33
 nec hoc tam re est, quàm dictum inopinatam atque mirabile. Parad. 44
 inops (locuples lib. 1. de Fin. 8
 tum intelligitur quam fuerint inopes amicorum. Læli. 48
 id ex inordinato in ordinem adduxit. de Vniuer. 11
 inquinare se parricidio. Tusc. q. lib. 5. 4
 inquinare se vitis atque flagitiis. Tusc. q. lib. 1. 59
 qui arbitrabantur homines sceleribus & parricidiis inquinatos, &c. de Finib. lib. 4. 53
 quum sit tot vitis inquinatum. Offi. 3. 79
 quæ sordidissima est illa quidem ratio & inquinatissima. Offi. 2. 19
 nunquam vidi, inquis, animam, &c. de Nat. deor. 1. 61
 ne nimis diligenter inquiras in ea quæ isto modo memoriæ prodita sunt. 1. de Leg. 3
 atque in eum quid agat, quemadmodum viuat, inquiratur. Offi. 2. 63
 inquisitio atque inuestigatio veri in primis hominis est propria. Offi. 1. 11
 ne inroganto priuilegia. 3. de Leg. 11
 cum inrogasset magistratus, per populum multa pœnæ certatio esto. 3. de Leg. 5
 insanire apertissimè. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 22
 infani, quorum mens motu, quasi morbo perturbata est. Tusc. q. lib. 3. 8. & 9
 insanienti ob amorem quæ adhibeda curatio. Tusc. q. lib. 4. 62
 infania, inconstans sanitate vacans. Tusc. q. lib. 3. 10
 quod velle efficere nõ medioeris infania est. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 51
 infania in sapientem cadere non potest. Tusc. q. lib. 3. 10
 nomen infaniæ significat mentis ægrota-tionem & morbum, id est insanitatem

& ægritudinem animi, quam appellarunt insaniam. Tusc. q. lib. 3. 7
 hanc enim insaniam, quæ iuncta stultitiæ patet laetior, à furore distinguimus. Tusc. q. lib. 3. 9
 insanitas animi. Tusc. q. lib. 3. 7
 insatiabilis cupiditas veri videndi. Tusc. q. lib. 1. 37
 insatiabilior nulla est species. id est, quam spectando minus satiemur. de Natur. deor. 1. 17
 insaturabiliter expleri. de Nat. d. 47
 inscientia. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 29
 deo ne excusatio quidem est inscientiæ. 3. de Nat. d. 67
 ex inscientia opinio existit secundum Zenonem. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 29
 inscienter facere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 18
 non inscitè tamen dicitur. Tusc. q. lib. 2. 42
 quid inscitus autem est, quàm, &c. Diuin. lib. 2. 99
 inscribere sibi nomen philosophi. Tusc. q. lib. 5. 54
 insculpuit in mentibus natura, vt deos æternos & beatos haberemus. de Nat. deor. 1. 33
 insculptas in animo res habere. Acad. q. ed. 2. lib. 2. 3
 in animo quasi insculptum. de Na. d. 2. 10
 inssequi à tergo. Tusc. q. lib. 1. 78
 qui inimicè inscitantur, repellendi sunt. de Nat. d. 5
 inscitari aliquem maledictis. de Finib. lib. 2. 67
 inscitari vehementius. Læ. 1. 51
 quem vos vt deditum Epicuro inscitari soletis. de Fin. lib. 5. 2
 cum in seuisset animis corpora cum necessitate. de Vniu. 55
 calorem insitum (terra per hyemem) continet arctius. de Nat. d. 2. 19
 insita & innata homini cõuersio. de Vniu. 57
 habeo in animo insitam quandam informationem dei. de Nat. d. 1. 71
 hanc quasi naturalem atque insitam in animis nostris inesse notionem. lib. 1. de Fin. 24
 insitas vel potius innatas deorum cognitiones habemus. de Nat. d. 1. 32
 nisi insitum illud in animis haberemus, &c. Tusc. q. lib. 3. 53
 vt esset insitum militibus nostris, aut vinere, aut emori. Off. 3. 156
 itaque vnum illud erat insitum priscis illis. Tusc. q. lib. 1. 23
 nec conditiones modo delectat, sed etiam insitiones. Cat. 50
 inseruere suis commodis. de Fin. lib. 2. 95
 inseruere honoribus. Off. 1. 5
 inseruere studiose negotiis amicorum ac periculis. de Pet. Conf. 32
 quæ insederunt homini turbulenta, & rationis expertia. de Vniu. 57
 insidere in animo dicitur aliqua de re habita oratio. Tusc. q. lib. 2. 8
 insidere in venis medullisque. Tusc. q. lib. 4. 18
 de insidiis agere. Off. 1. 153
 cetera sine insidiis agere. Off. 3. 67
 qui non ex insidiis interit. Off. 2. 35
 illustris & insignis. de Nat. d. 1. 10
 insignis ad deformitatem puer creatus. 3. de Leg. 20
 neque tamen habere insignem illam & propriam percipiendi notam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 92
 quod clarissimum est insigne auguratus. Diuin. lib. 1. 30
 vt hoc quoque pluribus nominibus insi-

gne facimus. de Fin. lib. 3. 11
 habet insigne quiddam ad decus & gloriam. de Fin. lib. 3. 23
 insigne veri. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 36. quod aliis notam veri vocat.
 qui nequaquã sunt tam genere insignes, quàm vitis nobiles. de Pet. Conf. 9
 insignia bellica tincta. 2. de Leg. 44
 insignia mundi, sol, luna, stellæ. de Natur. deor. 1. 71
 in quibus tanquam insignitæ notæ veritatis appareant. Diuin. lib. 1. 59
 insimulare se peccati. Tusc. q. lib. 3. 54
 insipiens nunquam lætitia affici potest, quod nihil vnquam habet boni. Tusc. q. lib. 4. 54
 insipiente fortunato nihil intolerabilius fieri potest. Læ. 1. 49
 insipientes fama & multitudinis iudicio mouentur, vt id honestum putent, quod à plerisque laudatur. Tusc. q. lib. 2. 54
 omnes insipientes insaniunt. Tusc. q. lib. 3. 7
 omnes insipientes non sani. Tusc. q. lib. 3. 8. decretum Stoicorum, quod à Socrate acceptum diligenter retinuerunt.
 omnium insipientium animi in morbo sunt. Tusc. q. lib. 3. 7
 quorumque ita perturbantur animi, vt non multum absint ab insania, quod insipientibus contingit. Tusc. q. lib. 3. 4
 insipientia quasi insanitas quædam animi est, quæ est insania, eademque dementia. Tusc. q. lib. 3. 8
 insipientia nullum maius malum est. Tusc. q. lib. 3. 57
 insipienter sperat. Cat. 62
 ad quoddam tempus insistant. de Nat. deor. 2. 38
 nullam oram vltimi videt, in qua possit insistere. de Nat. deor. 1. 38
 insistere ignibus dicitur animus, posteaquam aerem terræ proximum superauit, naturamque sui similem contigit & agnouit, nempe aera tenuiorem, liquidiorem, calidiorem. Tusc. q. lib. 4. 36
 insistere importunè. Academic. q. ed. 1. lib. 2. 72
 insistere in rebus singulis. de Finib. lib. 2. 2
 insistere rebus illustribus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 85
 insolens domesticarum rerum fastidium. lib. 1. de Fin. 8
 insolenter se efferre. Tusc. q. lib. 4. 30
 soleo sepe mirari nonnullorum insolentiam philosophorum. id est, rerum minorem tractationem. Tusc. q. lib. 1. 40
 eo inspectante. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 107
 quod te inspectate factum est. Diuin. lib. 1. 65
 nisi tãquam lumini oleum instilles. Cat. 32
 insitit etus, inflatusque diuinus. Diuin. lib. 1. 10
 insitit etus mentis. Tusc. q. lib. 1. 51
 idque instituit docere sic. lib. 1. de Fin. 23
 instituire aliquid ad aliquem: hoc est, aliquid cuiusdam dicendum scribere. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 2
 instituire certamen. Tusc. q. lib. 3. 44
 instituire certamen cum aliquo. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 31
 institutus ab Aristotele Theophrastus. 3. de Leg. 16
 instituta patria. de Fin. lib. 5. 12
 malè instituta ratio, exitum reperire non potest. de Nat. deor. 1. 74
 institutum alicuius sequi. Academi. q. ed. 1. lib. 2. 14

nos institutum tenebimus. Tusc. q. lib. 4. 6
 si pauca prius de instituto ac de iudicio meo dixero. Off. 2. 2
 instituta concilia dimittere, habita rescindere possunt augures. 2. de Leg. 32
 instituta regia. Tusc. q. lib. 4. 1
 instituta alicuius seruare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 3
 quæ verò more aguntur, instituitque ciuilibus, &c. Off. 1. 205
 magnamque Græciam institutis & præceptis suis erudierunt. Læ. 1. 12
 quis autem tam agrestibus institutis vitæ, &c. de Finib. lib. 3. 30
 institutio amicitie. de Fin. lib. 1. 55
 omnis quæ à ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet à definitione proficisci, vt intelligatur quid sit id de quo disputatur. Off. 1. 11
 earum ipsarum rerum, de quibus agimus, prima institutio & quasi disciplina. Academic. q. ed. 1. lib. 2. 94
 institutio morum. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 17
 institutio vitæ. Off. 2. 54
 institutio vitæ communis. Off. 1. 13
 neque enim dici potest in villa rerum institutione, &c. de Nat. deor. 2. 25
 institutionibus Græcis eruditi. de Nat. d. 1. 7
 sed id aliis: nunc quod instat. Tusc. q. lib. 3. 8
 quanquam iter instaret. Diuin. lib. 1. 54
 quæ cum dixisset, paululumque institisset. de Fin. lib. 5. 67
 in instantibus sequentibusque videndum est, ne quid humile, summissum, molle, effeminatum, fractum, abiectumque faciamus. Tusc. q. lib. 4. 53
 institutiones stellarum errantium. Tusc. q. lib. 1. 50. Græci *σπερμας* dicitur, cum in Epicyclo, vel minima, vel nulla incrementi atque diminutionis differentia inuenitur.
 instruere adolescentulos ad omne officii munus. Cat. 26
 instructus & ornatus plurimis & grauissimis artibus atque virtutibus. de Finib. lib. 2. 92. & Tusc. q. lib. 5. 22
 horti instructi. id est, quibus nihil deest, quod vsui aut ornamento esse potest. Off. 3. 77
 & ad faciendam iniuriam instructos. Off. 2. 51
 aut ipse doctrinis fuisset instructor. de Finib. lib. 1. 20
 instrumenta belli. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 3
 instrumenta duelli, non sani, & atque ferrum. 2. de Leg. 43
 instrumenta vitæ. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 31
 instrumenta quanta habeat homo ad obtinendam adipiscendamque sapientiam. 1. de Leg. 45
 insula, pro domo vndique semota ab aliis adibus. Off. 3. 85
 insula quæ est in Fibreno flumine. 2. de Leg. 1
 qui quasi magnam quandam insulam incolunt, quam nos orbem terræ vocamus. 2. de Nat. deo. 123
 insulæ beatorum. de Finib. lib. 5. 49
 insultare in omnes. 2. de Nat. deo. 54
 inest calor in iis ciborum reliquiis. de Nat. deo. 2. 18
 inest nescio quid, & latet in animo ac sensu meo. 2. de Leg. 2
 vt in iis nulla insit certa iudicandi & asfentiendi nota. de Nat. deo. 1. 10
 inesse nõ potest pietas in specie fictæ simulationis. de Nat. deo. 1. 3
 integra iudicandi potestas. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 8

integra res. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 10. hoc est, intacta & quasi illibata, de qua nihil adhuc est disputatum aut iudicatum.
 rudem me discipulum & integrum accipe. 3. de Nat. d. 5
 vt integrum se saluumque velit. de Finib. lib. 2. 29
 integri & sani sensus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 72
 integri incorruptique sensus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 20
 si ad quietem integri iremus. Diuin. lib. 1. 55
 incorruptè atque integrè iudicante natura. lib. 1. de Fin. 23
 integritas corporis. de Fin. lib. 2. 30
 integritas valetudinis. Tusc. q. lib. 5. 71
 intelligere magna ex paruis. Off. 1. 203
 qui intelliguntur animantes ratione. de Vniu. 13
 sed animo etiam ac ratione intelligi posse. de Fin. lib. 1. 24
 intelligentis animal mundus. de Vniu. 11
 & cuiusvis generis eius intelligens & copiosus. de Fin. lib. 2. 53
 nihil esse eorum, quæ natura cerneretur: non intelligentes, intelligente, in toto genere præstantius. de Vniu. 11
 intelligentis naturæ causas primas conquirere. de Vniu. 63
 intelligentem & sapientem esse mundum (hoc est deum) necesse est. de Nat. deo. 2. 26
 mutæ & nihil intelligentes bestiarum. 2. de Nat. d. 101
 intelligentia ambiguum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 83
 intelligentia animalis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 110
 intelligentia communis nobis res notas efficit, easque in animis nostris inchoat, vt honesta in virtute ponantur, in vitis turpia. 1. de Leg. 34
 intelligentia in gustatu & odoratu quædam est, sed vitiosa. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 21
 intelligentia nostræ vis & notio. de Nat. deor. 1. 21
 sub intelligentiam cadentium rerum copios animus. de Vniu. 35
 quod in nostram intelligentiam cadit. Off. 3. 11
 intelligentiam in animo conclusit deus, animum in corpore. de Vniu. 11
 scientiam intelligentiamque nostram in deorum numero refert Democritus. de Nat. d. 1. 12
 intelligentia autem omni & ratione careant. de Vniu. 63
 intelligentia vestra fretus dissero breuius. de Nat. d. 1. 35
 causæ quæ cum intelligentia sunt efficientes rerum pulcherrimarum atque optimarum. de Vniu. 63
 intelligentia & ratione id comprehenditur, quod vnum semper & idem est, nec vllum habet ortum. de Vniu. 3
 intelligentiæ inchoatæ similiter in omnibus hominum animis imprimuntur. 1. de Leg. 23
 intelligentias quasi adumbratas principio rerum omnium animo ac mente concipit homo, quibus illustratus sapientia duce bonum virum, & ob eam ipsam causam cernat se beatum fore. 1. de Leg. 45
 illustratus homo intelligentis animo concipit. 1. de Leg. 45
 intemperans. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 2. pro stulto & infano.
 intemperans est, scribere quod occultari velit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 2

intemperantia est à tota mente & à recta ratione defectio, sic auersa à præscriptione rationis, vt nullo modo appetitiones animi nec regi, nec contineri queant. Tusc. q. lib. 4. 17
 intemperantia, fons omnium perturbatorum. Tusc. q. lib. 4. 17
 intemperantia libidinum. Off. 1. 173
 intemperantia omnem animi statum inflammant, conturbat, incitat. Tusc. q. lib. 4. 17
 ex intemperantia & ægritudines, & metus, & reliquæ perturbationes omnes gignuntur. Tusc. q. lib. 4. 17
 in omni intemperantia effusæ libidines. de Nat. deo. 1. 31
 intemperanter abuti & ocio & literis. Tusc. q. lib. 1. 5
 ne quis intemperata quadam benevolentia impediat magnas vtilitates amicorum. Læ. 1. 64
 qui intemperatè vixerit. de Vniu. 57
 nunquam intempestiuam, nunquam molesta est. Læ. 1. 11
 intempestiuè accedere. Off. 1. 123
 intendere arcum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 82
 intendere & defigere animum in rem aliquam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 44
 intendere latera, fauces, linguam (quod faciunt, qui volunt exclamare maius.) Tusc. q. lib. 2. 49
 intendere se ad firmitatem. Tusc. q. lib. 2. 49
 intendere sensus ad res percipiendas. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 30
 intendens se & iniciens animus in rem aliquam. de Nat. deor. 1. 38
 sed intendi longius acies non potest. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 73
 intentus & commeanus animus per omnem rerum naturam. de Nat. deor. 1. 21
 mens nostra intenta, infixaque intelligentia. de Nat. deor. 1. 36
 intenta mens nostra in hæc. de Nat. deor. 1. 74
 intentum enim animum tanquam arcum habebat. Cat. 33
 intentio cogitationum. Tusc. q. lib. 4. 3
 intentare ardentem facies. Tusc. q. lib. 5. 56
 inter augures Marcellum & Appium magna fuit dissensio, cum alteri placeat auspicia ad vtilitatem esse reipub. composita, alteri quasi ea disciplina diuinare prorsus videatur posse. 2. de Leg. 32. & 33
 inter homines paupertas diuitiis æqualis esse debet. 2. de Leg. 26
 inter Marcellum & Appium augures magna dissensio. 2. de Leg. 32
 inter omnes omnium gentium sententia constat. de Nat. deor. 2. 10
 dii nulla re egentes, & inter se diligunt, & hominibus consulunt. de Nat. deor. 1. 86
 atomi interiecto inani cohærescunt inter se. de Nat. deor. 1. 39
 quos inter se fratres agnatosque vsurpare atque appellare videmus. de Vniu. 49
 inter sese vehementer repugnantia. de Nat. deor. 1. 14
 cumque inter se pene contingat. de Vniu. 47
 interior tactus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 11
 interiorem partem in sex diuisit. de Vniu. 33
 si qui interiores scrutantur, & reconditas literas. 3. de Nat. deor. 29
 interius fecit deus animo corporeum omnem. de Vniu. 33
 quid autem interius mente: de Na. de. 1. 20
 nec externa magis, quàm interiora. de

Nat. deor. 1. 65
 intercalandi tempus ratio diligenter habenda, vt sacrificiorum libamenta feruentur, fortisque pecorum, quod institutum peritè à Numa posteriorum pontificum negligentia dissolutum est. 2. de Leg. 30
 quas ob causas in eorum vita nulla est intercapedo molestiæ. de Finib. 1. 47
 nisi cum multa annorum intercesserint milia. de Finib. lib. 2. 84
 aut in reipub. partibus dissensio intercesserit. Læ. 1. 66
 intercessor per Tib. Gracchum non modo vetitus, sed & sublatus. 3. de Leg. 23
 intercessor rei malæ salutaris ciuis esto. 3. de Leg. 11
 voluptatis aditus intercludat necesse est. de Fin. lib. 2. 96
 intercludere aditus fortunæ. Tusc. q. lib. 5. 21
 vt quemadmodum nostro more, malè rem gerentibus patribus, bonis interdici solet. Cat. 20
 interire ab aliquo. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 21
 interire ex insidiis. Off. 1. 35
 interire funditus. Tusc. q. lib. 1. 23
 interire in nihilum. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 20
 interire in suas partes. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 20
 morte ipsa interire. Tusc. q. lib. 1. 22
 interitus acerbus. Tusc. q. lib. 4. 15
 interitum accipiat necesse est, quod dolorem accipit. 3. de Nat. deor. 22
 interitus est quasi discessus & secretio ac diremptus earum partium, quæ ante interitum iunctio aliqua tenebantur. Tusc. q. lib. 1. 38
 quid interest vtrum de Hippocentauro, an de deo cogitemus. de Nat. deor. 1. 75
 interuit multarum Græciæ ciuitatum antiquum vocum seruare modum, quorum mores lapsi ad molliorem sunt pariter immutati eã cantibus. 2. de Leg. 38
 quorum intererat ea nosse. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 113
 vt nihil interfit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 50
 ni interfuerint decem anni, nequis eundem magistratum capito. 3. de Leg. 8
 magni existimans interesse ad decus & ad laudem ciuitatis. de Nat. deor. 1. 6
 interesse disputatio ni. lib. 1. de Fini. 11
 negat quicquam à falsis interesse. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 18
 interiecit id inter indiuiduum, atque id quod diuiduum esset in corpore. de Vniu. 7
 quid inter horum ætates interiectus Cato? Parad. 14
 neque quicquam interiectum est, quod obftet. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 73
 tu autem inter hæc tantam multitudinem hominum interiectam non vides. de Finib. lib. 2. 14
 atomi interiecto inani cohærescunt inter se. de Nat. deor. 1. 39
 aut interiecti inter philosophos, & eos qui reipub. administrarent. Off. 1. 129
 interimi manu fœminea. Tusc. q. lib. 2. 17
 interminata & immanis in omnes partes magnitudo regionum mundi. de Nat. deor. 1. 38
 intermittere aliquid longo interuallo. Tusc. q. lib. 1. 11
 intermissio officii. Læ. 1. 8
 indiuidua & intermundia, quæ nec sunt vlla, &c. de Finib. lib. 2. 62
 tanquam ex Epicuri intermundiis descendisset. de Nat. deor. 1. 14
 qua nota internoscantur, &c. Diuin. lib. 2. 100

ἰσχυρῶς, quiescere Latinè. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 84. sumitur pro in disputando cessare ἰσχυρῶς ματαφωρεῖται.

Ita latè longèque peruagatur animus vt, &c. de Nat. d. 1. 38

ita metuit, ne quid, &c. (pro adeo). de Nat. deor. 1. 50

ita mobiliter palpitans cor. de Nat. deor. 2. 18

ita multa sunt incòmoda in vita. de Nat. deor. 1. 17

ita ne verò de Nat. d. 1. 8

ita popularis causa, vt ei non posset obfisti. 3. de Leg. 15

ita reprehenditur vt cæteri. de Nat. deor. 2. 21

ita sancta ac composita leges nominarunt. 2. de Leg. 10

tollamus ergo omnia, &c. ita sit vt mediterranei mare esse non credant. de Nat. deor. 1. 61

non ita valde mouentur his homines mediocres. de Nat. d. 1. 60

Italici philosophi dicti Pythagoræi. Cat. 70

longum est iter ad omnia. de Nat. deor. 1. 15

iter deuium. Tusc. q. lib. 1. 19

proh dii immortales, quàm iter illud iucundum esse debet: quo confecto, nulla reliqua cura, nulla sollicitudo futura sit. Tusc. q. lib. 1. 79

iter propositum & iam constitutum. Diuin. lib. 1. 27

in vite videmus naturam suo quodam itinere ad vltimum peruenire. de Nat. deor. 2. 25

Ita causam apud se dicere iubere. lib. 1. de Fin. 18

iubere, vetare, contraria. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 119

iussa ac vetita, populorum leges. 2. de Leg. 8

iussa, vetita populi, cum sciscitentur suffragia, optimatibus nota, plebi libera sunt. 3. de Leg. 10

iucundum à iuuando dicitur. de Finib. lib. 2. 21

omnia iucunda, quanquam sensu corporis iudicentur, ad animum referri tamen putat Epicurus. Tuscul. quæst. lib. 5. 69

iucundè moueri. Tusc. q. lib. 3. 41

iucunditas naturæ. de Pet. Conf. 12

iucunditas virtus in desiderio est, non in satietate. Tusc. q. lib. 5. 72

ipsa natura incorruptè atque integrè iudicat. lib. 1. de Fin. 23

quid percipit, & quid iudicat, quo aut peat aut fugiat aliquid, præter voluptatem aut dolorem: lib. 1. de Fin. 24

de quibus neque deprauatè iudicant, neque corruptè. de Fin. lib. 1. 55

non est satis iudicare quid faciendum, nõ faciendumve sit, sed stare etiam oportet in eo, quod sit iudicatum. 2. de Finib. lib. 37

iudicare quid cuique rei sit consequens, quid repugnans: quod est proprii munus & officium τὸς λογικῆς. Tuscul. q. lib. 5. 50

iudicandi potestas integra. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 8

iudex inexorabilis. Tusc. q. lib. 1. 8

iudicis est semper in causis verum sequi. Off. 1. 73

iudicem onerare quàm plurimis posset argumentis. 3. de Nat. d. 5

iudices federales, pacis, belli, induciarum oratores federales sunt. 2. de Leg. 18

iudices iurati. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 135

accusatorum atque iudicum confociatos greges. Parad. 58

nos autem quantum in vtroque profecerimus, aliorum sit iudicium. Off. 1. 5

iudicium acre. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 21

iudicium capitis. Tusc. q. lib. 1. 58

iudicium & artificium disputandi & intelligendi tradere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 105

sed meum semper iudicium fuit. Tusc. q. lib. 1. 1

iudicium auspiciūque omnes magistratus habent. 3. de Leg. 9

iudicium grauitatis, constantiæ, firmitatis, sapientiæ. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 50

his quæ dicta sunt ab iis, quos probamus, nostrum iudicium, & nostrum scribendi ordinem adiungere. lib. 1. de Finib. 5

cuius ego iudicium longè antepono tuo. Tusc. q. lib. 5. 9

iudicium stabile. Tusc. q. lib. 4. 41

iudicium suum adhibere. de Nat. deor. 1. 9

iudicium tollit incogniti & cogniti. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 20

ne quem vnquam innocentem iudicio capitis arceffas. Off. 2. 71

tuo tibi iudicio est vtendum. Tusc. q. lib. 2. 54

cum alios iudicio iniquorum circumuentos conuenirem. Tusc. q. lib. 1. 81

iudicio opinionis suscipi. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 27

quas nos multitudinis iudicio probari volebamus, &c. Tusc. q. lib. 2. 2

iudicia grauiora de potentissimis hominibus extant vocis quàm tabellæ. 3. de Leg. 31

iudicia iuncta sunt magistratibus. 3. de Leg. 41

iudicia fallacia. Off. 3. 47

sunt enim iudicia libera. Tuscul. q. lib. 4. 63. & de Leg. 10

iudicia magistratibus data, vt esset populi potestas, ad quam prouocaretur. 3. de Leg. 26

iudicia rerum in sensibus ponit Epicurus, quibus si semel aliquid falsi pro vero probatum sit, sublatum esse omne iudicium veri & falsi putat. lib. 1. de Finib. 17

iudicia senatus, Italiæ, gentium denique omnium conseruata patriæ consecutus Cicero. 2. de Leg. 41

iudicia sensuum clara & certa. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 20

iudicis magis quàm verbis fandienda. 3. de Leg. 39

legionibus nostris sub iugum missis. Off. 3. 143

cum esset in iugo luna. Diuin. lib. 2. 76

ex puteis iugibus, aquam calidam trahi. de Nat. deor. 2. 19

Iulio Proculo dixit Romulus post excessum suum, se deum esse, & Quirinum vocari. 1. de Leg. 2

Iunius collega P. Claudii classem amisit bello Punico primo, cum auspiciis non paruisset. de Nat. deor. 2. 6

iungi complexu venereo. Diuin. lib. 2. 109

iuncta sunt iudicia magistratus. 3. de Leg. 41

post autem causa fuit propior, & cum exitu iunctior. Fat. 17

Iuno Argiua, nec Romana talis non est, qualis Sospita. de Nat. deor. 1. 57

Iuno ex Ope & Saturno generata. de Vniuers. 49

Iuno Moneta vnde sic dicta. Diuin. lib. 1. 86

Iunonis nomine consecratur aer. 2. de Natura deor. 48

Iunonis species alia Argiuis, alia Latinis. de Nat. deor. 1. 57

Iunoni Samiæ Clisthenes Atheniensis cum rebus timeret suis, dotes filiarum credidit. 2. de Leg. 40

Iunonem Lucinam in pariendo inuocant. 2. de Nat. deo. 50

Iunonem à iuuando credo nominatam. 2. de Nat. deor. 49

Iupiter, quasi iuuans pater. 2. de Natura deo. 47

Iupiter Barbatus, Galeata Minerua. de Nat. deo. 1. 58 & 71

Iupiter ex Ope & Saturno generatus. de Vniuers. 49

Iupiter puer Laetens, cum Iunone in gremio fortunæ sedens, mammam appetens, castissimè apud Romanos à matribus cultus. Diuin. lib. 2. 68

Iupiter Saturnius, Ἰουπίτης. Tusc. q. lib. 2. 21

Iupiter tertius Cretenis fuit Saturni filius. 3. de Nat. deor. 38

Iouis Capitolini nobis alia species, alia Afris Ammonis Iouis. de Nat. deo. 1. 58

Iouis fulgor hominum generi prosper & salutaris. Som. Scip. 15

Iouis optimi maximi augures publici signis & auspiciis postea videntur. 2. de Leg. 18

Iouis partum à fabula disjungit Diogenes Babylonius. de Nat. deor. 1. 31

Iouis signum eodem tempore in Capitolio collocatum est, quo coniuratio indicabatur, biennio post quàm erat beatum. Diuin. lib. 2. 36, & 34

Iouis statoris & inuicti cognomina. 2. de Leg. 39

Iouis stella. 2. de Nat. deo. 89

Iouis stella, Ἰουπιδοῦ, cuiusque cursus. de Nat. deo. 2. 38

Ioui Olympio aureum amiculum detraxit Dionysius tyrannus. 3. de Natu. deor. 62

eum quem homines Iouem appellant, Chrysippus æthera esse disputat. de Nat. deo. 1. 30

Iouem cur effœminarunt, & Iunoni tribuerunt. 2. de Nat. deor. 49

Iouem, Iunonem, reliquos deos, ea facie nouimus, qua pictores sc̄toresque voluerunt. de Nat. deor. 1. 57

Iouem optimum maximum cur appellent. 3. de Nat. deor. 65

Iouem, perpetuæ & æternæ legis vim esse, dicit Chrysippus. de Nat. deor. 1. 38

à filio Ioue vincētus Saturnus. 2. de Natu. deor. 46

Ioues tres numerant ii, qui theologi nominantur. 3. de Nat. deor. 37

Ioues quoque plures, in prisca Græcorum literis inuenimus. 3. de Nat. de. 29

iurarem per Iouem, deosque Penates. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 60

quod ita iuratum est, vt mens conciperet fieri oportere, id seruandum est: quod aliter, id si non feceris, nullum perurium est. Off. 3. 145

iuratusque dixeris ea te comperisse. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 57

se in legem Voconiam iuratum contra eam facere non audere. de Finib. lib. 2. 46

quæque iurati iudices cognouissent. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 135

iurgia feriis amouento. 2. de Leg. 16

ius æquè ab omnibus hominibus coleretur, si quo modo est natura, sic iudicio humani nihil à se alienum putarent. 1. de Leg. 15

ius æquabile. Off. 1. 58

ius augurum diuinationis opinione principio constitutum, postea reipub. causa conseruatum ac retentiū. Diuin. lib. 2. 59

ius augurandi. Cat. 11

ius bellicum, fidesque iurisurandi sepe est cum hoste seruanda. Off. 3. 144

ius ciuile, & ius naturæ. 3. de Nat. deor. 32

ius ciuile summi in ciuitate viri & interpretari populo, & respondere soliti, sed magna professi, in paruis sunt versati. 1. de Leg. 10

ius & æquitas, vincula sunt ciuitatis. Parad. 34

ius & honestum omne sua sponte est expetendum. 1. de Leg. 36

ius & iniuria à natura diiudicatur, & omnia omnino honesta ac turpia. 1. de Leg. 33

vt animantes, quibus ius esset doceri, à solis motu, numerorum naturam cognoscerent. de Vniuers. 41

ius feciale. Off. 1. 53. de hoc vide Gellium lib. 16. cap. 4.

ius hominum situm est in generis humani societate. Tusc. q. lib. 1. 52

vt cum genere humano quasi ciuile ius intercederet. de Finib. lib. 3. 53

ius in natura positum esse. 1. de Leg. 26

ius maiestatis atque imperii. de Fin. lib. 1. 18

si ius natura confirmatum non erit, virtutes omnes tollentur. Vbi enim liberalitas, vbi patriæ charitas, vbi aut pietas, aut bene merendi de altero, aut referendæ gratiæ voluntas poterit existere? Nam hæc nascuntur ex eo, quod natura propensius sumus ad diligendos homines, quod fundamentum iuris est. 1. de Leg. 32

ius nigrum, ἰουῖνος ζῶντος Græcè. Tuscul. q. lib. 5. 70

ius non opinione, sed natura cõstitutum esse. 1. de Leg. 22

ius per se est expetendum & colendum: quod si ius est, etiam iustitia: sic reliquæ quoque virtutes per se colendæ sunt. 1. de Leg. 36

ius pontificum. Tusc. q. lib. 1. 13. & Cat. 45

ius pontificale eum morem confirmat. 1. de Leg. 52

ius prætorium. Off. 1. 47

ius ratumque esto, quod is, qui bellum gerat, imperasset. 3. de Leg. 5

summum ius, summa iniuria. Off. 1. 49.

Aristot. ἀριστοδυνατοῦ, iuriconsulti peculiariter ius strictum appellant.

ius vnum est, quo deincta est humana societas, & quod lex constituit vnã. 2. de Leg. 32

iuris ciuilis cognitionem atque interpretationem olim principes in sua possessione retinuerunt. Off. 1. 96

iuris ciuilis custos prætor. 3. de Leg. 7

in iuris ciuilis disputatione ferendi mores, nec scriptis omnia fandienda. 1. de Leg. 15

iuris constituendi ab illa summa lege capiendum exordium, quæ seculis omnibus antè nata est, quàm scripta lex vlla, aut quàm omnino ciuitas constituta. 1. de Leg. 15

iuris disciplina non à Prætoris edicto, neque à duodecim tabulis, sed penitus ex intima philosophia haurienda. 1. de Leg. 11

iuris exordium à lege ducendum. 1. de Leg. 44

iuris fons est natura. Off. 3. 94

iuris ignorantio potius litigiosa est, quàm scientia. 1. de Leg. 13

in sermone de disciplina iuris non id queritur quemadmodum caueamus in iure, aut quid quæque de consultatione respondeamus, sed in ea disputatione complectenda est tota causa vniuersi iuris ac legū, vt hoc ciuile ius, quod dicitur, in paruum quèdam & angustum locum concludatur naturæ. Natura enim iuris explicanda est, eaque ab hominis repetenda natura: considerandæ leges, quibus ciuitates regi debeant, tum ea tractanda, quæ composita sunt, & descripta iura & iussa populorum. 1. de Leg. 12, & 13

iuris pontificalis tota compositio magnam religionem, ceremoniamque declarat. 2. de Leg. 52

iuris stirps à natura repetenda, qua duce omnis est etus disputatione explicanda. 1. de Leg. 15

iuris violati voto facto poena esto. 2. de Leg. 24

ipsi naturæ patrioque amori præferre ius maiestatis atque imperii. lib. 1. de Fin. 18

ius ipsum & ipsam æquitatem omnes boni viri amant. 1. de Leg. 36

ius populi Ro. ab iis qui in Rep. versantur, ignorari, turpissimum. 3. de Leg. 41

ad ius respondendū te dedisses. 1. de Leg. 9

poeta ius suum tenuit, & dixit audacius. Tuscul. q. lib. 3. 17

qui tamen habent ius suum disputandi de officio, &c. Off. 1. 11

an auspicio ius tenetis. de Nat. de. 2. 8

sed vniuersas prouincias regionesq; vno calamitatis iure cõprehenderet. Off. 2. 38

est enim modò liberale, paululum nonnunquam de suo iure decedere, sed interdum etiam fructuosum. Off. 2. 93

iure & lege vobis volentes pareant. de Vniuers. 53

multa multis de iure suo cedentem. Off. 2. 93

iura belli in repub. maximè conseruanda. Off. 1. 51

à quibus iura ciuib' præscribatur. Ca. 25

iura nostra ad naturam accommodari gaudeo. 2. de Leg. 57

iura si populorū iustis, si principū decretis, si sententiis iudicum constituerentur, ius esset atrocinaris, ius adulterare, ius testamenta falsa supponere, si hæc suffragiis, aut scitis multitudinis probarentur. 1. de Leg. 33

qui mortuis tam religiosa iura tribuerunt. Lat. 11

iusiurandum, est affirmatio religiosa. Off. 3. 141

qui iusiurandum violat, is fidem violat. Off. 3. 142

nullum vinculum ad astringendam fidem iureiurando maiores arctius esse voluerunt. Off. 3. 151

iureiurando multa firmantur. 2. de Leg. 14

iuriconsultus Mutius, pontifex idem. 2. de Leg. 49

iureconfulti siue erroris obiciendi causa, siue, quod similis veri est, ignorantia docedi, sepe quod positū est in vna cognitione, id in inãnita dispartuntur. 2. de Leg. 45

iuris periti minores magistratus plures sunt. 3. de Leg. 5

iuris peritissimi Scæuolæ pontifices ambo. 2. de Leg. 45

iustus comitorum rogator. de Nat. de. 2. 8

nemo iustus esse potest, qui mortem, qui dolorem, qui exilium, qui egestatem timet: aut qui ea, quæ sunt his contraria, æquitati anteponeat. Off. 2. 55

sed incidit sepe tempora, quum ea quæ maximè videntur digna esse iusto homine, eoque, quem virum bonum dicimus, commutatur, fiuntque contraria. Off. 1. 45

iustis diebus stipem cogant Idææ matris famuli. 2. de Leg. 14

iustis exequiis caruerunt. 2. de Leg. 42

quicquid iustum, id etiam vtile. Off. 2. 13

iusta esse omnia existimare quæ scita sint in populorū institutis aut legibus stultissimum. 1. de Leg. 31

iusta facta, & corpus quando est incensum, tum sepulchrū dicitur. 2. de Leg. 52

iusta funerū ad interpretes religionum reiecit Plato, quem Romani morè tenuerunt. 2. de Leg. 61

iusta omnia decora sunt. Off. 1. 133

iustè & cum fide viuere. Tusc. q. lib. 1. 81

iustè vixerit, qui motus animi ratione reuerit: qui autem his se dedit, iniustè. de Vniuers. 55

iustitia, est obtemperatio scriptis legibus institutisque populorum. 1. de Leg. 32

iustitia ad fidem faciendam plus pollet prudentia. Off. 2. 47

pietas est iustitia aduersus deos. de Nat. deo. 1. 81

iustitia etiam aduersus infimos seruanda. Off. 1. 61

iustitia cernitur in suum cuique tribuendo. de Fin. lib. 5. 62

quæ animi affectio suum cuique tribuens, & societatem conuentionis humanæ munificè & æquè tuens, iustitia dicitur. de Fin. lib. 5. 6

iustitia, & æqualitas, & societas hominū per se est expetenda. 1. de Leg. 37

quanquam omnis virtus nos ad se allicit, facitq; vt eos diligamus, in quibus inesse videatur, tamen iustitia & liberalitas id maximè efficit. Off. 1. 81

iustitia nihil expetit præmi, nihil pretii, per se expetit. 1. de Leg. 37

iustitia nulla omnino est, si neque natura est, & ea quæ propter vtilitatem constituitur, vtilitate illa conuellit. 1. de Leg. 32

iustitia omni ratione colenda & retinenda est, tū ipsa per se, tum propter amplificationem honoris & gloriæ. Off. 2. 60

iustitia omnium est domina & regina virtutum. Off. 3. 36

iustitia feruari nisi à forti viro, nisi à sapiente non potest. de Fin. lib. 5. 61

iustitia sine prudentia satis habet auctoritatis. Off. 2. 47

maximè autem adducuntur plerique, vt eos iustitiæ capiat obliuio, quum in mptorum, honorum, gloriæve cupiditatem inciderint. Off. 1. 37

iustitiæ fundamentum, est fides. id est, dictorum conuentorumque constantia & veritas. Off. 1. 35

iustitiæ fundamentum est, vt pro dignitate cuique tribuatur. Off. 1. 65

iustitiæ mercedem querere, id ipsum est iniustissimum. 1. de Leg. 37

iustitiæ munus est, vt cõmunibus vtatur pro cõmunibus, priuatis vt suis. Off. 1. 31

iustitiæ primū munus est, vt ne cui quis noceat, nisi laceffitus iniuria. Ibidem.

iustitiæ partes duæ sunt: iustitia (specialiter sumpta, quam Aristoteles ἰσχυρῶς δικαιοσύνην appellat) in qua virtutis splendor est maximus, ex qua viri boni nominantur: & huic coniuncta beneficentia, quam eandem vel benignitatem vel liberalitatem appellari licet. Off. 1. 31

L Abes animi nec diuturnitate vane-
scere, nec manibus villis elui potest.
2. de Leg. 26
vt labes decoris voluptas opprimenda. 1.
de Leg. 46
vt multis locis labes facta sit. Diuin. lib.
1. 69
labem hanc valde veretur. 2. de Leg. 38
eandem esse labem libidinis. Parad. 18
hunc tu quas conscientie labes in animo
censes habuisset. Offi. 3. 113
ceteras animi labes repellat. Parad. 41
quamquam labefacta sit sententiam mea,
&c. Diuin. lib. 1. 7
labefactare causam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 11
labefactare definitiones. Acad. quaest. edi.
1. lib. 2. 16
labefactare fundamenta rei pub. Offi. 2. 115
labefactare totam rempub. de Fini. li. 1. 33
si quis enim ea, quae dicta sunt, labefactare
voler. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 36
labefactatur corporis coagmentatio calore
vel frigore, vt aliqua impulsione
vehementi. de Vniuers. 21
maximas resp. ab adolescentibus labefa-
ctatas, a senibus sustentatas & restitutas
reperietis. Cat. 18
si vna litera commota sit, fore tota vt labet
disciplina. de Finib. lib. 4. 43
labare. id est vacillare. Tusc. q. lib. 1. 63
quae labantur mutabili ratione sydera. de
Vniuers. 47
ne labar ad opinionem. Acad. quaest. edi.
1. lib. 2. 118
nufquam labi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 105
labi ad perniciem. L. 1. 39
labi errore sermonis. Tusc. q. lib. 5. 41
labi in officio, cuius magister esse velis.
Tusc. q. lib. 1. 9
labi in procliu. Tusc. quaest. lib. 4. 33
lapsi ad mollitiem multarum ciuitatum
mores. 2. de Leg. 38
lapsus volucrum, pro volatu. 2. de Natu.
deor. 73
lapsu multiplici & erratico serpere. Cat.
48
& si lacus emissus lapsu & cursu suo ad
mare profluxisset. Diuin. lib. 1. 84
labor, est functio quaedam vel animi vel
corporis grauioris operis & muneris.
Tusc. q. lib. 2. 30
labor deum non attingit, nec erat vllus,
cum omnes naturae numini diuino pa-
reant. de Nat. deor. 1. 17
labor & dolor finitima sunt omnino, sed
tamen differunt aliquid. Tusc. quaest.
lib. 2. 30
labor illiberalis (industria. lib. 1. de Fin. 3
labor quasi callum quoddam obducit do-
lori. Tusc. q. lib. 2. 32
laborem Herculis exantillare. Acad. q. edit.
1. lib. 2. 99
vt labore & dolore magna aliquam quae-
rat voluptatem. lib. 1. de Finib. 25
qui Graeciae formam rerumpub. dederunt,
corpora iuuenem firmari labore volue-
runt. Tusc. q. lib. 2. 31
iuuendi acti labores. de Finib. li. 2. 86
pericula, labores, dolor etiam. li. 1. de Fin. 19
labores defensionum. Tusc. q. lib. 1. 1
laborum dolorumque susceptio. Acad. q.
edit. 1. lib. 1. 17
omnes clari & nobilitati labores con-
tempnendo fiunt etiam tolerabiles.
Tusc. q. lib. 2. 53
suavis est laborum praeteritorum memo-
ria. de Finib. lib. 2. 86
maximos labores molestisque suscipere.

Offi. 3. 30
in laboribus & periculis viuere. Tusc. lib.
1. 27
non laboro, inquit, de nomine. de Finib.
lib. 2. 26
laboro vt assentiar Epicuro, &c. Acad. q.
ed. 1. lib. 2. 119
ego sum is qui dicam me non laborare.
Tusc. q. lib. 3. 44
laborare dicitur luna, deficiente lumine,
cum terra directe inter hanc & solem
intercedit. Tusc. q. lib. 1. 76
laborare ex renibus. Tusc. q. lib. 2. 52
laborare iniuria. Tusc. q. lib. 4. 14
laborare omni studio atque opera. de
Pet. Conf. 13
laborantes naues. 3. de Nat. deo. 67
quis nostrum exercitatione vllam cor-
poris suscipit laboriosam. lib. 1. de Fini.
16
laboriosus exercitationibus & dolor in-
tercurrit nonnunquam. Tusc. quaest.
lib. 2. 32
laboriosus his nihil erit prouincia. 3. de
Leg. 19
primis labris gustare. de Nat. deo. 1. 15
labellum super terrae tumulum in sepul-
chris statui. 2. de Leg. 61
in iis animantibus quae lacte aluntur,
omnis ferè cibus matrum lactescere
incipit. 2. de Nat. deo. 97
vt penè cum lacte nutricis errorem su-
xisse videamur. Tusc. q. lib. 3. 2
lacteus orbis. Somn. Scip. 12
lactentibus hostius deo immolare. 2. de
Leg. 37
lactescere incipit ferè omnis cibus ma-
trum. 2. de Nat. deor. 97
Lacæna cum filium in praedium misisset,
& interfecit, audisset: iccirco, inquit,
genueram, vt esset qui pro patria mor-
tem non dubitaret occumbere. Tusc.
q. lib. 1. 91
illi autem voluerunt nihil horum esse
simile apud Lacænas virgines: quibus
magis palestra, sol, puluis, labor, mi-
litia in studio est, quam fertilitas bar-
bara. Tusc. q. lib. 2. 32
Lacedæmōilla seuera neruus iussit, quod
plures quam septem haberet, in Timo-
thei fidibus inde demi. 2. de Leg. 39
Lacedæmone Ephori non sine causa à
Theopompo oppositi sunt regibus. 3.
de Leg. 17
Lacedæmonii cuiusdā constantia in mor-
te contemptenda. Tusc. q. lib. 1. 90. huius
nomen Cicero proditum esse negat.
Plutarchus verò in dictis Laconicis
Theætamenem appellat.
Lacedæmonii alacri animo in Thermo-
pylis occiderunt. Tusc. q. lib. 1. 91. vide
Liuium lib. 91
Lacedæmonii de rebus maioribus sem-
per aut Delphis oraculum, aut ab Am-
mone, aut à Dodono petebant. Diuin.
lib. 1. 82
Lacedæmonii, Philippo minitanti per li-
teras se omnia, quae conarentur, prohi-
biturum, quaesierunt, num se esset et-
iam mori prohibiturum. Tusc. q. li. 5. 31
Lacedæmonii regibus suis augurem affe-
forem dederunt. Diuin. lib. 1. 81
Lacedæmonii senibus (sic enim cōsiliū
publicum appellant) augurem interesse
voluerunt. Diuin. lib. 1. 81
Lacedæmoniorum gens fortis fuit, dum
Lycurgi leges vigeant. Tusc. quaest. lib.
1. 91
Lacedæmoniorū omnis mos inflamatus
cupidine vincēdi, vt est apud Platonē.

Offi. 1. 91. in Lachete, vbi sic dicit: οὐδὲν
δὲν μάλα ἐν τῷ βίῳ, ἢ τῷ ζῆτι, καὶ ἔπι-
θῆναι, & αὐτὸν μαθόντες καὶ ἔπιθῆναι
καὶ ἔπιθῆναι, καὶ αὐτὸν μαθόντες καὶ ἔπιθῆναι.
Lacedæmonis cuiusmodi significatio fa-
cta sit, paulò ante Leuætricam calamita-
tem. Diuin. lib. 1. 66
Lacedæmonis Leuætrica pugna calami-
tas multis signis antè denunciata est.
Diuin. lib. 1. 67
Lacedæmonis qui præerant, non conten-
ti vigilantibus curis, in Pasithæo sano
fomniandi causa excubabant, quod ve-
ra quietis oracula dicebant. Diu. li. 1. 82
apud Lacedæmonios ille qui amplissimum
magistratum gerunt, vt erant, sic etiam
appellabantur senes, γέροντες. Cat. 18
lacerare aliquem omni cruciatu. de Pet.
Conf. 6
lacerare omni scelere patriam. Offi. 1. 83
lacerari intolerabili dolore. Acad. quaest.
edit. 1. lib. 2. 24
muliebres lacerationes genarum. Tusc.
quaest. lib. 3. 52
atque haud scio an satis sit eum, qui lacer-
ferit, iniuriæ suæ poenitere, vt & ipse
nequid tale posthac, & ceteri sint ad
iniuriam tardiores. Offi. 1. 51
laccessiti iniuria. Offi. 1. 31, & 3. 100
sine lachrymis non queo dicere. L. 1. 38
lachrymis aliquem decorare. Tusc. quaest.
lib. 1. 18
Lacon quidam gloriantur cuidam merca-
tori, quod multas naues in omnem o-
ram maritimam dimisisset: Non sanè
optabilis ista quid est, inquit, rudenti-
bus apta fortuna. Tusc. q. lib. 5. 30. Vide
Plutarchum in dictis Laconicis.
lacus Albanus Veienti bello præter mo-
dum creuit: & quid hoc significar. Diu-
uin. lib. 1. 84
lacunosum nihil habet mundi forma. de
Vniuers. 23
Lacydes, Arcefillæ discipulus fuit. Acad.
q. ed. 1. lib. 2. 17
Lælius adolescens Diogenem Stoicum,
post autem Panætium audiuit. de Fin.
lib. 2. 11
Lælius, iuris interpres, Læsum quasi lu-
gubrem euolationem interpretatur. 2.
de Legib. 55
Lælius si digito, quæ attigisset, pœnas de-
disset. id est, si vel minima quem iniu-
ria affecisset. Tusc. q. lib. 5. 40
Lælii aureola oratiuncula. 3. de Nat. d. 29
lætus omnibus lætitiis. de Fin. lib. 2. 11. ex
Cæcilio.
nam & lætamur amicorum lætitia æquè
ac nostra. de Fin. lib. 1. 53
lætari malo alieno. Tusc. q. lib. 4. 13
lætari assidua recordatione voluptatum
praeteritarum. de Finib. lib. 1. 32
in ea natura, quæ sua voluptate lætans.
de Nat. d. 1. 81
quid habet ista res aut lætabile aut glorio-
sum? Tusc. q. lib. 1. 41
quod lætabile, id prædicandum & præ-
se ferendum. Tusc. q. lib. 5. 33
lætificare aqua & mitigare agros. 2. de Na-
tu. deo. 99
lætitia, est opinio recens boni præsentis,
in quo efferi rectum esse videatur.
Tusc. quaest. lib. 4. 11
lætitia efficit profusam hilaritatem. Tusc.
q. lib. 4. 13
lætitia & libido in bonorū opinione ver-
santur: cum libido ad id, quod videtur
bonum, illæta & inflamata rapiatur:
lætitia vt ad ea iam aliquod cōcipitū
effertur & gestiat. Tusc. q. lib. 4. 10

lætitia exultans gestiēque turpis.
Tusc. q. lib. 4. 55
lætitia gestiens, est sine ratione animi e-
latio. Tusc. q. lib. 4. 11
lætitia gestiens & libido in bonorum er-
rore versantur. Tusc. q. lib. 3. 31
lætitia gestiens habet leuitatem. Tusc. q.
lib. 3. 24
cum autem & inaniter & effuse animus
exultat, tum illa lætitia gestiens, vel ni-
mia dici potest. Tusc. q. lib. 4. 11
lætitia immoderata, est voluptas animi
elata & gestiens. Tusc. q. lib. 3. 19
lætitia impotens. Tusc. q. lib. 5. 14
lætitia mentis. Tusc. q. lib. 3. 36
quoniam docendi causa à gaudio læti-
tiam distinguimus. Tusc. q. lib. 4. 55
facere lætitiā. id est voluptatem. lib. 1. de
Finib. 19
lætitiā popularem ludis publicis in can-
tu, fidibus, & tibis moderato, eamque
cum diuinum honore iungit. 2. de Le. 24
lætitia effertur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17
eodem enim vitio est effusio animi in læ-
titia, quo in dolore contractio. Tusc. q.
lib. 4. 55
quos nullæ fuites lætitiæ languidis li-
quesfaciunt voluptatibus. Tusc. q. li. 5. 13
lamentatio lugubris. Tusc. q. lib. 1. 26
lamentationem in funere tollit lex x 1 1.
tabul. 2. de Leg. 55
lamentationes funeris minuendæ. 2. de
Leg. 54
lamentationes deorum fecerunt poeetæ vt
videremus. de Nat. deo. 1. 31
lamentabilia funera & sumptuosa subla-
ta. 2. de Leg. 59
si se lamentis muliebriter lachrymisque
dedit. Tusc. q. lib. 2. 43
de læmentis expressa verbis legis sunt. 2.
de Leg. 59
lamina inuenta ad aram honoris, in qua
scriptum erat, domina honoris, causa
fuit ædis honoris dedicandæ. 2. de Le. 54
Strato Lampfacenus. Acad. q. ed. 1. li. 2. 112.
is negabat ope diuina factum esse mū-
dum, deosque ab omni munere ferari
docebat.
languere & hebescere. Acad. q. ed. 1. li. 2. 6
languere orio. de Nat. deor. 1. 46
languentes incitat canendi vis, excitatos
languescit. 2. de Leg. 38
languescere corpore. de Finib. lib. 4. 54
languescere senectute. Cat. 25
quæ languorem afferunt ceteris. Offi. 3. 2
vt senectus non modò languida atque
iners non sit, &c. Cat. 23
lanuui ferarum. Tusc. q. lib. 1. 93
Lanuui, initio belli Marisci, clypei à mu-
ribus derosi. Diuin. lib. 1. 84
vt lancem in libra ponderibus impositis
deprimi, sic animum perspicuis cedere
necesse est. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 37
non iusta causa cur Laomedōi tanta fie-
ret iniuria. Tusc. q. lib. 1. 52. Laome-
dōntem ponit pro patre Ganymedis,
cum non fuerit, sed Tros, vt Homerus
testatur in 10. lliados.
è lapide plus excitari, aut imponi vetuit
Plato, quam quod capiat laudem mor-
turi inciam quatuor heroicis verbis.
2. de Leg. 61
nec lapides ex terra exciderēt ad vsum
nostrum necessarii. Offi. 1. 17
lapidum confictu atque tritu ignis eli-
citur. de Nat. deor. 2. 19
lapidibus obruere aliquem. Offi. 3. 63
lapide imbres. de Nat. deor. 2. 10
lapideum quodcumque vno è lapide de-
dicato. 2. de Leg. 43

laptidina. Diuin. lib. 1. 24
ad Chryppii laqueos reuertamur. Fat. 5
vt tam à laqueis Stoicorum recedamus.
id est, subtilibus disputationibus Stoi-
corum, quibus animi implicentur, &
capti hæreant. Tusc. q. lib. 5. 56
laqueata tecta. 2. de Leg. 1
Lare quod sacrificii genus veruecibus fiat.
2. de Leg. 51
Lares, familiares Ciceronis, vexati discer-
su eius. 2. de Leg. 41
Lares Latini appellant, quos Græci δαί-
μονας, de Vniuers. 47
Larum sedes, ritus familiaris, patrumque
seruatio. 2. de Leg. 16
largiri patriæ suam sanguinem. Tusc. lib.
1. 105
largitio frumentaria. Offi. 1. 107
largitio fundum non habet. Offi. 1. 79
largitio popularis. Offi. 1. 85
largitio quæ fit ex re familiari, fontem ip-
sum benignitatis exhaurit. Offi. 2. 75
largitionem sequuntur rapinæ. Offi. 2. 78
quod largitione beneuolentiam Macedo-
num confectetur. Offi. 2. 76
largitione corrupta suffragia. 3. de Leg. 35
cum largitiones maximas fecisset. Tusc.
q. lib. 3. 41
cum sol terras larga luce compleuerit. de
Nat. deo. 2. 36
largorum duo genera sunt: quorum alte-
ri prodigi dicuntur, alteri liberales.
Offi. 2. 80
maxima largitate ea fundit terra. 2. de
Nat. deo. 17
vt profectioe læti piscium lasciuiam
intuerentur. Diuin. lib. 1. 15
latent ista Luculle crassius occultata & cir-
cumsufa tenebris. Academic. quaest. ed. 1.
lib. 2. 112
latere in occulto. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 31
læbra danda non fuit populo, in qua
bonis ignorantibus quid quisque sen-
tiret, tabella vitiosum occultaret suffra-
gium. 3. de Leg. 31
videant ne queratur læbra periurio.
Offi. 3. 144
nam si tuam dicerem, læbram haberes.
de Finib. lib. 2. 89
adhuc etiam læbram obscuritatis.
Diuin. lib. 2. 86
latices gelidi. Diuin. lib. 2. 49
Latini tertio Consulatu T. Manlii Tor-
quati ad Vesperim fusi & fugati sunt.
Offi. 3. 154
Latinos non modò non vinci à Græcis
verborum copia, sed esse in ea etiam su-
periores. de Finib. lib. 3. 4
bello Latinorum, Aulo Pothumio Dicta-
tore, &c. in nostra acie Castor & Pollux
visti sunt. de Nat. deo. 1. 4
Latinis & Argiuis alia Iunonis species.
de Nat. deo. 1. 57
Latinā linguā non modò non inopem, vt
vulgo putant, sed locupletiore etiam
esse, quam Græcam. lib. 1. de Finib. 8
Latinæ feræ. de Nat. deo. 1. 12
dum Latinæ literæ loquentur. 1. de Leg. 1
Latinis literis illustrare. Acad. quaest. edi.
2. lib. 1. 3
Latina, & splendide dicta, neque conuer-
sa de Græcis. lib. 1. de Finib. 5
Latina non miscenda cum Græcis, nec
Græca cum Latinis. Tusc. q. lib. 1. 14
Latuis anteponere Græca. lib. 1. de Fin. 5
Latina scripta contempnere. lib. 1. de Fin. 3
sed ex eo credo quibusdam vsu venire vt
abhorreant à Latinis, quod inciderint
in inculta quædam & horrida de malis
Græcis Latinè scripta deterius. lib. 1.

de Finib. 7
Latmus, mons Cariae. Tusc. q. lib. 1. 76
tot millia latrocinantur morte propo-
ta. de Nat. deo. 1. 60
latrocinari. 1. de Leg. 33
non quod non latus locus sit. Acad. q. edit.
1. lib. 2. 36
latè patere. Tusc. q. lib. 1. 24
latè longèque peruagatur animus. de Na-
deo. 1. 38
latitudines humerorū in bobus. 2. de Nat.
deo. 110
à senis latere nunquam discederem. Læ-
lius 1
cum ego legem Voconiam magna voce
& bonis lateribus iussissem. Cat. 14
ex lateribus, faucibus, lingua vox elicatur
& funditur. Tusc. q. lib. 2. 49
laudamus Vulcanum eum quem Alca-
menes fecit. de Nat. d. 1. 58
laudare pleniore ore. Offi. 1. 89
laudari aut vituperari ritè nihil potest, si
ab eius natura recesseris, quod aut lau-
dandum aut vituperandum putes. 1. de
Leg. 38
laudari rumore multitudinis. de Finib.
lib. 2. 42
laudabilis esse debet lex, quæ rectè lex ap-
pellari possit. 2. de Leg. 9
nec quicquam sine virtute laudabile. Tu-
sc. quaest. lib. 5. 36
quod per se, sua vi, sua natura, sua sit spō-
te laudabile. de Fin. lib. 2. 43
quicquid est laudabile, idem & beatum,
& florens, & expetendum videri de-
bet. Parad. 21
quod laudabile, profectò etiam honestū.
Tusc. quaest. lib. 5. 33
laudabile sua sponte. Tusc. q. lib. 2. 41
laudabiliora omnia, quæ sine vendita-
tione & sine populo teste fiunt. Tusc.
quaest. lib. 2. 55
laus admirabilis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 1
laus & charitas sunt vitæ sine metu de-
gendæ præfidia firmissima. de Finib.
lib. 1. 18
laus imperatoria. Academic. quaest. edi. 1.
lib. 2. 2
laus venandi, equitandi. Tusc. quaest.
lib. 2. 53
laudi dare. Tusc. q. lib. 1. 3
laudis ornamenta ad mortuos pertinere.
2. de Leg. 56
laudem mortui inciam quatuor heroicis
verbis capiat lapis sepulchro impo-
situs. 2. de Leg. 61
cum laude domum redeunto. 3. de Le-
gib. 9
in laude esse. Tusc. q. lib. 4. 14
de laude mortui in funere mentiri, nefas
habebatur. 2. de Leg. 58
de laude mortui, nisi in publicis sepul-
tis, nec ab alio, nisi qui publice ad eam
rem constitutus esset, dici licebat. 2. de
Legib. 60
laudes honoratorum virorum funeribus
in concione memorantur. 2. de Le-
gib. 57
laudes minus notæ, minusque peruulga-
tæ. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 7
laudes populares & illustres. Acad. quaest.
ed. 1. lib. 2. 6
quum tantis laudibus philosophiam ex-
tuleris. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 56
laudibus veris & propriis generis sui le-
gem laudemus. 3. de Leg. 1
sed illa laudior ac splendidior. Offi. 1. 74
lautius ædificata villa. 2. de Leg. 2
quum laxati curis sumus. Tusc. quaest.
lib. 1. 37

& corpore laxati illum incolunt locum. Somn. Scip. 11
 qui se à libidinum vinculis laxatos esse non moleste ferrent. Cat. 7
¶ Leetus cubicularis. Diuin. lib. 2. 103. & Tusc. q. lib. 5. 43
 lecti plures cum vni mortuo sternerentur, id quoque ne fieret, lege sancitum est. 2. de Leg. 56
 qui iacet in lectulo humido. Tusc. q. li. 2. 29
 in suo lectulo mortuus. 3. de Nat. deo. 63
 philosophi autem in suis lectulis plerunque moriuntur. de Finib. lib. 2. 81
 quorum de sententia lecticula in Curiam esse delatum. Diuin. lib. 1. 51
¶ legiones Romanæ à Samnitibus apud Caudium sub iugum missæ. Offi. 3. 147
 turpius nihil est, quam legari quenquam nisi reip. causa. 3. de Leg. 18
 cui legatum plus sit, quam sine religione capere liceat, is per æs & libram haredes testamenti soluat, propterea quod eo loco res est ita soluta hæreditate, quasi ea pecunia legata non esset. 2. de Leg. 48
¶ legatus senator sine mandatis, sine vlllo reip. munere. 3. de Leg. 18
 legatus rei suæ ergo ne quis esto. 3. de Leg. 5
 legatio nobilis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 5
 legationis sine mandatis & munere genus, quanquam ad commodum senatus pertinere videretur, sustulisset frequentissimo senatu Cicero, nisi ei leuissimum tribunus plebis intercessisset, minuit tamen tempus, & quod erat infinitum, annum fecit. 3. de Leg. 18, & 19
 legationem obire. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 5
 legationem aliquam oratio ista postulat, aut eiusmodi quampiam cessationem liberam atque otiosam. 1. de Leg. 8
 legationes cum senatus creuerit, popululue iusserit, ex vrbe exeunt. 3. de Leg. 9
 qui diligenter hæc, quæ de philosophia literis mandamus, legere assueuerit, iudicabit nulla ad legendum esse potiora. lib. 1. de Finib. 9
 itaque illa non dico me expetere, sed legere. de Finib. lib. 4. 59
 nec sepulchra legens vereor (quod aiunt) ne perdam memoriam. Cat. 19
 quod si Græci leguntur à Græcis iisdem de rebus, alia ratione compositis, quid est cur nostris à nostris non legantur? lib. 1. de Finib. 5
 quæque legenda aut optanda sunt. de Finib. lib. 4. 38
 lectio sine vlla delectatione. Tusc. q. li. 2. 5
 lectorem timere neminem. lib. 1. de Fin. 6
¶ omitto ea, quæ Lemni nocturno aditu occulta coluntur syluestribus opibus densa. de Nat. deor. 1. 83
 quasi sui est lena natura, adeo est blanda conciliatrix. de Nat. deo. 1. 53
 lenior aduersarius. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 13
 lenissimum natura. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 14
 leniter arridere. de Finib. lib. 1. 20
 leniter & quietè inter se colloqui. Tusc. q. lib. 4. 38
 leniter & pressè loqui. Offi. 1. 185
 eam, quam Stoici lenitatem dicunt, Peripatetici vitioso lenitudinis nomine appellant. Tusc. q. lib. 4. 33
 lenitudo orationis. Tusc. q. lib. 5. 35
 leniunt sapientes incommoda quæ sunt in vita, commodorum compensatio. de Nat. deo. 1. 17
 lenire desiderium. Cat. 50

lenocinia corporum. 2. de Natura deor. 111
 lentiscus semper viridis, sempèrque grauata. Diuin. lib. 1. 14
 lentiscus solita triplici foetu grandescere. Diuin. lib. 1. 14
 lentiscus ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi. Diuin. lib. 1. 14
 lentiscus vna ter floret. Diuin. lib. 1. 14
 cum lentius disputantur. Parad. 10
 lentitudo, βραδυτης Græcè. Tusc. quæst. lib. 4. 34
 leo Nemeæus. Tusc. q. lib. 4. 40
 leones morsu se defendunt. 2. de Natura deor. 96
¶ Leonaticum est delubrum Athenis, quod Leocorion nominatur. 3. de Nat. deo. 35
 Leonidas, rex Lacedæmoniorum, se in Thermopylis, trecentosque eos, quos eduxerat Sparta, cum esset proposita aut fuga turpis, aut gloriosa mors, opposuit hostibus. de Finib. lib. 2. 80
 Leontium meretricula, contra Theophrastum scribere ausa est, scito quidem illa sermone & Attico. de Nat. deor. 1. 65
 lepos dicendi admirabilis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17
 quod inter se omnes partes quodam lepore consentiunt. Offi. 1. 139
 lepusculi, vulpeculæque. de Nat. deo. 1. 62
 Lesbiaci libri Dicæarchi, à Lesbo insula sic dicti. Tusc. q. lib. 1. 63
 ne Lesium funeris ergo mulieres habent. 2. de Leg. 55
 Lesium quasi lugubrem etulationem interpretatur Lælius, vt vox ipsa significat, quod eo magis Cicero verum iudicat, quia lex Solonis idipsum vetat. 2. de Leg. 55
 leto dato deos manes diuos habento. 2. de Leg. 14
 Leucippus ante Democritum, concursum atomorum dixit corpuscula quædam læuia, alia aspera, &c. quæ concursu quodam fortuito cælum atque terram efficiunt. de Nat. de. 1. 46
 Leucippus plenum & inape statuit principium vniuersi. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 109
 Ino, Leucothea à Græcis, à nobis Matuta dicitur. 3. de Nat. deor. 27, & 33
 priusquam Bœotia Leucra tolleret, quam pugna Leucricæ gloria. Tusc. q. lib. 1. 99
 leuis armatura. Diuin. lib. 2. 20
 leuem eum effecit, & vndique æquabilem. de Vniuersi. 25
 nos autem ita leues & inconsiderati sumus. Diuin. lib. 2. 45
 leuiter apparet claudicatio non deformis. de Nat. deo. 1. 58
 leuiores à grauioribus natura repelluntur. Tusc. quæst. lib. 1. 33
 leuiores sunt ea quæ repentino aliquo motu accidunt, quam ea quæ meditata & præparata inferuntur. Offi. 1. 39
 leuitas orationis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 50
 leuitas speculorum. de Vniuersi. 61
 vt omittam leuitatem temerè assentientium. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 111
 videre licet alios tanta leuitate & iactatione, &c. Tusc. q. lib. 2. 9
 leuitate omni totam figuram mundi circundedit. de Vniuersi. 23
 leuare ægritudinem. Tusc. q. lib. 3. 37
 leuare aliquem ægritudine. Tusc. q. lib. 4. 45
 leuare aliquem cruciatu dolorum. de Finib. lib. 4. 25

leuare aliquem errore. Tusc. q. lib. 5. 9
 leuare dolorem mœretium. Tusc. quæst. lib. 3. 47
 leuare suum dolorem doctrinæ studiis. de Fin. lib. 5. 50
 leuare lectum. Tusc. quæst. lib. 3. 35
 leuatur auctoritas inconstantia. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 64
 nihil leuari cõsolationibus. Tusc. q. li. 3. 62
 leuari errore. de Fin. lib. 4. 54
 leuari superstitione. de Fin. 1. 49
 leuari vinculis. Tusc. q. lib. 1. 106
 leuari vitiiis. de Fin. lib. 4. 54
 qui hac opinione non modò verbis, sed etiam opere leuandi sunt. La. l. 63
 leuatio ægritudinis. Tusc. q. lib. 3. 29
 leuatio ægritudinum, formidinum, cupiditatum omni è philosophia est fructus vberimus. Tusc. q. li. 1. 107
 leuatio vitiorum magna fit iis, qui habet ad virtutem progressionis aliquantulum. de Fin. lib. 4. 55
 si leuationis aliquid adferret. Tusc. quæst. lib. 2. 50
 leuationem ægritudinis in duabus rebus ponit Epicurus, auocatione à cogitanda molestia, & reuocatione ad cõtemplandas voluptates. Tusc. q. lib. 3. 29
 si maiorem aliquam leuationem reperire potuissem. de Nat. deo. 1. 7
 leuamentum miseriarum. de Fin. lib. 5. 50
 lex, est iustorum iustorumque distinctio, ad illà antiquissimã & rerum omnium principem expressa natura, ad quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt, defendunt ac tuentur bonos. 2. de Leg. 11
 lex, est recta ratio imperandi atque prohibendi, quam qui ignorat, is est iniustus, siue est illa scripta vspiam, siue nulsquã. 1. de Leg. 31
 lex, est recta ratio in iubendo & vetando. 1. de Leg. 25
 lex, est ratio profecta à natura ad rectè faciendum impellens, & à delictis auocans, quæ non tum demum incipit esse quum scripta est, sed tum quum orta est: orta est autem simul cum mente diuina. 2. de Leg. 9
 lex, est ratio summa insita in natura, quæ iubet ea quæ faciendæ sunt, prohibetque contraria. Eadem ratio quum est in hominis mente confirmata & confirmata, lex est. 1. de Leg. 14
 lex Agraria à C. Flamini Trib. pleb. inuito fenatu lata. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 14
 lex quæ rectè appellari possit, esse debet laudabilis. 2. de Leg. 9
 lex Cincia de donis & muneribus. Cat. 9
 lex, cuius vis à Cicerone est explicata, neque tolli, neque abrogari potest. 2. de Leg. 12
 lex duodecim tabularum funebria omnia, quibus lectus augetur, sustulit. 2. de Leg. 55
 lex duodecim tabularum inquit: Hominem mortuum in vrbe ne sepelito, neve vrito. 2. de Leg. 53
 lex neque hominum ingeniis excogitata, neque scitum aliquod est populorum, sed æternum quiddam quod vniuersum mundum regit, imperandi vniuersumque sapientia. 2. de Leg. 7
 lex frumentaria. Tusc. q. lib. 3. 42. in ea fuit, vt populo frumentum daretur semisse ac triente.
 lex grauis & præclara. 3. de Leg. 35
 lex ius ex iniuria facere potest 1. de Leg. 33

lex loquens, est magistratus: mutus magistratus, lex. 3. de Leg. 2
 lex Maria pontes fecit angustos in suffragiis. 3. de Leg. 34
 lex non iusta, quam Interrex tulit, vt Dictator quem vellet ciuium indicta causa, impunè posset occidere. 1. de Leg. 31
 lex tam magna à te conclusa sanequam breuis. 2. de Leg. 15
 lex naturæ, consensio omnium gentium. Tusc. q. lib. 1. 25
 lex naturæ conseruat & continet vilitatem hominum. Offi. 3. 38
 lex popularis. La. l. 78
 lex, prudentia est, cuius ea vis est vt rectè facere iubeat, vetetque delinquere. 1. de Leg. 14
 lex recitata est, disce rem, & tabellam iubebo dari. 3. de Leg. 11
 lex Sempronia. id est Gracchana: quoniam Gracchi Sempronii dicebantur. Tusc. q. lib. 3. 43
 lex summa seculis omnibus antè nata, quam scripta lex vlla, aut quam omnino ciuitas constituta, à qua constituendi iuris capiendum est exordium. 1. de Leg. 15
 vt lex summa est diuina mens, item cum in homine est perfecta, est in mente sapientis. Quæ sunt variæ, & ad tempus scriptæ, populi fauore magis, quam re legum nomen tenent. 2. de Leg. 9
 lex suprema consulis salus populi esto. 3. de Leg. 8
 lex varia. Tusc. q. lib. 2. 49. huius meminit Cicero in oratione pro Scauro, & in Bruto.
 lex vera atque princeps apta ad iubendum & ad vetandum, ratio est recta summi Iouis. 2. de Leg. 9
 lex verè dici non potest, qua perniciofa aut pestifera seiscuntur in populis, etiam si perniciosa aliquid populus acceperit. 2. de Leg. 11
 lex veri rectique. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 27
 lex vira. Tusc. quæst. lib. 4. 52
 legis Cassia: culpam Scipio sustinet, quo authore lata esse dicitur. 3. de Leg. 33
 legis hæc vis vt scitum sit iustum in omnibus. 3. de Leg. 38
 legis hoc quoque putauit esse Plato, persuadere aliquid, nõ omnia vi ac minis cogere. 2. de Leg. 12
 legis norma est natura. 2. de Leg. 57
 legis perpetuæ & æternæ vim Chrysiippus louem esse dicit. de Nat. d. 1. 30
 legis vis ad rectè facta vocandi, & à peccatis auocandi non modò senior est, quam ætas populorum & ciuitatum, sed æqualis illius cælum atque terras tuentis & regentis dei. 2. de Leg. 8
 legi tabellarum neque lator quisquam est inuentus, neque author vnquam bonus. 3. de Leg. 31
 legi veteri morique parendum. de Vniuersi. 47
 legem aliqui putant Græco nomine à suu cuique tribuendo appellatam, Cicero Latino nomine à legendo. nam vt Græci æquitas, sic Latini delectus vim in lege ponunt, & tamen propriū virumque legis est. de Leg. 14
 legem animatam quomodo efficit Zeno, intelligere nõ possumus. de Na. d. 1. 26
 legem bonam à mala nulla alia nisi naturali norma diuidere possumus. Nec solum ius & iniuria à natura diiudicatur, sed omnia omnino honesta ac turpia. 1. de Leg. 33
 legem cum dico, aliud nihil intelligi volo, quam imperium, sine quo nec do-

mus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest. 3. de Leg. 2
 legem emendatricem vitiorum esse oportet, commendatricemque virtutum. 1. de Leg. 44
 legem fide censores custodiunt. 3. de Leg. 11
 legem in rebus optimishaberi necesse est, qua carens ciuitas, nulla loco ob id ipsum habenda est. 2. de Leg. 10. & 11
 legem istam vt, & tu rogas, edicere possim. 2. de Leg. 15
 legem naturalem, diuinam esse censet Zeno. de Nat. deor. 1. 26
 legem populari sermone appellare eam necesse, quæ scripto sancit quod vult aut iubendo, aut vetando, vt vulgus appellat. 1. de Leg. 14
 legem principem & vltimam sapientissimi mentem esse dicebant omnia ratione aut cogentis, aut vetantis dei, ex qua lex illa, quam dii humano generi dederunt, rectè est laudata: est enim ratio mensque sapientis ad iubendum & ad deterrendum idonea. 2. de Leg. 7
 legem tabellariam ferenti M. Gratio restitit aus Ciceronis. 3. de Leg. 32
 legem viuendi & disciplinam singulis dare. 1. de Leg. 44
 lege confociati homines cum diis putandi sumus. 1. de Leg. 17
 à lege ducendum est iuris exordium. Ea est enim natura vis, ea mens ratione prudentis, ea iuris atque iniuriæ regula. 1. de Leg. 14
 in lege x i i. tabula. verba: Minuendi sunt sumptus, lamentationisque funeris, translata ferè sunt è Solonis legibus. 2. de Leg. 54
 lege nihil tam aptum ad ius, conditionemque naturæ. 3. de Leg. 2
 lege sancitum est propter amplitudines sepulchrorum, quas in Ceramico videramus, ne quis sepulchrū faceret operosius, quam quod decem homines effecerint triduo. 2. de Leg. 59
 leges omnes à Cicerone accommodatæ ad id reip. genus, quam optimam esse in sex ei' de rep. libris docuit Scipio. 1. de Leg. 15
 leges quæ genus optimum reipub. continent. 2. de Leg. 25
 lege Solonis sublata sunt lamentabilia & sumptuosa funera, quam legem eisdem propè verbis decem viri in decimam tabulam coniecerunt. 2. de Leg. 59
 leges à Cicerone eduntur non perfectæ: nam esset infinitum: sed ipsæ summæ rerum ac sententiæ. 2. de Leg. 15
 leges ad puniendum non iracundia, sed æquitate ducuntur. Offi. 1. 115
 leges consentaneæ dandæ reipu. optimæ. 2. de Leg. 25
 leges Cretensium, siue Iupiter, siue Minos sanxit de Iouis quidem sententia, vt poeta ferunt. Tusc. q. lib. 1. 30. vide Platonem in primo de Legibus.
 leges Cretum, itemq; Lycurgi laboribus erudit iuuentutem venando, currendo, efuriendo, sitiendo, algendo, æstivando. Tusc. q. lib. 2. 30
 leges duæ de sepulchris, quarum altera priuatis ædificiis, altera ipsis sepulchris cauet. 2. de Leg. 56
 leges duæ præclarissimæ de duodecim tabulis translatae, quarum altera priuilegia tollit, altera de capite ciuis rogari, nisi maximo comitiatu vetat. 3. de Leg. 38
 leges fatales & necessariæ. de Vniuersi. 53

Leges Lycurgi, Solonis, Charondæ, Zaleuci, x i i. tabularum. 1. de Leg. 44
 Leges quatuor sunt tabellaris: quarum prima de magistratibus mandandis. Ea est Gabinia, lata ab homine ignoto & fordido. Secuto biennio post Cassia est de populi iudicio. Ea à nobilibus homine lata est Lucio Cassio: sed (pace familiæ dixerim) dissidete à bonis, atq; omnes rumusculos populari ratione aucupante. Carbonis est tertia de iubedis legibus ac vetadis, seditiosi atq; improbi ciuis. Vno in genere relinqui videbatur vocis suffragium, quod ipse Cassius exceperat, perduellionis. Dedit huic quoque iudicio Cælius tabellam, docuitque, quoad vixit, vt opprimeret C. Populium, nouisse etiam Reip. 3. de Leg. 32
 Leges Seixæ & Apuleix, & Liuix, nullæ, quæ vno versiculo senatus pũcto temporis sublatae sunt. 2. de Leg. 12
 leges vetant rumpere vincula carceris. Tusc. quæst. lib. 1. 61
 legum curam Conseribus tribuit Cicero. 3. de Leg. 40
 legum & iuris fons inueniri potest his explicatis. Quid sit homini natura tributum, quantum vim rerum optimarum mens humana contineat, cuius muneris colendi efficiendique causa nati, & in lucem editi sumus, quæ sit coniunctio hominum, quæ naturalis societas inter ipsos. 1. de Leg. 12
 in legum libris, quid sit omnino deus, inquiri oportere non censet Plato. de Nat. deo. 1. 13
 legum custodiam (inquit Cicero) nullam habemus. Itaque hæc leges sunt, quas ap paritiores nostri volunt: à librariis petimus: publicè consignatam memoriam nullam habemus. 3. de Leg. 40
 legum vocem proponam. Certa sunt legum verba, neque ita prisca, vt in veteribus sacratisque legibus: & tamen quous plus auctoritatis habeant, paulò antiquiora, quam hic sermo est. 2. de Leg. 15
 qui leges populares de prouocationibus tulerint. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 13
 leges quoniam damus (inquit Cicero) liberis populis, quæque de optima sententia, in sex libris antè diximus, accom modabimus hoc tempore leges ad eum què probamus ciuitatis statum. 3. de Leg. 3
 leges alias in historia obseruandas, alias in poemate. 1. de Leg. 3
 leges ad salutem ciuium, ciuitatumque incolumitatè, vitamque omnium quietam ac beatam conditas esse constat, eoque qui primùm eiusmodi scita sanxerunt, populis ostendisse ea se scripturos atq; laturos, quibus illi ascriptis, susceptisque honestè beatèq; viuerent, quæque ita cõposita sanctaque essent, eas leges videlicet nominarunt. 2. de Leg. 9, & 10
 ad leges facta hominum reuocare. 3. de Leg. 40
 leges populares ferre. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 13
 leges ferri de singulis nisi centuriatis comitiis maiores noluerunt. 3. de Leg. 38
 leges graues sibi imponere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 25
 leges musicas sine legum publicarum mutatione posse mutari negauit vir Græciæ sapientissimus, longèque doctissimus. 2. de Leg. 38
 legibus soluti, virtutis causa hoc sunt consecuti, vt in vrbe sepeliretur. 2. de Leg. 54
 in legibus pauca de sepulchris, quæ non tam ad religionem spectant, quam ad ius sepulchrorum. 2. de Leg. 53

- Libber Semele natus pro deo habitus.** Tusc. q. lib. 1.24. & de Nat. de. 2.45
Liberum ex Ethere natum ferunt. 3. de Nat. deo. 37
Liber est qui est de matre libera. 3. de Nat. deo. 31
Liber & Libera Cerere nati idcirco nomi nati sunt: quod ex nobis natos, liberos appellamus. de Nat. deo. 2.45, & 46
Liberum vinum vocamus, vt Cereræ fruges. 3. de Nat. deo. 28
Liber ab irratione. Acad. q. ed. 1. lib. 2.114
homo liber ad scribendi licentiam. de Nat. deo. 1.86. magis quam facetus.
liber omni cura & angore. de Fini. li. 1.39
liberum tempus, cum soluta nobis est eligendi optio, cumque nihil impedit, quo minus id quod maxime placeat, facere possimus. lib. 1. de Fini. 26
hoc autem liberiores & solutiores sumus. Acad. q. ed. 1. lib. 2.8
liberè aliquid facere. Tusc. q. lib. 1.37
libertas, est potestas viuendi vt velis. Parad. 42
libertas sit populo tabellæ in qua potestas honestè gratificandi ei datur. 3. de Leg. 34
libertatis proprium est sic viuere vt velis. Offi. 1.99. hinc in definitionib? Platonis definitur *ἡ ἐλευθερία, ἡ γρηγορία, ἡ ἀπραγμία, ἡ πειρία, ἡ σωφροσύνη καὶ τὰ εὐκλῆ εἶδη.*
libertatis templum. de Nat. deo. 2.45
acriores morus sunt intermixta libertatis, quam retentæ. Offi. 2.32
vt vercar, ne maiorem largiar ei, qui contra dicturus est, libertatem & licentiam. Acad. q. ed. 1. lib. 2.30
in libertatem vendicati. de Nat. de. 1.40
pro libertate magnanimis viris omnis debet esse contentio. Offi. 1.97
liberalis doctrina. Acad. q. ed. 1. lib. 2.1
liberales qui dicantur. Offi. 2.80
videre etiam licet plerisque non tam natura liberales, quam quadam gloria duetos, vt benefici videantur, facere multa quæ proficisci ab ostentatione magis quam à voluntate videntur. Offi. 1.67
temeritate remota grauissima est liberalitas. Offi. 2.91
liberalitas ingenti. de Fini. 1.41
liberalitas si sine premio benigna est, gratuita, si cum premede, conducta est. 1. de Leg. 36
liberalitatis duo genera sunt, vnum dandi beneficium, alterum reddendi. Offi. 1.73
liberalitate qua tecum vti coeperam. de Nat. deo. 1.46
in tali liberalitate (quando benignitas maior est quam facultates) inest plerumque cupiditas rapiendi & auferendi per vim, vt ad largiendum suppetant copia. Offi. 1.67
videndum est igitur vt ea liberalitate vtamur, quæ pro sit amicis, noceat nemini. Offi. 1.67
posse enim liberalitate vti non spoliantem se patrimonio, nimirum, est pecunie fructus maximus. Offi. 2.94
liberaliter eruditus. Tusc. q. lib. 2.5
vide quam liberaliter tecum agam. de Nat. deo. 1.43
si modò velint aliqua ex parte liberaliter viuere. L. 1. 72
liberi lege censors ne sunt 3. de Leg. 11
liberi & formas & mores, & plerique status ac motus effingunt à parentibus. Diuin. lib. 2.75
liberi preteritati. de Pet. Conf. 7
liberos procreare. Acad. q. ed. 1. lib. 2.99

& seruatorum similibus liberis. Offi. 2.83
liberare aliquem magno opere, uti hore. Acad. q. ed. 1. lib. 2.112
liberare animum metu. Tusc. q. lib. 2.2
liberare animum & corpus molestia. de Fini. lib. 1.38
liberare exercitum obsidione. Diu. li. 1.48
liberare se magna & inueterata inuidia. Offi. 2.86
liberare se omni inuidia. de Nat. deo. 1.10
liberare vadem suum. Tusc. q. lib. 5. 46
maximis erroribus hominum animos liberauissè. lib. 1. de Fini. 12
liberari grauissimis dominis. Tu. q. li. 1.40
liberari errore maximo. de Fini. lib. 1.34
liberari molestia. Tusc. q. lib. 2.8
liberari sententiis iudicum. Cat. 11
liberatus administratione reipu. Acad. q. ed. 1. lib. 1.8
qui per te seruat ac iudiciis liberati sunt. de Pet. Conf. 35
liberata & efflata templa augures habent. 2. de Leg. 8
liberatio & vacuitas omnis molestia. de Fini. lib. 1.19
libro aut cortice obducuntur trunci, quo sint à frigoribus & à caloribus tutiores. 2. de Nat. deo. 90
librum ab aliquo describere. Acad. q. ed. 1. lib. 2.12
librum edere. Acad. q. ed. 1. li. 2.22. *ἐκδιδόναι.*
libri aruspici. Diuin. lib. 1.65
libri augurales. Diuin. lib. 1.65
libri fulgurales. Diuin. lib. 1.65
libri inconsideratè scripti. Tusc. q. lib. 1.5
libri Protogoræ Abderitis ab Atheniensibus in concione cõbusti. de Nat. d. 1.44
libri rituales. Diuin. lib. 1.65
qui certè tam multis libris hæc perfequitus non esset. Acad. q. ed. 1. lib. 2.68
libris sex Cicero quæ de optima re publ. sentiret, dixit. 3. de Leg. 3
libris sex Ciceronis de republ. Scipio optima reip. rationem docuit. 1. de L. 15
libellus aureolus, & ad verbum ediscendus. Acad. q. ed. 1. lib. 2.116
à librariis leges petimus. 3. de Leg. 40
ex librariolis Latinis, non ex erudita illa Græcorum copia. 1. de Leg. 5
nihil enim quenquam, nisi quod libeat, præclarè facere posse. Tusc. q. lib. 4.34
cum sit nihil aliud, quod libenter agere possimus. Diuin. lib. 1.9
quid autè est stultius, quam quod libenter facias, curare vt id diutius facere nõ possis? Offi. 2.78
damus & libenter quidem. de Na. de. 1.62
libido, est immoderata appetitio opinati magni boni, rationi non obtemperans. Tusc. q. lib. 3.21
libido, est impotentia quedam animi à temperantia & moderatione plurimùm distidens. Tusc. q. lib. 4.27
libido, est opinio venturi boni, quod sit ex vsu iam præfens esse atque adesse. Tusc. q. lib. 4.12
neque enim vnquam finem inueniet libido. Tusc. q. lib. 5.16
tam flagitiosa & ta perdita libido. Cat. 39
libido efficit effrenatam appetentiam. Tusc. q. lib. 4.13
quæ autem aduersa ratione incit. ta est vehementius, ea libido est, vel cupiditas effrenata. Tusc. q. lib. 4.11
libido habet ardorem. Tusc. q. lib. 3.24
libido inexplebilis. Tusc. q. lib. 4.16
tantum in eo peccandi libido fuit. Offi. 2.125
libido, pro cupiditate. Tusc. q. lib. 3.9
libido procreandi. Offi. 1.1.79
libidini subiecta sunt ira, exadescencia,

odiu, inimicitia, discordia, indigètia, desiderium, & c. eiusmodi. Tusc. q. lib. 4.17
ipsa declinatio ad libidinem fingitur. id est, vt Cicero interpretatur, sine causa. lib. 1. de Fini. 15
libidinè verò laudare cuius est libidinis? Tusc. q. lib. 4.44
in libidine esse peccatum est, etiam sine effectu. de Fini. lib. 2.16
libidine furètes poctarū dei. de Nat. d. 1.31
libidine nihil immanius. 1. de Leg. 38
libidine voluptatum ferri. Tusc. q. lib. 3.4
libidines effluit in omni intemperantia. de Nat. deo. 1.31
libidines mixtæ commiscendorum corporum in mare & in formina cernuntur in bestis. 2. de Nat. deo. 97
cuius voluptatis auidæ libidines temerè & effrenatæ ad potuendum incitantur. Cat. 36
libidines sunt consecratrices voluptatis. Offi. 3.162
libidinibus se totum dedere. Tusc. q. lib. 1.59
quis enim potest, in quo libido cupiditas ve sit, non libidinofus & cupidus esse? & c. Tusc. q. lib. 4.46
libanto publicè sacerdotes certas fruges, certisque baccas certis sacrificiis ac diebus. 2. de Leg. 17
libare ex omnibus quodcumque maxime specie veritatis mouet. Tusc. q. lib. 5.60
libra Critolai. Tusc. q. lib. 5.38
unde terra, & quibus librata ponderibus. Tusc. q. lib. 5.51
libramentum. Acad. q. ed. 1. lib. 2.107
licuit esse octioso Themistodli. Tusc. q. lib. 1.27
sed, quod inter nos dicere liceat, ne tu qui de intelligis, per parenthesin, pro, quod inter nos dicere possumus. de Nat. d. 1.52
id enim licere dicimus, quod cuique conceditur. Tusc. q. lib. 5.41
licere populo satis est. 3. de Leg. 34
omnino hæc licentia à Democrito. de Nat. deo. 1.75
licitiæ templum exadificatum in sedibus Larium familiarium Ciceronis. 2. de Leg. 41
nobis autem nostra academia magnam licentiam dar. Offi. 3.26
õ licentiam iocularẽ. Fat. 12
homo ad scribendi licentiam liber. de Nat. deo. 1.86. magis quam facetus.
qui eandem licentiam scribendi sibi permitti volunt. Tusc. q. lib. 1.5
si cta credimus licentia fabularum. de Nat. deo. 2.5
at, quam licentia? de Nat. deo. 1.77
licitoribus atque accenso in funere vtatur. 2. de Leg. 57
lignum quodcumque voluerit vno è ligno dedicato. 2. de Leg. 43
bello Ligustico Q. Maximus dedicauit templum Honoris & Virtutis. de Nat. deo. 2.44
siquidem bene meritis de patria quasi limes ad cali aditum patet. Som. Scip. 28
λήματα διαλεκτικῶν vocant summptiones. Diuin. lib. 2.84
limare politius. Acad. q. ed. 2. li. 1.2. *ματρω*
ἐλπίδος de libris seu scriptis dictum, pro quo paulò post dicit, Accuratius tractare, nec de manibus vnquam deponere, quum veritas ipsa limatur in disputatione. Offi. 2.49
limatus moribus domesticis ac nostrorū hominum vrbaniatate. 2. de Nat. deo. 54
linceus mille & octingenta stadia quod abesse videbat. Acad. q. ed. 1. lib. 2.73. vide Valerium Maximum lib. 1.

Lindi. 3. de Nat. deo. 39
linea est quæ sine vlla latitudine currit. Acad. q. ed. 1. lib. 2.107. *ἡ πρὸς μίσην ἀπὸ τῆς ἀριστερῆς, definit Euclides.*
ad lineam deorsum ferri, hoc est, è regione. lib. 1. de Fini. 14
à linea media ad læuam hanc direxit. de Vniuers. 33
lineamenta oris. Diuin. lib. 2.37
modò lineamenta manent. de Nat. deo. 1.70. id est, argumenti partes.
animi enim lineamenta sunt pulchriora, quam corporis. de Fini. lib. 3.59
lineamentorū conformatio. de Nat. de. 1.34
lineamentis duntaxat extremis fingeret deum. de Nat. deo. 1.87
in ore sita lingua est finita dentibus. 2. de Nat. deo. 112
lingua Græcorum copiosior est, quam Latina. Tusc. q. lib. 2.31
lingua similis plectri, chordarum dentes. 2. de Nat. deo. 113
lingua vocem immoderatè profusam fingit & terminat. 2. de Nat. deo. 112
ego ne Protogoram quidem, cui neutrum liquerit. de Nat. deo. 1.82
linquere lumina funestis satis. Diu. li. 1.49
de quo Panætio non liquet. Diuin. lib. 1.6
si habes quod liqueat. id est, quod notum sit & manifestum. Acad. q. ed. 1. lib. 2.85
si haberem aliquid quod liqueret. de Nat. deo. 2.2
primum ipse liquor, tum aquæ declarat effusio de Nat. deo. 2.19. paulò post vocat humorem.
quæ liquoris & concretionis vim habeat. de Vniuers. 63
liquores perlucidi anni. 2. de Nat. de. 72
quod edliquidius faciet, & c. de Fin. li. 2.33
quos nullæ fuit latitæ languidis liquefacit voluptatibus. Tusc. q. lib. 5.13
aqua liquefacta & dilapsa, admixto calore se diffundit. de Nat. deo. 2.19
liquefecere flueret; mollitia. Tusc. q. li. 2.46
Liri nullū frigidum flumē attigit. 2. de L. 6
ex loue & Lifyto quis Hercules. 3. de Nat. deo. 19
mecum verò quid habent litium? Acad. q. ed. 1. lib. 2.89
lites contractas iudicanto magistratus. 3. de Leg. 5, & 6
Zeno quidem etiam litigabat (pro, conquirebatur.) de Nat. de. 1.65
litigandi vias non iustitiæ tradunt. 1. de Leg. 13
litigiosa est ignorantio iuris potius, quam scientia. 1. de Leg. 13
**vt non, si vllam literam moueris, labent omniar de Fini. lib. 3.58
ne literam quidem.** Acad. q. ed. 1. lib. 2.6.
ἡ ἀβελαντίω
sed ne literam quidem vllam facimus nisi foresem. Acad. q. ed. 1. lib. 2.6. hoc est, nihil omnino, nisi quod ad forum pertinet, tractamus.
literæ forenses & senatoriæ. Offi. 2.4
literæ Græcæ. Acad. q. ed. 1. lib. 2.5
literæ interiores & recoditæ. 3. de Nat. d. 19
literæ Latinæ (Sermo Græcus. li. 1. de Fi. 1
litem dicitur Latinæ loquentur. 1. de Leg. 1
literæ neq; expressæ, neque oppressæ. Offi. 1.185
vnius & viginti literarū formæ innumerabiles. 2. de Nat. deo. 68
omni literarū generi deditus. Acad. q. ed. 1. lib. 2.4
literas legum obseruare. 3. de Leg. 40
literas Phrygiæ cõscripsit Hercules Nilonatus Ægyptius. 3. de Nat. deo. 29
literis consignare. Acad. q. ed. 1. lib. 1.3

literis extare. Tusc. q. lib. 1.31
literis Latinis illustrare. Aca. q. ed. 2. li. 1.3
nobis autem viderur, quicquid literis maderur, id commendari omnium eruditorum lætione decere. Tusc. q. lib. 2.6
literis mandare. de Nat. deo. 1.6
literis mandare cogitationes suas. Tusc. q. lib. 1.5
pauca primò inter nos de literis, quarum summum erat in vtroq; studiū. 1. de Fi. 11
literis publicis consignatam memoriã publicam nullã habemus. 3. de Leg. 40
proxima hostia litatur sepe pulcherrimè. Diuin. lib. 2.27
lituus Acrii Nauii, quo terminauit regiones vineæ ad inuestigandum suum. de Nat. deo. 2.7
lituus, id est incuruū & leuiter à summo inflexū bacillū, quod ab ei? litui, quo canitur, similitudine nomē inuenit. Diu. lib. 1.30
lituus, clarissimum insigne auguratus. Diuin. lib. 1.30
lituus Romuli cum situs esset in curia Saliorum, eaque deflagrasset, inuenit integer. Diuin. lib. 1.30
lituus Romulus regiones direxit tum, cum vrbem condidit. Diuin. lib. 1.30
Lituis annis ferè 510. post Romam conditam fabulam dedit, C. Claudio Cæci filio, M. Tuditano Coss. ante natum Ennium. Tusc. q. lib. 1.3
Liuus sex annis ante Catonem natū fabulam docuit, Cethego Tuditanoque Consulibus. Cat. 45
Lituanis & Nauianis modis quæ cõplecti quondam solebant seueritate iucunda. 2. de Leg. 38
Locri, ciues Zaleuchi, clientes Ciceronis. 2. de Leg. 13
Locri Crotoniatas deicerūt ad fluuium Sagrum. de Nat. deo. 2.5
locus ab omni turba vacuus. de Fin. li. 5.1
loc? a Aktionis est, secūdū Stoicos. Offi. 1.197
locus cælestis. Tusc. quæst. lib. 1.33. qui est ignis & aeris.
locus comunis. Acad. q. ed. 1. lib. 2.71, & 72
locus Oratoribus campus, in quo liberè expantantur, cum aliquid amplificandæ laudis aut vituperationis gratia.
proprios differendi locus. lib. 1. de Fin. 29
locus vt notus sit, ex quo ducatur quæque res & ars iuris. 2. de Leg. 45
qui loc? de sacris patet latius. 2. de Leg. 46
neque esset vsque consilio aut authoritati locus. Offi. 2.3
locus ipse nos admonet. 3. de Leg. 41
locus latus. Acad. q. ed. 1. lib. 2.36. hoc est, copiosa quædam & ampla materia disputandi.
locus lubricus. Offi. 1.93
locus lubricus & periculofus. Acad. q. ed. 1. lib. 2.83
locus mundi medius. Tusc. q. lib. 1.33. qui est aqua & terræ.
locus necessarius. Acad. q. ed. 1. lib. 2.71. cui communis opponitur in philosophia.
locus præcepti. Acad. q. ed. 1. lib. 2.85
locus salubris, contrarium pestilens. Fat. 5
nullus locus vacaret earum disciplinarū, & c. de Nat. deo. 1.12
locus vbi crematum est corpus, nihil habet religionis priusquam gleba in sepultos est iniecta: iniecta gleba tumulus, & humatus est, & gleba vocatur, ac tum denique multa religiosa iura cõplectitur. 2. de Leg. 52, & 53
sive eius loci, quem incolebant, situs. Acad. q. ed. 1. lib. 2.57
vel potius paululum loci mihi, vt his/ce-

sponderem, dares. de Fini. lib. 4.31
loco dicat Senator. id est, rogatus. 3. de Leg. 35
quorum in locum ac numerū peruenire velis. de Pet. Conf. 3
nec reperit locū consistedi. Tusc. q. lib. 4.32
nec sivism in locum collata omnia sint. Tusc. quæst. lib. 2.27
quem quidè locum cum multauenustate & omni sale idem Lucillius, apud què præclarè Scæuola, & c. 1. de Fin. 7
vt eundè locum diutius vrgeam (pro sermone vel opinione aut sententia). 1. de Nat. deo. 68
quem locum incolunt? Tusc. q. lib. 1.9
locum istum totum de magistratibus, vt à doctissimis Græcæ quæstū & disputatum est, explicabo. 3. de Leg. 15
necessè est suum quæque in locum natura rapiatur. 3. de Nat. deo. 23
locum omnem religionis explicatum habetis. 2. de Leg. 62
& aliquanto maiorem locum, quam de vno dolore occupauit. Tusc. q. lib. 2.56
loco comuni aliquid defendere. Acad. q. ed. 1. lib. 2.71. quid sit vide in litera C.
de excelso & pleno stellarum illustri & claro quodam loco. Som. Scip. 5
loco non mouentur infixa cælo sidera. de Vniuers. 47
in publico loco sepulchra facta decreto collegii pontificum sunt exarata, quod locus publicus non priuata religione obligari potuit. 2. de Leg. 54
loca alta Orci. Tusc. quæst. lib. 1.40
loca montuosa & syluestria. L. 1. 60
loca obnubila, obsita tenebris. Tusc. quæst. lib. 1.41
loca pallida Lethi. Tusc. q. lib. 1.40
loca sola. Diuin. lib. 1.54
loca communes. Parad. 4
Theophrastus quætra locos ab Aristotele antè tractatos, non mediocriter delectat. lib. 1. de Fin. 5
quas locis distulit. Tusc. quæst. lib. 1.18
locis ipsi scio quo pacto mouemur, in quibus corū, quos diligimus aut admiramur, adfunt vestigia. 2. de Leg. 3
nam è quibus locis quasi thesauris argumenta depromerentur, & c. de Fin. 4.8
locuples (inops. lib. 1. de Fin. 7
locuples oratione. de Fin. lib. 5.12
locupletare suos amicos quacunque ratione. Offi. 1.67
tanto in dominatu locatur, & c. de Fini. lib. 4.32
non deseruissè mihi videor præsidium, in quo à po. locatus sum. 1. de Fin. 9
etenim eo loco locati sumus, vt, & c. Lælius 38
quæ Logica appellant (Stoici) quia differuntur subtilius. Tusc. quæst. lib. 4.26
in altera philosophiæ parte, quæ est querendi ac differendi, quæ λογική dicitur. 1. de Fin. 16
quum exultantes loligines viderint. Diuin. lib. 2.111
sed nolo esse longus. de Nat. deo. 1.71
longa est oratio (pro, longum esset). de Nat. deo. 2.19
longum est iter ad omnia. de Nat. d. 1.13
sed in rebus apertissimis nimirum longis sumus. de Fin. lib. 2.70
longos versus Heroicis appellat Ennius. 2. de Leg. 61
longis interuallis orientes, occidentesque deos. de Nat. d. 1.19
longum est de Platonis inconstantia dicere. de Nat. deo. 1.73
ne longè abeam. de Fini. lib. 1.79
OOO.iiii.

nā ille longē aberit, vt, &c. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 107
 longē lateque fluere. Tusc. q. lib. 4. 2
 immenso mundo longē lateque collucet (solis candor). de Nat. deor. 2. 29
 longē videre. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 72
 qui poterunt longius progredi. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 41
 longissimē abesse à vero. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 36
 longissimē se à terra efferre. Tusc. q. lib. 1. 33
 longitudo diei tēpus largitur. 3. de Leg. 18
 longinquitas temporum. Diuin. lib. 1. 2
 nihil est quod non longinquitas temporum, excipiente memoria, prodendisque monumentis, efficere atque assequi possit. Diuin. lib. 1. 10, & 11
 sed loquimur nunc more communi. Tusc. q. lib. 4. 55
 loquimur quod traditum est siue fuit, siue non fuit. 2. de Leg. 13
 vt quis loquitur, nec fieri sine lingua, nec sine palato, nec sine faucibus, laterum, pulmonum vi & figura potest. Tusc. q. lib. 1. 31
 quæ cum dixissem, magis vt illum prouocarem, quā vt ipse loquerer. lib. 1. de Finib. 20
 loqui ad voluntatem. Parad. 49
 loqui barbarē. Tusc. q. lib. 2. 9
 loqui confusē. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 44
 non est ausus elatē & amplē loqui, cum humiliter demissēque sentiret. Tusc. q. lib. 5. 18
 loqui parum consideratē. Offi. 2. 8
 loqui lauis, contrarium, compressius. de Finib. lib. 2. 15
 loqui planē & apertē. de Finib. lib. 2. 12, & 13
 loqui populariter. de Finib. lib. 2. 15
 vt primūm stetur represso loqui posse cōpiti. Som. Scip. 10
 loqui pressē & leniter. Offi. 1. 285
 loqui pugnantiā. Tusc. q. lib. 1. 12
 loqui sine interprete. Diuin. lib. 2. 102
 & in solitudine secum loqui solitum. Offi. 3. 2
 loqui uisitatē. de Finib. lib. 4. 59
 ad uoluptatem loquentium omnia, nihil ad ueritatem. L. 2. 77
 A diti loquacitas in historia, habet aliquid argutiarum. 2. de Leg. 5
 C Lubentiaz ueneris templum. de Nat. deor. 2. 45
 lubricus & periculosus locus. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 83
 in lubrico esse. Tusc. q. lib. 4. 33
 lubricos oculos & mobiles fecit natura. 2. de Nat. deor. 107
 Lucilius recusabat quo minus omnes sua legerent. lib. 1. de Finib. 6
 Lucili scripta leuora, vt urbanitas summa appareat, doctrina mediocris. lib. 1. de Finib. 6
 Lucina eadem est quæ luna. 2. de Nat. deo. 50
 Lucinam lunonem in pariendo inuocant. 2. de Nat. deo. 50
 L. Acilius appellatus est sapiens, quia prudens esse in iure ciuili putabatur. L. 2. 15
 L. Brutus arcens eum reditu tyrannum (Aruntem uidelicet Tarquinii Superbi filium) quem ipse expulerat, in prælio concidit. Tusc. q. lib. 1. 73
 L. Brutus in liberaunda patria interfectus est. Cat. 67
 L. Cassio nobili homine lata lex tabellaria, sed à bonis dissidente, atque omnes

rumusclos populari ratione aucupāte. 3. de Leg. 31
 L. Cotta uir magni ingenii, summāque prudentia in causa Ciceronis dicebat, nihil de eo actū esse: nec opus ei esse lege, de quo nihil actū esse legitibus. 3. de Leg. 39
 L. Flaminius cum esset Consul in Gallia, exoratus est in conuiuio à scorto, vt securi feriret aliquem eorum, qui in uinculis essent damnati rei capitalis. Cat. 38
 L. Gellius Athenis philosophos, qui tum erant, in locum vnum conuocauit, ipsisque magnopere auctor fuit, vt aliquando controuerfariū aliquem facerent modum. 1. de Leg. 40
 L. Iulius, P. Rutillii collega, in Consulatu templum Iunonis de Senatus sententia refecit ex Cæcilie Balearici filia somnio. Diuin. lib. 1. 4
 L. Martius Censorinus, & M. Manilius collega in Consulatu. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 99
 L. Metellus, cum quadriennio post alterum Consulatum pontifex maximus factus esset, x x & duos annos ei sacerdotio præfuit. Cat. 26
 L. Mummius collega Aphricani in censura. Offi. 2. 113
 L. Paulus morte luit collega in Cānensi ignominia temeritate. Cat. 68
 L. Pauli consulis iterum, cum ei, bellum vt cum rege Perse gereret, obtigisset, omen. Diuin. lib. 1. 87
 L. Quintii Cincinnati dictatoris iussu C. Seruilius Hala Sp. Melium regnum appetentem & occupare uolentem interemit. Cat. 51
 L. Quintio Cincinnato aranti nunciatum est eum dictatorem esse factum. Cat. 51
 L. Tarutius Firmianus, familiaris Ciceronis. Diuin. lib. 2. 76
 L. Tarutius Firmianus in primis Chaldaicis rationibus eruditus. Diu. lib. 2. 76
 L. Tarutius Firmianus Romam à Romulo conditam, eamque, cum esset in iugo luna, natam esse dicebat. Diu. lib. 2. 76
 L. Tubulus rogatione P. Scæuolæ cōdemnatus fuit. de Fin. lib. 4. 73
 L. Virginius Virginiam filiam sua manu occidit potius, quā ea Ap. Claudii libidini dederetur. de Fin. lib. 2. 55
 Lucretia per vim stuprata à regis filio, testata ciues, se ipsam interemit. de Finib. lib. 2. 55
 Lucretius, primo Punico bello. 2. de Nat. deor. 124
 nam cum Academicis incerta luctatio est. de Fin. lib. 2. 37
 in qua tibi cum Diodoro ualente dialectico magna luctatio est. Fat. 9
 uix digna sunt lucubratione anicularum. de Nat. deor. 1. 67
 lucubrationes. Diuin. lib. 2. 108
 Lucullus Antiochum secum & quæstor & imperator habuit. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 5
 Lucullus absens factus ædilis. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 1
 Lucullus ad Mithridaticum bellum à Senatu missus, non modò opinionem uicit, quæ de eius uirtute erat, sed etiam gloriam superiorum. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 21
 Lucullus, admodū adolescēs, cū fratre pari pietate & industria prædito paternas inimicitias magna cum gloria est persecutus. Aca. q. edit. 1. lib. 2. 1. Seruiliū enim augurē, qui patrē eius furti accusauerat, peculatus reum egit. Vide Plutarchum in uita Luculli.
 Lucullus Asiæ prouinciæ per multos an-

nos admirabili quadam laude præfuit. Aca. q. edit. 1. lib. 2. 1
 Lucullus Consulatum ita gessit, vt diligentiam admirarentur omnes, ingenium cognoscerent. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 1
 Lucullus diuinam quandam memoriam rerum habuit. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 2
 L. Lucullus fertur quā commodissimē respondisse, quum esset obiecta magnificentia uilla Tusculanæ, duos se habere uicinos, superiorem equitem Ro. inferiorem Libertinum: quorum quum essent magnificæ uillæ, concedi sibi oportere, quod iis, qui tenuioris ordinis essent, liceret. 3. de Leg. 28
 Lucullus in Asiam factus imperator uenit, quum esset Roma profectus, rei militaris rudis. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 2
 Lucullus in Asiam proficiscēs, totum iter & navigationem partim in percursu do à peritis, partim in rebus gestis legendis consumpsit. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 2
 Lucullus in Asiam Quæstor profectus. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 1
 Lucullus legis præmō celerius Prætor factus. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 1. quia inter hos magistratus biennium legibus interesse debuit, ipse autem ex Ædile cōtinuò Prætor factus est.
 Lucullus mirificē delectabatur lectione librorum, de quibus audiebat. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 5
 Lucullus non ineunte ætate solūm, sed & Quæstor aliquot annos, & in ipso bello, in quo ita magna rei militaris esse occupatio solet, vt non multum imperatori sub ipsis pellibus oculi relinquatur, quum omni generi literarum, tum philosophiæ deditus fuit. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 4
 Lucullus prætor. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 1
 Lucullus quibus tēporibus florere in foro maximē potuit, caruit omnino rebus urbanis. libidem.
 Lucullus tantus imperator in omni genere belli fuit, vt Mithridates hūc à se maiorem ducem cognitum, quā quemquam eorum, quos legisset, fateretur. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 3
 Lucullus uictor à Mithridatico bello reuersus, inimicorum calumnia triennio tardius, quā debuerat, triumphauit. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 3, & 4
 Luculli memoria, Hortensii præstantior. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 1
 Luculli imperatoria laus. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 3
 à Lucullo laus imperatoria non admodum expectabatur, eò quod adolescentiā in forēs opera, Quæsturæ uerò diuturnum tempus in Asiæ pace consumpserat. Aca. q. edit. 1. lib. 2. 2. contrariū habetur apud Plutarchū in uita Luculli.
 in Lucullo summa fuit prudentia in constitutendis temperandisque ciuitatibus. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 3
 Lucus Vestæ, à palatii radice in nouam uiam de uexus. Diu. lib. 1. 85
 lucos in agris habent. 2. de Leg. 16
 quum præsertim illa perdiscere ludus esset. de Fin. lib. 1. 21
 ludus talaris. Offi. 1. 209
 vt ad ludum & iocum facti esse uideamur. Offi. 1. 143
 ludo & ioco uti illo quidem licet, sed sicut somno & quietibus ceteris, tum cum grauibus seriisque rebus satisfecerimus. Offi. 1. 143, & 145
 ludi gymnici. Tusc. q. lib. 2. 53
 ludi instauratiui. Diu. lib. 1. 51

Iudi publici quum sint cauea circōq; diuisi, sint corporum certationes cursu, & pugillatione, luctatione, curriculaque eorum usque ad certā uictoriam circo constitutis, cauea, cantu, uoce, ac fidibus & tibis, dummodo ea moderata sint. 2. de Leg. 37
 ludi uotiu. Diuin. lib. 1. 50
 ludorum solennium curatores ædiles. 3. de Leg. 6
 præfultorem sibi non placuisse ludis. id est, quum celebraretur ludi. Diu. lib. 1. 51
 ludis publicis, quod sine curriculo, & sine certatione corporū fiat, popularem lætitiā in carū, & fidibus, & tibis moderatio, eamque cum diuim honore coniungunt. 2. de Leg. 24
 quum Athenis ludis quidā in theatrum grandis natu uenisset. Cat. 58
 ut opinor, ludi magister fuit. de Nat. d. 1. 50
 quousque ludis nam etiam Philo, &c. de Nat. d. 1. 79
 hoc ciuili bello quā multa luserunt. Diuin. lib. 2. 41
 ludere pila. Tusc. q. lib. 5. 44 & Fat. 26
 sic ludere Carneades solebat. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 89
 illa ludens coniecti in communes locos. Parad. 4
 ludibria fortuna. Parad. 9
 ludicri sermones. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 6
 quum cessant pueri, exercitatione aliqua ludicra delectantur. de Nat. d. 1. 72
 grauiter lugere mortuos. Tusc. q. lib. 3. 60
 lugere mortem suorum. Tusc. q. lib. 1. 25
 lugendi genera uaria & delectabilia uide profecta. Tusc. q. lib. 3. 52
 non lugendum uiris confirmatum exemplis Q. Maximi, L. Pauli, M. Catonis, & similibus. Tusc. q. lib. 3. 59
 nihil esse malum quod turpe non sit, si lugei persuaseris, non tu illi luctum, sed stultitiam detraxeris. Tusc. q. lib. 3. 66
 luctus, est ægritudo ex eius, qui charus fuerit, interitu acerbo. Tusc. q. lib. 4. 15
 funebria omnia quibus luctus augetur, duodecim sustulerunt. 2. de Leg. 55
 est autē impudens luctus morore se conficientibus, quod imperare non liceat libris uidelicet ciuibus. Tusc. q. lib. 3. 13
 luctus uide oriatur. Tusc. q. lib. 1. 26
 luctus esse uoluntarium. Tusc. q. lib. 3. 54
 quid hos aliud placuit, nisi quod luctu & mororem esse non putabant uiri? Tusc. q. lib. 3. 59
 luctum habet concursus hominum in funere. 2. de Leg. 60
 luctum in diuos manes minuito. 2. de Leg. 24
 eum planē luctum omnem absterferis. Tusc. q. lib. 3. 37
 sunt autem alii, quos in luctu cum ipsa solitudine loqui sæpe delectat. Tusc. q. lib. 3. 54
 quum in luctu esse uellent. Tusc. q. lib. 3. 54
 eorumque, qui grauius ferunt, luctus, aliorum exemplis leniuntur. Tusc. q. lib. 3. 48
 in maximis fuit luctibus. Offi. 3. 127
 lugubris lamentatio. Tusc. q. lib. 1. 26
 lugubrem euolationem in funere Solonis lex uetat. 2. de Leg. 55
 alterum ille extulit lumen ciuitatis. Cato 31
 lumen mentis. Tusc. q. lib. 3. 8
 lumen tenuissimum & plenissimum lunæ. de Nat. d. 1. 37
 plurimum luminis alicui rei adferre. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 7

omne animi lumen extingueret. Cat. 37
 & honestum ipsum quasi uirtutis lumen extinxerit. de Fin. lib. 2. 8
 nec ullum habuit lumen literarum Latinarum. id est, defuit philosophiæ eloquentia. Tusc. q. lib. 1. 5
 ostendas oportebit patriæ lumen animi, ingenii, consilii que tui. Som. Scip. 6
 quod in eo quasi lumen aliquod probitatis & uirtutis prospicere uideamur. L. 2. 17
 sic hic, qui illud lumen progenit, &c. Offi. 3. 86
 quid est quod signis & luminibus mundum ornare concupisceret deus? de Nat. d. 1. 17
 & horum luminibus utens oratio. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 41. lumina intelligit definitionum & partitionum, quarum iam mentionem fecerat.
 luna à lucendo nominata. 2. de Nat. d. 50
 luna à sole illuminata, grauiditates & partus affert. 2. de Nat. d. 89
 solis annuo cursu; spatii menstruis luna consequitur. de Nat. d. 2. 36
 luna eam lucem, quam accipit à sole, mittit in terras. 2. de Nat. d. 75
 luna est Diana: vt Apollo, sol. 3. de Nat. deor. 36
 luna iisdem spatiis uagatur quibus sol. 2. de Nat. d. 75
 luna in infimo orbe radiis solis accensa conuertitur. Som. Scip. 16
 luna incidens in uimbram terræ, cum est è regione solis, interposito terræ repetè deficit. 2. de Nat. d. 75
 luna maior, quā dimidia pars terræ. 2. de Nat. d. 75
 luna moderatur ortus nascentium. Diuin. lib. 2. 72
 luna, omnium uiltima uersatur in terris. de Nat. d. 2. 41
 luna quando è regione solis facta incurrit in uimbram terræ, necesse est eam obscurari. Diuin. lib. 2. 13
 luna quando iustrato suo cursu solem consequuta est, fit mensis. de Vniuers. 41
 luna, solis incensa radiis, huius illustrationem menstruo spatio complet. de Nat. d. 1. 61
 luna solis lumine collustrari putatur. Diuin. lib. 2. 72
 luna, stellarum minima, uiltima cælo, citima terris, luce lucet aliena. Somnium Scip. 13
 luna iubeat soli, atque opposita nostris oculis, eius lumen obscurat. Diuin. lib. 2. 13, & 2. de Nat. d. 75
 luna, terra multarum urbiū & montium, secundum Xenophanem. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 113
 lunæ cursus mensis nominantur, quia mensa spatia consiciunt. 2. de Natura deor. 51
 lunæ cursus terram proxime ambit. de Vniuers. 37
 lunæ lumen uarietas tum crescentis, tum senescens. 2. de Nat. d. 70
 lunæ ortu aut obitu, ætus maritimi, fretorumque angustia commouentur. de Nat. d. 2. 15
 infra lunam nihil est nisi mortale & caducum, præter animos hominum munere deorum datos. Som. Scip. 16
 lunamque accretione & diminutione luminis, quasi factorum notantem & significantem dies. Tusculan. quæst. lib. 2. 55
 supra lunam sunt omnia æterna. Somn.

Scip. 16
 in luna habitari ait Xenophanes. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 13
 in luna deos spargens. de Vniuers. 57
 lunæ tres uisæ Romæ. Diuin. lib. 1. 82
 qui morte luit collegæ temeritate. Cat. 68
 quæ per uim oblatum stuprum uoluntaria morte lueret. de Fin. lib. 5. 59
 in Arcadia non longē à Lusio flumine. 3. de Nat. d. 40
 vt cuncta sua luce iustret & compleat. Som. Scip. 15
 cum alia maiorem iustraret orbem, alia minorem. de Vniuers. 39
 sed quum omnia ratione animoque iustraueris. Offi. 1. 81
 iustrare animo. de Fin. lib. 2. 93
 iustrare coloniam. Diuin. lib. 1. 86
 iustrare exercitum dicitur imperator. Diuin. lib. 1. 86
 iustrare populū dicitur Censor. Diuin. lib. 1. 86
 iustrare uiltimas terras. Tusc. quæst. lib. 4. 34
 iustrato suo cursu luna solem consecuta. de Vniuers. 41
 lux lumenque uitæ, ratio. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 26
 quoties illum lux noctu aliquid describere ingressum oppressit. Cat. 45
 cum mortali corpore cremato in lucem animus excellerit. Diuin. lib. 1. 45
 lucem auctoris fortasse desiderant sententiæ. de Nat. d. 1. 9
 ante lucem esseri funera iussit Demetrius. 2. de Leg. 60
 lucem eripere. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 95
 qui lucem eripere conatur. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 30
 lucem eripere, & quasi noctem quandam rebus offundere. de Nat. d. 1. 5
 id quod est luce clarius. Tuscul. quæst. lib. 1. 74
 qui hac luce careant. id est, qui defuncti sint. Tusc. q. lib. 1. 10
 quanta luce ea circumfusa sunt, &c. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 44
 nec uerò ille in luce modò atque in oculis ciuium magnus, &c. Cat. 11
 cum prima luce, quod Græci αὐα τὸ ἡμέρας. Offi. 3. 151
 luce ueritatis menti hominis nihil dulcius. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 31
 Lucifer, stella Veneris, Græcè φωσφωρος. de Nat. d. 2. 39. cum antegreditur solem.
 Lucifer, & sancta Mercurii stella post solem, cursum habent solis celeritati parem. de Vniuers. 37
 Lucifugi. de Fin. 1. 47
 cum Græcè, vt uideor, luculenter sciam. de Fin. lib. 2. 12
 luxuria cum omni ætati turpis, tum senectuti foedissima est. Offi. 1. 173
 ex uastitate Libya, uento Africo inuocæ angues. de Nat. d. 1. 72
 C Lycon (philosophus Peripateticus, Stratonis successor) ægritudinem paruis rebus ait moueri, fortunæ & corporis incommodis, non animi malis. Tusc. q. lib. 3. 67
 Lyeurgus leges suas autoritate Apollinis Delphici confirmauit. Diu. lib. 1. 82
 λυσιππος Chrysisippus, quasi λύσις, id est solutionem totius hominis appellatam putat. Tusc. q. lib. 3. 51
 Lysander cum uellet commutare leges Lycurgi, religione prohibitus est. Diuin. lib. 1. 82
 Lysander Ephorus quamobrem à Lacedæmonis expulsi. Offi. 2. 117

Lysander Lacedæmonius dicere solitus est Lacedæmone esse honestissimum domicilium senectutis: nullquā enim tantum tribuitur ætati. Cat. 38
 Lysander Lacedæmonius versutissimus & patientissimus. Offic. 1. 153
 Lysander Lacedæmoniorum clarissimus. Diuin. lib. 1. 67
 Lysandri statua in Delphis. Diu. lib. 1. 67
 in Lysandri statuæ capite Delphis subitò extitit corona ex asperis herbis. Diuin. lib. 2. 53
 Lysias oratione locuples, rebus ipsi se iunior. de Fin. lib. 5. 12
 Lysias Pythagoreus Thebanum Epaminondam erudit. Offic. 1. 117
 Lysippus Sicionius. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 77. Nobilis hic sculptor fuit, a quo tantum Alexander se fingi passus est. Vide Plinium lib. 34. cap. 7.

M

Macellū. Quæ est ista laus, quæ possit è macello emi? de Fin. lib. 2. 43
 machinata est hoc natura. id est, solerter excogitauit. 2. de Nat. deo. 96
 quanta opera machinata natura sit ad vsum orationis. 2. de Nat. deo. 112
 machinata sunt ad numerum & ad spatium temporis annorum mensuramque conuersiones. de Vniuer. 65
 machinatio & solertia quædam data est nonnullis bestiis. 2. de Nat. deo. 92
 machinatione quadam mouetur sphaera, horæ, & alia permulta. 2. de Nat. deo. 71
 macie virtute. Tusc. quæst. lib. 1. 32. id est, magis aucte.
 at est corporis macula næuus. de Nat. deo. 1. 55
 & in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, vastas solitudines interiectas. So. Scip. 20
 iis licet dicere se accipenserem Mænx non antepone. de Fin. lib. 2. 75
 magister Aristotelis Plato. de Nat. deo. 1. 24
 rectius magister populi (is enim est dictator), &c. de Fin. lib. 3. 59
 isque magister populi aue sinistra dictus, esto. 3. de Leg. 8
 magistro populi, equitumque cum populo patribusque agendi ius esto. 3. de Leg. 10
 sine magistro, duce natura, mammas appetunt. 2. de Nat. d. 97
 nulli bonarum artium magistri non beati putandi, quauis consenserint vires atque defecerint. Cat. 26
 me verò & magisteria delectant à senibus instituta. Cat. 43
 magistratus quum iudicasset, inrogassitve, per populum multæ poenæ certatio esto. 3. de Leg. 5
 magistratus proprium munus est, intelligere se gerere personam ciuitatis, debereque eius dignitatem & decus sustinere, seruare leges, iura describere, & fidei suæ commissa meminisse. Offic. 1. 173
 magistratus hæc est vis, vt præsit, præscribatque recta & vtilia, & coniuncta cum legibus. 3. de Leg. 1
 magistratum certum huic procuratori præfecerat. 2. de Leg. 61
 magistratum eundem ni interfuerint decem anni, ne quis capito. 3. de Leg. 8
 qui magistratu abierint, apud Censores edant, & exponant quid in magistratu gesserint, deique iis censores præiudicet. Hoc in Græcia fit publicè cõstitutis accusatoribus, qui quidè graues esse non

possunt, nisi sint voluntarii. Quocirca melius est rationes referri, causamque exponi censoribus, integram tamen legem accusatori, iudicioque seruari. 3. de Leg. 40
 magistratus minores periti iuris, plures in prælia sunt. 3. de Leg. 5
 iis qui habent à natura adiumenta rerum gerendarum, abiecta omni cunctatione adipiscendi magistratus, & gerenda Respub. est. Off. 1. 103
 magistratus nec obedientem, & noxium ciuem multa, vinculis, verberibusque coercent, ni par, maiorve potestas, populiue prohibebit, ad quos prouocatio esto. 3. de Leg. 4
 magistratus omnes auspiciū, iudiciūque habent. 3. de Leg. 9
 magistratus reliqui præter censores annui sunt. 3. de Leg. 7
 magistratus repub. continent maximè religione consultata. 2. de Leg. 62
 magistratibus imperandi ciuibus obtemperandi modus est præscribendus. 3. de Leg. 3
 magistratibus iuncta sunt iudicia. 3. de Leg. 41
 vt magistratibus leges, ita populo præsentunt magistratus, verèque dici potest magistratum legem esse loquentem: legem autem, mutum magistratum. 3. de Leg. 2
 magistratibus non solum obedire, sed & eos colere, & diligere populi debent. 3. de Leg. 3
 magistratibus omnibus auspicia & iudicia dantur: iudicia, vt esset populi potestas, ad quam prouocaretur: auspicia, vt multos conuictus probabiles impedirent moræ. 3. de Leg. 26
 magistratibus qui aduerferunt, eos è Titulum genere, qui celestibus sunt aduersati, Plato constituit. 3. de Leg. 4
 extra magistratus si cœratore vsus sit. 3. de Leg. 10
 magistratibus lege constitutis. 3. de Leg. 41
 magistratibus, iisque qui præsentunt, continetur Respub. & ex eorum compositione, quod cuiusque in repub. genus sit, intelligitur. 3. de Leg. 14
 magistratibus opus est, sine quorum prudentia ac diligentia esse ciuitas non potest, quorum descriptione omnis resp. moderatio continetur. 3. de Leg. 3
 à magistratibus, priuatique doceri patiuntur. 3. de Leg. 11
 de magistratibus sunt propria quædam à Theophrasto primùm, deinde à Dione Stoico quæsitæ subtilitas. 3. de Leg. 15
 magnus lapis est, qui ferrum ad se allicit & trahit. Diuin. lib. 1. 75
 magnus annus. de Nat. d. 2. 38
 magnus Cato noster in vitroque eorum generum. 3. de Leg. 36
 magnus locus. id est, amplam præbens materiam. 2. de Nat. d. 54
 magnus vir. Aca. q. ed. 1. lib. 1. 10
 vir magnus imprimis. de Nat. d. 1. 84
 à magno homine & in primis erudito Panætio tractata. 3. de Leg. 15
 magni in repub. viri. 3. de Leg. 16
 magna quæstio est. de Nat. d. 2. 38
 si domum magnam, pulchramque videris. de Nat. d. 2. 13
 magnum est eadem habere monumenta maiorum, iisdem vt sacris, sepulchra habere communia. Off. 1. 79
 quid enim videatur ei magnum, cui æternitas omnis, totiusque mundi nota sit

magnitudo? Tusc. q. lib. 4. 29
 magnum ingenium. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 1
 magni interest ad decus & ad laudem ciuitatis. de Nat. d. 1. 6
 nihil ferè quondam maioris rei, nisi auspiciatò, ne priuatim quidem, gerebatur. Diuin. lib. 1. 18
 maiores imitandi: at non eorum vitia. Off. 1. 169
 maiorum exempla nosse debet Senator. 3. de Leg. 36
 maiorum nostrorum hic multa vestigia. 2. de Leg. 2
 cur maximus extulit filium consularem? 3. de Nat. d. 59
 maximo comitiatu rogari de capite ciuis Rom. 3. de Leg. 38
 maximis reip. temporibus ei præsto esse. 3. de Leg. 38
 omnes stulti sine dubio miserrimi: maximè quod stulti sunt. de Nat. d. 1. 17
 magnanimus & fortis, nec mærens, nec timens, nec cupiens, nec gestiens esse quisquam potest: eorū enim hæc sunt qui euctus humanos superiores, quam suos animos esse ducunt. Tusc. quæst. lib. 4. 51
 constantem enim volumus quendam, sedatum, grauem, humana omnia prementem illum esse, quem magnanimum & fortem virum dicimus. Tusc. q. lib. 4. 50, & 51
 nil generosum sapit atque magnificum. lib. 1. de Fin. 17
 magnificas villas contemno. 2. de Leg. 1
 ex operibus magnificis atque præclaris. de Nat. deo. 1. 71. paulò post dicit, Opus magnum & egregium.
 magnificentia ædium regiarum. Tusc. q. lib. 5. 44
 magnificentia & gloria verborum. de Fin. lib. 4. 49
 magnificentia & sumptus epularū. Tusc. q. lib. 5. 70
 magnificentia verborum. Læ. 20
 magnificentia villæ Tusculanæ. L. Lucullo obiecta. 3. de Leg. 28
 eam magnificentiam funerum sepulchrorumque increbuisse, quæ nunc Romæ est. 2. de Leg. 60
 magnificentiam sepulchrorum esse minuendam. 2. de Leg. 58
 magnitudo animi. Tusc. q. lib. 1. 2, & 52
 magnitudo & præstantia animi excellentis. Off. 3. 130
 magnitudo ac robur animi excelssi atque inuicti. Off. 1. 123
 magnitudo animi, remota comitate coniunctioneque humana, feritas quædam est & iniquitas. Off. 1. 219
 vera & sapiens animi magnitudo honestū illud quod maximè naturam sequitur, in factis positum, non in gloria iudicat, principemque se esse mauiit, quàm videri. Off. 1. 93
 magnitudo ingenii. Tusc. q. lib. 5. 8 & Acad. q. ed. 1. lib. 2. 66
 magnitudo ingenii incredibilis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 2
 magnitudo immensa. Tusc. q. lib. 1. 50
 magnitudo regionum mundi immensa & interminata in omnes partes. de Nat. d. 1. 38
 magnitudo rerum gestarum. de Petitione Conf. 19
 magnitudinis animi & fortitudinis proprium est, nihil extimescere, omnia humana despiciere, nihil quod homini accidere possit, intolerandum putare. Off. 3. 135

vt quisque magnitudine animi maximè excellit, ita maximè vult princeps omnium, vel potius solus esse. Off. 1. 91
 magi Cyrum triginta annos regnaturum prædixerunt. Diuin. lib. 1. 44
 magi in Persis congregantur in fano cõmentadi causa, atque inter se colloquendi. Diuin. lib. 1. 78
 magi Persarum quibus auctoribus Xerxes inflammasse tēpla Græciæ dicitur, quod parietibus includerent deos, quibus omnia deberent esse patentia ac libera. 2. de Leg. 27
 magi sapientes & docti habebantur in Persis. Diuin. lib. 1. 44
 magorum mos est non humare corpora suorum, nisi à feris sint antea lanata. Tusc. q. lib. 1. 97
 magorum portenta cum poetarum errore coniungere licet. de Nat. deo. 1. 31
 quanta in oratione maiestas. Læ. 78
 maiestas dominatus. Tusc. quæst. lib. 5. 44
 ius maiestatis atque imperii. lib. 1. de Fin. lib. 18
 cuius quidem vos maiestatem deducitis vsque ad apium, formicarumque perfestationem. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 111
 malleoli. Cat. 48
 mala actio. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 26
 nihil malū, nisi quod turpe & vitiosum, iuxta Zenonem. Tusc. q. lib. 1. 26
 nihil malum, nisi quod virtuti est cõtrarium, iuxta Aristonem & Zenonem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 121
 nihil malum, quod est à natura datum omnibus. Tusc. quæst. lib. 1. 90
 mali ædifici domino (pro, malè extructi) de Nat. deo. 1. 50
 malum æternū & infinitum. de Fin. 1. 44
 malum culpa contractum. Tusc. quæst. lib. 3. 45
 malum expectatum & impendens. Tusc. quæst. lib. 4. 66
 malum infinitum & sempiternum. Tusc. quæst. lib. 1. 13
 malum insperatum, nec opinatum. Tusc. q. lib. 3. 25
 malum insperatum non mediocre est ad ægritudinem augedam. Tusc. q. lib. 3. 25
 malum inueteratum. Tusc. quæst. lib. 3. 25
 omne malum, etiam mediocre, magnum est. Tusc. quæst. lib. 3. 19
 malum naturale. Tusc. q. lib. 3. 68
 nullum malum nisi culpa. Tusc. q. lib. 3. 21. culpa intelligitur, cuius nomine iure aliquis accusari posse videatur.
 neq; tam terribilis vlla fando oratio est, neque fors, neque ira cælitū inuictum malum, quod non natura humana patiendū ferat. Tusc. q. lib. 4. 52. versus sunt Euripidis in principio Orestis.
 malum sempiternum. Tusc. q. lib. 1. 9
 intellecto eo, quod remedium illud continet, malum, quod opinatū sit esse maximum, nequaqua esse tærum, vt vitam beatam possit euertere. Tusc. q. lib. 3. 49
 summum malum. Tusc. q. lib. 2. 11
 malum voluntario iudicio, & opinionis errore contractum. Tusc. q. lib. 3. 68
 communis omnium cõditio est, eaque lege nati sumus, vt nemo in perpetuum esse possit expers mali. Tusc. q. lib. 3. 50
 quid mali datis. de Nat. deo. 1. 85
 quãtam mali ex humana conditione deieceris. Tusc. q. lib. 1. 13
 nihil mali habere. Tusc. quæst. lib. 1. 69
 potestne bonum cuiquam malo esse? Parad. 8
 in malo esse, & magno quidem. Tusc. q. lib. 2. 15

mala, acerba iis, à quibus non fuerunt cogitata. Tusc. q. lib. 3. 26
 mala animi. Tusc. q. lib. 3. 67
 mala neque minui vetustate, nec fieri præmeditata leuiora censet Epicurus. Tusc. q. lib. 3. 29
 ergo id quidem non est dubitandum, quin omnia, quæ mala putantur, sint improuifa grauiora. Tusc. q. lib. 3. 26
 hæc mala ô stultissime Æta ipse tibi addidisti. Tusc. q. lib. 3. 23
 nihil in malis ducendum, quod est vel à diis immortalibus, vel à natura parente omnium constitutum. Tusc. q. lib. 1. 206, & 107
 ex malis non solum eligenda minima, sed etiam excerpendum ex his ipsis, siquid inest boni. Off. 3. 5
 à malis naturæ declinamus. Tusc. quæst. lib. 4. 11
 malè audire, κακῶς ἀκούειν, hoc est, laborare infamia. Tusc. q. lib. 5. 83
 malè rem gerere. id est, malè administrare rem familiarem. Cat. 20
 & quomodo Carthagini malè iam diu cogitanti bellum inferatur. Cat. 17
 maledixerit turpissimè Phædoni. de Nat. d. 1. 65. paulò post ait, Zeno eos maledictis figebat, 66
 maledicta, contumeliæ, tum iracundiæ, contentiones, concertationesque in disputando pertinaces, indignæ mihi philosophia videri solent. lib. 1. de Fin. 21
 maleuolentia, est voluptas ex malo alterius sine emolumento suo. Tusc. q. lib. 4. 16
 maleuolentia lætans malo alieno. Tusc. q. lib. 4. 13. Græci ἐπιζηλομανία vocant.
 malitia, est versuta & fallax nocendi ratio. 3. de Nat. d. 56
 eaque malitia quæ vult illa quidem videri se esse prudentiam, sed abest ab ea, distatque plurimum. Off. 3. 93
 malitiarum omnium euerriculum. 3. de Nat. d. 55
 malorum semina, in mediis illis inclusa, ipso brumali die, in contrarias partes se vertere dicuntur. Diuin. lib. 2. 25
 mammas appetunt duce natura. 2. de Nat. deo. 97
 si nemini mancipata est. Cat. 33
 qui mancam fore putauerunt sine aliqua accessione virtutem. de Fin. lib. 3. 25
 mandare literis. Tusc. q. lib. 2. 6 & lib. 1. de Fin. 1
 mandare quenquam literis cogitationes suas, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intemperanter abutentis & ocio & literis. Tusc. quæst. lib. 1. 5
 mandare literis verba alicuius. Diuin. lib. 2. 39
 mandare memoriæ. Læ. 1
 mandare monumentis. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1. 3
 mandare scriptis. Off. 2. 4
 mandare peremptos tumulis. Tusc. q. lib. 3. 55
 & à te ipso mandata monumētis. Diuin. lib. 1. 31
 quia nihil maneat semper suo statu. de Nat. d. 1. 23
 vt maneamus in perspicuis firmis & constantibus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 43
 manere in patriis institutis. de Fin. lib. 5. 12
 manere in lege naturæ. Tusc. q. lib. 5. 29
 manere in vita. de Fin. lib. 3. 47
 manere post mortem, de animis dictum.

Tusc. q. lib. 1. 22
 mansio in vita. de Fin. lib. 3. 47
 mania. Tusc. q. lib. 3. 9
 manium deorum iura sancta sunt. Hòs leto dato diuos habent. Sumptum in ollos luctumque minuunt. 2. de Leg. lib. 2. 4
 latius enim manabit hæc ratio. Tusc. quæst. lib. 2. 56
 aerem qui per maria manaret. de Nat. deo. 1. 30
 vt nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit. Som. Scip. 11
 manare latissimè. Off. 3. 92
 manare multo sudore. Diuin. lib. 2. 66
 à quibus mansueti & exculti à necessariis artificibus ad elegantiores defluximus. Tusc. q. lib. 1. 50
 mansuetudo atque clementia ita probanda est, vt adhibeatur Respub. causa seu ritas, sine qua administrari ciuitas non potest. Off. 1. 123
 mansuetudo morum. Off. 2. 45
 mania vestra quæ Latine diuinatio dicitur. de Nat. d. 1. 39. Diuin. lib. 1. 1
 manus aduersa. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 133
 manus cur data elephantis. 2. de Natura deo. 92
 quæ nec haberemus, nisi manus & ars accessissent. Off. 1. 16
 manus hostilis. Tusc. quæst. lib. 1. 69
 quod præsens tanquam in manum datur. Off. 2. 88
 manu depellere aliquem. Off. 3. 55
 sic tractat, vt manu doceat, &c. de Natura deo. 1. 36
 manu cuncta interim. Tusc. q. lib. 2. 17
 manu cum hoste configere. Off. 1. 113
 manus videntes. Tusc. q. lib. 2. 19
 ac si magistratibus manus adferant. Parad. 18
 in manus alicuius incidere. Tusc. quæst. lib. 1. 71
 si impiis propinquorum manus effugeris. Som. Scip. 7
 quæ in manus meas venerint. Off. 3. 44
 in manus sumere aliquid. Tusc. quæst. lib. 2. 6
 vt etiam manus sæpe tolleret. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 58. instar micantium: fingitur enim eo loco Hortensius mirans.
 in manus veniebant Antiochi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 11
 de manibus deponere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1. 2
 & est in manibus oratio. Læ. 78
 ex manibus louem ornarent amiculo aureo. 3. de Nat. d. 62
 Marcellus, secundo bello Punico. 2. de Nat. d. 124
 Marcellum Annibal interemit. 3. de Nat. deo. 59
 M. Æmilius Scaurus fidei & mentis templa in Capitolio dedicauit. de Natura deo. 2. 44
 M. Antonii (scilicet caput præcidi iussit Cinna) omnium eloquentissimi, quos ego audierim. Tusc. q. lib. 5. 40
 M. Attilius ad supplicium profectus est, vt hosti fidem datam conferuaret. Cat. 67
 M. Attilius Regulus Consul iterum, in Africa ex iniudiis captus. Off. 3. 133
 M. Attilius Regulus vigilando necatus. Off. 3. 136
 M. Caro Græcæ literas in senectute didicit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 5
 M. Caro in ipsa curia legere solitus est scripta, dum Senatus cogeretur. de Fin. lib. 3. 6

M. Cato princeps. 3. de Nat. d. 8
M. Cato sapiens appellatus est, quia multarum rerum vsum habebat. L. 1. 6
in M. Catone fuit in exhausta auiditas legendi. de Fin. lib. 3. 5
M. Cethegum suad. medullam dixit Ennius. Cat. 46
M. Crassus dicere solitus est, neminem esse diuitem, nisi qui exercitum alere possit suis fructibus. Parad. 57
M. Crassus negabat vllam satis magnam pecuniam esse ei, qui in Rep. princeps vellet esse, cuius fructibus exercitum alere non posset. Offic. 1. 37. Vide Plutarchum in eius vita, vbi & de diuitiis & largitionibus eius.
M. Crassus erat surdaster. Tuscul. quaest. lib. 5. 83
M. Crassus, Publio filio interfecto, exercitumque deleto, trans Euphratem cum ignominia & dedecore perit. Diuin. lib. 2. 17
M. Curius & T. Coruncanus coniunctissimi inter se. L. 1. 37
M. Curius, quum de Sabinis, de Samnitibus, de Pyrrho triumphasset, in vita rustica consumpsit extremum tempus ætatis. Cat. 50
M. Iunius sodalis pluribus verbis scripsit ad patrem suum de potestate & iure magistratum, perite Ciceronis iudicio, & diligenter. 3. de Leg. 41
M. Malius perindulgens in patrem, idem acerbe feuerus in filium fuit. Off. 3. 154
M. Marcellus, qui ter consul fuit, naufragio perit. Diuin. lib. 2. 11
M. Marcellus quinque Consul, idem imperator, idem augur optimus. Diuin. lib. 2. 60
M. Marcellus renouauit templum Honoris. de Nat. d. 44
M. Marcellus, si quando rem agere volebat, ne impediretur auspiciis, lectica operata facere iter solebat. Diuin. lib. 2. 62
M. Marcellus interitum ne crudelissimus quidem hostis honore sepulture carere passus est. Cat. 68
M. Marius Consulatus adipiscendi gratia ab officio recessit. Offic. 3. 103
Q. Maximus templum Honoris dedicauit bello Ligustico. de Nat. d. 44
M. Nobilior Cos. Ennium in Ætoliā duxit. Tuscul. quaest. lib. 1. 13
M. Piso si adesset, nullius philosophiæ, eorum quidem quæ in honore sunt, vacaret locus. de Nat. d. 1. 12
de M. Octauio deferentem sitellam, Ti. Gracchum videre videor. de Nat. deo. 1. 75
M. Valerius Coruinus ad centesimum annum vitam produxit, quum esset exacta iam ætate in agris, eosque cole-ret. Cat. 56
Marti fratres, nobili loco nati, mentis incitatione diuina diuinariunt. Diuin. lib. 1. 77
mare atque venti, res violentissimæ. 2. de Nat. deo. 15
mare caruleum, quale apparet meridie. Academ. quaest. edit. 1. lib. 2. 96
mare conglobatur vndique æqualiter, neque redundat vnquam, neque effunditur. de Nat. d. 88
mare manè flauum. Academ. quaest. ed. 1. lib. 2. 96
mare inflatum. Diuin. lib. 1. 11
nostri duces mare ingredientes, immolare hostiam fructibus consueverunt. 3. de Nat. d. 36
mare immensum. Tuscul. quaest. lib. 1. 60

mare Fauonio nascente purpureum. Aca. q. ed. 1. lib. 2. 96
mare quando à sole collucet, albescit & vibrat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 96
ea genera beluarum quæ in Rubro mari, Indiæve gignuntur. de Natura deor. 1. 68
in hunc tu igitur, tãquam in mare, quod est ventis subiectum, perturbationes cadere tibi dixisti videri. Tuscul. quaest. lib. 4. 46
cælum, ignes, terræ, maria, naturæ omnes, parent. diuino numini. de Nat. deor. 1. 17
maria ventis agitata tepefcunt (ob inclusum calorem). de Nat. d. 2. 20
marinis terrenisque humoribus, longo intervallo extenuatis, aluntur sydera. de Nat. d. 2. 3
maritimus Triton pingitur natantibus inuchens beluis. de Nat. d. 1. 54
maritimi cursus incredibili celeritate. 2. de Nat. d. 121
maritimi ætus vel Hispanienses, vel Britannici. 3. de Nat. d. 17
ætus maritimi, fretorumque angustia ortu aut obitu lunæ commouentur. de Nat. d. 1. 15
nisi forte maritimæ nuptiæ terrenis anteponuntur. 3. de Nat. d. 31
Marius Ciceronis. 1. de Leg. 1
Marius, filius Gratidii, fluctus in Ægeo excitauit mari, quos pater eius Gratidius in simpulo excitauerat. 3. de Leg. 32
cur Marius tam feliciter septimum Consul domi suæ senex est mortuus. 3. de Nat. deor. 60
Mariana quercus dicatur de fratris mei Mario. 1. de Leg. 1
Martis stella πυροειδ. de Nat. d. 2. 38. eiusque cursus.
tum rutilus horribilisque terris, quem Martem dicunt. Som. Scip. 15
nullis admittit, sed (vt dicitur) Marte nostro. Off. 3. 43
Matellio Corinthius. Parad. 48
mathematicus, musicus, omni denique doctrina eruditus. 3. de Nat. d. 15
magnum annum mathematici nominauerunt ex disparibus motibus stellarum errantium. de Nat. d. 2. 38
mathematicis nihil apud Græcos illustrius. Tuscul. quaest. lib. 1. 4
mater. Acad. quaest. edit. 1. lib. 1. 27. *μητη* *φοεισ*, pro fons & origo.
mater geminos interuoluit consuetudine oculorum. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 53
mater omnium perturbationum immoderata quædam intemperantia. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 27
matris terræ operimento corpus in sepultura obducitur. 2. de Leg. 51
vt quasi matris terræ sinus & gremium mortuo tribueretur. 2. de Leg. 58
materia est ex qua quæque res efficitur. lib. 1. de Fin. 14
materia infinita, secundum Anaxagoram. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 109
materia prima non in nihilum interit, sed in suas partes. Acad. quaest. ed. 2. lib. 1. 20
materia prima tota omnia accipere potest, omnibusque modis mutare. Aca. q. ed. 2. lib. 1. 20. Vnde à Platone in Timæo *ἡ πρώτη ἰσχυρὸς καὶ πᾶσι θεῖς* vocatur, quod omnium sit receptaculum.
materia prima sine vlla specie est, carens omni qualitate. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 20. Vnde à Græcis *ὄνη ἀμοιβή* dicitur.

materia rerum tota flexibilis & commutabilis. 3. de Nat. d. 69
materia sine forma esse non potest. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 18
materia primæ partes infinite secari ac diuidi possunt. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 20
cum materiam mutabilem arripuisset, & rursus indiuiduam atque simplicem. de Vniuers. 35
ex materia prima omnia expressa & efficta. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 20
ex materia quæ indiuidua est, & quæ semper vnusmodi, siueque similis, & ex ea quæ corporibus diuidua gignitur, tertium materiæ genus ex duobus in medium admiscuit. de Vniuers. 17
in perfectis & maturis omnia meliora (ait Chrysippus) de Nat. d. 2. 28
maturus venimus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 9
maturitas arandi. Diuin. lib. 1. 14
maturitas frugum. Tusculan. quaest. lib. 1. 55
Ino Matuta à nobis dicitur, à Græcis *Λευκοθεα*. 3. de Nat. d. 33
Mauors, qui magna verteret. 2. de Nat. d. 50. & 3. 44
maximus secundo bello Punico. 2. de Nat. deor. 124
Cui ratio mecum facit. Diuin. lib. 1. 74
Medea & Atreus nefaria scelera meditates. 3. de Nat. d. 51
Medea duobus avis, Sole & Oceano, Æta patre, matre Idya procreata est. 3. de Nat. deor. 34
mederi animis. Tuscul. quaest. lib. 2. 8
vt si medicus grauitatem morbi, gubernator vim tempestatis accuset. 3. de Nat. deor. 36
medici, causa morbi inuenta, curationem esse inuentam putant. Tuscul. quaest. lib. 3. 20
medici ex quibusdam rebus & aduenientes & crescentes morbos intelligunt. Diuin. lib. 2. 109
pro salutaribus præceptis si mortifera conscripserint medici imperiti, medicorum ea præcepta dici verè non possunt. 2. de Leg. 11
medici, quanquam sæpe intelligunt, tamen nunquam ægris dicunt illo morbo eos esse mortuos. Diuin. lib. 2. 42
medici quoque sæpe falluntur. 3. de Nat. deor. 10
medicorum ingenis nuper. id est, paucis antè seculis reperta. 2. de Nat. d. 95
medicorum præcepta dici verè non possunt, si quæ insciti imperitque pro salutaribus mortifera conscripserint. 2. de Leg. 11
medicina animi cur non tam desiderata, tam culta, tam grata & probata, quam corporis. Tuscul. quaest. lib. 3. 1
medicina calamitatis. Tuscul. quaest. lib. 3. 46
medicina doloris. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 8
quia non omnes conualescunt, ideo ars nulla medicina est. de Nat. d. 2. 9
est enim tarda illa quidem medicina, sed tamen magna, quam affert longinquitas & dies. Tuscul. quaest. lib. 3. 31. & 31
vt magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet. Tuscul. quaest. lib. 4. 55
medicinæ vtilitas deorum immortalium inuentioni est consecrata. Tuscul. quaest. lib. 3. 1. nimirum Apollini & Æsculapio. medicinam multa fallunt. Diuin. lib. 1. 25 & medicinam quandam laboris afferret. de Fin. lib. 5. 50
medicina sublata tollitur omnis auctoritas fomniorum. Diuin. lib. 2. 96
medicamenta doloris. de Fin. lib. 2. 20

medicamentorum salutarium plenissima terra. 2. de Nat. d. 100
qui meditatur in fratrem poenam nouam. Tuscul. quaest. lib. 4. 64
meditari aliquid dies & noctes. Tuscul. quaest. lib. 2. 56
sed hoc meditatum ab adolescentia debet esse. Cat. 67
meditates nefaria scelera, inita subductaque ratione. 3. de Nat. deo. 52
meditatio conditionis humanæ. Tuscul. quaest. lib. 3. 30
meditationem futuri mali stultam censet Epicurus. Tuscul. quaest. lib. 3. 29
vt mediterraneæ mare esse non credant. de Nat. deo. 1. 62
possum esse medius. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 129
an media pendeat (terra). Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 133
medium vnū colligaret, & ea quibus est interpositum. de Vniuers. 17
prima veniat in medium Epicuri ratio. de Vniuers. 25
tanquam arbiter honorarius medium se ferre voluisse. Fat. 29
hoc è medio est iure ciuili, nihil verò ad pontificium. 2. de Leg. 50
in medio ponam sententias philosophorum. de Nat. deo. 1. 10
medietates vix audeat dicere Cicero, quas Græci appellant *μεσότητες*. de Vniuers. 19
vt non mediocrem curam & adhibeant & diligentiam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 40
& ita quidem non mediocres. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 18
quibus mediocres homines non ita valde mouentur. de Nat. d. 1. 60
mediocritas officiorum. Tuscul. quaest. lib. 3. 10
desiderare mediocritatem in aliqua re. lib. 1. de Fin. 2
vt in omnibus ferè rebus mediocritatem esse optimam existiment. Tuscul. quaest. lib. 4. 36
ad mediocritatem reuocare aliquid. Offic. 1. 195
mediocritates malorum quis laudare rectè possit. Tuscul. quaest. lib. 4. 46
mediocritates si naturales sunt, quid opus est consolatione? natura enim ipsa terminabit modum: sin opinabiles, opinio tota tollatur. Tuscul. quaest. lib. 3. 63
medulla suad. dictus est ab Ennio M. Cethegus. Cat. 46
Megarici philosophi à Menedemo, quod is Eretrias fuit, Eretriaci appellati. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 120
Megarici à Platone multa sumpserunt. Ibidem.
Megarici, philosophi ab Euclide Megarici cognominati. Aca. q. ed. 1. lib. 2. 120
Megarici philosophi etiam Eleatici dicti à Parmenide & Zenone. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 120
Megarici id bonum solum dicebāt, quod esset vnū, & simile, & idem, & semper. Ibidem.
Megarici in constitutione summi boni non multum à Platone dissenferunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 120
Megaricorum nobilis fuit disciplina. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 120
μεγαλοψυχία Græci vocant, quem Latini furorem. Tuscul. quaest. lib. 3. 9
Melampus augur. 2. de Leg. 33
Melete, musa. 3. de Nat. deo. 38
Melissus, hoc quod esset infinitum & immutabile, & fuisse semper (principium rerum omnium) & fore sensui. Acad. q.

ed. 1. lib. 2. 109
meliorem auctorem multi nominant. 2. de Leg. 13
ego enim te scire ista melius, quam me facere patior. de Nat. d. 1. 31
est certè id quod illud efficit homine melius. pro, præstantius. de Nat. d. 2. 12
membrum tumidum ac turgidum. Tuscul. q. lib. 3. 16
membra mundi, cælum, terræ, maria. de Nat. d. 1. 71
vt membra quædam amputantur, si & ipsa sanguine & tanquam spiritu carere cœperunt, & nocent reliquis partibus corporis: sic ista in figura hominis feritas & immanitas beluæ à communi tanquam humanitate corporis segreganda est. Off. 3. 40
membrorum, id est, partium corporis alia propter eorum vsum à natura data, alia ad quendam ornatum. de Fin. lib. 3. 15
ingrediendi membra cælo nō dedit deus. de Vniuers. 25
qui hæc imbecilla & commutabilia pecuniæ membra verbo (bona) putauerūt appellanda. Parad. 8
si qua in membris praua, aut debilitata, aut imminuta sint. de Fin. lib. 5. 43
membranis tenuissimis natura vestiuit & septit oculos. 2. de Nat. d. 107
& secunda iucundè ac suauius meminerimus. de Fin. 1. 45
meminisse bona præterita. de Fin. 1. 46
næ ego istam gloriosam memorabilemque virtutem non magno æstimadam putem. de Fin. lib. 3. 10
communis hominum memoria. Tuscul. lib. 1. 48
memoria infinita rerum innumerabiliū in animo hominis. Tuscul. q. lib. 1. 46
quorum memoria liberis posterisque prodatur. Off. 2. 91
memoria non modò philosophiam, sed omnis vitæ vsum, omnèque artes vna maximè continet. Academ. quaest. ed. 1. lib. 2. 23
memoria nostra. Diuin. lib. 1. 4
memoria præteritorum. Cat. 71
memoria præteritorum malorum iucunda. de Fin. lib. 2. 56
patrum nostrorum memoria. Parad. 63
memoria recens. Tuscul. q. lib. 4. 39
memoria rerum est perceptarum comprehensarumque, secundum Stoicos. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 97
memoria rerum & verborum ne in deo quidem quicquam maius intelligi potest. Tuscul. q. lib. 1. 51
memoria rerum in Themistocle singularis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 2
memoria rerū hoc tanto præstantior memoria verborum, quanto plus in negociis gerèdis, res quam verba, profunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 2
quid poetarum euolutio, quid tanta tot veruum memoria voluptatis affert. lib. 1. de Fin. 19
memoria virorum fortium, honore deorum immortalium consecrata. 3. de Nat. deor. 35
principio huius memoriæ philosophorū. Off. 3. 7
memoriæ traditum est. Tuscul. q. lib. 1. 4
memoriæ vis nec cordis est, nec sanguinis, nec cerebri, nec atomorum. Tuscul. q. lib. 2. 49
memoriæ facile esse locum, etiam si comprehensio perceptioque nulla sit, dogma Academicorum contra Stoicos. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 97

omnium nostræ memoriæ philosophorum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 103
in ea quæ isto modo (nempe poetice) memoriæ prodita sunt, ne nimis diligenter inquiras. 2. de Leg. 3
& memoriæ esse signatarum rerum in mente vestigia. Tuscul. quaest. lib. 1. 49
aut de quibus memoriæ accepimus. L. 1. 36
cuius etiam illi hortuli non memoriæ solum mihi afferunt. de Fin. lib. 5. 2
memoriæ sine assensione non posse cōstare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 37
memoriæ suæ ætatis æqualem deposebat Cicero ad scribendam historiam. 2. de Leg. 6. vt ea complecteretur, quibus ipse interfuit.
memoriæ literis publicis consignatam nullam habemus. 3. de Leg. 40
at hic nihil in domum suam intulit, præter memoriæ nominis sempiternam. Off. 2. 113
memoriæ alicuius implorare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 12
memoriæ tui consulatus gratissimam is ordo retinet. 3. de Leg. 27
memoriæ Plato vult esse recordationem superioris vitæ. Tuscul. q. lib. 1. 46
memoriæ temporum replicare. 3. de Leg. 19
quàm quod amicitia nostræ memoriæ spero sempiternam fore. L. 1. 14
tu si meliore memoria es, &c. Tuscul. quaest. lib. 1. 10
summa memoria pronuntiabat. de Nat. deor. 1. 79
in memoria recenti. 1. de Leg. 3
memoriter. id est, ex memoria vetustatis. lib. 1. de Fin. 17
enumerasti memoriter & copiose. de Nat. deor. 1. 64
tollendum est ex rebus contrahendis omne mendacium. Off. 3. 81
mendacia oculorum, sensuumque reliquorum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 136
cū & mendacitatem multi perpetuantur, &c. de Fin. lib. 5. 28
Menæceus, Creonis filius, oraculo edito, largitus est patriæ suam sanguinem. Tuscul. q. lib. 1. 105
mens acris & vigenis. de Fin. lib. 2. 39
mens alia visa sic arripit, vt his statim vitatur: aliqua sic recondit, è quibus memoria oritur: cetera autem similitudinibus constituit, ex quibus efficiuntur notitiæ rerum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 30
mens aliqua est ex hominum solertia, & ea quidem acrior & diuina. de Nat. d. 2. 13, & 14
mens aperta simplexque. de Nat. d. 1. 20
mens atque animus, nisi tanquam luminis oleum instilles, extinguuntur sententia. Cat. 32
mens cingitur corpore externo. de Nat. deor. 1. 20
mens concitata. Diuin. lib. 1. 108
mens, consilium, cogitatio, prudètia (pro ratione). de Nat. d. 1. 14
mens constans, cui opponitur, conturbata. Tuscul. q. lib. 4. 43
mens cuiusque, is est quisque, non ea figura quæ digito demonstrari potest. Som. Scip. 28
mens diuina in capite. Tuscul. quaest. lib. 1. 57
mens, sensuum fons est. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 30
mens furibunda. Diuin. lib. 1. 96
mens hominis artes efficit quasi sensus alteros. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 31

mens hominis ad rerum scientiam, vitæque constantiam aptissima. Acad. quæst. ed. lib. 2. 31
mens hominis amplectitur maximè cognitionem. Ibidem.
mens hominis *κατανοησις*, hoc est, comprehensionem, quum ipsam per se amat, tum etiam propter vsum. Acad. q. ed. lib. 2. 31
mens hominis discendo altur, & cogitando semper aliquid aut anquirat, aut agit, videndique & audiendi delectatione ducitur. Offic. 1. 1. 47
mens hominis vsque ad philosophiam ipsam corroborat, vt virtutem efficiat, ex qua re vna vita omnis apta fit. Academ. quæst. ed. lib. 2. 31
mens mouetur ipsa per sese. Acad. q. ed. lib. 2. 45
mens mundi nonnunquam fortuna ab Academicis vocatur, & quare. Acad. q. ed. lib. 1. 22
mens naturalem vim habet, quam intendit ad ea, quibus mouetur. Acad. q. ed. lib. 2. 30
mens nostra quiduis videtur cogitatione posse depingere. de Nat. deo. 1. 29
mens omni turbido motu semper vacat. Tusc. quæst. lib. 1. 65. secundum Platonem, qui perturbationes à mente procul femouet ac discludit.
mens, princeps animi pars est. de Finib. lib. 5. 32
mens prouida rerum futurarum. Diuin. lib. 2. 91
alterius mens rationibus agitandis exquiri dicitur aiebatur, cum oblectatione solertia. Tusc. quæst. lib. 5. 49
mens rerum iudex. Acad. q. ed. lib. 1. 22
mens sensibus vitur. Acad. q. ed. lib. 2. 31
mens soluta somno. Diuin. lib. 1. 208
mens vegeta. id est, sentiendi vigorem habens. Tusc. quæst. lib. 1. 34
exiit illa à deo Delphis præcepta cognitio, vt ipsa se mēs vitis exutam cognoscat, coniunctamque cum diuina mente se sentiat. Tusc. quæst. lib. 5. 52
quemadmodum qui acutis oculis deficientem solem intuentur, aspectū omnino amittunt: sic mentis acies seipsam intuens, nonnunquam hebetescit. Tusc. quæst. lib. 1. 60
mentis aciem abducere à consuetudine oculorum. de Nat. deo. 2. 32
putant aliquid interesse ad mentis intelligentiam, quo cibo vtare. de Nat. d. 2. 30
menti hominis veritatis luce nihil dulcius. Acad. q. ed. lib. 2. 31
mentis infinitæ modum omnium rerum descriptionem vt ac ratione designari & confici primus voluit Anaxagoras. de Nat. deo. 1. 20
menti diuinum principatū tribuit Theophrastus. de Nat. d. 1. 26
menti totius animi regnum à natura tributum est. Tusc. quæst. lib. 3. 9
menti tribuit omnem diuinitatem Aristoteles. de Natu. deo. 1. 24
eam mentem, deum dixit esse Thales Milesius, quæ ex aqua cuncta fingeret. de Natu. deo. 1. 19
principatum in se habere naturam necesse est, vt in homine mentem, in belua quiddam simile mentis, vnde oriatur rerum appetitus. de Nat. deo. 2. 21
mentem, solam censebant Academici idoneam cui crederetur. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1. 22
mentem suam à cogitationum intentione cantu sibi dicitur ad tranquillitatem

traducere. Tusc. q. lib. 4. 3
mentem tranquillitate constantiaque vacuam philosophi nominauerunt insaniam, propterea quod in animo perturbato, sicut in corpore sanitas esse non possit. Tusc. quæst. lib. 3. 7
mente captus. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 50. & Off. 1. 135
mente completi aliquid. Tusc. quæst. lib. 1. 30
mente incitati. Academ. quæst. ed. 1. lib. 2. 15
quid est autem in homine sagacia bona mente melius? Tusc. q. lib. 5. 49
mente moueri. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 92
sine aliqua mente, natura mundum efficere non potuit. de Nat. d. 1. 38
mente nihil homini dedit deus ipse diuini. Off. 3. 57
mente nihil præstabilius homini, siue natura, siue quis deus dedit. Cat. 36
eadem mēte res dissimilimas comprehendimus. Tusc. q. lib. 1. 39
mente & voce pura, integra, incorrupta deos venerari debemus. 2. de Nat. d. 53
mētēs imbutæ prauitatis erroribus. Tusc. q. lib. 5. 58
principia, mentesque quæ sunt in vniuerso. de Nat. d. 1. 84
mentes singulares è cælo. Acad. q. edit. 2. lib. 1. 20. hoc est, animi singulorum.
mentibus tardis virtus non facile committitur. Tusc. q. lib. 5. 50
Menon, vnus ex libris Platonis. Tusc. q. lib. 1. 46
crebrō mentionem alicuius facere. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 117
quomodo autem mentientem, quem *ψευδολογῶν* vocant, dissoluas? Diuin. lib. 2. 8
mentiri aperte. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 19
mentiri de mortui laude in funere nefas habebatur. 2. de Leg. 58
mentiri, emolumentū sui causa. Off. 3. 107
mentita & falsa plenaque erroris. de Nat. d. 2. 42
in quibus nihil vnquam immensa & infinita vetustas mentita sit. de Nat. d. 2. 12
mensam super terræ tumulum in sepulchris statui. 2. de Leg. 61
mensæ conquississimis epulis extruebatur. Tusc. q. lib. 5. 45
mensæ extructæ. Cat. 40
mensæ Italica, Syraculana. Tusc. q. lib. 5. 71. & de Fin. lib. 2. 76
mensas argenteas Dionysius tyrannus de omnibus delubris iussit auferri. 3. de Nat. d. 62
mensis sit, quando luna lustrato suo cursu solem consecuta est. de Vniuers. 41
mensē extremum anni vt veteres Februarium, sic hic Decembrem sequebatur. 2. de Leg. 50
mensis appellantur lunæ cursus, quia mensa spatia consiciunt. 2. de Natura deor. 52
mensuuo spatio, luna, solis illustrationē complet. de Nat. d. 1. 61
spatia lunæ mensurua. de Nat. d. 2. 36
merces dialecticorum erat mina. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 89
mercedem gloriæ flagitare. Tusc. q. lib. 1. 28
mercenariorum quæstus illiberales & fordidit. Off. 1. 107
non erit ista amicitia, sed mercatura quædam vtilitatum suarum. de Nat. d. 1. 86
mercatura quæstiosa. Tusc. q. lib. 5. 63
mercatura, si tenuis est, sordida putanda est: si magna & copiosa, multa vndique apportans, multique sine vanitate

impartiens, non est admodum vituperanda. Off. 1. 209
mercatura si satiata quæstus, vel contenta potius, vt sæpe ex alto in portum, sic ex ipso portu se in agros possessionesque contulerit, videtur iure optimo posse laudari. Off. 1. 111
ad quos quum tanquam ad mercaturam bonarum artium sis profectus. Off. 3. 8
Mercurius, cuius obscœnius excitata natura traditur, quod aspectu Prosperinae commotus sit. 3. de Nat. d. 39
quis Mercurius dicitur Ægypto præfuisse, atque Ægyptiis leges & literas tradidisse. 3. de Nat. d. 40
quis Mercurius dicitur Argum intermisisse. 3. de Nat. d. 40
Mercurius quartus Nilo patre, quæ Ægypti nefas habent nominare. 3. de Nat. deor. 40
Mercurius vnus Cælo patre, Die matre natus. 3. de Nat. d. 39
Mercurii & Venere eadem vis est. Som. Scip. 18
Mercurii sancta stella, & Lucifer, post solem cursum habent solis celeritati par. rem. de Vniuers. 37
Mercurii quot & qui fuerint. 7. de Nat. deor. 39
quid enim mereas, vt Epicureus esse desinas. de Nat. d. 1. 46
merentur perniciosius de repub. vitiosi principes. 3. de Leg. 29
mereri optumè de omnibus gentibus. de Fin. lib. 2. 96
bene mereri de repub. Off. 1. 207
malè mereri de se. de Fin. lib. 5. 26
malè mereri de suis auib. lib. 1. de Fin. 6
quid ei deberi potest, cuius nullum meritum sit. de Nat. d. 1. 81
vt dandis recipiendisque meritis, &c. Læ. 126
quid enim necesse est tanquam meretricem in matronarum cœtum, sic voluptatem in virtutum concilium adducere de Fin. lib. 2. 9
meretricula Leontium, contra Theophrastum scribere ausa est. de Nat. d. 65
meridiationes. Diuin. lib. 2. 108
Mesopotamiam fertilem efficit Euphrates. 2. de Nat. d. 99
μεσοποταμίαι Græci, medietates vix audeat dicere Cicero. de Vniuers. 129
qui illam Syllani temporis mensem recordetur. Parad. 59
Metellus, primo Punico bello. 2. de Nat. deor. 124
Metellus quatuor filiis honoratus. Tusc. q. lib. 1. 69. Vide & Valerium Maximū.
Metelli sperat sibi quisque fortunam. Tusc. quæst. lib. 1. 71
Metellum multi filii, filia, nepotes, nepotes in rogum imposuerunt. Tusc. q. lib. 1. 69
Metellum veneno sustulit Q. Varius. 3. de Nat. d. 61
vt ii qui res expetendas vel voluptate vel indolentia metiuntur. Off. 3. 15
metiebatur ventre omnia quæ ad beatam vitam pertinent. de Nat. d. 1. 80
qui honestate summum bonum metiuntur. de Fin. lib. 2. 41
metiri omnia emolumentis & commodis. Off. 3. 21
metiri spatio. de Nat. d. 1. 16
metiri sua studia regula naturæ. Offic. 1. 155
metiri summum bonum suis commodis, non honestate. Off. 1. 9
metiri summum malum dolore. Tusc. q.

lib. 3. 43
non eā fama populari, sed vera bonorum laude metiens. Tusc. quæst. lib. 1. 99
mētūra quæ celeritates tarditatesque declararet. de Vniuers. 39
Metrodorus alter penè Epicurus. de Finib. lib. 2. 76
Metrodorus Epicuri sapientia collegæ. de Nat. deo. 1. 79
Metrodorus eum perfectè putat beatum, cui corpus bene constitutum sit, & exploratum ita semper fore. Tusc. quæst. lib. 2. 13
Metrodorus, sodalis Epicuri, & Timocratis frater. de Nat. d. 1. 66
quod idem melioribus etiam verbis Metrodorus, Occupaui, inquit, te fortuna, atque cepi, omnesque aditus tuos interclusi, vt ad me aspirare non posses. Tusc. q. lib. 5. 11. Plutar. *κατανοησις* Græca refert verba, *μετακατανοησις* ὅτι ὁ πύχρῳ, καὶ παύσει τῶν δὴ ἀφῆρηται περίουδιον.
Metrodorus, quæ negaret timenda esse, timebat tamen, mortem dico & deos. de Nat. deo. 1. 60
eu verò Metrodore, qui omne bonum in visceribus medullisque condideris, & defineris summum bonum firma corporis affectione, exploratæque spe contereris, &c. Tusc. q. lib. 5. 11
qui id quod vitari non potest, metuit, is viuere animo quieto nullo modo potest. Tusc. q. lib. 2. 2
quæ metuunt, oderunt. Off. 1. 31. ex Ennio. metuere aliquod malum appropinquas. Tusc. q. lib. 4. 28
metuere suam vmbra. de Pet. Conf. 6
quis enim potest, mortem aut dolorem metuens, quorum alterum sæpe adest, alterum semper impendet, esse non miserum Tusc. q. lib. 5. 12
qui in libera ciuitate ita se instruunt, vt metuantur, his nihil potest esse demeritis. Offic. 2. 32
qui se metui volent, à quibus metuuntur, eosdem metuant ipsi necesse est. Offic. 2. 33
metus est rationi aduersa cautio. Tusc. q. lib. 4. 11
metus est declinatio à malis, cum examinatione humili atque fracta. Tusc. q. lib. 4. 11
metus est diffidentia expectati & impendentis mali. Tusc. q. lib. 4. 66
metus est earum rerum absentium, quarum præsentium est ægritudo. Tusc. quæst. lib. 4. 7
metus est expectatio mali. Tusc. quæst. lib. 4. 66
metus est futuræ ægritudinis sollicita expectatio. Tusc. q. lib. 5. 38
metus est opinio impendentis mali, quod intolerabile esse videatur. Tusc. quæst. lib. 4. 11. & 3. 21
metus à natura datus cauendi causa. Academ. q. ed. 1. lib. 2. 126
malus est custos diuturnitatis metus: contraque, beneuolentia fidelis vel ad perpetuam. Offic. 2. 32
metus diuini supplicii multos à scelere reuocat. 2. de Leg. 14
metus diuturnus ac nocturnus. Tusc. q. lib. 1. 40. & lib. 5. 48
metus & ægritudo malorum opinione turbantur. Tusc. q. lib. 3. 21
tamè obiciebatur interdum animo metus quidam & dolor. Tusc. quæst. lib. 2. 7
metus efficit recessum quendam animi & fugam. Tusc. q. lib. 4. 13

metus habet humilitatem. Tusc. quæst. lib. 3. 24
in quem cadit metus, hic vincatur interdum necesse est. Tusc. q. lib. 5. 38
in quem cadit metus, in eundem formido, timiditas, paupor, ignauia. Tusc. quæst. lib. 5. 38
metus, motus animi. de Vniuers. 55
omnis metus seruitus est. Parad. 51
metus iudiciorum atque legum. Parad. 21
itaque nonnulli ægritudinis partem quandam metum esse dicebant: alii autem metum præmolestia appellabant, quod est quasi dux consequentis molestia. Tusc. q. lib. 4. 53
sub metum subiecta sunt pigritia, pudor, terror, timor, paupor, exanimatio, conturbatio, formido. Tusc. q. lib. 4. 13
metu amittendi bona. Parad. 7
vt enim innocens is dicitur, non qui leuiter nocet, sed qui nihil nocet: sic sine metu is habendus est, non qui parum metuit, sed qui omnino metu vacat. Tusc. q. lib. 5. 31
non est autem consentaneum, qui metu non frangatur, eum frangi cupiditate: nec qui inuictum se à labore præstituerit, vincit à voluptate. Off. 1. 97
metu mortis liberari. Tusc. quæst. lib. 1. 20
metus diurni & nocturni. Off. 3. 112
C. dignus quicum in tenebris mices. Off. 3. 102
idem propemodum quod micare. Diuin. lib. 2. 67
micare non desunt venæ & arteriæ quasi quodam igneo motu. de Nat. d. 2. 18
quod migrasset quis earum rerum, noxiæ poena par esto. 3. de Leg. 11
migrare de vita. de Fin. lib. 1. 48
migrare in cœlum. Tusc. quæst. lib. 1. 66
ne communi iure migrare videatur. Diuin. lib. 1. 8
mihi pulchrè est, ego beatus sum. de Nat. deor. 1. 80
miles exercitatus & vetus. Tusc. quæst. lib. 2. 33
miles rudis & inexercitatus. Tusc. quæst. lib. 2. 33
miles ignauus ac timidus. Tusc. quæst. lib. 2. 47
miles veteranus. Tusc. quæst. lib. 2. 35
nisi essent milites gloriosi. Læ. 1. 81
militia, ab eo qui imperabit, prouocatio ne esto, quodque is qui bellum gerat, imperasset, ius ratumque esto. 3. de Leg. 5
militia quibus iussi erunt imperato. 3. de Leg. 5
militia summum ius consules habent. 3. de Leg. 8
Milo Crotoniata, cum iam senex esset, athletaque se in curriculo exercentes videret, aspexisse lacertos suos dicitur, illachrymansque dixisse, At hi quidem iam mortui sunt. Cat. 24
Milo Olympie per stadium ingressus esse dicitur, cum humeris sustineret bouem viuum. Cat. 29
miluo est quoddam bellum naturale cū coruo. 2. de Nat. d. 94
mina merces erat dialecticorum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 89
quadrigarum inuentrix quarta Minerua. 3. de Nat. d. 42
Minerua Galeata. de Nat. d. 1. 71
Minerua casti oculi. de Nat. d. 1. 58
Minerua Pallantis filia pinnarum talaria affigunt. 3. de Nat. d. 42
ineptè quisque Mineruam docet. hoc est,

doctos & eruditos. Acad. quæst. edit. 1. lib. 1. 13
belli principem & inuentricem Mineruam ferunt. 3. de Nat. d. 37
Minerua Iupiter genuit filius Cæli. 3. de Nat. d. 37
nihil decet inuita, vt aiunt, Minerua: id est, aduersante & repugnante natura. Off. 1. 155
de Minerua Diogenis Babylonii liber. de Nat. d. 1. 31
Minerua quot & quæ. 3. de Nat. d. 42
ministrare pocula alicui. Tusc. q. lib. 1. 52
minister libidinis. Læ. 1. 34
quæ ministræ sunt voluptatum. Offic. 1. 209
quibus ministeriis vtitur deus. de Vniuers. 63
Minos & Rhadamanthus iudices inexcusable. Tusc. q. lib. 1. 8
minuit hoc consulare ius, quod extitit tribunus, qui eo non teneretur. 3. de Leg. 17
sed vt minuat contouersiam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 74
minuere contentiones. de Fin. lib. 2. 34
minuere molestias vitæ. de Fin. 1. 41
ne illarum quoque rerum pulcherrimarum à te ipso minuatur authoritas. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 58
minuti. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 68
ecce autem alii minuti & angusti. de Fin. lib. 1. 47
vt quidam minuti philosophi existimant. Cat. 78
multis & minutis somniis colligendis. Diuin. lib. 1. 37
minutius concidere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 40
non ita tractantur vt debent, sed aliquotō minutius. de Fin. lib. 4. 6
cum aliquid minutatim & gradatim additur aut demitur. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 46. id quod in argumentationibus, quas Soritas vocant, accidere solet.
minutatim ex communibus proprii, ex fucosis firmi suffragatores euadunt. de Pet. Conf. 13
minutatim interrogare. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 84
cum miraretur ille quidem vtrunque, alterum autem etiam amaret. lib. 1. de Finib. 13
nec mirum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 58
mirabile videtur, quod non rideat aruspex (pro, est mirum quod). de Natura deor. 1. 49
mirabilia Stoicorum, quæ *κατανοησις* nominantur. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 126
placuisse opinor mirabilia quædam. Læ. 1. 41. *κατανοησις*
portenta & miracula non differentium philosophorum, sed somniantium. de Nat. d. 1. 14
cum diu multumque vixeris, mirificos afferunt fructus. Cat. 8
mirificè amplexari aliquid. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 24
mirificè contemnit. de Nat. d. 1. 50
mirificè delectari lectione librorum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 5
mirificè & magna & honesta sunt. de Pet. Conf. 22
cuius animum ita cum suo misceat, vt efficiat penè vnum ex duobus. Læ. 1. 69
qui alteri misceat mulsum. de Finib. lib. 2. 14
miscere corpus cum matre. Diuin. lib. 1. 56
misceri & temperari ex rebus dissimilimis. Off. 3. 164

mixtus amor voluptate & molestia . de Vniuers. 55
 nec enim potest esse quisquam miser sen su perempto. Tusc. quæst. lib. 1. 74
 & quum miser animi essent, quod plerif que cõtingeret, tum dei partem esse miseram. de Nat. deo. 1. 21
 miserius stultitia quid possumus dicere? de Nat. deo. 1. 17
 miseria voluntaria. Tusc. quæst. lib. 3. 29
 in miseriam nascimur sempiternam. Tusc. quæst. lib. 1. 3
 miseræ aliquid sua culpa sibi quæreret. de Vniuers. 59
 miserias hominum morte, aut dolore corporis, aut luctu animi, aut offensione iudicii ponderamus. 2. de Leg. 42
 cur misereare potius, quàm feras opem, si id facere possis? Tusc. quæst. lib. 4. 45
 in quem igitur cadit misereri, in eundem etiam inuidere. Tusc. q. lib. 3. 18
 misericordia, est ægritudo ex miseria alterius iniuria laborantis. Tusc. quæst. lib. 4. 14
 misericordia, ægritudo est ex alterius rebus aduersis. Tusc. q. lib. 3. 18
 misericordia, ægritudoque, clemetiæ causa animis nostris à natura datæ. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 226
 misericordiam vtilem esse dicunt Peripatetici ad opem ferendam, & calamitates hominum indignorum subleuandas. Tusc. q. lib. 4. 35
 ò admirabilem licentiam, & miserabilem inscitiam differendi. Fat. 28
 Mithridates rex post Alexandrum maximus. Acad. quæ. ed. 1. lib. 2. 3
 Mithridaticum bellum. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 1
 omni materia igni adhibita ad mitigandum cibum vimur. 2. de Nat. deo. 115
 mittere legiones sub iugum. Offic. 3. 147
 mittere munera. Parad. 50
 mitti ad mortem. Tusc. q. lib. 1. 80
 mitti in exilium. Læ. 40
 se audisse eum missum factum esse à Con- sule. id est, dimissum esse. Offic. 1. 55
 se patrem missum esse facturum. Off. 3. 153
 ¶ Mneme, musa. 3. de Nat. d. 38
 Mnesarchus & Dardanus principes Stoicorum Athenis. Academ. quæst. ed. 1. lib. 2. 64
 ¶ Modò accedens, tum autem recedens. 2. de Nat. deo. 74
 Corta meus, modò hoc, modò illud. de Nat. deo. 1. 35
 modò his, modò illis partibus. de Nat. deo. 2. 36
 te quoque, vt id modò loqueretur, intelligere. pro, eum hoc modo loqui. lib. 1. de Finib. 20
 modus est nullus inuestigandi veri, nisi inueneris. lib. 1. de Finib. 3
 modus esto sacrandi auri, argenti, eboris. 2. de Leg. 24
 modus optimus est decus ipsum tenere. Offic. 1. 197
 modus vitæ. Tusc. quæst. lib. 5. 49
 rebus infinitis modum constituere. lib. 1. de Finib. 2
 modum mentis infinitæ, & rerum omnium descriptionem vi ac ratione designari & conscribi primum voluit Anaxagoras. de Nat. deo. 1. 20
 ne extra modum sumptu & magnificentia prodeas. Offic. 1. 195
 qui modum vitio quærit, similiter facit, vt si posse putet eum, qui se è Leucade præcipitauerit, sustinere se, quum velit. Tusc. q. lib. 4. 31, & 32

modo dicat senator, ne sit infinitus. 3. de Leg. 35
 ego autem maiore etiam quodam modo memoriam admiror. Tusc. quæst. lib. 1. 48
 non ille, vt plerique, sed isto modo vt tu. de Nat. d. 1. 42
 mihi autem bono modo tantum, quantum videbitur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 127
 modi pressi & flebiles. Tusc. q. lib. 1. 95
 modis Liuianis & Næuianis quæ complecti quondam solebant iucunda seueritate. 2. de Leg. 38
 modulati canentes tibæ. de Nat. d. 1. 17
 in omne corpus diuiso & modificato cibo. Diuin. lib. 2. 43
 solis accessus & recessus modici. de Nat. deor. 2. 36
 modica sunt, quæ cum patribus aguntur. id est, modesta atque sedata. 3. de Leg. 10, & 35
 modicè ac sapienter ferre aliquid. Cat. 2
 moderato lætitiâ popularem in cantu, fidibus, tibis. 2. de Leg. 24
 nec voluptate, sed officio consilia moderantes. de Fin. lib. 2. 67
 moderatus & conitans ortus. de Vniuers. 55
 moderatus vir. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 24. μέτριος Græci vocant.
 & in eo vehementer se moderatum præbuit. Off. 2. 107
 moderatè & tranquillè ferre aliquid. Tusc. q. lib. 3. 51
 moderatè ferre dolorem. Læ. 7
 moderatio omnis reip. descriptione magistratuum continetur. 3. de Leg. 3
 noui enim moderationem animi tui & æquitatem. Cat. 1
 modestè qui paret, videtur, qui aliquando imperet, dignus esse. 3. de Leg. 3
 modestia à Stoicis definitur scientia rerum earum quæ aguntur aut dicuntur, loco suo collocandarum. Off. 1. 197
 modestia, est moderatio cupiditatum rationi obediens. de Fin. lib. 2. 50
 modestia, est scientia opportunitatis idoneorum ad agendum temporum. Off. 1. 199
 modestia virginalis. Diuin. lib. 1. 60
 nemo morret suo incommodo. Tusc. q. lib. 1. 25
 at illa sicut rem acerbissimam morret. Tusc. q. lib. 1. 94
 morere sua voluntate. Tusc. quæst. lib. 3. 60
 magnum opus est probare morerenti, illud suo iudicio, & quòd se ita putet oportere facere, morere. Tusc. q. lib. 3. 68
 morer, est ægritudo flebilis. Tusc. q. lib. 4. 15
 morere se conficere. Tusc. quæst. lib. 3. 23
 qui totis theatris mortitiam inferant. Tusc. q. lib. 1. 95
 simul ac molam & vinum insperferis. Diuin. lib. 2. 28
 moles oppositæ fluctibus. Off. 1. 18
 nihil est molestum, quod non desyderes. Cat. 43
 expone igitur, nisi molestum est. Tusc. q. lib. 1. 22. & Cat. 6
 nisi molestum sit, κατὰ φύσιν, modestiæ gratia dictum. Tusc. q. lib. 5. 60
 qui molestas amicitias faciunt. Læ. 63
 molestia, est ægritudo permanens. Tusc. q. lib. 4. 15
 qua nihil molestiæ consequatur. lib. 1. de Fin. 26
 cum priuamur dolore, ipsa liberatione & vacuitate omnis molestiæ gaudemus.

lib. 1. de Fin. 29
 nec sibi fingere vllam molestiam, nec alteri quærere. de Nat. d. 1. 40
 molestiam magnam suscepti, & minimè necessariam. 3. de Nat. d. 44
 sine molestia atque angore viuere. Tusc. quæst. lib. 4. 30
 existimari honestissimè molestias posse deponi. Off. 2. 5
 quos dolores, quas molestias excepturi sint. lib. 1. de Fin. 26
 vt & voluptates repudiandæ sint, & molestiæ non recufandæ. lib. 1. de Fin. 27
 molestè ferre. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 136
 moliri æterna. Tusc. q. lib. 1. 75
 molitus est deus id tali quodammodo. de Vniuers. 27
 moliri & facere aliquid. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 23. de artibus dictum, quæ à Græcis μηχανή dicuntur.
 moliri corruptelam iudicii. Parad. 58
 moliens deus mundum efficere. de Vniuers. 15
 quæ molitio, quæ ferramenta, qui vectes, quæ machinæ, qui ministri tanti muneris fuerunt. de Nat. d. 1. 15
 molitor mundi deus. de Vniuers. 21
 molitio rerum. de Nat. d. 1. 17
 molitio tantarum rerum facta sit. 2. de Nat. d. 100
 voluptaria, delicata, mollis disciplina, quàm grauis, quàm continens, quàm seuera. lib. 1. de Fin. 29
 sed effecerit mollem etiam & iucundam senectutem. Cat. 2
 molliorem esse in dolore. Off. 1. 101
 mollitia animi, id est, laborum & dolorum fuga. de Fin. lib. 1. 26
 ad mollitiem lapsi multarum ciuitatum mores. 2. de Leg. 38
 mollitudo. Tusc. q. lib. 3. 11
 mollitudo corporis. Tusc. q. lib. 5. 35
 molliter ferre aliquid. Cat. 6
 molliter ferre dolorem. de Fin. lib. 2. 54
 molliter & delicatè viuere. Off. 1. 149
 quàm possunt, mollissimè nidos substernunt, vt quàm facillimè oua seruentur. 2. de Nat. d. 98
 mollire animum opinionibus, maloque more delinitum. Tusc. q. lib. 5. 58
 mollire animos. Tusc. q. lib. 2. 24
 mollire aliquem patientia. Cat. 9
 tepefactus humor mollitur, & tabescit calore. de Nat. d. 2. 20. paulò potest, atque etiam maria agitata ventis ita tepescit. quia momentum aliquid habeat ad iucundam accessionem. de Fin. lib. 4. 24
 vt omnia ex altera parte collocata vix minimi momenti instar habeant. Off. 3. 14
 momenta (κίνησις) elementorum quasi partita inter se & diuisa. Tusc. quæst. lib. 1. 33
 & in iis esse ad bene viuendum momenta maxima. de Fin. lib. 5. 33
 ita sunt in plerisque contrariarum rationum paria momenta. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 115
 non tam auctoritatis in disputando, quàm rationis momenta quæranda sunt. de Nat. d. 1. 8
 momenta rationum. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 33. id est, argumenta.
 momenta temporum. de Finib. lib. 5. 10
 monere & moneri, proprii est veræ amicitia. Læ. 76
 monere non modò a pertè, sed etiam acriter. Læ. 41
 quæ etiam monita & consilia scripta ad summos viros. de Fin. lib. 4. 5

monitio acerbitate carere debet. Læ. 75
 monogrammi dei, Epicuri, & nihil agentis. de Nat. d. 2. 43
 monumenta literarum. Off. 1. 217
 nulla tamen eius ingenii monumenta mandata literis, &c. Off. 3. 5
 monumenta sepulchrorum. Tusc. q. lib. 1. 16
 monumentis mandare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 3. & ed. 2. lib. 1. 3
 omnia antiquitatis monumenta colligo. Cat. 34
 monumenta maiorum eadem habere. Offic. 1. 79
 montium impendentium altitudines. 2. de Nat. d. 72
 monstrare viam erranti. Off. 3. 71
 monstrare viam comiti erranti. Off. 1. 77
 monstrum fatale. Diuin. lib. 1. 83
 ea quæ sunt, monstrari declarant, ex quo monstrata. de Nat. d. 2. 5
 monstra dicuntur, quia monstrant. Diuin. lib. 1. 80
 monstra Parmenidis de deo multa. de Nat. d. 1. 22
 iam videbuntur monstra dicere. Tusc. q. lib. 4. 43
 Mopsus, augur. 2. de Leg. 34
 Mopsus, augur ascitus in fabulis. de Nat. deor. 2. 5
 moram interponere. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 1
 morbus animi. Tusc. q. lib. 3. 1
 cum autem hic fetuor concitatioque animi inueterauerit, & tanquam in venis medullisque infederit, tum existit & morbus, & ægotatio, & offensiones ex, quæ sunt eis morbis ægotationibusque contrariæ. Tusc. q. lib. 4. 18
 morbus & ægotatio ex totius valetudinis corporis conuassatione & perturbatione gignuntur, vitium autem integra valetudine ipsum ex se cernitur. Tusc. q. lib. 4. 22
 morbus grauis & mortifer. Diu. lib. 1. 58
 morbus ingrauescens. Diuin. lib. 2. 22
 morbus mentis. Tusc. q. lib. 3. 7
 morbum ab ægotatione in animo tantummodo cogitatione possumus seiregere. Tusc. q. lib. 4. 22
 morbum appellant Stoici totius corporis corruptionem. Tusc. q. lib. 4. 22
 qui in morbo sunt, sani non sunt. Tusc. q. lib. 3. 7
 morbo mortifero vrgeri. Fat. 14
 morbi animi, sunt cupiditates immensæ & inanes diuitiarum, gloriæ, dominationis, libidinofarum etiam voluptatù. de Fin. lib. 1. 46
 morbi ægotationesque oriuntur ex libidine & lætitia. Tusc. q. lib. 4. 19
 morbi & ægotationes, partes sunt vitiofitatis. Tusc. q. lib. 4. 23
 morbi ex defatigatione membrorum. de Nat. d. 2. 43
 morbi insanabiles. Tusc. q. lib. 5. 2
 morbos philosophi appellat motus perturbatos. Tusc. q. lib. 3. 8
 morbisque, ægotationibusque contraria nasci putantur à metu. Tusc. q. lib. 4. 19
 morderi conscientia. Tusc. q. lib. 4. 35
 morsus animi. Tusc. q. lib. 3. 70
 morsus doloris. Tusc. q. lib. 4. 13
 acer morsus doloris. Tusc. q. lib. 2. 47
 morsus viperinus. Tusc. q. lib. 2. 14
 mordicus premere aliquid. 2. de Nat. d. 93
 verba tenent mordicus. de Finib. lib. 4. 74
 mordicus tenere. Academ. quæst. edit. 1. lib. 2. 48

mors, est animi discessus à corpore, secundum Platonicos, à quibus dicitur, ὁ πνεύματος ἐκ τοῦ σώματος διάσχις. Tusc. q. lib. 1. 16
 quoniam mors ibidem est, æternum nihil sentienti receptaculum. Tusc. quæst. lib. 5. 84
 mors, migratio quædam commutatioque vitæ. Tusc. q. lib. 1. 23
 mors, est migratio in eas oras, quas, qui è vita excefferunt, incolunt. Tusc. quæst. lib. 1. 81
 natura sic se habet, vt quo modo initium nobis rerum omnium ortus noster afferat, sic exitum mors. Tusc. q. lib. 1. 75, & 76
 mors abducit à malis, non à bonis. Tusc. q. lib. 1. 68
 mors aut planè negligenda est, si omnino extinguit animum: aut etiam optanda, si aliquò deducit, vbi sis futurus æternus. Cat. 61
 mors omni ætati communis. Cat. 62
 mors ei somno similis est, qui non nunquam etiam sine visis somniorum placatissimam quietem affert. Tusc. quæst. lib. 1. 80
 mors, est finis omnibus, quæ generi humano angorem nequicquam afferunt. ex Euripide. Tusc. q. lib. 3. 50
 mors in claris viris & feminis dux in cælum. Tusc. q. lib. 1. 23
 si mors, malum, est sempiternum malum. Tusc. q. lib. 1. 90
 mors, malum sit, necne. Tusc. q. lib. 1. 7
 mors si est misera, finis esse nullus potest. Tusc. q. lib. 1. 90
 mors miseræ vitæ finis. Tusc. q. lib. 1. 90
 mors nec ad viuos pertinet, nec ad mortuos. Tusc. q. lib. 1. 76
 mors nihil habet quod sit horrendum. Tusc. q. lib. 2. 2
 necesse est sit alterum de duobus, vt aut sensus omnino mors omnes auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. Tusc. q. lib. 1. 80
 mors propter incertos casus quotidie imminet, & propter breuitatem vitæ nunquam longè potest abesse. Tusc. q. lib. 1. 75
 mors repentina. Diuin. lib. 2. 58
 mors sapientem non deterret, quo minus in omne tempus Reip. suisque consulat, & posteritatem ipsam, cuius sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere. Tusc. q. lib. 1. 75
 mors feruitui turpitudinique anteposenda. Off. 1. 113
 sit mors terribilis iis, quorum cum vita omnia extinguuntur, non iis, quorum laus emori non potest. Parad. 20
 mors tum æquissimo animo oppetit, cum suis se laudibus vita occidens consolari potest. Tusc. q. lib. 1. 98
 mors videtur esse nouissima res. Tusc. q. lib. 1. 16
 mors voluntaria. de Fin. lib. 3. 49
 mors vt nihil pertinuit ad nos ante ortum, sic nihil post mortem pertinebit. Tusc. q. lib. 1. 76
 mortis metu liberari. Tusc. q. lib. 1. 20
 mortis metu omnis quietæ vitæ status perturbatur. de Fin. lib. 1. 38
 morti alicuius illachrymari. 3. de Nat. d. 61
 morti iam aduentanti paululum obuiam procedere. Tusc. q. lib. 5. 41
 mortem bellicam peregrinamque excipit lex x i i. tabul. quum homini mortuo ossa à quoquam, vt funus faciat, colligi iubet. 2. de Leg. 55

sed vniuersi etiam exercitus ad non du- biam mortem concurrerunt, &c. Tusc. q. lib. 1. 73
 cum iam præcordiis conceptam mortem contineret. Tusc. quæst. lib. 1. 80
 ad mortem duci. Tusc. quæst. lib. 1. 90
 mortè alterius æquo animo ferre. Tusc. q. lib. 3. 61
 ad mortem fidenti animo gradi. Tusc. q. lib. 1. 99
 mortem suorum quisquam eduget, quòd eos orbatos vitæ commodis arbitratur. Tusc. quæst. lib. 1. 25
 ad mortem mitti. Tusc. q. lib. 1. 80
 mortem maturam oppetere. Diuin. lib. 1. 35
 mortem non esse interitum omnia tollentem atque delentem, sed quandà quasi migrationem commutationemque vitæ, quæ in claris viris & feminis dux in cælum solet esse, in cæteris humis retineretur, & permaneret, tamen hæc in animis præcorum. Tusc. q. lib. 1. 23
 ad mortem se offerre pro patria. Tusc. q. lib. 1. 27
 mortem esse optimum homini, comprobatur testimonio Apollinis. Tusc. q. lib. 1. 102
 mortem qui leuiorem faciunt, somni simillimam volunt esse. Tusc. q. lib. 1. 76
 qui mortem non timer, magnum is sibi præsidium ad beatam vitam comparat. Tusc. q. lib. 1. 2
 ad mortem trudi. Tusc. q. lib. 1. 59
 in morte aut summum bonum, aut nullum malum. Tusc. q. lib. 1. 99
 homines iam morte deletos repõnere in deos. de Nat. deo. 1. 29
 qui illas fortunas morte dimiserit. Tusc. q. lib. 1. 10
 morte effugiuntur mala, etiamsi non euenierint, tamen quia possunt euenire. Tusc. q. lib. 1. 72
 in morte fortunæ discrimen tolli maxime è natura est, vt sint omnia locupletibus cum plebe communia. 2. de Leg. 55
 morte homini nihil bonum aliud potius: siquidem vel dii ipsi, vel cum diis futuri sumus. Tusc. q. lib. 1. 62
 in morte nihil esse mali, etiamsi animi sic, vt corpus, interirent. Tusc. quæst. lib. 1. 67
 in morte nullus sensus est, cum in eius simulachro (somnia) nullus sit. Tusc. q. lib. 1. 76
 ne morte patriæ familiaris sacrorum memoria occideret, iura pontificum auctoritate consecuta sunt, vt iis essent ea adiuncta, ad quos eiusdem morte pecunia peruenerit. 2. de Leg. 46
 si quis morte pœnas sceleris effugerit. 3. de Nat. deo. 68
 in morte sunt qui nullum censeant fieri discessum, sed vnà animam & corpus occidere, animumque cum corpore extingui. Tusc. quæst. lib. 1. 16. tales sunt Epicurei.
 præclaræ mortes sunt imperatoriæ. de Finib. lib. 2. 81
 claræ mortes pro patria oppetitæ non solum gloriose rhetoribus, sed etiam beatè videri solent. Tusc. q. lib. 1. 104
 quibus videmus optabiles fuisse mortes cum gloria. Tusc. q. lib. 1. 105
 qui mortalis natus conditionem postules immortalium. Tusc. q. lib. 3. 32, & 33
 cur mortalem fecerit mundum. de Nat. deor. 1. 16
 mortali cõditione generentur. de Vni. 51
 PPP. i.

mortalitas consequitur omne quod ortū est. de Nat. d. 1. 20
 mortifera. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 111
 mortifera præcepta pro salutaribus si conscripserint imperiti medici. 2. de Leg. 11
 in quo tamen ipso vna cum fatietate memoria quoque moriatur voluptatis. Off. 2. 83
 mori exacta ætate. Tusculan. quæstion. lib. 1. 77
 mori ætate prouecta. Tusculan. quæst. lib. 1. 78
 mori æquo animo. Tusculan. quæst. lib. 3. 61
 mori æquissimo animo. Diuin. lib. 1. 104
 mori ante tempus. Tusculan. quæst. lib. 1. 76
 mori cum claritate. Diuin. lib. 2. 77
 mori in aliquo studio, καὶ τὸ σπουδαίως. Cat. 45
 mori in suo lectulo. de Fin. lib. 2. 81
 mori necesse est. Tusc. q. lib. 2. 2
 mori si mortuis etiam miserū esset, infinitum quoddam & sempiternum malum haberemus in vita. Tuscul. quæst. lib. 1. 13
 moriendi cum spe meliore rationem ex mysteriis illis accepimus. 2. de Leg. 36
 moriendum est omnibus. Tuscul. quæst. lib. 1. 8
 moriendum esse non est malum. Tusc. q. lib. 1. 15
 morientes diuinare secundum Posidonium. Diuin. lib. 1. 58
 de mortui laude in funere mentiri, nefas habebatur. 2. de Leg. 58, & 59
 de mortui laude nisi in publicis sepulchris, nec ab alio, nisi qui publice ad eam rem constitutus esset, dici licebat. 2. de Leg. 60
 mortui non sunt miseri, quia omnino nō sunt. Tusc. q. lib. 1. 13
 mortui, quamquam sensus abierit, tamen summis & propriis bonis & laudis & gloriæ, quamuis non sentiant, non carent. Tusc. quæ. lib. 1. 98
 mortuorum non vitæ modò commodis, sed ne vita quidem ipsa quisquam caret. Tusc. q. lib. 1. 72
 ad mortuos, laudis ornamenta pertinere illa significatio est, quod coronam virtutis partam, & ei qui peperisset, & eius parenti sine fraude esse lex x i. tab. impositam iubet 2. de Leg. 56
 vt mos amicorum est. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1. 1
 nec patrius mos tam contumaciter repudiandus. Diuin. lib. 2. 56
 mos vitiosus. Tuscul. quæst. lib. 1. 15
 mori veteri parandum. de Vniuers. 47
 itaque præclarum à maioribus morem accepimus, &c. Off. 3. 57
 morem gerere alicui. Tusculan. quæst. lib. 1. 15
 more antiquo cum parua esset villa. 2. de Leg. 2
 quæ communi more in foro loquitur, in libello suo. de Fin. lib. 4. 19
 in more maiorum quæ essent religiones, tenebant. 2. de Leg. 39
 mores. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1. 15. pro virtutibus voluntariis non ingenerari, sed studio atque exercitatione acquiri solitis.
 mores corrupti deprauati que. Off. 2. 104
 mores dispares disparia sequuntur studia. Lat. 64
 mores ferendi in disputatione iuris ciuilibis, nec scriptis omnia facienda. 1. de

Leg. 15
 mores multarum ciuitatum in Græcia ad mollitiem pariter sunt immutati cum cantibus. 2. de Leg. 38
 mores institutaque maiorum. Tusc. quæ. lib. 4. 1
 mores populi censores regunto. 3. de Le. 7
 mores varii. de Fin. lib. 2. 8
 mores & instituta vitæ. Tusc. q. lib. 1. 1
 morum institutio. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 17
 morum mutatio quæcunque in principibus extierit, eandem in populo sequitur. 3. de Leg. 29
 nihil est amabilius nec copulatius, quam morum similitudo bonorum. Off. 1. 81
 mores fingere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 104
 mores mutari ciuitatum puto, nobilium vitæ, viciūque mutato 3. de Leg. 29
 in tertia parte philosophiæ, quæ est de vitæ & moribus. lib. 1. de Fin. 17
 moribus esse commodis. Lat. 49
 quid dicam de moribus facilimis? Lat. 10
 quodque in patriis est moribus. Off. 2. 57
 in moribus suis simillimas figuras ferarum & pecudum transferretur. de Vniuers. 57
 qui sit ita moratus. Tuscul. q. lib. 2. 9
 vt quæque optimè morata est. Cat. 38
 denique etiam morati melius erimus. de Fin. lib. 1. 49
 morositas. Cat. 60
 morositas inutilis & odiosa. Off. 1. 113
 suauitate aliqua naturam ipsam mouet. lib. 1. de Fin. 29
 quod sese mouet, cæteris quæ mouentur, fons est ac principium mouendi. Somn. Scip. 30. & Tusc. quæst. lib. 1. 44. πηγή & ἀρχὴ κινήσεως, vt Plato.
 solum quod seipsum mouet, quia nunquam deserit à se, nunquam ne moueri quidem definit. Tusc. q. lib. 1. 44. & Somn. Scip. 30. sic Plato, μήποτε δὲ τὸ αὐτὸ κινεῖται ἀπὸ ἐκείνου ἐαυτοῦ, οὐποτε κινεῖται ὑπομνησιν.
 histrio si paulum se mouit extra numerum, &c. Parad. 51
 quæ prima specie admirationem, re explicata risum mouerent. de Finib. lib. 4. 50
 mouere veros hæredes. Off. 3. 100
 mouere metum, ægritudinem, cupiditatem, lætitiā. Tusculan. quæstion. lib. 4. 50
 mouere naturam ipsam suauitate aliqua. de Fin. lib. 1. 29
 & quinquaginta annorum possessiones mouere non nimis æquum putabat. Off. 2. 119
 mouere seipsum. Tuscul. quæst. lib. 1. 44. κινεῖν ἑαυτόν.
 mouere sensum maxima dulcedine. de Fin. lib. 2. 34
 mouere hominum studia. lib. 1. de Fin. 2
 mouendi & efficiendi vis. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 20
 proponenda quædam quasi mouentia sunt. Tusc. q. lib. 5. 50
 mouentia sensum quæ sunt, eadem in opinione confidunt. de Vniuers. 5
 quod semper mouetur, id æternum est. Tuscul. quæst. lib. 1. 43. & Somn. Scip. 29.
 eadem verba habentur apud Platonem in Phædro, τὸ ἀκίνητον ἀδυνατεῖν.
 quod ipsum à se mouetur, nec nasci potest, nec mori. Tuscul. quæst. lib. 1. 44. & Somn. Scip. 31. Plato in Phædro, τὸ τὸ δὲ (videlicet τὸ αὐτὸ κινεῖται) οὐτὸς ἀκίνητος ἐστίν, οὐτὸς γίγνεται δυνατεῖν.
 mouemur locis, in quibus eorum, quos diligimus aut admiramur, adsunt ve-

stigia. 2. de Leg. 3
 omnia quæ mouentur, aut natura, aut vi, aut voluntate mouentur. de Natura deor. 2. 32
 mouebatur quidem totum animal, sed immoderatè & fortuito, vt sex motibus veheretur. de Vniuers. 61
 moueri à statu dicitur corpus. Tuscul. q. lib. 3. 13
 moueri alicuius autoritate. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 58
 moueri comprobatione honestatis. de Finib. lib. 5. 57
 moueri cupiditate. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 125
 moueri desiderio alicuius. Lat. 9
 moueri dulciter ac iucundè dicuntur sensus à voluptate. de Finib. lib. 2. 16
 nullam in partem moueri. Tusc. quæst. lib. 1. 36
 moueri mente, sensibus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 92
 moueri interuallis. Academic. quæst. ed. 2. lib. 1. 20
 moueri nulla ratione cælum ac mūdum, quæ vix summa ingenii ratione comprehenduntur, putare est stultè arrogantis. 2. de Leg. 13
 moueri offensione turpitudinis. de Finib. lib. 5. 57
 moueri pondere & grauitate. Fat. 20
 moueri ratione, placidè atque constanter. Tusc. q. lib. 4. 11
 moueri rebus iisdem. Lat. 38
 moueri solutè ac liberè, dicitur animus relaxatus somno. Diuin. lib. 2. 78
 moueri suaapte vi & natura. Fat. 32
 moueri vi sua, non aliena. Tuscul. quæst. lib. 1. 45
 moueri visis. Tusc. q. lib. 1. 25
 motus animi, ira, metus. de Vniuers. 55
 motus animi necessitate liberati. Fat. 29
 motus animi opinabilis ac voluntarius. Tusc. q. lib. 4. 66
 motus quidam animi potest esse voluntarius, secundum Carneadem. Fat. 28
 motus cæli æquabilitas. de Natura deor. 2. 11
 motus cæli, quo vna atque eadem conuersione circum se ipse torquetur & vertitur. de Vniuers. 25
 motus certus & æquabilis eorum, quæ aluntur & crescunt. de Nat. deor. 2. 17
 motus & status corporis. de Finib. lib. 5. 43
 motus corporis pronus, obliquus, supinus. Diuin. lib. 1. 102
 motus atque impulsus deorum. Diuin. lib. 1. 93
 motus fortunæ. de Finib. lib. 5. 64
 motus & impetus quo pertineant. lib. 2. de Finib. 27
 motus extra pondus & plagam. Fat. 17
 motus interior. Tuscul. quæst. lib. 1. 45. 19
 τὸ ἐμψύχων, id est animatorum est: huic opponitur pulsus externus, qui est τὸ ἀψύχων, inanimorum.
 motus iocundus voluptatis. de Finib. lib. 1. 31
 motus naturalis omnium ponderum è regione inferiorem locum petit. lib. 1. de Finib. 15
 motus omnis oritur ex mundi ardore. de Nat. deo. 2. 23
 motus sempiternus. Tusculan. quæst. lib. 1. 54
 motus sine causa nullus iuxta Chrysippum. Fat. 16
 motus solutus & liber. Diuin. lib. 1. 3 & 33

motus statuue deformis. de Finib. lib. 5. 32
 motus terræ. Diuin. lib. 1. 34
 motus turbidus. Tusc. q. lib. 1. 65
 motus in animo turbidus. Tuscul. quæst. lib. 3. 19
 motus voluntarius eam naturam in seipso continet, vt sit in nostra potestate, nobisque pareat. Fat. 20
 motus duo genera diuinis dedit deus. vñ, quod esset in eodem æque, & in omnibus idem, atque vno modo celeraret. Alterum, quod in antiquam partem à conuersione eiusdem, & similis, pelleret. de Vniuers. 45
 motus principium ex eo est, quod ipsum à se mouetur. Somn. Scip. 31
 quod motum adfert alicui, quodq; ipsum agitatur aliunde, quando finem habet motus, viuendi quoque finem habeat necesse est. Somn. Scip. 29. sic Plato, τὸ εἰ δὴ κινεῖται, καὶ τὸ εἰ δὴ κινεῖται, πᾶσι δὲ εἶναι κινήσεως, πᾶσι δὲ εἶναι τὸ εἶναι. Tusc. qu. lib. 1. 44
 motum cælo dedit deus, qui figuræ eius esset aptissimus, qui vnus ex septem motibus mentem atque intelligentiam cohiberet maxime. de Vniuers. 25
 motum inanem cæteri philosophi, omnè animi conformationè vocat, quam vos aduentum in animos, & introitum imaginum dicitis. de Nat. d. 1. 75
 præter motum ingenii quendam, id est rationem. de Fin. lib. 4. 29
 motum iucundum, quo sensus hilarentur, omnes Græcè ἡδονῶν, Latine voluptatem vocant. de Fin. lib. 2. 6
 neque motum sensui coniunctum & continentem in infinito vllum esse posse. de Nat. d. 1. 20
 motu animi sublato nihil interesse inter hominem & faxum. Lat. 4
 motu atque exagitatione recalcant nostra corpora. de Nat. d. 2. 20
 quasi quodam igneo motu venæ & arteriæ micare non desinunt. de Natura deor. 2. 18
 motu interiori & suo cieri. Tusculan. qu. lib. 1. 45
 ad quam rem motu mentis ac rationis viatur. de Nat. d. 1. 74
 vtile est enim vti motu, qui vti ratione non potest. Tusc. quæst. lib. 4. 45
 motus animi necessitate liberati. Fat. 29
 motus animorum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 57
 motus animorum duplices sunt: alteri cogitationis, alteri appetitus. Off. 1. 18
 motus animorum voluntarii. Fat. 20, & 29
 motus aliorum voluntarius, eaque in orbem circumsferuntur. de Natura deor. 2. 32
 motus ingenii. de Fin. lib. 2. 30
 motus conuersionis que mundi. Tusc. q. lib. 5. 51
 motus flexi fractique. de Fin. lib. 5. 31
 motus soluti & vagi. de Fin. lib. 5. 52
 motus erraticum quinque stellarum, quæ falso vocantur errantes. de Nat. d. 1. 61. & 2. 37
 motus turbidi concitati que. Tusc. q. lib. 4. 27
 motus turbidi, contrarii, inimici que rationi. Tusc. quæst. lib. 4. 9
 motus turbulenti, incitationis que animorum incitata, & impetu inconsiderato elata, rationem omnem repellentes, vitæ beatæ nullam partem relinquunt. Tusc. q. lib. 5. 12
 nos autem hos eisdem motus concitati

animi rectè, vt opinor, perturbationes dixerimus, morbos autem non satis vstitatè. Tusc. q. lib. 3. 6
 quæ motus & status naturæ congruèis tenet. de Finib. lib. 5. 31
 motus animi turbatos, Græci τῶν κατὰ φύσιν vocat. Off. 2. 24
 duos (mundi) motus esse placuit Platoni, vnum suum, alterum externū. de Nat. deor. 2. 23
 vt nulla vis tantos queat motus mutationemque moliri. Academ. quæst. ed. 1. lib. 2. 110
 motus perturbatos philosophi appellant morbos. Tusc. q. lib. 3. 8
 motus animi qui ratione reixerit, iuste vixerit: qui autem his se dederit, iniuste. de Vniuers. 55
 motibus sex veheretur animal, ante & pone, ad læuam & ad dextram, & sursum & deorsum, modò huc, modò illuc. de Vniuers. 61
 motio continuata & perennis, quam Aristoteles nouo nomine ἐπιπέλασαν vocat. Tusc. q. lib. 1. 19
 motio corporum atque gestus. 2. de Nat. deor. 110
 motiones animi. Academ. quæst. edit. 2. lib. 1. 23
 monones dispares stellarum. de Natura deor. 2. 38
 mobiles & concitata res. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 22
 vt mobiliter animus agitatus, &c. Diuin. lib. 2. 100
 cor ita mobiliter palpans. de Nat. deor. 2. 18
 Mucronem tribunitiū exacuit in nos. 3. de Leg. 21
 mugitus terræ. Diuin. lib. 1. 34
 filium morte multauit. lib. 1. de Fin. 28
 multare aliquem morte. Tusc. quæ. lib. 1. 41
 multare aliquem pœna. Tuscul. quæst. lib. 1. 90
 multari bonis. Tusc. q. lib. 5. 76
 multari morte. Tusc. q. lib. 1. 80
 multari pecunia, regno. Diuin. lib. 1. 27
 mulieres genas ne radunto, ne uelsum funeris ergò habent. verba legis x i. tabul. 2. de Leg. 55
 mulieres in India, cum est cuiusque earum vir mortuus, in certamen iudiciumque veniunt, quam plurimum ille dilexerit: plures enim singulis solent esse nuptæ. quæ est victrix, ea læta prosequentibus suis, vna cum viro in rogam imponitur: illa victa mœsta discedit. Tusc. q. lib. 5. 57, & 58
 mulierum famam vt multorum oculis lux clara custodiat, diligentissimè faciendum est, ininitenturque eo ritu Cereri, quo Romæ initantur. 2. de Leg. 36
 mulierum nocturna sacrificia ne sunt, præter olla que pro populo ritè fiunt, neue initiatio, nisi vt afolet Cereri Græco sacro. 2. de Leg. 18, & 24
 muliebriter se lamentis lachrymisq; dedere. Tusc. quæst. lib. 2. 43
 mulierosus. Fat. 8
 mulierositas, Græcè φιλομαχία. Tuscul. q. lib. 4. 19
 Accius, in orationibus multus & ineptus, ad summam impudentiam. 1. de Leg. 5
 qui multus in eo fuisset. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1. 18
 est enim multus in laudanda magnificètia, &c. Off. 2. 81
 multus videri nolo in stellarum ratione. id est, longior. 2. de Nat. deo. 89

multa & varia oratione defendunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 40
 multam vtilitatem recipere. Offic. 3. 37
 multis antè annis. de Nat. deo. 2. 44
 multum & diu de aliqua re cogitare. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 3
 multum ponere in aliqua re. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 83
 atque omnis vndique ad vitia consentiens multitudo. Tusculan. quæst. lib. 3. 2
 multitudo fugitiuorum ac latronum congregata vnum in locum. Parad. 33
 multitudo infinita librorum. Tusculan. quæst. lib. 2. 5
 multitudo rerum innumerabilium. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 31
 multitudinis ius conualuit nata tribunitia potestate. 3. de Leg. 18
 multitudinem hoc maximè allicit. lib. 1. de Fin. 19
 mulorum vtilitates & asinorum. 2. de Natura deo. 110
 sæpius enim mulam peperisse arbitror, quam sapientem fuisse. Diuin. lib. 2. 47
 mundus animans ex perfectis partibus perfectus est, & vnus, nulla parte, vnde alter gigni possit, relicta. de Vniuers. 21
 sapiens à principio mundus & deus habendus est. de Nat. deo. 2. 26
 mundus cum ipse per se, & à se & faceret, & pateretur omnia. de Vniuers. 23
 mundus deo pareat, & huic obediunt maria, terræque. 3. de Leg. 2
 si mundus est deus, quoniam partes mundi sunt, dei membra partim ardentia, partim refrigerata dicenda sunt. de Nat. deor. 1. 19
 mundus est quasi communis deorum atque hominum domus. 2. de Nat. deo. 116
 mundus generatus, ad id effectus est exemplar, quod ratione sapientissime comprehenditur, atque immutabili æternitate continetur, ex quo efficitur, vt sit necesse hunc, quem cernimus, mundum, simulacrum esse alicuius æterni. de Vniuers. 7
 mundus globosus est fabricatus, quod σφαιροειδής Græci vocant. de Vniuers. 17
 mundus hic animanti absoluto simillimus, hoc ipso, quod solus, atque vnus est. de Vniuers. 15
 mundus leuis, & vndique æquabilis, à medio ad summum par & perfectus, atque absolutus ex absolutis & perfectis. de Vniuers. 25
 mundus melior, quam villa natura. de Nat. deor. 2. 24
 mundus, & quæ in eo sunt omnia, nata sunt, vt Platoni videtur. Tusc. q. lib. 1. 57
 mundus natura effectus, nihil opus fabrica. de Nat. deo. 1. 8
 non enim, si mundus nullus erat, secula non erant. de Nat. deo. 1. 16
 mundus nunquam ortus, secundum Aristotelem. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 110
 mundus, opus vnum totum atque perfectum ex omnibus rebus, atque perfectis absolutum. de Vniuers. 21
 mundus (hoc est deus) vndique perfectus. de Nat. deo. 2. 27
 mundus animo & sensibus præditus. de Nat. deo. 1. 14
 mundus, rotundus, ardens, deus volubilis. de Nat. deo. 1. 14
 mundus sapiens, iuxta Stoicos. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 10

mundus feminator est & educator omnium rerum quæ natura administratur. 2. de Nat. d. 62
mundus de consumptione & senio alebat sui. de Vniuers. 13
mundus semper fuit, vt Aristoteli placet. Tusc. q. lib. 1. 57
mundus semperne fuerit, nullo generatus ortu, an ortus sit, an ab aliquo temporis principatu ortus est, quandoquidem cernitur & tægitur, & est vndique corporatus. de Vniuers. 5
mundus vniuersus, vna ciuitas communis deorum atque hominum existimanda. 1. de Leg. 18
ex mundi ardore motus omnis oritur. de Nat. d. 23
mundi coherentia. 1. de Nat. d. 117
mundi totius convenientia & consensus. 3. de Nat. d. 12
sine mundi conuersione sæcula effici nõ potuisse. de Nat. d. 116
mundi corpus constructum est quadam proportione, ex quo ipse se concordia quadam amicitia & charitate completitur, atque ita apte coheret, vt dissolui nullo modo queat, nisi ab eodem, à quo est colligatus. de Vniuers. 19
mundi totam figuram leuitate deus circumdedit. de Vniuers. 23
mundi insignia, sol, luna, stellæ. de Nat. deor. 1. 71
in mundi medio vt animus deus collocavit, ita per totum tendit: deinde eum circumdedit corpore, & vestruit extrinsecus, cæloque foliugo, & volubili, & in orbem incitato complexus est, quod secum ipsum propter virtutem facile esse posset, nec desideraret alterum satis sibi ipse notus & familiaris. de Vniuers. 25
mundi membra, cælum, terræ, maria. de Nat. d. 1. 71
mundi ornatus. lib. 1. de Fin. 15
mundi partes quæ sunt ad spatiorum tæporis significationem notæ constitutæ. de Vniuers. 57
huius mundi patrem nominari negat posse Plato in Timæo. de Nat. d. 1. 23
omnes mundi partes sustinentur calore. de Nat. d. 2. 21
mundi procreator deus. de Vniuers. 33
quarta pars mundi tota feruida, omnibus salutare imperit & vitalem calorem. de Nat. d. 2. 20
mundi est propria virtus. de Nat. d. 2. 28
mundo formam dedit deus & decoram, & maximè sibi cognatam. de Vniuers. 21
deo, id est mundo, inest ratio perfecta & absoluta. de Na. d. 1. 5. paulò post vocat extremam.
omnem mundum administrari & regimere atque ratione deorum. de Nat. deor. 1. 4
mundum ardore deflagurum, senserunt Stoici. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 110
mundum cum deus similem efficere vellet, ei, quod pulcherrimum in rerum natura intelligi potest, & quod omni ex parte absolutissimum est, animal vnum aspectabile, in quo omnia animalia continerentur, effecit. de Vniuers. 13
mundum cum constituisset deus bonis omnibus explere, mali nihil admiscere, quoad natura pateretur, quicquid erat, quod in cernendi sensum caderet, id sibi assumpsit, non tranquillum & quietum, sed immoderata agitatum, &

fluctuans, idque ex inordinato in ordinem adduxit. de Vniuers. 11
mundum deus ea forma figurauit, ita torquauit, vt nihil effeci possit rotundius, nihil vt asperitatis haberet, nihil offensionis, nihil incifum angulis, nihil anfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum, omnisque partes essent simillimæ omnium. de Vniuers. 13
mundum deum esse Plato & in Timæo dicit & in legibus. de Nat. d. 1. 23
mundum efficere moliens deus, terram primum, ignemque iungebat. de Vniuers. 15
mundum, esse deum, omnemque vim mundi diuina natura contineri. de Nat. deor. 2. 22
mundum ex his quæ qualia appellant, in omni natura coherente & continuata cum omnibus suis partibus effectum esse volunt Academicis. Acad. quæ. ed. 2. lib. 1. 21
mundum (hoc est deum) esse sapientem & intelligentem. de Nat. d. 2. 26
ipsum se contentum esse mundum, neque egere altero. de Vniuers. 23
præter mundum, cætera aliorum causa generata. de Nat. d. 2. 27
mundum generandi causa iustissima deo generanti fuit prohibita. de Vniuers. 9
mundum habere mentem volunt Stoici, quæ & se & ipsum fabricata sit, & omnia moderetur, moueat, regat. Acad. quæ. ed. 1. lib. 2. 110
mundum huc animal esse, idque intelligens, & diuina prouidentia constitutum. de Vniuers. 11
mundum hunc omnem, deorum templum esse, & domum Ferfarum magi censuerunt. 2. de Leg. 27
mundum hunc vniuersam & singularem deus procreauit. de Vniuers. 15
qui mundum ipsum animantem sapientemque esse dixerunt, nullo modo viderunt animi naturam. de Nat. d. 1. 18
extra mundum nulla pars materiæ, nullumque corpus, secundum Academicos. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 21
mundum perfecte beatum deum deus æternus procreauit. de Vniuers. 17
mundum omnem continet quædam natura, eumque tuetur. de Nat. deor. 2. 21
mundum deus ad volubilitatem rotundauit, comitèque eum sapientia, quam optimæ mentis effecit, circumque cælum æqualiter distribuit, vt hunc varietate distinctum, bene Græci κόσμος, nos lucentem mundum nominaremus. de Vniuers. 43
mundum ornauit deus signis & luminibus. de Nat. d. 1. 17
mundum esse sapientem necesse est. de Nat. d. 2. 22
nihil est in omni mundo, quod non pars vniuersi sit. de Nat. d. 2. 22
mundo hoc omnes qui animo cernuntur, & ratione intelliguntur animantes, complexu rationis, & intelligentiæ, sicut homines, & pecudes, & omnia quæ sub aspectum cadunt, comprehenduntur. de Vniuers. 13
mundo neque quicquam pulchrius, neque eius ædificatore præstatius. de Vniuers. 7
innumerabiles mundi à Democrito, qui & ortantur & intereant quotidie. lib. 1. de Fin. 16. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 52
munditia qualis adhibenda. Off. 1. 181
munire sibi viam. Tusc. q. lib. 1. 27
munitus plurimorum studio atque om-

nium bona existimatione. de Pe. Cõf. 19
& vt quisque maximè virtute & sapientia sic munitus est, vt nullo egeat. Lat. 19
munus ædilitium. Off. 2. 84
munus aliquod qui efficere molitur, si eam speciem, quæ semper est eadem, intuebitur, atque eam sibi proponere exemplar, præclarum opus efficiat, necesse est: sinantem eam, quæ gignitur, nõquam illam, quam expectet, pulchritudinem consequetur. de Vniuers. 5
munus eorum qui consuluntur, populo necessarium. 1. de Leg. 10
munus priuatum, publicum. Tusc. q. lib. 5. 80
munus Senatorium. Tusc. q. lib. 1. 1
munere fungi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 6
quid in omni munere vitæ optimum & verissimum sit exquirere. li. 1. de Fin. 10
munera popularia. Off. 2. 81
alieni facinoris munusculum non repudiauerunt. Off. 3. 96
in municipali rep. versari. 3. de Leg. 33
tam munificè & tam largè illam dari. 3. de Nat. deo. 50
pròque vrbs muris, quos vos pontifices sanctos esse dicitis. 3. de Nat. deo. 71
murium aut formicarum causa homines frumentum non condunt. 2. de Natura deor. 118
musculorum iecuscula bruma augentur. Diuin. lib. 2. 25
musarum maiore primordio totum hunc tibi dicamus diem. 2. de Leg. 6
musarum quatuor nomina, Thelxiope, Mneme, Aæde, Melete. 3. de Nat. deo. 38
musis bouem immolasse dicitur Pythagoras, cum in geometria quiddam noui inuenisset. 3. de Nat. deo. 65
musici floruerunt in Græcia. Tusc. quæst. lib. 1. 4
musicorum cantibus mutatis, mutari ciuitatum status Platoni placet. 3. de Leg. 19
musicas leges posse mutari sine publicorum legum mutatione negauit vir Græciæ sapientissimus, longèque doctissimus. 2. de Leg. 38
mutare principia naturæ. de Fin. lib. 4. 28
mutare sententiam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 58
mutare solum. Parad. 38
mutare vultum. Tusc. q. lib. 2. 36
mutationes rerum & temporum. de Fin. lib. 5. 64
mutabilis materia. de Vniuers. 35
mutabilem esse vult dei formam Heracles Ponticus. de Nat. deo. 1. 26
mutabili ratione labentia sydera. de Vniuers. 45
mutabilitas mentis. Tusc. q. lib. 4. 63
sic in vestris disputationibus historia muta est. de Fin. lib. 2. 56
mutarum & nihil intelligentium bestiarum causa. 2. de Nat. deor. 101
mutuabantur à mundo particulas ignis, terræ, aquæ. de Vniuers. 59
Mydæ Phrygio, cum puer esset, dormienti formicæ in os tritici grana congesserunt. Diuin. lib. 1. 69
Myrmecides, minorum opusculorum fabricator. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 111. hic quadrigam ex ebore fecit, quam musca integeret alis: fecit & nauè, quæ apicula pennis absconderet. Plin. cap. 21. lib. 7
quænam vnquã ob mortem Myrtili pennis luendis dabitur satietas supplicii? de Nat. deo. 68
μυρμηκία, odium mulierum. Tusc. quæst. lib. 4. 19

que sunt tandem ista mysteria: Acad. q. edit. 1. lib. 2. 55
mysteria. Tusc. q. lib. 1. 24. erant autem arcana quædam sacra, quibus initiati certiora de diuinis rebus tenere putabantur, quàm vulgò scire vtile esset. ne rhetorum aperiamus mysteria. Tusc. q. lib. 4. 45
quod quale sit, ex mysteriis intelligi potest. de Nat. d. 1. 45
mysteriis illis Athenæ nihil pepererunt melius, quibus ex agresti immanique vita exculti ad humanitatem, & mitigati sumus, initiatque vt appellantur, ita reuera principia vitæ cognouimus, neque solum cum latitia viuendi rationem accepimus, sed etiam cum spe meliore moriendi. 2. de Leg. 36
N
Næniæ vocabulo à Græcis cantus lugubres nominantur. 2. de Leg. 57
næuus, corporis macula. de Natura deor. 1. 55
nanciscimur venando feras beluas. 2. de Nat. d. 111
quo minus homines tenebras & solitudinem nocti, nullo dedecore se abstinèat. de Fin. lib. 3. 31
nares cur contractiores habeant introitus. 2. de Nat. d. 109
nares humorem habent ad puluerè, multaque alia repellenda non inutilem. 2. de Nat. d. 109
naribus adiunctis os spiritu augetur. 2. de Nat. d. 101
malè hercule narras. Tusc. quæst. lib. 1. 9
tanquam de narthecio promant. de Fin. lib. 2. 20
nascuntur innumerabilia hoc vno positio. 2. de Leg. 48
nascuntur quæstiuicula: multæ his propositis. 2. de Leg. 46
si nascerentur tibi ex oliua modulatè canentes. de Nat. d. 1. 17
nasci in miseriam sempiternam. Tusc. q. lib. 1. 8
sunt quædam etiam quæ igne nasci videntur. de Nat. d. 1. 73
non nasci homini longè optimum, proximum autem quamprimum mori. Tusc. q. lib. 1. 102
nascuntur ortus moderatur luna. Diuin. lib. 2. 71
natus ad homines iuuandos, tutandos, conseruandos. Tusc. quæst. lib. 1. 27
natus familia consulari. de Petitione Consul 9
etiã in amplissima familia natus sit. Parad. 45
natus in patris egestate. de Pet. Conf. 6
natus honesto loco. Tusc. quæst. lib. 5. 42
natus nobili loco. Diuin. lib. 1. 77
vt quisque optimè natus institutusque est. de Fin. lib. 5. 52
natum à te id ipsum, vt illi cuperent. 3. de Leg. 28
aut quod ex terra natum atque fictum esse videatur. Tusc. quæst. lib. 1. 33
omne quod natum est, necesse est esse corporeum, aspectabile, tractabile. de Vniuers. 15
natum esse parentibus humilibus. Lat. 61
nata tribunorum potestate grauitas optimatum cecidit. 3. de Leg. 17
qui ad laudem & ad decus nati, suscepti,

instituti sumus. de Fin. lib. 5. 58
non nobis solum nati sumus (vt præclare scriptum est à Platone) ortusque nostri partem patriæ vendicat, partem amici. Offic. 1. 33. Platonis verba in epistola ad Archytam Tarentinum sunt hæc, ἡμᾶς καὶ αὐτὸν δέ σ' ἐδουμάμεν, ὅτι ἐκαστος ἡμῶν οὐχ' αὐτῷ μόνον γέγονεν, ἡμᾶς τῆς φύσεως ἡμῶν τὸ μὲν π' ἡ πατρὸς μετέχεται, τὸ δὲ οἱ ἑσθίσαντες, τὸ δὲ οἱ λαοὶ φιλῶσι.
qui eodem statu cœli & terrarum nati sunt. Diuin. lib. 2. 73
nata ob has causas astra. de Vniu. 43
natio, dea à nascētibz nominata est, quia partus matronarum tuetur. 3. de Nat. deor. 33
nationes Arabum, Phrygum, Lycaonum, Cilicum, Pisidarum, nomina vatium seu augurum ad Ciceronis tempora retinuerunt. 2. de Leg. 34
Anaximandri opinio, natiuos esse deos. de Nat. d. 1. 19
Nafica bis Consul Corculum appellatus. Tusc. q. lib. 1. 16. à sapientia, qua præstabat: testatur enim Plinius lib. 7. Corculos apud Romanos cognominatos, qui sapientia præstiterunt.
nafus ita locatus est vt quasi murus oculis interiectus esse videatur. 2. de Natura deor. 108
natura. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1. 5. pro virtutibus naturalibus, suapte natura ingenerari solitis.
aperta enim res est, & quotidie nos ipsa natura admonet, quàm paucis, quàm paruis rebus egeat, quàm vilibus. Tusc. q. lib. 5. 74
natura affert dolorem. Tusc. q. lib. 3. 60. de hoc ex sententia Peripareticorum disputantem vide Plutarchum in Consul. ad Apollonium.
natura paruis momentis multa aut affingit, aut mutat, aut detrahit. Diuin. lib. 1. 100, & 101
quæ autem animans natura, nihil curans. de Nat. d. 1. 86
natura antiquissima, & rerum omnium princeps, ad quam leges hominum diriguntur. 2. de Leg. 11
nihil est appetentius similitum sui, nihil rapacius quàm natura. Lat. 46
natura, iuxta Epicurum, ascecit & reprobatur, id est voluptatem & dolorem. de Fin. lib. 1. 17
omnia quæ natura aspernatur, in malis sunt: quæ ascecit, in bonis. Tusc. q. lib. 2. 27
natura, qua nihil potest esse callidius. 2. de Nat. d. 107
natura maximè cedens & dissipabilis. 3. de Nat. d. 21
natura cupiditatem ingenuit homini veri inueniendi. de Fin. lib. 2. 40
natura ipsa deorum notionem in animis hominum impressit. de Nat. deor. 1. 32
natura in pueris, vt in speculis cernitur. de Fin. lib. 5. 56
natura coherens & continuata cum omnibus suis partibus. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 21
natura commorandi nobis diuerforium dedit, non habitandi. Car. 76
natura communis parens. Tusc. quæ. lib. 5. 27
natura rerum communis, vniuersa atque omnia continens. de Natura deor. 1. 29
natura, vi rationis, hominem conciliat homini: & ad orationis & ad vitæ societatem, &c. Off. 1. 19

natura, quàm blanda conciliatrix, & quasi sui lena. de Nat. deo. 1. 53
natura omnium, de diis consentit. de Nat. deo. 1. 32
omnis natura conseruatrix sui est. de Fin. lib. 5. 23
continet autem sedationem animi humana in conspectu posita natura. Tusc. q. lib. 4. 51
natura est igitur quæ contineat mundum omnem, eumque tuatur. de Nat. deor. 2. 21
natura paruo cultu contenta est. Tusc. q. lib. 5. 70
natura deprauata. de Fin. lib. 1. 40
omnis natura diligens sui est. de Fin. lib. 4. 27
natura diuina. Tusc. q. lib. 1. 25
natura duplex generis humani. de Vniuers. 55
quæ nobis natura informationem deorum ipsorum dedit, eadem insculpsit in mentibus, vt eos æternos & beatos haberemus. de Nat. deo. 1. 33
natura paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, & opinio-nibusque deprauatis sic restinguimus, vt nusquam naturæ lumen appareat. Tusc. q. lib. 3. 1
vereor enim ne natura cum corpora nobis infirma dedisset, iisque & morbos insanabiles & dolores intolerabiles adiunxisset, animos quoque dederit & corporum doloribus congruentes, & separatum suis angoribus & molestiis implicatos. Tusc. q. lib. 5. 2
natura in his ipsis rebus quæ ad quietem animi delectationemque quærantur, dominatur. 2. de Leg. 1
ad maiora enim quædam nos natura genuit & conformauit. lib. 1. de Fin. 18
natura quicquid genuit, non modò animal, sed etiam quòd ita effectum est terra, vt stirpibus suis niteretur, in suo quodque genere perfectum esse voluit. Tusc. q. lib. 5. 27
quòd si natura tales nos genuisset, vt eam ipsam intueri & perspicere, eademque optima duce cursum vitæ cõficere possemus, haud erat sanè, quòd quicquam rationem ac doctrinam requireret. Tusc. q. lib. 3. 1
natura, sicut aliarum omnium rerum, sic viuendi modum habet. Car. 78
natura ipsa diuitias, quibus contenta est, & parables & terminatas habet. de Fin. lib. 1. 36
natura nihil habet præstantius, nihil quod magis expectat, quàm honestatè, quàm laudem, quàm dignitatè, quàm decus. Tusc. q. lib. 2. 41
nec tam fuit hominum generi insensa atque inimica natura, vt corporibus tot res salutares, animis nullam inueniret. Tusc. q. lib. 4. 47
natura semper est iniucta. Tusc. quæst. lib. 5. 58
natura rerum vno consensu iuncta & continens, vt Physicis placet. Diuin. lib. 2. 24
natura iuris fons est. Off. 3. 94
natura iuris ab hominis repetenda natura. 1. de Leg. 13
nulla melior in hominum genere natura, quàm eorum, qui se natos ad homines iuuandos, tutandos, conseruandos, arbitrantur. Tusc. quæst. lib. 1. 26, & 27
mundus melior, quàm vlla natura. de Nat. deor. 2. 24

natura de animis hoc merita melius est, quod corporum adiumenta adhibentur extrinsecus, animorum salus inclusa in his ipsis est. Tusculana. quæst. lib. 4. 47
 natura mundi sempiterna, secundum Academicos. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1. 21
 natura mutari non potest. Lælii 32
 natura, norma legis est. 2. de Leg. 57
 natura, optima rectè viuendi dux. Lælii 17
 natura, parens omnium. Tuscul. quæst. lib. 1. 107
 natura paruo contenta. de Finibus. lib. 2. 75
 quod rerum natura non patitur. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 51
 hominis natura perfecta non est. de Natura deorum. 1. 8. efficitur tamen in eo virtus.
 natura per se longius progreditur, quæ nullo docente profecta ab iis, quorum ex prima & inchoata intelligentia generata cognouit, confirmat ipsa per se rationem, & perficit. 1. de Leg. 21
 omnis natura propositum habet quasi finem & extremum, se ut custodiat quam in optimo sui generis statu. de Finibus. 5. 23
 natura recta & conuenientia & constantia desiderat, aspernaturque contraria. Off. 3. 45
 natura sentiens est secundum Academicos. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 21. aliis quibusdam philosophis videtur, quod sit sensus & rationis expertus.
 natura solitariam nihil amat. Lælii 74
 natura terrena, mortalis & caduca. Tuscul. q. lib. 1. 50
 natura in profundo veritatem, ut ait Democritus, penitus abstrusit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 32
 natura dedit vsuram vitæ, tanquam pecuniæ, nulla præstituta die. Tuscul. q. lib. 1. 77
 naturæ nomine omnia Epicurus appellat. 2. de Natura deorum. 59
 naturæ non artificiosè ambulantis, sed omnia scientis & agitantis motibus & mutationibus suis. 3. de Natura deorum. 19
 naturæ vniuersæ animus & mens. de Natura deorum. 1. 29
 naturæ diffinitio ex Zenone. de Natura deorum. 2. 41
 naturæ fabrica incredibilis. 2. de Natura deorum. 104
 naturæ intelligentis sapientisque causas primas conquirere. de Vniuersis. 63
 naturæ inuestigatio. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 24
 naturæ patria vna, altera ciuitatis. 2. de Leg. 4
 naturæ perfectio, virtus. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 15
 naturæ sentientis vim, animus mundi esse dicunt Academicus. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 21
 naturæ solertiam nulla ars imitari potest. de Natura deorum. 1. 65
 naturæ solertiam nulla ars, nulla manus, nemo opifex consequi possit imitando. 2. de Natura deorum. 58
 naturæ specimen ex optima quaque natura capiendum. Tuscul. quæstionum lib. 1. 26
 naturæ speculator, venatorque physicus. de Natura deorum. 1. 58
 naturæ accommodatum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 35
 naturæ obfisti non potest. de Finibus. lib. 2. 42
 naturæ parere. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 14

naturæ rerum omnium rem vllam præstare cum nefas sit dicere, rationem esse in ea consistendum est. 2. de Leg. 14
 quid enim est aliud gigantum modo bellare cum diis, nisi naturæ repugnare? Cat. 6
 naturæ via vna est, eaque simplex. Cat. 30
 naturam accusa. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 32
 ad naturam accommodatum, *οὐκ ἔστιν* Græcè. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 37
 ad naturam iura nostra accommodari gaudeo. 2. de Leg. 57
 naturam excellentem atque præstantem piè sanctèque colimus. de Natura deorum. 1. 40
 naturam quasi cognitione continuatam conspirare. 3. de Natura deorum. 19
 naturam rerum omnium euoluere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 104
 naturam ducem nactus non est quisquam hominum, qui ad virtutem peruenire non possit. 1. de Leg. 13
 naturam eam, quæ res omnes complexa teneat, perfectione rationis excellere necesse est. de Natura deorum. 2. 12
 naturam illam quæ imagines fundat, ac mittat in deorum numero. de Natura deorum. 1. 22
 visa est in quiete obsignatam habere naturam. Diuina. lib. 2. 111
 naturam patibilem habet omne animal. 3. de Natura deorum. 20
 naturam ipsam de immortalitate animorum tacitam iudicare, maximum argumentum est, quod omnibus curæ sunt, & maximæ quidem, quæ post mortem futura sint. Tuscul. quæst. lib. 1. 26
 naturam in duas species partiebantur Academicus, in materiam & formam. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 17
 qui se naturam cuiusque ex forma perspicere profitebatur: quod est *ἡ φύσις* *ἡ φύσις*. Tuscul. q. lib. 4. 67
 an quicquam potest esse secundum naturam, quod sit repugnante ratione? Tuscul. q. lib. 4. 65
 omnia quæ secundum naturam sunt, sunt habenda in bonis. Cat. 64
 naturam sentientem dicunt Academicus esse mentem, sapientiamque perfectam. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 21
 naturam si sequemur ducem, nunquam aberrabimus. Off. 1. 141
 neque naturam significat, est enim plena rationis. de Natura deorum. 2. 31
 secundum naturam viuere. Off. 3. 29
 quæ natura, non literis assecuti sumus. Tuscul. q. lib. 1. 2
 à natura dati hominibus igniculi, à corruptela malæ consuetudinis extinguuntur, exoriunturque & confirmantur vitia contraria. 1. de Leg. 25
 à natura datum homini viuendi curriculum. de Vniuersis. 55
 à natura corporis experte nihil quicquam effici posse arbitrabatur Zeno. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 28
 à natura deorum haustos animos & delibatos habemus. Diuina. lib. 1. 94
 à natura repetenda iuris stirps. 1. de Legibus. 15
 de natura deorum quæstio perdifficilis & perobscura. de Natura deorum. 1. 1
 de natura variæ opiniones. 2. de Natura deorum. 58
 in rerum natura duo querenda sunt: vnum, quæ materia sit, ex qua quæque res efficiatur: alterum, quæ vis sit quæ quicque efficiat. lib. 1. de Finibus. 14

in natura est bonum ipsum non in opinionibus: nam ni ita esset, beati quoque opinionem essent. 1. de Legibus. 35
 in natura, non in opinione, sita arboris aut equi virtus. 1. de Legibus. 34
 in natura ratio perfecta, iuxta Academicos. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 11
 in natura rerum tria sunt: vnum, cum in voluptate sumus: alterum, cum in dolore: tertium, cum nec in voluptate nec in dolore. de Finibus. lib. 2. 14
 in natura tria sunt: vnum gaudere, alterum dolere, tertium nec gaudere, nec dolere. Tuscul. q. lib. 3. 41
 tantum sibi perluaserant, quantum natura admonente cognouerant. Tuscul. q. lib. 1. 24
 qui autem natura dicuntur iracundi, aut misericordes, aut inuidi, aut tale quid, si sunt eiusmodi constituti, quasi mala valetudine animi, sanabiles tamen. Tuscul. q. lib. 4. 67
 magistra ac duce natura. de Finibus. lib. 1. 55
 natura duce errari nullo pacto potest. 1. de Legibus. 15
 atque hæc ita sentimus natura duce, nulla ratione, nullaque doctrina. Tuscul. q. lib. 1. 26
 natura diiudicanda sunt honesta & turpia. 1. de Legibus. 34
 natura diuina continetur omnis mundi vis. de Natura deorum. 2. 22
 ea quæ natura fluere atque manarent, (pro, à natura). de Natura deorum. 1. 30
 natura inest in mentibus nostris insatiabilis quædam cupiditas viri videndi. Tuscul. quæst. lib. 1. 37
 maior pars eorum ferè deserit, quod à natura ipsa deducitur. Off. 1. 205
 natura lenissimus homo. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 12
 natura mundus effectus, nihil opus fuit fabrica. de Natura deorum. 1. 38
 nostris manibus in rerum natura quasi alteram naturam efficere conamur. 2. de Natura deorum. 115
 in omni fufum est natura calidum illud atque igneum. de Natura deorum. 2. 21
 optima natura esse. Tuscul. q. lib. 1. 29
 natura sentiente nihil valētius, à quo in terreat. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 21
 naturæ primæ & inchoatæ (cui opponit) vltimas perfectasque. de Natura deorum. 2. 24
 naturis, quæ sine animis sunt, locus est proprius. de Natura deorum. 1. 73
 quatuor naturas, ex quibus omnia constare vult Empedocles, diuinas esse censet. de Natura deorum. 1. 22
 à superis externisque naturis alitur terra. 2. de Natura deorum. 60
 nulla est charitas naturalis inter bonos. de Natura deorum. 1. 85
 naturalem vnum esse deum, populares multos dicit Antisthenes. de Natura deorum. 1. 24
 naturalem legem, diuinam esse censet Zeno. de Natura deorum. 1. 26
 hanc quasi naturalem atque insitam in animis nostris inesse notionem. lib. 1. de Finibus. 24
 naturali tantum norma legem bonam à mala diuidere possumus. Nec solum ius & iniuria à natura diiudicatur, sed omnia omnino honesta ac turpia. 1. de Legibus. 33
 quid tandem potest esse naturale, quod idem nimium esse possit? Tuscul. q. lib. 4. 47
 vitiosarum rerum, neque naturalium vocabula. de Natura deorum. 2. 45

non habeo denique nauis Marsum augurum. Diuina. lib. 1. 111
 nauem confendere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 91
 si in nauis necatus quis, & in mare proiectus esset, P. Mutius decreuit familiam puram, quod os supra terram non extaret. 2. de Legibus. 53
 naues laborantes in eodem cursu. 3. de Natura deorum. 67
 naues onerariæ. Diuina. lib. 1. 63
 nos ad nauiculas nostras descendimus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 137
 nauis pugna. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 3.
ναυμαχία Græcè.
 nauigare ex sententia. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 91
 nauigare in alto. Off. 3. 110
 nauigare terram. de Finibus. lib. 2. 91
 quoniam non solum naua significat, &c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 135
 qui etiam si suffragandi studia non nauant. de Pet. Conf. 13
 quam ista effluentem nauicare, atque ipsum sibi displicere. de Natura deorum. 1. 59
 Nausiphanes Democritus (hoc est, Democriti discipulus). de Natura deorum. 1. 51
 Nausiphanem magistrum suum, à quo nihil dicerat, malè accepit Epicurus. de Natura deorum. 1. 66
 Ne affligere eum morbus possit, aut senectus. de Vniuersis. 11
 ne cogito quis sit, præter Ideæ matris famulos, eoque iustus diebus. 2. de Legibus. 24
 ne quis agrum consecrato. 2. de Legibus. 24
 in tam leues, ne dicam, in tam ineptas sententias incidisse. de Natura deorum. 1. 42
 ne duriores fortè videamur. 2. de Legibus. 37
 ne fando quidem auditum est. de Natura deorum. 1. 57
 vt ne hoc quidem diceret. de Natura deorum. 1. 28
 ne in cogitationem quidem cadit. de Natura deorum. 1. 16
 ne iniuant mulieres nisi Cereri Græco sacro. 2. de Legibus. 24
 nonquam ne in somnis quidem vides. de Natura deorum. 1. 57
 ne in pontificiis quidem nostris. de Natura deorum. 1. 58
 ne mouentur quidem. de Natura deorum. 2. 38
 ac ne multa. Som. Scip. 7
 ne obeunto sacra vlla solennia vitiorum. 2. de Legibus. 16
 ego ne Protagoram quidem. (sub. superstitiosum esse censo). de Natura deorum. 1. 82
 ne sit igitur sol, ne luna, ne stellæ (pro, non). de Natura deorum. 1. 61
 hæc ne suspicati quidem sunt. de Natura deorum. 1. 30
 ne suspicione quidem possum attingere. 3. de Natura deorum. 45
 si ne tum quidem finem vitiorum faciet. de Vniuersis. 57
 ne tu quidem intelligis (pro, neque). de Natura deorum. 1. 52
 nec agellos singulorum, nec viticulas dii persequuntur. 3. de Natura deorum. 64
 nec habet, nec exhibet cuiquam negotium, quod est immortale Epicuri dictum. de Natura deorum. 1. 60
 nec obedientem ciuem magistratus coercento. 3. de Legibus. 4
 necopinatum patrociniū à vobis suscipium. de Natura deorum. 1. 5
 vt alter alterum necopinato videremus. de Finibus. lib. 3. 6
 quod omnibus necesse est, id ne miserum

esse vni potest: Tusculana. quæst. lib. 1. 107
 necesse est quod animal in eo gignatur. de Natura deorum. 2. 30
 necessitas, pro Fato. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 21
 nam & necessitas ferendæ conditionis humana cum deo pugnare cohibet, admonetque esse hominem. Tuscul. quæst. lib. 3. 51
 necessitas fatalis, legis vis. 1. de Natura deorum. 30
 necessitas fatalis, quam *εὐδαιμονία* dicunt Stoici, à deo primum extitit. de Natura deorum. 1. 39
 necessitas vi magna incitata. 2. de Natura deorum. 55
 necessitate cogi. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 8
 eaque necessitate constructi. Tuscul. quæst. lib. 2. 4
 aut officii debitis, aut rerum necessitatibus euenit. lib. 1. de Finibus. 26
 qui sunt in amicitia coniunctionisque necessitudine superiores. Lælii 62
 necessitudinum non iidem gradus, qui & temporum. Off. 1. 85
 eos habere necessarios oportet. Lælii 64
 necessarium. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 88.
 Græcis *ἀναγκαῖον* dicitur, quod aliter se habere non potest.
 res quæ necessario mouent alias. de Vniuersis. 63
 necare patrem. Parad. 18
 necare aliquem veneno. Off. 3. 115
νεκρομαντεία. Tuscul. q. lib. 1. 30. vaticinatio est, euocatis vmbis defunctorum hominum vita.
 necat. Tuscul. q. lib. 1. 52
 quid non sic aliud ex alio necatur, &c. de Finibus. lib. 3. 58
 quæ sunt dominorum facta nexu. Parad. 44
 res alia ex alia nexa. de Natura deorum. 1. 8
 & ea non esse nexa causis æternis. Fat. 29
νεύρια Homeri. Tuscul. quæst. lib. 1. 30
 nefas dictum. Cat. 12
 nefasta quæ defixerit augur, irrita, infectaque sunt. 2. de Legibus. 18
 negligere gloriam. Off. 1. 101
 negligere mortem. Tusculana. quæst. lib. 1. 98
 negligere officium, contrarium colere. Off. 1. 7
 negligere quid de se quisque sentiat, non solum arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti. Off. 1. 139
 negligentia agreffis & inhumana. Off. 1. 181
 negare aliquid esse personæ & dignitatis. lib. 1. de Finibus. 2
 negare iucundè quod facere non possis. de Pet. Conf. 19
 vt negationes infinitarum coniunctionum potius, quàm infinita connexa ponant. Fa. 12
 negotium audax. de Finibus. lib. 2. 1
 negotium impudens. de Finibus. lib. 2. 1
 inceptum sanè negotium, & Græculum, sed tamen fortunatum. Tuscul. quæst. lib. 1. 70
 quid negotii est, hæc poetarum & pictorum portenta conuincere: Tuscul. quæst. lib. 1. 9
 iam isthuc quidem nihil negotii est. id est, difficultatis & laboris. Tuscul. quæst. lib. 1. 14
 nihil habet negotii. de Natura deorum, 1. 72
 plenum negotii deum quis non timeat? de Natura deorum. 1. 39

cum Epicuro autem hoc est plus negotii. de Finibus. lib. 2. 37
 negotiū nec habet, nec exhibet cuiquam. quod est immortale Epicuri dictum. de Natura deorum. 1. 60
 negotium habere, & alteri exhibere. de Natura deorum. 1. 33
 negotia gerere. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 2
 negotiis operosis & molestis implicatus. de Natura deorum. 1. 38
 in omnibus negotiis prius quàm aggrediare, adhibenda est præparatio diligens. Off. 1. 105
 nemo est, qui non in sensibus sui cuiusque generis iudicium requirat acris. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 21
 vt homo nemo velit nisi hominis similis esse. de Natura deorum. 1. 54
 neminem appellat vnum Apollinum, quod ab eo se leges ferunt accepisse. 3. de Natura deorum. 40
 Neocles, pater Epicuri, in eam (nempe Samum) agripeta venerat. de Natura deorum. 1. 50
 Neoptolemus apud Ennium philosophari sibi ait necesse esse, sed paucis: nam omnino haud placere. Tuscul. q. lib. 2. 1
 Neptunus à nando appellatus putatur. 3. de Natura deorum. 44
 Neptuni cærulei oculi. de Natura deorum. 1. 58
 Neptuno maritimum omne regnum est datum. 2. de Natura deorum. 49
 Neptunum esse acrem, qui per maria manaret, disputat Chrysiptus. de Natura deorum. 1. 30
 Neptunum esse dicis animum cum intelligentia per mare pergentem. 3. de Natura deorum. 45
 sed nequaquam in isto sunt omnia. Cat. 8
 nequaquam satis explicatæ sunt. de Natura deorum. 1. 1
 neque feci adhuc, nec mihi tamen, ne faciam, interdicitum puto. lib. 1. de Finibus. 6
 neque ira, neque gratia teneri. de Natura deorum. 1. 33
 ea facie, neque solum facie, sed etiam ornatu nouimus. de Natura deorum. 1. 57
 nequitia ab eo dicitur, quod nequicquæ est in tali homine, ex quo idem nihili dicitur. Tuscul. q. lib. 3. 15
 nequitia, vitium, frugalitati contrarium. Tuscul. q. lib. 3. 15
 neruorum implicatio toto corpore peritens. 2. de Natura deorum. 105
 in quibus nihil animi, nihil neruorum putant. Off. 2. 51
 neruos quod plures quàm septem haberet, iussit Lacedæmon in Timothei fibris demi. 2. de Legibus. 39
 à neruis continentur artus. 2. de Natura deorum. 105
 qui sine neruis sunt. de Pet. Conf. 4
 itaque neruosius qui ista disserunt. Off. 3. 143
 confiteri: nescire quod nescires. de Natura deorum. 1. 59
 non esse nescium, fore, vt, lib. 1. de Finibus. 1
 Nestor apud Homerum sæpissimè de vitibus suis prædicat. Cat. 27. Hom. Iliad. 1.
 Nestor tertiam ætatem hominum vixit. Cat. 27. Hom. Iliad. 1.
 Nestoris ex lingua, vt ait Homerus, melle dulcior fluebat oratio. Cat. 27. Iliad. 1.
 Neue viuus, neue mortuus eam terram minuat. 2. de Legibus. 61
 nequitiam dissoluimini. de Vniuersis. 51
 PPP. liii.

Iunius necē sibi ipse conscivit. 2. de Nat. deor. 6
 neces quotidianæ. Tusc. q. lib. 3. 55
 Quod ni ita sit. de Nat. d. 1. 86
 Nicetas Syracusius cœlum, solem, lunam, stellas, supra denique omnia stare cœsunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 114
 cubilia sibi nidōque construunt. 2. de Nat. d. 98
 mihi enim qui nihil agit, esse omnino nō videtur. de Nat. d. 3. 32
 vos autem nihil agitis. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 82
 nihil agens, ne cogitari quidem potest quale sit. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 37
 mihi verō nihil (sub. videtur secus). 1. de Leg. 6
 nihil aliud dicis, nisi, nunquam vidi solem, &c. de Nat. d. 1. 68
 nihil est ab ea cogitatione, quam habemus de gravitate sapientis, errore, leuitate, temeritate disunctus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 61
 nihil est iis, qui placere volunt, tam aduersarium, quā fateri per quos profecerint. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 10
 nihil est quod non alicubi esse cogatur. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 18
 si nihil esset nisi animus. de Nat. d. 1. 21
 nihil cessatione melius existimat. de Nat. deor. 1. 72
 nihil vnquam mentita sit. de Nat. d. 2. 12
 nihil in rerum natura minimum, quod diuidi nequeat. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1. 20. contra Epicureos, qui corpuscula quædam indiuidua ponunt rerum primordia.
 nihil habet negotii. de Nat. d. 1. 72
 nihil turpius, quā cognitioni & perceptioni assertionem approbationemque præcurrere. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 32
 nihil de suo genere in aliud genus transferri potest. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 47
 nihil facere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 43. quod vulgō, nihil proficere.
 nihil posse comprehendere, hinc efficere volunt Academici, quod his omnibus, quæ visa sint, veris sint adiuncta falsa, quæ a veris nihil differant. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 40
 nihil posse percipi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 61
 nihil in nihilum interire. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 20
 ad nihilum venire. Tusc. q. lib. 2. 4
 pro nihilo putare. Tusc. q. lib. 3. 32
 Nilus Ægyptum irrigat. 2. de Nat. d. 98
 imbres, nimbi, procellæ, turbines. 3. de Nat. d. 36
 nimis acres humores, aut cœcreti. de Nat. deor. 1. 43
 ne nimis diligenter inquiras in ea quæ isto modo (id est poetice) memoriæ prodita sunt. 1. de Leg. 3
 nimis indociles, admonendi videntur sapius. de Nat. d. 1. 10
 non nimis in repub. versari. 3. de Leg. 16
 nimis sæpe secus videmus euadere. 2. de Leg. 42
 nec nimis valde, nec nimis sæpe eum laudaueris. 3. de Leg. 1
 sed differre inter honestum & turpe, nimium, quantum, nescio quid immensum. de Fin. lib. 4. 58
 & Niobe fingitur lapidea, propter æternū in luctu silentium. Tusc. q. lib. 3. 53. vide Homerum Iliad. 66.
 nisi admirabilia multa ad veritatem dixissent augures, non floreret tam diu eorum nomen. 2. de Leg. 34
 nunquam nisi Chesippum vocabat. de Nat. d. 1. 66

crederem, nisi, &c. de Nat. d. 1. 7
 nisi centuriatis comitis ferri leges de singulis maiores nostri noluerunt: descriptus enim populus censu, ordinibus, ætatibus, plus adhibet ad suffragiū auxilii, quā fufe in tribus conuocatus. 3. de Leg. 38
 nunquam vidi in vlla alia, nisi in humana figura, de Nat. d. 1. 61. (paulō pōst) Nihil esse potest, nisi, &c.
 nisi voluntarii accusatores sint, graues esse non possunt. 3. de Leg. 40
 nitescere dicitur cœlum, quando serenum est. Tusc. q. lib. 1. 56
 illorum vides quā niteat oratio. de Fin. lib. 4. 4
 nitor corporis. Cat. 56
 sine nitore & palæstra. 1. de Leg. 5
 sed plurimi contra nituntur. Tusc. quæst. lib. 1. 41
 tu eris vnus in quo nitatur ciuitatis salus. Som. Scip. 7
 niti ad immortalē gloriam. Cat. 75
 niti consilio atque autoritate alicuius. Off. 1. 171
 niti fiducia virtutis ad spem beatē viuendi. Tusc. q. lib. 5. 2
 niti suis stirpibus, dicuntur τὰ φυτόν. Tusc. q. lib. 5. 17
 nisa & progressa ratio hoc efficiet, &c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 42
 nix ex aqua concreta. Acad. quæ. ed. 1. lib. 2. 92
 nix nigra secundum Anaxagoram, quia aqua nigra, vnde illa est cœcreta. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 92
 niue pruinaque concreuit aqua. de Nat. deor. 1. 19
 niue obrigerit earum regionum pars. de Nat. d. 1. 19
 Nobilis homo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 1
 nobilis legatio. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 5
 nobilis reprehensio. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 101
 magni atque nobiles philosophi. de Nat. deor. 1. 4
 quisquam nobilium deorum. 3. de Nat. deor. 35
 nobilium vita, victūque mutato, mores mutari ciuitatum puro. 3. de Leg. 19
 nobilitari post mortem. Tusc. q. lib. 1. 17
 cuius est, præter cæteros, nobilitata crudelitas. Off. 2. 35
 quā nobilium malè agatur. Acad. quæ. ed. 1. lib. 2. 72
 qui aliis nocent, vt in aliis liberales sint, in eadem sunt iniustitia, vt si ipsi in suam rem alienam conuertant. Off. 1. 65
 nocere alteri, sui commodi causa. Off. 3. 28
 & non audet cuiquam aut dicto proteruo aut factō nocere. de Fin. lib. 2. 41
 qui numerus rerum omnium ferè nodus est. Som. Scip. 18
 quasi nodum ac vinculum tertium aliquid requirunt omnia duo ad coherendum. de Vniuers. 15
 ex quo amicitia nomen est ductum. de Nat. d. 1. 85
 nomen Græcum tritum pro Latino. 2. de Nat. d. 67
 nomen inane. Tusc. q. lib. 1. 18
 nomen inauditum. de Fin. lib. 3. 12
 nomen inuidiosum & infamiae subiectū. de Fin. lib. 2. 9
 quod enim leuius huic leuitati nomen imponam. Tusc. q. lib. 1. 78
 in hisq; primū ipsius Pythagoræ, deinde postea Pythagoræorum tantum nomen esset. Tusc. q. lib. 4. 2

nomen obscurius quasi in familiam patritiam venerit, amittit. 2. de Leg. 5
 & sit eius nomē, quā Solonis, illustrius. Off. 1. 105
 cuius ne nomen quidem proditum est. Tusc. q. lib. 1. 90
 nomen tantum repudiatum, res manebit. 3. de Leg. 17
 qui re omiſſa nomen tantum tenent. Diuin. lib. 1. 28
 nominis dignitatem videtur, cum à re ipsa descisceret, retinere voluisse. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 64
 cum quicum bellum geras, tam molli non mine appellare. Off. 1. 57
 quoniam illud maiorum vigiliarum munus in tuo nomine apparuit. Parad. 5
 vt primus miles fiat bono nomine. Diuin. lib. 1. 87
 erat in magno nomine & gloria. Diuin. lib. 1. 31
 non tam solido, quā splendido nomine. de Fin. lib. 1. 48
 cuius ego nomine ipso recreor. Som. Scip. 2
 nec fortitudinem, patientiamque laudari suo nomine. 1. de Fin. lib. 39
 si nomine tantum noti sunt. de Pet. Conf. 21
 nomina facta ac noua. de Fin. lib. 3. 41
 qui hæc rebus nomina posuerunt. Tusc. q. lib. 3. 8
 nomina noua rebus nouis sunt ponenda. de Nat. d. 1. 33
 nomina tanquam rerum notæ sunt. de Fin. lib. 5. 67
 nomina facere. id est syngraphas, chirographaque nominum tactorum. id est debitorum. Off. 3. 77
 nomina rebus imponere summæ sapientie Pythagoræ visum est. Tusc. quæst. lib. 1. 50. Plato quoque in Cratylo id non cuiusuis hominis esse ait, verum eius qui diuino ingenio præditus sit.
 nominibus differre. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 12
 nominibus differre, rebus congruere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 16
 illa lætioribus nominibus ab eo appellari, quā a nobis, hæc tristioribus. de Fin. lib. 4. 60
 bonis nominibus, qui hostias ducerent, eligebantur. Diuin. lib. 1. 86
 horum nominibus tot virorum atq; tantorum expositis. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 14
 deinde ex maiore parte plerasque res nominari, etiam si qua pars abesset. Tusc. q. lib. 5. 17
 nisi nominatum dictum esset. Off. 3. 85
 ne nomenclator solum, sed amicus etiam bonus esse videare. de Pet. Conf. 21
 ea desiderat nomenclationem. de Peti. Conf. 27
 νομολογίας apud Græcos creantur, qui non solum literas, sed etiam facta hominum obseruabant, ad legesque reuocabant. 3. de Leg. 40
 non attingunt ea legis nomen. 2. de Le. 11
 non cogere omnia vi ac minis, sed persuadere aliquid. 2. de Leg. 12
 in quo leuiter apparet claudicatio non deformis. de Nat. deo. 1. 58
 non est cunctandum profiteri. de Vniuers. 11
 non fani, sed duelli instrumenta æs atque ferrum. 2. de Leg. 43
 non floreret tam diu memoria Attii Nautii nomen. 2. de Leg. 34

non ita valde mouentur his homines mediocres. de Nat. deo. 1. 60
 ita priori posterius, posteriori superius non iungitur. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 43. hoc est, aduersatur & repugnat.
 non operosius textile, quā mulieris operis menstruum. 2. de Leg. 43
 non præſinio omnia tam restricta vel hominum vitiis, vel subſidiis temporum victus. 2. de Leg. 44
 non pudet igitur physicum? &c. de Nat. deo. 1. 58
 non scisquam aliter rem maiorem vllam. 2. de Leg. 25
 non enim si mundus nullus erat, sæcula non erant. de Nat. deor. 1. 16. vis est in duplicata negationis formula.
 non sine causa. de Nat. deor. 2. 44
 ex me quæſteras nonne putarem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 69
 nonnulli isti faciunt imperitè. 1. de Leg. 3
 norma legis est natura. 2. de Leg. 57
 hanc normam, hanc regulam, hanc præscriptionem esse naturæ. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 130
 ad istorum normam fuisse sapientes. Læli. 17
 non norunt funditus. de Nat. deo. 1. 62
 cum igitur nosce, dicit, hoc dicit, nosce animum tuum. Tusc. q. lib. 1. 43
 noscere animum, diuinum. Tusc. quæst. lib. 1. 43
 posse seipsum difficillimum, cuius præcepti tanta vis, tanta sententia est, vt ea non homini cuiquam, sed Delphico deo tribueretur. 1. de Leg. 45. Quid sit seipsum nosse.
 notus satis sibi ipse & familiaris mundus. de Vniuers. 15
 quæ notæ illustresque sunt. de Fin. lib. 4. 3
 minus notæ, minusque peruulgatæ laudes. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 7
 de notis suis rebus videntur loqui. de Vniuers. 47
 neque ea posset vlla notio discernere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17
 notio bonorum malorumque. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 18
 vis & notio intelligentiæ nostræ. de Nat. deo. 1. 21
 notio naturalis atque insita in animis nostris. de Fin. lib. 1. 24
 notio verbi. id est, intelligentia seu ἐπινοήσια. Tusc. q. lib. 1. 73
 hanc quasi naturalem atque insitam in animis nostris inesse notionem. lib. 1. de Fin. lib. 24
 quæ enim istarum definitionum non aperit notionem nostram, quam habemus omnes de fortitudine testam atque inuolutam. Tusc. q. lib. 4. 42
 si quis voluerit animi sui complicatam notionem euoluere. Off. 3. 99
 notionem deorum in animis hominum impressit ipsa natura. de Nat. deor. 1. 32
 notiones rerum. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 30
 notiones rerum sunt in animis, si aut vsu aliquid cognitum sit, aut coniunctione, aut similitudine, aut collatione rationis. de Fin. lib. 3. 17
 notiones rerum insitæ, & quasi consignatæ in animis. Tusc. q. lib. 1. 47. Græci ἐννοίας vocant.
 quanta notitia antiquitatis. Cat. 11
 notitia bonorum facta est collatione rationis. de Fin. lib. 3. 17
 notitiæ rerum è singularibus nobis imprimuntur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 22
 notitiæ rerū, quæ Græci tum ἐννοίας, tum νοήσια vocant. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 30

notitia rerum sine assensione non posse constare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 38
 sine notitiis rerum neque intelligi quicquam, neq; queri, aut disputari potest. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 22
 nota cognitionis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 100
 nota percipiendi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 92
 certa & propria nota eius rei, quam sibi quisque placere dicit. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 35
 nota veri & falsi. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 54, & 64
 nota veritatis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 33
 ô turpem notam temporum. Off. 3. 96
 notæ literarum. Tusc. q. lib. 1. 50
 notæ rerum. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 23. translatiue, pro signa & indicia.
 tamen eas res in quibus versatur, nominibus notauit nouis. de Fin. lib. 3. 3
 notare consequentiam euentorum diuturnitate pertractata. Diuin. lib. 1. 108
 notare cursum rerum obseruando. Diuin. lib. 1. 107
 notari ignominia. Off. 3. 157
 hæc notata sunt obseruatione diuturna. Diuin. lib. 1. 93
 sed notandam libidinem putavi. Cat. 38
 notatio vitæ ex natali die. Diuin. lib. 2. 69
 νοσήματα. Tusc. quæst. lib. 4. 18
 noua academia. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 9
 noua verba. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 19
 nouarum rerum noua faciendæ nomina. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 19
 dum noua quædam commouet. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 19
 noua sunt rebus nouis ponenda nomina. de Nat. deo. 1. 33
 in nouis rebus quasi modò nascentes hæsitauerunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 15
 vt ne quid animo sit nouum. Tusc. quæst. lib. 3. 27
 si quid fortè Roma noui. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 2. ἐπινοήσια dicitur. subauditur enim afferret.
 noui paululum à te allatum est. 3. de Leg. 14
 nihil noui reperienti. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 16
 nouitas magis nos, quā magnitudo rerum, ad exquirendas causas debet excitare. 2. de Nat. deo. 71
 nouitas verborum. Tusc. quæst. lib. 5. 24
 nominis nouitatem dicendi gloria maxime subleuabis. de Pet. Conf. 1
 nouantur hæc primū a nobis. de Vniuers. 17
 nihil habui quod nouandum putarem in legibus. 3. de Leg. 14
 nox opacat terras. 2. de Nat. deo. 70
 quoties nox oppressit, quom manè coepisset. Cat. 45
 noctis dieique effectrix terra. de Vniuers. 45
 noctem quandam rebus offundere. de Nat. deo. 1. 5
 noctem efficit, vmbra terræ soli efficiens. de Nat. d. 2. 36
 nocte concubia. Diuin. lib. 1. 52
 & noctes & dies diuinum numen horre. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 112
 nocturna omnia in media Græcia Diagondas Thebanus lege perpetua sustulit. 2. de Leg. 37
 nocturna mulierum sacrificia ne sunt, præter olla quæ pro populo ritè sient. 2. de Leg. 18
 noxiæ pœna par esto. 3. de Leg. 11, & 39
 In nubes concretus aer cogitur. 2. de Nat. deo. 74
 nec ossa nudantium. de Fin. lib. 4. 5
 tota res, Vellei, nugatoria est. 1. de Nat.

deo. 76
 nullius agricolæ cultu stirps tam diuturna, quā poetæ versu seminari potest. 1. de Leg. 1
 aut vix, aut nullo modo corrumpitur. de Nat. deo. 2. 15
 nullo prorsus modo intelligo. de Nat. deo. 1. 51
 nullo modo perfectus homo, sed quædam particula perfecti. de Nat. deo. 2. 17
 dii nulla re regentes. de Nat. deo. 1. 86
 nulli viri vocantur. de Nat. d. 1. 7
 nullæ leges Seia, & Apuleia, & Liuia. 2. de Leg. 12
 nullum attrigi flumen Liri frigidus. 2. de Leg. 6
 nullum præstantius bonū neque datum est, neque dabitur. de Vniuers. 65
 nullo posito ob oculos simulachro earū rerum. de Vniuers. 47
 nulla opera molitur. de Nat. deo. 1. 37
 Numa cum Egeria collocatus. 1. de Leg. 3
 Numa rex, eodem ritu conditus in eo sepulchro, quod procul ad fontis aras. 2. de Leg. 52
 Numa rex, propter Pythagoræorum admirationem, Pythagoræ a posterioribus existimatus. Tusc. quæst. lib. 4. 2
 capedunculis iis, quas Numa nobis reliquit. 3. de Nat. deo. 19
 à Numæ legibus nō multum discrepans constituto Ciceronis de religionibus. 2. de Leg. 25
 à Numa peritè instituta intercalandi ratio posteriorum pontificum negligentia dissoluta. 2. de Leg. 30
 est aliquod nomen præstantissimæ mentis, quo hæc reguntur. de Nat. deo. 2. 3
 numini deorum pure ac caste tribuenda. de Nat. deo. 1. 3
 nomen diuinū & noctes & dies non potest non horrere, qui à deo se curari existimat. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 112
 Numerius Sufficius, honestus homo & nobilis, fortes primus inuenit. Diuin. lib. 2. 67
 numerus, pro genere carminum. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 7
 numerus par, impar. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 101
 numerus septenarius & octonarius vterque plenus, alter altera de causa habetur. Som. Scip. 7
 numerus septenarius rerum omnium ferè nodus est. Som. Scip. 18
 magnum frumenti numerum aduexerit. Off. 3. 66
 & mortui numerum obtinebunt iure cætorum. Off. 2. 62
 speciem dei ad numerum non permanere. de Nat. deo. 1. 74
 quorum in locum ac numerum peruenire velis. de Pet. Conf. 3
 in numerum eundem referre. Acad. quæ. ed. 1. lib. 2. 14
 nisi fortè Demetrius Phalereus in hoc numero haberi potest. Off. 1. 5
 qui se iudicum numero haberi volunt. Tusc. quæst. lib. 1. 81
 orator in numero vestro nunquam est habitus. de Leg. 1. 6
 non enim numero hæciudicantur, sed pondere. Off. 2. 117
 ratione & numero mouentur astra, non consilio, in quo nihil est temerarium, &c. de Nat. deo. 2. 31
 è numero tollere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 16
 numeros explere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 24
 & vt iidem dicunt, omnes numeros habet. Off. 3. 18
 quod omnes habet in se numeros verita-

tis. Diuin. lib. 1. 24
quod alia peccata plures, alia pauciores
quasi numeros officii præterirent. de
Finib. lib. 4. 46
nisi quid erat numeris aut descriptionibus
explicandum. Tusc. q. lib. 1. 31. intel-
ligit Arithmeticas & Geometricas de-
monstrationes.
ex numeris & Mathematicorum initiis
proficisci volunt omnia Pythagorei.
Acad. q. ed. 1. lib. 2. 109
numerosè sonantes fiduciam. de Na. de. 2. 17
numeras deum. pro, habes pro deo. 3. de
Nat. deo. 30
qui voluptatem nullo loco numerat. de
Fini. lib. 2. 75
nec quicquam numeraret in bonis. Acad.
q. ed. 2. lib. 1. 25
dies deficiat si velim numerare. 3. de Nat.
deo. 60
numerare aliquid in bonis vel malis.
Tusc. q. lib. 5. 24
numerare hunc hominem non decet. 2.
de Leg. 14
cur nec voluptas in bonis sit numeran-
da. de Finib. lib. 1. 25
nummus adulterinus. Offic. 3. 112
quæ essent lingua nuncupata. Offic. 3. 84
vbi apud focum angues nundinari so-
lent. Diuin. lib. 2. 52
nunquam vidi in vlla alia, nisi humana
figura. de Nat. deo. 1. 61
qui nunquam philosophum pictum, vt
dicitur, viderunt. de Finib. lib. 5. 72
nunquidnam simile vidisti? de Nat. deo.
1. 61. (paulò post) Nunquid tale Epicure
vidisti?
sensus omnes veri nuntios. de Nat. d. 1. 49
quæ nunquam quinque nuntiis animus
cognosceret. id est, quinque sensibus.
Tuscul. q. lib. 1. 39
nuntiare vera. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 71
nuper, id est, paucis antè seculis. 2. de Nat.
deo. 95
nutricatur omnia & continet mundus,
sicut membra & partes suas. 2. de Nat.
deo. 62
quem nutum locupletis orbi senis non
obseruat. Parad. 49
suapte nutu & suo pondere ad pares an-
gulos in terram & mare ferri. Tuscul.
q. lib. 1. 33
quorum non in sententia solum, sed etiã
in nutu residebat autoritas. Cat. 57
nutibus suis vndique in sese conglobata
terra. 2. de Nat. deo. 72
& in eo nutare. de Finib. lib. 2. 45
nutare videtur Democritus in natura de-
orum. de Nat. deo. 1. 84

O

Oculos nullo posito simulachro
earum rerum. de Vniuers. 47
ob os effusus ignis. de Vniuers. 61
venenum vt sitiens obbibisset. Tusculan.
q. lib. 1. 79
obdormiscere in mediis vitæ laboribus.
Tusc. q. lib. 1. 105
obducere callum. Tusc. q. lib. 2. 32
obducere callum vetustatis. id est, longi
temporis velut *ἀπαθήσεις*: non sentiunt
enim quæ occalluere. Tusc. q. lib. 3. 46
obducere tenebras rebus clarissimis.
Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17
obducitur in sepultura corpus matris
terre quasi operimento. 2. de Leg. 51
obducta terra mortuis humatis. 2. de L. 58
obducta pluma vel squama animantes.
2. de Nat. deo. 90

aut quis contra studia naturæ tam vehe-
menter obduravit de Fin. lib. 3. 30
obduruisse contra fortunam. Tusc. quæst.
lib. 3. 57
obedire consilio, rationique. Offic. 1. 111
obedire & parere voluntati architecti. de
Nat. deo. 1. 15
obedire voluptatibus impulsu libidinũ.
Som. Scip. 33
obediens cupiditati. de Fin. lib. 3. 59
& obieris legatus Ægyptum, & c. Som.
Scip. 6
obire legationem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 5
obire mortem. Tusc. q. lib. 1. 71
quando obitura omnia. 1. de Leg. 46
obitus siderum. Diuin. lib. 1. 108
aut obitu lunæ, æstus maritimi fretorũ-
que angustia commouentur. de Nat.
deo. 2. 15
obiicere aliquid alicui vt probrum. Tusc.
quæst. lib. 1. 13
obiicere se telis hostium. Tusc. q. lib. 1. 74
obiici animo dicitur metus aut dolor.
Tusc. quæst. lib. 2. 7
quũ aliqua species utilitatis obiecta est.
Offic. 3. 44
cũctari illum diutius in vita fortunæ ob-
iectum, inutile putabat ipsi. Tusc. quæ.
lib. 1. 100
si tale visum obiectum est à deo dormien-
ti, & c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 46
obiiciendi erroris causa. 2. de Leg. 45
obiurgatio contumelia carere debet. Læ-
lius 75
obiurgationes quatenus adhibendæ, &
quid decori in eis seruandum. Offic. 1. 191
obiurgationes nonnuncquã incidunt ne-
cessariæ. Offic. 1. 189
obiurgationes etiam interdum in amici-
tiis vigent maximè. Offic. 1. 85
obiurgatores beneuolos placare. de Nat.
deo. 1. 5
oblatum, cui opponitur intestinũ. Acad.
quæst. edit. 1. lib. 2. 46
& vbi oblectare se sine interpellatoribus
posset. Offic. 3. 75
oblectatio animi. Offic. 2. 7
oblectationes ingenuæ ex doctrina. de Fi-
nib. lib. 5. 52
oblectamenta puerorum. Parad. 47
obligare vulnus. Tusc. qu. lib. 2. 34
obligare alicquem militiæ sacramento. Of-
fic. 1. 55
obligari beneficio. Offic. 2. 102
vt intelligant te sibi in perpetuum sum-
mo beneficio obligari. de Pet. Conf. 24
obligari impia fraude. Diuin. lib. 1. 7
obligari pœnis legum iudiciorumque. de
Finib. lib. 1. 37
obligari non potest locus publicus priua-
ta religione sepulchri. 2. de Leg. 54
obligari superstitione anili. Diuin. lib. 1. 7
& qui volunt obligandi tui tempus sibi
aliud nullum fore. de Pet. Conf. 3
obligatum esse maximis alicuius benefi-
ciis. Offic. 1. 83
vt qui nobis adhuc obligati fuerint, & c.
de Pet. Conf. 15
mollitos & oblimatos agros ad ferendum
relinquit. 2. de Nat. d. 99
sed partim obliquos, partim auersos, par-
tim aduersos stare vobis. Som. Scip. 21
oblitescunt orbes à nostro aspectu. de V-
niuers. 47
iã verò motus animi, sollicitudines, ægri-
tudinesque obliuione leniuntur, tradu-
ctis animis ad voluptatem. Tusc. quæst.
lib. 5. 78
coegit in suis studiis obmutescere sene-
ctus. Cat. 21

obnuntiatio dirarum. Diuin. lib. 1. 29
obrepere aiunt eam (senectutem) citius,
quam putassent. Cat. 5
obrepere in animos dormientium extrin-
secus, dicuntur imagines. Diu. lib. 2. 106
pars earum regionum obriguerit nuc.
de Nat. deo. 1. 19
obriguisse pruina, dicuntur duæ zonæ
maximè inter se diuersæ, quarum alte-
ra sub Arctico polo est, altera sub An-
tarctico. Som. Scip. 22
obriguisse pruina, dicuntur duæ zonæ
maximè inter se diuersæ, quarum alte-
ra sub Arctico polo est, altera sub An-
tarctico. Som. Scip. 22
vt & aduersa quasi perpetua obliuione
obruamus. de Fin. 1. 44
quo loco thesaurum obruisset. Cat. 19
obruere aliquem lapidibus. Offic. 3. 63
& obruitur hominum interitu. Somn.
Scip. 17
obscœnitas orationis petulantia non va-
cat. Offic. 1. 177
obscœnitas verborum. Offic. 1. 145
quàm esset obscura, & quàm difficiles ex-
plicatus haberet. 3. de Nat. deo. 70
quid autem tam obscurum dici potest,
& c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 36
quo obscuro & oppresso. Acad. quæst. ed.
1. lib. 2. 36. subaudi, insigni veri.
obscurior. Tusc. q. lib. 1. 42
obscure contra Sroicos differendum. A-
cad. quæst. ed. 1. lib. 1. 5
obscuritas ignoratioque causarum. Aca-
dem. q. ed. 2. lib. 1. 22
obscuritas naturæ. Acad. qu. ed. 1. lib. 2. 135
obscuritas rerum, verborum. de Finib.
lib. 2. 12
obscuritas in ipsis rebus. Acad. quæst. ed.
1. lib. 2. 7
quod pertinent obscuritates & ænigmata
forniorum. Diuin. lib. 2. 102
vt speciem utilitatis obscuret. Offic. 3. 62
vt enim obscuratur & offunditur luce so-
lis lumen lucernæ, & c. de Fin. lib. 3. 36
splendore virtutis & magnitudinis ob-
scuretur, & obruat, & intereat, necesse
est. de Fin. lib. 3. 36
eas obscurari sæpe & obrui. de Fin. li. 4. 24
obsequi amico. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 8
obsequi alicuius studiis. Tusc. q. lib. 2. 57
obsequi alicuius voluntati. de Fin. lib. 2. 15
obsequium amicos, veritas odium parit.
Læli. 75
obserebatur terra frugibus. 2. de Leg. 58
obsita tenebris loca. Tusc. qu. lib. 1. 41
obseruare & colere aliquem. Offic. 1. 107
obseruare facta hominum, ad legesque
reuocare. 3. de Leg. 40
obseruare literas legum. 3. de Leg. 40
obseruare nutum alicuius. Parad. 49
obseruare tempus. Tusc. q. lib. 4. 16
obseruari causa temporis. Læli. 26
obseruatio constans atque diuturna. Di-
uin. lib. 2. 96
obseruatio diuturna notandis rebus fecit
artem. Diu. lib. 2. 112
corporibus omnis obsidetur locus. de Na-
tu. deo. 1. 46. nihil enim quod vacet
corpore.
obsideri ab hoste. Offic. 2. 82
quod si in omnibus his rebus obsistis. de
Nat. deo. 1. 70
obsistere dolori. Tusc. q. lib. 2. 16
obsistere dolori tanquam hosti. Tuscul.
quæst. lib. 2. 45
obsistere iniuriæ. Offic. 1. 35
obsistere opinionibus. Acad. quæst. ed. 1.
lib. 2. 99
obsistere studiis alicuius. Læli. 25
obsolescere, pro, vetustate in desuetudi-
nem & obliuionem abire. Acad. quæst.
ed. 2. lib. 1. 8
obsonare ambulando famem. id est, pro

obsonio parare. Tusc. q. lib. 5. 70
quæ obstant & impediunt. Acad. quæst.
ed. 1. lib. 2. 21
obstita ac fulgura aruspices pianto. 2. de
Leg. 18
obstringere se sceleris & terribimo par-
ricidio patriæ. Offic. 3. 111
obstringere se scelere. Offic. 2. 23
& ad beneficiis obstringendos homines
accommodata. Offic. 2. 96
qui iter pœnis corporibus suis obstruere
voluerunt. Cat. 68
obstruata multis difficultatibus. Acad. q.
ed. 1. lib. 2. 7
obstruere eas partes & obthuratas esse
dicebat. Fat. 8
cũ sit immoderato obstupescita potu
atque fastu. Diuin. lib. 1. 16
obstupescere alicuius aspectu. Diuin.
lib. 2. 39
obsturdescimus tamen nescio quomodo.
Læli. 74
hoc sonitu completæ aures obsurduerunt.
Som. Scip. 18
obtegrare os terræ reiectum. 2. de Leg. 51
ea virtutibus suis, quibus à natura esse mus
ornati, obteri posse. de Finib. lib. 4. 48
si minus id obtinebis. Tusc. q. lib. 1. 22
quomodo primum obtinebit nomen sa-
pientia? Acad. q. ed. 1. lib. 2. 25
obtinere aliquid nullo refellente. Offic. 3.
103
obtinere causam. de Finib. lib. 4. 1
obtinere locum proverbit. Tusc. q. lib. 4. 29
obtinere salutem & fortunas per aliquem
nulla impensa. de Pet. Conf. 25
quod se posse putant duas contrarias sen-
tentias obtinere. de Finib. 4. 74
obtinere falsum testamentum. Offic. 3. 95
obtinere sententiam aliquam. Tuscul. q.
lib. 1. 22
obtrectandi causa cum aliquo pugnare.
Acad. q. ed. 1. lib. 2. 69
obtrectans est, angustiam alieno bono, quod
idem etiam alius habeat. Tusc. q. lib. 4. 46
obtrectatio autem est ea, quam intelligi
zelotypiam volo, ægritudo ex eo, quod
alter quoque potiarer eo, quod ille ip-
se concupiuerit. Tusc. q. lib. 4. 14
obtutus oculorum. Offic. 1. 103
obrutum oculorum effugit animus. de
Vniuers. 33
obtundere ægritudinem. Tusc. q. lib. 3. 30
obtundere mentem. Tuscul. q. lib. 1. 65
cuius obtusior sit acies. Cat. 75
quo quid dici potest obtusius (pro, ine-
ptius). de Nat. deo. 1. 49
obuersari animo. Tusc. q. lib. 2. 46
obuiam procedere morti aduentanti.
Tusc. q. lib. 5. 41
Occæcati cupiditate non prouident.
lib. 1. de Finib. 26
occidimus ipsi, & extingui mur. de Natu.
deo. 2. 17
non occidunt sententiæ hominum inte-
ritu. de Nat. deo. 1. 9
ocium perturbare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 15
ocium abundare. Tusc. q. lib. 2. 24
quid est enim dulcius ocio literato? Tusc.
q. lib. 5. 76
ociosorum vita & faciliior, & tutior, &
minus aliis grauis aut molesta est: fru-
ctuosior autem hominum generi, & ad
claritatē amplitudinēque aptior eo-
rum, qui se ad Rempub. & ad res ma-
gnas gerendas accommodauerunt. Of-
fic. 1. 99. & 101
Occæcianum bellum. de Nat. deo. 2. 11
ocitupla pars, sexta primæ. de Vniu. 19
oculus conturbatus. Tusc. q. lib. 3. 13

is enim, qui occultus & tectus dicitur, tā-
tum abest vt se indicet, perficiet etiam
vt dolere alterius improbè facto videat-
ur. de Finib. lib. 2. 46
qui nihil ex occulto, nihil de insidiis a-
gendum putant. Offic. 1. 33
in occulto latere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1. 32
occultæ, & ab ipsa natura inuolutæ res.
Acad. quæst. edit. 2. lib. 1. 11
occulta & circumfusa crassis tenebris. A-
cad. quæst. ed. 1. lib. 2. 112
alterra occulta quædam & quasi inuolu-
ta aperiri. de Fin. lib. 1. 24
occultissimas res aperire, in lucemque
proferre. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 57
occultare & dissimulare appetitum volu-
ptatis propter verecundiam. Offic. 1. 147
occultare suum gaudium. Offic. 2. 116
occultare sententiam fronte. Læli. 59
eorumque omnium, quæ naturæ obscuri-
tate occultantur. de Fin. lib. 5. 48
tum occultantur, tum rursus aperiuntur
stellæ. de Nat. deo. 2. 37
occumbere mortem pro patria. Tusc. qu.
lib. 1. 91
occupare dominatum. Tusc. q. lib. 5. 42
occupare regnum. Læli. 38
occupare tyrannidem. Offic. 3. 121
occupari in aliqua re. Acad. quæst. edit. 1.
lib. 1. 11
occupatum esse in se conseruando. de Fi-
nib. lib. 4. 28
dicatque nos in vocibus occupatos. Tusc.
quæst. lib. 5. 54
occupatis & obfessis vrbis locis procrea-
tus tribunatus. 3. de Leg. 19
occupatio rei militaris. Acad. quæst. ed. 1.
lib. 2. 4
occupatio sum implicatus. de Nat. deo.
1. 37
quod cuique occurrit. Acad. quæst. ed. 1.
lib. 2. 35
non occurrit animo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 26
nobis occurrit deus in precibus, in opta-
tis, in votis. de Nat. deo. 1. 27
occurritur autem nobis, & quidem à do-
ctis & eruditis. Offic. 2. 9
Oceanus, Perseidæ pater. 3. de Nat. d. 34
Oceanus, Salaciæque, dii, cæli satu, terræ-
que conceptu generati. de Vniu. 49
Oceanus feruor constantissimus. 3. de Nat.
deo. 17
aut ii qui Oceani freta illa viderunt, & c.
Gaditanum nempe siue Atlanticum.
Tusc. q. lib. 1. 38
Oceanus humoribus altitur sol igneus. de
Nat. deo. 2. 29
ocii consumendi causa facere aliquid.
Tusc. quæst. lib. 5. 36
eorumque qui priuatum ocium negotiis
publicis antulerunt, nominatim vita
laudatur. Tusc. q. lib. 3. 48
ita ocium suum ad nostrum negotium
contulisse videantur. Offic. 1. 117
qui quondam peperisset ocium ciuitati.
Offic. 3. 5
ocium perturbare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 15
ocio abundare. Tusc. q. lib. 2. 24
quid est enim dulcius ocio literato? Tusc.
q. lib. 5. 76
ociosorum vita & faciliior, & tutior, &
minus aliis grauis aut molesta est: fru-
ctuosior autem hominum generi, & ad
claritatē amplitudinēque aptior eo-
rum, qui se ad Rempub. & ad res ma-
gnas gerendas accommodauerunt. Of-
fic. 1. 99. & 101
Occæcianum bellum. de Nat. deo. 2. 11
ocitupla pars, sexta primæ. de Vniu. 19
oculus conturbatus. Tusc. q. lib. 3. 13

oculi, rerum optimarum cognitiones no-
bis attulerunt. de Vniuers. 65
in hũc oculi omniũ cōiciuntur. Offic. 2. 63
oculi Mineræ cæsi, carulei Nepruni. de
Nat. deo. 1. 58
oculi, tanquam speculorum, altissimum
locum obtinent. 2. de Nat. deo. 106
oculi nimis arguti, quæadmodum animo
affecti simus, loquuntur. 1. de Legib. 20
oculi venusti. Tusc. quæst. lib. 5. 35
à consuetudine oculorum, aciem mentis
abducere. de Nat. d. 3. 32
à consuetudine oculorum, animum abdu-
cere difficultimum. 3. de Nat. deo. 14
oculorum ignis se cum eo confudit, qui
est ob oculos offusus. de Vniu. 61
iis artibus, quarum iudicium est. oculo-
rum. 2. de Nat. deo. 110
oculorum est in nobis sensus acerrimus.
de Fin. lib. 2. 44
oculorum sensum omnem effugit ani-
mus. de Vniuers. 63
oculorum utilitas maxima donata huma-
no generi, deorum munere. de Vnt. 65
& primum id quod ante oculos est. de Pe-
tit. Conf. 19
qui ante oculos sunt. Læli. 36
nam nos quoque oculos eruditos habe-
mus. Parad. 47
cum rerum natura duo lumina ab ani-
mo ad oculos perforata nos habere vo-
luisse. 3. de Nat. deo. 6
oculos lubricos & mobiles fecit natura. 2.
de Nat. deo. 107
oculos natura membranarum tenuissimis ve-
stituit & sepiit. Ibidem.
apertis atque integris & oculis & auribus
nec videre nec audire. Tusc. q. lib. 1. 39
oculis apertis, & somno conuiuentibus.
2. de Nat. deo. 108
nos enim ne nunc quidem oculis cerni-
mus ea quæ videmus. Tusc. q. lib. 1. 38
cur te duobus contuear oculis, & non al-
tero tantum? 3. de Nat. deo. 56
qui in oculis ciuium quondam viximus.
Offic. 3. 4
in oculis quidem exercitus. de Fin. li. 1. 28
si in oculis sis multitudinis. Tusc. quæst.
lib. 2. 54
quibus oculis intueri potuit vester Pla-
to fabricam illam tanti operis? de Nat.
deo. 1. 15
erat oculis peruersissimis. de Nat. d. 1. 55
oculis alicquem priuare. Acad. quæst. ed. 1.
lib. 2. 33
Quem quisq; odit, perisse expetit. En-
nius. Offic. 2. 31
non tu quidem oderis, sed certè nõ pro-
bes. lib. 1. de Fin. 11
aspernari, odisse, fugere (amare, consecra-
ri, adipisci velle. lib. 1. de Fin. 25
apertè odisse magis ingenui est, quàm
fronte occultare sententiam. Læli. 59
odisse congressus hominum. Læli. 73
odium, est ira inueterata. Tusc. q. lib. 4. 16
odium mulierum. Tusc. q. lib. 4. 19
odium, venenum est amicitia. Læli. 35
an propter infinitum odium tyranni ef-
frenatus in Aruntem inuaserit. Tusc.
quæst. lib. 4. 39
odio acerbior Sylla incitatus, C. Marii
reliquias dissipari iussit. 2. de Leg. 52
odio capitali ab aliquo dissidere. Læli. 2
at verò eos & accusamus, & iusto odio di-
gnissimos ducimus. lib. 1. de Fin. 26
odia, dissidia, discordias. de Nat. deo. 1. 31
in odia hominum incurrere. Offic. 1. 107
odoris intolerabili fœditate depellunt in-
sectas multæ animates. 2. de Nat. d. 96
odoratus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 21

odoratus iucundus pomorum. 2. de Nat. deor. 118
 odrilitium. de Finib. lib. 2. 21
 Œdipus Coloneus. Cat. 20
 Œnei partu edita. id est Deianira. Tusc. q. lib. 2. 16
 quibus vinū diffusum sit è pleno œnophoro. de Finib. lib. 2. 21
 ille cui in monte Ceteo illatz lampades fuerunt. 3. de Nat. deo. 18
 Necessè enim est offa obiecta cadere frustum ex pulli ore, &c. Diuin. lib. 1. 28
 si in offam pulvis inuadit. Diuin. lib. 2. 58
 offendit eum sedentem in exhedra. de Nat. deo. 1. 12
 nunquam illum ne minima quidem re offendit. Lat. 85
 grauius offendere aliquem. Offi. 1. 120
 offensio (ægrationibus contraria) est opinio. vehemens de re non fugienda, inhærens, & penitus insita, tanquam fugienda. Tusc. q. lib. 4. 20
 offensio pedis. Diuin. lib. 2. 67
 quæ si in deformitate corporis habeat aliquid offensionis, &c. Offi. 3. 143
 offensionis aliquid habent corporis per insignes prauitates. 1. de Leg. 38
 offensionis nihil habens mundi forma. de Vniuer. 13
 ne in offensionem Atheniensium caderet. de Nat. deor. 1. 59
 offensiones corporum. Tusc. q. lib. 4. 25
 offensionum & repulsarum quasi quandam ignominiam timere & infamiam. Offi. 1. 102
 si nihil se offeret. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 91
 offerre se ad mortem pro patria. Tuscul. q. lib. 1. 27
 offerre se periculis sine causa. Offi. 1. 115
 officium, Græcè *καθήκον*. de Finib. lib. 3. 16
 officium commune, Græci *καθῆκον μίσηρον*. id est, mediū officii appellant. Offi. 1. 115
 officium inchoatum. de Finib. lib. 4. 12
 omne officium quod ad coniunctionem hominum, & ad societatem tuendam valet, anteposendum est illi officio, quod cognitione & scientia continetur. Offi. 1. 121
 officium mediū quoddam est, iuxta Stoicos, quod neque in bonis ponatur, neque in contrariis. de Finib. lib. 3. 46
 officium mediū est, quod cur factum sit, ratio probabilis reddi potest. Offi. 1. 15
 officium quoddam mediū dicitur, quoddam perfectum. Offi. 1. 13
 perfectum officium, rectum opinor vocemus, quod Græci *κατὰ φύσιν*. Offi. 1. 13
 nullum officium referenda gratia magis necessarium est. Offi. 1. 71
 vt nec medici, nec imperatores, nec oratores, quāuis artis præcepta perceperint, quæquā magna laude dignum sine vsu & exercitatione consequi possunt: sic officii seruandi præcepta traduntur illa quidem, sed rei magnitudo vsum quoque, exercitationemque desiderat. Offi. 1. 85, & 87
 dolores quosuis suscipere malle, quàm deserere vllam officii partē. 1. 1. de Fi. 19
 officii fructus est officium ipsum. de Finib. lib. 2. 60
 neque vlla officii præcepta firma, stabilia, coniuncta naturæ tradi possunt, nisi aut ab iis qui solam (vt Stoici) aut ab iis qui maximè honestatem propter se dicant expectadā (vt Peripatetici.) Offi. 1. 9
 quis est enim qui nullis officii præceptis tradendis philosophum se audeat dicere: Offi. 1. 7

move quid officii sui sit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 26
 officium appellant Stoici, quod ratione actum sit. de Finib. lib. 3. 46
 contra officium est, maius anteponi minori. Offi. 1. 47
 officium prodere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 25
 quibus authoribus officium & fidem secutus esset. Diu. lib. 1. 27
 in officio colendo sita vitæ est honestas omnis, & in negligendo turpitudine. Offi. 1. 7
 omnis de officio duplex est quæstio: vnum genus est, quod pertinet ad finem bonorum: alterum, quod positum est in præceptis, quibus in omnes partes vsus vitæ confirmari possit. Offi. 1. 13
 nulla enim vitæ pars neque publicis, neque priuatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus, neque si tecum agas quid, neque si cum altero cotrahas, vacare officio potest. Offi. 1. 7
 officia quæ ex communitate ducuntur, aptiora sunt naturæ, quàm ea quæ ex cognitione. Offi. 1. 121
 officia quando, & quibus de causis commutentur. Offi. 1. 45
 officia quædam sunt, quæ aliis magis, quàm aliis debeantur: vt vicinum citius adiuueris in fructibus percipiendis, quàm aut fratrem, aut familiarem: at si lis in iudicio sit, propinquū potius & amicū, quàm vicinum defenderis. Offi. 1. 85
 officia iustitiæ studiū officiūque scientiæ præponenda. Offi. 1. 217
 & ad nostras utilitates officia antè collata. Offi. 1. 69
 officia, Græcè *καθήκοντα* ab initiis naturæ proficiscuntur. de Finib. lib. 3. 18
 officia seruata. Acad. q. ed. 2. lib. 2. 26
 sunt etiam officia quædam aduersus eos seruanda, à quibus iniuriam acceperis. Offi. 1. 51
 cummlata erant officia vitæ. Tusc. quæst. lib. 1. 98
 lex quasi officiorū magistra. de Nat. d. 1. 30
 omnia officia eò referunt, vt adipiscamur principia naturæ. de Fin. lib. 3. 18
 etenim si in eos, quos speram⁹ nobis profuturos, non dubitamus officia conferre: quales in eos esse debemus, qui iam profuerunt. Offi. 1. 71
 officia describere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 104
 qui officia deserunt mollitia animi. id est, laborum & dolorū fuga. lib. 1. de Fin. 26
 officia & seruata, prætermittantur, media inter rectè facta & prauè putabat Zenon. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 26
 officia meminisse debet is, in quem collata sunt, non commemorare qui contulit. Lat. 62
 quum multa sint in philosophia & grauiā & vtilia, accuratè copiosèque à philosophis disputata, latissimè patere videntur ea quæ de officiis tradita ab illis & præcepta sunt. Offi. 1. 7
 aut officiis debitis, aut rerum necessitatibus euenit. lib. 1. de Fin. 26
 in omnibus officiis tribuendis videndum erit, quid cuique maximè necesse sit, & quid quisque nobiscum, vel sine nobis, aut possit consequi, aut non possit. Offi. 1. 85
 nec enim quicquā ingenium potest habere officina. Offi. 1. 209
 sed tamen vt ex eadem officina exisse appareat. Parad. 6
 offundere noctem quandam rebus. de Nat. deo. 1. 5
 offundere tenebras. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 57

offusus ob os ignis. de Vniu. 61
 Olea in arce Athenis. 1. de Leg. 1
 nihil olet ex academia, nihil ex Lycæo. de Nat. deo. 1. 50. pro, nihil habet Academicum.
 bene olens. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 22
 si ex oliua modulatè canentes tibi nacerentur, &c. de Nat. deo. 2. 17
 Olympias, Alexandri mater. 2. de Nat. deo. 51.
 draconem aluit. Diuin. lib. 2. 104
 ludis Olympiæ memoriæ proditum est. de Nat. deo. 2. 5
 Olympionices. Tusc. quæst. lib. 1. 99
 Sed hæc omitto, illud quæro, &c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 86
 omittit omnem timorem. Tusc. quæst. lib. 2. 57
 voluptates omittantur, maiorum voluptatum adipiscendarum causa. lib. 1. de Fin. 29
 vim vitalem per omnem mundum pertinentem. de Nat. deo. 2. 18
 omnes quum secundæ res sunt maximè, tum maximè meditari secum oportet, quo pacto aduersam ærumnam ferat. ex Phormione Terent. Tusc. q. lib. 3. 27
 omnes vim & naturam diuinam esse arbitrantur. Tusc. q. lib. 1. 25
 omnium ferè artium commune est, vt suis, hoc est, propriis vtantur verbis, quibus vulgus non vtitur. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 19
 omnium rerum potestate dominatūque dignissimum. de Nat. d. 2. 22
 omnium rerum vna est definitio comprehendendi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 119
 omnibus his, quæ visa sunt, veris adiuncta sunt falsa (ex sententia Academicorum) quæ à veris nihil differunt: ea quum talia sint, nihil posse comprehendit inferunt. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 40
 nullum esse pilum omnibus rebus talè, &c. hoc est, per omnia simile alteri pilo. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 76
 omnes dispersos congregare, & ad societatem vitæ conuocare. Tusc. q. lib. 1. 50
 omnes igitur partes mundi tangam. de Nat. deo. 2. 18
 inter omnes omnium gentium sententia constat. de Nat. deo. 2. 10
 quod omne est, id non cernitur ex alio extrinsecus. Diuin. lib. 2. 80
 omne quod ex se connexum est, verum est. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 89
 omne præterea quod esset infinitum. de Nat. deo. 1. 22
 omne infinitum esse, quum nihil habeat extremum, Epicuri ratione comprobatur. Diuin. lib. 2. 80
 omne quod ortum est, mortalitas consequitur. de Nat. deo. 1. 20
 omne illud permisitū, ex quo hæc secuit, consumpsit. de Vniuer. 31
 omnia in perfectis & maturis meliora. de Nat. d. 2. 28
 rectè eius omnia dicuntur, qui scit vt solus omnibus. de Finib. lib. 3. 59
 omnia minima, pro, minima quæque. 3. de Nat. deo. 64
 omnia quæ mouentur, interuallis mouentur. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 20
 nullum sensum omnino. de Nat. deo. 1. 20
 omniuaga Diana. 2. de Nat. deo. 51
ὁμοιωσις, Latine conuenientia. de Finib. lib. 3. 17
 Vt onus se Ætna grauius dicant sustinere. Cat. 4
 onera contentis corporibus facilius feruntur, remissis opprimunt. Tusc. quæst. lib. 2. 48

onera quibusdam bestiis & iuga imponimus. 2. de Nat. deor. 114
 nunc onusti cibo & vino confusa & perturbata cernimus. Diuin. lib. 1. 55
 Opacat terras nox. 2. de Nat. deo. 76
 sol opacat terras modo his, modò illis partibus. de Nat. deor. 2. 36
 Opas Nilo natus, ab Ægyptiis appellatur Vulcanus. 3. de Nat. deo. 39
 opera forensis. Diuin. lib. 2. 108. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 2
 opera publica. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 6
 mirenturque in ea tantum me operæ & temporis ponere. Offi. 1. 3
 quod in rebus honestis & cognitione dignis operæ curæque ponetur, id iure laudabitur. Offi. 1. 29
 operam, curamque consumpsimus in eo studii. de Nat. deo. 1. 6
 operam literis Græcis legendis consume. re. lib. 1. de Finib. 1
 multam operam frustra consumere. Tusc. q. lib. 1. 92
 operam dare alicui. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 11, & 17
 studiose operam dare in exercitationem aliquam. Tusc. q. lib. 1. 6
 multam operam & magnum studium in aliquo ponere. lib. 1. de Finib. 1
 quis est qui non præclarè & ab illis positam, & à nobis susceptam operam philosophandi arbitretur? Tuscul. quæst. lib. 5. 2
 non modò operam nostram nunquam à populari cætu remouemus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 6
 quid tibi ergo opera nostra opus est? Tusc. q. lib. 1. 21
 debeo laborare vt sint opera, studio, labore meo doctiores ciues mei. 1. 1. de Fi. 9
 cæteri que operis & officii erit id quod violatum est, pensandum. Offi. 2. 100
 operosis negotiis & molestis implicatus. de Nat. d. 1. 38
 ne operosius quis sepulchrum faceret, quàm quod decem homines effecerint triduo. 2. de Leg. 59
 si in opertum bonæ deæ accessisses. Parad. 39
 & quidem in operto fuisti. Parad. 40
 opera Apollinis. Diuin. lib. 2. 87
 quo ex genere Apollinis operata prolata sunt. Diuin. lib. 1. 97
 operimento matris terræ obducitur corpus in sepultura. 2. de Leg. 51
ὀφθαλμια. de Finib. lib. 3. 27
ὀφθαλμια & *ὀφθαλμια*, emolumenta & detrimenta. de Finib. lib. 3. 54
 opifex adificatorque mundi Platonis de Timæo deus. de Nat. deo. 1. 14
 opifex etiam post mortem nobilitari voluit. Tusc. q. lib. 1. 28
 opifex omnes in fordida arte versantur. Offi. 1. 209
 opinio est quædam effocinata ac leuis, nec in dolore magis, quàm eadem in voluptate, quæ cum liquecimus, siuimusque mollitia, apis aculeum sine clamore ferre non possumus. Tuscul. quæst. lib. 2. 46
 opinio est Anaximadri, natiuus esse deos. de Nat. deo. 1. 19
 vt spes Romani populi bona de te sit, & honesta opinio. de Pet. Conf. 34
 opinio confirmata. Tusc. q. lib. 3. 2
 opinio, non instituto aliquo aut more, aut lege est constituta. de Natura deor. 32
 opinio deorum. Tusc. q. lib. 1. 25
 opinio de diis non institutis est confir-

mata, non legibus. Tusc. q. lib. 1. 25
 opinio imbecilla, & cum falso incognitōque communis. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1. 30
 opinio, quod homini homine nihil esset pulchrius, simulachrorum superstitionem fortasse inuenit. de Nat. d. 1. 55
 opinio magni mali. Tusc. quæst. lib. 3. 52
 opinio præiudicata. de Nat. deo. 1. 8
 opinio rerum est sub sensum cadentium. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 23
 opinio vehemens, inhærens, & penitus insita. Tusc. quæst. lib. 4. 20
 opinio vetus, & omnium gentium firmata consensu. Diuin. lib. 1. 1
 opinio hæc vetus Græciam opleuit. 2. de Nat. deo. 46
 opinionis iudicio suscipi. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 27
 opinionem volūt Stoici esse imbecillam assensionem. Tusc. q. lib. 4. 13
 ad opinionem magni mali cum illa etiam opinio accedit, oportere, rectum esse, ad officium pertinere, ferre illud ægrè tum denique efficitur illa grauis ægritudinis perturbatio. Tusc. quæst. lib. 3. 52
 quod affert opinionem per sensus, rationis experts. de Vniuer. 3
 quibus cum si frequentes sunt, opinionem adferunt populo, &c. Offi. 2. 66
 opinionem deorum non collocutio hominum, non consensus efficit. Tuscul. quæst. lib. 1. 25
 hanc excutere opinionem mihimet radicitus volui. Tusc. q. lib. 1. 101
 vt nullam eius opinionem reliquam faciat. de Nat. deo. 1. 23
 hanc opinionem vsque ad hanc ætatem perduxisti. de Nat. deo. 1. 46
 opinionem à scientia separarunt vt veteres philosophi ratione subiecti, vt illa sit in sensibus, hæc in notionibus animi atque rationibus. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1. 23
 opinionem omnium vincere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 1
 in cælum translatos non re, sed opinione esse dicunt. 3. de Nat. deo. 37
 non opinione solū, sed etiam ad veritatem planè velim mihi persuaderi. de Nat. deo. 1. 43
 non in opinione, sed in natura sita arboris aut equi virtus. 1. de Leg. 34
 opinionem deprauatæ. Tusc. quæst. lib. 3. 1
 tum opinionem adfensionisque firmæ & veræ gignuntur. de Vniuer. 37
 opinionum commenta delet dies, naturæ iudicia confirmat. de Nat. deo. 2. 4
 videmus cæteras opiniones fictas atque vanas diuturnitate extabuisse. de Nat. deo. 2. 4
 opinionem videas apud eos firmiores esse de bestiis quibusdam. de Nat. deo. 1. 57
 opinionibus obsistere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 99
 opinionibus vulgi rapimur in errorem. 2. de Leg. 42
 opinionibus & institutis omnia tenent. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 32
 opiniosissimus homo. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 132
 ergo ista nec opinata non habeat tantam vim, vt ægritudo ex his omnis oriatur. Tusc. quæst. lib. 3. 47
 nec opinata, quia recentia sunt, maiora videntur, non quia repentina. Tusc. q. lib. 3. 43
 si peripicium nec opinata quædam bona. Offi. 2. 50
 si nec opinata quid euenit. Tusc. quæst.

lib. 3. 44
 in opinione confidunt. de Vniuer. 5
 opinione & assensionem sublata sequitur omnium percensionum retentio. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 71
 opinator. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 60
 quod torum opinabile est. de Vniuer. 3
 oppetere mortem. Offi. 1. 121
 oppetere maturam mortem. Diu. lib. 1. 35
 oppetere mortem pro patria. Offi. 1. 83
 oppetere mortem pro Repub. de Finib. lib. 3. 51
 sed eorum definitiones paulū oppido inter se differunt. de Fin. lib. 3. 27
 opponere auctoritatem suam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 59
 oppositi consilibus tribuni apud Romanos. 3. de Leg. 17
 oppositi regibus Lacedæmone Ephori à Theopompo. lib. 1. de Finib. 1
 opposita sunt ea ambitiosis. 3. de Leg. 34
 opportunitas, quam Græci *ὀξεῖον* vocant, non fit maior productione temporis. de Fin. lib. 3. 36, & 37
 quæ vtilitas, quæque opportunitas membrorum in homine. de Nat. deo. 1. 64
 oportunitas temporis est, iuxta Stoicos. Offi. 1. 197
 oportunitas temporum. Ibidem.
 corporis opportunitates atque habilitates. 1. de Leg. 20
 opportunitates fluminum. 2. de Nat. d. 100
 opprimi ægritudine. Tusc. q. lib. 3. 24
 opprimi toto corpore doloribus acerbissimis. Tusc. q. lib. 5. 21
 opprimi ruina. Diuin. lib. 2. 15
 opprimi vi in bona causa est melius, quàm malè cedere. 3. de Leg. 31
 oppressus populus dominatu ac potentia principum. 3. de Leg. 31
 quo (malo) aut oppressus iaceas, aut ne opprimare, mète vix costes? Tusc. q. lib. 4. 30
 oppressus multis malis. de Fin. lib. 5. 70
 quoniam modo poruit terra oppressus vi uere? Diuin. lib. 2. 40
 oppressus vino, somno. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 50
 nec verò huius tyranni solū, quem armis oppressa pertulit ciuitas. Offi. 2. 31
 quæ iam oratio non à philosopho aliquo, sed à censore opprimenda est. de Finib. lib. 1. 27
 oppressio detestabilis & tetra legum & libertatis. Offi. 3. 110
 oppugnationes. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 3.
 Græci *πολιπραξίαι* vocant.
 Ops Saturno & Salacia generata. de Vniuer. 49
 Opis templum. de Nat. deo. 2. 44
 quibus enim nihil opis est in ipsis, &c. Cato 4
 ope consilioque tuo furtum aio factum esse. 3. de Nat. deo. 55
 optimatum auctoritatem omnem tabelaria lex abstulit. 3. de Leg. 31
 optimatum grauitas nata, tribunorū potestate cecidit. 3. de Leg. 17
 optimus id est, beneficentissimus. 2. de Nat. deo. 47
 nonne optimus & grauissimus quisque consistet multa se ignorare? Tusc. quæst. lib. 3. 59
 optimus maximus à maioribus nostris dictus Iupiter. 2. de Nat. deo. 47
 optimus quisque maximè posteritati seruit. Tusc. q. lib. 1. 19
 pericula, labores, dolorem etiam optimus quisque pro patria & pro suis suscipit, vt non modò nullam capiet, sed etiam prætereat omnes voluptates. lib. 1. de Fi

nibus 15
 in optimorum potestate quæ esset, eam esse optimam temp. duxit Atticus, cui nihil inquam populare placuit. 3. de Leg. 33
 in omni munere vitæ optimum & verissimum id est rectissimum. li. 1. de Fin. 10
 volo autem dicere homini id longè optimum esse, quod ipsum sit optandum per se, à virtute perfectum, vel in ipsa virtute situm, sua sponte laudabile: quod quidem citius dixerim solum, quam summum bonum. Tusc. q. li. 2. 41
 in omni arte vel studio, vel quavis scientia, vel in ipsa virtute, optimum quidq; rarissimum est. de Finib. lib. 2. 67
 optimè, concedentis & affirmantis particula. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 106
 optare alicui cruciatum. Tusc. q. lib. 1. 96
 optare tempestatem in tranquillo, demeritis est. Offi. 1. 115
 oprata magis, quam inuenta. de Natura deor. 1. 175
 in optatis, in votis, nobis occurrit deus. de Nat. deor. 1. 27
 quid enim mihi potest esse optatius? de Finib. lib. 4. 37
 cui cum tres optationes Neptunus dedisset. Offi. 3. 117
 ut si optio naturæ nostræ detur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 10
 cum soluta est nobis eligendi optio. de Finib. lib. 1. 26
 hodie vtro frui malis, optio sit tua. Fat. 3
 sed quid opus est plura? Cat. 3
 opus magnum & difficile. Tusc. q. li. 3. 71
 operi inchoato tanquam fastigium imponere. Offi. 3. 41
 opus illud effectum esse pulcherrimum. de Vniuers. 1. 11
 opus præclarum efficiat. de Vniuers. 5
 magno opere aliquem liberare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 112
 opera animi multò maiora, quam corporis. Offi. 2. 65
 opera Corinthia. Parad. 14. & 15
 opera manu facta. de Finib. lib. 3. 58
 nulla opera molitur. de Nat. de. 1. 37
 operibus hominum, id est manibus, vbi etiam varietas inuenitur. 2. de Nat. de. 114
 ex operibus magnificis atque præclaris. de Nat. deor. 1. 71. opus magnum & egregium, paulò potest.
 operibus patris in famulis ferias habento. 2. de Leg. 16
 minus operosa, & multò faciliora. de Nat. deo. 2. 69
 in isto opusculo veritatem exigunt. 1. de Leg. 3
 minutorum opusculorum fabricator. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 111
 ignibus altissima ora reddatur. de Natu. deor. 1. 73
 extrema ora & determinatio mundi. 2. de Nat. deor. 74
 ora maritima. Tusc. q. lib. 5. 30
 ita latè longèque peregrinatur animus, ut nullam oram vltimi videat. de Natura deor. 1. 38
 oræ, id est regiones: aliàs extremas partes significat. Tusc. q. lib. 1. 37
 oræ globi terræ habitabiles & cultæ sunt duæ: altera sub axe, id est polo septentrionali posita: altera australis: cæteræ partes incultæ sunt, quod aut frigore rigeant, aut calore vrantur. Tuscul. q. lib. 1. 56
 orarum & litorum amœnitates. 2. de Nat. deor. 73
 gentes orarum vltimæ. de Nat. deo. 1. 83

oraculum editum ab Apolline Pythio. 2. de Leg. 39
 oraculum Delphicum, celebre & clarum fuit. Diu. lib. 1. 36
 oraculum Delphicum multis seclis verax fuit. Diu. lib. 1. 37
 oraculum Delphicum magnis donis refertum fuit omni populorum atque regum. Diu. lib. 1. 36
 oraculi Delphici veritatem omnis ætas est experta. Diu. lib. 1. 36
 oracula flexiliosa & obscura. Diu. lib. 2. 89
 oracula Physicorum. de Nat. deo. 1. 46
 oracula quæ æquatis fornibus ducuntur. Diu. lib. 1. 35
 circulus aut orbis, qui κύκλος Græcè dicitur. de Nat. deo. 2. 34
 orbis idem quum permessus est octo ambitus. de Vniuers. 41
 orbis laetus. Som. Scip. 12
 orbis immobilis & stans. de Vniuers. 47
 orbis rectus & immutatus. de Vniu. 35
 orbis signifer, Græcè ζωδιακός dicitur. Diu. lib. 2. 70
 orbis terræ, quasi magna quædam insula. 2. de Nat. deo. 123
 orbis cælesti subiecti sunt septem, qui versantur retro contrario motu atque cœlum. Som. Scip. 14
 orbem suum totum sol consecit. de Vniuers. 41
 quod in hunc orbem, quem circumscripsimus, incidere non possunt. de Fin. 5. 10
 orbem alia maiorem lustrarent, alia minorem. de Vniu. 39
 stellæ errantes eundem orbem tenent. de Nat. deo. 1. 61
 in orbem incitatum cœlum. de Vniu. 25
 in orbem torfit medias longitudines. de Vniuers. 11
 tum in eodem orbe in duodecim partes distributo, &c. (zodiacum dicit). Tusc. q. lib. 1. 55
 in orbe cælesti infixi sunt illi, qui voluntur, stellarum cursus sempiterni. Somn Scip. 14
 in orbe Parmenidis, neque figuram diuinam, neque sensum quisquam suspicari potest. de Nat. deo. 1. 22
 orbium cælestis exitus est, qui reliquos omnes complectitur. Som. Scip. 14
 orbium ipsorum impulsu & motu effici sonum, interuallis coniunctum imparibus, sed tamen pro ratione portione distinctis. Som. Scip. 17
 orbium trium ex septem fecit pares celeritates, sed quatuor & inter se dispares, & dissimiles trium reliquorum. de Vniuers. 33
 orbis septem dispares duplo & triplo interuallo moueri iussit contrariis inter se cursibus. de Vniu. 33
 nouem orbibus vel potius globis connecta omnia. Som. Scip. 14
 orba ratio in Græcia. de Nat. deo. 1. 9
 orbam tribunis plebem ne relinquunt. 3. de Leg. 9
 orbitas liberorum. Tusc. q. lib. 3. 48
 orbare se luce. Tusc. quæst. lib. 3. 22
 qui tanta gloria, dignitate tanta sit orbatus. Tusc. q. lib. 1. 10
 orbatus vitæ commodis. Tusc. q. lib. 1. 25
 cur orbati Reipub. muneribus, &c. Offi. 2. 8
 Orcus, frater Iouis & Neptuni. 3. de Nat. deo. 30
 ut autem à facillimis ordiamur. lib. 1. de Finib. 10
 ordo, est cõpositio rerum aptis & accommodatis locis. Offi. 1. 197

ordo & constantia fiderum in omni æternitate. de Nat. d. 2. 31
 ordo & modus omnium quæ sunt, quæque dicuntur: hoc est, modestia seu temperantia. Offi. 1. 15
 ordo gerendorum negotiorum. de Fin. lib. 4. 56
 ordo opponitur temeritati. 2. de Nat. d. 19
 ordo princeps, Senatus. 3. de Leg. 26
 ordo rerum. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 13
 ordo scribendi. lib. 1. de Fin. 5
 ordo sempiternus. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 22
 ordo sempiternus rerum cælestium. de Nat. deo. 2. 12
 ordo Senatus quum frequens est, auctoritatem res habet. 3. de Legib. 35
 ordo Senatus talis, ut non modò censores, sed etiam iudices omnes possit defatigare. 3. de Leg. 27
 ordo Senatus vitio vacato, cæteris specimen esto. 3. de Leg. 10
 ordo summus inuidia non caret. 3. de Legib. 23
 nunquam inferioris ordinis amicis (se anteponebat). Læ. 1. 61
 qui ordinis tenuioris essent. 3. de Leg. 18
 in ordinem adducere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 109
 ordinem parentis dei quum cognouissent dii ab eo creati. de Vniuers. 59
 ordine id quoque est: est enim ad id quod propositum est, accommodatum. 2. de Legib. 46
 ordines adminiculorum. Cat. 49
 ordines arborum. Cat. 53
 ordines arborum directi in quincuncem. Cat. 55
 nullius rei origo causa remota reperiri potest. de Vniuers. 3
 ut originem rerum, & molitionem nouam quæreret. de Vniuers. 9
 quaquam est in originibus. subaudi, Portu Catonis, de quibus voluminibus, vide Ciceronem in Bruto. Tusc. q. lib. 1. 3
 quicquid oritur, qualescunque est, causam habeat à natura necesse est. Diu. lib. 1. 46
 innumerabiles mundi à Democrito, qui & oriantur & intereant quotidie. lib. 1. de Fin. 16
 longis interuallis orientes occidentesque deos opinatus est Anaximander. de Natu. d. 1. 19
 ortus obscuris parentibus. Offi. 1. 163
 nollem me ab eo ortum tam importuno, tamque crudeli. lib. 1. de Fin. 18
 omne quod ortum est, mortalitas consequitur. de Nat. deo. 1. 20
 ortus solis & lunæ, reliquorumque siderum. Diu. lib. 1. 108
 ortus secundus eum hominem, qui immoderate vixerit, in figurâ muliebrem transieret. de Vniu. 57
 ortum virginis dilungit à fabula Diogenes Babylonius. de Nat. deo. 1. 31
 ortum vnum fore omnibus, eumque moderatum & constantem. de Vniu. 55
 ortu aut obitu lunæ ætus maritimi, fretorumque angustia commouentur. de Nat. deo. 2. 15
 ortus à diis fidem non habere, difficile est. de Vniuers. 47
 Orithyam Athenis Aquilo sustulit. 1. de Legib. 3
ὀρθοτης Latine finientes rectissime nominari possunt. Diu. lib. 2. 73
ὀρθοτης varietatem maximam habent, alique in aliis locis sunt. Ibidem.
ὀρθοτης sunt orbis, qui cœlum quasi medium diuidunt, & aspectum nostrum definiunt. Diu. lib. 2. 73

appetitio. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 25
ὀρεσις vocant Græci appetitum animi. de Finib. lib. 3. 19. & 5. 14
 ornauit deus mundum signis & luminibus. de Nat. deo. 1. 17
 ornare abacos argento, auròque cæato. Tusc. q. lib. 5. 45
 ornatus artibus omnibus, quæ dignæ libero essent. de Vniuers. 1
 ornatus excellentie ingenii magnitudine. Offi. 1. 165
 ornatus præclara eruditione atque doctrina. Offi. 1. 165
 ornatus militaris. Offi. 1. 89
 ut hic ornatus inquam dilapsus occidat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 111
 ornatus regius. Tusc. q. lib. 1. 105
 ornatus regalis. de Finib. lib. 2. 57
 ornatus mundi. lib. 1. de Finib. 15
 ornatus orationis vel copiosæ vel elegantis. lib. 1. de Finib. 7
 ornatus, atque vestitu. de Natu. deo. 1. 57
 quæ & principibus maximè ornamento est. de Finib. lib. 4. 51
 ornamenta dicendi. Fat. 3
 ornamenta vitæ. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 31
 ornamenta laudis ad mortuos pertinere illa significatio est, quod coronam virtute partam & ei qui peperisset, & eius parenti sine fraude esse lex impositam iubet. 2. de Leg. 56
 ornamenta oratoria. Parad. 4
 oro, ploro, atque imploro fidem. de Nat. deo. 1. 11
 sed redeat vnde aberrauit oratio. Tusc. q. lib. 5. 48
 sed nescio quo pacto ab eo, quod erat à te propositum, aberrauit oratio. Tusc. q. lib. 3. 68
 oratio ad persuadendum accommodata. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 23
 oratio accurata. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 42
 oratio anceps. Diu. lib. 2. 43
 oratio Attici consecuta difficillimam illam societatem grauitatis cum humanitate. 3. de Leg. 1
 oratio capitalis. Offi. 2. 108
 oratio compta & mitis. Cat. 25
 oratio continens. Tusculan. quæst. lib. 1. 15
 oratio ratione conclusa, hoc est syllogismo. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 23
 ad te igitur mihi iam conuertenda est omnis oratio. Tusc. q. lib. 4. 48
 oratio copiosa & elegans. lib. 1. de Fini. 7
 oratio dilucida. de Finib. lib. 3. 2
 oratio duplex est: altera contentionis, altera sermonis. Offi. 1. 183
 quando me in hunc locum deduxit oratio. 3. de Nat. deor. 29
 sic agamus, ut nos ipsa ducit oratio. 3. de Nat. deo. 3
 an alia esset erudita, alia popularis oratio. Parad. 5
 oratio faceta. Offi. 1. 185
 quæ in multitudine cum contentione habetur oratio, ea sæpe vniuersam excitat gloriam. Offi. 2. 68
 oratio habita memoriter, accurate, copiose. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 58
 oratio cum ingressa est, imitata & effecta simulacra, bene agi putat, si similitudinem veri consequatur. de Vniuers. 9
 fit te Luculli oratio flexit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 58
 sed ita tetra sunt quædam, ut ea fugiat & reformidet oratio. Tusc. quæst. lib. 1. 97
 oratio in hominibus mentis est interpres

verbis discrepans, sententis cõgruens. 1. de Leg. 23
 itaque facile in animo forti contra mortem habita infedit oratio. Tusc. quæst. lib. 2. 8
 oratio me istius philosophi non offendit: re mihi non satisficit. lib. 1. de Finib. 12
 sed adhibeat oratio modum, & redeat illic vnde deflexit. Tusc. q. lib. 5. 68
 oratio mollis & eneruata. Tusc. quæst. lib. 4. 30
 iam enim à sapientum familiaritatibus ad vulgares amicitias oratio nostra delabitur. Læ. 1. 65
 oratio ornata & grauis. de Finib. lib. 4. 4
 oratio perpetua. de Fin. lib. 1. 22
 ut in vtraque partem perpetua explicatur oratio. Fat. 1
 oratio perpetua fusa latius, qua homo regat populos, qua stabiliat leges, qua castiget improbos, qua tueatur bonos, qua laudet claros viros, qua præcepta iuluris & laudis aptè ad persuadendum edat suis ciuibus, qua hortari ad decus, reuocare à flagitio, consolari possit afflictos. 1. de Leg. 47
 ut ratione & via procedat oratio. lib. 1. de Finib. 13
 ut cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio. Tusc. q. lib. 2. 9
 sed vnde huc digressa est, eodem redeat oratio. Diu. lib. 1. 93
 ut eò vnde egressa est, referat se oratio. Offi. 2. 114
 oratio splendida & illustris. de Finib. lib. 5. 10
 omnis oratio contra Academiam suscipitur à nobis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 20
 oratio quum de re stabili & immutabili disputatur, talis sit, qualis sit illa, quæ neque relargui, neque cõuinci potest. de Vniuers. 9
 oratio tota planè & dilucidè exornata, ut sibi consistat. de Vniu. 9
 oratio vana. Læ. 1. 80
 oratio varia. de Fin. lib. 2. 8
 oratio nequit esse vehemens, & grauis, & copiosa, nisi est animus ipse commotior. Diu. lib. 1. 72
 conclusa orationis angustia, non facile seipsa tutatur. de Nat. deo. 2. 16
 orationis Aristoteles flumen aureum fundens. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 110
 orationis duplex ratio est: quarum in altera sermo est, in altera contentio. Offi. 2. 67
 orationis flumine, reprehensoris vitia diluuntur. de Nat. de. 2. 15
 orationis genus æquabile & temperatum. Offi. 1. 5
 orationis accuratæ natura hoc proficitur, se aliquid patefacturam, quod non appareat, & quò id facilius assequatur, adhibeturam & sensus, & ea quæ perspicua sint. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 42
 si orationis est siccitas. de Nat. deo. 2. 1
 orationis vis quæ conciliatrix est humane maxime societatis. 1. de Leg. 20
 ad vsum orationis quanta opera machinata natura sit. 2. de Nat. deo. 112
 orationi facta similitudo factis vita. Tuscul. quæst. lib. 5. 36
 nam illam quidem orationem ex commemoratione alienorum malorum ad maleuolos consolandos esse accommodatam. Tusc. q. lib. 3. 51
 oratione repente auertas, nec despondendi locum. 3. de Nat. deo. 13
 orationem in angustias, & in Stoicorum

demeta compellere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 102
 orationem consumere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1. 11
 orationem suscipere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 20
 oratione benigna multitudinis animos ad benevolentiam allicere. Offi. 2. 68
 oratione multa & varia aliquid defendere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 40
 nihil tam horridum est, tam incultum, quod non splendescat oratione, & tanquam excolatur. Parad. 3
 oratione longa nunquam est vitandum, nisi aut spectante Senatu, aut cum tanta causa est, ut opus sit oratoris copia, vel ad hortandum, vel ad docendum. 3. de Leg. 36
 oratione lauais. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 24
 vti oratione perpetua malo. lib. 1. de Finib. 22
 in orationibus Ciceronis vis dicendi maior est: in libris de philosophia æquabile & temperatum orationis genus. Offi. 1. 5
 oratiuncula aureola. 3. de Nat. d. 29
 oratoris proprium est, aptè, distinctè, ornate dicere. Offi. lib. 1. 3
 ut oratoris copta opus sit vel ad hortandum vel ad docendum. 3. de Leg. 36
 oratoris magna laus, est in sententia breuitas. 3. de Legib. 35
 oratoris munus est noingenii solum, sed laterum etiam & virium. Cat. 25
 oratorem irasci minimè decet, simulare non dedecet. Tusc. quæst. lib. 4. 44
 oratorem non modò accusantem, sed ne defendentem quidem probant Peripatetici sine aculeis iracundiæ. Tusc. quæst. lib. 4. 33
 oratores faciales, iudices fœderum, pacis, belli, induciarum sunt. 2. de Leg. 18
 atque oratorum quidem laus ita ducta ab humili venit ad summum, ut iam, quod natura fert in omnibus ferè rebus, senescat, breuique tempore ad nihilum ventura videatur. Tusc. q. lib. 2. 4
 oratorum opus, historia. 1. de Leg. 4
 oratoria laus. Tusc. q. lib. 1. 5
 oratoria vis dicendi, pro Rhetorica. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 23
 oratoria vis dicendi, explicatrix orationis perpetuæ, ad persuadendum accommodata. Ibidem.
 oratoria vis dicendi, quasi ex altera parte dialecticæ adhibebatur ab Academicis. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 21. Est enim, teste Aristotele lib. 1. Rhetor. ad Theod. ἡ ῥητορικὴ ἀπὸ ἀπὸρροφῆς τῆς ἐξηλεκτικῆς.
 Orpheus & Rhesus, matre Musa nati. 3. de Nat. deo. 32
 Orpheum poetam docet Aristoteles nunquam fuisse. de Nat. deo. 1. 76
 Orphicum carmen Pythagorici ferunt, cuiusdam fuisse Cercopis. de Nat. deo. 1. 76
 Orphica sacra cui Dionysio cõficiantur. 3. de Nat. deo. 41
ὀρεκτικὸν os terræ obtegitur. 2. de Legib. 51
 oris hiatus & dentibus capeffunt quædam animantes cibum. 2. de Nat. d. 91
 oris quidam habitus, ad vitæ firmitatem nihil pertinet. de Nat. d. 1. 70
 oris vicinitatem cur secuta sint nares. 2. de Nat. deo. 106
 ob os offusus ignis. de Vniuers. 61
 quod os supra terram nõ extaret, puram defuncti familiaris esse. 2. de Leg. 53
 qui tum ferè multis erat in ore. Læ. 2
 qui tibi semper in ore est Cato. 1. de Leg. 5

qui in ore sunt ceterorum omnium philosophorum. de Finib. lib. 2. 56
quem tu in ore semper habes. de Finib. lib. 3. 30
pleniore ore laudare aliquid. Offi. 1. 89
in ore sita lingua, est finita dentibus. 2. de Nat. deo. 112
ossa subiecta corpori, mirabiles commissuras habent. 2. de Nat. deo. 105
ossa ne legito homini mortuo, quò post finis faciat. 2. de Leg. 55
oscines, ut nostri augures appellant. 2. de Nat. deo. 1. 21
tum à dextra, tum à sinistra canant oscines. Diuin. lib. 1. 101
ista redduntur quæ Epicurus oscitans hallucinatus est. de Nat. deo. 1. 50
ostendamusque qui simus. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 89
ostendi, monstrari, portendi, prædici: ex quo ostensa, monstrata, portenta, prodigia dicuntur. de Nat. deo. 2. 5
qui ostentat aliquid in te voluntatis. de Per. Coh. 11
ostentatio gloriosa. de Finib. lib. 4. 56
ostentatio inanis. Offi. 2. 61
ostentatio insolens. Parad. 35
ostentatio scientiæ. Tusc. q. lib. 2. 9
ostentationis aut quæstus causa philosophari. Academ. quæst. ed. 1. lib. 2. 66
si aut ostentatione aliqua adductus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 59
ab ostentatione magis, quam à voluntate proficisci. Offi. 1. 67
ostenta dicuntur, quia ostendunt. Diuin. lib. 2. 80
ea quæ sunt, ostendi declarant, ex quo ostenta. de Nat. deo. 2. 5
ostreæ & conchyliis omnibus contingit, ut cum luna crescant pariter, pariterque decreuant. Diuin. lib. 2. 15
Ootio languere. de Nat. de 1. 6, & 46
Quid enim oues aliud afferunt, nisi ut earum villis consecris atque contextis homines vestiantur. 2. de Nat. deo. 119
ut sibi sint & oua ouorum, & apes apum simillimæ. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 51
oua supponere gallinis. 2. de Nat. deo. 95

P

Pabulum) Si verò habet aliquid tanquam pabulum studii & doctrinæ. Ca. 45
sed in illo genere sit sanæ Pacideianus aliquis hoc animo. Tusc. quæst. lib. 4. 37
nomen est celebris gladiatoris, cuius & alibi Cicero, & Horatius in Sermonibus meminit.
ut si prædonibus pactum pro capite precium non attuleris. Offi. 3. 145
pactiones pecuniarum. Parad. 58
qui tuas mercedum pactiones in patrociniis intercisas, &c. Parad. 58
vtrum igitur tibi literam videor, an totas paginas commouere? de Finib. lib. 4. 45
Palæmon, Leucotheæ filius. 3. de Natura deo. 17
sine nitore & palæstra vires agrestes. 1. de Leg. 5
ibi cum palam eius annuli ad palmam conuerterat, &c. Offi. 3. 49. id est, masculam, qua annuli gemma clauditur.
palam & liberè, quibus opponitur, furtum. 2. de Nat. deo. 118
nec enim sequitur, ut cui cor sapiat, ei non sapiat palatus. de Finib. lib. 2. 22
dum palato quid sit optimum, iudicat Epicurus, celi palatium non suspexit. de Nat. deo. 2. 35

si palearum nauem euertit. de Finib. lib. 4. 72
Pallantis filia, Minerua quinta. 3. de Nat. deo. 42
sæpe est etiã sub palliolo sordido sapientia. ex Cæcilio. Tusc. q. lib. 3. 48
quam palmam vnam dii immortales tibi Scipio referunt. Cat. 17
palmam teneram & proceram Homericus Vlyxes Deli se vidisse dixit. 1. de Leg. 8
palpebræ munitæ sunt tanquam vallo pilorum. 2. de Nat. deo. 108
palpebræ quæ sunt tegumeta oculorum. 2. de Nat. deo. 108
Pamphilum quendam Platonis auditorum ait à se Sami auditum. de Nat. deo. 1. 50
Pan ex Penelopa & Mercurio natus. 3. de Nat. deo. 39
Panætius à Platone suo dissentit (de immortalitate animorum.) Tusc. quæst. lib. 1. 64
Panætius à Stoicis degenerauit (quo ad diuinationem) Diuin. lib. 1. 6
Panætius, P. Africani in legatione illa nobili, quam ante Censuram obtuit, vnus omnino comes fuit. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 5
Panætius censuit animũ constare ex insensamata anima. id est, aere ignito & calcescente. Tusc. q. lib. 1. 35
Panætius grauisissimus Stoicorũ. Offi. 2. 73
Panætius, Platonis vnam sententiam de immortalitate animorum non probat. Tusc. quæst. lib. 1. 64
Panætius Platonem omnibus locis diuinum, sapientissimum, sanctissimũ, Homerum philosophorum appellat. Tusc. q. lib. 1. 64
Panætius, Posidonii doctor, discipulus Antipatri fuit. Diuin. lib. 1. 6
Panætius, princeps Stoicorum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 98
Panætius semper in ore habuit Platonẽ, Aristotelem, Xenocratem, Theophrastum, Diocarchum, ut ipsius scripta declarant de Fin. lib. 4. 75
Panætius sine controuersia de officiis accuratissimè disputauit. Offi. 3. 9
Panætius triginta annis vixit, postea quæ libros suos de officiis edidit. Offi. 3. 11
Panætius tristitiam atque asperitatem Stoicorum fugiens, nec acerbitatem sententiarum, nec differendi spinas probauit. de Finib. lib. 4. 75
Panætius vim esse diuinandi negare non ausus est, sed dubitare se dixit. Diuin. lib. 1. 6
Panætius vixit cum Africano. Tusc. quæst. lib. 1. 66
Panætius vnus è Stoicis, Astrologorum prædicta reiecit. Diuin. lib. 2. 69
Panætius vult nasci animos. Tusc. quæst. lib. 1. 64
Panætius vult, quicquid natum sit, interire. Tusc. q. lib. 1. 64
à Panætio magno homine, & in primis erudito, tractata ista sunt. 3. de Leg. 15
longè latèque se pandant. Tusc. q. lib. 5. 56
pandere vela orationis. Tusc. q. lib. 4. 8
pangere facta patrum. id est, mādare monumentis literarum. Tusc. q. lib. 1. 28
panis cibarius. Tusc. q. lib. 5. 70
Panisci & Satyri, an dn. 3. de Nat. deo. 30
Panisci caput in Chlorum lapidinis saxo diffusio extitisse finxit Carneades. Diuin. lib. 1. 24
pantheræ quo remedio vtantur aduersus venenatam carnem. 2. de Nat. deo. 95

par à medio ad summum mundus. de Vniuers. 25
par & similis. 2. de Nat. d. 116
pari celeritati par, nulla ne cogitari quidem possit. de Nat. deo. 1. 18
par maiorve potestas plus valeo. 2. de Leg. 11
aliquid alicui sic par sit, ut nihil differat, nihil interfit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 52
pari iure habeto cum eo, quicumque erit iuris disceptor. 3. de Leg. 8
ita pares, ut inter eos nihil profusus interfit. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 52
pares cum paribus, veteri prouerbio, facillimè congregantur. Cat. 6
ex omnibus seculis vix tria aut quatuor nominantur paria amicorum. Læl. 14
paria fecit infima summis. 3. de Leg. 20
vt omnia omnibus paribus paria respondent, *ἰσομετρία* vocat Epicurus. id est, æquabilem distributionem. de Nat. d. 1. 36
ἰσομετρία, mirabilia. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 116
ἰσομετρία à Stoicis appellantur, quæ sunt admirabilia, contraque opinionem omnium. Parad. 4
hæc *ἰσομετρία* illi, nos admirabilia dicamus. de Fin. lib. 4. 71
Parce, Hesperides, sorores Ætheris & Dicit. 3. de Nat. deo. 31
nec tamè cur id tam parcè, tamque restrictè faciant, intelligo. de Fin. lib. 2. 36
parens effectusque operum quorundam deus. de Vniuers. 49
sic illi parti imperabit inferiori, vt iustus parens probis filiis. Tusculan. quæst. lib. 2. 45
parentis dei ordinem cum cognouissent dii, ab eo creati. de Vniuers. 59
illum quasi parentem huius vniuersitatis inuenire difficile: & quom inuenieris, indicare in vulgus, nefas. de Vniuers. 5
parentes coronati epulas inibant in funere. 2. de Leg. 58
quom verò parentibus redditi. id est, magistris traditi sumus. Tusc. q. lib. 3. 2
vt si parentibus nati sunt humilibus. Lælius 61
parentibus obscuris ortus. Offi. 1. 163
parentare maxima hostia. 2. de Leg. 30
qui parent, cum sperare oportet se aliquo tempore imperaturum. 3. de Leg. 3
qui parent modestè, dignus esse videtur qui aliquando imperet. 3. de Leg. 3
parent diuino numini caelum, ignes, terræ, maria, naturæ omnes. de Nat. deo. 1. 17
si quis sine teste libidine pareat. de Finib. lib. 2. 50
pareant vobis volentes iure & lege. de Vniuers. 53
parere minori maiorem rectum non esset. de Vniuers. 17
parere naturæ. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 14
parere necessitati. Offi. 1. 177
parere præceptis sapientium. Tusc. quæst. lib. 3. 5
parendũ veteri legi morique. de Vniuers. 47
nec dominationi cuiusquam parès. de Finib. lib. 3. 59
quinetiam ob has ipsas causas & parentes habuerunt exercitus, &c. Offi. 1. 167
parietinæ. Tusc. q. lib. 3. 46. sunt reliquæ quædam parietum, quales appareri possunt ruinas & subuersiones, & in vastitate. verbis nostræ natalem diem repetebat ab iis parilibus, &c. Diuin. lib. 2. 76
parere sibi maximam laudem. Offi. 2. 66, & 67

parere otium alicui. Offi. 3. 5
parere ouum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 54
quibus etiam verba parienda sunt. de Finib. lib. 3. 2
quo dolore voluptas nulla pariatur. lib. 1. de Fin. 16
part⁹ ancillæ, sitne in fructu habendus, disseretur inter principes ciuitatis. P. Scæuolam, M. Manilium, ab hisque M. Brutus dissentiet. lib. 1. de Fin. 10
incredibilis partus malorum. Diuin. lib. 1. 34
partus matronarum tuetur Natio dea. 3. de Nat. deo. 33
partus maturefcunt aut septem nonnunquam, aut plerũque nouem lunæ cursibus. 2. de Nat. deo. 51
partum Iouis Diogenes Babylonius à fabula distinguit. de Nat. deo. 1. 31
si tanquam parturiat vnus pro multis. Læl. 42
illorum erga nos beneuolentiæ pariter æqualiterque respondeat. Læl. 51
Parmenides ignem statuit principium, qui moueat terram, quæ ab eo formetur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 109
Parmenides commentitium coronæ similitudine efficit, Stephanem appellat, continentem ardore lucis orbem, qui cingit caelum, quem appellat deum. de Nat. deo. 1. 21
parare amicos. Læl. 50
parare ea quæ suppedient & ad cultum, & ad victum. Offi. 1. 19
quod sibi à caupone interitus pararetur. Diuin. lib. 1. 53
paratus esse Senator nullo modo potest sine diligentis memoria. 3. de Leg. 36
non solum parada nobis, sed etiam fruenda est sapientia. lib. 1. de Fin. 3
nos ad audiendum parati sumus. Tusc. quæst. lib. 1. 16
quod si ita natura paratum est, &c. Diuin. lib. 2. 94
paratus vitæ. de Finib. lib. 5. 49
parricida esto, qui clepserit, rapseritque sacrum, sacroque comendatum. 2. de Leg. 24
nemo enim parricidæ aut proditoris supplicio misericordia commouetur. Tusc. q. lib. 4. 15
fæditissimum & teterrimum parricidium patriæ. Offi. 3. 111
etenim quæ pars optima est in homine, in ea situm esse necesse est illud quod quærimus omnium optimum. Tusc. q. lib. 5. 49
quod pars earum appulsu solis exarsit, pars obrigerit niue. de Nat. deo. 1. 19
maiorem partem pro, maiori ex parte. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 15
aliquam partem, quam nullam attingere, melius putatur in cæteris rebus, quam in vita. Tusc. q. lib. 1. 77
neutram in partem moueri. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 111
maximam autem partem, &c. Offi. 1. 37.
quod Græcè *ὡς ἂν τὸ πλεον, ὡς ἂν τὸ δέ, ὡς ἂν τὸ πλάττει*. Budæus in comment. in vtranque partem dicèdo & audiendo elicere, & tanquam exprimere aliquid, quod aut verum sit, aut ad id quamproximè accedat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 8
pro rata parte. Tusc. q. lib. 1. 78
re ex vtraque parte audita. lib. 1. de Fin. 18
partes corporis ad naturæ necessitatē daturæ. Offi. 1. 177
partes mundi omnia, quæ insunt in eo, secundum Academicos. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 22
tuz partes sunt. Diuin. lib. 1. 87. Acad. quæst.

ed. 2. lib. 1. 31
quarum partium corporis vsus sunt necessarij, eas neque partes, neque earum vsus suis nominibus appellant, qui sanam mente sunt. Offi. 1. 177
partes ex toto defecans. de Vniuers. 19
nemo est, quin, quom vtrumuis liceat, a partibus malit & integras omnes partes corporis, quàm eodem vsu imminutas & detortas habere. de Fin. lib. 3. 14
omnes igitur partes mundi tangam. de Nat. deo. 2. 18
in mundi partibus (nihil est enim in omni mundo, quod non pars vniuersi sit.) de Nat. deo. 2. 12
quam non multis partibus malit ad se, &c. de Finib. 3. 30
non de partibus istis, in quibus ægritudines, iræ, libidineque versantur (quæ sunt *ἰσχυρὸς καὶ ἄνθυμία*.) Tusc. q. lib. 1. 65
homo nullo modo perfectus, sed quædam particula perfecti. de Nat. deo. 2. 27
particulas ignis, terræ, aquæ à mundo mutabantur. de Vniuers. 59
particeps rationis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 22
particeps animus & compos rerum. de Vniuers. 35
particeps vitii quisquæ in eum ordinem non veniet. 3. de Leg. 27
partitum censores pecunias, auitates, ordines. 3. de Leg. 7
partitum est idiplum in ea quæ decuit mēbra. de Vniuers. 19
nihil de diuidendo ac partiendo docere. lib. 1. de Fin. 16
partita aut inchoata animantia omnia in genera quædam. de Vniuers. 13
partitionis caput scriptum cautè. 2. de Leg. 49
nō intelligunt homines quàm magnum vetigal sit partimonia. Parad. 62
parui docere. de Fin. lib. 2. 22
in paruum quædam & angustum locum concludatur naturæ. 1. de Leg. 13
parui, pro infantibus recentis natis. de Finib. lib. 5. 39
parui, virtutum simulachris, quarum in se habent femina, sine doctrina mouentur. de Fin. lib. 5. 40
quæ propter paruitatem cerni non possent. de Vniuers. 59
parum longè videre. Academ. quæst. ed. 1. lib. 2. 75
pasci maleficio & scelere. Offi. 2. 55
qui est vnus suauissimus pascus animorum. Tusc. quæst. lib. 5. 49
pascus pecudum. Cat. 50
sine pascu aliquo, nullus ignis permanere potest. de Nat. deo. 2. 29
Circe & Pasiphæe Perseide Oceani filia nate, patre Sole. 3. de Nat. d. 34
patefacere aditum aliquod. Tuscul. quæst. lib. 5. 48
patefacere aliquid quod non apparet. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 42
patefacere aures assentatoribus. Offi. 1. 119. & Læl. 80
patefactio rerum operatarum. de Fin. lib. 2. 3, & 4
vt patefactus aratro lucem aspiceret. Diuin. lib. 2. 39
si modo id patefactum & illustratum est. Læl. 79
quia possit fieri, vt patefacta & detecta mutentur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 113
pater diuimque hominumque à poetis dicitur Iupiter. 2. de Nat. deo. 47
pater Stoicorum Zeno. 3. de Nat. deo. 15
patre huius mundi nominari negat posse Plato in Timæo. de Nat. deo. 1. 23

quæso, inquam, pater sanctissime atque optime, &c. Som. Scip. 10
ei quem produunt patres consulum rogādorū ergo cum populo patribusque agendi ius esto. 3. de Leg. 10
patrum auspicia sunt, olli que ex se produnt, qui comitiis creare consules ritè possint. 3. de Leg. 8
quæ cum patribus agentur, modica sunt. id est, modesta atque sedata. 3. de Leg. 35
paterfamilias, quod in eius donatione, qui in ipsius potestate esset, approbauit, ratum est: quod eo inscio factum est, si id non approbat, ratum non est. 2. de Leg. 48
patrifamilias mortui pecuniam sacris eius coniungi pontifices voluerunt, iisdemque ferias & ceremonias scribendas putant. 2. de Leg. 47
quasi in familiam patritiam venerit Fibrenus fluuius, postquam in Lirem fluuium præcipitavit, amittit nomen obscurius. 2. de Leg. 5
patria & auita philosophia. id est, quæ vsi sunt patres & aui, rudi scilicet & impolita. Tuscul. q. lib. 1. 37
lege Sempronia patritium publicũ dissipari. Tusc. q. lib. 3. 42, & 43
patrimonia spe bene tradendi relinquimus. 3. de Nat. d. 57
patrimoniis multos malè vti, nec ob eam causam eos beneficium à patribus nullum habere. 3. de Nat. d. 51
pateræ filicitæ. Parad. 12
πάθος Græci vocant, id est, morbum, quicumque est motus in animo turbidus. Tuscul. q. lib. 3. 19
πάθος, hoc est morbi, motus sunt animi rationi non obtemperantes. Tuscul. quæst. lib. 3. 6
quæ Græci *πάθος* appellant, ego poteram morbos, & id verbũ esset & verbo. Tuscul. q. lib. 3. 6
quoniam quæ Græci *πάθος*, nobis perturbationes appellari magis placet, quam morbos. Tuscul. q. lib. 4. 9
alterum patienter accipere, non repugnante. Læl. 76
patientia dolorum animi intentione firmata est. Tuscul. q. lib. 2. 55
atque hæc cogitatio, quid patientia, quid fortitudine, quid magnitudine animi dignum sit, non solum animum comprimere, sed ipsum etiam dolorem nescio quo pacto mitiorè reddit. Tuscul. q. lib. 1. 47
patibile naturam habet omne animal. 3. de Nat. d. 20
patria est, vbicunque est bene. Tuscul. q. lib. 5. 78
si contentio quædam fiat & comparatio, quibus plurimum tribuendum sit officii, principes sint patria & parentes, quorũ beneficium maximis obligati sumus: proximi liberi, totaque domus, quæ spectat in nos solos, neque aliud potest habere persequimur: deinceps bene conuenientes propinquos, quibus cũ cõmunis etiam fortuna plerumque est. Offi. 1. 83
patria hæc mea & fratris mei germana, hic orti stirpe antiquissima sumus, hic sacra, hic genus, hic maiorum multa vestigia. 2. de Leg. 2
patria non multo iecus dulcis est ea quæ genuit, quàm quæ excepit. 2. de Leg. 5
omnes omnium charitates patria vna cõplexa est, pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus. Offi. 1. 82

patriam dicimus eam vbi nati, & illam, qua excepti sumus: sed necesse est charitate eam præstare, qua Reip. nomen vniuersæ ciuitatis est, pro qua mori, & cui nos totos dedere, & in qua nostra omnia ponere, & quasi consecrare debemus. 2. de Leg. 4
in patria funditus delenda occupatum est. Offic. 1. 83
digniora sunt patria Democriti, quam De mocrito. de Nat. deo. 1. 84
patriæ duæ Catonis, vna naturæ, altera ciuitatis. Nam quum esset Tusculi natus, in populi Rom. ciuitatem susceptus est. Itaque quum ortu Tusculanus esset, ciuitate Romanus, habuit alteram loci patriam, alteram iuris. 2. de Leg. 4
patris operibus in famulis ferias habent. 2. de Leg. 16
patronus ararii. Tusc. q. lib. 3. 43
patronus causæ. de Finib. lib. 4. 19
patroni est, nonnunquam verisimile, etiam si minus sit verum, defendere. Off. 1. 73
patronum quærere ad iudicium capitis. Tusc. quæst. lib. 1. 58
nec tam pertinaces habeat patronos. de Fin. lib. 3. 1
patrocinium Academiæ non defuit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17
patrocinium necopinatum. de Nat. d. 1. 5
itaque illud patrocinium orbis terræ verius, quam imperium poterat nominari. Offic. 2. 37
nisi somniorum patrocinium philosophi suscepissent. Diuin. lib. 2. 115
paucæ nisi à multis eligi non possunt. Tusc. quæst. lib. 2. 1
pauor, est metus mentem loco mouens. Tusc. quæst. lib. 4. 15
paupere terram. Diuin. lib. 2. 57
pauimenta marmorea. 2. de Leg. 1
Paulus Æmylius bis vna, consules & collegæ in Censura. Læ. 1. 37
Paulus Persæ (Macedonum regi) deprecanti ne in triumpho duceretur, In tua id, inquit, potestate est. quo dicto, voluit significare, illud potestate habere semetipsum interueniendi. Tusc. q. lib. 5. 84
Paulus omni Macedonum Gaza, quæ fuit maxima, potitus est. Offic. 2. 112
Paulum Cannæ sustulerunt. 3. de Nat. d. 59
paupertas deorum aditu arcæda est, sumptu ad sacra adhibito. 2. de Leg. 26
paupertas diuinitis inter homines æqualis esse debet. 2. de Leg. 26
paupertatis vna eademque vis est. Tusc. q. lib. 3. 48
Pausanias & Lyfander, quorum rebus gestis quanquam imperium Lacedæmonis dilatari putatur, tamen ne minima quidem ex parte Lycurgi legibus & disciplina conferendi sunt. Off. 1. 107
pax placidissima. Tusc. q. lib. 5. 36
& pax sit rebus. Som. Scip. 8
pax, quæ nihil habitura sit infidiarum, semper est consulendum. Offic. 1. 53
pace magistri dixerim. Fat. 4
pace tua dixerim. Tusc. quæst. lib. 5. 9. & 3. de Leg. 17
pace familiæ dixerim. 3. de Leg. 31
¶ Nemo peccat, nisi assensione. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 38
eadem ferè peccat paucioribus verbis Xenophon. de Nat. d. 1. 24
multa alta peccans. de Nat. deo. 1. 22
peccare, est tanquam trāsire lineas. Para. 23
peccare in ratione vitæ. Tusc. q. lib. 2. 9
peccare nemini licet. Tusc. q. lib. 5. 41
peccare nunquam est vitæ, quia semper turpe. Offic. 3. 84
peccare principes tantum mali non est (quantum est hoc malum per seipsum magnum) quantum illud, quod permulti imitatores principum existunt. 3. de Læ. 29
peccati nulla omnino causa est. de Fin. 1. 41
quicquid peccatur, perturbatione peccatur rationis atque ordinis. Parad. 32
omne peccatum, imbecillitatis & instantiæ est. de Fin. lib. 4. 73
peccatum suum quod celari possit. de Nat. deo. 2. 9
peccata quoniam ex vitiis manant, sunt æqualia necesse est. Parad. 27
peccata non rerum euentus, sed vitiis hominum metienda. Parad. 23
peccata paria, iuxta Stoicos. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 124
peccata esse paria quomodo probet Stoici. de Fin. lib. 4. 72
supplicia peccatis, præmia rectè factis extent. 3. de Nat. d. 64
in qua nisi apertum peccatum videas, tuumque offendas. Læ. 1. 80
toto peccatore, vt dicitur, cogitare aliquid. Tusc. quæst. lib. 2. 50
pecunia, effeçtrix est multarum & magnarum voluptatum. de Fin. lib. 2. 47
pecunia patrisfam. ad quem morte eius peruenerit, ei sunt sacra eius adiuncta. 2. de Leg. 46
cur pecunia sacrorum molestia liberaretur inuenta ratio. 2. de Leg. 49
in quibus autem maior est animus, in iis pecuniæ cupiditas spectat ad opes, & ad gratificandi facultatem. Off. 1. 37
pecuniæ modus non æstimatione sensus, verum victu atque cultu terminatur. Parad. 64
pecuniam ad beneficentiã liberalitatemque conferre. Offic. 1. 97
nihil honestius magnificentiũque, quam pecuniam contemnere, si non habeas: si habeas, ad beneficentiam liberalitatemque conferre. Offic. 1. 97
pecuniam publicam domi custodiunt minores magistratus. 3. de Leg. 5
pecunia sacris patrisfam. mortui coniugi potestates voluerunt, isdemque; ferias & ceremonias adscribas putat. 2. de Læ. 47
malè se res habet, cum quod virtute effici debet, id tentatur pecunia. Off. 2. 29
cum pecunia pontificum auctoritate nulla lege sacra coniuncta sunt. 2. de Leg. 49
pecunia voluptates pariuntur plurimæ. de Fin. lib. 2. 47
pecunias creditas debitoribus condonare. Offic. 2. 115
pecunias prætores in prouincia cepisse arguere. lib. 1. de Fin. 18
pecus tarda & languida. de Fin. lib. 2. 34
pecudis & hominis idem bonum esse censent Epicurei, nempe voluptatem. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 5
pecudes perspicuum est partim esse ad vsum hominum, partim ad fructum, partim ad vescendum procreatas. 1. de Leg. 19
tum multitudinè pecudum partim ad vescendum, partim ad cultus agrorum, partim ad vehendum, partim ad corpora vestienda. Tusc. q. lib. 1. 56. & 57
S. Peduceus Sex. F. tum doctus, tum omnium vir optimus & iustissimus. de Fin. lib. 1. 49
peierare, non est falsum iurare. Off. 3. 145
petebant pellem inauratam arietis. Tusc. q. lib. 1. 38. vellus aureum, quod præconio poetarum est cantatissimum.
pelles. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 4. 23
μετανομήσω, pro castris & tentoriis, quæ olim ex pellibus fiebant.

imago illorum me aliqua pellit: Diuin. lib. 2. 106
species enim vtilitatis animum pepulit eius. Off. 3. 54
pellere mortuam ex animis. de Finib. lib. 1. 35
pellere timores. Tusc. q. lib. 2. 8
pellere vim frigorum. Off. 2. 17
hoc quidem deliberantium genus pellatur e medio. Off. 3. 47
vt pellatur mortis & religionis metus. de Fin. lib. 4. 9
pellantur animi crebra facie. de Nat. d. 1. 75. paulo post pulsantur.
vt possessores pellantur suis sedibus. Offic. 2. 115
pelli ciuitate. Parad. 33
quo non ipsa natura pulsa sentiret. de Nat. d. 1. 20
aut Telamonem pulsum patria exulantem atque egentem. Tusc. q. lib. 3. 34
pulsus externus & aduentitius. Diuin. lib. 2. 98. & 106
neque externo pulsu (pro pulsatione aut commotione) de Nat. d. 1. 15. postea dicitur, alieno pulsu.
pulsu externo agitur. Tusc. q. lib. 1. 45
naturam vehementius sæpe pulsant. de Nat. d. 2. 45
fac imagines esse, quibus pulsantur animi. de Nat. d. 1. 75. paulo antè, pellantur, dixit.
pulsari vi externa & aduentitia. Diuin. lib. 2. 93
Penates dii. 2. de Nat. d. 50
cui spes omnis & ratio & cogitatio pendet ex fortuna. Parad. 19
pendere animi. Tusc. q. lib. 4. 28
pendere animis expectando & desiderando. Tusc. q. lib. 1. 79
pendere ex alterius euentis. Tusc. quæst. lib. 5. 27
pendere ex coniectura dicuntur rationes, quæ ex rebus probabilibus & verisimilibus ducuntur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 106. Græci *εἰρηνα* vocant.
pendere ex errore inperita multitudinis. Off. 1. 93
pendere ex futuris. de Fin. 1. 48
pendere latere. Tusc. q. lib. 1. 96
pendere omnia ex vno illo videtis. 2. de Leg. 47
quid turpius, quam sapientis vitam ex insipientium sermone pendere: de Fin. lib. 2. 42
pendere poenas. Tusc. q. lib. 2. 20
ex Mercurio & Penelopa natus Pan. 3. de Nat. d. 39
vt penetret & diuidat omne cælum hoc, &c. Tusc. q. lib. 1. 36
penetrare in cælum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 113
penetrantia per cælum astra. de Vniuers. 43
penetrales dii. 2. de Nat. d. 50
pennarum effugia habent quædam animantes. 2. de Nat. d. 90
pennis fouent pullos aues, ne frigore lædantur. 2. de Nat. d. 98
pennigerum animal. de Vniuers. 43
pensare operis & officii id quod violatum est. Off. 1. 100
penus, est omne quo vescuntur homines. 2. de Nat. d. 50
per iocum deos irridens. de Nat. d. 2. 6
per omnem mundum pertinentem. de Nat. d. 2. 18
per populum multa poenæ certatio esto, cum magistratus inrogassit. 3. de Leg. 5
per se sunt falsa perspicue. de Nat. d. 1. 23

vt ea debeat ipsa per se ad se colendam elicere sapientem. de Nat. deo. 1. 81
ista sua sponte, & per se esse iocunda. lib. 1. de Fin. 20
primò est peracerba gustatu. Cat. 49
peracutè moueri. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 28. hoc est, solertem & acutum esse in excogitando.
peragere comitia. de Nat. deo. 2. 8
peragere fabulam ætatis. Cat. 59
peragrauit totum suum orbem sol. de Vniuers. 41
peragere campos & montes hyeme & æstate. Diuin. lib. 1. 80
peragere maria pedibus. de Fin. lib. 1. 92
peragere montes classibus. libidem.
peragere mète innumerabiles mundos, infinitaque regiones. de Fin. lib. 2. 84
peragere rura. Offic. 3. 3
qua ille rei nouitate percussus. Diuin. lib. 1. 101
qui quid percipit, assentitur statim. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 37
quid percipit & quid iudicat, quo aut peccat, aut fugiat aliquid, præter voluptatem & dolorem. lib. 1. de Fin. 2. 4
ea magis percipimus atque sentimus, quæ nobis ipsi prospera aut aduersa eueniant, quam illa quæ ceteris, quæ quasi longo intervallo interiecto videmus. Offic. 1. 43
percipere animo maximas voluptates. de Fin. lib. 2. 89
percipere cogitatione futura. Offic. 1. 113
percipere fructum ex aliqua re. Tusc. q. lib. 2. 1
percipere fructus. καρπὸν τοῦ ἢ καρπολογεῖν. Offic. 1. 85. Cat. 22
percipere præcepta artis. Offic. 1. 85
percipere quale quidque sit. Tusc. quæst. lib. 1. 40
cum iocunditate quadam percipitur sensibus. lib. 1. de Fin. 29
percipi & comprehendi. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 24
id solum percipi posse, quod est verum tale, quale falsum esse non possit. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 103
id perceptum cognitumque esse. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 19
perceptæ & vstitæ deorum cognitiones. de Nat. deo. 1. 17
tamen quoniam vsu percepta sunt. de Fin. lib. 3. 4
percepta & comprehensa tenere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 23
si nihil habeat percepti & cogniti. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 24
perceptio, quam κατὰ μῆτιν Græci vocant. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 18
nulla est cognitio, nulla perceptio. de Nat. deo. 1. 55
perceptio & conseruatio fructuum. Offic. 2. 16
perceptiones animi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 13. Græci κατὰ μῆτιν vocant.
percontari à peritis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 2
quæ nec percunctari, nec audire sine molestia possumus. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 2
percunctatione reliquum tempus consumpsimus. de Vniuers. 3
quas quidem percurrete oratione facile est. Diuin. lib. 2. 75
vtrum igitur percurret omnem Epicuri disciplinam placet, an, &c. lib. 1. de Fin. 12
Torquatus securi filium percussit. lib. 1. de Fin. 18
percute terre pede. Tusc. q. lib. 2. 52
vt digitorum percussione hæres possit scriptus esse. Offic. 3. 99

percussiones capitis. Tusc. quæst. lib. 3. 52
perdifficilis & perobscura quæstio est de natura deorum. de Nat. d. 1. 1
perdifficiliter. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 45
perdere omnem fructum vitæ superioris. Diuin. lib. 2. 18
perdere memoriam. Cat. 19
perduxisti hanc opinionem vsque ad hæc ætatem. de Nat. deo. 1. 46
perduxit doctriam non modò in solem & puluerem, sed in ipsum discrimen & aciem. 3. de Leg. 16
quum cum ad rationis habitum perduerit. de Fin. lib. 4. 31
vt quum ad spicam perduxerit ab herba. de Fin. lib. 4. 31
perducere aliquem ad amplissimos honores. Læ. 1. 63
perduci ad exitum. de Fin. lib. 2. 87
equidem illud etiam animaduerto, quod qui proprio nomine perduellis esset, is hostis vocaretur, lenitate verbi tristitia rei mitigante. Offic. 1. 55
nam pyrata non est ex perduellium numero definitus, &c. Offic. 2. 145
perduellionis iudicio Cælius tabellam dedit. 3. de Leg. 32
peregrini atque incolæ officium. Off. 1. 175
peregrini dii iudicati, è ciuitate eieçti ab Aristophane. 2. de Leg. 37
peregrinos vsu vrbis prohibere, sanè inhumanum est. Offic. 3. 61
peregrina mors. 2. de Leg. 56
peregrè redire. Tusc. quæst. lib. 3. 27
latè longèque peregrinatur animus. de Nat. deo. 1. 8
ille infinitatem omnem peregrinabatur, vt nulla in extremitate cõsisteret. Tusc. q. lib. 5. 82
peregrinari errareque in aliquo loco tanquam hospes. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 7
peregrinatem, errantemque domum deducere. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 7
nos in vrbe nostra peregrinantes, errantesque tanquam hospites, tui libri quasi domum deduxerunt. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 7. μεταφορικῶς dictum.
in peregrinatione perpetua nobilissimi philosophi ætates suas cõsumperunt. Tusc. q. lib. 5. 77
nulla perennia seruantur. de Nat. d. 2. 7
perennitates gelidæ fontium. 2. de Nat. deo. 72
perire cum ignominia & dedecore. Diuin. lib. 2. 17
perire naufragio. Tusc. q. lib. 1. 95
perferre omnem cruciatum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 24
perferre curas, sollicitudines, vigilias. de Fin. 5. 33
perferre ignominiam. Tusc. quæst. lib. 2. 12
perferre multa grauiam dictu, perperillu aspera. Tusc. q. lib. 2. 15. & 16
perferre plagas. Tusc. q. lib. 2. 36
perferre turpitudinem. Tusc. q. lib. 2. 12
quod assequar profectò, si instituta perferero. Diuin. lib. 2. 4
perfectio in homine, in eo potissimum, quod est optimum, id est, in virtute, laudatur. de Fin. lib. 4. 31
perfectio natura, virtus. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 19
perfectioe rationis excellit ea natura, quæ res omnes complexa teneat. de Nat. deo. 1. 22
perfectus mundus, & ex perfectis partibus. de Vniuers. 21
quæ vt plenè esset, cumulatèque perfectata. Diuin. lib. 2. 2
aptum, perfectum, experitumque. de Nat.

deo. 2. 27
perfectum omni ratione. de Pet. Conf. 37
nihil difficilius, quam reperire quod sit omni ex parte in suo genere perfectum. Læ. 1. 67
omnia in perfectis & maturis meliora (ait Chryssippus) de Nat. d. 2. 18
perfectissima disciplina. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 16
perfectè & absolute pares. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 52
perfluere perpetuis voluptatibus. de Fin. lib. 2. 96
perfricare os id est, verendum deponere. Tusc. q. lib. 3. 35
perfrui gaudiis. Tusc. q. lib. 5. 54
perfrui maximis & animi & corporis voluptatibus. de Fin. 1. 45
vt eos perfundas voluptatibus. de Natura deor. 1. 79
perfundere animum. Tusc. q. lib. 4. 16
perfundì quadam iocunditate. de Finib. lib. 1. 5
perfundì lætitiã. de Fin. lib. 5. 64
cum omnes sensus dulcedine omni quasi perfusi mouerentur. de Fin. lib. 2. 93
ad perfundendum animum tanquam illi liquefactæ voluptates. Tusc. q. lib. 4. 16
perfunctio laborum. de Fin. lib. 1. 38
pergit idem & vrget angustius. de Nat. d. 2. 16
pergam ad cætera, & hodierno sermone conficiam. 2. de Leg. 62
pergere cursim ad aliquem. Tusc. quæst. lib. 5. 11
perhorrescere dissolutionem naturæ. de Fin. lib. 5. 27
nunquam omnino periculi fuga committendum est, vt imbelles timidique videamur. Off. 1. 115
at magnum periculum adiit. lib. 1. de Fin. 18
duri hominis, vel potius non hominis videtur, periculum capitis inferre multis. Off. 2. 71
magno suo periculo causam agere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 71
pericula, labores, dolor etiam. lib. 1. de Fin. 19
pericula multa depulsa sunt. 2. de Natura deor. 112
promptiores esse debemus ad nostra pericula, quam ad communia, dimicaretque paratè de honore & gloria, quam de cæteris commodis. Off. 1. 117
sed fugiendum etiam illud, ne offeramus nos periculis sine causa: quo nihil potest esse stultius. Off. 1. 115
in adeundis periculis consuetudo imitanda medicorum est, qui leuiter agrotantes leuiter curant, grauioribus autem morbis periculosas curationes & accipites adhibere coguntur. Off. 1. 115
periculosa & lubrica res. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 62
periclitari mores amicitiarum id est, tentare & experiri. Læ. 1. 56
longinqui temporis vsu & periclitatione percipere aliquid. 2. de Nat. d. 121
nisi aliquis casus aut occupatio consilii eius peremisset. Off. 3. 40
perindulgens in patrem. Off. 3. 154
Peripatetici dicti, quia disputabant inambulantes in Lycio. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 12.
περιπατῆς enim Græcis inambulare est.
Peripatetici ad placandos animos multa afferunt: spinas partendi & diffiniendi prætermittunt. Tusc. q. lib. 4. 8
Peripatetici corporis commodis cõpleri vitam beatam putant. de Fin. lib. 3. 35
QQii.

Peripatetici & Academici quondam idem. Offic. 3.15
Peripatetici & Academici nominibus differentes, rebus congruentibus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 16. libidem. ed. 2. lib. 1. 12
Peripatetici honesta commiscet commo- dis, ut ea inter se magnitudine, & quasi gradibus, non genere differant. de Nat. deo. 1. 13
Peripatetici imperia severiora nulla esse putant sine aliqua acerbitate iracundia. Tusc. q. lib. 4. 33
Peripatetici libidinis vel cupiditatis genus ad summam utilitatem esse dicunt a natura datum: nihil enim ququam, nisi quod libeat, praeclare facere possit. Tusc. q. lib. 4. 34
Peripatetici omnia, quae ipsi bona appellant, pertinere dicunt ad beatè viuendum. de Fin. lib. 3. 34
Peripatetici, perturbationes istas, quas Stoici extirpandas putant, non modò naturales esse dicunt, sed etiam vitiliter a natura datas. Tusc. q. lib. 4. 33
Peripatetici plurimum tribuit honestati, sed tamen & in corpore, & extra, esse quaedam bona censent. de Fin. lib. 2. 57
Peripatetici reprehendunt praemeditationem rerum futurarum, sed malè. Tusc. q. lib. 3. 30
Peripateticorum librorum duo genera sunt, vnu populariter scriptu, quod πικάνον appellabant: alterum limatius, quod in commentariis reliquerunt. de Fin. lib. 5. 10
Peripateticorum facile princeps Cratippus. de Vniuers. 3
quocirca mollis & eneruata est Peripateticorum ratio & oratio, qui perturbari animos necesse esse aiunt: sed adhibent modum quendam, quem ultra progredi non oporteat. Tusc. q. lib. 4. 30
Peripatetici differendi non dialecticè solum, sed etiam oratoricè praecipua sunt tradita. de Fin. lib. 5. 9
Peripateticis nihil vberius, nihil eruditius, nihil grauius. Tusc. quæst. lib. 3. 19
cum Peripateticis Stoici re consentire videntur, verbis discrepare. de Nat. d. 1. 13
peritus vsu. Offic. 1. 205
perit pericentari. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 2
peritè & diligenter scripsit. 3. de Leg. 4. 1
peritrium est, quod ex animi tui sententia iuraris, sicut verbis concipitur, id non facere. Offic. 3. 145
periuurii pena diuina, exitium: humana, dedecus. 2. de Leg. 2. 4
exilem quendam atque perlucidum fingeret deum. de Nat. deo. 1. 87
perlucidi liquores amnium. 2. de Natu. deo. 72
perlucidus fecit, ut per eas cerni possent. 2. de Nat. deo. 107
non permanere ad numerum speciem dei. de Nat. d. 1. 74
permanere in proposito, susceptoq; consilio. Offic. 1. 157
permanere in sententia. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 11. & Tusc. q. lib. 2. 11
permanere non potest ignis sine pastu aliquo. de Nat. d. 2. 29
nunquam in sententia permanentes. de Fin. lib. 1. 47
ut a principis permaneret ad fines. de Fin. lib. 4. 35
ab his ad hominum vitam permanere potest. de Nat. deo. 1. 3
permanere in venas. Tusc. q. lib. 4. 19
quum permensus est octo ambitus, idem & semper sui similis orbis. de Vniu. 4. 1

per omnia ea permeet & transeat. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 110
permixtionis reliquias superis fundens a quabat. de Vniuers. 53
permoueri falsa visione & specie alicuius rei. Tusc. qu. lib. 2. 37
per motus mente. Diuin. lib. 1. 109
per motiones, hoc est, affectus ac motus animorum, quos Græci πῶν vocant. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 116
per motiones intimæ. Acad. q. ed. 1. li. 2. 131
per motiones vtilliter animis nostris a natura data, secundum Academicos. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 116
per mulserit sensum voluptatè. de Fin. lib. 2. 29
nulla consolatione permulserit possit stultam senectutem. Cat. 5
permutauit omnè Reip. statum. 3. de Leg. 20
qua nulla perniciosa maior hominum vitæ potuit afferri. Off. 2. 13
in apertam perniciem incurere. 3. de Nat. deo. 50
pernoctare in niue. Tusc. quæst. lib. 2. 35
per oportune venis. de Nat. deo. 1. 12
restitit ut doceam, atque aliquando perorarem. 2. de Nat. d. 116
perorare. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 135
perorare litem. Offic. 3. 57
perorare tribus horis. de Fin. lib. 4. 1
perorata omnia Platonis oratio de legibus vno æstiuo die. 2. de Legib. 62
per pauculis passibus me deduxit in Academiam. 1. de Legib. 41
quæ tota veritate penditur. Lat. 80
quiduis perpetui, cui vis deseruire, dum quod velis, consequaris. Offic. 1. 153
perpetui vel Herculis ærumnas. de Fin. lib. 2. 96
omniaq; perpetui ipsa cognitione & scientia captos. de Fin. lib. 5. 45
sic per se ipso ceterorum facit, ut ea quæ acciderint, multò minora, quam quæta sint, existimata videantur. Tusc. q. lib. 3. 49
per se ipso dolorum. de Fin. lib. 1. 38. Tusc. q. lib. 2. 31
perpetua oratio. Acad. qu. ed. 2. lib. 1. 23
perpetua oratio latius fusa. 1. de Leg. 47
cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis temporis. Tusc. q. lib. 1. 81
perpetuitas vitæ. id est, constantia. Offic. 1. 167
ad perpetuitatem vestram vinculum maius. de Vniuers. 51
perpolirent id omne, & absoluerent. de Vniuers. 59
perumpere aerem crassum & concretum dicitur animus. Tusc. q. lib. 1. 36
perumpere leges. Offic. 3. 47
& ab his perurpatur & diuidatur crassus hic & concretus aer. Tusc. q. lib. 1. 35
Perus mortuos cera circumlitos condunt, ut quam maxime permaneant diuturna corpora. Tusc. quæst. lib. 1. 97
nec Perusum Magos sequor, quibus authoribus Xerxes inflammasse templa Græcia dicitur. 2. de Leg. 27
Perusum rex nemo potest esse, qui non ante Magorum disciplinam scientiamque percepit. Diuin. lib. 1. 78
Perus negat Xenophon ad panem adhibere quicquam, prater nasturtium. Tusc. quæst. lib. 5. 70
Perus nasturtio vesci solitos, scribit Xenophon. de Fin. lib. 2. 76
in Perus augurantur & diuinant Magi. Diuin. lib. 1. 78
per scripta senatus consulta seruant. 3. de Legib. 10
sed ecquid nos eodem modo rerum na-

turas persecrare, aperire, diuidere possumus? &c. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 113
Perseis, Oceani filia. 3. de Nat. d. 34
Perseus, Oceanus. 2. de Nat. d. 49
studiosè antiqua persequeris. lib. 1. de Fin. lib. 8
ne plures persequar. Tusc. q. lib. 1. 24
ut aut reliquias persequare. Cat. 17
quæque ab his dicitur, sic persequamur. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 43
persequi numeris cursus & motus siderum. Diuin. lib. 2. 13
persequi coniectura nouas res. Diuin. lib. 1. 33
persequi inimicitias paternas. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 1
persequi inchoata. de Fin. lib. 5. 48
persequi aliquid multis libris. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 68
persequi otium. Offic. 3. 3
persequi alicuius vestigia. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 3
persequi cuiusque modi voluptates. de Fin. lib. 2. 19
quam solemus persequi vsque ad extremum. de Fin. lib. 5. 48
Perseus, Zenonis auditor, eos dicit esse habitos deos, a quibus magna utilitas ad vitæ cultum esset inuenta. de Nat. d. 1. 18
perfoluere alicui pœnas graues iustitiasq; Lat. 36
persona. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 5. non tantum pro statu & conditione hominis, sed pro homine ipso.
persona & dignitas. lib. 1. de Fin. 2
persona grauis. Acad. quæ. ed. 1. lib. 2. 6
duabus quasi personis a natura induti sumus: quarum altera communis est, altera propriè singulis attributa. Offic. 1. 149
perspicere animo. Diuin. lib. 1. 107
perspicere aliquid crebra animaduersione. Diuin. lib. 1. 93
perspicere dilucidè. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 41
perspicere cognoscereque rerum naturam. Offic. 1. 115
sic enim mihi perspicere videor. Lat. 18
perspicere quid in quaque re verum incertumque sit. Offic. 1. 24
perspicua & evidentes res. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 44
iam illud perspicuum est. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 112
atque etiam illud perspicuum est. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 25
perspicui aliquid esse fatentur Academicis: verum illud quidem impressum in animo atque in mente, neque id tamen percipi ac comprehendi posse. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 34
quæ perspicua sunt, longa esse non debent. de Fin. lib. 3. 25
perspicua πῶν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς καθ' ἑαυτὴν φύσεως, hoc est, a perceptis distinguunt Academicis. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 34
vtum igitur tandem, perspicuisne dubia aperiantur, an dubiis perspicua tolluntur. de Fin. lib. 4. 56
perspicuitas veri. Offic. 1. 123
perspicuitas Latinè, quæ Græcis ἀσφάλεια. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 18
perspicuitas argumentatione eleuatur. 3. de Nat. d. 6
perspicuitas ea habet vim, ut ipsa per se ea, quæ sint, nobis, ita vt sint, indicet. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 43
perspicue sunt falsa per se. de Nat. d. 1. 23
aut pertinacissimus fueris, si in eo perstiteris. de Fin. lib. 1. 59

perstare in prauitate. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 25
ac mentis (vt ita dicam) perstringit oculos. Cat. 38
aciem animorum nostrorum virtutis splendore perstringitis. de Fin. lib. 4. 31
quem locum breuiter perstrinxi paulò antè. Lat. 42
perstringere aciem mentis. Diu. lib. 1. 57
vt sibi se illa scire persuaserit. Acad. quæ. ed. 1. lib. 2. 106
qui sibi persuaserit scire se solos omnia libidem.
perterebrare columnam. Diuin. lib. 1. 45
perterritus metu. Diuin. lib. 1. 63
perterritos deducere a timore. 2. de Nat. deo. 1. 12
his ille clamat, omnium mortalium mentes esse perterritas. de Nat. deo. 1. 60
pertimescere de Repub. Diuin. lib. 2. 45
nihil pertinet ad vitæ firmitatem. de Nat. deo. 1. 70
omnia tradidisse, quæ pertinent ad beatèque viuendum. lib. 1. de Fin. 12
quæ ad posteritatis memoriam pertinent. Cat. 74
pertinere ad officium. Tusculan. quæst. lib. 3. 58
pertinens deus per naturam cuiusque rei. 2. de Nat. deo. 52
(vim vitalem) per omnem mundum pertinentem. de Nat. deo. 2. 18
nisi ea, quæ sunt prima naturæ, vt ad summam pertinentia, tenebit. de Fin. lib. 4. 33
certè pertinax non ero, tibi que, si mihi probabis ea, quæ dices, libenter assentiar. lib. 1. de Fin. 12
pertinacia minimis in rebus reprehenditur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 60
pertinacia studiumque vincendi. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 31
quæ contra Academicorum pertinaciam dicebantur. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 19
sine pertinacia, quid constantissimè dicatur, exquirere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 9
nec cum iracundia aut pertinacia rectè disputari potest. lib. 2. de Fin. 21
pertinacia, studioque vincendi certamen cum aliquo instituire. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 31
pertractare ea quæ rem continent. Tusc. q. lib. 4. 18
pertractare mentem suam omni cogitatione. de Fin. lib. 2. 96
perturbare animum morbis. Tuscul. qu. lib. 4. 17
perturbare otium. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 15
perturbare philosophiam bene constitutam. Acad. qu. ed. 1. lib. 2. 14
non perturbari in rebus asperis. Offic. 1. 113
perturbata & inconstantia efficiunt cause vacantes prudentia. de Vniu. 63
perturbandas sibi in tenebris Reip. gentes putauerunt. 3. de Leg. 11
perturbatio, est appetitus vehementior hoc est, qui longius discessit a naturæ constantia. Tusc. q. lib. 4. 9. 37. & 48
perturbatio, πῶν, vt definit Zeno, est auersa a recta ratione contra naturam animi commotio. Tusc. quæ. lib. 4. 9
Perturbatio, secundum Zenonem, est aduersa ratione contra naturam animi commotio. Tusc. quæst. lib. 4. 37
perturbatio, est aspernatio rationis. Tusc. quæst. lib. 4. 48
omnis perturbatio est animi motus vel rationis expertus, vel rationem aspernans, vel rationi non obediens. Tusc. quæst. lib. 3. 10

sed omnis eiusmodi perturbatio animi placatione abluatur, illa quidem quum doceas, nec bonum illud esse, ex quo lætitia aut libido oriatur: nec malum, ex quo aut metus, aut ægritudo. Tusc. qu. lib. 4. 49
perturbatio animi plerumque breuis est, & ad tempus. Offic. 1. 39
perturbatio celi. Diu. lib. 2. 74
perturbatio est erroris. Tusc. q. lib. 4. 66
omnis perturbatio grauis est, nec multum differt ab amentia. Tusc. qu. lib. 4. 68
perturbatio mentis. Tusc. q. lib. 4. 24
omnis perturbatio, miseria est. Tusc. quæ. lib. 3. 24
perturbatio, iactantibus se opinionibus inconstanter & turbidè, semper est in motu. Tusc. q. lib. 4. 18
perturbatio nulla est, nisi opinabilis, nisi iudicio suscepta, nisi voluntaria. Tusc. q. lib. 4. 63
perturbatio omnis in opinione. Tusc. qu. lib. 4. 66
perturbatio valetudinis corporis. Tusc. q. lib. 4. 22
perturbatio vitæ & magna confusio. de Nat. deo. 1. 3
perturbatio vitæ atque omnium officiorum. Tusc. q. lib. 3. 62
perturbationis duplex ratio est, quod ægritudo & metus in malis opinatis, in bonorum autem errore lætitia gestiens libidòque versetur. Tusc. q. lib. 5. 32
nulli perturbatio animi succumbere. Offic. 1. 95
quæ cum perturbatione aliqua sunt, ea nec constantiter fieri possunt, neque iis, qui adsunt, probari. Offic. 1. 191
perturbationes animi, Græci πῶν vocant. Tusc. quæst. lib. 3. 6. & Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 27. & de Fin. lib. 3. 28
perturbationes, sunt affectiones manentes, vt non possint affectionum manentium partes esse. Tusc. q. lib. 4. 23
perturbationes, sunt turbidi animorum concitatioque motus, auersi a ratione, & inimicissimi mentis, vitæque tranquillæ. Tusc. quæst. lib. 4. 27
perturbationes animi ex homine non tu lerunt antiqui philosophi. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 27
perturbationes animi miseram, sedationes autem vitam efficiunt beatam. Tuscul. q. lib. 5. 32
perturbationes animorum vitam insipientium, miseram asperamque reddunt. de Fin. lib. 3. 28
omnes morbi & perturbationes animorum ex aspernatione rationis eueniunt. Tusc. quæst. lib. 4. 25
perturbationes nulla naturæ vi commouentur, sed sunt opiniones ac iudicia leuitatis. de Fin. lib. 3. 29
perturbationes in hominibus solum existunt. Tusc. quæst. lib. 4. 25
perturbationes ex vitiositate gignuntur. Tusc. quæst. lib. 4. 27
perturbationes omnes iudicio censent fieri & opinione Stoici. Tusculan. quæst. lib. 4. 11
perturbationes naturales, & rationis expertes, secundum antiquos Academicos & Peripateticos. Acad. qu. ed. 2. lib. 1. 27
perturbationes omnes in nostra potestate, omnes iudicio susceptæ, omnes voluntariæ. Tusc. q. lib. 4. 11. & 54
perturbationes quatuor sunt, tres constantiæ: quoniam ægritudini nulla constantia opponitur. Tusc. q. lib. 4. 11

perturbationes quatuor aut boni aut mali opinione citantur: boni, vt voluptas gestiens & libido: mali, vt metus & ægritudo. Tusc. q. lib. 3. 20
perturbationes omnes sunt genere quatuor, partibus plures, ægritudo, formido, libido, quamque Stoici communi nomine corporis & animi ἰδιόθεν appellant. de Fin. lib. 3. 29. & Tusc. q. lib. 3. 20
perturbationes omnes oriuntur ex iudicis opinione, & voluntatibus. Tusc. q. lib. 4. 68
perturbationes ipsæ se impellunt, vbi semel a ratione discessum est. Tuscul. qu. lib. 4. 32
perturbationes tempestatum. 3. de Nat. deo. 11
omnes perturbationes, animi morbos philosophi appellant, negantque stultum quenquam his morbis vacare. Tusc. q. lib. 3. 7
in omni vita rectissimè præcipitur, vt perturbationes fugiamus, id est, motus animi nimios rationi non obtemperantes. Offic. 1. 189
perturbationes in vita hominum stultitia quasi quædam immittit furias. Tusc. q. lib. 3. 21
in perturbationes atque exanimationes incidere. Offic. 1. 183
non solum perturbationes in eis positas esse dicunt Stoici, quæ iudicia, quæque opiniones perturbationum sunt, verum illa etiam quæ efficiuntur perturbationibus. Tuscul. q. lib. 4. 12
perturbationes voluntarias esse, opinio- nisque iudicio suscipi vult Zeno. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 27
perturbationum omnium causa est in opinione. Tusc. q. lib. 3. 20
perturbationum varix curationes. Tusc. q. lib. 4. 48
omnium perturbationum mater, immoderata intemperantia. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 22
perturbationum omnium fontem esse dicunt Stoici intemperantiam. Tusc. q. lib. 4. 17
perturbationum certa & propria sanatio est, si doceas, ipsas perturbationes per se esse vitiosas, nec habere quicquam aut naturale, aut necessarium. Tusc. q. lib. 4. 49
ex perturbationibus primùm morbi concipiuntur, quæ vocant Stoici νόσηματα, eaque quæ sunt eis morbis contraria, quæ habent ad res certas vitiosam offensionem atque fastidium: deinde ægrorones, quæ appellantur a Stoicis ἀρρωσμήματα, hisque item oppositæ contrariæ offensiones. Tusc. q. lib. 4. 18
sed in singulis perturbationibus partes eiusdem generis plures subiiciuntur. Tuscul. quæst. lib. 4. 13
perturbationibus omnibus viribus atque opibus repugnandum est, si volumus hoc, quod datum est vitæ, tranquillè placidèque traducere. Tusc. q. lib. 3. 21
perturbationibus semper vacat sapiens, de Fin. lib. 3. 29
ita latè, longèque peruagatur animus. de Nat. d. 1. 38
peruehi ad exitus optatos. Offic. 1. 26
peruehi ad portum velis passis. Tuscul. quæst. lib. 1. 107
si te forte dolor aliquis peruellerit, exclamabis vt mulier: Tusc. q. lib. 2. 41
quæ (fortuna) peruelleret te forsitan peruerit, & pungere. Tusc. q. lib. 3. 31
QQQ.iii.

peruenire ad rem dubiam rebus concessis. Diuin. lib. 2. 80
 perueniri ad sapientiam potest. lib. 1. de Finib. 2
 at erat, sic hodie est, peruersissimis oculis. de Nat. deo. 1. 55
 peruersitas opinionum. Tusc. q. lib. 3. 2
 nisi omnem historiam peruerterimus. Diuin. lib. 1. 37
 peruertere omnia iura diuina atque humana. Offic. lib. 1. 39
 peruertere omne officium. Offic. 1. 7
 res vetustate robustas, calumniando vel peruertere. Diuin. lib. 1. 34
 peruertere vim hostium. Diuin. lib. 2. 90
 peruigiliones nocturnas in colendis nouis diis Aristophanes poeta vexat. 2. de Leg. 37
 velociter in hanc sedem & domum suam peruolabit. Som. Scip. 32
 peruulgare & communicare operam. de Pet. Conf. 29
 peruulgata & nota. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 109
 minus peruulgatae laudes. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 7
 si pes condoluit, si dens, ferre non possumus. Tusc. quæst. lib. 2. 46
 à Chrysippo pedem nunquam. Acad. qu. ed. 1. lib. 2. 132. ἐπιπέδιον, subauditur recessit, vel quid simile.
 pedalis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 74. hoc est, magnitudine vnus pedis.
 nulla tam decessibilis pestis est, quæ non homini ab homine nascatur. Offic. 2. 22
 ibes, aues excellens, auertunt pestem ab Ægypto. de Nat. deo. 1. 72
 negatque vllam pestem maiorem vitæ hominum inuasisse. Offic. 3. 43
 pestifera mihi videtur potestas tribunicia. 3. de Leg. 19
 pestifera ac perniciofa multa sciscuntur in populis. 2. de Leg. 11
 qui autem omnia bona à seipsis petunt. Cat. 4
 biduum petiuit. de Nat. deo. 1. 42
 petere aliquid ardentis studio. de Finib. lib. 2. 51
 petere consilium veritatis, ab amicis consuetudine imbutis. de Nat. d. 1. 58
 petere Consulatum. Læl. 10
 petere gloriam & nobilitatem coronæ. Tusc. q. lib. 5. 7
 petere laudem cum dolore. Tusc. quæst. lib. 5. 63
 petere oraculum. Diuin. lib. 1. 67
 petere præsidium ab aliquo. Fat. 15
 petere supra. Tusc. quæst. lib. 1. 35
 petitio magistratuum diuina est in duarum rationum diligentiam: quarum vna in amicorum studiis, altera in populari voluntate ponenda est. de Pet. Conf. 11
 petessere laudem. Tusc. q. lib. 2. 53
 quam si petulans fuisset in aliqua generosa ac nobili virgine. Parad. 33
 petulos, filios, flaccos, frõtones, capitones. de Nat. deo. 1. 56. hominum vitia.
 ¶ Phædoni Socratico turpissimè maledixit Epicurus. de Nat. deo. 1. 66
 Phædro nihil elegantius, nihil humanius. de Nat. deo. 1. 65
 Phæra, vrbs in Thessalia, admodum nobilis. Diuin. lib. 1. 49
 Phæra ab Alexandro tyranno crudeli dominatu pressa. Ibidem.
 Phærae lasoni quidam gladio vomica aperuit, quam sanare medici non poterant. 3. de Nat. deo. 51
 Phætonis fabula. Offic. 3. 126
 Phalaris in ipso flore Græciæ, multos concituit & necauit. 3. de Nat. d. 61

Phalaris tyrannus crudelis & immanis. Offic. 3. 36
 Phalaridis crudelitas, præter cæteros, nobilitata est. Offic. 2. 35
 Phalaridis matris somnium. Diuin. lib. 1. 44
 Phalereus Demetrius Theophrasti auditor fuit. de Fin. lib. 5. 50
 Phalereus Demetrius, quum patria pulsus esset iniuria, ad Ptolemaum se regem Alexandriam contulit, multaque præclara in ipso calamitose otio scripsit. de Fin. lib. 5. 50
 Phalereus scribit, posteaquam sumptuosa fieri funera, & lamentabilia coepissent, Solonis lege sublata esse. 2. de Leg. 59
 φαρμακία, Latine visum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 19. & ed. 2. lib. 1. 18
 φαρμακία, impulsio quædam extrinsecus oblata. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 18
 Phencæa, quem Mercurium colant. 3. de Nat. deo. 40
 Pherecides fuit regnante Tullio. Tusc. q. lib. 1. 31
 Pherecides, Pythagoræ magister. Diuin. lib. 1. 95
 Pherecides, quum vidisset hausta aquam de iugi puteo, terræ motus dixit instare. Diuin. lib. 1. 96
 Pherecides Syrus primùm dixit animos hominum esse sempiternos. Tusc. quæst. lib. 1. 31
 Pherecrates Phitiota, ortus à Deucalione, teste Dicaercho. Tusc. q. lib. 1. 18
 Phidias sui similem speciem inclusit in clypeo Mineræ, quum inscribere non liceret (captus nimirum cupiditate gloriæ, vt testatur Valer. Maxim.) Tusc. q. lib. 1. 18
 Phiditia, conuiuia Lacedæmoniorum sic vocata, vt Cretensium Andria. Tusc. q. lib. 5. 70
 Philippus monitus fuit in capulo quadrigula vitare. Fat. 4
 Philippus Macedonum rex, rebus gestis, & gloria superatus à filio, facilitate & humanitate superior fuit. Offic. 1. 127
 Philo aduersarius lenior. Acad. qu. ed. 1. lib. 2. 13
 Philo, Clitomacho operam multos annos dedit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17
 Philo, in suis libris errorem coarguit eorum, qui duas Academias esse putarunt. Acad. qu. ed. 2. lib. 1. 10
 Philo instituit alio tempore rhetorum præcepta tradere, alio philosophorum. Tusc. q. lib. 2. 7
 Philo, magister Antiochi, vir magnus. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 10
 Philo, minus acer aduersarius. Acad. qu. ed. 1. lib. 2. 13
 Philo negauit duas Academias esse. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 10
 Philo nosfer, ferre non poterat aspernari Epicureos molles. de Nat. d. 1. 79
 Philo nosfer Zenonem Coryphæum appellare Epicureum solebat. de Nat. deo. 1. 41
 Philo summa memoria pronunciabat Epicuri sententias. de Nat. deo. 1. 79
 Philonis auditor, Antiochus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 4
 Philonis autoritas extenuatur. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 19
 Philonem frequenter audiuit Cicero. Tusc. q. lib. 2. 7
 à Philone, Diodoro, Antiocho, Posidonio, philosophis institutus Cicero. de Nat. deo. 1. 6

Philone viuo patrociniū Academiæ nõ defuit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17
 Philocteta. Tusc. q. lib. 2. 14
 in primis que refutatur ac reiicitur Philoctetes ille clamor. Tusc. q. lib. 2. 48
 φιλολογία, Latine mulierositas, id est cupiditas muliebri voluptatis. Tusc. qu. lib. 4. 19
 philosophia. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 15. pro parte philosophiæ quæ moralis dicitur.
 philosophia nihil aliud est, quàm sapientiæ studium. Off. 2. 6
 philosophia nihil aliud est, nisi, vt Plato, donum deorum. Tusc. q. lib. 1. 51
 philosophia longè cæteris & studiis & artibus antecedit. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 13
 philosophia antiqua sensu in vna virtute esse positam beatam vitam, nec tamen beatissimam, nisi adiungerentur & cætera ad virtutis vsum idonea. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 17
 philosophia vetus à Socrate orta. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 3
 philosophia, est ars vitæ. de Fin. lib. 3. 3
 philosophia ab animo, tanquam ab oculis, caliginem dispulit, vt omnia supra, infera, prima, vltima, media videremus. Tusc. q. lib. 1. 52
 quanti æstimanda est hæc philosophia, cui tanquam ancillis, & us quidem indoctis, fato fieri omnia videantur: de Nat. d. 1. 39
 cultura animi philosophia est, quæ extrahit vitia radicitus, & præparat animos ad satus accipiendos, eaque mandat his, & vt ita dicam, serit, quæ adulta fructus vberimos ferant. Tusc. quæst. lib. 2. 10
 philosophia, dux vitæ, virtutis indagatrix, expultrix vitiorum, &c. Tusc. q. lib. 5. 3
 philosophia defensa & collaudata. lib. 1. de Fin. 2
 philosophia nos primùm ad deorum cultum, deinde ad ius hominum, tum ad modestiam magnitudinemque animi erudit. Tusc. q. lib. 1. 52
 philosophia diligentissimè Græcis literis explicata. Academic. quæst. ed. 2. lib. 1. 3
 in ipsa enim Græcia philosophia tanto in honore nunquam fuisset, nisi doctissimi contentione, disensione, vltimèque viguisset. Tusc. q. lib. 2. 3
 philosophia tota frugifera & fructuosa, nec vlla pars eius inculta ac deserta. Off. 3. 6
 philosophia dispersos homines in societatem vitæ conuocauit: eosque inter se primò domiciliis, deinde cõiugijs, tum literarum & vocum communionem iunxit. Tusc. q. lib. 5. 4
 at philosophia quidem tantum abest vt perinde, ac de hominum est vita merita, laudetur, vt à plerisque neglecta, à multis etiam vituperetur. Tusc. q. lib. 5. 4
 philosophia, inuentum deorum. Tusc. q. lib. 1. 51
 philosophia, inuentrix legum, magistræ morum & disciplinæ. Tusc. q. lib. 5. 4
 philosophia in libro, qui inscriptus erat Hortensius, laudata à Cicero. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 6
 philosophia, magistra vitæ. Tusc. q. lib. 2. 12
 philosophia, omnium mater artium. Tusc. q. lib. 1. 51
 philosophia medetur amicis, inanes sollicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Tusc. quæst. lib. 2. 8
 philosophia, medicina animi. Tusc. quæst. lib. 3. 5

philosophia, medicina morborum animi. Tusc. q. lib. 4. 47
 omnis philosophia, quæ est de vita & moribus, manauit à Socrate. Tusc. q. lib. 3. 7
 philosophia moralis maximè necessaria. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 24
 philosophia, parens vitæ. Tusc. q. lib. 5. 4
 philosophia paucis contenta est iudicibus, multitudinè consultò ipsa fugiens, eique ipsi suspecta & inuisa. Tusc. qu. lib. 2. 3
 perfecta philosophia est, quæ de maximis quæstionibus copiosè potest ornatèque dicere. Tusc. q. lib. 1. 6
 philosophia profertur perfecturam se, qui legibus suis paruisset, vt esset contra fortunam semper armatus, vt omnia præsidia haberet in se bene beatèque viuendi, vt esset semper denique beatus. Tusc. quæst. lib. 5. 16
 philosophia ex rationum collatione constat. Tusc. quæst. lib. 4. 69
 ipsa autem philosophia, quæ rationibus progredi debet, &c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17
 philosophia tres in partes diuisa. de Fin. lib. 4. 3
 philosophia ἐπιχώριον. Tusc. quæst. lib. 5. 3
 quid à singulis philosophiæ disciplinis diceretur, persecuti sumus. li. 1. de Fin. 10
 philosophiæ explicandæ causam attulit Ciceroni grauis casus ciuitatis. Diuin. lib. 2. 4
 philosophiæ nomē recens, res ipsa vetus. Tusc. q. lib. 5. 5
 philosophiæ parens Socrates. de Nat. deo. 1. 66
 philosophiæ pars, quæ posita est in vita & moribus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 24.
 φιλοσοφία moralis philosophiæ.
 iam in altera philosophiæ parte, quæ est querendi ac differendi, quæ λογική dicitur. lib. 1. de Fin. 16
 in tertia parte philosophiæ, quæ est de vita & moribus. lib. 1. de Fin. 17
 philosophiæ partitio Stoica. Tusc. q. lib. 5. 50
 philosophiæ principium, scientia. de Nat. deo. 1. 1
 philosophiæ regula, est constitutio veri, falsi, cogniti, incogniti. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 19
 philosophiæ tractatio optimo atque amplissimo quoque dignissima est. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 6
 philosophiæ vis non idè potest apud omnes: tū valet multum, quū est idoneam complexa naturam. Tusc. quæst. lib. 2. 8
 philosophiæ deditus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 4
 quibus ex rebus philosophiam adepti sumus, quo bono nullum optabilius, nullum præstantius neque datum est mortalium generi deorum concessi, neque dabitur. de Vniuers. 65
 philosophiam, rerumque ad eam pertinentium disputationem principibus ciuitatis non ita esse decoratam, secundum opinionem nonnullorum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 5
 philosophiam bene constitutam perturbare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 14
 philosophiam nobis pro Reip. procuratore iustitiam putabamus. Di. li. 2. 5
 tertius liber Aristotelis de philosophia. de Nat. deo. 1. 24
 sed & huius culpæ, & cæterorum vitiorum, peccatorumque nostrorum omnis à philosophia petenda correctio est. Tusc. q. lib. 5. 3
 qui diligenter hæc, quæ de philosophia literis mandamus, legere assueuerit, iudicabit nulla ad legendum esse potiora. lib. 1. de Fin. 9

duo hæc in philosophia maxima: iudiciū veri, & finis bonorum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 19
 in philosophia multa sunt & graui & vitia, accuratè copiosèque à philosophis disputata. Offic. 1. 7
 philosophia nullum malum aut melius à diis datum munus homini. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 6. quomodo & Plato in Timæo, μείζον φιλοσοφίας ἀγαθόν οὐτ' ἄλλο, οὐδ' ἕξει ποτὲ τῆς θνητῆς ψυχῆς διαρρηχθὲν ἐκ θεῶν.
 in philosophia nil debet esse commētitijs fabellis loci. Diuin. lib. 2. 63
 difficile est in philosophia pauca esse ei nota, cui non sint aut pleraque, aut omnia. Tusc. q. lib. 2. 1
 in philosophia morali quod absolutū est, virtus dicitur. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 15
 in philosophia morali quod inchoatum est, neque absolutum, progressio quædam ad virtutem appellatur. Acad. qu. ed. 2. lib. 1. 15
 philosophia, hoc est, studio sapientiæ omnium artium, quæ ad rectam viuendi viam pertinent, ratio & disciplina continentur. Tusc. qu. lib. 1. 1
 philosophia vir bonus & fortis efficitur. Diuin. lib. 2. 3
 vt si grammaticum se professus quispiam barbarè loquatur: aut si absurdè canat is qui se haberi velit musicū, hoc turpior sit, quod in eo ipso peccet, cuius proficitur scientiam: sic philosophus in ratione vitæ peccans hoc turpior est, quod in officio, cuius magister esse vult, labitur, artemque vitæ professus, delinquit in vita. Tusc. q. lib. 2. 9
 philosophi non est testibus veri, qui aut casu veri, aut malitia falsi fictiq; esse possunt. Diuin. lib. 2. 21
 quis est enim qui nullis officii præceptis tradendis philosophum se audeat dicere: Offic. 1. 7. est enim philosophia vitæ lex, vt ait Seneca.
 à philosopho si afferat eloquentiam, non asperneris: si non habeat, non admodum flagitem. lib. 1. de Fin. 12
 qui philosophi contra omnia diserebant, nullamque rem apertè iudicabant. de Nat. deo. 1. 9
 philosophi omnes, præter Epicurum, diuinationem probauerunt. Diuin. lib. 1. 5
 philosophi esse volumus rerum auctores, non fabularum. 3. de Nat. d. 57
 philosophi in his ipsis libris, quos scribunt de contemnenda gloria, sua nomina inscribunt (captantes nimirum gloriam). Tusc. q. lib. 1. 28
 philosophi summis ingenijs, exquisitæque doctrina. lib. 1. de Fin. 1
 philosophi dum alteri iustitiæ genus assequuntur in ferenda, ne cui noceant, iniuria, in alterum incidunt. discendi enim studio impediti, quos tueri debet, deserunt. Offic. 1. 41
 philosophi, virtutis magistri. Tusc. q. lib. 2. 25
 philosophi nocēt audientibus, iis qui bene dicta malè interpretantur. 3. de Nat. d. 57
 philosophi nominantur, qui sapientiam expectunt. Offic. 2. 6
 philosophi plebei. Tusc. qu. lib. 2. 45. plebeios philosophos appellat Cicero, vt ipse dicit in eodè loco, eos, qui à Platone & Socrate, & ab illa familia desierunt. philosophi quamquam re habent in manibus, in eam, quæ conueniunt, congerunt omnia, & si alio loco disputata sunt. Tusc. quæst. lib. 5. 14. & 15
 philosophi solebant orationi admiscere versus. Tusc. quæst. lib. 2. 24

non igitur ex singulis vocibus philosophi spectandi sunt, sed ex perpetuitate atque constantia. Tusc. quæst. lib. 5. 24
 philosophi supersticiosi, & penè fanatici. Diuin. lib. 2. 92
 totum Epicurum pendè philosophorum choro sustulisti. lib. 1. de Fin. 20
 philosophorum quasi deus quidam Plato. de Nat. d. 2. 23
 quorus enim quisque philosophorum inuenitur, qui sit ita moratus, ita animo ac vita constitutus, vt ratio postulat: qui disciplinam suam, non ostentationem scientiæ, sed legem vitæ putet: qui obtemperet ipse sibi, & decretis suis pareat. Tusc. q. lib. 2. 9
 philosophorum more, non veterum, sed eorum, qui quas officinas instruxerunt sapientiæ. 1. de Leg. 27
 non differunt philosophorū, sed somniantium portenta & miracula. de Nat. deo. 1. 14
 delirantium philosophorum somnia. de Nat. d. 1. 31
 tota philosophorum vita, vt ait Socrates, commentatio mortis est. Tusc. quæst. lib. 1. 61
 raros esse aliquos, qui cæteris omnibus pro nihilo habitos, rerum naturam studiosè intueretur: hos se appellare sapientiæ studiosos, id est enim philosophos. Tusc. quæst. lib. 5. 7. Pythagoræ dictum.
 philosophos ad rempub. ne accessuros quidem putat Plato, nisi coactos. Offic. 41. vide Platonem in lib. de Repub.
 philosophos, inquit Plato, quod in veri inuestigatione versentur, quodque ea quæ plerique vehementer expectunt, de quibus inter se gladiari solent, contemnant, & pro nihilo ducant, propterea iustos esse. Offic. 1. 41
 ad magistrōs virtutis philosophos veniamus. Tusc. q. lib. 4. 58
 ad philosophos me reuocas, qui in aciem non sæpe prodeunt. Tusc. q. lib. 2. 51
 sed quid opus est in hoc philosophari: id est, diligentius inquirere aut disputare. Tusc. q. lib. 1. 73
 totum philosophari displicere. lib. 1. de Fin. 1
 moderatius philosophari. lib. 1. de Fin. 2
 philosophari ratione & via. Tusc. quæst. lib. 2. 5
 Phorcys ex Saturno & Salacia generatus. de Vniuers. 49
 Valentis & Phoronidis filius alter Mercurius. 3. de Nat. d. 39
 φωσφόρος Lucifer, stella Veneris. de Nat. deo. 2. 39
 φρόνησις. Offic. 1. 213
 Phryges & Pisidæ, & Cilices, & Arabum natio, auium significationibus plurimum obtemperant. Diuin. lib. 1. 79
 phycus, id est speculator, venatorque natura. de Nat. d. 1. 58
 ne illud quidem phyci est, credere aliquid esse minimum. lib. 2. de Fin. 16
 phyci non est, putare vllum esse cuiusquam diem natalem. de Fin. lib. 2. 84
 nihil turpius phycis, quàm fieri sine causa quicquam dicere. lib. 1. de Fin. 15
 hæc ergo nunc phycorum oracula fundo. de Nat. d. 1. 46
 phycis nihil inane esse placet. Fat. 19
 contra phycos multa à Cicero conscripta in Academicis. de Vniuers. 1
 phycæ rationis ignarus. de Natura deorum 2. 40
 phycia constantique ratione. 3. de Nat. deo. 69

physicis rationibus confirmari volo. de Nat. deo. 2. 17
 physica. Tusc. q. lib. 1. 24
 physica Epicuri & Stoicorum à se inuicem distant, quod illa materiam tantum ponunt, effectiōnem & formam tollunt: hæc verò continentur ex effectiōne, & ex materia ea quam fingit & format effectiō, hoc est, causa efficiens. Acad. quædit. 2. lib. 1. 4. 5
 quid est in physicis Epicuri non à Democrito de Nat. deo. 1. 51
 omnibus ferè in rebus, maximè in physicis, quid non sit citius, quam quid sit, diximus. de Nat. deo. 1. 41
 physicè à te dicta sunt de vi ignea. 3. de Nat. deo. 11
 physiologia. Diuin. lib. 2. 28
 ad physiologian traducit Diogenes Babylonius partum Iouis ortumque virginis. de Nat. deo. 1. 31
 φυσιογία Græci appellant, naturæ rationem. Diuin. lib. 1. 78
 Πιερίδες, seu Pieriæ musæ. 3. de Nat. deo. 38
 pigmenta, est metus consequentis laboris. Tusc. q. lib. 4. 15
 aspersa temerè pigmenta in tabula, &c. Diuin. lib. 1. 24
 néve tanquam pilam retorferit. Cat. 75
 in pictis, fictis, cælatiſq; formis. 2. de Nat. deo. 110
 ea facie, qua pictores fictoresque voluerunt. de Nat. deo. 1. 57
 poetæ, pictores, opifices auxerunt simulachrorum superstitionem. de Nat. d. 1. 53
 pictores in vmbris, & in eminentia, multa vident, quæ alii non vident. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 21
 quod ipsi Antiocho pingue videbatur. Acad. q. ed. 1. li. 2. 100. id est, hebes & parum subtile, vel impeditum & ineptum, ut ait Nonius, hunc locum citans.
 pingui Minerua agere. Læli. 17
 at illa, quæ in concha patula pinna dicitur, &c. de Fin. lib. 3. 50
 pinna duabus grandibus patula conchis. 2. de Nat. d. 92
 pinnarum talaria affigunt Mineruæ quintæ Pallantis filia. 3. de Nat. deo. 42
 pulli quum pinnulis vti possunt, tum, &c. 2. de Nat. deo. 98
 pinnatus Cupido. 3. de Nat. deo. 41
 isque qui enat à cõcha, qui, quod eam custodiat, Pinnoteris vocatur. de Finib. lib. 3. 50
 pianto aruspices fulgura atque obstita. 2. de Leg. 18
 piaculum porco femina pati. 2. de Legib. 53
 cum pirata nec fides debet, nec iusurandum esse commune. Off. 3. 145
 pisces oua quum genuerunt, relinquunt. 2. de Nat. deo. 97
 Pistratus in ipso flore Græciæ. 3. de Nat. deo. 61
 Piso cognominatus Frugi (ob virtutem modestiamque). Tusc. q. lib. 3. 42
 Piso historicus. 1. de Legib. 5
 Pittacus omnino accedere quenquam vetat in funus aliorum. 2. de Leg. 60
 pituita: Græci φλέγμα vocant. Tusc. quædit. lib. 4. 17
 pituitosus & quasi redundans. Fat. 6
 nemo pius est, qui pietatem cauet. de Finib. lib. 2. 59
 piè sanctèque colimus naturam excellentem atque præstantem. de Nat. deo. 1. 40
 pietas, est iustitia aduersus deos. de Nat. deo. 1. 81

pietas ineffe non potest in specie fictæ simulationis. de Nat. d. 1. 3
 pietas quum sit magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima est. Som. Scip. 12
 Pietatis ædes Romæ ex cælo icta. Diuin. lib. 1. 83
 pietate & industria præditus. Acad. quædit. 1. lib. 2. 1
 ¶ Si diis placet. de Fin. lib. 2. 28
 qui placere voluit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 10
 placidè & sedatè ferre dolorem. Tusc. q. lib. 2. 50
 placidè atque constanter moueri. Tusc. q. lib. 4. 11
 & eos (animos) quasi concordia quadam placet ac leniat. de Fin. lib. 1. 37
 placare donis iram deorum impius ne auderet. 2. de Leg. 24
 placare beneuolos oburgatores. de Nat. deo. 1. 5
 placare numina diuorum tauris aurigeris. Diuin. lib. 2. 49
 tamen ii possunt abs te placati æquique discedere. de Pet. Conf. 30
 placatio deorum. Diuin. lib. 2. 27
 placatio summa deorum immortalium. 3. de Nat. deo. 4
 placabilitate atque clementia nihil laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius. Off. 1. 113
 plaga pestifera. Off. 1. 119
 eam plagam potius accipiam, quam, &c. Fat. 17
 grauiorem plagam accipiebat (Epicurus) ut leuiorem repelleret. de Nat. d. 1. 40.
 pro vulnere.
 quomodo illi qui bene instituti accipere plagam malunt, quam turpiter vitare. Tusc. quædit. lib. 2. 36
 si eorum plaga percussis (sub deorum immortalium) afflictos se & stratos esse fateantur. Tusc. quædit. lib. 3. 61
 quas plagas ipsi Stoici contra te texerunt. Acad. quædit. ed. 1. lib. 2. 36
 planetarum motus tarditate & celeritate dissimilimi. Tusc. q. lib. 1. 51
 septem alia (hoc est, planetas) suos quæque tenere cursus, multum inter se aut altitudine aut humilitate distantia, quorum vagi motus, rata tamen & certa sui cursus spatia definiunt. Tusc. quædit. lib. 5. 51
 ex planis figuris, circulus, aut orbis præstantissimus. de Nat. deo. 2. 34
 planum vniuersitatis corpus. de Vniu. 17
 ut planè confidas. Acad. quædit. ed. 1. lib. 2. 19
 planè videre aliquid. Tusc. q. lib. 1. 48
 platea, auis. 2. de Nat. deo. 93
 platanus vmbrifera. Diuin. lib. 2. 49
 quid, si platanus ficulnas ferrent numero. se sonantes? de Nat. deo. 2. 17
 Plato ex Academia veteri numeratur. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 33
 Plato ægritudines, iras, libidinesque semotas à mente & disclusas putat. Tusc. q. lib. 1. 65
 Plato triplicem finxit animam. Tusc. quædit. lib. 1. 18
 Plato principatum animæ, id est, rationem, in capite, sicut in arce, posuit. Tusc. quædit. lib. 1. 18
 Plato de animorum æternitate non solum sensit idem quod Pythagoras, sed rationem etiam attulit. Tusc. quædit. lib. 1. 32
 Plato pro immortalitate animæ tot rationes attulit, ut velle cæteris, sibi certè persuasisse videatur. Tusc. quædit. lib. 1. 41

Plato eadem dicit de immortalitate animarum, & reliqua post mortem tranquillitate honorum, pœnis impiorum. 2. de Leg. 62
 Plato & Socrates, ut rationem non redderent, autoritate tamen reliquos minutos philosophos vincerent. Diuin. lib. 1. 57
 Plato beatorum dicit, cui in Senectute contingerit, ut sapientiam verasque opiniones assequi possit. de Fin. lib. 5. 54
 Plato sine corpore villo deum vult esse, ut Græci dicunt ἀνόματον. de Nat. d. 1. 23
 Plato nihil putat esse, quod oratur, & intereat. Tusc. quædit. lib. 1. 40
 Plato id solum esse putat, quod semper tale sit, id est, quod æternum est, neque mutabile, neque corruptibile. Tusc. quædit. lib. 1. 47
 Plato sic fecit, quem tu admiraris, quem omnibus anteponis, quem maximè diligis. 1. de Leg. 11
 Plato iusta funerum reliquit ad interpretes religionum, quem nos morem tenemus. 2. de Leg. 61
 Plato in ideis seu speciebus diuinum quiddam esse dixit. Acad. quædit. ed. 2. lib. 1. 24
 Plato iram & cupiditatem, duas partes animi, locis disclusit: iramque in peccatore, cupiditatem subter præcordia locauit. Tusc. quædit. lib. 1. 18
 Plato, Aristotelis magister. de Nat. d. 1. 24
 Plato vno & octogesimo anno scribens mortuus est. Cat. 11
 Plato in Timæo patrem huius mundi nominari negat posse: in legum autem libris quid sit omnino deus, inquiri oportere non censet. de Nat. d. 1. 23
 Plato in Timæo & in legibus, mundum deum esse ait & cælum, & astra & terram & animos, & eos, quos maiorum institutis accepimus. de Nat. d. 1. 23
 Plato ex materia in se omnia recipientem mundum esse factum censet à deo semipiternum. Acad. quædit. ed. 1. lib. 2. 109.
 hæc sententia Platonis non est, ut ex Timæo liquet, sed ab Aristotele lib. 1. de cælo, falso illi attributa: quem secutus est Cicero.
 Plato in musicis, geometria, numeris, astris se contriuit. de Fin. lib. 1. 56
 Plato perfectissimum disciplinam reliquit, Peripateticos & Academicos. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 16
 Plato negat sine furore quenquam poetam magnum esse posse. Diuin. lib. 1. 71
 Plato poetas è ciuitate, quam finxit, eduxit. Tusc. q. lib. 2. 25
 Plato vir doctissimus, idemque grauissimus, omniumque princeps de rep. cum scripsit, idem & separatim de Legibus eius scripsit. 2. de Leg. 11
 Plato Crete, cum Clinia & Lacedæmonio Megillo, a stuo die in cupressibus Gnosiorum & Ispanis siluestribus, de institutis rerum publicarum, ac de optimis legibus disputat. 1. de Leg. 11
 Plato & Socrates tollendi esse eorum numero, qui negarunt quicquam sciri aut percipi posse. Acad. quædit. ed. 1. lib. 2. 16
 Plato sepulchrum aliis vetat extrui, quam quod quinque diebus absoluerint, nec è lapide excitari plus, nec imponi, quam quod capiat laudem mortui incisam quatuor heroicis versibus. 2. de Leg. 61
 Plato iubet sic ad somnum proficisci corporibus affectis, ut nihil sit, quod errorem animis perturbationemque affe-

rat Diuin. lib. 1. 57
 Plato Speusippum, sororis filium, philosophiæ quasi hæredem reliquit. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 12
 Plato Syracusium Dionem cruciuit. Off. 1. 117
 Plato Atheniensis Tarentum venit, L. Amylio, Ap. Claudio Coss. Cat. 37, & 38
 Plato Titanum è genere statuit eos, qui ut illi celestibus, sic hi aduersentur magistratibus. 3. de Leg. 4
 Plato omne iudicium veritatis, veritatemque ipsam, abductam ab opinionibus, & à sensibus, cogitationis ipsius & mentis esse voluit. Acad. quædit. ed. 1. lib. 2. 131, & 132
 Plato varius, & multiplex & copiosus fuit. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 11
 Platonis summi viri auctoritas de sepulchris, à quo funerum sumptus præfinitur ex censibus, à minis quinque vsque ad minam. 2. de Leg. 62
 Platonis auctoritate, vna & consentiens duobus vocabulis philosophiæ forma instituta est, Academicorum & Peripateticorum. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 12
 Platonis de Timæo deus opifex, ædificatorque mundi. de Nat. d. 1. 14
 Platonis discipulus quidam Pamphilus, cuius audiretorem se fuisse Sami dicebat Epicurus. de Nat. d. 1. 50
 de Platonis inconstantia longum est dicere. de Nat. d. 1. 13
 Platonis leges de sepulchro ex agro culto non sumendæ. 2. de Leg. 61
 Platonis liber qui est de animo. Tusc. q. lib. 1. 11. is alio nomine Phædon dicitur. in Platonis libris nihil affirmatur, & in vtranque partem multa differuntur: de omnibus quaeritur, nihil certidicitur. Acad. quædit. ed. 2. lib. 1. 33
 Platonis oratio omnis de Legibus perorata vno a stuo die. 2. de Leg. 62
 ex eadem Platonis schola Ponticus Heraclides. de Nat. d. 1. 26
 Platonem ailentior nihil tam facile in animos teneros ac molles influere, quam varios canendi sonos. 2. de Leg. 37
 Platonem profus assentior, ne agri consecrentur. 2. de Leg. 43
 Platonem, cum in cunis paruulo dormientem apes in labellis confidissent, responsum est, singulari illum suauitate orationis fore. Diuin. lib. 1. 69
 Platonem nostro placet musicorum cantibus mutatis, mutari ciuitatum status. 3. de Leg. 29
 Platonem audiant impii, qui vetat dubitare qua sit mente futurus deus, quædo aliquid ei ab impiis donatur, cum vir nemo bonus ab improbo donari velit. 2. de Leg. 40
 apud Platonem sæpe hæc oratio vsurpata est, ut nihil præter virtutem diceretur bonum. Tusc. q. lib. 5. 26
 equidem & Platonem existimo, si genus forensè dicendi tractare voluisset, grauissimè & copiosissimè potuisse dicere. Off. 1. 5
 Platonem ferunt, ut Pythagoreos cognosceret, in Italiam venisse, & in ea cum aliis multis, tum Architam Timæumque cognouisse, & didicisse Pythagoream omnia. Tusc. q. lib. 1. 32
 Platonem auunculum Speusippus subsequens. de Nat. d. 1. 24
 errare malo cum Platone, quam cum istis vera sentire. Tusc. quædit. lib. 1. 32
 nec sapiet vsque plaudite viuendum. Cat. 63
 flantes plaudebant in re ficta. Læli. 24

quibus cum à cuncto confesso plausus esset multiplex datus. Cat. 58
 quoniam hæc plausibilia non sunt. Tusc. q. lib. 3. 44
 plebs de suo iure periculosas contentiones nullas facit. 3. de Leg. 23
 plebs, exactis regibus, re non verbis data fuit libertas: quæ tamen sic data est, ut multis præclarissimis addiceretur, ut auctoritati principum cederet. 3. de Leg. 24
 plebes, quos pro se contra vim, auxilii ergo decem creauit, tribuni eius sunt. 3. de Leg. 9
 sed cum multis in rebus negligentia plectimur, &c. Læli. 71
 plectri similem linguam solent dicere, chordarum dentes. 2. de Nat. deo. 113
 plenum negotii deum quis non timeat? de Nat. deo. 139
 ut hoc ipsum, pieni enectiue simus. Diuin. lib. 2. 109
 plena ac referta formula disciplinæ. Acad. quædit. ed. 2. lib. 1. 12
 plenum & inane, principia vniuersi, iuxta Leucippum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 109
 quia plena sunt dedecoris ac turpitudinis. Off. 3. 114
 quo sit corporis aut externis bonis plenior. de Finib. lib. 3. 35
 plenior cæli natura. de Nat. deo. 2. 13
 piore atque imploro fidem. de Nat. deo. 1. 11
 ploratus virginialis. Tusc. q. lib. 2. 18
 πλοῦτος, Dis Latinis. 2. de Nat. deo. 49
 pluma vel squama obductæ animantes. 2. de Nat. deo. 90
 plumæ versicolores. de Finib. lib. 3. 15
 nisi planè in physicis plumbei simus. Tusc. q. lib. 1. 58
 plus habet virtutum alio. 1. de Leg. 4
 plus habere vno digito molestem est. de Nat. deo. 1. 70. id est, in manu digitorum vnum superare.
 etenim non modò plus putare quod vitale videatur, &c. Off. 3. 21
 plurimum ab aliquo dissentire. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 33
 hoc vnum, quod plurimi est, non habebit de Nat. deo. 2. 14
 ¶ Pocula minuta atque rotunda. Cat. 43
 poculum mortiferum. Tusc. q. lib. 1. 58
 poema, Vide Poeta.
 cauendum (in puniundo) ne maior pœna, quam culpa sit. Off. 1. 115
 quæ pœna diuina sit, non rectè existimamus, & opinionibus vulgi rapimur in errorem, nec vera cernimus morte, aut dolore corporis, aut luctu animi, aut offensione iudicii hominum miserias ponderamus, quæ & humana sunt, & multis bonis viris accidunt, sceleris autem pœna, tristis, & præter eos euentus qui sequuntur, per se ipsa maxima est. 2. de Leg. 42
 pœna violati iuris votorum esto. 2. de Leg. 24
 pœna noxiæ par esto. 3. de Leg. 11, & 39
 pœna periurii diuina, exitium: humana, dedecus. 2. de Leg. 24
 pœna violatæ religionis iustam recusationem non habet. 2. de Leg. 40
 improbis autè pœna statuenda est. Læli. 40
 pœnæ præsentis metu ut religio confirmetur, deus vindex constituitur. 2. de Leg. 27
 ad pœnam qui accedit iratus, nunquam mediocritatem illam tenebit, quæ est inter nimium & parum. Off. 1. 115. Lege & Platonem lib. de repub. 3
 pœnam diuinam esse duplicem, quod constaret & ex vexandis viuorum ani-

mis, & ea fama mortuorum, & eorum exitium & iudicium viuorum, & gaudium comprobatur. 2. de Leg. 43
 pœnam nullam reculare. Tusc. q. li. 5. 58
 qui me ea pœna multauerit. Tusc. q. lib. 1. 90
 etiam si quis morte pœnas sceleris effugerit, expetatur ea pœnæ à liberis, à nepotibus, à posteris. 3. de Nat. deo. 67
 pœnas luunt scelerati in homines atque impii non tam iudicis, sed ut eos agitent, insectenturque furæ, non ardentibus tædis (sicut in fabulis) sed angore conscientia, fraudisque cruciatu. 1. de Leg. 30
 pœnas reipub. graues iustasque perfoluit. Læli. 36
 Pœni fœditragi. Off. 1. 59
 Pœnorum crudelitate corpus figuli est traditum. 3. de Nat. deo. 59
 quo ad te, quantum proficias, non pœnitebit. id est, non parum videbitur, ut Te rent. in Heautont. Off. lib. 1. 3
 poeta suauis Simonides. de Nat. deor. 1. 42
 poetæ versu seminata querens. 1. de Leg. 1
 poetæ vice si fingenda nominata. 2. de Leg. 19
 adhuc neminem cognoui poetam, qui sibi non optimus videretur. Tusc. quædit. lib. 5. 47
 poetam graue plenumque carmen fundere, id non sit sine cælesti aliquo mentis impulsu. Tusc. quædit. lib. 1. 51
 nõ ut à poetæ, sed ut à teste, veritatem exigunt. 1. de Leg. 3
 ad malam domesticam disciplinam, vitamque vmbralem & delicatam cum accesserit etiam poetæ, neruos omnes virtutis elidunt. Tusc. q. lib. 2. 24
 sed videtne poetæ quid mali afferant? Tusc. q. lib. 2. 24
 poetæ, pictores, opifices auxerunt simulachrorum superstitionem. de Nat. deo. 1. 53
 poetæ à Romanis ferè vel cogniti vel recepti. Tusc. q. lib. 1. 3
 poetæ rectè à Platone ciuitate educti. Tusc. q. lib. 2. 25
 poetæ indicant comici quid displiceat in sacris nocturnis. 2. de Leg. 36
 poetæ lamentantes inducunt fortissimos viros, mollunt animos nostros: ita sunt deinde dulces, ut nõ legantur modò, sed etiam ediscantur. Tusc. q. li. 2. 24
 poetæ post mortem nobilitari volunt. Tusc. q. lib. 1. 26
 poetæ tum seruant id quod decet, quum id quod quaque periona dignum est, & fit & dicitur. Off. 1. 135
 poetarum ista sunt: nos autem philosophi esse volumus: rerum auctores, non fabularum. 3. de Nat. deo. 57
 poetarum genus apud Græcos è doctis antiquissimum. Tusc. q. lib. 1. 1
 poetarum errores cum magorum portentis coniungendi. de Nat. deor. 1. 31
 quid poetarum euolutio, quid tanta tot versuum memoria voluptatis afferat? lib. 1. de Finib. 19
 quæ poetarum vocibus fusa sunt (de diis) ipsa suauitate nocuerunt. de Nat. deo. 1. 31
 poetis non fuit apud Romanos honor. Tusc. q. lib. 1. 3
 poetis fabulas suppeditauerunt dii, induti specie humana. 2. de Nat. deo. 46
 sed poetas ludere sinamus, quorum fabulis in hoc flagitio versari ipsum videmus Iouem. Tusc. q. lib. 4. 58
 in poetis nulla solida utilitas, omnisque puerilis delectatio. de Finib. lib. 1. 56
 poema elegans & varium. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 7. hoc est, mixtum varietate car-

minum, vt loquitur Quintilianus. poema tenerum & moratum, atque molle. Diuin. lib. 1. 61
 poema varium. de Fin. lib. 2. 8
 poema facere. Acad. quaest. ed. 2. lib. 1. 7
 in poemate, ad delectationem pleraque referuntur. 1. de Leg. 3
 electa poemata. Tusc. q. lib. 2. 24
 poetica. Tusc. q. lib. 1. 2. 11
 poetici dii 3. de Nat. d. 57
 ποιητής apud Graecos non est vulgi verbum, sed philosophorum. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 18
 ποιητής Graeci vocant qualitatem. 2. de Nat. d. 69
 ποιητής Graecè, Latine qualitates. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 18
 Polemo summum bonum esse dixit, secundum naturam viuere. de Finib. lib. 4. 12
 Poles, augur. 2. de Leg. 33
 πολιτικός vocant Graeci, quod est ciuile & populare. de Fin. lib. 5. 61
 non satis politus iis artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur. lib. 1. de Finib. 10
 est enim non satis politus iis artibus, &c. de Fin. lib. 1. 20
 politiores physici. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 52
 politissimus & acutissimus philosophus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 103
 negatis hęc tam politè, tamque subtiliter effici potuisse sine diuina aliqua solertia. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 111
 politè eloqui quod quis sentit. Tusc. q. lib. 1. 5
 vt etiam pro Scipione pollicear. Cat. 6
 polliceri operam suam omnibus. de Pet. Conf. 30
 polluta religionum iura perditorum ciuium scelere. 2. de Leg. 41
 Polyænus, magnus mathematicus. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 97. Lampfacenus is fuit, Athenodori filius, vir modestus & amabilis. Laert. lib. 10
 Polyænus, Epicuro assentiens, totam geometriam esse falsam credidit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 97
 Polybius bonus author in primis. Offic. 3. 155
 Polybus Corinthius & alius multa, & filio ad Troiam proficiscenu, mortem praedixit. Diuin. lib. 1. 77
 an censemus, non multos etiam apud nos futuros Polycleto & Parrhasios fuisse. id est, pictores egregios, quales Polycleto Parrhasiisque fuerunt. Tusc. q. lib. 1. 3
 poma cruda. Cat. 65
 poma matura & cocta. Cat. 65
 pomorum iucundus nõ gustatus solum, sed odoratus etiã & aspectus. 2. de Nat. deor. 118
 pomorum vbertas & varietas. 2. de Nat. deor. 118
 pompa, pro apparatus sacrorum, δὲ τὴν πρὸς θεῶν ἑστῶς: hęc enim erant quedam deductiones victimarum, cum quibus ad templa deorum procedebatur. Tusc. quaest. lib. 5. 66
 pompa rhetorum. Tusc. q. lib. 4. 37
 Pompeius familiaris Ciceronis. Tusc. q. lib. 1. 70
 Pompeius admodum extis & ostentis moueri solitus. Diuin. lib. 2. 41
 Pompeius cum socero bellum gessit, imparatus arma sumpsit, domũ reliquit, ex Italia fugit, exercitu amisso, nudus in seruorum ferrum & manus incidit. Tusc. q. lib. 1. 71

Pompeio, cum grauer agrotaret Neapoli, melius est factũ, coronati Neapolitani fuerunt (pro ipsius salute) vt ait Plutarchus in eius vita. Tusc. q. lib. 1. 70
 Pompeio (sanitati restituto) Puteolani vulgix oppidis publice gratulati sunt. Tusc. q. lib. 1. 70. vide Plutarchum in vita Pompeii.
 Pompeium ceteris rebus omnibus semper amplissimis, summisq; effero laudibus, de tribunitia potestate taceo: nec enim reprehendere libet, nec mutare possum. 3. de Leg. 11
 omne pondus nulla re impediende moueatur & feratur necesse est. Fat. 36
 aureum amiculum grandi pondere. 3. de Nat. d. 62
 non enim numero hęc iudicantur, sed pondere. Offic. 2. 117
 non infinito pondere auri contentus. Tusc. q. lib. 5. 16
 omnia pōdera suo nutu feruntur in telurem. Som. Scip. 16
 motum naturalem omnium ponderum è regione inferiorem locum petere. li. 1. de Finib. 15
 ponderamus hominum miseras morte, aut dolore corporis, aut luctu animi, aut offensione iudicii. 2. de Leg. 42
 ponderare res. Tusc. quaest. lib. 5. 53
 & ea quę sunt iudicio certo ponderanti. Offic. 2. 83
 pone & ante veheretur animal. de Vniuers. 61
 pone quos aut ante labuntur. de Vniu. 47
 iudicia rerum in sensibus ponit Epicurus. lib. 1. de Finib. 17
 hoc Epicurus in voluptate ponit. lib. 1. de Finib. 33
 cum posui librum, pro deposui. Tusc. q. lib. 1. 21
 posuit se extra omnem culpam & causam, si quid postea fraudis euenisset. de Vniuers. 57
 bella gerere incipiunt, quum auspicia posuerunt. de Nat. deo. 2. 7
 ponam in medio sententias philosophorum de natura deorum. de Nat. d. 1. 10
 quod ad tabulam, quos poneret non habebat. de Pet. Conf. 5
 sapientia, vbi pedem poneret, non habebat, &c. de Finib. lib. 4. 57
 modò intelligat bene se ponere. de Pet. Conf. 28
 ponere castra in foro. Parad. 39
 ponere omnem cogitationem & curam in re aliqua. Diuin. lib. 2. 5
 ponere omnem curam in cognitione syderum. Diuin. lib. 1. 79
 ponere magnam curam operamque in aliquo studio. Tusc. quaest. lib. 5. 1
 ponere dolorem, pro deponere. Tusc. q. lib. 3. 56
 ponere hastam in foro. Offic. 2. 112
 sed hic ipsum videntur in conspectu vno ponere. de Finib. lib. 5. 1
 ponere in deorum natura. de Nat. deo. 1. 61
 ponere aliquid in promptu: contrarium, contegere atque abdere. Offic. 1. 175
 nihil ponere in voluptate (&) omnia ponere in voluptate. de Finib. lib. 2. 21
 ponere iubebam de quo quis audire vellet, hoc est proponere, seu in medium adferre. Tusc. q. lib. 1. 6
 ponere multum in aliqua re Acad. q. ed. 1. lib. 2. 83
 ponere multum operę & temporis in aliqua re. Offic. 2. 3
 ponere nomina rebus. Tusc. q. lib. 3. 8
 ponere nostra in patria & quasi consecra-

re debemus. 2. de Leg. 4
 ponere omnia in se vno. Parad. 19
 ponere operam, curamque in rebus honestis & cognitione dignis. Offic. 1. 29
 ponere se totum in contemplandis, perspicendisque rebus. Tusc. q. lib. 1. 37
 ponere spem rerum suarum in premiis humanis. Som. Scip. 17
 magnum studium & multam operam in aliquo ponere. lib. 1. de Finib. 1
 ponere studia in rerum contemplatione. Tusc. quaest. lib. 5. 5
 ponere sub vno aspectu ratione & distributione quę sunt dispersa atque infinita. de Pet. Conf. 1
 ponere tunicam, pro deponere. Tusc. q. lib. 5. 44
 in aliquam historiam vestigium ponimus. de Finib. lib. 5. 4
 vt is id ponatur de quo disputent, quantum subitò. Lat. 16
 non modò vt sola ponatur in summi boni sede. de Finib. lib. 2. 33
 ne in eo longior ponatur oratio. de Vniuers. 37
 impertire iis (scilicet operam) apud quos optimè poni arbitretur. de Pe. Conf. 31
 poni in vitio. Tusc. quaest. lib. 3. 12
 quod positum vel improbare, vel approbare possit, &c. hoc est, suppositum vel constitutum, vt apud Graecos πῶς. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 98
 quo posito, & omnium assensu approbato. de Finib. lib. 3. 33
 hoc autem posito atque concessio. Diuin. lib. 1. 100
 ponenda sunt noua nomina rebus nouis. de Nat. deor. 1. 33
 vt omnia, quę sine ea sint, longè & retrò ponenda censet. Tusc. q. lib. 5. 64
 pontes angustos in suffragiis fecit lex Maria, ne essent ambitus. 3. de Leg. 34
 pontificem neminem bonum esse, nisi qui ius ciuile nosset, ex patre audiuit, inquit Publii Sceuolę filius. 2. de Le. 45
 pontificis vsibus tantummodo esset, si pontificalis maneret autoritas. 2. de Leg. 49
 pontifices pecuniam patrifam mortuisa cris eius coniungi voluerunt, iisdemque ferias & ceremonias ascribendas putant. 2. de Leg. 47
 pontifices incestum supremo supplicio sanciuo. 2. de Leg. 14
 pontifices omnibus diuis, sacerdotes alii alii, singulis flamines sunt. 2. de Le. 17
 pontificum auctoritate iura consecuta sunt, ne morte patrifam. sacrorum memoria occideret, vt is essent ea adiuncta, ad quos eiusdem morte pecunia peruenerit. 2. de Leg. 46
 pontificum collegii decretũ. 2. de Leg. 54
 pontificum ius quodammodo ciuilibus scientia tollitur. 2. de Leg. 49
 pontificum iuris scientia eluditis quod est iuris ciuilibus. 2. de Leg. 49
 pontificalis maneret auctoritas. 2. de Leg. 49
 pontificalis iuris tota compositio magnam religionem ceremoniamque declarat. 2. de Leg. 51
 in gente Popilia torquatus id iudicauit. 2. de Leg. 51
 populus centuriatis comitiis descriptus, censu, ordinibus, ætatibus, plus adhibet ad suffragium auxilii, quàm fusc in tribus conuocatus. 3. de Leg. 38
 cum populus iusserit, imperia, potestates, legationes ex vrbe exeunt. 3. de Leg. 9
 cum verò accedit eodem, quasi maximus quidam magister populus. Tusc. q. li. 2

populus vanus. Tusc. q. lib. 5. 40
 populi causas nosse, senatori est necessarium. 3. de Leg. 36
 populi iusta, verita, cum consciscuntur suffragia, optimatibus nota, plebi libera sunt. 3. de Leg. 10
 populi vis multò sauior, multoque vehementior, quàm tribunitia potestatis, quę duces quod habet, interdum lenior est, quàm si nullum haberet. Dux enim suo periculo progredi cogitat, populi impetus, periculi rationem sui nõ habet. 3. de Leg. 22
 populo sit libertas tabellæ, in qua potestas honestè bonis gratificandi ei detur. 3. de Leg. 34
 per populum multa pœnæ certatio esto, cum magistratus irrogassit. 3. de Leg. 5
 populum rem docento. 3. de Leg. 11
 & in nostro populo, & in ceteris. de Nat. deor. 2. 4
 in populo vis abesto. 3. de Leg. 11
 in actionibus cum populo primum & maximum est, vt vis ablit. 3. de Leg. 36
 secundo id populo facere possit. id est, fauente & comprobante. Tusc. q. lib. 2. 3
 populi liberi. Offic. 1. 113
 populi potentes. Tusc. q. lib. 5. 12
 popularis. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 13. δημοκρατικός Graeci vocant.
 popularis, hoc est, ex eodem populo, quę vulgo contraneum vocant. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 108
 popularis cœtus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 6
 popularis gloria. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 4
 popularis vir. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 66. δημοτικός.
 quę populari gloria decorari in Lucullo debuerunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 4
 populare nihil vnquam placuit Attico, eamque optimam rempub. esse duxit, quę sit in potestate optimorum. 3. de Leg. 33
 populares, δημοκρατικοί, qui dignitatem in libertate constituunt. Offic. 1. 121
 vt cum reges popularēve homines largitiones aliquas proponunt. Offic. 1. 29
 populares illustriēque laudes. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 6
 populares leges. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 13
 est enim multus in laudanda magnificentia & apparatione popularium munerum. Offic. 2. 81
 populares deos multos, naturalem vnum esse ait Antisthenes. de Nat. d. 1. 24
 popularibus verbis est agendum & vitari, cum loquimur de opinione populari. Offic. 2. 49
 homines enim populariter annum tantummodo solis, id est, vnius astri reditu, metiuntur. Som. Scip. 24
 populari agros. Offic. 1. 49
 porcam hæredi esse. 2. de Leg. 53
 quę in porca contracta iura sint. 2. de Leg. 51
 porco femina piaculum pati. 2. de Leg. 53
 porrigere digitum. de Fin. lib. 3. 45
 porrigere manum in mensam. Tusc. q. lib. 5. 45
 porrigere membra. Diuin. lib. 1. 102
 ab iis porrigentibus & dantibus nolle sumere. 3. de Nat. d. 63
 portendantur, tum dormientibus, tum vigilantibus. 2. de Nat. d. 124
 portentum non est habendum, quod fieri potest. Diuin. lib. 2. 47
 si id factum est, quod fieri potuit, id portentum putandum non est. Diuin. lib. 2. 46

ea quę sint, portendi, ex quo portentum. de Natura deor. 2. 5
 portenta dicuntur, quia portendunt. Diuin. lib. 1. 80
 portenta, quę quondam credebantur apud inferos, non extimescenda. de Nat. deo. 2. 4
 portenta & miracula non differentium philosophorum, sed somniantium. de Nat. deo. 1. 14
 portenta poetarum & pictorum. Tusc. q. lib. 1. 9
 portenta ad Etruscos & Aruspices, si senatus iusserit, deferunt. 2. de Leg. 18
 Portius Cato in originibus tradit apud Romanos solitos esse conuiuias in epulis canere ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus. Tusc. q. lib. 1. 3
 ad exemplum amissi imperii portari in triumpho Masiliam vidimus. Offic. 2. 39
 regum, populorũ, nationum portus erat & refugium Senatus. Offic. 2. 36
 in portum ex alto se conferre. Offic. 1. 211
 vt quem in portum se recipiant, scire non possint. de Finib. lib. 5. 13
 aliquandoque in portum ex longa navigatione esse venturum. Cat. 65
 his grauissimis casibus in eundem portum, ex quo eramus egressi, magna iactati tempestate confugimus. Tusc. q. lib. 5. 3
 an quasi è portu egredientes paululum remigrare? Tusc. quaest. lib. 4. 8
 portus manu facti. Offic. 1. 18
 Portunus à portu dictus. 2. de Nat. d. 49
 poscere causam differendi. Tusc. quaest. lib. 3. 6
 poscere quæstionem. de Finib. lib. 2. 1
 Posidonius articulari morbo laborauit. Tusc. quaest. lib. 2. 52
 Posidonius, familiaris Ciceronis, sphaeram effecit. 2. de Nat. deor. 63
 Posidonius, Panætii discipulus fuit. Offic. 3. 11
 Posidonius in libro quinto de natura deorum differuit. de Nat. deo. 1. 86
 Posidonius quinque libros edidit de diuinatione. Diuin. lib. 1. 6
 Posidonius Rhodius, nobilissimus philosophus, mirus doloris contemptor. Tusc. q. lib. 2. 52
 Posidonius esse censet in natura, signa quædam rerum futurarum. Diuin. lib. 1. 109
 Posidonii dictum ad Pompeium. Tusc. q. lib. 2. 53
 qui possidendo plurimum de bonis, quę patrifamil. cum moreretur, fuerint, acceperit. 2. de Leg. 47
 quoniam vtriusque studii nostra possessio est. Fat. 3
 possessio stabilis & certa. Lat. 50
 possessionem veterem academę depasci ab hoc acuto homine non sinemus. 2. de Leg. 43
 nec verò tanquam in possessionem suam venerit, excludat alios, &c. Offic. 1. 87
 possessiones incertæ, atque in casu positæ. Parad. 66
 vt potuerunt, iudicantur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 9
 peccatum suum, quod celari possit, confiteri maluit, &c. (pro poterat). de Nat. deor. 2. 9
 quo nihil posset fieri minus. id est, quod omnino est impossibile. lib. 1. de Fin. 14
 qui apud suos tribules plurimum gratia possint. de Pet. Conf. 21
 posse rem conuenire. 2. de Leg. 40
 qui honestè multum posse volunt. Offic.

2. 94
 posse aliquem iudicare. id est, iudicio præditum esse. lib. 1. de Finib. 2
 plurimum posse copiis, facultatibus, opibus. Lat. 50
 fortes, claros, potetēs viros de Nat. deo. 1. 83
 hinc opum nimirum potentia non ferendæ. Offic. 3. 46
 potestas in populo, auctoritas in senatu. 2. de Leg. 26
 potestas censoria semper esto. 3. de Leg. 7
 potestas iudicandi integra. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 8
 potestas legitima. Tusc. q. lib. 1. 61
 potestas par, maiorue ni prohibesit, coercere multa, vinculis, verberibus noxiũ ciuem magistratui licet. 3. de Leg. 4
 potestas ni par, maiorue prohibesit, decreta senatus rata sunt. 3. de Leg. 10
 potestas par, maiorue, plus valet. 3. de Leg. 11
 potestate dominatiue dignissimum. de Nat. deor. 2. 22
 potestate tribunorum nata, grauitas optimatũ cecidit. 3. de Leg. 17
 potestate neue petenda, neue gerenda, neue gesta, donum ne capiant, neue danto. 3. de Leg. 11
 potestates cum lenat' creuerit, populũsue iusserit, ex vrbe exeunt. 3. de Leg. 9
 antea in tenebris habitauerat, post autè, &c. de Nat. deor. 1. 17
 at anno post Paulus perit. Diuin. lib. 2. 56
 posteri eorum ius sepulchrorum in vrbe tenuerunt. 2. de Leg. 54
 in posterum tantum maiores prouidisse. 3. de Leg. 38
 A. Posthumius dictator. de Nat. deor. 2. 4
 ab A. Posthumio ades Castori & Polluci in foro dedicata. 3. de Nat. deo. 9
 etiam si Posthumii futuri sint (scilicet liberi). de Finib. lib. 3. 45
 nisi iniquum postulo. de Finib. lib. 4. 2
 postulare, Acad. q. ed. 1. lib. 2. 52. quod Graecè αἰτήσιν in disputando dicitur, vnde αἰτήματα, & Latine postulata.
 postulare conditionem immortalium. Tusc. q. lib. 3. 33
 postulare aliquod impudenter, arroganter. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 116
 postulatur, vel flagitur potius historia. 1. de Leg. 4
 veritas à te postulatur. 1. de Leg. 3
 potiri rerum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 117
 potiri expetitis corporis voluptatibus. de Finib. lib. 2. 12
 si ad decem millia annorum gentem, aliquam vrberum nostram posturam putem. Tusc. q. lib. 1. 75
 nihil mihi potius fuit, quàm, &c. Somn. Scip. 1
 potissimus inimicus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 15
 potationes modicæ. Diuin. lib. 1. 98
 potus atque pastus immoderatus. Diuin. lib. 1. 56
 potio dulcicula. Tusc. q. lib. 3. 40
 quem cibum, aut quas potiones. de Nat. deo. 1. 78
 nec iis efcus aut potionibus vescuntur. de Nat. deo. 2. 45
 ¶ Prae me fero sequutum esse. de Natura deo. 1. 9
 noli quæso præ te ferre Vellei. de Natura deo. 2. 34
 præ se ferre probitatem quandam & ingenuitatem. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 24
 præbere iusta, hoc est demensum, vt feruis, vt mercenariis. Offic. 1. 61
 præberet se duces ac principem huic adi manti. de Vniuers. 59

præbere se ministrum voluptatum. Som. Scip. 33
 præbere se victimam reipub. de Fin. lib. 2. 52
 præbere venenum alicui. Tusc. q. lib. 1. 80
 obsequium peccatis indulgens, præcipitem amicum ferri finit. Læl. 75
 in præcipitem locum se committere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 63
 præcipit in Lirem Fibrenus fluuius. 2. de Leg. 5
 ne præcipitet, si temere processerit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 63
 præcipitare isthuc quidem est, non descendere. de Nat. d. 1. 63
 breui præcidam. Cat. 53
 repente præcidere amicitias. Off. 1. 169
 præcidere caput. Tusc. q. lib. 5. 40
 præcisè id dicitur, & plene & perfectè dicitur, contraria. 2. de Nat. d. 54
 præceptum Apollinis, vt se quisque noscat. Tusc. q. lib. 1. 43
 præcepta, Græcè dicitur *διδασκαλία*. Fat. 9
 præcepta firma, stabilia, coniuncta naturæ. Off. 1. 9
 præcepta medicorum dici verè non possunt, si quæ in se imperiti que pro salutaribus mortifera conscripserint. 2. de Leg. 21
 præcepta apud eos ipsos non valent, nisi admodum paucos, à quibus inuenta, disputata, conscripta sunt. Tusc. q. lib. 2. 8
 præceptis dialecticorum & oratorum sic parere, vt legibus. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1. 4
 præceptio de officio propria est Stoicorum, Academicorum & Peripateticorum. Off. 1. 9
 qua præceptione in tranquillitate viui potest. de Fin. lib. 1. 35
 quid autem præclarum, non idem arduum. Tusc. q. lib. 5. 71
 præclarum illud est, & si queris, rectum quoque & verum, vt eos, qui nobis charissimi esse debeant, æquè ac nosmet ipsos amemus: vt verò plus, fieri nullo pacto potest. Tusc. q. lib. 3. 62
 omnia præclara, rara. Læl. 67
 præclare agi cum aliquo. Læl. 9. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 118
 præcurerere rationem propter temeritatè dicuntur appetitus. Off. 1. 141
 præcursum visoriam. Fat. 33
 quas nulla præda vnquam improbè parata minuit. de Fin. 1. 41
 deforme est de seipso prædicare, falsa præfertim. Off. 1. 191
 prædicabile, hoc est, prædicandum. Tusc. q. lib. 5. 37
 prædicare alicui impendentes calamitates. Diuin. lib. 2. 42
 prædicere ex fulguribus ostentisque. Diuin. lib. 2. 20
 tum omnia eueniunt quæ prædicta sunt. de Nat. d. 2. 9
 prædicta natalitia. Diuin. lib. 2. 70
 prædictio diuina. Diuin. lib. 1. 81
 omnis prædictio mali tum probatur, cum ad præditionem cautio adiungitur. Diuin. lib. 2. 42
 prædictio ex natali die. Diuin. lib. 2. 69
 præditiones & præensiones rerum futurarum. de Nat. d. 2. 5
 præditiones furibundæ ariolorum & vatum. Diuin. lib. 1. 4
 mundus præditus animo & sensibus. de Nat. d. 1. 14
 præditus ingenio excellenti. de Finib. lib. 5. 63

præditus maximo ingenio. Tusc. q. lib. 1. 23
 præditus metu. Tusc. q. lib. 5. 30
 præditus opibus & copiis. Læl. 47
 præditus pietate & industria. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 1
 præditi multitudine infinita & varietate admirabili syderum errores. de Vniuers. 41
 quos tum eodem studio præditos dilexerunt. Læl. 64
 de iure prædiorum sanctum fuit apud Romanos iure ciuili, vt in his vendendis vitia dicerentur, quæ nota essent venditori. Off. 3. 84
 cum ipsi naturæ patrioque amori prætulerit ius maiestatis atque imperii. de Finib. lib. 1. 18
 præfecit deus animum vt dominum & imperantem obedienti corpori. de Vniuers. 17
 præfectus classis. Off. 1. 153
 sibi quæ præsidentes. Off. 1. 127
 nam præfinire non est meum. Tusc. q. lib. 5. 17
 nimis mihi præfraçtè videbatur ærarium vectigaliaque defendere. Off. 3. 118
 prægressio causæ. Fat. 33
 tantum opinio præiudicata poterat. de Nat. de. 1. 8
 prælium calamitosum. Diuin. lib. 1. 69
 prælium difficile magnūque. de Finib. lib. 4. 26
 in prælio concidere. Tusc. q. lib. 1. 73
 quod bona spe præluet in posterum. Læl. 22
 præmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum, quæ vententia longè antè videris. Tusc. q. lib. 3. 15
 præmeditationem rerum futurarum male reprehendunt Peripatetici. Tusc. q. lib. 3. 30
 diuturna præmeditatione impetus casuum & euentuum frangere. Tusc. q. lib. 3. 23
 si præmium sibi proposuisset. Off. 3. 115
 si nec rectè factis præmia extent vlla, nec supplicia peccatis. 3. de Nat. deo. 64
 præmolestia, id est anticipatio molestiæ, seu dux consequentis molestiæ. Tusc. q. lib. 4. 53
 prænoscere futura. Diuin. lib. 1. 73. & 2. 79
 anticipationem siue prænotionem hanc nos habere deorum fateamur. de Nat. deo. 1. 33
 prænuntiare futura instinctu instatūque diuino. Diuin. lib. 1. 10
 prænuntia cometæ magnarum calamitatum. de Nat. deo. 2. 11
 præparare animos ad fatum accipiendos. Tusc. q. lib. 2. 10
 præparare res necessarias ad vitam degendam. Off. 1. 19
 vt *ὁ ἀπὸ τοῦ τοῦ* vis ca est, vt ab honesto nequeat separari. Off. 1. 131
 neque ea volunt præponderari honestate. Off. 3. 22
 bonam famam ipsam propter se præpositam & sumendam esse dixerunt. de Finib. lib. 3. 45
προεπιβύβητος, quod præpositum vel præcipuum nominatur, id nec bonum est, nec malum. de Finib. lib. 3. 42
 neque tamen illa præpositio tali ad eum finem pertinebit. de Finib. lib. 3. 43
 vt præpostere tecum agam. hoc est, ordine inuerso, incipiendo à posterioribus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 62
 præpotens & præsens deus. de Nat. de. 2. 3
 præpotens & excellens deorum natura. 2. de Nat. deo. 55
 præripere hostium consilia. Off. 1. 151

vt Mario, præripere collegis & tribunis popularem gratiam. Off. 3. 106
 prærogatiuum omni comitorum. Diuin. lib. 2. 66
 prærogatiua. Diuin. lib. 1. 87
 præfragire dicitur qui antè sagit, quàm oblata res est. Diuin. lib. 1. 59
 præfragire, est futura antè sentire. Diuin. lib. 1. 59
 præfagium inest in animis, extrinsecus iniecta atque inclusa diuinitus. Diuin. lib. 1. 60
 præfagium si exarsit acrius, furor appellatur. Diuin. lib. 1. 60
 at fenatui, quæ sunt gerenda, præscribo. Cat. 17
 præscribere iura ciuibus. Cat. 25
 præscribere leges alicui. Parad. 45
 præscribere leges & instituta ac mores civitatum. de Finib. lib. 4. 51
 præscripta & quasi imperata. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 8
 præscriptio rationis. Tusc. q. lib. 4. 17
 præscribens modum magistratibus imperandi, ciuibus obtemperandi. 3. de Leg. 3
 præsentire futura concitatione quadam animi. Diuin. lib. 1. 33
 præsentire futura motu soluto ac libero. Diuin. lib. 1. 33
 præsentire futura ratione aut coniectura obseruatis ac notatis signis. Diuin. lib. 1. 33
 præsentire futura signis quibusdam consequentia declarantibus. Diuin. lib. 1. 107
 præsentio rerum futurarum. Diuin. lib. 1. 5. & 3. de Nat. deo. 11
 præsentio veritatis futuræ. Diuin. lib. 1. 89
 præditiones & præensiones rerum futurarum. de Nat. deo. 2. 5
 præsignificare hominibus quæ sunt futura. Diuin. lib. 1. 73. & lib. 2. 79
 & si præsidii ad beatè viuendum in virtute satis est, &c. Tusc. q. lib. 5. 2
 magnus sibi præsidium ad beatam vitam comparat. Tusc. q. lib. 2. 2
 non deseruisse mihi videor præsidium in quo à populo Ro. locatus sum. lib. 1. de Finib. 9
 quæ sunt vite sine metu degendæ præsidia firmissima. de Finib. lib. 1. 28
 qui præsidia contra feras inuenerunt. Tusc. q. lib. 1. 50
 qui diceret præfultorem sibi nõ placuisse ludis. Diuin. lib. 1. 51
 præstigii verborum. de Finib. lib. 4. 61
 ne ab his, quæ clara sunt ipsa per sese, quæ si præstigiis quibusdam & captiōibus depellamur. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 43
 præstituere diem. Tusc. q. lib. 1. 77
 præstabis ipse legem tabellariam, si eam tuleris. 3. de Leg. 33
 præstare abundantia ingenii. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 13
 præstare ingenio & diligentia. Tusc. q. lib. 1. 19
 difficile est, cum præstare omnibus concupieris, seruare æquitatem, quæ est iustitiæ maxime propria. Off. 1. 91
 istam voluptatem perpetuam quis potest præstare sapienti? de Finib. lib. 2. 74
 præstare se grauem, constantem, stabilemque in amicitia. Læl. 57
 præstare se inuictum à labore. Off. 1. 97
 emptiori damnum præstari oportere. Off. 3. 86
 præstans extremis eadem parte medietas, & pari numero superata. de Vniuers. 29
 præstans valetudine, viribus, forma, &c. Tusc. quæst. lib. 5. 33
 præstantia ea debent dici, quæ habent

aliquam comparisonem. Tusc. quæst. lib. 5. 29
 præstantissimo studio atque doctrina vir. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 12
 vir præstantissima dignitate. 3. de Natura deor. 60
 vt si quam præstantiam virtutis, ingenii, fortunæ, consecuti sint. Læl. 61
 quem tandem hoc statu aut præstabiliorum, aut, &c. de Fin. lib. 1. 32
 quid enim eloquentia præstabilius? Off. 2. 97
 simul ac mihi collibitum est, præsto est imago. de Nat. d. 1. 76
 præsto est huius vitii temperatio. 3. de Leg. 26
 præsto esse. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 92
 præsto esse maximis reip. temporibus bonus augur debet. 3. de Leg. 38
 non enim paruit illi T. Gracchi temeritati, sed præstitit. Læl. 35
 præstint sacerdotum cerimoniis & sacris. 2. de Leg. 17
 præstare prouinciæ. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 1
 præstare reipub. Off. 1. 111
 præstans & præpotens eius. de Nat. de. 2. 3
 præsentiam sæpe diui suam declarant. de Nat. d. 2. 4
 præsumptionem dialectici vocant *ὑπερηφανία*. Diuin. lib. 2. 84
 præter idæ matris famulos, eosque iustis diebus, ne quis stitem cogito. 2. de Leg. 24
 præter laudem bonis atque innocentibus nihil ex hostibus, neque à fociis reportandum. 3. de Leg. 18
 reliquis syderibus animoque præterea diuinitatem dedit. de Nat. d. 1. 20
 vnus Clitarchum, neque præterea quæquæ de Græcis legisse videatur. de L. 1. 6
 vt non modò nullam caperet, sed etiã prætereat omnes voluptates. de Fin. lib. 1. 19
 nihil eorum præterire, quæ pro causa dici possunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 59
 præteriti suffragiis. Tusc. q. lib. 5. 40
 præterita in fallum è vero conuerti non possunt. Fat. 11
 præterita ea vera dicuntur, quorum superiore tempore vera fuerint instantia. Fat. 11
 præterita tenere, & futura providere, & completi præsentia, sola diuina sunt. Tusc. q. lib. 1. 53
 prætermittere officium. Acad. quæst. ed. 2. lib. 2. 26
 quid enim est à Chryssippo prætermisum in Stoicis? lib. 1. de Fin. 5
 hæc duo proposita non præteruolant, sed ita dilatant, &c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 40.
 metaphora ab auibus, quæ vltra volando celeriter effugiunt.
 nescio quo modo præteruolauit oratio. de Fin. lib. 5. 69
 prætor iuris disceptator esto, qui priuata iudicet, iudicariue iubeat, is iuris ciuili custos esto, huic potestati parento. 3. de Leg. 7
 prætor cum populo patribusque agendi ius esto. 3. de Leg. 10
 prætorem decet non solum manus, sed etiam oculos abstinentes habere. Off. 1. 201.
 dictum Periclis ad Sophocle collegam. vide Plutarchum in Pericle, & Valerium lib. 4. cap. De continentia.
 prætores præuendo etiam consules appellentur. 3. de Leg. 8
 quod creuerit prætores senatus, populūque iusserit, rot fuento. 3. de Leg. 7
 neque habes aliquid quod huic sermoni præuertendum putes. Diuin. lib. 1. 9

praua sentire. Tusc. quæst. lib. 1. 25
 prauè factum. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 26
ἄδικον. Eodem loco peccatum quoque Cicero vertit.
 prauitas, imminutiōque corporis. de Finib. lib. 5. 44
 prauitas membrorum. Tusc. q. lib. 4. 22
 prauitas opinionum. Tusc. quæst. lib. 3. 2
 à vitæ prauitate ad deum conuerterent. de Nat. deo. 1. 53
 tamēne in ista prauitate perstabitis? Acad. q. ed. 1. lib. 2. 6
 prauitates animi rectè vitia dicuntur. Parad. 26
 prauitates corporis vt habent aliquid offensionis, si sunt per insignes, sic & animi deformitas. 1. de Leg. 38
 Praxiteles Roscii, dū esset in cunabulis, serpentis amplexu circumplecti speciem calauit argento. Diuin. lib. 1. 70
 & non in omni marmore necesse sit inesse vel Praxitelæ capita. Diuin. lib. 2. 37
 quoniam me verbo premis. Tusc. q. lib. 1. 12
 sic premebat Zeno, quæ dilatantur à nobis. de Nat. deo. 2. 16
 premere argumentum. Tusc. q. lib. 1. 72
 premere omnia humana. Tusc. quæst. lib. 4. 50. & 51
 premi ægritudine. Tusc. q. lib. 3. 59
 premi calamitate. Off. 1. 89
 premi acerrimis doloribus corporis. Tusc. q. lib. 5. 84
 premi summis doloribus. Tusc. q. lib. 2. 12
 hoc vno vitio maxime mihi premi videtur tui Stoici. de Finib. lib. 4. 74
 pressus, pro pressura siue pressione. Tusc. q. lib. 2. 48
 pressè & leniter loqui. Off. 1. 185
 ad istum locum pressus videbatur accedere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 29
 Priamus, Asia rex, Helenum filium, & Casandram filiam diuinantes habuit. Diuin. lib. 2. 77
 Priamus quinquaginta filiis honoratus, è quibus decem & septem iusta vxore nati. Tusc. q. lib. 1. 69
 Priamū magna progenie orbatum, cum in aram confugisset, hostilis manus interemit. Tusc. q. lib. 1. 69
 primo progressu. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 83
 ad quem tum Epicuri primas ex nostris hominibus deferabant. de Nat. deo. 1. 12
 primum tempus salutationibus consumplimus. de Vniuers. 3
 primis labris gustare physiologiam. de Nat. deo. 1. 15
 primum & maximum est in actionibus cum populo vt vis absit. 3. de Leg. 36
 eorum quæ sunt prima naturæ, propter se nihil est expetendum. de Finib. lib. 3. 18. & 24
 principio in physicis primum totus est altenus. lib. 1. de Finib. 13
 primarius vir. Cat. 57
 primordia agendi capiendā à diis immortalibus. 2. de Leg. 6
 primordio maiore musarum totum huc tibi dicamus diem, sicut in Arati carmine orisumus. 2. de Leg. 6
 princeps Peripateticorum Cratippus. de Vniuers. 3
 princeps lex & vltima mens omnia ratione aut cogentis, aut vetantis dei. 2. de Leg. 6
 princeps & doctrinæ studiis, & regenda ciuitate Demetrius Phalereus. 3. de Leg. 16
 princeps Stoicorum Panætius. Aca. q. ed. 1. lib. 2. 98

principis ordinis consilio reipubl. gubernari velint. 3. de Leg. 26
 principem se ac ducem huic animanti præberet, vitamque eius pulcherrime regeret ac gubernaret. de Vniuers. 59
 principes ciuitatis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 5
 principes Heroum. 2. de Nat. deor. 124
 principes qualitates. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 19.
 hoc est elementa.
 principes vitiosi èd perniciosius de re. merentur, quod non solum vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem. Neque solum obfunt, quod ipsi corrumpunt, sed etiam quod corrumpunt, plusque exemplo, quàm peccato nocent. 3. de Leg. 19
 principū cupiditatibus & vitis vt infici solet tota ciuitas, sic emendari & corrigi continentia. 3. de Leg. 28
 principes peccare non tantum mali est (quanquam est hoc magnum per se ipsum malum) quātum illud, quod principum permulti imitatores existunt. 3. de Leg. 29
 in principibus ciuitatis quæcunq; mutatio morum extiterit, eandem in populo sequitur. 3. de Leg. 29
 huic ergo à maioribus nostris est in tota dignitate principatus datus. Off. 2. 97
 principatum dedit parti superiori. de Vniuers. 33
 habere aliquem in se principatum necesse est naturam, quæ non sit simplex. de Nat. de. 2. 21. vnde orientantur rerum appetitus. (paulò post) Principatum autem id dico, quod Græci *ἡγεμονίαν* vocant.
 principatum mundi, qui in mente & ratione versetur, Chrysippus deum esse dicit. de Nat. deo. 1. 29
 principatum omnium animantium te-neant. de Vniuers. 53
 principatum alicuius rei tenere. Tusc. q. lib. 1. 17
 principatum diuinū menti tribuit Theophrastus. de Nat. deo. 1. 26
 quid est, cuius principum aliquid sit, nihil sit extremum? de Nat. deo. 1. 16
 principium exinctū, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit. Som. Scip. 31
 principium nulla ex re fieri potest. Som. Scip. 30
 principium non est, quod gignitur aliunde. Som. Scip. 30
 nec enim esset id principium, quod naceretur aliunde. Tusc. quæst. lib. 1. 44
 principium nulla ex re alia nasci potest. Tusc. q. lib. 1. 44. *αὐτὸ τὸ ἐκ (ἀρχῆς) μὴ ἐκ τῶν ἀνάγκων γινέσθαι*. Plato in Phædro.
 principium si nunquam oritur, nec occidit quidem vnquam. Som. Scip. 30
 principii nulla est origo. Tusc. quæst. lib. 1. 44. *ἀρχὴ δὲ ἀρχῆς*. Plato.
 principio nulla est origo. Som. Scip. 30
 à principio necesse est oriri omnia. Som. Scip. 30. & 31
 motum atomorum nullo à principio, sed ex æterno tempore intelligi conuenire. lib. 1. de Finib. 14
 ex principio oriuntur omnia. Tusc. q. lib. 1. 44. *τὸ ἀρχὴς αὐτὸ τὸ παρὰ τὸ γινέσθαι γινέσθαι*. Plato in Phædro.

principio in omni quaestione considerandum. de Vniuers. 5
 principia. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 30. pro primis & singularibus rerum notitiis.
 principia, è quibus oriuntur omnia. Tusc. q. lib. 1. 19
 principia non bene prouisa, nec diligenter explorata, ne in disputationibus ponantur. 1. de Leg. 18
 omnium rerum principia parua sunt, sed suis progressionibus vsu augentur. de Fin. lib. 5. 54
 principia rerum, è quibus omnia constant. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 108
 cum quatuor nota illa genera principiorum esset complexus. Tusc. q. lib. 1. 19. quatuor elementa dicit, ignem, aerem, aquam, terram.
 à se principia rei gerendæ peti. de Finib. lib. 4. 39
 in principiis naturalibus diligendi sui plerique Stoici non putant voluptatem esse ponendam. de Fin. lib. 3. 14
 Priscus Tarquinius Attium Nauium ob scientiam auguratus ad se accersiuit. Diuin. lib. 1. 31
 Prisco Tarquinio regnante, c o s. insperantæ, & rege & populo, in comitio nouacula discissa est. Diuin. lib. 1. 31
 Priscis illis, quos Cæcos appellat Enni⁹, vnum illud erat insitum, esse in morte sensum, neque excessu vitæ sic deleri hominem, vt funditus interiret. Tusc. q. lib. 1. 23
 prius dixerat, postulant. 1. de Leg. 3
 priusquam aggrediamur ad leges singulas. 2. de Leg. 7
 priuati officium. Off. 1. 173
 priuati acta ad Censores referunt. 3. de Leg. 11
 in priuatos homines leges ferri maiores noluerunt, id est enim priuilegium. 3. de Leg. 38
 priuata natura nulla sunt, sed aut veteri occupatione, vt qui quondam in vacua venerunt: aut victoria, vt qui bello positi sunt, aut lege, pactione, conditione, sorte. Off. 1. 31
 priuata sacra perpetua manent. 2. de Leg. 24
 priuata studia. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 6
 Priuatis studiis de opera publica aliquid detrahere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 6
 priuare aliquem oculis. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 33
 priuare aliquem debito testimonio. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 4
 priuare vita patrem. Parad. 29
 priuauisse se etiam videtur multis voluptatibus. lib. 1. de Fin. 18
 priuari spe beatoris vitæ. Tusc. quaest. lib. 1. 67
 priuatus vitæ commodis. Tusc. quaest. lib. 1. 16
 priuilegium, id est, leges in priuatos ferri legibus vetitum. 3. de Leg. 38
 familiarissimus tuus de te priuilegium tulit. Parad. 39
 priuilegia ne inroganto 3. de Leg. 11
 pro certo futurum, id est, certè. Diuin. lib. 2. 16
 nec enim ipsum mundum pro certo, rotundum esse dicitis. de Nat. d. 2. 35
 pro nihilo habenda sit ciuitas. 2. de Leg. 10
 pro tuo studio non est alienum te huic altercationi interesse. de Nat. d. 1. 12
 pro veris falsa probare, turpissimum, vt vera videre pulcherrimum. Aca. quaest. ed. 1. lib. 2. 60

probrum in senatu censors ne relinquunt. 3. de Leg. 7
 probus inuidet nemini. de Vniuers. 9
 probus nauigio proficisci. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 91
 probitas deo grata est, sumptus remouendus. 2. de Leg. 26
 probitas euocata præmiorum mercedibus. de Finib. lib. 2. 82
 probitas gratuita. de Finib. lib. 2. 82
 probitas inuitata voluptatibus. de Finib. lib. 2. 82
 probitatem & ingenuitatem præ se ferre. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 24
 hæc igitur Epicuri non probo. lib. 1. de Finib. 20
 hæc si vobis non probamus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 95
 & intelligunt, & re probant. Læ. 1. 24
 Phædrum & Zenonem audiui, cum mihi nihil sanè præter sedulitatem probarent. lib. 1. de Finib. 13
 non tu quidem oderis, sed certè non probes. lib. 2. de Finib. 11
 probare & concludere. Acad. quaest. edit. 2. lib. 1. 23
 probare falsa pro veris turpissimum, vt vera videre pulcherrimum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 60
 num pro veris probare possumus? Acad. q. ed. 1. lib. 2. 115
 probare se multis. de Finib. lib. 2. 67
 probare sententiam aliquam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 109
 probare re, verbis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 112
 quæ non sanè probantur in vulgus. Parad. 2
 quid Carneadi probaretur. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 119
 probari alicui aliquid falsi pro vero. lib. 1. de Finib. 17
 in philosophia probatus & nobilis. Academic. q. ed. 1. lib. 2. 11
 nam mihi egregiè probata est oratio tua. Tusc. quaest. lib. 4. 7
 se probatos nemini vnquam fore. de Pet. Consul. 15
 probabilis visio. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 33
 probabile. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 90. *ἰσοδύναμον* Græci vocant.
 idque cum coniectura probabile est, &c. Tusc. q. lib. 4. 2
 probabile, solum, expeditum, liberum, nulla re implicatum. Academic. q. edit. 1. lib. 2. 96
 probabile specie. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 91
 probabilia dicuntur, de Vniuers. 9
 probabilitas captiosa. de Finib. lib. 3. 57
 quod sit probabilitati illi contractum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 91
 quodcunque nostros animos probabilitate percussit, id dicimus. Tusc. quaest. lib. 5. 25
 tum demum mihi procax Academia videbitur. de Nat. deo. 1. 10
 item qui processit aliquantum ad virtutis aditum. de Finib. lib. 3. 37
 sed vt ratione & via procedat oratio. de Finib. lib. 1. 13
 quum ætate processisset. Cat. 19
 qui natura doctrinæque longè ad virtutem processissent. de Finib. lib. 4. 18
 qui tum in philosophia, tum in optimo philosophiæ genere tantum processeris. de Finib. lib. 3. 5
 procedere & progredi in virtute. de Finib. lib. 4. 53
 imbres, nimbis, procellæ, turbines. 3. de Nat. deo. 36
 proceritas collorum in cygnis, gruibus,

camelis. 2. de Nat. de. 92
 ex quo in prociñctu testamenta perierunt. de Nat. deo. 2. 7
 dictu quidem est procliuæ. Off. 1. 100
 in procliuæ labi. Tusc. q. lib. 4. 33
 vt sunt alii ad alios morbos procliuiores. Tusc. q. lib. 4. 21
 procliuitas ad diu quodque genus à similitudine corporis ægrotatio dicitur, dū ea intelligatur ad ægrotandum procliuitas. Tusc. q. lib. 4. 22
 atque hæc aliorum ad alios morbos procliuitas latè pater. Tusc. quaest. lib. 4. 22
 procliuitas & facilitas inter se differunt: quod hæc dicitur in bonis rebus, illa vero in malis, vt significet lapsionem. Tusc. quaest. lib. 4. 22
 Proclus & Eurysthene Lacedæmoniorum reges gemini fratres fuerunt. Diuin. lib. 2. 71
 procreauit mundum hunc deus. de Vniuers. 15
 procreare liberos. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 99
 procreandi vis, & causa gignendi, inest in calido & igneo, fuso in omni natura. de Nat. deo. 2. 21
 procreatio liberorum. Tusc. q. lib. 1. 6
 procreator mundi, deus. de Vniuers. 33
 Proculo Iulio dixit Romulus post excessum suum, se deum esse, & Quirinum vocari. 1. de Leg. 2
 procurant aruspices quibus diuis creuerint. 2. de Leg. 18
 procurare caelestia. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 21
 procurare ea quæ ad homines pertinent. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 21
 procurare ac interpretari monstra. Diuin. lib. 1. 3
 procurare res diuinas. Diuin. lib. 2. 19
 vt sue plena procuratio fiet. Diuin. lib. 1. 86
 procuratio reipub. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 8 & lib. 2. 5
 vt tutela, sic procuratio reipub. ad eorum vtilitatem qui commissi sunt, non ad eorum, quibus commissæ est, gerenda est. Off. 1. 121
 procuratori huic certum magistratum præferat. 2. de Leg. 61
 nullam rerum humanarum procuratiōnem habere deos quidam censuerunt. de Nat. deo. 1. 3
 in omni procuratiōne negotii & muneris publici caput est, vt auaritia pellatur etiam minima suspicio. Off. 1. 110
 an deos omni procuratiōne atque actiōne priuet. de Nat. deo. 2. 31
 prodire extra modum sumptu & magnificentia. Off. 1. 195
 prodire in aciem. Tusc. q. lib. 2. 51
 Prodicus Chius, ea quæ prodesse hominum vitæ, deorum in numero habuit. de Nat. deo. 1. 82
 prodigia dicuntur, quia prædicunt. Diuin. lib. 1. 80
 ea quæ sint, prædici declarant, ex quo prodigia. de Nat. deo. 2. 5
 prodigia, portenta ad Etruscos & Aruspices, si Senatus iusserit, deferunt. 2. de Leg. 18
 prodigi qui dicantur. Off. 2. 80
 quæ scriptores Græciæ prodiderunt. Tusc. q. lib. 1. 24
 prodiderunt nobis deorum vocabula veteres. de Vniuers. 47
 prodere memoria. Diuin. lib. 1. 2
 prodere monumentis facta & consulta fortium & sapientum. 1. de Leg. 48
 sed etiam posteris prodere. Cat. 22
 prodere conscios. Tusc. q. lib. 2. 28

prodere dogma. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 124
 prodere fidem. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 25
 prodere monumenta. Diuin. lib. 2. 12
 prodere nomen. Tusc. q. lib. 1. 90
 prodere officium. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 25
 prodere patriam. de Fin. lib. 3. 26. Off. 3. 12
 proderebatur posteris regium imperium. 3. de Leg. 2
 quorum memoria liberis posterisque prodatur. Off. 2. 91
 prodantur sacra familiis, vt sint perpetua. 2. de Leg. 48
 proditiōnes amicitiarum. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 17
 proditiōnes rerum pub. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 17
 producere conuiuia vario sermone ad multam noctem. Cat. 43
 producere sermonem in multam noctem. Som. Scip. 3
 producere vitam ad annum centesimum. Cat. 56
 regem ipsum quasi productum esse ad dignitatem (id enim est *προσγεγεννημένος*). de Finib. lib. 3. 42
 tamque productæ temporibus. de Finib. lib. 4. 24
 producta vel præcipua, *προσγεγεννημένα*, dicunt Stoici, quæ Paripatetici bona (corporis scilicet & fortunæ). Tusc. q. lib. 5. 35
 profectus Epicurus, quasi pueri delicati, nihil cessatione melius existimat. de Nat. d. 1. 72
 proferamus nostra potius, quàm aliena. 3. de Leg. 21
 beatam vitam vsque ad illum à Cyro exstructum rogam protulisset. de Finib. lib. 3. 60
 proferre diem. Diuin. lib. 1. 74
 proferre in lucem res occultissimas. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17
 proferri in lucem. Parad. 4
 sed quid proficium. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 84
 ea patet uene te quicquam facere nihil proficentem & laborantem? Tusc. q. lib. 2. 18
 intellectuque est nihil profici mærendo. Tusc. q. lib. 3. 54
 quid proficiatur, si, &c. Fat. 26
 quoniam ab hac laude proficisceris. de Pet. Conf. 2
 proficisci bono gubernatore ac tranquillitate. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 91
 proficisci probo nauigio. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 91
 proficisci ab ostentatione magis, quàm à voluntate. Off. 1. 67
 proficisci ad cruciatum sine vilo animi terrore. Tusc. q. lib. 5. 59
 proficisci ad dormiendum præparatum quodam cultu atque victu. Diuin. lib. 2. 92
 proficisci ad meliora. Cat. 75
 proficisci ad somnum. Diuin. lib. 1. 57
 proficisci in exitum. de Fin. lib. 2. 45
 vt profectus à charitate domesticorum ac suorum, currat longius. de Fin. lib. 2. 39
 profectus à Platone Heraclides Ponticus. 3. de Leg. 16
 si à falsis principiis profecta congruent ipsa sibi. de Fin. lib. 4. 44
 eū qui se proficitur intelligentiæ sapientiæque amatorem, necesse est intelligentis sapientisque naturæ primas causas conquirere. de Vniuers. 63
 ab eis censeo petatis qui ista profitentur. Læ. 1. 16
 tum poterunt clarissima voce profiteri. Tusc. q. lib. 5. 33

profiteri artem vitæ. Tusc. q. lib. 2. 9
 profiteri scientiam alicuius rei. Tusc. quaest. lib. 2. 9
 profiteri hoc scribere non audemus. de Vniuers. 47
 profiteri se grammaticum. Tusc. quaest. lib. 2. 9
 profiteri se esse sapientem. Tusc. quaest. lib. 1. 16
 plus profiteri se scire, quàm sciant. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 15
 profluens amnis: (cui opponitur conclusa aqua.) de Nat. deo. 2. 15. aut vix, aut nullo modo corrumpitur.
 profugere ad otium. Off. 1. 59
 quod Iummi cuiusque bonitas commune profugium est omnium. Off. 2. 91
 profundere pecuniam pro patria. Off. 1. 117
 profundere pecunias in eas res, quarum memoriam aut breuem, aut nullam omnino sis relicurus. Off. 2. 80
 profundere sanguinem pro patria. de Finib. lib. 2. 50
 profundere vim lachrymarum. Somn. Scip. 10
 profundere vitam pro patria. Off. 1. 117
 profundere vocem. Tusc. q. lib. 2. 49
 progenies diuina. Tusc. q. lib. 1. 23
 progeniem deorum se esse dicebant veteres & prisca viri. de Vniuers. 47
 atque his rerum præfensionibus prognostica tua referta sunt. Diuin. lib. 1. 12
 & eo quidem loco & prognostica nostra pronuntias. Diuin. lib. 2. 85
 prognosticorum causis persecuti sunt Boethus Stoicus & Posidonius. Diuin. lib. 2. 35
 vltra enim quod progrediar, non habeo. Tusc. q. lib. 1. 6
 cum eam progressus esset multorum dierum viam. Diuin. lib. 1. 27
 progredi cum exercitu. Diuin. lib. 1. 46
 progredi longius. Academic. quaest. ed. 1. lib. 2. 42
 progredi rationibus. Acad. quaest. edit. 1. lib. 2. 27
 progredi sensum & pedentim. Tusc. q. lib. 3. 47
 à communibus initiis progredientem. de Finib. lib. 4. 37
 paulum ætate progressi, &c. Cat. 19
 progressa res ista ad quos sumptus sit, vides. 2. de Leg. 58
 progressus & quasi antecessiones causarum. Off. 1. 19
 progressus & regressus stellarum. de Nat. deo. 2. 37
 qui tantos progressus habebat in Stoicis. de Nat. deo. 1. 12
 tum progressio admirabilis, incredibilisque cursus ad omnem excellentiam factus est. Tusc. q. lib. 4. 1
 progressio ad virtutem. Acad. quaest. ed. 2. lib. 1. 15. Græci *προσχωρῶν* vocant. de qua Plutarchus peculiarem libellum scripsit.
 si qua ad virtutem est facta progressio. Off. 3. 21
 progressio discendi. Off. 3. 17
 qui habent ad virtutem progressionis aliquantum. de Finib. lib. 4. 55
 progressionibus stellarum errantium. Tusc. q. lib. 1. 50
 quid me prohiberet Epicureum esse? lib. 1. de Finib. 21
 qui quum prohiberet iniuriam tenuioris. Off. 2. 58
 prohiberi consuetudine. Tusc. quaest. lib. 3. 17

prohibere peregrinos vsu vrbis. Off. 3. 61
 nam & à repub. forensibusque negotiis, armis impiis, vique prohibiti. Off. 3. 3
προσγεγεννημένος definitur, quod sit indifferens, cum æstimatione mediocri. de Finib. lib. 3. 42
προσγεγεννημένα, id est præposita, partim sunt per se ipsa, partim quod aliquid efficiunt, partim vtunque. de Finib. lib. 3. 42, & 44
προσγεγεννημένα dicuntur in vita non ea, quæ primario loco sunt, sed ea quæ secundum locum obtinent. de Finib. lib. 3. 42
προσγεγεννημένα & *ἀποπροσγεγεννημένα* præposita refert, & referta dicere licebit. de Finib. lib. 3. 13
 sed dicam Græcè *προσγεγεννημένα*, Latine autem producta: sed præposita aut præcipua malo. de Finib. lib. 4. 58
 qui cum ignotum quendam proiectum mortuum vidisset. Diuin. lib. 1. 52
προσγεγεννημένος. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 30
προσγεγεννημένος vocant dialectici præsumptionem. Diuin. lib. 2. 84
προσγεγεννημένος Epicurus appellat, antè ceptam animo rei quandam informationem. de Nat. deo. 1. 32
 vt suo beneficio promereatur se vt ames. de Pet. Conf. 28
 bene promereri de multis. Off. 2. 76
 Prometheus. Tusc. q. lib. 2. 20
 promittere aliquid affirmatè, quasi deo teste. Off. 3. 41
 quod honestè, aut sine detrimento nostro promittere non possumus. de Pet. Conf. 29
 promittere largè ac honorificè. de Pet. Conf. 19
 promittere promptè. de Pet. Conf. 29
 potest etià accidere promissum aliquod & conuentum, vt id effici sit inuile vel ei cui promissum sit, vel ei qui promiserit. Off. 1. 45
 promissa Chaldæorum. Tusculan. quaest. lib. 1. 79
 promissa nonnunquam non faciendæ. Off. 3. 128
 nec promissa igitur seruanda sunt ea, quæ sunt iis, quibus promiseris, inuitia, nec si plus tibi noceant, quàm illi, cui promiseris. Off. 1. 47
 promissa seruanda non sunt, quæ non sunt iis ipsis vtilia, quibus illa promiseris. Off. 3. 126
 iam illis promissis standum non esse quis non videt, quæ coactus quis metu, quæ deceptus dolo promiserit? Off. 1. 47
 promptus ad pericula. Off. 1. 117
 hominum autem studia ad amplificationem nostrarum rerum prompta & parata. Off. 2. 24
 vt prompta ac parata sint cura. de Pet. Conf. 2
 altera prompta & aperta iudicari. de Finib. lib. 1. 24
 à me enim quæ in promptu erant, dicta sunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 10. hoc est facilia, perspicua, & peruulgata.
 quæ quanquam ita sint in promptu, vt res disputatione non egeat, &c. Off. 1. 9
 hæc enim ferè tum habemus in promptu. Tusc. q. lib. 3. 47
 promulgata, proposita in ætario, cognita agunt. 3. de Leg. 11
προνοια, mundi prouidentia. de Nat. d. 2. 41
προνοια, Stoicorum annis fatidica. de Nat. deo. 1. 14
 pronœa verò si vestra est Lucili. de Nat. deo. 1. 16

anum fatidicam *αἰθρία* à Stoicis induci, id est prouidentiam. 2. de Nat. d. 54
αἰθρία Latine licet prouidentiam dicere. de Nat. d. 1. 14
 pronuntiabat summa memoria. de Nat. deor. 1. 79
 pronuntiare numero versuque. Diuinat. lib. 1. 91
 pronuntiatum, quod Græci *αἰθρία* vocant. Tusc. quæst. lib. 1. 12
 pronuntiatum est, quod aut verum, aut falsum esse dicitur. Tusc. q. lib. 1. 13
 in pronuntiato si verbum supprimatur, vt miser M. Crassus, nihil significabitur, nec implebitur sententia, nisi verbum (est) subintelligatur. Tusc. q. lib. 1. 13
 præmium legis sic appellatum à Platone. 2. de Leg. 14
 præmia philosophæ. Aca. q. ed. 1. lib. 1. 6
 propagines. Cat. 48
 propagabat tamen vitam aucupio sagitarum. de Fin. lib. 5. 19
 propagare religionem. Diuin. lib. 2. 114
 propagatio nominis. Tusc. q. lib. 1. 26
 propagatio vitæ. Tusc. q. lib. 1. 71
 propagatio vitæ, samentorumque. Cat. 49
 propius à terra. de Nat. d. 2. 38. prius infra hanc dixerat, de stellis loquens. de Nat. deor. 2. 38
 aliæ propius à terris, aliæ remotius. de Nat. d. 1. 61
 quæ quo propius aberat ab ortu & diuina progenie. Tusc. q. lib. 1. 22
 quæ propius accedit ad vicem mortui patris. persona. 2. de Leg. 46
 propius sexaginta pedes, ædes alienas aditici rogum bustumve inuito domino lex vetat. 2. de Leg. 57
 sed hæc vetera: propiora videamus. 3. de Nat. d. 60
 proximè ad verum accedere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 45
 in Capitolio proximè dedicauit. de Nat. deor. 2. 44
 proxime terram ambit lunæ cursus. de Vniuers. 37
 propellere orationem paululum dialecticorum remis. Tusc. quæst. lib. 4. 8
 propulsare iniuriam. Off. 1. 93
 propulsare iniuriam à suis. Off. 3. 97
 propulsare iniuriam ab aliquo cui inferitur. Off. 1. 35
 propendere dicitur in libra lanx, cui maius pondus impositum est. Tusc. q. lib. 5. 38
 cuius disputatio tibi ipsi ad veritatem est visa propensior. Diuin. lib. 1. 8
 propinqui bene conuenientes. Offic. 1. 83
 esse propitius potest nemini. de Natura deor. 1. 87
 propitius & iratus, contraria. 2. de Natura deor. 110
 eam speciem sibi proponet exemplar. de Vniuers. 5
 proponere sibi finem. Tusculan. quæst. lib. 2. 2
 proponere largitiones. Off. 2. 39
 proponere sibi magna. Off. 1. 163
 proponere sibi memoriam atque imaginem alicuius. Læli. 85
 proponere pœnam improbis. de Finib. lib. 2. 48
 proponere præmium alicui. Off. 3. 115
 is fac vt propositum ac paratum auxiliium esse videatur. de Per. Conf. 15
 ad propositum exemplar. de Vniuersitate. 43
 sed vt ad propositum redeat oratio. Tusc. q. lib. 4. 4

ad propositum redire. Tuscul. q. lib. 1. 20
 nos ad propositum reuertamur. Tuscul. q. lib. 3. 10
 proposita in ætate. 3. de Leg. 11
 proportio vel comparatio dici potest, quæ Græcè *ἀναλογία*. de Vniuers. 17
 proportionem eandem habebat numerus ad numerum, ac comparationem in extremis. de Vniuers. 31
 proportione ea constructum corpus mundi. de Vniuers. 15
 proportione cōparata temperatione trium partium. de Vniuers. 35
 proportione coniungere. de Vniuers. 19
 propria nota veri & certi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 94
 hoc proprium est animantium. 1. de Nat. deo. 74
 proprium in communi signo notari non potest. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 34
 propugnare pro æquitate. Offic. 1. 89. id fortitudinis proprium est.
 quid duo propugnacula belli Punici C. & P. Scipiones. Parad. 13
 Propylæa. Off. 2. 88
 quæ libido non se proripit ac proiciet? de Finib. lib. 2. 61
 profapia deorum, vt veteri verbo vtatur. de Vniuers. 49
 quod si qui profcribant villam bonam, &c. hoc est, venalem exponant. Offic. 3. 71
 ille, quod non placebat, profcripsit. id est venale exposuit. Offic. 3. 71
 profcribere ædes. id est, scripto venales proponere. Offic. 3. 89
 eorum alterius bona profcripta vidimus. de Per. Conf. 5
 profequi aliquem honorificis verbis. Tusc. q. lib. 1. 52
 Proserpina ex Æthere nata. 3. de Natura deo. 37
 Proserpinæ aspectu commotus Mercurius. 3. de Nat. deo. 39
 Proserpinam Dis rapuit. 2. de Nat. deo. 49
 Proserpinam, frugum semen esse voluit, absconditamque quærri à matre fingunt. 2. de Nat. deo. 49
 prospicere futura. Diuin. lib. 1. 75. & Cat. 73. & Off. 2. 46
 vt nos longè prospicere oporteat futuros casus resp. Læli. 38
 prospicere aliquid multò antè. Diuin. lib. 1. 94
 prospicere salutem ciuium. de Finib. lib. 1. 28
 prostratæ afflictaeque religiones. 2. de Leg. 41
 multu profuerunt, cum obesse vellet: & cum prodesse, obfuerunt. 3. de Nat. de. 51
 id quod prodesset (Græci *ὀφελιμια* vocant) desinit Diogenes, motum aut statum à natura absolutam. de Finib. lib. 3. 27
 Protagoras sese negat omnino de diis habere quod liqueat, sint, non sint, qualisve sint. de Nat. de. 1. 22
 Protagoras deos esse dubitauit. de Nat. deo. 1. 2
 Protagoras, philosophus Atheniensium, vrbe & agro exterminatus est, eiusque libri in concione combusti, quod eorum tale esset initium, De diis neque vt sunt, neque vt non sunt, habeo dicere. de Nat. deor. 1. 44
 Protagoras putauit id cuique verum esse, quod cuique videatur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 131
 protegere aliquem scuto. Tuscul. quæst. lib. 4. 39
 protrudere cylindrum. Fat. 3:

prouehi in altum. Tusc. q. lib. 4. 32
 nam & studio rerum rusticarum prouentus sum, &c. Cat. 50
 sed iam sentio me esse longius prouentum, quam proposita ratio postularet. de Finib. lib. 3. 58
 sed tamen iam ætate prouentum. Cat. 9
 quod si qui longius in amicitia prouentum essent. Læli. 33
 prouerbium contritum vetustate. de Finib. lib. 2. 44
 prouerbium tritum sermone. Offic. 1. 49
 quod iam tritum est vetustate prouerbium. Offic. 3. 102
 quod à nostris hominibus sapissimè usurpatum, iam in prouerbii consuetudinem venit. Offic. 1. 79
 occæcati cupiditate non prouident. lib. 1. de Finib. 25
 nec quid prouenturum sit, prouident. de Finib. lib. 1. 37
 prouide etiam, ne, &c. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 17
 prouidento augures diuorum iras. 2. de Leg. 18
 Geometræ prouideant. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 107
 prouidere futura. Diuin. lib. 1. 58. & 2. 97. & Tusc. q. lib. 1. 53
 prouidisse tantum in posterum maiores. 3. de Leg. 38
 prouidentia rerum maximarum dii. 2. de Nat. deo. 56
 prouidentia diuina constitutus mundus, animal intelligens. de Vniuers. 11
 prouidentia mundi *αἰθρία*. de Natura deor. 2. 42
 prouidentiam Græcis *αἰθρία* dicere licet. de Nat. deo. 1. 14
 prouisio animi & præparatio multum potest ad minuendum dolorem. Tusc. q. lib. 3. 27
 quod prouisione aut permotione mentis magis, quam natura ipsa sentiamus. Diuin. lib. 2. 6
 prouincia præfesse. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 1
 quasi prouinciam atomis dare (id est certum cursum præscribere) quæ rectè, quæ obliquè ferantur. lib. 1. de Finib. 15
 prouocare ad pugnam. Tusc. q. lib. 4. 38
 quæ cum dixissem, magis vt illum prouocarem, quam vt ipse loquerer. lib. 1. de Finib. 10
 à teipso id facio prouocatus gratissimo mihi libro. de Finib. lib. 1. 7
 prouocatio à magistratibus esto, à magistratibus ad potestates maiores, vel populum. 3. de Leg. 4. & 5
 prouocatio ne esto militiæ ab eo qui imperabit, quodque is qui bellum gerat imperabit, ius ratumque esto. 3. de Leg. 5
 prouocationes. id est appellationes, datæ aduersus iniuriam magistratum. Tusc. q. lib. 4. 1
 quos prudentes possumus dicere. id est prouidentes. Diuin. lib. 1. 94
 beluarum nulla prudentior elephanto. de Nat. deo. 1. 69
 vt enim quisque maximè perspicit, quid in quaque verisimum sit, quisque acutissimè & celerrimè potest videre & explicare rationem, is prudentissimus & sapientissimus ritè haberi solet. Offic. 1. 25
 prudentia, quam Græci *σοφία* dicunt, est rerum expetendarum fugiendarumque scientia. Offic. 1. 23
 prudentia est, sine qua ne intelligi quidem vlla virtus potest. Tusc. q. lib. 2. 28
 prudentia viuendi ars est. de Fin. lib. 5. 14

prudentia, virtus ex prouidendo appellata. 1. de Leg. 46
 prudentia, pro ea quam Græci *σοφία*, & alibi Cicero prouidentiam vocat. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 21
 prudentia, cernitur in delectu bonorum & malorum. de Finib. lib. 5. 62
 prudentia quæ communis appellatur, omnibus artibus attributa est. de Finib. lib. 4. 73
 prudentia (quæ in veri cognitione consistit) maximè naturam attingit humanam. Offic. 1. 27
 prudentia in delectu bonorum & malorum collocata est. Offic. 3. 93
 prudentia futurorum. Cat. 71
 prudentia senectutis est. Cat. 19
 prudentia senilis. Diuin. lib. 2. 39
 prudentia sine iustitia nihil valet ad faciendam fidem. Offic. 2. 48
 prudentia minus proprium est, indagatio atque inuentio veri. Offic. 1. 25
 prudentiæ quasi materia, quam tractet, & in qua versetur, subiecta est veritas. Offic. 1. 25
 prudentiam communem omnes, qui cuique artificio præfunt, debent habere. de Finib. lib. 4. 73
 prudentia nihil homini dulcius, quam, vt cetera auferat, affert certè senectus. Tusc. q. lib. 1. 77. & 78
 nulla virtus prudentia vacat. Tuscul. q. lib. 5. 11
 cum contineri prudentia vtilitatem ciuium cernat. Tusc. q. lib. 5. 53
 niue pruinaque concrefcit aqua. de Nat. deor. 2. 19
 Profias rex, cum Annibali pugnare placeret, negabat se audere, quod exa prohiberent. An tu, inquit, caruncula vitulinæ maui, quam imperatori veteri crederet Diuin. lib. 2. 40
Προσβολος, syllogismus mentiens. Diuin. lib. 2. 8
 Pseudomenon. Aca. q. ed. 1. lib. 2. 136
 Psychomantia. Diuin. lib. 1. 111
 Ptolemæo cum peragranti Ægyptum, comitibus non consecutus, cibarius in casa panis datus esset, nihil visum est illo pane iucundius: nunquam videlicet esuriens ederat. Tusc. q. lib. 5. 70
 in eo gymnasio quod Ptolemæum vocatur. de Finib. lib. 5. 1
 omnia quæ terra gignit, maturata pubescunt. de Nat. deor. 1. 4
 sol efficit, vt omnia in suo quæque genere pubescant. de Nat. deo. 2. 19
 pubescere pampinis dicuntur vites. Tusc. q. lib. 1. 56
 publicæ ante legem x i. tabula. virtutis causa tributum est, vt in vrbe sepeliri possent, quod posteri eius tenuerunt. 2. de Leg. 54
 in loco publico ius non esse fieri sepulchrum. 2. de Leg. 54
 publica opera. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 6
 publica verba. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 19
 in publico ambulare. Tusc. q. lib. 4. 34
 publicè ad laudem mortui dicendam constitutus. 2. de Leg. 60
 publicè constituti accusatores. 3. de Leg. 40
 publicare bona ciuium. Offic. 2. 38
 publicatio bonorum. de Finib. lib. 4. 19
 publicani nostri negabant immortales esse illos qui aliquando homines fuerunt. 3. de Nat. deo. 34
 quo anno P. Africanus, sol alter, extinguitus est. de Nat. deo. 2. 11
 P. Claudius, Appii Cæci filius, cuiusque collega L. Iunius, classes maximas per-

diderunt, cum vitio nauigassent. Diuin. lib. 1. 28
 P. Claudii temeritas bello Punico primo. de Nat. deo. 2. 6
 P. Crassus cum cognomine diues, tum etiam copios. Offic. 2. 84
 P. Crassus & P. Scæuola, Tib. Graccho authores legum fuerunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 14
 P. Crassus sapiens & eloquens homo. Tusc. q. lib. 1. 66
 P. Decius, Q. filius primus, è Decii Consul fuit. Diuin. lib. 1. 47
 P. Decius consul deuouit se, & in aciem Latinorum irrupit armatus. Diuin. lib. 1. 48
 P. Decius quinquennio ante M. Curium consullem se pro repub. quarto consulatu deuouit. Cat. 39
 P. Decius tribunus militum fuit, M. Valerio, & A. Cornelio consulibus. Diuin. lib. 1. 47
 P. Decii mors ita gloriosa fuit, vt eandem concupisceret filius. Diuin. lib. 1. 48
 P. Decii somnium. Diuin. lib. 1. 47
 P. Mutius in eo qui in nauis necat, deinde in mare proiectus esset, decreuit familiam puram, quod os supra terram non extaret, porcæ hæredi esse. 2. de Leg. 53
 P. Nasica T. Gracchum interemit. Offic. 1. 109
 P. Nigidius vir fuit, cum cæteris artibus, quæ quide dignæ libero essent, ornatus omnibus, tum acer inuestigator & diligens earum rerum, quæ à natura inuoluntæ videntur. Iudicabatque Cicero post antiquos nobiles Pythagoreos, quorum extincta erat disciplina, hunc extitisse, qui illam renouaret. Ephesi Ciceronem in Ciliciam proficentem expectauit, Roma ex legatione ipse decedens. de Vniuers. 1
 P. Rutilius fundum Formianum amisit. 3. de Nat. deo. 64
 P. Rutilius in exilium missus. 3. de Nat. deo. 60
 P. Scæuola, pontifex Maximus. 3. de Nat. deo. 3. & 2. de Leg. 49
 P. Scipio Africanus dicere solitus fuit, nunquam se minus otiosum esse, quam cum otiosus: nec minus solum, quam cum solus esset. Offic. 3. 1
 P. Valerius, exactis regibus, primo anno consul fuit. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 13
 non pudet igitur physicum &c. de Nat. deo. 1. 58
 pudor, moderator cupiditatis. de Finib. lib. 2. 92
 sepe enim videmus fractos pudore, qui ratione nulla vincerentur. Tusc. quæst. lib. 2. 43
 puer vagiens. de Finib. lib. 1. 28
 à puero. Academic. q. ed. 1. lib. 2. 105
 pueri Spartæ ad aram sic verberibus accipiuntur, vt multus è visceribus sanguis exeat, nonnunquam etiam ad necem. Tusc. q. lib. 1. 30. vide & Plutarchum in apophthegm. Laconicis.
 pueri Spartiæ non ingemiscunt verberum dolore laniati. Tusc. q. lib. 5. 57
 pueros verò matres & magistrum castigare etiam solent, nec verbis solum, sed etiam verberibus, si quid in domestico luctu hilarius ab eis factum est, aut dictum. Tusc. q. lib. 3. 54
 pueris nobis. Offic. 1. 107
 an quicquam tam puerile dici potest? de Nat. deo. 1. 68
 puerile quiddam consecratur in historia Sifenna. 1. de Leg. 6

puerilibus fabulis referre libros. de Nat. deo. 2. 26
 pueriliter consecrari aliquid. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 51
 faciunt pueriliter. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 33
 inde pugiles castibus contusi, ne ingemiscunt quidem. Tusc. q. lib. 2. 35
 pugiles quum ferunt aduersarium, in iactandis castibus ingemiscunt: non quod doleant animòve succumbant, sed quia in profundenda voce, omne corpus intenditur, venitque plaga vehementior. Tusc. quæst. lib. 2. 49
 pugillatio in circo. 2. de Leg. 37
 plumbeum pugionem. de Fin. lib. 4. 40
 pugna Leuctrica. Tusc. q. lib. 1. 99
 pugna naualis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 3. Pedestris. Cat. 12
 nihil enim pugno. *ὅτι πρὸς θεόν*. Tusc. q. lib. 1. 41
 itaque non pugno. de Nat. deo. 1. 43
 quid pugnas igitur? Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 51
 hic pugnes licet, non repugnabo. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 52
 illud video pugnare te (pro discipulare). de Nat. deo. 1. 52
 pugnare cum aduersario facili. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 76
 pugnare cum aliquo, causa obtestandi. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 69
 negat enim ius esse, qui miles nō sit, cum hoste pugnare. Offic. 1. 55
 pugnare cum vita dicitur oratio, quando quis aliter docet, & aliter agit. Tusc. q. lib. 2. 9
 ex equis pugnare visi sunt. de Nat. d. 2. 4
 pugnare pro suis commodis. Offic. 1. 89
 pugnare pro salute communi. Offic. 1. 89
 pugnancia loqui. Tusc. q. lib. 1. 12
 pugnaciter cum aliquo certare. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 60
 pugnacissimè defendere sententiam, qua quis adamauit. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 9
 facere pugnum. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 133
 pulchrè esse nihil potest imperfecto nec absoluto simile. de Vniuers. 13
 mihi pulchrè est, ego beatus sum. de Nat. deo. 1. 80
 pulcherrimè vitam eius regeret ac guberneret. de Vniuers. 59
 pulchritudo, in animo est opinionum iuciorumque æqualitas & constantia, cum firmitate quadã & stabilitate virtutem subsequens, aut virtutis vim ipsam continens. Tusc. quæst. lib. 4. 24
 pulchritudo corporis, est quadam apta figura membrorum, cum coloris quadam suauitate. Tusc. quæst. lib. 4. 24
 pulchritudo vt in corpore, sic etiam in animo dicitur. Tusc. q. lib. 4. 24
 pulchritudo factorum. de Finib. lib. 2. 94
 pulchritudo oris. Offic. 3. 13
 hæc enim pulchritudo etiam in terris, &c. Tuscul. quæst. lib. 1. 37. pulchritudinem intelligit, cæli formam.
 pulchritudinis duo genera sunt, quorū in altero venustas, in altero dignitas. Offic. 1. 179
 pulegium aridum ipso brumali die florescere dicitur. Diuin. lib. 2. 25
 pulli, quum pinnulis vti possunt, tum volatus eorum matres prosequuntur. 2. de Nat. deo. 98
 pulli eas relinquunt, quibus exclusi soti que sunt. 2. de Nat. deo. 93
 pullos aues excludunt ex ouis. 2. de Nat. deo. 98

pullarius. Diuin. lib. 1.68
 cur pulmo incisus etiam in bonis exitis
 dirimat tempus. Diuin. lib. 1.74
 pulmones & cor extrinsecus spiritum ad-
 ducunt. de Nat. deo. 103
 pulmones se contrahunt aspirantes, & re-
 spiratu dilatant. 2. de Nat. deo. 103
 à pulmonibus arteria vsque ad os intum-
 tum pertinet. 2. de Nat. deo. 112
 in pulmonibus inest raritas quaedam & af-
 similis spongiis mollitudo. 2. de Natu.
 deo. 103
 puluaria deorum. Tusc. q. lib. 4.4. Erant
 lectuli, sterni in templis soliti: & ut ait
 Sernius, aliquando ponuntur pro tēplis.
 quia nunquam eruditum illum pulue-
 rem attigisset. de Nat. deo. 2.35
 pungunt, quasi aculeis, interrogati un-
 culis angustis. de Finib. lib. 4.6
 si ignominia pupugit. Tusc. q. lib. 3.70
 aut perleuiter pungat animi dolor. Tusc.
 q. lib. 3.52
 punctum est, quod magnitudinem nul-
 lam habet. Acad. q. ed. 1. lib. 2.107
 punctum, Graeci κέντρον vocant. Tusc. q.
 lib. 1.31
 fit enim ad punctum temporis. Tusc. q.
 lib. 1.67
 quod vno eodemque temporis puncto
 nati, &c. Diuin. lib. 2.75
 maluit deponere summum imperium,
 quam id temere punctum temporis. de
 Natu. deo. 2.9
 nullo puncto temporis intermisso. de
 Nat. deo. 1.37
 puncto temporis, sublata versiculo vno
 Senatus leges Seia. 2. de Leg. 12
 sed minutis interrogati unculis, & quasi
 punctis quod proposuit, efficit. Parad. 3
 qui haec olim punctis singulis colligebat,
 id est, suffragis singulorum suffragato-
 rum. Tusc. quaest. lib. 2.54
 primo bello Punico & secundo qui fue-
 rint viri fortes. 2. de Nat. deo. 124
 punire fontes. Offi. 1.115
 in puniendo cauendum ne iisdem de cau-
 sis alii plectantur, alii ne appellentur
 quidem. Offi. 1.115
 in puniendo ira maximè prohibenda.
 Offi. 1.115
 acies, qua cernimus, quae pupilla voca-
 tur. 2. de Nat. deo. 107
 pura familia eius qui in nauis necatus, &
 in mare proiectus esset. 2. de Leg. 53
 pure ac castè numini deorum tribue-
 re. de Nat. deo. 1.3
 purgare & aperire locum aliquem. Tusc.
 q. lib. 5.48
 pusio. Tusculan. quaest. lib. 1.46
 supraque impositum puteal accepimus.
 Diuin. lib. 1.32
 puteus iugis. Diuin. lib. 1.96
 ex puteis iugibus aquam calidam trahi, &
 id maximè hybernis temporibus. de
 Nat. deo. 2.19
 permulti sunt qui pro nihilo putent.
 Læli. 72
 putare pluris, & πλείονος πωλίσ. Offi. 3.21
 quis cogit eos falsum putare? Cat. 5
 ego me cupio non mendacem putari. 1.
 de Leg. 3
 humine an sublimè putrescat. Tuscul. q.
 lib. 1.92
 Pylæa amicitia. de Finib. lib. 2.70
 conum, cylindrum & pyramidem tibi-
 cinis pulchriorem, quam sphaeram vi-
 deri. de Nat. deo. 2.34
 πυρόεις, Martis stella. de Nat. deo. 2.38
 Pyrrho ne sentire quidem ea censuit sa-
 pientem, quae ἀπαισι nommantur. Acad.

q. ed. 1. lib. 2.121
 Pyrrho, virtute constituta, nihil omnino,
 quod appetendum sit, relinquit. de Fi-
 nib. lib. 4.35
 Pyrrhus, rex generosus ac potens, bellum
 pop. Rom. vitro intulit. Offi. 3.114
 Pyrrhi bello qui fuerint viri fortes. 1. de
 Nat. deo. 124
 Pythagoras fuit in Italia temporibus iis-
 dem, quibus L. Brutus patriam libe-
 ravit. Tusc. q. lib. 4.2
 Pythagoras, regnate Tarquinio Superbo,
 in Italiam venit. Tusc. q. lib. 1.31
 Pythagoras vult in amicitia, ut vnus fiat
 ex pluribus. Offi. 1.81
 Pythagoras & Plato animum in duas
 partes diuidunt: alteram rationis parti-
 cipem faciunt, alteram expertem: in par-
 ticipem rationis ponunt tranquillitatem,
 id est, placidam quietamque constan-
 tiam: in illa altera motus turbidos tum
 iræ, tum cupiditatis, contrarios inimi-
 cosque rationi. Tusc. q. lib. 4.9
 Pythagoras interrogatus à Leonte Phli-
 asiorum principe, qua maximè arte cō-
 siderit, artem quidem se nullam scire
 respondit, sed esse philosophum. Tusc.
 q. lib. 5.6
 Pythagoras etiam ipse augur esse voluit.
 Diuin. lib. 1.5
 Pythagoras censuit deum, animum esse,
 per naturam rerum omnem intentum,
 & commentem, ex quo animi nostri
 carperentur. de Nat. deo. 1.21
 Pythagoras, discipulus Pherecidis, opi-
 nionem de immortalitate animorum
 maximè confirmauit. Tusc. quaest. lib. 1.31
 Pythagoras magnam auctoritatem tri-
 buit diuinationi. Diuin. lib. 1.5
 erat enim illis penè in conspectu præ-
 stanti sapientia & nobilitate Pythago-
 ras. Tusc. q. lib. 4.2
 Pythagoras, cum in Italiam venisset, exor-
 nauit eam Græciam, quae magna dicta
 est, & priuatim & publicè præstantissi-
 mis & institutis & artibus. Tusc. q.
 lib. 5.8
 Pythagoras magnam Græciâ tenuit cum
 honore & disciplina, tum etiam aucto-
 ritate. Tusc. q. lib. 1.31
 Pythagoras, cum in Geometria quiddam
 noui inuenisset, musis bouem immo-
 lassè dicitur. 3. de Nat. deo. 65
 Pythagoras ne Apollini quidem Delio
 hostiam immolare voluit, ne aram san-
 guine aspergeret. 3. de Nat. deo. 66
 Pythagoras Philuntem venit, ibiq; cum
 Leonte principe Phliasiorum doctè &
 copiosè quaedam differuit. Tusc. quaest.
 lib. 5.6
 Pythagoras existimat ad harmoniam ca-
 nere mundum. 3. de Nat. deo. 19
 Pythagoras interrogatus à Leonte, quina
 essent philosophi, & quid inter eos &
 reliquos interesset, respondit, similem
 sibi videri vitam hominum, & merca-
 tum eum, qui haberetur maximo ludor-
 um apparatu totius Græciæ celebra-
 te. Tusc. q. lib. 5.6
 Pythagoras & Plato, quò in somniis cer-
 tiora videamus, præparatos quodam
 cultu atque victu proficisci ad dormi-
 endum iubent. Diuin. lib. 2.92
 Pythagoras vetat, iniussu imperatoris,
 id est dei, de praesidio & statione vitæ
 decedere. Cat. 66
 Pythagoræ autem doctrina cum longè
 latèque flueret, &c. Tusculan. quaest.
 lib. 4.2

Pythagoræ doctrinam permanuisse Ro-
 mam probatur. Tusc. q. lib. 4.2
 à Pythagora viro doctissimo illud bene-
 dictum est, tum maximè & pietatem &
 religionem versari in animis, cum re-
 bus diuinis operam daremus. 2. de Leg.
 17, & 28
 Pythagorei Italici philosophi quondam
 nominati. Cat. 70
 Pythagorei nunquam dubitarunt, quin
 ex vniuersa mente diuina delibatos a-
 nimos haberemus. Cat. 70
 Pythagorei carminibus soliti esse di-
 cuntur, & præcepta quaedam occultius tra-
 dere, & mentes suas à cogitationum in-
 tentione cantu fidibusque ad tranqui-
 litatem traducere. Tusculan. quaest.
 lib. 4.3
 Pythagorei nò solum deorum voces ob-
 seruauerunt, sed etiam hominum, quæ
 vocant omnia. Diuin. lib. 1.86
 Pythagorei faba abstinere. Diu. lib. 2.93
 Pythagorei ex numeris & Mathematico-
 rum initiis proficisci volunt omnia. A-
 cad. quaest. ed. 1. lib. 2.109
 Pythagoreorum nomen multa secula sic
 viguit, ut nulli alii docti viderentur.
 Tusc. quaest. lib. 1.31
 Pythagorea vox, & πύθων κρηνη, φη-
 σίμεν ἰσθμια. 1. de Leg. 25
 Pythagorici ferunt, Orphicum carmea
 fuisse cuiusdam Cercopis. de Nat. deo.
 1.76
 Pythagoreorum nobilium extincta disci-
 plina, quæ aliquot secula in Italia, Si-
 ciliâque viguisset. de Vniuers. 1
 Pythagoricis cur faba vesci interdicitur.
 Diuin. lib. 1.57
 Pythagoricos ferunt, si quid affirmarent
 in disputando, quum ex iis quereretur,
 quare ita esset, respondere solitos, Ipse
 dixit. de Nat. deo. 1.8
 Pythius Apollo. Tusc. quaest. lib. 1.15
 Pythiam Delphis terræ vis incitabat. Di-
 uin. lib. 1.70

Q

Q Vadripartita diuisio. 3. de Nat. deo. 4
 Quadupes tardigrada. Diuin.
 lib. 2.102
 & ea res (si queris) ei magno honori fuit.
 Offi. 3.106
 sua culpa sibi quereret aliquid miseræ.
 de Vniuers. 59
 si quis querat unde, &c. de Nat. deo. 2.14
 ut labore & dolore magnam aliquam qua-
 rat voluptatem. lib. 1. de Finib. 25
 querere, multumque & diu cogitare. Di-
 uin. lib. 2.1
 querere, pro differere ac disputare, ut a-
 pud Græcos ζητήσαι. Acad. q. ed. 1. lib. 2.
 33, & ed. 2. lib. 1.11
 querere auxilium. Tusc. q. lib. 3.38
 querere bella propter gloriæ cupiditatē.
 Offi. 1.105
 querere aliquid malitiosis blanditiis of-
 ficiorum, non veritate, sed simulatione.
 Offi. 3.97
 querere causas rerum. Diuin. lib. 2.43
 querere diuerticula. de Fin. lib. 5.67
 querere ex aliquo. Academ. quaest. ed. 1.
 lib. 2.69
 querere gloriam bello. Offi. 1.57
 querere lucrum. Tusc. quaest. lib. 5.7
 nec sibi fingere vllam molestiam, nec al-
 teri querere de Nat. deo. 1.40
 querere momenta auctoritatis & ratio-
 nis in disputando. de Nat. deo. 1.8

querere plausum. Tuscul. q. lib. 5.7
 querere ab aliquo remedia doloris. Tusc.
 q. lib. 2.40
 querere rem honestè. Parad. 58
 querere res meliores nullis rebus suis ad-
 uersis. Offi. 2.89
 querere verum. Tusc. q. lib. 1.68
 querendi initium ratio attulit. Acad. q.
 ed. 1. lib. 2.16
 in altera philosophiæ parte, quæ est qua-
 rendi ac differendi, quæ λογική dicitur.
 lib. 1. de Finib. 16
 quicquid queritur, id habet aut generis
 ipsius sine personis temporibusque, aut
 iis adiunctis, facti aut iuris, aut nomi-
 nis controuersiam. de Fin. lib. 4.5
 sed non de me, sed de sapiente queritur.
 Academic. quaest. ed. 1. lib. 2.61
 id quod querebatur, penè explicatum est.
 Academic. quaest. ed. 1. lib. 2.10
 de qua queratur. Acad. q. ed. 1. lib. 2.19.
 differatur vel disputer.
 quaesita & disputata. Acad. q. ed. 1. lib. 2.9
 quæ de natura rerum sint quaesita, id est
 disputata. Acad. q. ed. 1. lib. 2.106
 quaestio, est appetitio cognitionis. Acad.
 q. ed. 1. lib. 2.16
 quaestio de natura deorum perdifficilis
 & perobscura. de Nat. deo. 1.1
 magna quaestio est. de Nat. deo. 2.38
 quaestionis finis, inuentio. Acad. q. ed. 1.
 lib. 2.16
 ad quaestionem totius naturæ ea nos im-
 pulerunt. de Vniuers. 65
 omnem quaestionem de Finibus bonorū
 & malorū ferè à nobis explicatam esse
 Latinis literis arbitramur, lib. 1. de Fi. 10
 is quaestione adhibita confessus est. Diu.
 lib. 1.50
 pleræque quaestiones, quæ ad vitam mo-
 resque pertinent, à virtutis fonte du-
 cuntur. Tusc. q. lib. 4.26
 non persequor quaestiones infinitas.
 Acad. q. ed. 1. lib. 2.108
 quaestiuiculae multæ his propositis na-
 scuntur. 2. de Leg. 48
 quaestus liberalis. Offi. 1.107
 quaestus mercenariorum, omniumque,
 quorum operæ, non quorum artes, e-
 muntur, illiberales & fordidi sunt.
 Offi. 1.107
 quaestus fordidus. Offi. 1.107
 quaestus turpis atque odiosus. Offi. 1.137
 quaestui habere rempub. Offi. 2.114
 quaestiuiculus. Diuin. lib. 2.26
 qualis erat Scipionis in nostro (ut ita di-
 cam) grege. Læli. 61
 quale est istud quod poetæ ferunt. 1. de Le. 1
 qualia. Acad. quaest. ed. 1. lib. 1.21. & πικρά
 vel πικτωδύρα.
 qualia sunt hæc quæ sensibus percipiuntur,
 talia sequuntur ea quæ non sensibus
 ipsis percipi dicuntur, sed quodam-
 modo sensibus. Academic. quaest. ed. 1.
 lib. 2.22
 qualitas quam πικτωδύρα Græci vocant. 2.
 de Nat. deo. 69
 qualitates principes sunt vniuersi &
 simplices. Acad. q. ed. 2. lib. 1.19. per eas
 intelliguntur elementa.
 qualitates ortæ ex qualitatibus principi-
 bus, hoc est elementis, variæ sunt & mul-
 tifformes. Acad. q. ed. 2. lib. 1.20
 qualitates alia principes sunt, alia ex
 his ortæ. Acad. q. ed. 2. lib. 1.19
 qualitates, Græci πικτωδύρα vocant. Acad.
 q. ed. 2. lib. 1.28
 contra quam polliciti professique sunt,
 fecerunt. 2. de Leg. 10
 quam proximè ad verum accedere. Acad.

q. ed. 1. lib. 2.36
 hic quàm velut Epicurus, iocetur. de Nat.
 deo. 2.33
 quanquam nō sumus ignari, multos stu-
 diose contra esse dicuros. Tusc. q. lib. 2.2
 quanquam non mihi, sed tibi hic venit
 adiutor. de Nat. deo. 1.14
 quanti aestimanda est hæc philosophia,
 cui, &c. de Nat. deo. 1.39
 quantum potui. Acad. q. ed. 2. lib. 1.6
 quantum apparitores velint, tantum sa-
 pere quosdam in magistratibus, iuris
 sui ignoratione. 3. de Leg. 41
 quantulus nobis videtur? Acad. quaest. ed.
 1. lib. 2.74
 nihil afferit quare penes. id est, nullam
 rationem, ob quam. 3. de Na. deo. 16
 quasi aut aer sine vlla forma deus esse
 possit. de Nat. deo. 1.19
 quasi cruenta gutta imbrium. de Natu.
 deo. 2.10
 quasi quodam igneo motu. de Na. de. 2.18
 quasi particula quaedam. de Vniuers. 13
 Epicurus, quasi pueri delicati, nihil cessa-
 tione melius existimat. de Na. deo. 1.72
 quasi sepimento aliquo vallabit hæc om-
 nia differendi ratione. 1. de Leg. 47
 & quasi sui est lena natura. de Natura
 deo. 1.53
 aquarum quasi vapor quidam habendus
 est aer. (pro, veluti quidam vapor) de
 Nat. deo. 2.10
 nisi quatenus ipse sua culpa sibi aliquid
 miseræ quereret. de Vniuers. 59
 quatuor capita, quæ concludunt nihil esse,
 quod nosci, percipi, comprehend
 possit. Acad. q. ed. 1. lib. 2.75
 ab iis rebus quatuor mundi est corpus
 effectum. de Vniuers. 19
 Quæmadmodum os reiectum terræ
 obtegatur. 2. de Leg. 51
 quercus Arpinatum ingenio sata ma-
 ner, & semper manebit. 1. de Leg. 1
 quercus glâdisera, ex qua euolauit nun-
 tia fulua Iouis. 1. de Leg. 2
 neque tam querere cum deo. Aca. quaest.
 ed. 1. lib. 2.73
 quod sæpe diximus, & quidem cum ali-
 qua querela. de Finib. lib. 3.4
 Qui clepsit sacrum, sacro ve commē-
 datum, parricida esto. 2. de Leg. 24
 qui machinatus est mundum. de Vniuers. 9
 qui molitur munus aliquod efficere. de
 Vniuers. 5
 quem virum, dii immortales (per admi-
 rationem). de Nat. deo. 1.50
 quicum in tenebris mices, proverbium.
 de Finib. lib. 2.44. & Offi. 3.102
 qui descripserunt populis perniciofa &
 iniusta iussa. 2. de Leg. 10
 qui exitus sint consecuti, animo circum-
 spicite. 2. de Leg. 41
 qui existimant libidinum peccatorum-
 que omnium patere in amicitia licen-
 tiam. Læli. 70
 qui legatione hereditatis aut syngraphas
 suas persequuntur. 3. de Leg. 18
 qui scita legum sanxerunt. 2. de Leg. 10
 vos quibuscum res est. Acad. quaest. ed. 1.
 lib. 2.75
 quibus oculis intueri potuit vester Plato
 fabricam illam tanti operis? de Natura
 deo. 1.15
 quibus digladiarentur inter se ciues. 3. de
 Leg. 20
 quibus hostiis immolandum cuique deo,
 cui maioribus, cui latentibus, cui
 maribus, cui forminis, ex institutis
 pontificum & aruspicum, illud mutan-
 dum non est. 2. de Leg. 30

quibus sacris initiati sumus. 2. de Leg. 35
 qui enim aliter potest esse? de Nat. d. 2.16
 qui potest esse in eiusmodi tronco sapien-
 tiæ de Nat. deo. 1.59
 qui possumus deum, nisi sempiternū, in-
 telligere? de Nat. deo. 1.19
 cur autem quicquam ignoraret animus
 hominis, si esset deus? de Nat. deo. 1.21
 quid aer? quo Diogenes Apolloniates v-
 titur deo. de Nat. deo. 1.123
 quid ad illum? Acad. quaest. ed. 1. lib. 2.83
 quid istud ad nos? Acad. quaest. ed. 1. lib. 2.31
 quid atinet plura esse nomina deorum?
 de Nat. deo. 1.59
 quid igitur censes? de Nat. deo. 1.57
 quid censes, si ratio esset in beluis, non
 suo quasque generi plurimum tribu-
 turas fuisset? de Nat. deo. 1.54
 quid dicam Albutium? de Nat. deo. 1.65
 valeat ille deus, quid enim dicam, propi-
 tius sit de Nat. deo. 1.87
 quid est quod signis & luminibus mun-
 dum ornare concupisceret deus? de Na-
 tu. deo. 1.17
 quid autem est inscitius, quàm, &c. de Na-
 tu. deo. 2.26
 quid interest, vtrum de Hippocætauro, an
 de deo cogitemus? de Nat. deo. 1.75
 quid interstis inter popularem, id est, as-
 sentatorem & leuem ciuem, &c. Læ-
 lius 78
 quid loquar, quanta ratio apparet in be-
 stis ad, &c. 2. de Nat. deo. 96
 vos autem quid mali datis? de Natu. deo.
 1.85
 quid enim mereas? de Nat. deo. 1.46
 quid Opis? quid Salutis? (templa commē-
 morem.) 2. de Nat. deo. 44
 quid pedibus opus est sine ingressu? de
 Nat. deo. 1.64
 quero quid sit. Acad. q. ed. 2. lib. 1.3. pro,
 quæ sit causa.
 quiduis potius quàm leges tulerunt, qui
 perniciofa & iniusta populis iussa de-
 scripserunt, quum cōtrafecerint, quàm
 polliciti professique sint. 2. de Leg. 10
 quies placatissima. Tusculan. quaest. lib.
 1.80
 quæ se in quiete per visum ex Africano
 audisse dicebat. Læli. 13
 quiescere, ἠσυχάζειν, hoc est, in responden-
 do cessare: translatio sumpta à quiete
 corporis ad cessationem in responden-
 do. Acad. q. ed. 1. lib. 2.84
 qui quietus est, cum necesse est perturba-
 tione omni esse vacuum. Tusc. quaest.
 lib. 3.15
 quietum esse animo. Tusculan. quaest. lib.
 4.29
 quum semper natura, tum etiam ætate
 iam quietum. de Pet. Conf. 6
 quis est quin cernat? Acad. quaest. ed. 1. lib.
 2.21. pro, qui non cernat.
 nullus cibus tam grauis (ait Cleanthes)
 quin is nocte & die concoquatur. de
 Nat. deo. 2.18
 quinque formæ, ex quibus reliquæ for-
 mantur, aptè cadentes ad animum ef-
 ficendum parientis sensus. de Na-
 tu. deo. 1.15
 quinque siderum errantium motus. de
 Nat. deo. 1.61
 quinqueremis. Diuin. lib. 1.61
 Q. Catulus præstantissima dignitate vir
 interfectus iubente C. Mario. 3. de Nat.
 deo. 60
 Q. Fabius Labeo, arbiter Nolanis & Nes-
 politanis de finibus à Senatu datus, cum
 ad locum venisset, cum vtrisque separa-
 tim locutus, ne cupidè quid agerēt neq;

appeterent, atque ut regredi, quam pro-
gredi mallent. id quod virique fecissent,
aliquatum agri in medio relictum est.
itaque illorum fines, sicut ipsi dixerant,
terminavit, in medio relictum quod er-
rat, Pop. Rom. adiudicavit. Offi. 1. 49.
vide Valer. Max. li. 7. cap. 3.
Q. Lucilius Balbus de Nat. deo. 1. 12
Q. Maximus Annibalem iuveniliter
exultantem patientia sua molliuit.
Cat. 9
Q. Maximus anno post consul primū
fuit, quam Carus natus est. Cat. 9
Q. Maximus augur cum esset, dicere au-
sus est, optimis auspiciis ea geri, quæ
pro reipub. salute gererentur: quæ con-
tra temp. ferrentur, contra auspicia
ferri. Cat. 11
Q. Maximus bella gessit ut adolescens,
cum planè grandis esset. Cat. 9
Q. Maximus Catone pratore sua for le-
gis Cnicens de donis & muneribus fuit.
Cat. 9
Q. Maximus Salinator dicenti, mea o-
pera Q. Fabi Tarentum recepisti, cer-
te, inquit ridens: nam nisi tu amiffes,
nunquam recepissem. Cat. 10
Q. Maximus templum Virtutis & Ho-
noris dedicavit bello Ligustico. de Na-
deo. 2. 44
Q. Mutius omnium hominum modera-
tissimus fuit. Offi. 2. 84
Q. Mutius P. F. in iure civili excelluit.
Offi. 1. 161
Q. Scævola pontifex Maximus ante si-
mulchrum Vestæ trucidatus. 3. de Nat.
deo. 60
Q. Scævola temperantiæ prudentiæque
specimen. 3. de Nat. deo. 60
Q. Varius Drusum ferro, Metellum ve-
neno sustulit. 3. de Nat. deo. 61
Q. Varius, homo importunissimus, sum-
mo cruciatus supplicioque periit. 3. de
Nat. deo. 60
Q. Soffii equitis Ro. facinus. 3. de Natu.
deo 54
nisi quid Quinto videtur secus. 1. de Leg. 6
se deum esse, & Quirinum vocari, dixit
Romulus post excessum suum Proculo
Iulio. 1. de Leg. 2
aut quinta illa nō nominata magis, quam
non intellecta natura (ἐνδελέξω intel-
ligit.) Tusc. q. lib. 1. 33
qui mihi cum illo collati, quintæ classis
videntur. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 66
quippe qui (candor) immenso mudo lon-
gè lateque colluceat. de Nat. deo. 2. 29
quippe qui bellum ad deum reuocat. de
Nat. deo. 1. 22
Q. Quo auctoritatis plus habeant anti-
quiora legum verba. 2. Leg. 15
quo ipsi volunt, eatenus nobis declaran-
tur quidam dii. de Vniuers. 49
quoad natura pateretur. de Vniuers. 11
quoad peruentum sit eò, quod sumpta na-
uis est, non domini est nauis, sed nauis
gantium. Offi. 3. 120
quoad fieri potest, optimi speciem deus
efficit. de Vniuers. 63
quoad potero, tractabo ius civile no-
strum. 2. de Leg. 45
quoad eius præstabat iudicio dissimilitu-
dini similitudo. de Vniuers. 33
quocunque inuasit ignis, cuncta distur-
bat ac dissipat. de Natu. deo. 2. 29
quod ad cuncte genus me disputatio no-
stra deduxerit. 2. de Leg. 44. & 45
quod caderet in sensum cernedi. de Vni. 11
quod cum leue per se, tum etiam fallum
est. de Nat. deo. 2. 44

quod gignitur, & interit. de Vniuers. 3
sed, quod inter nos liceat, ne tu quidem
intelliges (pro, hoc possumus inter nos
dicere.) de Nat. deo. 1. 52
quod qui dubitat, haud sane intelligo,
&c. de Nat. deo. 2. 3
quod ritè dicitur tempus, syderum sunt
errores, multitudine infinita, varietate
admirabili præditum. de Vniuers. 41
quod traditum est, loquimur, siue fuit, si-
ue non fuit. 2. de Leg. 13
nō temere, nec casu, sed quod præsentiam
sepe diui suam declarant. de Natura
deor. 2. 4
quod si habent aliquid, quod liqueret.
de Nat. deo. 2. 2
quodcunque in solum venit, ut dicitur,
effingis atque efficit. de Nat. deo. 1. 45
quomodo probas continenter imagines
ferri? de Nat. deo. 1. 77. id est, perpetuo.
quæ quondam credebantur portenta. de
Nat. deo. 2. 4
quoniam in populari ratione omnis no-
stra versatur oratio, populariter inter-
dum loqui necesse erit. 1. de Leg. 14
quorsus hæc pertinent? 1. de Leg. 48
quotidie inter nos ea quæ audiebamus,
conferebamus. lib. 1. de Finib. 13
quotidiana stellarum conuersio. de Nat.
deo. 2. 40
quæ erant quotidiana & quasi legitima
nobis. Fat. 2
quotus igitur est quisq; &c. Diu. lib. 2. 57
quousque ludis, nam etiam Philo, &c. de
Nat. deo. 1. 79

R

Rabiosus) Nihilne in ipsa quidem pu-
gna iracundè rabiose fecerunt
Tusc. q. lib. 4. 38
radius. Virga est qua Geometræ lineas
formant, indicantque. Tusc. q. lib. 5. 47
radiis paribus à medio attingitur omnis
globosi corporis extremitas. de Vniu. 21
ipse enim hic radiatus me intueri vide-
tur. de sole loquitur. Aca. q. ed. 1. li. 2. 117
radicibus suis hære. Acad. q. ed. 1. li. 2. 113
in radicibus arborum & rerum quæ gi-
gnuntur è terra, inesse principatus pu-
tantur. de Nat. deo. 2. 21
radicitus excutere alicui opinionem ali-
quam. Tusc. q. lib. 1. 101
extraxit radicitus religionem ex animis
hominum. de Nat. deo. 1. 84
radicitus extrahere vitia. Tusc. q. lib. 2. 10
tollenda est atque extrahenda radicitus.
de Finib. lib. 2. 14
ranæ marinx obruunt se arena, & mouen-
tur prope aquam. 2. de Nat. deo. 94
ranunculis mirè inest quædam natura
significans aliquid. Diu. lib. 1. 14
qui ranunculos hoc videre suspicari pos-
sit? Diu. lib. 1. 15
ipse res verba rapiunt. de Finib. lib. 3. 15
sed me ad suam quisq; rapier, scilicet di-
sciplinam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 105
rapere ad se commoda aliorum. Offi. 3. 27
quin ad eas res hominum natura nullo
emolumento inuitata rapiatur. de Fin.
lib. 5. 45
& ad diuinarum rerum cognitionem cu-
ra omni studioque rapiantur. Diu. lib.
1. 94
rapi ad aliquam rem inflammatum cu-
piditate. Offi. 2. 54
rapi ad tortorem. Tusc. q. lib. 5. 10
rapi in inuidiam. Acad. quæst. edit. 1.
lib. 2. 117
raritas quædam, & affinis spongiis

mollitudo inest pulmonibus. 2. de Nat.
deo. 103
ratio. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1. 15. pro, do-
ctrina & disciplina.
ratio, est animi motus & cogitatio. 3. de
Nat. deo. 51
ratio absoluta, idem est quod virtus. Tusc.
quæst. lib. 5. 29
ratio, pro, syllogismo, quem Stoici λόγος
vocat. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 23
ratio quid sit. 3. de Nat. deo. 50
quanta ratio appareat in bestiis ad perpe-
tuam conseruationem earum generis.
2. de Nat. deo. 96
ratio bene adhibita cernit quid optimum
sit, neglecta multis implicatur errori-
bus. Tusc. quæst. lib. 4. 48
ratio & oratio (λόγος) docendo, discendo,
communicando, disceptando, iudican-
do, conciliat inter se homines, contun-
gitque naturali quadam societate. Offi.
1. 75. Aristoteles Politic. 1.
ratio & oratio, vinculum est societatis hu-
manæ. Offi. 1. 35
ratio concludendi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 83
eadem ratio, quum est in hominis mente
confirmata & cõfecta, lex est. 1. de Le. 14
ratio connixa per se (id est, suismet ad-
miniculis innixa, nihil externæ opis
indiga) & progressa longius, sit perfe-
cta virtus. Tusc. quæst. lib. 2. 42
siue ratio constantæ virtutisque ducitur.
Offi. 2. 7
ratio delicata mollisque. de Finib. lib. 5. 11
quæ dependet ætatis ratio deligenda. Tusc.
q. lib. 5. 52
ratio differendi. de Finib. lib. 4. 7. λογική.
ratio domina & regina omnium. Tusc. q.
lib. 2. 42
ratio nostra dubitans, circumspectans, hæ-
sitans, multa aduersa reuertens, tanquã
ratis in mari immenso vehitur. Tusc. q.
lib. 1. 60
quomodo efficiatur concludaturque ra-
tio. lib. 1. de Fin. 17
ratio firma. de Nat. deo. 1. 44
ratio diuersis modis imperat illi parti ani-
mi, quæ obedire debet, & quibus. Tusc.
quæst. lib. 2. 43
ita malè instituta ratio, exitum reperire
non potest. de Nat. deo. 1. 74
ratio mollis & enervata. Tusc. quæst.
lib. 4. 30
ratio quum in eodem & in altero moue-
tur, ipsa per se sine voce & sine sono,
quum eadem partem attingit, qua sen-
sus cieri potest, orbis illius generis al-
terius immutatus & rectus, omnia ani-
mo mentique denunciat, tum opinio-
nes, adfensionisque firmæ & veræ gi-
gnuntur. de Vniuers. 35
ratio orba in Græcia. de Nat. deo. 1. 9
atque hæc ratio late patet. lib. 1. de Fin. 28
ratio perfecit virtutem, quum esset ipsa
ratio confirmata querendo. Acad. quæst.
edit. 1. lib. 2. 26
ratio est quæ præstat omnibus. 2. de Nat.
deo. 101
ratio, qua vna præstamus beluis, per quã
coniectura valemus, argumentamur,
refellimus, differimus, conficimus ali-
quid, concludimus, communis est ho-
minum. 1. de Leg. 22
recta ratio. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 130
ratio recta constansque supra hominem
putanda est, deoque tribuenda. de Na-
tu. deo. 2. 25
ratio omnis tollitur, quasi quædam lux
luménque vitæ. Acad. quæst. edit. 1.
lib. 2. 16

ratio vera versatur in iis, quæ sunt sem-
per eadem, & in iis quæ mutantur. de
Vniuers. 35
ratio quæ vitia culpamque excluderet. 3.
de Nat. deo. 57
ratio vitæ. Tusc. q. lib. 2. 9
ratio atque institutio vitæ. Offi. 2. 54
ac sic omnis ratio vitæ gubernabitur.
Acad. q. ed. 1. lib. 2. 91
argumentum conclusioque rationis. id est
syllogismus. lib. 1. de Finib. 24
rationis aut animi experts. de Nat. deo. 2. 26
rationis & consilii compotem naturam.
de Nat. deo. 2. 26
rationis, contentioniisque, ἀρμονία Græcè,
compos & particeps animus. de Vni-
uers. 33
rationis eorum quasi fundamenta. Acad.
q. ed. 1. lib. 2. 38
anima, rationis consiliique particeps. de
Nat. deo. 1. 61. & Acad. q. ed. 1. lib. 2. 22
rationis momèta in disputando querere.
de Nat. deo. 1. 8
rationis perfectione excellit ea natura,
quæ res omnes complexa teneat. de
Nat. deo. 2. 22
rationem, animæ principatum, in capite,
sicut in arce posuit Plato. Tusc. quæst.
lib. 1. 13
rationem à te accipere debeo religionis: ma-
ioribus autem nostris, etiam nulla ra-
tione reddita, ducere. 3. de Nat. deo. 4
rationem homini amplius addidit, qua
regerentur animi appetitus. de Natu.
deo. 2. 24
rationem adferre. Tusc. q. lib. 1. 32
rationem dico, & si placet pluribus verbis,
mentem, consilium, cogitationem, pru-
dentiam, &c. de Nat. deo. 2. 14
habent enim rationem cum terra. Cat. 46
homines optimi non intelligunt totam
rationem euerit. lib. 1. de Finib. 20
quam rationem sic intelliges expositam,
ut ab ipsis non soleat accuratius expli-
cari. lib. 1. de Finib. 11
rationem reddere. Academic. quæst. edit.
1. lib. 2. 96
omnium rerum rationem, modum, di-
sciplinam. de Nat. deo. 2. 11
rationem, autoritatèque Platonis suf-
ceperant. Academic. quæst. edit. 1. lib. 1.
25. hoc est, Platonis doctrinam seu in-
stituta.
plurimè rectam naturam, quam rationem
prauam valere. de Finib. lib. 2. 49
sensum & rationem videmus inesse in
mundi partibus. de Nat. deo. 2. 22
ratione conuelli. Academic. q. ed. 1. lib. 1. 29
ratione nihil in homine diuini censet
Cleanthes. de Finib. lib. 5. 35. & de Nat.
deo. 1. 28
ratione nihil est non dicam in homine,
sed in omni celo atque terra diuinius,
quæ cum adoleuit atque perfecta est,
nominatur ritè sapientia. Ea quoniam
in homine est, & in deo, prima homini
cũ deo est rationis societas. Inter quos
autè ratio, inter eos & recta ratio com-
munis est, quæ cum sit lex, lege quoque
confociati homines cum diis putandi
sumus. 1. de Leg. 17
bona ratione donati sunt pauci. 3. de Nat.
deo. 50
ratione potius, quam autoritate duci.
Acad. q. ed. 1. lib. 2. 56
nihil sine ratione rectè fieri potest. Tusc.
q. lib. 4. 69
nulla ratione melius frui potui. de Natu.
deo 1. 7
inita subductaque ratione, nefaria scle-

ra meditates. 3. de Nat. deo. 51
negant satis esse quid bonum sit, aut quid
malum, sensu iudicari, sed animo etiam
& ratione intelligi posse. lib. 1. de Fin. 24
ratione animoque lustrare omnia. Offi.
1. 81.
nihil est quod ratione & numero moueri
possit sine consilio, in quo nihil est te-
merarium, nihil varium, nihil fortui-
tum. de Nat. deo. 2. 31
negat opus esse ratione, neque disputa-
tione. lib. 1. de Finib. 23
dèque eo nulla ratione neque pelli, ne-
que moueri potes. Acad. quæst. ed. 1.
lib. 2. 131
ne ratione quidem & coniectura vlla res
percipi potest, secundum Academicos.
Acad. q. ed. 1. lib. 2. 40
quid est quod ratione percipi possit? A-
cademic. q. ed. 1. lib. 2. 82
ratione & via philosophari. Tusc. q. li. 2. 5
ut ratione & via procedat oratio. lib. 1. de
Finib. 23
ratione pugnas, auctoritates omnes con-
temnis. 3. de Nat. deo. 6
ratione qui motus animi rexit, iuste vi-
xerit: qui autem his se dedit, iniuste.
de Vniuers. 35
ratione stabili firmaque, quæ plerisque
extimia & præclara videntur, parua du-
cere, fortis animi magnique ducen-
dum est. Offi. 1. 95
in ratione vim diuinam positam esse ait
Chryppus. de Nat. deo. 1. 29
sine ratione virtus consistere non potest.
de Nat. deo. 1. 35. & 62
qui ratione voluptatem sequi nesciunt.
de Finib. lib. 1. 25
quod ratione vitur, & non vitur, &c. de
Nat. deo. 2. 16
soli ratione vtentes, iure ac lege viuunt. 2.
de Nat. deo. 117
rationes conquisitæ. de Finib. lib. 1. 25
rationes ad tenue climata. Acad. q. ed. 1.
lib. 2. 61
rationes Geometricæ vim adferunt in do-
cendo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 107
rationes latiore specie. Academic. q. ed. 1.
lib. 2. 61
rationum contrariarum paria momèta.
Acad. q. ed. 1. lib. 2. 115
quam Archimedes eo inspectante ratio-
nes omnes descripsit, quibus, &c.
Acad. q. ed. 1. lib. 2. 107
non quæro rationes eas, quæ ex coniectu-
ra pendunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 106
quorum nihil oporteret exquisitis ratio-
nibus confirmare. de Finib. lib. 1. 23
rationibus physicis confirmari volo. de
Nat. deo. 2. 17
rationibus progredi. Acad. q. ed. 1. li. 2. 27
concludunt ranunculis Stoici, &c. Tusc.
q. lib. 2. 26
ratiocinari, pro calculare, supputare, seu
computare: quod apud Græcos est λο-
γίζεσθαι. Tusc. quæst. lib. 1. 4
ut boni ratiocinatores officiorum esse
possimus. λογισται. Offi. 1. 85
Ratus, vide Reor.
Q. Quod idem reapse primum est. de Fi-
nib. lib. 5. 24
quæ reapse nullæ sunt. Diu. lib. 1. 72
recalescunt nostra corpora motu & exa-
gitatione. de Nat. deo. 2. 20
recedere à natura. de Finib. lib. 4. 35
recedere à repub. imbecillitate valetudi-
nis, aut aliqua grauiore causa impedi-
tum. Offi. 1. 101
recedere à vita Tusc. quæst. lib. 4. 31
ecedere ab officio. Offi. 3. 24

recessus quidam animi & fuga. Tusc. qu.
lib. 4. 13
in recenti memoria. 1. de Leg. 3
recentissima quæque sunt correctæ & e-
mendatæ maximè. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 10.
de noua Academia intelligitur.
qui Tarentum recepit. Cat. 9
recipiatis sinu consumptos animaptes.
de Vniuers. 53
qui quum ad diem se recepisset. Offi. 3. 59
quid tibi eorum sodales receperint &
confirmarint scio. de Pet. Conf. 14
recipere assentationem. Lat. 80
recipere causam alicuius. de Pet. Conf. 33
recipere causam contra amicum. de Pet.
Conf. 29
recipere ferrum. Tusc. q. lib. 2. 36
recipere in fidem. Offi. 1. 53
recipere merita. Lat. 16
recipere se in portum. de Finib. lib. 5. 13. &
Offi. 3. 3
recipere se in solitudinem. Offi. 5. 3
receptui canere. Tusc. quæst. lib. 3. 30
receptaculum animi, (corpus). Tusc. quæst.
lib. 1. 43
si quidem ista reciprocantur. Diu. lib. 1. 9
recognoscere leges populi Romani. 3. de
Legib. 33
ut non recondita quadam ratione cerna-
tur, sed sit in promptu. Offi. 1. 133
reconditiore. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 10
recordari audita. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 10. ἀνα-
μνησκων.
recordatio multorum benefactorum iu-
cundissima est. Cat. 8
recordatio superioris vitæ. Tusc. quæst.
lib. 1. 46
cuius ego nomine ipso recreor. Somn.
Scip. 2
rectè, rector, rector, Vide Rego.
deinde quum se collegisset, recubuisse. Di-
uin. lib. 1. 53
quo recurrant omnia. 1. de Leg. 46
quæ nunquam recusat imperium. Cat. 46
nullumque recusat nec supplicium, nec
dolorem. Tusc. q. lib. 5. 10
ne recusanti quidem euenerit, non modò
non repugnanti. Parad. 19
recusationem iustam non habet violatæ
religionis pœna. 2. de Leg. 40
sine recusatione ciues iustus imperiis pa-
rento. 3. de Leg. 4
vel (ut ita dicam) redamare possit. Lat. 45
redargui, refellique se animo iniquo fe-
runt, qui certis quibusdam destinatis-
que sententiis quasi additi & conse-
crati sunt, eaque necessitate constrikti,
ut etiam quæ non probare soleant, ea
cogantur constantia causa defendere.
Tusc. quæst. lib. 2. 4
redargui aut conuinci oratio non potest.
de Vniuers. 9
nosque ipsos redargui refellique patia-
mur. Tusc. q. lib. 1. 4
nec seigniore ad respondendum reddi-
disti. lib. 1. de Fin. 27
reddunt sanctæ vota. 2. de Leg. 24
non reddere beneficium bono viro non
licet, modò id facere possit sine iniuria.
Offi. 1. 73
reddere depositum. Tusc. quæst. lib. 3. 15. &
1. Offi. 45. & 3. 128
reddere aliquid dubium. Acad. quæst. ed. 1.
lib. 2. 76
reddere ciuibus libertatem & iura. Tusc.
quæst. lib. 5. 46
reddere rationem. Academic. quæst. edit. 1.
lib. 2. 96
reddere rationem suæ sententiæ. Tusc. q.
lib. 1. 31

reddere voces tristificas. Diuin.lib.1.17
 redditur species vel eadem, vel immutata. de Vniuers. 61
 his enim ipsi legendis redeo in memoriam mortuorum. Cat. 19
 redire ad propositum. Tusc. q. lib. 1.20
 redire peregrè. Tusc. q. lib. 3.27
 in redeundo (pro, rediens.) de Nat. deo. 2.9
 reditus ad bonos salutem Carboni à bonis afferre non potuit. 3. de Leg. 32
 his ad illos, à quibus essent profecti, reditum facile patere. Tuscul. q. lib. 1.59
 quæ nisi dixeris, redhibeatur mancipium iure ciuili. Off. 3.13
 redigere aliquem in potestatem suam. Offi. 3.104
 redimiri fertis & rosa. Tusc. q. lib. 3.37
 quasi quibusdam redimitam & circumdatam cingulis. Som. Scip. 21
 redimere captos à prædonibus. Off. 2.80
 redimere è seruitute captos. Offi. 2.92
 redemptor, pro eo quem Græci ἐργασίας vocant. Diuin. lib. 2.36
 mare neque redundat vnquam, neque effunditur. 2. de Nat. deo. 88
 & redundat oratio. de Finib. lib. 5.12
 quorum tamen ad amicos redundet infamia. Læli. 65
 vt tota domus sanguine redundaret. Diuin. lib. 1.44
 & refellere sine pertinacia, & refelli sine iracundia parati sumus. Tuscul. q. lib. 2.5
 studiosissimè refellere aliquem. Tuscul. q. lib. 5.81
 etiam si id possis nullo refellente obtinere. Offi. 3.103
 quorum prædicta quotidie videat re & euentis refelli. Diuin. lib. 2.77
 sic ego nunc tibi refero. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2.34
 ad vos nunc refero, quem sequar. Acad. q. edit. 1. lib. 2.122
 ad oculos omnia referebant. Tusc. quæst. lib. 1.31
 retuli me ad ea studia, &c. Tusc. quæst. lib. 1.1
 retulit ad Senatum. de Nat. deo. 2.8
 vt eos retulit Tib. Gracchus. (hoc est, cum consules recensuit. de Nat. deo. 2.8
 cum retulerunt se ad idem caput octo ambitus. de Vniuers. 41
 referunt priuati acta ad censors. 3. de Leg. 11
 cum vicini omnes ad eum de rebus suis referrent. Diuin. lib. 1.31
 si referat ad caput quæstiones. 2. de Le. 4.8
 eandemque totius cæli descriptionem longis interuallis retulerint. Somn. Scip. 25
 referre gratiam. Offi. 1.71. & 2.101
 referre omnia ad suum arbitrium. Tusc. q. lib. 5.60
 referre omnia ad suum commodum. de Finib. lib. 2.49
 referre omnem suum conatum ad honestatem seu voluptatem. de Fin. lib. 2.48
 referre omnia ad corpus. Tusc. q. lib. 3.44
 referre omnia ad voluptatem, pecudum ritu. Læli. 30
 referre omnia ad vtilitatem suam. Tusc. q. lib. 3.44
 referre opus aliquod in apertum. Parad. 6
 referre in deorum numero. de Natura deo. 1.22
 referre in eundem numerum. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2.14
 referre prærogatiuam. Diuin. lib. 2.59
 referre voces flebiles. Tuscul. q. lib. 2.29
 sed omnia callidè referentem ad vilitatem.

tem. de Finib. lib. 2.45
 senatus referendum censuit, quos ad foret. de Nat. deo. 2.8
 nisi omnia, quæ leget, quæque reiciet, vnam referantur ad summam. de Finib. lib. 4.33
 referri ad vtilitatem reipub. Offi. 1.125
 referri rationes, est melius, causamque exponi censoribus. 3. de Leg. 40
 referit libros puerilibus fabulis. de Nat. deo. 1.26
 refererunt hominum vitam superstitione. 2. de Nat. deo. 46
 refertus omnibus præmiis donisque fortunæ. Tusc. q. lib. 5.16
 confer sudantes, ructantes, refertos epulis, tanquam opimos boues. Tuscul. q. lib. 5.71
 cui rei refertæ tot tantisque gaudiis, &c. Tusc. q. lib. 5.53
 & cum refrauit (fortuna), affligimur. Offi. 2.26
 reformidare iudicium aliquorum. lib. 1. de Finib. 6
 refrenare libidines. Parad. 41
 vt omnium opibus refrenanda atque coercenda sit (iuuentus). Diuin. lib. 2.3
 ceteris verò in locis fortes planè refrixerunt. Diuin. lib. 2.69
 aut vicissim vmbri aquisve refrigerari salubribus. Cat. 53
 refrigerato & extincto calore, occidimus ipsi & extinguimur. de Natura deorum 2.17
 dei membra partim refrigerata, partim ardentia dicenda sunt, si mundus est deus. de Nat. deo. 1.19
 refugere & appetere, contraria. de Finib. lib. 1.33
 vt & apud Regillum. de Nat. deo. 2.4
 apud Regillum Posthumius deos præfentes vidit. 3. de Nat. deo. 8
 regio, vide Rego.
 regemus fines arbitri tres. 1. de Leg. 43
 regunt mores populi censors. 3. de Leg. 7
 qui rexerit motus animi ratione, iuste vixerit: qui autem his se dederit, iniuste. de Vniuers. 55
 quicumque regat æquitatem. 3. de Leg. 8
 regeret vitam eius ac gubernaret pulcherrimè. de Vniuers. 59
 regere motus animi appetentis. Tuscul. q. lib. 3.15
 regere rempub. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2.105. Offi. 1.129
 ita iacere talum, vt rectus assistat. de Fin. lib. 3.43
 rectus & immutatus orbis. de Vniuers. 35
 recta & honesta. lib. 1. de Finib. 19
 in omni fortuna recta atque honesta retinere. Offi. 1.115
 illud enim rectum, quod κατὰ φύσιν dicebas, contingit sapienti soli. de Finib. lib. 4.12
 rectum honestumque. Acad. quæst. ed. 2. lib. 2.17. κατὰ φύσιν ἀρετὴν.
 rectum non cum literis, quibus scita scribuntur, aut oritur, aut occidit. 2. de Leg. 9
 rectum quod est, verum quoque est. 2. de Leg. 9
 recti præcepto, prauique depulsio. 2. de Nat. deo. 57
 recto nil rectius. Parad. 26
 rectè concludere. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2.89
 rectè atque honestè curriculum à natura datum consecerit. de Vniuers. 55

rectè facere omnium interest. de Finib. lib. 2.60
 nam hoc ipsum ita iustum est, quod rectè fit, si est voluntarium. Offi. 1.43
 rectè factum Acad. q. ed. 1. lib. 1.26. κατὰ φύσιν.
 rectè factum perfectum est officium. de Finib. lib. 3.46
 rectè facta, quando à virtutibus proficiuntur, paria esse debent. Parad. 26
 rectiones Rerumpub. de Finib. lib. 4.51
 rector nauis. Diuin. lib. 1.25
 quod sit summi rectoris & domini numen. de Finib. lib. 4.9
 retores & conseruatores ciuitatum è cælo profecti, illuc reuertentur. Somn. Scip. 9
 regula philosophiæ, est constitutio veri, falsi, cogniti, incogniti. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2.29
 regula veri & falsi nulla, si notionem veri & falsi nullam habemus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2.31. Argumentum Luculli est contra Academicos, qui probabile statuebant regulam veri & falsi in disputando, & tamen verum & falsum non posse internosci affirmabant.
 tamen nos studia nostra, naturæ regula metiamur. Offi. 1.155
 de regula & iudicio volumen Epicuri. de Nat. deo. 1.2
 regis nomine repudiato res manebit, si vnus omnibus reliquis magistratibus imperabit. 3. de Leg. 17
 tentarem etiam summi regis, qui maximas copias duxit ad Troiam, prudentiam. intelligit Agamemnonem. Tusc. quæst. lib. 1.81
 reges reliqui à Romulo auguribus vsi sunt. Diuin. lib. 1.3
 reges bene morati iustitiæ fruendæ causa olim apud Medos constituti, vt ait Herodotus. Off. 2.58
 regibus oppositi Lacedæmone Ephori à Theopompo. 3. de Leg. 17
 regibus quondam omnes antiquæ gentes paruerunt: quod genus imperii primum ad homines iustissimos & sapientissimos deferebatur, idque in Repub. Rom. maximè valuit, quoad ei regalis potestas præfuit. 3. de Leg. 2
 regibus exactis nihil publicè sine auspiciis nec domi nec militiæ gerebatur. Diuin. lib. 1.3
 regia potestas quibus populis non placuit, non ii nemini, sed non semper vni parere voluerunt. 3. de Leg. 3
 regalis potestas. 3. de Leg. 2
 regale ciuitatis genus probatum quondam Romanis, postea non tam regni, quam regis vitium repudiatum est. 3. de Leg. 17
 nihil ei tam regale videri, quam studium agri colendi. Cat. 54
 vt enim sapere, sic diuinare regale ducebant. Diuin. lib. 1.77
 regiones habitabiles. Tusc. quæst. lib. 1.38
 regiones omni cultu propter vim frigoribus aut caloris vacantes. Tuscul. quæst. lib. 1.38. vulgò Zona inhabitabiles dicuntur.
 regiones vineæ lituo terminauit Actius Nauis. de Nat. deo. 2.7
 regionum mundi magnitudo immensa & interminata in omnes partes. de Nat. deo. 1.38
 regionibus ratis cæli fulgura augures temperant. 2. de Leg. 18
 si omnia deorsum è regione ferrentur. id est, vt dixi, ad lineam. lib. 1. de Fin. 14

nulla sancta societas, nec fides regni est. ex Ennio. Offi. 1.39
 nec in voluptatis regno virtutem posse consistere. Cat. 37
 regula, vide Rego.
 Regul' primo Punico bello captus à Pœnis, quum de captiuo commutandis Romam missus esset, iurassetque se reditum: primum vt venit, captiuos reddendos in Senatu non censuit: deinde cum retineretur à propinquis & amicis, ad supplicium redire maluit, quam fidem hosti daram fallere. Offi. 1.61
 Reguli corpus præbitum est Pœnorum crudelitati. 3. de Nat. deo. 59
 rejecit Plato iusta funerum ad interpretes religionum. 2. de Leg. 61
 reicere voluptates. de Finib. lib. 1.27
 reici restantibus ventis. Tuscul. quæst. lib. 1.107
 relictum os terræ obtegatur. 2. de Leg. 51
 non appello mala, sed, si liber, reiectanea. de Finib. lib. 4.59
 relaxare animos. Offi. 1.171
 cum se plane corporum vinculis relaxauerint. Cat. 73
 cum relaxentur. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2.49. de insanis dicitur, furore & infania solutis.
 relaxari somno dicitur animus. Diuin. lib. 2.78
 quod T. filium ab hominibus relegasset, & ruri habitare iussisset. Offi. 3.152
 pertractare diligenter, & tanquam relegere. 2. de Nat. deo. 53
 religio, deorum cultu pio continetur. de Nat. deo. 1.82
 religio patrum, quæ à maioribus prodita est cum dominis, tum famulis, posita in fundi villæque conspectu, repudianda non est. 2. de Leg. 18
 religio sepulchrorum. 2. de Leg. 50
 religionis nihil habet locus vbi crematum est corpus, priusquam in humatos iniecta gleba est: iniecta gleba tumulis, & humatus est, & gleba vocatur, ac tum denique multa religiosa iura complectitur. 2. de Leg. 53
 religionis violatæ pœna iustam recusatorem non habet. 2. de Leg. 40
 nec eam rem habuit religioni. Diuin. lib. 1.68
 ita habendum est religioni. Offi. 2.72
 religionem ciuitatibus valem asserte ea opinio, qua Romani easdem vrbes, quas nos incolere deos voluerunt. 2. de Le. 27
 maluit confiteri, quam religionem hære in repub. de Nat. deo. 2.9
 ad moderandam religionem necessaria quæstio. de Nat. deo. 1.1
 remque illam in religionem populo veniisse sentiret. de Nat. deo. 2.8
 vetera iam ista & religione omnium consecrata. Tusc. q. lib. 1.27
 religione constituta magistratus tempore continent maximè. 2. de Leg. 62
 cecidit apud Trasimenum religione neglecta (pro, ob religionem neglectam.) de Nat. deo. 2.6
 religione priuata sepulchri, non potest locus publicus obligari. 2. de Leg. 54
 plus quam sine religione capere liceat, altui legatum. 2. de Leg. 48
 religione, id est cultu deorum, multò superiores. de Nat. deo. 2.6
 quo tempore religione teneatur sepulchrum. 2. de Leg. 51
 religionis & ceremoniæ in deos non metu, sed ea coniunctione, quæ est homini cum deo, conseruandæ. 2. de Leg. 33

religiones quorum scelere prostrata afflictaque sunt, partim ex illis distracti ac dissipati iacent. Qui verò ex his & omnium scelere principes fuerunt, & præter ceteros in omni religione impii, non solum vita cruciati, atque dedecore, verum etiam sepultura, ac iustis exequiis caruerunt. 2. de Leg. 41. & 42
 religionum constituto Ciceronis non multum à legibus Numæ, moribusque Romanorum discrepans. 2. de Leg. 25
 expertes sunt religionum omnium. de Nat. deo. 1.83
 religionum iura omnium perditorum ciuium scelere discessu Ciceronis polluta sunt, vexati lares eius familiares, in eorum sedibus exadificatum templum Licentiæ: pulsus à delubris is, qui illa seruauat. 2. de Leg. 41
 religiones qua mente, qua pietate colant cives, deos intueri persuasum illis sit. 2. de Leg. 13
 ceremonias, religionisque publicas sanctissimè tuendas arbitror. de Nat. d. 1.43
 in religionibus foedis admittendis auidiam damnet sacerdos publicus, atque impiam iudicet. 2. de Leg. 37
 religiosi ex relegendo cur dicti. de Nat. deo. 53
 religiosa multa iura locus complectitur. 2. de Leg. 53
 si extrinsecus religata pendeat. Tusc. q. lib. 3.33
 religatio. Cat. 49
 relinquere agros & patrimonia sua. Tusc. quæst. lib. 5.32
 relinquere aliquem in ærariis, est plebeium in ceritum tabulas referre. Offi. 1.71. vide Bud. L. vlt. ff. de Senat.
 relinquere aliquid inchoatum. Offi. 3.12
 relinquere domum. Tusc. q. lib. 1.70
 relinquere iudicium audiendum liberum ac integrum. Diuin. lib. 2.116
 relinquere & abiicere obedientiam. Offi. 1.143
 relinquere officium. Tusc. q. lib. 2.28
 relinquere præsidium propter metum. Tusculan. quæst. lib. 3.14
 relinquere in aliquo loco suspicionem dedecoris ex sua nequitia. de Pet. Conf. 7
 vt nullam reliquam faciat eius opinionem. de Nat. deo. 1.23
 de reliqua post mortem tranquillitate bonorum. 2. de Leg. 62
 reliquæ cibi. 2. de Nat. deo. 104
 reliquias permixtionis superis fundens æquabat. de Vniuers. 53
 reliquias C. Marii sitas apud Anienem dissipari iussit Sylla victor, acerbior odio incitatus. 2. de Leg. 52
 calor inest in iis ciborum reliquiis, quas natura respuerit. de Nat. deo. 2.18
 quandiu calor remanet in nobis. de Nat. deo. 2.17
 si in vita remaneas. Offi. 3.37
 remanere post mortem. Tusc. q. lib. 1.22
 remedia ad tolerandum dolorem sunt, firmatas animi, turpitudinis verecundia, exercitatio consuetudineque patiendi, præcepta fortitudinis, duritia virilis. Tusc. q. lib. 3.55
 nec verò illa sibi remedia comparauit ad tolerandum dolorem. Tusc. q. lib. 5.55
 remedia multa ex ferarum beluarum corporibus, morbis & vulneribus eligimus. 2. de Nat. deo. 111
 neque remearet aer. 2. de Nat. deo. 89
 remigrare ad iustitiam. Tusc. q. lib. 5.46
 remigrare in nouam domum è vetere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1.9. id est, deser-

ta veteri Academia ad noua se cõferre. remigrare in domum veterem è noua. Acad. q. ed. 2. lib. 1.9. hoc est, relicta noua Academia ad veterem reuerti.
 remittit animos & contrahit canendi vis. 2. de Leg. 38
 remittere habenas. Læli. 42
 remittere rores gelidos dicitur aurora. Diuin. lib. 1.13
 multa enim, quum remissi & liberi sunt (animi), futura prospiciunt. Cat. 73
 quanquã in eo sermone non remissi fuimus. de Finib. lib. 3.1
 remissio iustus. Tusc. quæst. lib. 3.54
 remissio superciliorum. Offi. 1.203
 tales igitur amicitia sunt remissione vsus eleuandæ. Læli. 65
 remouere se ab amicitia alicuius. Læli. 66
 remouere se à negotiis publicis. Offi. 1.99
 remouere ab oculis aliquid. Offi. 1.177
 in quibus remoti ab oculis populi, &c. Læli. 85
 remotissimum à causa. Acad. q. ed. 1. lib. 1.41
 hoc te officio remunerent. de Pet. Conf. 25
 à quo enim expeditor & celerior remuneratio fore videtur, in eum ferè est voluntas nostra propensior. Offi. 2.102
 remuneratio beneuolentiæ. Læli. 46
 remus inflexus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2.20
 remus infractus. Acad. q. ed. 1. lib. 2.71
 humores qui ex renibus profunduntur. 2. de Nat. d. 104
 renouauit templum Honoris & Virtutis. de Nat. deo. 2.44
 qui renouaret extinctam disciplinam. de Vniuers. 1
 renouare pristina bella. Som. Scip. 5
 Reoratus & constans motus stellarum. 2. de Nat. deo. 37
 ratum habere. de Nat. deo. 1.8
 nisi quod ab omni æternitate certum fuerit esse futurum rato tempore. Diuin. lib. 1.14
 rati astrorum ordines. 2. de Nat. deo. 71
 rata sunt senatus decreta. 3. de Leg. 10
 ratis regionibus cæli fulgura augures temperant. 2. de Leg. 18
 repandi calceoli. de Nat. deo. 1.57
 quid agri fossiones repastinationisque proferam? Cat. 49
 nec qui contradicunt, causam difficilem repellunt. de Fin. lib. 3.1
 repellere ægritudinem. Tusc. q. lib. 3.59
 timor igitur ab eis ægritudine potuit repellere, &c. Tusc. q. lib. 3.56
 repellere criminationes ab aliquo allatas. Læli. 59
 dolorem aspernari, vt summum malum, & quantum possit se repellere. lib. 1. de Fin. 23
 repellere iniuriam. Offi. 3.97
 repellere omnem rationem. Tusc. quæst. lib. 5.12
 repulsa consulatus. Tusc. quæst. lib. 4.31
 ibidem est repente mortuus. de Nat. deo. 2.8
 videntur enim omnia repentina grauiora. Tusc. q. lib. 3.25
 exitum reperire non potest malè instituta ratio. de Nat. deo. 1.74
 reperire leuationem ægritudinis. de Nat. deo. 1.7
 repetit altè & à capite quod quærimus. 2. de Leg. 13
 repetunt iam P. Valerium. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2.13. hoc est, proferunt: quo vocabulo paulò antè vsus est, seu Comme morant, quod ibidem sequitur.
 repetam ab vitio superiorum. de Nat. deo. 1.19

vt ab vltimis auctoritatem repetam. Diuin. lib. 1.1
 repetere prætermiffa. de Finib. lib. 5.48
 repetere aliquod studium longo interuallo. Fat. 4
 repetendum à quo capite ius. 2. de Leg. 45
 est enim ab omni æternitate repetita. Diuin. lib. 1.26
 ab vltima antiquitate repetitis. de Finib. 1.51
 replicare memoriam temporum. 3. de Leg. 29
 replicatione mundi quadam motum regat atque tueatur. de Nat. deo. 1.25
 reponere in deos, iam morte deletos homines. de Nat. deo. 1.29
 reponere in animi notione tanquam in vestigio. de Nat. deo. 1.28
 reponere in numero deorum. de Natura deo. 2.40
 reuocat virtus, vel potius reprehendit manu. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 119
 reprehendere aliquid, non totum. lib. 1. de Finib. 1
 reprehendere aliquid suo arbitratu. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 93
 aliquid ad reprehendum arripere. 2. de Nat. deo. 111
 Democriti errata ab Epicuro reprehensa & correctæ permulta. lib. 1. de Finib. 22
 reprehensio imprimis nobilis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 101
 iusta reprehensione carere. Offi. 1. 201
 reprehensiones differentium inter se non sunt vituperandæ. de Finib. lib. 2.21
 in varias reprehensiones incurrit labor aliterius. lib. 1. de Finib. 1
 reprehensor. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 7
 repræferunt sepe dii immortales auspiciis iniustum populi impetum. 3. de Leg. 16
 reprænam iam, & non insequar longius. 2. de Leg. 43
 reprimere ferocitatem alicuius. Offi. 2. 57
 si res omnino repudiarent. de Nat. deo. 2. 6
 repudiare morem patrium. Diuin. lib. 2. 56
 repudiare voluptates. de Finib. lib. 1. 27
 repudiatum à Romanis regale ciuitatis genus non tam regni, quam regis vitium. 3. de Leg. 17
 cæteri tot viri & tanti repudiati ab eo & condemnati discedent. Academic. q. ed. 1. lib. 2. 109
 vt ex hac ætate repuerascat. Cat. 76
 quid potest reperiri, quod ipsum sibi repugnet magis? Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 42
 sed hæc quàm inter se repugnent, plerique non vident. Tusc. q. lib. 3. 61
 repugnare naturæ nihil aliud est, quàm gigantum modo bellare cum diis. Cat. 6
 repugnare visis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 99
 repugnare vtilitati suæ. Offi. 3. 135
 qua facile posset repugnari obfistiquæ fortunæ. de Finib. lib. 4. 15
 repugnantia inter sese. de Nat. deo. 1. 24
 vehementer repugnantia pro congruentibus sumere. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 42
 repugnantia opinionum inter se. Tusc. q. lib. 4. 17
 alterum patienter accipere, non repugnanter. Læli. 76
 hæc reputent isti qui, &c. Tusc. quæst. lib. 1. 42
 requies curarum. Offi. 2. 7
 in eadem requies plena oblectationis fuit. Læli. 85
 requietem habet litium iurgiorumque ia-

liberis dierum festorum ratio. 2. de Leg. 30
 vt mex senectutis requietè oblectamentumque noscatis. Cat. 48
 requiescere à muneribus reipub. Off. 3. 3
 requiescere in sepulchro. Tusc. quæst. lib. 1. 96
 in quo maiorum nostrorum sæpe requiro prudentiam. Parad. 8
 vel ab ea deus aliquis requirat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 20. id est postulet, interroget. requirere voluptatem. de Finib. lib. 5. 53
 vt res coepit ire. Læli. 41
 si enim mihi cum Peripatetico res esset. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 102
 si ita res feret. Tusc. q. lib. 1. 99
 si res postulet. Tusc. quæst. lib. 1. 40. & Læli. 41
 res commentitia. Diuin. lib. 1. 62. contra-ria est, res facta.
 res copulata & confatalis. Fat. 13
 res difficilis & obscura. de Finib. lib. 2. 62
 res familiaris augeatur ratione, diligentia, parsimonia. Offi. 1. 131
 quamobrem nec ita claudenda est res familiaris, vt eam benignitas aperire non possit, nec ita referada, vt pateat omnibus. Offi. 1. 78, & 79
 res familiaris ministra est & famula corporis. Tusc. q. lib. 1. 61
 res familiaris non libidini potius luxuriæque, quam liberalitati beneficentiæque pareat. Offi. 1. 131
 res familiaris primùm bene parta sit, nullo neque turpi quæstu, neque odiofo. Offi. 1. 131
 res familiaris quamplurimis, modò dignis, se vtilem præbeat. Offi. 1. 131
 res familiaris queri debet iis rebus, à quibus abest turpitudine: conseruari autem diligentia & parsimonia: eisdem etiam rebus augeri. Offi. 1. 127
 res idonea de qua quærat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 19
 res illustris & facilis. de Finib. lib. 2. 13
 res inusitata. de Finib. lib. 3. 11
 res lucuosa. Diuin. lib. 2. 63
 res magnifica & salutaris. Diuin. lib. 2. 2
 res eò melior, quò maior sit. lib. 1. de Finib. 2
 res militaris. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 2. & Tusc. q. lib. 1. 2
 res alia ex alia nexa. de Natura deorum 18
 res notissima. Tusc. quæst. lib. 1. 16
 res noua atque admirabilis. Diuin. lib. 2. 46
 res in vulgus peruulgata. de Finib. lib. 2. 13
 res vilis atque contempta. Læli. 31
 rei militaris occupatio. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 4
 rem populum docento. 3. de Leg. 11
 qua oratione minimè necessaria prætermiffa, ea, quæ rem continent, pertraçtemus. Tusc. q. lib. 4. 18
 rem enim opinor spectari oportere, non verba. Tusc. q. lib. 5. 25
 rem à me sæpe deliberatam, & multum agitaram requiris. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 3
 rem familiarem dilabi finire, flagitiosum est. Offi. 1. 93
 ad rem gerendam qui accedit, caueat ne id modò consideret, quàm illa res honesta sit, sed etiam vt habeat efficiendi facultatem. Offi. 1. 105
 non esse in ciuitate duo milia hominum, qui rem haberent. Offi. 2. 108
 rem obiectam, perspicuam approbare. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 37
 in rem præsentem venire. Offi. 1. 47. Vide Venio.
 haud magna in re id est, in fortuna tenui, & angustia rei familiaris. Cat. 1
 réque ex vtraque parte audita. de Finib. lib. 1. 18
 superius illud ea re esse concessum, id est, hanc ob causam. Academ. quæst. ed. 1. lib. 2. 101
 in cælum iranslatos non res, sed opinione esse dicunt. 3. de Nat. deo. 37
 re consentire, verbis discrepare. de Nat. deo. 1. 13
 quum re ac factis longè aliter iudicauissent. Parad. 8
 vt in omnibus factis re, non teste moueamur. de Finib. lib. 2. 44
 oratio me istius philosophi non offendit: re mihi non satisficit. lib. 1. de Finib. 12
 qui re omiffa nomen tantum tenent. Diuin. lib. 1. 28
 turpe valdeque vitiosum est in re seuera conuiuio dignum aut delicatū aliquid inferre sermonem. Offi. 1. 199
 sed re succumbere non oportebat, verbis gloriantem. Tusc. quæst. lib. 1. 27
 vtraque re valuit. de Nat. d. 2. 1
 si enim res ita se habeant. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 50
 res abdita & obscura. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 30
 res asperæ reticendæque. de Finib. 5. 70
 res commentitiæ. Academ. quæst. ed. 1. lib. 2. 116
 res domesticæ ac familiares. Tusc. quæst. lib. 1. 1
 res euidentes. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 19
 res expetendæ fugiendæque. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 13
 res exquisitissimæ ad epulandum. de Finib. lib. 2. 74
 res formidolox. Tusc. q. lib. 4. 42
 res quæ gignuntur è terra. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 20. *ἠεὶ ἐστὶν ἄριστος* pro stirpibus & herbis, vt sæpe lib. 2. de Nat. deorum.
 res illustres, quibus opponuntur obscure. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 85
 res inusitata. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 18
 res magnæ nò viribus, aut velocitatibus, aut celeritate corporum geruntur, sed consilio, auctoritate, sententia. Cat. 16
 res mobiles & concitæ. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 22
 res multæ atque magnæ. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 83
 res ad viuendum necessariæ. Offi. 3. 38
 res obscuræ & incertæ. Diuin. lib. 1. 103
 res occultæ, & ab ipsa natura inuolutæ. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 11
 res à natura occultatæ & latentes. de Finib. 5. 54
 res ante oculos positæ. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 4
 res priuatæ, publicæ, forenses, domesticæ. Offi. 1. 7
 res prosperæ, & ad voluntatem nostram fluentes. Offi. 1. 115
 res in negociis gerendis, plus quàm verba profunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 2
 res rectæ atque laudabiles eò referuntur omnes, vt cum voluptate viuatur. de Finib. lib. 1. 33
 res vetustate robustæ. Diuin. lib. 1. 34
 res salutare, cui opponuntur, pestiferæ. de Nat. deo. 2. 14
 res signatæ in mente. Tusc. q. lib. 1. 49
 res turbidæ. Diuin. lib. 1. 85
 rerum appetitus oriuntur à mente in homine, in belua quiddam simile mentis. de Nat. deo. 2. 21

rerum auctores, non fabularum. 3. de Nat. deo. 57
 rerum formæ & figuræ efficiuntur ex atomis. de Nat. deo. 1. 39
 rerum gerendarum initia omnino aut à voluptate, aut à dolore proficiuntur. de Finib. lib. 1. 33
 rerum molitio. de Nat. deo. 1. 17
 rerum innumerabilium multitudo. Academic. q. ed. 1. lib. 2. 31
 rerum communis natura, vniuersa atque omnia continens. de Nat. deo. 1. 29
 rerum natura nullā nobis cognitionem dedit finium, vt villa in re statuere possimus quatenus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 83
 est aliquid in rerum natura quod ab homine effici non possit. 3. de Nat. deo. 11
 rerum notiones. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 30
 rebus nouis noua sunt ponenda nomina. de Nat. deo. 1. 33
 rebus perspicuis & euidentibus duas causas aduersari. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 44
 rebus præsentibus adiungere atque annexere futuras. Offi. 1. 19
 res bonas verbis electis grauitè ornateque dictas quis nò legat? lib. 1. de Fin. 7
 res occultissimas aperire. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 57
 res laude dignas gerere. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 9
 res viles & salutare deorum esse vocabulis nuncupatas dicit Perseus. de Nat. deo. 1. 28
 res humanas perceptas penitus & pertraçtas habere. Tusc. quæst. lib. 3. 27
 res nouas coniectura persequi. Diuin. lib. 1. 33
 res iam vniuersa profundam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 78
 quum res non bonas tractent, similes bonorum videri volunt. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 66
 res vrbana maiores esse bellicis. Of. 1. 105
 rebus vrbans carere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 1. in causis agendis foroque verfari.
 rebus congruere. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 12
 rebus congruere, nominibus differre. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 16
 sunt qui in rebus contrariis parum sibi constant, voluptatem seuerissimè continent, in dolore sint molliores, gloriam negligant, frangantur infamia. Offi. 1. 101
 de rebus ante oculos positis nulla arte adhibita, vulgari sermone disputare. Academic. quæst. ed. 2. lib. 1. 4. hoc est, sine omni orationis elegantia, nulla vel dicendi vel differendi arte adhibita: quod faciebant Epicurei.
 rebus omnibus excellit natura diuina (pro, res omnes.) de Nat. deo. 1. 52
 ea est in ipsis rebus obscuritas, & in iudiciis nostris infirmitas, vt non sine causa & doctissimi & antiquissimi inuenire se posse, quod cuperent, diffisi sint. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 7
 in rebus quædam simplicia sunt, quædam copulata, vt Chryssippo placet. Fat. 23
 Reipub. ratione quadam & disciplina designata. 3. de Nat. deo. 64
 Reipub. administrandæ potestatem aliis laudè que concedere. Offi. 1. 101
 Reipub. cura. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 8
 qui quum Reipub. nullam vnquam partem attigissent. Tusc. quæst. lib. 4. 5
 Reipub. procuratio. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 8
 de optimo Reipub. statu satis à Cicerone scriptum. 1. de Leg. 11

Reipub. optimæ leges consentaneæ dandæ. 2. de Leg. 25
 omnino qui Reipub. præfaturi sunt, duo vtilitatem ciuium sic tueantur, vt quicquid agant, ad eam referant, oblitri commodorum suorum. Alterum, vt totum corpus Reipub. curent, ne dum partem aliquam teneant, reliquas deferant. Offi. 1. 119. prius præceptum habetur in primo de Repub. alterum *ἡλικίων* 2. & de Leg. 4
 qui inter se contèdunt, vter potius Reipub. administret, similiter faciunt vt si nauatæ certarent quis eorum potissimū gubernaret, vt est apud Platonem (de Repub. 6.) Offi. 1. 113
 Reipub. continent maxime magistratus religione constituta. 2. de Leg. 62
 quocirca non sine causa maiores motus animorum concitantur, maioraque efficiendi Reipub. gerentibus, quàm quietis, quo magis his & magnitudo animi adhibenda est, & vacuitas ab angustibus. Offi. 1. 113
 Reipub. gubernari necesse esset cura atque consilio vnus. de Nat. d. 1. 6
 si non optimam, at aliquam Reipub. quæ nunc nulla est, haberemus. Offi. 1. 53. *δημοκρατία* intelligit, quæ eo tempore nulla erat, repub. Cæsaris tyrannide oppressa.
 habere quæstui Reipub. non modò turpe est, sed etiam sceleratum & nefariū. Offi. 2. 114
 Reipub. nosse Senatori necessariū, quod latè pater, quid habeat militum, quid valeat arario, quos socios resp. habeat, quos amicos, quos stipendiarios, quæ quisque sit lege, conditione, sedere, tenere consuetudinem decernendi, nosse exempla maiorum. 3. de Leg. 36
 Reipub. eam optimam esse duxit Atticus, quam Cicero consilium constituerat, quæ sit in potestate optimorum. 3. de Leg. 33
 Reipub. bene constitutam perturbare. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 14
 de Repub. veteres verbo tenus acutè illi quidem, sed non ad hunc vsum popularem atque ciuilem, differabant. 3. de Leg. 15
 pro Reipub. deuouerunt seipsos quidam imperatores diuis immortalibus verbis certis, capite velato. de Nat. d. 2. 7
 de Repub. libros sex tunc scripsit Cicero, cum gubernacula reip. teneret. Diuin. lib. 2. 2
 Reipub. composita & constituta nihil est exitiosius ciuitatibus, nihil minus ciuile & humanum, quàm quicquam agi per vim. 3. de Leg. 37
 ab us qui in Reipub. versantur, ius populi Rom. ignorari turpissimum. 3. de Leg. 41
 in Reipub. summa versari, quàm in municipali malle. 3. de Leg. 33
 Reipub. ciuitatè que hanc ob causam maxime constitutæ sunt, vt sua tenerentur. Offi. 2. 108
 Rerumpublicarum omnium veterem Romanam fuisse optimam in libris Ciceronis de repub. persuadere conatur Africanus. 2. de Leg. 25
 Rerumpub. naturales sunt conuersiones, vt eam tum à principibus teneantur, tum à populis, aliquando à singulis. Diuin. lib. 2. 5
 neque id ad viuum refeco. Læli. 16
 refecare linguam scalpello. Diuin. lib. 2. 75
 à necesse, qua resistent mortui, appellatæ se-

ria Denicales. 2. de Leg. 51
 sed ego in hoc resisto, quod aliàs insistere dicit. de Fin. lib. 4. 41
 restitit auus Ciceronis M. Gratio, legem tabellariam ferenti. 3. de Leg. 32
 resistere angustibus. Offi. 2. 3
 resistere extra fores. Tusc. q. lib. 5. 59
 quibus intelligis resistendum esse. pro, quæ intelligis esse refellenda. 3. de Nat. deo. 42
 nisi videret his resisti non facillè posse. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 69
 resperio pigmentorum. Diuin. lib. 2. 37
 homo non aptissimus ad iocandum, minimè que respiciens patriam. de Nat. deo. 2. 33
 nunquam sinit eum respirare, nunquam acquiescere. de Finib. 1. 42
 vt respirationem requireret mundus. de Vniuers. 23
 ex respiratione aquarum aer oritur, earumque quasi vapor quidam habedus est. de Nat. deo. 1. 10
 respicendæ his vestis. de Finib. lib. 2. 21
 respondent dextra dextris, læua læuis conuersione luminum. de Vniuers. 61
 non satis Græcorum gloriæ responderunt. Tusc. quæst. lib. 1. 3
 responderem igitur audacter isti vestro deo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 73
 respondere aut etiam, aut non. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 95
 respondere in vtramque partem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 95. nempe affirmando vel negando.
 respondendi locum dare. 3. de Nat. deo. 19
 respondendi iuris facultatem afferunt sacerdotes. 2. de Leg. 30
 ea quæ pro perspicuitate responderi possunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 44
 responsa & scripta multa de sacris perpetuis, & manium iure. 2. de Leg. 44
 responsio aruspicum. Diuin. lib. 1. 26
 restincta seditio est. 3. de Leg. 23
 omnium cupiditatum ardore restincto. de Finib. lib. 1. 35
 eademne quæ restincta sit. de Finib. lib. 2. 7
 restincto sitis. de Finib. lib. 2. 7
 restituere exules. Offi. 2. 119
 restrictus, pro tenaci & avaro. Offi. 2. 90
 nec obseruare restrictè, ne plus reddat, &c. Læli. 52
 retexere telam. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 86
 à iureconsultis etiam reticentiæ poena est constituta. Offi. 3. 84
 retinere animo. Tusc. q. lib. 1. 1
 retinere assensum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 53
 retinere suum iudicium. de Fin. lib. 1. 37
 retinere ius suum. Cat. 33
 retinere hominum studia. lib. 1. de Fin. 2
 clamare non desinitis, retinendum hoc esse, deus vt beatus immortalisque sit. de Nat. d. 1. 67
 retinetur bonorum auctoritas. 3. de Leg. 35
 hoc retento reliqua voluntas auctoritatis aut gratia traditur. 3. de Leg. 34
 retentio assensionis, *ἔρωξι*. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 55
 retentio omnium assensionum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 71
 retentare aliquid memori mente. Diuin. lib. 2. 49
 retorquere pilam. Cat. 75
 si Annibalem in Africam retraxisset. de Fin. lib. 2. 48
 siue retrætabis, siue properabis. Tusc. q. lib. 1. 62. sub. moriendum est.
 vt sine retræstatione liberè dicere audeant, &c. Tusc. q. lib. 5. 60. hoc est, sine

aliquo timore ac difficultate. quid retrò atque à tergo fieret, ne laboraret. Diuin. lib. 1. 47
 reuertit ad temperationem superiorem deus. de Vniuers. 53
 reuerti ad propositum. Tusculan. quæst. lib. 3. 10
 reuerti ex itinere proposito & iam constituto. Diuin. lib. 1. 17
 reuocat ad deum cupiditatem. de Nat. deo. 1. 12
 reuocare ad mediocritatem. Offic. 1. 195
 reuocare ad se. Academ. q. ed. 1. lib. 2. 48
 reuocare aliquè à medio cursu. Off. 3. 165
 reuocare facta hominum ad leges. 3. de Leg. 40
 reuocare mentem à sensibus. Tusc. quæst. lib. 1. 31
 reuocare rationem ad veritatem. Offic. 3. 112
 reuocare se. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 49. videlicet à re aliqua agenda.
 reuocare studia retenta animo, remissa tēporibus, longo interuallo intermissa. Tusc. quæst. lib. 1. 1
 primos tres versus reuocasse dicitur Socrates. id est, repetiisse vel iterasse. Tusc. q. lib. 4. 72
 aut omnia ad suam potentiam reuocantis. Læli. 53
 reuocari à mœrore ad cogitationem bonorum. Tusc. q. lib. 3. 40
 reuocatione solstitiali & brumali se conuertunt astra. de Vniuers. 43
 egone ad patris reuoluor sententiam? Acad. q. ed. 1. lib. 2. 136
 reuoluitur imprudens eò, quòd minimè vult. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 20
 reuolui eodem. Tuscul. q. lib. 1. 10. Diuin. lib. 1. 10
 reus pecuniosus. Parad. 58
 rex, vide Rego.
 Riciniis tribus extenuato sumptu fueris. 1. de Leg. 55
 de tribus riciniis, & pleraque illa Solonis. 2. de Leg. 59
 tu videlicet tecum ipse rides. de Finib. lib. 2. 64
 per ridiculum: contrarium, seuerè. Offic. 1. 187
 qui risus magnam cladem attulit. de Nat. deo. 2. 6
 risus, comes leuitatis. de Fin. lib. 2. 55
 risum tenere. de Nat. deo. 1. 49
 rigidis cruribus sunt ibes. de Nat. deo. 1. 72
 rigere frigore. Tusc. quæst. lib. 1. 36
 riparum vestitus viridissimi. 2. de Nat. deo. 72
 aut illa vitiosa æmulatione, quæ rivalitati similis est, æmulari, &c. Tusc. quæst. lib. 4. 45
 ritus familiaris, patrūque seruanto. 2. de Leg. 16
 ritus familiaris patrūque seruari. id est, quoniam antiquitas proximè accedit ad deos, à diis quasi traditam religionem tueri. 2. de Leg. 28
 quum inter digitos eius riui sanguinis fluerent. de Pet. Conf. 7
 riuiolos consuetari. Academ. quæst. ed. 1. lib. 1. 6
 Robur ac magnitudo animi. Tusc. q. lib. 1. 7
 roges me quid aut qualis sit deus. de Nat. deo. 1. 42
 rogabis leges quæ nunquam abrogentur. 2. de Leg. 12
 rogare Consules. Diuin. lib. 1. 32
 rogare res turpes. Læli. 38
 rogari contra officium. de Pet. Conf. 30
 & valde ac diligenter rogatum. de Pet. Conf. 18
 rogatu meo fecisti. 3. de Leg. 15
 vt professem multis tuo rogatu. Læli. 3
 ipsius rogatu accersitūq; ad eum veni. de Nat. d. 1. 12
 quæ significet illum in hac esse rogatiuncula deletatum. de Fin. lib. 1. 30
 rogator centuriæ. Diuin. lib. 2. 59
 iustus rogator comitiorum. de Nat. d. 1. 8.
 & Diuin. lib. 1. 33
 primus rogatorum ibidem est mortuus. de Nat. d. 1. 8. hoc est, eorum qui petebāt consulum.
 rogum bustūve nouum propius sexaginta pedes, ædes alienas adici inuito domino lex vetat, quòd incendium acerbum vereatur. 2. de Leg. 57
 rogum ne facio. 2. de Leg. 54. verba x i i. tabul.
 in rogum imponere aliquem. Tusc. q. lib. 1. 69
 in rogum imponi. Tusc. q. lib. 5. 58
 illatus in rogum. 3. de Nat. d. 63
 Roma sexennio post Veios captos à Gallis capta. Diuin. lib. 1. 85
 Roma, ciuitas ex nationum conuentu constituta. de Pet. Conf. 35
 Roma & reges augures, & postea priuati eodem sacerdotio præditi Rempub. religionum autoritate rexerunt. Diuin. lib. 1. 77, & 78
 Roma in terris nihil melius. 3. de Natura deor. 14
 populi Romani omnis religio in sacra & in auspicia diuisa. 3. de Nat. d. 3
 Romani Tusculanos, Æquos, Volscos, Sabinos, Hernicos victoria parta non modo conseruauerunt, sed etiam in ciuitatem acceperunt. Off. 1. 51
 Romani nihil in bello sine exitis agebant, nihil domi sine auspiciis. Diuin. lib. 1. 81
 Romani omnia aut inuenerunt per se sapientius, quàm Græci, aut accepta ab illis fecerunt meliora. Tusculan. quæst. lib. 1. 1
 Romani omnibus rebus agendis, quod bonum, fastum, felix, fortunatumque esset, præfabantur. Diuin. lib. 1. 86
 Romani serius, quàm Græci, poetiam acceperunt. Tusc. q. lib. 1. 2
 Romanorum cum Græcis collatio. Tusc. q. lib. 1. 2
 Romanorum antiqua iurisdictionis formula & consuetudo. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 135
 apud priuos Romanos morè hunc epularum fuisse author est Cato in originibus, vt deinceps, qui accubarent, canerent ad tibiam virorum clarorum laudes atque virtutes. Tusc. quæst. lib. 4. 3
 Romana Iuno talis nō est, qualis Sospitata. de Nat. d. 1. 57
 Romulus & Remus ambo augures fuerunt. Diuin. lib. 2. 64
 Romulus & Remus cum altrice belua visulminis icli conciderunt. Diuin. lib. 2. 34
 Romulus urbem auspiciato condidit. 2. de Leg. 34
 Romulus auspiciis, Numa sacris constitutis, fundamenta icit nostræ ciuitatis. 3. de Nat. d. 4
 Romulus non solum auspiciato Romam condidit, sed etiam optimus augur fuit. Diuin. lib. 1. 3
 Romulus post excelsum suum Proculo Iulio dixit se deum esse, & Quirinum vocari. 1. de Leg. 2

Romulus, cum ei visum esset vtilius solum, quàm cum altero regnare, fratrem interemit. Off. 3. 54
 Romulo moriente, deficere sol hominibus extinguique visus est. Somnium Scip. 26
 rores gelidi. Diuin. lib. 1. 13
 quàm potantè in rosa Thorium. de Fin. lib. 1. 54
 Roscius, Ciceronis familiaris, in senectute numeros in cantu ceciderat, ipsaque tardiores fecerat tibias. 1. de Leg. 8
 hoc quasi rostro insula finditur Fibrenus fluuius. 2. de Leg. 5
 corneo proceroque rostro sunt ibes. de Nat. d. 1. 72
 rostrorum aduincitate cibum arripiunt quædam animalia. 2. de Nat. d. 91
 rotundo isti deo quæ vita tribuitur. de Nat. d. 1. 18
 rotundo ambitu extremitatem cæli à suprema regione circunecit. de Vniuers. sit. 33
 (rotunda & spherica) figura, sola omnes alias complectitur. de Nat. d. 1. 34
 rotundis formis minimè noceri potest. 2. de Nat. d. 88
 rotundius mundo nihil effici potest. de Vniuers. 13
 rotundauit mundum ad volubilitatem. de Vniuers. 43
 Rudis Græcarum literarum. Off. lib. 1. 3
 rudis rei militaris. Acad. quæ. ed. 1. lib. 2. 2
 rudis rerum omnium. Tuscul. quæst. lib. 1. 47
 rudes & indocti. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 9
 rudem me discipulum & integrum accipe. 3. de Nat. d. 5
 rudem esse omnino in nostris poetis aut ineritissimæ segnitie est, aut fastidii delicatissimi. lib. 1. de Fin. 4
 vt rumorem bonum colligant, & bene audiant, innocentes sunt & verecundi. 1. de Leg. 38
 rumoribus mecum pugnas: ego autem à te rationes requiro. 3. de Nat. d. 9
 rumpere vincula carceris. Tuscul. quæst. lib. 1. 61
 alterum si sequere, multa ruunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 130
 id ne feræ quidem faciunt, vt ita ruant atque turbentur. lib. 1. de Fin. 27
 ruere in dicendo. de Fin. lib. 2. 15
 ruere in mala scientem. de Fin. lib. 5. 15
 sed hoc commune vitium: illæ Epicuri propriæ ruina. lib. 1. de Fin. 14
 ruinas miras edet, si inuaserit in hæc quæ satis scitè nobis instructa & composita videntur. 1. de Leg. 29
 ruinis & emissitiis, quas se protectisse in forum dixit C. Gracchus, omnem reip. statum permutauit. 3. de Leg. 20
 rustici cuiusdam Romani somnium. Diuin. lib. 1. 51
 sed etiam peregrinationes rusticationesque communes. Læli. 85
 ægrè tulisse P. Rutilium fratris repulsam consulum, scriptum apud Fannium est. Tusc. q. lib. 4. 31. Plin. lib. 7. cap. 36.
 author est hunc dolore repulsæ fraternæ mortuum, quod & hoc loco testatur Cicero.

S

Sabazius, deus peregrinus, è ciuitate eiectus ab Aristophane. 2. de Leg. 37
 sacra idæa magnæ matris. Cat. 41
 sacrum commissum, quod neque expiari poterit, impie commissum est, quod

expiari poterit, publici sacerdotes expianto. 2. de Leg. 24
 sacrum, sacrove commendatum qui clepsit, rapseritque, parricida esto. 2. de Leg. 24
 sacro Græco mulieres Cereri initianto. 2. de Leg. 18
 sacra priuata perpetua manent. 2. de Leg. 24
 sacra solennia vitiorum ne vlla obeunt. 2. de Leg. 16
 sacra cum pecunia pontificū auctoritate nulla lege coniuncta sunt. 2. de Leg. 49
 in sacra & in auspicia diuisa omnis religio pop. Romani. 3. de Nat. deo. 3
 ne sacrorum memoria morte patris familiaris occideret, iura pontificum auctoritate consecuta sunt, vt iis essent ea adiuncta, ad quos eiusdem morte pecunia venerit. 2. de Leg. 46
 sacris patrifamil. mortui astringitur qui morte, testamentove eius tatumdem capiat, quantum omnes hæredes. Deinde, si nemo sit hæres, qui de bonis, quæ eius fuerint, cum moretetur, acceperit plurimū possidendo. Si nemo sit qui vllā rem ceperit, de creditoribus eius qui plurimū seruet. Extrema illa persona est, vt is, qui ei, qui mortuus sit, pecuniā debeuerit, neminique eam soluerit, perinde habeatur, quasi eam pecuniam ceperit. 2. de Leg. 46, & 47
 de sacris, qui locus patet latus, hæc vna sit sententia, vt conseruentur semper, & deinceps familiaris prodantur, vt perpetua sint sacra. 2. de Leg. 46
 sacramento militiæ aliquem obligare. Offic. 1. 55
 sacrificium solenne & statum. Tusc. quæ. lib. 1. 102
 sacrificii genus, quod Lare veruecibus fiat. 2. de Leg. 51
 sacrificia nocturna mulierum ne sunt, præter olla, quæ pro populo ritè fient. 2. de Leg. 18
 sacrilego pœna est, neque ei soli, qui sacrum abstulerit: sed etiam ei, qui sacro commendatum, quod & nunc multis sit in fanis. 2. de Leg. 40
 sacrandi auri, argenti, eboris modus esto. 2. de Leg. 24
 sacerdos publicus imprudentiam consilio expiatam metu liberet, audaciam in admittendis fœdis religionibus damnet, atque impiam iudicet. 2. de Leg. 37
 sacerdotes plures deorum omnium, singuli singulis & respondendi iuris & consistendarum religionum facultatem afferunt. 2. de Leg. 30
 sacerdotes vincta, virgetaque augures auguranto. 2. de Leg. 17
 sed quum sacerdotes deorū vacationem habeant, &c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 122
 sacerdotes publici sacrum commissum quod expiari poterit, expianto. 2. de Leg. 24
 sacerdotes ad eam rem & rationem cursus annuos finiunt. 2. de Leg. 17
 sacerdotes publicè certas fruges, certasque baccas libant, certis sacrificiis ac diebus. 2. de Leg. 17
 sacerdotes, quæ cuique diuo decoræ gratæque sint hostiæ, prouidento. 2. de Leg. 17
 sacerdotes alii, aliis diuis, omnibus pontifices, singulis flamines sunt. 2. de Leg. 17
 sacerdotum alii sunt ad placandos deos constituti, qui sacris præfunt solennibus, ad interpretanda alii prædicta va-

tum, neque multorum, ne esset infinitum, neque vt ea ipsa quæ suscepta publicè essent, quisquam extra collegium nosset. 2. de Repub. 31
 sacerdotum descriptio nullum iustæ religionis genus prætermittit. 2. de Leg. 31
 sacerdotum genera duo sunt, vnū quod præfuit ceremoniis & sacris, alterū quod interpretetur fardicorum & vatum eodafata incognita, cum senatus populūq; asciuerit. 2. de Leg. 17, & 18
 à sacerdotibus publicis ignari discento quo & priuatum, & publicè, modo, ritūque fiat. 2. de Leg. 17
 sæcula dierum nocturnumque numero, annuis curibus conscribuntur. de Natura deor. 1. 16
 sæcula, sine mundi conuersione effici nō potuisse fateor. de Nat. d. 1. 16
 non enim sæcula non erant, si mundus nullus erat. de Nat. d. 1. 16
 futura sæcula. Tusc. q. lib. 1. 27
 qui in iis rebus tot iam sæcula versantur. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 19
 sæculis omnibus antè nata est lex summa, quàm scripta lex vlla, aut quàm omnino ciuitas constituta. 1. de Leg. 15
 sagacitas. Tusc. q. lib. 1. 54
 sagacitas narium canibus. 2. de Natura deor. 119
 sagacitate canum ad vtilitatem nostram abutimur. 2. de Nat. d. 114
 is qui antè sagit, quàm oblata res est, dicitur præfagire. Diuin. lib. 1. 59
 sagittis configere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 80
 Locrorum apud Sagram prælio. 3. de Nat. deor. 8
 certiora quàm illa quæ apud Sagram 3. de Nat. d. 9
 multos modios salis simul edēdos esse, vt amicitia munus expletum sit. Læli. 60
 cui, ne putresceret, anima ipsa pro sale data est. 2. de Nat. d. 120
 Salacia & Oceanus dii cæli, sicut terræque conceptu generati. de Vniuers. 49
 ceterique Salamis clarissimæ testis victoriz. Off. 1. 105. Themistocles enim Atheniensis imperator apud Salaminam insulam Xerxem prælio vicit.
 antè enim Salaminam ipsam Neptunus obruet, quàm Salaminii trophæi memoriam. Tusc. q. lib. 1. 99
 in Salaria Vacienus deos præsentem videmus. 3. de Nat. d. 8
 salinæ ab ora maritima remotissimæ. 2. de Nat. d. 100
 Salutaris templum. de Nat. d. 2. 44
 ne dum in quibus saluti fuisti. de Pet. Conf. 15
 saluti prospexit ciuium, qua intelligebat contineri suam. lib. 1. de Fin. 28
 salutem populi augures auguranto. 2. de Leg. 18
 salubritatem & amoenitatem hæc sequor. 2. de Leg. 2
 salutaris ciuis esto rei malæ intercessor. 3. de Leg. 11
 salutarem & vitalem calorem omnibus impertit quarta pars mundi tota feruida. de Nat. d. 120
 accessum ad res salutare, & à pestiferis recessum. de Nat. d. 2. 24
 cum ad me in Cumanum salutandi uicinas uerque venisset. lib. 1. de Fin. 11
 vna saluatorum, quum domum veniūt. de Pet. Conf. 13
 salutationibus primum tempus consumpsimus. de Vniuers. 3
 saluum venire aliquo. Acad. quæst. edit.

1. lib. 2. 91

vt salui atque integri esse possimus. de Fin. lib. 5. 38
 luce palam in foro salter. Off. 3. 125
 Sami profiteatur quidam Pamphilus, Platonis auditor, quem Epicurus se audisse asserbat. de Nat. d. 1. 50
 sancit lex eam tribunorum potestatem, quæ in nostra repub. 3. de Leg. 19
 sancio pontificis incestum supremo supplicio. 2. de Leg. 24
 vt dolore suo sanciret militaris imperii disciplinam. lib. 1. de Fin. 28
 sanciat vis capite, auaritia multa, honoris cupiditas, ignominia, vt noxiæ pœna par sit. 3. de Leg. 40
 neque aut lege sanciri, aut iure ciuili. Off. 3. 90
 sancienda ea iudicis magis, quàm verbis. 3. de Leg. 39
 sancta Mercurii stella. de Vniuers. 37
 sanctam illam & augustam Eleusinam. de Nat. d. 1. 83
 sancti sunt tribunus plebis. 3. de Leg. 9
 sancta sunt deorum manium iura. 2. de Leg. 24
 sancte vota reddunto. 2. de Leg. 24
 sanctitas, est scientia colendorum deorū. de Nat. d. 1. 82
 quæ potest esse sanctitas. de Nat. d. 1. 3
 religionum sanctitates. de Nat. d. 2. 4
 sanequam breuis lex. 2. de Leg. 25
 sanguis, pro eo quod Græci φλέγμα vocant. Tusc. quæst. lib. 1. 46
 quemadmodum cum sanguis corruptus est, aut pituita redundat, aut bilis, in corpore morbi ægrotationesque nascuntur: sic prauarum opinionum conturbatio, & ipsarum inter se repugnantis sanitæ animi spoliatur, morbisque perturbat. Tusc. q. lib. 4. 17
 sanguis decolor. Tusc. q. lib. 2. 16
 sanguinis coniunctio & beneuolentia deuincit charitate homines. Off. 1. 79
 in sanguinem quomodo se vertat cibus. 2. de Nat. d. 104
 sanguine aram aspergere Pythagoras noluit. 3. de Nat. d. 66
 sanus. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 51. pro eo qui mentem & rationem integram habet, cui Insanus opponitur.
 sanus, cui opponitur furiosus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 78
 summe sanus: hoc est, mente ac ratione præditus. Aca. q. ed. 1. lib. 1. 13
 eos enim sanos intelligi necesse est, quorum mens motu, quasi morbo perturbata nullo sit. Tusc. q. lib. 3. 8
 sani & integri sensus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 72
 sanitas animi, quæ alii ipsam temperantiam dicunt esse, alii obtemperantem temperantiæ præceptis, & eam subsequenter, nec habentem vllam speciem suā, in solo est sapiente, iuxta Stoicos. Tusc. q. lib. 4. 24
 sanitas, pro integritate mentis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 51
 est autem quædam animi sanitas, quæ in insipientem etiam cadat, cum curatione medicorum perturbatio mentis auferatur. Tusc. q. lib. 4. 24
 sanitatem animorum positam in tranquillitate quædam constantiaque censebant philosophi. Tusc. q. lib. 3. 7
 & aduersis casibus triplici consolatione sanetur. Tusc. q. lib. 3. 31
 sanatio corporum. Tusc. q. lib. 3. 5
 ad sanationem corporum multum ipsa corpora & natura valet. Tusc. q. lib. 3. 9

nil generosum sapit atque magnificum. lib. 1. de Fin. 17
 sapere aliquid lib. 1. de Fin. 19
 nihil tam valde vulgare, quam nihil sapere. Diuin. lib. 2. 64
 sapiens igitur est (mundus), & propterea deus. de Nat. deo. 2. 18
 sapiens temperatio iuri consulum superiorum & violentiori accessit creatione tribunorum. 3. de Leg. 18
 nemo sapiens, nisi fortis. Tusc. q. lib. 3. 13
 solus sapiens diues. Parad. 53
 sapiens distinguere potest falsa à veris, & quæ non possint percipi ab iis quæ possint. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 62
 sapiens semper beatus. de Fin. lib. 2. 85, & Tusc. q. lib. 5. 33
 sapiens nullo non tempore beatus, iuxta Epicurum. Tusc. quæst. lib. 3. 43
 ille verò (sapiens) nostras ambitiones leuiter & contemnet, honoréque populari, etiã vitro delatos repudiabit. Tusc. q. lib. 5. 75
 sapiens consolatione nõ eget. Tusc. q. lib. 3. 66
 dolorem verò sapiens extimefcere enim huic sententiæ maximè repugnat. Tusc. q. lib. 5. 56
 sapiens semper temperatus est, semper constans, sine metu, sine ægritudine, sine a-lacritate vlla, sine libidine: semper igitur beatus. Tusc. q. lib. 5. 36
 sapiens ita acrem in omnes partes aciem intendit, vt semper videat sedem sibi ac locum sine molestia atque angore viuendi: vt quemcuque casum fortuna inuenerit, hunc aptè & quietè ferat. Tusc. q. lib. 4. 30
 ex quo efficitur, vt (sapiens) diuina imitetur, humana omnia inferiora ducat virtute. Tusc. q. lib. 4. 46
 sapiens, quum ei res similes occurrunt, quas non habet denotatas, retinet assensum, nec vnquã vlli viso assentitur, nisi quod tale fuerit, quale falsum esse non possit. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 53
 ergo is quisquis est, qui moderatione & constantia quietus animo est, sibiq; ipse placatus, vt neq; tabescat molestiis, neque frãgatur timore, nec sitienter quid appetens ardeat desiderio, nec alacritate futilli gestiens deliquescat, is est sapiens quem quærimus, &c. Tusc. quæst. lib. 4. 29
 qui à vobis sapiens inducitur. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 91
 sapiens nunquam irascitur. Tusc. quæst. lib. 3. 16
 si sapiens in ægritudinem incidere posset, posset etiam in misericordiam, posset in inuidiam. Tusc. q. lib. 3. 17
 sapiens nihil opinatur. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 61
 sapiens solus rex, solus diues, solus formosus, &c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 117
 sapiens quando sustineat se ab assensu. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 49
 sapiens ab omni concitatione animi semper vacat. Tusc. quæst. lib. 5. 36
 sapiens vacat iracundia. Tusc. q. lib. 3. 17
 sapiens vtrum omni perturbatione animi possit vacare, necne. Tusc. q. lib. 4. 7
 sapientis est enim proprium, nihil, quod ponere possit, facere, nihil inuitum: splendè, constanter, grauer, honestè omnia: nihil ita expectare, quasi cerò futurum: nihil, quum acciderit, admirari, vt inopinatum ac nouum accidisse videatur: omnia ad suum arbitrium referre: suis stare iudiciis. Tusc. quæst. lib. 5. 59

sapientis esse dixit Epicurus, opinionem à perspicuitate se iungere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 43
 sapientis naturæ causas primas conquerere. de Vniuers. 63
 sapientis vel maximè esse videtur statuere quid sit sapiens. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 9
 presentis mali sapientis affectio nulla est. Tusc. q. lib. 4. 11
 sapientis animus semper vacat vitio, nunquam turgescit, nunquam tumet. Tusc. q. lib. 3. 16
 sapientis animus ita semper est affectus, vt ratione optime viatur. Tusc. quæst. lib. 3. 13
 sapientis animus nunquam est perturbatus. Tusc. q. lib. 3. 13
 sapientis animum a unquam neque cupiditate moueri, neque lætitia effert placet Stoicis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 115
 in animo sapientis semper placidissima pax. Tusc. q. lib. 5. 36
 sapientis nullum decretum, nisi comprehensum, perceptum, cognitum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 100
 sapientis grauitate atque constantia indignè est, aut falsum sentire, aut, quod non satis exploratè perceptum sit, sine vlla dubitatione defendere. de Natura deor. 1. 1
 sapienti accidere posse dicunt Academici, vt cum omnia fecerit, diligentissimèque circùspexerit, existat aliquid, quod & verisimile videatur, & absit longissimè à vero. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 35
 soli sapienti contingit, vt nihil faciat inuitus, nihil dolens, nihil coactus. Parad. 43
 sapienti aut malum videri nullum potest, quod vacet turpitudine: aut ita paruum malum, vt id obruatur sapientia, vixque appareat. Tusc. q. lib. 3. 68
 sapienti satis non est, decretum non esse falsum, sed etiam stabile, fixum, ratum esse debet, quod mouere nulla ratione queat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 28
 quid aut in studiis humanis, aut in tam exigua vitæ breuitate magnum sapienti videri potest, qui semper animo sic excubat, vt ei nihil improuisum accidere possit, nihil inopinatum, nihil omnino nouum. Tusc. quæst. lib. 4. 29
 in malis autem sapientem esse posse, si essent vlla corporis aut fortunæ mala. Tusc. q. lib. 5. 17
 sapientem esse non posse, qui aut cognoscendi esse initium ignoret, aut extremum expetendi, vt aut vnde proficiscatur, aut quò perueniendum sit, nesciat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 29
 sapientem vel in omnibus tam corporis, quam fortunæ bonis beatum esse, sententia Stoicorum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 115
 sapientem non esse semper beatum, si corporis & fortunæ incommoda sint in malis numeranda: cum vel in his omnibus vno tempore esse possit. Tusc. quæst. lib. 5. 23
 in sapientem non cadit gaudere alieno malo. Tusc. q. lib. 3. 17
 in sapientem non cadit inuidere, ergo ne misereri quidem. Tusc. q. lib. 3. 18
 in sapientem non cadit irasci. Tusc. q. lib. 3. 17
 nisi sapientem liberum esse neminem. Parad. 42
 qui animantem sapientemque mundum esse dixerunt. de Nat. d. 1. 18
 sapientem esse mundum necesse est. de Nat. d. 2. 22

sapientem nihil opinari, id est, nunquam assentiri rei vel falsæ vel incognitæ. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 55, & 103
 sapientem, si assensurus sit, etiam opinaturum, falsum esse Stoici dicunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 62
 nequicquam sapere sapientem, qui ipse sibi prodesse non quiret, ex Ennio. Off. 3. 82
 sapientem sustinere assensus dupliciter dicitur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 94
 sapientem in furore sustinere se ab omni assensu, quia nulla in visis distinctio appareat, aiunt Academici. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 46
 sapientem nunquam timere, nunquam dolere censuerunt Stoici. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 115
 itaque hac vsurum compensatione sapientem (putat Epicurus), vt voluptatem fugiat, si ca maiorem dolorem effectura sit: & dolorem suscipiat, maiorem efficiet voluptatem. Tusc. q. lib. 5. 69
 à sapiente nihil tam alienum, quam rei falsæ assentiri. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 113
 omnes sapientes fortes. Tusc. q. lib. 3. 13
 sapientes, incommoda quæ sunt in vita, commodorum compensatione leniunt. de Nat. d. 1. 77
 omnes sapientes liberi. Parad. 40
 septem sapientes non suo, sed populorū omnium suffragio nominati sunt. de Fin. lib. 1. 6
 quòd si gaudere talibus bonis animi, id est virtutibus, beatum est, omnèque sapientes is gaudiis perfruuntur: omnes eos confiteri beatos esse necesse est. Tusc. q. lib. 5. 54
 omnibus enim virtutibus instructos & ornatos, tum sapientes, tum viros bonos dicimus. Tusc. q. lib. 5. 22
 sapientes sapientibus etiam ignotis esse amicos censent Stoici. 1. de Nat. d. 85
 sapientum nemo non beatus. de Finib. lib. 1. 47
 sapientum nomen vsque ad Pythagoræ manauit ætatem. Tusc. q. lib. 5. 6
 sapientissimus quisque æquisimo animo moritur, stultissimus iniquissimo. Cat. 75
 duos sapientissimos & clarissimos fratres. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 14
 sapientipotes. Diuin. lib. 2. 90
 sapientia, est rerum diuinarum & humanarum scientia cognitioque, quæ causa cuiusque rei sit. Tusc. quæst. lib. 4. 46, & Off. 1. 113, & 2. 6
 sapientia diuinarum humanarumque rerum, tum initiorum, causarumque, tum cuiusque rei cognitione hoc pulcherrimum nomen apud antiquos affecta est. Tusc. q. lib. 5. 5
 omnis sapientia est, non arbitrari sese scire quod nesciat. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 11
 sapientia, ars viuendi, quæ ipsa ex sese constantiam habet. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 24, & de Fin. lib. 1. 34
 sapientia, totius hominis custos & procuratrix. de Fin. lib. 4. 14
 vt stultitia, etsi adepta est quod concupit, nunquam se tamen satis consecuta putat: sic sapientia semper eo contenta est, quod adest, neque eam vnquam sui pœnitet. Tusc. q. lib. 5. 39
 sola sapientia in se tota conuersa est. de Fin. lib. 3. 20
 sapientia in tres partes distributa. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 106
 sapientia vna nos cum cæteras res omnes, tum, quod est difficillimum, docuit, vt

nos ipsos nosceremus. 1. de Leg. 45
 sapientia sola est, quæ ipsius fortunæ modicè ferre doceat iniurias. de Fin. lib. 1. 36
 sapientia sola docet omnes vias quæ ad quietem & tranquillitatem ferunt. de Finib. lib. 1. 36
 sapientia neque de se dubitare debet, neque de suis decretis. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 17
 sapientia, beatæ vitæ effectrix. de Finib. lib. 2. 72
 non solum paranda nobis, sed fruenda etiam est sapientia. lib. 1. de Fin. 3
 sapientia non ipsa genuit hominem, sed accepit à natura inchoatum. de Finib. lib. 4. 19
 sapientia, bonarum omnium artium mater, à cuius amore Græco verbo philosophia nomen inuenit, qua nihil à diis immortalibus vberius, nihil florentius, nihil præstabilius hominum vitæ datum est. 1. de Leg. 44, & 45
 & nimirum hæc est illa præstans & diuina sapientia, perceptas penitus & pertractatas humanas res habere, nihil admirari, quum acciderit: nihil antequam eueniret, non euenire posse arbitrari. Tusc. quæst. lib. 3. 27
 sapientia est vna, quæ moestitiam pellat ex animis, quæ nos exhorrescere metu non sinat, quæ præceptrice in tranquillitate viuui potest, omnium cupiditatū ardore restincto. de Finib. lib. 1. 35
 omnium virtutum princeps est illa sapientia, quam Græci appellant. Offic. 1. 113
 sapientia, sanitas animi. Tusc. q. lib. 3. 8
 sapientia sola est, quæ nos à libidinum impetu, & formidinum terrore vindicat. de Finib. lib. 1. 36
 sapientia Epicuri collega, Metrodorus. de Nat. deo. 1. 79
 sapientia disciplinam exponere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 104
 sapientia munus proprium est, indagatio atque inuentio veri. Offic. 1. 25
 sapientia nerui atque artus sunt, non temerè credere. de Pent. Conf. 26. dictum Epicharmi.
 sapientia omne officium, munusque in hominis cultu occupatum est. de Fin. lib. 4. 19
 sapientiam qui expetunt, philosophi nominantur. Offic. 2. 6
 nam sapientiam quidem ipsam quis negare potest, non modò antiquum esse, verum etiã nomine? Tusc. q. lib. 5. 5
 sapientia comite, mundum deus quam optime mentis effecit. de Vniuers. 43
 Sardanapalus, Assyria rex, in epigramate suo gloriatur, se omnes secū libidinum voluptates abstulisse. de Fin. lib. 2. 87
 Sardanapali opulentissimi Syriae regis epitaphium. Tusc. q. lib. 5. 73
 tum auis illa videri posset interpres & fates Iouis. Diu. lib. 2. 38, & Tusc. q. lib. 2. 22. id est, aquila.
 tu voluptatum satellites & ministras esse voluisti. de Finib. lib. 3. 33
 vt animo quieto satiare desideria naturæ. de Fin. lib. 2. 23
 satiari delectatione non possum. Cat. 47
 satiatus quiete. Diuin. lib. 2. 44
 satietas atque abundantia rerum. Parad. 60
 satietas rerum omnium, vitæ facit satietatem. Cat. 68
 non enim amicitiarum sicut aliarum rerum debent esse satietates. Lat. 60

nam nobis satis est. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 54
 si nihil aliud quæreremus, &c. satis erat dictum. de Nat. d. 1. 33
 non videtur hoc satis esse vobis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 93
 fatin' est idde Nat. d. 1. 80
 potes satisficere in ea. 1. de Leg. 4
 existimant enim diis immortalibus se facilius satisficuros, si eorum plaga percussis, afflicto se & stratos esse fateantur. Tusc. q. lib. 3. 61
 Saturninus, Luculli inimicus potissimus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 14
 Saturninus tribunus in Metellum populum incitauit. 3. de Leg. 15
 Saturninum tribunalum plebis à se sine ferro depellere non potuit respública. 3. de Leg. 21
 Saturnus est appellatur, quòd saturatur annis. 2. de Nat. d. 47, & 3. 44
 Saturnus cur ex se natos, & cur à Ioue vinctus fingatur. 2. de Nat. d. 47
 Saturnus ex Saturno & Salacia generatus. de Vniuers. 49
 Saturnus vinctus à filio. 3. de Nat. d. 43
 Saturni stella, φάρος Græcis (eiusque cursus). de Nat. d. 2. 38, & 89
 Saturnum vulgò maximè ad occidentem colunt. 3. de Nat. d. 30
 Saturnum eum esse voluerunt qui cursum & conuersionem spatiorum ac temporum contineret. 2. de Nat. d. 47
 à filio Saturno excusus Cælus. 2. de Nat. deor. 46
 ex quibus vnum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. Som. Scip. 15
 bis in die saturum fieri. Tusc. quæst. lib. 5. 72
 saturitas copiaque omnium rerum quæ ad victum hominum, & cultum deorū pertinent. Cat. 2
 saturatus bonarum cogitationum epulis. Diuin. lib. 1. 56
 quæ quasi saxum Tantalo semper impederet. de Fin. 1. 46
 saxum Lemnium. de Fin. lib. 1. 78
 ad eam tanquam ad saxum adhærescunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 9
 saxa cana. Diuin. lib. 1. 11
 saxa aspera, pendencia. Tusc. quæst. lib. 1. 30
 saxa ipsumata niueo liquore salis. Diuin. lib. 1. 11
 saxorum asperitates. 2. de Nat. d. 72
 ad saxa teitis natiuis inhærentes beluæ. 2. de Nat. d. 73
 Scabie hæc & dulcedine voluptatis carent. 1. de Leg. 36
 Scæuola P. Filius, cum postulasset, vt sibi fundus, cuius emptor erat, semel indicaretur, idque venditor ita fecisset, dixitque se pluris æstimare, addiditque centum milia. Off. 3. 81
 vt Coruncanum aut Scæuolam pontifices maximos te audire dicas. de Nat. d. 1. 81
 Scæuolæ pontifices ambo, & iidem iuris peritissimi. 2. de Leg. 45
 Scæuolæ pontifices maximi, & Ciceronis iudicio acutissimi. 2. de Leg. 49
 scalmum nullum videt. Off. 3. 78
 scammoneæ radix ad purgandum valet. Diuin. lib. 1. 15
 quum alii malos scandant. Cat. 16
 Scaurus consul, cum ad se delatum esset M. Ciceronem, Ciceronis auum, M. Gratio legem tabellariam ferenti restitisse, Vnum inquit M. Cicero, isto animo atque virtute in summa republica nobiscū versari, quam in municipali ma-

luisse. 3. de Leg. 33
 M. Æmilius Scaurus, Fidei & Mētis templa in Capitolio dedicauit. de Natura deor. 2. 44
 nonne caueam, ne scelus faciam? Acad. q. ed. 1. lib. 2. 114
 sceleris pœna tristis, & præter eos euentus qui sequuntur, per se ipsa maxima est. 2. de Leg. 42
 scena referta his sceleribus. 3. de Nat. d. 49
 scenci non optimas, sed sibi accommodatissimas fabulas eligunt. Off. 1. 159
 scenicorum mos tantam habuit veterè disciplina verecundiam, vt in scenam sine subligaculo prodierit nemo. Off. 1. 179
 Metrodorus Scepsius magna memoria fuit. Tusc. q. lib. 1. 48
 ne me tanquam philosophum putetis scholam vobis aliquam explicaturum. de Fin. lib. 2. 1
 ex schola Platonis Ponticus Heraclides. de Nat. d. 1. 26
 separatim autem certæ scholæ sunt de exilio, &c. Tusc. q. lib. 3. 69
 itaque dierum quinque scholas, in totidè libris contuli, hoc est, disputationes. Tusc. q. lib. 1. 7
 hæc Græci in singulas scholas, & singulos libros dispartunt. Tusc. q. lib. 3. 69
 vt iam etiam scholas Græcorum more habere auderemus. Tusc. quæst. lib. 1. 6
 scindere comam intonsam. Tusc. quæst. lib. 3. 51
 scito quidem illa sermone, & Attico. de Nat. d. 1. 65
 Athenienses sciuerunt, vt Æginetis pollices præciderentur. Off. 3. 60. pro sanciuerunt.
 nõ solum scire aliquid, artis est, sed quædam esse ars etiam docendi. 2. de Leg. 45
 scire literas. de Fin. lib. 2. 10
 scire pleraque homines antequam nati sint. Cat. 72
 si sciens falleret. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 135
 an se scientes scelere contaminent. Off. 3. 47
 & cum in mala scientes ruunt. de Finib. lib. 5. 25
 scientia, comprehensio rerum, stabilis atque immutabilis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 24
 scientia diuinarum humanarumque rerum. de Fin. lib. 2. 33
 scientia est in animi notionibus atque rationibus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 23
 quæ scientia iuris augurandi. Cat. 11
 scientia philosophandi. Off. lib. 1. 3
 scientia, principium philosophiæ. de Nat. deor. 1. 1
 scientia remota ab iustitia, calliditas potius, quam sapientia est appellanda. Off. 1. 91. Plato in epitaphio id sic habet, *πάσα τε βίησιν ὁ δὲ σώφρων διαγοσώμενος & τις διῆς ἀρετῆς πανουργία οὐ ἴσθια φάρεται.*
 scientia rerum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 31
 scientia ubicitis. de Nat. d. 2. 17
 scientia veritatis futuræ. Diuin. lib. 1. 89
 scientia nemo compos, iuxta Zenonem, nisi sapiens. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 134
 scientiam nominauit Zeno id, quod sensu ita est comprehensum, vt conuelli ratione non possit. Acad. quæst. ed. 2. lib. 2. 29
 scientiam, intelligentiamque nostram in deorum numero refert Democritus. de Nat. deo. 1. 21
 scientiam rerum futurarum esse inuitè. Diuin. lib. 2. 16
 non satis scienter virum bonum notauit. Diuin. lib. 2. 19

quæ tu scientissimè complexus es. de Fin. lib. 4. 28
 sciscuntur multa pestifera ac perniciofa in populis. 2. de Leg. 11
 quum sciscuntur suffragia populi, libera funto. 3. de Leg. 10
 sciscitari de victoria. Diuin. lib. 1. 67
 Scipio & Figulus, quod augures iudicasset eos vitio creatos esse, magistratu se abdicauerunt. Diuin. lib. 2. 58
 Scipio maior Africanus anno ante Catonem censorem mortuus est, nouem annis post eius consulatum, quum consul iterum Catone consule creatus esset. Cat. 17
 Scipio, per paucis ante mortem diebus, tri duum differuit de Repub. Læ. 13
 Scipio optimam Reipub. rationem docuit libris sex Cic. de Repub. 1. de Leg. 15
 Scipio P. Rutilium consulem fecit. Læ. 63
 Scipio tuus legis Cassiæ culpam sustinet, quo auctore lata esse dicitur. 3. de Leg. 33
 Scipionis hortif. de Nat. deo. 2. 8
 P. Scipione, C. Figulo Coss. res ipsa probauit disciplinam augurum & Aruspicum. de Nat. d. 2. 8
 Scipiones duo iter Pœnis corporibus suis obstruxerunt. Cat. 68
 C. & P. Scipiones Carthaginensium aduentum corporibus suis intercludendum putauerunt. Parad. 13
 Scipiones duos, fortissimos & optimos viros in Hispania Pœnus oppressit. 3. de Nat. deo. 59
 Scipiones vno bello pro patria cadentes Hispania vidit. Tusculan. quæst. lib. 1. 74
 vt eam factam à scopa diceret. Diu. li. 1. 25
 scripsit perite & diligenter. 3. de Leg. 4
 de eisdem, de quibus & ab alio scriptum sit, & ab antiquis, ad arbitriū suum scribere. lib. 1. de Finib. 5
 scribere distinctè, distributè, eleganter, ornate. Tusc. quæst. lib. 2. 5
 scribere hæredes. Offic. 3. 96
 scribere orationes. Tusculan. quæst. lib. 4. 44
 tantum abest, vt contra nos scribi nolumus, vt id etiam maximè optemus. Tuscul. q. lib. 2. 3
 qui autem alia malunt scribi à nobis. lib. 1. de Finib. 9
 homo ad scribendi licentiam liber magis, quam facetus. de Nat. deo. 1. 86
 scribendi ordo. lib. 1. de Fin. 5
 scriptus hæres digitorum percussione. Off. 3. 99
 scripta multa sunt (à nobis) sicut plura nemini è nostris: & scribentur fortasse plura, si vita suppetet. lib. 1. de Fin. 9
 scripta polita. de Fin. lib. 5. 12
 inculta quædam & horrida, de malis Græcis Latine scripta deterius. lib. 1. de Fin. 7
 deinde ipsis scriptis non ea, quæ nunc, sed actiones nostras mandaremus. Off. 2. 4
 scriptor ferreus. lib. 1. de Finib. 4
 à scriptoribus legum sapientissimis non sunt hæc neglecta. 2. de Leg. 58
 scrutari vetera. Tusc. q. lib. 1. 24
 sculpsit è saxo. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 92.
 pro homine qui nullis affectibus aut rebus visis mouetur.
 scurram Atticum fuisse dicebat Zeno, Socratem philosophiæ parentem. de Nat. deo. 1. 66

nam scutum, gladium, galeam in onere nostri milites non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus. Tusc. q. lib. 2. 32
 abiecto scuto fugiat quantum possit. Tusc. q. lib. 2. 47
 scutulum, hasta, calceoli repandi, Sospitæ deæ ornatus. de Nat. d. 1. 57
 demus scutellam dulciculæ potionis. Tusc. q. lib. 3. 40
 Scyllæ & Chimeræ imagines quæ nūquā omnino fuerunt, neque esse potuerunt. de Nat. d. 1. 76
 Scylax Halicarnassæus, familiaris Panæti, excellens in astrologia, idemque in regenda sua ciuitate princeps. Diuin. lib. 2. 70
 Scylax Halicarnassæus totum Chaldaicū prædicendi genus repudiavit. Diuin. lib. 2. 70
 Scyron omnia meminit Epicuri dogmata. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 97
 Scythiæ barbaries. 2. de Nat. d. 63
 Secernere animum à corpore. Tusc. q. lib. 1. 61
 contraria autem non fugere, sed quasi discernere. de Fin. lib. 4. 59
 ex omni illo permisso hæc secuit. de Vniuers. 31
 viuo stanti collum gladio sua dextra secuerit. de Pet. Conf. 7
 sed quoniam capri secus agere, atque initio dixeram. de Nat. d. 2. 17
 seclis innumerabilibus. 1. de Leg. 1
 secum agere quid, contrarium, contrahere cum altero. Off. 1. 7
 secum ipse pugnare. Tusc. q. lib. 3. 41
 secundus ad regium principatum. de Fin. lib. 3. 42
 vt aduersas res, sic secundas immoderate ferre, leuitatis est. Off. 1. 127
 quibus ille secundum fratrem plurimum tribuebat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 13
 secundum naturam viuere. Off. 3. 29
 quæ ei secundum quietem visa sunt. Diuin. lib. 1. 41. & 2. 96
 Torquatus securi filium percussit. lib. 1. de Fin. 18
 caput ad bene viuendum securitas. Læ. 42
 securitatem autem nunc appello vacuitatem ægritudinis, in qua, vita beata posita est. Tusc. q. lib. 5. 31
 qui autem illam maximè optatam & expectatam securitatem habere quisquam potest, cui aut adsit, aut adesse possit multitudo malorum? Tusc. q. lib. 5. 31
 in animi securitate vitam beatam ponimus. de Nat. d. 1. 38
 sedere ad focum. Cat. 51
 seffum ite precor. 3. de Nat. d. 54
 & senem seffum recepisse. Cat. 58
 & id aut sedens aut ambulans disputabã. Tusc. q. lib. 1. 6. sedens quidem, ad imitationem Socratis: ambulans verò, ad imitationem Aristotelis cæterorumque Peripateticorum.
 cuius ipsa illa seffio fuit, quam videmus. de Fin. lib. 5. 2
 qua in sede maneat. Tusc. q. lib. 1. 29
 ancipites bestiæ, in vtraque sede viuentes. de Nat. d. 1. 73
 sedibus suis inharrent infixæ cælo sydera. de Fin. lib. 4. 7
 seditionem atque discordiam in ciuitate inducere. Off. 1. 121
 seditionem non posse fieri, eo inuito, qui cum populo ageret, decreuit Senatus C. Claudio consule, de C. Carbonis seditione referente: quippe cui liceat consilium, simul atque intercessum, turbariq;

ceptum sit, dimittere. 3. de Leg. 37
 seditiosi ciues. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 13
 sedare ægritudinem. Tusc. q. lib. 3. 64
 sedare appetitus. Off. 1. 143
 sedare molestias calorum. Off. 1. 17
 sedare motus animi appetentis. Tusc. q. lib. 3. 15
 sedata atque modesta sint, quæ cum patribus agentur. 3. de Leg. 35
 illa etiam tertia parte animi sedata atque restineta. Diuin. lib. 1. 57
 sedate ferre dolorem. Tusc. q. lib. 2. 50
 sedatio animi. Tusc. q. lib. 4. 51
 interitus multorum sedationem mœrendi afferunt. Tusc. q. lib. 3. 55
 atqui cum perturbationes miseram, sedationes autem vitam efficiant beatam, &c. Tusc. q. lib. 3. 32
 nec seignorem ad respondendum reddidisti. lib. 1. de Fin. 27
 omnino rudem esse in nostris poetis aut inertissimæ segnitæ est, aut fastidii delicatissimi. lib. 1. de Fin. 4
 segregari iram & gratiam intelligitur, à beata immortalique natura. de Natura deor. 1. 34
 non esse ab actione corporis seiugatam. Diuin. lib. 1. 63
 & à spe partendarum voluptatum seiungi non potest. de Fin. lib. 1. 52
 selectæ breuèque sententiæ Epicuri. de Nat. d. 1. 60
 selectio rerum. de Fin. lib. 2. 37
 selectio vitiorum, bonis prætermittis, in omni re accusanda est. 3. de Leg. 22
 Selonius, campus agri Lanuuium. Diuin. lib. 1. 70
 in Selonio apud focum angues nudinari solent. Diuin. lib. 2. 12
 nec verò vnquam bellorum ciuiliū semen & causa deicit. Off. 2. 40
 semen inclusum est in intima parte baccharum quæ ex quaque stirpe funduntur. 2. de Nat. d. 96
 semen cum in locis insedit, rapit omnem ferè cibum ad sese, eoque ceptum fingit animal. 2. de Nat. d. 97
 feminis quanta vis. 2. de Nat. d. 59
 femina iniustitiæ, intemperatiæ. 3. de Nat. deor. 52
 femina stirpibus infixæ. de Nat. d. 1. 19. tēperatiōe caloris oriuntur & augetur. femina virtutum. de Fin. lib. 5. 15
 feminum vis ad gignendum procreandumque plurimū valet. Diuin. lib. 2. 75
 feminib⁹ grauidata terra, omnia parit & fundit ex sese. 2. de Nat. d. 59
 feminari nullius agricolæ cultu stirps tā diuturna, quam poetæ versu potest. 1. de Leg. 1
 sunt enim ingenis nostris semina innata virtutum. Tusc. q. lib. 3. 2
 feminator & fator & parens. 2. de Natura deor. 62
 seminarium reipub. Off. 1. 29
 ordo sempiternus rerum celestium. de Nat. d. 2. 12
 sempiternum dominum imposuistis in ceruicibus nostris. de Nat. d. 1. 39
 sempiterna dei natura. de Nat. d. 1. 74
 sempiterna rerum futurarum veritas, legis vis. de Nat. d. 1. 30
 sempiternum malum. Tuscul. q. lib. 1. 9
 Senator paratus nullo pacto esse potest sine diligentia memoria. 3. de Leg. 36
 rogatus dicat Senator. 3. de Leg. 35
 Senator causas populi teneto. 3. de Leg. 11
 Senatoris animus non ad auctorem refertur, sed ipse per se spectari vult, cum agit. 3. de Leg. 35

Senatori, qui nec aderit, aut causa, aut culpa esto. 3. de Leg. 11
 Senatori iussa tria sunt, vt adsit. Nam grauitatem res habet, quum frequens ordo est. Vt loco dicat, id est, rogatus: vt modo ne sit infinitus. nam breuitas nō modò Senatoris, sed etiam oratoris magna laus est in sententia. 3. de Leg. 35
 Senatori est necessarium nosse Rempub. quid habeat militum, quid valeat ærario, quos socios Respub. habeat, quos amicos, quos stipendiarios, qua quisq; sit lege, conditione, sedere: tenere consuetudinem decernendi, nosse exempla maiorum. 3. de Leg. 36
 Senatore sine procuratore in legatione existente nihil turpius. 3. de Leg. 18
 Senatus à senibus appellatus est, quod in eis sit consilium, ratio, sententia. Cat. 18
 Senatus è magistratibus esto. 3. de Leg. 10
 quodcumque Senatus creuerit, agūto magistratus. 3. de Leg. 6
 quum creuerit Senatus, populū se iusserit, imperia, potestates, legationes ex vt be exeunto. 3. de Leg. 19
 Senatus si dominus sit publici consilii, quodque is creuerit, defendant omnes, & si ordines reliqui ordinis principis consilio Rempub. gubernari velint, poterit ex temperatione iuris, quum potestas in populo, auctoritas in Senatu sit, teneri ille moderatus, & concors ciuitatis status. 3. de Leg. 26, & 27
 si Senatus iusserit, ad Etruscos & Aruspices, bella, portenta, prodigia deferunt. 2. de Leg. 8
 Senatus quot prætores creuerit, populū se iusserit, tot sunt. 3. de Leg. 7
 Senatus vetus auctoritas de Bacchanalibus, & consulū exercitu adhibito quæsto, animaduersioneque, declarat seueritatem maiorum in eo genere. 2. de Leg. 36
 Senatus decreta rata sunt. Ast ni par potestas, maiore prohibessit. 3. de Leg. 10
 Senatus ordo quum frequens est, auctoritatem res habet. 3. de Leg. 35
 Senatus ordo, vitio vacato, cæteris specimen esto. 3. de Leg. 10
 intrasset habendi Senatus causa. de Nat. deo. 2. 9
 Senatus vno versiculo, puncto temporis sublatæ leges Seizæ, Apuleiæ, Liuix. 2. de Leg. 12
 in Senatu probum Cæsores ne relinquunt. 3. de Leg. 7
 Senatusconsultum frequentissimo theatro, incredibili clamore & plausu comprobatur. Diuin. lib. 1. 55
 Senatusconsulta per scripta seruanto. 3. de Leg. 10
 senex credulus, dissolutus, obliuiosus. Cat. 31
 nemo est tam senex, qui se annum nō putet posse viuere. Cat. 22
 mature fieri senem oportet, si diu velis esse senex. Cat. 28
 senes moderati, & nec difficiles, nec inhumani, tolerabilè agunt senectutē. Cat. 7
 senes sic moriuntur, vt sua sponte, nulla adhibita vi, cōsumptus ignis extinguitur. Cat. 65
 senior est ea vis, quam ætas populorum & ciuitatum. 2. de Leg. 8
 nōne modò pueros, modò adolescentes in cursu à tergo insequens, nec opinantes affecta est senectus? Tusc. q. lib. 1. 78
 senectus ita honesta est, si seipsa defendit, si ius suum retinet, si nemini mancipata est, si vsque ad vltimum spiritam dominatur in suos. Cat. 33

senectus honorata. Cat. 57
 senect⁹ iners, ignaua, somniculosa. Cat. 32
 senectus in summa inopia ne sapiētī quidem lenis esse potest, nec insipienti, etiā in summa copia, non gravis. Cat. 8
 senectus est natura loquacior. Cat. 50
 senectus stipata studiis iuuentutis. Cat. 26
 senectus, vt cætera auferat, affert certè prudentiam, qua nihil homini dulcius. Tusc. q. lib. 1. 78
 vt nulla senectus diuturnitate temporum existere (queat). Acad. q. ed. 1. lib. 2. 111
 senectus, peractio ætatis est, tanquam fabula. Cat. 78
 senectus quatuor ob causas misera videtur. Cat. 14
 senectutis apex, est auctoritas. Cat. 57
 senectutis fructus est antepartorum bonorum memoria & copia. Cat. 64
 senectutis non inertis grato atque honesto munere fungeret, & more patrio sedens in folio consulentibus responderem. 1. de Leg. 9
 senectuti nihil magis cauendū est, quam ne languori se desidiaque dedat. Off. 1. 173
 contra senectutem sic pugnandum est, tanquam contra morbum. Cat. 32
 senectutem vt adipiscantur omnes optat, eandemque accusant adepti. Cat. 4
 senescere dicitur arbor vetula. de Finib. lib. 5. 36
 senescere simul cum luna dicuntur arbores. Diuin. lib. 2. 25
 crescens & senescens luna. 2. de Nat. d. 70
 tempus quod huius senescenti adiunctū est. de Nat. d. 2. 36
 nullæne igitur res seniles sunt, quæ, &c. Cat. 14
 sentio facile. de Nat. d. 1. 7
 non enim sentitis, quam multa vobis suscipienda sint, si &c. de Nat. d. 1. 67
 multis sensu mirabile videri. de Nat. d. 1. 5
 sentire acutè. Diuin. lib. 1. 59
 alia sentire, alia loqui. de Fin. lib. 2. 19
 bene sentire de Repub. Off. 1. 107
 sentire cum optimatibus de repub. contrarium, popularem esse. de Peutione Consul. 3
 falsum sentire, sapiētis grauitate indignum. de Nat. d. 1. 1
 sentire humiliter demisseque. Tusc. quæst. lib. 5. 19
 nihil sentire melius est, quam praua sentire. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 116. & Tusc. quæst. lib. 1. 25
 nihil neque sentiens, neque coniunctum in infinitate esse potest. de Nat. d. 1. 21
 non sentiens nihil est vllam in partem, quod interfit. Tusc. q. lib. 1. 21
 vt hæc qui non sentiat, is nihil omnino sensurus esse videatur. de Nat. d. 2. 41
 pariter enim cum vita sensus amittitur. Tuscul. q. lib. 1. 21
 sensus in corpore nullus. Tusc. q. lib. 1. 34
 sensus ille diuinus in celeritate tanta cōseruari quomodo potest? de Nat. d. 1. 25
 huic sensus extinguitur. Tusc. q. lib. 1. 80
 sensus, fenestrix animi. Tusc. q. lib. 1. 39
 non est vllus hebetior sensus in hominibus, quam auditus. Som. Scip. 19
 sensus oculorum fallacissimus. Diuinat. lib. 2. 72
 sensus & vita tam diu remanet, quandiu motus in nobis remanet. de Nat. d. 2. 17
 neque sensus coniunctum & continentem morum in infinito vllum esse posse. de Nat. d. 1. 20
 sensum appellabat Zeno id, quod erat sensu comprehensum. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 29

hoc autem tempore sensum malorū amissit. Tusc. q. lib. 1. 69
 sensum & appetitum beluis natura cur dederit. 2. de Nat. d. 90
 sub sensum cadere. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 22
 sub sensum cadentia continenter labuntur & fluunt omnia. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1. 23
 sensum diligendi à natura gigni. Læ. 31
 sensum omnem colorum effugit animus. de Vniuers. 63
 sensum necesse erat existere vnum, communemque omnium vehemētiore motu excitato coniunctoque naturæ. de Vniuers. 55
 si vnumquodque membrum sensum hūc haberet, id est, hanc sententiam. Off. 3. 17
 in morte sensum esse censuerunt præsci. Tusc. q. lib. 1. 23
 sensu æterno & mente diuina completa & referta omnia. Diuin. lib. 1. 94
 ignis vitalis omnia conferuat, sensūque afficit. de Nat. d. 2. 19
 cum quodam sensu amandi. Læ. 17
 quo sensu beati esse possint, intelligi non potest. de Nat. d. 1. 15
 sensu comprehensum. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 29
 sunt qui negent satis esse, quid bonum sit, aut quid malum, sensu iudicari, sed animo etiam ac ratione intelligi posse. lib. 1. de Fin. 24
 speciem dei cogitatione percipi, non sensu. de Nat. d. 1. 74
 sensu moderante diuinæque prouidentia. 2. de Nat. d. 62
 sensus acerrimi integerrimique. Tusc. q. lib. 5. 33
 sensus angusti. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 32
 sensus integri incorruptique. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 25. & ed. 2. lib. 1. 14
 sensus è quadam quasi impulsione oblata extrinsec⁹ iuncti iuxta Stoicos. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 28
 sensus, nuntii rerum. Tusc. q. lib. 1. 39
 sensus obscuri ac tenebrosi, secundum Chium Metrodorum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 67
 sensus sani & integri. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 23, & 72
 sensus superiores. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 28
 sensus valentes. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 20
 sensus omnes, veri nuntii: ex Epicuro. de Nat. d. 1. 49
 sensus veraces, secundum Epicurum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 72
 sensuum fons est mens. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 30
 sensuum iudicia clara & certa. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 20
 sensibus accepta. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 29
 sensibus etiam fidem tribuebat Zeno. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 30
 sensus consequitur appetitio, & hanc sequitur actio, secundum Stoicos. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 99
 sensus nostros deprauat, inficit, & vt vult, sic it ea, quæ penitus in ipsis implicata insidet imitatrix boni voluptas, malorum mater omnium: cuius blanditiis corrupta, quæ natura bona sunt, quia dulcedine hæc & scabie carent, nō cernuntur satis. 1. de Leg. 35, & 36
 sensus exiguum habere vim ad percipiendum rati sunt Academici, duplici culpa ferum illis subiectarum: aut enim ita minuta & exiles sunt, vt sensus effugiant: aut ita mobiles & concitata, vt nihil sit constans, quod certè comprehendendi possit. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1. 22

sensus omnes hebetes & tardos esse arbitrabatur Academici. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 22
 tum vt sensus ad res percipiendas intendere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 30
 sensus mouentia quæ sunt, eadem in opinione confidunt. de Vniuer. 5
 sensus nec eas quidem res percipere, quæ sensibus subiectæ viderentur, arbitrabantur Academici. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 22
 sensibus aliquid comprehendere, seu comprehensum tenere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 22
 quasi detractis de homine sensibus. lib. 1. de Fin. 22
 in sensibus non inesse quicquid tale, quale non etiã falsum nihil ab eo differens esse possit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 29
 in sensibus non esse iudicium veritatis. Acad. quæst. edit. 1. lib. 1. 22
 sensibus moueri. Acad. quæ. ed. 1. lib. 2. 92
 Epicurus iudicia rerum in sensibus ponit, quibus si semel aliquid falsi provero probatum sit, sublatum esse omne iudicium veri & falsi putat. lib. 1. de Fin. 17
 in sensibus non principia solum, sed latiores quædam ad rationem inueniendã viã reperiuntur. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 30
 in sensibus maxima veritas, si & sani sint, & bene valentes, & omnia remouentur, quæ obstant & impediunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 20, & 21
 in sensibus magna vis est, si ad eos sanos ac valentes exercitatio & ars adhibeatur, vt ad sensum oculorum, pictura, aurium musica, &c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 21
 sensum & pedetentim progredi. Tusc. qu. lib. 5. 47
 ita sensum sine sensu ætas senescit. Cat. 35
 sententia certa & stabilis. de Fin. lib. 1. 43
 sententia commutata. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 65
 sententia omnium populorũ & gentium consensu comprobata. Diu. lib. 1. 20
 sententia curta. de Fin. lib. 4. 30
 sententia eneruata, muliebrisque. Tusc. q. lib. 2. 12
 sententia errans & vaga (cui opponuntur) stabilis & certa. de Nat. deo. 2. 1
 si vlla sententia cuiusquam esse potest nihil approbantis. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 30
 sententia perfecta atque plena. de Finib. lib. 4. 30
 sententia vera, honesta, & digna sapiente. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 70
 si honestatem tueri ac retinere sententia est. Offic. 3. 159
 sententiæ suæ rationem reddere. Tusc. quæst. lib. 1. 32
 sententiam suam celare. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 56
 sententiam argumenti conclusisti. de Nat. deo. 1. 62
 sententiã hanc continet lex 3. de Leg. 34
 sententiam aliquam defendere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 57
 eamque sententiam, quam adamauerit, pugnacissimè defendere. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 9
 vt vestitum, sic sententiam habeas aliam domesticam, aliam forenses. de Finib. lib. 2. 64
 sententiam mutare. Acad. quæ. ed. 1. lib. 2. 38
 quamcumque verò sententiam probauerit. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 109
 hanc ego quam teneam sententiam, quid est cur verear, ne ad eam nõ possim commodare Torquatos nostros. lib. 1. de Finib. 17
 in sententia breuitas magna, laus est, non modò Senatoris, sed etiam oratoris. 3. de Leg. 35

quænam ratio eum de sententia deduxisset. Tusc. quæ. lib. 1. 52
 & me pudet tam cito de sententia esse delectum. Tusc. q. lib. 2. 11
 sententia desistere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 58
 in sententia permanere. Tusc. quæst. lib. 2. 11. & Acad. q. ed. 2. lib. 1. 11
 sententiæ lucem auctoris fortasse desiderant. de Nat. d. 1. 9
 sententiæ discrepantes & variæ. de Nat. deor. 1. 1
 sententiæ breuiter enuntiata. de Finib. lib. 2. 18
 sententiæ futiles & commentitiæ. de Nat. deor. 1. 14
 sententiæ grauissimæ. de Fin. lib. 3. 22
 sententiæ libidinose. Tusc. q. lib. 3. 40
 omnes mihi Epicuri sententiæ satis notæ sunt. de Nat. d. 1. 13
 hominum interitu sententiæ quoque nõ occidunt. de Nat. d. 1. 9
 sententiæ Epicuri selectæ ac breues. de Nat. d. 1. 60
 quot homines, tot sententiæ. lib. 1. de Fin. 12
 sententiæ vberes. Tusc. q. lib. 1. 51
 sententiarum subtilitas. de Nat. d. 1. 1
 qui certis quibusdam destinatisque sententiis quasi additi & consecrati sunt. Tusc. q. lib. 2. 4
 separatim de his dicamus. de Vniuers. 63
 non sepeliri eum qui vratur, sed qui humetur. 2. de Leg. 53
 sepulchrum quod sunt in vrbe post duodecim tabulas, clari viri fuerunt, aut quibus hoc ante eam legem virtutis causa tributum est, vt Publiciæ aut Tuberto, quod eorum posterituri tenuerunt, aut qui hoc virtutis causa soluti legibus conlocuti sunt. 2. de Leg. 53, & 54
 in sepultos priuquam iniecta gleba est, locus ille vbi crematum est corpus, nihil habet religionis. 2. de Leg. 52
 sepulchrum genus antiquissimum Ciceroni fuisse videtur, quo apud Xenophontem Cyrus vitur: redditur enim terræ corpus, & ita locatum ac situm, quasi operimento matris obducitur. 2. de Leg. 51
 de sepultura quid senserit Socrates, apparet in eo libro, in quo moritur (in Phædone). Tusc. q. lib. 1. 92
 sepultura & iustis exequiis caruerunt. 2. de Leg. 42
 nisi in sepulturis publicis de laude mortui, nec ab alio, nisi qui publice ad eam rem constitutus esset, dici licebat. 2. de Leg. 60
 sepulchrum, portus corporis: ex Ennio. Tusc. quæst. lib. 1. 96
 sepulchrum Archimedis, ab Syracusanis ignoratũ, à Cicerone Quæstore indagatum. Tusc. q. lib. 5. 47
 sepulchrum septum vndique, & vestitum vepribus & dumetis. Tusc. quæst. lib. 5. 47
 sepulchrum eorum qui conditi sunt, antequam non est, quam iusta facta, & corpus incensum est. 2. de Leg. 52
 sepulchrum quo tempore incipiat, & religione teneatur. 2. de Leg. 51
 sepulchri vestibulum, bustumve, quod lex vscapi vetat, tuetur ius sepulchrorum. 2. de Leg. 57
 sepulchro vetat Plato vllam partem sumi ex agro culto, eoue qui coli possit, sed quæ natura agrũ tantummodo efficere possit, vt mortuorum corpora sine detrimento viuorum accipiat, ea potissimum vt compleatur. Quæ autem terra fruges ferre, & vt mater, cibos suppeditare possit, eam ne quis nobis minuat,

neque viuus, neque mortuus. 2. de Leg. 61
 sepulchrum altius vetat extrui Plato, quam quod quinque diebus absoluerint, nec è lapide excitari plus, nec imponi, quam quod capiat laudem mortui incensam quatuor heroicis versibus, quos longos appellat Ennius. 2. de Leg. 61
 sepulchrum in loco publico fieri ius non esse. 2. de Leg. 54
 in sepulchro C. Figuli, quos ad sumptus progressa res ista fit, vides. 2. de Leg. 58
 in sepulchro, quod procul ad fontis aras, eodem ritu conditus Numa rex Romanorum. 2. de Leg. 52
 sepulchra cum multa fuissent in eo loco, vbi dedicata est ædes Honoris extra portam Collinam, exarata sunt. statuit enim collegium, locum publicum non potuisse priuata religione obligari. 2. de Leg. 54
 sepulchrorum magnificentiam esse minuendam. 2. de Leg. 58
 ob sepulchrorum, quas in Ceramico videmus, amplitudines, lege sancitum est, nequis sepulchrum faceret operosius, quam quod decem homines efficerent triduo, neque id opere tectorio exornari, nec, Hermas quos vocant, licebat imponi. 2. de Leg. 59, & 60
 sepulchrorum tanta est religio, vt extra sacra & gentem inferri fas negent esse, idque apud maiores nostros Torquatus in gente Popilia iudicauit. 2. de Leg. 50
 sepulchris nouis modum finiuit Demetrius: Nam super terræ tumulum noluit quid statui, nisi columellam tribus cubitis non altiore, aut mensam, aut labellum, & huic procuracioni certum magistratum præfecerat. 2. de Leg. 60
 sepulchra habere communia. Offic. 1. 79
 nec sepulchra legens, &c. hoc est, inscriptiones sepulchrorum. Cat. 19
 de sepulchris nihil est apud Solonem amplius, quam ne quis ea deleat, neque alienum inferat: pœnãque est, si quis bustum, aut monumentum, aut columnam violarit, deiecerit, fregerit. 2. de Leg. 59
 de sepulchris habemus authoritatem Platonis, à quo funerum sumptus præfinitur ex censibus, à minis quinque vsque ad minam. 2. de Leg. 62
 de sepulchris duæ leges: quarum altera priuatis ædificiis, altera ipsis sepulchris cauet. 2. de Leg. 56, & 57
 septem atramentum effusione se tutantur. 2. de Nat. d. 96
 septus atque munitus. Tusc. quæst. lib. 5. 30
 nullis amicis septus. de Pet. Consul. 19
 septus virtutibus omnibus, vt mœnibus. Parad. 33
 quod si qui satis opibus hominũ sibi contra conscientiam septi esse & muniti videntur. de Fin. 1. 40
 nullis præsidis septi. Offic. 2. 55
 quasi sepimento aliquo vallabit hæc omnia differendi ratione, veri & falsi iudicandi scientia. 1. de Leg. 47
 quamobrem Sibyllam quidem sepositam & conditam habeamus. Diu. lib. 2. 87
 quæ tibi scio esse seposita. de Petitione Consul. 2
 nam quum ætas tua septenos octies solis anfractus, redituque conuerterit. Som. Scip. 7
 cum tam bonos septenarios fundat ad tibiam. Tusc. quæst. lib. 1. 95

septentriones clarissimi. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 61
 quid sequatur quamque rem, quid repugnet. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 83
 sequi authoritatem alicuius. Diu. lib. 2. 65
 sequi & improbare, contraria. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 86
 sequi facultatẽ rei alicuius potius, quam consequi. de Nat. d. 1. 9
 sequi alicuius institutum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 14
 sequi atque colere leges. Parad. 41
 consequuntur magni dolores eos, qui ratione voluptatem sequi nesciunt. lib. 1. de Fin. 15
 sequi officium & fidem. Diu. lib. 1. 27
 sequi probabilita. Acad. quæ. ed. 1. lib. 2. 54, & 91
 sequi probabilia coniectura. Tusc. quæst. lib. 1. 16
 sequi voluptatem ratione. de Fin. lib. 1. 25
 quibus rationibus instantia feruntur, eisdem contemnuntur sequentia. Tusc. q. lib. 4. 53
 secta Aristonis fracta atque conuicta. 1. de Leg. 28
 habet quasi viam quandam & sectam quam sequatur. de Nat. d. 1. 42
 serenitas celi. Diu. lib. 2. 74
 series rerum & sententiarum quanta sit, & vt ex alio alia nectantur. 1. de Leg. 39
 seriem causarum sempiternam qui introducunt, ii mentem hominis voluntate libera spoliata necessitate fati deuinciunt. Fat. 16
 si Seriphi natus esses, nec vnquam egressus ex insula. de Nat. d. 1. 62
 de quo omnis hic sermo est. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 53
 & is sermo, qui more maiorum à summo adhibetur magistro in poculo. Cat. 43
 sermo amatorius. Tusc. quæst. lib. 3. 61
 sermo delicatus. Offic. 1. 199
 sermo conuiuio dignus. Offic. 1. 199
 sermo familiaris. Tusc. q. lib. 5. 46
 sermo fictus ad alicuius voluptatem. Læ. 80. & Offic. 61
 Græcus sermo (Latinæ literæ. lib. 1. de Fin. 1
 sermo intimus. Tusc. q. lib. 2. 45
 sermo lenis minimèque pertinax. Offic. 1. 187
 sermo quietus & remissus. Cat. 15
 sermo vulgaris. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 4
 sed sermonis errore labimur. Tusc. q. lib. 5. 41
 sermoni reliquo sedentes demus operam. 2. de Leg. 1
 quibus cum sermonem conferemus. Offic. 1. 189
 in sermonem alium differendum est. de Vniuers. 37
 in eum illum sermonem incidere. Læ. 2
 sermone blando appellare aliquem. Offic. 2. 68
 ita sermone confecto Catulus remansit, &c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 137
 sed in huiusmodi sermone & confesso facillimum. de Nat. d. 1. 43
 scito quidem illa sermone, & Attico. de Nat. d. 1. 65
 sermones ludicri. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 6
 ita multi sermones perscripti sunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 68
 sermones variè & copiosè perscripti. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 11
 sermones familiares cum aliquo conferre. Offic. 2. 55
 sermones & cœtus habere. Acad. q. ed. 2.

lib. 1. 12
 serere arbores. Tusc. q. lib. 1. 26. Cat. 22
 serere fructus. Cat. 22
 nisi ex aternitate causa causam serens hoc erit effectura. Fat. 20
 & fertis redimiri iubebis & rosa. Tusc. q. lib. 3. 37
 fata quercus ingenio. 1. de Leg. 1
 fatus & quasi sparsis animis. de Vniuers. 55
 fatu cæli, terræque conceptu generati Saturnus & Salacia. de Vniuers. 49
 fatu deorum ortu. de Vniuers. 49
 post eam rationem. de Vniuers. 57
 tam serò literis mandare. de Nat. d. 1. 6
 attende quò serpat genus hoc argumenti. de Nat. d. 1. 69
 illa quam longè serpat, non vides. 3. de Nat. d. 36
 serpere multiplici lapsu & erratico dicitur vitis. Cat. 48
 alia animalia serpendo, alia gradiendo, alia volando, alia nando, ad pastum accedunt. 2. de Nat. d. 91
 serpentes quædam ortæ extra aquam, simul ac primum niti possunt, aquam persequuntur. 2. de Nat. d. 93
 serpentium maximam vim conficiunt ibes. de Nat. d. 1. 72
 Seruilius, gemini, sibi inuicem valde similes fuerunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 53
 Seruio Tullio dormienti caput ardere visum est. Diu. lib. 1. 102
 seruano sonitum vincula. 3. de Leg. 5
 seruare æquitatem. Offic. 1. 91
 seruare amicitiam summa fide, constantia, iustitiæque. Læ. 15
 seruare alicuius instituta. Acad. quæ. ed. 1. lib. 2. 3
 seruare memoriam alicuius piè, inuolantem. Cat. 73
 seruare officium. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 26
 seruare pacta & promissa. Offic. 3. 114
 seruare aliquid summa religione. Diu. lib. 1. 87
 seruare se integrum castumque. Tusc. q. lib. 1. 59
 etiam recentibus beneficiis ad studium seruandum excitabuntur. de Petitione Conf. 14
 qui ex Caucaaso cæli signa seruantes, &c. Diu. lib. 1. 35
 sed à diis immortalibus ad istam horam seruatus est. Diu. lib. 2. 36
 seruari legem integram accusatori & iudicio. 3. de Leg. 40
 seruus libidinum. Tusc. q. lib. 2. 9
 serui atrienses. Parad. 45
 est autem infima conditio & fortuna seruorum, quibus non male præcipiunt, qui ita iubent vt vt mercenatis, operam exigendam, iusta præbenda. Offic. 1. 61
 seruitus, est obedientia animi fracti & abiecti, & arbitrio carētis suo. Parad. 44
 ex (ædes) Sergio seruiebant. Offic. 3. 87
 seruire cupiditatibus. Læ. 69
 seruire gloria. Tusc. q. lib. 5. 7
 seruire necessitatibus vitæ. Diu. lib. 1. 94
 seruire pecuniæ. Tusc. q. lib. 5. 7
 seruire personæ. Offic. 3. 144. quod faciunt poætæ, tribuentes cuique personæ, quod ei maximè conuenit ac decorum est.
 seruire posteritati. Tusc. quæst. lib. 1. 29
 seruire humanæ societati. Officiorum 3. 68
 seruire tempori. Tusc. q. lib. 3. 56
 seruire suæ vtilitati. Offic. 3. 55

sefels, herba qua ceruæ paulo ante partum se purgant. 2. de Nat. deo. 95
 seucare animum à voluptate, id est à corpore, à re familiari, à repub. à negotio omni. Tusc. q. lib. 1. 61
 seucare se à corpore, dicuntur animi. Tusc. quæst. lib. 1. 59
 cum ergo est somno seucatus animus à societate & contagione corporis. Diu. lib. 1. 58
 voluptaria, delicata, mollis disciplina, quam grauis, quam continens, quam seuera. lib. 1. de Finib. 29
 nõne ipsa seueritas, & grauis, & recta ratio obuertatur. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 130
 seueritas morum in ciuitatibus cum ob vitia cecidisset. 2. de Leg. 38
 seueritatem in filio adhibuit. lib. 1. de Finib. 18
 sine seueritate administrari ciuitas non potest. Offic. 1. 125
 sexcenta licet eiusmodi proferri. id est infinita. Diu. lib. 2. 15
 si emere aquæ sextarium mina cogentur. Offic. 2. 82
 Sex. Aelius, L. Acilius, veteres iuris interpretes, verba quædam legis x. i. tabul. nõ satis se intelligere dixerunt. 2. de Leg. 55
 Sextus Pompeius (Cn. Pompeii magni patruus) in Geometria operam poluit. Offic. 1. 29
 Sex. Tarquinius contra legem illam sempiternam de stupris, licet eo tempore de stupris scripta lex Romæ nulla esset, vim Lucretiæ Tricipitini filix attulit. 2. de Leg. 9
 Si eorum (deorum immortalium) plaga percussit, afflictos se & stratos esse fateantur. Tusc. quæst. lib. 3. 61
 si fingenda nomina vice poætæ. 2. de Leg. 19
 si probus mundi artifex. de Vniuers. 7
 si quando sileat ambitus. 3. de Leg. 35
 si quis quærat vnde habemus. de Nat. deo. 2. 14
 si rectè conclusit, teneo: sin vitiosè, minam Diogenes reddat. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 89. dictum Carneadis, quo ludere solebat, quando inexplicabile aliquid argumentum incidebat.
 sibi captum fuisse tabernaculum in hortos Scipionis. 2. de Nat. deo. 8
 ipse sibi displicet. de Natura deo. 1. 59
 Sibylla verius furens fuisse dicitur. Diu. lib. 2. 85
 Sibylla Erythræa. Diu. lib. 1. 33
 si quid ex portentis Sibyllæ, interpretes aruspicesve monuerunt. 3. de Nat. deo. 4
 Sibyllam incitabat naturæ vis. Diu. lib. 1. 70
 Sibyllinis carminibus ex primo versu cuiusque sententiæ primis literis illius sententiæ carmen omne prætextitur. Diu. lib. 2. 86
 Sibyllinæ vaticinationes. de Nat. deo. 2. 7
 Sibyllinorum versuum decem interpretes erant delecti ex ciuitate. Diu. lib. 1. 4
 multas gentes sic immanitate efferatas, vt, &c. de Nat. deo. 2. 44
 ficcus, cui opponitur Vinolentus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 78
 ficitas orationis. de Nat. deo. 2. 1
 summam in eo esse corporis ficitatem. Cat. 30
 Sicilensè fretum. 3. de Nat. deo. 17
 sidera certis infixis sedibus. Tusc. quæst. lib. 5. 51
 sidera æthereum locum obtinent, qui res

nouissimus est, & semper agitur & vi-
get. de Nat. deo. 2. 30
siderum vnumquodque cursum deco-
rum est adeptum. de Vniuers. 37
siderum ortus occasusque non fieri eo-
dem tempore apud omnes. Diuin. lib. 1.
2. 73
sideribus deus parem numerum distri-
buit animorum, & singulos adiunxit
ad singula. de Vniuers. 53
sideribus animos deus quasi in currum
vniuersitatis imposuit. de Vniuers. 53
ea sidera celeritate vincit à tardioribus.
de Vniuers. 39
est hoc quidem rei illius signum aut ar-
gumentum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 36
signum dubie datum. Diuin. lib. 1. 105
sed signo obiecto monuit Crassum, &c.
Diuin. lib. 1. 30
signa annulis impressa. Acad. q. ed. 1. lib.
2. 51
& si qui signa fabricantur. Officio. 1. 205.
ἀγαθὰ καὶ κακοῖσι dicuntur, statuarii,
nec habere quasi signa quædam & notas,
&c. Læli. 55
signa rerum futurarum possunt dii ostē-
dere. 2. de Leg. 33
quid est quod signis & luminibus mun-
dum ornare concupisceret deus? de Na.
d. 1. 17
signis refertæ villæ partim publicis, par-
tim etiâ sacris & religiosis. 3. de Leg. 28
signiferum lustrat orbem (pro zodiaco.)
de Nat. d. 2. 39
figillum in cera annulo imprimere. Aca.
q. ed. 1. lib. 2. 77
omnia sigilla numerantes Epicureos no-
ui. de Nat. d. 1. 59
signato publicè æs, argentum, aurum. 3.
de Leg. 5
signare in animo suam speciem. Fat. 32
nihil ita signari in animis nostris à vero
posse, &c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 65
signata in mente res. Tusc. q. lib. 1. 49
significare futura. Diuin. lib. 1. 73
verbis duobus, beato & æterno, significa-
tur deus. de Nat. d. 1. 47
ex quibus magna significatio fit, &c. Off.
1. 183
significatio & quasi denuntiatio calami-
tatum. Diuin. lib. 2. 41
per quandam significationem rebus in-
animatis tributa nomina. de Nat. deo.
1. 27
significationes nonnullæ valetudinis, vt
hoc ipsum, pleni, enective sumus, ex
quodam genere somniorum intelligū-
tur. Diuin. lib. 2. 109
Silenus diligentissimè res Annibalis per-
secutus est. Diuin. lib. 1. 46
Sileni fabella. Tusculan. quæst. lib. 1. 102
sileni musæ Varronis. Acad. quæst. ed. 2.
lib. 1. 2 hoc est, Varro cessat, nihil com-
mentatur aut scribit.
silentium in auspiciis dicitur, quod omni
vicio caret. Diuin. lib. 2. 56
te tamen silentium fieri iussisse. Diuin.
lib. 1. 54
silenio ferre aliquid. Tusc. q. lib. 2. 41
non enim silice nati sumus. Tusc. q. lib.
3. 10
silos, flaccos, frontones, capitones. de
Nat. d. 1. 56. vitæ corporis.
simiæ Dodonææ improbitas. Diuinat.
lib. 2. 54
semper sui similis orbis. de Vniuers. 41
similes deorum & hominum. de Nat. d.
1. 54, & 63
non solum similes, sed vndique perfe-
& absolute pares. Acad. quæst. ed. 1. lib.

2. 52
atque vt in eodem simili verser. Tuscu. q.
lib. 2. 10
similia veri. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 91
simillimæ omnes mundi partes omniū,
de Vniuers. 23
simillimum ad æternitatis imitationem.
de Vniuers. 43
nihil est quod ad se rem vllam tam allu-
ciat, tã attrahat, quàm ad amicitiam si-
militudo. Læli. 46
similitudo animorum magis apparet in
bestis, quarū animi sunt rationis ex-
pertes. Tuscul. q. lib. 2. 65
similitudo hominum in corporum figu-
ra magis extat, quàm in animis. Tusc.
q. lib. 1. 65
similitudo bonorum morum. Offic. 1. 81,
& 85
quorum similitudinem aliquam qui ar-
ripuerit, &c. Tusc. q. lib. 1. 99
similitudinem veri consequi. de Vniuers.
lib. 2. 9
sed ex mediolorum officiorum frequentia
similitudinem quoddam gerebant, spe-
ciemque sapientum. Off. 3. 20
commetium coronæ similitudine quid-
dam efficit Parmenides. de Nat. d. 1. 21
similitudines plurimis in rebus apparet.
Acad. q. ed. 1. lib. 2. 51
similiter à nobis de antiquis philosophis
commemorari, atque, &c. Acad. q. ed. 1.
lib. 2. 65
similiter effici potest (pro eadem ratione,
vel eodem pacto). de Nat. d. 1. 16
Simonides magna memoria fuit. Tusc. q.
lib. 1. 48
Simonides per insomnium à naufragio
seruatus. Diuin. lib. 1. 52
de Simonide eum quæsiuisset tyrannus
Hiero, quid esset deus, deliberandi cau-
sa sibi vnum diem postulauit, deinde
plures, &c. Quia quæto, inquit, diuinus
confidero, tanto mihi res videtur obscuro-
rior. de Nat. d. 1. 42
homo simplex & apertus. Off. 1. 153
an simplex, vnusque sit. Academ. quæst.
edit. 1. lib. 2. 115
simplex & vnusmodi. Acad. quæst. ed. 2.
lib. 1. 19
simplex materia & indiuidua. de Vni-
uers. 35
aperta simplexque mens. de Nat. d. 1. 20
cum simplici homine simpliciter agere.
Acad. q. ed. 1. lib. 2. 102
si est simpliciter breuiterque dicendum.
Off. 1. 44
in simpulo fluctus excitabat, vt dicitur,
Gratidius, quos post filius eius Marius
in Egæo excitauit mari. 3. de Leg. 32
simul inflauit tibicen, &c. pro, quàm pri-
mum, simul ac, &c. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 77
simul autem cepit intelligentiam, &c. id
est, postquam, vel quamprimum. de
Fin. lib. 3. 17
simul vt experrecti sumus. Acad. q. ed. 1.
lib. 2. 49
simulachrum, est alicuius æterni mundus
hic quem cernimus. de Vniuers. 7
simulachro nullo earum rerum ob ocu-
los posito. de Vniuers. 47
quarum rerum vtilitate simulachra con-
secrata. 3. de Nat. d. 43
simulachra virtutum. de Fin. lib. 5. 40. &
Off. 1. 69
victoriolæ aureæ & patere quæ simula-
chorum porrectis manibus sustinentur.
3. de Nat. d. 63
nihil simulatum potest esse diuturnum.
Off. 1. 61
simulatè aliquid facere, & ex animo face-
re, contraria. 2. de Nat. deo. 115
simulatio veritatem delet, sine qua no-
men amicitie valere non potest. Læli.
77
ex omni vita simulatio dissimulatioque
tollenda est. Off. 3. 79
nec vlla perniciēs vitæ maior inueniri po-
test, quàm in malitia simulatio intelli-
gentiæ. Off. 3. 94
simulatio omnium rerum vitiosa est: tol-
lit enim iudicium veri, idque adulte-
rat. Læli. 77
qui simulacione amicitie coluntur.
Læli. 26
sine curriculo & certatione corporum
fiat. 2. de Leg. 24
cum te togatis omnibus sine dubia ante-
ferret. de Nat. deo. 1. 41
sine dubio omnes stulti sunt miserrimi.
de Nat. deo. 1. 17
sine dubitatione respondere. Acad. q. ed.
1. lib. 2. 85
sine mandatis legatus Senator. 3. de Le-
gib. 18
sine procuracione Senator in legacione.
3. de Leg. 18
legatum plus alicui quàm sine religione
capere liceat. 2. de Leg. 48
sine teste. de Finib. lib. 2. 50. quod alibi, si-
ne conscio, dicit.
vix singuli reperiebantur (formosi scilicet)
è gregibus epheborū. de Nat. deo. 1. 55
singulos animos adiunxit deus ad singu-
la sidera. de Vniuers. 53
quæ si singula vter forte non mouent, vni-
uersa certè inter se connexa mouere
debeant. 2. de Nat. deo. 113
singularem hunc mundum atque vnige-
nam procreauit. de Vniuers. 15
qui ingenio atque animo singulares, &c.
Diuin. lib. 2. 76
singularum rerum singulas proprietates
esse. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 52. do-
ctrina politiorum physicorum.
is sinistra aue dictus populi magister
esto. 3. de Leg. 8
vt in sinu gaudeant. Tusc. q. lib. 3. 44
sinu recipiatis consumptos animantes.
de Vniuers. 53
Sisenna, Accii amicus, neque orator in nu-
mero vestro vnquam est habitus, & in
historia puerile quiddam consecratur.
1. de Leg. 5
vas factus est alter sistendi eius. Off. 3. 59
Sisyphus. Tusc. q. lib. 1. 8
deserentem sitellam de M. O. C. auio. de Na.
deo. 1. 75
sitis cupiditatis nunquam nec expletur,
nec satiatur. Parad. 7
sitis restincta. de Finib. lib. 2. 7
quasi diuturnam sitim explere cupiens.
Cat. 24
siti enectus. Tusc. q. lib. 1. 8
grauiter ardentèque sitire, id est expete-
re & desiderare voluptates. Tusculan.
q. lib. 5. 13
sitiens quid appetere. Tusc. q. lib. 4. 29
situm ac locatum corpus terræ redditur
in sepultura. 2. de Leg. 51
siti dicuntur ii qui cõditi sunt, nec tamen
eorū ante sepulchrum est, quàm iusta
facta, & corpus incensum est. 2. de Le-
gib. 52
situs loci. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 57
situs membrorum. Tusc. q. lib. 1. 34
situs mundi. Tusc. q. lib. 1. 38
situs partium. Academic. q. ed. 1. lib. 2. 113
Socii parcunt. 3. de Leg. 9
prima societas in ipso coniugio est, pro-

xima in liberis: deinde vna domus, com-
munia omnia. Offic. 1. 79. vide Aristor.
ὁμοφροσύνην.
societas coniunctionis humanæ. de Fin.
lib. 5. 60
societas communisque generis huma-
ni. de Fin. lib. 4. 3. & Tusc. q. lib. 1. 52
societas grauitatis cū humanitate in ora-
tione difficillima. 3. de Leg. 1
societas hominum coniunctioque opti-
mè seruabitur, si vt quisque erit coniū-
ctissimus, ita in eum benignitatis pluri-
mum conferetur. Off. 1. 1. 5, & 75
societas est, latissimè quidem quæ pateat,
omnium inter omnes, interior eorum
quæ eiusdem gentis sunt, propior eor-
um qui eiusdem ciuitatis. Offic. 3. 90
societas orationis & vitæ. Off. 1. 19
societas vitæ. Tusc. q. lib. 1. 50. & lib. 5. 4
societas & communicatio vtilitatum. de
Fin. lib. 5. 60
societas inter homines à diis immortalibus
constituta. Off. 3. 35
societatis inter homines arctissimum vin-
culum est, magis arbitrari esse contra
naturam, hominem homini, sui com-
modi causa, detrahere, quàm omnia in-
commoda subire, vel externa, vel cor-
poris, vel etiam ipsius animi. Off. 3. 35
societatis hominum gradus plures sunt.
Offic. 1. 77
societatis generis humani vinculum est
ratio & oratio. Offic. 1. 75
societatis hominum propior gradus est
eiusdem gentis, nationis, linguæ, qua
maximè homines coniunguntur. Of-
fic. 1. 77
societatem charitatis cum suis coierit. 1.
de Leg. 46
societatis generis humani natura ipsa con-
sistit. Læli. 18
deserunt enim vitæ societatem, qui nihil
conferunt in eam studii, nihil operæ,
nihil facultatum. Offic. 1. 43
ad societatem ciuilem natus homo. 1. de
Legib. 47
societatem sanctam seruare. Off. 1. 39
quàm difficiles plerique videntur cala-
mitatum societates. Læli. 57
omnium societatum nulla præstantior
est, nulla firmitior, quàm quum viri bo-
ni moribus similes familiaritate cõiun-
cti sunt. Off. 1. 81
vt excitaret homines non socordes, ad ve-
ri inuestigandi cupiditatem. de Nat.
deo. 1. 4
Socrates Archelau, Anaxagoræ discipu-
lum, audiuit. Tusc. q. lib. 5. 8
vt ait Socrates apud Xenophontem. de
Nat. deo. 2. 14
Socrates apud Platonem & Xenophontem
ita disputat, vt nihil affirmet ipse,
refellat alios. Academic. quæst. edit. 2. lib.
1. 11
Socrates Xenophonti consulenti, se-
quereturne Cyrus, Et nostrum, inquit,
humanum est consilium: sed de rebus
& obscuris & incertis ad Apollinem
censo esse referendum. Diuin. lib. 1. 103
Socrates quum facile posset educi è custo-
dia, noluit. Tusc. q. lib. 1. 58
Socrates quum impiis sententiis damna-
tus esset, quissimo animo se dixit mo-
ri. Diuin. lib. 1. 104
Socrates de se ipso detrahens in disputa-
tione, plus tribuebat iis, quos volebat re-
felleret. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 76
Socrates in pompa, quum magna vis au-
ri argenteo ferretur, Quam multa
non desidero, inquit. Tusculan. quæst.

lib. 5. 66
Socrates quum apud Delium malè pu-
gnatum esset, Lachete Prætoris, fugerēt-
que cum ipso Lachete, vt ventum est in
trium, eadem, qua ceteri, fugere no-
luit: quibus quærentibus, cur non ead-
em via pergeret, deterreri se à deo dix-
it: tum quidem ii, qui alia via fuge-
rant, in hostium equitatum inciderūt.
Diuin. lib. 1. 104
Socrates vt solitus est ea dissimulatione,
quam Græci ἐπιπέλας vocant, quando se
nihil scire affirmavit. Acad. quæst. edit. 1.
lib. 2. 16
Socrates apud Xenophontem formam
dei quæri non oportere, eundemque
& solem & animum esse ait, & modò
vnum, tum plures deos. de Nat. d. 1. 24
Socrates hanc viam ad gloriam proxima-
mam & quasi compendiarium dicebat,
si quis id ageret, vt qualis haberi vellet,
talis esset. Off. 2. 60
Socrates iugula corcaua non habuit.
Fat. 8
Socrates cum interrogaretur, cuiatem se
esse diceret, Mundanum, inquit: totius
enim mundi se incolam & ciuem arbi-
trabatur. Tusc. q. lib. 5. 78
cum Socrates Alcibiadi persuasisset, eum
nihil hominis esse, nec quicquam inter
Alcibiadem summo loco natum, &
quemuis baiulum interesset, &c. Tuscul.
quæst. lib. 3. 66. vide Platonem in Alci-
biade.
Socrates percontando atque interroga-
do elicere solebat eorum opiniones,
quibus cum diserebat, vt ad ea, quæ ii
respondissent, si quid videretur, diceret.
de Finib. lib. 2. 1, & 2
Socrates nec patronum quæsiuit ad iudi-
cium capitis, nec iudicibus supplex
fuit. Tusc. q. lib. 1. 38
Socrates primus philosophiam deuoca-
uit è cælo, & in vrbibus collocavit, &
in domos etiam introduxit, & coegit de
vita & moribus, rebusque bonis & ma-
lis quærere. Tusc. q. lib. 5. 8
Socrates primus philosophiæ moralis au-
thor fuit, rerumque naturalium, in qui-
bus omnes ante eum philosophi occupa-
pati fuerunt, inquisitionem obscuram,
& ad bene viuendum non necessariam
omisit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 11
Socrates, philosophiæ parès. de Fin. lib. 2. 1
Socrates veteris philosophiæ, moralis vi-
delicet, author. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 3
Socrates in Phædro Platoni siumen pe-
de tentat. 2. de Leg. 6
Socrates cum penè iam in manu mortife-
rum illud teneret poculum, locutus ita
est, vt non ad mortem trudi, verum in
cælum videretur ascendere. Tusc. q. lib.
1. 59
Socrates ab Apolline omnium sapientif-
simus dictus, ob id, quod nihil se scire
affirmaret. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 11.
Idem de se dicit apud Platonem in
Apologia.
Socrates cum Critonis oculum alligatum
vidisset, quæsiuit quid esset: cum autem
ille respondisset, in agro ambulanti ra-
mulum adductum, vt remissus esset,
in oculum cecidisse. Non enim parui-
sti mihi, inquit, reuocanti, cum vterer,
qua soleo, præfagiūne diuina. Diuin.
lib. 1. 104
Socrates, Apollinis oraculo sapientif-
simus iudicatus. Cat. 71
Socrates cum ei visum esset nihil sciri
posse, excepit vnum tantum, scire se,
SSS. II.

nihil se scire: nihil amplius. Acad. q. ed.
1. lib. 2. 68
Socrates dulcis & facetus, festiuque ser-
monis, atque in omni oratione simula-
tor, quem ἐπιπαια Græci nominauerunt.
Off. 1. 151
Socrates & Plato tollendi ex eorum nu-
mero, qui negarūt quicquam sciri aut
percipi posse. Academic. quæst. ed. 1. lib.
2. 16
Socrates & Theramenes præstantes viri
virtutis & sapientiæ gloria. Tuscul. q.
lib. 1. 90
Socrates voluptatem nullo loco nume-
rat. de Finib. lib. 2. 75
Socrates execrari cū solebat, qui primus
vilitatem à natura se iunxisset. Id enim
caput esse exitiorum omnium. 1. de Le-
gib. 25
Socratis mors. 3. de Nat. deo. 61
Socratis morti illachrymari soleo Plato-
nem legens. 3. de Nat. deo. 61
Socratis omnis oratio in virtute lau-
danda, & in hominibus omnibus ad
virtutis studium cohortandis consu-
mebatur. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1. 11
Socratis multiplex ratio disputandi, re-
rumque varietas, & ingenii magnitu-
do Platonis memoria & literis conse-
crata, plura genera efficit dissentien-
tium philosophorum. Tusc. q. lib. 5. 8
Socratis apud Platonem somnium. Di-
uin. lib. 1. 48
Socratem ferunt, cum vsq; ad vesperum
contentius ambularet, quæsiuitque ef-
set ex eo, quare id faceret, respondiisse,
se, quo meli⁹ cõnaret, obsonare ambu-
lando famem. Tusc. q. lib. 5. 70
Socratem ipsum parentem philosophiæ,
Zeno, Latino verbo vitēs, scurram Atti-
cum fuisse dicebat. de Nat. deo. 1. 66
sodalitates ciuium. de Pet. Conf. 14
sodalitates Romæ, Catone Quæstore, in-
stitutz sunt, sacris Idæis magis matris
acceptis. Cat. 41
sol vnde dictus. 2. de Nat. deo. 50
sol dictus, quia solus esset. 3. de Natura
deo. 38
sol est Apollo: luna autem, Diana. 3. de
Nat. deo. 36
vbi sol suum totum confecit & peragra-
uit orbem, fit annus. de Vniuers. 41
sol, duabus vnus orbis vltimis partibus
definiens motum, cursus annuus con-
ficit. de Nat. deo. 1. 61
sol, dux & princeps, & moderator lumi-
num reliquorum, mens mundi & tem-
peratio, &c. Som. Scip. 15
sol Democrito magnus videtur, quippe
homini erudito, in Geometriæque per-
fecto. lib. 1. de Finib. 16
sol qui tanta incitatione fertur, vt celeri-
tas eius quanta sit, nec cogitari quidem
possit, nobis tamen stare videtur. Aca-
demic. q. ed. 1. lib. 2. 74
sol geminatus, P. Africanus mortem præ-
nuntiauit. de Nat. deo. 1. 11
sol igneus, Oceani alitur humoribus. de
Nat. deo. 2. 19
sol duodeviginti partibus maior terra.
Academic. q. ed. 1. lib. 2. 74
sol mediam fere regionem inter planetas
obinet. Somn. Scip. 15
sol multis partibus maior atq; amplior,
quàm terra vniuersa. 2. de Nat. d. 68. &
Acad. q. ed. 1. lib. 2. 107
sol, moderator & dux omnium. Tusc. q.
lib. 1. 55
sol cum Phaetontem filium in currum
transiit. 3. de Nat. deo. 57

sol oriens, contrarium, obiens. Somnium Scip. 23
 sol cur se referat, nec longius progrediat
 solstitiali orbe, itemque brumali. 3. de Nat. d. 25
 sol tantus, quantus videtur, iuxta Epicurum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 74
 si hoc vno quicquam sol vidisset indignus. Off. 2. 39
 sol nocte visus Romæ. Diuin. lib. 1. 82
 P. Africanus, sol alter, extinctus est. de Nat. d. 2. 11
 solis accessus discessusque, solstitiis, brumisque cognoscitur. de Nat. d. 2. 15
 solis candor, illustrior est, quam vllus ignis. de Nat. d. 2. 29
 solis & lunæ circuitus, reliquorumque siderum. 2. de Nat. d. 117
 solis circunuectio proxima lunæ. de Vniuers. 37
 solis & Perseidos filix, Circe & Pasiphæ. 3. de Nat. d. 34
 solis luce clarius. Diuin. lib. 1. 6
 solis magnitudo, pulchritudoque & efficientia. 2. de Nat. d. 70
 solis motus, cursus ac circuitus vniuersa consideratio. de Nat. d. 2. 36
 solis radiis incensa luna, &c. de Natura deor. 1. 61
 solis tactus non tepescit solum, sed etiã sæpe comburit. de Nat. d. 2. 29
 soli & lunæ, reliquisque sideribus, animoque præterea diuinitatem dedit Crotoniates Alemao, de Nat. d. 2. 20
 solem quasi lumen accendit deus ad secundum supra terram ambitum, vt quàm maximè cælum omnibus collucet, animantesque, quibus ius esset doceri, ab eiusdem motu, & ab eo, quod simile esset, numerorum naturam, vimque cognoscerent. de Vniuers. 39
 solem, lunam, reliqua astra ali aquis, alia dulcibus, alia marinis. 3. de Nat. d. 25
 solem vt comites consequuntur Veneris & Mercurii cursus. Som. Scip. 16
 apud solem in delubro deposuisse pecuniam in Sicilia Alexander dicitur. 2. de Leg. 40
 solem dominari, & rerum potiri putauit Cleanthes. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 117
 qui solem, vt aiunt, nec occidentem vnquam viderint, nec orientem. de Finib. lib. 2. 20, & 21
 non modò in solem & puluerem ex vmbra culis eruditorum, & otio, sed in ipsum discrimen & aciem doctrinam perduxit. 3. de Leg. 16
 solem Epicurus tantum esse censet, quãtus videtur. id est, bipedalem fortasse, vel paulò aut maiorem, aut minorem. lib. 1. de Fin. 16
 solem è mundo tollere videntur, qui amicitiam è vita tollunt. Læ. 43
 à sole collucere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 96
 à sole ex agris tepescit & ex aquis excitantur vapores. 2. de Nat. d. 88
 soles duo visus Romæ. Diuin. lib. 1. 82
 soles quàm multi fuerint. 3. de Natura deor. 38
 cum solarium vel descriptum, aut ex aqua contemplare, &c. 2. de Nat. d. 63
 solstitiis, brumisque cognoscitur solis accessus discessusque. de Nat. d. 2. 15
 solstitiali se & brumali reuocatione conuertunt astra. de Vniuers. 43
 solennium ludorum curatores ædiles. 3. de Leg. 6
 querere à nobis Balbe soletis. de Natura deor. 1. 37

solertia diuina. de Nat. d. 1. 38. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 111
 solertia ingeniorum. Diuin. lib. 1. 79
 solertiam naturæ, nulla ars imitari potest. de Nat. d. 1. 65
 ex hominum solertia mens aliqua est, & ea quidem acrior & diuina. de Natura deor. 2. 14
 sollicitudo, est ægritudo cum cogitatione. Tusc. q. lib. 4. 15
 sollicitudo superstitiosa. Diuin. lib. 2. 68
 sollicitudines inanes. Tusc. q. lib. 2. 8
 atque sollicitam habere nostram ætatem videtur. Cat. 61
 nulla res est, quæ sua natura aut sollicitare possit, aut frangere. de Fin. lib. 1. 33
 sollicitare animum. de Fin. lib. 1. 40
 sollicitari noctes dieque. Cat. 1
 solidum nihil, quod terræ sit expers. de Vniuers. 15
 vtrem ea solida esset, an extrinsecus inaurata. Diuin. lib. 1. 45
 solida omnia vno medio nunquam, duobus semper copulantur. de Vniuers. 19
 ex solidis figuris præstantissimus globus. de Nat. d. 2. 34
 quod solido careat, nihil tangi potest. de Vniuers. 15
 soliditas mundo cum quæreretur. de Vniuers. 19
 nec esse in ea specie vllam soliditatem. de Nat. d. 1. 74. paulò post, nec vllam habet soliditatem nec eminentiam.
 in solto sedentem consulentibus respondere. 1. de Leg. 8
 Solon Areopagitas constituit. Off. 1. 105
 Solon quo & tutior vita eius esset, & plus aliquanto reipub. prodesset, furere se simulauit. Off. 1. 151. vide Iustinum lib. 2.
 Solon negabat se velle suam mortem dolore amicorum lamentisque vacare. Cat. 66
 Solon Pisistrato tyranno quærenti, qua tandem spe fretus sibi tam audaciter obstitit, respondisse dicitur, Senectute. Cat. 65
 Solon, se quotidie aliquid addiscentem, senem fieri dicebat. Cat. 23, & 46
 Solonis lex lugubrem eiulationem in funere vetat. 2. de Leg. 55
 Solonis lege sublata, iunera lamentabilia & sumptuosa. 2. de Leg. 59
 è Solonis legibus transfata verba in x. 1. 1. tabul. 2. de Leg. 54
 apud Solonem de sepulchris nihil est amplius, quàm ne quis ea deleat, nève alienum inferat: pœnæque est, si quis bustum aut monumentum, aut columnam violarit, deiecerit, fregerit. 2. de Leg. 59
 hæc sunt solatia, hæc fomenta summorum dolorum. Tusc. q. lib. 2. 51
 qui & domesticis & forensibus solatiis ornamentisque priuati, &c. Tusc. q. lib. 1. 68
 solum, hoc est planum pedis imi, quæ pars & planta dicitur. Tusc. q. lib. 5. 66
 quodcumque in solum venit, vt dicitur, effingit atque efficit. de Nat. d. 1. 45
 solum habere velle, summa dementia est. Tusc. q. lib. 4. 46
 sola marmorea. Parad. 62
 soluat per æs & libram hæredem testamenti is, cui velle legatum sit, quàm sine religione capere liceat. 2. de Legib. 48, & 50
 ne videatur non fuisse soluendo. Off. 2. 116
 qua via captiofa soluantur. lib. 1. de Fi. 17
 solui potest colligatum omne. de Vniuers. 49

solui somno. Som. Scip. 33
 solutus iureiurando, contrarium, adstrictus iureiurando. Off. 1. 61
 illorum ratio soluta ac libera est. Fat. 26
 soluta hæreditate eo loco res est, quasi ea pecunia legata non esset. 2. de Leg. 48
 soluti legibus virtutis causa hoc consecuti, vt in vrbe sepelirentur. 2. de Leg. 54
 soluti terroribus ab Epicuro. de Natura deo. 1. 40
 solutiores & liberiores. Acad. q. lib. 2. 8
 necessaria solutio rerum creditarum. Off. 2. 124
 solium cum sine cohæredibus sacris alligari. 2. de Leg. 48
 solitarius homo, atque in agro vitam agens. Off. 2. 55
 omnem naturam quæ non solitaria sit, neque simplex. de Nat. deo. 2. 21
 solitudo & vita sine amicis, infidiarum & metus plena est. de Finib. lib. 1. 52
 & à cætu hominum frequentiaque interdum tanquam in portum se in solitudinem recipiebat. Off. 3. 3
 solitudines vastæ. Som. Scip. 22
 soliuagum cælum. de Vniuers. 25
 me & de via festum, &c. arctior, quàm solebat, somnus complexus est. Somn. Scip. 4
 somnus Endymionis. de Finib. lib. 5. 51
 somnus, imago mortis. Tusc. q. lib. 1. 76
 nihil mortis tam simile, quàm somnus. Cat. 73
 somnus, perfugium videtur omnium laborum & solitudinum. Diuin. lib. 2. 115
 somno sempiterno consopiri. Tusc. q. lib. 1. 106
 ex somno plurimæ curæ metusque nascuntur. Diuin. lib. 2. 115
 somno oppressus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 50
 è somno suscitari. Tusc. q. lib. 4. 34
 somnium illustre ac certum. Diuin. lib. 2. 108
 somnia grauiora, si quæ ad reipub. pertinere visa sunt, Romæ à summo consilio non fuerunt neglecta. Diuin. lib. 1. 4
 somnia minantia. Diuin. lib. 2. 67
 somnia obscura minimè consentanea sunt maiestate deorum. Diuin. lib. 2. 104
 somnia delirantium philosophorum. de Nat. deo. 1. 31
 aliquot somnia vera, inquit Ennius. Diuin. lib. 2. 98
 somniorum Stoicorum Chrysippus Vafferimus interpretatur. de Natura deor. 1. 29
 somniis nihil prorsus tribuendum. Diuin. lib. 2. 113
 somnia censet hæc esse Democriti non doctis, sed optantis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 112
 somnia non esse diuina. Diuin. lib. 2. 98
 nihil tam præposterè, tam inconditè, tam monstròse cogitari potest, quod non possimus somnare. Diuin. lib. 2. 112
 somniant nihil magnum est. Diuin. lib. 2. 108
 somniantium visa, in sanorum visis multò perturbatiora. Diuin. lib. 2. 95
 cum fontes ferro depugnabant, auribus fortasse multæ, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorè & mortem disciplina. Tusc. q. lib. 2. 37
 fontium vincula seruant. 3. de Leg. 5

sonus acutus & excitatus. Som. Scip. 17
 sonus interuallis coniunctus imparibus, sed tamen pro rata portione distinctis. Som. Scip. 17
 sonus dulcis. Off. 1. 185
 sonus natura in sublime fertur. 2. de Nat. deor. 106
 sonum fundere. Acad. q. lib. 2. 67
 sonorum varia compositio harmonias efficit plures. Tusc. q. lib. 1. 34
 sonorum temperata varietas. Tusc. q. lib. 1. 50
 aut qui sonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis literarum notis terminauit. Tusc. q. lib. 1. 50
 eos ait inani voce sonare. de Fin. lib. 2. 41
 vt hæc duo verba inter se discrepare, vnù sonare videantur. Off. 3. 112
 sonantes numerose. de Nat. d. 2. 17
 sonitus totius mundi in citatissima conuersione tantus est, vt cum aures hominum capere non possint. Somnium Scip. 19
 sophi motum inanem vocant, vos autem aduentum in animos, & introitum imaginum dicitis. de Nat. d. 1. 75
 671a. Off. 1. 213
 sophistæ. de Fin. lib. 2. 1
 sophistæ appellantur ii, qui ostentationis aut quæstus causa philosophantur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 66
 sophismata contorta & aculeata. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 68
 Sophocles à filiis suis in iudicium vocatus est, quòd propter studium, rem familiarem negligere videretur. Cat. 20
 Sophocles ad lummam senectutem tragedias fecit. Cat. 20
 Sophocles, homo doctissimus, poeta diuinus. Diuin. lib. 1. 50
 Sophocles, loci Coloniæ incolæ fuit. de Fin. lib. 5. 2
 Sophocles, cum ex ære Herculis patera aurea grauis subrepta esset, in somnis vidit ipsum deum dicentem, qui id fecisset. Diuin. lib. 1. 50
 Sophocles, cum ex eo quidam iam confecto arate quæreret, vteretur rebus Veneris, Diu meliora, inquit: libenter verò istinc tanquam à domino agresti ac furioso protulgi. Cat. 43
 672a. Græci appellant, quem Latini temperantem. Tusc. q. lib. 3. 14
 673a. Græci appellant, quam Latini temperantiam, tum moderationem, tum modestiam. Tusc. q. lib. 3. 14
 cum dormientibus ea pars animi, &c. sopita langueat. Diuin. lib. 1. 56
 sordes aurium. 2. de Nat. d. 109
 sordidum ad famam. Off. 2. 71
 res sordidas atque deformes deorum honore afficere quid absurdus? de Nat. deor. 1. 29
 sordidissimus & infimus homo. 3. de Leg. 20
 fortes, vt ipsa (philosophia) & multa verba Græcorum, satis Latino sermone tritus est. Diuin. lib. 2. 9
 fortis, si necesse sit, Latino verbo liceat acrualem appellare. Diuin. lib. 2. 8
 fortis, vitiosum interrogadi genus. (sive) lubricus & periculosus locus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 83
 fortis vitiosus. Acad. q. lib. 2. 84
 fortium vitiosum & captiosum genus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 46
 fortis hos vocant, qui acruum afficiunt vno addito grano. Acad. q. lib. 2. 46

fortes, quibus ego credo. 3. de Natura deor. 10
 fortium quæ tradatur inuentio. Diuin. lib. 2. 67
 quæ æquatis fortibus ducuntur. Diuin. lib. 1. 33
 aut num fortiantur inter se, quæ declinet, quæ non? Fat. 35
 hoc est non considerare, sed quasi fortiri quid loquere. de Nat. d. 1. 70
 fortilegi. Diuin. lib. 2. 85
 nostram sospitam nunquam vides, nisi cum pelle caprina, cum hasta, cum scutulo, cum calceolis repandis. de Natura deor. 1. 57
 Spargere saxa tabo, sanie & sanguine atro. Tusc. q. lib. 1. 96. Enni verba.
 sed credo deos immortales sparsisse animos in corpora, &c. Cat. 70
 spargens alios in terra, alios in luna, alios in reliquis mundi partes quasi scerebat. de Vniuers. 57
 Spartiata forminarum, quæ cæteris in vrbibus mollissimo cultu parietum vmbis occultantur, corpora firmari labore voluerunt. Tusc. q. lib. 2. 31
 Spartiata fortes & duri. Tusc. q. lib. 1. 92
 Spartiatarum militia procedit ad modum, ad tibiam, nec adhibetur vlla sine anapæstis pedibus exhortatio. Tusc. q. lib. 2. 32
 spatium considerandi. Tusc. q. lib. 3. 45
 spatium immensum. de Nat. deor. 1. 16
 spatium menstruum lunæ. de Nat. deor. 1. 61
 in æterno præteriti temporis spatio. de Nat. d. 2. 26
 eodem in spatio confedimus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 10
 spatio metiri. de Nat. d. 1. 16
 non sine causa nobilitata spatia. de Finib. lib. 5. 1
 eadem spatia conficiunt errantes stellæ disparibus temporibus. de Nat. d. 1. 61
 spatium omnium (astrorum) confectis, cõuersio facta est. de Nat. d. 2. 38
 species, Idea Platoni dicitur. Tusc. q. lib. 1. 47
 nulla species cogitari potest, nisi pulsu imaginum. Diuin. lib. 2. 106
 species lunonis alia Arguis, alia Latinis. de Nat. d. 1. 57. pro ornatu.
 species puerilis. Diuin. lib. 2. 39
 speciem æternitatis imitari maluit. de Vniuers. 7
 speciem dei percipi cogitatione, non sensu. de Nat. d. 1. 74
 qui cum magnam speciem doctrinæ sapientiaque præ se tulerunt. Tusc. q. lib. 3. 2
 vt habeat summam speciem ac dignitatem. de Pet. Conf. 34
 speciem eam, quæ semper est eadem, si intuebitur, quæ munus aliquod efficere molitur, atque eam sibi proponat exemplar, præclarum opus efficiat necesse est. Sin autem eam quæ gignitur, nunquam illam, quam expetet, pulchritudinem consequetur. de Vniuers. 5
 specie non modò aliqua, sed etiam pulcherrima deum esse decet. de Nat. d. 2. 20
 specie probabile. Acad. q. lib. 2. 91
 species Latine, quas Plato idææ Græcè vocat, mirificè amplexatus est. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 24

obuerfentur species honestæ animo. Tusc. q. lib. 2. 46
 species seu ideas primus labefactauit Aristoteles. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 24
 species deorum, corpus non esse, sed quasi corpus, nec habere sanguinem, sed quasi sanguinem, dixit Epicurus. de Nat. deo. 1. 35
 in speciebus quiddam diuinum secundum Platonem. Acad. q. lib. 2. 24
 specimen cæteris esto ordo Senatus. 3. de Leg. 10
 si id quod specimen haberet honesti. Off. 3. 10
 specimen naturæ capiendum ex optima quaque natura. Tusc. q. lib. 1. 26
 specimen temperantia prudentiaque. Scævola. 3. de Nat. deo. 60
 quorsum igitur hæc spectat oratio? Tusc. q. lib. 1. 48
 si ad perniciem patriæ res spectabit. Off. 3. 122
 quod spectet & valeat ad bene beatæque viuendum. Off. 2. 7
 spectare aliquid & visere. Tusc. q. lib. 1. 37. Scævola Græcè dicitur.
 spectare alta. Tusc. q. lib. 1. 66
 spectare magna, & ad ea rectis studiis contendere. Off. 2. 63
 hunc dignum spectatu arbitrantur. Off. 2. 54
 vt spectatorem te suorum officiorum esse intelligant diligentem. de Pet. Conf. 16
 spectabile corpus effectum est, animus oculorum effugit obtutum. de Vniuers. 33
 quod tadem spectaculum fore putamus, &c. Tusc. q. lib. 1. 38
 spectaculum acerbissimum miserrimumque. Tusc. q. lib. 3. 36
 spectaculum crudele & inhumanum. Tusc. q. lib. 2. 36
 quæ putat esse specula naturæ. de Finib. lib. 2. 28
 cum speculorum leuitas hinc illincque altitudinem assumpsit. de Vniuers. 61
 speculator venatorque naturæ physicus. de Nat. deo. 1. 58
 speculatrix & vindices facinorum & scelerum Eumenides. 3. de Natura deorum 33
 specillum inuenisse, primusque vulnus obligauisse dicitur Æsculapius, Apollinis filius. 3. de Nat. deo. 40
 spelunca saxis structa asperis. Tusc. q. lib. 1. 30
 speluncarum concava altitudines. 2. de Nat. deo. 72
 spernere aut reicere Latinas fabulas) (delectari Græcis. lib. 1. de Finib. 4
 spernere voluptates. Parad. 41
 spes rectè à Calatino consecrata est. 1. de Leg. 29
 si spes est expectatio boni, mali expectationem necesse est esse metum. Tusc. q. lib. 4. 66
 spes explorata. Off. 3. 159
 spes immortalitatis. Tusc. q. lib. 1. 27
 magna me spes tenet bene mihi euenire. Tusc. q. lib. 1. 80
 vt spes Romani populi bona de te sit & honesta opinio. de Pet. Conf. 34
 nec habere ne spei quidem extremum, & tamen commune solatium. 3. de Nat. deo. 9
 reliquorum sententiæ spem adferunt, &c. Tusc. q. lib. 1. 21
 reliqui corporis imitandi spem auferebat. Off. 3. 13

præter spem euenire. Tusc. q. lib. 3. 18
 quod te malum rationis in istam spem
 induxit. Off. 2. 76
 in optima spe esse debetis. de Petitione
 Consul. 11
 cum à spe consulatus longè abesset. Off.
 3. 103
 spe beatoris vitæ priuari. Tusc. q. lib. 3.
 lib. 1. 67
 Speusippus & Xenocrates primi Platonis
 rationem autoritatè que susceperunt.
 Acad. q. ed. 1. lib. 1. 25
 Speusippus, fororis Platonis filius. Acad.
 q. ed. 1. lib. 1. 12
 Speusippus, Platonem auunculum subse-
 quens, vim constituit quandam, qua
 omnia regantur, eamque animalem. de
 Nat. d. 1. 24
 sphaera, quam effecit Posidonius. 2. de Na.
 deor. 63.
 sphaeræ conuersiones imitatus Archime-
 des. 2. de Nat. d. 64
 pyramidem tibi ais pulchriorem, quàm
 sphaeram videri. de Nat. d. 2. 34
σφαῖρα interpretari placet globum. de
 Nat. d. 2. 34
σφαῖρα Græci vocat globosum, cuius-
 modi est mundi forma. de Vniuers. 21
 nam superiores definitiones erant Sphae-
 ri, hominis in primis bene definitis.
 Tusc. q. lib. 4. 42. philosophi id nomen
 est, cuius alibi Cicero & Quintilianus
 meminerunt.
 spinæ differendi. de Fin. lib. 4. 74
 spinas partiendi & diffiniendi vocat Ci-
 cero subtiles & pressas partitiones &
 definitiones Stoicorum, quæ dumtaxat
 appellat in Academicis. Tusc. q. lib. 4. 8
 spinis hirsutæ animantes. 2. de Nat. d. 90
 hæc enim spinosiora prius vt consistear
 me cogunt, quàm vt assentiar. Tusc. q.
 lib. 1. 15
 Tiberinum, Spinonem, Anemonem, alia
 propinquorum fluminum nomina vi-
 demus. 3. de Nat. d. 37
 spiritus extremus. Tusc. q. lib. 1. 80
 nec tum quidem post spiritum extremum.
 sub. miseri fuerunt. Tusc. q. lib. 1. 74
 aer quem spiritum ducimus. (id est, spiran-
 do attrahimus. de Nat. d. 1. 14
 in extremo spiritu. de Fin. lib. 2. 82
 quorum vsque ad extremum spiritum
 prouecta est prudentia. Cat. 25
 spirabilis id est, animalis. Tusc. q. lib. 1.
 35
 aer animabilis, spirabilisque natura. 2. de
 Nat. d. 67
 omnino canorum illud in voce splende-
 scit etiam nescio quo pacto in sene-
 ctute. Cat. 25
 quod non splendet oratione. Parad. 3
 sic huius scientiæ splendor delectus est.
 Off. 2. 96
 vt viri boni & splendorem & nomen
 amittas. Off. 3. 108
 qui idem splendorem hominum volun-
 tatesque haberet. de Per. Conf. 33
 tum quis non admiretur splendorem pul-
 chritudinemque virtutis. Off. 2. 53
 alter verò quo splendore est? de Petitione
 Consul. 6
 & splendore nominis capti, &c. de Finib.
 lib. 1. 33
 tamen splendidus hæc ab eis differuntur.
 Off. 3. 25
 vt aliorum spoliis nostras facultates, co-
 pias, opes augeamus. Off. 3. 28
 hæc oratio spoliat deos motu & actione

diuina. de Nat. d. 1. 73
 spoliare alterum propter suum emolu-
 mentum. Off. 3. 27
 neque est contra naturam spoliare eum,
 si possis, quem honestum est necare.
 Off. 3. 39
 spoliare aliquem suo decore. Acad. quæst.
 ed. 1. lib. 1. 14
 spoliare a nimum fanitate. Tusc. q. lib. 4. 17
 spoliare fama probatum hominem. Off.
 3. 101
 spoliare socios. Parad. 55
 sponso voti, qua obligamur deo. 2. de Le-
 gib. 40
 sponsonem facere. Off. 3. 101
 sponte sua ius & honestum omne est ex-
 petendum. 1. de Leg. 36
 ista sua sponte, & per se, esse iocunda. lib.
 1. de Fin. 20
 ¶ Sed vos squallidius. sub. dicitis. de Fin.
 lib. 4. 4
 pluma vel squama obductæ animantes.
 2. de Nat. deor. 9
 cum parua squilla societatem comparã-
 di cibi coit pinna. 2. de Nat. d. 91
 Sp. Posthumius, T. Verurius Coff. Cau-
 dino prælio à Samnitibus superati sunt.
 Cat. 37
 ¶ Stadium. Locus cursus. Tusc. quæst. lib.
 2. 49
 Staseas Neapolitanus, nobilis Peripateti-
 cus, Pisonis doctor. de Fin. lib. 5. 68
 Starastandi cognomen. 2. de Leg. 29
 Starius in synephebis. de Nat. d. 1. 11
 statuere pœnam improbis. Læl. 40
 vt vlla in re statuere possimus quatenus.
 Acad. q. ed. 1. lib. 2. 84
 statuere quid sit sapiens, vel maximè vi-
 detur esse sapientis. Acad. q. ed. 1. lib.
 2. 9
 statua ornata militari. Off. 1. 89
 statura corporis. de Fin. lib. 5. 31
 aut staturam figuramve noscamus. Tusc.
 quæst. lib. 1. 43
 stella illustris & perlucida. Diuinat. lib.
 1. 109
 stella louis aut Veneris coniuncta cum
 Luna, ad ortus puerorum salutaris. Di-
 uin. lib. 1. 75
 stella Martis *μάρτυς*. de Nat. d. 2. 38. eiusque
 cursus.
 stella sancta Mercurii. de Vniuers. 37
 stella Saturni, *σαῦρος* Græcis. de Nat. d. 2. 38
 stella Saturni, Martisve coniuncta cum
 Luna, ad ortus puerorum noxia. Diuin.
 lib. 1. 75
 stella Veneris, *φωσφόρος*, & Lucifer. de Na.
 deor. 2. 39
 stellæ quædam beluarum nomine appel-
 lantur, vt capra, vt lupa. 3. de Nat. d. 18
 stellæ aureæ, insignia deorum, Castoris &
 Pollucis, quæ Delphis erant à Lacedæ-
 monis politæ, paulò ante Leuctricam
 pugnam deciderunt. Diuin. lib. 1. 67
 stellæ, quas Græci Cometas, nostri Crini-
 tas vocant. de Nat. d. 2. 11
 stellæ globosæ & rotundæ, diuinis ani-
 matæ mentibus, circulos suos, orbis-
 que conficiunt celeritate mirabili. Som.
 Scip. 11
 stellæ errantes. Tusc. quæst. lib. 1. 50.
πλανηταί Græci vocant.
 quinque stellæ errantes, alix propius à
 terris, alix remotius disparibus tempo-
 ribus eadem spatia conficiunt. de Nat.
 deor. 1. 61
 stellæ flammæ sunt: quocirca terræ, ma-
 ris, aquarum vaporibus aluntur. 2. de
 Nat. d. 88
 stellæ inerrantes suam sphaeram habent.

de Nat. d. 1. 40
 stellæ inerrantes ex notarum figurarum
 similitudine nomina inuenerunt. 2. de
 Nat. deo. 75
 stellæ Saturni, louis, Martis, Veneris &
 Mercurii, eosdem cursus constantissimè
 seruant, disparibus inter se motibus.
 Tusc. q. lib. 1. 55
 stellarum rotundi ambitus. de Natura
 deo. 2. 36
 stellarum earum, quæ errare dicuntur,
 quantus concentus. 2. de Nat. deo. 89
 stellarum globi, terrarum magnitudinem
 facile vincunt. Som. Scip. 13
 stellarum earum motus, quæ falso dican-
 tur errantes. de Nat. deo. 2. 37
 stellarum inerrantium maxima multitu-
 do. 1. de Nat. deo. 75
 stellarum vagarum motus tum incitantur,
 tum retardantur, sæpe etiam in-
 sistunt. 2. de Nat. deo. 75
 stellis errantibus diuinitatem tribui putat
 Heraclides Ponticus. de Nat. deo. 1. 26
 stellæ quasdam rerum inanimatarum no-
 mine appellamus: vt Argon, vt aram,
 vt coronam. 3. de Nat. deo. 28
 Stephanem appellat Parmenides conti-
 nentem ardore lucis orbem, qui cingit
 cælum, quem appellat deum. de Nat.
 deo. 1. 21
 quid de utilitate loquar stercoreandi? Ca-
 to 49
στέφανος propter firmitatem appellat E-
 picurus. de Nat. deo. 1. 36
 sterilitas agrorum. Diuin. lib. 1. 110
 quia factus extitit in sterilitate naturæ.
 Diuin. lib. 1. 34
 sternebantur lecti plures vni mortuo. 1.
 de Leg. 36
 stratum textile. Tusc. q. lib. 5. 45
 per me vel stertas licet, non modò que-
 scas. Academic. q. ed. 1. lib. 2. 84
 stigmatia. Off. 1. 34
 & vt interit magnitudine maris *Ἄγχι*
 stilla muræ. de Finib. lib. 3. 36
 stimuli doloris. Tusc. q. lib. 2. 57
 te conscientia stimulant maleficiorum
 tuorum. Cat. 21
 quos stipendiarios habeat respub. nos-
 se debet Senator. 3. de Leg. 36
 quid enim est iucundius senectute, stipen-
 dia studii iuuentutis? Cat. 26
 stipem nequis cogito præter idææ matris
 famulos, eoque iustis diebus. 2. de
 Leg. 24
 stipem sustulit suis legibus Cicero, nisi
 eam, quam ad paucos dies propriam
 idææ matris excepit: implet enim su-
 perstitione animos, & exhaurit domos.
 2. de Leg. 39
 si is, cui legatum est, stipulatus est idip-
 sum quod legatum est, vt ea pecunia ex
 stipulatione debeatur. 2. de Leg. 50
 stirps iuris à natura repetenda. 1. de
 Leg. 15
 stirps nullius agricolæ cultu tam diutur-
 na, quàm poetæ versu feminari potest.
 1. de Leg. 1
 quæ quasi stirps est huius quæstionis. de
 Finib. lib. 4. 4
 stirpe antiquissima hic orti sumus. 2. de
 Leg. 2
 sic superstitionis stirpes omnes efficien-
 dæ sunt. Diuin. lib. 2. 114
 stirpes ex terra succum trahunt, quo a-
 lantur ea quæ radicibus continentur.
 2. de Nat. deo. 90
 stirpium asperitate vastari terram non
 patiuntur homines. 2. de Natura deo-
 rum 73

stirpibus infixæ semina terra continet. de
 Nat. d. 1. 19
 stirpitus extrahere errorem. Tusc. quæst.
 lib. 4. 69
 non enim suo iudicio stetit. Off. 3. 145
 atque vtinam respub. stetit, quo cepe-
 rat statu. Off. 2. 4
 stare: contrarium, fugere. Tusc. quæst. lib.
 2. 47
 stare conuentis. Off. 3. 129
 stare in concione. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 133.
 Tusc. q. lib. 3. 42
 sed stare etiam oportet in eo, quod sit iu-
 dicatum. de Fin. lib. 1. 37
 stare iudicio multitudinis. Tusc. quæst.
 lib. 2. 54
 stare suis iudiciis. Tusc. q. lib. 5. 60
 stare promissis. Off. 1. 47
 stans & immobilis orbis. de Vniuers. 47
 stans ac vestitus Vulcanus. de Nat. d. 1. 58
 vt stante repub. facere solebamus. Off. 2. 4
 status moderatus & concors ciuitatis. 2. de
 Leg. 27
 status animi quietus & placatus. Tusc. q.
 lib. 5. 13
 status, & initium eorum vobis à me tra-
 ditur. de Vniuers. 53
 status consiliumque totius vitæ. Acad. q.
 ed. 1. lib. 2. 60
 status vitæ quietæ. de Fin. lib. 1. 38
 in suo statu constanter manebat. de Vni-
 uers. 59
 quia nihil semper suo statu maneat. de
 Nat. d. 1. 22
 à statu cuius est motum. Tusc. q. lib. 3. 13
 vt in causis non semper vniuersum eodem
 statu (sic enim appellamus controuer-
 siarum genera, &c. Tusc. q. lib. 3. 68
 stabilis atque immutabilis rerum com-
 prehensio. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 24
 stabilis opinio permanet, confirmatur
 diuturnitate temporis, & vna cum se-
 culis ætatibusque hominum inuetera-
 scit, sic ita atque vana diuturnitate extra-
 bescit. de Nat. d. 2. 4
 stabilis res. de Vniuers. 9
 nihil stabile, quod inidum est. Læl. 58
 stabilitas amicitia. Læl. 69
 stabilitas fortunæ. Tusc. q. lib. 5. 30
 quæ stabilitatis aliquid habuerunt. Tusc.
 q. lib. 5. 62
 stabilire rempub. de Fin. lib. 4. 54. contra-
 rium, euertere.
 hoc igitur probè stabilito & fixo. Tusc. q.
 lib. 1. 72
 Stoici, Chrysippus, Diogenes, Antipater,
 Mnesarchus, Panætius, Posidonius. lib.
 1. de Fin. 5
 Stoici diu mansuros aiunt animos, sem-
 per negant. Tusc. q. lib. 1. 63
 Stoici negant fieri posse, vt quisquam
 nulli rei assentiat. Acad. quæst. ed. 1.
 lib. 2. 98
 Stoici negant quicquam esse bonum,
 nisi quod honestum sit. de Finib. lib.
 2. 56
 Stoici negant sine deo posse quicquam.
 Acad. q. ed. 1. lib. 2. 111
 Stoici bonis corporis & fortunæ vitam
 beatam compleri negant. Tusc. quæ-
 st. lib. 5. 35
 Stoici contortulis quibusdam ac minu-
 tis conclusiuiculis, nec ad sensus per-
 manantibus, efficiunt volunt non esse ma-
 lum dolorem. Tusc. q. lib. 2. 37
 Stoici putarunt solem, lunam, stellæ om-
 nes, terram, mare, deos esse, quod quæ-
 dam animalis intelligentia per omnia
 ea periret & transeat. Acad. q. ed. 1.
 lib. 2. 110

Stoici dialecticam & physicam virtutum
 nomine appellant, & quare. de Fin. lib.
 3. 56
 Stoici, principes disciplinæ diuinandi.
 Diuin. lib. 1. 6
 Stoici omnia ferè diuinationis genera
 defenderunt. Diuin. lib. 1. 5
 Stoici omnia fato fieri dicunt. Fat. 27
 Stoici fatalem necessitatem *ἀνάγκη* di-
 cunt. de Nat. d. 1. 39
 Stoici præcipua vel producta dicunt, quæ
 Peripatetici bona. Tusc. q. lib. 5. 35
 Stoici & sapientem amatorem esse di-
 cunt, & amorem ipsum conatum ami-
 citiæ faciendæ ex pulchritudinis specie
 definiunt. Tusc. quæst. lib. 4. 60
 Stoici honesta à commodis, non nomine,
 sed genere toto disiungunt. de Natura
 deor. 1. 13
 Stoici existimarunt fore aliquando, vt om-
 nis hic mundus ardore deflagret.
 Acad. q. ed. 1. lib. 2. 110
 Stoici ex omnibus philosophis plurima
 nominauerunt. de Fin. lib. 3. 3
 Stoici cum Peripateticis re consentire vi-
 dentur, verbis discrepare, inquit Antio-
 chus. de Nat. d. 1. 13
 Stoici à Peripateticis & Academicis ver-
 bis magis, quàm sententiis differunt.
 Acad. q. ed. 1. lib. 2. 116
 Stoici cum à Peripateticis & Academicis
 omnia transtulissent, nominibus aliis
 easdem res secuti sunt. de Fin. lib. 5. 19
 Stoici censent sapientes sapientibus etiam
 ignotis esse amicos. de Nat. d. 1. 85
 Stoici dicunt sensus ipsos esse assensus.
 Acad. q. ed. 1. lib. 2. 98
 Stoici studiose exquirunt vnde verba sint
 ducta. Off. 1. 35
 Stoici negant quenquam, nisi sapientem,
 diuinum esse posse. Diuin. lib. 2. 100
 Stoici negant quicquam posse percipi,
 nisi tale verum, quale falsum esse non
 possit. de Fin. lib. 5. 69
 Stoici quod æstimatione omnino aliqua
 dignum sit, completi beatam vitam
 putant. de Fin. lib. 3. 34
 Stoici vsuram (animæ) nobis largiuntur
 tanquam cornicibus. Tusc. quæst. lib.
 1. 63
 Stoicorum anus fatidica *ἀσγία*. de Nat.
 deor. 1. 14
 Stoicorum differendi genus subtile, vel
 spinosum potius. de Fin. lib. 3. 2
 Stoicorum de natura deorū oratio quàm
 sit leuis. 3. de Nat. d. 71
 Stoicorum sententia de diuinatione nimis
 superstitiosa. Diuin. lib. 2. 78
 tanquam leuia quædam vina nihil valēt
 in aqua, sic Stoicorum ista (scilicet argu-
 menta, quod idem sit honestè & bea-
 tē viuere) magis gustata, quàm potata
 delectant. Tusc. q. lib. 5. 11
 pleraque Stoicorum mirabilia, quæ *παρα-
 δόξα* nominantur, sunt Socratica.
 Acad. q. ed. 1. lib. 2. 116
 & primò Stoicorum more agamus, qui
 breuiter astringere solent argumenta.
 Tusc. q. lib. 3. 12
 Stoicorum opinio de mundo. Acad. q. ed.
 1. lib. 2. 110
 Stoicorum pater, Zeno. 3. de Natura deo-
 rum, 15
 Stoicorum princeps, Panætius. Acad. q.
 ed. 1. lib. 2. 98
 Stoicorum somniorum Chrysippus, in-
 terpres vasserimus. de Nat. d. 1. 29
 Stoicis non placet, singulis iecorum sis-
 sis, aut auium cantibus interesse deum.
 Diuin. lib. 1. 100

Stoicis placet, quæ in terris gignuntur, ad
 vsum hominum omnia creari: homi-
 nes autem hominū causa esse genera-
 tos, vt ipsi inter se aliis alii prodesse
 possint. Off. 1. 33
 Stoicis placet, omnia peccata esse paria.
 Acad. q. ed. 1. lib. 2. 114
 Stoicos amicos suos vocat Cicero. Tusc. q.
 lib. 1. 63. à quibus tamen dissentit su-
 per immortalitate animæ.
 Stoicos nihil de diis explicare, id est, in-
 certam relinquere de diis quæstionem.
 3. de Nat. deo. 30
 à Stoicis animum fatidicam *ἀσγία* indu-
 ci. 2. de Nat. deo. 54
 in Stoicis tantos progressus habebat. de
 Nat. deo. 1. 12
 stomachus vtraque ex parte attingens
 tonsillas, palato extremo atque intimo
 terminatur. 2. de Nat. deo. 102
 stomachi calore conchas platea auis
 concoquit. 2. de Nat. deo. 93
 in stomachum primum illabuntur ea, quæ
 accepta sunt ore. 2. de Nat. deo. 102
 intelliges eam stomacho non egere, id est,
 ira, cuius quasi sedem in stomacho col-
 locarunt. Tusc. q. lib. 4. 42
 stomachari. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 112
 an verò vir fortis, nisi stomachari cepe-
 rit, non potest fortis esse? Tusc. quæst.
 lib. 4. 37
 strabones, petuli, sili, flacci, frontones, ca-
 pitones (corporum vitia). de Nat. deo-
 rum 1. 56
 stragulum magnificis operibus pictum.
 Tusc. q. lib. 5. 45. Plautus belluata tape-
 tia vocat.
 stranguria. Tusc. q. lib. 2. 40. difficultas
 vrinæ.
στρατηγία, consilium imperatorum. 3.
 de Nat. deo. 10
 Strato, Theophrasti auditor, acri ingenio
 vir. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 24
 Strato censuit nullam rem in mundo mo-
 ueri præter terram. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 114
 Strato in inuestigatione rerum natura-
 lium, plurimum diffudit à suis. Acad.
 q. ed. 2. lib. 1. 24
 Strato Lampfacenus negat, opera deo-
 rum se vti ad fabricandum mundum.
 Academ. q. ed. 1. lib. 2. 112
 Strato Lampfacenus quæcunque sint, do-
 cet omnia esse effecta natura. Acad. q.
 ed. 1. lib. 2. 112
 Strato quicquid aut sit, aut fiat, naturali-
 bus fieri, aut factum esse docet ponde-
 ribus & motibus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 112
 Strato, relicta morali philosophia, totum
 se ad inuestigationem, contemplationem-
 que rerum naturalium contulit.
 Acad. q. ed. 2. lib. 1. 24
 Strato physicus, Theophrasti auditor, o-
 mnem vim diuinam in natura sitam
 esse censet. de Nat. deo. 1. 26
 Stratonici vrbanum diuim. 3. de Nat. d. 35
 ne stridorem quidem ferræ tum, cum a-
 cuitur. Tusc. q. lib. 5. 83
 in quibus est studium. Acad. q. ed. 2. lib. 1.
 6. pro, qui philosophiæ studio tenen-
 tur.
 magnum studium optimarum artium.
 Acad. q. ed. 1. lib. 2. 11
 studium bellicæ gloriæ. Off. 1. 89
 studium certandi. Academic. quæst. ed. 1.
 lib. 2. 59. *στρωγία* Græcè dicitur.
 studium concerrationis. Diuin. lib. 1. 57
 studium exquirendi. Academic. quæst.
 ed. 1. lib. 2. 8
 studium suffragationis. de Per. Conf. 15
 §§. iiii.

sumimum studium literarum in aliquo esse. lib. 1. de Fin. 11
 studium sapientiae, philosophia. Tusc. q. lib. 1.1
 studium vincendi. Acad. q. edit. 2. lib. 1.31
 studium virtutis. Acad. q. ed. 2. lib. 1.12
 non studii & delectationis causa, sed reipub. leges civitatibus suis scripserunt Zaleucus & Charondas. 2. de Leg. 12
 in eo studii operam, curamque consumpsimus. de Nat. d. 1.5
 ad hanc scribendi operam omne studium curamque conuertimus. Off. 3.6
 magnum studium, multamque operam in aliqua re ponere. lib. 1. de Fin. 1
 studium aliquod sibi sumere. Acad. q. ed. 2. lib. 1.5
 studio veri repertiendi ardere. Acad. q. ed. 2. lib. 2.60
 magno studio audire aliquem. Acad. q. ed. 1. lib. 2.11
 suo enim quisque studio maximè ducitur. de Fin. lib. 5.4
 in studio esse. Tusc. q. lib. 2.32
 studio elatus, vereor ne longior fuerim. de Nat. d. 1.40
 esse studio incitato ad inuestigandam veritatem. Tusc. q. lib. 5.50
 studio alicuius rei teneri. Acad. q. ed. 2. lib. 1.3
 qui in aliquo maiori studio & arte versantur. Tusc. q. lib. 1.48
 studia amicorum. de Pet. Conf. 11
 studia doctrinae. id est, philosophiae. Tusc. q. lib. 4.1
 in quibus eadem studia sunt, eadem voluntates, in his sit ut æquè quisque altero delectetur ac seipso, efficiturque id quod Pythagoras vult in amicitia, ut unus fiat ex pluribus. Off. 1.81
 hominum studia ad amplificationem nostrarum rerum prompta & parata, virorum præstantium sapientia & virtute excitantur. Off. 2.14
 studia humana. Tusc. q. lib. 4.29
 studia ingenua. de Fin. lib. 5.45
 studia priuata. Acad. q. ed. 1. lib. 2.6
 studia pugnantia & contraria. de Finib. lib. 1.46
 studia optimarum rerum, sedata tamen & tranquilla esse debent. Tusc. q. lib. 4.44
 studia scientiæ, cognitionisque. Off. 1.31
 studiorum dissimilitudo dissociat amicitias. Læli. 6.4
 tuisque optimis studiis obsequemur. Tusc. q. lib. 2.57
 studia hominum mouere. lib. 1. de Fin. 2
 studia multorum commouere. de Natura deor. 1.7
 studia hominum retinere. lib. 1. de Fin. 2
 & videas esse studia, quæ tibi aduersentur. de Pet. Conf. 11
 & studiis iisdem, & vetustate amicitia cum aliquo coniunctus. Acad. q. edit. 2. lib. 1.1
 vellè ne deterruisset alios à studiis. li. 1. de Fin. 20
 studiosus ingenuarum artium. de Finib. lib. 5.67
 studiosus laudis. Tusc. q. lib. 5.58
 studiosus otii atque rerum tranquillarum. de Pet. Conf. 34
 studiosus venandi. Læli. 6.3
 studiosi. Acad. q. ed. 1. lib. 1.6
 alti studiosi optimi cuiusque, &c. hoc est, ἀριστοφαντα, optimatum statum fouentes. Off. 1.121
 ut ex animo, atque ex illa summa volun-

tate tui studiosi sint. de Pet. Conf. 13
 nec erat unde studiosi scire possent. Acad. q. ed. 2. lib. 1.6. pro, dicere seu petere, ut ibidem paulò post.
 vel teneas studiosos, quos habes. de Pet. Conf. 4
 studiosè audire aliquem. Acad. q. edit. 2. lib. 1.12
 studiosè omnia conquirere. Acad. q. ed. 1. lib. 2.78
 studiosè eorum sepulchra contempler. 2. de Leg. 3
 studiosè defendere aliquam sententiam. Acad. q. ed. 1. lib. 2.129
 id significes te studiosè ac libenter esse facturum. de Pet. Conf. 29
 studiosè reip. subuenire. 3. de Leg. 37
 multo studiosius philosophiæ fontes aperiemus. Tusc. q. lib. 1.5
 studere laudi & dignitati. Diuin. lib. 1.58. & de Fin. lib. 4.54
 studere pecuniæ, imperiis, opibus, gloria. de Fin. 1.47
 omnes stulti, sine dubio miserimi, maximè quod stulti sunt. de Nat. d. 1.17
 omnes stulti serui. Parad. 40
 stulti, nec vitare venturia possunt incòmoda, nec ferre presentia. de Nat. d. 1.17
 stultorum nemo beatus. de Fin. 1.47
 omnes stultos insanire, ut malè dicitur omne cœnum: at non semper. commouet, senties. Parad. 31. Tusc. q. lib. 4.43
 stultitia quantum sit malum. 3. de Nat. deor. 58
 etenim ut stultitia est adepta est quod concupiuit, nunquam se tamen satis consecutam putat: sic sapientia semper eo contenta est, quod adest, neque eam vnquam sui pœnitet. Tusc. q. lib. 5.39
 stultitia senilis, quæ deliratio appellari solet, senum leuitum est, non omnium. Cat. 33
 summa stultitia, frustra confici mœrore, cum intelligas nihil posse profici. Tusc. q. lib. 3.66
 stultitia proprium est, aliorum vitia cernere, obliuisci suorum. Tusc. q. lib. 3.63
 non modò stultitiam meam, sed etiã mores & naturam condemnandam puto. Acad. q. ed. 1. lib. 2.59, & 60
 neque tamen cum se in media stultitia, qua nihil est peius, hæreere intelligant, ægritudine premuntur. Tusc. q. lib. 3.59
 quancunque in domum stuprum intulerint. Parad. 28
 stuprum per vim oblatum. de Finib. lib. 5.59
 Stylpo & ebriosus & mulierosus fuit. Fa. 8
 Stylpo Megaricus philosophus, homo acutus, & temporibus illis probatus. Fat. 8
Quem rectè suadæ medullam dixit Ennius. Car. 46
 suadere rogationem. Off. 3.148
 atque huius deditionis ipse Posthumius suator & author fuit. Off. 3.148
 suavis oratione. Acad. q. ed. 2. lib. 1.24
 suavis poeta Simonides. de Nat. d. 1.42
 suauitas coloris. Tusc. q. lib. 4.24
 suauitas sermonu atque morum. Læli. 59
 ipsa suauitate nocuerunt, quæ fusa (de diis) vocibus poetarum. de Nat. d. 1.31
 sub oculis esse. Acad. q. ed. 1. lib. 2.73
 sub sensu cadere. Acad. q. edit. 1. lib. 2.96
 sub tactum cadere. de Vniuers. 19
 subiciua tempora Ciceroni incurrebant, quæ perire non patiebatur. 1. de Legib. 7

in iis aquis quæ effervescent subditis ignibus. de Nat. deo. 2.20
 subducere alicui cibum. Tusc. q. lib. 2.35
 neque intelligunt se rerum illarum pulchrarum atque admirabilium fundamenta subducere. de Finib. lib. 4.35
 quod non subducta vtilitatis ratione effici solet. de Finib. lib. 2.65
 inita subductaque ratione, nefaria scelera meditantur. 3. de Nat. deo. 52
 illud alterum subdudum tibi homini Platonico suadere. de Pet. Conf. 30
 subire quamuis carnificinam prius, quam, &c. id est, quæuis tormenta, seu quemuis cruciatum. Tusc. q. lib. 5.8
 subire cruciatum voluntarium, retinendi officii causa. Off. 3.143
 subire dolorem. Tusc. q. lib. 2.11
 nonne inutile est, vitiorum subire nomina? Off. 3.74
 subire pœnam dupli. Off. 3.84
 subita omnia videri maiora dies, (id est, temporis longinquitas declarat) quæ procedens ita mitigat, ut usdem malis manentibus non modò leniatur ægritudo, sed in plerisque tollatur. Tusc. q. lib. 3.45
 omnia subita videntur maiora, & quidem ob duas causas: primùm, quòd quanta sint quæ accidunt, considerandi spatium non datur: deinde cum videtur præcaueri potuisse, si prouisum esset, quasi culpa contra actum malum ægritudinem acriorem facit. Tusc. q. lib. 3.45
 subito disputare. Læli. 16. Græci dicunt ἐκ τῆς ἀπορίας τῆς ἀεὶ ἀεὶ.
 subicere bona ciuium voci præconis. Off. 2.122
 subicere se imperio & potestati alterius. Off. 2.30
 subiecta sub sensu. Academic. q. edit. 1. lib. 2.67
 subicienda ferro terra. 2. de Leg. 44
 subleuare calamitates hominum indignorum. Tusc. q. lib. 4.35
 vna illa subleuanda offensio est. Læli. 74
 in sublimè ferri. Tusc. q. lib. 1.33
 qui admodum subornatus à natura in vitam venerit. 1. de Leg. 46
 subsidia valetudinum. Tusc. q. lib. 5.81
 subsidiis temporum victus. 2. de Leg. 44
 subternunt nidos quàm possunt mollescunt. 2. de Nat. deo. 98
 subtrauit animo deus corporeum omne & concretum. de Vniuers. 33
 subterfugere militiam. Off. 3.131
 quàm sit subtile, vel spinosum potius deserendi genus. de Finib. lib. 3.2
 subtiliter concludere. Tusc. q. lib. 1.45
 subtiliter contra aliquem dicere. Acad. q. ed. 1. lib. 2.58
 quod subtiliter magis, quàm dilucidè dicitur. Tusc. q. lib. 1.33
 subtiliter disputari. Acad. q. ed. 1. lib. 2.30
 subtiliter disserere. Acad. q. edit. 2. lib. 1.25
 subtiliter explicare. de Nat. deo. 2.8
 subtilitas. Academic. q. edit. 1. lib. 2.41
 subtilitas disputandi. Tusc. q. lib. 3.48
 subtilitas disserendi. Tusc. q. lib. 5.50
 subtilitate sententiarum non conuorbor, si orationis est siccitas. de Nat. deo. 2.1
 subuenire erroribus. Acad. q. ed. 1. lib. 2.43
 subuenire tempestati. Off. 1.117
 subuolare sursum in locum caelestem. Tusc. q. lib. 1.33. ut facit ignis & aer, nisi in voluptatis locum dolor fortè successerit. de Finib. 1.44

succedere in locum verorum heredum. Off. 3.100
 nec languescens succumbebat senectuti. Cat. 33
 succumbere animo. Tusc. q. lib. 2.49
 succumbere doloribus. de Finib. lib. 1.38
 succumbere fortunæ. Tusc. q. lib. 3.32
 succum ex terra trahunt stirpes. 2. de Natura deo. 90
 sine sufficientis illius expiati sumus. 1. de Leg. 29
 suffragari tibi fratrem laudando mihi videris. 1. de Leg. 1
 suffragandi nimia libido in non bonis causis eripienda fuit potentibus, non latebra danda populo, in qua bonis ignorantibus quid quidque sentiret, tabella vitiosum occultaret suffragium. 3. de Leg. 31
 ex communibus proprii, ex fucosis firmi suffragatores eadè. de Pet. Conf. 23
 suffragii tabellam sui quasi vindicem libertatis habeat populus, dummodo hæc optimo cuique & grauissimo ciui ostendatur, vltroque offeratur, vti sit ipsa libertas, in qua populo potestas honestè bonis grauificandi datur. 3. de Leg. 34
 suffragium tegere. 3. de Leg. 34
 suffragia largitione corrupta. 3. de Leg. 35
 suffragia populi cum sciscitentur, optimatibus nota, plebi libera sunt. 3. de Leg. 10
 suffragia in magistratu mandando, aut de reo iudicando, lege aut rogatione, elàm an palàm ferre melius esset, multum & sæpe quaesitum. 3. de Leg. 30
 suffragia iubet Cicero nota esse optimatibus, populo libera. 3. de Leg. 30
 quos cunctis suffragiis adepti sumus. Off. 2.87
 in suffragiis si quando ambitus sileat, quaeritur quid optimi viri sentiant. 3. de Leg. 35
 in suffragiis fecit lex Maria, ne essent ambitus. 3. de Leg. 34
 in suffragiis voce nihil esse melius sensit Cicero. 3. de Leg. 30
 si me memoria fortè defecerit, tuum est vt suggeras. de Finib. lib. 2.38
 sui est lena natura. de Nat. deo. 1.53
 sui genitorem & effectorem imitantes. de Vniuers. 59
 Sum) Et quicquid es, ex hoc es. de Pet. Conf. 2
 omne quod est, vnum est. Diuin. lib. 2.24
 est tibi semper in ore. 1. de Leg. 5
 non est igitur vt mirandum sit. Di. li. 1.108
 est ita vt dicis. Acad. q. ed. 2. lib. 1.10
 sunt ista. Acad. q. edit. 2. lib. 1.7. pro, sic res habet.
 omnia sunt, sed tempore absunt. Diuin. lib. 1.108
 si quidem in voluptate sint omnia. de Finib. lib. 2.91
 si non fuerint. Acad. q. ed. 1. lib. 2.10. subaudi vera, & rationi consentanea.
 qui in ea voluptate vellet esse. li. 1. de Fi. 26
 perferre vt sciant quantum in his pute esse. de Pet. Conf. 4
 esse nunquam verè potest id quod gignitur, & interit, quod affert opinionem per sensus, rationis experts, quod totum est opinabile. de Vniuers. 3
 qui omnia non tam esse, quàm videri volunt. Academic. q. edit. 1. lib. 2.42
 esse aliquid personæ & dignitatis. lib. 1. de Finib. 2
 esse animo altiore. de Finib. lib. 5.52
 esse animo altissimo & gloriæ cupido. Off. 1.93
 esse animo anxio & sollicito. de Fin. li. 3.47

esse beneuolo animo in aliquem, de Pet. Conf. 27
 esse bono animo. Diuin. lib. 1.55
 esse elato animo. Tusc. q. lib. 1.79
 esse animo excelsio & alto, & virtutibus exaggerato. Parad. 52
 esse animo magno atque forti. de Finib. lib. 3.23
 esse animo quieto & libero. Diu. lib. 2.66
 esse tranquillo animo. Cat. 67
 esse auaritia ardenti. de Fin. lib. 3.30
 esse operto capite. Cat. 30
 esse in bona causa. Off. 3.136
 esse charum & iucundum alicui. de Pet. Conf. 12
 esse effrenatis cupiditatibus. de Finib. lib. 3.30
 esse domi alienæ. Tusc. q. lib. 1.42
 esse minori gloria. Diuin. lib. 1.36
 esse alicui honori & dignitati. Læli. 61
 esse ingenio diuino. Acad. q. edit. 1. lib. 2.108
 esse malo. Parad. 8
 esse optima natura. Tusc. q. lib. 1.29
 esse bonis parentibus. Tusc. q. lib. 5.42
 esse alicui salutis. de Pet. Conf. 15
 esse maximis viribus corporis. Off. 2.129
 esse voluptati. de Finib. lib. 1.19
 esse vultu hilari atque læto. Tusc. q. lib. 1.90
 esse cum imperio. Cat. 59
 esse cum relo. Parad. 38
 esse ex vfu. Tusc. q. lib. 4.12
 esse in ægritudine. Tusc. q. lib. 3.25
 esse in compedibus corporis. Tusc. q. lib. 1.61
 esse in culpa. de Fin. lib. 1.26
 esse in desiderio. Læli. 86
 esse in discrimine. Acad. q. ed. 1. lib. 2.123
 esse in dolore. de Fin. lib. 1.30. & 2.14
 esse in famulatu. Læli. 61
 esse in magna gloria. Diu. lib. 1.36
 esse in maxima gratia & gloria. Off. 3.114
 esse in honore. de Nat. deo. 1.12
 esse in summo honore. Tusc. q. lib. 1.4
 esse in summo imperio. de Fin. lib. 2.55
 esse in laude, vitio. Tusc. q. lib. 4.24
 esse in laudine. de Fin. lib. 2.26
 esse in lubrico. Tusc. q. lib. 4.33
 esse in luctu. Tusc. q. lib. 3.54
 esse in maximis luctibus. Off. 3.127
 esse in malo. Tusc. q. lib. 2.15
 esse in metu. de Fin. lib. 2.44
 esse in morbo. Tusc. q. lib. 3.7
 esse in motu. de Fin. lib. 2.8
 esse in magno nomine & gloria. Diuin. lib. 1.31
 esse in principibus. de Fin. lib. 3.7
 esse in optima spe. de Pet. Conf. 21
 esse in studio dicitur res aliqua, cui quis studet. Tusc. q. lib. 2.32
 esse in tumore dicitur manus, vel quoduis aliud membrum, quum inflatur & intumescit. Tusc. q. lib. 3.16
 esse in viriditate. Læli. 11. quod Græci dicunt ἐν τῆς ἠλικίας ἀκμῆ.
 esse in vitio. Tusc. q. lib. 3.16
 esse in aliqua voluptate. de Fin. lib. 1.26
 esse in summa voluptate. de Fin. lib. 2.8
 non talem videri fuisse in imperio, quales eius maiores fuissent. li. 1. de Fin. 18
 quod fore paratum est, id summum exuperat louem. Diuin. lib. 2.19
 habet exploratum fore se semper, &c. de Nat. deo. 1.37
 futurarum rerum significationes tum vigilantibus, tum dormientibus portendantur. 2. de Nat. deo. 124
 futurarum rerum sempiterna veritas in lege. de Nat. deo. 1.30

quicquid non est futurum, id negat fieri posse Diodorus. Fat. 10
 nihil est pro certo futurum, quod potest aliqua procuracione accidere ne fiat. Diuin. lib. 2.16
 quicquid futurum est, id fieri necesse est, secundum Diodorus. Fat. 10
 futura significari natura sine deo possunt. Diuin. lib. 1.9
 quæ futura sunt, non magis commutari ex veris in falsa posse, quàm ea quæ facta sunt. Fat. 13
 futura vera non possunt esse ea, quæ causas, cur futura sint, non habent. Fat. 20
 futura vera dicuntur, quorum consequenti tempore vera erunt instantia. Fat. 21
 in homine autem summa omnis animi est. de Finib. lib. 5.35
 præsertim quum in eo summa consisteret. Acad. q. edit. 1. lib. 2.29
 summa bonorum & malorum. Acad. q. edit. 1. lib. 2.110
 & tamen in omnibus summa communis. de Fin. lib. 5.33
 quibus summa est in voluptate. de Fin. lib. 4.38
 duoque si numeri, &c. circuitu naturali summa tibi fatalem confecerint. Somn. Scip. 7
 eorum omnium est aliqua summa facienda. de Fin. lib. 4.26
 ad summam, ne agam de singulis. Off. 1.207
 hæc enim oratio de ipsa summa mali nihil detrahit. Tusc. q. lib. 3.47
 nec in summa tamen ipsa aut varietas est vlla, &c. de Fin. lib. 5.10
 idcirco in his rebus summa, nostra sponte moueamur. de Finib. lib. 5.43
 Summanus, calo ictus. Diuin. lib. 1.15
 summersus equus voraginibus nô extirrit. Diuin. lib. 1.65
 summissio vocis. Off. 1.203
 summa aqua, pro summitate seu summa parte aquæ. de Fin. lib. 4.53
 & eam in summa columna collocauisse. id est, in fastigio columnæ. Diu. lib. 1.46
 summa memoria pronuntiabat Philonoster Epicuri sententias. de Nat. d. 1.79
 summum bonum. Acad. q. edit. 1. lib. 2.83. & ed. 2. lib. 1.14, & 16. Græci τὸ ἀγαθὸν vocant.
 summum bonum est, quòd omnia referuntur. Acad. q. edit. 2. lib. 1.14
 summum bonum est ex natura viuere, id est, vita modica & apta virtute perfruere, aut naturam sequi, & eius quasi lege viuere, id est nihil, quantum in ipso sit, prætermittere, quo minus ea, quæ natura postulet, consequatur, quòd inter hæc vult virtute tanquam lege viuere. 1. de Leg. 43
 summum bonum, extremum rerum expectandum. Acad. q. edit. 2. lib. 1.14
 voluptatem quum summum bonum diceret. lib. 1. de Fin. 21
 summum imperium tenere & deponere. de Nat. deo. 1.9
 summum ius militiæ consules habent. 3. de Legib. 8
 de summo bono maloque dissensio. 1. de Legib. 44
 summi viri. Acad. q. ed. 1. lib. 2.120
 summis ingenis, maximis studiis explicatum. Acad. q. edit. 1. lib. 2.15
 summum ex rebus expectendis) (extremum malorum. lib. 1. de Fin. 9
 ad summum venire. Tusc. q. lib. 2.4
 quæ autem sumunt, vt concludant id quod volunt. Acad. q. edit. 1. lib. 1.39
 sumpsisti beatos esse deos, concedimus:

de Nat. deo. 1.62
 sumptus ab igne calorem qui est sus-
 sus in corpore. de Nat. deo. 1.14
 fume ad hanc rem tempus. 1. de Leg. 4
 cum res sumptus non concessas, ex illis
 efficere quod velis placet. de Fi. lib. 4. 41
 sumere aliquid in manus. Tusc. quaest.
 lib. 2.6
 sumere arma. Tuscul. q. lib. 2. 50. & 4.38
 sumere arma imparatum. Tuscul. quaest.
 lib. 1.70
 sumere pro certo, quod dubium contro-
 versumque sit. Diuin. lib. 2.81
 sumere dubia pro certis atque concessis.
 Diuin. lib. 2.82
 sumere publicas operas. Parad. 58
 sumere vehementer repugnantia pro co-
 gruentibus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 42
 sumere spatium ad cogitandum. de Fi-
 nib. lib. 4.1
 sumere sibi aliquid studium. Academic.
 q. ed. 2. lib. 1.5
 sumere virilem togam. Læli. 1
 sumpta ad concludendum. Acad. q. ed. 1.
 lib. 2. 42
 nam omnia quæ sumenda, quæq; legen-
 da aut optanda sunt, &c. de Finib.
 lib. 4.38
 sumptus funerum à Platone ex censibus
 præfinitur à minis quinque vsque ad
 minam. 2. de Leg. 62
 sumptus in diuos manes minuto. 2. de
 Leg. 24
 sumptus ad sacra adhibito, non est arcen-
 da deorum aditu paupertas. 2. de Le. 26
 sumptus funerum extenuato tribus rici-
 nis, & tunica purpurea, & decem ti-
 bicinibus, tollit etiam lamentationem.
 2. de Leg. 55
 sumptus infiniti. Off. 2. 82
 sumptus quotidiani. Tusc. q. lib. 5.66
 sumptus funeris minuendi. 2. de Leg. 54
 sumptus funerum non solum pœna, sed
 etiam tempore minuit Demetrius: an-
 te lucem enim iussit efferr. 2. de Leg. 60
 ut sumptus cæterorum, sic sepulchrorum
 modum rectè requirit. 2. de Leg. 57
 sumptuosa resperio in funeribus subla-
 ta. 2. de Leg. 56
 sed demus tibi istas duas sumptiones, ea
 quæ ἀμύματα appellant dialectici. Diu.
 lib. 2. 84
 fupote pondere ferrentur atomi. de Nat.
 deo. 1.48
 amicos non parere, optimam & pulcher-
 rimam vitæ (vt ita dicam) supellesti-
 lem. Læli. 50
 super dicebant, quicquid cepisset, astringi
 facris. 2. de Leg. 50
 superbius populo visum ac violentius
 ius consulare. 3. de Leg. 18
 superbiloquentia. Tuscul. q. lib. 4. 28
 ex superciliorum aut remissione aut con-
 tractatione. Off. 1. 203
 deque eo, quod ipsi superat, aliis gra-
 tificari volunt. de Finib. lib. 5.39
 superare aliquem doctrinâ, & omni ge-
 nere literarum. Tusc. quaest. lib. 1.2
 superare spem. Læli. 10
 superare varietates iniuriarumque fortunæ.
 de Finib. lib. 4.15
 superata extremis medietas, & præstans
 eisdem. de Vniuers. 29
 superstitio anilis. Diuin. lib. 1.7
 superstitio imbecilli animi atque anilis.
 Diuin. lib. 2.97
 superstitio muliebris. Tusc. q. lib. 3.61
 superstitio simulachrorum auerit
 poetæ, pictores, opifices. de Nat. deo. 1.
 53, vel ea opinio fortasse (subdit) quod

homini homine nihil esset pulchrius.
 superstitionem à religione maiores nostri
 separauerunt. 2. de Nat. deo. 53
 superstitione imbuti. de Nat. deo. 1.39
 superstitione qui est imbutus, quietus ef-
 se nunquam potest. de Finib. 1.46
 superstitione animos implet, & domos
 exhaurit stipis exactio. 2. de Leg. 39
 superstitione tollenda, non tollitur reli-
 gio. Diuin. lib. 2.114
 superstitiones penè aniles. 2. de Nat. d. 52
 superstitioni qui fuerint appellati pri-
 mùm. 2. de Nat. deo. 53
 neque id dicitis superstitione atque ani-
 liter. 3. de Nat. deo. 69
 nihil superuacaneū est in corporis par-
 tum descriptione. de Nat. deo. 1.64
 omnia supera meliora. de Nat. deo. 1.13
 supera atque cælestia cogitare. Acad. qu.
 ed. 1. lib. 2.118
 superiora omnia stare sensit Nicetas Sy-
 racusius. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2.114
 quanto superiores sumus, tanto nos gera-
 mus summissi. Off. 1. 127
 superiores sensus. Acad. q. ed. 2. lib. 1.28
 superiorum gloriam vincere. Acad. quaest.
 ed. 1. lib. 2.1
 quæ à superioribus acceperant. Acad. q.
 ed. 2. lib. 2.15
 supina ora cernuntur depulsionem lumi-
 num. de Vniuers. 61
 suppeditat terra cibos, vt mater. 2. de Le. 61
 atque ibi suppeditans omnium rerum,
 quas natura desiderat, abundantiam &
 copiam. Læli. 73
 vt amori, vt ambitioni, vt quotidianis
 sumptibus copiam suppetant. Tusc. qu.
 lib. 5.65
 supplantare eum quicum certet, aut, &c.
 Off. 3. 55
 nec iudicibus supplex fuit. Tusc. q. lib. 1.58
 nullum supplicium recusare æquitatis &
 fidei conferuandæ causâ. Acad. qu. ed.
 1. lib. 2.25
 supplicia peccatis, præmia rectè factis ex-
 tent. 3. de Nat. deo. 64
 & ad exquisita supplicia proficisci. Off. 3.
 136
 supponere testamenta. Par. 55
 suppressere ægritudinem. Tusc. q. lib. 3.64
 omnèque id nos in iis linguis, quas non
 intelligimus, quæ sunt innumerabiles,
 surdi profectò sumus. Tusc. q. lib. 5.83
 surdaster. Tusc. quaest. lib. 5.83
 sursum deorsum, vltro citroq; commean-
 tibus naturis. 2. de Nat. deo. 61
 sursum & deorsum videretur animal. de
 Vniuers. 61
 sus nihil habet præter escam. 2. de Natu.
 deo. 110
 non sus Mineruam. Acad. q. ed. 2. lib. 1.13.
 πρὸς μιν.
 ad inuestigandum suem, regiones vineæ
 terminauit. de Nat. deo. 2.7
 sue nihil fecit dius natura genuit. 2. de Na-
 tu. deo. 120
 vt non inscitè illud dictum videatur in
 sue, animum illi pecudi datum pro sa-
 le, ne putresceret. de Fin. lib. 5.35
 suscipit vita hominum consuetudineque
 communis, vt, &c. de Nat. deo. 2.45
 suscipite vos, vt illa gignatis. de Vniu. 51
 suscipere periculosas rerum actiones. Of-
 fic. 1. 117
 suscipere æs alienum amicorum. Off. 2.80
 suscipere nimias celeritates. Off. 1.181
 suscipere dolorem. Tusc. quaest. lib. 1.100. &
 lib. 3.56
 suscipere exercitationem corporis labo-
 riosam. de Fin. lib. 1.15

suscipere inimicitias. Læli. 66. Laborem,
 sumptus. Off. 1.41
 suscipere labores diurnos nocturnosque.
 Cat. 74
 suscipere multos labores magnosque in-
 flammatum spe potiundi voluptatum.
 de Fin. lib. 1.47
 suscipere maximos labores, molestiasq;
 Off. 3.30
 suscipere onus graue. Off. 3.8
 suscipere orationem. Acad. q. ed. 1. lib. 2.20
 suscipere partem vitiorum. Tusc. quaest.
 lib. 4.31
 suscipere patrociniū alicuius rei. Diu.
 lib. 2.115
 suscipere patrociniū defertarum reli-
 ctarumque rerum. de Natu. deo. 1.9
 suscipere pericula, labores, dolorem pro
 patria & pro suis. de Fin. lib. 1.19
 dolores suscipiantur maiorum dolorum
 effugiendorum gratia. lib. 1. de Fin. 19
 frustra suscipi miseriam voluntariam.
 Tusc. q. lib. 3.29
 susceptio laborum, dolorumque. Acad. q.
 ed. 2. lib. 1.17
 suscitari è somno. Tusc. quaest. lib. 4.34
 si cuius virtutem suscipiunt. Off. 2.28
 quum cælum suspeximus, cælestiaq; con-
 templati sumus. de Nat. deo. 1.3
 suspicere astra. Tusc. quaest. lib. 1.50
 nihil enim altum, nihil magnificum ac
 diuinum suspicere possunt, &c. Læli. 31
 pluribus etiam suspecta & inuisa. Tusc.
 quaest. lib. 3.1
 in quo neque figuram diuinam, neque
 sensum quiscquam suspicari potest. de
 Nat. deo. 1.21
 nec verò quicquam de natura deorum su-
 spicari potest Protagoras. de Nat. d. 1.22
 suspicari essent aliquam excellentem esse
 naturam. de Nat. deo. 1.71
 nulla suspicio deorū apud efferatas gen-
 tes. de Nat. deo. 1.44
 vt nulla in his fraudis sit iniuriarumque su-
 spicio. Off. 2.47
 vt ne minima quidem suspicio sensus re-
 linquatur. Tusc. q. lib. 1.72
 ne suspicione quidem possum attingere.
 3. de Nat. deo. 45
 quæ te suspirare non sinunt. Parad. 12
 sustinet culpam legis Cassiæ Scipio, quo
 auctore lata esse dicitur. 3. de Leg. 33
 pedes aut alia membra deus mundo non
 adiecit, quibus ingressus corpore susti-
 neret. de Vniu. 23
 sustinere firmè suos assensus. de Fimb.
 lib. 3.25
 sustinere assensus lubricos. Acad. q. ed. 1.
 lib. 2.99
 sustinere assensionem. Acad. quaest. ed. 1.
 lib. 2.50
 sustinere dignitatem & decus ciuitatis.
 Off. 1.173
 quod ea sustinere vix poterat. Acad. quaest.
 ed. 1. lib. 2.19
 sustinere equos. Acad. q. ed. 1. lib. 2.85
 sustinere magnam expectationem hono-
 rum, nominis. Off. 3.8
 sustinere alicuius impetum. Off. 3.62
 est igitur prudentis sustinere vt cursum,
 sic impetum beneuolentiæ. Læli. 56
 sustinere onus grauius Aetna. Cat. 4
 sustinere se à respondendo. Acad. q. ed. 1.
 lib. 2.95
 sustinere se ab omni assensu. Acad. q. ed.
 1. lib. 2.46. & 98
 sustinetur terra axe traiccto. de Vniu. 45
 sustinentur calore omnes mundi partes.
 de Nat. deo. 2.21
 maximas Respub. ab adolescentibus la-

bestiæ atas, à senibus sustentatas & re-
 stitutas reperietis. Cat. 18
 sustollere cachinnum. Fat. 3
 sustollere clamorem. Diuin. lib. 1.70
 sustollere in cælum. Tusc. q. lib. 4.39
 sustollere terrorem mortis. Tusc. quaest.
 lib. 5.4
 semperque esse in disputando suus. de
 Finib. lib. 4.9
 de suis rebus notis videntur loqui. de V-
 niuers. 49
 in hoc enim genere nescio quo pacto ma-
 gis, quam in aliis, suum cuique pulchrū
 est. Tusc. q. lib. 5.47
 Sydera aluntur marinis terrenisque hu-
 moribus, longo interuallo extenuatis.
 de Nat. deo. 2.31
 sydera tota sunt calida & perlucida. de
 Nat. deo. 2.28
 sydera quæ infixæ cælo non mouentur
 loco, sunt animantia, eaque diuina, ob
 eamque causam suis sedibus inhærent,
 & perpetuo manent. Quæ autem va-
 ga, & mutabili ratione labuntur, gene-
 rata sunt. de Vniuers. 47
 sydera natalia. Diuin. lib. 2.72
 syderum duo genera. de Nat. deo. 2.35
 syderum errores multitudine infinita, va-
 rietate admirabili præditi sunt, id quod
 rectè dicitur tempus. de Vniuers. 41
 syderibus, quæ ex nobilissima puraque
 ætheris parte gignuntur, tribuenda est
 eadem diuinitas (quæ & mundo.) de
 Nat. deo. 2.28
 syderaque viderit innumerabilia cælo in-
 hærentia cum eius ipsius (mundi) mo-
 tu congruere, certis infixæ sedibus.
 Tusc. q. lib. 5.51
 συζκαταστροφῆς, Latine assensio & approba-
 tio. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2.36
 Sylla cum in agro Nolano immolaret an-
 te prætorium, ab infima ara subito an-
 guis emerit. Diuin. lib. 1.65
 Sylla, trium pestiferorum vitiorum, lu-
 xuriam, auaritiam, crudelitatis, magister
 fuit. de Finib. lib. 3.59
 Sylla, C. Posthumii aruspiciis rogatu, exer-
 citu in expeditionem educto, ante oppi-
 dum Nolam Samnitum castra cepit.
 Diuin. lib. 1.65
 Sylla timens suo corpori posse accidere,
 quod reliquus C. Marii, primus è patri-
 tiis Cornelius igni voluit cremari. 2. de
 Leg. 52
 Sylla sua lege iniuriarum faciendæ potesta-
 tem tribuit ademit, auxilium ferendi
 reliquit. 3. de Leg. 21
 Sylla victor, acerbiore odio incitatus, dis-
 spari iussit reliquias C. Marii, sitas apud
 Anienem. 2. de Leg. 52
 cum enim tuus iste Stoicus sapiens syllaba-
 tum ista dixerit. Acad. quaest. ed. 1. lib.
 2.110. Alludit ad angustum spinosum-
 que Stoicorum differendi genus.
 Syllum, qui tum erat, maledictis figebat
 Zeno. de Nat. deo. 1.66
 ne syluecat farmentis. Cat. 48
 syluestrium vita. 2. de Nat. deo. 73
 συζκαταστροφῆς; Græci appellant, cognationem
 naturæ, & quasi concentum atque con-
 sensum. Diuin. lib. 2.126
 est in natura iste quasi consensus, quam
 συζκαταστροφῆς Græci vocant. 3. de Natura
 deo. 19
 συζκαταστροφῆς Græci vocant conuenientiam
 & coniunctionem naturæ. Diuin. lib.
 2.96
 qui syngraphas suas legatione persequun-
 tur. 3. de Leg. 18

Hamilear viuis à Syracusanis è castris
 sublatus. Diuin. lib. 1.47
 Syri piscem venerantur. 3. de Nat. deo. 27
 apud Aegyptios ac Syros firmiores vi-
 deas opiniones de bestis quibusdam,
 quam apud nos de sanctissimis tem-
 plis. de Nat. deo. 1.57

T

TAbernaculum sibi captum fuisse, &c.
 de Nat. deo. 2.8
 humor tabescit calore (de aqua sermo est)
 de Nat. d. 2.20
 tabescere molestias. Tusc. quaest. lib. 4.29
 atque vt hæc tabificæ mentis perturbatio-
 nes sunt, &c. Tusc. q. lib. 4.28
 tabulæ nouæ. Off. 2.113
 tabulis refertæ villæ partim publicis, partim
 sacris & religiosis. 3. de Leg. 28
 vt tabella minus multos condénat, quam
 solebat vox. 3. de Leg. 34
 discere rem, & tabellam iubeo dari. 3. de
 Legib. 11
 videtis in tabella iam antè quanta sit fa-
 cta labe. Læli. 39
 sine tabella legem antiquastis. 3. de Le. 33
 tu quidem tabellis obfignatis agis mecū.
 Tusc. quaest. lib. 5.25
 animaduertis ex tot tabellis pictis, quam
 multi votis vim tempestatis effugerint.
 3. de Nat. deo. 66
 qui tabularum incenderit. 3. de Nat. d. 54
 vt tacam, conclusio ipsa loquitur. Acad.
 q. ed. 1. lib. 2.93
 maximæ res tacite præterierunt. id est, si-
 lentio prætermittæ sunt. 3. de Nat. deo. 13
 taciti congressus. Acad. q. ed. 1. lib. 2.6
 Tages, Aruspiciarum auctor. Diuin. lib. 2.39
 talis non est Argiua luno. (de ornatu si-
 mulachri loquitur.) de Nat. deo. 1.57
 non talem videri fuisse in imperio, qua-
 les eius maiores fuisse. lib. 1. de Fin. 18
 de talibus rebus primus quæsiuit Thales
 Milefius. de Nat. deo. 1.19
 nobis senibus ex lusionibus multis talos
 relinquunt & telleras. Cat. 54
 pinnarum talaria. 3. de Nat. d. 42
 non est tam explorata ratio, quam vide-
 tur. de Nat. deo. 1.45
 nonne deum videri Aegyptiis tam hercle,
 quam tibi nostram illam Sospitam. de
 Nat. deo. 1.57
 ne ipsos quidem Græcos est cur tam mul-
 tos legamus. lib. 1. de Fin. 5
 ne exquiredo audire tam multa possunt,
 quam multa sunt, &c. de Nat. deo. 1.68
 taménne ista tam absurda defendes? de
 Nat. deo. 1.55
 sed vbi Xenocrates, vbi Aristoteles ista te-
 tigit pro, de istis mentionem fecit Acad.
 quaest. ed. 1. lib. 2.116
 tangere genu. Tusc. q. lib. 2.49
 nihil tangi potest quod careat solido. de
 Vniuers. 15
 tactus à te aliquoties iste locus. 2. de Le-
 gib. 8
 quem locum miror à Posidonio breuiter
 esse tactum, &c. Off. 3.11
 si tactum aliquid erit de cælo. Diu. lib. 2.114
 tactus interior. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 21
 sic à philosophis dictus, quia tactus or-
 ganum non est ipsa caro, sed aliquid
 subius carnem, in quo est sensus om-
 nium rerum tactilium.
 tactus solis non tepescit solum, sed etiâ
 sæpe comburit. de Nat. deo. 2.29
 in solo tactu interiori Cyrenaici putabât
 esse veri iudicium, quia sentiatur. Acad.
 quaest. ed. 1. lib. 2.22

tactu intimo percipere aliquid. Acad. q.
 ed. 1. lib. 2.69
 mento summam aquam attingens, siri-
 nectus Tantalus. Tusc. q. lib. 1.8
 quinam Tantalidarum inter necioni mo-
 dus paretur. 3. de Nat. deo. 68
 qui tantos progressus habebat in Stoicis.
 de Nat. deo. 1.12
 tanta similitudine adiuncta sunt falsa
 quædam veris, vt in iis nulla insit cer-
 ta iudicandi & assentiendi nota. de Na-
 tu. deo. 1.10
 tantisque imagines. id est, tam multas. de
 Nat. deo. 1.24
 tantum ingenium in tam leues sententiis
 incidisse. de Nat. deo. 1.42
 tantò mihi videtur res obscurior. de Nat.
 deo. 1.42
 cur tantum licentiæ habuerit. de Natu.
 deo. 1.65
 tantum opinio præiudicata poterat. de
 Nat. deo. 1.8
 quo in genere, tantum profecisse videmur.
 de Nat. deo. 1.7
 putas solem esse tantulum? Acad. q. ed. 1.
 lib. 2.114
 tardus & hebes. Acad. q. ed. 2. lib. 1.21
 aut etiam si sis natura tardior. Cat. 19
 tarditas in sensibus. Acad. quaest. ed. 1.
 lib. 2.50
 tarditate & stultitia nihil abiectius. 1. de
 Legib. 38
 ne aut tarditatis vtamur in gressu mol-
 lioribus. Off. 1.181
 Tarquinius, quum exul esset, dixisse fer-
 tur, se intellexisse, quos fidos amicos ha-
 buisset, quosque infidos, quum iam neu-
 tris gratiam referre posset. Læli. 49
 Tarquinius, quæ restitui in regnum nec
 Veientium nec Latinorum armis po-
 tuisset, Cumas se contulisse dicitur, in-
 que ea vrbe senio & ægritudine esse cõ-
 factus. Tusc. q. lib. 3.24
 Tarquinius rex, nec se, nec suos regere po-
 tuit. de Fin. lib. 3.59
 Tarquinius augure Attio Nauiofus est.
 Diuin. lib. 1.32
 Tarquini Superbi somniū. Diu. lib. 1.41
 Tarquini ab Aquila apicem impostum
 putent. 1. de Leg. 3
 Tarquini regnante, licet nulla erat Ro-
 mæ scripta lex de Rupris, iccirco non
 contra illam legem sempiternam Sex-
 Tarquinius vim Lucretiæ Tricipitini
 filia attulit. 2. de Leg. 9
 Tarquini verò quid impudentius, qui
 bellum gereret cum iis, qui eius non tu-
 lerat superbiam? Tuscul. quaest. lib. 3.24
 taurus Marathonius. Tusc. q. lib. 4.40
 taurus optimus. Diuin. lib. 2.22
 taurus Phalaridis. Tusc. quaest. lib. 2.13
 taurus, qui vexit Europam. de Nat. d. 1.54
 tauri cornibus se defendunt. 2. de Natu.
 deo. 96
 tauri aurigeri. Diuin. lib. 2.49
 ex Taygeto monte extrema montis qua-
 si puppis eo terræ motu, quæ Sparta to-
 ta corruit, auulsa est. Diuin. lib. 1.95
 Tedæ ardentes. Acad. q. ed. 1. lib. 2.81
 tegere suffragium. 3. de Leg. 34
 tegere suam sententiam. Tusc. q. lib. 5.8
 tegi humo. Tusc. q. lib. 1.19
 non modò excusatione amicitia tegenda
 non est. Læli. 40
 tectus Vulcaniis armis. Tusc. q. lib. 2.30
 tecta aurata. Parad. 62
 tecta cæzata, laqueata. Tusc. q. lib. 1.69
 tecta magnifica. Parad. 7
 tecta marmorea, ebor & auro fulgentia.
 Parad. 14

teſtorio opere ne ſepulchra exornarentur. 2. de Leg. 60
 tegmen Scythicum. Tuſc. q. lib. 5. 66
 tegumenta corporum vel texta vel ſuta. 2. de Nat. 113
 telam retexere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 86
 tellus, quæ media eſt & nona, neque mo-
 uetur, & inſima eſt, & in eam ſeruntur
 omnia ſuo nutu pondera. Som. Scip. 16
 Telmeſſus, vrbs eſt in Caria. Diuin.
 lib. 1. 78
 In Telmeſſo excellit aruſpicum diſci-
 plina. Diuin. lib. 1. 78
 Telmeſſes agros vberitimo, maximè que
 fertiles incolunt. Diuin. lib. 1. 81
 Tēnos Græci nominant vel ſummum bo-
 num, vel vltimum, vel extremum. de
 Fin. lib. 1. 33
 nec mediocre telum ad res gerendas ex-
 ſtimare oportet beneuolentiam ciuium.
 Læ. 55
 vt ne quid temerè ac fortuito, inconfide-
 ratè, negligentè que agamus. Off. 1. 143
 idque euenit, non temerè, nec caſu. de
 Nat. deo. 2. 4
 temerè & effrenatè ad potiendum incita-
 ri. Cat. 36
 temerè opinari. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 118
 temerè procedere. Academic. quaſt. ed. 1.
 lib. 2. 63
 non temerè, nec fortuito ſati & creati ſu-
 mus. Tuſc. q. lib. 1. 107
 temeritas eſt florētis ætatis, prudentia ſe-
 neſcutis. Cat. 19
 in quibus nulla temeritas, ſed ordo appa-
 ret. 2. de Nat. deo. 59
 omnibus in rebus temeritas in aſſentien-
 do, errorque turpis eſt. Diuin. lib. 1. 7
 temeritas in celo nulla. de Nat. deo. 2. 41
 temeritas à ſapientia diſſidet plurimum.
 Off. 2. 10
 temeritas fortunæ. Parad. 10
 temeritas inſignis, cum aut falſa, aut inco-
 gnita res approbatur. Acad. quaſt. ed. 1.
 2. lib. 1. 32
 temeritas falſarum opinionum. de Fin.
 lib. 1. 35
 temeritas P. Claudii bello Punico pri-
 mo. de Nat. deo. 2. 6
 pleniffimum temeritatis. Acad. q. edit. 1.
 lib. 2. 104
 temeritatem cohibere, & ab omni lapſu
 continere. Acad. quaſt. ed. 2. lib. 1. 32
 quid eſt temeritate fortius? de Nat. deo. 1. 1
 poſita non tam in noſtris conſiliis, quam
 in fortunæ temeritate. Læ. 19
 temperare partes ſingulas ex eodem, &
 ex altero, & ex materia. de Vniuerſ. 19
 temperavit hæc tria in vnam ſpeciem. de
 Vniuerſ. 27
 temperanto cæli ratis regionibus fulgura
 augures. 2. de Leg. 18
 temperare acuta cum grauib. Somn.
 Scip. 17
 temperare ciuitates. Academic. quaſt. ed.
 1. lib. 2. 3
 temperare repub. Diuin. lib. 1. 82
 temperare repub. bonis & inſtitutis &
 legibus. Tuſc. q. lib. 1. 2
 temperans in ea animum vniuerſæ natu-
 ræ permixcebat. de Vniuerſ. 53
 temperas, voluptatem ſummum bonum
 ſtatuens, eſſe nullo modo poteſt. Off. 1. 9
 temperantem, Græci σωπρον appellat.
 Tuſc. q. lib. 3. 14
 temperantia, eſt moderatio cupiditatum,
 rationi obediens. de Fin. lib. 2. 50
 temperantia eſt, quæ in rebus aut expeten-
 dis aut fugiendis rationem vt ſequa-
 mur, monet. de Fin. lib. 1. 37

aderit temperantia, quæ eſt eadem mo-
 deratio: à me quidem paulò antè ap-
 pellata frugalitas. Tuſc. quaſt. lib. 3. 32
 temperantia in prætermittendis volupta-
 tibus cernitur. de Fin. lib. 5. 62
 temperantia conſtat ex prætermittendis
 voluptatibus corporis. de Nat. deo. 3. 26
 temperantia difficilis in eo, quod ſemel
 admiſſum, coerceri reprimique non po-
 teſt. lib. 1. de Fin. 2
 an temperantia ſinet te immoderatè facere
 quicquam? Tuſc. q. lib. 2. 18
 temperantia, libidinum eſt inimica. Of-
 fic. 3. 162
 quid ad hanc fortitudinem, de qua loqui
 mur, temperantia adiuncta, quæ ſit mo-
 deratrix omnium commotionum? Tu-
 ſcul. q. lib. 5. 32
 quemadmodum temperantia ſedat appe-
 titiones, & efficit, vt hæc rectè rationi pa-
 reant, conſeruatque conſiderata iudi-
 cia mentis: ſic huic inimica intemperan-
 tia omnem animi ſtatum inflammat,
 conturbat, incitat. Tuſc. q. lib. 4. 17
 ſed haud ſcio an rectè ea virtus (nempe
 temperantia) frugalitas vocetur. Tuſc.
 quaſt. lib. 3. 14
 temperantiam, Græci σωπροντιαν vocant.
 Tuſc. quaſt. lib. 3. 14
 temperatio. Acad. quaſt. ed. 1. lib. 2. 77. di-
 citur in opificiis mechanicis, qua fabri
 æs, ferrum, vel aliam quamcunque ma-
 teriam temperant, & ad operandum
 idoneam reddunt.
 cæli temperatio. de Nat. deo. 2. 10
 temperatio ciuitatis. Tuſc. q. lib. 4. 1
 temperatio corporis dicitur, quæ ea con-
 gruunt inter ſe, è quibus conſtat.
 Tuſc. q. lib. 4. 23. & lib. 1. 55
 temperatio iuris, quum poteſtas in popu-
 lo ſit: auctoritas, in ſenatu. 3. de Leg. 26
 temperatio menſium. 2. de Leg. 13
 temperatio modica & ſapiens iuri conſu-
 lum ſuperiori & violentiori acceſſit
 creatione tribunorum. 3. de Leg. 18
 temperatio hæc eſt Reip. quæ effici non
 potuit, niſi tali deſcriptione magiſtra-
 tum. 3. de Leg. 14
 temperatio huius vitii præſto eſt. 3. de Le-
 g. 26
 temperatione caloris oriuntur & auge-
 ſcunt (ſemina). de Nat. deo. 2. 19
 vt temperatione naturæ vigeat & ſentiat.
 Tuſc. q. lib. 1. 19
 temperatione trium partium proportio-
 ne compacta. de Vniuerſ. 35
 temperamētum, quo tenuiores cum prin-
 cipibus æquari ſe putarint, inuentum.
 3. de Leg. 23
 tempeſtas, tempeſtius, Vide Tempus.
 templum Virtutis & Honoris à Q. Maxi-
 mo dedicatum bello Liguriſtico, ac mul-
 tō pōſt à M. Marcello renouatum. de
 Nat. deo. 2. 44
 cuius (dei) hoc templum eſt omne, quod
 conſpicis. Som. Scip. 10
 templum deorum eſſe mundum hunc
 omnem Perfarum Magi cenſuerunt. 2.
 de Leg. 27
 templa Acherontia. Tuſc. q. lib. 1. 40
 templa Cupidinis & Voluptatis. de Nat.
 deo. 2. 45
 templa Mentis & Fidei ab Attilio Calati-
 no, in Capitolio conſecrata, & à M. Æ-
 milio Scauro dedicata. de Nat. deo. 2. 44.
 & 2. de Leg. 29
 templa Opis, Salutis, Concordiæ, Liber-
 tatis. de Nat. deo. 2. 45
 templa publicè vota & dedicata. 3. de Na-
 tu. deo. 30

templa efflata & liberata augures haben-
 to. 2. de Leg. 18
 nonne aſpicis, quæ in templa veneris?
 Som. Scip. 14
 breue tempus ætatis fatis eſt longum ad
 bene honeſtè que viuendum. Cat. 64
 infinitum tempus ætatis. de Fin. lib. 2. 72
 vltimum tempus ætatis. de Fin. lib. 2. 72
 tempus diuturnum in aliqua re conſu-
 mere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 1
 tempus graue. Diu. lib. 2. 63
 tempus hyemale. Diu. lib. 2. 25
 tempus idoneum ad agendum. Off. 1. 199
 quàm inimicitiarum tempus cogitandū.
 Læ. 54
 nullum tempus eſt, quod iuſtitia vacare
 debeat. Off. 1. 93
 tempus liberum, quum ſoluta nobis eſt
 eligendi optio, quumque nihil impedi-
 dit, quo minus id quod maximè pla-
 ceat, facere poſſimus. lib. 1. de Fin. 26
 quum tempus mortis veniſſet. Tuſc. qu.
 lib. 1. 41
 tempus naſcēdi nihil ad agendam vitam
 pertinere, ſed vim & naturam gignen-
 tium. Diuin. lib. 2. 75
 tempus eſt actionis opportunum, iuxta
 Stoicos. Off. 1. 199
 tempus poſtmeridianum. Tuſc. q. lib. 3. 6
 quum tempus neceſſitatis que poſtulat. Of-
 fic. 1. 113
 tempus ratum. Diu. lib. 2. 33
 tēpus nihil noui efficit, & primum quid-
 que replicat. Diu. lib. 1. 107
 tempus, vt ſacrificiorum libamenta ſer-
 uentur, foctiſque pecorum, diligenter
 habenda ratio intercalandi eſt. 2. de Le-
 gib. 30
 tempus vernum. Cat. 64
 quod cuique temporis ad viuendum da-
 tur, eo debet contentus eſſe. Cat. 63
 temporis breuitate ab aliquid faciendo
 excludi. Acad. quaſt. ed. 1. lib. 2. 50
 temporis motus conſignandus è curſu ſi-
 derum. de Vniuerſ. 27
 multum temporis in iſta vna diſputatio-
 ne conſumpſimus. Acad. quaſt. ed. 1.
 lib. 2. 13
 cui quum multum adoleſcens diſcendi
 cauſa temporis tribuiſſem. Off. 2. 5
 nullo pūcto temporis intermiſſo. de Na-
 tu. deo. 1. 37
 ad temporis ſpatorum ſignificationem
 mundi partes noxæ conſtitutæ. de Vni-
 uer. 57
 longinqui temporis vſu & periclitatio-
 ne aliquid percipere. 2. de Nat. d. 121
 niſi fortè eam pecuniam in Reipub. ma-
 gnum aliquid tempus contulerit. Of-
 fic. 3. 126
 tempus ad hanc rem ſume. 1. de Leg. 14
 vſque ad vltimum tempus ſenectutis.
 Cat. 56
 ex tempore conſilium capere. Off. 2. 47
 extremo tempore. Cat. 27
 obſeruata ſunt hæc tempore immenſo.
 Diuin. lib. 1. 10
 tempora Heroica. Diuin. lib. 1. 1
 nonnunquam eiſmodi incidunt tempo-
 ra. lib. 1. de Fin. 25
 tempora quædam ſubiſſua incurrunt,
 quæ ego perire non patior. 1. de Le-
 gib. 7
 nulla temporum circunſcriptio meretur
 ſpatio æternitatem. de Nat. d. 1. 16
 quibus temporibus (pro, quando) Acad.
 q. ed. 1. lib. 2. 1
 ſophiſtes temporibus illis vel maximus.
 de Nat. deo. 1. 44
 remiſſa temporibus, ſcilicet Reipub. in-

teſſigit enim tēpora turbulenta bello-
 rum ciuiliū. Tuſc. q. lib. 1. 1
 tempeſtas maris ſubita, quàm antè prou-
 iſa, terret nauigantes vehementius.
 Tuſc. quaſt. lib. 3. 45
 in tranquillo tēpeſtate optare, demen-
 tis eſt: ſubuenire autem tempeſtati qua-
 ſi ratione, ſapientis. Off. 1. 115
 quaſi tempeſtate delati. Academic. q. ed.
 1. lib. 2. 9
 tempeſtates ac temporum varietates. de
 Nat. deo. 1. 4
 tempeſtates pop. Rom. ritibus conſecra-
 tæ ſunt. 3. de Nat. deo. 36
 aut tempeſtuoſos fruſtus ex his capere poſ-
 ſemus. Off. 2. 19
 multa mihi ipſi ad mortem tempeſticia
 fuerunt. Tuſc. q. lib. 1. 98
 quid tendit, & c. de Fin. lib. 2. 13
 ad reliqua acri tendebamus animo. Di-
 uin. lib. 2. 3
 tetendit deus animum per totum mun-
 dum. de Vniuerſ. 25
 tendere plagas. Off. 3. 89
 craſſæ tenebræ. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 112
 quantæ tenebræ eruptione igniū Ætneo-
 rum, ſinitimas regiones obſcurauerunt.
 2. de Nat. deo. 70
 ſi quid tenebrarum offudit exilium. Tu-
 ſculan. q. lib. 3. 70
 tenebras rebus clariffimis obducere.
 Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17
 tenebris omnia circumfuſa. Acad. q. ed. 1.
 lib. 3. 22
 in tenebris tanquam in gurguſtio habi-
 tauerat. de Nat. deo. 1. 17
 tenebris obſita loca. Tuſcul. q. lib. 1. 41
 his propoſitis tenuit proſus conſequen-
 tia. de Fin. lib. 4. 44
 tenuerunt hoc eorum poſteri iure. 2. de
 Leg. 54
 interea hoc tenebo. id eſt diſputabo. lib.
 1. de Fin. 18
 tene rationem quam ceppiſti. 2. de Leg. 62
 teneat oportet cælum complexu ſuo om-
 nia animalia. de Vniuerſ. 51
 quo diutius memoriam ſui teneremus.
 Cat. 72
 tenerent religiones quæ eſſent in more
 maiorum. 2. de Leg. 39
 quod multos annos tenuiſſet. Academic.
 q. ed. 1. lib. 2. 65
 hanc ego cum teneam ſententiam. lib. 1.
 de Fin. 27
 tenere animum attentum ad decori con-
 ſeruationem. Off. 1. 183
 tenere auguria. Diuin. lib. 1. 77
 tenere auctoritatem in ſuos. Cat. 33
 tenere cauſas & rationes rerum. Tuſc. q.
 lib. 1. 24
 tenere ciuitatem ſeruitute oppreſſam.
 Tuſc. q. lib. 5. 42
 tenere clauum. Cat. 16
 tenere conciones. de Pet. Conf. 33
 tenere conſtantiam. Off. 1. 167
 tenere conſuetudinem decernendi debet
 ſenator. 3. de Leg. 36
 tenere curſum. Tuſc. quaſt. lib. 4. 26
 tenere aliquem deuinctum. de Pet. Con-
 ſul. 15
 tenere omnia quæ futura ſunt, nemo, niſi
 deus, poteſt. Diuin. lib. 1. 107
 tenere conſularis dignitatis gradum. Off.
 3. 134
 tenere gubernacula reipub. Diuin. lib. 2. 2
 tenere imperium in ſuos. Cat. 33
 tenere & deponere ſummum imperium.
 de Nat. deo. 2. 9
 tenere inſtitutum. Tuſcul. q. lib. 4. 6
 tenere iracundiam. Parad. 41

tenere firmam & perpetuam iucundita-
 tem vitæ. de Fin. 1. 53
 tenere ius auſpicioſum. de Nat. deo. 2. 8
 tenere ius ſuum & libertatem. Tuſc. quaſt.
 lib. 2. 55. & 3. 17
 tenere locum altiffimum, & maximè ex-
 cellentem. de Fin. lib. 4. 30
 tenere mediocritatem, quæ eſt inter ni-
 mium & parum, 70. Off. 1. 115
 tenere memoriam alicuius. de Fin. lib. 3. 7
 tenere mordicus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 48
 tenere aliquid mordicus. de Fin. lib. 4. 74
 tenere ſuum munus. Tuſc. q. lib. 5. 29
 tenere percepta & comprehenſa. Acad. q.
 ed. 1. lib. 2. 13
 tenere populum concionibus. Off. 1. 169
 tenere præterita. Tuſc. q. lib. 1. 53
 tenere principatum alicuius rei. Tuſc.
 quaſt. lib. 1. 17
 tenere principatum ſententiæ. Cat. 59
 tenere riſum. de Nat. deo. 1. 49
 tenere ſe ſuis ſinibus. de Fin. lib. 3. 1
 hoc loco ſe tenere Triarius non potuit.
 de Fin. lib. 2. 18
 tenere ſtabilem ſcientiam rerum. de Fi-
 nib. 1. 49
 tenere viam, quam quis inſtituerit. de Pe-
 tit. Conf. 36
 quod tenere atque ſeruare id, quod ſtatue-
 runt, non poſſunt. de Fin. lib. 1. 37
 in Naſiſiphane Democriteo tenetur. de
 Nat. d. 2. 19
 terra tenetur natura & viger. 2. de Natu.
 deo. 60
 tenetur tribus rebus animantium vita. 2.
 de Nat. deo. 101
 tenentur aſtricti. Acad. quaſt. ed. 1. lib. 2. 8
 ſi maximè talis eſt deus, vt nulla gratia,
 nulla hominum charitate teneatur. de
 Nat. deo. 1. 87
 teneatur modò illud. Acad. quaſt. ed. 1.
 lib. 2. 91
 quum homines & beſtiæ hoc calore te-
 neantur, & propterea moueantur & ſen-
 tiant. de Nat. deo. 2. 14
 vt multi ſpe tui præſidi teneantur. de Pe-
 tit. Conf. 32
 vt pompa ludis, atque eiſmodi ſpectacu-
 lis teneantur. de Fin. lib. 5. 45
 teneri anguſtis. Tuſc. quaſt. lib. 3. 14
 teneri cognatione deorum dicitur ani-
 mus. Diuin. lib. 1. 59
 teneri iunctiōne aliqua. Tuſc. q. lib. 1. 58
 teneri iſteurandus. Off. 3. 135
 teneri ſpe. de Pet. Conf. 15
 teneri & allici aliqua re. de Pet. Conf. 36
 teneri ſtudio alicuius rei. Acad. qu. ed. 2.
 lib. 1. 3
 tenacitate vnguium cibū arripiunt quæ-
 dam animalia. 2. de Nat. deo. 91
 Tenes, deus, apud Tenedios. 3. de Nat.
 deo. 27
 quum tetarit ſe totum homo atque per-
 ſpexerit. 1. de Leg. 45
 tentare aliquid armis & caſtris. Off. 2. 114
 tentare pede flumen. 2. de Leg. 6
 tentari morbo. Tuſc. q. lib. 4. 24
 tenuis & acuta diſtinctio. Acad. q. ed. 1.
 lib. 2. 41
 qui tenuioris ordinis eſſent. 3. de Leg. 28
 æthereus locus tenuiffimus eſt, & ſemper
 agitatur & viger. de Nat. deo. 2. 30
 tenuiffimum & pleniffimum lumen lu-
 næ. de Nat. deo. 1. 37
 tenuitas carum rerum, quas terra pro-
 creat. Diuin. lib. 2. 13
 an tanta ſit eius tenuitas, vt fugiat aciem?
 Tuſc. quaſt. lib. 1. 42
 & iſta maximè propter limatā quandam
 & rerum & verborum tenuitatem. de

Fin. lib. 3. 32
 verbo tenus veteres de Rep. diſputabant.
 3. de Leg. 15
 tepor (maris ventis agitati) non eſt exter-
 nus aut aduētitiuſ: ſed ex intimis (eius)
 partibus agitatione excitatus. de Nat.
 deo. 2. 10
 ſolis tactus nō tepefacit ſolum, ſed etiam
 ſæpe comburit. de Nat. deo. 2. 19
 tepescent maria agitata vētis. de Nat. d. 2.
 20. ob incluſum calorem.
 à tergo inſequi. Tuſc. quaſt. lib. 1. 78
 neque terminum malorum prius aſpi-
 ciet. de Vniuerſ. 57
 termini, quos pepigit Socrates, requirēdi,
 iſſique parendum. 1. de Leg. 43
 hunc terminum hæc habebat. de Vni. 47
 nunquam terminat nec magnitudinis,
 nec diuturnitatis modum, & c. Tuſc. q.
 lib. 2. 40
 terminarunt regiones vineæ lituo. de Na-
 tu. deo. 2. 7
 qui bona voluptate terminauerit, mala
 dolore. Off. 3. 161
 ſi iſſidem ſinibus gloriæ meam, quibus
 vitam, eſſem terminaturus. Cat. 74
 quæ nunc conſuetudo diuturna triuit. de
 Fin. lib. 3. 12
 ſatis hæſterno ſermone triuimus. Acad. q.
 ed. 1. lib. 2. 19
 tritu ac conſictu lapidum, ignis elicitur.
 de Nat. d. 2. 19
 terra, craſſiſſima mundi regio. de Natu.
 deo. 2. 13
 terra nutibus ſuis vndique in ſeſe con-
 globata. 2. de Nat. deo. 72
 terra hyeme denſior. de Nat. deo. 2. 19
 vt videamus terræ penitus defixa ſit, &
 quaſi radicibus ſuis hæreat, an media
 pendeat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 113
 terra (inquit Plato) vt focus, domicilium
 ſacrum omnium deorum eſt. Quocir-
 ca ne quis idem conſecrato. 2. de Le-
 gib. 43
 terra & aqua in medium mundi locum
 grauitate ſeruntur & pondere. Tuſc. qu.
 lib. 1. 33
 terra grauidata ſeminibus, omnia parit &
 fundit ex ſeſe. 2. de Nat. deo. 59
 terra foeta frugibus. 2. de Nat. deo. 117
 terra cum cælo hilarata videatur. 2. de Na-
 tu. deo. 75
 terra eſt inſima. de Nat. deo. 2. 13
 omnis terra, parua quædam inſula eſt, cir-
 cumfuſa illo mari, quod Atlantiū,
 quod Magnum, quod Oceanum appel-
 latur. Som. Scip. 22. & 23
 terra nona immobilis manens, ima ſede
 ſemper hæret, complexa medium mun-
 di locum. Som. Scip. 18
 terra humatis in ea mortuis, obduſta fru-
 gibus obſerebatur, vt ſinus & gremium
 quaſi matris mortuo tribueretur, ſo-
 lum autem frugibus expiatū, viuus red-
 deretur. 2. de Leg. 58
 terra ad vniuerſi cæli complexum quaſi
 puncti inſtar obtinet. Tuſc. q. lib. 1. 32
 terra enim profeſſo, quoniam pars mun-
 di eſt, pars eſt etiam dei. de Nat. d. 1. 18
 terra quibusdam quaſi cingulis redimita
 & circumdata. Som. Scip. 22
 terra in medio mundi ſita. Tuſc. quaſt.
 lib. 1. 32
 terra ſita in media parte mundi circumfu-
 ſa eſt ære. 2. de Nat. d. 67
 vt mater terra cibos ſuppeditat. 2. de Le-
 gib. 61
 terra in aquam ſe vertit. 3. de Nat. d. 21
 terra veſtita floribus, herbis, arboribus,
 frugibus. 2. de Nat. d. 71

terræ cauernis magna vis caloris continetur. de Nat. deor. 2. 19. eaque hyeme densior insitū calorem continet arctius.

terræ eorum segniore suspicior fore, si ad eam tuendam, ferroque subiciendam superstitionis aliquid accesserit. 2. de Leg. 44

terræ expers solidum nihil esse potest. de Vniuers. 15

terræ expirationibus aer alitur & æther, & omnia sidera. 2. de Nat. deo. 60

terræ faucibus patefactis. 2. de Nat. deo. 70

umbra terræ soli officiens noctem efficit. de Nat. deo. 2. 36

terræ in sepultura corpus redditur, & ita locatum ac sitū quasi operimento matris obducitur. 2. de Leg. 51

reddenda est terræ terra. Tusculan. quæst. lib. 3. 50

terram alticrem nostram, quæ traiecto axe sustinetur, voluit deus esse dici, non esse efficitricem, eandemque custodem antiquissimam deorum omnium, qui intra cælum generantur. de Vniuers. 45

terram lunæ cursus proximè ambit, eiq; supra terram proxima solis circumuectio est, lucifer deinde & sancta Mercurii stella cursum habent solis celeritati parem. de Vniuers. 37

in terram cadere dicuntur corpora. Tusc. q. lib. 2. 19

terram calentem fumare videmus ex recenti fossione. de Nat. d. 2. 19

terram crassissimum circumfundit aer. de Nat. deo. 2. 13

terram eam esse quæ Ceres diceretur, disputat Chrysippus. de Nat. deo. 1. 30

terram deum esse dicit Plato in Timæo & in legibus. de Nat. deo. 1. 23

terram & cælum refert in deos Heraclides Ponticus. de Nat. deo. 1. 26

terram ab igni formari sensit Parmenides. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 109

terram primū, ignemque iungebat deus, terram efficeret moliens. de Vniuers. 15

præter terram, rem vilam in mundo moueri negauit Strato. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 114

terram eam sepeliendis corporibus compleri Plato voluit, quæ mortuorum corpora sine viuorum detrimento recipere: quæ autem fruges ferre, & vt mater, cibos suppeditare posset, eam (inquit) ne quis minuat neque viuus, neque mortuus. 2. de Leg. 61

cur mortifera tam multa perniciosa terra marisq; disperserit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 112

à terra longissimè se efferre. Tusc. quæst. lib. 1. 33

ex terra aqua oritur, & contrā. 2. de Nat. deo. 60

in terra deos spargens. de Vniuers. 57

ex terra succum trahunt stirpes. 2. de Nat. deo. 90

terræ quidem mortiferæ: vt Amphiancti in Hirpiniis, & in Asia Plutonia. Diuin. lib. 1. 71

cælum, ignes, terræ, maria, naturæ omnes, parent diuino numini. de Nat. deo. 1. 17

terrarum varia genera. Diuin. lib. 1. 71

terrarum situs, plus quam lunæ tractus, ad nascendum valere. Diuin. lib. 1. 75

terrena natura. de Nat. deo. 2. 18

terrestre animal. de Vniuers. 43

terrigena, epitheton cochleæ. Diu. li. 2. 102

terripauim. Diuin. lib. 2. 57

terripudim. Diuin. lib. 2. 57

terreri impetu fortunæ. Tusculan. quæst. lib. 5. 23

terribilis res. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 45

terror, metus est concutiens, ex quo fit, vt pudorem rubor, terrorem pallor & tremor, & dentium crepitus consequatur. Tusc. quæst. lib. 4. 15

saturne videtur declarasse Dionysius, nihil esse ei beatum, cui semper aliquis terror impendat. Tusc. q. lib. 5. 46

terror sempiternus. Tusc. quæst. lib. 1. 40

terrore militari adiuncto incitata seruitia. 3. de Leg. 24

his terroribus ab Epicuro soluti. de Nat. deo. 1. 40

tertiū aliquid requirunt ad coherendum omnia duo. de Vniuers. 15

& vt in diuitis Cræsi, teruncti accessio. de Finib. lib. 3. 36

testis locuples. Diuin. lib. 1. 36. & Off. 3. 12

testis natus ad saxa inhærentes beluæ. 2. de Nat. deo. 73

testis religiosissimus. de Fin. lib. 4. 50

testis verus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 74

vt à teste veritate exigunt, non vt à poeta. 1. de Leg. 3

testes falsi fictique. Diuin. lib. 2. 21

testes integri atque incorrupti. de Finib. lib. 1. 55

testibus suis confidere. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 72

testimonium multitudinis non est grauissimum. de Fin. lib. 2. 67

testimonium præclarum iudicii tui mihi dedisti. 3. de Leg. 1

tum qui testimonium diceret. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 135

testimonium contra deos dicere. 3. de Nat. deo. 61

testimonium falsum dicere. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 74

testimonio debito aliquem priuare. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 72

testamentum falsum. Offic. 3. 95

hinc falsa testimonia nascuntur. Off. 3. 46

testamenta in prociū perierūt. de Nat. deo. 2. 4

testamentarius, pro falsorum testamentorum subreptore. Offic. 3. 95

quippe qui testificetur, se ne intelligere quidem, & c. de Fin. lib. 2. 5

testudines quum in terra partum ediderunt, obruunt oua, deinde discedunt. 2. de Nat. deo. 98

tetrior & fœdior natus est. 3. de Leg. 10

quibus nihil nec tetrius, nec fœdus excogitari potest. Offic. 3. 46

qui in eum fuerat teterrimus. Tusc. quæst. lib. 1. 79

posteaquam à Cæsare Tetrarchiæ regno mulctatus est. Diuin. lib. 2. 27

texere plagas. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 136

texta vel suta tegumenta corporum. 2. de Nat. deo. 113

textile in delubris communibus, nec operosius, quam mulieris opus mœstruum dedicato. 2. de Leg. 43

Thales Milesius aquam dixit esse, initium rerum. de Nat. deo. 1. 19

Thales Milesius primus defectionem solis, quæ Aftyage regnate facta est, prædixisse fertur. Diuin. lib. 1. 95

Thales ex aqua dixit consistere omnia. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 108

Thales princeps (Ioniciæ philosophiæ.) Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 108

Thales, qui sapientissimus inter septem sapientes fuit, dicebat homines existimare oportere deos omnia cernere, deorū esse omnia plena. 2. de Leg. 28

Thales vnus è septem sapientibus Græciæ. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 108

Thales Milesius, vt obiurgatores suos conuinceret, ostenderetque etiam philosophum, si ei cōmodum esset, pecuniam facere posse, omnem oleam, antequam florere capisset, in agro Milesio coemisse dicitur. Diuin. lib. 1. 95

Thaumas cur esse dicatur arcus celestis. 3. de Nat. deo. 36

exeamus è theatro, veniamus in forum. 3. de Nat. d. 54

Thebis cælum crassum: itaque pingues Theban & valentes. Fat. 6

Thebis paulò ante Leuctricam pugnam in templo Herculis valua clausæ repagulis subito se aperuerunt, armaque, quæ fixa in parietibus fuerant, ea humi sunt inuenta. Diu. lib. 1. 66

Thebani pingues & valentes. Fat. 6

Theiope, Mneme, Aedæ, Melete, musæ primæ quatuor. 3. de Nat. deo. 38

Themistocles quum consulere, vtrum bono viro pauperi, an minus probato diuiti filiam collocaret, Ego verò, inquit, malo virum qui pecunia egeat, quam pecuniam quæ viro. Offic. 2. 104

Themistocles propter inuidiam in exilium missus. Lat. 40

Themistocles imperator bello Persico seruitute Græciam liberauit. Lat. 40

noctū ambulabat in publico Themistocles, quod somnum capere non possit: querentibusque respōdebat, Miltiadis trophæis se è somno suscitari. Tusc. q. lib. 4. 34

Themistocles, quum ei Simonides, aut quis alius, artem memoriæ polliceretur, Obluionis, inquit, mallem. de Finib. lib. 2. 86. & Acad. q. ed. 1. lib. 2. 2

Themistocles facili Græciæ princeps. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 2

Themistocles quod adiutorem contra patriam inueniret neminem, mortem sibi conscruuit. Lat. 40

Themistocles omnium ciuium nomina perceperat. Cat. 19

Themistocles quum in epulis recusasset iuram, habitus est indoctior. Tusc. qu. lib. 1. 4

Themistocles Seriphio cuidam in iurgio dicenti, non cum sua, sed patriæ gloria splendorem assecutum, respondit, Nec hercle, si ego Seriphus essem, nobilis: nec tu, si Atheniensis esses, clarus vnquam fuisses. Cat. 8

Themistocles cum Solone comparatio. Offic. 1. 105

Themistocles quàm Solonis nomen illustrius. Ibidem.

in Themistocle singularis memoria rerū. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 2

Theodectes magna memoria fuit. Tusc. q. lib. 1. 48

Theodorus aperte deorum naturam sustulit. de Nat. deo. 1. 44

Theodorus Cyrenæus nullos esse deos putauit. de Nat. deo. 1. 2

Theodorus Cyrenæus, philosophus non ignobilis, quum Lysimachus rex ei crucem minaretur, istis quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratus tuis. Tusc. q. lib. 2. 92

Theodorus philosophus, post Diagoram Atheos dictus est. de Nat. d. 1. 44. quod aperte deorum naturam sustulerit.

Theogoniam Hesiodi interpretatus est Zeno. de Nat. d. 1. 17

ii, qui theologi numerantur. 3. de Nat. deo. 37

Theophrastus author haud deterior Timæo, meliorem multi nominant. 2. de

Leg. 12. & 13

Theophrastus veteris disciplinæ auctoritatem fregit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 24. in libro, videlicet, quæ de beata vita scripsit.

Theophrastus in eo libro, quem scripsit de vita beata, multa disputat, quamobrem is, qui torqueatur, qui crucietur, beatus esse non possit. Tusc. q. lib. 5. 19

Theophrastus cum tractat locos ab Aristotele antè tractatos, non mediocriter delectat. lib. 1. de Finib. 5

Theophrastus elegantissimus omnium philosophorum & eruditissimus. Tuscul. q. lib. 5. 19

Theophrastus in libro de beata vita multum admodum fortunæ dedit. de Fin. lib. 5. 11

Theophrastus institutus ab Aristotele, abundauit in eo genere rerum. 3. de Leg. 16

Theophrastus moriens accusasse naturā dicitur, quod ceruis & cornicibus vitā diuturnam, quorum id nihil interesset: hominibus, quorum maxime interfuisset, tam exiguum vitam dedisset. Tusc. q. lib. 3. 58

Theophrastus persequutus est stirpium naturas, omniumque serē rerum, quæ è terra gignerentur, causas atque rationes. de Finib. lib. 5. 9

Theophrastus negauit in sola virtute positum esse beatè viuere. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 24

Theophrastus virtutem suo decore spoliavit, imbecillamque reddidit. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 24

Theophrastus vir & oratione suavis, & ita moderatus, vt per se probitatē quādam & ingenuitatem ferat. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 24

Theophrasti auditor Strato. de Natura deo. 1. 26

Theophrasti inconstans de deo sententia. de Nat. deo. 1. 26

à Theophrasto sunt propria quædam de magistratibus primū quæsitā subtilius. 3. de Leg. 15

à Theopompo non sine causa Ephori Lacedæmonie regibus sunt oppositi. 3. de Leg. 17

Stoaphuata, præcepta Latine Fat. 9

Theramenis in obœda morte constantia. Tusc. q. lib. 1. 79

Theramenis oratio, qua facit eum Plato vsū apud iudices iam morte mulctatum. Tusc. q. lib. 1. 80

Theseus Atticos demigrare ex agris, & in astu, quod appellatur, omnes se contere iussit. 2. de Leg. 4

an etiam Theseus Marathonii tauri cornua comprehendit iratus? Tusc. quæst. lib. 4. 40

Theseus, Neptuni filius. 3. de Nat. deo. 31

Theseus Hyppolitum perdidit. 3. de Natura deo. 57

Theseus, tribus optationibus sibi à Neptuno datis, optauit interitum Hippolyti filii sui. Off. 3. 117

Thyestes, Latine excaescentia. Tuscul. q. lib. 4. 16

auri Tholosani, cōiurationis Iugurthinæ quæstiones. 3. de Nat. deo. 55

Thoyth apud Ægyptios Mercurius, eodemque nomine anni primus mensis apud eos vocatur. 3. de Nat. deo. 40

vos Thusci ac Barbari. de Nat. deo. 2. 8

T. Flaminus & M. Attilius anno vndevigesimo post mortem Enni consules facti sunt. Cat. 13

Tib. Gracchus, tribunus plebis, potestate

intercedendi collegæ abrogauit. 3. de Leg. 23

Tib. Gracchus, summus augur, & vir sapiens, cuiusq; præstans fuit. Diu. lib. 1. 34

Tib. Gracchus, duobus angustibus domi comprehensus, aruspices conuocauit: & quid responderent, Diuin. lib. 1. 35

Tib. Gracchus consul iterum, creauit P. Scipionem & Caium Figulum Coss. de Nat. deo. 2. 8

Tib. Gracchus, Publii filius, bis consul & censor fuit. Diu. lib. 1. 34

Tib. Gracchus quum tabernaculum vitio cepisset imprudens, quod inauspicato pomœrium transgressus esset, comitia Coss. rogandis habuit. Diuin. lib. 1. 32

Tib. Gracchus regnum occupare conatus est. Lat. 38

Tib. Gracchus Reipub. optimè constitutæ otium perturbauit. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 15

Tib. Gracchum videor concionantem in Capitolio videre, de M. Octauio deserentem sitellam. de Nat. deo. 1. 75

T. Minutius, Q. Æmytius, Tribb. plebis, quod eorum autoritate pax cum Samnitibus erat facta, eis dediti sunt, vt pax Samnitum repudiaretur. Off. 3. 147

T. Veturius, & Sp. Posthumus Samnitibus, quoniam iniussu P. S. que cum eis pugnauerant, dediti sunt. Ibidem.

in augurum precatone Tiberinum, Spinonem, Auenionē, Nodinum, alia propinquorum fluminum nomina videmus. 3. de Nat. deo. 57

tibix modulatē canentes. de Natur. deor. 2. 17

tibiarum neruorumque cantus. 2. de Nat. deo. 110

tibicinis scientia. de Nat. deo. 2. 17

ad tibicinem & cantus honoratorum virorum laudes in funeribus profequantur. 2. de Leg. 57

tibicinis decem extenuato funerū sumptu. 2. de Leg. 55

Timæus concinnè multa dixit. 2. de Nat. deo. 51

in Timæo Platonis facit rerum obscuritas, vt non intelligatur oratio. de Finib. lib. 2. 11

Timagoras Epicureus. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 72

timeremus dies & noctes sempiternum dominum. de Nat. deo. 1. 39

timere, mœrere, in libidine esse, nō in posteris & consequentibus, sed in primis continuè peccata sunt. de Finib. lib. 3. 26, & 27

timere labores & molestias. Off. 1. 101

timor, est metus mali appropinquantis. Tusc. q. lib. 4. 15

magno timore aliquem liberare. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 112

timidus ad mortem. de Fin. lib. 2. 53

timiditas & ignauia non cadūt in virum fortem. Tusc. q. lib. 3. 13

omnis animi debilitata, & humilis, & fracta timiditas, seruitus est. Parad. 52

timiditate nihil contemptius. 1. de Leg. 38

Timocratem Epicurus, fratrem Metrodori sodalis fuit, totis voluminibus concidit. de Nat. deo. 1. 66

Timocratem fratrem suum Metrodorus accusat, quod dubitet, omnia, quæ ad beatam vitam pertinent, ventre metiri. de Nat. deo. 1. 80

Timon. Lat. 73

Timon *μυωβωπας*, id est, humani generis ofor. Tusc. q. lib. 4. 19

Timotheus, Cononis filius, cum belli laude non inferior fuisset, quam pater, ad eam laudem doctrix & ingeni gloriam adiecit. Off. 1. 163

in Timothei fidibus, quod neruos plures quam septem haberet, iussit Lacedæmon inde dem. 2. de Leg. 39

Timotheum clarum hominem Athenis, & principem ciuitatis ferūt, quum conuissit apud Platonem, eoque conuiuio admodum delectatus esset, vidissetque eum postredidisse, Vestræ quidem cœnæ non solum in præsentia, sed etiam postero die iucunda sunt. Tusc. q. lib. 5. 72

tinctā à templis absint, nisi à bellicis insignibus. 2. de Leg. 44

Tiresias oculis captus fuit. Diu. lib. 2. 6

Tiresiā ait Homerus solum sapere apud inferos, cæteros vmbraum vagari modo. Diuin. lib. 1. 77

Titanum è genere statuit eos Plato, qui vt illi celestibus, sic ipsi aduersentur magistratibus. 3. de Leg. 4

quæ quasi titillaret sensus, vt ita dicam. de Fin. lib. 1. 31

& titillantem ex ea re natam lætitiā. de Fin. lib. 3. 1

multitudinis leuitatem voluptate quasi titillantium. Offic. 2. 92

nisi sensus quasi titillarent voluptate. Tusc. quæst. lib. 3. 41

voluptatibus, quasi titillatio sensibus adhibetur. de Nat. d. 1. 79

at non est voluptatum tanta quasi titillatio in sensibus. Cat. 43

titulus insignis & pulcher. Tusc. quæst. lib. 5. 23

quid T. Albutius? nonne animo æquissimo Athenis exul philosophabatur? Tusc. quæst. lib. 5. 78

T. Coruncanus pontifex maximus. 3. de Nat. deo. 3

T. Manlius, quod ad Anienem Gallo, quem ab eo prouocatus occiderat, torquem detraxit, Torquati cognomē inuenit. Off. 3. 154

¶ Toga prætexta. Lat. 33

sumpta virili toga. Lat. 1

qui togati Reip. præfunt. Offic. 1. 111

tolerare animo duos labores. Diuin. lib. 2. 48

toleranter atque humanè ferre morbos. Tusc. q. lib. 2. 56

toleranter dolorem pati. Tusc. q. lib. 2. 38

tolerantia rerum humanarum. Parad. 32

deum ita tollit omnino, vt, & c. de Nat. deo. 1. 23

quid cum eo differas, qui omnino hominem ex homine tollat? Offic. 3. 32

tollamus ergo omnia, & c. ita fit, vt mediterranei mare esse non credant. de Nat. deo. 1. 61

vn de sustulimus (rationem) de Nat. deo. 2. 14. vn de accepimus aut habuimus. neq; se tollere à terra altius possunt. Tuscul. q. lib. 5. 28

tollere aliquem ferro vel veneno. 3. de Nat. deo. 61

tollere ægritudinem penitus. Tusc. quæst. lib. 3. 64

tollere clamores. Parad. 47

tollere manus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 58. mos vehementer mirantium.

tollere falsam opinionem. Tuscul. quæst. lib. 4. 50

tollere perspicua dubiis. de Finib. lib. 4. 56

tollere atque extrahere aliquid radicibus. de Finib. lib. 2. 24

tollatur error omnis imperitorum. lib. 1. de Finib. 29
 non tollerentur ea, nisi fuissent. 2. de Legib. 58
 tolli aut abrogari ea lex non potest. 2. de Leg. 12
 cum tolli diem vtile est. 3. de Leg. 36
 tonfillas vtraque ex parte attingens stomachus. 2. de Nat. deo. 102
 regis virgines vt constrictae tondebant barbam & capillum patris. Tusc. q. lib. 5. 43
 propter tam varia & tam multa tormenta fortunae. Tusc. q. lib. 5. 1
 sed tanquam tormenta quaedam adhibemus. Off. 3. 52
 in tormentis necatus. 3. de Nat. deo. 61
 nam etiam in tormentis recte, honeste, laudabiliter, & ob eam rem bene viuere potest. hoc est, constanter, sapienter, grauitur, fortiter. Tusc. q. lib. 5. 10
 torminosus, *σφοδρής*, ad morbum torminum procliuus. Tusc. q. lib. 4. 21
 tornauit ita deus mundum, vt nihil effici potuerit rotundius. de Vniuers. 13
 torpere cessatione. de Nat. deo. 1. 72
 torpore se tutantur torpedines. 2. de Nat. deo. 96
 Torquatus cum Latinis tertio consulatu conflixit apud Veferim. de Fin. lib. 1. 18
 L. Torquatus cum Cn. Octauio consul fuit. de Finib. lib. 1. 18
 Torquatus apud maiores nostros in gente Populi iudicauit extra sacra & gentem in sepulchra inferri fas non esse. 2. de Leg. 51
 Torquatus filium securi percussit. de Finib. lib. 1. 18
 ego ne Torquatū quidem illum, qui hoc cognomen inuenit, iratum existimo Gallo torquem detraxisse. Tusculan. q. lib. 4. 39. & Off. 3. 154. & de Finib. lib. 1. 18
 torquere oculum. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 72
 torfit deinde in orbem medias longitudines. de Vniuers. 31
 torquetur vna atque eadem conuersione circum se caelum. de Vniuers. 35
 torqueri grauissimis animi doloribus. de Finib. lib. 1. 34
 torqueri memoria malorum. de Finib. lib. 1. 44
 torquem detraxit hosti. lib. 1. de Finib. 28
 torrerit ardore solis, dicitur Zona terræ media & maxima, sub æquatore sita. Som. Scip. 22
 tortuosum genus disputandi. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 89
 totum Epicurum penè philosophorum choro sustulisti. lib. 1. de Finib. 20
 totum se ad aliquid conferre. Academic. quæst. ed. 2. lib. 1. 24
 cum totæ quæstiones scribendo explicantur. de Nat. deo. 1. 7
 non totum reprehendere. lib. 1. de Fin. 7
 tota sunt calida & perlucida (fydera.) de Natura deo. 1. 28
 ista quæ vos dicitis, sunt tota commentitia. de Nat. deo. 1. 66
 totis voluminibus concidit Timocratem Epicurus. de Nat. deo. 1. 66
 ex totis omnibus atque perfectis absolutus mundus. de Vniuers. 21
 Tractato, vide Traho.
 tibi nos, vt antea magna ex parte, sic nunc penitus totosque tradimus. Tusc. q. lib. 5. 4
 qui se totos tradiderunt voluptatibus. Læ. 1. 72

& quæ dicam, trade memoria. Somn. Scip. 5
 qui, quod sciat, ipse non tradat alteri. de Fin. lib. 3. 52
 tradere aliquid artificio & via. de Finib. lib. 4. 8
 tradere elementa loquendi. Acad. q. edit. 1. lib. 2. 83. hoc est, Grammaticam.
 tradere equum domitori. Off. 1. 127
 tradere aliquem alicui in disciplinam. Diuin. lib. 1. 79
 tradere iudicium & artificium disputandi & intelligendi. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 104, & 105
 tradere poculum alicui. Tusc. q. lib. 1. 79
 tradere rationes prudentia. de Finib. lib. 3. 52
 tradere se libidinibus constringendum. de Fin. lib. 1. 37
 tradere se quieti præparato animo. Diuin. lib. 1. 103
 tradere se quieti salubri & moderato cultu atque victu. Diu. lib. 1. 56
 tradere se quieti rebus ad tranquillitatem accommodatis. Diu. lib. 1. 103
 tradere se quieti bonis cogitationibus. Ibidem.
 qui hæc subtilius velint tradere. lib. 1. de Finib. 24
 tradere alicui vias optimarum artium. Diuin. lib. 1. 21
 tradere vias non tam iustitiæ, quam litigandi. 1. de Leg. 13
 tradit magistro. Tusc. q. lib. 3. 2
 traditur gratia aut authoritati reliqua populi voluntas. 3. de Leg. 34
 memoria traditum est. Tusc. q. lib. 1. 4
 traditam quasi à diis religionem tueri. 2. de Leg. 28
 vt traditum est ab iis, qui diis ortos se dixerunt. de Vniuers. 49
 si istud obtinueris, traducas me ad te totū licebit. de Fin. lib. 4. 2
 quæ autem animus ab ista pictura imaginibusque virtutum ad rem veritatemque traduxeris. Tusc. q. lib. 5. 11
 traducere ætatem otiosam & quietam. Ca. 10 74
 traducere ætatem sine vilo aut labore aut contentione. Ibidem.
 traducere orationem à subtilitate disputandi ad exempla. Tusc. quæst. lib. 3. 48
 traductio temporis. Diu. lib. 1. 107
 traduces. Cat. 48
 vt tragi poetæ, quum explicare argumenti exitum non potestis, confugitis ad deum. de Nat. d. 1. 38
 tragædiæ plenæ sceleratorum pœnis. 2. de Legib. 40
 suis te illecebris oportet ipsa virtus trahat ad verum decus. Som. Scip. 27
 trahi disputationibus huc & illuc dicuntur rationes ex coniectura pendentes. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 106
 sic tractat, vt manu doceat, &c. de Nat. deo. 1. 36
 tractare aliquid animo. Tusc. quæst. lib. 5. 52
 tractare artem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 24
 Græco sermone tractare aliquid. lib. 1. de Finib. 1
 tractare genus dicendi forense. Off. 1. 5
 tractare locos graues ex philosophia. Parad. 1
 tractare res non bonas. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 66
 tractare contemplarique res cognitione dignissimas. Off. 1. 215
 tractantur ista ingeniosè. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 78

ab illis has res esse tractatas. lib. 1. de Finib. 5
 quos quidem tibi studiose & diligenter tractandos magnopere censeo. de Finib. lib. 4. 75
 tractabile est, omne quod natum est. de Vniuers. 15
 murumque iaculo traiecit. de Finib. lib. 4. 19
 traiecto axe terra sustinetur. de Vniu. 45
 traiectiones stellarum. Diuin. lib. 1. 24 & 2. 12
 toto genere hoc igneo, quod tranat omnia. de Nat. d. 2. 18
 tranquillum & quietum, non immoderate agitatum, nec fluctuans. de Vniuers. 11
 tranquillè placidèque traducere hoc quod datum est vitæ. Tusc. quæst. lib. 3. 21
 tranquillare animos. de Finib. 1. 40
 quæ est animi tanquam tranquillitas, quam appellant *βελήμη*. de Finib. lib. 5. 19
 tranquillitas animi atque iucunditas. Lælius 70
 tranquillitas animi & securitas adfert quum constantiam, tum etiam dignitatem. Off. 1. 99
 tranquillitas maris intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus commouente. Tusc. q. lib. 5. 13
 tranquillitas vitæ. Tusc. quæst. lib. 5. 4
 transcendere Caucasum. Som. Scip. 13
 in redeundo, quum pomærium trāsiret, (pro, transiret per pomærium. de Nat. deo. 2. 9
 transire amnes auspiciò. Diu. lib. 2. 60
 transire finem. Off. 1. 143
 transire modum. Tusc. quæst. lib. 4. 31
 transire lineas. Parad. 24
 transitio fit visionum fluentium. de Nat. deo. 1. 77. vt è multis vna videatur.
 vt similitudine & transiione visio speciei dei cernatur. de Nat. d. 1. 74
 imagines similitudine & transiione perceptæ. de Nat. d. 1. 36
 quum iam rebus transactis & præteritis orationes scribimus. Tusc. quæst. lib. 4. 44
 & suam culpam in senectutem transferunt. Cat. 13
 cur non se transtulit ad alios? Acad. q. ed. 1. lib. 2. 64
 locos quidem quosdam, si videbitur, trāsferam, & maxime ab iis, quos modo nominauit. lib. 1. de Fin. 6
 transferet eum in muliebrem figuram. de Vniuers. 57
 transferre diuina aliorum ingenia ad cognitionem suorum ciuium. lib. 1. de Finib. 6
 transferre humana ad deos. Tusc. quæst. lib. 1. 52
 transferre nomina ex aliis. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 19
 transferre similitudines. de Fin. lib. 2. 39
 transferri in aliam rem. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 41
 transferretur in moribus suis simillimas figuras pecudum & ferarum. de Vniuers. 57
 quare L. Syllæ, & C. Cæsarum pecuniarum translatio à iustis dominis ad alienos, non debet liberalitas videri. Off. 1. 67
 ne in Africam ante brumam transmitteret. Diuin. lib. 2. 40
 transnare Gangem. Somn. Scip. 13
 transectio Acherontis. Tusculan. quæst. lib. 1. 8

transuersa ex alterius naturæ motione. de Vniuers. 39
 ecce tibi è transuerso Lampisænus Strato. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 112
 apud Trasimenum cecidit C. Flaminius. de Nat. deo. 2. 6
 quantum tremefacta libertas. Off. 1. 32
 tremere & exalbescere per se motu mentis aliquo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 45
 tremere & exalbescere obiecta terribili re extrinsecus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 45
 tremere toto pectore. Tusculan. quæst. lib. 4. 38
 trianguli formam efficiunt græues, quum maria transmittunt. de Nat. deo. 94
 non tenetur cõsulari iure Tribunus. 3. de Leg. 17
 Tribuni apud Romanos Cõsulibus oppositi. Nam illud ipsum quod in iure positum est, habet Cõsul, vt ei reliqui magistratus omnes parent, excepto Tribunus, qui post extitit, ne id quod fuerat, esset. Hoc enim primum minuit consulare ius, quod extitit ipse, quod non teneretur: deinde quod attulit reliquis non modò magistratibus, sed etiam priuatis Cõsulibus non parentibus. 3. de Legib. 17
 & quidem, vt seditiosi Tribuni solent, occludi tabernas iubet. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 133
 Tribuni corū, qui militiæ imperant, sunt. 3. de Leg. 5
 Tribuni plebis sunt, quos plebes contra vim, auxilium ergo, decem creauit. quodque hi prohiberent, quodque plebem rogassent, ratum esto, sanctique sunt, neve plebem orbam Tribunus relinquunt. 3. de Leg. 9
 Tribuni plebis, quum deni crearentur, nullos in omni memoria reperies perniciosos, leues, & non bonos fortasse plures. 3. de Leg. 13
 Tribunorum potestas nimia. 3. de Legib. 22
 Tribunis, quos sibi plebs rogassit, ius esto cum patribus agendi. Idem ad plebem, quod census erit, ferunt. 3. de Legib. 10
 Tribunis iniuriæ faciendæ potestatem Sylla sua lege ademit, auxilium ferendi reliquit. 3. de Leg. 22
 Tribunitia potestas in seditione, & ad seditionem nata, cuius primus ortus inter arma ciuium & obsessis & occupatis vrbis locis procreatus. 3. de Leg. 19
 Tribunitia potestate plebi à patribus concessa, arma ceciderunt, restineta seditio est, inuentum est temperamētum, quo tenuiores cum principibus æquari se putarint, in quo vno fuit ciuitatis salus. 3. de Leg. 13
 in Tribunitia potestate inest quiddam mali, sed bonum quod est quæsitum in ea, sine isto malo non haberemus. 3. de Legib. 22
 Tribunitium mucronem exacuit in nos. 3. de Leg. 21
 Tribunatus C. Gracchi quid iuris bonis viris reliquit. 3. de Leg. 20
 non satis magnam tribuunt inuentoribus gratiam. de Fin. lib. 4. 11
 qui mortuus tam religiosa iura tribuerit. Læ. 1. 12
 quibus rebus candem vim tribueret, alia nomina imponentem. de Fin. lib. 4. 19
 tribuere alicui authoritatem. Tusc. quæst. lib. 4. 60
 tribuere dignitatem alicui. Tusc. quæst. lib. 5. 34

tribuere fidem alicui. Diuin. lib. 1. 5. & Acad. q. ed. 1. lib. 1. 30
 tribuere multum temporis alicui studio. Off. 2. 5
 tribuere officium. Off. 1. 85
 tribuere operam Reipub. Diuin. lib. 2. 5
 tribuere plurimum alicui, *ὡδὲ μέιστον πλεῖον ἔστω*. Off. 1. 71. & Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 13
 tribuere suum cuique: quod iustitiæ est. Off. 1. 23
 tribuere aliquid valetudini. Tusc. quæst. lib. 1. 107
 quæ vita tribuitur rotundo isti deo? de Nat. deo. 1. 18
 quod mihi tantum tribui dicis, quantum ego nec agnosco, nec postulo, &c. Læ. 1. 8
 tributa capitis comitia. 3. de Legib. 39
 tributionem æquabilem vocat Epicurus *ἰσότης*, vt omnia omnibus paribus paria respondeant. de Nat. deo. 1. 36
 in tribus fusc conuocatus populus. 3. de Leg. 39
 in tribus populi partes distribuunt censes. 3. de Leg. 6
 tribules. de Pet. Conf. 13
 Trieterides à quo Dionysio constituta. 3. de Nat. deo. 41
 tripla pars tertia primæ. de Vniu. 29
 tripudium primo terripauum, post tripudium dictum, quod terram pauiat. Diuin. lib. 2. 57
 tripudium fieri dicebatur ab auguribus, si ex offa pullis obiecta quid in solidum cecidisset. Diuin. lib. 1. 28
 tripudium solistimum est, cum offa iam ex ore pulli cecidit. Diuin. lib. 1. 28. & 2. 57
 animaduertit tristitiam. Diuin. lib. 1. 87
 grauius ægrotant, tristius curantur. Ca. 10 61
 quod aruspiciibus tristissimum visum esset. Diu. lib. 1. 84
 tristitia & seueritas abesse debent ab amicitia. Læ. 59
 maritimus Triton pingitur, natantibus inuehens beluis, adiunctis humano corpori. de Nat. deo. 1. 54
 Troilus, Priami filius, in puerili ætate ab Achille interfectus. Tusc. quæst. lib. 1. 77
 trophæum Salaminium. Tusc. quæst. lib. 1. 99
 Trophonius Mercurius, qui sub terris habetur. 3. de Nat. d. 39
 Trophonius & Agamedis historia. Tusc. q. lib. 1. 102. horum sit mentio à Strabone lib. 9
 trudi ad mortem. Tusc. q. lib. 1. 59
 in eiusmodi trunco, qui potest esse sapiens. de Nat. deo. 1. 59
 Tuberto ante legem duodecim tabularum, virtutis causa tributum, vt in vrbis sepeliri posset, quod eius posterit tenuerunt. 2. de Leg. 54
 tuento Censores vrbis templa, vias, aquas, ærarum, vectigalia. 3. de Leg. 6
 vt essent qui terras tuerentur. Cat. 70
 tueri amicum. de Finib. lib. 2. 65
 tueri commoda hominum. Off. 1. 215
 tueri vitæ communem cultum atque vstitutum. Tusc. q. lib. 3. 10
 tueri dignitatem. Tusc. q. lib. 2. 43
 tueri instituta maiorum sacris, cæremoniisque reuendens. Diuin. lib. 2. 114
 tueri mediocritatem officiorum. Tuscul. quæst. lib. 3. 10
 tueri mores & instituta vitæ. Tusc. quæst. lib. 1. 2
 tueri munus Geometriæ. Tuscul. quæst.

lib. 5. 81
 tueri munus officii. Cat. 65
 tueri rem domesticam ac familiarem. Tusc. q. lib. 1. 2
 tueri tempus. Diuin. lib. 2. 4. & Tusc. q. lib. 5. 53
 tueri & munire se beneuolentia multorum. de Fin. lib. 2. 70
 tueri se, vitam, corpusque. Off. 1. 17
 tueri se sua sanctitate. de Fin. lib. 2. 62
 tueri societatem hominum. Off. 1. 23
 tueri munificè & æquè societatem coniunctionis humanæ. de Fin. lib. 5. 60
 vt mihi velim, nolim, sit certa quædam tuenda sententia. de Nat. d. 1. 14
 tutela repub. Som. Scip. 8
 tutela ad eorum vtilitatem qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissa est, gerenda est. Off. 1. 21
 tutela. 12. tabulis olim erat vindicata. Off. 3. 79
 salutem hominum in eius esse tutela. de Fin. lib. 3. 52
 nunquam ab sole longius discedit, &c. 11
 antecedens, tum subsequens (pro, siue antecedit). de Nat. d. 2. 39
 primum ipse liquore, tum aquæ declarat effusio (pro, deinde). de Natura deorum 2. 19
 sunt enim maximæ res in hac ætate nostra: tum autem homines amicissimi. (pro, præterea). 1. de Leg. 6
 modò vnum, tum autem plures deos. de Nat. d. 1. 24
 non eos solū, qui tum erant, fugebat maledictis. (pro, tunc temporis). de Nat. deor. 1. 66
 tum illos exire iussit, post autem, &c. de Nat. d. 1. 8
 tumescere dicitur mare. Diuin. lib. 1. 11
 cum tumor animi refecisset. Tusc. quæst. lib. 3. 33
 citiusque repentinus oculorum tumor sanatur, quam diuturna lippitudo depellitur. Tusc. q. lib. 4. 67
 erat enim in tumore animus. Tusc. quæst. lib. 3. 65
 num manus rectè affecta est, cum in tumore est. Tusc. q. lib. 3. 16
 quodque vetat Chrysippus ad recentes quasi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus, &c. Tusc. quæst. lib. 4. 54
 super tumulum terræ in sepulchris noluit quid statui, nisi columellam, tribus cubitis non altiore, aurmensam, aut labellum. 2. de Leg. 60
 tunica purpurea extenuato sumptu funeris. 2. de Leg. 55
 turba malorum. Tusc. q. lib. 5. 22
 quumque ex hac turba & colluione discedam. Cat. 76
 id ne feræ quidem faciunt, vt ita ruant atque turbentur. lib. 1. de Fin. 27
 aut quid turbassit in agendo, fraus auctoris esto. 3. de Leg. 11
 turbari simul atque captum sit, dimitti consilium debet. 3. de Leg. 37
 turbari opinione bonorum. Tusc. q. lib. 3. 22
 quæ turbulenta ex igne, aere, aqua, atque terra, & rationis expertia homini insederit, cum ipse ratione depulerit, & ad primam atque optimam affectionem animi peruenierint. de Vniuers. 57
 non turbulenti pati humana. Tusc. quæst. lib. 4. 49
 turpi nihil turpius. de Finib. lib. 4. 71
 turpissimum est, quado cum vita pugnat oratio. Tusc. q. lib. 2. 9

quæ te turpiter & nequiter facere nihil patiar. Tusc. q. lib. 3. 32
 nihil tam est contra naturam, quam turpitudine. Off. 3. 45
 turpitudine animi vitis ipsi facillimè percipiunt. de Leg. 3. 8
 turpitudine in statu & motu corporis. de Fin. lib. 5. 44
 nam si omnia fugiendæ turpitudinis, ad dipiscendæque honestatis causa faciemus, non modò stimulos doloris, sed etiam fulmina fortunæ contemnamus licebit. Tusc. quæst. lib. 2. 57
 turtures & cursu & peregrinatione latentur. Diuin. lib. 2. 90
 Tusculanæ villæ magnificentia L. Luculo obiecta. 3. de Leg. 28
 Tusculanarum quæstionum libri, res ad beatè viuendum maximè necessarias aperiant. Diuin. lib. 2. 1
 ¶ Tymon Græcis, bustu Latinis appellari Cicero putat. 2. de Leg. 59
 in tympanidis rogam illatus est Dionysius Tyrannus in suo seculo mortuus. 3. de Nat. deo. 63
 Tyndaridæ qui. 3. de Nat. deo. 8
 Tyndaridæ fratres, Castor & Pollux. Tusc. quæst. lib. 2. 24. sic dicti à Tyndareo patre suo.
 Tyndaridæ Vacieno feruntur obuiam venisse, & aliis. 3. de Nat. deo. 8
 tyrannus, crudelis, & immanis. Off. 3. 36
 in tyrannorum vita, nullus locus est amicitie. Læ. 48
 Tyresias (augur ascitus in fabulis). de Nat. deo. 2. 5
 Tyresias augur, cæcus. Tusc. quæst. lib. 5. 82

V

Vacieno feruntur obuiam venisse Tyndaridæ, & victoriam pop. Romani nuntiauisse. 3. de Nat. deo. 8
 iustitia vacillat, vel iacet potius. Off. 3. 163
 tota res vacillat & claudicat. de Nat. deo. 1. 76
 quantum vacabit à publico officio & munere. Diuin. lib. 2. 5
 nullius philosophiæ vacaret locus. de Nat. deo. 1. 12
 an vacent ab omni curatione & administratione rerum. de Nat. deo. 1. 2
 vacare animo. Diuin. lib. 1. 9
 vacare ab omni concitatione animi. Tusc. quæst. lib. 5. 36
 vacare omnis tempestatis calamitate dicitur aratio fructuosa. Tusc. quæst. lib. 5. 63
 vacare contumelia. Off. 1. 125
 vacare corpore. Tusc. q. lib. 1. 41. de animo dicitur, qui è corpore excessit.
 vacare corpore dicuntur animi somno soluti. Diu. lib. 1. 109
 vacare omni damno. Tusc. q. lib. 5. 63
 vacare omni dolore & molestia. de Fin. lib. 1. 45
 vacare legibus & institutis. Cat. 31
 vacare metu. Tusc. q. lib. 5. 31
 vacare mœnore. Tusc. q. lib. 3. 55
 qui vacare omni molestia summum bonum esse dicunt, eos inuidiosum nomen voluptatis fugere, sed in vicinitate versari testatur Chrysippus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 122, & 118. & Læ. 76
 vacare molestiis. Tusc. q. lib. 5. 76
 vacare omni motu turbido. Tusc. q. lib. 1. 65. de mente dicitur.
 vacare philosophiæ. Diu. lib. 1. 9

vacare populo. id est, liberum esse à populo, popularique iudicio. Tusc. quæst. lib. 2. 55
 vacare vitio. Tusc. q. lib. 3. 16
 vacantes causæ prudentia. de Vniu. 63
 vacationem deorum habere dicuntur sacerdotes, quibus data est immunitas. Acad. quæst. lib. 2. 112
 in omnium vacatione munerum vitam beatam ponimus. de Nat. deo. 1. 38
 & agro à Senatu & vacatione donat⁹ est. de Nat. deo. 2. 5
 vacuus negotiis. de Fin. lib. 4. 10
 quod is locus ab omni turba id temporis vacuus esset. de Fin. lib. 5. 1
 vacuum à mente ac ratione visum. Diu. lib. 1. 56
 vacuum igni videri nihil potest. de Vniu. 15
 nam & vacuo animo illum audiebam, & magno studio. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 11
 itaque quum sumus necessariis negotiis curisque vacui, & c. Off. 1. 21
 vacuitas ab angoribus. Off. 1. 103
 vacuitas ægritudinis. Tusc. quæst. lib. 5. 31
 vacuitas doloris. de Fin. lib. 2. 13
 vacuitas omnis molestia. de Fin. lib. 1. 29
 vadere in carcerem. Tusc. q. lib. 1. 80
 quum alterum vadem mortis accepisset. Tusc. q. lib. 5. 46
 vadem te ad mortem tyranno dabis pro amico. de Fin. lib. 2. 66
 vadimonia constituta: qui sibi, quibus ipsi debeant. Cat. 19
 væcordes, dicti quasi mali cordis, hoc est, turbati animi. id est, vesani, siue male sani. Tusc. q. lib. 1. 16
 de homine minimè vafro malè existimant. de Nat. d. 1. 160
 vaferrimus Stoicorum somniorum interpretes habetur Chrysippus. de Nat. deo. 1. 29
 vaginis iam quasi pubescens includitur. Cat. 47
 non enim sumus ii quorum vegetur animus errore. Off. 1. 9
 errans & vaga sententia (cui opponitur stabilis & certa). de Nat. deo. 2. 1
 vaga & quæ mutabili ratione labuntur sidera. de Vniu. 47
 Valentis & Phoronidis filius alter Mercurius. 3. de Nat. deo. 39
 cum Diodoro Valente dialectico. Fat. 9
 quod angustius apud Græcos valet. id est, magis arctam habet significationem. Tusc. q. lib. 3. 14
 quod eò credo valebat, vt, & c. id est, quod eò pertinebat. 3. de Nat. deo. 3
 valebat vt lex mos maiorum. 2. de Leg. 25
 classe valebant Æginetæ. Off. 3. 90
 viraque re valuisse. de Nat. deo. 2. 1
 arario quid valeat Resp. nolle debet Senator. 3. de Leg. 36
 cuius quum valuisse autoritas, & c. Off. 3. 136
 valere opibus & gratia apud externos per hospites. de Fin. lib. 3. 52. & Off. 2. 94
 valere velocitate ad cursum. Off. 1. 149
 valere viribus ad luctandum. Ibidem.
 multum valere virtute, disciplina. Tusc. quæst. lib. 1. 2
 valentior fraus, quam consilium meum. de Vniu. 51
 quid potest esse mundo valentius? de Nat. deo. 2. 23
 valetudo integra. de Fin. lib. 2. 54. & Tusc. q. lib. 4. 22
 valetudo perdita. Tusc. quæst. lib. 5. 22
 valetudo quibus rebus sustentetur. Off.

2. 127
 quam tenui, aut nulla potius valetudine. Cat. 31
 valua clausæ repagulis. Diuin. lib. 1. 66
 vaneferre diuturnitate labes animi non potest. 2. de Leg. 26
 vanitas, contrarium, veritas. Tusc. quæst. lib. 3. 2
 vanitate nihil turpius. Off. 1. 109
 aquarum quasi vapor quidam habendus est aer. de Nat. d. 1. 20
 vaporibus terræ, maris aquarum aluntur stellæ. 2. de Nat. d. 88
 variæ & multiformes. Acad. quæst. edit. 1. lib. 1. 20
 varium & elegans poema. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 7
 varietas propriè in disparibus coloribus dicitur, sed transfertur in multa disparia. de Fin. lib. 2. 8
 varietas cantandi. de Fin. lib. 5. 46
 varietas fortunæ propria. Diuin. lib. 2. 85
 perturbat nos, ne honesta & turpia rectè diiudicemus, opinionum varietas, hominumque dissensio, & quia non idem contingit in sensibus. de Leg. 35
 temperata varietas & natura sonorum. Tusc. q. lib. 1. 50
 in varietate ac dissensione constituti philosophi. de Nat. d. 1. 2
 varietatene deum delectari putamus? de Nat. d. 1. 17
 varietate infatiabili multitudo eorum incredibilis distinguitur. 2. de Natura deor. 72
 varietates iniuriæque fortunæ. de Fin. lib. 4. 15
 Varro in philosophia excelluit. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 3
 Varro libros antiquitatum scripsit. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 6
 Varro Menippeas satyras scripsit ad exemplum Menippi Cynici. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 6
 in Varronis satyris multa admista ex intima philosophia, multa dialecticè dicta. Acad. quæst. edit. 2. lib. 1. 6
 Varronis scripta enumerantur. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 7
 ¶ Propter benevolentiam vberius dicere. de Nat. d. 1. 41
 quæ vberius disputatur & fusius. de Nat. deo. 2. 15
 nam vt sint illa vendibiliora, hæc vberiora certè sunt, illa, scilicet iuriscultorum: hæc, scilicet philosophorum. lib. 1. de Fin. 10
 vberimè, lætissimèque fructus. 2. de Nat. deo. 118
 vbertas baccharum. id est, foetuum arborum. Tusc. q. lib. 1. 56
 vbertas orationis. Tusc. q. lib. 1. 104. Fat. 3. de Fin. lib. 3. 15
 vbertas earum rerum, quas terra procreat. Diuin. lib. 2. 23
 vbertatem lactis foetusque seruant, idque ne comitti possit, ad eam rem, & rationem cursus annuos sacerdotes finiunt. 2. de Leg. 17
 vbertate mammarum saturantur. 2. de Nat. d. 97
 vbertate Platonis completi. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 12
 virtutem qui adeptus fuerit, vbicumque erit gentium, diligetur. de Nat. d. 1. 85
 in qua non video vbinam mens constas, & vita beata possit insistere. de Natura deor. 1. 18
 vas factus est alter, sistendi eius. Off. 3. 39. vide Vadis.

at figura, quæ vastior belua? de Nat. deo. 1. 69
 ex vastitate Libyæ vento Africo inuectæ angues (in Ægyptum). de Nat. deo. 1. 72
 vt vates ac coniectores nobis essent colendi. de Nat. deo. 1. 39
 vaticinari per furorē. Diuin. lib. 1. 33
 vaticinationes Sibyllinæ. de Nat. deo. 2. 7
 ¶ Vestigalia rustica. Off. 2. 129
 vestigalia vrbana. Ibidem.
 vt ex cursu vestigales essent. Off. 3. 117
 & se vegetem ad somniantium acremque præbeat. Diuin. lib. 1. 57
 vehementissimè displicere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 124
 taurus qui vexit Europam. de Nat. deo. 1. 54
 quò omnes, duce natura, vehimur. de Nat. deo. 1. 2
 veheret animal sex motibus. de Vniu. 61
 vehi in equo. Diuin. lib. 2. 108
 ventiones quadrupedū efficitur domitu nostro. 2. de Nat. deo. 114
 sophistes temporibus illis vel maximus. de Nat. d. 1. 44
 vel optimè scribere fabulam. lib. 1. de Fin. lib. 4
 de spinis vellentium. de Fin. lib. 4. 5
 velocitas ingenii etià laus habetur, propter animi multarum rerum breui tempore percursum. Tusc. quæst. lib. 4. 24
 velocitas, corporis celeritas appellatur. Tusc. quæst. lib. 4. 24
 velocitate ad cursum valere. Off. 1. 149
 volocitates. Cat. 16
 vtrum panderem vela orationis, an eam antè paululum dialecticorum remis propellerem. Tusc. q. lib. 4. 8
 cum his velis equisque decertandum est. Off. 3. 159
 velis passis ad portum peruehi. Tusc. q. lib. 1. 107
 vena caua. 2. de Nat. deo. 104
 venæ auri & argenti, aris, ferri, & c. Diuin. lib. 1. 98
 venæ & arteriæ micare non desinunt quasi quodam igneo motu. de Nat. deo. 2. 13
 venæ reconditæ auri argenti que. 2. de Nat. deo. 71
 venas aris, argenti, auri penitus abditas inuenimus. 2. de Nat. deo. 114
 venditiones fraudulentæ. Off. 3. 110
 venditatio, id est, ostentatio. Tusc. quæst. lib. 2. 55
 & venditatio quædam atque ostentatio esse dicitur. Læ. 71
 tamen illius vendibilem orationem, & c. id est, plausibilem, popularem. Lælius 79
 nam vt sint illa vendibiliora, hæc vberiora certè sunt, illa, scilicet iuriscultorum. hæc, scilicet philosophorum. lib. 1. de Fin. 10
 videor id meo iure quodammodo vendicare. Off. 1. 3
 vendicati in libertatem. de Nat. deo. 1. 40
 quod est venenum amicitie. Læ. 75
 veneno necare aliquem. Off. 3. 115
 qui quodam quasi veneno perficiat, vt veros hæredes moueat. Off. 3. 100
 habet venerationē iustam, quicquid excellit. de Nat. deo. 1. 34
 bona venia me audies. de Nat. d. 1. 42. honoris præfatio.
 bona hoc tua venia dixerim. Diu. lib. 1. 16. & 3. de Leg. 31
 venit in mentem à te requirere. Acad. quæst. lib. 1. 2

non veni adiutor, sed auditor. de Nat. deo. 1. 14
 venimus maturius. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 9
 prima veniat in medium Epicuri ratio. lib. 1. de Fin. 10
 vt ad cœnam & esuriens & sitiens veniret. de Fin. lib. 2. 54
 vt ad id aliquando, quod cupiebat, veniret. Off. 1. 157
 vt enim ad minima veniam. de Fin. lib. 1. 15
 si quis venerit in domum aliquam, in gymnasium, in forum. de Nat. deo. 2. 11
 mirari satis non possum, vnde ad istas opiniones venerit. de Nat. deo. 1. 67
 venire ad aliquem salutandic causa in aliquem locum. lib. 1. de Fin. 11
 venire ad exitum. Tusc. q. lib. 5. 14
 venire ad eundem exitum. Fat. 34
 venire ad nihilum. Tusc. q. lib. 2. 4
 venire ad senectutem. Cat. 62
 venire ad summum. Tusc. q. lib. 2. 4
 venire in certamen, iudiciumque. Tusc. q. lib. 5. 57. & de Fin. lib. 5. 65
 & in conspectum suum venire vetuit. de Fin. lib. 1. 18
 venire in consuetudinem prouerbii. Off. 2. 79
 venire in contentionem. Diuin. lib. 2. 100. & Off. 2. 104
 venire in controuersiam. de Fin. lib. 4. 20
 venire in mentem. Tusc. quæst. lib. 1. 45
 venire in odium. de Fin. lib. 2. 65
 venire in possessionem suam. Off. 1. 187
 venire in rem præsentem. Off. 1. 47. in rem præsentem, olim tum veniebat, quum loci oculo ac digito designare volebant. Bud. in annot. in Pandect.
 venisse in religionem populo sensit. 2. de Nat. deo. 8
 quæ enim venientia metuunt, eadem efficiunt ægritudinem infantia. Tusc. quæst. lib. 4. 10
 se illuc venturum esse saluum. Acad. quæst. lib. 1. 2. 91
 Vennonius historicus. 1. de Leg. 5
 in venâdo exerceamur ad similitudinem bellicæ disciplinæ. 2. de Nat. deo. 121
 venator speculatorque naturæ physicus. de Nat. deo. 1. 8
 ventre metiebatur omnia Metrodorus, quæ ad beatam vitam pertinent. de Nat. deo. 1. 80
 vento Africo inuectæ angues (in Ægyptum) ex vastitate Libyæ. de Nat. deo. 1. 72
 mare atque venti, res violentissimæ. 2. de Nat. deo. 115
 ventos efficit aer huc & illuc effluens. 2. de Nat. deo. 74
 ventis resstantibus reitici. Tusc. quæst. lib. 1. 107
 Venus (dicitur) quia venit ad omnia. 3. de Nat. deo. 44
 Venus Coa. Diu. lib. 1. 24. & de Nat. d. 1. 51
 Venus Gnidia. Diu. lib. 1. 24
 Venus prima Cælo & Die nata. 3. de Nat. deo. 41
 Venus spuma procreata. 3. de Nat. deo. 41
 Veneris Coæ eam partem, quam Apelles inchoatam reliquerat, nemo pictor inuentus est qui absolveret. Off. 3. 112
 Veneris Lubentina templum. de Nat. deo. 2. 45
 Veneris stella, quæ quæritur & Lucifer. de Natura deo. 2. 39
 Veneres quot & quæ. 3. de Nat. deo. 41
 quatuor tali iacti casu veneris efficiunt.

Diuin. lib. 1. 24
 venustas potius à Venere dicitur, quam Venus ex venustate. 2. de Nat. d. 51
 venustas & pulchritudo corporis scerri non potest à valetudine. Off. 1. 135
 Vere inuente. Cat. 48
 charum ipsum verbum est amoris. de Nat. d. 1. 85. ex quo amicitie nomen est ductum.
 id erit verbum è verbo. de Fin. lib. 3. 42
 verbi causa, per parenthesis. Tusc. q. lib. 1. 10
 verbi gratia. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 85. quod vulgò, Exempli causa.
 ad verbum ediscere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 126
 verbum è verbo exprimere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 31
 si verbum è verbo volumus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 18
 quasi de verbo, non de re laboretur. Tusc. q. lib. 2. 26
 non enim verbo solum posuit voluptatē, sed explanauit quid diceret. Tusc. quæst. lib. 3. 41
 verba electissima. de Fin. lib. 3. 22
 verba inaudita. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 18
 verba inusitata. de Fin. lib. 3. 4
 verba magnifica & præclara. de Fin. lib. 2. 64
 beatitas & beatitudo, vtrunque satis durum, sed vsu mollienda nobis verba sunt. de Nat. d. 1. 67
 verba noua. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 19
 verba popularia & vitata. Off. 2. 49
 verba publica. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 19
 verba sonantia. Tusc. q. lib. 1. 51
 (verba subaudita, breuitatis causa) augures ad Senatū (sub. retulerunt). Senatus vt abdicaret. (sub. censuit). de Nat. d. 1. 9
 verba ciuili iuris & legum à te vsurpantur. 1. de Leg. 43
 verba vulgi, hoc est, quibus vulgus vitur, quæ etiam publica vocat. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 19
 verborum explicatio. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 13
 verborum inanum flumine cum conturbor. de Nat. d. 2. 1
 verborum immutatio. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 16
 quæ verborum sententiarumque præcepta sunt, eadem ad sermonem pertinent. Off. 1. 185
 re intellecta, in verborum vsu faciles esse debemus. de Fin. lib. 3. 42
 quid verba audiam, cum facta videam? Tusc. q. lib. 3. 42
 quæ verba contorquet. Tusc. quæst. lib. 3. 53
 verba fabricari. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 18
 verbis castigare aliquem. Off. 1. 125
 certis verbis, capite velato, deuouerunt seipfos quidam imperatores diis immortalibus pro Repub. de Nat. d. 2. 7
 res bonas verbis electis grauior ornatè que dici. lib. 1. de Fin. 7
 verbis magis, quam sententiis, ab aliquo dissentire. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 16
 honorificis verbis aliquè proficui. Tusc. q. lib. 2. 53
 sin agis verecundius. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 115
 verecundia turpitudinis. Tusc. quæst. lib. 5. 55
 verecundiæ partes sunt, non offendere homines. Off. 1. 139
 sine verecundia nihil rectum esse potest, nihil honestum. Off. 1. 207

vos autem mihi veremini, &c. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 118
 vt vereatur temere opinari. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 118
 vereri maiores natu. Offic. 1. 171
 nihil tam verens, quam ne dubitare aliqua de re videretur. de Nat. deo. 1. 14
 quæ verens Epicurus. de Nat. deo. 1. 43
 quos non est veritum, &c. de Finib. lib. 2. 34
 verfor, verus, verus, Vide Verto.
 si planè sic verterem Platonem aut Aristotelem, vt verterunt nostri poetæ fabulas: malè credo mererer de meis ciuibus, si ad eorum cognitionem diuina illa ingenia transferrem. lib. 1. de Fin. 6
 vertere de Græcis. Tusc. quæst. lib. 2. 24
 anno ferè vertente. de Nat. deo. 2. 39
 vertitur & torquetur circum se vna atque eadem conuersione cælum. de Vniuer. 25
 quod cogitatio in seipsa vertitur. Offic. 1. 119
 huc & illuc vos verfetur licet. de Finib. lib. 2. 82
 verfare saxum. Tusc. q. lib. 1. 8
 verfare verba. de Fin. lib. 4. 45
 difficili in loco verfor. de Nat. deo. 1. 54
 & Lucullus mihi verfatut ante oculos. de Fin. lib. 3. 7
 verfatut mundus circum axem cæli, admirabili celeritate. de Nat. d. 1. 37
 verfatut in maximo errore. de Nat. deo. 1. 22
 verfatut oratio in populari ratione. 1. de Legib. 14
 multisque aliis de rebus, in quibus verfatut. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 101
 verfatutur in maxima inconstantia vulgi opinionem, veritatis ignoracione. de Nat. deo. 1. 31
 verfatut labor in re difficili ac multum & sæpe quæsit. 3. de Leg. 30
 verfatut in acie. Offic. 1. 113
 verfatut in magnis angustiis. de Finib. lib. 2. 25
 verfatut in sordida arte. Offic. 1. 209
 verfatut in errore. Tusc. q. lib. 1. 96. & Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 34
 verfatut in summo errore atque in maximarum rerum ignoracione. de Nat. deo. 1. 2
 verfatut in maximis erroribus. Offic. 1. 119
 verfatut in honoribus réque publica. Lælius 57
 verfatut in mediis hostibus. Diu. lib. 1. 48
 verfatut in ignoracione hominum. Offic. 1. 63
 verfatut in summa inanitate. Tusc. quæst. lib. 3. 3
 verfatut in inuestigatione veri. Offic. 1. 41
 verfatut in clarissima luce. Offic. 2. 63
 verfatut in summa opinionum peruersitate. Tusc. q. lib. 3. 2
 verfatut in omni prauitate. Tusc. quæst. lib. 3. 2
 verfatut in Repub. Offic. 1. 107
 verfatut in aliquo maiori studio & arte. Tusc. q. lib. 1. 48
 verfatut in tutelis. Offic. 3. 92
 optabile esset in voluptate maxima, nullo interuallo interiecto, dies noctesque verfatut. de Fin. lib. 2. 93
 verfatut vltro citroque. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1. 11
 verfatut conficere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 24
 verfatut heroicis quatuor, quos longos appellat Ennius, incisam mortui la-

dem capiat lapis sepulchro impositus. 2. de Legib. 61
 verfatulo vno Senatus puncto temporis sublata leges Seix, Apuleix, Liuiæ. 2. de Legib. 12
 verfatut in differendo. de Fin. lib. 3. 2
 verfatutos eos appello, quorum mens celeriter verfatut. 3. de Nat. deo. 17
 quo quis verfatutior & callidior est, hoc inuisior & suspicior, detracta opinione probitatis. Offic. 2. 48
 verfatutibus quod sacrificii genus lare fiat. 2. de Leg. 51
 verus testis. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 74
 id verum esse necesse est, de quo omnium natura consentit. de Nat. deo. 1. 31
 verus nihil est, quam neminem esse oportere tam stultè arrogantè, vt in se mentem & rationem putet inesse, in cælo mundoque non putet. 2. de Leg. 13
 in omni munere vite optimum & verfatutissimum. id est, rectissimum. lib. 1. de Finib. 10
 ex quo intelligitur, quod verum, simplex, sincerumque sit, id esse naturæ hominis aptissimum. Offic. 1. 121
 plus vno verum esse non potest. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 135
 verum & simplex bonum negat Epicurus sine voluptatibus sensum mouentibus nec suspicari. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 15
 verum & simplex bonum Stoici vocant, quod non potest ab honestate seungi. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1. 5
 verum si esset tale, quale vel falsum, percipi non posset. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 70
 veri inueniendi causa contra omnia dici oportere, & pro omnibus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 55. decretum Academicorum.
 veri & falsi non modò cognitio, sed & natura tollitur, si nihil erit quod intersit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 54
 veri inquisitio atque inuestigatio in primis hominis est propria. Offic. 1. 11
 veri & certi propria nota. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 94
 sensus, veri nuntios. de Nat. deo. 1. 49
 veri reperiendi duplex ratio est, non in iis solum quæ mala, sed in iis etiã quæ bona videntur: nam aut de ipsius rei natura, qualis & quanta sit quærimus: aut à disputandi subtilitate orationem ad exempla traducimus. Tusc. q. lib. 3. 48
 veri reperiendi studio ardere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 60
 ad verum quàm proximè accedere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 8
 ad verum ipsum magna parte, aut quàm proximè accedere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 36
 verum attingere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 36
 verum elicere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 8
 verum enim inuenire volumus, non tanquam aduersarium aliquem conuincere. lib. 1. de Fin. 11
 vera, firma & certa. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 41
 plura vera discrepantia esse non possunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 106
 omnia vera in præteritis sunt necessaria. Fat. 11
 vera à falsis nullo discrimine separantur. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 131
 vera & falsa diiudicare. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 97. 98
 si ne sensus quidem vera nuntiant. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 71
 omnibus veris falsa quædam adiuncta esse. de Nat. deo. 1. 10
 verè facis & merito. 1. de Leg. 48
 veritas in profundo demersa. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 31. Democriti dictum in *βουβη* *νι ἀγνήτα*.

veritas iudicandi. Tusc. quæst. lib. 5. 50
 veritas in sensibus maxima. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 10
 veritas molesta est, siquidem ex ea nascitur odium. Læli. 75
 veritas sempiterna futurarum rerum, in lege. de Nat. d. 1. 30
 veritas prudentiæ, quasi materiæ, quam tractet, & in qua verfatutur, subiecta est. Offic. 1. 25
 veritatis consilium petere, ab animis consuetudine imbutis. de Nat. d. 1. 58
 veritatis ignoracione, vulgi opinionem in maxima inconstantia verfatutur. de Nat. deo. 1. 31
 veritatis iudicium quanquam oritur à sensibus, tamen non esse in sensibus, secundum Academicos. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 22
 veritatis luce, menti hominis nihil dulcius. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 31
 veritatis nota. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 33
 nihil veritati relinqui. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1. 31
 Simonidem arbitror desperasse omnem veritatem. de Nat. d. 1. 42
 ad veritatem loqui. Læli. 77
 non opinione solum, sed etiam ad veritatem planè velim mihi persuaderi. de Nat. d. 1. 43
 sine veritate nomen amicitie valere non potest. Læli. 77
 ex æterna veritate, causarumque continuatione confluit, quicquid accidit. de Nat. d. 1. 39
 nonne verisimile sit? Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 45
 quid in vnaquaque re verisimile sit, aliter inueniri non potest, nisi de rebus in contrarias partes differatur. Tusc. q. lib. 2. 64
 verisimilitudo non impedita. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 98
 si gerendis negotiis orbatus possit paratissimis vesci voluptatibus. de Finib. lib. 5. 52
 vesicula inflata ipso brumali die rumpi dicuntur. Diu. lib. 2. 25
 Vesta cum quasi focus vrbs, vt Græco nomine est appellata, quod Romani propè idem Græcum interpretatum nomen tenent, conspecta sit, ei colendæ virgines præsent, vt aduigiletur facilius ad custodiam ignis, & sentiant mulieres in natura foeminarum omnium deum castitatem pati. 2. de Leg. 31
 Vesta nomè à Græcis est: ea est enim quæ ab illis *ἑστία* dicitur. 2. de Nat. d. 50
 Vestales virgines in vrbe custodiunt ignem foci publici sempiternum. 2. de Le. 17
 magis fuisse vestrum agere Epicuri diem natalem. de Fin. lib. 2. 85
 vestibulum sepulchri vsucapi lex vetat. 2. de Leg. 57
 quacumque enim ingredimur, in aliquam historiam vestigium ponimus. de Fin. lib. 5. 4
 tanquam in vestigio reponere in animi notione. de Nat. d. 1. 28
 quorum nulla signa tanquam vestigia extarent. Fat. 25
 vestigia verborum, rerum. Tusc. quæst. lib. 1. 49
 vestigia eorum, quos diligimus aut admiramur in locis, nos mouent. 2. de Leg. 3
 vestigia alicui persequi. Aca. q. ed. 1. lib. 2. 3
 vestigia hic multa maiorum nostrorum. 2. de Leg. 1

in quo qui insunt, aduersa vobis videntur vestigia. Som. Scip. 22
 tum quibusdã etiam vestigiis indicatur. Tusc. q. lib. 4. 2. *πικυρία* intelligantur. vestis famularis. Tusc. q. lib. 1. 104
 vestis furialis. Tusc. quæst. lib. 2. 16
 vestis purpurea. Diu. lib. 1. 101
 vestuit deus extrinsecus animum mundi corpore. de Vniu. 25
 vestuit & sepsit oculos natura membranis tenuissimis. 2. de Nat. deo. 107
 vestitãque pampinis, nec modico tepore caret, &c. Cat. 49
 vestitus purpureus. Diu. lib. 2. 28
 vestitus viridissimi speluncarum. 2. de Nat. deo. 72
 vestitus densissimi montium. 2. de Nat. deo. 111
 & veterimi poetæ. de Nat. d. 1. 30
 veterima quæque, vt ea vna quæ vetustatem ferunt, esse debent suauissima. Læli. 60
 vetus Academia. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 5
 vetus Academia aqua absumpta. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 10. hoc est, velut diluione quadam hausta, & à noua obscurata. *καταφορησθη*.
 vetus philosophia à Socrate orta. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 3
 vetus & Socratica ratio contra alterius opinionem differendi quæ fuerit. Tusc. q. lib. 1. 7
 veteres penè omnes nihil cognosci, nihil percipi, nihil sciri posse dixerunt. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1. 32
 veteribus & priscis, vt aiunt, viris credendum est, qui se progeniem deorum esse dicebant. Itaque eorum vocabula nobis prodiderunt, nosse autem generatores suos optime poterant. de Vniuer. 47
 apud veteres, qui rerum potiebantur, idem auguria tenebant. Diu. lib. 1. 77
 vetustas omnibus in rebus leginqua obseruatione incredibilem scientiam adfert. Diu. lib. 1. 93
 in quibus nihil vnquam immensa & infinita vetustas mentita sit. de Nat. deo. 2. 12
 vetustatis & consuetudinis maxima est vis. Læli. 60
 vexat eum omnibus contumeliis. de Nat. deo. 1. 51
 vexauit Aristotelem contumeliosissimè. de Nat. deo. 1. 66
 vexare Remp. Læli. 35
 vexati Ciceronis discessu lares eius familiaris. 2. de Leg. 41
 vexatio corporis. Tusc. q. lib. 4. 15
 Via alta atque ardua. Tusc. q. lib. 1. 30
 via fatorum anceps. Som. Scip. 7
 cui viuendi via considerata atque prouisa est. Parad. 42
 via proxima & compendiaria. Offic. 1. 60
 recta viuendi via. Tusc. quæst. lib. 1. 11
 viam munire. Tusc. quæst. lib. 1. 17
 de via festus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1. 1
 vt ratione & via procedat oratio. lib. 1. de Finib. 23
 via quædam latiores ad rationem inueniendam. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 30. hoc est, notitiam quædam & præceptiones vnuerse, quas Stoici *ὁμιλίας καὶ ἀεθλίμους* vocant.
 nullas vias dant nobis ad significationis scientiam. Diu. lib. 1. 74
 sequar igitur eas vias, &c. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 89
 vias tradere non tam iustitiæ, quàm litigandi. 1. de Leg. 13
 viatores nominati sunt, quod senes ex vil

la in Senatum arcessebant. Cat. 52
 quam quo minus via restat, eò plus viatici quærere. Cat. 60. & 61
 vibrare hastam. Offic. 2. 40
 vicinitatem oris cursecutæ sint nares. 2. de Nat. deo. 106
 in vicinitate versari. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 118
 ad vicem eius patrifamil. qui è vita emigravit, nulla est persona quæ propius accedat, quàm hæres eius. 2. de Legib. 46
 vice poetæ si fingenda nomina. 2. de Legib. 19
 vicissim conferatur. de Vniu. 17
 vicissim contemnentem religiones. 2. de Leg. 42
 posse vno tempore florere, deinde vicissim horrere terra, &c. de Nat. d. 2. 17
 diei noctisque vicissitudo. 2. de Nat. d. 100
 quæque ex alio in aliud vicissitudo atque mutatio. Tusc. q. lib. 5. 51
 vicissitudo studiorum officiorumque. Lælius 46
 vicissitudines dierum ac noctium. 2. de Leg. 13. & Tusc. q. lib. 1. 55
 vicissitudines anniuersarias constantissimè conficit cælum. 2. de Nat. deo. 72
 antea videlicet, tempore infinito, &c. de Nat. deo. 1. 17
 vides Virtutis templum, vides Honoris, &c. de Nat. deo. 2. 44
 vt videmus in scriptis (absolutè.) de Nat. deo. 1. 50
 idolorum incurfione non solum videmus, sed etiam cogitamus. lib. 1. de Fin. 6
 in eo ipso parum vidit. lib. 1. de Finib. 21
 non modò viderat animo res abditas. de Nat. deo. 1. 36
 vide quàm tecum agam liberaliter. de Nat. deo. 1. 43
 vide quæso etiam atque etiam. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 57
 videre aliquem. Aca. q. ed. 2. lib. 1. 1. pro, videre vel inuisere.
 videre animum ipso animo. Tusc. quæst. lib. 1. 43
 videre aliquid animo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 116. & Tusc. quæst. lib. 1. 31
 non videre quod ante pedes est. Tusc. q. lib. 5. 81. *πᾶ ἔμπροσθεν, ἔτι ἐν ποσὶ* dicunt Græci.
 videre causas rerum & consecuciones. de Fin. lib. 2. 39
 videre consequentia & repugnantia. Diu. lib. 2. 115
 videre quid cuique rei consentaneum sit, quid repugnet. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 23
 videre in quiete. Diu. lib. 1. 54
 videre aliquid longo interuallo interiecto. Offic. 1. 43
 videre multo antè quæ futura sunt. Diu. lib. 1. 96
 videre verum. Tusc. quæst. lib. 1. 37
 videre verisimilia. Tusc. q. lib. 1. 16
 videor concionantem in Capitolio videre. de Nat. deo. 1. 75
 tu, vt videtur. subaudi facito, est enim *ὁμιλίας* dictum. Tusc. q. lib. 1. 16
 vt mihi videtur. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 13
 si videtur. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 10. quod vulgò, si placet.
 si tibi ita videatur. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 58
 eorum quæ videntur, alia vera sunt, alia falsa. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 39
 videri aliquid antè, quàm agamus, omnino necesse est, eique quod visum sit, affertiri. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 38
 videri nihil potest igni vacuè. de Vniu. 15
 nec quicquam aliud videndum est non

visa accipere. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 61
 visa quædam esse falsa, & inter vera & falsa visa nihil interesse: quæ duo pro con-
 gruenter sumuntur Academi, vehementer esse repugnantia. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 42
 inter visa vera & falsa ad animi assensum nihil interesse. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 82
 inter visa nihil interesse dicitur, secundum Academicos, non modò si ex omni parte eiusdem modi sint, sed etiam si discerni non possint. Acad. quæst. edit. 1. lib. 2. 39
 visa, nisi comprehensa, non possumus meminisse, secundum Stoicos. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 96
 visa quædam mitti à deo (secundum Stoicos). Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 45
 inter quæ visa nihil interest, ex his non posse alia talia esse, ut percipi possint, alia ut non possint. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 39, & 40
 ad visa, & quasi accepta sensibus, assensionem animorum adiungit Zeno. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 29
 nulla visa somniorum proficisci à numine deorum. Diuin. lib. 2. 92
 is, cui est visio veri falsique communis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 33
 visio probabilis & improbabilis. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 33
 eamque eius esse visionem, ut similitudine & transiitione cernatur. de Nat. deo. 1. 74
 visiones inanes. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 46
 fluentium frequenter transitio fit visio-
 num. de Nat. deo. 1. 77. ut è multis una videatur.
 visendi mei causa. de Vniuer. 3
 & tanquam in arborum baccis maturitate tempestiua quasi victu & caducum. Cat. 5
 viguit secula aliquot disciplina Pythagoreorum. de Vniuer. 1
 neque est vllum, quod non ita vigeat interiore quodam motu, & suis quoque feminibus inclusis, &c. Tusc. q. lib. 5. 28
 vigeredicitur arbor nouella. de Fin. li. 5. 36
 vigerere in cognitione rerum. Tusc. quæst. lib. 1. 47
 vigerere in ore, quod Græci dicunt *πῶς ἢ δὲ σφαιρῶν ἔσσι*. Tusc. q. lib. 1. 105
 vigerere suo motu, nullo aduentitio pulsu, dicitur animus vigilans. Diu. lib. 2. 107
 vigilare ad multam noctem. Som. Scip. 4
 vigilare magnam partem noctis. Diuin. lib. 1. 54
 vilitas tritici. Offic. 3. 69
 villa bona neque ædificata. Off. 3. 72
 villa quæ parua esset, more antiquo. 1. de Leg. 2
 villa Hortensii. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 9
 villæ signis & tabulis refertæ partim publicis, partim etiam sacris & religiosis. 3. de Leg. 18
 villis vestitæ animantes. 2. de Nat. d. 90
 vinciatur & constringatur amicorum propinquorum custodis. Tusc. quæst. lib. 2. 43
 vincit animus ex eadem alteraque natura. de Vniuer. 35
 vincit ferro. Tusc. quæst. lib. 1. 62
 vincit ratione dissoluere. de Vniuer. 51
 quæ vincula sunt ciuitatis. Parad. 34
 tollitur beneficium, tollitur gratia, quæ sunt vincula concordie. de Fin. lib. 2. 95
 quoniam te nulla vincula impediunt vilius certe disciplinæ. id est, nulli sectæ es additus. Tuscul. quæst. lib. 5. 60

animo tamen vincula iniuncta nulla possunt. de Fin. 3. 59
 non ut vincula virorum sint, sed oblectamenta puerorum. Parad. 47
 iis vinculis sumus affricati, ut nos commouere nequeamus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 57
 vincula carceris rumpere. Tusc. quæst. lib. 1. 61. metaphoricè, pro, seipsum interficere.
 & quomodo hominum inter homines iuris esse vincula putant. de Fin. lib. 3. 53
 vincula fontium seruantur. 3. de Leg. 51
 vinculis ac custodia arcere aliquem. Tusc. quæst. lib. 2. 43
 & quæ illuc ex his vinculis emissi ferremur. (id est, è corporeis affectibus.) Tuscul. quæst. lib. 1. 61
 qui ex corporum vinculis, tanquam è carcere, euolauerunt. Som. Scip. 9
 vincunt alios, vicissimque vincuntur. de Vniuer. 37
 vincere animum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 115
 vincere gloriam superiorum. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 1
 vincere opinionem omnium. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 1
 facile est vincere non repugnantes. Tusc. q. lib. 1. 2
 non vinci me malim, quam vincere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 11
 vinci à voluptate. Offic. 1. 97
 vinci bonitate naturæ. Offic. 1. 9
 victa à deo. de Pet. Conf. 34
 victi & debilitati obiecta specie voluptatis. de Fin. lib. 1. 37
 victor Olympie. Tusc. quæst. lib. 1. 99
 victoria sudauit Capua. Diu. lib. 1. 83
 victoria naualis. Diu. lib. 1. 67
 victoria Olympiorum. Tusc. q. lib. 2. 35
 parta victoria conseruandi sunt, qui non crudeles in bello, nec immanes fuerunt. Offic. 1. 51
 victoriæ aureæ, & patere, coronæque. 3. de Nat. d. 65
 vindex deus constituitur, ut præsentis poenæ metu religio confirmetur. 2. de Leg. 27
 quasi vindicem libertatis tabellâ habeat populus. 3. de Leg. 34
 vindicabat grauitè ista vetus illa Græcia. 2. de Leg. 39
 vindicatio capitalis. 3. de Leg. 5
 vindicare aliquem ab ægritudine & à metu. Tusc. q. lib. 5. 32
 ne ab omnibus eam vitii videar vindicare. Cat. 50
 vindicare perditos conatus alicuius. Offic. 1. 153
 vindicari in libertatem. Parad. 52
 atqui iste dolus malus etiam legibus erat vindicatus. Off. 3. 79
 sed potius omni supplicio vindicanda est. Læli. 40
 ut non omne vinum, sic non omnis ætas vetustate coacescit. Cat. 60
 vinum ægrotis melius est non adhibere omnino. 3. de Nat. deo. 50
 vinum fugiens. Offic. 3. 121
 vinum liberum appellamus. de Natu. deo. 2. 44
 vino oppressus. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 50
 ut ea vina, quæ vetustatem ferunt. Læli. 60
 si segetibus aut vinctis cuiuspiam tempestatas nocuerit. 2. de Nat. deo. 125
 quæ per vinitorem antea conseruebatur. de Fin. lib. 5. 36
 vinolenti quæ faciunt, non eadem approbatione faciunt, qua sobrii. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 49

an tu me in viola putas aut in rosa diceret, in vita delicata & molli (sapientem esse beatum). Tusc. q. lib. 5. 54
 violare aliquem sui commodi gratia. Offic. 3. 36
 violare alterum propter suum emolumentum. Off. 3. 27
 violare alterum, ut ipse aliquid commodi conseruaret. Off. 3. 31
 violare alterum naturæ lege prohibemur. Off. 3. 34
 violare fidem. Off. 3. 142
 violare ius humanæ societatis. Off. 1. 33
 violare iura deorum & hominum. Som. Scip. 33
 violare iusturandum. Off. 3. 142
 violare parentes. de Fin. lib. 3. 26
 violare tempus. Tusc. q. lib. 1. 59
 violare vitam patris. Parad. 30
 sic nimis violentum est, nulla esse dicere. de Fin. lib. 5. 65
 quas res violentissimas natura genuit, earum moderationem nos soli habemus. 2. de Nat. d. 115
 vir altus & excellens. de Fin. lib. 3. 24
 vir stabilis & firmo & magno animo. de Fin. lib. 3. 23
 vir bonus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 24
 vir bonus & sapiens & fortis, miser esse nemo potest. Parad. 12
 vir bonus non modò facere, sed ne cogitare quidem quicquam audebit, quod non audeat prædicare. Off. 3. 102
 iam verò qui potest vir bonus non ad id, quod laudabile sit, omnia referre quæ agit, quæque sentit? Tusculan. quæst. lib. 5. 36
 vir bonus refert omnia ad beatè viuendum. Tusc. q. lib. 5. 36
 vir clarus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 6
 vir clarus & fortis. de Fin. lib. 1. 28
 vir clarus & honoratus. Cat. 20
 vir clarus, sed tamen popularis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 65
 vir clarissimus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 4
 vir constans ac sapiens. Tusc. q. lib. 4. 45
 vir diuinus ac singularis. de Fin. lib. 3. 5
 vir doctus, sapiensque. Tuscul. quæst. lib. 2. 35
 vir effeminatus. Tusc. q. lib. 3. 32
 vir fortis ægritudine nunquam afficitur. Tusc. q. lib. 3. 13
 vir fortis & animosus. Tuscul. quæst. lib. 2. 50
 vir fortis ac sapiens nunquam ne ingemiscit quidem, nisi fortè ut se intendat ad firmitatem. Tusc. q. lib. 2. 48
 vir grauis & sapiens. Tuscul. quæst. lib. 3. 42
 vir magnus. Tusc. q. lib. 1. 26. & Acad. q. ed. 2. lib. 1. 10
 vir magnus imprimis, de Nat. d. 1. 84
 vir magnanimus & fortis. Tuscul. quæst. lib. 4. 51
 vir natus ad gloriam vllam, partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione & ratione corroboret. Tuscul. q. lib. 2. 36
 vir optimus atque inuicissimus. Somn. Scip. 2
 vir præstans optimis artibus. Tusc. q. lib. 5. 50
 vir præstans virtutis & sapientie gloria. Tusc. q. lib. 1. 90
 vir primarius. Cat. 57
 vir primarius populi. de Fin. lib. 2. 95
 vir sapiens cum deus ipse causam iustam dederit, letus ex his tenebris in lucem illam excesserit. Tusculan. quæst. lib. 1. 60

diffundit & elicit herbescentem ex eo viriditatem. Cat. 47
 virtus, est affectio animi constans conueniensque, laudabiles efficiens eos in quibus est. Tusc. quæst. lib. 4. 26
 virtus à viro appellata est. Tusc. q. lib. 2. 38
 vna virtus est consentiens cum ratione & perpetua constantia. Parad. 26
 virtus est constans & perfecta ratio vitæ, quod certè in natura est. 1. de Leg. 34
 ipsa virtus breuissimè recta ratio dici potest. Tusc. quæst. lib. 4. 26
 virtus, est rationis absolutio, siue perfectio. de Fin. lib. 4. 29. & 5. 35
 virtus sine ratione constare non potest. de Nat. deo. 1. 35
 virtus nihil est aliud, quam in se perfecta, & ad summum perducta natura. 1. de Leg. 19
 virtus quasi perfectio naturæ. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1. 15
 virtus omnino sui amans est. Læli. 80
 virtus & conciliat amicitias & conseruat. Læli. 83
 virtus amicitiam & gignit & continet. Læli. 19
 virtus quum multis in rebus, tum in amicitia tenera est atque tractabilis. Læli. 44
 quanti est æstimanda virtus, quæ nec eripi nec surripit potest, neque naufragio neque incendio amittitur, nec tempestatum nec temporum permutatione mutatur? Parad. 65
 omnis virtus nos ad se allicit, facitque ut eos diligamus, in quibus inesse videatur. Off. 1. 81
 virtus amitti non potest. Tusc. q. lib. 2. 19
 quid est cur virtus ipsa per se non efficiat beatos? Tuscul. q. lib. 5. 14
 virtus ad beatè viuendum se ipsa contenta est. Diuin. lib. 2. 1. & Tuscul. q. lib. 5. 1
 virtus vtrum satis possit ad beatè viuendum, necne. Tusc. q. lib. 5. 9
 in quo virtus sit, ei nihil deesse ad beatè viuendum. Parad. 17
 satis ad fortiter viuendum virtus potest, ergo etiam ad beatè. Tusc. q. lib. 5. 34
 virtus bellica. Tusc. q. lib. 1. 99
 tardis mentibus virtus non facile committitur. Tusc. q. lib. 5. 50
 quæ tam excellens in omni genere virtus in vllis fuit. Tusc. q. lib. 1. 2
 virtus maximè expetit. Tusculan. quæst. lib. 3. 42
 virtus si propter alias res expetit, melius esse aliquid, quam virtutem necesse est. 1. de Leg. 39
 si autem virtus subiecta sub variis incertisque casus famula fortunæ est, nec tatarum virum est, ut se ipsa tueatur: vereor ne non tam virtutis fiducia nitendum nobis ad spem beatè viuendi, quam vota facienda videantur. Tuscul. q. lib. 5. 2
 quod natura ipsa, & quædam generosa virtus statim respuit. Tusculan. quæst. lib. 2. 12
 virtus ingenii. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 15
 non est enim inhumana virtus, neque immunis, neque superba: quæ etiam populos vniuersos tueri, eiusque optimè consulere solet. Læli. 46
 virtus hominem iungit deo. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 129
 virtus ipsa per se, sua sponte, separata etiam vilitate, laudabilis est. Tusc. q. lib. 4. 26
 virtus si extrinsecus religata pendeat, & non oriatur ex se, & rursus ad se reuertatur, & omnia sua complexa, nihil

quærat aliunde, non intelligo cur aut verbis tam vehementer ornanda, aut re tantopere expetenda videatur. Tusc. q. lib. 3. 33
 virtus, si modò est vlla virtus, omnia quæ cadere in hominem possunt, subter se habet, eaque despiciens, casus contemnit humanos: culpaque omni carens, præter seipsum nihil censet ad se pertinere. Tusc. q. lib. 5. 3
 virtus altissimum locum in homine, & maximè excellentem tenet. de Fin. lib. 4. 30
 nulla virtus prudentia vacat. Tusc. quæst. lib. 5. 11
 virtus omnis tribus in rebus ferè vertitur, quæ enumerantur. Off. 2. 24
 virtus vetat spectare fortunam, dum præstetur fides. Diuin. lib. 2. 62
 virtus, voluptatis motus pecudum esse dicit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 129
 virtus in spernenda & repudianda voluptate vel maximè cernitur. 1. de Leg. 39
 virtus quæ voluptate, quasi mercede aliqua, ad officium impellitur, ea non est virtus, sed fallax imitatio simulatioque virtutis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 130
 virtutis adipsendæ causa philosophia quæ sita est. Tusc. q. lib. 3. 42
 omnes virtutis compotes beati. Tusc. q. lib. 5. 29
 virtutis omnis constantia & firmitas ex his rebus constat, quibus assensu est, & quas approbavit. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 38
 virtutis contraria est vitiositas. Tuscul. q. lib. 4. 17
 virtutis habitus per se præclarus, iuxta Stoicos. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 27
 virtutis laus omnis in actione consistit. Off. 1. 29
 virtutis, beatæque vitæ serius lumen apparet, multò etiam serius, ut planè qualia sint intelligantur. de Fin. lib. 5. 54
 virtutis opinio, conciliatrix est amicitie. Læli. 36
 virtutis perfectæ perfectio fungi munere. Tusc. q. lib. 1. 98
 virtutis proprium est, conciliare animos hominum, & ad vltus suos adiungere. Off. 2. 13
 virtutis proprium est, earum rerum, quæ secundum naturam sint, habere delectum. de Fin. lib. 3. 10
 nemo omnino negligendus, in quo aliqua significatio virtutis appareat. Off. 1. 69
 ad virtutis studium aliquem cohortari. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 12
 Virtutis & Honoris templa à Q. Maximo dedicata bello Ligustico, & à M. Marcello renouata. de Nat. d. 2. 44
 virtutem his per se ipsam causam non fuisse. lib. 1. de Fin. 28
 virtutem vnam si confessus fueris te non habere, nullâ es habiturus. Tusc. q. lib. 2. 29. sunt enim inter se iugata copulataque, ut disiungi non possint.
 virtutem gloria necessariò consequitur. Tusc. q. lib. 1. 75
 virtutem sine ratione constare non posse. de Nat. d. 1. 62
 virtutem solam ad beatè vitam non esse seipsa contentam, iuxta Theophrastum. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 24
 nihil est omnium, quæ in philosophia tractatur, quod grauius magnificentiusque dicatur, quam virtutè ad beatè viuendū seipsa esse contentam. Tusc. q. lib. 5. 1
 virtutem per se beatam vitæ efficere possunt. TTT. iiii.

se, neq; tamen beatissimam scripsit Antiochus. Tusc. q. lib. 5. 17
 Propter virtutē & probitatem, eos etiam, quos nunquam vidimus, quodammodo diligimus. L. 1. 27, & 28
 Propter virtutem iure laudamur, & in virtute recte gloriatur. 3. de Nat. deo. 65
 at nos virtutem semper liberam volumus, semper inuictam: quæ nisi sunt, sublata virtus est. Tusc. quæst. lib. 5. 39
 virtutem perficit ratio, quæ esset ipsa ratio confirmata quærendo. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 26
 virtutem non esse in nostra potestate, perinde vt vitium, maximè absurdum est dicere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 38
 sine virtute amicitia esse nullo modo potest. L. 1. 19
 virtute nihil amabilius, nihil quod magis alliciat ad diligendum. L. 1. 27, & de Nat. deo. 1. 85
 virtute ceteris anteire. Off. 2. 51
 sine virtute beatus esse nemo potest. de Nat. deo. 1. 35
 virtute beatam vitam contineri necesse est. Tusc. quæst. lib. 5. 49
 caue enim putes vllam in philosophia vocem emissam clariorem, vllumve esse philosophiæ promissum vberius aut maius, quàm satis magnam in virtute ad beatè viuendum esse vim. Tusc. q. lib. 5. 15, & 16
 in omni virtute inest cura quædam quasi foras spectans, aliòque appetens atque completens. de Fin. lib. 5. 62
 ex virtute proficiuntur honestæ voluntates, sententiæ, actiones, omnique recta ratio. Tusc. q. lib. 4. 26
 quæ à virtute proficiuntur, susceptione prima, non perfectione recta sunt iudicanda. de Fin. lib. 3. 27
 virtute qui præditi sunt, soli sunt diuites. Parad. 65
 virtute non tam multum præditi esse, quàm videri volunt. L. 1. 80
 virtutes quatuor quanquam inter se colligatæ atque implicatæ sunt, tamen ex singulis certa officiorum genera nascuntur. Off. 1. 25
 virtutes ita copulatæ connexæque sunt, vt omnes omnium participes sint, nec alia ab alia possit separari. de Fin. lib. 5. 61
 nec enim virtutes sine beata vita coherere possunt, nec illa sine virtutibus. Tusc. quæst. lib. 5. 59
 virtutes, ex quibus vita beata existit. 2. de Nat. deo. 116
 virtutes omnes per se expetendæ. de Fin. lib. 5. 60
 virtutes omnes inter se nexæ coniugatæque sunt. Tusc. q. lib. 3. 15
 virtutes sunt inter se pares. Parad. 25
 virtutes more perfectæ. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 26
 virtutes naturæ perfectæ. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 26
 virtutes seiungi non possunt, secundum Stoicos. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 27
 Docent enim, vt testatur Laertius, τὴν ἀρετὴν αὐτῶν οὐδὲν εἰναι ἀλλοτρίαν, καὶ τὸν μὴ εἶναι ἄλλοτρίαν ἀρετὴν ἑαυτῶν.
 virtutes animi voluntariæ, propriè virtutes appellantur, multumque excellent non voluntariis. de Fin. lib. 5. 35
 virtutum omnium eadem causa atque sententia est: Si emolumentis non sua sponte virtus expenditur, vna erit virtus, quæ malitia rectissimè dicitur. Vt enim quisque ad suum commodum

refert, quæcunque agit, ita minimè est vir bonus, vt qui virtutem premio merentur, nullam virtutem nisi malitiam putent. 1. de Leg. 37
 virtutum nulla esse potest, nisi erit gratuita. Acad. quæst. ed. 1. lib. 1. 130. hoc est, quam quis propter semetipsam, non propter voluptatem, vel vllam aliam rem appetat.
 virtutum animi duo genera sunt: vnum earum, quæ ingenerantur suapte natura, & vocantur non voluntariæ: alterum earum, quæ in voluntate positæ, voluntariæ dicuntur. de Fin. lib. 5. 33
 non omnes virtutes in ratione esse, sed quasdam natura aut more perfectas senserunt philosophi veteres Academici & Peripatetici. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 26
 virtutes posse seiungi, iuxta philosophos veteres. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 27. id tamen non tam de suo, quàm de populari sensu locuti sunt, quod & Cicero facit lib. Off. 2.
 virtutes contineri nomine frugalitatis. Tusc. q. lib. 4. 29
 virtutes, omnium rerum dominas vult esse ratio. de Fin. lib. 2. 33
 magna vis est in virtutibus: eas excita, si forte dormiunt. Tusc. q. lib. 3. 32
 vis in populo abest. 3. de Leg. 11
 vis accipiendi & patiendi. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 20. qualis est in materia. infinita vis atomorum volitat, &c. de Nat. deo. 1. 38
 vis abesse debet in actionibus cum populo. Nihil est enim exitiosius ciuitatibus, nihil tam contrarium iuri & legibus, nihil minus ciuile & humanum, quàm composita & constituta Republicæ, quicquam agi per vim. 3. de Leg. 37
 vis dicendi. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 56
 vis & natura diuina. Tusc. quæst. lib. 1. 25, & 51
 vis & notio intelligentiæ nostræ. de Nat. deo. 1. 21
 vis flammifera. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 81
 vis in manibus. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 14
 vis memoriæ. Tusc. q. lib. 1. 49
 vis mouendi & efficiendi. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 20. qualis est in forma. omnis mundi vis, diuina natura continetur. de Nat. deo. 2. 22
 vis capite fanciatur. 3. de Leg. 40
 tanta vis virtutis atque ingenii. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 3
 vis, pro facultate, vt apud Græcos δυνάμις. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 4
 vis, pro sententia ac mente. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 8
 quæ sit illa vis. sub. memoriæ. Tusc. quæst. lib. 1. 49
 vim adferre in docendo dicuntur rationes Geometricæ, propter manifestam eorum veritatē, cui nemo contradicere potest. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 107
 eorumque & vim & genera definiunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 38
 vim quandam dicit esse Speusippus, qua omnia regantur, eamque animalem. de Nat. deo. 1. 24
 vim & naturam deorum tollit Antisthenes. de Nat. d. 1. 24
 vim diuinam in ratione esse positam, ait Chrysippus. de Nat. deo. 1. 19
 vim & naturam diuinam esse omnes arbitrantur. Tusc. q. lib. 1. 25
 nullam esse vim diuinam somniorum effectricem. Diuin. lib. 2. 97

vim maximam erroris. Diuin. lib. 2. 27
 vim, qua vel agamus, vel sentiamus, in omnibus corporibus vniuersè æquabiliter esse fusam, nec separabilem à corpore censuit Dicaearchus. Tusc. quæst. lib. 2. 18, & 19
 quæ vim habent frigoris & caloris. de Vniuers. 63
 vim magnam habere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 43
 satis magnam vim habere ad artes. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 134
 quem vt vidi, equidem vim lachrymarum profudi. Som. Scip. 10
 vim legis perpetuæ & æternæ Iouem esse Chrysippus dicit. de Nat. d. 1. 30
 maximam vim populus cum illis facit. de Fin. lib. 2. 37
 vim ne faciunt. 3. de Leg. 11
 tantam vim natriu viperarumque. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 111
 vim querit, qui permouet conciliu, cum agi nihil potest. 3. de Leg. 37
 maximam vim serpentium conficiunt. de Nat. d. 1. 72
 vi manūque confecta res. Off. 1. 109
 vi ac ratione designari & confici rerum omnium descriptionem. de Nat. d. 1. 20
 aut aliqua vi morbi impediti. Tusc. quæst. lib. 1. 39
 sed iis qui vi oppressos imperio coercet, &c. Off. 1. 32
 vi pelli patria. Diuin. lib. 1. 55
 itemque viribus corporis, & nervis, & efficacitati similes, similibus quoque verbis, animi vires nominantur. Tusc. q. lib. 4. 24
 ex his, alius alio plus habet virium. 1. de Leg. 4. de historicis loquitur.
 vires habuit Fannius, qui historiam scripsit, agrestis ille quidem, & tunc horridas, sine nitore ac palæstra. 1. de Leg. 5
 maximis corporis viribus esse. Off. 2. 119
 ita bonis viribus esse extremo tempore, &c. Cat. 26
 viribus ad luctandum valere. Off. 1. 149
 in sordibus aurium tanquam in visco inheresceret. 2. de Nat. d. 109
 viscerum soliditatem à terra sumpsimus. de Nat. d. 2. 14
 viscerationes. Off. 2. 80
 vt quæstiosa mercatura, fructuosa aratio dicitur, non si altera semper omni damno, altera omnis tempestatis calamitate semper vacet, sed si multo maiori ex parte extet in vtraque felicitas: sic vita, non solum si vndique referta bonis est, sed si multo maiore & grauiore ex parte bona propendat, beata rectè dici potest. Tusc. q. lib. 5. 63
 vita beata si amitti potest, beata esse non potest. Tusc. q. lib. 3. 2. & de Fin. lib. 2. 71
 vita beata non appellatur, nisi confecta atque absoluta. de Fin. lib. 2. 72
 vita beata sine virtutibus coherere non potest. Tusc. q. lib. 5. 59
 an dubium est, quin nihil sit habendum in eo genere, quod vita beata completitur, si id possit amitti? Tusc. quæst. lib. 5. 30
 vita beata virtute conficitur. Tusc. quæst. lib. 5. 36
 nihil enim inueterascere, nihil extingui, nihil cadere debet eorum, in quibus vita beata consistit. Tusc. q. lib. 5. 30
 dabit, dabit, inquam, se in tormenta vita beata: nec virtutibus, temperantiâ, in primisque fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam profecuta, cum tormentis os viderit, consistet: virtutibusque

omnibus sine vllò animi terrore ad cruciatum profectis resistet extra fores limitumque carceris. Tusc. q. lib. 5. 59
 vita beata non in aliqua parte, sed in perpetuitate temporis dici solet. de Fin. lib. 2. 72
 & quidem nisi ea vita beata est, quæ est eadem honesta, sit aliud necesse est melius vita beata: quo quid potest dici peruersius? Tusc. q. lib. 5. 37
 vita beata par & similis deorum. 2. de Nat. d. 116
 beata vita laudabilis. Tusc. q. lib. 5. 36
 vita beata non videtur Stoicis optabilius, nec magis expetenda, si sit longinqua, quàm si breuis. de Fin. lib. 3. 37
 vita beata cum semel suscepta est, tã permanet, quàm illa ipsa effectrix beate vitæ sapientia, neque expectat vltimū tempus ætatis. de Fin. lib. 2. 72
 vita beata in vacuitate ægritudinis posita est. Tusc. q. lib. 5. 31
 vita beata in vna virtute posita. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 17
 nihil est aliud quod prædicandum & præferendum sit, nisi vita beata. Tusc. q. lib. 5. 37
 sequitur igitur horum rationem vel ad simplicium beata vita virtutem, cumque ea descendet in tauru, &c. nec eam minimis blandimentis corrupta deseret. Tusc. q. lib. 5. 64
 vita bona vi honesta, quoniam laudabilis. Tusc. q. lib. 5. 36
 vita honorum beata. Tusc. quæst. lib. 5. 36
 vita communis. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1. 11
 vita consentiens, virtutibusque respondens. de Fin. lib. 5. 61
 vita conferta omnium voluptatum varietate. de Fin. lib. 2. 54
 vita expleta virtutibus animi & corporis. de Fin. lib. 5. 34
 vita quæ ex summo bono degitur, quia cõiuncta ei virtus est, in sapientem solum cadit. de Fin. lib. 4. 15
 videamus ne vt aceruus ex sui generis granis, sic beata vita ex sui similibus partibus effici debeat. Tusc. q. lib. 5. 34
 vita inculca & deserta ab amicis iucunda esse non potest. L. 1. 50
 vita inhonorata & ingloria. Tusc. q. lib. 3. 68
 quomodo igitur iucunda vita potest esse, à qua absit prudentia, absit moderatio? Tusc. q. lib. 5. 73
 vita militaris. Tusc. q. lib. 2. 1
 tum vita omnibus metenda vt fruges. Tusc. q. lib. 3. 50
 hæc vita mors est. Tusc. q. lib. 1. 62
 vita occupata. Tusc. q. lib. 2. 1
 vita otiosa, hoc est, ab administratione Reipub. remota. Off. 1. 119
 quorum vita perspecta in rebus honestis atque magnis est, &c. Off. 1. 207
 vita placata, tranquilla, quæta, beata. de Fin. lib. 1. 55
 vita insidiarum periculorumque plenissima. Off. 3. 112
 vita priuata & quæta. Cat. 10
 vita recta, & honesta, & constans, & naturæ congruens. de Fin. lib. 5. 61
 vita vndique referta bonis. Tusc. q. lib. 5. 63
 vita doloribus referta. de Fin. lib. 1. 33
 vita tandiu remanet in nobis, quandiu calor, qui motus causa est, remanet. de Nat. d. 2. 17
 si vita suppetet. lib. 1. de Fin. 9
 vita tranquilla. Tusc. q. lib. 4. 27
 vita vitiosa & flagitiosa. de Fin. lib. 2. 77
 vita vmbra & delicata. Tusc. quæst.

lib. 2. 24
 vita voluptuaria. de Fin. lib. 4. 26
 vita. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 14. pro bonis fortunæ ad vitam degendam necessariis.
 vitæ causa, est inclusus calor in animantibus, aut terra editis. de Nat. deo. 2. 18
 vitæ commoda. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 17
 vitæ constantia. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 32
 vitæ consuetudo & constantia. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 6
 vitæ domicilia, cor, pulmones, icur. de Nat. deo. 1. 70
 legis vis quasi dux vitæ & magistra officiorum. de Nat. deo. 1. 30
 omnis vitæ euerfio. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 90
 ad vitæ firmitatem nihil pertinet. de Natura deo. 1. 70
 in deligendo genere vitæ, omnino & naturæ & fortunæ habendæ est ratio, sed naturæ magis. Off. 1. 167
 laus & charitas vitæ sine metu degendæ, præsidia firmissima. lib. 1. de Fin. 28
 si vitæ modum actionemque quarimus. Tusc. q. lib. 5. 49
 vitæ miseræ mors, finis est. Tusc. quæst. lib. 1. 90
 quid in omni munere vitæ optimum & verissimum sit exquirere. lib. 1. de Fin. 10
 vitæ ratio omnis definitione summi boni continetur: de qua qui dissident, de omni ratione vitæ dissident. Academic. q. ed. 1. lib. 2. 91, & 113
 vitæ degendæ ratio quæta, in contemplatione & cognitione rerum posita. de Fin. lib. 5. 10
 vitæ vsus. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 23
 hoc quod datum est vitæ, tranquillè placidèque traducere. Tusc. q. lib. 3. 21
 à diis vitæ hominum consulitur & prouidetur. de Nat. deo. 1. 4
 vitam agere. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 100
 beatam vitam, etiã ex aliqua parte claudicaret, tamen ex multo maiore parte obtinere nomen suum censuit Antiochus. Tusc. quæst. lib. 5. 18
 vitam beatam vna honestate contineri. Tusc. q. lib. 5. 33
 vitam beatam virtute contineri necesse est. Tusc. q. lib. 5. 49
 beatam vitam in Phalaridis taurum descensuram. Tusc. q. lib. 5. 56
 ex perpetuis autem plenisque gaudiis cū perpiscuum sit, vitam beatam existere, sequitur vt ea existat ex honestate. Tusc. q. lib. 5. 50
 vitam beatam in animi securitate, & in omnium vacatione munerum poni. de Nat. deo. 1. 38
 vitam beatam Metrodorus statuit in corporis firma constitutione, eiuque constitutionis spe exploratæ. Off. 3. 159
 cum vna cum sanguine vitam effluere sentiret. Tusc. q. lib. 2. 51
 totam vitam funditus euertunt, qui quicquam comprehendendi posse nagent. Academic. q. ed. 1. lib. 2. 31
 quam vitam ingrediatur, definiat. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 104
 qui vitam honestam ingredi cogitant. Off. 3. 7
 vitam pro patria profundere. Off. 1. 117
 è vita abire. Tusc. q. lib. 1. 60
 è vita cedere & excedere. Tusc. quæst. lib. 1. 28, 47, & 81. & Off. 1. 213
 è vita exire. Tusc. q. lib. 1. 106
 in tertia parte philosophiæ, quæ est de vitæ & moribus. lib. 1. de Fin. 17
 hæc ipsa de vitæ & moribus, de expetendis fugiendisque rebus. Acad. q. ed. 2.

lib. 1. 5. τὴν φιλίαν philosophiæ moralis, nulla in vita iucunditas, cum dies & noctes cogitandum sit, iam iamque esse moriendum. Tusc. q. lib. 1. 13
 ignis corporeus, vitalis & salutaris. de Natura deo. 2. 19
 vis vitalis per omnem mundum pertinet. de Nat. deo. 2. 18
 principio cui potest esse vita vitalis &c. L. 1. 20. vt Græci βίος βιωτός.
 salutarem & vitalem calorem omnibus impertit quarta pars mundi, tota natura feruida. de Nat. deo. 2. 20
 vitalem & salutarem spiritum præbet animantibus aer. 2. de Nat. deo. 88
 itaque & viuere vitam & mori dicimus. de Fin. lib. 5. 35
 vites clauiculis adminicula tanquam manibus apprehendunt. 2. de Nat. deo. 90
 vites lætificæ. Tusc. q. lib. 1. 56
 vites à caulibus brassicisque, si propè sati sunt, vt à pestiferis & nocentibus, refugere dicuntur. 2. de Nat. deo. 90
 nec agellos singulorum, nec viticulas diu periequantur. 3. de Nat. deo. 64
 sed hoc commune vitium, illæ Epicuri propriæ ruina. lib. 1. de Fin. 14
 vitium corporis. de Fin. lib. 5. 43
 meum vitium fuerit. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 47
 non omne vitium partes habet dissidentes. Tusc. q. lib. 4. 23
 vitium, appellant Stoici in corpore, cum partes corporis inter se dissident, ex quo prauitas membrorum, distortio, deformitas. Tusc. q. lib. 4. 22
 vitio sibi tabernaculu captum fuisse, &c. de Nat. deo. 2. 8 (paulò post) vitio creatos esse consules.
 quod augures iudicassent eos vitio creatos esse. Diuin. lib. 2. 58
 cum vitio nauigassent. Diuin. lib. 1. 28
 in vitio esse, id est vitiosum esse. Tusc. q. lib. 3. 16. & 4. 14. & Off. 1. 35
 in vitio poni. Tusc. q. lib. 3. 12
 vitia in lubrico sunt, incitataque semel, in procliu labuntur, sustinerique nullo modo possunt. Tusc. q. lib. 4. 32
 vitia, sunt affectiones manentes. Tusc. q. lib. 4. 23
 vitia alta in aliis maiorâ, de Fin. lib. 4. 56
 vitia in nostra potestate. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 38
 vitia maiorum non imitanda. Off. 1. 169
 morbis manentibus vitia sublata esse non possunt: quia non tam celeriter sanantur, quàm illa tolluntur. Tusc. quæst. lib. 4. 26
 vitia omnia sunt in morbis. Tusc. quæst. lib. 4. 43
 vitia, naturam vehementius sæpe pulsant. de Nat. deo. 2. 45
 vittorum sacra vlla solennia ne obeunto. 2. de Leg. 16
 vitia, Græci κενώματα appellant. de Fin. lib. 3. 32
 nec tam emittendum est, vt bona, quæ nobis data non sint, sequamur, quàm vt vitia fugiamus. Off. 1. 161
 vitia paria esse. Parad. 16
 qui vitis modum apponit, is partem suscipit vittorum. Tusc. quæst. lib. 4. 32
 id enim vitioso more effici solet. Tusc. q. lib. 1. 25
 qui autem non natura, sed culpa vitiosi esse dicuntur, eorum vitia constant ac falsis opinionibus rerum bonarum ex malaru, vt sit alius ad alios motus perturbationisque procliuor. Tusc. quæst. lib. 4. 67

vitioforum rerum, neque naturalium vocabula. de Nat. d. 2. 45
 vitiosum est, assentiri quicquam aut falsum aut incognitum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 63
 vitiosa quæ defixerit augur, irrita infestaque sunt. 2. de Leg. 18
 vitiose concludere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 89
 vitiose se habere: cui opponitur recte affectum esse. Tusc. q. lib. 3. 16
 vitiositas, est habitus aut affectio in tota vita inconstans, & à se ipsa dissentiens. Tusc. q. lib. 4. 21, & 23
 vitiositatis partes sunt morbi & ægrotationes. Tusc. q. lib. 4. 23
 ex vitiositate gignuntur perturbationes. Tusc. q. lib. 4. 27
 nec vitare ventura possunt incommoda, nec ferre presentia. de Nat. d. 1. 17
 vitare offensionem, fabulam, insidias, de Pet. Conf. 35
 vitare plagam. Tusc. q. lib. 2. 36
 vitare vestigia hominum. Tusc. q. lib. 3. 53
πῶς ἀποφύγει τὴν ἀλαστίαν. Homerus.
 vitatio doloris. de Fin. lib. 5. 17
 vituperari à vitio dictum. de Fin. lib. 3. 33
 accusata & vituperata philosophia (defensa & collaudata. lib. 1. de Fin. 2
 vituperatores philosophiæ. lib. 1. de Fin. 2
 vituperatores inuidios confutare. de Nat. deor. 1. 5
 isto modo vel consulatus vituperabilis est. 3. de Leg. 11
 qui mihi videntur non solum viuis, sed etiam mortuis inuidere. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 7
 omne quod viuit, siue animal, siue è terra editum. de Nat. d. 2. 18. id viuit propter inclusum in eo calorem.
 qui mecum viuit tot annos. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 106
 imò verò, inquit, hi viuunt, qui ex corporum vinculis, tanquam è carcere euolauerunt. Som. Scip. 9
 nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ perfectio functus est munere. Tusc. q. lib. 1. 98
 qui vixerit immoderate & intemperatè. de Vniuers. 57
 iuste vixerit, qui motus animi ratione rexerit: qui autem his se dedit, iniuste. de Vniuers. 55
 viuere magno animo erectoque. de Fin. lib. 5. 64
 viuere animo quieto. Tusc. q. lib. 2. 2
 bene beatèque viuere. lib. 1. de Fin. 4, & 12
 viuere castè & integrè. de Fin. lib. 4. 53
 viuere congruenter, conuenienterque naturæ. de Fin. lib. 3. 21, & 48
 viuere constanter, honestèque. Off. 3. 7
 viuere cum aliquo coniunctissimè & amantissimè. Læli. 2. & Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 68
 viuere cum dolore. de Fin. lib. 1. 33
 viuere cum grauitate constantiaque. Off. 1. 103
 viuere cum virtute. Tusc. q. lib. 3. 43
 viuere cum voluptate. de Fin. lib. 1. 33
 viuere delicatè & molliter. Off. 1. 149
 viuere è virtute. de Fin. lib. 2. 31
 viuere familiariter cum aliquo. Læli. 66
 viuere feliciter, fortunatè, absolutè. de Fin. lib. 3. 21
 viuere honestè ac liberaliter. de Fin. lib. 4. 10
 viuere impurè ac flagitiosè. de Fin. lib. 3. 31
 viuere in abundantia rerum omnium. Læli. 48
 viuere in agris. Off. 1. 99

viuere in maxima celebritate. Off. 3. 4
 viuere in diem. Tusc. q. lib. 5. 25
 viuere in laboribus & periculis. Tusc. q. lib. 1. 27
 viuere in luctu. Tusc. q. lib. 3. 64
 viuere in oculis ciuium. Off. 3. 4
 viuere in solitudine. Off. 3. 31
 viuere in tranquillitate. de Fin. lib. 1. 35
 viuere in maximis voluptatibus. Off. 3. 31
 viuere iuste & cum fide. Tusc. q. lib. 1. 21
 viuere luxuriosè. de Fin. lib. 2. 19
 viuere magnificè atque praeclarè. de Fin. lib. 4. 58
 viuere parcè, continenter, seuerè, sobriè. Off. 1. 149
 viuere secundum naturam, est habere ea, quæ secundum naturam sunt, vel omnia, vel plurima & maxima. Off. 3. 19. & de Fin. lib. 4. 25
 viuere secundum naturam, id est, virtute adhibita, frui primis à natura datis: finem bonorum consenserunt veteres Academicis & Peripateticis. de Fin. lib. 1. 2. 30
 viuere secus quam decet. Diuin. lib. 1. 58
 viuere sine ægitudine & metu. de Fin. lib. 1. 35
 viuere sine cura metuque. de Fin. lib. 1. 38
 viuere sine molestia. de Fin. lib. 2. 13. atque angore. Tusc. q. lib. 4. 30
 turpiter viuere. Tusc. q. lib. 2. 10
 quoniam viuatur non cum perfectis hominibus, plenèque sapientibus, sed cum iis, in quibus præclare agitur, si sint simulachra virtutis, nemo omnino negligendus est, in quo aliqua significatio virtutis appareat. Off. 1. 69
 quòd sine ea tutò, & sine metu viui non possit. de Fin. lib. 2. 68
 viuendi cum lætitia rationem ex mysteriis illis accepimus. 2. de Leg. 36
 victus communis. Off. 1. 83
 victus copiosus: cui opponitur tenuis. Tusc. q. lib. 3. 43
 victus cultusque corporis ad valetudinem referendus & ad vires, non ad voluptatem. Off. 1. 149
 quos paruo contentos tenuis victus cultusque delectat. Læli. 72
 victus tenuis. Tusc. q. lib. 5. 20
 ad victum & ad vitam necessariæ artes. 2. de Nat. deo. 100
 aut vix, aut nullo modo. de Nat. deo. 2. 15
 Est enim vitæ modus & puniendi modus. Off. 1. 51
 vitæ est, quicquid horum attigerit. de Nat. deo. 1. 74
 nec erat vllus labor. de Nat. deo. 1. 17
 hoc enim fatris, neque vltimum te paucorum, neque primum multorum respondere posse. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 85. potest enim numerus in infinitum augeri.
 vltimum bonorum est, quòd omnia, quæ rectè sunt, referuntur, neque id ipsum vsquam refertur. de Fin. lib. 2. 4
 quid sit extremum, quid vltimum bonorum, quod omnium philosophorum sententia tale debet esse, vt ad id omnia referri oporteat, ipsum autè nusquam. lib. 1. de Fin. 23
 vltimum, extremum, summum, finis. lib. 1. de Fin. 9
 ad vltimum peruenire. de Nat. deo. 2. 25
 ita latè longèque peregrinatur animus, vt nullam oram vltimi videat. de Nat. deo. 1. 38
 multisque verbis vltro citroque habitis. Som. Scip. 3
 vltro citroque versari. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 21

Vlysses apud Sophoclem perquam flebiliter lamentatur in vulnere. Tusc. quæst. lib. 2. 43
 Vlysses Homericus, palmam teneram & proceram Deli se vidisse dixit. 1. de Leg. 1
 Vlysses ad tempus omnia tulit, vt ad id aliquando, quod cupiebat, veniret. Off. 1. 157
 Vlysses vir sapientissimus Ithacam vt videret, immortalitatem scribitur repudiasse. 2. de Leg. 2
 Vlysses tragœdiæ insimulant simulatione infantiæ militiam subterfugere voluisse. Off. 3. 131
 Vmbra terræ est meta noctis. Diuin. lib. 2. 13
 quam Manius vmbra suam metuit. de Pet. Conf. 6
 vmbra vitæ & imaginibus. Off. 3. 91
 vmbra. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 21. in pictura sunt, quibus imagines planæ solidæ esse videntur, & habere aliquem recessum.
 Vndique omni ratione concluditur. 2. de Nat. deo. 100
 vndique est eas complexus. de Vniuers. 31
 vnguium tenacitate cibum arripit quædam animalia. 2. de Nat. deo. 91
 toto corpore atque omnibus vngulis, vt dicitur, contentioni vocis afferunt. Tusc. q. lib. 2. 49
 vntura seruilis tollitur lege x i i. tab. ex funeribus, omnisque circumportatio. 2. de Leg. 56
 vnguentorum compositiones. 2. de Natura deo. 111
 mundum, præter hunc, vntquamne vidisti? de Nat. deo. 1. 68
 vnus de multis. de Fin. lib. 2. 55. & Off. 1. 153. Tusc. quæst. lib. 1. 16. hoc est, vnus è vulgo, *ἐξ τῶν πολλῶν*, vel *ἐξ ἑκ τῶν πολλῶν ἀνθρώπων*.
 vnus est mundus, nulla parte, vnde alter generetur, relicta. de Vniuers. 21
 vnum Clitarchum, neque præterea quenquam. de Leg. 1. 6
 se non vnus mœnibus circumdatum agnoscat. 1. de Leg. 47
 semper vniuersi modi sui que similis materia. de Vniuers. 27
 quem vnice diligo. de Fin. lib. 5. 3
 vnigenam hunc mundum & singularem deus procreauit. de Vniuers. 15
 in vniuersæ naturæ animo atque mente positam esse vim diuinam ait Chrysippus. de Nat. deo. 1. 29
 vniuersam naturam nulla res potest impedire (pro, suprema & absoluta). de Natura deo. 2. 25
 vniuersi species. 2. de Nat. deo. 73
 principia, mentesque, quæ sunt in vniuerso, deos esse dicit Democritus. de Nat. deo. 1. 84
 communem rerū naturam, vniuersa atque omnia continentem, deum esse dicit Chrysippus. de Nat. deo. 1. 29
 quasi in vniuersitatis curram imposuit. de Vniuers. 53
 vniuersitatis huius parentē inuenire difficile. de Vniuers. 5
 vniuersitati rerum Democritus censet inesse imagines diuinitate præditas. de Nat. deo. 1. 84
 vniuersitatem generis humani contrahere. 2. de Nat. deo. 123
 de vniuersitate habita oratio. de Vniuers. 65
 Ad Democritum me vocas. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 52
 vocare aliquem ad literas. lib. 1. de Fin. 1

vocare aliquem in inuidiam, contionem. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 133
 vocare aliquem in iudicium. Off. 2. 70
 vocare aliquem in odium aut inuidiam criminibus falsis. Off. 1. 121
 vocari in concilium deorum. Diuin. lib. 1. 46
 vocari in discrimen de vita, de gloria & benevolentia ciuium. Off. 1. 117
 siue alio vocabulo gaudet. de Vniuers. 5
 vocabula non quidem inuenta deorum dicit Perseus, sed ipsa diuina. de Natura deor. 1. 28
 vocabula deorum nobis prodiderunt veteres, & præci viri, qui generatores suos optimè nosse poterant. de Vniuers. 47
 pluribus notatum vocabulis, idem declarantibus. de Fin. lib. 3. 11
 his vocabulis deos esse facimus, quibus à nobis nominantur. de Nat. d. 1. 58
 volat atas. Tusc. q. lib. 1. 62
 cum pulli pinnulis vti possunt, volatus eorum matres prosequuntur. 2. de Nat. deor. 98
 volatus alitum sustinet aer. 2. de Nat. d. 74
 voluit atomorum infinita vis. de Natura deor. 1. 38
 volitare per ora virum, pro virorum. Tusc. q. lib. 1. 28
 bestia volitantes in ardentibus fornacibus. de Nat. d. 1. 73
 quid igitur voluit sibi, qui illa mutauerit? de Fin. lib. 4. 46
 vt mihi velim nolim, sit certa quædam tueda sententia. de Nat. d. 1. 14
 volentes vobis pareant iure & lege. de Vniuers. 53
 voluntas, iuxta Stoicos, est, quæ quid cum ratione desiderat. Tusc. q. lib. 4. 10, & 11
 voluntas abdita ac reclusa. de Pet. Conf. 19
 liberalis voluntas gratificandi. Off. 2. 75
 voluntas popularis. de Pet. Conf. 11
 in eum ferè est voluntas nostra propensior. Off. 2. 101
 voluntas reliqua populi, cui libertas tabellæ relicta est, auctoritati aut gratiæ traditur. 3. de Leg. 34
 voluntatis nostræ non esse causas externas & antecedentes. Fat. 19
 cuius ad voluntatem dicitur. Læli. 81
 voluntatem putant Stoici in solo esse sapiente. Tusc. q. lib. 4. 10
 æquius autem erat id voluntate fieri. Off. 1. 43. *ἐπιθυμία*.
 voluntate benefica mouetur benevolentia, etiam si res fore non suppetit. Off. 1. 44
 vt minus iustæ amicorum voluntates adiuuandæ sint. Læli. 54
 voluntatum atque appetitionum nostrarum non esse causas naturales & antecedentes. Fat. 7
 voluntarius. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 27
 cum volucres (ibes) angues inuectas interficiunt atque consumunt. de Nat. deor. 1. 72
 volucrum lapsus, pro volatu. 2. de Nat. d. 73
 volucres quasdam longius videre, quam mille & octingenta stadia. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 73
 mundus, deus volubilis. de Nat. d. 1. 14
 volubile & in orbem incitatum calum. de Vniuers. 25
 volubilitas fortunæ. Diuin. lib. 2. 12
 ad volubilitatem rotundauit mundum. de Vniuers. 43
 de quibus volumina impleta sunt. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 78
 voluptas, est iucundus motus in sensu. de Fin. lib. 2. 62

voluptas, est omne id quo gaudemus. de Fin. lib. 1. 29
 voluptas amatoria. Tusc. quæst. lib. 4. 61
 omnis voluptas assumentia est, omnis dolor depellendus. lib. 1. de Fin. 26
 voluptas quando assumentia, aut repudianda. de Fin. lib. 1. 26
 veruntamen video quàm suauiter voluptas sensibus nostris blandiatur. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2. 129
 omnis voluptas honestati contraria. Off. 3. 163
 voluptas corporis non satis digna hominis præstantia. Off. 1. 147
 voluptas duplex. Non enim hanc solam sequimur, quæ suauitate aliqua naturam ipsam mouet, & cum iocunditate quadam percipitur sensibus, sed maximam illam voluptatem habemus, quæ percipitur omni dolore detracto. lib. 1. de Fin. 29
 voluptas per se expetenda, Epicuro. de Fin. lib. 1. 24
 voluptas, bonorum finis, secundum Cyrenaicos & Epicurum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 121
 voluptas gestiens, est præter modum elata lætitia, opinione presentis magni alicuius boni. Tusc. q. lib. 3. 20, & 21
 voluptas est illecebra turpitudinis, tamēn habet quiddam naturalis boni, lenitatis est enim & suauitatis: id enim vt suauitate delectas, sic ab errore mentis tanquam salutare aliquid adsciscitur. 1. de Leg. 13
 humanissima voluptas. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 118
 voluptas imitatrix boni, malorum mater omnium, cuius blanditiis corrupta, quæ natura bona sunt, quia dulcedine hæc & scabie carent, non cernuntur satis. 2. de Leg. 36
 nihil tam inimicum menti, quàm voluptas. Cat. 36
 voluptas rationi inimica, impedit consilium, ac mentis perstringit oculos, nec habet vllum cum virtute commercium. Cat. 38
 voluptas infatigabilis è cognoscendis rebus. de Fin. lib. 4. 10
 voluptas liquida & libera. de Fin. lib. 1. 45
 voluptas quò maior est, eò magis mentem è sua sede & statu dimouet. Para. 17
 voluptas mouens, contrarium, stans. de Fin. lib. 2. 28
 voluptas obscœna. de Fin. lib. 2. 6
 voluptas vt decoris labes opprimenda. 1. de Leg. 46
 quo dolore voluptas nulla pariatur. lib. 1. de Fin. 26
 nulla capitalior pestis, quàm voluptas corporis, hominibus à natura data. Cat. 36
 voluptas in eo ponitur, cum percipitur ea, quæ sensum aliquem mouet, iucunditas. de Fin. lib. 2. 21
 voluptas procreandi. de Fin. lib. 2. 34
 voluptas varia dici solet, cum percipitur ex multis dissimilibus rebus, dissimiliter efficienibus voluptates. de Fin. lib. 2. 8
 voluptatis nomen inuidiosum, & infamiae subiectum. de Fin. lib. 2. 9
 voluptatis verbo duæ res subiectæ sunt, lætitia in animo, cōmotio suavis iucunditatis in corpore. de Fin. lib. 2. 10
 in voluptatis regno virtus nō potest consistere. Cat. 36
 voluptatis templum. de Nat. deo. 1. 45
 hæc enim ipsa mihi sunt voluptati. de Fin. lib. 1. 19
 voluptati subiecta sunt, malevolentia læ-

tans malo alieno, delectatio, iactatio, & similia. Tusc. q. lib. 4. 13
 voluptatem definiunt Stoici, sublationem animi sine ratione, opinantis se magno bono frui. de Fin. lib. 2. 11
 nullam animi voluptatem vidistis, nisi profectam à corpore, & redeuntem ad corpus. de Nat. deo. 1. 78
 voluptatem Plato escam malorum appellat, quòd ea videlicet homines capiantur, vt hamo pisces. Cat. 40
 omne animal, simularque natum sit, voluptatem appetere, eaq; gaudere vt summo bono. lib. 1. de Fin. 23
 voluptatem cum summum bonum diceret. lib. 1. de Fin. 21
 voluptatem seuerissimè contemnere. Off. 1. 101
 voluptatem cum honestate Dinomachus & Callipho copulauit. Tusc. q. lib. 5. 62
 voluptatem, dolore detracto, non crescere ait Epicurus. Tusc. q. lib. 3. 41
 voluptatem propter nos, nō propter eam, nosmetipsos diligimus. de Fin. lib. 5. 27
 voluptatem & honestatem fines esse Callipho censuit. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 121
 voluptatem etiam & per se expetendam esse, & dolorem ipsum per se esse fugiendum. lib. 1. de Fin. 24
 voluptatem vnam virtus minimi facit. de Fin. lib. 2. 36
 voluptatem ipsam per se, quia voluptas sit, semper optandam expetendamque putat Epicurus. Tusc. q. lib. 5. 69
 vt aliquam ex eo perciperet corporis voluptatem. lib. 1. de Fin. 18
 vt labore & dolore magnam aliquam querat voluptatem. lib. 1. de Fin. 25
 tum intelliges, qui voluptatem maximè sequantur, eos minimè consequi. Tusc. q. lib. 5. 72
 qui voluptatem cum honestate coniunctam summum bonum statuunt, in inuidiosum nomen voluptatis fugiunt, sed in vicinitate versantur. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 128
 summam voluptatem, inquit Epicurus, non dolere. Tusc. q. lib. 3. 41
 ad voluptatem omni impetu ferri. Off. 1. 147
 ad voluptatem loqui, quod Græci *ἀεὶ ἔχειν λέγειν*. Læli. 77
 ad voluptatem & dolorem, & quæ fugiamus, & quæ sequamur, refert omnia Epicurus. de Fin. lib. 1. 17
 Aristippi est, ad voluptatem & dolorem quæ fugiamus, quæque sequamur, referri omnia. lib. 1. de Fin. 17
 quid percipit, & quid iudicat, quo aut peat, aut fugiat aliquid, præter voluptatem aut dolorem? lib. 1. de Fin. 24
 quod ipsa natura, vt ait Epicurus, adsciscat & reprobet, id est voluptatem & dolorem. lib. 1. de Fin. 17
 recta & honesta quæ sint, ea facere ipsa per se lætiam, id est voluptatem. lib. 1. de Fin. 19
 voluptate compleri. Academic. quæst. ed. 1. lib. 2. 118
 voluptate dominantem, maximas virtutes iacere necesse est. de Fin. lib. 2. 95
 in voluptate esse. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 21. cui opponitur ibidem Dolere.
 voluptate nimia gestire. Off. 1. 143
 voluptate, quasi mercede aliqua, ad officium impelli. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 130
 voluptate & molestia mixtus amor. de Vniuers. 55
 voluptates beluorum sunt. Læli. 19
 voluptates blandissimæ dominæ. Off. 1. 52

delicata voluptates Epicureorum. de Nat. deor. 1.79
 voluptates homine docto indignæ. Off. 3.23
 voluptates languidæ. Tusc. q. lib. 5.3
 voluptates libidinosæ. de Fin. 1.46
 voluptates & dolores animi nascuntur e corporis voluptatibus & doloribus. de Fin. 1.43
 voluptates sensum mouentes. Acad. q. ed. 2. lib. 1.5
 voluptates obscenæ. de Fi. lib. 2. 57. & Tusc. q. lib. 5.68
 voluptates omittantur maiorum voluptatum adipiscendarum causa. lib. 1. de Fin. 2.9
 voluptates quæ auditu & cantibus percipiuntur. Tusc. q. lib. 3.36
 voluptates quæ ex formis percipiuntur oculis. Tusc. q. lib. 3.36
 vt & voluptates repudiandæ sint, & molestiæ non recusandæ. lib. 1. de Fin. 17
 voluptatum cõtemptio. Aca. q. ed. 2. lib. 1.17
 blanditiis præsentium voluptatum delinunt atque corrupti. lib. 1. de Fin. 26
 omninoque hoc genus voluptatum (obscenarum) optabile esse si non obstit, prodesse nunquam (tradunt Epicurei). Tusc. q. lib. 5.69
 voluptatum præteritarum memoria, & spe consequentium sapientis vitam refertam putat Epicurus. Tusc. q. lib. 3.30
 detrahens eas voluptates, quæ sapere percipiuntur. Tusc. q. lib. 3.36
 voluptates obscenas, faciles, communes, in medio sitas esse dicunt Epicurei. Tusc. q. lib. 5.68
 voluptates obscenas si natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, sed forma, ætate, figura metiendas putant Epicurei. Tusc. q. lib. 5.68
 vt non modò nullam capter, sed etiam prætereat omnes voluptates. lib. 1. de Fin. 19
 a voluptatibus obscenis abstinere minimè esse difficile asserunt Epicurei, si aut valetudo, aut officium, aut fama potest. Tusc. q. lib. 5.68
 vt turpes suat qui efferunt se lætitia, tum cum veneris voluptatibus fruuntur: sic flagitiosi, qui eas inflammato animo concupiscunt. Tusc. q. lib. 4.57
 voluptatibus frui. de Nat. deo. 1.59
 priuauit se etiam videtur multis voluptatibus. lib. 1. de Fin. 18
 reiciendis voluptatibus maiores alias consequatur, aut perferendis doloribus asperiores repellat. lib. 1. de Fin. 17
 voluptatibus, quasi titillatio (Epicuri enim hoc verbum est) sensibus adhibetur. de Nat. d. 1.79
 voluptaria, delicata, mollis disciplina, quàm grauis, quàm continens, quàm seuera. lib. 1. de Fin. 29
 quinetiam ipsi voluptarii diuerticula querant. de Fin. lib. 5.67
 vomica eius gladio aperuit, quam sanare medici non poterant. 3. de Nat. d. 51
 vomere in mensam. de Fin. lib. 2.20
 nostri imperatores pro salute patriæ sua capita vouerunt. de Fin. lib. 5.59
 voti spõsio, qua obligamur deo. 2. de Le. 40
 vota sanctè reddunt. 2. de Leg. 24
 quàm multi votis vim tempestatu effugerint. 3. de Nat. d. 66
 vox clara. Off. 1.185
 vox flebilis. Tusc. quæst. lib. 2.29
 vox orationis, index. Off. 1.185
 vox inhumana & scelerata. de Fin. lib. 3.51
 vox lamentabilis. Tusc. q. lib. 2.18

vox languens. Off. 1.185
 vox magna, & magno viro ac sapiente digna. Off. 3.1
 vox neta. Tusc. quæst. lib. 5.41. Læ. 35
 vox sonora. Off. 1.185
 vox suaui. Off. 1.185
 vox tristifica. Diuin. lib. 1.11
 vocis genera permulta. 2. de Nat. deo. 110
 vocis suffragium relictum in perduellionis iudicio. 3. de Leg. 32
 cum culpa penè vocem audiamus. 3. de Nat. deo. 68
 in profundenda voce, omne corpus intenditur. Tusc. q. lib. 2.49
 loquatur enim eorum voce virtus ipsa tecum, &c. Tusc. q. lib. 2.41
 in voce duo sequimur: vt clara sit, vt suaui. Off. 1.185
 voces veridicæ. Diuin. lib. 1.85
 ¶ Vpis, pater tertiæ Dianæ. 3. de Nat. deo. 41
 ¶ Vrbis curatores ædiles. 3. de Leg. 6
 vrbem, mihi crede, philosophia proditis, dum castella defenditis. Diuin. lib. 2.18
 cum copiosissimam vrbem funditus sustulit. Off. 2.113
 vrbe atque agro exterminatus. de Natura deo. 1.44
 de euerendis diripiendisque vrbibus valde considerandum est, ne quid temere, ne quid crudeliter fiat. Off. 1.115. vide & Platonem de repub. 5.
 vrbinitas summa. lib. 1. de Fin. 6
 & in quantam hominum facerorum vrbinitatem incurrat. de Fin. lib. 2.85
 vrbinitate nostrorum hominum limatus. 2. de Nat. deo. 54
 si vredo aut grandio quippiam nocuit. 3. de Nat. deo. 64
 pergit idem, & vrget angustius. de Nat. deo. 2.16
 vrgebat Arcefilas Zenonè, cum diceret. de Nat. deo. 1.49. pro, reprehendebat.
 vt eundem locum diuinus vrgeam. de Nat. deo. 1.68
 vrgeret aduersa vestigia, dicitur *ἀντιπρόσθεν*. Som. Scip. 22
 aut iam vrgentis, aut certè aduentantis senectutis. Cat. 2
 vrgebor iam omnium vestrum conuitio. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2.115
 vrgeri angustius. Fat. 25
 vrgeri morbo miserio. Fat. 14
 vrgeri opibus alicuius potentis. Off. 2.73
 vrnæ fictiles. Parad. 12
 non cum qui vratur sepeliri, sed qui humetur. 2. de Leg. 53
 sed vt ad vrendum & secandum, sic ad hoc genus castigandi rarè inuitique veniemus. Off. 1.189
 vri calore. Tusc. q. lib. 1.56
 ¶ Vsq; à Thalete Milesio. de Natura deo. 1.64
 vsque ad adolescentiam meam processit ætate. Cat. 45
 vsque ad extremum spiritum. Cat. 25
 vsque ad vltimum spiritum. Cat. 33
 vsque eo, dum, &c. Acad. q. ed. 1. lib. 2.21 & 2. de Nat. deo. 93
 nec enim ab isto officio, quod semper vsurpauit, cum valerem, &c. Læ. 18
 vsurpare memoriã alicuius cum charitate & beneuolentia. Læ. 18
 quos vsurpare atque appellare fratres inter se videmus. de Vniuers. 49
 vsurpantur à te verba ciuili iuris & legum. 1. de Leg. 43
 ¶ Tamen ea dicit, vt ab ipsa natura didicisse, non vt ipse reperisse videatur. (pro, tanquam.) de Nat. deo. 2.12

vt addiceretur multis præclarissimis libertas. 3. de Leg. 24
 vt alia non possent. Acad. q. ed. 1. lib. 2.18.
 hoc est, est alia percipi non possent: atque vt animi, item corporis, (pro, sic & vel, sic etiam) de Natura deo. 1.68
 vt comitatus multos probabiles impedirent moræ. 3. de Leg. 16
 sic loquitur, vt Coruncanum te audire dicat. de Nat. deo. 1.81
 quid enim mereas, vt Epicurus esse desinas? (pro quando, vel si) de Na. d. 1.46
 vt opinio mea fert. de Fin. lib. 3.7
 ne in cogitationem quidem cadit, vt fuerit tempus aliquod, nullum quum tempus esset. 1. de Nat. deo. 16. vis est in particula vt.
 diis, vt ita dicam, iunioribus. de Vniu. 57
 vt lex valebat, mos maiorum. 2. de Leg. 35
 quam vt maximè inuenieris. Acad. q. ed. 1. lib. 2.73
 ita sit, vt mediterranei mare esse non credant. de Nat. deo. 1.62
 vt molitionem nouã quareret. de Vniu. 9
 vt sit historia Ciceronis ornata patria. 1. de Leg. 4
 vt secum omni ex parte consentiat oratio. de Vniuers. 9
 verum hoc quidem vt voletis. de Nat. deo. 1.63
 vti nam esset facultatis meæ. 1. de Legib. 44
 multum etiam Græcis literis vtor. Cat. 34
 aere vtitur deo. de Nat. deo. 1.23
 quod P. Sulpitio vrbem multum. Læ. 2
 si vsus sit cõrator extra magistratus. 3. de Leg. 10
 auctore vtat Simonide. de Nat. deo. 1.42
 vtatur suis bonis oportet & fruatur. de Nat. deo. 1.73
 eorum qui vtantur crasso cælo ac concreto. de Nat. deo. 2.30
 vti aculeis dicuntur vespræ. de Fin. lib. 5.39
 vti aliquo iustiore. lib. 1. de Fin. 2
 vti presenti animo & consilio. Off. 1.113
 vti cornibus dicuntur boues. de Fin. lib. 5.39
 liberalitate, qua tecum vti cõperam. de Nat. deo. 1.46
 vti præposteris consiliis. Læ. 71
 vti prospero statu fortunæ. Off. 2.26
 vti libenter loco illo soleo. 2. de Leg. 1
 quod est, eo vti decet. Cat. 24
 vti moderatè & scienter iis, quibus cum congregemur. Off. 2.25
 vti motu mentis ac rationis ad aliquam rem. de Nat. deo. 1.74
 vti peruersè aliqua re, vel, malè vti. pro, abuti. 3. de Nat. deo. 51
 vti in idem sacris. Off. 1.79
 vti pugnantibus & contrariis studiis consiliisque. de Fin. 1.46
 vti verbis quàm maximè aptis, id est rem declarantibus. de Fin. lib. 4.47
 vti verbis inusitatis de rebus non peruulgatis. de Fin. lib. 3.4
 vti verbis quàm vtilissimis. de Fin. lib. 4.47
 quæ vtenda acceperis maiore mensura, si modò possis, iubet reddere Hesiodus. Off. 1.71. verba eius hæc sunt:
ὅτι ἴδ' με βέλτερόν ἐστιν ἑλπίσας, ἢ εὐνοδοῦναι, ἅντιπρόσθεν, ἢ καὶ ἄλλοις δίδωναι.
 quæ diuturnus vsus ita notauit, vt artem diuinationis efficeret. 2. de Nat. deo. 125
 sed id quod ratio debuerat, vsus docet, m̄ nora esse ea quæ sint visa maiora. Tusc. q. lib. 3.47
 vt si vsus foret. Tusc. q. lib. 2.31
 si vsus fuerit. Tusc. q. lib. 4.4

vsus forensis. 1. de Leg. 11
 vsus vitæ. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2.13
 ignis nofter, quem vsus vitæ requirit. 2. de Nat. deo. 29
 cuius vsus vulgaris communisque non sit. de Fin. lib. 3.2
 quia multarum rerum vsum habeat. Læ. 6
 non ad hunc vsum popularem & ciuilem veteres de repub. differabant. 3. de Le. 15
 nos autem ea quæ sunt in vsu vitæque communi, &c. Læ. 17
 vsu conuictum esse cum aliquo. Læ. 18
 ex vsu esse. Tusc. q. lib. 4.12
 abhorrentes ab hoc vsu forensi & publico. Parad. 1
 vtrumque satis durum, sed vsu mollienda nobis verba sunt. de Nat. d. 1.67
 ex eo credo quibusdam vsu venire, vt abhorreant à Latinis, quod, &c. lib. 1. de Fin. 7
 ex hoc illud his vsu venire solet. Acad. q. ed. 1. lib. 2.35
 vsus vitæ necessarii, *τὸ βιωτικῶν*. Off. 1.37
 vsucapi vestibulum sepulchri, bustumve quod lex vetat, tuetur ius sepulchrorum. 2. de Leg. 57
 vtitas perceptalque cognitiones deorū tollit. de Nat. d. 1.17
 vsura vitæ, tanquã pecuniæ. Tusc. q. lib. 1.77
 nec vnquam sine vsura reddit quod accipit. Cat. 47
 homini ad nullam partem vtili detrahere licet, si non propriæ vtilitatis, sed reip. hominumque societatis causa id facias. Off. 3.37
 res vtilis & salutares deorum esse vocabulis nuncupatas dicit Perseus. de Nat. deor. 1.8
 id vtile, quod bonum. Off. 3.46
 nihil vtile, quod non honestum, iuxta Stoicos. Off. 3.14
 vtilia amicitiæ nunquam anteponenda. Off. 3.56
 nihil tam est secundum naturam, quàm vtilitas. Off. 3.45
 vtilitas oculorum, deorum munere, hominibus donata. de Vniuers. 65
 vtilitas & turpido in eadem re inesse non possunt. Off. 3.45
 vtilitatis eadem, quæ honestatis est regula. Off. 3.98
 suæ cuique vtilitati, quod sine alterius iniuria fiat, seruendum est. Off. 3.55
 vtilitate hominum nihil debet homini esse antiquius. Off. 1.17
 cum omni vtilitate, quam dii hominibus dederunt, ars aliqua coniuncta est, per quam illa vtilitas percipi possit. Diuin. lib. 1.99
 de vtilitatibus & commodis suis cogitare. lib. 1. de Fin. 17
 dubium est vtrum aliquid dicat iste beatus & immortalis, an si quod sit, &c. de Nat. d. 1.160
 quid interest, vtrum de Hippocentauro, an de deo cogitemus? de Nat. d. 1.75
 ¶ Vulcanus, quem Athenes Alcámenes fecit. de Nat. d. 1.58
 Vulcanus, qui Lemni traditur fabricæ præfuisse. 3. de Nat. d. 39
 Vulcano tertia Venus nupsit, Ioue nata & Dione. 3. de Nat. d. 41
 Vulcani quor & qui fuerint. 3. de Nat. d. 39
 Vulcaniæ insulæ à Vulcano nominata. 3. de Nat. d. 39
 vulgus imperitorum. (id est, multitudine, aut turba) de Nat. d. 1.71
 vulgi opiniones de diis in maxima incõstantia, veritatis ignoracione versan-

tur. de Nat. d. 1.31
 vulgi opinionibus rapimur in errorem. 2. de Leg. 42
 vulgaris sermo. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1.4
 vulnus graue. Tusc. q. lib. 3.65
 vulnus à fortuna accipere. Tusc. quæst. lib. 1.69
 cum magno reipub. vulnere recedit C. Flaminius. de Nat. deo. 2.6
 nec si aliquo annis post idem ille liber captiuus missus esset, vulneribus medetur, sed cicatricibus. id est, ægritudini recenit, sed inueterata. Tusc. q. lib. 3.47
 vulnera conscientie. Off. 3.113
 vultus à mente fingitur. Tusc. q. lib. 3.28
 vultus fictus. Off. 2.61
 vultus & frons, est animi ianua. de Pet. Conf. 19
 vultus semper idem. Tusc. q. lib. 3.28. & Off. 1.117
 iure autem erat semper idem vultus, cum mentis, à qua is fingitur, nulla fieret mutatio. Tusc. q. lib. 3.28
 vultus qui appellatur, qui in nullo animante esse præter hominem potest, indicat mores, cuius vim Græci norunt, nomen omnino non habent. 1. de Legib. 10
 vultu hilari atque læto esse. Tusc. quæst. lib. 1.90
 eo enim erant vultu, oratione, omni reliquo motu & statu. Tusc. q. lib. 3.46
 vultus eorum, apud quos agit, moderatur & effingit auctor. 3. de Leg. 35
 ¶ Vxorem ducere. Acad. q. ed. 1. lib. 2.199

X
 Antippe fertur in viro suo Socrate prædicare solita, quod eodem vultu semper videret illum exeuntem domo & reuerentem. Tusc. q. lib. 3.28
 ¶ Xenocrates a nini figurã, & quasi corpus negauit esse, verum numerum dixit esse, cuius vis in natura maximè esset. Tusc. q. lib. 1.18
 Xenocrates & superiores animum corporis expertem esse dixerunt. Academic. quæst. ed. 2. lib. 1.28
 Xenocrates Chalcedonius, & Aristoteles Stagiritis præstantissimo studio atque doctrina. Acad. quæst. ed. 2. lib. 1.12
 Xenocrates, condiscipulus Aristotelis, libros de Natura deorum conscripsit. de Nat. deo. 1.25
 Xenocrates grauissimus philosophorum. Tusc. quæst. lib. 5.38
 Xenocrates philosophorum seuerissimus, quod nullam haberet comitatem sermone, minus magnus & clarus fuit. Off. 1.153
 Xenocrates, cum legati ab Alexandro quinquaginta ei talia atulissent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præsertim, maxima, adduxit legatos in Academia: iis apposuit tantum quod satis esset, nullo apparatu. Cum postredie rogarent eum, cui numerari iuberet, Quid vos hesterni, inquit, cœnula non intellexistis, me pecunia non egeret? quos cum tristiores vidisset, x x x. minas accepit, ne aspernari regis liberalitatem videretur. Tusc. q. lib. 5.67
 Xenocrates libri de ratione loquedi multum, & multum probati. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2.132
 Xenophanes Colophonius diuinationem funditus sustulit. Diuin. lib. 1.4
 Xenophanes de ipsa mente ita reprehenditur, vt ceteris de infinitate autem ve-

hementius. de Nat. deo. 1.11
 Xenophanes habitari ait in luna, eamque esse terram multarum vrbium & montium. Academic. q. ed. 1. lib. 2.113
 Xenophanes, mente adiuncta, omne præterea quod esset infinitum, deum voluit esse. de Nat. deo. 1.11
 Xenophanes, Megaricorum disciplinæ princeps. Acad. q. ed. 1. lib. 2.110
 Xenophanes vnum vult esse omnia, neque id esse mutabile, & id esse deum; neque natum vnquam, & sempiternum, & conglobata figura. Acad. quæst. ed. 1. lib. 2.109
 Xenophon Socraticus sua scribit somnia, quorum exitus mirabiles extiterunt. Diuin. lib. 1.49
 Xenophonis libri multas ad res perutilles. Cat. 54
 vt ait Socrates apud Xenophontem. de Nat. deo. 2.14
 apud Xenophontem quærit Socrates vnde animam arripuerunt, si nulla fuerit in mundo. 3. de Nat. deo. 19
 non manibus, vt Xerxes, sed rationibus deorum immortalium templa euerterit. de Nat. deo. 1.81
 Xerxes magis Persarum auctoribus infamasse templa Græciæ dicitur, quod parietibus includerent deos, quibus omnia deberent esse patentia ac libera. 2. de Leg. 17
 Xerxes præmium proposuit, qui inuenisset nouam voluptatem. Tusc. quæst. lib. 5.16
 ¶ Xystus. Acad. q. ed. 1. lib. 2.10. Porticus ampla latitudine, in qua athletæ per hyberna tempora exercebantur. Vit. lib. 6

nunc in malis numeretur, nepe officia & seruata & praetermissa. Acad. quaest. ed. 2. lib. 1. 26

Zeno recte facta sola in bonis actionibus praeue. id est, peccata in malis posuit. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 26

Zeno statuit caelum esse igne, qui quidem gigneret. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 28 & hoc quidem Zeno gestu conficiebat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 133

Zeno non tam rebus, quam vocabulis veteris Academiae disciplinam commutauit. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 26

Zeno comprehensionem esse dicebat, cum manum plane compresserat, pugnumque fecerat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 133

Zeno comprehensionem interscientiam & inscientiam collocabat, eamque neque in rebus, neque in prauis numerabat. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 30

Zeno, quasi corporis simus expertes, animum solum complectitur. Acad. q. ed. 2. lib. 2. 129

Zeno aut quod efficeret aliquid, aut quod efficeretur, censuit non posse non esse corpus. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 28

Zeno subtilis & acutus disputator. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 25

Zeno Epicureus, cum a Carneade plurimum dissentiret, vnum tamen praeter ceteros mirabatur. Acad. quaest. edit. 2. lib. 1. 33

Zeno & Academia antiqua de re vna solum dissident, de ceteris mirifice congruunt. de Leg. 41

Zeno quatuor tantum elementa seu initia rerum ponit: nempe ignem, aërem, aquam & terram. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 28

Zeno honestum, quod ducatur ad conciliationem naturae, statuit finem esse bonorum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 122

Zeno dixit igne esse quantum naturam, ex qua ratio & intelligentia oriretur. de Fin. lib. 4. 10

est Zeno Citizus, advena quidam & ignobilis, verborum adfex, insinuasse se in antiquam philosophiam videtur. Tusc. q. lib. 5. 26

Zeno inuentor & princeps Stoicorum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 122

Zeno naturalem legem, diuinam esse censet. de Nat. d. 1. 26. eiusque variae de deo opiniones. 27

Zeno quid vocet naturam. de Nat. d. 2. 41

Zeno arbitrabatur nihil quicquam effici posse a natura corporis experte. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 28

Zeno Eleates in tormentis necatus. 3. de Nat. d. 61

Zeno Eleates perpeffus est omnia potius, quam conscius delendae tyrannidis indicaret. Tusc. q. lib. 2. 46. vide Valerium Maximum.

Zeno, pater Stoicorum. 3. de Nat. d. 15

Zeno perturbationes putabat esse voluntarias, opinionisq; iudicio suscipi. Acad. quaest. ed. 1. lib. 1. 27. contra antiquorum

philosophorum doctrinam, qui eas naturales esse docebant, & in ea animi parte, quae rationis est expertis, constituebant.

Zeno arbitrabatur omnium perturbationum matrem esse immoderatam quadam intemperantiam. Acad. quaest. ed. 2. lib. 1. 27

Zeno perturbationibus quasi morbis sapientem carere voluit. Acad. quaest. ed. 2. lib. 1. 27

Zeno premebat quae dilatabatur a nobis. de Nat. d. 2. 16

Zeno primus, post Cleantes, deinde Chrysippus. 3. de Nat. d. 44

Zeno nihil noui reperire, sed superiores philosophos emendare voluit immutatione verborum. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 17

Zeno rhetoricam palmam, dialecticam pugno similem esse dicebat. de Finib. lib. 2. 15

Zeno neminem volebat esse scientiae competentem, nisi sapientem. Academic. q. ed. 2. lib. 2. 134

Zeno scientiam nominauit id quod sensu ita erat comprehensum, ut ratione conuelli non posset. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 29

Zeno cum laeuam manum admouerat, & pugnum dextrae arde vehementerque compresserat, scientiam talem esse dicebat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 134

Zeno sensibus etiam fidem tribuebat. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 30

Zeno sensus iunctos esse censuit de quadam quasi impulsione oblata extrinsecus. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 28

Zeno nonnulla esse falsa dicebat, quae sensibus viderentur. de Nat. d. 1. 49

Zeno, Ciceronis *σὺν γένος*, quem iudicauerit beatum. Tusc. quaest. lib. 3. 34

Zeno, non eos solum, qui tum erant, Apollodorum, Syllum, ceterosque figebat maledictis: sed Socratem ipsum, parentem philosophiae. Latino verbo utens, scurram Atticum fuisse dicebat, &c. de Nat. d. 1. 66

quae breuius concluduntur (ut Zeno solebat) apertiora sunt ad reprehendendum. de Nat. d. 1. 15

Zeno, Theogoniam Hesiodi interpretatus est. de Natura deo. 1. 27

Zeno, Stoicorum princeps, non tam rerum inuentor fuit, quam nouorum verborum. de Finib. lib. 3. 33

Zeno plurimis nouis verbis vsus est, noua enim dicebat. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 29

Zeno veterem disciplinam corrigere conatus est. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 25. testatur idem & Laertius.

Zeno nihil censuit deesse virtuti. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 124

Zeno virtutem cuiquam adesse negauit, nisi ea veretur. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 27. contra Aristotelem, qui virtutem etiam in dormiente, nihilque agente locat.

Zeno in vna virtute positam beatam vitam putat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 124

Zeno nihil aliud numerauit in bonis, nisi solam virtutem. Acad. q. ed. 1. lib. 1. 25

Zeno omnem virtutem in ratione posuit, contra veterum philosophorum opinionem. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 26

Zeno virtutes nullo modo seungi posse differebat. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 27

Zeno visum inquebat esse, cum extensis digitis aduersam manum ostendebat. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 133. Nam per gestus quid esset, scire conficiebat.

Zeno non omnibus visis adiungebat fidem. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 29

Zeno iis solum visis adiungebat fidem, quae propriam quandam haberent declarationem earum rerum, quae videntur. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 29

Zeno ad visa & quasi accepta sensibus assensionem adiungit animorum. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 29

Zenonis auditor, Cleanthes & Perseus. de Nat. d. 1. 28

Zenonis breues & acutulae conclusiones. 3. de Nat. d. 12

Zenonis discipulus, Aristo. de Nat. d. 1. 27

Zenoni & reliquis ferè Stoicis aether videtur summus deus, mente praeditus, qua omnia regantur. Acad. quaest. ed. 1. lib. 2. 17

Zenoni Stoico animus ignis videtur. Tusc. q. lib. 1. 17

Zenoni comprehensio, facta sensibus, & vera & fidelis esse videbatur. Acad. q. ed. 2. lib. 1. 30

Zenoni, eiusque auditori Aristoni, placuit, bonum esse solum, quod honestum esset. Tusc. q. lib. 5. 25

Zenoni, praeter honestum, nihil est in bonis. Acad. q. ed. 1. lib. 2. 125

Zenonem, quae Philo noster Coryphaeum appellare Epicureorum solebat. de Nat. d. 1. 41

inter Zenonem & Peripateticos nihil praeter verborum nouitatem interesse. Tusc. q. lib. 5. 25

¶ Ζωδωνός à Graecis dicitur signifer orbis. Diuin. lib. 2. 70

Zopyrus Socratem mulierosum esse dixit. Fat. 8

Zopyrus Socratem stupidum esse dixit & bardum, quod iugula concaua non haberet. Fat. 8

Zopyrus physiognomon, profitebatur se hominum mores naturaeque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere. Fat. 8

Zopyrus, qui se naturam cuiusque ex forma perspicere profitebatur, cum multa in conuentu vitia in Socratem collegisset, derisus est à ceteris, qui illa in Socrate vitia non agnoscerent: ab ipso autem Socrate subleuatus est, cum illa sibi vitia inesse, sed ratione à se deiecta diceret. Tusc. q. lib. 4. 67

FINIS.

ERRATA IN TERTIO TOMO, QUAE POST impressionem inter legendum nobis occurrerunt, sic corrigito.

Pag. 7. lineam 12, est, iudicare.
pag. eadem, lin. 48, futura sine,
pag. 8. lin. 12, Quod ego
pag. ead. lin. 31, simulatione:
pag. 9. lin. 5, me ille sibi
pag. ead. lin. 48, merito ipsius
pag. 14. lin. 17, cum praesidijs
pag. 28. lin. 21, Ciliam
pag. 31. lin. 29, nollet
pag. 33. lin. 18, itaque nihil de te: quod credideris de me, quamobrem non debuisti credere,
pag. 34. lin. 7, quam sis Cn.
pag. 35. lin. 28, omnibus optimis
pag. 36. lin. 49, tantum tribuo, quantum
pag. 40. lin. 35, tempore
pag. 44. lin. 35, quod ipsum
pag. 45. lin. 5, hoc est adhuc
pag. 49. lin. 22, tantum habere
pag. 53. lin. 9, varios actus.
pag. 58. lin. 21, obligati: diligentia, quod
pag. ead. lin. 38, & tu nolles
pag. 62. lin. 9, EST leuis est
pag. ead. lin. 44, & 45, tantum, quantum
pag. 64. lin. 40, cui iustus videtur
pag. 65. lin. 42, primum erat
pag. 70. lin. 28, in Senatum
pag. ead. lin. 46, me delectant.
pag. 73. lin. 8, cum aut homo
pag. 74. lin. 21, valde abhorreret,
pag. ead. lin. 45, si non, exulem
pag. ead. lin. 46, Mitylenas
pag. 75. lin. 29, prudentiorem esse neminem.
pag. ead. lin. 30, quod familiam ducit, in iure
pag. ead. lin. 49, Medeam
pag. 85. lin. 31, quod illorum
pag. 86. lin. 7, primum dedi
pag. 93. lin. 5, quadraginta diebus mansit.
pag. 94. lin. 7, spectaculum parabat.
pag. ead. lin. 39, in cuius uictoria
pag. 95. lin. 22, plurimum
pag. 97. lin. 4, hortum in bibliotheca
pag. 105. lin. 1, aduersarij nostri
pag. 108. lin. 5, Eurapelum
pag. 113. lin. 15, Lepidi ipsius,
pag. 115. lin. 45, fidei illius,
pag. 124. lin. 34, cepisset,
pag. ead. lin. 35, Octavianum
pag. 126. lin. 9, nouissimum tempus
pag. ead. lin. 37, quod de commodis
pag. 127. lin. 20, a stella a pi:
pag. 130. lin. 4, non ille mihi
pag. ead. lin. 29, hora ante
pag. 132. lin. 5, quam tuo
pag. 133. lin. 9, de me metu
pag. 136. lin. 16, quod Caesar
pag. 139. lin. 27, muta socru
pag. ead. lin. 31, Quod, autem
pag. 145. lin. 27, hoc Lucilio
pag. 154. lin. 37, existimentur suae:
pag. 155. lin. 26, utriusque subfellijs
pag. 156. lin. 15, diminuam, sed ut ad hanc addam
pag. 161. lin. 50, & patuit
pag. 181. lin. 29, ut consuevit,
pag. 182. lin. 13, in ipsos Etesias,
pag. eadem, lin. 34, ad remunerandum

pag. 193. lin. 22, hebdomadem incidere.
pag. 194. lin. 16, Aretium occupasset,
pag. 199. lin. 25, Cherronesum. Adeone copius abundat, ut is, qui
pag. 200. lin. 22, uictoria occidit,
pag. 203. lin. 20, mermes,
pag. 204. lin. 30, ut misericordiam
pag. 208. lin. 26, nequicquam
pag. 209. lin. 22, neu se.
pag. eadem, lin. 28, Cicero si
pag. eadem, lin. 33, tu te excusata,
pag. 210. lin. 1, aliterius, fundamentum & radices
pag. 211. lin. 20, quod ex
pag. 213. lin. 5, praestit Tubero,
pag. ead. lin. 6, posse deligere,
pag. 214. lin. 16, ac si quis ex
pag. 216. lin. 40, publicanis satisfacias,
pag. ead. lin. 47, Rhodij attributa,
pag. 217. lin. 25, non suscipiam
pag. 219. lin. 9, frequentes essent,
pag. 222. lin. 3, dignitati meae
pag. 223. lin. 13, quod precarer deos,
pag. 224. lin. 21, ego quod
pag. ead. lin. 29, me primum
pag. 226. lin. 43, à Sestij subfellijs
pag. 231. lin. 42, τριαδόν
pag. 236. lin. 20, ἐμὲ βόλιον
pag. ead. lin. 21, in concilio
pag. ead. lin. 24, quod à te
pag. ead. lin. 44, me Hercule
pag. 237. lin. 28, testibus creditur:
pag. 241. lin. 21, querere, si scias:
pag. 242. lin. 25, erat frustra existimarem.
pag. 253. lin. 26, & 27, tantum quantum
pag. 256. lin. 24, domi nascantur?
pag. 257. lin. 14, Epicharmus
pag. 258. lin. 11, Rhimthon,
pag. 260. lin. 46, De Lollio
pag. 262. lin. 9, ἐπερξέλιου
pag. 263. lin. 26, ἀποσταύσαντες
pag. 264. lin. 4, βοάτης
pag. 266. lin. 35, pedisse quorum
pag. 280. lin. 28, Me adhuc Plancius
pag. 292. lin. 4, pedibus trahantur.
pag. 293. lin. 11, sic exequantur,
pag. 301. lin. 25, quod do
pag. 306. lin. 6, perpetuo fenore
pag. 308. lin. 42, nos soles pascare.
pag. 309. lin. 31, in Capitolio
pag. 311. lin. 21, quod egi
pag. eadem, lin. 23, αὐτοπομπὰς
pag. 313. lin. 29, αὐτοδιδασκαλία
pag. 318. lin. 29, αὐτοδιδασκαλία
pag. 319. lin. 35, in Trebulanum
pag. 325. lin. 16, αὐτοδιδασκαλία
pag. eadem, lin. 30, cura ut
pag. 329. lin. 35, Actianarum
pag. 331. lin. 28, num & ego, nescio:
pag. 333. lin. 47, efferre ex
pag. 334. lin. 2, Thrasylubus,
pag. eadem, lin. 4, tamen idem
pag. 336. lin. 35, idem aiebat,
pag. 337. lin. 25, quam uniuersè interitus:
pag. 342. lin. 29, celeritatem incitat,
pag. eadem, lin. 33, forte factum

pag. 343. lin. 3, cum suscipis sit.
pag. eadem, lin. 5, labantem. Nec me mouet quod
pag. eadem, lin. 32, & non se totum
pag. 344. lin. 34, ac Theophrastus
pag. 345. lin. 22, οὐ βῆτι
pag. 346. lin. 35, cognoscens temeritatem,
pag. eadem, lin. 40, ap
pag. 350. lin. 26, διοτιονος
pag. eadem, lin. 39, Mileto,
pag. 354. lin. 49, Hic quidem
pag. 356. lin. 20, queri de Milone
pag. 359. lin. 21, ut Cephalioni daret.
pag. 361. lin. 50, quomodo dixerim?
pag. 362. lin. 9, pedibus Rhegium,
pag. 363. lin. 27, omnium ne
pag. 366. lin. 30, hic tamen Cytheridem
pag. 367. lin. 42, ἀποστειλάμενοι ἐκείνου,
pag. 368. lin. 19, οὐ βῆτι
pag. 372. lin. 22, scribi posset.
pag. 373. lin. 28, ex Diachare
pag. eadem, lin. 29, ex Asiae
pag. 375. lin. 12, hic Ligurius
pag. 378. lin. 22, reditum eius,
pag. 379. lin. 45, notatione eius
pag. 380. lin. 18, quam sapissime
pag. 383. lin. 46, in collybo
pag. 385. lin. 6, tamen non repugnante.
pag. 387. lin. 20, primum
pag. eadem, lin. 27, ipse iudicauerim.
pag. 390. lin. 19, primum ne nolit, deinde ne tibi:
pag. 393. lin. 3, scribebant,
pag. 394. lin. 4, iniquis: nihil literas
pag. 395. lin. 35, Cereliam,
pag. eadem, lin. 40, quod mihi:
pag. 398. lin. 25, à te distinctior.
pag. eadem, lin. 41, a scribit eia
pag. 401. lin. 42, ualde probo.
pag. 404. lin. 4, dimidio minoris
pag. 406. lin. 31, ἢ σκοταῖς
pag. 409. lin. 47, οὐ βῆτι
pag. 412. lin. 12, uel solum
pag. eadem, lin. 25, hic est,
pag. 413. lin. 49, ἐνδοῖν
pag. 414. lin. 39, tua professione,
pag. 418. lin. 42, quod mihi
pag. 421. lin. 8, τὸν δ'
pag. 424. lin. 3, tantum abest
pag. 425. lin. 38, quenquam
pag. 426. lin. 3, me euerisa illa,
pag. eadem, lin. 4, ut cum uelis,
pag. eadem, lin. 31, & pag. 431. lin. 12, &
pag. 437. lin. 38, ἢ ἐπερξέλιου
pag. 427. lin. 7, non quod hoc loco
pag. eadem, lin. 26, quantum ego te, quantum
pag. 428. lin. 41, multum opus est.
pag. 430. lin. 3, noster Cyterius,
pag. 435. lin. 5, quos transmitti
pag. eadem, lin. 26, proxiuum id est quod
pag. 436. lin. 23, PROVIDE,
pag. 437. lin. 15, reclusi
pag. eadem, lin. 47, Posidonius
pag. 438. lin. 5, αὐτὸς δὲ
pag. eadem, lin. 31, ad Pontem Tiritium,
pag. 441. lin. 32, Hoc primum
pag. 444. lin. 55, cuiusque id est, quo fruitur

ERRATA IN QUARTO TOMO
sic corrigito.

Pagina 3. linea 23, Sed quo plus
pag. 6. lin. 34, audiuit enim Egefinum,
pag. eadem, lin. 42, id quidam
pag. 7. lin. 4, euidensum
pag. eadem, lin. 11, effictumque
pag. 9. lin. 49, queruntur,
pag. 10. lin. 2, impar sit,
pag. 11. lin. 12, assentiatur.
pag. eadem, lin. 19, inter sit, posse
pag. ead. lin. 48, falsum, uel quod
pag. 13. lin. 25, simul ut expectati
pag. ead. lin. 32, incipientes furere,
pag. 14. lin. 10, et eos quidem
pag. 15. lin. 14, quorum illis
pag. 16. lin. 47, nemo probat.
pag. 17. lin. 32, perpetuam praesertim,
pag. ead. lin. 46, Cyrenaei
pag. 22. lin. 26, ac tranquillitate:
pag. 23. lin. 47, dubitare non possit?
pag. 25. lin. 45, sed ex ea
pag. 28. lin. 12, ad quos
pag. ead. lin. 23, putamus illos, certe minus de-
spicere debemus Aristonem,

pag. 29. lin. 39, urbeis denique, aut ciuitateis,
pag. 33. lin. 13, quibusnam quisquam
pag. ead. lin. 43, Sed eam mihi nunc satisne
probus?
pag. 34. lin. 19, aqua absumptam diu reno-
uari a te,
pag. eadem, lin. 31, uariè et copiose
pag. eadem, lin. 41, praestantissimo studio
pag. eadem, lin. 48, ita facta est, quod
pag. 35. lin. 17, partium singularum,
pag. eadem, lin. 49, ex qua
pag. 36. lin. 20, initia, et ut
pag. eadem, lin. 40, sit, euenire
pag. 37. lin. 3, animi notionibus,
pag. eadem, lin. 15, ut praese
pag. 124. lin. 30, alienae domi,
pag. 126. lin. 14, infiniti uidebantur,
pag. 128. lin. 2, uehitur ratio.
pag. 130. lin. 35, perinde quasi
pag. 131. lin. 4, Dici autem
pag. eadem, lin. 12, non uno bello
pag. eadem, lin. 27, et propter breuitatem
uina nunquam longe

pag. 133. lin. 13, sine mutuatione
pag. 134. lin. 10, concinuntur,
pag. 135. lin. 20, ne nosmetipsos
pag. 139. lin. 13, esse deiectum.
pag. 141. lin. 37, à lecho
pag. 142. lin. 30, nihil malum
pag. 215. lin. 34, tibi morem,
pag. 226. lin. 46, nolitate consumere,
pag. 236. lin. 10, earum baccharum
pag. eadem, lin. 15, et in mare
pag. eadem, lin. 39, quotannis
pag. eadem, lin. 50, salinae
pag. 237. lin. 36, spiratu dilatant,
pag. eadem, lin. 44, coctisque
pag. 239. lin. 48, consumuntur,
pag. 240. lin. 2, abutimur:
pag. 246. lin. 26, remedia morbis
pag. eadem, lin. 46, ac parte
pag. 244. lin. 43, terrenis non possumus
pag. 245. lin. 26, non sit,
pag. 249. lin. 10, Astypalaea
pag. 252. lin. 4, quales tu eos
pag. 295. lin. 22, illud ac dicit,

EXCVDEBAT CAROLVS STEPHANVS,
TYPOGRAPHVS REGIVS,
PARISIIS, ANN. M. D.
LV. III. CAL.
MARTII.

